DISPVTATIONES ROBERTI BELLARMINI POLITIANI, SOCIETATIS IESV,

DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE FIDEI, ADVERSVS HVIVS TEMPORIS HÆRETICOS,

Tribus Tomis comprehensæ.

EDITIO SECVNDA PRIORE CORRECTIOR.

AD S. D. N. SIXTVM V. PONT. MAX.

Cum PONT. MAX. CÆSAR. MAIEST. *&* *Reip.* VENETÆ *Gratia & Priuilegio.*

INGOLSTADII,

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA DAVIDIS SARTORII.

Anno Domini M. D. LXXXVIII.

DIPLOMA SVMMI PONTIFICIS.

SIXTVS PP. V.

VNIVERSIS CHRISTI fidelibus præsentes literas inspecturis salutem, & Apostolicam benedictionem. Dilectus filius DAVID SARTORIVS Typographus Ingolstadiensis in Bauaria, nobis exponi fecit, habere se in manibus librum Disputationum dilecti filij ROBERTI BELLARMINI, Societatis IESV Presbyteri & Theologi, de fidei Controuersiis aduersus hæreticos cōscriptum, quem ad publicam omnium vtilitatem rogatu piorum virorum magna sua cum impēsa, & labore excudere, & in lucem edere statuit: ac propterea humiliter nobis supplicauit, vt pro nostra parte eius indemnitati consulere de benignitate Apostolica dignaremur. Quare nos eius supplicationibus inclinati omnibus & singulis Bibliopolis ac librorum impressoribus ditioni temporali S. R. E. subiectis, & in ea commorantibus, sub ducentorum Ducatorum auri, partim Cameræ nostræ Apostolicæ, & partim dicto DAVIDI Typographo applicandorum, & insuper amissionis librorum pœnis ipso facto incurrendis, auctoritate Apostolica tenore præsentium inhibemus, ne quis eorum per decennium proximè futurum, à data præsentium computandum, dictum Disputationū librum ROBERTI BELLARMINI excudere, aut ab alio quàm ab ipso SARTORIO eiusúe hæredibus excusum, vendere aut venalem habere, seu proponere quoquo modo audeat, vel præsumat, mandantes prouinciarum nostrarum Legatis & Vicelegatis, ciuitatumq; & terrarum gubernatoribus & aliis ad quos spectat, vt quoties pro parte DAVIDIS SARTORII Typographi præfati vel eius hæredum fuerint requisiti, prædicta omnia aduersus inobedientes omni mora cessante ad effectum perduci faciant; contrariis non obstantibus quibuscunque. Datum ROMAE apud S. PETRVM sub annulo Piscatoris, die V. Februarij, M. D. LXXXVI. Pontificatus nostri anno primo.

Ioan. Bapt. Canobius.

SVMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

RVDOLPHI II. Romanorum Imperatoris semper Augusti, &c. diplomate cautū est DAVIDI SARTORIO Typographo Ingolstadiensi, ne quis vspiam in omnibus suæ Cæs. Maiestatis regnis, hæreditariis prouinciis, atq; adeò vniuerso Romano Imperio, quindecim annorum spacio Disputationes ROBERTI BELLARMINI de Controuersiis fidei, sine ipsius DAVIDIS SARTORII permissu imprimat, aut alibi impressas, intra fines Imperij, regnorum aut prouinciarum suarum vendere seu distrahere quouis modo ausit, sub pœna confiscationis & amissionis librorum, ac mulcta super hac re in priuilegiis expressa, &c. Datum in arce Regia PRAGAE, XIII. die mensis Ianuarij, Anno M. D. LXXXVI.

Rudolphus.

Ad Mandatum sacræ Cæsareæ Maiest. proprium.

V. S. Vieheuser D.

A. Erstenberger.

SVMMA PRIVILEGII REIPVBLICÆ VENETÆ.

PASCHALIS Ciconiæ DEI gratia Ducis Venetiarum, &c. Priuilegio cautum est, ne quis R. P. ROBERTI BELLARMINI Politiani, Societatis IESV, Disputationes à DAVIDE SARTORIO Typographo Ingolstadiensi impressas, in ciuitate VENETA, vel aliis dominiis Reipub. eiusdem, sine ipsius DAVIDIS SARTORII permissu, intra quindecim annos imprimat, vel alibi typis excusas diuendere aut distrahere præsumat, sub pœna amissionis omnium librorum, & trecentorum Ducatorum mulcta, vt videre est in ipso diplomate super hoc concesso. Datum VENETIIS in Ducali Palatio, die IV. Ianuarij, Indictione XIV. Anno M. D. LXXXVI.

Hieronymus Otthobon
Secretarius.

BEATISSIMO SANCTISSIMOQVE PATRI SIXTO V. PONT. MAX.

ROBERTVS BELLARMINVS.

VERE omninò ac ſapienter, BEATISSIME PATER, ſcriptum reliquit S. Hieronymus, neminem eſſe tam impium, quem hæreticus impietate non vincat. Nam cùm fides ſpiritualis totius ædificij, atque omnium cœleſtium beneficiorum fundamentum & origo ſit: qui fidē tollere de Eccleſia moliuntur, quod hæretici faciunt, omnia Eccleſiæ bona ſimul corrumpere, atque ipſam Eccleſiam funditus euertere moliuntur. Quare S. Ioānes, & eum ſequuti multi veteres Patres, vt vno verbo exprimerent innumerabiles clades, atq; horribilem vaſtitatem, quam & Eccleſiæ, & Reipublicæ hæretici adferunt, Antichriſti nomine eos appellandos eſſe cenſuerunt. Nulla enim inter omnes Eccleſiæ perſequutiones atrocior, nulla grauior futura eſt ea, quam Antichriſtus in ipſo mundi interitu excitabit. Itaque maiores noſtri etſi in perſequutionibus omnibus contra portas inferorum rem fortiter gererēt, cùm tamen cauſſa fidei agebatur, ita animis omnes commouebantur, vt non ſibi ſatisfacerent, niſi vniuerſas Eccleſiæ vires colligerent, ac tanquam communi claſſico euocati omnes vnà ad reſiſtendum occurrerent. Alios hoſtes vt ab Eccleſiæ finibus ſubmouerent, nemo cuſtodiam gregis ſibi crediti deſerebat: hæreſim vt propulſarent, relictis gregibus, altaribus, ſedibus, longè poſitas regiones non ſine magno & ſumptu, & periculo, adire non dubitabant. Neque verò Epiſcopi tantùm in Conciliis congregati quaſi inſtructa acie aduerſus hæreſes depugnabant; ſed & ante Epiſcopos ceteros ſummi ipſi Pontifices ex celſiſsima ſpecula, atque arce religionis primi ſignum dabant, primi fulmina anathematum in

Lib. 7. in Iſai.

1. Ioan. 2. & 4. Cypria. lib. 4. epiſt. 7. Hilar. contra Auxen. Auguſtin. lib. 2. cōtra aduerſ. leg. & prophet. cap. 2.

duersarios iaculabantur; & post Episcopos Imperatores edictis, legibus, mulctis piè in hæreticos sæuiebāt; vnà autem omnium ordinum & nationum Doctores, & literis & sermonibus, tanquam ad commune restinguendum incendium, accurrebant.

Quod si priscis illis temporibus vnus aliquis error totum Christianum orbem vsq; adeò commouebat, vt aliquando, summo Pontifice conuocante, sexcenti & eo amplius Episcopi ex remotissimis prouinciis in vna, vt ita dicam, castra momento temporis conuenirent: quo tandem animo nos esse oporteret, qui non vno aliquo errore, sed ipsa hæresum colluuione appetimur & exercemur; nec de vno, vel altero capite fidei, sed de tota propemodum religionis summa, cum Ecclesiæ hostibus dimicamus? Et tu quidem SIXTE V. Pontifex beatissime, in hoc spirituali prælio operam atque industriam tuam Ecclesiæ Catholicæ ita probasti, vt hac maximè de caussa in hæc periculosissima tempora à diuina prouidentia reseruatus, & in summum spiritualis militiæ ducem lectus fuisse videare. Multarum quidē in te virtutum splendor elucebat, quæ te summo sacerdotio dignissimum ostenderent: integritas morum ex singulari indole tua, & religiosæ vitæ instituto, quod in clarissima D. Francisci familia suscepisti puer, adolescens piè coluisti, illustrasti Doctor insignis, Generalis autem Minister in pristinum decus & candorem reuocare conatus es: Prudētia singularis, qua tibi facem præferente in Quæsitoris officio, in supremo religiosi ordinis magistratu, in Episcopali functione, in amplissimo & sacrosancto Cardinalium Collegiò inoffenso semper pede cucurristi: Celsitudo animi, robur mentis, constantia summo Principe digna, quam nihil vnquam à recto, nihil à legum seueritate deflexit; quæ etsi nunc cum summa potestate coniuncta in improborum comprimenda audacia cernitur maximè; non eam tamen Pontificatus peperit, sed ostendit.

Hæc & alia id genus multa, gradum tibi ad summam dignitatem opinione omnium faciebant: sed inter tot clarissimas virtutes illa te, præter ceteras, Deo Ecclesiæ suæ prospiciente, ad fastigium istud euexit, quæ est hoc tempore summo Sacerdoti præcipuè necessaria, ardor videlicet ac studium hæreticæ pestis ab Ecclesia auertendæ. quod quidem iam dudum in te spiritus Domini, & sacrarum literarum scientia excitauit; acuit deinde Quæsitoris munus fortiter administratum; incenderunt tandem Pij V. Pontificis verè pij exempla, qui te, vt sacrilegis impiorum hominum sectis infestissimum, simul inter Illustrissimos Romanæ Ecclesiæ Patres ac Principes cooptauit, & Ecclesię vniuersæ ad hæreses horum temporum profligādas Ducem præstantissi-

mum præparauit. cuius quidem sapientissimi, sanctissimiq; viri iudicium cõtinuò Pontificatus tui primordia comprobarunt. Sub ipsum enim tui Apostolatus initium eum actionum tuarum cursum instituisti, facilè vt omnes intelligant, quid in omne reliquum tempus à tua ista magnitudine animi sperandum Catholicis, quid hæreticis pertimescendum.

Ego verò, vt ad meipse nunc veniam, qualiscunque Ecclesiæ Catholicæ filius, piæ matri tam grauiter laboranti, accedente præsertim Superiorum meorum imperio, opem, quam potui, tuli. Et cùm annos iam quindecim in Controuersiis fidei explicandis posuerim, partim Louanij in florentissima totius Germaniæ Academia, partim Romæ, ad eos iuuenes instituendos, quos è Transalpinis regionibus Apostolica benignitas euocarat: vt ea quæ docendo disserueram, aliquando typis mandarem, atque in lucem ederem, eorundem me Superiorum meorum compulit auctoritas. Quæ porro disputationes, in cuius potissimùm nomine apparere deberent, non fuit mihi magnopere cogitandum. siue enim in libros, qui hoc volumine continentur, siue in rationes dedicandi huiuscemodi laboris, mentem animumq; conuerterem, sola occurrebat Sanctitas tua, quæ omnibus aliis summo iure anteponenda videretur; vt non quærendus fuerit qui legeretur, sed legendus qui emineret. Libri qui offerendi erant, quòd fidei Controuersias ex veræ Theologiæ principiis explicent, nulli sanè iustius debebantur, quàm tibi, qui & summus Theologus es, & vnus Controuersiarum omnium Iudex, ab ipso Deo singulari prouidentia constitutus.

Quòd si in operum nuncupatione eius potissimùm ratio haberi solet, qui possit, & velit oblatum sibi munus, vel patrocinio defendere, vel splendore nominis illustrare, nullius certè ratio mihi potius habenda fuit, quàm tui, qui & ea es potestate, qua proximè accedis ad Deum, eaque benignitate, qua (vt communis omnium parens) concedis hominum nemini, & à quo patrocinium ac tutelam opus hoc nostrum iure suo postulare videbatur. quod enim hoc seculo inter tam multas hæreses, quibus Catholica oppugnatur fides, nulla sit longiùs latiusque diffusa atque propagata, nulla grauior, nulla infestior ea, quæ summum istum Pontificatum labefactare contendit; vt non iam alio nomine Catholici ab hæreticis, quàm Papistæ vocitemur; quasi sola sit inter nos & illos de Papatu contentio: ea caussa fuit, cur in nostro opere nulla disputatio esset diligentiùs copiosiusque tractanda, nulla maior, nulla instructior ea, qua summi Pontificatus institutio & auctoritas asseritur atque defenditur. Quare non immeritò

patrocinium Apostolicæ sedis libri illi vicissim flagitare videntur, qui in eiusdem sedis auctoritate tuenda, atque ab hæreticorum morsibus & calumniis vindicanda, potissimùm consumuntur. Postremò, si librorum dedicationes testimonia esse solent animi grati, ac memoris acceptorum à magno aliquo Principe beneficiorum, non poterat vllo modo Societatis IESV alumnus quemquam tuæ Beatitudini in hoc officij genere anteferre. quidquid enim à nobis prodit, id suo sibi iure deposcit amplissima sedis Apostolicæ in vniuersam ordinis mei Societatem beneficentia, quam tu, Parens optime SIXTE, facis indies cumulatiorem. Vixdum enim inito Pontificatu, Sodalitas nostra à te nō humanissimis modò accepta verbis, ac bene sperare iussa, sed paulò pòst vbi se primùm obtulit occasio, ea beneficia consequuta est, vt & re in præsens accepta gaudeat, & spem etiam præcipere possit rerum ampliorum in futurum.

Accipe igitur, BEATISSIME PATER, munusculum tibi multis nominibus debitum, ac de nostra Sodalitate, exigua illa quidem, sed tibi addictissima, deque vniuersa Christiana Republica, vt hactenus fecisti, bene mereri perge. nostræ videlicet partes erunt, assiduè Deum precari, vt Sanctitatem tuam vniuerso orbi Christiano conseruet incolumem, tuumque istum Pontificatum maximè diuturnum, &, quod nomini tuo respondeat, consiliorum ac rerum tuarum cursum iubeat esse felicem.

AD LE-

AD LECTOREM PRÆFATIO.

TRES OMNINO, CHRISTIANE LECTOR, ME CAVSSÆ IMPVLERVNT, vt has qualescunque disputationes meas in lucem prodire sinerem. Illa prima me ratio mouit, quod non solùm non obesse, sed etiam prodesse censeam Ecclesiasticæ caussæ, si plurimi hoc tempore scribant. Sancti Augustini sententia est & nota multis, & digna quæ ab omnibus cognoscatur, optandum esse, vbi hæreses vigent, vt quicunque aliqua scribendi facultate præditi sunt, ij scribant omnes, etsi non modò de rebus iisdem scripturi sint, sed eadem etiam aliis verbis fortasse scripturi. Expedit enim vt hæretici intelligant, in castris Catholicorum non vnum aut alterum esse, sed multos, qui cum eis aduersa fronte congredi audeant. Illud præterea ex multorum scriptione commodum accedit, quod breuius & facilius libri ipsi Catholici ad manus omnium deferuntur, &, cùm alij in alios incidant, omnes tamen armis iisdem in communi periculo instruuntur. Quam sententiam hominis prudentissimi atque doctissimi, & veterum Patrum exempla, & experimenta quotidiana confirmant. Ariana hæresi quondam grassante, scripserunt accuratè & copiosè tum Græci, tum Latini propemodum infiniti; Athanasius, Basilius, Epiphanius, Didymus, vterque Gregorius, vterq; Cyrillus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Beticus, Idacius Clarus, Phægadius, Fulgentius, & alij. Ita verò conueniunt inter se, & quasi conspirant, siue testimonia Scripturæ pro Catholica fide adducant, siue ad hæreticorum argumenta respondeant, vt eadem omnes repetere atq; inculcare, & omnes etiam ab vno aliquo accepisse videantur. Neq; id illis vitio verti solet, aut potest. Nam quòd multi scriberent, caussa erat ardor fidei, & zelus religionis, quem in eorum pectoribus Spiritus sanctus accenderat. quod eadem scriberent, inde fiebat, quod antidotum veneni eiusdem ex eodem fonte eodem spiritu hauserant, & ex iisdem præsidiis aduersus hostes eosdem, de possessione eadem, eodem auctore ac duce Deo pugnabant.

1. Trin. c. 3. Cōtra mendacium, cap. 6.

Quòd si veteres illi tanto ardore tum ipsi scribebant, tum alios ad scribendum prouocabant, cùm vna vel altera hæresi orbis terræ laboraret; & inter hæreticos non admodum multi scriberent; & nondum ars Typographica excogitata esset, quæ ex vno volumine librorum examina penè momento extrudit; quid hoc nostro seculo fieri par esset, quo & innumerabiles hæreses Ecclesiam vndique lacerant; & rari sunt apud aduersarios, qui non aliquid scribant; quorum libri non iam, vt cancer serpunt, sed velut agmina locustarum volitant; & denique certum est atque exploratum, non modò multis hominibus hæretica scripta quotidie pestem adferre, sed totis aliquando prouinciis perniciem attulisse? Hæc igitur caussa fuit, cur has disputationes typis mandari paterer: alioqui enim ab ea re non mediocriter abhorrebam. Sed altera me ratio vehementiùs incitauit.

Ediderunt hac ætate præclara volumina, omnium ordinum & nationum scriptores, & communis fidei caussam aduersus communes hostes conspirantibus animis egregiè propugnarunt. Et quoniam alius aliud argumentum explicandum suscepit, atque in eo quàm accuratissimè pertractando totis viribus laborauit; exstant hodie de singulis fermè controuersiarum capitibus variorum auctorum plurimæ eæq; doctissimæ, & (quod necesse erat) longissimæ disputationes. Sed non multi tanta librorum copia, tantoq; ocio abundant, vt ex tam variis & prolixis disputationibus controuersias omnes breui tempore cognoscere, & ea præsidia atque arma facilè sibi comparare possint, quibus ad omnes partes fidei pro virili tuendas egent, qui apud Germanos, Gallos, Britannos, Polonos, Bohemos, Pannones, Illyricos, Heluetios, aliasq; nationes hæresi laborantes, pastorum ac doctorum munere fungi debent. Quapropter post insignium virorum doctissimos labores, id etiam desiderari videbatur, vt controuersiæ omnes in vnum quasi corpus redigerentur, certaq; ratione & via ita proponerentur & explicarentur, vt paruo tempore, facili sumptu, nec magno labore, ex vno armamentario, qui vellent, arma peterent, quibus vtcunque saltem instructi, sine magno suo periculo aduersus hostes in acie starent. Quod quidem ego non mea sanè sponte, sed Superiorum meorum iussu efficere conatus sum; an perfecerim, aliorum erit iudicium. Ceterùm, quia genus ipsum scriptionis vtilissimum videbatur, disputationes hasce in lucem dedimus, vt iis

vtan-

vtantur qui volent, donec aliquid plenius & elaboratius ab alio aliquo, qui magis abundet & ocio & ingenio in eodem genere prodeat.

Tertia restat caussa, quæ me non incitauit modò, sed planè etiam, vt initiò dicebam, impulit & coegit, vt hosce labores posteritati mandarem. Cùm beatæ memoriæ GREGORIVS *XIII. Pontifex Max. Germanicæ atque Anglicæ nationis adiuuandæ studio, Germanorum Anglorumq; adolescentium amplissima duo Collegia in vrbe Roma, id est, in ipsa arce religionis, instituisset: ea mihi prouincia demandata est, vt eorum Collegiorum alumnis controuersias fidei, quàm diligentissimè & planissimè fieri poterat, nostro in Gymnasio explicarem; & quasi nouos Ecclesiæ milites, in suis ipsorum prouinciis cum inferorum copiis congressuros, pro mea tenuitate armarem. Ea igitur oblata occasione rem aggressus, eam disputandi rationem iniui, vt controuersias fidei omnes complecterer, ac partim eas in sua membra tribuerem, partim cum aliis iungerem & copularem, vt alia aliam sereret, & alia penderet & nasceretur ex alia, & ex omnibus vnum doctrinæ corpus integrum & perfectum, suisq; numeris absolutum existeret. Quæ nostræ disputationes ab auditoribus primùm in Gymnasio inter docendum exceptæ, deinde à multis iterum atq; iterum non sine magno vel labore, vel sumptu descriptæ, atque ad varia loca delatæ, tanta contentione ad prælum cœptæ sunt postulari, vt etiam aliqui minarentur se typis eas nobis inuitis ac repugnantibus mandaturos. Quare coactus sum, opus adhuc rude & impolitum (neque enim quotidiano docendi munere impeditus, extremam illi manum imponere potui) ipse emittere, ne magno meo cum dolore disputationes in scholis exceptas, laceras videlicet ac mutilas, & mendis vndique refertas, typis excusas cernerem.*

Tu velim, optime Lector, si quid erit in his commentariis, quod ad Dei gloriam, & Ecclesiæ Catholicæ vtilitatem tibi vsui esse possit, eo vtare, & vni bonorum auctori Deo, nòn mihi, gratias agas: si quid verò inter legendum occurrerit, quod sæpè fiet, aut nimis breue, aut parum æquabile, aut minus propriè & eleganter dictum; illud memineris, non eo animo hæc initiò scripta fuisse, vt ederentur, sed vt memoriam meam inter docendum iuuarent; nec quomodo quidq; dicatur, sed quid dicatur, attendas.

Opus hoc R. P. ROBERTI BELLARMINI, Societatis IESV, quoniam omnes Christianæ fidei controuersias aduersus huius temporis hæreticos, ita copiosè, orthodoxè, eruditè ac solidè explicat, vt non immeritò integerrimũ, pulcherrimum, absolutissimumq; controuersiarum omnium Corpus appellari queat; dignum profectò cum primis est, quod ad plurimorum vtilitatem multò maximam typis procudatur.

Ita sentio ego ALBERTVS HVNGERVS, S. Theologiæ D. Professor, & Procancellarius in alma Academia Ingolstadiensi.

DISPVTATIONVM
DE CONTRO-
VERSIIS CHRISTIA-
NÆ FIDEI, ADVERSVS
NOSTRI TEMPORIS
HÆRETICOS

Tomus primus.

CONTROVERSIA
PRIMA, DE VERBO
DEI SCRIPTO ET NON
SCRIPTO.

QVATVOR LIBRIS
EXPLICATA.

**

PRÆFATIO

ROBERTI BELLARMINI POLITIANI, SOCIETATIS IESV, IN DISPVTATIONES DE CONTROVERSIIS CHRISTIANÆ FIDEI ADVERSVS HVIVS temporis hæreticos.

HABITA IN GYMNASIO ROMANO, ANNO cIↃ. IↃ. LXXVI.

AGGREDIOR DE CONTROVERSIIS FIDEI ADVERSVS omnes huius temporis hæreticos disputare, & quæstiones plurimas, ac diuersissimas, in vnum quasi locum cogere, & tanquam vnius corporis membra, pro viribus, quas Deus è cœlo suppeditare dignabitur, singula quæq; complecti. Arduum sanè opus, & certè, mea quidem sententia, eiusmodi, vt si non leuiter & perfunctoriè, sed accuratè, ac vt rei dignitas, & difficultas exigit, tractandum sit: scientiam propè infinitam, non modò variarum disciplinarum, & linguarum, sed etiam totius antiquitatis, omnium historiarum, & temporum requirat. Quæ omnia cùm ipse sentiam in me, quàm sint exigua, & tamen onus mihi impositum sustinere, ac perferre necesse sit: enitar saltem ingenij tarditatem, labore, ac diligentia compensare; atque id efficere, vt quando cetera omnia doctrinæ præsidia, atque adiumenta nobis desint, studium certè & industria minimè desideretur.

Sed antequam de propositis quæstionibus disputare incipiam, pauca quædam dicenda mihi esse videntur de vtilitate eiusmodi disputationum; deinde exponendum breuiter, quæ sint, & quot huius temporis controuersiæ.

Ac vtilitas quidem propositarum nobis disputationum ex eo intelligi facilè potest, quòd meliorem, ac magis necessariam totius Theologiæ partem comprehendunt. Agendū est enim non de stillicidiis, & fundis, non de rebus leuibus; quæ parum refert, vtrum sic an aliter se habeant: non de Metaphysicis subtilitatibus, quæ sine periculo ignorari, & interdum etiam cum laude oppugnari possunt: sed de Deo, de Christo, de Ecclesia, de Sacramentis, de Iustificatione, de auxilio gratiæ, de arbitrij libertate, déque aliis permultis grauissimis, & difficillimis quæstionibus, quæ ad ipsa

fidei pertinent fundamenta; quorum si vel vnum quis labefactare disputando velit, vt sanctus Augustinus libro primo contra Iulianum, capite secundo sapienter monuit, totum quod in Christum credimus, is auferat necesse est. Deinde hæreticos homines, ad lumen fidei reuocare, vel saltem impetum eorum, & furorem frangere, ab ouili Dominico feras illas arcere, Ecclesiam Christi protegere, & iam captas ouiculas, de faucibus luporum eruere, & in caulas Domini restituere; quanta, quæso, vtilitas est, quàm vera caussa lætitiæ, quàm copiosa gloriæ seges? At nihil horum vnquam efficiet, qui non prius in his quæstionibus diu & multum versatus, cùm ipse se armis Ecclesiæ diligenter instruxerit, tum hostium tela repellere, atque in ipsos hostes retorquere didicerit.

Ac ne fortè aliquibus minus nostra probetur oratio, quòd pestem hæreseos esse iudicent leuiorem, quàm reuera sit, cùm eam ex communibus vitiis, & peccatis fortè metiantur, quæ quotidie per Sacramentum pœnitentiæ purgari, sanarique animaduertunt: dicam de grauitate hæreseos non omnia, quæ dici possent, nec etiam plurima, ne immensam orationem suscipiam, sed pauca tantùm, quæ cùm necessaria esse, tum etiam sufficere hoc loco posse videantur.

Omittam enim quòd S. Ioannes Chrysostomus homilia ad populum Antiochenum 50. & S. Augustinus cap. 25. lib. 21. de ciuitate Dei, hæreticum hominem longè peiorem Ethnicis & Publicanis faciunt: non commemorabo, quòd vt procellæ ventorum maria commouere, & perturbare solent; sic hæresis, quam regionem inuaserit, mox in ea tumultus, prælia, seditiones excitat: tacebo, quod maiores nostri, cùm in aliis persecutionibus, tranquillo animo hostem exspectarent; tamen bello fidei ingruente, ita animis omnes commouebantur, vt non sibi satisfacerent, nisi vniuersas Ecclesiæ vires colligerent, & tanquam communi classico euocati, omnes vnà ad resistendum occurrerent. Alia vitia vt depellerent, nemo de sua statione discedebat: hæresim vt propulsarent, domos ac prouincias suas deserere, & ignotas ac longè positas regiones, cũ maximo rerũ & vitæ discrimine adire non dubitabant. Alia propè infinita libenter patiar sileri, quæ me tamen alioqui non mediocriter iuuarent. Hoc vnum dicam, hæreseos peruersitatem tanto esse grauiorem ceteris omnibus sceleribus, atque flagitiis; quanto communibus morbis magis est formidolosa & metuenda pestis.

Duo sunt, quæ pestem præ ceteris morbis meritò horrendam terribilemque efficiunt. Vnum, quod summa velocitate venenum suum ad cor vsque diffundit, & hominem paulò antè sanum penè in momento temporis extinguit. Alterum, quod cùm vnum interficit, centum alios inficit, & longè lateque tam celeriter serpit, vt si hodie domum vnam inuaserit, breui ciuitatem totam cadaueribus repleat.

Idipsum

Id ipsum omnino est in animis, hæresis; quod in corporibus, pestis. Primum gratiæ munus, quod à Patre cœlesti in conuersione ac iustificatione recipimus, primus cordis reuiuiscentis motus, primus vitæ spiritualis sensus, absq; vlla controuersia & dubitatione, fides est: inde paulatim postea ad sperandum animus excitatur, ad amandum voluntas accenditur, lingua soluitur ad confessionem, manus expediuntur ad opera. Cùm igitur hæresis cor ipsum animæ continuò petat, & in eripiendis muneribus gratiæ ad primum vsque deueniat, & initium illud vitæ diuinæ atq; cœlestis extinguat: quæ lues hæresi perniciosior ac pestilentior cogitari potest?

Primum ædificij spiritualis fundamentum, omnium confessione ac sententia, fides est. Inde enim spei parietes paulatim consurgunt, tectum caritatis extenditur, ac demum varia multipliciaq; operum bonorum ornamenta accedunt. Domus Dei, inquit S. Augustinus serm. 22. de verbis Apostoli, credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur. quando igitur in huius ædificij concussione & motu, non in tecto, non in parietibus sistitur; sed vsq; ad vltima fundamenta effodienda ac euertenda, quod facit hæresis, peruenitur: quanta, quæso, est illa ruina? quanta iactura? quid tunc remanet spei, quando nulla pars ædificij reliqua est, sed totum simul vno impetu funditùs corruit? Primus lucis diuinæ radius, quem in cordibus nostris ille accendit, qui nos de tenebris vocauit in admirabile lumen suum, quid aliud est quàm fides? inde enim quasi ab aurora incipiens lumen iustorum procedit, & crescit, vt sapiens ait, vsque ad perfectam diem.

Cùm igitur hæresis menti humanæ subitò diem eripiat, & ne illum quidem primum auroræ fulgorem accensum relinquat: quid hæresi horribilius, miserius, funestius? Dicam hæc ipsa planius. Si Catholicus quispiam labitur in peccatum, si furtum, si adulterium, si homicidium fortè committit: miserè certè cum illo agitur. At nihilominus quoniam adhuc aliquis vitæ sensus, adhuc ædificij fundamentum, adhuc lumen auroræ, id est, fides in ipso est; multa & magna præsidia ad salutem æternam habet, non ambulat in tenebris, nouit medicum suum, potest adhuc ex fide, quam habet, ad Deum clamare, super fundamentum ædificare, communem liberatorem appellare, clementiam eius, & misericordiam implorare; neq; deest illi maternus Ecclesiæ sinus, & patent quoque officinæ omnes spiritualium pharmacorum. At homo hæreticus nihil horum habet, sed extincto in corde ipsius lumine fidei, vmbras inanes & phantasmata consectatur; nescit quò vadat, & quò magis currit, eò longius à via recedit, & tenebris densioribus semper inuoluitur, donec à tenebris interioribus, quas in animo patitur, ad exteriores illas, quæ sunt in gehenna, perueniat. Neq; verò hæc amplificatio est, sed extenuatio potius.

An tibi tenebræ densißimæ, atq; palpabiles non videntur iis esse offusæ, qui cùm sapientißimi omnium hominum videri velint, tamen ea dicunt interdũ, ea proferunt in medium, ea pro Euangelio venditant, quæ somnia, ac deliramenta esse, pueri quoque, atque anus etiam decrepitæ intelligerent? quid magis impium, ac stultum fingi potest quàm Deum, qui fons est bonitatis, & iustitiæ, auctorem omnium scelerum, & flagitiorum facere? At hoc facit Petrus Martyr in commentario libri secundi Regum, necnon Ioannes Caluinus in lib. instit. 1. *cap.* 18. §. 4.

Quid magis puerile, & ineptum, quàm dicere Deum in lapide, verè & propriè esse lapidem; in ferro, ferrum; in trunco, truncum; in stipite, stipitem; in rebus omnibus, res omnes? at hoc docet Michaël Seruetus in epistola sexta ad Caluinum. Quid magis absurdum, & contra omnem non solùm rationem, sed etiam sensum; quàm palam asserere, infantes dum baptizantur, exemplo S. Ioannis Baptistæ diuinas quasdam motiones internis sensibus percipere, promißiones Euangelicas audire, & promittenti Deo fidem habere? At hoc palam asserit Martinus Lutherus in commentario tertij capitis epistolæ ad Galatas, & qui eum secuti sunt Centuriatores, Centuriæ 2. *cap.* 4. *nec saltem reuerentur S. Augustinum, qui in epistola ad Dardanum, quæst.* 2. *scriptum reliquit; Si propter vnum Ioannem credibile est infantes omnes ante ætatem consilio, & ratione vti: & propter Asinam Balaam, quæ sapienter aliquando loquuta est, admonendos esse homines, in deliberationibus suis Asinina exspectare consilia.*

Deinde, quis non obstupescat potuisse homines reperiri, qui sibi persuaderent, nihil aliud ad iustificationem impiorum requiri, quàm vt certò statuant se esse iustos, sibi remissa esse peccata, vt iam non opinio, à veritate rei; sed è contrario, rei veritas ab opinione dependeat? & tamen hoc ipsum incredibile paradoxum, est articulus quartus illius celeberrimæ Augustanæ Confeßionis, quæ pro Euangelio est maximæ parti nostri temporis hæreticorum.

Quid iam de Ioanne VViclefo dicemus, cuius hic est articulus sextus, in Concilio Constantiensi damnatus seß. 8. Deus debet obedire Diabolo? *quid de Ioanne Caluino, qui in lib. institutionis* 2. *cap.* 16. *tam seriò, tam ex proposito docet, Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM, *quod certè piæ aures audire recusant, cruciatus gehennæ cum damnatis ac reprobis spiritibus aliquando pertulisse? vnde etiam exstiterunt postea qui dicerent, Christum in cruce desperasse, atq; adeo ad inferos esse damnatum. Quàm tetra, putas, caligine tenebatur animus ille, qui tantam impietatem cogitare potuit?*

Sed quo in loco ponemus Martini Lutheri verba illa, quæ is in libro de Conciliis scripta reliquit: Mihi paulò antè negotium fuit cum Ne-

ſtorianis, qui pertinaciſsimè contra me diſputabant, quod diuinitas Chriſti non poſsit pati?

En tibi, Chriſtiane Lector, quibus nō tam erroribus laborant, quàm furoribus agitantur, quibus tenebris inuoluuntur, in quæ præcipitia ruunt, qui ſemel circa fidem naufragium fecerunt: Nec tamen attingere volui myſteria longè abſurdiora Anabaptiſtarum, & Libertinorum. En quanto miraculo diuiſit Deus Iſraëlem ab Ægyptiis. vbi Iſraël, id eſt, Catholica Chriſti Eccleſia eſt, ibi lux eſt, vt omnes omnino à maximo vſque ad minimum viam iuſtitiæ, & veritatis agnoſcant: vbi verò Ægyptij, id eſt, hæretici ſunt, ibi tenebræ ſunt horrendæ, atque palpabiles, vt etiam in ipſos humanos ſenſus frequenter incurrant.

Atque vtinam ſoli ſibi noceret hæreticus, & non continuò venenum ſuum longè, lateq́; diffunderet, ſed veriſsimè ſcriptum ab Apoſtolo eſſe, hæreticorum verba, vt cancrum ſerpere; teſtis eſt locupletiſsimus noſtra hæc ætas. Quis enim ignorat peſtem Lutheranam in Saxonia paulò antè exortam, mox Germaniam penè totam occupaſſe: inde ad Aquilonem, & Orientem profectam; Daniam, Noruegiam, Suetiam, Gotthiam, Pannoniam, Hungariam abſumpſiſſe: tum ad Occidentem, & Meridiem pari celeritate delatam, & Galliam, Angliam, Scotiam, florentiſsima quondam regna, breui tempore populatam: ad extremum alpes tranſcendiſſe, & in Italiam vſque penetraſſe?

Quæ cùm ita ſint, vt ij, qui peſte laborant, ne ceteros inficiant, ab aliorum conſortio meritò excluduntur, & neque domos illorum ingredi, neque aliquid, quod ipſorum fuerit, contingere audemus: ſic etiam hæreticorum libros, congreſſus, colloquia, conuiuia, iam inde à primo Eccleſiæ ortu, ſapientiſsimo conſilio, fidelibus omnibus maiorum noſtrorum auctoritas interdixit. Nulla (inquit S. Cyprianus, in epiſtola 3. *libri* 1.*) cum talibus commercia copulentur, nulla conuiuia, vel colloquia miſceantur; ſimusq́; ab eis tam ſeparati, quàm ſunt illi de Eccleſia profugi. Et S. Leo ſermone de paßione Domini* 18. *Viperea, inquit, hæreticorum vitate colloquia, nihil nobis commune ſit cum eis, qui Catholicæ aduerſantes fidei, ſolo ſunt nomine Chriſtiani. Beatus quoque Athanaſius in vita magni Antonij. Sic, inquit, hæreticos deteſtabatur Antonius, vt omnibus diceret, nec iuxta eos quidem eſſe accedendum. Quid, quod Apoſtolus Paulus tam ſæpe, & tam ſeriò, de hæreticis loquens, illud inculcat;* Et hos deuita? *Et S. Ioannes Apoſtolus & Euangeliſta, vt cap.* 3. *libro* 3. *contra Valentinum auctor eſt Irenæus, cùm balneum aliquando eſſet ingreſſus, mox, vt Cherinthum hæreticum intus eſſe cognouit, de balneo exiliuit non lotus; nimirum exemplo ſuo poſteros omnes admonere volens, hæreſim morbum eſſe contagioſum, totisq́; viribus, & ſumma animi prouiſione cauendum.*

Intellexit hoc ſanè quondam, Ariana peſte graſſante, Eccleſia Samoſatenſis; nam, vt eſt apud Theodoretum lib.4. hiſt. cap.14. cùm eſſet in ea ciuitate populus Catholicus, & Epiſcopus hæreticus, concionabatur Epiſcopus in Eccleſia, ſed ſcamnis, & parietibus: omnes enim eum vt peſte laborãtem fugiebant. ibat Epiſcopus ad balnea, & alios, qui fortè aderant, vt ſecum lauarent, comiter inuitabat: at nemo vnquam ipſo præſente locum introiuit; nemo etiam poſtea, niſi prius aqua omni eiecta, & noua rurſum adducta, lauit: ludebant aliquando pueri in foro, contigit verò, vt luſoria pila pedem contingeret iumenti, quo Epiſcopus vehebatur, continuò exclamant omnes, & magno in ipſo foro accenſo igne, in eum pilam coniiciunt.

Talis erat veterum Chriſtianorum zelus, talis pro pietate contentio, talis fidei Catholicæ ardor, quem ſi Germania, ſi Boemia, ſi Anglia, ſi Gallia, ſi populi ceteri imitari voluiſſent, aliam profectò Rempublicam haberemus. ſi ad hæreſim arcendam ea ſaltem diligentia initio adhibita fuiſſet, quam ad peſtem excludendam vbique adhiberi videmus: multa certè Eccleſiæ membra, quorum iam propè eſt deſperata ſalus, adhuc integra & incorrupta manerent. Sed quando, peccatis noſtris exigentibus, peſtis hæreſeos tam vehementer creuit, & creſcit indies, & res noſtræ in tam magnum atque apertum diſcrimen adductæ ſunt, vt non niſi longo tempore, & multis multorum laboribus & ſudoribus, tantis malis remedium adferri poßit: hoc vnum ſupereſt, vt Eccleſiæ filij, atque ij præſertim, qui ad alios iuuandos à Domino vocati ſunt, ad reſiſtendum hæreticis diligenter ſe parent. Quod ita fiet, ſi in iis cognoſcendis, quæ tum illi contra Eccleſiam adferunt, tum pro Eccleſia noſtri reſpondent, ſatis magnam curam operamq́ue ponant: quorum ſtudiis hos noſtros qualeſcunque labores, aliquid etiam prodeſſe vehementer optamus, & profuturos Domino adiuuante confidimus. Atque hæc ſunt quæ de vtilitate noſtrarum diſputationum dicenda eſſe putauimus.

Nunc paucis exponam, quæ ſint, & quot eæ controuerſiæ, quas explicaturi ſumus. Humani generis hoſtis etſi totus alioqui peruerſus & ordinis perturbator eſſe ſoleat, tamen non ſine quodam ordine Catholicæ Eccleſiæ veritatem oppugnare voluit. Itaque primis CC. annis ab Eccleſiæ Chriſtianæ exortu, totus fuit in ipſo primo articulo Apoſtolici Symboli labefactando occupatus. Quid enim aliud volebant Simoniani, Menandriani, Baſilidiani, Valẽtiniſtæ, Marcioniſtæ, Manichæi, & vniuerſa ſchola Gnoſticorum, quàm non eſſe vnum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ? Vbi verò id non ſucceßit, rurſus tempore conſequente poſt annum Domini CC. noua caſtra Diabolus inſtruxit, & articulum ſecundum, quo Chriſti Domini noſtri diuinitas explicatur, exagitare aggreſſus eſt. Inde enim Praxeas, Noëtus ac Sabellius, necnon Paulus Samoſatenus.

Poſt

Post annum verò CCC. Photinus, Arius, & Eunomius exstiterunt: qui vel Christi diuinam personam à Patris persona non distinguebant, atque eam proinde, vt Hilarius loquitur, perimebant; vel diuinam eius naturam diuersam atque alienam à Patris natura faciebant, & ea ratione non verè diuinam, sed creatam esse disputabant. At cùm ne tunc quidem aduersus Ecclesiam portæ inferi præualere potuissent, tertiò Diabolus nouo delectu habito, articulum tertium & simul quartum, quintum, sextum, & septimum, quoniam inter se connexionem quandam & quasi cognationem habent, maiori conatu & viribus oppugnare instituit.

Itaque Nestorium excitauit ac Theodorum Mopsuestenum, post annum CCCC. Deinde paulò pòst, Eutychem & Dioscorum: circa verò annum quingentesimum, Petrum Gnapheum, Seuerum Antiochenum, Iulium Halicarnasseum: post annum autem DC. & DCC. Iacobum Syrum, Cirum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, ac Paulum Constantinopolitanos: denique omnem illam innumerabilem Eutychetis in minutissimas sectas variè concisam ac dissectam posteritatem, cuius adhuc hodie germina quædam in Oriente reperiuntur.

Isti siquidem omnes, diuersis quidem, atque inter se contrariis artibus & machinis; sed tamen vnum & idem diuinæ incarnationis mysterium, necnon passionis, resurrectionis atque aduentus ad iudicium, id est, quinque sequentes Symboli Apostolici partes destruere atque euertere studuerunt. Priores enim, duas in Christo personas constituentes, diuinam vnam, humanam alteram, & Christum Deum ab homine Christo separantes, solum hominem, non etiam Deum esse volebant eum, qui conceptus de Spiritu sancto, natus de MARIA *Virgine, passus, mortuus, & sepultus, ac deinde rediuiuus in cœlum ascendisse, & rursum ad iudicandum orbem terrarum reuersurus, ab Ecclesia Catholica prædicatur. Posteriores autem, naturas ipsas, diuinam & humanam in Christo permiscentes, & vnam conflantes ex duabus, mysteria salutis nostræ, incarnationem, passionem, resurrectionem, ascensionem, aduentum ad iudicium, ficta & simulata esse docebant.*

Sed posteaquam de his etiam copiis Ecclesia Catholica more solito triumphauit, non propterea deterritus Diabolus est, sed rursum exercitum reparauit, & articulum sequentem, id est, octauum, qui est de Spiritu sancto, magno impetu labefactare adorsus est. Nam circa annum Domini DCCC. LX. temporibus Nicolai primi Romani Pontificis exortũ est (vt ego quidem arbitror, quamuis alij aliter sentiant) schisma Græcorũ, ab Apostolica sede & Ecclesiis Occidentis: cuius quidem schismatis fundamentum est error ille Græcorum in tot Conciliis confutatus, quo

Spiritum ſanctum à Filio non procedere, pertinaciſsimè contendunt. Tametſi enim multò antè Macedonius Spiritum ſanctũ Deum eſſe, & Theodoretus eundem Spiritum ſanctum à Filio procedere negauit: adeò tamen eo tempore in ipſa Chriſti vera Diuinitate atque humanitate oppugnanda Satanas occupabatur, vt articulum fidei, qui ad Spiritum ſanctũ pertinet, ac potiſsimùm eam partem, quæ de proceſsione eſt à Patre & Filio, non niſi leuiter tentaſſe videatur.

Verumenimuerò, cùm verſutiſsimus hoſtis noſter animaduerteret, parum ſe in articulis illis conuellendis proficere, qui ad ipſas diuinas perſonas pertinerent, totum ſe ad eos commouendos & deſtruendos conuertit, qui ad Eccleſiam & Sacramenta pertinent. Hos duos articulos; Credo ſanctam Eccleſiam Catholicam, Sanctorum communionem, Remiſsionem peccatorum, ab anno milleſimo vſque ad hanc diem, ſæpius mutatis, auctis, renouatis exercitibus, per Berengarianos, Petrobruſianos, VValdenſes, Albigenſes, VViclefiſtas, Huſsitas, Lutheranos, Zvvinglianos, Confeſsioniſtas, & Anabaptiſtas, omni arte atq; induſtria, & omnibus totius inferni viribus euertere conatus eſt, & adhuc hodie conatur.

Illud autem mirabile & animaduerſione dignum mihi videri ſolet, quòd Berengarius tanquam auctor & parens hæreticorum huius temporis, tribus ſuis erroribus fundamenta iecerit trium præcipuarum ſectarum, ad quas hoc tempore ceteræ omnes reuocari poſſunt; Sacramentariorum videlicet, Confeſsioniſtarum, Anabaptiſtarum. Primus enim Berengarij error fuit, non eſſe in Euchariſtia verum Chriſti corpus, ſed tantùm ea ſignificari. Hunc errorem tanquam ſuum & proprium Sacramentarij receperunt. Alter eiuſdem fuit error, quem poſt ſecundam palinodiam excogitauit, eſſe quidem in Euchariſtia verum Chriſti corpus, ſed vnà cum ſubſtantia panis. atq; hunc ſuũ fecit Confeſsio Auguſtana, & in eo Confeſsioniſtæ omnes perſeuerant. Tertius eiuſdem Berengarij error fuit, paruulos non eſſe baptizandos, nec Matrimonia colenda, cùm omnes fœminæ omnibus maſculis ſint communes, vt Guitmundus libro primo contra Berengarium auctor eſt. iſta verò ipſiſsima eſt Anabaptiſtarum fides & doctrina.

Cùm igitur hæreſes huius temporis propriè circa hos duos articulos Symboli Apoſtolici nonum & decimum ferè omnes verſentur, nos etiam controuerſias omnes ad eoſdem duos articulos referemus. Initio igitur de ſancta Eccleſia diſſeremus: in qua diſputatione agendum erit primùm de ipſo Chriſto, qui caput eſt & princeps Eccleſiæ vniuerſæ: deinde de ea parte Eccleſiæ, quæ laborat in terris, necnon de capite eius viſibili ſummo Pontifice, deq; omnibus eius membris, id eſt, Clericis, Monachis, Laicis: tum de altera parte Eccleſiæ, quæ in locis purgatorijs expiatur: poſtremò de illa,

quæ iam cum Christo beata in cœlis triumphat. vbi de cultu & inuocatione Sanctorum, de reliquiis, & imaginibus, aliisq́ similibus rebus disputabitur. Quibus expeditis ad Sanctorum communionem, id est, ad Sacramentorum tractationem accedemus, vbi tot erunt capita controuersiarum, quot sunt Sacramenta. Nam quidquid ferè Theologi de Sacramentis affirmant, id totum hæretici huius temporis negant. Sequitur postremò, remissio peccatorum, ad quam illæ quæstiones omnes pertinebunt, quæ sunt de gratia primi hominis, de gratiæ amissione, de vulneribus ex peccato relictis, de gratiæ reparatione, de libero arbitrio, de iustificatione, de meritis operum bonorum.

Porro his omnibus quæstionibus præmittenda erit, quasi magnum quoddam procemium controuersia de verbo Dei. Neque enim disputari potest, nisi prius in aliquo communi principio cum aduersariis conueniamus: conuenit autem inter nos & omnes omnino hæreticos, verbum Dei esse regulam fidei; ex qua de dogmatibus iudicandum sit: esse commune principium ab omnibus concessum, vnde argumenta ducantur: denique esse gladium spiritualem, qui in hoc certamine recusari non possit. Tamen de isto ipso communi principio multæ quæstiones sunt. Alij enim verbum Dei solum internum recipiunt; alij externum, sed scriptum; alij partim scriptum, partim voce traditum. Rursùm alij hos libros, alij illos pro verbo Dei habent: alij hac editione, alij illa vtendum censent: alij Scripturam clarissimam esse per se, alij obscuram, & interprete indigere contendunt: denique alij sensum Scripturarum à Spiritu interno reuelante, alij ab Ecclesia, eiusq́ summo Pastore petendum docent; quæ omnes quæstiones initio exponi debent; vt habeamus aliquid, vnde de ceteris statuamus. sed hæc omnia index totius operis pleniùs explicabit.

INDEX TOTIUS OPERIS.

PRIMI TOMI CONTROVERSIÆ GENERALES SEPTEM.

TOMI SECUNDI CONTROVERSIÆ GENERALES QUINQUE.

TOMI TERTII CONTROVERSIÆ GENERALES TRES.

INDEX LIBRORUM PRIMI TOMI.

Primæ Controuersiæ generalis,

De verbo Dei,

Secundæ Controuersiæ generalis,

De Christo capite totius Ecclesiæ,

Tertiæ Controuersiæ generalis,

De summo Pontifice,

Quartæ Controuersiæ generalis,

De Conciliis & Ecclesia,

Quintæ

INDEX
LIBRORVM ET CAPITVM PRIMAE CONTROVERSIAE.

LIBER PRIMVS
De verbo Dei.

LIBER SECVNDVS
De verbo Dei.

LIBER

LIBER TERTIVS

De verbi Dei interpretatione.

LIBER QVARTVS

De verbo Dei non ſcripto.

DE VERBO DEI, LIBER PRIMVS,

CAPVT PRIMVM.

Sítne Scriptura Verbum Dei.

INSTITVENTI MIHI, DE libris sacris disputare, primò se offert illa Quæstio: Sítne Scriptura Prophetica & Apostolica vt verbum DEI recipienda: an id solum pro verbo DEI habendum sit, quod Spiritus sanctus priuatim vnicuique in corde loquitur. Quam quæstionem, indignam alioqui quæ tractetur apud Theologos Christianos, peperit nobis hoc tempore partim Svvěckfeldij & Libertinorum deliratio, partim improbitas & impudentia Lutheranorum. Caspar Svvenckfeldius (vt Fridericus Staphilus, in lib. de concordia discipulorum Lutheri, & Petrus Palladius in lib. de hæresibus huius temporis testantur) verbum scriptum tanquam literam occidentem respuit, soloque spiritu interno contentos nos esse iubet. De Libertinis, qui auctoribus Coppino & Quintino exorti sunt, in hunc modum scribit Ioannes Caluinus in instructione aduersus Libertinos, c. 9. *Iam*, inquit, *diximus istos initiò apertè ridere solitos, si quis Scripturas allegaret: Nec dissimulâsse, quin eas pro fabulis haberent. Interim tamen non desinebant iis vti, si quis esset locus, quem in sensum suum torquere possent. Non quòd ei adhiberent fidem, sed tantum vt perturbarent Idiotas, atque ita concuterent, vt tandem eos ad se possent facilius adducere. Si quis locus ipsis obiiceretur: respondebant, nos literæ minimè obnoxios esse: sed spiritum, qui viuificat, sequi oportere. Quin etiam Porcus ille Quintinus, vnumquemque Apostolorum aliquo scommate notauerat, veluti Picardico suo sermone Paulum vocans vas fractum: Ioannem, iuuenem stolidulum: Petrum, abnegatorem Dei: Matthæum, fœneratorem.* Hæc ille.

Porro Martinus Lutherus, & Ioannes Caluinus, & quotquot sectatores, & discipuli eorum sunt, hunc ipsum Svvenckfeldij & Libertinorum errorem, Romano Pontifici, totique Catholicæ Ecclesiæ impudentissimo mendacio adscribere non verentur. Lutheri verba in lib. de Conciliis & Ecclesia, propè extremo, sic habent: *Papa, hac ipsa de re, penè totum orbem terrarum immani mole commentariorum & librorum refersit, & in-* A *numeros laqueos conscientiarum, leges, exactiones, iura diuina & humana, articulos fidei, nomen peccati, & iustitiæ conuertit: vt meritus sit denuo tradi ignibus suum decretale: facilè enim carere posset Ecclesia tali libro, qui horribile & irreparabile damnum dedit in magna parte generis humani*, SACRAM SCRIPTVRAM *in cœno & puluere sepeliit, & doctrinam Christianam penè integram deleuit.* Hæc Lutherus, quorum similia passim leguntur in libro aduersus Regem Angliæ, & in libro de falso statu Cleri, & alibi. Caluini verba initio libri seu instructionis aduersus Anabaptistas hæc sunt: *Nec enim Papistarum more dicimus, sacrosanctas Scripturas missas fieri oportere, vt auctoritati hominum acquiescamus. hoc enim effugium censemus blasphemiam execrabilem esse.* B Quapropter vt & illorum errorem & horum mendacium breuiter refellamus, illud inprimis statuendum erit: Propheticos & Apostolicos libros iuxta mentem Ecclesiæ Catholicæ, & olim in Concilio tertio Carthaginensi cap. 47. & nuper in Concilio Tridentino sess. 4. explicatam, verū esse verbum Dei, & certam ac stabilem regulam fidei. Id verò his argumentis comprobamus.

CAPVT SECVNDVM.

Libris, qui Canonici nominantur, verbum DEI contineri.

C PRINCIPIO Moses, Prophetæ, Christus ipse, Ioannes, Apostoli, vel diuina dogmata, ex Scripturis ipsi confirmabant, vel certè ad Scripturas legendas alios hortabantur, nec vllum vnquā ad interni spiritus iudicium, Scripturis neglectis, remiserunt. Quorum testimonia non eò à nobis adferentur, quod ab aduersariis magnifieri existimemus: sed ne Scripturæ, quarum auctoritate aduersus nos, qui eas meritò veneramur, aduersarij interdum abutuntur, pro eorum sententia facere videantur.

Moses igitur Deuter. 17. *Si difficile*, inquit, *& ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, &c.* Et infrà: *Facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius.* Vbi satis apertè sanctus Moses controuersias exortas in populo Dei, ex lege Domini diiudicā-

das docet. Ad eundem modum & Isaias clamat cap. 8. *Ad legem magis, & ad testimonium.* Et Malachias cap. 2. *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est.* Dauid quoque in Psalm. 118. *Beati qui scrutantur testimonia eius.*

Christus verò primùm hîc quater legationem suam Scripturæ testimonio confirmat, illis Prophetæ verbis in medium allatis, *Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me, &c.* Deinde Marc. 12. Sadducæos ex diuinis literis confutat, cùm ait: *Nónne ideo erratis, nescientes Scripturas?* Et infrà: *De mortuis aũt quod resurgant, non legistis in libro Mosis, &c.* Porro Matth. 22. Pharisæis quo alio argumẽto silentiũ imposuit, quã illo, quod ex Dauide deprompsit? Et rursus eosdẽ Pharisæos nõ ad spiritum aliquem internũ, sed ad Scripturas diuinas reiicit, dicens Ioannis 5. *Scrutamini Scripturas.*

Iam verò Ioannes Baptista testem legationis suæ, non spiritus interni iudicium, sed Isaiam Prophetam adhibuit. Siquidem interrogatus quis esset: *Ego* (inquit Ioannis 1.) *vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta.* De Beræensibus illud non sine laude commemoratur, in Actis Apost. c. 17. quod cùm Paulum Apostolũ audiuissent, scrutabantur quotidie Scripturas, si hæc ita se haberent. Ipsi verò Apostoli Petrus, Paulus, Ioannes, Iacobus, Iudas, non modò in singulis epistolis frequenter adhibent testimonia legis & Prophetarum, quę nimis longum esset hoc loco recensere; sed interdum etiam Scripturarum auctoritatem vniuersè prædicant: *Habemus*, inquit sanctus Petrus 2. Petr. 1. *firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco.* Et sanctus Paulus 2. Timoth. 3. *Ab infantia*, inquit, *sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem. Omnis Scriptura diuinitùs inspiritata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.* Denique Deus ipse ad Iosue cap. 1. *Non recedat*, inquit, *volumen legis huius ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus.* Cum Mose igitur pugnant, cum Prophetis, cum Apostolis, cum Christo ipso, ac Deo Patre, & Spiritu sancto, qui sacras literas, & oracula diuina contemnunt.

Deinde regula Catholicæ fidei certa notaque esse debet; nam si nota non sit, regula nobis non erit: si certa non sit, ne regula quidem erit. Porro priuata spiritus reuelatio, vt in se certa sit, nobis tamẽ nota esse nullo modo potest, nisi fortè diuinis testimoniis, id est, veris miraculis confirmetur; quorum extrema penuria ij præsertim laborant, qui hoc nostro seculo non minus quàm ceteri spiritum iactant. Nam quis mihi fidem faciet, non mentiri Anabaptistam, cùm se à spiritu afflatum dicit? sed fac, non mentiri: qua via cognoscam spiritum illum, spiritum lucis & non spiritum tenebrarum esse? & cùm tam multi hoc tempore ducem ac doctorem Spiritum sanctum habere se glorientur, & tamen inter se sic animis sententiisque dissideant, vt alij aliis sint hæretici, fieri certè non potest, vt omnes rectè sentiant. Quod si aut falluntur omnes, aut quod est omnino necessarium, aliqui: quis affirmare audebit, ex eorum numero se non esse, qui à spiritu satanæ deluduntur?

At sacris Scripturis, quæ Propheticis & Apostolicis literis continentur, nihil est notius, nihil certius; vt stultissimum esse necesse sit, qui illis fidem esse habendam neget. Notissimas enim esse testis est orbis Christianus, & consensio omniũ gentium, apud quas multis iam seculis summam semper auctoritatem obtinuerunt: certissimas autem atque verissimas esse, nec humana inuenta, sed oracula diuina continere:

PRIMO testis est veritas vaticiniorum, de qua sic loquitur sanctus Augustinus lib. 12. Ciuitat. cap. 9. *Scripturæ fides mirabilem auctoritatem non immeritò habet in orbe terrarum atq; in omnibus gentibus, quas sibi esse credituras, inter cetera, quæ dixit vera diuinitate prædixit.* Et rursus capit. 10. *Quanto minus* (inquit) *credendum est illis literis, quas plenas fabulosis velut antiquitatibus proferre voluerunt, contra auctoritatem notissimorum diuinorumq; librorum, quæ totum orbem sibi crediturum esse prædixit, & cui totus orbis, sicut ab ea prædictum est credidit: quæ vera se narrâsse præterita ex his, quæ futura prænũtiauit, cùm tanta veritate complentur, ostendit.*

SECVNDO testis est incredibilis quædam & planè diuina conspiratio, atque concordia tot virorum, qui diuersis locis, temporibus, linguis, occasionibus sacra volumina conscripserunt, vt non tam ipsi scriptores diuersi, quàm vnius scriptoris diuersi calami fuisse videantur. Itaque rectè Theodoretus præfatione in Psalmos, & sanctus Gregorius prętatione in Iob, Linguas & manus scriptorum sacrorum nihil aliud, quàm Spiritus sancti calamos appellandos esse censuerunt.

Et sanctus Augustinus libr. 18. Ciuitat. cap. 41. de hac admirabili concordia Scripturarum loquens: *Auctores nostri*, inquit, *in quibus non frustra sacrarum literarum figitur & terminatur Canon, absit vt inter se aliqua ratione dissentiant. Vnde non immeritò cùm illa scriberent, eis Deum, vel per eos loquutum, non pauci in scholis atque Gymnasiis, litigiosis disputationibus, garruli, sed in agris, atque vrbibus, cum doctis atque indoctis, tot tantique populi crediderunt. Ipsi sanè pauci esse debuerunt, ne multitudine vilesceret, quod clarum religione esse oporteret, nec tamen ita pauci, vt eorum non sit miranda consensio. Neque enim in multitudine Philosophorum, qui labore etiam literario monumenta suorum dogmatum reliquerunt, facilè quis inuenerit, inter quos cuncta, quæ sensere conueniant.*

TERTIO testis est Deus ipse, qui aliquando cœlesti animaduersione Scripturam hanc suam ab humana prophanatione defendit. Miranti siquidem

quidem Ptolemæo Regi, cur diuinorum librorum nulli, neque Historici, neque Poëtæ veteres meminissent, Demetrius Phalerius respondit, vt ex Aristæo referunt Iosephus lib. 12. antiquit. cap. 2. & Eusebius lib. 8. præparat. Euangel. cap. 1. Diuinam hanc Scripturam esse atque à Deo ipso datam, propterea si qui prophanorum hominum eam attingere voluerunt, eos à Deo percussos continuò resiliisse. Affirmauitq; , Theopompum quendam, quòd aliquid diuinorum voluminum Græca oratione ornare voluerat, subitò mentis quadam agitatione diuinitus immissa, vehementer perturbatum ab incepto opere coactum esse desistere: Theodorum verò Tragœdiarum scriptorem, quòd nescio quid è diuina Scriptura ad fabulam quandam transferre decreuerat, luminibus captum orbatumque esse: ita repentina calamitate insignem temeritatem continuò esse repressam.

QVARTO testis est ipsa Scriptura, cuius si veræ fuerunt prædictiones rerum futurarum, vt euentus postea comprobauit, cur vera non sint rerum præsentium testimonia? Verum igitur est, quod ait Dauid lib. 2. Reg. cap. 23. *Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam.* Verum, quod ait Zacharias Luc. 1. *Benedictus Dominus Deus Israël, &c. sicut locutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt, Prophetarum eius.* Verum, quod ait Petrus 2. Pet. cap. 1. *Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.* Et Paulus 2. Tim. 3. *Omnis Scriptura diuinitus inspirata.* Verum deniq; id, quod omnes Prophetæ identidem repetunt: *Hæc dicit Dominus.*

POSTREMO testis est infinitus propè numerus diuinorum miraculorum, quæ omnibus seculis facta sunt ad ea dogmata comprobāda, quæ in his literis continentur.

Quare cùm sacra Scriptura regula credendi certissima tutissimaque sit, sanus profectò non erit, qui ea neglecta, spiritus interni, sæpe fallacis, & semper incerti, iudicio se commiserit. Et probè sanctus Augustinus in prologo de doctrina Christiana, his verbis Christianos admonuit: *Caueamus tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisq; cogitemus, & ipsum Apostolū Paulum, licet diuina & cœlesti voce prostratum, ad hominem tamen missum esse, vt Sacramenta perciperet, atq; copularetur Ecclesiæ: & Centurionem Cornelium, quamuis exauditas orationes eius, eleemosynasq; respectas ei Angelus nunciauerit, Petro tamen traditum imbuendum; per quem non solùm Sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum, quid sperandum, quid diligendum esset audiret.*

Huc accedit, quod prouidentia Dei ita quodq; regit, & moderatur, vt cuiusque natura postulat: natura autem hominum id postulat, vt quoniam animo & corpore præditi sumus, & corporalia facilius quàm spiritualia capimus; per ea, quæ sensibus corporis percipiuntur, quasi per quosdā gradus, ad spiritualia & cœlestia deducamur.

A Non igitur omnes vulgò per internum afflatum Deus docet, quid de se credi, quídue à suis agi velit: sed p corporales literas, quas & cerneremus, & legeremus, erudire nos voluit: *De illa ciuitate, vnde peregrinamur* (inquit Augustinus cōcione secunda in Psal. 90.) *hæ literæ nobis venerunt; ipsæ sunt Scripturæ, quæ nos hortantur, vt benè viuamus.*

Neq; verò si Dauid, Moses, Isaias, Petrus, Paulus, Ioannes, & alij quidam pauci in cœtum quodammodo Angelorum admisi, ab ipso fonte veritatis, per se sapientiam hauserunt, continuò ceteri etiam homines, neque diuinis literis, neque vllis doctoribus opus habebunt. Alia siquidem ratio esse debet fundamentorum, alia parietum, B alia montium, alia colliū. Nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetę? nunquid omnes fundamenta? nunquid omnes montes? & si omnes montes; vbi colles? si omnes fundamenta; vbi domus? si omnes Apostoli & Prophetæ; vbi synagoga populorū? de qua scriptum est in Psal. 7. *Et synagoga populorum circundabit te.* Nos igitur superædificamur, (vt Apostolus ait in 2. cap. epist. ad Ephesios) super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, quorum prædicatione & literis erudimur: illi verò, qui ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis, sustentantur atq; nituntur ipso summo angulari lapide CHRISTO IESV.

Sole exoriente, montium cacumina illustrantur; inde autem ad colles, & vsque ad imas valles C radij luminis deriuantur. Ita iuxta Psal. 71. suscipiunt montes pacem populo, & colles iustitiam: *Montes* (inquit sanctus Augustinus tractat. 1. in Ioan.) *excelsæ animæ sunt; & colles, paruæ animæ sunt; sed ideo montes excipiunt pacem, vt colles possint excipere iustitiam. Quæ est iustitia quam colles excipiunt? Fides: quia iustus ex fide viuit. Non autem acciperent minores animæ fidem, nisi maiores animæ, quæ montes dictæ sunt, ab ipsa sapientia illustrarentur, vt possent paruulis traiicere, quod possent paruuli capere.* Et infrà: *Oculos nostros cùm leuamus ad Scripturas, quia per homines ministratæ sunt Scripturæ, leuamus oculos nostros ad montes, vnde veniat auxilium nobis.*

Postremò, si in quauis humana Repub. sublatis legibus, institutisq; maiorum, id vnicuiq; liceret, D quod naturali sua prudentia, æquum ac iustum censeret: Quanta perturbatio rerum omnium? quanta confusio sequeretur? quàm breui tempore tota ea Respub. funditus interiret? & nemo tamen est, qui non aliquid sapiat in rebus humanis, quique omni prorsus iudicio careat. Quid igitur fieret, si in ea Republica, quæ diuina potius, quàm humana est, & in qua multa necessariò supra rationem naturalem credenda, multa supra humanas vires agenda sunt, sacra eloquia diuinitus inspirata tollerentur è medio, & solus internus afflatus exspectandus & sequēdus esset? quid, quod maxima pars hominum, ex rudibus & imperitis constat, qui nihil sibi diuinitus indicari, ne per somnium quidem vnquam senserunt; quid igitur isti? exspectabunt semper? nihil interim credent?

in omnem æternitatem peribunt? an assequentur sine fide iustitiam? vel beatitudinem sine iustitia? Sed habẽt Svvenckfeldiani ac Libertini argumenta, quibus sententiam confirment ac tueantur suam, scilicet, vt non sine ratione insanire videantur. Illa igitur qualia sint, inspiciamus.

CAPVT TERTIVM.

Refellitur obiectio ex verbis D. Pauli; Litera occidit, spiritus autem viuificat.

APOSTOLVS *Paulus*, inquiunt, *disertis verbis literam à spiritu distinguit, & illam ad Testamentum vetus apertè reiicit: quam etiam occidentem vocat; hunc autem noui Testamenti proprium esse confirmat, & viuificantem nominat. Idoneos, inquit 2. Corinth. 3. nos fecit ministros noui Testamenti non literæ, sed spiritus: Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Igitur quemadmodum vetus Testamentum Iudæorum est, & nihil ad homines Christianos pertinet: ita nec Scripturæ diuinæ, quæ nihil aliud, quàm literæ sunt, ad Christianos homines pertinebunt.*

Ad hoc argumentum facilè respondemus, ac primùm si res ita se habet, & nihil ad nos sacræ literæ pertinent, cur ipse Christus, ait Ioannis 5. Scrutamini Scripturas? cur Paulus tot literas scripsit? cur 1. Timoth. 4. discipulum monuit, vt lectioni operam daret? Sed nimirum Apostolus Paulus, neque per literam occidentem, sacram Scripturam; neque per spiritum viuificantem, internam Spiritus alloqutionem intelligi voluit. Neque aliud sunt Paulo litera & spiritus, quàm Ioanni lex & gratia. Lex, inquit Ioannes cap. 1. per Mosem data est, gratia & veritas per IESVM CHRISTVM facta est. Et sanctus Augustinus lib. 15. contra Faustum, cap. 8. Eadem, inquit, lex, quæ per Mosem data est, gratia & veritas per IESVM CHRISTVM facta est, cùm accessit literæ spiritus, vt inciperet impleri iustitia legis, quę non impleta reos etiam præuaricatione faciebat. Quod autem Paulus per literam legem significet, ex verbis sequentibus potest intelligi. Nam cùm dixisset; Idoneos nos fecit ministros noui Testamenti; non literæ, sed spiritus; Litera enim occidit, spiritus autem viuificat, subiecit continuò; Quòd si ministratio mortis, literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita vt non possent intendere filij Israël in faciem Mosi, propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur: quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria? Quibus verbis nullum reliquit dubitandi locum, quin per literam occidentem lex in lapidibus descripta intelligenda sit.

Sed operæpretium erit breuiter explicare, lex illa per Mosem data, cur litera, cur occidens, cur Testamenti veteris, propria esse dicatur. Ne, dum Libertinos & Svvenckfeldianos refellimus, aliquid Lutheranis concedere videamur.

Ac prima quidem dubitatio facillima & penè

A nulla erit, si Moses cum Christo, & lex conferatur cum gratia. Etenim Moses cùm legem datam à Deo deferret ad populũ, nihil detulit aliud, quàm literas incisas in lapide; Christus verò, nec literas vllas scripsit, nec ab alio scriptas attulit, sed spiritũ dilectionis & gratiæ, qui ne scribi quidem potest, cordibus suorum afflauit. Itaque meritò Christi lex, spiritus & gratia: lex Mosis, litera nominata est.

Cur autem occidere lex dicatur, non eadem omniũ sententia est. ORIGENES lib. 6. contra Celsum, propè extremo, literam occidentem significare videtur esse Scripturam ipsam, cùm iuxta propriam verborum significationem exponitur:
B eandem autem spiritum esse viuificantem, si mysticè & spiritualiter exponatur: *Literam*, inquit, *nominauit, cùm iuxta sensum diuinas literas accipimus, spiritum verò cùm iuxta intellectum.* Et clarius lib. 7. ante medium: *Dicimus*, inquit, *legem esse duplicem, videlicet, alteram iuxta literam, alteram iuxta sententiam, sicut & maiores nostri docuerunt. Iam illam, quæ sic, vt scriptũ est, accipitur, non tam nos, quàm Deus, per quendam Prophetam ius non bonum nominat, & præcepta non bona. Quem imitatus Paulus noster pronunciauit literam occidere; quod perinde est, ac si verba dixisset occidere. Ceterùm, Spiritus, inquit, viuificat, quod tantundem valet, ac si nos eorum intellectu vitam consequi scripsisset.* Hæc Origenes; cuius sententia si ita accipiatur, vt nihil omnino in diuinis
C Scripturis ad literam exponi possit, exploratum errorem continet, & iam dudum à Patribus explosa est. Vide Epiphanium epistola ad Ioan. & in hæresi Origenis. Chrysostomũ hom. 13. in Gen. Hieronymum in epist. ad Pammachium, de erroribus Ioan. Hierosolymit. & in cap. 10. Danielis. Augustinum lib. 13. Ciu. Dei, ca. 21. & lib. 8. Gen. cap. 1. Si sic autem, vt quæ figuratè dicta sunt, ea secundum propriam verborum significationem explicare prohibeantur; vera quidem sententia est, sed in hũc Pauli locum minimè quadrat. Nec enim Apostolus, cùm literam dicit occidere, de figuris Scripturarum loquitur; sed de notissimis illis pręceptis quæ in duabus tabulis lapideis scripta erant. Sic enim ait: *Litera occidit, spiritus au-*
D *tem viuificat. Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria, &c.* Et rursum in epist. ad Roman. vbi aliquoties repetit, legem occidere, non aliam legem adfert in medium, quàm illam, Non concupisces. *Et vtique* (vt verbis vtar Augustini, lib. de spiritu & litera, cap. 4.) *non figuratè aliquid dicitur, quod accipiendum non sit secundum literæ sonum, cùm dicitur, Non concupisces: sed apertissimum saluberrimumq́ præceptũ est; quod si quis impleuerit, nullum habebit omnino peccatum.*

Iam verò S. IOANNES CHRYSOSTOMVS in 2. ad Corint. c. 3. & qui eum sequuti sunt, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, necnon commentarius, qui S. Ambrosio attribuitur, & alij nonnulli, literam occidentem, legem punientem; spiritum viuificantem, gratiam liberantem

à peccatis eſſe docent. Lex enim nō modò adulteros, & latrones, ſed etiam eum, qui Sabbatho ligna collegerat, imperabat occidi, Num. 15. Gratia verò ſceleſtiſsimos etiam homines, & omni flagitiorum genere contaminatos, per lauacrum regenerationis, aut per verbum reconciliationis abſoluit.

Ceterùm hæc etiam explicatio non omnino ſatisfacit. nam lex diuina ſicut improbis pœnas, ita præmia bonis conſtituit; & ſicut ſcriptum eſt Deuter. 27. *Maledictus qui non permanet in ſermonibus legis huius, nec eos opere perficit*: ita ſcriptum etiam eſt Leuit. 18. *Cuſtodite leges meas, atque iudicia; quæ faciens homo, viuet in eis*; Cur igitur lex occidere dicitur, non etiam vitam afferre? nam ſi propterea litera occidens, meritò appellari poteſt, quod tranſgreſſores ſuos occidat; pari ratione litera viuificans dici poterit, quod cultoribus ſuis vitam propaget.

Veriſsima igitur, & verbis Apoſtoli maximè conſentanea ſancti Auguſtini ſententia eſt; legem videlicet ſine gratia literam occidentem ab Apoſtolo Paulo, duabus de cauſsis eſſe appellatam. Primùm, quòd cùm impleri non poſsit, eum cui datur quodammodo præuaricatorem efficiat. Lex, inquit idem Apoſtolus Roman. 4. iram operatur; vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio. Deinde, quòd ipſa prohibitione concupiſcentiā augeat. nam, vt ille rectè ait; Nitimur in vetitum ſemper, cupimuſque negata: *Occaſione*, inquit Apoſtolus, *accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam*, Roman. 7. & ſanctus Auguſtinus de ſpiritu & litera, cap. 4. *Doctrina*, inquit, *illa quæ præcipit, nō concupiſces, bona & laudabilis lex eſt; ſed vbi ſanctus non adiuuat Spiritus inſpirans pro concupiſcentia mala concupiſcentiam bonam, hoc eſt, caritatem diffundens in cordibus noſtris: profectò illa lex, quamuis bona, auget prohibendo deſiderium malum: ſicut aquæ impetus, ſi in eam partem non ceſſet influere, vehementior fit obice oppoſito, cuius molem cùm euicerit, maiore cumulo præcipitatus violentius per prona prouoluitur. Et hoc eſt quod fallit peccatum per mandatum, & per illud occidit, cùm accedit etiam præuaricatio, quæ nulla eſt, vbi lex non eſt.*

Quare nec per ſe, nec aliqua propria vitioſitate ſua, ſed ex occaſione ſolùm, eaq; accepta, non data, lex occidit. Nam peccatum, vt Apoſtolus ait Rom. 7. occaſione accepta per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit. Itaq; lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, iuſtum, & bonum, quod ergo bonum eſt, mihi factū eſt mors? abſit. ſed peccatum, vt appareat peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem.

POSTREMA reſtat quæſtio, cur lex ſiue litera propria Teſtamenti veteris eſſe dicatur. Nam nec in Teſtamento veteri viguit lex ſine gratia, ſiue litera ſine ſpiritu; Cum tam multi floruerint eo tempore iuſtiſsimi viri incedentes, vt ait Luc. c. 1. de Zacharia & Elizabeth, in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini ſine querela: Nec in
A Teſtamento nouo regnat ſpiritus ſine litera, ſiue gratia ſine lege; cùm Chriſtus dixerit Matth. 5. Audiſtis quia dictum eſt antiquis, non occides, qui autem occiderit reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui iraſcitur fratri ſuo reus erit iudicio & quæ ſequuntur. & rurſum Ioan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto non poteſt introire in regnū Dei; & Matt. 28. Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti; docentes eos ſeruare omnia, quæcunque mandaui vobis.

Quid eſt igitur quod Apoſtolus ait, idoneos nos fecit miniſtros noui Teſtamenti, non literæ
B ſed ſpiritus? qua ratione literam, hoc eſt, legem à Teſtamento nouo excludit, in quo tot leges ab ipſo Chriſto præſcribi videmus? Sed facilè quæſtio iſta diſſoluitur, ſi quid per ſe, & propriè ad vtrumque Teſtamentum pertineat, ex proprio vtriuſque Teſtamenti fine diſcernamus. Teſtamenti veteris finis proprius erat id efficere, vt genus humanum in ipſo primo parente, tanquam in radice corruptum, & vitiatum ægrotationis vulnerumque ſuorum admoneretur, atq; inde timore & dolore concepto Medicum quæreret. Ad hunc finem lex perducit. per legem cognitio peccati, inquit Apoſtolus Rom. 3. & rurſum; Peccatum non cognoui, niſi per legem, Roman. 7. & D. Auguſtinus: *Vtilitas* (inquit epiſtola
C 200. ad Aſellicum) *legis eſt vt hominem de ſua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Chriſto eſt implorare compellat.*

Quare per ſe, ac propriè Teſtamentum vetus legibus, ac literis continetur, timorem adducit, in ſeruitutem generat, vt Paulus loquitur Rom. 8. & Gal. 4. Qui verò ſub veteri Teſtamento iuſti liberique fuiſſe leguntur, ij non litera Teſtamenti veteris, ſed ſpiritu Teſtamenti noui tales fuerunt: *Diſpenſabant*, inquit S. Auguſtinus epiſt. 120. ad Honoratum, *illi ſancti pro congruentia temporis Teſtamentum vetus, pertinebant verò ad Teſtamentum nouum*. Et de peccatorum merit. & remiſs. lib. 1. cap. 11. *Regnum mortis, ſola in quolibet homine gratia deſtruit Saluatoris, quæ operata eſt in antiquis ſanctis,*
D *quicunque antequam in carne Chriſtus veniret, ad eius tamen adiuuantem gratiam, non ad legis literam, quæ iubere tantum, non adiuuare poterat, pertinebant*. Finis autem Teſtamenti noui non alius eſt, quàm mederi, ſanare, liberare. Id verò totum præſtat gratia. Infelix ego homo, inquit D. Paulus Rom. 7. quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per IESVM CHRISTVM Dominum noſtrum. & S. Auguſtinus lib. de ſpiritu & litera cap. 29. *Per legem*, inquit, *cognitio peccati, per gratiam ſanatio animæ à vitio peccati.*

Igitur Teſtamentum nouum per ſe, ac propriè non legem adfert, ſed gratiam, nec litera, ſed ſpiritus ſolius miniſteriū eſt, nihilq; eſt aliud, quàm caritas Dei diffuſa in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. quod tāto ante

" Propheta prædixit, cùm ait Hierem. 31. Ecce, dies venient, dicit Dominus: & feriam Israël, & domui Iuda fœdus nouum: non secũdum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti: pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Itaque si de eo agatur, quod per se, ac propriè, ad vtrumq; Testamentum pertinet, verissimè Paulus dixit 2. Corinth. 3. *Idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, non literæ, sed spiritus.* Nec minus verè Ioannis 1. cap. *Lex per Moysem data est, gratia, & veritas per* IESVM CHRISTVM *facta est.*

Sed quanquã Testamentum nouum, per se, ac propriè leges non adferat; leges tamen duplici ratione complectitur. Primùm enim eas omnes leges, quæ ad benè, beateq; viuendum referuntur, gratia noui Testamenti nõ destruit, sed confirmat: quippe, quæ humanæ infirmitati, ad eas implendas vires præbet: *Legem*, inquit Apostolus Rom. 3. *destruimus per fidẽ? absit, sed legem statuimus.* & infrà c. 8. *quod enim impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis.* & S. Augustinus lib. de gratia Christi, c. 19. *Lex ergo data est*, inquit, *vt gratia quæreretur; gratia data est, vt lex impleretur. Neq; enim suo vitio non implebatur lex, sed vitio prudentiæ carnis. Quod vitium per legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit.*

Deinde nouas etiam quasdam leges Christus tulit, vt de Baptismo, de Eucharistia, de Sacramẽtis ceteris, vel exhibendis, vel suscipiendis; quia tametsi Christus non ideo ad nos venit, vt tanquam alter Moses nouæ legis pondere nos premeret, sed vt iacentes sub onere legis, auxilio gratiæ subleuaret; tamen ad vetera morum pręcepta saluberrimas illas leges adiungendas putauit, quę dum ad Sacramenta nos ducunt, atq; ad gratiam per Sacramenta perducunt; non solùm non premunt onere ponderum, verùm attollunt etiam vice pennarũ, vt loquitur Augustinus lib. de perfect. iust. Sed de prima obiectione satis dictũ est.

Obiectiones ceteræ, quia communes sunt Svvenckfeldianis & Libertinis, cum Lutheranis & Caluinistis, in ea disputatione commodius dissoluentur, in qua de interprete scripturarum, & iudice controuersiarum adiuuante Domino disseremus.

CAPVT QVARTVM.

Qui sint libri sacri.

SCRIPTVRAM Propheticã & Apostolicam, sacram diuinamq; esse, satis, vt arbitror, demonstratum est disputatione superiore. Sequitur, vt

A qui sint verè Prophetici aut Apostolici libri, deinceps explicemus. Est autem omnis hæc de numero sacrorum librorũ disputatio diuisa in partes tres. Primùm enim de iis libris agendum erit, de quorum auctoritate nulla vnquam fuit inter Catholicos homines disceptatio. Deinde de iis qui tametsi verè Prophetici, aut Apostolici sint, non tamẽ semper æquè certa & explorata eorum auctoritas fuit. Postremò de iis, qui quamquam à nonnullis clarissimis doctissimisq; viris aliquando in numero diuinorum voluminum haberentur; publico tamen totius Ecclesiæ iudicio nunquam approbati sunt.

PRIMI ordinis librorum hæc sunt nomina;
B Pentateuchus Mosis, liber Iosue, Iudicum, Ruth, Regum quatuor; Paralipomenon duo; Esdræ, & Nehemiæ, duo; Iob, Psalterium CL. Psalmorum; Prouerbia, Ecclesiastes, Cantica, Prophetę maiores quatuor, Prophetæ minores duodecim, Euãgeliorum libri quatuor, Acta Apostolorum, Epistolæ Pauli numero XIII. omissa videlicet sola Epistola ad Hebræos, Epistolæ Canonicæ duæ, Petri vna, Ioannis altera.

SECVNDVS ordo hos libros continet; Hester, Baruch, Danielis partẽ, Tobiam, Iudith, Sapientiam, Ecclesiasticum, Machabæorum primum & secũdum, Marci, Lucæ, Ioannis partes quasdam, Epistolam ad Hebræos, Epistolam Iacobi, posteriorem Petri, primæ Ioannis particulam, secun-
C dam & tertiam Ioannis, Epistolam Iudæ, Apocalypsim.

TERTIVS ordo illa omnia comprehendit, quæ recensentur ab Innocentio epist. 3. ad Exuperiũ; Gelasio dist. 17. can. sancta Romana: Athanasio in Synopsi, & Euseb. lib. 3. hist. c. 25. ex quibus hæc pauca videntur exstare, oratio Manassę, III. & IV. liber Esdræ. III. item & IV. Machabæorũ, Psalmus centesimus quinquagesimus primus, Appendix libri Iob, liber Hermetis qui inscribitur Pastor.

Ac primi quidem ordinis libros in Ecclesia Catholica diuinam auctoritatem semper habuisse, testes sunt omnes summi Pontifices, omnia Concilia, omnes Patres, qui quacunq; de caussa libros enumerare studuerunt. Vide ex Pontifici-
D bus Innocentium I. in epist. 3. ad Exuperium ca. vlt. Gelasium I. in decreto de libris sacris, quod exstat in secũdo Tomo Conciliorum. Ex Conciliis, Laodicenum can. 59. Carthaginense III. can. 47. Florentinum in institut. Armeniorum, iuxta fidem summæ Conciliorum, Tridentinum sess. 4.

Ex Græcis Patribus Origenem apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 18. Ipsum verò Eusebium lib. 3. hist. c. 25. Athanasium in Synopsi, Gregorium Nazianzenum in lib. de genuinis scripturis carmine conscripto, Epiphanium in lib. de mensuris & ponderibus. Item eundem aduersus hæresim Anomęorum, Cyrillum Hierosolymitanum Catechesi 4. Ioannem Damascenũ li. 4. de fide, c. 18.

Ex Patribus Latinis, Hieronymum, cùm in prologo Galeato, tum in epistola ad Paulinum

de

de studio sanctarum Scripturarum, Ruffinum in explicatione symboli, Augustinum lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 8. Isidorum lib. 6. Etymologiarum, cap. 1. His adde tres alios scriptores, qui solius Testamenti veteris libros recensent, Iosephum lib. 1. aduersus Appionem, Melitonem, Sardensem, apud Eusebium lib. 4. hist. cap. 26. & Hilarium præfatione in Psalmos.

Porro ceteri Patres Iustinus, Irenæus, Basilius, Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, omnesq; alij, cùm Græci, tum Latini, quamuis diuinorum librorum seriem non describant; passim tamen eorum testimoniis sic vtuntur, vt eos omnes in sacris diuinisq; libris, à se habitos non obscurè testentur.

CAPVT QVINTVM.

De hæreticis, qui libros Testamenti veteris primi ordinis oppugnarunt.

ETsi verò in Ecclesia Catholica, Orthodoxorum omnium cõsensione, enumeratorũ librorum semper viguit auctoritas: non defuère tamen hæretici, qui libris iisdem omnem prorsus auctoritatem detrahere niterentur. Quoniam autem illas eorum hæreses, maiorum nostrorũ diligentia iamdudum exstinctas ac sepultas, rursum hoc nostro seculo Sixtus Senensis in extrema sua bibliotheca stylo prosequutus est: quàm breuissimè potero ab antiquis istis non tam hostibus, quàm vmbris hostium me expediam. Igitur decem & octo hæreses aduersus eos libros, quos in primo ordine recensuimus, diuersis temporibus exstiterunt.

PRIMA eorum est, qui libros Testamenti veteris, quòd eos à malo Deo quodã dictatos existimarent, in vniuersum respuebant. Ita sensere primũ Simoniani, Basilidiani, Marcionitę apud Irenæum lib. 1. cap. 20. 22. 29. deinde Manichæi apud Epiphanium hæres. 66. Bogomiles apud Eutymium Panopliæ parte secunda, tit. 23. cap. primo. Albigẽses apud Antoninum, parte 4. tit. 11. cap. 7. Nostro etiam seculo quindecim Anabaptistarum prædicantes in colloquio Franckental, vetus Testamentum haud aliter in disputationẽ fidei admittendũ censuerunt, quàm quatenus cum nouo Testamento concordat.

Refellunt hanc hæresim Epiphanius in hęresi Manichæorum, Augustinus cùm in lib. aduersus Faustum Manichæum, tum in aliis duobus contra aduersarium legis & Prophetarum, & Petrus Cluniacensis in epist. contra Petrobrusianos.

Et sanè mirandũ videtur, eos hæreticos, qui Testamenti noui libros venerabantur, contemnere potuisse libros Testamenti veteris, cùm hi ab illis & plurima & luculentissima suæ auctoritatis habeant testimonia: *Necesse est*, inquit *Dominus*, Lucæ vltimo, *impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosi, & Prophetis, & Psalmis de me.* Et Apo-

A stolus Rom. primo: *Paulus*, inquit, *Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis*; & rursum ad Galatas 4. *Scriptum est, quia Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, quæ sunt per allegoriam dicta; hæc enim sunt duo Testamenta.* Item alibi ad Hebræos primo: *Multifariam multisq; modis, olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissimè loquutus est nobis in Filio, &c.*

ALTERA hæresis Ptolomæi cuiusdam fuit: qui (vt Epiphanius refert hær. 33.) legem Mosis tres in partes diuidebat: atq; vnius quidẽ, mundi opificem auctorẽ faciebat; alterius, Mosem; tertiæ, seniores synagogæ. Nec verò mundi opifex
B Ptolomæo Deus verus erat, sed medium quoddam numen inter Deum & Diabolum. Itaq; non modò legem vniuersam, sed nec vllam eius partem sacram diuinamque esse censebat.

Refellit hanc hæresim Zacharias apud Lucam, cap. 1. vbi testatur Dominum Deum Israël loquutum esse per ora Sanctorum, qui à seculo sunt, id est, omnium Prophetarum eius. Refellit eandem Apostolus Paulus, cùm omnem Scripturam diuinitus inspiratam esse affirmat, 2. Timoth. 3.

TERTIA est hæresis Theodori Mopsuestiæ Episcopi, qui Prophetas omnes nõ quidem apertè reiicit; sed dum impudẽter affirmat, nihil eos de Christo vnquam prædixisse (vt ex fragmentis
C commentariorum eius, quæ in prima Synodô, collat. 4. recitantur, intelligi potest) cùm ipsorũ Prophetarũ vtilitatem & auctoritatem nimium extenuat, tum ipsum Christũ & Apostolos clarissimorũ mendaciorum reos facit. Quid enim aliud, quàm mendacium erit, quod ipsa veritas de se ait, cùm perlecto testimonio Isaiæ subiunxit Lucæ 4. *Hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris?* quid aliud quàm mendaciũ erit, quod Actor. 10. Petrus ait: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent?*

Omitto cetera Prophetarum testimonia, quę passim in Testamento nouo de Christo ab Euãgelistis & Apostolis explicantur. Tot enim sunt, vt breui enumerari non possint. Vide Matth. 1.
D 2. 4. 12. 21. 27. Marc. 12. 15. Luc. 11. Ioan. 2. 12. 19. Actor. 2. 4. 13. Ephes. 4. Hebr. 1. 10. &c.

QVARTA hæresis Psalmos Dauidis, vt humana, vel prophana potius cantica, sine vllo diuino afflatu conscripta, repudiat. Auctores huius erroris Philastrius in catalogo hæret. capite 127. Nicolaitas, & Gnosticos facit. Paulum Samosatenum scriptum reliquit Eusebius lib. 7. hist. cap. 25. Psalmos illos, qui in Christum canebantur, tanquam recens excogitatos de Ecclesia sustulisse.

Sed fortasse Paulus iste non tam Psalmos Dauidis, quàm Hymnos aliquos Ecclesiasticos ab Ecclesia sua remouit. Neque enim credibile est, Dauidis Psalmos post tot secula Samosateno recens excogitatos videri potuisse. Sanè delira-

nentum hoc refellunt apertissimis verbis, cùm ipse Dauid, tum etiam Christus & Apostoli: *Hæc sunt nouissima verba*, inquit auctor libri Regum, 2. Reg. 23. *quæ locutus est Dauid filius Isai: dixit vir: cui constitutum est de Christo Dei Iacob, egregius Psaltes Israël; Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam*; & Dominus Matthæi 22. *Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis?* quæ verba in 109. Psalmo scripta leguntur. Et Apostoli omnes vna voce: *Tu Domine*, inquiunt Act. 4. *qui Spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes*, Psal. 2. Denique Apostolus Paulus in epistola ad Hebræos cap. 2. *Sicut dicit*, inquit, *Spiritus sanctus: hodie si vocē eius audieritis*. quę sunt verba Psalmi 94.

Qvinta hæresis Hebræorum est, qui in Thalmud ord. 4. tract. 3. nec librum Iob in diuinis voluminibus habent, nec ipsum Iob vnquā vixisse inter homines putant. Posteriores Rabbini, vt R. Salomon, R. Leui ben Gerson, & alij nonnulli librum quidem recipere videntur, quippe quem commentariis illustrare conati sunt: sed ipsum Iob nō semel, nec leuiter reprehendunt. Siquidem R. Salomon audacter affirmat, sanctum Iob impatientem calamitatis, quę illi acciderat, non verbis, sed corde peccasse. R. autem Leui vlterius progressus scribit, hunc beatum virum abnegatæ prouidentiæ diuinæ, resurrectionisque mortuorum iustissimas pœnas dedisse.

Martinus quoque Lutherus in conuiuialibus sermonibus, tit. de Patriarchis & Prophetis, affirmat se nō credere omnia ita esse gesta, vt in libro Iob narrantur. Et rursus tit. de libris veteris & noui Testamenti, ait, librum Iob esse veluti fabulæ argumentum, ad proponendum patientiæ exemplum.

At profectò, nec historiā Iob esse confictam, & ipsum Iob verè sanctū atq; perfectum virum fuisse, locupletissimus testis aduersus Hebræos Ezechiel esse potest: *Si steterit*, inquit Deus per Ezechielem ca. 14. *in medio Noë, Daniel & Iob, ipsi in iustitia sua liberabunt animas suas*: vt interim omittamus, quæ de S. Iob Tobias cap. 2. & Iacobus cap. 5. scribunt, necnon quæ ex hoc libro ca. 5. Apostolus, vt ex reliqua diuina Scriptura, in medium adducit, 1. Corinth. 3. horum enim testimonia Thalmutistæ non recipiunt.

Sexta hæresis eorum est hæreticorum, qui teste Philastrio in Catal. hæreseon, cap. 132. & Iacobo Christopolitano præfatione commentariorum in Cantica, librum Salomonis repudiāt, q inscribitur Ecclesiastes: quòd eum librū Salomon in extrema senectute cōposuisse videatur, cùm deprauatus amore mulierum, summū bonum in corporis voluptatibus constituebat, atque ad Epicuri siue Aristippi philosophiam aditum parabat.

Martinus Lutherus in conuiuialibus sermonibus tit. de lib. vet. & noui Testamēti, dicit auctorem libri, qui Ecclesiastes inscribitur, sibi videri ocreis & calcaribus destitutū, equitare tantùm in soccis, quemadmodum ipse soleret, cùm adhuc esset in cœnobio.

Sed tantum abest, vt Salomonis Ecclesiastes de voluptate concionetur, vt omnes potius ad humanarum rerum despicientiam, Deique metum quasi magister morum seuerus, & vehemens oratione grauissima adhortetur. Quale est illud exordium? *Vanitas vanitatum dixit Ecclesiastes; Vanitas vanitatum & omnia vanitas*, Ecclesiastæ primo. Qualis illa peroratio? *finem loquendi pariter omnes audiamus; Deum time, & mandata eius obserua, hoc est enim omnis homo*, Ecclesiast. 12. Nec verò media dissentiunt: *Risum*, inquit cap. 2. *reputaui errorem, & gaudio dixi, cur frustra deciperis?* Et cap. 3. *Dixi in corde meo, Iustum & impium iudicabit Deus*. Et cap. 4. *Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua vt audias. Melior est enim obedientia, quàm stultorum victima.* Et cap. 5. *Ne temerè quid loquaris, nec cor tuum sit velox ad proferendum sermonem.* Et cap. 7. *Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij.* Et cap. 8. *Quia non profertur citò contra malos sententia, absque timore vllo filij hominum perpetrant mala.* Et cap. 9. *Melior est sapientia, quàm arma bellica: & qui in vno peccauerit, multa bona perdet.* Et cap. 10. *Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes manè comedunt. Beata terra, cuius Rex nobilis est, & cuius Principes vescuntur in tempore suo, ad reficiendum, & non ad luxuriam.* Denique cap. 11. *Scito, quòd pro his omnibus adducet te Deus in iudicium. Aufer iram à corde tuo, & amoue malitiam à carne tua; Adolescentia enim & voluptas vana sunt.* Num ista sapiunt Aristippum? An ne vnquam ex Epicuri officina tam seuera præcepta prodierunt?

Quòd si Ecclesiastes interdum edendi & bibendi delectationem non esse aspernandā præcipit, nō eò facit quòd omnia voluptate metiatur, sed vt auaros & sordidos quosdā perstringat, qui malunt necessariis ac licitis vitæ humanæ commodis & delectationibus seipsos fraudare, quàm de cumulo pecuniarum vel minimum detrahere.

Nec pauca etiam sunt, quæ in hoc libro non ex sententia Salomonis, sed ex vulgi, atque insipientium, & voluptariorum hominum opinione dicuntur; quod eleganter & copiosè demōstrat S. Gregorius lib. 4. dialog. cap. 4.

Sed nec illud verè ab hæreticis affirmatur, librum hunc eo tempore esse conscriptum, quo Salomon amore mulierum corruptus erat. id quod quatuor rationibus demonstrari potest. Primùm enim in 3. lib. Reg. cap. 4. & 11. & in eo libro qui Ecclesiasticus inscribitur, ca. 47. cùm ordine recenseantur acta Salomonis, prius de libris eius, quàm de amoribus narratur.

Deinde in hoc ipso libro, de quo agimus, cōstanter affirmat Ecclesiastes, sapientiam suam,

quam videlicet diuino munere quondam acceperat, ad eam vsque ætatem secum permansisse: *Sapientia quoq;*, inquit cap. 2. *perseuerauit mecum*. non est autem verisimile, cœlestis sapientiæ lumen cum ea cordis deprauatione simul habitare potuisse, de qua loquitur Scriptura, cùm ait 3. Reg. 11. *Et auerterunt mulieres cor eius. Cumq; iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur Deos alienos.*

Deinde in secundo capite huius libri enumerat Salomon omnes delicias suas, palatia, piscinas, pomaria, seruos, ancillas, cantica, modulationes, aurea vasa atq; argentea, & alia id genus permulta: tot verò cõcubinarum atq; vxorum, præ quibus omnes alias delicias facilè contemnebat, quæq; solæ cor eius emollire atque corrumpere potuerunt, ne meminit quidem. Amare igitur nondum cœperat, quo tempore librũ hunc conficiebat.

Postremò, quis credat ab animo illo tã molli atq; effœminato, qualis erat Salomonis cùm is septingentarum cõiugum, & trecentarum pellicum amoribus inseruiret, tam graues sententias, quales paulò antè recitauimus, proficisci potuisse?

Non ignoro, sententiam veterum Iudæorum esse, teste sancto Hieronymo in caput primum Ecclesiastæ, librum hunc esse compositum à Salomone post peractam peccatorum pœnitentiam: quam etiam sententiam idem Hieronymus approbare videtur in commentario Ezechielis, cap. 43. sed probabiliorem semper existimaui sancti Augustini sententiam, qui in Psal. 126. & alibi sæpe, Salomonem reprobatum à Deo fuisse scribit; quod Scriptura diuina senectutem eius grauissimè reprehendat, nec de pœnitentia aliquid vsquam addat. Si quis tamen priorem sententiam sequi malit, nihil impedio, cùm vtraque sententia ad id, quod modò agimus, deseruiat. Atque hactenus de Ecclesiaste.

Septima hæresis nõ dissimilis est superiori, vt enim Philastrius cap. 133. & Iacobus Christopolitanus loco notato scriptũ reliquerunt, non defuerunt ex antiquis hæreticis, qui existimârunt, Canticum Canticorum non Spiritu Dei veri, sed Cupidinis afflatu scriptum esse, nihilq; aliud eo Cantico comprehendi, quàm sermones amatorios Salomonis Regis, & vxoris eius, filię Pharaonis. Quocirca prophanum esse Canticum, eaque de caussa nullum in toto libro Dei nomen inueniri: quod idem Castalioni tribuit Beza, præfatione in Iosue.

At si sponsa illa, quę his carminibus tantopere celebratur, filia Pharaonis, id est, potentissimi Regis esset, quàm multa ineptissimè à sapientissimo homine dicerentur? An illud Cant. 1. in filiam Regis conuenire potest: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: Vineam meam non custodiui?* Num etiam illud

A ibidem: *Abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hœdos tuos?* Quid illud ex cap. 5. *Inuenerunt me custodes, qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, & vulnerauerunt me?* Quid idem illud ex capite octauo: *Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te?* Quis credat filiam Regis Aegypti, vel mulierem rusticanam, vel sororem Salomonis esse, vel à custodibus murorum vulnerari potuisse?

At eadem, quæ alicubi vt rusticana describitur, alibi filia Principis appellatur: *Quàm pulchri*, inquit ca. 7. *sunt gressus tui in calceamentis filia Principis!* Et rursum, quæ cap. 5. vulnerata dicitur à murorum custodibus, eadem cap. 6. terribilis

B introducitur, vt castrorum acies ordinata. Nimirum hæc est prudentia Spiritus sancti; vt explicaret Deus beneuolentiã suam in genus humanum, & quàm ardenti caritate per mysterium Incarnationis Ecclesiam, quasi sponsam aliquam, sibi Christus copulauerit, multò antè cani voluit carmen nuptiale.

Vt autem nulla daretur occasio suspicãdi, vel filiam Pharaonis, vel aliam certam fœminam, isto carmine laudari, ea de sponsa sua scribi voluit, quæ nulli vni mulieri aptari possent.

Qua etiam ratione factum esse credimus, vt cum sponsæ forma cõmendatur, & quasi coloribus suis depingitur, ea dicãtur, quæ aptissimè quidem in Ecclesiam conueniunt, fœminam ve-

C rò aliquã dedecorare potius quàm ornare possint. Quæ namque esset species eius mulieris, cuius caput esset vastum, vt Carmelus; nasus, vt turris; oculi, vt piscinæ; dentes, vt greges ouium detonsarum; ipsa verò tota nigra, vt tabernacula Cedar?

Neq; verò illud alienum est, quod ex decem nominibus Dei, quæ passim occurrunt in diuinis libris Testamenti veteris, quęq; breuiter explicantur in epistola S. Hieronymi ad Marcellã, quæ est numero 136. nullum in hoc spirituali epithalamio locum habet. Siquidem in reliquis libris Testamẽti veteris, Devs, quòd ageret cum synagoga, id est, cum ancilla, identidem se Deum, Dominum, fortem, omnipotentem nomi-

D nabat: in cãticis verò amoris, vbi Dei Filius cum Ecclesia, id est, sponsus cum sponsa colloquitur, meritò ea nomina prætermittit, quæ ad incutiendum terrorem accommodata erant; & solum se sponsum, patrem, amicum, amantem, atque amatum appellat; quæ nomina ad amorem fouendum, vel excitandum pertinent.

Octava hæresis Porphyrij est, de quo ita scribit S. Hieronymus, præfatione commentariorum in Danielem: “*Contra Prophetam Danielem duodecimum librum scribit Porphyrius, nolens eum ab ipso, cuius inscriptus est, nomine, esse compositum, sed à quodam qui temporibus Antiochi, qui appellatus est Epiphanes, fuerit in Iudæa: & non tam Danielem ventura dixisse, quàm illum narrasse præterita. Denique quidquid vsque Antiochum*

„ *dixerit, veram historiam continere: si quid autem vltra*
„ *opinatus sit, quia futura nescierit, esse mentitum.*

Ac, vt omittamus de libro Danielis diuinum Christi testimonium ex ca. 24. S. Matthæi, quod à Porphyrio non recipitur, scribit Ioseph. li. 11. antiq. cap. 8. Alexandro Magno venienti Hierosolymam, oblatum à sacerdotibus fuisse volumen Danielis, atq; eum locum cap. 8. demonstratum, vbi arietem ab hirco, id est, Regem Persarum à Rege Græcorum deuictum ac profligatum iri, Daniel idem & prædicebat, & explanabat. Cùm autem Alexander Antiochum annis amplius centum & quinquaginta præcesserit, qua ratione fieri potest, vt is liber Antiochi tempore scriptus fuerit, qui tanto antè Alexandro demonstratus fuit? Quæ verò post Antiochi ætatem in Daniele sequuntur vaticinia, ea non mendacia, vt vult Porphyrius, sed oracula esse verissima, is demum intelliget, qui eos libros diligenter euoluet, quos S. Hieronymus præfatione commentarij in Danielem legendos monet.

CAPVT SEXTVM.

De hæreticis, qui libros Testamenti noui suprà numeratos oppugnarunt.

NONA hæresis Euangeliorum libros in vniuersum ferè repudiat. Auctores huius erroris bifariã diuiduntur. Nõnulli enim in ea hæresi sunt, vt neq; ab Apostolis, neq; ab aliis discipulis DOMINI scripta esse Euangelia arbitrẽtur, sed à quibusdam impostoribus, qui multa falsa veris admiscuerint, & tamen hæc sua cõmenta pro scriptis Apostolicis venditauerint. Ita sensisse atq; scripsisse Faustum Manichęum, auctor est S. Augustinus lib. 32. contra Faustum, cap. 2. & lib. 33. ca. 3. Nonnulli verò Euangelia quidem ab Apostolis scripta esse non negant, sed ea tamen plurimis in locis, vel ipsa secũ, vel cum veritate pugnare contendunt; propterea quod Apostoli partim vt homines interdum errauerint, partim studiosè magistri sui gloriam confictis narrationibus ornare non dubitauerint.

Atq; hæc sententia permultos habuit patronos. Primùm Ethnicos, teste Augustino 2. Retract. cap. 16. deinde Iulianum apostatam, teste Cyrillo libro decimo in Iulianum; tum Mahumetem Pseudoprophetam, teste Ioanne Damasceno, libro de centum hæresibus; denique etiam nostris temporibus Othonem Brunfelsium, teste Ioanne Cochlæo lib. de Scripturæ & Ecclesiæ auctoritate, cap. 3. & 4.

Ac priorem quidem hæresim, quæ est Manichęorum, S. Augustinus lib. 32. contra Faustum, cap. 16. & 21. & lib. 33. ca. 7. duplici ratione confutat: Primùm, quòd Manichæi, cùm ex Euangeliis errores suos confirmare nitantur, & tamen eadem Euangelia ab impostoribus quibusdam scripta esse cõtendant; ita sanè agere videantur, ac si quis testem suum prius dicat falsitate esse corruptum, & tunc demum eum producat ad testimonium.

Deinde, quoniam si ex tam clara tot seculorum sibi inuicem succedentium contestatione continua, non satis probatur Apostolorum esse eas literas, quas Apostolorum dicit & tenet Ecclesia, ab ipsis Apostolis propagata, & per omnes gẽtes longè lateq; diffusa, omnium literarũ atq; librorum fides pereat necesse sit. Siquidem Hippocratis libros, Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumq; huiusmodi auctorũ, vnde constat esse ipsorum? Vnde, si quis hoc neget, nec saltem refellitur, sed ridetur? nisi quia sic eos ab ipso eorum tempore vsq; ad hoc tempus succesionis series commendauit, vt planè sit hac de re dubitare dementis.

Alterã deinde hæresim hisce argumentis idẽ Augustinus lib. 1. de consen. Euang. ca. 7. & 8. nõ minus breuiter, quàm acutè refellit: Primùm, si de Pythagora atq; Socrate, qui nihil ipsi suũ scripserunt, discipulis eorũ scribentibus credimus; q̃ caussa est, cur Apostolis de magistro suo scribentibus nõ sit fides habenda? An illi fortassis, quoniam sapientes erant, discipulos facere veraces potuerunt; non potuit veraces facere discipulos Christus, qui, ipsis etiam consentientibus, sapientia omnibus præstitit?

Deinde cùm illi ipsi, qui falsa scripsisse Apostolos clamant, Christum sapientissimũ hominem fuisse censeant, neque id aliunde, quàm ex Apostolorum literis discere potuerint: An non satis perspicuè conuincuntur, Apostolorum libris modò credere, modò non credere, non rationis iudicio, sed arbitrio voluntatis? Propterea si magistri gloriam discipuli nimis cupidè scriptis suis amplificare studuissent, debebant certè crucis ignominiam aut silentio tegere, aut attingere quã breuissimè; In reditu verò ab inferis, atq; ascensione in cœlum explicanda, orationem longissimam ponere. Quo igitur consilio Euangelistæ omnes, resurrectionem atq; ascensionem vix commemorant: in exponendis vinculis, flagellis, cruce, cõtumeliis, dedecore, cruciatibus, quàm diutissimè immorantur? Nimirum nõ magistri laudes falsa narratione prosequi, sed Christi sermones, resque ab eo gestas simpliciter ac verè literis commendare propositum habuerunt.

DECIMA hæresis tres Euangelistas recipit, Matthæum, Marcum, Lucam; Ioannem vt illis contrariũ repudiat. Hanc hæresim sine nomine auctoris, Philastrius refert cap. 60. Sed Alogianorũ, siue Alogorum dici posse, censet Epiphanius hær. 51. quẽ sequitur S. Augustinus hær. 30.

VNDECIMA hæresis solum Matthæum ex Euangelistis probat, auctorẽ huius hæresis Ebionem fuisse scribit Irenæus lib. 1. cap. 26. Vide etiam de hac re Epiphanium hæres. 30. & Eusebium lib. 3. hist. Eccles. cap. 21.

DVO-

Dvodecima hæresis, quæ est Cherinthi, eodem teste Irenæo lib. 3. cap. 11. solius Marci Euangelio vtitur.

Decima tertia hæresis Marcionis est, vt Irenæus ibidem, & Tertullianus li. de præscript. aduersus hęreticos, scriptum reliquerunt, & solum Lucam in pretio habet; quamquam nec integrum, sed mutilum & corruptum, vt ex Tertulliano lib. 4. contra Marcionem, & Epiphanio hæres. 42. planum est.

Decima qvarta hæresis, Euangelistam nullum agnoscit, præter vnum Ioannem; cuius hæresis auctorem Valentinum ibidem Irenæus facit. Atque hanc hæresim vigere ac florere, vehementer optasse videtur Martinus Lutherus, tametsi, quoniam rem esse hoc tempore nimis difficilem intellexit, non nimium operæ ac laboris in eo ponendum esse putauit. Certè præfatione in nouum Testamentum, vt etiam Ioannes Cochlæus animaduertit in libro de Scripturæ & Ecclesiæ auctoritate, cap. 3. & in Septicipite, cap. 5. abolendam esse dicit illam falsam opinionem, quòd sint tantum quatuor Euangelia. Item Ioannis Euangelium esse vnicum, pulchrum, verum, ac principale Euangelium, aliisque tribus longè ac latè præferendum, adeò vt etiam Pauli ac Petri epistolæ, longè præcedant tria illa Euangelia Matthæi, Marci, ac Lucæ.

Has quinque postremas hæreses veteres Patres vt refutarent, multis rationibus demonstrare conati sunt, non modò quatuor tantùm esse libros Euangeliorum, verùm etiã nec plures, nec pauciores confici debuisse. Vide Irenæũ lib. 3. cap. 11. Tertullianum lib. 4. in Marcionem; Ambrosium præfatione commentariorum in Luc. & lib. 10. cap. 101. Eucherium lib. 1. in Gen. cap. 14. Hieronymum præfat. commentariorum in Matth. Augustinum lib. 1. de consensu Euangel. cap. 6. Gregorium hom. 4. in Ezech. Et sanè, vt rationes alias interim omittamus, quid significare credenda sunt quatuor illa animantia, quæ Ezechieli & Ioanni diuinitus ostensa sunt, Homo, Leo, Vitulus, Aquila, nisi quatuor Euangelistas, Matthæũ, Marcum, Lucam & Ioannem? Id enim nõ solùm literis & vocibus populi vbique testantur, sed ipsi etiam parietes signis & imaginibus clamant.

Qvinta decima hęresis librum Actorum Apostolorum, è numero diuinorum voluminum detrahit. Auctores huius hæresis multos habemus, Cherinthum apud Philastrium cap. 36. Cerdonem apud Tertullianum de pręscript. Tatianum apud Eusebium lib. 4. histor. cap. 29. Manichæum apud Augustinum lib. de vtilitate credendi, cap. 3.

Sexta decima hæresis Ebionitarum est, qui scripta omnia Pauli Apostoli reiiciunt, & ipsum Paulum Græcum atq; apostatam vocant. testes sunt Irenæus lib. 1. cap. 26. & Epiphanius hæres. 30. eundem errorem Helcheseitis postmodum placuisse, scribit Eusebius in sexto libro hist. Eccles. cap. 27.

Septima decima hęresis, quę est Marcionis, testibus Epiphanio, hæres. 42. ac Hieronymo, præfat. comment. epistolæ ad Titum, epistolas ad Timotheum & Titum integras respuit: è ceteris, quod sibi videtur, spongia sua delet. Refellit has tres hæreses accuratè Petrus Cluniacensis Abbas in epistola priore aduersus Henricianos, & Petrubrusianos. Nec est operæpretiũ in re tam perspicua tempus terere.

Postrema, eorum hæresis est, qui in ipsis B. Pauli epistolis, aliisq; sacris ac diuinis libris, non omnia scripta esse volunt dictante Spiritu sancto, sed aliqua interdum, sola prudẽtia & ratione humana duce. Quocirca totam epistolam ad Philemonem, vt more humano scriptã contempserunt. Laborabãt olim hoc errore tum Anomœi apud Epiphanium hær. 76. tum etiam alij quidam apud Hieronymum in caput quintũ Micheæ, & præfatione comment. epistolæ ad Philemonem, & apud Augustinum lib. 2. contra aduersarium legis & Prophetarum, cap. 2.

Nostro seculo Erasmus eandem hæresim renouauit: siquidem in annotationibus suis ad secundum & 27. caput Matthęi, non obscurè scripsit, non esse metuendum, ne totius Scripturæ corruat auctoritas, si leuis aliquis error in ea deprehendatur, pręsertim cùm Euangelistas interdum memoria lapsos Augustinus concedat, lib. 3. de consensu Euangel. cap. 7. & negari nullo modo posse videatur.

Refellunt hanc hæresim Epiphanius, Hieronymus, & Augustinus locis paulò antè notatis. Quia verò sancti Augustini testimonio Erasmus abutitur, operæpretium erit, vt huius vnius doctoris verba in medium adferamus. Sic igitur loquitur sanctus Augustinus libro. 2. de consensu Euangelistarum, capite 12. *Omnem autem falsitatem abesse ab Euangelistis decet, non solùm eam, quæ mentiendo promitur, sed etiam eam, quæ obliuiscendo.* Non igitur, vt vult Erasmus, errorem ex memoriæ lapsu, Euangelistæ tribuit Augustinus.

Rursum in epistola octaua ad sanctum Hieronymum: *Admisso*, inquit, *in tantum auctoritatis fastigium aliquo mendacio, nulla particula horum librorum manebit, quæ non possit in dubium reuocari.* Quæ ratio Augustini firmissima est, si enim erratum aliquod in Scripturis, siue imperitia, siue obliuione, siue alia quacunque humana imbecillitate ab auctore committi potuit, quicunq; locus proferatur, de eo quæstio esse poterit, an in eo scribendo auctor non dormitauerit.

Quid igitur, inquies, sibi voluit Augustinus, cùm in tertio libro de consensu Euangelistarum capite septimo, quod apud Matthæum legatur Hieremias pro Zacharia, nominis errorẽ tribuit lapsui memorię? Respondeo, non legisse

me apud Augustinum errorem, vel lapsum, vt Erasmus dicit, sed à Spiritu sancto mirabiliter gubernatam mentem Euangelistæ, sine errore & sine lapsu. Id vnum Augustinus dicit, scribenti Euangelistæ diuina prouidentia vnius Prophetæ nomen pro alio occurrisse; in quo si lapsus, aut error fuit, certè Spiritus sancti fuit. Spiritum sanctum verò labi, aut errare posse, nemo sanæ mentis vnquam dixit. Sed verba ipsa sancti Augustini audiamus.

Quid, inquit, *intelligendum est, nisi hoc actum esse secretiori consilio prouidentiæ Dei, qua mentes Euangelistarum sunt gubernatæ? Potuit enim fieri, vt animo Matthæi Euangelium cõscribentis pro Zacharia Hieremias occurrerit, vt fieri solet: quod tamẽ sine vlla dubitatione emendaret, saltem ab aliis admonitus, qui ipso adhuc in carne viuente hoc legere potuerant; nisi cogitaret recordationi suæ, quæ sancto Spiritu regebatur, non frustra occurrisse aliud pro alio nomen Prophetæ, nisi quia ita Dominus hoc scribi constituit. Cur autem ita constituerit Dominus, prima illa caussa vtilissima debet facillimè cogitari etiam sic esse insinuatum, ita omnes sanctos Prophetas vno spiritu locutos, mirabili inter se cõsensione constare, vt hoc multò amplius sit, quàm si omnia Prophetarum vno vnius ore dicerentur: & ideo indubitanter accipi debere, quæcunque per eos Spiritus sanctus dixit, & singula esse omnium, & omnia singulorum. Cùm igitur & quæ dicta sunt per Hieremiam, tam sint Zachariæ, quàm Hieremiæ: & quæ dicta sunt per Zachariam, tam sint Hieremiæ, quàm Zachariæ: quid opus erat vt emendaret Matthæus, cùm aliud pro alio sibi nomen occurrens, à se scriptum relegisset, ac non potius sequens auctoritatem Spiritus sancti, à quo mentem suam regi plus nobis ille vtique sentiebat, ita hoc scriptum relinqueret, sicut eum admonendo constituerat ei Dominus? ad informandos nos, tantam verborum suorum inter Prophetas esse concordiam, vt non absurdè immò congruentissimè etiam Hieremiæ deputaremus, quod per Zachariam dictum reperiremus.*

Argumenta quæ Melchior Canus lib. 2. de locis Theolog. cap. 16. 17. 18. pro hac hæresi adducit & diluit, prætermittenda mihi esse putaui, tùm quod ea apud nullum hæreticorum legerim, tum etiam quod ab ipso Cano facilè peti posśint.

CAPVT SEPTIMVM.

De libro Esther.

HACTENVS de primo ordine sacrorum librorum disputatum est. nunc de libris singulis secundi ordinis, de quibus maior difficultas est, seorsim disserem⁹. Ac prim⁹ se offert liber Esther, quem librum tres grauisśimi scriptores extra Canonem posuerunt. Melito Arianus apud Eusebium lib. 4. hist. ca. 26. Athanasius in Synopsi, & Gregorius Nazianzenus in eo carmine, quod scripsit de genuinis Scripturis. Non defuerunt etiam, qui librum quidem Esther inter sacros li-

A bros numerandum censuerint, septem verò postrema capita, quòd in Hebraicis textibus non habeantur, eius libri vera membra esse negauerint, & tanquam adulterina atque aliena, à reliquo corpore resecanda putauerint. In qua sententia fuisse B. Hieronymum, ex eius præfatione colligitur. Sequuti sanctum Hieronymum sunt, non modò ante Concilium Tridentinum Nicolaus Lyranus, Dionysius Carthusianus, Hugo & Thomas de Vio Cardinales, in commentariis huius libri: verùm etiam post Concilium Sixtus Senensis in libro primo & octauo Bibliothecæ sanctæ.

B At librum hunc sacrum & diuinum esse, satis certè probant omnia illa Pontificum & Conciliorum decreta; necnon tam multa Patrum Hebræorum, Græcorum & Latinorum testimonia, quæ suprà in quarto huius libri capite annotauimus. Nam si Melitonem, Athanasium, & Gregorium detrahas, reliqui omnes de libri huius diuina auctoritate consentiunt. Quod verò attinet ad ea capita, quæ in Hebraicis codicibus non habentur, ea quoque ad sacrum Canonem pertinere, his rationibus confirmamus.

Primùm enim negari non potest, quin vetera Concilia Laodicænum cap. 59. & Carthaginense III. can. 47. veteresque Patres Græci, Origenes in primum Psalmum, Eusebius lib. 3. hist. cap. 25. Cyrillus catech. 4. & Damascenus lib. 4.
C cap. 18. necnon Patres Latini, Hilarius in primum Psalmum, Innocentius epist. 3. Ruffinus in Symbolo, & Augustinus lib. 2. doctr. Christ. cap. 8. cùm inter sacros libros volumen Esther numerẽt, de eo volumine esse locutos, quo tum ipsi, tum Ecclesia vniuersa eo tempore vtebatur. Vtebatur autem eo tempore vniuersa Ecclesia libris sacris iuxta eam editionem, quam sanctus Hieronymus præfatione in librum Esther, & sæpe alibi, vulgatam appellare solet, quæ, vt ipse ait, Græcorum lingua & literis continetur; in qua editione septem illa capita libri Esther, de quibus nunc agimus, non defuisse, testes sunt inprimis ipsi Græci textus, qui nomine septuaginta duorum interpretum circumferuntur: te-
D stis quoque est sanctus Athanasius in Synopsi, vbi summam, & primas sententias singulorum librorum adscribit: testis denique est S. Hieronymus, qui in sua translatione aliquot locis admonet, septem ista capita in Hebræis textibus non haberi, sed ex vulgata editione à se esse deprompta. Quare si Concilia & Patres librum Esther, qualem ipsi legere consueuerant, in sacrum Canonem retulerunt: certè librum integrum, atque his septem adiunctis capitibus, retulerunt.

Quid, quòd Patres non modò librum ipsum inter sacros numerant, sed etiam ex postremis septem capitibus non raro testimonia petunt? Vide Chrysostomum homil. 3. ad populum Antiochenum, & Augustinum epist. 199. ad Edi-

ciam.

ciam. Quid, quod Origenes in Epist. ad Iulium Africanum, hanc ipsam partem libri Esther, quę in Hebræorum voluminibus non habetur, sacrā & canonicam esse demonstrat? *In libro*, inquit, *Esther, neq; Mardochai, neq; Esther preces, quæ legentes possunt ædificare, habentur apud Hebræos, sed neq; epistolæ, neq; quæ ab Aman scripta est de euersione gentis Iudæorum, neq; Mardochai ex nomine Regis Artaxerxis gentem à morte liberans. Apud septuaginta autem & Theodotionem ea sunt.* Et infrà: *Vide ergo, ne imprudentes, & inscientes abrogemus exemplaria, quæ habentur passim in Ecclesiis; & legem statuamus fraternitati, vt deponant quidem sacros, qui apud eos feruntur libros, assententur autem Hebræis, & persuadeant, vt nos puris impertiant, & qui nihil habeant figmenti. An non prouidentia in sanctis Scripturis dedit omnibus Christi Ecclesiis ædificationem? nō curam gessit eorum, qui empti sunt pretio, pro quibus Christus est mortuus?*

Accedit postremò decretum Tridentini Concilij, sess. 4. quo libri omnes in ipso decreto paulò antè numerati, cum omnibus suis partibus approbantur, prout in Ecclesia legi consueuerunt, & in Latina vulgata editione habentur. cuius Concilij auctoritas quamuis apud hæreticos nulla sit, apud Sixtum tamen ceterosque Catholicos maxima atque antiquissima est.

Sed Concilium, inquit Sixtus li. 1. de veris librorum partibus loquitur, non de additamentis, qualia sunt postrema capita libri Esther. Atqui si ista Sixti responsio vera esset, multæ aliæ partes sacrorum librornm, Danielis, Marci, Lucæ, Ioannis, apud Catholicos in discrimen vocarentur. Quid enim haberet Sixtus quod diceret, si ei ad eas partes diuinorum voluminum cōseruandas, Concilij decretum, quasi murum quendam obiicienti, responderetur ab aduersariis, Concilium de veris partibus esse loquutum, ea verò additamenta esse, non partes?

Deinde quis ambigere poterat, certis libris à Concilio approbatis, omnes etiam veras partes eorum librorum esse approbatas? Quorsum igitur addit Concilium illa verba (cum omnibus suis partibus) nisi vt omnes intelligant, eas etiam partes, de quibus aliquando controuersia fuerat, ad sacrorum librorum Canonem pertinere?

Deniq; Tridentinum Concilium sententiam suam sequentibus verbis ita luculenter explicuit, vt nullus omnino tergiuersationi locus sit relictus. Cùm enim dixisset; Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus; adiunxit cōtinuò, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt. Quis autem nescit, feria quarta post Dominicam secundā Quadragesimæ, publicè in Ecclesia, inter ipsa sacrorum solemnia, lectionem decantari ex 13. cap. Esther? Et rursum ex eodem capite lectionem pronunciari in ea Missa, quæ legi solet aduersus Paganos? Ac demum orationem Esther recitari ex cap. 14. eiusdem libri, in Dominica 22. post Pentecosten,

A Euangelio ac symbolo decantato? Sed operæ pretium erit iam aduersariorum argumenta diluere.

Aiunt primò, cùm liber Esther Hebraico sermone scriptus sit, septem ista capita, quæ apud Hebræos non habentur, sine dubio censeri debere supposititia. Respondemus cum Origene loco notato, probabile esse, aliquando ista etiam capita in textu Hebraico fuisse, deinde casu aliquo excidisse. Certè Iosephus lib. 11. antiquit. cap. 6. dum historiam Esther enarrat, duas epistolas Assueri, & orationē Mardochæi non prætermittit: cùm tamen nihil horum nunc in Hebræorum codicibus habeatur: neque credibile

B est, à Iosepho hæc esse conficta, cùm ipse idem lib. 10. ca. 12. de se ista loquatur: *In ipso*, inquit, *historiæ meæ principio propter eos, qui quæstionem faciūt, aut in aliquo culpare nituntur, astruxi dicens, translaturum me libros Hebraicos in eloquium Græcum: & hos volentibus aperire, neq; adiicere me aliquid seorsum, neq; subtrahere me promittens.*

Potest etiam responderi, primum libri huius auctorem, qui Hebraicè historiam Esther scribendam suscepit, summā tantùm historiæ conscripsisse: deinde alio tempore scriptam fuisse historiam eandem ab aliquo alio copiosius, & translatam in linguam Gręcam à Lysimacho, regnāte in Aegypto Ptolemæo Epiphane & Cleopatra, vt indicatur in hoc ipso lib. cap. 11. Porro

C prioris auctoris librum ipsum Hebraicum, posterioris autem non ipsum librum, sed solùm translationem ad nos peruenisse.

SECVNDO obiiciunt, non cohærere postrema ista capita cum superioribus. Nam ca. 2. narrantur insidiæ duorum Eunuchorum, & detectio earundem industria Mardochæi. Deinde rursum eædem narrantur cap. 11. & 12. sed priori loco dicuntur insidiæ factæ fuisse anno septimo Assueri; & cap. 6. additur, nihil omnino mercedis accepisse Mardochęum, qui eas patefecerat: in loco autem posteriore dicuntur factæ anno secundo Assueri, & additur, datis pro delatione muneribus.

Respōdeo septem illa capita libri Esther, quę

D sunt postrema in editione Latina vulgata, nō esse reuera postrema, sed quædā eorum pertinere ad initium libri, vt cap. 11. & 12. Quædam ad medium, vt cap. 13. 14. 15. 16. Quædam ad finem, vt cap. 10. quod perspicuum est, tum ex Gręcis codicibus, vbi omnia suo ordine collocata sunt; tum ex annotatione sancti Hieronimi inserta cap. 10. & 11. & sequentibus huius libri in Bibliis Latinis. Patitur autem Ecclesia ea capita simul ad finem libri permanere, vbi ea sanctus Hieronymus collocauit, vt intelligamus, quid huius libri sit, & quid etiam non sit in codicibus Hebræorum.

Narratio igitur insidiarum, quę habetur cap. 12. in Latinis Bibliis, ad initium libri pertinet, atq; ibi narrantur insidiæ per anticipationem,

quæ rursum narrantur postea suo loco ca. 2. Factæ sunt autem anno septimo, vt habetur cap. 2. non autem anno secundo, vt videtur colligi ex cap. 11. siquidem illa verba cap. 11. anno secundo regnante Artaxerxe, &c. non debent extendi vsque ad narrationem insidiarum, sed solum ad ea, quæ dicuntur in ipso cap. 11. id est, ad somnium, quod Mardochæus vidit antequam Esther Assuero coniungeretur.

Quod verò obiiciebatur de mercede delationis, non habet difficultatem. Nam etsi non habuerat Mardochæus mercedem pro delatione, quando Rex iussit relegi sibi annales, vt dicitur cap. 6. tamen habuit postea amplissimam mercedem, quæ describitur in eodem 6. cap. & ea significatur cap. 12. per illa verba, Datis pro delatione muneribus.

Dices fortasse, si ista narrantur per anticipationem, cur in Græcis textibus sequitur; Et factum est post hæc in diebus Artaxerxis, &c. narratur enim conuiuium Regis Assueri factum anno tertio regni eius, & indicat Scriptura, id factum esse post detectionem insidiarum, quas suprà diximus anno septimo factas esse. Respondemus, illud (post hæc) non referri ad ea, quæ narrata sunt per anticipationem, sed ad somnium Mardochęi, quod suo loco narratum fuerat.

Obiiciunt TERTIO, pugnare ista capita postrema cum aliis partibus huius libri, totumque librum suspectum reddere. Siquidem in epistola Assueri, quæ habetur cap. 16. dicitur Aman gente atq; animo Macedo fuisse, Persarumque imperium ad Macedones transferre voluisse; Ex quibus verbis colligitur, historiam Esther incidisse in vltima tempora Regum Persarum. Nec enim timere potuit Assuerus, ne regnum Persarum ad Macedones transferretur; nisi esset iam illud regnum alicuius nominis. Fuit autem regnum Macedonum obscurissimum vsq; ad tempora Philippi patris Alexandri Magni, vt Iustinus testatur ad finem lib. 6. nec initiò regni Philippi, sed anno vicesimo primùm cœperunt vires eius regni suspectæ esse Persis, vt Diodorus refert lib. 16. Incidit autem annus Philippi vicesimus in annum vicesimum tertium Regis Artaxerxis Ochi, vt ex Chronico Eusebij cognosci potest. Atqui nullo modo fieri potest, vt post annum vicesimum tertium Ochi contigerit historia Esther. quæro enim, quis fuit Rex ille Persarum, qui habuit Esther vxorē? Ochúsne? At hæc historia non post annū XXIII. sed anno XII. Regni Assueri completa est, vt habetur in libro Esther ca. 3. Num Arses Ochi successor? At ille solis quatuor annis regnauit, qua ratione nec Darius Arsis successor, & postremus Persarum Rex, maritus Esther esse potuit; quippe qui sex tantùm annis regno potitus est.

Adde, quod si ad finem regni Persarum pertineret historia Esther, superuixisset Mardochęus ferè ad trecentos annos. Fuit enim Mardo-

A chæus translatus cum Iechonia ex Hierusalem in Babylonem à Nabuchodonosor Rege Chaldæorum, Esther 2. & 11. & certè habuit tunc aliquot annos: deinde mansit in captiuitate annis LXX. Superuixisset postea ab initio regni Cyri, vsq; ad finem Ochi; qui sunt anni ducenti & viginti. Cōiunge annos LXX. cum annis CCXX. & adde adhuc aliquot alios, quos egit ante captiuitatem, & inuenies ferè CCC. annos. & augetur difficultas etiā propter Esther: nam cùm ipsa fuerit neptis Mardochæi, iuxta Hieronymi versionem, aut patruelis, iuxta Hebraicos & Græcos codices, vel fuit æqualis Mardochæo, vel non multò iunior; & quando etiam fuisset

B centum annis posterior, habuisset saltem vitæ annos ducentos, cùm ad nuptias Assueri peruenit. Quis autem credat anum ducentorum annorum esse illam formosissimam virginem, quam Rex Persarum præ omnibus mulieribus adamauit?

Respondemus, multas esse de tempore, quo vixit Esther, scriptorum sententias; & quamquam non sunt omnes æquè probabiles, tamen nulla est tam improbabilis, vt si eam sequamur, propositā obiectionem diluere non possimus.

ALIQVI igitur historiam Esther ante solutionem captiuitatis Babylonicæ constituunt, voluntq; Assuerum Darij Medi patrem, cuius fit mentio Danielis nono, eum esse qui Esther duxit vxorem.

C Quæ opinio placuisse videtur Melchiori Cano lib. 11. de locis, cap. 6. & Gerardo Mercatori in Chronologia; qui auctores ad illā obiectionem de Aman, qui transferre voluit imperium Persarum ad Macedones, responderent: nō ideo hoc voluisse Aman, quod iam tum regnum Macedonum ita floreret, vt cum Persis de imperio orbis terræ contenderet; sed contra potius, quia cùm ipse gente Macedo esset, voluit gentem suam, per ea tempora obscuram, illustrissimam reddere, translato ad se & suos nobilissimo imperio.

Est tamen improbabilis hæc sententia. Primò, quia maritus Esther passim dicitur Artaxerxes, quod nomen Medis non conuenit, cùm

D sit proprium regum Persarum.

Secundò, quia maritus Esther regnabat ab India vsq; ad Aethiopiam, Esther primo. Nunquam autem Medi tam amplum imperium possederunt. Loquimur autem de temporibus regni Medorum ante Cyri Monarchiam. tametsi enim eo tempore maius esset Medorum, quàm Persarum regnum, vt S. Hieronymus testatur in cap. 5. Danielis: non tamen erat regnum illud Medorum tam amplum, quàm postea fuit Monarchia Persarum, siue regnum Assueri mariti Esther.

Tertiò, quia maritus Esther se, & Persam, & Persarum Regem disertè vocat, Esther vltimo. At Assuerus, de quo agitur Danielis nono, de semine Medorum erat.

Quarto, quia maritus Esther regnum suum à Deo Hebræorum recognoscit, Esther vltimo. Nusquam autem legimus Medos coluisse Deum Iudęorum: de Cyro verò & posteris eius id legimus. Nam 2. Paral. vltimo, & in 1. Esdr. 1. Cyrus dicit; Omnia regna mundi dedit mihi Deus cœli, & ipse iussit, vt ædificarem domum in Hierusalem: & 1. Esdr. 6. & 7. leguntur epistolæ Darij & Artaxerxis, Regum Persarum, quibus Deum Iudęorum hi Reges agnoscunt, & sacrificari pro se, ac regno suo iubent.

Quinto, quia maritus Esther Susis regiam suam habebat, Esther primo. At Susa non erat Medorum regia, sed Persarum, vt scribunt Solinus cap. 58. Diodorus lib. 11. & Plutarchus in Artaxerxe; Neq; his repugnant Iustinus lib. 1. & Q. Curtius lib. 4. qui Regiam Persarum scribunt fuisse Persepolim. Nam, vt refert Strabo lib. 15. & Persepolis & Susa, Regiæ vrbes Persarum erant. Sed Persepolis ideo Regia dicebatur, quod apud eam gazæ & sepulcra Regum essent; Susa verò quod in ea Reges ipsi morarentur. Susis autem sedem suam Cyrus constituit, quòd cùm ea ciuitas sita esset in finibus Assyriæ, Persidis, & Mediæ commodissimè poterat inde vniuersum imperium defendi, & regi. Non igitur Assuerus maritus Esther Medus aliquis fuit, sed Persa.

Aliorvm opinio est, Maritum Esther non alium esse posse, quàm Cambysem, qui etiam Assuerus dicitur, primo Esdr. 4. Quæ sententia Iudæorum est in ea Chronologia, quæ סדר עולם. id est, ordo seculi inscribitur. & eandē sequitur Gilbertus Genebrardus in sua Chronologia.

Porro Iudæi, tres tantum numerant Reges Persarum, Cyrum, Assuerum, & Darium, qui à Magno Alexandro victus fuit. quocirca nulla eis quæstio remanet de ætate Mardochæi & Esther; vel de Aman & regno Macedoniæ. Tres autem tantum fuisse Reges Persarum, duobus testimoniis Scripturarum probant. Vnum est Danielis 11. vbi Daniel posteaquam dixerat tres Reges futuros fuisse in Perside post Dariū Medum, continuò subiungit de Alexandro; Surget verò Rex fortis, & dominabatur, &c. Alterum est in 2. lib. Esdr. cap. 12. vbi enumerat Nehemias magnos sacerdotes, à Iosue filio Iosedech vsque ad Iaddum, quem constat temporibus Alexandri Magni sacerdotio functum. Ex quo sequi videtur, vt pauci admodum fuerint Reges Persarum, cùm Nehemias, qui tempore Cyri primi Regis vir maturus erat, tempora Alexandri Magni attigerit, qui Persarum Monarchiam destruxit.

Sed hęc Iudęorum opinio nullo modo nobis probari potest. Nā Assuerus maritus Esther supra duodecim annos regnauit, Esth. 3. Cambyses autem non vixit in regno nisi annos septem, & menses quinq;, iuxta Herodotum li. 3. vel. annos tantum sex, si Iosepho Hebręo credimus, li. 11. antiquit. cap. 2. quibus omnes alij scriptores assentiuntur. Nec possunt Iudæi dicere, multos præterea annos Cambysem regnasse cum patre suo Cyro, cùm ipsum Cyrum tribus tantum annis regnasse iidem Iudæi velint.

Deinde Cambyses toto tempore imperij sui Iudæos odio prosequutus est, nec vnquam permisit templum ædificari Hierosolymæ; vt apertè colligitur ex lib. 1. Esdræ cap. 4. Quis igitur credat Cambysem illum Assuerum esse, qui post mortem Aman Iudæorum amantissimus fuit? Quid, quod Assuerus noster in libro Esther cap. vltimo, indicat, se longo interuallo distare à temporibus Cyri, cùm dicit, beneficio Dei cœli datum fuisse regnum maioribus suis, atque vsque ad sua tempora conseruatum. quæ certè in Cambysem non conueniunt, qui Cyro proximus fuit.

Neque fundamentum Hebræorum de tribus Persarum Regibus solidum est, cùm non solùm omnes omnino historici Græci & Latini contradicant, & ipse etiam Iosephus natione ac religione Hebræus; sed etiam Daniel atq; Esdras. Nam Danielis cap. 11. post illa verba; Ecce adhuc tres Reges stabunt in Perside; sequitur: Et quartus ditabitur opibus nimiis super omnes; & cùm inualuerit diuitiis suis concitabit omnes aduersus regnum Græcorum. Quibus verbis apertè describitur Xerxes, qui cum innumerabili exercitu venit in Græciam.

In libro autem 1. Esdræ ca. 4. fit mentio Cyri, qui templum exstrui iussit; Assueri, seu Artaxerxis, qui idipsum prohibuit; & Darij, qui iterum imperauit, vt templum ædificaretur. deinde ca. 6. post Darium ponitur alius Artaxerxes, qui etiam nominatur in lib. 2. Esdræ cap. 2. Cur autem Daniel post Xerxem continuò transeat ad Alexandrū Magnum, ratio est, vt scribit in eum locum S. Hieronymus, quia Daniel non proposuerat historiam Regum texere, sed prædicere regnorum mutationes. Numerauit igitur Reges Persarum vsq; ad Xerxem, qui bellum gessit aduersus Græcos, vt indicaret, inde postea natam esse occasionem, vt Græci armarentur in Persas, eosq; tandem, Alexandro duce, imperio spoliarent.

Alterum illud argumentū de numero Pontificum, diluit Beda lib. 3. in Esdr. ca. 32. vbi docet, Nehemiā enumerasse genealogiam Iosue Pontificis vsq; ad Iaddum, quia Iaddi infantiam attigit. Nā, vt habemus in 2. lib. Esdræ ca. vlt. tempore Nehemiæ summus Pontifex erat Eliasib nepos Iosue, & proauus Iaddi, qui tēpore Alexandri iam senex pontificatum gerebat: inter finem autem Artaxerxis Longimani, cuius pincerna erat Nehemias, & initium Alexandri, sunt anni nonaginta quinq;. Fieri igitur optimè potuit, vt Iaddus, qui tempore Alexandri senex erat, tempore Nehemiæ infans esset.

Alia sententia aliorum est, maritum Esther

esse Darium Hystaspis, qui Cambysi successit. Quæ sententia Ioãnis Carionis est in Chronico, & Ioannis Benedicti in annotationibus marginalibus ad librum Esther; & quamquam superioribus duabus probabilior est; mihi tamen ob illa ipsa argumenta, quæ ipsi pro se adferunt, reiicienda videtur.

Dicunt, existimare se Darium Hystaspis esse Assuerũ nostrum, tum quia duas vxores habuit, Atossam, & Artystonam; tum etiam quia morabatur in vrbe Susa: quæ duo referũtur de Assuero nostro in libro Esther. At Herodotus li. 3. docet, tam Atossam quàm Artystonam vxores Darij, filias Cyri fuisse; quod certè nostrę Esther nõ conuenit. incoluisse autem Susam non est proprium Darij, sed commune Regibus Persarum, vt suprà docuimus ex Strabone.

Alia sententia, & quidem valde celebris, Artaxerxem Mnemonem maritum Esther facit; ita Eusebius docet in Chronico, quem Beda in lib. de sex ætatibus, & permulti alij scriptores sequuntur.

Sed aduersus hanc sententiam duo sunt non leuia argumenta. Primum, scribit Iosephus in 1. lib. contra Appionem, non haberi apud Hebræos in canone sacrorum librorum, eos libros, qui post tẽpora Artaxerxis Longimani scripti sunt. Siquidem librorum sacrorum canonem Esdras composuit, cuius vita nõ extenditur vltra tempora Longimani: at liber Esther semper in canone Hebræorum fuit, vt ex eodem Iosepho in lib. 11. antiquit. cap. 6. & in eodem lib. 1. contra Appionem colligitur: non igitur historia huius libri ad tempora Mnemonis referenda est.

Deinde Artaxerxis Mnemonis vitã diligenter scripsit Plutarchus, qui tamen ne innuit quidem aliquid eorum, quæ habentur in libro Esther, quin potius contrariũ inde colligitur. Narrat enim Plutarchus, Artaxerxem Mnemonem duas coniuges habuisse, Statiram & Atossam. neutra autem esse potest Vasthi aut Esther, quæ vxores Assueri nostri fuerunt. Nam Vasthi repudiata fuit, Esther 1. Statira autẽ veneficio interfecta dum adhuc Regina esset, & cum ingenti Regis dolore. Atossa verò repudiata nunquã fuit, sed vixit cum Artaxerxe vsq; ad eius mortem. Iam verò Esther Hebræa erat genere, & in Matrimonium accepta ab Artaxerxe anno septimo regni eius, Esther 2. Atossa autem non Hebræa, sed Persica, & ipsius Artaxerxis filia erat: Statira verò non anno septimo regni assumpta, sed antequam regnare inciperet Artaxerxes, ab eo ducta fuerat.

Est igitur postrema sententia, eaq; meo quidem iudicio maximè probabilis, Iosephi lib. 11. cap. 6. necnon Sulpitij lib. 2. sacræ historiæ, & Nicephori Cõstantinopolitani in Chronico, & multorũ aliorum, quos sine nomine refert Eusebius in Chronico, qui docent, Assuerum maritum Esther non alium esse posse, quàm Artaxer-

A xem, qui dictus est Longimanus, quam sententiam nos etiam sequimur, tum quod argumenta, quibus alias sententias refutauimus, aduersus hanc sententiam nihil efficiant, tum etiam quia si cui fides habenda est in hac historia, maximè Iosepho, qui & Hebręus, & sacerdos, & peritissimus rerum Hebraicarum erat. Verisimile etiam est Nehemiam Hebræum idcirco pincernam tanti Regis esse potuisse, quia & Regina Esther Hebræa, & præfectus palatij Mardochæus Hebræus erat.

At, inquiunt, si Mardochæus cum Rege Ioachim translatus fuit ex Hierusalẽ in Babylonem: quomodo fieri potest, vt vsque ad tempus Artaxerxis Longimani superuixerit? Respondeo, nõ
B esse id omnino incredibile; sunt enim ab initio captiuitatis Babylonicæ vsq; ad Longimanũ anni circiter CLXV. Non est autem incredibile eo tempore Mardochæum superasse annũ CLXV. quando diu postea S. Paulus Eremita annum attigit CXV. S. Hieronymo teste, & nos ipsi vidimus senem annorum CV. ita robustum & vegetum, vt multos adhuc annos superuicturus esse videretur.

Deinde, quod Scriptura dicit, Mardochæum translatum fuisse in Babylonem cum Rege Ioachim: rectè intelligi potest, etiã si nondum natus fuisset Mardochæus. Siquidẽ transferri potuit, non in se, sed in parentibus, aut maioribus
C suis, quemadmodũ Zorobabel & Iosue dicuntur rediisse in Hierusalem ex captiuitate, quam transtulerat Nabuchodonosor, 2. Esd. 7. & tamen Zorobabel natus est in ipsa captiuitate, Matth. 1. & idem verisimile est de Iosue filio Iosedech. Et Gen. 46. ac Deuter. 10. legimus, intrasse in Aegyptum cum Iacob septuaginta animas, in quo numero comprehenduntur duo filij Ioseph, qui nati erant in Aegypto; nec alia ratione dici possunt in Aegyptum esse ingresi, nisi quia Ioseph, in cuius lumbis ipsi erant, in Aegyptum intrauerat.

CAPVT OCTAVVM.

De libro Baruch.

D De libro Baruch controuersia fuit, & est, tum quia non inuenitur in Hebręis codicibus, tum etiam quia nec Concilia antiqua, neque Pontifices, neq; Patres, quos suprà citauimus, qui catalogũ librorum sacrorum texunt, huius Prophetę, disertis verbis meminerunt. Itaque propterea ex Catholicis Ioannes Driedo hunc librum negat esse canonicum, lib. 1. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis, cap. vlt. ad argumentum vltimum; ex hæreticis Ioannes Caluinus li. 3. Instit. ca. 20. §. 8. & Kemnitius in examine quartæ sessionis Concilij Tridentini.

Ceterùm nobis cõtrarium persuadet Ecclesiæ Catholicæ auctoritas, quę in Conc. Trident. sess. 4. Prophetam Baruch inter sacros libros

nume-

numerat: & in profesto Pentecostes palàm lectionem ex libro Baruch, cum lectionibus aliorum sacrorum librorum legi iubet.

Nec desunt etiam veterum Patrum testimonia, quæ aduersariis opponamus. CYPRIANVS lib. 2. contra Iudæos, cap. 5. *Item apud Baruch*, inquit, *Hic est Deus noster, &c.* & serm. de orat. Dominica citat epistolam Hieremiæ, quæ est vltimum caput Baruch: *Per Hieremiam*, inquit, *Spiritus sanctus suggerit, & docet dicens, in sensu autem tibi debet adorari Deus.* S. HILARIVS præfat. comment. in Psalm. nominatim ponit in canone epistolam Hieremiæ. D. CYRILLVS lib. 10. in Iulianum, nominatim citat Baruch. CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 2. pædagogi, cap. 3. *Pulchrè*, inquit, *dicit alicubi diuina Scriptura, &c.* citans cap. 3. Baruch. B. AMBROSIVS lib. 1. de fide, cap. 2. citans illa verba Baruch tertio; Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum: *Vnum Deum*, inquit, *dicit Scriptura, &c.* Et infrà: *Quid discutimus eum, de quo tantus Propheta dicit, Spiritus sanctus dicit, quod ad eum non possit alius æstimari?* THEODORETVS totum hunc librum exponit, & in cap. 2. scribens, apertè vocat diuinam Scripturam. EVSEBIVS lib. 6. demonst. Euang. cap. 19. citat cap. 3. Baruch. & postea: *Nihil oportet*, inquit, *addere diuinis vocibus.*

Deniq; veteres passim allegant hunc librum sub nomine Hieremiæ, propterea quod Baruch notarius, & discipulus fuerit Hieremiæ, vt patet ex lib. Hieremiæ ca. 36. quæ caussa fuit cur Concilia antiqua, & Patres non posuerint Baruch nominatim in canone, quia nimirum hunc librum partē esse iudicabant Hieremię vaticiniorum. Clemens Alexandrinus lib. 1. pędagogi, cap. 10. citat nomine Hieremię illud Baruch 3. *Audi Israël mandata vitæ*, & illud Baruch 4. *Beati sumus Israël, quia quæ Deo placent, manifesta sunt nobis.* B. Ambrosius lib. 1. de pœnitentia, cap. 8. recitat nomine Hieremię quędam ex cap. 3. & quędam ex cap. 5. huius libri: & lib. 3. hexam. ca. 14. ponit alia ex cap. 4. S. Basilius lib. 4. in Eunomium, non procul à fine, & S. Ioannes Chrysostomus in oratione, quòd Christus sit Deus, cōtra gentes, adducunt locum illum Baruch 3. hic est Deus noster, nomine Hieremię. S. Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 33. eundem locum dicit ab aliquibus citari nomine Baruch, sed à pluribus nomine Hieremię. Denique eundem locum nomine Hieremiæ citant Sixtus Papa I. in epist. ad omnes fideles, Felix IV. in epist. ad Petrum Antiochenum, & Pelagius I. in epist. ad Vigilium.

Quæ cùm ita sint, non poterit certè Baruch repudiari, nisi Hieremias etiam repudietur. Vt enim nulla fuit vnquam apud veteres controuersia de libro Hieremiæ, ita quoque censendum est de libro Baruch, nullam apud eos controuersiam exstitisse.

CAPVT NONVM.

De quibusdam capitibus Danielis.

A IVDÆI teste B. Hieronymo pręfatione in Danielem, nihili faciunt Hymnū trium puerorum, qui habetur cap. 3. Danielis, necnon Susannæ historiam, quæ habetur cap. 13. & historiam draconis quem Daniel interfecit, quæ habetur cap. 14. Pari ratione Porphyrius lib. 12. ex iis quindecim quos scripsit aduersus Christianos, eodem Hieronymo teste pręfatione comment. in Danielem; necnon hæretici huius temporis, vt Kemnitius in examine 4. sess. Concil. Trid. &

B præcipuè Anabaptistæ in eodem versantur errore.

Nec solùm Hæretici, Pagani, & Iudæi, sed etiam ex Christianis Catholicis, olim Iulius Africanus historiam Susannę tanquam adulterinam & neotericam repudiauit, teste Eusebio lib. 6. hist. cap. 23. Ex recentioribus, Ioan. Driedo lib. 1. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis ca. vlt. Ex semichristianis, Erasmus in scholiis super præfationem B. Hieronymi in Danielem; idem senserunt.

At nihilominus certum est, has omnes partes Danielis verè esse canonicas. quod probatur primò ex Concilio Tridentino, & vsu Ecclesiæ; quod argumentum apud Driedonem ceterosq;

C Catholicos magnam vim habere debet. Concilium sess. 4. iubet recipi libros sacros cum omnibus suis partibus prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt: Hymnus autem trium puerorum legitur cùm in Missa in Sabbato quatuor temporum, tum omnibus diebus festis in precibus officij matutini: Historia Susannæ legitur tota in Missa in Sabbato ante Dominicā quartā quadragesimę; deniq; historia draconis interfecti legitur in Missa feriæ tertiæ post Dominicam quintā quadragesimæ. Neq; solùm hoc tempore, sed etiam ante annos MCC. legebantur in Ecclesia istæ omnes partes Danielis, vt Ruffinus testatur lib. 2. aduersus Hieronymum.

Probatur secundò testimoniis veterum. B.

D IGNATIVS in epist. ad Magnesianos citat historiam Susannæ ex ca. 13. Danielis. eandem citat TERTVLLIANVS lib. de corona militis. B. CYPRIANVS in serm. de oratione Dominica, producit hymnum trium puerorum, ac dicit Scripturam esse diuinam, in qua ille hymnus continetur. Idem in serm. de lapsis: *Loquitur*, inquit, *Scriptura diuina, &c.* citat verba eorundem puerorum in igne. Lib. 1. epist. 8. adducit historiam Susannæ; lib. 4. ep. 6. historiam draconis, & eandem li. 3. ep. 1. lib. 1. ep. 4. Item serm. de oratione Dominica, & serm. de eleemosyna citat historiā prandij Habacuch allati ad Danielem. B. BASILIVS li. de Spiritu sancto c. 30. EPIPHANIVS in ancorato, & B. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 4. ad populum, citant hymnum, vel historiā trium

puerorum; & serm. de tribus pueris, ac serm. de Susanna, qui habentur in fine primi tomi, easdē historias explicat, & diuinas vocat THEODORETVS in commen. Danielis, etiam hymnum trium puerorum cum ceteris partibus Prophetæ eiusdem exponit. B. AMBROSIVS lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 7. tractans historiam Susannæ, apertè docet eam Scripturam esse diuinam, vt sunt aliæ partes eiusdem Prophetæ.

D. AVGVSTINVS lib. de natura boni ca. 6. probat contra Manichæos res corporeas esse bonas ex hymno triū puerorū, vbi lux & tenebrę, &c. laudant Deum. Et epist. 122. ad Victorianū citat orationem Azariæ, quam fudit in fornace ignis ardentis. Et Tract. 36. in Ioannem adducit historiam Susannæ. ORIGENES studiosè defendit has partes Danielis, & præcipuè Susannæ historiam canonicam Scripturam esse contendit; tum homilia 1. in Leuiticum, tum in epistola ad Iulium Africanum. B. ATHANASIVS in sinopsi vbi ad Danielem peruenit, & argumentum totius libri breuiter explicat, disertis verbis meminit Susannæ, hymni trium puerorū, & draconis interfecti: & apertè indicat hæc omnia ad corpus diuinæ Scripturæ pertinere.

Deniq; credibile est Cōcilia vetera, vt Laodicenū, & Carthaginense III. & priscos Patres, qui Græca editione vtebantur, cùm Danielē in numerum sanctarū Scripturarū retulerunt, de eo libro Danielis esse loquutos, q in Græcis vulgatis codicibus habebatur. In Gręcis autē vulgatis codicibus istę oēs partes sine dubio habebātur, vt ex sinopsi Athanasij, & cōmentario Theodoreti apertè colligitur, necnō ex præfatione Hieronymi in Danielem, vbi testatur Ecclesiam Christi Danielem legere ex editione Theodotionis, in qua editione hæc omnia habebantur.

Sed obiiciunt aduersarij. PRIMO, B. Hieronymi sententiā, qui cùm in præfatione Danielis, à se in Latinū conuersi, tum in præfat. comment. in Danielem satis indicat, ista capita non esse alicuius auctoritatis. Respondet ipse Hieronymus in Apologia secunda contra Ruffinum, circa finem, se nō quid sentiret explicuisse in prologis illis, sed quid Iudæi dicerent indicasse.

At Hieronymus etiam ibi vocat fabulas, historiam Susannæ & draconis. Respondeo, eum cùm dicit fabulas, velle dicere historias, quas Iudæi fabulas vocant; addo etiam, interdum veteres nomine fabularum non res fictas, sed veras narrationes appellare. Quomodo Luc. vlt. *Et factum est dum fabularentur, & secum quærerent, &c.* & Minutius Felix initio dialogi, quem Octauium inscripsit, fabulam vocat veram quandam narrationem, nescio cuius nauigationis. Clemens quoq; Alexandrinus apud Eusebium lib. 3. hist. cap. 23. narraturus verissimam historiam S. Ioannis; Audi, inquit, fabulam nō fabulā, &c. quasi dicat, audi fabulam, non tamen fictam & falsam, sed certam & veram.

A SECVNDO obiiciunt, quod in historia Susannæ Daniel introducitur tanquam puer: *Suscitauit*, inquit, *Dominus Spiritum sanctum pueri iunioris*. at hoc non potest esse verum. nam inprimis suprà cap. 6. dicitur Daniel fuisse vnus ex primis satrapis regni Darij Medi, quo tempore certè non erat puer; quomodo ergo postea cap. 13. dicitur esse puer?

Si dicas, Scripturam non ordine narrare omnia, sed prius quæ postea facta sunt; & propterea in codicibus Græcorum, vbi ordo seruatur, ab historia Susannæ totum librum incipere. Contrà, nam in isto cap. 13. satis apertè indicatur, historiā Susannæ contigisse initio regni Cyri Persarum Regis.

B Sic enim concluditur caput: *Et Rex Astyages appositus est ad Patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius.* Itaque ex isto capite habemus Danielem fuisse puerum tempore Cyri; hoc autem est falsum. Nam Daniel puer translatus est cum Rege Iechonia à Nabuchodonosor ex Hierusalem in Babylonem, vt dicitur Danielis primo. Porro ab eo tempore vsque ad Cyrum, fluxerunt anni septuaginta, vt patet lib. 1. Esd. ca. 1. Initio igitur regni Cyri Daniel agebat circiter annum LXXX. vel XC. qualis ergo puer erat nonaginta annorum?

Adde, quòd etiā tempore Nabuchodonosor non videtur Daniel fuisse puer, sed iam olim defunctus; cùm Ezechiel, qui prophetauit tempore Nabuchodonosor, anno quinto transmigrationis,

C vt dicitur Ezech. 1. meminerit Danielis, tanquam olim defuncti. Sic enim ait cap. 14. *Si fuerint tres viri isti, Noë, Daniel & Iob in medio eius, viuo ego, dicit Dominus; quia filium & filiam non liberabunt.* Daniel igitur eo tempore iam habuerat filios, & mortuus erat sicut Noë & Iob.

Respondeo, historiā Susannæ contigisse longè ante tempora Cyri, cùm Daniel reuera esset puer, & idcirco meritò apud Græcos poni in principio libri: nec tamen malè apud Latinos reiectum esse ad extremum librum, vt intelligeremus eam non haberi apud Hebræos. Quod autem dicitur in fine cap. 13. post historiam Susannæ: *Et Astyages appositus est ad Patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius*;

D non refertur ad historiam Susannæ proximè narratam, sed est initium alterius historiæ quæ contigit sub Cyro. Itaque in Gręcis codicibus historia Susannæ est 1. cap. totius libri. illa autem verba: *Et Rex Astyages appositus est ad Patres suos*; ponuntur in principio vltimi capitis, vbi narratur historia Belis destructi, & draconis interfecti.

Ad illud autē de Ezechiele, respondet B. Hieron. lib. 1. in Iouinianum, ab Ezechiele mentionem fieri Danielis non olim defuncti, sed adhuc viuētis in ætate puerili: annumerari autem viris illis grauissimis Noë & Iob, quia notus erat populo ob liberationē Susannę, & interpretationes somniorum: vel, vt idem Hier. dicit in cap. 14. Ezech. quia sicut Noë vidit felicitatē mundi

ante

ante diluuium, postea calamitatem tempore diluuij, & rursum felicitatem post diluuium: & Iob vidit felicitatem suam ante tentationem, postea suam miseriam in tentatione, & rursum felicitatem post tentationem: ita Daniel vidit se felicem in regia Iudæorum ante captiuitatem, postea captiuum & miserum, tandem rursum felicem, cùm à Dario inter summos Principes est constitutus. Neque necesse est, tunc Danielem habuisse filios & filias, quia per hypothesin loquitur Ezechiel, ac si diceret, etiamsi isti tres hîc essent, & haberent filios & filias, non possent eos ab imminenti malo liberare.

Obiiciunt TERTIO, quæ dicuntur cap. 14. de Daniele misso in lacum leonum, pugnare cũ iis, quæ dicuntur c. 6. Nam c. 6. dicitur fuisse tantùm vna nocte in lacu leonum; c. 14. sex diebus.

Respondeo, bis Danielem missum esse in lacũ leonum, semel à Dario Medo, quoniam precatus erat Deum contra præceptum Regis, & tunc fuisse tãtùm vna nocte; & hoc narrari cap. 6. iterum autem missum esse à Cyro propter interfectum draconem, & tunc fuisse sex diebus, vt dicitur ca. 14. Adde, quod non est improbabile, non eundem esse Danielem istum, qui Susannam liberauit, Bel destruxit, ac draconem interfecit, & in lacu leonum sex diebus fuit, cum eo, de quo agitur in superioribus capitibus. Id enim multos olim sensisse testatur Hieronymus præfat. in commentat. Daniel. & apertè Græca editio LXX. habet, hunc posteriorem fuisse de tribu Leui, vt ibidem Hieronymus notat, cùm certum sit priorem fuisse de tribu Iuda. Quæ si ita se habeant, duo argumenta iam facta nullam habent difficultatem.

Obiiciunt QVARTO, historiam Susannæ videri omnino confictam ab aliquo Græco. Nam vbi nos habemus: *Dic sub qua arbore videris eos colloquentes sibi; qui ait, sub Schino. Dixit autem Daniel, rectè mentitus es in caput tuum; ecce enim Angelus Domini scindet te medium.* in Græco allusio quædam est elegantissima ab arbore Schino ad actionem scindendi; nam σχῖνος est arbor, σχίζειν est scindere; & cùm alter dixerit se vidisse eos sub prino, allusit Daniel ab arbore prino ad actionem secãdi; nam πρῖνος est arbor, πρίζειν est secare. quomodo si quis diceret, vbi vidisti eos? sub ilice, illico ergo interficieris. At in Hebræis nulla talis allusio fieri potuit; nã quod Greci dicunt πρίνου, nos ilicem, Hebræi dicerent תִּרְזָה: At secare, scindere, diuidere dicunt פָּרַק פָּלַח בָּקַע שָׁסַף שָׁסַע מָלַק.

Respondet Origenes in epist. ad Iulium Africanum, Danielem non dixisse ilicem, neque lentiscum, sed aliquid aliud nobis ignotum, cui tamen secundum proprietatem linguæ Hebraicæ, vel Chaldaicæ, qua ipse vtebatur, aliquod verbum secandi responderet. Plurimas enim voces Hebræi habent, quæ significant scindere, vel secare. porro interpretem Græcum non vertisse ad verbum, sed ad sensum, & vt seruaret allusionem, accepisse alias arbores similes, quibus

A in Græco responderet allusio ad verbum scindendi.

CAPVT DECIMVM.

De libris Tobiæ, Iudith, Sapientiæ, Ecclesiastici, & Machabæorum.

HI LIBRI simul omnes reiiciuntur ab Hebręis, vt B. Hieronymus testatur in prologo Galeato. Deinde Hebræorũ sententiam sequuntur hęretici huius temporis ferè omnes. Magdeburgenses li. 2. centuriæ 1. c. 4. col. 51. solos eos libros recipiũt, quos Iudæi recipiebant. Idem facit Martinus Kemnitius in examine sess. 4. Conc. Trid. Item Ioannes
B Brentius in Confessione VVirtembergensi cap. de Scriptura sacra, eos tantùm libros, de quibus nunquam est dubitatum, recipi vult, qui sunt ij soli, qui à Iudæis recipiuntur. Caluinus lib. 1. Instit. c. 11. §. 8. arguit mendacij librũ Sapientiæ, tantum abest vt eum recipiat. Lib. 2. c. 5. §. 18. librum Ecclesiastici nõ vult esse solidæ auctoritatis. Li. 3. c. 5. §. 8. idem iudicat de libris Machabæorum. In antitodo autem Concilij Trident. sess. 4. Tobiam quoq; & Iudith repudiare videtur. Caluinum sequuntur ministri illi, qui apud Pissiacum confessionem fidei ediderũt. Deniq; Lutherus & Zvvinglius in præfationibus bibliorum à se conuersorum, quinq; istos libros à sacro canone auellunt, & præcipuè libros Machabæorum non esse alicu-
C ius auctoritatis contendit Lutherus in assert. articuli 37. qui est de purgatorio.

Ecclesia verò Catholica libros istos vt ceteros pro sacris & canonicis habet. Sed antequam id probetur, notandum est, hæreticos, & præsertim Kemnitium, non negare hos libros esse bonos, & sanctos, & dignos qui legantur, sed tamẽ non esse tales, vt ex iis firma argumenta duci possint. hoc modo eludere conantur ea testimonia veterum, in quibus hi libri vocantur sacri, vel Ecclesiastici. Quocirca probandum nobis est, hos libros ita esse sacros, vt sint infallibilis veritatis. id quod probatur, primùm de omnibus generatim, deinde seorsim de singulis.

PRIMVM igitur hos libros vnà cum ceteris in
D canone ponunt Concilia, Carthag. III. can. 47. Trid. sess. 4. Pontifices, Innocentius I. in epist. ad Exuperium. Gelasius I. in decreto de libris sacris & Ecclesiasticis, cum LXX. Episcopis. Denique Patres, AVGVSTINVS lib. 2. doct. Christ. cap. 8. ISIDORVS lib. 6. etymol. cap. 1. CASSIODORVS li. 1. diuinarum lectionum, & RABANVS lib. 2. de institut. Clericorum. Poni autem in his locis vt libros infallibilis veritatis, inde colligitur, quod numerantur & ponuntur in eodem ordine cum aliis, qui sunt infallibilis veritatis.

Præterea quòd Concilium Carthaginense, ex quo cetera Concilia istum canonem desumpserunt, vocat hos libros non solùm canonicos, sed etiam diuinos. Librum autem esse diuinum, quid aliud est, quàm diuinam auctoritatem habere?

Item quod in locis prædictis dicantur libri canonici, & ad canonem pertinere: porro librum esse canonicum, est esse infallibilis veritatis.

Et certè vanissima est distinctio Kemnitij, qui libros quosdam canonicos dicit esse infallibilis veritatis,& quosdam non esse. nam vt ipsemet rectè deducit ex B. Augustino li. 11. contra Faustum cap. 5. & lib. 2. contra Cresconium cap. 32. dicuntur libri canonici, quia sunt quasi norma & regula, qua imperitiæ nostræ regatur infirmitas, & ex qua de omnibus aliis libris iudicetur. Quomodo ergo erunt norma, & regula libri illi, qui non sunt infallibilis veritatis?

At contrà primò obiicit hoc modo Kemnitius: *D. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 8. dicit in libris canonicis illud obseruandum, vt qui recipiuntur ab omnibus Ecclesiis, præponantur illis, qui non recipiuntur ab omnibus, & maioris auctoritatis habeantur. At si essent omnes infallibilis veritatis, non deberet vnus alteri præponi, sed essent omnes eiusdem auctoritatis.* Adde quod D. Hieronymus in prologo Galeato dicit, libros canonicos diuidi in legem, prophetas & hagiographa: & ipse idem præfatione in Tobiā, & præfatione in Iudith dicit, hos libros inter hagiographa etiam à Iudæis numerari, & tamen non esse idoneos ad fidei dogmata confirmanda.

Respondeo, B. Augustinum fuisse certissimum omnes libros canonicos esse infallibilis veritatis: sed non fuisse æquè certum de omnibus libris quos enumerauerat, an essent canonici. Nam etsi ipse ita sentiebat, tamen sciebat rem non fuisse adhuc à generali Concilio definitam, & propterea potuisse sine labe hæreseos quosdam libros ab aliis non recipi. Id igitur est, quod dicit obseruandum esse in libris, qui dicuntur canonici, vt ij, qui ab omnibus recipiuntur, præponantur iis, qui nō ab omnibus recipiūtur. Quia videlicet de prioribus maior tunc erat certitudo, quàm de posterioribus, quòd essent canonici: nunc aūt quia generalia Concilia rem totam definierunt, æquè certi sumus de auctoritate omnium librorum, nec vnum alteri præponere debemus.

Quod autem D. Augustinus reuera senserit, omnes eos libros, quos ibi vocat canonicos, esse infallibilis veritatis, patet tum ex Concilio Carthaginensi III. cui ipse subscripsit: tum etiā quia non potest proferri vnus locus ex Augustino, vbi librum aliquem vocet canonicum, & tamen de eius veritate dubitari posse dicat: cōtrà verò possunt infinita loca proferri, vbi dicit omnes libros, qui canonici vocantur, esse infallibilis veritatis. Epist. 19. ad Hieronymum: *Ego solis eis Scripturarum libris, qui iam canonici appellantur, hunc timorem, & honorem didici deferre, vt nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissimè credam.* Eodem modo loquitur epist. 8. 9. 48. 112. Lib. 2. de Bapt. c. 3. in Psal. 67. Lib. 2. contra Cresconium c. 31. & 32. Lib. 11. contra Faustum c. 5. & alibi passim.

Ad locum Hieronymi dico duo genera hagiographorum Iudæos habuisse, quædam intra arcam, & quædam extra arcā, vt docet Epiphanius lib. de mensuris & ponderibus. Quæ erant intra arcam hagiographa dicebantur, ad distinctionē historicorum, & propheticorum voluminum, & hæc canonica habebātur, & de his loquitur Hieronymus in prologo Galeato: quæ autem erant extra arcam, dicebantur hagiographa ad distinctionem canonicorum & sacrorum, & de his loquitur Hieronymus in præfatione Tobiæ & Iudith, ex quo patet, nunquā canonicos dici à Hieronymo eos libros, de quibus dubitari possit.

A

Secvndo obiiciunt iidem Kemnitius, & ceteri aduersarij hanc rationem; Ecclesia quæ fuit eo tempore quo libri isti editi sunt, dubia fuit de eorum auctoritate: necessariò igitur etiā Ecclesia posterior de eisdem libris dubia esse debet. Nam duplex est via cognoscēdi an aliquis liber sit verè diuinus, vna ex testimonio alicuius, quem constat Prophetā, vel Apostolum esse, cui Deus mysteria reuelare soleat: altera, vt Augustinus docet lib. 33. contra Faustum c. 6. per testimonia certa eorum, qui viuebant dum liber ederetur, qui testentur libros illos à Prophetis, vel Apostolis editos, & quorum testimonia per successionem hominum iis libris vtentium ad nos vsq; deuenerint. Sic enim non solùm de sacris, sed etiam de prophanis libris iudicamus.

B

Non habet locum hoc tempore prima via, non enim nunc Prophetę, vel Apostoli in terris viuūt: ergo secunda via progrediendum est, & ex testimoniis primæ Ecclesiæ debemus nos de libris canonicis statuere: ergo si prima Ecclesia dubia fuit, multò magis nos dubitandi caussam habemus. Dubitasse autem de his libris synagogam Iudæorum patet ex Iosepho lib. 1. contra Appionem: in simili dubitatione versatam primam Ecclesiam Christianorum patet ex Origene, Athanasio, Nazianzeno, Epiphanio, Hieronymo, & ceteris Patribus suprà citatis, qui hos libros in canone non ponunt, & apertè dicunt semper de his libris quæstionem inter doctos homines fuisse.

C

Respondeo, Ecclesiam veterem dubitasse de his libris, duobus modis intelligi posse: Vno modo, quod ita fuerit dubia, vt nulli homines eius temporis essent, qui testari possent eos libros à Prophetis vel Apostolis editos: & hoc modo argumentum suas habet vires, ideo enim librum Henoch non recepit Ecclesia, quia nulla habuit testimonia eius temporis, quo liber scriptus erat, nec etiam temporum proximorum, vt D. Augustinus docet li. 18. de ciuit. Dei, c. 38. Sed negamus hoc modo dubiam fuisse priscam Ecclesiā, constat enim semper fuisse aliquos fide dignos, qui hos libros canonicos putarent.

D

Altero modo potest intelligi, Ecclesiam dubitasse quia aliqui dubitabant, nec tamen ipsa Ecclesia tunc rem istam definire voluit, & hoc verissimū est vt rectè probant testimonia adducta, sed non potest inde colligi posteriorem Ecclesiam dubiam esse debere, idque hoc modo probamus.

mus. De libro Iudith fuit initio dubitatum, & tamen Nicæna Synodus eum librum in canonem recepit, teste Hieronymo præfatione in Iudith, quam Synodum vnà cum tribus aliis hæretici recipiunt, & magnifaciunt; nõ igitur cogimur semper dubitare, etiamsi aliquando dubitatum est.

Præterea si libri isti Testamenti veteris non possunt nunc certò pro canonicis recipi, quia de eis dubitauit prima Ecclesia: eadem ratione non poterunt certò pro canonicis accipi epistola Iacobi, & Iudæ, & Apocalypsis, secũda Petri, secunda & tertia Ioannis, & epistola ad Hebræos, quia de his etiam dubitatum est in prima Ecclesia. At Caluinistæ recipiunt pro verè canonicis hos omnes libros, vt patet ex Caluini libris, in quibus passim hi libri citantur, & ex confessione ministrorum Caluinistarum art. 3. quam Pissiaci obtulerunt anno 1561. Lutherani autem etiamsi variè sentiant de his libris, tamen Magdeburgenses recipiunt Apocalypsim vt verè canonicam, cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 56.

Ad illud autem quod obiiciebant, de duabus viis indagandi librorum auctoritatem, admitto illas duas esse vias, & nunc non esse Prophetas, vel Apostolos, & oportere progredi secunda via, &c. sed affirmo ad hoc vt sequens Ecclesia possit decernere librum aliquem esse canonicum satis esse si habeat aliqua testimonia hominum fide dignorum illius temporis, vel certè proximi.

Itaque non dicimus, vt Kemnitius impudentissimè calumniatur, Ecclesiam, id est, Papam posse pro suo arbitratu sine vllis veterum testimoniis, facere librum canonicum de non canonico, & de canonico non canonicum; &, quòd si Papa vellet, Scriptura diuina non plus haberet auctoritatis, quàm fabulæ Æsopi; ista enim non sunt nostra asserta, sed ipsorum mendacia. Fatemur enim Ecclesiam nullo modo posse facere librum canonicum de non canonico, nec contrà, sed tantùm declarare quis sit habendus canonicus, & hoc non temerè, nec pro arbitratu, sed ex veterum testimoniis & similitudine librorum de quibus ambigitur, cum illis de quibus non ambigitur, ac demum ex communi sensu, & quasi gustu populi Christiani, quomodo D. Hieronymus lib. de viris illustribus in Iacobo dicit, epistolã Iacobi paulatim tempore procedente meruisse auctoritatem.

Iam hæc tria in his libris declarandis canonicis Ecclesia obseruauit. Primum enim habuit de singulis veterum testimonia. Etsi enim non habeantur testimonia à synagoga Iudæorum, tamen habentur ab Ecclesia Apostolica, & hoc sufficit. Apostoli enim poterant sine aliis testimoniis declarare libros illos esse canonicos, quod & fecerunt; alioqui nunquam Cyprianus & Clemens, & alij, quos citabimus, tam constanter dixissent eos esse diuinos. Deinde viderunt esse cõformes aliis. Deniq; obseruarũt istos libros paulatim ab omnibus Christianis pro canonicis re-

A ceptos, quod argumentum habere non poterant, qui in prima Ecclesia fuerunt.

Postrema obiectio huiusmodi est; Ecclesia eos libros recipit, quos B. Hieronymus recipit, eos reprobat, quos ille reprobat, vt patet dist. 15. can. Sancta Romana. B. aũt Hieronymus in prologo Galeato, & in prologo Prouerbiorum asserit, hos quinq; libros non esse canonicos. ita Caietanus, Catholicus alioqui, & pius doctor argumentatur, ad finem commentariorum Hester.

Respondent aliqui, B. Hieronymum solùm dicere non esse canonicos apud Iudæos. at certè in prologo Galeato simul cũ istis libris veteris Testamenti numerat etiam librum Pastoris, qui est

B noui Testamenti, & omnes simul dicit non esse in canone: non igitur de canone Iudæorum tantùm loquitur. Præterea in prologo Prouerbiorum: *Sicut igitur*, inquit, *Tobiam, Iudith, & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter canonicas Scripturas non recipit; ita & hæc duo volumina Sapientiam, & Ecclesiasticum, legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.*

Admitto igitur Hieronymum in ea fuisse opinione, quia nondum generale Concilium de his libris aliquid statuerat, excepto libro Iudith, quẽ etiam Hieronymus postea recepit. Quod autem Gelasius dicit in illa dist. 15. can. Sancta Romana, intelligitur de libris doctorum, vt Origenis, Ruf-

C fini, & similium, non de libris sacris, vt ex ipso canone manifestè deducitur.

CAPVT VNDECIMVM.

De libro Tobiæ.

NVnc de singulis libris seorsum agemus, eosque & propriis argumentis communiemus, & peculiares obiectiones, quæ aduersus eos fiunt, breuiter diluemus. Iam igitur liber Tobiæ præter communia testimonia Conciliorum & Patrum paulò antè adducta, testimonium insigne habet à sancto Cypriano, qui in sermone de eleemosyna: *Loquitur*, inquit, *in Scripturis Spiritus*

D *sanctus, & dicit, eleemosynis & fide purgantur delicta.* Calixtvs Papa primus in epist. 2. Tobiam allegans: *Bene*, inquit, *sacra ait Scriptura*; & S. Ambrosivs in lib. de Tobia ca. 1. librum hunc propheticam Scripturam esse dicit. Item S. Basilivs in oratione de auaritia, sententiam ex Tobia descriptam diuinum præceptum appellat. Sanctus quoque Avgvstinvs in speculo præfatur ex canonicis libris se sententias collecturum, nec tamen omittit Tobiam.

Contrà verò obiici solet, quod hic liber secum ipse alicubi pugnare videatur. Nam in c. 3. dicitur Sara, quam in vxorem habiturus erat Tobias iunior, habitasse in Rages ciuitate Medorum: vbi etiam fuisse Gabellum habemus, Tob. 4. postea tamen c. 9. cùm Tobias peruenisset ad locum vbi

erat Sara, inde misit Angelū ad Gabelum in Rages: falsum est igitur domū Saræ fuisse in Rages.

Michaël Medina lib. 6. de recta in Deum fide c. 14. vitio scriptorū c. 3. legi arbitratur, in Rages, cùm in Græco sit ἐν ἐκβατάνοις. Sed vix credibile est talem errorem contingere potuisse, cùm nulla sit inter Rages & Ecbatana similitudo. Alij, vt Lyranus, dicunt, vel duas fuisse Rages in Media, vel certè in cap. 3. vocari Rages non ipsam ciuitatem, sed locum aliquem vicinum: dicitur enim habitare Romæ, qui Tusculi, vel alibi in agro Romano habitat. Hæc sententia communior est, & verior.

CAPVT DVODECIMVM.

De libro Iudith.

LIBRVM IVDITH egregium testimonium habere à Synodo Nicæna prima, omnium Synodorum generaliū prima & celeberrima, testatur S. Hieronymus præfatione in Iudith. Ac ne fortè Kemnitius dicat librum Iudith sanctum esse, sed non plenæ auctoritatis ad fidei dogmata confirmanda, notāda sunt verba S. Hieronymi: Asserit enim sanctißimus doctor, apud Hebræos librū Iudith numerari in sanctis libris, qui tamen non sint idonei ad dogmata fidei comprobanda: deinde huic Hebræorum sententiæ opponit Nicænæ Synodi auctoritatem; igitur teste Hieronymo, Nicæna Synodus librum Iudith ita retulit in numerum sacrorum librorum, vt eum idoneum esse censuerit ad fidei dogmata confirmanda. Adhæc IVNILIVS AFRICANVS li. 1. de partibus diuinę legis, & ISIDORVS lib. 6. etymologiarum cap. 1. Ecclesiam Christi hunc librum inter diuinos libros honorare, & prædicare testantur.

Est autem aduersus hunc librum difficillima quædā obiectio. Nam videtur historia ista omnino conficta, cum ca. 5. dicatur contigisse post reuersionem populi à Babylonica captiuitate: & tamen dicatur c. 1. eo tempore Nabuchodonosor Rex Assyriorum pugnasse contra Arphaxat Regem Medorum, qui ædificauerat Ecbatana, quæ nullo modo cohærent. nam quo tempore populus rediit à captiuitate, euersa erat monarchia Assyriorum; & non Nabuchodonosor, sed Cyrus, vel Darius Assyriis & Persis ac Medis imperabat.

HÆC SVMMA difficultas miro modo exercuit ingenia hominum eruditorum. Duæ sunt autem sententiæ principales. VNA eorum, qui volunt historiam Iudith contigisse post captiuitatem Babylonicam; quorum aliqui referūt eam ad tempora Cambysis, quem esse volunt Nabuchodonosor, vt Eusebius in Chron. Augustinus lib. 18. ciuit. Dei, cap. 26. Beda in lib. de sex ætatibus. Lyranus in primum caput lib. Iudith. Ioannes Driedo de Ecclesiasticis Scripturis & dogmatibus lib. 1. ca. 2. parte 2. & lib. 3. ca. 5. par. 3. Aliqui referunt ad tempora Darij Hystaspis, vt Gerar-

A dus Mercator in sua Chronologia, & alij nōnulli. Seuerus Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ ad regnum Artaxerxis Ochi eam pertinere existimauit.

ALTERA sententia est aliorum, qui docent historiam Iudith contigisse ante captiuitatem Babylonicam. Sed horum aliqui eam referunt ad tempora Regis Sedeciæ, vt Gilbertus Genebrardus in secundo lib. Chronologiæ: aliqui ad tempora Regis Iosiæ, vt Ioannes Benedictus in annotationibus marginalibus ad quartum caput libri Iudith.

Sed nulla harum sententiarum videtur esse satis probabilis; & quidem tres priores manifestis argumentis refelluntur. PRIMO, Arphaxat, cum
B quo pugnauit Nabuchodonosor, ædificauit Ecbatana, Iudith 1. At qui ædificauit Ecbatana, teste Herodoto lib. 1. & Eusebio in Chronico, fuit Diocles quintus Rex Medorum, qui longißimo interuallo temporis distat à Cambyse, & Dario Hystaspis & Ocho. Neq; mouere debet, quod Plinius lib. 6. cap. 14. scribit, Ecbatana à Seleuco ædificata, diu post tempora Dioclis; vel quod scribit Diodorus lib. 2. ca. 7. tempore Arbacis, à quo quintus fuit Diocles, iam Ecbatana exstitisse. Nam potest facilè fieri, vt ciuitas illa antiquißima, aliquoties euersa, atq; iterum condita, nunc à Diocle, nunc à Seleuco, nunc etiam fortasse ab aliquo alio fuerit.

SECVNDO, nusquam legimus Reges Persa-
C rum appellatos Nabuchodonosor, nec in sacra, nec in prophana historia, sed solùm Reges Babylonios. non igitur Cambyses, aut Darius est ille Nabuchodonosor, de quo agitur in historia Iudith.

TERTIO, Nabuchodonosor, de quo in libro Iudith, regnabat in Niniue, Iudith 1. At tempore Cambysis, & Darij, & Ochi, Niniue non exstabat; euerterat enim eam vrbē Nabuchodonosor Rex Chaldæorū, primo anno regni sui, vt Genebrardus annotauit in Chronico suo, vel certè Ciaxares Rex Medorum, vt volunt Herodotus lib. 1. & Eusebius in Chronico. Certè Nahum, qui tempore Ezechiæ vaticinatus est, apertè prædicit euersionem Niniue breui futuram fuisse. Vide
D commentarium S. Hieronymi. Accedit, quod Reges Persarum non in Niniue regnabant, sed in Susis, aut Babylone, vt ex libro Danielis, & libro Esther, necnon ex prophanis omnibus historicis cognosci potest.

QVARTO, Nabuchodonosor, de quo in libro Iudith, occupare conatus est Ciliciā, Damascum, & Palæstinam, Iudith 1. At Cambyses, & Darius, non erat cur id conarētur, cùm eas regiones pacificè poßiderent, vt perspicuum est ex lib. 1. Esdræ, cap. 4. & 5.

QVINTO, filij Israël parauerunt se ad pugnam contra Nabuchodonosor, Iudith 4. At tempore Cambysis & Darij, nec poterant, nec valebant filij Israël resistere vllis Regibus, & maximè Regibus Persarum, quibus subiecti erant adeo, vt ad

nutum

nutum eorum vel inciperēt, vel desisterent templum ædificare, vt videre est in libro primo & secundo Esdræ.

SEXTO, temporibus Iudith summus Sacerdos erat Eliachim, qui & Ioachim dicebatur, Iudith 4. & 12. At tempore Cambysis & Darij Hystaspis erat Iesus Iosedech, vt patet ex lib. 1. Esdræ cap. 2. & ex Zachariæ 3. Tempore autem Ochi summus Sacerdos erat Iaddus, qui occurrit Alexandro Magno, aut certè pater eius Ionathan, vt colligitur ex lib. 2. Esdræ cap. 12.

SEPTIMO, metuebant filij Israël, ne Nabuchodonosor euerteret Hierusalem, & templum Domini, Iudith 4. At tempore Cambysis, nec Hierusalem, nec templum exstabat, quippe quæ iam euersa, & incensa fuerant à Chaldæis: tempore autem Darij Hystaspis, templum quidem reædificatum est, sed non ciuitas Hierusalem. Præterea cum Dario isto iubente templum reædificatum sit 1. Esdræ 6. quomodo credibile est, timuisse Iudæos, ne ab eodem iterum euerteretur?

OCTAVO, Holofernes interrogauit, Iudith 5. quis esset populus, qui habitabat in Iudæa, quæ potentia eius, quis Rex, quæ multitudo? At certè Rex Persarum, & Principes eius nihil horum ignorare poterant: cùm paulò antè Iudæos à se dimisissent.

NONO, filij Israël cùm se pararent ad bellum contra Holofernem, muris circundederunt vicos suos per omnem Samariam vsque Hiericho, Iudith 4. At tempore Cambysis & Darij, non habitabant Iudæi in Samaria, sed gentiles, vt habetur 1. Esdræ 4. nec poterant Iudæi muris circundare ipsam Hierusalem, quātò minus omnes vicos per circumitum.

DECIMO, scribitur in fine libri Iudith, pacem fuisse in Israël toto tempore quo superuixit Iudith, & multis annis postea: vixit autem Iudith annis CV. vt ibidem habetur. At post annum decimum tertium Ochi, quo vult Sulpitius gestum esse bellum Holofernis, vsq; ad Ptolomæum Lagi, qui iterum debellauit Iudæos, non sunt nisi triginta anni: debuisset ergo tunc Iudith esse annorum LXXX. vel XC.

VNDECIMO, Nabuchodonosor anno decimo tertio regni sui bellum gessit contra filios Israël, Iudith 2. At Cambyses non regnauit nisi octo annos, teste Herodoto lib. 3. non igitur ipse est ille Nabuchodonosor.

DVODECIMO, accedat probabilis coniectura ex numero Maiorum ipsius Iudith. Nam in lib. Iudith cap. 8. numerantur patres, & aui, aliique maiores Iudith, vsque ad Simeonem filium Ruben, vel vt correctius videntur habere Græci codices filium Israël, & inueniuntur solum quindecim: in libro autem primo Esdræ cap. 7. numerantur maiores ipsius Esdræ, qui floruit tempore Cambysis, & Darij vsque ad Aaron, & inueniuntur septendecim, quibus si addas alios vsque ad Leui fratrem Simeonis erunt viginti. Cum igi-

A tur à Iacob Patriarcha vsque ad Iudith sint multò pauciores generationes, quàm ab eodem Iacob, vsque ad Esdram, rectè coniicimus, Iudith multò antiquiorem fuisse, quàm Esdram, qui tamen, vt diximus, temporibus Cambysis, & Darij maximè floruit.

Iam verò posteriores illæ sententiæ, quæ historiam Iudith ad tempora Sedeciæ, vel Iosiæ referunt, duabus rationibus refelluntur. Prima ratio talis est; In libro Iudith cap. vltimo legimus, nullum fuisse, qui vexaret Israël toto spatio vitæ Iudith, & multis annis postea. Vixit autem Iudith, vt ibidem legimus vsque ad annum centesimum quintum, nec erat vetula, sed puella, quando in-

B terfecit Holofernem, vt colligitur ex eo, quod puella vocatur, Iudith 12. Igitur pax fuit in terra Israël annis octoginta vel nonaginta. At ab initio regni Iosiæ, vsque ad bellum, quod intulit Rex AEgypti Ioachaz Regi Iuda non fuerunt nisi anni triginta, 4. Reg. 23. ab initio autem regni Sedeciæ vsque ad bellum, quod intulit Nabuchodonosor, non sunt nisi anni nouem, 4. Reg. 24. Itaque nisi fuerit Iudith, quando Holofernem occidit, annorum circiter LXXX. aut centum, non potest esse verum, quod Scriptura dicit in omni spatio vitæ eius, & multis annis postea non fuisse qui perturbaret Israël.

Altera ratio est, quia tempore Iudith sacerdos magnus erat Eliachim, qui & Ioachim dice-

C batur, vt patet Iudith 4. & 15. At tempore Iosiæ sacerdos magnus erat Helcias, 4. Reg. 23. tempore autem Sedeciæ erat Saraia, 4. Reg. 25.

NOBIS IGITVR dicendum videtur, historiam Iudith incidisse in tempora Manassæ Regis Iuda. Siquidem eo tempore regnabat apud Medos Diocles, qui Ecbatana ædificauit, teste Eusebio in Chronico, atque hunc Scriptura nostra Arphaxat appellat. Item eo tempore regnabant Assyriorum Reges in Niniue, vt constat ex 4. Reg. 19. & ex Tobia capite primo. Credibile autem est eum, qui in libro Iudith dicitur Nabuchodonosor, alio nomine dictum esse Merodach Baladan, qui fuit etiam Rex Babylonis. Nam post Sennacherib regnauit sub finem regni Ezechiæ patris

D Manassæ, Assar Addon, 4. Reg. 19. post Assar Addon regnauit Merodach Baladan, cuius fit mentio 4. Reg. 20. & Hieremiæ 50. necnon Isaiæ 39. qui quidem Rex Babylonis erat, sed transtulit ad se etiam regnum Assyriorum, & propterea nulla deinceps in Scripturis mentio fit Regum Assyriorum, sed solùm Babylonis.

Cœpit autem regnare tertio anno Manassæ, vt probabiliter, & ex coniecturis colligimus (nam certum initium regni eius ex nullo auctore probato haberi potest) quocirca annus eius decimus tertius, in quo bellum mouit contra Iudæos duce Holoferne, incidit in annum XVI. Manassæ, quem Manassem paulò antè captiuum duxerat in Babylonem.

Exstabant etiam tunc Hierosolyma & templū

Domini,

Domini, quorum fit mentio in historia Iudith ca. 4. viuebat quoque eo tempore sacerdos magnus Eliachim, vt patet ex Chronologia Nicephori Patriarchę Constantinopolitani, qui enumerans Pontifices Iudæorũ, inter Sobnam, qui fuit Pontifex tempore Ezechiæ, & Helciam, qui fuit tempore Iosiæ, ponit Eliacim. constat autem inter Ezechiam & Iosiam intercessisse Manassem; conuenit etiam id cum lib. 4. Reg. cap. 18. vbi Eliachim nominatur inter præcipuos sacerdotes; & magis etiam quadrat cum prophetia Isaiæ, cap. 22. vbi prædicitur depositio Sobnæ impuri Pontificis, & exaltatio Eliacim in locum eius.

Præterea facile est hac ratione inuenire tempus illud longissimæ pacis, quod fuit toto tempore vitæ Iudith, & deinceps multis annis. Nam Manasses initio regni sceleratissimus fuit, ac propterea Deo permittente victus fuit à Rege Babylonis, qui terrã Iuda deuastauit, & ipsum Regem vinctum in Babylonem abduxit: deinde tamen peccatum suum agnouit, & in patriam remissus tranquillissimè vixit, vt habetur lib. 2. Paralipom. cap. 33.

Ab hac Manasse captiuitate vsque ad regnum Ioachaz filij Iosiæ summa pax fuit in terra Iuda. quantum hoc tempus fuerit Scriptura non indicat, sed facilè colliguntur anni LXXII. Nam Manasses regnauit annos LV. è quibus accipio XXXIX. post captiuitatem eius. Constat enim initio regni eam captiuitatem accidisse, vt etiam Iosephus annotauit lib. 10. antiquitat. cap. 5. & vt diximus paulò antè, annus decimus tertius Regis Assyriorum & Babyloniorum incidit in annum Manassæ decimum sextũ. Annis triginta nouem addendi sunt duo anni, quibus post Manassem regnauit Ammon filius eius 4. Reg. 21. ita erũt XLI. his addantur anni XXXI. quibus post Ammon regnauit Iosias 4. Reg. 22. & efficientur LXXII.

Iam hoc idem tempus ostendemus fuisse post mortem Holofernis vsque ad finem vitæ Iudith. Iudith vixit vsque ad annum centesimum quintum (sic enim intelligi debet quod habetur de numero annorum Iudith in fine libri, vt clarius colligitur ex Græco textu) ex quibus annis detrahendi sunt illi, quos vixit ante occisionem Holofernis, quos pono fuisse quadraginta. Nam etsi tempus certum definire non possim, cùm nullus auctor hoc tradat, potuit tamẽ ita esse. Ea enim ętate adhuc potuit esse pulcherrima, & iudicari ab Assyriis puella propter incredibilem pulchritudinẽ, præsertim quia, vt habetur Iudith 10. Dominus ei contulerat, non sine nouo miraculo, quendam eximium splendorem, vt incomparabili pulchritudine omnium oculis appareret. Quanquam etiam naturaliter aliquæ fœminæ ita conseruant formam corporis, vt quamuis grandęuę sint, tamen iuuenculę iudicentur. Certè Sara annorum LXV. vel etiam XC. tam iuuenis, & formosa videbatur, vt quocunq; iret, à Regibus adamaretur & raperetur. Vide Gen. 12. & 20. Iam

A igitur si ex annis CV. detrahantur XL. supererũt LXV. anni continuæ pacis vsque ad mortem Iudith; quibus addo alios septem, vt illud etiam verum sit, quod additur in libro Iudith, post mortem eius multis annis non fuisse qui perturbaret Israël. habemus igitur annos LXXII. quos quærebamus.

Dices fortasse; Si tempore Regis Manassæ cõtigit hæc historia, quare in præparatione illa ad bellum, quæ narratur in hoc libro, nulla fit mentio Regis? cur negotium hoc totum tribuitur magno sacerdoti?

Respondeo, fortasse hoc bellum incidisse in ipsam captiuitatem Manassæ, & idcirco Rege absente per Pontificem negotia regni procurata
B fuisse. fortasse etiam Regis mentio facta non est, quia non accessit bellum ad ipsam vrbem Hierusalem, vbi Rex erat.

Quod autem habetur Iudith 4. sacerdotem Eliachim scripsisse ad omnes Hebræos, & deinde circumiuisse omnem Israëlem, vt eos ad constantiam hortaretur, non est mirandum. Nam etiam tempore Ezechiæ idem Eliachim, quamuis nondum esset summus sacerdos, nomine regis multa faciebat, vt patet ex lib. 4. Reg. ca. 18. & Isaias prædixerat, cap. 22. fore vt Eliachim esset quasi pater omnium habitantium Hierusalem. Ac tum præcipuè credibile est summa negotia & periculosa tractata esse per summum sacerdotem, quando
C Rex de captiuitate reuersus, & ad Deum seriò cõuersus erat. Nam etsi non est improbabile, adhuc Rege captiuo bellum hoc gestum: probabilius tamen videtur, eo iam reuerso gestum esse.

Sed rursum obiicies, colligi ex quinto capite libri Iudith, bellum hoc Holofernis contra Iudæos gestum esse paulò post reditum ex captiuitate Babylonica; sic enim legimus: *Nam & ante hos annos cùm recessissent à via, quam dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati sunt prælijs à multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti sunt in terram non suam. nuper autem reuersi ad Dominum Deum suum, ex dispersione, qua dispersi fuerant, adunati sunt, & ascenderunt montana hæc omnia, & iterum possident Hierusalem, vbi sunt sancta Sancto-*
D *rum.*

Respondeo, non esse intelligendum hunc locum de captiuitate Babylonica, sed de variis afflictionibus præcedentibus. Nam si sermo esset de Babylonica captiuitate, non dicerentur Iudæi exterminati à multis nationibus, sed ab vna, id est, Chaldæorum: nec dicerentur plurimi abducti captiui, sed omnes; fuit enim generalis captiuitas Babylonica; paucissimi enim remanserunt relicti à Nabuchodonosor, & illi ipsi paulò pòst fugerunt in Ægyptum, 4. Reg. 25. Ita dispersio ac desolatio plenissima fuit.

Igitur loquitur Scriptura de variis afflictionibus populi Iudæorum, quas variis temporibus à variis nationibus passus est, sed præcipuè de illa vltima, quæ acciderat cùm caperetur Manasses;

tunc enim tota regio deuastata fuit, & Rex ipse cum aliis multis captus, & ductus in Babylonem; & multi etiam dispersi, fugatique in varia loca. Quod autem additur; Nuper autem reuersi ex dispersione, &c. vel intelligitur de reuersione Regis Manassæ cum suis ex Babylone, vel (si absente rege gestum est hoc bellum) intelligi poterit de reuersione ex iis locis ad quæ fugiendo peruenerant, cùm Rex Assyriæ vastaret regionem ipsorum.

Nec verò mouere quenquam debet, quod in textu Græco additur, etiam templum fuisse solo æquatum, quando dispersi sunt Iudæi. Nam illa verba supposititia videntur, quandoquidem sanctus Hieronymus, qui fidelissimè transtulit hunc librum ex Chaldæo sermone in Latinum, nihil de euersione templi in sua editione posuit. Et fortasse ista additio Græci textus in caussa fuit, cur tot grauissimi auctores, Eusebius, Augustinus, Sulpitius, Beda in hac historia suo tempore collocanda decepti fuerint.

CAPVT XIII.

De libro Sapientiæ.

LIBER Sapientiæ testimonium habet ab antiquis Conciliis & Patribus. Concilium Sardicense in epistol. ad omnes Episcopos, cuius meminit Theodoretus lib. 2. hist. cap. 8. ex cap. 7. huius libri probat, filium Dei esse rerum omnium effectorem, & verum Deum; Concilium item Toletanum 11. cap. 1. librum Sapientiæ Scripturam sacram nominat.

Denique Patres idem docent. Nam DIONYSIVS ca. 4. diuinorum nom. vt librum sacræ Scripturæ citat. MELITO Asianus in epist. ad Onesimum in Catalogo sanctarum Scripturarum Sapientiam ponit. CYPRIANVS in lib. de habitu virginum: *Cum dicat*, inquit, *Scriptura diuina; quid nobis profuit superbia, &c.* Similiter CYRILLVS lib. 2. in Iulianum, vltra medium vocat Scripturam diuinam. B. AVGVSTINVS ex professo docet & probat, ex hoc libro posse confirmari dogmata, & librum esse Canonicum, lib. 1. de prædest. c. 14.

Et quoniam Kemnitius incredibili impudentia hunc locum Augustini truncatè citat, & asserit apertè ex hoc loco colligi, hunc librum non fuisse Augustino diuinum & infallibilis veritatis; totum locum audiamus: *Quod*, inquit, *à me quoque positum, nimirum testimoniū de libro Sapientiæ, fratres istos ita respuisse dixistis, tanquam non de libro Canonico adhibitum. Quasi & excepta huius libri attestatione, res ipsa non clara sit, quam volumus hinc doceri.* Hæc citat Kemnitius.

Sed audiamus quæ in eodem capite infrà ponuntur: *Non debuit repudiari sententia libri Sapientiæ, qui meruit in Ecclesia Christi de gradu Lectorum Ecclesiæ Christi tam longa annositate recitari, & ab omnibus Christianis Episcopis vsque ad extremos laicos, fideles, pœnitentes, Catechumenos cum veneratione diuinæ auctoritatis audiri.* Et infrà: *Oportet vt librum istum Sapientiæ omnibus tractatoribus anteponāt, quoniam sibi eum antoposuerunt etiam temporibus proximi Apostolorum egregij tractatores, qui eum testem adhibentes, nihil se adhibere nisi diuinum testimonium crediderunt.* Adde, quod omnes veteres hunc librum Salomonis esse asserunt; ex quo manifestè sequitur esse canonicum. EVSEBIVS lib. 4. hist. c. 22. dicit Egesippum & Irenęum, & omnem antiquorum chorum hunc librum Salomonis esse existimasse. Pari ratione Tertullianus de præscript. Cyprianus serm. de mortalitate. Hilarius in Psalm. 127. Ambrosius sermon. 8. in Psalm. 118. Basilius lib. 5. contra Eunomium. Epiphanius hæres. Anomœorum, nomine Salomonis hunc librum citant. Quod verò D. Hieronymus præfatione in libro Salomonis, hunc librum dicit à multis putari Philonis Iudæi, & D. Augustinus lib. 2. doctrin. Christ. cap. 8. dicit esse Iesu filij Sirach; non est contrarium cōmuni sententiæ doctorum. Nam sententiæ quidem sunt Salomonis, non Philonis, vt veteres dicunt & clarissimum est ex cap. 9. vbi auctor libri dicit: *Tu elegisti me regem populo tuo, & dixisti me ædificare templum in monte sancto tuo, &c.* tamen collectæ sunt hæ sententiæ ab aliquo alio, qui à multis putatur Philo, non ille, qui fuit post Christum, sed alius antiquior, qui quidem verbis Græcis Salomonis sententias complexus est, Spiritu sancto dictante, sicut Prouerbior. 25. dicuntur parabolæ illæ Salomonis translatæ in librum à viris Ezechiæ Regis Iuda, cùm antea fortè in schedulis haberentur. Diuus Augustinus autem sententiam retractauit lib. 2. retract. cap. 4.

Ioannes Caluinus lib. 1. Institut. cap. 11. §. 8. librum Sapientiæ mendacij coarguit: *De idolorum*, inquit, *origine publico ferè consensu receptum est, quod in libro Sapientiæ habetur: primos scilicet exstitisse eorum auctores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, vt ipsorum memoriam superstitiosè colerent; & sanè fateor peruersum hunc morem fuisse vetustissimum, nec facem fuisse nego, qua accensus hominum ad idololatriam furor magis exarsit: non tamen concedo hunc fuisse primum mali fontem. Idola enim iam fuisse prius in vsu, quàm ista in consecrandis imaginibus mortuorum ambitio inualuisset, cuius apud prophanos scriptores crebra sit mentio, constat ex Mose, cùm Rachelem narrat furatam esse patri suo idola, non secus ac de communi vitio loquitur.* Hæc ille, qui satis apertè falsum esse contēdit quod habetur Sap. 14. de orig. idolorum. At Caluinus assumit falsum, & deinde colligit aliud falsum. Assumit enim ante Rachelis tempora non fuisse idola, quæ hominum figuram referrent: & cùm constet tunc aliqua idola fuisse, deducit prima idola non fuisse imagines hominum, vt liber Sapientiæ docet. At falsum assumit: nam inprimis ista ipsa idola, quæ furata est Rachel, erant imagines hominum; vel potius imago hominis. Vna enim tantùm erat imago, sed

nomine multitudinis vtitur Scriptura, quia illud nomen in Hebræo non habet numerum singularem. Vox Hebræa est תְּרָפִים quæ quidem idolum significat, hominis figurā repræsentans, & quod arte diaboli loquebatur, & responsa dabat. Quod hominis figura sit תְּרָפִים patet ex 1. Regum 19. vbi Michol cùm vellet eruere Dauidem de manibus Saul emisit illum per fenestram & in lecto loco eius posuit simulacrum, quod hominem referret, in Hebræo est תְּרָפִים pro eo, quod nos habemus statuam, vel simulacrum. Quod autem ista idola loquerentur, patet ex Ezechiele 21. vbi enim nos legimus, *Interrogauit idola*; in Hebræo est תְּרָפִים & similiter Zachariæ 10. vbi legimus, Simulacra locuta sunt vana. Deinde certum est Belum primum Regem Assyriorum, qui fuit ante Rachelem, immò & ante Abraham, fuisse pro Deo habitum post mortem, vt Eusebius testatur initio Chronici; & statuam illi à Nino filio positam, fuisse primum idolum publicè propositum ad adorandum, docet Ambrosius in primum cap. ad Roman. siue quicunque fuit eorum commentariorum auctor, & beatus Cyrillus lib. 3. in Iulianum non procul à fine. Denique initium idolorum, fuisse fabricationem imaginum humanarum in memoriā defunctorum, vt liber Sapientiæ docet, testatur Cyprianus initio libri de idolorum vanitate. Chrysostomus hom. 87. in Matth. Egesippus apud Hieronymum in libro de viris illustribus, & alij passim.

Sed obiicies, si statua erecta Belo à Nino filio fuit primum idolum, quomodo verum est, quod liber Sapientiæ dicit, primum idolum factum esse à patre in memoriam filij? Respondeo, statuam Beli fuisse primum idolum publicè ad adorandum propositum: at primum idolum absolutè fuisse imaginem filij mortui à parente factam, & priuatim honoratam. Inde enim inualescente praua cōsuetudine (vt in eodem cap. 14. Sapient. dicitur) cœpta sunt tyrannorum imperio publicè coli figmenta.

CAPVT XIIII.

De Ecclesiastico.

LIBRVM Ecclesiastici, quod ex eo multa dogmata fidei luculēter probentur, vehementer Caluinus odit: *Vnde*, inquit in antidoto, *melius fæcem haurirent?* nec tamen habet aliquid, quod ei obiiciat. Nos autem contrà, multis veterum testimoniis auctoritatem eius libri cōfirmare possumus. CLEMENS ALEXANDRINVS li. 7. stromatum propè extremo citans c. 4. Ecclesiastici, sic ait: *Sequentes autem Scripturas, confirmemus quod dictum est.* S. CYPRIANVS lib. 3. epist. 9. citans cap. 7. *Sed & Salomon*, inquit, *in Spiritu sancto constitutus testatur, & dicit.* EPIPHANIVS in hæres. Anomœorum numerat inter sacros ac diuinos libros Sapientiam Salomonis, & filij Sirach. id est, Ecclesiasticum. Ex

A quo intelligimus eundem Epiphanium cùm in lib. de mens. & ponder. dicit hos libros non esse receptos; de sententia Iudæorum esse loquutum. D. AMBROSIVS lib. 4. de fide, cap. 4. verba Ecclesiastici, ex cap. 24. diuina oracula nominauit. B. AVGVSTINVS in lib. ad Orosium contra Priscillianistas: *Clamat*, inquit, *Scriptura diuina; Altiora te ne quæsieris, quæ sententia Ecclesiastici nostri est.* Denique Clemens, & Cyprianus locis citatis, Sixtus II. in epist. ad Gratum, Damasus in epist. ad Episcopos Italiæ, Basilius lib. 4. in Eunomium, Ambrosius in cap. 7. prioris ad Corinthios, Hieronymus in cap. 10. Ecclesiastæ, & Gregorius, lib. 10. moralium, cap. 14. hunc li-

B brum non solùm citant, sed etiam Salomoni attribuunt: nunquam autem dubium fuit, quin Salomonis libri canonici, ac diuini habendi essent. At Epiphanius in hæresi Anomœorum, & alij nonnulli auctorem libri huius Iesum Sirach esse volunt. Respondeo, facilè potuisse fieri, vt Iesus Sirach sententias Salomonis à se diligenter collectas in vnum volumen redegerit. ita vterque auctor dici poterit.

CAPVT XV.

De libris Machabæorum.

LIBRI Machabæorum præter communia testimonia, testimonium habent, & honorificè producuntur, à

C S. Cypriano in lib. de exhort. martyrij cap. 11. à S. Gregorio Nazianzeno in oratione de Machabæis, à S. Ambrosio lib. 2. de Iob cap. 10. 11. 12. & ab aliis passim. eosdem libros Scripturam diuinam disertis verbis appellant, S. Cyprianus lib. 1. epist. 3. ad Cornelium; & Isidorus lib. 6. etymologiarum, cap. 1. S. autem Augustinus (cui multum auctoritatis sæpe Caluinus tribuit) lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 36. *Libros*, inquit, *Machabæorum non Iudæi, sed Ecclesia pro canonicis habet.* Et lib. 2. contra epistolas Gaudentij cap. 23. eorundem librorum auctoritatem studiosè defendit Scripturam sanctam eos appellans. Sed aduersariorum argumenta videamus.

D PRIMVM obiicit Caluinus lib. 3. Instit. c. 5. §. 8. quod auctor horum librorum laudat, præposterū zelum, & superstitiosum factum Iudæ Machabæi, qui pro mortuis sacrificium offerri iussit. 2. Machab. 12. Nam præterquā quod superstitiosum est pro quibuscunque mortuis orare, accedit etiam quod isti, pro quibus Iudas orare iussit, decesserant letali crimine obligati, pro qualibus nō esse orandum etiam Catholici docent. sic autem eos decessisse patet. Nam vt ibidem dicitur; Inuenta sunt sub vestibus mortuorum omnium quædam de donariis idolorum contra prohibitionem Domini, quæ habetur Deuter. 7.

RESPONDEO; Orare pro mortuis, quos non est certum esse in cœlo, vel in gehenna, pium & religiosum esse, vt ostendemus suo loco; nunc sa-

tis sit opponere Caluino Augustinum, qui ex hoc ipso loco probat pium esse orare pro mortuis, in epist. 61. ad Dulcitium, li. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 23. & lib. de cura pro mortuis, cap. 1. Itaque tantum interest inter spiritum Augustini & Caluini, vt Augustinus, quia libros Machabæorum credit esse canonicos, inde colligat bonum esse orare pro mortuis. Caluinus quod existimet malum esse orare pro mortuis, inde deducat libros Machabæorum non esse canonicos. Ad illud autem quod obiicitur, respondeo, Iudam piè existimasse eos in articulo mortis dolorem de peccato suo coram Deo concepisse, & misericordiam apud Dominum inuenisse, quod significant illa verba: *Quia considerabat quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam.*

Secvndo obiicit Caluinus in Antidoto Concilij, non posse huius libri auctorem haberi canonicum, cùm lib. 2. cap. vlt. veniam petat erratorum. Adde quod cap. 2. ait: *Et nobis quidem ipsis, qui hoc opus breuiandi caussa suscepimus, non facilem laborem, immò verò negotium plenum vigiliarum, & sudoris assumpsimus.* Quibus verbis indicat se humano more hunc librum composuisse. Auctores enim verè sacri non ingenio, & labore suo, sed Spiritu sancto reuelante scripserunt, vt patet Hierem. 36. de Hieremia, qui tanta facilitate dictabat notario suo Baruch ea quæ Deus ei reuelabat, vt ex libro aliquo legere videretur.

Respondeo, Deum quidem esse auctorem omnium diuinarum Scripturarũ, sed aliter tamen adesse solitũ Prophetis, aliter aliis, præsertim historicis. Nam Prophetis reuelabat futura, & simul assistebat ne aliquid falsi admiscerent in scribendo, & ideo Prophetæ non alium habuerunt laborem, quàm scribendi, vel dictandi: aliis aũt scriptoribus Deus non semper reuelabat ea, quæ scripturi erant, sed excitabat, vt scriberent ea, quę viderant, vel audierant, quorũ recordabantur, & simul assistebat ne falsi aliquid scriberent: quæ assistentia non faciebat, ne laborarent in cogitando, & quærendo quid & quomodo scripturi essent. Quare S. Lucas præfat. in Euangelium à se scriptum, testatur se assequutum omnia diligenter, quæ ad Euangelij scriptionem pertinebant, idq; ab iis, qui ipsi audierant, & viderant, & ministri fuerant sermonis. Quod aũt ad veniam attinet, non petit veniam iste auctor erratorũ, quippe qui nulla esse sciebat; sed orationis minus politæ; quemadmodum etiam B. Paulus se imperitum sermone confitetur 2. Corinth. 11.

Obiectio Tertia aliorum. 2. Machab. 1. dicitur: *Cùm in Persidem captiui ducerentur patres nostri:* at certum est non in Persidem, sed in Babylonem abductos fuisse Iudæos; non igitur veram historiam narrat auctor huius libri. Nonnulli valde laborant, vt ostendant quando in Persidem ducti fuerint Iudæi, sed existimo rem esse facillimam. Nam auctor huius libri Persidem vocat non solùm eam regionem, quæ propriè dicitur Persis, sed etiam alias finitimas; id patet ex lib. 1. Machab. cap. 6. vbi nuncius, qui venit in Babylonem ad Antiochum, dicitur venisse ad eum in Persidem. Neque iste loquendi modus ab aliis scriptoribus alienus est, cùm Chrysostomus hom. 6. in Matth. dicat Iudæos ex captiuitate Persica liberatos.

Obiectio Qvarta, 2. Machab. 2. dicitur Hieremias, cùm spoliaretur & incenderetur Hierusalem, & templum à Chaldęis, abscondisse tabernaculum, & arcam fœderis in spelunca quadam montis Nebo; & dixisse, locum illum fore occultum, donec Deus iterum congregaret populum suum. At hîc duo mendacia continentur. Vnum quod Hieremias illud fecerit; nam antequam vrbs à Chaldæis caperetur, Hieremias semper fuit in carcere, & erat inuisus penè omnibus in Hierusalem, vt habetur Hierem. 37. & 38. quocirca nec per se, nec per alios potuit id efficere: postquam autem capta est vrbs, Chaldæi omnia diripuerunt, vt habetur 4. Reg. vlt. proinde non remansit aliquid, quod Hieremias posset abscondere. Alterum mendacium est, quod iterum reuertentes à captiuitate essent arcam & tabernaculum habituri; non enim vnquam eam postea habuerunt.

Respondeo, potuisse illud optimè fieri, & ante spoliationem vrbis, & templi (vt Epiphanius sentit in vita Hieremiæ) & etiam postea, vt alij volunt. Ante quidem; non tempore Sedechiæ, sed Ioachim. Ter enim Nabuchodonosor venit in Iudęam, & abduxit inde captiuum regem & populum: Primùm tempore Ioachim, vt habetur 2. Paralipom. vltimo. Secundò, tempore Ioachin, vt habetur 4. Reg. 24. & tertiò, tempore Sedechię 4. Reg. 25. Tametsi aũt tempore Sedechię Hieremias fuerit ferè semper in carcere, & omnibus inuisus: tamen tempore Ioachin liber erat, & magnæ auctoritatis, ita vt credibile sit, ad eius persuasionem Ioachin sponte se tradidisse Regi Babylonis. Constat enim Hieremiam hoc suasisse, Hierem. 27. & simul constat Ioachin id fecisse, Hierem. 29. potuit igitur Rege consentiente arcam, & tabernaculum asportare. potuit etiam posteaquam ciuitas capta est: nam Hieremias à Nabuchodonosor maximi fiebat, vt patet Hierem. 39. Non fuisse autem à militibus diripientibus vrbem Hierosolymam, ablatam arcam, aut tabernaculum, satis patet ex Hier. 52. vbi enumerantur omnia, quæ ex templo Domini Chaldæi abstulerunt, vsq; ad phialas & mortariola; & arcæ ac tabernaculi nulla mentio fit. Neq; verò alterum est mendacium, quod rursum arca inuenienda esset, quando iterum congregaretur populus. Nam non loquebatur Hieremias de illa congregatione, quæ fuit tempore Cyri; sed vel de tempore nouissimo, quod proximè diem iudicij pręcedet, vt vult Epiphanius in vita Hieremiæ; vel mysticè intelligendum est, arcam apparituram, id est, Christum

in carne venturum in noua populi congregatione, vt exponit Rupertus lib. 10. de victoria verbi cap. 21.

Obiectio QVINTA. Lib. 1. Machab. c. 1. Alexander Magnus primus regnasse dicitur in Grecia, & hoc falsum videtur, cùm non fuerit Alexander primus, sed ante illum multi fuerint Reges Lacedæmoniorum, Macedonum, Corinthiorum, Atheniensium, &c. vt ex Chronico Eusebij patet. PRAETEREA ibidem dicitur Antiochus illustris regnasse anno CXXXVII. regni Græcorum: cùm tamen constet ex eodem Eusebio Antiochum regnasse anno CLVI. tot enim sunt anni à primo anno Monarchiæ Græcorum vsq; ad Antiochū. DENIQVE lib. 1. c. 8. dicuntur Romani singulis annis committere vni homini magistratum suum, & omnes vni obedire: at hoc est falsum, nam duo consules eo tempore creabantur.

RESPONDEO, Scripturā, cùm dicit Alexandrum primum regnasse in Græcia, non de regno quocunque, sed de Monarchia Græcorum loqui; & cùm dicit Antiochum illustrem regnasse anno CXXXVII. regni Græcorum, non numerare annos ab Alexandro, sed à Seleuco, qui post Alexandrum primus regnauit in Syria, vt monet Eusebius in Chronico. quia enim Iudæa pars est Syriæ, à primo Rege Syriæ annos numerabant Iudæi, à Seleuco autem ad Antiochum sunt anni CXXXVII. quibus si addas annos XIX. qui sunt ab Alexandro ad Seleucum, erunt anni CLVI. Ad illud autem de Romanis respondeo, vnius tātùm consulis mentionem fieri, quia in more apud Romanos positum erat, vt alternis diebus consules imperarent. Cuius rei testis esse potest infelix exitus pugnæ Cannensis, cuius caussa temeritas fuit alterius consulis, penes quem eo die imperium erat. Itaque licet duo consules essent, vni tamen commissa esse Respublica videbatur. Idq; institutum est ab ipso primo exortu consularis dignitatis, ne videlicet (vt ait Liuius lib. 2.) si duo simul consules imperarent, Regibus exactis non remotus, sed duplicatus terror videretur.

Obiectio SEXTA. Lib. 1. Machab. cap. 4. Iudas legitur purgasse templum anno CXLVIII. id est, vno anno ante obitum Antiochi, qui obiit anno CXLIX. vt dicitur 1. Machab. 6. At id repugnat lib. 2. cap. 10. vbi habetur Iudam purgasse templum biennio post mortem Antiochi. Præterea lib. 1. cap. 6. dicitur Antiochus illustris mortuus in Babylonia in lecto suo, præ dolore animi, quia non successerant ei negotia sicut optauerat: at lib. 2. cap. 1. dicitur membratim cæsus cum multis ex suis in templo Nanneæ; & rursum lib. 2. cap. 9. dicitur mortuus tum dolore interno viscerum, tum quia de curru in itinere ceciderat. Denique lib. 1. cap. 9. dicitur Iudas mortuus anno CLII. at lib. 2. cap. 1. dicitur scripsisse epistolam anno CLXXXVIII. quod si esset verum, anno XXXVI. post mortem suam eam scripsisset. Hæc omnia cùm tam malè inter se cohæreant, manifesta indicia falsitatis præbent.

Ad PRIMAM argumenti huius partem Sixtus Senensis vt respondeat, scribit in li. 8. Bibliothecę sanctę, bis factam esse templi repurgationem: sed neq; id verum esse videtur, neq; ad argumenti solutionem necessarium. Et quidem verum non esse satis indicat Scriptura, cùm omnia quæ de hac repurgatione vno in loco refert, referat etiam in alio. Non esse autem necessarium, inde probatur, quia posita vna tantùm repurgatione, in vtroque loco adhuc nulla est in hoc libro repugnantia. Tametsi enim repurgatio templi in li. 1. c. 4. narratur ante mortem Antiochi, & li. 2. c. 10. narratur post mortem Antiochi: tamen hoc posteriore loco narratur quidem post mortē Antiochi, sed non asseritur facta post mortem Antiochi. Voluit enim auctor absoluere quę de Antiocho dicturus erat, & tum demum redire ad Iudam & templi repurgationem; quod autem dicitur facta post biennium, non significatur, post bienniū à morte Antiochi: sed post biennium à prophanatione. Nam prophanatum fuit templum anno CXLV. vt dicitur li. 1. c. 1. & post biennium exactum anno CXLVIII. repurgatum fuit, vt habetur lib. 1. c. 4. Quare rectè Eusebius in Chronico, & Iosephus li. 12. antiquit. c. 10. scribunt templum repurgatum tertio anno à prophanatione, id est, post biennium iam exactum.

Quod attinet ad ALTERAM partem argumenti, conueniunt ferè omnes, eundē esse Antiochum, Epiphanem videlicet, cuius mors describitur li. 1. c. 6. & li. 2. c. 9. nam potuit in itinere corripi doloribus viscerum, & cadere ex curru, vt dicitur li. 2. c. 9. & postea sic æger peruenire in Babylonem. & ibi addito dolore animi ex nuntio ad se allato rei malæ gestæ in Iudæa à suis, tandem mori. At de Antiocho, cuius mors describitur lib. 2. cap. 1. maxima quæstio est. Aliqui volunt esse Antiochum magnum, vt Lyranus in hunc locum, & quidam alij. sed hoc esse non potest. Nam Antiochus magnus obiit antequam Iudas, qui hanc epistolam scripsit, dux Iudæorum esset, nec fuit vllum bellum Iudæis cum Antiocho magno. Alij volunt esse Antiochum Demetrij filium, qui etiam Triphon, seu Griphus dicitur ab Eusebio. Ita Rupertus lib. 10. de victoria verbi, cap. 6. sed neq; hoc potest esse verum. Nam tempore istius Antiochi non Iudas, sed Ioannes Hircanus dux Iudæorum erat: & tamen Iudas epistolam scribit. Præterea epistola scribitur Aristobulo magistro Ptolomæi Philometoris, quem constat ex Eusebio in Chronico fuisse tempore Iudæ, id est, diu ante tempora Antiochi Griphi.

Dicendum igitur est, hunc Antiochū esse Antiochum Epiphanem illū ipsum, de quo agitur in li. 1. c. 6. & li. 2. c. 9. nam inprimis tunc viuebat Iudas, qui epistolam scripsit: & etiam Aristobulus ad quem scripta est. Præterea iste fuit primus & summus ex Regibus Syriæ inimicus Iudæorum,

vt meritò

vt meritò de eius morte tanta lætitia esset in Iudæa.

Deniq; quod dicitur lib. 2. cap. 9. de Antiocho illustri, quod templum in Perside spoliare voluit, & turpiter fugatus est; omnino conuenit cum eo, quod hîc dicitur de isto Antiocho, quod in templo Nanneæ ceciderit, & percussus fuerit, & quod multi eius milites membratim cęsi fuerint. Neque verò necesse est affirmare, illic eum interiisse vbi dicitur, cecidisse: cecidisse enim dici potest, quoniam exercitus eius fusus fugatusq; est. Quemadmodum Gen. 14. Regem Sodomorum in prælio cecidisse narrat Scriptura diuina. Et tamen paulò pòst eum viuentem & Abrahę occurrentem introducit. Itaq; Antiochus in eo sensu dicitur cecidisse, quoniam exercitus eius cæsus, percussusq; fuerat, & ipse turpi fuga elapsus, fortè etiam vulneratus, in ipso itinere de curru cecidit, & paulò pòst mortuus est.

Ad Tertiam probationem aliqui respondent, non esse Iudam Machabæum, sed aliquem alium, qui eam epistolam scripsit. Ita Rupertus lib. 10. de victoria verbi c. 15. sed non videtur id esse verum. Nam anno CLXXXVIII. non Iudas, sed Ioannes Hircanus dux Iudæorum erat: nec vllus fuit ex ducibus Iudæorum, qui vocaretur Iudas præter vnum Machabæum: nec est verisimile, cum senatu, & populo in titulo literarum alium nominari, quàm principem. Alij volũt hunc Iudam esse quidem Machabæum; sed annos, qui initio literarum ponuntur, supputari non more Græcorum à Seleuco, sed more Hebræorum ab anno duodecimo Assueri, quo liberati fuerunt omnes Iudæi à nece opera Ester reginæ. Ita Lyranus, & Hugo Cardinalis in hunc locum, quos ferè recentiores omnes sequuntur. Sed primum non videtur credibile, in his libris semper annos supputari more Græcorum, præterquam in hoc vno loco; deinde etiam numerando ab anno duodecimo Assueri, nõ potest incidere annus 188. in tẽpora Iudę Machabæi. Lyranus enim, quem ceteri sequuntur, ita computat; ab anno XII. Assueri vsq; ad finem regni eius sunt anni XXIX. his addantur sex anni, quibus regnauit Darius filius Assueri, & sunt XXXV. quibus si rursum addãtur CXLVIII. qui sunt ab initio regni Græcorum vsque ad Iudam, erunt CLXXXVIII. anni.

Sed in ista supputatione tres sunt grauissimi errores. Primus, quod ex 29. & 6. & 148. non fiunt 188. sed 183. vt patet. Secundus, quod omittunt hi auctores annos nouemdecim, qui sunt à principio Monarchiæ Alexandri vsq; ad regnum Seleuci: illi enim CXLVIII. anni Græcorum, qui numerantur lib. 1. Machabæorum, cap. 4. vsque ad victoriam Iudæ numerantur à Seleuco, non ab Alexandro, vt suprà diximus. Si ergo addas annos nouemdecim qui sunt ab Alexandro ad Seleucum, erunt omnes anni CCII. ab anno duodecimo Assueri, non CLXXXVIII. vt ipsi volunt. Tertius error est, quod in ista supputatione faci-

A unt Assuerum penultimum Regem Persarum, sequuti somnia Iudæorum aduersus sententiam Latinorum & Græcorum omnium. Eusebius in Chronico post Assuerum adhuc tres Reges Persarum ponit: Iosephus, quem ego suprà sequutus sum, septem Reges post Assuerum numerat: ex quo sequitur ab anno duodecimo Assueri vsque ad Iudam non CLXXXVIII. annos, sed longè amplius quàm ducentos effluxisse.

Igitur cum Melchiore Cano, & aliis nonnullis existimo, sic esse quæstionem dissoluendam, vt dicamus illa verba, Anno CLXXXVIII. non esse principium epistolæ sequentis, quam Iudas scripsit, sed finem præcedentis, quæ scripta est à toto
B populo Iudæorum duce Ioanne Hircano. Id apertè indicant Græci codices, qui post illa verba, anno CLXXXVIII. distinctionem constituunt. & ratio certè id exigit, vt cùm sint illa verba inter initium vnius epistolæ, & finem alterius, & numerus annorum in fine potius, quàm in principio poni soleat, ea nos ad epistolam præcedentem non ad sequentem referamus.

Obiectio Septima sumitur ex eo, quod liber prior Machabæorum cum Euangelio pugnare videatur. Nam lib. 1. cap. 1. affirmat auctor eius libri vaticinium Danielis de abominatione desolationis stante in loco sancto, impletum esse quãdo Antiochus Epiphanes idolum in templo Do-
C mini collocauit. At Christus Matth. 24. vaticinium illud asserit implẽdum in nouissimis diebus. Respondeo, in libris Machabæorum nullam fieri mentionem vaticinij Danielis, sed solum idolum Antiochi vocari abominandum idolum desolationis, vt reuera erat.

Obiectionem Postremam, quam afferunt nonnulli, ex eo quod in his libris videntur ij commendari, qui semet occiderunt, qualis fuit Eleazarus lib. 1. cap. 6. & Razias lib. 2. cap. 14. diluit iam dudum S. Augustinus in epist. 61. ad Dulcitium, & lib. 2. contra epist. Gaudentij, cap. 23. & summa responsionis est, mortes horum hominum narrari in Scriptura, nõ laudari, vel certè nõ ita laudari quasi piè & sanctè fecerint, quod fecerunt, quamuis audacter & viriliter, & hominum iudicio for-
D titer eos fecisse negari non possit.

CAPVT XVI.

De quibusdam partibus librorum Marci, Lucæ, Ioannis.

VLTIMVM caput Marci tẽpore B. Hieronymi non fuisse ab omnibus receptum vt canonicum, patet ex epist. ad Hedibiam quęst. 3. Caussa dubitationis erat propter quædam verba apocrypha, quæ in isto vlt. cap. inserta erant, vt patet ex Hieronymo lib. 2. contra Pelagianos ante medium. Hæc enim inserta erant verba, quæ satis apertè Manichæismum redolent, (*Et illi satisfaciebant, dicentes, seculũ istud iniquitatis, & incredulitatis*

 substantia

substantia est: quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem, idcirco iam nunc reuela iustitiam tuam.) Nunc nobis dubitare non licet: nam inprimis Concil. Trid. sess. 4. iubet libros integros recipi cum omnibus suis partibus, vt in Ecclesia Catholica legi consueuerunt: legitur autem caput hoc in diebus celeberrimis Resurrectionis & Ascensionis, & idem exponitur à Beda, & à B. Gregorio hom. 21. & 29. in Euangelia. Athanasius etiam in synopsi; in summa Euangelij secundum Marcũ hoc caput vt verè Marci agnoscit, & similiter Augustinus lib. 3. de consensu Euang. cap. 24. Deniq; incredibile est Marci Euangelium ita mutilum, & truncum esse, vt nihil de resurrectione contineat. Adde, quod etiam Caluinus c. 17. §. 47. Instit. hoc vltimum caput Marci admittit vt partem Euangelij: vt non sit opus in hac re probanda diutius laborare.

Ex Capite 22. Lucæ quidam in dubium reuocant historiam illã de sudore Christi sanguineo, & angelica apparitione, & consolatione; vt Hilarius testatur li. 10. de Trinit. & Hieronymus lib. 2. contra Pelagianos. Caussa, quæ hos permouit ea fuit, ne Christo infirmitatem, & animi dolorem tribuere viderentur. Qua etiã de caussa quosdam Catholicos præpostero zelo è suis codicibus ex illis verbis Luc. 19. videns ciuitatem fleuit super illã, abrasisse verbum, fleuit, testatur Epiphanius in ancorato. At certè isti timuerunt vbi non erat timor. Si enim Christus vt homo, potuit imminẽte passione pauere, & tædere, vt etiam Matt. c. 26. & Mar. c. 14. testantur: cur non potuit eadem ratione sudare, & angelicã consolationem admittere? & si corpus habuit passibile, & animam sentientem, cur non potuit dolere & flere? Itaq; Athanasius li. 6. ad Theophilum, qui est de beatitudine filij Dei, anathema dicit iis, qui Christum sanguinem sudasse negant. Epiphanius quoq; in ancorato, & Augustinus lib. 3. de consensu Euang. cap. 4. hunc locum Lucæ, vt Euangelicum agnoscunt: neq; Hilarius, & Hieronymus locis citatis contrarium docent, sed tantùm monent, non in omnibus codicibus suo tempore fuisse, & propterea non ita certæ fidei habitum.

Initium Capitis 8. Ioannis, quo adulteræ historia continetur, non fuisse olim certæ fidei, Erasmus docet in annotatione huius loci, ex Eusebio lib. 3. hist. cap. 39. vbi sic dicit de Papia loquens: *Historiam quandam subiungit de muliere adultera, quæ accusata est à Iudæis apud Dominum, habetur aũt in Euangelio quod dicitur secundum Hebræos scripta ista parabola.* Quibus verbis apertè indicat, se nõ vidisse eam historiam in Euangelio Ioannis: & sibi non tam historiã, quàm parabolam videri. Nihilominus tamen dubium esse non debet, quin ea, & historia sit & Euangelica, cùm legatur in Ecclesia in Sabbatho post Dominicã III. Quadragesimæ, & eam agnoscant grauissimi Patres Græci & Latini: Ammonius Alexandrinus in suo monotessaro Euangelico, Athanasius in synopsi in compendio Euangelij Ioannis, Chrysostomus hom. 60. in Ioannem, Ambrosius in epist. 58. lib. 7. ad Studium, Hieronymus lib. 2. contra Pelagianos, & Augustinus tract. 33. in Ioannem. Idem quoq; August. lib. 2. de adulterinis coniugiis, cap. 7. eam historiam ab inimicis veræ fidei erasam fuisse de nonnullis codicibus dicit.

Neq; caussæ nostræ officit, sed prodest potius quod Eusebius scribit, Papiam Ioannis discipulũ huius historiæ meminisse: id enim signum est rem esse veram. Quod autem eam Eusebius in suo codice Euangelij non habuerit, parum refert, fortè enim ab aliquo erasa erat. Adde quod probabile est Eusebium nõ loqui de hac historia adulteræ, sed de alia verè apocrypha; nam in textu Græco Eusebij non habetur nomen adulteræ, sed περὶ γυναικὸς ἐπὶ πολλαῖς ἁμαρτίαις διαβληθείσης.

De verbis illis, quæ habentur cap. vlt. epist. 1. Ioannis: Tres *sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt*; dubium aliquando exstitisse, & nunc etiam esse debere, longa oratione cõtendit Erasmus in annotatione huius loci. At certè in Ecclesia publicè leguntur hæc verba in Dominica in Albis. Eundem locum agnoscit Cyprianus li. de simplicitate prælatorum, Athanasius lib. 1. ad Theophylũ, qui est de vnita Deitate, Ioannes II. Papa in epist. ad Valerium, Hieronymus in prologo epistolarum canonicarum, Idacius in lib. aduersus Varimundum, & Eugenius Carthaginensis apud Victorem lib. 2. de persecutione VVandalica.

CAPVT XVII.

De epistola ad Hebræos.

Dvplex dubitatio de hac epistola fuit, vna de auctore, altera de auctoritate eius; quæ tamen ita connexæ sunt, vt pauci sint, qui de vno dubitauerint, & non de altero. Primum igitur ex antiquis hæreticis Marcion, teste Hieron. præfat. in epist. ad Titum; & Arius, teste Theodoreto præfatione in epist. ad Hebræos, epistolam ad Hebræos neque Pauli esse, neque sacram docebant. Ex nouis hæreticis Lutherus in prologo epist. ad Hebræos, hanc epistolam nec esse Pauli, nec vllius Apostoli contendit, quòd quædam contineat cõtra Euangelicam & Apostolicam doctrinam. Luthero subscribit Brentius in Confess. VVirtemberg. c. de sacra Scriptura, & Kemnitius in examine 4. sess. Concil. Trident. Magdeburgenses quoque cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 55. & alij huius temporis hæretici exceptis Caluinistis; Caluinus enim in Instit. impressa anno 1554. cap. 8. §. 216. contendit hanc epistolam esse verè Apostolicam, & errare in hac parte Lutheranos, tamen an Pauli sit, an alterius Apostoli, vt Barnabæ, aut Lucæ, dubitat Caluinus, vt patet ex eadem Instit. c. 10. §. 83. & c. 16. §. 25. quocirca Ministri Caluinistæ in ea Confessione quam obtulerunt Pissiaci articulo 3. ponunt hanc

nunt hanc epistolam in numerum diuinarum Scripturarum, sed tanquam auctoris incerti.

Præter hos manifestos hæreticos Catholicos etiam quosdam, & præsertim Latinos de auctore huius epistolæ dubitasse, & propterea eam minoris fecisse, testis est Eusebius lib. 3. hist. ca. 3. necnon D. Hieronymus in lib. de viris illustribus in Paulo, vbi dicit; Hanc epistolam à quibusdam Latinorum negari esse Pauli, sed vel Barnabæ, vel Lucæ, vel Clementis Romani Pontificis. Addit Sixtus Senensis lib. 7. bibliothecę sanctę, à quibusdam etiam attribui Tertulliano. Nostris temporibus Erasmus ad finem annotationum in hanc epistolam, & Caietanus ad initium commentariorum in eandem epistolam, quæstionem iam olim sopitam, iterum reuocarunt in lucem.

Verùm hanc epistolam & canonicam esse, & Pauli Apostoli, facilè probari potest. PRIMVM, quoniam nomine Apostoli Pauli legitur in Ecclesia, in die Natalis Domini, & aliàs frequenter. SECVNDO, quia producta in testimonium ac recepta est vt Pauli, à multis antiquissimis Pontificibus, vt Clemente I. in epist. ad Corinthios apud Eusebium lib. 3. cap. 38. Innocentio I. in epist. 3. ad Exuperium, Gelasio I. in Concilio Episcoporum LXX. TERTIO, quia ponitur in canone sacrarum Scripturarum nomine Pauli, à Concilio Laodiceno, can. 59. Carthag. III. can. 47. & Trident. sess. 4. & agnoscitur etiam vt Pauli à Nicæno I. teste B. Thoma in hanc epistolam: & ab Ephesino I. & Chalcedonensi approbantibus duodecim capitula Cyrilli, quorum decimum tale est: *Pontificem & Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum, diuina Scriptura commemorat*, &c. etiam ab Arausicano II. canone vltimo, vbi & Apostoli & diuina Scriptura esse dicitur.

QVARTO, quoniam recepta fuit semper ab omnibus Græcis Patribus, vt patet, tum quia omnes eam vt Apostoli citant, tum quia B. Hieronymus in epi. ad Dardanum id affirmat, tum etiam quia omnes, qui canonem exponunt, hãc epistolam cum ceteris Paulinis numerant, vt Origenes apud Eusebium lib. 6. cap. 18. hist. & ipse Eusebius lib. 3. cap. 3. Gregorius Nazianzenus in carmine de canone Scripturæ, Athanasius in synopsi, Epiphanius hæres. 76. Damascenus lib. 4. cap. 18.

QVINTO, recepta fuit etiam ab omnibus Latinis post Lactantium. Soli enim Tertullianus, Cyprianus, Lactantius, Arnobius hanc epistolam non videntur agnoscere; nec enim eam vnquam citant, quod sciam. at Hilarius libr. 12. de Trin. Ambrosius lib. 2. de Cain, ca. 2. Hieron. in epist. ad Dardanum de terra promissionis, Augustinus lib. 2. doctr. Christ. cap. 8. & Ruffinus in symbolum, & alij deinceps omnes, eã vt Paulinam agnoscunt, & frequentissimè citant. PHILASTRIVS verò in catalogo hæresum, inter hæreticos numerare non dubitauit, qui eã epistolã vel reiiciunt, vel Pauli esse negant. Non autem debet duorum aut trium Latinorum dubitatio anteponi certissimę cõfessioni omnium aliorũ.

SEXTO, videtur B. Petrus huius epistolæ mẽtionem facere; Petrus enim priorem epistolam scripsit ad Hebræos inter Gentes dispersos, vt patet ex titulo, vtque Oecumenius docet, & ipse etiam Erasmus ad initium annotationum in hanc epistolam contendit: posteriorem ad eosdem scripsit, vt colligitur ex illis verbis, cap. 3. *Hanc vobis carißimi secundam scribo epistolam*. In eodem autem capite postea subiungit: *Sicut & carißimus frater noster Paulus scripsit vobis*. Scripsit igitur Paulus, Petro teste, epistolam aliquam ad Hebræos.

POSTREMO, epistola hæc Catholicorum omnium consensu, vel ex Pauli, vel Lucæ, vel Barnabæ, vel Clementis Romani, vel certè Tertulliani: sed Tertulliani esse non potest, cùm Clemens Alexandrinus, qui aliquanto antiquior Tertulliano fuit, affirmet, hanc epistolam esse Pauli, apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 11. Quid, quod ipse Tertullianus hanc epistolam Barnabę esse putauit, vt Hieronymus docet lib. de viris illust. in Paulo? Neq; etiam esse potest Clemẽtis Romani, cùm ipse Clemens eam citauerit tanquam Apostoli Pauli, in quadam sua epistola ad Corinthios, vt Eusebius refert lib. 3. hist. ca. 38. Et rursum idem Clemens Paulo eam tribuat in canonibus Apostolorũ, can. vlt. ac demùm cùm in fine huius epistolæ auctor dicat: *Amplius autem deprecor vos hoc facere, quò celerius restituar vobis.* Ista enim verba nullo modo Clementi conuenire possunt, qui cùm esset Episcopus Romanus, non in Iudæa, sed Romæ habitaturus erat. Ex quibus apparet, quàm ineptè Erasmus ad finem annotationum in hanc epistolam, eius auctorem Clementem facere conetur. Denique, nec Lucæ, nec Barnabæ epistolam esse, nec alterius omninò, quàm Pauli, satis probant argumenta suprà allata: sed quando etiam aut Lucæ, aut Barnabę esset, Apostolici viri esset, nec Apostolica auctoritate carere deberet.

At cõtra hanc epistolam quinque argumenta proferunt Magdeburgenses, quibus argumenta Lutheri & Erasmi simul complectuntur. PRIMVM est, quia prudens vetustas de hac epistola dubitauit. RESPONDEO, ineptè dici vetustatem de hac epistola dubitasse, cùm vnum solum Caium ex Græcis, & duos vel tres ex Latinis proferre possint, & nos contra tot Pontifices, tot Concilia, omnes Grecos, vno excepto, & omnes Latinos, tribus vel quatuor exceptis, pro nobis habeamus. Et si de antiquitate, non de multitudine agatur, antiquior est Clemens Romanus Caio, & Clemens Alexandrinus Tertulliano, & Dionysius Areopagita vtroque, qui tamen hanc epistolam Pauli nomine citat in epistola ad Titum.

Secvndvm argumentum est, quia non habet adiectum initio nomen Pauli, vt habent omnes aliæ epistolæ; quanquam hoc argumentũ fatentur ipsi ibidem non esse vsque adeò graue. Respondeo cum Hieron. præfat. in epist. B. Pauli; Si ideo non est Pauli, quia non habet præfixum nomẽ Pauli; nullius esse, quia nullius habet nomen. Quid, quòd epistola prima Ioannis non habet eius nomen præfixum, & tamen Ioannis esse minimè dubitatur? Et contrà, Euangelia quædam Thomæ, Bartholomæi, Iacobi, Nicodemi nomen præferunt, & ab omnibus tamen nec immeritò reiiciuntur.

Addo præterea, iustis de caussis nomẽ suum huic epistolæ Paulum non addidisse. Vel enim id fecit, vt ibidem Hieronymus docet, quia sciebat, nomen suum inuisum Hebræis esse, quamuis ad fidem iam cõuersis, propterea quòd ipse prę ceteris legem veterem esse abrogatam acerrimè disputabat: cuius legis illi adhuc æmulatores erant, Act. 21. Vel, vt idem Hieronymus docet in ca. 1. ad Gal. quia in hac epist. ad Hebr. cap. 3. dicturus erat, Christum esse Apostolum confessionis nostræ, noluit initio se more solito Paulum Apostolum nominare, ne videretur, se cum Christo aliqua ex parte conferre. Vel denique (vt Theodoretus præfat. comment. in hanc epistolam docet) quia Paulus non erat Apostolus Hebræorum, sed Gentium, vt ipse fatetur Gal. 2. noluit more solito incipere Paulus Apostolus, sed nudam doctrinam exponere, non quasi Apostolus & Magister, sed vt amicus & socius. Quocirca in fine epistolæ ponit: *Rogo autẽ vos fratres, vt sufferatis verbum solatij, etenim per paucis scripsi vobis*, &c. quasi dicere velit, non ægrè feratis, si ego, qui proprius Apostolus vester non sum, per literas vos monere, & cohortari volui. Id enim feci, vt vos consolarer, non vt imperarem. Has omnes rationes attigit Clemens Alexandrinus apud Euseb. lib. 6. hist. cap. 11.

Tertivm argumentum sumunt à diuersitate styli, siquidem oratio huius epistolæ longè grauior, copiosior, ornatior est, quàm ceterarum. Neque satisfaceret, qui responderet, hanc epistolam esse scriptam Hebraicè, & Apostolum propria lingua melius loqui potuisse, quàm aliena, id est, Græca. Nam epistolam hanc non Hebraicè scriptam esse, sed Græcè, patet tum ex eo, quòd citantur in hac epistola testimonia secundum versionem LXX. tum etiam quia auctor epistolæ cap. 7. interpretatur nomen Hebraicum Melchisedech, id est, Rex iustitiæ; & Rex Salem, id est, Rex pacis, quod non faceret, si Hebraicè loqueretur.

Respondent aliqui, hanc epistolam non Hebraicè, sed Græcè primùm esse scriptam, & quidem sententias Pauli esse, verba autem Lucæ, aut Clementis, quo tanquam interprete & scriba Paulus vsus sit. Et ideo epistolam hanc esse magis ornatam, quàm ceteræ sint, quia sermo huius epistolæ, non à Paulo, vt ceterarum, sed ab alio magis diserto compositus sit. Ita Origenes apud Eusebium libro 6. cap. 18. Alij existimant, epistolam hanc Hebraicè primùm esse scriptam, ac deinde translatam in Græcum sermonem à Luca, vel à Clemente. Ita respondet Eusebius lib. 3. hist. cap. 38. & Clemens Alexandrinus apud Eusebium lib. 6. cap. 11. Neque repugnat huic responsioni interpretatio. Non enim Apostolus interpretatur Melchisedech nomen Hebræum Græcè, sed Hebraicè, vt ex etymologia, & vi nominis aliquid probet. Quẽadmodum si Latinè quis dicat homicidium, est hominis cædes; & Græcè δωρόθεος est δῶρον θεοῦ. ita Hebraicè מַלְכִּי־צֶדֶק est מֶלֶךְ צֶדֶק quãquam si interpres addidisset interpretationem, non esset absurdum; vt Exod. 12. est enim phase, id est, transitus Domini, quæ interpretatio non habetur in Hebræo, & Matth. 27. Eli, eli, &c. id est, Deus meus, Deus meus, &c. Neque illud obstat de Scripturis citatis secundum versionem LXX. Apostolus enim si Hebraicum scripsit, ex Hebræo fonte testimonia protulit: tamen interpres Græcus ea verba à Paulo citata, ita vertere voluit, vt antea verterant illa eadem LXX. ne aliquid noui Græcorum auribus inferret. Neq; id est nouum, quàm multa enim testimonia Hebræo sermone protulit, idẽ Apostolus in concione, quam habuit in synagoga Antiochena? & Lucas tamen ea omnia retulit, Act. 13. secundum versionem LXX. Ex his duabus solutionibus, tametsi vtraque probabilis est, tamen prior cùm simplicior, tum etiam expeditior esse videtur.

Qvartvm argumentum, quo maximè nituntur Magdeburgenses: eiusmodi est; Auctor huius epistolæ cap. 2. ponit, se in numero eorũ, qui ab Apostolis ad fidem conuersi sunt, dicit enim: *Quomodo nos effugiemus, si tantã neglexerimus salutem; quæ cum initio cœpisset enarrari per Dominum, ab eis, qui audierunt, confirmata est in nos, contestante Deo signis & virtutibus*, &c. At Paulus Gal. 1. grauiter affirmat, se non ab homine, nec per hominem, sed à Christo per reuelationem didicisse Euangelium; non igitur Paulus huius epistolæ auctor est.

Respondeo primùm, D. Paulum hæc dicere, non de se, sed de hominibus sui temporis, quemadmodum Isaias cap. 64. in persona populi dicit: *Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ; non est, qui inuocet nomen tuum, qui consurgat, & teneat te*, &c. quo loco non loqui Isaiam de seipso, patet, quia ibidem longa oratione Deum inuocat. Addo præterea, non esse absurdum, si Paulus ponat se in numero eorum, qui ab Apostolis confirmati sunt. Non enim hic agit de confirmatione per doctrinam, sed per miracula; ait enim salutem, id est, salutis prædicationem confirmatam esse per Apostolos, contestante Deo signis

& pro-

& prodigiis. Quis autem negare potest, Paulum quando conuersus est, etsi Euangelium plenissimè didicerit per reuelationem, tamen confirmatum esse in fide, auditis miraculis Petri & aliorum Apostolorum, & præcipuè eo miraculo, quo ipse per manus Ananiæ lumen oculorum recepit?

QVINTVM argumentum, auctor huius epistolæ pugnat cum doctrina Domini. Dominus enim dicit, Matth. 11. *Venite ad me omnes:* hîc autẽ excludit eos, qui semel peccauerunt; sic enim loquitur cap. 6. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, iterum renouari ad pœnitentiam.* Et cap. 10. affirmat, non relinqui hostiam pro peccato iis, qui voluntariè peccant post acceptam notitiam veritatis. Et cap. 12. Esau non inuenisse locum pœnitentiæ.

RESPONDEO, inprimis non magis hæc loca pugnare cum illo: *Venite ad me omnes*; quàm pugnent verba Domini, Matthæi 12. vbi dicit, Blasphemiam in Spiritum sanctum non remitti, neque in hoc seculo, neque in futuro. Apostolus enim non de quocunque peccatore loquitur, sed de eo, qui peccat in Spiritum sanctũ, id est, qui voluntariè oppugnat cognitam & exploratam veritatem.

Porrò dicuntur talia peccata irremissibilia tribus de caussis. PRIMO, quia vt plurimum eiusmodi homines non conuertuntur, nec eiusmodi peccata remittuntur; etsi absolutè contrarium potest accidere, & aliquando re ipsa accidit; sicut in morbis corporalibus, eos vocamus incurabiles, qui, vt plurimum non curantur, etsi quandoque curentur; & eos vocamus curabiles, qui vt plurimum curantur, etsi quandoque non curentur. SECVNDO, quoniam qui in Spiritum sanctum peccant, directè resistunt gratiæ, qua sola curari possent: quemadmodum qui non potest sanari, nisi sectione venæ, & nullo modo admittit hoc remedium, rectè medicus de eo pronuntiat, fieri non posse vt sanetur, nec tamen propterea negatur, quin possit aliquis sapientissimus medicus ægroto persuadere, vt admittat venæ sectionem. TERTIO, qui ex malitia peccat, nihil habet in se vnde remissionem mereatur, & propterea dicitur eius peccatum irremissibile, quamuis absolutè remitti possit. Qui autem peccat ex ignorantia vel infirmitate, aliquid habet vnde misericordiam Dei prouocet, iuxta illud Apostoli, 1. Timoth. 1. *Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.*

Atque hæc quidem responsio satis esse videtur ad eam tollendam difficultatem, quæ ex prioribus locis oriebatur. Potest etiam alia adhiberi. Nam priorem locum, qui habetur Hebr. 6. exponunt multi, ac fermè omnes, vt Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus, Anselmus, Sedulius, & alij in hunc locum, necnõ Augustinus in fine exposit. inchoatæ, in epist. ad Rom. de renouatione ad pœnitẽtiam, quæ fit in Baptismo, non ad eam, quæ fit in reconciliatione post Baptismum. Nam quod de Baptismo loquatur hîc D. Paulus, satis indicant verba illa: *Non rursum iacientes fundamentum Pœnitentiæ, Fidei, Baptismatum,* &c. & illa: *Eos, qui semel sunt illuminati.* Nam apud Dionysium cap. 2. Eccles. hierarch. & alios veteres, Baptismus dicitur illuminatio, quia est Sacramentum fidei. Et illa: *Rursum renouari:* nam (vt Augustinus loco citato docet) per Baptismum propriè renouamur, per reconciliationem curamur. Denique illa: *Iterum crucifigentes Filium Dei:* nam in Baptismo repræsentamus Christi mortem & sepulturam, vt dicitur Rom. 6. & sicut semel tantùm Christus mortuus est, ita & nos semel tantùm baptizari possumus. B. Paulus igitur aduersus fidei desertores disputat, ac docet, neminem sperare debere, se post Baptismum in Ecclesia susceptũ, alibi posse iacere aliud fundamentum, & inuenire aliud Baptisma: nam id impossibile est, cùm vnum sit tantùm verum Baptisma, & illud repeti non possit. Eundem sensum habet secundus locus. Verè enim *voluntariè peccantibus*, id est, recedentibus à iam cognita & suscepta fidei veritate, *nõ relinquitur hostia pro peccato*; non quia non est locus pœnitentiæ, sed quia nulla est verè efficax hostia, nisi mors Christi, quam illi apostasia sua contemnunt. Nec enim alius Christus inueniri potest, nec alius Baptismus, in quo mors eius repræsentetur.

Ad illud ex capite 12. dico, Esau duobus modis non inuenisse locum pœnitentiæ: vno modo apud patrem suum, quia res perdita erat irrecuperabilis: altero modo apud Deum, quia non rectè pœnitentiam egit, vt Chrysostomus hunc locum exponit. Apostolus igitur deterrere volens homines à lapsu, proponit incertum exitum pœnitentiæ. Vt enim Esau non potuit recuperare hæreditatem, quia erat irrecuperabilis; ita peccator non potest recuperare innocentiam, virginitatem, & similia: & quemadmodũ Esau non rectè pœnitentiam egit, quamuis fleuerit, & ideo Deum non placauit, ita sæpe peccatores pœnitentiam agere videntur, & tamen Deum non placant, quia non agunt pœnitentiam vt oportet.

Argumentum SEXTVM est Caietani in commentario huius epistolæ. Auctor huius epistolæ probat cap. 1. Christum esse Filium Dei, ex illis verbis lib. 2. Reg. cap. 7. *Ego ero illi in Patrem:* & hæc verba intelliguntur ad literam de Salomone, & solùm ex literali sensu sumuntur argumenta firma: igitur vel iste auctor non est Paulus, vel Paulus non solidè argumentatur.

RESPONDEO, similiter argumentari Apostolũ Rom. 10. & 1. Corinth. 9. nec tamen posse dici, aut non esse Pauli eas epistolas, aut Paulum non solidè argumentari; argumentum igitur Apostoli ideo fortissimum est, quoniam

illi,

illi, ad quos scribit, admittebant, Salomonem typum Christi gessisse, nec poterat hoc negare, vt D. Augustinus probat lib. de vnit. Ecclesiæ, ca. 8. Nam & 2. Reg. 7. & Psal. 71. dicuntur multa de Salomone, quæ ei non conueniunt, nisi vt figura erat Christi. Vt illud: *Stabiliam regnum tuum vsq; in æternum.* Et illud: *Dominabitur a mari vsque ad mare; & adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei, &c.*

Argumentum SEPTIMVM eiusdem Caietani est. Ad Heb. 9. dicit auctor, fuisse in arca vrnā habentem manna, & virgam Aaron, quæ fronduerat, & tabulas legis: sed lib. 3. Reg. cap. 8. solæ tabulæ referuntur fuisse in arca; igitur aut mentitur Paulus, aut huius epistolæ auctor non est Paulus.

RESPONDEO, tēpore Salomonis non fuisse in arca aliud, quàm tabulas legis, vt dicitur 3. Reg. 8. tamen postea à Iudæis positas intra arcā etiam vrnam & virgam. Id quod Paulus ex traditione scire potuit. Ita soluit Theophylactus, qui etiam monet, Hebræos sui temporis id sensisse. Adde quod auctor libri Regum, cùm dicit; In arca autem nihil erat aliud, nisi duæ tabulæ, videtur innuere suo tempore fuisse aliquid aliud, quod nō erat tēpore Salomonis; videtur enim dicere voluisse, etsi nunc alia quædam sint in arca præter tabulas legis, tamen quo tempore arca in templum à Salomone adducta est, nihil in ea erat, præter duas tabulas. Quid si etiam, vt quidam volunt, vrna & virga in parte aliqua exteriore arcæ, non intra ipsam arcam fuerint?

Argumentum POSTREMVM Erasmi & Caietani est. Auctor huius epistolæ cap. 9. loquens de Testamento propriè dicto, quod morte testatoris cōfirmatur, allegat verba Exod. 24. Hic sanguis Testamenti, quod mandauit ad vos Deus: atqui in Exodo secundum Hebraicam veritatem nullo fit mentio Testamenti, sed pacti; illa enim verba Exod. 24. הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָֹה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, nō habent alium sensum, quàm istū, Ecce sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscū super omnibus verbis istis; igitur aut Paulus non tenebat Hebraicam linguā, aut huius epistolæ auctor nō est Paulus.

RESPONDEO, vel est quæstio de re, vel de nomine; si de nomine, iniustè Erasmus hunc auctorem accusat; nam non solùm iste auctor, sed etiam LXX. interpretes vocem בְּרִית perpetuò vertunt διαθήκην, id est, Testamentum, vt patet ex Psalmis, quos ex versione LXX. habemus, & ex Hieronymo in cap. 2. Malachiæ, vbi affirmat LXX. semper ferè vertisse Testamentum. Et Apostolus Paulus Rom. 9. Gal. 3. & 4. & alibi loloquens de lege vetere, semper Testamentum vocat id quod Hebræi dicunt בְּרִית, immò adeo trita est in Ecclesia hæc vox Testamentum, pro Hebraica בְּרִית vt nihil frequentius dicamus, vel audiamus, quàm Testamentum vetus & Testamentum nouum.

A Si autem nō de nomine, sed de re quæstio est, quasi auctor huius epistolæ ad Testamentum propriè dictum detorserit hunc locum Exodi, in quo agitur de fœdere: respondendū est, promissionem vitæ æternæ, de qua per figuras in Testamento veteri, & apertè in nouo agitur; esse simul Testamentum & pactum; Testamentū, quia continet dispositionem de hæreditate æterna danda filiis Dei, quæ non fuit rata ante mortem testatoris. Testamentum enim est dispositio de hæreditate, quæ non prius rata est, quàm testator moriatur: est autem simul pactū illa Dei promissio, quia habet annexam conditionem: non enim vult testator Deus dare hæ-
B reditatem æternam, nisi iis, qui leges suas obseruauerint. & hac ratione dicitur fœdus & pactum. Iam ergo de eadem re loquitur Moyses Exod. 24. & Paulus Hebr. 9. & Moyses quidem vocat pactum, sed intelligit non quodcunque pactum, sed pactum de danda hæreditate post mortem testatoris, & propterea sanguinem aspersit in populū, qui figura est sanguinis Christi pro nobis effundendi; Paulus autem vocat Testamentum, sed intelligit de Testamento nō qualicunque, sed conditionato, id est, quod simul sit pactum.

CAPVT XVIII.

De epistola Iacobi, Iudæ, secunda Petri, secunda & tertia Ioannis.
C

DE HIS epistolis quosdam olim dubitasse, an reuera Apostolicæ essent, testis est Eusebius lib. 3. hist. cap. 25. & D. Hieronymus lib. de viris illustribus, in Iacobo, Iuda, Petro, & Ioanne. Ex recentioribus Lutherus, in prologis harū epistolarum, Brentius, Kemnitius, & Centuriatores locis notatis capite superiore, epistolam Iacobi, & Iudæ penitus contemnunt, de reliquis dubij hærent. quanquā Lutherus in prologo epistolę ad Hebræos, posteriorem Petri epistolam inter canonicas ponit. Erasmus in annotationibus ad has epistolas, epistolam Iacobi affirmat, non re-
D dolere Apostolicam grauitatem; de secunda Petri dubitat; de secunda & tertia Ioannis asserit, eas non esse Ioannis Apostoli, sed cuiusdam alterius; de epistola Iudæ nihil dicit. Caietanus de auctoribus epistolæ Iacobi, Iudæ & secunda ac tertia Ioannis dubitat, & propterea etiam eas minoris auctoritatis vult esse, quàm ceteras. Porro Caluinus omnes recipit, & Caluinistæ in illa confessione Pissiacensi, art. 3.

Nobis iam non licet aliud sentire, quàm esse has epistolas Apostolicas & diuinas. Probatur primò de omnibus simul, quoniā ponuntur in catalogo nomine Apostolorū Petri, Iacobi, Ioannis, & Iudæ, à Concilio Laodicensi, Carthaginensi III. Florentino, & Tridentino suprà citatis; item ab Innocentio I. ad Exuperium, epist. 3.

&

& Gelasio in Concilio LXX. Episcoporũ. Præterea ab Origene homil. 7. in Iosue, Epiphanio hæres. 76. Athanasio in synopsi, Hieronymo in epist. ad Paulinum, de studio Scripturarum, Augustino lib. 2. de doct. Christ. cap. 8. Ruffino in exposit. Symboli, Isidoro lib. 6. Etymolog. cap. 1. Damasceno lib. 4. cap. 18. Deinde de singulis seorsim. Nam epistolam Iacobi adfert ad probandum dogma Ecclesiasticum, Cõcilium Mileuitanum can. 7. eandem citat Dionysius de diuin. nom. cap. 4. Cyprianus in lib. ad Nouatianum, Augustinus in epist. 29. ad Hieron. & alij passim. Legitur quoque frequenter in Ecclesia nomine Iacobi Apostoli.

EPISTOLA secunda Petri citatur nomine Petri ab Higinio epist. 2. à S. Gregorio homil. 18. in Ezechielem, & ab aliis passim. Legitur in Ecclesia in festo Transfigurationis. Præterea vel oportet confiteri, hanc epistolam esse Petri, vel continere intolerabilem errorem, quod nullus hactenus dicere ausus est. Nam cap. 2. auctor dicit: *Hanc vocem nos audiuimus, cùm essemus cum illo in monte sancto*, &c. At certè in monte sancto cum Dominus transfiguratus est, soli cum Domino fuerunt, Petrus, Iacobus, & Ioannes, vt Euangelium loquitur, Matth. 17. Igitur epistolæ huius auctor, aut insignis aliquis impostor fuit, aut est vnus è tribus Apostolis Christi primariis. Et quamuis parum referat, cuius sit è tribus, quantum attinet ad auctoritatem; tamen satis constat, non esse Iacobi, aut Ioannis, tum quia nemo hoc vnquam dixit, tum etiam, quoniam auctor apertè initio epistolæ vocat se Simonem Petrum Apostolum IESV CHRISTI. Quo argumento persuasus Beda in commentario ad hanc epistolam, miratur, qua ratione dubitari potuerit de auctore huius epistolæ.

EPISTOLA Iudæ citatur vt Iudæ Apostoli à Dionysio de diuin. nom. ca. 4. à Tertulliano lib. de habitu muliebri, à Cypriano in lib. ad Nouatianum, & à posterioribus frequentissimè. Eadem quoq; testimonium habet ab Origene libr. 5. in cap. 5. ad Rom. ab Epiphanio hæresi 76. & à Hieronymo in cap. 1. ad Titum, & in catalogo script.

EPISTOLA secunda Ioannis citatur à Cypriano in lib. 2. sententiarum Concilij Carthaginensis, circa finem. EPISTOLA tertia eiusdem citatur à Dionysio Cælest. hierarch. cap. 3.

At contrà non desunt argumenta. AC PRIMVM quidem Erasmi est contra epistolam Iacobi. Hæc epistola si est vllius Iacobi, illius certè erit, qui fuit primus Episcopus Hierosolymorũ, & de quo tam multa dicuntur in Actis Apostolorum, & in epist. ad Galat. Sed hunc non verè esse Apostolum ex duodecim, constat ex Hieronymo in comment. cap. 1. ad Galat. vbi dicit, grauiter errare eos, qui dicunt, Iacobum istum esse vnum ex duodecim.

RESPONDEO, argumentum hoc Erasmi ma-

A nifesto mendacio inniti. Hieronymus enim nõ dicit errare eos, qui sentiunt, hunc Iacobum esse vnum ex duodecim, sed eos, qui dicunt, hunc Iacobum esse fratrem Ioannis, & quem Herodes capite plecti iussit. Esse autem hunc nostrũ Iacobum vnum ex duodecim, idem Hieronymus docet, & probat in lib. aduers. Heluidium, his verbis: *Nulli dubium est, duos fuisse Apostolos Iacobi vocabulo nuncupatos, Iacobum Zebedæi, & Iacobum Alphæi. istum nescio, quem minorem Iacobum, quem Mariæ filium, nec tamen matris Domini, Scriptura commemorat, Apostolum vis esse, an non? Si Apostolus est, Alphæi filius erit: si non Apostolus, sed tertius nescio quis Iacobus: quomodo est frater Domini putandus?*

B *& quomodo tertius ad distinctionem maioris, appellabitur minor? cùm maior & minor non inter tres, sed inter duos soleant præbere distantiam; & frater Domini Apostolus sit, Paulo dicente, alium Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini.* Præterea hoc idem multis rationibus probari posset: sed quia nec est necessarium hoc loco, & ego breuitati studeo, hoc solum dicam; Si non est Iacobus hic noster vnus ex numero duodecim Apostolorum, vnius Apostoli ex duodecim nullam fieri memoriam in Ecclesia: constat enim ex Euangelio Matth. 10. duos fuisse Iacobos inter duodecim, Iacobum Zebedæi & Iacobum Alphæi; In Ecclesia autem non fit memoria, nisi Iacobi fratris Ioannis, die XXV. Iulij, & huius Iacobi

C qui scripsit hanc epistolam, & fuit Episcopus primus Hierosolymæ, die I. Maij: si ergo iste nõ est ille Iacobus Alphæi, sequitur, illius nullam prorsus fieri memoriam, quod certè est absurdissimum.

Argumentum SECVNDVM. Auctor huius epistolæ non vtitur solita Apostolorum salutatione, sed prophano more tantùm dicit; Iacobus Dei & Domini nostri IESV CHRISTI seruus duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem. Ergo non est verisimile, eam esse Iacobi. RESPONDEO ad hoc argumẽtum, quod est Caietani in hunc locum; Si ista prophana salutatio censenda est, illam esse habendam magis prophanam, quæ habetur Act. 15. *Apostoli*

D *& seniores fratres his, qui sunt Antiochiæ, Syriæ, & Ciliciæ fratribus ex Gentibus salutem.*

Argumentum TERTIVM contra eandem epistolam, est Magdeburgensium, cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 54. quemadmodum & cetera quæ sequuntur. Eusebius affirmat lib. 2. hist. cap. 23. hanc epistolam, & illam Iudæ esse adulterinas, igitur non sunt firmæ auctoritatis. RESPONDEO, mendacium esse hoc, non argumentum; hæc enim sunt Eusebij verba loco citato ab aduersariis: *Sciendum, inquit, est, quod à nonnullis non recipiantur.* Et addit: *Nos tamnn scimus, etiam istas cum ceteris ab omnibus penè Ecclesiis recipi.*

Argumentum QVARTVM. Hæc epistola multum aberrat ab analogia doctrinæ Apostolicæ. Nam cap. 2. iustificationem non fidei soli, sed

operibus adſcribit, cùm Paulus Rom. 3. dicat, hominem iuſtificari ex fide ſine operibus. RESPONDEO, hoc argumento confiteri Lutheranos, ſe eſſe filios veterum illorum hęreticorum, cõtra quos epiſtola iſta ſcripta fuit. Audi enim, quid Auguſtinus ſcribat lib. de fide & operibus cap. 14. *Quare*, inquit, *iam illud videamus, quod excutiendum eſt à cordibus religioſis, ne mala ſecuritate ſalutem ſuam perdant, ſi ad eam obtinendam ſufficere ſolam fidem putauerint, bene autem viuere, & bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus Apoſtolorum non intellectis quibuſdam ſubobſcuris ſententiis Apoſtoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati ſunt dicere, &c.* Et infrà: *Quoniam ergo hæc opinio tunc fuerat exorta, aliæ Apoſtolicæ epiſtolæ Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maximè dirigunt intentionem, vt vehementer aſtruant fidem ſine operibus nihil prodeſſe: ſicut etiam ipſe Paulus non qualemlibet fidem, qua in Deum creditur, ſed eam ſalubrem, planeq; Euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedunt.*

Ad argumentum autem reſpondemus cum Auguſtino præfatione in Pſal. 31. Apoſtolos non pugnare inter ſe. nam Paulus loquitur de prima iuſtificatione, qua homo fit iuſtus ex iniuſto, & nomine operum intelligit opera, quæ fiunt ſine fide, & gratia ſolis viribus liberi arbitrij: Iacobus autem loquitur de ſecunda iuſtificatione, qua quis ex iuſto fit iuſtior; iuxta illud Apocalypſis vltimo: *Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc*; & nomine operum intelligit opera, quæ fiunt cum fide & auxilio gratiæ Dei. Quemadmodum enim non poteſt homo ſeipſum procreare, vel à mortuis excitare, tamen poſteaquam natus eſt, poteſt ſeipſum opere ſuo alere & augere: ita non poteſt peccator ſeipſum iuſtum facere: tamen poteſt cùm iuſtus eſt operibus ſuis augere iuſtitiam. Sed de hac quæſtione ſuo loco plenius diſputabitur.

Argumentum QVINTVM. Hæc epiſtola muta eſt de opere Chriſti, & doctrina fidei, & ſolum de operibus concionatur: ſolent verò Apoſtoli ſemper aliquid interſerere de fidei doctrina: non igitur Apoſtolica hæc epiſtola eſt. RESPONDEO, Apoſtolum Iacobum de induſtria totum eſſe in operibus commendandis, vt ex Auguſtino ſuprà demonſtrauimus, propterea quod fidei doctrinam ſatis explicuerant Euangeliſtæ, & Paulus, & ij aduerſus quos ipſe ſcribit, doctrinam fidei nimis extollebant, & bona opera negligebant. Addo præterea, ſi ideo hæc epiſtola adulterina iudicanda eſt, quia tota ferè conſumitur in operibus bonis commendandis. Prouerbia quoq;, & Eccleſiaſtem Salomonis adulterinos libros exiſtimari debere, cùm nihil in iis, præter conciones de moribus legatur, vel ſi Prouerbia, & Eccleſiaſtes inter ſacros libros habendi ſunt, aduerſariis etiam conſentientibus, nulla certè cauſſa eſt, cur Iacobi epiſtolam libris illis perſimilem reiiciamus.

A Argumentum SEXTVM. Iſte auctor cap. 1. & 2. vocat legem libertatis legem Teſtamenti veteris, at eam vocat legem ſeruitutis Apoſtolus Paulus Galat. 4. non igitur vtraque epiſtola Apoſtolica eſſe poteſt: conſtat autem epiſtolam ad Galatas Apoſtolicam eſſe, igitur quæ fertur nomine Iacobi, non Apoſtolica, ſed Apoſtolicæ contraria eſt. RESPONDEO, Iacobum non loqui de lege vetere, ſed de noua, cùm eam legem libertatis appellat. Sed ideo illis viſus eſt Iacobus loqui de lege vetere, quia mentionem facit Decalogi præceptorum, & ipſi ſomniant legem nouam non continere vlla præcepta, ſed ſolas promiſsiones gratiæ fideique prædicationem.
B At ſine vlla dubitatione falluntur. Siquidem præcepta Decalogi non minus ad Chriſtianos, quàm ad Hebræos pertinent, vt ex 5. cap. Matthæi aliisq; locis colligitur; ſed hoc intereſt inter nouum ac vetus Teſtamentum, quod vetus leges adferebat, non autem vires ad eas leges implendas ſuppeditabat: proinde lex timoris ac ſeruitutis, & dicebatur, & erat. Teſtamentum verò nouum vnà cum legibus gratiam præbet, qua homines adiuti, facilè & liberè, ac libenter implent ipſa præcepta, & propterea dicuntur Chriſtiani non eſſe ſub lege, & iuſtis dicitur lex non eſſe poſita, non quod eam ſeruare non debeant, ſed quia lex eos non premit, aut grauat, cùm eam libentiſsimè liberrimeque ſeruent.

C Sed Auguſtinum hæc ipſa docentem audiamus, lib. de nat. & gratia, ca. 57. *Si ſpiritu ducimini*, inquit, *non eſtis ſub lege, vtiq; lege quæ timorem incutit, non tribuit caritatem, quæ caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, non per legis literam, ſed per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Hæc eſt lex libertatis, non ſeruitutis, quia caritatis vtiq;, non timoris; de qua & Iacobus Apoſtolus ait; Qui autem perſpexerit in lege perfectæ libertatis, &c.* Et in cap. 6. ad Galatas: *Eadem*, inquit, *Scriptura, & idem mandatum cum bonis terrenis inhiantes premit ſeruos; Teſtamentum vetus; cùm in bona æterna flagrantes erigit liberos, Teſtamentum nouum vocatur.* Et lib. de continentia, cap. 3. *Non ſumus ſub lege bonum iubente, non dante; ſed ſumus ſub gratia, quæ id, quod lex iubet, faciens nos amare, poteſt liberis imperare.*

D Argumentum SEPTIMVM. Auctor huius epiſtolæ teſtimonia profert ex epiſtolis Petri & Pauli, non igitur ipſe Apoſtolus, ſed aliquis ex Apoſtolorum diſcipulis fuit. RESPONDEO, non citari in hac epiſtola vlla loca Petri vel Pauli; ſed inde aduerſarios eſſe deceptos, quod viderint ad marginem libri è regione verborum Iacobi, loca quædam Petri vel Pauli annotari. At etiam in marginibus epiſtolarum Pauli notari videmus loca quædam ex epiſtolis Petri, & aliorum Apoſtolorum; & ad marginem prioris epiſtolæ Petri, & primæ Ioannis annotantur plurima loca Pauli; nec tamen epiſtolæ iſtę Petri, Pauli, Ioannis in dubium reuocantur. Nec enim eiuſmodi annotationes ſignificant

vnum Apostolum ab alio citari, sed similes sententias in Apostolis inueniri, quod Spiritus sanctus ideo fecit, vt ostenderet, se vnum atq; eundem eorum omnium auctorem esse. Quod idẽ videmus etiam in Prophetis: Isaias enim & Micheas vno atque eodem vixerunt tempore, cùm vterque initiò sui libri se scripsisse commemoret in diebus Ioatham, & Achaz, & Ezechiæ Regum Iuda; & tamẽ inuenimus Isaiæ 2. & Michææ 4. insignem prophetiam de Christo, non modò sententiis, sed etiam verbis iisdem descriptam.

Argumentum Octavvm. Epistolæ huius auctor non se vocat Apostolum Christi, vt Paulus facit, non igitur credibile est, eum Apostolum esse, sed discipulum aliquem inferioris notæ. Respondeo, si eiusmodi ratiunculis fides habenda esset, non solùm epistolam Iacobi, sed etiam aliquot alias Pauli & Ioannis reiiciendas fore. Siquidem Paulus in epistola ad Philippenses, in vtraque ad Thessalonicenses, & ad Philemonem, non vocat se Christi Apostolum, sed aut seruum, vt facit Iacobus; aut nihil addit; Ioannes quoque nec in epistolis, nec in Apocalypsi Apostolum se nominat.

Contra epistolam Iudæ proferunt iidem Magdeburgenses argumẽta quatuor. Primvm, quia non se vocat Apostolum, sed hoc iam est solutum. Secvndvm, quia Iudas asserit, se post Apostolos vixisse, cùm ait: *Memores estote verborum, quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri* Iesv Christi, *qui dicebant vobis, quoniam in nouissimis temporibus venient illusores,* &c. citans apertè quædam ex secunda epistola Petri. Respondeo, Iudam simul cum Apostolis vixisse, sed tamen posterius epistolam scripsisse, quàm Petrum & Paulum, & ideo meritò potuisse eorum epistolas citare: quemadmodum etiam Petrus in secunda epistola mentionem facit epistolarum Pauli, cùm tamen & simul vixerint, & eadem die sint coronati.

Argumentum Tertivm. Iudas non in Græcia, sed in Perside prædicauit, igitur si quid scripsisset, non Græcè, sed Persicè scripsisset. Respondeo, Iudam, etsi in Perside prædicauerit, tamen non ad Persas, sed ad Iudæos per orbem terræ dispersos epistolam suam scripsisse, ad quos etiam Petrus & Iacobus scripserant. Meritò proinde scribere voluisse lingua Græca, quæ tunc communissima erat. Præterea quis non videt, quàm ineptum argumentum sit, Iudas in Perside prædicauit, igitur lingua Persica scribere debuit? Si quid enim valeret eiusmodi argumentum, pari ratione colligeremus, Petrum, qui Romæ docuit, & ex eadem vrbe duas epistolas scripsit, Latinè, non Græcè scribere debuisse; & Matthæum, qui prædicauit in Aethiopia, oportuisse Aethiopica lingua scribere Euangelium: Paulum quoque, qui in Italia prædicabat, cùm scriberet ad Timotheum, ad Philemonem & ad Hebræos, debuisse Latinè scribere, non Græcè vel Hebraicè.

Argumentum Qvartvm. Iudas refert historiam altercationis inter Michaëlem Archangelum & Diabolum de Moysi corpore, & vaticinium quoddam Henoch. At nihil horum legitur in probatis Scripturis. Igitur epistola hæc inter apocryphas numeranda est. Respondeo, quamuis Tertullianus lib. de habitu muliebri contendat, librum Henoch esse canonicum, & Beda in hanc epistolam dicat, tempore Iudæ librum Henoch verum & canonicum in manibus hominum fuisse, etsi modò non extet: tamen probabilius videri librum esse apocryphum. Ceterùm, vt Hieronymus in caput primum ad Titum, & Augustinus lib. 15. de ciuitate Dei, cap. 23. & lib. 18. cap. 38. dicunt, etiam in apocryphis esse aliquid veri, & hoc Iudam protulisse, nec tamen propterea totum librum approbasse; sicut etiam Paulus Actor. 17. 1. Corinth. 15. & ad Titum 1. profert testimonia ex ethnicis Poëtis, Arato, Menandro, & Epimenide: nec tamen idcirco Poëtas illos consecrauit.

At Ivdas, inquit Caietanus, librum Henoch non vt apocryphum, sed vt propheticum citat. Respondeo cum Augustino lib. 15. de ciuit. Dei, cap. 23. sine dubio credendum esse, Henoch aliquid prophetici & diuini scripsisse, & eius vaticinium insertum fuisse in eo libro, quem Iudas citat; sed eum librum propterea apocryphum esse, quòd multa incerta & fabulosa cõtineat, simul cum hoc vero vaticinio, quod Iudas citat.

Contra secundam Petri solùm obiicitur diuersitas styli à prima, quam constat certò esse Petri; quæ obiectio Erasmi est, à quo nõn parum dissentiunt Magdeburgenses, quippe qui scribunt, sibi videri valde similem stylum huius epistolæ stylo epistolæ prioris. Respondet beatus Hieronymus quæst. 11. ad Hedibiam, styli diuersitatem, si quæ sit, natam ex interpretis diuersitate. Nec enim Petrum semper vno atque eodem interprete vsum esse.

Contra secundam & tertiam Ioannis solùm obiiciunt auctoritatem Papiæ apud Eusebium, lib. 3. histor. cap. 39. & Hieronymum de viris illustribus in Ioanne. Tradidit enim Papias, duos fuisse Ioannes, vnum Apostolum, & alterum qui senior dicebatur: & quoniam auctor harum epistolarum non Apostolum, sed seniorem se nominat, verisimile esse videtur duas has breuissimas epistolas à Ioanne seniore, non ab Apostolo Ioanne scriptas esse. At hæc leuior coniectura est, quàm vt opponi debeat, ne dicam præponi tot Conciliorum, Pontificum, & Patrum auctoritati, qui has epistolas Ioanni Apostolo tribuunt; præsertim cùm nec Papias dixerit, has epistolas non esse Ioannis Apostoli (solùm enim ille duos Ioannes nominat,

vter autem epistolas scripserit, tacet) & Ioannes Apostolus meritò senior dici potuerit, quòd post omnes Apostolos vixerit, & ad extremam vsque peruenerit senectutem. Porro S. Hieronymus de his epistolis adeò non dubitauit, vt eas citaturus in epist. 85. ad Euagrium, ita cœperit: *Clangat tuba Euangelica, filius tonitrui, quem IESVS amauit plurimùm, qui è pectore Saluatoris doctrinarum fluenta potauit.*

CAPVT XIX.

De Apocalypsi.

APOCALYPSIM Ioannis ex antiquis hæretici Marcionistę respuebant, teste Tertulliano libro 4. contra Marcionem, necnon Alogiani & Theodotiani, teste Epiphanio hæresi 51. & 54. Ex nouis LVTHERVS in prologo dicit, se aliquid in ea desiderare, cùm Apocalypsis asserat fore beatos, qui seruant ea quæ in ipsa scripta sunt, cùm tamen nemo intelligat, quæ illa sint. In præfatione verò antiquiore Testamenti noui ait, se Apocalypsim neq; pro Prophetico, neque pro Apostolico libro recipere, sed similem iudicare libro quarto Esdræ. BRENTIVS & Kemnitius locis notatis Luthero subscribunt: Magdeburgenses autem cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 56. à Luthero deficiunt ad Caluinum, & cum eo acriter pugnant pro Apocalypsi aduersus alios Lutheranos. Erasmus in fine annotationum in Apocalypsim varias coniecturas anxiè quærit, vnde probet, hunc librum non esse Ioannis Apostoli.

Nec defuerunt olim Catholici, qui de huius libri auctoritate vel auctore dubitarent. Nam Caius quidam vetustus auctor librū hunc Cherinthi hæretici esse affirmabat, teste Eusebio libro 3. hist. cap. 28. DIONYSIVS verò Alexandrinus apud Eusebium lib. 7. cap. 23. hanc opinionem Caij refellens, librum diuinum & canonicum esse asserit, tamen subdubitans, sitne Ioannis Apostoli, an alterius Ioannis. Denique B. HIERONYMVS in epistola ad Dardanum testatur, ita Gręcos de Apocalypsi dubitasse contra communem consensum Latinorum, quemadmodum Latini de epistola ad Hebræos, contra communem Græcorum sententiam dubitabant.

Veruntamen Apocalypsim tum Ioannis Apostoli verum esse fœtum, tum librum admirabilem ac diuinissimum esse, facilè probare possumus. PRIMVM ex Conciliis; nam in Ancyrano Concilio ante M. C C. annos, canone vltimo, citatur nomine Ioannis; in Carthaginensi III. can. 47. & in Concilio Romano sub Gelasio I. inter sacros & canonicos libros annumeratur: item in Concilio Toletano IV. can. 16. multorum Conciliorum & Pontificum sanctionibus confirmatur, Apocalypsim esse Ioannis

A Apostoli, & verè canonicam & diuinam.

DEINDE ex Patribus Græcis & Latinis idipsum comprobari potest. Nam DIONYSIVS cap. 3. Eccles. hierarch. vocat Apocalypsim arcanam & mysticam visionem dilecti discipuli. IVSTINVS in dialogo cum Triphone, vltra medium, Apocalypsim dicit esse Ioannis Apostoli, & eandem commentariis illustrauit, vt D. Hieronymus testatur libro de viris illustribus in Ioanne. IRENÆVS lib. 5. circa finem asserit, Apocalypsim esse Ioannis Apostoli, & scriptam penè suo seculo, ad finem imperij Domitiani; in eandem quoque commentaria edidit, auctore Hieronymo de viris illustr. in Ioanne. THEO-

B PHILVS Antiochenus, MELITO Sardensis, & DIONYSIVS Alexandrinus Episcopi Gręci antiquissimi & doctissimi, Apocalypsim vt diuinitus scriptam receperunt, teste Eusebio libr. 4. cap. 24. & 26. & lib. 7. cap. 23. CLEMENS Alexandrinus lib. 2. pædagog. ca. 12. Apocalypsim citat: ORIGENES homil. 7. in Iosue, & in Psalmum primum, Apocalypsim Ioanni Apostolo tribuit; quod etiam facit Eusebius in Chronico anni Domini XCVI. ATHANASIVS in synopsi, EPIPHANIVS hæresi 51. & 76. CHRYSOSTOMVS homil. 3. in Psal. 91. & DAMASCENVS lib. 4. cap. 18. Apocalypsim vt sacram, & Ioannis agnoscunt. Quocirca Græcos, qui, Hieronymo teste, Apocalypsim non recipiebant, &

C paucos & obscuros fuisse necesse est.

PROBATVR vltimò ex communi Latinorum consensu; nam TERTVLLIANVS lib. 4. contra Marcionem, Apocalypsim Ioannis Apostoli esse affirmat: CYPRIANVS de exhortatione martyrij, cap. 3. 8. 10. 11. & 12. Apocalypsim vt reliquas diuinas Scripturas passim citat; quod etiam facit HILARIVS præfatione in Psal. AMBROSIVS in Psal. 40. Apocalypsim Ioannis Euangelistæ esse dicit. Beatus AVGVSTINVS tract. 36. in Ioannem, dicit, Apocalypsim eiusdem esse Ioannis, cuius est Euangelium; & libr. 2. doctrinæ Christianæ, cap. 8. inter sacros & diuinos libros eam refert; quod etiam facit INNOCENTIVS I. in epist. 3. ad Exuperium; RVFFI-

D NVS in expositione Symboli; & ISIDORVS lib. 6. etymolog. ca. 1. Sanctus HIERONYMVS non solùm in epistola ad Paulinum, de studio Scripturarum, Apocalypsim Ioannis esse docet, sed eandem sententiam esse omnium Latinorum affirmat in epistola ad Dardanum, de terra promissionis. Denique SVLPITIVS lib. 2. sacræ historiæ ait, Apocalypsim à nonnullis aut stultè, aut impiè non recipi.

Ad ARGVMENTVM autem Lutheri, qui indeprobat, Apocalypsim non esse paris auctoritatis cum ceteris libris sacris, quia capite primo & vltimo huius libri dicitur: *Beatus qui seruat verba prophetiæ huius:* cùm tamen nemo sciat, quid sibi velit hæc prophetia. RESPONDEO, etsi permulta sint obscurissima vaticinia in hoc li-

bro,

bro, tamen permulta etiam esse præcepta vitæ clarissima: vt de constantia in persecutionibus, de hæreticis odio habendis, de Pseudoprophetis fugiendis, &c. & argumentum & scopus totius libri non aliud est, quàm vt nos hortetur ad perseuerantiam & patientiam tempore persequutionum. Quæ quidem res clarissima & apertissima est.

Sed videamus, quid etiam adferat Erasmus. Is obiicit PRIMO quosdam auctores, qui huius libri non meminerunt, vt Dorotheum & Anastasium, & quosdam, qui dubitarunt, an esset Ioannis Apostoli, vt Dionysium & Eusebium. SECVNDO, quòd passim nomen suum inculcat, dicens: Ego Ioannes, ego Ioannes, *perinde*, inquit, *quasi syngraphum scriberet, non librum, cùm alioqui Ioannes modestiora de se narrans, nomen suum nusquam exprimat in Euangelio.* POSTREMO, quòd in Græcis codicibus, titulus non sit Ioannis Apostoli, sed Ioannis Theologi.

Sed hæc leuissima sunt. Nam pro duobus, qui huius libri non meminerunt, & duobus, qui de auctore subdubitarunt, nos citauimus quatuor Concilia & plurimos Patres, qui constanter hunc librum Ioanni Apostolo tribuunt. Quanquam Eusebius, quem Erasmus inter dubitantes numerat, apertè in Chronico declarat, se nihil omnino de huius libri auctore, vel auctoritate dubitasse. In SECVNDA obiectione modestiam Erasmi meritò desideramus, qui arrogantiæ accusare audeat auctorem huius libri, quem tota Ecclesia vt sacrosanctum semper venerata est. Nec est verum illud: Ego Ioannes, in hoc libro tam sæpe repeti, cùm ad summum ter in toto libro inueniatur. Neque verò est nouum in Prophetis, vt sæpe nomen suum repetant: certè Daniel vt minimum octies ait; Ego Daniel. DENIQVE nihil officit nostræ sententiæ, quòd auctor Apocalypsis Ioannes Theologus appelletur. Nullus enim est alius Ioannes, qui cognomen Theologi habuerit, præter Apostolum & Euangelistam Ioannem, & meritò. Nam, vt Augustinus notat tract. 36. in Ioannem; ideo Ioannes volanti aquilæ comparatur, alij verò Euangelistæ animalibus in terra gradientibus, quòd ceteri de humanitate CHRISTI, ipse de diuinitate præcipuè scripserit. Quare Dionysius Areopagita in epistola ad Ioannem Apostolum, eum Theologum & Apostolum salutat; & Athanasius in synopsi, aliique veteres Theologum illum vocant.

CAPVT XX.

De libris Apocryphis.

SACRORVM librorum canone explicato, ac pro instituti operis breuitate ab aduersariorum argumentis defenso: restat, vt de libris istis

A pauca dicamus, qui tametsi nonnullis canonici visi sint, tamen iure ac meritò non canonici, sed apocryphi nominantur.

Igitur vox, Apocryphus, Græca est, & rem occultam ac reconditam significat, siquidem ἀποκρύπτειν celare est, ἀποκρυφὴ latibulum. Porrò Ecclesiastici scriptores non semper eodem modo hanc vocem vsurpant. Interdum enim vocant Scripturas apocryphas eas, quas non est certum, an sint canonicæ & diuinæ, etiamsi satis constet, nullos in eis errores inueniri. Sic Hieronymus in prolog. Galeato vult eos omnes libros, qui non sunt in canone, esse inter apocryphos numerandos. Interdum autem vocant

B apocryphos libros eos, qui errores admixtos habent. Sic vtitur hac voce Origenes homilia 1. in Cantica; Hieronymus in epistola ad Lætam, de institutione filiæ, & Augustinus lib. 15. de ciuitate Dei, cap. 23. Quam significationem sequutus Gelasius in decreto de libris Ecclesiasticis, eos libros vocat apocryphos, qui sunt editi ab auctoribus hæreticis, vel certè suspectis.

Quòd autem glossa in canone, Sancta Romana, distinct. 15. dicit, apocryphos vocari eos libros, quorum auctor ignoratur; non est probabile: nam tunc multi libri sacri essent apocryphi, vt liber Iudicum, Ruth, Iob, primus Machabæorum, & permulti alij, quorum auctores

C ignorantur, quod tamen abhorret ab vsu loquendi Ecclesiæ. Quis enim vnquam audiuit, librum canonicum esse apocryphum?

Enumerantur libri apocryphi plurimi à Gelasio, vt habetur distinct. 15. canone Sancta Romana, ab Innocentio I. epistola 3. ab Athanasio in synopsi, & ab Eusebio lib. 3. hist. cap. 25. sed magna ex parte non exstant. Qui exstant, hi sunt, Oratio Regis Manasse, quæ solet annecti libris Paralipomenon, quam ideo apocrypham, aut nō certò canonicam dicere posse videmur, quia non est pars alicuius libri sacri, nec ponitur nominatim in canone ab aliquo Concilio, vel Pontifice, vel Patre suprà citatis; nec habetur in Hebræa aut Græca, sed solùm in Latina e-

D ditione. Apocryphus quoque est Psalmus 151. Dauidis, cuius meminit Athanasius in synopsi, & inuenitur in Græcis Psalteriis. Quem Psalmum apocryphum dico, quia Concilium Laodicenum canone 59. Concilium Romanum sub Gelasio, & Tridentinum sess. 4. nominatim ponunt in canone 150. Psalmos.

ITEM apocrypha est appendix libri Iob, quæ tantùm habetur in Græcis codicibus. Concilium enim Tridentinum sess. 4. eos tantùm libros canonicos haberi voluit, qui in Latina vulgata editione habentur. Præterea B. Hieronymus in quæstionibus in Genesim ostendit, falsum esse, quod in illa appendice habetur, Iob fuisse de stirpe Esau, cùm fuerit de stirpe Hus, qui fuit filius Nachor fratris Abrahæ, vt dicitur

Genes.22. Adde quòd illa appendix nititur potissimùm auctoritate capitis 36. libri Geneseos, vbi numeratur Iobab inter posteros Esau: at lõgè aliud nomen est אִיּוֹב quod est proprium ipsius Iob, quàm יוֹבָב quod habetur in Genesi, ca. 36. Apocrypha quoque esse videtur præfatiuncula, quæ præfigitur Threnis Hieremiæ; nam nec est in Hebræis codicibus, nec in omnibus Latinis, & ab expositoribus non attingitur.

Nec minus apocryphus censendus est liber Hermetis, qui inscribitur Pastor. Tametsi enim eum diuinitus inspiratum esse putauerit Origenes lib. 10. in epistolam ad Romanos, & ex eodem testimonia proferant, Tertullianus lib. de oratione. Irenæus lib. 4. cap. 37. Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromat. Athanasius in lib. de decretis Nicænæ Synodi, Cassianus coll. 13. ca. 12. & eundem librum vtilem iudicauerit Eusebius lib. 3. histor. cap. 3. Ruffinus in Symbolum, & Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis in Hermete: nihilominus tamen nec ab vlla Synodo relatus est in canonem; & disertis verbis eum à canone reiicit Gelasius in decreto de libris Ecclesiasticis, & Athanasius in synopsi, idem etiam Athanasius in libro de decretis Nicænæ Synodi, & Theodoretus lib. 1. hist. cap. 18. Arianos, qui ex hoc libro testimonia petebant, dicunt ex libro non canonico testimonia petiisse.

Postremò apocryphi sunt, liber tertius & quartus Machabæorum, necnon tertius & quartus Esdræ. Et quidem de quarto Machabæorum res perspicua est, cùm solùm nominetur ab Athanasio in synopsi, & ab eodem extra canonem ponatur. Quartus autem Esdræ citatur quidem ab Ambrosio libro de bono mortis, & lib. 2. in Lucam, ac in epistola 21. ad Horatianum: tamen sine dubio non est canonicus, cùm à nullo Concilio referatur in canonem, & non inueniatur neque Hebraicè, neque Græcè, ac demùm contineat cap. 6. quædam fabulosa de pisce Henoch & Leuiatham, quos maria capere non poterant, quæ Rabinorum Talmudistarum somnia sunt. Itaque mirandum est, quid Genebrardo venerit in mentem, vt hunc etiam librum ad canonem pertinere vellet, in Chronologia sua, pag. 90.

At de tertio Machabæorum maior difficultas est, quoniam Clemens in canonibus Apostolorum, can. 84. refert in canonem tres libros Machabæorum. Nec minor est difficultas de li. 3. Esdræ; nam in Græcis codicibus ipse est, qui dicitur primus Esdræ, & qui apud nos dicuntur primus & secundus, in Græco dicuntur secundus Esdræ. Quocirca verisimile est, antiqua Concilia & Patres, cùm ponunt in canone duos libros Esdræ, intelligere nomine duorum librorum omnes tres. Sequebantur enim versionem septuaginta interpretum, apud quos tres nostri duo libri Esdræ nominantur. Accedit etiam,

A quòd citatur hîc tertius Esdræ ab Athanasio orat. 3. contra Arianos, ab Augustino lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 36. à Clemente Alexandrino lib. Stromatum 1. ab Auctore operis imperfecti, homil. 1. in Matth. & à S. Cypriano in epistola ad Pompeium.

Qvod ad priorem difficultatem attinet, probabile videtur, canonem illum non esse Clementis. Nam inprimis Zepherinus Papa XV. à Petro, in epist. 1. tradit solùm septuaginta fuisse canones Apostolorum; at iste est octuagesimus quartus. Et certè melius nouerat Zepherinus, quot essent Apostolorum canones, quàm vlli posteriorum. Quocirca non sine caussa Gelasius distinct. 15. canone Sancta Romana, posuit inter apocrypha canones Apostolorum, quod propter aliquos vel corruptos, vel additos ab hæreticis, fecisse videtur. Nec obstat, quòd in canonibus, qui dicuntur VI. Synodi, canone secundo, approbentur LXXXV. canones Apostolorum: nam illi canones non sunt veræ sextæ Synodi, sed cuiusdam alterius Concilij postea celebrati, quod summus Pontifex Sergius, qui tunc sedebat, non solùm non approbauit, sed etiam reprobauit, vt patet ex Beda in lib. de sex ætatibus, in Iustiniano.

Deinde in isto canone LXXXIIII. numerantur libri canonici, & omittuntur quidam, qui certissimè sunt canonici, vt libri Esdræ, Tobiæ, Iudith, Sapientia, Ecclesiasticus, Apocalypsis, quæ res non minimi momenti esse videtur. Nam Ecclesia, quæ post Apostolos fuit, non aliunde didicit, qui libri sint canonici, & qui non sint, quàm ex traditione Apostolorum. Porrò Clementem exactissimè tenuisse Apostolicas traditiones, quippe qui cum Apostolis Petro & Paulo diu vixerat, testantur Irenæus li. 3. cap. 3. & Eusebius lib. 5. hist. cap. 6. ergo qui libri à Clemente non ponuntur in canone, absolutè canonici non videntur. Proinde vel libri Esdræ, Tobiæ, Iudith, Apocalypsis non sunt canonici, vel decretum illud non est Clementis. Quod autem quidam dicunt, Apocalypsim omissam à Clemente, quia nondum scripta erat eius tempore, probare non possum. Nam Apocalypsim Ioannes scripsit ad finem imperij Domitiani, vt docet Irenæus li. 5. extremo: Clemens autem obiit anno III. Traiani, vt docet Hieronymus in libro de viris illustribus. Potuit igitur Clemens Apocalypsim videre.

Deinde, nónne in hoc ipso canone octuagesimo quarto ponitur Ioannis Euangelium? At Apocalypsim ante Euangelium scriptam fuisse, plurimi, grauissimique auctores testantur. Eusebius lib. 3. hist. cap. 24. *Ioannem*, inquit, *tradunt vsque ad vltimum penè vitæ suæ tempus, absque vllius Scripturæ indiciis Euangelium prædicasse.* Athanasius in synopsi: *Euangelium*, inquit, *secundum Ioannem, & prædicatum est à Ioanne Apostolo & dilecto, cùm esset exul in Pathmo insula, & postea ab eodem*

editum

ditum Ephesi. A Epiphanius hæreſ. 51. quæ eſt Alogorum, diſertis verbis ſcribit, editum eſſe Euangelium à Ioanne poſt XC. annos vitæ eius, & poſt reuerſionem ipſius è Pathmo.

Theophylactus, Euthymius, Beda, & Rupertus præfatione commentariorum in Ioannem, communi conſenſu docent, aut in Pathmo, aut poſt reditum à Pathmo, Ioannis Euangelium ſcriptum editumque eſſe. Neque his repugnat quod ſcribit Dionyſius Areopagita in epiſtola ad Ioannem in exilio agentem: vocat enim Dionyſius Ioannem Euangelij Solem, & cœleſtem eius Theologiam, non ob ſcriptionem aliquam, quæ tunc exſtaret nomine Ioannis, ſed B ob diuinam & admirabilem eius prædicationem.

Præterea in iſto eodem canone LXXXIIII. numerantur inter ſacros libros non ſolùm tertius Machabæorum, ſed etiam epiſtolæ duæ Clementis, & conſtitutiones Apoſtolicæ eiuſdem Clementis: quos tamen libros Eccleſia nunquam pro ſacris agnouit. At ſi ille canon verè eſſet Clementis, non poſſet Eccleſia ſine magna temeritate hos libros non recipere: ſiquidem Clemens ſummus Pontifex erat, & canones Apoſtolorũ vel ipſe condidit, vel quod verius eſt, ab Apoſtolis conditos, literis commendauit; non autem licet Eccleſiæ Apoſtolicas le- C ges, vel etiam Pontificias recuſare, niſi tantùm eas, quas, quòd tempori potius, quàm veritati dogmatum inſeruirent, iam abrogatas certò conſtat, qualis eſt illa, de ſanguine & ſuffocato non comedendo.

Ad alteram difficultatem reſpondeo; Etſi in Græcis codicibus duo libri Eſdræ, ſint noſtri tres, tamen non propterea Concilia antiqua & veteres Patres, qui in canone ponunt duos libros Eſdræ, intelligere nomine duorum noſtros tres. Nam inprimis multi veterum, vt Melito, Epiphanius, Hilarius, Hieronymus, Ruffinus in canone exponendo Teſtamenti veteris, apertè ſequuti ſunt Hebræos, non Græcos, Hebræi autem tertium Eſdræ non habent. Deinde nihil ex hoc tertio libro in Eccleſiaſtico officio vnquam legitur: quod argumentum eſt, à longo iam tempore non fuiſſe eum librum habitum in numero ſacrorum. Præterea Gelaſius in Concilio Romano LXX. Epiſcoporum, vnum tantum Eſdræ librum ponit in canone. Quo vno ſine dubio noſtros duos intelligit, qui, vt Hieronymus teſtatur præfatione in Eſdram, vno volumine continentur. Itaque diſertis verbis Gelaſius priorem illum, qui eſt apud Græcos, reiecit.

Denique B. Hieronymus præfatione in Eſdram apertè ſignificat, tertium & quartum Eſdræ non ſolùm apud Hebræos non haberi, ſed ne apud LXX. quidem. Quare, licet quidam codices Græci haberent tria volumina Eſdræ in duobus libris, correctiores tamen non habebant. Porro veteres Patres vtuntur interdum teſtimoniis ex hoc libro petitis, quem & nos non inutilem eſſe fatemur, ſed & rarò id faciunt, & nuſquam ſacrum & diuinum appellant.

DE VERBO DEI, LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

Ostenditur, editionem Hebraicam Mosis & Prophetarum nunquam periisse.

DISSERVIMVS LIBRO superiore de libris ipsis sacris, vt eorũ numerum & auctoritatem ab hæreticorum calumniis vendicaremus. Sequitur, vt de librorum eorundem variis editionibus, id est, Hebraica, Chaldaica, Græca, Latina, Germanica, Gallica, & similibus, quæ vulgares dicuntur, breuiter disseramus. Parum enim prodesset, librorum diuinorum numerũ non ignorare, si cui editioni ex tam variis, quæ nunc exstant, auctoritas tribuenda sit ignoraremus.

Vt igitur ab editione Hebraica ordiamur, duo sunt, quæ veniunt in quæstionem. Vnum, An Scriptura illa ipsa, quæ à Mose & Prophetis condita est, ad nos vsque peruenerit. Alterum, An ea Scriptura, quæ Hebraicis codicibus continetur, peruerso studio Iudæorum ita corrupta ac deprauata sit, vt auctoritatem nullam in Ecclesia mereatur.

De priore quæstione duplex sententia est. Vna eorum, qui docent, Scripturam sacram vniuersam periisse tempore captiuitatis Babylonicæ, quando ciuitas euersa, & templum incensum fuit, ac deinde ab Esdra fuisse rursum reparatam, Spiritu sancto ei suggerente, & dictante omnia, sicut antea fuerant. Ita sentire videtur Basilius in epistola ad Chilonem: *Hic campus*, inquit, *in quo secessu facto, Esdras omnes diuinos libros ex mandato Dei eructauit.* Hæc ille. Addunt quidam in eandem sententiam Irenæum, Tertullianum, & Clementem Alexandrinum, sed illi non apertè hoc docent.

Hæc opinio improbabilis nobis videtur. Nõ enim alio fundamento nititur, quàm testimonio libri apocryphi, id est, libri quarti Esdræ, capite 14. vbi disertis verbis scribitur, Esdram totis quadraginta diebus diuino spiritu afflatum dictasse quinque viris, qui summa celeritate, quæ ab eo dicebantur, excipiebant, atque eo

A modo vniuersam Scripturam, quæ planè perierat, esse reparatam. Sed hic liber nõ modò apocryphus est, & ab Ecclesia Catholica nunquam receptus, sed etiam multis in locis redolet fabulas Iudaicas, & in hoc ipso capite 14. non aliter loquitur de quibusdam libris occultis & perfectioribus, quàm omnes Thalmudistæ faciant de sua Cabala. Quare potius testimonium libri huius detrahit huic sententiæ fidem, quam afferat. ex libris autem canonicis nihil tale colligitur.

Quod autem quidam dicunt, id colligi ex libro 2. Esdræ, cap. 8. tantum abest, vt sit verum, vt potius contrarium inde colligatur. Sic enim

B habemus: *Dixerunt Esdræ scribæ, vt adferret librum legis Mosi: Attulit ergo Esdras*, &c. non dixerunt, vt iterum componeret librum legis, sed vt adferret, quia sciebant adhuc inueniri. Præterea etsi Scriptura, quæ publicè seruabatur, in templo fuerit incensa, & perierit; tamen incredibile est, non fuisse etiam aliqua exempla, vel certè partes eorum apud priuatos homines, & præcipuè apud Ezechielem, Danielem, Hieremiam, Aggæum, Zachariam, Mardochæum, & ipsum Esdram, qui tunc viuebant, & quibus sine dubio curæ fuit lex Domini.

Est ergo altera sententia, fuisse quidem Esdram librorum sanctorum instauratorem, non omnia iterum dictando, sed colligendo, & ordinando Scripturas in vnum corpus, quarum par-

C tes variis in locis inuenerat, & etiam emendando, si quæ deprauata erant negligentia scribarum, cùm toto tempore captiuitatis negligenter lex seruata sit, cùm non haberent Iudæi templum & tabernaculum.

Ita sensisse videntur grauissimi auctores. Nã CHRYSOSTOMVS homil. 8. in epistola ad Hebræos docet, Esdram ex reliquiis Scripturæ iterum eam composuisse. HILARIVS præfatione in Psalmos ait, Esdram omnes Psalmos collegisse, & ex eis vnum librum confecisse. THEODORETVS præfatione in Psalmos, ait, Scripturam veterem deprauatam tempore captiuitatis,

tis, ab Esdra fuisse restitutam. Quod idem mihi significasse videntur Irenæus libro 3. cap. 25. Tertullianus lib. de habitu mulierum, & Clemens lib. 1. Stromatum. Dicunt enim, Esdram recensuisse & instaurasse libros omnes Testamenti veteris: sed non addunt, memoriter, nec meminerunt historiæ illius, quæ habetur in libro quarto Esdræ.

B. HIERONYMVS in prologo Galeato dicit, Esdram inuenisse nouas literas Hebraicas, & antiquas quidem reliquisse Samaritanis, nouas autem tradidisse Iudæis, quibus etiam nunc vtimur. Nam vt idem Hieronymus in cap. 9. Ezechielis testatur, litera postrema alphabeti Hebraici antiqui similis erat T Græcorum, & figuram crucis referebat, quoniam finis legis Christus crucifixus est: nunc postrema litera alphabeti nullam videtur habere crucis similitudinē. Proinde sine dubio nouas literas habemus. De noua autem librorum sanctorum editione per Esdram facta, nihil Hieronymus dicit, cùm tamen ibi maximè esset locus dicendi.

Denique, si Esdras libros sanctos iterum dictasset, verisimile est, eum id facturum fuisse non lingua Hebraica, sed Chaldæa, vel mixta ex Hebraica & Chaldæa, quæ tunc erat in vsu, & qua videmus scriptos esse libros Esdræ, & Danielis; at certum est, sanctos libros præter istos Esdræ & Danielis lingua Hebraica esse scriptos, & illa ipsa, qua Adam, & Eua, & Patriarchæ omnes locuti sunt. Quod manifestè colligitur ex nominum propriorum etymologia, quæ sæpe non inuenitur in vlla alia lingua.

Ac vt pauca exempla de multis proferamus. Dixit Adam de vxore sua recens creata: *Hæc vocabitur virago*, Hebraicè אִשָּׁה *quia sumpta est de viro*, qui in Hebræo dicitur אִישׁ. Gen. 2. At in nulla alia lingua vir & mulier habent hanc nominis similitudinem. Nam Chaldaica lingua, quæ Hebraicæ est affinis, vir dicitur בְּעַל mulier אִתְּתָא quæ ne vnam quidem literam communem habent. Pari ratione Græca vocabula ἀνὴρ & γυνὴ, & Latina, vir & mulier, nullam inter se habent similitudinem literarum. Aut igitur non dixit Adam ea verba, quæ suprà posuimus, & Prophetarum eximius mentietur; aut fateamur necesse est, ea lingua diuinos libros scriptos esse, quo primi homines vtebantur. Similia sunt quæ in Scripturis dicuntur de ratione nominis Euę, Cain, Abel, Seth, Noë, Phaleg, Abraham, Isaac, Iacob, & omnium eius filiorum; necnon montium, fluminum, vrbium, aliarumque multarum rerum: siquidem in Hebraica lingua, semper allusiones illę similium vocum reperiuntur; in ceteris linguis aut nunquam, aut rarò.

Denique linguam Hebraicam, qua sacros libros scriptos esse videmus, antiquissimam, atque adeò primam omnium linguarum esse testatur tum ipsius breuitas & simplicitas, tum auctoritas doctissimorum hominum. Vide Eu-A sebium lib. 10. præparat. Euangel. cap. 2. Ambrosium in caput tertium ad Philippenses; Hieronymum in epistola ad Damasum de visione Isaiæ; Augustinum lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 11. Neque his repugnat, quod Augustinus lib. 16. de ciuitate Dei, capite vltimo, dicit, linguam Hebræam inuentam post tempora Noë. Non enim Augustinus indicare voluit, eam linguam antea non fuisse, sed solùm tunc primùm cœpisse vocari linguam Hebræam. Vt enim rectè explicat Eucherius in cap. 11. Geneseos, ante diuisionem linguarum, lingua Hebræa communis erat omnibus hominibus, & ideo non habebat certum nomen: At tempore Heber, B cùm multæ linguæ esse cœpissent, illa communis ad distinctionem aliarum dicta est Hebræa, quia mansit in domo Heber, vnde Hebræi dicti sunt.

Cùm igitur planum sit, libros Esdræ plenos esse vocibus Chaldaicis, libros autem legis & Prophetarum puro Hebraico idiomate scriptos esse: planum quoque videri debet, legis & Prophetarum libros non ab Esdra, sed à Mose & antiquis Prophetis conscriptos nos habere.

CAPVT SECVNDVM.

Num Hebraica editio sit corrupta.

C SEQVITVR nunc altera quęstio, integráne, an corrupta & vitiata sit Hebraica editio. Ac primùm hæretici huius temporis odio editionis vulgatæ nimium tribuunt editioni Hebraicę. Caluinus enim in antidoto Concilij Tridentini, necnon Kemnitius in examine eiusdem Concilij; & Georgius Maior præfatione in Psalmos, omnia examinari & emendari volunt ad Hebræum textum, quem purissimum fontem non semel appellant.

Quæ sententia apertissimè falsa est. Nam in primis Caluinus Institutionum capite sexto, §. 11. contendit, esse legendum Isaiæ nono, & vo-D cabitur admirabilis, &c. at Hebræus textus modò non habet vocabitur, id est, יִקָּרֵא sed vocabit יִקְרָא neque ignorauit Caluinus, meliorem hoc loco vulgatam editionem esse, quàm Hebraicam. Sic enim ait: *Neque est, quod oblatrent Iudæi, & sic lectionem inuertant: hoc est nomen quod vocabit eum Deus, fortis, pater futuri seculi, ac demum hoc vnum filio reliquum faciant, vt sit princeps pacis: quorsum enim tot epitheta in Deū hoc loco congesta forent.* Igitur confessione Caluini turbidus alicubi fluit ille fons, quem ipse idem vbiq; purum videri volebat. Pari ratione Hierem. 23. vult ibidem Caluinus esse legendum, & hoc est nomen quod vocabūt eum, Dominus iustitia nostra. At fons Hebraicus constanter habet יִקְרָאוֹ vocabit eum non יִקְרְאוּהוּ vocabunt eum.

Præterea Pſalm. 21. nemo Chriſtianorum eſt qui non legat: *Foderunt manus meas & pedes meos*, textus verò Hebraici legunt, ſicut leo כָּאֲרִי non foderunt, quod dicitur כָּרוּ. Item Pſal. 18. Hebraici codices legunt: *In omnem terram exiuit* קַוָּם id eſt, linea, ſiue perpendiculum eorum: cùm tamen LXX. verterint φθόγγος αὐτῶν: & eorum verſionem approbauerit B. Paulus Rom. 10. vbi hunc Pſalmum citat. Quid, quod Hieronymus ad literam reddidit ex Hebræo, *exiuit ſonus eorum*? vt omnino neceſſe ſit, aut Paulum, & Hieronymum reprehendere, aut certè fateri, fontem hoc loco nõ eſſe purũ. veriſimile autem eſt legi debere קוֹלָם. vna enim litera tantùm addita, ex קַוָּם fit קוֹלָם. Adde, quòd interdum deſunt integræ ſentẽtiæ in Hebræo, cùm nõ deſint nec in verſione LXX. nec in Hieronymi tranſlatione. Exemplum habemus Exod. 2. vbi deeſt totum illud: *Alium quoque genuit, & vocauit nomen eius Eliezer, dicens: Deus patris mei auxiliatus eſt mihi, & liberauit me de manu Pharaonis.*

His igitur omiſsis, qui Hebraico fonti nimiã puritatem falsò attribuunt: aliis quoque occurrendum videtur, qui zelo quidem bono, ſed neſcio an ſecundum ſcientiam, omnino contendunt, Iudæos in odium Chriſtianæ fidei ſtudioſè deprauaſſe, & corrupiſſe multa loca Scripturarum. Ita docet Iacobus Epiſcopus Chriſtopolitanus præfatione in Pſalmos, & Canus lib. 2. cap. 13. de locis Theologicis.

Pugnant autem aduerſus hanc ſententiam grauiſsima argumenta. PRIMVM eſt Origenis, in 8. lib. in Eſaiam, vt Hieronymus refert in cap. 6. Eſaiæ, & Hieronymi ibidem; qui hunc in modum ratiocinatur: Si Scripturas Hebræi aliquando corruperunt, vel id fecerunt ante Chriſti aduentum, vel poſtea. Si antea, quare Chriſtus & Apoſtoli nunquã eos de tam inſigni crimine reprehenderunt, præſertim cùm leuiora non tacuerint. Quare Dominus ait Ioan. 5. *Scrutamini Scripturas*; & Matthæi 23. *Super cathedram Moſi ſederunt Scribæ & Phariſæi; quæcunque ergo dixerint vobis, ſeruate, & facite*; cui credibile erit, Chriſtum ad corruptas Scripturas legendas ſine vlla præmonitione homines inuitaſſe? vel ad corruptores audiendos & ſequendos amandaſſe? Sin autem poſt Chriſti aduentum id factum eſt; quo pacto teſtimonia, quæ à Chriſto & Apoſtolis citantur, omnia ferè inueniuntur nunc in Moſe & Prophetis, vt ab illis citata ſunt? Numquid fortè ſic ea protulerunt, vt per Spiritum cognoſcebant deprauanda poſtmodum à Iudæis fuiſſe? Igitur ſi nec ante, nec poſt Saluatoris aduentum ſacræ literæ ab Hebræis vitiatæ ſunt, illud certè ſequitur, vt nunquam vitiatæ ſint. Atque hoc Hieronymi & Origenis argumentum eſt.

ALTERVM argumentum eſt S. Auguſtini in lib. 15. de ciuit. Dei, cap. 13. qui inde hoc probat, quòd non videatur vllo modo credibile, Iudęos

A voluiſſe ſuis codicibus eripere veritatem, vt noſtris detraherent auctoritatem; & etiam ſi voluiſſent, non ſit veriſimile, potuiſſe. Sed verba ipſius audiamus: *Si quæram*, inquit, *quid ſit credibilius, Iudæorum gentem tam longè latéq; diffuſam, in hoc conſcribendum mendacium vno conſilio conſpirare potuiſſe; & dum aliis inuideant auctoritatem, ſibi abſtuliſſe veritatem: an ſeptuaginta homines, qui etiam ipſi Iudæi erant, in vno loco poſitos, ipſam veritatem Gentibus alienigenis inuidiſſe, & communicato iſtud tunc feciſſe conſilio? quis non videat, quid procliuius, faciliusq; credatur? Sed abſit, vt prudens aliquis vel Iudæos cuiuslibet peruerſitatis atque malitiæ tantum potuiſſe credat in codicibus tam multis, & tam longè, latéq; diſper-*
B *ſis, vel LXX. illos memorabiles viros hoc de inuidenda Gentibus veritate vnum communicaſſe conſilium.* Hęc Auguſtinus.

DICET aliquis, generalem iſtam deprauationem Hebraicorum codicum poſt Auguſtini & Hieronymi tempora accidiſſe: proinde eorum teſtimonia parum ad rem præſentem facere. At Auguſtini rationes omni tempore locum habent. Deinde ſi poſt illorum Patrum tempora deprauatio illa contigiſſet; quæ cauſſa reddi poſſet, cur Pſalmorum interpretatio Hieronymiana ita cum textu Hebraico, qui nunc exſtat, in omnibus conueniret? & tamen de Pſalmorum deprauatione præcipua querimonia eſt. nũ ita Hieron. vertit, ſicut Iudæi falſaturi erant?
C neque his repugnat locus Pſal. 22. vbi Hieronymus vertit, foderunt. In Maſſoreth enim, quem poſt Hieronymi tempora ſcripſerunt, monent Rabbini in Pſal. 22. ſcribi debere כָּאֲרוּ non כָּאֲרִי ex quo euidenter colligitur, errore Scribarum nunc legi כָּאֲרִי.

Argumentum TERTIVM ſumi poteſt ab incredibili religione Iudæorũ erga ſacros libros. Scribit Philo in libro de egreſſu filiorum Iſraël ab Aegypto, & citatur etiam ab Euſebio libr. 8. cap. 2. præparat. Euangel. vſque ad ſua tempora per ſpatium amplius, quàm duorum milliũ annorum, ne verbum quidem fuiſſe vnquam in lege Hebręorum immutatum, & quemlibet Iudæum centies potius moriturum, quàm vt pa-
D teretur, legẽ in aliquo mutari: De ſuperſtitione autem recentiorum Iudæorum, qui legem ferè vt numen adorant, & ſi aliquando in terram ceciderit, ieiunium publicum indicunt; vide Ioannem Iſaac in reſponſione ad libros Lindani de optimo genere interpretandi Scripturas.

Argumentum QVARTVM; Si Iudæi falſare voluiſſent diuinas Scripturas in odium Chriſtianorum, ſine dubio præcipua vaticinia ſuſtuliſſent. Id autem minimè fecerunt; ſiquidem ea, in quibus diſcrepant Hebræa à Græcis, & Latinis, ſæpe nullius momenti ſunt, quantum attinet ad fidem, & religionem, & ſæpe codices Hebræi magis Iudæos vexant, quàm Græci, aut Latini. Certè in 2. Pſal. Latini & Græci habent: *Apprehendite diſciplinam, ne iraſcatur Dominus.* Ex quo

nihil

nihil apertè contra Iudæos deduci potest: at in Hebræo est, נַשְּׁקוּ־בַר. Osculamini Filium, ne irascatur, id est, reuerentiam exhibete Filio Dei, ne ipse irascatur, &c. qui locus est inuictissimus contra Iudæos. Anne igitur credibile erit, Iudæos mutasse Scripturam, vt luculentius Dei Filio testimonium perhiberet? Item Isaiæ 53. vbi nos habemus: *Et nos putauimus eum, quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum*; In Hebræo legi potest, percussum Deum, & humiliatum, מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה, quod certè magnum negotium Iudæis facessit, qui Christum futurũ esse Deum non credunt.

QVINTVM & vltimum argumentum à prouidentia ducitur, qua Deus Ecclesiæ suæ semper prospicit. Non enim verisimile est, Deum id passurum fuisse, vt verba tot illustrium Prophetarum generaliter falsarentur, præsertim cùm ad hunc finem Iudæos disperserit per totum orbem terrarum, & circumferre eos voluerit libros legis & Prophetarum, vt inimici nostri Christianæ veritati testimonium præberẽt. Obseruauit id S. Iustinus in oratione exhortatoria, & S. Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 46. & ex Psal. 58. manifestè deducitur: *Ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei, disperge illos in virtute tua*, &c. Ideo enim dispersi sunt Iudæi libros sacros circumferentes, vt cùm Pagani non credunt ea, quæ dicimus de Christo esse prædicta, sed à nobis eiusmodi vaticinia conficta, mittamus eos ad inimicos nostros Iudęos, qui vaticinia secum ferunt.

AT contrà obiiciunt. PRIMO Patrum testimonia, vt Iustini in dialogo cum Triphone, Eusebij lib. 4. histor. cap. 18. Origenis homil. 12. in Hieremiam, Chrysostomi homil. 5. in Matth. & Hieronymi in epist. 89. ad Augustinum; in cap. 5. Micheæ, & in cap. 3. ad Galatas, qui suspicantur, Iudæos quædam erasisse ex Hebraicis codicibus, quædam in odium Christianorum corrupisse. RESPONDEO, Iustinum & Eusebium nusquam scripsisse, ab Hebræis textum Hebraicum esse corruptum, sed textum Gręcum LXX. interpretum. Verba Iustini hæc sunt in dialogo cum Triphone: *Ac*, inquit, *quòd illi multos & integros locos illarum ex translatione eorum, qui cum Ptolomæo fuère seniorum sustulerint, in quibus clarè hunc ipsum crucifixum Deum, & hominem esse, eumq́; in cruce pendere, & mori pronuntiatum esse ostenditur, scire vos volo.* Hæc Iustinus. Neque vsquam alibi scribit quidquam de corruptione textus Hebraici. Eusebius autem nihil dicit aliud, quàm conuictum à Iustino Triphonem fuisse, maiores suos è Scripturis quædam capitula abstulisse. Quod non aliter intelligendũ est, quàm vt ipse Iustinus verbis suis exposuit.

ORIGENES quoque apertè loquitur de corruptione versionis LXX. dicit enim, sublatam à Iudæis in versione septuaginta vocem, Iuda, in illo Hierem. 17. *Peccatum Iuda scriptum est stylo*

A *ferreo:* & positum; Peccatum eorum scriptum est stylo ferreo: Sic enim Origenes loquitur: *Deinde alia sequitur prophetia, quam nescio quare apud LXX. non inuenientes, in ceteris editionibus, quæ cum Hebræo sermone consentiunt, reperimus.* Et infrà: *Iudæi, qui exemplaria nonnulla falsarunt, etiam in hoc loco pro peccato Iuda, peccatũ eorum posuerunt.* Cuius etiam corruptionis meminit Hieronymus in hunc locum Hieremiæ.

Porro CHRYSOSTOMVS loquitur de interpretibus Iudæis, id est, Aquila, Symmacho, & Theodotione, qui in suis interpretationibus de Hebræo in Gręcum multa perperam posuerunt in odium Christianę fidei, & in reprehensionem
B LXX. interpretum. De quibus etiam loquitur B. Hieronymus in epist. ad Augustinum, quę est 11. inter epistolas Augustini, vbi dicit, se voluisse ex Hebræo vertere diuinos libros, vt restitueret, quæ Iudæi vel omiserant, vel corruperant. Idem autem HIERONYMVS in commentariis citatis dubitat, non asserit. At in commentariis Isaiæ, quæ posterius scripsit, vt patet ex præfatione comment. in Isa. & ex lib. de viris illustr. extremo, apertè ridet eos, qui putant, Hebræos codices esse falsatos.

SECVNDO obiiciunt confessionem Iudæorum, qui passim affirmant, multa à quibusdam suis sapientibus mutata esse in sacris libris; & eas mutationes vocant correctionem Scribarum
C תִּיקּוּן סוֹפְרִים RESPONDEO dupliciter. Primùm, fortè non esse verum, vllam emendationem Bibliorum factam à Scribis. Origo enim huius sententiæ est Talmud, qui liber est fabulosissimus. Quare nec Epiphanius, nec Hieronymus, qui sunt antiquiores libro Talmud, vnquam meminerunt huius Tikun Sophrim.

Addo deinde, si Tikun Sophrim non est fabula, non esse corruptionem, sed veram emendationem, non factam à quibuscunque Scribis, sed ab Esdra, & aliis sanctis Prophetis, qui post reditum à captiuitate libros sacros reparauerunt, qui, vt Iudæi perhibent, concilium celebrauerunt, quod ipsi vocant magnam synagogam, quia magni viri interfuerunt, & in eo li-
D bros sacros, qui tempore captiuitatis dispersi & deprauati fuerant, suæ integritati restituerũt. Certè in editione nostra vulgata ista loca ita habentur, vt Scribæ dicuntur correxisse: & B. Hieronymus in commentariis suis in Prophetas, eodem modo ista loca se legisse significat.

Aiunt Gen. 18. vbi nunc habemus: *Abraham adhuc stabat coram Domino*; olim fuisse, Dominus adhuc stabat coram Abraham; sed à Scribis locũ fuisse mutatum. At vulgata editio priorem lectionem retinet. Item Num. 11. vbi nunc habemus: *Inueniam gratiam in oculis tuis, & non videam* בְּרָעָתִי hoc est, *malum meum:* dicũt esse correctionem Scribarum, & antea fuisse בְּרָעָתֶךָ malum tuum. Ceterùm priore modo legit editio vulgata.

Aiunt præterea Oseæ 9. olim fuisse בְּשָׂרִי מֵהֶם

id eſt, in carne mea ex eis: Scribas autem correxiſſe בְּשׁוּרִי מֵהֶם cũ receſſero ab eis. At vulgata editio habet: *Cùm receſſero ab eis*; & ſic etiã legit B. Hieron. ITEM aiunt Abacuch. 1. antea fuiſſe: *Nunquid non tu à principio Domine Deus meus ſanĉte meus*, לֹא תָמוּת *non morieris*? Scribas autem correxiſſe לֹא נָמוּת *non moriemur*. At hoc vltimo modo habet editio vulgata, & ſic etiam legit B. Hieronymus. Aiunt quoque Malachiæ 1. fuiſſe, *Et exſufflaſtis* אוֹתִי *me*: Scribas verò correxiſſe, *Et exſufflaſtis* אוֹתוֹ *illud*. At certè vulgata Latina editio cum Hieronymo & ſeptuaginta ſenioribus non habet, *Me*, ſed, *Illud*, aut *Illa*. Idem dico de aliis correctionibus Scribarum, quas collegit Prochetus in 1. lib. de victoria contra Iudæos, & Figuerola Valentinus cap. 3. partis primæ libri ſui contra Iudæos.

Ex quo apparet, imprudenter quoſdam, dum ſe Hebræos oppugnare credunt, Eccleſiam ipſam oppugnare. Si enim illæ correctiones Scribarum ſunt Hebraici textus corruptiones, ſequitur apertè, vulgatam quoque editionem eſſe corruptiſsimam: quam tamen nobis Eccleſia pro verſione autentica tradidit.

TERTIO, obiiciunt, in Pſalmo 13. deeſſe octo verſiculos in omnibus impreſsis Hebræis codicibus, nimirum illos:

Sepulchrum patens eſt guttur eorum.
Linguis ſuis doloſè agebant.
Venenum aſpidum ſub labiis eorum.
Quorum os maledictione & amaritudine plenũ eſt.
Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem.
Contritio & infelicitas in viis eorum.
Et viam pacis non cognouerunt.
Non eſt timor Dei ante oculos eorum.

Qui tamen citantur ab Apoſtolo Rom. 3. & habentur apud ſeptuaginta. Hoc autem non videtur potuiſſe accidere ex negligẽtia ſcriptorum, ſed ex pura malitia Iudæorum, qui hos verſus detraxerunt ex Hebræo, vt oſtenderent, Apoſtolum noſtrum non fideliter protuliſſe teſtimonium Pſalmi.

RESPONDIT B. Hieronymus ad hanc obiectionem, quæ ipſi etiam olim facta fuerat, in præfat. lib. 16. in Eſaiam, hos verſus non pertinere propriè ad Pſal. 13. ſed ab Apoſtolo allegari ex variis Scripturę locis: deinde ab aliquo alio ex Apoſtolo in Pſalterium eſſe tranſlatos. Inueniuntur enim primus & ſecundus eorum verſuum Pſalmo 5. Tertius, Pſal. 139. Quartus, Pſal. 9. Quintus, ſextus, & ſeptimus habentur Iſaiæ 59. Vltimus, Pſal. 35. Atque ibidem addit Hieronymus, hos verſus non eſſe in interpretatione LXX. nec vllum Græcum auctorem in ſuis cõmentariis hos verſus exponere voluiſſe. ORIGENES quoque in commentariis cap. 3. epiſt. ad Rom. dicit, Apoſtolum hos verſus ſumpſiſſe ex variis Scripturæ locis. Quibus verbis manifeſtè ſignificat, eos verſus nec in Hebræo textu, nec in LXX. ſeniorum interpretatione reperiri.

A Sed inſtant & probant, aliquando hos verſus fuiſſe in Hebręo, quia nunc reperiuntur in quodam codice vetuſtiſsimo Anglicano. RESPONDEO, illos verſus codicis Anglicani manifeſtè eſſe addititios. Nam nec verba ſunt omnia Hebraica, vt illud מַזָּל ſors: nec etiam phraſis, præſertim in illo verſu; אֲשֶׁר פִּיהֶם אָלָה וּמְרָרָה מָלֵא quorum os dolus & amaritudo impleuit. Non enim Hebręi verbum ad finem collocare ſolent. Vide plura de hac re in libro notationum ad varias lectiones vulgatæ editionis, Franciſci Lucæ Brugenſis.

DICES, ſi ita eſt, cur Eccleſia in editione vulgata hos verſiculos eſſe patitur? Nimirum ea de B cauſſa, quoniam ſunt etiam ipſi ſacræ Scripturæ partes quædam; & quoniam ſine turbatione & ſcandalo populi non poſſent auferri cùm longo iam tempore ibi fuerint: quomodo etiam patitur nonnullos errores typographorum.

VLTIMO obiicit Canus, euidens eſſe, ab Hebræis corruptos eſſe diuinos codices, quia Geneſ. 8. in Hebræo legitur: *Coruus egrediebatur, & reuertebatur*; cùm vulgata editio, & LXX. & omnes Patres legant, *non reuertebatur*. RESPONDEO, in Hebræo non haberi, & reuertebatur, ſed וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב hoc eſt, & exiit exeundo & redeundo, donec ſiccarentur aquæ. quod non ſignificat, coruum rediiſſe intra arcam, ſed volitaſſe circa arcam eundo & redeundo, vt aues ſo- C lent, & fortaſſe etiam redeundo ad tectum arcæ, & inde abeũdo, idq; ſæpius, donec ſiccarentur aquæ; cum quo bene cohæret, quòd egrediebatur, & non reuertebatur, nimirum intra arcam. Adde, quòd etiam non deſunt Latini codices, qui habeant, egrediebatur & reuertebatur: vt ex variis lectionibus ad Biblia Louanienſia annotatis cognoſci poteſt.

His ergo duabus ſententiis refutatis, reſtat tertia, quam ego veriſsimam puto, quę eſt Driedonis lib. 2. de Eccleſiaſt. dogmat. & Scripturis, cap. 1. & aliorum, qui docent, Scripturas Hebraicas non eſſe in vniuerſum deprauatas opera, vel malitia Iudæorum: nec tamen eſſe omninò integras & puras, ſed habere ſuos quoſdam D errores, qui partim irrepſerint negligentia, vel ignorantia librariorum, præſertim cùm in Hebræo facile ſit errare ob literas quaſdam ſimillimas, quales ſunt; ב & כ: ד & ר: ח, ח, & ת: ו & ז. Partim ignorantia Rabbinorum, qui addiderunt puncta. Cùm enim poſsint dictiones Hebraicæ variis modis legi, ſi punctis careant; non eſt mirum, ſi aliquando ipſi quoque in notatione punctorum à vero aberrauerint. Poteſt etiam fieri, vt ex prauo affectu & odio in Chriſtum ea lectio interdum ipſis magis probata ſit, quę minus Chriſtianis fauebat.

Ceterùm non tanti momenti ſunt eiuſmodi errores, vt in iis, quæ ad fidem & bonos mores pertinent, Scripturæ ſacræ integritas deſideretur. Plerumque enim tota diſcrepantia varia-

rum

A rum lectionum in dictionibus quibusdam posi-
ta est, quæ sensum aut parum, aut nihil mutant.
Errores autem, qui ex additione punctorum
acciderunt, nihil omninò veritati officiunt: pũ-
cta enim extrinsecus addita sunt, nec textum
mutant. Itaque possumus, si volumus, puncta
detrahere, & aliter legere.

CAPVT TERTIVM.

De editione Chaldaica.

CHALDAICA lingua editi sunt libri
Tobiæ & Iudith; & ex parte libri
Esdræ & Danielis: Præterea tota
Scriptura vetus translata est para-
B phrasticè ex Hebræo in Chaldæum, quam para-
phrasim ipsi Targum vocant. Et quidem Penta-
teuchum transtulisse fertur R. Aquila, qui Chal-
daicè Onkelus dicitur. Prophetas priores & po-
steriores, id est, Iosue, Iudices, & Regum libros;
Item Isaiam, Hieremiam, & ceteros Prophetas.
R. Ionatham Vzielis filius: Psalmos, Iob, Ruth,
Ester, & Salomonis opera. R. Ioseph cæcus.

Quæ paraphrasticæ translationes apud He-
bręos magnæ sunt auctoritatis, & idcirco nobis
etiam vtiles, vt ex iis conuincamus Hebræos.
Alioqui ab Ecclesia non vsque adeò magni fiũt,
neque ex iis argumentum firmum duci potest.
Siquidem (vt rectè ait Franciscus Ximenius
C Cardinalis præfatione Complutensium Biblio-
rum) Chaldaicæ paraphrases, illa excepta, quæ
est in Pentateuchum, Iudaicis fabulis, & Thal-
mudistarum nugis conspersæ sunt. Idque veris-
simum esse experimento suò comprobabit qui-
cunque paraphrasim in Threnos, in Cantica, in
Iob, in Psalmos, & in Prophetas omnes legere
voluerit.

Certè caput 53. Isaiæ, vbi de Christi passio-
ne apertissimè Propheta concionatur, totum,
paraphrasis detorquet ad calamitates populi
Iudæorum. In ea verò paraphrasi, quæ est in
Cantica & Threnos, passim legũtur, libri Thal-
mudi, tertium templum; duo Messiæ; liberatio
à captiuitate Titi & Vespasiani, minæ aduersus
D Christianos & Mahumetanos, quos per Esau &
Ismaël, more suo, significant. Denique fabulæ
permultæ de lamentatione Dei, de ascensione
Mosis in cœlum, de tabulis legis, ex sapphyro
throni diuini excisis; deque aliis rebus generis
eiusdem. Sed neque paraphrasis Aquilæ in Pen-
tateuchum omnino integra & incorrupta cen-
seri debet. Habet enim etiam illa suos errores,
tametsi pauciores & leuiores, quàm ceteræ Io-
nathæ & Iosephi paraphrases habeant.

Ac, vt ex libris singulis aliquid exempli gra-
tia proponamus. In Genesi cap. 4. vers. 23. vbi
textus Hebræus habet: כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי & concor-
dat Græcus; ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα, & Latinus;
Quoniam occidi virum: Chaldæa paraphrasis ad-
dit negationem לָא גְּבַר קְטֵילִית non occidi vi-
rum, & contrarium sensum reddit. Item cap. 22.
num. 18. & cap. 26. num. 4. & cap. 28. num. 14.
textus Hebræus habet; *Benedicentur* בְּזַרְעֲךָ *in se-
mine tuo omnes gentes terræ*: & concordat Græcus;
ἐν τῷ σπέρματί σου, & Latinus; *In semine tuo*. Et A-
postolus Paulus ad Gal. 3. obseruari iubet pro-
missiones Abrahæ factas, & semini eius, nec es-
se dictum, & seminibus quasi in multis, sed quasi
in vno, *& semini tuo, qui est Christus*. Paraphrasis
verò Chaldaica in his omnibus locis reddidit
numerum multitudinis, benedicentur בְּרִיל בְּנָךְ
propter filios tuos omnes populi terræ.

In Exodo cap. 12. n. 44. vbi legimus, in tex-
tu Hebræo כָּל-בֶּן נֵכָר *Omnis filius alienigena
non comedet ex eo*: & concordat Græcus; πᾶς
ἀλλογενής. & Latinus; *Omnis alienigena*. Chaldæa
paraphrasis in odium Neophytorum posuit;
כָּל-בַּר יִשְׂרָאֵל דְּאִשְׁתַּמַּד omnis filius Israël de-
structus. Sic enim passim Iudæi eos appellant,
qui ad fidem Christianam, relicto Iudaismo, cõ-
uertuntur.

In Leuitico ca. 10. num. 6. & cap. 21. num. 10.
vbi textus Hebræus habet רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ *Ca-
pita vestra non radetis seu nudabitis*, & concordat
Græcus & Latinus: Chaldæa paraphrasis con-
trarium reddidit לָא תְרַבּוּן פֵּרוּעַ non multiplica-
bitis comam.

In Numerorum lib. cap. 21. num. 19. ponitur
fabula de puteo, quem fingunt Hebræi descen-
disse cum filiis Israël ad torrentes; & de torren-
tibus ascendisse cum eis ad colles; & de collibus
rursum descendisse ad valles: & cap. 28. n. 9. vbi
textus Hebræus habet: *Populus solus habitabit*, hoc
est, cum aliis gentibus nõ miscebitur; paraphra-
sis Chaldæa more Iudaico reddidit; Ecce popu-
lus solus possidebit seculum; id enim illi exspe-
ctant, vt soli dominentur in orbe terrarum.

Denique in Deuteron. cap. 4. num. 28. & cap.
28. num. 64. vbi Scriptura Hebraica, Græca, &
Latina prædicit fore, vt Hebræi seruiant Diis a-
lienis; quod etiam impletum nouimus non se-
mel fuisse: Chaldaica paraphrasis deriuat hoc
scelus idololatriæ ab Hebręis ad Gentes. Vertit
enim; Seruietis populis seruientib. idolis. Nunc
pauca quædã de Syriaca editione addenda sunt.

CAPVT QVARTVM.

De editione Syriaca.

DE editione Syriaca dicenda sunt
tria. PRIMVM, quid intersit inter
linguam Syriacam & Chaldaicã.
DEINDE, qui libri sacri Syriaca
lingua scripti habeantur. POSTREMO, quanta
sit huius editionis auctoritas.

Quod igitur ad PRIMVM attinet, Syriaca
lingua quasi proles quædam est Hebraicæ &
Chaldaicæ linguæ. Hebræi siquidem, qui vs-
que ad captiuitatem Babylonicam Hebraicè
solùm, id est, lingua sua loqui consueuerant:

cùm

cùm abducti essent in Babylonem, cœperunt obliuisci linguam propriam, & addiscere alienam, id est, Chaldaicam, quia tamen non perfectè eam pronuntiare poterant, & semper aliquid ex Hebraica retinebant; factum est, vt lingua quædam tertia nasceretur, mixta ex Hebraica, & Chaldaica; atque ea est, quam pro vulgari, ac materna deinceps Hebræi habuerunt. Quæ quidem Syriaca dicta est à regione, vbi maximè eius vsus viget; siue Hierosolymitana, à ciuitate præcipua Hebræorum: quemadmodum lingua Chaldaica, quæ hoc nomen habet à regione Chaldæa, vocata est etiam Babylonica, à ciuitate Chaldææ nobilissima. Porro distinguuntur hæ duæ linguæ characteribus, verborum coniugationibus, affixis, punctorum notatione, sono vocalium, idiotismis, ac tota ferè linguæ structura, & multis etiam propriis dictionibus.

Quod autem pertinet ad SECVNDVM, Primò certum est, nullum librum veteris Testamenti scriptum esse à primo auctore in hac lingua, nisi fortassis liber primus Machabæorum & Ecclesiasticus, quorum priorem Hebraicum se vidisse scribit Hieronymus in prologo Galeato; de posteriori idem scribit in prologo Prouerbiorũ. Credibile enim est lingua vulgari Hebræorum, id est, Syriaca scriptos fuisse hos libros, qui tamen non exstant hoc tempore, nisi Græcè. De ceteris libris constat, aut Hebraicè, aut Chaldaicè, aut Græcè à primis auctoribus scriptos esse.

De Testamento nouo maior est dubitatio. & quidem valdè probabile est Euangelium S. Matthæi, & epistolam S. Pauli ad Hebræos, Syriaca lingua scriptos esse: id enim efficacissimis argumentis probat Albertus VVidmestadius Ferdinandi Imperatoris Cancellarius, qui primus in Europa Testamentum nouum Syriacum imprimi curauit; & Guido Fabritius, cuius est Latina interpretatio noui Testamenti Syriaci in regiis Bibliis.

Neque his repugnant veteres scriptores, Irenæus, Origenes, Eusebius, Athanasius, Epiphanius, Hieronymus, qui hos libros, ac præsertim Euangelium S. Matthæi, Hebraicè scriptos fuisse dicunt: loquuntur enim de lingua Hebraica, quæ Apostolorum tempore vulgaris erat, quemadmodum in ipso Euangelio passim legimus, dictũ aliquid esse Hebraicè, quod tamen constat vulgari lingua, id est, Syriaca dictum esse. quale est illud Ioan. 19. *Exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ locum, Hebraicè autem Golgotha.* De quibus vocibus vide S. Hieronymum in libro de nominibus Hebraicis, vbi diligenter notauit omnes voces, quæ Syriacæ sunt, cùm tamen Hebraicæ esse dicantur ab Euangelistis. Præter hos duos libros, totum nouum Testamentũ translatum est ex Græco idiomate in Syriacum, auctore (vt ipsi Syri arbitrantur) S. Marco Euangelista.

Quod si verum esset, nulla esset caussa, cur de huius editionis auctoritate, (vt iam ad postremũ

A caput veniamus) dubitaretur. Sed non facilè adduci possum, vt credam à S. Marco traditam Ecclesiis Syriæ, & Ægypti editionem Syriacam Testamenti noui vniuersi; & eius editionis nullam prorsus mentionem exstare apud Clementem Alexandrinum, Origenem, Eusebium, Athanasium, Theophilum, Epiphanium, Hieronymum, Cyrillum, Theodoretum, Ioannem Damascenũ, aliosq; Patres, qui vel in Syria, vel in Ægypto aut Episcopi, aut Presbyteri fuerunt, & vel de variis Scripturarum editionibus accuratè disputarunt, vel certè multa de Scripturis sanctis posteritati scripta reliquerunt.

B Quod si editio Syriaca ætate horum Patrum posterior est, vt ego quidẽ mihi certò persuadeo, non potest eius auctoritas tanta esse, vt cum editione Græca, aut Latina meritò comparari possit, vt interim illud omittam, quod non desunt etiam quædam in ea editione, quæ viris doctis, & piis non admodum placeant. Vnum tamen est, præter alia, eius editionis commodum insigne, quod cùm in titulis, ac sectionibus capitum, mentio fiat ieiuniorum, venerationis crucis, precum pro defunctis, vigiliarum, memoriæ Sanctorum, aliarumq; eiusmodi rerum, quas Lutherani tanquam Romani Pontificis traditiones detestantur, apertissimi mendacij hæc ipsa editio Lutheranos conuincit. Sed de editione Chaldaica & Syriaca satis multa pro instituti operis breuitate

C dicta sunt: nunc ad Græcam veniamus.

CAPVT QVINTVM.

De variis Græcis editionibus.

EDITIONES Græcæ Testamenti veteris nouem omnino numerantur, præter eam cuius meminit Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum, quæ antequam rerum potiretur Alexander Magnus, incertum quo auctore prodiit, & ex qua Plato ceterique Philosophi non pauca hauserunt: sed quoniam ea, succedente postea translatione illa celeberrima septuaginta seniorum, primùm negligi, deinde etiam amitti cœpit, ita vt

D longo iam tempore vix memoria eius conseruata sit:

PRIMA omnium à scriptoribus numerari solet illa, quam Ptolomæi Philadelphi iussu septuaginta seniores ediderunt, de qua in sequenti capite plura dicemus. Vide Eusebium lib. 6. hist. cap. 13. Athanasium in synopsi, & Epiphanium in lib. de mensuris & ponderibus, qui translationes ordine recensent.

SECVNDA translatio Testamenti veteris ex Hebraica lingua in Græcam facta est ab Aquila Pontico, anno duodecimo Adriani Imperatoris, vt Epiphanius loco notato auctor est. Fuit autem Aquila, primùm Gentilis, deinde Christianus, tũ ab Ecclesia pulsus, quod Astrologiæ iudiciariæ studiosus esset, ad Iudæos se contulit. & quoniam

hoc extremo tempore Scripturas interpretatus est, non satis bona fide in eo opere versatus creditur.

TERTIA translatio Commodo imperante à Theodotione facta est; qui auctor etsi ex hæretico Marcionista proselytus Iudæorum factus sit, maiori tamen fide Epiphanio teste in interpretatione vsus est, quàm ceteri eius similes. Quocirca semper Ecclesia Danielem ex interpretatione Theodotionis legit, vt Hieronymus testatur præfatione in Danielem.

QVARTA est Symmachi editio, qui Seueri Augusti temporibus sacros libros ex Hebręo in Gręcum sermonem transtulit. Nescio autem quo errore factum sit, vt cùm Athanasius, & Epiphanius disertis verbis scribant, Symmachū sub Seuero, Theodotionem sub Commodo Marci filio Scripturas interpretatos esse, neque dubium vllum esse posit, quin Commodus Seuerum præcesserit; tamen iidem auctores Symmachum priorem, posteriorem Theodotionem faciant.

Quod verò ad Symmachum attinet, fuit is primùm Ebionita, si Eusebio credimus; vel Samaritanus, si Athanasium & Epiphanium sequimur: & cùm apud suos principatum obtinere nō posset, se Iudæis adiunxit, ac secundò circumcisus est. Vbi obiter admonet Epiphanius non esse mirandum, quod Symmachus bis potuerit circumcidi; siquidem arte medica, & certis instrumentis Iudæi solebant resectum præputium iterum superinducere, siue attrahere; & hoc esse quod Apostolus ait, 1. Corinth. 7. *Qui circumcisus vocatus est non adducat præputium*: vel, vt clarius sonant verba Græca μὴ ἐπισπάσθω, hoc est, non attrahatur.

QVINTA editio Græca sine vllo nomine auctoris reperta est in doliis quibusdam apud vrbem Hierico anno VII. Antonini Caracallæ, qui Seuero patri in Imperium successerat, vt Epiphanius loco notato auctor est.

SEXTA quoque sine nomine auctoris, eodem Epiphanio teste in doliis inclusa apud Nicopolim inuenta est Alexandro Mammææ filio imperante.

Ex quibus omnibus editionibus composuit Origenes, vt Eusebius lib. 6. hist. ca. 13. & Epiphanius hæresi 63. & lib. de mensuris & ponderibus narrant, illa quæ dicebantur hexapla, siue tetrapla, siue etiam octapla. Nam diuisit primùm Origenes singulas paginas in sex columnas; ac in prima quidem descripsit Hebraicum textum literis Hebraicis; in secunda eundem textum Hebraicum Græcis literis; in tertia interpretationē Aquilæ; in quarta interpretationem Symmachi; in quinta interpretationem LXX. seniorū; in sexta interpretationem Theodotionis. Atque hęc volumina propter quatuor interpretationes tetrapla, propter sex columnas hexapla dicebātur. Addidit deinde quintā & sextam versionē in duabus colūnis aliis, & ea volumina octapla nominauit.

SEPTIMA Origenis editio est, qui Scripturas quidem ex Hebræo non transtulit, sed interpretationem septuaginta seniorum ita emendauit, multis ex Theodotione admixtis, & notatis signo stellæ radiantis, multis etiam obelo, id est, veru iugulatis, vt nouam editionem fecisse videatur. Ita verò probata est eo tempore hæc editio, vt breui bibliothecas omnes repleuerit, vt scribit S. Hieronymus in epist. 89. ad Augustinum quæ est 11. inter epistolas Augustini. Eandem quoque editionem κοινὴν, hoc est, communem appellari solitam scribit idem Hieronymus præfatione li. 16. in Isaiam.

OCTAVA editio S. Luciani Presbyteri & Martyris est, qui cùm in editionibus iam numeratis multa vitia obrepsisse cognosceret, rursum magno labore nouam editionē molitus est. Quam editionem scribit Athanasius sub Constantino Imperatore repertā esse Nicomediæ ipsius Martyris manibus descriptam, & in pariete quodam asseruatam. Passus est autem S. Lucianus in persecutione Diocletiani, & Maximiani, Maximino in Oriente tyrannidem exercente, vt idem Athanasius breuiter indicat in Synopsi, & fusius narrat Eusebius lib. 9. hist. cap. 6.

NONA ac postrema editio Hesychij est, qui interpretationem LXX. seniorum iterum emendauit, atq; AEgypti Ecclesiis tradidit. De quibus editionibus in hunc modum loquitur S. Hieronymus, præfatione in librum Paralipomenon: *Alexandria & Ægyptus in septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Constantinopolis vsque Antiochiam Luciani Martyris exemplaria probat. Media inter has prouinciæ Palæstinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgauerunt.*

CAPVT SEXTVM.

De interpretatione LXX. Seniorum.

DE interpretatione septuaginta seniorum, quæ inter omnes Græcas editiones meritò primum locum semper obtinuit, quæstiones quinq; existunt. Prima, quo tempore facta sit. Secunda, quorum librorum sit. Tertia, quomodo facta. Quarta, quantę sit auctoritatis. Quinta, num hoc tempore Germanam interpretationem LXX. seniorum habeamus.

PRIMA quæstio facilis est. Nam etsi Irenæus lib. 3. ca. 25. & Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. scribant Ptolomęo Lagi filio regnante id factum esse; Aristeus autem in historia de hac ipsa re; Iosephus lib. 12. antiquit. cap. 2. Philo li. 2. de vita Mosis; Tertullianus in Apologetico, cap. 18. Athanasius in synopsi; Epiphanius de mensuris & ponderibus, aliiq; scriptores omnes Ptolomęum Philadelphum nominent: tamen interuallum non est vsq; adeo magnum, cùm hic Ptolomæus superiori proximè successerit.

Eſt autem hæc ſententia poſterior multò probabilior priore, tum quod plures, tum quod antiquiores teſtes, habeat. Porro Epiphanius non ſolùm tempus regis, ſed etiam annũ regni annotare curauit. Scribit enim anno XVII. Ptolomæi Philadelphi eam translationem eſſe factam, atque ab eo tempore, vſque ad Chriſti natalem diem fluxiſſe annos CC.XCI. Tot igitur annis ante Chriſti aduentum ea translatio facta eſt, nec ſine diuino conſilio. Nam vt Euſebius ſcribit li. 8. de præparat. Euang. cap. 1. ſi poſt Chriſti aduentum id fieri debuiſſet, aut Scripturam Iudæi, ex inuidentia occulltaſſent; aut corruptiorem nobis dediſſent, aut certè in ſuſpicionem translatores facilè vocarentur.

SECVNDA quæſtio paulò difficilior eſt. Nam B. Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis, & in caput 5. Ezechielis, & in 2. caput Michææ, propendere videtur in eam ſentẽtiam, vt ſolum Pentateuchum verterint, quod probat ex Ariſtæo in libro de ſeptuaginta duobus interpretibus, & ex Ioſepho præfatione in libros antiquitat. & lib. 12. antiquit. cap. 2. quibus adde Philonem libr. 2. de vita Moſis, qui ſolius legis mentionem faciunt. At eos vertiſſe omnia ſcribit Iuſtinus in Dialogo cum Triphone, Irenæus lib. 3. cap. 25. Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum, Epiphanius de menſuris & ponderibus, Euſebius lib. 8. cap. 1. præparat. id quod longè probabilius eſt. Nam Apoſtoli vſi ſunt Græca verſione in teſtimoniis Prophetarum citandis: tempore autem Apoſtolorum nulla erat alia verſio Græca, quàm ſeptuaginta interpretum.

Deinde, non eſt veriſimile regem illum, qui ex toto orbe terrarum libros adducebat in ſuam bibliothecam, noluiſſe etiam Prophetarum oracula, & alios libros antiquiſsimos Iudæorum. Præterea, quomodo mirabile fuiſſet, ſpatio ſeptuaginta duorum dierum potuiſſe abſolui illam editionem, ſi Pentateuchus tantùm vertendus erat, qui breuiore tempore ſine vllo miraculo verti poſſet? Neque Hieronymus contrarium docet aſſerendo, ſed dubitando: nam alioqui paſſim in commentariis Prophetarum mentionem facit verſionis LXX. & eam explicat. Neque Ariſtæus nomine legis ſolùm Pentateuchum intelligebat, vt Iudæi ſenſiſſe videntur, ſed omnes libros ſacros. Nam à lege, quæ erat præcipuus liber, omnes libri denominabantur. Hinc Ioannis 10. & 15. Dominus dicit in lege Iudæorum ſcriptum eſſe id, quod in Pſalmis ſcriptum eſt, & B. Paulus 1. Corinth. 14. in lege ſcriptum eſſe dicit, quod habetur in Iſaia.

Iam in TERTIA quæſtione illud certum eſſe videtur, quod omniũ conſenſu celebratur: ſeptuaginta duos viros Hebræos ſenes, videlicet ex qualibet tribu filiorum Iſraël vtriuſq; linguæ peritiſſimos ſpatio dierũ ſeptuaginta duorum mirabili cõſenſione diuinas literas apud Pharum AEgypti ex Hebraico ſermone in Græcum idioma tran-

A ſtuliſſe. Vtrum aũt ſinguli ſeparatim, an bini & bini, aut potius omnes ſimul inter ſe conferentes interpretationem illam fecerint, in quæſtionem vertitur, & adhuc ſub Iudice lis eſt. Ac EPIPHANIVS quidem in libro de menſuris & ponderibus, ſcribit hos interpretes binos & binos in cellulis incluſos fuiſſe; & diuino miraculo ſingula paria ipſorum iiſdem verbis totam Scripturam tranſtuliſſe; ita vt ſimul confecerint ſex & triginta exempla eiuſdem prorſus verſionis.

IVSTINVS autem in oratione exhortatoria ad Gentes, dicit ſingulos in ſingulis cellulis incluſos, & maiori adhuc miraculo à ſingulis ſeorſim totam Scripturam iiſdem verbis redditam: B & ſe apud Alexandriam veſtigia cellularum vidiſſe. Iuſtinum ſequuti ſunt multi ex poſterioribus, vt Irenæus lib. 3. cap. 25. Cyrillus catecheſi 4. Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. & Auguſtinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 42. quamuis Auguſtinus lib. 2. doct. Chriſt. ca. 15. non audeat rem affirmare. His addunt recentiores quidã patroni harum cellularum Philonem lib. 2. de vita Moſis, Tertullianum in Apologet. cap. 19. & Chryſoſtomum hom. 5. in Matthæum. Sed iſti tres cellularum non meminerunt; tantùm dicunt mirabiliter hos interpretes in eandem ſententiam & in eadem verba conueniſſe.

At B. HIERONYMVS præfatione in Pentateuchum apertè ridet hanc hiſtoriam: *Neſcio*, in- C quit, *quis primus auctor ſeptuaginta cellulas Alexandriæ mendacio ſuo exſtruxerit, &c.* Itaque exiſtimat B. Hieronymus ſeptuaginta duos interpretes in eadem Baſilica ſedentes, & inter ſe conferentes Scripturam tranſtuliſſe. Id quod probat primùm teſtimonio Ariſtæi, qui negotio interfuit, & apertè dicit eos ſimul conferendo ſingulis diebus vſque ad horam nonam hanc verſionem tandem ſeptuaginta duobus diebus abſoluiſſe. Idem probat teſtimonio Ioſephi, qui cùm eſſet cupidiſsimus gloriæ ſuæ gentis, tamen lib. 12. antiquit. ca. 2. narrans hanc hiſtoriam, cellularum ne meminit quidem.

Addere poſſumus nos etiam Euſebium, qui lib. 8. de præparat. Euang. cap. [illegible] ſimiliter rem to- D tam narrat ſine vlla mentione cellularum, referens ad verbum, quæ habentur in libro Ariſtæi. Addamus etiam Philonem, Tertullianum, & Chryſoſtomum ſuprà citatos, qui cùm miracula narrent, quæ in hac verſione contigerunt, nunquam de cellulis ſiluiſſent, quod erat omnium præcipuum, ſi eas verè fuiſſe crediſſent.

Quod autem ipſi dicunt de ſumma illa conſenſione in eandem ſententiam, non neceſſariò conuincit eos loqui de cellulis. Nam reuera miraculum fuit, quod tot homines ſimul conferendo, tam breui tempore potuerint conuenire in ſingulis ſententiis transferendis. Vbi enim eſt multitudo, diuerſitas iudiciorum euitari non poteſt, & vel nunquam conueniunt, vel non niſi poſt longas diſceptationes. Quocirca B. Auguſtinus

lib. 2.

lib.2.doctrin.Christ.cap.15.illud ab omnibus decantatum de istis interpretibus, quod quasi vno ore Scripturas verterint, rectißimè intelligi posse significat, tam secundum eos, qui cellulas tuētur, quàm secundum eos, qui illas oppugnant.

Hæc sententia mihi probabilior videtur. Ac etiam visa est probabilior Titelmanno in prologo Apologetico pro editione vulgata, & Andreæ Masio præfatione suarum annotationum in Iosue. Nam quod Iustino Iudæi fabulam à se confictam persuaserint, & quasdam ruinas ostendentes cellulas esse dixerint septuaginta interpretum, facilè fieri potuit; nec minus facilè vt Iustino viro sancto fidem habuerint aliqui posteriores. At Aristæum, qui interfuit, falsum scripsisse credibile non est. Quod enim Ludouicus Viues in ca.42.lib.18.ciuit.Dei, & Leo à Castro præfat. in commentaria Isaiæ, capite 35. dicunt hunc librum non esse veri Aristæi, sed confictum ab Hebræis, nihil me mouet; nam omnia, quæ Iosephus, Tertullianus, Eusebius, & Hieronymus ex Aristæo proferunt, in hoc nostro, qui nunc exstat, ad verbum inuenimus.

At, inquiunt, Epiphanius Aristæum legit & citat, & tamen meminit cellularum, quod non faceret si in ipso vero Aristæi libro excluderentur cellulæ. Nescio quid Leo à Castro velit conficere ex hoc testimonio Epiphanij: vel enim vult concludere, tempore Epiphanij librum Aristæi integrum fuisse, & postea esse corruptum; & tunc manifestè refellitur ex Iosepho & Eusebio, qui ante Epiphanium scripserunt, & tamen in Aristæo cellulas non inuenerunt: vel vult ante Epiphanij tempora nondum fuisse inuentum librum verum Aristæi, sed tunc primùm esse repertum: & hoc etiam dici non potest; nam Hieronymus, qui simul cum Epiphanio, & etiam post Epiphanium vixit, disertè affirmat, ex Aristæo non probari, sed refutari cellulas.

Præterea Epiphanius contra omnium sententiam ponit solùm triginta sex cellulas, cùm alij vel septuaginta duas vel nullas ponant: nec sanè æquum est vnum Epiphanium omnibus aliis anteponere. Itaq; credibilius est Epiphanium, vel non legisse Aristæum, sed aliis referentibus credidisse, vel certè cùm hæc scripsit, non habuisse eum in manibus, & memoria lapsum esse. Omnino enim verisimile est, historiam de cellulis Epiphanium à Iustino & Irenæo accepisse, & tamen videmus eum ex obliuione aliter rem narrasse, quàm illi fecerint.

Sequitur Qvarta quæstio de auctoritate horum interpretū: & quamuis B. Hieronymus præfat. in Pentateuchum, asserat septuaginta interpretes nō vates, sed interpretes fuisse: Et in quęst. Hebraicis in li. de optimo genere interpretandi, in epist. ad Suniam & Fretellam, & in commentariis Prophetarum passim reprehendat versionem septuaginta, nihilominus tamen certißimū esse debet LXX. interpretes optimè transtulisse,

A & peculiari modo Spiritum sanctum assistentem habuisse, ne qua in re errarent, vt non tam interpretes, quàm Prophetæ fuisse videantur.

Id inprimis probatur ex communi sententia. Constanter enim hoc asserunt omnes citati auctores, Aristæus, Philo, Iosephus, Iustinus, Irenæus, Eusebius, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, Chrysostomus, Cyrillus, & ex Latinis Tertullianus & Augustinus, item Hilarius præfat. in Psalmos, & alij omnes. Neque ab hoc numero debet excludi B. Hieronymus, quippe qui præfat. 1. in Paralip. scribit; Si versio LXX. integra haberetur, vt ab eis edita fuit, frustrà se laboraturum in Bibliis transferendis. Et præfat. secunda dicit, se-
B ptuaginta interpretes Spiritu sancto plenos, quæ vera sunt transtulisse. In Apologia quoque contra Ruffinum lib. 2. affirmat, se nunquam LXX. interpretibus detrahere voluisse.

Ex quo intelligimus, eum cùm reprehendit versionem LXX. non reprehendere ipsam versionem, sed vitia, quæ in eam postea irrepserunt negligentia, vel malitia, aut etiam ignorantia aliorum. Quod autem ait interpretes eos non vates, non pugnat cum eo, quod alij paßim dicunt, Prophetas eos fuisse potius, quàm interpretes: nam nec alij volunt dicere propriè eos fuisse Prophetas, sed tantùm Spiritu sancto peculiariter illustratos: neq; id Hieronymus negat, vt ex verbis ipsius ostendimus.

C Accedit, quod Apostoli hac versione frequenter vtuntur, vt ex eorum citationibus patet, & apertè id asserit Irenæus lib. 3. cap. 25. immò etiam ipse Hieronymus præfatione Euangeliorum ad Damasum. Et postmodum Catholica Ecclesia multis seculis eandem interpretationem secuta est, vt idem Hieronymus præfatione prima in Paralipomenon scribit. Accedit denique, quod non sine miraculo fieri potuit, vt tanta celeritate, tantaq; consensione tantum opus conficeretur. quo factum est, vt Philo scribit de vita Mosis, vt singulis annis festus dies in loco, vbi facta est hæc interpretatio, in memoriam tantæ rei multis temporibus ageretur.

De Postrema quæstione licet non igno-
D rem nonnullos in ea sententia esse, vt existiment interpretationem LXX. seniorum penitus interiisse: multò probabilius censeo, illam adhuc superesse, sed adeo corruptam & vitiatam, vt omnino alia esse videatur. Quod enim adhuc supersit, fidem faciunt plurima testimonia, quæ à veteribus citantur ex versione LXX. & eadem nunc in nostris Græcis codicibus inueniuntur. Deinde cùm hæc fuerit semper celeberrima, & communißima translatio; quis credere poterit, hac abolita, vel neglecta, aliam aliquam esse conseruatam? non esse autem incorruptam, sed valdè vitiatam in pluribus locis, vt iam tutum non sit Hebraicos vel Latinos textus ex Gręcis codicibus emendare, probari potest multis argumentis.

PRIMVM, testimonio B. Hieronymi, qui præfatione in Paralipomenon, & in Esdram, & alibi frequenter, monet versionem LXX. esse vitiatam multis & variis modis.

SECVNDO, quoniam LXX. interpretes, dicuntur omnia transtulisse ad verbum, ita propriè, vt quicunq; sciret vtramq; linguam, statim iudicaret fidelissimam esse translationem. Sic enim scribit Philo lib. 2. de vita Mosis: *Reddita*, inquit, *sunt propria propriis nominibus, Græcis ad Chaldaica exactè respondentibus. Id experimentis quotidianis creditur, siue Chaldæus Græcam linguam, siue Græcus Chaldæam didicerit, in vtraq; Scriptura tum Chaldaica, tum eius interpretatione miratur germanitatem, immò rerum verborumq; consonantiam adorat, &c.* Nec verò moueat quemquam quod linguam Hebraicam vocat Chaldaicam; id enim idcirco facit, quod linguæ sint affines, & notior tunc esset Chaldæa propter imperium Assyriorum, quàm Hebræa. Alioqui Hebraicam & Chaldaicam non esse eandem demonstrat B. Hieronymus in caput primũ Danielis, ex eo quod Daniel Hebræus iussus est à Rege Nabuchodonosor discere linguam Chaldæorum.

Neque solus Philo, sed etiam ante Philonem Aristæus, testatus est admirabilem fuisse rerum & verborum consonantiam, inter codices illos Græcos & Hebræos. Et ad finem libri sui adiecit eam interpretationem à plurimis discussam, consideratam, examinatam, antequam in Regis bibliotheca poneretur, & ab omnibus acclamatum sanctè & fideliter singula esse translata, vt nihil addi, nihil demi posset.

At ista Græca versio quam nunc habemus in pluribus locis dissentit ab Hebræo, multa non habet, quæ sunt in Hebræo; multa habet, quæ non sunt in Hebræo, vt omnes nouerunt, qui in ea versati sunt. Et qui de hac re ob linguarum imperitiam iudicare non possunt, legant Hieronymi præfationem in Pentateuchum, epistolam ad Suniam & Fretellam; quæstiones Hebraicas, comment. in Prophetas, & lib. de optimo genere interpretandi.

Neque videtur satis aptè hoc argumentum solui ab iis, qui respondent textum Hebræum esse corruptum, vbicunq; à Græco discrepat. Nam neque hæretici hoc admittunt, qui anteponunt Hebræum textum Græco, neque Catholici admittere debent, ne fateri cogantur vulgatam editionem Latinam, qua Ecclesia Catholica tot iam seculis vtitur, & quam Tridentinum Concilium authenticam esse iudicauit, totam quoque esse corruptam. Nam excepto Psalterio, Latina editio cum Hebræis codicibus magis conuenit, quàm cum Græcis.

Scio quidem Epiphanium libro de mensuris & ponderibus, Hieronymum in præfat. in Pentateuchum, & lib. de opt. gen. interpret. & Augustinum lib. 18. de ciuitat. Dei, cap. 43. & 44. scriptum reliquisse, septuaginta seniores de indu-

A stria quædam omisisse, quædam addidisse, & quædam aliter vertisse, quia sic eis dictabat Spiritus sanctus. Sed isti Patres piè quærebant rationes excusandi, & defendendi eam versionem, qua tunc Ecclesia vtebatur. Ceterum, si ita esset, quomodo Philo diceret, summam fuisse consonantiam rerum & verborum? Quomodo etiam assereret Aristæus omnes, qui eam initiò viderunt, acclamasse singula esse bene & fideliter versa? quomodo non admirati fuissent, tam multa detracta, tam multa addita, tam multa contrario sensu reddita?

TERTIO probatur ex multis sententiis, quæ in hac versione inueniuntur, quæ nullo modo cum B veritate cohærent. Quale est illud de supputatione annorum Mathusalem Gen. 5. Nam secundum Græcam editionem inuenitur Mathusalem vixisse XIV. annos post diluuium, cùm tamen in arca non fuerit. Solum enim octo animæ per arcam saluæ factæ sunt, id est, Noë, Sem, Cham & Iaphet, & vxores eorum, vt habemus Gen. 6. & I. Petri 3.

Quem nodum non aliter soluere potuerunt B. Hieronymus in quæst. Hebraicis, B. Augustinus lib. 15. ciuit. Dei, cap. 13. Eucherius, & alij in cap. 5. Gen. nisi admittendo esse errorem in codicibus Græcis, quem errorem licet non adscribant Patres illis senioribus septuaginta, sed iis, qui primi descripserunt libros ex Bibliotheca Re- C gis Ptolomæi: interim tamen codices, quos nunc habemus vitiatos esse negare non potuerunt. Tale est etiam illud Gen. 26. vbi LXX. habent, dixisse seruos Isaac de puteo: *Non inuenimus aquam*, cùm Hebræi & Latini codices habeant: *Inuenimus aquam*, quæ simul vera esse non possunt. Et certum est nostram lectionem esse veriorem, cùm proximè sequatur, propterea Isaac vocasse nomen loci illius abundantiam. Tale quoque est illud Ionæ 3. vbi LXX. habent: *Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur*, cùm Hebraici, & nostri codices habeant, *Adhuc quadraginta dies.* Quem locum exponens B. Hieronymus ostendit, non posse vllo modo defendi lectionem LXX. etiam B. Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 44. fate- D tur Ionam scripsisse dies quadraginta, non dies tres. Multa sunt alia eiusdem generis, sed hæc tria loco exempli adferre placuit.

Probatur VLTIMO, quia satis constat editionem LXX. interpretum à Iudæis multis in locis fuisse corruptam, vt Iustinus affirmat in Dialogo cum Triphone. Cõstat item eandem editionem sæpe sæpius emendatam ab Origene, Luciano, Hesychio, Hieronymo: nihil autem emendatur, nisi quod antè vitiatum est. Neque credibile est, eam editionem, quæ primis trecentis annis tot maculas contraxerat, reliquis annis mille ducentis inuiolatam atq; integram seruatam.

Deniq; constat tempore B. Hieronymi, vt ipse scribit in epist. 89. ad Augustinum, quę est 11. inter epistolas Augustini, omnes ferè Græcos co-

dices, ex versione septuaginta habuisse admixta multa ex Theodotione, asteriscis præfixis, deinde paulatim asteriscos excidisse: interiisse etiam editionem Theodotionis. inde aũt necessariò orta est confusio, vt iam nemo iudicare posit, quid in iis libris sit LXX. quid verò Theodotionis. Hæc de septuaginta.

CAPVT SEPTIMVM.

De editione Græca Testamenti noui.

A

DVÆ QVÆSTIONES de Græca editione Testamenti noui disputari solent. Prior est de auctoribus eius editionis. Posterior de auctoritate, & integritate eiusdem editionis.

B

Ac prior quidem quæstio nec admodum necessaria, nec valdè difficilis est. Nam inprimis cõstat Testamentum nouum Græcè scriptum esse ab iis Apostolis vel Euangelistis, quorum nomina in titulis singulorum librorum, vel epistolarum præfiguntur, exceptis duntaxat Euangelio Matthæi & Marci, & epistola ad Hebræos. siquidem Matthæum Hebraico sermone scripsisse Euangelium suum, testantur Irenæus lib. 3. cap. 1. Athanasius in synopsi, Hieronymus præfat. comment. in Matthæũ; & in c. 11. Oseæ, & in lib. de scriptoribus Ecclesiast. in Matthæo, & alij omnes.

Porro Athanasius loco citato existimat, ab Apostolo Iacobo Matthæi Euangelium in Græcam linguam esse translatum, alij verò Ioanni Apostolo, & alij ipsi Matthæo eam translationem tribuunt. Sed cuiuscunque sit, ita recepta est ab Ecclesia illa translatio, ac si ea lingua primùm scriptum fuisset Euangelium Matthæi. Quocirca non multum egemus Euangelio Hebraico, quod Munsterus edidit; nec illo etiam, quod nuper edi curauit Ioannes Tilius, in quo multa desunt, multa superuacanea sunt, non pauca etiam immutata cernuntur; & Deus nouit, vtrum id factum non sit ad detrahendam fidem Græcæ & Latinæ editioni, astutia videlicet Iudæorum, ex quorum promptuariis Euangelium illud prodiit.

C

MARCI verò librum Latinè ab ipso Marco Romæ scriptum esse, ac deinde ab eodem Aquileiæ in Græcam linguam conuersum, docet Adrianus Finus lib. 6. flagelli Iudæorum, cap. 80. & lib. 8. cap. 62. & qui Finum sequutus est, Petrus Antonius Beuther annot. 8. & 9. ad sacram Scripturam. In vita quoq; sancti Petri, quæ in Pontificali Damasi primum locum tenet, satis apertè indicatur, Marci Euangelium initio Latinè ab ipso scriptum fuisse. De epistola ad HEBRÆOS iam antea disseruimus, atque ostendimus eam epistolam vel ab ipso Paulo Græcè scriptã esse, vel certè ab Apostolo Græcè scriptã esse, vel certè ab Apostolico aliquo viro ex Hebraico sermone in Græcum esse translatam. Itaque Græca editio Testamenti noui vniuersa, Apostolos & Euangelistas auctores habet.

D

IAM VERO quod attinet ad auctoritatem, dubiũ esse non potest, quin editio Apostolica summæ sit auctoritatis, nisi fortè constet eam esse corruptam. De qua re ita sentiendum censeo, vt suprà de Hebraicis diximus, videlicet non esse Græcos codices corruptos generaliter; nec tamen esse fontes purissimos, vt necessariò quidquid ab eis dissentit corrigendum sit, vt falsò existimant Caluinus, Maior, Kemnitius, ceterique huius temporis hæretici.

Et verò, non esse Græcos codices in vniuersum atque omnino corruptos facilè demonstrari potest: nam etsi multa deprauare conati sint hæretici, tamen nunquam defuerunt Catholici, qui eorum corruptelas detexerint, & non permiserint libros sacros corrumpi. Plurima ex toto nouo Testamento abstulit, mutauitq; Marcion, vt testatur Tertullianus lib. 5. contra Marcionem: sed illa omnia ferè notauit Epiphanius hæres. 42. & in nostris codicibus Græcis habentur rectè. Ariani quoque abstulerant ex Euangelio Ioan. 4. *Spiritus est Deus*, sed indicauit & notauit B. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto ca. 11. & nostri codices Græci omnes hoc testimonium habent.

Quod autem non sint vbique incorrupti, sed aliqui interdum errores irrepserint, saltem negligentia librariorum, & non sit tutum semper Latina ad Græca corrigere: aliquot exemplis planum fiet. Certè 1. Cor. 15. legendum est: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis*, vt non solùm nostra Latina versio habet, sed etiam Caluinus probat cap. 7. Instit. §. 12. At Græci constanter legunt, secundus homo Dominus de cœlo, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Quã deprauationem mansisse vitio scriptorum ex corruptionibus Marcionis, patet ex Tertulliano li. 5. in Marcionem.

Præterea 1. Corinth. 7. vbi nos habemus: *Qui cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, &c.* Græci codices longè aliter habent, nam illud diuisus est, coniungunt cum sequentibus, sic, μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος, diuisa est vxor & virgo. Quam lectionem B. Hieronymus in lib. 1. cõtra Iouinianum affirmat non esse Apostolicæ veritatis. Rom. 12. vbi nos legimus: *Domino seruientes*: Græci non habent κυρίῳ sed καιρῷ δουλεύοντες, id est, tempori seruientes. Et tamen nostram lectionem esse verissimam, patet tum ex Hieronymo in epistola ad Marcellam, quæ incipit, Post priorem epistolam; vbi dicit, in emendatis Græcis codicibus haberi non καιρῷ sed κυρίῳ, tum ex Origene, Chrysostomo, Theophylacto, & aliis Græcis Patribus, qui sic legerunt, & explicauerunt in suis commentariis.

Denique constat in plurimis Græcis codicibus, deesse multas veræ Scripturæ partes, vt historiam adulteræ, Ioan. 8. Vltimum caput Marci; testimonium pulcherrimum Trinitatis, 1. Ioan. &

alia de quibus suprà disseruimus. Constat etiam quædam in omnibus Græcis codicibus inueniri, quæ non sunt partes diuinæ Scripturæ, vt Matth. 6. orationi Dominicæ additur: *Quia tuum est regnum & potentia & gloria in secula.* quæ verba non esse de textu, sed addita à Græcis, ex duobus intelligi potest. Primò ex eo quod Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus orationem Dominicam exponunt, & tamen nullam horum verborum mentionem faciunt, cũ omnes isti Græcè benè nouerint. Secundò ex eo quod Græci in sua liturgia recitant quidẽ hæc verba, sed non continuant cum oratione Dominica.

CAPVT OCTAVVM.

De Latinis editionibus.

DE LATINIS editionibus tria nobis explicanda sumpsimus. Primũ, quot, & quæ fuerint olim Latinæ editiones. Secundò, quis sit auctor eius, quæ nunc vulgata dicitur. Tertiò, quantæ sit auctoritatis hæc ipsa vulgata editio.

Ac vt incipiamus à PRIMO, editiones Latinas Testamenti veteris ex Græca versione LXX. & Testamenti noui, ex Græco fonte propè innumerabiles fuisse ante tempora Hieronymi testatur beatus Augustinus li. 2. doct. Christ. cap. 11. his verbis: *Qui*, inquit, *ex Hebræa lingua Scripturas in Græcam verterunt linguam, numerari possunt: Latini autem nullo modo. Vt enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus & aliquantulum facultatis sibimet vtriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari.* Idem docet S. Hieronymus præfat. in Iosue: *Apud Latinos*, inquit, *tot sunt exemplaria, quot codices, cùm vnusquisque pro arbitrio suo vel addiderit, vel subtraxerit quod ei visum est.*

Nihilominus tamen vna erat communior, quę vetus & vulgata editio dicebatur, vt patet ex D. Gregorio præfat. in libros moral. cap. 5. & ex B. Hieronymo in cap. 14. & 49. Isaiæ, & alibi. Et hæc videtur esse illa Itala interpretatio, quam B. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 15. omnibus aliis Latinis anteponit, cùm ait: *In ipsis interpretationibus Itala ceteris præfertur: nam est verborum tenacior cum perspicacitate sententiæ.*

At S. Hieronymus bis Testamentum vetus in Latinum conuertit; Primùm ex Græco, id est, ex versione LXX. vt intelligi potest ex lib. 2. contra Ruffinum, & ex epist. 10. Augustini & sequent. 11. quæ est Hieronymi ad Augustinum, necnon ex præfatione in Iob. Et rursum ex Hebræo, vt ipse idem testatur in lib. de viris illustr. extremo, & in præfationibus singulorum librorum, quos Latinos fecit.

Nouum autem Testamentum non conuertit de Græco in Latinum, sed solùm emendauit à multis erroribus, qui vitio librariorum irrepse-

A rant. De quo suo labore sic ipse loquitur libro de viris illustr. in fine: *Nouum Testamentum*, inquit, *Græcæ fidei reddidi.* Et præfat. Euangeliorum ad Damasum: *Ita*, inquit, *calamo temperauimus, vt iis tantùm, quæ sensum mutare videbantur, correctis, reliqua manere pateremur vt fuerant.* Quod si quis putet conuersum esse ab illo nouum Testamentum, quoniam B. Augustinus epistol. 10. ad Hieronymum scribit: *Proinde non paruas Deo gratias agimus de opere tuo, quod Euangelium ex Græco interpretatus es, &c.* Audiat Hieronymum dubium hoc soluentem in epist. 89. ad Augustinum quæ est 11. inter epist. Augustini: *Si me*, inquit, *in noui Testamenti emendatione suscipis, &c.*

B Porro D. Hieronymi versio ex Hebræo in Latinum mox cœpit à quibusdam Ecclesiis recipi, & publicè legi, vt patet ex epist. 10. Augustini ad Hieronymum, ita tamen vt etiam alia editio antiqua non contemneretur. Quod apertius intelligitur ex D. Gregorio in epist. ante præfat. in lib. moral. cap. 5. vbi dicit suo tempore Romanam Ecclesiam vtraque editione vti consueuisse, id est, antiqua versa ex Græco, & noua Hieronymi versa ex Hebræo. Post tempora autem B. Gregorij, videntur omnes Latinæ editiones euanuisse pręter vnam istam, quam nunc veterem, & vulgatam vocamus; de cuius auctore mox dicemus. Hoc autem nostro seculo iterum ad illam ætatẽ rediisse videmur, in qua omnes, qui aliquid poterant, continuò sacros libros transferebant. Siquidem C recentiorum, ac pręsertim hæreticorum Latinæ interpretationes numerari vix possunt. Sed de his hactenus.

CAPVT NONVM.

De auctore vulgatæ editionis.

NON parua quæstio est de hac nostra vulgata Latina editione, Sítne illa antiqua, quæ erat ante Hieronymum, an verò ipsius Hieronymi, an mixta ex vtraque. NON esse beati Hieronymi arbitrãtur, vel certè suspicantur Sanctes Pagninus præfat. suæ interpretationis Bibliorum ad Clementem VII. Pontificem Maximum, Paulus Foro D Sempronij Episcopus lib. 2. cap. 1. de die Passionis Domini. CONTRA esse B. Hieronymi contendũt Augustinus Eugubinus, & Ioannes Picus Mirandulanus in libris de hac re editis, aliíque nonnulli. At mixtam esse ex vetere, & noua, docent Ioannes Driedo lib. 2. cap. 1. de Eccles. dogmat. & Scripturis, & Sixtus Senensis lib. 8. Bibliothecæ sanctæ extremo.

Nos igitur gratia breuitatis & claritatis sententiam nostram, quatuor propositionibus cõplectemur.

PRIMA propositio. *Testamentum nouum Latinum editionis vulgatæ ex antiqua versione habemus, quam tamen beatus Hieronymus emendauit.* Id verò eo potissimũ argumento probamus, quod multa

loca,

loca, quæ beatus Hieronymus reprehendit in antiqua versione, nos in nostra inuenimus ita correcta, vt ipse affirmat esse corrigenda. Ac vt aliqua loca conferamus: In commentar. cap. 2. Matth. dicit illud: *In Bethlehem Iudææ*, debere esse, *In Bethlehem Iudæ*. Lib. 1. in Iouin. reprehendit illud 1. Corinth. 7. *Diuisa est mulier, & virgo*, & vult legendum, *Mulier innupta, & virgo, &c.* In epist. ad Marcellam, ad finem secundi tomi, reprehendit illud Rom. 12. *Tempori seruientes*, & legi vult, *Domino seruientes*. Ibidem reprehendit illud, 1. Timoth. 1. *Humanus sermo*, & docet legendum, *Fidelis sermo*. In comment. cap. 2. Galat. reprehendit illud: *Quibus ad horā cessimus*, & restituit, *Quibus neque ad horam cessimus*. Et in comment. cap. 5. reprehendit illud: *Persuasio vestra ex Deo est*, & vult legi, *Non est ex eo qui vocat vos*. In comment. cap. 1. ad Ephes. reprehendit illud: *Qui est pignus hæreditatis in redemptionem adoptionis*, & vult legi, *In redemptionem acquisitionis*. Hæc autem omnia, & alia id genus permulta ita nunc habemus in editione vulgata, vt ipse monet legi debuisse.

A

B

Præterea constat, Hieronymum emendasse nouum Testamentum iussu Pontificis Damasi: constat etiam eius emendationem fuisse receptam, & valdè placuisse hominibus eius temporis, vt intelligi potest ex epistola 10. Augustini ad Hieronymum. Non est igitur verisimile postea fuisse reiectam, sed potius retentam & conseruatam.

C

Neq; mouere debet, quod quædam loca non sunt emendata, vt Hieronymus monuit emendanda, quale est illud Rom. 12. *Sapere ad sobrietatem*, quod Hieronymus lib. 1. in Iouinianum vult legi, *Sapere ad pudicitiam*. Et illud 1. Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam*, quod Hieronymus in cap. 5. ad Galat. vult legi, *Ita vt glorier*. & quædam alia, quæ ipse corrigit in comment. epistolarum ad Galatas, ad Ephesios, & ad Titum. Nam ipse idem præfatione Euangeliorum ad Damasum fatetur, se non omnia correxisse, quæ corrigenda esse putabat, ne nimis multa immutasse videretur.

Præterea potest fieri, vt, dum ista commentaria scriberet, existimaret illa esse mutanda, quæ tamen postea cùm Testamentum nouum suscepit emendandum, re melius cōsiderata iudicauit non esse mutanda. Nam prius eum scripsisse ista commentaria, quàm Testamentum nouum emendauerit, colligitur ex lib. de viris illust. extremo, & sanè nostra versio in his duobus locis melior est, quàm illa, quam B. Hieronymus substitui tunc volebat.

D

SECVNDA propositio: *Psalterium vulgatæ editionis Latinæ non est illud, quod diuus Hieronymus transtulit ex Hebræo; neque illud, quod transtulit ex versione Græca LXX. interpretum, sed illud quod ipse emendauit, translatum ab antiquo interprete ex editione S. Luciani Martyris. Siquidem beatus Hieronymus circa Psalterium, quater laborauit. Transtulit enim illud ex Hebræo in Latinum, vt patet ex epistola eiusdem ad Sophronium; Item conuertit ex Græco in Latinū, ex pura editione septuaginta, vt habebatur in hexaplis Origenis, vt ipse testatur in epistola ad Suniam & Fretellam. Denique bis emendauit antiquam Latinam editionem, quæ translata erat ex Græca communi & vulgata, vt patet ex præfat. Psalt. ad Paulā & Eustochiū.* Sed singula breuiter demōstremus.

Dicimus igitur Psalterium nostrum non esse illud, quod B. Hieronymus transtulit ex Hebræo, idque certum est: nam illud exstat in operibus B. Hieronymi, & ferè vbiq; dissentit à nostro, saltem quo ad verba.

Addimus, neque esse illud, quod ipse vertit ex Origenis hexaplis, sed illud commune, quod bis emendauit; idq; probatur ex epistola ad Suniam & Fretellam: nam ibi dicit, quod habetur Psal. 5. *Dirige in conspectu tuo viam meam*, aliter haberi apud LXX. & omnes alias interpretationes, excepta cōmuni & vulgata: At nostra editio ita habet, igitur nostra editio est illa cōmunis & vulgata & à pura interpretatione LXX. seniorum distincta. Præterea ibidem Hieronymus dicit quod habetur Psalm. 73. *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra*, haberi apud LXX. in hexaplis, & apud omnes alios interpretes: *Incendamus, vel comburamus omnes dies festos*, & solùm in vulgata haberi, *Quiescere faciamus*. At nos habemus, quiescere faciamus. Item quod habemus Psal. 103. *Petra refugium herinaciis*, dicit LXX. vertisse, *Refugium leporibus*: igitur nostra non est illa ipsa versio LXX.

Denique in tota illa epistola sæpissimè ponit verba Latini Psalterij, vt tunc erat in communi vsu, & in Ecclesiis cantabatur: at illa omnia in nostro inuenimus, igitur nostrum est Psalterium illud commune, & peruulgatū. Porro commune à Hieronymo vocari illud, quod Origenes, & postea Lucianus emendauit, perspicuum est ex illa ipsa epist. ad Suniam & Fretellam. Sic enim initio epistolæ S. Hieronymus loquitur: *Sciatis aliam esse editionem, quam Origenes, & Cæsariensis Eusebius, omnesq; Græci tractatores, κοινὴν, id est, communem appellant, atq; vulgatam, & à plerisq; nunc Λουκιανὸς dicitur, aliam septuaginta interpretum quæ in ἑξαπλοῖς codicibus reperitur.*

TERTIA propositio: *Probabile nobis est librum Sapientiæ, & Ecclesiastici, & Machabæorum, nos non habere ex versione Hieronymi, sed ex antiqua translatione, cuius auctor ignoratur.* Ad hoc mouemur. Primò, quia B. Hieronymus nusquam affirmat se transtulisse hos libros, neque vllæ exstant præfationes eius in hos libros, cùm tamen in epist. 89. ad Augustinum quæ est 11. inter epist. Augustini, dicat se singulis libris præfatiunculas præfixisse. Secundò, quia B. Hieronymus hos libros arbitrabatur apocryphos, vt patet ex prologo Galeato, & ex præfat. Prouerbiorum; proinde verisimile est, eum neglexisse horum librorum interpretationem. Tertiò, quia multa citantur ex his libris à B. Cypriano, præsertim in lib. de

exhortatione martyrij, & aliis Patribus B.Hieronymo antiquioribus, eo modo prorſus, vt nos in noſtra vulgata editione habemus.

Qvarta propoſitio. *Reliqua omnia ex Hieronymi verſione ex Hebræo habemus in editione vulgata.* Id probatur:

Primo, quoniam conſtat B.Hieronymũ primum & ſolum ex antiquis tranſtuliſſe ex Hebræo in Latinum Teſtamentum vetus: & rurſum conſtat, noſtram editionem translationẽ eſſe ex Hebræo in Latinum, exceptis Pſalmis, Sapientia, Eccleſiaſtico, & Machabæis. Quod Hieronymus tranſtulerit ex Hebræo, ipſe teſtatur lib. de viris illuſtribus extremo. Quod ipſe primus ex antiquis, patet ex Auguſtino in epiſt.8.& 10.& lib.18. de ciuit. Dei, cap.43. & ex omnibus Hieronymi præfationibus; in quibus ſemper deprecatur calumniam, quod auſus ſit ex Hebræo transferre. Quod poſt eum vſq; ad noſtra tempora, nemo idem tentauerit, certo certius eſt.

Iam verò quod vulgata editio, translatio ſit ex Hebræo, ipſa quodam modo clamat, dum penè vbiq; concordat cum Hebræo, & à Græco diſſentit. Sunt prȩterea certa indicia huius rei ferè in omnibus libris. Nam in Pentateucho, præſertim Gen.5. omnes libri antiqui, quia erant ex verſione LXX. expreſſi, continebant errorem illum de numero annorum: at noſtra editio Hebraicæ veritati cõſentit. In lib. Eſter & Danielis, ſæpe in ipſis libris inuenimus annotatiunculas B. Hieronymi dicentis, ſe expreſſiſſe fideliter, quæ erant in Hebræo, reliqua autem de editione vulgata, vel ex Theodotione addidiſſe.

Præfatione in Iob, dicit in antiqua editione Latina, & Græca libri Iob, deeſſe ad 800. verſus, quos ipſe de Hebræo in ſua editione poſuerit: at noſtra editio integerrima & pleniſſima eſt, non minus, quàm Hebraica. Deniq; in commentariis Prophetarum, ferè vbiq; duas verſiones ponit & explicat, id eſt, ſuam, quæ eſt noſtra vulgata, & aliam Septuaginta interpretum.

Secvndo probatur, quia illa omnia, quæ B. Hieronymus præfat. in Pentateuchum, & lib. de opt. genere interpretandi, dicit non haberi in editione LXX. & ſe addidiſſe in ſua translatione ex Hebræo, in noſtra vulgata editione inuenimus; vt illud: *Ex Ægypto vocaui filium meum*, Oſeæ 11. &; *Videbunt, in quem transfixerunt*, Zach.12. &; *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparaſti diligentibus te*, Iſai.64.

Tertio probatur ex iis locis, quæ B. Hieronymus monet, ſe aliter vertiſſe, quàm LXX. verterint, quæ in noſtra editione omnia inuenimus, vt ipſe ſe vertiſſe dicit. In epiſt.89. ad Auguſt. quæ eſt 11. inter epiſtolas Auguſtini, ait Ionæ 4. ſe vertiſſe *Hederam*, vbi LXX. verterunt *Cucurbitam*. Item in quæſt. Hebraicis in Geneſim dicit, Gen.2. legendum: *Compleuit Deus die ſeptima opus ſuum*, cùm apud LXX. legeretur, *Die ſexta*. Ibidem dicit legẽdum: *Vocata eſt virago*, cùm apud LXX. dicatur, A *Mulier*. Ibidem dicit legendum; *Immiſit ſoporem in Adam*, cùm apud LXX. ſit, *Immiſit ecſtaſim*. ſimilia multa inueniuntur, tum in quæſtionibus Hebraicis, tum in commentariis Prophetarum.

S. Gregorius quoq; lib.20. moral. cap.24. explicans illud: *Mutatus eſt mihi in crudelem*; dicit antiquam translationem longè aliter habuiſſe, ſed hanc nouã ex Hebraico factam eſſe meliorẽ. At in noſtra eſt, *Mutatus eſt mihi in crudelẽ*, Iob.30.

Qvarto probatur ex præfationibus. Nam ipſe teſtatur in epiſt. ad Auguſtinum iam citata, ſe editioni ſuæ ex Hebræo ſingulis penè libris præfatiunculas præfixiſſe, quas etiam nunc videmus in Bibliis vulgatæ editionis, nec vllus vnquam B negauit, eas eſſe Hieronymi: At certè non eſt credibile totum opus periiſſe, præter ſolas præfatiunculas. Qui enim abiecerunt vel neglexerunt editionem beati Hieronymi, cur, quæſo, præfatiunculas conſeruarunt?

At in contrarium tria argumenta potiſſimùm fieri ſolent. Argumentum Primvm Pauli Foroſemproniẽſis & Sanctis Pagnini ſumitur ex multis locis, in quibus noſtra verſio ab Hebraica veritate diſſentit; nec enim credibile eſt, Hieronymum Hebraicæ linguæ peritiſſimum in ea re labi potuiſſe.

Respondeo, duplici de cauſſa accidiſſe, vt noſtra verſio ab Hebraico textu aliquando diſſentire videatur. Vna eſt, eaque longè lateq; patens, C incuria librariorum, de qua re paſſim ipſe in prȩfationibus ſuis cõqueritur. Altera cauſſa eſt, quia ſæpe B. Hieronymus nõ tam verba, quàm ſenſum exprimere ſtuduit, vt faciendum eſſe ipſe idem docet in lib. de opt. genere interpretandi. Exemplum ſit in illis verbis Eccl.1. *Peruerſi difficilè corriguntur, & ſtultorum infinitus eſt numerus.* Videntur enim hæc verba longè aliud ſonare, quàm Hebraica, quæ ad verbum ſic habent: מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת, hoc eſt, *Peruerſum non poterit ad dirigere; & ſtultum non poterit ad numerari.* Sed certè Hieronymus elegantiſſimè ſenſum expreſſit. De hoc argumento plura dicemus in ſequenti capite.

Argumentum Secvndvm Hieron. præfat. in D Pſal. & in Iob, & in Paralip. admonet ſe diſtinxiſſe ſuam editionem per aſteriſcos & obeliſcos: at in noſtra vulgata non videmus iſta ſigna; non igitur eſt Hieronymi vulgata noſtra editio.

Respondeo, ex ipſo Hieronymo in epiſtola ad Auguſtinum ſuprà citata, Hieronymum diſtinxiſſe per aſteriſcos & obeliſcos eam editionem, quam fecerat ex Græco, non autem eam, quam fecerat ex Hebræo. In Pſalterio igitur noſtro vulgato debuiſſent eſſe aſteriſci & obeliſci, quorum meminit Hieronymus in præfatione, ſed exciderunt negligentia librariorum: neque hoc eſt mirum, nam etiam tempore ipſius cœperant excidere, vt patet ex illa ipſa præfatione, & ex epiſtola ad Suniam & Fretellam. In lib. autem Iob & Paralipomenon noſtræ editionis vulgatæ, nunquam

fuerũt, nec esse debent asterisci vel obelisci. Hinc enim duas præfationes nos habemus tam in Iob, quàm in Paralipomenon, quarum prior, in qua non fit mẽtio asterisci & obelisci, pertinet ad nostram versionem, quæ est ex Hebræo, posterior in qua fit mẽtio eorum signorum, pertinet ad aliam versionem, quam fecit ex Græco. A

TERTIVM argumentum. Multa inueniuntur in nostra editione vulgata, quæ B. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, in libro de optimo genere interpretandi, in commentariis in Prophetas, & in Ecclesiastem docet, aliter fuisse vertenda: igitur fieri non potest, vt editio nostra vulgata sit illa ipsa translatio, quam Hieronymus fecerat ex Hebræo. B

RESPONDEO, quatuor de caussis accidisse, vt quædam in nostro textu sint, quæ beatus Hieronymus reprehendit. PRIMA est, error & negligentia librariorum. SECVNDA caussa est, varia significatio vocabulorum, interdum enim possunt duo significare, & D. Hieronymus modò vnam, modò alteram significationem sequutus est; exemplum habemus in Ecclesiaste: nam beatus Hieronymus bis vertit Ecclesiastem, vt patet ex præfatione commentariorum in Ecclesiastem, & præfatione Prouerbiorum. Et quidem in prima translatione vertit cap. 2. *Cogitaui trahere carnem meam in vinum.* & sic etiam in commentario exponit: at in secunda translatione maluit vertere: *Cogitaui abstrahere carnem meam à vino*, quam lectionem nos habemus; & melior est nostra lectio. Nam verbum Hebræum בַּיַּיִן potest significare in vino, seu in vinum, & etiam de vino siue à vino, nam litera ב deseruit & loco, in, & loco, de, contextus autem magis requirit, à vino, quàm in vinum. Sequitur enim, *vt animum meum transferrem ad sapientiam.* C

Quod autem litera ב accipiatur frequenter pro מִן, id est, ex, de, ab, perspicuũ est ex his locis, Exod. 12. vers. 43. Exod. 35. vers. 32. Exod. 38. vers. 8. & Leuit. 8. vers. 32. & 2. Paralipom. cap. 16. vers. 6. Quod verò beatus Hieronymus soleat variis modis vertere, quando verba id ferant, testatur ipsemet libro primo apologiæ contra Ruffinum, vbi dicit Psalm. 2. se vertisse: Adorate purè: & tamen in commentariis exposuisse: Adorate filium, quoniam vox Hebræa ambigua est. D

TERTIA caussa est, quia ipsemet postea mutauit sententiam, & loca sua correxit. Ac vt exemplum aliquod proferamus, libro de optimo genere interpretandi, & præfatione in Pentateuchum, dicit Isaiæ 11. non debere legi: *Flos de radice eius ascendet*; sed, *Nazaræus de radice eius ascendet*: & LXX. hoc nomen Nazaræi, malè prætermisisse, & hunc locum citari à Matthæo cap. 2. vbi dicit: *Vt impleretur quod dictum est per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur.* at ipse idem postea vertit, sicut verterant septuaginta, nimirum; *Et flos de radice eius ascendet.* Et in commentario, cap. 11. Isaiæ, reddit rationem huius rei; quoniam verbum Hebręum ibi positum נֵצֶר scribitur per Tsade, cùm Nazaræus dicatur à verbo נֵזֶר, per Zain, quocirca comment. cap. 2. Matth. dicit illud; *Quoniam Nazaræus vocabitur*, non esse desumptum ex aliquo vno Propheta, sed ex eo, quod omnes Prophetæ Dominum sanctum futurum esse prædixerunt. Pari ratione lib. 5. comment. in Isa. fatetur cap. 19. malè se vertisse: *Erit terra Iudæ Ægypto in festiuitatem*, cùm potius verti debuerit, *in pauorem*. & hoc posteriore modo nos iam habemus in vulgata editione.

QVARTA caussa est, quia etsi B. Hieronymus interdum senserit, quædam mutanda in sua versione, & ea notauerit in suis commẽtariis, tamen Ecclesia postea magis iudicauit veram primam versionem, & illam retinere maluit in editione vulgata. Nam li. 5. commẽt. in Isaiam, vbi B. Hier. dicit se vertisse, *Festiuitatem*, pro *Pauore*, Ibidem dicit se malè vertisse: *Refrenantem*, pro *Lasciuientem*, & tamen videmus in nostra editione vulgata priorem correctionẽ Hieronymi admissam, posteriorem non admissam, quod certè non videtur casu factum, sed iudicio posteritatis, vel potius ipsius Ecclesiæ. Et hoc modo ad multa alia responderi potest.

His omnibus addi potest interdum Hieronymum videri reprehendere versionem nostram, cùm tamen eam non reprehendat, sed solùm explicet, quæ sit vis Hebręę vocis, vt cùm in quæstion. Hebrai. dicit cap. 1. Genesis, pro eo quod nos habemus, Spiritus Domini ferebatur super aquas: in Hebręo esse, Incubabat seu fouebat more auis.

CAPVT DECIMVM.

De auctoritate Latinæ editionis vulgatæ.

TERTIA, eaque potissima restat quæstio. Quantæ videlicet auctoritatis sit Latina vulgata editio. Et quidem hæretici nostri temporis, quamquã inter se non parum dissentiant in authentica editione Latina eligenda, tamen aduersus Ecclesiam mirificè omnes consentiunt. Siquidem Lutherani volunt solam Lutheri versionem habendam esse authenticam, vt patet ex decreto quodam Lipsensi, cui Melanchthon, Pomeranus, Maior, aliiq; permulti subscripserũt. De quo decreto vide Staphilum in tertio topico prædicamento Lutheranæ Theologiæ.

At Zvvingliani quibus Anabaptistæ & Caluinistæ consentiunt, nullam esse volunt authenticam versionem, vt ex præfatione Tigurinæ editionis patet, vbi docent, non debere Ecclesiam alligari ad vnam aliquam versionem. Nihilominus tamen tam Lutherani, quàm Zvvingliani in eo conueniunt, vt editio Latina vulgata non sit habenda pro authentica, cùm innumerabiles errores in ea deprehendantur.

Hinc ex castris Lutheri prodiit in aciem Martinus

tinus Kemnitius; ex castris Zvvinglianorum Ioannes Caluinus, qui aduersus Concilium Tridentinum scribentes, quartam sessionem præ ceteris vexant, in qua Concilium definit, vulgatam editionem Latinam habendam esse pro authentica. Scripsit etiā de eadem re Georgius Maior præfatione in Psalmos, & Tilmannus Heshusius in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 1.

At non pauciores pro vulgata editione scripserunt, in quibus sunt Ioannes Driedo lib. 2. cap. 1. de Ecclesiast. dogmat. & Script. Franciscus Titelmannus in prologo apologetico pro editione vulgata noui Testamenti, Andreas Vega lib. 15. in Concilium Tridentinum, cap. 9. Iodocus Tiletanus in prima parte apologiæ pro Concilio Tridentino, contra Kemnitium, Lindanus lib. 1. de optimo genere interpretandi, Melchior Canus lib. 2. de locis, cap. 13. Sixtus Senensis lib. 8. Bibliothecæ sanctæ, in refutatione vltimæ hæresis. Quorum diligentiam imitari cupiētes, his argumentis rem eandem comprobamus.

Primvm est argumentum ipsius Concilij. Ait enim Synodus Tridētina, eam à se probari sacrorum librorum Latinam editionem, quę longo tot seculorum vsu in ipsa Ecclesia probata est. Nec enim temerè per annos ferè mille, hoc est, à tempore B. Gregorij omnis Ecclesia Latina hac vna editione vsa est, omnes concionatores hanc explanauerūt, & populis proposuerunt, omnia Cōcilia ex hac editione testimonia protulerunt ad confirmanda dogmata fidei. Porro Ecclesiā totis octingentis vel nongentis annis germana Scripturæ interpretatione caruisse: atq; in iis quæ ad fidem & religionem pertinēt, errores interpretis nescio cuius pro verbo Dei coluisse, mirum est, si cui mirum & absurdum non esse videatur; præsertim si ex Apostolo didicerit, 1. Timoth. 3. eam esse *columnam & firmamentum veritatis.*

Secvndvm argumentum sumo ex testimoniis veterū. Nam vel hęc nostra versio est Hieronymi, vel certè illa antiqua cōmunis, quam Augustinus vocat Italā: si est illa antiqua, magnum testimoniū habet ab Augustino lib. 2. de doct. Christ. c. 15. vbi dicit, eam omnibus esse præferendam: si autē est Hieronymi, vt nos suprà probauimus, habet testimonia omnium veterum, qui eam videre potuerunt. Nam inprimis D. Avgvstinvs lib. 18. ciuit. Dei, c. 43. *Non defuit*, inquit, *temporibus nostris presbyter Hieronymus homo doctißimus, & trium linguarū peritißimus, qui ex Hebræo in Latinū diuinas Scripturas conuertit: cuius tantum literarum laborem Hebræi fatentur esse veracem.* Et epist. 10. ad Hieronymum dicit, eius versionem seu potius emendationem Testamenti noui omnibus probari. Item B. Gregorivs lib. 20. moral. cap. 24. *Quia*, inquit, *hæc noua translatio ex Hebræo nobis eloquio cuncta verius transfudisse perhibetur, credendum est, quidquid in ea dicitur; & oportet, vt verba illius nostra expositio subtilius rimetur.*

A S. Isidorvs lib. 6. etymol. cap. 5. *Presbyter* inquit, *Hieronymus trium linguarū peritißimus, ex Hebræo in Latinum eloquium diuinas Scripturas conuertit, eloquenterq́; transfudit, cuius interpretatio meritò ceteris anteponitur.* Et lib. 1. de offic. diuin. c. 12. *De Hebræo*, inquit, *in Latinum eloquium tantummodo Hieronymus presbyter sacras Scripturas conuertit, cuius editione generaliter omnes Ecclesiæ vsquequaque vtuntur, eò quòd veracior est in sententiis, & clarior in verbis.* Hæc ille, cui subscribit Rabanus lib. 2. de institutione clericorum, cap. 54.

Porro qui deinceps secuti sunt, D. Anselmus, D. Bernardus, Rupertus, Haymo, Hugo, Richardus, & alij omnes satis ostendunt, se hanc editio-
B nem præ ceteris probasse, cùm eam solùm explanandam susceperunt. Adde etiam, quod non solùm Latini versionem hanc probarunt, sed etiam Græci, qui quædam diuina volumina à Hieronymo in Latinum ex Hebræo conuersa, ipsi ex Latino in Græcum transfuderunt, vt diuus Hieronymus testatur, libro de viris illustribus, in Sophronio, & libro secundo contra Ruffinum.

Tertivm argumentum. Habuerunt Hebræi sua lingua authenticam Scripturam; Græci quoque habuerunt Græcè authenticam Scripturam, id est, Testamentum vetus ex versione LXX. & Testamenti noui ipsos primos fontes: igitur æquum fuit, vt Latina Ecclesia, in qua sedes Petri
C est, & in qua perpetuò fides Christiana mansura erat, haberet sua lingua authēticam Scripturam; non autem habuit aliam ferè à mille annis, quàm istam; igitur ista authentica censenda est.

Qvartvm argumentum. In Conciliis generalibus Ecclesię aut paucißimi, aut interdum nulli inueniuntur linguæ Hebraicæ periti: malè igitur prouisum esset Ecclesiæ, si in rebus grauibus non posset fidere Latinæ editioni, sed deberet recurrere ad Hebraicos codices, & mendicare à Rabbinis hostibus suis veritatem. Idem dicere possumus de Græca lingua: nam etsi nunc vtcunque multi inueniuntur, qui Græcè nouerint, tamen non semper ita fuit. Nam si Ruffino credimus libro histor. 10. cap. 21. ex sexcentis E-
D piscopis, qui ad Concilium Ariminense conuenerunt, nemo fuit qui sciret, quid sibi vellet ὁμοούσιος. Et propterea cùm callidi quidam hæretici Ariani proponerēt Synodo, an vellet Christum colere, an ὁμοούσιον, omnes clamauerunt, se nolle ὁμοούσιον, sed Christum.

Deniqve idem experimento comprobatur. Videmus enim nouos hæreticos, qui contempta antiqua editione nouis interpretationibus student, adeo diuersas, & inter se dissentientes editiones cudere, vt nihil ferè certi ex eorum editionibus haberi poßit. Quare Martinus Lutherus in libro contra Zvvinglium de veritate corporis Christi in Eucharistia: *Si diutius*, inquit, *steterit mundus, iterum erit necessarium, vt propter diuersas Scripturæ interpretationes, quæ nunc sunt,*

ad con-

ad conseruandam fidei unitatem, Conciliorum decreta recipiamus, atq; ad ea confugiamus.

Superest argumenta aduersariorum soluere, sed antea libet notare mendacia quædam aperta, quæ Martinus Kemnitius & Ioannes Caluinus suis argumentis admiscuerunt.

PRIMVM CALVINI mendacium est, nec iudicio, nec recto delectu factum esse, vt ex interpretationibus diuersis vna obtinuerit inter indoctos. At certè cum omnibus interpretationibus abolitis, hæc nostra supra mille annos in vsu totius Latinæ Ecclesiæ fuerit, aut nulli fuerunt totis mille annis in Ecclesia docti, aut impudenter mentitur Caluinus. Deinde Sophronium, Augustinum, Gregorium, Isidorum, Bedam, Anselmum, Rupertum, Bernardum, aliosq; tam multos insignes viros non existimo inter indoctos numerandos esse: & tamen isti omnes editionem nostram, vt suprà demonstrauimus, aut inter ceteras, aut etiam præter ceteras laudarunt.

ALTERVM eiusdem mendacium est, decreuisse Tridentinos Patres, minimè esse audiendos eos, qui ex fonte ipso purum liquorem proferunt, & ex certa veritate falsum coarguunt. Hoc ideo mendacium voco, quod nihil eiusmodi in decreto Concilij legatur. Nec enim Patres fontium vllam mentionem fecerunt, sed solùm ex tot Latinis versionibus, quæ nunc circumferuntur, vnam delegerunt, quam ceteris anteponerent; & (quod Ecclesiæ grauitatem, & constantiam decebat) antiquam nouis, probatam longo vsu recentibus adhuc, ac, vt sic loquar, crudis, denique vnam multis inter se dissidentibus, & pugnantibus prætulerunt.

TERTIVM mendacium est eiusdem Caluini, adeò nullam esse in vulgata editione integram paginam, vt vix tres sint continui versus, non insigni aliquo errore fœdati. At si ita est, cur ibidē Caluinus, cùm suscepisset notandos locos in Psalmis perperam versos, nihil omnino in primi Psalmi translatione notauit? non habet fortasse primus Psalmus tres continuos versus? Sed non est opus, opinor, in tam apertis mendaciis refellendis immorari. Ad Kemnitium veniamus.

PRIMVM KEMNITII mendacium est, Concilium Tridentinum decreuisse, vt pro iis quæ Spiritus sanctus in fontibus Hebraicis & Græcis scripsit, ea recipiamus quæ à librariis mutata, mutilata, vel addita sunt. Hoc esse mendacium manifestum, nemo non intelligit. Quis enim, non dico Catholicus, sed sanæ mentis homo, vnquam diceret, librariorum vitia suscipienda pro Spiritus sancti verbis? Deinde nónne Concilium eodem loco iubet, vt sacra Biblia, quàm emendatissimè fieri poterit, imprimantur?

SECVNDVM est eiusdem, in indice librorum prohibitorum à Paulo IIII. edito, damnari omnes editiones Bibliorum, etiam veteris interpretis, in quibus vel manifestissima quædam vulgatæ editionis errata correcta sunt. Hoc etiam crassissimum mendacium est: nō enim damnantur in eo indice nisi editiones quædam ab hæreticis, vel suspectis impressoribus factæ: & omnes aliæ permittuntur.

TERTIVM eiusdem Kemnitij mendacium est, Concilium Tridentinum sess. 21. cap. 2. vt probet Ecclesiam habere auctoritatem dispensandi in Sacramentorum substantialibus contra institutionem Christi, abuti æquiuocatione veteris versionis, vbi 1. Corinth. 4. ministri Christi vocantur dispensatores mysteriorum Christi. Quo loco exclamat Kemnitius: *Bone Deus, quanta est Antichristi impudentia in tanta luce cognitionis linguarum, de tam graui materia tam pueriliter ludere? cùm Paulus οἰκονόμους vocet ministros Christi.* Hæc ille.

At nobis meritò licet exclamare; Bone Deus, quanta est hominis hæretici impudentia, vt crassissima mendacia pro veritate obtrudere non vereatur? Nam inprimis Concilium ibidem disertè testatur, Ecclesiam non posse mutare substantialia Sacramentorum, sed tantùm statuere modum & ordinem, quo Sacramenta administrari debeant. Deinde Concilium non abutitur voce dispensatoris, vt Kemnitius somniat; non enim dicit, Ecclesiam posse dispensare in Sacramentis, quomodo dispensat in votis & legibus, sed posse dispensare Sacramenta, id est, administrare, porrigere, tradere fidelibus: & instar fidelis ac prudentis œconomi in dispensandis bonis domini sui, & familia alenda, certam rationem & modum posse præscribere, modò nihil fiat contra leges & mandata principis.

POSTREMVM Kemnitij mendacium est, Concilium Tridentinum ideo voluisse vulgatam editionem esse authenticam, quia tota transformata est ad dogmata Pontificia. Quod mendacium non solùm est hominis impudentis, sed etiam imprudentis, siquidem contra suum auctorem maximè pugnat. Si enim Pontificia dogmata habentur in editione vulgata, sequitur Pontificia dogmata esse antiquissima, & ipsorum dogmata contraria planè esse recentia: nam editionem vulgatam etiam ipsi fatentur esse vetustissimam.

Præterea, si editio vulgata facta esset post Lutheri tempora, esset aliqua ratio suspicandi, eam esse accommodatam de industria ad Pontificia dogmata: At facta est ante mille annos, & omnia, quæ illi reprehendunt in vulgata editione, nos ostendemus sic esse citata ab antiquissimis Patribus, & semper sic fuisse in vulgata editione. Sed aduersarij, quod ipsi faciunt, idem etiam ab aliis fieri credunt: & quia Martinus Lutherus Biblia pessima fide conuertit, vt patet ex Ioanne Cochlæo in vita & actis Lutheri anni M.D.XXII. vbi legimus, in noua translatione Testamenti noui per Lutherum facta, fuisse notata ad mille

loca immutata, id est, addita, vel detracta, vel deprauata: idcirco putant etiam Catholicos hoc facere, sed certè falluntur. Fides enim Catholica non eget præsidiis mendaciorum, vt illorum figmenta.

CAPVT VNDECIMVM.

Soluuntur obiectiones hæreticorum contra vulgatam Latinam editionem.

ARGVMENTA hæreticorum contra vulgatam editionem, ad tria reuocari possunt. PRIMVM est, quia beatus Hieronymus multa aliter vertit, quã nos habeamus, & multa reprehendit in nostra editione vulgata: sed iam est responsum suprà capite VIII.

SECVNDVM argumentum. Magis credendum est esse verbum Dei, quod habetur in fontibus Hebraicorum & Græcorum codicum, quàm quod habetur in riuulis versionum: nam Hebræi & Græci codices, Prophetarum & Apostolorum sunt, qui errare non poterant: Latini autem sunt variorum interpretum, qui errare poterant. Nam aliud esse interpretem, aliud Prophetam, docet Hieronymus in Pentateuchum. Et idem Hieronymus pasśim reprehendit veterem interpretem in suis cõmentariis, & lib. 1. contra Iouinianum; B. Augustinus autem non solùm in genere dicit, interpretes posse errare li. 2. de doct. Christ. ca. 12. & epist. 19. & 59. sed etiam epist. 8. ad Hieronymum asserit, Hieronymum in sua interpretatione errare potuisse.

Accedit, quod Patres pasśim docent ad fontes Hebræos & Græcos esse recurrendum. Hieronymus in libro contra Heluidium, & in epistola ad Marcellam, quæ incipit; *Post priorem epistolam.* docet Latinam editionem Euangeliorum, ad Græcos fontes reuocandam: & idem dicit de Latina editione Testamenti veteris emendanda ex Hebræo, in comment. cap. 8. Zachariæ. Idem habet Augustinus li. 2. doct. Christ. ca. 11. 12. & 15. & epist. 59. & alibi. Et quod mirabilius est, in ipso iure Pontificio dist. 9. can. Vt veterum, ita dicitur: *Vt veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinãda est, ita nouorum veritas Græci sermonis normam desiderat.*

RESPONDEO, negari non posse, quin sint fontes Scripturarum anteponendi riuulis versionum, quando constat, fontes non esse turbatos: nunc autem fontes multis in locis turbidos fluere, iam antè ostẽdimus: & certè vix dubitari potest, quin sicut Latina Ecclesia constantior fuit in fide retinenda, quàm Græca; ita etiam vigilantior fuerit in suis codicibus à corruptione defendendis. Quod enim olim Hieronymus scripsit ad Damasum in epist. de nomine hypostasis, nunc maximè habet locum, videlicet profligato à Græcis patrimonio, apud Latinos tantùm incorruptam Patrum hæreditatem seruari.

A Ad illud autem quod obiiciebatur, interpretes interdum labi potuisse: non desunt, qui respondeant, veterem interpretem noui Testamenti, & etiam beatum Hieronymum interpretem Testamenti veteris, peculiari Spiritus sancti lumine illustratos, errare non potuisse: sed non est opus eò confugere. Admittimus enim, interpretem non esse Prophetam, & errare potuisse: tamen dicimus, eum non errasse in illa versione, quam Ecclesia approbauit.

Nam vulgata editio non est vnius auctoris, sed quædam habet ex Hieronymo, quædam ex Luciano, quædam ex Theodotione, quædam ex alio quodam interprete innominato: stultum au-
B tem videtur dicere, Theodotionem hæreticum non potuisse errare, & etiam Hieronymum nusquam errasse, cùm ipse in cap. 19. Isaiæ dicat, se errasse, & Ecclesia correctionem eius receperit. Non igitur auctores illos canonizauit Ecclesia, sed tantùm hanc versionem approbauit: nec ita tamen approbauit, vt asseruerit nullos in ea librariorum errores reperiri: sed certos nos reddere voluit, in iis præsertim, quæ ad fidem & mores pertinent, nulla esse in hac versione interpretum errata.

Ad aliud de emendatione Latinorum codicũ ad Hebræos & Græcos, respondeo, quatuor temporibus licere nobis recurrere ad fontes Hebræos & Græcos, vt illi Patres monent.

C PRIMO, quando in nostris codicibus videtur esse error librariorum, sic videmus nunc in Missalibus nouis emendatum illud Eccles. 45. *Dedit illi coram præcepta*, cùm antea prauè legeretur; *Cor ad præcepta.* Nam in Græco est κατὰ πρόσωπον. vbi nulla est ratio dubitandi. facile autem fuit, ex *coram*, facere *cor ad.* Sic Ecclesiastici 24. illud: *Ego quasi fluuius Dorix*, deberet corrigi; *Ego quasi fluuij Diorix*, vt est in Græco. Nam Dorix fluuius nusquam est. Quamquam enim Rabanus in commentario huius loci dicat, ex sententia quorundam, flumen Armeniæ esse, qui Dorix appelletur; tamen id nullo auctore probat. Διώρυξ autem est fossa à flumine deducta ad irrigandam terram.

D Sic Sapient. 12. *Ipsum qui non debet puniri condemnas, & exterum extimas à tua virtute*; non malè correctum videmus in bibliis Louaniensibus hoc modo: *Ipsum qui non debet puniri condemnasse exterum putas à tua virtute*, vt clarè ex Græco colligitur: & manifestè librariorum est error, licet sanctus Gregorius lib. 3. moral. cap. 11. priorem sententiam piè exposuerit.

Sic illud Psalmi 41. *Ad Deum fontem viuum*, tutò mutari posset, *in fortem viuum*. Nam in Hebræo est apertè לאלהים לאל חי ad Deum, ad fortem viuum, & in Græco est etiam πρὸς τὸν θεὸν ἰσχυρὸν, vbi nulla est occasio erroris. In nostro facilè potuit mutari fortem in fontem, præsertim cùm præcedat: *Sitiuit anima mea.* Sic etiam in Missali emendatum videmus illud Ioannis 19.

Accepit

Accepit eam in sua, quod ante erat, *in suam*, cùm Græcus codex apertè habeat εἰς τὰ ἴδια.

SECVNDO, quando Latini codices variant, vt non possit certò statui, quæ sit vera vulgata lectio, possumus ad fontes recurrere, & inde iuuari ad veram lectionem inueniendam. Sic Iosue 5. quidam Latini codices habent: *Quibus iurauit, vt ostenderet eis terram fluentem lacte & melle*; quidam habent, *vt non ostenderet, &c.* Vera lectio videtur esse posterior. Nam in Hebræo constanter additur, Non. Sicut è contrario Iosue 11. quidam codices habent: *Non fuit ciuitas, quæ non se traderet*: quidam habent: *Non fuit ciuitas, quæ se traderet*; & hoc est verius, quia conforme est Hebræo, & verba sequentia id requirunt. Sic Lucæ primo, quidam codices habent: *Redemptionem plebis suæ*: quidam, *plebi suæ*. & hæc videtur verior, cùm in Græco sit τῷ λαῷ ἀυτοῦ.

TERTIO, quando verba aut sententia in Latino est anceps, possumus recurrere ad fontes, si fortè ibi non sit ambiguitas. Sic quod legimus Genes. 3. *Maledicta terra in opere tuo*, potest intelligi de opere futuro, id est, dum coles eam: & de præterito, id est, de peccato Adæ, propter quod terra maledicta est. At in Hebræo non est ambiguũ, siquidem בַּעֲבוּרֶךָ nõ potest significare nisi propter te, id est, propter peccatum tuum. vnde etiam monet beatus Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, rectè vertisse eos, qui dixerunt: *Maledicta terra in transgressione tua*. Quamquam non inficior potuisse fieri, vt in Hebræo esset בְּעָבְדֶךָ & librariorum vitio mutatum sit Daleth in Resch.

Sic etiam quod legimus Lucæ secundo: *In terra pax hominibus bonæ voluntatis*. illud, *bonæ voluntatis*, ambiguum est, potest enim referri ad homines, & ad pacem; sed ex Græco colligitur, melius coniũgi cum pace, vt hic sit sensus, in terra pax hominibus, Pax, inquam, bonæ voluntatis Dei erga homines. Nam εὐδοκία, vt plurimum, non est bona voluntas hominis, sed bona voluntas Dei erga homines. Sic Psalm. 2. *Ne quando irascatur Dominus, Et; Cùm exarserit in breui ira eius, Et; Beati, qui confidunt in eo*: apud Latinos dubium est, an hæc dicantur de Patre, an de Filio: nam de vtroque fit mentio in Psalmo isto: sed ex Hebræo manifestè colligitur, hæc dici de Filio. Denique Psalmo 138. *Non est occultatum os meum à te*, in Latino dubium est, an sit os oris, an os ossis. Sed in Hebræo est clarum, est enim עָצְמִי non פִּי.

QVARTO & vltimo, licet recurrere ad fontes, ad energiam & proprietatem vocabulorum intelligendam. Sic illud Exod. 1. *Ædificauit illis domos*; intelligimus ex Hebraica phrasi significare fœcunditatem, & filiorum copiam. Vt etiam illud Psalmi 112. *Qui habitare facit sterilem in domo*. Illud quoq; Psalm. 138. *Imperfectum meum viderunt oculi tui*, Hebræa vox apertè declarat propriè embrionem significare. Et illud ibidem: *Mi-*

A *rabilis facta est scientia tua ex me*, ex Hebræo textu facilè declaratur, significat enim mirabiliorem esse scientiam Dei, quàm vt possit homo capere. Qualem etiam Hebraismum agnoscent, qui huius linguæ periti sunt, in illis Pauli verbis Ephes. 3. *Scire etiam supereminentem scientiæ caritatem Christi*. Non enim sensus est, caritatem Christi donum esse scientia eminentius, vt verba sonare videntur, sed caritatem Christi maiorem esse, quàm vt scientia comprehendi possit.

Argumentum TERTIVM sumunt ex variis locis, in quibus videtur omnino vulgata editio errorem continere. Et quamquam absque vllo ordine ista loca ipsi proponunt; nos tamen ordine B referemus; primùm loca, quæ adferunt ex variis libris Scripturarum Testamenti veteris; deinde quæ adferunt ex Psalmis; postremò quę adferunt ex Testamento nouo.

CAPVT DVODECIMVM.

Defenduntur loca, quæ Kemnitius deprauata esse dicit in editione vulgata.

PRIMVS locus est Genes. 3. vbi legimus: *Ipsa conteret caput tuum*. Quem locum Kemnitius dicit esse corruptum, vt inde probetur intercessio, & patrocinium MARIÆ, cùm legendum sit, Ipsum conteret caput tuum: nam de semine, id est, C Christo loquitur Scriptura, vt omnes veteres docent. RESPONDEO, inprimis editionem vulgatam variè habere; quidam enim codices habent, *Ipse*; quidam, *Ipsa*. Et propterea non esse contra vulgatam editionem, si conuincatur debere legi, Ipse, vel Ipsum.

Dico SECVNDO, non esse improbabile debere legi, *Ipsa*, neque esse hanc deprauationem Papistarũ. Nam etiamsi multi codices Hebraici habeant הוא: tamen legi vnum, in quo erat scriptum היא, id est, Ipsa, ac præterea remotis punctis illam vocem Hebraicam הוא posse interpretari Ipsam, nimis rudis est qui nescit. Passim enim occurrit in sacris Bibliis הוא pro היא. Sic Genes. 3. vers. 12. Exod. 3. vers. 8. Adde quod (*Ipsa*) D legerat CLAVDIVS Marius VICTOR lib. 1. in Genesim, ALCIMVS Auitus lib. 3. carminum, cap. 6. CHRYSOSTOMVS hom. 17. in Genesim, AVGVSTINVS lib. 2. de Gen. contra Manichæos, cap. 18. & lib. 11. de Gen. ad literam, cap. 36. AMBROSIVS lib. de fuga seculi, cap. 7. GREGORIVS lib. 1. moralium, cap. 38. Eucherius, Rupertus, Beda, Rabanus, & Strabus, ac Liranus in hunc locum, & BERNARDVS serm. 2. super Missus est. Itaque mendacium est, quod Kemnitius dicit, omnes veteres legere Ipsum.

At DICES, verbum Conteret, in Hebręo est masculini generis, igitur refertur ad semẽ, quod etiã est masculini generis, non ad mulierẽ, quę est fœminini. RESPONDEO, id nõ esse nouũ in Scriptura, vt cũ nominibus fœmininis cõiungantur prono-

mina, aut verba generis masculini, Ruth 1. vers. 8. dicit Ruth ad nurus suas. יַעַשׂ יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים & Esther primo vers. 20. וְכָל־הַנָּשִׁים יִתְּנוּ & Eccles. 12. vers. 5. וְיִשַּׁחוּ כָּל־בְּנוֹת & alia huiusmodi plurima reperiuntur.

Secvndvs locus est Genes. 6. vbi legimus: *Cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum.* quem locum Kemnitius vult esse corruptum, ad extenuandum peccatum originale, cùm in Hebræo sit יֵצֶר לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם figmentum cordis eius tantum malum omni die.

Respondeo, sensum esse eundem; nam illud *figmentum cordis* significat cogitationem cordis, quia à corde fingitur & formatur, vt etiam Hebræi in eum locum docent. Idem autem est, *cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum*, & *figmentum*, id est, *cogitatio cordis non est, nisi malum.* Non autem sequitur hinc, vt Lutherani putant, omnia opera hominum esse mala: nam illa est hyperbole Scripturæ, qua sæpe vtitur ad rem aliquam extollendam: sicut in eodem capite dicitur; *Omnis caro corruperat viam suam.* Et tamen ibidem dicitur; *Noë vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis.*

Tertivs locus est Genesis nono, vbi legimus: *Qui effuderit sanguinem hominis, fundetur sanguis illius.* Hunc locum dicit Kemnitius mutilatum esse, cùm in Hebræo sit: *Qui effuderit sanguinem hominis per hominem, fundetur sanguis illius.* Respondeo, illam omissionem non reddere sensum falsum, neque imperfectum; proinde non esse magni momenti: Sensus enim est, tam in Hebræo, quàm in Latino, Qui occiderit hominem, occidetur etiam ipse.

Qvartvs locus est Genes. 14. vbi legimus: *At verò Melchisedech Rex Salem, proferens panem & vinum, erat enim Sacerdos Dei altissimi.* Hunc locum dicit corruptum, vt inde probare possemus sacrificium Missæ: nam in Hebræo non habetur verbum offerendi, nec rationalis coniunctio, vt in vulgata editione.

Respondeo, inprimis falsò Kemnitium dicere, haberi in vulgata editione verbum offerendi. Nec enim legimus, obtulit; sed protulit panem & vinum. Coniunctionem autem rationalem habet vulgata editio, sed habet etiam Hebræus textus, etsi eam Kemnitius, vel propter imperitiam non viderit, vel propter malitiam videre noluerit. Nam licet in Hebræo sit וְ, non כִּי, tamen illud וְ sæpissimè accipitur pro כִּי, vt Isa. 64. *Tu iratus es, & peccauimus*, id est, quia peccauimus, vbi similiter est וְ, pro, כִּי. Genes. 20. *En morieris propter mulierem, quam tulisti, habet enim virum* וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל Genes. 30. *Experimento didici, quia benedixerit mihi Dominus* נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה, & eiusmodi loca plurima in Hebræorum codicibus reperiuntur.

Itaque Melchisedech protulit panem & vinum, vt illud Deo in sacrificium offerret, quia erat sacerdos Dei altissimi, & hoc facto gessisse eũ

A figuram sacrificij nostri, quo sub specie panis & vini corpus & sanguinem Christi offerimus Deo, omnes veteres Græci & Latini affirmant, vt Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromatum, Eusebius lib. 5. demonstrat. Euangel. c. 3. Epiphanius hæres. 79. Chrysostomus hom. 35. in Genes. Cyprianus lib. 2. epist. 3. Ambrosius lib. 4. de Sacramentis, cap. 3. Hieronymus in comment, cap. 26. Matthæi. Augustinus lib. 17. ciuit. Dei, c. 17. & Eucherius lib. 2. in Genes. c. 18. Deniq; Psal. 109. dicitur de Christo: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinẽ Melchisedech*, vt exponit Paulus Heb. 5. & 7. At cur Christus sacerdos est secundum ordinẽ Melchisedech, nisi quia ille obtulit panem & vinum, B hic seipsum in specie panis & vini?

Qvintvs locus est Numerorum vltimo capite, vbi nos habemus: *Omnes viri ducent vxores de tribu, & cognatione sua: & cunctæ fœminæ de eadem tribu maritos accipient:* quem locum non Kemnitius, sed Osiander in annotationibus ad harmoniam Euangelicam notauit. Nam hoc præceptũ videtur aduersari plurimis exemplis Scripturarum. Iosabeth enim filia Regis Ioran de tribu Iuda, fuit vxor Ioiadæ Pontificis de tribu Leui, 2. Paralip. 22. Ruth Moabitis fuit vxor Booz de tribu Iuda, Ruth 4. Michol de tribu Beniamin fuit vxor Dauidis de tribu Iuda, 1. Reg. 18. Item omnes Hebræi iurarunt Iudicum vltimo, se non daturos vxores de filiabus suis alicui ex tribu Beniamin: C igitur si iuramẽtum non intercessisset, licebat dare filias de vna tribu viris de altera tribu. Et beata Virgo Maria de tribu Iuda cognata erat Elizabeth de tribu Leui, Lucæ 1.

Denique videtur etiam contra textum Hebræum, vbi solùm habetur, vt mulieres quæ sunt hæredes bonorum paternorum, non possint nubere aliis viris quàm de sua tribu: de viris autem & de mulieribus quæ non sunt hæredes, nulla habetur lex.

Abvlensis in hunc locum dicit, legem istam non inclusisse tribum Leui, nec mulieres alienigenas: & in casu necessitatis, & propter magnos Principes & Reges, potuisse in ea dispensari. sic respondet ad omnia exempla allata. At in D lege diuina nemo poterat dispensare. Deinde Dauid cùm accepit Michol in vxorem, non erat Rex, nec erat eius coniugium cum Michol tam necessarium, vt propterea debuerit in lege diuina dispensari.

Melius respondet Canvs lib. 2. de locis, cap. 14. sed non plenè rem explicat. Sensus igitur legis tam vulgatæ editionis, quàm textus Hebraici hic est, vt cùm aliqua mulier caret fratribus, & proinde est hæres, non possit nubere alicui, qui non sit de tribu sua, & nullus vir possit eam accipere, etiamsi ipsa vellet, nisi sit de eius tribu. Itaq; datur lex, & viris, & mulieribus, sed tamen propter mulierum bona.

Quod hic sit verus sensus legis, patet ex fine legis. Finis enim est, vt ibi dicitur, ne commisceantur

tur hęreditates,& transeant de vna tribu in aliam. Porro ad hunc finem obtinendum,non oportuit iubere absolutè ne Matrimonia fierent extra propriam tribum,sed tantùm ne fierēt extra tribum, cùm mulier nuptura est hæres. Et hoc modo satis fit omnibus exemplis allatis.

Ad id autem, quod dicebatur, aliter haberi in Hebræo, respondeo, falsum esse. Nam inprimis lex data mulieribus, in textu Hebræo clara est, vt etiam in Latino. Lex autem data viris, quam isti dicunt non haberi in Hebræo, illis verbis comprehenditur אִישׁ בְּנַחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; *Filij Israël adhærebunt, vnusquisque in possessione tribus patrum suorum.* Aduersarij putant illud (*adhærebunt*) referri ad possessionem, vt sit sensus; Adhærebunt possessioni, id est, manebunt in possessione tribus suæ: at non ita est, sed refertur ad coniugem, vt sit sensus; Filij Israël adhærebunt, nimirum vxori, id est, coniungent Matrimonia vnusquisque in possessione tribus suæ, id est, non transeundo per coniugium ad possessionem alterius tribus. Hunc esse sensum colligitur ex sequentibus. sequitur enim; *& omnis filia hæreditans possessionem adhærebit viro tribus suæ, &c.* atque ita hunc locum intellexerunt Eusebius lib. 1. hist. cap. 6. Epiphanius hæres. 78. Ambrosius in cap. 3. Lucæ, Beda in caput primum Lucæ, Damascenus lib. 4. cap. 15.

S E X T V S est primo Esdræ nono, vbi dicit, nos habere, pax illius, cùm esse deberet, paxillus. R E S P O N D E O, hîc etiam esse errorem librariorum: nam Hebræa vox est, יָתֵד paxillus, seu clauus. & multi Latini codices habent paxillus.

S E P T I M V S est Iob quinto: *Voca si quis est, qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* Hunc locum vult Kemnitius deprauatum, ad inuocationem Sanctorum comprobandam. R E S P O N D E O, fortè fuisse ebrium, cùm hoc scripsit, Kemnitium: nam apertissimè in Hebræo est Iob. 5. קְרָא־נָא הֲיֵשׁ עוֹנֶךָּ וְאֶל־מִי מִקְּדֹשִׁים תִּפְנֶה quæ ad verbum sic habent; *Voca nunc, si est respondens tibi, & ad aliquem de Sanctis respice.* Et sanè si quæritur verbum expressum, hîc expressissimum est.

O C T A V V S locus est Prouerbiorum 16. vbi habemus: *Pondus & statera iudicia Domini sunt, & opera eius omnes lapides seculi.* cùm deberet esse lapides sacculi, iuxta Hebræum כִּיס quod marsupium significat; non seculum, quod dicitur עוֹלָם vel עַד. R E S P O N D E O, in nostra editione esse varias lectiones, & eam esse veram, quæ habet sacculi. in alia, errore scribarum, positum esse seculi.

N O N V S est Ecclesiastæ 9. *Nescit homo, vtrum odio vel amore dignus sit.* Quem locum vult Kemnitius esse deprauatum, vt inde probetur dubitatio fidei de remissione peccatorum: quod idem antea scripsit Caluinus cap. 5. Instit. §. 28.

R E S P O N D E O, interpretem nostrum optimè vertisse, non quidem numerando verba Hebraica, sed ea expendendo, & sensum eorum exprimendo. Sic habet textus Hebræus: גַּם אַהֲבָה גַם שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם, hoc est, & amorem & odium non est sciens homo, sed omnia ante faciem ipsorum. Sensum horum verborū hunc esse vult B. Hieronymus in commentario huius loci: *Porro, inquit, hic sensus est; Inueni iustorum quidem opera in manu Dei esse, & tamen vtrum amentur à* D E O, *an non, nunc eos scire non posse: In futuro igitur scient, & in vultu eorum sunt omnia, id est, antecedit eos, cùm de hac vita decesserint, notitia istius rei, quia tunc est iudicium, nūc certamen.* Hæc ille. Quam verissimam loci huius intelligentiam non potuit interpres melius reddere, quàm illis verbis: *Nescit homo vtrum odio vel amore dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta.*

Atne quis obiiciat, scire impios, se dignos odio: animaduertēdum est, de solis iustis Ecclesiastem loqui, qui cùm nullius peccati sibi conscij sint, tamen certò statuere non possunt, dum hîc viuunt, iusti ne sint, an non: ex quo sequitur, vt ignorent, vtrum odio vel amore digni sint.

D E C I M V S est Ecclesiastici 5. *De propitiato peccato noli esse sine metu.* Hunc etiam locum vult Kemnitius deprauatum, ad probandam incertitudinem remissionis peccatorum. R E S P O N D E O, varias hîc esse lectiones, vt Cornelius Iansenius in hunc locum ostendit. Quidam enim codices habent, de propitiato peccato; & quidam, de propitiatione, siue de propitiatu peccati. quæ posterior videtur melior, cùm sit conformior Græco textui περὶ ἐξιλασμοῦ μὴ ἄφοβος γίνου.

Sed etiam hinc conuincitur esse falsa hæreticorum sententia, qua iubent, hominem certò credere se esse iustum, vel fore iustum, si ita credat: nam vel loquitur Sapiens de propitiatione iam obtenta, vt sit idem, de propitiatione peccati, & de propitiato peccato, & tunc falsum est, quod illi dicunt, hominem debere esse securum de obtenta venia: vel loquitur de propitiatione obtinenda, & tunc falsum est, quod idem dicunt, hominem debere esse securum de venia obtinenda. Sed de his suo loco.

V N D E C I M V S est Ecclesiastici 16. *Misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum.* Conqueritur Kemnitius, nos addidisse nomen meriti, quod non est in Græco, & sic deprauasse hunc locum ad merita bonorum operum ostendenda. sicut antea conquestus erat Caluinus Institutionum, capite decimo, §. 52. R E S P O N D E O, in Græco textu non esse nomen Meriti, quia hoc nomen est Latinum, & ille textus est Græcus, tamen esse aliquid, quod idem significet, & rectissimè per meriti vocabulum exprimatur. est enim κατὰ ἔργα, nemo autem, qui Græcæ linguæ vel tenuissimè sit peritus, negare potest, quin κατὰ ἔργα significet Latinè pro meritis operum.

D V O D E C I M V S est Ioël 2. *Præstabilis super malitia.* Quæ verba Kemnitius dicit nihil significare,

& in Ecclesia nostra sine vllo intellectu cani. Respondeo, Hieronymum in textu suo hoc verbum posuisse, & in commentario etiam hac voce vsum, cui pati debet Kemnitius, vt plus tribuamus, quàm sibi. Significat autem prestabilis super malitia, excellens in miserando, & in pœna condonanda, quod propriè Deo conuenit. Estque idem cum illo; *Pœnitens super malitia*, quod ad verbum est in Hebræo. Nam נחם est pœnitere, in niphal. Posset etiam non malè, si verba Latina consideremus, *Præstabilis super malitia*, idem esse, quod melior, quàm vt à malitia vinci queat. Quod quidem verissimum est, cum nulla immanitate, aut numerositate peccatorum, infinita Dei benignitas vnquam superetur.

Decimvs tertivs est, Micheæ quinto, vbi legimus: *Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël.* Hunc locum deprauatum vult esse Osiander in annotationibus ad harmoniam Euangelicam; & corrigendum, pro Paruulus es, parum est, vt sis in millibus Iuda, &c. Dicit enim, imperitum interpretem non animaduertisse, Hebræos carere neutro genere, & pro eo vsurpare masculinum vel fœmininum: proinde licet צְעִיר sit masculini generis, tamē debere verti in neutro Parum, non Paruulus. Et probat, quia quod sequitur; *Ex te mihi egredietur, &c.* non rectè cohæret cum superioribus, nisi dicatur, Parum est, &c.

Respondeo, interpretem nostrum rectè vertisse: nam ei consentiunt Chaldæus & Græcus codex, & Hieronymus sic legit in commentario huius loci, & quod maius est, Matthæus cap. 2. sic citauit, dixit enim; *Minima es*, non *Parum est.* & quamquam Hebræi vtantur interdum aliis generibus pro neutro, tamen non semper. Ad rationem eius, dico optimè cohærere sequentia cum præcedentibus, si præcedentia legantur cum interrogatione, vt legit Matthæus, qui propterea vertit negatiuè; *Nequaquam minima es*, quia legerat, *Paruula es?*

CAPVT XIII.

Defenduntur loca, quæ in Psalmis malè reddita fuisse à Latino interprete, Caluinus contendit.

Nvnc ad ea loca veniemus, quæ Ioannes Caluinus in antidoto Concilij Tridentini, tanquam corrupta & deprauata notauit, & quāuis ante nos diligenter hoc idem præstiterit, Gulielmus Lindanus in libris de optimo genere interpretandi: tamen non videtur inutile, si hæreticorum calumniæ à pluribus refellantur.

Igitur Primvs locus est in illis verbis Psalmi secundi: *Apprehendite disciplinam.* Quem locum ostendit Caluinus vitio interpretis deprauatum, cùm in Hebræo sit נַשְּׁקוּ-בַר *Osculamini filium*; nec potuerit hoc vllo modo accidere

A culpa librariorum, cùm nulla sit literarum similitudo.

Respondeo, ad verbum in Hebræo esse: *Osculamini*, siue *adorate filium*: tamen sensum eius loci rectissimè versum, per *Apprehendite disciplinam.* Nam sic vertit Chaldæus, sic Græcus, sic omnes veteres Græci & Latini hactenus legerunt. Est igitur obseruandum, cùm dicitur; Osculamini filium, sensum esse, agnoscite Filium Dei esse verum Regem, & Messiam vestrum osculando illi manum honoris gratia: vt & beatus Hieronymus exponit libro primo cōtra Ruffinum: & propterea etiam verti posse, Adorate filium. Porro agnoscere filium esse Regem &

B Messiam, non aliter possumus, quàm fidem & doctrinam eius recipiendo. Et quid aliud est, Apprehendite disciplinam, nisi eruditionem & doctrinam Filij Dei recipite?

Secvndvs locus Psalmo 4. *Filij hominum vsquequo graui corde.* Hunc locum reprehendit ibidem Caluinus, quod in Hebræo nihil simile sit: nam pro illis verbis nostris, *Graui corde vt quid*; in Hebræo est כְּבוֹדִי לִכְלִמָּה gloria mea ad ignominiam.

Respondeo, valdè verisimile esse, corruptum esse textum Hebræum vitio librariorum: nam si mutetur ב in כ, & puncta mutentur, fiet *graues corde vt quid*, nimirum sic כִּבְדֵי לֵב לָמָּה & sine dubio sic legerunt septuaginta, quorum versio-

C nem omnes Patres Græci & Latini sequuti sunt, præter Hieronymum, qui quoniam aliter legit, vertit, inclyti mei: sensus tamen semper est idem, quod sufficit ad veritatem interpretationis. Deus enim eo loco conqueritur de hominibus, quod neglectis æternis, diligant temporalia: & quidem secundum versionem Græcam & Latinam, vocat eos graues corde, quia tales sunt vitio suo: secundum Hebræum textum, vt modò se habet, vocat eos gloriam suam, seu inclytos suos, quia tales sunt beneficio diuino, si in eis imaginem cœlestem, non vitium proprium consideremus. Porro illud כְּבוֹדִי esse potest vel participium passiuum verbi כָּבֵד, vel nomen verbale.

D Tertivs est Psalm. 31. *Conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina.* Hunc etiam locum reprehendit Caluinus, propterea quod in Hebræo sunt alia verba & alius sensus. Ad verbum enim est in Hebræo; *Succus meus sine humore, & viror meus versus est in siccitates æstiuas.* Et quidem sensus nostræ editionis est; Conuersus sum ad pœnitentiam tempore ærumnæ, & afflictionis, dum spina calamitatis in me figi cœpit: sensus autem Hebraicæ veritatis est; Omnia mea bona perierunt, quomodo humor & viror in æstate Solis ardore siccatur, & perit.

Respondeo, nostrum interpretem non posse reprehendi in hoc loco, quia non vertit ex Hebræo, sed de Græco transtulit in Latinum; Græcus autem textus nostro textui optimè

responde-

respondet. Videntur autem LXX. interpretes paulò aliter legiſſe textum Hebræum, quàm modò ſe habeat. Proinde eſſe errorem ſcribarum in Hebræo. Nam minima mutatione vnius vel duarum literarum poteſt fieri, vt ſit in Hebræo ſenſus noſtræ editionis. Illud enim נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי, verſus eſt; *Viror meus*, ſi legatur נֶהְפַּכְתִּי לְשַׁדִּי, erit; *Conuerſus ſum in ærumna mea*, quemadmodum legit etiam beatus Hieronymus, qui vertit; *Verſatus ſum in miſeria mea*. Et quod ſequitur: בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ; *In ſiccitates æſtiuas*, ſi legatur ſic; בְּתָרְבוּנֵי קוֹץ erit; *Dum configitur mihi ſpina*.

Et certè ſi cùm videmus in Latino textu, facilè potuiſſe aliquid mutari à librariis propter literarum ſimilitudinem, & non potuiſſe in Hebræo, dicimus errorem librariorum eſſe in Latino: cur hoc loco, vbi facilè potuit fieri error in Hebræo, & non in Græco, vel Latino, non etiam dicemus, in Hebræo errore librariorum textum eſſe immutatum?

QVARTVS eſt, in eodem Pſalmo: vbi enim legimus: *In chamo & freno maxillas eorum conſtringe, qui non appropinquant ad te*. Vult Caluinus, deberi legi; In lupato & freno eorum ad coërcendum ne accedant ad te. RESPONDEO, mira eſſe eius in hac re impudentiam: nam & LXX. & beatus Hieronymus in ſuo Pſalterio ad Sophronium, & omnes Patres ſic ſemper legerunt, vt nunc legimus: & Hebræa verba, etiam vt nunc habentur, ſic poſſunt commodiſsimè exponi.

QVINTVS eſt in Pſalm. 37. *Quoniam lumbi mei impleti ſunt illuſionibus*. Et quid intelligemus, inquit Caluinus, per lumbos impletos illuſionibus? RESPONDEO, verbum Hebræum נִקְלֶה ignominiam & ardorem ſignificare: quocirca Dauidem loqui de eo pruritu ac ardore libidinis, qui dum in corpore exiſtit, illuſiones in mẽte gignit: porrò Græcum interpretem, quem Latinus, & (quod magis eſt mirum) Chaldæus ſequutus eſt, effectum pro cauſſa poſuiſſe, quod neque nouum, neq; mirum cuiquam videri debet.

SEXTVS eſt in Pſalm. 67. *Qui habitare facit vnius moris in domo*. Caluinus vult deberi legi, qui habitare facit vnicos in domo, id eſt, qui orbes & ſolitarios ditat familia.

RESPONDEO, verba Hebræa optimè recipere plures ſenſus, & omnes veros. Vnus ſenſus eſt; Qui in domo ſua, quæ eſt Eccleſia, habitare facit, homines vnius moris, id eſt, vnius fidei, vnius ſpei, vnius voluntatis, iuxta illud Actor. 4. *Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna*. Qui enim diuerſæ fidei, aut voluntatis ſunt, vt hæretici & ſchiſmatici, in Eccleſia permanere non poſſunt, ſed vel ipſi exeunt, vel eiiciuntur. Hunc ſenſum expreſſerunt ſeptuaginta, & inde Latinus interpres; & omnes ferè Græci & Latini Patres. Neque hic ſenſus ab Hebræa voce diſcedit, nam יְחִידִים venit à verbo יָחַד, quod eſt vnire, inde fit יָחִיד vnitus, ſiue vnus è multis compoſitus. Quia tamen etiam vnicum & ſolitarium ſignificat; inde eſt alius ſenſus etiam verus; Qui facit vt homines derelicti & ſolitarij, qui non habent, à quibus defendantur, tamen ſecuri habitẽt in domibus ſuis, diuino eos auxilio protegente. Huc videtur reſpexiſſe diuus Hieronymus, qui vertit ſolitarios. Tertius ſenſus eſt etiam verus, & alios non deſtruens; Qui facit homines vnicos, id eſt, orbos, vel ſteriles habitare in domo, id eſt, magnam familiam poſsidere.

Neque abſurda eſt eorum expoſitio, qui ſic interpretantur; Facit habitare ſolitarios in domo, id eſt, facit, vt quidam præ amore cœleſtis contemplationis, relicta frequentia ad loca deſerta ſe recipiant, & ſoli habitent, vt olim Helias, poſtea Ioannes Baptiſta, & noſter Paulus, Antonius, Hilarion, & alij fecerunt.

SEPTIMVS eſt in eodem Pſalmo, vbi pro eo, quod habemus: *Qui habitant in ſepulchris*. Caluinus contendit eſſe legendum; *In ſiticuloſo loco*. Et quidem negari non poteſt, quin vox Hebræa צְחִיחָה locum arẽtem, & ſiccum deſignet. Sed neque credibile eſt, id ignoraſſe Græcum interpretem, cùm vocabulum ſit ſatis notum. Voluit igitur interpres horrorem deſerti illius exprimere, vnde Deus populum ſuum eduxit; quod quidem inſtar ſepulcri eſſe videbatur. Qua phraſi vſum videmus Ezechielem cap. 37. qui Babylonicam captiuitatem ſepulcra Iudæorum nominauit.

OCTAVVS eſt in eodem Pſalmo, vbi dicitur: *Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa, Rex virtutum dilecti, dilecti, & ſpeciei domus diuidere ſpolia. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri*. Hunc locum præ ceteris maximè vexat Caluinus, dicens, interpretem, vbi ſenſus optimè fluit in verbis Dauidis, inuoluiſſe ænigmata, vnde ſe nullus Oedipus expediat. vult autem ipſe legi, Reges exercituum fugerunt, fugerunt, & habitatrices domus diuiſerunt ſpolia. Si dormiſtis inter medias ollas, eritis ſicut pennæ columbæ, quæ tecta eſt argento, & cuius alæ tectæ ſunt flauo auro.

RESPONDEO inprimis, non poſſe accuſari Latinum interpretem, qui vertit fideliſsimè, quod in Græco reperit. Et quanquam in Latina editione locus iſte valdè obſcurus eſt, tamen etiam eſt obſcurus in Græco & Hebræo, & in ipſa Caluini verſione, vt patet.

Dico præterea, poſſe facilè Hebræum textum ad noſtram lectionem accommodari: nam illud מַלְכֵי צְבָאוֹת ſignificat Reges virtutum, ſeu exercituum: tamen ſi puncta mutentur, & legamus מַלְכִּי צְבָאוֹת erit, Rex virtutum, ſicut מַלְכִּי צֶדֶק Rex iuſtitiæ. Et illud יִדֹּדוּן ſignificat, Fugient, tamen LXX. videntur legiſſe יְדִידוּת, vna tantum litera mutata, quod ſignificat, Dilectum; quæ vox habetur in titulo Pſalmi 44. vbi dicitur canticum dilecti. Illud autem נְוַת בַּיִת ſignificat habitatricẽ domus, non habitatrices, vt malè vertit Caluinus:

ſignificat etiam mulierem ſpecioſam & delicatam, quæ ferè ſemper domi manet; & inde tranſlato vocabulo, ſignificat ſpeciem & pulchritudinem. Nam B. Hieronymus hoc loco vertit Pulchritudo, & alibi ferè ſemper.

Denique illud שְׁפַתַּיִם, non ſignificat ollas, vt Caluinus putat. Nam eſt dualis numeri, & proinde ſignificat aliquid natura ſua duplicatum. Sic enim ferè vtuntur duali Hebræi. Ollæ autem ſunt infinitæ: ſed ſignificat duo labia, ſiue duos terminos, aut ordines. Nam שָׁפַת eſt ordinare. Vnde Hieronymus hîc vertit; *Inter terminos:* & LXX. *Inter cleros*, id eſt, ſortes, ſiue hæreditates, quaſi diceret; Inter terminos duarum ſortium. Habemus igitur, lectionem noſtram non eſſe alienam à textu Hebræo. Nunc ſenſum explicemus.

Senſus igitur illorum verborum, vt ex Auguſtino & aliis Patribus colligitur, talis eſt: *Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa:* id eſt, Dominus dabit prædicatoribus Euangelij os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere, & contradicere omnes aduerſarij eorum. Nam quæ dicent, ſignis etiam & prodigiis confirmabũt. *Rex virtutũ dilecti, dilecti*, id eſt, ille Dominus, de quo dicebamus, eſt Rex virtutum, id eſt, Rex potentiſsimus, Dominus exercituum multorum millium Angelorum, & ſimul Pater dilecti, dilecti, id eſt, Meſsiæ Filij ſui dilectiſsimi, qui etiam dabit diuidere ſpolia ſpeciei domus, id eſt, dabit iiſdem prædicatoribus, vt diuidant ſpolia Gentium ad Chriſtum conuerſarum, ad ſpeciem & decorem domus ſuæ, quæ eſt Eccleſia. Illud enim, ſpeciei, eſt datiui caſus, & idem valet quod, ad ſpeciẽ. *Si dormiatis inter medios cleros*, id eſt, ſi vos ô Prædicatores & Paſtores Eccleſiæ maneatis inter duas ſortes, ſiue hæreditates, cœleſtem & terrenam, ita vt dum hîc viuitis, non toti ſitis in rebus temporalibus occupati; nec toti in ſpiritualibus; nec toti in actione; nec toti in contemplatione, ſed in medio: tunc erit Eccleſia quaſi columba formoſiſsima & pulcherrima, habens alas deargentatas, & dorſum deauratum, &c.

NONVS eſt ibidem vbi legimus: *Vt quid ſuſpicamini montes coagulatos.* Vult enim Caluinus eſſe legendum, vt quid inuidetis montibus opimis. Sed cùm verbum illud: רָצַד, non niſi hoc loco inueniatur, & tot ſint ferè expoſitiones huius verbi, quot ſunt interpretes; cur, quæſo, magis ſequendus erit vnus Campenſis, quàm interpretes ſeptuaginta? Certè non poterit Caluinus ex vllo alio loco Campenſis ſui verſionem confirmare. Cùm igitur neceſſariò interpretum iudicio acquieſcendum ſit, quis non videt LXX. interpretes omnibus aliis anteponendos eſſe, præſertim cùm eorum verſionem Catholica Eccleſia tam longo vſu approbauerit.

DECIMVS eſt ibidem, vbi legimus: *Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum.* Sic enim A legendum Caluinus cenſet, Etiam defectores vt inhabitet Dominus Deus. At profectò nimia eſt hæc libido contradicendi, cùm & ſenſus ſit idem, & verba vulgatæ editionis ſint meliora, & ipſe etiam S. Hieronymus ex Hebræo vertit; Nõ credentes inhabitare Dominum Deum.

VNDECIMVS eſt ibidem, vbi legimus: *Conuertam in profundum maris.* Nam in Hebræo contrarium haberi Caluinus dicit, hoc eſt, Reducam ex profundis maris. At primum, poſſe rectè ex Hebræo verti, In profundum, teſtatur R. Dauid, qui aſſerit, interdum מִן pro בְּ vſurpari, vt Deuteronomij 33. verſ. 2. מִסִּינַי, In Sinai. Deinde variæ ſunt lectiones tã in Græcis, quàm B in Latinis codicibus; cùm alij legant, In profundum; alij, In profundis. Quæ lectio poſterior, & verior eſſe videtur, & cum Hebraica voce ſatis cohæret. Nam quid aliud eſt; Conuertam in profundis maris, quàm eos etiam, qui ſunt in profundis maris, extrahã, & conuertam? quemadmodum Auguſtinus, Beda, Euthymius, & alij non pauci expoſuerunt.

DVODECIMVS locus eſt in eodem Pſalmo: *Ibi Beniamin in mentis exceſſu.* Miratur Caluinus, quid cogitarit interpres, qui ſic vertit, cùm in Hebræo ſit רֹדֵם, id eſt, dominator eorum. RESPONDEO, illud verbum poſſe ſignificare dominator eorum, à verbo רָדָה, & etiam altè dormiens à verbo רָדַם, poſteriorem lectionem ſe- C quuti ſunt Græcus & Latinus interpres, ſed vtraq; eſt vera interpretatio, nec vna alteram deſtruit: nam per Beniamin intelligunt Catholici ſcriptores cum Auguſtino Apoſtolum Paulum, qui & fuit in mentis exceſſu tam altè dormiens, vt neſciret, an eſſet in corpore, & ſimul fuit præcipuus Dominus, ſiue Princeps ſpiritualis Eccleſiæ Gentium.

DECIMVS TERTIVS eſt in Pſalmo centeſimo triceſimo primo, vbi legimus: *Viduam eius benedicens benedicam.* Quem locum & Caluinus & Kemnitius dicunt eſſe corruptum; cùm in Hebręo ſit צֵידָהּ, id eſt, victum eius. Addit Caluinus, aliquem ſacrificulum luſcioſum habuiſſe in ſuo codice, Victum; & putaſſe c, & t, eſſe vnum, D d, & propterea legiſſe Vidum; & quia hoc nihil ſignificabat, addidiſſe vnũ a, & feciſſe Viduam, & neminem fuiſſe, qui hunc errorem aduertere potuerit.

RESPONDEO, bis mentiri Caluinum in hoc loco. Primò, cùm dicit, neminem aduertiſſe hanc varietatem: nàm notarunt eam Chryſoſtomus & Hilarius in hunc locum, necnon beatus Hieronymus in quæſtione in Geneſim. Item recentiores plurimi, Caietanus, Titelmannus, & alij in hunc locum. Secundò, cùm dicit, ſacrificulum luſcioſum ita corrupiſſe hunc locum: nam non ex Latino, ſed ex Græco nata eſt hæc varietas: in Græcis enim codicibus ferè omnibus eſt χήραν, id eſt, viduam, & ſic legerunt Ambroſius, Hilarius, Auguſtinus, Chryſoſto-

sostomus, Prosper, Cassiodorus, & alij. Asserit quoque sanctus Hilarius, antequam Christus nasceretur, fuisse in hoc textu, χήραν, id est, viduam.

Dico præterea, si vllus error hic est, esse in Græco: nam cùm χήραν & θήραν tantùm vna litera differant, facilè potuit fieri, vt aliqui pro θήραν scripserint χήραν. Nam etiam nunc aliqui Græci habent θήραν, & Hieronymus in suo Psalterio vertit venationem, & sic exponunt Chrysostomus & Theodoretus in commentariis huius loci.

Quia tamen sensus ferè est idem, & semper in Ecclesia Græca & Latina lectum & cãtatum est, Viduam, non putarem hunc locum debere mutari: nam Hieronymus in epistola ad Suniam & Fretellam sapienter monet, ea quæ in Psalmis Latinis videntur dissentire ab Hebræo, esse quidem notanda & obseruanda à doctis, tamen nõ esse propterea mutandum textum, qui tot seculis in Ecclesiastico vsu fuit, & tantam obtinuit auctoritatem. Quod Hieronymi consilium minimè seruauit Caluinus, qui ita omnia inuertit & mutauit, vt aliud planè Psalterium fecerit.

Visum est, ad extremum adscribere verba quædam Conradi Pellicani, hominis Zuingliani, vt verè de nostra editione dicere possimus, quod de Deo vero Moses ait, non est editio nostra, vt editiones eorum, & inimici nostri sunt iudices. Ille igitur cùm bis Psalterium ad Hebraicam veritatem à se conuersum edidisset, hoc testimonium de nostro Psalterio dedit, in præfatione anni M.D.XXXIV. *Tanta dexteritate, eruditione, & fide Hebraico, quoad sensum, concordare deprehendimus vulgatam editionem Psalterij, vt eruditissimum, pariterq́ piissimum, & verè prophetali spiritu præditum fuisse interpretem Græcum & Latinum non dubitem; quamquam alicubi dissentiant à punctis Hebraicis, quibus nunc Iudæi vtuntur, quæ olim non fuisse similia ambigere cogor, & quarundam literarum mutationem factam suspitio fit conferentibus singula diligenter.* Hæc ille. Atque hactenus de Testamento veteri.

CAPVT XIIII.

Defenduntur loca, quæ hæretici aiunt esse corrupta in editione Latina Testamenti noui.

PORRO IN Testamento nouo non pauca etiã loca Kemnitius & Caluinus annotarunt, quæ ab interprete Latino corrupta esse dicunt.

PRIMVS locus est Matt. 9. *Non veni vocare iustos, sed peccatores. Mutilata est*, inquit Kemnitius, *pulcherrima sententia: nam deest in Latino; Ad pœnitentiam.* RESPONDEO inprimis, in quibusdam Latinis inueniri illam particulam, deinde dico verisimilius esse, illam particulam in Græco esse superfluam, & in emendatis codicibus Græ-

A cis non fuisse. Nam B. Hieronymus in commentario eam non legit, & tamen Hieronymus diligenter contulit Græcum cum Latino, & ex Græco Latinum correxit. Quod autem non sit necessaria, perspicuum est. Nam vocare peccatores, non iustos, apertè significat hortari ad pœnitentiam eos, qui egent, non qui non egent, quod Dominus paulò antè exemplo medici illustrauerat.

SECVNDVS locus est Ioannis 14. *Spiritus sanctus suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.* Hunc locum vult Kemnitius esse deprauatum, ad probandum, quęcunque in Conciliis definiuntur, accipienda esse pro oraculis Spiritus san-
B cti: nam in Græco non est, *Dixero*, sed, *Dixi*, εἶπον ὑμῖν. RESPONDEO, S. Augustinum & alios veteres sic legere, vt nos legimus, & sensum esse eundem cum Græco. Non enim intelligimus Dominum dixisse; Spiritus sanctus suggeret vobis omnia, quæ tunc dixero vobis; sed quæ nunc dixero, id est, ea quæ nunc à me auditis, & non intelligitis, tunc Spiritus sanctus in memoriam vobis reuocabit, & explicabit. Neque in hoc verbo ponunt Catholici fundamentum auctoritatis Conciliorum, sed alia præsidia habemus, de quibus postea.

TERTIVS est Rom. 1. *Qui prædestinatus est filius Dei.* Hunc locum reprehendit Caluinus tanquam malè redditum, tum quia in Græco est
C ὁρισθέντος, id est, declarati siue manifestati, tũ quia illa prædestinantur quæ non sunt, Christus autem semper fuit Filius Dei: quo argumento vtitur etiam Origenes hoc loco.

RESPONDEO, interpretem nostrum optimè reddidisse: nam etsi verbum illud Græcum ὁρίζειν significet finire, & apud prophanos auctores accipiatur sæpe pro declarare: tamen in Scriptura aliter accipitur. Vt enim docet B. Dionysius lib. diuin. nom. cap. 5. hoc verbum est proprium Theologiæ, id est, habet in Scriptura peculiarem significationem: nam vbique significat statuere, decernere, definire, nunquã autem declarare, vt patet Actor. 2. 4. 17. Rom. 8. Ephes. 1. & alibi. Nam cùm dicitur Act. 2. *Hunc*
D *definito consilio, & præscientia Dei traditum interemistis.* habetur hæc vox ὡρισμένῃ βουλῇ, & tamen certum est, non significare declarationem, sed diuinam ordinationem. Similiter Rom. 8. *Quos prædestinauit, hos vocauit*, in Græco est προώρισε, quam vocem ne ipsi quidem aduersarij significare volunt, declarauit.

Et quoniam ordinatio, & definitio Dei non potest esse temporalis, sed æterna, ideo interpres noster videns Apostolum loqui de æterna destinatione, maluit vertere prædestinatum, quàm destinatum. Et sic legerunt omnes Latini etiam antiquissimi, vt Irenæus lib. 3. contra Valent. cap. 32. Hilarius lib. 7. de Trinitate, Ambrosius, Sedulius, & alij in hunc locum, Augustinus lib. de prædest. cã. 15. & in Ioannem, tract.

105. Tertullianus libro contra Praxeam legit, definitus, quod est idem cum nostro. Adde Concilium Toletanum XI. cap. 1. quod & legit, & exponit prædestinatus. Neque ratiuncula illa Caluini aliquid efficit: non enim id prædestinatum esse dicimus, vt verbum Dei sempiternum Filius Dei esse inciperet, sed vt verbum Dei fieret homo, & proinde vt ille qui factus est Deo ex semine Dauid, vt Paulus loquitur, sit Filius Dei. quod pulchrè explicant Augustinus & Concilium Toletanum.

Qvartvs locus est Rom. 1. in fine capitis, vbi habemus: *Qui cùm iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solùm qui ea faciunt, sed etiã qui consentiunt facientibus.* Hunc locum non solùm Kemnitius, sed etiam Valla, Erasmus, Iacobus Faber, & alij corruptum esse volunt. Primò, quoniã Græcus textus ita habet. οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγνόντες ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσὶν οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι. Itaque in nostro codice Latino sunt addita inprimis illa, *non intellexerunt*, & deinde illud, *qui* cùm dicitur, *qui ea faciunt, & qui consentiunt*. Secundò, quia Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus exponunt, vt habetur in Græco. Tertiò, quia quod habetur in nostro textu, videtur falsum, aut certè parum verisimile. Dicitur enim: *Qui cùm iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, &c.* Nam si hoc non intellexerunt, quomodo iustitiam Dei cognouerunt? quæ est enim iustitia Dei, nisi vt qui malè agit, puniatur?

Respondeo, nostram lectionem omnino esse meliorem: nam secundum Græcam sensus est, peius esse consentire malè agenti, quàm malum agere: secundum Latinam sensus est contrarius, peius esse malè agere, quàm consentire malè agẽtibus. At certè absolutè peius est malè agere, quã consentire malè agenti. Quis enim neget peius esse occidere hominẽ, quàm tantũ consentire vt occidatur, id est, permittere cũ possis impedire? non enim hîc loquitur Apostolus de imperio, vel incitatione ad malum, sed de simplici consensu.

Igitur ad Primvm dico, nihil nos posse certi colligere in hac parte ex Græco fonte: nam varia est lectio in Græcis. Aliter enim legit Origenes, quàm Chrysostomus, vt patet ex eorũ commentariis, & Oecumenius annotat aliquos legisse, vt nos nunc legimus. Titelmanus quoq; collat. 1. in epist. ad Rom. asserit se legisse in vetusto codice Græco manu scripto, illa verba οὐ συνῆκαν, id est, non intellexerunt.

Ad Secvndvm opponimus auctores auctoribus: nam legunt vt nos habemus, & exponunt, Cyprianvs lib. 1. epist. 4. Ambrosius, Sedulius, Haymo, Anselmus, & alij Latini in hunc locum, Hesychius lib. 6. in Leuiticum, exponens cap. 20. & Symmachus Papa in Apologetico contra Anastasium Imperatorem.

A Ad Tertivm dico, id quod habetur in Græco potius videri falsum. Nam quod dicitur in Latino: *Cũ cognouissent iustitiam Dei*, non pugnat cũ eo, quod sequitur, *non intellexerunt*. Nam cùm dicit, *cùm cognouissent*, loquitur de theorica cognitione: cùm dicit, *non intellexerunt*, loquitur de practica. Itaque sensus est, cùm cognouissent veritatem, tamen propter affectus prauos excæcati, non potuerunt serio sibi persuadere sic esse agendum. Posset etiam dici, illud, *non intellexerunt*, non referri ad illud, *quia qui talia agunt, &c.* sed ad illud, *sed etiam qui consentiunt facientibus.* Est enim sensus, isti Philosophi ethnici cùm cognouissent vnum esse Deum, & proinde malum esse colere Iouem & Martem, & cetera falsa numina, nõ
B intellexerunt, non solùm hoc esse malum, quod turbæ faciebant, sed etiam esse malum consentire talibus, ac non eos admonere, & increpare: quod ipsi Philosophi faciebant.

Qvintvs locus est Rom. 4. vbi dicitur, Abraham non esse iustificatũ ex operibus. Conqueritur enim Kemnitius nos addidisse, *legis*, vt possemus exponere locum illum de operibus legis illius quæ ceremonias præscribebat. Respondeo, meram calumniam esse. Nam codices Latini, vel omnes, vel ferè omnes non habent illud, *legis.* Neque nos intelligimus locum illum de operibus legis veteris, sed de operibus factis viribus propriis. Adde, quod Ambrosius & in textu ha-
C bet, *legis*, & in comment. exponit de lege veteri. Non igitur Papistæ locum istum, vt Kemnitius mentitur, corruperunt. Sed de hoc postea.

Sextvs est Roman. 11. vbi legimus: *Si gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia.* Calumniatur Kemnitius nos detraxisse integram sententiam, nimirum; Si autem ex operibus, non amplius est gratia, alioqui opus iam non est opus. Respondeo, esse quidem in Græcis codicibus illam sententiam, & à Theophylacto explicari, tamen à nullis aliis agnosci: nam nec Origenes, nec Chrysostomus, nec Ambrosius, nec vlli alij explanatores huius loci, eius meminerũt: sed nec Augustinus qui frequentissimè hunc
D locum tractat, & præcipuè lib. 2. de bono perseuer. cap. 18. Immò & Erasmus in annotationibus ad hunc locum, reijcit hanc additionem tãquam superfluam. Quod certè satis esse deberet Kemnitio, qui in eadem pagina remittit nos ad Erasmum, vt ab eo discamus errata vulgatæ editionis.

Septimvs locus est Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est.* Kemnitius enim docet malè versum esse Sacramentum, cùm sit Græcè μυστήριον, atque ait id à nobis factum esse, vt possemus inde probare Matrimonium esse Sacramentum. Respondeo, idem esse mysterium Græcis & Latinis Sacramentum; Græci enim cùm de Sacramentis agunt, semper μυστήρια vocant. Et hunc locũ Apostoli explicãtes sancti Patres, Ambrosius, Hieron. & alij Latini semper vtuntur hac voce.

OCTAVVS locus est Ephes. 6. *Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare.* Kemnitius vult hunc locum esse deprauatum, quia in Græco est, omnibus perfectis ἅπαντα κατεργασάμενοι, & sic exponunt Ambrosius, Hieronymus, Chrysostomus, & alij. RESPONDEO, sensum esse eundem, sed oportere illud, *perfecti*, coniungere cum voce, omnibus, nõ cum verbo, stare. Siquidem sensus Apostoli est, vt armemur ex omni parte spiritualibus armis, vt sic armati possimus in acie contra Diabolum, non cadere, sed stare. Dicit igitur, accipite armaturam Dei, Græcè πανοπλίαν, id est, omnia arma, galeam, scutum, gladium, loricam, &c. vt in omnibus perfecti, id est, ab omni parte muniti, & armati, id est, præditi, & perfecti omnibus virtutibus, possitis stare contra Diabolum: siue, & est idem, vt omnibus perfectis, id est, cùm omnia arma comparaueritis, & indueritis, tunc possitis stare, &c.

NONVS est Hebr. 9. *Ad multorum exhaurienda peccata.* Conqueritur Kemnitius, malè esse reddita Græca verba, nam ἀνενέγκειν, non est exhaurire, sed auferre. RESPONDEO, & hoc loco eundem sensum esse. Præterea videtur interpres propriissimè vertisse: nam ἀναφέρω est propriè sursum ferre, efferre, educere. sicut ergo cùm aqua, vel sordes educuntur ex aliqua sentina, dicuntur sordes exhauriri, ita etiam peccata, quæ Christus extulit, & eduxit ex profundo pectoris nostri, rectè dicuntur ab illo esse exhausta.

DECIMVS est Hebr. 13. *Talibus hostiis promeretur Deus.* Hic vult Kemnitius esse positum nomen meriti, quod in Græco non habetur. RESPONDEO, verbum Græcum εὐαρεστεῖται ὁ θεός, significare propriè, delectatur Deus, siue, vt Erasmus vertit, placet Deo. Latinè autem rectè dici, benè mereri de aliquo eum qui facit rem illi gratam, nemo est qui nesciat. Sic ergo dixit noster interpres, his hostiis promeretur Deus, id est, his hostiis res grata fit Deo, & bene meretur de Deo, qui illas offert. Accepit enim interpres mereri in passiua significatione.

VNDECIMVS est Iacobi 5. *Et alleuiabit eum Dominus.* Kemnitius dicit non bene redditum verbum Græcum ἐγερεῖ, & studiosè locum esse deprauatum, vt ex eo confirmaremus effectus Sacramenti Extremæ vnctionis, cùm nihil tale sonet verbum Græcum. RESPONDEO, nescire Kemnitium quid loquatur: nam verbum Græcum melius ostendit effectus Extremæ vnctionis, quos Catholici in eo Sacramento agnoscunt, quàm verbum Latinum. Catholici enim tres effectus attribuunt huic Sacramento. Vnum præcipuum quidem, sed communem aliis Sacramentis, videlicet, vt remittat peccata, si quæ remanserint. Alterum proprium huius Sacramenti, vt hominem in illo articulo temporis mœstitia, & doloribus oppressum, & torpentem erigat, & exhilaret. Tertium vt interdum etiam corporaliter sanet.

A Hos tres effectus, incipiendo à minus præcipuis disertè ponit Iacobus his verbis: *Infirmatur quis in vobis, inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Effectum igitur huius Sacramenti secundum, vt hominem in articulo mortis mœstitia, doloribus, tentationibus depressum, ac torpentem exhilaret, erigat, excitet, propriissimè exprimit verbum ἐγείρω nimirum excito, erigo, &c.

DVODECIMVS est 1. Ioannis 5. *Hæc scribo vobis, vt sciatis, quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filij Dei.* Kemnitius dicit sentenB tiam hanc esse mutilatam: nam in Græco sic habetur; Hæc scribo vobis, qui creditis in nomine Filij Dei, vt sciatis, quoniam vitam æternam habetis, & vt credatis in nomine Filij Dei. RESPONDEO, non esse Latinum codicem mutilum, sed Græcum redundantem, vt etiam suspicatur Erasmus in hunc locum, cuius tamen iudicio plurimum tribuere solet Kemnitius. Nam cùm dictum sit; *Hæc scribo vobis, qui creditis in nomine Filij Dei:* quorsum additur, *vt credatis in nomine Filij Dei?* quid enim erat opus monere, vt facerent, quod iam fecerant? adde quod etiam S. Beda legit, vt nos habemus.

C

CAPVT XV.

De editionibus vulgaribus.

CONTROVERSIA est inter Catholicos & hæreticos, an oporteat, vel certè expediat diuinarum Scripturarũ vsum communem esse in lingua vulgari, & propria vniuscuiusque regionis. Et quidem hæretici huius temporis omnes in eo conueniũt, vt oporteat Scripturas omnibus permittere, immò & tradere in sua lingua, & cùm publicè leguntur, vel canuntur, vt in sacris officiis, id quoque fieri lingua propria & materna. Ita Brentius docet in Confess. VVirtemberg. cap. de horis canonicis. Caluinus lib. 3. Institut. cap. 20 § 33. Kemnitius in exam. 4. sess. Concil. Trident. quod D idem alij omnes reipsa docent, dum passim vertunt Scripturas in linguam Germanicam, Gallicam, Anglicam, & iisdem linguis publicè Scripturas legunt & canunt.

At Catholica Christi Ecclesia non quidem prohibet omnino vulgares trãslationes, vt Kemnitius impudenter mentitur, (nam in indice librorum prohibitorum à Pio IIII. edito, Reg. 4. videmus concedi lectionem eiusmodi librorum iis, qui vtiliter, & cum fructu ea vti possunt, id est, iis, qui facultatem ab ordinario obtinuerint:) prohibetur tamen ne passim omnibus sine discrimine concedatur eiusmodi lectio, & ne in publico, & communi vsu Ecclesiæ, Scripturæ legantur vel canantur vulgaribus linguis, vt in Concil. Trident. sess. 22. cap. 8. & can. 9. statuitur.

A ſed contenti ſimus illis tribus linguis, quas Dominus titulo crucis ſuæ honorauit Ioannis 19. & quæ omnium conſenſu antiquitate, amplitudine, & grauitate omnibus aliis præſtant; ac demum quibus ipſi libri diuini ab auctoribus ſuis initio ſcripti fuerunt, hoc eſt, Hebræa, Græca, & Latina. De quibus ita loquitur S. Hilarius præfatione in Pſalmos: *His maximè tribus linguis Sacramentum voluntatis Dei, & beati regni exſpectatio prædicatur, ex quo illud Pilati fuit, vt his tribus linguis Regem Iudæorum Dominum* IESVM CHRISTVM *eſſe præſcriberet.*

Scripſerunt de hoc argumento, quod ego quidem ſciam, auctores duo, Hoſius Cardinalis Varmienſis in Dialogo de ſacro vernaculè legendo, & Iacobus Ledeſma noſtræ Societatis Presbyter, in libro quem ſcripſit de hoc eodem argumento. Ex quibus nos aliqua decerpemus, & in hanc noſtram diſputationem, quo ea ſit plenior inſeremus.

B PRINCIPIO igitur Eccleſiæ Catholicæ conſuetudinem comprobare poſſumus ex vſu Eccleſiæ veteris Teſtamenti, qui fuit à tempore Eſdræ vſque ad Chriſtum. Nam à temporibus Eſdrę deſiit in populo Dei lingua Hebraica eſſe vulgaris; ſiquidem in illis LXX. annis, quibus Hebręi fuerunt inter Chaldæos in Babylone, obliti ſunt linguam propriam & Chaldaicam didicerunt, & deinceps Chaldaica, ſeu Syriaca fuit illis materna, quocirca lib. 2. Eſdræ 2. cap. 8. habemus, C quod cùm legeretur liber legis Domini vniuerſo populo, Nehemias, & Eſdras, & Leuitæ interpretabantur, quia alioqui nihil populus intelligebat. Itaque propterea, vt ibidem dicitur, facta eſt lætitia magna in populo, quia intellexerant verba legis Eſdra interpretante.

Præterea id apertiſsimè colligitur ex verbis Chriſti, & Euangeliſtarum. nam Marci 5. *Talitha cumi*, id eſt, *Puella ſurge*, Syrum eſt. Nam puella Hebraicè, non dicitur Talitha, ſed ילדה aut נערה ſic abba Marc. 14. nam אב dicitur Hebraicè. & Matth. 27. Hacheldema Syrum eſt, Hebraicè dicitur שדה דם. Ibidem Golgotha Syrum eſt, Hebraicè diceretur גלגלת. & apud omnes Euange-
D liſtas habemus Paſcha, quod non eſt Græcum, nec Hebræum, Hebraicè dicitur פסח. Vide plura apud Hieronymum in libro de nominibus Hebraicis. Itaque dubium eſſe non poteſt, quin eo tempore lingua vulgaris non eſſet Hebraica, & tamen Hebraicè ſolùm Scripturas in templo aut ſynagogis publicè legebant, aut canebant. Nam inprimis ex lib. 2. Eſdræ cap. 8. ſatis colligitur tunc lectam fuiſſe Scripturam Hebraicè non Siriacè, nam non intelligebat populus ſine interprete. Huc etiam pertinet quod Ioan 7. dicitur; *Turba hæc, quæ non nouit legem.*

Denique vſque ad hanc diem in ſinagogis Iudæi Scripturas Hebraicè legunt, cùm tamen nulli nationi hoc tempore lingua Hebraica ſit vulgaris. Neq; his repugnat quod exſtet paraphraſis Chaldaica Scripturarum; nam illa vel tota, vel maiori ex parte facta eſt poſt Chriſti aduentum, & præterea eam nunquam Hebræi ita receperunt, vt publicè eam pro Scriptura legerent: de quo nos agimus.

Probatur SECVNDO ex vſu Apoſtolorum: nam Apoſtoli per totum orbem terrarum Euangelium prædicarunt, & Eccleſias conſtituerunt, vt patet ex Paulo ad Romam. 10. & ad Coloſ. 1. & ex Marci Euangelio cap. vltimo. Item ex Irenæo lib. 1. cap. 3. qui cùm fuerit viciniſsimus Apoſtolicis temporibus, tamen dicit ſuo tempore fuiſſe Eccleſias iam fundatas in Oriente, in Lybia, in Ægypto, in Hiſpaniis, in Germania, & in mediis regionibus, id eſt, Italia & Gallia. Et tamen non ſcripſerunt Euangelia aut Epiſtolas linguis earum gentium, quibus prædicabant, ſed tantùm Hebraicè, aut Græcè, & vt quidam volunt Latinè. Sunt enim qui exiſtiment Marci Euangelium, vt etiam ſuprà monuimus, Latinè ſcriptum Romæ ab ipſo Marco: & poſtea ab eodem in Græcam linguam translatum, de quo vide Damaſum in vita B. Petri, Adrianum Finum, l. 6. flagelli contra Iudæos, cap. 80. & lib. 8. cap. 62. & Petrum Antonium Beuter annot. 9. ad ſacram Scripturam.

Quod autem non ſcripſerint vllis aliis linguis, etſi eas non ignorarent, cùm haberent donum linguarum, poteſt multis modis oſtendi. PRIMO, quia nullum exſtat veſtigium vllius ſcripti Apoſtolici, niſi Græcè: nec vllus veterum tradit ſcripſiſſe niſi Hebraicè, aut Græcè, aut Latinè. PRÆTEREA Paulus Romanis Græcè ſcripſit, cùm tamen Romanis non Græca, ſed Latina eſſet vulgaris: item Petrus & Iacobus ſcripſerunt Græcè Iudæis per orbem terrarum diſperſis, quibus tamen non Græca erat materna, nec Hebræa, ſed lingua eius regionis, in qua habitabant, vt patet ex illo Act. 2. *Nónne iſti, qui loquuntur, Galilæi ſunt? & ecce nos audiuimus loquentes noſtris linguis, &c.* Ita enim dicuntur à Iudæis, qui ex variis regionibus conuenerant ad vrbem Hieroſolymæ: Sic enim Lucas ait Actor. 2. *Erant autem in Hieruſalem Iudæi, viri religioſi ex omni natione, quæ ſub cœlo eſt.* Item Ioannes Græcè ſcripſit primam epiſtolam Parthis, vt B. Higinus teſtatur in epiſt. 1. & B. Auguſtinus lib. 2. quæſt. Euangel. quæſt. 39. & Ioannes II. Papa in epiſt. ad Valerium, cùm tamen Parthis Græca non eſſet materna.

Probatur TERTIO ex vſu vniuerſalis Eccleſiæ: nam, vt Auguſtinus docet epiſt. 118. cōtra id quod vniuerſa Eccleſia facit, diſputare, inſolentiſsimæ inſaniæ eſt. Vniuerſa porro Eccleſia ſemper his tantùm linguis Hebræa, Græca, & Latina vſa eſt in communi & publico vſu Scripturarum, cùm tamen iam dudum deſierint eſſe vulgares.

Id ita eſſe, demonſtratur PRIMVM ex eo quod beatus AVGVSTINVS lib. 2. doct. Chriſt. cap. 11. dicit, ad intelligentiam Scripturarum eſſe neceſſariam cognitionem tantùm trium linguarum, Hebraicæ, Græcæ & Latinæ, quia in illis

linguis Scriptura diuina legeretur, nec vllus antiquus auctor meminit alicuius alterius translationis: & tamen tunc sine dubio multæ aliæ erant linguæ vulgares. Igitur saltem primis CCCC. annis, quo Ecclesia maximè floruit, non legebantur Scripturæ lingua vulgari. Deinde iuxta regulam Augustini lib. 4. contra Donatistas, cap. 24. & Leonis serm. 2. de ieiunio Pentecostes, id quod in vniuersa Ecclesia seruatur, si non possit assignari eius initium, de Apostolica traditione descendere, & sic semper fuisse meritò creditur. At nos videmus nunc, in Italia, Germania, Gallia, Hispania, Græcia, vbicunque Catholici sunt, tantùm Græcæ & Latinæ linguæ esse vsum in publica Scripturarum lectione, nec potest huius rei assignari principium, quis enim dicat quando cœperit iste vsus?

Ad hæc in toto Oriente tempore B. Hieronymi in publico vsu erat tantùm editio Græca LXX. interpretum per Origenem, Lucianum, aut Hesychium emendata. Nam vt ex ipso Hieronymo discimus præfat. in Paralip. à Constantinopoli vsque ad Antiochiam in publico vsu erat editio Græca Luciani; ab Antiochia vsque ad Ægyptum, id est, per totam Syriam erat in publico vsu editio Origenis; per totam Ægyptum vtebantur editione Hesychij, & tamen lingua Græca non erat vulgaris à Constantinopoli vsque ad Antiochiam, & multò minus in Syria & Ægypto. Nam Galatia, est inter Constantinopolim, & Syriam, tamen propria lingua Galatarum tempore beati Hieronymi non erat Græca, sed alia quædam simillima linguæ Treuirensium, vt ipse Hieronymus testatur præfatione libri 2. in epistolam ad Galat.

Præterea, Pontus, Cappadocia, Asia minor, Phrygia, Pamphilia, sunt inter Constantinopolim, & Antiochiam sitæ, & tamen non habebant eandem vulgarem linguam, sed diuersam, vt alij alios non intelligerent, vt patet ex Act. 2. & tamen isti omnes vna, & eadem editione Scripturarum vtebantur, nimirum S. Luciani. In Syria autem eodem tempore linguam vulgarem non fuisse Græcam, sed aliam longè diuersam testatur B. Hieronymus in vita Hilarionis, vbi dicit Hilarionem interrogasse quendam obsessum primò Syriacè, deinde Græcè, vt intelligerent Græci qui aderant. Sanctus quoque Effrem multa Syro sermone, id est, sibi vernaculo scripsit, vt S. Hieronymus in Catalogo scriptorum refert.

Quod autem Aegyptus etiam propriam linguam haberet, testis est Athanasius in vita D. Antonij, vbi dicit, eum per interpretem disputasse cum quibusdam Philosophis Græcis. D. Hieronymus quoque lib. de viris illustr. in Antonio, dicit eum scripsisse Aegyptiacè epistolas aliquot, quæ postea in Græcam linguam versæ sint.

In Africa certum est, quousque ibi Christiani fuerunt, semper in vsu publico Scripturarum fu-

A isse solam Latinam linguã: nam nulla est mentio apud vllum auctorem vllius trãslationis Punicæ. Et diuus Avgvstinvs libr. 2. doctr. Christ. cap. 13. dicit tempore suo Psalmos in Ecclesia Latinè cantari consueuisse. Item beatus Cyprianvs serm. de orat. Dominica, testatur suo tempore in Missa dici solitam præfationem illam; *Sursum corda*. Augustinus de bono perseuer. cap. 13. dicit in Missa post illud; *Habemus ad Dominum*, mox subdi à sacerdote, *Gratias agamus Domino Deo nostro*, & responderi, *Dignum & iustum est*. Ex quibus manifestè colligitur, in Africa Missam Latinè dici consueuisse, necnon Lectionem, vel Epistolam, & Euangelium, quæ ex præcipuis partibus sunt Missæ.

B At eo tempore non fuisse Latinam linguam omnibus vulgarem in Africa, idem Augustinus testis est: nam in expositione inchoata epist. ad Rom. circa medium, dicit vocem hanc, Salvs, esse etiam Punicam, sed punicè significare tria, & ibidem affirmat quosdam Latinè, & Punicè, quosdam Punicè tantũ sciuisse, & tales fuisse penè omnes rusticos. Item serm. 35. de verbis Domini, dicit Punicam linguam affinem esse Hebraicæ, & quod Romani lucrum vocant, à Pœnis vocari mammon. B. Hieronymvs etiam præfat. lib. 2. in epist. ad Galat. dicit linguam Afrorum esse linguam Phœniciæ nonnihil immutatam. Phœnicia verò pars est Syriæ.

C In Hispania fuisse semper in publico vsu Scripturarum solam Latinam linguam, patet ex Isidoro in libris duobus de diuinis officiis; item ex Concil. Tolet. IV. cap. 2. ante annos DCCCC. celebrato, vbi statutũ est, vt in tota Hispania idem ordo seruaretur in canendis Psalmis, in Missis, in Lectionibus, & aliis Ecclesiasticis officiis: & deinde cap. 12. 13. 14. & 15. satis apertè ostenditur, tunc Latinè consueuisse illa omnia legi, qui modus vsq; ad hoc tempus seruatus est.

Nec exstat vlla memoria, aut vestigium mutationis, & tamen à multis iam seculis desiit in Hispania lingua Latina esse vulgaris. Nam ante M.C. annos separata fuit à Romano imperio, & subiecta partim Gothis, partim Mauris, qui nouam linguam sine dubio inuexerunt.

D Gothos enim, quos Gethas alij vocant, propriam linguam habuisse, docet Hieronymus initio epist. ad Suniam & Fretellam. Quin etiam antequam Gothi linguam Hispanorum corrupissent, fuisse in Hispaniis propriam linguam, insinuat B. Hieronymus præfat. lib. 2. in epist. ad Galat. vbi dicit, in insulis Balearibus linguam Græcæ affinem fuisse tunc vulgarem.

In Anglia testatur Beda suo tempore lib. 1. hist. gentis suæ, cap. 1. quatuor fuisse linguas vulgares, pro diuersitate regionum eiusdem Insulæ: tamẽ Latinam communem fuisse omnibus propter Scripturas: quia scilicet omnes vtebantur editione Latina Scripturarum, etsi aliqui linguas maternas proprias haberent. Idem postea serua-

tum patet ex THOMA VVALDENSI tomo 3. de sacramentalibus, tit. 3. & 4.

In Gallia fuisse etiam vsum linguæ Latinæ in publica Scripturarum lectione, quando Gallis non erat vulgaris lingua Latina, colligitur ex ALBINO Alcuino præceptore Caroli Magni in lib. de diuinis officiis, necnon ex AMALARIO Treuirensi, qui circa annum DCCC.XL. floruit, & accuratissimè scripsit de officiis Ecclesiasticis, vbi etiam ostendit non solùm in tota Gallia, sed etiam in toto reliquo Occidente eodem modo celebrata fuisse diuina officia. Tunc aũt in Gallia maternam linguam non fuisse Latinam ex eo colligitur, quod CC. annis ante Amalarij ætatem occupauerant Galliam Franci, qui ex Franconia Germaniæ regione venientes, in Galliis cum ingenti multitudine consederunt. Porro Francos linguam propriam habuisse scribit Hieronymus in vita Hilarionis, vbi de quodam obsesso à dæmone loquens: *Videres*, inquit, *de ore barbaro & qui Francam tantùm, & Latinam linguam nouerat, Syra adpurum verba resonare.* Immò etiam antequam Franci Gallias occuparent, fuisse linguam Gallorum diuersã à Latina, indicat B. Hieronymus pręfat. lib. 2. in epist. ad Galat.

Iam in Germania eodem tempore solius Latinæ linguæ vsum fuisse in publica Scripturarum lectione, apertè colligitur ex RABANO Episcopo Moguntino, qui fuit ante annos DCC. Is enim lib. 2. de institutione clericorum explicans ordinem diuinorum officiorum, qui tunc in Germania seruabatur, manifestè significat, solùm Latinè diuinas Scripturas publicè legi solitas: & non solùm in Germania, sed etiam in reliquo Occidente idem seruatum fuisse, indicat eodem libro c. 9. cùm ita dicit: *Iste est Catholicus ordo diuinarum celebrationum, qui ab vniuersa Ecclesia Christi incommutabiliter seruatur, &c.*

Idem intelligi potest ex RVPERTO Tuitiensi, qui ante annos CCCC. in Germania floruit, & lib. 1. de diuinis officiis apertissimè ostendit, in Germania, sicut in reliqua Ecclesia, non nisi Latinè diuinas Scripturas in Ecclesia legi consueuisse. Germanis autem nunquam fuisse linguam Latinam vulgarem certissimum est, tum ex Hierõ. in epist. ad Suniam & Fretellam, & in vita Hilarionis, tum etiam quia lingua Germanica non habet vllam cum Latina affinitatem, vt dici possit nata paulatim ex Latinæ linguæ corruptione; quomodo natæ sunt Italica, Hispanica, atq; Gallica.

In Boëmia, & finitimis regionibus, quibus etiã nunquam fuit lingua Latina vulgaris ante annos D. Latinè diuinæ Scripturæ in Ecclesiis legebantur. Nam exstat epistola GREGORII VII. lib. 7. epistolarum eius manu scriptarum, ad Ducem Boëmorum, in qua dicit se iustis de caussis noluisse eis permittere, vt diuina officia lingua Sclauonica celebrarent, vt ipsi postulauerant.

Deniq; in Italia sine controuersia vlla, semper Latinè Scripturæ diuinæ in Ecclesia lectæ sunt.

A Nam ordo Romanus diuinorum officiorũ idem est nunc, quoad substantiam, qui fuit ab initio Ecclesiæ. ISIDORVS enim lib. 1. de officiis Ecclesiast. cap. 15. affirmat, à B. Petro cœpisse hunc ordinem diuinorum officiorum, quo vtitur Ecclesia Romana: quem tamen postea auxit, & in meliorem formam redegit Gelasius I. vt patet ex decreto distinct. 15. can. Sancta Romana; Et postea rursum Gregorius I. vt patet ex libro Sacramentorum, ab ipso edito. Deinde etiam Gregorius VII. eum ordinem, temporum negligentia nonnihil deprauatum, in pristinam formam restituit, vt patet ex can. In die, de consecrat. distinct. 5. quod idem nostris diebus fecit Pius V.

B Pontifex.

Itaque ex collatione horum locorum intelligimus, hoc tempore Romanam Ecclesiam non solùm eadem lingua, sed etiam eodem ordine, & numero lectionum & psalmorum diuina officia celebrare, quo ante annos mille tempore Gelasij celebrabat.

Desiisse autem iam dudum in Italia linguæ Latinæ vsum apud populum dubium esse nõ debet, siquidem Radeuicus, qui anno M.CLXX. florebat, lib. 2. de rebus gestis Friderici, cap. 70. scribit, in electione Victoris Papæ, his vocibus populum acclamasse; *Papa Vittore santo Pietro l' elegge.* B. etiam Thomas, qui ante annos CCC. floruit in comment. cap. 14. primæ ad Corinth. testatur suo

C tempore aliam fuisse in Italia linguam, qua populus vtebatur, & aliam, qua Scripturæ in Ecclesia legebantur. Habemus igitur in vniuersa Christi Ecclesia id semper esse seruatum, vt sacræ Scripturæ Græca tantùm, & Latina linguà publicè legerentur, tametsi eæ linguæ maternæ, ac vulgares non essent. Quo argumento certè nõ video, quid efficacius desideremus ad reprimendam audaciam huius temporis nouatorum.

Sed accedat argumentum QVARTVM ab ipsa ratione petitum. Nam conuenit omnino ad Ecclesiæ vnitatem conseruandam, vt publicus vsus Scripturarum sit in aliqua lingua communissima: nisi enim sit Scripturarum publicus vsus in lingua communi, tolletur inprimis communica-

D tio Ecclesiarum: Nemo enim neque doctus, neq; indoctus frequentabit Ecclesias, nisi in sua patria: & præterea non poterunt fieri vlla generalia Concilia, nec enim Patres omnes, qui ad Concilium veniunt, habent donum linguarum, & hæc est ratio à priori cur Apostoli omnia ferè Græcè scripserint, quia tunc lingua Græca erat omnium communissima, vt M. Tullius testatur in oratione pro Archia Poëta: *Græca*, inquit, *leguntur in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus exiguis sanè continentur.*

Deinde autem conuersæ sunt Scripturæ in linguam Latinam, quia paulò pòst crescente imperio Romano, desiit Græca lingua esse communis in Occidẽte, & cœpit Latina esse communis saltem apud eruditos in tota Italia, Gallia, Hispa-

nia, Africa, aliisque regionibus. Cùm igitur etiam nunc nulla sit communis toti Occidenti, nisi Latina, certè in ea Scripturæ diuinæ legendæ sunt.

QVINTO, si vlla ratio esset, cur Scripturę lingua vulgari in cœtu fidelium legi deberent, ea certè esset potissima, vt omnes intelligerent: At certè populus non intelligeret Prophetas & Psalmos, & alia, quæ in Ecclesiis legũtur, etiamsi lingua materna legerentur. Nos enim qui Latinè scimus, non propterea continuò intelligimus Scripturas, nisi expositores legamus vel audiamus. Quomodo ergo intelligerent homines imperiti? præsertim cùm Scripturæ eo sint obscuriores, quo magis in peregrinas linguas transferuntur.

Quid, quòd populus non solùm non caperet fructum ex Scripturis, sed etiam caperet detrimentum? acciperet enim facillimè occasionem errandi, tum in doctrina fidei, tum in præceptis vitæ ac morum: nam ex Scriptura non intellecta natæ sunt omnes hæreses, vt ostendit Hilarius in extremo libro de Synodis: Quod etiam Lutherus agnouit, qui Scripturam librum hæreticorum vocauit. Et experimento idem comprobatur.

Refert enim CASSIANVS collat. 10. cap. 2. 3. 4. & 5. Anthropomorphitarum absurdissimos errores ex sola imperitia esse natos; & Aeneas SYLVIVS in lib. de origine Boëmorum refert, errores crassissimos Thaboritarum, Orebitarum, & aliorum, qui Scripturas materna lingua legebant, & non intelligebant. Quod idem accidit Dauidi Georgio omnium hæreticorum pestilentissimo, qui nullam linguam nouerat, nisi suam maternam, id est, Batauorum, & tamē ex Scripturis collegerat, se esse Dei Filium & Messiam, vt patet ex libro siue epistola, quam de illius erroribus ediderunt Basileenses.

Præterea si populus rudis audiret, lingua sua vulgari legi ex Canticis Canticorum: *Osculetur me osculo oris sui.* Et: *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Et illud Oseæ: *Vade, & fac tibi filios fornicationum*; necnon adulterium Dauidis, incestum Thamar, mendacia Iudith; & quemadmodum Ioseph fratres suos inebriauit; Sara, Lia, & Rachel dederunt ancillas viris suis in concubinas, & multa alia eorum, qui in Scripturis magna cum laude commemorantur, vel prouocaretur ad huiusmodi imitanda: vel contemneret sanctos Patriarchas, vt olim Manichæi; vel putaret mendacia esse in Scripturis. Et cùm tam multas apparentes contradictiones in Scripturis esse videret, & soluere non posset, periculum esset, ne tandem nihil crederet.

Audiui ab homine fide digno, cùm in Anglia à Ministro Caluinista in templo legeretur lingua vulgari capitulum 25. Ecclesiastici, vbi multa dicuntur de malitia mulierum; surrexisse fœminam quandam, atque dixisse: *Istúdne est verbum Dei? immò potius verbum Diaboli est.*

SEXTO, si oporteret lingua vulgari Scripturas sacras publicè legere, oporteret etiam singulis ætatibus mutare translationes. Nam linguæ vulgares singulis seculis magna ex parte mutantur, vt Horatius in arte poëtica, & experientia ipsa docet. Tot verò translationum mutationes, non sine grauissimo periculo, & incommodo fierent. Nam non semper inueniuntur idonei interpretes; atque ita multi errores committerentur, qui non possent postea facilè tolli, cùm neque Pontifices, neque Concilia de tot linguis iudicare possint.

SEPTIMO, videtur omninò maiestas diuinorum officiorum requirere linguam magis grauem & venerandam, quàm sint illæ, quibus vulgo vtimur, si id commodè fieri possit. Præsertim cùm in sacris mysteriis multa sint, quæ secreta esse debent, vt etiam veteres docent. Dionysius cap. 1. & vlt. Ecclesiast. hierarch. Origenes homil. 5. in Num. Basilius de Spiritu sancto, cap. 27. Chrysostomus homil. 24. in Matth. & Gregorius lib. 4. Dialog. cap. 56. Neque ad rem est responsio Kemnitij, qui conatur ostendere, non esse vllo modo Latinam linguam sanctiorem, & magis venerandam, quàm ceteræ sint. Non enim dicimus esse sanctiorem, nec etiam grauiorem, si verba spectemus, sed dicimus, hoc ipso esse grauiorem, & magis reuerēdam, quod non est vulgaris.

His omnibus accedant duorum grauissimorum Patrum testimonia, Basilij Græci, & Hieronymi Latini, qui quidem non iudicabant expedire, vt omnes homines sine delectu Scripturas tractarent, etiamsi id non posset eo tempore facilè impediri, cùm Græca & Latina lingua quibusdã populis adhuc essent vulgares. Refert Theod. lib. 4. hist. cap. 17. cùm Præfectus culinæ Imperatoris nescio quid de Scripturis protulisset, eum à magno BASILIO reprehensum audiuisse: *Tuum est de pulmentis cogitare, non dogmata diuina decoquere.* Quid, obsecro, nunc diceret S. Basilius, si pharmacopolas, sutores, ceterosque opifices, etiam è pulpitis sacra eloquia tractare, apud Lutheranos, Caluinistas, atque Anabaptistas videret? HIERONYMVS in epistola ad Paulinum de studio Scripturarum: *Quod medicorum est,* inquit, *promittunt medici, tractant fabrilia fabri, sola Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vendicant. Scribimus indocti, doctique poëmata passim, hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent, antequam discant.*

Quæ Hieronymi querimonia nunc maximè locum habet in tota Germania & Gallia. Omnes enim opifices, non solùm viri, sed etiam fœminæ, Scripturas habent in manibus, & ex earum lectione ad imperitiam suam adiungunt indocilitatem & arrogantiam. Quia enim possunt verba Apostoli recitare, & allegare libros

& capita, putant se omnia scire, nec vllo modo doceri se patiuntur. Vide Ioannem Cochlæum in libro de vita & actis Lutheri, anni M.D.XXII.

CAPVT XVI.

Soluuntur obiectiones hæreticorum.

SEd videamus, quid illi contrà obiiciant. PRIMO loco, proferunt verba S. Pauli ex priore ad Cor. cap. 14. vbi Apostolus docet, publicas Ecclesię lectiones & preces debere fieri lingua vulgari. Sic enim ait: *Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam, nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aëra loquentes.* Et infrà: *Si orem lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente. Ceterùm si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet: Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit: nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur.*

RESPONDEO, inprimis certum esse, in magna parte huius capitis non agi de lectione Scripturarum, nec officiis diuinis, sed de exhortatione spirituali, siue collatione. Vt enim olim Monachi inter se conueniebant, & conferebant de rebus spiritualibus, vnde existunt collationes Patrum apud Cassianum, ita etiam in prima Ecclesia, vt indicat B. IVSTINVS in fine Apolog. 2. cõueniebant Christiani diebus Dominicis, & primùm legebantur Scripturæ, deinde fiebat concio ab Antistite, tum celebrabantur mysteria, postremò inter se de rebus diuinis sermones miscebant.

Ne igitur turbationem pareret multitudo, Apostolus instituerat, vt duo aut tres tantùm in singulis collationibus loquerentur, & ceteri audirent, ac diiudicarent, & si fortè dum vnus diceret alteri inspiratum fuisset aliquid melius, vt primus taceret & secundus loqueretur. Et quia apud Corinthios interdum aliqui erant, qui vt ostentarent donum linguarum, peregrina lingua vtebantur, Apostolus eos corrigit: nã exhortationes ab omnibus debent intelligi.

Hanc esse veram expositionem maioris partis huius capitis intelligi potest, tũ ex eo, quòd hunc locum ita interpretati sunt veteres. CYPRIANVS in epist. ad Pompeium, & in epist. ad Quirinum de hæreticis rebaptizãdis, cuius expositionem laudat B. AVGVSTINVS libr. 2. de Bapt. contra Donatistas, cap. 8. item BASILIVS in quęst. breuiter explicatis, quęst. 278. Ambrosius, Sedulius, Haymo, Theodoretus, & Oecumenius in hunc locum: tum etiam ex verbis Apostoli. Nam illud: *Prophetæ duo, aut tres dicant, & ceteri diiudicent.* Et illud: *Si alij reuelatum fuerit, prior taceat.* Et illud: *Mulieres in Ecclesia taceant.*

A Et similia multa non nisi ad exhortationem referri possunt: nam lectio Scripturarum, & diuina officia non debent à Prophetis diiudicari: nec tunc inspirantur, cùm leguntur, sed iam olim inspirata recitantur: nec vnquam mulieres in Ecclesia diuina mysteria celebrauerunt. De exhortatione igitur intelliguntur illa verba nobis obiecta: *Si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam, nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aëra loquentes.*

At manet adhuc difficultas de illis verbis: *Si orẽ lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente.* B *Ceterùm si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet: Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit.* In his enim verbis non de exhortatione, sed de precibus & Psalmis agi videtur. Vbi obiter notandum est, AMBROSIVM & HAYMONEM legisse hunc locum cum duplici interrogatione. *Quis supplet locum idiotæ? quomodo respondebit Amen?* tamen Græci semper legerunt, vt nostra vulgata lectio habet: *Qui supplet locum idiotæ, quomodo respondebit Amen?* quam etiam Caluinus, Beza, & alij aduersarij nostri probant, vt veriorem.

Ad hanc igitur tollendam difficultatem aliqui respondent, etiam in his verbis agi de exhortatione, non de precibus. Ita Basilius, Theo- C doretus, & Sedulius, paulò antè nominati. Sed videtur difficile hoc defendere: nã προσεύξωμαι & ψάλω & εὐχαριστῇς, quibus vocibus Apostolus vtitur, non significant concionari, sed precari, & canere, & gratias agere. Quocirca Chrysostomus & Theophylactus, necnon Ambrosius & Haymo hunc locum de precibus intelligunt.

Alij ergo dicunt, Apostolum quidẽ loqui de diuinis officiis, sed non requirere, vt totus populus intelligat, sed solùm vt intelligat aliquis, qui vice populi respondeat. hoc enim significari illis verbis: *Qui supplet locum idiotæ, quomodo respondebit Amen?* Ita intellexerunt hunc locum Haymo, Primasius, Petrus Lombardus, D. Tho- D mas, & alij quidam ex Latinis. Sed non videtur omnino solida solutio: nam illa verba Apostoli ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, non significant secundum vsum Græcæ linguæ, qui gerit vices idiotæ, sed qui adimplet locum idiotæ, id est, qui sedet in locis idiotarum, qui occupat locum idiotarum, qui est ex idiotis & idiota, vt exponunt Chrysostomus & Theophylactus hoc loco: nam non solùm prophani auctores, sed etiam sacri non vtuntur nomine illo τόπος, pro vice, sed aduerbio ἀντὶ. vt patet libr. 1. Machab. cap. 9. *Surrexit loco Iudæ*; & cap. 11. *Vt regnaret loco patris sui*; & cap. 13. *Loco Ionathæ fratris sui*; & cap. 14. *Summus Sacerdos loco eius*; semp enim est ἀντὶ.

Alia est aliorum sententia, Apostolum cùm dicit, qui adimplet locum idiotæ, intelligere eũ,

qui est idiota: tamen idiotam vocare non eum, qui est reuera idiota, sed qui officio est idiota, id est, qui respondet pro idiotis: sicut vocamus interdum hominem popularem eum, qui, etsi patritius sit, tamen sequitur factionem populi. ita hæc opinio erit eadem cum superiori, sed paulò aliter explicata. Ita hunc nodum expedire voluit Sixtus lib. 6. Bibliothecæ sanctæ annotat. 263. vbi etiam monet verba Chrysostomi hom. 35. in priorem ad Corinth. nō esse fideliter reddita. Verba enim Chrysostomi sunt, ἰδιώτην δὲ λαϊκὸν λέγει. vertit autem interpres; *Idiotam autem promiscuam plebem vocat*, cùm vertere debuerit, *Idiotam autem vocat laicum*, id est, hominem, pro laicis in Ecclesia constitutum.

Sed neque hæc explicatio videtur huic loco omnino quadrare. siquidem obiici potest, tempore Apostolorum totum populum respondere solitum in diuinis officiis, nec fuisse vllū pro laicis constitutum. Nam IVSTINVS sub finem secundæ Apologiæ pro Christianis, disertis verbis dicit, totum populum in Ecclesia respondere consueuisse, Amen, cùm Sacerdos terminabat orationem, vel gratiarum actionem.

Idem etiam postea longo tempore seruatum esse tam in Oriente, quàm in Occidente, patet ex liturgia CHRYSOSTOMI, quæ habetur in fine operum eius, vbi apertissimè distinguuntur quę Sacerdos, quæ Diaconus, & quæ populus in diuinis officiis canebant. Item ex CYPRIANO ser. de oratione Dominica, vbi dicit, plebem respōdere: *Habemus ad Dominum:* & ex HIERONYMI præfat. lib. 2. in epist. ad Galat. qui scribit, in Ecclesiis vrbis Romæ quasi cœleste tonitru audiri populum reboantem, Amen.

Vera igitur sententia est, Apostolum hoc loco non agere de diuinis officiis, nec de publica Scripturarum lectione, sed de canticis spiritualibus, quæ Christiani componebant, ad laudandum Deum; & gratias ei agendas, & simul ad suam & aliorum consolationem & ædificationem. Non loqui Apostolum de Scripturis, vel officiis diuinis, ex eo probatur, quòd Scripturæ sine dubio legebantur Græcè, & diuina officia fiebant Græcè, in Græcia, vt etiam hæretici admittunt: Apostolus autem hîc loquitur de oratione & gratiarum actione, quæ fit per donum linguarū, lingua aliqua maximè extranea, quam nemo intelligebat, vt Arabica, vel Persica, vt Chrysostomus, & alij omnes exponunt, immò etiam, quam non intelligebat sæpe is, qui loquebatur, vt illa verba indicant: *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est*, id est, si orem ex dono linguarum, lingua quam non intelligā, spiritus meus orat, id est, affectus meus orat, tamen mens sine fructu est, id est, intellectus non eruditur, quia non intelligo quid dicam. Item illa: *Qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo; nemo enim audit*, id est, nemo attendit, quia nemo intelligit. Non ergo loquitur

A de diuinis officiis, quæ cùm Græcè fierent, à multis intelligebantur, sed loquitur de oratione, seu laude Dei, & gratiarum actione, quas interdum lingua peregrina aliqui in collationibus illis canebant.

Porro consueuisse Christianos cantica spiritualia componere, & canere in Ecclesia tempore collationum spiritualium, certissimum est. Nam hoc docet EVSEBIVS lib. 2. hist. cap. 17. ex Philone; item DIONYSIVS, cap. 3. de diuin. nom. & capite etiam sequenti, vbi adducit multa ex canticis Hierothei. TERTVLLIANVS quoque in Apologet. ca. 39. describens Agapem Christianorum, id est, publicam cœnam, quæ in Ecclesia

B fiebat, dicit consueuisse eos qui poterāt, ex proprio ingenio aliquid canere Deo. Denique Apostolus ipse Eph. 5. Coloss. 3. hortatur, vt in psalmis, & hymnis, & cāticis spiritualibus commoneant seipsos; quem locum Haymo intelligit de canticis, quæ ipsi componebant. Quoniam igitur ista cantica fiunt ad populi consolationem, vult Apostolus vt fiant lingua, quæ intelligatur: vt idiotæ, qui non sciunt similia componere, saltem possint ea confirmare dicendo, Amē.

AT OBIICIES. Sicut Apostolus volebat ista cantica fieri lingua vulgari, vt populus subiiceret, Amen, ita etiam debuit velle, vt diuina officia celebrarentur lingua vulgari, vt populus respondere posset, Amen. RESPONDEO, negan-

C do consequentiam, quia diuina officia fiebant lingua Græca, quam multi de populo intelligebant, etsi non omnes. & hoc satis erat; non enim volebat Apostolus, vt omnes possent respondere. PRAETEREA, tunc quia Christiani erant pauci, omnes simul psallebant in Ecclesia, & respōdebant in diuinis officiis: at postea crescente populo, diuisa sunt magis officia, & solis Clericis relictum est, vt communes preces & laudes in Ecclesia peragant. DENIQVE finis præcipuus illorum canticorum, erat instructio & consolatio populi. fiebant enim in collationibus loco exhortationis, & ideo æquum erat, vt à plurimis intelligerentur: & nisi lingua nota facta fuissent, vel mox sequuta fuisset interpretatio,

D periisset præcipuus fructus ipsorum. at diuinorum officiorum nec est finis præcipuus instructio vel consolatio populi, sed cultus Dei: & quæ populum scire oportet, ex diuinis officiis à pastoribus explicantur.

SECVNDA obiectio. Ex oratione non intellecta nulla vtilitas sequitur, Isaiæ 29. & Matth. 15. *Populus hic labiis me honorat*, &c. Et 1. Corinth. 14. *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est.* Igitur preces omnes tā publicæ, quàm priuatæ lingua vulgari fieri debent. Quæ obiectio Caluini est, sed facilem habet solutionem: nam inprimis falsum est, ex publica oratione Ecclesiæ nullum fructum à populo percipi, nisi ea oratio à populo intelligatur: nam oratio Ecclesiæ non fit populo, sed Deo pro populo. Ita-

que nō est opus, vt populus intelligat, vt ei prosit, sed satis est si intelligat Deus. Quemadmodū si quis apud Regem Latinè oraret pro aliquo rustico, certè rusticus fructum inde percipere poterit, etiamsi non intelligat orationem aduocati sui.

Præterea, Ecclesia orat pro fidelibus, & aliis peccatoribus, qui sæpe non solùm non intelligunt, sed nec audiunt, nec volunt pro se orari, & tamen non frustrà Ecclesia orat; quantò igitur magis non frustrà orat pro fidelibus præsentibus, & cupientibus orari pro necessitatibus suis? Hinc Leuit. 16. Deus præcipiebat, vt dum Sacerdos sanctuarium ingressus pro se, & pro populo oraret, populus foris maneret, ita vt nō solùm non intelligeret, sed nec audiret, nec videret Sacerdotē: quod etiā factum esse tempore Zachariæ legimus, Luc. 1. & tamen quis dubitare potest, quin illa oratio populo prodesset? Hinc etiā ORIGENES hom. 20. in Iosue: *Si vides*, inquit, *aliquando legi Scripturam in auribus tuis, quam non intelligis, interim hanc primam scias te suscepisse vtilitatem, quod solo auditu velut precatione quadam noxiarum virtutum, quæ te obsident, virus depellitur.* Et CHRYSOSTOMVS hom. 3. de Lazaro: *Quid*, inquit, *si non intelligamus, quæ continentur in sacris libris? maximè quidem, etiamsi non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia.*

Neque solùm populus ex oratione alterius fructum percipere potest, quamuis eam non intelligat, sed etiam ex ea, quam ipsemet pro se ipso ad Deum fundit: nam vt S. Augustinus docet lib. 3. doctr. Christ. cap. 9. Iudæi non frustrà colebant Deum figuris & cæremoniis variis, quarum significationes multi eorum minus intelligebant, quàm verba Latina nostri rustici.

Præterea idem AVGVSTINVS lib. 6. de Bapt. cap. 25. *Multi irruunt*, inquit, *in preces, non solùm ab imperitis loquacibus, sed etiam ab hæreticis compositas, & per ignorantiæ simplicitatem non eas valentes discernere, vtuntur eis, arbitrantes quòd bonæ sint, nec tamen quod in eis peruersum est, euacuat illa, quæ in eis bona sunt, sed ab eis potius euacuantur.* Quibus verbis docet S. Augustinus, etiam preces, in quibus aliquid hæretici admixtum est, non carere fructu, quando simpliciter dicuntur ab eo, qui nescit quid dicat, & putat se benedicere. Nam, vt idem Augustinus ibidem ait, plerumq; precis vitium superat precantis affectus. Deus enim non tam respicit quid dicamus, quàm quid dicere cupiamus, si ergo preces non intellectæ & malæ, non sunt infructuosæ, quando dicuntur bona fide: quantò magis preces optimæ ab Ecclesia institutæ, etiamsi non intelligantur, proderunt?

Hinc ORIGENES homil. 20. in Iosue: *Etsi nos*, inquit, *non intelligimus, quæ de ore proferimus, illæ tamen virtutes, quæ nobis adsunt, intelligunt, & velut carmine quodam inuitatæ adesse nobis, & ferre auxilium delectantur, &c.* Quam rem duabus similitudinibus illustrat: *Si enim creditum est*, inquit, *à Genti-*

A *bus, quòd quædam carmina, quas præcantationes appellant, quibus istud artis est, insusurrantes, nominibus quibusdam compellatis, quæ ne illi quidem qui inuocant norunt, ex solo vocis sono, vel sopiantur serpentes, vel etiam de cauernis protrahantur; quanto magis totius præcantationis, & carminis validiorem & potentiorem ducendam credimus quamcunque Scripturæ sanctæ, vel sermonum, vel nominum appellationem?* Et infrà: *Solent medici præbere interdum cibum aliquem, interdum etiam potum dare, nec tamen in edendo ipso cibo, vel in potando sentimus, quia vtile est*, &c. *Hoc ergo modo*, inquit, *credendum est etiam de Scriptura sancta, quia vtilis est, & animæ prodest, etiamsi sensus noster ad præsens intelligentiam non capit.* Hæc ille.

B Præterea, si necessariū esset intelligere quidquid orantes, vel Deum laudātes dicimus, profectò rari, aut nulli possent Psalmos Dauidis canere, & Prophetas, atque Apostolos in diuinis officiis legere. Quotus enim quisque est, qui intelligat omnium Psalmorum, Prophetarum, & Apostolorum sententias? Quàm multa occurrunt dum psallimus, quæ non intelligimus? nec tamen debemus currere ab Ecclesia ad cōmentaria, & non propterea frustrà psallimus, modò cum deuotione & reuerentia psallamus. scimus enim quidquid illud sit, ad Dei laudem pertinere. Quid, quod S. ANTONIVS dicere solebat, illam esse perfectam orationem, in qua animus ita absorbetur in Deum, vt non intelligat

C ipse verba sua?

Neque his repugnant Scripturæ illæ: *Populus hic labiis me honorat.* Et: *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est.* Nam in priore non agitur de oratione, aut lectione, sed de iis, qui ore profitentur pietatem, dicuntque se Deum diligere, & tamen factis contrarium agunt, vt exponit Hieronymus in cap. 29. Isaiæ, & Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. 55. Si tamen quis velit ea verba ad orationem referre, is dicere debet, reprehendi eos, qui, quamlibet sibi nota lingua orantes, non attendunt quid dicāt, sed vagantur animo ad alia negotia.

In posteriore Scriptura, non reprehenditur oratio, quæ non intelligitur, sed ei anteponitur

D oratio, quæ intelligitur. Non enim Apostolus dicit orationem esse sine fructu, sed mentem. Qui enim orat lingua, quam non nouit, vt cùm rudes homines recitant Latinè septem Psalmos, affectu quidē, & spiritu proficiunt, tamen mens eorum sine fructu est, quia non eruditur. Eiusmodi verò orationem, non reprehendi vt malam, & penitus infructuosam, declarat Apostolus illis verbis: *Nam tu quidem bene gratias agis.* Et idem confirmat apertè Chrysostomus hoc loco. Adde, quod, vt suprà ostendimus, Apostolus loquitur de lingua, quam nemo in tota Ecclesia intelligere potest. Quocirca frustrà hæc Apostolica verba aduersus consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ adducuntur. Etsi enim in communibus Ecclesiæ precibus Latinis mens rusticorum

fine fructu maneat, tamen non manet affectus rusticorum fine fructu, nec mens plurimorum aliorum, qui Latinè sciunt; & fructus mentis, qui deest idiotis, compensatur vtilitatibus multis; quæ inde proueniunt, quòd Scripturę in publico conuentu, communissimo idiomate, id est, Latino, assiduè leguntur.

Obiectio TERTIA Brentij, in decretalibus cap. Quoniam in plerisque, tit. de offic. iudicis ordinarij. Innocentius III. præcipit, vt cùm in aliqua vrbe permixti sunt homines diuersarum linguarum, Episcopus prouideat viros idoneos, qui diuersis linguis diuina officia celebrent, & Sacramenta administrent diuersæ linguæ hominibus.

RESPONDEO, Innocentium tantùm loqui in eo decreto de lingua Græca & Latina. Quia enim tempore Innocentij capta est Constantinopolis à Latinis; & Imperatore ac Patriarcha Constantinopolitano Latinis existentibus, permulti erant in Græcia Latini Græcis admixti; postulatum fuit à Pontifice in Concilio generali Lateranensi, ad quod Græci & Latini conuenerant, vt permitteret duos Episcopos ordinari in talibus locis. Pontifex autem cum Concilio respondit, non conuenire, vt sint duo Episcopi in vna Ecclesia, sed tamen debere Episcopum prouidere, vt sint ministri idonei, qui Grecè Græcis, & qui Latinè Latinis sacra celebrarent. Estque hoc decretum, cap. 9. Concilij, & inde sumptum est cap. Quoniam in plerisque.

Quòd igitur non loquatur decretum de linguis vulgaribus, patet tum ex historia iam recitata, tum etiam quia decretum fuisset maximè in Italia obseruatum, vbi Pontifex Max. residet, & temporale dominium habet. At in Italia nunquam id obseruatum est: nam S. Thomas, qui floruit paulò post decretum factum, officium composuit Latinè de festo corporis Dñi, quod etiam hodie retinemus, cùm tamen ipse in comment. 1. Cor. 14. fateatur, linguam vulgarem Italorum suo tempore non fuisse Latinam.

Obiectio QVARTA eiusdem Brentij. Finis diuinorum officiorum publicarumq; lectionum est populi instructio, consolatio, & ædificatio: nam Rom. 15. dicitur: *Vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Et 1. Corinth. 14. *Volo quinque verba in sensu meo loqui, vt alios instruam, quam decem millia verborum in lingua.* Et ibidem: *Cùm conuenitis, vnusquisque vestrûm Psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant.* At ex lingua ignota & peregrina, quæ instructio, quæ ædificatio, quæ consolatio percipi potest?

RESPONDEO, & propositionem & assumptionem huius argumenti falsam esse. Nam finis præcipuus diuinorum officiorum non est populi instructio, vel consolatio, sed cultus Deo ab Ecclesia debitus. Clericorum enim officium

A est, nomine totius populi Christiani perpetuò immolare Deo sacrificium laudis, vt ipse requirit Psal. 40. & more militum excubare, ac vigiliis & orationibus tota castra Ecclesiæ protegere. Isa. 62. *Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes: tota die & nocte in perpetuum non tacebunt.* Deinde, qui nō sunt imperitissimi, ij Latinè sciunt, & instruuntur, dum audiunt diuina officia: ceteri autem non instruerentur, etiamsi vulgari lingua officium celebraretur; non enim in verbis, sed in sensu instructio est. Quare plebis instructioni deseruiunt conciones frequentissimæ, quæ in singulis Ecclesiis fieri debent.

Neque tria illa Scripturæ testimonia sententiæ nostræ vlla ratione officiunt. Fatemur enim
B Scripturas sacras magnā adferre fidelibus consolationem, vt Rom. 15. Apostolus monet, sed doctis quidem dum leguntur, indoctis autem dū à concionatoribus explicantur. Et meritò S. Paulus mauult quinq; verba in sensu suo ad instructionem loqui, quàm decem millia verborū in lingua, quia melior est cohortatio, quæ ab omnibus intelligitur, licet breuissima sit, quàm ea, quæ non intelligitur, etiamsi sit longissima. Denique per illa quinque vocabula, psalmum, doctrinam, apocalypsim, linguam, & interpretationem, non intelliguntur Scripturæ diuinæ, sed quinque dona gratis data: Nam paulò antè in hoc eodem capite Apostolus de iisdem donis
C ita loquitur: *Si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina?*

Itaque per linguam intelligit donum linguarum; per doctrinam intelligit donum docendi, quæ ad bonos mores, vel etiam fidem pertinet; per apocalypsim donum reuelationis. sæpe enim Deus tunc sedentibus in Ecclesia reuelabat mysteria; per interpretationem intelligit donum exponendi Scripturas, & de vna lingua in aliam transferendi, quod donum etiam prophetiam sæpissimè Paulus vocat; per psalmum intelligit donum gratis datum psallendi, vt rectè Chrysostomus exponit, id est, donum componendi spiritualia cantica, & ea in Ecclesia mo-
D destè canendi. Sensus igitur est, cùm in vestris conuentibus & collationibus possitis exercere hæc omnia dona linguarum, reuelationis, &c. videte vt nihil fiat ad ostentationem, sed omnia ad vtilitatem & ædificationem.

Obiectio QVINTA Kemnitij. Christus prædicauit lingua vernacula: Apostoli in die Pentecostes loquebantur variis linguis magnalia Dei, & postea dispersi per orbem terrarum, prædicauerunt vbique linguis eorum populorum, quibus prædicabant; igitur oportet variis linguis, iisq; vernaculis Scripturas diuinas habere. Nam si non inquinatur verbum Dei, si proferatur lingua vulgari, cur inquinabitur si scribatur lingua vulgari?

RESPONDEO; hoc argumento nihil conclu-

di:nam si bona est consequentia à prædicatione ad Scripturam, cur Apostoli solùm scripserunt Græcè, cùm prædicauerint tam multis linguis? igitur verbum Dei rectè prædicatur lingua vulgari, quia prædicatio explicationem continet, quam omnes facilè capiunt. at cùm scribitur, nudum scribitur, nec ab omnibus capitur. Itaque quemadmodum non licet sic argumentari; Matres dant infantibus panē dissectum in particulas, vel etiam præmansum, possent igitur dare etiam integrum & solidum, nam est idem panis. Ita non licet argumentari, ministratur populis verbum Dei explicatum à concionatore, igitur ministrari etiam debet sine explicatione, & lingua vulgari scriptum.

Sexta obiectio eiusdem Kemnitij. B. Hieronymus testatur, se vertisse Scripturas in linguam Sclauonicam. Item, Scripturæ versæ sunt olim in linguam Chaldaicam, quę tunc erat vulgaris; & postea in Græcam linguam, quæ etiam tunc erat vulgaris, & Apostoli illa translatione vsi sunt. postmodum etiam versæ sunt in linguā Latinam, quando illa erat vulgaris: & Christus in cruce Scripturam citauit sermone Syriaco, id est, vulgari. igitur nullum est piaculum eas vertere in linguas vulgares.

Respondeo, inprimis nos nō negare, posse Scripturas verti in linguas vulgares; sed quod contendimus est, non debere publicè legi lingua vulgari, nec passim omnibus permitti legendas Scripturas lingua vulgari. Vtrum autem Hieronymus verterit in linguam Sclauonicam diuinas literas, non certò scio. Nusquam enim id legi apud Hieronymum, vel apud vllum veterem; tamen si id fecit, non ideo fecit, vt publicè legeretur Scriptura Sclauonicè, sed ad consolationem eorum hominum, qui ea sine periculo vti poterant, quemadmodum & apud nos hoc tempore certis quibusdam hominibus conceditur. Porro, editio Chaldaica, non tam versio, quàm paraphrasis est, nec vnquam apud Catholicos magnam habuit auctoritatem.

Quod verò de Græca translatione adfertur, pro nobis facit. non enim in linguam Græcam translatæ sunt Scripturæ, quia ea lingua esset quibusdam vulgaris, sed quia communissima erat. Nam certè Ptolomæo Regi Aegypti, qui eas transferri curauit, nō erat vulgaris lingua Græca. Idem dico de Latina, translatas videlicet Scripturas in linguam Latinam, eò quòd illa esset communis in toto Occidente, tametsi quibusdam paucis adhuc esset vulgaris.

Ad illud de Christo. Etsi Epiphanius hæresi *69*. quæ est Arianorum, existimet, Christum in cruce partim Hebraicè, partim Syriacè protulisse illam sententiam; Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me: tamen probabilius est, totam Hebraicè à Christo pronuntiatam, vt est in ipso Psal. 21. nulla enim erat caussa, cur Dominus verba Dauidis Hebraicè inciperet, ac de-

A inde mutaret in Syriacum idioma. Quare D. Hieronymus in libro de nominibus Hebraicis tractans hunc locū, non dicit esse verba Syriaca, quod tamen semper monere solet in iis, quæ Syriaca sunt: sed ponit verba Hebraica, אֵלִי אֵלִי לָמָּה עֲזַבְתָּנִי, & Latinis literis ita reddit: *Eli, eli lamma azabthani*, quæ certum est, esse Hebraica.

Erasmus quoque, cui multum Kemnitius tribuit, in annotatione ad hunc locum docet, Christum purè Hebraicè illa verba protulisse. Adde, quòd Syriacè sic dixisset, Hil, hil lemana sebactani. quod autem in Græco & Latino habemus sebactani, non azabthani, vt esse debuit, factum est, vt facilius pronuntiaretur: quemad-
B modum dicere solemus, Isaiam, Ezechiam, Hieremiam, Assuerum, & alia huiusmodi pro Iesaiahu, Irmeiahu, Chizkiahu, Achascueros, & aliis Hebraicis durissimis vocibus.

Obiectio Septima Kemnitij. Chrysostomus sæpissimè hortatur laicos ad lectionem Scripturarum, igitur par est, Scripturas vulgari lingua omnibus permitti. Et quamquam Kemnitius nulla Chrysostomi loca adduxit, possumus tamen nos loca eius annotare. Homil. *9*. in epistolam ad Coloss. *Audite*, inquit, *obsecro, seculares omnes, comparate vobis Biblia, animæ pharmaca; si nihil aliud vultis, vel nouum Testamentum acquirite, Apostolorum acta, Euangelia*, &c. Similia habet homil. 2. in Matth. præfat. in epist. B. Pauli; hom. 3.
C in 2. ad Thessal. homil. 10. in Ioan. & homil. 3. de Lazaro.

Respondeo, verba Chrysostomi, quæ in concionibus proferebat, semper accipienda esse iuxta mentem ipsius, & occasiones, quibus ad ea dicenda adducebatur. Quoniam igitur eo tempore deditī erant homines Theatris, spectaculis, aliisque nugis, & Scripturas diuinas nunquam legebant, ne ij quidem, qui capaces erant, propterea Chrysostomus ad eam desidiam excutiendam, perpetuò hortabatur omnes ad lectionem Scripturarum, non quòd vellet omnes omnino etiam rudissimos id facere, sed vt ij saltem id facerent, qui cum fructu poterant. Sciebat enim se cum iis agere, qui talibus amplifica-
D tionibus indigerent. Id autem ita esse ex multis eius locis demonstrari posset; sed tribus tantùm in præsenti contentus ero.

Igitur hom. 3. de Lazaro sic ait: *Non potest fieri, vt quisquam salutem assequatur, nisi perpetuò versetur in lectione spirituali.* At si hoc propriè accipiatur, quis non videat esse falsissimū? quid enim? qui literas non didicerunt, salui esse non poterunt? igitur hyperbolica ea locutio est, nō propria. Homil. 15. in Genes. *Neque*, inquit, *in re iusta, neque iniusta iurare licet*. Et homil. 17. in Matth. *Quid igitur*, inquit, *si aliquis iuramentum exigat, & necessitatem iurationis imponat? sit tibi timor Dei omni necessitate violentior.* Itaque videtur velle nullo modo esse iurandum, cùm tamen certum sit, esse actum religiosum & bonum, iurare in re iusta

& ne-

& necessaria, sed Chrysostomus eiusmodi amplificationibus in concionibus vtebatur, quoniam populus ipsius miro modo addictus erat iuramentis, vt colligitur ex hom. 9. in Acta Apostolorum, & aliis locis eiusdem auctoris.

Obiiciunt VLTIMO. Morauis concessum fuisse ante annos DC. ab Apostolica sede, vt lingua Sclauonica diuina officia celebrarent, & præterea nūc Ruthenos, Armenos, Aegyptios, Aethiopes, & nescio quos alios populos suis vulgaribus linguis sacra facere.

RESPONDEO exemplis Ruthenorum, Armenorum, & similium, non magis nos moueri, quàm moueamur exemplis Lutheranorum, Anabaptistarū, & Caluinistarum, qui Germanicè, aut Gallicè, aut Anglicè, aut etiam Polonicè, aliisque linguis vulgaribus Scripturas publicè A legūt. Sunt enim etiam illi vel hæretici, vel schismatici, & scimus, maiores eorum Catholicos aliter fecisse, vt suprà est demonstratum.

Ad illud de Morauis respondeo, fuisse iustam caussam, cur id eo tempore fieri deberet, quia nimirum (vt refert Aeneas Syluius lib. de origine Bohemorum, cap. 13.) totum regnum simul conuertebatur, & non poterant inueniri ministri, qui Latinè celebrarent, visum est summo Pontifici melius permittere, vt Sclauonicè id fieret, quàm nullo modo. Tamē postea vbi creuit eruditio, & ministri idonei inueniebantur, qui possent Latinè idem præstare, melius fuit omittere vsum linguæ Sclauonicæ, & communem totius Ecclesiæ consuetudinem sequi, vt hoc tempore Moraui Catholici faciunt. Ac de editionibus Scripturarum hactenus.

DE VERBI DEI INTERPRETATIONE,

LIBER TERTIVS.

CAPVT PRIMVM.

Scripturam non esse tam apertam per se, vt sine explicatione sufficiat ad controuersias fidei terminandas.

SCRIPTVRVS in hoc tertio libro de interpretatione diuinarum literarum, ab illa quęstione principium faciendum esse duxi; Sintne Scripturæ sacræ per se facillimæ, atque apertissimæ, an verò interpretatione indigeant. Et quidē MARTINVS LVTHERVS præfatione assertionis articulorum à Leone Pontifice damnatorum, sic ait: *Oportet, Scriptura iudice, hanc sententiam ferre, quod fieri non potest, nisi Scripturæ dederimus principem locum in omnibus, quæ tribuuntur Patribus, hoc est, vt sit ipsa per se certissima, facillima, apertissima sui ipsius interpres, omnium omnia probans, iudicans, & illuminans*, &c. Ibidem contendit, Scripturam esse clariorem omnium Patrum commentariis. Similia docet in libro de seruo arbitrio, & alibi.

Quia tamen videbat Lutherus mox posse obiici, vnde sint tot controuersiæ, si Scriptura est tam clara, duo effugia excogitauit. Vnum, quòd B Scriptura, etiamsi alicubi sit obscura, tamen illud idem alibi clarè proponat. Alterum, quòd Scriptura, licet per se clarissima, tamen superbis & infidelibus sit obscura ob eorum cæcitatem, & prauum affectum.

Addit BRENTIVS in Proleg. contra Petrum à Soto tertium effugium, quod etiam interdum sit obscura, propter phrases alienæ linguæ, id est, Hebraicæ & Græcæ, tamen sensus eius clarissimus sit. Quæ sententia manifestè falsa est: nam inprimis Scriptura ipsa de sua difficultate atque obscuritate testimonium perhibet. Psal. 118. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuā.* Ibidem: *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Ibidem: *Faciem tuam illumina super seruū* C *tuum, & doce me iustificationes tuas.* Et certè Dauid nouerat totam Scripturam, quæ tunc erat, & nouerat phrases linguæ Hebraicæ, nec erat superbus aut infidelis. Quocirca meritò S. HIERONYMVS in epi. ad Paulinum, de institutione Monachi, tractans hæc verba, sic ait: *Si tantus Propheta tenebras ignorantiæ confitetur, qua nos putas paruulos, & penè lactentes inscitiæ nocte circumdari?*

Præterea, Lucæ vltimo Dominus interpretabatur Scripturas discipulis suis, qui certè nouerant phrases Hebraicas, cùm essent Hebræi, nec erant superbi, vel infideles. Actor. 8. Eunuchus Reginæ Aethiopum versabatur in Scripturis, easque diligenter legebat, & sanctus, pius, & humilis erat, vt Hieronymus docet, in epistola ad Paulinum, de studio Scripturarum; & tamen interrogatus à Philippo: *Putas intelligis, quæ legis? respondit: Et quomodo possum, nisi aliquis ostenderit mihi?*

Denique 2. Petri vltimo, B. Petrus asserit, in epistolis Pauli esse quædam difficilia intellectu, *quæ indocti & instabiles deprauant.* Vbi notandum est, Apostolum Petrum non dixisse, esse quædam difficilia indoctis & instabilibus, vt hæretici exponunt, sed difficilia absolutè. Nam B. AVGVSTINVS, qui certè indoctus & instabilis non erat, libro de fide & operibus, cap. 15. & 16. fatetur, sibi difficillimum esse intellectu locum illum, 1. Corinth. 3. *Si quis autem superædificat super fundamentum*, &c. & dicit, hunc esse vnum ex illis locis, quæ B. Petrus monuit esse difficilia intellectu.

DEINDE, præter Scripturæ testimonium, idem ostendi potest ex communi consensu veterum Patrum. IRENÆVS lib. 2. cap. 47. posteaquam in rebus creatis & naturalibus plurima nos latere docuit, adiungit: *Si ergo & in rebus creatis, quædam quidem eorum adiacent Deo, quædam autem & in nostram venerunt scientiam, quid mali est, si & eorum, quæ in Scripturis requiruntur, vniuersis Scripturis spiritualibus existentibus, quædam quidem absoluamus secundum gratiam Dei, quædam autem commendemus Deo, & non solùm in hoc seculo, sed & in futuro, vt semper quidem Deus doceat, homo autem semper discat quæ sunt à Deo.*

ORIGENES lib. 7. contra Celsum: *Alij quoque cordati viri scrutando Scripturam intellectum eius inuenire potuerunt, licet re vera sit multis locis obscura.* Item homil. 5. in Leuit. similem sententiam habet, adducens similitudinem hostiarum, quarum pars comedebatur à Sacerdotibus, & pars incendebatur Deo. Item homil. 12. in Exodum: *Diebus ac noctibus*, inquit, *obsecrandum est, vt veniat Agnus de tribu Iuda, & ipse librum signatum dignetur aperire.* De Basilio & Gregorio Nazianzeno ita scribit RVFFINVS lib. 11. hist. cap. 9. *Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collegæ per annos tredecim, omnium Græcorum secularium libris remotis, solis diuinæ Scripturæ voluminibus operam dabant, earumq́; intelligentiam non ex propria præsumptione, sed ex maiorum scriptis & auctoritate sequebantur, quos & ipsos ex Apostolica successione intelligendi regulam suscepisse constabat.*

Iam CHRYSOSTOMVS, quem solum hæretici nobis obiicere solent, homil. 40. in Ioannem, in illud; *Scrutamini Scripturas. Christus*, inquit, *Iudæos ad Scripturarum non simplicem & nudam lectionem, sed ad inuestigationem perquam diligentem relegauit. Non dixit; Legite Scripturas, sed, Scrutamini. Diuina enim summa indigent diligentia. In vmbra enim maioribus illis non abs re loquutus est, idcirco effodere profundius iubet, vt quæ altè delitescunt, inuenire poßimus. Non enim rem in superficie, & in promptu positam effodimus, sed quæ tanquam thesaurus profundè reconditur. Qui enim huiusmodi quærit, nisi summam adhibeat diligentiam & laborem, nunquam quæsita inueniet.* Item Auctor operis imperfecti, homil. 44. in Matthæum, duas adfert rationes, cur obscuræ sint Scripturæ. Prima, quia Deus voluit alios esse magistros, alios discipulos. Secunda, ne si clara esset, non tam esset vtilis, quàm contemptibilis.

AMBROSIVS in epistola 44. ad Constantium: *Mare*, inquit, *est Scriptura diuina, habens in se sensus profundos, altitudinem propheticorum ænigmatum*, &c. HIERONYMVS in epistola ad Paulinum, de studio Scripturæ, ex instituto docet, non posse Scripturas disci sine magistro; & percurrens breuiter nomina singulorum librorum, ostendit in omnibus, magnas & multas esse difficultates. Idem præfatione commentar. in epistolam ad Ephesios: *Nunquam*, inquit, *ab adolescentia, aut legere, aut doctos viros, quæ nesciebam interrogare cessaui, aut meipsum habui magistrum. Denique nuper ob hanc vel maximè caussam Alexandriam perrexi, vt viderem Dydimum, & ab eo in Scripturis omnibus, quæ habebam dubia, sciscitarer.* Et in epistola ad Algasiam, quæstione octaua: *Omnis*, inquit, *epistola ad Romanos nimiis obscuritatibus inuoluta est.*

AVGVSTINVS libro secundo doctrinæ Christianæ, cap. 6. *Sed multis*, inquit, *& multiplicibus obscuritatibus, & ambiguitatibus decipiuntur, qui temerè legunt aliud pro alio sentientes: quibusdam autem locis, quid vel falsò suspicentur non inueniunt; ita obscurè quædam dicta densissimam caliginem obducunt. quod totum prouisum diuinitus esse non dubito ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio reuocandum, cui facilè inuestigata plerumque viluerunt.* Item libro 12. Confess. capite 14. *Mira*, inquit, *profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos superficies blandiens paruulis, sed mira profunditas, Deus meus, mira profunditas. Horror est intendere in eam; horror honoris, & tremor amoris.* Et epistola tertia: *Tanta est Christianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia vsque ad decrepidam senectutem, maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere.* Et epistola 119. capite vigesimo primo: *In ipsis sanctis Scripturis multò nescio plura, quàm scio.*

GREGORIVS homilia sexta in Ezechielem: *Magna*, inquit, *vtilitatis est ipsa obscuritas eloquiorum Dei, quia exercet sensum, vt fatigatione dilatetur, & exercitatus capiat, quod capere non potest otiosus. Habet quoque adhuc maius aliud, quia si Scripturæ sacræ intelligentia in cunctis esset aperta, vilesceret, quæ in quibusdam locis obscurioribus tanto maiori dulcedine*

inuenta reficit, quanto maiori labore fatigat animum quæsita, &c. Certè isti Patres norant phrases, nec erant superbi infideles, & tamen ingenuè confitentur, Scripturas esse difficiles. Ex quo Lutheri & Brentij temeritas ac vanitas satis, opinor, apertè coarguitur.

NEQVE deest ad hoc idem confirmandum præter auctoritates, etiam ratio. Nam in Scripturis duo considerari possunt, res, quæ dicuntur, & modus, quo dicuntur. Si res consideres, necessariò fatendum est, Scripturas esse obscurissimas. Siquidem tradunt summa mysteria, de diuina Trinitate, de incarnatione Verbi, de Sacramentis cœlestibus, de natura Angelorum, de operatione Dei in mentibus humanis, de æterna prædestinatione ac reprobatione, deque aliis rebus arcanis & supernaturalibus, quę non sine magno studio & labore, nec sine grauissimi erroris periculo inuestigantur. Certè si scientia Metaphysicorum difficilior atque obscurior est omnibus aliis naturalibus disciplinis, quia caussas altissimas tractat, quomodo non obscurissima erit sacra Scriptura, quæ de rebus longè altioribus agit? Quid? quod magna pars Scripturæ vaticinia continet de rebus futuris, & vaticinia carmine scripta, quibus certè nihil difficilius, nihil obscurius.

Si verò modū dicendi cōsideremus, inueniemus innumerabiles rationes difficultatis. PRIMO, sunt in Scripturis plurima, quæ prima frōte videntur contraria, vt illud Exo. 20. *Ego Deus Zelotes, visitans peccata patrum in filios, in tertiā & quartam generationem.* Et illud Ezech. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris, sed anima, quæ peccauerit, ipsa morietur.* SECVNDO, sunt verba & orationes ambiguæ, vt Ioan. 8. petentibus Iudæis: *Tu quis es? respondit Christus; Principium, qui & loquor vobis.* Mirè enim torquēt hîc se oēs interpretes, nec adhuc scitur quid illud sit: *Principium, qui.* & in Græco adhuc est res obscurior, vbi, Principiū, est accusatiui casus, τὴν ἀρχὴν. TERTIO, sunt orationes imperfectæ, vt Rom. 5. *Sicut per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors; & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.* & quę sequuntur, vbi in tota periodo non est verbum principale. QVARTO, sunt orationes præposteræ, vt Gen. 10. *Isti sunt filij Sem secundum cognationes, & linguas, & regiones in gentibus suis.* Nam continuò sequitur initio capitis 11. *Erat autem terra labij vnius, & sermonum eorundem.* QVINTO, sunt phrases propriæ Hebræorum, vt Psal. 88. *Thronus eius sicut dies cœli.* Item Psal. 118. *Anima mea in manibus meis semper.* & aliæ permultæ. SEXTO, sunt orationes figuratæ plurimę, Tropi, Metaphoræ, Allegoriæ, Hyperbata, Ironiæ, & alia id genus sine vllo numero.

ACCEDAT postremò testimonium aduersariorum, quod velint nolint, huic veritati coguntur perhibere. Nam, si Scriptura esset tam clara, vt ipsi dicunt, cur tot commentaria Lutherus & Lutherani scriberent? cur tam diuersas ederent Scripturæ versiones? cur tam variè Scripturam explicarent? Certè OSIANDER in confutatione scripti, quod aduersus eum Philippus ediderat, testatur, viginti sententias diuersissimas de iustificatione secundum Scripturas versari inter solos Confessionistas. Et Lutherus ipse in libro primo cōtra Zvvinglium & Oecolampadium, nónne scriptum reliquit; *Si diutius steterit mundus, iterum fore necessarium, propter diuersas Scripturæ interpretationes, quæ nunc sunt, vt ad conseruandam fidei vnitatem, Conciliorum decreta recipiamus, atque ad ea confugiamus?* Et vnde, quæso, tot Scripturæ interpretationes, si Scriptura est tam facilis & aperta? Quid? quod in hac sententia ipsi secum mirificè pugnant?

LVTHERVS, qui in præfatione assertionis articulorum suorum asseruit, Scripturam per se apertissimam & clarissimam esse: & libro de seruo arbitrio iactauit, nihil difficultatis esse in sacris literis, & nullum sibi locum adferri posse, quem ipse non facilè interpretetur: idem tamen in præfatione in Psalmos: *Nolim*, inquit, *ab vllo id de me præsumi, quod nullus adhuc præstare potuit sanctissimorum & doctissimorum, id est, Psalterium in omnibus suo legitimo sensu intelligere, & docere. Sat est, aliquos, & eosdem ex parte intellexisse. Multa sibi reseruauit Spiritus, quo nos semper discipulos habeat; multa solùm ostendit, vt alliciat; multa tradit, vt afficiat.* Et infrà: *Scio esse impudentissimæ temeritatis, eum qui audeat profiteri, vnum Scripturæ librum à se in omnibus partibus intellectum.* Et in libro de Conciliis, pag. 12. *Ante viginti annos*, inquit, *coactus sum contemnere Patrum commentaria, cùm Scriptura legenda esset in Scholis, & magno sudore veram & germanam sententiam quærere.*

BRENTIVS in prolegomenis contra Petrum à Soto: *Nugantur*, inquit, *Scripturam esse obscuram, ideoque interpretatione indigere.* Et infrà dicit: *Impiis & incredulis tantùm Scripturam esse obscuram, non autem piis credentibus.* At ipse in sua Confess. VVirtembergica, capite de sacra Scriptura, sic ait: *Non est obscurum*, inquit, *quod donum interpretandæ Scripturæ non sit humanæ prudentiæ, sed sancti Spiritus; Spiritus sanctus autem est liberrimus, nec est ad certum genus hominum obligatus, sed distribuit dona hominibus pro suo ipsius beneplacito.* At cur, quæso, Brenti, donum interpretationis necessarium est, si, vt tu ipse paulò antè dicebas, Scriptura interpretatione non eget?

Iam verò Martinus KEMNITIVS in examine 4. sess. Concilij Tridentini: *Deus*, inquit, *voluit in Ecclesia exstare donum interpretationis, quod sicut donum sanationum, miraculorum, & linguarum, non est commune omnibus.* Et infrà: *Grati*, inquit, *& reuerenter vtimur Patrum laboribus, qui multa Scripturæ loca commentariis suis vtiliter illustrarunt.* Valde gratus nimirum Patrum laboribus fuit parens vester Lutherus, cùm in libro de Conciliis,

pag.52. Patrum commentarios scripsit esse carbones pro auro. Nec minus Luthero suo repugnant CENTVRIATORES, qui tamen rigidi sunt Lutherani, centur.1.lib.2.cap.4.col.52. dum ita scribunt: *Senserunt Apostoli, Scripturas non posse intelligi sine Spiritu sancto & interprete*. Sed argumenta Lutheri & Brentij videamus.

CAPVT SECVNDVM.

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

OBIECTIONEM PRIMAM desumũt ex illis verbis Deuteronom.30. *Mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in cœlo situm, neque trans mare*, &c. In quibus verbis summa quædam ostenditur Scripturarum facilitas: *Vt non sit opus*, inquit Brentius, *montes superare, & ire Romam pro interpretatione Scripturarum*.

RESPONDEO, bifariam hunc locum intelligi solere. Plurimi veterum hunc locum intelligunt, non de facilitate intelligendi Scripturas, sed de facilitate implendi mandata Decalogi, cùm adest gratiæ auxilium. Quod est contra omnes Lutheranos, qui docent, impossibilia esse Dei mandata. Ita exponit Tertullianus libro 4. contra Marcionẽ, Origenes, Ambrosius, Chrysostomus, & alij in caput 10. ad Romanos, & Augustinus lib. de perfectione iustitiæ, responsione penultima.

Alij tamen, in quibus est ABVLENSIS, in hunc locum, intelligunt hæc verba de facilitate cognitionis, non quidem Scripturarum sanctarum, quæ tunc adhuc nullæ erant fortasse, sed præceptorum tantùm Decalogi, quæ cùm sint naturalia, facillimè intelliguntur; & Iudæi illi præcipuè facilè poterant ea scire, qui Mosen explicantem audierant, & confessi fuerant se percepisse omnia, & promiserant se ea obseruaturos. Ideo subditur: *Propè est sermo in ore tuo, & in corde tuo*; id est, in corde tuo, quia iam intellexisti, quid sit agendum; & in ore tuo, quia iam cõfessus es, te intellexisse. Neque pugnat cum hac explicatione quod Dauid suprà citatus fateatur, sibi difficilem fuisse legem Domini ad intelligendum. Dauid enim nomine legis non intelligit decem illa præcepta solùm, sed omnes diuinas Scripturas. Qua significatione vtitur etiam Dominus in Euangelio, cùm ait: *Vt adimpleatur quod in lege eorum scriptum est, quia odio habuerunt me gratis*, Ioan. 15.

SECVNDVM argumentum, ex Psal.18. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* & Psal.118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Et: *Declaratio sermonum tuorum*, &c. Et Prouerb.6. *Mandatum lucerna est, & lex lux.*

RESPONDEO PRIMO, non agi hoc loco de vniuersis Scripturis, sed tantùm de præceptis Dominicis, quæ dicuntur lucida, lucerna & **A** lux. Non quòd facilè intelligantur, quamquam & hoc est verum; quid enim facilius, quàm, *Diliges proximum tuum?* sed quòd intellecta & cognita dirigant hominem in operando. SECVNDO dici potest, agi quidem de Scripturis omnibus, sed Scripturas dici lucidas, immò lucem & lucernam, nõ quòd facilè intelligantur, sed quòd intellecta cùm fuerit, mentem illustrat. Propheta enim in Psalm.18. loquutus fuerat de cognitione Philosophorum, quam assequuti fuerant ex creaturis, cùm ait: *Cœli enarrant gloriam Dei*, &c. Postea, vt ostenderet, eos non peruenisse ad eam lucem, ad quam perueniunt ij, quos Deus erudire dignatur, & quibus legem **B** scriptam dedit, subiungit: *Lex Domini immaculata, conuertens animas*, &c. Similiter Psal.118. demonstrare voluit, maiorem esse cognitionem quæ habetur ex verbo Dei reuelato, quàm ex creaturis, ac propterea comparauit verbum Dei lucernæ, quæ ad noctis tenebras dissipandas multò nobis vtilior est, quàm omnium stellarum lumen.

Argumentum TERTIVM, Matth.5. *Vos estis lux mundi.* At si Apostoli lux mundi sunt, quomodo prædicatio & Scripturæ Apostolorum non clarissimæ sunt?

RESPONDEO, loquitur Dominus de luce exemplorum, probitatis & morum: voluit enim Apostolos esse quædam exempla sanctitatis o- **C** mnibus hominibus ad imitandum proposita. Quocirca subiicit continuò: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona.* Adhæc, si loqueretur Dominus de luce doctrinæ, non esset sensus, Apostolorum Scripturas esse facillimam ad intelligendum, sed intellectam illustrare mentem, & erudire de rebus altissimis, & tenebras errorum omnium effugare. Non tam enim illuminat, qui clarè loquitur, vel scribit, quàm qui, siue clarè siue obscurè loquatur aut scribat, lumen veritatis in mente accendit, & tenebras errorum depellit.

Argumentum QVARTVM, 2.Petr.1. *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco.*

D RESPONDEO, hoc etiam loco Prophetarum voces vocari lucernam, non quia facilè intelligantur, sed quia intellectæ illuminant, & iter ostendunt ad CHRISTVM, qui est verus Sol iustitiæ.

Argumentum QVINTVM, 2. Cor.4. *Quod si opertum est Euangelium nostrum; in iis qui pereunt est opertum, in quibus Deus huius seculi excæcauit oculos infidelium, vt non fulgeat eis illuminatio gloriæ Christi.* Fidelibus igitur omnibus Scriptura est aperta & facilis.

RESPONDEO, Apostolus non loquitur de intelligentia Scripturarum, sed de cognitione & fide in Christum, quam Apostoli prædicabant. Dixerat enim capite superiore, hoc esse discrimen inter vetus Testamentum & nouum,

quòd

quòd in veteri homines non videbant mysteria Christi, incarnationem, passionem, &c. nisi per velamen figurarum & vmbrarum. Id quod significabat velamen illud, quo Moses faciem suam tegebat, cùm loqueretur ad populum: at in nouo Testamento figuris omnibus iam impletis, reuelata facie, gloriam Domini speculamur, & non est anus, nec puer Christianus, qui non sciat, Deum incarnatum, passum, &c.

Quoniam igitur poterat aliquis petere, si ita est, cur tam multi post Euangelium prędicatum adhuc non credunt, & nihil vident, præsertim Iudæi, nisi vmbras & figuras? Ideo subiungit Apostolus, quibusdam esse opertum Euangeliũ, quia oculi interni eorum prauis affectibus excæcati sunt, de qualibus dixit Dominus Ioan. 5. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam abinuicem accipitis?* Porro Deus huius seculi, non intelligitur Deus aliquis creator rerum corporalium, distinctus à Deo vero, vt Marcionistæ & Manichæi interpretabantur, vt hic refert Chrysostomus, sed vel illud; *Huius seculi*, coniungi debet, non cum *Deus*, sed cum Infidelium, vt Ambrosius, Chrysostomus, & alij in hunc locum volũt, & Augustinus libro vicesimo primo cõtra Faustum, capite secundo. Vel certè Deus huius seculi vocatur Diabolus, non quia sit Deus absolutè, sed quia est Deus infidelium, sicut Psalmo 95. dicitur: *Dij Gentium dæmonia.* Ita Augustinus lib. 21. contra Faustum, cap. 9. & Cyrillus apud Oecumenium.

Argumentum Sextum. Augustinus lib. 2. doctrinæ Christianæ, cap. 6. sic ait: *Magnificè & salubriter Spiritus sanctus ita Scripturas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret; nihil enim ferè de illis obscuritatib. eruit, quod nõ planissimè dictum alibi reperiatur.*

Respondeo, inprimis non frustrà beatum Augustinum addidisse illud, *Ferè*; nam quædam reperiuntur obscurissima, quæ nunquam in tota Scriptura explicantur, vt magna pars Apocalypsis, principium & finis Ezechielis, &c. Deinde hoc ipsum est valdè difficile, inuenire nimirum id, quod vno loco obscurissimè dicitur, vbi nam apertè dicatur; alioqui quomodo diceret idem Augustinus in epist. 119. cap. 21. se plura nescire, quàm scire in sacris literis? Quid, quòd illa etiam loca, quæ nobis videntur apertissima, alicui alteri obscura fortè videbuntur? Non igitur Scriptura sola sufficit dirimere controuersias.

Certè illa verba Matth. 26. *Hoc est corpus meum*; videntur nobis tam clara, vt non potuerit clarius loqui Euangelista: at Zvvinglianis videntur obscura & figurata. Et illa ibidem: *Bibite ex hoc omnes.* videntur clarissima, & nobis, & Lutheranis: & tamen diuersissimè explicantur. Nos enim cùm legamus Marci 14. *Et biberunt ex eo omnes*, quod de duodecim discipulis intelligitur, Scripturam per Scripturam interpretan-

A tes, dicimus Dominum duodecim discipulis dixisse: *Bibite ex hoc omnes.* Brentivs verò in suis illis prolegomenis dicit clarissimè, hîc præcipi non solùm Apostolis, sed etiam aliis omnibus, vt ex calice Domini bibant. Et cùm petimus, an etiam Turcæ, & Iudæi, & infantes bibere debeant? tum verò adiiciunt glossam, *Omnes*, id est, *omnes fideles adulti.*

Argumentum Septimvm. Summa totius Scripturæ, quæ in præceptis Decalogi, Symbolo, oratione Dominica, & Sacramentis consistit, habet in Scripturis apertissima testimonia, igitur tota Scriptura apertissima est.

Respondeo, negatur consequẽtia & ante-
B cedens. Consequentia quidem, quia etsi omnia aliquò modo ad illa reduci possint, tamen ipsa in se obscurissima sunt, vt patet de vaticiniis Prophetarum, de Canticis Canticorum, de epistola ad Romanos, de Apocalypsi, &c. Antecedẽs autem esse falsum, certo certius est. Si enim tam clara testimonia exstarent de omnibus articulis Symboli, omnibusq; Sacramentis, omnes controuersiæ essent finitæ; cùm tamen de singulis articulis Symboli, & singulis etiam Sacramentis controuersiæ sint grauissimæ, nec solùm de his rebus Catholici cum hæreticis, sed etiam hæretici inter se dissideant.

Argumentum Octavvm. Ioannes Chrysostomus homil. 3. de Lazaro, vbi ostendit, Phi-
C losophos obscurè loquutos, ita subiungit: *Apostoli verò & Prophetæ omnia contra fecerũt, manifesta, claraq; quæ prodiderũt, exposuerunt nobis, veluti communes orbis Doctores, vt per se quisque discere possit ea, quæ dicuntur, è sola lectione.* Item homil. 3. in 2. ad Thessalonicenses: *Quamobrem*, inquit, *opus est concionatore? omnia clara sunt & plana ex Scripturis diuinis: sed quia delicatuli estis auditores, delectationem audiendo venantes, propterea concionatores quæritis.*

Respondeo, Chrysostomvs ad excutiendum torporem multorũ, qui possent si vellent, magno cum fructu Scripturas legere, illis amplificationibus vti solet. Nam alioqui in iisdem locis affirmat, Scripturas esse difficiles. In
D homil. 3. de Lazaro, ante verba citata, sic ait: *Quid igitur*, inquiunt, *si non intelligamus ea, quæ continentur in libris? Maximè quidem, etiamsi non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia.* Et infrà testatur, se, cùm dicit Scripturas esse faciles, loqui solùm de historiis, & similibus rebus; ac ne ista quidem esse omnibus clara & facilia: *Sume*, inquit, *librum in manus, lege historiam omnem, & quæ nota sunt, memoria tenens, & quæ obscura sunt, parumq; manifesta, frequenter percurre. Quòd si non poteris assiduitate lectionis inuenire quod dicitur, accede ad sapientiorem, vade ad doctorem.* Et in illa homilia tertia in secundam ad Thessalonicenses, post verba citata subdit: *Quæ est ista obscuritas? dic, quæso, non historia sunt? nosti quæ clara sunt, quid de obscuris rogas? Mille*

historiæ

historiæ sunt in Scripturis, dic mihi vnam ex illis. sed nõ dices. prætextus sunt ista, & inania verba. Item homil. 10. in Ioannem, monet auditores, vt antequam ad concionem veniant, prælegant lectionem, & quæ obscura sunt, notent, vt à concionatore explicationem accipiant. Denique homil. 44. in Ioannem clarissimè docet, Scripturas esse obscuras, vt suprà dictum est.

Argumentum NONVM. Hoc est discrimen inter Testamentum vetus & nouum, quòd in vetere, Scriptura erat liber signatus, vt dicitur Isaiæ 29. in nouo autem est liber apertus, vt dicitur Apocalypſ. 5. aperuit enim Agnus occisus librum. in cuius rei argumentum in morte Domini velum templi scissum est, Matth. 27. & confirmatur ex Hieronymo in caput 44. Ezechielis, vbi ista loca Scripturæ de ipsius Scripturæ difficultate & facilitate exponit.

RESPONDEO, discrimen veteris Testamenti & noui in hoc consistere, quod tunc non solùm sententiæ Scripturarum, sed etiam mysteria Christi non intelligebantur, quia omnia tecta erant figuris. & propterea Isaiæ 29. dicitur liber signatus tam scienti literas, quàm nescienti. At in nouo Testamento, quia Christus impleuit figuras & prophetias, etsi multi non intelligant sententias Scripturarum, intelligunt tamen ipsa mysteria redemptionis etiam rustici & mulieres. Quòd autem neque Scripturæ, neque Hieronymus loquantur de sentẽtia Scripturæ, patet tum ex Origene in hom. 12. in Exodum, vbi dicit, adhuc nunc esse opus, vt Agnus de tribu Iuda aperiat nobis libros signatos: tum ex ipso Hieronymo, qui in epistola ad Paulinum de institut. Monachi, dicit adhuc hodie manere velamen, non solùm in facie Mosis, sed etiam in facie Euangelistarum & Apostolorum, si consideremus Scripturarum difficultatem, & propterea orandum cum Propheta: *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.*

Argumentum DECIMVM, proprium Lutheri; Patres probant sententias suas ex Scriptura, sed non debet probari, quod notius est ex minus noto, igitur Scripturæ sunt clariores, quàm commentaria Patrum.

RESPONDEO, mirum est, cur Lutherus, qui tam sæpe Sophistas reprehendit, nunc Sophistam agere non vereatur. Cùm enim Philosophi dicunt, minus notum ex magis noto probandũ esse, non loquuntur de notitia verborum, quæ in perspicuitate sententiæ consistit, quemadmodum dicimus, notiorem esse, id est, faciliorem, & clariorem sententiam propriam, quàm figuratam: sed de notitia veritatis rei, quæ in ea posita est, vt quis intelligat id quod dicitur, esse verum. exemplo sint motus & vita. Nam si verba respicias, æquè facilè intelligitur hæc sententia, Homo viuit, atque ista, Homo mouetur. Et tamen quod ad notitiam attinet veritatis rei, notius est, hominem moueri, quàm viuere. Ita

A igitur Patres sententias suas Scripturarum testimoniis confirmant, quia notius est verum esse, quod in Scripturis habetur, quàm quod habetur in Patribus; & tamen iidem Patres commentariis suis Scripturas illustrant, quia verba Scripturę sunt obscuriora, quàm verba Patrum.

Argumentum VNDECIMVM. Patres primæ Ecclesiæ sine commentariis Scripturas legerũt: & idem fecerũt postea omnes alij veteres; quorsum igitur nos nouam istam semitam commentariorum ingredimur?

RESPONDEO, contrarium est verum, nec vllum exemplum Lutherus attulit, cùm nos innumerabilia possimus adferre. Aio igitur, pri-
B mos Patres, qui continuò post Apostolos fuerunt, non legisse commentaria, quia nulla erãt: sed tamen adiisse commentaria viua, id est, Apostolos, & eorũ discipulos, & non ex proprio ingenio Scripturas intelligere voluisse. Ita PAPIAS de seipso testatur apud Eusebium lib. 3. hist. capite vltimo, & Clemens Alexandrinus li. 1. Stromatum, vbi enumerat præceptores suos Apostolorum discipulos, & in iis præcipuè Panthenum. Deinde Iustinus, & Irenæus, & alij cœperunt commentaria in diuinas literas scribere, vt Hieronymus testatur in lib. de viris illustribus in Ioanne: & similiter cœperunt posteriores antiquiorum scripta euoluere; quod de Basilio & Gregorio scribit Ruffinus lib. 11. hist. ca.
C 9. & Hieronymus de seipso præfat. comment. ad Ephesios. Et idem de aliis omnibus ostendi posset, si opus esset.

CAPVT TERTIVM.

Proponitur quæstio de iudice controuersiarum; & simul disseritur de sensibus Scripturarum.

CVM Scripturam obscuram esse, & interprete indigere iam constiterit, sequitur alia quæstio; Nũ Scripturæ interpretatio ab vno aliquo visibili & communi iudice petenda sit, an vniuscuiusque arbitrio relinquenda? Quæ sanè gra-
D uissima quæstio est, & ex ea quasi dependent omnes controuersiæ. Scripserunt multi de hac quæstione, sed præcipuè Ioannes Driedo lib. 2. cap. 3. de Ecclesiast. dogmat. Ioannes Cochlæus in lib. de Scripturæ & Ecclesiæ auctoritate, Cardinalis VVarmiensis lib. 2. & 3. contra Prolegomena Brentij, & Petrus de Soto in defensione suæ Confessionis, contra eadem Prolegomena Brentij, part. 2. & 3. necnon Martinus Peresius in lib. de traditionibus, assertione 2. 3. 4. & 5. Michaël Medina libro 7. de recta in Deum fide, & Melchior Canus lib. 2 de locis Theologicis, capite 6. 7. & 8.

Vt igitur inprimis intelligatur, quid sit quod quæritur, sunt aliqua prænotanda. Ac primùm de sensib. Scripturæ. Est enim Scripturæ diuinæ

proprium,

proprium, quia Deum habet auctorem, vt sæpenumerò contineat duos sensus, literalem, siue historicum; & spiritualem, siue mysticum. LITERALIS est, quem verba immediatè præseferũt; SPIRITVALIS est, qui aliò refertur, quàm ad id quod verba immediatè significant; quæ partitio ex Apostolo colligitur, 1. Corinth. 10. vbi dicit, omnia accidisse Iudæis in figura ad correctionē nostram. Et quæ ad literam dicuntur de egressu Iudæorum ex Aegypto, de transitu maris, de manna, quod pluit in deserto, de aqua, quæ fluxit de petra, spiritualiter accommodat Christianis. Quos etiam duos sensus significatos esse per librum scriptum intus & foris, de quo agitur Apocal. 5. & Ezech. 2. docet Hieronymus in caput 2. Ezechielis.

PHILO in libro de vita Theorica supplicum, & NAZIANZENVS ad Nemesium, literalem comparant corpori, spiritualem animæ: & sicut Verbum Dei genitum habet naturam diuinam inuisibilem, & humanam visibilem: ita verbum Dei scriptum habet sensum externum, & internum. Esse autem hoc proprium solius diuinæ Scripturæ, docet B. Gregorius lib. 21. moral. capite 1.

Porro literalis est duplex; alius SIMPLEX, qui consistit in proprietate verborum; alius FIGVRATVS, quo verba transferuntur à naturali significatione ad alienam. Et huius tot sunt genera, quot sunt genera figurarum. Cùm Dominus Ioan. 10. dicit: *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili*, &c. sensus literalis est, sed figuratus, alios homines præter Iudæos, congregandos in Ecclesiam. quod propriè dictum est Ioannis 11. vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Vide de his figuratis locutionibus Augustinum lib. 3. de doct. Christiana.

Spiritualis autem sensus à recentioribus Theologis distinguitur triplex, allegoricus, tropologicus, anagogicus. ALLEGORICVM vocant, cùm verba Scripturæ, præter literalem sensum, significant aliquid in nouo Testamento, quod ad Christum, vel Ecclesiam pertineat; quomodo Abraham, qui reuera ad literam habuit duas vxores, vnam liberam, & vnam ancillam, & duos filios, Isaac & Ismaël, Deum auctorem duorum Testamentorum, & Patrem duorum populorum significauit, vt Apostolus explicat, Gal. 4. TROPOLOGICVM appellãt, cùm verba aut facta referuntur ad aliquid significandum, quod pertineat ad mores. Quomodo; *Non alligabis os boui trituranti*, Deuter. 25. quod intelligitur ad literam de veris bobus, significat spiritualiter, non debere prohiberi concionatores, quin victum accipiant à populo, vt Apostolus explicat, 1. Corinth. 9. ANAGOGICVM vocant, cùm verba aut facta referuntur ad significandam vitam æternam. Quomodo illud Psal. 94. *Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam*, quod ad literã intelligitur de terra promissionis, spiritualiter etiam refertur ad vitam æternam, vt Apostolus explicat, Hebr. 4.

Hæc distinctio spiritualium sensuum à veteribus non semper obseruatur. Etsi enim agnoscunt, quantum ad rem attinet, hos omnes sensus, tamen interdum omnes vocant allegorias, vt BASILIVS initio homil. 9. Exam. & Augustinus lib. de vtilit. cred. cap. 3. Porro HIERONYMVS in epist. ad Hedibiam, quæst. 12. nomine tropologici comprehendit etiam allegoricum: & è contrario in caput 4. Amos, nomine allegorici comprehendit tropologicum.

Ex his sensibus, literalis inuenitur in omni sententia, tam veteris, quàm noui Testamenti. Nec est improbabile, interdum plures literales in eadem sententia reperiri, vt B. AVGVSTINVS docet multis in locis, & præsertim lib. 12. Confess. cap. 26. lib. 11. de ciuit. Dei, cap. 19. & libr. 3. de doctr. Christ. cap. 27. At spiritualis inuenitur quidem omnis in vtroq; Testamento. Nam de Testamento veteri nemo dubitat, quin habeat sensum allegoricum, tropologicum, & anagogicum: de Testamento nouo idem sentiunt permulti, & meritò. Nam allegoricè exponit Augustinus Tract. 122. in Ioan. illam capturam piscium, quando scindebatur rete, Luc. 5. Anagogicè autem illam, quando rete non scindebatur, Ioan. 21. Et similiter Tract. 124. in Ioan. allegoricè exponit, quod dictum est Petro: *Sequere me*: & anagogicè, quod dictum est de Ioanne: *Sic eum volo manere*, Ioan. 21. Tropologicè autem exponit ipse Dominus, Ioannis 13. illam suam humilitatem, qua discipulorum pedes lauit.

Sed quanquam hæc ita se habeant: tamen nõ inuenitur spiritualis sensus in omni sententia Scripturæ, nec in Testamento veteri, nec in nouo. Illud enim: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, Deuter. 6. & Matth. 22. & similia præcepta, non habent nisi vnum sensum, id est, literalem, vt rectè docet Cassianus collat. 8. cap. 3. His ita constitutis, conuenit inter nos & aduersarios, ex solo literali sensu peti debere argumẽta efficacia: nam eum sensum, qui ex verbis immediatè colligitur, certum est, sensum esse Spiritus sancti. At sensus mystici & spirituales varij sunt, & licet ædificent, cùm non sunt contra fidem, aut bonos mores, tamen non semper constat, an sint à Spiritu sancto intenti. Quocirca B. AVGVSTINVS in epistola 48. ad Vincentium, meritò ridet Donatistas, qui ex illis verbis mysticè explicatis: *Indica mihi, vbi pascas, vbi cubes in meridie*. colligebant, Ecclesiam Christi in sola Africa remansisse. HIERONYMVS quoque in commentario cap. 13. Matthæi docet, fidei dogmata ex mysticis sensibus non posse efficaciter confirmari.

De ipso autem sensu literali duabus de caussis interdum dubia oriuntur. Prior est verborũ ambiguitas, qualis cernitur in illo Matth. 26. *Bibite ex hoc omnes*. Illud, *omnes*, est ambiguum: ne-

ſcitur enim, an omnes homines abſolutè ſignificet, an omnes fideles tantùm, an omnes Apoſtolos. Poſterior & grauior, eſt verborum proprietas. Cùm enim literalis ſenſus modò ſit (vt diximus) ſimplex, modò figuratus, dubium eſt in multis locis, an ſenſus verus ſit ſimplex, an figuratus. Illud enim Matth. 26. *Hoc eſt corpus meum:* Catholici volunt accipi ſimpliciter ſecundum verborum proprietatem, Zvvingliani autem per figuram Metonymiam. Et ex hac cauſſa in grauiſsimos errores aliquando nonnulli inciderunt. Exemplo ſit Origenes, qui propterea errauit, quod quæ accipienda erant ſimpliciter, accepit figuratè, vt Hieronymus docet in epiſtola ad Pammachiũ de erroribus Ioannis Hieroſolymitani, vbi dicit, Origenem ſic Paradiſum terreſtrem allegorizare, vt hiſtoriæ auferat veritatem, dum pro arboribus, Angelos; pro fluminibus, virtutes cœleſtes intelligit; & tunicas pelliceas Adæ & Euæ, corpora humana interpretatur, quaſi ante peccatum ſine corpore vixerint.

Alij è contrario lapſi ſunt, quod ſimpliciter & propriè acceperint, quæ erant accipienda figuratè, vt Papias, & qui eum ſequuti ſunt, Iuſtinus, Irenæus, Tertullianus, Lactantius, aliique nonnulli, qui quæ dicuntur Apocal. 20. de noua Hieruſalem, & mille annis, quibus regnaturi ſunt Sancti cum Chriſto, hîc in terris implenda exiſtimauerunt. quorum errorem reprehendit Hieronymus præfat. lib. 18. in Iſaiam, & in ca. 36. Ezech. & Auguſtinus lib. 20. de ciu. Dei, cap. 7.

Conuenit etiã inter nos & aduerſarios, Scripturas intelligi debere eo ſpiritu, quo factæ ſunt, id eſt, Spiritu ſancto. Quod Apoſtolus Petrus epiſt. 2. cap. 1. docet, cùm ait: *Hoc primùm intelligentes, quòd omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim humana voluntate allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati loquuti ſunt ſancti Dei homines.* Vbi B. Petrus probat, non debere exponi Scripturas ex proprio ingenio, ſed ſecundum dictamen Spiritus ſancti, quia non ſunt ſcriptæ humano ingenio, ſed ex inſpiratione Spiritus ſancti.

TOTA IGITVR quæſtio in eo poſita eſt, vbi ſit iſte Spiritus. Nos enim exiſtimamus, hunc Spiritum, etſi multis priuatis hominibus ſæpe conceditur, tamen certò inueniri in Eccleſia, id eſt, in Concilio Epiſcoporũ confirmato à ſummo Eccleſiæ totius Paſtore, ſiue in ſummo Paſtore cum Concilio aliorum Paſtorum. Non enim diſputare volumus hoc loco de ſummo Pontifice & Conciliis, an ſolus Pontifex poſsit rem definire, & an ſolum Concilium, de hoc enim ſuo loco agemus. Sed hîc in genere dicimus, iudicem veri ſenſus Scripturæ & omnium controuerſiarum, eſſe Eccleſiam, id eſt, Pontificem cum Concilio, in quo omnes Catholici conueniunt; & habetur expreſsè in Concilio Tridentino ſeſſ. 4.

A At hæretici omnes huius temporis docent, Spiritum ſanctum Scripturæ interpretem non eſſe alligatum Epiſcopis, vel vlli hominum generi, & ideo vnumquemque iudicem eſſe debere, ſiue ſpiritum ſuum ſequendo, ſi ipſe donum interpretationis habeat, ſiue alicui alteri adhærendo, quem eodem dono præditum viderit. LVTHERVS præfatione aſſertionis ſuorum articulorũ, apertè nos remittit ad Spiritum, quem quiſque habuit, dum Scripturas diligenter legit. Et in artic. 115. ex illis quingentis, quos Cochlæus collegit ex libris Lutheri, ſic ait: *Capite hoc Euangelium, quia neque Papæ, neque Conciliis, neque vlli hominum commiſſum eſt, vt conſtituat,* B *& concludat, quid ſit fides. Ideo debeo dicere; Papa, tu concluſiſti cum Conciliis, nunc habeo ego iudicium, an acceptare queam, nec ne. Quare? quia non ſtabis pro me, & reſpondebis pro me, quando debeo mori. Et falſam doctrinam nemo iudicare poteſt, niſi ſpiritualis homo. Ideo res eſt inſana, quòd Concilia concludere & ſtatuere volunt, quid credendum ſit: cùm ſæpe nullus vir ſit ibi, qui diuinum Spiritum vel modicum olfecerit.* Idem confirmat in aſſertionibus articuli 27. 28. & 29.

PHILIPPVS in locis, capite de Eccleſia, videtur quidem aliquid Eccleſiæ tribuere: ſed reuera totum iudicium vnicuique priuato homini relinquit: *Quis,* inquit, *erit iudex, quando de Scripturæ ſententia diſſenſio oritur, cùm tunc opus ſit* C *voce dirimentis controuerſiam? Reſpondeo, ipſum verbum Dei eſt iudex, & accedit confeſſio veræ Eccleſiæ.* Hæc ibi. Tamen infrà cùm docet, per veram Eccleſiam non intelligi Prælatos Eccleſiæ, nec maiorem partem fidelium, ſed paucos illos, qui cum verbo Dei conſentiunt, omnia tenebris inuoluit, & vnumquemq; iudicem facit. Nec enim iudicare poſſum, quæ ſit vera Eccleſia, niſi prius iudicem, quæ ſit ſententia congruens cum verbo Dei: *Eſt,* inquit, *diſſimilitudo aliqua iudiciorum Eccleſiæ, & iudiciorum politicorum. Nam in politicis aut Monarcha ſolus auctoritate ſua pronuntiat, aut in ſenatu valet ſententia maioris partis: ſed in Eccleſia valet ſententia congruens cum verbo Dei, & confeſſio piorum, ſiue ſint plures, ſiue pauciores impiis.* Vide plura in loco de notis Eccleſiæ.
D
Similiter BRENTIVS docet in confeſsione VVirtembergica, capite de ſacra Scriptura: & copioſius in Prolegomenis contra Petrũ à Soto, vbi duo dicit. Primò: *Non licet,* inquit, *in cauſa æternæ ſalutis alienæ ſententiæ ita inhærere, vt eam non noſtro ipſorum iudicio amplectamur.* Secundò addit: *Ad vnumquemque hominem priuatum pertinet de doctrina religionis iudicare, & veram à falſa internoſcere. Sed hoc intereſt inter primatum & principem, quod vt priuatus priuatam, ita princeps publicam habet de doctrina religionis poteſtatem iudicandi & decidendi, &c.* Et toto ferè libro hæc duo probare nititur, quòd Princeps ſecularis teneatur cogere ſubditos, etiam mortis ſupplicio ad eam fidem, quam ipſe iudicat eſſe veram. Et ſimi

qu

quòd subditi obligentur sequi proprium iudicium, non alienum, cuiuscunque sit: nec aduertit Brentius, quàm sint hæc absurda, & pugnantia, vt teneatur princeps iubere, & subditi teneantur non obedire. Nec illud aduertit, si hæc sententia vera sit, rectè facturum Cæsarem, & alios Catholicos Germaniæ Principes, si etiam mortis supplicio cogant omnes Lutheranos ad fidem Catholicam.

Ioannes Calvinvs lib.4. Institut. cap. 9.§.8.12. & 13. Conciliorum, etiam maximè generalium, definitiones ad amussim Scripturarum examinari iubet; proinde priuatos homines iudices facit in caussa fidei, non solùm Patrum, sed etiam Conciliorum, nec vllum omnino relinquit Ecclesiæ commune iudicium. Denique Martinvs Kemnitivs in examine 4. sess. Concilij Tridentini, ceteriq; omnes huius temporis hæretici auctoritatem interpretandæ Scripturæ ab Episcoporum Conciliis, ad priuatorum hominum spiritum deducunt.

CAPVT QVARTVM.

Adferuntur testimonia ex Testamento veteri pro sententia Catholicorum.

PRobatvr nunc sententia Catholicorum; primò, testimoniis Testamenti veteris. Primvm testimonium habetur Exo.18. ibi enim legimus, quòd cùm cœpisset populus Dei redigi ad quandam formam Ecclesiasticæ Reipublicæ, sedebat Moses tanquam princeps & caput illius Ecclesiæ, & ad omnia dubia circa legem Domini exorta respondebat, nec homines remittebat ad spiritum aliquem reuelantem. Ibidem; Cùm constituisset iuxta consilium soceri sui minores magistratus, qui populum iudicarent, semper tamen sibi reseruabat dubia circa religionem: nimirum vt intelligeremus, vnum esse debere commune tribunal, à quo omnes petant diuinæ legis interpretationem, & cui omnes simpliciter acquiescant.

Hoc argumentum à quibusdam eludi solet, quòd dicant; Mosen fuisse Principem politicũ, non Pontificem, aut Sacerdotem, cùm Aaron esset Pontifex summus. Et propterea ex hoc loco non posse concludi, iudicium de rebus fidei pertinere ad Pontifices, sed potius aliquo modo pertinere ad Reges. Respondeo, Mosen fuisse Pontificem, & quidem summum, & Aarone maiorem, non quidem ordinarium, cui succederetur, is enim vnus tantùm esse poterat, & ille erat Aaron, sed extraordinarium à Deo specialiter constitutum. Sicut in nouo Testamento Apostoli omnes, non quidem maiores, nec omnino pares, sed tamen aliquo modo æquales Petro erant in Ecclesiastica potestate, vt Cyprianvs docet in Tractatu de simplicitate Prælatorum: cum hoc tamen discrimine, quòd

A Petrus ordinarius erat Pastor totius Ecclesiæ, cui soli succedi debebat, reliqui extraordinarij, quibus non erat in illa potestate succedendum. Quòd autem Moses fuerit Sacerdos, testatur Dauid, cùm ait in Psal. 98. *Moses & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen Domini.*

Sed, inquiunt, dicitur Sacerdos Moses, quia erat vir primarius, quomodo libro secundo Regum, capite octauo legimus, filij Dauid Sacerdotes erant. At contrà, quia si hoc loco viri primarij dicerentur Sacerdotes, etiam Samuel, qui erat vir primarius, fuisset vocatus Sacerdos. Quod tamen non fecit Dauid, qui sciebat, Samuelem non fuisse Sacerdotem, sed iudicem

B tantùm: non enim descendit ex familia Aaron, sed Core, consobrini eius, 1. Paralip. 6. Verè autem & propriè fuisse Mosen Sacerdotem, patet ex libro Exod. cap. 28. & 29. vbi Moses exercet omnia munera sacerdotalia. Siquidem sacrificat, docet, consecrat vestes, & quod maius est, Pontificem & Sacerdotes inungit & initiat. Quocirca Mosen propriè Sacerdotem fuisse, docent omnes ferè veteres; Philo lib. 3. de vita Mosis extremo; Dionysius cap. 5. Ecclesiast. hierarch. Gregorius Nazianzenus in oratione habita coram Gregorio Nysseno; Avgvstinvs in Psal. 98. Hieronymus lib. 1. in Iouinianum, vbi etiam ostendit, Samuelem non fuisse

C Sacerdotem.

Secvndvm testimonium habetur Deuter. 17. vbi lex generalis fertur: *Si difficile atque ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, inter caussam & caussam, lepram & non lepram, & iudicum intra portas tuas videris verba variari; surge, & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Venies; ad Sacerdotem Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, quæresq; ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisq; sententiam eorum, nec declinabis ad dextram, neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur.* Hic

D etiam valde clarè non remittuntur dubitantes ad spiritum suum, sed ad iudicem viuum, id est, summum Sacerdotem.

Sed obiicit Brentivs, præceptum esse conditionale, quia additur: *Facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco, & docuerint te iuxta legem eius.* Videtur enim ex hoc loco colligi, non esse standum iudicio summi Sacerdotis, nisi proferat testimonium legis diuinæ. Respondeo, Illud: *Et docuerint te*, &c. non esse nisi in editione vulgata, quam Lutherani non recipiunt, nec sonare conditionem, sed assertionem, siue promissionem: non enim voluit dicere; Sta iudicio Sacerdotis, si docuerit te secundum legem: tunc enim fuissent homines magis dubij & perplexi quàm antea: nec opus fuisset ire ad Sacerdo-

tem, si ipsi potuissent ex lege Domini per se iudicare caussam suam. Immò tunc non Sacerdos fuisset iudex, sed ipsi; quippe qui de sententia Sacerdotis iudicaturi erant. non igitur illa conditio est, sed promissio. vult enim Dominus securum reddere populum, qui Sacerdotis iudicio acquiescit. quod facit, cùm affirmat iudicaturum eum secundum legem suam.

SECVNDO obiicit BRENTIVS, hoc loco non solùm ad Sacerdotem, sed ad iudicem etiã remitti eos, qui dubitant: iudicem autem fuisse politicum principem. RESPONDEO; nomine iudicis posse hîc intelligi Principem Sacerdotum; nam in Hebræo est: *Ascende ad Sacerdotes & ad iudicem.* quasi diceret, ad concilium Sacerdotum, & eorum Principem, summum Sacerdotem. Dico secundò; si intelligamus nomine iudicis politicum principem, hîc esse distincta officia. Nam Sacerdoti tribuitur sententia definitiua, iudici autem exequutio in contumaces: *Qui superbierit*, inquit, *nolens obedire Sacerdotis imperio, ex decreto iudicis moriatur.*

TERTIO obiiciunt, hîc non agi de dubiis religionis, sed de politicis. RESPONDEO, falsum esse; nam lex generalis est de omnibus dubiis, quæ ex lege oriebantur. Præterea occasio huius legis fuit propter eos, qui seruiunt Diis alienis, vt patet ex initio capitis. Seruire autem Diis alienis, contra religionem est.

TERTIVM testimonium est Eccles. 12. *Verba sapientum sicut stimuli, & sicut claui in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore vno. His amplius, fili mi, ne requiras.* Hoc loco Salomon docet, non esse vlterius inquirendum, sed acquiescendum penitus, quando sententia data est à summo Pastore, adiuncto præsertim consilio sapientum. Quod si hæc dicuntur de Sacerdote veteris Testamenti, quantò magis dici possunt de Sacerdote Testamenti noui, qui longè maiores promissiones à Deo accepit?

QVARTVM testimonium est Aggæi 2. *Hæc dicit Dominus Deus exercituum, interroga Sacerdotes legem.* Malach. 2. *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est.* Ex quibus verbis intelligimus, non esse priuatorum hominum iudicare de sententia legis Domini, sed Sacerdotis, qui cùm sit Angelus, id est, nuntius Dei, ad eum pertinet ex officio explicare sententiam Dei.

ACCEDAT VLTIMO illud ex lib. 2. Paralip. cap. 19. vbi sic loquitur ad Sacerdotes Rex optimus Iosaphat: *Omnē caussam, quæ venerit ad vos fratrum vestrorum, qui habitant in vrbibus suis, inter cognationem & cognationem, vbicunque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, de iustificationibus, ostendite eis, vt non peccent in Dominum. Amarias autem Sacerdos & Pontifex vester, in his, quæ ad Deum pertinent, præsidebit: porro Zabadias filius Ismahel, qui est Dux in domo Iuda, super ea opera erit, quæ ad Regis officium pertinent.* Vides hîc, quàm clarè Rex di-

A stinguat officium Pontificis ab officio Regis, & soli Pontifici tribuat iudicium de dubiis legis.

CAPVT QVINTVM.

Idem probatur ex Testamento nouo.

IAM VERO ex nouo Testamento, PRIMVM testimonium est Matth. 16. *Tibi dabo claues regni cœlorum*, &c. Per istas enim claues non solùm intelligitur potestas soluendi à peccatis, sed etiam ab omnibus aliis vinculis & impedimentis, quæ nisi tollantur, non potest intrari in regnum cœlorum. siquidem promissio generalis est; nec

B dicitur, Quemcunque solueris, sed, Quodcunque solueris, vt intelligamus, nodos omnes, seu legum, dispensando, seu peccatorum & pœnarum, relaxando, seu dogmatum, & controuersiarum, explicando, à Petro, eiusque successoribus solui posse. Sed de hoc loco in primo libro de summo Pontifice plura dicemus.

ALTERVM testimoniũ esse potest illud Matthæi 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi veluti ethnicus & publicanus.* Est autem hoc loco obseruandum, hîc quidem Dominum loqui de iniuriis, quas vnus ab aliquo patitur; sed à maiori intelligendum etiam esse de iniuriis, quæ fiunt in totam Ecclesiam, & in Deum, qualis est hæresis. Qui enim iubet deferri adulterum ad Ecclesiæ

C iudicium, multò magis hæreticum. Non autem potest fieri, vt deferantur ad congregationem omnium fidelium; igitur nomine Ecclesiæ intelligi debet Prælatus, vt Chrysostomus exponit, vel (vt alij malunt) Prælatorum congregatio. Vt enim homo non loquitur, neque audit, nisi per caput, & tamen totus homo dicitur loqui, & audire; ita Ecclesia per suos Prælatos audit, & loquitur. Si ergo qui Ecclesiam, id est, Ecclesiæ Pastores non audit, debet esse vt ethnicus & publicanus, sequitur Pastorum esse vltimum iudicium.

TERTIVM testimonium Matth. 23. *Super cathedram Mosi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite, secundum opera eo-*

D *rum nolite facere.* Vbi nota tria. PRIMO, toto illo capite Dominum reprehendere vitia Scribarum & Pharisæorum; & quia poterant infirmi ex eo colligere, nõ esse credendum Prælatis qui malè viuunt, ideo initio capitis apertè docere voluisse, non obstante mala vita Prælatorum sequendam esse eorum doctrinam. SECVNDO, nota cum CYPRIANO lib. 4. epist. 9. Nunquam Dominum, neque Apostolos in tota Scriptura reprehendisse Pontifices & Sacerdotes Iudæorum, nominãdo eos Pontifices vel Sacerdotes, sed solùm sub nomine Scribarum & Pharisæorum; ne viderentur reprehendere cathedram & sacerdotium, & vt intelligeremus, semper deberi honorem sacerdotio & pontificatui, etiam si fortè persona, quæ in cathedra sedet, sit

minus

minus bona. Ex quo intelligimus hæreticos huius temporis, qui paſsim in Epiſcopos & Sacerdotes, & præcipuè in ipſum ſummum Eccleſiæ Pontificem inuehuntur, nihil habere commune cum moribus Domini & Apoſtolorum.

TERTIO nota, quòd Dominus de cathedra Moſis dicit, intelligi à fortiori de cathedra Petri. Sic enim veteres intellexerunt, & præcipuè AVGVSTINVS in epiſt. 165. *In illum*, inquit, *ordinem Epiſcoporum, qui ducitur ab ipſo Petro vſque ad Anaſtaſium, qui nunc eandem cathedram ſedet, etiam ſi quiſquam traditor per illa tempora ſubrepſiſſet, nihil præiudicaret Eccleſiæ, & innocentibus Chriſtianis; quibus Dominus prouidens ait, de præpoſitis malis: Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, facere nolite.*

QVARTVM teſtimonium Ioan. vltimo: *Simon Petre, paſce oues.* Hìc etiam ſunt annotanda tria. PRIMO, quod dicitur Petro, dici etiam ſucceſſoribus: nec enim prouidere voluit Chriſtus Eccleſiæ ad annos XXV. tantùm, ſed quouſque mundus duraret. SECVNDO, illud (*paſce*) intelligi præcipuè de doctrina: ſic enim paſcuntur oues rationales. Hierem. 3. *Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina.* TERTIO, illud (*oues*) ſignificare omnes Chriſtianos: qui enim non vult paſci à Petro, non eſt ouis Chriſti.

Ex his efficitur, Petro & ſucceſſoribus eius ſingulariter commiſſum eſſe, vt doceant omnes Chriſtianos. Id autem non poteſt commodius intelligi, quàm hoc modo, vt dicamus, commiſſum eſſe Petro & ſucceſſoribus, vt doceant omnes, quid circa doctrinam fidei tenendum ſit. Nam ſi id intelligamus tãtùm de concionibus, nunquam implebitur hoc pręceptum; nec enim poteſt Pontifex omnibus hominibus concionari, nec eſt opus, cùm ſint in ſingulis Eccleſiis, qui concionentur.

Si etiam intelligamus ſolùm de concione & commentariis in ſanctas literas, vt quos Pontifex non poteſt verbo docere, doceat per ſcripta commentaria, reprehendemus plurimos ſanctiſsimos Pontifices, qui nihil tale fecerunt. Ergo loquitur Dominus de ſingulari officio docendi totam Eccleſiam, conſtituendo ac decernendo, quid ab omnibus ſit credendum. Atque ad hunc modum intellexit hunc locum B. HIERONYMVS in epiſtola ad Damaſum, de nomine Hypoſtaſis, petens enim à Pontifice controuerſiæ cuiuſdam explicationem circa fidem: *A Paſtore*, inquit, *præſidium ouis flagito.*

QVINTVM teſtimonium Luc. 22. *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuerſus, confirma fratres tuos.* Ex hoc loco, Romanum Põtificem ex cathedra docentem, non poſſe errare, deducit B. BERNARDVS epiſtola 90. ad Innocentium, & ante eum LVCIVS I. in epiſt. 1. ad Epiſcopos Hiſpaniæ & Galliæ. FELIX I. in epiſtola ad Benignum. MARCVS in epiſtola ad Athanaſium. LEO I. ſerm. 3. de aſſumptione ſua

A ad pontificatum. LEO IX. in epiſtola ad Petrum Antiochenum Patriarcham. AGATHO in epiſtola ad Conſtantinum Imperatorem, quæ lecta eſt in VI. Synodo, act. 4. & deinde act. 8. à toto Concilio approbata. PASCHALIS II. in Concilio Romano, apud Abbatem Vrſpergenſem in Chronico; quibus addo, velint nolint hæretici, Innocentium III. cap. Maiores, de Baptiſmo & eius effectu. Si ergo Romanus Pontifex errare non poteſt ex cathedra docens, certè iudicio eius acquieſcendum eſt, & ipſe eſſe debet ſummus Iudex.

SEXTVM teſtimonium eſt Act. 15. ibi enim legimus, cùm orta eſſet quæſtio grauis de fide, an
B ſeruanda eſſet lex Moſis à Gentibus conuerſis, non fuiſſe remiſſos vnumquemque ad ſpiritum ſuum, ſed ad Concilium Hieroſolymę habitum, cui Petrus præerat, & Petrum omnium primum in Concilio loquutum, deinde Iacobum ſententiam Petri confirmaſſe, & ſic quæſtionem ſolutam illis verbis: *Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis*, &c. Quibus oſtendunt, ſententiam Concilij, cui præeſt Petrus, ſententiam eſſe Spiritus ſancti. Et ibidem in fine capitis legimus, Paulum quocunque ibat, præcipere ſolitum, vt ſeruarent decretum illius Concilij, id eſt, vt acquieſcerent, & non vellent ipſi de ſententia Concilij iudicare.

SEPTIMVM eſt in epiſtola ad Galat. capite 2.
C *Aſcendi*, inquit Paulus, *Hieroſolymam cum Barnaba, & contuli cum illis Euangelium, quod prædico in Gentibus; ſeorſim autem iis, qui videbantur aliquid eſſe; ne fortè in vanum currerem, aut cucurriſſem.* Quinam autem eſſent illi, quibuſcum contulerat, inferiùs explicat, dicens fuiſſe Petrum, Iacobũ, & Ioannem. Quem locum explicantes TERTVLLIANVS lib. 4. in Marcionem, B. HIERONYMVS in epiſtola 89. ad Auguſtinum, quæ eſt 11. inter epiſtolas Auguſtini, & AVGVSTINVS libr. 28. contra Fauſtum, cap. 4. diſertè affirmant, Eccleſiam non eſſe Paulo credituram, niſi eius Euangelium à Petro confirmatum fuiſſet. Ergo Petri erat tunc, & proinde ſucceſſoris eius nunc, de doctrina fidei iudicare.

D OCTAVVM teſtimonium 1. Corinth. 12. *Alij datur per Spiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, alij interpretatio ſermonum, alij prophetia*, &c. Hìc apertè dicitur, non dari omnibus fidelibus ſpiritum interpretandi Scripturas. Et præterea conſtat ex illo 2. Petri 1. *Omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit*, non poſſe ſine ſpiritu interpretandi bene Scripturam exponi. Igitur euidenter colligitur, non eſſe iudicem veri ſenſus Scripturæ vllum hominem priuatum. Quid enim faciet, qui ſpiritum non habet? immò quis erit certus, ſe habere hunc ſpiritũ, cùm ſciamus, non dari omnibus, & non ſciamus quibus detur? Reſtat igitur, vt iudicẽ agnoſcamus ſolam Eccleſiam, de qua dubium eſſe nõ poteſt, quin habeat Spiritum Dei, & filios ſuos ſine er-

rore doceat, cùm sit columna & firmamentum veritatis. Id quod etiam Lutherus in libro de potestate Papæ, his verbis confitetur (quidquid alibi scripserit, vt miro modo varius & instabilis fuit) *De nullo priuato homine certi sumus, habeat, necne reuelationem Patris: Ecclesia autem ipsa est, de qua dubitare non licet*, &c. Porrò Ecclesia non aliter loquitur, quàm per os Pastorum ac Doctorum, ac præcipuè in generali Concilio congregatorum.

At, inquiunt, ille est certus, se habere, qui petit; scriptum est enim: *Quantò magis Pater vester dabit Spiritum bonum petentibus se.* Luc. 11. & Iacob. 1. *Si quis vestrûm indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus abundanter.* Respondeo, in his & similibus locis Dominum loqui non de spiritu interpretationis, qui est gratia quædam gratis data, sed de spiritu Fidei, Spei, Caritatis, & Sapientiæ necessariæ ad salutem. Vt enim B. Avgvstinvs docet Tract. 73. 81. & 102. in Ioannem, non impetrat oratio infallibiliter, nisi id quod est necessarium, vel vtile ad salutem ei, qui orat. Porro donum interpretandi, sicut donum linguarum & miraculorum, & alia ibidem enumerata, non semper sunt vtilia ei, qui illa habet.

Sicut igitur spiritum loquendi linguis, vel faciendi miracula, non possumus semper impetrare, etiam si scriptum sit: *Dabit Spiritum bonum petentibus se*; ita nec spiritum interpretationis. Nam alioqui posset fieri, vt totum corpus Ecclesiæ esset vnum membrum, id est, omnes essent oculi, omnes manus, &c. contra Apostolum. Roman. 12. & 1. Corinth. 12. Praeterea etiamsi Dominus in illis locis loqueretur de dono interpretandi, adhuc non esset certus quicunque petit, se illud habere, quia non est certus, an bene petat; scriptum est enim: *Petitis, & non accipitis, eò quòd malè petatis.* Iacob. 4. Alioqui cùm spiritum istum petant Lutherani, petant Anabaptistæ, petant Zvvingliani, vnde est, quòd diuersissimos & inter se pugnantes spiritus accipiunt, si omnibus petentibus datur ille vnus & verus Spiritus sanctus?

Nonvm testimonium est 1. Ioan. 4. *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt. Multi enim Pseudoprophetæ exierũt in mundum.* Spiritus hominum priuatorum probandus est, an ex Deo sit; multi enim iactant Spiritum sanctum, qui agitantur spiritu vertiginis & mendacij, vt dicitur 3. Reg. vltimo, 2. Paralip. 18. Isaiæ 19. & 29. Igitur non potest priuatus spiritus esse iudex. Quomodo enim erit iudex, cùm de ipso adhuc iudicandum sit?

Quare si quis illud: *Hoc est corpus meum*, exponat per, *Hoc significat corpus meum*, quia sic ei spiritus reuelat, adhuc non est quæstio definita. Nam Ioannes monet, vt illum spiritum probemus, an sit ex Deo, ne potius fortè sit spiritus vertiginis. Non autem potest probari ex Scri-

A ptura, vt ipsi volunt, quia de Scripturæ ipsius sententia hoc loco dubitamus, ergo debet probari ex conformitate ad spiritum eorum, quos cõstat verum spiritum habere, tales autem sunt Prælati in Concilio legitimè congregati. Legimus enim Act. 15. Concilium dixisse: *Visum est Spiritui sancto & nobis.* talis etiam Pontifex ex cathedra docens, quem ostendimus semper à Spiritu sancto dirigi, vt errare non possit: tales etiã fuerunt Apostoli & antiqui fideles, quos certum est, Spiritum sanctum habuisse.

Neque id Calvinvs negare potest. quippe qui in hunc modum ratiocinatur in Instit. lib. 1. cap. 9. §. 1. contra Svvenckfeldium, qui solum B spiritum volebat iudicem, repudiatis Scripturis. Si spiritus iste esset bonus, idem esset cum spiritu Apostolorum & primorum fidelium: at spiritus illorum non volebat esse iudex, Scripturis contemptis. Sed ita etiam nos cõtra Caluinum & alios hæreticos argumentamur; Si spiritus ipsorum esset bonus, esset idem cum spiritu Apostolorum & primorum fidelium, sed spiritus illorum non volebat esse iudex, sed recurrebat ad Petrum & ad Concilium, & eorum sententiæ acquiescebat, vt suprà ostẽdimus ex Act. 15. igitur spiritus istorum, qui se iudicem constituit, non est spiritus bonus.

CAPVT SEXTVM.

C *Idem probatur ex consuetudine Ecclesiæ.*

Probatvr Tertio ex praxi Ecclesiæ; Nam in omnibus seculis in Ecclesia exorta sunt noua dubia, & semper eodẽ modo terminata sunt, nimirum iudicio Pontificis Romani, & Episcoporum qui tunc erant; non rectè autem fieri, quod vniuersa Ecclesia fecit semper, & facit, dicere, aut scribere, insolentissimæ insaniæ est, vt Augustinus ait in epistola 118.

Et nota, nos non tantùm dicere, fuisse omnes caussas iudicatas per Pontificem Romanum & Episcopos qui tunc erant. Nunquã enim propter vllam dubitationẽ iudicandam creati sunt D nouus Papa & noui Episcopi. id quod dicimus propter Confessionistas, qui in Confessione Augustana art. 28. fatentur, ad Episcopos pertinere, discernere veram doctrinam à falsa. Sed cùm petimus, cur ergo non acquiescant Concilio Tridentino? Respondent, istos, qui nunc sunt, non esse Episcopos, sed hostes Euangelij. At hoc idem dixerunt Ariani & alij omnes hæretici de Episcopis sui temporis: & tamẽ hoc non obstante, iam per M.D. annos semper dubia religionis explicata sunt ab Episcopis, qui secundum ordinariam successionem erant in Ecclesiis, quando dubia illa exorta sunt: & qui non acquieuerunt, hæretici sunt habiti.

Primo igitur Ecclesiæ seculo, quod extenditur vsque ad annum centesimum à Christo

nato, orta est quæstio de cæremoniis legis veteris, an essent seruandæ à Gentibus ad Christum conuersis. Et sicut illa fuit prima quæstio in Ecclesia exorta, ita tunc celebratum est primum Concilium, præsidente Petro: & eius Concilij decreto omnes acquieuerunt, Act.15.

SECVNDO seculo, id est, vsque ad annum ducentesimum, orta est quæstio de celebratione Paschæ, quibusdam volentibus Pascha celebrare cum Iudæis, decimoquarto die primi mensis, siue esset dies Dominicus, siue non; alij autem tantùm die Dominico. Constat autem propter hoc celebrata esse multa Concilia Episcoporum, & tandem à Victore Romano Pontifice ita terminatam, vt omnes Ecclesiæ Asiæ ab eodem excommunicatæ fuerint, quod adhuc in errore persisterent. Scribit historiam totam Eusebius lib.5.hist. cap. 23. & 24. Postea verò, non solùm excommunicati, sed etiam hæretici habiti sunt, qui decreto Pontificis non obedierunt. Hinc enim apud Epiphanium hæres. 50. Augustinum hæres.29.& Tertullianum de præscript. in fine, inter hæreticos numerātur Quartodecimani.

TERTIO seculo, id est, post annum CC. orta est hæresis Nouatianorum, qui negabant, Ecclesiam posse absoluere à peccatis eos, qui post Baptismum lapsi erant. Explicata autem fuit veritas per Concilium Romanum, cui Cornelius Papa præerat, vt refert Eusebius lib. 6. hist. cap. 33. & deinceps Nouatiani semper inter hæreticos habiti sunt. Eodem seculo, orta est quæstio de Anabaptismo: & quidem cùm varij varia sentirent, Cornelius Romæ Concilio habito, decreuit, non esse rebaptizandos, qui ab hæreticis baptizati essent, vt Eusebius refert lib.7.hist.ca. 2.& postea etiā Stephanus Papa scripsit, & præcepit, vt non rebaptizarentur, qui ab hæreticis secundum formā Ecclesiæ baptizati essent. Cuius decreti meminit Cyprianus in epist.ad Pompeium, & D.Augustinus lib.5.de Baptismo, cap. 23.& Vincentius Lirinensis in suo commonitorio.

QVARTO seculo, post annum CCC. orta est hęresis Arianorum, quę quidem per Concilium Nicænum generale sublata est. Porro in eo Concilio CCC. XVIII. Episcopi fuerunt, & ij soli iudices fuisse leguntur vnà cum legatis Romanæ sedis Vito & Vincentio Presbyteris, qui cum Hosio Episcopo Cordubensi Concilio præerāt nomine Syluestri Papæ, & postea adhuc totum Concilium per epistolam à Syluestro confirmationem petiit. Imperator autem aderat quidem, sed nulla in re iudicem egit. Hæc omnia patent, tum ex primo tomo Conciliorum, tum ex historicis, Eusebio lib.3.de vita Constantini, Ruffino, Socrate, Sozomeno, Theodoreto lib. 1.hist.Ecclesiast.

Eodem seculo, hæresis Macedonij cōtra Spiritum sanctum, iudicata & condemnata est per

A Concilium Constantinopolitanum, quod iussu Damasi Papæ celebratum fuisse testatur Concilium ipsum, in epist.ad Damasum, quæ est apud Theodoretum lib. 5. hist. cap. 8. neque in hoc Concilio quidquam egisse Imperatorem legimus, nisi quod mandatum Pontificis Damasi de Concilio celebrando ad Episcopos misit, vt in illa eadem epistola habetur.

QVINTO seculo, hæresis Nestorij condemnata est in Concilio Ephesino I. præside Cyrillo, nomine Celestini Papæ, vt Euagrius testatur lib.1.cap.4. Et paulò pòst hæresis Eutychetis in Cōcilio Chalcedonensi, præsidentibus Legatis Papæ Leonis, vt Euagrius testatur lib. 2. cap. 4.

B & huius etiam Synodi petita est à Pontifice Romano confirmatio. & nec in ista, nec in illa vllam subscriptionem legimus Imperatoris, aut laicorum quorumlibet, sed tātùm Ecclesiasticorum. Vide Tomum 1.& 2. Cōciliorum, & Breuiarium Liberati.

Eodem seculo, damnata est hæresis Pelagianorum, quàm Lutherani præ ceteris videntur odisse, sed à Pontificibus Romanis damnata est. Sic enim AVGVSTINVS ait lib. 2. Retract. cap. 50. *Pelagiana hæresis cum suis auctoribus ab Episcopis Ecclesiæ Romanæ, prius Innocentio, deinde Zozimo, cooperantibus Conciliorum Africanorum literis, conuicta atque damnata est.* Et in Chronico PROSPER anno CCCC.XX. *Concilio*, inquit, *habito apud*

C *Carthaginem CC.XVII. Episcoporum, ad Pontificem Zozimum synodalia decreta perlata sunt, quibus probatis Pelagiana hæresis in toto mundo damnata est.*

SEXTO seculo, multę hæreses damnatæ sunt, in V. Synodo, in qua etiam soli Episcopi fuerūt iudices.

SEPTIMO seculo, damnati sunt Monothelitæ in VI. Synodo generali, cui præfuerunt Legati Romani Pontificis, & Imperator quidem interfuit, & subscripsit, sed post omnes Episcopos, & non iudicando, vel definiendo, vt Episcopi subscribebant, sed tantùm consentiendo.

OCTAVO seculo, damnati sunt Iconomachi in VII. Synodo, cui præfuerunt etiam Legati Romani Pontificis, & nulla in eo legitur subscriptio

D Laicorum. De his Synodis lege Tomos Conciliorum, & librum Photij de septem Synodis.

NONO seculo, controuersiæ quædam Ecclesiasticæ definitæ sunt in VIII. Synodo, cui præfuerunt etiam Legati Romani Pontificis. Imperator aderat, & subscripsit quidem post Legatos Pontificis & Patriarchas, sed ibidem disertè affirmauit, ad se non pertinere iudicium rerū diuinarum, sed tantùm subscribere in signum cōsensus, &c. cuius verba paulò pòst adferemus.

DECIMO seculo, quod omnium est obscurissimum, nulla exorta est hæresis, & propterea etiam nullum legimus celebratum Concilium; schisma tamen, & error Græcorum, quæ paulò antè cœperant, hoc seculo maximè vigebant, de quorum damnatione mox dicemus,

VNDECIMO seculo, hæresim Berengarij damnauit Leo IX. in Concilio Vercellensi, & Nicolaus II. postea in Concilio Romano, vt Lantfrancus & Guitmundus referunt libro 1. contra Berengarium.

DVODECIMO seculo, damnata est hęresis Petri Abailardi ab Innocentio II. vt est in epistolis B. Bernardi epi. 194. Item damnatus est error Gilberti Porretani ab Eugenio III. in Concilio Remensi, teste B. Bernardo, serm. 80. in Cantica.

DECIMO TERTIO seculo, damnatus est error Ioachimi Abbatis ab Innocētio III. in Concilio generali Lateranensi. Et postea error Græcorum à Gregorio X. in Concilio Lugdunensi generali. Vnde exstat cap. Fideli, de summa Trinit. & fide Catholica, in Sexto.

DECIMO QVARTO seculo, damnati sunt errores Begardorũ in Concilio Viennensi à Clemente V. Vnde exstat cap. Ad nostrum, in Clementi. de hæreticis.

DECIMO QVINTO seculo, damnati sunt errores Ioannis VVicleff, & Ioannis Hus in Concilio Constantiensi, præside Martino V. Et rursum errores Græcorum in Concilio Florentino sub Eugenio IV.

Denique hoc nostro seculo DECIMO SEXTO, damnati sunt errores Lutheranorum in Cōcilio Tridentino, confirmato à Pio IV. Inueniāt iam ipsi vnum exemplum antiquitatis, quo probent, aliquem nouum errorem verè habitum pro errore in Ecclesia, & tamen non damnatum à Pontifice, sed ab Imperatore, vel alio Principe seculari: aut dicant, si possunt, quínam vnquam de sententia Conciliorum à Romano Præsule approbatorum iudicare ausi fuerint, & non continuò hæretici ab Ecclesia Catholica habiti sint.

CAPVT SEPTIMVM.

Idem probatur testimoniis Pontificum & Imperatorum.

ACCEDANT QVARTO loco testimonia veterum Pontificum, & veterum Imperatorum, id est, auctorum vtriusque Iuris. DAMASVS in epist. 3. ad Stephanum. INNOCENTIVS I. in epistolis ad Concilia Carthaginense & Mileuitanum, quę sunt apud Augustinum 91. & 93. Leo I. in epist. 84. ad Anastasium, & 89. ad Episcopos Viennensis prouinciæ. Gelasius in epist. ad Episcopos Dardaniæ. GREGORIVS lib. 4. epist. 52. ad Episcopos Galliæ (vt etiam posteriores) docent, caussas grauiores, & præsertim fidei, ad iudicium sedis Apostolicæ pertinere: & ad hoc citat Iulius in epist. 2. decretum Nicæni Concilij.

Iam Imperatores idem senserunt. Tempore AVRELIANI Imperatoris, cùm esset quæstio inter Catholicos & Paulum Samosatenum hæreticum de domo Ecclesię, Imperator licet gen- A tilis respondit, & iussit illi dari Ecclesiam, cui scriberent Italiæ Sacerdotes, & Episcopus Romanus; nimirum edoctus à suis, Episcopum Romanum esse iudicem supremum Christianarum caussarum. Ita scribit Eusebius lib. 7. hist. ca. 26.

CONSTANTINVS, teste Eusebio lib. 3. de vita Constantini, in Concilio Nicæno non prius assedit, quàm Episcopi vt sederent annuissent. Quo signo satis indicauit, se non esse præsidentem Concilij. Deinde finito Concilio scripsit epistolam omnibus Ecclesiis, quam Eusebius ibidem totam ponit, in cuius fine sic ait: *Quæ cùm ita se habeant, libentibus animis hoc decretum Concilij, tanquam donum Dei, & mandatum reuera cœlitus demissum amplectamini. Nam quidquid in sanctis Episcoporum* B *Conciliis decernitur, id vniuersum diuinæ voluntati debet attribui.*

De eodem sic loquitur D. Ambrosius epi. 32. *Constantinus*, inquit, *nullas leges antè præmisit, sed liberum dedit iudicium Sacerdotibus.* De quo etiam Augustinus in epist. 162. testatur, quòd cùm Donatistæ vellent ab ipso iudicari caussam suam, ipse eos remisit ad suum iudicem proprium, id est, Melchiadem Papã, & cùm illi appellassent à sententia Pontificis ad ipsum Imperatorem: *Dedit ille*, inquit Augustinus, *aliud Arelatense iudicium*, (aliorum scilicet Episcoporum) *non quia iam necesse erat, sed eorum peruersitatibus cedens.* Neq; enim ausus est Christianus Imperator sic eorũ tumul- C tuosas & fallaces querelas suscipere, vt de iudicio Episcoporũ, qui Romæ sederant, ipse iudicaret.

GRATIANVS Imperator sic loquitur in epist. ad Episcopũ Aquileiensem, quę lecta est in Concilio Aquileiensi: *Neq; controuersiæ dubiæ sententiæ rectius poterant experiri* (expediri fortasse) *quàm si obortæ altercationis iudicium, in interpretes ipsos cōstituissemus antistites, vt videlicet à quibus proficiscuntur institutæ doctrinæ, ab eisdem discordiæ eruditionis repugnantia solueretur.* Quæ verba Ambrosius in Concilio illo sic interpretatus est: *Ecce*, inquit, *quod Christianus constituit Imperator. Noluit iniuriam facere Sacerdotibus, ipsos interpretes constituit Episcopos.*

THEODOSIVS iunior in epist. ad Synodum Ephesinam, quam etiam citat Nicolaus I. in e- D pist. ad Michaëlem: *Deputatus*, inquit, *est Candidianus, magnificus comes strenuorum domesticorum, transire vsque ad sanctissimam vestram Synodum, ac in nullo quidem quæ facienda sunt de piis dogmatibus quæstiones communicare: Illicitum namq; est, eum qui non sit ex ordine sanctissimorum Episcoporum, Ecclesiasticis immisceri tractatibus.*

MARTIANVS Imperator, l. nemo, C. de summa Trinitate & fide Catholica: *Iniuriam*, inquit, *facit iudicio reuerendissimæ Synodi, qui semel iudicata reuoluere & disputare contendat.*

VALENTINIANVS senior, vt scribit Sozomenus lib. 6. hist. cap. 7. rogatus, vt permitteret Synodum cōgregari ad quædam fidei dogmata explicanda, sic respondit: *Mihi*, inquit, *qui sum in sorte plebis, fas non est talia curiosius perscrutari, Sacerdotes,*

dotes, quibus ista curæ sunt, inter seipsos, quocunque voluerint loco, conueniant.

BASILIVS Imperator in VIII. Synodo sic loquitur: *De vobis autem*, inquit, *laicis, tam qui in dignitatibus, quàm qui absolutè versamini, quid amplius dicam non habeo, quàm quod nullo modo vobis licet de Ecclesiasticis caussis sermonem mouere: neque penitus resistere integritati Ecclesiæ, & vniuersali Synodo aduersari. Hæc enim inuestigare & quærere, Patriarcharum, Pontificum & Sacerdotum est, qui regiminis officium sortiti sunt; qui sanctificandi; qui soluendi, & ligandi potestatem habent; qui Ecclesiasticas adepti sunt claues, non nostrûm qui pasci debemus, qui sanctificari, qui ligari, vel à ligamento solui egemus.* Ibidem dicit idem Imperator, Imperatores alios prædecessores suos, Constantinum, Theodosium, Martianum, & alios nunquam in Synodis subscripsisse, nisi post omnes Episcopos.

Denique de THEODORICO Rege Gothorum, etsi Ariano in IV. Synodo Romana sub Symmacho Papa sic legimus: *Ad hæc serenissimus Rex taliter, Deo aspirante, respondit: In synodali esse arbitrio in tanto negotio sequenda præscribere, nec aliquid ad se præter reuerentiam de Ecclesiasticis negotiis pertinere.*

CAPVT OCTAVVM.

Idem probatur testimoniis Patrum.

PROBATVR QVINTO testimoniis Patrum Græcorum, & Latinorum. IRENÆVS lib. 3. cap. 2. docet, controuersias non posse finiri ex solis Scripturis, quia variè ab hæreticis exponuntur: & deinde cap. 3. docet, finiri debere controuersias ex doctrina Romanæ Ecclesiæ: *Ad hanc*, inquit, *Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, omnes qui sunt vndique fideles, in qua semper conseruata est ea, quæ est ab Apostolis traditio.*

ATHANASIVS in epist. ad solitariam vitam agentes, loquens de Imperatore Constantio Ariano, qui aliquod iudicium sibi in Conciliis vsurpabat: *Quando*, inquit, *à condito æuo auditum est, quòd iudicium Ecclesiæ auctoritatem suam ab Imperatore accepit? aut quando vnquam hoc pro iudicio agnitum est? Plurimæ antea Synodi fuere: multa iudicia Ecclesiæ habita sunt. Sed neque Patres istiusmodi res Principi persuadere conati sunt, nec Princeps se in rebus Ecclesiasticis curiosum præbuit.* Et infrà: *Quis*, inquit, *videns eum in decernendo Principem se facere Episcoporum, & præsidere iudiciis Ecclesiasticis, non meritò dicat, eum illam ipsam abominationem desolationis esse, quæ à Daniele prædicta est?* BASILIVS in epist. 52. ad Athanasium, dicit, videri sibi bonum, vt quando Synodus tunc fieri non poterat, scriberent ad Romanum Pontificem, vt ipse auctoritate sua mitteret aliquos in Orientem, qui acta Concilij Ariminensis dissoluerent.

GREGORIVS NAZIANZENVS in oratione, qua se excusat, quòd diu ab Ecclesiastica functione se abstinuerit: *Vos*, inquit, *oues nolite pascere pastores, neque super terminos eorum eleuamini: satis enim est vobis, si rectè pascimini. Nolite iudicare iudices, nec legem feratis legislatoribus*, &c. Quomodo autem non iudicat iudices, & pascit pastores, qui de sententia Concilij, vel summi Pontificis iudicare præsumit? Et ne putes, à Gregorio excipi Imperatores, idem in oratione ad suos ciues timore perculsos, & Imperatorem irascentem: *Num vocem*, inquit, Imperatores alloquēs, *suscipitis liberam? & quòd lex Christi vos meæ potestati meoq; subiecit tribunali? Imperamus enim & ipsi, addo, & imperio maiori & perfectiori, suscipe igitur vocem liberiorem. scio te ouem esse gregis mei*, &c. CHRYSOSTOMVS homilia vltima in Ioannem dicit, Petrum toti orbi magistrum à Christo præpositum. CYRILLVS in thesauro, vt B. Thomas citat in opusculo de erroribus Græcorum: *Debemus nos*, inquit, *capiti nostro Romano Pontifici adhærere, ad omnes pertinet ab eo quid credendum, ac tenendum sit accipere.* Vide etiam DAMASCENVM in 1. & 2. orat. pro imaginibus.

Ex Latinis. TERTVLLIANVS lib. de præscript. hęret. pulchrè deducit id quod volumus. Primò enim docet, non debere cum hæreticis disputari ex Scripturis: quia cùm possessio, & intelligentia vera Scripturarum sit Ecclesiæ Catholicæ, prius debet constare, quæ sit vera doctrina Ecclesiæ, & tunc ex illa intelligendæ sunt Scripturæ. Quæ sit autem vera doctrina Ecclesiæ, non potest tutius quæri, quàm in Ecclesiis Apostolicis, quarum præcipua est Romana. Nam Deus doctrinam veritatis Christo tradidit, Christus Apostolis, Apostoli successoribus suis. Hæc ille in summa. CYPRIANVS libro primo, epist. 3. *Neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Ecclesia ad tempus Sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur*, &c. Nam ante definitionem Pontificum, licet de dubiis rebus sine vitio hæresis vtramuis partem tenere: at post definitionem qui non obtemperant, fiunt hæretici.

AMBROSIVS epist. 32. ad Imperatorem Valentinianum iuniorem, qui ab Arianis deprauatus volebat de rebus fidei iudicare: *At certè*, inquit, *si vel Scripturarum seriem diuinarum, vel vetera tempora retractemus, quis abnuat, in caussa fidei; in caussa, inquam, fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, id est, de fide eorum, non Imperatores de Episcopis (id est, eorum fide) iudicare? Eris, Deo fauente, etiam senectutis maturitate prouectior, & tunc de hoc censebis, qualis Episcopus sit, qui laicis ius Sacerdotale substernit. Pater tuus vir maturioris æui dicebat; Non est meum iudicare inter Episcopos; tua nunc dicit Clementia; Ego debeo iudicare? Et infrà: Si conferendum de fide, Sacerdotum debet esse ista collatio. sicut factum est sub Constantino augustæ memoriæ Principe, qui nullas leges antè præmisit, sed liberum dedit iudicium Sacerdotibus. Factum est etiam sub Constantio augustæ*

memoriæ Imperatore, paternæ dignitatis hærede. Sed quod bene cœpit, aliter consummatum est. Nam Episcopi sinceram primò scripserant fidem: sed dum volunt quidam de fide intra palatium iudicare, id egerunt, vt circumscriptionibus illa Episcoporum iudicia mutarentur. Nota Lector hæc vltima verba: Laici enim in domo Principis, dum volunt de sententia Episcoporum iudicare, in errorem incidere meruerunt.

HIERONYMVS in epistola ad Damasum, de nomine hypostasis: *Discerne,* inquit, *si placet, obsecro, non timebo tres hypostases dicere, si iubetis.* Et infrà: *Obtestor beatitudinem tuam per crucifixum, mundi salutem, per* ὁμοούσιον *Trinitatem, vt mihi epistolis tuis siue tacendarum, siue dicendarum hypostaseon detur auctoritas.* Idem petit epistola sequenti. Et NOTA, Hieronymum fuisse longè doctiorem Damaso, vt patet ex tot quæstionibus Scripturarum, quas Hieronymus Damaso explicauit. & tamen cùm agitur de iudicio fidei, vt aliquid definiatur, Hieronymus totum iudicium tribuit Damaso Pontifici. SVLPITIVS lib.2. sacræ historiæ refert, S. Martinum Maximo Imperatori aliquando dixisse; Nouum esse & inauditum nefas, quòd caussam Ecclesiæ iudex seculi iudicaret.

AVGVSTINVS lib.2. contra Cresconium, ca. 33. *Quisquis falli metuit huius obscuritate quæstionis, Ecclesiam de illa consulat, quam sine vlla ambiguitate Scriptura sancta demonstrat.* Et epist.106. ad Paulinum, loquens de epistolis Innocentij, in quibus disertè positum erat, ad sedem Apostolicam pertinere iudicium de rebus fidei, sic ait: *Ad omnia ille nobis respondit, sicut fas erat, atque oportebat Apostolicæ sedis Antistitem respondere.* Et lib. contra epistolam fundamenti, ca.5. *Ego verò,* inquit, *Euangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoueret auctoritas.*

Respondet CALVINVS, loqui Augustinum de quadam persuasione priuata fidelium, qua nonnulli conuertuntur ad fidem; vt sensus sit: Ego Euangelio non crederem, id est, ego nunc non essem Christianus, nisi me commouissent suis persuasionibus Christiani. AT frigida est ista solutio: nam inprimis de præsenti loquitur AVGVSTINVS, cùm dicit: *Nisi me commoueret auctoritas Ecclesiæ.* Deinde paulò infrà: *Quibus ergo,* inquit, *præcipientibus credidi, his iubentibus tibi non credam?* Vbi non suasionem, sed imperium tribuit Ecclesiæ. Et infrà, loquens de libro Actorū Apostolicorum: *Cui libro,* inquit, *necesse est, vt credam, si credo Euangelio; quoniam vtramque Scripturam similiter mihi Catholica cōmendat auctoritas.* Idem in proœmio librorum de doctrina Christiana, quasi præuidens spiritum istum priuatū, qui dedignatur habere præceptorem: *Caueamus,* inquit, *tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisq; cogitemus cēturionem Cornelium: quamuis exauditas orationes eius, eleemosynasq; receptas Angelus nuntiaret, Petro tamen traditum imbuendum. Et*

A *certè Spadonem illum, qui Isaiam Prophetam legens, nō intelligebat, neque Apostolus ad Angelum misit, nec per Angelum ei, quòd non intelligebat expositum, aut diuinitus in mente sine hominis ministerio reuelatū est,* &c.

PROSPER in lib. contra collatorem, in fine, non aliter probat, Pelagianos verè esse hæreticos, quàm quia damnati fuerāt à Romanis Episcopis, Innocentio, Zozimo, Bonifacio, Celestino. VINCENTIVS Lirinensis in suo commonitorio: *Hic,* inquit, *forsitan requirat aliquis; cùm sit perfectus Scripturarum canon, quid opus est, vt ei Ecclesiasticæ intelligentiæ iungatur auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram pro ipsa sui altitudine non vno eodemq; sensu omnes accipiunt, sed eadem eloquia* B *aliter atque aliter alius interpretatur, vt penè quot homines sunt, tot illic sententiæ erui posse videantur. Atq; idcirco multum necesse est, propter tantos tam varij erroris anfractus, vt Propheticæ & Apostolicæ interpretationis linea secundum Ecclesiastici & Catholici sensus normam dirigatur,* &c. Normam autem sensus Catholici, ibidem apertè ostendit, esse Conciliorū decreta, consensionem Patrum, & similia.

GREGORIVS lib. 5. epist. 25. *Scimus,* inquit, *piissimos dominos disciplinam dirigere, ordinem seruare, canones venerari, & se sacerdotalibus negotiis non miscere.* ANSELMVS in lib. de incarnatione Verbi, ca.1. sic Vrbanum Romanum Pontificem alloquitur: *Quoniam,* inquit, *diuina prouidentia vestram elegit sanctitatem, cui vitam & fidem Christia-* C *nam custodiendam, & Ecclesiam suam regendam committeret: ad nullum alium rectius refertur, si quid contra Catholicam fidem oritur in Ecclesia, vt eius auctoritate corrigatur,* &c.

BERNARDVS epist.190. ad Innocentium Papam II. *Oportet ad vestrum referri Apostolatum pericula quæque, & scandala emergentia in regno Dei, ac præsertim quæ de fide contingunt. Dignum namque arbitror, ibi potissimùm resarciri damna fidei, vbi non possit fides sentire defectum.* Et infrà: *Tempus est, vt vestrum agnoscatis, Pater amantissime, principatum, probetis zelum, ministerium honoretis. In eo planè Petri impletis vicem, cuius tenetis & sedem, si vestra admonitione corda in fide fluctuantia confirmatis, si vestra auctoritate conteritis fidei corruptores.* Et epist.189. D *Dicebam, sufficere scripta eius ad accusandum eum, nec mea referre, sed Episcoporum, quorum esset ministerij de dogmatibus iudicare.*

CAPVT NONVM.

Idem probatur ex ratione.

PROBATVR VLTIMO ratione. Non ignorabat Deus, multas in Ecclesia exorituras difficultates circa fidē, debuit igitur iudicem aliquem Ecclesiæ prouidere. At iste iudex non potest esse Scriptura, neque spiritus reuelans priuatus, neque princeps secularis, igitur princeps Ecclesiasticus, vel solus, vel certè cum consilio & consensu Coëpiscoporum. nec enim fingitur, neq;

potest

potest fingi aliquid aliud, ad quod hoc iudiciũ pertinere posse videatur. Ac PRIMVM, non esse iudicem Scripturam, planum est, quia varios sensus recipit, nec potest ipsa dicere, quis sit verus. Præterea in omni Republica bene instituta & ordinata, lex & iudex distinctæ res sunt. Lex enim docet, quid agendum, & iudex legem interpretatur, & secundum eam homines dirigit. Denique de Scripturæ interpretatione quæstio est: non autem se ipsa interpretari potest.

At, inquiunt, ex collatione variorum locorum facilè potest à quouis linguarum perito erui verus sensus. Sed quid si multi sint linguarum periti, & eadem loca inter se conferant, & tamen adhuc conuenire non possint, quis tum erit iudex? certè multi Lutheranorum, multi item Zvvinglianorum linguarum periti fuerũt, & Scripturas inter se magno labore contulerunt, & tamen in explicatione illius sententiæ, HOC EST CORPVS MEVM, conuenire nunquam potuerunt. At Zvvingliani, dicet Lutheranus, excæcati sunt, proinde nihil mirum, si clarissima Domini verba non intelligant. Sed quid si Zvvinglianus Lutheranos excæcatos dicat, quis erit iudex?

Quòd autem Spiritus reuelans vnicuiq; priuato homini, iudex esse non possit, facilè demonstratur; siquidem ille, qui est in te, à me neque videtur, neque auditur; iudex debet videri & audiri ab vtraque parte litigante: nam tales sunt qui contendunt, nimirum homines corporales. si enim spiritus essemus, fortè sufficeret iudicium spiritus. Præterea in Republica temporali omnes homines habent verum lumen naturale, quo lex condita est, & quod sufficit ad eam exponendam, & tamen nunquam permittitur legis interpretatio priuato iudicio vniuscuiusque: & si permitteretur, diu Respublica durare non posset. quanto ergo minus permittenda est Scripturę interpretatio iudicio vniuscuiusque, cùm non habeant omnes verum illud supernaturale lumẽ, quo Scriptura cõdita est, & quod est necessariũ ad eam rectè intelligendam.

Præterea, iudex debet habere auctoritatem coactiuam, alioqui nihil prodesset eius iudiciũ: at priuati homines nullam habent talem auctoritatem. Item plurimi sunt adeò rudes & imperiti, vt ipsimet fateantur, se nullo modo posse iudicare de quæstionibus fidei, & tamen etiam illi saluari possunt. non est igitur necesse, vt omnes iudicent.

Denique, si Spiritus iste reuelans priuatus esset iudex, præcluderetur via conuersioni hæreticorum, nec vllæ controuersiæ vnquam terminari possent. Nam nemo est hæreticorum, qui spiritum non iactet, & qui spiritum suum non prę̨ponat spiritibus aliorum. & sicut 2. Paral. 18. cùm diceret Michæas Propheta Domini, se loqui in nomine Domini, Pseudoprophetas autẽ agitari spiritu mendacij; respondit ei Sedecias

A Pseudopropheta: *Et per quam viam pertransiuit Spiritus Domini à me, vt loqueretur tibi?* ita si Catholicus diceret, Spiritus ita mihi reuelat, responderet hæreticus, & per quam viam? &c.

Quòd autem nõ sit Princeps secularis iudex, probatur. Nam nihil potest vltra virtutẽ à caussis suis acceptam: caussæ autem principatus secularis, humanę & naturales sunt; nam efficiens est electio populi, finis est pax, & tranquillitas temporalis Reipublicæ. Igitur non habet virtutem, neque auctoritatem princeps, vt talis, nisi humanam, qualem populus dare potuit, & qualis requiritur ad cõseruandam temporalem pacem. cuius signum est, quòd etiam sine Ecclesia

B sunt veri Reges, & Principes temporales; & sine illis esse potest vera Ecclesia, vt fuit in orbe Romano primis trecentis annis.

Neque obstat, quod Rom. 13. dicitur: *Non est potestas nisi à Deo; & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Nam non vult Apostolus dicere, regiam potestatem esse immediatè à Deo, sed mediatè, quia Deus instinctum illum naturalẽ posuit in hominibus, vt crearent sibi Regem: sicut etiam leges humanæ dici possunt à Deo, quia fiunt lumine naturali, quod Deus in mente humana in creatione impressit. At principatus Ecclesiasticus caussas habet diuinas & supernaturales: nam efficiens immediatè est Deus, neque enim Pontifex ab Ecclesia auctoritatem habet,

C sed à Christo, qui dixit ei: *Pasce oues meas*, Ioan. vlt. Et: *Tibi dabo claues regni cœlorum*, &c. Matth. 16. Finis autem est æterna beatitudo.

Quocirca extra Ecclesiam non inuenitur verus Pontifex, nec veri Sacerdotes, nec sine his esse potest Ecclesia. Et hinc Nazianzenus in oratione ad ciues timore perculsos; Chrysostomus in hom. 4. in verba Isaiæ, & Ambrosius lib. de dignitate sacerdotali, cap. 2. dicunt Episcopum tanto esse maiorem Rege, quanto spiritus carni, cœlum terræ, aurum plumbo præstat. Et propterea etiam pontificatus, & sacerdotium per se ad Ecclesiam pertinent: principatus autem temporalis per accidens. Igitur cùm res fidei definire, & Scripturas diuinas interpretari

D sit actus spiritualis & Ecclesiasticus, certè non ad Principem temporalem, sed ad spiritualem & Ecclesiasticum pertinet.

CAPVT DECIMVM.

Soluuntur obiectiones.

AT obiiciunt PRIMO illud Isaiæ 54. *Dabo omnes filios tuos doctos à Domino.* RESPONDEO, non loquitur Isaias de spiritu priuato reuelante, sed vel loquitur de doctrina Euangelij, quã Deus ipse, id est, Christus prædicauit & docuit, vt exponit hoc loco Cyrillus. vt sensus sit; Populum Christianum non docebo per Prophetas, sed per me ipsum, iuxta illud Hebr. 1. *Multifariam, multisq;*

modis,&c. Vel (quæ est subtilior & germanior expositio) loquitur de gratia Spiritus sancti, qua homo interius à Deo mouetur, & suauiter impellitur ad credendum & amandum, vt exponit D. Augustinus lib. de gratia Christi, cap. 12.13. & 14. Itaque non est sensus, omnes Christianos intellecturos diuina reuelatione omnia arcana Scripturarum, sed tales futuros; vt non solùm audiant magistrum exterius explicantem verbum Dei, sed etiam audiant intus magistrum Deum suadentem, vt faciant quod audiunt. Dum fit concio, omnes audiunt, & intelligunt quod dicitur, sed vnus credit, alius nō credit; vnus conuertitur è peccato ad pœnitentiã, alius non cōuertitur, illi priores dicuntur docti à Deo, isti posteriores non item. In hunc sensum protulit ex hoc loco testimonium Dominus Ioannis 6. *Est*, inquit, *scriptum in Prophetis*; *Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.* Et Apostolus 1. Thessal. 4. *De caritate fraternitatis non necesse habemus scribere vobis, ipsi enim à Deo didicistis, vt diligatis inuicem.*

Secundum argumentum Hierem. 31. *Dabo legem meam in cordibus eorum, & in corde eorum scribam eam, & non docebit vltra vir proximum suum, dicens; Cognosce Dominum. Omnes enim scient me à minimo eorum, vsque ad maximum eorum.*

Respondeo cum Augustino lib. de spiritu & litera, cap. 24. illis verbis: *Dabo legem meam*, &c. significari gratiam Testamenti noui, id est, fidem per charitatem operantem, quam Deus diffundit in cordibus nostris, vt non solùm sciamus, sed etiam impleamus diuina mandata: illis autem; *Et non docebit vltra*, &c. significari præmium fidei, id est, beatitudinem, in qua omnes electi videbunt Deum facie ad faciem.

Si tamen quis contendat, etiam ista vltima verba de hoc tempore intelligenda esse; responderi potest, hîc non loqui Prophetam de mysteriis absconditis Scripturarum, sed de cognitione vnius Dei. Cùm enim tempore Testamenti veteris non solùm Gentiles adorarent Deos falsos, sed etiam frequentissimè populus Dei ad idola & Deos alienos conuerteretur, prædixit Hieremias futurum, vt tempore noui Testamenti omnes homines cognoscant vnum Deum, quod certè nunc impletum cernimus. Nam Gentiles conuersi sunt ad fidem, & ipsi etiam Iudæi & Turcæ, licet impij sint, tamen vnum Deum colunt.

Tertium argumentum Matth. 23. *Vos autem nolite vocari rabbi, vnus est enim magister vester Christus.* Igitur solo interno Doctore debemus esse contenti. Respondeo; Non prohibet Dominus nomen & officium magistri, sed ambitionem & affectationem illius honoris. Nam 2. Timoth. 1. Apostolus vocat se doctorem & magistrum Gentiũ. Præterea in illo cap. 23. Dominus reprehẽderat Scribas & Pharisæos, quòd *amarent primas cathedras, & salutari ab hominibus,*

A *rabbi*. Et ibidem dicit: *Et nolite vocare patrem super terram*, cùm tamen certo certius sit, non prohiberi nomen, aut officium patris, sed nimium affectum erga parentes.

Quartum argumentum Ioan. 5. *Ego testimonium ab homine non accipio.* Nec verbum igitur Dei accipit testimonium à verbo hominis. Sed Pontifex & Concilium homines sunt, igitur eorum testimonio Scripturæ non egent, sed per se sufficiunt ad omnes controuersias dirimendas.

Respondeo; Christus non eguit testimonio hominum pro se, quia maiora testimonia habebat, sed tamen testimoniis hominum vtebatur propter alios. Ioan. 1. *Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine.* Et Ioan.
B 15. *Vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.* Act. 1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa.* Denique Martyres cur dicuntur Martyres, nisi quia testes Christi fuerunt? Cùm ergo Dominus ait: *Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati, ego autem testimonium ab homine non accipio, sed hæc dico, vt salui sitis.* Sensus est, Ego profero vobis Ioannis testimonium, quod vos ipsi quæsiuistis; non quod ego indigeam pro me, sed quia vtile est vobis, vt facilius credatis. Ad eundem modum, Scriptura pro se non eget hominum testimonio, siue enim intelligatur, siue non, in se verissima est, tamen propter nos eget testimonio Ecclesiæ, qui alioqui non sumus
C certi qui sint libri verè sacri ac diuini, nec quæ sit eorum vera ac germana intelligentia.

Quintum argumentum Ioan. 7. *Si quis voluerit voluntatem eius facere qui misit me, agnoscet de doctrina mea, vtrùm ex Deo sit.* Non ergo præter spiritum dilectionis Dei requiritur aliud magisterium ad Scripturas intelligendas.

Respondeo, non hoc dicit Dominus, vt ostendat, omnes viros bonos per se intelligere posse omnia loca Scripturarum, sed vt doceat, viros probos carere impedimentis quibusdam, propter quæ alij quidam, nec per se, nec per alios fidei veritatem intelligere possint: nam cupiditas gloriæ, & pecuniarum, & similium rerum excæcat oculos. Vnde Ioan. 5. *Quomodo vos pote-*
D *stis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* Et Luc. 16. *Audiebant hæc omnia Pharisæi, qui erant auari, & deridebant eum.*

Sextum argumentum Ioan. 10. *Oues meæ vocem meam audiunt & sequuntur me.* Igitur non egemus alio præceptore. Respondeo, loquitur Dominus de prædestinatis, vt hîc exponit Augustinus, qui ante mortem omnino audiunt vocationem Dei, & eam sequuntur perseuerantes vsque ad mortem; neque est hic sermo de difficultatibus Scripturarum. Quod si etiam ageretur de Scripturarum intelligentia, diceremus, Christum loqui suis ouibus multis modis, per Scripturam, per internam inspirationẽ, & apertissimè per os Vicariorum suorum, de quibus dixit Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.* Nec enim

cùm

cùm Dominus ait, *oues meæ vocem meam audiunt*, exclusit vicarios, sed hostes suos. Sic enim ibidem ait, *Alienum autem non sequuntur*. Et, *Non audiunt vocem alienorum*.

SEPTIMVM argumentum Actor. 17. *Beroenses scrutabantur Scripturas, an ita se haberent, quæ Paulus prædicabat*. Si ergo licuit hominibus illis, haud dubiè laicis, examinare verba Pauli, cur nō liceat nobis examinare verba Papæ, & Conciliorum? RESPONDEO, etsi Paulus erat Apostolus, & non poterat falsam doctrinam prædicare, tamen non constabat hoc initio Beroensibus, nec tenebantur mox credere, nisi prius viderent miracula, aut alias probabiles rationes credendi. Itaque cùm Paulus probaret illis Christum ex oraculis Prophetarum, meritò illi scrutabantur Scripturas, an hæc ita se haberent. At Christiani, quibus constat Ecclesiam non posse errare in explicanda doctrina fidei, tenentur eam recipere, & non dubitare, an hæc ita se habeant.

ADDO etiam, quod etsi hæreticus peccat dubitando de auctoritate Ecclesiæ in quam per Baptismum regeneratus est, neque est eadem conditio hæretici, qui semel fidem professus est, & Iudæi aut Ethnici, qui nunquam fuit Christianus, tamen posito hoc dubio, & hoc peccato, non malè facit scrutando, & examinādo an loca Scripturæ & Patrum, à Concilio Tridentino prolata ita se habeant, modò id faciat intentione inueniēdi veritatem, nō calumniandi. Deberet quidem ille sine examine recipere doctrinam Ecclesiæ, tamen melius est, vt examinando præparetur ad veritatem, quàm negligendo remaneat in suis tenebris.

OCTAVVM argumentum Rom. 12. *Habentes autem donationes, secundum gratiam quæ data est nobis, differentes: siue prophetiam secundum rationem fidei, siue ministerium in ministrando, &c.* Hîc Apostolus docet donum prophetiæ, id est, interpretationis Scripturarum, haberi secūdum rationem, Græcè ἀναλογίαν fidei, id est, secundum mensuram, & proportionem fidei; igitur non debet peti Scripturæ interpretatio à Papa vel Concilio, sed ab eo, qui magis fide abundat, quicunque ille sit.

RESPONDEO, posset PRIMO negari consequentia: nam Papa, & Concilium magis abundat fide, quàm vllus homo priuatus, cùm nec Papa, vt sic, nec Conciliū in fide errare posit, omnis autem homo priuatus posit. SECVNDO, poset dici, prophetiam hoc loco non accipi pro interpretatione Scripturæ, sed propriè pro dono prædicendi futura, vt exponunt Ambrosius, Theodoretus, Theophylactus, Thomas, & alij hoc loco, & Chrysostomus in 1. Cor. 12. Sed TERTIO dico, quomodocunq; sumatur prophetia, siue pro dono prędicendi futura, siue pro dono interpretandi, ex hoc loco nihil colligi contra nos: nam illud; *secundum rationem fidei*, non coniungitur cum verbo, *habentes*, sed cum verbo sub intellecto, *administremus*.

A Exponit enim Apostolus vsum gratiarum gratis datarum, & docet, prophetiam debere administrari secundum rationem fidei, ita vt nemo vaticinetur aliquid contra fidem, vt faciebant Pseudoprophetæ, neque interpretetur Scripturas in aliquem sensum Catholicæ fidei contrarium, vt hæretici plerumque faciunt.

NONVM argumentum 1. Corinth. 2. *Spiritualis autem iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur*. Igitur ad spirituales homines pertinet interpretatio Scripturarum, non ad Papam, aut ad Concilia. RESPONDEO, non negamus, fuisse in Ecclesia, & esse homines spirituales & perfectos, qui rectè interpretentur Scripturas, immò etiam

B futura prospiciant, & cordium secreta scrutentur. Negamus tamen ad eos pertinere iudicium definitiuum controuersiarum fidei, duplici de caussa. PRIMO, quia non sumus certi certitudine fidei, quínam sint isti spirituales, sicut certi sumus, Papam & Concilium esse spirituale, regi videlicet à Spiritu sancto. SECVNDO, quia scimus etiam maximè spirituales non semper illustrari, & quędam interdum ignorare, vt patet de Heliseo, qui habebat duplicem spiritum Heliæ, & tamen dicit 4. Reg. 4. Dominus celauit hoc à me, & non indicauit mihi.

DICES, quid ergo significat illud, *Iudicat omnia?* dico significare omnia tam spiritualia, quàm tēporalia; tam cœlestia, quàm terrena. dixerat enim

C homines animales non percipere quæ Dei sunt, sed tantùm iudicare posse de rebus terrenis: nūc dicit, spirituales iudicare omnia, id est, & terrena, & diuina: non tamē sequitur, quòd posit omnia diuina: nam quis neget multos veterum Patrum habuisse excellenter donum interpretandi, & fuisse spirituales? & tamen constat quosdam ex præcipuis eorum non leuiter in quibusdam lapsos.

DECIMVM argumentum 1. Corinth. 12. loquens Apostolus de dono interpretandi, & similibus gratiis: *Hæc omnia*, inquit, *operatur vnus, & idem spiritus diuidens singulis prout vult*. Non est igitur alligatum hoc donum Concilio, vel Papæ, sed datur liberè à Deo, cui ipse voluerit. Et confir-

D mant, quia sæpe prætеritis sacerdotibus, & Pontificibus, Deus excitauit Prophetas ex populo: nam Amos erat pastor ouium, & tamen factus est Propheta, & Delbora mulier prophetauit.

RESPONDEO, Apostolum loqui de particularibus hominibus, ac dicere velle, non dari omnibus hominibus passim donum interpretandi. Neque hinc sequitur, non esse in Concilio, vel Pontifice docente ex Cathedra, donum interpretationis. alia enim ratio est Concilij & Pontificis, alia priuatorum hominum.

Ad illas confirmationes dico, priuilegia paucorum non facere legem generalem. Quod si contendant dari omnibus, quia datum est Amos, & Delboræ, etiam concludent dari donum loquendi omnibus iumentis, quia datum est asi-

næ Balaam. PRÆTEREA, aliud est loqui de nouis reuelationibus, aliud de explicatione doctrinæ iam acceptæ: nam nouæ reuelationes nō sunt alligatæ Pontificibus, nec nunc, nec in Testamento veteri. Nam in Testamento veteri prophetabant Isaias, Hieremias, & similes, non autem Aaron, & eius successores: & in Testamento nouo prophetauit Agabus, & filię Philippi, & tamē Pontifices Linus, & Clemens, & ceteri non prophetabant. At explicatio doctrinæ acceptæ, & iudicium de dogmatibus, semper spectauit ad Pontifices, vt suprà ostendimus.

VNDECIMVM argumentum 1. Thessalon. 5. *Omnia probate, quod bonum est tenete.* & 1. Ioan. 4. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint.* Igitur etiam Concilij, & Papæ sententia probanda, & examinanda est: nihil enim Paulus & Ioannes excipiunt. Colligunt etiam ex his locis, iniustè prohiberi libros hæreticorum, cùm Paulus dicat, omnia probate, &c.

RESPONDEO, & dico duo. PRIMO, Paulum & Ioannem cùm aiunt, omnia probate, vel probate spiritus, non velle dicere, vt omnes de Ecclesia id faciant, sed vt id faciant ij, ad quos pertinet. Sicut si scribatur ad aliquam Academiā, vt examinent aliquem librum, non significatur vt detur examinandus liber omnibus hominibus illius Academiæ, sed tantùm doctoribus eius facultatis, de qua liber ille tractat. Dico SECVNDO, in vtroque loco agi de doctrina dubia, nam illa sola probatione indiget. Non est autem doctrina dubia librorum prohibitorum, apertè enim est mala, cùm sit examinata, & damnata: neque est doctrina dubia Conciliorum, sed apertè bona. Et ideo Paulus Apostolus Actor. 15. cùm deferret ad Ecclesias decretum Concilij Hierosolymitani, non dicebat probate, sed præcipiebat custodire decretum illud.

DVODECIMVM argumentum 1. Ioan. 2. *Non necesse habetis vt aliquis doceat vos, sed vnctio docet vos de omnibus.* RESPONDEO; Non loquitur Ioannes absolutè de cognitione rerum diuinarū, quasi non egeant magistro vlla in re, qui Spiritum sanctum acceperunt. Nam si ita esset, cur Ioannes hanc epistolam scriberet, & moneret ac instrueret eos, quos vnctio docebat de omnibus? & quorsum Deus in Ecclesia posuisset pastores, & doctores? loquitur igitur de iis tantùm dogmatibus quæ iam acceperant ab Apostolis, & cooperante vnctione Spiritus sancti didicerant, & crediderant. atq; eos monet, vt in fide permaneant, & non præbeant aures Pseudoapostolis contraria docentibus. Quomodo si Catholicus aliquis scriberet Catholicis, qui ab hæreticis obsiderentur, & perturbarentur; Non necesse habetis, vt aliquis Lutheranus, vel Caluinista doceat vos doctrinam Christi, omnino enim quæ vos scire oportet iam didicistis, & tenetis ex prædicatione Ecclesię adiuuante vnctione Spiritus sancti. Hunc esse sensum, docent verba præcedentia, & sequentia. in præcedentibus sic ait: *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam. &, vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat. hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos, &c.* In sequentibus autem ait: *Sicut docuit vos, manete in eo, vt cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur in aduentu eius.*

A

DECIMVM TERTIVM argumentum Apostolus Ephes. cap. 2. scribit: *Estis ciues Sanctorum & domestici Dei, superædificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* At si Scripturæ intelligentia penderet à Papa vel à Conciliis, fundamentum nostrum esset super Papa, & Conciliis magis, quàm super Apostolorum & Prophetarum scriptis.

B

RESPONDEO, ad hoc argumentum, quod sæpe repetit, & inculcat Caluinus, nos non negare, immò defendere contra negantes, verbum Dei ministratum per Apostolos & Prophetas esse primum fundamentum nostræ fidei. Ideo enim credimus quidquid credimus, quia Deus id per Apostolos, & Prophetas reuelauit: sed addimus, præter hoc fundamentum primum, requiri aliud fundamentum secundarium, id est, Ecclesiæ testificationem. Neq; enim scimus certò quid Deus reuelauerit, nisi ex testimonio Ecclesiæ. & propterea sicut legimus, Christum esse lapidem fundamentalem, & fundamentum primum Ecclesię, ita legimus Matth. 16. de Petro, *super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.* Itaque fides nostra adhæret Christo, primæ veritati, reuelanti mysteria, vt fundamento primario: adhæret etiam Petro, id est, Pontifici proponenti & explicanti hæc mysteria, vt fundamento secundario.

C

DECIMVM QVARTVM argumentum. Si Pontifex iudicat de Scripturis, sequitur Pontificem seu Concilium esse supra Scripturam. & si Scripturæ sensus sine Pontifice vel Cōcilio non est authenticus, sequitur verbum Dei accipere robur & firmitatem à verbo hominum, &c.

RESPONDEO, hoc argumentum, quod ab hæreticis plurimi fit, totū in æquiuocatione versari: nam duobus modis potest intelligi Ecclesiam iudicare de Scripturis. VNO modo, quod iudicet, verum ne sit an falsum quod Scripturæ docent. ALTERO modo, quod posito vt fundamento certissimo, Scripturæ verba esse verissima, iudicet quæ sit vera eorum interpretatio. Et quidem si PRIMO modo Ecclesia iudicaret, verè esset supra Scripturam, sed hoc non dicimus, quamuis hæretici calumnientur id nos dicere, qui passim vociferantur nos subiicere Scripturam pedibus Papę. At SECVNDO modo iudicare Ecclesiam, vel Pontificem de Scripturis, quod nos asserimus, non est Ecclesiam esse supra Scripturam, sed supra iudicia priuatorum hominum. Non enim iudicat Ecclesia de veritate Scripturæ, sed de intelligentia tua, & mea, & aliorum. neque hinc sumit verbum Dei aliquod robur, sed intelligentia nostra. non enim Scriptura est verior, aut

D

certior

certior, quia sic ab Ecclesia exponitur, sed mea sententia est verior, quando ab Ecclesia confirmatur.

DECIMVM QVINTVM argumentum. Si à iudicio Ecclesiæ pendet fides nostra, igitur à verbo hominum, ergo debilissimo nititur fundaméto. Præterea Scriptura facta est spiritu Dei, ergo spiritu Dei, non Ecclesiæ intelligenda est.

RESPONDEO, verbum Ecclesiæ, id est, Concilij, vel Pontificis docentis ex cathedra, non esse omnino verbum hominis, id est, verbum errori obnoxium, sed aliquo modo verbum Dei, id est, prolatum assistente & gubernante Spiritu sancto; immò dico, hæreticos esse qui reuera nitantur baculo arundineo. Sciendum est enim, propositionem fidei concludi tali syllogismo. Quidquid Deus reuelauit in Scripturis, est verum, hoc Deus reuelauit in Scripturis, ergo hoc est verum. Ex propositionibus huius syllogismi prima certa est apud omnes, secunda apud Catholicos est etiã firmissima; nititur enim testimonio Ecclesiæ, Concilij, vel Pontificis, de quibus habemus in Scripturis apertas promissiones quod errare non possint. Actor. 15. *Visum est Spiritui sancto & nobis.* Et Luc. 22. *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* At apud hæreticos nititur solis coniecturis, vel iudicio proprij spiritus qui plerumque videtur bonus, & est malus. & cùm conclusio sequatur debiliorem partem, fit necessariò, vt tota fides hæreticorum sit coniecturalis, & incerta.

DECIMVM SEXTVM argumentum. Augustinus & alij Patres cùm Scripturas exponunt, non vsurpant prætoriam iudicandi potestatem, sed permittunt explanationes suas ab aliis iudicari.

RESPONDEO, aliud est interpretari legem more doctoris, aliud more iudicis: ad explana-

A tionem more doctoris requitur eruditio; ad explicationem more iudicis requiritur auctoritas. Doctor enim non proponit sententiam suam vt necessariò sequendam, sed solùm quatenus ratio suadet: at iudex proponit vt sequendam necessariò. Aliter accipimus glossas Bartholi & Baldi, aliter declarationem principis. Augustinus igitur, & ceteri Patres in commentariis fungebantur officio Doctorum: at Concilia, & Pontifices funguntur officio iudicis à Deo sibi commisso.

DECIMVM SEPTIMVM argumentum. *Augustinus contendit Ecclesiam non debere se Christo præponere, quòd ille semper veraciter iudicet: Ecclesiastici autem iudices, sicut homines, plerumque fallantur.*
B Hæc sunt Caluini verba in præfat. Instit. ex quibus deducit, non esse Prælatos iudices controuersiarum.

RESPONDEO, inprimis falsò citari locum à Caluino: is enim in margine ponit, cap. 2. contra Cresconium. At cõtra Cresconium sunt quatuor libri, & in nullo eorum librorum cap. 2. illa verba inueniuntur, sed habentur lib. 2. cap. 21. vbi loquitur Augustinus de quæstionibus facti, non iuris, in quibus iudices Ecclesiastici falli possunt. Docet enim in eo sæpe Ecclesiasticos iudices falli, quod eos baptizent, qui ficto animo accedunt ad Sacramentum, & tamen syncera voluntate accedere videntur. Et quoniam Caluinus videbat nihil pro se facere locum illum, ideo fortè non notauit distinctè locum. Solet enim aliâs satis di-
C ligenter notare libros, & capita, præterquam quando loca solutionem secum ferunt apertissimam.

ALIA multa argumenta, quæ huc pertinere posse videbantur, tunc soluemus, cùm tractabimus, An Ecclesia, vel Concilium, vel Papa errare possint, & cuius sit in Conciliis præsidere.

DE VERBO DEI NON SCRIPTO,

LIBER QVARTVS.

CAPVT PRIMVM.

Qui potißimùm defenderint vel oppugnauerint non scriptas traditiones.

DE VERBO DEI scripto hactenus disseruimus; nunc de verbo Dei non scripto breuiter disputare aggrediemur, si prius tamen in gratiam studiosorũ annotauerimus, qui potissimùm hoc nostro seculo de traditionibus scripserint, vel certè quos ipsi legerimus. Nec enim omnes videre nobis licuit.

Igitur scripsit de hoc argumento præclarè Cardinalis HOSIVS in 4. libr. aduersus Prolegomena Brentij; item Petrus à SOTO in sua defensione aduersus eundem Brentium parte 2. à cap. 50. vsque ad 66. Melchior CANVS lib. 3. de locis Theologicis; Martinus PERESIVS initio operis sui de traditionibus; Iodocus TILETANVS in Apologia contra Kemnitium pro Concilio Trident. Alphonsus à CASTRO lib. 1. cap. 5. sui operis contra hæreses; & Episcopus ROFFENSIS initio etiam sui operis contra assertionem articulorum Lutheri; Doctores Colonienses in examine Catechismi Monhemiani, in reprehensione sexti Dialogi; PETRVS CANISIVS in suo Catechismo de præceptis Ecclesiæ, & Gulielmus LINDANVS libris quinque suæ Panopliæ; Ioannes à LOVANIO in lib. de inuocatione Sanctorum, cap. 23. 24. & 25. FELICIANVS Ninguarda in assertione fidei Catholicæ; Caspar CARDILLVS Villalpandæus in libello de Traditionibus.

Ex hæreticis præcipuè contra traditiones scripserunt Ioannes CALVINVS lib. 4. Institut. cap. 8. §. 6. 7. 8. & cap. 10. §. 18. 19. 20. & in antidoto ad sess. 4. Concilij Tridentini; Ioannes BRENTIVS in suis prolegomenis contra Petrum à Soto; Martinus KEMNITIVS in libro quem inscripsit, Theologiæ Iesuitarum præcipua capita; & prolixissimè in examine Concil. Trident. examinans

A decretum de Traditionibus, quod habetur sess. 4. & quidam Hermannus HAMELMANNVS, qui nuper edidit ingens volumẽ contra traditiones, quod diuisit in tres libros prolegomenorum, & deinde in tres partes operis præcipui, quarum quælibet multos libros habet.

CAPVT SECVNDVM.

Quid sit, & quotuplex traditio.

NOMEN traditionis generale est, & significat omnem doctrinam siue scriptam, siue non scriptam, quæ ab vno communicatur alteri. Exod. 17.
B *Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade in auribus Iosue.* Actor. 6. Lex Mosis scripta vocatur traditio: *Audiuimus eum dicentem, quoniam* IESVS *destruet locum istum, & mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moses.* At 1. Corinth. 11. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* Traditio, vocatur doctrina viua voce exposita; & 2. Thess. 2. *Tenete traditiones, quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam.*

Tametsi verò traditionis nomen generale sit, tamen hoc ipsum nomen accommodatum est à Theologis ad significandam tantùm doctrinam non scriptam. Sic IRENÆVS lib. 3. cap. 2. *Euenit,* inquit, *neque Scripturis, neque traditioni consentire eos.* TERTVLLIANVS lib. de corona militis: *Si legem,* inquit, *postules, Scripturam nullam inuenies, traditio tibi prætenditur auctrix, &c.* CYPRIANVS li. 2. epist. 3.
C *Admonitos autem nos scias, vt in calice Domini offerendo Dominica traditio seruetur, vt calix, qui in commemorationem eius offertur, mixtus vino offeratur.* Quem locum falsò Kemnitius exponit de traditione scripta. nusquam enim in toto Euangelio aut Epistolis Apostolorum scriptum est, vt calix mixtus vino, id est, vinum, & aqua offerantur. Ad eundem modum ferè omnes veteres nomen traditionis pro non scripta doctrina vsurpãt. & hoc modo deinceps vtemur hoc nomine.

Vocatur autem doctrina non scripta, non ea quæ nusquam scripta est, sed quæ non est scripta à primo auctore. exemplo sit Baptismus paruulorum. Paruulos baptizandos, vocatur traditio Apostolica non scripta, quia non inuenitur hoc scriptum in vllo Apostolico libro, tametsi scriptum est in libris ferè omnium veterum Patrum.

Est autem duplex partitio traditionum; prior sumitur penes auctores traditionum; posterior penes materiam. Prior est, in traditiones diuinas, Apostolicas, Ecclesiasticas. DIVINÆ dicuntur, quæ acceptæ sunt ab ipso Christo Apostolos docente, & nusquam in diuinis literis inueniuntur: talia sunt ea quæ ad materiam & formam Sacramentorum pertinent, pauca enim de his habemus in diuinis literis, & tamen certum est, Sacramentorum essentiam non potuisse, nisi à Christo institui. Propterea enim Apostolus 1. Corinth. 11. loquens de Sacramento Eucharistiæ dicebat: *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis.*

APOSTOLICÆ traditiones propriè dicuntur illæ, quæ ab Apostolis institutæ sunt, non tamen sine assistentia Spiritus sancti, & nihilominus non exstant scriptæ in eorum epistolis: quale est ieiunium Quadragesimæ, & quatuor temporum, & alia multa, de quibus postea. Solent tamen interdum etiam diuinæ traditiones dici Apostolicæ, & Apostolicæ dicuntur diuinæ: diuinæ traditiones dicuntur Apostolicæ, non quod ab illis sint institutæ, sed quod ab eis primùm Ecclesiæ traditæ sint, cùm ipsi seorsim eas à Christo accepissent: & Apostolicæ dicuntur diuinæ, non quod eas Deus immediatè instituerit, sed quod non sine spiritu Dei eas Apostoli instituerint. Quo modo omnes epistolæ Apostolorum dicuntur diuina & Apostolica scripta, etiamsi quædam in eis sint præcepta diuina, & quædam propriè Apostolica, vt patet ex illo 1. Cor. 7. *Præcipio non ego, sed Dominus.* & postea; *Dico ego, non Dominus.*

ECCLESIASTICÆ traditiones propriè dicuntur consuetudines quædam antiquæ vel à prælatis, vel à populis inchoatæ, quæ paulatim tacito consensu populorum vim legis obtinuerunt. Et quidem traditiones diuinæ eandem vim habent, quàm diuina præcepta, siue diuina doctrina scripta in Euangeliis: & similiter Apostolicæ traditiones non scriptæ eandem vim habent, quam Apostolicæ traditiones scriptæ, vt in Concilio Trident. sess. 4. asseritur, & ratio est manifesta; nam verbum Dei non est tale, nec habet vllam auctoritatem, quia scriptum est in membranis, sed quia à Deo profectum est vel immediatè, vt sunt sermones Domini, vel mediantibus Apostolis, vt est decretum Apostolorum, Actor. 15. Neque hoc negant, aut negare possunt hæretici: nam, vt postea dicemus, non est quæstio, quanta sit vis diuinæ aut Apostolicæ traditionis, sed an sit aliqua traditio verè diuina, aut Apostolica.

Ecclesiasticæ autem traditiones eandem vim habent, quam decreta, & constitutiones Ecclesiæ scriptæ: nam etiam in Republica ciuili eadem vis est consuetudinum adprobatarum, & legum scriptarum. vt patet distinct. 1. canon. cōsuetudo, & l. diuturna, ff. de legibus.

ALTERA partitio traditionum est penes materiam, in traditiones de fide, & traditiones de moribus: quæ rursum aut sunt perpetuæ, aut temporales; & vel vniuersales, vel particulares; vel necessariæ, vel liberæ. Traditio DE FIDE est, quod B. Maria semper fuerit virgo; quod quatuor sint tantùm Euangelia, &c. Traditio ad MORES pertinens est, quòd signum Crucis in fronte pingendum sit, quòd certis diebus ieiunia, aut festa celebranda, &c.

Traditio PERPETVA est, quæ instituitur, vt semper seruetur, vsq; ad mundi consummationem, vt in exemplis positis. TEMPORALIS est, quæ instituitur ad certū tempus, vt obseruatio legalium quarundam cęremoniarum, quæ seruandę erant vsq; ad plenam Euangelij promulgationem, vt faciliùs Ecclesia ex Iudæis & Gentibus coalesceret.

Traditio VNIVERSALIS est, quæ toti Ecclesiæ seruanda traditur, qualis est Paschatis, Pentecostes, & similium magnorum festorum obseruatio, vt B. Augustinus docet epist. 118. PARTICVLARIS est, quæ traditur vni tantùm, aut pluribus Ecclesiis, qualis erat tempore Augustini ieiunium Sabbathi, quod Petrus Rom. Ecclesiæ tradiderat, & ab ea sola, & quibusdam aliis seruabatur, vt Augustinus docet epist. 86. ad Casulanum.

Traditio NECESSARIA est, quæ traditur in forma præcepti, vt celebratio Paschæ die Dominico post decimamquartam Lunam Martij. LIBERA est, quæ traditur in forma consilij, vt aspersio aquæ lustralis, & similia.

CAPVT TERTIVM.

Explicatur status quæstionis, & mendacia quædam aduersariorum deteguntur.

CONTROVERSIA igitur inter nos, & hæreticos, in duobus consistit. PRIMVM est, quod nos asserimus, in Scripturis non contineri expressè totā doctrinam necessariam siue de fide, siue de moribus: & proinde præter verbum Dei scriptum, requiri etiam verbum Dei non scriptum, id est, diuinas & Apostolicas traditiones.

At ipsi docent, in Scripturis omnia contineri ad fidem, & mores necessaria, & proinde non esse opus vllo verbo non scripto. LVTHERVS in comment. cap. 1. ad Galat. *Neque alia*, inquit, *doctrina in Ecclesia tradi, & audiri debet, quam purum verbum Dei, hoc est, sancta Scriptura. doctores, vel au-*

ditores alij cum sua doctrina, anathema sunto. Ioannes Brentivs in Prolegomenis, cap. de traditionibus: *Perspicuè*, inquit, *significat Apostolus, quòd nulla traditio contra, & præter testimonia Scripturæ agnoscenda sit pro dogmate necessario ad salutem.* Ioannes Calvinvs lib. 4. Institut. cap. 8. §. 8. *Esto igitur*, inquit, *hoc firmum axioma: non aliud habendum esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quàm quod lege primùm, & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur.* Martinus Kemnitivs in Examin. Concilij Trident. sess. 4. sæpissimè repetit, hunc esse statum quæstionis, an Scripturæ contineant omnia dogmata ad salutem necessaria, & se affirmare, nos negare.

Secvndo dissidemus, quod illi existimant, Apostolos quidem quædam instituisse præter Scripturam, quæ ad ritus & ordinem Ecclesiæ pertinent, quæ tamen non sint necessaria, nec præcepta, sed libera: Nihil autem tradidisse præter Scripturam, ad fidem aut mores necessariò pertinens, id clarè docet Kemnitius cùm agit de septimo genere traditionum, & Caluinus lib. 4. Institut. cap. 10. §. 20. Nos autem agnoscimus traditiones Apostolicas omnium generum, vt suprà exposuimus.

Tertio dissidemus, quòd illi putant, traditiones Apostolicas, si quæ fuerunt, nunc non exstare, id est, non posse certò demonstrari aliquam Apostolicam traditionem. Ita Kemnitivs ibidem: *Nullus*, inquit, *certis & firmis documentis probari potest, qui sint ritus certò ab Apostolis traditi, qui ex Scriptura ostendi non possunt.* Nos è contrario asserimus, non deesse certas vias, & rationes, quibus Apostolicæ traditiones ostendantur.

Nvnc antequam ad probationem veniam, pauca dicam more solito de contradictionibus & mendaciis ipsorum. Inprimis Brentius & Kemnitius locis notatis apertè dicunt, nihil posse æquari sacris Scripturis. Brentivs sic ait: *Non contenti Scriptura diuinitùs commendata & confirmata, iactant Apostolos multa tradidisse posteris sermone, quæ non minorem habent auctoritatem, quàm quæ scripto mandata sunt.* Kemnitivs autem ait: *Insignis audacia est, maiestati, & auctoritati Scripturæ canonicæ aliquid æquare.*

At iidem fatentur Apostolos aliquid tradidisse præter Scripturas. Brentivs ibidem sic ait: *Negari non debet, nec potest, quin tam Christus multa dixerit & fecerit, quàm Apostoli multa tradiderint, & instituerint, quæ non sunt ab ipsis literis comprehensa.* Kemnitivs autem sic ait: *Apostolos igitur ritus quosdam ordinasse & tradidisse Ecclesiis, ex scriptis ipsorum certò constat: & verisimile est quosdam etiam alios externos, qui in Scriptura annotati non sunt, ab Apostolis traditos esse, &c.* Iam verò si non minor est auctoritas Apostoli ore præcipientis, quàm literis mandantis, certè non est audacia, æquare aliquid non scriptum, verbo scripto. Possumus enim vt minimum æquare ordinationem ritus externi ab Apostolis traditam, cum simili ordi-

A natione literis mandata. Ipsi enim vtroque modo fatentur Apostolos aliquid ordinasse. Cur ergo clamant insignem audaciam esse aliquid æquare verbo scripto?

Nunc ad mendacia veniamus. Inprimis commune est Caluino, Brentio & Kemnitio sæpius repetere, nos velle omnem ritum Ecclesiæ esse Apostolicam traditionem sine vllo delectu. Calvinvs lib. 4. Institut. cap. 10. §. 19. *Romanenses magistri extorquere volunt*, inquit, *vt nulla sit apud eos cæremoniola, quæ non pro Apostolica censeatur.* At non hoc dicimus, sed eas tantùm recipimus pro Apostolicis, quas firmis testimoniis antiquorum probare possumus esse Apostolicas. Deinde commune est iisdem sic agere, quasi ipsi Scripturas tantùm, nos traditiones tantùm defendamus, neq; curemus an traditiones sint secundum Scripturam, an cõtra Scripturam: at non ita est; nam Scripturam nos pluris facimus, quàm illi, nec vllam traditionem admittimus contra Scripturam.

B

Sed Kemnitii mendacia singillatim enumeranda sunt. In examine igitur edito anno salutis M. D. LXVI. ad 4. sess. pag. 68. & 69. dicit nos asserere, Deum constituisse vt doctrina Christi & Apostolorum non scriberetur in libris, sed tantùm viua voce traderetur. & ipse postea pagin. 185. asserit, Apostolos habuisse mandatum, vt scriberent. Sed vtrumque est mendacium, & veritas est in medio. Nullus enim Catholicorũ docuit vnquam, Deum constituisse, vt nouum Testamentum non scriberetur, vel proferat Kemnitius auctorem, qui hoc dixerit. Sic enim Euangelistæ & Apostoli nostra sententia, peccassent grauissimè scribendo; sed tantùm dicimus, nouum Testamentum præcipuè in corde scribi debere, nec necessariò exigere, vt scribatur in libris.

C

Falsum quoque est, Deum mandasse Apostolis, vt scriberent. Legimus enim Matth. vlt. mandatum, vt prædicarent Euangelium; vt autem scriberent, nusquam legimus. Itaque Deus nec mandauit expressè vt scriberent, nec vt non scriberent. Nec tamen negamus, quin Deo volente & inspirante Apostoli scripserint, quæ scripserunt. aliud enim est aliquid facere Deo suggerente & inspirante, aliud eo apertè præcipiente. Et hoc modo intelligendus est S. Augustinus libro 1. de consensu Euangelist. cap. vltimo, vbi sic loquitur: "Quidquid ille de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tanquam suis manibus imperauit. Loquitur enim de imperio interno, quo Christus inuisibiliter vt caput membra sua mouet ad varias actiones, quod imperium suggestio quædam & inspiratio potius, quàm præceptum propriè dictum existimari debet.

D

Neque obstat, quod in Apocalypsi aliquoties legimus: *Scribe quæ vides.* Iubetur enim Ioannes scribere quasdam arcanas visiones, non

doctrinam Euangelij, & pręcepta morum, de quibus nos agimus.

Deinde in fine disputationis de traditionibus, pag. 420. sic ait: *Postremò multa monebit Lectorem & hac obseruatio, quod Pontificij non verentur multa ad Apostolorum traditiones referre: quæ ab aliis auctoribus multò posterioribus instituta, & profecta esse ex ipsis Pontificiorum Scriptoribus ostendi potest, &c.* Hoc autem probat vndecim exemplis, quorum nullum caret mendacio.

PRIMVM est, vbi dicit scripsisse Innocentium III. cap. Cùm Marthæ, extra de celebratione Missarum, plura quidem esse verba in consecratione calicis, quàm Dominus in Euangelio dixerit; sed tamen illa haberi ex Apostolica traditione: *At*, inquit Kemnitius, *scriptores Pontificij annotarunt, à quibus Romanis Pontificibus illa verba adiecta sint.* Mendacium est. Nam scriptores Catholici annotarunt quidem in reliquo canone, quis Pontifex quid addiderit: at in verbis consecrationis nemo inuenitur aliquid addidisse: nec est, qui in hac re contradixerit Innocentio.

SECVNDVM mendacium. *Totum canonem Missæ*, inquit, *esse ex Apostolica traditione, si quis vel dubitare se ostenderit, anathemate percellitur.* Mendacium est. Nam cùm in canone fiat commemoratio multorum Sanctorum, quorũ aliqui CC. annis post Apostolos fuerunt, quis dubitare potest non totum canonem esse ex Apostolica traditione? vel dicat apertè Kemnitius, vbi legerit quod tam audacter affirmat. Non igitur totum canonem, sed summam, & præcipuam partem asserimus esse ex Apostolica traditione, cui postea summi Pontifices aliquid addiderint.

TERTIVM mendacium. *Alexander*, inquit, *aquam vino esse admiscendam in celebratione Eucharistiæ statuit. idem aquam, & salem benedictum instituit. igitur falsò isti ritus ad Apostolorum traditionem reuocantur.* Mendacium. Audi enim Alexandri verba in epist. 1. *Repulsis*, inquit, *opinionibus superstitionum, panis tantùm, & vinum aqua permixtum in sacrificio offerantur. Non debet enim (vt à Patribus accepimus, & ipsa ratio docet) in calice Domini aut vinum solum, aut aqua sola offerri.* Itaque verum est quod dicit Cyprianus lib. 2. epist. 3. hanc esse diuinam traditionem. Alexander enim satis apertè significat, non à se incepisse hunc vsum, cùm eum se à Patribus accepisse dicat. De aqua etiam benedicta non dicit, se primum eam iussisse benedici, sed indicat se facere quod est antiquæ consuetudinis. Sic enim ait: *Aquam*, inquit, *sale conspersam populis benedicimus, &c.* Itaq; meritò dicitur esse Apostolica traditio à Clemente lib. 8. Apostolicarum constit. cap. 35. & à D. Basilio lib. de Spiritu sancto, cap. 27.

QVARTVM est. *Telesphorus ieiunium quadragesimale instituit.* Mendacium. Telesphorus enim in epistola sua non dicit se instituisse Quadragesimam, sed tantùm vt clerici ad solitum ieiunium omnium Christianorum adderent tres dies, id est, inciperent à carnibus abstinere in Dominica quinquagesimæ: *Cognoscite*, inquit, *à nobis & à cunctis Episcopis in hac sancta & Apostolica sede congregatis statutum esse, vt septem hebdomadas plenas ante sanctum Pascha omnes Clerici à carne ieiunent.* Quibus verbis optimè cohæret quod dicit Hieronymus in epistola ad Marcellam, de erroribus Montani, Quadragesimam ab Apostolis institutam traditione non scripta.

QVINTVM mendacium. *Hyginus*, inquit, *Chrisma instituit.* Mendacium sine vllo fundamento. Nihil enim de Chrismate in epistolis Hygini inuenitur: nec exstat apud alios tale aliquod decretum, nisi quod Gratianus de consecrat. dist. 4. can. In catechismo, affert decretum quoddam Hygini, quo statuit, vnum & eundem esse posse eum, qui suscipit baptizatum, & qui confirmatum, id est, patrinum, etsi melius sit, vt sint diuersi. Itaque rectè à Fabiano Papa in epist. 2. dicitur Chrisma singulis annis renouandum, quod sic Apostoli instituerint.

SEXTVM est. *Calixtus ieiunia quatuor temporum instituit. ergo falsum est, quod sint ex Apostolica traditione.* Mendacium est, quod Calixtus omnia instituerit quatuor temporum ieiunia. ipse enim in epist. 1. dicit, se tantùm addidisse vnum ieiunium ad tria, quæ antea erant. Quocirca quod sanctus LEO sermon. 2. de ieiunio Pentecostes, & sermon. 8. de ieiunio septimi mensis dicit, illa ieiunia esse ex Apostolica traditione, non pugnat cum decreto Calixti.

SEPTIMVM est. *Syluester confirmationem puerorum inuenit.* Mendacium impudentissimum. Nihil enim tale de Syluestro vsquam legitur, & inueniuntur decreta Pontificum longè Syluestro antiquiorum, de consecrat. dist. 4. canon. In catechismo, & can. Non plures. & dist. 5. can. 1. 2. & sequentibus, vbi non ipsum Sacramentum, sed aliqui ritus circa eius administrationem instituuntur.

OCTAVVM est. *Felix altarium consecrationem instituit.* Et hoc mendacium est. Constat enim Syluestrem auctorem huius ritus fuisse. Videtur Kemnitium decepisse epistola prima Felicis IV. vbi multa disputantur de consecratione altarium. sed nihil ibi instituitur noui, sed solùm antiqui ritus explicantur.

NONVM est. *Felix IV. instituit, vt infirmi ante obitum inungantur.* Mendacium solẽne. Nam Marci 6. Apostoli vngebant ægrotos oleo. Et Iacobi 5. præcipitur, vt Presbyteri vngant ægrotos oleo. Et Innocentius I. Felice IV. centum annis antiquior, in epistola prima quæ est ad Decentium, cap. 8. Vnctionem infirmorum Sacramentum Ecclesiæ esse dicit.

DECIMVM est. *Syricius memoriam, & inuocationem Sanctorum Missæ addidit.* Et hoc mendacium est. Nam CYRILLVS Hierosolymitanus Syricio antiquior, in catech. 5. mystagogica:

Cùm hoc sacrificium, inquit, *offerimus, facimus mentionem eorum, qui ante nos obdormierunt, primum Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, vt Deus orationibus illorum suscipiat preces nostras, &c.* Et similiter in liturgia Basilij, qui antiquior fuit Syricio, videmus fieri memoriam, & inuocationem Sanctorum.

VNDECIMVM est. *Pelagius memorias mortuorum anniuersarias Missæ adiecit.* Et hoc mendacium est. Nam TERTVLLIANVS longè antiquior Pelagio Papa, libro de Monogamia, meminit anniuersariæ oblationis pro defunctis; & lib. de Corona militis dicit, suffragia pro defunctis, ex Apostolica traditione descendere.

His addamus mendacium DVODECIMVM, ex libro, quem inscribit; Theologiæ Iesuitarum præcipua capita: *Notabis*, inquit Kemnitius, *hoc loco Lector, quam faciant Iesuitæ differentiam inter traditiones Apostolorum scriptas, & inter eas, quas ipsi sub nomine Apostolorum confingunt. Scriptas dicunt esse arbitrarias; confictas dicunt obligare sub periculo salutis.* Hoc mendacium tam insigne, inde collegit Kemnitius, quod Colonienses in libro contra Catechismum Monhemij, scripserant, illud: *Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis, &c.* 1. Corinth. 11. non significare, præcepi vobis, sed, docui vos, atque inde deduxerũt, ex eo loco non colligi, obligari laicos ad vsum calicis in Sacramento altaris. Sed si illud, *Tradidi vobis*, non significat docui, sed, præcepi; quis, quæso, sensus est? Quid sibi vult, *Ego præcepi vobis, quòd Dominus* IESVS, *in qua nocte tradebatur, accepit panem, &c.* nónne hîc historia narratur, & non lex constituitur? Itaque non dicunt Iesuitæ, traditiones scriptas non obligare, sed dicunt obligare diuerso modo. Quando traditio est de doctrina fidei vel re gesta, obligat ad credendum, non ad operandum, sicut traditio de morte Christi. At quando est de morum præceptis, obligat ad operandum, quod idem & de non scriptis intelligendum est.

CAPVT QVARTVM.

Ostenditur necessitas traditionum.

NVNC VT AD probationem veniamus, tria demonstrare conabimur. Primùm, Scripturas sine traditionibus nec fuisse simpliciter necessarias, nec sufficientes. Secundò, traditiones Apostolicas, non solùm de ritibus, sed etiam de fide reperiri. Postremò, qua via certi esse possimus de veris traditionibus.

PRIMVM probo ex variis ætatibus Ecclesiæ. Nam ab Adam vsque ad Mosen fuit Ecclesia Dei aliqua in mundo, & colebant homines Deum Fide, Spe, & Caritate, & externis ritibus, vt patet ex Genesi, vbi introducuntur Adam, Abel, Seth, Enoch, Noë, Abraham, Melchisedech, & alij homines iusti; & ex Augustino lib. 11. ciuitat. Dei,

A & sequentibus, vbi deducit ciuitatem Dei ab initio mundi vsque ad finem: at nulla fuit Scriptura diuina ante Mosem, vt patet, tum quia omnium consensu Moses est primus scriptor sacer; tum quia in Genesi non fit mentio doctrinæ scriptæ, sed solùm traditæ, Gen. 18. *Scio*, inquit Deus, *quòd Abraham præcepturus sit filiis suis, & domui suæ post se, vt custodiant viam Domini.* Igitur annis bis mille conseruata est religio sola traditione: non est igitur Scriptura simpliciter necessaria. Quomodo.n. cõseruari potuit antiqua illa religio sine Scriptura ad duo millia annorũ, ita potuit doctrina Christi cõseruari sine Scriptura ad mille quingentos. Deinde à Mose vsque ad Christum per alia duo annorum millia, exstiterunt quidem Scripturæ, tamen eæ solæ erant Iudæorũ; reliquæ aũt

B gẽtes, in quib. etiam erat apud aliquos vera religio, & fides, sola traditio nõ scripta inueniebatur.

Nam quod præter Iudæos multi alij ad Ecclesiam pertinerent, patet ex Iob, & amicis eius. Item ex AVGVSTINO, qui hoc constanter asserit li. 2. de pec. orig. c. 24. & li. 1. de prædest. Sanctorũ, c. 9. & lib. 18. ciu. Dei, c. 47. & in ipso populo Dei, etsi Scripturæ exstarent, tamen magis vtebantur Iudæi traditione quã Scriptura, vt patet ex illo Exod. 14. *Narrabis filio tuo in illo die dicẽs, hoc est, quod fecit Dominus, &c.* Deuteron. 32. *Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi.* Iob. 8. *Interroga generationem pristinam, & diligenter*

C *inuestiga patrum memoriam.* Iudicum 6. *Vbi sunt mirabilia, quæ narrauerunt nobis patres nostri?* Psalm. 43. *Deus, auribus nostris audiuimus, patres nostri annuntiauerunt nobis opus quod operatus, &c.* Psalm. 77. *Quanta mandauit patribus nostris nota facere ea filiis suis, vt cognoscat generatio altera, filij qui nascentur, & exurgent, & narrabunt ea filiis suis.* Ecclesiast. 8. *Non te prætereat narratio seniorum, ipsi enim didicerunt à patribus suis.* Et tamen fuit Ecclesiasticus ex vltimis Scriptoribus Testamenti veteris.

Caussa autem, cur vterentur Hebræi magis traditione quàm Scriptura, videtur fuisse, quia vsque ad tempora Esdræ, Scripturæ non erant redactæ ad formam librorum, vt facilè & commodè haberi possent, sed erant disper-

D sæ in variis annalibus, & chartis, & interdum ex negligentia sacerdotum longo tempore non inueniebantur, vt patet ex 4. Reg. 22. vbi narratur tanquam nouum quid, quod in diebus Iosuæ fuerit inuentum vnum volumen legis Domini in templo. Esdras autem post captiuitatem omnia collegit, & simul in vnum corpus redegit, addens in Deuteronomio vltimum caput de vita Mosis, & quædam alia hinc inde ad historiæ continuationem. De quo vide Theodoretum præfatione in Psalmos, Bedam in cap. 7. libr. 1. Esdræ, & Petrum Antoniũ Beuter annotatione nona de sacra Scriptura.

Porro à Christi aduentu per annos multos fuit Ecclesia sine Scripturis, ita vt adhuc suo tempore scribat IRENÆVS lib. 3. cap. 4. fuisse Gen-

tes aliquas Christianas, quæ solis traditionibus sine Scriptura optimè viuerent. Igitur ex hac deductione satis apparet, Scripturas non esse simpliciter necessarias. Quòd autem CHRYSOSTOMVS dicit homil. 1. in Matthæum, Scripturas non fuisse necessarias Patriarchis & Apostolis: tamen nobis propter hominum corruptionem esse necessarias: intelligitur de necessitate non simpliciter, sed ad bene esse, id est, de vtilitate. nam alioqui etiam tempore Patriarcharum & Apostolorum multi improbi fuerunt.

Quod autem Scripturæ non omnia ita contineant, vt sufficiant ipsæ sine alia traditione, probo PRIMO, quia vel totus canon Scripturarum simul sumptus, est sufficiens, vel singuli libri per se sunt sufficientes. Non potest dici, quòd singuli libri sint sufficientes; nam tunc falsum esset quod dicit Kemnitius, traditionis vsum fuisse in Ecclesia vsque ad complementum totius canonis Scripturarum. Præterea videmus Euangelistas non singulos omnia cōtinere. Nam Ioannes nihil scripsit de Annuntiatione, Natiuitate, Circumcisione, Epiphania Domini, & aliis multis rebus. idē de aliis dici potest. ITEM, si vnus liber cōtinet sufficiēter omnia, quid opus fuit tot libris? DENIQVE ipsi apertè dicunt, totum canonem esse necessarium ad hoc, vt sufficiens doctrina habeatur. At neque id verè affirmari potest. Nam multi libri verè sacri & canonici perierunt, igitur non habemus nec habuimus à M. D. annis sufficientem doctrinam, si tota sita est in Scripturis. Nam ex Testamento veteri multos libros periisse docet CHRYSOSTOMVS homil. 9. in Matth. in illud; Nazaræus vocabitur: *Multa*, inquit, *ex Propheticis periêre monumentis, quod de historia Paralipomenon probare possibile est. Desides enim cùm essent Iudæi: nec desides modò, sed etiam impij, alia quidem perdiderunt negligenter, alia verò tum incenderunt, tum conciderunt.* Idem docet hom. 7. in priorem ad Corint. neq; respōderi potest, illa omnia, quæ perierant fuisse reparata per Esdram: nam Chrysostomus vult probare, nunc non omnia exstare vaticinia Prophetarum, & probat, quia Iudæi multa amiserunt.

Præterea Esdras non reparauit libros perditos, sed emendauit & collegit eos qui exstabant. 1. Paralip. vltimo: *Gesta autem Dauid*, inquit, *priora, & nouissima scripta sunt in libro Samuel videntis, & in libro Nathan Prophetæ, atque in volumine Caiad videntis.* Et 2. Paralip. 9. *Reliqua autem opera Salomonis scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, & in libris Abiæ Silonitis, in visione quoque Addo videntis.* Et lib. 3. Reg. 4. *Loquutus est Salomon tria millia parabolarum: & fuerunt carmina eius quinq; millia.* Vbinam sunt hæc omnia? Ex Testamento nouo certum est, periisse epistolam Pauli ad Laodicenses, cuius ipse meminit Coloss. vlt. & facilè potest fieri, adhuc aliqua alia periisse. Viderint ergo hæretici, vnde resarcient tam insignem defectum.

SECVNDO, probatur hoc idem ex discrimine, quod est inter prædicationem, & Scripturam Apostolorum. Nam si Christo & Apostolis fuisset propositum verbum Dei coarctādi & restringendi ad Scripturam, inprimis rem tanti momēti Christus apertè præcepisset, & Apostoli alicubi testarentur, se ex Domini mandato scribere: quēadmodum ex Domini mandato in toto orbe docuerunt. at id nusquam legimus. Deinde, ad prædicandum viua voce non exspectarunt Apostoli oblatam occasionem, vel necessitatem, sed sponte sua, & ex proprio instituto perrexerunt: at ad scribendum non nisi necessitate quadam coacti animum applicuerunt.

MATTHÆVM, scribit Euseb. lib. 3. hist. cap. 24. ea occasione scripsisse, quia cùm prædicasset Hebræis, & ad Gentes ire pararet, vtile iudicauit, si iis, quos corpore deserebat, aliquod memoriale doctrinæ suæ, & prædicationis relinqueret. MARCVM, refert idem Euseb. lib. 2. hist. cap. 15. nec sponte sua, nec à Petro (cuius discipulus erat) iussum, sed compulsum precibus Romanorum scripsisse Euāgelium. LVCAM, idem Euseb. tradit li. 3. hist. cap. 24. ideo solū scripsisse, quia viderat multos alios temerè præsumpsisse ea literis mandare, quæ non perfectè nouerant; vt nimirum nos abstraheret ab incertis aliorum narrationibus.

IOANNEM, scribit idem Eusebius ibidem vsque ad extremam senectutem sine vlla Scriptura Euangelium prædicasse; & addit Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, tandem eum compulsum fuisse ab Asię Episcopis, Euangelium scribere propter Ebionitarum hæresim tunc exorientem. Itaque nisi Ebionis hæresis exstitisset, Ioannis Euangelium fortasse non haberemus; quemadmodum nec alia tria, nisi prædictæ occasiones oblatæ fuissent. Rectè enim scribit Eusebius loco notato, solùm duos, ex Apostolis duodecim Euangelium scripsisse, & eos necessitate quadam ad hoc prouocatos.

Ex quo manifestè colligitur, Apostolos non de scribendo, sed de prædicando Euangelio primaria intentione cogitasse. Præterea, si doctrinā suam literis consignare ex professo voluissent, certè Catechismum, aut similem librum confecissent. At ipsi vel historiam scripserunt, vt Euangelistæ; vel epistolas ex occasione aliqua, vt Petrus, Paulus, Iacobus, Iudas, Ioannes; & in iis non nisi obiter disputationes de dogmatibus tractauerunt. Denique, vel singuli Apostoli edidissent scriptam doctrinam Euangelicam, cùm singuli haberent curam alicuius prouinciæ, vel certè omnes simul congregati, antequam discederent in suas prouincias, communem aliquem librum edidissent, sicut constat eos communiter Symbolū fidei composuisse, quod tamen non scripserunt, sed viua tantùm voce tradiderunt, vt docent beatus IRENÆVS lib. 3. cap. 4. D. Hieronymus in epist. ad Pammachium contra errores Ioannis Hierosolymitani, & B. Augustinus lib. de fide & operibus, cap. 9. B. Ambrosius epistola 81.

ad Syricium. B. Leo epist. 13. ad Pulcheriam. Ruffinus & B. Maximus in expositione Symboli.

Probatur Tertio, ex multis, quæ ignorari non possunt, & tamen in Scripturis non continentur. Ac Primum, tempore Testamenti veteris sine dubio non minus fœminæ, quàm viri remedium aliquod habebant, quo à peccato originali purgarentur, & tamen pro masculis instituta erat circumcisio secundum multorum opinionem, quid autem esset pro fœminis, nusquam habet Scriptura.

Deinde, eodem tempore non est vllo modo credibile, non fuisse remedium vllum pro masculis morientibus ante octauum diem, quo solo poterant circumcidi, & tamen nihil exstat de hac re in Scriptura.

Tertio, gentiles multi saluari poterant, & saluabantur tempore Testamenti veteris, & verè ad Ecclesiam pertinebant, vt suprà ostendimus, & tamen nihil prorsus de eorum iustificatione à peccato originali, aliisque peccatis in Scriptura habetur.

Quarto, necesse est nosse, exstare libros aliquos verè diuinos, quod certè nullo modo ex Scripturis haberi potest. Nam etiamsi Scriptura dicat, libros Prophetarum, & Apostolorum esse diuinos, tamen non certò id credam, nisi prius credidero, Scripturam, quæ hoc dicit, esse diuinam. Nam etiam in Alcorano Mahumeti passim legimus, ipsum Alcoranum de cœlo à Deo missum, & tamen ei non credimus. Itaque hoc dogma tam necessarium, quòd scilicet aliqua sit Scriptura diuina, non potest sufficienter haberi ex sola Scriptura. Proinde cùm fides nitatur verbo Dei, nisi habeamus verbum Dei non scriptum, nulla nobis erit fides.

Quinto, non satis est scire, esse Scripturam diuinam, sed oportet scire quæ sit illa. id quod nullo modo potest haberi ex Scripturis. Quomodo enim colligemus ex Scriptura, Euangelia Marci & Lucæ esse vera, Euangelia Thomæ & Bartholomæi esse falsa? cùm ratio potius dictet, magis credendum libro præferenti titulum Apostoli, quàm non Apostoli.

Et vnde colligam, epistolam ad Romanos esse verè Pauli, epistolam ad Laodicenses, quæ nũc circumfertur, non esse Pauli? cùm vtraque præferat titulum Pauli, & cùm Paulus in epistola ad Colossenses, capite vltimo, dicat se scripsisse ad Laodicenses, nusquam autem dicat, se scripsisse ad Romanos?

Sexto, oportet etiam non solùm scire, qui sint libri sacri, sed etiam in particulari istos, qui sunt in manibus, esse illos. Non enim satis est, credere, Euangelium Marci esse verum, Euangelium Thomæ non esse verum, sed oportet etiam credere, hoc Euangelium, quod nunc legitur nomine Marci, esse illud verum, & incorruptum quod scripsit Marcus. quod certè ex Scripturis haberi non potest. Quomodo enim ex Scriptu-

A ra colligam, hoc Euangelium non esse suppositium, vt dicunt Mahumetani, vel certè totum deprauatum, vt dicebant olim Manichæi, & nunc Anabaptistæ?

Ad hæc tria respondet Calvinvs lib. 1. Instit. cap. 7. §. 1. & 2. Scripturas sacras discerni à non sacris per se, vt lucem à tenebris, dulce ab amaro. At contrà, nam si ita esset, cur Lutherus iudicaret epistolam Iacobi stramineam, & Caluinus Apostolicam? Ideo addit Caluinus ibidem §. 4. non omnibus apparere hanc differentiam Scripturarum, sed solùm habentibus spiritum. nam etiam lucem à tenebris non discernit cæcus. At contra, nam Caluinus ibidem cap. 9. §. 1. contendit,

B Apostolos, & primæ Ecclesiæ fideles, habuisse verum spiritum; sed illi iudicabant librum Sapientiæ esse sacrum, vt Avgvstinvs testatur, de prædest. cap. 14. quem tamen librum Caluinus, qui etiam spiritum iactat, vult esse prophanum.

Præterea, veteres vno ore testantur, nõ aliunde nos habere, Scripturã esse diuinam, & qui sint libri sacri, quàm ex traditione non scripta. Sic apud Euseb. libr. 6. hist. cap. 10. Serapion reiicit quædam falsò inscripta Petro, quia per traditionem acceperat, nihil tale scripsisse Petrum. Et cap. 11. Clemens Alexandrinus secundum traditionem sibi à senioribus commendatam, docet quæ sint vera Euangelia. Et cap. 18. Origenes: *Ex traditione*, inquit, *didici de quatuor Euangeliis, quòd*

C *hæc sola, &c.* Basilivs quoque libro de Spiritu sancto, cap. 27. dicit, si traditiones non scriptæ negligantur, fore vt Euangelium etiam magnum detrimentum patiatur. Denique, Avgvstinvs li. contra epist. fundamenti, c. 5. clarè dicit, se Euãgelio non crediturum, nisi Ecclesia id præcipiat.

Sed instat Caluinus, fundamentum Ecclesiæ sunt Scripturæ Apostolorum & Prophetarum, Ephes. 2. igitur non credimus, Scripturas esse diuinas ex traditione Ecclesiæ; quia tunc fundamentum Scripturæ esset Ecclesia. Respondeo, Apostolum non dicere, scripta Apostolorum & Prophetarum esse fundamentum, sed Apostolos & Prophetas. Isti autem non solùm scripserunt, sed etiam ore tradiderunt, & docuerunt se scri-

D psisse. Atque ita ex verbo Apostolorum non scripto, & per Ecclesiam nobis tradito cognoscimus, quòd sit verbum Apostolorum scriptum. Sed de his diximus libro superiore.

Brentivs igitur in Prolegomenis, non inueniens exitum, fatetur, hanc vnam & solam traditionem non scriptam esse recipiendam. Et idem docet Kemnitivs, tractans secundum genus traditionum, in Examine Concilij Tridentini. At si ita est, non igitur sola Scriptura sufficiens est, vt ipsi tam sæpe & tam seriò docent. Si enim destituatur hac traditione non scripta, & Ecclesiæ testificatione, parum proderit. Præterea si hæc traditio ad nos peruenire potuit, cur non per eandem viam potuerunt etiam aliæ peruenire? Denique vel hæc traditio est verbum Dei, vel non;

vel non; si non, igitur non habemus fidem. fides enim verbo Dei nititur; si sic, cur ergo clamant, nullum esse Dei verbum nisi scriptum?

Septimo necesse est, non solùm Scripturam posse legere, sed etiam intelligere. At sæpissimè Scriptura ambigua & perplexa est, vt nisi ab aliquo, qui errare non possit, explicetur, non possit intelligi, igitur sola non sufficit. Exempla sunt plurima; nam æqualitas diuinarum personarum, processio Spiritus sancti à Patre & Filio, vt ab vno principio, peccatum originis, descensus Christi ad inferos, & multa similia deducuntur quidem ex sacris literis, sed non adeo facile, vt si solis pugnandum sit Scripturæ testimoniis, nunquam lites cum proteruis finiri possint. Notandum est enim, duo esse in Scriptura, voces scriptas, & sensum in eis inclusum; voces sunt quasi vagina, sensus est ipse gladius spiritus. Ex his duobus primum habetur ab omnibus. quicunque enim nouit literas, potest legere Scripturas: at secundũ non habent omnes, nec possumus in plurimis locis certi esse de secundo, nisi accedat traditio. Et hoc fortè dicere voluit Basilius de Spiritu sancto, cap. 27. cùm ait, sine traditionibus non scriptis Euangelium esse purum nomen, id est, esse tantùm voces & verba sine sensu.

Octavo credendum est, beatam Mariam semper fuisse Virginem, contra errorem Heluidij, vt semper tota Ecclesia credidit: & tamen nullum de hac re est in Scripturis testimonium.

Nono credendum est, in nouo Testamento Pascha esse celebrandum die Dominico; nam hæretici habiti sunt ab Ecclesia antiqua Quartadecimani: & tamen nihil prorsus de hac re exstat in Scripturis. Idem dici posset de multis aliis.

Decimo credere oportet, & credunt nobiscum Lutherani & Caluinistæ, contra Anabaptistas, Baptismum paruulorum esse ratum. Id autem ex solis Scripturis nec Catholici probant, nec Lutherani probare vllo modo possunt. Nam illi existimant, Baptismum sine fide actuali propria nihil valere, & propterea credunt, infantes dum baptizantur, actu credere, id quod non solùm Lutherus docet in cap. 3. ad Galat. & Kemnitius in Exam. sess. 7. Concilij Trident. sed & Synodus generalis Lutheranorum VVittembergæ habita definiuit. At hoc nullo modo ex Scripturis probari potest. Vbi enim, quæso, Scriptura indicat, infantes vti ratione, ante vsum rationis, dum baptizantur? Hinc videlicet Anabaptistæ Lutheranos redigunt ad miras angustias, & cogunt eos, velint nolint ad traditionem & vsum Ecclesiæ recurrere.

Vndecimo credit Lutherus purgatorium esse. Sic enim ait in assertionibus art. 37. *Ego tamen & credo purgatorium esse, & consulo suadeoque credendum.* Et tamen in articulo illo 37. asserit, purgatorium non posse probari ex sacris literis.

Denique credunt omnes hæretici huius temporis, nullum esse verbum Dei nisi scriptum: at hoc certè in tota Scriptura nusquam inuenitur. Quod enim præcipuè solent adferre ex Deut. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo.* nihil eos iuuat. non enim dicit Moses, ex verbo scripto, sed, ex verbo quod loquor.

CAPVT QVINTVM.

Esse aliquas veras traditiones, demonstratur ex Scripturis.

Demonstravimvs hactenus Scripturas sine traditionibus nec omnino necessarias, nec sufficientes fuisse: nũc quod secũdo loco proposuimus, ostendemus, esse videlicet aliquas veras traditiones.

Ac Primvm colligi potest ex iis, quæ diximus. Nam si Scriptura non continet omnia, & necessarium est verbum traditum, sequitur esse aliquod verbum traditum, alioqui Deus non bene prouidisset Ecclesiæ. Secvndo, probatur testimoniis Scripturarum. Primum est Ioan. 16. *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò.* Et Ioan. vltimo: *Sunt autem & alia multa, quæ fecit* Iesvs; *quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros.* Constat igitur, multa Dominum fecisse, & dixisse, quæ non sunt scripta. Nam istos libros, qui exstant, vna manus capere potest: Ioannes autem dicit, totum mundum non posse capere libros, qui scribendi essent. Et præterea illa, quæ promittebat Dominus se dicturum Ioan. 16. dixit haud dubiè post resurrectionem suam, vt Lucas testatur Actor. 1 *Per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei.* At de gestis & verbis Domini post resurrectionem paucissima scripserunt Euangelistæ. Non autem est vllo modo credibile, Apostolos, qui illa viderant & audierant, non tradidisse Ecclesiis, nec enim inuidi, aut obliuiosi erant, vt nollent, aut non possent ea dicere.

Respondent, etiamsi non sint scripta omnia, quæ dixit, aut fecit Iesvs, esse tamen scripta omnia necessaria. Sed hoc iam est refutatum. multa enim necessaria non sunt scripta, & præsertim de Sacramentorum institutione, quę sine dubio Dominus tradidit in illis dieb. quadraginta.

Secvndvm testimonium est, 1. Corinth. 11. vbi Paulus duas quæstiones tractat; vnam de modo orandi in Ecclesia: alterã de modo sumendæ Eucharistiæ. Primã exorditur à traditione: *Laudo,* inquit, *vos, quòd per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* Ista .n. præcepta de modo orandi, & sumendæ Eucharistiæ, nusquam scripta inueniuntur. Et apertè Chrysostomus & Theophylactus notant hoc loco, Apostolum loqui de præceptis non scriptis; necnon Epiphanius hæres. 61. quæ est Apostolorum; & Basilius libro de Spiritu sancto. cap. 29. &

Damascenus lib. 4. cap. 17. Deinde, quia adhuc aliquid deerat præceptis traditis, addit, vt etiam hoc seruent, vt viri in Ecclesia orent capite aperto, mulieres capite velato. Et vt ostẽdat multum tribuendum esse traditioni & consuetudini Ecclesiæ, etiam sine scripto; concludit: *Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei.* Itaq; vult reprimi contentiosos ex Ecclesiæ consuetudine.

Alteram quæstionem exorditur etiam à traditione: *Ego enim*, inquit, *accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* Et concludit: *Cetera cùm venero, disponam.* Quid autem disposuerit, nusquam scriptum inuenitur. Meritò autem censent Catholici eum non solùm disposuisse quæ ad ritus & cæremonias pertinebant, sed etiam tradidisse alia grauiora, vt de ordinatione ministrorum, de sacrificio altaris, de aliorum Sacramentorum forma & materia; nec hæretici possunt vllo modo contrarium ostendere.

Tertium testimonium est 2. Thessal. 2. *Itaque fratres, tenete traditiones quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram.* Ad hunc locum respondent duobus modis Kemnitius & Hermannus. Primo dicunt, Apostolum eadem tradidisse prius sermone, deinde epistola, & idcirco non loqui de traditione non scripta. At ridicula est expositio. Primò, quia illa particula disiunctiua, siue, apertè indicat, diuersa esse quæ tradiderat, & quę scripserat. Secundò, quia si ita esset, deberet epistola vna ad Thessalonicenses continere omnem doctrinam, quam Apostolus illis prædicauerat. Sine dubio autem totum Euangelium plenè illis prædicauerat, vt etiam colligitur ex cap. 1. & 2. prioris epistolæ: deberet igitur illa epistola complecti totum Euangelium. non autem continet centesimam partem, vt patet.

Secundo respondent, Apostolum hîc loqui de sermone, quem ore pronunciauerat, & quem ipse non scripserat, sed qui tum scriptus erat, vel fuit postea ab Euangelistis. Apostolus enim, vt ipsi dicunt, nihil prorsus docuit, quod non sit alicubi scriptum in nouo Testamento. Cui solutioni subscribit etiam Brentius in Prolegomenis. At contra, Nam primò, in hoc ipso capite Apostolus dicit, se illis prædicasse de Antichristo, & præter alia docuisse, quando esset venturus: *Et nunc*, inquit, *quid detineat scitis.* Et, *Num retinetis, quia cùm essem vobiscum, hæc dicebam vobis?* Hoc autem nusquam scriptum est, quando scilicet sit Antichristus venturus. Quare B. Avgvstinvs lib. 20. cap. 10. ciuit. Dei, dicit illos sciuisse quod Apostolus docuerat viua voce, nos autem non posse id scire, qui Apostolum non audiuimus; ergo non omnia scripta sunt, quæ Apostolus dixit. Præterea, siue scripta postea fuerint, siue non, quæ Apostolus docuerat, non multum refert, quantum ad argumentum, quod ex hoc loco colligimus. Nam Apostolus non promittit se, vel alium ea scripturum, quæ ore tradiderat, sed

A simpliciter præcipit, vt non minus obseruent quę acceperant sine scripto, quàm quæ per epistolam. Et hoc modo hunc locum veteres intellexerunt.

Basilivs lib. de Spiritu sancto, cap. 29. *Apostolicum*, inquit, *arbitror esse, etiam in non scriptis traditionibus perseuerare. Laudo*, inquit, *vos, quòd omnia mea meministis, & quemadmodum tradidi vobis, traditiones continetis.* Et, *Tenete traditiones, quas accepistis siue per sermonem, siue per epistolam.* Chrysostomvs in hunc locum: *Hinc patet*, inquit, *quòd non omnia per epistolas tradiderint, sed multa etiam sine literis. Eadem verò fide digna sunt tam illa, quàm ista.* Iisdem verò verbis vtũtur Oecvmenivs & Theophylactvs hoc loco, quibus accedit Damascenvs lib. 4. de fide, cap. 17. *Quòd plurima*, inquit, *Apostoli tradiderint sine scripto, scribit Paulus, Ergo, fratres, state, & tenete traditiones, quas edocti estis siue per sermonem, siue per epistolam.* Eodem modo exponit VIII. Synodus generalis, act. vltima, canon. 1.

B His quinque Patribus, qui disertè exponunt hunc locum pro nobis, obiicit Hermannus alios quinq;, Hieronymum, Ambrosium, Primasium, Theodoretum, & Anselmũ in hunc locum, quos dicit contra nos exposuisse. Sed respondeo inprimis, cõmentaria illa in epist. nomine Hieronymi inscripta, non esse Hieronymi sed Pelagij hæretici, vt B. Augustin. docet lib. 3. de pecc. merit. & remiss. ca. 1. 5. & 12. & ipsa verba cõmentarij in c. 5. 7. 8. & 9. ad Rom. clamãt, auctorẽ esse Pelagium.

C Deinde nec Pelagius in hac re est contra nos, solùm enim dicit: *Quando*, inquit, *sua vult teneri, non vult extranea superaddi: Apostolica autem traditio est, quæ in toto mundo prædicantur Baptismi Sacramenta.* Quid hîc est cõtra nos? Admittimus enim, non esse addenda extranea, id est, aliena, & supposititia Pseudoapostolorum commenta, ad vera Apostoli dogmata. Quod autẽ sequitur, pro nobis est. Nam ideo dixit Pelagius, Baptismi Sacramenta esse Apostolicam traditionem, non Baptismi Sacramentum, quia nouerat multa esse mysteria circa Baptismum, quæ seruantur in Ecclesia ex traditione Apostolorum non scripta, vt exorcismum, exsufflationem, vnctionem, &c.

D Primasivs quoque est pro nobis, nam ponit inprimis quasi ad verbum Pelagij expositionem, de qua iam diximus, & addit, loqui Apostolum non solùm de Sacramentis Baptismi, sed etiam de iis traditionibus, quæ toto mundo obseruantur, & quæ propterea Apostolicæ esse dignoscuntur. Hermannus putat, eum loqui de Euangelio scripto, quia toto mundo seruatur: sed aduertere debuit, multa etiam non scripta toto mũdo seruari, vt festa Natalis, Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, vt Augustinus docet in epist. 118. Præterea cùm dicit Primasius, loqui Apostolum de illis traditionibus, quæ dignoscuntur Apostolicæ, quia toto mundo seruantur, sine dubio loquitur de non scriptis. Ipse enim, quippe qui discipulus

scipulus est Augustini, nouerat regulam Augustini esse in eadem epist. 118. quæ toto mundo seruantur, etiamsi scripta nõ sint, ex Apostolica traditione seruari.

AMBROSIVS neq; est contra nos, neq; pro nobis. solùm enim dicit, Apostolum hoc loco monere, vt perseueremus in doctrina Euangelij. Nihil aũt dicit de scripto, vel non scripto. ANSELMVS est potius pro nobis: sic enim exponit: *Tenete in corde, & operibus traditiones, quas didicistis siue per sermonem nostrum, cùm essemus præsentes, siue per epistolam, quam vobis misimus absentes.* Quid hîc est contra nos? Quid non potius pro nobis?

Denique THEODORETVM etiam existimo esse pro nobis. sic ille ait: *Habetis*, inquit, *regulam fidei, sermones nostros, quos prædicauimus vobis, & in epistola scripsimus.* Hunc locum pro se facere dicit Hermannus, quia Theodoretus videtur indicare, Apostolum eosdem sermones scripsisse, quos antea prædicauerat; sed falsò hoc dicit Hermannus. Verba enim Theodoreti possunt etiam intelligi de diuersis sermonibus, hoc modo, habetis regulam fidei sermones nostros, & quos, id est, & illos, quos prædicauimus, & illos, quos in epistola scripsimus. Hunc autem sensum esse magis ad mentem Theodoreti, patet, tum quia est conformior expositioni Chrysostomi, quam vbique sequi solet Theodoretus; tum etiam quia prior sensus est falsus, cùm certum sit, non omnia in illa epistola scripta esse, quæ Apostolus ore prædicauit. Manet igitur in suo robore argumentum nostrum ex isto loco Pauli.

QVARTVM testimonium est prima Timoth. vltimo: *O Timothee, depositum custodi.* Et 2. Tim. 1. *Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis.* Et ca. 2. *Tu ergo, fili mi, confortare in gratia quæ est in* CHRISTO IESV: *& quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.*

In his locis nomine depositi, non potest intelligi Scriptura, sed thesaurus doctrinæ, intelligentia dogmatum diuinorum, id est, tam sensus Scripturarum, quàm aliorum dogmatum. quam totam doctrinam propagari volebat per traditionem, vt explicant Chrysostomus & Theophylactus in hunc locum; quo alludit etiam IRENÆVS lib. 3. cap. 4. cùm ait: *Apostoli quasi in depositorium diues plenißimè in Ecclesiam contulerunt omnia, quæ sunt veritatis.* Et li. 4. c. 43. *Obaudire*, inquit, *oportet Presbyteris Ecclesiæ, qui succeßionem habẽt ab Apostolis, qui cùm Episcopatus successione Chrisma veritatis certum, secundum placitum Patris acceperunt.* Et facilè ex ipsis verbis colligitur. Nam si loqueretur de verbis scriptis, non tam anxiè commendaret depositum. Scripturæ enim facilè conseruantur in thecis, & à librariis: Apostolus autem vult seruari per Spiritum sanctum in pectore Timothei. Et deinde non adderet; *Hæc commenda fidelibus, qui idonei erunt & alios docere.* sed diceret, commenda librariis, vt multa exempla transcribant. Nec diceret; *Quæ audisti à me per multos testes*, sed, quę scripsi tibi. Itaq; non verba solùm, sed etiam sensum, ac multò magis hunc, quàm illa Timotheo Apostolus commendat, ac vt per manus tradat successoribus suis, iubet. Vide de hoc loco commonitorium Vincentij Lirinensis aduersus prophanas vocum nouitates.

VLTIMVM testimonium 2. & 3. epist. Ioannis: *Multa habens scribere vobis, nolui per chartã, & atramẽtum, &c.* Ex his enim intelligimus, multa ab Apostolo Ioanne dicta esse discipulis, & per discipulos Ecclesiæ vniuersæ, quæ tamen scripta nõ sunt.

CAPVT SEXTVM.

Idem ostenditur testimoniis Pontificum & Conciliorum.

AD LOCA Scripturarum addemus pauca quędam veterum sanctorum Pontificum & Conciliorum testimonia. Ac primùm, S. FABIANVS Papa & Martyr in epist. 2. ad Episcopos Orientis, posteaquã docuerat singulis annis sacrum Chrisma renouandum esse, ita subiunxit: *Ista à sanctis Apostolis, & eorum successoribus accepimus, vobisq́; tenenda mandamus.* Hæc ille. Et certè de Chrismate renouando nihil in sacris literis legimus.

S. INNOCENTIVS I. in epist. 1. quæ est ad Decentium: *Si instituta*, inquit, *Ecclesiastica, vt sunt à beatis Apostolis tradita, integra vellent seruare Domini Sacerdotes, nulla varietas in ipsis ordinibus & cõsecrationibus haberetur.* Hæc ille. Vbi de traditionibus non scriptis agit, ac præsertim cap. 3. cùm docet, Confirmationem etiam paruulis conferendam, & à solo Episcopo, & sub certa forma verborum. Atque adeo non scriptas eiusmodi Apostolicas traditiones esse testatur, vt nec in ea epistola formam illam verborum adscribere voluerit: *Verba*, inquit, *dicere non possum, ne magis prodere videar, quàm ad consultationem respondere.*

Sanctus LEO I. serm. 6. de Quadragesima: *Apostolica*, inquit, *institutio, quadraginta dierum ieiuniis impleatur.* Et serm. 2. de ieiunio Pentecostes: *Dubitandum non est, dilectißimi, omnem obseruantiam Christianam eruditionis esse diuinæ, & quidquid ab Ecclesia in consuetudinem est deuotionis receptum, de traditione Apostolica & de S. Spiritus prodire doctrina.* Vide etiam serm. 8. & 9. de ieiunio septimi mẽsis.

IAM VERO Concilium antiquissimum & celeberrimum NICÆNVM I. ex doctrina non scriptâ damnauit hæresim Arij, vt disertè testatur Theodoretus lib. 1. hist. cap. 8. Etsi enim quædam Scripturæ poterant adferri contra Arium, tamen quia Arius etiam proferebat Scripturas; ex doctrina, non scripta, sed tradita per manus Patrum sibi in Ecclesia succedentium, eum damnauerunt.

NICÆNVM II. act. 6. tom. 4. *Quod autem*, inquit, *cum multis aliis, quæ in Ecclesia obseruantur sine*

Scriptura, nobis imaginum veneratio tradita sit, ab Apostolorum temporibus latè per historias traditum est. Et act. 7. in fine sic habet: *Si quis traditionem Ecclesiæ, siue scripto, siue consuetudine valentem non curauerit, anathema sit.* Idem repetitur in Concilio VIII. generali, act. 8. Et post act. vlt. canone 1. profitentur Patres, se seruaturos omnes traditiones, non solùm Apostolicas, sed etiam Ecclesiasticas. Ex quo mirum videri non deberet Lutheranis, si tale aliquid etiam docuit Conc. Trident. sess. 4. nihil enim noui statuit.

CAPVT SEPTIMVM.

Idem probatur ex Patribus.

ACCEDANT nunc testimonia Patrum Græcorum & Latinorum, qui incredibili consensione hanc veritatem docent. Ac vt à Græcis incipiamus. Beatus IGNATIVS apud Euseb. lib. 3. hist. cap. 36. hortabatur omnes, Apostolorum traditionibus tenacius inhærere: *Quas traditiones*, inquit Eusebius, *cautelæ gratia etiam scriptas se asserit reliquisse.* Hæc ille. Ex quo sequitur, eas ab Apostolis scriptas non fuisse.

Ad hoc testimonium nihil respondet Hermannus, nisi non exstare ista scripta Ignatij. At falsum est, non exstare. Scribit enim Hieronymus in libro de viris illustribus, Ignatium scripsisse epistolam ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallianos, ad Romanos, ad Philadelphienses, ad Smyrnenses, ad Polycarpum. quæ omnes nunc exstant, & in eis inuenimus ieiunium Quadragesimæ, ordines minores, diem Dominicum, & alia quæ non sunt in Scripturis, & tamen ab Apostolis sine dubio Ignatius didicit.

DIONYSIVS Areopagita, cap. 1. Ecclesf. hierarchiæ: *Primi illi*, inquit, *nostri sacerdotalis muneris duces summa illa, & supersubstantialia, partim scriptis, partim non scriptis institutionibus suis nobis tradiderunt.* Ad hæc & similia respondere solent Lutherus, Caluinus, & ceteri, libros qui nomine Dionysij circumferuntur, non esse Dionysij. At citantur opera hæc nomine Dionysij Areopagitæ in VI. VII. & VIII. Synodo generali; item à Gregorio I. in homilia de centum ouibus; à Martino I. in Concilio Romano; & ab Agathone in epist. ad VI. Synodū. ex quo coguntur fateri hæretici, hunc auctorem ante annos mille scripsisse, proinde non esse contemnendum.

EGESIPPVS apud Euseb. libr. 4. hist. cap. 8. Apostolicas traditiones quinque libris comprehendit. qui etsi modò non exstent, tamen satis indicat hoc testimonium, Apostolos non omnia scripsisse, quæ docuerant. POLYCARPVS apud Euseb. lib. 5. cap. 20. referebat verba, quæ dicta à Domino ab Apostolis ipse audierat, & de virtutibus eius ac doctrina. IRENÆVS autem, vt ibidem habetur, quæ Polycarpus tradebat, describebat non in charta, sed in corde suo. Hîc certum

A est agi de traditionibus non scriptis. Si enim de scriptis ageretur, nihil singulare diceretur de Polycarpo, vel Irenæo. nam etiā ego possum referre dicta à Domino, quæ in Apostolis legi, nec est opus, vt ea describam in charta.

At nihilominus respondet Kemnitius, loqui Eusebium de traditionibus, quæ probari possunt ex Scripturis. Ait enim ibidem, illa omnia quæ Polycarpus dicebat, fuisse consona Scripturis, sed errat Kemnitius; nam aliud est, esse consonum Scripturæ, aliud posse probari ex Scriptura. Omnis enim vera traditio, immò omnis veritas est consona Scripturæ, cùm verum à vero dissonare non possit, nec tamen omnis veritas probari

B potest ex Scriptura.

IVSTINVS in fine 2. Apologiæ pro Christianis, posteaquam exposuit multa de Christianis, & inter alia quædam non scripta in diuinis literis; vt, quod conueniant singulis Dominicis, & post lectionem Scripturarum & concionem, offeratur & consecretur panis & vinum aqua temperatum, & quod non liceat vllo modo participare de Eucharistia, nisi post Baptismum, & alia; subiungit statim: *Postridie Saturni, qui dies Solis est, cùm Apostolis, discipulisq; suis apparuisset, hæc illis tradidit, quæ vobis quoque consideranda permittimus, &c.* Et quamuis etiam Iustinus non diceret, hæc esse tradita à Christo, tamen cùm Iustinus vicinissimus fuerit temporibus Apostolorum, necessari-

C um esset credere, quæ ipsius tempore in Ecclesia gerebantur, ab Apostolis tradita fuisse. Quis enim alius fingi potest auctor?

Ad hunc locum & similia Cypriani, Ambrosij, Hilarij, Hieronymi, & aliorum, quæ adferemus, nihil ferè respondet Hermannus & socij eius, nisi istos omnes alicubi errasse. Sed hoc nobis non officit. Etsi enim errauerint aliqui Patrū in quibusdam dogmatibus, nunquam tamen omnes simul in eodem errore conuenerunt: proinde cùm ostendimus, omnes conuenire in traditionibus non scriptis asserēdis, satis efficaciter probamus, in eo illos non errasse.

IRENÆVS lib. 3. cap. 2. 3. & 4. multa præclara de traditionibus dicit, quæ tamen à Brentio & Kem-

D nitio trahuntur in alium sensum, de quo nunquā Irenæus cogitauit. BRENTIVS dicit, loqui Irenæum de traditione Scripturæ, id est, de traditione illa, qua per successionem Patrum intelligimus, quæ sint veræ Scripturæ. At non hoc velle Irenæum, verba eius nos docebunt, lib. 3. cap. 4. *Quid autem*, inquit: *si neq; Apostoli Scripturas quidem reliquissent nobis, nónne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderant iis, quibus committebant Ecclesias? Cui ordinationi assentiunt multæ gentes barbarorum, eorū qui in Christum credunt, sine charactere vel atramēto scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem, & veterem traditionem diligenter custodientes.* Si loquitur Irenæus de traditione Scripturæ, quomodo isti barbari habebant, & custodiebant diligenter traditionem, qui Scripturas nullas habebant?

A Kemnitivs autem dicit, loqui Irenæum de traditione eorum dogmatum tantùm, quæ in Scripturis inueniūtur, & quæ per Scripturas probari possunt. At hoc etiam esse falsum, docebunt eiusdem Irenæi verba: nam cap. 2. 3. & 4. docet, non esse aliam viam perueniendi ad veritatem, quàm consulendo Ecclesias, in quibus est successio Episcoporum ab Apostolis, & considerando quid ibi doceatur, & quam dicant illæ Ecclesiæ esse Apostolicam traditionem. Vult igitur Irenæus, traditionem latius patere, quàm Scripturas, & sensum Scripturarum difficilium non ex Scriptura, sed ex traditione haberi, ita vt traditio sola sufficiat, Scripturæ autem non sufficiant. At falsum esset hoc totum, si nihil aliud traditio contineret, quàm id, quod euidenter colligitur ex Scripturis, vt Kemnitius somniat.

B Postquam igitur cap. 2. dixerat, hæreticos non posse conuinci ex Scripturis; & c. 3. enumerauerat Romanos Pontifices à Petro vsque ad Eleutherium, qui tunc sedebat, vt ostenderet, esse in Ecclesia continuatam successionem Episcoporum cōseruantium traditionem Apostolicam: ita loquitur cap. 4. Tantæ *igitur ostensiones cùm sint hæ, non oportet adhuc quærere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere: cùm Apostoli quasi in depositorium diues, plenissimè in eam contulerint omnia, quæ sunt veritatis: vt omnis, quicunque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus, omnes autem reliqui fures sunt & latrones, propter quod oportet deuitare quidem illos: quæ autem sunt Ecclesiæ, cum magna diligentia diligere, & apprehendere veritatis traditionem. Quid enim, & si de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nónne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conuersati sunt, & ab eis de præsenti quæstione sumere quod certum, & re liquidum est? Quid autem, si neque Apostoli Scripturas quidem tradidissent, nónne oportebat ordinem sequi traditionis? &c.* Quibus verbis addenda sunt, quæ idē habet li. 4. c. 43. *Qui successionem habent ab Apostolis, cum Episcopatus successione charisma veritatis certum secundum placitum Patris acceperunt.* Vides, quomodo Apostoli tradiderunt successoribus non solùm Scripturas, sed charisma veritatis certum, id est, veram Scripturarum intelligentiam, & vniuersam doctrinam Euangelicam.

C Clemens Alexandrinvs in libro de Paschate, vt est apud Euseb. lib. 6. hist. cap. 11. dicit extorqueri sibi à fratribus, vt ea, quæ à Presbyteris Apostolorum successoribus voce sibi sola tradita essent, describeret in libris, ac posteris traderet. nescio quid clarius pro traditionibus dici posit. Origenes in cap. 6. epistolæ ad Romanos: *Ecclesia*, inquit, *ab Apostolis traditionem accepit, etiam paruulis Baptismum dare.* Et homil. 5. in librum Numerorum: *In Ecclesiasticis obseruationibus*, inquit, *sunt nonnulla, quæ cùm omnibus facere necesse sit, eorum tamen ratio non omnibus patet.* Et enumerat statim multas traditiones non scriptas.

D Evsebivs lib. 1. de demonstratione Euangelica, cap. 8. *Ceterùm*, inquit, *Moses in tabulis inanimatis, Christus autem in mentibus vitæ præditis perfecta noui Testamenti documenta descripsit. Eius verò discipuli, ad magistri sui nutum, auribus multorum doctrinam suam commendantes, quæcunque quidem veluti vltra habitum progressis à perfecto ipsorum magistro præcepta fuerant, ea iis, qui capere poterant, tradiderunt: quæcunque verò iis conuenire arbitrabantur, qui animas adhuc affectibus obnoxias gererent, curationisque indigentes, ea ipsi ad imbecillitatem multorum se demittentes, partim literis, partim sine literis, quasi iure quodam non scripto seruanda commendarunt.*

Athasivs in libro de decretis Nicænæ Synodi, contra Eusebium: *Ecce*, inquit, *nos quidem ex Patribus ad Patres per manus traditam fuisse hanc sententiam, demonstrauimus. Vos autem, ô noui Iudæi & Caiphæ filij, quos tandem nominum vestrorum potestis ostendere progenitores?* Basilivs libro de Spiritu sancto, cap. 27. *Dogmata*, inquit, *quæ in Ecclesia seruantur ac prædicantur, partim ex conscripta doctrina habemus, partim ex Apostolorum traditione in mysterio ad nos delata recepimus. Quæ vtraque eandem ad pietatem vim habent, & nemo his contradicit, qui vel mediocrem saltem Ecclesiasticorū iurium experientiam habet, &c.* Et enumerat continuò plurimas traditiones non scriptas, & similia habet cap. 29.

Respondet Kemnitivs; hæc, quæ Basilius refert, non esse dogmata fidei, aut morum, sed tantùm ritus quosdam liberos, vt signare se signo Crucis, adorare ad Orientē, benedici aquam, &c. At inprimis meminisse debet Kemnitius, se dixisse, non posse ostendi vllum ritum certò ab Apostolis institutum: hîc autem Basilius audacter enumerat plurimos ab Apostolis institutos. Deinde etsi non sit necessaria ad salutem obseruatio aliquorū ex his ritibus, tamen necessarium est ad salutem credere esse bene institutos, & eos non contemnere: quemadmodum multa quæ sunt in Scripturis, non sunt necessaria ad salutem, vt quòd vir aperto capite oret, & mulier velato, 1. Corinth. 11. & tamen necesse est ad salutem ista credere, & non contemnere.

Denique Basilius non solùm ritus quosdam, sed etiam quædam refert essentialia, vt Confessionem fidei, id est, Symbolū Apostolicum, quod ex traditione habemus, & olei vnctionem in Sacramento Confirmationis; quædam etiam alia commemorat, quæ etsi ex se non sint necessaria, tamen postquā præcepta sunt, ita sunt necessaria, vt si de industria omittantur, grauiter peccetur. vt signum crucis in consecratione aquæ, Eucharistiæ, Chrismatis; necnon abrenuntiatio Satanæ, & pompis eius in Baptismo, &c. Dicit enim Augustinus tractat. 118. in Ioannem, fine signo Crucis nulla Sacramenta ritè peragi; & idem docet Chrysostomus homil. 55. in Matthæum.

Brentivs autem inuerecundior, respondet has Basilij sententias esse ex næuis & errori-

bus Basilij, qui pro honore tanti viri deberent silentio tegi: & nos vocat porcos & imitatores Cham, qui Patrum nostrorum turpitudines denudamus. Non enim existimat esse ferendum, quod Basilius dicat eandem vim habere ad pietatem traditiones pædagogicas (vt ipse loquitur) de signo Crucis, & aqua benedicta, cum Scripturæ sanctæ dogmatibus.

Sed omissis conuitiis, nec enim nostrum est, reddere mala pro malis; respondeo ad id quod Brentius obiicit, rectissimè æquari traditiones Scripturis. Nam vt in Scripturis quędam sunt magna præcepta; vt, diligere Deum, quædam minora; vt, non dicere verbum otiosum, quæ non æquè obligant ad obseruationem, & tamen æquè obligant ad fidem & venerationem. Non enim minus est hæreticus, qui non credit, aut non veneratur Scripturam illam, quę dicit: *De omni verbo otioso reddent rationem in die iudicij*; quàm qui non credit, aut non veneratur illam: *Diliges Dominum Deum tuum, &c.* Ita etiam in traditionibus quædam sunt maiora, & quædam minora, quoad obligationem agendi, & tamen omnia æquè obligant ad fidem, & venerationem. Et eodem modo quædam sunt traditiones maiores, quoad obligationem, quàm quædam Scripturæ; quædam minores, & quædam æquales, cùm tamen omnes, traditiones, & omnes Scripturæ sint æquales, quantum ad fidem & venerationem, quæ illis debetur, cùm proficiscantur ab eodem auctore Deo, & veniant ad nos per manus eiusdem Ecclesiæ Catholicæ, quæ est mater nostra & Christi sponsa.

Denique HERMANNVS non contentus iis, quæ Brentius & Kemnitius dixerant, addit: *Ista omnia non esse Basilij, sed inserta in libro Basilij ab aliquo nebulone.* Quæ sanè expeditissima respōsio est. Sic enim facile est soluere omnia argumenta. neque adfert aliam probationem Hermannus, quàm Erasmi testimonium, qui visus est sibi nescio quam diuersitatem styli olfecisse in his capitibus à superioribus. At B. IOANNES DAMASCENVS longè antiquior & doctior, & in Basilij scriptis magis versatus, nihil tale olfacere potuit. Is enim, (vt omittam recentiores plurimos) in Orat. 1. pro sacris imaginibus, sic ait: *Sic ad verbum ait diuus Basilius in vigesimo septimo capite illius libri, quem de Spiritu sancto triginta distinctum capitibus ad Amphilochium scribit. Quæ in Ecclesia seruantur, & prædicantur instituta, partim ex scripta constant doctrina, partim Apostolorum traditione, &c.*

GREGORIVS NAZIANZENVS Orat. 1. in Iulianum, vltra medium, postquam dixerat propter dogmata Testamenti veteris & noui doctrinam Ecclesiæ visam fuisse Iuliano mirabilem: addit continuò: *Ceterùm*, inquit, *maiorem atque insigniorem ob eas Ecclesiæ figuras, quas traditione acceptas in hunc vsq; diem seruamus, &c.* Explicat autem postea, se figuras Ecclesiæ vocasse disciplinam, politiam, ordinem Ecclesiæ, rationem psallendi,

A modum pœnitentię imponendæ, sacraria in templis, monachatum, virginum cœnobia, & alia permulta, quæ ex sola traditione habentur. Quæ omnia Iulianus voluit Ethnicos imitari, vt eo modo Christianos faciliùs traheret ad paganismum.

CHRYSOSTOMVS in 2. Thessalon. 2. *Patet*, inquit, *quòd non omnia per epistolam tradiderint Apostoli, sed multa sine literis. Eadem verò fide digna sunt tam ista, quàm illa.* Idem habent Theophylactus & Oecumenius. Hîc illud notandum, cùm Basilius, Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius æquent traditiones Scripturis, quid sit iudicandum de censura Kemnitij, qui ait: *Insignis omnino*

B *audacia est, auctoritati, & maiestati Scripturæ canonicæ aliquid æquare.* & passim ridet Concilium Tridentinum, quòd pari pietatis affectu veneretur traditiones & Scripturam. Idem CHRYSOSTOMVS homilia 69. ad populum, & homil. 3. in epistolam ad Philippenses: *Non frustrà*, inquit, *ab Apostolis sancitum est, vt in celebratione venerandorum mysteriorum memoria fiat eorum, qui hinc discesserunt. Nouerunt illis multum hinc emolumenti fieri, multum vtilitatis.*

THEOPHILVS lib. 1. & 3. Paschali, disertè docet, legem ieiuniorum Apostolicam esse traditionem. CYRILLVS Hierosolymitanus in catechesibus mystagogicis, nihil ferè explicat aliud, quàm traditiones non scriptas de Baptismo,

C & aliis Sacramentis. EPIPHANIVS hæres. 55. quæ est Melchisedecianorum: *Termini*, inquit, *nobis positi sunt & fundamēta, & ædificatio fidei: & Apostolorum traditiones, & Scripturæ sanctæ, & successiones doctrinæ, & vndequaque veritas Dei munita est: & nemo decipiatur nouis fabulis.* Item hæresi 61. quę est Apostolicorum: *Oportet*, inquit, *& traditione vti. non enim omnia à diuina Scriptura accipi possunt. Quapropter aliqua in Scripturis, aliqua in traditione sancti Apostoli tradiderunt.* Similia vide hæresi 75. Aërij, & in compendiaria doctrina.

Ad hæc nihil respondent, nisi blasphemando Epiphanium delectatum esse nimium traditionibus & apocryphis fabulis, &c. Et inter alia putat BRENTIVS non ferendum, quod Epipha-

D nius dixerit, Apostolicam esse traditionem, quòd non liceat nubere post votum emissum virginitatis; cùm nimirum id fecerint primi parentes Lutheranorum Lutherus & Catharina. sed hæc alibi suo loco refellentur.

DAMASCENVS lib. 4. cap. 17. *Plurima*, inquit, *Apostoli sine scripto tradiderunt, &c.* Multa etiam habet oratione prima pro imaginibus sacris.

Ex Latinis. TERTVLLIANVS libro de Corona militis: *Etiam*, inquit, *in traditionis obtentu exigenda est, inquis, auctoritas scripta. Ergo quæramus, an & traditio non scripta non debeat recipi. Planè negabimus recipiendam, si nulla præiudicent exempla aliarum obseruationum, quas sine vllius Scripturæ instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudi-*

nis

nis patrocinio vendicamus. Deinde enumeratis cæremoniis Baptismi, signi Crucis, Sacrificij anniuersarij pro defunctis, & aliis quibusdam, subdit: *Harum*, inquit, *& similium disciplinarum si legem expostules Scripturarum, nullam inuenies, traditio tibi prætenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix.* Idem passim traditione vtendum docet, lib. 1. contra Marcionem; lib. 2. ad vxorem; libro de velandis virginibus, & libro de præscript. hæret. vbi ex instituto docet, hæreticos non ex Scripturis, sed ex traditione confutandos. Quæ ad hæc loca respondent, iam confutata sunt, cùm ageremus de Irenæo & Basilio.

A Beatus CYPRIANVS lib. 1. epist. 12. *Vngi quoque necesse est*, inquit, *eum, qui baptizatus sit, &c.* At constat, nihil de chrismate in Scripturis haberi, sed tantùm in traditione. Idem libr. 2. epistol. 3. *Admonitos nos scias, vt in calice offerendo Dominica traditio seruetur, neque aliud fiat à nobis, quàm quod pro nobis Dominus prior fecit, vt calix, qui in commemorationem eius offertur, mistus vino offeratur.* Respondet KEMNITIVS, loqui Cyprianum de traditione scripta. At falsum est, non enim aquæ meminerunt Euangelistæ. HERMANNVS dicit, quia non est scriptum, Dominum posuisse aquam in calice, melius esse non ponere. sic enim Dominũ fecisse. At cùm neutrum scriptum sit, mirum est, vnde tantum sibi assumat Hermannus, vt velit sibi potius, quàm Cypriano credi.

BRENTIVS vertit se ad contumelias, dicit enim, Cyprianum semper esse nimium in suis opinionibus asserendis: & hæc illi incogitanter excidisse. Et ratio Brentij est, quia videtur Cyprianus inepta ratione probare hunc ritum. dicit enim: *Debere misceri aquam vino, quia vinũ significat Christum, aqua populos Ecclesiæ: & dum miscetur aqua vino, Ecclesia iungitur Christo; si autem vinum solum consecraretur, iam inciperet Christus esse sine Ecclesia. Quod certè ridiculum videtur. Quis enim credat, si vnus sacerdos non miscuerit aquam cum vino in calice, mox Christum amissurum Ecclesiam?* At nõ animaduertit Brentius, vel animaduertere fortasse noluit, Cyprianum non de reali coniunctione, vel separatione Christi & Ecclesiæ agere, sed tantùm de significatiua. Rectissimè enim in materia Sacramentorum argumentamur ab imperfecta significatione. Præterea, Cyprianus non vult seruari hunc ritum propter illam rationem præcipuè: sed quia Dominus sic docuit. Ratio autem illa addita est, vt ostendatur traditio rationi conformis esse. Quocirca, etiamsi Cyprianus non attulisset conuenientem rationem, non propterea negandum esset, ritum hunc esse seruandum, vel à Domino traditum.

Sanctus HILARIVS libro contra Constantium Imperatorem, circa medium, obiicienti Ariano principi: *Nolo verba, quæ non scripta sunt, legi.* Respondet: *Hoc tandem*, inquit, *rogo, quis Episcopis iubeat? quis Apostolicæ prædicationis vetet formam? Dic prius, si rectè dici putas, nolo aduersus noua venena nouas medicamentorum comparationes, &c.* Quibus verbis duo indicat Hilarius; vnum, prædicationem consubstantialitatis Patris & Filij esse Apostolicæ prædicationis, licet expressè non sit scriptum, Filium esse Patri consubstantialem; alterum, nomen ipsum ὁμοούσιος esse quidem nouum, sed tamen retinendum, licet non sit scriptum, quia conforme est prædicationi Apostolicæ.

HERMANNVS hunc locum sua glossa deprauat. sic enim exponit: *Hoc*, inquit, *rogo, quis Episcopis iubeat, id est, vt aliquid extra Scripturam proferant.* At si ista est bona glossa, Hilar. consentit cũ Constantio; igitur malè subiicit, *Dic prius, si rectè dici putas, nolo aduersus noua venena, &c.* Quid, quod

B toto libro ferè hoc agit, vt nomen ὁμοούσιος retineatur? at secundum glossam Hermanni aboleri potius voluisset.

Sanctus AMBROSIVS libro de iis, qui initiantur mysteriis, c. 2. & 6. & lib. primo de Sacramentis, cap. 1. & 2. explicat ritus, qui ab vniuersa Ecclesia seruantur in Baptismo. qui nusquam scripti inueniuntur in diuinis literis, & quos ceteri constanter referunt in Apostolos auctores. Sermone 25. 34. & 36. docet, Quadragesimam à Christo præceptam. Epistola 81. & sermone 38. docet, Symbolum Apostolorum Apostolicam esse traditionem non scriptã. Contra Ambrosium multa blasphemat Hermannus, sed nihil officiunt

C nostro proposito.

Sanctus HIERONYMVS in epistola ad Marcellam de erroribus Montani: *Nos*, inquit, *vnam Quadragesimam ex Apostolica traditione tempore nobis congruo ieiunamus.* Item in dialogo aduersus Luciferianos, ante medium, cùm hæreticus dixisset: *Multa, quæ per traditionem in Ecclesiis obseruantur, auctoritatem sibi scriptæ legis vsurpauerunt.* Respondit Orthodoxus: *Non quidem abnuo, hanc esse Ecclesiarum consuetudinem. Sed quale est, vt leges Ecclesiæ ad hæresim transferas?*

Sanctus AVGVSTINVS epist. 118. *Illa autem, quæ non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe seruantur, dantur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in*

D *Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata, atque statuta retineri: sicut quod Domini Passio, & Resurrectio, & Ascensio in cœlum, & Aduentus de cœlo Spiritus sancti anniuersaria solennitate celebratur.* Ad hoc respondet Hermannus, multa garriens, & tandem concludens: *Cur*, inquit, *Augustine, extra Scripturam traditiones cum aliis Patribus Ecclesiæ obtrudis?* Itaque fatetur Hermannus, Augustinum cum aliis Patribus agnoscere traditiones non scriptas. Quæ sanè confessio sufficere deberet, si quid haberet sanitatis, ad ipsius petulantiam coërcendam.

At BRENTIVS dupliciter respondet. Primò dicit, si verum sit hanc esse Apostolicam traditionem, non esse accipiendam vt legem necessariam, sed vt liberam obseruationem. At contrà; nam Au-

gustinus ibidem subdit: *Alia verò quæ per loca terrarum regionumque variantur, &c. liberas habent obseruationes*. Vbi Augustinus distinguit inter has Apostolicas traditiones necessarias, & obseruationes liberas. Secundò dicit Brentius Augustinũ falsò docere, ista festa esse ex Apostolica traditione, cùm Apostolus arguat Galatas, cap. 4. quod dies obseruarent & tempora. Sed respondet Augustinus epist. 119. ca. 7. Apostolum reprehendere eos, qui secundum Astrologorum regulas obseruant tempora. Et lib. contra Adimantum, cap. 16. dicit, Apostolum loqui de festis Iudæorum nõ Christianorum. Quomodo exponunt etiam Hieronymus & Chrysostomus; Ambrosius autem vtramque simul expositionem amplectitur.

B Idem verò AVGVSTINVS lib. 2. de Baptismo contra Donatistas, cap. 7. *Quam consuetudinem*, inquit, *credo ex Apostolica traditione venientem, sicut multa non inueniuntur in literis eorum, neq; in Conciliis posterorum, & tamen quia custodiuntur per vniuersam Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita, & commendata creduntur*. Et lib. 4. c. 6. *Illa consuetudo, quam & tunc homines sursum versus aspicientes, non videbant à posterioribus institutam, rectè ab Apostolis tradita creditur*. Et lib. 4. cap. 24. *Quod vniuersa*, inquit, *tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissimè creditur*. Et lib. 5. cap. 23. *Apostoli*, inquit, *nihil quidem exinde præceperunt, sed consuetudo illa, quæ opponebatur Cypriano, ab eorum traditione exordium sumpsisse, credenda est, sicut sunt multa, quæ vniuersa tenet Ecclesia, & ob hoc ab Apostolis præcepta bene creduntur, quãquam scripta non reperiantur*. Item lib. de vnitat. Eccles. c. 19. *Hìc fortè dicis*, inquit, *lege mihi, quemadmodum Christus suscipi iusserit eos, qui ab hæreticis transire ad Ecclesiam volunt. Hoc apertè atq; euidenter, neq; ego lego, nec tu, &c.* Et postea subdit: *Cùm hoc nusquam legatur, credendum esse testimonio Ecclesiæ, quam veracem esse Christus testatus est*. Similia habet lib. 1. contra Cresconium, cap. 31. 32. & 33.

Ad hæc KEMNITIVS respondet duo. PRIMO Augustini quæstionem in istis locis esse, an posset proferri exemplum ex Scriptura, quo hæreticus aliquis rebaptizatus, vel sine nouo Baptismo susceptus fuisse doceretur; non autem, an essent rebaptizandi, vel non rebaptizandi hæretici. & quidem Augustinum putasse, non posse proferri tale exemplum, & hoc docere in locis allegatis. SECVNDO ait, Augustinum sine dubio credidisse, exstare certa & aperta testimonia in Scripturis, quibus probetur, non esse hæreticos rebaptizandos, proinde hanc traditionem esse scriptam.

PRIMVM probat ex libro 1. contra Cresconium, cap. 33. vbi Augustinus ait: *Proinde quamuis huius rei certum de Scripturis canonicis non proferatur exemplum, &c.* & similia habet libro de vnitate Ecclesiæ, cap. 19. SECVNDVM probat. Primò, ex lib. 1. contra Donatistas, cap. 7. *Ne videar humanis argumentis agere, ex Euangelio profero certa documenta*. Secundò, ex lib. 2. cap. 14. *Quid sit perniciosius, vtrum non baptizari, an rebaptizari, iudicare difficile est; verùm tamen recurrens ad illam stateram Dominicam, vbi non ex humano sensu, sed ex auctoritate diuina rerum momẽta pensantur: inuenio de vtraq; re Domini sententiam*. Tertiò, ex lib. 4. cap. 7. *Huc accedit, quia bene perspectis ex vtroque latere disputationis rationibus, & Scripturarum testimoniis, potest etiam dici, quod veritas declarauit, hoc sequimur*. Quartò, ex lib. 4. cap. 24. *Veraciter coniici potest, quid valeat paruulis Baptismi Sacramentum, ex circumcisione carnis, &c.* Quintò, ex lib. 5. cap. 4. *Quisquis & Ecclesiæ consuetudine, & posteriori robore plenarij Concilij, & tot tantisq; sanctarum Scripturarum testimoniis, & perspicuis rationibus veritatis intelligit, Christi Baptismum verbis Euangelicis consecratum, non fieri cuiuslibet hominis peruersitate peruersum*. Sextò, ex lib. 6. cap. 1. *Poterat iam sufficere, quod toties repetitis rationibus, adiunctis etiam Scripturarum documentis, ostendimus*. Septimò, ex lib. 5. cap. 23. *Contra mandatum Dei esse, quòd venientes ab hæreticis, si iam illi Baptismum Christi acceperunt, baptizantur, Scripturarum sanctarum testimoniis non solùm ostenditur, sed planè ostenditur*. Octauò, ex libr. 5. cap. 26. *Quod nos admonet, vt ad fontem recurramus, id est, ad Apostolicam traditionem, & inde canalem in nostra tempora dirigamus, optimum est, & sine dubitatione faciendum. Traditum est ergo nobis, sicut ipse commemorat, ab Apostolis, quòd sit vnus Deus, vnum Baptisma*.

C Respondeo ad PRIMVM, falli Kemnitium; Nam etsi AVGVSTINVS in illo vno loco lib. 1. contra Cresconium, cap. 33. de exemplis agit, tamen in aliis locis citatis non agit de exemplis, sed de præceptis, siue de documentis Scripturæ, præsertim lib. 5. contra Donatistas, cap. 23. cùm ait: *Quæ vniuersa tenet Ecclesia, ab Apostolis præcepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiantur*. Præterea in illo etiam vno loco quæstio præcipua non erat de exemplo, siue de facto, sed de iure. Constat enim, eum tractare quæstionem de Anabaptismo, quæ erat inter Catholicos, & Donatistas: certum autem est, Donatistas non certasse de exemplis, sed de iure.

D Quia verò inter disputandum hæretici petiuerant, vt ostenderent Catholici aliquod exemplum in Scripturis alicuius recepti ab Ecclesia sine baptizatione, Augustinus respondit, exempla in Scripturis nulla esse, nec pro vna parte, nec pro alia; & inde concludit, cùm non sint vlla in Scripturis nõ solùm præcepta, sed nec exempla, standum esse consuetudini Ecclesiæ, quæ rectissimè creditur ab Apostolis introducta. Quod autem hæc ita se habeant, patet tum ex ipsis locis, tum ex eo, quòd, si quæstio præcipua fuisset de exemplis, Donatistę non fuissent hęretici, nec vllo modo errassent; nam verissimum est, quod illi dicebant, consentiente eis etiam Augustino, nullum exemplum exstare in Scripturis de hac re.

Ad SECVNDVM dico duo; Primò, nos nõ adferre illa loca Augustini præcipuè propter id, quod

ipſe ait, conſuetudinem non rebaptizandi eſſe ex Apoſtolica traditione, ſed propter id, quod ipſe in illis locis ſubiungit, plurima ſeruari ex traditione Apoſtolica, quæ ſcripta non ſunt. Hoc enim principium tam certum erat apud Auguſtinum, vt inde probare vellet, etiam conſuetudinem non rebaptizandi eſſe ab Apoſtolis traditam. Itaq; nos magis nitimur hoc principio Auguſtini, quàm concluſione eius. Kemnitius verò ita nos oppugnat, quaſi ſola concluſione niteremur.

Dico SECVNDO, illam ipſam conſuetudinem nunquam putaſſe Auguſtinum poſſe ſufficienter probari ex Scripturis, & ideo attuliſſe quidem eum vndecunque rationes & Scripturas, tamen præcipuum fundamentum conſtituiſſe in traditione, quam declarabat Eccleſiæ conſuetudo, & quam etiam poſtea declarauit Concilium generale, vt patet tum ex locis citatis, tum ex lib. 2. contra Donatiſtas, cap. 4. vbi adeo non putabat eſſe clara teſtimonia Scripturæ de hac re, vt diceret: *Nec nos ipſi tale aliquid auderemus aſſerere, niſi vniuerſæ Eccleſiæ concordiſſima auctoritate firmati.* Et magis adhuc patebit reſpõdendo ad ſingula loca à Kemnitio notata.

Ad PRIMVM ex lib. 1. cap. 7. contra Donatiſtas, reſpondeo, mala fide à Kemnitio omiſſa fuiſſe verba, quæ erant in medio, & coniuncta prima cum poſtremis. Nam poſteaquam dixerat Auguſtinus: *Iam ne videar humanis argumentis agere*; ſubiunxit quod omiſit Kemnitius, *quoniam quæſtionis huius obſcuritas compulit magnos viros diu fluctuare, donec plenario totius orbis Concilio, quod ſaluberrimè ſentiendum erat, remotis dubitationibus firmaretur*; & tunc demum addit: *Ex Euangelio profero certa documenta.*

Dixit ergo Auguſtinus, non potuiſſe ex Scripturis finiri quæſtionem illam ante Concilium Eccleſię plenarium, ſed poſtquam Concilium explicauit dubitationem, & quæſtionem totam, iam adferri poſſe certa documenta Scripturæ. Scripturæ enim explicatę à Concilio, firmiter & certò probant id, quod antea non firmiter probabant. quod etiam verum eſſe oſtendit locus ex Euangelio, quem adfert B. Auguſtinus. Adfert enim illud Luc. 9. *Nolite prohibere; qui enim non eſt contra vos, pro vobis eſt.* Quo loco oſtenditur extra Eccleſiam poſſe eſſe aliqua dona Dei, vt erat illud donum eiiciendorum dæmonum. an autem inter illa etiam Baptiſmus numerandus eſſet, non poteſt colligi ex iſto loco ſolo.

Ad SECVNDVM reſpondeo, locum illum non eſſe ad propoſitum; ibi enim Auguſtinus probat ex Scripturis, non licere rebaptizare, quando quis verum Baptiſmum ſemel in Eccleſia Catholica ſuſcepit, non autem probat Baptiſmum hæreticorum eſſe verum Baptiſmum, de quo eſt noſtra quæſtio. Docere enim eo loco volebat, poſſe admitti in Eccleſiam per pœnitentiam eos, qui agnoſcebant ſe malè feciſſe rebaptizando Catholicos. Neque aliud Scripturæ teſtimonium profert, niſi illud Ioan. 13. *Qui lotus eſt, non indiget vt iterum lauet.* Ex quo loco nemo colligeret, Baptiſmum hæreticorum eſſe ratum, ſed ſolùm (quod Auguſtinus colligit) poſt verum Baptiſmum non eſſe addendum alium Baptiſmum. quod nec Donatiſtæ negaſſent.

Ad III. IV. V. & VI. dico, Auguſtinum ibi adferre coniecturas ex Scripturis, quæ poſt definitionem Concilij, & exploratam traditionem non ſcriptam, aliquid valent ad veritatem confirmandam, per ſe autem non ſufficiunt. Id patet ex verbis Auguſtini, vbi ſemper ponit Scripturas poſt conſuetudinem, & Concilium, & vtitur illis verbis: *Accedit huc*; *Coniicere poſſumus*; *Additis etiam Scripturis, &c.*

Ad SEPTIMVM dico, Kemnitium mala fide citaſſe. Illa enim verba (*Scripturarum ſanctarum teſtimoniis planè oſtenditur*) non referuntur ad ſuperiora, quæ poſuit Kemnitius, ſed ad ſequentia, quæ ille tacuit. Sic enim ait Auguſtinus: *Plane oſtenditur multos Pſeudochriſtianos, quamuis non habeant eandem caritatem cum Sanctis, ſine qua nihil proſunt quæcunq; Sancti habere potuerint, Baptiſmum tamen communem habere cum Sanctis.* Vbi diuus Auguſtinus dicit, certum eſſe ex Scripturis, multos Chriſtianos baptizatos in Eccleſia perdere caritatem, & tamen non perdere Baptiſmum, id quod etiam Donatiſtæ concedebant: non autem dicit, certum eſſe ex Scripturis, Baptiſmum datum ab hæreticis eſſe ratum.

Præterea, etiamſi illa verba referrentur ad ſuperiora, adhuc nihil haberet Kemnitius, nam ibi etiam non dicit Auguſtinus, certum eſſe, Baptiſmum hæreticorum eſſe ratum, ſed dicit certum eſſe, eum qui verum Chriſti Baptiſmum accepit, non debere rebaptizari, quod etiam Donatiſtæ concedebant: ſed poſtea ſupererat quæſtio, an Baptiſmus hæreticorum eſſet verus Chriſti Baptiſmus, nec ne.

Ad OCTAVVM dico, ibi Auguſtinum non probare ex Scripturis ſententiam ſuam, ſed referre qua Scriptura conabantur aduerſarij probare contrariam ſententiam.

CAPVT OCTAVVM.

Idem probatur quatuor aliis Argumentis.

PRÆTER communem hunc Patrum conſenſum, id ipſum ſuadet conſenſus hæreticorum in traditionibus contemnendis. Vt enim ex communi conſenſu ſanctorum Patrum, omnium ætatum recipientium traditiones, colligimus eas eſſe recipiendas: ita ex communi conſenſu hæreticorum, omnium ætatum reiicientium traditiones, colligimus eas non eſſe reiiciendas. De Valentinianis, Marcioniſtis, & ſimilibus teſtantur Irenæus libr. 3. cap. 2. & Tertullianus de præſcript. quòd traditiones Eccleſiæ non ſcriptas reiicerent.

Cyprianvs quoque cùm errorem illum de Anabaptismo defendere vellet, non aliter id facere potuit, quàm à traditione ad Scripturam prouocando, vt apparet ex epistola eiusdem Cypriani ad Pompeium, & ex altera ad Iubaianum. Quamquam antea Cyprianus traditiones agnouerat, vt suprà ostendimus, & errorem etiam posteriorem eum correxisse ante mortem existimat beatus Augustinus in epistola 48. ad Vincentium.

Donatistæ quoque semper Scripturas vrgebant, & B. Augustinus eis traditiones, & Ecclesiæ consuetudinem obiiciebat libro de vanitate Ecclesiæ, cap. 19. & alibi.

Arianos nullo modo quidquam præter Scripturas admisisse testatur Hilarius, qui in libro contra Constantium introducit Arianum dicentem: *Nolo verba quæ non scripta sunt legi.* Maximinus Arianus apud Augustinum libro 1. contra Maximinum, in principio sic ait: *Si quid de diuinis Scripturis protuleris, quod commune est cum omnibus, necesse est vt audiamus; hæ verò voces quæ extra Scripturam sunt, nullo casu à nobis suscipiuntur. Præterea cùm ipse Dominus moneat nos, & dicat; Sine caussa colunt me docentes mandata, & præcepta hominum.* Idem testatur Epiphanius hæres. 69. & 73.

Aerianos quoq; traditiones reiecisse scribit Epiphanius hæres. 75. Idem de Evnomianis patet ex Basilio, libro de Spiritu sancto, cap. 27. & 29. Idem de Nestorio, Evtychete, Dioscoro refert Basilius Ancyranus Episcopus in confessione Catholica, quam recitauit in VII. Synodo act. prima. idem de Apostolicis sui temporis Bernardus homil. 62. in Cantica. Idem de Ioanne VViclefo Thomas VValdensis, libro 2. doctrinæ fidei antiquæ, cap. 19. Ab his ergo quasi per manus acceperunt Lutherani dogma suum de traditionibus contemnendis: vt nos à sanctis Patribus nostrum didicimus, de iisdem cũ omni honore recipiendis.

His adde morem omnium gentium. Nam Iudæos habuisse aliquas traditiones extra Scripturam, docent Origenes hom. 5. in Num. & in cõment. c. 3. ad Rom. & Hilarivs in Psal. 2. necnon Anatolivs antiquissimus auctor Christianus apud Euseb. li. 7. hist. c. 28. Et quamquã non desunt aliqui Catholicorum, qui negant vllam fuisse traditionem non scriptam apud Iudæos, tamen non possum illis assentiri, cùm, vt suprà docuimus, non omnia sufficienter cõtinuerit lex vetus scripta, & multo tempore populus ille, etiam post Mosen natum, sine lege scripta vixerit.

Deinde omnes profanæ Respub. magna ex parte legibus non scriptis reguntur. Pericles apud Thucydidẽ partitur ius Athenarum in scriptum & non scriptum. Aristoteles lib. 3. polit. cap. 11. partim optimis legibus, partim arbitrio optimi viri ciuitatem regendam esse statuit, & lib. 5. de moribus, cap. 4. iudicem siue arbitrum ius animatum vocat, quod videlicet aliud quod- A dam præterea exstet ius scriptum, veluti mortuum. Porro Lacedæmoniis Lycvrgvs nullam legem scriptam dare voluit, vt ait Plutarchus, sed solis traditionibus viuere, quò essent in agendo, quàm in legendo diligentiores. Idem placuisse Ciceroni satis apparet ex lib. 1. de legibus. Et idem de sapientibus Gallorum scribit Cæsar lib. 6. de bello Gallico.

Nobilissimi Philosophorum Pythagoras & Socrates, cùm plurima docuerint, nihil tamen scripserunt, vt beatus Augustinus docet lib. 1. de consensu Euang. cap. 7. nisi quod Socrates fabulas ab Æsopo scriptas versibus prosequutus est. Deniqve in iure ciuili, leg. diuturna. ff. de legibus, & in iure canonico dist. 1. can. Cõsuetudo, B eadem tribuitur auctoritas legi scriptæ, & consuetudini non scriptæ. Itaque natura ipsa quodammodo clamare videtur traditiones non scriptas, vel necessarias, vel certè vtilissimas esse.

Accedat Ecclesiæ Catholicæ dignitas. Nam vt olim Iudæi excellebant omnibus nationibus, quia credita erant illis eloquia Dei, vt dicitur Roman. 3. ita nunc præstat Ecclesia Christi omnibus sectis, quòd ipsa sola, quippe quæ sponsa Christi est, nouerit omnia mysteria verę religionis, & cõscia sit secretorum sponsi, & propterea appelletur columna, & firmamentũ veritatis, 1. Tim. 3. At si omnia essent scripta, & apertissimè, vt hęretici dicunt, nullum esset priuilegium Ecclesiæ. Nam ni- C hil minus scirent hæretici, & pagani, & Iudæi de mysteriis fidei nostræ, quàm nos ipsi, atque antistites nostri sciunt: neque esset verum, quod ait Irenæus lib. 3. cap. 4. in solam Ecclesiam tanquam in depositorium diues repositam ab Apostolis scientiam rerum diuinarum.

Accedat postremò dignitas mysteriorum multorum, quæ silentium requirunt, nec decet, vt in Scripturis, quæ toti mundo leguntur, explicentur. Si enim ad videnda tremenda mysteria Missæ non licet admittere vllos non baptizatos, quomodo licebit eis eadem scripta tradere? Hinc Dominus seorsim discipulis interpretabatur parabolas, quas populo loquutus erat Luc. 8. & Apostolus ait 1. Cor. 2. *Sapientiam loquimur inter perfectos.* D Et passim veteres, cùm de Sacramento Eucharistiæ loquuntur, dicere solent: *Norunt fideles, norunt initiati.* Hanc rationem attingunt Dionysius cap. 1. Ecclesiast. hierarch. Origenes hom. 5. in Numer. Basilius cap. 27. lib. de Spiritu sancto, & Innocentius I. in epistola prima.

CAPVT NONVM.

Explicantur regulæ quinque, quibus in cognitionem verarum traditionum deuenimus.

Seqvitvr nunc vt ostendamus, quibus viis ac rationibus indagandum sit, quæ sint veræ ac germanæ Apostolorum traditiones.

PRIMA igitur regula est. Quando vniuersa Ecclesia aliquid tanquam fidei dogma amplectitur, quod non inuenitur in diuinis literis, necesse est dicere, ex Apostolorum traditione id haberi. Ratio huius est, quia cùm Ecclesia vniuersa errare non posit, cùm sit columna, & firmamentum veritatis, 1. Timoth. 3. & cùm de ea dictum sit à Domino, Matth. 16. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam:* certè quod Ecclesia de fide esse credit, sine dubio est de fide. at nihil est de fide, nisi quod Deus per Apostolos, aut Prophetas reuelauit, aut quod euidenter inde deducitur. Non enim nouis reuelationibus nunc regitur Ecclesia, sed in iis permanet quæ tradiderunt illi, qui ministri fuerunt sermonis, & propterea dicitur, Ephes. 2. *Ædificata supra fundamentũ Apostolorum & Prophetarum*: Igitur illa omnia, quæ Ecclesia fide tenet, tradita sunt ab Apostolis, aut Prophetis, aut scripto, aut verbo. Talis est perpetua virginitas beatæ MARIÆ, numerus librorum Canonicorum, & similia.

SECVNDA regula est. Quando vniuersa Ecclesia aliquid seruat, quod nemo constituere potuit, nisi Deus, quod tamen nusquam inuenitur scriptum, necesse est dicere ab ipso Christo, & Apostolis eius traditum. Ratio est similis superiori, Nam Ecclesia vniuersa non solùm non potest errare in credendo, sed nec in operando, ac præsertim in ritu, & cultu diuino: recteque Augustinus epist. 118. docet, insolentissimæ insaniæ esse existimare, non rectè fieri quod ab vniuersa Ecclesia fit. Ergo illa quæ Ecclesia non potest rectè seruare, nisi à Deo sint instituta, & tamen seruat, necesse est dicere, à Deo instituta, etiamsi nusquam id legatur. Tale est Baptisma paruulorum. Erraret enim grauissimè Ecclesia, si sine Dei mandato paruulos, qui actu non credunt, baptizaret. Quocirca Augustinus lib. 10. de Gen. cap. 23. *Consuetudo*, inquit, *matris Ecclesiæ in baptizandis paruulis nequaquam spernenda est, neque vllo modo superflua deputanda, nec omnino credenda, nisi Apostolica esset traditio.* Tale est etiam, Baptismum hæreticorum esse ratum, & propterea Augustinus semper mãdatum non rebaptizandi ab hæreticis baptizatos, ad Apostolorum traditionem reuocat. nec enim potest Ecclesia dare Baptismo auctoritatem, si eam à Christo non habet.

TERTIA regula est. Id quod in Ecclesia vniuersa, & omnibus retrò temporibus seruatum est, meritò ab Apostolis creditur institutum, etiamsi illud tale sit, vt potuerit ab Ecclesia institui. Hæc regula est Augustini, lib. 4. contra Donatistas, cap. 24. Exemplo sit ieiunium Quadragesimæ: Id enim poterat ab Ecclesia institui, si Christus, vel Apostoli non instituissent; tamen dicimus & probamus, à Christo vel Apostolis institutum, quia sursum versus ascendentes & quærentes originem huius instituti, non inuenimus nisi tempore Apostolorum; etiamsi Caluinus lib. 4. cap. 12. Institut. §. 20. doceat esse Quadragesimam meram superstitionem, & nec à Christo, nec ab Apostolis traditam, sed à posterioribus ex κακοζηλίᾳ excogitatam.

A

Beatus BERNARDVS serm. 3. de Quadragesima: *Hactenus*, inquit, *vsque ad nonam ieiunauimus soli, nunc* (in Quadragesima) *vsque ad vesperam nobiscum ieiunabunt pariter vniuersi, reges & principes, nobiles & ignobiles, clerus & populus, simul in vnum diues & pauper.* Ante Bernardum GREGORIVS hom. 16. in Euangelia, Quadragesimæ meminit, rationem reddens, cur quadraginta dies ieiunemus. Ante Gregorium LEO in sermonibus 12. de Quadragesima. Ante eum AVGVSTINVS in epist. 118. & 119. & sermonibus 44. de Quadragesima. Ante eum HIERONYMVS in cap. 9. Matth. & in 3. cap. Ionæ, & alibi. Paulinus in epist. 6. ad Amandum. Chrysostomus hom. 1. in Gen. & alibi. Ante hos AMBROSIVS sermonibus octo de Quadragesima. Epiphanius in compendiaria doctrina. Basilius oratione 2. de ieiunio. Nazianzenus oratione in sanctum Lauacrum, & Cyrillus catechesi 18. Ante hos ORIGENES homil. 10. in Leuiticum: ante eum IRENÆVS apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 24. ante eum TELESPHORVS Papa in epist. decretali: ante eum IGNATIVS in epist. ad Philippenses, & CLEMENS lib. 5. constit. cap. 13. & can. 68. Apostolorum.

B

Pari ratione CALVINVS lib. 4. cap. 19. Instit. §. 24. dicit ordines minores esse inuentum nouitium, de quo nusquam legitur, nisi apud ineptos rabulas, Sorbonistas, & canonistas. At nos ostendimus ex regula posita, esse Apostolicæ traditionis. Nam antea omnes Sorbonistas, & canonistas fuit ISIDORVS, qui lib. 7. etymol. cap. 12. enumerat singulos ordines, & rationes nominum exponit. Ante Isidorum fuit Concil. Carthag. IV. in quo à cap. 1. vsq; ad 10. traditur, quo ritu ordinẽtur Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Acolythi, Lectores, Exorcistæ, Ostiarij. Et ante hoc Concilium fuit HIERONYMVS, qui in cap. 2. ad Titum enumerat ordines omnes, præter Acolythos, quorum meminit in epistola ad Nepotianum de vita clericorum.

C

Ante Hieronymum fuit Concilium Laodicenum, in cuius capite 24. nominantur omnes minores ordines. ante quod Concilium CORNELIVS Papa in epist. ad Flauianum Antiochenum, vt est apud Euseb. lib. 6. hist. cap. 33. asserit, in Ecclesia Romana suo tempore fuisse præter Episcopum, Presbyteros XLVI. Diaconos septem, Subdiaconos septem, Acolythos XLII. Exorcistas cum Lectoribus & Ostiariis LII. Sed & ante Cornelium Ignatius salutat nominatim omnes ordines in epist. ad Antiochenses.

D

QVARTA regula est. Cùm omnes Doctores Ecclesiæ communi consensu docent, aliquid ex Apostolica traditione descendere, siue in Concilio generali congregati, siue scribentes seorsim in libris, illud credendum est, Apostolicam esse traditionem. Ratio est huius regulæ, quia si

omnes

omnes Doctores Ecclesiæ, cùm in aliqua sententia conueniunt, errare possent, tota Ecclesia erraret, quippe qui Doctores suos sequi tenetur, & sequitur. Exemplum primi est, imaginum veneratio: quam esse ex Apostolica traditione asseruerunt Doctores Ecclesiæ congregati in Concilio Nicæno II. generali, act. vltima. Exemplum secundi vix inuenitur, si debeant omnes penitus Patres qui scripserunt, expresè aliquid dicere: tamen videtur sufficere, si aliquot Patres magni nominis expresè id asserant, & ceteri non contradicant, cùm tamen eius rei meminerint; tunc enim illa esse omnium sententia non temerè dici poterit. quando enim in re graui aliquis veterum errauit, semper multi inueniuntur qui contradicunt.

Hac regula probamus, Apostolicam traditionem esse ritus, qui seruantur in Baptismo; quod nimirum qui baptizatur, baptizetur aqua prius à sacerdote benedicta; quòd iubeatur abrenuntiare Satanæ, & pompis eius, quòd signetur signo Crucis, quòd vngatur oleo benedicto, &c. Id enim disertè asserunt BASILIVS de Spiritu sancto, cap. 27. TERTVLLIANVS de Corona militis, & alij quidam. nemo autem vnquam contradixit, cùm nullus ferè sit veterum, qui non meminerit harum cæremoniarum tanquam in Ecclesia ab omnibus receptarum. PARI ratione Quadragesimam esse diuinam, vel Apostolicam traditionem, possemus etiam hac regula firmiter probare, quia disertè id asserunt Irenæus, Epiphanius, Hieronymus, Ambrosius, Leo, & nullus contradicit, cùm tamen omnes huius obseruationis meminerint.

QVINTA regula est. Id sine dubio credendum esse ex Apostolica traditione descendere, quod pro tali habetur in illis Ecclesiis, vbi est integra & continuata succesio ab Apostolis. Hanc regulam tradit IRÆNEVS lib. 3. cap. 3. & TERTVLLIANVS libro de præscript. Ratio regulæ est, quia Apostoli tradiderunt successoribus suis cum officio Episcopatus, etiam doctrinam religionis.

Si ergo in aliqua Ecclesia ascendendo per Episcopos sibi inuicem succedentes perueniamus ad Apostolum aliquem, & non posit ostendi, quòd vllus eorum Episcoporum introduxerit nouam doctrinam, certi sumus, ibi conseruari Apostolicas traditiones. Et quidem olim inueniebatur succesio non interrupta, non solùm Romæ, sed etiam Ephesi, Corinthi, Antiochiæ, Alexandriæ, Hierosolymæ, & alibi: ac propterea Tertullianus remittit homines ad quamlibet ex Apostolicis Ecclesiis, vt ibi inueniant Apostolicas traditiones: & THEODOSIVS l. cunctos populos. C. de summa Trinitate, & fide Catholica, iubet omnes seruare eam fidem, quam prædicabant eo tempore Damasus Romæ, & Petrus Alexandriæ, duo Pontifices præcipuarum Apostolicarum Ecclesiarum: At nunc defecit

A certa succesio in omnibus Ecclesiis Apostolicis, præterquam in Romana, & ideo ex testimonio huius solius Ecclesiæ sumi potest certum argumentum ad probandas Apostolicas traditiones; ac tum potisimùm, cùm doctrina, vel ritus earũ Ecclesiarum à doctrina, & ritibus Ecclesiæ Romanæ dissentiunt.

CAPVT DECIMVM.

Soluuntur obiectiones aduersariorum, quæ ex Scripturis petuntur.

B RESTAT vltima pars quæstionis, in qua argumenta aduersariorum exponenda, & soluẽda sunt. Tria sunt genera argumentorum, quorum Primùm à Scripturis, Secundum à Patribus, Tertium à rationibus sumũt. E Scripturis Primò proponũt eas, quę iubẽt nihil debere addi verbo Dei. Secundò illas, quæ expresè docent Scripturas esse sufficientes, & continere omnia necessaria. Tertiò illas, quæ apertè damnant traditiones.

PRIMVM igitur argumentum ex tribus locis constat. Deuteron. 4. & 12. *Non addetis ad verbum, quod ego præcipio vobis, nec auferetis ex eo.* Apocalypsis vltimo: *Si quis apposuerit ad hæc, &c.* Galat. 1. *Sed licet nos, aut Angelus de cœlo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* C Vbi notat Kemnitius, non esse dictum *contra*, sed *præter*. Et ne dicamus loqui Paulum de verbo tam scripto, quàm non scripto, adducit AVGVSTINVM sic exponentem lib. 3. contra literas Petiliani, cap. 6. *Si quis siue de Christo, siue de eius Ecclesia, siue de quacunque alia re, quæ pertinet ad fidem, vitamq́ue nostram, non dicam, si nos, sed quod Paulus adiecit, si Angelus de cœlo vobis annuntiauerit præterquam quod in Scripturis legalibus, & Euangelicis accepistis, anathema sit.* Similia habet Basilius in summa moralium, summa 72. cap. 1.

Ad PRIMVM respondeo, PRIMO ibi non agi de verbo scripto, sed tradito viua voce: nam nõ ait, ad verbum, quod scripsi, sed, quod ego præcipio. SECVNDO dico, veram expositionem eius D loci esse, quod Deus velit integrè, & perfectè seruari mandata, vt ipse præcepit, & nullo modo ea deprauari falsa interpretatione. Itaque non vult dicere, non seruabitis aliud, quàm id, quòd nunc præcipio, sed in hoc quod præcipio, nihil mutabitis addendo, vel minuendo, sed integrè facietis, vt iubeo, & non aliter. Quod idem solet Scriptura significare illis verbis: *Non declinabis ad dextram, neque ad sinistram.* Et quod hoc sit verum, patet, quia alioqui peccassent Prophetæ & Apostoli, qui tam multa postea addiderunt.

Respondent Brentius, Kemnitius, Caluinus, Prophetas non addidisse quidquam ad legem, quantum ad doctrinam attinet, sed tantùm vaticinia quædam de futuris scripsisse, & legis doctrinam explicauisse. Testamentum quoque no-

uum non esse additionem ad vetus, sed explicationem, cùm Apostolus ad Rom. 1. dicat, Euangelium promissum à Deo per Prophetas in Scripturis sanctis. Et Actor. 15. non sint ausi Apostoli in Concilio aliquid decernere sine testimonio Scripturæ.

At contrà, nam hoc modo etiam traditiones non sunt additiones, sed explicationes. Nam in lege Mosis non continentur Prophetarum scripta, neq; in lege & Prophetis continetur Testamentū nouum, nisi in vniuersali, & quodammodo in virtute, sicut tota arbor continetur in semine. Habemus enim in lege Deuter. 18. *Prophetam suscitabit tibi Deus, &c. illum audies.* Ibi autem continetur in genere quidquid Christus fecit & dixit: at in particulari tamen quod Christus deberet prædicare Trinitatem personarum in Deo, instituere Sacramenta, facere talia miracula, &c. ibi non habetur.

Quod verò allegant ex Act. 15. contra ipsos est. Nam etsi Iacobus in eo Concilio probauit ex Scripturis, Ecclesiam ædificandam ex gentibus: tamen decretum Concilij nusquam inuenitur in Scripturis Testamenti veteris. Decreuerunt enim vt gentes non seruent legalia, excepta tamen abstinentia à sanguine suffocato, cuius decreti secunda pars nusquam in Testamento veteri legitur. Vbi enim, quæso, vllus Propheta prædixit, Messiæ temporibus prohibenda esse suffocata, & sanguinem?

Sic etiam quia scriptum est, 2. Thessal. 2. *Tenete traditiones quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam.* Et Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.* Et Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.* Idcirco nos affirmamus, traditiones esse quodam modo explicationes verbi scripti, non quòd nudam contineant eius expositionem, sed quia omnes traditiones, & Ecclesiæ decreta continentur in Scripturis in vniuersali: sed in particulari non continentur, nec debent contineri. Quare Avgvstinvs lib. 1. contra Cresconium, cap. 33. sic ait: *Quamuis certum de Scripturis non proferatur exemplum, tamen earundem Scripturarum à nobis tenetur veritas, cùm id facimus, quod vniuersæ placet Ecclesiæ, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas.*

Ad Secvndvm, certum est, Ioannem ibi prohibere corruptionem libri illius, non autem ne alij libri scribantur, aut alia dogmata tradantur, alioqui ipse secum pugnasset, qui iuxta Kemnitium in examin. pag. 202. scripsit Euangelium post Apocalypsim.

Ad Tertivm, quo maximè Brentius & Kemnitius nituntur, duplex solutio est, & vtraque solida. Prior, quòd Apostolus non loquatur de solo verbo scripto, sed de omni verbo, siue scripto, siue tradito. Non enim dicit, si quis euangelizauerit præter id quod scripsimus, sed præter id quod euangelizauimus. Neque obstant illa verba Augustini vel Basilij: illi enim non exponunt ex

A professo hunc locum, sed probant ex hoc loco, non licere quidquam asserere contrarium Scripturis: quod verissimum est. Cùm enim Paulus loquatur in genere de prædicatione Apostolica, & illa partim sit scripta, partim non scripta; possumus inde rectè probare, non licere aliquid asserere contra scriptam prædicationem Apostolorum. Ex vniuersalis enim negatione rectè ducitur argumentum ad negationem particularis: non tamen è contrario. Et similiter possumus ex hoc verbo Pauli argumentari contra eos, qui euangelizant cōtra traditiones Ecclesiæ iam receptas, etiamsi ex Scripturis videantur euangelizare, vt pulchrè docet Athanasivs in libro de incarnatione Verbi, &

B Cyrillvs Athanasium citans libro de recta fide ad reginas, non procul ab initio.

Altera solutio est, quòd per illud *(præter)* Apostolus intelligat contra: & proinde non prohibeat noua dogmata, & præcepta, modò non sint contraria iam traditis; sed prohibeat dogmata, & præcepta contraria, & aliena. Id patet Primo, quia Apostolus ipse multa alia postea docuit: & post hanc epistolam scripsit Ioannes Apocalypsim, & Euangelium suum. Secvndo, ex proposito Apostoli, agit enim contra eos, qui docebant seruanda esse legalia, cùm ipse docuisset non esse seruanda. Igitur cùm dicit, *præter*, intelligit, contra. Tertio, ex alio loco, vbi Apostolus sic vtitur

C voce, *præter*. Nam Rom. vltimo: *Obseruate*, inquit, *eos, qui dissensiones, & offendicula præter doctrinam, quam accepistis, faciunt.* Quo loco adeo clarum est illud, *præter*, significare contra, vt Erasmus verterit contra. In vtroq; autem loco eadem est vox Græca παρὰ. Qvarto, ex Patrum expositione. S. Ambrosius exponit, *Si contra.* S. Hieronymus, *Si aliter.* Chrysostomus, Oecumenius, & Theophylactus dicunt, Apostolum non dixisse, si contraria, sed *si præterquam quod, &c.* vt indicaret, non solùm eos anathematizari, qui apertè contraria toti doctrinæ docent, sed etiam eos, qui quomodocunque siue apertè, siue obliquè quidlibet labefactant ex doctrina tradita.

D Sanctus Basilivs summa morali 72. cap. 1. (quem locum pro se citauerat Kemnitius) docet ex hoc loco haberi, eos recipiendos, qui consona Scripturis tradunt: eos reiiciendos, qui aliena. Denique S. Avgvstinvs libro 17. contra Faustum, cap. 3. exponit, contra. & tractatu 89. in Ioan. sic loquitur: *Non ait, plus quàm accepistis, sed præterquā quod accepistis. Nam si illud diceret, sibi ipsi præiudicaret, qui cupiebat venire ad Thessalonicenses, vt suppleret, quæ illorum fidei defuerunt. Sed qui supplet, quod minus erat addit, non quod inerat tollit. Qui autem prætergreditur regulam fidei, non accedit in via, sed recedit de via, &c.*

Argumentum Secvndvm sumunt ab iis locis, quæ videntur indicare Scripturam sufficienter omnia continere, quæ duo sunt. Primus Ioan. 20. *Multa quidem, & alia signa fecit* Iesvs, *quæ non sunt*

scripta in libro hoc; hæc autem scripta sunt, vt credatis quòd IESVS *est Filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius.* Vbi Ioannes indicat, se scripsisse, non quidem omnia, sed ea, quæ sufficiebant. Si enim possumus vitam habere per ea, quæ scripta sunt, quid amplius quærimus?

Confirmat KEMNITIVS ex tribus testimoniis veterum. AVGVSTINVS tract. 49. in Ioan. *Sanctus Euangelista testatur*, inquit, *multa Dominum Christum & dixisse, & fecisse, quæ scripta non sunt. Electa sunt autem quæ scriberentur, quæ saluti credentium sufficere videbantur.* Idem Augustinus lib. 1. de consensu Euangel. cap. vlt. *Quidquid*, inquit, *Christus de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum Apostolis tanquam suis manibus imperauit.* CYRILLVS lib. 12. in Ioan. cap. vlt. *Non omnia*, inquit, *quæ Dominus fecit, conscripta sunt, sed quæ scribentes tam ad mores, quàm ad dogmata putarunt sufficere, vt recta fide, & operibus, ac virtute rutilantes ad regnum cœlorum perueniamus.*

Secundus locus est, 2. Timoth. 3. *Omnis Scriptura diuinitùs inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Qui locus est Achilles Brentij, & Kemnitij. Sic autem explicatur à KEMNITIO. Illud, *omnis Scriptura*, non significat quemlibet librum sacrum, sed totum corpus simul librorum canonicorum. Nam quod sequitur, *vtilis est ad docendum, arguendum, &c.* non potest conuenire vni alicui libro, sed solùm toti Scripturæ simul. Illud autem, *vtilis est*, non significat esse vtilem Scripturam eo modo, quo vtile distinguitur à necessario, & sufficienti, sed significat Scripturam esse factam tanquam medium ad perficiendum hominem Dei: quasi diceret Paulus, Scriptura hunc habet vsum, ad hoc facta est, ad hoc dirigitur; quomodo dicimus, cibum esse vtilem ad alendum hominem: sine quo tamen viuere non potest.

Illud verò, *ad docendum, arguendum, &c.* explicat sufficientiam Scripturæ. Quatuor enim solùm sunt necessaria homini Dei, id est, doctori Christiano. Primò, vt possit docere doctrinam fidei. Secundò, vt possit refellere errores contra fidem. Tertiò, vt possit docere doctrinam morum. Quartò, vt possit corrigere errantes circa mores. hæc autem omnia præstat Scriptura. Seruit enim ad docendum, id est, dogmata fidei: ad arguendum, id est, ad refutandos errantes de fide: ad erudiendum in iustitia, id est, ad docenda præcepta morum: ad corripiendum, id est, ad corrigendos errantes in moribus. ex quo concludit Paulus, hominem Scripturis instructum esse perfectum, & aptum ad omne opus bonum.

Respondeo ad PRIMVM, Ioannem in eo loco tantùm loqui de miraculis Christi, ac dicere se scripsisse tantùm aliqua miracula, non omnia, quia illa sufficiebant ad persuadendum mundo, Christum esse Filium Dei. sic enim ait: *Multa* A *quidem & alia signa fecit* IESVS *in conspectu discipulorum suorum, &c.* Ineptè aũt Kemnitius, quę de solis miraculis dicuntur, transfert ad omnia dogmata fidei, & morum præcepta. Præterea, Ioannes non loquitur, nisi de rebus à se scriptis, ergo si illæ sufficiunt, superfluæ erunt omnes aliæ Scripturæ. RESPONDET Kemnitius, Ioãnem loqui de tota Scriptura. At refellit hoc mendacium Ioannes, qui ait: *Multa quidem & alia signa fecit* IESVS, *quæ non sunt scripta in libro hoc.* Quod verò additur, *hæc autem scripta sunt, &c.* non significat signa sola sufficere nobis ad salutem, sed illa ad hoc referri, & ordinari, & esse vnum ex mediis requisitis ad nostram salutem, etiamsi solum non sufficiat.

B Ad illa loca Augustini & Cyrilli dico, eos Patres de solis dictis, & factis Christi loqui: ac propterea dicere eos voluisse, scripta esse sufficienter, non omnia absolutè, sed omnia dicta & facta Christi. Præter quæ dicta & facta, multa sunt alia necessaria, alioqui omnes historiæ, & documenta Testamenti veteris, & ipsa Acta Apostolorũ, & epistolæ Petri, Pauli, Ioannis, Iacobi, & Iudæ superuacanea essent. Neque hoc pugnat cum eo quod suprà diximus, Scripturas non fuisse absolutè necessarias. etsi enim necessaria est cognitio multarum rerum quas Christus & Apostoli dixerunt, aut fecerunt, ea tamen cognitio, etiam sine Scripturis, sola traditione haberi potuisset, quamquam vtilissimum fuisse, vt præcipua capita scriberentur, C nullo modo negandum sit.

Adde, quòd sine dubio Patres illi, ex dictis & factis Christi non intelligunt esse scripta sufficienter omnia necessaria absolutè, sed esse scripta sufficienter ea, quæ Apostoli scribenda esse putauerunt. Cùm enim quædam scribenda essent, quædam sine scripto tradenda, ac præcipuè interpretatio, atque intelligentia Scripturarum: in libris sacris continentur sufficienter omnia, quæ scriptis mandanda erant, siue (vt Augustinus loquitur) quę Christus legi voluit. Alia enim nõ legi in diuinis literis, sed ab Ecclesia accipi voluit, quæ tamen suo etiam modo in Euangelio continentur, non quidem in particulari, sed in vniuersali, quia Euangelium monet, vt de rebus dubiis Ec- D clesiam consulamus.

Ad ALTERVM locum ex Paulo, potest inprimis responderi eodem modo, quod nimirũ Scriptura sufficienter instruat, & perficiat hominem Dei, quia multa expresè continet; & quę nõ continet, ostendit, vnde sint petenda. Deinde dico, Paulum eo loco ne hanc quidem sufficientiam Scripturę tribuere. quod ex duobus colligitur. Primò ex illo, *Omnis Scriptura.* Secundò ex illo, *Vtilis est.* Nam cùm dicit omnis Scriptura, non solùm toti corpori Scripturarum, sed etiã singulis libris tribuit eam laudem, quòd vtiles sint ad docendum, arguendum, &c. & tamen fatetur Kemnitius, non sufficere quemlibet librum sacrum.

Quod autem ita sit, patet PRIMO ex ipso modo loquendi. Nam iudicio omnium Latinè scientium

tium, quod dicitur de omni Scriptura diuinitùs inspirata, dicitur de singulis libris qui sunt diuinitus inspirati. SECVNDO ex eo, quòd cùm hęc epistola scriberetur, nondum exstabat Apocalypsis, nec Euangelium Ioannis; & fortè aliquid aliud deerat ex corpore Scripturarum. nō loquitur igitur de toto & solo corpore Scripturarum. TERTIO ex Apostoli ratiocinatione: nam ex hoc principio vniuersali volebat concludere in particulari, Scripturam Testamenti veteris, quia diuinitus inspirata erat, vtilem fuisse ad docendum, arguendum, &c. Sic enim ait: *Ab infantia sacras literas nosti*, (id est, Testamentum vetus; nam cùm esset infans Timotheus, nondum exstabat Testamentum nouum, vt patet, & aduersarij admittunt) *quæ te possunt instruere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu.* Vbi Apostolus paucis verbis tribuit Scripturæ Testamenti veteris id totum, quod paulò pòst multis verbis tribuit omni Scripturæ. Et ne Timotheus de eo dubitaret, probat Apostolus, subiungēs: *Omnis Scriptura diuinitus inspirata*, &c.

Neque obstat quod Kemnitius obiicit, non inueniri in quolibet libro has omnes vtilitates: nam falsum est non inueniri. Nulla est enim pars Scripturæ breuior epistola secunda Ioannis, & tamen in ea videmus prædicari, Christum esse verum Dei Filium, quod est dogma fidei. Item videmus prædicari, vt diligamus alterutrum, quæ est doctrina morum. Præterea videmus apertè in ea scribi, esse Antichristos eos, qui dicunt, Christum non venisse in carne, quod pertinet ad hæreticos refellendos. Postremò videmus reprehendi eos, qui dicunt hæreticis, Aue, quod ad correctionem morum pertinet.

Iam verò illud (*vtilis est*) quantumuis à Kemnitio torqueatur, nunquam tamen significabit, sufficiens est. Ipse enim vtcunque probat, non deduci ex ea voce, quod Scriptura non sit sufficiens: sed nec deducitur, quod sit sufficiens, quod ei probandum erat. Siue enim dicas, Scriptura vtilis est ad hoc, siue hunc habet vsum, siue ad hoc refertur, & ordinatur, siue quidlibet aliud simile, nunquam tamen significabis eam solam sufficere. Sicut etiam qui dicit, cibus vtilis est ad nutriendum hominem, dicit quidem cibum ad hoc esse institutum, vt nutriat, sed nō dicit sufficere solum cibum: nam si calor naturalis deficiat, aut aliquod instrumentum corporis ad nutritionem necessarium, cibus non nutriet. Itaque Apostolus non dicit, Solam Scripturam sufficere, ad docēdum, arguendum, &c. & proinde ad hominem perficiendum & absoluendum: sed tamen ad hæc omnia prodesse & iuuare.

Et quamuis ipse idem Apostolus non dicat, non sufficere, tamen id colligimus ex aliis eius locis: vt ex illo 1. Corinth. 11. *Cetera cùm venero, disponam.* Et 2. Thessal. 2. *Tenete traditiones, siue per sermonem, siue per epistolam*, &c. Ex hoc etiam loco,

A licet non colligatur Paulum dixisse, Scripturam non sufficere; colligitur tamen euidenter eum non dixisse, Scripturam solùm sufficere, quia ipse tribuit has laudes cuilibet operi canonico, & scimus ex confessione etiam aduersariorum, non sufficere quodlibet opus canonicum, quia tunc alia essent superflua.

Argumentum TERTIVM ex locis, in quibus damnantur traditiones. Isaiæ 29. *Inuanum colunt me docentes mandata & doctrinas hominum.* Matth. 15. *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.* Galat. 1. *Æmulator existens paternarum mearum traditionum.* Coloss. 2. *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam secundum traditionem hominum.* 1. Timoth. 1. *Ne intendas fabulis Iudaicis*, &c. 1. Petr. 1. *Redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis.* Hìc
B damnantur traditiones, quas Iudæi iactabant se per manus accepisse, à Mose, & Prophetis: ergo similiter damnatæ esse intelliguntur traditiones, quas nos dicimus à Christo & Apostolis ad nos deuenisse per manus Patrum.

RESPONDEO, Christum & Apostolos non reprehendere traditiones, quas acceperant Iudæi à Mose & Prophetis, quarum vna erat de ipsis libris canonicis, qui essent veri, & qui non essent, sed traditiones quas acceperant à quibusdam recentioribus, quarum aliquæ inanes, aliquæ pernitiosæ erant, & contra Scripturas.
C Nam nec Christus aut Apostoli vnquam, vocant eas traditiones Mosis & Prophetarum: & apertè dicunt se loqui de illis, quæ cum Scripturis pugnant. Et præterea Patres veteres explicuerunt disertè quis fuerit auctor traditionū, quas Christus & Apostoli reprehendunt.

IRENÆVS lib. 4. cap. 25. & 26. disputat contra veteres hęreticos, qui putabant nomine traditionum à Christo & Apostolis reprehensarum intelligi legem Mosis, & docet, non Mosis legem, sed recentiorum seniorum traditiones legem corrumpentes, à Christo & Apostolis reprehendi. EPIPHANIVS in hæresi Ptolomæi, docet traditiones Iudæorum fuisse quatuor expositiones librorum sacrorum. Primam Mosis,
D & eam non reprehendi. Secundam R. Akibam. Tertiam R. Iuda. Et quartam filiorum Asamonæi, atque has esse, quæ reprehenduntur à Domino.

HIERONYMVS in caput 8. Isaiæ, & in cap. 3. epist. ad Titum, & in epist. ad Algasiam, quæst. 10. docet traditiones Iudaicas, quas Dominus reprehendit, initium habuisse à Sammai, Killel, Achiba, & quibusdam aliis, qui paulò ante ortum Saluatoris exstiterant, & legem non tam exposuerant, quàm corruperant; quas traditiones ipsi δευτερώσεις vocant. De quibus exstat in iure ciuili constitutio quædam Iustiniani, quæ est 146. nouel. in hæc verba: *Quæ deuterosis, quasi secundaria traditio ab ipsis dicitur, in vniuersum interdicimus, vt quæ sacris libris comprehensa non sit, neque*

desuper tradita per Prophetas, sed excerpta quædam virorum contineat, qui terrena duntaxat loquuntur, nec quidquam diuini in se habeant numinis. Porro ex his fontibus descenderunt fabulæ, quæ nunc sunt in Talmud, & in omnibus libris ferè Rabinorum. Sed nihil hæc ad traditiones nostras, quæ Christum & Apostolos auctores habent, & Scripturis diuinis consonæ sunt.

CAPVT VNDECIMVM.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

NVNC ad ea testimonia, quæ ex Patribus adferunt, respōdendum est. KEMNITIVS igitur primò producit IRENÆVM lib. 3. cap. 1. vbi sic loquitur: *Non enim per alios,* inquit, *dispositionem salutis cognouimus, quam per eos, per quos Euangelium peruenit ad nos. Quod quidem tunc præconiauerunt, postea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurum.* Eadem igitur, inquit Kemnitius, scripserunt omnia Apostoli, quæ prædicarunt viua voce.

RESPONDEO, Irenæum non dicere nihil aliud Apostolos prædicauisse, quàm quod scripserunt: sed solùm scripsisse Euangelium, quod antea prædicauerant, quod est verum, & non contra nos. Sed, etiamsi diceret Irenæus Apostolos omnia scripsisse, quæ prædicauerunt, nihil diceret aduersus sententiam nostram. Sunt enim duo diligenter notanda, tum ad hunc locum Irenæi, tum ad alia multa aliorum veterum intelligenda.

PRIMVM est, quædam in doctrina Christiana tam fidei, quàm morum, esse simpliciter omnibus necessaria ad salutem, qualis est notitia articulorum Symboli Apostolici. item cognitio decem præceptorum, & nonnullorum Sacramentorum. Cetera non ita necessaria sunt, vt sine eorum explicita notitia, & fide & professione homo saluari non possit, modò promptam habeat voluntatem ea suscipiendi, & credendi, quando sibi fuerint legitimè per Ecclesiā proposita.

Hæc distinctio ex eo colligitur, quod sine notitia, & fide mysteriorum primi generis, nemo adultus admittitur ad Baptismum: sine notitia autem, & fide saltem explicita posteriorum, ordinariè admittuntur. Actor. 2. post vnum Petri sermonem, quo docuerat præcipua capita fidei de Christo, baptizati sunt vno die homines ad tria millia. qui sine dubio nihil aliud nouerant, nisi illa necessaria, & ideo subditur, quod post Baptismū erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, id est, discebant, quæ nondū audierāt de mysteriis Christianis. Sic Paulus cùm Thessalonicenses in numero Sanctorum haberet, & fidem atque charitatem eorum miris laudibus extolleret, tamen 1. Thessal. 3. dicit: *Orantes, vt videamus faciem vestram, & compleamus, quæ desunt fidei vestræ.*

NOTA SECVNDO, ea quæ sunt simpliciter necessaria, Apostolos consueuisse omnibus prędicare; aliorum autem non omnia omnibus, sed quædam omnibus, quæ nimirum omnibus vtilia erant, quædam solis Prælatis, Episcopis, & Presbyteris, vt de ratione gubernandæ Ecclesiæ, de Sacramentis administrandis, de refellendis hæreticis, &c. sicut etiam modò alia disputantur in scholis inter doctos, alia explicantur in concione populari. Sic Act. 20. Apostolus seorsim instruit Episcopos Asiæ. Sic 1. Corinth. 2. sapientiam loquitur inter perfectos. Sic 2. Timoth. 2. *Hæc,* inquit, *commenda fidelibus hominibus, qui idonei erant & alios docere.* Sic IRENÆVS lib. 4. cap. 43. dicit, Apostolos cum Episcopatu tradidisse successoribus charisma scientiæ.

His notatis, dico, illa omnia scripta esse ab Apostolis, quæ sunt omnibus necessaria, & quæ ipsi palam omnibus vulgo prædicauerant: alia autem non omnia scripta esse. Cùm igitur Irenæus ait, Apostolos scripsisse quæ prædicauerant in mundo, verum est, & non contra traditiones, quia non prædicauerunt populis omnia, sed solùm ea, quæ illis necessaria, vel vtilia erant, cetera seorsim perfectiorib. tradiderunt.

SECVNDO profert ORIGENEM, in cap. 3. ad Rom. in Matth. hom. 25. in Ezechiel. hom. 7. in Hierem. hom. 1. vbi dicit, oportere nos de rebus diuinis non loqui ex proprio sensu, sed omnia confirmare Scripturæ testimoniis: *Necesse nobis est,* inquit, *Scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri, et enarrationes sine his testibus non habent fidem.* RESPONDEO, loquitur Origenes de obscurissimis quæstionibus, quales vt plurimum non sunt illæ, quæ testimonium habent traditionis in tota Ecclesia receptæ. Alioqui enim disertè asserit Origenes hom. 5. in Numer. plurima in Ecclesia seruari, & ab omnibus necessariò seruanda esse, cùm nulla exstent de illis testimonia.

TERTIO producit in testem CONSTANTINVM Imperatorem, qui in Concilio Nicæno, teste Theodoreto lib. 1. cap. 7. sic ait: *Euangelici & Apostolici libri, & antiquorum Prophetarum oracula planè instruunt nos, quid de rebus diuinis sentiendum sit. Proinde hostili posita discordia, ex verbis diuinitus inspiratis sumamus quæstionum explicationes.* RESPONDEO, non esse hoc testimonium tanti faciendum, quanti Caluinus & Kemnitius illud faciunt. Erat enim Constantinus Magnus Imperator, sed non magnus Ecclesiæ Doctor, præsertim cùm secundum opinionem nouorū hæreticorum & antiquorum Arianorum, Constantinus eo tempore nondum fuerit baptizatus, & proinde non nouerit arcana religionis.

Sed admissa auctoritate Constantini, dico, eorum omnium dogmatum, quæ ad naturam Dei pertinent, exstare in Scripturis testimonia,

& posse nos circa ea dogmata plenè & planè instrui ex Scripturis, si eas rectè intelligamus: verum tamen sensum Scripturarum pendere ex traditione Ecclesiæ nō scripta. Quocirca Theodoretus, qui lib. 1. cap. 7. narrauerat hanc orationem Constantini, idem cap. 8. refert, prolatas fuisse vtrinque Scripturas, & cùm ex iis non conuincerentur Ariani, eò quòd easdem Scripturas aliter exponerent, quàm Catholici, damnatos eos fuisse ex sermonibus non scriptis, piè tamen intellectis: cui damnationi Constantinum assensum esse, nemo vnquam dubitauit.

Profert QVARTO ATHANASIVM, qui in libro contra Gentes, siue contra idola, in ipso initio: *Sufficiunt*, inquit, *sanctæ ac diuinitus inspiratæ Scripturæ ad omnem instructionem veritatis.* B RESPONDEO, illud (*Omnem*) de suo adiecisse Kemnitium: nam Athanasius non habet, nisi ad veritatis indicationem. Loquitur enim ibi non de omnibus dogmatibus, sed solùm de duobus, quæ sunt argumenta duorum librorum, quos ad Macharium scribit; videlicet, quòd idola non sint Dei, & quòd Christus sit verus Deus, & similiter homo, quæ duo habent in Scripturis expressa testimonia. Præterea Athanasius ibidem addit, Scripturas quidem sufficere ad indicationem veritatis horum duorum dogmatum: tamen non sine explicatione sanctorum Patrū, quorum libri cùm non facilè ab omnibus haberi posśint, dicit se velle scribere de his rebus, C quid à maioribus ipse didicerit.

Profert QVINTO BASILIVM in serm. de fidei confesśione; vbi sic loquitur: *Infidelitatis argumentum fuerit, & signum superbiæ certisśimum, si quis eorum, quæ scripta sunt, aliquid velit reiicere, aut eorum, quæ non scripta, introducere.* Et similia habet in summa morali 72. capite 1. & summa 80. cap. 22. RESPONDEO; Loquitur Basilius de iis, qui addunt ad Scripturæ dogmata aliqua alia contraria & aliena, Scripturisque repugnantia. Nam in eodem sermone de confesśione fidei dicit, se contra hæreticos disputantem sæpe vsum esse sermonibus non scriptis, tamen cum Scripturis consentientibus; & Apostolum quoque non solùm Scripturis, sed etiam ex Philosophis testimonia accepisse, quando illa non erant D contraria Scripturis. ADDO etiam, de iis quoque Basilium loqui, qui non contenti vocibus scriptis, ex proprio capite inueniunt alias. id enim superbiæ signum est certisśimum. Itaque agit de traditionibus, quæ excogitantur à priuatis hominibus, non de iis, quas ab Apostolis Ecclesia per succesśiones Episcoporum accepit.

Alium locum affert ex epistola 80. vbi BASILIVS ait: *Non putamus æquum esse, vt quæ apud illos obtinuit consuetudo, pro lege & canone habeatur rectæ doctrinæ. Stemus itaq; arbitratu à Deo inspiratæ Scripturæ.* RESPONDEO; Omisit Kemnitius verba, quæ erant in medio, & contra illum faciebant.

A Erat enim tunc quæstio, an dicendum esset, esse in Deo tres hypostases, & vnam naturam. Aliqui dicebant, non esse sic dicendum, & proferebant pro argumento consuetudinem suę regionis, vbi talibus verbis nemo vteretur. Quibus respondet Basilius, qui contrarium sentiebat; in aliis regionibus esse consuetudinem, vt dicerent in Deo tres hypostases, & vnam naturam. & ideo si nollent ipsi acquiescere huic consuetudini, non esse etiam æquum, vt ipsi suam aliam consuetudinem vellent esse regulam, sed starent vtrique iudicio Scripturæ, quam nemo reiicere potest. Hìc igitur vides, inprimis non agi de traditione in tota Ecclesia recepta, sed de particularibus consuetudinibus. Deinde Basilium ideo prouocasse à consuetudine ad Scripturas, quia ex consuetudinibus contrariis nihil certi statui poterat.

SEXTO profert CHRYSOSTOMVM homil. 1. in Matth. homil. 3. in 2. ad Thessal. & homil. 13. in Genes. vbi Chrysostomus dicit, Scripturam esse vtilem, & claram in rebus necessariis. Sed quorsum hæc? DEINDE profert eiusdem testimonium ex homil. 49. in Matth. vbi exponens illud cap. 24. *Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes*; dicit, tempore hęresum non esse vllam rationem inueniendæ veritatis, nisi lectionem Scripturarum. Sed hoc testimonium non est Chrysostomi, sed Auctoris operis imperfecti, qui vel fuit Arianus, vel certè opus eius ab Arianis multis in locis deprauatum est. Nam homil. 48. hæreticos vocat homousianos, & homil. 49. contra eosdem ferè semper loquitur, & propterea totus hic locus tanquam ab Arianis insertus, è quibusdam codicibus nuper emendatis, sublatus est. ALIVD profert testimonium CHRYSOSTOMI ex homil. in Psal. 95. circa finem: *Si quid dicatur absque Scriptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc annuens, nunc hæsitans: verùm vbi ex Scriptura diuinæ vocis prodiit testimonium, & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat.*

RESPONDEO; Cùm in verbis immediatè pręcedentibus Chrysostomus dixerit: (*Neque enim oportet quidquam dicere sine testibus, solaq; animi cogitatione*) intelligere debemus, eundem, cùm continuò subiungit (*si quid dicatur absque Scriptura*) subintelligi voluisse, sed sola animi cogitatione. Itaque sensus verborum eius is est, vt si quid dicatur ex propria inuentione, non ita facilè persuadeatur, atque fieret, si quod dicitur, Scripturæ testimonio confirmari posset.

ALIVD profert eiusdem ex homil. 13. in secundam epistolam ad Corinthios: *Cùm habeamus omnium exactisśimam trutinam, gnomonē, & regulam, diuinarum legum assertionem, oro vos omnes, vt relinquatis, quid huic, vel illi videatur, & de his à Scripturis hæc omnia inquirite.* RESPONDEO; Non loquitur de dogmatibus fidei, aut morum obscuris, sed de opinione carnalium, qui anteponunt opes paupertati, cùm Scripturæ apertisśi-

mè doceant, paupertatem esse longè vtiliorem ad salutem. Itaque Chrysostomus nihil hîc aliud dicit, quàm magis credendum esse Scripturis in hac parte, quàm hominum opinioni.

VLTIMO profert eiusdem Chrysostomi testimonium ex commentario in cap. 22. Matth. *Quidquid quæritur ad salutem, totum iam impletum est in Scripturis.* RESPONDEO; Loquitur Chrysostomus de remediis vitiorum, ac docet, nullum esse vitium, ad quod sanandum non inueniatur in Scriptura aliquod remedium. Quod etiam docet Basilius oratione in primum Psalmum. Sed quid hæc valent contra traditiones?

SEPTIMO profert EPIPHANIVM, qui hæresi 61. ait: *Nos vniuscuiusque quæstionis inuentionem non ex propriis ratiocinationibus dicere possumus, sed ex Scripturarum consequentia.* RESPONDEO; Non dicit Epiphanius, ex Scripturarum consequentia solùm. alibi autem clarissimè dicit, vt suprà ostendimus, non omnia à Scriptura accipi posse, & ideo necessariam esse traditionem.

OCTAVO profert CYRILLVM, qui libro de recta fide ad Reginas sic ait: *Necessarium nobis est, diuinas sequi literas, & in nullo ab earum præscripto discedere.* RESPONDEO; Non dicit, non licere aliquid dicere, quod in Scripturis non habeatur; sed non licere cõtra Scripturas dicere. Hoc enim est non discedere à præscripto Scripturarum. quod quidem & nos libenter amplectimur. nec enim traditiones cum Scriptura pugnantes vnquam defendimus.

ITEM profert illud eiusdem ex hom. 5. in Leuit. *Ego puto, in hoc biduo duo Testamenta posse intelligi, in quibus liceat omne verbum, quod ad Deum pertinet, requiri, & discuti, atque ex ipsis omnem rerum scientiam capi. Si quid autem superfuerit, quod non Scriptura diuina decernat, nullam aliam debere tertiam Scripturam ad auctoritatem scientiæ suscipi.* RESPONDEO; Primò, homilias illas in Leuiticum non esse B. Cyrilli, sed Origenis, vel nescio cuius alterius, qui passim literam destruit, vt mysticos sensus ex capite suo statuat. Proinde homilias illas non esse magnæ auctoritatis. Adde, quòd in eo ipso loco auctor homiliæ non excludit verbum Dei non scriptum, sed solùm tertiam Scripturam, id est, humanam Scripturam, quæ se pro diuina venditare velit.

Profert NONO THEOPHILVM lib. 2. Paschali; qui sic ait: *Diabolici spiritus est, aliquid extra Scripturarum sacrarum auctoritatem putare diuinum.* RESPONDEO; Loquitur de libris apocryphis, qui pro diuinis à quibusdam supponebantur. Ineptum autem est, ne quid grauius dicam, quæ de vna re dicuntur, torquere ad aliam.

Profert DECIMO APOLLINAREM, qui apud Eusebium lib. 5. hist. c. 15. dicit, se longo tempore distulisse scribere cõtra Montani hæresim, ne videretur quibusdam aliquid addere Euangelico Dei verbo. RESPONDEO; Primò, ista verba non in omnibus codicibus inueniri. Secundò, non dicere eum auctorem, Euangelico verbo scripto. Tertiò, intelligere additionem noui dogmatis contrarij: nam ibidem accusat Montanum, quòd non seruauerit doctrinam, quam Ecclesia ex traditione, & successione Episcoporum ab Apostolis acceperat.

A

Profert VNDECIMO TERTVLLIANVM, qui libro contra Hermogenem: *Adoro,* inquit, *Scripturæ plenitudinem. Scriptum esse, doceat Hermogenis officina. Si non est scriptum, timeat væ illud, adiicientibus, vel detrahentibus destinatum.* RESPONDEO; Loquitur Tertullianus de vno dogmate tantùm, quod scilicet, Deus creauerit omnia ex nihilo, non ex præiacente materia, vt Hermogenes somniabat. Et quoniam hoc dogma apertissimè continetur in Scripturis, dicit Tertullianus, se adorare Scripturæ plenitudinem, quantum ad hoc dogma; & addit, Hermogenem, qui addebat ad Scripturam dogma contrarium, & repugnans ipsi Scripturæ, incidere in illam maledictionem, qua prohibemur nihil addere, aut detrahere Scripturæ, ita vt veritas eius immutetur.

B

Profert DVODECIMO CYPRIANVM, qui sic loquitur in epistola ad Pompeium: *Vnde est,* inquit, *ista traditio? vtrum de Dominica & Euangelica auctoritate descendens, an de Apostolorum mandatis atque epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quæ scripta sunt, testatur Deus, & proponit ad Iosue dicens: Non recedet liber legis huius ex ore tuo. Si igitur aut in Euangelio præcipitur, aut in Apostolorum epistolis & actibus continetur, obseruetur etiam hæc sancta traditio,* &c. RESPONDEO; Cyprianum hæc scripsisse, cùm errorem suum tueri vellet, & ideo non mirum, si more errantium tunc ratiocinaretur. Quare S. AVGVSTINVS lib. 5. contra Donatistas, cap. 23. & sequentibus, hanc epistolam meritò refellit. Præterea etsi Cyprianus illam vnam traditionem de Baptismo reiiciebat, quia contra Scripturas esse putabat; tamen non propterea reiici volebat alias, quæ etsi in Scripturis non sint, tamen cum Scriptura non pugnant.

C

DECIMO TERTIO profert illud celebre dictum Hieronymi in caput primum epistolæ ad Titum: *Sine auctoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem.* Et illud in cap. 23. Matth. *Quod de Scripturis auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Et illud in cap. 1. Aggæi: *Quæ absque auctoritate & testimoniis Scripturarum, quasi traditione Apostolica sponte reperiunt, atque confingunt, percutit gladius Dei.* Denique illud ex commentario in Psalmum 86. in illud: *Dominus narrabit in Scripturis populorum, & principum, horum qui fuerunt in ea: Videte,* inquit, *quid dicat, qui fuerunt, non qui sunt, vt exceptis Apostolis, quidquid postea aliud dicetur, abscindatur, non habeat auctoritatem.*

D

RESPONDEO ad PRIMVM, deprauatum esse locum à Kemnitio. sic enim Hieronymus habet:

bet: *Sine auctoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem, nisi viderentur peruersam doctrinam, etiam diuinis testimoniis roborare.* Non ergo vocat garrulitatem quod profertur extra Scripturam, sed dicit, homines garrulos non inuenire fidem apud vllos, nisi suos errores ex Scripturis confirmare nitantur: quod maximè quadrat in hæreticos. Ad SECVNDVM dico, illud etiam non fideliter citatum. nam Hieronymus non dixit vniuersaliter, quod de Scripturis auctoritatem non habet, &c. Sed loquens de particulari quadam sententia, qua quidam nitebantur ex libro apocrypho probare, Zachariam, quem Iudæi occiderunt inter tẽplum & altare, fuisse Zachariam patrẽ Ioannis Baptistę, ait: *Hoc quia de Scripturis auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Et sensus est, quia hæc sententia probatur ex libro apocrypho, non ex canonico, facilè contemnitur. Ad TERTIVM patet solutio: solùm enim agit contra illos, qui confingunt aliquid, & tamen videri volunt suum figmentum Apostolicam traditionem esse. Ad VLTIMVM dico, reiicere eo loco Hieronymum ea, quæ sunt aliena à doctrina Apostolica, id est, contraria & repugnantia Scripturis.

VLTIMO proferunt AVGVSTINI testimonia. Ac primum illud ex libro secundo de doctrina Christiana, cap. 9. *In his*, inquit, *quæ apertè posita sunt in Scriptura, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem, moresq́; viuendi.* RESPONDEO; Loquitur de illis dogmatibus, quæ necessaria sunt omnibus simpliciter, qualia sunt quæ habentur in Symbolo Apostolico & in Decalogo. Ideo idem Augustinus lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, capite vltimo: *Credo*, inquit, *quòd etiam hinc diuinorum eloquiorum clarissima auctoritas esset, si homo illud sine dispendio promissæ salutis ignorare non posset.* At præter ea multa sunt alia, quæ sola traditione habentur, vt suprà ostendimus ex multis locis Augustini.

Item SECVNDO illud ex lib. 3. contra literas Petiliani, capite 6. *Si quis siue de Christo, siue de eius Ecclesia, siue de quacunque alia re, quæ pertinet ad fidem, vitamq́; nostram, non dicam, si nos, sed quod Paulus adiecit; Si Angelus de cœlo vobis annuntiauerit, præterquam quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepistis, anathema sit.* RESPONDEO; Iam suprà ostendimus ex Augustino Tractatu 98. in Ioannem, illud, *Præterquam*, significare, contra quam.

TERTIO, profert loca quædam ex libro 19. de ciuitate Dei, cap. 18. Tractat. 2. in epist. Ioan. ex epist. 163. ex libro de pastoribus, cap. 14. & lib. 6. Confess. cap. 5. sed in his locis nihil est prorsus contra traditiones. solùm enim dicit B. Augustinus, ex Scripturis probanda esse dogmata, quando testimonia Scripturæ habentur: & credendum esse Scripturæ, nihil esse dicendum contra Scripturas, & similia, quæ sunt verissima, sed frustrà adferuntur contra traditiones, vel pro Scripturæ sufficientia, cum nullo verbo tale aliquid Augustinus in illis locis indicauerit.

A

QVARTO, illud profert ex libro de bono viduitatis, capite primo: *Quid amplius te doceam, quàm id, quod apud Apostolum legimus? Sancta enim Scriptura nostræ doctrinæ regulam figit, ne audeamus sapere plusquam oportet. non sit ergo mihi aliud te docere, nisi verba tibi Doctoris exponere.* RESPONDEO; Loquitur Augustinus non de omni dogmate, sed solùm de professione viduitatis, quod quale bonum esset, satis exposuerat Apostolus 1. Corinth. 7. & ideo dicit Augustinus, satis sibi esse, si exponat verba Apostoli. Quod

B

autem generaliter Augustinus ponit: *Scriptura nostræ doctrinæ regulam figit, ne audeamus sapere plusquam oportet*; contra illos dictum est, qui ex proprio iudicio fingunt nouas doctrinas, quæ Scripturis consonæ non sunt.

QVINTO, illud ex libro 3. contra Maximinum, cap. 14. *Sed nunc nec ego Nicænum, nec tu debes Ariminense, tanquam præiudicaturus proferre Concilium. Nec ego huius auctoritate, nec tu illius detineris: Scripturarum auctoritatibus, non quorumcunque propriis, sed vtrisq́; communibus testibus, res cum re, caussa cum caussa, ratio cum ratione concertet.* Itẽ in Psal. 57. *Auferantur de medio chartæ nostræ, procedat in medium codex Dei, audi Christum dicentem, audi veritatem loquentem.* Similia habentur libro de vnitate

C

Ecclesiæ, cap. 3. 6. 10. & 16.

RESPONDEO; Inprimis videri quidem in his locis dici aliquid contra Concilia, sed non contra traditiones: at nec contra Concilia aliquid ab Augustino doceri, facilè possumus ostendere. Nam certum est, Augustinum non voluisse remoueri Concilia ab his disputationibus, & solas Scripturas recipi, quod non crederet, maximam esse legitimorum Conciliorum auctoritatem; sed duplici de caussa. PRIMO, vt expeditiùs ageret. Si enim voluisset ex Concilio argumentum sumere, debuisset prius probare, Concilia esse recipienda, quod nimis longum erat. Et hęc ratio præcipuè locum habebat contra Arianos, qui nullo modo admittebant Con-

D

cilium Nicænum. ALTERA ratio est, quia in illis quæstionibus, quæ tunc erant, exstabant in Scriptura clarissima testimonia, quæ sine dubio anteponenda sunt omnibus Conciliorum testimoniis. Et hæc ratio præcipuè locum habet cõtra Donatistas in quęstione de Ecclesia. Alioqui idem Augustinus in epist. 118. 162. 165. 166. & in libro de Baptismo, sæpe vrget Concilia & traditiones; immò etiam responsa Pontificum & Imperatorum.

SEXTO, proferunt illud ex lib. 2. de peccatorum mer. & remiss. cap. 36. *Vbi de re obscurissima disputatur, non adiuuantibus diuinarum Scripturarũ certis clarisq́; documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in alteram partem declinando.* RESPONDEO; Loquitur de quæstionibus ob-

ſcuriſsimis, qualem eſſe putabat ipſe de origine animarum, ad quas diffiniendas non ſuppetunt vlla firma teſtimonia, ſed ſolùm coniecturæ aliquæ ex diuinis literis. At nihil hoc ad traditiones, quæ totius Eccleſiæ & omni veterum conſenſu firmantur. quod argumentum grauiſsimum eſſe paſsim docet Auguſtinus, & præſertim lib.1. contra Creſconium, cap. 33. vbi dicit, Scripturæ veritatem à nobis teneri, quando facimus, quod vniuerſæ Eccleſiæ placet, etiamſi nihil de ea re ſcriptum legamus.

Septimo, illud ex libro de catechizandis rudibus, cap.3.6. vbi docet Auguſtinus, proponendam Catechumenis ſummam breuem doctrinæ ex Scripturis, quàm cùm illi credere ſe dicent, & velle obſeruare promittent, baptizandi ſunt. Hinc enim efficere vult Kemnitius, ſufficere Chriſtiano, quæ habentur in Scripturis. Respondeo, id quidem ſufficere, vt quis poſsit baptizari, non autem ſufficere Eccleſiæ Dei abſolutè. Alioqui etiam poſſemus concludere, ſufficere Eccleſiæ Symbolum Apoſtolorum, & reliqua omnia eſſe ſuperflua.

Hæc ſunt ergo teſtimonia veterum ab hæreticis citata. in quibus tria notanda ſunt; Vnum, duplo eſſe plura ea, quæ nos citauimus in contrarium; Alterum, noſtra teſtimonia expreſsè docere de traditionibus non ſcriptis recipiendis, adeò vt hęretici cùm id negare non poſſent, paſsim verterentur ad blaſphemias: Teſtimonia autem ab eis adducta, non propriè ad traditiones pertinere, ſed per malas conſequentias eò tandem ab aduerſariis detorqueri. Poſtremum eſt, aduerſarios euidentia teſtimoniorum conuictos, aliquando fateri, à quibuſdam Patribus traditiones eſſe defenſas: nos autem adigi non poſſe, vt admittamus, ab vllo Patrum oppugnatas traditiones fuiſſe.

CAPVT DVODECIMVM.

Soluuntur rationes aduerſariorum.

Svperest tertium genus argumentorum, quod ducitur à ratione. Igitur Prima ratio eſt, quia videtur impoſsibile, potuiſſe conſeruari traditiones non ſcriptas: cùm plurima ſemper fuerint impedimenta, obliuio, imperitia, negligentia, peruerſitas, quæ nunquam deſunt in genere humano. Ex quo etiam factum eſſe videmus, vt dogmata Lycurgi, Pythagoræ, & ſimilium, qui docebant, & non ſcribebant, penitus interierint.

Respondeo, non ſolùm non eſſe impoſsibile traditiones conſeruari, ſed etiam eſſe impoſsibile non conſeruari. nam cura iſta non incumbit præcipuè hominibus, ſed Deo, qui Eccleſiam regit. Sicut ergo Deus conſeruauit veram Eccleſiam vſque ad hanc diem, contra tot perſequutiones Imperatorum, Philoſopho- A rum, Iudæorum, hæreticorum: & ſicut potuit conſeruare traditiones ab Adam vſque ad Moſen per duo annorum millia; & deinde Scripturas à Moſe vſque ad hoc tempus per tria millia annorum & amplius, ita potuit ſine dubio conſeruare traditiones à Chriſto vſque ad nos per M.D. annos, præſertim cùm præter Dei prouidentiam, quæ eſt præcipua cauſſa, ſint aliæ quatuor cauſſæ adiuuantes.

Prima eſt, Scriptura. Etſi enim non ſint ſcriptæ traditiones in diuinis literis, ſunt tamen ſcriptæ in monimentis veterum, & in libris Eccleſiaſticis.

Secvnda eſt, vſus continuus. pleræq; enim B traditiones ſunt in continua obſeruatione, vt ritus Sacramentorum adminiſtrandorum, dies feſti, ieiuniorum tempora, celebratio Miſſæ, & officiorum diuinorum, & alia generis eiuſdem. Vt ergo conſeruantur linguæ vulgares, etiamſi nullæ quandoque exſtent Grammaticæ, propter continuum vſum, vt lingua Hebraica, quæ conſeruata eſt vulgaris in populo Dei ab Adam vſque ad captiuitatem Babylonis, per tot millia annorum, ita etiam ſine vlla Scriptura, vſu conſeruari poſſent eiuſmodi traditiones.

Tertia cauſſa, ſunt monimenta quædam externa, quæ ad longiſsimum tempus durant, vt templa antiquiſsima, & in iis altaria, ſacri fontes, memoriæ Sanctorum, cruces, imagines, li- C bri Eccleſiaſtici, & ſimilia. Baleoli in Flandria anno M.D.LXXI. narrauit mihi, cùm fortè ad ea loca veniſſem, Paſtor eius loci, quòd cùm miniſter hæreticus perſuaſiſſet populo, altariũ lapideorum erectionem eſſe nouum inuentum, & vix centum annorum: cœperunt ciues altaria demoliri. ſed cùm eſſent in opere, aduerterunt literas quaſdam antiquiſsimas inciſas eſſe in vno eorum altarium, quibus notabatur annus, quo altare illud dedicatum fuerat. ex illa autem notatione intellexerunt, altare illud fuiſſe erectum multò antè, &, ni fallor, aliquot centuriis annorum ante illud tempus, quo dixerat hæreticus altaria incepiſſe. Ita lapideum monumentum hæreticum confudit, & traditionem Eccle- D ſiaſticam conſeruauit.

Qvarta cauſſa, eſt hæreſis. Deus enim mirabiliter vtitur hoſtibus Eccleſiæ ad Eccleſiam conſeruandam. quia enim ſingulis ætatibus orti ſunt noui hæretici, qui diuerſa dogmata Eccleſiæ oppugnarunt, ideo etiam ſingulis ætatibus exſtiterunt homines docti, qui vt hæreticis reſiſterent, diligenter inueſtigarunt doctrinam Eccleſiæ, & traditiones antiquas, & magna diligentia eas poſteris commendarunt. Quemadmodum qui diu pacificè poſsidet bona ſua, facilè amittit inſtrumenta & literas, quibus continetur, vnde illa bona ad eum peruenerint, & quo iure bona illa poſsideat. At qui ſemper litigat, diligentiſsimè illa cuſtodit, nec excidere vlla ratione patitur.

Argumentum SECVNDVM. Literæ diuinæ scriptæ sunt, vt habeamus regulam & normam fidei & morum, vt Augustinus docet lib. 19. de ciuit.Dei,cap.18.& lib.11.contra Faustum,ca.5. At Dei perfecta sunt opera, igitur Scriptura est regula perfecta, & adæquata fidei nostræ. igitur quidquid est in Scriptura, est de fide; & quidquid non est in Scriptura,non est de fide: igitur sola Scriptura est necessaria & sufficiens ad fidem conseruandam.

RESPONDEO ad maiorem propositionem dupliciter. PRIMO, Scripturæ finem proprium & præcipuum non fuisse, vt esset regula fidei, sed vt esset commonitorium quoddam vtile, ad conseruandam & fouendam doctrinam ex prædicatione acceptam. Quòd non sit finis præcipuus Scripturæ,vt sit regula fidei,probatur: Nã tunc continere deberet omnia, & sola illa, quæ ex se ad fidem pertinent, sicut videmus factum esse in Symbolo, quod verè dicitur,& est compositum, vt sit breuis quædam regula fidei. At in Scripturis plurima sunt, quæ ex se non pertinent ad fidem, id est, quæ non ideo scripta sunt, quia necessariò credenda erant, sed necessariò creduntur, quia scripta sunt, vt patet de omnibus historiis Testaměti veteris, de multis etiam historiis Euangelij, & Actuum Apostolorum, de salutationibus Pauli in epistolis, aliisque id genus rebus.

Quòd autem multa sint credenda, quæ non sunt in Scripturis, suprà copiosè ostensum est; igitur finis Scripturæ præcipuus non est, vt sit regula fidei,sed vt variis documentis, exemplis, adhortationibus, nunc terrẽdo,nunc instruendo,nunc minando, nunc consolando adiuuet nos in hac peregrinatione. Hinc enim est,quòd Scriptura non est vnum opus continuum, quale esse deberet regula fidei,sed continet varia opera, historias, conciones, vaticinia, carmina, epistolas,&c. Quem finẽ expressit Paulus Rõ.15. *Quæcunq; scripta sunt, ad nostrã doctrinã scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Et 2.Pet.1. *Iustum arbitror,quamdiu sum in hoc tabernaculo,suscitare vos in commonitione.* Et cap.3. *Hanc ecce secundam vobis scribo epistolam, in quibus excito in commonitione vestram sinceram mentem.*&c.

Dico SECVNDO, Scripturam,etsi non est facta præcipuè,vt sit regula fidei,esse tamen regulam fidei,non totalem, sed partialem. Totalis enim regula fidei, est verbum Dei, siue reuelatio Dei Ecclesiæ facta, quæ diuiditur in duas regulas partiales,Scripturam & traditionem. Et quidem Scriptura, quia est regula, inde habet, vt quidquid continet, sit necessariò verum & credendum,& quidquid ei repugnat, sit necessariò falsum & repudiandum:quia verò non est regula totalis,sed partialis;inde illi accidit,vt non omnia mensuret, & propterea aliquid sit de fide, quod in ipsa non continetur. Et hoc modo intelligi debet B. Augustini verba. nusquam enim dicit,Scripturam solam esse regulam, sed dicit, Scripturam esse regulam, ad quam examinari debent scripta veterum Patrum, vt ea recipiamus, quæ Scripturæ consona sunt; illa reiiciamus,quæ Scripturæ aduersantur.

Argumentum TERTIVM sumunt ex incommodo,quod secum ferunt traditiones. Si enim aperitur hæc porta, vt dicamus esse recipienda dogmata aliqua, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, dabitur occasio multis fingendi & introducẽdi in Ecclesiam multa falsa sub nomine traditionis. Nam videmus,olim etiam sanctissimos viros hoc modo fuisse deceptos. PAPIAS enim ex traditione fertur docuisse,regnum Christi futurum mille annorum post resurrectionem hìc in terris, cui fidem habuerunt Irenæus,Tertullianus,Lactantius, aliique permulti. Vide Euseb.lib.3.hist.cap.39. Præterea IRENAEVS lib.2.cap.39.& 40.ex traditione docet, Christum anno ætatis suæ quinquagesimo aut circiter passum esse: è contrario verò TERTVLLIANVS lib.contra Iudæos,cap.5.& CLEMENS Alexandrinus lib.1. Strõm.docent, Christum anno XXX. ætatis suæ esse passum, quæ omnes traditiones falsæ sunt.

RESPONDEO. Primò, si quid valeret hoc argumentum,non solùm traditiones,sed etiam Scripturæ reiiciendæ essent. Nam multi etiam libri falsi & perniciosi ornati fuerunt olim titulo librorum canonicorum, Petri, Pauli, Bartholomæi,atq; aliorum Apostolorum,vt patet ex Gelasio in Concilio LXX. Episcoporum;ex Hieronymo in lib.de viris illust.in Luc. Quocirca etiã 2.Thess.2. Paulus ait: *Ne terreamini neq; per sermonem,neq; per epistolam,tanquam per nos missam.* Quia nimirum & sermones viua voce,& epistolas scriptas nomine verorum Apostolorum promulgabant falsi Apostoli. Præterea PAPIAS errorem illum suum de mille annis non tam ex traditione non scripta, quàm ex Scriptura malè intellecta Euangeliorum,& Apocalypsis desumpsit,vt Hieron.docet in cap.49.Isa.&in cap.19.Matth. IRENAEVS quoq; ex traditione & ex Scriptura conatur probare,Dominum ad annũ ferè quinquagesimum peruenisse. Id enim probat ex illo Ioan.8. *Quinquaginta annos nondũ habes, & Abraham vidisti?* Denique TERTVLLIANVS & CLEMENS Alexandrinus ex sola Scriptura malè intellecta nituntur probare errorem suum. Frustrà igitur & temerè ista contra traditiones Kemnitius attulit.

Dico SECVNDO, istud incommodum,quod est commune traditionib.& Scripturis,non multũ obesse neq; veris traditionibus, neq; veris Scripturis. Est enim in Ecclesia auctoritas, & certa etiam via ac ratio discernendi veras traditiones & Scripturas à falsis: neq; vnquam publico iudicio Ecclesię receptus fuit liber aliquis apocryphus pro canonico, nec falsa traditio pro vera.

Argumen-

Argumentum QVARTVM. Proprium est hęreticorum, abscondere sua dogmata, ac dicere, Christum & Apostolos quædam palam omnibus prædicasse, quædam occultè quibusdam tantùm tradidisse. Siquidem IRENÆVS lib. 1. cap. 23. scribit de Basilidianis, quod asserant, non oportere ipsorum mysteria effari, sed in abscondito continere per silentium. Et cap. 24. de Carpocratianis: *Iesum*, inquit, *dicunt in mysterio discipulis suis & Apostolis seorsum loquutum, & illos expostulasse, vt dignis & assentientibus seorsum hæc traderent*. TERTVLLIANVS quoque libro de præscript. *Solent*, inquit, *dicere, non omnia Apostolos scisse; vel omnia quidem scisse, sed non omnia omnibus tradidisse*.

RESPONDEO, hæreticos esse simias Catholicorum, vt Cyprianus docet in epistola ad Iubaianum, & propterea velle etiam ipsos habere mysteria. Interest tamen inter mysteria illorum & nostra, quod eorum mysteria ideo secretum petunt, quia turpissima sunt, vt patet de illis ipsis gnosticis, qui ex semine viri, & menstruis mulierum conficiebant Eucharistiam, vt Epiphanius refert; quod etiam refert Augustinus de Manichæis, libro de hæresibus, capite 46. & similia constat esse mysteria Anabaptista-

A rum. Et idem est, quod ipsi volunt, ea secreta esse hominibus doctis, & solùm imperitis manifesta. De hoc enim arguunt Irenæus & Tertullianus veteres hæreticos, quod dicerent, Christum non tradidisse ea mysteria Apostolis, nec Apostolos suis successoribus Episcopis, sed nescio quibus aliis.

At mysteria nostra non traduntur solùm quibusdam, quia timeant lucem, sed vel quia non est opus, vt illa sciantur ab omnibus, vel quia nō sunt omnes capaces. Alioqui talia sunt, vt possint publicè prædicari. nihil enim, nisi purum & castum agitur ab Ecclesia. Et hoc puto voluisse Dominum, cùm ait Matth. 10. *Quod in aure audistis, prædicate super tecta*, nimirum si opus fuerit. Et Ioan. 18. *Ego palàm loquutus sum mundo, & in sy-*
B *nagoga, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus sum nihil*; id est, nihil dixi, quod non possit vbique dici, quod attinet ad veritatem & puritatem dictorum. cum quo tamen non pugnat, vt aliqua seorsim discipulis exposuerit.

Finis primæ Controuersiæ generalis.

LAVS DEO, VIRGINIQVE MATRI MARIAE.

SECVNDA

CONTROVERSIA GENERALIS,

DE CHRISTO CAPITE TOTIVS ECCLESIÆ.

QVINQVE LIBRIS EXPLICATA.

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

Liber primus de Christo.

Præfatio, De duplici genere hostium Diuinitatis Christi.

Liber secundus de Christo.

Liber tertius de Christo.

In quo tractatur Pars tertia, quæ est de carne eiusdem, siue de Incarnatione.

Liber quartus de Christi anima.

Liber quintus de Christo,

Qui est de Mediatore & eius merito.

LIBER PRIMVS DE CHRISTO.

PRÆFATIO.

De duplici genere hostium Diuinitatis Christi.

DE ECCLESIA VNIVERSA, QVÆ IN TERRIS, IN purgatorio, & in cœlis est, disputaturus, à Christo summo capite ac principe Ecclesiæ totius, initium faciẽdum esse duxi. Id enim ordo rerum tractandarum postulare videtur: tametsi non ignorem, à re omnium grauißima & difficillima principium me ducere. Nam, vt omittam rei ipsius, de qua nunc agendum est, præstantiam & magnitudinem, quæ tantum rebus omnibus, quas deinde tractaturi sumus, antecellit, quantum Ecclesiæ Catholicæ splendor & amplitudo ab immensa diuini numinis luce & maiestate superatur: Genus certè hostium tam varium ac multiplex in hac concertatione nobis occurrit, vt cum eo reliqui aduersarij nulla ex parte conferri posse videantur. Siquidem in aliis controuersiis, quasi præliis vtrinque indictis & proclamatis, hostes semper habebimus certos, notos, à fronte pugnantes, proprij Ducis insignia præferentes.

Iam verò in hac summa, quæ de Christo ipso instituitur, disceptatione, res nobis futura est cum exercitibus duobus, quorum alter ex iis constat, qui se id, quod sunt, hostes atque aduersarios esse, & signa conferre, atque aperto Marte pugnare profitentur: Alter est longè maior, ex proditoribus & insidiatoribus comparatus; qui partim symbolis, ac nominibus ementitis in castris nostris contra nos armantur: partim in insidiis absconditi delitescunt, vt in medio ardore prælij nos circumueniant, atque à tergo & lateribus adoriantur.

Et quoniam non parum ad victoriam refert insidias detegere, latebras aperire, ab amicis inimicos secernere, omnium denique hostium copias in conspectu habere, operæ pretium esse duxi, antequam ad ipsam dimicationem veniamus, castra hostium lustrare, præcipuorum Ducum nomina recognoscere, atque ad eos, si fieri poterit, eos omnes reiicere, qui castris nobiscum, animo cum aduersariis iuncti, sic in hostes tela conücere videntur, vt nos interim feriant, & mira arte, quæ pro nobis sumpserant, eadem in nos arma conuertant.

Ordiamur igitur, si placet, ab iis, qui Imperatoris nostri Christi Diuinitatem & Maiestatem oppugnant, & infelicissimo errore non se putant ad vnici Patris gloriam, vt eleganter August. ait, nisi per vnici Filij contumeliam peruenire. In his castris duo sunt agmina, & quasi cornua præcipua.

Primi agminis Dux atque Imperator est Michaël SERVETVS *Hispanus. is cùm esset iuuenis ferox atque audax, & in scholis Lutheranorum, quibus operam dabat, identidem repeti audiret, Verbum Dei non esse Patrum aut Ecclesiæ explicationi, sed spiritus solius testimonio atque iudicio alligatum, cœpit & ipse spiritum iactare, & eo spiritu admonente mirari, cur Lutherani cum Papistis de Ecclesia & Sacramentis tantopere contenderent, de Christo ipso litem nullam haberent, atque ita cùm dissentirent de corpore, de capite conuenirent. Maiora igitur moliri meditans, ac metuens ne ætas sibi ad faciendam fidem non parum obesset, annorum quippe erat solùm quinque & viginti, quod ætati videbatur deesse, prophetici nominis auctoritate & maiestate compensauit.*

Itaq; maxima tetri spiritus vbertate perfusus, summum se orbis terræ Prophetam nominauit, cuius appellationis testem habemus Caluinum in lib. 4. Instit. cap. 16. Hinc verò prophetica libertate assumpta, libros illos eodem spiritu aspirante effudit, quos inscripsit, De erroribus Trinitatis. quorum librorum summa hæc est, nullam esse in Deo distinctionem personalem, & Christum Dei Filium appellari, quod ex ipsa Dei substantia caro eius in vtero Virginis concepta & conformata sit; ita paucissimis verbis, & personarum Trinitatem destruxit cum Sabellio, & Christi naturas confudit, atque Incarnationem sustulit cum Eutychete.

Exitum verò si quis requirat, talem Seruetus inuenit, qualem eius impietas & scelera postulabant. Nam in media Geneuensium vrbe igni traditus, non constanter atque alacriter, vt sancti olim Martyres solebant, sed tam iniquo atq; impatienti animo supplicium pertulit, vt, Caluino ipso teste, qui historiam mortis eius conscripsit, magnis clamoribus, siue, vt ipse ait, magno boatu gladium flagitaret. Sed cùm in iudices planè inexorabiles incidisset, tandem aliquando est longissimo illo acerbissimoq; dolore consumptus, Anno M.D.LV.

Hunc ducem & principem sequuti sunt Georgius BLANDRATA, *Paulus* ALCIATVS, *Lelius* SOZINVS, *Franciscus* DAVID, *& omnis illa Ministrorum colluuies, quæ nunc in Transyluania erroris sui sedem constituit; & Ecclesiarum consentientium titulum sibi assumit. quæ quidem & publicis disputationibus, & libris etiã editis, omnes veteres Patres, omniaq; antiqua Concilia, & ipsum orbem terrarum, qui per annos M.D.LXXX. tres in Deo personas, duas in Christo naturas credidit, Tritheismi dãnare, Sophistices accusare, atq; ad Antichristum reiicere impudentissimè audet.*

*A*LTE-

ALTERIVS *agminis Princeps est Valentinus* GENTILIS *Italus. Hic primùm studio rerum nouarũ ex patria sua Consentia Geneuam ad Caluinum venit, fama Caluinianæ eruditionis, vt ipse dicebat, inprimis permotus, sed non diu inter discipulos, atque auditores se numerari passus est: cùm enim & ipse spiritu abundaret, & æquè ac Seruetus molestè ferret, quòd Ecclesiæ reformatæ adhuc in fide Trinitatis cum Papistis conuenirent, nec tamen Serueti discipulus dici, aut spiritum suum spiritui eius subiicere dignaretur, nouam excogitauit sententiam, quæ & cum Seruetiana non consentiret, & tamen penitus à Catholica discreparet.*

Itaque asseruit, veram esse in Deo non modò personarum, sed etiam naturarum Trinitatem, sic vt tres sint diuini ac sempiterni Spiritus, essentiali numerò differentes. Quæ sententia Philoponi quondam fuisse dicitur, si vera sunt, quæ de eius erroribus Suidas & Nicephorus scripta reliquerunt. Hunc igitur lapidem primum Valentinus offendit, sed cùm animaduerteret hanc Deorum Trinitatem nõ posse ex diuinis literis vlla ratione defendi, cùm nihil in Scripturis frequentius inculcetur, ac repetatur, quàm vnum & solum esse Deum, extra quem, præter quem, ante quem, post quem, cum quo nullus omnino sit alius Deus; mutata sententia paulatim ad Arianismum delapsus est. Nam, vt ex variis confeßionibus & prothesibus eius, quæ in manibus sunt, cognosci potest, Dei Patris proprium esse statuit, vt vnus & solus appelletur Deus, eumq; solum esse illum summum atque altißimum Deum, quem nobis paßim sacræ literæ prædicant. Atque hunc eundem solum Patrem esse ipsam veram essentiam, & naturam Diuinitatis. Porro Filium & Spiritum sanctum non eße essentiam diuinam, sed eßentiæ proles, & proles ipsa eßentia longè inferiores, atque, vt ipse loquitur, pro modulo generationis, vel propagationis definitas, atque circumscriptas.

Cùm igitur ille Geneuæ ab insano illo spiritu impulsus, in renouando Arianismo occupatus eßet, interim ab alio spiritu Caluinus agitur, vt se Valentino opponat, sic inter se dæmonibus colludentibus. Valentinus fit reus hæreseos apud tribunal hæretici magistratus. vbi metuens Valentinus Caluini seueritatem, & ad memoriam reuocans incendium illud formidolosum, quo in eadem vrbe, eodem auctore Caluino, Seruetus paulò antè perierat, vt tempori seruiret, errorem se suum agnoscere simulauit. Itaque ex sententia Iudicum ad pœnitentiam publicam damnatus, depositis vestibus, solo excepto indusio, nudis pedibus, detecto capite, facem accensam manu gestans, præeunte præcone, totam vrbem sic obiuit: deinde à magistratu supplex veniam petiit, librum ipse suum in ignem abiecit, ac iureiurando promisit, non abiturum se Geneua, nisi prius à magistratu veniam impetraret.

Sed præclarus iste Apostolus Arianus, postquam tam insigni palinodia & inconstantia renascentem Arianismum decorauerat, voluit etiam eundem ornare periurio. Quare Geneua clanculùm se proripuit, & cùm apud Gallos, Heluetios, Polonos, aliasq́ gentes Arianismum suum propagare conatus esset, & ad primum periurium, alterum ac tertium addidisset, tandem anno vndecimo à morte Serueti apud Bernam Heluetiorum à Zvvinglianis comprehensus, & capitis damnatus meritas suæ temeritatis pœnas dedit, qui tametsi, dum in vinculis & carcere seruabatur, se Martyrem primum suæ sectæ esse iactaret, ac diceret, Martyres ceteros pro Christi gloria mortuos, se autem primum omnium pro eminentia Dei Patris mortem oppetere, tamen, vbi nuntium mortis accepit, ita expauit atque expalluit, vt omnes omnino aditus supplicij euadendi quæsierit, paratus etiam doctrinam suam contemnere, si iudicum animos inflectere potuisset. Exstant acta publica Geneuensium in caussa Valentini, necnon integra historia de supplicio eiusdem à Bernensi Pastore conscripta. Ex quibus hæc pauca, quæ sunt commemorata, collegimus.

Neque verò feliciorem exitum sortiti sunt Gentilis Symmistæ, atque Collegæ, Matthæus GRIBALDVS, *Franciscus* LISMANINVS, *atque alij, de quibus multa Theodorus Beza, præfatione ad librum Caluini aduersus Gentilem. Siquidem* GRIBALDVS *peste correptus, atque ab omnibus desertus, vt canis interiit.* LISMANINVS *Apostata Franciscanus in puteum semet præcipitem dedit. Franciscus* DAVID *in vinculis agens, & in amentiam ac furorem versus ex hac vita migrauit. Vnus est* IACOBVS PALAEOLOGVS, *qui singulari Dei benignitate, anno M.D.LXXXIII. in vrbe Roma, post multas disputationes & colloquia, tandem ad sanitatem rediit, & omnibus erroribus publicè reuocatis, Ecclesiæ Dei reconciliatus est. Reliqui parentis sui Arij probrosam mortem imitati, infelicißimè perierunt.*

PORRO *genus hoc hominum tam apertè, tam liberè, tam audacter, tam impudenter Arianismum, vel eo peiorem Paulianismum, renouat, vt ipse* GENTILIS *trium personarum eiusdem essentiæ Trinitatem, nouum idolum, turrim Babel, Deum fictitium ac Sophisticum appellare non dubitauerit; Gregorius* PAVLVS *vnam Dei essentiam, siue vnum Deum in tribus personis, Satanæ stratagemata esse dixerit; Michaël* SERVETVS *(quod certè horret animus cogitare) Cerberum tricipitem, & tricorporem Gerionem sacrosanctam Trinitatem appellauerit; Georgius* NIGER *Symbolum Athanasij, Satanasij Symbolum appellandum censuerit; In publico colloquio Petricouiæ habito, Poloni Ministri Nicænum Concilium improbauerint; Athanasium, Augustinum, aliosq́ Patres Catholicos repudiauerint; Constantinum, Gratianum, Theodosium, pios Imperatores*

vituperauerint; & contrà dolere se dixerint propter casum Arij discipulorum in eodem Concilio damnatorum, ac demùm amplißimè laudauerint tam ipsum Arium, discipulosq́; eius, quàm Constantium Cæsarem fautorem Arianorum: Denique Franciscus Dauid (vt ex epistola Blandratæ refertur in confutatione iudicij Polonicarum Ecclesiarum) eò vsque progressus fuerit, vt diceret, sepeliendum esse Euangelium, & reuertendum ad Mosem, ad legem, & ad Circumcisionem: Mosen, & Mosis doctrinam esse lineam rectam; Christum autem Iesum, & eius doctrinam indirectam. Neque voce solùm & scriptis, sed etiam depictis tabellis fidem suam toti orbi terrarum testatam esse voluerunt.

Prodiit enim nuper tabula ex ipsorum officina, in qua Ecclesia Catholica instar magni ædificij depicta cernitur, in cuius tecto Lutherus sedet cum suis, tegulasq́; & lateres longè proiicit. Inde nudato iam tecto, Zvvinglius cum cohorte Sacramentariorum parietes magna vi demoliri pergit: sed ad fundamentum eruendum, atque adeò domum totam funditus euertendam ipsi Tritheistæ, nouiq́; Ariani armati malleis, & ligonibus, omniq́; genere ferramentorum diligenter incumbunt, obliti videlicet Euangelicam illam, atque fidelißimam Christi vocem: Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. *Sed de prioribus hostium copiis satis multa, ni fallor, dicta sunt.*

VENIAMVS *ad posteriores. Rem magnam, ac penè incredibilem dicturus sum, sed nolo mihi prius fidem haberi, quàm rem totam solis luce clariorem effecero. Consurgunt hoc tempore vndique Lutherani, Brentiani, Melanchthonici, Zvvingliani, Caluinistæ aduersus Tritheistas: per omnẽ Germaniam, Galliam, Poloniam, libri volitant contra Seruetum, contra Gentilem, contra Blandratam, contra Gregorium Paulum, contra Ministros in Polonia atque Hungaria, vel Arianos, vel Samosatenos; nouam hanc doctrinam, quasi signum quoddam in medio propositum confodiunt telis librorum suorum. Ex Geneua, Caluinus & Beza; Ex VVittenberga, Philippus Melanchthon; Ex Tiguro, Simlerus ac Bullingerus; Ex Berna, Benedictus Aretius; Ex Lipsia, Alexander Alesius; Ex Marpurgo, Andreas Hyperius; Ex Polonia, Stanislaus Sarnitius; Ex Hungaria, Petrus Melius. Aliis ex locis Ioannes VVigandus, Iacobus Scheckius, Franciscus Stancarus, & quis non? Atque hi omnes cum Papistis de Trinitate sentire, sex prima Concilia venerari, veteres Patres cum honore recipere, Sabellium, Samosatenum, Arium, Nestorium, Eutychetem, omnesq́; hæreticos detestari se dicunt. Quis igitur non mirabitur, si tam istos, quàm eos, quos ipsi pro magistris, & quasi Prophetis colunt, Erasmum, ac Lutherũ, vel Arianos, vel Sabellianos, vel Nestorianos, vel Eutychianos fuisse, demonstrare potuero?*

Incipiamus ab ERASMO,*quem Hungarici Ministri,in eo libro quem anno M.D.LXVII. Ioanni Regi obtulerunt, præcursorem Prophetæ sui Serueti non sine caussa nominauerunt. Erasmus igitur in scholiis Tomi III. epistolarum S. Hieronymi, Arianos dicit non tam hæresim docuisse, quàm schismata fecisse, cùm essent illi nostris numero ferè pares, eloquentia, doctrinaq́; superiores. En patronum egregium Arianorum, qui ab hæresi illos vindicat, & doctiores Catholicis facit. quid restabat aliud, nisi vt Arianos Catholicos, & Catholicos hæreticos diceret? Sed pergamus ad alia.*

Præfatione in libros Hilarij: Audemus (*inquit Erasmus*) Spiritum sanctum appellare Deum, quod veteres ausi non sunt. *O mendacium incredibile! Nónne Hilarius ipse, in quem præfaris, ad finem librorum de Trinitate Spiritum sanctum rem creatam esse negat? & si res creata non est, quid aliud, quæso, quàm Deus est? Nónne Athanasius in disputatione cum Ario; Basilius lib. de Spiritu sancto, cap.* 16. *Nazianzenus oratione in Neronem; Didymus in primo de Spiritu sancto; Ambrosius lib.* 3. *de Spiritu sancto, cap.* 2. *Augustinus lib.* 1. *contra Maximinum; Nyssenus in lib. quòd Spiritus sanctus sit Deus, & ceteri Patres omnes, & clarissimè, & frequentissimè Spiritum sanctum Deum nominant? Sed cetera videamus.*

Annotatione in illud Roman. 9. Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. *Mirum est quid non agat Erasmus, quò se non vertat, quid non moliatur, vt hoc telum de manibus nobis extorqueat. Primùm vocem* (Deus) *supposititiam vult videri. Deinde ait hunc locum non esse efficacem ad reuincendos Arianos. Denique sic optimè exponi posse docet, vt post illa verba:* Ex quibus est Christus secundum carnem; *interposito puncto, sequatur actio gratiarū,* super omnia Deus, *videlicet Pater,* sit benedictus in secula. *An poterat manifestius Arianam caussam suscipere defendendam?*

Annotatione in illud Ephes. 5. In regno Christi & Dei; Verùm, *inquit*, id aliàs admonuimus, Patrem ex consuetudine sermonis Apostolici significari, quoties Deus absolutè nominatur. *At hoc cùm fauet Arianis plurimùm, tum est falsum apertissimè. Certè enim, vt alia interim loca prætercam, Actor.* 20. *cum Paulus ait:* Regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo, *non Patrem, sed Filium Deum absolutè vocat.*

Annotatione item ad illud Philipp. 2. Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; *Primum cum Maximino Ariano exponit,* Non vsurpauit sibi cum Deo æqualitatem; *Deinde addit:* Scio magnos auctores, Hilarium, Augustinum, vt ceteros taceam, sic interpretari, Non rapinam arbitratus est, quòd esset æqualis Deo: Nam quod erat naturæ, non potuit esse rapinæ. cùm esset in forma Dei, hoc est, cùm verè

esset

esset Deus. atque hanc præcipuam habent clauam, qua conficiantur Ariani, qui solum Patrem verè volunt esse Deum. Atqui si veris agere fas est, quid magni tribuit Paulus Christo, si cùm Deus esset natura, intellexit id non esse rapinæ, hoc est, nouit seipsum? Illud autem compertum est, nusquam maiorem vim fieri Scripturis sacris, quàm vbi cum hæreticis agentes nihil non detorquemus ad victoriam, tametsi non video quid hic locus propriè faciat aduersus Arianos. *Quæso te, Erasme, si mercedem ab Arianis accepisses, poterásne diligentius caussam illorum agere? Augustini Catholicam explicationem refellis, Maximini Arianam amplecteris. Hunc locum præcipuam esse clauam Catholicorum contra Arium non negas, & tamen hanc ipsam clauam nihil valere dicis; quid ergo restat, vt dicas, nisi meliorem esse caussam Arianorum, quàm Catholicorum? Quid si tuam illam Annotationem his addamus, quam fecisti ad postremum caput epistolæ primæ sancti Ioannis? nónne eo loco totis viribus contendis verba Domini:* Ego & Pater vnum sumus; *& illa discipuli:* Et hi tres vnum sunt, *non de vnitate naturæ, cum omnibus Patribus, sed de vinculo charitatis, cum Arianis, intelligi debere? & in operibus sancti Augustini ad marginem libri primi contra Maximinum, vbi vna atque eadem asseritur Dei natura, quis notationem illam adiecit,* non vna numero, *nisi Erasmus? & quid manifestius dixerunt vnquam Tritheitæ?*

Sed mittamus Erasmum, atque ad Lutherum veniamus. Martinus igitur LVTHERVS *contra Iacobum Latomum scribens:* Anima mea, *inquit,* odit hoc verbum ὁμοούσιος. *Quid, quæso, vel sentiret, vel diceret aliud Arius, si ab inferis nunc existeret? Nam tota illa tragœdia, quæ Ecclesiam tot annis miserè vexauit, ac vastauit, propter hanc vnam vocem excitata est; cùm Patres Catholici nihil aliud suis libris & Conciliis conarentur, quàm hanc sententiam stabilire, quæ Christum homousion Patri esse docet. Hæretici contrà nihil aliud decem conciliabulis suis, igni quoque & ferro, armis & exercitibus molirentur, quàm vocem hanc eandem abolere.*

Sed audiamus inauditam calumniam & mendacium eiusdem Lutheri. In eodem contra Latomum libro affirmat, hanc ipsam vocem sancto Hieronymo displicuisse, quod nescio quid veneni latere in syllabis arbitraretur. Neque hoc Luthero per incogitantiam, aut lapsum calami excidisse putemus; id enim rursum repetit in libro de Conciliis, in hæc verba: Sanctus Hieronymus vehementer perturbatus lamentabiles literas scribebat ad Episcopum Romanum Damasum, & cupiebat expungi vocabulum ὁμοούσιος. *Quid faciemus hominibus istis, qui caussam non quærunt tueri suam, nisi fraudibus & mendaciis? Nam S. Hieronymus eo*

loco,

loco, quem Lutherus adducit, qui est in epistola priore ad Damasum de hypostasibus, in voce hypostasis, non in voce homousios, venenum latere dicit, quòd ea vox ambigua sit, & tam personam, quàm substantiam significare possit. Tantumq; abest, vt S. Hieronymo vox homousios displicuerit, vt potius solo metu, ne ea vox nobis eriperetur ab Arianis, tres hypostases dicere formidauerit. Itaque epistolam totam in hæc verba concludit: Obtestor beatitudinem tuam per crucifixum, mundi salutem, per homousion Trinitatem, vt mihi epistolis tuis siue tacendarum, siue dicendarum hypostaseon detur auctoritas.

Quid, quòd non solùm nomen homousios, sed etiam nomen Trinitatis Luthero displicuit, & ex Germanorum precibus illam precandi formulam submouit: Sancta Trinitas, vnus Deus, miserere nobis.

Quid, quòd non solùm Ario, sed etiam Nestorio & Eutycheti plurimum Lutherus fauit? Nam in magnis Postillis, in concione de Natali Domini, imperitos quosdam, ait, Christum facere hominem omnipotentem. Quid autem est aliud, non esse Christum hominem omnipotentem, quàm non esse Christum hominem Deum; sed duas esse in Christo personas, vt quondam impius hæresiarcha Nestorius prædicauit? In libro verò de Conciliis, part. 2. Mihi, *inquit,* paulò antè negotium fuit cum Nestorianis, qui pertinacissimè contra me disputabant, quòd Diuinitas Christi non possit pati. *Et infrà:* Oportet, *inquit,* dici, hic homo Christus, hæc caro & sanguis condidit cœlum & terram. *Certè nomina diuinitatis & carnis, nomina sunt naturarum, non personarum. ergo si Luthero diuinitas patitur, si caro cœlum & terram condidit, quis non videat à Luthero Christi naturas, cum Eutychete confundi?*

Ac, vt propensionem animi Lutheri in hos summos duos hæresiarchas planius perspiciamus, in illo eodem de Conciliis libro, Nestorium & Eutychetem ex inscitia solùm aliqua, & in modo loquendi lapsos dicit: nam alioqui vtrique zelum bonum, animum syncerum, & fidem rectam tribuit. Totam verò caussam tumultus, & tragœdiarum illo tempore excitatarum, in Episcopos Catholicos, Leonem videlicet & Cyrillum refert, & eò vsque tandem progreditur, vt dicat vereri se, ne in extremo iudicio aliqui hæretici sedeant iudices; & Episcopi, qui eos in Conciliis damnauerunt, in æternum pereant. tantum non apertè dicens, Nestorium & Eutychetem cum Christo iudices futuros; sanctos verò Cyrillum & Leonem, in æternum perituros. Non vacat mihi hæc portenta exagitare, nec est opus, cùm ipsa per se satis apertè clament. Vnum tantùm addam; Si Nestorius zelum tam bonum, & animum tam syncerum habuit, cur, vt Euagrius refert lib. 1. *cap.* 7. *historiæ suæ, viuenti Nestorio linguam totam vermes diuinitus immissi tam horribiliter corroserunt?*

Transeamus ad Melanchthonem. PHILIPPVS MELANCHTHON *in locis communibus anno XXXIX. in lucem editis, fol.* 8. Necesse est, *inquit*, in Filio aliquid esse diuinæ naturæ. *Et rursum, fol.* 10. Necesse est in Christo aliquam esse diuinam naturam. *Et in locis anni XLV. folio* 35. *de Spiritu sancto verba faciens:* Testatur, *inquit*, per Ioëlem Deus non mitti creatam agitationem, sed aliquid essentiæ Dei. Necesse est autem personam esse distinctam, quæ est aliquid Dei, & tamen non est Pater. *Philippo igitur aut multæ sunt naturæ diuinæ, & habent quod volunt noui Tritheistæ, aut certè multæ sunt partes diuinæ naturæ, quæ est antiqua illa hæresis, aliquanto Ariana absurdior: de qua sic olim Augustinus in libro de hæresibus, c.*74. Est, *inquit*, alia hæresis quæ triformem sic asserit Deum, vt quædam pars eius sit Pater, quædam Filius, quædam Spiritus sanctus. *Porro in locis eiusdem anni XLV. idem Philippus:* Non est quidē, *inquit*, lacerata, aut mortua diuina natura, sed fuit obediens Patri, quieuit, cessit iræ æterni Patris. *Quid clarius pro Ariana hæresi dici poterat? Nam si natura diuina Filij, Patri fuit obediens, certè non est vna Patris & Filij natura, nec est Deus Filius, Deo Patri æqualis. qua sententia nihil iucundius noui Ariani audire potuerunt.*

Sed iam si placet CALVINVM *inspiciamus. Is igitur in libro aduersus Gentilem, in refutatione decimæ protheseos, non veretur Valentino concedere nomen Dei* κατ' ὑπεροχήν, *id est, per excellentiam quandam soli Patri attribui. at si Pater est per excellentiam Deus, quomodo non maior est Filio? Rursum ibidem affirmat, non esse veritati contrariam sententiam illam Gentilis, Deum habuisse vim generandi Filium, ac propagandi Spiritum sanctum, quia voluit. at Deum quidem volentem, genuisse Filium, non absurdè dicitur: sed genuisse quia voluit, &, quod absurdius est, vim habuisse gignendi, quia voluit, quis, quæso, sanus diceret? ac si Filium suum Deus propterea genuit, quia voluit, non igitur necessariò genuit. non est igitur Filius Patri æqualis. Nam qua ratione fieri potest, vt qui potuit non esse, æqualis sit ei, qui necessariò semper est?*

Quid, quod in libro eodem idem Caluinus ait, Filium personæ respectu non nisi impropriè creatorem cœli & terræ nominari, Patrem autem propriè? quod quid est aliud, quàm Filium redigere in ordinem rerum creatarum? Estné hoc defendere, an prodere caussam fidei? patrocinari, an præuaricari? hæreticum refellere, an cum eo iocari, & ludere? Quid, quod ibidem ait, impropriam, ac duram esse locutionem Symboli Nicæni: Deum de Deo, lumē de lumine? *quod iam olim in Ario apud S. Vigilium his verbis Athanasius reprehendit:* Propriè Filius, *inquit*, propriè est Deus de Deo, lumen de lumine. *Iam verò in lib. Institutionum* 2. *cap.* 14. *verba illa Apostoli Pauli; Tunc & ipse Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia:*

ad vtramq; Filij naturam, videlicet diuinam & humanam, referenda esse contendit, nec animaduertere potuit, aut voluit, non posse naturam diuinam Filij Deo Patri subiectam intelligi, quin à Patris natura distincta, & ea longè inferior, atque adeo res creata esse intelligatur. His accedit, quod permulta Scripturæ loca, ac præsertim illum: Ego & Pater vnum sumus, *ita Caluinus hæretico more exponit, vt noui Samosateni in publica disputatione de sententia huius loci Caluinum iudicem appellauerint. Multa restant dicenda, ego tamen breuitati studere cupio; Itaque ceterorum errores indicabo potius, quàm explicabo.*

HENRICVM BVLLINGERVM *Zvvinglij successorem non puduit scribere in libro de Scripturæ, & Ecclesiæ auctoritate, tres esse in diuinitate personas; non statu, sed gradu; non subsistentia, sed forma; non potestate, sed specie differentes. Certè personas diuinas, gradu, forma, & specie esse differentes, vix Ariani ipsi dicere ausi essent.*

Iam verò PETRVS MELIVS, *is qui in Transyluania pro Lutheranis aduersus Blandratam, & Franciscum Dauidem totos decem dies publicè disputauit, in actione octaua sic ait:* Scriptura distinguit Filium Dei à Filio hominis. *Et rursum:* Distinguitur, *inquit*, Filius ille æqualis Patri ab eo qui non est æqualis.

Quod idem THEODORVS BEZA *confirmasse videtur, tum in libro contra Brentium de omnipotentia carnis Christi, tum in altero contra Andream Iacobi, de hypostatica vnione duarum in Christo naturarum. vbi apertißimè docet duas esse in Christo hypostaticas vniones, vnam carnis cum anima, alteram Dei cum homine. Quod quid est aliud quàm Nestorium iam dudum sepultum ab inferis reuocare?*

STANISLAVS SARNICIVS, *quem Caluinus in epistolis ad Polonos mirificè laudat, cùm in colloquio publico resideret, palàm asseruit, & scribi etiam imperauit, solam diuinam Christi naturam, Pontificem esse, & sacerdotem, humanam verò victimam, & sacrificium: ac propterea ratione officij, minorem esse Patre Filium, etiam in natura diuina. Atqui hæc ipsa verba legi possunt apud sanctum Augustinum in sermone Arianorum, propositione 33. Ita pulchrè nimirum Caluinistæ, dum Arianos nouos oppugnare se dicunt, Arianorum veterum & verba & sententias imitantur.*

IACOBVS SCHEGKIVS *Brentianus in libro contra Tritheitas tam egregiè fidem propugnat, vt tamen dici nolit tres esse in Deo hypostases, sed vnam tantùm cum tribus potentiis. At hoc non est vincere Arianos, sed vinci ac debellari à Sabellianis.*

IOANNES VVIGANDVS *in libro contra nouos Arianos, Lutheri sententiam approbat, ac defendit essentiam in diuinis generare, ac generari. Ex qua tamen sententia, velit nolit VVigandus, efficitur aliam Patris,*

aliam Filij esse naturam, cùm nihil poßit seipsum gignere, nihil à seipso generari poßit.

Quid iam de BRENTIO, SMIDELINO, KEMNITIO, *ac ceteris dicam, qui dum in Christi carnem, omnipotentiam, omnipræsentiam, omniáque diuina attributa conferunt, eam sine dubio cum diuinitate confundunt? Quid item de* STANCARO, *eiúsque sectatoribus, qui sic ad solum hominem Christum officium mediatoris referunt, vt duas in Christo personas distinguere, ac ad castra Nestorij transire velle videantur?*

Quid denique de TIGVRINIS, GENEVENSIBVSQVE *Ministris, qui tanto ardore in Stancarum inuehuntur, vt interim ad scopulum ipsi longè duriorem nauiculam suam allidant? Dum enim vtrique naturæ Christi mediatoris officia tribuunt, diuinam Christi naturam, & à Patris natura distinguunt, & rem creatam cum Arianis faciunt.*

*Q*VÆ *cùm ita sint, vides, credo, Lector, non minus hoc tempore cum Sabellio, Ario, Nestorio, Eutychete sentire Seruetum, Gentilem, Blandratam, & ceteros qui palam se eos sectari ac defendere profitentur, quàm Erasmum, Lutherum, Philippum, Caluinum, Bullingerum, Martyrem, Brentium, Bezam, Sarnicium, Schegkium, VVigandum, aliósque omnes qui eosdem se odisse ac detestari vociferantur. Sed si verè, & ex animo eos execrarentur, non possent etiam seipsos, doctrinámque suam non execrari, cùm id sanè negare non poßint, se illis ad progrediendum in castra Arianorum non modò occasionem aliquam dedisse, sed etiam portam latißimam patefecisse.*

Quid enim, quæso, Lutherani & Caluinistæ respondeant, si cum eis ita agant Tritheistæ. Cur nos filios vestros tanto furore, parentes, vexatis? Cur ferro & igni persequimini quos genuistis? Cur tam iniquo animo Euangelij vestri fructus colligitis? Nulli certè ex Papistis Ariani fiunt, sed quotquot Ariani sumus, ex vobis Lutherani & Caluinistæ, omnes prodiuimus. A vobis sanè, non à Papistis didicimus, nihil omnino credendum esse quod expreßè in sanctis literis non habeatur. Quia verò homousion, Trinitatem, essentiam, personam, relationem, proprietatem, in Scripturis expreßè non legimus, hæc omnia damnare coacti sumus. A vobis didicimus, neque Patrum, neque Conciliorum, neque totius Ecclesiæ, sed solius spiritus acquiescendum esse iudicio. Nobis autem hoc spiritus dictat, nec possumus salua conscientia aliud credere, vel dicere. A vobis didicimus, Papam Antichristum, Episcopos, Monachos, Papistas denique omnes ad Antichristi membra pertinere. Quis autem credat Antichristum de Christo rectè credere? ab Antichristo verum Christum prædicari? ergo si nobis constare vellemus, alium Christum quærere debuimus. A vobis denique, non à Papistis, didicimus, diuinitatem Filij Patri obedire, illi sacrifi-

care, & pati, & mori posse, aliáque sexcenta generis eiusdem. ex quibus profectò, nisi stipites essemus, omnia, quæ nunc docemus, colligere debuimus. Quid ad hæc respondere debeant Lutherani, ipsis cogitãdum relinquemus. Nos verò quæ nostræ partes sunt, Deo bene iuuante, operam dabimus, vt hæc tam blasphema, & horribilia dogmata, quæ fidem Christianam funditus euertunt, quæq; ad Mahumetismum viam sternunt, ac muniũt, quàm accuratissimè, ac luculentissimè fieri potest, refellamus.

Ordo disputationis de Christo.

Quinque erunt partes huius disputationis. PRIMA, *de Diuinitate Christi.* SECVNDA, *de Distinctione personali à Patre & Spiritu sancto.* TERTIA, *de Carne, siue Incarnatione Domini.* QVARTA, *de Anima eiusdem.* QVINTA, *de Officio Mediatoris.*

Ordo primæ quæstionis, quæ est; An Christus sit vnus numero Deus cum Patre & Spiritu sancto.

Quæstio hæc prima & maxima est inter omnes quæstiones de Christo. Habebit autem partes sex. Primò, explicanda erit sententia nouorum Samosatensium, qui Seruetum sequuntur. Secundò, explicanda est sententia nouorum Arianorum, qui sequuntur Valentinum Gentilem. Tertiò, probandum est vnam esse numero veram Diuinitatem, siue vnum tantum esse verum Deum. Quartò, Christum esse illum ipsum verum Deum. Quintò, Spiritum sanctum esse illum eundem verum Deum. Hinc enim sequitur, Christum esse vnum numero Deum cum Patre & Spiritu sancto. Nam quòd Pater sit verus Deus, omnes fatentur. Sextò, soluendæ sunt omnes obiectiones aduersariorum.

CAPVT PRIMVM.

Explicatur sententia nouorum Samosatenorum.

QVOD AD PRIMVM attinet. Auctor nouorum Samosatensium, fuit Michaël Seruetus, qui innotescere cœpit anno M. D. XXXII. teste Surio: Anno verò M. D. LV. Geneuæ combustus est. Sequuti sunt eum qui nunc in Transyluania præcipuè sedem habent, quorum Principes erãt Georgius Blandrata, qui adhuc viuit, & Franciscus Dauid, qui anno M. D. LXXX. cùm Christum negaret esse inuocandum, aut Ecclesiæ curam habere, à Principe Transyluaniæ ad perpetuos carceres damnatus fuerat, sed paulò pòst in phrenesim incidit, & post biduum extinctus est.

Sententia Seruetianorum tria docet, & composita est ex tribus antiquis hæresibus. PRIMO asserit nullam esse in Deo distinctionem personalẽ. Ita Seruet. li. 5. Trinit. pag. 189. & in responsione ad art. 1. & Ministri Transyluani lib. 2. cap. 4. Quod idem olim docuerunt Hermogenes, Praxeas, Noëtus, Sabellius. Quorum omnium meminit Augustinus lib. 1. de hæres. cap. 41. Ac deinde etiam Paulus Samosatenus, & Photinus, teste Hilario, lib. de Synodis. SECVNDO asserit Christum ante incarnationem nihil fuisse, nisi in mente Dei per ideam. Ita Seruetus lib. 3. Trinit. pag. 92. & Ministri Hungarici lib. 2. cap. 3. Quod idem olim docuerunt Ebion, & Cherinthus apud Irenæũ lib. 1. ca. 25. & 26. & deinde Paulus Samosatenus, ac Photinus apud Augustinum hæres. 44. & 45. TERTIO asserit Christo homini communicatam à Deo diuinitatem, non per generationem æternam, sed per vnctionem gratiæ, & inhabitationem, ac proinde posse Christum dici Deum, sed Deum factum & temporalem, non æternum. Ita Blandrata disputat. 6. Albana, & Ministri lib. 2. cap. 7. Quod idem olim docuit Nestorius apud Theodoretum lib. 4. hæret. fabul.

Ac in his quidem omnes noui Samosateni conueniunt. Dissident autem inter se de inuocatione IESV CHRISTI, & in tres quasi sectas diuisi sunt. Nam Franciscus DAVID, & multi ex Hungaricis Ministris docent, IESVM CHRISTVM non esse inuocandum, sed solum Patrem, qui solus est verus Deus, & solus hoc tempore curam Ecclesiæ gerit. Exstant theses de hac re Francisci Dauidis, & responsio eiusdem ad rationes Fausti Socini, qui theses illas confutauerat. Ipse autem Faustus asserit in confutatione iam allegata, Christum in precibus inuocari posse, sed tamen addit, maioris esse perfectionis ad Deum Patrem rectà accedere.

Denique GEORGIVS BLANDRATA in thesibus, & Ministri Poloni in iudicio, quod ediderunt de caussa Francisci Dauidis, docent, IESVM CHRISTVM non modò inuocandum esse, sed etiam debere inuocari: nec esse imperfectionem ad eum confugere. Accidit autem peropportunè hæc eorum dissensio, non solùm quia, vt ait sanctus Hilarius, bellum hæreticorum pax est Ecclesiæ, sed etiam quia vtraq; pars ad miras angustias redigi cœpit. Nam qui Christum inuocandum esse docent, proferunt plusquam quinquaginta testimonia Scripturæ, quibus aduersarios repugnare ostendunt; qui verò non inuocandum asserunt, certissima ratione demonstrant, aduersarios secum ipsos pugnare, quippe qui nolint inuocari Sanctos, quia non sunt Dij veri, & tamen Christum inuocari velint, quem iidem palàm affirmant non esse Deum verum.

CAPVT SECVNDVM.

Explicatur sententia nouorum Arianorum.

QVANTVM AD SECVNDVM. Sententia VALENTINI GENTILIS, & aliorum, qui eius comites, vel discipuli fuerunt, tria docet.

PRIMO, tres esse spiritus æternos, Patrem, Filium, Spiritum sanctum, essentiali numero differentes. ita docet ipse Gentilis prothesi 20. & 23. & refert hoc idem Benedictus Aretius initio historiæ de supplicio Valentini Gentilis. quæ sententia fuit olim Peratarum apud Theodoretum lib. 1. cap. 18. hæretic. fabul. Isti enim dicebant Trinitatem esse tres Deos, tres mentes, &c. Fuit etiam Ioannis PHILOPONI, vt referũt Suidas verbo Ioan. Grammaticus, & Nicephorus lib. 18. hist. cap. 48. qui etiam cap. 46. dicit, Philoponum tempore Phocæ Imperatoris vixisse circa annum Domini DC. IV.

Idem docuit quidam Gallus tempore sancti Anselmi circa annum Domini M. XC. aduersus quem scripsit ipse beatus Anselmus librum de in-

carnatione Verbi. Idem etiam circa annum M.C. XC. docuisse videtur ABBAS IOACHIMVS; asseruit enim tres personas non esse vnam rem, siue vnam essentiam numero, sed solùm per collectionem, sicut multi fideles dicuntur vna Ecclesia. Id patet ex Concil. Lateranensi sub Innocentio III. cap. 2. Denique eodem accessit, teste Bernardo Luceburgensi, RAIMVNDVS LVLLVS circa annum Domini M.CC.LX. qui docuit tres personas tres essentias esse.

SECVNDO, docuerunt Gentilis, & socij eius, has tres personas non esse æquales, sed Patrem longè esse eminentiorem ceteris, ita vt ipse essentiator, ceteri duo essentiati dici debeant. Ita Gentilis libr. Antidotorum, antidoto 3. fol. 26. vbi ait proprium esse Patris, vt appelletur vnus, & solus Deus. similia vide prothesi 8. 10. 22. 24. 38. & 40. itaque noui Tritheitæ iam à Philopono ad Arium declinauerunt. Arius enim primus fuit, qui Filium minorem Patre esse docuit, teste Epiphanio hæres. 69. Exortus est autem Arius circa annum Domini CCC. XXIV. teste Theodoreto, lib. 4. de hæret. fabul.

TERTIO, docuerunt Filium Dei non esse ex nihilo, neque in tempore genitum, sed ab æterno, & ex Patris substantia. Id habet Gentilis prothesi 11. & 21. quæ sententia fuit recentiorum Arianorum; nam vt S. Augustinus docet lib. 6. Trinit. cap. 1. posteriores Ariani Filium æternum esse concesserunt, tametsi contrarium senserat Arius. Vnde etiam Maximinus apud Augustinum lib. 1. confitetur Filium non ex nihilo, sed ex Patris substantia genitum, iuxta sententiam Concilij Ariminēsis. Non erit fortasse abs re, si aliquas ex prothesibus Valentini hîc subiiciamus, vt Lector nouorum Arianorū sententiam ex ipsis eorum verbis certius cognoscat.

Prothesis SEXTA. *Pater non est hypostasis, siue persona in vno Deo; sed, teste Apostolo, est vnus ille Deus, à quo omnia.* SEPTIMA. *Solus Pater est vnus Deus, id est, sine vllo principio, aut origine inuentus.* OCTAVA. *Solus Pater* αὐτόθεος*, id est, à nullo superiore numine essentiatus, sed à seipso Deus.* NONA. *Qui vnum Deum in tres proprietates, seu personas distinguit, vel sibi præstigias facit, vel necessariò vnius Dei substantiam diuidit, atq; discerpit.* DECIMA. *Deus habuit vim generandi, ac propagandi, quia voluit: ideoq; & λόγον ante secula genuit, & spiritū propagauit.* VNDECIMA. *Æterna λόγου substantia, principium & originem habet à Deo, quatenus genita, ac distincta sit, non quatenus sit, non enim est ex nihilo creata, aut de aliqua non exstante materia facta, sed de immensa substantia illius summi Dei genita.* VIGESIMA. *Genitus à genitore substantiali numero differt, non potestate, sententia, aut diuersitate naturæ.* XXI. *Vnus Deus, & λόγος eius duæ sunt eiusdem naturæ substantiæ intelligentes, id est, duo æterni spiritus consubstantiales, congruo gradu, ordine, & proprietate distincti.* XXII. *Plures spiritus immensæ substantiæ esse non possunt.* XXIV. *Solus Pater est spiritus* ἀγέννητος*, vniuersitatis auctor, immensaq; substantia:*

A *Filius verò spiritus est ex Deo ineffabiliter genitus, paternæ voluntatis exequutor, ac pro generationis modulo circumscriptibilis genitus.* XXXIII. *Confusio trium in vnum, & eundem numero spiritum, fundamentum, & origo omnium errorum fuit.*

CAPVT TERTIVM.

Deum vnum numero esse, ex Scripturis & Patribus demonstratur.

QVANTVM ad TERTIVM, probanda est vnitas numerica Dei contra Peratas, Philoponum, Ioachimum, & huius temporis Tritheitas.

B Probatur PRIMO Scripturis, in lege Deut. 4. *Dominus*, inquit Moses, *ipse est Deus, & non est alius præter vnum.* Et paulò pòst: *Scito ergo hodie, & cogitato in corde tuo, quòd Dominus est Deus sursum, & in terra deorsum, & non sit alius.* Cap. 6. *Audi Israël, Dominus Deus noster, Dominus vnus est.* Et cap. 32. *Videte quod ego sim solus, & non est alius præter me.* Nec possunt hæc referri ad vnitatem specificam: nam qui loquitur in Scripturis non est Deus vniuersalis, neq; ipsa species Dei, sed est Deus quidam singularis, vt patet, cùm sola singularia sint in re, & loquantur, atque agant. At singularis Deus falsò dicit se esse vnum & solum Deum, & præter se non esse alium, si inueniuntur alia indiuidua eiusdem speciei. Nec enim verè dicere potuisset Adam, C postquam filios genuerat; Ego sum solus homo, præter me nullus est homo, &c.

Idem probatur ex libris historialibus 1. Reg. 2. *Non est sanctus vt est Dominus, neque enim est alius extra te.* 3. Reg. 8. *Deus Israël, non est similis tui Deus in cœlo desuper neque in terra deorsum.* At quare Deus Israël non habet similem, si sunt duæ aliæ indiuiduæ naturæ sub eadem specie? IDEM probatur ex Psalmis. Psalm. 17. *Quis Deus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum?* Psal. 82. *Tu solus altissimus in omni terra.* Psalm. 85. *Tu es Deus solus.* IDEM ex Prophetis. Isai. 43. *Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Ego sum, Ego sum Dominus, & absque me non est Deus.* Et cap. 45. *Ego Dominus & non est amplius, extra me non est Deus.* D Et infrà: *Nunquid non ego Dominus, & non est vltra Deus absque me? Deus iustus & saluans non est præter me.* Similia passim docent omnes Prophetæ. IDEM ex Sapientialibus. Sapient. 12. *Non enim est alius Deus quàm tu.* Eccles. 1. *Vnus est altissimus.* IDEM patet ex Euangelio, Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Marc. 12. *Vnus est Deus, & non est alius præter eum.* Ioan. 17. *Vt cognoscant te solum verum Deum.* Est enim sensus, Tu habes Deitatem, quæ sola est vera Deitas. non ergo inuenitur alia Deitas. DENIQVE ex Apost. 1. Corinth. 8. *Scimus quod nullus est Deus, nisi vnus.* Item ibidem: *Nobis vnus est Deus.* Galat. 3. *Mediator vnius non est, Deus autem vnus est.* Ephes. 4. *Vnus Deus & Pater omnium.* 1. Tim. 2. *Vnus Deus, vnus & Mediator Dei & hominū.* 1. Tim. 6. *Qui*

solus

ſolus eſt potens Rex Regum, & Dominus dominantium.

Porro ex his omnibus & ſingulis locis apertè colligi, vnum numero eſſe verum Deum, non vnum ſpecie, ex ſimilibus loquutionibus poteſt intelligi. Non enim de vno aliquo homine, rectè diceremus, iſte eſt ſolus homo; aut, iſte ſolus eſt verus homo; aut, præter iſtum nullus eſt homo; aut, iſte homo & nemo alius. cuius rei non poteſt reddi alia cauſſa, niſi quia natura humana non eſt in vno ſolùm indiuiduo, ſed in multis. Rectiſsimè autem de Sole, cui vna tantùm natura indiuidua eſt, dicimus, iſte ſolus eſt verus Sol, vnus eſt in mundo Sol, præter eum non eſt alius Sol, &c.

B Secvndo, probatur ex Patribus. Ac Primùm omnes Patres paſsim dicunt, eſſe vnum Deum, vt Ivstinvs libro de recta fide, Avgvstinvs lib. 1. contra Maximinum, & alij. Et de hoc non eſt dubium; ſed quia poſſent reſpondere, Patres dum dicunt, vnum eſſe Deum, loqui de vnitate ſpecifica, non numerica, propterea multis modis ex doctrina Patrum demonſtrabimus, vnum numero eſſe Deum.

Primo, ſi multa eſſent indiuidua diuina, vt illi volunt, poſſent quidem illa dici vnus Deus, id eſt, vna ſpecies diuina, ſicut Porphyrius dicit cap. 2. plures homines ſunt vnus homo, id eſt, vna ſpecies humana, at non poſſet tamen negari, quin etiam rectè dicerentur plures Dij, ſicut rectè dicimus, Adam, Abel, & Cain ſunt tres homines; At Patres perpetuò negant, tres perſonas eſſe tres Deos, vnum igitur numero Deum eſſe volunt. Quod negent, patet ex Athanasio in Symbolo: *Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus ſanctus; & tamē non tres Dij, ſed vnus eſt Deus.* Cyrillvs lib. 9. in Ioan. cap. 30. *Eadem*, inquit, *ſubſtantia Deitatis eſt, quare non tres, ſed vnum Deum prædicamus.* Basilivs ſcripſit orationem in eos, qui calumniantur nos, quòd tres Deos dicamus. Nissenvs librū ſcripſit ad Ablabium, non oportere dicere tres Deos. Avgvstinvs lib. 2. contra Maximinum, ca. 1. *Tene*, inquit, *cum Catholica fide, Patrem quidem non eſſe, qui Filius eſt; & Filium non eſſe, qui Pater eſt. At Deum eſſe Patrem, & Deum eſſe Filium: veruntamen ambos ſimul, non duos Deos eſſe, ſed vnum.* Et ibidem dicit, Arianos non auſos eſſe dicere duos Deos, licet hoc ſentirent: *Sed*, inquit, *duos Deos à vobis coli, quamuis non negaueris, tamen non es auſus confiteri. Senſiſti enim, duos Deos eſſe colendos, Chriſtianas aures ferre non poſſe, &c.* At cur nō poſſunt id ferre Chriſtianæ aures, ſi verè ſunt duo Dij numero? Ambrosivs lib. 1. de fide, cap. 2. *Deus in Deo eſt, ſed non duo Dij.* Et ibidem ſæpius repetit, idem omnino eſſe Patris & Filij Diuinitatem. & addit, naturam ipſam clamare vnū eſſe Deum, ſicut vnus eſt mūdus. Similia in omnibus Patribus inuenientur.

Secvndo, Patres negant, numerum inueniri in Diuinitate, & ſolùm in proprietatibus perſonalibus eum admittunt: At certè non poſſe Diuinitatem numerari falſum eſſet ſi Diuinitas non

A eſſet vna numero. Nazianz. orat. 3. de Theologia: *Tria hæc*, inquit, *vnum, ſi Diuinitatem ſpectes; & vnum tria, ſi proprietatum rationem habeas.* Fvlgentivs de fide ad Petrum, cap. 1. *Trinitas*, inquit, *ad perſonas refertur, Vnitas ad naturam.* certè Trinitas iſta numerica eſt, non ſpecifica, etiam ſecundum aduerſarios, ergo opponitur vnitati numericæ. Athanasivs in Symbolo: *Fides autem Catholica hæc eſt, vt Vnitatem in Trinitate, & Trinitatem in Vnitate veneremur*: & ſtatim explicat, Trinitatem eſſe perſonarum, Vnitatem diuinitatis. Basilivs epiſt. 141. ad Cæſarium, dicit, ab eſſentia Dei omnem numerum reiiciendum. Vbi tamen nota, quod cùm dicit, Deum non eſſe vnum numero, vult dicere, Deum non eſſe compoſitum, ita vt contineat in ſe numerum verum ex multis vnitatibus conſtantem. Nissenvs in libr. de Trinitat. ad Euſtachium: *In multitudinem*, inquit, *extendere numerum Deitatum, eorum duntaxat eſt qui laborant errore multitudinis Deorum.* Ambrosivs lib. 1. de fide, cap. 2. *Vnitas poteſtatis excludit numeri quantitatem, quia vnitas numerus non eſt.* Hormisda in epiſtola ad Iuſtinum, cap. 2. *Etſi*, inquit, *admittit numerum ratio perſonarum, vnitas tamen non admittit eſſentiæ ſeparationem.* Concilium Toletanvm XI. cap. 1. *In relationibus perſonarum numerus cernitur, in diuinitatis verò ſubſtantia, quid enumeratum ſit non comprehenditur.* Anastasivs Antiochenus lib. 1. de rectis dogmatibus: *Trinitatem*, inquit, C *dicimus non eſſentiarum, ſed perſonarum. vnum enim Deum glorificamus, non numero perſonarum, ſed natura. quod enim eſt Dei, hoc prorſus vnum numero eſt.* Et infrà: *Itaque ſancta Trinitas eſſentia quidem vnus Deus eſt, numero autem Trinitas.* Vide libros huius auctoris in Bibliotheca ſanctorum Patrum, Tom. 8.

Tertio, Patres ſæpe vocant Deum ſingularem, aut naturam eius indiuiduam. Ivstinvs in li. de Monarc. Dei, probaturus vnum eſſe Deum: *Ex Poëtis gentilium*, inquit, *ac primus Æschylus de Deo ſingulari vocem protulit.* Et ex ipſo titulo libri de Monarch. Dei, ſatis oſtendit Iuſtinus, ſe vnum Deum ſingularem agnoſcere. Monarchia enim non poteſt dici regimen multorum eiuſdem ſpeciei, ſed vnius ſingularis tantū. Item Athenagoras in apol. pro Chriſt. *Sed cùm ratio*, inquit, *& profeſſio noſtra Deum ſingularem, & vnum celebret, &c.* Nazianz. orat. ad Euagr. de Diuin. *Indiuidua*, inquit, *ſummi numinis natura eſt.* Avgvst. li. 1. cōt. Maximi, circa mediū: *Pater, Filius, & Spiritus ſanctus vnum ſunt propter indiuiduā eandemq́; naturam.* Ambrosivs li. 1. de fide, c. 2. *Cùm igitur*, inquit, *pluit Dominus à Domino, vnitatē diuinitatis agnoſce; operationis enim vnitas non facit pluralem Diuinitatem.*

Qvarto, Patres non ſemel negant, Deum eſſe vnum ſpecie. Cyrillvs lib. 11. in Ioan. cap. 20. in fine, poſtquam dixerat, Apoſtolos inter ſe conſubſtantiales eſſe, & ſimiliter Patrem & Filium inter ſe, addit: *Licet conſubſtantialitas non æquali ratione de nobis, ac de Patre, & de Filio dicatur.*

At de nobis verè & propriè ſpecificè dicitur conſubſtantialitas, igitur de diuinis perſonis nō ſpecificè, ſed numericè dicitur. AVGVSTINVS lib. 7. Trinit. cap. vlt. quærit; An eſſentia diuina ſit genus, an ſpecies, & vtrumque negat. idque propter duas rationes. Primò, quia tametſi genus, vt animal, diuidatur in ſpecies, hominem, equum, leonem: & ſpecies, vt homo, diuidatur in indiuidua, Abraham, Iſaac, Iacob, & ceteros homines ſingulares: tamen vnum animal & vnus homo ſingularia ſunt, nec poſſunt diuidi in inferiora; at eſſentia Dei dicitur vna eſſentia, & Deus dicitur vnus Deus. igitur Deus in plura indiuidua non diuiditur. Secundò, quia tres homines plus valent, quàm duo, & duo quàm vnus; at non plus ſunt in Deo tres perſonæ, quàm duæ, vel vna; non igitur tres perſonæ ſunt tres Dij eiuſdem ſpeciei.

QVINTO, Patres dicunt eſſe myſterium ineffabile, quomodo tres perſonæ ſint vnus Deus. at ſi eſſent vnus Deus ſpecie, nullum eſſet myſterium. NAZIANZ. in orat. ad Euagrium, conatur oſtendere multis ſimilitudinibus, quomodo vna & ſimplex natura Dei ſit communis tribus. At nulla quæſtio eſſet, ſi natura diuina eſſet vna ſpecie. Idem oratione in Neronem, ſeu Maximum, ſecundum alios: *Nunc verò*, inquit, *ſatis habe docere Trinitatem in Vnitate, & Vnitatem in Trinitate, cuius & diuiſio & coniunctio planè admirabilis ſit*. AVGVSTINVS libr. 1. in Maximinum, ante medium: *Ipſe*, inquit, *Trinitatis ineffabilis & excelſa coniunctio vnum Deum oſtendit, vnum Dominum*. Idem lib. 7. Trinitat. cap. vltimo, poſtquam diu diſputauit, quomodo tres perſonæ ſint vna eſſentia, & remouit omnes ſimilitudines, concludit: *Si intellectu capi non poteſt, fide teneatur*.

SEXTO, Patres, vt BASILIVS oratione contra Sabellium & Arium. NAZIANZ. orat. de natali Domini. AMBROSIVS lib. 1. de fide, cap. 1. & 2. dicunt, Sabellium ad Iudæos, Arium ad Paganos pertinere: Eccleſiam verò mediam viam tenere, quæ nimirum nec vnam perſonam credat cum Iudæis, nec plures naturas cum Gentilibus. At Eccleſia non verè medium tenebit, ſi naturam diuinam multiplicet; ſic enim nihil cōmune habebit cum Iudæis, & planè conueniet cum Gentilibus, quorum plerique Deos eiuſdem ſpeciei colebant, vt Iouem, Martem, Mercurium, &c. ADDE, quod Patres docent, Gentiles etſi vulgò plures Deos colerent, tamen vnum Deum naturaliter cognoſcere potuiſſe, ſicut re ipſa Philoſophi vnum Deum cognouerūt, & ea ex parte quaſi naturaliter Chriſtiani fuerunt; at ſi Patres de vno Deo, non numero, ſed ſpecie loquerentur, nihil dicerent, nam vulgus Deos cœleſtes non ſolùm eiuſdem ſpeciei, ſed etiam conſanguineos faciebat. Vnde eſt illud Virgilij tam crebrò repetitum, & ex Homero deſumptum: *Diuûm Pater atque hominum Rex*.

Patet hoc inprimis ex teſtimoniis plurimis & clariſsimis veterum Poëtarum, ex quibus IVSTINVS librum de Monarchia Dei compoſuit; & in apologia ad Antoninum dicit, Socratem & Platonem fuiſſe in hac parte Chriſtianos. ATHENAGORAS idem oſtendit, adducens etiam teſtimonia multa veterum Ethnicorum in apologia pro Chriſtianis. IRENÆVS lib. 2. cap. 5. dicit, ab omnibus poſſe naturaliter cognoſci vnum eſſe Deum. TERTVLL. in apologet. cap. 17. dicit, etiam cultores idolorum, cùm in anguſtiis ſunt, attollere oculos ad cœlum, & oblitos Deorum, vnum Deum naturaliter inuocare. Idipſum docet Cyprianus tract. 4. de vanitate idolorum. ARNOBIVS lib. 2. contra Gentes: *Da*, inquit, *verum iudicium, & hæc omnia circumſpiciens, quæ videmus, magis an ſint Dij ceteri dubitabit, quàm in Deo cunctabitur, quem eſſe omnes naturaliter ſcimus, ſiue cùm exclamamus; O Deus, ſiue cùm illum teſtem Deum conſtituimus improborum, & quaſi nos cernat, faciem ſubleuamus ad cœlum*. Et li. 3. contra Gentes dicit, multos Græcos & Latinos Gentilium confutaſſe Deorum multitudinem, & in iis Ciceronem, in libro de natura Deorum, tam efficaciter demonſtraſſe, non poſſe eſſe plures Deos, vt non defuerint, qui putarent, ex Senatuſconſulto eos libros aboleri debere. LACTANTIVS libr. 1. cap. 3. neminem eſſe dicit, qui ſi rationem conſulat, non vnum Deum eſſe intelligat: & probat toto libro ex Platone, aliiſque Philoſophis. Similia vide apud Clementem in exhortatione ad Gentes. Euſebium lib. 11. præparat. cap. 9. & Theodoretum lib. 2. de curan. Græcorum affect.

Denique PAVLVS OROSIVS lib. 6. hiſt. cap. 1. dicit, communem ſententiam ſapientium eſſe, vnum eſſe ſolum & verum Deum, ceteros autem, qui dicuntur Dij, nihil eſſe, niſi vnius illius ſeruos & miniſtros. Quod idem ferè ſcripſit PRVDENTIVS in ἀποθεώσει:

Conſule barbati deliramenta Platonis,
Conſule & hircoſos Cynicos, quos ſomniat, & quos
Texit Ariſtoteles torta vertigine neruos;
Hos omnes, quamuis anceps labyrinthus & error
Circumflexus agat, quamuis promittere & ipſi
Gallinam ſoleant aut gallum, clinicus vt ſe
Dignetur praſtare Deus morientibus æquum,
Cùm ventum tamen ad normam rationis & artis,
Turbidulos ſenſus, & litigioſa fragoſis
Argumenta modis concludunt numen in vnum.

TERTIO probatur rationibus. PRIMA ratio, Deus eſt ſummum ens, vt patet Exodi 3. *Ego ſum qui ſum*. Igitur Deus eſt ſummè vnus. Nam vnum eſt paſsio entis, & proinde quò aliquid eſt magis ens, eſt etiam magis vnum. Item, quò aliquid perfectiùs habet eſſe, eò longiùs abeſt à non eſſe, & proinde à diuiſione, quæ eſt via ad non eſſe: ergo Deus eſt vnus non ſpecie, ſed numero. Nam hæc eſt maxima vnitas, quæ non eſt vlterius diuiſibilis.

SECVNDA, Deus eſt ſuum eſſe, vt patet tum ex eodem textu Exodi 3. *Ego ſum qui ſum*; tum etiam, quia Deus omnium conſenſu caret omni

compositione. ergo in Deo idem est esse & essentia. ergo Dei natura non est multiplicabilis, & diuisibilis in plura indiuidua: nam esse proprium vnius, non potest vllo modo diuidi, vt conueniat pluribus, sed esse huius Dei, est ipsa essentia Dei, ergo nec essentia Dei est vllo modo diuisibilis in plures.

Dices; Argumento hoc tantùm probari, non posse essentiam huius Dei multiplicari, non autem essentiam Dei in communi. Respondeo, probari etiam de essentia Dei in communi. Pro quo nota, *esse*, siue *existentiam*, non esse aliquid abstrahibile ab inferioribus, vt est natura, nec esse aliquid contrahibile per differentias, aut contrahens instar differentiæ: sed esse ipsam actualitatem omnium quæ sunt in re. Ex quo fit, vt in creaturis, in quibus non est idem omnino esse & essentia, possit multiplicari vnum sine altero: potest enim abstrahi à singularibus natura cõmunis, remanente vnicuique singulari sua existentia. At in Deo, vbi est omnino idem esse & essentia, sicut est proprium huius Dei esse hunc Deum, ita est proprium, esse Deum, nec potest abstrahi natura communis.

Tertia, Deus est altissimus, vt Scripturæ passim docent, Psalm. 82. *Tu solus altißimus.* Eccle-siast. 1. *Vnus est altißimus.* Ergo vnus tantùm. nam si plures essent, vel essent æquè alti, & sic nullus qui supra omnes; vel vnus altior ceteris, & sic ille solus esset vnus Deus verus.

Quarta, Deus est vltimus finis omnium rerum, Prouerb. 16. *Vniuersa propter semetipsum fecit altißimus.* Et Apoc. 1. *Ego sum α & ω, principium & finis.* Vnus igitur tantùm est Deus. Nam si plures essent Dij, vel referrentur omnes ad vnum, & ille tantũ esset verus Deus; vel non, & tum nullus esset vltimus finis omnium.

Quinta, Deus est infinitus in essentia, potentia, sapientia, &c. Ergo vnus numero; nam infinitum omnia comprehendit. Psalm. 144. *Et magnitudinis eius non est numerus.*

Sexta, Si plures Dij, vel sine principio sunt omnes, vel vnus ab alio: Primum est impossibile, quia tunc essent multa principia prima disparata, & in varias partes mundum distraherent, saltem, quia non necessariò conuenirent in vna eademque voluntate; sed posset vnus vnum, alius aliud velle. Vnde etiam Ethnici vocabant Iouem Deorum parentem. Si est vnus ab alio, vel creatione, vel generatione. Si primum, ergo secundus est creatura. Ergo non est Deus. Atque hinc videlicet Ariani recentiores, & Tritheitæ non audent dicere, Filium esse creatum, cùm Deum esse velint: Quamquam secum ipsi pugnant, cùm increatum Deum faciunt, & tamen alium Deum à Deo vero esse volunt. Si secundum, vel dedit totam substantiam, vel partem; si partem, ergo partibilis Deus; si totum, ergo habent eandem Deitatem numero.

Septima, Deus est Rector mundi: *Tua au-*
A *tem, Pater, prouidentia cuncta gubernat.* Sapient. 14. At simplex Monarchia est optimum regimen, quando inueniri potest Princeps bonus, & sapiens, vt patet consensu omnium; id enim docent ex Christianis, Ivstinvs oratione parænet. ad Gentes. Cyprianus tractat. 4. vbi etiam probat, Deum esse vnum, hoc argumento, quia Monarchia est optimum regimen. Athanasius oratione contra Idola. Chrysostomus homilia vltima in epistolam ad Hebræos. Gregorius lib. 4. epist. 52. Ex Iudæis, Philo libro de confusione linguarum. Ex Gentilibus, Plato in politico. Aristoteles lib. 8. de moribus, cap. 10. & in 12. Metaph. Plutarchus in opusculo de formis Reipublicæ.
B Homerus in 2. Iliados. Isocrates in Nicocle. Herodotus libro qui dicitur Thalia. Ioan. Stobævs serm. 45. vbi & alios permultos adducit. Deus igitur Monarcha est, id est, vnus & solus summus Princeps omnium rerum creatarum; Ac proinde vnus & solus verus Deus.

Atque ex his intelligi debent loca quædam Patrum, quæ alioqui paulò duriora esse videntur. Nam Basilius, Nyssenus, & alij interdum comparant tres diuinas personas tribus hominibus, aut tribus Angelis. Sed nihil aliud docere volunt, quàm esse tria vera supposita, siue personas eiusdem naturæ. Porro naturæ identitatem longè esse maiorem in tribus diuinis personis, quàm in tribus hominibus, aut in tribus Angelis, etsi
C Patres illi non vbique dicant, tamen nunquam negant, & alicubi etiam dicunt, vt suprà ostendimus.

CAPVT QVARTVM.

Diuinitas Filij Dei asseritur.

Qvantvm ad Quartum, probandum est, Filium Dei esse verum Deum, & proinde vnum numero Deum cum Patre. Nam Patrem esse verum Deum, nemo negat, & patet ex illo Ioannis decimo septimò: *Vt cognoscant te solum Deum verum.* Est autem hoc diligentissimè probandum; nam id negant hoc tempore tam noui Ariani, quàm noui Samosateni, & præterea omnes
D Iudæi, & Mahumetani. Proferemus nouem Classes argumentorum. Primam, ex Testamento veteri & nouo. Secundam, ex veteri. Tertiam, ex nouo. Quartam, ex nominibus Dei. Quintam, ex operibus. Sextam, ex attributis. Septimam, ex Patribus. Octauam, ex Sybillis. Nonam, ex miraculis.

Prima Classis ex vtroque Testamento.

Primo afferemus testimonia, quæ habentur in Testamẽto veteri, de vnico & vero Deo Israël, & in Testamento nouo exponuntur de Christo. ad quod argumentum nulla fingi potest solutio. Numer. 21. *Loquutus est*, inquit Moses, *populus contra Dominum & Mosen, & ait; Cur eduxisti nos de Ægypto, &c. Quamobrẽ*

Dominus immisit in populum ignitos serpentes, &c. Hîc omnium consensu agitur de vero & summo Deo, quem soli Iudæi nouerant: Et Seruetiani & Gentilistæ habent hoc pro axiomate, Deum Israël esse verum Deum, & eum esse solum Patrem. At 1. Corinth. 10. Paulus ait, illum ipsum Deum, esse Christum: *Neque tentemus*, inquit, *Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt.* Igitur oportet, Christum esse Deum verum, & vnum omnino Deum cum Patre.

Secundus locus est Exod. 20. & Iudæ epist. Nam Exod. 20. dicitur: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi de terra Ægypti.* & Deuter. 32. *Dominus solus Dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus.* At Iudas ait: Iesus *populum de Ægypto saluans, secundò eos, qui non crediderunt perdidit, Angelos autem, &c.* Notauit hoc argumentum etiam Beda in hunc locum.

Tertius locus Psalm. 67. dicitur de Deo Israël: *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium: Dominus in eis in Sinai in sancto. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus.* Et hoc idem Paulus tribuit Christo ad Ephes. 4. *Vnicuique nostrûm*, inquit, *data est gratia secundum mensuram donationis Christi, propter quod dixit; Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.*

Quartus & Quintus locus Psalm. 96. *Adorate Deum omnes Angeli eius.* Psalm. 101. *Tu Domine initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autem permanes, &c.* Vtrumque locum Paulus applicat Christo, Hebr. 1. vbi illum probat maiorem esse Angelis, quia iuxta Psalm. 96. Angeli iubentur adorare Christum, & iuxta Psalm. 101. Christus dicitur creator cœli & terræ; quod Angelis nullo modo conuenit.

Sextus locus Isaiæ 6. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum; & ea, quæ sub ipso erant, replebant templum. Seraphim stabant super illud: sex alæ vni, & sex alæ alteri; duabus velabant faciem, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum; Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabbaoth, plena est omnis terra gloria eius.* Et infrà: *Et dixit Dominus ad me, dic populo huic, excæca oculos ipsorum, & cor eorum aggraua, &c.* Non potuit clarius describi maiestas summi Dei. Et quamuis aduersarij soli Patri hoc tribuant, tamen Ioannes cap. 12. exponit de Christo. Nam posteaquam posuit verba illa cap. 6. Isaiæ: *Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, &c.* Subiungit: *Hæc dixit Isaias quando vidit gloriam eius, & loquutus est de eo.* Quare idē Ioannes Apocalyp. 4. dicit, se audiuisse clamantes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui est, qui erat, & qui venturus est.* At quis venturus est, nisi Christus?

Septimus locus Isaiæ. 8. *Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor vester, & ipse terror vester: & erit vobis in sanctificationem, in lapidem autē*

A *offensionis, & petram scandali duabus domibus Israël, in laqueum, & in ruinam habitantibus Hierusalem, & offendent plurimi, & cadent & conterentur.* Hîc apertissimè, etiam Iudæis omnibus consentientibus, vocatur summus Deus, & Dominus exercituum, quibusdam sanctificatio, quibusdam lapis offensionis, petra scandali, laqueus & ruina.

At hoc ipsum tribuunt Christo Lucas, Petrus, Paulus. nam Luc. 2. Simeon de Christo dicit: *Positus est hic in ruinam & resurrectionem multorum.* Et Roman. 9. *Quid ergo dicemus? quòd Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quæ ex fide est. Israël verò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? quia*
B *non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali.* 1. Pet. 2. *Vobis honor credentibus, non credentibus autem lapis offensionis, & petra scandali.*

Octauus locus Isaiæ 40. *Vox clamantis in deserto, parate viam Domino, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Hæc de Deo Israël dicuntur ab Isaia. Nec enim Iudæi alium Dominum & Deum suum absolutè vocabant, quàm vnum verum Deum, ac præsertim Prophetæ, aliique sancti viri: & tamen hanc vocem esse Ioannem, qui parauit viam Christo, testantur omnes Euangelistæ, Matthæi 3. Marc. 1. Luc. 1. Ioan. 1. Est igitur Christus ille Dominus & Deus Israël, quem solum Patrem
C aduersarij faciunt.

Nonus locus Isaiæ 45. *Ego Deus, & non est alius, in memetipso iuraui, quia mihi curuabitur omne genu.* Rom. 14. *Omnes stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim; Viuo ego, dicit Dominus, quia mihi flectetur omne genu.* Vides quemadmodum, Apostolo teste, Christus est ille Deus, præter quem non est alius Deus.

Decimus locus Isaiæ 41. 44. 48. *Ego sum primus, ego nouissimus.* Hæc dicuntur passim de Deo Israël. Apoc. 1. *Ego sum α & ω.* Et infrà: *Ego sum primus & nouissimus, & viuens, & fui mortuus, &c.*

Vndecimus locus Malach. 3. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Hîc etiam loquitur Deus Israël. Nam omnes
D codices, Hebræus, Græcus, Chaldæus, Latinus, habent; *Ante faciem meam.* Et tamen Christus ipse Matth. 11. ait, Angelum hunc esse Ioannem Baptistam, qui præparauit viam ante faciē Christi. Et Lucæ 1. Zacharias ait: *Præibis ante faciem Domini parare vias eius.* Quid clarius? Cui enim Ioannes viam parauit, nisi Christo?

Sed operæ pretium erit videre quid aduersarij respondeant. Nam etsi non respondent ad omnia, tamen ad aliqua respondere conati sunt. Igitur Transylvani libr. 2. cap. 20. generatim respondent, posse de Christo exponi, quæ de Deo dicuntur, quia Deus Christo suam Deitatem communicauit. Deinde in particulari. Ad Primum respondent, sensum esse; Non tentemus nos nostrum Christum, sicut illi ten-

tauerunt

tauerunt Deum suum. Vel, Ne tentemus re ipsa Christum, sicut illi tentauerunt in figura eundem Christum. Nam in eodem loco dicitur, omnia contingebant illis in figura. Ad SECVNDVM non vidi responsionem. Ad TERTIVM respondent Franciscus Dauid, & Blandrata in disput. 5. Albana, illa verba (*Ascendens in altum*) esse prophetiam de Christo futuro, non autem hoc dici de Deo Israëlis. Ad QVARTVM respondet Franciscus Dauid disputatione tertia, & Blandrata disputat. 6. Albana, Christum esse adorandum, quia Deus id iussit, non tamen vt altissimum, sed vt altissimi Filium.

Ad QVINTVM respondent Ministri Transyluani libro 2. capite vltimo, & FRANCISCVS DAVID disputatione Albana tertiæ diei, verba illa (*Et tu Domine initio terram fundasti*) de solo Patre debere intelligi, etiam ad Hebræos primo. voluisse enim Paulum ostendere, Christum esse Filium veri Dei, & ideo Apostrophen fecisse ad Patrem dicendo: *Et tu Domine, &c.* Et probant hoc, quia alioqui pugnaret Paulus primò cum Symbolo Apostolorum, vbi Pater solus dicitur creator cœli & terræ. Secundò, pugnaret cum Christo, qui sæpissimè Patrem suum vocat creatorem cœli & terræ, Matth. 11. *Confiteor tibi Pater cœli & terræ, &c.* Tertiò, quia pugnaret secum, quia iam dixit, secula esse facta per Filium, non ergo Filius condidit cœlum, sed per Filium Pater. Quartò, quia ineptè conferret Filium cum Angelis, si Filius esset creator; cùm inter creatorem & creaturam nulla sit comparatio.

Ad SEXTVM ex Isaia 6. & Ioan. 12. respondet quidam BASILIVS in disputat. 2. Albana, fuisse illam visionem in figura. Nam Deum, vt est in se, nemo vidit vnquam; & ideo nihil inde probari. Ad NONVM, insinuat solutionem Franciscus DAVID disputatione Albana 8. vbi dicit, Christo curuari omne genu, non quia sit ille Deus altissimus, qui loquitur Isaiæ 45. sed quia Deus Christum sibi hominem exaltauit, *& dedit illi nomen, quod est super omne nomen*. Philip. 2. id est, nomen IEHOVA. & *vt in nomine* IESV *omne genu flectatur*. Ad DECIMVM, ex illis verbis: *Ego sum primus & nouissimus*, respondet Franciscus DAVID disputat. 3. Albana, & 8. illa verba non eodem modo accipi cùm dicuntur de Deo, Isai. 48. & cùm dicuntur de Christo, Apoc. 1. Nam in Apocalypsi intelliguntur de Christo homine, quia sequitur, & fui mortuus, &c. Dicitur ergo Christus primus, quia est exaltatus super omnia. Nouissimus, quia est complementum operum Dei.

SED HÆC omnia facilè refelluntur. Ac primùm, non ideo possunt exponi de Christo, quæ dicuntur in Testamento veteri de Deo Israël, quia Deus Israël cum Christo communicauit suam Diuinitatem. Nam si, vt ipsi dicunt, Christus antequam nasceretur ex Maria, non erat; & proinde Deus in tempore fecit Christum Deum,

A ergo quæ dicuntur de Deo, non poterunt Christo ante illud tempus accommodari. At Paulus dicit 1. Corinth. 10. à Iudæis in deserto, cùm redirent illi ab Ægypto, tentatum esse Christum. PRÆTEREA quæro, quomodo donauerit Deus Christo suam Diuinitatem? Nam non donauit gignendo illum ab æterno; Id enim ipsi negant; sed donauit, vt ipsi dicunt, per inhabitationem & vnctionem; at hoc modo etiam Angelis & hominibus sanctis donat Deus suam Diuinitatem, & tamen non possunt exponi de illis, quę dicuntur de Deo in Scripturis. PRÆTEREA inhabitatio Dei in Christo, non potest facere Christum Deum, alioqui etiam palatium regium esset

B Rex. Vnctio autem non tribuit ipsam veram Diuinitatem, sed quandam participationem creatam, vt notum est; non igitur quæ dicuntur de vno & solo vero Deo Israël, tribui possunt ei, qui solùm vnctione est Deus.

Nec PRIMI loci solutio aliquid valet, nam Paulus, & illorum tentationem, & nostram refert ad eundem Christum, non ergo possumus distinguere, ac dicere, illos tentasse Deum, nos Christum. Quod autem addunt de figura, nihil est. Nam figuræ Testamenti veteris sunt historiæ veræ ad literam, & secundum verborum proprietatem exponendæ, quamuis aliquid aliud præterea significet, vt patet ex toto isto c. 10. epist. 1. ad Corinthios. Nam dicuntur filij Israël fornicati, & i-

C dola coluisse, ac propterea à Deo variis modis puniti, & in his omnibus figuram gessisse populi Christiani, qui similiter punietur, si similia peccata faciet. at certè propriè & ad literam illi fornicati sunt, idola coluere, puniti sunt; ergo etiam propriè, & ad literam intelligendum est, quod Christum tentauerint. Adde, quòd ideo solùm Transyluani confugiunt ad figuras, ne cogantur admittere Christum fuisse antequam nasceretur ex Virgine. At Paulus ibidem clarissimè dicit, in deserto cum Mose Christum (vt Deum videlicet, non vt hominē) Iudæis adfuisse: *Bibebant*, inquit, *de spirituali consequente eos petra, petra aūt erat Christus*, id est, Iudæi in deserto biberunt aquam de

D petra, sed non erat ea petra materialis, quæ sua virtute potum præbebat, sed erat alia quædam petra inuisibilis & spiritualis, quæ illis perpetuò aderat, eosque comitabatur, & omnia illis procurabat: ea verò petra erat Christus; & sic exponunt omnes, nec facilè potest excogitari alius sensus.

TERTII loci solutio nihil valet. Nam etiam Dauid Psal. 67. de futura Christi Ascensione vaticinatur, & tamen de eodem Christo ibidem dicit, quòd descenderit olim ad montem Syna, & pertransierit cum populo per desertum; & alia, quæ non possunt conuenire ei, qui non fuerit ante incarnationem. Vnde rectè Hieronymus & Theodoretus exponentes hunc locum, dicunt, Dauidem significare voluisse, vnum atque eundem esse eum, qui descendit in montem Syna

coram

coram Iudæis olim, & qui postea in cœlum coram Apostolis ascendit.

Qvarti loci solutio non est solida, quia nos non argumentamur ex adoratione, sed ex eo, quod Paulus dixit, scriptum esse de Christo, Psal. *96.* quod constat, scriptũ esse de Deo Israël. Hinc enim sequitur, Christum esse Deum Israël. Non enim ita ratiocinamur, Christus iubetur adorari ab Angelis, igitur est Deus verus (quamquam & hoc est bonum argumentum, & eo vtitur sanctus Paulus) sed hoc est argumentum nostrum, Dauid in Psalm. *96.* dicit, Deum Israël adorari debere ab Angelis; sed Paulus affirmat, Christum esse illum, qui ex sententia Dauidis adorari debet ab Angelis; ergo Dauid, Paulo teste, Christum asserit esse Deum Israël.

Qvinti loci solutio est mera corruptio Scripturæ; nam Paulus non facit Apostrophen ad Patrem, sed citat varia loca de Christo, & inter alia istum locum, vt patet ex illa particula coniunctiua (ET) *Ad Angelos,* inquit, *dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis; ad Filium autem, Thronus tuus Deus in seculum seculi, & tu Domine initio terram fundasti, &c.*

Ratiunculæ autem Transyluanorum leuissimæ sunt, & mirum est, non fuisse à Petro Melio refutatas. Ad Primam & Secvndam dico, Patrem Christi, esse creatorem, sed non sine Verbo suo, cum quo sicut est Deus vnus, ita & vnus creator. Ad Tertiam dico, non pugnare, esse creatorem, & esse eum, per quem Deus Pater creat. Nam idem Christus dixit Ioann. 5. *Pater meus operatur, & ego operor;* & tamen etiam dicit Ioann. 14. *Pater in me manens, ipse facit opera;* itaque vterque verè creat, quia vterque habet in se omnipotentiam, & eandem omnipotentiam. dicitur autem Pater creare per Filium, non Filius per Patrem, quia Deus potentia & sapientia sua mundum creauit: Filius autem, *Virtus & Sapientia Dei,* à Paulo nominatur, 1. Corinth. 1. & *Brachium Domini,* ab Isaia, cap. 53.

Ad Qvartam dico, Paulum conferre Christum cum Angelis, quia dicturus erat, eum paulò minus ab Angelis fuisse minoratum per passionem. Itaque ne putaremus, Christum esse omnino Angelis minorem, confert eum cum Angelis, & ostendit, nullam esse inter eos comparationem, cùm Christus sit Filius, Angeli autem serui. Vide Athanasium oratione 2. in Arianos.

Sexti loci solutio nihil valet, quia etsi Isaias non vidit essentiam Dei, tamen species illa, quam vidit, Deum Israëlis repræsentabat: & cùm Ioannes dicat, ea specie demõstratum esse Christum, sequitur Christum esse Deum Israëlis.

Noni loci solutio nulla est, quia Paulus Roman. 14. non solùm Christo flectenda esse dicit omnia genua, vt dicit Philip. 2. sed addit, id scriptum esse, & citat locum Isaiæ, vbi Deus Israël loquitur de se. Ex quo clarissimè patet, Christum esse ipsum Deum Israël. Neque obstat quod di-

A citur Philip. 2. *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen;* nam iuxta commentarium Ambrosii, Pater dedit Filio nomen super omne nomen per æternam generationem. iuxta alios omnes, dedit homini Christo post resurrectionem nomen super omne nomen, id est, nomen veri Dei, non quòd antea id non haberet, sed quia non cognoscebatur; Deus autem ita clarificauit eum, vt totus mundus nouerit, hominem illum crucifixum esse verum Deum. Et quòd hic locus de manifestatione nominis intelligi debeat, patet, quia Christus id petiit, Ioan. 17. *Pater clarifica me claritate, quam habui apud te priusquam mundus fieret.* Præterea Philipp. 2. id explicatur, cùm dici-

B tur: *Et omnis lingua confiteatur, &c.* Denique etiam ante mortem Christus dicebatur Filius Dei viui, Matth. 16. & Ioan. 11. & passim dicebatur Dominus Ioan. 13. *Vos vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.* Non igitur propter mortem acquisiuit nomen Filij Dei, aut nomen Domini, sed manifestationem eius. Vide Cyrillvm lib. 4. thesauri, cap. 2. egregiè hunc locum tractantem.

Decimi loci solutio similis est prioribus. Nam non ideo sumi debent hæc verba: *Ego sum primus & nouissimus,* aliter in Apocalypsi, quàm apud Isaiam, quia dicitur in Apocalyp. *Et fui mortuus.* id enim contendimus, eum, qui est mortuus secundum formam hominis, esse etiam verum

C Deum, æternum, primum & nouissimum secundum formam Dei, vt Isaias dixit. nam ad verba Isaiæ Ioannes respexit. Præterea absolutè vocatur Christus primus & nouissimus, vt sunt absolutè prima & vltima literæ, α & ω. At si Christus solùm sit primus inter creaturas, & complementum operum Dei, non erit simpliciter primus & vltimus, sed secundum quid tantùm. Deus enim solus est simpliciter primum principium, & vltimus finis omnium rerum.

CAPVT QVINTVM.

Secunda Classis ex veteri Testamento.

PRimvs locvs Psalm. 2. qui Psal-

D mus de Christo intelligitur, tũ quia Rabbi Salomon, & ceteri Rabbini de Messia exponunt, teste Galatino, lib. 3. cap. 7. tum etiam quia de Christo intelligitur Actor. 4. & 13. & Hebr. 1. & certè Paulus ad Hebræos 1. non adduceret ex hoc Psalmo argumentum contra Hebræos, nisi sciuisset Hebræos hunc Psalmum de Christo intelligere solitos. In hoc igitur Psalmo dicitur: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Ac ne putemus, Messiam esse Filium Dei per adoptionem, quomodo etiam Israël dictus est primogenitus Dei; subiungit: *Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, apprehendite disciplinam, &c.* Vbi nota, in Hebræo fonte, quẽ aduersarij semper requirunt, esse נַשְּׁקוּ בַר *Osculamini Filium,* id est, in signum subiectionis

osculamini manum Filij aut pedem. Neque obstat, quod LXX. verterint; *Apprehendite disciplinam:* Illi enim ad sensum, non ad verba respexerunt: tunc enim adoramus verè Christum, cùm eius doctrinam recipimus.

Nota præterea in sequentib. verbis: *Ne quando irascatur Dominus*, in Hebræo non esse Dominum, sed referri ad Filium illa verba; Ne quando irascatur, nimirum Filius. Ex quo intelligimus vocem, *Domini*, à LXX. additam, ad Filium esse referendam: de quo etiam intelligitur necessario id quod sequitur: *Cùm exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.* Hinc est iam argumentum; Messias est Filius Dei, adorandus ab omnibus Regibus; & quibus ille irascitur, ij omnino peribunt, & qui in illo confidunt, ij beati erunt: ergo Messias est verus Deus. Nam solus verus Deus habet imperium vitæ & mortis, 1. Reg. 2. Itē in Scripturis passim in solo vero Deo confidendum esse dicitur, vt Hierem. 17. *Maledictus homo, qui confidit in homine.* Et infrà: *Benedictus vir, qui confidit in Domino.*

SECVNDVS locus, Isaiæ 48. *Audi me Iacob, & Israël, quem ego voco. Ego ipse, & ego primus, & ego nouissimus: manus quoque mea fundauit terram, dextera mea mensa est cœlos.* Et infrà: *Accedite ad me, & audite hoc. non à principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fierent, ibi eram, & nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus eius.* Certum est, hunc missum nō esse Patrē, tum quia Pater non habet, à quo mitti possit, tum etiam quia Filius testatur se missum esse à Patre. Ioan. 8. & à Spiritu sancto, Lucæ 4. & tamen videmus hunc ipsum missum esse illum Dominum Deum, qui fecit cœlum & terram, & qui est primus & nouissimus. RESPONDIT ad hunc locum, quem obiecerat quidam Paulus Thurius, Franciscus DAVID, disputat. Albana V. diei, illa verba: *Et nunc Dominus Deus misit me.* dicta esse ab ipso Propheta de se ipso; quam explicationem à Vatablo accepit. Vatablus autem à Rabbinis.

Probat Franciscus Dauid suam sententiam. PRIMO, quia si iste locus intelligeretur de Christo, Christus fuisset ante incarnationē. At 1. Ioan. 4. dicitur, spiritus Antichristi esse, qui asserit Christum fuisse extra & ante carnem. SECVNDO, quia Paulus dicit Heb. 1. Deum nouissimè locutum esse in Filio. Isto igitur loco Isaiæ non est Christus qui loquitur; nam dicit, se à principio locutum esse. TERTIO, quia illud; *Ibi eram*, solet exponi à Catholicis, ibi, id est, in monte Syna. At Galat. 3. dicitur, Lex data in monte Syna per Angelos, non per Christum. At istæ rationes nihil probant, & mirum est, illum Paulum Thurium non potuisse eas refellere.

Ad PRIMVM, Ioannes non ait, Christum non fuisse ante carnem, sed ait, Antichristum esse, qui negat Christi incarnationem, vt negabant eo tempore Ebion & Cherinthus, & nunc ipsi Transyluani. Hæc enim sunt verba Ioannis: *Om-*

A *nis spiritus, qui confitetur IESVM CHRISTVM in carne venisse, ex Deo est, & omnis spiritus, qui soluit IESVM, ex Deo non est, & hic est Antichristus.* Quid est autem soluere IESVM, nisi diuidere Verbum à carne, ac dicere, Filium Dei non esse factum verè Filium hominis, sed solùm in eo tanquam in templo inhabitasse? Quid verò est, IESVM in carne venisse, nisi Verbum Dei veram carnem in vnitatem hypostasis suæ assumpsisse, atque ita verū hominem factum ad homines venisse?

Ad SECVNDVM, Paulus non negat, Dei Verbum loquutum ante incarnationem, sed tantùm ait, Deum vltimo tempore loquutum esse corporali ore & voce per Filium incarnatum,
B qui olim loquebatur per ora Prophetarum.

Ad TERTIVM dico, legem datam in Syna à Deo Patre, & Filio, & Spiritu sancto, sed ministerio Angelorum. Quod autem Isaias ad literam loquatur de Christo, patet primò ex Patribus. nos enim habemus inprimis consensum Patrum. Nam Origenes lib. 1. cōtra Celsum, vltra medium. Eusebius lib. 5. demonstrat. cap. 6. Athanasius in sermone de sanctissima Deipara, vltra medium. Chrysostomus de sancto & adorando Spiritu, circa finem, Tomo 3. Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 4. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum Isaiæ, & Augustinus lib. 20. de ciuit. Dei, cap. vlt. ita exposuerunt. PRÆTEREA textus ipse id clamat: *Ex tempore ante-*
C *quam fierent, ibi eram, & nunc Dominus Deus misit me*, in Hebræo habetur, מֵעֵת הֱיוֹתָהּ אָנִי וְעַתָּה, à tempore essendi hoc, ibi ego, & nunc Dominus Deus misit me, hoc est, cùm fierent, ibi erā; & sic verterunt LXX. ἡνίκα ἐγένετο, ἐκεῖ ἤμην, vel ante tempus essendi hoc, id est, vt vertit Hieronymus; *Antequam fieret, ibi eram.* Quid est autem illud, *Essendi hoc?* aliqui exponunt cœlum & terram, vt Hieronymus, & tunc sensus est, Antequam fieret, vel, Cùm fieret cœlum & terra, ego ibi eram. Et hoc certè non potest conuenire Prophetæ.

Alij intelligunt per illud (HOC) legem datam in Syna, & hoc etiam non conuenit Prophetæ in persona sua; quippe qui natus est mul-
D tis seculis post legem datam, ne dicam post creationem cœli & terræ. Itaque duæ istæ explicationes nobis maximè fauent. ALII exponunt de hac prophetia, vt sit sensus, Cùm fieret hæc prophetia, ego aderam. At ridiculum est. quis enim non est, vbi loquitur. Aliqui exponere possent de euersione Babylonis per Cyrum, nā de hac re paulò antè loquebatur Isaias. sed, Ibi, id est, in Babylonia non erat Isaias, cùm id fieret, immo euersa est Babylon à Cyro ducentis annis post mortem Isaiæ: & tamen hîc loquitur de re iam facta, cùm ait: *Cùm hoc fieret*, vel, *Antequam fieret.* RESTAT solùm, vt dicant, Prophetam de improuiso mutare personam: & cùm dixisset in persona Dei: *Antequam fieret, ibi eram*; iam in persona sua dicere; *Nunc Dominus Deus*

misit me. sed obstat copulatiua, ET, quæ habetur in textu Græco, Hebræo, & Latino. Cogit enim ea copula, vt de eodem omnia intelligamus. Qui enim dixit: *Antequam fieret, ibi eram*, subiungit: *Et nunc misit me Dominus.* Alioquin si licet, sine caussa fingere mutationes personarum, nihil vnquam certi ex diuinis literis colligi poterit.

A

TERTIVS locus est Isaiæ 35. *Deus ipse veniet, & saluabit nos, tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt, tunc saliet sicut ceruus claudus, & soluta erit lingua mutorum.* Hunc locum de Christo intelligi patet. PRIMO, quia Dominus Matth. 11. respondit discipulis Ioannis: *Euntes, nunciate Ioanni, &c. Cæci vident, surdi audiunt, claudi ambulant, &c.*

B

SECVNDO, quia nunquam Deus per vllum Prophetam hæc signa fecit. Qui enim tempore Testamenti veteris miracula fecerunt, sunt Moses, Iosue, Helias, Heliseus, & ipse Isaias. At nulli eorum curarunt cæcos, surdos, mutos, claudos: quæ signa Isaias nominauit, & Christus passim fecit. Præterea loquitur Isaias de tempore futuro: *Deus*, inquit, *ipse veniet*, &c. at omnes illi Prophetæ, qui signa aliqua fecerunt, ante tempora Isaiæ fuerunt. Vnde Dominus Ioan. 15. *Si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit*, &c.

TERTIO, quia Patres sic exponunt. IRENÆVS lib. 3. cap. 22. CYPRIANVS lib. 2. contra Iudæos, cap. 7. Eusebius lib. 6. demonst. cap. 21. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum Isaiæ. Item Cyrillus lib. 4. in Ioannem, cap. 28. Augustinus libro de quinque hæresibus, cap. 6. Athanasius lib. de humanitate Verbi, vltra medium. Quod autem Dominus Deus, de quo hic est sermo, sit Deus Israël, patet, quia absolutè Propheta dicit, Deus ipse veniet. nam Deos falsos & metaphoricos nunquam absolutè appellant Deos Prophetæ, & præsertim illud pronomen, Ipse, indicat verum Deum, non autem ministrum aliquem loco eius venturum.

C

QVARTVS locus est Isaiæ 52. *Dicit Dominus; Iugiter tota die nomen meum blasphematur: propter hoc sciet populus meus nomen meum in illa die, quia ego ipse, qui loquebar, ecce adsum.* Quòd is, qui initio loquitur, sit Dominus Deus, certum est, nam vtitur nomine ineffabili, & conqueritur, quòd blasphemetur nomen suum; & nominat se Deum Israël; & vocat Iudæos, populum suum; ac denique dicit, se esse, qui per Prophetas loquebatur, quæ omnia soli Deo vero conueniunt.

D

Quòd autem idem ipse sit Christus, probatur; Nam dicit: *Ego qui loquebar, ecce adsum.* Quando enim, quæso, qui loquebatur olim per Prophetas, adfuit præsens, vt per se loqueretur, nisi cùm natus est Christus? Vnde rectè legitur hæc prophetia in nocte natalis Domini; & omnia sequentia mirabiliter cohærent. Nam statim Propheta, quasi videret Christum iam perambulantem montes Iudææ, & euangelizantem, subiungit: *Quàm pulchri super montes pedes euangelizantis pacem, prædicantis bonum?* Item: *Oculo ad oculum videbunt.* Et infrà, explicans fructus huius aduentus: *Consolatus est Dominus populum suum, redemit Hierusalem, parauit brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.* Et infrà: *Præcedet vos Dominus, & congregabit vos Deus Israël.* Denique sic exponunt Patres, Tertullianus lib. 4. in Marcionem, ante medium. Eusebius lib. 6. demonstrat. cap. 24. Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 3. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum.

QVINTVS locus est Isaiæ 45. *Hæc dicit Dominus; Labor Ægypti & negotiatio Æthiopiæ & Sabaim, viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt; post te ambulabunt, vincti manicis pergent, & te adorabunt, teq; deprecabuntur: tantũ in te est Deus, & non est absq; te Deus. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël Saluator.* Hæc tam manifestè dicuntur à Domino Deo de Filio suo incarnando, vt Hieronymus in hunc locum scribat, nullum esse effugium à laqueis huius testimonij. Nam etsi in superiorib. loquitur de Cyro, tamen quia Cyro non cõuenit illud, Non est absque te Deus, oportet vel hæc dici de Cyro, vt Christum referebat, vel simpliciter de Christo; nec de Patre possunt intelligi, cùm ipse Pater sit, qui dicit de alia persona: *Te adorabunt, teq; deprecabuntur.* Et subiungit verba deprecantium: *Tantùm in te est Deus, & non est absque te Deus.* Adde quod Patri non rectè diceretur, in te est Deus. Christo autem rectissimè omnia conueniunt; nam & in ipso est Deus, cùm sit eius humanitas quasi templum Diuinitatis: & absque ipso non est Deus; quia ipse solus cum Patre & Spiritu sancto est verus Deus.

SEXTVS locus est Baruch 3. *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum, hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit eam Iacob dilecto suo, post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Hîc de Deo Israël clarissimè agitur, qui solus similem non habet, & qui postquam tradidit disciplinam Israël, id est, legem in monte Syna, tandem homo factus in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Atque ita exponunt Patres. Cyprianus lib. 2. contra Iudæos, cap. 5. Eusebius lib. 6. demonstrat. cap. 19. Ambrosius lib. 1. de fide, cap. 2. Hilarius lib. 5. Trin. in fine. Nazianzenus orat. 4. de Theologia. Basilius lib. 4. in Eunomium, non procul à fine. Chrysostomus in oratione quòd Christus sit Deus. Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei, ca. 33. Cyrillus lib. 10. in Iulianum. Theodoretus in hunc locum. AD hunc locum nihil respondent, nisi librum esse apocryphum, quia non habetur in Hebræo. At certè longè maior est tot Patrum auctoritas, qui hunc librum vt sacrum & canonicum citant, quàm paucorum hæreticorum, qui eundem librum reiiciunt.

SEPTIMVS locus est Zachariæ 2. *Hæc dicit Dominus exercituum; Post gloriam misit me ad Gentes, quæ*

tes, quæ spoliauerunt vos, qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei, quia ecce ego leuo manum meam super eos, & erunt prædæ his, qui seruiebant sibi, & cognoscetis, quia Dominus exercituum misit me. Lauda & lætare filia Sion, quia ego ecce venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus, & applicabuntur Gentes multæ ad Dominum in illa die, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies, quia Dominus exercituum misit me ad te. Hic locus efficacissimus est, vt notauit Eusebius lib. 5. demonstrat. cap. 25. & 26. Augustinus lib. 20. de ciuitate Dei, capite vltimo. Item AMBROSIVS lib. 2. de fide, cap. 3. Hieronymus, Theodoretus, Rupertus in commentario huius Prophetæ. Nam verè Dominus exercituum dicitur missus à Domino exercituum, idque frequenter repetitur.

Respondet tamen Franciscus DAVID disputatione octaua, hunc locum non esse ad propositum, quia est vaticinium de futuro, licet Propheta loquatur in præterito: nam loquitur de conuersione Gentium, quæ facta est post Christi ascensionem; ex quo non potest probari, Christum ante incarnationem fuisse. Præterea negat Franciscus Dauid scriptum esse, Iehoua misit me Iehoua.

AT contrà, nam nos non vim facimus in præterito aut futuro, sed in eo, quod iste, qui se missum dicit à Domino exercituum, vocat etiam se ipsum Dominum exercituum. Et cùm constet, vnum tantùm esse Dominum exercituum, sequitur, Christum esse vnum & eundem Deum & Dominum exercituum cum Patre suo, licet distinguantur personaliter. Impudenter autem negat Franciscus Dauid scriptum esse, Iehoua misit me Iehoua, nam etiamsi non sit scriptum his verbis simul positis, scriptum tamen est his verbis, licet quibusdam interpositis, quæ non mutant sensum, vt patet.

OCTAVVS locus Zachariæ cap. 3. *Ostendit mihi Dominus Iesum Sacerdotem magnum, stantem coram Angelo Domini, & diabolus stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei, & dixit Dominus ad diabolum; Increpet te Dominus, Satan, Dominus qui elegit Hierusalem.* Hîc apertissimè videmus, Dominum יְהֹוָה dicere diabolo; *Increpet te Dominus* יְהֹוָה. Ex quo sequitur Dominum יְהֹוָה non esse vnam personam, sed plures. Quod autem altera harum sit Christus, docent Eusebius lib. 5. demonstrat. cap. 27. Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus in hunc locum. Et rationem reddit THEODORETVS, cur Filius potius sit, quàm Spiritus sanctus, qui ait: *Increpet te Dominus*; quia nimirum Satan aduersabatur Iesu, Filio Iosedech, qui gerebat figuram Christi: Vnde cùm non posset ille Iesus per se Satanæ resistere, Filius Dei, qui etiam IESVS dicendus erat, increpuit pro illo Satanam, & simul hac increpatione significauit, se, cùm carnem acciperet, diabolum increpaturum, quod fecit Matth. 4. cùm ait: *Vade Satana.*

A Posset aliquis respondere, hoc loco Angelum coram quo stabat Iesus, Dominum vocari, & eum dixisse: *Increpet te Dominus*; ita enim exponit Benedictus Arias Montanus in commentario huius loci; & potest confirmari eius explicatio, tum quia in epistola Iudæ Angelo Michaeli tribuitur hæc vox ad Satanam: *Increpet te Dominus*; tum etiam quia frequenter in Scripturis Angeli appellantur nomine Domini, quia legati eius erant, & eius personam gerebant, vt patet Genes. 18. Exod. 3. Iudicum 2. & alibi. AT contrà, nam Iudas non loquitur de hac increpatione, sed de alia, quæ facta est ab Angelo contendente cum diabolo de Moysi corpore.
B PORRO, Angeli nunquam appellantur nomine יְהֹוָה, sed is, qui per Angelos loquebatur, qui erat verus Deus: aut certè Angelus dicitur יְהֹוָה non vt Angelus, sed vt Dominum repræsentans. Sed siue hoc loco Dominus ipse loquatur, siue Angelus, Domini personam gerens; semper tamen colligitur esse duas personas, quæ sint vnus numero Dominus. Nam si esset tantùm vna persona, Dominus, non diceret Angelus illam personam repræsentans: *Increpet te Dominus*, sed ipse increparet, vt personam Domini referens.

NONVS locus Zachariæ 12. *Effundam super domum Dauid, & super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & precum, & aspicient ad me, quem confixerunt.*
C Hic locus intelligitur de Christo confixo in cruce, & tamen loquitur Deus Israël, qui solus potest effundere in homines spiritum gratiæ & precum. Nec est opus afferre testimonia Patrum. Nam Ioan. 19. dicitur impletum hoc, quando Christus crucifixus, & lancea perforatus fuit. & præterea res ipsa clamat. Nam quando, quæso, Deus auctor gratiæ, confixus fuit, nisi quando Christus verus Deus, & Dominus gloriæ (vt Paulus loquitur) crucifixus fuit? Vel, si hoc non placet, ostendant aduersarij, vbi, & quando Deus Pater cõfixus fuerit, vt possit verè dicere: *Aspicient ad me, quem confixerunt.*

CAPVT SEXTVM.

D *Tertia Classis ex Testamento nouo.*

PRIMVM testimonium sit illa confessio Petri, ex reuelatione Dei Patris, Matthæi 16. *Tu es Christus Filius Dei viui.* Vbi nota, hîc Petrum asserere, Christum esse Filium verum, & naturalem Dei. ideo enim addidit: *Viui*, quia proprium est viuentium, gignere sibi simile in natura. Et confirmatur ex aliis locis. nam Ioan. 3. dicitur Christus *Filius vnigenitus*. Roman. 8. dicitur *Filius proprius*. 1. Ioan. 5. dicitur *Filius verus*. Coloss. 1. & Hebr. 1. dicitur *Naturalis*. nam dicitur imago seu character hypostasis paternæ, quod non conuenit adoptiuis. Item ibidem dicitur talis Filius, vt respectu eius Angeli serui dicantur, qui

tamen alioqui filij Dei sunt adoptiui, & quidem præcipui.

Denique Christus accusatus fuit, quòd se prædicasset Filium Dei, Ioan. 19. *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Et certum est, non fuisse accusatum, quòd se fecisset Filium Dei adoptiuum, aut metaphoricum. nam etiam Iudæi dicebant: *Vnum Patrem habemus Deum*, Ioan. 8. Et tamen Christus non diluit hanc accusationem, sed tanquam veram admisit, & in ea confessione mori voluit. At si verus, proprius, vnigenitus, naturalis Filius est, ergo ex substantia Patris genitus; non autem partem substantiæ accepit, quia Deus impartibilis est. ergo accepit totam, igitur est vnus numero Deus cum Patre.

Respondent Ministri Transyluani lib. 2. cap. 7. & BLANDRATA, disputat. 6. Albana, Christum esse Filium verum & proprium Dei, quia de Spiritu sancto conceptus fuit, & probant. Nam Lucæ primo dicitur, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.

AT contrà; nam etiam Adam, Eua, Angeli omnes, non geniti sunt ex semine viri, sed immediatè opera Dei. Quomodo ergo dicitur Filius vnigenitus? Secundò, si ideo est Filius Dei Christus, quia conceptus est in vtero Virginis opera Spiritus sancti, ergo Filius Spiritus sancti dici poterit: at hoc nusquam habet Scriptura, immò contrà, Spiritum à Filio procedere dicit Ioan. 15. & alibi. Tertiò, hoc non est, esse naturalem & verum Filium. non enim Deus ex substantia sua genuit Christum in vtero Virginis, sed ex sola substantia Virginis. Vnde Hebr. 7. dicitur, Christus sine patre & sine matre, id est, sine patre in terris, sine matre in cœlis, vt omnes Græci & Latini exposuerunt.

Ad locum illum Lucæ primo, dico cum AMBROSIO serm. 5. in Psalmum 118. GREGORIO lib. 18. moral. cap. 12. Beda & Bernardo in hunc locum, virtutem Altissimi esse Verbum Dei, quod in vterum Virginis descendit, ibique carnem induit, ac ideo Filius MARIAE Filius Altissimi dicitur. Posset etiam dici, conceptionem de Spiritu sancto, signum, non caussam esse, cur Christus dicatur Filius Dei. Decuit enim, vt si Dei Filius, hominis Filius fieri vellet, non nisi ex Virgine nasceretur; & si Virgo paritura esset, nō nisi Deum pareret, vt rectè ait B. Bernardus sermon. 2. super Missus est.

Porro Iacobus PALAEOLOGVS, qui vnus cùm esset ex præcipuis Doctoribus nouorum Samosatenorum, Romæ tandem, vt suprà diximus, ad veram fidem conuersus est; argumentum nostrum non solùm nihili faciebat, sed etiam aduersus nos hac ratione retorquebat. Nō potest vllus verus Dei Filius esse Deus verus: Christus autem est verus Dei Filius, non igitur

A est verus Deus. Atque hunc syllogismum (vt ego sæpe ex illo audiui) iactabat vt verissimam demonstrationem. & cùm ei dicerem, maiorem propositionē syllogismi illius adeò esse falsam, vt contraria sit verissima. Vt enim verus Filius hominis est verus homo, verus filius Leonis est verus Leo, & in ceteris omnibus ad eundē modum; Ita quoque verum Dei Filium, verum Deū esse necesse est.

Respondebat, secundum Philosophiam quidem, verum Filium eiusdem esse naturæ cū Patre suo, non autem secundum Scripturam. Siquidem Scriptura eos veros Dei filios facit, qui à Deo constituuntur hæredes, vt de Christo dicitur Heb. 1. non autem potest esse Deus verus, B qui à Deo hæres constituitur.

Non exspectas, credo, prudens Lector, harum ineptiarum refutationem. Quid enim? nō erat secundum Scripturam verus filius Adami Seth, & Abrahami Isaac, & Iacobi Ruben? & nónne erant eiusdem naturę cum patribus suis? Deinde Scriptura nónne apertè dicit, hominem esse hæredem, quia filium; non filium, quia hæredem? Rom. 8. *Quòd si filij & hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Et de Christo Hebr. 1. prius dicit: *Loquutus est nobis in Filio.* Deinde addit: *Quem constituit hæredem vniuersorum.* Nec intelligas eum constitutum hæredem temporali donatione, sed æterna generatione.

C SECVNDVM testimonium Lucæ 1. *Multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Heliæ.* Dominus Deus Israël omnium iudicio, & maximè hæreticorum huius temporis, est solus verus Deus. At Angelus hoc loco vocat Christum Dominum Deum Israël. Sic enim interpretantur IRENAEVS lib. 3. cap. 11. Ambrosius, Beda, Euthymius, & alij in hunc locum. Nec potest aliter intelligi; nam illud: *Et ipse præcedet ante illum.* non potest referri, nisi ad Dominum Deū Israël, immediatè antea nominatum. Constat autem, Ioannem præcessisse ante Christum, non ante Deum Patrem: *Eduxit*, inquit Paulus Actor. 13. *Deus Israëli Saluatorem IESVM, prædicante Ioanne ante faciem aduentus eius Baptismum pœnitentiæ.* D Idem confirmatur ex illis verbis: *Multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum.* Ioannes enim non conabatur conuertere homines, nisi ad Christum, illum enim assiduè prædicabat. Vnde Ioan. 1. *Cùm vidisset Ioannes Iesum,* ait: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et cōtinuò ad illa verba, Andreas, qui Ioannis discipulus erat, conuersus est ad Christum, & sequutus est eum.

TERTIVM testimonium Ioannis 5. *Magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat Sabbathum, sed etiam Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Si Christus æqualem se Deo Patri prædicabat; ergo erat verus Deus sempiternus & altissimus, &c.

Ad hoc

Ad hoc posset aliquis dicere, Christum non se prædicasse æqualem Deo Patri, sed id credidisse Iudæos; vt sensus sit, quærebant eum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat Sabbathum opinione ipsorum, sed etiam Filium Dei se faciebat, æqualem se faciens Deo, ipsorũ opinione.

At parum refert, vtrum Euangelista referat sententiam Iudæorum, an exponat id quod erat. Nam, vt Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, & alij omnes in hunc locum dicunt, vera erat opinio Iudæorum, & hoc Euangelista narrat, nimirum illos bene intellexisse, Christum prædicare se æqualem Deo. Nam si falsa fuisset opinio Iudæorum, vt rectè notauit Chrysostomus, certè Christus aut Euangelista admonuissent, ne in tanta re erraremus: sicut quãdo dixerat Dominus Ioan. 2. Templum triduo se reædificaturum, exposuit Euangelista, hoc dixisse de templo corporis sui. Et Ioannis vltimo, cùm ex verbis Domini discipuli collegissent, Ioannem non moriturum, addit ipse Ioannes: *Non dixit Iesus, non moritur*, &c. Christus autem non solùm non correxit opinionem Iudæorum, sed etiam confirmauit, dicens, se operari eadem, quę Pater operatur; & sicut Pater excitat quos vult, ita & Filius. Vide CYRILLVM in totum hoc cap. quintum, vbi ostendit, Christum multis modis se æqualem Patri ostendisse.

QVARTVM testimonium Ioannis 10. *Ego & Pater vnum sumus.* Hoc testimonio vtuntur omnes Patres contra Arianos, vt probent vnam esse essentiam Patris & Filij. Respondent Transyluani lib. 2. cap. 9. & Franciscus Dauid disput. 2. Albana, hunc locum intelligi de concordia caritatis, qua erant vnum Pater & Filius. Et probant PRIMO auctoritate Erasmi & Caluini; poterant etiam addere Arium & Eunomium. SECVNDO probant ex Ioan. 17. vbi dicitur de Apostolis: *Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.*

At quòd de vnitate essentiæ hic locus intelligatur, probo PRIMO cum Basilio lib. 1. in Eunom. circa finem, & Chrysostomo in hunc locum ex præcedentibus verbis. Christus enim vt probet non perituras suas oues, facit hoc argumentum: *Nemo potest rapere oues de manibus Patris mei, quia ipse maior omnibus est.* Ergo nec de manibus meis potest vllus oues meas rapere. Ego enim & Pater vnum sumus. Quod argumẽtum nihil concludit, nisi illud; Vnum sumus, significet vnam & eandem esse manum, id est, potentiam Patris & Filij; quod si eadem potentia, certè etiam eadem essentia. Nam in Deo non distinguuntur potentia & essentia.

SECVNDO probo cum Augustino & Chrysostomo in hunc locum: *Quia audito hoc verbo, Iudæi sustulerunt lapides, vt iacerent in eum.* Ergo intellexerunt per illud; *Vnum sumus*, Christum se verè Deum vnum cum Patre prædicare; non enim lapidare voluissent, si tantùm credidissent, Christũ se dicere vnũ esse cum Patre concordia voluntatis. Cùm autem Iudæi sic intellexerint, nec tamen Christus correxerit eorum sententiam, constat eos rectè intellexisse.

TERTIO, quia Christus exposuit, quid sit, *Ego & Pater vnum sumus*; nam cùm Iudæi propter hoc eum vellent lapidare, dixit: *Vos dicitis, blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum.* ergo idem est, Ego & Pater vnum sumus, & Filius Dei sum. Non ergo sunt vnum concordia sola voluntatis, quæ potest esse inter eos, qui non sunt consanguinei, sed vnum sunt, quomodo Pater & Filius sunt vnum, qui eandem habent naturam.

AT obiiciunt hęretici, ac inprimis Franciscus Dauid disput. 8. Albana, & Ministri Transylvani libro 2. cap. 7. Nam Christus in sequentibus verbis videtur corrigere sententiam Iudęorum, ac declarare, se esse Deum per solam gratiam, sic enim ait: *In lege vestra scriptum est, Ego dixi, Dij estis: Si ergo eos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est: quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas; quia dixi, Filius Dei sum?*

RESPONDEO cum Hilario lib. 7. de Trinit. Christum voluisse dicere, si illi possunt appellari Dij, qui dono Dei participant Deitatem, quia sermo Dei ad eos factus est, & sunt à Deo principes aliorum constituti, auctoritate ab ipso accepta, quantò magis ego possum dici verè Deus, licet homo sim, cùm Pater me singulari dono sanctificauerit, id est, sanctum sanctorum fecerit, in ipsa conceptione vniendo naturæ meæ humanæ hypostasim Verbi sui? Quia enim Iudæi dixerunt: *De blasphemia lapidamus te, quia tu cùm homo sis, facis teipsum Deum:* Dominus ostendere voluit, non solùm se esse Deum, sed etiam se hominem verum existentem, esse etiam verum Deum. id autem fecit explicando suam eximiam & singularem sanctificationem, non per creatam gratiam, sed per gratiam vnionis hypostaticæ. quòd autem talis fuerit ipsius sanctificatio, per quam esset verus Deus, probat ex operibus soli Deo vero propriis; ait enim: *Si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere.* Et infrà: *Vt cognoscatis*, inquit, *quia ego in Patre, & Pater in me est.* Ista enim mutua inhabitatio non potest intelligi sine identitate naturæ. Posset etiam dici, vt innuit Chrysostomus, Christum dupliciter respondisse Iudæis. Primò sic, etiamsi essem purus homo, non propterea blaphemaui, dicens, me esse Filium Dei, cùm multò minores me dicantur in Scripturis Dij. Secundò, repulsa iam calumnia, ostendisse ex operibus se esse verum Deum.

VALENTINVS GENTILIS ex hoc ipso loco argumentabatur pro suo errore, vt testatur Caluinus in libro suo contra Gentilem. Nam Dominus non ait: *Ego & Pater vnus sumus*, sed, *Vnum sumus*, ergo sunt eiusdem naturæ & Diuinitatis, sed non sunt vnus numero Deus. Et confirmat ex illo Ioan. 17. vbi dicũtur Apostoli esse vnum,

ſicut Pater & Filius vnum ſunt. Vbi Apoſtoli dicuntur vnum,&tamen differebant numero. RESPONDEO,non potuiſſe Chriſtum dicere; Ego &Pater vnus ſumus, quia tunc confudiſſet perſonas. Aliud enim eſt: *Ego & Pater vnum ſumus,* vel vnus Deus, aut vnus Spiritus ſumus; aliud autem; *Ego & Pater vnus ſumus.* Nam ego & Pater vnum ſumus,ſignificat eos eſſe vnum ens,ſiue vnam naturam,quod non repugnat perſonarum pluralitati. Similiter, Vnus Deus ſumus,ſignificat eos eſſe vnum in Deitate, & hoc etiam eſt verum, nec repugnat perſonarum diſtinctioni; at, Vnus ſumus, ſignificat eos eſſe vnam hypoſtaſim,& implicat contradictionem.

Quòd autem hic locus non ſit pro Gentili, ſed contra ipſum, patet. PRIMO,quia licet abſolutè & vniuerſaliter (*Vnum ſumus*) non ſignificet vnum numero, ſed vnum in eſſentia: ſiue ſpecie, ſiue numero illa ſint vnum: Tamen in Deo neceſſariò ſignificat vnum numero, quia, vt probatum eſt ſuprà,vna tantùm eſt Diuinitas numero. SECVNDO,idem patet, quia licet Gentilis videatur dicere,Patrem &Filium eſſe vnum in eſſentia, ſpecie; tamen cogitur fateri, ſe ponere differentiam eſſentialem inter Patrem & Filium, quandoquidem dicit protheſi 22.& 24. ſolum Patrem eſſe immenſum, Filium autem pro modulo generationis circumſcriptum,&c.

Ad locum Ioannis 17. reſpondet AVGVSTINVS lib.2.contra Maximin.cap.12.& lib.3.cap. 22.in Scripturis nunquam eſſe dictum de rebus diuerſarum naturarum,Vnum ſunt. Nam non dictum eſt, vt Apoſtoli & Deus vnum ſint,ſed vt ipſi vnum ſint, ſicut Pater & Filius vnum ſunt. Et rurſum,vt in Deo ſint vnum, &c. tamen hæc obſeruatio,licet aliquo modo vera ſit,non videtur neceſſaria. Nam licet Apoſtoli eſſent eiuſdẽ naturæ inter ſe, tamen cùm dictum eſt à Chriſto,vt ipſi vnum ſint,illud,Vnum,non ſignificat vnitatem naturæ,ſed vnitatem concordiæ.Præterea,cur non poſſet orari eodem modo,vt Angeli & homines vnum ſint?Et tamen Angeli differunt ſpecie ab hominibus. Denique ſicut dictum eſt: *Qui adhæret Deo,vnus ſpiritus fit cum illo,* 1.Corinth.6. cur non poſſet dici; Qui adhæret Deo, vnum fit cum eo? Nam vnus ſpiritus eſt vna res: vna res & vnum, idem ſunt.

Facilius cum CHRYSOSTOMO homilia 1. in Ioannem,& Cyrillo libro 11.in Ioannem,capite 20.dicere poſſumus, Chriſtum non velle,vt Apoſtoli ſint ita vnum omnino, vt ſunt vnum diuinæ perſonæ,ſed velle, vt Apoſtoli per gratiam Dei efficiantur vnum ex concordia voluntatis, & eo modo imitentur diuinas perſonas, quæ ſunt naturaliter vnum voluntate & conſenſu, & proinde etiam eſſentia. Non enim poſſunt naturaliter agentia libera idem velle, niſi habeant eandem numero naturam. Præterea etiamſi abſolutè ex eo, quòd Pater & Filius dicuntur vnũ, non ſequeretur eſſe vnum in eſſentia:tamen Io-

A an. 10. id neceſſariò ſequeretur, propter rationem, qua illa verba ibi dicuntur, vt iam oſtendimus.

QVINTVM teſtimonium Ioan. 14. *Creditis in Deum,& in me credite.* Hinc deducit AVGVSTINVS lib.1.de Trin.cap.12.& interpretes eius loci, Chriſtum eſſe illum verum Deum,quem Iudæi colebant. Nam ſi non eſt ipſe ille verus Deus, non poteſt ſibi arrogare fidem, quæ illi ſoli debetur.nec mouere debet particula (ET)quaſi Chriſtus diſtinguat ſe à Deo, & faciat ſe quaſi alterum Deum: nam addita eſt particula (ET) propter naturam humanam, qua diſtinguitur Chriſtus à Deo. Senſus igitur eſt; Si in Deum

B creditis, debetis etiam in me, quem hìc videtis hominem, credere. Nam ego non ſolùm ſum homo, ſed etiam ille Deus, in quem creditis. Ibidem: *Si cognouiſſetis me, & Patrem vtique cognouiſſetis.* Item: *Philippe,qui videt me,videt & Patrem.*

CYRILLVS lib.9.cap.37.in Ioannem, conuincit ex hoc loco, Chriſtum eſſe vnum Deum cum Patre. Non enim poteſt eſſe verũ, non poſſe cognoſci Chriſtum, quin cognoſcatur Pater, niſi ſit vna vtriuſq; natura. Accedit, quòd Apoſtoli bene nouerant, IESVM eſſe hominem bonum, ſapientem, Prophetam, Chriſtum; & tamen audiunt: *Si cognouiſſetis me.* Et rurſum: *Tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognouiſtis me?* Reſtabat ergo, vt cognoſcerent illum eſſe Deum

C verum,& vnum cum Patre. Nam cetera iam cognouerant. Denique Philippus dixerat: *Domine, oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis.* Sciebant enim Apoſtoli, nihil homini poſſe ſufficere ad beatitudinem ſine cognitione veri Dei, quem verum Deum, Patrem eſſe non dubitabant. Chriſtus ergo reſpondens Philippo: *Philippe,qui videt me, videt & Patrem,* non ſatisfeciſſet quæſtioni illius, niſi ſignificare voluiſſet, ſe eſſe verum Deum, & vnum cum Patre,atque in cognitione ſui beatitudinem conſiſtere, ſicut & in cognitione Patris.

Reſpondet Franciſcus DAVID in diſputatione 2.Albana, Chriſtum hominem fuiſſe imaginem Dei, & ideo qui Chriſtum videbat, in ſua

D imagine Deum videbat. CONTRA.Nam ſi admitteret Franciſcus, Chriſtum eſſe imaginem naturalem Patris, & eiuſdem eſſentiæ, rectè diceret: at ipſe putat Chriſti formam viſibilem & creatam, eſſe imaginem Dei: Talis autem imago diſtat longiſsimè ab exemplari: Nihil enim creatum poteſt eſſe perfectè & expreſsè Deo ſimile,vt dicitur 3. Reg. 8. *Non eſt ſimilis tibi Deus.* Et Iſa. 40. *Quam imaginem ponetis ei?* Qui autem videt talem imaginem, non poteſt dicere ſe vidiſſe ipſum exemplar.immò cùm videmus imagines ſimillimas rebus,non propterea contenti ſumus, ſed accedimur ad videndam rem ipſam. Chriſtus autem reprehendit Philippum, qui putabat non ſatis videri Patrem ab eo,qui videt Filium. Ex quo patet Chriſtum, vt Deum, eſſe

omnino

omnino eandem formam, & pulchritudinem, quæ est Pater.

SEXTVM testimoniũ Ioan. 16. *Omnia quæ Pater habet, mea sunt*, ergo essentiam Patris habet Filius. Ac ne quis dicat hoc intelligi de rebus, quæ sunt extra Deũ, quomodo dicimus, omnia quæ habet vir, sunt vxoris, & tamẽ sæpe vir habet sapientiam, quam non habet vxor; verba superiora excludunt hunc sensum, præcedit enim: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* Illud ergo est commune Patri & Filio, quod accipit Spiritus sanctus ab vtroque. Quid accepit Spiritus à Filio? scientiam sine dubio. nam dicit: *De meo accipiet, & annunciabit vobis.* Et suprà: *Non loquetur à se, sed quæcunque audiet, loquetur.* Scientia ergo eadem est Patris & Filij; sed scientia in Deo, & essentia sunt idem, vt etiam Aristoteles cognouit, ergo vna est essentia vtriusque. Et sic exponunt omnes Catholici, Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, & alij in hunc locum.

SEPTIMVM testimonium est illud Ioan. 20. *Dominus meus, & Deus meus.* Quo testimonio, vt efficacissimo vtitur AVGVSTINVS in epistola 174. ad Pascentium. Et quidem certum est, hoc loco Dominum Deum, significare verum Deum Israël, tum quia in Græco habetur articulus, tum etiam quia Thomas homo Israëlita nõ nouerat alium Dominum Deum, quàm illũ, de quo scriptum erat: *Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.* Addit CHRYSOSTOMVS in homil. de Trin. Tom. 3. Thomam, cùm hæc dixit, impleuisse illud Psalmi 76. *Manibus meis Deum quæsiui, & non sum deceptus.* Dubium autem esse non potest, quin in eo Psalmo de vero Deo sit sermo.

NESTORIANI (vt cognosci potest ex V. Synodo, cap. 12.) dicebant, illa verba; *Dominus meus, & Deus meus*, referri ad Patrem per exclamationem Thomæ admirantis Christi resurrectionem. At hæc mera corruptio Scripturæ est. nam in Græco non est, ὦ, signum exclamantis, sed articulus. præterea præcedit in Euangelio: *Respondit Thomas, & dixit ei; Dominus meus, & Deus meus*, &c. Quid significat illud, *dixit ei?* nónne dixit Christo? nam cum Christo loquebatur Thomas, non cum Patre. Ad hæc certum est Thomam illis verbis voluisse confiteri, quod antea non satis crediderat: at Patrem esse Deum, semper crediderat; de Filij autem diuinitate nonnihil dubitauerat. Denique omnes commentarij hæc ad Christi diuinitatem referunt: etiam Erasmi ipsius, quem Transyluani maximi faciunt.

OCTAVVM testimonium ad Rom. 9. *Ex quibus Christus est secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Hunc locum Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Origenes, Oecumenius, & omnes alij sic intelligunt, vt Christus dicatur verus Deus, quandoquidem super omnia nihil est, nisi summus Deus.

A ERASMVS tamen conatur in annotationibus in hunc locum argumentum infringere, sed leuissimis coniecturis. PRIMO dicit voculam, *Deus*, fortè non esse de textu, quia Cyprianus libro 2. contra Iudæos, cap. 6. & Hilarius in Psal. 122. hunc locum citant sine illa voce, *Deus.* At Cyprianus, Aldi & Morelij, habẽt vocem, *Deus*, nec potest deesse: nam in eo capite probare vult Christum vocari Deum, & affert loca Scripturæ, vbi vocatur Deus. HILARIVS non citat locum integrum. nam omittit etiam, *secundum carnem*, qui tamen lib. 4. & 8. de Trin. citat hunc locum cum voce, *Deus.* Denique etiam ablato, *Deus*, adhuc remanet argumentum, quia si Christus est super omnia, certè est Deus.

B SECVNDO dicit Erasmus, posse illud *(qui est super omnia Deus)* referri ad Patrem, si nimirum post voces *(ex quibus Christus secundum carnem)* ponatur punctum, quomodo dicit se legisse apud Chrysostomum. At inprimis, in Chrysostomo Greco, ego non inueni punctum, sed virgulam, qualis est in omnibus codicibus Paulinis Græcis & Latinis. Deinde num propter vnum punctum in commentario Chrysostomi inuentum, quod potuit relinqui ab insidente musca, aut irrepere vitio Scriptoris, debent corrigi omnes codices Græci & Latini? Denique, si non obstante illo puncto, Chrysostomus ipse refert hæc verba; *Qui est super omnia Deus*, ad Filium, & idem faciunt omnes auctores, nullo excepto, quæ temeritas est velle iam

C nouum sensum inuenire? Nam nullum omnino pro se Erasmus citauit, & nos præter omnes commentarios, habemus etiam IRENÆVM lib. 3. cap. 18. Tertullianum libro contra Praxeam. Cyprianum, vbi suprà. Hilarium lib. 4. & 8. Trinit. Ambrosium lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 3. & libro 1. de fide, cap. 5. & Augustinum libro tertio contra Faustum, cap. 3. & 6. & lib. 2. Trinit. cap. 13. Cyrillum lib. thesauri. cap. 5. Gregorium homil. 8. in Ezech. Athanasium oratione secunda contra Arianos. Victorinum lib. 1. contra Arianos. Idacium lib. 1. contra Varimadum. Cassianum lib. 3. de Incarnatione, & alios omnes.

D Quod ibidem notat Erasmus, non esse scriptum à Paulo ὃς ὢν, sed ὁ ὢν, nimis frigidum est. quis enim ignorat, articulum præpositiuum sæpe poni pro postpositiuo, & adiunctum participio vim relatiui habere? certè Matthæi cap. 6. (vt alia loca prætercam) sic legimus: Pater noster ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, nõ autem, ὃς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

NONVM testimonium habetur in epistola ad Galat. cap. 1. *Notum vobis facio Euangelium, quod prædicatum est à me, quia non est secundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem IESV CHRISTI.* Et initio epistolæ: *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per IESVM CHRISTVM, ac Deum Patrem*, &c. Vbi B. Paulus opponit Christum hominibus, ac proinde docet, Christum non esse

purum hominem, vt Transyluani volunt, sed esse etiam Deum, vt est Deus Pater. nec solùm opponit hominibus, sed etiam Angelis, ac proinde omnibus creaturis. Addit enim: *Si nos aut Angelus de cœlo euangelizauerit vobis præterquam quod euangelizamus vobis, anathema sit.* Clarissimè igitur Paulus hoc loco separat Christum ab omnibus creaturis, & cum Deo Patre quasi ex altera parte coniungit, & Deum creatorem esse docet.

DECIMVM testimonium Philip. 2. *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens.* Hìc videtur clarissimè explicari, Christum esse verum Deum, cùm habeat formam, id est naturam Dei, & secundum illam non sit rapina, sed natura æqualis Deo Patri.

Sed occurrunt Ariani, Transyluani, & Erasmus. Ac vt distinctè procedamus, Primò explicandum est, quid sit; *Cùm in forma Dei esset.* Secùdò quid sit; *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* De PRIMO Erasmus in hunc locum, & Franciscus Dauid disputat. 2. Albana, contendunt, formam hoc loco significare opera exteriora, in quibus fulgebat Diuinitas. tamen non eodem modo exponunt. Nam Franciscus Dauid vult Christum dici in forma Dei, quia erat imago quædam visibilis, in qua Deus inuisibilis cernebatur. Et quòd forma significet speciem exteriorem probat ex Deut. 4. *Vocem verborum audistis, formam autem penitus nullam vidistis.* ERASMVS autem vult, Christum fuisse in forma Dei, quia exterius talia opera faciebat, vt planè se Deum esse ostenderet. Quòd autem forma hoc loco significet opera exteriora, probat Primò, quia opponitur forma Dei formæ serui, quam dicitur Christus suscepisse: Christus autem non suscepit substantialiter formam serui, semper enim Filius fuit, non seruus, sed suscepit exteriori specie formam serui, quia humiliauit se, & ligari ac flagellari permisit. Secundò probat ex commentario Ambrosij.

At expositio communis omnium aliorum veterum & recentiorum est, formam Dei significare essentiam Dei. Et prima sententia Francisci Dauidis est mera corruptio textus: nam inprimis neminem pro se habet, ac ne Erasmum quidem: nam Erasmus ex hoc loco probat Christi Diuinitatem. Præterea Paulus nõ dicit Christum esse formam Dei, sed esse in forma Dei. Deinde sententia Erasmi est apertè falsa: nam primò vox Græca μορφὴ quæ hìc habetur, nusquam in Scriptura accipitur pro forma exteriori, seu pro opere, vt patet percurrenti omnia loca. Immò Chrysostomus in hunc locum dicit, etiam apud alios scriptores Græcos nunquam ita accipi. Accipitur quidem apud Aristotelem μορφὴ pro forma accidentali aliquando, licet sæpius pro substantiali, semper tamen pro forma inhærente & intrinseca, nunquam pro actione exteriori. Quod allegat ex Deuteronom. 4.

A Franciscus, non est ad propositum: nam in Græco non est μορφὴν, sed ὁμοίωμα, id est, similitudinem, vt in Hebræo תמונה & alibi, vbicunque in Latino est forma, in Græco non est μορφὴ, sed εἶδος, τύπος, aut aliquid aliud.

SECVNDO, si esse in forma Dei, est facere opera diuina, nimirum miracula, ergo Apostoli quoque dici possent fuisse in forma Dei, cùm miracula fecerint maxima.

TERTIO, forma Dei opponitur formæ serui hoc loco, at forma serui, est natura humana, nõ opus aliquod; nam explicans Paulus quid sit formam serui accipiens, subiungit: *In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Ideo B igitur formam serui accepit, quia inter homines, vt homo apparuit, similis ceteris etiam exteriori figura. Nec enim habitus hoc loco vestem significat, sed figuram; nam est in Græco σχῆμα, non ἐσθὴς.

Nec argumentum Erasmi quidquam valet. Nam Christus licet sit Filius, non seruus, si hypostasim respiciamus, tamen ratione naturæ humanæ rectè dicitur seruus. vt enim quia est Deus & homo, dicitur æqualis Patri, & minor Patre; immortalis & mortalis; creator & creatura: ita etiam dici potest Dominus & seruus. & sic appellatur ab Isaia cap. 49. Ex quo loco HIERONYMVS in primum caput ad Titum docet, Christum rectè dici seruum ratione humanæ naturę. C Et illud Isaiæ 42. *Ecce seruus meus, suscipiam eum.* Matthæus exponit de Christo Matth. 12. & est in Hebræo עבדי quod propriè seruum significat. Immò Christus Ioan. 20. nónne ait: *Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum?*

VLTIMO accedat, quod omnes interpretes huius loci, excepto Ambrosio, de cuius commentariis nõ parum dubitatur, an sint eius, per formam Dei intelligunt essentiam Dei: & præter interpretes, ita etiam intelligunt Athanasius serm. 4. contra Arianos. Nazianzenus orat. 5. de Theologia. Nissenus lib. de serm. in monte, explicans primam beatitudinem. Hilarius in Psal. 138. & lib. 8. de Trin. vltra medium. Cyril-D lus lib. 3. thesauri, cap. 1. & 2. Hieronymus in 1. cap. ad Titum. Augustinus lib. 2. contra Maximinum, cap. 5. Deniq; Ambrosius epist. 47. *Quid est,* inquit, *in forma Dei? in natura Dei.* Et similiter exponit lib. 2. de fide, cap. 4. Vnde magis probabile efficitur, cõmentarios in epistolas non esse Ambrosij, quanquam quicunque fuerit auctor, etiamsi minus probabiliter exponit, nihil tamẽ fauet hæreticis, cùm clarissimè dicat, Christum esse verum Deum, & Patri æqualem.

Quantum ad alteram partem huius sententiæ: *Non rapinam,* &c. Franciscus Dauid disputatione 2. Albana dicit, Christum esse ęqualem Patri, quia Deus euexit illum ad suam ęqualitatem. Sed hoc est inprimis contra Scripturam Isaiæ cap. 42. *Ego Dominus gloriam meam alteri non dabo.*

Et dein-

Et deinde est impossibile, creaturam fieri ęqualem creatori, cùm necessariò sit finita, temporalis, &c. Vnde in disputat. 4. idem Franciscus videns non posse consistere quod antea dixerat, docet Christum non esse æqualem Patri dignitate, cùm ipse adoret Patrem, non contrà; sed esse æqualem, quia habet omnipotentiam communicatam à Deo.

Sed quæro ab illo, quomodo habeat omnipotentiam, an intrinsecè, ita vt ipse homo Christus sit omnipotens, an extrinsecè per inhabitationem, quia habet in se habitantem Deum omnipotentem? Si primo modo, redit prior difficultas, quia si ille homo habet intrinsecè infinitam potentiam, ergo & infinitam essentiam, ergo est ille vnus Deus, qui etiam est Pater. Si secundo modo, nihil Paulus diceret: nam hoc modo omnes iusti essent æquales Deo, quia habent in se Deum habitantem.

Quia igitur ista expositio non quadrat, Transsyluani Ministri lib. 2. ca. 6. dicunt, Paulum non dicere, Christum esse æqualem Deo Patri, sed contrarium potius, hunc enim esse volunt sensum; non rapinam arbitratus est, nimirum faciendam, vt esset æqualis Deo. quomodo exponit Erasmus hoc loco, & ante eum Maximinus Arianus apud Augustinum lib. 2. cap. 5. Et probant PRIMO, quia particula aduersatiua (SED) id videtur ostendere. Si enim sic legamus, Christus meritò se censuit Patri æqualem, sed semetipsum exinaniuit. quis erit sensus? At si dicas, Christus non putauit rapiendam æqualitatem, sed è contrariò semetipsum exinaniuit, optimus erit sensus.

SECVNDO probant ex Tertulliano, qui libro de Trinitate sic ait: *Quamuis se ex Deo Patre Deum esse meminisset, nunquam se Deo Patri aut comparauit, aut contulit*, &c. AT contrà. Nam primò Patres omnes antea citati dicunt, Christum fuisse æqualem Patri, non ex rapina, quia ex natura. Secundò locus ipse ita sonat, nisi violenter trahatur aliò. Tertiò, quia si in forma Dei esse, est esse in essentia Dei, vt suprà diximus, non poterat Paulus dicere Filium non esse æqualem, quē iam dixerat esse in forma Dei.

Ad illud de aduersatiua, respondeo vocem, SED, & Græcè ἀλλὰ, habere multiplicem vim. aliquando enim habet vim correctionis, & hoc modo accepit Chrysostomus cum Theodoreto, Theophylacto, & Oecumenio. hi enim qui rectè intelligebant Græcam linguam, volunt ἀλλὰ, esse notam correctionis, & hunc esse sensum, cùm Christus esset in forma Dei, adeò non putauit rapinam æquare se Deo, vt potius non dubitauerit dissimulasse suam diuinitatem, & deponere quodammodo insignia huius ęqualitatis, quia certus erat non posse se eam amittere, cùm naturalis sibi esset. Ponunt exemplum de Rege & tyranno. Qui enim scit, se verum & legitimum Regem, nec vllo modo timet sibi, ille facilè deponit purpuram, & accipit vestem plebeiam, siue vt oblectet se, siue vt tutior sit in prælio, siue alia de caussa. non enim timet, ne propter mutationem habitus pereat sibi regnū: At tyrannus qui rapuit regiam potestatem, non audet vel ad modicum tempus comparere sine purpura, & sceptro, ne si conspiciatur in veste plebeia, non agnoscatur pro Rege, & paulatim amittat regnum, &c.

Latini accipiunt vt sit aduersatiua, & æquiualeat particulæ, tamen, siue, sed tamen. Ita AVGVSTINVS lib. 2. contra Maximinū, ca. 5. vbi hunc vult esse sensum; cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed tamen exinaniuit se, &c. id est, licet esset æqualis Deo, non tamen horruit formam serui. Ita etiā AMBROSII commentarius; etiamsi erat æqualis Deo, non tamen sibi defendit æqualitatem, sed exinaniuit se, id est, non voluit prætextu æqualitatis cum Deo, quam naturaliter habebat, recusare humilitatem passionis & mortis.

Ad locum TERTVLLIANI dico duo. PRIMO, librum de Trinitate, qui Tertulliano tribuitur, non esse ipsius, sed potius Nouatiani, vt Hieronymus asserit libro secundo in Ruffin. & de scriptoribus Ecclesiasticis, in Nouatiano. SECVNDO dico, sententiam huius auctoris nō esse contra nos. ille enim dicit, Filium non se comparasse Patri, solùm propter originis auctoritatem, non propter aliquam differentiam naturæ. Nam ibidem clarè asserit, Filium fuisse in forma Dei, quia in natura Dei, & super omnia, sicut est Pater: & tamen, quia ipse est à Patre, non è contrario, detulisse eum semper aliquid Patri. Neque est hoc solius Tertulliani, sed Hilarij lib. 9. de Trinitate, Basilij lib. 1. in Eunomium, Nazianzeni lib. 4. Theologiæ, & Cyrilli libro 2. thesauri, cap. 3. qui exponunt de Filio Dei, non solùm vt est Filius hominis, sed etiam vt est Filius Dei: *Pater maior me est.* dicunt enim Patrem esse maiorem ratione principij, & tamen Filium non esse minorem propter naturæ identitatem.

VNDECIMVS locus est 1. Ioan. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt: & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis.* Quo loco S. Ioannes vult ostendere, Christum esse verum Deum, & verùm hominem; & propterea affert testimonia diuina & humana. nec enim cùm ait: *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo*, per illam vocem (*in cœlo*) intelligit locum cœlestem, sed testimonij qnalitatem, alioqui etiam Angeli sunt in cœlo, & testimonium Christo non semel dederunt, & tamen tres tantùm testes in cœlo Ioannes ponit, Patrem, Verbum, & Spiritum sanctum. Itaque per testes, qui sunt in cœlo, intelliguntur testes diuini, vt distinguantur à testibus humanis & creatis: & propterea etiam paulò pòst ait: *Si testimonium hominum accipimus,*

pimus, testimonium Dei maius est. Sicut igitur spiritus, aqua, & sanguis sunt testimonia terrena, & comprobarunt veram Christi humanitatem, quando videlicet in morte Christi ex ore ipsius spiritus, ex latere aqua & sanguis fluxerunt: ita quoque Pater, Verbum, & Spiritus sanctus sunt personæ diuinæ, & testimonium diuinum perhibuerunt de vera Christi diuinitate, tum alibi sæpe, tum etiam in Baptismo & transfiguratione.

Sed obiicit Georgius BLANDRATA in disputat. 2. Albana. PRIMO, illa verba (tres sunt qui testimonium dant in cœlo) à nullo auctore legi, excepto Hieronymo, qui parum pudens fuit. SECVNDO, non secus dici de spiritu, aqua, & sanguine, vnum sunt, quàm de Patre, Verbo, & Spiritu sancto: ac proinde sicut Spiritus, aqua & sanguis non sunt vnum numero, immò nec specie, ita nec Patrem, Verbum, & Spiritum sanctum esse vnum numero, aut specie, sed sola consensione voluntatis.

RESPONDEO, Blandratam non esse parum pudentem, sed multum impudentem, cùm S. Hieronymum parum pudentem, Erasmum videlicet imitatus, appellat. nec solùm aio, multum impudentem esse Blandratam, sed etiam imperitum, aut mendacem, cùm ait solùm Hieronymum ita legisse. Nam ita etiam legerunt HIGINVS in epist. 1. Cyprianus lib. de vnitate Ecclesiæ; Idacius in lib. aduersus Varimadum; Athanasius in lib. 1. ad Theophilũ, de vnita Deitate Trinitatis; Auctor disputationis eiusdem Athanasij cum Ario habitæ in Concilio Nicæno; Fulgentius in libro contra obiectiones Arianorum, prope extremo; & Eugenius Carthaginensis in explicatione fidei Catholicæ.

Quod autem attinet ad illud (*& hi tres vnum sunt*) sciendum est, illa verba in multis Latinis codicibus non haberi, vbi sermo est de spiritu, aqua, & sanguine. Nam in Bibliis Louaniensibus notantur ad marginem XV. codices manu scripti, qui ea verba non habent. Græci autem codices habent quidem, sed differenter. nam de Patre, Verbo, & Spiritu sancto dicunt, *καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι*, & hi tres vnum sunt. de spiritu, a- D qua, & sanguine, *καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν*, & hi tres in vnum sunt. vbi apertè vides, non esse vnum, spiritum, aquam, & sanguinem, sed solùm conspirare in vnum testimonium.

DVODECIMVS locus est 1. Ioan. 5. in vltimis verbis: *Vt simus in vero Filio eius, hic est verus Deus & vita æterna.* At vnus solus est verus Deus. Ioan. 17. *Te solum verum Deum:* Vnde Transyluani lib. 2. cap. 5. dicunt, esse nomen proprium Patris, verus Deus, ergo Christus est ille idẽ Deus, qui est Pater. Ad hunc locum respondent Transyluani, noui Samosateni, lib. 2. cap. 4. & 7. & Seruetus lib. 1. de Trinitat. Christum esse verum Deum, sed temporalem, quia accepit à Deo veram diuinitatem; sed hoc iam aliàs refutauimus.

A non enim Diuinitas potest vniri creaturæ, nisi hypostaticè, si ea dici debeat verus Deus: nam accidentaliter non potest vniri, ita vt intrinsecè inhæreat, vt notum est, quia tunc à subiecto penderet: nec potest vniri essentialiter, vt anima corpori, & forma quæuis substantialis suæ materiæ. quia tunc esset pars: extrinseca autẽ vnio non sufficit ad denominandum Deum.

Sed obiicit SERVETVS illud Apoc. 5. *Dignus est Agnus accipere virtutem & diuinitatem.* RESPONDEO; aliqui legunt non diuinitatem, sed diuitias, vt legit Primasius, nam Græcè est, *τὸν πλοῦτον*. sed vulgata editio habet etiam optimum sensum. nam per diuinitatem possumus B intelligere manifestationem diuinitatis, non ipsam diuinitatem. ERASMVS annotatione in hunc locum vult referri illud; *Hic est verus Deus*, ad Patrem hoc modo; vt simus in vero Filio eius, hic, nimirum Pater huius Filij, est verus Deus. At debuisset saltem vnum auctorem proferre, qui ita distinctè explicaret. Cur enim illud demonstratiuum, HIC, non demonstrat potius proximam personam, quàm remotam? Præsertim cùm in Græco textu ante illud, *Hic*, immediatè præcedat nomen IESV CHRISTI. *καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός.*

Deinde Patres de Filio exponunt. HILARIVS lib. 6. de Trinit. vltra medium, postquam cita- C uerat hunc locum, addit post 17. lineas: & cùm hic verus Dei Filius nobis sit & vita æterna, &c. vbi quod citauerat, hic est verus Deus, & vita æterna, exponit de Filio, cùm dicit ipsum esse vitam æternam. HIERONYMVS in cap. 65. Isaiæ: *Iurabit in Deo Amen.* Dicit, non solùm Patrẽ esse Deum Amen, id est, Deum verum, sed etiam Filium, & probat ex hoc loco, hic est Deus verus & vita æterna. AVGVSTINVS lib. 1. de Trinitat. cap. 6. *Et*, inquit, *Filius non tantùm Deus, sed & verus Deus, quod Ioannes apertissimè in epistola sua dicit; Scimus quia Filius Dei venit, & dedit nobis intellectum*, &c. Hic est verus Deus, &c. CYRILLVS lib. 12. thesauri, cap. 13. posteaquam hunc locum adduxerat, sic ait: *Quid dicent hæretici ad hæc B. Io-* D *annis verba, quibus apertissimè Deus verus Filius appellatur. Nam si Deus verus est substantialiter, non participatione hoc ipsum est, sicut creaturæ. qui autem Deus verus est, natura Deus est.* Similiter exponunt Beda & Oecumenius in commentario huius loci.

EVNOMIANI olim conuicti euidentia huius testimonij, admittebant, vt refert Gregorius Nazianzenus orat. 3. de Theologia, Patrem esse verum Deum, & similiter Filium esse verum Deum, sed æquiuocè, sicut canis cœlestis & terrestris dicuntur æquiuocè canes, vterque tamen propriè & verè. AT facile est, hanc solutionem refutare. Nam vel loquitur Eunomius de æquiuocatione perfecta, vel de analogia quadam. Si de perfecta æquiuocatione, qualis

est inter nomina rerum eiusdem speciei, tunc non erit Pater magis Deus, nec maior Deus, nec prior Deus, quàm Filius, sicut Iudas Iscariotes, non est magis homo, aut maior homo, aut prius homo, quàm Iudas Thaddæus. Præterea tunc plures essent veri Dij, sicut Iudas Iscariotes & Iudas Thaddæus sunt plures veri homines: At Scriptura vnum solum Deum esse docet. Si de analogia quadam, vel Pater, vel Filius non erit verè & propriè, vel simpliciter Deus, sicut homo pictus non est simpliciter & verè ac propriè homo, neque canis cœlestis est propriè ac verè canis, sed ita dicitur, quia terrestrem canem repræsentat. At Christus est verus Deus, & similiter Pater, ergo non sola analogia Filius est Deus.

Decimvs tertivs locus Ioan. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Item: *Omnia per ipsum facta sunt.* Ex quo loco tria sumuntur argumenta.

Primvm sumitur ex nomine Verbi; Verbum enim seu λόγος est mentis proles seu notitia & conceptus. Et quamuis conceptus mentis in nobis non dicatur Filius, quia est accidēs, tamen est valde similis generationi, eius productio; nam mens intelligens, vices patris gerit; obiectum verò, matris; species est quasi materia generationis, quam mater suppeditat, inde ex complexu mentis & obiecti, mediante specie, prodit notitia seu verbum. Est autem notandum, in Deo, vt etiam Aristoteles docet, idem esse intelligentem, intellectum, intellectionem, & speciem intelligibilem, exceptis tamen relationibus mutuis producentis & producti. Ex quo sequitur, Verbum Dei necessariò esse idem cum Deo, id est, eiusdem numero substantiæ & naturę. Sed Christus est Verbum Dei, nam *Verbum caro factum est*, ergo Christus habet eandem numero naturam cum Patre.

Secvndvm argumentum sumitur ex eo quod Verbum dicitur Deus. Nam hoc loco Verbum Dei, quod est Christus, expresè nominatur Deus, & sine dubio idem Deus, qui est etiam Pater. Nam Ioannes in toto illo ferè capite semper repetit initio sequentis sententiæ id, quod posuerat in fine præcedentis: *In principio*, inquit, *erat Verbum*; deinde subiungit: *Et Verbum erat apud Deum.* Vbi vides, idem nomen poni in fine primæ sententiæ, & initio secundæ. sic etiā quia in secunda dixerat: *Et Verbum erat apud Deum*; in tertia dicit: *Et Deus erat Verbum.* vbi idem Deus esse dicitur, & is apud quem erat Verbum; & is, qui erat ipsum Verbum. Id ipsum obseruare licet in sequentibus: *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum; & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt*, &c.

Tertivm argumentum est in illis verbis: *Omnia per ipsum facta sunt.* Hinc enim sequitur, vt colligit Avgvstinvs lib. 1. de Trinit. cap. 6. Verbum non esse factum, & proinde non esse

A creaturam, & proinde esse vnum Deum cum Patre: nihil enim est nisi Deus, & creaturæ eius.

Sed respondent ad Primvm Ministri Transyluani lib. 2. cap. 3. & 11. Verbum hoc loco significare Christum hominem, diciq; Verbum, quia verba Dei nobis annuntiauit; & probant. nam cùm dicitur: *Verbum caro factum est*, in Grȩco est ἐγένετο, quod significat erat, seu fuit, vt patet ex similibus locis. nam in hoc capite dicitur: *Fuit homo missus à Deo*, Græcè ἐγένετο. similiter Lucæ 1. *Fuit in diebus Herodis Sacerdos.* Et Luc. vlt. *Qui fuit vir Propheta*, &c. semper est ἐγένετο. Itaque non est sensus, Verbum esse factum hominem per incarnationem, sed Verbum illud, de

B quo tam multa dicuntur præclara, nihil esse aliud, quàm carnem, id est, hominem quendam; sicut Ioannes dictus est vox, non quòd esset vox incarnata, sed quòd esset homo clamans in deserto.

Ad Secvndvm respondent Franciscus Dauid disputat. 9. Albana, & Ministri Transyluani lib. 2. cap. 11. Christum meritò vocari Deum, sed non eundem cum Patre; nam in hoc ipso loco dicitur Verbum apud Deum, nimirum Patrem; cùm autem subiungitur, & Deus erat Verbum, si vox Deus acciperetur eodem modo, significaretur Filium esse Patrem.

Ad illud autem: *Omnia per ipsum facta sunt*, respondent, intelligi de reparatione facta per

C Christum, quæ etiam solet dici noua creatio. 2. Corinth. 5. *Si qua ergo in Christo noua creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua.* Ephes. 1. *Instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, & quæ in terris sunt.* Et cap. 2. *Ipsius enim factura sumus, creati in* Christo Iesv *in operibus bonis.* Et Psal. 50. *Cor mundum crea in me Deus.* Sed errant. Ac primùm sententia istorum de Verbo similis est errori Eunomij, quem refellit Cyrillus libro 1. in Ioannem, ca. 4. & 7. dicebat enim ille, Verbum, quod est Christus, non esse aliquid æternum in Deo, seu subsistens, sed esse quid creatum: sed dici Verbum, quia esset simile, & quasi imago verbi intimi, & quia verba Dei audiens nobis enuntiauit.

D Refellitur vtrorumque error. Primo ex sequentibus, quia hoc Verbum, quod factum est caro, erat Deus, & Deus creator omnium rerū, non ergo creatum. Secvndo, quia hoc Verbum erat in principio apud Deum, antequam mundus fieret, nec vnquam in tota Scriptura dicitur factū. Tertio, quia si Christus est imago verbi illius æterni & interni, quod est in Deo; non debuit dicere Ioan. 10. *Ego & Pater vnum sumus*; sed, ego & Verbum vnum sumus: nec Ioan. 14. *Qui videt me, videt & Patrem*, sed, videt & Verbum: Vide plura apud Cyrillum loco citato.

Ad argumentum autem ex voce ἐγένετο. Respondeo, vocem esse ambiguam, & tā esse, quàm fieri, significare. vnde Ioan. 2. *Nuptiæ factæ sunt*, γάμος ἐγένετο. & cap. 1. *Mundus per ipsum factus*

est, ὁ κόσμος δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο. Et infrà: *Aquam vinum factam*, ὕδωρ οἶνον γεγενημένον. hoc autem loco significat, *fieri*, non *esse*. & patet PRIMO ex dictis: nam si verbum erat ante mundi creationem, certè ante carnem erat: nam & caro vna est ex creaturis, non igitur Verbum caro erat, sed factum est postea caro, cùm carnem assumpsit. SECVNDO, quia si, *esse*, non *fieri*, significare voluisset Ioannes, non dixisset ἐγένετο, sed ἐγίνετο, vel γίνεται, id est, non dixisset, fuit, sed, est, vel erat; fuit enim dicitur solùm de eo, quod nunc non est. at Christus est etiam nunc caro. TERTIO, quia Patres Græci Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, bene norant potestatem Græci vocabuli, & tamen omnes exponunt, factum est, quomodo etiam habet versio Erasmi, & quæ in Bibliis Vatabli exstat, quibus aduersarij plurimum tribuere solent.

Quantum ad SECVNDVM argumentum, iam diximus, Ioannem in isto capite solere frequentissimè idem bis repetere, in fine vnius sententiæ, & principio alterius. Ita igitur hìc nomen DEVS, bis ponitur in eadem significatione, & sensus est, *Verbum erat apud Deum*, id est, apud Patrem, qui est Deus, *& Deus erat Verbum*, id est, & idem Deus erat etiam Verbum; siue, vt alij volunt, qui faciunt Deum prædicatum, & Verbum subiectum; & Verbum erat ille idem Deus. Neque obstat quod ibi, *apud Deum*, est articulus τὸν θεόν: Hic autem, *& Deus erat Verbum*, non est articulus ante vocem Deus. Vnde ORIGENES argumētabatur, Patrem esse maiorem Filio. Nam, vt notat Chrysostomus homil. 3. & 5. in Ioan. sæpe Deus pro Patre sumptus, non habet articulum, vt in hoc capite: *Fuit homo missus à Deo*, & infrà: *Deum nemo vidit vnquam*, & aliquādo Deus pro Filio, habet articulum, vt 1. Ioan. 5. *Hic est verus Deus.* Et ad Titum 2. *Aduentum gloriæ magni Dei.*

Ad illud autem: *Omnia per ipsum facta sunt.* Dico PRIMO, explicationem aduersariorum esse adeò nouam, vt nulli veterum in mentem venerit, vt patet legenti Origenem, Chrysostomum, Cyrillum, Augustinum, Theophylactum, Bedam, Rupertum, Euthymium in Ioannem. Dico SECVNDO, non debere Scripturam exponi metaphoricè ad libitum, sed tunc solùm cum ipsa Scriptura præbet occasionem, alioqui poterimus peruertere omnes Scripturas, & eadem ratione possemus dicere, in 1. capite Geneseos non describi creationem, sed renouationem rerum. Neque obstant loca in contrarium allata: nam in illis semper est aperta mentio renouationis, vt patet legenti illa loca. Hìc autem simpliciter dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Dico TERTIO, etiamsi hic locus pateretur vtrumque sensum, tamen aduersarios probare non posse, debere eum exponi de renouatione potius, quàm de prima

A creatione. Rationes enim quas ipsi afferunt, nihil valent.

PRIMO probant, non agi de creatione, quia Christus non erat natus tunc, cùm mundus creabatur: At negamus, non fuisse tunc Christum natum ex Patre Deo, licet nondum esset natus ex matre, dum autem aduersarij assumūt, quod probare deberent, nónne principium petunt? SECVNDO probant, quia Scripturæ passim tribuunt Patri opus creationis. At non soli Patri tribuūt, tribuunt etiam Filio. Prouerb. 8. *Cum eo eram cuncta componens.* Et in hoc 1. capite Ioannis: *Et mundus per ipsum factus est.* Probant TERTIO, quia Ioannes hoc loco postquam dixerat:
B *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*, mox restringit, dicens, *quod factum est*, quasi diceret, non omnia absolutè per Christum facta esse, sed illa duntaxat omnia, quæ ad ipsius officium pertinebant, & quæ per ipsum facta sunt. At hæc esset ridicula restrictio. esset enim ac si diceretur, Omnia per ipsum facta sunt, quæ per ipsum facta sunt. non autem hoc ait Ioannes, *sed sine ipso factum est nihil, quod factum est*, id est, nulla est res quæ sit facta, & non sit facta per ipsum. quod addidit Ioannes propter Spiritum sanctum, ne putaretur inclusus inter omnia illa quæ facta sunt per Verbum. Adde, quod lectio illa probabilior est, quam sequitur Augustinus, vt illa verba (*quod factum est*) non
C pertineant ad præcedentem periodum, sed ad sequentem, hoc modo: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat, & vita erat lux hominum.* Ex qua lectione planè ruit aduersarij argumentum. An igitur propter tam leues & falsas ratiunculas relinquenda est Patrum communis explicatio?

Dico QVARTO, hunc locum explicari paulò infrà, cùm dicitur: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Hìc enim habemus eum mundum factum esse per Christum, qui Christum non cognouit. At si effectio mundi non esset creatio, sed renouatio, falsum esset illud: *Mundus eum non cognouit*, cùm renouatio fiat per fidem & cognitionem Chri-
D sti. RESPONDENT pertinacissimè, hunc esse sensum; In mundo erat, id est, Christus homo inter homines versabatur: & mundus eum non cognouit, id est, & homines illi initio eum non cognoscebant: & mundus per ipsum factus est, id est, & tamen ipse homines illustrauit, & fecit nouas creaturas.

At contrà. Nam inprimis aduersarij mutant ordinem verborum; volunt enim prius mundum non cognouisse, & deinde factum fuisse. At Euangelista dicit primò: *Mundus per ipsum factus est.* Deinde notat eius ingratitudinem, dicens: *Et mundus eum non cognouit.* Præterea mundus in Scripturis, aut significat substantiam cœli & terræ, vt Eccles. 3. *Mundum tradidit disputationi eorū.* Aut homines impios dilectores mun-

di. Ioã. 12. *Princeps huius mundi eucietur foras.* Ioã. 17. *Pro his rogo, non pro mundo*; Ergo cùm dicitur: *Mundus per ipsum factus est*, vel significatur substantia cœli & terræ, vt exponunt omnes Patres. Vel sensus erit, per Christum factos esse homines impios, quæ est ingens blasphemia. accipiendo enim mundum pro impiis, Christus non facit, sed destruit mundum, vt faciat nouam creaturam.

Decimvs qvartvs locus habetur Colos. 1. *In ipso condita sunt vniuersa in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt. & ipse est ante omnia, & omnia in ipso constant.* Hic locus est clarior superiore, nam explicantur quæ sint illa omnia; quæ Christus creauit & conseruat, & dicuntur esse omnia omnino terrestria & cœlestia vsque ad summos Angelos. Ex quo sequitur, Christum non esse creaturam, sed verum Deum.

Respondent tamen Transyluani lib. 2. cap. 12. & Franciscus David disputat. 7. Albana, in toto isto capite vocari creationem reparationem spiritualem, quæ facta est per Christum. Probat Primo, quia ita exposuit Procopius in caput primum Genes. pag. 39. Secvndo, quia non ait Paulus, cœlum & terram creata per Christum, sed ea quæ sunt in cœlo & in terra, id est, Angelos & homines, quos creasse dicitur Christus, quia eos pacificauit, & reconciliauit inter se.

At contrà. Primo omnes interpretes hunc locum intelligunt de prima creatione. vnde aduersarij, cùm omnes bibliothecas lustrassent, non potuerunt inuenire, nisi vnum auctorem Procopium, meliorem Rhetorem quàm Theologum, & qui non interpretatur hanc epistolam, sed obiter cùm scriberet in Genesim, allegauit ad suum propositum vnam sententiam ex hac epistola, non respiciens quid præcederet, & quid sequeretur. Et ne glorientur tamen se inuenisse vnum socium sui erroris, notandum est, Procopivm eundem folio præcedenti, dum exponeret illud: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, acerrimè inuehi in eos, qui negant tres esse personas eiusdem essentiæ. qui etiam paulò pòst sic ait: *Christus humanam carnem induit, vt hominem, quem creauerat, restitueret & sanaret.* Cùm igitur paulò pòst dicit, per Christum omnia creata secundum Apostolum ad Colossenses, & exponit, instaurata, vult dicere, Christum instaurasse quod antea creauerat.

Secvndo probo ex præcedentibus. nam dixerat, Christum esse primogenitum omnis creaturæ, id est, prius à Patre genitum, quàm vlla creatura fieret, vt rectè exponit Chrysostomus. Deinde hoc probaturus subiunxit: *In ipso enim condita sunt vniuersa*, &c. At si condere significet instaurare, Paulus nihil probat: non enim sequitur, Instaurauit omnes creaturas, ergo

A fuit ipse ante omnes creaturas. quàm sæpe enim architecti instaurant ædificia, quæ multis annis antea exstructa fuerant, quàm ipsi nascerentur? vt igitur Paulus rectè probet, Christum esse primogenitum ante omnem creaturam, non oportet interpretari, ipse omnia condidit, id est, instaurauit, sed simpliciter creauit.

Tertio ex sequentibus. nam postquam Paulus dixerat, per Christum omnia creata, subiũgit alia encomia Christi, dicens ipsum etiã esse caput Ecclesiæ, & primogenitum mortuorum, & per ipsum instaurata omnia, & pacificatos per crucem eius Angelos cum hominibus. Nisi ergo faciamus Paulum ineptè loquacem,
B qui semper eadem repetat, oportet fateri, in prima parte capitis agi de creatione, in secunda de reparatione.

Qvarto probo ex ipso contextu. nam dicit omnia creata per Christum, etiam Thronos, & Dominationes: at Angeli non fuerunt renouati per Christum, quippe qui non facti sunt veteres per peccatum. dicuntur quidem pacificati cum hominibus, sed pacificare non est condere & creare, neque vllum exemplum in Scriptura proferre poterit.

Nec obstat locus ad Ephes. 1. vbi dicuntur instaurari omnia per Christum, quæ in cœlis, & quæ in terris sunt. nam vox Græca ἀνακεφαλαιῶσαι est recapitulare, & in summam redigere, &
C sensus est, Deum voluisse Angelos & homines vnire sub vno capite Christo. Quod si etiam accipiamus Latinum verbum instaurare in sua propria significatione, tunc sensus erit, Deum voluisse instaurare in cœlestibus per Christum, non ipsos Angelos, qui non egebant instauratione, sed numerum Angelorum imminutum per casum dæmonum, vt exponit Augustinus Enchirid. cap. 61. & etiam cap. 62. vbi dicit, Christum non esse mortuum pro Angelis, & capite 108. dicit non habituros fuisse homines opus mediatore & sanguine eius, si Adam non peccasset. At hìc ipsi Angeli dicuntur conditi & creati per Christum, ergo de vera creatione agitur, non de reparatione.

D Decimvs qvintvs locus est Hebr. 1. vbi dicitur de Filio: *Per quem fecit & secula.* Et infrà: *Et tu Domine initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.* Hìc habemus clarissimè quod requirebant aduersarij in duobus locis superioribus, nimirum Christum fecisse cœlum & terram, & proinde ipsum non esse creaturam, sed creatorem vnum cum Patre. Respondent Ministri Transyluani lib. 2. capite vlt. & Franciscus Dauid disput. 3. Albana, per secula intelligi noua secula, id est, reparationem humani generis. Contra. Nam Paulus explicans cap. 11. quid sit facere secula, ait: *Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent.* Quod certè non potest intelligi, nisi de creatione prima cœlorum. Vide suprà cap. 4.

CAPVT SEPTIMVM.

Quarta Classis ex nominibus veri Dei.

PRimvm nomen diuinum est, Devs, ex quo non leue argumentum sumi potest. nam Scriptura non solet absolutè vocare Deum, nisi Deum verum, vt Irenævs notat lib.3.cap.6. *Neque Dominus*, inquit, *neque Spiritus sanctus, neque Apostoli eum, qui non esset Deus, definitiuè & absolutè Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus.* Et cap.8. *Soluta igitur*, inquit, *& hac illorum calumnia, manifestè ostensum est, quoniam nunquam Propheta, neque Apostoli alium Deum nominauerunt, vel Dominum appellauerunt, præter verum & solum Deum.*

Atque hinc Erasmvs in cap.5. ad Ephes. notat Patrem intelligi, quoties absolutè Deus nominatur. Quod Erasmi dictum falsum est, vt modò patebit; sed testimonium eius annotare placuit, vt constaret, etiam aduersarij testimonio vocem (Devs) absolutè positam soli vero Deo conuenire. Et sine Irenæi vel Erasmi testimonio res ipsa per se clamat. Nam cùm Scriptura nihil sæpius repetat, quàm vnum esse Deum, quomodo non pugnaret secum, si non solùm Deum verum, sed etiam aliquid aliud, Deum absolutè vocaret? Iam hoc nomen tribuitur absolutè Christo, Isaiæ 9. *Vocabitur nomen eius admirabilis, Deus fortis*, &c. Ioan.20. vbi Thomas Christo dicit: *Dominus meus & Deus meus.* Actor. 20. *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quā acquisiuit sanguine suo.* Rom.9. *Qui est super omnia Deus.* Apoc.4. *Dominus Deus omnipotens qui erat, qui est, & qui venturus est.* 1.Ioan.3. *In hoc cognouimus caritatem Dei, quia ille pro nobis animam suam posuit.* Quomodo ergo non est Deus verus, qui tam sæpe in Scripturis absolutè pronunciatur Deus? & quomodo, quæso, cohæret hoc, quod tam absolutè Christus dicatur Deus, cum illo Exod.20. *Non habebis Deos alienos coram me.* Et 1. Corint.8. *Nobis vnus est Deus:* si Christus non est vnus Deus cum Patre?

Altervm nomen, & quidem maximè proprium veri Dei est יְהֹוָה quod Greci τετραγράμματον vocant; sic enim legimus Exod. 15. יְהֹוָה שְׁמוֹ pro quo noster interpres vertit, *Omnipotens nomen eius.* Sed in Hebræo non est propriè omnipotens, sed nomen illud ineffabile. Transyluani quoque ita persuasi sunt, hoc nomen soli vero Deo conuenire, vt lib.2.cap.7. dicant, hoc nomen esse proprium Dei Patris; alia verò nomina, vt Elohim, Sadai, Adonai, & cetera, communicari interdum etiam Christo, Angelis, aliisque rebus creatis. Probemus igitur, hoc nomen soli vero Deo propriū, Christo conuenire. Hierem.ca.23. sic loquitur: *Et suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit.* Et infrà: *Et hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus iustus*

A *noster, seu iustitia nostra.* יְהֹוָה צִדְקֵנוּ hoc de Christo intelligi nemo negat.

Sed Rabbini respondent, non significari hoc loco, nomen Christi fore יְהֹוָה, sed tempore Christi, & propter ipsum Christum cognoscituros homines Dominum Deum esse iustitiam nostram. sicut Exod.13. *Ædificauit Moses altare, & vocauit nomen eius Dominus exaltatio mea.* In Hebræo illud, Dominus est יְהֹוָה & Ezechielis vlt. *Et vocabitur nomen Hierusalem.* יְהֹוָה שָׁמָּה Dominus ibi.

Sed hoc facilè refellitur. Nam verum quidem est, Christum non fuisse vocandum quasi proprio nomine, *Dominus iustitia nostra*, sed tamē ex hoc loco deducitur ipsum esse verè יְהֹוָה:
B nam de ipso dicitur; *Dominus iustitia nostra*, non de Patre; ipse est enim qui pro nobis diuinæ iustitiæ satisfecit. Vnde Isaiæ 53. dicitur: *In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos.* Et 1.Corinth.1. *Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & redemptio.* Præterea nec ara, nec Hierusalem dicuntur simpliciter יְהֹוָה, at Christus nuncupatur יְהֹוָה. Isaiæ 40. *Vox clamantis in deserto, parate viam Domino.* Siquidem illud, Domino, in Hebræo est יְהֹוָה & intelligi hæc verba de Ioanne Baptista, qui parauit viam Christo, testantur omnes Euangelistæ, Matth.3. Marc.1. Luc.1. & Ioan.1. & similiter appellatur Christus in tot locis Isaiæ, Zachariæ, & Psalmorum explicatis in 1. &
C 2. classe argumentorum.

Præterea nomen hoc יְהֹוָה deductum est ex illo Exod.3. אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה *Ero qui ero*, siue, vt noster interpres vertit, *Sum qui sum.* Inde enim addita litera nominis proprij formatrice, id est, Iod, factum est nomen יְהֹוָה & significat propriè eum qui est fons essendi, & cùm non habeat esse ab alio, dat reb. omnibus, vt sint. Quocirca nonnulli rectè docent, hoc nomen, si vllo modo efferri debeat, melius efferri per vocem, Ihie, id est, erit, sic enim legi potest יְהֹוָה quàm per vocem Iehoua, quæ nuper excogitata est. Videmus autem de Christo dici id, quod hoc nomen significat: igitur & ipsum nomen ei conueniet. De Christo dicitur Apoc.1.4. & 11. *Qui est,*
D *qui erat, & qui venturus est.* Et Ioan.13. *Amodò dico vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis, quia ego sum.* Denique huic nomini semper in versione LXX. respondet κύριος, & in versione Hieronymi, Dominus. Porro κύριον, seu Dominum absolutè, passim Christum vocāt Euangelistæ, & ipse se ipsum. Matth.21. *dicite; Quia Dominus his opus habet.* Ioan.13. *Vos vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.*

Altissimvs. Nomen est solius veri Dei. Psal.82. *Tu solus altissimus in omni terra.* Et Transyluani lib.2.cap.5. dicunt hoc esse nomen, quo distinguitur Pater, qui solus est verus Deus, à Filio. quod idem olim Ariani dicebant, teste Hieronymo in commentario Psal.86. At hoc ipsum nomen tribuitur Christo à Dauide in

Psal.

Psal.86. *Homo natus est in ea, et ipse fundauit eā altissimus.* De Filio enim intelligunt Hieronymus, Augustinus, & alij expositores. Idem nomen tribuit Christo Zacharias. Lucæ 1. teste Beda in commentario: & verba ipsa satis apertè hoc significant: *Tu puer Propheta Altissimi vocaberis; præibis enim ante faciem Domini parare vias eius.* Vbi Ioannes dicitur esse futurus Propheta Altissimi, quia præibit ante illum parare vias eius: prę iuit autem ante Christum, non ante aliquem alium, vt notum est.

Prętera, quomodo datum est Christo *nomen super omne nomen*, vt Paulus ait Philipp. 2. si non potest ipse vocari Altissimus? Deniq; idem Paulus cùm scribit Rom. 9. *Ex quibus est Christus, qui est super omnia Deus*, quid aliud significat, quàm esse Christum altissimum Deum? nec enim est super omnia, nisi qui est altissimus.

INVISIBILIS. Nomen est ferè proprium veri Dei. Nam etsi in Symbolo dicimus, Deum esse factorem visibilium & inuisibilium rerum: tamen in Scripturis hoc nomen ferè non tribuitur nisi Deo, 1. Timoth. 1. *Inuisibili, soli Deo honor & gloria.* Et cap. 6. *Qui lucem habitat inaccessibilem.* Vnde etiā hoc nomen soli Patri tribuunt Transyluani lib. 2. cap. 5. & olim Ariani apud Augustinum libro 3. contra Maximinum, capite vltimo. Et verè solus Deus est inuisibilis, quia non potest videri, nisi seipsum manifestet. Angeli enim, licet nobis sint inuisibiles, tamen aliis Angelis & ipsi Deo se abscondere non possunt. At Filius simpliciter inuisibilis est, sicut & Pater. Nam Matth. 11. dicitur: *Nemo nouit Filium, nisi Pater, nec Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Et Coloss. 1. dicitur: *Imago Dei inuisibilis*: etsi enim illud (*inuisibilis*) est genitiuus, vt ex Græco patet, tamen ideo dicitur imago Dei inuisibilis, quia etiam ipsa imago est inuisibilis. est enim simillima exemplari, & proinde talis, qualis ipsum. Apocal. 19. *Et nomen habet scriptum, quod nemo nouit, nisi ipse, & nomen eius est Verbum Dei.* Ergo Verbum Dei est quid inuisibile, quandoquidem solus ille, qui est Verbum Dei, nouit quid hoc sit, nec tamen excluduntur Pater, & Spiritus sanctus, qui eandem cum Verbo essentiam & scientiam habent.

ALIVD nomen Deo vero proprium est, DEVS GLORIÆ, siue etiam REX GLORIAE. illud enim Act. 7. *Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ*; omnes intelligunt de Deo Israël. at 1. Cor. 2. de Filio dicitur: *Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Et illud Psal. 23. *Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ.* de Messia exponit Iustinus in Dialogo cum Triphone. Hieronymus in caput secundum Zachariæ, & Ambrosius libro 4. de fide, cap. 1. item Augustinus, & alij in hunc locum Psalmi.

REX REGVM, & DOMINVS DOMINANTIVM tribuitur soli Deo vero, 1. Timoth. 6. *Qui*

A *solus est potens Rex regum & Dominus dominantium.* At de Filio dicitur Apocal. 17. *Agnus vincet illos, quoniam Rex regum est & Dominus dominorum.* Et cap. 19. *In fœmore scriptum habet Rex regum & Dominus dominantium.* Denique Deo Patri tribuunt Transyluani lib. 2. cap. 5. quòd dicatur vnus, verus, solus, magnus, Pater omniū. Nam Deut. 6. dicitur: *Dominus Deus tuus Dominus vnus est.* Et Ioan. 17. *Vt cognoscant te solum Deum verum.* Deuter. 32. *Videte, quòd ego sim solus*, videlicet Dominus. Iob. 36. *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Malach. 2. *Nónne vnus Pater omnium nostrum?*

At hæc omnia etiam dicuntur de Filio. 1. Co-
B rinth. 8. *Nobis est vnus Dominus IESVS CHRISTVS.* 1. Ioan. 5. *Hic est verus Deus.* Epist. Iudæ: *Solum dominatorem & Dominum nostrum Iesum Christum negantes.* Hunc tamen locum Transyluani ita exponunt ac deprauant, vt illud; *Solum dominatorem*, ad Patrem referant. illud autem; *& Dominum nostrum Iesum Christum*, ad Filium. At repugnat ratio linguæ Græcæ. Vnus enim articulus est pro duobus nominibus τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν καὶ κύριον ὑμῶν Ἰησοῦν, non possunt autem ad duas personas referri, quæ vno articulo coniunguntur. Tit. 2. *Exspectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi.*

Transyluani Erasmum sequuti, illud; *Magni*
C *Dei*, ad Patrem referunt. At hîc quoque repugnat articulus vnus vtrique nomini adiunctus, τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος. Quare Chrysostomus, Hieronymus, & alij de solo Filio exponūt, quippe qui videbant alium sensum non pati sententiam Græcam. Præterea, non exspectamus Patrem venturum, sed Filium: Paulus autem dicit, nos exspectare aduentum gloriæ, id est, aduentum gloriosum (est enim Hebraica phrasis) magni Dei. igitur Filius est magnus Deus. Denique Isaiæ 9. *Paruulus natus est nobis*, &c. *& vocabitur admirabilis Consiliarius*, &c. *Pater futuri seculi.* Est ergo Christus Pater omnium nostrûm. Vnde Ioan. 14. *Non relinquā vos orphanos.* Et Matthęi 10. ac Ioan. 13. filiolos Apostolos vocat. Cùm
D igitur omnia nomina veri Dei Christo conueniant; est omnino Christus verus Deus.

CAPVT OCTAVVM.

Quinta Classis ex attributis.

ATTRIBVTA Dei præcipua sunt, primò AETERNITAS. Genes. 21. *Inuocauit ibi nomen Dei æterni.* Et Roman. 16. *Secundum præceptum æterni Dei.* Et 1. Timoth. 6. *Qui solus habet immortalitatem.* Secundò IMMENSITAS. *Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.* Psal. 144. *Cœlum & terram ego impleo.* Hierem. 23. Tertiò POTENTIA. *Qui solus est potens*, &c. 1. Timoth. 6. Quartò SAPIENTIA. *Soli sapienti Deo.*

Rom. 16. Quintò BONITAS. *Nemo bonus nisi solus Deus*, Luc. 18. Denique sextò MAIESTAS, digna summo cultu, Deut. 6. & Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Et ferè hæc omnia Ministri Transyluani tribuunt soli Patri, lib. 2. cap. 5. Si igitur hæc Filio conuenire ostenderimus, probatum erit eum verum Deum, & vnum cum Patre esse.

Igitur AETERNITAS Filio tribuitur Prouer. 8. *Ab æterno ordinata sum.* Hîc enim sapientia loquitur, non autem sapientia essentialis, quæ est omnino idem cum essentia Dei; nam illa non gignitur. hæc autem dicit: *Ante omnes colles ego parturiebar.* Nec est sapientia creata, quæ hîc loquitur; nam nihil creatum est ab æterno. Et præterea hæc sapientia distinguit seipsam à creaturis, dicens: *Dominus possedit me ab initio, antequam quidquam faceret à principio.* Ergo necessariò est sapiētia genita, id est, Filius, de qua 1. Cor. 1. *Christum Dei virtutem & Dei sapientiam.*

Ad hunc locum respondet Franciscus DAVID disputatione Albana 2. & BLANDRATA disputatione 6. & Ministri Hungarici libro secundo, capite 10. librum Prouerbiorum non esse canonicum: at hæc est nimis crassa ignorantia. Nam de hoc libro nūquam fuit dubitatum, nec à Iudæis, nec à Christianis, vt patet ex Prologo Galeato Hieronymi; sed decepti sunt aduersarij ex eo, quòd Sapientia & Ecclesiasticus non recipiuntur à Iudæis, nec à Lutheranis: Existimarunt enim, eandem esse rationem huius libri, & illorum, cùm omnes ferè idem argumentum tractent, & eidem Salomoni tribui soleant.

Præter hunc locum habemus alium Micheæ 5. *Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur Dux, qui regat populum meum Israël: & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis.* Quem locum de Christo intellexerunt etiam Scribæ Iudæorum, Matth. 2.

Respondet Franciscus DAVID disput. 3. dies æternitatis vocari primos illos sex dies mundi, propter continuam succesionem. tunc autem dici egressum Christum, quia tunc facta est promisio de Christo ad Adam. AT inprimis Hieronymus, Theodoretus, Rupertus, & omnes alij interpretes hunc locum exponunt de æterna Christi generatione; Ipse etiam Vatablus, cui multum tribuere videntur aduersarij. Præterea sine caussa dicunt, dies æternitatis vocari primos illos dies propter succesionem. Id enim nec auctoritate, nec exemplo, nec ratione vlla ostendere possunt. Item sicut in illis verbis: *Ex te egredietur Dux*, significatur vera natiuitas, non autem promisio aliqua; ita etiam in illis: *Et egressus eius ab initio, a diebus æternitatis*, debet significari vera natiuitas. Idem enim est vocabulum vtrobique tam in textu Latino, quàm Hebraico.

Alius locus est Ioan. 1. *In principio erat Verbum.*

A Quid est enim, *In principio erat Verbum*, nisi Verbum non cœpit esse, sed fuit semper?

RESPONDENT Transyluani lib. 2. cap. 11. illud, *In principio*, non significare initium creationis rerum, sed innouationis, quæ facta est per Christum. Itaque sensum huius loci esse volunt; In principio renouationis Ecclesiæ Verbum, id est, Christus homo, erat quidem in mundo, quia iam erat natus ex MARIA, sed erat apud Deū, quia erat occultus hominibus, & soli Deo notus, donec à Ioanne manifestatus est. AT repugnāt huic explicationi verba sequentia: *Omnia per ipsum facta sunt.* Et illa: *Et mundus per ipsum factus est.* Sed de hoc loco suprà disputatum est.

B Alius locus est Ioan. 8. vbi Dominus ait: *Antequam Abraham fieret, ego sum.* Qui locus non valet contra Arianos, sed contra Samosatenos, & Transyluanos, qui volunt Christum non fuisse ante MARIAM. Vnde respondet Franciscus David disputat 4. Christum fuisse ante Abraham, sed in typo & figura, & variis promisionibus Dei de ipso mittendo. At hoc modo Christus non respondet ad rem; nā Iudæi dixerant: *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Respondit Dominus: *Antequam Abraham fieret, ego sum*, id est, vidi Abraham, quia antequam ille nasceretur, ego eram. At certè si in figuris latebat, non eum vidit.

Præter hæc loca, sunt alia quædam, ad quæ C nihil respondent. Vnus est Ioan. 17. *Clarifica me tu Pater apud temetipsum claritate, quam habui priusquam mundus esset apud te.* Solet autem Scriptura describere æternitatem per illud; *antequam mundus fieret*, siue ante mundi constitutionem, vt patet Ephes. 1. *Elegit nos ante mundi constitutionem.* Et Ioan. 17. *Dilexisti me ante mundi constitutionem.* Et 1. Petr. 1. *Præcogniti ante mundi constitutionem.* Alius est Hebr. 7. *Neque initium dierum, neque finem vitæ habens.* Alius est Hebr. 13. *IESVS CHRISTVS heri, & hodie, & in secula*, id est, semper fuit, semper est, & semper erit. quod in Apocalypsi capite 1. 4. & 11. sæpisimè repetitur, qui erat, qui est, & qui venturus est. Denique in priori epist. Ioannis ca. 5. *Hic est verus Deus & vita æterna.* Cer- D tè si Christus vita æterna est, non potest non fuisse, atque esse etiam ipse æternus, ac proinde Deus verus.

IMMENSITAS tribuitur Filio Dei. Baruch. 3. *Magnus est, & non habens finem, excelsus, & immensus.* Et paulò pòst: *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum.* Et paulò pòst: *In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Ex hoc loco AVGVSTINVS lib. 3. contra Maximinum, capite vltimo, probat Filium esse immensum. Nec obstat, quòd videatur Propheta loqui de loco magno Dei, non de ipso Deo, quia præcedit: *O Israël, quàm magna est domus Dei, & quàm ingens locus possessionis eius.* Et statim sequitur: *Magnus est, & non habet finem.* Nam vt notat THEODORETVS in commentario, non loquitur de loco materiali

riali, sed loco spirituali Sanctorum, qui est ipse idem Deus; nec de finita aliqua possessione, sed de infiniti boni possessione, quæ ipse Deus est. alioqui falsum esset, Dei possessionem immensam esse, & finem nullum habere.

Alius locus est Ioan. 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo.* Si Christus (se enim vocat Filium hominis) in cœlo erat, quando loquebatur in terris, igitur simul in cœlo, & in terra erat: non autem corpore tunc erat in cœlo, cùm se diceret ascensurum in cœlum, igitur alia in Christo natura erat, præter humanam illam, quæ cernebatur oculis mortalium, videlicet diuina, quæ immensa est, & cœlum simul, ac terram replet.

Alius locus est Matth. 18. *Vbi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Quis non hinc colligat immensitatem? nam in cœlo, & in terra, & in omnibus prouinciis ac regionibus simul necesse est esse eum, qui presens adsit, vbicunque sunt aliqui congregati in nomine Christi.

POTENTIA, seu potius OMNIPOTENTIA, tribuitur Filio Dei in Apocalypsi sæpissimè, cap. 1. *Ego sum α & ω, principium & finis. dicit Dominus Deus, qui erat, qui est, & qui venturus est omnipotens.* Cap. 4. *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est.* Cap. 11. *Gratias tibi agimus Domine Deus omnipotens, qui es, qui eras, & qui venturus es.*

Sed obiiciunt Ariani illud Ioan. 5. *Non potest Filius à se facere quidquam nisi quòd viderit Patrem facientem.* RESPONDEO cum Nazianzeno orat. 4. de Theologia, & Ambrosio lib. 4. de fide, cap. 3. solùm his verbis significari potentiam Filij esse à Patre, & eandem cum potentia Patris. non enim dictum est, non potest Filius facere quidquam, nisi Pater iubeat, aut iuuet, sed nisi viderit Patrem facientem. Idcirco subiungit continuò: *Quæcunque Pater facit, hæc & Filius similiter facit.* Itaque vterq; eadem omnia facit, sed Filius Patrem videre facientem, siue à Patre discere dicitur, quia scientia Filij à Patre est, non tamen per doctrinam, sed per generationem. Nam idem est Deo scire, & esse; & proinde idem est Filio Dei accipere sapientiam, & accipere essentiam.

TRANSYLVANI obiiciunt illud Matth. vlt. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Inde enim sequi videtur, vt non ab æterno, nec ex natura, sed dono gratiæ, & ex tempore Christus omnipotentiam quandam habeat. RESPONDEO, ea dici de Christo, quâ homo erat, non quâ Deus. Cùm enim ipse idem & Deus, & homo sit, qua Deus, omnipotentiam ab æterno, & ex natura sua habet: quâ homo, summam potentiam à Deo ex tempore, & dono gratiæ accepit. Vel, si mauis de Christo homine in concreto, non de humanitate in abstracto loqui; accepit homo Christus omnipotentiam ex tempore, sed dono gratiæ increatæ, videlicet hypostaticæ vnionis. & propterea non post resurrectionem primùm, sed ab ipsa conceptione sua ille homo Christus omnipotens, & Deus fuit. Quod enim ait Matth. 28. post resurrectionem *data est mihi omnis potestas.* Dixerat ante passionem Ioan. cap. 13. *Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus.*

SAPIENTIA tribuitur Filio adeo frequenter, vt à Theologis sapientia vocetur appropriatum eius. 1. Corinth. 1. *Christum Dei sapientiam.* Coloss. 2. *In Christo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei.* Ioan. vlt. *Domine tu omnia nosti.*

Sed occurrunt Ariani cum eo loco Matth. 24. *De die illo nemo scit, neq; Angeli, neq; Filius, nisi solus Pater.* RESPONDEO, hæc dici de Christo, qua homo erat, vt docent Patres. Ambrosius in cap. 17. Luc. Cyrillus lib. 9. thesauri, cap. 4. & alij. Quare hic locus nihil Arianis fauet. Quomodo autem Christus homo dicatur non sciuisse diem illum, exponemus in quæstione de scientia animæ Christi.

DICES, hoc loco solus Pater dicitur scire, ergo excluditur Filius etiam vt Deus. RESPONDEO cum Augustino lib. 3. in Maxim. cap. 13. particulam, *Solus*, non excludere eas personas quæ sunt eiusdem naturæ cum Patre, sed res creatas: nisi sermo sit de actione quæ conueniat Patri ratione personæ, non ratione essentiæ. quoniam igitur scientia conuenit Patri, qua Deus est, non qua Pater est: propterea non excluditur Filius aut Spiritus sanctus, cùm solus Pater dicitur aliquid scire.

Instant Transyluani; nam Rom. 16. cum dicitur: *Soli sapienti Deo honor & gloria per IESVM Christum*, illud; *soli sapienti*, de Patre tantum dici videtur. nam distinguitur eo loco Pater apertissimè à Filio, cum addatur, per Iesum Christum. Respondet AVGVSTINVS libro 3. contra Maxim. cap. 13. *Soli sapienti*, de tota Trinitate dici, cui per Christum defertur honor. Nam Christus Deus & homo cum sit, vt Deus honorem recipit cum Patre & Spiritu sancto, vt homo illum defert. Detulit autem cum prædicauit in mundo Trinitatem, & iussit baptizari in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti omnes Gentes.

BONITAS tribuitur Filio. Sap. 7. *Omnibus mobilibus mobilior est sapientia, attingit autem vbique propter suam munditiam, vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quædam claritatis omnipotentis syncera, & nihil inquinatum in eam incurrit. Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula maiestatis Dei, & imago bonitatis illius, & cum sit vna omnia potest, &c.* Item Matth. 20. dicit Christus; *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?*

Quomodo ergo (inquiunt Ariani & Transyluani) Dominus Luc. 18. ait: *Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi solus Deus.* RESPONDEO cum Basilio lib. 4. in Eunom. Ambrosio libro 2. de fide,

cap. 1. Hieronymo & Chryſoſtomo in cap. 19. Matth. Chriſtum reſpondiſſe ad mentem illius, qui dixerat: *Magiſter bone quid faciendo, &c.* Ille enim non putabat Chriſtum eſſe Deum, &c. ſed vnum ex Rabbinis.

MAIESTAS adoranda tribuitur Chriſto, Hebr. 1. *Adorent eum omnes Angeli eius.* Vbi notandum, hæc verba allegari à Paulo ex Pſal. 95. vbi agitur de adoratione latriæ ſoli Deo propria. nam pręceſſit: *Confundantur omnes, qui adorant ſculptilia, & qui gloriantur in ſimulacris ſuis.* Et ſtatim: *Adorate eum omnes Angeli eius.* Vbi opponitur idololatria cultui Dei.

Præterea Chriſtus habet templum, quod eſt proprium latriæ ſignum. Malach. 3. *Tunc veniet ad templum ſanctum ſuum dominator, quem vos quæritis, & Angelus teſtamenti, quem vos vultis.* Item inuocatio abſentis apud aduerſarios eſt adoratio latriæ. At Chriſtus inuocatur; nam Ioan. 14. ait ipſe: *Si quid petieritis in nomine meo hoc faciam.* In quem locum AVGVSTINVS tract. 73. in Ioannem: *Sic ergo,* inquit, *perrexit ad Patrem, vt non deſereret indigentes, ſed exaudiret petentes.* Et CYRILLVS lib. 9. in Ioannem cap. 42. *Liquido,* inquit, *hîc ſe Deum verum eſſe oſtendit. Suſcepturum enim orationes ſuorum ſe dicit, omniaque eis conceſſurum, quæ petant.* Item Stephanus Act. 7. *Domine IESV,* inquit, *accipe Spiritum meum.* Et Act. 9. dicit Ananias Chriſto: *Hic habet poteſtatem alligandi omnes, qui inuocant nomen tuum.* Et Paulus 2. Corinth. 12. *Ter Dominum rogaui, & dixit mihi, ſufficit tibi gratia mea.* Quo loco Dominum appellari Chriſtum, patet ex ſequentibus: *Libenter igitur,* inquit, *gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti,* & 1. Corinth. 1. ac in omnibus ferè epiſtolis ita Paulus ſalutat Chriſtianos: *Gratia vobis, & pax à Deo Patre noſtro, & Domino IESV Chriſto.* Vbi precatur fidelibus à Deo Patre, & à Deo Filio ſimul, gratiam, & pacem.

Sed quia aduerſarij eludunt hęc loca propter ambiguitatem textus Græci, vbi illud: *Et Domino IESV Chriſto,* poſſet legi, & Domini IESV Chriſti, hoc modo, Gratia vobis, & pax à Deo, qui eſt Pater noſter, & qui etiam eſt Pater Domini IESV Chriſti: ideo notandus eſt locus in epiſt. 2. Ioannis, vbi habetur clariſsimè, εἰρήνη παρὰ θεοῦ, καὶ παρὰ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, *Pax à Deo, & à Domino IESV Chriſto,* ex quo loco exponenda ſunt loca Pauli obſcuriora.

Denique omnes ferè Prophetæ prędixerunt, poſt aduentum Meſsiæ exterminandam idololatriam; Eccleſia autem ſemper in toto orbe terrarum Chriſtum coluit templis, aris, inuocationibus, feſtis diebus. ergo vel Chriſtus eſt verus Deus dignus latriæ cultu, vel omnes Prophetæ decepti ſunt. Nam ſi Chriſtus non eſt verus Deus, nunquam fuit tam inſigne idolum in mundo, nec tam floruit idololatria, quàm poſt Chriſti aduentum; & tamen clamat Spiritus ſanctus Iſa. 2. *Eleuabitur Dominus ſolus in die illa, & idola penitus conterentur.* Zachar. 13. *In die illa erit fons*

A *patens domui Dauid, & habitantibus Hieruſalem, in ablutionem peccatoris, & menſtruatæ, & erit in die illa dicit Dominus exercituum, diſperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltra.* Vide etiam Iſa. 31. Ezech. 6. & 30. Oſeæ 10. & Mich. 1.

Reſpondent ad hoc de adoratione Tranſyluani lib. 2. cap. 4. & Franciſcus Dauid diſput. 3. & Blandrata diſputatione 4. & 6. Chriſtum eſſe adorandum, tum quia Deus Pater id iuſsit, tum quia in ſe habet adorandam diuinitatem. AT CONTRA. Nam ſi Chriſtus non eſt verus Deus, non potuit Deus Pater id iubere, quin ipſe ſibi contradiceret. nam Deut. 6. iuſsit ſcribi: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies.* Et Iſaiæ
B 42. *Gloriam meam alteri non dabo,* quomodo ergo iuberet, vt creaturæ ſeruiremus, & gloriam eius cum creatura communicaremus? Item, ſi Chriſtus eſt Deus, ſed non ſummus, & altiſsimus, ergo non debetur ei cultus latriæ, qui ſoli altiſsimo conuenit. Quod autem in Chriſto Deus habitet, non ſufficit, vt ille poſsit adorari, alioqui totus mundus poſſet adorari, & pręcipuè ſancti Angeli, & homines, in quibus ſingulariter Deus habitat.

Propter hæc argumenta Franciſcus Dauid, etſi antea ſæpe docuerat Chriſtum eſſe Deum, & adorandum, non quidem vt altiſsimum, ſed vt Filium altiſsimi, tamen poſtea mutauit ſententiam, ac docuit Chriſtum non eſſe vocan-
C dum Deum, nec eſſe adorandum, nec inuocandum: & reſpondit ad omnia loca, quæ nos ſuprà citauimus pro inuocatione Chriſti, vt patet ex libro eius contra Fauſtum. Sed non eſt opus, vt tempus conteramus in eius refutatione; nam argumenta eius aut ſunt meræ nugæ, aut ſi vim habent, efficiunt aliquid contra Blandratam, qui vult Chriſtum non eſſe verum Deum, & tamen eſſe adorandum & inuocandum, contra nos autem nihil efficiunt: nam ea ſunt præcipua argumenta. Si Chriſtus eſt adorandus cultu diuino, & inuocandus, vt Deus, ergo cum Papiſtis dicendum erit, Chriſtum eſſe vnum Deum cum Patre, & oportebit reſtituere Trinitatem, quam hactenus impugnauimus. Item
D ſi Chriſtus non eſt verus Deus, & tamen inuocari poteſt, ergo etiam Spiritus ſanctus, immò & MARIA, & Angeli, & Sancti ceteri inuocari poterunt. quorſum igitur hactenus Papiſtas accuſauimus idololatriæ, quia Sanctos inuocabant?

Hæc argumenta demonſtrationes ſunt certiſsimæ contra Blandratam, & Fauſtum, & ceteros Antitrinitarios; qui tamen, vt manifeſtè conuincuntur à Franciſco Dauidis, & eius ſectatoribus, quod ſecum ipſi, & cum ratione clariſsima pugnent: Ita contrà conuincunt ipſi Franciſcum Dauidis, & eius ſocios, quòd incredibili temeritate Scripturarum teſtimonia peruertant.

Libet autem loco exempli proponere reſpon-

ſpon-

sponsiones Francisci DAVIDIS ad illud testimonium Actor. 7. *Lapidabant Stephanum inuocantem & dicentem, Domine* IESV *accipe Spiritum meum.* PRIMVM respondit Franciscus Dauid, illud esse exemplum, seu factum Stephani, non testimonium Scripturæ. At exemplum est hominis, qui, teste Scriptura, *erat plenus fide & Spiritu sancto.* Actor. 6. & 7. SECVNDO respondit, illud, *Domine* IESV, esse inuocationem Patris; vult enim, vocem, IESV, esse genitiui casus, vt sit sensus, Tu Pater, qui es Dominus Filij tui IESV, accipe Spiritum meum.

At nunquam legimus alibi, Domine IESV, in eo sensu, ita vt, IESV, sit genitiui casus; Legimus autem Apocalypsis vltimo in casu vocandi, ναὶ ἔρχου κύριε Ἰησοῦ, etiam veni Domine IESV. Præterea Actor. 7. Stephanus viderat IESVM stantem à dextris Dei, quando ait: *Domine* IESV, *accipe Spiritum meum*, igitur ipsum IESVM inuocauit. Respondet Franciscus Dauid, illa verba Stephani: *Ecce video cœlos apertos*, posse facere hunc sensum. Ego tam certò credo IESVM resurrexisse, & esse nunc in cœlo, ac si nunc aperto cœlo ipsum IESVM viderem. At Lucas dicit: *Intendens in cœlum, vidit gloriam Dei, & IESVM stantem à dextris Dei.* igitur verè vidit, & non solùm ita credidit, ac si vidisset. Respondit TERTIO, illa verba, *Domine* IESV, dirigi ad Patrem, quia etiam Pater vocari potest Dominus IESVS, cùm sit proprium Patris dominari, & saluare. At quæ est hæc temeritas nomen proprium Filij tribuere Patri? Nónne hoc est confundere Patrem cum Filio more Sabellij?

CAPVT NONVM.

Sexta Classis ex operibus.

QVINQVE SVNT opera Dei solius, Creatio, Conseruatio, Saluatio, Precognitio occultorum, Patratio miraculorum.

PRIMVM opus Dei proprium est CREATIONIS, Isaiæ 44. *Ego sum Dominus extendens cœlos solus, stabiliens terram, & nullus mecum.* Iob. 9. *Qui extendit cœlos solus.* Vnde per hoc opus Deus vult distingui à non veris Diis, Psalm. 95. *Dij Gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit.* Hiere. 10. *Dij qui cœlum & terram nõ fecerunt, pereant de terra, & de sub cœlo.* Si ergo probemus, Christum fecisse cœlum & terram, probatum erit, ipsum esse vnum verum Deum cum Patre. Habemus autem loca multa suprà explicata, nimirum Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Ibidem: *Et mundus per ipsum factus est.* Coloss. 1. *Omnia per ipsum creata sunt.* Hebr. 1. *Et tu Domine initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.*

His addamus illud Prouerb. 8. *Quando appendebat fundamenta terræ, quando certa lege & gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, &c. Cum eo eram cũcta componens.* Qui locus nõ potest intelligi de Sapientia essentiali, vt suprà docuimus, quia illa non gignitur; hæc autem dicit: *Ante omnes colles ego parturiebar:* nec de Sapientia creata, quia illa non fuit ante mundum. Nec potest dici, librum non esse canonicum, vt Transyluani dicunt, quia de hoc libro nec Iudæi, nec Christiani vnquam dubitauerunt. Item Ioan. 5. *Quæcunque Pater facit, hæc & Filius similiter facit.* Sed Pater creat quotidie animas hominum, qui nascuntur, & creauit quondam cœlum & terram: Igitur etiam Filius creat nunc animas, & creauit olim vniuersum mundum.

Ad hoc argumentum diuersimodè respondent Samosateni & Ariani. SAMOSATENI noui negant Christum esse Creatorem, cùm non fuerit ante Virginem Matrem: & quid respondeant ad loca allegata, suprà retulimus, & refutauimus. VNVM addo contra illos. Si Christus non creauit cœlum & terram, aut non esse Deum, aut debere exterminari de mundo. Nam Hier. 10. dicitur: *Dij qui cœlum & terram non fecerunt, pereant de terra & de cœlo.* At Samosateni non negant Christum esse Deum, nec volunt eum exterminandum esse, ergo admittere debent, eum esse Creatorem.

ARIANI veteres apud Augustinum libro 1. contra Maximinum, & in sermone Arianorum, & Valentinus GENTILIS Arianismi renouator prothesi 24. respondent, solũ Patrem esse principalem auctorem cœli & terræ, Filium autem ministrum fuisse Patris in creatione. TRANSYLVANI quoq; lib. 2. cap. 6. dicunt, Christum non esse Deum æternum, nec quidquam egisse in mundi creatione, tamen, si deberet ei concedi aliquid, non posse plus concedi, quàm vt instrumentum fuerit Patris.

Argumentum præcipuum ipsorum, quo etiam vtuntur Transyluani, est, quia in Scriptura semper dicitur, Pater per Filium fecisse, & Patri tribuitur præpositio, Ex; Filio præpositio, PER, 1. Corinth. 8. *Vnus Deus Pater, ex quo omnia. Vnus Dominus* IESVS *Christus, per quem omnia.* Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Hebr. 1. *Per quem fecit & secula.* Coloss. 1. *Omnia per ipsum creata sunt.* Addunt etiam Transyluani loco notato Concilium SYRMIENSE, quod tanquam Orthodoxum ab Hilario recipitur, & explicatur in libro de Synodis. nam can. 3. & rursum canone postremo Concilium illud asserit, Filium Dei Patri ministrasse in creatione mundi. Item addunt testimonia Irenæi lib. 3. cap. 8. & lib. 4. cap. 13. Tertulliani libro de Trinit. Eusebij lib. 1. histor. cap. 1. & 2. & Lutheri, quem Dei nuncium vocant, in primum caput Genes. vbi Christum instrumentum Dei vocat.

Demonstrandum igitur nobis est, Filium Deum non vt instrumentum, sed vt principalem caussam creasse mundum. Ac PRIMVM id patet ex illo Hebr. 1. *Et tu Domine initio terram fundasti, & opera manuũ tuarum sunt cœli.* Nam quod hoc

 non

non intelligatur ministerialiter, probo ex eo, quod hoc idem dicit Dauid de Deo Israël, quem aduersarij volunt esse Patrem, & quem certum est non fuisse instrumentum creationis. Præterea Paulus in isto capite confert Christum cum Angelis, & dicit hoc interesse, quòd Angeli sint ministri, Christus non sit minister; sic enim ait: *Cui dixit aliquando Angelorum; Sede à dextris meis? nónne sunt omnes administratorij spiritus in ministerium missi?*

SECVNDO, probo ex Isaia cap.48. nam is qui dicit: *Et nunc Dominus misit me, & Spiritus eius*, quem esse Filium ostendimus suprà in prima Classe argumentorum; iste idem dicit: *Propter me faciam, vt non blasphemer, & gloriam meam alteri non dabo.* At qui operatur propter se, certè non est instrumentum.

TERTIO, ex Apoc.1. vbi Filius vocatur α & ω, *principium & finis*, & Dominus omnipotens. Nam si est principium & finis, vt sunt in alphabeto α & ω, certè est principium primum, & vltimus finis omnium rerum; proinde non est instrumentum; neutrum enim horum instrumento cõuenit. Item, si est omnipotens, potest, vt auctor principalis, mundum creare, non ergo debuit alteri ministrare.

QVARTO, ratione demonstratiua per resolutionem: si Pater creat per Filium, vel Pater solùm iubet, & Filius solùm facit; vel vterq; facit, sed Pater vt caussa prima, Filius verò secunda; vel vterque totum, vt caussa primaria, sed Pater sua voluntate, Filius à Patre iussus: non enim facile est assignare alium modum, quo potuerit Filius cõcurrere cum Patre ad creationem, & tamen non æquè principaliter, ac Pater: sed nullus eorum modorum cum veritate consentit, vt ex iis, quæ mox dicemus, planum fiet, igitur Filius creator est rerum æquè principalis, ac Pater.

ARIANI quidem aiebant, Patrem per se nihil fecisse, sed Filium omnia fecisse iussu Patris, eò quòd creaturæ non sint capaces immediatæ actionis diuinæ; & quia indignum est, summam illam Virtutem ad ista minima descendere, vt CYRILLVS refert lib.5. thesauri, cap.3.

At contrà. Nam Prouerb. 8. legimus etiam Patrem fecisse: *Quando præparabat cœlos aderam.* Et Ioan.5. *Quæcunque Pater facit, hæc & Filius similiter facit.* Item: *Pater meus operatur, & ego operor.* Et de minimis, Matth. 10. *Vnus passer non cadit in terram sine Patre vestro.* Præterea nusquam legimus, Patrem imperasse Filio: item legimus, Filium imperando fecisse. Baruch.3. de illo, qui in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, dicitur: *Qui emittit lumen, & vadit, vocat illud, & obedit ei cum tremore, stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, vocatæ sunt, & dixerunt, adsumus, & luxerunt ei in iucunditate, qui fecit illas.* Et Lucæ 8. *Quis putas est hic, quia imperat ventis, & mari, & obediunt ei?*

Nec ratio Arianorum valet. nam vt bene eam refellunt Athanasius serm.3. contra Arianos, &

A Cyrillus lib. 5. thesauri, cap. 2. & 3. aut Filius est Deus, aut creatura. Si Deus, non ergo potuit, ipsorum opinione, creare immediatè; si creatura, ergo non potuit creari à Patre immediatè, nisi fortè velint Filium esse quid medium inter Deum & creaturam; quod sanè esse non potest. Nam vel est productus ex nihilo, vel ex re creata, vel ex ipsa Dei substantia. Si primum aut secundum, ergo est creatura. Si tertium, ergo est Deus. non ergo datur medium. habemus igitur, tam Patrem, quàm Filium reipsa operatum esse in creatione mundi. Ac per hoc refutauimus primum illum modum, quem in argumento posueramus.

B Rursum, non potest illud dici, quod vterque fecerit, sed Pater maiorem, Filius minorem partem; nam id pugnat cum Scriptura Prouerb. 8. *Cum eo eram cuncta componens.* Et Ioan.1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Et Ioan.5. *Quæcunq; Pater facit, hæc similiter & Filius facit*, ergo vterq; facit totũ. Rursus, non potest illud dici, quod vterque totum fecerit, sed Pater sit agens principale, & Filius sit instrumentum. Nam vel habet Filius vim creandi in se, quomodo Sol habet vim illuminandi, licet sit Dei instrumentum; vel non habet, sed est similis vmbræ Petri, aut cingulo Pauli, respectu miraculorum quæ per ea fiebant. Si secundum, ergo Filius Dei nihil habet præ aliis creaturis.

C Et præterea quid est, quod ait Paulus 1. Corinth.1. *Christum esse Dei virtutem?* Et Heb.1. *Qui portat omnia verbo virtutis suæ?* Habet ergo in se virtutem faciendi quæ facit. At virtus creandi est virtus infinita; nec potest esse in instrumento, sed solùm in summo & infinito artifice. Quare omnes Patres numerant Basilidem, & alios quosdam inter hæreticos, quia dicebant, mundum creatum per Angelos. Vide Irenæum lib.1. cap. 22. Athanasium in serm.3. contra Arianos. Augustinum lib.12. ciuit. Dei, cap. 24. & 25. Cyrillum 2. in Iulianum, & DAMASCENVM libro secundo, capite tertio. Est ergo Filius principalis Creator.

D DICES, habet virtutem creandi, non tamen est principalis, quia Pater suo arbitratu agit, Filius alieno. CONTRA. nam Ioan. 5. *Sicut Pater quos vult viuificat, ita & Filius quos vult viuificat.* Item Spiritus sanctus liberè & sua voluntate agit, 1. Corinth. 12. *Diuidit omnibus prout vult:* At Spiritus sanctus non est maior Filio, immò secundum aduersarios est minor: igitur & Filius liberè agit, & prout vult. Denique si Filius habet virtutem creandi, vel eandem numero quam Pater habet, vel diuersam. Si eandem, ergo sunt vnus Creator, & vnum est opus, vna voluntas, vna essentia vtriusque. Si diuersam, ergo falsum est illud 1. Reg. 2. *Non est fortis sicut Deus noster.* Et illud. Exod. 15. *Quis similis tui in fortibus Domine?* Nam inuenitur alius ęquè fortis, nimirum Christus.

Ad argvmentvm de præpositione, Ex, & Per, respondeo, præpositionem, Ex, sæpius tribui Patri; Per, Filio; In, Spiritui sancto, non quia vna persona sit instrumentum alterius, sed ad denotandas eorum proprietates. Nam, vt docet Basilivs libro de Spiritu sancto, cap. 4. Patri tribuitur, Ex, ad denotandum, quòd ipse sit principium sine principio. Ex, enim est nota caussæ efficientis. Per, tribuitur Filio, quia Per, est signum caussę medię, & Filius est principium de principio: habet enim à Patre, vt sit principium. Vnde dicitur Filius à Patre facere: *Cùm venerit*, inquit, *Spiritus, quem mittam vobis à Patre.* Quamquam posset etiam dici, particulam, Per, tribui Filio, quia sapientia est appropriatum Filij, & Deus per sapientiam & artem suam omnia creauit, vt Damascenvs lib. 1. cap. 9. docet. Denique, In, significat continentiam, & tribuitur Spiritui sancto, qui est nexus Patris & Filij. Tamen ne hęc diuersitas præpositionũ fidei obesset, prouidit Deus dupliciter.

Primo, indicando hæc omnia conuenire eidem Deo. Nam dicitur Rom. 11. *O altitudo diuitiarum, scientiæ, & sapientiæ Dei*, &c. *Quoniam ex ipso per ipsum, & in ipso sunt omnia.* Nam hæc omnia dicuntur de vno atque eodem Deo, vt patet ex eo, quod præcedit; *Scientiæ Dei, iudicia eius, sensus eius*, &c. Et ex eo quod sequitur: *Ipsi gloria in secula.* Vel ergo dicuntur de solo Patre, & tunc patet, Per, non significare ministerium, quia tribuitur Patri, quem constat, nullius esse ministrum: Vel de solo Filio, aut solo Spiritu sancto; & tunc Filius & Spiritus sanctus non sunt ministri, quia tribuitur eis, Ex, quæ conuenit principali auctori, vt ipsi quoque fatentur: Vel dicuntur de omnibus simul, & tunc omnes simul sunt vnus Deus. Ita monent Ambrosius lib. 4. de fide, cap. 6. Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 5. & Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 6.

Secvndo, prouidit miscendo has præpositiones; nam interdum, Per, tribuitur Patri, 1. Corinth. 1. *Fidelis Deus per quem vocati estis in societatem Filij eius.* Galat. 4. *Quod si Filius, & hæres per Deum.* Interdum Ex, & De, tribuuntur Filio, vt Ioan. 1. *De plenitudine eius omnes accepimus.* Coloss. 2. *Ex quo totum corpus per iuncturas*, &c. Ioan. 16. *Ille de meo accipiet.* Monent etiam hoc Ambrosius & Basilius locis notatis.

Ad canonem Concilij Syrmiensis, respondeo cum Hilario ibidem, Filium dictum esse ministrum, non quòd propriè sit inferior, aut subiectus, sed quia est à Patre. Ministrauit enim non vt famulus domino, sed vt filius patri, inter quos licet non sit inæqualitas naturę, aut dignitatis, est tamē in Patre auctoritas principij, quæ non est in Filio respectu Patris. Est enim Filius à Patre, non contrà. Quòd autem hoc non faciat propriam seruitutem, patet, quia alioqui omnes filij essent serui. Adde, quòd nescio quantam auctoritatem habeat Concilium hoc Syrmien-
A se, videtur enim mihi magis toleratũ, quàm approbatum. Certè apud Gratianvm dist. 16. & 20. vbi Concilia Catholica enumerantur, nulla fit mentio Syrmiensis.

Ad Irenæum, Tertullianũ, Eusebium, & Lutherum idem respondeo, quamquam Tertulliani, & Eusebij in dogmatibus parua sit auctoritas; Lutheri autem nulla, omnes enim manifesti hæretici sunt, sed Tertullianus & Eusebius doctissimi fuerunt; Lutherus plus habet loquacitatis, quàm solidæ doctrinæ.

Altervm opus Deo proprium, est Conservatio totius mundi, quæ est quasi quædam creatio, de quo Actor. 17. *In ipso viuimus, moue-*
B *mur, & sumus.* At hoc idem conuenit Filio, Hebr. 1. *Qui portat omnia verbo virtutis suæ.* Et Coloss. 1. *Omnia in ipso constant.* hoc est, (vt exponit rectè Chrysostomus) omnium subsistentia pendet à Filio Dei, ita vt si ab ipso conseruetur, consistat; sin minus, continuò intereat; igitur verus Deus est Filius.

Tertivm opus, est Salvatio, Isaiæ 43. *Ego sum Dominus, & non est absque me Saluator.* Et cap. 45. *Deus iustus, & saluans non est præter me.* Oseæ 13. *Ego sum Dominus Deus, & Saluator non est præter me.* At, quid magis conuenit Christo quàm saluare? Matth. 1. *Vocabis nomen eius Iesvs, ipse enim saluum faciet populum suum.* Nam nomen Iesv, à ישע quod salutem significat, sumptum est.
C Ac ne dicas, eum saluare ministrando, audi Paulum ad Hebræos ca. 1. *Qui portat omnia verbo virtutis suæ, per semetipsum purgationem peccatorum faciens.* Etsi enim desit apud Latinos illud: *Per semetipsum*, est tamen in Græco δι' αὑτοῦ, & ibidem confert Paulus Christum cum Angelis, & illos seruos, Christum Dominum dicit. Item Isaiæ 35. *Deus ipse*, id est, per se, non per legatos, *veniet, & saluabit nos.* Item Apostoli se Christi ministros, non comministros, dicebant, 1. Cor. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi*; & in nomine eius baptizabant, reconciliabant, miracula faciebant, &c. vt se ministros Christi demonstrarent.

Qvartvm opus, Prædictio est futu-
D rorum, & scrutatio cordium, Isaiæ 45. *Annuntiate quæ futura sunt, & sciemus, quia Dij estis.* 3. Reg. 8. *Tu solus nosti omnia corda filiorum hominum.* Hierem. 17. *Prauum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda, & probans renes.* At hæc omnia Christo conueniunt, Ioan. 13. *Hoc dixi vobis priusquam fiat, vt cùm factũ fuerit, credatis, quia ego sum.* Et 1. Petr. 1. *Scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænuncians eas, quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias.* Ioannis ca. secundo: *Ipse sciebat, quid esset in homine.* Et Apocalypsis 2. *Et scient omnes Ecclesiæ, quia ego sum scrutans corda, & probans renes.*

Dices, etiam Prophetas prædixisse futura, & præuidisse cordium cogitationes, vt de Elisæo

patet. At contrà. nam Paulus ad Heb. 3. confert Christum cum Mose summo Prophetarum, & dicit Mosen famulum, Christum Dominum esse. Item Christus loquitur eodem modo, quo summus Deus, quo modo nullus Prophetarum loqui auderet. Quis enim vnquam ait: Ego sum scrutans renes & corda, nisi Deus verus & summus? Denique si Spiritus Christi illustrauit omnes Prophetas, 1. Pet. 1. Quomodo ipse Christus non altiori modo, quàm Prophetæ, occulta nouit?

QVINTVM opus, est PATRATIO miraculorum, Psal. 71. *Qui facit mirabilia solus.* Et Psal. 85. *Faciens mirabilia tu es Deus solus.* Et Psal. 135. *Qui facit mirabilia magna solus.* Quod tamen intelligitur, propria auctoritate, alioquin etiam sancti Apostoli & Prophetæ miracula fecerunt, sed per inuocationem Dei, vt hoc loco notat Hilarius. At Christus miracula propria auctoritate faciebat, vt patet, tum quia imperabat, Marci 4. *Dixit mari, tace, obmutesce.* Et ca. 9. *Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo.* Tum quia sola volũtate etiam absens curabat, vt patet de puero Centurionis, Matth. 8. & de filio Reguli, Ioan. 4. Tum denique, quia vt verus Dominus totius naturæ, concessit etiam aliis potestatem faciendi miracula, Matth. 10. & ad eius inuocationem Apostoli miracula faciebant, vt patet ex illo Actor. 3. *In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula.*

CAPVT DECIMVM.

Septima Classis ex Patribus.

EX PATRVM doctrina probãda est veritas Catholica. nam etsi aduersarij parum aut nihil tribuant Patribus; tamen Patres, qui ante Cõcilium Nicænum fuerunt, suos putant, vt Ignatium, Iustinum, Irenæum, Tertullianum, Cyprianum. Alios etsi contrarios sibi esse fateantur, tamen testimonia Hilarij, Chrysostomi, Ambrosij, Cyrilli, Hieronymi, & Augustini citant contra nos, vt ostendant Patres varios fuisse, & sibiipsos contradixisse, coactos euidentia veritatis. ac breuiter conantur eneruare nostrum argumentum ex consensu Patrum, omnium ætatũ. Nos ergo producemus testes consentientes omnium ætatum, & maximè ante Nicænum Concilium.

PRIMAE AETATIS, quæ extenditur vsque ad annum centesimum Domini, habemus Clemẽtem, Ignatium, Dionysium, Martialem. Primus prodeat CLEMENS, qui lib. 8. constitut. cap. 16. dicit, Patrem sine medio genuisse Filium ante omnia, quod est dicere, Filium non esse factum, sed naturaliter & necessariò prodiisse ex Patre. Nam, vt docet Basilius lib. 4. in Eunom. Nihil factum est immediatum opus artificis, quia mediat operatio, & inter Deum & crea-

A tu-ras mediat voluntas creandi: nec enim posito Deo, immediatè ponitur creatura: at posito Deo, immediatè ponitur Verbum eius. Item capite 17. postquam recitauerat illud, Sanctus, Sanctus, Sanctus, subiungit èxplicans: *Sanctus Deus Pater, Sanctus Filius,* &c. Et cap. 18. in fine, dicit Deo: *Tibi omnis gloria, & honor, & adoratio Patri, Filio, & Spiritui sancto, & nunc, & semper, & in omnia secula seculorum.* Similem locum huic profert ex isto Clemente Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 29.

Iam B. DIONYSIVS AREOPAGITA B. Pauli discipulus in libro de diuin. nomin. cap. 1. *Itaque,* inquit, *in omni fermè Theologica tractatione*
B *summam Diuinitatem sanctè celebrari videmus, vt singularem quidem atque vnicam, propter simplicitatem & vnitatem illam impartibilem: vt Trinitatem verò, propter superessentialis fœcunditatis in suppositis tribus expressionem.* Et infrà dicit, hanc summam essentiam in vna suarum hypostaseon carnem humanam assumpsisse. Similia habet cap. 3. de mystica Theologia.

S. MARTIALIS in epistola prima ad Burdegalenses, cap. 20. *Nihil,* inquit, *discretum in Diuinitate Trinitatis sentiatis.* Et infrà: *Et hæc Pater, Filius, & Spiritus sanctus in personis tria diuisa, in Diuinitate vnus Deus indiuisus est.* Hanc epistolam multis de caussis suspicor non esse illius Martialis, qui dicitur fuisse discipulus Christi; Tamen cu-
C iuscunque sit, nihil habet pro aduersariis, sed omnia pro nobis.

S. IGNATIVS Ioannis Apostoli discipulus & martyr in epistola ad Philippenses: *Non in vnum trinominem, neque in tres incarnatos, sed in tres eiusdem honoris credendum esse dicit.* Et infrà: *Si verò,* inquit, *Deus & homo est, cur iniquum vocas Dominum gloriæ, qui natura inuariabilis est?* Et infrà: *Illud,* inquit, *Si Filius Dei es, ignorantiæ argumentum est. Si enim reuera agnouisses, sciuisses, quòd ex æquo potest rerum conditor vniuersarum & facere quod non est, & mutare quod est.* In epistola ad Philadelphienses: *Si quis dicat, vnum esse Deum, & confiteatur Christum Iesum, sed eundem nudum esse hominem putet, huiusmodi serpens est, fraudem & errorem prædi-*
D *cans, in exitium hominum, & est eiusmodi inops sensu cognomento Ebion.* NOTA, hunc locum propriè pugnare aduersus nouos Ebionitas, qui Christum purum hominem faciunt. Quia enim lingua Hebraica אביון Ebion inopem significat, eleganter Ignatius Ebionitas inopes sensu appellauit.

Rursum idem in epistola ad Antiochenos: *Abiicite,* inquit, *omnem Gentilem & Iudaicum errorem, vt nec multitudinem introducatis Deorum, nec prætextu vnius Dei negetis Christum. Moses enim Dei famulus fidelis, dicens; Dominus Deus tuus Deus vnus est, & vnum & solum prædicans Deum, continuò confessus est & Dominum nostrum, dicens; Dominus pluit super Sodomã et Gomorrham a Domino igne et sulphur.* Et infrà: *Omnis,* inquit, *qui annuntiat vnum solum*

Deum,

Deum, & tollit Christi Diuinitatem, is est diabolus, & hostis omnis iustitiæ. In epistola ad Polycarpum: *Exspecta*, inquit, *Christum Filium Dei in tempore, qui omni tempore caret, palpabilem, omnemq́ contactum refugientem, vtpotè incorporeum.* Hæc omnia sunt expresse contra Transyluanos, qui Christum temporalem & nudum hominem faciunt. Sunt etiam contra nouos Tritheitas & Arianos, qui Christum etsi æternum esse fateantur, tamen verum Deum esse negant. Ex quibus etiam facilè colligi potest, quemadmodum sint intelligenda loca, quæ citant ex Ignatio Valentinus Gentilis, & Transyluani lib. 2. cap. 6.

PRIMO, proferunt epistolam ad Magnesianos, vbi dicitur: *Vnum & solum verum Deum Patrem suum annuntiauit.* Ergo, inquit hæreticus, solus Pater est verus Deus. RESPONDEO, illud, *Solum*, separare Patrem Christi ab iis, qui non sunt eiusdem substantiæ cum ipso. Est enim sensus, Patrem Christi esse illum Deum, qui est vnus & solus verus Deus. quod idẽ de Filio dici potest, & de Spiritu sancto. Nam cùm vna sit tantùm vera Diuinitas; & Pater est ille Deus, qui est vnus & solus Deus; & Filius est ille Deus, qui est vnus & solus Deus; & Spiritus sanctus est ille Deus, qui est vnus & solus Deus. Denique nihil aliud Ignatius dixit, quàm quod antea Christus ipse Patri suo dixerat: *Vt cognoscant te solum verum Deum.*

SECVNDO, proferunt epistolam ad Tarsenses, vbi Ignatius dicit, Christum esse Filium creatoris, nec esse illũ, qui est super omnia Deus, sed Filium eius. RESPONDEO, Christum sic esse Filium creatoris, vt sit etiam ipse ille idem creator, vt idẽ Ignatius dicit epistola ad Philippenses. Ratio huius est, quia Pater gignendo, suam totam essentiam Filio communicauit, ac propterea etiam totam potentiam & sapientiã, qua mundus creatus est. Porro Pater solus dicitur esse super omnia Deus ab IGNATIO, propter principij auctoritatem, non propter naturæ diuersitatem. Alioqui pugnaret cum Paulo Roman. 9. & etiam ipse secum, qui asseruit in epistola ad Philippenses, esse eiusdem honoris Patrem & Filium.

TERTIO, proferunt epistolam ad Philippenses, vbi de Patre exponit illud Deuter. 6. *Dominus tuus Dominus vnus est.* Et infrà, inducit Christum loquentem ad Satanam: *Noui vnum, scio solum, non sum Deo aduersus, confiteor excellentiam.* RESPONDEO, Ignatium ex loco Deut. 6. probare velle, vnum esse Patrem, & non plures Patres: vt etiam infrà docet, vnum esse Filium, & non plures. Probat igitur optimè hoc modo: *Dominus Deus vnus est*, Deuter. 6. Ergo vnus est tantùm Deus Pater, nam si essent plures Patres, illi non possent esse vnus Dominus Deus. Nunc enim Pater & Filius sunt vnus Deus, quia vnus est ab alio. Porro excellentiam Patris Filius cõfitetur ratione principij tantùm; vnde statim subiungit: *Noui generationis meæ auctorem Patrem.* Posset tamen locus hic intelligi de Christo homine: alloquitur enim Christus homo diabolum, & tum omnia aptissimè quadrant: est enim Christus vt homo verè minor Patre, & Patrem Deum ac Dominum suum appellare potest, sicut ipse dicit Ioan. 20. *Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum.*

QVARTO, proferunt vltima verba epistolæ ad Antiochenos: *Valete Deo & Christo.* RESPONDEO, hîc distingui Christum à Deo ratione humanitatis; nam alioqui in hac epistola Ignatius diabolum vocat eum, qui prætextu vnius Dei negat Christi Diuinitatem.

VLTIMO, profertur illud ex epistola ad Ephesios: *Medicus autem noster est solus verus Deus ingenitus & inuisibilis*, &c. RESPONDEO, hunc locum variè legi; nam quędam antiquiora exemplaria sic habent: *Medicus autẽ noster vnus est solus verus Deus vnigenitus, & inuisibilis omnium vnigeniti Pater & Genitor.* Alia est lectio apud THEODORETVM in 1. dialogo, vbi sic citatur: *Medicus noster est genitus ex ingenito*, &c. ATHANASIVS in lib. de Synodis Arimini & Seleuciæ celebratis, citat hunc locum hoc modo: *Vnus est medicus noster corporalis & spiritualis, genitus & ingenitus, in homine Deus*, &c. exponit ingenitum, id est, increatum. Tamen etiã prima lectio non pugnat contra sententiam nostram. Nam posteaquam dixerat Ignatius: *Medicus autem noster est solus verus Deus ingenitus*; Subiunxit: *Habemus autem etiam medicum Iesum Christum ante secula vnigenitũ Verbum.* Ex quo intelligimus, illam exclusiuam (*Solus*) cùm dixit Ignatius: (*Medicus est solus verus Deus ingenitus*) non exclusisse Filium Dei, sed res creatas, quæ non sunt eiusdem essentiæ cum vero Deo ingenito.

SECVNDAE ÆTATIS vsque ad annum CC. habemus quatuor alios Patres, Iustinum, Athenagoram, Irenæum, & Clementem Alexandrinum. IVSTINVS in libro de recta fidei explicatione, initio: *Vnus*, inquit, *reuera est vniuersitatis huius Deus, qui in Patre, Filio, & Spiritu sancto agnoscitur. cùm namque ex substantia sua Pater Filium genuerit, atque ex eadem Spiritum produxerit, iure optimo, quæ vnam habent eandemq́ essentiam, vna atque eadem dignantur Diuinitate.* Et infrà probat, non esse creaturam Filium & Spiritum, sed vnum Deum creatorem cum Patre. In apologia ad Senatum: *Porro Filius eius*, inquit, *qui solus propriè dicitur Filius, Verbum simul cum illo ante creaturas, & existens, & nascens, quoniam per eum primitus cuncta condidit et ornauit.* In apol. ad Antoninum, initio: *Profitemur*, inquit, *nos talium, qui habentur, Deorum, esse expertes, & Atheos, sed non verissimi illius Dei Patris iustitiæ, & castitatis, & virtutum aliarum. Verùm hunc ipsum, & qui ab eo venit Filium & Spiritum propheticum colimus, & adoramus cum ratione & veritate venerantes*, &c. Vbi opponit cultum

Trinitatis cultui idolorum & falsorum Deorum, ac proinde docet, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum esse verum Deum. Ibidem vltra medium vult illa verba Exod. 3. *Ego sum qui sum*, à Christo dicta esse. *Eò autem*, inquit, *quòd Mosi è rubo est dictum; Ego sum existens ille Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, Deus patrum tuorum, significatum est, mortuos quoque illos exstare, & ipsius Christi homines esse.*

Idem repetit prolixè in Dialogo cum Triphone, vbi etiam non procul à fine docet, Patrem & Filium verè esse duos, & tamen vnius essentiæ: *Virtutem*, inquit, *eam à Patre nullo pacto disiungi & secerni posse.* Et infrà: *Virtutem istam, quam Deum sermo propheticus vocat, non ita vt Solis lumen nomine tantùm numerari, verùm numero quoque aliud quoddam esse, suprà explicui, virtutem hanc dicens de Patre genitam, non per recisionem veluti ab essentia Patris dispartitam, prout omnia alia diuisa, & secta non eadem sunt, quæ antea fuerunt, quàm scinderentur.*

Ex quibus soluitur obiectio Gentilis ex Iustino. Obiicit enim, quòd in Dialogo cum Triphone dicat, Christum esse alium Deum, præter mundi conditorem. At IVSTINVS non hoc ait, sed tantùm docet, esse alium, id est, aliam personam, quæ sit, & dicatur Deus & Dominus, præter Patrem, cui attribuitur mundi creatio. hæc enim sunt verba eius: ἔστι καὶ λέγεται θεὸς καὶ κύριος ἕτερος ὑπὲρ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων, vbi illud ἕτερος, non coniungitur cum, Deus, sed cū verbo ἐστὶ, vt sensus sit, alius præter mundi conditorem est, & dicitur Deus. Item, οὗτος ὁ τῷ Ἀβραὰμ, καὶ τῷ Ἰακὼβ, καὶ τῷ Μωσεῖ ὦφθαι λελεγμένος καὶ γεγραμμένος θεὸς ἕτερός ἐστι τοῦ τὰ πάντα ποιήσαντος θεοῦ, hoc est, hic qui apparuit Abrahæ, Isaac, & Iacob, quique dictus & scriptus est Deus, alius est ab eo, qui omnia fecit. Et mox explicans, quemadmodum sit alius, subiungit, ἀριθμῷ λέγω, οὐ γνώμῃ, numero, inquit, non sententia, id est, persona, non essentia.

DICES; Si distinguitur Christus à conditore mundi, ergo non est ipse conditor mundi. RESPONDEO, per conditorem mundi describi Patrem, quia Patri attribi solet potētia & creatio. Nam alioqui etiam Filium esse creatorem mundi, idem Iustinus apertissimè docuit in Apologia ad Senatum.

ATHENAGORAS in Apologia ad Antoninum: *Filius*, inquit, *Dei ratio, & Verbum est Patris in forma & efficacia. Ab ipso namque, & per ipsum facta sunt omnia, quòd vnum sint Pater, & Filius, & quòd Filius sit in Patre, & Pater in Filio.* Et infrà: *Primum germen Patris est Filius, non tanquam factum. A primordio enim Deus mens æterna existens, habuit in se ipso rationem & verbum.* Et infrà: *Quis igitur non obmutescat, si Atheos vocari nos audiat, qui dicimus, Deum Patrem, & Filium Deum, & Spiritum sanctum; illorum & in vnione virtutem, & in ordine distinctionem demonstrantes?* Et multò infrà: *Vt æqua-*
A *li honore & potestate cognoscamus Deum, & Verbum eius, & Spiritum sanctum.*

S. IRENÆVS lib. 3. cap. 6. *Neque igitur*, inquit, *Dominus, neque Spiritus sanctus, neque Apostoli eum, qui non esset Deus, definitiuè & absolutè Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus, neque Dominum appellassent aliquem ex persona sua, nisi qui dominatur omnium, Deum Patrem & Filium eius.* Et infrà: *Verè igitur cùm Pater sit Dominus, & Filius verè sit Dominus, meritò Spiritus sanctus Domini appellatione signauit eos.* Lib. 3. cap. 8. *Is quidem, qui omnia fecit cum Verbo suo, iustè dicitur Deus & Dominus solus: quæ autem facta sunt, non iam eiusdem vocabuli percipibilia esse, neque iustè id vocabulum sumere debere, quod est creatoris.* Lib. 3. cap. 12. *Annun-*
B *ciauerunt Apostoli, hunc esse Christum Filium Dei æternum, eorum Regem.* Et cap. 16. *Cùm*, inquit, *declaratum sit manifestè, quoniam neminem alium Deum vocauerunt, vel Dominum nominauerunt, qui veritatis fuerunt prædicatores, & Apostoli libertatis, nisi solum verum Deum Patrem, & Verbum eius, qui in omnibus principatum habet: manifestè erit ostensum, quòd factorē cœli & terræ, & qui loquutus sit cum Mose, & legis dispositionem ei dederit, qui conuocauerit Patres, Dominum Deum confiteri eos, & alterum neminem nosse.* &c. Et cap. 20. *Exclusa est*, inquit, *omnis contradictio dicentium, si ergo tunc natus est, non erat antè Christus. Ostendimus enim, quia tunc non cœpit Filius Dei, existens semper apud Patrem.* Lib. 4. cap.
C 11. *Ipse igitur Christus*, inquit, *cum Patre viuorum est Deus, qui & locutus est Mosi, et qui Patribus manifestatus est.*

Sed obiiciunt Gentilis & Transyluani multa ex Irenæo. PRIMO illud ex libro primo cap. 2. *Ecclesia accepit eam fidem, quæ est in vnum Deum Patrem omnipotentem, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia, quæ in eis sunt: Et in vnum IESVM Christum Filium Dei, incarnatum pro nostra salute: Et in Spiritum sanctum*, &c. Vbi vnus Deus omnipotens & creator dicitur Pater, & huius vnius Dei creatoris Filius dicitur IESVS Christus. Ex quo sequi videtur, Christum non esse vnum Deum creatorem cum Patre.

RESPONDEO, hìc vocem, VNVM, tenere se
D ex parte Dei, non ex parte Patris. Non est enim sensus, quòd vnus Pater, id est, solus Pater sit Deus creator, sed quòd Pater sit ille Deus, qui est vnus & solus creator cœli & terræ; Quòd autem non dicatur etiam de Filio, quòd sit ille vnus Deus creator, id factum est, quia Irenæus ibi recitat Symbolum fidei, & Symbolum debet esse breuissimum, & ideo non debent repeti, quæ possunt colligi ex dictis. Poterat autem intelligi, Filium esse etiam illum vnum Deū creatorem, tum, vt docet Cyrillus in explicatione Symboli Nicæni, quia in Patre Filius intelligitur, tum etiam, quia dictum erat vnum tantum esse Deum; & tamen fides in Deum dicebatur esse fides in Patrem, in Filium, & in Spiritum sanctum. Vnde idem Irenæus in locis citatis à

nobis,

nobis, dicit, Christum esse Deum, & Dominum creatorem, & sempiternum, & tamen semper repetit, vnum tantùm esse Deum.

Secvndo, proferunt multa loca ex lib. 2. cap. 3. & lib. 3. cap. 6. 9. 11. 12. 16. 18. & lib. 4. cap. 1. 2. & 37. & libr. 5. vbi repetit sæpissimè Irenæus, Deum Israël creatorem cœli & terræ esse Patrem Christi, & quòd Christus seductor fuisset, si alium Deum prædicasset præter Patrem suum, &c. Hinc enim deducunt, Christum non esse vnum Deum cum Patre, cùm Pater & Filius distinguantur, & sint duo, non vnus; & alter eorum dicatur Deus Israël creator.

Respondeo, Irenæum tam sæpe illa repetere propter Valentinum & Marcionem hæresiarchas, qui introducebant alium creatorem & Deum Israëlis, præter Patrem Christi. Ceterùm ex eo, quòd Pater Christi dicitur Creator & Deus Israëlis, non modò non sequitur, Filium non esse illum ipsum Creatorem & Deum Israëlis, sed potius sequitur, esse. Nam sicut homo hominem generat, & Rex Regem, ita Creator Creatorem, & Deus Deum, cum hoc tamen discrimine, quod quia natura diuina est impartibilis, Deus gignit eundem numero Deum, sed distinctum tamen in persona, homo verò gignit hominem eundem tantùm in specie.

Tertio obiiciunt, quod Irenævs exponat de solo Patre, nō de Trinitate, illa verba Deuter. 6. *Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.* Sic enim ait lib. 4. cap. 2. *Christus suum Patrem confitetur, quem & lex annuntiat, dicens; Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est.*

Respondeo. Non dicere Irenæum de solo Patre, eum locum debere intelligi, nec nos ita de Trinitate eum intelligere, vt non intelligatur etiam de qualibet persona seorsim. Nec enim Trinitas est, vt somniant aduersarij, à Patre, Filio, & Spiritu sancto distincta. Sed quod de qualibet persona dicitur seorsim, dicitur etiam de omnibus simul, & contrà, exceptis tantùm proprietatibus personalibus. Clemens Alexandrinus libr. 1. pædagogi, cap. 6. *Sed*, inquit, *eum Filium, cùm Deus esset, nihil didicisse, fuit consentaneum. Neque enim quis Verbo maior fuerit, sed neque magister, aut doctor est eius, qui solus est magister. Annòn ergo vel inuiti fatebuntur, Verbum perfectum ex perfecto Patre natum?* Lib. 3. ca. vlt. in fine sic ait: *Laudemus vnum Patrem, & Filium vnà cum sancto Spiritu, qui vnus est omnia, in quo omnia, per quem omnia, qui est vndequaque bonus, vndequaque pulcher, vndequaque sapiens, vndequaque iustus, cui gloria nunc, & in secula seculorum, Amen.* Denique testatur Rvfinvs in apologia pro Origene, Clementem hunc in omnibus suis scriptis celebrare vnam gloriam & maiestatem trium personarum.

Tertiæ ætatis habemus alios sex. ac primum Origenem. Origenes Clementis discipulus, habet quidem in suis scriptis apertissimas blasphemias contra Filium Dei, & Spiritum

A sanctum, vt patet ex Epiphanio in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum, & ex Hieronymo in epistol. ad Auitum de erroribus Origenis. tamen valde credibile est, eos insertos ab Arianis postea, vt Ruffinus docet in apologia pro Origene. Nam inueniuntur etiam in scriptis eius sententiæ omnino Catholicæ. & Athanasivs in epistola de decretis Nicænæ Synodi, citat Origenem contra Arianos, & addit; Arianos nullum ex veteribus pro suo errore afferre potuisse.

Præterea, magister Origenis Clemens, & discipulus Origenis Gregorius Thaumaturgus rectissimè de Trinitate sentiunt, quomodo igitur probabile est, ipsum tam malè sensisse? Origenes igitur lib. 7. in epist. ad Roman. exponens B cap. 9. sic ait: *Miror, quomodo quidam legentes, quòd Apostolus dicit; Vnus Deus Pater, ex quo omnia, & vnus Dominus Iesvs Christus, per quem omnia, negent, Filium Dei Deum debere profiteri, ne duos Deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apostoli facient, in quo apertè Christus super omnia Deus esse perscribitur? Sed non aduertunt, qui hæc ita sentiunt, quòd sicut Dominum Iesvm Christvm non ita vnum esse Dominum dixit, vt ex hoc Deus Pater non esse Dominus dicatur; ita etiam Deum Patrem non ita vnum Deum esse dixit, vt Dei Filius Deus non credatur. Vnus autem vterq; est Deus.* Item: *Qui autem est super omnes, supra se neminem habet: non enim post Patrem Filius, sed de Patre.* Item infrà: *Manifestè ostendi-* C *tur natura Trinitatis, & substantia vna, quæ est super omnia.* Hæc Origenes, quæ certè clarissima sunt.

Sanctus Gregorivs Thavmatvrgvs Neocæsariensis Episcopus in confessione fidei, quæ exstat apud Eusebium ex versione Ruffini libro 7. hist. cap. 25. & apud Gregorium Nissenum oratione in Gregorium Thaumaturgū, & in tomis Conciliorum ante V. Synodum, dicit, Verbum Dei esse verum Filium veri Patris, Deum ex Deo, inuisibilem ex inuisibili, æternum ex æterno. Et addit: *Trinitas perfecta, maiestate, æternitate, & regno minimè diuiditur.* Item: *Neque seruiens quid, neque factum, neque addititium in Trinitate reperitur.*

D Sanctus Dionysivs Romanvs Episcopus volumina edidit præclara: de quibus ita Athanasius in epistola de sententia Dionysij Alexandrini: *Porro*, inquit, *ex Dionysij Episcopi Romani voluminibus contra eos, qui Filium Dei opus, aut creaturam asseuerant, scriptis, clarè ostenditur, hæresim Christo rebellium Arianorum non iam primùm, sed olim ab omnibus damnatam fuisse.* Item in epistola de decretis Nicænæ Synodi, vltra medium, idem Athanasius recitat hæc verba Dionysij Episcopi Romani: *Audio quosdam apud vos diuini verbi magistros, huius sententiæ professores, qui ex diametro, vt sic dicam, pugnant cum placitis Sabellij: Ille enim cum blasphemia dicit, Filium esse Patrem, Patremque Filium: Isti autem quodammodo tres Deos constituunt, dum in tres substantias alienigenas sanctam Vnitatem dispartiuntur. Vniri enim necesse est omnium Deo Dei*

verbum, & in eodem hærere, versarique Spiritum sanctum; & sanctam Trinitatem in vnum omnium rerum Deum omnipotentem, veluti in verticem & principem consummari, & coalescere. Marcionis enim vaniloqui doctrina sectionem, diuisionemque Monarchiæ in tres principatus instituit, sed diabolica institutio est, non autem verorum Christi discipulorum. Illi enim vt Trinitatem prædicari à sacris literis planè sciunt, ita tres esse Deos, à veteri, aut à nouo Testamento induci, nequaquam agnoscunt. Ceterùm non minus culpaueris eos, qui Filium Dei opus credunt, & factum Dominum opinantur, cùm sacra eloquia generationem ei congruentem, non formationem aut creationem tribuant. Et infrà: *Non igitur diuidenda est in tres Deitates admirabilis & diuina Vnitas, neque sub nomine creationis minuenda est dignitas & immensa maiestas.* Et infrà: *Ita & diuina Trinitas, professioque Monarchiæ conseruari poterit.* Hæc ille, qui ante M. C C C. annos non solùm Arianos nondum natos, sed etiam nostri temporis Tritheitas, & Samosatenos condemnauit.

Sanctus DIONYSIVS ALEXANDRINVS Episcopus, cùm accusatus fuisset apud Romanum Episcopum Dionysium, quòd Filium Dei creaturam dixisset, scripsit apologiam, ex qua quædam citat Basilius libro de Spiritu sancto, ca. 29. Multa verò ATHANASIVS in epistola de sententia Dionysij Alexandrini, inter alia hæc ponit: *Iam,* inquit, *quia splendor est æternæ lucis, omnibus modis ipse quoque æternus est.* Et infrà: *Hoc pacto Vnitatem, quæ indiuisibilis est, in Trinitatem dilatamus, & Trinitatem, quæ diminui non potest, in Vnitatem consummamus; & tamen scilicet accusamur, quasi qui dicamus, Filium vnum esse ex numero rerum factarum, & nequaquam Patri suo consubstantialem.* Et infrà: *Ostendo,* inquit, *falsum esse crimen, quo mihi obiiciunt, quòd Christum Deo consubstantialem esse negassem.* Hæc ille.

TERTVLLIANVS libr. 4. in Marcionem, vltra medium: *Omnia sibi tradita,* inquit, *à Patre credas, si Creatoris est Christus, cuius omnia, & quia non minori se tradidit omnia Filio Creator, quæ per eum condidit.* Libro contra Praxeam: *Quoniam,* inquit, *ipsa regula fidei à pluribus Diis seculi ad vnicum & verum Deum transfert, non intelligentes vnicum quidem, sed cum œconomia esse credendum, expauescunt ad œconomiam; numerum & dispositionem Trinitatis, diuisionem præsumunt Vnitatis, quando Vnitas ex semetipsa deriuans Trinitatem, non destruatur ab illa, sed administretur, &c.*

NOTA, vocari à Tertulliano œconomiam Dei, ordinem & dispositionem trium personarum. Infrà: *Ecce,* inquit, *dico, alium esse Patrem, alium Filium, alium Spiritum; malè accepit idiotes quisque aut peruersus hoc dictum, quasi diuersitatem sonet, & ex diuersitate separationem protendat Patris, & Filij, & Spiritus. Necessitate autem hoc dico, cùm eundem Patrem, & Filium, & Spiritum contendunt aduersus œconomiam Monarchiæ adulantes, non tamen diuersitate alium Filium a Patre, sed distri-*

A *butione, nec diuisione alium, sed distinctione, quia non sit idem Pater, & Filius, vel modulo alius ab alio.* Et infrà: *Alium autem quomodo accipere debeas, iam professus sum, personæ non substantiæ nomine, ad distinctionem non ad diuisionem. Ceterùm vbique teneo vnam substantiam in tribus cohærentibus.* Et infrà: *Si vna persona & Dei & Domini in Scripturis inueniretur, meritò Christus non esset admissus ad nomen Dei ac Domini. Nemo enim alius præter quam vnus Deus prædicabatur.* Et paulò infrà: *Itaque,* inquit, *Deos omnino non dicam, nec Dominos, sed Apostolum sequar, vt si pariter nominandi fuerint Pater & Filius, Deum Patrem appellem; & IESVM Christum Dominum nominem. Solum autem Christum potero Deũ*

B *dicere, sicut idem Apostolus, ex quibus Christus, qui est, inquit, Deus super omnia benedictus in æuum omne.* Et infrà: *Et nomen Patris,* inquit, *Deus omnipotens, altissimus, Dominus virtutum, Rex Israëlis, qui est; hæc dicimus & in Filiũ competisse, & in his Filium venisse, & in his semper egisse, & sic ea in se hominibus manifestasse, omnia, inquit, Patris mea sunt, cur non & nomina?* Et infrà: *Qui tres vnum sunt, non vnus, quomodo dictum est; Ego & Pater vnum sumus, ad substantiæ vnitatem, non ad numeri singularitatem.*

EX HIS explicari possunt loca in contrarium adducta à Gentili & Transyluanis. PRIMO obiiciunt, ex libro contra Hermogenem, non procul ab initio: *Nam,* inquit, *nec Pater esse potuit ante Filium, nec iudex ante delictum. Fuit autem tempus*

C *cùm & delictum, & Filius non fuit, quod iudicem, & qui Patrem Dominum faceret.*

RESPONDEO, verba ista malè sonare, nec vsurpanda esse, non tamen apud Tertullianum significare Filium Dei, vt Deum, non semper fuisse. nam in libro contra Praxeam sic ait: *Sermo ergo & in Patre semper, sicut dicit, Ego in Patre; & apud Deum semper, sicut scriptum est, Et sermo erat apud Deum, & nunquam separatus à Patre, quia ego & Pater vnum sumus.* Et folio præcedente dixerat: *Ante omnia Deus solus erat. Solus autem, quia nihil extrinsecus præter illum. Ceterùm ne tunc quidem solus, habebat enim secum rationem suam.* Ille ergo Filius de quo dicit Tertullianus in libro contra Hermogenem, quòd non semper fuit, non est Verbum

D Dei, sed Filius per adoptionem, id est, quiuis alius sanctus homo, vel Angelus; non enim hîc de Christo agitur, sed de creatura rationis participe, quæ extrinsecus accessit, & Deum ex tempore Patrem denominauit. Vel si sit Filius ille Verbum Dei, per tempus, quo non erat, non intelligitur verum tempus, sed prioritas quædam originis. Solùm enim Tertullianus ibi dicere intendit, Deum non potuisse vocari Patrem, nisi postquam Filium habuit. sed prior explicatio solidior est & [illegible]or.

SECVNDO, obiiciunt ex libro contra Praxeam: *D[illegible] agnosco, secundum à Patre defendo.* RESPONDEO, secundum vocat Filium, & Spiritum te[illegible], propter ordinem originis, non propte[illegible]dus diuersos in essentia. Nam libro

contra Hermogenẽ, longè ante mediũ ſic ait: *Diuinitas gradus non habet, vtpotè vnica.* Et in lib. contra Praxeam ſæpiſsimè repetit, vnam eſſe ſubſtantiam Patris & Filij. Vnde in eodem libro circa principium, cùm dixit, Filium diſtingui à Patre, non ſtatu, ſed gradu: Per gradum intelligit ordinem perſonarum. A

TERTIO, obiiciunt illud ex eodem loco: *Pater tota ſubſtantia eſt, Filius verò deriuatio totius, & portio.* RESPONDEO, cùm Tertullianus dixerit, Diuinitatem non habere gradus, & euidens ſit, eam eſſe omnino impartibilem, neceſſariò hæc verba intelligi debent de ſola diſtinctione perſonali, quam in toto libro intendit. Vocat autem Filium portionem, & Patrem totam ſubſtantiam; B quia Pater eſt fons & principium aliarum perſonarum, & in ea ratione quandam maioritatem habet; & hoc modo ſeipſum explicat: *Filius*, inquit, *deriuatio totius & portio, ſicut ipſe profitetur, quia Pater maior me eſt. Sic & Pater alius a Filio, dum Filio maior; dum alius qui generat, alius qui generatur; dum alius qui mittit, alius qui mittitur, &c.* & tamen antea, dum loqueretur de ſubſtantia, dixerat, Filium non eſſe alium à Patre.

QVARTO, obiiciunt illud ex eodem libro: *Conſequens erit*, inquit, *vt inuiſibilem Patrem intelligamus pro plenitudine maieſtatis, viſibilem verò Filium agnoſcamus pro modulo deriuationis.* Vnde ibidem docet, in omnibus apparitionibus Dei in Teſtamento veteri ſemper viſum fuiſſe Filium, Patrem C autem manſiſſe inuiſibilem.

RESPONDEO, apud Tertullianum Patrem dici inuiſibilem, & Filium viſibilem, non quòd natura Filij viſibilis ſit, Patris autem inuiſibilis, ſed quia Pater, vt Tertullianus & multi alij putant, nunquam apparuit in forma corporea, Filius autem multoties tam in Teſtamento veteri aſſumens ad tempus formas viſibiles, quàm in nouo aſſumens carnem; Cùm autem dicit, Filium viſibilem pro modulo deriuationis, non loquitur de deriuatione Filij à Patre per æternam generationem, ſed de deriuatione ad nos per aſſumptionem formæ viſibilis: id verò ita eſſe, patet. PRIMO, quia paulò pòſt ſic ait TERTVLLIANVS: D *Dicimus & Filium ſuo nomine eatenus inuiſibilem, qua Sermo, & Spiritus Dei ex ſubſtantiæ conditione iam nunc, & quia Deus, & Sermo, & Spiritus Dei: Viſibilem autem fuiſſe ante carnem eo modo quo dicit ad Aaron & Mariam, Et ſi fuerit Prophetes apud vos, in viſione cognoſcar illi.* SECVNDO, quia paulò infrà, de Patre dicit dictum eſſe illud 1. Timoth. 1. *Regi ſeculorum immortali, inuiſibili ſoli Deo:* De Filio autẽ contraria dici poſſe, cùm conſtet eum mortuum & viſum, vbi manifeſtè loquitur de Filio ſecundum formam humanam.

Eſt autem hîc obſeruandum, Tertullianum vndecunque arripere occaſionem probandi, Patrem non eſſe Filium, quæ erat hæreſis Praxeæ. Et quoniam Scripturæ dicunt, Deum eſſe viſum Abrahæ, Iacob, Moſi, Iſaiæ: & Chriſtum Deum viſum Apoſtolis: Tertullianus inde facit argumentum, duas eſſe in Deo perſonas, vnam inuiſam, alteram viſam. Et vt argumentum melius conſiſtat, omnia loca, vbi dicitur Deus apparuiſſe, exponit de Filio, & omnia, vbi dicitur Deus non poſſe videri, exponit de Patre. Et quamquam hoc argumentum eius non eſt adeo ſolidum: nam poteſt dici eadem perſona diuina viſibilis, & inuiſibilis; viſibilis in ſpecie creata, inuiſibilis in eſſentia & perſonalitate ſua: Tamen ex hoc eius argumento colligimus, mentem eius non fuiſſe, negare Chriſti diuinitatem, ſed aſſerere eius propriam perſonalitatem.

QVINTO, obiiciunt ex libro de Trinitate, vnum Deum Iudæorum eſſe Patrem Chriſti, & Deo Patri nihil comparari poſſe, & Filium non eripere Patri illud, quod vnus eſt Deus.

Reſpondeo, PRIMO librum non eſſe Tertulliani, vt patet, tum quia nominatim refelluntur in hoc libro Sabelliani, qui nondum orti erant tempore Tertulliani, tum etiam quia B. Hieronymus libro 2. contra Ruffinum, hunc librum tribuit Nouatiano. SECVNDO dico, ea loca nó eſſe contra nos: nam verè vnus Deus Iudæorum eſt Pater Chriſti, neque Chriſtus eripuit Patri, vt ſit vnus Deus, quia Chriſtus non eſt aliquis ſecundus Deus, ſed idem Deus cum Patre. Nec tamen Patri quidquam comparari poteſt, ſi ſpectes originem, cùm ille ſit principium aliarum perſonarum, non contrà; cum quo tamen conſiſtit æqualitas in ſubſtantia trium perſonarum.

Sanctus CYPRIANVS tractatu de idolorum vanitate, vltra medium: *Vnus*, inquit, *omnium Dominus eſt Deus. neque enim illa ſublimitas poteſt habere conſortem, cùm ſola omnem teneat poteſtatem.* Et infrà: *Hic Deus noſter, hic Chriſtus eſt.* Et libro 2. ad Quirinum, cap. 6. quòd Deus ſit Chriſtus, probat ex illis Scripturæ locis, quæ omnium conſenſu loquuntur de vno vero Deo Iſraël: vt ex illo Geneſ. 35. *Fac illic altare illi Deo, qui tibi apparuit cùm fugeres à facie Eſau.* Item ex illo Iſaiæ 45. *In te Deus eſt, & non eſt Deus alius præter te, tu enim es Deus, & non ſciebamus, Deus Iſraël Saluator.* Item ex illo Roman. 9. *Ex quibus Chriſtus, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula.* Ex quibus apparet, Chriſtum Cypriano eſſe verum Deum Iſraël.

Ex CYPRIANO allegant pro ſe Tranſyluani lib. 2. cap. 6. locum vnum in explicatione Symboli, vbi dicitur Creator Deus Pater Chriſti, & vnum eſſe Deum Patrem, vnum Dominum Ieſum Chriſtum, vnum Spiritum ſanctum.

Reſpondeo PRIMO, Symboli explicationem non eſſe Cypriani, ſed Ruffini; nam ibi refelluntur nominatim Arius, Eunomius, & Photinus, qui tempore Cypriani nondum nati erant: Ex quo habes, quanta ſit eruditio hiſtorica Tranſyluanorum, qui nondum didicerunt, quo tempore exſtiterint ipſorum prædeceſſores & parentes. SECVNDO, dico paulò infrà ea verba, quæ

Transyluani citant, habere expressam ipsorum refutationem. Sic enim ait auctor: *Concilium vanitatis est, quod ait Paulus Samosatenus, & post eum successor eius Photinus docuit, qui asseruit, Christum non fuisse ante secula natum, sed ex homine Deum existimat factum. Concilium vanitatis est, & quod Arius atque Eunomius docuit, qui Filium non ex ipsa Patris substantia natum, sed ex nihilo creatum volunt; & Filium Dei habere initium, & minorem esse Patre, &c.* Sed certè maiore ratione dici potest, concilium vanitatis synagoga Transyluanorum, qui non solùm idem docent, quod olim Paulus Samosatenus; sed etiam pro se allegant eos libros, quibus ipsi apertissimè refelluntur. Dico TERTIO, Christum esse Filium Creatoris, & ideo ipsum etiam esse Creatorem, & eundem cum Patre, quia totam Patris essentiam nascendo accepit, &c. Nec officit sententiæ nostræ, quòd Pater vocetur vnus Deus: nam etiam Filius dicitur vnus Dominus, & tamen constat, etiam Patrem esse Dominum.

QVARTÆ ÆTATIS habemus inprimis generalem Synodum NICÆNAM Patrum CCC. XVIII. quæ Symbolum edidit, quod recitatur à Ruffino libr. 10. hist. cap. 6. & rursum repetitur in Symbolo Constantinopolitano, cap. 1. & explicatur ab Athanasio, & Cyrillo; & cuius omnes ferè Patres cum honore meminerunt. In eo Symbolo hæc de Filio dicuntur. PRIMO, quòd sit verus Deus. SECVNDO, quòd sit ὁμοούσιος Patri, id est, eiusdem essentiæ cum illo. TERTIO, quòd sit æternus. QVARTO, quòd sit immutabilis, & inuertibilis sicut Pater. QVINTO, quòd sit genitus, non factus. Itaq; non potuerũt Patres clarius refellere eos, qui Filium creaturam esse volunt.

De hoc Symbolo Transyluani mirum iudicium protulerunt: nam lib. 1. cap. 1. dicunt esse Symbolum Antichristi, & illa verba, *Genitum non factum*, esse Antichristi deliria, cùm tam apertè pugnent cum Paulo, qui dicit, *Factum esse ex semine Dauid*, Roman. 1. Et, *Factum esse ex muliere*, Galat. 4. At lib. 2. cap. 6. dicunt, in hoc Symbolo suam sententiam contineri, cùm dicatur solus Pater vnus Deus Creator. Sic enim incipit: *Credimus in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, & in vnum Dominum nostrum IESVM CHRISTVM Filium Dei.*

At in vtroque verè ipsi delirant. Symbolum enim cùm ait, Filium genitum, non factum, loquitur de Christo, vt Deus est. nam paulò infrà dicitur, Et incarnatus, & homo factus est. Itaque idem Symbolum asserit, Filium factum, & non factum: factum, quâ homo est; non factum, quâ Deus est. Quemadmodum etiam B. Paulus factũ dicit ex muliere, & ex semine Dauid, quod attinet ad naturam humanam, quam assumpsit in tempore; & alio loco dicit, non factum ex materia creata, sed genitum à Patre ante omnem creaturam.

A Porro Pater sic dicitur vnus Deus, vt sæpe iam diximus, sicut Filius vnus Dominus. vt enim hinc non excluditur Pater à nomine Domini, ita nec Filius à nomine Dei, sed vtrobique vnus tenet se ex parte prædicati, non subiecti, id est, non est sensus, quòd vnus Pater sit Deus, sed quòd Pater sit ille Deus, qui est Deus vnus.

Præter Concilium Nicænum habemus hoc eodem seculo Synodum CONSTANTINOPOLITANAM CL. Patrum, quæ iterum asseruit, Filium Patri homousion. Præterea habemus in hac ætate multos Patres Græcos & Latinos. ATHANASIVS enim scripsit quinque sermones longissimos contra Arianos, & omnia præterea

B sua opera eodem direxit. Basilius libros quinque contra Eunomium. Gregorius Nazianz. orationes quinque de Theologia. Gregorius Nissenus libros etiam quinque, id est, librum vnum de Trinitate, & quatuor sequentes ferè eiusdem argumenti. Cyrillus Hierosolymitanus quinque catecheses de hac re scripsit, id est, à septima ad vndecimam. Epiphanius accuratè scripsit, tum contra Paulum Samosatenum, hæres. 65. tum contra Arianos, hæres. 69.

Ex Latinis scripsit HILARIVS libros duodecim de Trinitate. LVCIFER Caralitanus lib. ad Constantium pro Athanasio, & alterum quòd sit moriendum pro Dei Filio. Marius Victorinus libros quatuor contra Arium. Gregorius Beticus librum de fide contra Arianos. Sæbadius librum

C aduersus Arianos. Ambrosius libros quinque de fide. Philastrius in libro de hæresibus, Samosatenum & Arium breuiter confutauit.

Ex Patribus quartæ huius ætatis aduersarij solùm obiiciunt Hilarium & Ambrosium. nam HILARIVS lib. 9. de Trinit. dicit, solum Patrem esse vnum verum Deum, licet etiam Christus sit Deus. AMBROSIVS in cap. 1. 1. ad Timoth. explicat de solo Patre illa verba: *Regi seculorum immortali, inuisibili, soli Deo.* Et ibidem de solo Patre dicit, esse dictum à Domino: *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Et in caput sextum exponit de solo Patre, illud: *Qui solus est potens Rex Regum, &c.*

RESPONDEO, Hilarium dicere, solum Patrẽ

D esse verum Deũ, sic tamen, vt non negetur etiam Filius esse verus Deus: quia in Patre intelligitur Filius, qui eiusdem essentiæ est cum Patre. Verba ipsa, quæ Transyluani citant lib. 2. ca. 6. ex Hilarij lib. 9. hoc docent: *Sed solus forte*, inquit, *Pater Deus verus, Christo non relinquit vt Deus sit. Non relinquat sanè, si vnus Deus Pater Christo, vt vnus sit Dominus non relinquit; quòd si vnus Deus Pater Christo non adimit, vt vnus sit Dominus; ita solus Deus Pater verus Christo IESV non auferat, vt Deus verus sit.* Vbi apertissimè sanctus Hilarius confitetur, Christum esse verum Deum, & vnum cum Patre, sicut est vnus & verus Dominus cum eodem Patre.

Ad locum Ambrosij, PRIMO obiicio istis commentariis, quæ non certò sunt Ambrosij, librũ 2. de fide, cap. 1. & 3. & lib. 3. cap. 2. vbi contendit il-

la nomina: *Rex Regum, immortalis, inuisibilis, bonus, potens*, etiam Filio conuenire, & non soli Patri. SECVNDO dico, in his commentariis auctorem eorum tribuere soli Patri illa epitheta, non quia solus habeat, sed quia solus habet à se. Nam in cap. *6.* ita se explicat: *Hæc omnia*, inquit, *habet Pater, similiter & Filius à Patre.* Solam inuisibilitatem tribuit simpliciter soli Patri, quia solus Pater non apparuit in forma visibili: Filius autem apparuit, vt dictum est in locis Tertulliani. Tertullianum enim hic auctor sequutus est.

Et quia Transyluani lib. 2. cap. *6.* audent dicere, Ambrosium vbique defendere Patris æterni eminentiam, notemus vnum, aut alterum locum eius, lib. 5. de fide, cap. vltimo: *Ad te*, inquit, *nunc omnipotens Pater cum lachrymis verba conuerto. Ego te quidem inaccessibilem, incomprehensibilem, inæstimabilem promptè dixerim, sed Filium tuū minorem non ausim dicere.* Et infrà: *Si maiorem Filio dixero, vt Arius asserit, impiè iudicaui.* Item in cap. 2. ad Philippenses: *Iure*, inquit, *exæquauit se Deo. Item Christus sciens in forma Dei se esse, æqualem se ostendit Deo.* Quanta igitur est impudentia dicere, ab Ambrosio vbique prædicari eminentiam Patris. cùm ipse disertis verbis, nec Patrem maiorem, nec Filium minorem pronunciare audeat, & cōtrà, æqualem vbique asserat? Sed non est hoc primum, nec erit postremum hæreticorum mendacium.

QVINTÆ ÆTATIS ab anno CCCC. vsque ad D. habemus duas Synodos generales, quæ iterum approbauerunt Symbolum Nicænum, nimirum Synodum primam EPHESINAM, in epistola ad Nestorium, & CHALCEDONENSEM, action. 2. Præterea multos Patres, qui ex professo scripserunt pro vera Christi diuinitate: nimirum ex Græcis CHRYSOSTOMVS multa eloquentissimè ac doctissimè scripta reliquit in oratione, quòd Christus sit Deus. Et in præcedente in dictum Apostoli: *Tunc & ipse Filius subiicietur ei, &c.* Et in commentariis suis in 1. caput Ioannis, & 1. ad Coloss. & 2. ad Philippen. & alibi. Item Theophilus Alexandrinus in prima Paschali epistola. Cyrillus edidit libros septem de Trinitate contra Arianos, & quatuordecim libros thesauri. Præterea in comment. in Ioan. nunquam omittit occasionem refellendi Arianos. Theodoretus libr. 4. de hæret. fabul. libr. 2. ad Græcos, in epitome diuinorum decretorum; & in epistolas B. Pauli, passim disputat contra eos, qui negant, Christum esse Deum verum.

Ex Latinis GAVDENTIVS tractat. 7. in Exodum, & in epist. ad Paulum de dicto Euangelij, Pater maior me est, eleganter Arianos refellit. Hieronymus sæpe Arianos reprehendit, atque etiam conuincit, ac præsertim in lib. contra Luciferianos, in epistola ad Marcellam de erroribus Montani; item in alia ad Auitum de erroribus Origenis, & in duabus ad Damasum de nomine hypostasis. AVGVSTINVS scripsit libros quindecim de Trinitate; tres contra Maximinum Arianū; item librum contra sermonem Arianorum. epistolas aliquot, vt 174. & sequentes, in quibus acutissimè Arianos confutat. Denique in comment. Euangelij Ioannis passim disputat contra Arianos. RVFFINVS in explicatione Symboli, breuiter quidem, sed apertissimè Samosatenum & Arium reprehendit. IDACIVS Clarus librum scripsit ad Varimadū contra Arianos. CASSIANVS in septem libris de incarnatione multa inserit aduersus eandem hæresim. quod etiam facit PROSPER, lib. 3. de promissionibus & prædictionibus Dei, cap. 2. 3. & 4. Sanctus LEO Pontifex in epist. ad Flauianum celeberrima, & passim in suis epistolis, & sermonibus, sed præcipuè sermone primo de Pentecoste, Arianorum hæresim destruit. Idem facit denique Cerealis Episcopus in libro contra Maximinum Arianum.

Ex his Patribus Transyluani lib. 2. cap. *6.* obiiciunt PRIMO Chrysostomum, qui in primum caput primæ Timoth. dicit, illa epitheta: *Regi seculorum, immortali, inuisibili, &c.* habere Patrem per se, Filium autem à Patre. Ex quo ipsi colligunt, Filium dono gratiæ factum esse Deum, Regem immortalem, &c. AT CHRYSOSTOMVS repugnat; sic enim ait: *Ipse Pater hanc per naturam habet, nos autem per gratiam. nunquid ita & Filius? minimè verò. Verùm & ipse hanc per naturam habet.* Et infrà: *Cùm audio Patrem Regem seculorum, non à Filio dominatum tollo. Communia enim ista sunt, & Patris, & Filij.*

SECVNDO, obiiciunt Cyrillum qui lib. 10. thesauri, ca. 4. exponit de Patre, non de Trinitate, illud Isa. 44. *Ego primus & ego nouissimus.* RESPONDEO, dicit eo loco CYRILLVS, illa verba conuenire Patri, sed non negat conuenire Filio. Immò cap. 6. sic ait, hunc locum explicans: *Non ad deiectionem Filij hæc à Patre dicuntur, nisi fortè, vt apud fabulas Gentium fertur, inter Filium & Patrem bellum esse credatis: sed ad deiectionem falsorum Deorum, primum postremumq́; hoc est, sempiternum se Pater Deum appellat, secumque Filium necessariò intelligit.* Et cap. 4. citato: *Nam*, inquit, *cùm ipse Filius natura increatus sit, & omnium Dominus, atque creator, &c.*

TERTIO, obiiciunt Hieronymum, quem dicunt diu reluctantem veritati, tamen claritate Scripturæ victum, confessum esse vnum Deum esse Patrem: nam in cap. 4. ad Ephes. illud, Vnus Deus, & Pater omnium, dicit, de Deo Patre esse intelligendum. At HIERONYMVS ibidem istam calumniam refellit. dicit enim, non excludi Filium, cùm dicitur Pater vnus Deus, sicut non excluditur Pater, cū dicitur Filius vnus Dominus: *Si*, inquit, *vt existimant Ariani, Deus Pater est Deus solus, eadem consequentia solus erit Dominus IESVS Christus, & nec Pater erit Dominus, nec Filius Deus: sed absit, vt non sit vel in Dominatione Deitas, vel in Deitate Dominatio. Vnus est Deus, & vnus est Dominus, quia Patris & Filij Dominatio, vna Diuini-*

tas est. Praterea & Fides vna dicitur, quia similiter in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum credimus.

VLTIMO, obiiciunt Augustinum lib. 6. Trinitat. cap. 9. vbi sic ait: *Quid agimus de illo testimonio Domini? Patri enim dicebat, & Patrem nominauerat, ad quem loquebatur, cùm dixit; Hæc autem est vita æterna, vt cognoscant te vnum verum Deum. Videndum est, an intelligere cogamur, tanquam hoc insinuare voluerit, quia solus Pater Deus verus est: ne non intelligeremus Deum, nisi ipsa tria simul.* Hîc videtur Augustinus dicere nos cogi ad assentiendum solum Patrem esse Deum verum. Vnde Transyluani lib. 2. cap. 6. exultantes aiunt, Augustinus contradicendo huic veritati corroborat eam. Item clarissimam lucem non ferens, ipse quoque veritatem vel inuitus confessus est.

At miseri Transyluani æquiuocatione decepti sunt. Nam ista propositio (Solus Pater est verus Deus) potest habere duplicem sensum. VNVM eiusmodi, Solus Pater est verus Deus, id est, nulla persona est verus Deus præter Patrem. ALTERVM, Solus Pater est verus Deus, id est, Pater etiam seorsim, & solus consideratus, adhuc est verus Deus. Prior sensus est Arianus, & eum arripuerunt Transyluani; posterior est Catholicus, & ab Augustino intentus, vt patet ex verbis citatis. dicit enim ideo fortè vocari solum Patrem verum Deum, ne putaremus nomen Dei non conuenire nisi tribus simul, id est, nō posse tribui singulis personis seorsim. Præterea ibidem Augustinus nominatim excludit Arianos, qui Filium verum Deum esse negabant. & concludens disputationem ait: *Nunc æqualitas Trinitatis, & vna eademq; substantia, quantùm breuiter potuimus, demonstrata est.*

SEXTÆ ÆTATIS habemus QVINTAM SYNODVM, quæ cap. 1. asserit tres personas vnius essentiæ, & cap. 11. anathema dicit Ario, Eunomio, &c. Item habemus FVLGENTIVM lib. de fide ad Pet. cap. 1. in 3. lib. ad Monimum, in libro alio ad obiectiones Arianorum, item in libris ad Trasimundum. VIGILIVM Tridentinum libr. 4. & 5. contra Eutychen, & in disputatione Athanasij, Sabellij, Arij & Photini. Ioannem MAXENTIVM in professione fidei. Habemus denique BOETIVM Seuerinum, qui librum acutissimum de Trinitate scripsit. Hunc Transyluani lib. 2. cap. 5. apertissimè delirare, & Sabellianismum docere asserunt, quia dicit, repetitionem eiusdem esse, non enumeratione diuersam, cùm dicitur Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus. At ipsi verè delirant à diabolo fascinati. Boëtius enim non ait, esse repetitionem eiusdem personæ, sed eiusdem diuinitatis, quod necessariò dicere cogimur, nisi multos Deos cum Paganis introducere velimus.

SEPTIMÆ ÆTATIS habemus VI. SYNODVM generalem, act. 17. Item GREGORIVM Magnum lib. 3. dialogo. cap. 29. & sequent. Gregorium Turonicum libr. 5. cap. 43. & lib. 6. cap. 4. historiæ. Isidorum libro de Trinitate.

A

OCTAVÆ ÆTATIS habemus VII. SYNODVM, act. 7. & BEDAM, qui præter alia scripsit commentaria in Boëtium de Trin. Item Ioannem Damascenum libr. 1. de fide Orthodoxa, cap. 2. 6. & 8. & toto ferè libro.

NONÆ ÆTATIS habemus VIII. SYNODVM, act. vltima. Item Photium, & Theophylactum, Haymonem, & Rabanum in cap. 9. ad Romanos, & 2. ad Philippen. & alibi.

DECIMÆ ÆTATIS, quæ obscurissima omnium fuit, habemus Ambrosium ANSBERTVM in commentariis in Apocalypsin, præsertim in initio & in fine; Item Radulphum Flauiacensem in Leuit. cap. 2.

B

VNDECIMÆ ÆTATIS habemus S. ANSELMVM in lib. de S. Trinit. Item Giselbertum in lib. de altercatione Ecclesiæ, & Synagogæ ad Anselmum.

DVODECIMAE AETATIS habemus RICHARDVM de S. Victore, in libris sex de Trinit. & S. Bernardum in epistola 190. ad Innocentium contra Petrum Abailardum.

DECIMAE TERTIAE AETATIS habemus Concilium LATERANENSE cap. 1. ac simul multos insignes Theologos, vt etiam omnibus sequentibus ætatibus, qui vel ad sententias Petri Lombardi commentaria addiderunt, vel ipsi proprias summas Theologicas ediderunt, vt Alexander Alensis, Albertus Magnus, sanctus Thomas, sanctus Bonauentura, & alij.

C

DECIMÆ QVARTÆ ÆTATIS, Concilium VIENNENSE, Vnde exstat Clementina vnica de summa Trinitate & fide Catholica.

DECIMÆ QVINTÆ AETATIS, Concilium FLORENTINVM sess. vltima in decreto de processione Spiritus sancti.

DECIMÆ SEXTÆ, Concilium TRIDENTINVM sess. 3. Continuata est igitur fides S. Trinitatis consubstantialis, quæ vnus Deus verus est, ab Apostolicis temporibus vsque ad nos; quod est argumentum insigne veritatis. nec enim hæreses tam diu durauerunt vnquam.

D

CAPVT VNDECIMVM.

Octaua Classis ex Sibyllis.

SIBYLLAE multa clarius prædixerunt, quàm vlli Prophetarum. Citant verò Sibyllarum testimonia Iustinus, Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Lactantius, Augustinus, & alij veteres frequentissimè. Quin etiam Clemens libro 6. Stromatum, ante medium, dicit Apostolum Paulum hortatum gentiles, ad lectionem Sibyllarum. Exstat carmen Sybillæ Erithreæ celeberrimum, cuius capitales literæ faciunt hanc sententiam, IESVS Christus Dei Filius, Saluator, crux, & concluditur hoc disticho:

Vnus & æternus Deus, hic seruator, & idem
Christus pro nobis passus, quem carmina signant.

Et suprà dixerat de Christo venturo ad iudicium:

Unde Deum cernent incredulus atque fidelis.

Legi possunt hæc carmina in oratione Constantini Magni ad Sanctorum cœtum, quæ habetur apud Eusebium post vitam Constantini; In qua etiam oratione Constantinus dicit, Ciceronem incidisse in ista carmina, & ea Latina fecisse. Et licet non inueniantur inter opera Ciceronis, tamen lib. 2. de diuinatione affirmat Cicero se vidisse carmina Sibyllæ, quæ initialibus literis certam sententiã redderent, quod genus carminis Græcè dicitur ἀκροστιχὶς. vbi satis indicat, se hæc ipsa carmina legisse. nec enim alia exstant quæ capitalibus literis aliquid significent:

Præterea LACTANTIVS lib. 4. cap. 18. & AVGVSTINVS lib. 18. ciuitat. Dei, cap. 23. referunt hæc carmina Sibyllarum de Christi diuinitate:

Ipsa tuum stulta Deum non agnouisti, sed spinea coronasti corona, horridumque fel miscuisti. Item illa: *Et dabunt Deo alapas manibus incæstis.*

Præterea libr. 6. Sibyllinorum circa finem hæc legimus.

Cùm domus effundet stirpem Dauidica, cuius
In manibus totus mundus, tellus, mare, cœlum.

Et infrà:

Namq; Dei malè sana tui te notio fugit, &c.
O lignũ felix in quo Deus ipse pependit, &c. Et li. 7.
Non nosti miseranda tuum quem proluit olim
In Iordane Deum, &c.

Lib. 8. ponuntur verba Angeli ad MARIAM:

Accipe Virgo Deum gremio intemerata pudico, &c.

CAPVT DVODECIMVM.

Nona Classis ex diuinis testimoniis visionum & miraculorum.

PRÆVIDENS Spiritus sanctus Arianam hæresim sæpius renouandam, & plurimum Ecclesiæ nocituram testatissimum esse voluit, eam verissimam esse hæresim.

PRIMO igitur, annis circiter quinquaginta ante exortam Arij hæresim, apparuit S. Gregorio Thaumaturgo Virgo MARIA & cum ea S. Ioannes Euangelista, & Virgine imperante Ioannes tradidit Gregorio eam fidei cõfessionem, in qua prædicatur Verbum, Deus verus, æternus, inuisibilis, increatus, & Trinitas consubstantialis. Refert hanc visionem Gregorius NISSENVS in orat. de laudibus eiusdem Thaumaturgi.

SECVNDO, paulò antè Arianam hæresim reuelauit Deus S. Antonio, vt Athanasius scribit in eius vita, horribilia illa mala quæ Arius in Ecclesia inuecturus erat. Ex quo factum est vt Antonius nullum Arianum ad montem suum ascendere pateretur, sed vt pesté quandam ex toto illo mõte fugaret.

TERTIO, circa idem tempus S. Petro Martyri Episcopo Alexandrino, cùm iam prima semina Arianæ hæresis apparere cœpissent, apparuit in carcere Christus veste scissa à summo vsq; deorsum, & cùm S. Petrus rogaret, quid hoc sibi vellet, responsum accepit, Arius hoc fecit, quia populum meum à me separauit; Scribit BEDA & ADO in Martyrologiis 25. Nouembris.

QVARTO, Arius ipse Constantinopoli in publicis latrinis subita ventris solutione occupatus intestina omnia cum vita profudit. Scribunt hæc ATHANASIVS in orat. 1. contra Arianos. RVFFINVS lib. 10. hist. cap. 13. Gaudentius in epist. ad Paulum. Epiphanius hæres. 68. & 69. & alij. Addit Athanasius in epistola ad Serapionem fratrem, antequã hoc fieret, Arium Constantino iureiurãdo affirmasse, se Catholicam fidem colere; à Constantino autem audiuisse: *Si recta est fides tua, benè iurasti: si autem impia est, & tamen iurasti, Deus pro iuramento condemnet.* Deinde cùm vellet Arius vi in Ecclesiam intrare, scribit ibidem Athanasius, S. Alexandrum Episcopum Constantinopolitanum orasse Deum, vt si permitteret Arium ingredi Ecclesiam, tolleret se de hoc mundo, sin autem Ecclesiæ parceret, tolleret Arium. Ex quo intelligimus non casu factum fuisse, vt tam fœda morte Arius extingueretur, sed planè Dei prouidentia singulari, qui ea ratione implere voluit, & pij Principis comminationem, & sancti Pontificis orationem: *Ipse Dominus*, inquit Athanasius, *iudicem se præbens Arianam hæresim condemnauit.*

QVINTO, cùm LVCIVS Episcopus Arianus Catholicos vbique persequeretur, Monachi his verbis miracula faciebant: *In nomine IESV, quem Lucius persequitur, surge & ambula.* Scribit Ruffinus lib. 11. hist. cap. 4.

SEXTO, S. Hilarius ab Arianis in exilium relegatus, insulam quandam solo imperio & præsentia sua à serpentibus liberauit, postmodum etiam mortuum ad vitam reuocauit, vt scribit Fortunatus in eius vita.

SEPTIMO, S. MARTINVS, vt Sulpitius scribit, adeo vehementer Arianis resistebat, vt publicè virgis cæsus, & à patria expulsus fuerit, cùm interim innumerabilibus quotidie miraculis coruscaret.

OCTAVO, S. BASILIVS cùm quæstio esset de quadam Ecclesia, vtrum eam Catholici, an Ariani possidere deberent, conditionem illis obtulit, vt Ecclesia firmissimis repagulis clauderetur, & eorum esset, qui iuxta suam fidem orantes, solo verbo, nulla vi alia externa adhibita eam aperirent. Accepta conditione priores Ariani diu orantes iuxta fidem suam nihil efficere potuerunt: Deinde Basilio cum Catholicis orante tanta vi continuò fores Ecclesiæ apertæ sunt, ac si verba illa tonitrua quædam fuissent. Scribit hoc Amphilochius in vita Basilij.

NONO, cùm IVSTINA Imperatrix Ariana cum suis, Ambrosium & Catholicos persequeretur, reuelauit Deus eidem Ambrosio corpora incorrupta sancti Geruasij & Prothasij, & per ea

cæcum illuminauit; multaque alia edidit miracula. fuisse autem hæc ad Arianorum confusionem, docet AVGVSTINVS lib. 9. confess. cap. 7. & idem etiam patet ex eo quod Ariani, quantum poterant, ista miracula calumniabantur, vt ipse Ambrosius testis est in sermone de sancto Geruasio, & Prothasio.

DECIMO, scribit VICTOR VTICENSIS libr. 1. de persecutione VVandalica, cùm sancti Martyres pro fide Catholica ab Arianis flagellarentur vsque ad ossium denudationem, sæpe accidisse, vt sequenti die diuino miraculo incolumes conspicerentur. Lib. 2. idem auctor scribit, à S. Eugenio cęcum illuminatum eo ipso tempore, quo Ariani Catholicos maximè vexabant. Lib. 3. scribit, aliquot Catholicis hominibus iussu regis Ariani linguas radicitus euulsas fuisse, & eos tamen semper loquutos optimè quousque vixerunt. cuius miraculi meminit etiam S. Gregorius lib. 3. dialog. cap. 32. ac dicit se loquutum cum quodam Episcopo sene, qui vnum ex illis viderat sine lingua loquentem.

VNDECIMO, idem GREGORIVS eodem lib. 3. cap. 29. 30. & 31. tria mirabilia narrat, quæ suo tempore acciderunt. PRIMVM accidit in vrbe Spoletana. Cũ enim Arianus Episcopus in Ecclesia sancti Pauli intrare, & suo errori eam Ecclesiam dedicare vellet, Catholici metuentes, Ecclesiam lampadibus omnibus extinctis, diligentissimè clauserunt, sed cùm accederet Arianus cum suorum grege impetum facturus, continuò omnes portæ simul magno fragore edito per se patuerunt, & effuso cœlitus lumine lampades omnes accensæ sunt, sed simul cæcitate Episcopus percussus est, tantoq; terrore omnes affecti, vt intrare ausi non fuerint, sed Episcopum suum cæcum effectum in domum suam cõfusi retulerint. SECVNDVM Romæ accidit; nam cùm Ecclesiam quandam, quæ Arianorum fuerat, ipse beatus Gregorius introductis Sanctorum reliquiis reconciliasset, Diabolus in specie horrendæ suis exiuit. Item nubes lucidissima super altare descendit, & simul ingens suauitas odoris in eum omnẽ locum effusa est, lampadesque omnes accensæ diuinitus. TERTIVM in Hispania, vbi cùm Herminigildus regis filius à patre Ariano propter fidem necatus esset, visæ sunt noctu circa eum lampades accensæ, & Angelorum cantus à multis est auditus.

DVODECIMO, vt scribit GREGORIVS Turonicus lib. 2. hist. Franc. ca. 3. cùm in Africa Cyrola quidam Patriarcha Arianorum Catholicos persequeretur, & eodem tempore tres sancti Episcopi, Eugenius, Vindemialis, & Longinus, qui præter ceteros ei resistebant, omnes miraculis coruscarent, voluit etiam hæreticus miraculum facere. itaque cuidam quinquaginta aureos numerauit, vt se cæcum fingeret, sed dum transeunte per viam Cyrola, ille cæcum se simulans Cyrolæ auxilium postularet, accessit Cyrola, & ocu-

A los eius tetigit, imperans vt videret in signum veritatis, quam prædicabat, repentè verò tantus ardor oculos illius miseri occupauit, vt coactus fuerit manibus eos comprimere, ne è fronte exilirent; tum verò detexit dolum, & fidem Catholicam alta voce confessus, à sancto Eugenio signo crucis repentè curatus est.

His igitur, aliisque diuinis testimoniis satis apertè probatur, eorum sententiam Deo inimicã esse, qui Dei Filium Deum verum esse negant. Sed iam tempus est, vt ad confirmandam Spiritus sancti diuinitatem accedamus; quę erat quinta pars disputationis institutæ.

B

CAPVT XIII.

Demonstratur Diuinitas Spiritus sancti.

QVOD igitur ad QVINTVM attinet, probandum est, Spiritum sanctum esse verum Deum: id quod aduersarij tametsi negant, tamen non magnopere de eo laborant. ipsi enim contendunt pro excellentia Patris: sed si ea excellentia tolli debeat propter confessionem alicuius personę æqualis Patri, parum referre credunt, vtrum ea persona sit vna, vel duæ. Itaque Valentinus Gentilis semper ferè dicebat, de Spiritu sancto non esse quæstionem. Transyluani autem lib. 2. cap. 5. negant quidem Spiritum sanctum esse adorandum, aut vocandum Deum, tamen nõ accuratè id probant, nec refellunt contraria. quare
C contenti erimus id probare ex Classibus argumẽtorum, quibus probauimus Filij diuinitatem, sed breuissimè.

PRIMA Classis ex Testamento veteri, quæ multa loca suppeditare posset, sed quia breuitati studemus, sufficiet vnus locus. Sic igitur loquitur Scriptura diuina 2. Reg. 23. *Hæc sunt verba nouissima, quæ dixit David. Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Dixit Deus Israël mihi, loquutus est Fortis Israël, Dominator hominum.* Vbi apertè vides, illum ipsum, qui dicitur Spiritus Domini, eundem dici Deum
D Israël. ex quo sequitur, vt sit Deus verus.

SECVNDA Classis ex nouo Testamento, quod multa quoque loca subministraret, si opus esset; sed ille vnus erit satis, vbi Dominus Apostolis dicit Matth. vlt. *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*: Non enim Dominus copularet cum Patre & Filio Spiritum sanctum, si creatura esset. Deinde, vt sanctus Gregorius Nazianzenus ratiocinatur oratione 5. de Theologia; Quomodo posset Spiritus sanctus per Baptismum nos regenerare, & Deos quosdam facere, nisi esset ipse verus Deus? nam *gratiam & gloriam dabit Dominus*, ait Dauid in Psalmo 83.

TERTIA Classis ex vtroque simul Testamento clarissimum nobis testimonium præbet ad probandam Spiritus sancti diuinitatem. Nam

illum ipsum, quem Isaias vocat Dominum exercituum, quemque omnes fatentur esse Deum verum, illum, inquam, ipsum Apostolus dicit esse Spiritum sanctum. Sed ipsa verba Scripturæ audiamus. Isa. 6. *Dicit Dominus exercituum Isaiæ; Vade dic populo huic, audite audientes, & nolite intelligere, &c.* Actor. vltimo: *Benè Spiritus sanctus loquutus est per Isaiam, dicens; Vade ad populum istum, & dic eis, aure audietis, & non intelligetis, &c.* PRÆTEREA, omnes Prophetæ, cùm sermones suos ad populum explicarent, nónne identidem repetebant: *Hæc dicit Dominus Deus?* At 2. Petr. 1. dicitur: *Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.* Igitur ille Dominus Deus erat Spiritus sanctus: quare Zacharias ait, Lucæ 1. *Benedictus Dominus Deus Israël, &c.* Et mox: *Sicut loquutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt Prophetarum eius.* Quibus verbis non potuit clarius Zacharias exprimere Spiritum sanctum esse ipsum Dominum Deum Israël; quibus vocibus verum Deum significari aduersarij passim testantur.

QVARTA Classis ex nominibus est, & quidem ex hac Classe tria sumuntur argumenta. PRIMVM negatiuum, quia nusquam in Scripturis Spiritus sanctus dicitur creatura, aut factus, cùm tamen multis in locis enumerentur omnes præcipuæ creaturæ, vt Dan. 3. in cantico puerorum. Psalm. 102. & 148. vbi excitantur omnes creaturæ ad laudem Dei, & nominatim Angeli, cœli, aquæ, homines, bestiæ, &c. Spiritus verò sancti nulla mentio fit. sic etiam Col. 1. enumerantur nobilissimæ creaturæ, throni, dominationes, principatus, potestates. Et 1. Petr. 3. Angeli, potestates, & virtutes, vt illis omnibus Christus maior esse demonstretur. Quibus locis debuisset omnino etiam Spiritus sanctus nominari, si creatura esset, & ipso Filio Dei minor, vt aduersarij docent. At nusquam cum creaturis, semper cùm Patre, & Filio Spiritum sanctum nominari videmus. Hoc argumentum faciunt multi Patres. IVSTINVS libro de recta fidei confess. initio. Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 18. Epiphanius in ancorato non procul ab initio. & Chrysostomus tom. 5. hom. in illud: *Tunc & ipse Filius subiicietur.*

SECVNDVM argumentum sumitur ab ipso nomine Dei; nam solus Deus verus in Scriptura dicitur absolutè Deus, vt suprà ostensum est ex Irenæo libr. 3. cap. 6. At Spiritus sanctus vocatur absolutè Deus. Actor. 5. *Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? non es mentitus hominibus, sed Deo.* Ecce expressum nomen Dei tributum Spiritui sancto, contra mendacium Transyluanorum, lib. 2. cap. 5. vbi dicunt nusquam expressè vocari Deum Spiritum sanctum.

TERTIVM ex confessione aduersariorum; nam Ariani eraserant ex suis codicibus illa verba Ioan. 4. *Spiritus est Deus*, vt testatur Ambrosius libr. 3. de Spiritu sancto, cap. 11. Ergo putauerunt Spiritum sanctum in Scripturis Deum esse appellatum. Si enim putabant sensum esse, Spiritus est Deus, id est, Deus est spiritualis naturæ, quare deleuerunt illa verba? Sed magis eis nocuit litura sua, quàm litera Dei. siquidem verba illa Dei non necessariò de Spiritus sancti persona intelligenda sunt: at litura illa clamat, hæreticos Arianos in reprobũ sensum datos esse, & in Spiritũ sanctum peccare, cùm malint Scripturas sanctas delere, quàm errores suos deponere.

QVINTA Classis constat ex attributis. solus Deus est immensus & vbique. At de Spiritu sancto legimus Psalm. 138. *Quò ibo à spiritu tuo?* Et Sapient. 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.* Item, solus Deus est omnipotens; at de Spiritu sancto legimus Sapient. 7. *Omnem habens virtutem.* Item solus Deus cognoscit seipsum perfectè, at de Spiritu sancto legimus 1. Corinth. 2. *Nemo scit, quid sit in Deo, nisi spiritus Dei.* Et rursum: *Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei.* Item, solus Deus est bonus. at de Spiritu sancto legimus. Psal. 142. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Denique solus Deus habet templum. at de Spiritu sancto legimus. 1. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.* Et ita: *Portate & glorificate Deum in corpore vestro.* Quem locum tractans AVGVSTINVS lib. 1. de Trin. ca. 6. *Non est,* inquit, *creatura Spiritus sanctus, quia cui corpus nostrum templum exhibemus, necesse est huic eam seruitutem debeamus, quæ non nisi Deo seruiendum est, quæ Græcè appellatur* λατρεία. & lib. 1. contra Maximi. ca. vlt. *Cùm audis,* inquit, *nescitis quia corpora vestra templum in vobis est Spiritui sancti?* Et in eodem loco: *Nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? Noli negare Deum esse Spiritum sanctum, ne templum creatura facias membra creatoris.*

SEXTA Classis ex operibus. PRIMO solius Dei opus est creatio, & tamen legis Iob. 33. *Spiritus Dei fecit me.* Et Psalm. 32. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Et Psalm. 103. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur.*

SECVNDO, solius Dei est conseruare, & tamen legis Sapient. 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc* πνεῦμα *quod continet omnia, &c.*

TERTIO, solius Dei est saluare, & iustificare, & tamen legis 1. Cor. 6. *Iustificati estis in nomine Domini IESV CHRISTI, & in Spiritu Dei nostri.*

QVARTO, solius Dei est futura prædicere, & scrutari corda, & tamen legis 2. Pet. 1. *Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* Et Sapient. 1. *Renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator est verus, quoniam Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis,* id est, ideo Deus scrutatur corda, quia Spiritus eius est vbique, omnia penetrat, omnia nouit genera linguarum, etiam quæ in intimo corde sunt.

QVINTO, solius Dei est miracula facere; at Christus ipse: *In Spiritu Dei eiiciebat dæmonia,* Matthæi 12. & Paulus 1. Cor. 12. auctorem facit doni linguarum, sanitatum, &c. Spiritum sanctum. Et

Hebr.

Hebr. 2. omnia miracula quæ per Apostolos fiebant, vocat *Spiritus sancti distributiones.*

Sexto, solius Dei est Ecclesiam regere absoluta potestate. At Spiritus sanctus gubernat Ecclesiam, quæ est regnum Christi planè vt Dominus absolutus, & non minus quàm Pater & Filius. Act. 10. *Dixit spiritus Petro, vade ad eos, nihil hæsitans, quia ego misi eos.* Act. 13. ait Spiritus sanctus: *Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos.* Ibidem: *Et ipsi missi à Spiritu sancto.* Act. 15. *Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris.* Act. 16. *Vetati sunt à Spiritu sancto, loqui verbum in Asia.* Act. 20. *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* 1. Cor. 12. *Omnia operatur vnus atque idem Spiritus diuidens singulis prout vult.*

Septima Classis constabit ex comparatione Spiritus sancti ad Christum: nam si probemus Spiritum sanctum maiorem Christo esse, quatenus Christus homo est, probatum erit quoque Spiritum sanctum vnum esse Deum cum Patre. Siquidem aduersarij nihil omnino esse volunt Christo, quem nudum hominem faciunt, maius præter Deum Patrem.

Esse igitur Spiritum sanctum homine Christo maiorem, demonstratur illis omnibus argumentis, quibus aduersarij probant, Deũ Patrem esse Christo maiorem. Maior est Pater homine Christo, qui eum misit, Ioan. 8. At eundem misit Spiritus sanctus. sic enim legimus Isaiæ 48. *Et nunc Dominus meus misit me, & Spiritus eius.* Pater sanctificauit Filium. Ioan. 10. *Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum.* Sanctificauit etiam Spiritus sanctus. Isaiæ 51. & Luc. 4. *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me, euangelizare pauperibus misit me.* Item Pater Filij incarnationem operatus est. Roman. 8. *Misit Filium suum in similitudinem carnis peccati.* Idem operatus est Spiritus sanctus, Matth. 1. *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Item in virtute Patris Filius faciebat miracula. Ioan. 14. *Pater in me manens, ipse facit opera.* Et de Spiritu dicit Matth. 12. *Si ego in Spiritu Dei eiicio dæmonia.* Item Pater Filium obtulit ad mortem. Roman. 8. *Proprio Filio non pepercit, &c.* Idem fecit Spiritus sanctus Hebr. 9. *Per Spiritum sanctum obtulit semetipsum.* Denique Pater Filium suscitauit. Actor. 2. Idem Paulus dicit de Spiritu Roman. 8. *Si Spiritus eius, qui suscitauit IESVM à mortuis, habitat in nobis.* Accedit, quod grauius est, peccare in Spiritum sanctum, quàm in Christum hominem Matth. 12. Ex quo planè sequitur, maiorem esse Spiritum sanctum Christi humanitate: ac proinde esse Deum verum.

Octava Classis ex Patribus: Patres citati pro Christi diuinitate, loquuntur & ibidem ferè omnes etiam de Spiritu sancto. idcirco satis erit hîc notare eorum nomina, qui ex professo scribunt de solius Spiritus sancti diuinitate. Athanasivs in epistola ad Serapionem. Basilivs

A lib. 3. & 5. in Eunom. & lib. ad Amphilochium de Spiritu sancto. Nazianzenus libr. 5. de Theologia. Nissenus in libro ad Eustathium, quòd Spiritus sanctus sit Deus. Epiphanius hæres. 74. Didymus libris duobus de Spiritu sancto. Cyrillus Hierosolymitanus cathe. 16. & 17. Chrysostomus in homiliis aliquot de Spiritu sancto. Cyrillus Alexandrinus lib. 7. de Trinitate toto. & lib. 13. & 14. thesauri; & in libro speciali de Spiritu sancto. Hilarivs lib. 12. Trinitat. Ambrosius libris tribus de Spiritu sancto. Augustinus lib. 1. de Trinitat. cap. 6. & lib. 1. contra Maximinum in fine. Thomas lib. 4. contra gentes à cap. 16. ad 27.

B Nona Classis ex miraculis constat: sed quia miracula, quæ facta sunt ad confirmandam Christi diuinitatem, eadem confirmant etiam diuinitatem Spiritus sancti, solùm repetemus vltimum miraculum suprà commemoratum. Sic igitur scribit Gregorivs Tvronicvs lib. 2. historiæ Francorum, cap. 3. *Erant tunc temporis cum sancto Eugenio viri prudentissimi, atque sanctissimi, Vindemialis & Longinus Episcopi, pares gradu, & virtute non impares. Nam sanctus Vindemialis eo tempore ferebatur mortuum suscitasse: Longinus autem multis infirmis salutem tribuit: Eugenius quoque non solùm visibilium oculorum cæcitatem, sed etiam mentium depellebat. Quod cernens ille nequam Arianorum Episcopus, vocatum ad se quendam hominem ab illo, quo ipse viuebat, errore deceptum, ait, non*
C *patior, quod hi Episcopi multa in populo signa depromunt, illosque cuncti me neglecto sequuntur. Acquiesce nunc his, quæ præcipio, & acceptis quinquaginta aureis sede in platea, per quam nobis est transitus, & manus super clausos oculos ponens me prætereunte cum reliquis exclama magna virtute dicens, te beatissime Cyrola, nostræ religionis antistes, deprecor vt respiciens manifestes gloriam, ac virtutem tuam, vt oculos meos aperiens merear lucem videre, quam perdidi. Qui iussa complens, residensque in platea, transeunte heretico cum Sanctis Dei, iste, qui Deum irridere cogitabat, exclamat in magna virtute, dicens: Audi me beatissime Cyrola: audi me sancte sacerdos Dei: respice cæcitatem meam: experiar ego medicamenta, quæ sæpe*
D *cæci reliqui à te meruerunt, quæ leprosi experti sunt, quæ ipsi etiam mortui præsenserunt. adiuro te per ipsam virtutem, quam habes, vt mihi desideratam restituas lucem, quia graui sum cæcitate percussus. Veritatem enim nesciens verum dicebat: quia cæcauerat eum cupiditas, & virtutem Dei omnipotentis irridere per pecuniam æstimabat.*

Tunc hæreticorum Episcopus paululùm se diuertit, & quasi in virtute triumphaturus elatus vanitate, atque superbia, posuit manum suam super oculos eius, dicens: Secundum fidem nostram, qua rectè credimus, aperiantur oculi tui, & mox vt hoc nefas erupit, risus mutatur in planctum, & dolus Episcopi est patefactus in publico. nam tantus dolor oculos illius inuasit, vt eos digitis vix comprimeret, ne creparent.

Denique clamare cœpit miser, ac dicere: Væ mihi

misero, quia seductus sum ab inimico legis diuinæ. Væ mihi, quia Deum per pecuniam irridere volui, & quinquaginta aureos accepi, vt hoc facinus perpetrarem. Ad Episcopum autem aiebat; Ecce aurum tuum, redde lumen meum, quod dolo tuo perdidi, vosq; rogo gloriosissimi Christiani, ne despiciatis miserum, sed velociter succurrite pereunti. verè enim cognoui, quia Deus non irridetur. Tunc Sancti Dei misericordia moti, si, inquiunt, credis, omnia possibilia sunt credenti. at ille clamabat voce magna; Qui non crediderit Christum Filium Dei, & Spiritum sanctum æqualem habere substantiam, atq; Deitatem cum Deo Patre, hodie quæ ego perfero patiatur. Et adiecit; Credo Deum Patrem omnipotentem; Credo Filium Dei Christum IESVM *æqualem Patri; Credo Spiritum sanctum Patri, & Filio consubstantialem, atque coæternum.*

Hæc illi audientes, & se inuicem honore mutuo præuenientes, oritur inter eos sancta contentio, quis oculis eius signum beatæ crucis imponeret. Vindemialis, at Longinus Eugenium, ille è contra eos exorat, vt manus imponerent cœco. Quod cùm fecissent, & manus suas super caput eius tenerent, S. Eugenius crucem super oculos cæci faciens ait; In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti veri Dei, quem trinum in vna æqualitate, atq; omnipotentia confitemur, aperiantur oculi tui. Et statim ablato dolore ad pristinam rediit sanitatem. hæc ille. Atque hæc de Spiritu sancto sufficient.

Nunc ad postremam disputationis partem veniamus, atq; aduersariorum argumenta breuiter confutemus.

CAPVT XIIII.

Soluitur primum argumentum hæreticorum.

IGITVR PRIMA obiectio Transyluanorum lib. 1. ca. 1. talis est. Christus & Apostoli prædixerunt statim venturum Antichristum fuisse post Christi obitum, & aboliturum fidem veram Christi: sed videmus post Christi mortem toto orbe terrarum adoratum Deum trinum in personis & vnum in essentia: igitur aut fides Trinitatis, est fides Antichristi, aut certè mentiti sunt Christus & Apostoli.

Propositionem his testimoniis probant. Ioan. 5. *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.* Item Ioan. 9. *Me oportet operari, donec dies est, venit autem nox, in qua nemo potest operari: quamdiu in mundo sum, lux sum mundi.* Luc. 21. *Videte ne seducamini, multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum, & tempus appropinquauit, nolite ergo ire post eos.* Vide, inquiunt, quomodo Christus dicat tempus suæ abolitionis in proximo fuisse. Actor. 20. *Scio quia post discessum meum intrabunt in vos lupi rapaces non parcentes gregi.* Colossen. 2. *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, &c.* Quæ maior Philosophia, quàm disputationes de essentia, hypostasi, relationibus? 2. Thessal. 2. *Mysterium iam operatur iniquitatis, &c.* 1. Ioan. 4. *Antichristus iam nunc est in mundo: omnis qui negat Christum in carne venisse, hic seductor est, & Antichristus.* Vbi notant non esse dictum in carnem venisse, ne fortè putaremus aliquam personam diuinam descendisse, & carnē assumpsisse: sed in carne, vt intelligeremus Christum nihil esse aliud, quàm carnem, id est, hominem. Denique in epistola Iudæ dicuntur iam ipso tempore eius introgressi impij, qui negarent Deum & Christum.

RESPONDEO, Miram esse Diaboli astutiam qui argumentum Catholicorum ab antiquitate, & consensu totius orbis terrarum petitum, in nos retorquere conatur. Sed facile erit obiectionem hanc primam diluere. Constat enim, propositionem, qua totum argumentū nititur, esse falsissimam. Nam si statim à morte Christi vera fides eius penitus abolenda erat, cur venit Christus? cur laborauit? cur mori voluit? vt nihil faceret? at hæc stultitia fuisset, quæ in summam sapientiam cadere non poterat. DEINDE, si omnino ita futurum erat, quid opus fuit præmonere, vt caueremus à seductoribus, qui nullo modo impediri poterant, ne totum mundum peruerterent? Denique vbi essent illæ promissiones Danielis 2. & Lucæ 1. *Et regni eius non erit finis?* Et illa Christi Matth. 16. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam?* Et Matth. vlt. *Ego vobiscum sum vsque ad mundi consummationem?* Vbi etiam illæ promissiones manerent, quæ omnes gentes in Christum credituras testantur? Genes. 22. *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ.* Psalm. 2. *Dabo tibi gentes hæreditatē tuam, & possessionem tuam, terminos terræ.* Psalm. 71. *Adorabunt eum omnes Reges, omnes Gentes seruient ei.* Hæc enim omnia necesse est falsa esse, si Christi regnum vixdum exortum, destruendum erat. nec testimonia ab aduersariis allata quidquam probant.

Ad PRIMVM locum dico, ibi non haberi statim venturum Antichristum, nec abolendam esse omnino fidem Christi; sed venturum suo tempore Antichristum, videlicet prope finem mundi, & venturū in nomine suo, non in nomine Patris. At noster Christus, quem totus mundus colit, Patrē habet, Patrē agnoscit, & in nomine Patris venit. Deniq; ibi Christus alloquitur solos Iudæos. nam cùm dixisset Euangelista: *Propterea quærebant eum Iudæi interficere*, subiungit, *dixit ergo eis* IESVS, *&c.* At Iudæi Christum nostrum non receperunt, sed totis viribus oppugnant, nec Deum, & hominem suum Messiam futurum credunt, sed purum hominem. Ille igitur, de quo Christus loquitur, non est noster Christus verus Deus, quem gentes receperunt, sed est Antichristus, quem Iudæi pro Messia aliquando recipient. & sic exponunt hunc locum omnes interpretes, vt Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, & ceteri.

Ad SECVNDVM locum dico, ibi per noctem, non intelligi tempus, quod fuit, & est ab ascēsione Christi; quasi dies tātùm fuerit tempus

illud, quo Christus corporaliter in mundo viuebat: deinceps autem semper fuerit nox. Nam si ita esset, post eius ascensionem nemo potuisset operari, & proinde nemo posset conuerti & credere: *Hoc enim est opus Dei*, Ioan. 6. *vt credatis in eum quem misit ille*. At si nemo potest credere, quare tantum laborant Ministri Transyluani, vt fidem suam nobis persuadeant?

Diem ergo ibi Christus vocauit totum tempus huius vitæ, & cursum omnium seculorum vsque ad mundi consummationē, in quo licet salubriter operari; noctem verò, tempus vitæ futuræ: *Quia nec opus, nec ratio erunt apud inferos*, vt Sapiens ait Eccles. 9. Nec obstat illud: *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Nam Christus etiam modo est in mundo, quia Matth. vltimo ait: *Ecce ego vobiscum sum vsque ad mundi consummationem.* Et verè nunc est in mundo, quia adest nunc per gratiam omnibus, & lucet iustis & impiis: at post iudicium non erit amplius in mundo, quia non lucebit impiis. Vnde Isaias cap. 55. *Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est.* Et Dauid in Psalm. 90. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Atque hæc quidem explicatio est Augustini, & Chrysostomi in commentario huius loci.

Ad TERTIVM posset dici cum Caietano, illud: *Tempus appropinquauit*, non asseri à Christo, sed referri vt verbum seductorum, qui dicturi essent iam instare diem iudicij. Vnde Paulus monet. 2. Thessal. 2. *Ne terreamini, quasi instet dies Domini, &c.* Dico præterea, Christum asserere quidem tempus appropinquasse, non quidem iudicij, aut Antichristi, aut abolitionis fidei suæ, sed multorum seductorum, qui sibi nomen Christi vsurparent; talis enim fuit Simon Magus tempore Apostolorum, & post eum Menander. vterque enim se Christum dixit, teste Irenæo, lib. 1. cap. 20. & 21. Et Iosephus lib. 20. antiquitat. cap. 4. 11. 12. & 14. meminit multorum qui suo tempore Iudæos seduxerunt, seque ipsos prædicarunt, ac si essent saluatores Israël.

Ad QVARTVM dico, Paulum loqui de hæreticis, qui non diu postea ex ipsa Asia prodituri erant. sic enim ait: *Ex vobis ipsis* (alloquebatur autem Asianos) *exurgent viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se.* Id verò impletum esse in Montano, & Montani discipulis, aliisque hæreticis Asiaticis non dubium est. Vide Eusebium ex versione Ruffini libr. 5. hist. cap. 14. & sequentibus.

Ad QVINTVM dico, Paulum alloqui homines illius temporis, quia nondum nati erant Scholastici, qui disputant de Trinitate. Præterea Philosopia non docet vnum Deum in tribus personis. nec enim solo lumine naturali tam sublimia mysteria vnquam inuestigari, aut persuaderi potuissent. & nostri doctores non disputant philosophicè, vt ostendant Trinitatem, sed vt soluant sophismata Philosophorum.

A Paulus ergo loquitur de Philosophia Ethnicorum, qui tunc vigebant, qui negabant resurrectionem, & pollicebantur vitam beatam sine Christo.

Ad RELIQVA dico, Apostolos prædixisse hæreticos, qui fuerunt paulò post illa tempora, vt Ebionitas, Marcionistas, & cæteros, quos etiam vocant Antichristos, non quòd essent eximius ille Antichristus, qui in fine mundi veniet, sed quia erant præcursores illius, & illi similes in oppugnando Christo: sicut vnus est Christus summus & eximius, & tamen omnes Prophetæ, & Reges, dicti sunt Christi in Testamento veteri, iuxta illud: *Nolite tangere Christos meos*, Psalm. 104. Et hoc est mysterium iniquitatis quod cœpit tempore Pauli, quia tunc cœpit hæresis Simonis Magi, & similium.

B

CAPVT XV.

Soluitur argumentum Secundum.

SECVNDA obiectio Transyluanorum lib. 1. cap. 1. & 3. & lib. 2. in explicatione primi capitis Euangelij secundum Ioannem. Tempore Apostolorum Ebion, & Cherintus docuerunt Christum æternum descendisse in hominem IESVM, vt Irenæus docet libr. 3. cap. 19. nec est C verum, quod vulgo fertur, Ebionitas docuisse Christum nudum hominem esse. Igitur illi sunt veri Ebionitæ, qui Christum faciunt compositum ex duabus naturis.

RESPONDEO, & hanc etiam miram Diaboli artem fuisse, qua hæresis Ebionis, quam Transyluani verè sequuntur, nobis attribuitur. Dico igitur veram hæresim Ebionis fuisse, Filium MARIÆ nudum esse hominem, sed anno XXX. in eum descendisse, & in eo habitasse aliam personam, quam dicebat Ebion esse Christum, & hoc modo fuisse IESVM vnitum cum Christo per coniunctionem & inhabitationem. quod idem Transyluani docent.

D Ac vt mendacium eorum arguatur, proferamus testimonia veterum, dicentium, Ebionem asseruisse, Filium MARIÆ purum hominem. IGNATIVS in epistola ad Philadelphienses: *Qui dicit*, inquit, *IESVM purum esse hominem serpens est, mentis inops, cognomine Ebion.* IRENÆVS lib. 3. cap. 11. *Secundum nullam sententiam hæreticorum Verbum caro factum est.* Et lib. 1. cap. 25. & 26. dicit secundum Ebionem & Cherintum, IESVM nudum hominem natum, deinde autem descendisse in eum Christum in forma columbæ. vt in eo habitaret. Et lib. 3. cap. 20. *Ex eo*, inquit, *quod Verbum, quod semper fuit, caro factum est, excluditur contradictio hæreticorum dicentium, si tunc natus est, non erat antea.* TERTVLLIANVS lib. de carne Christi: *Poterit*, inquit, *hæc opinio Ebioni conuenire, qui nudum hominem constituit IESVM.* Et li-

bro de præscription. hæretic. *Cherinthus*, inquit, *Christum hominem tantummodo sine diuinitate contendit.* EVSEBIVS libr. 3. hist. cap. 27. dicit Ebionitarum quosdam facere Christum Filium Iosephi: quosdam solius Virginis, omnes tamen in eo conuenire, vt ante MARIAM non fuerit. HIERONYMVS de viris illustribus, in Ioanne, dicit, sanctum Ioannem compulsum ab Episcopis Asiæ Euangelium scribere, & æternam Christi generationem edicere propter Ebionitas, qui tunc docebant Christum purum esse hominem. AVGVSTINVS hæres. 10. *Ebionei*, inquit, *Christum tantummodo esse hominem docent.* Idem habet Ioannes CASSIANVS libro 1. de incarnatione, & alij nonnulli.

CAPVT XVI.

Soluitur argumentum Tertium.

TERTIA obiectio ex libr. 2. cap. 6. Nomen Dei non est nomen essentiæ, sed dignitatis & imperij; vt patet, quia in Scripturis Principes & Iudices dicuntur Dij; sed Pater Christi habet imperium summum in omnes absolutè, etiam in ipsum Christum; Christus habet imperium in omnes, excepto Patre; ergo Pater est summus Deus simpliciter, Christus autem est Deus summus post Patrem. Nam Ioan. 14. Christus ait: *Pater maior me est.* Et Ioan. 6. *Descendi de cœlo non vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me.* Et 1. Corint. 15. Paulus dicit, Christum subiectum esse Patri, Christo autem omnia, solo Patre excepto qui subiecit illi omnia.

RESPONDEO, nomen Dei, si respiciamus etymologiam, non significare imperium, sed prouidentiam. Dicitur enim θεὸς ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι, id est, videre, vel à θέειν, id est, currere, quia omnibus succurrit, vt dicit Damascenus lib. 1. cap. 12. nisi magis placeat ratio Theodoreti lib. 3. ad Græcos qui dicit hoc nomen inuentum ab illis qui putabant sydera esse Deos, & quia sydera perpetuò currunt, Deum, quasi currentem nominauerunt. Hebraicè autem nomen primarium Dei יהוה ab הָיָה, id est, esse, desumptum est, & illud אֱלֹהִים quod vertitur Deus ab אָלָה, quod est iurare, quia per Deum iuratur execratoriè; sed vndecunque sit sumpta etymologia, certum est hoc nomen non esse impositum ad significandum solum imperium, sed rem summam & præstantissimam, alioqui Deus non esset æternus, cùm ab æterno nihil fuerit, cui Deus imperare posset. Præterea falsum est quoque, Filium Dei, qua Deus est, subiectum esse Patri, aut Principem esse Patrem minorem. Siquidem, vt Deus, nulli subiectus est, sed omnium omnino extra se dominatur, sicut Pater, cùm sit Patri æqualis, Ioan. 5. & Philipp. 2.

Ad PRIMVM ergo locum ex Ioan. 14. multi veteres responderunt, Patrem dici maiorem Fi-

A lio, ratione principij, non ratione naturæ. notatur enim quædam auctoritas in eo, quod Pater est principium Filij, non contrà. Ita Basilius lib. 1. in Eunomium. Nazianzenus orat. 4. de Theologia. Hilarius libr. 9. de Trinitat. & lib. de Synodis. Quæ solutio non est omnino improbanda: tamen non cogimur eam sequi, cùm possimus facilius & probabilius exponere de Filio ratione naturæ humanæ. sic enim Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus in hunc locum Ioannis, & Gaudentius in epistola ad Paulum exponunt.

Adde, quod Chrysostomus in hunc locum, & Cyrillus libr. 2. thesauri, cap. 3. & Augustinus lib. 2. Trinitat. cap. 7. meminerunt etiam prioris
B expositionis, & hanc tamen posteriorem prætulerunt, idque duplici de caussa. Primùm, quia si ideò Pater diceretur maior Filio, quia auctor eius est, diceretur etiam tam Pater, quàm Filius maior Spiritu sancto, propter eandem caussam: at hoc nusquam legimus. Item Dominus ait: *Vado ad Patrem, quia Pater maior me est*, ergo in ea natura est Filius minor, in qua vadit ad Patrem, non autem ibat vt Deus, sed vt homo. Adde testimonium Symboli Athanasij, vbi sic legimus de Filio Dei: *Æqualis Patri secundum diuinitatem, minor Patre secundum humanitatem.*

Ad SECVNDVM locum idem responderi potest. Venit enim Christus facere voluntatem Patris sui, non voluntatem suam, quatenus videlicet
C habebat vt homo, voluntatem humanam subiectam diuinæ voluntati, quam ipse idem habebat, vt Deus. Sed DICES, Dominus descendit de cœlo, vt faceret voluntatem Patris, at non descendit vt homo de cœlo, nec enim vt homo fuerat vnquam in cœlo; igitur descendit vt Deus: ergo, vt Deus, est minor Patre. RESPONDEO, descensum Filij Dei nihil esse aliud, quàm eius exinanitionem, & assumptionem formæ serui. itaq; ille ipse Filius Dei, qui descēdit de cœlo, obediebat Patri, sed obediebat, non secundum formam Dei, quam habebat in cœlo, sed secundum formam serui, quam descendens assumpsit in terris.

Ad TERTIVM locum: *Tunc & ipse Filius subie-*
D *ctus erit, &c.* non defuerunt, qui dicerent, Christum subiectum fore Deo post diem iudicij, significare, naturam humanam Christi tunc conuertendam esse in Deum, & absorbendam penitus à diuinitate. Ita refert AVGVSTINVS lib. 1. de Trin. ca. 8. & 10. sed hoc tam est absurdum, vt non egeat refutatione; nam contrarium sequitur ex Pauli sententia. Subiectio enim arguit distinctionem. Gregorius NISSENVS & Chrysostomus in tractatu proprio super hanc Pauli sententiam, & Cyrillus lib. 10. thesauri, cap. 8. dicunt Apostolum loqui de Ecclesia, siue de Christo, vt est in suis membris; vt sensus sit, tunc demum futurum esse, vt totum Christi corpus, id est, omnis Ecclesia subiecta Deo conspiciatur, nullo membro existente rebelli, aut contumaci.

At videtur huic explicationi repugnare quod Paulus dicit, illum subiectum fore Patri, cui Pater subiecit omnia; ille autem est Filius in persona sua. COMMENTARIVS Ambrosij, Oecumenij, & Theophylacti accipiunt hanc Pauli sententiam de Filio Dei absolutè, sed volunt illam subiectionem non significare seruitutem, sed concordiam cum Patre, & processionem Filij à Patre, ita vt Filius dicatur subiectus, quia est de Patre, non contrà. Sed non est opus ad has angustias redigi; possumus enim cum Ambrosio libr. 5. de fide, cap. 6. & Augustino lib. 1. de Trinitat. cap. 8. & Theodoreto, Primasio, Sedulio, & aliis in hunc locum, simpliciter exponere de natura humana Christi, quæ verè subiecta erit Deo.

Sed cur dicit: *Tunc & ipse Filius subiicietur?* nunquid tunc primùm incipiet subiici Christus homo Deo Patri suo? nunquid non magis fuit subiectus, quando fuit obediens vsque ad mortem? RESPONDEO illud, TVNC, quandam habere emphasim; est enim sensus etiam tunc in illa gloria erit subiectus Christus vt homo Deo. Notant Græci omnes Paulum scribere ad Corinthios, qui paulò antè recesserant à fabulis gentilium, quæ docent Deos inter se pugnare solitos, & à Ioue Filio Saturnū Patrem regno pulsum. Quoniam igitur dixerat Paulus, Christum euacuaturum omnem principatum, & potestatem, ne putarent Corinthij iuxta fabulas, à Christo etiam Patrem in ordinem redigendum esse, quomodo Saturnus à Ioue filio in ordinem redactus fuit: ideo addit, omnia subiicienda Christo, præter eum, qui subiecit ei omnia; & non solùm hoc, sed etiam ipsum Christum, etiam tunc, in illo triumpho, postquam tanta fecerit, subiectum fore suo Patri.

CAPVT XVII.

Soluitur argumentum Quartum.

QVARTA obiectio ex eodem libr. 2. cap. 6. Solus Pater est vnus verus Deus, vt ipse Dominus ait Ioan. 17. *Agnoscant te solum verum Deum.* Et Paulus 1. Corinth. 8. *Nobis autem vnus est Deus Pater.* Et 1. Timoth. 2. *Vnus Deus, vnus & mediator Dei & hominum.* Si igitur solus Pater est vnus solus verus Deus, certè sequitur, Filium non esse verum Deum.

Confirmant hoc argumentum his sophismatibus; Christus est Filius vnicus veri Dei, ergo qui non habet Christum Filium, non est vnus verus Deus, sed Trinitas non habet Christum Filium, ergo Trinitas non est vnus verus Deus.

PRÆTEREA Christus est mediator vnius veri Dei, ergo qui non habet mediatorem, non est ille vnus verus Deus, sed Trinitas non habet mediatorem, sed solus Pater, alioqui idem esset mediator sui ipsius, ergo Trinitas non est verus Deus, sed solus Pater. Et confirmatur; Quia

A Christus non docuit inuocare Trinitatem, sed Patrem suum, & orationes Ecclesiæ olim omnes dirigebantur ad Patrem, de quo exstat decretum Concilij Carthaginensis III. cap. 23. cuius non est alia caussa nisi quia solus Pater habet mediatorem.

RESPONDEO ad primum locum dupliciter. PRIMO cum Chrysostomo, Cyrillo, Augustino in hunc locum, & Ambrosio lib. 5. de fide, cap. 2. particulam, SOLVM, non restringi ad Patrem, sed extendi etiam ad Filium. Nam dictum est: *Et quem misisti IESVM Christum*, ita vt hic sit ordo verborum, vt agnoscant te, & quem misisti IESVM Christum solum verum Deum. Et affert

B Chrysostomus locum similem ex 1. Corinth. 9. *An ego solus & Barnabas, non habemus hanc potestatem?* vbi, *solus*, non excludit Barnabam, sed includit.

SECVNDO & facilius dico cum HILARIO lib. 9. Trinitat. solum Patrem hîc dici verum Deum, sed tamen in Patre intelligi etiam Filium, & Spiritum sanctum, quæ sunt personæ eiusdem essentiæ cum Patre, ita vt illud, *solum*, excludat tantùm creaturas: quod autem additur: *Et quem misisti IESVM Christum*, dicatur de Christo vt homo est. Hic igitur erit sensus; Hæc est vita æterna, id est, hæc est in hoc mundo via, & ratio perueniendi ad vitam æternam; vt cognoscant homines per fidem te solum verum Deum, id est, te Pa-

C trem, qui es ille Deus, qui solus habet veram diuinitatem: & præterea cognoscant vnum mediatorem Dei & hominum, quem misisti IESVM Christum.

Ad SECVNDVM idem dico. Illud enim, *Vnus Deus*, excludit falsos Deos nō Filium, sicut quod sequitur, *Vnus Dominus IESVS*, excludit falsos Dominos non Patrem. Ad TERTIVM dico, Vnum Deum eo loco significare totam Trinitatem, à qua distinguitur Christus vt mediator, id est, vt homo; Ideo enim Paulus addidit, homo Christus IESVS.

Ad PRIMVM sophisma, negatur prima consequentia. Est enim similis huic, Petrus est filius vnius veri hominis, ergo qui non habet filium

D Petrum, non est verus homo. tametsi enim Deitas non est quid vniuersale, vt humanitas, tamen est in pluribus suppositis, & ideo vim habet vniuersalis.

Ad SECVNDVM, nego assumptionem illam, Trinitas non habet mediatorem. nam Christus mediator est, vt homo, non vt Deus, & ideo mediator est non solùm Patris, & Spiritus sancti, sed etiam sui ipsius, quatenus ipse Deus est. Sed de hac re in vltimo libro erit peculiaris disputatio.

Ad TERTIVM, de vsu precandi, fateor, vt plurimum orationes Ecclesiæ dirigi ad Patrem, quia hoc modo commodius terminantur *per IESVM Christum Filium tuum*: Tamen in Patre inuocamus omnes tres personas, vt Tertullianus

A docet in libro de oratione, & patet ex conclusione: *Qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus.* Falsum autem est, Christum solum Patrem inuocari voluisse. nam Ioan. 14. dicit Christus: *Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Et Matth. vltimo, baptizari iubens omnes Gentes, *in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, quid aliud iubet, quàm inuocari Trinitatem? Et in LITVRGIIS Basilij, & Chrysostomi Græcis, & in nostra etiam Latina non semel inuocatur Trinitas; in Litaniis quoque iam olim recepta est in Ecclesia, illa formula precandi (etiamsi nolint cum nouis Arianis Lutherus & Caluinus) *Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis.*

B Præterea DIONYSIVS lib. de mystica Theologia, inquit: *Trinitas superessentialis dirige nos.* Et NAZIANZ. orat. 2. de pace, circa finem: *O Trinitas sancta, & longanimis (es enim longanimis, quæ tamdiu scindentes te toleras) suscipe etiam istos, &c.* Et in oratione ad CL. Episcopos: *Vale ô Trinitas meditatio mea, & decus meum, his velim serueris, & hos serua, &c.* MARIVS Victorinus in 3. hymno de Trinitate: *Da*, inquit, *peccatis veniam, præsta æternam vitam, dona pacem & gloriam, ô beata Trinitas. Libera nos, salua nos, iustifica nos, ô beata Trinitas.* AVGVSTINVS in fine librorum de Trinitate: *Domine Deus meus, Deus Trinitas, quæcunque dixi in his libris de tuo, cognoscant & tui: si qua de meo, & tu ignosce & tui, Amen.*

CAPVT XVIII.

Soluitur argumentum Quintum.

QVINTA obiectio, Euangelistæ & Apostoli perpetuò inculcant verum Christum natum esse ex Virgine, passum, mortuum; nec alium nouerunt ante istum; alioqui Matthæus, Marcus, & Lucas non incepissent Euangelium à natiuitate, sed narrassent aliquas res gestas Christi ante carnem, & Ioannes non dixisset: *Hoc fuit initium signorum IESV.* Ioan. 2. si ab æterno Christus fuisset. Præterea Actor. 2. *Certissimè sciat*, ait Petrus, *omnis domus Israël, quia & Dominum & Christum fecit Deus hunc IESVM, quem vos crucifixistis.* At Christus æternus Deus, non potuit fieri Dominus & Christus, quia id semper naturaliter fuisset, igitur verus Christus non fuit ab æterno, ac propterea nec verus Deus esse potest. Hoc argumentum non semel repetunt Transyluani in illo suo opere, quod iam sæpe citauimus.

Possumus addere ad confirmationem huius erroris (vt ex solutione magis elucescat veritas) quæ proferebant testimonia veteres Ariani. Igitur illi quidem Christum fuisse ante incarnationem agnoscebant, sed creatum probabant ex illo Prouerb. 8. iuxta LXX. *Dominus creauit me initio viarum suarum.* Et Eccles. 24. *Tunc dixit mihi creator omnium, & qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo.* Ioan. 1. *Qui post me venturus est ante me factus est.* Coloss. 1. *Primogenitus omnis creaturæ.* At primogenitus est similis fratribus in natura. Hebr. 1. *Tantò melior Angelis effectus, quantò excellentius præ illis nomen hæreditauit, &c.* Et agitur hîc de natiuitate ex Patre, vt omnes docent. Hebræ. 3. *Considerate Pontificem confessionis nostræ, IESVM Christum, qui fidelis est ei, qui fecit illum.*

RESPONDEO ad argumentum Transyluanorum, nos quoque non agnoscere alium Christum, quàm eum, qui natus, passus, mortuus est. Vnus enim est Christus non plures, tamen illum vnum credimus bis natum secundum duas naturas.

Ad illud, quòd Euangelistæ non meminerunt vllius Christi ante carnem, dico, Euangelistas propositum sibi habuisse describere aduentum Messiæ, & res gestas eius, id est, Dei incarnati aduentum, vitam, doctrinam, mortem, resurrectionem, &c. propterea non fuisse necessarium, vt altius inciperent. Et tamen ne putaremus Verbum ante carnem non fuisse, Ioannes Euangelista ita incœpit: *In principio erat Verbum, &c.* Et in 1. epistola incœpit: *Quod fuit ab initio, quod vidimus, &c.* Et in 1. cap. Apocalyp. *Qui est, qui erat, & qui venturus est.*

Ad locum Act. 2. RESPONDEO cum Cyrillo libro 9. thesauri, cap. 3. Christum factum Dominum à Patre ratione humanitatis, quomodo etiam posset dici factus Deus, id enim factum est per
C incarnationem, vt ille homo IESVS sit Deus, & Dominus, non per participationem, & gratiam, sed per vnionem Verbi & carnis. Posset etiam dici, vt idem Cyrillus ibidem notat, illud, *fecit*, positum esse pro declarauit, sicut Philip. 2. *Dedit illi nomen quod est super omne nomen.*

Ad illud Prouerb. 8. *Dominus creauit me*, Patres multis modis responderunt. PRIMA responsio refertur ab Athanasio in libr. de decretis Nicænæ Synodi ex Dionysio Romano, quod verbum Græcum ἔκτισε hoc loco non significet facere, sed præficere, vt sensus sit, Dominus in initio præfecit me omnibus operibus suis creandis.

SECVNDA est Athanasij sermon. 3. contra
D Arianos, & Cyrilli libr. 5. thesauri, cap. 6. qui dicunt Scripturam promiscuè vsurpare vocabula faciendi, creandi, gignendi. Nam Deuter. 32. dicitur: *Deum qui te genuit dereliquisti.* Et tamen legimus Genes. 1. & 2. *Fecit Deus hominem*; itaque non ex solo verbo creauit, aut genuit, sed ex adiunctis sensum Scripturæ elicere oportet. Et quia hîc dicitur Filius creatus antequam Deus quidquam faceret, apparet, creatum, dictum esse pro genitum.

TERTIA est eiusdem Athanasij ibidem, & Nazianzeni orat. 4. de Theologia, Cyrilli libr. 5. thesauri, cap. 4. 5. 6. 7. & Augustini libr. 1. Trinit. cap. 12. qui monent in hoc eodem capite scriptum esse: *Ante omnes colles ego parturiebar.* & proinde hîc explicari vtramque naturam Christi, na-

turam Christi, naturam diuinam cùm dicitur: *parturiebar*, humanam cùm dicitur: *creauit me*.

QVARTA est Basilij libr. 2. in Eunomium, Epiphanij hæresi 69. quæ est Arianorum, & Hieronymi in epist. ad Cyprianum, qui monent recurrendum ad fontem Hebraicum; siquidem in Hebræo non est *creauit*, quod ipsi dicunt בָּרָה sed *possedit* קָנָה, quo verbo solet explicari vera generatio, vt Gen. 4. *Possedi hominem per Deum* dixit Eua, quando genuit Cayn קָנִיתִי אִישׁ אֶת יְהֹוָה & hoc modo hic habetur קָנָנִי, hoc est, possedit per generationem, & fortè ita etiam verterunt LXX. sed deprauatus est codex mutatione vnius literulæ, nam ἔκτισε est creauit, ἔκτησε est possedit.

QVINTA est pulcherrima, & seruit etiam sequenti testimonio Eccles. 24. vbi non potest negari quin scriptum sit, creauit. Est autem hæc explicatio Concilij cuiusdam Catholici Orientalis can. 5. apud Hilarium libr. de Synodis paulò post principium, & eandem sequitur B. Thomas lib. 4. contra Gentes, cap. 8.

Dicimus igitur productionem Filij Dei nunc vocari generationem, nunc creationem, quia nullo vocabulo perfectè explicari potest. nam generatio significat productionem in eadē substantia, sed cum mutatione quadam generantis: creatio significat productionem alterius substātiæ, sed sine mutatione creantis. Porro Filius Dei ita producitur, vt recipiat substantiam gignentis, & ea ratione dici potest generari, sed recipit sine mutatione, aut alteratione producentis, & ea ratione dici potest creari. Vtrumque igitur dicitur, vt ex vtroque sumatur quod est perfectionis, & quod est imperfectionis omittatur.

Ad illud IOAN. 1. *Ante me factus est*, dico significari illis verbis, non Christum productum ante Ioannem, sed Ioanni prælatum, & antepositum fuisse, ac si Ioannes dixisset, qui post me venit, maior me est. Ita explicat AMBROSIVS libr. 4. de fide, cap. 5. & omnes interpretes, vt Augustinus, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, & colligitur ex textu. nam sic ait: *Ante me factus est, quia prior me erat*, id est, præcessit me dignitate, quia æternus erat, & ego temporalis.

Ad illud: *Primogenitus omnis creaturæ*, CYRILLVS libr. 10. thesauri, cap. 4. respondet, Christum dici primogenitum, vt homo est, sicut dicitur vnigenitus, vt Deus est. Addit etiam, Christum posse dici primogenitum etiam vt Deus est, quia ipse est caussa vt alij efficiantur Filij Dei. dicitur enim primum, quod est caussa aliorum. Verùm simplicior & magis ad literam videtur Ambrosij & Chrysostomi commentarius, qui docent, primogenitum omnis creaturæ dici Filium, quia est genitus antequam vlla creatura fieret. quod clarius dicitur Ecclesiastici 24. *Ego ex ore altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam*. Si enim ante omnem creaturam prodiit, non est ipse creatura.

Illud Hebr. 1. *Tanto melior Angelis effectus, &c.* Chrysostomus & Theophylactus exponunt, id est, declaratus, & rectè. nam hîc agitur de statu adepto post resurrectionem. sic enim ait Paulus: *Purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior Angelis effectus, &c.* id est, post passionem exaltatus est, & declaratus tanto excellentior omnibus Angelis, quantum distat Filij gloria à conditione serui. Potest etiam dici cum CYRILLO libr. 8. thesauri, cap. 2. illud: *Effectus melior*, significare, magis honoratus, seu pluris æstimatus. quomodo dicimus pluris facio, vel maioris facio probum quàm diuitem, Angelum quàm hominem, &c.

Ad vltimum patet responsio. Non enim dicitur Christus simpliciter factus ad Hebr. 3. sed factus Pontifex. quod quidem verissimum est, si intelligatur, vt debet intelligi, de Christo, qua homo erat, non qua Deus erat.

CAPVT XIX.

Soluitur argumentum Sextum.

VLTIMA obiectio. *Beatius est dare quàm accipere*, vt Dominus ait, Apostolo teste Actor. 20. & potest idipsum ratione demonstrari; nam dare est diuitis & perfecti, accipere est indigentis & imperfecti: sed Pater dat, & Filius recipit. Dedit enim Pater Filio potentiam, Matthæi vltimo: *Data est mihi omnis potestas, &c.* Dedit vitam, Ioan. 5. *Dedit ei vitam habere in semetipso.* Dedit sapientiam, ibidem: *Pater diligit Filium, & omnia demonstrat ei.* Et Ioan. 15. *Quæcunque audiui à Patre meo nota feci vobis.* Denique quidquid habet Filius, habet à Patre. Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* non igitur sunt æquales Pater & Filius, & multò minus sunt vnus Deus.

Neque satisfaciet qui respondeat, Patrem dare quidem Filio omnia, sed naturaliter & necessariò, non liberè & gratuitò; tunc autem solùm beatius esse dare quàm accipere, quando quis liberè dat. Nam etiam qui naturaliter dat, est perfectior eo qui recipit, vt patet de forma & materia, de cœlo & terra, & similibus. Addebant Ariani, omnia quidem quæ habet Filius, habere à Patre, sed non omnia absolutè habere, quæ habet Pater. Nam Matth. 20. dicit Filius: *Sedere ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo.*

RESPONDEO, tunc solùm esse beatius dare quā accipere, quando qui recipit est in potentia ad recipiendum; & proinde est indigens & imperfectus. Porro Filius Dei sic accepit vitam, vt tamen nunquam fuerit non viuens; sic accepit potentiam & sapientiam, vt nunquam fuerit infirmus & ignorans: nam hæc omnia accepit na-

scendo

scendo, ab æterno autem natus est, & perfectus natus est. AVGVSTINVS libr. 3. contra Maximinum, cap. 24. *Beatius est*, inquit, *dare quàm accipere, sed in hac vita vbi est inopia, qua vtique melior est copia.* Vide Augustinum & Chrysostomum in cap. 5. Ioan. vbi explicant Patrem demonstrare Filio non docendo, sed gignendo, & Filium audire à Patre non discendo, sed nascendo. Dicitur autem Pater demonstrare, & Filius audire, quia Pater communicando essentiam, communicat scientiam.

Ad illam confirmationem ex Matth. 20. dico cum Hieronymo, Chrysostomo, & Cyrillo libr. 10. thesauri, cap. 5. Christum voluisse dicere, non est meum, qui iustus sum & sapiens, dare vobis primas sedes, quia amici vel affines mei estis, sed iis, qui eas merebuntur. talibus enim Pater ab æterno destinauit; nec sine Verbo, & Spiritu sancto destinauit.

At, inquies, illi merebantur. nam ait Dominus: *Potestis bibere calicem, &c.* respondentibusque: *Possumus*, ait, *Calicem quidem meum bibetis, sedere autem, &c.* RESPONDEO, per calicis epotationem illos meruisse regnum, sed non propterea primas sedes. Nam quod omnia absolutè sint communia Patri & Filio, patet ex illo Ioan. 16. *Omnia quæ habet Pater mea sunt.* Et cap. 17. *Omnia tua mea sunt.*

CAPVT XX.

Soluuntur obiectiones contra Diuinitatem Spiritus sancti.

TRANSYLVANI libr. 2. cap. 5. nihil ferè aliud adferunt aduersus diuinitatem Spiritus sancti, quàm quòd nusquam in Scripturis appelletur Deus, aut Dominus. quod argumentum fuit etiam veterum Arianorum, teste Gregorio NAZIANZENO libr. 5. de Theologia. Sed facile est respondere. nam & falsum est, non vocari Deum, cùm Actor. 5. legamus: *Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? non es mentitus hominibus, sed Deo.* Et 1. Corinth. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.* Et paulò infrà: *Glorificate ergo, & portate Deum in corpore vestro.* Et præterea, licet nomen, *Deus*, in Scripturis non haberetur, nónne satis esse debet, si euidenter ostendatur in Scripturis, ex operibus Deo soli propriis, Spiritum sanctum esse Deum? Quid, quod Scriptura nusquam dicit, Spiritum sanctum esse creaturam; & tamen aduersarij audacter Spiritum sanctum creaturam appellant?

Veteres Ariani obiiciebant quædam loca Scripturæ, quæ tamen facilè à sanctis Patribus explicabantur. PRIMO obiiciebant illud Amos 4. *Ego firmans tonitru, & creans spiritum.* Sed respondit BASILIVS libr. 3. in Eunomium, ventum eo loco spiritum esse vocatum, non

A Spiritum sanctum, quemadmodum & in Psal. 148. dicitur *Spiritus procellarum.* Eodem modo exponunt omnes interpretes eius Prophetæ, vt Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus.

SECVNDO obiiciebant illud Roman. 8. *Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Respondit AVGVSTINVS libr. 1. contra Maximinum, non longè à principio, his verbis: *Intellige*, inquit, *loquutionem, blasphemiam deuitabis. sic enim dictum est, gemitibus interpellat, vt intelligeremus, gemitibus interpellare nos facit. Denique alio loco Apostolus, cùm dicit, clamantem Abba pater, alio loco dicit, in quo clamamus Abba pater, exposuit quid sit, clamantem Abba pater, dicendo, in quo clamamus Abba pater: ac per hoc, quid est, clamantem, nisi clamare facientem?* Hæc ille. CHRYSOSTOMVS quoque homil. 14. in epist. ad Roman. per Spiritum sanctum clamantem intelligendum esse docet donum orationis, quo anima clamat, ac gemit.

B

TERTIO, obiiciebant illud Ioëlis 2. *Effundam de spiritu meo.* Ioan. 15. *Cùm venerit spiritus veritatis, quem ego mittam vobis à Patre, &c.* Nam, vt refert AVGVSTINVS libr. 2. Trinitat. cap. 5. Ariani docebant, eum qui mittitur, minorem esse eo, à quo mittitur: & quoniam legebant, Filium missum esse à Patre, Spiritum verò sanctum à Patre & Filio, inde colligebant, Filium minorem esse Patre, & Spiritum sanctum vtroque.

C

Sed respondit Augustinus, missionem per modum imperij, significare excellentiam mittentis, non autem quamlibet missionem. Porro Filium & Spiritum sanctum non mitti secundum imperium, sed solùm dici mitti, quia à Patre Filius procedit, & Spiritus sanctus à Patre & Filio; & tam Filius, quàm Spiritus sanctus cœpit ex tempore, nouo modo, & quidem manifesto, ac visibili esse in creatura. Nam Filius apparuit in carne, Spiritus sanctus autem in columbæ specie, & rursum aliàs in linguis igneis.

Itaque illa manifestatio visibilis personæ inuisibilis, ab alio procedentis, in Scripturis missio

D dicta est. nihil autem officere hanc missionem veræ diuinitati Filij, aut Spiritus sancti, ex eo colligit Augustinus, quod vterque missus est ad eum locum, vbi antea erat inuisibili maiestate. nam de Filio dictum est Ioan. 1. *In mundo erat, & mundus eum non cognouit*; & postea: *In propria venit.* & de Spiritu sancto in Psalmo 138. *Quò ibo à spiritu tuo?*

QVARTO obiiciebant illud Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Respondet CHRYSOSTOMVS homil. 4. in Ioannem, Euangelistam idcirco statim addidisse: *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Vt excluderetur obiectio Arianorum, & intelligeremus, non omnia omnino quæ sunt, facta esse per Verbum, sed solùm omnia quæ facta sunt. CYRILLVS autem, & Au-

gustinus legunt: *Et sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat, &c.* Et Arianis respondent. Ioannem sine dubio loqui de creaturis cùm ait: *Omnia per ipsum facta sunt.* Alioqui enim etiam Patrem oporteret esse factum per Verbum, si omnia quæ sunt, per Verbum facta sunt.

Obiiciebant POSTREMO eiusmodi ratiunculam. Sunt modi duo agendi, per naturam & per artem, nam per naturam gignuntur Filij, per artem efficiuntur opificia: at solum Verbum productum est à Deo per modum naturæ, siquidem est Filius vnigenitus, igitur Spiritus sanctus ex arte processit, proinde opificium est.

Respondemus, modum agendi per naturam duplicem esse in iis rebus, quæ mente, atque intelligentia præditæ sunt, vnum per intellectum, alterum per voluntatem. nam & intellectus naturaliter producit notionem, & voluntas naturaliter producit amorem. hoc tamen interest inter Deum, & creaturas, quod ille intelligendo, atque amando, substantiam producit; creaturæ verè accidentia. ex quo fit vt Verbum, & Spiritus sanctus veræ sint hypostases: nostræ verò mentis conceptus, nostræque voluntatis amor hypostases dici non possint. Sed de his plura dicemus in libro sequenti, si Dominus adiuuare dignabitur.

LIBER SECVNDVS DE CHRISTO.

CAPVT PRIMVM.

De distinctione personarum in eadem essentia.

HACTENVS ostendimus, vnum verum Deum esse non solùm Patrem, sed etiam Filium & Spiritum sanctum. Nunc ostendere oportet hæc tria, Patrem, Filium, & Spiritum sanctũ esse verè tria quædam supposita ac distincta, non autẽ tria nomina, aut tria entia rationis. Quę quidem quæstio disputanda est propter eosdem aduersarios, nouos videlicet Arianos, & nouos Samosatenos.

Nam Valentinus GENTILIS & eius sectatores, etsi fatentur cum Ario, Patrem, Filiũ, & Spiritum sanctum esse tria distincta re, tamen non agnoscunt in ipso vero Deo intrinsecã distinctionem, ita vt eadem essentia sit in tribus, & idcirco nolunt Patrem dici personam primã, immò dicunt personam primam esse personam sophisticam, &, quod horribilius est, diabolicam, vt patet ex historia Benedicti Aretij de supplicio Valentini Gentilis, & idcirco etiam rident ista nomina, Essentia, Persona, Relatio, Proprietas, &c.

Porro TRANSYLVANI agnoscunt etiam Patrem à Christo distinctum, quippe qui Christum purum hominem faciunt, tamen ante incarnationem, nullam agnoscũt in Deo distinctionem, vt patet ex lib. 2. cap. 4. vbi dicunt, Verbum & Spiritum sanctum, quę leguntur in Scripturis Testamenti veteris, esse potentias seu virtutes Patris, non distinctas ab ea persona, relatione, aut proprietate. Vnde etiam ipsi in toto opere rident ista omnia nomina.

Nos ergo PRIMO disseremus de istis nominibus, ac ostendemus deduci ex Scriptura, & antiquissimis Patribus. SECVNDO, probabimus, verè tres esse re distinctos, Patrẽ, Filium, & Spiritũ sanctũ, licet vnus Deus sint, vt libro superiore ostendimus. TERTIO, soluemus præcipuas difficultates circa hoc ineffabile mysteriũ, quo vnum numero Deum, tres personas reipsa distinctas esse credimus, & docemus. QVARTO, disputabimus in particulari de distinctione Filij à Patre, propter eos, qui Filium, αὐτόθεον esse dicũt. QVINTO, de distinctione eiusdem Filij à Spiritu sancto, siue quod idem est, de processione Spiritus sancti à Filio.

CAPVT SECVNDVM.

De vocibus, quibus vtimur in hoc mysterio explicando.

QVANTVM ad PRIMVM, nomina sunt hæc, Essentia, Homousios, Hypostasis, Substantia, Persona, Proprietas, Relatio, Notio, Circumincessio, Trinitas. De quibus vocabulis duo dicenda sunt. Primò refellenda, quæ in vniuersum reprehendunt Transyluani lib. 2. cap. 9. Deinde explicandum ordine de singulis. Illi igitur dicunt, hæc nomina quamuis profana sint, tamen à nobis retineri quinq; de caussis. PRIMO, quia vtilia sunt ad oppugnandos hæreticos. SECVNDO, quia Patres illis vsi sunt. TERTIO, non vt aliquid dicamus, sed vt non taceamus. QVARTO, quia vtilia sunt ad explicanda mysteria Scripturæ. QVINTO, quia etsi ea in Scripturis non habeantur, tamen habentur eorum semina, & æquiualentia. Deinde has omnes rationes, quas ipsi sibi proposuerunt, refellunt.

Ad PRIMAM respondent, non esse facienda mala, vt eueniant bona, & præterea hæreticos, qui non vincuntur Scripturis, multò minus his vinci posse. Sed non rectè exponunt Catholicorũ sententiam, nec enim Catholici dicunt, istis nominibus oppugnari hæreticos, sed damnari, & excludi ab Ecclesia; nam propter nouas hæreses cogimur noua nomina inuenire, vt perspicuè distinguamur ab illis, & Catholici sciant, quid credere debeant. Vide Augustinum Tractat. 97. in Ioannem, vbi ostendit fugiendas profanas vocum nouitates, sed non ipsa nomina noua, quæ contra nouas hæreses instituuntur.

Ad SECVNDAM respondent, ergo recipiendi erunt omnes errores Patrũ. Sed negamus consequentiam. Patres enim nunquã omnes simul errant, etiamsi aliquis eorum interdum erret: nos verò sequimur eos, quando simul aliquid docẽt, non quando proprias ac singulares sententias aliis contradicentibus defendunt. Exemplo sit

beatus Cyprianus, quem non sequimur docentem, Baptismum esse irritum, si ab hæretico tribuatur. Scimus enim, hac in re doctores ceteros Cypriano non consensisse: & tamen sequimur Cyprianum docentem, Christum esse Deum verum, quia id ipsum omnes Patres summa consensione docent.

Ad TERTIAM respondent, stultum esse loqui, vt nihil dicas. Sed non intellexerũt isti verba AVGVST. libr. 5. Trinit. cap. 9. cùm ait, dici tres personas in Deo, non vt dicatur, sed vt non taceatur. Voluit enim Augustinus dicere, nullum nomen satis explicare quid sint illa tria, tamen dici personas, non vt perfectè declaremus vim & naturam diuinarum personarum, sed vt non omnino muti videamur, cùm interrogamur, quid tria?

Ad QVARTAM respondent, nomina ista exotica & obscurissima esse, proinde inutilia ad explicanda mysteria fidei. Sed falsum id esse, paulò pòst demonstrabimus, cùm de singulis disseremus. Certè exotica dici non possunt, quæ iam tot seculis fuerunt in communi vsu totius Ecclesiæ Catholicæ.

Ad QVINTAM, negant inueniri synonima, & æquiualentia in Scripturis. Sed hoc esse mendacium, mox planum faciemus.

CAPVT TERTIVM.

De vocibus Essentia & Homousios.

IGITVR prima vox est ESSENTIA, Græcè οὐσία, quæ in Scripturis inuenitur. Luc. 15. vbi enim adolescẽtior filius petit à patre portionem substantiæ, in Græco est, μέρος τῆς οὐσίας. vbi οὐσία opes paternas significat. Quæ sunt autem Dei opes, nisi ipsius Diuinitas, quæ est summum & infinitum bonum? quia tamen non expresse hoc loco Dei natura vocatur οὐσία, meritò EPIPHANIVS dicere potuit hæres. 73. *Essentiæ nomen nudo modo in veteri ac nouo Testamento non habetur: sensus autem & significatio vbiq; habetur.* Hæc ille. Itaq; etsi hæc vox non habetur in Scriptura, tamen habetur eius synonima. Nam Rom. 1. dicitur de Deo: *Sempiterna quoq; virtus eius ac diuinitas.* Græcè θειότης, quid est autem θειότης, nisi οὐσία τοῦ θεοῦ? Item Philip. 2. habetur μορφὴ τοῦ θεοῦ, *forma Dei.* Certè non minus philosophicum est forma, quàm essentia. Et 2. Petr. 1. habetur *diuinæ consortes naturæ*, Græcè θείας φύσεως. At idem omnino sunt essentia & natura.

Deniq; habetur ipsum nomen essentiæ in sua radice: nam essentia dicitur ab esse, & est abstractum eius nominis, quod in cõcreto dicitur ens. Porro ens & esse in Scripturis de Deo dicitur, Exod. 3. *Ego sum qui sum; qui est misit me ad vos.* Græcè ὁ ὤν. Si igitur Deus dicitur ens secundum Scripturas, cur eius natura non poterit dici essentia?

Ad hunc locum ridiculè Transyluani respondent. Dicunt enim Deum posse vocari ens, sed nõ

A essentiam, quia si quis hominem aliquem vocaret humanitatem, ab omnibus rideretur. At non aduertunt Deum esse simplicissimum, & proinde dici de illo nomina tam abstracta quàm concreta. vocatur enim in Scripturis Deus verus, & veritas; sapiens & sapientia, iustus & iustitia: cur non eodem modo igitur dici potest ens & essentia? Sed neque id hoc loco contendimus, Deum posse vocari essentiam; sed illud solum, essentiæ nomen, quo Dei natura explicatur, non esse alienum à Scriptura, nec esse vt absurdum repudiandum. Ex hoc nomine fit ὁμοούσιος, id est, eiusdem essentiæ. quod nomen Ariani & veteres, & noui maximè oderant, tum quia extra Scripturas, tum

B quia nouum illis esse videbatur. Et tamen vtebantur ipsi nominibus multò magis nouis, & quæ in nulla Scriptura reperiuntur, qualia sunt ἑτεροούσιος, id est, alterius essentiæ, & ὁμοιούσιος, id est, similis essentiæ.

Sed primam calumniam duobus modis Patres refutarunt. PRIMO demonstrarunt, nomen hoc non ideo esse reiiciendum, quod in Scripturis non sit, cùm constet, in Scripturis sensum huius nominis reperiri, dicente Domino Ioan. 10. *Ego & Pater vnum sumus.* ita respondit August. tract. 97. in Ioan. & in disput. cũ Pascentio. SECVNDO, Patres ostendere conati sunt, non esse hoc nomen alienum à Scripturis. Ac primum AMBROSIVS libr. 3. de fide, cap. 7. probat hoc no-

C men non esse alienum à Scriptura, quia similibus vocibus Scriptura vtitur. Dominus enim Luc. 6. τὸν ἄρτον ἡμῶν ἐπιούσιον dixit. Et Moses Deuter. 7. 14. & 26. vocat filios Israel λαὸν περιούσιον. Sunt autem planè similia ἐπιούσιος, περιούσιος & ὁμοούσιος: vt etiam Latina, supersubstantialis, & consubstantialis. CYRILLVS lib. 1. de Trinitat. probat, Homousion non esse omnino extra Scripturam, cùm deducatur ab οὐσία, & οὐσία deducatur ab ὄντος, & allegat hunc locum Exod. 3. *Ego sum* ὁ ὤν.

Alteram calumniam de nouitate huius nominis multi Patres apertissimè confutarunt, atque ostenderunt, non fuisse inuentum hoc nomen in

D Nicæno Concil. vt ipsi Ariani olim iactabant; sed fuisse etiam antea in vsu Patrum. Nam DIONYSIVS ALEXAND. in apolog. ad Dionys. Rom. vt Athanasius refert in epist. de sentẽtia Dionysij Alexandr. dicit se vsum hoc nomine: quia etsi non inuenitur in Scripturis, tamen est conforme his quæ in Scripturis de Patre & Filio dicuntur. Et rursum idem ATHANAS. in lib. de decret. Nicænæ Synod. dicit, Arianos immeritò cõqueri de hoc nomine, quasi sit nouũ, & probat non esse nouum ex duobus Dionysiis Rom. & Alexand. Item ex Theognosto, & Orig. Et rursum in libris de Synod. Arimini & Seleuciæ, dicit Concil. Nicęn. nihil noui statuisse, sed vsum esse iis vocibus, quibus maiores vsi fuerant. THEODORETVS etiam in 1. lib. hist. cap. 12. & 13. probat, hoc vocabulum non esse nouũ, etiam testimonio Eusebij Cæsariensis, qui licet faueret

Arianis, tamen confessus est in quadam epistola antiquos & illustres Patres hoc nomine vsos.

AMBROSIVS lib. 3. de fide, cap. 7. scribit, Patres in Cōcil. Nicæno occasionē accepisse huius nominis vsurpandi ex verbis Euseb. Nicom. hæretici Ariani, qui scripserat in epistola quadam: *Si verum Dei Filium & increatum dicimus, homousion cum Patre incipimus confiteri. Hæc*, inquit Ambrosius, *cùm lecta esset epistola in Concilio Nicæno: hoc verbum in tractatu fidei posuerunt Patres, quod viderunt aduersariis esse formidini.* Vide igitur quàm impudenter Ariani querebantur, nouum esse nomen, quod ipsi antea vsurpabant. Ex quo refellitur etiam mendacium Transyluanorum, qui lib. 1. cap. 3. dicunt, in Concilio Nicæno introductum secundum Deum, Patri coessentialem: & proinde esse Deum recentem, & Patribus incognitum.

Sunt autem hoc loco duo notanda de hoc nomine; PRIMVM est, non solùm Arianis displicuisse hoc nomē, sed etiam quibusdam Catholicis, propterea quod Patres Concilij Antiocheni contra Paulum Samosatenum disertè negauerūt, Filium esse Patri homousion, idq; acciderat ante natam hæresim Arij. Quibus ATHANASIVS inprimis obiicit auctoritatem Dionysij Roman. & Alexandr. quod antiquiores fuerunt Concilio illo Antiocheno, & Filium Patri homousion dixerunt. Deinde conciliat omnes, ac dicit Antiochenos Patres negasse homousion Patri esse Filium ad mētem Samosateni, non simpliciter. Samosatenus enim acceperat corporaliter hoc vocabulū, quasi significaret Filium esse Patri cōsubstantialem, quomodo est homo homini consubstantialis; ita vt duæ substantiæ sint, sed eiusdem speciei. De qua re ita loquitur etiam S. HILARIVS in libr. de Synod. extremo: *Malè homousion Samosatenus confessus est. sed nunquid melius Ariani negauerunt? octoginta Episcopi olim respuerunt, sed trecenti decem & octo nuper receperunt. illi contra hæreticum improbauerunt: nunquid & isti non aduersum hæreticum probauerunt? si & probando & improbando vnum vtrique statuerunt, quid bene constituta conuellimus?*

Notandum est SECVNDO, hoc nomen diuinitùs inuentum videri, siquidem destruit simul contrarias hæreses Arij & Sabellij. Nam, vt docet Athanasius in li. de Synod. Arimini & Seleuciæ, & etiam Basilius in quadam epist. ad ancillas Dei, non dicitur homousios de iis, quæ quomodocunque habent similem essentiam, sed de iis tantùm, quorum vnum est ab altero, & ab illo recipit eandem essentiam. SABELLIVS fatebatur Patrē & Filium habere eandem essentiam, sed negabat vnum esse ab alio. ARIANI fatebantur Filium esse à Patre, sed negabāt accepisse eandem essentiam. Vnde Athanasius in lib. de decret. Nicæn. Synod. dicit Arianos omnes alias voces tolerasse præter istam, quia omnes alias poterant trahere ad suū sensum, & ideo Nicæn. Cōc. in Symbolo, postquā dixerat Filium esse Deum de Deo, *Deum verum de Deo vero, genitum non factum*, & ex substantia Patris natum, animaduertisse, ista omnia eludi posse ab astutia Arianorum; & propterea addidisse, homousion Patri. EPIPHAN. quoq; in ancorato monet, aliud esse συνούσιον, aliud ὁμοούσιον. Illud enim primùm posse recipi etiam à Sabellio, hoc secundum non posse. Nam synusion significat vnitatem sine distinctione, homousiō significat vnitatem cum distinctione, & processione vnius ab altero. Denique AMBROSIVS lib. 3. de fide, cap. 7. *Rectè*, inquit, *homousion Patri Filium dicimus, quia verbo eo & personarum distinctio, & naturæ vnitas significatur.* Hæc ille.

Potest hoc illustrari ex antepręedicamentis Aristotelis, vbi vocat συνώνυμα, quæ nos dicimus vniuoca, ὁμώνυμα, quæ nos dicimus æquiuoca. Vt enim vniuocum nomen est omnino vnum & voce & significatione, ita synusion significat aliquid omnino vnum sine distinctione: & quomodo æquiuocum est vnum voce, sed multiplex significatione; ita homousion est vnum in essentia, distinctum in personis.

CAPVT QVARTVM.

De vocibus Hypostasis & Substantia.

HYPOSTASIS significat primam substantiam, quam vniuersè dicimus suppositum, & in natura intelligente personam. Distinguitur autem ab essentia, quod hæc significatur per modum formæ totalis in alio existentis: hypostasis autem significatur per modum totius, quod non in alio, sed in se & per se existit. Ex quo sequitur, hypostasim non addere ad essentiam aliquem gradum naturæ aut actum, sed solùm modum essendi. Ipsa enim essentia si reipsa existat, & non sit in alio, vt pars in toto, vel vt forma in subiecto, dicitur hypostasis. Ex quo iterum sequitur, essentiam esse communicabilem, hypostasim incommunicabilem; repugnat enim vt quod est in se, sit in alio. nam esse in alio, est non esse in se. ex quo vltimo sequitur, hypostasim superaddere essentiæ proprietatem aliquam, id est, aliquid, seu aliquem modum ratione cuius fiat incommunicabilis. Quæ omnia deducuntur ex Basilio epistola 43. ex Nysseno in lib. de different. essentiæ & hypostasis, ex Damasceno lib. 3. cap. 3. ex Cyrillo lib. 1. de Trinit. ex Iustino in lib. de recta fidei confess. & ex Theodoreto in libello contra Sabellium, qui habetur Tom. II. Conciliorum in additionibus ad breuiarium S. Liberati.

Tametsi enim hi Patres nō videantur aliam differentiam ponere inter essentiam & suppositum, quàm eam quæ est inter speciem & indiuiduum, vt inter hominem & Petrum. tamen iidem Patres apertissimè profitentur (vt suprà ostendimus lib. 1. ca. 3.) ita esse Deum vnum numero, nō specie, vt tres diuinæ hypostases non possint dici

tria indiuidua diuina, ratione naturæ, quasi tres sint indiuiduæ Deitates; sed solùm tria, ratione hypostaticæ proprietatis.

Hæc igitur vox, licet quibusdam suspecta videretur, vt quæ ad significationem substantiæ, id est, essentiæ, trahi posset, vt patet ex HIERONYMO in epistolis duabus ad Damasum de hypostasibus, ex Gregorio NAZIANZ. orat. de laudibus Athanasij, & ex MARIO Victor. in lib. de homousio: tamen omnino recipienda est, & tutò dici possunt in Deo tres hypostases.

Et probatur PRIMO ex Apost. Hebr. 1. vbi dicitur de Filio: *Qui cùm sit splendor gratiæ, & figura substantiæ eius*, Græcè χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, vbi nomine hypostaseos licet aliqui intellexerint essentiam, vt videtur exponere Epiphanius hæres. 69. tamen rectiùs alij accipiunt personam paternam, vt Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius in commentario huius loci; necnon Basilius epistola 43. & Gregorius Nyssenus in libr. de differentia essentiæ & suppositi: non enim Filius est imago essentiæ, sed personæ: illius enim est imago, cuius est Filius. imago enim distinguitur ab exemplari, vt res producta à producente.

Sed occurrit Franciscus DAVID in 2. disputat. Albana, vbi volens ostendere, Paulum nō posuisse in Deo personam, adfert alia loca eiusdem epistolæ, vbi nomen hypostasis non accipitur pro persona, seu supposito, Hebr. 8. *Participes Christi effecti sumus, si tamen initium substantiæ eius vsque in finem retinuerimus*. Græcè pro substantia legitur ὑποστάσεως. Et Hebr. 11. *Est autem fides sperandarum substantia rerum*. Græcè ὑπόστασις.

RESPONDEO, hæc loca pro nobis facere. His enim locis explicatur nomen hypostasis in genere significare fundamentum seu basim, quæ alia sustentat, & ipsa per se subsistit. Quemadmodum etiam 2. Corinth. 9. & 11. idem Apostolus fundamentum gloriæ vocat ὑπόστασιν τῆς καυχήσεως. Hinc autem postea hoc nomen traducitur, & accommodatur ad fidem, quia fides est fundamentum iustitiæ, & non solùm ipsa per se existit, sed etiam dat subsistentiam rebus speratis: quæ enim speramus, in se non sunt, sed per fidem quodammodo iam existere videntur. Hinc etiam accommodatur ad suppositum, seu personam, quæ est fundamentum naturæ, & omnium quæ ad naturam consequuntur. omnia enim in persona existunt, & ipsa per se existit. quando ergo dicitur, Filius imago hypostasis paternæ, non potest aliud eo loco hypostasis significare, quàm personam Patris, quę quia per se existit, & in ea essentia, & omnia attributa, & ipsę etiam relationes subsistunt, ideo fundamentū & basis dici potest.

SECVNDO, probatur ex vsu Ecclesiæ & Patrum. nam DIONYS. lib. de diuin. nomin. cap. 1. & alibi, vocat tres personas tres hypostases. Idem facit Iustinus in lib. de recta fidei confess. Idem Athanasius in Symb. idem omnes Græci Patres, & Cō-

[A] cilium V. ca. 1. Item Hilar. lib. de Syno. & August. lib. 5. Trinit. cap. 8. & 9. & lib. 7. cap. 4. Denique Greg. Nazianz. orat. de laudibus Athanasij, ferè extrema, refert Athanasium demonstrasse idem omnino sentire Græcos, cùm asserūt in Deo tres esse hypostases, cum eo quod Latini sentiunt, cū dicunt tres esse diuinas personas; & sine caussa Latinos aliquando offensos fuisse ea Græcorum phrasi, cùm de re nulla dissensio esset.

Nec his repugnat Cōcilium SARDICENSE apud Theodoret. lib. 2. hist. cap. 8. vbi legimus, hæreticorū esse, tres hypostases asserere: Catholicorum autem vnā tantùm. Nam Cōcilium idem ibidem explicat sententiam suam, affirmans vnam tantū [B] esse in Deo hypostasim, si hypostasis accipiatur pro essentia, vt hæretici accipere solent. Sed operæpretium erit ipsa verba Græca Concilij adscribere, ne hîc vllus scrupulus remaneat. Sic igitur ait: ἡμεῖς ταύτην παρειλήφαμεν, καὶ δεδιδάγμεθα, καὶ ταύτην ἔχομεν τὴν καθολικὴν παράδοσιν, καὶ πίστιν, καὶ ὁμολογίαν, μίαν εἶναι ὑπόστασιν, ἣν αὐτοὶ οἱ αἱρετικοὶ οὐσίαν προσαγορεύουσι τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Obiiciunt TRANSYLVANI lib. 1. cap. 8. auctoritatem Nicephori, qui lib. 10. hist. cap. 15. hæc dicit de nomine hypostasis & vsiæ. PRIMO, primum qui mentionem fecit horum nominum in disput. de Deo, fuisse Hosium Cordubensem, quem miserat Constantinus Alexandriā ad sedandos tumultus [C] ab Ario excitatos. SECVNDO, Concilium Nicænū noluisse attingere istam quęstionem, de differentia essentiæ, & subsistentiæ, tanquam indignam quæ tractaretur. TERTIO, Concilium Alexandr. paulò post Nicęnum celebratum, statuisse, vt non dicerentur ista nomina de Deo, quandoquidem substantiæ & subsistentiæ nomen non est in Scriptura. QVARTO, apud veteres Philosophos nomē hypostasis non reperiri, esseq; barbarum. QVINTO, ex huius distinctionis inuentione multa nugamenta in Ecclesiam inuecta. & breuiter, apertè reprehendit vsum horum vocabulorum.

RESPONDEO, Nicephorum ea quæ dicit accepisse à Socrate lib. 3. cap. 5. & Sozomeno lib. 5. ca. 11. qui auctores non tam ipsa nomina reprehen- [D] dūt, quàm nouā quęstionem de distinctione earū vocum. Itaq; etsi fortè HOSIVS primus fuit, qui de hac distinctione disseruit: non tamen ipse primus hæc nomina excogitauit, siquidem inueniuntur apud Dionysium & Iustinum locis citatis, & apud ipsum Paulum nomen hypostasis; & de nomine homousios, quod ab vsia descendit, iam ostendimus antiquissimum esse. PORRO Concilium Nicænum, licet quæstionem non explicuerit de differentia essentiæ & subsistentiæ, tamen ab his vocibus non abhorruit, vt patet ex Symbolo, quod est apud Cyrillum libr. 1. de Trinitat. & habetur Græcè etiā in Latinis codicibus: in eo enim Symbolo vtrumque nomen est οὐσίας & ὑποστάσεως. IAM verò Cōcilium Alexandrin. non prohibuisse vsum harum vocum absolutè, sed solùm sustulisse

contentiones non necessarias, ex eo apertè colligitur, quod iidem auctores referunt, in eodem Concilio statutum fuisse, vt his vocibus Catholici vterentur in disputatione aduersus Sabellianos, ne vocabulorum penuria cum Sabellianis sentire viderentur.

Quod autem Socrates & Nicephorus addunt, vocem ὑποστάσεως barbaram esse, & Philosophis penè incognitam, & quod Nicephorus nugamenta appellat disputationes de distinctione horum vocabulorum, non multum refert; nam hanc ipsam vocem non fuisse incognitam Philosophis veteribus, patet ex comment. Budæi, qui citat Aristotelem & Themistium, nobilissimos videlicet Philosophos, qui voce ὑποστάσεως non rarò vsi sunt. Et licet nulli Philosophi vnquam ea voce vsi essent, nónne satis nobis deberet esse, quòd ea voce vtitur Paulus, Cócilium Nicænum, & omnes Græci Patres? Non esse autem nugamenta, disputationes de οὐσία & ὑποστάσει, patet ex Basilio epist. 43. qui dicit, ex ignorantia huius distinctionis natum esse plurimorũ errorem circa Dei cognitionem. & præterea si hæc nugaméta essent, cur Iustinus, Cyrillus, Basilius, Nyssenus, Theodoretus, Damascenus, & alij tam multa de hac re & tam seriò disputassent?

Iam verò nomen SVBSTANTIÆ ambiguum est; nunc enim hypostasim, nũc essentiam significat. quocirca in rigore possent dici, in Deo tres substantiæ, vt Hilarius concedit in lib. de Synod. vbi explicans fidem Antiocheni Concilij, dicit, non malè dici tres substantias, accipiendo substantiam non pro οὐσία, sed pro ὑπόστασι, præsertim cum hoc vocabulo vsus sit vulgatus interpres epist. ad Hebræos 1.3. & 11. tamen absolutè negandæ sunt in Deo tres substantiæ, & vna asserenda, quia vsus communis Latinorum accipit substantiam pro essentia. nam semper Aristoteles in prædicamento substátiæ οὐσίαν vocat, quam nos dicimus substantiam. Præterea Tertullian. lib. contra Praxeam, semper in Deo vnam substantiam dicit. Item Hieron. in epist. ad Damas. & August. libr. 5. Trinit. cap. 9. & lib. 7. cap. 4. & Ruffinus libr. 10. hist. cap. 29. vnam substantiam dicunt, tres negant. Denique etiam Concilium LATERAN. sub Innocent. III. cap. 2. & Toletan. II. cap. 1. vnam substantiam in Deo esse definiunt.

CAPVT QVINTVM.

De ceteris vocibus.

De nomine, PERSONÆ, nota est Vallæ sententia lib. 6. elegant. cap. 34. qui personam asserit qualitatem significare. Dicimus enim, agere aliquem personam Regis, &c. & addit, si persona pro substantia accipiatur, non esse in Deo personam magis quàm in bruto: ac denique dicit, quas in Deo Theologi personas ponunt, eas esse tres qualitates.

A Sed malè agit Valla personam Theologi; nam in Deo persona est, in quo tamen nulla est qualitas. vel si placeat in Deo ea nomine qualitatis appellare, quæ per modum qualitatis significantur, non iam tres, sed infinitæ personæ diuinæ numerandæ erunt, aut vna tantũ constituenda. Siquidem ea quæ aliquo modo in Deo qualitates dici possunt, non re, sed ratione solùm distinguuntur. quare si personales proprietates in Deo, qualitates sunt, vna erit persona diuina re ipsa, plures autem ratione. Id si Vallæ placeat, præclarè aget idem Valla personam Sabelliani.

Quamuis igitur sciamus personæ nomen sæpe accipi pro qualitate, & pro larua histrionum;
B tamen etiam pro substantia prima à Scripturis & Patribus accipi non ignoramus. Nam in Scripturis passim legimus, Deum nõ esse acceptatorem personarum, vt Actor. 10. Roman. 2. & alibi, in quibus locis persona significat ipsam hypostasim humanam. Nam vt explicat AVGVST. lib. 2. ad Bonifacium, ca. 7. tunc est acceptio personarum in distributione præmiorum, quando qui distribuit non respicit merita hominum, sed ipsos homines, id est, tribuit plus vni quàm alteri, nõ quia ille plus meretur, sed quia illam personam plus diligit. Præterea Patrem, Filium, & Spiritum sanctum tres personas vocat Tertullian. lib. contra Praxeam. Hilar. lib. de Syno. Hieron. in epist. ad Damas. August. lib. 5. & 7. de Trinitat. & ex Græ-
C cis NAZIANZ. in orat. in Athanas. & alibi sæpe vocat πρόσωπα.

Ac ne glorietur Valla, se saltem personam Grammatici probè egisse, prodeat etiam M. Tullius qui lib. de inuent. in topicis & partitionibus sæpe vtitur nomine personæ in hac nostra significatione, cùm dicit, alia esse rerum, alia personarum attributa, & rursum personam in Deo, & in homine considerari. Item Valer. Maxim. lib. 2. ca. 21. quoslibet homines personas vocat. Et in Institutione Iustiniani, quæ Latinissima est, lib. 2. tit. 9. in hac significatione ponitur persona. Quid, quod ipsi etiam Grammatici cùm in verborũ inflexionibus distinguunt tres personas, Primam, Secundam, & Tertiam; non qualitatem intelli-
D gunt nomine personæ, sed res quascunque inter se distinctas?

PROPRIETAS, RELATIO, NOTIO, non sunt nomina Scripturarum, tamen ex Scripturis colliguntur, per euidentem consequentiam. Nam si Filius est *vnigenitus*, Ioan. 1. ergo proprium est illi esse Filium, & proinde filiatio est proprietas; Et si *vnus est Deus Pater*. 1. Corinth. 8. ergo proprium est Patri esse Patrem, & paternitas erit proprietas; Et si *solus Spiritus à Patre & Filio procedit*, Ioan. 14. talis processio erit proprietas eius. Vtuntur autem nomine proprietatum Hilarius lib. 2. Trinit. Basilius epist. 43. Nazianzenus orat. 3. de Theologia. Augustinus lib. 5. Trinitat. cap. 11. 12. & sequentibus, Cyrillus lib. 1. Trinitat. & omnes alij.

Pari ratione, si Christus est verus Filius veri Patris, 1. Ioan. 5. certè erit relatio vera inter Patrem & Filium; nec enim fingi potest, quemadmodum sit verus Filius, qui nullam habet veram relationem ad Patrem. Vtuntur autem hoc nomine iidem Patres, maximè Nazianzenus & Augustinus.

Denique, si Pater à Filio distinguitur secundum Scripturas, cur non potest paternitas dici notio Patris, id est, nomen quo Pater distinctus cognoscitur à ceteris personis? Vtuntur autem hoc nomine Basilius epist. 43. & Augustinus libr. 5. Trinit. cap. 6. & inde acceperunt Scholastici, qui quinq; numerant notiones, innascibilitatem, paternitatem, filiationem, spirationem actiuam, & spirationem passiuam; ex quibus quatuor tantùm dicuntur proprietates, nimirum innascibilitas, paternitas, filiatio, spiratio passiua; quatuor item relationes, paternitas, filiatio, spiratio actiua, & spiratio passiua. De quibus fusius disputare non est huius loci.

CIRCVMINCESSIO, Græcè περιχώρησις, dicitur illa intima & perfecta inhabitatio vnius personæ in alia, & è conuerso, de qua dicitur Ioan. 14. *Ego sum in Patre, & Pater in me est.* De quo mysterio singulari disputant Hilarius libro 4. de Trinitat. Ambrosius in caput 13. 2. ad Corinth. & AVGVSTINVS lib. 6. de Trinitat. cap. vltimo, qui tandem ita concludit: *Singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & vnum omnia. Qui videt hoc vel ex parte, vel per speculum, & in ænigmate, gaudeat cognoscens Deum, & sicut Deum honoret, & gratias agat. Qui autem non videt, tendat per pietatem ad videndum, non per cæcitatem,* (vt nunc Transyluani faciunt) *ad calumniandum. Quoniam vnus est Deus, sed tamen Trinitas: nec confusè accipiendum est, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: nec Diis multis, sed ipsi gloria in secula seculorum.* Vtitur autem voce περιχώρησις. Damascenus libr. 1. cap. 11. ex illo Scholastici Circumincessionem appellare consueuerunt.

TRINITAS, Græcè τριάς, non habetur etiam expressè in Scripturis, tamen deducitur euidenter ex illo Matth. vltimo: *Baptizate omnes Gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Et 1. Ioan. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus.* Et vtuntur hoc nomine omnes Patres, etiam antiquissimi, vt DIONYSIVS 1. cap. de diuin. nomin. & alibi sæpe. Item Iustinus de recta confessione fidei. Gregorius Thaumaturgus in sua fidei confessione. Tertullianus libro contra Praxeam. Cyprianus sermone de oratione Dominica, & omnes posteriores.

Est autem obseruandum, Trinitatem non significare trium vnitatem, vt putauit Valentinus GENTILIS, sed simpliciter ternarium personarum, vt patet tum ex Græca voce τριάς, tum ex illa Symboli Athanasij sententia: *Trinitatem*

A *in Vnitate veneremur.* Quàm absurdè enim diceremus, Trium Vnitatem in Vnitate veneremur? Deinde, si vox, Trinitatis, Vnitatem expressè significaret, quomodo non reprehendendi essent Patres, qui opponunt Vnitatem Trinitati, ac dicunt in essentia Vnitatem, in personis Trinitatem considerari; item in Trinitate numerum cerni, in essentia quid numeratum sit non inueniri? FVLGENTIVS de fide ad Petrum, cap. 1. *Trinitas,* inquit, *ad personas refertur, Vnitas ad naturam.* Concilium Toletanum XI. cap. 1. *In relationibus personarum numerus cernitur; in Diuinitatis verò substantia quid enumeratum sit non comprehenditur.* Quod idem fusè explicat Isidorus lib. 7. etymo-

B logiarum, cap. 4. & libro de differentiis, cap. 1. Sanctus autem THOMAS, 1. p. q. 31. art. 1. etsi dicat, Trinitatem videri dictam quasi trium vnitatem, si quis sonum vocis consideret; tamen ibidem affirmat, non hoc propriè ea voce significari, sed solum numerum trium personarum.

Est etiam obseruandum, non rectè Genebrardum lib. 2. de Trinitate tribuere Caluino, quòd dixerit in personis non comprehendi essentiam. Nam vt perspicuum est ex libr. de perfidia Valentini GENTILIS Geneuæ excuso, & ex ipso etiam loco, quem Genebrardus adducit, id est, libr. 1. Institut. cap. 13. §. 25. Valentinus dixerat, Trinitatem esse trium Vnitatem, & illa tria esse declarauerat Essentiam, Filium & Spiritum sanctum.

C quibus verbis essentiam posuerat loco primæ personæ, & eam numerauerat cum aliis duabus. Hæc enim sunt verba Gentilis: *Tria*, inquit, *concurrunt in Trinitate, Essentia, quæ dicitur Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Atque hæc est vera Trinitas, quæ est trium Vnitas, non quatuor: quidquid dicat dominus Caluinus de etymo.* Hoc verò delirium refellens Caluinus, ait, in Trinitate non comprehendi essentiam, quasi vna sit ex numero trium, sed includi in omnibus tribus, quod quidem verissimum est. atque vtinam semper sic erraret Caluinus.

CAPVT SEXTVM.

Ostenditur distinctio Personarum.

D QVANTVM ad SECVNDVM, probandum est, in Deo vno & simplici verè inueniri tria reipsa distincta, quæ nos personas, seu hypostases dicimus. In qua reali distinctione trium, fundantur illa omnia, de quibus iam legimus, id est, personæ, proprietates, relationes, &c. Magister lib. 1. dist. 2. & multi alij afferunt pro argumento, quòd Scriptura coniungat nomen Dei plurale cum verbo singulari; vt Genes. 1. *In principio creauit Dij,* בָּרָא אֱלֹהִים Psalm. 36. *Dominus irridebit eum.* אֲדֹנָי יִצְחָק Domini ridebit. Sed non puto argumentum esse admodum solidum, siquidem Scripturæ consuetudo id habere videtur, vt nomina illustrium personarum ponatur in numero multitu-

titudinis, licet verba retineant numerum singularem. Quam consuetudinem nos Itali ex parte imitamur, dum viris grauibus non dicimus, *Tu*, sed, *Vos*: licet vnum, non multos alloquamur.

A

Ac ne id, quod dico, Rabbinismum redolere videatur, à quo ego longè abesse cupio, proferam rationes sententiæ meæ. Moueor igitur his rationibus. PRIMO, quia video in Scriptura hoc idem fieri, quando est sermo de hominibus, aut falsis Diis, vt Exod. 20. *Non habebis Deos alienos*, in Hebræo, non erit tibi Dij alij לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים Genes. 24. *Posuit manum super femur Abraham Domini sui*, in Hebræo est אֲדֹנָיו Dominorum suorum. Exod. 21. *Si dederit Dominus eius vxorē illi.* Hebraicè, Si dederit Domini eius אֲדֹנָיו יִתֶּן at certè si quid mysterij hîc lateret: non ita passim nomina pluralia cum verbis numeri singularis coniungerentur. SECVNDO, quia si ista vocabula haberent significationem pluralem, liceret dicere, esse plures Deos veros. Quis enim reprehenderet, si in hoc Scripturam sequeremur? Cur enim, quæso, liceat Hebraicè diuinas personas appellare Deos, & hoc idem non liceat Latinè?

B

DICES, Scriptura non ponit nomen Dei in plurali, nisi coniungendo cum verbo singulari. RESPONDEO, hoc non esse verum: nam 2. Reg. 7. vbi legimus: *Quæ est autem gens sicut populus Israel, propter quem iuit Deus vt redimeret*, &c. Hebraicè legimus הָלְכוּ אֱלֹהִים iuerunt Dij. Et alibi similia multa reperies. HOC igitur est, quod quæro, quare liceat Hebraicè de diuinis personis dicere, iuerunt Dij, & Latinè non liceat? Certè nulla alia ratio est, nisi quia Hebræorum consuetudo est, vt nomen plurale rem singularem significet, Latini autem eiusmodi consuetudinem non habent.

C

TERTIO, quia nunquam septuaginta, nec Hieronymus vertit Dij, nec vllus ita vertere auderet. Quod est argumentum, pluralem significationem in iis locis ea nomina non habere, sed singularem.

QVARTO, quia si nomen Dei in textu Hebraico haberet pluralem significationem, vbicunque inuenitur in numero multitudinis, esset apertissima & frequentissima contradictio in verbis diuinæ Scripturæ. Siquidem frequentissimè legimus, vnū tantum esse Deum, & tamen frequentissimè etiā legimus, Deos. Non est autem credibile, voluisse Deum his apparentibus contradictionibus perturbare populū suum, & occasionem blasphemandi prębere aduersariis.

D

Igitur his omissis, PRIMVM argumentum & quidem demonstratiuum est hoc: Qui accipit esse ab alio, necessariò ab eo distinguitur re ipsa: nec enim fieri potest, vt aliquis producatur à seipso; nam si ita fieret, simul esset, & non esset; cùm producere exigat, rem iam esse quę producit, produci autem exigat rem non esse antequam producatur; sed Filius accipit esse à Patre, & Spiritus sanctus ab vtroq; , ergo distinguuntur re ipsa inter se Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Rursum, in Deo nihil potest fingi inhærens, seu non subsistens, quia in Deo nullum est accidens, nulla compositio: Ergo hæc tria cùm sint re distincta, sunt tria subsistētia, & proinde tres hypostases, seu personæ.

Probanda est assumptio primi argumenti ex Scripturis; nam per se cetera sunt euidentia. Ac Filium quidem habere ipsum suum esse à Patre, probatur primò ex illo Prouerb. 8. *Dominus possedit me*, id est, acquisiuit per generationem. id enim significat vox Hebræa קָנָנִי. Et ne dicant intelligi hoc de Christo homine in prædestinatione, seu præuisione generato ante colles; ibidem dicitur: *Cum eo eram cuncta componens.* Nec enim is, q̄ solùm habebat esse in prædestinatione, poterat cum Patre mundum creare. quod enim habet esse solùm in prædestinatione, non est, sed futurum est; quod autem non est, operari non potest. Igitur Filius Dei, qui cum Patre cuncta composuit, in principio mundi iam erat, & tamen per generationem à Patre acceperat esse.

Præterea Ecclesiast. 24. dicitur: *Sapientia primogenita ante omnem creaturam.* Item Ioan. 5. *Dedit Filio vitam habere in semetipso.* Nec dici potest, hoc esse intelligendum de Christo homine. repugnat enim illud: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso.* Vbi docemur, vitam datam esse Filio à Patre, non quomodo vitam habent creaturæ, sed quomodo ipse Pater habet. Item Coloss. 1. dicitur Filius *primogenitus Dei & imago eius.* Vtrumque autem nomē includit necessariò distinctionem & processionem; Nec potest intelligi de Christo homine, quia ibidem dicitur de hoc primogenito: *In ipso, & per ipsum condita sunt vniuersa.* Item Hebr. 1. vocatur Filius splendor & figura paternæ hypostasis, quæ omnia dicunt processionem. Et ne hæc trahantur ad humanitatem, additur ibidem; *Per quem fecit & secula.*

Denique 1. Ioan. 5. legimus: *Vt simus in vero Filio eius.* Certè verus Filius à Patre est natus verè. & ne dicant, hoc pertinere ad solum hominem Christum, subditur: *Hic est verus Deus, & vita æterna.* Itaque de Filio res est certissima, habere illum esse à Patre, ac propterea distingui re ipsa à Patre. De Spiritu sancto probabitur postea in quæstione propria. Interim sufficiat illud Ioannis 15. *Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit.* Hîc enim expresè dicitur, Spiritus sanctus procedere à Patre, & proinde ab illo distingui. dicitur etiam mitti à Filio, & proinde etiam ab illo distingui: Missio enim in diuinis non potest intelligi, nisi secundum processionem, vt suprà dictum est, & infrà etiam dicetur.

SECVNDVM argumentum ſumitur ex voce, ALIVS: Scriptura ſiquidem vocat Patrem alium à Filio, & Spiritum ſanctum alium ab vtroque. Quod quidem apertam diſtinctionem, & quidem realem indicat. Ioan. 5. Filius de Patre loquens: *Alius*, inquit, *eſt, qui teſtimonium perhibet de me.* Et Ioan. 14. de Spiritu ſancto: *Alium*, inquit, *Paracletum dabit vobis.* Non autem diceremus de vna perſona, alius eſt Marcus, alius Tullius, alius Cicero: nec de eodem, alius eſt orator, alius conſul, alius imperator. Eſt tamen obſeruandum cum S. FVLGENTIO in libro de obiectionibus Arianorum, Patrem, Filium, & Spiritum dici alium, & alium, & alium; non aliud, & aliud, & aliud. Siquidem, aliud, diſtinctionem in eſſentia; alius diſtinctionem in perſona ſignificat. Quare Ioan. 10. Chriſtus ait: *Ego & Pater vnum ſumus*, non, aliud ſumus.

TERTIVM argumentum ſumitur ex particulis quibuſdam denotantibus diſtinctionem, vt APVD, CVM, IN, ET. Prou. 8. Cum *illo eram cuncta componens.* Ioan. 1. *Et Verbũ erat* apud *Deum.* Ibidem: *Vnigenitus qui eſt* in *ſinu Patris.* Ioan. 14. *Ego ſum* in *Patre, & Pater* in *me eſt.* Matth. vlt. *Baptizate omnes* in *nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Iſa. 48. *Dominus Deus miſit me, & Spiritus eius.* Et Epheſ. 2. *Per ipſum* (Filium) *habemus acceſſum ad Patrem* in *vno Spiritu.* Nam ſi Pater, Filius, & Spiritus ſanctus eſſent ſola nomina, & nõ res, eſſent omnino ſynonima, quomodo M. T. Cicero. At quis diceret, Marcus erat cum Tullio, vel apud Tullium, vel in Tullio? vel Marcus & Tullius hoc fecerunt? vel per Marcum habemus acceſſum ad Tullium in Cicerone?

Dicent, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum non eſſe ſola nomina, ſed Patrem eſſe verum Deum, Verbum autem, & Spiritum ſanctum eſſe virtutes, ſiue attributa Dei Patris, ratione tamen, non re diſtincta ab ipſo. AT nec de virtutibus, ſeu attributis eiuſmodi ſententiæ verè dici poſſunt. Quis enim diceret, Sapientia eſt apud intellectum? vel ſapientia cum intellectu hoc fecit? vel homo & manus eius hoc fecerunt? Confitendum eſt igitur, aut Scripturam ineptiſſimè loqui, aut veram eſſe diſtinctionem inter Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum.

QVARTVM argumentũ ex eo ſumitur, quod Scriptura inducit Deum loquentem in numero multitudinis, vel loquentem de Deo tanquam de alia perſona. Geneſ. 1. *Dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem noſtram.* Gen. 3. *Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt.* Geneſ. 11. *Venite deſcendamus, & confundamus linguam eorum.* Gen. 19. *Pluit Dominus à Domino.* Oſeæ 1. *Dicit Dominus, ſaluabo eos in Domino Deo ſuo.* Zach. 3. *Dixit Dominus ad Satan, increpet te Dominus ô Satan.* Et licet Rabbini hæc omnia eludant, dicentes, eſſe phraſes linguæ, &c. & difficile ſit eos conuincere, tamen apud Catholicos habent ſuam auctoritatem, quia Patres paſſim his argumentis vtuntur. Et Concilium SYRMIENSE apud Hilarium libro de Synodis, dicit a-

A

nathema iis, qui aliter explicant loca citata ex Geneſi. PRÆTEREA habemus alia loca in Teſtamento nouo, quæ nulla ratione poſſunt eludi. Ioan. 10. *Ego & Pater vnum ſumus.* Et Ioan. 14. *Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Nec enim vna & eadem perſona, quæ plura nomina vel officia habeat, verè dicere poteſt, ratione eorum nominum vel officiorum, nos faciemus, aut nos veniemus. Siquidem facere & venire perſonarum eſt, non nominum, aut officiorum. & quis non rideret, ſi legeret dixiſſe Ciceronem, Ego & Tullius veniemus?

QVINTVM argumentũ ſumitur ex eo, quod Scriptura ſæpe de Deo loquens, ternario nume-

B

ro vtitur. Exod. 3. *Ego ſum qui ſum. qui eſt miſit me ad vos.* Ibidem: *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob.* Num. 6. *Sic benedicetis filiis Iſraël, Benedicat tibi Dominus, & cuſtodiat te; oſtendat Dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui; conuertat Dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem.* Deut. 6. *Dominus Deus Dominus vnus eſt.* Pſal. 66. *Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ.* Pſal. 135. *Confitemini Domino, quoniam bonus, confitemini Deo Deorum, confitemini Domino Dominorum.* Iſa. 6. *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus.* Vbi notandũ eſt cum THEODORETO lib. 2. ad Græcos, Deum in Teſtamento veteri noluiſſe proponere myſterium Trinitatis expreſsè, quia Iudæi incapaces erant, & quia recens exierant de Aegypto, vbi coleban-

C

tur multi Dij, & intraturi erant in terram Chanaam, vbi etiam multi habebantur Dij; ne videlicet putarent, ſibi etiam tres Deos proponi colendos: voluiſſe tamen Deum adumbrare hoc myſterium, idq; multis modis, vt cùm in Teſtamento nouo prędicaretur, non videretur omnino nouum, vel repugnans Teſtamento veteri.

SEXTVM argumentum ex numeris binario & ternario in Scriptura expreſsis. Ioan. 8. *In lege veſtra ſcriptum eſt, quia duorum hominum teſtimonium verum eſt. Ego ſum qui teſtimonium perhibeo de me ipſo, & teſtimoniũ perhibet de me, qui miſit me, Pater:* vbi apertè ſe, & Patrem duos teſtes facit. Et Ioan. 15. de Spiritu ſancto addit: *Ille teſtimonium perhibebit de me.* Atque ita ſunt tres. Et 1. Ioan. 5. *Tres ſunt qui teſti-*

D

monium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus.

VLTIMO, addi poſſunt congruentiæ naturales, quæ non demonſtrant fidem, ſed ea ſuppoſita oſtendunt id, quod aſſerimus, non eſſe contra rationem. quas congruentias non proſequar fuſius, ſed ſolùm indicaſſe cõtentus ero, ne videamur in eiuſmodi rationibus fidei noſtræ fundamentum collocare.

Igitur PRIMA eſt, ſummi & infiniti boni eſt, ſe ſummè & infinitè communicare: non autem Deus infinito ac ſummo modo ſe communicauit in productione creaturarum. SECVNDA, perfecta beatitudo comprehendit omnia bona: & vnum, & quidem inſigne bonum eſt conſortium æqualium perſonarum. TERTIA, generare ſibi ſimile eſt perfectio, quæ non debet abeſſe à

Deo,

Deo, qui est vndequaque perfectus. QVARTA, melius est ab æterno Deum aliquid produxisse, quàm otiosum fuisse. QVINTA, quia inuenitur vna natura in vna hypostasi, vt in quolibet Angelo; plures in pluribus, vt in multis Angelis; plures in vna, vt in homine, vbi duæ naturæ, anima & caro, vna spiritualis, altera corporalis, in vnam hypostasim humanam conueniunt: igitur credibile est, esse quoque vnam naturam, id est, diuinam in pluribus hypostasibus, hoc est, in Patre, in Filio, & in Spiritu sancto. SEXTA ratio sumitur ex vestigiis, quæ Deus impresit quodammodo in creaturis; de quibus vestigiis disserit S. Augustinus à lib. 9. de Trin. vsque ad 15.

Itaque res omnes ita affectant numerum ternarium, vt planè omnia clamare videantur, auctorem suum esse Trinitatem; quæ omnia fecit in pondere, numero, & mensura. Primum igitur tres solæ sunt passiones omnibus rebus communes, vnum, verum, bonum. Deinde tota rerũ vniuersitas distribuitur in partes tres. quidquid enim est, aut spiritale est, aut corporale, aut mixtum ex vtroque. Res spiritales in tres hierarchias diuiduntur. singulæ hierarchiæ in tres ordines; singuli verò spiritus angelici non tam vestigium, quàm imaginem Trinitatis referunt, cùm tribus sint prędíti facultatibus, memoria, intelligentia, voluntate; atque in eis ex mente nascatur notitia, ex notitia amor procedat. Porro in rebus corporalibus penè innumerabilia reperiuntur vestigia Trinitatis; sed ea persequi nimis longum, minimeque necessarium hoc loco esse videtur. Nunc ad argumenta aduersariorum diluenda veniamus.

CAPVT SEPTIMVM.

Diluitur argumentum primum contra distinctionem personarum in eadem essentia.

PRIMVM argumentum est Valentini GENTILIS; Qui nõ gignit, nec gignitur, nec procedit, non est verus Deus: sed vnus Deus in essentia nõ gignit, nec gignitur, nec procedit, ergo vnus Deus in essentia non est verus Deus. sed Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt per vos verus Deus, ergo non sunt vnus Deus in essentia. Propositio primi syllogismi ita probatur. Nullus est Deus præter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, sed Pater gignit, Filius gignitur, Spiritus sanctus procedit: ergo qui non gignit, nec gignitur, nec procedit, nõ est verus Deus. Assumptio eiusdẽ primi syllogismi probatur hoc modo; Deus in essentia nihil est aliud, quàm ipsa essentia communis tribus; essentiam autem non generare, nec generari, nec procedere, sententiarij docent.

Ad hoc argumentũ, Ioannes VVigandus lib. contra nouos Arianos, non potuit respondere, nisi negando essentiam non generare, nec generari, quidquid dixerint sententiarij, & affert hanc, vt ipse quidem putat, demonstrationem. Filius Dei est genitus secundũ Scripturas, & Filius Dei est essentia quædam viua, non figmentum, secundum Scripturas, ergo essentia secundum Scripturas gignitur, & proinde etiam gignit. Quo argumento proposito quasi vno ictu omnes sententiarios prostrauisset, subiungit, Mulier, id est, ratio in Ecclesia taceat.

At profectò VVigandus non soluit argumentum, sed incidit in grauissimum errorem; nam si essentia gignit & gignitur, ergo duæ sunt essentiæ. nec enim intelligi potest vnum & idem à seipso produci. & ne dicat, hoc non esse secundum Scripturas, cogitet nos non aliter probare ex Scripturis Patrem & Filium esse distinctos ipsa re, quàm quia vnus ab alio producitur.

Rectè igitur Concilium LATERANENSE cap. 2. definit essentiam non gignere nec gigni. Nec argumentum VVigandi aliquid concludit, sed laborat fallacia accidentis; nam Filius licet includat essentiam, tamen distinguitur ratione ab ea propter relationem, quam dicit præter essentiam: & quatenus ab ea distinguitur, conuenit ei generari, quod non conuenit essentiæ: quemadmodũ Pater includit eandem essentiam, sed distinguitur ab ea, ratione, propter relationẽ paternitatis, quã habet præter essentiam: & idcirco Pater generare dicitur, essentia non dicitur. Similis fallacia esset si diceres; Homo est species, Petrus est homo, igitur Petrus est species: vel Petrus est indiuiduum, & Petrus est homo, ergo homo est indiuiduum.

Ad argumentum principale, potest distingui propositio. nam cùm dicitur, qui nõ gignit, nec gignitur, nec procedit, nõ est verus Deus, si vox (DEVS) accipiatur pro persona diuina in cõmuni, propositio est vera; nam qui non gignit, nec gignitur, nec procedit, non est persona diuina: tum verò si in assumptione per vnum Deum in essentia intelligatur ipsa essentia, vera est etiam assumptio. Sed inde tantũ concluditur, essentiã non esse personam diuinam formaliter, non autem concluditur, essentiam non esse verũ Deum.

Si tamen vnus Deus accipiatur in assumptione, vt verba sonant, hoc est, pro personis in communi, tum assumptio est falsa. Nam verũ est dicere, vnus Deus in essentia gignit, gignitur, & procedit. Nam ille vnus Deus est Pater, qui gignit, est Filius, qui gignitur, & est Spiritus sanctus, qui procedit. Si verò vox (DEVS) in propositione accipiatur pro Deitate, sicut potest accipi, quia in Deo nõ distinguitur persona à natura; propositio est falsa, vt patet, nec probatio concludit. Nam essentia non est Deus, præter tres personas, & tamen nõ gignit, nec gignitur, nec procedit, quia distinguitur ratione à personis, quibus propriè conuenit gignere, gigni, & procedere.

CAPVT OCTAVVM.

Diluitur argumentum secundum.

SECVNDVM argumentum est TRANSYLVANORVM lib. 1. c. 5. Si tres personę sint vnum in essentia, erit in Deo quaternitas, non Trinitas. nam inprimis essentia, Pater, Filius & Spiritus sanctus sunt quatuor nomina, & non synonima, ergo quatuor res significant. Item Pater, Filius, Spiritus sanctus sunt tres, sed essentia nihil est horũ. Nam essentia non est Pater, quia nõ genuit, nec Filius, quia non est res genita, nec Spiritus, quia non procesit: est igitur quartum aliquid.

Præterea essentia est fons personarum, ab illa enim emanant relationes, & proinde personæ, quæ relationibus constituuntur; at fons, & riuuli distinguuntur realiter: Ergo essentia distinguitur realiter à tribus personis; ergo cum illis facit numerum quaternarium.

Præterea Papistæ in Symbolo post illa verba: *Credo in vnum Deum*, ponunt virgulam, ne cogantur dicere: *Credo in vnum Deum Patrem*, ergo distinguunt Deum à Patre: sed infrà etiam distinguunt Patrem à Filio, & Filium à Spiritu sancto; ergo sunt quatuor.

Præterea Papistæ dicunt, tres personas in vno Deo residere, & vnum Deum se in tribus personis manifestasse: at quis est ille Deus? certè non Pater, non Filius, nec Spiritus. Nullus enim horum se in tribus personis manifestauit, nec in vllo horum tres personæ resident, igitur est quartus quidam Deus.

RESPONDEO, nullam nos quaternitatem in Deo constituere; quin potius anathema dicere iis, qui quaternitatem pro Trinitate colunt. Nec argumenta proposita nos quidquam mouent. Respondemus enim ad PRIMAM rationem, illa nomina non esse synonima, nec tamen significare quatuor res, sed vnam tantùm, si de re absoluta dicatur: vel tres tantùm, si de relatiuis. id quod indicare videtur AVGVSTINVS lib. 1. de doct. Christ. cap. 5. cùm ait: *Res, quibus fruendum est, Pater, & Filius, & Spiritus est; eademq́; Trinitas vna quædam summa res.* Sed apertius ANSELMVS li. de incarnatione Verbi, ca. 3. docet, tres personas esse tres res, & vnam rem: tres res relatiuas, & vnam absolutam. Nec est insolitum plura nomina, nõ synonima, significare vnum, sed diuerso modo.

DICES, si ista nomina significant vnam rem absolutã, & tres relatiuas, ergo significant quatuor res. RESPONDEO, nullam esse consequentiam, nam res illa absoluta non distinguitur re, sed ratione tantùm ab illis tribus relatiuis. Proinde in DEO est vnitas essentiæ, est Trinitas personarum, nulla verò quaternitas est.

Ad SECVNDAM dico, Essentiam esse illa tria, & illa tria esse Essentiam. Quod autem Essentia non generet, & Pater generet, non arguit distinctionem realem, sed rationis tantùm. Nam etiã

A homo & humanitas sunt vna res, & tamen homo generat, humanitas non generat.

Ad TERTIAM nego, Essentiam esse fontem personarum, aut relationũ. nam personæ à personis producuntur, relationes autem non producuntur, sed per se consequuntur ad productionem suppositorum. Immò AVGVSTINVS lib. 4. Trinit. cap. 20. contrario modo loquitur, cùm dicit Patrem esse principium totius Diuinitatis. vbi tamen non vult dicere, Diuinitatem produci, sed Patrem esse principium omnium diuinarum personarum; quandoquidem Filium producit per generationem: & Spiritũ sanctum per spirationem: ipse autem à nulla persona aut

B gignitur, aut spiratur.

DICES, Filiatio simul cum Filio producitur, sed non potest produci à Patre, quia paternitati opponitur, ergo producitur, & pullulat ab Essentia, quæ est in Filio. RESPONDEO, relationes posse dici pullulare ab Essentia, non quod ab illa producantur, sed quòd propter essentiam sint, nõ è contrario. nam ea, quæ consequuntur ad aliquam Essentiam in creaturis, producuntur effectiuè ab eo, qui producit illam Essentiam. dicuntur tamen pullulare ab illa Essentia, quia propter eam dantur ab agente. Vnde si qua Essentia non producatur, vt est diuina, nec proprietates producentur, sed dicentur tamen ab illa pullulare, quia propter illam sunt.

C NOTA tamen, relationes non vt sunt relationes formaliter, dici pullulare, siue manare ab Essentia; sed vt sunt proprietates constitutiuę personarum. nam vt sunt relationes, pullulãt à personis, si vllo modo pullulationis vocabulum in Deo admittendum est.

Ad QVARTAM de Symbolo, dico, illud argumentum militare contra Benedictum ARETIVM Zwinglianum. Ille enim in historia de supplicio Valentini Gentilis, cap. 6. & 11. cùm nesciret respondere ad argumentum Gentilis, qui probabat solum Patrem esse vnũ Deum, quia in Symbolo dicitur: *Credo in vnum Deum Patrem:* opem implorauit virgulæ vnius, quam inserendam esse dixit inter Deum & Patrem.

D Ceterùm Catechismi Catholici non habent istã virgulã, & Patres veteres, exponentes Symbolum, semper legerunt vnum Deum Patrem, vt IRENÆVS lib. 1. cap. 2. CYRILLVS catech. 7. RVFFINVS explicat. Symboli, & alij. Quanquã etiamsi distingueremus Deum à Patre, per interiectam virgulam, nõ propterea introduceretur quaternitas. nam ibi Deus distingueretur à Patre, vt significaretur, nomine Dei non comprehendi solum Patrem, sed etiã Filium & Spiritum sanctũ. Quemadmodum autem vocari Patrem in Symbolo vnum Deum, non repugnat Filij Diuinitati, suprà non semel est explicatũ; præsertim cùm in eodem symbolo dicatur Filius vnicus Dominus noster, nec tamen vllus neget Patrem quoq; esse vnicum Dominum nostrum.

Ad QVINTAM respondeo, cùm Deum dicimus se manifestasse in tribus personis, velle nos dicere, Deum esse tres personas, & hoc nobis reuelatum esse diuinitus. Quando petunt, quis est ille Deus? an Pater? an Filius? Respondeo, est Diuinitas, siue est Trinitas, siue est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. quidquid enim horum respondeatur, rectissimè respondebitur. pari ratione qui dicunt, siqui tamen Catholicorum ita dicunt, tres personas in vno Deo residere: nihil aliud significare volunt, quàm tres personas vnius esse Deitatis, vnius Essentiæ, vnius naturæ, nec de verbis, cùm res constat, controuersia facienda est, vt Augustinus bene monuit libro retract. cap. 15.

CAPVT NONVM.

Diluitur argumentum tertium.

TERTIVM argumentum. Pater est ingenitus, & Filius genitus, ergo non sunt vnus Deus, alioqui vnus Deus erit genitus, & non genitus, quæ implicant contradictionem. ITEM, generabile & ingenerabile differunt plusquam genere, sicut corruptibile & incorruptibile, ergo Pater & Filius differunt plusquam genere. ITEM, vel genitum & ingenitum sunt accidentia vel substantiæ. Si primum, ergo in Deo sunt accidentia: si secundum, ergo Pater & Filius differunt substantialiter.

Respondeo ad PRIMAM rationem, si vtraque propositio sit affirmatiua, vtraq; est vera, & nulla est contradictio. Nam Deus est genitus, & Deus est ingenitus, non sunt contradictoria, quia in prima propositione Deus accipitur pro Filio, in secunda pro Patre. At si fiat altera negatiua hoc modo, Deus est genitus, & Deus non est genitus; vel sic, Deus genuit, Deus nõ genuit, sunt contradictoriæ, sed prima est vera, secunda est falsa. Ratio est, quia nomen, Deus, absolutè accipitur pro personis indistinctè; sed quando dicitur, Deus genuit, vel Deus est genitus, ratione prædicati notionalis, restringitur subiectum, Deus, ad vnam certam personam. Et sic est verum, Deus genuit, quia restringitur nomen, Deus, ad Patrem. At quando est negatiua, subiectũ non restringitur per prædicatum, quia tunc nihil asseritur, sed negatur. Itaque cùm dicitur, Deus non generat, vel Deus non est genitus, est sensus, nulla persona diuina generat, nulla est genita. quæ sunt falsa.

Ad SECVNDAM respondeo, generabile per motum differre genere ab ingenerabili; tale enim generabile natura sua est corruptibile. At generabile sine motu, & mutatione non necessariò differt ab ingenerabili. Sed facilius potest responderi, generabile & ingenerabile tum solum differre genere, cum natura eius, quod generatur, per generationem producitur: non autem cùm solum communicatur vni ab alio: porro Filium dici genitum, non quod natura ipsa eius genita sit, seu producta, sed quod eam Filius à Patre per generationẽ acceperit. Itaq; non distinguitur Filius à Patre natura, sed solum quoad modum naturam illam habendi. Sicut Adam ex nullo homine est productus, Eua ex solo Adamo, Cayn ex Adamo & Eua, & tamen erant omnes tres eiusdem naturæ specificæ. quod exemplum affert Iustinus de recta fide confess. Nazianzenus lib. 5. de Theol. Damascenus lib. 1. ca. 9. & Augustinus lib. 1. & 2. cont. Max.

Ad TERTIAM dico, genitum & ingenitum nec esse substantias, nec accidentia. nam ingenitum est negatio quædam processionis, genitum autem dicit relationem; vt etiam paternitas, ac spiratio tam actiua, quã passiua relationes sunt. Ita respondit Augustinus lib. 5. Trin. ca. 3. 4. & 5. vbi eleganter argumentum retorquet in Arianos. nam cùm dicitur: *Ego & Pater vnum sumus*, vnũ ne, inquit, dicuntur Pater & Filius secundũ substantiam, aut secundum accidens? Si primum, ergo sunt eiusdem substantiæ Pater & Filius. si secundum, ergo in Deo sunt accidentia.

Sed DICES. Si ad essentiam & substantiam Dei non pertinet esse genitum vel ingenitum, quomodo non accidit hoc illi? RESPONDEO cum Augustino ibidem, Deo nihil accidere posse, nam omne accidens compositionem dicit, & mutationem. Vnde concedendum est, Deo esse proprium, naturale & necessarium simpliciter vt sit Pater, Filius, & Spiritus sanctus. & proinde vna persona sit ingenita, alia genita, alia procedens; sic tamen hæc sunt naturalia & necessaria Deo, vt non sint propriè & formaliter de essentia eius, quomodo in rebus creatis naturale est animali, & necessarium, esse rationale vel irrationale, & tamen neutrum est de essentia eius. cùm tamen è contrario animal sit de essentia vtriusque, id est, tam hominis, quàm bruti. Ita igitur Essentia diuina essentialiter includitur in relationibus: nihil enim est in Deo, quod non sit essentialiter Deus, alioqui esset essentialiter creatura: at contrà ipsa relatio non includitur essentialiter in essentia; nec tamen accidit ei, vt dictum est. Quin potius clarius hoc cernitur in nostro proposito; nam paternitas, filiatio, & spiratio relationes sunt; relatio autem secundum suam formalem rationem abstrahit à substantia & accidente.

CAPVT DECIMVM.

Diluitur argumentum quartum.

QVARTVM argumentum. Generare est summa perfectio in viuẽte: hanc autem perfectionem Pater habet, Filius non habet; non igitur est Filius ęqualis Patri. Proinde non sunt eiusdem naturæ Pater & Filius. Et quod inde sequitur, non sunt plures personæ eiusdem essentiæ in Deo. & confir-

confirmatur; quia productum dicit intrinsecè dependentiam ab alio, & posterius est eo, à quo producitur, si non tempore, certè natura. at verus Deus est ens ex se indepédens, & necessariũ, & nulla re posterius, igitur Filius non est verus Deus, &c.

RESPONDEO, generare dicere perfectioné, sed minimè eam deesse Filio. Est enim in Filio omnis perfectio actiuæ generationis, licet ipsa actiua generatio in Filio non sit, quia non est opus: nam omnem perfectionem, quam habet generatio, ab essentia habet, essentiam autem totam etiam Filius habet. id quod facilius intelliget, qui obseruauerit, quod sicut principium quo generationis actiuæ, est essentia diuina, & ideo generatio actiua est infinitæ perfectionis: ita terminus quo generationis pasiuę, est essentia diuina, & ideo illa etiã infinitæ perfectionis, immò eiusdem prorsus infinitę perfectionis est.

DICES, si terminus quo generationis diuinæ, est essentia, ergo essentia generatur saltem per accidens. RESPONDEO, nullam esse consequentiam. nam in creaturis natura, quæ est terminus quo, per accidens generatur, quia non cõmunicatur natura Filio eadem numero cum ea, quę in Patre, sed alia quædam noua, quę quia, nisi producatur, non est, ideo producitur, vt cõmunicari posit: At essentia diuina vna numero est in Patre, & communicatur Filio, ideo per generationem minimè producitur.

Ad confirmationem respondeo, in creaturis dependere Filium à Patre, quia accipit aliam numero naturam ab illa, quam habet Pater: in diuinis autem non esse eiusmodi dependentiam, quia eadem natura, quæ ex se est simpliciter independens, communicatur à Patre Filio, idque naturaliter, & necessariò. Vnde solùm est relatio mutua Patris ad Filium, & contrà, sed sine vlla dependentia in esse.

Pari ratione negandum est, omne productum necessariò esse posterius. Solùm enim productio per se requirit ordinem inter producentem, & productum, sed non prioritatem, nisi per accidens in creaturis, vbi noua natura ex nõ esse deducitur ad esse. At inter personas diuinas non potest vlla esse prioritas, & posterioritas, cùm nihil habeant istę personæ, nisi essentiam & relationem, & essentia sit vna, & eadem in omnibus: relationes autem id requirant, vt sint simul natura.

CAPVT XI.

Diluitur argumentum quintum.

QVINTVM argumentum. Quando Filius genitus est, vel erat, vel non erat. Si erat, quare genitus est? Si non erat, ergo aliquando Filius non fuit: ergo non est verus Deus. ergo non sunt plures personæ eiusdem essentiæ.

Item, vel Filius semper gignitur, vel semper est genitus, vel aliquando gignebatur, & aliquãdo fuit genitus: si semper gignitur, nunquam terminum & perfectionem vltimam assequetur; si semper fuit genitus, quo pacto ad terminum sine via peruenit? si aliquando gignebatur, & aliquando fuit genitus: non semper eodem modo se habuit, sed mutatus est. Quæ omnia absurda sunt in Deo. non igitur in Deo plures personæ asserendæ sunt.

Item, vel Filius præfuit in Patre actu, vel potentia, vel nullo modo. si actu, ergo fuit antequam gigneretur; si potentia, ergo in Deo est potentia pasiua; si nullo modo, ergo ex nihilo factus est.

Respondeo ad rationem PRIMAM cum BASILIO li. 2. in Eunomium, Filium non fuisse antequam gigneretur, tamen fuisse cùm gigneretur. nec sequitur, frustrà genitum esse. Id enim frustrà fieret, immò nec posset fieri, quod esset antequam fieret. Quod autem est dum fit, non frustrà fit. certè in rebus creatis momenta temporis & sunt cùm fiunt, & fiunt cùm sunt. Nec etiam sequitur, Filium non semper fuisse, si non erat antequam gigneretur. nam semper genitus est, atque ita semper etiam fuit.

Ad SECVNDAM CALVINVS lib. I. Instit. cap. 13. §. vlt. respondet, Filium semel genitum fuisse, nec iam generari: dicit enim, stultè fingi in Deo continuum actum generandi. sed profectò Caluinus repugnat AVGVSTINO in ep. 174. ad Pascentium, qui sic ait: *Semper gignit Pater, & semper nascitur Filius.* Et rationem affert optimam, quia si Pater aliquando genuit, & postea destitit, ergo aliquando etiam cœpit gignere, & antea non gignebat, ergo Filius non est æternus. Idem tamen Augustinus lib. 83. quæstionum, q. 37. & Gregorius lib. 29. moral. cap. I. dicunt, melius dici Filium Dei semper natum, quàm semper nasci; nam etiamsi semper durat actus generãdi, & nascendi, tamen semper etiam est perfectus & consummatus.

Ad argumentũ ergo dico, in generatione diuina esse quidquid pfectionis est in via & in termino generationis, remota imperfectione. In via, quæ exprimitur per vocem (*Nascitur*) inuenitur perfectio ipsius actus nascendi, & imperfectio carentiæ termini; in termino, qui exprimitur per vocé (*Natus est*) inuenitur perfectio ipsius rei productæ, sed deest perfectio actus nascendi. In Deo ergo semper est natiuitas, sed perfecta. semper enim Filius Dei nascitur, sed perfectus. Et hoc est semper natum esse.

Ad TERTIAM respondeo, rem aliquam dici esse in potentia dupliciter. Vno modo in potentia actiua agentis, & hoc propriè conuenit suppositis quæ producuntur; altero modo in potentia pasiua materiæ, & hoc conuenit formæ. nõ enim suppositum educitur de potentia materiæ, sed forma. Iam ergo si consideres ipsum

suppo-

suppositum Filij, præfuit in potentia actiua Patris, & hoc nullam ponit in Deo imperfectionem. nam potentia passiua imperfectionem dicit, actiua perfectionem. Si respicias formam Filij, id est, essentiam eius, quam Paulus Philipp. 2. vocat formam Dei, illa præfuit actu in Patre, non in potentia, quia est communis vtrique.

Ad argumētum, cùm dicitur; Si præfuit actu, ergo fuit antequam fieret, respondeo, non esse factam ipsam formam, sed communicatam: nec est absurdum; immò necessarium, vt præexisteret quæ communicanda erat. Intelligenda autem sunt hæc omnia, quæ sonant prioritatem, secundum modum nostrum intelligendi. nam quod ad rem attinet, nulla est prioritas, sed Pater semper actu genuit, ac gignit Filium.

CAPVT XII.

Diluitur argumentum sextum.

SEXTVM argumentum. Aut persona in Deo est finita, aut infinita: si infinita, ergo vna tantùm: si finita, ergo infinitæ personæ deberent esse, vt respondeant infinitati essentiæ.

Præterea, multiplicatio suppositorum vel est necessaria ad conseruationem speciei, vel vt vnū suppositum perficiatur ex altero. At Deus, cùm sit æternus, non eget conseruatione; nec perfectione, cùm sit perfectissimus.

Denique, vel persona, vt persona, dicit perfectionem, vel non. Si dicit perfectionem, ergo vna perfectio est in vna persona, quæ non est in alia; & cùm illa non sit accidens, erit substantialis perfectio in vna, & non in alia. Si verò persona, vt persona, non dicit perfectionem, ergo perfectior erit persona humana, quàm diuina; nam humanā certum est dicere perfectionem. RESPONDEO, personam diuinam vt talem, esse infinitam, & proinde dicere summam perfectionem. Ad argumentum autem respondeo, non posse inde colligi, ergo vna tantùm est persona, sed hoc solum, ergo vna est perfectio omnium personarum; est enim vna & eadem infinita perfectio in omnibus personis, sed non eodem modo. In Patre enim illa perfectio est paternitas, in Filio filiatio, &c.

Ad SECVNDVM dico, multiplicari supposita in diuinis, non ad conseruationem speciei, nec ad perficiendum vnum ex alio, sed quia id postulat natura rei intelligentis, quæ duos habet modos producendi aliquid intra seipsam, videlicet cognitionem, & amorem. Quæ etiam est ratio cur sint tres personæ tantùm, & non plures, nec pauciores. vna enim esse debet producens, non producta; alia producta per cognitionem; alia producta per amorem.

Ad TERTIVM dico, eandem perfectionem dicere omnes personas, sed alio modo.

Quæres fortasse, an ille modus, id est, an illa

A relatio dicat perfectionem. RESPONDEO, relationem in genere sumptam non dicere perfectionem, cùm abstrahat ab ente reali, & rationis; tamen relationem realem, perfectionem dicere; & relationem diuinam, infinitam perfectionem, non tamen aliam perfectionem dicere hanc diuinam relationem, aliam illam, sed omnes eandem, quæ est diuina essentia.

CAPVT XIII.

SEPTIMVM argumentum. Intellectus diuinus & voluntas idem sunt, & similiter intellectio & volitio, ergo etiam Verbum & amor, id est,
B Filius, & Spiritus sanctus. ab vno enim non procedit, nisi vnum.

Præterea intelligens in Deo, & intellectio idem sunt, & similiter amans & amor, ergo Pater & Filius non distinguuntur inter se, nec à Spiritu sancto.

Deniq; aut Filius intelligit, aut non. si intelligit, ergo producit notitiam seu verbum, &c. si non intelligit, ergo Verbum non est Deus, nec enim Deus esse potest, qui nihil intelligit. IDEM de Spiritu sancto dici potest. Nam si amat, producit amorem, ergo aut se, aut alium. si non amat, non est Deus. nec enim Deus actu voluntatis carere potest.

C Respondeo ad PRIMAM rationem, minorem distinctionem requiri in principiis, quam in terminis, vt planum est ex eo quod vnus Deus tot genera rerum creauit, animus noster tot conceptus parit; vnus truncus tot ramos producit. ex quo fit, vt satis sit distinctio rationis inter intellectum & voluntatem, ad hoc vt habeant terminos re distinctos.

Ad SECVNDAM dico, inde solùm probari, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse vnum in essentia. Nam in Deo, intelligens, seu potius dicens, & verbum, idem sunt, excepta relatione producentis & producti: & amans & amor idem sunt, excepta relatione producentis amorem, & amoris producti.

D Ad TERTIAM dico, Filium intelligere, & tamen non producere notitiam; & Spiritum sanctum amare, & tamen non producere amorem. est enim obseruandum, intelligere, & producere notitiam, vt etiam amare, & producere amorem esse idem re, sed distingui ratione. Nam intelligere & amare, dicunt ordinem ad obiectum, id est, ad rem, quæ intelligitur, & amatur: at producere notitiam, & amorem, dicit ordinem ad rem, quæ producitur, hoc est, ad ipsam notitiam, & amorē. sic etiam notitia & verbum sunt idem, sed distinguuntur ratione. Nam notitia dicit ordinem ad obiectum, verbum autem ad dicentem. iam ergo Pater est intelligens cum vtroque ordine, & ideo est etiam producens: Filius est intelligens, sed cum primo ordine & non cum secundo, quia habet oppositum

ordinem. Vnde ipse non est dicens, seu producens verbum.

Pari ratione, Pater est notitia, sed non verbum; Filius est notitia & verbum, quia habet ordinem producti, quem non habet Pater. Hinc S. AVGVSTINVS lib. 15. Trinitat. cap. 14. *Sciunt*, inquit, *inuicem Pater, & Filius, sed ille gignendo, iste nascendo.* Similiter Spiritus sanctus intelligit, & est ipsa notitia, sed sine relationibus producentis, aut producti. Vnde neque est dicens, neque verbum. Idem dico de amore. nam Pater, & Filius amant cum relatione producentis amorem: Spiritus sanctus amat, sed cum relatione amoris producti.

CAPVT XIV.

„ OCTAVVM argumentum. In Deo nihil est nisi essentia, & relatio, sed neutrum generat, aut generatur, ergo nihil in Deo generat, & nihil generatur. nō igitur sunt in Deo plures personę.

„ Item, verus Filius debet produci similis gignenti, sed Verbum non est simile gignenti, sed obiecto, vt notum est, igitur nō est Verbum Dei verus Filius Dei, proinde nec eiusdem essentiæ cum Deo.

„ Item, Spiritus sanctus aut producitur similis Deo Patri in essentia, aut dissimilis: non similis, quia esset Filius, & tunc non esset Verbum vnigenitus Filius: ergo dissimilis, ergo non est verus Deus, ergo non sunt tres personæ vnus verus Deus.

Respondeo ad PRIMAM rationem, nec essentiam, nec relationem seorsim sumptam gignere, aut gigni: sed constitutum ex vtroque. Itaque constitutum ex essentia & paternitate gignit; & constitutum ex essentia & filiatione gignitur. quemadmodum etiam in creaturis non gignit essentia, nec subsistentia: sed persona ipsa principium est quod gignit, essentia est principium quo gignit, subsistentia est conditio, sine qua non gigneret.

Ad PRIMAM confirmationem, quę erat eiusmodi, Verbum non est simile intelligenti, sed rei intellectæ, ergo non est Filius intelligentis. Respondeo, Deum intelligendo seipsum, producere verbum, & proinde rem intellectam, cui verbum est simile, esse ipsum Deum qui producit verbum.

AT, inquies, Verbum non est simile Deo, vt intelligenti, sed vt intellecto, at Deus non gignit vt intellectus, sed vt intelligens, ergo Verbum non est simile gignenti, proinde nec est Filius. Præterea Filius vel est similis Patri in essentia, vel in proprietate, non in essentia, quia in essentia est idem, non in proprietate, quia in illis est dissimilis, ergo, &c.

RESPONDEO, Patrem debere producere Filium sibi similem in essentia, non similem in relatione producentis, quia non producit Patrem suum, sed Filium suum, & ideo Verbum non debet esse simile Patri, vt Pater est dicens, sed vt Pater habet talem naturam, quæ dicendo exprimitur.

Ad illud autem, quod addebatur; Filius Patri in essentia est idem, ergo non similis. Respondeo, esse eundem & esse similem. nam quatenus vterq; habet illam essentiam, sunt idem in essentia; tamen quatenus ipsi sunt duo distincti, & conueniunt in illa essentia, sunt similes in essentia. Vnde cùm Ariani vellent Filium dicere ὁμοιούσιον Patri, non ὁμοούσιον, Patres responderunt, posse quidem dici ὁμοιούσιον, sed non debere negari ὁμοούσιον. Vide Hilarium libro de Synodis prope finem.

Ad POSTREMAM rationem, quę erat de Spiritu sancto, Respondeo, Spiritum sanctum similem produci in essentia Patri, & Filio: nec tamen esse Filium. cuius rei caussa non est vsque adeo certa. Scriptura siquidem rem docuit, caussam tacuit, non in hac re solùm, sed in multis etiam aliis, vt semper nos exerceat, & humiles discipulos habeat. Vide Athanasium in epist. ad Serapionem; Gregorium Nazianzenum lib. 5. de Theologia; Basilium lib. 3. in Eunomium; Damascenum lib. 1. cap. 10. Augustinum li. 15. Trin. cap. 27. lib. 3. contra Maximinum, cap. 14. & Tractatu 99. in Ioannem, qui docent rem esse altiorem, quàm vt à nobis perfectè intelligi posit. Quamuis Augustinus duas rationes excogitauerit, quæ vtcunque animo quærentis satisfacere possunt. Ait enim lib. 5. de Trinit. cap. 14. ideo Spiritum sanctum nō esse Filium, quia non procedit quomodo natus, sed quomodo datus. Addit verò lib. 15. cap. 26. propterea quoque non posse vocari Filium, quia procedit ex duobus, qui nec duo Patres dici possunt, nec alter pater, alter mater.

Clarius S. THOMAS 1. part. quæst. 27. art. 4. & in quæstionibus de potentia quæst. 10. artic. 2. ad argumentum 22. rem istam explicuisse videtur. Ait enim, Verbum Dei Filium esse Dei, quia cùm procedat per actum intellectus, procedit vt similitudo quædam & imago producentis, idq; ex vi ipsius productionis. Nec enim res verè intelligitur, nisi producatur notitia, seu Verbum, quod sit ipsius rei, quæ intelligitur, similitudo. AT Spiritum sanctum idem B. Thomas docet, non esse Filium Dei, quia licet similis sit Patri, & Filio, non procedit similis ex vi productionis, cùm per actum amoris procedat; amor autem non fit ex natura similitudo rei amatæ, sed impulsus quidam in rem amatam.

CAPVT XV.

" NONVM argumentum. Vel subsistentia est de intrinseca ratione essentiæ, vel non est. Si est, ergo essentia est incommunicabilis, vel si communi-

» municatur, communicabitur etiã subsistentia,
» & tunc vel habent personæ præter istam subsi-
» stentiam, quam accipiunt cum essentia, aliam
» propriam, vel nõ. si habent, ergo quatuor erunt
» subsistentiæ, & proinde quatuor personæ. si non
» habent, ergo vna tantùm erit subsistentia, ac
» proinde vna tantùm persona. si verò subsistētia
» non est de ratione essentiæ; ergo essentia non est
» infinita simpliciter, cùm non contineat omnem
» perfectionem, & præterea erunt diuinæ perso-
» næ compositæ ex essentia, & subsistentia, quod
» est absurdissimum.

RESPONDEO, hîc tangi quęstionem difficillimam, & in qua Patres discordes videntur. Nam B. AVGVSTINVS lib. 7. Trin. cap. 4. dicit, aliud esse in Deo esse Patrem, aliud esse Deum. sed ibidem docet, subsistere, dici ad se, non ad aliud, proinde esse absolutum, & commune tribus. Denique addit, sic esse in Deo vnum subsistere, quomodo est vnum sapere; & sicut non sunt in Deo tres sapientiæ, ita nec tres esse subsistentias. Et cap. 6. dicit personam esse quid absolutum, & non esse aliud personam esse, aliud verò Deum esse: quamuis sit aliud, Deum esse, & Patrem esse. Vbi videtur S. Augustinus distinguere subsistentiam à relatione, & subsistentiam vnam asserere, relationes autem multas.

Item ANSELMVS in Monologio, cap. 43. dicit personas diuinas per suam sapientiam, essentiam, & vitam subsistere, sapere & viuere: & BOETIVS lib. de duabus naturis: *Subsistit*, inquit, *quod alio non indiget vt sit. quare quod Græci dicunt* οὐσίαν, *nos subsistentiam vocamus.* Similia habet Richardus lib. 4. Trinit. cap. 8. 19. Et ipse etiam B. Thomas q. 9. de potentia art. 5. ad 13. vbi dicit relationes habere ab essentia quod subsistant, non è contrario essentiam à relationibus. quod alibi etiam sæpe repetit. & in 1. sententiarum d. 26. q. 1. art. 1. ad 4. clarè dicit, subsistentiam esse vnam, sicut essentiam.

Idem quoq; ratione demonstrari potest. subsistere enim est proprium substantiæ, non relationis, ergo non habet hoc essentia à relatione, sed à se. Et præterea si haberet à relatione, non posset explicari, quomodo sit in Deo vera generatio. nam relatio sequitur generationẽ, cùm in ipsa fundetur: suppositum autem subsistens præcedit generationem, cùm nihil agere possit, nisi sit suppositum. quomodo ergo Pater gignere potuit, si non habuit esse subsistens, nisi per relationem, & eam non habuit, nisi post generationem?

At ex altera parte Ioannes Damascenus lib. 1. cap. 6. de fide Orthodoxa sic ad verbum ait, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τῷ μὲν ὑφεστάναι καθ' ἑαυτὸν, διῄρηται πρὸς ἐκεῖνον, παρ' οὗ ὑπόστασιν ἔχει, hoc est, *Verbum Dei hoc ipso, quod per se subsistit, distinguitur ab eo, à quo habet subsistentiam:* vbi satis apertè plures ponit subsistentias. Item VI. Synodus generalis act. 11. legi iussit epistolã Sophronij, & recepit ean-

A dem postea action. 13. in qua epistola bis repetitur Trinitatem esse numerabilem personalibus subsistentiis.

Præterea in Symbolo Athanasij, & apud omnes Gręcos, dicitur alia hypostasis Patris, alia Filij. at certè non possent dici plures hypostases, nisi essent plures subsistentiæ, sicut ideo non possumus dicere plures Deos, quia nõ sunt plures Deitates. non enim multiplicantur concreta substantiua, nisi multiplicentur formæ. ITEM, si non sunt tres subsistentiæ, quomodo distinguuntur realiter tres personæ? nec enim realis distinctio habere potest locum, vbi non sunt distinctæ existentiæ, aut subsistentiæ: certum autem est, diuinas personas non distingui existentiis. ITEM, si non sunt plures subsistentiæ, quo pacto constabit, incarnationem esse factam in hypostasi solius Filij? DENIQVE, si in Deo cum vna sola subsistentia sunt plures personæ, propter solam multiplicationem relationum oppositarum; cur etiam in Christo non sunt multę personæ propter multiplicationem naturarum oppositarum, id est, naturæ creantis & creatæ? ADDE, quòd B. Thomas 1. part. quæst. 40. art. 3. dicit relationes afferre secum hypostases, non præsupponere, & abstractis relationibus ab essentia non remanere hypostases.

VT IGITVR tanta hæc lis componatur, dicendum nobis esse videtur, subsistentiam diuinam partim esse vnam, partim multas; partim absolutam, partim relatiuam; partim communem tribus, partim propriam singulorum; deniq; partim de ratione essentiæ, partim non de ratione essentiæ. Quod vt facilius intelligatur, aliqua prænotanda erunt.

Ac PRIMVM quidem, ex S. Thoma quæst. 8. de potentia art. 3. ad 7. subsistentiam duo habere officia; Vnum, vt constituat suppositum, & faciat illud esse in se, id est, non pendere ab alio. Alterum, vt distinguat illud ab aliis suppositis. quæ duo officia valde inter se distinguuntur. Nam vnum potest esse ante aliud; vt patet in Adamo, qui quando erat solus, habebat esse in se; sed non distinguebatur ab aliis. Item aliquid distinguit quod non constituit, vt patet de spiratione actiua in Deo.

Nota SECVNDO, aliud esse loqui de subsistentia respectu essentiæ, aliud respectu personarum. nam si de essentia loquamur, illa non constituitur per relationem, nec accipit ab illa subsistentiam, sed habet in se intrinsecè subsistentiam. ita vt si mente separemus ab essentia relationes, illa erit in se existens, & distincta ab omnibus aliis essentiis, quamuis non habebit in se distinctas personas.

Nota TERTIO, certum esse, personas habere distinctionem à relatione, & proinde subsistentiam quoad secundum officium. personæ enim diuinę distingui debent minima distinctione, vt B. Cyrillus lib. 1. Trin. & B. Thomas par. 1. q. 40.

art.2. ad 3. docent: minima autem distinctio est per relationem, & hoc ipsum docent passim Patres & Concilia, quæ dicunt solam relationem distinctionem & numerum in Deo efficere.

At verò vnde habeant personæ diuinæ subsistentiam quoad primum officium, Patres non ita perspicuè expresserunt, tamen nos cum S. Thoma dicimus, totam subsistentiam habere personas à relatione, sed non eodem modo. nam relatio includit essentiam & superaddit respectum, cùm sit aliquid ad aliud; & quidem quatenus includit essentiam, constituit & dat personæ esse in se; quatenus dicit respectum, distinguit, & proinde ipsa relatio seu subsistentia partim est de ratione essentiæ, & sonat quid absolutum, partim non est. esse autem hanc sententiam S. Thomæ non negabit, qui eius opera diligenter euoluerit. siquidem ipse vbique docet, relationem constituere & distinguere personas: sed constituere vt identificatur cum essentia: distinguere autem, vt relatio est. Vide de potentia q. 8. art.3. ad 7. q.9. art.5. ad 13. & q.10. art.5. ad 12. contra gent. lib.1. cap.21. & 22. lib.4. cap.10.14. & 49. & part.1. q.3. art.3. & q.29. art.4. & q.40. art.2. & 4. & 1. d.26. q.1. art.1. ad 4.

Dices, si relatio non constituit hypostasim vt relatio est, sed vt essentia, ergo ipsa essentia constituit, non relatio. Respondeo, idem videri, essentiam constituere, & relationem, vt est essentia, constituere; tamen melius dici, relationem, vt est essentia, constituere, quàm essentiam simpliciter, quia idem debet esse principium constituens, & distinguens, quamuis non eadem ratione vtrumq; faciat. Constat autem distinctiuum principium esse relationem, relatio igitur etiam debet constituere. sed tamen hoc facit vt includit essentiam, siue, quod est idem, vt identificatur cum essentia; & per hæc cessant omnia argumenta pro vtraque parte.

Ad illud Primum, ergo essentia est incommunicabilis, Respondeo, negando consequentiam: nam essentia nō sic communicatur, vt quæ erat in se, incipiat esse in alio. semper enim illa est in se, & nunquam in alio, cùm sit simplicissima, & de eius ratione sit subsistere; sed vt quæ est in se vno modo, sit in se etiam alio modo. Itaque essentia Patris est in seipsa, sed cum relatione producētis, & essentia Filij est in seipsa, sed cum relatione producti, &c.

Ad illud, *vel habent personæ propriam subsistentiam, præter istam essentiæ, vel non.* Respondeo, personas singulas non habere nisi subsistentias singulas, sed eas partim esse de ratione essentiæ, partim non esse, vt dictum est.

Ad illud pro altera parte, *ergo essentia non erit infinita simpliciter.* Respondeo negando consequentiam. essentia enim continet intrinsecè quidquid perfectionis habet subsistentia. nam vt suprà diximus, relationes non dicunt aliam perfectionem, quàm eam quæ est ipsa essentia.

A Ad illud, *ergo persona erit composita.* Respondeo negando consequentiam. nam subsistentia Patris, quatenus distinguitur ab essentia, est purus respectus ad aliud, & proinde non habet ordinem ad ipsam essentiam, sed solùm ad terminum.

Ad illud argumentum, quod solet videri insolubile: Suppositi constitutio præcedit generationem, generatio relationem, ergo suppositum non constituitur per relationem. Respondeo, suppositi constitutionem præcedere generationem, sed suppositi distinctionem sequi post generationem, & propterea dicimus relationem vt sic, quæ sequitur generationem, distinguere suppositum, non constituere: at relationem vt identificatur cum essentia, & præcedit generationem, secundum modum nostrum intelligendi, constituere suppositum.

B Dices, relatio etiam vt identificatur cum essentia, si relatio est, fundamentum aliquod requirit; alioqui nulla erit ratio, cur sit potius paternitas, quàm alia species relationis: fundamentum autem paternitatis nullum potest fingi, præter generationem, igitur nullo modo paternitas præcedere potest generationem, & suppositum constituere. Respondeo, relationes, quæ accidentia sunt, semper requirere fundamentum, nimirum vt habeatur ratio, cur talis relatio in tali subiecto inhæreat: at relationes,

C quæ sunt ipsa essentia subiecti, nullum fundamentū requirere. vt enim nemo quærit, cur homo sit animal rationale, quia illa est eius essentia: ita non debet quæri cur prima persona diuina sit paternitas subsistens, quia hæc est eius essentia: & tamen fundamentum assignamus, videlicet generationem, cur hæc prima persona sit formaliter Pater, & distinguatur à Filio.

At, inquies, S. Thomas 1. part. quæst. 40. art. 3. dicit abstractis relationibus, non remanere in Deo hypostases, ergo subsistentia nullo modo est de ratione essentiæ. Respondeo, B. Thomam velle dicere nō remanere hypostases distinctas, nam subdit statim, hypostasis enim significat aliquid distinctum.

D

CAPVT XVI.

Decimvm argumentum. Relatio, vt distinguitur ab essentia, distinguit personas, sed relatio, vt distinguitur ab essentia, non est in re, sed solùm in mente; relatio enim supra essentiam non addit rem, sed rationem tantùm, aliâs esset in Deo aliquid ab essentia realiter distinctum; ergo personæ non distinguuntur re, sed ratione tantùm.

Præterea vel tota realitas, quæ est in Patre, est etiam in Filio, vel non est; si est, ergo non distinguuntur re Pater, & Filius; si non est, ergo aliqua res est in Patre, quæ non est in Filio; & cùm res, vnum, verum, & bonum conuertantur, aliqua

vnitas, veritas, & bonitas erit in Patre, & non in Filio.

Respondeo, respectum, quem superaddit ad essentiam relatio, distinguere personas, sed eum respectum non esse solùm in mente, sed etiam in re, & vt est in re, distinguere, nam personæ distinguuntur realiter, etiam si cesset omnis operatio intellectus. Qvare ad propositionem respondeo, non distingui personas relationibus, quatenus distinguuntur ipsæ relationes ab essentia quomodocunque, sed quatenus sunt relationes reales, siue vt sunt idem re cum essentia, & ab ea ratione distinguuntur.

Ad confirmationem dico, totam realitatem absolutam, quæ est in Patre, esse etiam in Filio, & in Spiritu sancto, sed non totam realitatem relatiuam; verè enim sunt tria entia realia, sed relatiua, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.

Ad probationem cùm dicitur, ens, verum, & bonum conuertuntur, &c. Respondeo ista tria entia, esse etiam tria vera, & tria bona, si accipiantur hæc nomina adiectiuè, hoc est, sunt tria habentia veritatem, & bonitatem. non tamen sunt in illis tres veritates, aut bonitates, sed vna. Et ratio est, quia relatio non dicit perfectionem quatenus est ad aliud, sed quatenus est aliquid ad aliud. In Deo autem illud aliquid relationis, identificatur cum essentia, & proinde relatio in Deo non dicit aliam perfectionem, quàm ipsam essentiam, quæ est vna.

Et hinc est, quòd cùm dicimus in Deo esse tria entia, aut tres res, aut tres subsistentias, aut tres personas, semper addimus, vel subintelligimus relatiuas, & nunquam multiplicamus, aut numeramus absoluta, quia sola relatio est eius naturę, vt veram afferat distinctionem sine multiplicatione perfectionum, quia ratione sui, ad, habet oppositionem, & proinde distinctionem; & tamen ratione ipsius, ad, non dicit perfectionem: quatenus verò perfectionem dicit, cum essentia identificatur. Vide Anselmum libro de incarnat. cap. 3. vbi dicit Patrem & Filium posse dici duas res, modò per res, relationes, non substantiæ intelligantur, & Concilium Toletanvm XI. can. 1. vbi legimus in relationibus numerum cerni, in diuinitatis verò substantia, quid enumeratum sit, non inueniri. Vbi enim verus numerus admittitur, ibi necessariò plura entia admittuntur.

CAPVT XVII.

" Vndecimvm argumentum. Intelligentiæ, & voluntatis actiones, immanentes sunt, ac proinde steriles, vt Philosophus docet lib. 9. Metaphysic. textu 16. non igitur aliquid producunt. At si Filius, & Spiritus sanctus non producuntur per intellectum, & voluntatem, nullo modo producuntur. non enim facilè explicari potest, quo alio modo producantur; & cur duæ tantùm personæ producantur, & cur vna Verbum, altera Amor dici soleat. "

A

Respondeo, actiones immanentes, ac proinde intelligentiæ, & voluntatis actus, quos intellectionem & dilectionem appellare possumus, nihil producere, quod maneat post actionem; aliquid tamen producere intimum ipsi actioni, & quod nomine ipso actionis appellari potest. Siquidem duobus modis actionis vocabulum accipitur: vno modo pro nuda, & sola actione, quæ pertinet propriè ad prædicamentum actionis: altero modo pro actione coniuncta cum aliqua qualitate, quæ fit quasi terminus eius. Quomodo calefactionem actionem vocamus, cùm ea tamen non sit simplex actio de prędicamento actionis, sed includat calorem aliquem acquisitum.

B

Ita igitur intellectio, & dilectio non nudæ sunt actiones, sed includunt etiam aliquid per modū qualitatis, quod est quasi terminus actionis. alioqui si intellectio nuda esset actio, quomodo intelligens per intellectionem fieret similis rei intellectę? Nónne similitudo in forma, seu qualitate fundatur? Quare Philosophus non ait, per actiones immanētes nihil omnino produci, sed nihil produci, quod maneat post actionem; quemadmodum per actiones transeuntes producitur opus aliquod re distinctū ab actione, & quod perseuerat post actionem.

C

Producitur igitur per intellectionem Verbum, per dilectionem Amor, quę quidem in nobis accidentia sunt, in Deo substantia, quoniam in Deo intelligere est ipsum esse, non autem in nobis. Quare S. Patres passim affirmant, Deum Patrem ab æterno genuisse Verbum suum, quoniam ab ęterno sapiens fuit. quod non dicerent, nisi crederent, per actum intellectus Verbum Dei produci. Vide Athanasium sermon. 1. 2. & 3. contra Arianos. Basilium lib. 4. in Eunomium. Nazianzenum lib. 3. de Theolog. Cyrillum lib. 1. thesau. cap. 5. & li. 12. c. 7. Ambrosium li. 4. de fide cap. 4. & Augustinum li. 6. Trin. c. 1. & li. 7. cap. 1.

D

Nec rarò etiam Patres disertè docent, Deum Verbum per intellectionem produci, vt Basilius hom. in initium Ioannis. Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 5. Theodoretus lib. 2. ad Græcos, & Damascenus li. 1. cap. 6. Deniq; Augustinus toto lib. 9. de Trinit. Filium sapientiam, Spiritum sanctum amorem appellat, & Concilium Toletanum XI. cap. 1. Spiritum sanctum caritatem vocat.

CAPVT XVIII.

" Dvodecimvm argumentum. Hoc mysterium destruit tria principia naturaliter nota. Primo illud principium; Omne est, vel non est: nam paternitas est idem re cū essentia, essentia idem re cum filiatione, ergo paternitas est idem re cum filiatione, & tamen non est idem re cum filiatione si ab illa distinguitur realiter. ergo &c. "

SECVNDO illud principium, quæ sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se: nam paternitas & filiatio sunt eadem res cum essentia, & tamen non sunt eadem res inter se. TERTIO syllogismum expositorium: nam cùm dicitur, hæc essentia est Pater, hæc essentia est Filius, ergo Filius est Pater, bene videtur concludi, & tamen falsum concluditur, si fides est vera.

Respondeo ad PRIMVM, negando primam consequentiam, quia essentia habet se per modum termini communis. quia licet singularis sit, tamen verè est in pluribus suppositis. Quare in prædicationibus fungitur munere vocis vniuersalis, vt S. Thomas annotauit in 1. part. quæst. 39. art. 4. ad 1. Quemadmodum igitur hic syllogismus non valet; Homo est idem re cum animali, animal est idem re cum equo, ergo homo est idem re cum equo: ita nec iste valet, paternitas est idem re cum essentia, & essentia idem re cum filiatione, ergo paternitas est idem re cum filiatione.

Ad SECVNDVM dico, eam maximam non esse veram vniuersaliter, nisi quando aliqua sunt eadem vni tertio adæquatè, sicut in Mathematicis, vbi si duæ lineæ sint æquales vni tertię, vniuersaliter erũt æquales inter se, quia ibi est summa adæquatio.

At verò si dicas, homo & equus sunt idem re cum animali, ergo & inter se; non valet, quia homo & animal non sunt idem re adæquatè; ita etiam essentia & paternitas non sunt idem adæquatè, quia essentia ad plura se extendit. Nec est verum, istam maximam esse fundamentum totius discursus humani, si nullæ addantur limitationes. alioqui frustrà essent tot figuræ, & modi syllogismorum, quibus explicatur quomodo coniungi debeant duo extrema cum medio, vt possit concludi esse etiam inter se coniuncta. Adde, quod etiamsi illa maxima esset vniuersaliter vera in rebus finitis, non propterea deberet esse vera in Deo infinito: nam si anima rationalis, quia spiritualis, naturaliter est in pluribus partibus corporis realiter distinctis, nec valet iste syllogismus, manus & pedes sunt idem loco cum anima; sunt ergo idem loco inter se: quantò magis Deus, qui est infinitus Spiritus, poterit esse simul in pluribus suppositis.

Ad TERTIVM nego esse syllogismum expositorium: nam (*hæc essentia*) habet se per modum termini communis, vt dictum est. Quare sicut non valet, aliquis homo est Petrus, aliquis homo est Paulus, ergo Paulus est Petrus; ita non valet, hæc essentia est Pater, hæc essentia est Filius, ergo Filius est Pater. Atque hactenus quidem de distinctione Trinitatis generatim disseruimus. Nunc speciatim de distinctione Patris à Filio disseremus, quæ erat pars quarta propositæ disputationis.

CAPVT XIX.

An Filius Dei sit autotheos.

EST NOVA quędam hæresis, quæ nescio an sit in re an solum in verbis. Genebrardus enim lib. 1. de Trinit. refellit ex professo hæresim quam vocant autotheanorum, id est, eorum, qui dicunt Christum esse Deum à seipso, non à Patre, & hanc hæresim tribuit Caluino, & Bezæ, & in præfatione eorum librorum suspicatur Franciscum STANCARVM auctorem primum huius hæresis fuisse. Gulielmus etiam LINDANVS in 2. Dialogo, quem inscribit, Dubitantius, & Petrus CANISIVS præfatione libri de S. Ioanne Baptista eundem errorem Caluino attribuunt. Ex quo errore apertè sequitur aut Filium non distingui personaliter à Patre, qui est error Sabellij; aut certè distingui etiam natura, & non esse Filium Dei, sed aliud quoddam principium; qui error accedit proximè ad Manicheismum; Dicam igitur quid de tota hac re sentiam.

PRIMVM in Stancaro nihil tale inuenire potui, fateor tamen, me non legisse omnia ipsius opera, sed ea solum, quæ de Trinitate, & mediatore scripsit. CALVINVM existimo, quoad modum loquendi, sine dubio errasse, & dedisse occasionem, vt de illo scriberentur, quæ scripta sunt à nostris. Nam lib. 1. Institut. cap. 13. §. 19. ita ait: *Nunc scriptores Ecclesiastici Patrem Filij principium esse tradunt, nunc Filium à seipso & diuinitatem & essentiam habere asseuerant.* Et infrà: *Ergo cum de Filio sine Patris respectu simpliciter loquimur, benè, & propriè Filium à se esse asserimus.* Et §. 23. de Filio loquens: *Quomodo,* inquit, *creator, qui omnibus esse dat, non erit à seipso, sed aliunde essentiam mutuabitur?* Et idem Caluinus in epistolis ad Polonos, & in libro contra Gentilem, passim asserit Filium esse αὐτόθεον, hoc est, à seipso Deum, & impropriè, & durè etiam dictum esse in symbolo, Deum de Deo, lumen de lumine.

Sed quanquam hæc ita se habeant, tamen, dum rem ipsam excutio, & Caluini sententias diligenter considero, non facilè audeo pronunciare, illum in hoc errore fuisse. siquidem docet Filium esse à se respectu essentiæ, non respectu personæ, & videtur dicere velle, personam esse genitam à Patre, essentiam non esse genitam, nec productam, sed esse à seipsa, ita vt si à persona Filij remoueas relationem ad Patrem, sola restet essentia, quæ est à seipsa.

Cur autem Caluinum ita sensisse credam, exponam breuiter, non tam vt illum defendam, aut excusem, qui se tot suis hæresibus indignum reddidit non modò defensione, sed etiam communione Catholicorum, quàm vt ostẽdam non esse opus immorari in ista quæstione, cùm in re non sit quæstio.

PRIMO Caluinus fatetur lib. 1. Institut. cap. 13. §. 13. vnam numero naturam esse in tribus

distinctis personis, & ibi dicit Filium à Patre genitum. At certè non est intelligibile, quomodo Filius sit à Patre, & habeat eandem naturam cum Patre, & non habeat illam à Patre. nec enim Filius dici potest sola relatio, sed aliquid subsistens in natura diuina.

Præterea ibidem §.23. apertè dicit, essentiam à Patre Filio esse communicatam: *Si in essentia*, inquit, *est discretio, respondeant, an non cum Filio eam communicauerit? hoc verò non potuit esse ex parte, quia dimidium fabricare Deum nefas esset. Adde, quòd hoc modo fœdè lacerarent Dei essentiam: restat vt tota, & in solidum Patris & Filij sit communis.* Hæc ille, qui rursum §. 25. dicit Filium esse sapientiam genitam, & Patrem esse fontem Deitatis.

DENIQVE qui asserunt Filium à seipso habere essentiam, ideo errant, quia coguntur vel facere Filium ingenitum, & eandem personam cum Patre, vel multiplicare essentias, vel certè distinguere essentiam à persona realiter, & sic introducere quaternitatem. At Caluinus lib. 1. Institut. cap. 13. §. 19. Filium asserit genitum à Patre, & vnam numero ponit essentiam in tribus personis. item §. 23. docet essentiam Patris Filio communicatam esse. Denique §. 25. non distinguit essentiam à personis realiter, sed solùm ratione.

SECVNDO probo ex caussa, quæ impulit Caluinum ad hanc sententiam. Caussa enim fuit, quia Valentinus Gentilis perpetuò iactabat solum Patrem esse αὐτόθεον, & per hoc nomen intelligebat solum Patrem habere essentiam verè diuinam, & increatam: Filium autem, & Spiritum sanctum habere aliam essentiam productam à Patre, & ideo quoad essentiam eos non esse autotheos. Caluinus igitur occurrere volens Valentino contrarium asseruit, nempe Filium esse autotheon quoad essentiam, id est, in eo sensu, quo id à Valentino negabatur.

TERTIO probo ex discipulorum eius doctrina. Nam BEZA in axiomatibus de Trinitate, axiomate 14. dicit Filium esse à Patre per ineffabilem totius essentię communicationem ab æterno: & tamen ipse etiam cum suo magistro facit Christum autotheon. Item Iosias SIMLERVS Caluini sectator in epistola ad Polonos defendit autusian Filij, & sic explicat suam & Caluini sententiam: *Non negamus*, inquit, *Filium habere essentiam à Deo Patre, sed essentiam genitam negamus*; quæ Iosiæ sententia, non video, cur Catholica dicenda non sit.

RESTAT, vt modum loquendi Caluini, qui dicit Filium habere à se essentiam, simpliciter esse repudiandum, & contrario modo loquendum esse demonstremus. PRIMVM igitur is loquendi modus pugnat cum verbo Dei. legimus enim Ioan. 5. *Pater dedit Filio vitam habere in semetipso.* Et Ioan. 6. *Ego viuo propter Patrem.* At si vitam dedit Pater Filio, certè & essentiam. idem enim Deo est esse & viuere. Item Matth. 11. *Omnia mihi*

A *tradita sunt à Patre meo.* Cur non & essentia? Ioan. 7. *Ego scio eum, quia ab ipso sum.* Et cap. 8. *Sicut docuit me Pater loquor in mundo, & quæ audiui à Patre meo, etc.* At non potest intelligi quomodo Pater tradiderit Filio scientiam, nisi tradendo essentiam, vt suprà ex Augustino docuimus.

Pugnat SECVNDO cum Conciliis. Nam omnia ferè Concilia post Nicænum receperunt Symbolum Nicænum cum illis verbis: *Deum de Deo, lumen de lumine*, vt Sardicense, Constantinopolitanum I. Ephesinum I. & omnia alia. At profectò est intolerabilis Caluini superbia, qui eam formam loquendi reprehendit, quam omnia Concilia primaria approbarunt. Nec dissimilis

B est in hac parte Caluinus Arianis. Nam in Concilio AQVILIENSI S. Ambrosius nunquam potuit extorquere à duobus hæreticis Arianis, vt dicerent Filium esse Deum verum de Deo vero. semper enim illi respondebant, Filium esse verum vnigenitum, veri Dei Filium, & similia. nunquam autem verum Deum de Deo vero, etiamsi fortè centies interrogati sint. & à Caluino, in Concilio Lausanensi nunquam potuisse extorqueri, vt fateretur Filium esse Deum de Deo, refert Petrus Carolus, qui interfuit, in epistola ad Cardinalem Lotharingiæ.

Pugnat TERTIO cum doctrina Patrum. Nam Gregorius Thaumaturgus in suo symbolo dicit Filium esse Deum ex Deo. Et ante eum Iusti-

C nus initio libri de recta fidei confessione: *Pater*, inquit, *innascibiliter habet essentiam, Filius nascibiliter.* Epiphanius hæresi 69. vocat Filium Deum de Deo. Hilarius initio lib. 4. de Trinitate: *Nihil*, inquit, *nisi natum habet Filius, id est, omnia habet propter natiuitatem.* Augustinus tractat. 31. in Ioan. *Quidquid*, inquit, *est Filius, de illo est, cuius est Filius, ideo Dominum IESVM dicimus Deum de Deo, lumen de lumine.*

Pugnat QVARTO cum ratione, & cum ipsa Caluini sententia. Nam si ipse asserit Patrem communicasse Filio essentiam, quomodo potest verè dicere Filium habere à se essentiam? Item, si dicit, Filium esse productum à Patre, quomodo potest negare essentiam, & vitam in

D Filio esse à Patre? nec enim Filius dicitur sola proprietas, sed integra hypostasis.

Adde, quòd rationes eius nihil valent. Nam PRIMO Caluinus dicit se moueri Patrum auctoritate, qui interdum dicunt Filium à seipso esse. Citat autem Augustinum in Psalm. 109. & Cyrillum lib. 7. Trinitat. qui dicunt Patrem, & Filium esse vnum principium. Ex quo videtur sequi tam Patrem, quàm Filium carere principio, & proinde esse à se. Item citat Augustinum qui in Psal. 68. initio, & tract. 39. in Ioan. ait, Filium ad Patrem dici, Deum autem ad seipsum, sicut Pater ad Filium dicitur Pater, ad se dicitur Deus.

Sed ista argumenta nihil concludunt. Nam Patrem, & Filium esse dicimus vnũ principium

respectu creaturarum; cum quo tamen cohæret, vt Pater sit principiũ sine principio, Filius principium de principio, vt idem AVGVSTINVS explicat tractat. 39. in Ioan. vbi exponens illud: *Tu quis es? principium qui & loquor vobis,* dicit Filium esse principium, sed de principio, sicut est Deus de Deo, lumen de lumine. Nec est idem, Filium esse Deum ad se, & Deum à se. Nam illud primum significat nomen Dei non esse relatiuum, & tamen conuenire Filio, & hoc Augustinus dicit, & verum dicit, quia etiamsi Filius sit relatiuum, tamen est relatiuum subsistens, & diuinum, & proinde essentiam includens, quæ absoluta est. At verò filium esse Deum à se, significat Filium Dei non esse Filium Dei, sed ingenitum, quod Augustinus nunquam dixit, sed Caluinus falsò illi attribuit.

SECVNDA ratio Caluini est, quia si Filius non haberet à se essentiam, esset precario Deus, immò Deus titularis, & re ipsa similis creaturis, quę aliunde suum esse accipiunt. RESPONDEO, hoc argumẽtum bene concludere contra Gentilem, qui ideo dicebat Filium non habere à seipso essentiam, quia putabat ipsum habere essentiam quandam creatam à Patre. At contra nos nihil valent illæ consequentię; nam etsi dicamus Filium à Patre habere essentiam, tamen dicimus eam habere per necessariam, & naturalem communicationem, & ideo non esse precario, sed naturaliter Deum. Item dicimus, eum à Patre accipere eandem essentiam, quam habet Pater, & ideo non esse titularem, sed verum, & realem Deum.

TERTIA ratio est, quia Filius dicitur Iehoua sicut Pater, & hoc nomen significat ipsum esse ceu fontem essendi, & proinde à seipso est quoad essentiam. RESPONDEO, hoc etiam argumentum contra Gentilem benè concludere, quia si Filius est fons essendi, non ergo habet essentiam deriuatam ab alia essentia, sed habet illam vnam essentiam, à qua pendent omnes essentię; tamen sicut dicitur Deus de Deo, & principium de principio, sic potest dici fons essendi de fonte essendi, vt B. AVGVSTINVS dicit in lib. 7. de Trinit. cap. 2. & lib. 15. cap. 14. vbi ait: *Filium esse Deum de Deo, lumen de lumine, sapientiam de sapientia, essentiam de essentia; & tamẽ Patrem & Filium vnum esse Deum, vnum lumen, vnam sapientiam, vnam essentiam.* Vbi tamen obseruandum est eum accepisse nomina abstracta pro cõcretis, cùm dixit essentiam de essentia, sapientiam de sapientia.

ADDENDVM est hoc loco tam Patrem, quàm Filium posse dici αὐτόθεον, sed alio sensu quàm acceperint Valentinus, & Caluinus hoc vocabulum. Nam si αὐτόθεος significaret eum, qui est Deus à seipso, vt illi existimant, certè nec Pater, nec Filius posset dici αὐτόθεος, nam Filius non est Deus à se, sed à Patre, Pater etiã non est Deus à se, sed à nullo. esse enim à se est productum esse à se, Pater autem est simpliciter ingenitus, &

A improductus. Nec probanda est forma loquendi LACTANTII, qui lib. 1. cap. 7. dicit, Deum à seipso esse procreatum. at potest αὐτόθεος significare eum, qui est ipse Deus, id est, verissimè Deus, quomodo dicimus, hæc est ipsa veritas, & Græci dicunt αὐτοαλήθεια. itẽ αὐτάδελφος proprius, seu germanus frater, αὐτεξούσιος proprij iuris. & in hac significatione Epiphanius hæres. 69. vocat Filium Dei αὐτοτέλειον, & αὐτόθεον, id est, verè perfectum, & verè Deum.

CAPVT XX.

De processione Spiritus sancti à Filio.

B RESTAT pars postrema disputationis de distinctione personarum, in qua explicanda est distinctio, & processio Spiritus sancti à Filio, quæ controuersia necessariò tractanda est tum propter Armenos, Græcos, Ruthenos, Moscos, & alios qui adhuc in errore perseuerãt, tum etiam propter nouos Arianos. Nam Valentinus GENTILIS prothesi 36. & 37. solum Patrem vult esse essentiatorem Filij & Spiritus sancti.

Et quoniam Græci non solùm non credunt Spiritum sanctum à Filio procedere, sed etiam conqueruntur Latinos ad symbolum addidisse particulam *(Filioq;)* sine consensu ipsorum: Tria tractanda erunt. PRIMO, de origine huius hæresis, & schismatis, & de tempore illius additio-
C nis factæ. SECVNDO, an Spiritus sanctus à Filio procedat. TERTIO, an potuerint & debuerint Latini addere ad symbolum illam particulam.

Vide de tota re Magistrum cum Doctoribus li. 1. d. 11. Anselmum in lib. de processione Spiritus sancti. B. Thomam in opusculo de erroribus Græcorum. & de potentia q. 10. art. 4. & 5. Richardum Armachanum lib. 6. qq. Armenicarum. Gennadium Scholarium in opusculo pro Latinis cap. 1. & Hugonem Etherianum de processione Spiritus sancti. denique Bessarionem in oratione dogmatica, & Concilium Florentinum.

CAPVT XXI.

De origine huius hæresis.

D PRIMVS auctor huius hæresis videtur fuisse THEODORETVS (qui tamen postea in Concilio Chalcedonensi opera S. Leonis Papæ Ecclesiæ reconciliatus est, & in suam sedem, ex qua pulsus fuerat, restitutus) cum aliis qui Nestorio fauebant circa annum Domini CCCC. XXX. Nam quod in Prolegomenis V. Synodi quidam Iustinianus Episcopus Siciliæ in epistola ad Petrum asserit, Macedonium docuisse, Spiritum sanctum à solo Patre spirari, non est vllo modo probabile. Nam Macedonius de Spiritu sancto cum Arianis sentiebat, teste Augustino, de hæres. cap. 52. Ariani autem Spiritum sanctum Filij

creaturam

creaturam dicebant, vt S.Basilius testatur lib.2. in Eunomium, vbi dicit, Arianos ex eò probare solitos, Filium esse Patre minorem, quod Pater creauerit Deum quendam paruum, hoc est, Filium: Filius autem non potuerit creare Deum, nec magnum, nec paruum, sed Spiritum sanctum produxerit, qui nullo modo est Deus.

Adde, quòd Concilium secundum congregatum est contra Macedonium, & tamen in symbolo posuit ex Patre procedentem. sed fortasse incorrectum textum habemus illius epistolæ, & pro, spirat Macedonius à solo Patre Spiritum sanctum, legendum est, separat. Separabat enim spiritum Macedonius à solo Patre, quia solius Filij volebat illum esse facturam.

Exstant igitur refutationes anathematismorum S.Cyrilli per Theodoretum editæ, tam in tomis Conciliorum, quàm in operibus S.Cyrilli, in quibus refutationibus cap.9. disertè Theodoretus dicit Spiritum sanctum nec esse à Filio, nec per Filium, sed à solo Patre. Exstat etiam in tomis Conciliorum & in operibus S.Cyrilli, & in Concilio Ephesino nuper edito, tomo 2. cap.37. Symbolum Nestorianum, in quo etiam habetur, Spiritum sanctum non habere per Filium suam subsistentiam, sed à solo Patre esse.

Quia tamen hoc obiter Nestoriani dixerant, & alia erat caussa quæ tunc seriò agebatur, non videtur iste error altius radices tunc egisse. nulli enim inueniuntur, qui de hac re tractent vsque ad annum Domini DCC.LXVII. Hoc autem anno, scribit Ado Viennensis in Chronico, celebratum fuisse magnum Concilium Gentiliaci, & disputatum coram Pipino Rege Caroli Magni patre inter Romanos & Græcos de Trinitate, & imaginibus: cuius disputationis & Concilij meminerunt etiam Rhegino, Sigebertus, & Abbas Vrspergensis in Chronico. Nec videtur vlla potuisse tractari alia quæstio inter Græcos, & Latinos de Trinitate, quam de processione Spiritus sancti. non enim alia controuersia est, nec fuit inter Græcos, & Latinos de Trinitate.

Post annos deinde circiter centum tempore Nicolai I. qui sedit anno DCCC.LX. Græci apertius cum Latinis de hac re contendere cœperunt. Nam eo tempore Theophylactus floruit, qui in cap.3. Ioan. scribens, nominatim arguit Latinos, quod credant Spiritum sanctum ex Filio procedere. Et Ioannes Diaconus, qui eodem tempore vixit, lib.4. vitę S.Gregorij cap. 75. dicit Græcos vertisse in Græcam linguam Dialogos S.Gregorij, & abrasisse illam particulam, *Filioq; procedit.*

Ceterùm post alios CC. annos, id est, anno M.LIV. tempore Leonis IX. perfectum schisma cœpit, adeo vt antea solum semina iacta videantur. Hoc enim anno, imperante Constantino X. qui dicebatur Monomochus, Patriarcha Constantinopolitanus, Michaël nomine, cupiens vniuersalis Patriarcha reipsa fieri, cuius

A dignitatis nomen iamdiu sibi vsurpauerant eius prædecessores, promulgare cœpit Romanum Pontificem, & omnes alios Latinos excommunicatos esse, quod contra decretum Concilij Ephesini ad Symbolum aliquid addidissent: Romano autem Episcopo deiecto de prima sede, ad se primatum Ecclesię iure pertinere, qui post Romanũ primus esset. Nec id solùm tunc Græci fecerunt, sed etiam omnes Ecclesias Latinorum, quæ in eorum ditione erant, claudi iusserunt. Imperator etiam præmium constituit iis, qui contra Latinos aliquid scriberent.

Hæc ita esse, cognosci potest ex epistolis Leonis IX. ad Imperatorem Constantinum, & Patriarcham Michaelem; item ex Anselmo, qui illo ipso seculo scripsit librum suum de proces-

B sione Spiritus sancti contra Græcos. Item ex Sigeberto in Chronico anni M.LIV. & ex S.Antonino in historia par.3.t.22.cap.13.§.11. Hæc de origine huius schismatis. Quando autem additum sit ad symbolum illud, Filioqve, non est planè certum. Antoninvs loco citato, §.10. dicit Nicolao I. obiectum fuisse à Græcis, quod addidisset ad symbolum. sed in historiis antiquis hoc non inuenitur. & præterea in Concilio Florentino sess.7. Andreas Episcopus Colossen. qui partes Latinorũ tuebatur, asseruit Græcos Nicolao id non obiecisse, cùm tamen quærerent omnes occasiones eum lædendi. Deniq;

C certum est, additionem hanc multò esse antiquiorem. Idem Andreas ibidem dicit, tempore VI. Synodi, id est, post annum Domini DC. hanc additionem factam esse à Romano Pontifice in Concilio ingenti Latinorum Patrum, propter dissensiones quasdam exortas in Gallia & in Hispania.

Et quamuis non possimus certò notare annum, aut pontificem certum, tamen videtur omnino hoc tempore id esse factũ. Nam in Concilio Toletano VIII. recitatur symbolum cum hac additione. Fuit autem celebratum hoc Concilium circa annum Domini DC.LIII. & ante hoc tempus non inuenitur Symbolum Constantinopolitanum cum tali additione: Nam in

D Concilio Toletano III. celebrato anno D. LXXXIX. legitur Symbolum sine vlla additione. Signũ etiam huius rei est illa quæstio, quam diximus tractatam inter Græcos & Latinos in Concilio Gentiliacensi. quia enim Ecclesia Latina iam cœperat vti Symbolo cum additione, Græci quæstionem mouerunt. signum etiam huius rei est, quòd in VII. Synodo generali act.7. idem Symbolum cum additione recitatur.

Quod autem quidam dicunt, additam hanc particulam fuisse in Concilio Romano à Damaso Papa, illo ipso tempore, quo celebratum est Concilium I. Constantinopolitanum, quæ duo Concilia vnum Concilium generale efficiunt: non video quemadmodum rectè defendi possit. Exstat quidem inter opera sancti Hieronymi

Symbolum quoddam sub nomine Damasi, in quo hæc particula habetur. Sed non quærimus, quis in suo Symbolo posuerit, Spiritum sanctũ ex Filio procedere, sed quis id addiderit Symbolo Constantinopolitano. non fuisse autem Damasum, his argumentis probamus. nam si ita esset, cur nulla huius rei mentio inueniretur, vel in 1. tomo Conciliorum, vel li. 9. cap. 16. hist. tripartitæ? Quomodo Theodoretus, vir planè doctissimus, & qui in historia sua inseruit epistolas Concilij Constantinopolitani ad Damasum, & Damasi ad Concilium, additionẽ istam ignorasset? Ignorasse enim eum eiusmodi additionem ex eo colligitur, quod tam audacter scripsit, Spiritum sanctum ex Filio non procedere.

Cur item Leo Papa III. Symbolum Constantinopolitanum (vt refert Petrus Lombardus lib. 1. sententiarum d. 11.) in argentea tabula sine illa additione scribi iussit? Ignorauit fortasse Leo acta prædecessoris? an voluit contrarium potius definire? Cur Concilium Toletanum III. sine illa additione Symbolum recitauit, si tanto antea in Symbolo locum suum illa additio obtinuerat? Cur deniq; Græci non ante annum DC. quæstionem mouerunt? & quo colore dicere ausi sunt Latinos peccasse contra canones Concilij II. illius particulę adiectione, si ea in Concilio II. addita fuerat? Maneat igitur quod suprà diximus, post annum Domini DC. additionem illam esse factam.

CAPVT XXII.

Ex Scripturis ostenditur, Spiritum à Filio procedere.

IAM igitur, quod Spiritus sanctus à Filio procedat, PRIMVM ex Scripturis demonstrandũ est. Ait Dominus Ioan. 16. *Omnia quæ habet Pater mea sunt.* Et Ioan. 17. *Omnia tua mea sunt.* Ex quibus verbis ita concludi potest argumentum; Quidquid Pater habet, habet etiam & Filius, excepta solùm relatione paternitatis, vt Augustinus exponit: sed Pater habet esse principium Spiritus sancti, ergo & Filius id ipsum habet; Vnde Augustinus lib. 5. Trinit. cap. 14. *Est Filius,* inquit, *hoc omnino, quod Pater, non tamen Pater, quia iste Filius, ille Pater.* Vbi Augustinus sequutus verba Domini docet Filium esse omnino idem cum Patre, excepta relatione paternitatis. Ex quo manifestè sequitur esse etiam Filium spiratorem Spiritus sancti. nam hoc non est esse Patrem, & tamen habet hoc Pater, vt sit spirator.

Deinde si Pater, & Filius non haberent omnia communia, excepta relatione opposita, distinguerétur plus quàm relatione, & proinde distinguerentur substantia; nam Pater, vt spirator, non est relatiuum ad Filium, ergo si vt spirator, distinguitur à Filio, distinguitur per spirationem, non vt relatio est, sed vt est forma quædam

A in Patre subsistens: proinde Pater, & Filius in substantia differunt, quæ est hæresis Ariana.

SECVNDO probatur ex illis verbis eiusdem capitis: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.* Quid, quæso, accipiet à Filio Spiritus nisi scientiam? nam paulò antè dixit, non à seipso loquetur, sed quæcunq; audiet loquetur. & de scientia exponunt Chrysostomus, Cyrillus, & Augustinus, necnon etiam Theophylactus, & Eutymius. Quomodo autem potest Spiritus accipere à Filio scientiam, nisi accipiendo ab illo essentiam? quidquid enim aliud dicatur, fiet Spiritus sanctus creatura.

Insinuant duas solutiones Theophylactus, &
B Eutymius: Primùm dicunt, Spiritum accipere de scientia Filij, quia nihil docet contrarium iis, quæ docuit Filius. Deinde addunt illud, *de meo,* significare de meo thesauro, qui est Pater; ac si Filius diceret, inde Spiritus accipiet, vnde ego accepi.

At certè PRIMA solutio non quadrat. nam nõ solùm Christus dicit, *accipiet de meo,* sed etiam dicit, *non loquetur à semetipso*; vbi apertè indicat scientiam Spiritus sancti non esse illi à seipso, sed à Patre & Filio. SECVNDA solutio etiam non quadrat. nam thesaurus scientiæ in Deo non est persona Patris præcisè, vt persona, sed essentia diuina, quæ est communis Patri, & Filio. nam & thesaurus, & scientia perfectionem absolutam
C significant, quę sine dubio ipsa essentia est. Quocirca B. Paulus de Filio dicit Coloss. 2. *In Christo IESV omnes thesauri sunt scientiæ, & sapientiæ Dei;* Spiritus ergo accipiens de hoc thesauro, accipit necessariò de re communi Patri, & Filio, & proinde non magis ab vno accipit, quàm ab alio. vnde Didymus lib. 2. & Cyrillus in hunc locum fatentur, hinc deduci Spiritum à Filio esse.

Sed petes, cur dixit, *de meo,* & non potius, meá essentiam, seu sapientiam accipiet? & cur ait in futuro, accipiet, & non potius in præterito, accepit? RESPONDEO, dixit, *de meo,* quia procedẽs de Filio Spiritus sanctus non totum id, quod est in Filio, accepit. non enim filiationem accepit, sed essentiam, ex qua & filiatione constituitur
D Filius secundum modum nostrum concipiendi. Et hoc indicauit ipse Dominus cùm ait: *Omnia quæ habet Pater mea sunt, ideo dixi, quia de meo accipiet,* id est, accipiet id quod est commune mihi, & Patri, non autem propria vtriusque. Cur autem dixerit in futuro, ratio est, quia acceptio illa æterna est, & continet in se virtute omnia tempora, & ad omnia tempora accommodari potest. vnde S. AVGVSTINVS exponens hunc locum sic ait: *Erit, fuit, est. Erit, quia nunquam deerit; fuit, quia nunquam defuit; est, quia semper est.* Itaque cùm omnia tempora in æternitate contineantur, & omnes propositiones de rebus æternis veræ sint, quocunque tempore exprimantur: Scriptura varia tempora exprimit, prout res de qua agitur postulat. hoc autem loco describitur

Spiritus sanctus tanquam legatus à Patre & Filio mittendus ad Apostolos: legati autem tunc solent instrui, quando mittũtur, ideo dicit quæcunque audiet, & de meo accipiet.

TERTIO probatur ex eodem textu, vbi legimus: *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos.* Et cap. 15. *Cùm venerit paracletus, quem ego mittam vobis à Patre.* Omnis missio aut est per imperium, quomodo mittuntur serui à dominis, aut per consilium, quomodo mitti dicuntur, qui instruuntur à sapientioribus, vt cum mittuntur ægroti à medico ad capiendam medicinam, aut per naturalem productionem, quomodo arbores mittere dicuntur radices, emittere flores, &c. Certum autem est Spiritum sanctum non posse mitti vt seruum, vel ignorantem à potentiore vel sapientiore; constat enim inter nos & Græcos, Spiritum sanctum esse Deum, ergo missio eius erit intelligenda secundum productionem. & hoc idem confirmatur ex AVGVSTINO lib. 4. Trinitatis, cap. 19. 20. & sequentibus, qui dicit Filium mitti, esse Filium nasci, Spiritum sanctum mitti, esse Spiritum sanctum procedere.

RESPONDENT Græci, missionem Spiritus sancti per Filium, vel à Filio non significare processionem, quoad internam subsistentiam, sed missionem externam ad creaturam per donorum largitionem; & quoniã etiam Filius donat hominibus gratiam, fidem, spem, caritatem, ideo dicitur dare, seu mittere Spiritum sanctum, quia nimirum dat dona quæ dicuntur Spiritus sancti.

At certè quando dicitur dari seu mitti Spiritus sanctus, non solùm dantur dona creata, sed cum donis illis datur etiam verè, & mittitur Spiritus sanctus: & contrarium asserere est manifestus error. Nam Rom. 5. dicitur: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Vbi vides apertè distingui Spiritum sanctum & dona eius, & vtrumque dari. Item 1. Corinth. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis in vobis.* Et infrà: *Portate Deum in corpore vestro.* At certè dona Spiritus sancti non sunt Deus, neque illis debetur templum. Et 1. Ioan. 4. *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.* Ergo non sola caritas in nobis manet, quæ non est Deus, sed manet verè ipse Deus. Denique quæ dicuntur Ioannis 16. *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos, & si abiero, mittam eum ad vos.* Et Ioannis 14. *Alium paracletum dabit vobis, &c.* non nisi absurdissimè exponentur de donis. Dona enim nec veniunt, nec mittuntur, nec possunt conferri cum Christo, vt vnus paracletus cum alio.

Accedat auctoritas Patrum, Ambrosij lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 4. & 5. Augustini libro 15. Trinitat. cap. 26. Chrysostomi in cap. 5. ad Romanos. Cyrilli in cap. 16. Ioannis. qui omnes ipsum Deum Spiritum sanctum à Filio mitti docent.

A Accedat postremò manifestissima ratio; nam si ideo diceretur mitti Spiritus à Filio, quia Filius est auctor donorum, posset etiam dici mitti Pater à Filio, immò & Pater & Filius à Spiritu sancto, quia quælibet persona est auctor omniũ donorum. ITEM si mitti Spiritum à Filio esset mitti dona eius, etiam cùm legimus Filium à Patre missum in mundum, possent, qui id non credunt, respondere, non esse missum verè Filium, sed aliquod donum creatum, & sic euacuaretur mysterium incarnationis.

Fortasse dicent, venire quidem ad nos ipsum Spiritum sanctum, sed dici mitti à Filio, quia ille fuit caussa suis meritis, vt ad nos veniret Spiritus sanctus. Sed hoc modo posset etiam dici,
B mitti Patrem à Filio. nam suis meritis fuit etiam caussa, vt ad nos Pater veniret, iuxta illud Ioan. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus.* Pari ratione si dicant à Filio mitti Spiritum sanctum, quia Filius consentit vt veniat. eodem modo dicam Patrem à Filio, & Spiritu sancto mitti.

Nec obstat quod Isai. 48. & 61. dicitur, Filius à Spiritu mitti, à quo tamen non procedit. Nam Filius mittitur à Spiritu, quatenus homo est, secundum quam formam verè Filius à Spiritu sancto est, vt à caussa actiua. id patet Lucæ 4. *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me, euangelizare pauperibus misit me.* Secundum eam formam igitur
C Spiritus misit Filium, secundum quam est super eum, & illum vnxit. Quæ cùm ita sint, aut oportet ex Euangelio delere illa verba Christi de Spiritu sancto, *ego mittam eum*, aut certè concedendum est, Spiritum sanctum à Filio procedere per internam atq; æternam hypostasis eius productionem.

Cur autem dicat Filius, *mittam*, in futuro, cùm tamen processio sit æterna, facilè potest explicari; nam missio duplicem relationem importat, vnam ad eum, qui mittit, alteram ad eum, ad quem mittit. Quantum ad primam relationem, missio est æterna, & de omni tempore verificari potest: at quantum ad secundam, est temporalis. Mittitur enim Spiritus sanctus ad homines,
D quando incipit in eis esse nouo modo, id est, per cognitionem & amorem, id est, quando incipit cognosci & amari per infusa ab ipso dona. Quoniam ergo ista missio quoad terminũ ad quem, futura erat, quoad terminum à quo semper fuit, est, & erit: ideo dictum est mittam; sic enim est vera propositio quoad totam rationem missionis.

QVARTO probatur ex illo Actor. 20. *Insufflauit & dixit, accipite Spiritum sanctum.* Hac enim ceremonia, vt exponunt Augustinus lib. 3. in Maxim. cap. 14. & Cyrillus lib. 12. in Ioan. cap. 56. significare voluit Christus, à se procedere Spiritum sanctum. THEOPHYLACTVS quidem scribens in cap. 3. Ioan. ridet hoc argumentum, sed quàm bene ipse viderit; nam nullam ipse eius ceremo-

niæ caussam reddere potest. Et prçterea ipso doctiores, sanctiores, & antiquiores sunt Cyrillus, & Augustinus, qui hoc argumento vtuntur. Nec dubito, quin ridendus sit ipse non modò à Latinis, si Augustinum ridere voluerit, sed etiam à Græcis, si Cyrillum.

QVINTO probatur ex illo Rom. 8. *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Et Gal. 4. *Quoniam estis Filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem Abba pater.* Cur enim dicitur Spiritus sanctus, spiritus Filij? certè non quia est seruus eius, vel quia est frater eius, sed quia spiratur ab eo, quomodo etiam dicitur spiritus Patris. Rom. 8. *Si spiritus eius qui suscitauit* IESVM, *&c.* Et Matth. 10. *Spiritus Patris vestri loquitur in vobis.*

Dicent fortasse, vocari Spiritum sanctum, spiritum Filij, quia simul cum illo à Patre procedit, vel quia est similis illi, aut alia de caussa, non autem quia spiratur à filio. At si ita est, cur non posset eadē ratione dici Christus filius, aut verbum Spiritus sancti? quod tamen nusquam legimus. Nec potest responderi, Filium habere relationem ad Patrem, & verbum ad dicentem; nam etiam Spiritus habet relationem ad spirantem. Sicut ergo Spiritus sanctus, licet à Filio non spiretur, potest dici spiritus Filij, quia est illi similis in essentia, & cum eo simul à Patre procedit: ita quoq; Filius, licet à Spiritu sancto non generetur, poterit dici filius Spiritus sancti, quia est illi similis in essentia, & cum eo simul à Patre ꝓcedit. Atque hoc argumentum tanti fecit S. Augustinus, vt tract. 99. in Ioan. hoc solo argumento contentus fuerit ad probandum Spiritum sanctum à Filio procedere.

CAPVT XXIII.

Idem probatur testimoniis Conciliorum.

NON possum equidem satis mirari, qua fronte Hieremias, qui se Patriarcham Oecumenicum appellat, nuper in censura sua ad confessionem Lutheranorum scribere ausus sit, à Nicæna Synodo & omnibus aliis consequentibus generalibus Conciliis definitum esse, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere. Sic enim ipse loquitur in ipso 1. cap. Censuræ. *Nicæna Synodus, & reliquæ cum ea consentientes, omnes decreuerunt; Spiritum sanctum ex ipso solo Patre procedere.* Hæc ille. Quod si mendacium non est, non video quid vnquam mendacium appellari poterit.

Ac ne fortè suspicemur, reconditum aliquem canonem esse, in quo eiusmodi decretum habeatur, subiungit idem Hieremias: *Quod quidem sacra illa & incorrupta fidei Christianæ confessio, sacrum, inquā, symbolum, hoc ita esse disertissimis verbis explicat; Spiritum scilicet sanctum ex solo Patre procedere. quam quidem sententiam à trecentis decem & octo plenis Deo Patribus, in Nicæna primùm Synodo; deinde in Constantinopolitana à CL. confirmatam: reliquæ item vniuersales quinq; Synodi,*

A *nihil addentes, nihil detrahentes, verum in idem planè vno Spiritu sancto conspirantes, obsignarunt.* Hæc ille.

Consulamus ergo Symbolum Nicænum, ac videamus an disertissimis verbis doceat Spiritum sanctum ex solo Patre procedere. Integrum Symbolum Nicænum recitant ex Grçcis Cyrillus lib. 1. de Trinit. & in lib. de explicatione symboli; ex Latinis Ruffinus lib. 10. hist. cap. 6. nihil autem aliud in eo symbolo legitur de Spiritu sancto quàm hæc sententia, καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα: *& in Spiritum sanctum.* Testatur autem NAZIANZENVS in epist. 2. ad Celidonium, Nicænam Synodum non tradidisse perfectam doctrinam de Spiritu sancto, propterea quod nondum exorta

B erat quæstio de Spiritu sancto. Viderit ergo Hieremias, in quo Symbolo Nicæno legerit, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere.

Porro Concilium CONSTANTINOPOLITANVM symbolo addidit illa verba: *Qui ex Patre procedit;* sed non ait disertissimis verbis, vt Hieremias loquitur, qui ex solo Patre procedit. illa enim particula (*solo*) adiectio est Hieremiæ, non Concilij proprium verbum. Cur autem Concilium non adiecerit, ex Filio, sed satis esse censuerit dicere, qui ex Patre procedit, ratio est certissima, quia eo tempore dubium non erat, an Spiritus ex Filio procederet; id enim hæretici concedebant, vt constat ex Basilio lib. 2. in Eunomium. sed dubium erat de Patre, à quo alienum omnino Spi-

C ritum sanctum tanquam solius Filij creaturam hæretici esse dicebant. Concilium igitur vt remedium morbo adferret, id posuit in symbolo, quod necesse erat.

His ergo omissis proferamus nos Concilia, quæ Spiritum sanctum à Filio procedere testantur. Primum ALEXANDRIÆ Concilium celebratum est, ex quo Concilio scribit Cyrillus epistolam ad Nestorium, in qua hæc sunt verba: *Spiritus appellatus est veritatis; & veritas Christus est. vnde & ab isto similiter, sicut ex Patre procedit.* Habetur hæc epist. in Concilio EPHESINO tomo 1. cap. 14. & est approbata tam ab ipso Concilio Ephesino, quàm à IIII. Synodo act. 5. & à V. Synodo act. vlt. & VI. Synodo act. 17. & à VII. Synodo act. 7.

D Habemus igitur quinque generalia Concilia apud Græcos celebrata, quæ sententiam illam recipiunt apertissimam, & clarissimā, Spiritus sanctus à Filio, sicut à Patre ꝓcedit. Quid igitur iam quærūt? quid postulant? quid, quod rursum in Concilio VII. generali, act. 7. symbolum legitur cum hac additione (FILIOQVE) & tamē illud Concilium maxima ex parte Græcorum fuit?

Græci quidem in Concilio FLORENTINO, sess. 5. & 7. dicebant in suis codicibus non ita haberi, tamen Latini protulerunt exemplum antiquissimum, & vbi nullum erat vestigium corruptionis, & præterea citauerunt historicum antiquum testem huius rei; & certum est nunquam fuisse morem Latinorum corrumpendi libros, sed Græcorum.

Sed OBIICIES, si in hoc Concilio fuisset receptum symbolum cum particula (*Filioq;*) quomodo S. Ioannes Damascenus, qui tempore huius Concilij vixit, tam apertè negasset Spiritum à Filio procedere, lib. 1. de fide, ca. 11. RESPONDEO, probabile esse Damascenum obiisse ante Concilium VII. nam florebat maximè tempore Leonis III. vt patet ex 2. orat. de cultu imaginũ, & Synodus celebrata est annis XLVIII. post mortem Leonis. Vnde ipse in suis operibus non citat Concilia, nisi vsque ad sextum. Deinde etiamsi ad tempus VII. Synodi fortasse peruenerit, tamen sine dubio libros illos de fide antea scripsit, vt apertè colligitur ex act. 6. Concilij Nicæni II.

Iam verò præter Concilia ista Græca, exstant etiam permulta celebrata, apud Latinos. Ac primum apud BARVM Concilium est celebratum à Græcis simul & Latinis tempore Vrbani II. paulò post inchoatum schisma circa annum M.XC. in quo Anselmus euidentissimis rationibus Græcos conuicit. Meminit huius Concilij ipse ANSELMVS lib. de processione Spiritus sancti, cap. 4. & fusiùs rem totam narrat auctor vitæ Anselmi lib. 2. qui in eodem Concilio interfuit.

SECVNDVM est Concilium LATERANENSE sub Innocent. III. anno M.CC.XV. vbi etiam in 1. cap. definitum est, Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere, & in Concilio interfuerunt Græci, & consenserunt, vt patet ex cap. 4. eiusdem Concilij.

TERTIVM Conciliũ est LVGDVNENSE sub Gregorio X. anno M.CC.LXXIII. vbi Græci interfuerunt, & omnibus consentientibus, cantatum est symbolũ cum additione, *Filioq;* ter Græcè, ter Latinè. Exstat definitio huius Concilij in Sexto decret. tit. 1. cap. 1.

QVARTVM Concilium est FLORENTINVM, anno M.CCCC.XXXVIII. vbi rursum idem est definitum post longissimas disputationes, consentientibus Græcis & Latinis.

Adde Concilia TOLETANA I. cap. 21. III. cap. 1. IV. cap. 1. VIII. cap. 1. & XI. ca. 1. quæ omnia celebrata sunt ante dissidium Græcorum, nimirũ ante annum Domini DCC. Ex his apparet non solùm sententia Ecclesiæ, sed etiam Græcorum pertinacia, & leuitas, qui toties victi in disputationibus, semper ad vomitum redierunt.

CAPVT XXIV.

Idem probatur ex Patribus Latinis.

PROFEREMVS nunc testimonia Patrum Latinorum, qui floruerunt doctrina, & sanctitate ante schisma & litem Græcorum; quos nolle recipere nimis magna temeritas est, tum quia nulla est caussa cur debeant recipi Græci, & non Latini, si sint eiusdem antiquitatis, eruditionis, & A sanctitatis; tum etiam, quia videmus Concilium EPHESINVM allegasse ad probandum dogma Ecclesiasticum, & Latinos, & Græcos, nimirum Felicem, Iulium, Cyprianum, Ambrosium, Latinos; Basilium, Nyssenum, Nazianzenum, Athanasium, Græcos; vt testatur Vincentius Lirinensis prope finem sui opusculi. Item constat V. VI. & VII. Synodum pariter adduxisse testimonia Græcorum, & Latinorum, quod etiam facit Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 29. & Augustinus lib. 1. & 2. in Iulianum. vterque enim profert testimonia Græcorum pariter & Latinorum.

Qui sunt igitur isti Græci nouelli, qui S. Patres B Latinos, etiamsi antiquissimos, & probatissimos nihili faciunt? nónne vident hac ratione se schismatis accusare antiquissimã Ecclesiam? vel potius docere, nunquam Græcos cum Latinis coniunctos fuisse? at certè aliud testantur acta septem generalium Conciliorum, vbi summam videmus Latinorum Græcorumque concordiam. Sed noui isti doctores non solùm à doctrina, sed etiam à moribus veteris Ecclesiæ longissimè recesserunt.

PRIMVS igitur ex Latinis est TERTVLLIANVS, qui libro contra Praxeam: *Spiritum sanctum*, inquit, *à Patre per Filium deduco.* Ad hunc locum Græci responderent, se non negare Spiritũ sanctum procedere per Filium, sed à Filio. Nam, vt C docet Bessarion in fine orationis dogmaticæ, Græci admittunt illud (*Per Filium*) Sed exponunt tribus modis. Primò, quòd per Filium, addatur ad denotandam relationem ad Patrem. Secundò, ad denotandam consubstantialitatem Patris & Filij. Tertiò, quia, *Per*, solet accipi pro, *Cum*, & citant nescio quem Poëtam.

At prima & secunda euasio frigidissimæ sunt. nam eodem modo liceret etiam dicere, Filium procedere à spiratore per Spiritum sanctum. Sic enim significaremus relationem Patris spiratoris ad Spiritum sanctum, & consubstantialitatem Patris & Spiritus sancti. Deinde quid opus est, vt cùm dicitur, Spiritus à Patre procedere, simul indicetur relatio Patris ad Filium, aut cõ- D substantialitas Patris & Filij? Tertia non est etiam sufficiens. PRIMO, quia idem absurdum sequeretur, nimirum posse dici, Filium procedere à Patre per Spiritũ. SECVNDO, quia quidquid sit de illo Poëta, in Scripturis & Patribus, immò etiam in communi modo loquendi, PER, significat caussam, & sæpe etiam pro, Ex, accipitur, vt docet Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 29. Legimus enim Gen. 4. *Possedi hominem per Deum*, id est, à Deo. Item Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Et Coloss. 1. *Omnia per ipsum creata sunt.* Et Hebræor. primo: *Per quem fecit & secula.* Si enim in his locis, PER, significaret, CVM, sensus esset, Filium esse factum seu creatum à Deo vnà cum ipsis creaturis. quod certè ne Græci quidem admittent, nisi cum Arianis desipere malint, quàm

cum Ecclesia Catholica rectè sapere. Planum est igitur, Spiritum per Filium produci, secundum Scripturas nihil esse aliud, quàm à Filio, siue ex Filio procedere, & produci. sed pergamus ad ceteros. A

SECVNDVS est B. CYPRIANVS, qui serm. de aduentu Spiritus sancti: *Spiritus sanctus,* inquit, *à Patre procedens, à Patre & Filio quaternario superfertur, opus suum conditor benignus amplectitur, &c.* Loquitur de Spiritu sancto, quando initio mundi ferebatur super aquas, & quatuor elementa formabat.

TERTIVS B. HILARIVS lib. 2. de Trin. sic ait: *De Spiritu sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est. Sed sileri à nobis, eorum caussa qui nesciunt, non potest. Loqui autem de eo, non necesse est, quia de Patre & Filio auctoribus confitendum est. & quidem puto, an sit, non esse tractandum.* B

QVARTVS B. AMBROSIVS, quem certè Græci reiicere non deberent, cùm in tertia Synodo generali, vt sanctum doctorem allegatum videant, lib. 2. de Spiritu sancto, ca. 12. *Omnia,* inquit, *Patris habet Filius, quia ait; Omnia quæ habet Pater mea sunt, & quæ accepit ipse per vnitatẽ naturæ, ex ipso per eandem vnitatẽ accepit Spiritus, sicut ipse Dominus de suo Spiritu declarat dicens; Propterea dixi, quia de meo accipiet.*

V. B. HIERONYMVS in epi. ad Hedibiã, q. 9. *Ipse,* inquit, *Spiritus sanctus cùm mittitur, à Patre et Filio mittitur: in alio atq; alio loco, Spiritus Dei Patris & Christi Spiritus appellatur.* Et in cap. 57. Isa. *Spiritus à Patre egreditur, & propter naturæ societatem à Filio mittitur.* C

VI. RVFFINVS in explicat. Symb. *Spiritus sanctus,* inquit, *de vtroque procedens, & cuncta sanctificans.*

VII. AVGVSTINVS tract. 99. in Ioan. *Hic,* inquit, *aliquis forsitan quærat, vtrum & à Filio procedat Spiritus sanctus.* Et infrà: *Cur non credamus, quòd etiam de Filio pcedat Spiritus sanctus, cùm Filij quoq; ipse sit Spiritus?* Vide etiam lib. 15. Trin. cap. 17. 26. 27. & lib. 3. contra Maximinum, cap. 14.

VIII. B. PROSPER lib. 1. de vita contemplatiua, cap. 18. *Spiritus,* inquit, *ex Patre Filioq; procedit.*

IX. B. LEO in epist. ad Turbium 91. aliàs 93. cap. 1. *Alius,* inquit, *est, qui genuit; alius, qui genitus est; alius, qui de vtroq; processit.* Atque hic est magnus ille Leo, quem Synod. IIII. DC.XXX. Episcoporum, qui fermè omnes Orientales erant, in singulis actionibus summis laudibus extulerunt: & de quo identidem repetebant; vt credit Leo, sic & nos credimus. D

X. B. FVLGENTIVS libro de fide ad Petrum, cap. 2. *Proprium,* inquit, *est Spiritus sancti, quòd solus de Patre Filioq; procedit.*

XI. IDACIVS CLARVS lib. contra Varimad. vltra med. *Si tibi,* inquit, *dixerint; Ostende Spiritum sanctum vnde trahat originem. Responde, certa & manifesta origo Spiritus sancti Pater & Filius.*

XII. BOETIVS lib. 1. de Trinitate, cap. 12. *Ita cogitare debemus, Filium ex Patre esse, Spiritum sanctum ex vtrisq; &c.*

XIII. HORMISDA Papa in epist. ad Iustinum imperatorem, cap. 2. *Proprium,* inquit, *est Spiritus sancti, vt de Patre & Filio procederet, sub vna substantia Deitatis.*

XIV. B. GREGORIVS Papa Symbolum edidit, quod recitatur in eius vita lib. 2. cap. 2. quod ita habet: *Credo in Spiritum sanctum, nec genitum, nec ingenitum, sed æternũ de Patre et Filio procedentem.* Idem GREGORIVS lib. 2. dial. cap. vlt. dicit: *Spiritum à Patre Filioq; procedere.* Idem habet lib. 1. moral. cap. 8. quem Gregorium mirum est, cur Græci in suo Calendario esse patiantur, & vt verè sanctũ honorent, cùm tamen eius sententiam tanquam hæresim execrentur.

XV. & postremus ex Latinis sit venerabilis BEDA. eos enim solùm adferre statui, qui ante schisma exortum floruerunt. Sic igitur loquitur Beda lib. 1. de elementis Philosophiæ: *Spiritus,* inquit, *iste, à Patre & Filio procedit.* Idem quoque in collectaneis ex Augustino super epistolas Pauli, ad locum illum Galat. 4. *Misit Deus Spiritum Filij sui.* adducit prolixam disputationem Augustini, qua probatur, Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere. Sed iam ad Græcos veniamus.

CAPVT XXV.

Idem probatur ex Patribus Græcis.

EX Græcis primus sit S. GREGORIVS THAVMATVRGVS, qui in confessione fidei diuinitus accepta, quæ exstat apud Gregoriũ Nyssenum in vita huius Gregorij, ita loquitur: *Vnus Spiritus sanctus ex Deo ortum & existentiam habens, qui per Filiũ apparuit, imago perfecta Filij perfecti.* Quo loco non est mouẽda quæstio de particula, *Per,* nec de verbo, *Apparuit;* nam iam suprà ostendimus, particulam, *Per,* significare caussam, siue principium productiuum. & ex eo, quod Filius misit Spiritum sanctum ad creaturas, colligi euidenter, Spiritum sanctum à Filio procedere etiam ab æterno.

Est autem notandum illud, *Imago Filij,* nam etsi Spiritus sanctus non sit tam propriè imago Filij, quàm est Filius imago Patris, quia non procedit ex vi similitudinis: tamen non posset dici vllo modo imago Filij, nisi ab illo procederet, & esset ei similis in essentia. Imago enim dicit relationem producti ad producentem. & sine hac habitudine nõ sufficit quælibet similitudo. Vnde non dicitur, frater imago fratris, etiamsi illi simillimus sit; nec ouum vnum alterius oui est imago, quanquam propter similitudinem vnum vix discernatur ab alio. Non enim sufficit similitudo, sed requiritur, vt vnum procedat ab alio, quod in ouis & fratribus nõ reperitur. Cùm ergo S. Gregorius Spiritum sanctum imaginem Filij dixerit, sine dubio existimauit, eum à Filio verè procedere.

DICES, non requiritur, vt exemplar sit caussa actiua imaginis, sed sat est si sit exemplaris, vt

patet

patet in statuis. RESPONDEO, in rebus artificiatis exemplar non esse caussam actiuam, at in naturali productione esse. Siquidem necessariò coincidit cum principio actiuo, vt planum est in omnibus rebus. Omnia enim quæ naturaliter agunt, producunt effectus suos ad similitudinem propriæ formę. quare cùm Spiritus sanctus non liberè, sed naturaliter producatur, idē est principium actiuum, & exemplar respectu ipsius.

SECVNDVS ex Græcis est B. ATHANASIVS, qui in Symbolo ita loquitur: *Spiritus sanctus à Patre & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.*

Ad hoc testimoniū duo dici possunt. PRIMO, non esse hoc Symbolum verè Athanasij, sed hoc facilè refellitur, tum ex Greg. Nazian. in orat. de laudib. Athan. vbi dicit, eum composuisse perfectissimam fidei confessionem, quam totus Occidens & Oriens veneratur; tum verò ex August. qui nominatim Athanasium Episcopū Alexand. citans in Psal. 120. integrum versiculum huius Symboli adducit; & sine nomine Athanasij vtitur integris sententiis huius Symboli, tanquam in Ecclesia notissimi, lib. 5. de Trin. cap. 8. & ep. 174. ad Pascentium. Enchirid. cap. 36. & serm. 295. de tempore.

SECVNDO dici posset, hæc verba (*Et Filio*) esse addita à Latinis. At neque hoc dici potest, tum quia etiam in Græcis Symbolis hæc particula inuenitur, tum etiam in Concilio Toletano IV. ca. 1. recitatur confessio, ferè ad verbum desumpta ex hoc Symbolo, & ibi legimus, à Patre & Filio, & fuit celebratum hoc Concilium circa annum DC.XXXIII. & proinde ante schisma Græcorum. Adde, quòd GENNADIVS Scholarius in lib. pro defensione Conc. Florentini, cap. 1. sect. 5. dicit, Græcos sui temporis dicere solitos, Athanasium fuisse ebrium, quando hæc scripsit. Ex quo apparet, illos non negasse, Athanasium ita scripsisse.

SECVNDVS locus Athanasij sit ex ser. 4. con. Arianos, longè ante medium, fol. 233. *Non enim*, inquit, *tria principia, aut tres Patres introducimus, sicut Marcionistæ, cùm non tres Soles ad comparationem adducamus, sed vnicum Solem, eiusq́; splendorem, & ex vtroq; lucem procedentem.* Vides hic clarissimè tria esse, Solem, splendorem, & ex vtroque lucem procedentem? nec puto dubitari posse, quin per Solem, Patrem; per splēdorem, Filium; per lucem, Spiritum sanctū Athanasius intellexerit. Quid, quæso, hîc responderi potest?

TERTIVS locus Athanasij in lib. qui inscribitur Redargutio hypocrysis Meletij, circa finē: *Atqui*, inquit, *impossibile est, in Trinitatis gloria Spiritum sanctū numerari, si non emanasset ex Deo per Filium, sed per modū creaturæ a Deo factus, vt putant.* NOTA, non dixisse Athanasium, ex Patre per Filium, ne Gręci recentiores dicerent, appositum Filium ad denotandam relationem; sed dixisse, *ex Deo per Filium.* Nec possunt hæc referre ad missionem ad creaturas, cùm hæc emanatio opponatur creationi.

A QVARTVS locus est in epistola illa longissima ad Serapionem, vbi probat, contra Macedonianos, non posse vllo modo defendi, Spiritum sanctum esse creaturam, si Filius nō est creatura. Et hoc est argumentum totius epistolæ.

Id autem probat hac ratione, quam in tota ferè epist. variis modis proponit; Talis ordo & vnio est inter Spiritum sanctum & Filium, qualis inter Filium & Patrem; sed Filius, quia est ex Deo Patre, est Deus sicut Pater, ergo similiter Spiritus sanctus qui est ex Deo Filio, erit Deus sicut Filius; vel si ipse non est Deus, nec Filius erit Deus, immò nec Pater: *Cùm igitur*, inquit vltra medium epist. *istiusmodi ordinem & naturam habeat Spiritus ad Filium, qualem Filius habet ad Patrem, quî fieri potest, vt qui Spiritum creaturam dicit, non illud idem necessariò & de Filio sentiat? Si enim Filij creatura Spiritus est, consequens est, vt dicant etiam Verbum Patris creaturam esse.* Hęc ille. Vbi adeò certum esse credidit Athanasius, Spiritum sanctum à Filio produci, vt inde tanquam ex principio firmissimo, & notissimo concludat id quod erat dubium, videlicet Spiritum sanctum esse Deum.

B

Respondere possunt solum, ordinem Spiritus ad Filium & Filij ad Patrem in hoc consistere, quod sicut Pater mittit Filium ad creaturas, ita Filius mittit Spiritum. Sed hoc non potest dici, nisi cum missione ad creaturas, intelligamus veram processionem quoad esse. nam alioqui argumentū Athanasij nihil valeret; quomodo non valet hoc argumentum. Deus mittit Angelos, ergo vel Angeli non sunt creaturæ, vel Deus est creatura. hoc enim ideo nihil valet, quia Angeli sic mittūtur à Deo ad creaturas, vt illa missio nō includat ęternā processionem Angelorū ab ipsa Dei substantia. Si ergo Spiritus sanctus mittitur à Filio ad creaturas, & ab ipso Filio nō procedit substantialiter, sicut à Patre; certè nō aliter mittitur, quàm Angeli mittantur; & propterea non potest inde colligi ipsum esse Deum, aut Filium non esse Deum. quod tamen Athanasius colligit. Deinde si Athanasius loqueretur de missione ad creaturas, non diceret: *Si enim Filij creatura Spiritus sanctus est, &c.* Ista enim verba productionē significant, non missionem: ac contendit Athanasius, Spiritū sanctum à Filio produci, sed non creari ex nihilo.

C

D

Præterea post vnum folium inquit Athanasius: *Quin etiā Filij imago est, & dicitur Spiritus.* Et infrà: *Quod si Filius, quia ex Deo & Patre est, proprius ipsius substantiæ est, necesse est & Spiritum, quia ex Deo esse dicitur, proprium esse Filij secundum substantiam.* Sanè Athanasius, cùm dicit Spiritum ex Deo esse, intelligit ex Deo Filio, alioqui non bene concluderet, ideo illum esse proprium Filij, sicut Filius ideo est proprius Patris, quia ex Patre est. Exstant etiam duæ epistolæ breuiores ad eundem Serapionem, vbi eadem dicit aliis verbis.

TERTIVS Græcus Pater est S. Basilius, quem quidem Græci ferè aliis omnibus antepo-

nunt.

nunt. Is igitur lib. 2. in Eunomium circa finem: *Illud verò, inquit, cui ex omnibus obscurum est, quod nulla Filij operatio à Patre dissecta est, neq; est aliquid in rerum natura, quod Filio adsit, & à Patre alienum sit? Omnia enim, inquit, mea tua sunt, & tua mea sunt. quomodo igitur Spiritus caussam soli vnigenito attribuit?* Hæc ille.

Nec verba Gręca ab his vllo modo dissentiũt. sic enim ait: πῶς γὰρ τῷ πνεύματι τὴν αἰτίαν τῷ μονογενεῖ μόνῳ προστίθησι; certè Basilius probans non solùm Filium esse caussam Spiritus, sed etiã Patrem, quia omnia quæ habet Filius habet Pater, simul docet, immò pro comperto assumit, Spiritus caussam, vt Græci loquuntur, esse Filium. Nec potest ista caussa referri ad dona Spiritus sancti. Nam Basilius scribit contra Eunomium, qui non de donis disputabat, sed de substantia Spiritus sancti, ac volebat solum Filium esse verè caussam Spiritus sancti.

ALTER est locus Basilij lib. 3. contra Eunom. circa principium: *Cur, inquit, necesse est, si dignitate & ordine tertius est Spiritus, natura quoque ipsum tertium esse? Dignitate namque ipsum secundum à Filio, cùm ab ipso esse habeat, & omnino ab illa caussa dependeat, pietatis ratio tradit: natura verò tertium, vti neque ex sanctis Scripturis didicimus, neque ex prædictis colligere possibile est.*

Hunc locum in Concilio FLORENTINO sess. 20. dixerunt Gręci corruptum esse, & non haberi in Gręcis codicibꝰ omnibus, sed solùm in quibusdam. Et verè in Græco textu Basileæ edito anno 1551. sic habetur: ἀξιώματι μὲν γὰρ δευτερεύειν τοῦ υἱοῦ, παραδίδωσιν ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος, &c. ac desunt illa verba (*Cùm ab ipso esse habeat, & omnino ab illa caussa dependeat*) in quibus vis rationis tota posita est. Tamen Latini responderunt, Græcum codicem potius esse corruptum ab ipsis, & exhibuerunt codicem antiquissimum scriptum ante annos sexcentos, vbi erant omnia quæ recitauimus.

Sed præterea ex consequentibus colligimus euidenter, aut illa verba debere esse in textu, aut certè sensum eorum. Nam sic pergit Basilius: *Nam quemadmodum Filius ordine quidem à Patre secundus est, quoniam ab illo est, & dignitate, quoniam origo atque caussa essendi Pater ipsi est; natura verò nullo modo secundus, quoniam in vtroq; vna est Deitas; ita Spiritus sanctus, etsi dignitate & ordine secundus à Filio est, non tamen aliena ipsum esse natura inde consequetur.* Et habentur hæc omnia in Græco ad verbum. Perpende, obsecro, rationem Basilij. Dicit Spiritum esse secundum à Filio ordine & dignitate, non tamen natura. Et probat, quia sicut Filius est secundus à Patre, quia ab illo habet esse; ita quoq; & Spiritus est secundus à Filio. vbi nisi addatur, vel subintelligatur id, quod est in nostris codicibus, videlicet Spiritum habere esse à Filio, sicut Filius habet esse à Patre: ratio Basilij nihil concludet; nec vllo modo probari posset, Spiritum sanctum esse secundum à Filio, vt Filius est secundus à Patre.

A TERTIVS locus est in libro 5. contra Eunomium, ca. 8. quòd Spiritus sanctus sit vera & naturalis imago Dei & Christi. Iste enim titulus: ὅτι εἰκὼν ἀληθὴς, καὶ φυσικὴ θεοῦ, καὶ χριστοῦ τὸ πνεῦμα, satis indicat, Spiritum sanctum habere esse à Patre & Filio. Nam, vt suprà diximus, non est vera & naturalis imago, quæ non producitur ab ipso exemplari.

QVARTVS locus est in libro eodem, cap. 11. vbi sic legimus in ipso titulo capitis: ὅτι ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα ἔχει, οὕτως πνεῦμα πρὸς υἱόν. hoc est: *Quòd vt se habet Filius ad Patrem, sic etiam se habet Spiritus ad Filium.* Et mox pergit: διὰ τοῦτο καὶ θεοῦ μὲν λόγος ὁ υἱός, ῥῆμα δὲ υἱοῦ τὸ πνεῦμα. hoc est: *Quapropter Verbum Dei est Filius, Verbum autem Filij est Spiritus*
B *sanctus.* Hæc ille. At quomodo Verbũ Filij Spiritus dici potest, si ab ipso non procedit? Et quomodo sic se habet Spiritus ad Filium, vt Filius ad Patrem; si Filius quidẽ à Patre procedit, Spiritus autem sanctus non procedit à Filio?

QVINTVS locus est in eodem lib. cap. 12. vbi talis proponitur quæstio: διὰ τί μὴ ἔστι τὸ πνεῦμα υἱὸς τοῦ υἱοῦ; Quare Spiritus non est Filius Filij? Respondet autem Basilius: ὅτι οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκ θεοῦ δι' υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα ἡ τριὰς μὴ νομισθῇ πλῆθος ἄπειρον, & quæ sequuntur. hoc est: *Non ideo non dici Filium Filij, quia non sit ex Deo per Filium, sed ne suspicemur Trinitatem multiplicari in infinitum.* Nam si Spiritus diceretur Filius Filij, consequens videre-
C tur, vt etiam ipse haberet alium Filium, & sic deinceps.

Sunt autẽ hîc aliqua obseruanda, ac PRIMVM ipsum titulum quęstionis esse argumentum pro nostra veritate; nam si Spiritus esset à solo Patre, certè non quęreretur, cur non dicatur Filius Filij: sicut nemo quęrit, cur frater non dicatur Filius fratris: cùm res tam sit perspicua, vt ne suspicio quidem vlla inde nasci possit. cùm ergo seriò quæsitum sit, cur Spiritus non dicatur Filius Filij, signum est, in confesso apud omnes fuisse, Spiritum à Filio procedere.

NOTA SECVNDO, istam quæstionem magnũ negotium fecisse tam Basilio, quàm Athanasio in epistolis citatis ad Serapionem. vterque enim
D videtur magnas angustias pati: & hoc ipsum est ingens argumentum pro nostra veritate. nam potuissent vno verbo dicere; Non dicitur Filius, quia non est ab illo, & tamen hoc nunquam dixerunt, sed dicunt, hoc esse mysterium inscrutabile, & satis nobis esse debere, in his rebus scire, quia est, & non quærere debere, cur & quomodo, &c.

NOTA TERTIO, responsionem Basilij (non quia non sit à Deo per Filiũ) esse item argumentum pro nobis. Nam si illud, *Per*, non significaret caussam, sed poneretur loco, *Cum*, vt Græci volũt, Basilius nihil dixisset. Si enim Spiritus esset à Deo per Filium, id est, cum Filio, nemo potuisset supicari, illum esse Filium Filij, sed potius suspicari debuisset, esse fratrem Filij.

Nota Vltimo, responsionem Basilij hunc sensum habere, est Spiritus à Filio, tamen per alium modum productionis, quàm per generationem, ideo non dicitur Filius, &c.

Sextvs locus est in lib. de Spiritu sancto, c. 17. vbi sic loquitur Basilius: ὥσπερ ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς πατέρα, οὕτω πρὸς υἱὸν τὸ πνεῦμα. hoc est: *Sicut se habet Filius ad Patrem, sic ad Filium se habet Spiritus.* Hæc ille. Quę autem est habitudo inter Patrem, & Filium, nisi producentis ad productum? Idem enim sunt Pater & Filius, eo excepto, quod Filius est à Patre, non Pater à Filio. igitur & inter Filium & inter Spiritum sanctum ea sola distinctio est, quòd Spiritus sanctus à Filio est, non Filius à Spiritu sancto.

Qvartvs sit Gregorivs Nyssenvs, qui tria testimonia nobis præbebit. Vnum citat Gennadivs in defensione Concilij Florentini, cap. 1. ex hom. 4. in orat. Dominicā: *Spiritus sanctus & ex Patre dicitur, & ex Filio præterea esse ostenditur, &c.* Hunc tamen locum dicit Gennadius ex plerisq; codicibus à Græcis esse sublatum, & verè non reperitur in exemplaribus, quæ nunc exstant.

Altervm testimonium adducit Bessarion in sua orat. cap. 6. ex lib. 1. Greg. in Eunom. qui libri nondum Latini exstant: *Spiritus*, inquit, *Patri coniunctus est, secundū quod vterq; increatus est. rursum ab eo distinguitur eò quòd ipse non est Pater: Filio verò & secundum quod vterq; increatus est, & secundum quod vterq; ex primo principio suam substantiam habet, coniunctus; distinguitur sua proprietate, quæ est, quod nec vnigenitus ex Patre productus est, & quòd per ipsum Filium sit manifestatus.* Hæc ille. Vbi nota Primo illud, *Per*, nō posse accipi pro (*Cum*) quia Spiritus quatenus cum Filio à Patre procedit, non distinguitur à Filio, sed coniungitur cum eo, hîc autem de distinctione agitur. Nota Secvndo illud, *Manifestatus*, non posse accipi pro sola effusione donorum temporalium. nam hîc agitur de ipsa distinctione personarum: personę autem distinctæ erant suis proprietatibus ante omnem missionem externam Spiritus sancti.

Tertivm testimonium habetur in libro ad Ablabium, quòd non oporteat tres Deos dicere, circa finem libri. vbi cùm docuisset Gregorius, vnam esse naturam simplicissimam Dei, subiungit, non ideo confundi personas, sed distingui per hoc, quod vna est ab alia: *Eam*, inquit, *quæ circa caussam & caussatum consideratur differentiam, non negamus, per quod solum discerni alterum ab altero deprehendimus. nimirum eò quòd credimus aliud quidem caussam esse, aliud verò ex caussa, & ex eo quod ex caussa est. Ac rursum aliam differentiā consideramus. nam aliud quidem continenter & sine medio ex primo est, aliud verò per id, quod immediatè & ex continenti est.*

Nota Primo, ex illis primis verbis (*Per quod solum*) colligi euidenter Filium esse caussam, seu principium Spiritus sancti. Nam Gregorius dicit, solùm discerni tres personas per hoc, quod vna est caussa alterius. Hinc enim sequitur, si Filius non est caussa Spiritus sancti, Filium & Spiritum sanctum non distingui. Nec enim dicturi sunt Græci, Spiritum sanctum esse caussam Filij. at neq; dicturi sunt, Spiritum à Filio non distingui, ne Dualitatem pro Trinitate colant; coguntur igitur fateri, si Gregorio fidem habent, Filium esse caussam Spiritus sancti.

A

Nota Secvndo, in illis verbis (*Aliud caussam, aliud ex caussa, & ex eo quod ex caussa est*) notari tres proprietates trium personarum. Nam Pater caussa est, Filius ex caussa, Spiritus sanctus ex eo, quod est ex caussa, id est, ex Filio.

Nota Tertio, in illis verbis (*Ac rursum aliam differentiam*) nō proponi aliam differentiam specie diuersam à superiore, tunc enim pugnaret secum Gregorius, qui dixerat, hoc solo distingui personas, quod vna est caussa alterius; sed differentiā aliam vocat illam eandem alio modo propositā. est autem hæc, quòd Filius est immediatè à solo Patre, Spiritus autem mediatè à Patre, immediatè à Filio. quod tamen sano modo intelligendum est. nam Spiritus est à Patre mediatè & immediatè; mediatè quatenus est à Filio, qui est à Patre; immediatè autem, quatenus Pater non solùm per Filium, sed etiam per seipsum Spiritum producit. In hoc ergo differentia consistit, quòd Filius nullo modo est à Patre mediatè, sed solùm immediatè; at Spiritus aliquo modo à Patre est mediatè.

B

C

Qvintvs est S. Gregorivs Nazianzenvs, qui orat. 5. de Theologia, quæ est de Spiritu sancto, ita loquitur: τί οὖν ἐστι, φησὶν, ὃ λείπει τῷ πνεύματι πρὸς τὸ εἶναι υἱόν; εἰ γὰρ μὴ λεῖπόν τι ἦν, υἱὸς ἂν ἦν. οὐ λείπειν φαμέν. οὐδὲ γὰρ ἐλλιπὴς Θεός. τὸ δὲ τῆς ἐκφάνσεως, ἵν' οὕτως εἴπω, ἢ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως διάφορον, διάφορον αὐτῶν καὶ τὴν κλῆσιν πεποίηκεν. Quibus verbis quærit, quid desit Spiritui sancto, quare non sit Filius. Respondet: *Nihil, dicimus, neq; enim Deo quidquam deest, verum manifestationis, vt ita dicam, mutuæq; eorum relationis differentia, diuersa quoque ipsis nomina procreauit, &c.* Quo loco Gregorius reddit istam caussam, cur Spiritus non dicatur Filius, quia habent diuersas immò oppositas, ac mutuas relationes; at certè non possunt esse mutuę relationes inter Filium & Spiritum sanctum, nisi quia vnus spirat, alter spiratur. nec enim Filius, qua Filius, est relatiuum ad Spiritum sanctum, sed Filius, qua spirator, refertur ad Spiritum sanctum. Nec potest responderi, distingui Filium & Spiritum sanctum per diuersas relationes respectu Patris, nō respectu ipsorum ad inuicem; nam clarè dixit Gregorius, Spiritum non esse Filium, hoc est, distinctum esse à Filio, propter habitudinem, quam habent inter se, hoc est, propter mutuam relationem.

D

Præterea paulò infrà scribit, eodem modo Filio nihil deesse cur non sit Pater, & tamen nō esse Patrem, quia nimirū habent oppositas relationes. Et paulò infrà ponit exemplū Adæ, Euæ, &

Seth,

Seth, quorũ Adam à nullo est homine, Eua à solo viro, Seth vb vtroq; , ὁ ἀδὰμ τί ποτε ἦν; πλάσμα θεοῦ. τί δὲ ἡ Εὔα; τμῆμα τοῦ πλάσματος. τί δὲ ὁ Σήθ; ἀμφοτέρων γέννημα: *Quid*, inquit, *erat Adam? figmẽtum Dei. Quid Eua? segmentum figmenti. Quid Seth? germen ex vtroq;*. Cùm ergo his tribus hominibus tres diuinas personas Gregorius comparauerit: quis non videt ex sententia Gregorij, Filium esse à Patre, Spiritum verò à Patre & Filio?

Sextvs, Cyrillvs Hierosolymitanvs catechesi 17. ante medium: *Vnus tantum*, inquit, *est, atq; idem Spiritus sanctus veniens & subsistens, qui vbiq; Patri & Filio adest, non qui ab ore & labiis Patris & Filij loquendo formetur, vel effletur, aut in aërem diffundatur, sed substantialis, loquens ipse, & operans, &c.* Vbi non diceret Cyrillus, eum non formari corporali modo ab ore Patris, & Filij, nisi crederet eum spirari aliquo modo à Patre & Filio. Satis enim erat dicere, nõ formari ab ore Patris. Vult ergo Cyrillus, Spiritum sanctum esse Spiritum Patris & Filij, & ab vtroque procedere, sed modo spirituali & ineffabili.

Septimvs, Ioannes Chrysostomvs tom. 5. hom. 1. de Symb. *Iste*, inquit, *est Spiritus de Patre & Filio procedens, qui diuidit propria dona singulis prout vult.* Et hom. 2. *Istum*, inquit, *Spiritum sanctum dicimus Patri & Filio coæqualem, & procedentem de Patre & Filio.* Et hom. 76. in Ioan. *Ecce*, inquit, *quòd non Pater solus, sed etiam Filius Spiritum mittit.* Ac ne dicant Græci, Chrysostomum loqui de temporali missione donorum spiritus sancti, idem Chrysost. hom. 77. explicans, cur dicatur mitti Spiritus à Filio: *Præterea*, inquit, *& personarum differentiam ostendit cùm duas ponit, &c.* Ergo si missio exprimitur ad significandam distinctionem personarum, verè persona ipsa mittitur, non sola dona. & cùm distinctio personarum sit æterna, hæc missio æternam emanationem includat necesse est. Denique Gennadivs in sua apologia pro Latinis, cap. 1. §. 4. adducit alium locum Chrysostomi ex hom. de incarnat. in hæc verba: *Venit Christus ad nos, dedit nobis descendentem ex ipso Spiritum, & corpus nostrum suscepit.*

Octavvs, Epiphanivs hæres. 69. quæ est Arianorum, pagina 219. *Sed neque sanctus Spiritus aliis Spiritibus adæquatur, quoniam vnus est Spiritus Dei Spiritus ex Patre procedens, & de Filio accipiens; hi verò volunt hunc creaturam creaturæ esse, &c.* Quo loco illud (*Ex Filio accipiens*) nihil significare potest, nisi ex Filio procedens per æternam emanationem. Nam opponit Epiphanius istud (*Accipere ex Filio*) creationi. Docet enim, Spiritum non esse creatum à Filio, vt hæretici dicebant, sed accepisse subsistentiam suam à Filio alio modo, quàm per creationem. Vnde paulò infrà iterum ait: *Et quandoquidem non alienus est Filius à Patre, sed ex ipso genitus, etiam non alienus est Spiritus sanctus. Verùm Filius quidem vnigenitus, genitus sine principio, sine tempore, sanctus autem Spiritus neque genitus est, neque creatus, sed ex Patre procedens, & de Filio accipiens.* Et pagina 223.

A *Omnia à Deo sunt creata, solus verò Filius Dei genitus est, & solus Spiritus sanctus ex Deo processit, & ex Filio accepit, reliqua verò omnia sunt creata, & neque progressa ex Patre processerunt, neque ex Filio acceperunt.* Pag. 229. *Quo ostendat*, inquit, *fontem ex fonte, ex Patre & vnigenito Spiritum sanctum.*

Item in Anchor. pag. 332. *Spiritus sanctus Spiritus Dei, & Spiritus Patris, & Spiritus Filij non iuxta aliquam compositionem, quemadmodum in nobis anima & corpus, sed in medio Patris & Filij ex Patre & Filio tertius nomenclatura.* Pag. 349. *Si verò Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, & Spiritus ex Christo, aut absq; vtrisq;.* Pag. 350. *Vita*, inquit, *ex vita est Filius, Spiritus autem sanctus ab vtrisque.* Pag. 351. *Filium*, inquit, *vocat eum qui est ex ipso, Spiritum verò sanctum ab vtrisque.* Et infrà: *Audi, ô* B *bone, quòd Pater veri Filij est Pater, totus lux, & Filius veri Patris, lux de luce, non sicut facturæ aut creaturæ nomine solùm. & Spiritus sanctus Spiritus veritatis est, lux tertia à Patre & Filio.* Et infrà: *Spiritus sanctus ex Patre & ex Filio solus est lux veritatis.*

Nonvs, Didymvs Alexandrinvs lib. 2. de Spiritu sancto, vltra medium: *Non loquetur*, inquit, *à semetipso, hoc est, non sine meo & Patris arbitrio, quia inseparabilis à mea, & Patris est voluntate, quia non ex se est, sed ex Patre & me est. Hoc enim ipsum quod subsistit, & loquitur, à Patre & me illi est.* Et infrà: *Spiritus*, inquit, *sanctus, qui est Spiritus veritatis, Spiritusq; sapientiæ, non potest à Filio loquente audire quæ nescit, cùm hoc ipsum sit, quod profertur à Filio, id est, procedens à* C *veritate, consolator manans de consolatore.* Et pagina sequenti: *Neque*, inquit, *alia substantia est Spiritus sancti, præter id quod datur ei à Filio.*

Decimvs, Cyrillvs Alexandrinvs lib. 11. in Ioan. cap. 1. *Verum*, inquit, *quoniam consubstantialis Filio est, proceditq; per eum, omnem eius habens virtutem, ideo ait: Quia de meo accipiet.* Et infrà: *Nam cùm per Filium naturaliter procedat, vt proprius eius, cum omnibus quæ absolutè habet, accipere dicitur quæ ipsius sunt.*

Nota, Spiritum procedere per Filium cum omnibus quæ absolutè habet. Quid enim id aliud significat, quàm Essentiam diuinam, & omnes absolutas perfectiones Spiritui sancto per processionem à Filio communicari? Et capite D 25. *Ex ipsa*, inquit, *substantia Dei Patris prodiens, profusus autem ad Sanctos per consubstantiale Verbum, à quo est secundum emissionem ad esse atque subsistere.* Potuítne clarius sanctus Cyrillus dicere, Spiritum sanctum à Filio procedere? Id enim intelligimus nos per processionem à Filio, habere esse, & subsistere Spiritum sanctum à Filio, quod disertis verbis Cyrillus affirmat. Item libro 12. in Ioannem, cap. 56. *Ex Patre*, inquit, *per Filium procedit.* Item lib. 13. thesauri, cap. 2. *Et ideo*, inquit, *Spiritum sanctum Dominum similiter appellat, sicut ex ipso Filio & in ipso naturaliter existentem.* Et infrà: *Sic Filium Dei ex ipso & in ipso Patre naturaliter esse intelligimus. Ex Filio autem naturaliter ac substantialiter Spiritum sanctum sic vt ex Patre prouenire credimus.* Item lib. de recta fide ad Theodosium, vltra medium. Et

lib.5.6.& 7.de Trinitate similia habet. Denique in cap.2.Ioëlis (vt citat Bessario in sua oratione, cap.7.) *Proprius*, inquit, *ipsius, & in ipso, & ex ipso Spiritus est, quemadmodum sanè de ipso Deo & Patre intelligitur.*

XI. SIMEON METAPHRASTES, cuius in Concilio Florentino honorifica mentio fit, in vita S. Dionysij Areopagitæ: *Ascendit*, inquit, *meus Christus in cœlum, & ad paternam sedem reuertitur, & Spiritum, qui ex ipso procedit, mittit discipulis.*

XII. ANASTASIVS, cuius fit mentio cum magno honore in VI. Synodo; in 1.libro de rectis dogmatibus, sic loquitur: *Spiritus sanctus appellatus est Spiritus oris Dei: os enim Patris est Filius.* Hæc ille. Vbi satis apertè indicat, Spiritum sanctum sic à Filio procedere, qui os Dei dicitur; sicut Spiritus oris nostri à nostro ore spiratur. Idem infrà: *Vt doceat*, inquit, *vnam esse essentiam tam eius, qui accipit, quàm illius, à quo accipit, ipsius etiamnum à quo procedit.* Hæc ille. Vbi per eum, qui accipit essentiam, intelligit Spiritum; per eum, à quo accipit, Filium; per eum, à quo procedit, Patrem. Quòd si Spiritus à Filio essentiam accipit, quid aliud requirimus? Nec enim de voce: *Procedit*, quæstio esse debet, cùm re de ipsa constet. Vnde ibidem subiungit: *Neque enim ex eo prodiit, quod alienæ sit essentiæ, aut quidius accepit ex non sibi consubstantiali.* Et infrà: *Rursum*, inquit, *ipse Spiritus & ab ipso procedit & mittitur, non à Patre solo, sed & à Filio.* Et infrà: *Equidem Dominus declarans Spiritum sanctum à se emergere, insufflans in discipulos dicebat; Accipite Spiritum sanctum.*

XIII. THARASIVS in epistola ad Patriarchas Orientis, quæ habetur VII. Synodo, act.3. *Credimus*, inquit, *in Spiritum sanctum, qui ex Patre per Filium procedit.*

XIV. MAXIMVS vir doctissimus & sanctus in cap.4. Zach. *Spiritus sanctus*, inquit, *quemadmodum secundum essentiam Dei & Patris est, ita & Filij secundum essentiam est, tanquam ex Patre essentialiter, per Filium ineffabiliter natum procedens.* Citat hunc locum Bessario cap.6.

XV. est Ioannes DAMASCENVS lib.1.de fide, cap.18. *Imago*, inquit, *Patris est Filius, & Filij Spiritus sanctus.* At certè imago ab exemplari habet esse. Et infrà: *Deus Spiritus sanctus medius ingeniti, & geniti, & per Filium Patri coniunctus.* Habemus igitur quindecim testes Latinos, & quindecim Græcos, qui ante dissidium nostrum exortum apertissimè docuerunt, Spiritum sanctum à Patre & Filio produci, ac spirari; vt iam intolerabilis planè Græcorum obstinatio videri debeat.

CAPVT XXVI.

Ex ratione idem confirmatur.

VIDE rationes multas apud S. THOMAM lib.4.contra Gentes, cap.24. & quæst.10.de potentia, art.4. Ratio præcipua S. Thomæ est hæc. Si Spiritus sanctus non procederet à Filio, non distingueretur ab illo; hoc autem est contra fidem, quia tunc esset dualitas, non Trinitas. Igitur procedit à Filio Spiritus sanctus.

A Propositio argumenti ita probatur, Omnis distinctio in Deo nascitur ex relationibus originis: at si Spiritus non procederet à Filio, non esset inter eos relatio originis, ergo si Spiritus non procederet à Filio, non distingueretur à Filio. Huius argumenti probatur iterum propositio; nam in Deo nihil est, nisi essentia & relatio, siue absolutum & relatiuum; sed essentia, & omnia absoluta sunt communia, ergo sola relatio distinguit. Vnde in Concilio TOLETANO XI. B capite 1.dicitur, in solis relationibus numerum cerni; proinde omnem distinctionem ex relationibus ortum ducere. vbi enim non est distinctio, nec numerus esse potest. Præterea, si non essent communia tribus personis omnia absoluta: non essent tres personæ vna res, vt docet Concilium LATERANENSE cap.2. Item non possemus defendere Dei simplicitatem, nec possemus ostendere, nullam perfectionem esse in vna persona, quæ non sit in alia. quare dubitari non debet, quin sola relatio distinguat Trinitatem.

Rursum, non quælibet relatio sufficit ad distinctionem faciendam; nam relationes non oppositę non distinguunt, vt patet, quia in vno C Patre sunt duæ relationes, paternitas, & spiratio actiua, & tamen non distinguunt duas personas, ergo debent esse relationes oppositæ, vt distinguant.

Rursum, non quęlibet oppositæ distinguunt, sed reales esse debent; nam relatio identitatis dicit oppositionem, sed non distinguit, quia non dicit oppositionem realem: rursum relationes oppositæ, & reales, vel fundantur super quantitate, vt æqualitas, vel super qualitate, vt similitudo, vel super actione, vt paternitas, & filiatio; sed in Deo non sunt relationes reales fundatæ in quantitate, aut qualitate, ergo solùm remanent relationes fundatæ in actione, quæ dicuntur relationes originis, quę distinguere pos- D sunt personas.

Probatur assumptio; Nam in Deo est quidem æqualitas, & similitudo, sed quia fundamentum horum omnium est sola essentia, quę est vna numero, ideo istæ relationes rationis sunt, non reales. Non enim possunt esse reales relationes, vbi non sunt fundamenta proxima distincta realiter. Et licet æqualitas & similitudo in Deo essent relationes reales, vt vult Scotus, tamen adhuc non posset inde sumi distinctio personarum. Nam Scotus putat ad hoc vt sint relationes reales nō requiri distincta fundamenta, sed sufficere distincta subiecta relationum, & quoniam Pater & Filius sunt extrema realia, ideo putat eorum æqualitatem & similitudinem esse relationes reales.

Itaque ſecundum hanc ſententiam non ſunt diſtinctæ perſonę, quia æquales, aut ſimiles ſunt reali relatione æqualitatis vel ſimilitudinis: ſed è contrario ideo reali relatione ſunt æquales, aut ſimiles, quia diſtinctæ perſonę ſunt. Solę ergo relationes originis diſtinguuntur, & inde ſequitur, vt iam probatum eſt, aut Spiritum ſanctum originem ducere à Filio, & ad eum referri relatione originis, quod eſt ab ipſo procedere; aut certè ab eo non diſtingui, quod ne Græci quidem vnquam docuerunt.

Sed contra hanc rationem eſt obiectio moleſtiſsima, nam non videtur verum, ſolas relationes oppoſitas diſtingui in Deo realiter. Nam paternitas, & ſpiratio paſsiua diſtinguuntur realiter, & tamen non opponuntur. Similiter filiatio & ſpiratio paſsiua.

Reſpondent aliqui, paternitatem diſtingui à ſpiratione paſsiua, quia identificatur cum ſpiratione actiua, quæ paſsiuæ opponitur. At contrà. Nam tunc ſpiratio actiua non poſſet eſſe in Filio, quia identificatur cum paternitate, quæ opponitur filiationi; & ſimiliter eſſentia non poſſet eſſe in Filio, aut Spiritu ſancto, quia identificatur cum paternitate, quæ diſtinguitur realiter à filiatione & ſpiratione paſsiua.

Reſpondent alij, paternitatem & ſpirationem paſsiuam diſtingui, quia ſunt in diſtinctis ſuppoſitis. At neque hoc ſatisfacit. nam etiam ſpiratio actiua eſt in diſtinctis ſuppoſitis, nimirum in Patre, & Filio, & tamen eſt vna & eadem in vtroque. Et ipſa eſſentia nónne eſt in tribus ſuppoſitis re diſtinctis, & tamen eſt vna & eadem in omnibus? Et præterea ipſa ſuppoſita, id eſt, Pater & Spiritus ſanctus non ſunt oppoſita propriè, ergo non omnis diſtinctio oritur ex oppoſitione.

Reſpõdent alij, paternitatem & ſpirationem paſsiuam eſſe oppoſita virtualiter; quia paternitas fundatur in productione notitiæ, ſpiratio paſsiua in productione amoris, quæ productiones oppoſitæ ſunt, cùm includant relationes originis. nam amor ex cognitione naſcitur. At contrà. Nam amor non oritur ex cognitione effectiuè, intellectus enim ſolum proponit obiectum voluntati. non autem eſt diſtinctio realis neceſſariò ponẽda inter obiectum & actum, vt patet in Deo, vbi eſſentia eſt obiectum cognitionis & amoris, & non diſtinguitur à cognitione & amore.

Reſpondeo igitur, paternitatem non opponi ſpirationi paſsiuæ: & tamen diſtingui ab ea ratione alicuius oppoſitæ relationis. Eſt enim obſeruandum, cùm duæ relationes opponuntur, non ſolùm ipſas diſtingui, ſed etiam propter ipſas diſtingui ipſa ſuppoſita relatiua. Itaq; non ſolùm diſtinguuntur ſpiratio actiua & paſsiua, ſed etiam diſtinguuntur ſpirator & ſpiratus. & quia iſta relatiua ſunt perſonæ ſubſiſtentes, conſequenter diſtinguuntur proprietates conſtitutiuæ harum perſonarum; alioqui vna eſſet alia.

A Quoniam igitur paternitas eſt conſtitutiua perſonæ ſpirantis, neceſſariò diſtinguitur à ſpiratione paſsiua, quæ eſt conſtitutiua perſonæ ſpiratæ, alioqui Spiritus ſanctus à ſeipſo procederet. Nam à Patre procedit, & ipſe eſſet Pater, ſi non diſtingueretur paternitas & ſpiratio paſsiua. Idem dico de filiatione, quæ diſtinguitur à ſpiratione paſsiua, quia filiatio conſtituit perſonam Filij, & proinde ſpiratoris, ſi à Filio procedit Spiritus ſanctus: ſpiratio autem paſsiua conſtituit perſonam ſpirati. Opponuntur autem ſpirator & ſpiratus. Itaq; aliqua diſtinguuntur

B in Deo, quæ non opponuntur relatiuè; ſed ratio diſtinctionis ſemper eſt aliqua oppoſitio relatiua, quæ ſi tollatur, nulla remanet diſtinctio.

Dices, ſi Spiritus non procederet à Patre, ſed à ſolo Filio, nulla eſſet oppoſitio relatiua inter Patrem & Spiritum, & tamen ab eo diſtingueretur. nam alioqui Spiritus eſſet Pater, & ſic produceret ſuum auctorem, id eſt, Filium. Respondeo, non poſſe vllo modo tolli à Patre ſpirationem actiuam, niſi tollatur etiam à Filio; nam ſi Filius ſpirat Spiritum ſanctum, eo ipſo etiam Pater ſpirat, ſaltem mediatè, & ſic mediatè opponitur Spiritui ſancto; at ſi tollatur à Filio ſpiratio actiua, non neceſſariò tolletur à Patre, ſed tunc non diſtingueretur Filius à Spiritu

C ſancto. Quòd ſi fingamus tolli ab vtroque, tolletur etiam ipſa proceſsio Spiritus ſancti, atque adeò ipſe Spiritus ſanctus.

Alia eſt obiectio aduerſus eandem noſtram rationem; generari & ſpirari ſunt duo modi productionis planè incompoſsibiles, & in eis fundantur relationes incompoſsibiles, etiamſi nullo modo ſint oppoſitæ, vt patet, quia nihil poteſt bis produci, aut duobus modis produci; & idem teſtantur exempla; nam nemo poteſt gignere filium per naturam, & eundem producere ex arte, & facere vt ſit idem filius, & ſtatua, etiamſi non opponantur hæc vllo modo. Accedit etiam S. Anselmi auctoritas, qui libro de proceſsione Spiritus ſancti, cap. 1. ait: *Quoniam*

D *adhuc nõ conſtat, an Spiritus de Filio procedat, aliam cauſſam diſtinctionis eorum eſſe aſsignandam, & hanc eſſe, quia Filius naſcendo, Spiritus procedendo producitur.*

Respondeo, quę ſunt in creaturis multa, & diuiſa, in Deo eſſe vnum & ſimplex, modò non impediat oppoſitio. Vnde ſi à Filio non procederet actiuè Spiritus ſanctus, ſine dubio generari & ſpirari non eſſent duo modi, ſed vnus realiter, qui tamen diſtingui poſſent ratione. Nam ſicut in Deo idem ſunt intellectus & voluntas, intelligere & velle, idem etiam eſſe poſſent verbum & amor, niſi vnum ab altero verè procederet: & ſicut non repugnat vni perſonæ, vt ſit dicens & amans, ſeu Pater & ſpirator, ita non repugnat vni perſonæ, vt ſit verbum & amor, Filius, & Spiritus ſanctus.

Adde, quòd non deest etiam exemplum in creaturis. nam gignere & docere sunt diuersissima formaliter; & similiter relationes Patris & Filij plurimum differunt à relationibus doctoris & discipuli, & tamen vnus & idem potest esse pater & doctor respectu eiusdem, qui erit filius & discipulus eius. Quando autem id non videmus, vt in illo exemplo de filio & statua, id accidit, propter multiplicationem & distinctionem materiæ, non propter incompossibilitatem relationum.

Ratio ergo S. Thomę solidissima est, & deducta ex fundamentis fidei: & præterea est communis Patrum doctrina, quod sanè Scotus non aduertit. Nam NAZIANZENVS oratione 5. de Theologia, solùm agnoscit distinctionem ob relationes originis. NYSSENVS in fine libri ad Ablabium, solùm dicit, distingui in Deo personas per esse caussam & caussatum, quod est idem cum præcedente sententia. AVGVSTINVS lib. 7. Trinit. cap. vlt. & lib. 15. cap. 14. solùm vult distingui personas per hoc, quod vna est ad aliam. BOETIVS lib. 1. de Trinit. cap. 12. *Sola*, inquit, *relatio multiplicat Trinitatem.* ANSELMVS libro de processione Spiritus sancti, cap. 2. omnia dicit esse vnum, vbi non obuiat relationum oppositio. RICHARDVS lib. 2. de Trinitate, dicit, distinctionem personarum nasci ex numero producentium, quia vna persona producit, & non producitur; alia producit, & producitur; tertia producitur, & non producit.

Ex his ad locum ex Anselmo citatum facile est respondere. Anselmus enim in 1. & 2. cap. exponit ea, in quibus nos cum Græcis conuenimus, quorum vnum est, quòd Filius à Spiritu sancto distinguatur, quia vnus nascendo, alter procedendo accipit esse. Deinde autem ostendit, non posse esse hos duos modos distinctos, nisi Spiritus sanctus sit à Filio, quia omnia sunt vnum, vbi non obuiat relationis oppositio. Superest iam, vt argumenta Græcorum breuiter proponamus, & confutemus.

CAPVT XXVII.

Soluuntur argumenta Græcorum.

PRIMVM argumentum sumunt ex illis verbis Ioan. 15. *Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit.* Cùm enim tam disertè Dominus dixerit, Spiritum sanctum à Patre procedere, & non addiderit, à Filio: temeritas videtur asserere, Spiritum à Patre Filioque procedere.

RESPONDEO cum AVGVSTINO lib. 3. contra Maximinum, c. 14. nominari solum Patrem, non ad excludendum Filium, sed quia Pater est principalis auctor Spiritus sancti: Filius enim à Patre habet vt spiret. Quòd autem Filius non excludatur, etiamsi non nominetur, probatur PRIMO ex aliis similibus locis. Nam Matth. 16.

A dicitur: *Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est*; & tamen illa reuelatio facta fuit ab omnibus personis. Et de Spiritu sancto, Ioan. 15. *Ille vos docebit omnia.* & tamen etiam Pater & Filius nos docent omnia.

SECVNDO, cùm dicitur, à Patre procedit, non potest intelligi, à Patre, vt Pater est formaliter, quia tunc Spiritus esset Filius, ergo à Patre, vt habet essentiam communem cum Filio: proinde etiam à Filio procedit.

TERTIO, vt acutè Anselmus libro de processione Spiritus sancti ratiocinatur, si dictum esset; Nemo producit Spiritum sanctum, nisi solus Pater, adhuc non excluderetur Filius; vt ex
B simili sentẽtia perspicuum est; nam dicitur Matthæi 11. *Nemo nouit Filium, nisi Pater:* & tamen non excluduntur à cognitione Filij ipse Filius & Spiritus sanctus, qui sunt eiusdẽ naturæ. Et ibidem addit: *Neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare:* Nec tamen excluditur Pater & Spiritus à cognitione Patris, etiamsi Filius nihil eis reuelet. Eodem igitur modo, si dictum esset; Nemo producit Spiritum sanctũ, nisi Pater, non excluderetur Filius ab ea productione. Quantò igitur minus excluditur per eam sententiam, Spiritus sanctus à Patre procedit? Hîc enim nulla est exclusio, nulla negatio.

SECVNDVM argumentum sumunt Græci ex eo, quod in Concilio EPHESINO lectum est
C Symbolum Nestorianorum, & liber Theodoreti contra anathematismos Cyrilli, & in vtroq; habebatur expresè, Spiritum non procedere à Filio, & tamen Patres Concilij tacuerunt, ergo approbasse videntur.

Respondeo PRIMO, retorquendo argumentum. nam in eodem Concilio Ephesino, & postea in quarta & quinta Synodo lecta est epistola Cyrilli cum anathematismis ad Nestorium, in qua bis habetur Spiritum à Filio habere suum esse. & tamen Patres non contradixerunt, ergo approbauerunt. SECVNDO, Theodoretus non solùm ait, Spiritum non procedere à Filio, sed etiam non procedere per Filium, quod tamen Græci modò asserunt, ergo si Concilium sub si-
D lentio approbauit, Spiritum non procedere à Filio, quod videtur contra nos, approbauit etiam non procedere per Filium, quod est contra ipsos. Dico VLTIMO, Ephesinum Concilium etsi noluerit tunc expressè disputare de ista quæstione, quia propter aliud negotium conuenerat, tamen satis apertè significasse sententiam suam, cum summo consensu probauit totam Cyrilli doctrinam, & damnauit contrariam Nestorianorum & Theodoreti: quod idem fecerunt quarta & quinta Synodus; immò etiam sexta & septima, ac breuiter omnes Synodi consequentes.

TERTIVM argumentum ex Patribus sumunt, ac PRIMO adducunt Dionysium AREOPAGITAM, qui de diuinis nominibus, cap. 2. pagina 1.

Solus, inquit, *fons superſubſtantialis Deitatis eſt Pater.* RESPONDEO, id eſſe verum, quia Pater non habet aliunde Diuinitatem. Vnde aliqui comparant Patrem fonti, qui dat, & non accipit; Filium flumini, qui accipit, & dat; Spiritum ſanctum lacui, qui accipit, & non deriuat aliò aquam. Sed quanquam hac ratione dicatur ſolus Pater fons, quia non accipit aliunde, tamen alia ratione etiam Filium fontem Epiphanius vocat, hær. 69. ſed fontem de fonte, ſicut Deum de Deo, quia accipit eandem eſſentiam, quam habet Pater.

SECVNDO proferunt BASILIVM, qui epiſt. 43: *Nullam*, inquit, *ſecundum propriam notionem communionem habet Filius cum Patre.* Ergo non conuenit cum Patre in ſpiratione, quę eſt quædam notio. Præterea ibidem dicit, propriam notionem Spiritus ſancti eſſe, quod per Filium, & cum Filio cognoſcatur, & ex Patre ſubſiſtentiam habeat.

Reſpondeo ad PRIMVM, non loqui Baſilium de notione qualibet, ſed de notione quę eſt proprietas, vt patet ex verbis eius. Vult ergo dicere, Filium ratione filiationis, quæ ſola eſt eius propria notio, non conuenire cum Patre aut Spiritu ſancto.

Ad SECVNDVM dico, locum eſſe pro nobis, ſi bene intelligatur. nam cùm dicit, Spiritũ ſanctum per Filium & cum Filio cognoſci, non vult dicere, Spiritum ſanctum cognoſci ex prædicatione & doctrina Filij: ſed cognoſci per Filium, & cum Filio, vt relatiuum per ſuum correlatiuum. Nam paulò antè dixerat, Spiritum ſanctum ex Filio pendere, & non poſſe vnum ſine alio cogitari, quod eſt proprium relatiuorum. Præterea diſſerit eo loco de diſtinctione perſonarum intima & æterna; non autem debet ſumi diſtinctio æterna à temporali noſtra cognitione, alioqui ante noſtram cognitionem non fuiſſent perſonæ diſtinctæ. Quod ſi relatiua ſunt Filius & Spiritus ſanctus, neceſſe eſt, ideo eſſe relatiua, aut quia Filius ſit Filius Spiritus ſancti, & Spiritus ſanctus ſit Pater, quod nemo dicit; aut quia Spiritus ſanctus ſpiretur à Filio, & ſit Filius ſpirans ſeu ſpirator Spiritus ſancti, quod Eccleſia Catholica dicit. Neque obſtat quod Baſilius dicit, Spiritum ex Patre ſubſiſtere, id enim tribuit Patri tanquam principali auctori; ſicut ipſe Dominus dixit; *Qui ex Patre procedit.*

TERTIO proferunt NAZIANZENVM, qui in oratione ad Epiſcopos, qui venerant ex Aegypto: *Omnia*, inquit, *quæ habet Pater, habet etiam Filius, excepta cauſſalitate.* Hinc enim ſequi videtur, Filium non eſſe cauſſam Spiritus ſancti, ſed ſolum Patrem. RESPONDEO, loqui S. Gregorium de cauſſalitate reſpectu ipſius Filij, quæ eſt proprietas Patris, ac ſi dixiſſet; Omnia Filius habet, quę habet Pater, pręter eſſe Patrem. Quid, quod ibidem apertè Gregorius inſinuat, Spiritum eſſe à Filio? Nam ſicut contulerat Filium cum Patre tanquam productum cum producente; ita poſtea confert Spiritum cum Filio: *Omnia*, inquit, *quæ habet Filius, habet Spiritus ſanctus, excepta filiatione, id eſt, excepta proprietate eius perſonæ, à qua ipſe producitur.*

QVARTO adducunt DAMASCENVM lib. 1. cap. 11. de fide: *Spiritum*, inquit, *per Filium eſſe dicimus, ex Filio non dicimus.* B. Thomas q. 10. de potentia, art. 4. reiicit Damaſcenum tanquam qui ſequutus ſit Theodoretum. ſed non videtur id verum eſſe. Siquidem Theodoretus diſertè negauit, Spiritum ſanctum à Filio, vel per Filium eſſe. Damaſcenus autem negat eſſe à Filio, non negat eſſe per Filium.

RESPONDEO igitur cum Beſſarione & Gennadio, DAMASCENVM non negaſſe, Spiritum ſanctum procedere ex Filio, quod ad rem attinet, cùm dixerit, Spiritum eſſe imaginem Filij, & per Filium eſſe; ſed exiſtimaſſe, tutius dici per Filium, quàm ex Filio, quantum ad modum loquendi, propter hæreſim Macedonij & Eunomij, qui ex Filio tanquam primaria, immò etiam ſola cauſſa proceſsiſſe dicebant Spiritum ſanctum. Quemadmodum dicimus, poſt hæreſim Neſtorij, MARIAM non Chriſtiparam, ſed Deiparam, non quòd non ſit Chriſtipara, ſed ne putetur ſolùm Chriſtipara, & non Deipara. Ceterùm ſicut propter hæreſim Macedonij rectè dicebatur, Spiritus eſſe à Patre per Filium, ita propter errorem Græcorum rectiùs dicitur nunc à Patre & Filio.

QVINTO adducunt, vt Magiſter teſtatur lib. 1. diſt. 11. LEONEM III. Pontificem Romanum, qui ad fidei cautelam iuſsit ſcribi in tabula argentea Symbolum Conſtantinopolitanum ſine additione, Filioq; & poni in altari poſt corpus ſancti Pauli. Vixit autem iſte Pontifex circa annum DCCC. à Chriſto nato, quo tempore iam additio facta fuerat, ergo illam abſtulit Pontifex.

RESPONDEO, Pontificem dedita opera hoc feciſſe, vt ſeruaretur memoria Symboli Conſtantinopolitani, quale fuerat, & vt intelligerent omnes, non damnari illud Symbolum, nec eſſe contrarium noſtro. Habet enim Eccleſia plura Symbola, Apoſtolicum, Nicænum, Athanaſij, Conſtantinopolitanum ſine vlla additione, & illud idem cum additione; quę omnia vnũ, & idem ſunt, licet vnum ſit alio clarius & explicatius. Porro omnia illa Symbola Eccleſia Catholica recipit, & honorat: & ſicut condito Nicæno Symbolo, non fuit abrogatum Symbolum Apoſtolicum: & ſicut condito Conſtantinopolitano, non fuit abrogatum Nicænum: ita quoque condito noſtro Symbolo, non debuit abrogari Conſtantinopolitanum. Itaque prudentiſsimo conſilio ſummus Pontifex, ne Græci putarent, reprobari à nobis Symbolum Conſtantinopolitanum, iuſsit illud honorificè in Eccleſia conſeruari.

SEXTO adducunt THEOPHYLACTVM in cap. 3. Ioan. *Sanè, inquit, Latini malè hæc exponentes, & minus rectè intelligentes dicunt, quòd Spiritus etiam ex Filio procedat.* RESPONDEO, schismatis tempore vixisse Theophylactum, ideoq; non recipi eius auctoritatem; alioqui nos etiam plurimos alios proferre potuissemus, vt Bernardum, Rupertum, Richardum, Thomam, Bonauenturam, & alios Sanctos recentiores.

VLTIMO afferunt rationes. PRIMA ratio est Theophylacti loco citato, Spiritus sanctus vnus est, ergo vnum habet principium, non duo, & vna spiratione procedit, non duabus. RESPONDEO, rationem istam, quæ præcipua tamen est Græcorum, nihil valere. Nam licet Pater & Filius sint duo spirantes, tamen vnica spiratione spirant, & vnum principium sunt Spiritus sancti. Nihil enim multiplicatur in Deo, nisi relatio opposita: spiratio autem, qua Pater spirat, non opponitur spirationi, qua spirat Filius. & certè si argumentum concluderet, efficeret etiam Filium non esse creatorem mundi, nam mundus est vnus, ergo vnum principium habet, & vna actione producitur, ergo si duæ personæ non possunt esse vnum principium, nec vna actione creare, non creauit Filius mundum, sed Pater solus. sicut ergo Pater, & Filius, immò etiam Spiritus sanctus, vnum sunt mundi principium, & vna actione creant, quia vnam essentiam habēt: ita quoq; Pater, & Filius vnum sunt principium Spiritus sancti, & vna spiratione spirant, quia vnam habent potentiam spiratiuam.

SECVNDA ratio, Pater est sufficiens principium Spiritus sancti, ergo non requirit auxilium Filij. RESPONDEO, Patrem etiam esse sufficiens principium creationis, & tamen hoc non obstante omnes personæ creant, quia habent eandem potentiam & essentiam. Non enim Filius cum Patre spirat, quia Pater egeat auxilio, sed quia eandem vim spiratiuam habent Pater & Filius. ADDE, quòd Spiritus sanctus procedit necessariò à duobus, quia alioqui non esset tertia persona, sed coincideret cum secunda, vt ostensum est. Itaque mundus producitur necessariò à tribus, necessitate producentis, non necessitate producti, at Spiritus sanctus producitur à duobus necessariò, necessitate producentium, & necessitate producti.

TERTIA ratio, si à Filio procedit Spiritus, ergo Patri similior est Filius, quàm Spiritus sanctus; nam Filius spirat cum Patre spirāte, & Spiritus non generat cum Patre generante. RESPONDEO, si Spiritus à solo Patre procedit, fore similiorem Filium Spiritui, quàm Patri; nam Filius procedet cum Spiritu, & non producet cum Patre. sed neutrum horum argumentorum concludit. nam similitudo attenditur ex parte essentiæ, non ex parte relationum.

CAPVT XXVIII.

Demonstratur, rectè factam additionem illam, FILIOQVE.

SVPEREST ostendere, Latinos potuisse & debuisse explicare Symbolum addendo illam particulam (*Filioq;*) ac primùm ostendam, debuisse Symbolum explicare; deinde id potuisse facere Latinos sine Græcis.

Quod ergo debuerit explicari Symbolum probatur; nam necessarium est ad salutem, non credere, Spiritum sanctum à solo Patre procedere, ergo orta hæresi, quæ docebat, Spiritum à solo Patre procedere; debuit adhiberi remedium per explicationem, quia debent tolli occasiones errandi.

Probatur antecedens; nam ATHANASIVS in Symbolo, vbi posuerat à Patre & Filio, &c. dicit: *Hæc est fides Catholica, quam nisi quisque integram, inuiolatamq; seruauerit, in æternum peribit.* Et in epist. ad Serapionem: *Iuxta quod, inquit, mandat Apostolus, hæreticum hominem post vnam aut alteram correptionem deuita, etiam si quos videas cum Helia volantes per aëra, & cum Petro, & Moyse, sicco pede calcantes maria, nisi Spiritum sanctum profiteantur Deum essentialiter ex Deo Filio existentem, sicut & Filium naturaliter Deum genitum, essentialiter ex Deo Patre existentem, vt nos profitemur, eos non recipias.* Vide similia loca Cyrilli & Epiphanij apud B. Thomam in opusculo contra Græcos.

Præterea probatur ex decreto Concilij FLORENTINI, vbi sic habetur: *Definimus, vt hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur, ac suscipiatur, quia Spiritus sanctus à Patre & Filio æternaliter est.* Denique ratione. Nam credere Spiritum non esse à Filio, est, vt demonstrauimus, error contra Scripturas, ergo necessariò vitandus. Est tamen hoc loco animaduertendum, non semper necessarium fuisse, non credere non esse à Filio Spiritum sanctum. Nam antequam oriretur & definiretur quæstio, satis erat credere, Spiritum à Patre procedere, in quo includebatur etiam, quòd procederet à Filio: nec erat opus quærere, an à Filio procederet, necne. non enim tenemur omnia scire; sed tamen tenemur nunquam positiuè asserere errores. Itaque postquam mota est quæstio, & multi cœperunt errare, necesse fuit remedium adhibere, & hoc ipsum etiam definiuit Concilium Florentinum in hæc verba: *Definimus explicationem verborum illorum* (FILIOQVE) *veritatis declarandæ gratia, & imminente tunc necessitate licitè & rationabiliter Symbolo fuisse appositam.*

Veniamus nunc ad alteram partem, ac demonstremus, hanc explicationem à Latinis sine Græcorum consensu fieri potuisse. PRIMO, Papa Romanus est Pastor & Doctor totius Ecclesiæ, vt in ipso Concilio Florentino Græci confessi sunt, & patet ex illo Ioannis vltimo, *Pasce oues*, ergo potest ipse, etiam sine Concilio, defi-

nire res fidei; nam quia Pastor & Doctor vniuersalis est, non potest errare, cùm docet ex cathedra; alioqui tota Ecclesia erraret, quæ illum sequi tenetur. definire autem res fidei ad illum pertinet, qui non potest errare.

SECVNDO, etiamsi Papa non esset Pastor totius Ecclesiæ, nec posset definire controuersias fidei sine Concilio, tamen non propterea requireretur Concilium Græcorum & Latinorum; sed sufficeret Concilium aliquot Episcoporum ab ipso Romano Pontifice conuocatũ. Est enim ipse (vt minimum) primæ sedis Episcopus, & sine ipso Concilia non habent robur, & cum ipso habent, vt fusè docet Gelasius in tomo de vinculo anathematis. Nam firmitas Conciliorum non oritur ex multitudine & diuersitate Episcoporum, sed ex connexione cum sede Petri, cui dictum est: *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua*, Luc. 22. id quod etiam exempla testantur. Nam Concilium ARIMINENSE habuit DC. Episcopos, partim Græcos, partim Latinos, & tamen quia Romanus Episcopus dissensit, semper est habitum erroneum ab omnibus tam Græcis quàm Latinis. Contrà, Concilium II. CL. Episcoporum Græcorum, & in quo nullus fuit Latinorum, quia à Pontifice Damaso confirmatũ fuit, à quo Ariminense fuerat reprobatum, semper habitum est in honore. Videmus igitur à sede Petri Conciliorum firmitatem esse.

TERTIO, etiamsi Papa non esset caput totius Ecclesiæ, nec primæ sedis Episcopus, sed vnus Patriarcha nihilo maior ceteris, adhuc Græci non possent conqueri propter istã additionem. Nam vel quæstio est de fide, vel de ritu, id est, vel nolunt Græci hanc additionem, quia est falsa, & contra fidem; vel quia licet sit vera, tamen non placet illis in Symbolo.

Si est quęstio de ritu: certè sicut multi alij sunt ritus diuersi Græcorum & Latinorum, & non propterea fieri debet schisma; ita etiam iste ritus tolerari poterat sine schismate. Præterea potest vnus Episcopus in sua Ecclesia aliquem ritum instituere sine consensu aliorum: quantò magis tota natio Latinorum simul?

Si autem quæstio est de fide, non possunt quidẽ Concilia prouincialia vel nationalia aliquid ita definire, vt statim debeat ab omnibus recipi, tamen possunt definire, & alij non debent conqueri, sed probare, si viderint rem esse bene definitã; sin minus, conuocare maius Concilium. Nam ita factum videmus sæpissimè in Ecclesia.

Hæresim Pauli SAMOSATENI damnauit Concilium Antiochenum paucorum Episcoporum, nec alij multò plures in toto mundo conquesti sunt, sed ratum habuerunt, vt patet ex historia Eusebij libro 7. cap. vlt. Hæresim MACEDONII damnauit Concilium Constantinopolitanum, in quo nullus fuit Latinorum, nec Latini conquesti sunt, sed probauerunt. Hęresim PELAGII damnauerunt Concilia prouincialia, Mileuitanum & Carthaginense, nec vllus propterea fecit schisma, quia non fuisset vocatus. Hæresim NESTORII damnauit Concilium Ephesinum, antequam adessent Latini, quos Pontifex Celestinus mittebat; non tamen Latini conquesti sunt, sed voluerunt cognoscere rem gestam, & cognitam approbauerunt. Et huiusmodi sunt infinita exempla. Græci ergo non possunt conqueri, quod sine ipsis quæstio definita est; præsertim cùm post illam definitionem sint vocati ad Concilia generalia, non semel, neque bis, sed sæpius, & rursum quæstio proposita & discussa sit ipsis præsentibus.

SI PETAS, licet non fuerint necessariò Græci initio vocandi, tamen cùm vocari potuerint, quare initio non sunt vocati? RESPONDEO primò, non esse certum, non fuisse vocatos, vt dicitur in Concilio Florentino. vt enim ignoramus, in quo Concilio fuerit facta additio, ita ignoramus, an interfuerint Græci, nec ne. Sed si vocati non sunt, caussa fuit, PRIMO, quia non erat necesse, cùm quæstio esset facilis. Nam vt Augustinus respondit Pelagianis petentibus generale Concilium, lib. 4. ad Bonifacium, cap. 12. & lib. 2. Retract. cap. 50. non omnis hæresis est talis, vt propter eam debeant vexari omnes prouinciæ. Et profectò talis est hæc de Spiritu sancto. Et si facta sunt Concilia generalia, facta sunt vt satisfieret Græcis, non quòd rei difficultas hoc exigeret. SECVNDO, quia necessitas vrgebat & requirebat celeritatem propter contentiones in Gallia & Hispania natas. Nec poterant tam citò ex remotis regionibus Episcopi aduocari. TERTIO, quia inutile erat. Nam eo tempore nulli ferè erant in Græcia homines docti. Has tres caussas reddit Bonauentura 1. dist. 11. q. 1.

CAPVT XXIX.

Soluuntur obiectiones Græcorum.

SED necesse est obiectiones ipsorum diluere. PRIMA est huiusmodi: Synodus III. generalis prohibuit omnem mutationem circa Symbolum; hæc enim habentur ad finem Concilij: *Decreuit sancta Synodus alteram fidem nemini licere proferre, aut scribere, aut exponere, præter eam, quæ definita fuit à sanctis Patribus apud Nicænam vrbem in Spiritu sancto congregatis. Eos autem, qui fuerint ausi aliam fidem componere, siue porrigere, aut proferre his, qui volunt ad veritatis cognitionem conuerti ex Gentibus, vel ex Iudæis, vel etiam ex qualibet hæresi, istos, si quidem Episcopi fuerint, aut Clerici, alienos, Episcopos quidem ab Episcopatu, Clericos à clericatu, si verò Laici fuerint, anathematizatos.*

RESPONDENT nostri, hoc decreto non prohiberi explicationem Symboli, & mutationem quoad verba, sed prohiberi corruptionem per additionem, aut detractionem, contrarium sensum reddentem, id quod probant multis modis. PRIMO, sic intelliguntur etiam verba Pauli Galat. 1. vbi anathematizat eos, qui docent, præter

ia, quod ipse docuit; nam ipsemet multa alia docuit postea, & Ioannes totum Euangelium postea scripsit, vbi sunt multa, quæ non inueniuntur in Paulo; non ergo prohibet Paulus, addi doctrinam, sed addi aliquid contrarium superioribus.

SECVNDO, si Concilium Ephesinum loqueretur de qualibet mutatione Symboli, iam esset abrogatum Symbolum Constãtinopolitanum, vbi habetur: *Ex Patre procedentem*; nam Symbolum Constantinopolitanum addidit ad Nicænum inter alia, etiam hanc particulam: *Ex Patre procedentem*; & tamen Græci semper vsi sunt Symbolo Constantinopolitano, & non Nicæno.

TERTIO, in Concilio Chalcedonensi, vbi videntur interfuisse multi ex Episcopis, qui fuerunt in Concilio Ephesino, act. 5. cùm esset conscribenda fides, Episcopi clamabant, addatur ad Symbolum: *Sanctam* MARIAM *esse Deiparam*, & in illa ipsa actione scribitur nouum Symbolum, in quo multa mutantur, adduntur, detrahuntur ex particulis Symboli Nicæni & Constantinopolitani; & ad finem additur illa prohibitio: *Decreuit sancta Synodus alterã, &c.* vt in Ephesino Concilio. Ex quibus euidenter apparet explicatio decreti, nisi dicamus, Concilium quartum pugnare cum tertio, & esse excõmunicatos omnes Episcopos quarti Concilij, quod nemo hactenus dixit.

Adde etiam, quod Græci non ignorarunt olim, Latinos esse huius sententiæ. Nam HORMISDA in epistola ad Iustinum Imperatorem disertè scripsit, ex Patre Filioq; Spiritum procedere. Item non ignorarunt additionem factam; & tamen per annos circiter CCC. siluerunt, nec schisma fecerunt, vt patet, quia additio facta est circa annum DC. & postea celebrata sunt ex communi consensu Græcorum & Latinorum tria Concilia generalia, VI. VII. & VIII. & tandem postea illis venit in mentem, vt nobis objicerent Ephesinum decretum. cur non obiecerunt antea, nisi quia intelligebant nihil facere contra nos? Respondent Grçci, Conciliũ Ephesinum prohibuisse omnem mutationem Symboli, tam quoad rem, quàm quoad verba.

Ad id, quod obiecimus de Symbolo Constantinopolitano, quod addidit ad Nicænum; respondent, EPHESINVM Concilium accepisse pro vno & eodem Symbolum Nicænum & Constantinopolitanum, & prohibuisse mutationem circa Symbolum Nicænum, vt erat explicatum à Synodo Constantinopolitana.

Ad id verò, quod obiecimus ex Concilio Chalcedonensi, respondent, Concilium CHALCEDONENSE edidisse quidem aliam confessionem fidei, sed non composuisse aliud Symbolum, quod in Ecclesia frequentari deberet, & tradi iis qui catechizandi erant; & de tali Symbolo locutum esse Concilium Ephesinum. Occasio enim huius decreti fuit, quia multi Symbola scribebant, & ea tradebant rudibus, & interim errores admiscebant.

A

AT CONTRA obiiciunt nostri, si Symbolum Nicænum & Constãtinopolitanum pro eodem accipiuntur, quia in re conueniunt, idem poterit dici de aliis, quæ in re conueniunt.

PRÆTEREA ex hoc ipso, quod Concilium Chalcedonense non composuit Symbolũ, quod in Ecclesia frequentandum esset, & tamen addidit illam clausulam, vt nemo audeat aliam fidem scribere, & proferre iis qui catechizantur, nostri colligunt, istam prohibitionem non debere intelligi de Symboli mutatione quoad verba, sed quoad rem. Hæc est communis & solida solutio; sed fortè posset aliter obstrui os Grçcorum. Nam etiamsi Concilium Ephesinum loqueretur de verbis Symboli, nec vellet vllo modo addi, vel detrahi quidquam, tamen hæc prohibitio non extenderetur nisi ad singulos Episcopos, vel Clericos, aut Laicos, non autem ad Concilia Episcoporum. Nam verba Canonis, harum personarum mentionem faciunt; nimirum Episcoporum, Clericorum, & Laicorum. Constat autem Concilia non ex Clericis, & Laicis, sed Episcopis tantùm constare. & occasio huius Canonis scribendi idem confirmat. Scriptus enim fuit canon, quoniam plurimi cœperant eo tempore sua symbola scribere, non solùm Episcopi, vel Clerici, sed etiam Laici.

B

DEINDE quomodo credibile est Synodum Ephesinam voluisse præscribere regulam summo Pontifici, aut Synodo generali? num ignorabant Episcopi illi, non posse vllum superiori suo, aut æquali legem dare? Cùm igitur particulam (*Filioq;*) non aliquis particularis Episcopus, Clericus, aut Laicus symbolo addiderit, sed summus totius Ecclesiæ pastor, & Concilia generalia tria id ipsum probauerint: dubium esse non potest, quin id iure factum sit.

C

Sed rursum quidam obiiciunt: etsi licuerit Latinis per eam additionem explicare symbolum, tamen non videtur debuisse ipsa explicatio apponi in symbolo. Si enim omnia, quæ definiuntur circa symbolum, ipsi symbolo addenda essent, multa alia fuissent addenda; vt Virginem esse Deiparam; Christi corpus verè esse in Eucharistia, licet ascenderit in cœlum; & alia.

D

RESPONDEO, non omnia debere poni in Symbolo; tamen hanc particulam rectè fuisse appositam, propter duas caussas. PRIMO, quia post exortam hæresim, ipsum symbolum sine hac particula dabat occasionem errandi. SECVNDO, quia facilè addi poterat sine additione noui articuli, aut mutatione notabili ipsius symboli. quę caussę in aliis additionibus locum non habent. Nec tamẽ negamus, posse addi aliquam aliam particulam ad maiorem explicationem, si id summo Pontifici, aut Concilio orbis terræ expedire videatur.

CAPVT XXX.

Concluditur diſputatio diuino teſtimonio.

IAM ad finem totius diſputationis placuit annotare diuinum ſiue iudicium, ſiue teſtimonium. Nam Deus multis modis oſtendit poſt exortum ſchiſma, vtri errent, Græci an Latini. Nam vſq; ad tempus ſchiſmatis ita floruit Græcia viris doctis, & ſanctis, vt omnia Concilia generalia apud Græcos celebrata ſint; poſt ſchiſma autem per annos ferè D C C C. nullum habuerunt Concilium, nullum virum ſanctum miraculis clarum, paucisſimos homines doctos. Latini verò hoc eodẽ tempore habuerunt duodecim generalia Concilia, & innumerabilia particularia. Item ſingulis ætatibus viros miraculis clarisſimos, nouos ordines religioſorum, plurimos homines doctos.

Præterea hoc tempore fides Latinorum propagata eſt acceſsione Indorum Orientalium; & noui orbis in Occidente: fides Græcorum minuitur indies quotidie, Græci in Conciliis conuicti ad noſtram fidem conuerſi ſunt quater, aut quinquies, & fortaſsis etiam ſæpius; & ſemper ad vomitum ſuum redierunt.

A Latini ſemper in diſputationibus ſuperiores in eadem fide & doctrina permanſerunt: deniq; apud Latinos regna, & imperia potentisſima adhuc florent, imperium verò Græcorum per Turcas Chriſti hoſtes euerſum, ac deſtructum eſt penitus, ipſiq; omnes in miſerrima ſeruitute degere, grauisſimumq; iugum captiuitatis perferre coguntur.

Ac vt intelligant cauſſam exitij ſui eſſe pertinaciam in errore de proceſsione Spiritus ſancti; in ipſis feriis Spiritus ſancti capta fuit Conſtantinopolis à Turcis, Imperator occiſus, & imperium omnino extinctum. Nam, vt probat GERARDVS Mercator in ſua Chronologia, anno M. C C C C. LII. die 28. Maij indixit Mahu-
B metes exercitui ſuo vltimam oppugnationem, & ſequenti die Conſtantinopolim cœpit. Illo autem anno fuit Pentecoſte die 28. Maij, vt planum eſt ex aureo numero, & litera dominicali, vnde feſta mobilia inueſtigantur. Erat enim aureus numerus 9. & litera dominicalis A. Itaque multi comparant Eccleſiam Græcam regno Samariæ, quod ſeparauit ſe à vero templo, & tandem in captiuitatem perpetuam adductum eſt.

LIBER TERTIVS DE CHRISTO.

In quo tractatur pars tertia, quæ est de carne eiusdem, siue de incarnatione.

*D*E CHRISTI *diuinitate, quæ illi communis est cum Patre, & Spiritu sancto, necnon de distinctione personali ab vtroque, disseruimus libris superioribus. Nunc ad humanitatem eius accedemus, ac de carne quidem, & incarnatione in hoc tertio libro, de anima verò in sequenti disputabimus. Porro præsens controuersia quinque partes habebit. In* PRIMA *referemus errores huius temporis de incarnatione. In* SECVNDA *ostendemus in Christo esse duas naturas. In* TERTIA *demonstrabimus in Christo vnam esse personam. In* QVARTA *exponemus in quo propriè consistat vnio hypostatica. In* QVINTA *an ex hac vnione caro Christi id obtinuerit, vt sit vbique, breuiter differemus.*

CAPVT PRIMVM.

De erroribus huius temporis circa incarnationem.

QVOD ergo ad PRIMVM attinet, duo sunt hoc tempore genera errantium circa incarnationem. aliqui enim apertè & directè oppugnant hoc mysterium; alij obscurè & quasi obliquè. Ad PRIMVM genus pertinent Anabaptistæ & Swenckfeldiani. ANABAPTISTÆ disertè docent, Christum nõ habuisse veram carnem ex Virgine assumptam. Testatur Ioannes Cochlæus in libro de erroribus Monasteriensium Anabaptistarum, hunc esse vnum ex præcipuis eorum articulis.

Præterea MEMNON ex signiferis Anabaptistarum docet, Christi corpus ex Patris substantia cœlitus delatum in vterum Virginis, vt patet ex Colloquio VVismariensi. Michael SERVETVS & ipse Anabaptistarum vnus li. 2. de Trin. docet, Christi carnem esse diuinam & cœlestem, ac ex Patris essentia genitam. Gaspar etiam SWENCKFELDIVS in lib. de diuina maiestate humanitatis Christi docet, Christi humanitatem post ascensionem non esse creaturalem, sed supercreaturalem, & ipsum Christum etiam ratione humanitatis esse verum Deum. Denique testatur Petrus CANISIVS præfatione lib. 1. de corruptelis verbi Dei, anno M. D. LXXI. publicè factam potestatem Anabaptistis disputandi quæstionem illã; An Christus ex Virgine carnem assumpserit, an aliunde; idque in ditione Palatini prope Heidelbergam.

A Ad SECVNDVM genus pertinent hoc tempore ferè omnes LVTHERANI, qui duo docent, ex quibus sequitur, eos vel esse Eutychianos, vel Nestorianos, vel monstrum ex vtraque hæresi temperatum. PRIMO dicunt, Christi carnem habere attributa diuinitatis, ac præcipuè omnipræsentiam. SECVNDO docent, hypostaticam vnionem consistere in ista communicatione attributorum diuinorum ipsi carni & humanitati. Et si quidem volunt ista attributa coniungi essentialiter humanitati, iam illa fiet vnum cum diuinitate, quæ est hæresis Eutychiana. Si verò coniungi volunt accidentaliter, tum distinctæ erunt personæ Dei & hominis, & vna erit in alia per inhabitationem & per accidens,

B quod est apertè Nestorianum. sed de refutatione postea agemus. Nunc sententiam ipsorum tantùm explicamus.

Auctor huius erroris videtur Iacobus FABER Stapulensis. ita enim scribit in cap. 12. epist. prioris ad Corinth. *Corpus Christi, id est, assumpta humanitas cœlum implet & terram. est enim vbicunque Verbum Dei est, quia Verbum caro factum est, quare Verbum nusquam est sine carne.* Et in cap. 14. Ioan. ita scribit: *Cùm Filius sit in Patre & in omnibus Sanctis qui sunt in cœlo & in terra, an etiam corporaliter sit? quid ni? sed absque modo, nisi dicas diuino & incomprehensibili modo, qui non tam modus, quàm non modus dici debet.*

Hunc sequutus est inprimis LVTHERVS, qui etsi vbiq; iactet se credere in Christo vnam personã, & duas naturas, tamen doctrina eius aliud

habet. Nam in serm. de Sacramento cœnæ Domini tomo 2. operum eius fol.112. *Credimus*, inquit, *quod* I E S V S *Christus sit iuxta humanitatem super omnes creaturas collocatus, & omnia impleat.* Et paulò pòst: *Et habeat omnia in sua manu, & sit vbiuis præsens.* Item in lib. quod verba Christi: *Hoc est corpus meum,* adhuc firma constent, prolixè docet dexteram Dei esse vbique. Deinde assumit corpus Christi esse in dextera Dei, &, vt ipse ait: *Non in minimo digito, aut vngue dexteræ, sed in tota*, atque inde concludit corpus Christi necessariò esse vbiq;. Item in libro qui inscribitur, Confessio Martini Lutheri de cœna Domini, dicit se probare euidenter Christi corpus esse realiter præsens in cœna, quia est vbique: Esse autem vbique dicit se probare, quia est in dextera Dei, quæ est vbique. & ibidem ponit tres modos essendi in loco.

P R I M V M localiter, id est, circumscriptiuè, & hoc modo non vult Christi carnem esse vbique. S E C V N D V M spiritualiter seu per penetrationem, & hoc dicit conuenire corpori glorioso, sed neque hoc modo ponit Christi carnem vbique. T E R T I V M cœlestem & diuinum per vnionem hypostaticam, & hoc modo tribuit carni Christi vbiquitatem, & ait: *Necesse habes Christi carnem, quæ est cum Deo vna persona, longissimè extra creaturas collocare, adeoq; tam longè, quàm Deus ipse extra creaturas est, &c.* Quibus verbis videtur omnino velle Christi carnem non esse creaturam, sed Deum, cùm velit eam longissimè distare à creaturis, & tamen esse vbiq;. Hinc enim colligitur eam non distare à creaturis distantia locali, cùm sit vbique, sed distantia dignitatis, & excellentiæ, ac proinde esse reuera Deum, & ibidem reprehendit Zwinglianos, quod passionem Christi soli tribuant humanitati, non etiam Deitati. A T certè si caro Christi non est creatura, & Deitas passa est, videtur omnino vnum quid factum ex vtraque natura, & hoc idem repetit in libro de Conciliis, nimirum errasse Zwinglianos, cùm dicunt Christi diuinitatem pati non potuisse, vbi (vt aliàs dixi) defendit Nestorium & Eutychetem non errasse nisi in modo loquendi.

Ioannes B R E N T I V S adeo locupletauit hanc doctrinam, vt putetur auctor Vbiquitatis, cùm tamen verè non sit, sed Lutherum sequatur. P R I M V M igitur in Apologia pro confessione VVirtembergensi, in tractatu de cœna Domini, ex professo tradit Christi carnem esse vbiq; ratione vnionis hypostaticæ. & in lib. de duabus naturis Christi, & ascensione & sessione à dextris, idem asserit, & probat multipliciter, cuius argumenta postea soluemus. Ibidem asserit Christi corpus etiam ante passionem fuisse in cœlo inuisibiliter, & nunc quoq; nō esse in aliquo certo loco cœli, sed vbique. D E N I Q V E in alio libro de maiestate Christi hominis, in hoc ponit vnionem hypostaticam, quod Filius Dei in Filium Mariæ effuderit omnia dona, & proprietates suas. vbi simul Nestorianus est distinguens Filiū Dei

A à Filio Mariæ, & Eutychianus est tribuens carni omnia diuina attributa: *Et Petri*, inquit, *humanitas in vno tantùm loco est, diuinitas autem qua impletur & sustentatur, vbiq; sese diffundit, & cùm propter hanc caussam Petrus & Deus seu Filius Dei, qui est in Petro, sint duæ distinctæ hypostases, seu personæ: quomodo non etiam propter eandem caussam Filius* M A R I Æ, *& Filius* D E I *qui est in Filio Mariæ, duæ fierent personæ?* Hæc ille, vbi hoc solum discrimen ponit inter vnionem Dei cum Christo, & cum Petro; quod Deus non habet Petrum vbique sibi vnitum, & ideo ab eo distinguitur personaliter; Christum autem habet vbique vnitum, & ideo ab eo non distinguitur personaliter.

B N O T A B I S verò hoc loco, & in sequentibus Brentij verbis Nestorianas illas phrases, Filius Dei est in Filio Mariæ; item, Filius Dei assumpsit Filium hominis. Sic enim pergit in eodem lib. *Cùm dicitur Deus, seu Filius Dei assumpsisse, aut vniuisse hominem sibi, seu Filium hominis personaliter, non id solum significatur, quod Deus substantia seu essentia sua existat in homine, & cōferat aliquot dona sua in hominem (sic enim dici posset quod Deus sibi vniuisset personaliter, non tantùm semen Abrahæ, aut filium Virginis, verùm etiam quemuis hominem, immò quamuis creaturam) sed illud propriè significatur, quod Deus ita se vniat, & coniungat cum homine, vt in ipsum omnem maiestatem suam conferat, nec eum vno tantùm aut altero, aut etiam multis, sed infinitis adeoq; omnibus, omnibus, inquam, suis cœlestibus ac diuinis*

C *donis ornet.* Et infrà: *Cùm omnipotentiam suam Filius Dei in incarnatione contulerit in Filium hominis, adeo vt eam communem habeat cum Filio hominis, omnipræsentia verò ab omnipotentia pendeat, negari nō potest quin etiam contulerit omnipræsentiam.* Et infrà declarans quid sit, Verbum caro factum est: *Hoc*, inquit, *tale est quod Filius Dei sic impleat Filium Mariæ, vt communicet cum eo omnem suam potentiam, sapientiam, & felicitatem, & præsentiam. nisi enim hæc sit sententia, non habebitur inter Christum & alios homines discrimen.* Et hæc sæpissimè repetit. in quibus certè vides vnionem hypostaticam nihil esse aliud, quàm effusionem donorum, & attributorum Dei in naturam Christi humanam.

Iam Matthias I L L Y R I C V S in libro de ascen-

D sione Domini, & loco Petri Act.3. *Quē oportet cœlum suscipere*, contendit Christum hominem non esse in cœlo vt in loco, sed potius cœlum esse in Christo, cùm ipse sit vbiq;. Et ibidem vult Christum in die ascensionis ascendisse vsq; ad nubes, deinde non vlterius perrexisse in illa forma corporis visibili & circumscripta, sed quodam modo euanuisse, ita vt iam nusquam sit in illa forma aspectabili, sed vbiq; sit inuisibili maiestate, quod quid est aliud, quàm veram Christi carnem planè destruere?

Martinus K E M N I T I V S in lib. de duabus Christi naturis vult videri valde cautus, & omnia mirabiliter inuoluit. nam ca.30. vbi tractat ex professo; An caro Christi sit vbiq;, non audet dicere absolutè esse vbique, sed dicit esse vbi voluerit,

& posse

A & posse esse vbiq; si voluerit, tamen vel pugnat secum, vel dicit quod alij dicunt. Nam inprimis initio libri proponit præcipua loca Scripturæ pro maiestate Christi, & inter alia ponit illum ex Matth. vlt. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Et hoc modo explicat, *data est mihi omnis potestas,* id est, omnipotentia, *in cœlo & in terra,* id est, omnipræsentia. Deinde cap. 4. habet hæc verba: *Quæ vnio adeo arcta, indiuidua, & insolubilis, & inseparabilis est, vt diuina natura τοῦ λόγου nec velit, nec possit, nec debeat extra hanc cum carne vnionem, sed in arctissima illa vnione cogitari, quæri aut deprehendi.* Et hoc aliquoties infrà repetit. At si natura diuina non potest cogitari, vel comprehendi sine carne, necessariò habet vnum esse de essentia alterius, &
B proinde vna natura erunt.

Ibidem dicit, ex vnione hypostatica communicari carni, seu humanitati omnes diuinas dotes. Et cap. 21. dicit præter dona infusa, & creata communicari naturæ assumptæ, etiam attributa propria diuinitatis, & proinde omnipotentiam, & omnipræsentiam. Denique cap. 30. dicit Christi humanitatem non solùm esse in cœna, sed etiam extra cœnam in Ecclesia præsentem fidelibus reipsa, & addit, etiam extra Ecclesiam omnia subiecta esse Christi humanitati, & Christi humanitatem omnibus rebus dominari, & omnia regere, non per Vicarios quasi à rebus distet, quomodo reges gubernant prouincias
C per alios, sed habere omnia præsentia. at nónne hoc est esse vbique?

Similia docet Ioannes WIGANDVS in libro de communicatione idiomatum, & Nicolaus SELNECCERVS in lib. de pædagogia spirituali, vbi symboli articulum de ascensione exponit. Ioannes etiam TIMANVS pastor Bremensis in libro quem vocat farraginem sententiarum, adducit plurima testimonia insignium Lutheranorum, quod Christi corpus sit vbiq;. Andreas MVSCVLVS, teste Staphilo in libro de Concordia discipulorum Lutheri, contendit diuinitatem Christi in cruce passam esse, idque probat pluribus Lutheri testimoniis.

Item Iacobus Andreas SMIDELINVS superintendens VVirtenbergensis insignis Brentia-
D nus in thesibus Tubingę disputatis omnino non agnoscit aliam vnionem hypostaticam, quàm per communicationem donorum, eamque accidentalem. Nam thesi 20. sic ait: *Non est imaginanda aut fingenda alia Dei in Christo, quàm in creaturis reliquis omnibus, quoad οὐσίαν, diuinitatis præsentia, quæ vt in creaturis energia discernitur, quod alia in aliis agat & operetur, ita in Christo tota effunditur, vt iam extra ipsum nihil, sed in homine & per hominem Christum omnia in omnibus operetur.* Et thesi 22. sic ait: *Neque verò hac reali plenitudine, omnis diuinitatis communicatione natura humana cum diuinitate miscetur, aut planè aboletur, sed quod diuinæ est per essentiam, id humanæ suo modo per accidens communicatur.* Et thesi 24. *Hac sola,* inquit, *idiomatum κοινωνίᾳ hypostatica vnio definienda est.*

Denique Concordia Euangelica anno M. D. LXXX. edita, hunc præcipuè scopum habere videtur, vt stabiliat Vbiquitatem, & destruat mysterium incarnationis. Nam in epitome articulorum controuersorum artic. 7. §. 5. habes, dexteram Dei esse vbiq;, & ad eam esse euectam Christi humanitatem. Art. 8. §. 11. habes, ab ipsa conceptione Christi illum hominē assumptum fuisse in Deum, & exaltatum ad dexteram Dei, ita vt non solùm Christus vt Deus, sed etiam vt homo omnia possit, omnia sciat, omnibus creaturis sit præsens. Ceterùm hæc omnia Christum non ostendisse nisi post resurrectionem, quando deposuit formam serui. Deinde in repetitione copiosa eorundem articulorum ista omnia prolixè probant.

EST AVTEM obseruandum, Saxonicas Ecclesias ter mutasse sententiam. Nam initio, Luthero docente, defendebant cum ipso Vbiquitatem. Deinde Luthero mortuo, regnante Melanchthone, cœperūt oppugnare Vbiquitatem contra Illyricum & Brentium. Nam Philippus in 3. cap. epist. ad Coloss. apertè damnat Vbiquitatem, & vult Christum esse in certo loco cœli quoad carnem, vbique autem quoad diuinitatem. Et in epist. ad Fridericum Comitem Palatinum, quam scripsit anno M. D. LIX. *Alij,* inquit, *vbiquitatem excogitarunt.* Et addit: *Hæc sunt portentosa omnia, ignota eruditæ vetustati.*

Vnde etiam anno M. D. LXXI. celebrauerunt Synodum DRESDENSEM, conuenientibus & consentientibus omnibus Superintendentibus ducatus Saxonici, necnon Doctoribus Academiarum Lipsię, & VVittenbergæ, atque ibi statuerunt Vbiquitatem corporis Christi esse horribilem prophanationem omnium articulorum Symboli, & renouationē omnium hæreseon: *Quod,* inquiunt, *præcipuum fidei nostræ, & Ecclesiæ caput est, videlicet articulus de duabus naturis in Christo, id commentitia idiomatum reali, & physica in ipsis naturis communicatione deprauari horribiliter, atq; è contrario hæreses iam olim damnatas Marcionitarum, Valentinianorum, Manichæorum, Samosatensium, Sabellianorum, Arianorum, Nestorianorum, Eutychianorum & Monotelitarum reduci, atque innouari satis euidenter demonstratum est.* Et infrà: *Commentitia ista communicatio physica, quæ nostro primum tempore cum Vbiquitate corporis Christi introduci cœpta est, vniuersæ Orthodoxæ Ecclesiæ, & toti orbi Christiano inde vsque ab initio incognita fuit, atque etiam nunc à Pontificiis ipsis reiicitur, & taxatur acerrimè.* Et infrà: *Commentitia illa vbiquitas horrendum in modū corrūpit omnes penè articulos fidei de Christo, ac discrimen diuinæ, & humanæ naturæ in Christo inprimis delet atque euertit.* Hæc illi tunc. Vbi etiam gloriabantur, in Saxonia semper fuisse eandem fidem immobilem, & consensum in doctrina.

At non fluxerunt anni decem, quando prodiit ex eadem VVittenberga, & Lipsia, & ceteris eius regionis locis noua Concordia, in qua tantopere dānata illa Vbiquitas, recipitur pro arti-

culo fidei, sic enim habet ea Concordia edita in 4. anno 1580. pag. 731. *Reuera omnia implet, & vbiq; non tantùm vt Deus, verùm etiam vt homo præsens dominatur à mari vsque ad mare.* Hæc illi, qui eadem repetunt, & suprà pag. 572. & infrà pagin. 745. ac proinde Dresdense Concilium, in Spiritu sancto congregatum, reiiciunt tanquam impium; & adhuc non vident, quàm apertè deludantur à Satana?

Scripserunt contra hanc Vbiquitatem præter Scholasticos in 3. dist. 22. CLAVDIVS Sanctius repetitione 4. de Euchar. & ante eum scripsit quidam ex nostris theses quasdam de Maiestate Christi hominis, quæ sunt Ingolstadij excusæ anno M. D. LXIV. Ac postea anno M. D. LXXXII. & LXXXIIII. Scripsit etiam ex Societate nostra Gregorius de Valētia contra eandem Vbiquitatem quatuor libros. Ex aduersariis scripserunt Henricus BVLLINGERVS libro de duabus naturis Christi; Petrus MARTYR Dialogum de loco corporis Christi; & Theodorus BEZA librum de omnipræsentia carnis Christi contra Brentium, & alterum de vnione hypostatica duarum in Christo naturarum contra Schmidelinum.

CAPVT SECVNDVM.

Explicatur hæresis Eutychetis.

IAM verò vt ad SECVNDVM veniamus, demonstrandum est, duas esse in Christo naturas, sed prius explicanda est sententia Eutychetis, qui signifer habetur eius hæreseos, quam nunc refellimus. Sciendum igitur est, hæresim fuisse EVTYCHETIS, in Christo post incarnationem vnam tantùm fuisse & esse naturam. Nō enim putabat aliter posse defendi contra Nestorium, esse vnum Christum & non duos.

DEINDE dicebat vnam esse factam naturam ex diuinitate, & carne, per conuersionem diuinitatis in carnem, quia scriptum est Ioan. 1. *Verbum caro factum est:* & vnum fieri alterum, est verti in illud, sicut cum *aqua facta est vinum*, aqua conuersa est in vinum. & nunc cùm panis per consecrationem fit caro Christi, panis conuertitur in carnem Christi.

TERTIO asserebat diuinitatem Verbi natam, passam, mortuam, sepultam fuisse: quod quidem ex priore errore nascitur. Si enim diuinitas versa est in carnē, & caro nata, passa, mortua, sepulta dicitur, certè diuinitas nata, passa, mortua, sepulta dicenda est. non enim ita diuinitas fingitur versa in carnem, vt desierit esse diuinitas: quo modo aqua cùm in vinum vertitur desinit esse aqua. Ratio huius erroris fuit, quia non putabat posse refelli Nestorium, qui Christum Deum natum & passum negabat, nisi diuinitas Christi nata, & passa ostenderetur.

QVARTO asserebat, Christi carnem non esse eiusdem naturæ cum nostra, neq; Verbum in

A veram carnem esse conuersum, sed in carnem quandam apparentem & phantasticam, ita vt potius Verbum simulauerit se hominem, & natum, & mortuum esse, quàm reuera fuerit. Ratio eius est, quia videtur indignum Deo, quod vera caro fuerit, & verè natus, passus, & mortuus sit.

Atq; ita hęresis ista in hęresim Valentini, Manichæi, & aliorum qui veram humanitatem in Christo negabant, tandem recidebat: quam postea ex Lutheranis secuti sunt Gaspar Swenckfeldius, & Andreas Musculus, si Staphilo credimus in lib. de Concordia discipulorum Lutheri. Hanc fuisse hæresim Eutychetis, cognosci potest B ex epistola S. FLAVIANI ad B. Leonem, quæ est 9. inter epistolas B. Leonis, & ex epistola 97. S. Leonis ad Leonem Imperatorem, & ex lib. 4. de hæreticis fabulis Theodoreti in fine.

NOTANDVM autem est, hanc hæresim exortam fuisse ante tempora Eutychetis; ipsumque Eutychetem non tam fuisse primum auctorem, quàm præcipuum propagatorem huius hæresis. Idem enim antea docuerat Apollinaris, vt testatur Epiphanius hæresi 77. Augustinus hæresi 55. & Vincentius Lirinensis in suo commonitorio. Eandem quoque hæresim refellunt sine nomine auctoris ATHANASIVS in epistola ad Epictetum; Ambrosius lib. de incarnationis Dominicæ Sacramento, c. 6. & Cyrillus lib. de recta C fide ad Theodosium: qui omnes mortui erant cùm Eutyches exortus est.

Porro Catholica fides semp agnouit in Christo post incarnationem duas integras & perfectas naturas, diuinam, & humanam, quæ quidem sine vlla confusione, vel permixtione in vna persona verbi subsistant. item naturam diuinam neque natam, neque passam esse, sed solum humanam; ac demum illam humanam esse ac fuisse eiusdem speciei cum nostra; quæ omnia probari possunt testimoniis Scripturarum, Conciliorum, & Patrum.

CAPVT TERTIVM.

Refellitur hæresis Eutychetis.

D PRIMVM igitur, duas esse in Christo naturas, contra primum Eutychetis errorem testantur illa verba Domini Ioan. 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Certè iste qui loquebatur & videbatur & Filium hominis se dicebat, secundum eam naturam, per quam videbatur & loquebatur & Filius hominis erat, non erat tunc in cœlo, sed tantùm in terra, id est, in domo Nicodemi, neque erat Deus, sed homo, quia Deus non potest audiri, videri, tangi corporeis sensibus. Neque descenderat de cœlo, sed natus erat in terra ex muliere. & tamen iste idem asserit se descendisse de cœlo, & etiam tunc, cùm loquebatur in terra, dicebat, se esse in cœlo. ergo alteram naturam

Christus habuit præter humanam, secundum quam potuit esse in cœlo, quando secũdum humanam erat in terra.

Idem probatur ex verbis Domini Ioan. 5. 10. & 14. nam Ioan. 5. dicitur: *Non solùm soluebat Sabbatum, sed etiam Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Ioan. 10. dicebat: *Ego & Pater vnum sumus.* Vnde Pharisæi rectè collegerunt, Christum per ea verba se Deum asserere voluisse. At Ioan. 14. *Pater,* inquit, *maior me est.* Non autem potest vllo modo fieri, vt secundum eandem naturam esset Patri æqualis, immò vnum cum illo, & tamẽ minor Patre.

Præterea Ioan. 8. Dominus ait: *Antequam Abraam fieret, ego sum.* At ille idem natus erat in diebus Augusti Cæsaris. Lucæ 2. & habuerat XXX. annos, anno XV. Tyberij. Luc. 3. Non autem potest fieri vt idem, secundum idem, fuerit ante Abraam, & post Abraam. Ioã. 20. Thomas postquam viderat & fortè tetigerat Domini cicatrices, exclamauit: *Dominus meus & Deus meus.* At certè quod viderat & tetigerat non erat Deus, sed caro, & tamen eum ipsum Deum & Dominum confitetur, cuius carnem viderat. igitur ille & Deus, & homo erat. quod etiam apertè docet S. Petrus, cùm ait Actor. 2. *Dextera igitur Dei exaltatus effudit hoc donum quod vos videtis & auditis.* Nam exaltari non est Dei, sed creaturæ; effundere Spiritum sanctum non est creaturæ, sed Dei.

Item Paulus sic ad Episcopos loquitur, Actor. 20. *Spiritus sanctus posuit vos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* At Deus, vt Deus, non habet sanguinem, nam spiritus est Deus; & qui habet sanguinem, vt sic, non est Deus, ergo qui est Deus, & sanguinem effudit, necessariò habet duas naturas. Rom. 9. *Quorum Patres,* inquit Paulus, *ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Hîc Apostolus dicit, Christum esse ex parentibus Iudæis secundum carnem, & tamen simul esse Deum super omnia, nimirum secundum diuinitatem. Denique idem Paulus Philippen. 2. asserit Christum, *Cùm in forma Dei esset, serui formam accepisse.* Quæ verba explicans S. Vigilivs lib. 2. *Mirum est,* inquit, *cur timeant quidam dicere duas naturas, cùm Paulus dicat duas formas.*

Iam verò quod illæ naturæ non sint permixtæ, nec sit diuinitas versa in humanitatem, contra secũdum errorem, probatur. Nam tota Scriptura clamat, Deum esse immortalem & incorruptibilem, vt Malach. 3. *Ego Dominus & non mutor.* Num. 23. *Non est Deus vt filius hominis vt mutetur.* Iacobi 1. *Apud quem non est transmutatio.* 1. Timoth. 1. *Regi seculorum immortali, inuisibili, &c.* Et cap. 6. *Qui solus habet immortalitatem, &c.*

Non esse autem diuinitatem natam, passam, mortuam, vt error tertius asserebat, tum ex dictis colligitur; nam qui est immutabilis, & immortalis, nec in tempore nasci, nec mori vllo

A modo potest secundum id, vnde est immortalis & immutabilis: tum etiam quia Scripturæ cùm docent Christum in tempore natum, passum, & mortuum esse, addunt, secundum carnem: qua voce clarè indicant Christum non esse natum, nec passum, nec mortuum secundum diuinitatem. Rom. 1. *Qui factus est ei ex semine Dauid, secundum carnem.* Et cap. 9. *Ex quibus est Christus secundum carnem.* Et 1. Pet. 3. *Mortificatus quidem carne, &c.* Et cap. 4. *Christo igitur in carne passo, &c.*

Adde postremo, ad confusionem eorum Lutheranorum, qui Deitati passionem attribuere non verentur, aliquot clarissima testimonia illustrium Ecclesiæ Doctorum. Epiphanivs
B hæres. 76. Aëtij, pag. 286. *Nam,* inquit, *neque quod passus est vnigenitus in carne, passionem Deitati ipsius adsciscit.* Et infrà: *Sed & ipse Dominus venit, & passibilitate in seipso suscepta verè passus est, Deitate ipsius à passione aliena.* Similia leges in Ancorato, pag. 357.

Athanasivs in epistola ad Epictetum: *Quis,* inquit, *infernus ista eructauit? vt consubstantiale dicant corpus ex Maria genitum cum verbi diuinitate? aut quis ita impius fuit, vt vel verbis diceret, vel animo cogitaret ipsam Deitatem circumcisam fuisse?* Et Cyrillvs in epistola ad Nestorium nomine Synodi Alexandrinæ: *Dicimus,* inquit, *illum passum esse & resurrexisse, non quia Deus Verbum in sua natura passus sit, Deus namq; extra passionem est, sed quia corpus illud, quod proprium ipsius factum est, passum sit.*

C S. Anastasivs li. 4. qui est de passione, & impassibilitate Christi: *Et Christum,* inquit, *passibilem fuisse iuxta sapientissimi Pauli loquutionem, confitemur, non id alioqui secundum diuinam naturam, vt neque secundum humanitatem dicimus impassibilem.* Et infrà: *Est quidem Deus, qui patitur, diuinitate interim nihil in se recipiente externæ passionis.* Ioannes Damascenvs lib. 3. cap. 4. *Diuinitatem dicentes, non de illa nominamus ea, quæ humanitatis sunt propria, non enim dicimus Deitatem passibilem.*

S. Ambrosivs lib. 10. in Luc. cap. 49. *Nec mors illa diuinitatis, sed quasi hominis fuit.* Concilium Hispalense II. cap. 13. *Stultum,* inquit, *est crucis passionem diuinæ applicare naturæ, sed tantum creabili & humanæ, sola enim caro crucis exitium sensit.* Sanctus
D Avgvstinvs lib. de hæres. cap. 73. *Est,* inquit, *hæresis quæ dicit in Christo diuinitatem doluisse cùm figeretur caro eius in cruce.* S. Leo epistola 10. *Natura,* inquit, *inuiolabilis naturæ est vnita passibili, vt quod nostris remediis congruebat, vnus atque idem mediator Dei & hominum Christus Iesvs, & mori posset ex vno, & mori non posset ex altero.* B. Vigilivs lib. 4. *Ipse,* inquit, *vnus idemq; Dei Filius & mortuus est secundum formam serui, & non est mortuus secundum formam Dei.*

Quod autem Christi caro sit eiusdem speciei cum nostra, contra quartum errorem, & Christum non simulatoriè, sed verè natum, passum, mortuum esse, nullo negotio probari potest; nam inprimis Matth. 1. & Luc. 2. dicitur B. Virgo peperisse *Filium suum primogenitum.* quomodo

autem potuit Virgo Christum habere Filium, si Christi caro non fuit vera caro ex carne Virginis concepta? item Paulus ait, Hebræor. 2. *Quia pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse participauit eisdem.* Quid, quæso, est, eisdem, nisi eiusdem naturæ carni, ac sanguini?

Iam verò Euangelia & Apostolorum epistolæ nónne plurimorum mendaciorum argui deberent, cùm passim Christum hominem, & hominis filium vocent, & matrem atque cognatos habuisse, necnon esuriuisse, comedisse, ambulasse, fatigatum esse, denique passum, mortuum, suscitatum affirment? nec enim aliquid horum de phantasmate verè affirmari potest. Nec solum Scripturæ Christum hominem vocant ante resurrectionem, sed etiam postea. Nam Actorum 7. *Stephanus dicit, video cœlos apertos, & Filium hominis stantem à dextris Dei.* Et Paulus Actor. 17. *Statuit Deus diem in quo iudicaturus est orbem in viro quem definiuit, &c.*

Deinde, si Christus non verè mortuus est, nec verè resurrexit, ergo nō verè nos redemit, & adhuc sumus in peccatis nostris, vt Apostolus dicit, 1. Corinth. 15. Deniq; Luc. 24. cùm discipuli suspicarentur phantasma vel spiritum esse, quod videbant, non verū hominem: Dominus, ait, *palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Atque hæc ex Scripturis.

Nunc ex Conciliis idem probari potest. Nam inprimis contra hanc hæresim celebratum est Concilium CHALCEDONENSE, quod fuit omnium maximum, nempe DC. XXX. Episcoporum; & cùm in prima actione recitaretur fides Eutychetis & Dioscori, in qua continebatur duas fuisse Christi naturas ante vnionem, postea verò vnam esse factam ex vtraque, Concilium exclamauit: *Anathema ei, qui dixit ista, anathema eis, qui ista dixerunt.* Postea actione 5. in symbolo fidei posuerunt hoc modo: *Confitemur in nouissimis diebus Filium Dei vnigenitum in duabus naturis inconfusè, immutabiliter, indiuisè, inseparabiliter agnoscendum, nunquam sublata differentia naturarum propter vnionem.* Idem statutum est etiam postea in Concilio V. can. 2. in Concilio VI. act. 4. & 17. & Cōcilio LATERANENSI contra Monothelitas, à Martino I. celebrato, consultatione vltima, can. 4. & 6. in Concilio Toletano VI. cap. 1. Toletano XI. cap. 5. & 6. Hispalensi II. cap. 13. & aliis multis.

Idem ex Patribus cōfirmari posset, sed Theodoretus, Leo, Vigilius, & Gelasius, necnon Hispalense Concilium II. nos labore leuarunt. THEODORETVS enim in dialogo, Immutabilis; & in dialogo, Inconfusus; & in dialogo, Impatibilis, quibus hunc errorem refellit, adducit prolixè testimonia omnium ferè veterum Patrum qui ante ipsum fuerunt. Idem fecit S. LEO in epistol. 97. ad Leonem augustum, & B. VIGILIVS lib. 5. contra Eutychetem, & GELASIVS

A in libro de duabus naturis Christi; & Concilium II. Hispalense capite vltimo. quæ testimonia satis esse nobis visa sunt.

CAPVT QVARTVM.

Soluuntur argumenta, quæ fiebant olim aduersus ea, quæ superiore capite demonstrata sunt.

SVPEREST soluere argumenta aduersariorum. Ac PRIMVM occurrit auctoritas Patrum, & Conciliorum. Nam in ipso CHALCEDONENSI Concilio actio. 1. post epistolam Cyrilli B ad Ioannem Antiochenum, Eustachius Episcopus Beritensis asseruit, S. Cyrillum scripsisse, nō oportere intelligere in mysterio incarnationis duas naturas, sed vnam naturam Dei Verbi incarnatam. Et in Concilio Lateranensi sub Martino I. dicitur anathema non confitentibus naturam Verbi incarnatam. Idem ex Athanasio & Cyrillo admittit Damascenus lib. 3. de fide, cap. 6. & 7. GREGORIVS etiam NAZIANZENVS in epist. ad Chelidonium dicit carnem deificatam, quod idem videtur esse, ac si diceret diuinitatem incarnatam.

RESPONDEO, naturam Verbi esse incarnatam dici posse, si intelligatur sano modo, vt explicat Cōcilium V. & Damascenus loco notato, C nimirum quod sit incarnata non per conuersionem in carnem, sed per vnionem cum carne in vna hypostasi Verbi: Quanquam verba, quæ citantur in Concilio Chalcedonensi ab Eustachio tanquam si essent Cyrilli, verisimile est non esse Cyrilli, sed apposita tunc fuisse in operibus eius ab hæreticis. Catholici enim in ipso Concilio multum reclamabant verbis illis auditis, dicentes ea Dioscori hæretici potiùs, quàm Cyrilli videri. Porrò, quod Gregorius Nazianzenus epist. 1. ad Chelidonium dicit carnem deificatam per incarnationem, sensum illum habet, factam esse carnem Dei per vnionem cum Verbo, non factam esse Deum per conuersionem in diuinitatem.

D Argumentum SECVNDVM, si duæ sint naturæ in Christo, duo Christi erunt secundum hæresim Nestorij, & proinde non Trinitas erit Deus, sed quaternitas. Nam si Pater & Filius dicuntur vnus Deus propter vnam essentiam, cur propter duas essentias non erunt CHRISTI duo?

RESPONDEO, nomina concreta nunquam multiplicantur nisi multiplicentur supposita, & si substātiua sint, requirunt etiam formæ multiplicationem, alioqui non possunt efferri nisi in singulari; nam qui habet duas artes non dicitur duo artifices, sed vnus artifex, & habens plures vestes non dicitur plures vestiti, sed vnus. Quoniam ergo in Christo vnum tantum est suppositum, non possunt dici plures Christi vel Domini,

mini, vel Filij, ſed vnus. E contrario Pater & Filius dicuntur vnus Deus, propter vnitatem formæ. Nam cùm duo requirantur ad multiplicationem ſubſtantiuorum, ſi alterum deſit, efficitur vnitas, quæ eſt priuatio diuiſionis: ratio autem horum omnium eſt potiſſima, conſuetudo loquentium.

Porrò Chriſti nomen non naturam, ſed perſonam ſignificat. & propterea, vt NAZIANZENVS monet in ep. ad Chelidonium, ſicut in Trinitate dicimus alium & alium propter numerum perſonarum, non tamen aliud & aliud propter naturæ vnitatem; ita in Chriſto poſt incarnationem dicimus aliud & aliud propter numerum naturarum, non tamen alium & alium propter perſonæ vnitatem. Neque ſequitur in Deo eſſe quaternitatem poſt incarnationẽ; quia Trinitas quæ eſt in Deo, eſt perſonarum non naturarum; incarnatio autem non auxit numerum perſonarum. Et pręterea per incarnationem nihil acceſſit Deo, qui perfectiſſimus eſt, & nec augeri, nec minui poteſt, ſed acceſſit multũ boni humanæ naturæ, vt rectè docet ATHANASIVS in epiſtola ad Epictetum, hoc ipſum argumentum ſoluens.

Argumentum TERTIVM, Ioan. 1. Non dicitur Verbum carnem accepit, ſed: *Verbum caro factum eſt*, quemadmodum dicitur Ioan. 2. *Aqua vinum facta eſt*, in nuptiis, ſed aqua facta eſt vinum per conuerſionem vnius in alterum, ita vt poſtea non fuerint duæ naturæ, ſed vna; igitur eodem modo Verbum factum eſt caro per cõuerſionem Verbi in carnem, & licet ante vnionem duæ naturæ eſſent Verbi, & carnis; tamen poſt vnionem vna natura eſt.

RESPONDET ad hoc argumentum accuratè THEODORETVS in Dialogo qui dicitur Immutabilis, ac profert Scripturas, quæ teſtantur Verbum non modò factum eſſe carnem, ſed etiam à Verbo aſſumptam eſſe carnem. Nam in epiſtola ad Philipp. cap. 2. ſic legimus: *Cùm in forma Dei eſſet, exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens.* Et Hebr. 2. *Nuſquam Angelos apprehendit, ſed ſemen Abraæ apprehendit.* Et Ioan. 1. poſtquam dixerat Euangeliſta: *Verbum caro factum eſt*, ne putaremus id factum eſſe per conuerſionem, ſtatim ſubdit: *Et habitauit in nobis*, id eſt, Verbum factum eſt caro, quia noſtra carne aſſumpta, in ea habitare cœpit.

Itaque *Verbum caro factum eſt*, non ita debet intelligi, vt illud, aqua facta eſt vinum, vel panis factus eſt caro, ſed ſicut dicitur, Aaron à Deo factus eſt Pontifex, Dauid factus eſt Rex. Non eñ intelligimus mutatum eſſe Aaronem in Pontificem, vel Dauidem in Regem, ſed cœpiſſe eos eſſe, quod non erant, non amiſſo eo quod erant; & ſicut dicitur Galat. 3. *Chriſtus pro nobis factus eſt maledictum.* Quem locum adducunt etiam in explicatione huius ſententiæ Athanaſius in epiſtola ad Epictetum. Nazianzenus in epiſtola priore ad Clidonium. Chryſoſtomus in hunc locum Ioan. & Ambroſius in lib. de incarnationis Dominicæ Sacramento, cap. 6.

Argumentum QVARTVM, ſi diuinitas paſſa & mortua non ſit, ſequetur veram hæreſim eſſe Neſtorij, qui ſolum hominem paſſum & mortuum dicebat. RESPONDEO, conſequutionem non eſſe bonam; nam actiones & paſſiones perſonarum ſunt, non naturarum. Itaque Chriſtus Deus paſſus & mortuus eſt, ſed ſecundum formam ſerui, non ſecundum formam Dei. nam Paulus dicit: *Ipſum Dominum gloriæ crucifixum fuiſſe*; 1. Corinth. 2. ſed ſecundum quam naturam id paſſus fuerit, explicat Petrus, cùm ait: *Chriſto igitur in carne paſſo, & vos eadem cogitatione armamini*, 1. Petri 4.

Argumentum QVINTVM, indignum diuinitate eſſe videtur, vt in veram carnem conuerſa eſſe dicatur, vt in vtero fœminæ concluſa manſerit, vt in cruce mortua pependerit, &c. ergo non verè ſed ſimulatoriè Verbum caro factum eſt, &c. RESPONDEO, veriſſimum eſſe antecedens, & inde rectè colligi, nec verè nec ſimulatoriè in carnem conuerſam eſſe diuinitatem. At non eſſe indignum Deo, vt ſecundum formam humanam aſſumptam in vtero Virginis clauſus manſerit, & in cruce mortuus pependerit: & idcircò nec ſequi vt Verbum non verè, ſed ſimulatoriè caro factum dici debeat.

CAPVT QVINTVM.

Explicatur hæreſis Neſtorij.

ALTERA hîc tractanda eſt cõtrouerſia cum Neſtorianis, quæ eſt tertia pars propoſitæ diſputationis. Sciendum igitur eſt, CHERINTVM olim ſeparaſſe Ieſum à Chriſto, & Ieſum purum hominem eſſe voluiſſe, ex Maria & Ioſeph natum; Chriſtum autem eſſe Filium Dei, qui tandem tempore Baptiſmi in forma columbæ in Ieſum deſcenderit, vt refert Irenæus libro 1. capite 25. Hanc hæreſim poſtea iterum excitarunt Pelagiani quidam, qui, vt ſcribit CASSIANVS lib. 1. & 6. de incarnatione, docuerunt, purum hominem de Maria eſſe natum, & eundem ſuis meritis anno XXX. factum eſſe Chriſtum, &, poſt paſſionem ſuis etiã meritis, factum eſſe Deum, & poſſe eodem modo alios homines ſuis viribus bene viuere, & ad beatitudinem peruenire ſicut Chriſtus peruenit.

Paulò pòſt eandem hæreſim docere cœpit NESTORIVS Patriarcha Conſtantinopolitanus, & cum eo ANASTASIVS eius Presbyter, necnon THEODORVS Mopſueſtenus Epiſcopus, & alij quidam. Docuerũt enim B. Virginem purum hominẽ peperiſſe, & qui non ſolùm naturam, ſed etiam perſonã humanam haberet, & proinde B. Mariam non eſſe Dei genitricem, ſed Chriſti genitricem; & natiuitatem, paſſionem, reſurre-

reſurre-

resurrectionem, ascensionem Christi soli homini tribuendam.

Addebant autem, Filium Dei vnitum esse postea Filio hominis multis modis, non quidem substantialiter communicando hypostasim, sed accidentaliter. PRIMO, secundum habitationem, quia Verbum habitauit in homine Christo, vt in suo templo, iuxta illud Ioan. 2. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Et propterea dicebant Isaiæ cap. 7. cautè scriptum esse: *Vocabitur nomen eius Emmanuel*, id est, non vocabitur Deus, sed nobiscum Deus, id est, in nobis habitans, iuxta illud Ioan. 1. *Et habitauit in nobis.* SECVNDO, per vnionem voluntatis & dilectionis, quia Filius ille hominis coniunctissimus erat semper cum Dei voluntate. Addebat Theodorus similitudinem, quæ refertur in V. Synodo can. 12. *Vt enim vir, & mulier duæ personæ sunt, & tamen dicuntur vna caro in Scripturis propter copulam coniugalem, ita etiam Filius Dei, & Filius hominis duæ personæ sunt, & tamen dici possunt vnus Christus propter coniunctionem spiritualem.* TERTIO, secundum operationem, quia Christus homo erat instrumentum, quo vtebatur Verbum in operibus illis admirandis, quæ à Christo facta sunt. QVARTO, secundum participationem, quia Verbum illi homini impertiuit nomen & dignitatem suam, vt nimirum Deus & Dei Filius vocaretur, & ab omnibus creaturis adoraretur, non propter se, sed ꝓpter eum à quo assumptus fuerat: eo modo, quo imagines Sanctorum nominibus eorum interdum appellātur, & propter eos etiam honorantur & adorantur.

Hanc fuisse Nestorij hæresim, intelligi potest ex illa expositione fidei, quam ipse edidit, & habetur nunc in vltimo tomo operum Cyrilli. Item ex historia Euagrij, lib. 1. cap. 2. & sequentibus, in quorum septimo refert Euagrius, Nestorium miserè interiisse, lingua ei à vermibus penitus antea corrosa. Item ex breuiario Liberati, cap. 4. Deniq; ex Theodoreto lib. 4. de hæret. fab. prope finem, & in reprehēsione 12. anathematismorum S. Cyrilli. Theodoretus enim initio scripsit pro Nestorio contra S. Cyrillum, & propterea anathematizantur scripta eius in V. Synodo, c. 12. tamen postea resipuit, & reconciliatus fuit Ecclesiæ in Concilio CHALCEDONENSI, act. 8. & ideò posuit Nestorium inter hęreticos lib. 4. de hær. fabulis.

Huic hæresi nō obscurè fauent, saltem in modo loquendi, Lutherus & Caluinus. Ille enim in concione de natali Domini: *Imperiti quidā*, inquit, *Christum hominem omnipotentem faciunt.* Idem tamē Lutherus sæpe contrarium docuit, vt mihi sanè magis Eutychianista, quàm Nestorianus fuisse videatur. Quod etiā vidit, & notauit Beza; nam ad finē libri aduersus Iacobi Andreæ theses recitat hanc Lutheri sententiam, atq; addit Germaniæ, & totius mundi peccata fecisse, vt in ea confessione Lutherus non perseuerarit.

A CALVINVS autem lib. 1. institutionum, cap. 13. §. 9. de Christo disputans, vt est persona quædam diuina, sic ait: Mediatoris personam nondū attingo. & §. 23. *Respondeo*, inquit, *Dei esse Filium, quia sermo est à Patre ante secula genitus. nondum enim de mediatoris persona nobis sermo est.* Et §. 24. *Nam ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantùm quatenus ante secula genitus ex Patre, fuit æternus sermo, sed quia mediatoris suscepit personam, & munus.* Vbi perpetuò distinguere videtur Caluinus in Christo duas personas, vnam Filij Dei, alteram mediatoris. Nec videtur excusari posse, quasi nomine, personæ Mediatoris, non substantiam, sed qualitatem intelligat, quo modo dicere solemus, B aliquem suscepisse personam iudicis, aut aduocati. Nam ibidem §. 6. *Personam*, inquit, *voco subsistentiam.* Et in toto illo capite, personæ nomine vtitur ad designandam substantiam incōmunicabilem. Itaque saltem à vitiosa æquiuocatione excusari non potest. Clarissimè autem huic hæresi fauent BRENTIVS in lib. de Maiestate hominis Christi, vbi sæpissimè repetit, Filium Dei esse in Filio Mariæ; & SMIDELINVS in thesibus, vt suprà notauimus.

CAPVT SEXTVM.

Refellitur hæresis Nestorij.

SED iam hanc ipsam hæresim breuiter C refellamus, ac demonstremus, vnam in Christo esse personam, & non purum hominem, sed ipsum Deum Verbum, secundum carnem, de Virgine natum, passum in cruce, ac mortuum esse. Ac primùm omnia testimonia quæ protulimus cōtra nouos Samosatenos, & nouos Arianos in primo libro, vt probaremus, Christum esse verum Deum; non minorem vim habent aduersus Nestorium, quàm aduersus nouos Samosatenos, & Arianos.

Præterea nouum Testamentum plenum est testimoniis. Matt. 16. *Quem dicunt homines esse Filium hominis? Respondit Petrus; Tu es Christus Filius Dei viui.* Vbi apertè B. Petrus ipsum Filium hominis, Fi- D lium Dei viui esse confitetur. Luc. 1. *Ideoq; & quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei.* Ille igitur ipse, qui natus est ex Virgine, non aliquis alius, verè vocatur, & est Filius Dei. Item Ioā. 1. *Et Verbum caro factum est.* Vt enim suprà diximus contra Eutychianos, verus sensus eorum verborum est: *Verbū caro factum est*, id est, Deus factus est homo, sicut dicimus, Dauid factus est Rex. vt ergo Dauid & Rex non sunt duæ personæ, sed vna, licet diuersæ formæ sint, natura humana, & dignitas regia: ita quoq; vna persona est Verbi, & carnis, licet duæ, ac diuersæ sint formæ, siue naturę, diuinitas Verbi, & hominis caro.

Simile est illud Ioan. 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis, qui est in cœlo.* Hunc enim locum nō facile est aliter exponere,

quàm vt Chrysostomus, Augustinus & Cyrillus in hunc locum, & Nazianzenus epist. 1. ad Chelidonium exposuerunt. nimirum Dominus eũdem asserit Filium hominis, & Filium Dei. alioqui enim falsum esset Filium hominis descendisse de cœlo, & tunc cùm loquebatur in terra, simul in cœlo fuisse.

Item Ioan. 10. *Ego & Pater vnum sumus.* Quæ certè verba humanæ personæ conuenire non possunt. ac propterea ille homo Christus qui tunc loquebatur, non Verbi templum tantummodò, sed Verbum ipsum erat. Et cap. 9. dixit Dominus cæco, paulò antè illuminato: *Tu credis in Filiũ Dei? Respondit ille; Quis est Domine, vt credam in eum? dixit ei* IESVS; *Et vidisti eum, & qui loquitur tecum ipse est. At ille ait; Credo Domine. Et procidens adorauit eum.* Non poterat sanè Dominus apertius demonstrare vnam esse personam Filij Dei, & Filij hominis. Nam illum ipsum, quem cæcus illuminatus vidit, audiuit, adorauit, Filium Dei appellari videmus. Et cap. 20. dixit Thomas Domino quẽ videbat: *Dominus meus, & Deus meus.* Hunc locum mirè deprauabat THEODORVS Mopsuestenus, vt patet ex V. Synodo act. vlt. c. 12. dicebat enim Thomam non dixisse de Christo: *Dominus meus, & Deus meus,* sed obstupescentem de miraculo resurrectionis, glorificasse Deum, oculisq; in cœlum sublatis dixisse Deo Patri, Dominus meus, & Deus meus.

Sed præterquam quod Sancti omnes aliter exponunt, etiam ipse S. Ioannes ibidem prouidens hæresim Nestorij, immò scribens contra Cherintum eadem hęresi laborantem, mox subdit: *Hæc autem scripta sunt, vt credatis quia Iesus est Christus Filius Dei,* id est, vt non diuidatis Christum in duas personas, in Filium Dei, & Filium hominis, sed credatis Iesum Filium Mariæ eundem esse Christum Filium Dei. Præterea non ait Ioannes, dixit Thomas: *Dominus meus, & Deus meus,* sed ait: *Respondit & dixit ei,* id est, Christo, *Dominus meus, & Deus meus.* Neq; est in textu Græco ὦ nota exclamationis vel admirationis, sed ὁ, articulus designans simplicem confessionem veritatis. Sed de hoc loco plura diximus suprà, lib. 1. capite 6.

Iam Apostolus Rom. 8. *Qui proprio Filio,* inquit, *non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Quid clarius? Et cap. 9. *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula, Amen.* Ille igitur Christus homo, qui filius erat Abrahæ secundum carnem, nõ Dei templum, aut instrumentum erat, sed ipse Deus verus super omnia benedictus in secula. Philipp. 2. *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed exinaniuit semetipsum formam serui accipiens.* Et infrà: *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortem.* 1. Corinth. 2. *Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Et hæc planè clarissima sunt. hinc enim habemus, illud ipsum Verbum quod est apud Patrem in forma Dei, & Dominus gloriæ verissimè nominatur, illud, inquam, ipsum hominis formam accepisse, atq; in ea verè crucifixum & mortuum esse.

Rursum idem Apostolus cùm ait 1. Cor. 8. *Vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia,* per illud, *per quem omnia,* idem significat quod Ioannes illis cap. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Quæ de Verbo Dei omnium consensu intelliguntur. Itaque Apostolus dicere voluit vnum & eundem esse Iesum Christum de Maria natum, & illum Filium Dei per quem omnia facta sunt. & Hebr. 1. clarissimè: *Multifariam, multisq; modis olim loquens Deus Patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis loquutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem vniuersorum, per quẽ fecit & secula.* Vbi cùm dicit, *loquutus est nobis in Filio,* de Christo homine loquitur, & tamen de isto eodem dicit: *Per quem fecit & secula.* Et cap. 2. *Decebat eum, propter quem omnia, & per quem omnia, per passionem consummari.* Et infrà: *Quia ergo pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse participauit eisdem, vt per mortem destrueret eum, qui mortis habebat imperium.* Vbi dicit, *eum propter quem omnia, & per quem omnia,* id est, verum Deum, qui est principium & finis omnium rerum, mori debuisse pro nobis, &, vt verè mori posset, quomodo nos morimur, participasse carnem & sanguinem eo modo quo nos participamus, id est, verè factum esse hominem, vt nos sumus.

Præterea Ioãnes in ep. 1. cap. 1. nihil aliud ferè docet, quàm vnam esse Dei, & hominis in Christo personam: *Quod fuit,* inquit, *ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, &c.* ait, se vidisse oculis corporalibus Verbum quod fuit ab initio. quod non potest esse verum, nisi ratione vnitatis personæ. & cap. 2. *Quis est mendax nisi qui negat quoniam Iesus est Christus,* id est, qui diuidit Saluatorem in duos, vt Cherintus & Nestorius faciunt. Et cap. 3. *In hoc cognouimus caritatem Dei, quoniã ille animam suam pro nobis posuit.* Quid est, Deus pro nobis animam suam posuit, nisi Deus pro nobis mortuus est? non igitur alius est Dei Filius immortalis, alius Mariæ Filius, qui mortẽ pertulit: sed vnus & idem, qua Filius Dei, semper immortalis, qua Filius Mariæ, aliquando mortalis fuit. Et cap. 4. *Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus.* Et infrà: *Quisquis ergo confessus fuerit quoniam Iesus est Filius Dei, Deus in eo manet.* Et cap. 5. & vltimo: *Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Iesus est Filius Dei.*

Ad hæc omnia loca respondent NESTORIANI se non negare, Iesum esse Filium Dei & Deum, & vnum tantùm, non duos: sed vnitate habitationis, voluntatis, operationis, participationis, vt suprà diximus, non vnitate personæ. At Cherintus ista etiam confitebatur de Christo, & tamen Ioannes dicit illum soluere Iesum, & non confiteri Iesum esse Filium Dei.

Præterea illa omnia quæ Nestoriani tribuunt Christo, conueniunt etiam aliis sanctis hominibus. Nam quod Deus in Sanctis suis, vt in templis ha-

plis habitet, habetur 1. Cor. 3. *Nescitis quoniam templum Dei estis.* Et 1. Cor. 6. *An nescitis quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est? Glorificate & portate Deum in corpore vestro.* Quod etiam per vnionem voluntatis Sancti vnum sint cum Deo, non minus quàm vir & vxor per carnalem copulam, quod THEODORVS Mopsuestenus pro magna dignitate tribuebat Christo, habetur ibidem 1. Corinth. 6. *Qui adhæret*, inquit Paulus, *meretrici, vnum corpus efficitur, erunt enim* (inquit) *duo in carne vna. Qui autem adhæret Deo, vnus spiritus est.* quid clarius?

Quod autem per homines sanctos, vt per instrumenta, Deus operetur, habetur Roman. 15. *Non audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non effecit Christus, verbo & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti, &c.* Primæ Corinthiorum duodecimo: *Diuisiones operationum sunt, idem verò Deus qui operatur omnia in omnibus.* Denique, quod sancti homines sint Filij & Dij etiã quidam per participationem & gratiam, habetur Psalm. 81. *Ego dixi, Dij estis, & Filij excelsi omnes.* Et Galat. 4. *Quoniam estis Filij Dei, misit Deus spiritũ Filij sui in corda vestra, &c.* Itaque omnia quæ Nestorius tribuit Christo, in Sanctis ceteris inueniuntur. At certum est longè aliter Christum esse Deum, & De Filium, quàm nos simus, cùm Apostolus dicat, magnũ esse pietatis mysterium, quod Deus apparuerit in carne, 1. Timoth. 3.

Probatur SECVNDO ex omnibus Symbolis fidei. Nam in Symbolo Apostolorum legimus: *Et in Iesum Christum Filium eius vnicum Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine, &c.* Vbi is, qui est Filius Dei vnicus, dicitur natus ex Maria Virgine. Idem habetur in Symbolo Nicæno, & Constantinopolitano. In Symbolo autem ATHANASII additur explicatius: *Qui licet Deus sit & homo, non duo tamen, sed vnus est Christus, vnus omninò non confusione substantiæ, sed vnitate personæ.*

Probatur TERTIO ex Conciliis. Nam inprimis in Concilio III. quod fuit EPHESINVM I. nihil aliud definitum est, quàm vnam esse Christi personam, non duas. Et ibidem recepta est epistola Cyrilli ad Nestorium cũ duodecim capitulis seu anathematismis, quæ Cyrillus ediderat in Concilio prouinciali Alexandrino, antequam cogeretur Concilium Ephesinum. Vnde ista duodecim capitula habita sunt postea tanquam Concilij generalis Ephesini, vt patet ex Concilio ROMANO sub Martino I.

In PRIMO igitur capite ita legis: *Si quis nõ confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, & propterea Dei genitricem sanctam Virginem, anathema sit.* In SECVNDO autem capite sic: *Si quis nõ confitetur carni secundum substantiam vnitum Dei Patris Verbum, vnumq́ue esse Christum cum propria carne, eundem scilicet Deum & hominem simul, anathema sit.*

Deinde in Concilio CHALCEDONENSI e-

A tiam generali, actione quinta probata fuerunt acta in Ephesino Concilio contra Nestorium, & rursum sic definitum: *Salua vtriusque naturæ proprietate, & in vnam personam ac substantiam concurrente, nõ in duas personas distributum, vel diuisum, sed vnum, & ipsum vnigenitum Filium Deum Verbum agnoscimus, &c.* Item in V. Synodo generali, can. 4. *Si quis dicit secundum gratiam, vel secundum operationem, vel secundum dignitatem, vel secundum æqualitatem honoris, vel secundum auctoritatem, aut relationem, aut affectum, aut virtutem, vnitionem Dei Verbi ad hominem factam esse.* Et infrà: *Et non confitetur vnitatem Dei Verbi ad carnem secundum compositionem, siue secundum subsistentiam factam esse, anathema sit.* Et can. 5. *Si quis introducere conatur in mysterio Christi duas subsistentias, seu duas personas, &c. anathema sit.* Et can. 6. *Si quis abusiuè & non verè Dei genitricem esse dicit gloriosam semper Virginem Mariam, anathema sit.*

Idem habetur in Concilio LATERANENSI sub Martino I. consultatione vltima, canone 6. *Si quis secundum sanctos Patres non confitetur propriè, & secundum veritatem ex duabus & in duabus naturis substantialiter vnitis inconfusè & indiuisè vnum eundemq́ue esse Dominum & Deum Iesum Christum, sit condemnatus.* Idem in Concilio VI. generali, actione quarta, in Concilio Hispalensi II. capite vltimo, Toletano VI. capite primo, & aliis multis.

Probatur QVARTO ex Patribus. Ac inprimis B. Cyrillus & Ioannes Cassianus ex professo hanc hæresim refutarunt. CYRILLVS in libro de incarnatione Domini, & in Apologetico pro duodecim capitulis, & in aliis ferè omnibus suis operibus, vbi etiam multa veterum testimonia pro se adducit. CASSIANVS libros 7. de incarnatione scripsit contra Nestorium iussu S. Leonis I. & in fine libri septimi, plurima recitat Græcorum & Latinorum Patrum testimonia.

Præter ea quæ isti adducunt, possumus alia quædam afferre. Sanctus IGNATIVS in epistola ad Ephes. *Filius*, inquit, *Dei qui ante secula natus est, ipse in vtero portatus est à Maria secundum Dei dispositionem ex semine Dauid & Spiritu sancto.*

D Beatus IVSTINVS Martyr in libro de recta fidei confessione, circa medium: *Vnus*, inquit, *est Filius, & qui mortuus est, et qui id quod mortuum erat excitauit. Cùm ergo de vno Filio contrarias voces audies, ea quæ dicuntur naturis tribue: ac si magnum quiddam & diuinum, diuinæ id naturæ tribuito: si quid paruum & humanum, humanæ adscribito. Sic enim & verborum discrepantiam vitabis, cum sua vtraque natura recipiet, & Filium vnum omnia secula antecessisse, & nouum ex Scripturis fatebere.*

Sanctus IRENÆVS libro 3. contra hæreses à capite 18. vsque ad 22. probat multis testimoniis Scripturarum vnum & eundem esse IESVM Filium Mariæ, & Verbum Dei Patris. ATHANASIVS in epistola ad Epictetum circa finem: *De solo*, inquit, *Mariæ Filio scriptum est, Verbum caro fa-*

ctum

ctum est. In quibus ostenditur, ad reliquos Sanctos Verbum factum esse, prophetandi gratia, ex MARIA *autem ipsum Verbum, carne assumpta, hominem prodiisse.* Et infrà: *Non quod Filium à Verbo segregemus, sed quia eundem hunc esse agnoscimus, per quem omnia facta sunt, & per quem nos liberati sumus.*

GREGORIVS NAZIANZENVS epistola prima ad Chelidonium: *Si quis,* inquit, *Virginem* MARIAM *nequaquam Dei genitricem esse credit, is etiam à Deitate sit separatus. Si quis duos introducit filios, vnum quidem ex Deo Patre, secundum autem ex matre, & non vnum & eundem, adoptione filiali quæ promissa est iis qui rectè credunt, exciderit. Si quis non adorat crucifixum, anathema sit, ac Dei annumeretur interfectoribus.*

BASILIVS libro quarto in Eunomium exponens illud: *Dominus creauit me; Accipiendum est,* inquit, *Verbum genuit, de Deo Filio: creauit autem, de eo qui formam serui suscepit. In omnibus verò his non duos dicimus, Deum per se, & hominem per se. Vnus enim erat, sed iuxta intelligentiam cuiusq; naturam reputantes.*

DAMASCENVS libro tertio de fide, capite 9. *Ipsius,* inquit, *Verbi hypostasis vtriusque naturæ hypostasis existens nullam insubsistentem esse permittit, &c.*

Iam ex LATINIS. S. CYPRIANVS libro secundo contra Iudæos, capite 8. *Quod,* inquit, *cùm à principio Filius Dei fuisset, generari deberet denuo secundum carnem, &c.* Et cap. 10. quod homo & Deus Christus ex vtroque genere concretus, vt mediator esse inter nos, & Patrem posset, &c.

HILARIVS lib. 2. de Trinitate: *Vnus vnigenitus Deus in corpusculi humani formam sanctæ Virginis vtero insertus accrescit, qui omnia continet, & intra quem omnia sunt, humani partus lege profertur, &c.*

AMBROSIVS libro de incarnationis Dominicæ Sacramento, cap. 5. *Cùm Deus,* inquit, *semper esset æternus, incarnationis Sacramenta suscepit, non diuiduus, sed vnus, quia vtrumque vnus, & vnus in vtroque, hoc est, vel in diuinitate, vel in corpore. non enim alter ex Patre, alter ex Virgine, &c.*

HIERONYMVS in cap. 14. Matth. *Quod,* inquit, *ascendit solus orare, non ad eum referas qui de quinque panibus quinque hominum millia satiauit, sed ad eum qui audita morte Ioannis secessit in solitudinem, non quod personam Domini separemus, sed quomodo opera eius inter Deum & hominem diuisa sint, ostendamus.* Et in epist. de virginitatis custodia ad Eustochiũ: *Dei Filius,* inquit, *pro nostra salute hominis factus est filius, decem mensibus in vtero vt nascatur exspectat, & ille cuius pugillo mundus includitur, præsepij continetur angustiis.*

AVGVSTINVS Enchir. cap. 5. *Proinde,* inquit, *Christus Iesus Dei Filius Deus & homo est, Deus quia Dei Verbum, homo autem quia in vnitatem personæ accessit Verbo anima rationalis & caro.* Et cap. 36. *Quid enim natura humana in homine Christo meruit, vt in vnitatem personæ vnici Filij Dei singulariter esset assumpta?* Similia habet lib. 13. Trinit. cap. 17. epist. 3. ad Volusianum; 102. ad Euodium; & 120. cap. 4. ad Honoratum, & alibi.

Denique B. LEO nihil frequentius repetit in omnibus suis sermonibus & epistolis, sed præ-

A cipuè epist. 97. ad Leonem Augustum cap. 1. vbi sic ait: *Anathematizetur ergo Nestorius qui B. Virginem* MARIAM *non Dei, sed hominis tantummodo credidit genitricem, vt aliam personam carnis, aliam faceret Deitatis.*

CAPVT SEPTIMVM.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

SVPEREST argumenta soluere Nestorianorum, quę vt plurimum sophistica sunt. Argumentum PRIMVM, Ioan. 2. Dominus ait: *Soluite templum hoc,* cùm loqueretur de sua humanitate, ergo Deus Christus & homo Christus duæ personæ sunt. Nam non dixit, soluite me. & præterea non potest esse idem templum, & qui in templo habitat. Hoc argumentum facit Theodoretus in reprehensione secundi anathematismi Cyrilli, & postea sæpe repetit.

B

RESPONDEO, hoc argumento rectè probari, duas esse in Christo naturas, non autem duas personas. Nam etiam animus noster dicitur habitare in corpore, vt in suo tabernaculo, quia diuersa est natura animi à natura corporis, & tamen vna persona est, quæ ex animo & corpore constat. Iob. 4. dicuntur homines inhabitare domos luteas. & 2. Cor. 5. Apostolus dicit: *Si terrestris domus huius nostræ habitationis, &c.* Ibidem: *Qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus grauati.* Et 2. Pet. 1. *Velox est depositio tabernaculi mei.* Itaque rectè Chrysostomus hom. 10. in Ioan. ex illo; *Et habitauit in nobis,* colligit duas esse naturas in Christo: non rectè autem Theodoretus colligit duas personas.

C

Argumentum SECVNDVM. Apostolus de Christo dicit Philip. 2. *In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Non igitur Christus Deus, homo fuit, sed hominibus similis propter indumentum humanitatis. Quemadmodum Rex indutus rusticis vestibus non esset rusticus, sed rusticorum similis. Quare Theodoretus, (qui, vt suprà diximus, aliquando Nestorij partes sequutus est) in commẽtario huius loci scribit, Paulum voluisse dicere, Verbum non esse factum hominem, sed induisse hominem.

D

RESPONDEO cum Ambrosio, Chrysostomo, Theophylacto, & Oecumenio in hunc locum, Christum non fuisse hominem, sed similem hominibus, in ea significatione qua hîc accipitur, homo; Nam cùm Paulus dicit, Christum factum esse in similitudinem hominum, & habitu inuentum vt hominem; *Hominis* vocem accipit, vt significat ordinariè purum hominem, conceptum ex semine viri, natum in peccato, peccatis obnoxium. Talis enim Christus videbatur, sed non erat. qua significatione vtitur idem Paulus cùm ait ad Galatas primo: *Se Euangelium non didicisse ab homine, sed à Christo.* Vbi sine dubio per hominem, purum hominem intelligit: alioqui non diceret,

ſed à Chriſto, quaſi Chriſtus non eſſet homo, cùm idem Paulus dixiſſet: *Vnus eſt mediator Dei & hominum, homo* CHRISTVS IESVS. 1. ad Timotheum 2.

Porro CHRYSOSTOMVS indicat etiam aliam explicationem, quam ſequuntur Haymo & ſanctus Thomas, vt illud (*In ſimilitudinem hominum*) ſignificet ſimilitudinem in ſpecie humana, & ſenſus ſit, Chriſtum factum eſſe verum hominem, proinde ſimilem ceteris in ſpecie. Cui explicationi ſatis conuenit id, quod præcedit; *Formam ſerui accipiens.* Eſt enim forma ſerui natura humana, vt ſuprà oſtendimus. Vox autem, *Habitus*, hoc loco non ſignificat veſtem, ſed externam figuram, vt Chryſoſtomus, Theophylactus, & Oecumenius exponunt. Non enim Græcè eſt ἔνδυμα, ſed σχῆμα. itaque ſenſus eſt, Chriſtus figura corporis exteriore videbatur vnus de turba hominum, cùm tamen eſſet ſingularis quidam, & diuinus homo, vel figura exteriore oſtendebat ſe verum eſſe hominem.

Quia tamen AVGVSTINVS libro 83. quæſt. 73. Cyrillus lib. 11. in Ioannem, cap. 14. Haymo & Thomas in hunc locum, per habitum intelligunt indumentum. Reſponderi poteſt ad argumentum, humanitatem vocari indumentum Verbi, non quia Verbum non ſit verè, & ſubſtantialiter homo, ſed propter ſimilitudinem, quæ eſt inter veſtes, & humanitatem. Nam vt per veſtes homines cognoſcuntur, ſic per humanitatem Deus agnitus eſt: & quemadmodum cùm veſtes induimus, aptantur veſtes ad figuram corporis, & proinde veſtes mutantur, non homo; ſic etiam, cùm Verbum caro factum eſt, humanitas mutata eſt Verbo immutabili permanente. Igitur propter has & alias eiuſmodi ſimilitudines dici poteſt humanitas indumentum Verbi, licet alioqui Verbum verè & ſubſtantialiter homo factum ſit.

„ Argumentum TERTIVM, Hebr. 7. Filius Dei Chriſtus dicitur *eſſe ſine matre & ſine genealogia*, ergo alius eſt Filius MARIÆ, qui matrem & genealogiam habet, & alius Filius Dei, qui vtroque caret.

Reſpondet rectè CASSIANVS libro 7. de incarnatione, poſſe argumentum in aduerſarios retorqueri. Nam ibidem ab Apoſtolo, de quo dictum eſt ſine matre, ſine genealogia; de eodem dicitur ſine patre; ergo ſi iſte locus intelligitur de Filio Dei, ſequitur Filium Dei non habere Patrem, quod eſt contra Neſtorium, qui diſtinguit Filium Dei Patris à Filio Virginis Matris. Dicit deinde Caſſianus, Apoſtolum duas Chriſti natiuitates explicare voluiſſe; vnam ſine matre, nimirum diuinam; alteram ſine patre; nimirum humanam.

„ Argumentum QVARTVM. Nomen Deus, abſolutè poſitum non ſignificat Deum homini vnitum, ſed Deum tantum; at MARIA non peperit Deum tantum, ſed Deum homini vnitum, ergo non debet dici MARIA Dei genitrix. Hoc argumentum Neſtorij fuiſſe ſcribit Theodoretus lib. 4. de hæreticis fabulis, in hæreſi Neſtorij.

RESPONDEO, Nomen (DEI) abſolutè poſitum, non ſignificare quidem Deum homini vnitum, ſed neque excludere id à ſua ſignificatione; proinde malam eſſe conſequentiam argumenti. Quòd autem nomen, DEI, abſolutè ſecundum Scripturas, tribui poſsit ei, qui de Virgine natus eſt, probatur ex eo, quod tribuitur ei, qui mortuus eſt; cùm eiuſdem ſit naſci & mori. Actor. 20. *Attendite vobis,* inquit Paulus, *& vniuerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo.* Et 1. Ioan. 3. *In hoc cognouimus caritatem Dei, quoniam ille pro nobis animam ſuam poſuit.*

„ Argumentum QVINTVM. Filius MARIÆ dixit: *Deus meus, vt quid dereliquiſti me?* Matth. 27. Et: *Pater, ſaluifica me ex hac hora,* Ioan. 12. Et Angelo eguit conſolatore, Lucæ 22. At iſta Filio Dei non conueniunt, non igitur idem erat Filius Dei & Filius MARIÆ.

Reſpondet CYRILLVS in defenſione quarti anathematiſmi contra Theodoretum, iſta omnia conuenire Filio Dei ſecundum formam humanam, ſicut contraria ei conueniunt ſecundum formam Dei. eſt enim verus Deus & verus homo.

„ Argumentum SEXTVM. Nemo poteſt anteriorem ſe gignere, Deus anterior eſt MARIA, non igitur MARIA Deum gignere potuit. quare non eſt appellanda Dei genitrix.

Hoc argumentum copioſè refellit CASSIANVS lib. 7. de Incarnatione, ſed breuiter reſpondeo, non poſſe vllum gignere aliquem ſe antiquiorem ſecundum id, quo eſt antiquior. Itaque MARIA peperit Deum Chriſtum, non ſecundum Diuinitatem, qua erat anterior, ſed ſecundum humanitatem, qua erat poſterior. Nec eſt mirum, ſi exempla non habeamus, quia myſterium hoc ſingulare eſt.

„ Argumentum SEPTIMVM. Filius debet eſſe homouſios parentibus, ſed Chriſtus Deus non eſt homouſios MARIÆ, cùm ipſe ſit Deus æternus, & omnipotens; quæ MARIÆ nullo modo conueniunt.

Hoc etiam argumentum fusè refellit CASSIANVS, ſed ſumma eſt, Filium debere eſſe homouſion parentibus, ſecundum eam naturam, quam ab eis accepit, ſiue quatenus eorum Filius eſt. Chriſtus autem Deus non accepit à MARIA naturam diuinam, ſed humanam, nec eſt eius Filius, niſi quatenus homo, & propterea ſatis eſt, ſi matri ſit homouſios quatenus homo eſt; quemadmodum Patri eſt homouſios quatenus Deus eſt.

Argumentum OCTAVVM. Chriſtus vocatur

homo Deifer à B. Basilio in Psal. 59. Respondeo, BASILIVM non dicere Christum esse hominem Deiferum, vt Theodoretus falsò citat in reprehensione quinti anathematismi, sed carnem Christi esse σάρκα θεοφόρον, id est, carnem Dei gestatricem; est autem non paruum discrimen inter hominem & carnem. nam homo personam significat, vt etiam Deus; caro autem non personam, sed naturam, vel potius partem naturæ humanæ significat. Quare homo Deifer, non rectè dicitur de Christo, in quo sunt duæ personæ, homo & Deus; at, caro Deifera, dicitur rectè, quia duæ sunt naturæ, caro & Deitas, & vna est quasi domicilium ac sedes alterius. Adde, quòd sanctus IGNATIVS in singulis ferè epistolis seipse θεοφόρον inscribit. At quis credat, sanctum illum virum Christi vocabulum sibi assumere voluisse?

Quod si alicubi apud Patres (quod tamē ego inuenire non potui) Christus dicatur homo Deifer, piè explicandum est, vt videlicet sensus sit, Christum ratione humanitatis templum ác sedem esse Diuinitatis. Quemadmodum sanctus AVGVSTINVS cùm in enchiridio capite 36. & in libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 15. & alibi non rarò dicit, Dei Filium assumpsisse hominem, intelligit nomine hominis, humanitatem.

CAPVT OCTAVVM.

Explicatur, in quo propriè consistat vnio hypostatica duarum naturarum.

SEQVITVR nunc quarta pars nostræ disputationis, in qua explicanda est definitio incarnationis, vt videamus, quid sit propriè vniri hypostaticè.

BRENTIVS & SMIDELINVS suprà citati, volunt, vniri hypostaticè diuinam & humanam naturam in Christo, nihil esse aliud, quàm communicari attributa, seu proprietates omnes diuinitatis humanitati Christi; communicari autem dicunt non per se, sed per accidens. explicat enim CONCORDIA nuper edita in repetitione copiosa articuli 8. id fieri non per dona creata, & infusa, nec ita vt illa diuina attributa fiant proprietates naturales humanitatis, sed quia Diuinitas inhabitat tanquam in suo proprio corpore in Christi humanitate, & in ea lucet omni sua maiestate, potentia, sapientia, iustitia, &c. & in illa & per illam omnia operatur. Itaque talem volunt esse vnionem, qualis est inter agentem principalem & instrumentum. Vnde etiam tam Brentius, quàm Smidelinus solùm per energiam differre volunt Christum ab aliis hominibus, quia Deus per CHRISTVM omnia, per alios quædam operatur. Hæc sententia falsissima est, &

A apertè Nestoriana, vel peior, quàm Nestoriana.

Vera autem sententia est, vniri hypostaticè Deum & hominem nihil esse aliud, quàm naturam humanam non habere propriam subsistentiam, sed assumptam esse à Verbo æterno ad ipsam Verbi subsistentiam. Quod vt intelligatur facilius, obseruandum est, tribus modis posse aliqua plura vniri.

PRIMO essentialiter, cùm videlicet ex pluribus fit vna essentia: quomodo vniuntur materia & forma, genus & differentia. Et hoc modo non est facta vnio incarnationis, vt patet, tum quia vna esset in Christo natura, & illa nec esset diuina, nec humana, sed tertia quæ-
B dam; tum etiam quia vnio essentialis nunquam fit, nisi ex imperfectis naturis, vel, si ex perfectis, per corruptionem, aut conuersionem aliquam; in Christo autem sunt naturæ perfectæ & integræ.

SECVNDO modo accidentaliter, vt cùm accidētia subiecto adiunguntur, vel cùm substantia substantiæ copulatur, sed ex copula non exurgit, nisi forma accidentalis, vt cùm ex lapidibus vel lignis fit domus; & hoc etiam modo non est facta vnio hypostatica, quia Deus, vt notum est, nec potest esse accidens, nec accidentium subiectum.

C TERTIO modo substantialiter, vt cùm substantia, quæ alioqui per se existeret, trahitur ad esse alterius suppositi, & ab illo pendet tāquam pars ipsius, & hoc modo facta est incarnatio. Et licet nullum sit exemplum omnino simile; tamen aliqua dantur à doctoribus, quæ vtcunque rem explicant.

VNVM est de anima & corpore, quo vtitur Iustinus in libro de recta fidei confessione, Athanasius in Symbolo, & Augustinus epist. 3. ad Volusianum. Nam anima rationalis, extra corpus, per se subsistit, & corpus etiam, antequam animetur, per se subsistit, & tamen quando vniuntur, vna tantùm est vtriusque subsistentia. Sed exemplum hoc valde deficit, tum
D quia anima & corpus sunt naturæ imperfectæ, tum etiam quia faciunt vnam naturam, tum etiam quia neutrum trahit alterum ad suam subsistentiam, sed vtrumque pendet à tertia subsistentia, quæ est totius compositi. In hoc autem mysterio Verbum in se perfectè subsistens, trahit ad se humanam naturam.

SECVNDVM est de ferro ignito, quo vtuntur Basilius in oratione in sanctam Natiuitatem, & Damascenus lib. 3. cap. 11. & Origenes lib. 2. de principiis, cap. 6. quia ferrum candens, est quid vnum, & tamen habet proprietates ferri & ignis, &c. Hæc similitudo maximè placet BRENTIO, KEMNITIO, & aliis aduersariis, & tamen maximè omnium deficit. Nam in ferro candenti sustentatur calor

à ferro,

à ferro, non contrà. & tamen ipsi volunt calorem referre Deum, & ferrum hominem. Item calor non est substantia, sed accidens. Item, non fit communicatio idiomatum. non enim calor dicitur ferrum, nec ferrum calor. Denique, non trahitur calor ad subsistentiam ferri, neque contrà.

Tertium est de homine, in quo sint duæ formæ accidentales, vt ars medicinæ, & iurisprudentiæ. Vnum enim suppositum est, & tamen suscipit varias appellationes, & varia opera facit, & communicantur idiomata. Nam ille idem & medicus & iurisperitus dicitur, & verè potest dici, medicus agit caussas, & iurisperitus curat morbos, &c.

Vtitur hac similitudine Augustinus epist. 99. vbi dicit, istam propositionem, Deus est mortuus, esse illi similem, Philosophus est mortuus. vt enim Philosophia non est capax mortis, & tamen Philosophus dicitur mortuus, quando ille homo periit, qui erat Philosophus; sic etiam licet Diuinitas non possit mori, verè tamen Deus mortuus dicitur, quia ille homo mortuus est, qui erat etiam Deus. Eandem similitudinem præ ceteris probat Ioannes Scotus in 3. distinct. 1. q. 1. quæ tamen similitudo deficit, quia istæ sunt formæ accidentales, & proinde non trahuntur ad subsistentiam hominis, quod est in hac re præcipuè considerandum.

Qvartvm est B. Thomæ, & B. Bonauenturæ in 3. distinct. 1. q. 1. vbi comparant hoc mysterium arbori, cui inseritur ramus alterius speciei. Existat exemplo, pirus, cui malus inseratur. illa certè pirus substantia est prima atque adeò verum suppositum, nec pendet ab illo ramo mali insito, & post insitionem sustentat ramum illum, qui alioqui per se existeret; & vocatur iam pirus & malus, & facit pira & mala; & potest pirus vocari malus, & contrà. & si ramus ille fortè siccetur, & deinde reuiuiscat; non propterea arbor piri mutatur, sed omnis mutatio in illo ramo existit.

Ita prorsus Verbum diuinum instar magnæ arboris suscepit ramusculum humanæ naturæ suo trunco à cœlesti agricola mirabiliter insertum. inde fuit Verbum Deus & homo, & opera diuina, & humana faciebat: nec Verbum ab humanitate, sed humanitas à Verbo pendebat: Et cùm paulò pòst per passionem & mortem humanitas illa quodammodo exaruisset, ac deinde per resurrectionem refloruisset, nulla mutatio in Verbo facta est, sed omnis mutatio humanitatis fuit.

Hæc tamen similitudo deficit in duobus. Nam & ille ramus non est perfecta arbor, sed pars arboris, non enim habet radices, truncum, & alia. Et antequam insereretur, per se existebat. natura verò humana, quam ramo inserto comparauimus, & perfecta natura est, &

A nunquam habuit propriam subsistentiam. quod si diuina virtute aliquis ramus simul produceretur & insereretur, nō deficeret similitudo nisi in vno.

Quoniam igitur omnes similitudines aliquo modo à veritate deficiunt, ideo sanctus Bernardvs serm. 3. in vigilia Natalis, & Damascenus lib. 3. cap. 5. comparant mysterium incarnationis mysterio Trinitatis, vt ex vna re singulari illustrent aliam ęquè singularem. vt enim singulare est, quod sint in Deo tres perfectæ hypostases cum vna sola, & simplicissima natura, ita singulare est, quod sint in Christo tres naturæ, Deitas, Anima, & Caro, cum vna

B simplicissima hypostasi. Tres autem naturas in Christo, Deitatem, Animam, & Carnem, ne fortè id nouum videatur, distinguit, ac numerat etiam Augustinus lib. 13. Trinitat. cap. 17.

His igitur ita explicatis demonstrandum est, rem ita se habere, hoc est, vnionem hypostaticam consistere in communicatione subsistentiæ Verbi, non in communicatione attributorum Deitatis. Ac Primvm ex dictis. Nam ostendimus ex Scripturis, in Christo vnam esse personam, duasque naturas: at non potest hoc esse verum, nisi vna tantùm sit in Christo subsistentia; nam si duæ essent, duæ essent personæ, cùm persona sit natura intellectualis per

C se existens. Quod si in Christo vna tantùm est subsistentia, ergo aut Verbum communicauit suam humanitati, aut contrà humanitas Verbo. Non autem communicauit Verbo subsistentiam suam humanitas, vt omnes confitentur, igitur communicauit Verbum subsistentiam suam humanitati, atque ita facta est vnio hypostatica.

Secvndo, idem probari potest testimoniis grauissimis eorum Conciliorum, quæ etiam ab aduersariis recipiuntur. In epistola Concilij Alexandrini cum duodecim anathematismis; quæ recepta & probata est in Synodo Ephesina & Chalcedonensi, sic habetur in secundo anathematismo: *Si quis non confitetur*

D *carni secundum subsistentiam vnitum Dei Patris Verbum, anathema sit.* Et anathematismo tertio: *Si quis in vno Christo diuidit subsistentias post vnionem, anathema sit.* Et anathematismo quarto: *Si quis in personis duabus, vel subsistentiis diuidit eas voces, quæ dicuntur de Christo in Euangelicis & Apostolicis scriptis, anathema sit.*

Adde, quod in apologetico contra Orientales, in defensione quarti anathematismi, Cyrillvs adducit pro se hæc verba sancti Iulij Romani Pontificis: *Incarnatus est ex Virgine Dei Filius, qui & habitauit in hominibus, non in homine energiam operans, hoc enim in Prophetis est & in Apostolis, perfectus Deus in carne, &c.* Vides sententiam disertis verbis contrariam Brentianæ: Et in altero apologetico contra Theodoretum, ponit idem

Cyrillus hæc verba Theodoreti contra secundum anathematismum: *Secundum subsistentiam vnionem omnibus modis ignoramus.* Vbi etiam vides apertam hæretici confessionem.

ITEM in Concilio CHALCEDONENSI act. 5. *Salua,* inquiunt Patres, *vtriusque naturæ proprietate, & in vnam personam ac subsistentiam concurrente, Vnigenitum Filium & Deum Verbum agnoscimus.* Quo loco notabis, non misceri proprietates naturarum, & proinde non communicari vni naturæ dotes alterius, sed subsistentiam tantùm communicari.

Item in V. Synodo actione vltima, can. 4. sic habes: *Si quis dicit, secundum gratiam, vel secundum operationem, vel secundum dignitatem, vel secundum honoris æqualitatem, aut relationem, aut affectum, aut virtutem, vnitionem factam esse.* Et infrà: *Et non secundum compositionem, id est, secundum subsistentiam, vnitionem Verbi ad carnem factam esse, anathema sit.* Et infrà: *Sancta Dei Ecclesia vtriusque impietatem eiiciens, vnitionem secundum compositionem confitetur, quod est secundum subsistentiam.* Quid clarius contra Brentium & sectatores eius, qui introducunt vnitionem factam secundum gratiam, & operationem, & dignitatem? Et can. 5. eiusdem Concilij: *Si quis introducere conatur in mysterio Christi duas subsistentias, vel personas, & vnam personam dicit per dignitatem, & honorem, & adorationem, & non confitetur Verbum carni substantialiter vnitum, & propterea vnam esse eius subsistentiam, &c. anathema sit.*

Item in Concilio LATERANENSI sub Martino I. consultatione vltima, can. 6. *Si quis secundum sanctos Patres non confitetur propriè & secundum veritatem ex duabus & in duabus naturis substantialiter vnitis inconfusè, & indiuisè vnum eundemque esse Dominum & Deum Christum, sit condemnatus.* Et can. 8. *Si quis non confitetur secundum sanctos Patres propriè & verè secundum compositionem, id est, secundum subsistentiam naturarum vnitionem, ex quibus vnus existit Christus, inconfusè & indiuisè in eo cognitam, sit condemnatus.*

Item in VI. Synodo, act. 4. in epistola Agathonis, quam totum Concilium recepit, sic legitur: *Non per vnionem, quæ secundum subsistentiam facta cognoscitur, vniunt, sed blasphemantes per affectum voluntatis tanquam duas subsistentias duos quosdam iungunt, &c.* Idem habetur actione 17. in ipsa definitione Concilij. Vbi vides disertis verbis tanquam blasphemos damnari eos, qui aliter quàm per subsistentiam, explicant hypostaticam vnionem.

TERTIO, probatur argumento Concilij TOLETANI VI. cap. I. Solus Filius Dei est incarnatus, ergo vnio facta est per communicationem eius, quod est proprium Filij, non eius quod est commune aliis personis; sed sola subsistentia Filij est propria Filio, attributa autem omnia essentialia communia sunt omnibus tribus personis, ergo vnio hypostatica facta est per communicationem solius subsistentiæ. Hæc

A ratio planè conuincit, aut esse verum id, quod nos dicimus; aut totam Trinitatem esse incarnatam, si vera est definitio Brentij & Smidelini; nam illa attributa, omnipotentia, omnipræsentia, omniiustitia, &c. quorum communicatione volunt factam esse incarnationem, communia sunt toti Trinitati.

QVARTO, Pater æternus communicauit Filio omnia sua attributa perfectissimè, & multò perfectius, quàm Brentiani velint eadem illa cõmunicari à Filio Dei Filio hominis: & tamen quia subsistentiam suam propriam Pater non communicat Filio; non sunt vniti hypostaticè, sed distincti potiùs hypostaticè Pater & Filius, ergo vnio hypostatica non consistit in communicatione attributorum, sed solius subsistentiæ.

B

Hæc etiam ratio vel planè conuincit Patrem & Filium esse vnam hypostasim, si est vera definitio Brentij & Smidelini, vel fateri debent, velint nolint, hypostaticam vnionem non consistere in attributorum communicatione.

DICENT fortasse, cum aliis attributis communicari etiam subsistentiam. At inprimis verba ipsorum aliud sonant. Nam Brentius in libro de Maiestate Christi hominis, vbi conatur ostendere, quid propriè sit vnio hypostatica, qua distinguitur Christus à puris hominibus, sic ait: *Itaque discrimen Christi & Petri non est simpliciter sumendum ab inhabitatione Filij Dei, sed à communicatione proprietatum eius; Filius enim Dei etsi sua essentia implet Petrum, sicut & hominem Christum, non tamen communicat Petro omnes suas proprietates; sed tantùm nonnullas, viuificat Petrum, conseruat in vita, dat Petro potestatem eiiciendi dæmones, immò excitandi mortuos: Inter ea autem non facit eum omnipotentem, omniscientem, omnisapientem, omniiustum, & omnipræsentem; Filium verò hominis ornat non aliquibus tantùm, sed vniuersis suis donis.* Et infrà: *Ostendi,* inquit, *eum factum esse omnium Dei proprietatum sine vlla exceptione capacem, & nisi eam habeat capacitatẽ, non esse discrimen inter Christum & alios homines, nec Verbum fieri potuisse carnem.* Similia habent theses Smidelini, & liber Concordiæ; vbi non video mentionem fieri subsistentiæ, sed solùm attributorum essentialium.

C

D

Præterea, quidquid sit de subsistentia, saltem volunt requiri ita necessariò ad rationem hypostaticæ vnionis communicationem omnium attributorum, vt vbi desit talis communicatio, non sit vnio hypostatica, & vbi adsit, sit. Nam BRENTIVS asserit, quòd si Petrus esset omnipotens, & omnipræsens, esset etiam vnitus Deo hypostaticè. Hoc autem posito, concludunt necessariò rationes factæ, quòd nimirum sequeretur, totam Trinitatem esse incarnatam, & Patrem ac Filium vnam esse hypostasim.

Præterea sequuntur duo alia absurda, & contra fidem, quæ esse possunt V. & VI. argumentum.

tum. PRIMO, corpus Christi in triduo mortis non fuisse vnitum hypostaticè Verbo. Nam corpus mortuum non est capax omnipotentię, omnisapientiæ, omniiustitiæ. SECVNDO, Christum hominem non semper fuisse Deum. Nam Christus meruit sibi aliqua dona, vt gloriam corporis, & exaltationem nominis, immò & ascensionem in cœlum, & sessionem ad dexteram Dei. Dicitur enim Luc. vlt. *Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam.* Et Philippens. 2. *Factus obediens vsque ad mortem,* &c. *Propter quod & Deus exaltauit illum.* Et Hebr. 2. *Videmus IESVM propter passionem gloria & honore coronatum.* At si omnium donorum communicatio requiritur ad vnionem hypostaticam constituendam, ergo Christus meruit sibi aliqua saltem ex parte vnionem hypostaticam, ergo fuit antequam vniretur, neque enim mereri potest qui non est. proinde non semper fuit vnitus hypostaticè, quæ est hæresis Pelagiana.

SEPTIMO, si vnio hypostatica requireret communicationem omnium proprietatum, atque attributorum, esset omnino impossibilis talis vnio; nam multa sunt Deo propria, quæ implicant cōtradictionem communicari creaturæ, quale est esse increatum, & esse actum purum, esse infinitum ens, & similia. Quædam etiam sunt, quæ siue potuerint communicari, siue non, certum est non esse communicata humanitati Christi, vt carere principio temporis, creare cœlum & terram, & Angelos, & reliqua quæ fuerunt ante illam humanitatem. Quædam etiam sunt, quæ licet collata sint humanitati Christi, non tamen ante resurrectionem, vt esse impassibilem, esse immortalem, & tamen ante resurrectionem fuit vnio hypostatica. Nec valet quidquam responsio eorum, qui dicunt, Christum tempore exinanitionis debuisse occultare suam Maiestatem. Nam ista dona non occultauit, sed verè non habuit re ipsa, nisi dicant, Christi corpus semper fuisse immortale & impassibile, quæ est alia hæresis apud Euagrium lib. 4. hist. cap. 38. & 39.

OCTAVO, fatentur ipsi, hæc dona per accidens conuenire humanitati Christi, vt patet ex thesi 22. Smidelini: at vnio hypostatica non est accidentalis, sed substantialis, vt patet ex allegatis Conciliis, & maximè ex Concilio V. cap. 4. & 5. vbi hoc expressè habetur. ITEM, quia tunc Christus homo, esset Filius Dei per gratiam, non per naturam: quod sanè repugnat omnium Patrum sententiæ. ITEM, non posset homo verè nominari Deus, nec Deus homo. Nam ista vnio accidentalis non est per inhærentiam donorum, vt ipsi dicunt, & rectè dicunt, quia loquuntur de donis increatis, quæ sunt ipsa essentia Dei; sed est per coniunctionem extrinsecam, qualis est inter agens principale & instrumentum, vt inter nauem & nautam. Docent enim, vnionem Dei & hominis in eo consistere, quòd Deus omnia per illum hominem operetur. At eiusmodi vnio non satis est ad communicanda nomina & proprietates: nec enim nauta dici potest nauis, neque nauis nauta. Non igitur Christus homo, dici potest Deus, neque Christus Deus, dici potest homo. atque hoc idem de proprietatibus dicemus; vt enim nauta non potest appellari expers sensus & rationis, quæ sunt proprietates nauis; neque nauis dici potest sensu & ratione prædita, quæ sunt proprietates nautæ: sic etiam Christus Deus dici non poterit crucifixus & mortuus, quæ propriè conueniunt homini; nec Christus homo dici poterit omnipotens, & cœli terræq; creator, quæ propriè conueniunt Deo.

Denique, si vnio hypostatica tantùm esset ista communicatio accidentaria donorum, etiam nos essemus hypostaticè vniti cum Deo, licet minus arctè; nam quod ille plura dona habeat, nos pauciora, non mutat speciem.

Adde, quod nullum habent argumentum alicuius momenti. præcipuum est illud, quod BRENTIVS obiicit, & sæpissimè repetit, quod nisi ita sit, non poterit inueniri distinctio inter vnionem Dei cum Christi humanitate, & vnionem eiusdem Dei cum sancto Petro, & aliis hominibus, cùm Deus omnes sustentet, & omnibus sit intimus per essentiam, præsentiam, & potentiam; & solum hoc sit discrimen, quod per solum hominem Christum omnia operetur.

At hoc facillimè soluitur: nam discrimen in hoc consistit, quòd Christi humanitas non habet propriam subsistentiam, sed in Verbo existit, vt brachium in corpore; at ceteri homines habent subsistentiam propriam & distinctam re ipsa ab illa, quæ est in Verbo Dei. Vnde aliter sustentat Deus Petrum, aliter Christi carnem. Nam Petrum dicitur sustentare, quia conseruat illum cum sua essentia & subsistentia, vt cùm quis baculum manu tenet: at Christi humanitatem Dei Verbum sustentat, eo modo quo totum sustentat partes intimè sibi coniunctas & vnitas.

CAPVT NONVM.

Proponitur quæstio, an ex vnione hypostatica sequatur communicatio realis attributorum diuinorum, ac præcipuè Immensitatis siue Vbiquitatis.

SVPEREST iam tractare, postquā ostendimus, vnionem hypostaticam non consistere in illa communicatione omnium attributorum diuinorum; an saltem ex illa vnione id sequatur, vt attributa omnia, vel aliqua, ac nominatim omnipræsentia sit communicata humanitati Christi.

Et quidem KEMNITIVS in libro de duabus naturis, capit. 4. 21. & 23. docet, non esse quidem de essentia vnionis hypostaticę istam communicationem, in quo à Brentio & Smidelino dissentit, sed tamen consequi ad vnionem hypostaticam talem communicationem, & quidem realem, ita vt natura humana verè sit omnipotens & omnipræsens, &c. A

Similia habet VVigandus in libro de communicatione idiomatum, nisi quod quasdam proprietates dicit non communicari, nisi verbaliter, vt esse creatorem cœli & terræ; quia tunc Filius Dei non erat homo; at reliquas realiter, ac nominatim Vbiquitatem.

Similia etiam docet Nicolaus SELNECCERVS, tum in pædagogia, tum in epistola ad Theologos VVittenbergẽses scripta, anno M.D.LXXI. vbi damnat hanc propositionem vt blasphemam (*Humana natura in Christo non est omnipotens.*) Et ibidem docet, realiter communicata esse Christi humanitati ex vnione hypostatica infinita dona. Et addit hæc verba, quibus videtur omnino confundere proprietates naturarum: *Quod*, inquit, *ad potentiam attinet, cum Paulo loquimur, si cognouimus Christum secundum carnem, sed nunc non nouimus. Cessante enim infirmitate carnis nihil in eo iam nouimus, nisi virtutem Diuinitatis.* Et infrà: *Ac per hoc quidquid vel fuerat prius, vel est, & manet substantiæ duplicis, factum est virtutis vnius.* Denique omnes Lutherani suprà citati initio huius libri hanc realem communicationem defendunt, licet non conueniant in eo, vtrum illa sit de essentia vnionis hypostaticæ, an eam tantùm sequatur. B C

CATHOLICA verò doctrina duo docet. PRIMO, ex vnione hypostatica consecuta esse in Christi humanitatem multa dona creata & infusa; vt, gratiam excellentissimam, sapientiam maximam, potentiam singularem, & alia id genus, quæ tamen non sunt attributa Deitatis, nisi per participationem quandam, quomodo etiam nos participamus Dei attributa per creatas qualitates, licet minus perfectè, quàm Christi humanitas ea participet. Neq; in his consistit communicatio idiomatum; nam illa communicatio est mutua, horum autem communicatio donorum non est mutua. nihil enim Deitati accessit. D

SECVNDO, ex vnione hypostatica sequitur communicatio idiomatum; quæ quidem communicatio non est realis respectu ipsarum naturarum, quasi ipsa Diuinitas facta sit passibilis, & humanitas realiter sit facta omnipotens, vt volunt Lutherani, neque est planè verbalis, vt vult Beza in lib. contra Brentium; & Petrus Martyr in dialogo de duabus naturis. Sed est realis quidem, sed respectu hypostasis vtriusque naturæ, non autem respectu ipsarum naturarum, vt expressè docent Patres. Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 4. Augustinus lib. 1. de Trinitate, cap. 13. Cyrillus in defens. 4. anathematismi, & Damascenus lib. 3. cap. 4. vbi dicit, idiomata communicari nihil esse aliud, quàm proprietates vtriusq; naturę applicari communi hypostasi, & proinde ipsis naturis in concreto, quia concreta nomina pro supposito accipi possunt, licet formaliter naturas significent.

Itaque rectè dicimus, Deus est natus ex Virgine, passus, mortuus, &c. quia Deus accipi potest pro quolibet supposito diuino, & proinde pro supposito secundæ personæ, quod est simul diuinum & humanum. Quod suppositum verè & realiter est Deus, & verè & realiter est homo, & proinde verè & realiter est natum ex Virgine, passum, mortuum, &c. Pari ratione rectè dicimus, Christus homo est omnipotens, æternus, vbique, &c. quia, homo, in concreto stat pro supposito humano. In Christo autem suppositum diuinum & humanum vnum est, & cùm sit diuinum, consequenter est omnipotens, æternum, & vbique, &c. Quæ omnia facilè probari possunt, sed gratia perspicuitatis Primò agemus de idiomatibus in genere; Secundò in particulari de Vbiquitate.

CAPVT DECIMVM.

Ex vnione hypostatica non fluxisse communicationem Idiomatum realem respectu naturarum.

IGITVR non communicari realiter attributa, siue idiomata vnius naturæ alteri naturæ, ex vi hypostaticæ vnionis, PRIMO docent sacra Concilia. Nam in Concilio CHALCEDONENSI act. 5. sic legimus: *Salua vtriusque naturæ proprietate, & in vnam concurrente personam, &c.* Quod idem habetur in Concilio VI. act. 4. & 17. in Concilio Martini Papæ, can. 9. & in epistola 10. S. Leonis ad Flauianum. PRÆTEREA in Concilio VI. act. 17. & in Concilio Martini Papæ, can. 10. 11. 12. & sequentibus, definitur contra Monothelitas, in Christo non solùm duas esse naturas cum suis proprietatibus, sed etiam duas existere voluntates & operationes inconfusas. DENIQVE in epistola AGATHONIS Papæ, quæ recitatur in Concilio VI. act. 4. & à toto Concilio approbatur, habemus, in Christo omnia esse duplicia, id est, naturas, proprietates, voluntates, operationes, sola excepta subsistentia, quæ est vna; & ibidem additur, duas inconfusas naturas colligi ex naturalibus earundem naturarum proprietatibus. Ex quo sequitur, etiam proprietates manere inconfusas & distinctas.

Ex his colligimus, multis modis erroneam esse aduersariorum sententiam. Nam PRIMO, si communicantur verè & realiter propria vnius naturæ alteri naturæ, & contrà, ergo non manent distinctæ & inconfusæ proprietates. Quo-

modo enim manent distinctę, si humana natura habet diuinas, & diuina natura habet humanas proprietats? ITEM, si communicantur, ergo non sunt amplius proprietates, sed communitates. Quomodo enim est proprium, quod est factum commune? ITEM, proprietates harum naturarum, vt plurimum sunt incompossibiles, vt est esse creatum & increatum, finitum & infinitum, vbiq; & non vbique, ergo, si diuina natura recipit humanas proprietates, cogitur amittere suas: & si humana recipit diuinas, cogitur amittere suas. Quomodo ergo saluis proprietatibus facta est incarnatio?

Meritò itaque S. AVGVSTINVS serm. 191. de tempore, qui est 3. de Trinitate, ita loquitur: *Illorum quoque execramur similiter blasphemiam, qui nouo sensu asserere conantur, à tempore acceptæ carnis, omnia quæ erant Diuinitatis in hominem demigrasse: & rursum quæ humanitatis erant, in Deum esse transfusa, vt, quod nulla vnquam hæresis ausa est dicere, vincatur, hac confusione vtraque exinanita esse substantia, & Deitatis, scilicet & humanitatis, & omisso proprio statu in aliud esse mutata.*

Ad hæc respondere conantur aduersarij: & primum BRENTIVS libro de maiestate Christi hominis dicit, Concilium Chalcedonense tantùm loqui de proprietatibus essentialibus, quæ non possunt tolli sine abolitione essentiæ, non autem loqui de accidentalibus, quales sunt esse in loco, esse corruptibile, &c.

At hæc solutio aliquid dicit ad tertiam consequentiam, ad primam & secundam nihil. Præterea nec tertię satisfacit. Nam esse finitæ potentię, & maiestatis, & virtutis, sunt proprietates inseparabiles à creatura. Contrarię enim arguunt infinitam essentiam. ergo tribuere humanitati, quę creatura est, & finita, infinitam potentiam, & infinitam maiestatem, ita vt non solùm sit in toto mundo, sed etiam possit actu replere infinitos mundos, vt potest Deitas, est planè tollere ab humanitate essentiales eius proprietates. Hoc autem ipsi dicunt; nam Christi humanitatem volunt esse verè omnipotentem, & vbique, eo modo quo est Deus, qui quidem non solùm est in toto mundo, sed etiam posset actu replere infinitos mundos.

Prẹterea ex hoc vlterius sequitur, duo esse in mundo omnipotentia, immensa, & infinita, nimirum Deitatem & humanitatem CHRISTI. Hoc autem est contra Symbolum Athanasij, & contra omnes Scripturas. Nec possunt respondere, vnam esse omnipotentiam, infinitatem, & immensitatem duarum illarum naturarum, sicut vna est trium diuinarum personarum. Nam omnipotentia, & infinitas atque immensitas Dei nihil est aliud, quàm eius essentia, ergo non potest esse eadem immensitas & omnipotentia Deitatis & humanitatis Christi, nisi sit eadem essentia vtriusque naturæ, sicut est

A eadem essentia trium personarum. Atque ita semper eò reditur, vt confundantur naturæ in Christo.

AVCTORES Concordiæ in repetitione articulorum controuersorum, artic. 8. & Kemnitius libro de duabus naturis, cap. 21. & 22. & 23. docent inprimis, proprietates humanitatis non communicari re ipsa Diuinitati, & proinde naturam diuinam manere illæsam. Deinde addunt diuinas proprietates communicari re ipsa humanitati, sed Deo non tolli, nec misceri proprietates, quia diuinæ proprietates nunquam fiunt naturales & essentiales proprietates humanitatis, sed illi tantùm communican-
B tur per gratiam, sicut ex coniunctione animæ & corporis non fiunt proprietates corporis eę, quæ erant animæ, sed tantùm communicantur corpori, quia anima in illa habitans, omnia in illo & per illud operatur.

Addit KEMNITIVS similitudinem ferri candentis, qua etiam, vt suprà diximus, vsus est Origines lib. 2. de principiis, cap. 6. & Basilius orat. de Natali Domini. Qua similitudine existimat Kemnitius apertissimè declarari, quomodo ista communicatio fiat saluis vtriusque naturæ proprietatibus.

At neque hæc solutio sufficiens est. PRIMO, quia si proprietates humanæ non tribuuntur diuinitati, sequitur non esse mutuam commu-
C nicationem idiomatum, quod est contra omnes veteres, & præcipuè contra Damascenum lib. 3. cap. 4. Quid, quod hac ratione coguntur discedere à suo Luthero, qui apertè docuit Diuinitati tribuenda, quæ dicuntur de passione Domini?

SECVNDO, non est verum, omnia omnino Deum operari per carnem. Nam actiones saltem immanentes, vt intelligere, & velle diuinum, non erant, nec sunt per carnem. Item excitatio carnis Christi à mortuis non fuit per carnem, sed per Spiritum Dei, ad Romanos octauo.

TERTIO, non omnia Dei attributa consistunt in operatione externa, vt planum est de
D Simplicitate, Infinitate, Sapientia, Potentia, Bonitate, ergo etiamsi Deus omnia opera exteriora per carnem operaretur, non propterea communicasset illi sua attributa. Præterea, etiamsi omnia omnino Deitas per humanitatem ageret, & attributa omnia in actione consisterent, adhuc non posset dici, humanitas omnipotens, omnisapiens, omniiusta, &c. Nec enim epitheta caussæ principalis conueniunt instrumento: alioqui cùm quis doctè & sapienter scriberet, calamus doctus & sapiens diceretur.

Denique ipsa similitudo animæ & corporis est contra ipsos. Nam anima non communicat corpori suas veras proprietates, neque corpus animæ. Non enim corpus intelligit, discurrit,

deliberat,

deliberat, quæ sunt propria animæ; neque è contrario anima currit, sedet, esurit, sitit, quæ sunt propria corporis. Et præterea anima tota est in capite, & tamen eadem tota est in pede, vbi non est caput, & contrà.

Similitudo quoque ferri candentis nihil Kemnitium iuuat; immò imperitum planè ostendit. Ait enim Kemnitius, ignem communicare ferro suam ipsius vim vrendi & lucendi, non per informationem, sed per vnionem, qua ferrum penetratur ab omni parte ab igne; & addit, ferrum adhuc retinere suas proprietates, id est, naturalem duritiem, nigrorem, frigus, licet non appareant. At profectò qui hæc dicit, caret sensu. Nam remotis miraculis & præstigiis, calor, & frigus, durities, & mollities, candor, & nigror si non apparent, & sentiuntur, non sunt. At quis vnquam vidit in ferro candente nigrorem? quis sensit frigus? quis duritiem diceret esse in ea re, quæ flectitur instar ceræ?

At, inquit Kemnitius, si remoueatur ignis, apparebunt nigredo, frigus, durities, ergo etiã antea erant. Respondeo, remoto igne à ferro, paulatim recedere calorem, & candorem ferri, quæ non solùm ab igne in ferro producebantur, sed etiam conseruabantur. Itaque cùm iterum existit in ferro frigus & nigredo, non apparet quod latebat, sed redit quod abierat.

Præterea, quale paradoxum est, quòd ignis penetret totum ferrum, non per calorem productum, sed per seipsum, & quòd ferrum luceat, & vrat, nõ per calorem acceptum ab igne, sed per illũ ipsum qui est in igne? Nam hoc modo substantia ignis sine vllo miraculo penetrabit aliam substantiam, quod non faciunt sine miraculo corpora gloriosa. Et præterea, quantumuis intimè penetretur ferrum ab igne, certè nunquam erit verum dicere, ferrum vrit, aut lucet, nisi ipsum ferrum sit affectum qualitatibus sibi inhærentibus caloris & lucis; sed dicere oportebit, ignis qui est in ferro, vrit ac lucet. Adde, quod in ferro candenti non cernitur ea communicatio idiomatum, quæ cernitur in incarnatione; non enim dicimus, ferrum esse ignem, & ignem esse ferrum: quemadmodum dicimus, Deum esse hominem, & hominem esse Deum.

Neque obstat, quod Patres hac similitudine vtantur: illi enim non volunt ostendere hac similitudine communicationem idiomatum, nec totum incarnationis mysterium, sed vnam eius conditionem, quomodo videlicet per incarnationem non lædatur Diuinitas, & multùm perficiatur humanitas. Vt enim ignis in ferro non nigrescit, nec frigescit, nec consumitur rubigine, ita &c. Atque hæc de attributis in genere.

A

CAPVT XI.

Refellitur Vbiquitas humanitatis CHRISTI, *quia pugnat cum Scripturis.*

NVNC IN speciali de Vbiquitate disputandum est, vel potius ipsa Vbiquitas destruenda. PRIMÒ ergo ista Vbiquitas repugnat expressis Scripturis, quæ dicunt, Christum hominem ratione humanitatis alicubi non fuisse, & proinde non semper fuisse vbique. Ioan. 11. *Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis, quia non eram ibi.* Ioan. 6. *Cùm vidisset turba, quia* IE-
B SVS *non esset ibi.* Matthæi vltimo: *Non est hîc, sed surrexit.*

Sed ad hæc respondent, significari his testimoniis, Christum non fuisse vbique localiter, non autem non fuisse vbique diuino modo. At etiam in cœna corpus Christi non est localiter, & tamen quia reuera ibi est, nemo Lutheranorum auderet absolutè dicere, Corpus Christi non est hîc, id est, in cœna. Item, Deus non est in mundo localiter: & tamen non toleraretur, qui diceret, Deus non est in cœlo, nec in terra. Eodem igitur modo, si Christi humanitas verè est vbique, quocunque modo ibi sit, falsum erit absolutè quod Scripturæ dicunt: *Non est hîc, Non eram ibi, &c.* Scriptura autem falsa esse non po-
C test, igitur falsa est sententia aduersariorum. Præterea, anima Christi non erat in inferno localiter, sed spiritualiter, & tamen non semper ibi fuit; nam non est relicta in inferno, Actor. 2. ergo reuera non est vbique, non solùm localiter, sed nec alio modo.

SECVNDO, repugnat illis Scripturis, quæ dicunt, Deum esse vbique, vt hoc modo illum discernant ab omnibus creaturis. Hieremiæ 23. *Cœlum & terram ego impleo.* & alibi. Et Psalm. 138. *Quò ibo à Spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?* Vnde Patres ex hoc Dei attributo probant, Spiritum sanctum esse verum Deum, non creaturam, quia scriptum est, Sapient. 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.* Vide AMBROSIVM lib. 1.
D de Spiritu sancto, cap. 7. Hieronymum & Cassiodorum in Psalmum 138. Cyrillum lib. 7. de Trinitate. Basilium libro de Spiritu sancto, cap. 22. Dydimum lib. 1. de Spiritu sancto. Fulgentium in libro ad Donatum, cap. 8. Vigilium in disputatione Athanasij, Arij, & Sabellij. Augustinum lib. 3. contra Maximinum, cap. 21.

Respondent, proprium esse Deo, esse vbique per se, tamen hoc idem conuenire Christi humanitati per accidens, ratione vnionis cum Deo. AT hoc non satisfacit. Nam esse vbique per accidens, potest dupliciter intelligi. PRIMO, quòd Christi humanitas verè non sit vbique, sed dicatur esse vbique, quia est coniuncta cum Verbo, quod est vbique. SECVNDO, quòd reuera sit vbique, tamen hoc habeat non ex na-

tura sua, sed per gratiam Dei, quæ est accidens respectu ipsius essentiæ humanæ.

Si Primo modo intelligant, nec propriè loquuntur, nec habent quod intendunt. Non loquuntur propriè, quia non potest absolutè dici tale, id quod non est ipsum tale, sed est coniunctum cum alio, quod est tale. Alioqui corpus posset dici spiritus, quia est coniunctum cum anima, quæ est spiritus, & oculus esset in calcaneis, quia est coniunctus cum anima, quæ est in calcaneis. Nec habent quod intendunt; nam ex vbiquitate volunt stabilire veram præsentiam corporis Christi in cœna, at ex ista vbiquitate accidentaria non sequitur, Christi corpus esse in cœna reuera, sed tantum sequitur esse coniunctum cum Deitate, quæ est præsens in cœna.

Si Secundo modo accipiant, vt sine dubio accipiunt, tunc argumentum Patrum pro Spiritu sancto planè concidit. Nam Ariani dicent, Spiritum sanctum esse quidem vbique, sed per accidens, & ideo non esse Deum verum, sed creaturam. Cùm ergo Patres rectè probarint ex vbiquitate, Spiritum sanctum esse Deum; manifestè sequitur soli Deo conuenire verè esse vbique, nec id esse per gratiam communicatum vlli creaturæ.

Dices, nonne corpus Christi, vt est in tot locis simul sacramentaliter, posset etiam esse in toto mundo? nonne posset Deus totum mundum conuertere in panem, & panem illum in corpus suum? & tamen non propterea corpus Christi posset esse Deus.

Respondeo, potest quidem id fieri; sed hoc non est esse vbique, quomodo est Deus, & quomodo Brentiani intelligunt de corpore Christi. Nam Deus ita est in toto mundo, vt non contineatur mundo, sed sit tantæ immensitatis, vt possit replere infinitos mundos, id quod nos corpori Christi, quod est finitum, minimè tribuimus. Deinde, quidquid sit de eo quod potest, aut non potest fieri, satis nobis est, reipsa id nō esse communicatum, nec communicandum vlli creaturæ, vt sit vbique. & ideo inde euidenter probari, Spiritum sanctum esse Deum.

Tertio, repugnat Vbiquitas testimoniis, quibus Patres probant in Christo duas esse naturas. præcipuus enim locus est ille Ioan. tertio: *Nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Ex quo loco plurimi Patrum deducunt Christum esse Deum & hominem, quia quando erat corpore solum in terra, dicebat tamen se esse in cœlo, nimirum Deitate. Ita Augustinus, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Beda in eum locum. Item Nazianzenus epist. 1. ad Chelidonium, & Hilarius lib. 10. de Trinitate, & alij.

At si vera sit Vbiquistarum sententia, hoc argumentum nihil concludit. Nam dicerent

A Eutychiani ab Vbiquistis edocti, etiam carne tunc fuisse Christum in cœlo, & in terra, & vbique.

Præterea probant Patres, Christum Deum esse & hominem, ex illis locis, vbi dicitur Christus iter fecisse ac mutasse loca, nunc naui, nunc pedibus, nunc etiam asello, cùm tamen, vt Deus, vbique esset, & moueri non posset. Vide B. Ambrosium libro 2. de fide, cap. 4. & Athanasium apud Vigilium in disputatione cum Ario.

At, secundum Vbiquistas, ista omnia nihil probant. Nam si Christi caro vbique erat, certè non poterat moueri, nisi metaphoricè, sicut B Deus dicitur aliquando descendere de cœlo in terram, quia apparet hominibus, non vbi non erat, sed vbi non videbatur. Nam moueri propriè de loco ad locum, est deserere vnum locum, & acquirere alium: qui autem est vbique, nec potest deserere vnum, nec acquirere alium. Nec valet quod dicunt, corpus Christi fuisse vbique inuisibiliter, sed visibiliter in certo loco, & hoc secundo modo potuisse moueri. Nam non potest esse in eodem loco visibiliter, & inuisibiliter simul, quia tunc bis esset in eodem loco, & proinde geminaretur ipsum corpus. deinde nónne inuoluit contradictionem, rem eandem in eodem loco videri, & non videri?

C Denique moueri propriè, non potest intelligi sine noui loci adeptione, igitur Christus si erat vbique, non poterat verè moueri, sed solùm apparenter. Et proinde, sicut ex motu Dei metaphorico non probatur, Deum esse creaturam; ita ex motu Christi, qui solum metaphoricus esse potuit, non poterat rectè colligi, Christum esse hominem. Et confirmatur ex responsionibus aduersariorum, qui cùm volunt ostendere, non pugnare cum Vbiquitate motum corporis Christi, probant, quia etiam de Deo dictum est Genes. 11. *Descendamus & confundamus linguam eorum.* Et Genes. 19. *Descendam & videbo, &c.* Ita enim Brentius in libro de maiestate Christi hominis ratiocinatur. Fatentur igitur ipsi, non aliter posse moueri de loco ad D locum Christi humanitatem, quàm possit moueri Deus.

CAPVT XII.

Refellitur Vbiquitas corporis Christi, *quia repugnat Symbolo Apostolico.*

Deinde pugnat Vbiquitas cum articulis Symboli de Christi Conceptione, Natiuitate, Morte, Sepultura, Descensu ad inferos, Resurrectione, Ascensione, & Descensu ad iudicium.

Ac Primvm cum Conceptione, nam

fides

fides habet, in solius MARIÆ vtero fuisse carnem Christi. At secundum Vbiquistas mox à Conceptione fuit illa caro in vteris omnium mulierum, immò & virorum, & proinde illa laus communis est omnibus: *Beatus venter, qui te portauit*, Lucæ 11. ITEM fides docet, Christi corpus post nonum mensem prodiisse ex vtero in lucem, & sic verè esse natum. At secundum Vbiquistas, ante nonum mensem, immò primo die Conceptionis fuit extra vterum, & post decimum mensem adhuc erat in vtero, immò inde nunquam exiit.

DICENT, exisse, quia localiter erat in vtero, & non extra vterum: & postea fuit localiter extra vterum, & non in vtero. AT CONTRA, quia istud esse localiter, nihil videtur esse aliud, quàm apparentia quædam, sicut cùm Deus, qui est vbique, in certo loco apparet. Nam si vera ab ipsa Conceptione Christi caro fuit præsens omni loco, non potuit verè aliquò proficisci, sed tantùm ostendere (vt suprà diximus) vbi antea non videbatur. Natiuitas igitur non fuit vera, sed apparens, vt Manichæi dicebant.

Item fides requirit, vt in morte Christi corpus & anima separata fuerint, & corpus quidem in sepulchro iacuerit, anima ad infernum descenderit. At secùndum Vbiquistas, in sepulchro etiam erat anima cum corpore, & in inferno erat caro cum anima.

Et ne multum laboremus in probando, auctores CONCORDIÆ in repetitione articuli noni dicunt, se credere, quòd post sepulturam Christi tota persona Deus & homo descenderit ad inferos. At certè si homo ad inferos descendit, non sola anima descendit.

Item fides tradit Christi corpus post tres dies à morte rediisse ad vitam, & exiisse de monumento clauso, & intrasse ad discipulos ianuis clausis, quæ notantur ab Euangelistis tanquam miracula. At secundum Vbiquistas, nunquam exiit Christus de sepulchro, nec intrauit ad discipulos, sed manifestauit solum se extra sepulchrum, quamuis ibi manserit inuisibiliter; nec mirum vllo modo fuit, quod scribit Ioannes de ingressu Christi ad discipulos ianuis clausis, quandoquidem non verè intrauit ianuis clausis, sed tantum fecit se visibilem in loco, vbi erat inuisibiliter. & tamen BRENTIVS vrget hæc miracula contra Zvvinglianos in libro de Maiestate hominis Christi; & eadem af[illegible]untur in libro Concordiæ, pagina 718.

Denique fides habet, Christum ascendisse in cœlum, & inde venturum ad iudicium: at secundum Vbiquistas, nec ascendit, nec descendit.

Respondent ad hoc de ascensione, in articulo Symboli de Ascensione in cœlum, nomen cœli, accipi figuratè, non propriè, & solum significare gloriam, regnum & maiestatem

A Dei, non autem certum aliquem locum. Et probat ILLYRICVS in lib. de Ascens. Christi. PRIMO, ex verbis Petri, Act. 3. *Quem oportet cœlum suscipere.* nam si sermo esset de loco, dictum esset; Quem oportet cœlo recipi.

SECVNDO, probat ex ipso Symbolo, nam quid sit, *Ascendit in cœlum*, explicatur per verba sequentia (*Sedet ad dexteram Patris*) hæc autem sunt metaphorica verba. Nec enim Pater habet propriè dexteram, aut sinistram, igitur etiam ascensio in cœlum metaphoricè accipi debet.

TERTIO, si Christus verè ascendisset in cœlum hoc corporeum, debuisset permittere, im-

B mò imperare discipulis, vt viderent quomodo ipse ascenderet vsque ad summum cœlum, & ascendendo perrumperet stellas & globos illos cœlestes, vt id testari possent toti mundo: quod tamen nòn est factum. Et addit, more suo, vmbras verberans, & tamen triumphans: *Profectò ista est planè inuicta demonstratio contra istorum localitatem Christi in cœlo inclusi.*

BRENTIVS autem in libro de duabus naturis Christi, & ascensione, idem probat. PRIMO, quia Christus dicitur supra omnes cœlos ascendisse. Ephes. 4. *Ascendit super omnes cœlos.* Hebr. 4. *Penetrauit cœlos:* Non ergo, inquit Brentius, hæsit in aliquo. Hebr. 7. *Excelsior cœlis factus:* Non est ergo Christus in cœlo vt in loco.

C SECVNDO, quia si esset in cœlo corporeo, deberet esse in polo antarctico. Nam debet esse in loco quieto, alioqui valde malè se haberet in illa perpetua agitatione, soli autem poli sunt immobiles, ergo debet esse in altero polorum, & in puncto consistere: polus autem antarcticus est superior secundum Aristotelem, & arcticus est inferior; igitur in antarctico polo Christus locandus est. Et confirmat, quia si in cœlo corporeo esset, quò se reciperet, quando cœlum destruetur? Ita nimirum filios tenebrarum iuuat ludere, & iocari de mysteriis Christi.

TERTIO, probat in alio libro de Maiestate Christi, quia Christus ascendit in cœlum illud, ex quo descendit. Ioan. 3. *Nemo ascendit in cœ-*

D *lum, nisi qui descendit de cœlo, &c.* At non descendit de cœlo corporeo, igitur nec ascendit in cœlum corporeum: sed sicut metaphoricè dicitur descendisse, quando *exinaniuit semetipsum*; ita metaphoricè dicitur ascendisse, quando *Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen.*

At Catholici credunt, Christum in verum cœlum corporeum ascendisse, siue maneat intra ipsum cœlum, vt videtur sentire sanctus AVGVSTINVS epistola quinquagesima septima, ad Dardanum, vbi dicit in fine epistolæ, Christum esse vbique vt Deum, & in aliqua parte cœli propter veri corporis modum; siue maneat supra, & extra omnes cœlos, ita vt pedibus tan-

gat conuexum ſummi cœli, vt vult beatus Thomas in 3. part. quæſt. 57. artic. 4. Iſta enim non ſunt certa, nec neceſſariò cognoſcenda. immò etiam monet Auguſtinus de Fide & Symbolo, cap. 6. curioſiſsimum eſſe & ſuperuacaneum id quærere.

Illud eſt certum, Chriſti corpus nunc eſſe viſibile & palpabile, & tantum ſpacium occupare, quanta eſt moles corporis, & eſſe in cœlo iſto corporeo, ſiue ſit intus, vt aliquis dicitur eſſe in domo, ſiue ſupra, vt aliquis dicitur eſſe in tecto. Et probatur PRIMO, quia Chriſtus ad illud cœlum aſcendit, vbi eſt ſedes Dei, illud autem cœlum corporeum eſt, vt patet ex Pſalm. 113. *Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* vbi cùm opponatur cœlum terræ, & terra propriè accipiatur iſta corporea quam calcamus, certè & cœlum propriè accipi debet. Iſa. 66. *Cœlum mihi ſedes, terra autem ſcabellum pedum meorum.* Item Matth. 5. *Nolite iurare per cœlum, quia thronus Dei eſt, neq; per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius.* Et cap. 6. *Pater noſter qui es in cœlis.* Et infrà: *Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra.* Vides vbicunque cœlum dicitur ſedes Dei, ſemper opponi terræ, quam nos habitamus. Quæ antitheſis apertiſsimè docet, cœlum iſtud corporeum, quod ſupra nos cernimus, ſedem eſſe Dei, ac proinde ad hoc cœlum Chriſtum aſcendiſſe.

SECVNDO, idem probatur ex hiſtoria aſcenſionis, quæ ita deſcribitur in Scripturis, vt non poſsit vllo modo per tropos euerti, niſi quis planè impudens eſſe velit. Act. 1. *Videntibus illis,* inquit Lucas, *eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum.* Huc vſque non eſt locus tropis. nam Apoſtoli viderunt eum euntem vſque ad nubes, quæ autem videntur, corporea ſunt, niſi fortè præſtigiatorem faciant Chriſtum. Quod autem terminus ac finis illius veri motus non eſſet nubes, patet Lucæ 24. *Et factum eſt,* inquit, *dum benediceret illis, receſſit ab eis, & ferebatur in cœlum.* Chriſtum autem verè eò perueniſſe, quò ibat, teſtatur Marcus, cap. 16. *Et Dominus quidem,* inquit, IESVS, *poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet à dextris Dei.* Itaque narrant Euangeliſtæ initium, progreſſum, & finem aſcenſionis. Initium autem fuit verum ac proprium, non metaphoricum, non phantaſticum, igitur & progreſſus & finis vera, ac propria fuerunt; verè igitur ac propriè Chriſtus aſcendit in cœlum.

TERTIO, id probatur ex deſcenſu de cœlo ad iudicium; nam ad iudicium de eo cœlo deſcendet, ad quod aſcendit, vt habetur Act. 1. *Ita veniet, ſicut vidiſtis eum euntem in cœlum.* Matth. 24. *Tunc apparebit ſignum Filij hominis in cœlo.* 1. Theſſal. 4. *Ipſe Dominus in iuſſu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cœlo.* Et 2. Theſſal. 1. *In reuelatione Domini* IESV *de cœlo.* At certum eſt, Dominum non deſcenſurum de cœlo metaphoricè, ita vt deſcendere de cœlo ſit relinquere Gloriam, Re-

A gnum, & Maieſtatem, quin potius tum maximè apparebit in maieſtate & poteſtate magna, igitur cœlum vnde deſcendet, non eſt Regnum & Maieſtas, ſed locus quidam, ergo ad locum etiam quendam aſcendit.

QVARTO, probatur ex loco Sanctorum. Nam ibi eſt homo CHRISTVS, vbi ſunt, & erunt ſancti homines. Ioan. 14. *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt, ſi quo minus dixiſſem vobis, quia vado parare vobis locum, & ſi abiero, & parauero vobis locum, iterum veniam, & accipiam vos ad meipſum, vt vbi ſum ego, & vos ſitis.* At Sancti non erunt vbique, ſed in certo loco, & ſi in certo loco, certè in nobiliſsimo, id eſt, in cœlo, ergo & Chriſtus homo in eo

B loco eſt, & erit.

Denique hæc eſt ſententia omnium Sanctorum, & præcipuè AVGVSTINI epiſt. 57. ad Dardanum, vbi eum monet vt recolat Symbolum, & ſimpliciter credat Chriſtum hominem poſt reſurrectionem veram verè aſcendiſſe in cœlum, atque ibi in certo loco nunc eſſe. Et libro de Fide & Symbolo, capit. 6. ſcribit, licet Ethnici mirentur, quomodo corpus Chriſti in cœlo eſſe poſsit, tamen verè ita credendum eſſe. quod idem docet in libro de agone Chriſtiano, cap. 25. Nec rationes in contrarium aliquid probant.

Ad PRIMAM ILLYRICI dico, ſententiam Petri omnino eſſe ambiguam tam Grecè, quàm

C Latinè, ſed quocunque modo exponatur, non ſequi quod ipſe vult; nam ſi legamus: *Quem oportet cœlum ſuſcipere,* vt ſenſus ſit; Oportet vt cœlum ſuſcipiat Chriſtum, vt locus locatum, tunc ſententia eſt pro nobis. Si verò ſenſus ſit, oportet vt Chriſtus ſuſcipiat cœlum, tunc etiam non erit contra nos. Nam vt Chriſtus ſuſcipiat cœlum, non eſt neceſſe vt Chriſtus ſit diffuſus per totum cœlum, ſed ſatis eſt, vt ſit in aliqua parte cœli, ſicut dicitur Rex ſuſcipere regnum, vel palatium regale, vel thronum regium, quando incipit eſſe in regno, vel palatio, vel throno, etiam ſi non ſit præſens re ipſa toti regno, vel throno, vel palatio. PRIMA tamen explicatio eſt magis conueniens textui; nam dicitur: *Quem*

D *oportet cœlum ſuſcipere vſque ad tempora reſtitutionis omnium,* vbi non indicatur acceptio poſſeſſionis regni, quæ in momento fit, ſed manſio in loco, quæ longo tempore durat, & hoc modo exponit Oecumenius. Eſt etiam conformior aliis locis, quæ dicunt, Chriſtum aſſumptum, vel eleuatum in cœlum, Marci vltimo, & Actor. 1. & profectum in cœlum, 1. Petri 3.

Ad SECVNDAM rationem, nego idem eſſe, aſcendere in cœlum, & ſedere ad dexteram Dei; nam in Symbolo non debet aliquid repeti, cùm ſit breuiſsimum compendium. Quid autem ſit ſedere ad dexteram Dei, dicemus poſtea.

Ad TERTIAM dico, non fuiſſe opus, vt A-

poſtoli

postoli viderent Christum penetrantem omnes cœlos; nam si nõ habemus eorum testimonium de hac re, habemus testimonium Angelorum, qui Actor. 1. apertè indicarunt, Iesum assumptum in cœlum, & eadem forma descensurum ad iudicium; immò conuenientius fuit, vt non viderent finem ascensionis illius, tum ne putarent esse illusionem, quandoquidem naturaliter non potest eò pertingere visus humanus, tum vt fides etiam in ipsis locum haberet, sicut etiam non viderunt Christum incarnari, nasci, resurgere, immò nec mori, excepto Ioanne, & tamen futuri erant prædicatores, & testes primi & præcipui, omnium mysteriorũ fidei Christianæ.

Ad PRIMAM Brentij dico, inde probari sententiam sancti Thomæ, videlicet, quòd Christi corpus sit supra conuexum vltimum cœli, non autem quòd nusquam sit persona conspicua. Quanquam nec sentẽtia diui Thomę planè conuincitur ex illis locis, responderi enim potest, ascendisse Christum super omnes cœlos, & excelsiorem cœlis factum, & penetrasse omnes cœlos, quia est in parte suprema vltimi cœli, atque ita habet sub pedibus summum cœlum pro maxima parte. Immò locus Hebr. 4. fauet sententiæ Augustini; nam Paulus Hebr. 4. alludit ad Pontificem Aaronicum, qui penetrabat singulis annis vsq; ad interiora velaminis, & ipsa Sancta Sanctorum, sed non vltra illa progrediebatur. Ita ergo & Dominus, vt cœlestis Pontifex, penetrauit vsque ad intimum recessum summi cœli, sed nõ vltra progressus est, nec extra ipsum cœlum mansit.

Ad SECVNDAM dico, illa esse verba otiosa Brentij, ne dicam blasphema, cùm in iocum cõuertat mysteria diuina. Sed ne & ipsi ioci noceant, respondemus, Christi corpus non redigi ad angustias poli antarctici; sed esse in qua parte voluerit, nec periculum esse agitationis, cùm cœlum empireum quietum ponatur ab omnibus; nec illud sit periturum, licet inferiores cœli sint aliquo modo immutandi. Sed hæc omnia superant modum intelligentiæ huius vitæ. Sat est cum Augustino, libro vltimo ciuitatis Dei, cap. vltimo, scire, in cœlo habituros corpora gloriosa statum & motum prout voluerint, sed omninò decentem.

Ad TERTIAM dico, Christum ascendisse in cœlum, ex quo descendit. Porrò autem ex vero cœlo descendisse, licet metaphoricus fuerit ipse descensus, nec tamen inde sequi, etiam ascensum debere exponi metaphoricè, si descensus fuit metaphoricus; nam descensus fuit Verbi increati spiritualis, & immensi, ascensus fuit carnis corporeæ creatæ & finitæ.

CAPVT XIII.

Refellitur Vbiquitas, quia repugnat præsentiæ corporis Domini in Eucharistia.

TERTIO PVGNAT Vbiquitas cum ipso Sacramento Eucharistiæ, pro quo stabiliẽdo est excogitata. Nam si caro Christi est vbique, certè non egemus Eucharistia; & frustrà imus ad templa; frustrà recitamus verba cœnæ, frustrà paramur ad illam cœnam, cùm domi habeamus in pane, & vino, & aliis omnibus cibis, corpus Christi.

LVTHERVS in libro, quòd verba Christi; *Hoc est corpus meum*, adhuc firma stent, obiicit sibi hoc argumentum his verbis: *Si corpus* CHRISTI *est in omnibus locis, agedum deuorabo, & helluabor ipsum in omnibus hospitiis, & in omnibus scutellis, poculis, cantharis.* Respondet autem sic: *Audi tu porce, canis fanatice, aut quisquis fueris insulse asine, etiamsi corpus Christi sit in omnibus locis, non tamen tu statim ipsum vel deuorabis, vel helluaberis.* Et infrà: *Ablego te in haram tuam porcorum, vel in tuum sterquilinium.* Summa responsionis est, licet sit vbique, non tamen posse vbique capi. Et ponit exemplum de radiis Solis, qui nos vndique attingunt, & tamen si quis velit illos includere in cistam, & secum ferre, nõn poterit.

At hæc solutio nihil valet. Nam si corpus CHRISTI verè est vbique, non potest separari ab vlla re, & proinde est impossibile, vt habeam panem in mensa, vel in manu, vel in ore, vel in stomacho, & non habeam ibidem corpus CHRISTI. Nec similitudo radiorum valet, quia radij non modò non sunt vbique, sed nec penetrare possunt corpora non transparentia.

IOANNES Brentius in libro de duabus naturis, & Ascensione Christi respondet paulò aliter, vel potiùs explicat sententiam Lutheri. Dicit enim corpus Christi vbique esse personaliter, sed in cœna esse etiam definitiuè, id est, ex definitione, & decreto Dei per consecrationem, qui modus essendi addit solùm efficaciam. nam in Eucharistia sumitur efficaciter, & nusquam alibi.

Hæc solutio apertè includit Caluinismum; nam Brentius cogitur dicere, nihil sumi in cœna, quod non habeatur extra cœnam, nisi efficaciam corporis Christi, & proinde in cœna non sumi reuera corpus Christi, sed solùm quandam energiam eius. Et licet Brentius id non diceret, tamen sequitur euidenter ex Vbiquitate. Nam sicut, quia Deus est vbique, non potest moueri, nec per se, nec per accidens, & ideò nemo comedens panem, dici potest verè comedere Deum, licet in pane sit Deus; nam panem verè comedo, quia panis verè transit de manu ad os, de ore ad stomachum. At DEVS non transit,

quia simul est in manu, in ore, in stomacho, & vbique. Ita etiamsi Christi corpus est vbique, non potest verè cum pane comedi, quia non potest verè trãsire cum pane de manu ad os, de ore ad stomachum, quia non potest moueri, cùm sit vbique, ergo solùm in cœna Christi corpus fit præsens, & manducatur per energiam, & nõ per realem sumptionem.

Vides quomodo Lutherani & Brentiani, dum Caluinistas oppugnant, illis fauent, & tamen Brentius in suo Testamento execratur Sacramentarios, nec patitur vllum locum eis in Ecclesia dari.

CAPVT XIIII.

Refellitur Vbiquitas testimoniis Patrum.

PVGNAT vltimo Vbiquitas cum omnibus Patribus. Sanctus AMBROSIVS lib.2. de fide, cap.4. *Neq; enim*, inquit, *Deus de loco ad locum transit, qui vbique semper est; vt homo, est qui vadit, ipse qui venit, deniq; & alibi dicit; Surgite eamus. In eo ergo vadit & venit quod est commune nobiscum.* CYRILLVS Hierosolymitanus Catech.14. in fine: *Non enim*, inquit, *quia nunc non adest in carne, ex eo putes quod spiritu medio hic non adsit, audiens quæ de illo dicuntur, & videns quæ tu cogitas, & scrutans renes & corda.* CHRYSOSTOMVS in illud Ioan.3. Filius hominis, qui est in cœlo, &c. *Non de carne*, inquit, *loquitur, sed à summa substantia seipsum denominat.* RVFFINVS in symbolum: *Ascendit ergo*, inquit, *ad cœlum, non vbi Verbum Deus antè non fuerat, quippe qui erat semper in cœlis, sed vbi Verbum caro factum, antè non sederat.*

AVGVSTINVS tract.78. in Ioãnem: *Sed à quibus*, inquit, *homo abscedebat, Deus non recedebat, & idem ipse Christus homo & Deus. Ergo & ibat per id quod homo erat, manebat per id quod Deus erat. Ibat per id quod vno loco erat, manebat per id quod vbiq; erat.* Et epistola 57. ad Dardanum: *Non est autem consequens*, inquit, *vt quod in Deo est, ita sit vbique vt Deus; nam & de nobis veracissima Scriptura dicit, quod in illo viuimus, mouemur, & sumus; nec tamen, sicut ille, vbique sumus, sed aliter homo ille in Deo, quoniam aliter & Deus ille in homine, proprio quodam ac singulari modo. Vna enim persona Deus & homo est, & vtrumq; vnus Christus* IESVS, *vbique per id quod Deus est, in cœlo autem per id quod homo.*

CYRILLVS Alexandrinus libro 11. in Ioan. cap. 21. *Putabant*, inquit, *discipuli absentiam Christi, vt hominis dico (Deus enim vbique est) multorum eis incommodorum caussam futuram, cùm non adesset, qui eos posset ab omnibus malis eruere; sed oportebat non solùm in carnem Christi, verùm etiam in Deitatem respicere, quæ quamuis oculis non cernitur, adest tamen semper summa cum potestate, nec quidquam est quod prohibere possit, quin omnia repleat, & quod velit peragat. Non enim loco aut dimensionibus circumscriptibilis natura diuina est: quare cùm Deus & homo Christus verè sit, oportuit intellexisse ineffabili Dei potestate vna cum eis semper futurum, etiamsi carne abesset.*

A THEODORETVS Dialogo 2. *Igitur*, inquit, *corpus Dominicum surrexit quidem à corruptione & interitu alienum, & impaßibile, & immortale, & diuina gloria glorificatum, & à cœlestibus potestatibus: corpus tamen est, & habet quam prius habuit circumscriptionem.* Et Dialogo 3. *Atqui post resurrectionem*, inquit, *visum est circumscriptum, & habens manus & pedes, & alias corporis partes, & tangi poterat, & sub aspectum cadebat, vulneraq; & cicatrices habebat sicut ante resurrectionem. Duorum ergo alterum dicere necesse est, vel diuinæ etiam naturæ esse has partes tributas, siquidem corpus in diuinitatis naturam conuersum has partes habuit; vel fateri corpus mansisse in suæ naturæ finibus.*

LEO serm.2. de Ascensione: *Ineffabili*, inquit, B *modo per Ascensionem cœpit esse diuinitate præsentior, qui factus est humanitate longinquior.* GREGORIVS homil.29. quæ est de Ascensione: *Illo reuertebatur*, inquit, *vbi erat, & inde redibat, vbi remanebat, quia cùm per humanitatem ascenderet in cœlum, per diuinitatem suam & terram pariter continebat, & cœlum.* VIGILIVS lib.1. contra Eutychetem: *Sed & nobiscum est*, inquit, *& non est nobiscum; quia quos reliquit, & à quibus discessit humanitate sua, non reliquit, neq; deseruit diuinitate sua. Per formam enim serui, quam abstulit à nobis in cœlum, absens est nobis: per formam Dei, qua à nobis nõ recessit, præsens est nobis.* Et lib.4. *Deinde*, inquit, *si Verbi, & carnis vna natura est, quomodo cùm Verbum vbique sit, vbiq; non inueniatur & caro? namq; quando in terra fuit, non erat vtique in cœlo, & nunc quia in cœlo est, non est* C *vtique in terra.*

FVLGENTIVS lib.2. ad Trasimundũ, cap.17. *Vnus*, inquit, *idemq; secundum humanam substantiam absens cœlo cùm esset in terra, & derelinquens terram cùm ascendisset in cœlum; secundum diuinam verò immensamq; substantiam nec cœlum dimittens cùm de cœlo descendit, nec terram deserens cùm ascendit in cœlum.*

Ad hæc testimonia respondet KEMNITIVS libro de duabus naturis, cap. 30. & multa dicit. PRIMO, veteres loqui cõtra Manichæos, & Eutychianos qui Christi humanitatẽ volebãt conuersam esse in immensam, & illocalem diuinitatem. SECVNDO, voluisse Patres dicere, Christi humanitatem non esse vbiq; secũdum naturales suas proprietates. TERTIO, Patres velle Christi D humanitatem secundum visibilem formam non esse vbique diffusam, nec localiter, circumscriptiuè, & sensibiliter nunc esse in terris.

At leuia sunt hæc omnia. Nã quod ad PRIMAM solutionem attinet, verum quidem est Patres loqui contra Eutychianos; sed eos hoc argumẽto refellunt, quia cùm Christi caro non sit vbique, sicut diuinitas, necessariò distinctæ naturæ esse debẽt. qui ergo negãt Patrum fundamentũ, atq; asserunt Christi carnẽ esse vbiq;, apertè Patribus repugnant, & proinde à Patribus refelluntur.

SECVNDA item solutio nimis est debilis. Nam Patres non disputant de proprietatibus naturalibus carnis, sed simpliciter negant illam esse vbique. Immò Augustinus in epist. ad Dardanum ex professo tractat de eo, quod conuenit carni

non ex se, sed ex vnione cũ Verbo, & clarissimè affirmat, non esse consequens, vt si Verbum est vbique, etiam caro illi vnita vbique sit.

Tertia quoque solutio non est solida, tum quia nemo poterat dubitare, an Christi caro visibiliter vbique esset diffusa, tum quia etiam Patres non opponunt carnem visibilem carni inuisibili, sed carnem Deitati, & dicunt Christum secundum Deitatem vbique esse, secundum carnem non vbique.

CAPVT XV.

Soluitur argumentum hæreticorum.

A Sed iam soluenda sunt argumenta aduersariorum, quæ partim à Scripturis, partim à testimoniis Patrũ, & Scholasticorum depromuntur.

» Primvm argumentum & præcipuum sumunt ex dextera Dei; nam Christus vt homo exaltatus est ad dexteram Dei Patris, Matthæi 26. Actor. 2. Ephes. 1. Coloss. 3. 1. Pet. 3. Hebr. 1. & alibi. at dextera Dei est vbique. non enim est dextera corporalis, quæ certo in loco statui possit: igitur Christus, vt homo, non est in certo aliquo loco, sed vbique.

Respondeo, & dico tria. Primo, si esse in dextera Dei accipiatur crasso modo, vt accipit Lutherus in libro, quod verba Domini: *Hoc est corpus meum*, adhuc firma stent, vbi probat Christi carnem esse vbique, quia est in dextera Dei; & non in minimo digito, aut vngue illius dexteræ: dico, cõsequentiam nullam esse. Nam etiam dicuntur esse *animæ iustorum in manu Dei*, Sap. 3. & sine dubio non sunt in extremo digito, aut vngue illius manus, sed in tota manu. Et pari ratione manus Dei est vbique, & tamen non propterea animæ iustorũ sunt vbique, cuius ratio est, quia manus Domini non est vbique per extẽsionem, quasi partem habeat hìc, & partem ibi, sed tota est hìc, & tota ibi.

Secvndo dico, per dexteram Dei à multis intelligi beatitudinem æternam, nõ autem maiestatem, aut potentiam diuinam. Ita explicat Hieronymus in cap. 1. ad Ephes. & Augustinus libro de fide & symbolo, cap. 7. & libro de agone Christiano, cap. 26. qui non solùm Christum vult sedere à dextris Dei, sed etiam omnes electos sessuros à dextris Dei, iuxta illud Ephes. 2. *Consedere nos fecit in cœlestibus in Christo*. Et Matth. 25. dicuntur oues futuræ à dextris.

Et potest cõfirmari hæc sententia ex eo quod apud antiquos sedere à dextris erat minus honorificum, quàm sedere à sinistris, vt obseruat & probat multis testimoniis Antonius Nebrissensis in explicatione quinquaginta locorum Scripturæ. Vnde etiam in sigillis plumbeis Pontificum, & in multis antiquis picturis Petrus ponitur à sinistris, cùm tamen constet Petro semper delatum primum locum fuisse.

Si igitur Christus vt minor & inferior à dextris sedet, non ergo illa sessio debet referri ad maiestatem diuinam, in qua Filius Patri est æqualis, sed ad humanam gloriam & beatitudinem, quæ conuenit Christo, vt minor est Patre. & secundum hanc expositionem argumentum hæreticorum nihil valet. Nam esse hoc modo à dextris Dei, non requirit vbiquitatem, sed solam beatitudinem, quam habere potest etiam qui in minimo angulo mundi tantùm hæreret.

Tertio dico, probabilius esse per dexteram Dei ad quã Christus sedet, intelligi debere gloriam, potentiam, & maiestatem diuinam, ita vt sensus sit illius articuli, Christus sedet à dextris Patris, id est, pari potentia, & honore regnat, iudicat, & gubernat omnia cum ipso Patre: ita vt dextera sumatur simpliciter pro latere, id est, pro loco æquali, nõ superiore, vel inferiore: nam in Psal. 109. Sicut dicitur Filius à dextris Patris, ita dicitur postea Pater à dextris Filij: *Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ reges.* Ex quo patet dexteram significare æqualitatem.

Præterea ita exponunt ferè omnes Patres. Athanasivs sermon. 2. contra Arianos. Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 6. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 14. Cyrillus Alexandrinus lib. 12. thesauri, cap. 7. Damascenus lib. 4. cap. 2. Leo serm. 1. & 2. de Ascensione. Denique Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius in cap. 1. ad Hebr. & primum ad Ephes. Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 4. & in cap. 1. ad Ephes. & alij.

Deinde idem indicant ipsæ Scripturæ. Nam Matth. 22. Christus attulit locum Psal. 109. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis:* ad probandam diuinitatem suam, & cum Patre veram æqualitatem. Et hoc ipsum testimonium Psalmi à Paulo affertur ad probandam Christi diuinitatem, cùm ait Hebr. 1. *Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit: cui enim Angelorum dixit aliquando, sede à dextris meis?*

Nec etiam conuincit contra hanc sententiam illud quod affert Augustinus ex cap. 2. ad Ephes. *Consedere nos fecit, &c.* Non enim sensus est, omnes nos esse sessuros ad dexteram Dei in propriis personis, sed in Christo, vt Paulus dicit. Quia enim eiusdem speciei, & naturæ sumus cum illo homine, qui est in dextera Dei, omnes dicimur per illum sedisse in dextera Dei. Alioqui enim tota Scriptura tribuit Christo soli, sedere ad dexteram Patris.

Et secundum hanc expositionem argumentum hæreticorum aliquid videtur valere. Nam ista sessio ad dexteram Patris, quæ significat potẽtiam & maiestatem, data est humanitati Christi, vt patet Actor. 2. *Dextera igitur Dei exaltatus, &c.* Et Ephes. 1. *Sedere eum fecit ad dexteram suam.* Non enim conuenit Deitati exaltari, & constitui ad

dexteram;

dexteram; RVFFINVS etiam in explicatione symboli dicit id datum humanitati, vt eueheretur ad dexteram Dei, & B. LEO serm. 1. & 2. de Ascensione Christi dicit ipsam humanitatem euectam esse ad thronum Patris & ad consortium gloriæ ipsius. THEODORETVS quoque in Psal. 109. & in primum caput ad Hebręos dicit, illud: *Sede à dextris meis*, dictũ esse humanitati. nam Verbum non egebat Patris iussione ad sedendum.

Quę cùm ita sint, videtur iam negari non posse, quin ipsa humanitas sit prædita maiestate diuina, & proinde sit etiam vbiq;. RESPONDEO, datam esse humanitati istam sessionem, sed datam non ipsi in se, sed in supposito. Non enim factum est, vt humanitas in seipsa sedeat ad dexteram Dei, sed vt sit humanitas illius personæ, quæ sedet ad dexteram Dei: sicut non factum est per incarnationem, vt humanitas sit Deus, sed vt sit humanitas Dei, & proinde in concreto dici possit, iste homo est Deus, & sedet ad dexteram Patris. & apposita est similitudo de purpura Regis. Cùm enim Rex induit purpuram, & sedet in solio suo, euehit purpurã ad illud solium, non sic, vt purpura dicatur sedere aut regnare, sed vt dicatur vestis sedentis aut regnantis, & etiam, vt dicatur purpuratus Rex sedere aut regnare. Tametsi autem hoc factum sit in ipsa incarnatione, tamẽ dicitur Christus sedisse à dextris Dei post ascensionem, quia tunc primum perfectè innotuit gloria, & maiestas huius hominis, vt dicitur Philipp. 2.

Quod autem res ita se habeat, facilè probari potest. Siquidem per dexteram secundum hanc explicationem intelligitur ęqualitas honoris, & potestatis: humanitas autem nec est, nec esse potest æqualis Deo. Nam cùm Dominus Ioan. 14. dicit: *Pater maior me est*, sine dubio intelligit ratione humanitatis. & 1. Corinth. 15. Apostolus scribit, etiam post diem iudicij fore Filium subiectum ei: *Qui subiecit illi omnia*. Quæ etiam subiectio non potest, vt suprà docuimus, rectè intelligi, nisi ratione humanitatis.

Deniq; si humanitas est creatura, nónne contradictionem inuoluit, vt sit, vel esse dicatur æqualis creatori? SED respondent humanitatem Christi non esse æqualem omninò Deo, & tamẽ sedere à dextris eius. Nam habet quidem ipsam potentiam, & maiestatem Dei, quod est sedere ad dexterã Dei: & tamen quia id non habet à seipsa, sicut habet Deus, sed habet à Deo, propterea non potest omnibus modis æquari Deo.

At hoc nõ difficulter refellitur. Nam habere ab alio, non facit inæqualitatem; nam Filius Dei habet à Patre omnia, & tamen est illi verè & propriè æqualis. RESPONDENT, Filium habere naturaliter; humanitatem habere per gratiam. CONTRA. Nam habere per gratiam, nõ est habere illam ipsam maiestatem, sed quandam eius participationem, quæ nõ sufficit ad constituendam sessionem, de qua loquimur.

A Deniq; vel est humanitas verè æqualis Deo, vel non est: si est, ergo falsum est illud: *Pater maior me est*, & illud: *Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia*: si non est, igitur non sedet Christi humanitas à dextris Dei hoc tertio modo; sed solùm secundo modo, ex quo non colligitur vbiquitas, vt paulò antè demonstrauimus.

CAPVT XVI.

Soluuntur aliæ obiectiones ex Verbo Dei petitæ.

SECVNDVM argumentum sumunt ex duobus locis. Nam in epistola ad Philip. cap. 2. legimus Christum esse in gloria Dei Patris. Quid sit autẽ gloria Dei Patris describitur. Isai. 40. vbi dicitur de Deo: *Qui terram pugillo continet, & metitur cœlum palmo.* Et 2. Paralip. 2. *Cœlum, & cœli cœlorũ eum capere non possunt.* Et Hierem. 23. *Cœlum & terram ego impleo.* Igitur IESVS Christus terram pugillo continet, & cœlum palmo metitur; & cœlum ac terram implet. id autem est esse vbique.

B RESPONDEO vt suprà, datam esse gloriam Dei Patris humanitati Christi, non in ipsa, sed in supposito, id est, per gratiam vnionis accepisse Christi humanitatem, vt esset natura Filij Dei, & proinde illum hominem Christum esse in gloria Patris, & terram pugillo continere, & cœlum, ac terram implere.

C TERTIVM argumentum Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Et Matthæi vltimo: *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Quo loco omnis potestas, notat omnipotentiam: in cœlo & in terra, omnipræsentiam; proinde Christus verè præsens omnia gubernat.

Addunt Brentius & Kemnitius illud Psal. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Et illud Ioan. 13. *Omnia dedit ei Pater in manus.* Inde verò acutè concludunt, ergo Christus vt homo, pedibus, & manibus omnia contingit. Ac ne fortè respondeatur, omnipotentiam & omnipræsentiam, vt res infinitas, non posse communicari creaturæ finitæ, addunt secundo, Christo *datam esse potestatem in terra dimittendi peccata.* Matth. 9. quæ tamen est
D infinita potestas. nam quis potest dimittere peccata nisi solus Deus?

RESPONDEO, priora duo loca posse intelligi dupliciter, PRIMO, de potentia diuina quam accepit Filius Dei à Patre per æternam generationem, & tunc non sunt hæc loca ad propositum. SECVNDO, de potentia diuina quam accepit natura humana per vnionem hypostaticam, & tunc eadem est responsio, quæ ad superiora argumenta. TERTIO, potest locus posterior intelligi de potentia collata Christi humanitati in omnes creaturas, quæ tamen nec est absolutè omnipotentia, nec requirit omnipræsentiam. Nam solùm illis verbis significatur, omnibus creaturis Christi humanitatem præesse, & ius

habere

habere in omnes. ex quo nõ sequitur, quod possit quidquid Deus potest, vel quod sit vbique. cur enim nõ posſit ius habere in rem absentem? nónne apud homines id ordinariè cernimus, vt Rex in vniuersum suum regnum ius habeat, & tamen non occupet præsentia sua, nisi exiguum angulum domus, vel cubiculi vnius?

Ad PRIMAM confirmationem respondeo, miram esse istorum peruersitatem, & impudentiam, qui tropos inueniũt, vbi minimè oportet; & vbi oportet, nolunt admittere. quid enim notius & vsitatius quàm per manus intelligere potestatem? Quid enim aliud significat illud Psalmi 94. *In manu eius sunt omnes fines terræ?* Et illud Ioan. 10. *Et non rapiet eas quisquam de manu mea?* Quid item notius, & vsitatius, quàm describere per subiectionem sub pedibus, attributionem dominij? Adde, quòd verba Psal. 8. etiam si intelliguntur præcipuè de Christo, tamen possunt intelligi etiam de prima creatione hominis, quæ describitur in Genesi, & tamen constat non tetigisse Adamum pedibus totum mundum, licet de ipso dictum sit: *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Nisi fortè ad fabulas Iudaicas conuertamur. Scribit enim R. Salomon in cap. 4. Deuteronomij, Adamum tantæ proceritatis fuisse, vt capite cœlum attingeret.

Ad ALTERAM confirmationem respondeo, si ea cõcluderet aliquid, posse inde colligi etiam ceteros homines esse vbique. Nam Ioan. 20. Christus dedit potestatem discipulis remittendi peccata. Ac proinde, si qui potest remittere peccata quouis modo, is potest esse vbiq;: certè Apostoli, eorumq; successores, vbique esse potuissent. DICO igitur, remittere peccata propria auctoritate, esse infinitæ virtutis, remittere autem vt instrumentum alterius non requirere infinitam virtutẽ, vt notum est. Iam ergo Christus, vt Deus, remittebat peccata propria auctoritate; idem verò vt homo, remittebat, vt instrumentum diuinitatis.

QVARTVM argumentnm Matth. 18. *Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Et Matth. 28. *Ego vobiscum sum vsq; ad consummationem seculi.* RESPONDEO, hæc dici de Christo, quatenus adest suis per gratiam, & auxilium. ad quod non requiritur præsentia corporalis, vt patet. Nam hoc modo, quo Christus adest congregatis in nomine suo, certè non adest congregatis in nomine alienorũ Deorum: quare ex his locis non modò nõ colligitur, eum esse vbique: sed colligitur non esse vbique.

QVINTVM argumentum Ioan. 5. *Filius quos vult viuificat.* Item: *Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Ex his enim habemus, Christo collata esse tria diuina idiomata, nimirum potestatem iudicandi; virtutem viuificandi; & maiestatem summo honore dignam. Eadem autem ratio est de omnibus aliis idiomatibus, ergo omnia alia sunt ei tributa; ac proinde omnipotẽtia, & omnipræsentia. Et ne respondeatur, hæc data esse Filio, vt Deus est, additur ibidem: *Potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est.* Et confirmat BRENTIVS ex Cyrillo libro de incarnatione cap. 7. & 28. vbi dicit, Verbum communicasse carni suæ maiestatis operationes: & similia habet Leo epistola 83. ad Monachos Palæstinæ.

RESPONDEO, tribus modis eum locũ posse intelligi. PRIMO, vt omnia quę hîc dicũtur data Christo à Patre, intelligãtur data ipsi Verbo per æternam generationẽ. Sic enim intelligit Chrysostomus in hunc locum, qui illud: *Quia Filius hominis est*, dicit debere coniungi cum sequentibus, non cum præcedentibus, ita vt non sic legamus, dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est; sed sic: *Quia Filius hominis est, nolite mirari hoc*, id est, nolite mirari, si ego cùm sim Filius hominis, tamen dixerim me habere potestatem viuificandi, & iudicandi, & debere honorari vt Patrem, nam non sum Filius hominis tantùm, sed etiam Filius Dei.

SECVNDO, potest intelligi ea ratione, vt illa omnia significẽtur data humanitati nõ in se, sed in supposito, idq; per gratiã vnionis, vt suprà diximus de sessione à dextris. ita vidẽtur accepisse Augustinus & Cyrillus. Ex quorũ explicatione non sequitur, Christi humanitatem habere in se formaliter diuina attributa, sed solùm esse naturam eius suppositi quod illa attributa habet.

TERTIO, potest intelligi in eo sensu, vt agatur de potestate iudicandi, non quomodocunque, sed exterius & sensibiliter: quæ quidem potestas data Christo est, quia Filius hominis est. Nam quia iudex hominum in exteriori iudicio debet videri à iudicandis, ideò non Deus Pater, qui est inuisibilis, iudicabit, sed iudiciũ dabit Filio, qui propter carnem assumptam factus est visibilis.

Ad confirmationem dico, Leonem, & Cyrillum in illis locis explicare communicationem idiomatum eo modo, quo nos suprà exposuimus, ita vt sit realis respectu suppositi, verbalis autem respectu naturarum. Nam ibidem docent Leo & Cyrillus, hanc communicationem esse mutuam, ita vt etiam natura humana communicauerit Verbo suas passiones, & tamẽ ibidem asserunt, Verbi diuini naturam esse omninò impassibilem.

SEXTVM argumentum Col. 2. *In Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Item: *In ipso sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ Dei absconditi.* At si communicata est humanitati Christi omnis plenitudo diuinitatis, certè etiam omnipotentia, & omnipræsentia.

RESPONDEO, aliud esse communicari humanitati diuinitatis plenitudinem, & thesauros sapientiæ, quod Paulus non dixit; aliud inhabitare diuinitatem, & latere thesauros scientiæ in Christi humanitate, quod Paulus dixit. Namillud

lud primum significaret Christi humanitatem esse Deum, quod non significat hoc secundum: sicut non quia aliquis in domo habitat, ideo dicitur domus esse homo, aut habere formaliter attributa hominis: solum ergo Paulus voluit dicere in Christi humanitate habitare diuinitatẽ corporaliter, id est, non vmbraticè, vt in Angelis & Prophetis, qui gerebant Dei personam, sed verè ita vt ille homo verè fuerit Deus, & illa humanitas, Dei fuerit humanitas.

SEPTIMVM argumentum c. 4. ad Ephes. *Ascendit super omnes cœlos vt impleret omnia.* Quod exponit OECVMENIVS hoc modo, quia antea diuinitate omnia repleuerat, descendit, & ascendit, vt etiam carne omnia repleret: vbi videtur velle, Christum ad eum modũ repleuisse omnia corporali præsentia, quemadmodũ antea omnia repleuerat maiestate diuinitatis. Itẽ THEOPHYLACTVS ibidem dicit, non fuisse impedimento Christo descensum ad ascensum, quia nimirum simul poterat vbique esse.

Respondeo, PRIMO, illud; *Vt adimpleret omnia,* posse intelligi de adimpletione vaticiniorum. Nam fuerat prædicta à Prophetis tam descensio quàm ascensio. & quamuis hanc explicationem irrideant aduersarij, tamen adhuc eam nõ confutarunt. SECVNDO, dico posse intelligi de impletione locorum, sed per effectus suos. Voluit eñ Christus omnia replere gloria sua, & in omnibus operari mirabilia. TERTIO, potest intelligi de repletione locorum successiua, accipiendo per loca, genera locorum, sicut dicitur aliquis fuisse in tota Europa, quia fuit in omnibus prouinciis Europæ, etsi non fuerit in omnibus oppidis, vel domibus Europæ. Ita enim Christus fuerat in terra, ambulauerat super mare, fuerat in aëre, in cruce, fuerat sub terram, in inferno. Debuit ergo ascendere in cœlum, vt omnia loca præsentia sua illustraret & repleret.

Immò hic idem locus manifestè docet, Christum non repleuisse omnia præsentia carnis suæ; nam descendere, & postea ascendere, repugnat repletioni: debuisset potiùs diffundere se, quàm descendere & ascendere, si omnia simul replere volebat; immò nec fuit opus descendere, vel ascendere, vel etiam diffundere se, si vbiq; semper fuit.

Nec Oecumenius & Theophylactus contrarium docent. Nam OECVMENIVS solum ait: *Christi carnem repleuisse omnia.* Quod intelligitur, eo modo quo poterat, id est, non simul, sed successiuè obeũdo omnia loca. Et THEOPHYLACTVS non dixit Christi descensum non impediuisse, quo minus simul ascenderet, sed non impediuisse, quo minus ascenderet, nimirum postea. Hortatur enim Theophylactus ad humilitatem, & ostendit, quod quo magis hìc sese aliquis deiiciet, eo magis exaltabitur, sicut in Christo factum est. Itaque perperam hi duo auctores allegantur ab auctoribus Concordiæ.

CAPVT XVII.

Solsuitur argumentum ex ipsa Incarnatione ductum.

OCTAVVM argumentum per incarnationem id factum est, vt esset vna persona Deus & homo; persona autem est indiuidua substantia, ergo non potest vna pars personæ ab altera vllo modo diuelli, ergo vbicunque est vna, ibi est altera. Confirmatur PRIMO ex Concilio Chalcedonensi, act. 5. & Concilio VI. act. 17. & LEONE epist. 83. ad Monachos Palæstinæ, vbi habemus incarnationem factam esse ex duabus naturis indiuisis inseparabiliter, & inconfusè, ergo vbi vna est, etiam est altera. alioqui quomodo sunt indiuisæ & vnitæ inseparabiliter, si vna est in cœlo, & altera est in terra? & confirmatur ITERVM ex DAMASCENO, lib. 3. cap. 3. qui non solùm dicit naturas in Christo vnitas esse inseparabiliter, sed etiam ἀδιαστάτως, id est, indistanter, ergo vna nunquam distat ab altera. at quomodo non distant, si vna non est, vbi est altera? Confirmatur VLTIMO, si caro Christi non est vbiq; cum verbo, sequitur verbum alicubi esse hominem, alicubi non esse hominem, quod sanè absurdissimum est.

RESPONDEO, cùm dicitur in definitione personæ, indiuidua substantia, non significatur talis indiuisio, vt vbi est vna pars personæ, ibi sit altera. id eñ patet esse falsum. Nam nostræ manus & pedes, & cetera membra occupant diuersa loca, & tamen vnam personam faciunt. dicitur igitur persona, indiuidua substantia, quia est vnum subsistens non diuisum in se in ratione subsistentiæ, & diuisum ab omnibus aliis. & talis est Christus Deus & homo.

Ad PRIMAM & SECVNDAM confirmationem dico, vnionem inseparabilem, & indistantem non requirere, vt vnum sit vbicunque est aliud, sed tantùm vt alicubi simul sint. nam si nusquam simul essent, tunc verè inter se distarent. Exemplo existat globus solis. Is vnitus est inseparabiliter, & indistanter suo orbi, & tamen orbis solis totum orbem inferiorem ambit, & est simul in Occidente & Oriente, quod solis globo non conuenit.

INSTANT, Sol non est vnitus suo orbi secundum totum, sed secundum partem tantùm. at humanitas est vnita toti Verbo. RESPONDEO, humanitas est quidem vnita toti Verbo, quia Verbum est indiuisibile, tamen non propterea adæquat eius immensitatem. Itaque sicut stella, quia minor est molis quantitate, quàm sit suus orbis, non potest simul esse vbicunque est ipsius orbis: ita humanitas Christi, quia est minor Verbo quãtitate virtutis, nõ potest esse vbicunq; est Verbum, licet ab eo non separetur, nec distet.

Ad VLTIMAM confirmationem dico, illam propositionem, Verbum alicubi non est homo,

esse

esse falsam, si significet Verbum alicubi deseruisse humanitatem. Licet enim alicubi sit Verbum vbi non est humanitas, tamen etiam ibi Verbum est homo, quia Verbum ibi existēs sustentat humanitatem, vt suam & propriam, licet alibi existentem. Quemadmodum anima rationalis in pede existens vnita est cum capite, & informat caput, licet caput ibi non sit vbi sunt pedes.

CAPVT XVIII.

Soluitur argumentum ex Patrum testimoniis petitum.

A NONVM argumentum ex Patribus. ac PRIMO proferunt CHRYSOSTOMVM homil. 17. in epistol. ad Hebr. sic dicentem de Christo: *Quid dicis*, inquit, *nisi intrauerit in cœlum, non apparebit Deo, qui vbiq; est & omnia replet?* RESPONDEO, in verbis sequētibus esse solutionem. Intueris, inquit, quia carnis sunt hæc omnia? qbus verbis Chrysostomus docet, Christum qui, vt Deus, vbique est, tamen secundum carnem debuisse intrare in cœlum, vt appareat vultui Dei pro nobis, quia secundum carnem non erat in cœlo antequam ascenderet.

„ SECVNDO proferunt CYRILLVM epist. 1. ad „ Successum: *Dei, vt dixi*, inquit, *proprium corpus existēs* „ *omnia humana transcendit*. Item lib. 12. in Ioan. cap. „ 32. explicans de vestibus Christi in quatuor par- „ tes diuisis, & tunica indiuisa manente dicit, hoc „ significare, Christi carnem impartibiliter com- „ municari omnibus hominibus, qui sunt in qua- „ tuor mundi partibus: *In singulos*, inquit, *partibiliter* „ *transiens vnigenitus, & animas & corpora eorum per car-* „ *nem suā sanctificans, impartibiliter atq; integrè in omnibus* „ *est, cùm vnus vbiq; sit nullo modo diuisus*. quod idē ferè „ iisdē verbis habet Theophylactus in cap. 19. Ioā.

RESPONDEO, in primo testimonio tantùm asserit CYRILLVS corpus Dominicum transcendere dignitate omnia humana, sed non inde sequitur esse vbique. Sed quoniam BRENTIVS literis maiusculis hæc verba Cyrilli imprimi curauit, tanquam si argumentum insolubile illis paucis verbis contineretur, oportet accuratius respondere.

Igitur ex duobus colligitur, quomodo intelligat Cyrillus Christi corpus omnia humana trāscendisse. PRIMO ex præcedentibus; nam CYRILLVS deducit hanc suam sentētiam ex verbis illis Pauli 2. Cor. 5. *Et si nouimus Christum secúndum carnem, sed nunc iam non nouimus*. Vbi Paulus voluit dicere, Christum nunc non habere carnem passibilem, & fami, siti, iniuriæ, morti obnoxiam, sicut dicit 1. Cor. 15. *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*. Et Hebr. 5. *Qui in diebus carnis suæ preces et obsecrationes, &c.* Nam alioqui idem Paulus 1. Timoth. 2, dicit, Christum etiam nunc esse hominem. & 1. Corinth. 15. prolixè ostendit, Christi corpus verè resurrexisse. Hoc ergo etiam vult Cyrillus, Christi corpus iam transcēdisse omnia humana, id est, omnes humanas passiones. SECVNDO, patet ex sequentibus. Nam explicans Cyrillus ipse, quid sit omnia humana, dicit esse factum incorruptibile, & viuificum, & gloria ineffabili illustratum, nō autem addit esse factum immensum, & vbique existens.

Quod autē attinet ad alterum testimonium, Cyrillus & Theophylactus disputant eo loco de Eucharistia, vt patet ex sequentibus, vbi ponunt typum Agni Paschalis. quocirca non voluerunt significare, Christi carnem esse absolutè vbique, sed vbique vbi sunt qui communicant. Potest B enim fieri vt simul in omnibus mundi partibus distribuatur communio. Quid autem intersit inter hanc Vbiquitatem, & eam, quam ponunt hæretici, suprà ostendimus in secūdo nostro argumento. nimirum, esse Christum vbique, vbicunq; sunt hostiæ consecratæ, non est esse absolutè vbique, nec in infinitis locis simul, nec postulat immensitatē: esse autem vbique, vbicunq; est Verbum, est esse absolutè vbique, & esse, vel esse posse in infinitis locis simul, & planè immēsitatem diuinam requirit.

TERTIO, proferunt AMBROSIVM lib. 7. in Luc. cap. 47. in illud; *Si quid supererogaueris*. Lucæ „ 10. *Quando*, inquit, *reuerteris Domine nisi in die iudicij?* „ *nam licet vbiq; sis semper, & stans in medio nostrûm, non* „ *cernaris à nobis, erit tamen tempus quo vniuersa caro aspi-* „ C *ciat te reuertentem*. Hæc ibi. vbi videtur dicere „ Christum secundum eam formam esse vbiq; in- „ uisibiliter, secundum quam videbitur ab omni- „ bus in die iudicij. illa autem forma humana est. „ RESPONDEO, eundem Christum reuersurum in forma humana, qui est vbiq; in forma Dei, & eundem videri, & non videri ratione duarum naturarum, siue formarum.

QVARTO, proferunt HIERONYMVM in li- „ bro contra Vigilantium, vbi dicit agnum Dei, id „ est, Christum esse vbique. Item in epistol. 148. ad „ Marcellam, vbi proponenti Marcellæ quæstio- „ nem de Christo, an post resurrectionem illis XL. „ diebus alicubi tantùm fuerit, id est, in terra, an „ verò latenter aliquoties ascenderit in cœlum, & „ D descenderit de cœlo, respondit, non fuisse opus „ Dei Filio sæpius ascendere, ac descendere, cùm „ semper vbiq; sit. qua responsione aut Hierony- „ mus docuit, Christi corpus semper esse vbique, „ aut certè insignis impostor fuit. nam de corpo- „ re interrogatus fuerat, non de diuinitate. „

Respondeo ad PRIMVM locum, ibidem haberi solutionem. Proinde miram esse Brentij impudentiam, qui eiusmodi loca propterea solùm proponit, vt fallat incautos. Hæc enim sunt verba S. Hieronymi: *Si agnus*, inquit, *vbiq; est, & sancti vbiq; esse credendi sunt*. Hæc ille. At certū est Sanctos non esse vbiq; simul, sed successiuè, id est, posse migrare ad quæ loca voluerint. Cur ergo nō eodem modo intelligamus agnum esse vbiq;, hoc est, posse continuò adesse, vbicunq; voluerit?

A Ad Secvndvm dico, Hieronymum, cùm ait Filium Dei esse vbique, loqui de sola Deitate, id quod verba eius testantur: *Stultum,* inquit, *est illius potentiam vnius corpusculi paruitate finiri, quem non capit cœlum: & tamen qui vbique erat, etiam in Filio hominis totus erat. Diuina quippe natura, & Dei sermo in partes secari non potest, nec locis diuidi: sed, cùm vbique sit, totus vbique est.* Vbi vides Hieronymum asserere non finiri diuinam potentiam paruitate vnius corpusculi Christi, & proinde latius patere Deitatem quàm carnem Christi. Item vides Hieronymum dicere, Dei naturam, & sermonem Dei, id est, Filium, vt Deum, esse vbique, & simul totum in homine Christo, quia indiuisibilis est Deitas, licet omnia repleat.

B At, inquiunt, Marcella non petierat de Deitate, sed de humanitate, nec ignorare poterat illa Deitatem esse vbique. Respondeo, Marcellam proposuisse quæstionem de Domino. & quia Dominus duas habet naturas, Hieronymus rectè respondit Dominum secũdum vnam naturam semper vbique fuisse. Nec est incredibile Marcellam, aut eum cuius nomine quæstionem illa proponit; suspicatum fuisse Verbum Dei non fuisse extra suam humanitatem. Nam videmus etiam Augustino propositam similem quæstionem à Volusiano, An videlicet Verbum Dei reliquisset cœlum, & intra vnius corpusculi angustias se redegisset. Vide epistolam tertiam Augustini. Certè Hieronymus tota sua responsione hanc suspitionẽ tollere conatur, ne credatur Deus redactꝰ ad angustias vnius corpusculi.

C Qvinto, proferunt Avgvstinvm serm. 14. de verbis Apostoli: *Sedet,* inquit, *in cœlo, qui ambulat in terra: in cœlo erat, quia vbique Christus, idemq; Christus & Filius Dei, & Filius hominis.* Respondeo, hæc omnia de persona dicuntur, non de natura humana. Vnde paulò pòst loquens de Christo in terris degente ante passionem, ait: *Propter vnitatem personæ in terra Filius Dei, propter eandem vnitatem in cœlo Filius hominis.* Vides non dictũ esse in cœlo humanitatem, in terra Deitatem, sed in cœlo Filium hominis, id est, personam; in terra Filium Dei, id est, eandem personam, quia vbique est illa persona.

D Sexto, proferunt Gelasivm in libro de duabus naturis: *Quod,* inquit, *dictu audituq; fugiendum est, vel homo Deus esse iam desinat, si sola illic humanitas, non etiam Deitas perseuerat: vel Deus homo consequenter esse desistat, si sola illic Diuinitas, non etiam humanitas vnita permaneat.* Respondeo, illud: *Illic,* non significare locum, sed Christum seu mysterium incarnationis. Vult enim dicere, si in Christo sit sola diuinitas, aut sola humanitas, iam Christus non erit Deus, & homo. Et patet ex verbis sequentibus: *Videbitur,* inquit, *quod abhorret animus dicere, sed cogit necessitas non tacere, diuinitas in vtroque mutabilis, si vel in carnem est ipsa conuersa, vel sic est in Deitatem humanitatis transfusa conditio, vt proprietas eius esse desierit.*

CAPVT XIX.

Soluitur argumentum depromptum ex doctrina Scholasticorum.

Decimvm argumentum ex Scholasticis. Contendit Brentivs hác suam Vbiquitatem esse doctrinam non modò antiquorum Patrum, sed etiam præcipuorum Scholasticorum. Ac Primo profert Magistrvm in lib. 3. dist. 22. vbi dicit: *Christus totus est, vbicunq; est, sed non totum.* Quid autem sit, totus vbique, sed nõ totum, exponi dicit Brentius à Thoma 3. part. quæst. 52. artic. 3. vbi Thomas docet, Christum totum esse vbique, sed non totaliter, quia nullo loco circumscribitur.

Addit Bonaventvram in 3. dist. 22. q. 2. qui sic ait: *Cùm dicitur, iste homo est vbique, hoc pronomen, iste, demonstrare potest personam Christi, vel singulare hominis. si personam Christi, sic absq; dubio ista vera est, iste homo est vbique. si verò singulare hominis, adhuc vera est, non autem per propriam naturam, sed per communicationem idiomatum; quia quod conuenit Filio Dei per naturam, conuenit Filio hominis per gratiam.*

Postremo allegat compendium Theologicæ veritatis lib. 1. cap. 17. vbi sic habetur: *Corpus Christi licet non sit vbique, cùm sit creatura, nec æquari possit in huiusmodi creatori, in pluribus tamen locis est totum sub diuersis hostiis, & hoc propter vnionem carnis ad Verbum.* At ista ratio, inquit Brentivs, concludit illud esse planè vbique, nusquam enim non est personalis vnio carnis ad Verbum. Quare aut compendium pugnat secum, aut cum dicit Christi corpus non esse vbique, intelligit non esse vbiq; per se, sed gratia Dei.

Respondeo, Scholasticos omnes ex professo contrarium docuisse, vt etiam hinc impudentia Brentij non mediocriter illustretur. Ac Primvm Magister, cùm ait: *Totus Christus est vbique, sed non totum.* seipsum ibidem explicat, sic dicens: *Totum ad naturam refertur, totus ad hypostasim, &c.* Itaque totus Christus est vbique, quia persona diuina tota est vbique: at non totum Christi est vbique, quia altera naturarum eius non est vbique.

Porrò sanctus Thomas loco citato cùm dicit, Christum totum esse vbique, sed non totaliter, quia non circumscribitur loco, non exponit Magistrum, nec loquitur de corpore Christi, sed de persona diuina. Vnde in corpore articuli dicit, in triduo mortis animam Christi fuisse in inferno, corpus in sepulcro, Deitatem vbique. Et contra Gentiles lib. 4. cap. 49. *Quia Verbum,* inquit, *non accipit subsistentiam à natura humana, sed ei potiùs tribuit, nihil prohibet Verbum esse vbique, licet natura humana à Verbo assumpta non sit vbique.* Et in 3. dist. 22. q. 1. art. 2. *Respondeo,* inquit, *dicendo, quòd natura humana non est vbique.*

Iam verò Bonaventvra in 3. dist. 22. q. 2.

tam clarè loquitur, vt non possit clarius. Nam proposita quæstione; An Christus vbique sit homo, respondet his verbis: *Quæstio ista potest esse de re, & de sermone: si de re, de plano dici potest, quod humanitas Christi non fuit, nec est, vbicunque est eius diuinitas, cùm Deitas sit immensa & incircumscripta, nullum sibi locum determinans: humanitas verò cùm sit creata, & finita, determinat sibi locum, quantum est ex parte ipsius, quamuis Sacramentaliter sit in pluribus locis.* Hæc ille.

Cùm igitur postea addit, Filium hominis esse vbiq; per communicationem idiomatum, quia Filio hominis conuenit per gratiam id quod Filio Dei conuenit per naturam; non loquitur de re, sed de modo loquendi. Nam quia per gratiam vnionis (de ista enim gratia loquitur, non de creata aliqua gratia) factum est, vt vna sit persona Deus & homo, ideò rectè dicitur, Filius hominis est vbique, quia nimirum illa persona, quę est Filius hominis, est vbique.

A

Deniq; compendium illud Theologiæ, cùm dicit, Christi corpus esse in pluribus locis Sacramentaliter propter vnionem ad Verbum, non vult dicere, rationem formalem, & immediatam cur sit corpus Christi in pluribus locis, esse vnionem ad Verbum, tūc enim pugnaret secum nimis apertè, & deberet concedere, etiam extra Sacramentum, Christi corpus esse in pluribus locis, immò etiam fuisse ab ipsa conceptione. Sed indicare voluit, propter vnionem ad Verbum, posse hominem Christum statuere suum corpus in pluribus locis. quia enim ille homo est Deus, ideò potest hoc facere. Nos enim, qui tantùm homines sumus, possumus quidem à Deo, si ipse voluerit, poni in pluribus locis, sed non possumus nos ipsos ponere in pluribus locis.

B

Et deinde quidquid sit de isto compendio, certum est Scholasticos Doctores omnes, Albertum, Durandum, Scotum, Gabrielem, & ceteros in 3. dist. 22. disertis verbis, & summo consensu hoc ipsum docere. Omnes enim dicunt, de re ipsa nō esse quæstionem, cùm certum sit carnem Christi non esse vbique. de modo autem loquendi statuunt tres regulas.

C

PRIMA est, quando quæritur, an Christus homo sit vbique, si homo sit subiectum propositionis, absolutè concedendum est esse vbique, quia tunc vox, *Homo*, supponit pro supposito. Itaque ista est vera simpliciter, Christus homo est vbique.

D

SECVNDA est, si *Homo* sit prædicatum, & aduerbium, *vbique*, teneat se ex parte subiecti, similiter concedenda est propositio. Itaque cùm dico, Christus vbique est homo, verum dico, si illud, *vbique*, tenet se ex parte subiecti. est enim sensus, Christum, qui est vbique, esse hominem.

TERTIA est, si *Homo* sit prædicatum, & *vbique*, teneat se ex parte prædicati, tunc falsa est propositio. Nam cùm dico, Christus vbique est homo, si vbique, efficit coniunctionem subiecti cum prædicato, significat Christū in omni loco habere secum præsentem humanitatem, quod est falsum.

CAPVT XX.

Soluitur postrema obiectio ex naturali ratione deducta.

VLTIMVM argumentum Brentij. " Christus homo sine dubio est summe " felix, summe pulcher, summe " beatus, ergo est vbiq; pręsens. Nam " loco circumscriptum esse, & de loco in locum " ambulare non est diuinæ excellentiæ, sed cor- " poreæ imbecillitatis; nō cœlestis maiestatis, sed " terrestris paruitatis; non spiritualis pulchritu- " dinis, sed carnalis deformitatis. "

RESPONDEO, beatum esse eum (vt definit S. Augustinus lib. 13. de Trinit. cap. 5.) *Qui habet quidquid vult, & nihil mali vult.* Pulchritudinem autem esse membrorum proportionem, cùm suauitate coloris, vt idem AVGVSTINVS habet, lib. 22. de ciuitat. Dei, cap. 19. Ex quibus sequitur, Deo, qui est natura immensus, necesse esse ad felicitatem & pulchritudinem vt vbique sit. si enim non ita esset, non haberet quidquid vellet, aut aliquid mali vellet. At verò homini, qui naturæ est finitæ & corporeæ, & habet instrumenta motus, malum & turpe esset si moueri nō posset, & si omnia repleret, ita vt periret forma & figura conspicua membrorum. Argumentum igitur Brentij tam est admirabile, vt planè contrarium efficiat eius, quod efficere debebat.

Sed hoc loco præterire non possum illa verba BRENTII: (*Loco circumscriptum esse, & de loco in locum ambulare, non est diuinæ excellentiæ, sed corporeæ imbecillitatis; non cœlestis maiestatis, sed terrestris paruitatis; non spiritualis pulchritudinis, sed carnalis deformitatis.*) Quid enim aliud spirant hæc verba, quàm verissimum Eutychianismum? nam si Christi humanitati tollas esse corporeum, terrenum, & carneum, vt Brentius tollit, & tribuas diuinam excellentiam, cœlestem maiestatem, & spiritualem pulchritudinem, vt Brentius tribuit, nónne manifestè mutabis humanitatem in Deitatem, & mysterium incarnationis omninò dissolues? nimirum huc Satanas ab initio spectabat, cùm Lutherum excitauit, vt paulatim per indulgentiarum, purgatorij, & similium rerum reprehensionem, tandem eò res deueniret, vt Christus ipse, & summa fidei nostræ mysteria impiè abnegarentur. Sed de his satis. Veniendum enim iam est ad postremas de Christo disputationes.

LIBER QVARTVS DE CHRISTI ANIMA.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur controuersia prima de scientia animæ Christi.

DISSERVIMVS hactenus de CHRISTI diuinitate & incarnatione; nunc de anima eius, non quidem omnia quæ à Theologis disputari solent, sed ea solùm, quæ ab hæreticis huius temporis in dubium reuocantur, explicare aggrediemur.

Duæ sunt igitur de Christi anima huius temporis controuersiæ; Vna de perfectione ipsius; Altera de descensu ad inferos. Ac vt de priore prius dicamus; Fuit hęresis antiqua AGNOITARVM, qui, auctore Themistio Diacono, vt referunt B. Liberatus in Breuiario, cap. 19. & B. Gregorius lib. 8. epist. 42. docebant Christum ignorasse diem iudicij. neque verò diuinitati Christi, sed animæ eam ignorantiam tribuebant, vt planum est ex eorum argumento. Sic enim colligebant, Verbum accepit corruptibile corpus, vt moriendo pro nobis, nos à morte liberaret, ergo accepit etiam nostram ignorantiam, id est, mentem humanam ignorantem, vt nos ab ignorantia liberaret.

Hanc hæresim sequuntur omnes ferè huius temporis hæretici, qui asserunt Christi animam paulatim didicisse, quæ verè ignorabat; & aliqd etiam egisse, quod corrigi debuerit: quod etiam si peccatum fuisse illi non audent dicere; tamen peccatum reuera fuit, si corrigi debuit.

MARTINVS LVTHERVS in concione de natali Domini tractans locum Marci 13. De die illo, &c. *Intempestiuam*, inquit, *narrationem quidam hîc afferunt dicentes, Filius nescit, id est, noluit scire. Quid opus est istis commentis? Christus verus homo fuit, quare vt alius purus, sed sanctus homo, non quolibet tempore cogitauit, dixit, voluit, intellexit omnia.* Et infrà: *Sicut enim non quolibet tempore omnia vidit, audiuit, atque sensit, ita etiam corde non omnia semper agnouit, sed quantum illud duxit ac docuit Dominus.* Similia habet idem Lutherus in homilia Dominicæ primæ post E-

A piphaniam, explicans illud; *Proficiebat sapientia & gratia.*

ZWINGLIVS quoque in confessione ad Carolum V. art. 1. dicit Christi sapientiam paulatim creuisse.

BVCERVS in cap. 24. Matth. *Vt ergo*, inquit, *omnia alia humanæ infirmitatis in se recepit, hominibus per omnia similis factus, excepto peccato, ita etiam humanam scientiam, & ignorantiam, rationem videlicet mentemq; humanam, quæ per interualla augetur, siue accrescit, siue diminuitur, assumpsit; secundum quam nimirum aliquid nescire dicitur. Ideo alibi habetur; Proficiebat sapientia, ætate & gratia.*

CALVINVS in cap. 24. Matth. *Porro ter & quater*, inquit, *insanus foret qui se grauatim ignorantiæ subiiceret, quamuis ipse quidem Dei Filius nostra caussa subire*

B *abnuit, &c.* Similia habet in cap. 2. Luc. & vtitur argumento eodem, quo Agnoitæ. THEODORVS BEZA in libro contra Andream Iacobi de duabus naturis Christi, cũ ei obiiceretur quòd Christi animæ ignorantiam tribuisset; non negauit, sed respondit se secutum esse Lutherum & Caluinum.

Rursum CALVINVS in cap. 26. Matth. dicit: *Christi orationem in horto, abruptum fuisse votum.* Et infrà: *Metu perculsus*, inquit, *& anxietate constrictus fuit, vt necesse foret inter violentos tentationum fluctus alternis votis quasi vacillare. Hæc ratio est, cur mortem deprecatus mox sibi frenum iniiciat, patrisq; imperio subiiciens, votum illud subitò elapsum castiget ac reuocet.* NOTA illa verba: *Subitò elapsum*, item illa, *castiget, ac reuocet.* Et in-

C frà: *Videmus*, inquit, *vt Christus statim ab ipsis carceribus affectum suum cohibeat, seq; ipsum maturè cogat in ordinē.* Ibidem: *Non fuit*, inquit, *hæc meditata Christi oratio, sed vis & impetus doloris subitam ei vocem extorsit, cui statim addita fuit correctio; eadem vehementia præsentem cœlestis decreti memoriam illi abstulit.* Hæc ille; qui non ignorantiam modò, sed etiam obliuionem, & peccatum Christo tribuere non veretur.

Fundamentum suæ sententiæ constituunt in quinq; locis Scripturæ. PRIMVS est Hebr. 2. & 4. *Debuit assimilari fratribus per omnia absq; peccato.* SECVNDVS est Lucæ 2. *Puer autem crescebat, & confortabatur*

tabatur spiritu, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. A Nam in Græco non est, plenus, sed qui implebatur, nō enim est πλήρης, sed participium præsens πληρούμενον. TERTIVS est ibidem: *Iesus autem proficiebat sapientia, ætate & gratia.* QVARTVS est Marci 13. *De illo die nemo scit, neq; Angeli, neq; Filius, nisi solus Pater.* QVINTVS est Matth. 26. *Si possibile est, trāseat calix iste; sed non quod ego volo, sed quod tu.* Videtur enim Dominus reuocare & corrigere priorem orationem suam. Et præterea vel sciebat Dominus, possibile fuisse vt transferretur calix, vel sciebat id fuisse impossibile; vel ignorabat, possibile ne esset, an impossibile. Si ignorabat, ignorans erat; si sciebat esse possibile, cur dubitabat? si sciebat esse impossibile, cur petebat? B denique, nónne venerat pro genere humano moriturus? cur igitur mortem deprecabatur?

At Catholicorum communis sententia semper fuit, Christi animā ab ipsa sua creatione repletam scientia & gratia, ita vt nihil postea didicerit, quod antea nesciret, nec vllam actionem fecerit, aut facere potuerit, quæ emendatione eguerit. Ita docent cum Magistro omnes Theologi in 3. dist. 13. & etiam omnes Patres, vt mox videbimus.

CAPVT SECVNDVM.

Probatur veritas ex Scripturis.

PAVCIS igitur nobis demonstrandum est, C Christi animam ab ipsa sua creatione sapientia, & gratia plenissimam fuisse. Id quod Scripturarum testimoniis, Patrum doctrina, & argumentis ab ipsa ratione petitis probare conabimur. Habemus inprimis testimonium Isaiæ, cap. 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, etc.* Quem locum de Christo omnes omninò intelligunt. & hoc idem significabāt illa omnia loca, vbi dicitur Christus vnctus à Deo Spiritu sancto, vt Psal. 44. *Vnxit te Deus Deus tuus, &c.* Et Isaiæ 61. *Spiritus Domini super me eo quod vnxerit.* Et Actor. 4. *Conuenerunt verè aduersus sanctum puerum tuum Iesum quem vnxisti.* Et Actor. 10. *Vnxit eum Dominus* D *Spiritu sancto, & virtute.*

Sed circa hæc loca est duplex difficultas. PRIMA, quia in nullo horum locorū habetur, quod ista vnctio sit facta in ipsa cōceptione, immò videtur facta anno XXX. quando super eum descendit Spiritus sanctus in specie columbæ, vt indicare videtur S. Hieronymus in comment. Isaiæ, cap. 61.

ALTERA difficultas est, quia licet constaret in ipsa cōceptione fuisse Christum vnctum Spiritu sancto, & repletum omnibus donis; tamen adhuc potuisset postea augeri sapiētia & gratia. Nam Luc. 1. dicitur de Ioanne: *Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ.* Et tamē omnes fatentur, illum auctum postea multis donis fuisse.

Respondeo ad PRIMAM difficultatem, istam vnctionem non potuisse fieri nisi in ipsa conceptione. PRIMO, quia verba Isaiæ hoc significāt: *Egredietur,* inquit, *virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, &c.* Coniungit enim Isaias cum ipsa incarnatione, seu conceptione Christi ex Virgine (quid enim est aliud virga florens, quàm Virgo concipiens? fructus siquidem in arboribus, partum, flos conceptum designat) descensum Spiritus sancti super Christum cum omni donorum suorum copia. Itaque super ipsum florem, id est, super Christum hominē nondum natum, sed cōceptum, Spiritus sanctus descendit, eumque sapientia, intellectu, consilio, fortitudine, scientia, & pietate repleuit.

SECVNDO, quia si anno demùm XXX. Dominus Iesus vnctus fuisset, non dixisset Angelus ad pastores Luc. 2. *Natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus.* Quid est Christus, nisi vnctus? iam tunc erat vnctus, & Christus iure dici poterat, cùm ex Virgine nascebatur.

TERTIO, quia Ioan. 1. legimus: *Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis (& vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre) plenum gratiæ et veritatis.* Vbi illud, *plenum gratiæ*, cùm sit nominatiuus masculini generis in Græco textu, πλήρης, coniungi debet cum illa voce, *Verbum*, Græcè λόγος, vt sensus sit, Verbum caro factum est plenum gratiæ, & veritatis. proinde hîc etiam cum incarnatione coniungitur plenitudo gratiæ.

QVARTO, quia si alio tempore, quàm in conceptione facta est vnctio, maximè in anno trigesimo factam dicamus necesse est, quādo descendit super eum Spiritus sanctus. at tunc nō est facta. Nam vt AVGVSTINVS dicit, lib. 15. Trinit. cap. 26. absurdissimum est dicere, Christum anno XXX. accepisse Spiritum sanctum, cùm eius præcursor acceperit in vtero matris suæ. Et præterea Luc. 2. Christus adhuc infans dicitur plenus, seu quòd implebatur sapientia, & quòd gratia Dei erat in illo. Non ergo exspectauit spiritum sapientiæ & gratiæ per annos XXX.

Neq; obstat, quod HIERONYMVS in cap. 61. Isaiæ dicit; Vnctionem Christi expletā anno eius XXX. Voluit enim Hieronymus dicere, Christum, qui fuerat vnctus in conceptione sua inuisibiliter, fuisse vnctum in Baptismo visibiliter, id est, manifestatam tunc fuisse exteriore signo vnctionem, quam intus antea iam acceperat.

Ad SECVNDAM difficultatem respondeo. Licet Ioannes, & alij homines ita fuerint pleni initio, vt tamen adhuc potuerint proficere, tamen Christum non potuisse proficere; quia initio accepit gratiam sine mensura: alij verò acceperunt cum mensura. Nam de Christo dicit Ioannes cap. 1. *De plenitudine eius omnes accepimus.* Non enim secundum mensuram dat Deus spiritum, nimirum Filio suo. De aliis dicitur Ephes. 4. *Vnicuiq; nostrûm data est gratia secundum mensuram dona-*

tionis Christi. Vnde dicitur Ioannis vltimo: *Domine tu omnia nosti.* Et Coloss. 2. *In quo sunt omnes thesauri scientiæ, & sapientiæ Dei.*

CAPVT TERTIVM.

Idem probatur ex doctrina Patrum.

ACCEDANT nunc testimonia Patrum. EVSEBIVS lib. 10. demonstrat. Euangel. cap. vltimo, exponens Psal. 21. ex illis verbis: *De ventre matris meæ Deus meus es tu*, deducit Christi animam in vtero Virginis perfectissimam cognitionem, & cõstantiam habuisse, immò & Deum vidisse, cui cognitioni nihil addi potest: *Cùm*, inquit, *adhuc intra cellam gestantis me in vtero laterem, te tamen Deum meum videbam, &c.* Et suprà: *Putabar, vt reliqui hominum infantes, imperfectus esse, & absque vsu rationis, non autem eram talis, licet mihi ceteris hominibus simile esset corpus.*

AMBROSIVS lib. 5. de fide, cap. 8. proponit quorundam sententiam, qui dicebãt, Christum vt Deum omnia sciuisse, non autem vt hominem, quia scriptum sit; *Proficiebat sapientia, &c.* Deinde refellit, dicens: *Hæc tamen alij dicant. ego autem multò magis arbitror, quòd Filius qui cùm hominibus conuersatus est, & hominem egit, & carnem suscepit, nostrum assumpsit affectum, vt nostra ignorantia nescire se diceret, non quòd aliquid ipse nesciret, &c.* Gregorius NAZIANZENVS oratione in Basilium, parũ à medio: *Proficiebat*, inquit, *sapientia, non vt incrementum aliquod acciperet, cùm ab initio Dominus gratia, sapientiaq; absolutus esset, sed quòd hæc hominibus ignaris paulatim apparerent.*

HIERONYMVS in cap. 11. Isaiæ dicit, in Christum ex Maria conceptum descendisse Spiritum sanctum nõ p partes vt in alios Sanctos: *Sed iuxta Euangelium Nazarenorum*, inquit, *descendit in eum omnis fons Spiritus sancti.* Et in caput 31. Hierem. in illud: *Mulier circumdabit virũ. Absq; viri semine, absq; vllo coitu*, inquit, *fœmina circumdabit virum gremio vteri sui, qui iuxta incrementa quidem ætatis per vagitus & infantiam proficere videbitur sapientia & ætate: sed perfectus vir in vtero Virginis solitis mensibus continebitur.*

ATHANASIVS serm. 4. contra Arianos, vltra medium, simpliciter negat Christum in sapientia profecisse: *Est ne*, inquit, *ille homo, vt vulgus hominum, an Deus humanitate, & carne indutus? Quod si vulgaris est homo, esto vt pro conditione aliorum hominum profectus capiat. at istiusmodi est Samosatensis sententia; quam vos tanto animo; & ope fouetis, &c.* Verum est quidem Athanasium præcipuè loqui de CHRISTO, quà DEVS erat, cùm negat eum profecisse, tamen cùm solum admittit profectum, quoad externam demonstrationem sapientiæ, & simpliciter negat Christum interno profectu vllo modo auctum esse; satis apertè significat, sed loqui etiam de Christo, quà homo erat.

AVGVSTINVS lib. 2. de pec. mer. & rem. ca-

A pite 29. *Quam*, inquit, *ignorantiam nullo modo crediderim fuisse in infante illo, in quo Verbum caro factum est, vt habitaret in nobis: nec illam ipsius animi infirmitatem in Christo paruulo fuerim suspicatus, quam videmus in paruulis.* Et infrà: *Sed quia in eo erat similitudo carnis peccati, mutationes ætatum perpeti voluit ab ipsa exorsus infantia, &c.* Vbi Augustinus solum ætate concedit Christum profecisse, & mutationem passum, non autem in dotibus animæ. Et lib. 15. Trinit. cap. 26. absurdissimum iudicat, Christum accepisse Spiritum sanctum alio tempore, quàm in ipsa conceptione.

CYRILLVS libro 20. thesauri, capite 7. apertè dicit, nihil additum Christo, etiamsi legaB mus eum profecisse sapientia, & gratia. Et lib. 1. in Ioan. cap. 17. *Quia magis eum*, inquit, *indies homines admirabantur, illorum potiùs de Iesu opinio, quàm illius perfecta crescebat gratia.* GREGORIVS libro 8. epistol. 42. laudat Eulogium qui scripserat contra Agnoitas, & ipse etiam eam hæresim breuiter refellit. SOPHRONIVS quoque in epistola ad Sergium, quæ legitur in VI. Synodo, actione 11. damnat Themistium auctorem Agnoitarum.

BEDA in homilia Dominicæ primæ post Epiphaniam: *Iuxta hominis*, inquit, *naturam proficiebat sapientia, non quidem ipse sapientior ex tempore existendo, qui à prima conceptionis hora spiritu sapientiæ plenus permanebat, sed eandem, qua plenus erat, sapientiam ceteris* C *ex tempore ministrando, &c.* DAMASCENVS lib. 3. cap. 22. *Qui*, inquit, *proficere ipsum dicunt sapientia & gratia, & horum accessionem additionemq; subinde suscipientem, non secundũ hypostasim adorant vnionem, &c.*

BERNARDVS homil. 2. super Missus est: *Siue latens*, inquit, *in vtero, siue vagiens in præsepio, siue iam grandiusculus in templo, siue iam perfectæ ætatis docens in populo, æquè profectò plenus fuit Spiritu sancto, nec fuit hora in quacunque ætate sua, qua de plenitudine illa, quam in conceptione sui accepit in vtero, vel aliquid minueretur, vel aliquid eidem adiiceretur.* Vide quoq; Anselmum lib. 1. Cur Deus homo, & Theophylactum in 2. caput Lucæ.

CAPVT QVARTVM.

D *Idem probatur rationibus.*

ADDAMVS POSTREMO argumenta ex ratione petita. PRIMVM, Non est vllo modo credibile, vt Verbum personaliter factus sit homo, & non simul effuderit in ipsa incarnatione in illam humanitatem omnia dona, quorum capax erat. Nam si fecit illam animam, animam suam propriam, ita vt verè dicatur, & sit anima Dei, quomodo verisimile est, non illam continuò sapientissimam reddidisse? Absurdum est enim, animá sapientiæ aliquando insipiẽtem fuisse; & hoc est, quod vrget DAMASCENVS, cùm ait, eos non credere incarnationem, qui credunt, illam animam paulatim profecisse.

SECVNDA RATIO, sapientia & gratia Christo homini naturalis fuit, vt docet AVGVSTINVS in Enchiridio, cap. 40. non quidem quòd non fuerit à Deo animæ infusa, sed quia in Christo ab intrinseco principio, & per modum naturæ fluebat; siquidem ipse Christus seipsum gratia & sapientia replebat, id est, ex vna Christi natura in alteram hæc dona redundabant, ergo non accepit Christus illam sapientiam, vel gratiam post incarnationem, sed in ipsa incarnatione; nam ideo dicitur naturalis, quia statim & abundantissimè manauit.

TERTIA RATIO, Christus homo in incarnatione cœpit esse Filius Dei, ergo tunc debuit repleri omnibus donis. Nam Filius est hæres omnium bonorum paternorum; nec debuit exspectare Christus successionem ex morte Patris, vt notum est. Et hæc esse videtur ratio CYRILLI lib. 1. in Ioannem, cap. 17. vbi dicit, Deũ dedisse Christo omnem sapientiam & gratiam, quia Filius erat. Ceteris autem dedisse munera quædam, quia serui sunt, vt etiam legitur fecisse Abraham, Genes. 25. qui filio Isaac dedit omnia sua adhuc viuens, filiis autem concubinarum largitus est munera.

QVARTA RATIO, Christus homo in ipsa incarnatione factus est caput, non solùm hominum, sed etiam Angelorum, vt omnes concedunt, ergo debuit tunc repleri sapientia, gratia, & ipsa etiam beatitudine. Nec enim conueniebat, vt caput esset minus ornatum, & minus sapiens, quàm sint membra.

QVINTA RATIO, Adam creatus est sapientissimus, vt ex eo colligitur, quod mox à creatione imposuit nomina omnibus animantibus, Genes. 2. ergo multò magis secundus Adam debuit in ipsa conceptione sapientissimus fieri.

CAPVT QVINTVM.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

AD RATIONEM Agnoitarum & Caluinistarum, quam proponit beatus Gregorius, & non soluit, dicens se alio tempore soluturum, Respondeo, CHRISTVM accepisse duo quædam ex nostris rebus in incarnatione. PRIMO, naturam integram cum omnibus quæ ad eius perfectionem pertinent. Nam, vt ait in Symbolo Athanasius: *Perfectus Deus est Christus, & perfectus homo.* SECVNDO, accepit aliquos defectus consequentes naturam nostram corruptam, vt mortem, famem, sitim, &c. non tamen omnes defectus. Nam non accepit peccatum, fomitem, ignorantiam. cuius rei caussa est, quoniam cùm defectus non pertineant ad essentiam, vel perfectionem naturæ assumptæ, ex eiusmodi defectibus non debuit accipere nisi illos, qui

A conducebant ad finem incarnationis, qui erat saluare homines. Iam verò moriendo & patiendo poterat mereri apud Deum, quia patientia virtus est: at verò fomes, peccatum, ignorantia non erant vtilia ad saluandos homines, sed potius noxia. Non enim peccatum peccato tolli potest, sicut morte mors occisa est.

Cùm igitur Scriptura docet; *Christum debuisse assimilari fratribus per omnia absque peccato,* Heb. 2. & 4. non oportet inde colligere, assimilari etiam debuisse in ignorantia, quæ non est peccatum, & tamen est in nobis. Nam cùm excipitur peccatum, per illas voces, *absque peccato,* in-
B telliguntur excepta non solùm peccata, sed etiam omnes illi defectus, qui non erant vtiles redemptioni. Et cùm dicitur; *Per omnia assimilari,* nomine *omnium,* intelliguntur omnia, quæ ad perfectionem naturæ pertinent, vel ad redemptionem conducunt. Alioqui si omnia deberent esse in Christo, quæ sunt in nobis, non debuisset concipi de Spiritu sancto, nec nasci ex Virgine, nec in infantia impleri sapientia, nec carere rebellione partis inferioris, immò etiam oportuisset eum febri, podagra, ceterisq; morbis affligari.

Adde, quòd nusquam habetur illa sententia, vt ab eis citatur. Nam Hebr. 2. sic legimus: *Debuit per omnia fratribus assimilari.* sed non habe-
C tur hoc loco, excepto peccato. & sensus est, Debuit assimilari per omnia, quæ ad naturam pertinent. Hebr. 4. legimus: *Tentatus per omnia pro similitudine, absque peccato.* Et sensus est, Tentatus fuit Christus omnibus modis, id est, expertus est omnia mala, quæ solent homines perpeti, in corpore, in anima, in honore, in facultatibus, in amicis, & consanguineis: & tamen nulla harum tentationum eum ad peccatum vnquam adduxit.

IAM verò ad alterum Scripturæ testimonium, cuius tota vis posita est in illa voce Græca, πληρούμενον. Respondeo PRIMO, illud πληρούμενον, aliquando significare redundans, quod est idem quod πλήρης, & hanc significationem sequutus est noster interpres, qui ver-
D tit, *plenus.*

SECVNDO dico, si legamus passiuè, implebatur, sensum hunc esse, quod sapientia tam increata, quàm creata, quæ in ipso erat, replebantur indies magis organa corporea, & mouebantur, atque aptabantur ad opera excellentiora facienda. Quem sensum indicat ATHANASIVS serm. 4. contra Arianos, & quadrat hic sensus valde cõtextui. Puer enim crescebat corpore, & roborabatur spiritu, nõ extrinsecùs aduenieñte, sed qui in ipso erat, vt opera perfectiora faceret, & pariter implebatur sapientia non aliunde adscita, sed ea quæ in ipso erat, diffundente se, & possidente omnia membra, & omnes sensus. Vnde sequitur; *Et gratia Dei erat in illo;*

non ait, Acquisiuit gratiam, sed gratia erat in illo, eum fouens & dirigens. Sicut ergo in ipsa conceptione, Spiritus & sapientia repleuit illud corpusculum, tanquam paruum templum suum, ita postea crescente illo templo, quodammodo se extendebat spiritus, & totum replebat.

TERTIO, idem etiam dici posset, quòd replebatur sapientia acquisita per experimentum proprium; tametsi enim nihil ignoraret theoricè, cùm haberet infusam scientiam omnium rerum; tamen practicè ignorabat illa omnia, quæ non fuerat expertus. Quomodo Paulus dicit, eum didicisse obedientiam per ea, quæ passus est, Hebr. 5. Et hæc videtur expositio beati AMBROSII libro de incarnat. Domin. Sacramento, cap. 7. vbi dicit, Christum habuisse naturam humanam initiò perfectam, & tamen sensu humano profecisse.

RESTAT TERTIVM Scripturæ testimonium ex cap. 2. Lucæ: IESVS *autem proficiebat sapientia, ætate, & gratia.* Sed est certa & communis expositio eorum Patrum, quos suprà citauimus, Gregorij Nazianzeni, Cyrilli, Damasceni, Theophylacti, Bedæ, Anselmi, Bernardi, & aliorum, quòd Christus profecerit sapientia & gratia, opinione hominum, quibus indies magis aperiebat sapientiam suam. Quomodo Sol, quò magis ascendit versus medium cœlum, tantò magis dicitur proficere in lumine & calore, non quòd in se fiat lucidior, & calidior, sed quia magis apparet eius virtus.

Addit DAMASCENVS loco notato, quòd sicut Episcopus dicitur proficere in Ecclesia sua suis concionibus, quando populus proficit, & Doctor in schola dicitur proficere, quando doctos reddit auditores, ita etiam Christus dici potest profecisse, quia fecit alios proficere.

Sed instat CALVINVS, nam Lucas dicit, Christum profecisse apud Deum & homines; at non profecit in opinione Dei, nec fecit proficere Deum. RESPONDEO, illud; *Apud Deum & homines,* debere coniungi cum profectu in gratia, non cum profectu in sapientia vel ætate. Non enim solemus dicere, aliquem profecisse sapientia, vel ætate apud Deum & homines. Nam sunt absolutæ res, sapientia & ætas, nec àb alio pendent. At rectissimè dicimus, aliquem proficere in gratia apud alios, quibus indies fit gratior.

CHRISTVS igitur dicitur gratia apud Deum & homines profecisse, quia quotidie magis diligebatur ab hominibus, & recipiebat signa beneuolentiæ Dei, siue, quod est idem, crescebat quotidie in externis signis beneuolentiæ Dei & hominum, sicut de Samuele dicitur 1. Regum 2. *Puer autem proficiebat, & crescebat, & placebat tam Deo, quàm hominibus.*

Præterea proficiebat apud homines sapientia, quatenus, vt dictum est, multiplicando o-

A pera sapientiæ, faciebat alios proficere, & ipse etiam quotidie sapientior apparebat. Præterea secundò, per opera plena sapientiæ & gratiæ, quæ edebat, verè proficiebat sapientia & gratia apud Deum & homines, quia faciebat opera dignissima, & maximè meritoria tam iudicio Dei, quàm hominum.

Iam de QVARTO Scripturæ testimonio variè sentiunt Patres. Ambrosius lib. 5. de fide, cap. 8. & Hieronymus in cap. 24. Matth. suspicantur illud (*Neque Filius*) additum ab Arianis, eò quòd non habeatur in omnibus Græcis codicibus. tamen quia Marci 13. in omnibus habetur, aliter respondendum est.

B PRIMA sit expositio GREGORII lib. 4. epist. 42. ad Eulogium, vbi approbat Eulogij sentētiam, quòd Christus dicatur nescire diem illum, non in persona sua, sed in persona Ecclesiæ. Multa enim, quæ dicuntur de Christo, intelliguntur de corpore, non de capite; contra hoc tamen posset obiici, quia tunc non debuisset Dominus dicere, (*Neque Angeli, neque Filius*) nam cùm Angeli contineantur etiam in corpore Christi, quod est Ecclesia; satis erat dicere, Filius non nouit. Et fortasse propterea Gregorius alias duas expositiones addidit, quia videlicet hæc prima non omnino satisfacere videbatur.

SECVNDA expositio eiusdem Gregorij ibidem, necnon Ambrosij in caput 17. Lucæ, Nazianzeni orat. 4. de Theologia, & Cyrilli lib. 9. thesauri, cap. 4. est, quòd Christus homo dicatur nescire eum diem, quia non sciebat vt homo, id est, humana scientia, sed diuina reuelatione, seu infusione. sed non videtur planè id etiam satisfacere. Nam Apostoli cupiebant à Christo discere illum diem; ipse verò respondit, se non scire, ac propterea etiam non posse docere. At si sciebat diuina reuelatione, certè poterat docere.

TERTIA expositio est Epiphanij in Ancorato, & Chrysostomi homil. de Trinitate, tom. 3. & Bernardi lib. de duodecim gradibus humilitat. quòd dicatur nescire, quia non sciebat practicè; quomodo Adam dicebatur ante peccatum non scire bonum & malum. Pater autem dicatur scire, quia practicè scit, quandoquidem omne iudicium dedit Filio, & ipse quodammodo iam iudicauit. sed neque hæc videtur admodum quadrare. Nam Apostoli non cupiebant scire practicè, sed theoricè. ac proinde ad rem non pertinebat, siue sciret Dominus practicè eam diem, siue non sciret.

Est igitur POSTREMA expositio eiusdem sancti GREGORII loco notato, necnon Ambrosij lib. 5. de fide, cap. 8. Hieronymi, Chrysostomi, Theophylacti in cap. 24. Matthæi, Basilij lib. 4. in Eunomium, & Augustini lib. 1. de Genesi, contra Manichæos, cap. 22. & lib. 1. Trinitat. cap. 12. quòd Filius dicatur nescire, quia

non

non sciebat ad dicendum aliis, & quia eos nescientes faciebat. Quæ quidem explicatio est ad propositum huius loci. Vult enim Dominus reddere caussam, cur non manifestet eum diem, & dicit caussam esse, quia non scit, id est, non didicit hoc à Patre, vt reuelaret aliis, sed vt sibi secretum hoc seruaret.

A

Præterea Scriptura passim ita loquitur, vt Genes. 22. *Nunc cognoui, quòd timeas Deum,* id est, nunc ostendi tibi & aliis quantum me colas. Ioã. 15. *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Et tamen non omnia simpliciter eis indicauerat. Nam cap. 16. ait: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò.* Dixerat ergo illis, quæcunque audiuerat à Patre ad dicendum illis. Ita igitur hoc loco dicit se non scire, nisi quæ sciebat, vt illis diceret.

B

Sed contrà obiicit CALVINVS; nam cùm Christus dicat; Nemo scit neque Angeli, neque Filius, si illud (*Neque Filius*) sic intelligatur, quòd Filius scit quidem, sed non ad dicendum, ergo etiam de Angelis dici poterit, illos quidem scire, sed non ad dicendum. PRÆTEREA posset obiici; nam cùm dicimus, Filium non scire ad dicendum, vel intelligendum est, non scire ad dicendum vlli, vel non scire ad dicendum Apostolis. Si primum, falsum est, Filium non scire ad dicendum, nam dixit Spiritui sancto. Si secundum, falsa est illa exceptio, nisi solus Pater: nam nec Pater sciebat ad dicendum Apostolis.

C

Respondeo ad PRIMAM obiectionem; Ex verbis Domini habetur, nec Angelos, nec Filium scire ad dicendum. Vtrum autem alio modo sciant, hîc non explicatur. Sed tamen scimus aliunde Christum scire, tum quia ipse est Iudex constitutus, tum etiam; *Quia in eo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ Dei,* Coloss. 2. De Angelis verò credimus, eos non scire vllo modo, tum quia non est eis necessaria hæc cognitio, tum etiam, quia nusquam legimus Angelos omnia nosse.

Ad SECVNDAM dico, Filium non scire ad dicendum vlli omnino, sed intelligo de Filio, vt homo est, quomodo non fecit scire Spiritum sanctum. Solus autem Pater dicitur scire, quia fecit scire Christum hominem, vt AVGVSTINVS dicit lib. 1. de Genesi contra Manichæos, cap. 22. quod autem conuenit Patri, conuenit etiam aliis personis, quæ sunt eiusdem naturæ. Itaque idem est ac si dixisset, Nemo scit nisi Deus.

D

Ad VLTIMAM Scripturam dico, Impiam esse blasphemiam, quòd Christus sine spiritu orauerit; aut correxerit, vel reuocauerit orationem suam. Nam de eo scriptum est; *Qui peccatum non fecit,* 1. Petri 7. Et, *Qui peccatum non nouit,* 2. Corinth. 5. Et Patres passim docent, Christum non solùm non peccasse, sed nec peccare potuisse. Vide Athanasium orat. 2. contra Arianos, Cyrillum libro 10. in Ioan. cap. 11. & Augustinum in Enchiridio, cap. 36. & 40. & alios.

AT Scriptura ait, illum dixisse; *Pater, si possibile est.* Vel sciebat igitur, vtrum esset possibile, vel non sciebat. Si non sciebat, ergo aliquid ignorabat. Si sciebat esse possibile, quare dubitando loquitur? Si sciebat esse impossibile, quare petit? PRÆTEREA cùm dicit; *Transfer calicem hunc,* videtur repugnasse rectæ rationi, & voluntati Patris; nam ad hoc venerat vt pateretur. DENIQVE cùm addit; *Non mea, sed tua voluntas fiat,* videtur apertè emendare quod prius petierat.

RESPONDEO, illud; *Si possibile est,* significare, Si placet tibi. Sciebat enim, Deo nihil esse impossibile, sed petit, an sit possibile secundum Dei beneplacitum, & patet hoc ex aliis Euangelistis. Nam quod ait Matth. 26. *Si possibile est,* dicit Marci 14. *Omnia tibi possibilia sunt.* Et Lucæ 22. *Pater, si vis, transfer, &c.* Dicit autem; *Si vis,* non quòd ignoret Patrem nolle, sed vt ostendat affectum naturalem suæ voluntatis, ad fugiendam mortem, coniunctum cum omni subiectione ad paternam voluntatem. Est enim ac si diceret, Volo vt non fiat quod volo, id est, volo voluntate deliberata, quæ respicit obiectum cum omnibus circumstantiis, vt non fiat id quod ego volo voluntate naturali, quæ refertur in obiectum secundum se tantum consideratum. Neque sunt contrariæ hæ voluntates; nam non sunt circa idem eodem modo consideratum. Et præterea vna est potius velleitas, quàm voluntas.

DICES, quare Christus orando voluit exprimere illam voluntatem naturalem, quam sciebat non implendam? RESPONDEO cum Chrysostomo in hunc locum, vt ostenderet se esse verum hominem, & verè doluisse, ac passum, & mortuum esse. Si enim, cùm tam sæpe expresserit naturales affectus, adhuc plurimi fuerunt hæretici negantes Christi veram carnem & passionem, quid fieret si nullum talem affectum ostendisset?

Præterea voluit hoc exprimere, vt doceret nos non ęgrè ferre cùm non impetramus à Deo id quod petimus: Christus enim in hac oratione partim fuit auditus, partim non auditus. Auditus fuit in eo quod absolutè petebat, iuxta illud Ioan. 11. *Sciebam, quia semper me audis.* Non fuit autem auditus in eo quod petiit ex naturali affectu, iuxta illud Psalm. 21.

Clamabo per diem, & non exaudies.

CAPVT

CAPVT SEXTVM.

Proponitur quæstio secunda, quæ est de descensu ad inferos.

QVÆRITVR II. An & quomodo Christus ad inferos descenderit. Ac primùm omnes conueniunt, quòd Christus aliquo modo ad inferos descenderit. Nam & Scripturæ passim hoc docent, vt Act. 2. *Non derelinques animam meã in inferno.* Et Ephes. 4. *Descendit ad inferiores partes terræ.* Et præterea in Symbolo Apostolico legimus: *Descendit ad inferos.*

Est autem obseruandum, hanc particulam olim non fuisse in Symbolo apud omnes Ecclesias. Nam Irenæus lib. 1. cap. 2. Origenes initio librorum περὶ ἀρχῶν, id est, de principiis, & Tertullianus initio librorum contra Praxeam, & libro de velandis virginibus, explicant regulam fidei ab Apostolis traditam, & non meminerunt huius particulæ, sed à Sepultura transeunt ad Resurrectionem. Item Augustinus in libro de Fide & Symbolo, & quatuor libris de Symbolo ad Catechumenos, non meminit huius partis, cùm totum Symbolum quinquies exponat.

RVFFINVS in explicatione legit & explicat hanc particulam, sed monet, non haberi in Symbolo Romanæ Ecclesiæ, nec apud Orientales, tamen implicitè contineri in articulo de sepultura, quia sicut corpus descendit ad locum corporum, ita anima ad locum animarum. Porrò CYRILLVS catech. 4. & 14. & Chrysostomus homil. 2. de Symbolo, legunt, & exponunt hãc particulam, & hoc tempore habetur vbiq; Et ita etiam legunt Catechismus Lutheri maior & minor, item Catechismus Caluini, Brentij, & aliorum. Ita quoq; legũt CENTVRIATORES Cẽt. 1. lib. 2. cap. 4. & Petrus Martyr in libello de Symbolo. Immò CALVINVS lib. 2. institut. cap. 16. §. 8. dicit, hunc articulum in præcipuis habendum esse.

Pari ratione in Symbolo Nicæno hæc particula non habetur; in Symbolo Athanasij habetur, & cùm hæc Symbola inter se non pugnent, certum est, saltem implicitè hanc particulam deesse non posse. Vnde ANSELMVS in libro de processione Spiritus sancti, dicit, hunc articulum non esse in Symbolo Nicæno, & tamen recipi summo consensu ab omnibus Ecclesiis Orientis & Occidentis.

At quæstio tota est de explicatione huius articuli. Quatuor autem inuenio expositiones aduersariorum, de quibus ordine disputandum est.

A

CAPVT SEPTIMVM.

Quòd descendere ad inferos non sit omnino extingui.

PRIMA sententia est, quòd descendere ad inferos sit penitus interire & extingui. BRENTIVS in Catechismo anni M. D. LI. dicit, descendere ad inferos, esse penitus interire. Et in 2. Actor. introducit Christum sic loquentem: *Descendam in infernum, Sentiam dolores inferni, & planè periisse videbor.*

B

Item CALVINVS in psychopannychia volens probare, animas iustorum post discessum à corpore non dormire, id est, non extingui, vt quidam Anabaptistæ aiunt, quos in toto libro refellit: probat ex anima Christi, quæ post separationem à corpore, non est extincta; nec absorpta à morte, sed immortalis mansit. Et hoc dicit significari illis verbis Actor. 2. *Non derelinques animam in inferno. Hæc nobis,* inquit, *certissimam fidem faciunt, Christum extingui morte non potuisse, etiam secundum hominem. Vera mors fuit corporis & animæ solutio; Ceterùm anima vitam suam nunquam perdidit, quæ Patri commendata, non poterat non salua esse. Id volunt verba ex concione Petri, quibus affirmat, impossibile fuisse, teneri ipsum à morte, vt Scriptura impleretur, quoniam non dereliques animam meam in inferno.*

C

Nam anima eius diuina virtute suffulta est, ne in perditionem rueret, & corpus eius in sepulchro seruatum ad resurrectionem, &c.

Videtur certè hoc loco Caluinus, per infernum intelligere perfectam extinctionem animæ. Probat enim animam Christi in morte corporis non fuisse extinctam, quia anima eius non fuit absorpta ab inferno. Quid igitur est Caluino, absorberi ab inferno, nisi animam penitus extingui? Sed paulò pòst idipsum clarius declarat. sic enim ait: *Præbet & nobis aliud argumentum immortalitatis animæ suæ, cùm Ionam triduo immersum in ventre ceti, mortis suæ typum cõstituit. Venter ille mors est, animam igitur saluam in morte habuit.* Et infrà probat ex sacrificio Isaac: *Quid est,* in-

D

quit, *quòd Isaac non moritur, nisi quia, quod proprium est homini, immortale Christus præstitit, hoc est, animam? Aries verò animal irrationale, qui in eius locum ad mortem substituitur, corpus est.*

Hæc sententia non eget refutatione, nam est fundamentum Atheismi. Si enim Christus, quia Diuinitate suffultus erat, animam immortalem retinuit in morte corporis, ergo ceteri homines, qui non sunt suffulti Diuinitate, in morte penitus extinguuntur. Non igitur anima humana est immortalis.

DICENT fortasse, pios non extingui morte, quia pro se & pro suis Christus mortem vicit. ergo saltem omnes impij extinguuntur penitus. & hoc est descendere in infernum. NEGAT id in fine libri Caluinus, vbi asserit, etiam im-

pios viuere post mortem, licet in pœnis. At hoc non bene cohæret cum superioribus, aut enim ipse non bene probat, Christi animam mansisse immortalem ex eo, quòd Diuinitati coniuncta, nō est permissa ruere in infernum, aut certè sequitur, animas impiorum, quæ in infernum ruunt, planè extingui. Præterea sanctus Petrus, Actor. 2. non dixit, Christi animam non fuisse in inferno, sed non ibi longo tempore relictam. Et in Symbolo nónne legimus, *Descendit ad inferos?* ergo si descendere ad inferos est interire, etiam Christi anima interiit, licet postea fuerit excitata. At hoc ipsum est, quod volunt Anabaptistæ. Igitur Caluini sententia & seipsam destruit, & Atheismo viam aperit.

CAPVT OCTAVVM.

CHRISTVM *non pertulisse pœnas damnatorum.*

ALTERA sententia est eiusdem Caluini lib. 2. institut. cap. 16. §. 8. 9. 10. 11. & 12. in Catechismo paruo; in psychopannychia, & in harmonia Euangelica ad caput 27. Matthæi, vbi docet, Christum dici descendisse ad inferos, quia passus est dolores animarum damnatarum.

Vt autem id faciliùs intelligatur, quædam annotanda sunt. Ac PRIMVM obseruandum est apud Caluinum, nullum esse locum subterraneum pro impiis, nec purgatorium, nec etiam limbum Patrum. Nam lib. 2. instit. cap. 16. §. 9. dicit, esse pueriles fabulas ista omnia, de qua re paulò pòst tractabimus. In libro autem 3. institut. cap. vltimo, & in psychopannychia docet, nihil esse aliud, pœnas damnatorum, quàm terrorem, & anxietatem conscientiæ cogitantis, Deum sibi esse iratum & infestum.

NOTA SECVNDO, Christum, secundum Caluinum descendisse ad inferos, quia apprehendit Deum tanquam sibi iratum, & infensum propter nos, & ex metu salutis propriæ amittendæ, incredibilem anxietatem animi passus est, qualem pateretur, qui sciret se in æternum esse periturum. Vnde etiam verba desperationis eum protulisse affirmat lib. 2. institut. cap. 16. §. 10. *Diros in anima cruciatus,* inquit, *damnati ac perditi hominis pertulit.* Et §. 11. dicit, eum non fuisse securum de salute. *Christus ergo,* inquit, *cum lachrymis & clamore valido orans, à metu suo exauditur: non vt à morte sit immunis, sed ne absorbeatur vt peccator; quia illic personam nostram gerebat. Et certè nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quàm sentire te à Deo derelictum, & alienatum, & cùm inuocaueris, non exaudiri: perinde ac si in tuam perniciem ipse conspirasset.* Et infrà: *Ita cum Diaboli potestate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conserendo*

A *factum est, vt referret de illis victoriam.* Et §. 12. *Hìc* inquit, *nebulones quidam, licet indocti, malitia tamen magis, quàm inscitia impulsi, clamitant, me atrocem facere Christo iniuriam, quia minimè consentaneum fuerit, eum de animæ salute timere, &c.* Item in harmonia explicans 27. caput Matthæi, dicit, Christum non quidem desperasse, tamen emisisse vocem desperationis, cùm ait; *Deus, Deus meus, vt quid dereliquisti me.*

NOTA TERTIO, secundum Caluinum Christum cœpisse versari in inferno, illa hora, qua in horto cœpit contristari, & orare. Deinde profundius descendisse, quando in cruce clamauit; *Deus, Deus meus, &c.* Denique profundissimè, quando coram Dei tribunali comparuit
B tanquam reus æternæ mortis, & seuerissimum iudicium irati Dei sustinuit. Ita docet lib. 2. institut. cap. 16. §. 12. *Si nunc,* inquit, *roget quispiam, an tunc descenderit Christus ad inferos, cùm mortem deprecatus est: respondeo hoc fuisse exordium, vnde colligi potest, quàm diros & horribiles cruciatus perpessus fuerit, cùm se ad tribunal Dei reū stare cognosceret nostra caussa.* Hæc ille. Et quamuis non apertè dicat quam diu fuerit in inferno, tamen innuit fuisse vsque ad resurrectionem.

NOTA QVARTO, Caluinum tribuere huic pœnę infernali totam ferè nostram redemptionem, ita vt sine hoc descensu ad inferos mors in cruce non fuerit futura vllius pretij. Ita enim
C loquitur lib. 2. institut. cap. 16. §. 10. *Nihil,* inquit, *actum erat, si corporea tantùm morte defunctus fuisset Christus. Sed operæ simul pretium erat, vt diuinæ vltionis seueritatem sentiret.* Et infrà: *Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copiis, æternæq; mortis horrore, quasi consertis manibus luctari.* Similia repetit, & fusiùs in cap. 27. Matthæi.

Hæc est Caluini sententia, quam videntur etiam ex parte sequi Melanchthon & Brentius. Siquidem MELANCHTHON in locis, capite de Filio, bis dicit, Christum luctatum grauissimè cum tentatione de abiectione. BRENTIVS in cap. 2. Actor. dicit, Christum passum esse dolores inferni. Et in libro de Christi Maiestate, in secunda parte, vbi agit de Ascensione, nihil a-
D liud ferè docet, quàm inferos non esse certum aliquem locum, sed statum damnatorum. Immò addit, vbiq; esse inferos, vbi sunt impij, qui tentantur de æterna sua damnatione.

Et hinc tandem processit illa incredibilis blasphemia cuiusdam apostatæ, cuius meminit Ioannes Cochlæus in actis Lutheri, & Laurentius Surius in historia anni M. D. XXVII. qui asseruit, Christum desperasse, & esse damnatum: & fortè in pœnam huius peccati Caluinus in morte desperauit, & maledixit diei, quo libros scribere cœpit, vt in eius vita legimus, cap. 22. *Dæmonibus,* inquit auctor, *inuocatis, iurans, execrans, & blasphemans miserè expirauit. Cuius illi testimonium perhibuere, qui decumbenti ad extremum vsque halitum ministrarunt. Immò hoc etiam, quòd diem atque*

horam detestatus sit, & execratus, quam vnquam studiis, vel scriptionibus impendisset. Hæc Hieronymus Hermes Bolsec, medicus Lugdunensis, qui Caluini vitam scripsit.

Refellitur hæc noua & inaudita impietas. PRIMO, quia Scripturę totam salutem nostram tribuunt sanguini & morti corporali ipsius Christi, & post mortem corporalem nullam vlterius pœnam agnoscunt. Philip. 2. *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod Deus exaltauit illum, &c.*

Vides, hîc nullam mentionem fieri inferorum, sed obedientiæ vsque ad mortem omnia tribui; & mox subiungi exaltationem. Item Psal. 21. & Isai. 53. describuntur sigillatim omnes Christi afflictiones: nulla autem mentio inferni. Matthæi 20. Marci 10. Lucæ 18. prædicit Dominus Apostolis passionem suam, & nominat flagella, sputa, crucem, mortem; & subiungit continuò: *Et tertia die resurget.* Et vbi, quæso, reliquit dolores damnatorum, & cruciatus gehennæ? Roman. 5. *Commendat autem caritatem suam in nobis, quia cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.* Ephes. 1. *In quo habemus redemptionem per sanguinem eius.* Colos. 1. *Pacificans per sanguinē crucis eius, quæ in cœlis & quæ in terra sunt.* Heb. 9. *Per proprium sanguinē introiuit semel in sancta, æterna redēptione inuenta.* 1. Pet. 1. *Non corruptibilibus, auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati & incontaminati Christi.* 1. Ioan. 1. *Sanguis eius emundat ab omni peccato.* Deniq; Apoc. 5. *Sancti clamant in cœlo; Redemisti nos Domine Deus in sanguine tuo, &c.*

Vide ergo, quàm sit verum quod dicit CALVINVS, corporali morte Christum nihil egisse, sed inferni doloribus; cùm Scripturæ passim inculcent, nos Christi morte redemptos, dolorum autem inferni ne meminerunt quidem. Nam quæ loca pro se Caluinus adducit, paulò pòst demonstrabimus, nihil ad rem propositam facere.

SECVNDO, probatur ex circumstantiis passionis Christi. Nam si ab oratione illa in horto, vsque ad resurrectionem Christus fuit in inferno, & Deum, vt sibi aduersum, & iratum apprehendebat, & non erat securus de sua salute, quomodo tam audacter dicebat Caiphæ: *Amodo videbitis Filium hominis venientem in nubibus cœli?* Item Pilato: *Regnum meum non est de hoc mundo?* Item; Quomodo orat Patrem pro crucifixoribus suis? Quomodo promittit latroni paradisum? Quomodo Patri animam suam commendat? Certè hæc non sunt signa diffidentis de beneuolentia Patris, multò minùs desperantis, aut metuentis de salute propria.

TERTIO probatur, quia si redempti essemus per infernales pœnas Christi, deberent figuræ præcessisse, deberet etiam aliquod Sacramentum exstare in memoriam tanti beneficij, vt est Eucharistia in memoriam passionis. Item Ecclesia deberet celebrare memoriam huius be-

A neficij, vt celebrat memoriam natalis Domini, passionis, mortis, resurrectionis. Item deberet depingi Christus in igne gehennæ in medio damnatorum, vt depingi solet in cruce inter duos latrones. At nihil tale vidimus fieri, aut legimus vnquam factum; ergo Ecclesia vel semper fuit ingratissima, vel figmenta sunt quæ docet Caluinus.

QVARTO, omnes Patres, qui descensum Christi ad inferos describunt, describūt vt descensum victoris & triumphatoris, non vt rei, nec vllo modo indicant Christum aliquid passum in inferno. CYRILLVS catech. 14. *Exterrita est mors,* inquit, *videns nouum quendam descendentem in infernum vinculis, quæ illic sunt, non ligatum. Qua*
B *de caussa, ô portæ inferi, hunc videntes exhorruistis? Quis insuetus vos cœpit timor?*

AMBROSIVS lib. de mysterio Paschę, cap. 4. *Expers peccati Christus cùm ad tartari ima descenderet, seras inferni, ianuasq; confringens, vinctas peccato animas mortis dominatione destructa, à diaboli faucibus reuocauit ad vitam, atque ita diuinus triumphus æternis characteribus est conscriptus.* Similia habent Hilarius lib. 10. de Trin. Augustinus epist. 99. ad Euod. Chrysostomus, Eusebius, Emissenus, & alij in homiliis de Paschate. Procul igitur à doctrina Patrum abest Caluini sentētia, quæ Christum non victorem, sed reum ad inferos demittit.

QVINTO, fundamentum Caluini est falsum,
C quòd videlicet esse in inferno, nihil sit aliud, quàm timere Deum iratum. Nam ista est hæresis damnata in Origene, teste Hieronymo, in epistola ad Auitum. Præterea inde sequeretur, multos hîc viuentes iam esse in inferno, & esse damnatos, quod certè repugnat statui huius vitæ. Quàm multi enim in hac vita reperiuntur, qui certò sibi persuadent, Deum se habere iratum? Quàm multi qui de salute æterna desperare incipiunt? Num igitur illi omnes iam apud inferos degunt? Quid est hoc aliud, quàm inferos omnino negare, & atheismo viam munire? Denique ostendemus paulò pòst, veros inferos esse loca subterranea.

SEXTO, si Christus emisit verba desperatio-
D nis, certè videtur grauissimè peccasse; quomodo autem per peccatum nos à peccato redimere potuit?

Respondet CALVINVS, Christum emisisse verba desperationis, & timuisse de sua salute, quantum ad sensum carnis, tamen nunquam fuisse destitutum fide, & spe in Deum, quæ illum erigebat cōtra tentationes desperationis. Nam etsi dixit; *Vt quid dereliquisti me,* quæ sunt verba desperationis, tamen etiam dixit; *Deus meus, Deus meus,* quæ sunt verba fidei & spei. Hæc enim sunt eius verba in cap. 27. Matth. *Sed absurdum videtur, Christo elapsam esse desperationis vocem. Solutio facilis est, quanquam sensus carnis exitium apprehenderet, fixam tamen stetisse fidem eius in corde.* Et infrà: *Quod satis clarè patet ex duobus querimoniæ membris. Nam antequā*

tentatio-

tentationem exprimat, præfatur se ad Deum confugere, tanquam Deum suum. Et infrà: *Cùm desperatione,* inquit, *luctatus est; non fuit tamen victus.*

At contrà. PRIMO, Christus verè pertulit statum damnatorum secundum Caluinum. Hæc enim sunt verba eius lib. 2. cap. 16. §. 10. *Diros in anima cruciatus damnati ac perditi hominis pertulit.* Et ibidem: *Significat,* inquit, *Propheta in locum sceleratorum sponsorem, ac vadem, adeoq́; instar rei summissum, qui dependeret, ac persolueret omnes, quæ ab illis expetendæ erant, pœnas, vno hoc duntaxat excepto, quod doloribus mortis non poterat detineri.* Et in Catechismo paruo, in expositione huius articuli dicit, hoc interfuisse inter damnatos & Christũ, quòd illi perpetuò, iste ad breue tempus pœnas sustinuit.

At pœna damnatorum includit essentialiter desperationem salutis, sicut felicitas includit certitudinem salutis nunquam amittendę. Spes autem cum desperatione consistere non potest, ergo Christus vel simpliciter desperauit, vel verè non pertulit pœnas damnatorum, & proinde secundum Caluinum, non verè nos liberauit.

Præterea, quando Christus emisit verba desperationis, vt Caluinus dicit in cap. Matth. 27. vel emisit deliberata voluntate, vel non. Si primum, ergo verè desperauit, & peccauit. Si secundum, ergo in Christo fuit inordinatio passionum, quandoquidem potuit metus præuenire rationem, & extorquere vocem desperationis inuita voluntate. At hoc est contra ipsum Caluinum, qui lib. 2. Institut. cap. 16. §. 12. dicit, Christi naturam fuisse perfectam, & nullam in eo fuisse passionum inordinationem.

Præterea, quomodo potest vel cogitari, vt in eadem sententia, prima pars sit deliberata, secunda indeliberata? At in illa sententia: *Deus meus, quare dereliquisti me.* Illa verba (*Deus meus*) sunt verba fidei & deliberata secundum Caluinum, quomodo ergo sequentia (*Quare me dereliquisti*) possunt esse verba desperationis indeliberata? An Christus tam imperfectus & inconstans fuit, vt non posset ex fide quatuor verba continuare? *At,* inquit, *vis doloris extorsit.* Et nunquid non dolebat, quando dixit: *Deus meus?* cur ergo etiam ista non sunt extorta?

Adde, quod idem Caluinus in commentario Psalmi 22. dicit, ista verba (*Deus meus*) esse correctionem illorum: *Quare me dereliquisti.* At quis vnquam audiuit, correctionem præponi errori? Nónne correctio sequi debet errorem? Non igitur illa verba exciderunt indeliberatè, & proinde deliberatè Dominus desperauit, si vllo modo desperauit. Audeat igitur Caluinus, & ad cetera sua peruersa dogmata adiungat etiam hoc; & Agno Dei, qui tulit peccata mundi, non solùm peccatum, sed etiam maximum peccatum tribuat.

Denique Christus, Caluini sententia, dubitauit de sua salute, quando ad inferos descendit, vt suprà ostendimus ex lib. 2. Institut. cap.

A 16. §. 12. At idem Caluinus lib. 3. Institut. cap. 2. §. 16. docet, dubitare de sua salute esse peccatum contra virtutem fidei, ergo Christus contra fidem peccauit. Respondebit, in Christo non fuisse dubitationem deliberatam, sed immissam à Diabolo per tentationem. Sic enim ipse respondit in eodem lib. 3. cap. 2. §. 17. de fidelibus, quos dicit cum fide pati dubitationum tentationes.

At ibidem §. 18. idem Caluinus asserit, has dubitationes, licet non extinguant fidem, tamen oriri ex imperfectione fidei, quæ cùm non plenè replet & occupat nos, non etiam perfectè curat ab omni diffidentiæ morbo, ergo
B saltem cogetur Christo tribuere fidem imperfectam, & diffidentiæ morbum. quandoquidem illi tribuit dubitationem de propria salute. En igitur quàm bene pugnat Caluinus pro gloria Christi, quando non solùm non tribuit illi beatitudinem cum Catholicis, sed ne perfectam quidem fidem cum Lutheranis. Sed argumenta eius videamus.

PRIMVM argumentum sumit ex Isaia cap. 53. vbi dicitur Christus à Deo percussus. hinc enim colligit, Deum iratum & infensum sibi Christum sustinuisse.

Respondeo PRIMO, Christum dici percussum à Patre, non quia Pater illum oderit, sed quia permisit occidi pro nobis, vt explicat Apo-
C stolus Rom. 8. *Proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Quomodo, quando Abraham filium suum immolare voluit, vt Deo obediret, nec filium oderat, nec filius putabat se odio haberi, sed intelligebat id fieri ad obedientiam Deo præstandam, sine vlla ira, vel odio ergа se. Dico SECVNDO, istam percussionem à Hieronymo, & omnibus aliis expositoribus referri ad solam mortem temporalem, non ad pœnas gehennæ, de quibus nullus veterum somniauit, cùm de passione Christi ageret. Dico TERTIO, figmentum esse Caluini, omnes qui percutiuntur à Deo irato, pati pœnas infernales. Quàm sæpe enim Deus in hoc mundo flagellat impios, qui tamen non dicuntur propte-
D rea iam esse in inferno?

SECVNDVM argumentum ex eodem cap. 53. Isaiæ: *Correctio pacis nostræ super eum.* Ergo Christus luere debuit omnes pœnas, quas nostra peccata merebantur. Sed nostra peccata non merebantur solam mortem corporis, sed etiam pœnam gehennæ: Christus igitur sustinuit etiam pœnas gehennę. & sanè alioqui solùm Redemptor corporum esset.

RESPONDEO; Si hoc argumentum aliquid concluderet, debuisset Dominus æterno tempore manere in inferno, & infinitum propè numerum pœnarum perpeti. Nos enim merebamur æternam damnationem, & sumus propè infiniti qui hoc merebamur. Vt ergo Caluinus cogitur admittere, vnam pœnam temporalem

Christi satisfacere potuisse pro multis æternis: Ita nos dicimus, mortem corporis Christi satisfacere potuisse pro morte animarum omnium. Pretium enim redemptionis à Christo persolutum non debet pensari ex multitudine, vel qualitate, vel diuturnitate pœnarum, sed ex dignitate personæ, quæ patiebatur, & ex caritate, qua patiebatur. Nec sequitur, solum corporum esse Redemptorem, tum quia Christus animo & corpore passus est, tum etiam quia vna pœna corporis erat infiniti pretij.

„ TERTIVM argumentum sumit ex illa tristitia & metu, quem in horto passus est Dominus, Matth. 26. Nam si solùm timuisset mortem corporis, fuisset infirmior multis puris hominibus, qui audacter mortem subeunt. Certè multi martyres in passionibus exultabant, nec solùm martyres, sed etiam ipsi latrones sæpenumero constantissimè moriuntur. Qui verò timidiores sunt, trepidant quidem, sed nunquam se adeò vinci, ac deiici à perturbatione patiuntur, vt sanguinem sudent; at Christus horrebat, cadebat, sanguinem sudabat, Angelica consolatione indigebat, ac demum in agonia positus prolixius orabat. Aut igitur infirmior omnibus hominibus fuit, aut non solùm corporis mortem, sicut ceteri, sed etiam animæ periculum metuebat.

RESPONDEO; Sanctos Patres variè exposuisse hunc timorem Christi, nullum tamen vel minimo verbulo insinuasse, hunc timorem Christi fuisse de salute animæ. HILARIVS canone 31. in Matthæum dicit, Christum nihil timuisse pro se, sed pro discipulis, quos præuidebat negaturos. Sed cùm ait: *Transfer calicem à me,* voluisse dicere, Trãsfer à me ad alios, id est, fac vt sicut ego alacriter bibo, ita etiam mei discipuli bibant. Hieronymus in cap. 26. Matth. dicit, Christum tristem fuisse propter populum Iudæorum, quem videbat illa nocte grauissimè peccaturum, & ideo dixisse; Transfer calicem istum à me, id est, fac ne illi me occidant, sed aliqui alij, &c. Ambrosius in caput 22. Lucæ, & Chrysostomus in cap. 26. Matth. dicunt, Christum naturali affectu mortem corporis horruisse.

Ad ARGVMENTVM autem Caluini respondeo; Si Christus non potuisset non timere, & coactus timuisset, meritò infirmior multis videretur. At non ita est. nam timuit, quia voluit, ceteri si non timent, vel est, quia Deus infundit consolationem maiorem, quàm sit ea pœna; vel quia Diabolus obstupefacit sensum aliquorum sibi addictorum; vel quia auertunt animum à cogitatione pœnarum, & alibi eum defigunt, quamuis rarissimi isti sint.

At Christus, vt copiosa esset redemptio, voluit etiam pœnam mœroris & timoris subire, & ideo nec obstupefecit sensum suum, nec permisit vt redundaret ex parte superiore gaudium in partem inferiorem, nec auertit cogitationem à

A morte imminente, sed potius de industria defixit mentem in omnia tormenta impendentia, quod sine dubio summæ fuit fortitudinis & caritatis. Nam, vt ait Euangelista Matth. 26. *Assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioannem, & tunc cœpit mœstus esse, &c.* Quare tunc cœpit, nisi quia tunc voluit? Nam etiam antè sciebat se moriturum, cùm hoc prædiceret discipulis, & Sacramentum institueret, in memoriam passionis suæ, & tamen non solùm non metuebat, sed etiam consolabatur metuentes discipulos, vt patet Ioannis 14. & 15. Vnde etiam finita oratione, quia non amplius voluit timere, non amplius timuit, sed alacriter occurrit se quærentibus ad mortem, & in toto

B decursu passionis suæ nullum signum timoris dedit. Hinc est etiam quod Ioannis 11. legimus, eum à seipso turbatum. In quem locum scribens AVGVSTINVS tract. 49. in Ioan. *Non est,* inquit, *dubitandum, eum non animi infirmitate, sed potestate turbatum.* Vide totum sermonē, vbi de hac re multa præclarè dicit.

„ QVARTVM argumentum ex Matthæi 27. vbi Christus exclamat: *Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti?* Videtur enim Christus non potuisse in hæc verba prorumpere, nisi apprehendisset Deum, vt sibi iratum & infensum.

RESPONDEO; Nullam fieri hìc mentionem iræ Dei erga Filium, sed solius derelictionis; dereliquit enim Deitas humanitatem in pœnis, &

C cùm posset eam inde eripere, noluit, vt sacrificium perficeretur, quo mundus redimendus erat. Voluit autem Dominus hoc modo clamare, vt intelligeremus, illum verè grauissimos dolores pertulisse, & non sua culpa pertulisse. Id enim significat illud; Quare, ac si diceret, non est in me caussa huius pœnæ.

„ QVINTVM argumentum ex Actor. 2. *Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.* Nam si non pertulit Christus dolores inferni, quomodo potuit ab illis solui? Quis enim soluitur à vinculis, quibus nunquam fuit ligatus?

Respondeo; PRIMO in Græco legi, solutis doloribus mortis, τοῦ θανάτου, & sensum esse, se-

D cundum Chrysostomum & Oecumenium, quod Deus per Christi resurrectionem ipsam mortem à doloribus liberauerit. mors enim quasi dolorem patiebatur, cùm Christum detineret, quem tenere non poterat. Sed fortè planior sensus erit, si dicamus, Christum sua resurrectione destruxisse ac dissoluisse mortem cum omnibus doloribus, qui illam comitantur. Resurrexit enim immortalis & impassibilis.

Quod autem CALVINVS per dolores mortis intelligi vult dolores, quos parit maledictio & ira Dei, quæ origo mortis est, & proinde dolores damnatorum: nimis longè petitum est. Nam si, quia ira Dei fuit caussa mortis, ideo dolores quos patiebatur in morte Christus, erant ab irato Deo, & dolores damnatorum dici poterant;

terant; eadem ratione omnes qui moriuntur, etiam martyres, haberent Deum infestum, & paterentur dolores gehennæ. Est igitur ira Dei caussa remota & generalis ipsius mortis: tamen proxima & particularis caussa, sæpissimè est beneuolentia & gratia specialis Dei, vt Augustinus dicit lib.13. de ciuitat. Dei, cap.6. & alibi. Et ipse Dauid, qui canit: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius.* Psal.115. Et Ioannes audiuit vocem de cœlo dicentem sibi: *Beati mortui qui in Domino moriuntur,* Apoc.14. Denique Paulus mortem lucrum sibi esse dicebat, Philip.1.

Dico SECVNDO, in nostra editione Latina haberi: *Solutis doloribus inferni;* quæ lectio fortè est præferenda Græcæ. Nam IRENÆVS lib.3. cap.12. legit doloribus inferorum. Et Augustinus epist.99. ad Euodium, & alij similiter legunt, ac, vt docet Augustinus, duplex sensus esse potest. VNVS (*Solutis doloribus inferni*) id est, irritis effectis. Soluit enim Christus dolores inferni, non quibus tenebatur, sed ne teneretur: *Quomodo,* inquit Augustinus, *solui possunt laquei venantium ne teneant, non quia tenuerunt.* ALTER est (*Solutis doloribus inferni*) quibus teneri ipse non poterat, sed quibus tenebantur alij, quos ipse nouerat liberandos. Vbi Augustinus non solùm explicat rectè hunc locum, sed etiam pro confesso asserit contrarium eius, quod Caluinus probare intendit.

SEXTVM argumentum ex illo Hebr.5. *In diebus carnis suæ preces supplicationesq; ad eum, qui posit illum saluum facere à morte, cum clamore valido, & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia.* Vult enim CALVINVS illud (*Pro sua reuerentia*) debere sic intelligi; Exauditus est à suo metu, ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, quasi dicat, Christus non orabat vt non moreretur, sed vt non absorberetur vt peccator, id est, ne damnaretur in æternum, & ab hoc metu perdendæ salutis æternæ per paternam exauditionem liberatus est.

At oportet Caluinum ostendere εὐλάβειαν accipi pro metu pœnę; significat enim pietatem & reuerentiam, & proinde etiam metum reuerentialem. Ipse enim Caluinus in cap.2. Lucæ, vbi nos legimus de Simeone, quòd esset timoratus, ipse legit, pius, & exponit de vera pietate, & tamen vox Græca est, εὐλαβής.

BEZA quoq; in annotatione ad eundem locum Euangelij, ita scribit: εὐλάβεια *significat, non quemcunq; timorem, sed cum reuerentia potius quàm cum animi trepidatione coniunctum. Latini religionem vocant.* At si ita est, cur Hebr.5. eandem vocem accommodare conantur Caluinus & Beza ad metum mortis æternæ, coniunctum cum summa trepidatione?

Sed BEZA vrget, voculam illam, ἀπὸ, quàm dicit non posse accipi pro particula, *Pro,* vel, *Propter;* sed pro, *Ex,* vel, *Ab.* Et quia absurdum videtur, Christum voluisse liberari à pietate & religione sua, ideo vertendum existimat, à metu, videlicet mortis, aut damnationis. AT profectò

A facilius nos ostendemus, voculam, ἀπὸ cum genitiuo idem significare, quòd διὰ cum accusatiuo, quæ omnium consensu significat, Propter, quàm Beza posit ostendere εὐλάβειαν accipi pro metu pœnæ. Nam Matth.13. vers.44. Lucæ 24. vers.41. & Act.12. vers.14. legimus, ἀπὸ χαρᾶς, prę gaudio, siue ob gaudium, Lucæ 22. vers.45. ἀπὸ τῆς λύπης, ob tristitiam. 2. Machab.5. v.21. ἀπὸ τῆς ὑπερηφανίας, ob superbiam, vt ibidem explicatur per alias voces, διὰ τὸν μετεωρισμὸν τῆς καρδίας, ob elationem cordis.

Quare Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius in hunc locum, exponunt illam vocem de veneratione, quæ Christo debebatur. vt

B sit sensus, Exauditus est quia merebatur exaudiri, cùm esset dignissimus omni honore & reuerentia, vel, Exauditus est ob reuerentiam, qua ipse Patrem suum prosequebatur. Et certè negare non possunt aduersarij, quin Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius Græcas phrases intelligerent.

Quid, quod ERASMVS quoq; in annotationibus ad eundem locum, per εὐλάβειαν, reuerentiam & pietatem intelligi debere docet? etsi autem non certò scimus quæ fuerit hæc oratio, de qua Paulus agit hoc loco, tamen probabile est, eam esse, quam Dominus in horto fudit imminente passione. In eo autem exauditus est, quod absolutè petiit, nimirum vt fieret volun-

C tas Dei in morte sua, vel vt liberaretur à morte per resurrectionem.

SEPTIMVM argumentum sumit Caluinus ex HILARIO, qui lib.2. de Trinitate sic ait: *Crux, mors, inferi, nostra vita sunt.* Et lib.3. *Filius Dei,* inquit, *in infernis est: sed homo refertur ad cœlum.* Et lib.4. dicit, per descensum Christi ad inferos id nos consecutos, vt mors perempta sit. Et in fine libri: *Mortem,* inquit, *in inferno perimens.*

RESPONDEO, miram esse Caluini impudentiam in Hilario citando, cùm constet, Hilarium vix dolores corporis in Christo agnouisse. Certè Theologi multum laborant, vt ostendant, ab Hilario non esse omnino negatos Christi dolores.

D Præterea in libro 10. de Trinitate refellit ex professo Caluini hæresim, ac docet, Christum non potuisse vllo modo metuere dolores inferni, pag.195. *Lazaro,* inquit, *in Abrahæ sinibus lætante, infernum chaos Christus timeret? Hæc stulta atque ridicula sunt.* Et pag.203. *Anne tibi,* inquit, *metuere infernum chaos, & torrentes flammas, & omnes pœnarum vltricium abyssum credendus est, dicens latroni; Hodie mecum eris in paradiso?* Et infrà: *Dominus communionem ei paradisi mox pollicetur, tu Christum in inferis sub pœnali terrore concludis?* Hæc Hilarius, qui tantum non nominat Caluinum, cùm nescio cuius errorem confutat.

Cùm ergo dicit Hilarius, inferos Christi nostram esse vitam, & in inferno mortem occisam, vult dicere, Christum descendisse ad loca infe-

rorum, vt inde Sanctos eriperet, & deinde locum illum obstrueret, ne ad eum amplius vlli descenderent, qui in eum crederent, eumque diligerent.

CAPVT NONVM.

Proponitur tertius error refellendus de descensu Christi ad inferos.

SEQVITVR TERTIA explicatio, quæ est BVCERI, in cap.27. Matth. & BEZÆ in caput 2. Actor. qui docent, intelligi sepulcrum in Scripturis nomine inferni; proinde nihil esse aliud, Christum descendisse ad inferos, quàm sepultum esse.

CALVINVS partim hanc sententiam sequitur, partim eam refellit. Nam in Psal.15. vbi nos habemus: *Non derelinques animam meam in inferno,* ipse vertit; Non derelinques animam meam in sepulcro. Et lib.2. Institut. cap.16.§.9. cum Bucero dicit, fabulam esse, quòd sint loca animarum subterranea, & quòd ad ea Christus descenderit; tamen in hoc dissentit, quòd descensum Christi ad inferos, qui ponitur in Symbolo, non vult esse sepulturam, sed, vt iam refutauimus, descensum ad pœnas damnatorum.

Si quis petat à Caluino & Beza, vbi fuerint ante Christi mortem animæ iustorum. Respondent, fuisse in cœlo, licet nec viderint Deum, nec sint visuræ vsque ad diem iudicij. Ita Caluinus in psychopannychia, & Beza in libro contra Brentium de Christi maiestate, parte secunda, vbi de ascensione disputat.

Ad refutationem igitur huius sententiæ tria probanda sunt. PRIMO, inferos esse loca subterranea distincta à sepulcris. SECVNDO, animas ante Christi mortem non fuisse in cœlo, sed in inferno subterraneo, & proinde Christum, qui ad locum animarum descendit, in infernum subterraneum descendisse. TERTIO, directè Christi animam descendisse ad inferos, à sepulcro distinctos.

CAPVT DECIMVM.

Inferos esse loca subterranea distincta à sepulchris.

QVANTVM ad PRIMVM, ex nomine inferorum, quo vtuntur Scripturæ Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ, cognosci potest, vbi sint inferi. Nomen inferni Latinum, non dubium, quin sit distinctum à nomine sepulcri, & cùm significet aliquid inferius nobis; & infra nos nihil sit nisi centrum terræ, necessariò loca inferorum intelliguntur loca profunda subterranea. Sed de Latino nomine parum curant aduersarij, quia Scripturæ Græcè & Hebraicè solùm scriptæ sunt.

A Nomen Græcum, quod habemus Matth.11. Lucæ 16. Actor.2. & vbicunque Latinè est infernus, est ᾅδης, quod nomen THEODORVS BEZA in Actor. 2. asserit ordinariè accipi pro sepulcro: aliquando tamen apud Poëtas pro loco damnatorum. Sed hæc est nimis aperta impudentia. Nam, vt omittam, quod Græcè sepulcrum dicitur τάφος, non ᾅδης, vnde Epitaphia dicuntur etiam à Latinis carmina, quæ ad sepulcra scribi solent. Certè Matth.11. cùm dicitur de Capharnaum: *Et tu Capharnaum vsque ad cœlum exaltaberis? vsque ad infernum descendes,* non potest accipi pro sepulcro vox ᾅδης. Esset enim ridicula antithesis, cùm cœlum multis millibus stadio-

B rum distet à terræ superficie, vbi erat Capharnaum, & sepulcrum non distet nisi paucis vlnis. Vult autem Dominus dicere, illam vrbem tam profundè descensuram, quàm altè videbatur exaltata. Lucæ 16. vbi dicitur, diues purpuratus *in inferno* fuisse in tormentis, non potest vox ᾅδης exponi de sepulcro, nisi quis velit animas esse in sepulcris cum corporibus.

Adde, quod CHRYSOSTOMVS in homiliis de Lazaro semper intelligit per infernum, vbi erat diues, gehennam. Præterea LVCIANVS in dialogo de luctu dicit, ᾅδην esse locum sub terra profundum. PLATO in lib.2. de Republica, dicit, ἐν ᾅδου δίκην δώσομεν, id est, in inferno rationem reddemus operum nostrorum. Certum

C autem est, non reddi rationem in sepulcro. Denique HENRICVS STEPHANVS in suo magno thesauro in gratiam Bezæ (vt videtur) dicit posse accipi pro sepulcro vocem ᾅδην, sed nullum inuenire potuit auctorem, qui ita loquutus fuisset, cùm tamen multos citauerit pro significatione inferni.

Iam verò nomen Hebræum, quod habetur passim in Testamento veteri, est שְׁאוֹל, quod verbum contendit Beza vbiq; accipi pro sepulcro, sed falsum est. Nam significat voraginem; & ordinariè accipitur pro loco animarum subterraneo, & vel raro, vel nunquam pro sepulcro. Et probo primò ex illo Genesis 37. *Descendam lugens ad Filium meum in infernum.* Vbi vox est שְׁאוֹל, &

D non potest accipi pro sepulcro, quia dicit, se iturum ad Filium suum, quem putabat mortuum, & deuoratum à feris, & proinde caruisse sepulcro.

Item Num.16. *Descenderunt viuentes in infernum operti humo.* Quæ verba de loco damnatorum intelligit Epiphanius in Ancorato, longè à medio. Hieronymus in cap.4. ad Ephes. & Beda in cap.16. Num. Et certè Epiphanius & Hieronymus doctissimi erant Hebraicè, & eo loco verbum est שְׁאוֹל. ITEM Psalm.138. *Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades.* Vbi opponuntur terræ superficiei, vbi tunc erat Dauid, duo loca distantissima, altissimum cœlum, & profundissimus infernus. Sepulcrum autem nõ abest à terræ superficie duobus palmis. Sæpe

etiam

etiam supra terram exstant marmorea sepulcra.
A ITEM Isaiæ 14. dicitur Regi Babylonis, & in eius figura dicitur Diabolo (*Dixisti, in cœlum conscendam, &c.*) *veruntamen vsque ad infernum detraheris, in profundum laci.* Vbi quatenus agitur de Diabolo, non potest infernus significare sepulcrum, quia Diabolus non est in sepulcro, vt notum est: quatenus agitur de Rege Babylonis, non potest etiã significari sepulcrũ; & quia periret antithesis, & quia ibidem dicitur Rex ille cariturus sepulcro.

Huc accedit consensus ferè omnium illorum, qui de hac re iudicare poterant. Nam LXXII. seniores שְׁאוֹל, vbique verterunt ᾅδην, nusquam τάφον. HIERONYMVS vbiq; vertit infernum, nusquam sepulcrum. Chaldæus vertit גֵּיהִנָּם,
B gehennam. Rabbi DAVID in Psalm.9. in illud: *Conuertantur impij in infernum.* Et idem Rabbi Dauid, & Rabbi Abenezra in illud Psa.138. *Si descendero in infernum, ades.* & Rabbi Leui in cap.15. Prouerb. & 26. libri Iob, exponunt per שְׁאוֹל locum animarum subterraneum.

Confirmatur item hoc idem ex ipso Caluino præceptore Bezæ; is enim in psychopannychia dicit, שְׁאוֹל interdum accipi pro sepulcro, sed vt plurimum pro statu damnatorum.

Quid, quòd Beza seipse pulcherrimè refutat? scripsit enim duos libros, qui in eodem volumine compingi solent, vnum contra Sebastianum Castalionem, de sua & illius versione Testamenti noui; alterum contra Brentium, de omnipræ-
C sentia carnis Christi. in 1. lib. tractans illum locum Act.2. *Non derelinques animam meam in inferno,* dicit, in meridie cæcutire qui non intelligunt per infernum sepulcrum. Et cùm ei obiiceretur locus ille Luc.16. de diuite & Lazaro, contendit, ibi etiam per infernum significari sepulcrum. Et cùm Christus dicit, diuitem illum fuisse in tormentis, exponit Beza, Christum figuratè esse loquutum, quasi constitueret nobis diuitis sepulcrum in mediis flammis, in quo non tam cadauer, quàm viuus homo contineretur, cùm tamẽ re vera nihil in eo sepulcro præter corpus inanime fuerit, & de alio loco, quàm de sepulcro Scripturas exponere, dicit, esse orcum, & erebum,
D cum Poëtarum fabulis fingere.

At in libro contra Brentium assumit iam contrariam personam, & dicit eos in meridie cæcutire, qui ex historia Lazari & diuitis, Luc.16. non deducunt verum locum inferorum, vbi damnati torqueantur. Et ibidem defendit Bullingerum, qui ex loco Numer.16. probauerat, inferos esse vera loca subterranea, cùm tamen ibi sit vox שְׁאוֹל. Item ibidem profert locum Psalm.138. *Si descendero in infernum, ades,* ad probandum inferos contra Brentium, & tamen ibi etiam est שְׁאוֹל. Denique non minus acriter pugnat pro inferis veris corporalibus, localibus & subterraneis, vt Brentio contradicat, quàm alibi pugnat, vt veros & locales inferos destruat, vel in sepulcra conuertat, vt nobis resistat.

SECVNDO, probo esse inferos præter sepulcra, ex nomine abyssi. Nam Lucæ 8. Dæmones rogabant Christum, ne mitteret eos in abyssum. Certum est, abyssum esse profundam voraginem, & proinde infra terræ superficiem. Item, certum est, non esse sepulcrum. nec enim Dæmonibus parantur sepulcra. Deniq; certum est, abyssum non esse aliquid spirituale, vt vult Brentius, vbiq; diffusum. Non enim Dæmones petiuissent non mitti in abyssum. Quid ergo restat, nisi vt abyssus sit profundissima vorago subterranea?

TERTIO, probo ex Apocal. 5. vbi legimus, non fuisse inuentos, qui soluerent librum: *Nec in cœlo, nec in terra, nec sub terram.* Et infrà; *Dixerunt laudem Deo omnes creaturæ in cœlo, in terra, & sub terram.* Et Philip.2. *Vt in nomine IESV omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum.* In quibus locis vox, καταχθονίων, nihil aliud significat, quàm subterraneorum. At certè non sunt cadauera sepulcrorum, quę non poterant aperire librum, vel quæ Deum laudant, & in nomine IESV flectunt genua; igitur spiritus sunt, qui dicuntur subterranei, eò quòd in locis subterraneis degant.

QVARTO, probo ex Patribus. IRENÆVS li.5. prope finem, dicit, Christum descendisse ad inferiora terræ, vbi erant animæ. Tertullianus in Apolog. cap. 45. vocat infernum, arcani ignis subterraneum thesaurum. Cyrillus lib. de recta fide ad Theodosium, vocat infernum, vbi erant animæ, subterraneam specum. ARNOBIVS lib. 2. contra Gentes: *Audetis,* inquit, *ridere nos, cùm gehennas dicimus, & inextinguibiles quosdam ignes, &c.* Et infrà, de Platone sic ait: *Non est absonè suspicatus, iaci eas animas in flumina torrentia flammarum globis, & cœnosis voraginibus tetra.* AMBROSIVS in caput 4. ad Ephesios, dicit, Christum vt mortuis prædicaret in inferno, in cor terræ descendisse. Idem habet Nyssenus orat.1. de resurrectione Domini. HIERONYMVS in cap.14. Isaiæ: *Dicimus,* inquit, *quòd infernus sub terra sit.* AVGVSTINVS lib.2. retract. cap.24. *De inferis,* inquit, *magis mihi videor dicere debuisse, quòd sub terris sint, quàm rationem reddere, cur sub terris esse credantur, siue dicantur, quasi non ita sit.* Gregorius lib.4. Dialog. cap.42. Beda lib.3. in Iob, cap.7. Primasius in cap.7. Apocal. & Damascenus lib.3. cap. vlt. infernum sub terra esse, definiunt.

Accedat POSTREMO etiam naturalis ratio. siquidem consentaneum est rationi, vt locus dæmonum, & hominum impiorum ac reproborum longissimè distet ab eo loco, in quo Angelos ac beatos homines perpetuò futuros non dubitamus. Locus autem beatorum (etiam aduersariorum testimonio) cœlum est: à cœlo verò nihil abest longius, quàm terræ centrum.

CAPVT XI.

Animas piorum non fuisse in cœlo ante Christi ascensionem.

QVANTVM ad SECVNDVM, quòd animæ piorum non fuerint in cœlo ante Christi ascensionem, probatur PRIMO, quia est ea sententia prorsus inaudita in Ecclesia Dei. Id quod sanè deberet sufficere ad refutationem. PRÆTEREA Genes. 37. Iacob ait: *Descendam ad filium meum in infernum.* Pius erat Iacob, pius etiam Ioseph: & tamen vtrumq; non ascendisse ad cœlum, sed ad inferos descendisse, Scriptura significat. ITEM Luc. 16. diues in inferno cùm esset, vidit à longè animam Lazari in sinu Abrahæ, & audiuit, inter loca ipsorum magnum hiatum esse, id enim significat χάσμα; ex quo apparet, nihil solidi fuisse interiectum inter locum damnatorum & sinum Abrahę, sed vtrasque animas in eadem voragine fuisse, licet multum inter se distantes. ITEM lib. 1. Reg. cap. 28. anima Samuelis apparens Sauli dè terra ascendere visa est.

Et quamuis non desint qui negent, illam fuisse veram animam Samuelis, tamen opinio contraria & communior & probabilior & tutior est. Id enim docent IOSEPHVS lib. 6. antiq. cap. 15. Iustinus in Dialogo cum Triphone. Basilius epistol. 80. ad Eustachium. Ambrosius in 1. cap. Lucæ. Hieronymus in 7. Isaiæ. Augustinus de cura pro mortuis, cap. 15. Et recentiores, Liranus, Abulensis, Dionysius Carthusianus, & Caietanus in eum locum. Et deducitur satis apertè ex textu diuinæ Scripturæ: *Cùm vidisset,* inquit, *mulier Samuelem.* Item: *Dixit Samuel ad Saul.* Item: *Intellexit ergo Saul, quod Samuel esset.* Certè non diceret Scriptura: *Intellexit,* sed putauit, vel cogitauit, si non esset verum.

Præterea in Eccles. cap. 46. ponitur in laudibus Samuelis, quòd mortuus prophetauerit, & annunciauerit Regi, quæ ventura erant. At quæ laus esset Samuelis, si non ipse, sed dæmon aliquis in eius forma apparens futura prædixisset? At incredibile videtur, animam tanti Prophetæ subiectam fuisse incantationibus Pythonissæ. Id quidem est verum, atque idcirco apparitio Samuelis præuenit incantationem & eius effectū. Id quod intelligi potest ex perturbatione mulieris, quæ turbata est, cùm vidit Samuelem apparuisse antequam euocaretur.

Præterea idem patet ex 1. Pet. 3. *Iis qui in carcere erant spiritibus prædicauit, qui increduli fuerunt aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noë, cùm fabricaretur arca.* Hîc dicuntur animæ in carcere fuisse, non ergo erant in cœlo; nam ridiculum est dicere animas in cœlo, tanquam in carcere inclusas fuisse, cùm cœlum sedes Dei sit. Neque obstat quod videtur hîc agi de spiritibus impiorum. Nam Caluinus admittit agi de spiritibus iustorum. Sed de hoc loco paulò pòst agemus.

A ITEM Zachar. 9. *Tu autem in sanguine Testamenti eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua.* Quem locum Hieronymus & Rupertus in commentario exponunt de descensu Christi ad inferos. Et sanè conuincitur hinc, animas Sanctorum ante Christi mortem non fuisse in cœlo, vt Caluinus, & Beza volunt; nec enim cœlum per lacum significari potest; aut ex cœlo Dominus Sanctos suos eduxit; aut in cœlo vlli sunt vincti.

Quod autem CALVINVS dicit lib. 2. Institut. cap. 16. §. 9. à Zacharia vocari lacum sine aqua, profunditatem Babylonicæ captiuitatis, vnde liberati fuerunt Iudæi, nullam habet probabilitatem. Nam in verbis præcedentibus ponitur
B vaticinium de Christo: *Exulta filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi, &c.* Quod Euangelistæ de Christi ingressu in Hierosolymam exposuerunt, Matth. c. 21. & Ioan. c. 12. inde fit apostrophe ad ipsum Christum; & tu in sanguine Testamenti. Quomodo ergo ista cohęrerent, si de captiuitate Babylonica ageretur? & præterea in quo sanguine Testamenti liberati sunt Iudæi de Babylone?

Denique Patres communi consensu hoc docent. IRENÆVS lib. 5. circa finem. Tertullianus lib. 4. in Marcio. Origenes in cap. 5. ad Rom. Cyrillus catech. 4. Cyrillus alter libro de recta fide ad Reginas, in fine locorum ex Matth. Hilarius lib. 10. de Trinitate. Basilius in Psal. 48. Athana-
C sius in epistola ad Epictetum. Epiphanius hæresi 46. Ambrosius lib. 3. de fide, cap. 3. Hieronymus in caput 9. Zachar. in tertium Ecclesiastæ. Primasius in cap. 5. Apocalyp. Gregorius lib. 13. moral. cap. 21. Concilium Toletanum IV. cap. 1. Denique AVGVSTINVS, etsi in epistola 99. ambigere videtur, an sinus Abraham, vbi erant animæ Patrum olim, in inferno esset an alibi: tamen libro 20. de ciuitate Dei, cap. 15. affirmat in inferno fuisse, vt ceteri omnes Patres semper docuerunt, quorum verba in sequenti capite referemus.

CAPVT XII.

Christum ad inferos descendisse verè, ostenditur ex Scripturis.

D QVANTVM ad TERTIVM, probo ex Scripturis, Christum verè descendisse ad inferos. PRIMVS locus, qui tamen non conuincit, sed probabiliter suadet, habetur in illis verbis Psalmi 107. *Contriuit portas areas & vectes ferreos confregit.* Hunc enim locum intelligunt de descensu ad inferos, HILARIVS in Psal. 138. Ambrosius lib. de mysterio Paschæ, & alij, sed in sensu mystico. Nam ad literam certum est tractari de liberatione ab Aegypto.

SECVNDVS locus est Eccles. 24. vbi sic loquitur sapientia Dei: *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes*

ſperantes in Domino. Hic locus non conuincit hæreticos, tum quia ipſi non recipiunt hunc librũ, tum etiam quia hæc verba deſunt in Græco textu, tamen apud Catholicos ſuam habet auctoritatem.

TERTIVS locus adducitur ex illo Matth. 12. *Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, ſic erit Filius hominis in corde terræ.* CALVINVS in pſychopannychia vult, ventrem ceti fuiſſe figuram mortis, quæ Chriſtum triduo detinuit. At Chriſtus dicit, ventrem ceti ſimilem fuiſſe cordi terræ. Cor terræ, non eſt mors, ſed locus aliquis ſub terram.

Alij dicunt, ſepulcrum appellari cor terræ; ſed repugnat ſimilitudo. Nam cor eſt in profundiſsimo loco animalis: ſepulcrum autem eſt prope ſuperficiem terræ; & Chriſti ſepulcrum videtur fuiſſe ſupra terram; erat enim monumentum exciſum in lapide ſupra terram exſtãs. Item: *Sicut Ionas fuit viuus in ventre ceti,* ita aliquid viuum debuit eſſe in corde terræ, at in ſepulcro fuit corpus mortuum. non igitur cor terræ eſt ſepulcrum, ſed infernus ſepulcro multò profundior, vbi Chriſti anima viuens triduo commorata eſt. Præterea, HIERONYMVS in cap. 2. Ionæ: *Sicut cor,* inquit, *in medio eſt animalis, ita infernus in medio terræ eſſe perhibetur.* Eodem modo hunc locum explicant Irenæus lib. 5. circa finem. Tertullianus libro de anima, cap. 31. Nyſſenus orat. 1. de reſurrectione. Ambroſius in cap. 4. ad Epheſ.

QVARTVS locus eſt Actor. 2. *Non relinques animam meam in inferno.* BEZA vertit; Non relinques cadauer meum in ſepulcro. Et in defenſione huius verſionis contra Sebaſtianũ Caſtalionem: *Hîc,* inquit, *agi de corpore, & de ſepulcro nemo dubitare poteſt, niſi quis velit meridie cæcutire.* Et paulò antè cauſſam reddens, cur ita mutauerit animam in cadauer, & infernum in ſepulcrum: *Non temerè feci,* inquit, *cùm hunc præcipuè locum à Papiſtis torqueri ad ſuum limbum conſtituendum videamus, & veteres etiam inde deſcenſum illum animæ Chriſti ad inferos excogitauerint.*

Videtur Bezæ placuiſſe decretum Rabbinorum, quod refertur à Rabbi Salomone in cap. 21. lib. 2. Regum, bonum eſſe mutare aliquid de lege, vt Deus publicè ſanctificetur. At nos habemus inprimis verborum proprietatem. Nam in textu Græco Actor. 2. ψυχὴ non niſi animam propriè ſignificat, & ᾅδης infernum propriè deſignat, & hoc probatione non eget. conſulantur omnia dictionaria.

Reſpondet BEZA, licet, ψυχὴ, animam propriè ſignificet, tamẽ accipi etiam poſſe pro corpore, tribus modis. PRIMO, quia anima accipitur pro vita: vita autem, corporis reſpectu videtur obruta ſepulcro non minus quàm corpus. SECVNDO, quia ex anima poteſt intelligi totum, & idem eſt dicere, non derelinques animam meam, & non derelinques me. Rurſus ex toto poteſt intelligi pars, & ita idem erit dicere, non derelinques me, & non derelinques cadauer meum. TERTIO, quia ψυχὴ, Græcũ & (נֶפֶשׁ) Hebraicum idem ſignificat. Porro (נֶפֶשׁ) inuenitur in Scriptura acceptũ pro cadauere Leuit. 21. v. 1. & 11. vbi legimus, ſuper anima non contaminetur; prohibet lex tangi cadauera, & ea animas appellat.

Sed iſtæ argutiæ nihil valẽt; nam etiamſi poſſet pro anima intelligi corpus, non tamen propterea continuò probatum eſſet, hoc loco ita exponendum eſſe. Præterea hîc diſtinguitur anima à carne, cùm dicitur paulò infrà, nec anima eius derelicta eſt in inferno, nec caro eius vidit corruptionem, ſic enim habetur in Græco, ergo non poteſt hoc loco anima accipi pro carne. Præterea vox ᾅδης, (vt ſuprà oſtendimus) ſignificat ſemper infernum, nunquã ſepulcrum, at corpus Chriſti non fuit in inferno, ergo anima ibi fuit. Præterea de anima & inferno exponunt, Ambroſius ſerm. 74. de martyribus. Hieronymus in Pſal. 15. Auguſtinus epiſt. 99. ad Euodium. Beda in 2. cap. Actor. & alij.

Ad PRIMAM rationem Bezæ reſpondeo, licet anima poſsit accipi pro vita, quia dat vitam corpori, tamen nuſquam accipi pro cadauere, cùm in cadauere ſit priuatio vitę. Nec poſſumus dicere vitam eſſe in ſepulcro, cùm ibi ſit corpus ſine vita. nec enim contraria ſimul poni debent.

Ad SECVNDAM dico, Grammaticam non admittere illam Dialecticam ratiocinationem, pars accipitur pro toto, & totum pro parte, ergo pars pro parte. Nam vocabula ſunt ad placitum, & ab vſu loquentium pendent; vſus autem admittit ſynecdochen, qua ponimus partẽ pro toto, & contrà, ſed nõ admittit partem pro parte. Quis enim ferret, ſi diceremus hominem pedibus videre, quia pes poteſt poni pro homine, & homo pro oculo.

Ad TERTIAM dico, multum inter נֶפֶשׁ & ψυχὴν intereſſe. Nã נֶפֶשׁ eſt generaliſsima vox, & ſignificat ſine vllo tropo tam animam, quàm animal, immò etiam corpus, vt patet ex plurimis Scripturæ locis. Vnde etiam ferè ſemper adiungitur cum ſubſtantiuo, nephes, adiectiuum (viuens) quod eſt proprium totius compoſiti. Geneſ. 1. *Producant aquæ reptile animæ viuentis.* Ibidem: *Producat terra animam viuentem.* Ibidem: *Factus eſt in animam viuentem.* Quibus in locis fruſtrà adderetur adiectiuum, viuens, niſi vox Hebræa נֶפֶשׁ, quam interpres vertit animam, ſignificaret aliquid indifferens ad viuum & non viuum. Quare Numer. 23. dicit Balaam: *Moriatur anima mea morte iuſtorum.* Et Num. 31. dicuntur omnes animæ ſexus fœminei ex præda Madian fuiſſe triginta duo millia.

Porro anima humana, nec mori poteſt, nec ſexum habet. Proinde in illis locis anima non alteram partem hominis, ſed totum hominem,

aut certè ipſum corpus ſignificat. Item Geneſ. 37. *Nõ interficiamus animam eius.* Vbi anima nec pro anima propriè dicta, nec pro homine per tropum (nam repugnat pronomen *eius*) ſed pro ipſa carne propriè accipitur. Numer. 19. cadauer, vocatur morticinium animæ hominis. At Græcum ψυχὴ, vt Latinum, anima, non eſt tam generale, vt ſine tropo poſsit accipi pro toto animali. Itaque in Leuitico non ponitur pars pro parte, id eſt, anima pro corpore, ſed vocabulum, quod ipſum corpus ſignificare ſolet, aut certè ponitur totum pro parte, id eſt, viuens pro corpore. At Actor. 2. ponitur ψυχὴ, quæ animam ſolam ſignificat.

Præterea etiam nephes, quando opponitur carni, non poteſt ſumi pro carne, vt Leuit. 17. *Anima carnis in ſanguine eſt.* Hîc autem anima opponitur carni, cùm dicitur, neque anima relicta eſt in inferno, neque caro vidit corruptionem, ergo hoc loco nullo modo tolerari poteſt Bezæ interpretatio, qui pro anima, cadauer intelligi voluit.

QVINTVS locus eſt Rom. 10. *Ne dicas in corde tuo; Quis deſcendet in abyſſum, id eſt, Chriſtum à mortuis reuocare?* Ergo Chriſtus poſt mortem fuit in abyſſo. Non poteſt autem nomine abyſsi intelligi ſtatus damnatorum, nam in illo ſecundum Caluinum fuit Chriſtus adhuc viuens, hîc autem agitur de loco vbi erat ſolùm cùm eſſet mortuus. Neque poteſt intelligi ſepulcrum; nam abyſſus profundiſsimam voraginem ſignificat, qualis non eſt ſepulcrum.

Præterea facile erat in ſepulcrum deſcendere, at hîc ponitur tanquam res homini viuenti impoſsibilis, deſcendere in abyſſum. Denique opponitur hoc loco abyſſus cœlo, tanquam terrę ſuperficies ſit media inter abyſſum & cœlum; nam præcedit: *Quis aſcendet in cœlum, id eſt, Chriſtum deducere.* Et continuò ſequitur per antitheſim: *Quis deſcendet in abyſſum, id eſt, Chriſtum à mortuis reuocare.* Fuit igitur Chriſtus poſt mortem, & ante reſurrectionem in abyſſo, quæ longiſsimè abeſt à cœlo, id eſt, in profundiſsimis terræ partibus.

SEXTVS locus eſt ad Epheſ. 4. *Qui aſcendit, ipſe eſt, & qui deſcendit in inferiores partes terræ.* AD hoc reſpondet BEZA in annotatione in hunc locum, inferiores partes terræ eſſe ſepulcrum. Auguſtinus MARLORATVS intelligit deſcẽſum in hanc terram, quaſi dictum eſſet, deſcendit in hanc imam terram.

AT nos habemus inprimis Hieronymum, Ambroſium, Chryſoſtomum, & Theophylactũ, qui exponunt de inferno, infra quem nihil eſt. SECVNDO habemus verborum proprietatem. Nam inferior pars terræ non ſignificat totam terram, ſed vnam partem, eamque aliis inferiorem. non ergo ſignificat terræ ſuperficiem, quæ eſt pars ſuperior; nec etiam ſepulcrum Chriſti quod etiam ſupra terram fuit. TERTIO pro nobis **A** facit id quod ſequitur, vt adimpleret omnia; voluit enim Chriſtus deſcendere vſque ad verum infernum, ſicut deſcenderat in terras, vt præſens viſitaret omnes partes regni ſui, quod tripartitum eſt, iuxta illud Philipp. 2. *Vt in nomine IESV omne genu flectatur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum.* Vbi Græcè, vt ſuprà monuimus, eſt καταχθονίων, id eſt, ſubterraneorum, qua voce non poſſunt intelligi cadauera, quæ ſunt in ſepulcris; illa enim etſi ſubterranea ſunt, tamen non poſſunt in nomine IESV genua flectere, hoc eſt, honorẽ illi præſtare. Sunt ergo in locis ſubterraneis aliqui ſpiritus, qui Chriſto reuerentiam exhibere debent, & ad eum locum Chriſtus **B** deſcendit, vt ſe totius mundi Regem ac Dominum declararet.

CAPVT XIII.

Explicatur locus obſcuriſſimus ex epiſtola prima S. Petri, cap. 3. & 4.

AD ea Scripturæ teſtimonia, quibus probatur deſcenſus Chriſti ad inferos, pertinet etiam locus ille ſancti Petri: *Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, vt nos offerret Deo mortificatus quidem carne, viuificatus autem ſpiritu, in quo his qui in carcere erant ſpiritibus veniens prædicauit, qui* **C** *increduli fuerant aliquando, quando exſpectabant Dei patientiam in diebus Noë,* 1. Petri 3. Cui loco videtur iungendus alius ex cap. 4. *Ideo & mortuis prædicatum eſt Euangelium, vt iudicentur quidem ſecundum hominem in carne, viuant autem ſecundum Deum in ſpiritu.* Vt autem hic locus, qui ſemper obſcuriſsimus habitus eſt, intelligatur, tres expoſitiones diſcutiendæ ſunt.

PRIMA expoſitio eſt ſancti AVGVSTINI epiſt. 99. ad Euodium, quem ſequitur Beda. Sic Auguſtinus exponit, vt per ſpiritus in carcere conſtitutos intelligat homines qui erant tempore Noë, quorum animæ erant in corpore mortali tanquam in carcere; eſt enim corpus tanquam carcer animæ; ac dicit Chriſtum non **D** ſecundum humanitatem, quam nondum aſſumpſerat, ſed ſecundum Deitatem prædicaſſe per internam inſpirationem, aut per linguam Noë illis hominibus, qui tamẽ increduli fuerunt. Itaque non vult Auguſtinus hunc locum ad inferos pertinere.

Hanc expoſitionem nõ refutarem, ſi ipſi Auguſtino placeret omnino; ſed ipſemet fatetur ſe hunc locum non intellexiſſe, & rogat, vt quæratur ratio, quomodo poſsit hic locus ad inferos pertinere. Ipſo igitur nõ ſolùm permittente, ſed etiam cupiente Auguſtino, hanc expoſitionem primam breuiter refellemus. PRIMO, non placet hæc ſententia, quia communis Patrum eſt in contrarium. Nam Clemens Alexandrinus libro ſexto Stromatum ante medium.

Athanasius epistola ad Epictetum, & lib. de incarnatione, qui incipit: *Mos pij hominis.* Epiphanius hæresi 77. Cyrillus lib. de recta fide ad Theodosium, & lib. 12. in Ioannem, cap. 36. HILARIVS in Psal. 118. in illud: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes; Quando consolaberis me?* Ambrosius in cap. 10. ad Romanos. Ruffinus in expositione Symboli. Oecumenius in hunc locum Petri, exponunt de descensu Christi ad inferos, vbi spiritus defunctorum degere existimabant. A

Præterea IVSTINVS in Dialogo cum Triphone, & Irenęus lib. 3. cap. 23. citant verba quędam Isaiæ, quæ modò non inueniuntur, simillima istis verbis sancti Petri, vt credibile sit inde sanctum Petrum accepisse. Sunt autem hæc verba: *Commemoratus est Dominus sanctus Israël mortuorum suorum, qui dormierant in terra sepultionis, & descendit ad eos euangelizare salutem, quæ est ab eo, vt saluaret eos.* B

SECVNDO, non probatur ea sententia, quia dicitur Christus profectus spiritu ad prædicandum spiritibus. Id enim refert illud, *in quo,* nimirum spiritu veniens, &c. at spiritus, qui hîc distinguitur contra carnem, non videtur posse significare aliud, quàm animam, non ergo sola diuinitate, sed etiam anima Dominus ad prædicandum spiritibus profectus est.

S. AVGVSTINVS ex hac ipsa ratione dicit se moueri ad hoc, vt non intelligat per hunc spiritum animam Christi. Nam cùm dicitur (*viuificatus autem spiritu*) si spiritus significaret animã, sequeretur aliquando animam Christi mortuam fuisse, nihil enim viuificatur nisi quod mortuum est. Vult igitur ipse sensum esse, Christum mortificatum fuisse carne, quia secundum carnem mortuus est, & viuificatum spiritu, quia virtute spiritus Dei excitatus est à mortuis. C

Sed hæc ratio non concludit; nam in Scriptura passim dicitur viuificari id quod non occiditur. 1. Reg. 27. *Virum, & mulierem non viuificabat Dauid,* id est, non relinquebat viuũ, & 2. Reg. 8. dicitur: *Dauid extendisse duos funiculos super Moab, vnum ad occidendum, vnum ad viuificandum,* id est, definiuisse quot ex Moabitis vellet occidi, quot seruari. Et Act. 7. *Afflixit Patres nostros vt exponerent infantes suos ne viuificarentur,* id est, vt non viuerent, sed occiderentur ad vnum omnes. Vult ergo sanctus Petrus dicere, Christum carne mortificatum, spiritu viuificatum in passione, quia caro mortua mansit, anima verò non potuit occidi, sed mansit viua, & operans, ac triumphans de inferno. D

TERTIO, non placet ea sententia, quia illud: *Veniens prædicauit,* si de anima intelligatur, propriè accipi poterit. verè enim venit ad locum, vbi non erat. at si de diuinitate, non potest accipi, nisi impropriè. Præterea verbum in Græco est πορευθείς, id est, profectus, quod idem repetitur paulò infrà, cùm dicitur, profectus in cœlum, &c. at in hoc secundo loco accipitur propriè, ergo & in primo.

QVARTO, quia per spiritus qui in carcere erant, non videtur posse intelligi homines viuentes, nisi de industria sanctus Petrus affectauerit improprietatem, & obscuritatem: at certè quando habemus sensum proprium & facilem, non licet fingere tropos. Adde, quod cap. 4. de iisdem loquens Petrus dicit: *Ideo enim & mortuis prædicatum est Euangelium.* Et licet AVGVSTINVS per mortuos intelligi velit mortuos in peccatis, qui tamen viuant in corporibus, tamen videtur obstare præcedens sententia, nam dicit: *Reddent rationem ei, qui paratus est iudicare viuos & mortuos, ideo enim & mortuis prædicatum est.* At cùm dicimus Christum esse iudicem viuorum & mortuorum, intelligimus ad literam, quòd iudicabit eos, qui viuunt, & eos qui mortui sunt verè, & propriè, vt idem Augustinus docet in Enchiridio, cap. 55. Igitur veris mortuis Christus prædicauit, id est, ad veros inferos descendit.

QVINTO, si hic locus intelligatur de prædicatione facta in diebus Noë, non apparet quorsum hîc sit inserta ista narratio. Quomodo enim ista cohærent, Christus in passione sua carne mortuus est, spiritu viuus mansit, ideo Deus olim prædicauit hominibus per Noë? At si intelligamus de descensu ad inferos, omnia cohærent. Nam volens Petrus ostendere Christum in passione, & morte mansisse viuum, quoad animam, probat, quia illo tempore anima eius profecta est in infernum, & prædicauit spiritibus in carcere conclusis.

Sed obiicit AVGVSTINVS, quia non videtur ratio cur prædicauerit solùm iis, qui increduli fuerunt tempore Noë, cùm tam multi alij essent in inferno. Item, quia videtur absurdum valde, quòd Christus prædicauerit in inferno. Videtur enim inde sequi, vt debeat etiam in inferno cõstitui Ecclesia, vbi conuertantur, & reconcilientur animæ. Id autem absurdum sequi ex nostra sententia, probat Augustinus, quia sinus Abraę, vbi erant omnes iusti, non videtur fuisse in inferno, sed ab inferno remotissimus, cùm esset chaos magnum inter diuitem inferni colonum, & Lazarũ habitatorem sinus Abraæ. ergo si hic locus de descensu ad inferos intelligitur, Christus solis peccatoribus prædicauit: at non prædicauit frustrà, nec sine fructu, ergo aliquos cõuertit. At hoc nullo modo est asserendum. ergo præstat hunc locum non intelligere de descensu ad inferos. Et hæc est potissima difficultas, quæ Augustinum à communi sentẽtia recedere coëgit. Timuit enim, ne cogeretur admittere conuersionem, & reconciliationem spirituum damnatorum.

Respondeo, PRIMAM obiectionem posse retorqueri. Nam etiam non apparet ratio, cur dicat Petrus, Christum in diebus Noë prædicasse potius, quàm in diebus Abraam, & aliorum

Patriarcharum, vel etiam aliorum omnium hominum.

Dico pręterea, Christum prędicasse in inferno omnibus bonis spiritibus, sed nominatim fuisse expressos illos, qui fuerunt in diebus Noë increduli, quia de illis erat maius dubium, an essent salui nec ne, cùm puniti fuerint à Deo, & submersi aquis diluuij. Indicat ergo hîc Petrus etiam ex illis incredulis fuisse aliquos, qui etiam in fine vitæ pœnitentiam egerint, & licet quantum ad corpus perierint, tamen quantum ad animam salui fuerint, quod etiam Hieronymus docet in quæstionibus Hebraicis in Genes. tractans illud ca. 6. *Non permanebit spiritus meus in homine, &c.* Vbi dicit Deum puniuisse multos eorum temporaliter aquis diluuij, ne deberet eos punire in gehenna in æternum. Et hunc etiam sensum videntur facere illa verba cap. 4. *Ideo mortuis prædicatum est Euangelium, vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum Deum spiritu*, id est, vt secundum homines exterius iudicentur carne, id est, damnati existimentur humano iudicio, quia corpora eorum aquis necata fuerunt, tamen viuant spiritu secundum Deum, id est, animæ eorum saluæ sint apud Deum.

Ad SECVNDAM dico, ipsum Augustinum postea cognouisse sinum Abraæ fuisse in inferno, vt patet ex tractatu in Psal. 85. & li. 20. de ciuit. Dei, cap. 15. quæ sententia est omnium Patrum, & totius Ecclesiæ. DICO igitur, prædicationem Christi in inferno non fuisse ad conuertendos infideles, sed fuisse solùm ad annunciationem gaudij magni piis animabus: quibus annunciauit completam esse redemptionem, vt intelligerent se iam inde liberandas, & tempore suo etiam corpora recepturas. Atque hæc de expositione sancti Augustini, quam refutauimus, sequuti mentem eius, non verba.

SECVNDA expositio est BEZÆ in annotationibus ad eum locum, vbi sic exponit, Christus in spiritu, id est, diuinitate, veniens prædicauit spiritibus in carcere, id est, spiritibus, qui nunc sunt in carcere inferni, sed tunc quando eis prædicabatur, non in carcere, sed in corpore erant, quando videlicet fiebat arca Noë. Hanc expositionem ita iactat Beza in defensione suæ versionis contra Castalionem, vt propter illam dicat sibi coràm, & per literas à multis gratias actas.

Ad hæc non differt ab illa sancti Augustini nisi in tribus. PRIMO, quod Augustinus suam proponit vt dubiam, & quæ teneatur donec melior non inuenitur: Beza suam vult esse certissimam. SECVNDO, quod Augustinus seruat textum, vt inuenit à maioribus scriptum; Beza pro sua audacia mutat, & vbi nos habemus: *Qui in carcere erant*, ipse vult legi: *Qui in carcere sunt.* Et licet in Græco nullum sit verbum, tamen omnes Latini hactenus legerunt, *erant*; & Græci, quos citaui-

A mus, exponunt, *erant*; non autem, *sunt.* Siquidem eos volunt à Christo liberatos de carcere; non potuit autem verè dici tempore Petri de illis spiritibus, eos tunc in carcere fuisse. TERTIO, quod Augustinus per carcerem intellexit corpus mortale, Beza intelligit infernum, id quod pro nobis est. Itaque sententia Bezæ, quatenus differt ab illa sancti Augustini, non eget refutatione, quia pro nobis est. quatenus cum illa conuenit, iam refutata est.

Argumenta quoque ipsius, ex dictis omnia facilè soluuntur. PRIMVM obiicit, quia dicitur Christus in Spiritu venisse. RESPONDEO, iam ostendimus, hoc loco spiritum significare animam.

B SECVNDO, quia tantùm fit mentio incredulorum, quibus nihil profuisset descensus ad inferos. RESPONDEO, iam diximꝰ, illos quondam incredulos fuisse, sed postea conuersos ad Deum & piè mortuos. TERTIO obiicit, quia nihil hîc dicitur de liberatione animarum. RESPONDEO, prædicationem Christi nihil fuisse aliud, quàm nuncium liberationis. QVARTO obiicit, absurdum esse mortuis prædicare, qui non possunt conuerti. RESPONDEO, non esse prædicatum vt cõuerterentur impij, sed vt gauderent animæ piorum.

TERTIA expositio est CALVINI lib. 2. Instit. cap. 16. §. 9. & in psychopannychia, vbi dicit, ex sententia Petri Christum prædicasse spiritibus

C defunctorum & bonis & malis, non quod ad eos venerit per animæ præsentiam, sed quod effecerit, vt sentirent effectum passionis & mortis suę, & boni quidem gaudium reciperent, mali mœrorem.

Et quia poterat aliquis dicere, quomodo animæ piorum dicantur esse in carcere, cùm per Caluinum semper fuerint in cœlo? Respondet illud (*in carcere*) debuisse verti, in specula; nam vox Græca φυλακή, significat tam carcerẽ, quàm etiam vigiliam, obseruationem, excubias. Itaq; animæ piorum dicuntur fuisse in specula, quia erant in continua exspectatione passionis Christi. Addit præterea, posse etiam dici eas fuisse in carcere, quia veluti sub nube, & vmbra eminus

D lucem prospiciebant, ita vt illa exspectatio carcer dici posset.

Hanc explicationem dicit Caluinus talem esse, vt planè confidat se bonis omnibus persuasurum. At falsus Propheta fuit; nam ne suo quidem vicino, atque addictissimo sibi, ac successori Bezæ persuasit. Siquidem Caluinus per spiritum intelligit, efficaciam; Beza diuinitatem. Caluinus per carcerem, speculam cœlestem; Beza custodiam infernalem. Caluinus per (*spiritus in carcere*) animas piorum; Beza animas damnatorum. Caluinus vult, hoc esse factum in morte Christi; Beza tempore Noë. Vel ergo Beza non est vir bonus, vel Caluinus non persuasit omnibus bonis.

Sed his omissis, expositio Caluini facilè refelli po-

li potest. PRIMVM enim per *spiritum* non potest intelligi efficacia, sed anima; tum quia hîc distinguatur contra carnem, tanquam contra alteram partem eiusdem compositi; tum etiã quia hîc dicitur Christus spiritu profectus prædicasse, vbi illud (profectus) notat mutationem personæ de loco ad locum.

SECVNDO falsum est φυλακὴν, significare speculam in eo sensu, quem Caluinus intendit; nam φυλακὴ, propriè custodiam significat, à verbo φυλάττω, quod est custodio, obseruo, &c. & inde traducitur ad significanda omnia, quæ ad custodiam & tutelam pertinent, qualia sunt carceres, excubiæ, vigiliæ, &c. at non potest significare simplicem exspectationem, seu vigiliam, quæ non referatur ad custodiendum; nec facilè inueniet Caluinus aliquod exemplum in bonis auctoribus pro hac specula sua.

Quod autem dicit, exspectationem in vmbra posse dici carcerẽ, ridiculum est. Nam hoc modo nocturno tempore, dum exspectamus diem, omnes essemus in carcere: & præterea animæ piorum, etiamsi subobscurè prospicerent Christum, tamen multa alia perspicuè cernebant, & absolutè in lumine erãt. Immò verò, quo pacto, Caluini sententia, dici poterant esse in tenebris, vel in carcere, si in cœlo erant? quis enim capiat, in cœlo esse tenebras & carcerem?

TERTIO, Caluini sententia seipsam destruit, nam ipse duo dicit. PRIMO, spiritus in carcere esse animas piorum exspectantes Christum, & istis Christum annunciasse gaudium. SECVNDO, dicit Christum terruisse sua prædicatione animas impiorum, & hoc significari illis verbis: *Qui increduli fuerunt aliquando cùm fabricaretur arca.* At Petrus de iisdem loquitur. sic enim ait: *Spiritibus qui in carcere erant veniens prædicauit, qui increduli fuerunt aliquando, &c.* Et in Græco est participium ἀπειθήσασι, inobedientibus seu nõ credentibus. Oportet igitur in eo carcere fuisse spiritus illos aliquãdo inobedientes; & si isti sunt spiritus impiorum, oportet necessariò vel spiritus impiorũ fuisse in specula cœlesti, vel illud φυλακὴ, non speculam, sed carcerem significare.

VLTIMO accedit, quod hæc est sententia singularis & contraria omnibus veteribus. Maneat igitur sententia Patrum, quę docet, Christum in carcere inferni sanctis Patribus prædicasse.

CAPVT XIV.

Adfertur traditio Patrum de descensu Christi ad inferos.

NVNC id ipsum, quod ex Scripturis probauimus, ex Patrum traditione breuiter confirmabimus. Ac PRIMVM habemus SYMBOLVM Apostolorum ab hæreticis receptum, vbi post expressam sepulturam habetur: *Descendit ad inferos;* Non sunt ergo vnum & idem sepeliri, & descen-

A dere ad inferos. Nec potest dici posteriorem sententiam esse repetitionem prioris. Nam Symbolum est compendium fidei breuissimum, in quo summum vitium esset aliquid repeti. Nec potest esse posterior sententia explicatio prioris, quia explicaretur notum per ignotum.

Præter Symbolum, habemus duo Concilia. nam TOLETANVM IV. cap.1. sic ait: *Descendit ad inferos, vt animas, quæ illic tenebantur, erueret.* Et LATERANENSE sub Innocentio III. ca.1. *Descendit,* inquit, *ad inferos, resurrexit à mortuis, ascẽdit in cœlum; sed descendit in anima, resurrexit in carne, ascendit pariter in vtroq;.*

B Præterea omnes Patres hoc docent. THADDÆVS discipulus Domini apud Eusebium lib. 1. hist. cap. vlt. prædicans fidem Christi, inter alia hæc dicit: *Descendit ad inferos, & disrupit maceriem, quam in seculo nemo disruperat. qui descendit quidem solus, ascendit autem cum grandi multitudine.* Hæc de sepulcro intelligi nequeunt. neq; enim corpus in sepulcro disrupit maceriem, nec inde ascendit cum multitudine. Loquitur igitur Thaddęus de descensu ad inferos, vnde sanctorum Patrum multitudo cum Christo ascendit.

IGNATIVS in epistola ad Trallianos: *Verè,* inquit, *non hominum opinione crucifixus & mortuus est, videntibus cœlestibus, terrenis, & iis qui sub terra detinebantur.* Item: *Descendit ad infernum solus, regressus au-*C *tem cum multitudine.* IVSTINVS in Dialogo cum Triphone conqueritur à Iudæis abrasum testimonium Hieremiæ, vbi dicebatur Dominus descendisse ad inferos, vt liberaret mortuos suos.

IRENÆVS lib.5. in fine: *Dominus,* inquit, *legem mortuorum seruauit, vt fieret primogenitus à mortuis, & commoratus vsq; in diem tertiam in inferioribus terræ, &c.* Et ne dicant hîc agi de sepulcro, subdit: *Cùm Dominus in medio vmbræ mortis abierit, vbi animæ mortuorũ erant, &c.* CLEMENS li. 6. Stromat. *Prædicauit,* inquit, *iis Dominus, qui erant apud inferos.* At certè corpus in sepulcro non prædicauit.

ORIGENES hom. 15. in Genes. *Vnigenitus,* inquit, *Filius pro salute mundi vsq; ad inferna descendit, &* D *inde protoplastũ reuocauit. Quod enim dicit ad latronem, Hodie mecum eris in paradiso, non hoc illi soli dictum, sed etiam omnibus Sanctis dictum intellige, pro quibus in inferna descenderat.* Vide eundem lib.2. contra Celsum, & lib.5. in epist. ad Rom.

EVSEBIVS lib. 4. demonstr. Euang. cap. 12. *Vsque ad mortem,* inquit, *atq; vsq; ad ipsos mortuos, leges caritatis ipsum vocabant, vt eorum quoq; qui antea mortui erant, animas reuocaret.* CYRILLVS Hierosolymitanus catechesi quarta, postquam dixerat de sepultura, subiungit: *Descendit ad inferos, vt & illinc iustos liberaret, &c.* Vide etiam catechesim 14.

ATHANASIVS in libro de incarnatione, qui incipit, *Mos pij hominis,* vltra mediũ: *Credite,* inquit, *animam interiorem hominem esse, quoniam id & à prima*

plasmatione ostenditur, & à secunda dissolutione monstratur, cùm non solùm nobis, sed etiam in Christi corpore id pateat, corpore non vltra sepulchrum delato, anima ad inferos penetrante, locis ingenti interuallo discriminatis, sepulchro quidem id quod corporeum erat recipiente, inferno verò id quod incorporeum fuit, &c. Et infrà docet, Christum descendisse ad inferos, vt animas liberaret.

BASILIVS in Psal. 14. exponens illud: *Myrrha, & gutta, & casia. Itaq;*, inquit, *Christi fragrantiam myrrha quidem spirat propter passionem: stacten verò propterea quod non immobilis, neq; inefficax, & ociosus mansit tribus noctibus, & descendit ad infernum gratia dispensationis circa resurrectionem, vt vniuersa seipso impleret.* Et infrà: *Habes igitur myrrham propter sepulturam, stacten* B *propter descensum ad inferos.* Et in Psal. 48. exponens illa verba: *Deus redimet animam meam de manu inferi: Manifestè*, inquit, *vaticinatur Domini ad inferos descensum, qui cum aliis etiam ipsius animam redimat, ne illic maneat.*

GREGORIVS NYSSENVS orat. 1. de resurrectione Christi, ante medium: *Vultis*, inquit, *aliquid de tridui tempore scire? sufficit tantùm didicisse, quòd cùm Dominus, omnipotens sapientia, in tam exiguo temporis spacio fuisset in corde terræ, quod est mentis illius* (Diaboli) *domicilium, magnam illam mentem, quæ in eo habitat, potuit decipere, atque infatuare.* Et infrà, loca subterranea vocat cor terræ, vbi sedes est Diaboli.

GREGORIVS NAZIANZENVS orat. 2. de Paschate, non procul à fine: *Si in infernum descendat*, C inquit, *simul descende, ea quoque mysteria cognosce, quæ Christus illic designauit, &c.* Ibidem proponit quæstionem, nec soluit; An Christus omnes ex inferno eduxerit, an tantùm aliquos.

EPIPHANIVS in Ancorato, ante medium, pag. 340. *Dicitur*, inquit, *inter mortuos liber.* Liber significat infernum non obtinuisse in ipsum imperium, verùm propria voluntate ad infernum ipsum descendisse cum anima. Vide etiam hæresi 46. quæ est Tatiani, vbi dicit Christum ad inferos descendisse, vt animam Adami, & aliorum Patrum liberaret. CHRYSOSTOMVS hom. 2. de Symbolo, postquam exposuerat sepulturam, D subiungit: *Descendit ad inferna, vt & ibi à miraculo non vacaret.*

CYRILLVS libro de recta fide ad Theodosium, circa medium: *Anima*, inquit, *ad Verbum copulam, & vnionem sortita, descendit quidem ad infernum diuina virtute, & potestate vtens, etiam spiritibus, qui illic erant, apparuit, & dicebat compeditis, Egredimini, & iis, qui in tenebris, reuelamini.* Item: *Quemadmodum vnigenitus cum iis, qui adhuc in carne erant, cum carne conuersatus est, ita & animabus in inferno prædicauit, animam habens sibi vnitam in qua fuit.* Vide etiam li. 12. in Ioan. cap. 36.

THEODORETVS in Psal. 15. ex illo Psal. *Non relinques animam meam in inferno*, dicit, euidenter refelli Ariū, & Apollinarem, qui dicebant Christum non assumpsisse animam. DAMASCENVS A lib. 3. de fide, cap. vlt. *Descendit*, inquit, *in infernum anima deificata, vt quemadmodum iis, qui in terra, iustitiæ ortus est sol; sic & iis, qui sub terra in tenebris, & vmbra mortis sedebant, lux refulgeret.*

Ex Latinis. TERTVLLIANVS in libro de anima, cap. 31. *Nobis*, inquit, *inferi non nuda cauositas, nec subdiualis aliqua mundi sentina creduntur, sed in fossa terræ, & in alto vastitas, & in ipsis visceribus eius abstrusa profunditas. siquidem Christum in corde terræ triduum mortis legimus expunctum, id est, in recessu intimo, & interno, & ex ipsa terra aperto, & intra ipsam clauso, & inferioribus adhuc abyssis substructo.* Et cap. 32. *Si Christus descendit in inferiora terrarum, vt illic Patriarchas, & Prophetas compotes sui faceret, habes & regionem inferorum subterraneam credere.*

HYPOLITVS Martyr in oratione de Antichristo, initio: *Beatam*, inquit, *in cruce passionem, sepulturam eius, descensum ad inferos, ascensum, redemptionemq; animarum, &c.* CYPRIANVS sermone de vnctione Chrismatis, in fine: *Passus est Rex illudi*, inquit, *& vita occidi, descendensq; ad inferos captiuam ab antiquo captiuitatem reduxit.* Similia habet serm. sequente.

HILARIVS in Psal. 138. in illud: *Si descendero in infernum, ades. Humanæ*, inquit, *ista lex necessitatis est, vt sepultis corporibus, animæ ad inferos descendant, quam descensionem Dominus ad consummationem veri hominis non recusauit.* Et li. 10. de Trinitate vltra medium: *Nunquid descendisse ad inferos corpus, quod in sepulchro iacuit, dicetur?*

PHILASTRIVS in libro de hæresibus, capit. de descensu ad inferos, dicit errare eos, qui putant descendente Christo ad inferos liberatas fuisse animas Poëtarum, & Philosophorum, & similium infidelium, & addit: *Nam si Deum esse credidissent, Deorum, & Dearum turpia nomina non seminassent, descensione Christi ad infernum veniam meruissent.*

GAVDENTIVS tract. 6. de Exodo: *Nocte*, inquit, *qua, corpus exanime relinquens in cruce, Dei Filius transiit cum anima ad Aegyptum inferiorem, vt animas in inferno positas visitaret, &c.*

PRVDENTIVS in hymno 9. καθημερινῶν.

Quin & ipsum, ne salutis
Inferi expertes forent,
Tartarum benignus intrat,
Fracta cedit ianua, &c.

Et hymno primo:

Inde est quod omnes credimus,
Illo quietis tempore,
Quo gallus exultans canit,
Christum rediisse ex inferis.

AMBROSIVS li. 3. de fide, cap. 3. *Liber*, inquit, *est qui mortis vincula nesciuit, non captus ab inferis, sed sine adiutorio est, qui non per nuncium, neq; per legatum, sed ipse per se Dominus saluum fecit populum suum.* Vide etiam de mysterio Paschæ, cap. 4. & in cap. 10. ad Rom. & cap. 4. ad Ephes.

HIERONYMVS in cap. 4. ad Ephes. *Inferiora terræ*, inquit, *infernus accipitur, ad quem Dominus* noster,

A *noster, Saluatorque descendit, vt Sanctorum animas, quæ ibi tenebantur inclusæ, secum ad cœlos victor abduceret.* Similia clarissimè docuit in 3. cap. Eccles. & in 9. Zachar.

RVFFINVS in explicatione Symboli sic loquitur: *Sed & Ioannes dicit; Tu es qui venturus es, in infernum sine dubio, an alium exspectamus?* Et infrà: *Rediit ergo victor à mortuis, inferni spolia secum trahens, eduxit enim eos qui tenebantur à morte.*

AVGVSTINVS epist. 57. ad Dardanum. q. 1. *Neque,* inquit, *ipso die in cœlo futurus erat homo* CHRISTVS IESVS, *sed in inferno secundum animam, in sepulcro autem secundum carnem.* Epist. 99. *Quis ergo nisi infidelis negauerit fuisse apud inferos Christum?* Et ne per inferos intelligamus sepulcrum, subiungit infrà: *Secundum animam eum fuisse apud inferos, apertè Scriptura declarat.* Tract. 78. in Ioan. *Quis non est derelictus in inferno?* CHRISTVS IESVS, *sed in anima sola. Quis resurrecturus triduo iacuit in sepulcro?* CHRISTVS IESVS, *sed in carne sola.* Vide etiam li. 17. ciuit. Dei, cap. 11. & lib. 20. cap. 15. & in Psal. 85.

B LEO serm. 1. de resurrectione Domini: *Resurrectio,* inquit, *Saluatoris nec animam in inferno, nec carnem diu morari passa est in sepulcro.* FVLGENTIVS in lib. 3. ad Thrasimundum cap. 23. *Quam tamen carnem nec in morte diuinitas deseruit, sicut nec in inferno animam dereliquit.* Et ca. 35. *Sciebat quod ille susceptor pleni hominis Deus, totus esset cum carne sua in sepultura, totus cum anima sua in inferno.*

C VIGILIVS Martyr li. 2. contra Eutychetem. *Caro,* inquit, *ipso die non fuit in paradiso, nec in inferno, sed exanimis iacuit in sepulcro: anima per illud triduum in inferno, non in sepulcro.*

ARATOR Subdiaconus libro 1. in Act. Apost. tractans, cap. 2. *Pauidis,* inquit, *resplenduit vmbris*

Pallida regna petens, propria quem luce coruscum
Non potuit fuscare chaos, fugere dolores,
Infernus tunc esse timet, &c.

GREGORIVS lib. 13. moral. ca. 20. *Dum conditor ac redemptor noster in claustra inferni penetrans electorum exinde animas eduxit, nos illò ire non patitur, vnde iam alios descendendo liberauit.* Vide etiam cap. 21. & expositionem Psalmi *De profundis.* BEDA lib. 3. in Iob ca. 7. *Hoc dixisse,* inquit, *Dominum puto, quod circa finem seculi pro redemptione hominis esset ad inferos descensurus, vbi pro potestate descendentis deambulasse dicitur, quia impossibile erat, vt quasi reus peccati infernalibus vinculis teneretur.*

D Habemus igitur consensum Patrum, qui ante annos, vt minimum octingentos floruerunt, quos certè, stultissimi sumus, si non paucis recentioribus hæreticis prætulerimus.

CAPVT XV.

Christum propriè, ac re ipsa descendisse ad inferos.

QVARTVS error est DVRANDI in 3. dist. 22. q. 3. vbi docet Christi animã descendisse ad inferos non secundum substantiam suam, sed per effectus quosdam, quia nimirum beatificauit & illuminauit sanctos Patres, qui erant in lymbo. tale aliquid de profectione Christi ad animas sanctorum Patrum, per efficaciam, non per essentiam, docuit Caluinus, vt superiore distinctione indicatum est.

Sed multum interest, inter Caluini & Durandi sententiam. PRIMO, Caluinus non vocat hoc (descendere ad inferos) sed fingit alium descensum per dolores inferni à Christo toleratos: Durandus autem vult hoc modo Christum descendisse ad inferos. SECVNDO, Caluinus negat inferos reales, & præcipuè lymbum Patrum: Durandus ibidem agnoscit vtrumque locum. TERTIO, Caluinus locat animas Sanctorum in cœlo, etiam ante Christi aduentum: Durandus dicit eas fuisse in lymbo. QVARTO, Caluinus negat animas Sanctorum à Christo beatificatas: Durandus concedit. QVINTO, Caluinus sententiam suam vult esse certissimam: Durandus verò dicit non esse pertinaciter asserendum, Christi animam nõ descendisse secundum essentiam ad infernum, immò fortè descendisse, sed id non constare, cùm tamen constet eum descendisse secundum effectum.

In hoc ergo solùm Durandus errat, quod nõ existimat credendum esse necessariò Christi animam re ipsa secundum essentiam fuisse in inferno. Et quidem hanc sententiam esse erroneam, probatur.

PRIMO, quia Scripturæ, Concilia, & Patres citati disertè dicunt, Christi animam descendisse ad inferos, & carnem mansisse in sepulcro. Certum autem est carnem verè ac propriè, non per tropum; per se, non per effectum mansisse in sepulcro.

SECVNDO, si per effectum fuisset Christus in inferno, non solùm anima, sed etiam caro in inferno fuisset, caussa enim illius effectus etiam caro fuit. Neque satisfacit Durandus, cùm respondet præcipuã caussam fuisse animam. Nam præcipua caussa fuit compositum, id est, totus ille homo, qui patiebatur & merebatur. Præterea, esto, fuisset anima præcipua caussa, tamen etiam caro & sanguis fuit caussa, alioqui non verè diceretur, 1. Ioan. 1. *Sanguis eius emundat nos,* ergo verè dici posset, caro & sanguis Christi descendisse ad inferos, quod est contra Scripturam & Patres.

TERTIO, si per effectum tantùm descendit ad inferos, ergo eodem tempore anima Christi fuit in multis locis simul, in inferno, in paradiso

terrestri, in terra, in cœlo. Nam sine dubio mors Christi habuit aliquem effectum in his omnibus locis, illustrans animas Patrum in lymbo, lętificans Angelos in cœlo, consolans Enoch & Heliam in paradiso; & in terra compunctionem in hominibus efficiens.

QVARTO, Christi anima triduo fuit in corde terræ. at ille effectus in momento peractus est. ITEM Christi anima rediit tertio die, nimirum quando resurrexit, tunc enim rediit ab inferis ad superos. At secundum effectum nunquam rediit, quia effectus ille semper manet. aut si rediit peracto negotio suo; certè ipso die rediit, quo mortuus est; nam continuò post mortem dispulit Dominus tenebras inferni, & Patres diuina visione illustrauit. Itaque vnum è duobus concedendum videtur, aut nunquam Dominũ ab inferis rediisse; aut ipso primo die rediisse: vtrumque autem Symbolo fidei, & Scripturis ipsis, ac Patrum confessioni repugnat.

Denique ex fundamento DVRANDI sequitur, Christum nullo modo descendisse ad inferos. Fundamentum enim eius est, quia animæ non possunt esse in loco, nisi per operationem: & rursum, non possunt operari, nisi in proprio corpore, cuius sunt formæ: ex quo sequitur animas separatas non posse propriè & simpliciter esse in loco.

Et quia poterat quis dicere, ergo animæ impiorum non sunt in inferno, vel animæ Sanctorum non erant in lymbo, nec modo sunt in cœlo: addit Durandus, olim animas fuisse in lymbo per deputationem, quia deputatæ erant ad eum locum, quando recepissent corpora, nisi Christus eas redemisset: animas autem impiorum esse in inferno per deputationẽ simpliciter, quia deputatæ sunt vt ibi sint quando corpora recipient.

At hinc sequitur, inprimis, animas Sanctorũ non fuisse in inferno, nec nunc esse in cœlo, sed fuisse futuras in inferno, & nunc esse futuras in cœlo. Nam esse in loco per deputationem, est, non esse, sed esse futurũ. Quemadmodum consules designati in annum sequentem, non dicebantur nec erant consules, sed solùm erant futuri consules. Hinc verò vlterius sequitur, Christum nullo modo descendisse ad inferos; nam descendit ad locum animarum, sed animæ illæ erant quidem futuræ in inferno, re autem ipsa tunc nusquam erant. Igitur Christus nusquam descendit, proinde nec ad inferos.

At obiicit PRIMO Durandus; Animæ sunt in loco corporeo solùm per operationem quã exercent in illo loco, sed animæ nihil possunt operari nisi in suo corpore, & per suum corpus, igitur cum vacant corpore, nusquam sunt.

RESPONDEO primùm, non esse improbabilem eorũ sententiam, qui docent, tam Angelos, quàm animas esse in loco per suam essentiam, quæ cùm sit res quædam, & finita, necessariò est

A præsens vni certo loco, & non alteri, nisi mutetur de loco ad locum.

SECVNDO dico, secundum B. Thomam, animas quidem naturaliter nõ posse applicari certo loco nisi per operationem. quæ sententia expressè est Nysseni lib. de anima cap. 11. nec operari posse extra suum corpus; tamen supernaturaliter vtrumque posse, vt idem B. Thomas fatetur, 1. p. q. 117. Et B. Augustinus lib. de cura pro mortuis, cap. 16. Itaque Deo iubente potest anima separata mouere corpora, & apparere, ac loqui, & operari eo modo quo Angeli operantur, vt patet de anima Samuelis 1. Reg. 28. & de anima Mosis Matth. 17. & de anima S. Felicis, quæ,

B teste B. Augustino, loco citato, palàm apparuit multis; & de anima Paschasij, quam in thermis Puteolanis vidit sanctus Germanus ministrantem in caloribus illis, teste S. Gregorio li. 4. Dialog. cap. 40. Et multa similia referri possent, quę nullo modo negari queunt.

Potest etiam anima Deo iubente nihil operari in corpora, & tamẽ alligari certo loco, etiamsi nos modum quo id fiat nõ intelligamus, vt Augustinus docet lib. 21. ciuit. Dei, cap. 10. nam nec perfectè intelligimus quomodo anima nostra, quæ spiritus est immortalis, vniatur tam intimè corpori mortali, vt vna res fiant, & tamen id omnes credimus.

SECVNDA obiectio DVRANDI est, quia anima Christi dicitur descendisse in infernum, vt

C animas Sanctorum beatificaret: at animę Sanctorum beatificatæ fuerunt in eodem instanti, quo Christus mortuus est, nec potuit anima Christi in eodem instanti esse in inferno, quia fuisset simul in duobus locis, ergo non descendit per motum verum, sed metaphoricum, id est, per effectum.

RESPONDEO, ineptum esse propter has argutias reuocare in dubium mysteria fidei. Nam PRIMO vnde habet Durandus, animas necessariò debuisse beatificari in eodem instanti indiuisibili, quo Christus mortuus est? Nam etiamsi tunc fuerit persolutum pretium redemptionis, & debuerint animæ iustæ mox beatificari, ta-

D men illud, mox, posset esse tempus quoddam breuissimum, quod requirebatur, vt Christi anima fieret præsens animabus Patrum. Licet enim non esset necessaria præsentia animæ Christi, vt Patres diuina visione illustrarentur, tamen congruum esse videbatur, vt illa esset præsens, dum id fieret: neque periculum erat, ne sanctæ illæ animæ, quæ patienter exspectauerant multas annorum centurias, iam molestè ferrent dilationem temporis breuissimi, ac planè imperceptibilis. DEINDE non propter solam beatificationem animarũ Christus ad inferos descendit, id enim facere poterat sine descensu, sed etiam vt maneret in loco animarũ illo triduo quo corpus iacebat in loco corporum: & propter alias etiam caussas.

TERTIA obiectio DVRANDI est, quia in illo triduo anima Christi fuit cum latrone in paradiso, iuxta illud Luc. 23. *Hodie mecum eris in paradiso.* at non fuit in paradiso quoad locum, vt notum est, sed quoad effectum, quia anima Christi beata beatificauit etiam animam latronis, ergo pari ratione, cùm dicitur fuisse eodem tempore in inferno, non debet intelligi de inferno, quoad locum, sed quoad effectum, vel si in inferno fuit, & in paradiso, quoad locum, ergo in duobus locis simul.

Respondeo PRIMO, paradisum hîc accipi metaphoricè, infernum autem propriè. Nam paradisus propriè pomarium significat. Vnde Eccl. 2. dicit Salomon, feci mihi hortos, & pomaria, & in Hebræo גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים vox autem infernus, propriè locum inferiorem designat.

SECVNDO, cùm Patres omnes doceãt Christi animam fuisse in illo triduo in inferno vbi erant ceteræ animæ, immò idipsum Scripturæ, & Concilia, & Symbolum testentur; id nullo modo negandum est homini Christiano; siue paradisi vox accipiatur metaphoricè, quod valde consentaneum est rationi: siue etiam propriè. Nec enim Deo impossibile erat efficere, vt Christi anima simul esset in duobus locis.

His igitur expeditis, quasi per modũ appendicis, explicabimus aliquot breues quæstiones, quæ de hoc ipso descensu Christi ad inferos inter Catholicos tractari solent.

CAPVT XVI.

Soluuntur quædam dubia.

PRIMVM dubium. *Ad quæ loca inferni descenderit.* B. THOMAS 3. p. q. 52. art. 2. docet Christum per realem præsentiam solum descendisse ad lymbum Patrum, per effectum autem ad omnia loca inferni. Nam damnatos incredulitatis arguit, eis verò qui purgabantur spem gloriæ dedit.

At probabile est profectò Christi animam ad omnia loca inferni descendisse. PRIMO propter locum illum Ecclesiastici 14. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, inspiciam omnes dormientes.* Nam quod B. Thomas respondet, hoc intelligi de penetratione per effectum, non videtur satisfacere. Nam hoc modo possemus cum Durando dicere, ad nullum locum Christum descendisse aliter, quàm per effectum, cùm Scriptura non distinguat loca.

SECVNDO quia Augustinus epist. 99. dicit Christum descendisse ad loca inferni, vbi erant dolores & tormẽta. Et Fulgentius li. 3. ad Thrasimundum, cap. 30. dicit Christum descendisse vsque ad infernum, vbi solebant peccatorum animæ torqueri. Cyrillus Hierosolymitanus catech. 4. Ambrosius in libro de myst. Paschæ. Eusebius Emissenus in oratione de Pascha; & alij

A Patres dum describunt terrorẽ gehennæ ac dæmonum in descensu Christi, apertè indicant Christum præsentiam suam illis manifestasse. Immò NYSSENVS orat. 1. de Resurrectione clarè dicit cor terræ, quò Christus descendit, esse sedem illius magnæ mentis, quæ dicitur Diabolus.

Porro alter CYRILLVS lib. 12. in Ioan. ca. 36. & alij Patres dicunt, Christum descẽdisse ad inferiores partes terræ, vt viuorum & mortuorũ dominaretur, id est, vt quasi caperet possessionem totius regni sui. At etiam ad regnum eius pertinent damnati, vt qui in carceribus, & tormentis ipsius iussu continentur.

B SECVNDVM dubium. *An Christo fuerit aliqua pœna, esse in inferno.* B. THOMAS 3. p. q. 52. art. 1. & 3. videtur dicere fuisse aliquam pœnam Christo, esse in inferno secundum animam, & in sepulcro secundum carnem. Dicit enim voluisse eum ibi esse, vt nostras pœnas in se susciperet. CAIETANVS in Act. cap. 2. dicit dolores mortis durasse in Christo vsq; ad resurrectionem ratione pœnalitatum, quæ relinquuntur ex morte, quæ sunt præcipuè tres. PRIMA, quòd anima maneat separata, quæ melius se haberet coniuncta. SECVNDA, quòd anima maneat in loco sibi non conuenienti, id est, in inferno. TERTIA, quòd corpus maneat in sepulcro, & hoc dicit significari illis verbis Petri; *Solutis doloribus mortis.*

C At BONAVENTVRA in 3. d. 22. q. 4. dicit Christi animam, dum esset in inferno, fuisse in loco pœnę, sed sine pœna, cuius modus loquendi mihi videtur magis conformis Patribus. Itaq; etsi, quòd maneat anima separata à corpore, pœna vel pœnalitas, vel potius minor perfectio dici possit, tamen mansionem animæ Christi in inferno, & corporis in sepulcro, non auderem vocare pœnam, nec pœnalitatem; nam illæ animæ pœnã trahunt ex inferno, quæ ibi sunt tanquam in carcere, nec possunt egredi quando volunt. At Christus fuit in inferno liber & liberator aliorum, vt omnes Patres clamant. Non autem vocatur pœna, si rex inuisat carceres, vt aliquos liberet, sed vocatur dignatio, & humilitas. Pari D ratione, esse in sepulcro non est pœna, nec malũ corpori simpliciter, immò bonum est corpori defuncto. At malum est corrumpi in sepulcro, & putrefieri; caro autem Christi in sepulcro fuit, sed sine corruptione.

Vnde FVLGENTIVS li. 3. ad Thrasimundum cap. 30. dicit debuisse Christum ad plenum redemptionis effectum descendere cum anima vsque ad locum tormentorum, sed non pati vlla tormenta, & cum corpore vsque ad locum corruptionis, sed non pati corruptione m sicut acceperat humanam naturam similem nostrę peccatrici, sed acceperat sine peccato. Nec ratio Caietani ex loco Petri Actor. 2. *Solutis doloribus mortis,* aliquid probat. Nam, vt suprà ostendimus contra Caluinum, dolores mortis dicuntur qui

mortem comitantur & præcedunt, non qui sequuntur.

At obiicit CAIETANVS, quia illud: *Non relinques animam meam in inferno,* significat beneficium fuisse animæ Christi quod fuerit liberata ex eo loco, ergo pœna erat ibi manere.

RESPONDEO, beneficiũ fuisse animæ Christi, quod celeriter corpori coniungeretur, sicut malum erat ei separatio, & hoc modo beneficium illi fuit liberatio ab inferno, non ratione loci, sed ratione separationis à corpore. Et hoc fortasse voluit etiam dicere B. Thomas, quod videlicet pœna fuerit Christo, esse in inferno, & sepulcro, solùm ratione separationis. Nam ratio eius nihil aliud probat, nimirum quia debuit subire pœnas nostras.

Hæc enim ratio, si adferatur ad probandum, debuisse Christum verè mori, & proinde pati separationem animæ à corpore; rectè concludit. Si verò inde quis probare velit, debuisse Christum esse in inferno, vt in loco misero, & pœnali: nihil efficiet, aut efficiet plus quàm velimus. Nam secundum istam rationem debuisset Christi anima esse in inferno vt in carcere, & caro debuisset in sepulcro corrumpi. ista enim est pœna nostra.

TERTIVM dubium. *Quid contulit animabus iustorum descensus Christi ad inferos?* B. AVGVSTINVS in epist. 99. ad Euodium, videtur sentire eas animas etiam antea fuisse beatas, & nihil eis contulisse Christi descensum: *Illis,* inquit, *iustis, qui in sinu Abrahæ erant, cùm Christus in infernũ descendit, nondum quid contulisset inueni, à quibus secundũ beatificam præsentiam diuinitatis suæ nunquam video recessisse.*

RESPONDEO, cum cõmuni Catholicorum sententia, duo magna bona eis contulisse Christum. PRIMO, beatitudinem essentialem. SECVNDO, eductionem ex eo carcere, ac deductionem in cœlum, quorum primum continuò illis præstitit, secundum autem non diu postea.

De PRIMO habemus testimonium illud Ecclesiast. 24. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, illuminabo omnes sperantes in Domino.* Item illud Luc. 23. *Hodie mecum eris in paradiso.* Quod verbum, inquit ORIGENES hom. 15. in Genes. non solùm latroni, sed etiã omnibus iustis, qui in inferno erant, dictum fuit. Item consensum Scholasticorum in 3. dist. 22. Denique ostendemus in lib. 1. de cultu Sanctorum, propria disputatione, post Christi passionem animas Sanctorũ statim admitti ad visionem Dei. De SECVNDO beneficio habemus consensum Patrum suprà citatorum.

Ad locum ergo Augustini respondet B. THOMAS 3. p. q. 52. art. 5. ad 1. Augustinum non velle dicere, non se inuenisse quid contulerit iustis Christus, descendens ad inferos, absolutè, sed quantum ad dolores inferni, quos soluit: vt sensus sit, Christus descendit dolores inferni soluere; at iusti non dolebant, ergo quantum ad solutionem dolorum, nihil eis contulit.

A Fortasse melius dicemus, Augustinum dum scribebat eam epistolam, nondũ cognouisse vbi erat sinus Abrahæ, & propensum etiam fuisse in eam partem, vt non esset in inferno, & propterea, hoc dubio manente, meritò eum dixisse, quid contulerit iustis Christi descensus ad inferos, nondum se intelligere potuisse. Nam, vt diximus, duo beneficia contulit Christus animabus iustorum, visionem beatificam, & eductionem ex carcere inferni: ratione primi non fuit opus descensu, cùm diuinitas sit quæ propriè beatificat, & illa est vbique. Et hoc est quod ibi

B dicit (cùm ait) beatificantem sapientiam suã diuinitate nunquam abfuisse ab animabus illorũ iustorũ. Non enim vult dicere illas animas semper fuisse beatas, sed nõ fuisse opus motu Christi, vt bearentur, cùm sapientia beatificans vbiq; sit. Ratione secundi beneficij, non fuit etiam opus Christi descensione ad inferos, si illæ animæ non erant in inferno, &c.

QVARTVM dubium. *An præter animas iustorum, quæ erant in sinu Abrahæ, aliquæ aliæ liberatæ sint?* RESPONDEO, inprimis non esse liberatas vllas animas damnatorũ ad gehennam. Nam PHILASTRIVS in lib. de hæresi, cap. de descensu ad inferos, & AVGVSTINVS libro de hæresi, cap. 79. dicunt esse hæresim, si quis asserat, vllos

C impios in inferno Christo prædicante conuersos & saluatos. Præterea videtur implicare contradictionem, quòd aliqui fuerint damnati ad æternas pœnas, & tamen postea saluati fuerint. Nam æterna damnatio includit certitudinem pœnæ nunquam finiendæ: at quomodo certi esse possunt, se sine fine puniendos, qui aliquando liberantur?

Adde locum Eccl. 24. *Illuminabo omnes sperantes in Domino.* Hinc enim deducitur, nullos eorum fuisse illuminatos, qui damnati erant ad æternas pœnas, quippe qui sine dubio non sperabant in Domino. ADDE præterea illud Ioan. 9. *Venit nox, in qua nemo potest operari.* Et 2. Corinth. 5. *Omnes*

D *stabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; propria corporis.* Et Galat. 6. *Quæ seminauerit homo, hæc & metet. Dum tempus habemus operemur bonum.* Hæc enim omnia satis apertè indicant, non esse post hanc vitam locum pœnitentiæ, & reconciliationis. Adde postremò consensum Theologorum in 3. dist. 22.

Quare inter fabulas numeranda est illa narratio, quam in historiis Patrum circumferri dicit NICETAS in commmentar. ad secundam orationem Gregorij Nazianzeni de Pascha. Ait enim, cuidam Christiano maledictis insectanti memoriam Platonis, vt impij & damnati, Platonem per quietem apparuisse, atque dixisse; *Ego quidem peccatorem me fuisse non nego, verùm cùm Christus ad infernum descendit, nemo ante me ad fidem accessit.*

Hæc quidem fabula est; illud autem est credendum quod idem Nicetas ibidem dicit, Chrysostomum affirmasse, nullos in inferno à Christo descendente ad ea loca, liberatos, nisi qui digni erant salute, cùm hinc descenderent.

Eadem est ratio de animabus infantium, qui discesserunt cum peccato originali; nam neque ex illis vllam saluatam credibile est. Quocirca quod ait CLEMENS Alexandrinus lib. 6. Stromatum, prædicante Christo apud inferos, non defuisse qui crediderint, ac pœnitentiã egerint; improbabile est.

De animabus purgatorij maius dubium esse potest. Nam inprimis colligi videtur ex illo Eccles. 24. *Illuminabo omnes sperantes in Domino*; beatificatas tunc fuisse omnes pias animas. Præterea Augustinus epist. 99. ad Euod. & lib. 12. de Genesi, cap. 33. apertè dicit, à Christo aliquos solutos doloribus inferni, & explicat se non loqui de animabus sanctis, quæ erant in sinu Abrahæ, nec de animabus impiis, quas absurdissimum existimabat fuisse Christo ad inferos descendente conuersas: igitur restat, vt loquatur de animabus, quæ adhuc luebant purgatorias pœnas. Item GREGORIVS lib. 13. moral. cap. 20. dicit omnes electos liberatos.

At B. Thomas 3. p. q. 52. art. 8. docet animas purgatorij non esse liberatas simpliciter ex descensu Christi ad inferos. nec enim Christus aliquid contulit vlli, nisi quod meruerat passione

A sua; passio autem Christi non habet effectum temporalem, sed æternum. Semper enim est æquè efficax. Non ergo tunc liberasset Christus, nisi illos qui habuerunt talem dispositionem, qualem habent qui nunc liberantur. Addit tamen B. Thomas, duobus modis potuisse accidere, vt tunc aliqui liberarentur. Primo, si expleuerant tempus purgationis suæ. Secundo, si ex deuotione peculiari ad Christi passionem id meruerant in hac vita, vt tunc liberarentur cùm Christus in eum locum descenderet. Et hoc modo debet exponi S. Augustinus, qui dicit, eos liberatos quos nouerat Dominus liberandos.

B Ad locum Ecclesiastici & Gregorij posset dici, Christum liberasse omnes electos cùm descendit ad inferos, sed non simul; nam quosdam statim liberauit, alios postea, finita nimirum purgatione: sed tamen omnibus id præstitit, vt non manerent in lymbo exspectantes beatitudinem. Quanquam non esset error, si quis diceret, multos alios, aut etiam omnes tunc liberatos ex purgatorio, ex gratia speciali, quia Dominus non est alligatus Sacramentis aut meritis nostris.

LIBER QVINTVS, DE CHRISTO.

Qui est de Mediatore, & eius merito.

CAPVT PRIMVM.

Explicatur breuiter, secundum quam naturam CHRISTVS *sit Mediator.*

QVÆ SVPERSVNT DE Christo disputationes; VNA, secundum quam naturam Christus sit Mediator; ALTERA, nũ tantùm nobis, an etiam sibi Mediator Christus aliqd suis operibus & laboribus promeruerit; quibus quæstionibus explicandis postremum hunc librum, seu potius libellum dedicauimus.

Vt igitur à priore incipiamus, explicandum erit initiò, quid sit propriè Mediator. Vocamus MEDIATOREM eum, qui inter aliquos dissidentes, aut certè non coniunctos medium se interponit, vt eas redigat ad concordiam, vel nouo fœdere coniungat. Contingit autem hoc dupliciter. Primò, per substantialem aliquam mediationem. Secundò, per operationem.

PRIMO modo Christus dici potest Mediator, quatenus personalitas eius coniunxit nouo & mirabili fœdere diuinam & humanã naturam. Et licet de hac mediatione sæpe loquantur Patres, tamen non est ea, de qua nunc disputamus. Nam de ista mediatione non est opus quærere, secundum quam naturam fiat. non enim fit secundum aliquam naturam, sed secundum personalitatem, quæ connectit duas naturas. Præterea, ista mediatio non est inter naturas dissidentes. Nec enim vnquam Christi humanitas fuit contraria Diuinitati. Nos autem loquimur de mediatione, qua Christus innocens Patri reconciliauit peccatores.

Omissa igitur substantiali hac mediatione, MEDIATIO, quæ in opere consistit, quatuor modis potest fieri.

PRIMO, discernendo, & iudicando caussam; quomodo arbitri dici possunt mediatores. Et hic primus modus tribuitur Christo ab Ambrosio in ca.2. 1. ad Timoth. dicit enim Ambrosius,
A Christum factum à Deo arbitrum, iudicasse sic fieri posse pacem, si Deus primùm ignosceret, & homo deinceps in Dei fide permaneret.

SECVNDO, referendo hinc inde pacta, & cõditiones vtriusque partis, quo modo omnes internuncij dici possunt mediatores. Et in hac significatione videtur accipiendum nomen Mediatoris, cùm Moses dicit Deut.5. *Ego medius & sequester fui inter Deum & vos, in illo tempore.* Et Galat.3. *Data est lex per Angelos in manu Mediatoris*, id est, Mosis. Et hic etiam modus Christo cõuenit, qui annunciauit hominibus Dei voluntatem, & leges. Et propterea dicitur Malach.3. *Angelus Testamenti.* & ad Hebr. 9. & 12. *Mediator noui Testamenti.* Vbi
B Paulus alludit ad Mosen, qui fuit Mediator Testamenti veteris.

TERTIO, orando & supplicando vni parti pro altera. Id quoque conuenit Christo, qui Roman.8. dicitur: *Interpellare pro nobis.* Et 1.Ioan.2. dicitur: *Aduocatus noster.*

QVARTO, soluendo & satisfaciendo vni parti pro altera. Et hic modus mediationis proprissimè conuenit Christo, qui in tota Scriptura describitur, vt hostia pro peccato. Ideo 1.Tim. 2. postquam Apostolus dixerat: *Vnus Mediator Dei & hominum, homo Christus* IESVS; mox addidit caussam, dicens: *Qui dedit semetipsum redemptionem pro multis.* Et ideo etiam Rom.8. & 1.Ioan.2. vbi dicitur Christus aduocatus & interpellator apud
C Deum pro nobis; non dicitur vnus aduocatus, aut interpellator, quia etiam alij interpellãt pro nobis. Nec solus ipse Mediator fuit per modum arbitri seu internuncij, sed etiam Moses. At solus ipse pro nobis soluit; nosq; proprio sanguine Deo reconciliauit.

Itaque tres modi priores mediationis communes sunt Christo cum aliis; quartus propriè soli Christo conuenit. Hoc tamen loco de omnibus modis potest intelligi quæstio nostra, qua inuestigamus, secundum quam naturam Christo conueniat Mediatoris officium.

EST

Est autem sententia communis Catholicorum, ipsum quidē Mediatorem, siue (vt Theologi loquuntur) principium, quod operabatur opera Mediatoris, non fuisse Deum solum, vel hominem solum, sed vtrumque simul, hoc est, Verbum incarnatum, siue Deum humanatum. Principium tamen, quo illa opera à Mediatore fiebant, fuisse naturam humanam, nō diuinam. Tametsi enim Deus incarnatus erat, qui orabat, patiebatur, obediebat, satisfaciebat: tamen hæc omnia faciebat secundum formam serui, non secundum formam Dei. Atque hæc est sententia Magistri in 3.d.19. prope finem, sancti Bonauenturæ ibidem, art.2. quæst. vlt. & ceterorū Theologorum in eadem distinctione, necnon sancti Thomæ 3.p.q.26.art.2.

Repugnant huic sententiæ hoc tempore duo contrarij inter se errores, quorum vnus ad Nestorianismum, alter ad Eutychianismum deflectit. Vtrumque paucis, Deo iuuante, refellemus.

CAPVT SECVNDVM.

Refutatur error Stancari de Mediatore.

Error prior est Francisci Stancari, qui ita soli homini Christo tribuit officium Mediatoris, vt non videatur suppositum diuinum requirere vllo modo, nec saltem vt principium quod illius operis. Videtur quidem Franciscus Stancarus in multis locis rectè sentire. In libro enim de Trinitate & Mediatore contra Tigurinos, & in alio libro eiusdem argumenti contra Caluinum; & in examine Pinczouianorum; & in libro alio de officio Mediatoris; & in alio libello de particula Tantvm, sæpius repetit, Christi personam constare ex duabus naturis, diuina & humana; & in libro contra Tigurinos circa finem, profitetur se sequi doctrinā Magistri sententiarum, & Scholasticorum: ac de Magistro ita honorificè loquitur, vt eum omnibus sectariis anteponat: *Plus valet*, inquit, *vnus Petrus Lombardus, quàm centum Lutheri, ducenti Melanchthones, tercenti Bullingeri, quadringenti Petri Martyres, & quingenti Caluini, qui omnes, si in vno mortario contunderentur, non exprimeretur vna vncia veræ Theologiæ.* Tamen verba etiam suspecta, & malè sonantia leguntur in libris eius.

Nam in lib. de Trinitate & Mediatore, in refutatione prioris epistolæ Tigurinorum, dicit, dignitatem precum Christi non fuisse à solo Filio, sed à tota Trinitate ita ordinante & acceptante. Vbi videtur satis apertè non tribuere infinitam dignitatem operibus Christi ex dignitate suppositi; sed ex acceptatione diuina. Quod certè non faceret, si existimaret opera Mediatoris, non esse opera suppositi humani, sed diuini. Et in eodem libro, in confutatione secundæ epistolæ; In abstracto dicit, in Christo humanam

A naturam esse mediatricem, conciliatricem, pacificatricem. Vbi videtur totum opus ipsi naturæ tribuere, quasi illa per se existat, & per se agat, præsertim cùm in eodem libro antea dixerit, vnum opus Mediatoris, personæ tribui non posse.

Et in libro de officio Mediatoris & Pontificis, sic ait: *Sacerdos & sacrificium est homo Christus, non Deus Christus, hoc est, Christus secundum hominem, non secundum Deum.* Quæ verba possent trahi in bonum sensum, tamen simpliciter non bene sonant; & præsertim, quia paulò pòst explicans, dicit, in Christo homine tria esse, Spiritum, Animam, & Corpus. Et ratione Spiritus, Christum esse Sa-
B cerdotem; ratione animæ, & corporis esse victimam. Vbi nullam facit vnquā mentionem suppositi diuini operantis. Denique in examine Pinczouianorum: *Vox*, inquit, Mediator, *Primò capitur pro humanitate Christi exequente officium Mediatoris. Secundò verò, capitur pro persona ipsius Christi, qui est Deus & homo.*

His accedit, quod Fridericus Staphylvs in libro de succesione & concordia discipulorum Lutheri, & Gulielmus Lindanvs in 2. dialogo Dubitantij, affirmant Stancarianos docere, Christum esse iustificatorem solùm secundum humanitatem, quia videlicet existimant, nos formaliter iustificari per Christi iustitiam, seu obedientiam nobis imputatam, Christi autem
C obedientiam & iustitiam esse opus solius humanitatis.

Denique Petrvs Canisivs præfatione libri primi de corruptelis verbi Dei, scribit, Stancarianos interrogatos, cur in Christo existiment vnitas duas naturas, respondere solitos, vt natura humana diuina virtute sustentata, pati posset omnia quæ patienda erant.

Hæc sententia siue Stancari sit, siue non sit, (nec enim affirmare audeo, de quo non sum omnino certus) apertisimè deflectit ad Nestorianismum. Voce enim fatetur vnam personam in Christo, re autem ipsa ponit duas, & euacuat planè mysterium redemptionis. Nam si sola natura humana egit opera illa satisfactoria, ergo
D natura humana per se existebat, & proinde suppositum erat à diuino supposito distinctum; agere enim suppositorū est. Duo igitur in Christo supposita erant, quæ est ipsissima hæresis Nestorij.

Præterea repugnat hæc sententia Scripturæ & Patribus. Nam opus Mediatoris præcipuum fuit passio Christi. Hæc autem ipsi Deo & Domino tribuitur in Scripturis, atque ideo necesse est illi conuenire, saltem ratione suppositi. An non enim, Act. 20. dicitur Deus, *sanguine suo Ecclesiam acquisiuisse?* Et 1. Corinth. 2. nónne dicitur *Dominus gloriæ crucifixus?* Et ad Philipp. 2. nónne dicitur ille: *Qui in forma Dei erat æqualis Patri, humiliatus esse, & obediens factus vsque ad mortem, mortem autem crucis?*

Præterea Patres, Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & alij in 2. caput primæ ad Timoth. Item HILARIVS lib. 9. de Trinitate, non procul ab initio. Epiphanius in Ancorato, ante medium. Cyrillus lib. 12. thesauri, cap. 10. & lib. 1. de Trinitate, ante medium. Augustinus lib. 9. ciuitat. Dei, cap. 17. & FVLGENTIVS lib. de fide ad Petrum, cap. 2. dicunt, Christum ideo vocari à Paulo vnicum Mediatorem, quia ille solus est verè medius inter Deum & hominem, cùm vtriusque naturam habeat. Vbi Patres volunt ostendere, non potuisse Christum esse efficacem Mediatorem, nisi esset diuina persona, quæ officium Mediatoris exerceret. Non autem poterat esse diuina persona, nisi haberet diuinam naturam, propterea illi dicunt, vnicum & verum Mediatorem Deum & hominem esse debuisse.

Præter hæc loca sunt alia quædam clarissima. BASILIVS in illud Psalmi 48. Frater non redimit, redimet homo: *Si homo,* inquit, *nos redimere nõ potest, qui nos redemit, non est homo. Ne igitur propterea quòd in similitudine carnis peccati ad nos accessit, hominem solum putes Dominum nostrum, &c.* NAZIANZENVS orat. 2. de Paschate, circa finem: *Indigebamus,* inquit, *vt Deus carnem assumeret & mortem subiret, vt viueremus.*

CYRILLVS libro de recta fide, ad Reginas: *Ex confesso,* inquit, *salutatris est mors Christi, sed si non esset Deus, quomodo ipse & solus sufficeret ad hoc vt esset pretium? Sed sufficit solus pro omnibus mortuus, quia super omnes est.*

AVGVSTINVS homilia de ouibus, ca. 12. *Non Mediator homo,* inquit, *præter Deitatem, non Mediator Deus, præter humanitatem. Ecce Mediator. Diuinitas sine humanitate non est mediatrix, sed inter Diuinitatem solam, & humanitatem solam, mediatrix est humana Diuinitas, & diuina humanitas Christi.* Vbi Augustinus impropriè quidem loquitur, dum vtitur nomine abstracto pro concreto, tamen exprimit apertissimè quod volumus, nimirum nõ esse purum hominem, illum, qui officium Mediatoris exercuit. Et in Enchiridio, cap. 108. *Nam neque,* inquit, *per ipsum liberaremur vnum Mediatorem Dei & hominum, hominem Christum* IESVM, *nisi esset & Deus.* LEO serm. 1. de natali Domini: *Nisi esset,* inquit, *verus Deus, non afferret remedium, nisi esset verus homo, nõ præberet exemplum.*

Accedit vltimò, quòd si humana persona pro nobis satisfecit, non ex rigore iustitiæ satisfecit, ac propterea non fuit necessaria incarnatio. Nec rationes Stancari probant aliquid contra nos, sed solùm contra Caluinistas. Præcipua eius ratio est, quia in epistola Agathonis, quæ lecta est in VI. Synodo, act. 4. negatur opus personale, & asseritur opus naturale in Christo, id est, tribuuntur opera Christi naturis, non personæ. Sed facilis est solutio. NAM non vult Agatho negare, opera Christi esse opera personæ, & vnius atque eiusdem personæ; sed vult dicere,

A non esse in Christo vnum tantum opus, iuxta vnam personam operantis, sed esse duo opera iuxta duas naturas, per quas persona vna operatur. Opera enim multiplicantur ad multiplicationem principij formalis. Sicut etiam in Trinitate tres sunt, qui operantur, & tamen vnum est eorum opus, quia vnum est principium formale, videlicet vna natura.

CAPVT TERTIVM.

Refutantur ex Scripturis errores Caluinistarum & Lutheranorum de Mediatore.

B ALIVS ERROR priori contrarius est eorum, qui contendunt, Christum exercere officium Mediatoris secundum vtramque naturam, diuinam & humanam. Ita docet apertè CALVINVS in epistolis duabus ad Polonos. Idem etiam Ministri Tigurini, Henricus Bullingerus, Petrus Martyr, & alij in epistolis item duabus ad Polonos. Idem ex professo docet Iosias SIMLERVS in libro contra Stancarum, vbi defendit epistolas Tigurinorum à Stancaro oppugnatas. Idem etiam sentit Martinus KEMNITIVS. Nam in libro de duabus naturis refert inter absurdas sententias, quòd Christus sit Mediator secundum humanam naturam tantùm. Idem habet ME-
C LANCHTHON in locis, capite de Filio, vbi dicit, Deitatem Filij obediuisse Patri. Idem habet liber CONCORDIÆ, pagina 556. & 645. & 736.

Ac ne fortè isti existimentur velle, Christum esse Mediatorem secundum vtramque naturam ratione suppositi, non ratione formalis principij: obseruandum est, ex duobus apertè colligi posse, quæ sit eorum sententia.

PRIMO, ex eo quod fatentur, se dissentire in hac re à Magistro & à Scholasticis. Magister autem & Scholastici disertis verbis docent, Christum esse Mediatorem secundum naturam humanam, non secundum diuinam, licet ipse Mediator sit, & esse debeat, Deus & homo.

D SECVNDO, colligitur ex eo, quòd distinguunt opera Mediatoris, & quædam esse volunt humanitatis quoad rem, Diuinitatis quoad efficaciam, vt pati & mori; quædam solius Diuinitatis esse volunt, vt illuminare mentes, remittere peccata, &c. immò etiam sacrificium offerre, diuinæ naturæ tribuunt. Victimam verò esse, naturæ humanæ. Testatur enim STANCARVS in libro de Trinitate & Mediatore, Stanislaum Sarnicium, quem fidelem Christi seruum appellat Caluinus in epistola ad Polonos, in publico colloquio ita scribi iussisse: *Est Pontifex & Sacerdos diuina natura, sacrificium verò humana.* Qui error apertè introducit partim Arianismum, partim Eutychianismum.

Probandum est igitur, solùm secundum naturam

turam humanam Christum fuisse Mediatorem; si sermo sit (vt diximus) de principio formali, non de ipso supposito. Ac PRIMVM ex Scripturis habemus locum illum B. Pauli 1. Timoth. 2. *Vnus Deus, vnus & Mediator Dei & hominum, homo Christus* IESVS. Cur, quæso, addidit, *Homo*, nisi ad exprimendum naturam, secundum quam Christus est Mediator? Notauit hoc Augustinus lib. 2. de peccato originali, cap. 28. & sermon. 11. de verbis Apostoli.

Præterea hîc distinguit Apostolus Mediatorem à Deo: *Vnus*, inquit, *Deus, vnus & Mediator Dei & hominum.* Ergo Christus non est Mediator secundum naturam diuinam, sed tantùm secundum humanam, secũdum quam Christus à Deo distinguitur.

Sed respondent aduersarij, hîc fieri distinctionem ratione personę. Nam per vnum Deum intelligitur Pater, à quo distinguitur Filius personaliter. Alioqui, inquiunt, sequeretur quaternitas, si à tota Trinitate distingueretur Mediator. Vnde CALVINVS in secunda epistola ad Polonos, ridet has expositiones: *Vnus Deus*, id est, *Trinitas*; Et, *Creditis in Deum*, id est, *in Trinitatem.* At profectò hoc ipso Caluinus & Caluinistæ vehementer confirmant Arianismum. Id enim Ariani cupiunt, vt vbicunque legitur, *Vnus Deus*, aut simpliciter, *Deus*, intelligatur Pater, non Trinitas.

Præterea Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus in hunc locum, notant, per illud, VNVS, non excludi Filium, sed Deos gentium. Ergo per vnum Deum, non Patrem, sed Trinitatem intellexerunt. Item AVGVSTINVS concion. 1. in Psal. 29. explicans hæc ipsa verba, dicit, Vnum Deum significare Trinitatem; & Christum esse Mediatorem inter Trinitatem, & homines peccatores. Sic enim loquitur: *Quid est*, inquit, *Mediatorem esse inter Deum & homines? Non inter Patrẽ & homines, sed inter Deum & homines. Quid est Deus? Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Qui sunt homines? peccatores, impij, mortales. Inter illam Trinitatem, & hominum infirmitatem, & iniquitatem, Mediator factus est homo non iniquus, sed tamen infirmus.* Idem repetit in commentario cap. 3. epist. ad Galatas. Et idem docent Augustinum sequuti Beda & Anselmus in commentario 2. cap. epist. 1. ad Timoth.

Et ratio etiam ipsa id manifestè testatur. Nam non solus Pater erat nobis ob nostra peccata infensus, & proinde à Mediatore placandus, sed etiam Filius & Spiritus sanctus. Tota igitur Trinitas à Mediatore hominibus reconcilianda erat. Quare cùm Paulus dicit: *Vnus Deus, vnus & Mediator Dei & hominum*; per vnum Deum Trinitatem totam significet necesse est. Vnde Caluinus, dum reiicit istam expositionem, Augustinum, Bedam, Anselmum & Græcos omnes Patres, & ipsam rationem reiicit. nec propterea sequitur quaternitas; nam idem Christus propter duas naturas, & numeratur inter personas Trinitatis, cui debetur satisfactio, & simul ipse est qui satisfacit. Ipse enim, vt homo est, Mediator est, ad seipsum, vt Deus est.

CAPVT QVARTVM.

Refellitur idem error ex Patribus.

ACCEDANT nunc testimonia Patrum. Ac primum CYRILLVS in Apologia pro duodecim capitibus contra Orientales, proponit hanc obiectionem contra decimum caput: *Si Deus Verbum est Sacerdos, cui vel quali Deo suum ministerium offert?* Deinde respondet hoc modo: *Quando factus est homo, vocatus est Pontifex, non quòd maiori Deo offerret sacrificiũ, sed sibi ipsi & Patri.* Et infrà: *Audiens quod dictus est Sacerdos propter humanitatem, erubescisne? Deinde quomodo non admiratus es, quod non secundum sacerdotum morem alteri fecerit sacrificij modum, sed sibi ipsi potius & Patri, vt dixi?*

Hîc Cyrillus non solùm apertè dicit, Christum esse Pontificem propter humanitatem, sed etiam cogit nos intelligere negatiuam, id est, non propter Diuinitatem, cùm dicit, eum sacrificium sibi ipsi obtulisse & Patri. Non enim potest vnus & idem, vt idem, sacrificium offerre & accipere: sed sacrificium accepit, vt Deus, ergo non offert vt Deus: offert igitur tantùm vt homo. Idem li. 11. in Ioan. cap. 7. *In quantum*, inquit, *Filius & Deus est, vnà cum Patre nobis bona largitur: in quantum verò Mediator est & Pontifex, nostras preces ad Patrem adducit.*

CHRYSOSTOMVS in cap. 9. ad Hebr. explicans illud; Ideò noui Testamenti Mediator est, &c. *Quid est*, inquit, *Mediator? Mediator non est Dominus rei, cuius est Mediator, sed est alia quidem res.* At quis dicat, Christum vt Deum, non esse Dominum? ergo Chrysostomus solùm secundum formam serui, vult Christum esse Mediatorem.

Ridicula est autem glossa Iosiæ SIMLERI, dicit enim, Deitatem Christi nudam esse Dominam, tamẽ ratione exinanitionis non esse Dominam. At exinanitio non conuenit diuinæ naturæ, sed personæ Filij, qui dicitur exinanitus, quia formam serui accepit, non amissa tamẽ forma Dei. Dicere autem, Deitatem Filij non esse Dominam, est dicere, non esse veram Deitatem, sed naturam creatam, vt Ariani volunt.

AVGVSTINVS lib. 10. Confessionum, cap. 43. *In quantum homo*, inquit, *in tantum Mediator, in quantum autem Verbum, non medius, quia æqualis Deo, & Deus apud Deum, & cum Patre & Spiritu sancto vnus Deus.* Item ad Paulinum epist. 59. *Per Mediatorem*, inquit, *non Deum, quod semper Verbum erat, sed hominem Christum* IESVM. Et lib. 1. Trinitat. cap. 7. *Christus*, inquit, *in forma Dei æqualis Patri, in forma serui Mediator Dei & hominum.* Lib. 1. de consensu Euangelistarum, cap. 3. *Secundum hominem*, inquit, *Christus & Rex & Sacerdos effectus est, vt esset ad interpellandum pro nobis Mediator Dei & hominum, homo Christus* IESVS. Libro decimo de ciuitate Dei, capite vigesimo:

Vnde verus ille Mediator, in quantum formam serui accipiens, Mediator effectus est Dei & hominum: cùm in forma Dei sacrificium cum Patre sumat, cum quo vnus est Deus, tamen in forma serui sacrificium maluit esse. Lib.16. contra Faustum, capite 15. *Dissimilis hominibus Christus, quia Deus; similis hominibus, quia homo Mediator Dei & hominum.* Lib.2. de peccato originali, cap.28. *Non per hoc Mediator est, quod æqualis Patri, per hoc enim quantum Pater; tantum & ipse à nobis distat. Et quomodo erit medietas, vbi eadem distantia est? Ideo Apostolus non ait, Christus* IESVS, *sed homo Christus* IESVS. *Per hoc ergo Mediator, per quod homo. Inferior Patre, per quod nobis propinquior; superior nobis, per quod Patri propinquior. Quod apertius ita dicitur, inferior Patre, quia in forma serui; superior nobis, quia sine labe peccati.* Itē in Psal.29. *Inter Trinitatem, & hominum infirmitatem, & iniquitatem factus est Mediator homo, non iniquus, sed tamen infirmus.*

Deniq; (vt ex omnibus decem tomis Augustini testimonia habeamus) tractat.82. in Ioannem: *Mediator,* inquit, *Dei & hominum, non in quantum Deus, sed in quantum homo est* IESVS *Christus.* Et serm.11. de verbis Apostoli: *Vnus Deus, vnus & Mediator Dei & hominum. Non ait,* inquit, *Christus* IESVS, *ne tu putares secundum Verbum dictum, sed addidit, homo, Mediator Dei & hominum, homo Christus* IESVS. FVLGENTIVS libro de incarnat. & gratia Christi, cap.13. *Hic in humana natura Mediator Dei & hominum factus est.*

CAPVT QVINTVM.

Refellitur idem error rationibus.

ACCEDANT vltimò efficacissimæ rationes. PRIMA RATIO, ex definitione, & conditionibus Mediatoris. Mediator debet esse medius, id est, distans ab vtraque parte dissidente aliquo modo. Nam si omnino sit idem cum vna parte, non potest cogitari, immò nec fingi, quo pacto sit Mediator. Porro hęc definitio conuenit Christo, vt homo iustus est, non autem, vt Deus est. Nam, vt homo, distat à Deo; vt iustus, conuenit cum Deo. & contrà, vt homo, conuenit cum ceteris hominibus; vt iustus, distat ab omnibus hominibus. Omnes enim nascuntur natura filij iræ. at Christus, vt Deus, non distat à Deo vllo modo, id est, nec natura, nec iustitia, nec vllo alio modo, igitur non vt Deus, sed vt homo iustus, Mediator est inter Deum, & homines peccatores. Et hoc est quod ait Augustinus, inter Trinitatem, & hominum infirmitatem & iniquitatem, Mediator est homo, non iniquus, sed infirmus. in Psal.29.

SECVNDA RATIO, si Christus est Mediator secundum vtramque naturam, vel secundum vtramque coniunctim sumptas, vel secundum vtramq; seorsim acceptas: non secundum vtramque simul; Christus enim secundum vtramque naturam simul sumptam, distat quidem à ceteris hominibus, & etiam à Deo Patre & Spiritu

A sancto; at non distat à Deo Filio, nec persona, nec natura, & tamen etiam ab illo distare debet, cùm & ipse sit pars offensa, ad cuius placationem Mediatore opus sit.

Nec valet responsio Iosiæ, qui dicit, Christum, vt Deum, esse Mediatorem sui ipsius. Nam est quidem Christus, vt homo, Mediator sui ipsius, vt Deus est. At ipsum vnum & eundem, vt Deus est, Mediatorem esse sui ipsius, vt Deus est, inuoluit apertissimam contradictionem. Sequitur enim inde, Christum à seipso distare, & non distare, eadem ratione & modo consideratum. Non igitur Christus secundum vtramq; naturam simul sumptam esse potest Mediator. Quòd

B autem non sit Christus Mediator secundum vtramque naturam seorsim, patet, quia non secundum diuinam seorsim acceptam, cùm illa sit pars offensa, & secundum illam nihil distet Christus à Deo. Restat ergo, vt solùm secundum humanam sit Mediator.

TERTIA RATIO, si Christus esset aliquo modo Mediator secundum naturam diuinam, omnes tres personæ essent Mediatores. Nam cùm natura diuina sit communis tribus, quidquid secundum illam conuenit vni personæ, id conuenit omnibus tribus. Vnde est illa maxima sanctorum Patrum: *Opera Trinitatis esse indiuisa.* Porro absurdum esse, vt omnes tres personæ dicantur esse Mediatores, non videtur egere pro-

C batione. Nam si tota Trinitas sit Mediator, cuius, quæso, erit Mediator? Num est aliquis Deus supra Trinitatem, apud quem ipsa Trinitas Mediatoris fungatur officio?

Respondet IOSIAS, opera Trinitatis sic esse indiuisa, vt tamen alia aliis sępe tribuantur, tanquam propria. Et ponit exempla duo. VNVM, in internis actibus; nam solus Pater gignit, solus Filius gignitur, licet opera Trinitatis sint indiuisa. ALTERVM, in externis; nam in Baptismo Christi, Matt.3. Pater solus dixit: *Hic est Filius meus dilectus.* Et solus Spiritus in forma columbæ apparuit. Et simile legitur Matth.17. de voce & nube in transfiguratione, & confirmat testimoniis Augustini serm.11. de verbis Domini; & Leonis

D sermone de transfiguratione, & serm.2. & 3. de Pentecoste.

At hæc nimis frigida sunt. Nam generare & generari in diuinis non sunt actiones essentiales, quæ sunt communes tribus personis, sed dicuntur actus notionales, qui nihil proprij in personis ponunt, præter relationem. Nam generare est intelligere diuinum cum relatione producentis notitiam. Et quidem ipsum intelligere commune est tribus, sola relatio est propria gignētis; at actiones Mediatoris sunt actiones ad extra, & ideo si conueniunt Christo, vt Deus est, conuenient omnibus aliis personis, quæ sunt idem Deus cum Christo.

Nec etiam secundum exemplum valet. Nam in Baptismo Christi illa vox, quæ audita est, à

tota Trinitate formata est, sed ad solum Patrem significandum. Quemadmodum & columba à tota Trinitate formata est, sed ad solum Spiritum sanctum repræsentandum. Itaq; actio vera & realis, qua res illæ factæ sunt, communis erat; sola autem repræsentatio, propria vnius. Et hoc docent allegati Patres. & clarius idem AVGVSTINVS lib.2. de Trinitate, cap.10. *Patris*, inquit, *persona ostenditur, & in ea voce, vbi super baptizatum columba descendit, non quia fieri potuit vox sine opere Filij & Spiritus sancti, Trinitas quippe inseparabiliter operatur, sed quia ea vox facta est, quæ solius personam Patris ostenderet.* Cùm ergo non disputemus, quid significent opera Mediatoris, sed à quo fiant, concedere debet Iosias, actiones Mediatoris communes esse toti Trinitati. Itaque licebit dicere, Pater interpellat pro nobis, fudit sanguinem pro nobis, & alia id genus, quæ ad hæresim Patripassianorum manifestè pertinent.

QVARTA RATIO, officium Mediatoris proprium est sacrificare, & sacrificando satisfacere, vt constat ex cap.7.8.& 9. ad Hebr. & ex confessione aduersariorum. At sacrificare non potest Christo conuenire secundum Diuinitatem, sed solùm secundum humanitatem; siquidem facere Diuinitatē Filij, sacerdotem, est apertissimus Arianismus. Nam omnis sacerdos est minor eo, cuius est sacerdos; officium enim eius est ministrare. Quare AMBROSIVS lib.3. de fide, cap.5. *Idem*, inquit, *sacerdos, idem & hostia, & sacerdotium, tamen & sacrificium humanæ conditionis officium est.* Et infrà: *Nemo igitur vbi ordinem cernit humanæ conditionis, ibi ius Diuinitatis ascribat.*

HIERONYMVS in Psalm.109. in illud: *Iurauit Dominus, &c. Tu es sacerdos in æternum: Non illi*, inquit, *iurauit, qui ante luciferum genitus est, sed illi, qui post luciferum natus ex Virgine est.* FVLGENTIVS de fide ad Petrum, cap.2. *Solus*, inquit, *sacerdos, sacrificium, & templum, & hæc omnia Deus secundum formam serui.* AVGVSTINVS lib.1. de consensu Euangelistarum, cap.3. *Secundum hominem*, inquit, *Christus Rex, & Pontifex effectus est.* Denique in sermone Arianorum propositione 33. apud Augustinum tomo 6. habetur, quòd Filius sit minister & sacerdos Patris sui: non ergo Christus, vt Deus, sacrificauit, nisi ex sententia Arianorum.

Idem dici potest de aliis officiis Mediatoris Christi, vt quod *interpellat pro nobis*, Rom.8. quòd *aduocatus noster est*, 1.Ioan.2. quòd *dedit semetipsum redemptionem pro nobis*, 1.Tim.2. Hæc enim omnia arguunt naturam inferiorem. non igitur potest Christus, vt Deus, esse Mediator, nisi, vt Deus, sit minor Patre, & Patri seruiat, vt minister.

QVINTA RATIO est, si operatio propria Mediatoris conuenit Christo ratione vtriusque naturæ, sequitur confusio operationum, & consequenter naturarum in Christo, quæ est hæresis Monothelitarum & Eutychianorum damnata in VI. Synodo, act.17. Nam cùm in VI. Synodo reiicitur vna operatio in Christo, non reiicitur vna operatio respectu Dei tanquam principalis agentis, & hominis vt instrumenti. Nam certum est, in Christo multa eiusmodi opera inueniri. Talia enim erant omnia miracula, quæ fiebant à Deo Verbo per carnem, vt instrumentum. Sed reiicitur vna operatio, respectu Dei & hominis, tanquam propriæ & principalis caussæ. Illa enim dicitur caussa propria & principalis, quæ agit ex virtute sua, quam habet ex propria sua forma & essentia.

Ac, vt exemplis rē illustremus, quando Christus curabat febres imponendo ægrotis manus, impositio manuū erat operatio propria & principalis humanitatis, quia ex propria sua forma id habebat, at expulsio febris erat propria & principalis operatio Deitatis, quia non habebat hoc ex sua forma manus Christi, sed tantùm vt applicabatur à Deo ad illud opus. Dicere autem, imponere manus, fuisse propriam operationem Deitatis, vel expellere febrim fuisse propriam humanitatis, & proinde vnam tantùm fuisse operationem, imponere manus, & pellere febrim, est confundere operationes & naturas, & hæc est hæresis in eo Concilio damnata.

Iam ergo sacrificare, quod est officium Mediatoris, proprium est Christi, vt homo est. Nam conuenit ei secundum humanam formam, vt patet, quia conuenit etiam puris hominibus, ergo si hoc idem conuenit Christo, vt Deus est, eadem erit operatio vtriusque naturæ, vt caussæ propriæ & principalis, nisi velint Deitatem esse instrumentum humanitatis, quo nihil absurdius cogitari potest. Quare introducitur hac sententia hæresis Eutychianorum & Monothelitarum, iamdudum magno labore damnata, ac ferè extincta.

Respondet IOSIAS, non esse omnino eandem actionem Deitatis & humanitatis, sacrificare, licet sit vnum opus. Nam substantia operis est propria humanitatis, sed efficacia & dignitas illius operis est propria Deitatis.

CONTRA. Si ita esset, non posset Deitas appellari Sacerdos & Pontifex, vt tamen Sarnicius appellauit, nec posset denominari sacrificans; sicut non dicitur Deus dormire vel ambulare, eò quòd det nobis efficaciam ad dormiendum, aut ad ambulandum. Prǽterea efficacia & dignitas sacrificij Christi non est aliqua actio physica, aut aliquis influxus aut efficientia realis Deitatis in illud opus. Tunc enim illa efficacia, & proinde sacrificium non magis esset Filij, quàm Patris & Spiritus sancti, cùm omnis operatio sit communis, quæ per essentiam diuinam illis conuenit.

Vnde igitur, inquies, habet sacrificium Christi infinitam efficaciam & dignitatem? Habet ex eo, quod est sacrificium personæ diuinæ, licet in natura humana peractum. Quemadmodum

etiam

etiam idem opus factum à Rege & à priuato homine, differunt valde, quoad pretium, ratione dignitatis operantium, & tamen regia Maiestas nihil physici & realis influit in illud opus. Non ergo potest vlla ratione concedi, sacrificare esse actionem vtriusque naturæ, nisi quis velit in hæresim Monothelitarum, iamdudum damnatam & explosam, incidere.

CAPVT SEXTVM.

Soluuntur argumenta aduersariorum deprompta ex Scripturis.

» SED obiiciunt, PRIMO, verba illa Domini, Ioan.8. *Ego pono animam meam.* Hoc, inquit Caluinus in epistola ad Polonos, Mediator dicit, nec tamen dicit vt homo, sed vt Deus. Nemo enim habet arbitrium vitæ & mortis, nisi Deus.

RESPONDEO, ponere animam, non esse Dei, sed hominis, quamuis potestas ponendi illam & recipiendi ad libitum, sit à Deo data ipsi homini. Nam ponere animam, quid aliud est, quàm mori? & resumere animam, quid est, nisi resurgere? Mori autē & resurgere certè hominis est, non Dei. Et sic exponunt hæc verba S. Patres.

AVGVSTINVS tract.47. accepit animam pro ipsa substantia animę, & quærit, cuius sit ponere animam, an Verbi, an carnis, an ipsius animę? Et respondet, non esse Verbi, quia Verbum nunquam dimisit animam; nec esse animæ, quia anima à seipsa separari nequit, sed esse carnis, quæ animam aliquando deseruit, aliquando recepit: *Caro,* inquit, *ponit animam suam, & caro iterum sumit eam, non tamen sua potestate caro, sed potestate inhabitantis carnem.* Et lib.3. contra Maximinum, c.14. *Quid,* inquit, *quod etiam illud commemorandum putasti, quod manifestissimè, vt homo, loquitur, potestatē habeo ponendi animam meam, &c.* CHRYSOSTOMVS etiam aliquoties repetit in hunc locum, hæc dici à Christo secundum humanitatem. Viderit ergo Caluinus quos auctores sequatur, dum ponere animam suam, & iterum sumere eam, Diuinitati attribuit.

Sed rursum proferunt illud, 2.Cor.5. *Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliauit sibi per Christum.* Et infrà: *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi.* Et infrà: *Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.* Et illud Col.1. *Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt.* At reconciliare, exhortari, pacificare, actiones Mediatoris sunt. Igitur Christus, vt Deus, Mediator fuit.

Respondeo primùm, reconciliare, exhortari, & pacificare, non semper esse Mediatoris. Mediatoris enim est reconciliare vnum alteri. At si quis per seipsum reconciliet sibi inimicum, is non dicitur Mediator. Itaque omnis Mediator reconciliat, sed non omnis qui reconciliat continuò est Mediator. ADDO præterea, aliud esse

A reconciliare per Mediatorem, aliud verò esse Mediatorem. Potest enim altera ex partibus dissidentibus procurare Mediatorem, & per eum reconciliationem, non tamen ipsa pars erit Mediator. Ita ergo Deus reconciliauit nos sibi, sed per Mediatorem, quem ad nos misit.

POSTREMO, adferunt illud Hebr.4. *Habemus Pontificem, qui penetrauit cœlos.* Item illud Hebr.7. *Sine patre, sine matre, sine genealogia.* Nam penetrare cœlos, non potest homini puro conuenire. nec est vllus sacerdos sine patre, & sine matre, nisi Christus Deus & homo. Is enim, vt Deus, caret matre; vt homo, caret patre. Igitur Christus Sacerdos, ac proinde Mediator est, secundum
B vtramque naturam. Quocirca ATHANASIVS in libro de humanitate Verbi, & Cyrillus in epistola ad Nestorium, cap.10. Verbum ipsum fatentur Sacerdotem esse.

RESPONDEO, hæc omnia rectè probant, personam Pontificis nostri esse diuinam, id quod nos libentissimè confitemur. Verè enim IESVS Pontifex summus, qui penetrauit cœlos, quiq; sine patre, & sine matre est, & simul patrem habet & matrem, Deus est; sed non, quà Deus est, penetrauit cœlos; nec, quà homo est, caret matre, aut patrem habet; ac denique non, quà Deus est, Pontifex est. Nam virtus quidem, qua Christus penetrauit cœlos, à Deo erat, tamen ipsum
C penetrare cœlos, cùm sit loco moueri, non potest Christo secundum formam Dei, quæ immutabilis est, sed solùm secundum formam hominis conuenire.

Pari ratione Christus Deus caret patre, sed vt homo; caret matre, sed vt Deus. Idem verò patrem habet, quia est Deus de Deo: & matrem habet, quia Filius hominis est. Deniq; Verbum Deus, vt Athanasius & Cyrillus rectè docent, Sacerdos est, sed secundum formam hominis, vt idem Cyrillus in Apologia sua testatur.

CAPVT SEPTIMVM.

Explicantur testimonia Patrum quæ aduersarij proferunt.

D SECVNDO loco proferunt testimonia Patrum. Ac PRIMVM obiiciunt Dionysium AREOPAGITAM, qui in epistola 4. ad Caium dicit, Christum administrasse θεανδρικὴν ἐνέργειαν, id est, operationem Dei virilem. Et idem habetur in cap.2. de diuinis nominibus.

RESPONDEO, hanc sententiam Dionysij tribus modis intelligi posse. Ac PRIMO, si quis intelligat per Dei virilem operationem, vnam operationem propriam vtriusque naturæ, vt videntur velle nostri aduersarij, manifestè errat. Nam in Synodo VI. act.8. Macharius hæreticus Monothelita hanc ipsam sententiam ex Dionysio afferebat in hunc sensum, ad suam hæresim stabiliendam.

Potest tamen SECVNDO vocari Dei virilis operatio aliquod opus Christi, in quo concurrant Deitatis & humanitatis actiones; sed distinctæ, & duæ reuera. Quæ sententia est vera, & ab auctore intenta. Et hoc modo exponitur à Sophronio in illa insigni oratione, quæ legitur in VI. Synodo act. 11. vbi distinguit tria genera operum Christi; quædam purè diuina, vt creare & conseruare omnes creaturas; quædam purè humana, vt comedere, bibere; quædam partim diuina, partim humana, vt ambulare super aquas. Nam ambulare, hominis erat. Dare autem aquis soliditatem, erat Dei. Et hęc dicuntur θεανδρικά, hoc est, diuinè humana opera, qualia erant omnia miracula, non tamen omnia opera Christi: porro talia non sunt opera Mediatoris, vt Mediator est, nimirum sacrificare, & orare. Hæc enim omnia humana sunt.

Potest etiam afferri TERTIA intelligentia huius theandricæ operationis ex Damasceno libro 3. cap. 19. qui docet, omnem Christi actionem posse vocari theandricam ratione suppositi operantis. Semper enim Deus homo operabatur, non nudus Deus, aut nudus homo. Quomodo etiam videtur exponere DAMASCENVS id, quod ait S. LEO epist. 10. vtraque natura operatur cum alterius communione, quod proprium est. Id enim vult esse cum communione alterius, ac si dictum esset, manente vnione cum altera in eodem supposito. & secundum hanc intelligentiam auctoritas Dionysij non est ad rem.

SECVNDO, obiiciunt IRENÆVM, qui lib. 3. cap. 20. *Oportuerat*, inquit, *Mediatorem Dei & hominum per suam ad vtrosq; domesticitatem in amicitiam & concordiam vtrosque reducere, & facere vt Deus assumeret hominem, & homo se redderet Deo.* Item proferunt similia verba ex EPIPHANIO in Ancorato, ante medium; Chrysostomo, Ambrosio, Theodoreto, & Theophylacto in cap. 2. prioris ad Timotheum, qui dicunt, Mediatorem Dei & hominum debuisse vtramq; naturam in se habere, vt Deum & homines in amicitiam redigeret.

RESPONDEO, hi omnes loquuntur de mediatione substantiali, quæ facta est in ipso Christo per incarnationem, & necessaria fuit ad mediationem per operationem. Nisi enim esset Christus Deus homo, non esset suppositum diuinum in natura humana operans, & proinde non essent opera Mediatoris infiniti pretij. Itaque formaliter Christus est Mediator, quantum ad mediationem operationis, per solam humanitatem, tamen vt esset Mediator, & posset totum mundum redimere ex rigore iustitiæ, debuit præter formam humanitatis habere diuinum suppositum, non autem poterat habere diuinum suppositum in natura humana, nisi in illo esset mediatio substãtialis duarum naturarum.

TERTIO, obiiciunt AVGVSTINVM Enchirid. cap. 108. *Nam*, inquit, *neq; liberaremur per vnum*

A *Mediatorem Dei & hominum, nisi esset & Deus.* Item lib. 1. de consensu Euangelistarum, cap. 35. *Ideo Christus Mediator Dei & hominum dictus est inter Deum immortalem & hominem mortalem, Deus & homo reconcilians hominem Deo, manens quod erat, factus quod non erat.* Item homilia de ouibus, cap. 12. *Non Mediator homo præter Diuinitatem.* Item: *Diuina humanitas, & humana Diuinitas mediatrix est.* Item lib. 9. de ciuit. Dei, cap. 15. *Quærendus est Mediator, qui non solùm homo, verùm etiam Deus sit.*

RESPONDEO, loquitur AVGVSTINVS de persona, quæ operi dare debebat dignitatem. id quod patet, tum ex locis à nobis allegatis, tum ex lib. 9. de ciuit. Dei, cap. 15. ab aduersariis cita-
B to. Nam postquam dixerat Augustinus, Mediatorem esse debuisse Deum & hominem, subiungit: *Nec tamen ob hoc Mediator est, quia Verbum, & maximè quippe immortale, & maximè beatum Verbum longè est à mortalibus miseris, sed Mediator per quod homo.*

CAPVT OCTAVVM.

Soluuntur argumenta ex ratione petita.

VLTIMO obiiciunt rationes. Renouare corda, & dare Spiritum sanctum, sunt opera Mediatoris; docet enim Augustinus in Enchirid. cap. 33. per Mediatorem nos recipere Spiritum
C sanctum, & tamen certum est, dare Spiritum sanctum, & renouare corda, esse solius Dei. ITEM, docere est opus Mediatoris, & tamen Augustinus in libro de Magistro affirmat, solum Deum esse verum Magistrũ, qui docet hominem scientiam. Christus ergo, vt Deus, Mediator est.

RESPONDEO, dare Spiritum sanctum meritoriè, est proprium Mediatoris, sed hic modus dandi Spiritum, non est Dei formaliter, sed hominis; dare autem Spiritum sanctum, & renouare corda efficienter, & vt auctorem doni, non est Mediatoris, sed eius, apud quem Mediator intercedit, id est, Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Et patet, quia cùm donum Spiritus sancti, & omnis illuminatio detur à tota Trinitate, si eiusmodi donatio esset Mediatoris, tota Tri-
D nitas esset Mediator.

Pari ratione, docere principaliter est Dei, id est, Trinitatis: docere per modum instrumenti, est hominis; Christus igitur, vt Deus, Doctor ac Magister est verus ac principalis; idem Christus, vt homo, Mediator Dei & hominum, Doctor fuit, vt instrumentum Diuinitatis, sed instrumentum coniunctum & singulare, non separatum & commune, qualia instrumenta fuerunt Apostoli & Prophetæ.

SECVNDA ratio est CALVINI, in epistola ad Polonos: Christus fuit caput Angelorum & hominum, etiam ante lapsum Adæ, integro adhuc statu rerum, Colossens. 1. *Primogenitus omnis creaturæ:* igitur fuit etiam Mediator Christus ante lapsum primi hominis: atqui tunc Christus non-

dum erat homo, ergo, vt Deus, erat hominum & Angelorum caput, & Mediator.

„ Adde etiam, quod Chrysostomus, Augustinus,& Hieronymus in commentario cap.3. epistolæ ad Galat. exponentes illud: *Lex ordinata per Angelos in manu Mediatoris*, volunt per Christum Mediatorem datam esse legem, & de hoc loqui Paulum eo loco. Immò etiam Hieronymus vlterius progreditur, ac dicit, per hunc Mediatorem non solùm legem esse datã, sed etiam mundum esse creatum. Constat autem Christum non fuisse hominem, quando lex data est Hebræis, & multò minùs, quando mundus creatus est; quare necessariò sequitur, vt secundum formam Dei Mediator fuerit.

RESPONDEO, Christum, vt Deum, fuisse etiam ante lapsum Angelorum & hominum, caput eorum, sed non ipsum solum, verùm etiam Patrem, & Spiritum sanctum. Mediatorem autem Angelorum fuisse Christum, aut etiam hominum ante peccatum, falsum est, alioqui etiam Patrem, & sanctum Spiritum faceremus Mediatores. Nam inprimis Scriptura facit quidem Christum caput omnium Angelorum & hominum, Ephes.1. & Coloss.1. at Mediatorem Angelorum nusquam facit. Paulus enim 1. Timoth.2. dum de Mediatore loquitur, disertis verbis affirmat: *Christum Mediatorem esse Dei & hominum.*

AVGVSTINVS autem in Enchiridio, cap.108. addit, quòd si homo non peccasset, Christo Mediatore non eguisset. Et in cap.3. ad Galatas, dicit, Christum non esse Mediatorem Dei & Angelorum, sed Dei & hominum tantùm, eò quòd Angeli, qui peccauerunt, nunquam reconciliandi sunt: qui autem non peccauerunt, Mediatore non egeant.

Itaque quod CALVINVS dicit de Mediatore Christo ante peccatum Adæ, est expresè contra Augustinum, & videtur esse manifestus Arianismus. Neque enim Caluinus ideo Christum ante incarnationem facit Mediatorem, quòd ob incarnationem, & merita eius præuisa existimet datam fuisse Angelis, & primo homini gratiam, quod nonnulli ex Catholicis sensisse videtur, de quorum sententia modò non disputo: sed quod arbitretur ipsum Verbum æternum, quà Deus erat, ante incarnationem, inter Patrem & Angelos, atque etiam homines, in statu innocentię constitutos, Mediatoris officio functum. Quod sine suspicione Arianismi non dicitur. Nam Mediator, quà Mediator est, cùm debeat sacrificare, supplicare, intercedere, necessariò minor est Deo, cui sacrificat, cui supplicat, apud quem intercedit. Si ergo Christus, cùm adhuc non esset homo, Mediator erat, certè cùm adhuc non esset homo, Deo Patre minor erat: atqui tunc nihil erat, nisi Deus, igitur, vt Deus, minor erat Filius Patre.

Neque ab hac hæresi abesse videtur id, quod idem CALVINVS ait lib.2. Institut. cap.12. §.4.

A *Fateor*, inquit, *in primo creationis ordine, & integro naturæ statu præfectum Angelis & hominibus fuisse caput. Qua ratione dicitur à Paulo primogenitus omnis creaturæ.* Hæc ille. Qui quidem solum Filium, etiam ante incarnationem, facit caput hominum & Angelorum. Illum enim facit caput, qui est primogenitus omnis creaturæ. Solus autem Filius est primogenitus omnis creaturæ. At si solus Filius erat caput hominum & Angelorum, igitur aliquid influebat Filius in Angelos & homines, quod Pater non influebat. non sunt ergo indiuisa opera Trinitatis, proinde nec est vna natura atque essentia Trinitatis.

Deinde, quid sibi vult illud: *Filium, vt Deum,*
B *præfectum fuisse caput Angelis & hominibus?* A quo enim, quæso, præfectus fuit? Nónne à Patre? Igitur Patris minister, & quasi vicarius fuit Filius, etiam antequam esset homo. Et quid aliud Ariani volebant?

Nec iuuat Caluinum locus Apostoli ad Coloss.1. Nam cùm dicit, Christum esse primogenitum omnis creaturæ, vel loquitur de Christo secundum formam serui; vel, vt exponit Chrysostomus, loquitur quidem de Christo secundum formam Dei, sed non facit eum fratrem primogenitum creaturarum, sed significat genitum fuisse à Patre, priusquam vlla creatura efficeretur, iuxta illud Prouerb.8. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam fa-*
C *ceret à principio.* Sed de his multa diximus in primo libro.

Iam quod attinet ad Patres, qui dicunt, Christum Mediatorem dedisse legem Hebræis, vel mundum creasse. RESPONDEO, Patres loqui de Mediatore materialiter, non formaliter; non enim dicunt, Christum fuisse Mediatorem in creando mundo, aut in lege danda, sed dicunt, Christum Mediatorem, id est, illam personam, quæ postea futura erat mediatrix, esse verum Deum, & auctorem mundi, & legis, & omnium rerum. Vnde CHRYSOSTOMVS expresè dicit, Christum auctorem fuisse legis, & proinde abrogare illam potuisse. ex quo sequitur, eum non vt Mediatorem, sed vt auctorem primarium
D id fecisse: nec enim Mediator est auctor, nec legem abrogare potest, qui non est auctor. Et ibidem AVGVSTINVS dicit, Christum esse quidem Mediatorem, sed mediare inter totam Trinitatem & homines peccatores. Ex quo iterum sequitur, eum non fuisse propriè Mediatorem, quando nulli erant homines peccatores.

CAPVT NONVM.

Ostenditur, Christum sibi etiam aliquid meruisse.

RESTAT postrema quæstio; An videlicet Christus operibus, ac laboribus suis, non solùm nobis omnibus gratiam & gloriam acquisierit, sed etiam aliquid acquisierit sibi. Et quidem Theologi Doctores apud Magistrum, in 3. sent.

dist.18.

dist.18. conueniunt inter se, atque vno consensu docent, Christum præter ea bona, quæ suis laboribus peperit nobis, meruisse etiam sibi corporis gloriam, & nominis exaltationem.

Repugnat CALVINVS lib.2. Instit. cap.17. §. 6. *Quærere*, inquit, *an sibi meruerit, quod faciunt Lombardus, & Scholastici, non minus stulta est curiositas, quàm temeraria definitio, vbi hoc idem asserunt. Quid enim opus fuit descendere vnicum Dei Filium, vt sibi acquireret quidquam noui? Et consilium suum exponens Deus, omnem dubitationem exemit. Non enim Filij vtilitati consuluisse dicitur Pater in eius meritis, sed eum tradidisse in mortem, neq; ei pepercisse, quia mundum diligeret. Et notandæ sunt loquutiones Propheticæ; Puer natus est nobis. Item; Exulta filia Sion; Ecce Rex tuus venit tibi: frigeret etiam alioqui confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quòd Christus pro inimicis mortem subierit. Inde etiam colligimus rationem sui non habuisse. Idq; clarè affirmat, dicens; Pro illis sanctifico meipsum. Se etiam nihil acquirere testatur, qui fructum sanctitatis suæ in alios transfert. Et certè hoc maximè dignum obseruatu, quod Christus, vt se totum addiceret in salutem nostram, quodammodo sui oblitus est.* Hæc ille. Et paulò infrà: *Quibus meritis*, inquit, *assequi potuit homo, vt iudex esset mundi, caput Angelorum, atq; vt potiretur summo Dei imperio?*

HÆC tamen nihil impedient veritatem. Dicimus ergo, Christum meruisse sibi illa omnia quæ accepit post passionem suam. Et probatur hoc primò expressis Scripturis. ad Philip.2. *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, &c.* Ad Hebr.2. *Videmus IESVM propter passionem mortis gloria & honore coronatum.*

Respondet CALVINVS his testimoniis solùm significari, Christum post passionem suam habuisse gloriam, non autem vnum fuisse caussam alterius; sicut cùm dicitur Lucæ vlt. *Oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam.*

At inprimis etiam iste locus potest significare caussam. Est enim, ac si dictum esset; Oportet vincere, & sic triumphare. Deinde, non sunt omnino similia ista loca. Nam Philippens.2. & ad Hebr.2. habetur particula (PROPTER) quę particula caussam vbique significare solet. Deinde particula (ET) in illis verbis: *Propter quod & Deus exaltauit illum*, apertè indicat caussam. Est enim sensus, Christus obediuit Deo, & vicissim Deus honorauit illum: sicut Matth.16. post confessionem Petri, dicit ei Dominus: *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, &c.* Vbi Hieronymus: *Mercedem*, inquit, *recepit vera confessio.*

Deniq; sic exposuerunt omnes Patres. CHRYSOSTOMVS homil. 7. in epistolam ad Philipp. *Extremam*, inquit, *Christus præstitit obedientiam, propterea accepit & supremum honorem, &c.* Vbi hortatur Chrysostomus ad obedientiam & humilitatem: quæ exhortatio frigidissima esset, si illud, propterea, non diceret caussam.

AMBROSIVS in cap.2. Philipp. *Quid*, inquit, *& quantum humilitas mereatur, hic ostenditur, &c.*

A AVGVSTINVS tractat.104. in Ioan. hunc locum tractans: *Humilitas*, inquit, *claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium; sed hoc factum est in forma serui.* Vide etiam Cyrillum lib.3. thesau. cap.2. Basilium li.4. in Eunomium. Augustinum lib.2. contra Maximinum, cap.5. & li.3. cap.2. Theophylactum, Oecumenium, Primasium, Bedam, Anselmum & alios in hæc loca. Omnes enim ex his locis colligunt, Christum meruisse humilitate gloriam, non solùm nobis, sed etiam sibi. Et certè longè tutius est, tot veteres Patres, Gręcos & Latinos in Scripturarum explicatione sequi, quàm nouellos istos Doctores, qui non videntur sibi sapere, nisi omnibus contradicant.

B Præterea est etiam congruentia rationis; nam melius est, ceteris paribus, aliquid ex merito habere, quàm sine merito.

SI dicas, quare ergo non etiam gratiam, & scientiam, & gloriam animæ habuit Christus ex merito?

Respondet B. THOMAS 3. par. quæst.19. art.3. Christum debuisse habere omnia optimo modo. sunt autem quædam bona tam excellentia, vt melius sit illis nunquam carere, quàm ea acquirere ex merito, quia magis detrahit perfectioni alicuius carentia illorũ ad tempus, quàm dignitas merendi: & tamen non potest quis ea mereri, nisi aliquando illis careat. Et talia sunt gratia, gloria, scientia, & præcipuè vnio hypo-

C statica, quæ omnia Christus ab initio habuit. At gloria corporis, & nominis exaltatio minora sunt, quàm ipsa dignitas merendi, & ideo melius fuit carere illis ad tempus, & ex merito illa acquirere, quàm carere dignitate merendi.

CAPVT DECIMVM.

Soluuntur argumenta Caluini.

NEQVE argumenta CALVINI valde metuenda sunt. Nam cùm ait; Quid opus fuit descendere vnicum Filium Dei, vt sibi acquireret aliquid noui?

Respondeo, non eguisse Dei Filium vlla re,

D nec descendisse, vt sibi aliquid acquireret. Nam qui descendit, Deus fuit, non homo; immò hoc ipsum descẽdere fuit hominem fieri, & seipsum exinanire. At postquam descenderat, & formam serui acceperat, aliquid sibi acquisiuit in ea forma, quam assumpserat; non in ea, qua descenderat. Porro in forma serui aliquid ei debuisse ante resurrectionem, quis ambigere potest?

DICES, gloria corporis sequitur per se ex gloria animæ, at accessorium non cadit sub meritum. RESPONDEO, inprimis gloriam corporis non videri absolutè accessoriam. Nam sequitur ex gloria animæ secundum Dei determinationem, & meritorum congruentiã. Deus enim voluit vt gloria animæ redundaret in corpus, quia gloria animæ acquiritur per actus animæ,

qui in corpore exercentur, & ideo tam gloria animæ, quàm gloria corporis cadit sub meritum. DEINDE quid prohibet, id quod accessorium est, cadere sub meritum? Etsi enim iam debitum est ratione eius, cui accedit, tamen potest etiam cadere sub meritum, vt alio quodam titulo debeatur. Quare licet fateamur debitam fuisse Christo gloriam corporis, etiamsi pro ea non laborasset: tamen quia quod debetur vno modo, potest deberi etiam alio modo: ideo voluit Deus, vt gloria corporis deberetur Christo etiam iure præmij ac mercedis.

„ ALTERVM Caluini argumentum sumebatur „ ex his locis, vbi dicitur Christus pro nobis labo- „ rasse vsq; ad mortem. Rom.8. *Proprio Filio non pe-* „ *percit, sed pro nobis tradidit illum.* Isaiæ 9. *Puer natus est* „ *nobis.* Zachar.9. *Ecce Rex tuus venit tibi.* Ioan.17. *Pro* „ *eis ego sanctifico meipsum.*

RESPONDEO primum, in nullo horum locorum legi, propter nos tantùm Christum laborasse. Proinde hæc omnia nihil aliud efficere, quàm nobis Christi labores profuisse, quod minimè negamus. Addo deinde, in his locis nullam factam esse mentionem gloriæ ipsius Christi, quasi propter nos tantùm laborasset, quia nos fuimus caussa, sine qua non fuisset passus. Si enim Adam stetisset in ea innocētia, in qua conditus fuerat, sine dubitatione vlla Dei Filius passus non fuisset: fortasse etiam nec carnem assumpsisset, vt ipse etiam Caluinus docet lib.2. Instit. cap.12. §.4.

Iam verò TERTIVM Caluini argumentum „ illud erat; frigeret cōfirmatio illa amoris, quàm „ Paulus commendat, Rom.5. quod Christus pro „ inimicis mortem subierit.

SED respondeo, nihil impedire meritum proprium, quo minus ostendatur ardor caritatis Dei erga homines. Nam inprimis Scripturæ vt plurimum extollunt caritatem Dei Patris, qui nihil lucrari poterat, Ioan.3. *Sic Deus dilexit mundum vt Filium suum, &c.* Rom.8. *Proprio Filio non pepercit, &c.*

Deinde etiam Christi maxima apparet caritas, si respicias diuinam eius personam, cui ni-

A hil accesit vtilitatis; & hoc Paulus nobis proponit 2.Cor.8. *Scitis,* inquit, *gratiam Domini nostri* IESV CHRISTI, *qui propter nos egenus factus est, cùm esset diues.* Et Philip.2. *Cùm in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit, &c.*

Denique etiam Christi hominis apparet maxima caritas, qui poterat ipse sine passione & morte per alios actus mereri sibi gloriam corporis, & nominis exaltationem, & tamen mori voluit, & pro inimicis mori, vt copiosa esset redemptio. Quod autem Christus non sui omnino oblitus fuerit, vt CALVINVS dicit, patet ex verbis illis Ioan.17. *Clarifica me Pater claritate quam habui apud te, &c.* Vbi postulat à Deo gloriam re-

B surrectionis, & nominis exaltationem, vt exponit eo loco S. Augustinus.

Argumentum POSTREMVM illud fuit; qui- „ bus meritis assequi potuit homo, vt iudex esset „ mundi, & caput Angelorum, atq; vt summo Dei „ imperio potiretur, atq; in eo resideret maiestas „ illa, cuius millesimam partem cunctę hominum „ & Angelorum virtutes attingere nequeunt?

Sed facilis solutio est. Nam nemo Catholicorum docet, Christum suis meritis id assequutum, vt esset caput Angelorum, & summo Dei imperio potiretur, atq; in eo Dei maiestas resideret. Si enim id meruisset, vnionem hypostaticam meruisset, quod Augustinus apertè negat libro de prædestinatione Sanctorum, cap.15. &

C nos etiam paulò antè negauimus.

Porro, vt iudex esset mundi, facilè Christus mereri potuit. Nam Christi merita si non fuissent sufficientia ad hoc, vt ipse fieret iudex mundi, multò minus fuissent sufficientia ad reconciliationem totius mundi. Maius enim & difficilius fuit totius mundi peccata expiare, quàm mundi iudicem constitui. Et tamen 1.Ioannis 2. dicitur Christi sanguis esse propitiatio pro peccatis nostris, & non pro nostris tantùm, sed etiam pro totius mundi.

Finis secundæ Controuersiæ generalis.

LAVS DEO, VIRGINIQVE MATRI MARIAE.

TERTIA

CONTROVERSIA GENERALIS,

DE SVMMO PONTIFICE,

QVINQVE LIBRIS EXPLICATA.

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS.

De Romani Pontificis Ecclesiastica Hierarchia.

Præfatio in libros de Summo Pontifice.

LIBER SECVNDVS.

De Summo Pontifice.

LIBER TERTIVS.

De Summo Pontifice.

LIBER QVARTVS.

De potestate spirituali Summi Pontificis.

LIBER QVINTVS.

De potestate Pontificis temporali.

PRÆFATIO

IN LIBROS DE SVMMO PONTIFICE, HABITA IN GYMNASIO ROMANO ANNO cIↃ. IↃ. LXXVII.

ANTEQVAM AD DISPVTATIONEM DE PONTIFICE maximo aggrediamur, pauca quædam præmittenda esse censui. Primum de vtilitate & magnitudine institutæ disputationis: Deinde de iis qui Romanum primatum scriptis libris oppugnare, vel etiam è contrario propugnare, ab exordio Ecclesiæ vsque ad nostra tempora studuerunt: Postremo de ratione & ordine, quo præsens Controuersia, quæ necessariò longissima futura est, à nobis tractanda atque explicanda sit.

Et quidem quæstionis de Pontifice magnitudo, atque vtilitas ex duobus potissimùm intelligetur: ex magnitudine rei de qua agitur, quæque in dubium reuocatur, & ex multitudine & contentione aduersariorum. etenim de qua re agitur, cùm de primatu Pontificis agitur? breuissimè dicam, de summa rei Christianæ. Id enim quæritur, debeat ne Ecclesia diutius consistere, an verò dissolui & concidere. Quid enim aliud est quærere, an oporteat ab ædificio fundamentum remouere, à grege pastorem, ab exercitu imperatorem, solem ab astris, caput à corpore, quàm, an oporteat ædificium ruere, gregem dissipari, exercitum fundi, sydera obscurari, corpus iacere?

Porro aduersarij, id est, hæretici, cùm in aliis ferè dogmatibus non minus inter se, quàm à nobis dissentiant, in hoc tamen omnes conueniunt, vt totis viribus, summaque animi contentione Romani Pontificis sedem oppugnent. nulli fuerunt vnquam hostes Christi atque Ecclesiæ, qui simul cum hac sede bellum non gesserint. Quæ duo mihi Isaias Propheta longè antè prouidisse ac prædixisse videtur. Rei quidem magnitudinem & vtilitatem, cùm ait: Ecce ego ponam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, preciosum, in fundamento fundatum. *Hæreticorum verò contentionem & impetum, cùm hunc ipsum lapidem:* Lapidem offensionis, & petram scandali esse dicit. *Quæ posteriora verba etsi ab Isaia non eodem loco posita sunt, quo priora (hæc enim cap. 8. illa cap. 28. continentur) tamen Apostolus Paulus ad Rom. 9. & Apostolus Petrus in epist. priore cap. 2. ita hæc omnia Prophetæ verba copularunt, vt nemini dubium esse*

 posit,

poßit, quin ad eundem finem, idemq́; propositum referantur. & quanquam hæc verba in Christum præcipuè conuenire non ignoramus, eadem tamen non ineptè in Christi vicarium quadrare censemus.

Quæ sunt igitur fundamenta Sion? Explicat hoc Apostolus Ioannes in Apocalypsi. Describens enim huius eiusdem sanctæ Ciuitatis partes omnes, atque ornamenta, inter cetera sic ait: Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum Agni. *Fundamenta ergo Sion Apostoli sunt: in his numeratur, & excellit singularis quidam lapis:* Ecce, *inquit,* ponam in fundamentis Sion lapidem. *Quis iste lapis sit, nemo ignorat qui Euangelium legit. Cùm enim ex Apostolis duodecim vnus diceretur Simon; Dominus ei nomen mutauit, & pro Simone Petrum dici voluit, petram inquam: siquidem lingua Syrorum, qua Dominus sine dubio vtebatur, nihil aliud Cephas, quàm petram significat. Ait igitur illi Dominus:* Tu es Simon, tu vocaberis Cephas, *id est, petra, siue vt nos Latini commodius dicimus, Petrus. Et rursum alio loco:* Tu es Petrus, *siue, tu es petra,* & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. *Ecce vobis lapidem in fundamentis Sion. Sed qualem lapidem putatis?* Lapidem, *inquit,* probatum, angularem, preciosum, in fundamento fundatum. *Lapidem probatum. Siquidem omni genere probationis tentata est hæc petra, omnes portæ inferorum in eam impetum fecerunt.*

Ac, vt omittam persecutiones Iudæorum atque Ethnicorum, quæ huic sedi cum reliqua Ecclesia communes fuerunt: certè inprimis hæretici permulti non semel neque bis, sed frequentißimè renouatis exercitibus cum hac sede aperto Marte conflixerunt. Deinde Græcorum æmulatio ac superbia non antè destitit cum hac sede bellum gerere, quàm ipsi à Turcarum Imperatore oppreßi religionem quoque cum dignitate amiserunt. Tum Imperatores potentißimi & Christiani, & quod maius est, sub nomine religionis & pietatis, hanc ipsam sedem, vnde ad eos Imperij Romani sceptra peruenerant, deiicere, atque euertere sæpe conati sunt.

Nec enim ignoratis quas tragœdias in Ecclesia Henricus IV. Henricus V. Otho IV. Fridericus II. aliíque nonnulli diuersis temporibus excitarint. Et quasi hæc parua fuissent, addidit Satan Romanum populum contra Pontifices commouere. Exstat adhuc B. Bernardi epistola grauißima ad senatum populumqúe Romanum, qua seditionem eorum contra Eugenium Papam à Diabolo concitatam, sedare conatur. Eiusmodi verò seditiones turbulentißimæ & pernicioßißimæ, atque ad Romanum Pontificem perdendum aptißimæ, aliquot, non diebus, neque mensibus, sed annis, immò & seculis durauerunt.

Huc

Huc accesserunt schismata grauissima, & plurima ipsorum inter se Romanorum Pontificum, quibus non potuisset vllo modo non cedere, & tandem labefactari ac destrui Petri sedes, si non petra esset firmissima, ac probatissima, & ab illo in fundamentis Sion constituta, qui ait: Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. *Ac ne fortè putaremus, ob vitam incorruptam, & mores integerrimos summorum Pontificum, tamdiu stetisse hanc sedem: permisit ad extremum Deus, vt etiam quidam parum probi Pontifices aliquando hanc sedem tenerent & regerent. Quales sanè fuerunt Stephanus VI. qualis Leo V. Christophorus I. Sergius III. Ioannes XII. aliíque non pauci, si vera sunt, quæ de eorum vita & rebus gestis apud Historicos eorum temporum scripta leguntur.*

Itaque nihil est, quod hæretici tantum laborent in quorundam Pontificum vitiis conquirendis. Nos enim agnoscimus & fatemur, ea fuisse non pauca: sed tantum abest, vt iis gloria huius sedis obscuretur, vel minuatur, vt idem potius vehementer crescat & amplificetur. Hinc enim intelligimus, non humano consilio, prudentia, viribus, Romanum Pontificatum tamdiu consistere, sed quia hæc petra ita à Domino roborata, diuinitus fundata, Angelorum custodiis septa, singulari Dei prouidentia, & protectione munita est, vt aduersus eam portæ inferorum nullo modo præualere possint, siue illis portis persequutio Tyrannorum, siue rabies hæreticorum, siue schismaticorum furor, siue scelera & flagitia designentur. Lapidem ergo probatum posuit Deus in fundamentis Sion; nec solùm probatum, sed etiam angularem, qui duos parietes connectat. quod mihi videtur ad demonstrandum discrimen inter Pontificem Christianorum & Iudæorum esse positum. Ille enim lapis quidem & fundamentum erat, sed non lapis angularis. Nec enim parietes duos, sed vnum tantum sustentabat. at noster lapis angularis est; nam & Iudæi, & Gentes, quasi parietes duo simul coniuncti, atque vnam Christianam Ecclesiam facientes, ab hoc vno angulari lapide continentur.

Addit Isaias, & Preciosum. *Quo vno verbo infinitus bonorum thesaurus significatus est, qui à Petri sede in omnem Ecclesiam copiosissimè atque vberrimè deriuatur. Vnde enim ad Germaniam, Galliam, Angliam, aliasque remotissimas prouincias missi sunt, qui Euangelium prædicarent, nisi ab hac sede? Vbi nam Episcopi de suis sedibus pulsi, totoque orbe profugi, vt Athanasius quondam & Petrus Alexandrini, Paulus & Chrysostomus Constantinopolitani, auxilium & refugium inuenerunt, nisi in hac sede? Vnde dogmatum explicationem, ritus Sacramentorum, indulgentiarum communicationem habemus, nisi ab hac sede?*

Vnde, vt cetera prætermittam, quæ nimis longum esset enumerare, consensio in doctrina, vinculum pacis, vnitas fidei, quæ est ipsa salus, & vita

religionis, nisi ab hac sede? Alioqui enim, cur hæretici nostri temporis, cùm satis multas & amplas prouincias obtineant, Angliam, Scotiam, Daniam, Noruegiam, Sueciam, & Germaniæ, Poloniæ, Boëmiæ, Hungariæ, non exiguam partem, nunquam adhuc vnum Generale Concilium, in quo vel de vno articulo omnes conuenirent, cogere potuerunt? Cur etiam Græci ab anno DCCC. quo à sede Petri, Romanaq; Ecclesia discesserunt, per alios totos fermè DCCC. annos ne vnam quidem Synodum celebrauerunt in argumentum mutuæ per ipsos consensionis & pacis? Cùm nos è contrario ab eo tempore circiter decem Concilia Generalia eáque frequentissima habuerimus, quorum postremum est hoc ipso tempore, quo Lutherani inter se acerrimè digladiantur, & de concordia planè desperant, summa Patrum consensione celebratum. Quæ potest esse huius tantæ differentiæ ratio, nisi quòd illi eo duce ac rectore carent, qui solus potest ac debet fratres omnes in fide confirmare, & Ecclesiam vniuersam in vnitate retinere?

Addit postremò idem Propheta: In fundamento fundatum. *Quid est enim in fundamento fundatum, nisi fundamentum post fundamentum, fundamentum secundarium, non primarium? Siquidem primum ac præcipuum Ecclesiæ fundamentum non ignoramus esse Christum, de quo Apostolus ait:* Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus IESVS. *At post Christum, fundamentum est Petrus, & nisi per Petrum non peruenitur ad Christum. Iactent licet hæretici Christum, eiusq; verbum ac doctrinam sequi se glorientur, necesse tamen est, vt inquit Magnus Leo in epistola ad Episcopos Viennensis prouinciæ, exortem mysterij illum esse diuini, qui ausus fuerit à Petri soliditate recedere.*

Est igitur Petri sedes lapis probatus, angularis, preciosus, in fundamento fundatus. & id quidem nobis. At verò aduersariis nostris hæreticis nihil est aliud, quàm lapis offensionis, & petra scandali. Cùm enim deberent se super eam ædificare in templum sanctum in Domino, illi contrà, vt verè cæci atque furentes in eam impingunt. Displicet enim humanæ sapientiæ, displicet superbiæ eorum, qui in oculis suis prudentes sunt, vt vnus mortalis, quo, nec eruditione, nec probitate, nec vlla alia ratione inferiores se iudicant, fundamentum dicatur Ecclesiæ, super quod tantum, tam ingens, tam sublime, tam immensum ædificium collocetur. Propterea verò eis hoc displicet, quia non intelligunt, quàm sit Deo non solùm facile, sed etiam gloriosum infirma eligere, vt confundat fortia. Nec animaduertunt hanc esse Dei consuetudinem, vt per fidem, & humilitatem, ad sapientiam & gloriam nos deducat.

Sic nimirum constituit, per stultitiam prædicationis crucifixi, saluos facere credentes: sic piscatores elegit, vt conuerteret Imperatores: sic rebus

abiectis, ac vilibus aquæ, oleo, panis, vinique speciebus Sacramentorum virtutes, & infinitos donorum cœlestium thesauros alligauit: vt dum fide & humilitate rebus illis abiectis subiicimur, ad sortem filiorum Dei, & ad ipsius diuinæ naturæ consortium euehamur. Sed illi ad hæc omnia oculos claudunt, & solùm contra salutarem petram, contraque Dei consilium insanire, & debacchari non cessant. vt verè sit illis lapis offensionis & petra scandali. Hanc enim sedem Donatistæ quondam cathedram pestilentiæ nominabant: huius sedis Pontificem BERENGARIVS *Pompificem atque Pulpificem vocitabat: hanc* VVALDENSES *purpuratam meretricem: hanc Ioannes* VVICLEF *Satanæ synagogam: hanc Lutherani, Caluinistæ, Anabaptistæ, Antichristi solium esse contendunt. Et cùm à nobis in plurimis aliis rebus dissideant, tamen hinc nobis solum nomen imponere voluerunt. Nec enim aliud, quàm Papistas nos vocant, quasi vel solũ vel præcipuè in Summo Pontifice tuendo errare nos arbitrentur. Neque putant se maiori contumelia aliquem afficere posse, quàm si eum nominent Papam. Quin etiam è contrario loca omnia cœnosa ac sordida, & quidquid turpe ac fœdum in rerum natura reperitur, Papæ vocabulo appellare cœperunt.*

Denique is est LVTHERI *atque* CALVINI, *eorumque similium in Pontificem animus, vt cùm de aliis rebus omnibus mordaciter ac petulanter scribant, in Pontifice Summo vexando, & probris, calumniis, conuitiis onerando, furiis agitari, & malo Dæmone pleni esse, vel potius hominem exuisse, ac Dæmonem induisse videantur. Ceterùm quia ipsi, velint, nolint, lutei fragilesque sunt, summus verò Pontificatus petra firmissima est, non ipsi, dum apud hanc sedem offendunt, eam confringent, sed ab ea potius sine dubio conterentur:* Qui ceciderit, *ait Dominus,* super lapidem hunc, confringetur, super quem verò lapis ceciderit, conteret eum. *Et Magnus Leo loco antè notato:* Quisquis, *inquit*, huic sedi principatum existimat denegandum, illius quidem nullo modo potest minuere dignitatem, sed inflatus spiritu superbiæ suæ, semetipsum in inferna demergit.

Vt enim ingens aliquis scopulus, qui in medio mari super vndas ac fluctus eminet, non deiicitur vnquam, nec mouetur, licet identidem ventorum flatus marisque fluctus magno impetu in eum incurrant; sed eos potius omnes soluit ac frangit: sic Petri sedes toties iam ab Iudæis, ethnicis, hæreticis, seditiosis, schismaticis, incredibili furore pulsata, illis ferè omnibus, vel consumptis, vel subactis, vel prostratis, supra mille & quingentos annos stat immota: & semper (vt S. Augustinus ait) frustrà circumlatrantibus hæreticis, culmen auctoritatis obtinuit. Quæ cùm ita sint, vides, ni fallor, eius controuersiæ magnitudinem, quæ nobis ad explicandum proposita est.

Venio nunc ad id, quod secundo loco posuimus. PRIMI, *qui seriò primatum Romani Pontificis oppugnarunt, videntur fuisse Græci. Ipsi enim iam*

inde ab anno Domini CCC. LXXXI. Episcopum Constantinopolitanum, qui antea ne Patriarcha quidem erat, tribus Patriarchis Orientis anteponere, & secundum à Romano Pontifice facere voluerunt. Id intelligi potest ex Concilio II. Generali, can. 5. Deinde anno CCCC. LI. eò Græci non contenti, eum Episcopum Constantinopolitanum Rom. Pontifici parem efficere conati sunt. Nam in Synodo Chalcedonensi, act. 16. definiunt Græci Patres, non tamen sine fraude, & absentibus legatis Romanis, Constantinopolitanum Episcopum ita secundũ à Romano esse debere, vt tamen habeat æqualia priuilegia. Neq; hoc etiam contenti, temporibus S. Gregorij, ac prædecessoris eius Pelagij, eius nominis secundi, circiter annum DC. Episcopum Constantinopolitanum, Oecumenicum, id est, orbis terræ, siue vniuersalem Episcopum appellare cœperunt. Cuius rei testis est ipse S. Gregorius in epistolis, quas multas breui tempore de hac caussa scripsit ad Ioannem Episcopum Constantinopolitanum, ad Imperatorem Mauritium, ad Imperatricem Constantiam, ad Patriarchas ceteros Orientis.

Deniq; anno M.LIV. apertè pronunciarunt Rom. Episcopum propter additionem particulæ, FILIOQVE, *ad Symbolum Constantinopolitanum ex sentẽtia Synodi Ephesinæ, quæ id prohibuerat, de suo gradu excidisse, & iam summum ac primum Episcoporum omnium esse Pontificem Constantinopolitanum. Refert id Sigebertus in Chronico, & alioqui ex epistolis Leonis IX. satis apertè colligitur. Exstat etiam libellus Græcè scriptus à Nilo Thessalonicæ Archiepiscopo aduersus primatum Romani Pontificis, quem nuper Illyricus ex nescio quibus latebris productum ad lucem, Latinitate donauit.*

*Ex Latinis primi sunt VV*ALDENSES, *qui se ab obedientia Rom. Pontificis subtraxerunt. Exorti sunt autem VValdenses Anno M. C. LXX. vt Reyneri⁹ scribit, qui ante annos CCC. floruit. Anno deinde M. CCC. Matthæo Palmerio teste in Chronico, exstiterunt quidam, qui* FRATICELLI *dicebantur, qui præter alios errores hunc etiam habuerunt, Petri auctoritatem in Romana Ecclesia iamdudum cessasse, atque ad sectam Fraticellorum esse translatam. Vide Ioannem de Turrecremata lib. 4. Eccles. part. 2. cap. 37. Non diu pòst, eodem Ioanne de Turrecremata teste, exstitere M*ARSILIVS *Paduanus, & Ioannes de I*ANDVNO, *qui Romano Pontifici non modò Episcopos omnes, sed omnes etiam Presbyteros pares fecerunt.*

*Deinde circiter annum Domini M. CCC. XC. exortus est Ioannes VV*ICLEF, *& eum sequutus est Ioannes Huß, quorum sententiæ aduersus Apostolicam sedem legi possunt in Concilio Constantiensi, sess. 8. & 15.*

*Ad extremum nostro hoc seculo Martinus L*VTHERVS, *& quotquot post eum hæretici apparuerunt, Romanum Pontificatum totis viribus omnique animi contentione labefactare conati sunt. Ac summa quidem doctrinæ ipsorum hæc est, Romanum Episcopum fuisse aliquando Pastorem &*

Concio-

Concionatorem Ecclesiæ Romanæ, atq; vnum de ceteris, non supra ceteros: nunc verò nihil esse aliud quàm Antichristum. Vide Lutherum in lib. de potestate Papæ, & in assert. art. 25. Philippum Melanchthonem (si tamen ipse est libri auctor) in lib. de potestate & primatu Papæ, seu de regno Antichristi, nomine Synodi Smalcaldensis conscripto. Ioannem Caluinum li. 4. Instit. cap. 6. & seq. Ioannem Brentium in Confeßione VVirtemb. cap. de Summo Pontifice & in Prolegomenis aduersus Petrum à Soto. Matthiam Illyricũ in Cent. 1. lib. 2. cap. 7. col. 524. & sequent. & cap. 10. col. 558. & sequent. ac deinceps in singulis centuriis, cap. 7. item in lib. de primatu Papæ; & in altero de historia concertationis Papæ, & Concilij VI. Carthaginensis.

Iam verò qui pro Summi Pontificis auctoritate scripserunt, ex omnibus nationibus multi reperiuntur. sed ne aliquis fortè queratur se prætermissum, profiteor me non omnes enumeraturum, sed eos tantùm, qui ad manus meas peruenire potuerunt. Ex POLONIA *vnum habemus, sed qui instar multorum esse poßit,* HOSIVM *videlicet Cardinalem, cùm in explicatione Symboli, cap. 26. tum in lib. 2. contra Brentium, tum in libro de auctoritate Summi Pontificis.*

Ex GALLIA *duos habemus: Remundum* RVFFVM *in libro aduersus Carolum Molinæum, pro Summo Pontifice; & Robertum Arboricensem, 1. tomo de vtriusq; gladij potestate.*

Ex GERMANIA *quinque: Ioannem* ECKIVM *in libris tribus de primatu S. Petri; Ioannem Fabrum in refutatione libri Lutheri, de Pontificis potestate; Ioannem Cochlæum in 4. Philippica; Gasparem Schatzgerum in controuersiis; Conradum Clingium, lib. 3. de locis communibus.*

Ex inferiori Germania sex: Ioannem DRIEDONEM *lib. 4. cap. 3. p. 2. de Scripturis & dogmatibus Eccles. Albertum Pighium lib. 3. 4. & 5. Eccles. hier. Ioannem à Louanio de perpetua cathedræ Petri protectione & firmitate; Iacobum Latomum lib. de primatu Petri; Gulielmum Lindanum li. 4. panopliæ; Ioannem Bunderium in compendio Concertationum, tit. 31.*

Ex ANGLIA *sex: Thomam* VVALDENSEM *lib. 2. doctrinalis fidei, art. 1. & 3. Ioannem Roffensem in refut. art. 25. Reginaldum Polum lib. de Summo Pontifice, & libro 1. & 2. ad Regem Henricum; Alanum Copum Dialogo 1. Nicolaum Sanderum in libris de visibili Monarchia; Thomam Stapletonum lib. 6. Controuersiarum.*

Ex HISPANIA *septem: Ioannem de* TVRRECREMATA *lib. 2. de Ecclesia; Alphonsum de Castro lib. 12. contra hær. Melchiorem Canum lib. 6. de locis; Petrum de Soto in defensione suæ confeßionis, à cap. 74. vsq; ad finem; Franciscum Horantium lib. 6. de locis Catholicis; Franciscum Turrianum in libris contra Antonium Sadeelem. Et Gregorium de Valentia qui nuper etiã de eodem argumento scripsit in sua Analysi fidei Catholicæ par. 7. & 8.*

Ex ITALIA *octo: D.* THOMAM *in opusc.contra Græcos; B.Augustinum Triumphum Anconitanum in summa de potestate Papæ; B.Antoninum 3.par.tit.22.summæ Theologiæ; Thomam Caietanum de institutione & auctoritate Romani Pontificis; Gasparem Contarenum de potestate Romani Pontificis; Thomam Campegium in lib.eiusdem tituli; Ioannem Antonium Delphinum lib.1.& 2.de Ecclesia.*

Ex GRAECIA *duos:* GENNADIVM *Scholarium in defensione capituli quinti;* MVTIVM *Iustinopolitanum contra Viretum de Pontificatu.*

Quod autem attinet ad ordinem & dispositionem: Proposita disputatio duas habet partes præcipuas: Vnam de institutione Summi Pontificatus, siue Ecclesiasticæ Hierarchiæ; Alteram de Summi Pontificis officio & potestate. Ac parte quidem priore sex Quæstiones continentur.

PRIMA, *Sítne Monarchia optimum regimen?*

SECVNDA, *Num regimen Ecclesiæ debeat esse Monarchicum?*

TERTIA, *Fuerítne S. Petrus primus Ecclesiæ Catholicæ spiritalis Monarcha?*

QVARTA, *Num idem B.Petrus Romam venerit, atque ibidem Pontificalem sedem perpetuò mansuram constituerit?*

QVINTA, *Succedátne S.Petro Romanus Episcopus, non solùm in Episcopatu Romano, sed etiam in vniuersæ Ecclesiæ Principatu? Ad quam Quæstionem quædam etiam aliæ reuocabuntur, quæ cum ea ita coniunctæ sunt, vt seiungi nullo modo poßint. vt, de Appellationibus ex toto orbe terrarum audiendis; de Instituendis, confirmandis, transferendis, puniendis etiam & ab officio remouendis Episcopis; & aliæ nonnullæ generis eiusdem.*

SEXTA, *Num idem Romanus Episcopus ex Vicario Christi in Antichristum aliquando transierit?*

Iam verò posterior Controuersiæ pars sex alias Quæstiones complectitur.

PRIMA, *Sítne Romani Pontificis statuere de controuersiis fidei, & morum?*

SECVNDA, *An in eo iudicio errare poßit?*

TERTIA, *Poßítne Summus Pontifex leges condere, quæ hominum conscientias verè ligent, & simul animaduertere in præuaricatores?*

QVARTA, *An sit Ecclesiastica iurisdictio soli Pontifici Summo à Christo ita commissa, vt non nisi per eum ad ceteros deriuetur?*

QVINTA, *An præter spiritalem iurisdictionem habeat idem Pontifex temporalem aliquam potestatem, ea ratione, qua Pontifex est?*

SEXTA, *An poßit habere, ac reipsa habeat, Principum donatione, imperium aliquod temporale in certas prouincias, aut regiones?*

LIBER PRIMVS, DE ROMANI PONTIFICIS ECCLESIASTICA Hierarchia.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio, Quodnam sit optimum regimen?

NEMINI DVBIVM ESSE potest, quin & potuerit & voluerit saluator noster IESVS Christus Ecclesiam suam ea ratione & modo gubernare, qui sit omnium optimus & vtilissimus. Tres autem sunt formæ bonæ gubernationis: MONARCHIA, id est, vnius principatus, cuius contrarium vitium est Tyrannis: ARISTOCRATIA, id est, regimen optimatium, cui opponitur Oligarchia, hoc est, factio paucorum: & DIMOCRATIA, hoc est, populi totius imperium, quod in seditiones non rarò degenerat.

Docent hoc principes Philosophorum, PLATO in politico, & ARISTOTELES lib. 3. polit. cap. 5. & lib. 8. Ethic. cap. 10. Nec sine magna ratione id docent. Nam si multitudo gubernanda est: fieri non potest, quin aliquo modo ex tribus gubernetur. Aut enim vnus præficietur Reipublicæ, aut aliqui de multis, aut omnino omnes. Si vnus, Monarchia erit: si aliqui de multis, Aristocratia: si omnes omnino, Dimocratia.

Quanquam autem tres tantùm sunt formæ simplicis gubernationis: possunt tamen inter se illæ quasi permisceri, ex qua permixtione quatuor aliæ formæ mixti regiminis producentur. Vna, temperata ex omnibus tribus: Altera, ex Monarchia, & Aristocratia: Tertia, ex Monarchia & Dimocratia: Postrema, ex Dimocratia & Aristocratia. Quibus ita constitutis, prima nascitur quæstio, quæ sit ex septem formis gubernationis optima?

Ac Ioannes quidem CALVINVS, vt omnes omnino vias obstruat, quibus ad Ecclesiasticam Monarchiam constituendam disputando perueniri solet, Aristocratiam ex formis simplicibus; ex mixtis verò, temperatum regimen ex

A ipsa, & Dimocratia, omnibus aliis anteponit: deterrimam omnium vult esse Monarchiam, præsertim si in toto orbe terrarum, aut in Ecclesia vniuersa constituatur. Verba eius ex lib. 4. Instit. cap. 6. §. 9. hæc sunt: *Verum sit sanè vt volunt, bonum atque vtile, orbem totum Monarchia contineri, quod est tamen absurdissimum, sed ita sit; nunquam tamen concedam id ipsum in Ecclesiæ gubernatione valere.* Et cap. 20. §. 8. *Equidem si in se considerentur tres illæ, quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, minimè negauerim vel Aristocratiam, vel temperatum ex ipsa & politia statum aliis omnibus longè excellere.* Subiicit deinde rationes duas; vnam ab experientia ductam, alteram ab auctoritate diuina: *Id*, inquit, *cum experimento ipso semper fuit comprobatum, tum sua quo-*

B *que auctoritate Dominus confirmauit, cùm Aristocratiam, politiæ vicinam, apud Israëlitas instituit.*

Nos verò B. THOMAM, aliosque Theologos Catholicos sequuti, ex tribus simplicibus formis gubernationis, Monarchiam ceteris anteponimus: quanquam propter naturæ humanæ corruptionem, vtiliorem esse censemus hominibus hoc tempore Monarchiam temperatam ex Aristocratia & Dimocratia, quàm simplicem Monarchiam: modo tamen primæ partes Monarchiæ sint, secundas habeat Aristocratia, postremo loco sit Dimocratia.

Verùm, vt facilius res tota explicari & argumentis confirmari posit, sententiam nostram

C tribus propositionibus complectemur. PRIMA propositio, ex formis simplicibus præstantissima est Monarchia. SECVNDA, regimen temperatum ex omnibus tribus formis, propter humanę naturę corruptionem vtilius est, quàm simplex Monarchia. TERTIA, circumstantiis seclusis simplex Monarchia simpliciter & absolutè excellit.

CAPVT SECVNDVM.

Probatur prima propositio, quòd Monarchia simplex simplici Aristocratiæ & Dimocratiæ præstet.

VT igitur à prima incipiamus; Non comparamus hoc loco Monarchiã cum mixti regiminis formis, neq; eã mixtis & simplicibus omnibus anteponimus: sed hoc solum asserimus, si simplex aliqua forma regiminis necessariò eligenda sit, sine dubio eligendam esse Monarchiam. Id verò his argumentis comprobamus.

PRIMO, conueniunt in hanc sententiam veteres omnes scriptores Hebræi, Græci, Latini, Theologi, Philosophi, Oratores, Historici, Poetæ. Ex Theologis Hebræis, PHILO in lib. de confusione linguarum, laudans Homeri sententiam: *Illud,* inquit, *multos imperitare malum est, Rex vnicus esto; non ad ciuitates, & homines magis pertinet, quàm ad mundum & Deum.*

Ex Græcis, B. IVSTINVS in oratione exhortatoria ad gentes, multorum principatum noxium esse docet, & contrà, vnius vtilem, & salutarem: *Vnius enim,* inquit, *principatus, à bellis dissidiisq; solutus, ac liber esse solet.* B. quoque ATHANASIVS in oratione aduersus idola: *Vt,* inquit, *multitudo Deorum, nullitas est Deorum, ita quoque necesse est multitudinem Principum id efficere, vt nullus esse princeps videatur: Vbi autem princeps non est, ibi prorsus disturbatio nascitur.*

Ex Latinis idem docet, B. CYPRIANVS, qui in tractatu de Idolorum vanitate, ex eo potissimùm probat, Deum esse vnum, quia Monarchia sit optimum, & naturalissimum regimen: *Ad diuinum,* inquit, *imperium etiam de terris mutuemur exemplum. quomodo vnquam regni societas aut cum fide cœpit, aut sine cruore desiit?* & B. HIERONYMVS in ep. ad Rusticum Monachum: *Vnus,* inquit, *Imperator, Iudex vnus prouinciæ: Roma, vt condita est, simul habere duos reges non potuit.* Denique S. THOMAS in 1. part. quæst. 103. artic. 3. & lib. 4. contra gent. cap. 76.

Iam ex Philosophis, PLATO in politico vltra medium: *Vnius,* inquit, *dominatio bonis instructa legibus, lex illarum omnium optima est; Gubernationem verò eam, in qua nõ multi imperant, mediam censere debemus: ceterùm multorum administrationem omnibus in rebus debilem, atque infirmam.* Platonem sequutus ARISTOTELES lib. 8. Ethic. cap. 10. posteaquam tres illas formas regiminis enumerauerat, ista verba subiecit: *Harum optima regnum, pessima Respublica est.* SENECA lib. 2. de benef. Marcum Brutum, ait, non satis prudenter egisse, cùm Iulium Cæsarem spe libertatis occidit; & rationem reddens, ait: *Cùm optimus ciuitatis status sub rege iusto sit.*

Porro PLVTARCHVS integrum opusculum de Monarchia, ceterisq; formis regendæ multitudinis cõscripsit, in quo opusculo sententiam A suam ita expressit: *Si optio,* inquit, *eligendi concessa fuerit; non aliud eligat, quàm vnius potestatem.* Et rursum idem Plutarchus in Solone, cùm dixisset Athenis plurimas seditiones ortas esse, cum Dimocratia vigeret, addidit continuò: *Vna autem superesse ratio videbatur ad salutem, & quietem, si res delatæ ad dominatum essent.*

Ex Oratoribus, ISOCRATES in ea oratione quæ inscribitur Nicocles, multis rationibus hoc ipsum probare contendit. Ioannes verò STOBÆVS 45. sermonem hoc titulo prænotauit, ὅτι κάλλιστον ἡ μοναρχία. atque in eo sermone Hesiodi, Euripidis, Serini, Ecfantis, aliorumq; multorum ad hoc ipsum confirmandum B testimonia producit.

HERODOTVS ex Historicis lib. 3. qui Thalia inscribitur, cùm exposuisset cædem Magorum, qui regnum in Perside occupauerant; exponit etiam disputationem, quæ inter principes versata fuerat de Republica constituenda. Cuius disputationis is exitus fuit, vt diligenter excussis eorum sententiis, qui pro Aristocratia vel Politia certabant, omnium consensione, vno tantùm excepto, Monarchia vtilissima & præstantissima iudicaretur, & propterea etiam in Perside retineretur.

Denique ex Poëtis, HOMERVS in 2. lib. Iliados sentẽtiam illam protulit ab omnibus penè scriptoribus celebratam, οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, C εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς. Ad quod Homeri testimoniũ, quod solum ex tam multis aduersus sententiam suam obiecit, respondet CALVINVS lib. 4. Instit. cap. 6. §. 8. *Facilis est,* inquit, *responsio, non enim hoc sensu vel ab Homerico Vlysse, vel ab aliis laudatur Monarchia, quasi vnus debeat totum orbem imperio regere: sed indicare volunt, regnum duos non capere, & potestatem (vt ait ille) impatientem esse consortis.*

At certè si facile fuit Caluino respondere, facilius nobis erit responsionem eius refutare. Nam vel nihil dicit, vel quod nos dicimus, dicit, vel falsum dicit, & sibi contradicit. Si enim, cùm ait, vnum regnum non capere duos, vim facit in verbo, *Regnum,* & vult dicere, regnũ propriè dictum nõ capere duos, quia si duo sint, nõ D erit regnum propriè dictum, cùm regnum propriè sit vnius hominis summa potestas: tum nihil omnino dicit, sed solùm ambiguitate verborum offundit tenebras imperitis. Nam eo sensu dicere, regnum non capit duos, idem significat ac si aliquis diceret, regimen vnius, non est regimen duorum: & vnus homo non sunt duo homines. Ad quod pronunciandum nihil opus erat sapientia Vlyssis.

Si verò non vim in verbo facit, sed per regnũ intelligit multitudinem, quæ regi debet: tum id ipsum dicit, quod nos dicimus. Idcirco enim asserimus, Monarchiam præstare Politiæ & Aristocratiæ, quod multitudo non commodè regatur à multis, & potestas impatiens sit consortis.

Si denique vult intelligi per regnum, non quamuis multitudinem, sed vnam aliquam prouinciam, siue vnum exiguum regnum: vt sensus sit, vni prouinciæ vnum esse regem attribuendum, non tamen idem esse iudicium de toto orbe terrarum: tum & falsum dicit, & sibi ipsi contradicit. Nam Homericus Vlysses non disputat de constituenda Republica in aliqua vna prouincia, sed concionatur ad vniuersum exercitum Græcorum, qui tunc pugnabat ad Troiam, in quo exercitu multæ nationes erant, multi principes, aliquot etiam reges, atque affirmat, non oportere eam omnẽ multitudinem à multis regi, sed ab vno. Itaq; sensus eius celeberrimæ sententiæ non alius esse potest, quam in quauis vna multitudine vnum esse debere rectorẽ primarium. quod quidem æquè locũ habet in exiguo regno, & in maximis imperiis. non enim vni regno exiguo vnus debetur rex, quod illud regnum sit exiguum, sed quod sit vnum.

Quare si regnum aliquod amplissimum, quale fuit Nini, vel Cyri, vel etiam Alexandri, aut Augusti, vnum sit; vnus ei debebitur princeps. & quoniam Ecclesia vna est, Luc. 1. *Regni eius non erit finis.* & Dan. 2. *In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur:* propterea etiam ab vno regi debet.

Porro pugnat etiam secum Caluinus: siquidem non solùm in toto orbe terrarum non existimat vtilem esse Monarchiam, sed neque in aliqua vna ciuitate aut Ecclesia, vt apertè colligitur ex lib. 4. instit. cap. 11. §. 6. vbi omnem Ecclesiasticam potestatẽ cœtui seniorum tribuit: & ex lib. 4. cap. 20. §. 8. vbi laudat eas ciuitates, quæ excusso iugo principum, à senatu & populo gubernantur, vt est Respublica Geneuensiũ. Cùm igitur nullum omnino locum Monarchiæ Caluinus relinquat, viderit ipse quàm bene respondeat tot, & tam grauibus auctoribus qui Homeri sententiam laudant.

ALTERA ratio ducitur ab auctoritate diuina, quæ tribus modis ostendit Monarchiam esse optimum regimen. Ac PRIMVM, institutione generis humani. Deus enim ex vno fecit omne genus hominum, vt Apostolus ait Act. 17. non enim virum & fœminam pariter ex humo produxit, sed virum ex humo, fœminam ex viro. Cuius rei caussam exponens S. Ioannes CHRYSOSTOMVS hom. 34. in epist. 1. ad Cor. cap. 13. eam esse dicit, vt esset inter homines non Dimocratia, sed regnum. Etenim si plures homines simul ex humo producti fuissent, omnes illi ex æquo principes suæ posteritatis esse debuissent. Quocirca meritò dubitare potuissemus, num placeret Deo regimen vnius. Nunc verò cùm ex vno fecerit omne genus hominũ, & omnes omnino pendere voluerit ab vno: satis apertè significasse videtur, vnius principatum se potius approbare quàm multorum gubernationem.

A Deinde indicauit Deus sentẽtiam suam, cùm non solùm hominibus, sed etiam omnibus penè rebus inseuit naturalem propensionem ad Monarchicum regimen. neq; dubium esse potest, quin naturalis propensio ad auctorem naturæ Deum referenda sit. Esse autem, præter ceteras regiminis formas, maximè naturalem principatum vnius, declarat inprimis, quod in qualibet domo naturaliter ad vnum patrem familias pertinet gubernatio coniugis, filiorum, seruorum, rerum deniq; ceterarum. item quod maxima pars orbis terrarum à Regibus gubernatur. Præterea quod longè vetustiora sunt regna quàm Respublicæ. *Principio rerum* (inquit Iustinus lib. 1.) *gentium nationumque Imperium penes Reges erat.*

B Denique, quod etiam animantia rationis expertia, vnius principatum expetere videantur. Sic enim loquitur S. CYPRIANVS in tract. de Idolorum vanitate: *Rex vnus apibus, Dux vnus in gregibus, & in armentis Rector vnus.* Addit S. HIERONYMVS in Epist. ad Rusticum: *Et grues vnum sequuntur ordine literato.* Ridet CALVINVS hanc rationem lib. 4. Inst. cap. 6. §. 8. *Huius rei,* inquit, *si Deo placet probationem sumunt à gruibus & apibus, quæ sibi ducem vnum semper eligunt, non plures. Recipio sanè quæ proferunt exempla. Sed an ex toto orbe confluunt apes, vt regem vnum eligant? suis aluearibus contenti sunt reges singuli. ita quoque in gruibus, vnaquæque caterua proprium regem habet. quid inde aliud euincent, quam singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui?*

C Sed facile est refellere istam Caluini responsionem. Nam Ecclesia sicut *vnum est ouile,* Ioan. 10. non multa ouilia; sic etiam vnum alueare & vna caterua dici potest. & idcirco quemadmodum rex vnus est apibus, & grues vnum sequuntur ordine literato; ita debet Ecclesia vniuersa vnum habere ac sequi ducem, & doctorem primarium. Deinde grues & apes non sunt eius naturæ, vt possint cum absentibus & longè positis animorum coniunctione copulari; & propterea mirum non est si ex toto orbe non confluant, vt regem vnum eligant: tum hoc ipso quod quælibet earum caterua regem suum habet, satis apertè ostendunt quàm sit naturale regimen vnius.

D Denique si his exemplis à grauissimis Patribus allatis euincimus, vt Caluinus dicit, singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui; cur Episcopos ipse non patitur, nisi forte solo nomine, re autem ipsa omnem Ecclesiasticam potestatem cœtui seniorum attribuit?

Sed his omissis, quam formam regiminis Deus auctoritate sua confirmare voluerit, colligi potest etiam, atque hinc maximè, ex ea Republ. quam in populo Hebræorum instituit. non enim vt Caluinus ait, nec probat, gubernatio Hebræorum Aristocratica fuit, ac politiæ vicina, sed planè Monarchia. Principes apud Hebræos fuerunt primò Patriarchæ, vt Abra-

ham, Iacob, Iudas, & ceteri; deinde Duces, vt Moses, & Iosue; tum Iudices, vt Samuel, Samson, & alij; postea Reges, vt Saul, Dauid, Salomon; postremò iterum Duces, vt Zorobabel, & Machabæi.

Ac Patriarchas quidem regia potestate præditos fuisse indicant res gestæ ipsorum. ABRAHAM, Gen. 14. bellum gesit aduersus quatuor reges, nec legitur ab vllo senatu optimatium potestatem accepisse, sed nec vllum quidem senatum consuluisse. IVDAS, Gen. 38. nurum suam quæ stupri fuerat accusata igni adiudicauit. Nec ipse vllum senatum consuluit aut rogauit. MOSES, Exod. 32. vt verus & summus princeps populi Iudaici multa millia Iudæorum propter vitulum aureum, quem erexerant, vna die iussit occidi: neq; legimus vllum senatusconsultum, aut plebiscitum præcessisse. Idem omnino de iudicibus dici potest, qui nulla facultate à senatu vel populo accepta, & bella gerebant, & quos volebant neci dabant. Certè GEDEON, Iud. 8. post victoriam de Madianitis, occidit septuaginta viros vrbis Socoth, & turrim Phanuel subuertit.

Porro reges, & qui eos sequuti sunt, Duces Iudæorum, summa atque adeo regia potestate præditos fuisse, illustrius est quàm vt sit necesse probari. Viderit ergo Caluinus vbi legerit Rempub. Iudæorum ab optimatibus & populo non ab vno aliquo principe gubernari solitam.

Sed OBIICIET fortasse id quod habemus li. 1. Reg. cap. 8. vbi adeo reprehenduntur Israëlitæ, quòd postulassent regem. Nam si Deo non placuit regem institui ad eam Rempub. gubernandam, quomodo credibile est Duces, & Iudices, à Deo cõstitutos regiam potestatem habuisse?

RESPONDEMVS, duobus modis posse aliquem vnum toti Reipub. cum summa potestate præfici: Vno modo, vt Regem & dominum, qui à nullo dependeat: Altero modo, vt Proregem seu ducem primarium, qui toti quidem populo præsit, sed regi tamen suo subiiciatur.

Iam igitur Deus hoc posteriore modo Rempub. Iudæorum instituerat tempore Ducum & Iudicum, vt nimirum esset ipse quasi proprius & peculiaris rex illius populi: Et tamen quoniam illi homines erant, & rectore indigebant visibili, & quem adire & appellare possent, præficeret eis hominem aliquem tanquam proregem, qui nullo modo à populo sibi subiecto, sed à solo vero rege Deo, penderet. Hinc est illud ad Samuel. 1. Reg. 8. *Non te abiecerunt sed me, ne regnem super eos.* Et illud Apost. Hebr. 3. *Moses fidelis fuit in tota domo eius tanquam famulus.*

Quia verò non contenti Iudæi hoc statu Reipublicæ, ad priorem illum modum regem habere voluerunt, qui non modò vnus omnibus imperaret, quod etiam Duces & Iudices faciebant, sed etiam vniuersum regnum, vt suum & proprium possideret, & ad filios & nepotes tan-

A quam hæreditatem aliquam trãsmitteret; Propterea meritò reprehensi & castigati à Domino sunt. Nec tamen ita displicuit Deo illa populi cupiditas habẽdi proprium regem, vt iusserit eos ad Politiam potius, vel Aristocratiam animum applicare: quin potius ipse regem illis optimum designauit, ac postea tamdiu & regẽ & regnum eorum seruauit & protexit, donec in officio permanserunt.

Sequitur POSTREMA ratio, quæ ducitur ab enumeratione earum proprietatum, quas pro comperto omnes habent optimo regimini cõuenire. Ac PRIMA quidem proprietas est, ordo. Eo siquidem melior gubernatio est, quo B magis est ordinata. Magis autem ordinatã Monarchiam esse, quàm Aristocratiam vel Dimocratiam, sic demonstrari potest. Omnis ordo in eo positus est, vt alij præsint, alij subiiciantur; nec enim inter pares, sed inter superiores & inferiores ordo dignoscitur. Vbi autem Monarchia est, ibi omnes omnino ordinem aliquem habent, cùm nemo sit qui non subiiciatur alicui, eo solùm excepto qui curam omnium gerit. Hac ratione in Catholica Ecclesia summus est ordo, vbi plebes subiiciuntur Parochis, Parochi Episcopis, Episcopi Metropolitanis, Metropolitani Primatibus, Primates Pontifici maximo, Pontifex maximus Deo. Vbi verò gubernatio penes optimates est, plebes quidem ordiC nem suum habent, cùm subiiciantur optimatibus: sed optimates inter se ordinem nullum habent. Multo etiã magis Dimocratia ordine caret, cùm omnes ciues eiusdem conditionis, & auctoritatis in Republica censeantur.

ALTERA proprietas est, assequutio proprij finis. Nec enim dubium esse potest, quin illa sit melior forma regendæ multitudinis, quę commodius & facilius propositum finem assequitur. Finis autem gubernationis est, ciuium inter se coniunctio, atque pax: quæ coniunctio in eo potissimùm sita esse videtur, vt idem sentiãt, idem velint, idem sequantur omnes. Id verò multò certius, & facilius obtinebunt, si vni parendum sit, quàm si multis. Vix enim fieri poD test, vt multi, quorum vnus ab alio non dependeat, de rebus iisdem eodem modo iudicent. Itaque si multi sint, qui multitudinem regunt, & alius aliud imperet, aut alicui non parebitur, aut in varia studia populum scindi necesse erit. Quod tunc minimè potest accidere, cùm ad vnius tantùm officium pertinet imperare.

Confirmat hoc idem vsus, atque experientia rerum magistra. Siquidem apud Romanos sub regibus rarę admodum inter ciues dissensiones leguntur fuisse: exactis autem regibus, cùm per annuos magistratus Respublica gereretur, rarus ille annus fuit, in quo non contenderent patritij cum plebeis; ac tandem eò vsque ciuiles contentiones progressæ sunt, vt suis quodammodo manibus potentissima illa Respu-

blica interierit. Accedit etiam illud, quod nunquam maiori & diuturniori pace Romana ciuitas vsa est, quàm sub imperio Augusti, qui primus Romæ stabilem Monarchiam instituit.

TERTIA proprietas est, robur ac potentia Reipublicæ. Illa enim gubernatio omnium iudicio ceteris antecellit, quæ potentiorem ac fortiorem Rempublicam facit. Illa verò fortior Respublica est, in qua maior est ciuium inter se coniunctio & conspiratio. vires enim coniunctæ se ipsis dissipatis fortiores sunt. At maior cõiunctio est vbi ab vno pendent omnes, quàm vbi à multis, vt supra demonstratum est: igitur Monarchia & fortiorem facit Rempublicam, & ipsa optima gubernatio est.

Accedit experientia. siquidem ex quatuor potentissimis imperiis, tria sub regibus creuerunt, imperium videlicet Assyriorum, Persarum & Græcorum: vnum est Romanum, quod sub populari dominatu creuit: sed & illud in maximis rerum perturbationibus sine Dictatore, id est, Rege ad tempus constituto, conseruari non poterat; & multò magis postea sub Augusto Monarcha floruit, quàm tempore Reipublicæ vnquam floruisset.

QVARTA proprietas est, stabilitas ac diuturnitas. Neq; enim negari potest, quin illa sit melior gubernatio, quæ stabilior & diuturnior est. At Monarchiam quidem multò quàm Aristocratiam, vel Dimocratiam diutius duraturam, si de externa vi agatur, iam demonstratum est, cùm docuerimus eam sine dubio esse ceteris fortiorem.

Nunc illud superest demonstrandum, nulla adhibita vi externa, minus esse Monarchiam casibus & mutationi obnoxiam, quàm vllam aliã formam gubernationis. Id verò ita probatur: *Omne regnum in se diuisum desolabitur*, vt Christus ait Matth. 12. difficilius autem diuidi potest Monarchia, quàm vlla alia forma regiminis. id enim minus facilè diuiditur, quod est magis vnum. magis autem vnum est ipsum simplex vnum, quàm multitudo conspirans in vnum. illud enim est vnum per se, & naturaliter, & nihil aliud est quàm vnum; hæc autem solum ex arte est vnum, per se verò & naturaliter multa. Igitur Monarchia, quæ pendet ab vno, minus facilè scindi, destruiué potest, quàm Aristocratia vel Dimocratia, quę pendent à multitudine conspirante in vnum.

Hinc nimirum Monarchia Assyriorum à Nino ad Sardanapalũ sine interruptione durauit annis M. CC. XL. vt Eusebius docet in Chronico; vel M. CCC. vt colligit Iustinus lib. 1. vel suprà M. CCCC. vt vult Diodorus lib. 2. cap. 7. Sic autem durauit hoc regnum, vt semper successor in regno fuerit demortui regis filius, si verũ est quod scribit Velleius Paterculus in priore volumine historiarum.

SCYTHARVM autem regnum, quod est habitum omnium vetustissimum, nec ab vllo externo hoste destrui potuit, vt Iustinus lib. 2. scribit; nec est per se vllo vnquam tempore dissolutum. Quocirca aliquot annorum millibus regnum illud stetisse necesse est. nulla autẽ Respublica est quæ diuturna & stabilis fuerit.

Certè Respublica potentissima Romanorũ vix annos CCCC. LXXX. numerare potuit. tot enim sunt ab exactis Regibus vsque ad Imperium Iulij Cæsaris. At sub Monarchis in Oriente à Iulio vsq; ad Constantinum vltimum sine interruptione durauit annis M. CCCC. XCV. in Occidente autem ab eodem Iulio vsque ad Augustulũ supra quingentos; & à Carolo Magno vsque ad præsentem Imperatorem annos ferè DCCC. Sed nec illis CCCC. LXXX. annis quibus floruit in Rom. Imperio Dimocratia, semper eodem modo Respub. regebatur. Initio enim annui Consules creati sunt; paulò pòst additi Tribuni; tum Consulibus & Tribunis sublatis creati decemuiri; illis etiam post annũ eiectis, iterum Consules & Tribuni reuocati; non rarò etiam Dictatores, & aliquoties Tribuni militares cum Consulari potestate introducti. Itaque nulla vna forma diu durauit, nec omnes simul ad ætatem nobilium Regnorũ peruenire potuerunt.

Obiicient fortasse Rempub. Venetorũ, quæ annos numerat supra mille & centum. At nec ipsa peruenit ad annos regni Scytharum, vel Assyriorum; immò ne Francorum quidem. & præterea non est Respublica Venetorum Aristocratia admixta Politiæ, quam formam Caluinus laudat, sed Aristocratia admixta Monarchiæ. nec vllum in ea ciuitate locum habet Dimocratia.

QVINTA ac postrema proprietas est, facilitas gubernationis. Multum enim refert, facilè ne an difficulter obtineri possit, vt ciuitas benè gubernetur. Facilius autem esse, vt ab vno rectè ciuitas regatur quàm à multis; his rationibus probari potest.

PRIMVM, facilius est vnum hominem bonum reperire, quàm multos. Deinde facilius populi vni, quàm multis parebunt. PRÆTEREA Magistratus qui per vices, atque ad breue tempus Rempublicam gerunt, prius sæpe deponere coguntur prouinciam, quàm Reipublicæ negotia planè cognouerint; Rex autem qui semper eodem officio fungitur, tametsi interdum tardioris ingenij sit, tamen vsu atque experientia multis aliis præstat. ITEM, annui magistratus negotia Reipublicæ eo quod non propria sed communia sint, quasi aliena respiciunt; Rex verò tanquam sua & propria: certum autem est cùm facilius, tum etiam diligentius propria, quàm aliena curari. ADHÆC, vbi multi sunt qui regunt, vix fieri potest, vt inde absit æmulatio, ambitio, contentio: ex quo non rarò accidere solet, vt alij alios impediant, atque

id efficiant, vt qui in præsentia res gerunt, malè Rempublicam administrent, quò maior ad se, cùm magistratu ipsi fungentur, gloria redundet: At verò Monarcha, quia non habet cui inuideat, aut cum quo de gubernatione contendat, faciliùs omnia moderatur.

Postremò, quemadmodum in amplis familiis, vbi multis seruis idem ministerium assignatur, negligenter negotia procurantur, quòd vnus alij prouinciam communem relinquat: Sic etiam vbi multi sunt principes Reipublicæ, vnus alium respicit, & dum vnusquisque in collegas onus reiicit, nemo satis diligentem curam adhibet ciuitati. Rex autem qui scit à se vno pendere omnia, cogitur nihil negligere. Atque hactenus quidem demõstratum est, Monarchiam simplicem, simplici Aristocratię, longè præstare. Nunc ad secundam propositionem comprobandam accedemus.

CAPVT TERTIVM.

Quòd Monarchia Aristocratiæ & Dimocratiæ admixta, vtilior sit in hac vita, quàm simplex Monarchia.

Altera igitur propositio talis erat, Regimen temperatum ex omnibus tribus formis, propter naturæ humanæ corruptionem, vtilius est quàm simplex Monarchia. quæ sanè gubernatio id requirit, vt sit quidem in Repub. summus aliquis Princeps, qui & omnibus imperet, & nulli subiiciatur: Præsides tamen prouinciarum vel ciuitatum, non sint Regis vicarij, siue annui iudices, sed veri principes, qui & imperio summi Principis obediant, & interim prouinciam vel ciuitatem suam, non tanquam alienam, sed vt propriam moderentur. Ita locum haberet in Repub. tam regia quædam Monarchia, quàm etiam principum optimatium Aristocratia.

Quod si his adderetur, vt neque summus ille Rex, neque principes minores hæreditaria successione dignitates illas acquirerét, sed ex vniuerso populo optimi quique ad eas eueherentur: iam esset etiam suus quidam locus Dimocratiæ in Republica attributus. Hanc esse optimam & in hac mortali vita maximè expetendam formam regiminis, duobus argumentis comprobamus.

Primvm enim haberet eiusmodi gubernatio ea omnia bona, quę suprà demonstrauimus inesse in Monarchia; & esset præterea in hac vita gratior & vtilior. Ac bona quidem Monarchię in hac nostra gubernatione inesse, planum est: cùm hæc gubernatio Monarchiam quandam verè ac propriè comprehendat: futuram autem in omnibus gratiorem, ex eo perspici potest, quòd omnes illud genus regiminis

A magis amant, cuius participes esse possunt: quale sine dubio est hoc nostrum, cùm virtuti non generi deferatur.

De vtilitate verò nihil est quod dicamus, cùm certum sit, non posse vnum aliquem hominem per se prouincias, & ciuitates singulas regere, & velit nolit cogatur earum procurationem vel administris vicariis suis, vel propriis earum principibus demandare: & rursum æquè sit certum multò diligentius ac fidelius principes res suas, quàm alienas vicarios procuraturos.

Accedit Alterum argumentum ex auctoritate diuina. Deus enim eiusmodi regimen, quale paulò antè descripsimus, in Ecclesia

B sua tam veteris quàm noui Testamenti instituit. Ac de veteri quidem Testamento facilè probari potest: habuit enim populus Hebræorum semper vnum siue Ducem, siue Iudicem, siue Regem, qui toti multitudini imperaret, quod pertinet ad Monarchiam; habuit præterea multos principes minores, de quibus ita legimus, Exod. 18. *Electis viris strenuis de cuncto Israël, constituit eos principes populi, tribunos & centuriones, & quinquagenarios, & Decanos, qui iudicabant plebem omni tempore.* Id autem ad Aristocratiam pertinet. Denique ex omni plebe, non ex vna aliqua tribu principes assumebantur, vt ex eodem loco Exod. 18. & etiam Deut.

C 1. apertè colligitur, quod aliquo modo Dimocratiæ est.

De Ecclesia Testamenti noui idem postea probandum erit, esse in ea videlicet summi Pontificis Monarchiam, atque Episcoporum (qui veri principes & pastores, non vicarij Pontificis maximi sunt) Aristocratiam; ac demùm suum quendam in ea locum habere Dimocratiam, cùm nemo sit ex omni Christiana multitudine, qui ad Episcopatum vocari non possit; si tamen dignus eo munere iudicetur.

CAPVT QVARTVM.

D *Quod circumstantiis seclusis, Monarchia simplex absolutè & simpliciter excellat.*

Seqvitvr tertia propositio, quæ talis erat. Circumstantiis seclusis Monarchia simplex omnibus aliis gubernandi formis absolutè & simpliciter præstat. Nam si ea de caussa mixtum regimen inter homines, Monarchiæ simplici anteponimus, quod nequeat vnus homo omnibus locis adesse, & necessariò cogatur aut per administros vicarios suos, aut per principes negotia Reipub. procurare; certè hac circumstantia personæ, & aliis, si quæ sunt eiusdem generis exclusis; nulla erit ratio, cur simplex Mo-

plex Monarchia aliis formis regiminis non præferatur.

Sed habemus præterea aliud efficacius argumentum. Siquidem Monarchia ſimplex in imperio Dei, & Chriſti locum habet: debent autem Deo & Chriſto optima quæque attribui: igitur optimum regimen ſimplicem Monarchiam eſſe neceſſe eſt. Si quis autem id negare voluerit, non video quemadmodum in Marcionis ac Manichæi, atque etiam Ethnicorum errorem nō prolabatur. Nam cùm mundus ab effectore ſuo & ſine controuerſia, optimè gubernetur; Si Ariſtocratia præſtantiſsima eſt forma regiminis, multi erunt mundi huius moderatores, & quod inde ſeqtur, multi effectores, multa principia prima, multi Dij.

Quocirca veteres Patres, ſanctus CYPRIANVS in tract. de idolorum vanitate, S. Iuſtinus in oratione exhort. S. Athanaſius in oratione aduerſus idola, quibus etiam Philo Iudæus adiungi poteſt in libro de confuſione linguarum: vnum eſſe DEVM, qui res omnes creatas regit, & moderatur, eo potiſsimùm argumento probant, quia Monarchia eſt optimum regimen. qua etiam de cauſſa Iuſtinus & Philo libros inſcriptos de Monarchia Dei, poſteris reliquerunt.

Quæ cùm ita ſint, excuſari non poteſt Ioannis CALVINI error, qui excæcatus odio Eccleſiaſticæ Hierarchiæ, Ariſtocratiam præfert omnibus aliis gubernandi formis, etiam ſi per ſe & præciſis circumſtantiis omnibus conſideretur. Hæc enim ſunt ipſius verba lib. 4. Inſtit. cap. 20. §. 6. *Et ſi ipſos ſtatus citra circumſtantias inter ſe compares, non facile ſit diſcernere, quis vtilitate præponderet, adeò æquis conditionibus contendunt.* Et paulò pòſt: *Equidem ſi in ſe conſiderentur tres illæ, quas ponunt Philoſophi, regiminis formæ, minimè negauerim, vel Ariſtocratiam, vel temperatum ex ipſa & Politia ſtatum, aliis omnibus longè excellere.* Hæc ille.

At inquies, lege quod ſequitur, & ſolutionē tuæ obiectionis inuenies. Sic enim CALVINVS ſubiungit: *Non id quidem per ſe, ſed quia rariſsimè contingit reges ita ſibi moderari, vt nunquam à iuſto & recto diſcrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia inſtructos eſſe, vt vnuſquiſque videat quantum ſatis eſt. Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius ſit, ac magis tolerabile, plures tenere gubernacula.*

Audio: Sed quid fiet de editione anni M.D.LIV. vbi verba iſta non habentur? Sed, inquies, admonitus poſtea emendauit errorem. omitto quod in tanto magiſtro in Iſraël, ferendum non erat, vt vnquam tam grauiter laberetur. Illud miror, non potuiſſe Caluinum errorem illum corrigere, niſi ſecum ipſe pugnaret. nam ſi, vt ipſe dicit, non facile eſt diſcernere, quis ſtatus præponderet, etiam ſi citra circumſtantias inter ſe comparentur: & ſi dum in ſe conſiderātur tres illæ, quas ponunt Philoſophi, regiminis formæ, Ariſtocratia iudicatur excellere; quomodo verum eſt, quod ſtatim addit: *Non id quidem per ſe, &c.* Et: *Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius ſit ac magis tolerabile, plures tenere gubernacula?* Pugnant enim iſta, ni fallor: *Si in ſe conſiderentur formæ illæ tres, Ariſtocratia excellit;* Et, *Non id quidem per ſe, ſed quia rariſsimè contingit, reges à recto non diſcrepare.*

Nec minus illa pugnant: *Non poteſt diſcerni quis ſtatus præponderet, ſi citra circumſtantias conſiderentur;* Et, *Facit vitium hominum, vt Ariſtocratia iudicetur vtilior.* Nam ſecluſo iſto vitio hominum, atque omnibus aliis circumſtantiis remotis, vel excellet Monarchia, vel non; ſi excellet, qua ratione verum erit illud, nō poſſe diſcerni quis ſtatus præponderet, etiam ſi citra circumſtantias inter ſe comparentur: ſi non excellet, quo pacto Dei Monarchiam aduerſus Manichæos atq; Ethnicos defendemus? ſed iam ad alteram quæſtionem veniendum eſt.

CAPVT QVINTVM.

Proponitur ſecunda quæſtio; Debeátne Eccleſiaſticum regimen eſſe Monarchicum?

CVM demōſtratum ſit, Monarchiam eſſe optimum regimen: ſecunda naſcitur queſtio; An Eccleſię Chriſti conueniat Monarchica gubernatio. Atque vt certa à dubiis ſeparemus; In tribus nobis cum aduerſariis conuenit. VNVM eſt, in Eccleſia eſſe aliquod regimen. Nam Cantic. 4. dicitur: *Caſtrorum acies ordinata.* Actor. 20. *Attendite vobis & vniuerſo gregi, quos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei.* Hebr. 13. *Obedite præpoſitis veſtris.*

SECVNDVM eſt, regimen Eccleſiaſticum ſpirituale eſſe & diſtinctum à politico. quando enim Paulus dicebat: *Qui præeſt in ſollicitudine,* Roman. 12. Et; *Qui benè præſunt, duplici honore digni habeantur,* 1. Tim. 5. & ſimilia: nondum erant vlli, aut certè rariſsimi in Eccleſia ſeculares principes. quæ duo docet etiam Caluinus Inſtit. lib. 4. cap. 11. §. 1.

TERTIVM eſt, Regem abſolutum & liberum totius Eccleſiæ ſolum CHRISTVM eſſe, de quo dicitur Pſalm. 2. *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius.* Et Lucæ 1. *Et regni eius non erit finis.* Itaque non quæritur in Eccleſia, abſoluta & libera Monarchia, vel Ariſtocratia, vel Dimocratia, ſed talis, qualis eſſe poteſt miniſtrorum & diſpenſatorum, cùm dicat Paulus, 1. Corinth. 4. *Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti ac diſpenſatores myſteriorum Dei.*

Et quidem aduerſarij exiſtimant, regimen Eccleſiaſticum hominibus commiſſum à Chriſto, nullo modo eſſe Monarchicum, ſed Ariſtocraticum & Dimocraticum. quanquam nec ipſi inter ſe omninò conueniunt. ILLYRICVS

enim Cent.1. lib. 2. cap. 7. docet nullum esse in Ecclesia, qui omnibus præsit, sed totam auctoritatem Ecclesiasticam esse, tum in ministris, tum in populo. tamen in libro de Episcoporum electione summam potestatem attribuit multitudini totius Ecclesiæ, existimatque Dimocratiam in Ecclesia habere primas partes, secundas verò Aristocratiam, id est, seniorum cōgregationem. CALVINVS autem è contrario in instit. lib. 4. cap. 11. §. 6. summam potestatem Ecclesiasticam tribuit cœtui seniorum, quibus vult præesse Episcopum, vt consulem senatui: & ibidem apertè docet, maiorem esse auctoritatem cœtus seniorum, quàm Episcopi. Plebi autem tribuit quidem Caluinus aliquid, sed minus quàm cœtui seniorum. Porrò Ioannes BRENTIVS in prolegom. contra Petrum à Soto, concedit summam potestatem optimatibus; sed eos non vult esse Episcopos, sed Principes seculares, quos nobilissima Ecclesiæ membra esse contendit.

Iam verò Doctores Catholici in eo conueniunt omnes, vt regimen Ecclesiasticum hominibus à Deo commissum, sit illud quidem Monarchicum, sed temperatum, vt suprà diximus, ex Aristocratia & Dimocratia. Id quod præcipuè tractant B. THOMAS in 4. contra Gent. cap. 76. Ioannes de Turrecremata lib. 2. de Eccles. cap. 2. & Nicolaus Sanderus in libris de visibili Monarchia Ecclesiæ. Quorum vestigiis insistentes, quatuor propositiones in medium adferemus, ac pro viribus defendemus. PRIMA erit, Regimen Ecclesiæ non esse præcipuè penes populum. SECVNDA, Non esse penes principes seculares. TERTIA, Non esse potissimùm penes principes Ecclesiasticos. QVARTA, Esse præcipuè penes vnum summum totius Ecclesiæ Præsidem ac Sacerdotem.

CAPVT SEXTVM.

Quod Ecclesiæ gubernatio non sit Dimocratia.

PRIMA igitur propositio, quæ regimen Ecclesiasticum negat esse populare, his argumentis confirmari potest. Primum ex quatuor rebus, quæ inesse debent in omni populari gubernatione.

PRIMO, Vbi est populare regimen, magistratus ab ipsa plebe constituuntur, atque ab eadem auctoritatem sumunt. Cùm enim plebs per se ad ius dicendum sedere non possit, debet saltem alios constituere, qui nomine suo id faciat. Quocirca M. Tullius initio secundæ Agrariæ, consulatum, qui summus erat in Repub. Rom. magistratus, populi beneficium vocat. & ibidem dicit consueuisse creari Consules ad suffragia populi.

SECVNDO, Vbi est populare regimen, appellatur à sententia magistratus in rebus gra-

A uioribus ad iudicium populi. id consuetum fuisse in Repub. Roman. testatur Liuius lib. 2. & 4. quod idem de Repub. Atheniensium docet Plutarchus in Solone.

TERTIO, Leges quibus Respublica gubernanda est, à magistratu quidem proponuntur, sed à populo iubentur, vt constat ex Liuio lib. 3. idem cognosci potest ex orationibus M. Tullij de lege Manilia, & de lege Agraria ad populum Romanum.

QVARTO, Accusari solent magistratus apud populum, necnon dignitate priuari, & in exilium deportari, vel etiam morte mulctari, si ita populo videatur; exempla sunt plurima. Roma-
B ni enim ex duobus primis Consulibus, quos creauerant, Tarquinium Collatinum, solum propter odiosum nomen Tarquiniorum, ante tempus magistratu priuarunt, vt refert Liuius lib. 2. iidem cùm Decemuiros creauissent, eosdem postea inuitos deposuerunt, teste Liuio, libro 3.

Iam quòd nihil horum conueniat Christianæ plebi, facillimum est demonstrare. Ac PRIMVM de primo, satis ex eo cōstat, quod in tota Scriptura non est vnum verbum, quo detur auctoritas plebi creandi Episcopos, vel Presbyteros: est autem quo datur Episcopo talis auctoritas ad Tit. 1. *Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt constituas per ciuitates Presbyteros, sicut & ego disposui tibi.* Dein-
C de Apostoli, qui primi fuerunt Ecclesiæ Ministri, à Christo, non ab Ecclesia leguntur electi & constituti, Marci 6. Primi quoque Episcopi post Apostolos, quo tempore purissima erat Ecclesia, non à populo, sed ab Apostolis facti sunt, vt cognosci potest vel ex ipsa historia Magdeburgensium. Nam Cent. 1. lib. 2. cap. 2. col. 15. testantur Centuriatores Iconij & Antiochiæ à Paulo datos esse pastores. & cap. 10. col. 624. docent ex Nauclero aliisque historicis, Apollinarem, Rauennæ: Maternum, Treueris: & Hermagoram, Aquileiæ: à beato Petro Episcopos esse constitutos.

Ad hæc B. IRENÆVS lib. 3. cap. 3. asserit Linum ab Apostolis Petro & Paulo Romæ factum
D Episcopum. TERTVLLIANVS de præscrip. scribit Clementem Romæ à Petro factum Episcopum, & Polycarpum Smyrnæ à Ioanne. EVSEBIVS lib. 3. cap. 4. hist. affirmat Timotheum Ephesiis, & Titum Cretensibus à Paulo Episcopos datos. NICEPHORVS lib. 2. cap. 41. scribit à Matthæo Apostolo Platonem Episcopum factum in oppido quodam Anthropophagorum, nomine Mirmena. S. Marcum à B. Petro creatum Episcopum, & Alexandriam missum scribit Leo epist. 81. ad Dioscorum. & Beda libro de sex ætatibus, in Claudio. Dionysium quoque Areopagitam à Paulo Athenarum constitutum Episcopum, colligitur ex Eusebio lib. 3. cap. 4. hist. & clarissimè idem asserit Beda in Martyrologio. Idem de multis aliis, si opus esset, facilè

possemus ostendere. quæ cùm ita sint, satis apparet in ipsa prima & purissima Ecclesia: nullum locum habuisse Dimocratiam, cùm Ecclesiasticum magistratum non plebs, sed Apostoli constituerint.

Neque SECVNDVM illud de appellatione ad populum, conuenit plebi Christianæ. Nusquam enim est auditum in Ecclesia, vt appellaretur ab Episcopis ad populum, neque vt populus absoluerit, quos Episcopi ligauerant, vel ligauerit quos Episcopi soluerant. Neque etiam vnquam accidit, vt populus iudicauerit de controuersiis fidei. & nos quidem proferimus multa iudicia Episcoporum, & præcipuè summi Pontificis, quę exstant in tomis Conciliorum. At aduersarij non possunt vel vnum iudicium plebis adferre.

Adde, quòd sunt innumera, Scripturæ, Conciliorum, & Patrum testimonia, quibus probatur, nullo modo conuenire Christianæ plebi exercere iudicia Ecclesiastica: quæ nos attulimus in quæstione de iudice Ecclesiastico, & in quæstionibus de Conciliis. at certè si in Ecclesia vigeret status popularis, mirum esset in istis M. D. annis nihil vnquam fuisse à populo iudicatum.

Porrò TERTIVM illud de legibus ferendis minus etiam conuenit plebi. Omnes enim leges Ecclesiasticæ vel à Pontificibus, vel à Conciliis inueniuntur latæ, nec vnquam exspectatum est suffragium populi, vt ex eo censerentur auctoritatem habere. Hinc Act. 15. D. Paulus transiens Syriam, & Ciliciam, præcipiebat populis, vt custodirent præcepta Apostolorum, & Seniorum. Nulla autem exstat lex, quæ dici possit Plebiscitum in Ecclesia, quales leges permultæ exstabant in Repub. Romanorum.

DENIQVE illud extremum de iudicãdo Magistratu, minimè omnium conuenit. Nullus eñ poterit ostendi Episcopus, qui à populo fuerit vel depositus vel excommunicatus; cùm plurimi inueniantur depositi, & excommunicati à summis Pontificibus & Conciliis generalibus. Certè NESTORIVM ab episcopatu Constantinopolitano depositum à Concilio Ephesino ex mãdato Celestini Papæ, testatur Euagrius lib. 1. cap. 4. & DIOSCORVM episcopatu Alexandrino priuatum à Concilio Chalcedonensi ex sententia S. Leonis, patet ex ipso Concilio, act. 3. atque hæc quidem est ratio prima.

ALTERA RATIO sumitur à sapientia Dei; non enim credibile est Christum regem sapientissimum instituisse in Ecclesia sua illud regimen quod est omnium deterrimũ. deterrimum autem regimen esse Dimocraticum, docet PLATO in Axiocho: *Quis, inquit, beatus esse possit vulgi viuens arbitrio, tametsi faueatur ei, plaudaturq́, &c.* ARISTOT. lib. 8. Ethi. cap. 10. ex tribus formis regẽdæ multitudinis Monarchiam optimam, Dimocratiam pessimam esse pronũciat. PLVTARCHVS

A in Solone refert Anacharsidem Scytham, miratum quod in Græcia sapientes dicerent, stulti iudicarent: quia nimirum oratores dicebãt, populus iudicabat. Idem in Apophtheg. dicit Lycurgum interrogatum, cur Spartę non instituisset Dimocratiam, respondisse interroganti, vt ipse primus domui suæ eam institueret.

Ex nostris S. AMBROSIVS lib. 5. hexam. cap. 21. de multitudine vulgi dicit: *Non merita virtutis expendit, nec publicæ vtilitatis emolumenta rimatur, sed mobilitatis nutat incerto.* HIERONYMVS in cap. 21. Matth. *Semper,* inquit, *turba mobilis est, nec in proposita voluntate persistens, atq; in morem fluctuum diuersorumq́ ventorum huc illucq́ transfertur.*

B S. CHRYSOSTOMVS homil. 2. in Ioan. definit populum, quiddam tumultus perturbationisque plenum, è stultitia maiori ex parte constans atq; compositum, temerè instar fluctuum maris, varia, & pugnante sententia sæpenumerò iactatum. deinde subdit: *Qui ergo sub eiusmodi seruitio premitur, nónne omnium est sanè miserrimus?* Accedit etiam ratio. Nam non potest non pessimum esse regimen, vbi sapientes regũtur à stultis, periti ab imperitis, boni à malis. tale autem est regimen Dimocraticum; nam vbi viget Dimocratia, plurium suffragiis omnia statuuntur. constat autem semper plures esse stultos, quàm sapientes; malos, quàm bonos; imperitos, quàm peritos.

C Ad hæc, si vt ARISTOTELES lib. 1. polit. capite 1. & 3. docet, qui pollent ingenio, ij naturaliter Domini sunt eorum, qui sunt tardiores: & vt sanctus ait AVGVSTINVS lib. de vtilit. credendi, cap. 12. *Non possunt stulti beatius viuere, quàm si seruiant sapientibus.* Quis non videt quanta perturbatio ordinis sit, gubernacula Reipub. inconditæ plebis multitudini permittere?

Postremò, si plebs haberet auctoritatem aliquam in Ecclesia gubernandi: vel eam à se haberet, vel ab alio: non autem à se, quia non est de iure naturæ, vel gentium, hæc potestas, sed de iure diuino, & supernaturali. Non enim est similis ciuili potestati, quæ est in populo, nisi à populo transferatur in principem. Neque habet plebs ab alio. Debet enim à Deo habere, si ab alio habet. at à Deo non habet; siquidem in libro Dei, id est, in sacris literis nusquam traditur populo potestas docendi, pascendi, regendi, ligandi, soluendi, sed semper populus vocatur grex, qui pasci debeat. Petro autem dicitur: *Pasce oues meas,* Ioan. vltimo: *Et Episcopos posuit Spiritus sanctus regere Ecclesiam Dei,* Actor. 20. Habemus igitur non esse popularem Ecclesiæ gubernationem.

D

SED ADVERSVS hanc propositionem tria sunt argumenta. PRIMVM sumitur ex verbis illis, Matth. 18. *Dic Ecclesiæ.* vbi videtur summum tribunal Ecclesiæ penes fidelium vniuersitatem esse constitutum. RESPONDEMVS, illud; *Dic Ecclesiæ,* significare, defer ad publicũ Ecclesiæ

iudicium, id est, ad eos, qui publicam personam in Ecclesia gerunt. Ita enim Chrysostomus exponit, *dic Ecclesiæ*, id est, Præsuli. quod idem sanè confirmat Ecclesiæ consuetudo. nec enim vnquam vidimus, aut audiuimus, aliquem criminosum apud multitudinem populi caussam dixisse; sed qui apud Episcopum caussam dixerit, sæpe vidimus, sæpius audiuimus.

ALTERVM argumentum ducitur ex cap. 1. & 6. Actorum Apostolicorum. Nam Actor. 1. tota Ecclesia elegit Matthiam; & Actor. 6. eadem Ecclesia elegit septem Diaconos; & Patres passim docent, Episcoporum electionem ad populum pertinere.

RESPONDEMVS, de electione ministrorum alio loco à nobis disputandum esse. Interim verò negamus ex illo iure, quod habuit aliquando populus in electione ministrorum, Dimocratiam Ecclesiasticam vllo modo probari. Siquidem populus non ordinauit vnquam, neque creauit ministros, neque tribuit illis vllam potestatem: sed nominauit solum & designauit, siue vt veteres loquuntur, postulauit eos, quos ab Episcopis, per manus impositionem, ordinari cupiebat. Quare Actor. 6. dicunt Apostoli: *Considerate viros boni testimonij septem, quos constituamus super hoc opus*. Vbi solum tribuunt populo, vt quærat & offerat aliquos idoneos ad illud munus. Sed oblatos, Apostoli, non populus Diaconos creauerunt. Quod etiam CYPRIANVS docet: *Apostolos*, inquit, *Dominus elegit, Diaconos Apostoli sibi constituerunt*, libro 3. epistol. 9.

Præterea, quando etiam populus verè crearet Episcopos, non cõtinuò esset Ecclesiasticum regimen præcipuè Dimocraticum. Nam vt sit aliquod regimen Dimocraticum, requiritur quidem vt populus constituat magistratus, sed multa alia requiruntur; neque id solum per se sufficit. Primi enim reges electi sunt à populo, & tamen eorum regimen Monarchicum est, nõ Dimocraticum.

Pari ratione Imperatores Romani eligebantur olim à militibus, & nũc à certis Principibus eliguntur: & nihilominus Imperium ad Monarchiam pertinet, non ad Dimocratiam. vt enim Dimocratia esset, oporteret vt facta electione principis, adhuc maior esset in populo quàm in principe auctoritas, & à sententia principis ad iudicium populi prouocaretur. Id quod non fit in Ecclesia, quemadmodum nec in regno aut imperio Romanorum. Quod intelligens VALENTINIANVS senior, vt refert Sozomenus libro 6. cap. 6. cùm ei milites collegã in imperio dare vellent, Respondit: *Me ad imperium eligere penes vos erat: sed cùm iam à vobis electus sim, consortem imperij quem postulatis, non amplius in vestra, sed in mea tantùm potestate eligere situm est*.

TERTIVM argumentum ab auctoritate sanctorum Cypriani & Ambrosij petunt. CYPRIA-

A NVS lib. 3. epistol. 14. ad Presbyteros & Diaconos scribens de quibusdam turbulentis fratribus: *Interim*, inquit, *prohibeantur offerre, acturi & apud nos, & apud plebem vniuersam caussam suam, &c.* AMBROSIVS in epist. 32. agens de iudicio fidei: *Ille populus*, inquit, *iudicat*. Item: *Auxentius*, inquit, *vestrum refugit examen*.

RESPONDEO, sanctum Cyprianum consueuisse ferè omnia negotia maiora tractare coram clero, & populo, & nihil agere sine eorum consensu. Ceterùm, hoc faciebat sponte sua, non coactus vlla lege, vt patet lib. 3. epistol. 10. vbi sic ait: *Ego à primordio Episcopatus mei statueram, nihil sine consilio vestro, & sine consensu plebis meæ priuatim sententia gerere, &c.*

B At non propterea Cyprianus clero aut populo subiectus erat: quemadmodum nec Assuerus Rex sapientibus illis viris, quorum faciebat cuncta consilio, vt legimus in lib. Esther, cap. 1. & quando etiam Cyprianus sponte se clero & populo subiecisset, quod nõ est vllo modo credibile, non continuò legem toti Ecclesiæ præscripsisset.

Quod verò ad AMBROSIVM attinet, loquitur eo loco S. Ambrosius de iudicio priuato, quo quisq; statuit quid sibi sequendum sit, non de publico iudicio quod auctoritatem habeat ceteros obligandi. Id quod ex verbis eiusdem Ambrosij perspici potest. Sic enim ait ibidem: *Veniant planè si qui sunt ad Ecclesiam, audiant cum populo, non vt quisq; iudex resideat, sed vnusquisq; de suo affectu*

C *habeat examen, & eligat quod sequatur*. Vide plura, quæ ad hunc locum facere possunt, in lib. 1. de Conciliis, cap. 19. & 20.

CAPVT SEPTIMVM.

Quod non sit Ecclesiasticum regimen penes principes seculares.

ALTERA propositio, quæ negat Ecclesiasticum regimen ad seculares principes pertinere, aduersus duos Brentij errores pugnat. PRIMVS error Brentij est, optimates Ecclesiæ esse principes seculares; Episcopos verò adeò Bren-

D tius deprimit, vt velit esse principum mancipia. SECVNDVS est, ad hos optimates curam & regimen Ecclesiæ præcipuè pertinere. Quos errores habuit etiam HENRICVS VIII. Angliæ Rex. Is enim se caput Ecclesiæ Anglicanæ constituit, & eodem modo censuit, alios principes capita suprema Ecclesiæ in suis ditionibus esse debere.

Ac primus quidem error facilè refutatur: PRIMO ex illis propheticis verbis, Psalm. 44. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram*. Sic enim hunc locum B. AVGVSTINVS exponit, *pro patribus*, id est, Apostolis, nati sunt filij, id est, fideles multi, quos Deus cõstituit Episcopos, & eo modo principes super omnẽ terram. Et S. HIERONYMVS in eundem

locum: *Fuerunt*, inquit, *ô Ecclesia, Apostoli patres tui, quia ipsi te genuerunt, nunc autem quia illi recesserunt à mundo, habes pro his Episcopos filios.* Et infrà: *Principes Ecclesiæ, id est, Episcopi constituti sunt.* Nec multò aliter Græci Patres, Chrysostomus & Theodoretus exponunt, qui per Patres Patriarchas; per filios Principes, Apostolos intelligunt. Item Apostolus 1. Corinth. 12. & Ephes. 4. *Deus*, inquit, *in Ecclesia posuit primùm Apostolos, deinde Prophetas, tum Pastores, & Doctores.*

A

Si primi sunt Apostoli, qui Episcopi fuerunt, & quibus Episcopi succedunt; certè primi non sunt reges & principes seculares, immò, vt rectè annotauit DAMASCENVS in 2. orat. pro imaginibus, Apostolus reges non solùm non posuit primo loco, sed nec vllo alio, vt indicaret, non esse reges Ecclesiæ magistratus, sed tantùm seculi.

B

SECVNDO refutatur ex Patribus. IGNATIVS in epist. 7. ad Smyrnenses, nihil esse dicit honorabilius Episcopo in Ecclesia. & addit primum honorem deberi Deo, secundum Episcopo, tertium Regi. Nazianzenus in oratione ad ciues timore perculsos. Chrysostomus lib. 3. de sacerdotio, & homil. 4. in cap. 6. Isaiæ. & Ambrosius lib. de dignitate sacerdotali, cap. 2. Episcopum Regi apertissimè anteponunt.

Quin etiam CHRYSOSTOMVS homil. 83. in Matth. Reges non Episcopis solùm, sed etiam Diaconis subiicit. Sic enim ad Diaconum suum loquitur: *Si Dux*, inquit, *quispiam, si consul, si is, qui diademate ornatur, indignè adeat, cohibe & coërce; maiorem tu illo habes potestatem.* AVGVSTINVS in Psal. 98. probat Mosem fuisse sacerdotem ea ratione, quia Moses maximus fuit, & nihil est maius sacerdote. Et GELASIVS in epist. ad Anastasium: *Nosti*, inquit, *fili clementissime, quod licet præsideas humano generi dignitate rerum terrenarum, tamen præsulibus diuinarum deuotus colla submittis.* Et infrà: *Subdi*, inquit, *te debere cognoscis religionis ordine potiùs quàm præesse. nosti itaq; ex illorum te pendere iudicio, non illos ad tuam redigi posse voluntatem.*

C

GREGORIVS lib. 14. moral. cap. 19. asserit prima membra in corpore Domini esse sacerdotes. Et lib. 4. epist. 31. ad Mauritium, docet, sacerdotes esse Deos quosdam inter homines, & propterea ab omnibus etiam regibus honorandos. quod idem & docet & probat Nicolaus I. in epist. ad Michaëlem.

D

TERTIO ex gestis Episcoporum & Regũ. Nam FABIANVS Papa primum Imperatorem Christianum Philippum exclusit à communione Sacramenti altaris in die Paschatis, propter quædam eius peccata publica; nec antea eum admisit, quàm ille cõfessione & pœnitentia peccata purgauit. Scribit hoc Eusebius lib. 6. cap. 25. hist. Itẽ Constantinus apertè professus est, de Episcopis se iudicare non posse, vt qui Dij quidem sint: sed contrà potiùs eorum se stare subiectum iudicio. scribit Ruffinus, lib. 1. cap. 2. hist.

Theodosium seniorem B. AMBROSIVS ab Ecclesiæ liminibus expulit, & pœnitentiam publicam subire coëgit. ac deinde cùm Imperator in Ecclesia ad loca sacerdotum ascendere atque ibidem sedere vellet, iussit eum Ambrosius descendere, & cum plebe consistere: id quod ille libenter fecit: scribit Theod. lib. 5. histor. cap. 17.

Denique Maximus Imperator, cùm in conuiuio sederet, assidente quoq; B. MARTINO, & pincerna primum calicem Imperatori vt omnium nobilissimo vellet offerre, ille ad Episcopum misit, qui non recusauit, sed primus bibit, & postea nõ Imperatori, sed Presbytero suo calicem tradidit. nullum scilicet existimans digniorem qui post se biberet; nec integrum sibi fore, si aut regem, aut eos qui à rege erant proximi, Presbytero prætulisset, vt scribit Sulpitius in vita S. Martini.

POSTREMO refellitur idem error duplici ratione. Primum Episcopus Regem inungit, docet, ligat, soluit, benedicit: ait autem Apostolus ad Hebr. 7. *Sine contradictione minor à meliore benedicitur.* PRÆTEREA, principatus secularis institutus est ab hominibus, estque de iure gentiũ: at principatus Ecclesiasticus est à solo Deo, & de iure diuino: ille regit homines, vt homines sunt, & magis ratione corporum quàm animarum: iste verò regit homines, vt Christiani sunt, & magis ratione animarum quàm corporum: ille habet pro fine temporalem quietem & salutem populi: iste vitam & felicitatem sempiternam: ille vtitur naturalibus legibus & institutis humanis: iste legibus diuinis & Sacramentis diuinitus institutis: ille gerit bella cum hostibus paucis & visibilibus: iste cum inuisibilibus & infinitis.

SED contrà obiicit BRENTIVS; Episcopi serui sunt Ecclesiæ, 2. Corinth. 4. *Non nosmetipsos prædicamus, sed IESVM Christum, nos autem seruos vestros per IESVM.* Quantò igitur magis regum serui erunt, præsertim cùm de regibus dicat B. Petrus, 1. Petr. 2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi tanquam præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis.*

RESPONDEO, duplex esse genus seruitutis: Omnes enim qui laborant in alterius commodum; dicuntur ei seruire; sed quidam laborant & seruiunt alteri eum regendo, eique præsidendo; quidam laborant & seruiunt obediendo & parendo, qualia propriè sunt mancipia; Episcopi autem serui sunt Ecclesiæ, sed ad priorem modum. quemadmodum etiam magistratus seruit Reipublicæ, & Rex populo (si Rex, non tyrannus sit) & pater filiis, & magister discipulis.

Quare B. Paulus, 1. Corinth. 4. quorum se dixerat seruum, eorum patrem se esse dicit: *Per Euangelium*, inquit, *ego vos genui.* Et addit: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in caritate, & spiritu mansuetudinis?*

suetudinis? Et Hebr.13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis.* Et Actor.20. *Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Hac ratione B. GREGORIVS seruum seruorum Dei se vocat. Et B. AVGVSTINVS lib. 9. Confess. cap. vltimo: *Inspira, Domine,* inquit, *seruis tuis, fratribus meis, filiis tuis, dominis meis, quibus voce, & corde, & literis seruio.* Et B. Bernardus lib.2. de consideratione ait, Eugenium, cùm factus esset Pontifex, eleuatum super gentes & regna, sed ad ministrandum, non ad dominandum.

At, inquies, reges sunt reges etiam in Ecclesia, & illis Christiani subiecti esse debent, *tanquam præcellentibus.* Verum est id quidem: sed in iis rebus tantùm, quæ ad statum politicum pertinent. Præsunt enim Christiani reges hominibus Christianis, non vt Christiani, sed vt homines sunt, quemadmodum etiam Iudæis & Turcis interdum præsunt: & ipsi reges, non vt Christiani sunt, præsunt, sed vt homines politici: nam vt Christiani oues sunt pastoribus Episcopis subiecti, vt Nazianzenus docet in oratione ad ciues timore perculsos, & vt sanctus ait Ambrosius in oratione de tradendis Basilicis, nihil honorificentius dici potest, quàm vt Imperator Ecclesiæ filius esse dicatur. Imperator enim bonus intra Ecclesiam non supra Ecclesiam est.

POSTERIOR BRENTII error, ex iis, quæ dicta sunt, facilè refutatur. Si enim principes non sunt Ecclesiæ optimates, ad eos non pertinet Aristocratia Ecclesiæ. Sed possunt præterea adiungi hæc argumenta.

PRIMVM, Regimen Ecclesiæ supernaturale est, nemini igitur conuenit nisi cui Deus commisit. Legimus autem in Scripturis cõmissum Apostolis & Episcopis, eorum successoribus. Nam Petro Apostolo dictum est: *Pasce oues,* Ioan. vlt. & de Episcopis dicitur, Actor. 20. *Quos posuit Deus Episcopos regere Ecclesiam Dei.* De regibus nihil eiusmodi vsquam legimus.

DEINDE ad annos fermè CCC. nullus fuit in Ecclesia secularis princeps, excepto solùm Philippo Imperatore, qui breuissimo tempore superuixit: & fortè aliquis alius in prouinciis nõ subiectis imperio Romano: & tamen eadem fuit Ecclesia quæ nunc est, & eandem habuit regiminis formam: non igitur principes seculi Christi Ecclesiam regunt.

ITEM qui habent summam potestatem in Republica, ij possunt omnia, quæ inferiores Magistratus possunt. Quis enim prohibere posset regem, si eas caussas per se cognoscere & iudicare vellet, quas Proregibus, & Prætoribus, & Iudicibus minoribus commisit? At non possunt reges officium Episcopi, Presbyteri, Diaconi, sibi vsurpare: qualia sunt, Verbum Dei prædicare, baptizare, consecrare, &c. non igitur sunt reges supremi Ecclesiæ magistratus.

Non posse autem reges officia sacerdotum

A inuadere, ita probamus. Inprimis reges non solùm viri, sed etiam fœminæ esse possunt: at fœminas publicè docere Apostolus prohibet, 1. Corinth.14. & 1.Timoth. 2. & Pepuzitæ ab Epiphanio hær.49. & August. hær.27. inter hæreticos numerãtur, quòd fœminis sacerdotium attribuerint.

Deinde in 2. Paral. 19. Iosaphat rex optimus: *Amarias,* inquit, *Sacerdos & Pontifex in omnibus, quæ ad Deum pertinent, præsidebit: porrò Zabadias super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent.* Et 2. Paralip.26. cùm Ozias rex vellet thus adolere, prohibuit eum Pontifex, dicens: *Non est tui officij, Ozia, adolere incensum Domino, sed sacerdotum.* Et cùm ille perse-

B uueraret, continuò grauissima lepra diuinitus percussus est. Quod si in Testamento veteri non poterat rex fungi munere sacerdotum, multò minus in nouo, vbi sunt munera sacerdotalia longè augustiora.

Item in Synod. MATISCONENSI, can. 9. in Concil. Mileuitano, can. 19. & Toletano III. can.13. puniũtur grauissimè clerici, qui caussam Ecclesiæ ad iudicem secularem deferũt. Et AMBROSIVS epist.33. ad Sororem, dicit se Valentiniano dixisse: *Noli te grauare Imperator, vt putes te in ea, quæ diuina sunt, aliquod imperiale ius habere. Publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum, &c.* Item Theodosio Imperatori dixisse eundẽ Ambrosium; *Purpura Imperatores facit non sacerdotes:* re-

C fert Theodoretus lib. 5. cap. 17. hist. qui etiam lib.4. cap.16. scribit EVLOGIVM quẽdam, cùm ei Modestus præfectus Valentis Imperatoris Ariani dixisset: *Communica cum Imperatore,* facetè respondisse: *Nunquid cum Imperio est etiam sacerdotium consequutus?*

ATHANASIVS quoque in epist. ad solitariam vitam agentes, reprehendit Constantium, quòd se rebus Ecclesiasticis admisceret, & addit, Hosium Episcopum Cordubæ eidem Constantio dixisse: *Ne præcipe nobis in hoc genere, sed ea potiùs à nobis disce: tibi enim Deus imperium commisit, nobis ea quæ sunt Ecclesiæ concredidit.* Similia eidem Cõstantio Leontium Episcopum dixisse, testatur Suidas in voce Leontius. SVLPITIVS libro 2.

D sacræ hist. circa finem refert, S.Martinum Maximo Imperatori dixisse, nouum esse & inauditum nephas, vt caussam Ecclesiæ Iudex seculi iudicaret.

B. AVGVSTINVS epist. 48. & 50. & 165. docet, piorum regum munus esse, Ecclesiam defendere, seuerisque legibus ac pœnis blasphemos, sacrilegos & hæreticos ab Ecclesia damnatos coërcere: sed ibidem reprehendit Donatistas, quòd caussam Episcopalem non ad Cõepiscopos, sed ad regem terrenum iudicandum detulissent. S. GREGORIVS lib. 5. epist.25. de Mauritio Imperatore loquens: *Scimus,* inquit, *piissimos dominos disciplinam diligere, ordinem seruare, Canones venerari, & se sacerdotalibus negotiis non miscere.* Idem prolixè docet Ioannes Damascenus in 1.

& 2. orat.

& 2. orat. pro imaginibus. Denique BASILIVS Imperator, in VIII. Synodo disertè asseruit, nec sibi, nec vllis laicis licere negotia sacerdotalia tractare; quod idem professum etiam Valentinianum seniorem testatur Sozomenus, lib. 6. cap. 7.

Argumenta BRENTII sumuntur ab exemplis Testamenti veteris, vbi legimus, Mosem, Iosue, Dauidem, Salomonem, Iosiam, qui Duces aut Reges erant, sæpe se in negotiis religionis miscuisse. ADDIT etiam Brentius ad argumenti confirmationem, regibus à Deo commissam esse custodiam legis diuinæ, & idcircò ad eos curam Ecclesiæ pertinere. Sic enim Apostolus ait, Roman. 13. *Non sine caussa gladium portat. Minister enim Dei est vindex in iram ei qui malè agit.*

RESPONDEMVS; Mosem non solùm Ducem, sed etiam Sacerdotem summum fuisse, vt in quæstione de Iudice controuersiarum, lib. 3. de verbo Dei demonstratum est. ceteros autem quædam interdum egisse extraordinaria auctoritate, non tam vt Reges, quàm vt Prophetas. Sed non propterea delendam fuisse ex Deuteronom. legem illam, quia ordinariè in dubiis de religione, remittebantur homines non ad Regem, sed ad Sacerdotem Leuitici generis, Deuteron. 17. quocirca, vt suprà diximus, Ozias Rex punitus est lepra, quod munus Sacerdotis sibi assumpsisset.

Ad confirmationem autem respondemus, Reges custodes esse debere legum diuinarum, sed non interpretes. Ipsorum est enim edictis & pœnis impedire blasphemias, hæreses, sacrilegia: quæ sint autem hæreses, & contrà, quæ sit fides Orthodoxa, ab Episcopis discere debent. quod Imperatores pios, Constantinum, Valetinianum, Gratianum, Theodosium, Martianum fecisse, ex ipso Codice cognosci potest. L. cunctos populos, tit. de sum. Trinit. & fide Cathol. & in toto tit. de hæreticis. Vide plura in quæstione de Iudice cõtrouersiarum; & in quæstione de Præside Concilij generalis.

CAPVT OCTAVVM.

Quòd non sit Ecclesiasticum regimen præcipuè penes Episcopos.

SEQVITVR tertia propositio, quæ Ecclesiæ regimen non esse præcipuè penes Episcopos & Presbyteros aduersus duos Caluini errores docet. Prior CALVINI error est, Episcopos & Presbyteros iure diuino pares esse. Posterior autem est, in cœtu seniorum supremam Ecclesiæ potestatem residere. In quo errore fuit etiam Ioannes HVS, vt ex artic. 27. 28. & 29. in Concilio Constantien. sess. 15. damnatis intelligi potest.

Ac PRIOR quidem error in ea disputatione commodius refutabitur, quàm de clericis, suo A loco instituemus. Satis erit interim hunc errorem priorem ex posteriore refellere. siquidem hi duo errores inter se pugnant. Si enim Ecclesia regitur ab optimatibus, vt habet secundus error: certè Presbyteri non sunt optimates. vel si Presbyteri sunt optimates: Ecclesia non regitur ab optimatibus. constat enim in Conciliis generalibus, in quibus de administratione totius Ecclesiæ agitur, & vbi leges, quibus Ecclesia regitur, feruntur vel abrogantur; nunquam interfuisse Presbyteros cum auctoritate definiendi, nisi essent legati, & locum tenerent aliquorum Episcoporum. id quod non opus est aliter probare, quàm ex ipsis actis Conciliorum, B quæ adhuc exstant.

Iam verò POSTERIOR error, qui huius loci proprius est, his rationibus confutatur. PRIMVM nusquam in Scripturis legitur collata summa potestas Concilio sacerdotum. Quæcunque enim auctoritas Apostolis ceterisque discipulis concessa à Christo est, non solùm omnibus, sed etiam singulis concessa est; neque ad eam exercendam erat opus Concilio. poterant enim sine dubio Apostoli singuli, & possunt etiam nunc singuli Episcopi, docere, baptizare, soluere, ligare, ordinare Ministros, &c. solus est locus Matth. 18. vbi tribuitur aliquid Concilio, cùm dicitur: *Vbi fuerint duo vel tres cõgregati in nomine meo; ibi sum in medio eorum.*

C At neque hîc explicatur, quæ sit potestas Concilij, summáne an mediocris, an infima. & CALVINVS ipse, aduersus quem præcipuè disputamus, lib. 4. Instit. cap. 9. §. 2. hunc Euangelij locum adeò non magni facit, vt dicat eum nihilo minus in quemuis particularẽ cœtum competere, quàm in Concilium vniuersale. Itaque non est cur in præsentia de hoc loco multum laboremus.

SECVNDO, si penes optimates esset summum Ecclesiæ regimen, sequeretur Ecclesiam ferè semper carere rectoribus, & vt plurimùm neminem esse, cui curæ sit commune bonum: proinde Rempub. Ecclesiasticam omnium esse miserrimam; optimates enim cùm pares inter D se sint, nõ possunt commune bonum, vt par est, administrare, nisi vel cõgregati sint, vel aliquem elegerint, communi consensu, magistratum, cui omnes obediant; quemadmodum Romani suos Consules eligebant.

At in Ecclesia rarissimè congregantur optimates ad generale Concilium. Primis enim CCC. annis nulla fuit congregatio generalis: postea verò vix centesimo quoque anno. Magistratum autem, cui Ecclesia vniuersa saltem ad tempus pareret, nullum vnquam optimates isti crearunt. Nam si creassent aliquem; is maximè fuisset vnus ex primariis quinque Patriarchis, qui semper in Ecclesia præ ceteris eminuerunt: at Patriarcham Romanum nunquam habuisse hanc potestatem aduersarij contendunt:

de cæteris quatuor res certissima est. Nunquam enim Alexandrinus Patriarcha aliquid iuris habuit extra Aegyptum, neque alij extra suas regiones.

Quare S. HIERONYMVS in epist. ad Pammachium aduersus Ioannem Episcopũ Hierosolymæ: *Responde*, inquit, *mihi. Ad Alexãdrinum Episcopum Palæstina quid pertinet?* Et CHRYSOSTOMVS in epist. priore ad Innocentium I. grauiter queritur de Theophilo Patriarcha Alexandrino, qui se negotiis Ecclesiasticis extra suam prouinciã ingerebat: *Neq; enim*, inquit, *æquum est, vt qui in Aegypto sunt, iudicent eos qui in Thracia.*

Quàm autem hoc sit absurdum, vt Ecclesia Catholica, quæ adeò est vna, vt vna ciuitas, vna domus, vnum corpus in Scripturis dicatur; nullum in terris habeat, qui eius curam gerat, quis non videt? Nam si Ecclesiæ particulares non essent inter se ita colligatæ, vt vnum corpus facerent: sufficeret vnicuique suus rector. nunc autem non magis possunt vno aliquo rectore carere, quàm posit vnus grex vno pastore, & vnum corpus suo capite.

TERTIO, si esset in cœtu optimatium summa potestas: quo numerosius cogeretur Concilium, eo plus haberet auctoritatis: neq; vnquam euenire posset, vt minori Concilio plus tribueretur quàm maiori.

At Concilium ARIMINENSE Episcoporum DC. nullius vnquam auctoritatis in Ecclesia Catholica habitum est: Concilium autem primum Constãtinopolitanum CL. Episcoporum summæ semper auctoritatis fuit. Ac nos quidem Catholici huius rei caussam reddimus, quod illud fuerit à Pontifice Summo, in quo est summa Ecclesiæ potestas, reprobatum, hoc autem confirmatum. qui autem summam potestatem tribuunt optimatibus, nullã caussam possunt adferre, cur Ariminense Cõcilium damnent, Constantinopolitanum autem amplectantur. At, inquiunt, Ariminense Concilium errauit, non errauit Constãtinopolitanum; propterea hoc amplectimur, illud damnamus. Sed quid est hoc aliud, quàm se Conciliorum & totius Ecclesiæ iudicem facere?

QVARTO, tametsi Dimocratia est absolutè pessimum regimen: tamen Ecclesiæ perniciosior esse videtur Aristocratia. Siquidem summum Ecclesiæ malum hæresis est: hæreses autẽ ab optimatibus potiùs, quàm à plebeiis hominibus excitantur. Certè Hæresiarchæ ferè omnes, aut Episcopi, aut Presbyteri fuerunt. itaque sunt hæreses quædam quasi optimatium factiones, sine quibus nullæ essent in Ecclesia populorum seditiones. Factiones autem nunquam facilius, & frequentius oriuntur, quàm cùm optimates regunt, vt non solùm experimento, & Philosophorum testimonio, sed etiam Caluini ipsius confessione, lib. 4. Instit. cap. 20. §. 8. comprobari potest.

A Sed obiiciunt tria Scripturæ testimonia, adiunctis etiam tribus testimoniis Patrum. PRIMVM est Actor. 15. vbi legimus, primam controuersiam in Ecclesia exortam, non ab vno aliquo summo iudice fuisse definitam, sed à conuentu Apostolorum, & seniorum: *Conuenerunt*, inquit Lucas, *Apostoli & seniores videre de verbo hoc.*

RESPONDEO, nullum hinc argumentum sumi posse pro Aristocratia asserenda. Siquidem in eo Concilio prima illa quæstio definita est, vbi præses & caput Petrus erat. nec enim Petrus in aliena diœcesi, & Episcopo præsente Iacobo, loqui primus ausus fuisset, nisi ipsi toti Concilio præfuisset. Neque Monarchiæ repugnat, quod B aliquid in publico conuentu communi principum consilio & cõsensu statuatur, quemadmodum fieri solet hoc tempore in Comitiis imperialibus.

ALTERVM testimonium est Actor. 20. vbi B. Paulus Episcopos admonet his verbis: *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.*

TERTIVM est 1. Petri 5. vbi beatus Petrus ita loquitur: *Seniores qui in vobis sunt obsecro consenior, & testis Christi passionum, pascite, qui in vobis est, gregem Dei.*

RESPONDEO, ex neutro horum locorum aliquid probari: nec enim negamus Episcopis & Presbyteris conuenire, vt Ecclesiam Dei pascãt C & regant; sed quæstio nostra est de summa totius Ecclesiæ potestate, Sitné ea in cœtu ministrorum, an in aliquo vno homine? Quam quæstionem in his locis neque Paulus, neque Petrus attingit, sed solùm Episcopos admonent, vt erga subiectos sibi populos, pastorali munere strenuè fungantur.

Iam ex Patribus primo loco CYPRIANVM proferunt, qui lib. 3. epist. 19. ad Clerum suum ita scribit: *Quæ res cùm omnium nostrum consilium & sententiam spectet, præiudicare ego, & solùm mihi rem omnem vendicare non audeo.* RESPONDEO, Cyprianum propterea id non esse ausum, quod sponte sua se ipse obstrinxerat, cùm episcopatum susciperet, nihil sine cleri & populi consilio, & con-D sensu esse facturum, vt ex libro 3. epist. 10. suprà docuimus.

Proferunt deinde AMBROSIVM, qui in commentario tertij capitis prioris epistolæ ad Timotheum ita loquitur: *Et synagoga, & postea Ecclesia seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur.* RESPONDEO, nõ magis ex his verbis probari posse Aristocratiam Ecclesiasticam, quàm ex senatu & consilio regio probetur, nullam esse in regnis Monarchiam. Certè enim Salomon 3. Reg. 12. seniorem cœtum habebat à consiliis. & Assuerus, Esther 1. sapientium cõsilio in rebus omnibus vtebatur: nec tamen ideò non erant reges. Præterea, quòd Episcopi veteres sine Presbyterorum consilio nihil agerent, vtile, ac salutare, nõ tamen necessariũ fuisse, vel ex eo intelligi potest,

test, quod Ambrosij tempore non fiebat, nec tamen Ecclesia penitus interierat.

Postremò HIERONYMUM producunt, qui in cap. 1. ad Titum sic ait: *Antequam diaboli instinctu studia in religione fierent; & diceretur in populis; Ego sum Pauli, ego Apollo, ego verò Cephæ; communi Presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernabantur. Postquam verò vnusquisque eos, qui baptizauerat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, vt vnus de Presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesiæ cura pertineret; & schismatum semina tollerentur.* Igitur primo tempore Ecclesiæ, quando ea purissima erat, Aristocratia vigebat, & optimates Presbyteri erant.

RESPONDEO, videtur B. HIERONYMUS in ea sententia fuisse, vt existimaret Episcopos, si de iurisdictione agatur, esse quidem Presbyteris maiores, sed iure Ecclesiastico, non diuino: quæ sententia falsa est, & suo loco refelleda. Interim tamen nihil Caluini Aristocratiam Presbyterorum iuuat, sed contrà maximè lædit. Non enim Hieronymus dicit, in prima Ecclesia viguisse Aristocratiam Presbyterorum, & fuisse illud bonum regimen, & paulatim postea per abusionem aliquam introductam esse à malis hominibus Monarchiam: sed è contrario affirmat, Aristocratiam, quæ initio erat, quia non bene succedebat, & plurimæ inde oriebantur seditiones & schismata, communi orbis terræ consilio in Monarchiam esse mutatam.

Neque dubium esse potest, quin HIERONYMUS senserit, mutationem hanc esse factam Apostolorum temporibus, & ipsis Apostolis auctoribus; nam hoc loco dicit, tunc factam esse mutationem, cùm cœpit dici: *Ego sum Pauli, ego Apollo,* quod accidisse tempore suo testatur Paulus, 1. Corinth. 1. DEINDE Hieronymus in libro de viris illustribus, in Iacobo dicit, Iacobum statim à passione Domini ab Apostolis creatum Episcopum Hierosolymæ, & in epistola ad Euagrium, quæ est 85. asserit S. Marcum Episcopum fuisse Alexandriæ. ADDE, quòd non loquitur Hieronymus de regimine vniuersalis Ecclesiæ, sed solùm particularium, cùm ait, initio cœpisse gubernari Ecclesias communi Presbyterorum consilio. alioqui enim Petrum fuisse caput totius Ecclesiæ à Christo constitutum, disertis verbis docet idem Hieron. in lib. 1. contra Iouin. *Ex duodecim vnus eligitur, vt capite constituto schismatum tolleretur occasio.*

CAPUT NONUM.

Quòd regimen Ecclesiasticum præcipuè Monarchicum esse debeat.

RESTAT postrema propositio, quæ Ecclesiæ regimen præcipuè Monarchicum esse debere affirmat. Ac PRIMUM quidem ratio, qua id probetur ex iis, quæ dicta sunt, deduci potest; nam

A si tres sunt regiminis formæ, Monarchia, Aristocratia, Dimocratia, & iam probatum est, Ecclesiæ gubernationem, nec Dimocraticam, nec Aristocraticam esse debere: quid aliud superest, quàm vt sit Monarchicum. Deinde, si Monarchia est optimum ac præstantissimum regimen, vt suprà docuimus, & certum est Ecclesiam Dei à sapientissimo principe Christo institutam optimè gubernari: quis inficiari potest, eius regimen debere esse Monarchicum?

Sed occurrit Caluinus lib. 4. Instit. cap. *6. §. 9.* ac negat, si Monarchia sit optimum regimen, inde sequi, debere Ecclesiam ab vno aliquo homine gubernari, cùm constet eius Regem ac Monarcham esse Christum.

B Sed facilè refellitur; nam etsi Christus vnus sit ac proprius Ecclesiæ Catholicæ Rex, & Monarcha, eamq; spiritualiter ac inuisibiliter regat, & moderetur: tamen eget Ecclesia, quæ corporalis, & visibilis est, vno aliquo visibili summo Iudice, à quo lites de religione exortæ componantur, quique omnes inferiores præfectos in officio & vnitate contineat. Alioqui non solùm summus Pontifex, sed etiam Episcopi, Pastores, Doctores, ac Ministri omnes superuacanei essent. Christus enim pastor est, *& Episcopus animarum nostrarum,* 1. Pet. 2. Ipse est vnicus magister, *quem audire iubet Pater cœlestis,* Matth. 17. Ipse est, *qui baptizat in Spiritu sancto,* Ioan. 1.

C Quemadmodum igitur Episcopi, Doctores, ceterique Ministri superuacanei non sunt, tametsi, quod ipsi vt ministri faciunt, Christus principaliter faciat: sic etiam non est è medio tollendus is, qui totius Ecclesiæ curam, vt summus Oeconomus gerit, quamuis eandem curam Christus principaliter gerat.

SECUNDA ratio ab ea similitudine ducitur, quam habet Ecclesia mortalium hominum, cum Ecclesia immortalium Angelorum. Qua ratione vtitur etiam S. GREGORIUS lib. 4. epist. 12. Siquidem certum est istam illius exemplar, & quasi ideam quandam esse, vt Apostolus indicare videtur ad Hebræ. 8. & S. BERNARDUS disertè affirmat in lib. 3. de conside-
D ratione ad Eugenium, vbi militantem Ecclesiam in Apocalypsi, *Hierusalem nouam descendentem de cœlo,* appellatam esse dicit, propterea quod ad exemplum cœlestis illius ciuitatis instituta & conformata sit.

Nec minus certum & exploratum est, inter Angelos præter summum Regem omnium Deum, esse vnum, qui aliis omnibus præsit. Ac initio quidem hac dignitate præditum fuisse eum, qui nunc Diabolus dicitur; testes sunt Tertullianus lib. 2. contra Marcionem, Gregorius homil. 34. in Euangelia, & lib. 32. moral. capite 24. Hieronymus seu potiùs Beda in cap. 40. Iob. Isidorus lib. 1. de summo bono, cap. 12. & deduci potest ex Scriptura, Iob 40. vbi Behemot, id est, Diabolus, dicitur principium viarum Do-

mini, & Isaię 14. vbi comparatur Lucifero, id est, stellarum maximæ & pulcherrimæ, saltem quoad apparentiam, & vulgi opinionem, ad quam se Scripturæ accommodare solent. Hunc autem Luciferum esse diabolum, docent Hieronymus & Cyrillus in hunc locum, & Augustinus lib. 11. ciuit. Dei, cap. 15. Et Ezechiel. 28. vbi dicitur: *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum.* Et mox enumerantur nouem lapides, quibus significantur, vt Greg. exponit lib. 32. moral. cap. 25. nouem Chori Angelorum, qui hunc Angelum tanquã principem suum circumstabant.

Post casum verò diaboli S. Michaëlem principem esse omnium Angelorum, colligitur ex capite 12. Apocalypsis, vbi dicitur: *Michaël & Angeli eius.* Quid enim est, *Michaël & Angeli eius,* nisi Michaël & exercitus eius? vt enim, cùm ibidem dicitur, Diabolus & Angeli eius, intelligimus omnes Angelos malos Diabolo esse subiectos, vt milites imperatori: ita cùm dicitur Michaël & Angeli eius, intelligere debemus, omnes Angelos bonos Michaëlem principem suum agnoscere, quocirca rectè in Ecclesiastico officio sanctus Michaël paradisi præpositus, & princeps cœlestis militiæ nominatur.

Calvinvs nihil respondet aliud lib. 4. instit. cap. *6.* §. 10. quàm non oportere, nisi valdè sobriè loqui de rebus cœlestibus, & nõ esse quęrendum alium typum Ecclesiæ, quàm qui expressus est in Euangelio & Epistolis sanctorum Apostolorum. Quasi verò non sobriè loquatur, qui nihil ex capite suo dicit, sed Apostolum & sanctos Patres sequitur.

Tertia ratio sumitur ex Ecclesia Testamenti veteris. Constat enim Testamentum vetus fuisse figuram noui, dicente Apostolo, 1. Corinth. 10. *Hæc omnia contingebant illis in figuram.* tempore autem Testamenti veteris semper fuit vnus, qui omnibus præerat, in iis, quæ ad legem & religionem pertinebant. Ac præsertim ab eo tempore, quo cœperunt Hebræi redigi ad formam populi, & gubernari legibus, & magistratibus: quod fuit post egreßionem ab Aegypto. tunc enim Moses ordinauit Rempub. Iudæorum, scripsit eis leges quas à Deo acceperat, Aaronem consecrauit Pontificem, eique vni Sacerdotes omnes & Leuitas subiecit. Ac deinde vsque ad Christi tempora nunquam defuit vnus princeps sacerdotum, qui omnes Synagogas totius mũdi gubernaret. id quod facilè probari posset, nisi ab aduersariis concederetur. Sic enim loquuntur Magdebvrgenses Centur. 1. lib. 1. cap. 7. col. 257. *In Ecclesia populi Iudaici vnus tantùm erat lege diuina Sacerdos summus, quem omnes cogebãtur agnoscere, eiq; parere.* Idem fatetur Caluinus Instit. lib. 4. cap. *6.* §. 2.

Igitur cùm illius temporis Ecclesia, Ecclesiæ huius temporis figura fuerit, ratio omninò exigit, vt sicut illa præter Deum inuisibilem rectorem, vnum habuit rectorem visibilem, ita quoque & ista habeat. nulla siquidem perfectio in figura reperiri debet, quæ nõ reperiatur, & quidem exactius, in exemplari.

Ioannes Calvinvs lib. *4.* cap. *6.* Instit. duas adhibet solutiones ad hoc argumentum. Prior est, non esse eandem rationem vnius exigui populi Iudaici, & vniuersi orbis Christiani: *Debuit enim,* ait, *vnus populus Iudæorum, obsessus circum circa ab idololatris, habere vnum summum principem, qui omnes in vnitate contineret, ne variis religionibus distraheretur. At populo Christiano toto orbe diffuso velle dare vnum caput, absurdißimum est.* Et addit similitudinem: *Sicut,* inquit, *non propterea debet totus mundus committi vni homini, quia vnus ager ab vno homine colitur.*

Verùm hæc solutio prima non tam soluere, quàm magis, ac magis ligare nodum argumenti mihi videtur. Nam si ratio, cur habuerit vnum caput populus Iudæorum fuit, vt Caluinus dicit, vt in vnitate contineretur, & non deficeret ad idololatras, qui eum obsidebant: maiori ratione habere debet vnum caput Ecclesia Christianorum. Nam ibi magis requiritur vnum caput, vbi difficilius seruatur vnitas, & vbi maius periculum est, ne distrahatur populus variis religionibus: difficilius autem seruatur vnitas in maiori multitudine, quàm in minori, & maius periculum est, vbi plures sunt hostes fidei, quàm vbi sunt pauciores. At multò maior est populus Christianorum, quàm fuerit vnquam Iudæorum, & plures hostes habent Christiani, qui non solùm obsidentur à Turcis, Tartaris, Mauris, Iudæis, aliisque Infidelibus, sed etiam versantur inter innumeras sectas hæreticorum. Igitvr apud Christianos difficilius vnitas conseruatur, & maius periculum imminet ab hostibus religionis, quàm apud Iudæos olim vel vnitas seruaretur, vel periculum immineret.

Proinde qua ratione Calvinvs populo Iudæorum vnum caput attribuit, eadem vel maiori attribuere debet populo Christianorum. Neq; similitudo illa de agro aliquid efficit. Nec enim volumus vt vniuersum orbem Christianum vnus præfectus per se regat, quemadmodum agrum vnum, vnus agricola per se colit: sed ita vni summo Pastori totum orbem Christianum regendum committimus, vt per multos alios minores pastores regat; quemadmodum vnus diues paterfamilias colit multos agros per multos agricolas, & vnus Rex multas ciuitates & prouincias per multos proreges & præsides administrat.

Subiicit deinde Calvinvs aliam solutionem, ac dicit, Aaron figuram gesßisse non Pontificis Testamẽti noui, sed Christi. Proinde cùm Christus eam figuram in seipso iam expleuerit, nihil ex ea sibi Papam vendicare posse.

At nos non tam vrgemus figuram Aaronis,

quàm

quàm totius Testamenti veteris. cùm enim Testamentum vetus sit figura noui, sicut in veteri fuit regimen Monarchicum, ita dicimus esse debere in nouo. ADDO præterea, ipsum etiam Aaronem, non solùm Christi gessisse figuram, sed Petri quoque, ac successorum eius. sicut enim veteris legis sacrificia, & sacrificium crucis significabant, & simul typi erant eius sacrificij, quod nunc offertur in Ecclesia: ita summus Sacerdos Testamenti veteris, & Christum summum Sacerdotem referebat, & simul typus erat eius sacerdotij, quod nunc esse videmus in Ecclesia. Eadem enim sacrificij & sacerdotij ratio est.

A

Negabunt fortasse, sacrificia vetera Christi passionem, & simul nostram oblationem designasse, at id docet beatus AVGVSTINVS libro 20. contra Faustum, cap. 18. *Hebræi, inquit, in victimis pecorum, quas offerebant Deo, multis, & variis modis, sicut re tanta dignum erat, prophetiam celebrabant futuræ victimæ, quam Christus obtulit. vnde iam Christiani peracti eius sacrificij memoriam celebrant sacrosancta oblatione, & participatione corporis & sanguinis Domini.* Et lib. 1. con. aduersa. Leg. & Prophet. cap. 18. *Quod totum*, inquit, *fideles in Ecclesiæ sacrificio sciunt, cuius vmbræ fuerunt omnia priorum genera sacrificiorum.* Lib. 3. de Baptis. cap. 19. *Ipse Dominus quos mundauit à lepra misit ad sacerdotes, vt pro eis sacrificium offerretur, quia nondum eis sacrificium successerat, quod ipse postea in Ecclesia voluit celebrari pro illis omnibus: quia illis omnibus ipse prænunciabatur.*

B

Nec alia ratio est, cur B. GREGORIVS in libro de cura pastorali, parte 2. cap. 4. omnia quæ dicuntur de vestibus & ornatu Aaronis, interpretetur de iis virtutibus, quæ requiruntur in Pontificibus Christianis: & CYPRIANVS lib. 1. epist. 7. exponat de sacerdotibus nostris, quæ dicuntur in Testamento veteri de Aaronicis sacerdotibus, quòd frequenter omnes alij Patres faciunt: nisi quia sacerdotium nouum veteri sacerdotio, & Pontifices Christiani Iudaicis Pontificibus, tanquam suis quibusdam typis & adumbrationibus successerunt.

C

QVARTA ratio ab iis similitudinibus petitur, quibus in Scriptura describitur Ecclesia. omnes enim ostendunt, necessariò debere esse in Ecclesia vnum caput. Comparatur Ecclesia *exercitui ordinato*, Cant. 6. Corpori humano seu *mulieri speciosæ*, Cant. 7. *Regno*, Daniel. 2. *Ouili*, Ioan. 10. *Domui*, 1. Timoth. 3. *Naui seu arcæ Noë*, 1. Petri 3. Iam nulla sunt castra ordinata, vbi non sit vnus Imperator, multi Tribuni, plures Centuriones, &c. HIERONYMVS in epistol. ad Rusticum Monachum: *In quamuis grandi exercitu vnius signum exspectatur.* Quomodo ergo Ecclesia est exercitus ordinatus, si omnes Episcopi, immò omnes Presbyteri sunt pares? pari ratione in quolibet corpore humano vnum est caput.

D

Ac ne fortè dicas, habet Ecclesia suum caput Christum: propterea non comparamus hoc loco Ecclesiam cum Christo, vt membra cum capite, sed vt sponsam cum sponso. qua similitudine Scripturæ vtuntur, Apocal. 21. 2. Corinth. 11. Ephes. 5. & in Canticis frequentissimè. Ac profectò si Ecclesia, quæ est in terris Christo secluso, non ineptè comparatur sponsæ: secluso etiam Christo vnum caput habere debet. præsertim cùm disertè Cantic. 7. inter alia eius membra etiam caput numeretur: *Caput tuum*, inquit sponsus ad sponsam, *sicut Carmelus.* Et sponsa de sponso: *Caput eius aurum optimum.* Cantic. 5. Et sponsus quidem comparat caput sponsæ monti Carmelo, quoniam etsi summus Pontifex ingens est mons: tamen nihil aliud est quàm terra, id est, homo. Comparat autem sponsa sponsi caput auro optimo, quia caput Christi Deus est.

Iam verò, quod vnquam regnum fuit, quod non regeretur ab vno? & quanquam Rex Ecclesiæ Christus est: tamen ex eo colligimus Ecclesiam habere debere præter Christum aliquem vnum à quo regatur, quòd regna semper administrantur regiè, id est, per vnum qui omnibus præsit. & siquidem Rex præsens est; per se id facit; si abest; per alium, qui dicitur Prorex. sæpe etiam Rege præsente, generalis aliquis vicarius constituitur.

Quod verò ouile vnum, pastorem quoque vnum requirat, ex Euangelio colligitur: *Fiet vnum ouile*, inquit Dominus, Ioan. 10. *& vnus pastor.* Vbi est obiter annotandum, posse illud, *& vnus pastor*, intelligi de pastore secundario, id est, de Petro, eiusque successoribus, vt Cyprianus exponit. Nam cùm Dominus *alias oues habere se dicit, quæ non sunt ex hoc ouili.* de populo Gentili & populo Iudæorum loquitur. at docet habere se inter gentes multos electos, qui vel iam fideles sint, vel certè futuri sint, & tamen ad populum illum Iudaicum non pertineant.

Quamuis autem, si de Pastore Deo agatur, semper fuerint populus Iudæorum, & populus Gentilium vnum ouile, & Deus vnus eorum pastor: non tamen semper fuerunt vnum ouile, & vnus pastor, respectu gubernationis humanæ. nec enim Gentiles, vel qui inter eos ad Ecclesiam pertinebant, à Iudæorum Pontifice regebantur. At voluit post aduentum suum Christus, ex vtroq; populo vnum ouile fieri, omnesque homines ab vno pastore homine gubernari. Hinc CYPRIANVS lib. 1. epist. 6. ad Magnum, loquens de Nouatiano, qui voluit fieri Episcopus Romæ, cùm iã creatus esset, & sederet Cornelius: *Et idcircò*, inquit, *Dominus insinuans nobis vnitatem de diuina auctoritate venientem, ponit, & dicit: Ego & Pater vnum sumus: ad quam vnitatem redigens Ecclesiam suam denuò dicit: Et erunt vnus grex, & vnus pastor. Si autem grex vnus, quomodo potest gregi annumerari, qui in numero gregis non est? aut pastor haberi quomodo potest, qui manente vero pastore, & in Ecclesia Dei ordinatione*

succedanea præsidente, nemini succedens, & à se ipso incipiens, alienus fit & prophanus?

Restat domus ac nauis: & quidem omnis domus vnum habet Dominum, & vnum Oeconomum, iuxta illud Lucæ 12. *Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituet Dominus super familiam suam?* Quæ verba dicuntur Petro, & de ipso Petro. nam paulò antè cùm Dominus dixisset: *Beati serui illi, quos cùm venerit Dominus inuenerit vigilantes*; quæsiuit Petrus: *Domine ad nos dicis hanc parabolam, an ad omnes?* Respondit Dominus Petro: *Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?* Quasi diceret, tibi ô Petre inprimis dico; tibi enim incumbit cogitare, quid requiratur in Oeconomo fideli & prudenti, quem constituet Dominus super familiam suam.

Et paulò pòst, vt ostendat se loqui de vno, qui præsit omnibus conseruis, & qui soli Domino subiiciatur, subiungit: *Quod si dixerit malus ille seruus in corde suo, moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere seruos, & ancillas, & manducare & bibere cum ebriosis: veniet Dominus serui illius in die, qua non sperat, & hora, qua nescit, & diuidet eum, partemq́; eius cum infidelibus ponet.* Quibus verbis Dominus apertè indicat se vnum seruum toti domui suæ præpositurũ, qui à se solo iudicari posſit. Certè hunc locum disertè explicat CHRYSOSTOMVS de Petro, & successoribus eius, libro 2. de sacerdotio, circa principium, cui AMBROSIVS assentiens, vel quicunque est auctor illius commentarij, in cap. 3. ad Timotheum: *Domus Dei*, inquit, *est Ecclesia, cuius hodie rector est Damasus.*

Denique de naui HIERONYMVS in epist. ad Rusticum: *In naui*, inquit, *vnus gubernator.* & Cyprianus lib. 1. epist. 6. posteaquam docuit arcam Noë, typum fuisse Ecclesiæ, inde probat, Nouatianum non potuisse fieri huius arcæ gubernatorem, quia iam Cornelius factus erat, & nauis vna vnum rectorem postulabat, non plures.

QVINTA ratio ducitur à primordiis gubernationis Ecclesiæ. Constat enim Ecclesiam à Christo cõgregatam cœpisse initio regimen visibile, & externum habere Monarchicum, non Aristocraticum, aut Dimocraticum. Christus enim, cùm in terris degeret, eam visibiliter administrabat, vt summus eius pastor, & rector, vt etiam fatentur Magdeburgenses, Cent. 1. lib. 1. cap. 7. col. 268. & sequent. igitur etiam nunc habere debet Ecclesia externum & visibile regimẽ Monarchicum, alioqui non esset Ecclesia, quæ nunc est eadem ciuitas Dei cum illa. Vt enim Philosophus docet, lib. 3. pol. cap. 2. Ciuitas dicitur eadem specie, donec remanet eadem forma Reipublicæ, id est, idem communis gubernationis modus, quo mutato, mutatur etiam ciuitas.

SEXTA ratio ducitur à simili. Rectè in locis singulis singuli constituuntur Episcopi, qui ceteris omnibus eius loci ministris & pastoribus præsint: quod Caluinus in lib. 4. inst. cap. 6. §. 7. his verbis confitetur: *Quid aliud euincent, quàm singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui?*

A

Rursum in prouinciis singulis rectè constituuntur singuli Metropolitani, qui suæ prouinciæ Episcopis præsideant; & in maioribus vrbibus Primates seu Patriarchæ, qui, vt loquitur sanctus LEO in epistol. ad Anastasium Thessalonicæ Archiepiscopum, curam suscipiant ampliorem (neq; id CALVINVS negare ausus est. sic enim loquitur, cap. 4. §. 4. lib. 4. instit. *Quod autem*, inquit, *singulæ prouinciæ vnum habebant inter Episcopos Archiepiscopum: quod item in Nicana Synodo constituti sunt Patriarchæ, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopis superiores: id ad disciplinæ conseruationem pertinebat*) igitur æquum est, vt sit etiam vnus aliquis, qui toti Ecclesiæ præsit, & cui Primates quoque & Patriarchæ subiiciantur. Nam si Monarchicus principatus conuenit vni ciuitati, vni prouinciæ, vni nationi; cur non etiam Ecclesiæ vniuersæ? quæ ratio postulat, vt partes Monarchicè, totum autem Aristocraticè gubernetur?

B

Deinde quibus rationibus probatur, debere vnum Episcopum præesse Parochis, Archiepiscopum Episcopis, Patriarcham Archiepiscopis, iisdem probari potest vnum Pontificẽ summum præesse debere Patriarchis. cur necessarius est in singulis Ecclesiis vnus Episcopus, nisi quia vna ciuitas non potest benè regi, nisi ab vno? at etiam vna est Ecclesia vniuersa. ITEM cur vnus requiritur Archiepiscopus, nisi vt contineantur Episcopi in vnitate, vt dissoluantur eorum lites, vt ad Synodum conuocentur, vt cogantur fungi suo munere? at propter easdem caussas requiritur vnus qui Archiepiscopis & Primatibus omnibus præsit.

C

Respondebit CALVINVS, Episcopos Presbyteris, ceteris Episcopis Archiepiscopos, atq; istis Primatem maiorem esse honore & dignitate, non auctoritate & potestate. Sic enim ipse docet lib. 4. instit. cap. 4. §. 2.

Sed certè fallitur aut fallit. nam (vt omittam alia) 1. Timoth. 5. cùm Apostolus ait: *Aduersus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.* Episcopum Iudicem Presbyterorum facit, Iudex autem sine potestate nullus est. PRÆTEREA, in Concilio Antiocheno, can. 16. statuitur, vt si quis Presbyter aut Diaconus, à proprio Episcopo damnatus, & honore priuatus, ad alium Episcopum accesserit, nullo modo recipiatur. Potest igitur Episcopus Presbyterum damnare, & honore priuare, quod certè potestatis & iurisdictionis est. ITEM, in Concilio III. Carthaginen. cap. 45. asserunt Patres licere primati ex quauis diœcesi Episcoporum assumere Clericos & ordinare Episcopos, vbi fuerit opus, etiam inuito Episcopo, cui clericus ille subiectus erat. An nõ apertè hic

D

videmus,

videmus, primatem potestate maiorem esse ceteris Episcopis? Denique Leo in epist. ad Anastasium Thessalonicensem, quæ est 84. & Gregorius lib. 4. epist. 52. apertè docent, non esse omnes Episcopos pares potestate, sed esse alios aliis verè subiectos: & inde S. Leo rectè deducit, ad vnam Petri sedem vniuersalis Ecclesiæ regimen pertinere.

Septima ratio ex propagatione Ecclesiæ sumi potest. Nam Ecclesia semper creuit, & crescere debet, donec in toto mundo prædicatum sit Euangelium, vt patet Matth. 24. *Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso mundo, & tunc veniet consummatio.* Non autem potest id fieri, nisi sit vnus summus Ecclesiæ præsul, cui solicitudo incumbat totius huius corporis conseruandi & propagandi. Nam nemo debet prædicare, nisi mittatur. Rom. 10. *Quomodo prædicabunt nisi mittantur?* Mittere autem in alienas prouincias non est Episcoporum particularium. Illi enim habent suos certos fines Episcopatus sui, extra quos nullum ius habent, nec ad eos pertinet cura, nisi tuendi gregis sibi assignati.

Quocirca in historiis Magdeburgensium vix inuenimus Ecclesiam propagatam post Apostolorum tempora per alios, quàm per eos quos in opus Dei miserant Romani Pontifices. Germanos conuertit S. Bonifacius à Papa Gregorio II. missus. Francones S. Kilianus missus à Papa Conone. Anglos Augustinus à Papa Gregorio I. destinatus. Innocentius verò I. in epist. 1. constanter affirmat, per omnem Hispaniam, Galliam, Africam Ecclesias esse fundatas per eos quos Petrus aut eius successores in hoc opus miserant.

Octava ratio ducitur ex vnitate fidei. Necesse est enim, vt omnes fideles idem omnino sentiant in rebus fidei: *Est enim vnus Deus, vna fides, vnum Baptisma*, Ephes. 4. At vna fides in Ecclesia esse non potest, si non sit vnus summus Iudex, cui omnes acquiescere teneantur. Quod certè satis apertè docet, quando nulla esset alia ratio, dissensio ipsa Lutheranorum, quos videmus, quia non habent vnum, cui omnes iudicium suum subiicere teneantur, in mille sectas esse diuisos, cùm tamen omnes ab vno Luthero descenderint: neque adhuc potuisse vnum Concilium cogere, in quo omnes conuenirent. Sed & apertissima ratio id suadet. Cùm enim multi sunt pares, vix fieri potest, vt in rebus obscuris & difficilibus vllus velit alterius iudicium suo iudicio anteponi.

Respondent Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 7. col. 522. & sequent. posse conseruari vnitatem fidei per consociationem multarum Ecclesiarum, quæ se inuicem iuuent, & per literas inter se agant de quæstionibus fidei. Verum id certè non sufficit; nam ad vnitatem fidei conseruandam non sat est consilium: imperium requiritur. Quid enim fiet, si Episcopus errans nolit scribere ad alios, vel si postquam scripserit, nolit consilium aliorum sequi? Nónne ipse Illyricus à collegis admonitus, vt Manichæum errorem de peccato originis, à se iterum excitatum ab inferis, retractaret, nunquam adduci potuit, vt vel patienter eos audiret? Et si ista consociatio tam efficax est, cur pacem & concordiam non efficit tandem aliquando inter molles & rigidos Lutheranos?

Dices, terminabuntur quæstiones à Concilio generali. Omnes enim maiori parti Episcoporum acquiescent. At etiam in Concilio generali maior pars potest errare, si auctoritas desit summi Pastoris, vt experimento comprobatum est Ariminensis & Ephesini II. Concilij. Adde, quòd non semper cogi possunt Concilia generalia. Primis enim CCC. annis, nullum fieri potuit generale Concilium, & tamen plurimæ tunc hæreses exstiterunt.

Superest vt obiectiones eorum diluamus. Ac Primum obiicit Caluinus in instit. lib. 4. cap. 20. §. 7. locum Euangelij Luc. 22. vbi sic legimus: *Facta est contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior? Dominus autem ait, Reges gentium dominantur eorum: vos autem non sic.* Vbi Caluinus: "*Hanc vanam eorũ ambitionem*, inquit, *vt compesceret Dominus, eorum ministerium non esse regnis simile docuit, in quibus inter ceteros vnus eminet.*"

Respondeo, tum hoc loco, tum Matth. 20. Dominum non remouisse Monarchiam ab Ecclesia, sed potius eam instituisse, atque admonuisse diuersam esse à Monarchia ciuili gentium. Primum enim non ait Dominus; Vos non præsidebitis vllo modo, sed non sic vt reges gentium. Qui autem dicit; Tu non sic præeris vt ille: id significat, præeris quidem, sed aliter quàm ille. Deinde, nónne clarè hoc loco subiungitur: *Qui inter vos maior est, fiat sicut minor, & præcessor*, Græcè ἡγούμενος, id est, dux & princeps: *fiat sicut ministrator?* vnus igitur erat à Domino dux designatus.

Deniqve, exemplo suo rem declarauit: *Sicut ego*, inquit, *non veni ministrari, sed ministrare*; Et, *Ego in medio vestrûm sum, sicut qui ministrat.* Et tamen de se dicit, Ioan. 13. *Vocatis me magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.* Sicut ergo Christus non dominabatur, nec præerat, sicut reges gentium, sed ministrabat & laborabat, & tamen verè præerat, immò & Dominus erat: ita quoque vult vnum ex suis verè præesse, sed absque libidine dominandi, qualis est in regibus gentium, qui tyranni sunt plerumque, imperantque subiectis, vt seruis, & omnia referunt ad suum commodum & gloriam. Vult enim suum vicarium præesse Ecclesiæ vt pastorem & patrem, qui non lucrum & honorem quærat, sed commodum subiectorum, & ideo præter ceteros laboret & seruiat omnium vtilitati.

Præterea reges gentium, etiam illi qui tyranni

ranni non sunt, ita regna sua administrant, vt propriã hęreditatem, quam filiis derelinquant: at prælati Ecclesiæ non sic; non enim reges, sed vicarij sunt, non patresfamilias, sed œconomi. Hinc BERNARDVS lib.3. de consideratione: *Quid,* inquis, *præesse non negas, & dominari vetas? planè sic, quasi non bene præsit qui præest in solicitudine: præsis vt prouideas, vt consulas, vt procures, vt serues: præsis vt prosis, præsis vt fidelis seruus & prudens, quem, &c.*

SECVNDA obiectio CALVINI in instit. lib. 4. cap. 6. §. 1. talis est. Ad Ephes. 4. delineauit nobis Apostolus totam Ecclesiasticam hierarchiam, quam Christus post ascensionem suam, in terris reliquit: ibi autem nusquam est mentio vnius capitis, sed multis in commune traditur Ecclesiæ regimen. Sic enim ait: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & doctores.* Et non dixit, primùm quidem vnum summum Pōtificem, deinde Episcopos, Parochos, &c.

Item: *Soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis, vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ, vnus Dominus, vna fides,* & non dixit vnus Pontifex Maximus, qui Ecclesiam in vnitate contineat. Et ibidem: *Vnicuique nostrûm data est gratia secundum mensuram donationis Christi.* Et non dixit, vni data est plenitudo potestatis, & vt vices Christi gerat, sed data est, inquit, singulis sua portio.

RESPONDEO, Pontificatum summum disertè positum ab Apostolo in illis verbis: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos:* & clarius 1. Cor. 12. vbi ait; *Et ipse posuit in Ecclesiam primùm Apostolos, deinde Prophetas.* Siquidem summa potestas Ecclesiastica non solùm data est Petro, sed etiam aliis Apostolis. Omnes enim poterant dicere illud Pauli: *Instantia mea quotidiana, solicitudo omnium Ecclesiarum,* 2. Cor. 11. sed Petro data est vt ordinario pastori, cui perpetuò succederetur: aliis verò tanquam delegatis, quibus non succederetur. Fuit enim in illis Ecclesiæ primordiis necessarium ad fidem toto orbe terrarum celeriter disseminandam, vt primis prædicatoribus & Ecclesiarum fundatoribus summa potestas, & libertas concederetur. Mortuis autem Apostolis, Apostolica auctoritas in solo Petri successore permansit. Nullus enim Episcopus præter Romanum solicitudinem habuit vnquam omnium Ecclesiarum: & solus ipse vocatus est ab omnibus Apostolicus Pontifex, & sedes eius Apostolica simpliciter, & per antonomasiam, & munus eius Apostolatus. Cuius rei pauca quædam testimonia subiiciemus.

HIERONYMVS in ep. 2. ad Damasum de nomine hypostasis: *Qui Apostolos,* inquit, *honore sequeris, sequaris & merito.* Et lib. 2. contra Ruffinum: *Miror,* inquit, *quomodo Episcopi receperint, quod sedes Apostolica condemnauit.* Et in epistola plurimorum Episcoporum Gallorum ad Leonem, quæ est inter epistolas LEONIS 52. *Det,* inquiunt, *Apostolatus vester nostræ veniam tarditati.* Et in fine epistolæ: *Ora pro me Domine beatissime, merito & Apostolico honore venerande Papa.* Item: *Apostolatum vestrum in Domino venerans saluto.* AVGVSTINVS ep. 162. *In Romana Ecclesia semper Apostolicæ Cathedræ viguit principatus.*

Denique (vt omittam infinita similia) Concilium CHALCEDONENSE in epist. ad Leonem, quæ habetur post tertiam actionem: *Et post hæc omnia,* inquiunt, *insuper & contra ipsum cui vineæ custodia à Domino commissa est, extendit insaniam, id est, contra tuam quoque Apostolicam sanctitatem.* Hinc D. BERNARDVS lib. 3. de considerat. circa initium, loquens de Apostolis omnibus, de quibus dicitur, Psal. 44. *Cōstitues eos principes super omnem terram,* ait Eugenio Papæ: *Eis tu successisti in hæreditatem: ita tu hæres & orbis hæreditas.* Et infrà, hunc ipsum locum, *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos,* intelligit de Pontificia auctoritate.

Potest etiam responderi, Apostolum hoc loco non delineasse hierarchiam Ecclesiæ, sed tantùm enumerasse varia dona, quę sunt in Ecclesia. Primum enim posuit *Apostolos,* id est, eos qui primi à Deo missi sunt. Secundo, *Prophetas,* id est, qui futura prædicunt, vt exponunt Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus. Tertio, *Euangelistas,* id est, eos qui Euangelia scripserunt, vt exponunt Oecumenius & Theophylactus. Vltimo, *Pastores & Doctores,* quo vno verbo significauit confusè totam hierarchiam ministrorum Ecclesiæ. Et 1. Corinth. 12. addidit *genera linguarum, curationes,* & alia, quæ non Ecclesiastica ministeria, sed Spiritus sancti charismata sunt.

Ad illud autem, de vno corpore, vno spiritu, vna fide, vno Deo, in quibus non est annumeratus vnus Papa: Respondeo, vnum Papam in illis verbis esse comprehensum, vnum corpus, & vnus spiritus: vt enim in corpore naturali ideo seruatur vnitas membrorum, quia omnia parent capiti, ita quoq; tunc in Ecclesia seruatur vnitas, cùm omnes obediunt vni.

Et quanquam caput Ecclesiæ totius est Christus, tamen quia ipse à militante Ecclesia abest secundum visibilem præsentiam, exigitur necessariò vnus aliquis Christi loco, qui visibilem hanc Ecclesiam in vnitate contineat. Quare OPTATVS lib. 2. Petrum caput appellat, & vnitatem Ecclesiæ in eo ponit, vt omnes cohæreant cum isto capite. Ioannes quoque CHRYSOSTOMVS homil. 55. in Matth. ita loquitur de Ecclesia: *Cuius pastor & caput piscator homo atque ignobilis, &c.*

Ad illud de plenitudine potestatis: Respondeo, summum Pontificem si conferatur cum Christo, non habere plenitudinem potestatis, sed tantùm suam quandam portionem, secundum mensuram donationis Christi. Christus enim regit omnem Ecclesiam, quæ est in cœlo, in purga-

in purgatorio, in terris: & quæ fuit ab initio mundi, & erit vſque ad finem: ac præterea pro arbitrio poteſt leges condere, Sacramenta inſtituere, gratiam tribuere, etiam ſine Sacramentis.

At Papa ſolùm regit eam Eccleſiæ partem quæ eſt in terris, dum ipſe viuit, nec poteſt leges Chriſti mutare, aut Sacramenta inſtituere, aut peccata ſine Sacramento remittere. Si tamen ſummus Pontifex cum Epiſcopis ceteris comparetur; meritò habere dicitur plenitudinem poteſtatis. Quia ceteri definitas habent regiones quibus præſint, definitam etiam poteſtatem: ipſe verò toti orbi Chriſtiano præpoſitus eſt, & totam, ac plenam habet eam poteſtatem, quam Chriſtus ad Eccleſiæ vtilitatem in terris reliquit.

TERTIA obiectio eſt Caluini lib. 4. inſtitut. cap. 6. §. 9. vbi hoc argumento vtitur; *Chriſtus eſt caput Eccleſiæ*, Epheſ. 4. igitur iniuriam facit Chriſto qui aliud caput nominat.

RESPONDEO, nullam fieri iniuriam Chriſto ex eo quod Papa ſit caput Eccleſiæ, immò potius gloriam eius augeri. Non enim aſſerimus Papam caput Eccleſię eſſe cum Chriſto, ſed ſub Chriſto, vt eius miniſtrum & vicarium. Non autem fit iniuria regi, ſi dicatur prorex eſſe caput regni ſub rege, quin potius augetur eius gloria. Omnes enim qui audiunt proregem eſſe caput ſub rege, mox cogitant regem eſſe caput nobiliori modo.

Adde, quod in Scriptura Chriſtus ipſe, qui de ſe ait: *Ego ſum lux mundi*, Ioan. 8. idem dixit Matth. 5. Apoſtolis, *vos eſtis lux mundi*, nec tamen ſibi ipſe iniuriam fecit. Et Apoſtolus qui dixit: *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus*, 1. Cor. 3. idem dixit: *Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum*, Epheſ. 2. & cùm Chriſtus ſit, *Paſtor & Epiſcopus animarum noſtrarum*, 1. Pet. 2. *& Apoſtolus confeſſionis noſtræ*, Hebr. 3. & *vir Propheta*, Luc. vlt. & *doctor iuſtitiæ*, Ioel 2. tamen non fecit illi iniuriam Paulus cùm Epheſ. 4. ſcripſit, in Eccleſia eſſe Apoſtolos, Prophetas, paſtores, & doctores. Denique quod eſt nomen auguſtius quàm Dei? & tamen non ſemel in Scripturis homines dicuntur Dij ſine vlla iniuria veri Dei. Pſal. 81. *Ego dixi, Dij eſtis.* Cur ergo iniuria erit Chriſto capiti Eccleſiæ, ſi alius quidam ſub ipſo dicatur etiam caput?

At inquiũt, nuſquam Eccleſia dicitur corpus Petri, aut Papæ, ſed Chriſti. RESPONDEO, eius rei cauſſam eſſe, quod ſolus Chriſtus ſit caput principale & perpetuũ totius Eccleſiæ. Vt enim regnum non dicitur eſſe proregis, ſed regis: & domus non eſt œconomi, ſed Domini: Sic Eccleſia non eſt corpus Petri aut Papæ, qui ſolùm ad tempus, & alterius loco eam gubernat, ſed Chriſti, qui propria auctoritate, & perpetuò illam regit.

A Præterea cùm dicitur Eccleſia corpus Chriſti, vox illa Chriſti, poteſt commodè referri non tam ad Chriſtum, vt caput, quàm ad eundem Chriſtum, vt hypoſtaſim eius corporis: quemadmodum cùm dicimus, illic iacet corpus Petri, illic Pauli; non ſignificamus Petrum, aut Paulum eſſe corpora, ſed perſonas quarum illa ſunt corpora. Chriſtus enim non modò caput eſt Eccleſiæ, ſed eſt ipſe quaſi magnũ quoddam corpus ex multis & variis membris conſtans. Annotauit id S. AVGVSTINVS lib. 1. de peccatorum merit. & remiſ. cap. 31. ex eo quod Apoſtolus, 1. Cor. 12. cùm ait: *Sicut in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra cùm ſint multa, vnum eſt corpus:* non addidit, ita & Chriſti

B corpus; ſed, *ita & Chriſtus.* Iam igitur Eccleſia corpus eſt Chriſti, non Petri, quia Chriſtus tanquam corporis huius hypoſtaſis omnia membra ſuſtentat, & omnia in omnibus operatur, per oculum videt, per aures audit; ipſe eſt enim qui per doctorem docet, per miniſtrum baptizat, per omnes deniq; omnia facit. Quod certè nec in Petrum, nec in vllum alium hominem conuenit.

Obiectio QVARTA eſt Theodori BEZÆ, qui in confeſsione, cap. 5. art. 5. Deum ſolum oneri totius Eccleſiæ regendæ parem eſſe poſſe dicit: proinde rem impoſsibilem à nobis affirmari, cùm ſummo Pontifici totius Eccleſiæ regimen

C committimus. Quod idem antè LVTHERVS in lib. de poteſtate Papæ ſcriptum reliquit; eique aſſenſus eſt libellus de primatu Papæ in Synodo SMALCHALDICA conſcriptus.

RESPONDEO, fieri non poſſe ſine miraculo, vt vnus homo ſolus totam Eccleſiam per ſe regat: neque id vllus Catholicorum docet: vt autem vnus per multos ſibi ſubiectos miniſtros & paſtores id faciat, non modò poſsibile, ſed etiã vtile & commodum eſſe cenſemus. Nam inprimis, nónne 2. Cor. 11. Apoſtolus dicit ſe habuiſſe *ſolicitudinem omnium Eccleſiarum?* neque loquitur ſolùm de omnibus Eccleſiis, quas ipſe plantauerat, ſed de omnibus ſimpliciter. Nam CHRYSOSTOMVS in hunc locum ſcribit, Paulum totius orbis terræ curam geſsiſſe: & idem pro-

D bari poſſet ex epiſtola ad Rom. & ad Coloſſ. & ad Hebr. ſcribit enim ad eos quibus non prædicauerat, & quos tamen ad curam ſuam pertinere arbitrabatur.

Et quanquam Apoſtoli inter ſe diſtribuerant quibus peculiari ſtudio verbum Domini prędicarent: non tamen propterea vnius prouinciæ finibus ſolicitudinem ſuam concludebant, ſed vnuſquiſque eorum ita totius Eccleſiæ curam gerebat, ac ſi ad ſe ſolum ea cura pertineret.

Deinde multi principes ſeculares habuerunt à Deo regna ampliſsima, & certè maiora quàm nunc ſit orbis Chriſtianus vniuerſus: quæ niſi adminiſtrare potuiſſent, data eis à Deo nunquam fuiſſent. Exempla habemus in Nabu-

chodonosor, de quo Daniel. 2. hoc modo legimus: *Tu Rex regum es: & Deus cœli regnum, & fortitudinem, & imperium dedit tibi, & omnia in quibus habitant filij hominum, & sub ditione tua vniuersa constituit.* Item de Cyro Isaiæ 45. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius deprehendi dexteram, vt subiiciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam, &c.*

Quàm amplum autem fuerit hoc regnum, patet ex cap. 1. Esther, vbi dicitur regnasse rex Persarum Assuerus super C. XXVII. prouincias ab India vsq; ad Aethiopiam. De Augusto legimus Luc. 2. *Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.* Et certè nunquam felicius administratus est orbis terrarum, quàm temporibus Augusti. Quod autem regnum eius à Deo præparatum fuerit, vt facilius Euangelium per totum mundum deferretur: scribunt Eusebius lib. 3. cap. 9. demonstrat. Euang. & Leo Serm. 1. de SS. Petro & Paulo.

Cùm igitur Deus totum ferè orbem terrarum vnius hominis imperio parere voluerit: cur non potuit etiam Ecclesiam vniuersam vnius hominis prudentiæ ac solicitudini commendare? præsertim cùm facilior sit gubernatio Ecclesiastica, quàm politica, & reges illi non alia præsidia haberent, quàm humanam prudentiam & generalem Dei prouidentiam: Pontifex autem noster habeat supernaturale lumen fidei, Scripturas sacras, cœlestia Sacramenta & particularem diuini Spiritus assistentiam.

Adde, quod longè difficilior est Dimocratia, vel Aristocratia in Ecclesia, quàm Monarchia. Nam Dimocratia Ecclesiæ non talis esset qualis erat Romanorum, vel Atheniensium, vbi soli dominabantur homines vnius ciuitatis, qui non difficulter in vnum conuenire, & ad plura suffragia statuere poterant, quidquid volebant. In Ecclesia enim si popularis gubernatio esset, omnes Christiani totius mundi suffragij ius haberent: quis autem posset congregare omnes Christianos ad aliquid commune toti Ecclesiæ statuendum?

Pari ratione Aristocratia Ecclesiæ non esset talis, qualis nunc est Venetorum, in qua soli patritij vnius vrbis dominãtur, qui facilè congregari & decernere possunt quod volunt: sed esset talis qualis nunquam fuit; in qua videlicet omnes magistratus totius mundi, id est, omnes Episcopi & Presbyteri totius orbis Christiani æquale ius gubernationis haberent: quos etiam congregare aut difficillimum aut impossibile sine diuino miraculo esset.

Obiectio QVINTA eius libelli est, quem de Primatu Papæ in Synodo Smalchaldica Lutherani ediderunt. Paulus, inquiunt, 1. Cor. 3. ministros omnes exæquat, & Ecclesiam super ministros esse docet, cùm ait, omnia vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas.

RESPONDEO, me non esse tam acutum, vt vim huius argumenti percipiam. Nam si propterea exæquantur ministri, quia simul numerantur, cùm dicitur, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas: pares quoque erunt duces, consules, imperatores, quia CHRYSOSTOMVS hom. 83. in Matth. ait: *Si dux quispiam, si consul, si is qui diademate ornatur, indignè adeat, cohibe & coërce, &c.* Neque sequitur Ecclesiam auctoritate & potestate esse supra ministros, quia sunt instituti propter Ecclesiæ vtilitatem, quod illis verbis Paulus significauit; *Omnia vestra sunt:* alioqui & pueri pædagogos regerent, & populi regibus auctoritate præstarẽt, quia sunt pædagogi propter pueros, & reges propter populos, non cõtrà. Obiectio SEXTA est in eodem libello; Christus omnes Apostolos pariter misit, cùm ait, Ioan. 20. *Ego mitto vos,* non igitur vnum ceteris præposuit. RESPONDEO, illis verbis non esse vnum aliis prępositum, sed non deesse alia loca, quibus vnus aliis præponatur. Certè Ioan. 21. vni dicitur; *Pasce oues meas.*

VLTIMO obiiciunt alij; Si mundus debet gubernari ab vno, in iis quæ ad religionem pertinent, vtile etiam esset, vt regeretur ab vno in iis quæ ad politicum ordinem spectant; at hoc neque factum est vnquam, neque expedit vt fiat. Vt enim docet Augustinus lib. 4. de ciuit. Dei, cap. 15. *Feliciores essent res humanæ, si omnia regna essent parua, & concordi vicinitate lætantia.*

RESPONDEO, non esse eandem rationem politici & Ecclesiastici regiminis. Siquidem orbis terrarum non necessariò debet esse vnum regnum, proinde nõ necessariò postulat vnum qui omnibus præsit: at Ecclesia tota vnum est regnum, vna ciuitas, vna domus, & ideo ab vno tota regi debet. Cuius differentiæ illa est ratio, quod ad conseruationem politicorum regnorum non necessariò requiratur, vt omnes prouinciæ seruent easdem leges ciuiles, & eosdem ritus. Possunt enim pro locorum & personarum varietate diuersis vti legibus & institutis. & idcirco non requiritur vnus, qui omnes in vnitate contineat. Ad conuersationem verò Ecclesię necesse est, vt omnes conueniant in eadem fide, iisdem Sacramentis, iisdemque præceptis diuinitus traditis: quod sanè fieri non potest, nisi sint vnus populus, & ab vno in vnitate contineantur.

Vtrum autem expediret, omnes prouincias mundi ab vno summo rege gubernari in rebus politicis, quamuis id non sit necesse, posset esse quæstio. Mihi tamen omnino expedire videtur, si possit eò perueniri sine iniustitia, & bellicis cladibus. Præsertim si summus Monarcha sub se haberet non vicarios & proreges, sed veros principes, quomodo summus Pontifex sub se habet Episcopos.

Quia tamen non videtur posse fieri talis Monarchia, nisi adhibita magna vi & multis ac magnis bellis: ideo rectè B. AVGVSTINVS dicit,

felicio-

feliciores fore res humanas, si essent vbiq; parua regna concordi vicinitate lætantia, quàm si vnusquisq; regum per fas & nefas imperium suũ extendere & propagare contendat. Adde, quod S. AVGVSTINVS probat quidem parua regna, sed non negat vtile futurum, si paruis istis regibus vnus aliquis summus imperator præsit. Quin potius id affirmare videtur, cùm ait, parua illa regna concordi vicinitate lætantia esse debere, quemadmodum multæ domus se habent in ciuitate: constat enim vnum esse cui omnes domus parent, tametsi quælibet suum proprium habeat patremfamilias.

CAPVT DECIMVM.

Proponitur tertia quæstio, & probatur Petri Monarchia ex loco Euangelij, Matth. 16.

EXPLICATVM est hactenus, & satis diligenter, ni fallor, probatum, Monarchiam esse optimum regimen: & eiusmodi regimen in Ecclesia Christi esse debere. Restat nunc quæstio tertia; Fuerit ne Apostolus Petrus Ecclesiæ totius caput & princeps loco Christi, ab ipso Christo constitutus?

Hæretici omnes, quos initio citauimus, disertè hoc negant: Catholici è contrario, quos citauimus, id affirmant. Est enim reuera non simplex error, sed perniciosa hæresis negare B. Petri primatum à Christo institutum. Eum nos triplici ratione & via confirmare aggredimur. PRIMVM ex duobus locis Euangelij, in quorum altero promittitur, in altero exhibetur. DEINDE ex plurimis D. Petri priuilegiis ac prærogatiuis. POSTREMO ex apertissimis Græcorum & Latinorum veterum testimoniis.

Ac vt à PRIMO incipiamus, prior locus est, Matth. 16. vbi sic legimus: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.* Quorum verborum planus & obuius sensus est, vt intelligamus sub duabus metaphoris promissum Petro totius Ecclesiæ principatum. Prior metaphora est fundamenti ac ædificij. quod enim est in ædificio fundamentum, id est in corpore caput, in ciuitate rector, rex in regno, paterfamilias in domo. Posterior est clauium. cui enim traduntur claues ciuitatis, ille instituitur rex, vel certè gubernator ciuitatis, qui quos vult admittat, quos vult excludat.

Verùm hæretici totũ hunc locum miris modis deprauant. Nam nec Petrum per petram intelligi volunt; nec Petro claues esse promissas concedunt; nec per metaphoras fundamenti, & clauium summam potestatem Ecclesiasticam significatam esse sibi persuadere possunt.

A Quæstiones igitur quatuor nobis explicandæ sunt. PRIMA, an Petrus sit illa petra, super quam fundatur Ecclesia. SECVNDA, an esse fundamẽtum, sit esse gubernatorem totius Ecclesiæ. TERTIA, an Petrus sit ille cui dantur claues. QVARTA, an per claues intelligatur potestas plena Ecclesiam gubernandi.

De PRIMA quæstione quatuor sententiæ sunt. PRIMA Catholicorum communis, petram illam esse Petrum, id est, illam personam quæ dicebatur Petrus: non tamen vt persona erat particularis, sed vt pastor & caput Ecclesiæ. SECVNDA est Erasmi in hunc locum, omnem hominem fidelem esse hanc petram. TERTIA
B Caluini lib. 4. Instit. cap. 6. §. 6. petram illam esse Christum. QVARTA Lutheri lib. de potestate Papæ, & Centuriatorum lib. 1. Cent. 1. cap. 4. col. 175. & lib. 1. Smalchaldici de primatu Papæ, fidem seu fidei confessionem esse petram, de qua Dominus hoc loco loquitur.

PRIMA sententia, quę verissima est, primum ex ipso textu apertè deducitur. Nam illud pronomen, HANC, cùm dicitur: *Et super hanc petram,* demonstrat aliquam petram, de qua paulò antè Dominus sit loquutus: proximè autem Dominus Petrum vocauerat petram; Syriacè enim loquebatur; & Syriaca lingua Petrus dicitur Cephas, vt habemus Ioan. 1. Cephas autem petram significat, vt Hieronymus docet in cap. 2. ad
C Galat. & res certissima est; nam vbicunque in textu Hebræo est סֶלַע. id est, petra, in Syriaco est Cepha; quin etiam כֵּפָא. Hebraicè saxum seu rupem significat. Vbi enim Hier. 4. legimus, ascenderant rupes, in Hebræo est, בַּכֵּפִים עָלוּ. Dixit ergo Dominus: Tu es Cepha, & super hoc Cepha: vel Latinè: *Tu es petra, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Ex quo sequitur illud, *hanc* non posse referri nisi ad Petrum, qui eo loco vocatus est petra.

At cur Latinus interpres non vertit, Tu es petra, & super hanc petram? quod Græcum codicem sit sequutus. Non enim vertit ex Syriaco, sed ex Græco, in quo legimus, σὺ εἶ πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω τὴν ἐκκλησίαν μου. Cur verò Gręcus non verterit, σὺ εἶ πέτρα καὶ
D ἐπὶ ταύτῃ πέτρᾳ. causa est, quoniam cùm apud Gręcos tam πέτρος quàm πέτρα significet lapidem; visum est interpreti commodius homini nomen masculinum quàm fœmininum tribuere. Deinde verò ad explicandam metaphoram, secundo loco non voluit dicere, ἐπὶ τῷ πέτρῳ quod fuisset ambiguum, sed ἐπὶ τῇ πέτρᾳ. quod nihil aliud quàm saxum significat.

Accedat consensus Ecclesiæ totius & Græcorum ac Latinorum Patrum. totum CHALCEDONENSE Concilium DC.XXX. Patrum act. 3. appellat Petrum petram & crepidinem Ecclesiæ Catholicæ. Item in Ecclesia canuntur hodie omnium ore, & cantati sunt à M. CC. annis illi versus diui AMBROSII in Hymno laudum

diei

diei Dominici; *Hoc ipsa petra Ecclesiæ canente culpam diluit.* Testatur enim D. AVGVSTINVS lib. 1. retract. cap. 21. iam suo tempore cœptum cani ex versibus Ambrosij, Petrum esse petram, super quam Dominus Ecclesiam ædificauit.

Præterea ex Patribus Græcis ORIGENES hom. 5. in Exod. *Vide,* inquit, *magno illi Ecclesiæ fundamento, & petræ solidissimæ, super quam Christus fundauit Ecclesiam, quid dicatur à Domino. Modicæ fidei, quare dubitasti?*

ATHANASIVS in epist. ad Felicem, quam scripsit nomine suo & Synodi Alexandrinæ: *Tu es,* inquit, *Petrus, & super fundamentum tuum Ecclesiæ columnæ, id est, Episcopi, sunt confirmatæ, &c.* Eleganter Athanasius Petrum facit fundamentum, quo nituntur Episcopi super quos vt columnas totum ædificium collocatur.

BASILIVS lib. 2. in Eunom. *Petrus,* inquit, *propter fidei excellentiam Ecclesiæ ædificationem in seipsum suscepit.* Gregorius NAZIANZENVS in oratione de moderatione seruanda in disputationibus: *Petrus,* inquit, *petra vocatur, atque Ecclesiæ fundamenta fidei suæ credita habet.* EPIPHANIVS in Ancorato: *Dominus,* inquit, *constituit Petrum primum Apostolorum petram firmam, super quam Ecclesia Dei ædificata est.*

CHRYSOSTOMVS homil. 55. in Matth. *Dominus ait,* inquit, *Tu es Petrus, & ego super te ædificabo Ecclesiam meam.* Et hom. 4. in cap. 6. Isaiæ: *Quid autem,* inquit, *Petrus, basis Ecclesiæ; ille vehemens amator Christi; ille sermone indoctus, & Rhetorum victor; ille imperitus, qui tamen Philosophis obturauit os; ille qui græcanicam sapientiam non aliter, quàm aranearum telam dissoluit; ille qui sagenam misit in mare, & piscatus est orbem?* CYRILLVS lib. 2. cap. 2. in Ioan. *Nec Simon fore iam nomē illi, sed Petrus, prædicit: vocabulo ipso commodè significans, quod in eo tanquam in petra, lapideq́; firmissimo suam esset ædificaturus Ecclesiam.*

PSELLVS in cap. 5. Cant. in illud: *Crura eius sicut columnæ marmoreæ: Per crura,* inquit, *Petrum intellige Apostolorum principem, super quem Dominus in Euangelio se Ecclesiam suam ædificaturum promisit.* Habentur commentaria Pselli in commentariis Theodoreti in Cant. THEOPHYLACTVS in cap. 22. Luc. *Post me,* inquit, *Ecclesiæ petra es, & fundamentum.* EVTHYMIVS in cap. 16. Matth. *Te ponam,* inquit, *fundamentum credentium, ædificabo super te Ecclesiam meam.*

Ex Latinis. TERTVLLIANVS lib. de præscript. *Latuit,* inquit, *aliquid Petrum, ædificandæ Ecclesiæ petram dictum?* CYPRIANVS in ep. ad Quirinum: *Petrum Dominus primum elegit & super eum ædificauit Ecclesiam suam:* similia passim repetit.

HILARIVS in cap. 16. Matth. *O in nuncupatione noui nominis felix Ecclesiæ fundamentum, dignaq́; ædificatione illius petra, quæ inferorum leges dissoluerit: O beatus cœli ianitor, &c.* Hinc tamen ad marginem annotauit Erasmus: *Fides Ecclesiæ fundamentum.* Quasi fidei sit nomen mutatum, & non Simoni, & fides sit beatus cœli ianitor. Quid quod

A Hilarius hoc loco fidem ne nominauit quidem? AMBROSIVS Serm. 47. *Deniq́;* inquit, *pro soliditate deuotionis Ecclesiarum petra dicitur, sicut ait Dominus: Tu es Petrus, &c. Petra enim dicitur eo quod primus in actionibus fidei fundamenta posuerit, & saxum immobile totius operis Christiani compagem molemque contineat.*

HIERONYMVS in cap. 16. Matth. *Secundum metaphoram petræ, rectè dicitur ei; ædificabo Ecclesiam meam super te.* Et in ep. ad Damasum de nomine hypostasis, de sede Petri loquens: *Super hanc petram,* inquit, *ædificatam Ecclesiam scio.*

AVGVSTINVS in Psal. contra partem Donati: *Numerate sacerdotes vel ab ipsa Petri sede. ipsa est* B *petra quam non vincunt superbæ inferorum portæ.* Vbi nota tam Hieronymum quàm Augustinum, non tam Petrum quàm eius sedem vocare petram, super quam fundatur Ecclesia, & contra quam non præualent portæ inferorum, quia Petrus est petra, non vt particularis homo, sed vt Pontifex. Idem AVGVSTINVS Serm. 15. de Sanctis: *Petrum itaque fundamentum Ecclesiæ Dominus nominauit, & ideo dignè fundamentum hoc Ecclesia colit, supra quod Ecclesiastici ædificij altitudo consurgit.*

MAXIMVS Serm. 1. de SS. Petro & Paulo: *Per Christum Petrus factus est petra, dicente ei Domino: Tu es Petrus, & super hanc petram, &c.* PAVLINVS epist. 4. ad Seuerum: *Petra est Christus, sed etiam* C *discipulo suo huius vocabuli gratiam non negauit, cui ait; Super hanc petram, &c.*

LEO Serm. 2. de anniuersario Assumptionis suæ ad Pontificatum die: *Manet ergo dispositio veritatis, & beatus Petrus in accepta fortitudine petræ perseuerans, suscepta Ecclesiæ gubernacula non reliquit. Sic enim præ ceteris est ordinatus, vt dum petra dicitur, dum fundamentum pronuntiatur, dum regni cœlorum ianitor constituitur, qualis ipsi cum Christo esset societas, per ipsa appellationum mysteria nosceremus.* GREGORIVS lib. 6. epist. 37. ad Eulogium: *Quis nesciat sanctam Ecclesiam in Apostolorum principis soliditate firmatam, &c.*

Ex his apparet, quanta sit quorundam hæreticorum impudentia. CALVINVS enim D loco notato dicit se nolle Patres adducere, non quod non possit, sed quod nolit de re tam clara disceptando molestus esse Lectoribus. ERASMVS autem in hunc locum Matth. miratur aliquos fuisse qui hunc locum ad Roman. Ecclesiam detorserint, nititurque excusare Cyprianum & Hieronymum, quòd dixerint, super Petrum fundatam esse Ecclesiam; quasi hoc sit paradoxum inauditum; cùm tamen omnes Patres id doceant: & plurimi recentiores tam Theologi, quàm Canonistæ, necnon antiquissimi Pontifices, Clemens, Anacletus, Marcellus, Pius, Iulius, & alij, quos omisi tum gratia breuitatis, tum quia ab aduersariis non recipiuntur.

Excutiamus nunc SECVNDAM opinionem

quæ est Erasmi. Probat Erasmus nomine *Petræ*, intelligi omnes fideles, ex Origene, qui tract. 1. in Matth. hunc locum exponens, sic ait: *Petra est omnis qui imitator est Christi, & super omni eiusmodi petra ædificatur Ecclesia Dei. In singulis enim quibusque perfectis, qui habent in se congregationem verborum, & operum, & sensuum omnium, consistit Ecclesia cui portæ non prævalent inferorum.*

At ORIGENES allegoricè exponit hunc locum, non literaliter vt Erasmus somniat. Ad literam autem exposuit in loco suprà citato. Et sanè ad literam non posse hunc locum intelligi de omnibus fidelibus, patet ex eo quod Dominus, vt de solo Petro se loqui indicaret, descripsit illum multis modis; Vocauit enim eum Simonem, quod erat illi nomen à parētibus impositum, & addidit nomen patris, vocans eum filium Ionæ seu Ioannis, vt distingueret à Simone fratre Thaddæi; addidit etiam nomen Petri, quod ipse illi indiderat: vsus est præterea pronominibus certam personam designantibus, dicens: *Ego dico tibi, quia tu es Petrus, &c.* Si ergo adhuc licet asserere, nihil hinc Petro peculiare esse collatum, vel promissum, quod non aliis omnibus, certè omnia loca Scripturæ deprauari poterunt.

Deinde, si omnes fideles sunt ista petra, super quam fundatur Ecclesia, omnes erunt fundamentum; si omnes fundamentum, vbi erunt parietes & tectum huius ædificij? quemadmodum si totum corpus, oculus, vbi auditus? vbi cetera membra? 1. Cor. 12. Adde, quod ibidem Erasmus absurdum esse censet, super hominem Petrum ædificari Ecclesiam: quomodo igitur super singulos fideles ædificabitur? nónne ceteri quoque homines sunt?

Iam TERTIA explicatio CALVINI est, qui etsi paulò obscurius loquatur, videtur tamen per petram Christum intelligere. Ait enim rem esse perspicuam, super quam petram ædificetur Ecclesia, cùm Apostolus dicat, 1. Cor. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.*

Accedit etiam Augustinus, qui tract. vlt. in Ioan. *Super hanc*, inquit, *petram, quam confessus es, ædificabo Ecclesiam meam.* Et Serm. 13. de verbis Domini idem habet, & lib. 1. Retract. cap. 21. vbi retractat quod dixerat alicubi super Petrum ædificatam Ecclesiam, & docet super Christum potius ædificatam dici debere; & sic intelligendum hunc locum de quo agimus.

Nemo dubitat, quin Christus sit petra, & primum fundamentum Ecclesiæ, & quod etiam ex hoc loco id aliquo modo colligitur. Nam si Petrus est fundamentum Ecclesiæ loco Christi, multò magis Christus est fundamentum. At nihilominus sensus proprius, &, vt sic loquar, immediatus & literalis est, super Petrum ædificandam Ecclesiam. id quod præter rationes suprà allatas, probatur propriis argumentis.

A PRIMO pronomen, HANC, non potest referri ad Christum petram, sed ad Petrum petram; debet enim referri ad aliquid proximum, non ad remotum. Proximè autem dictum fuerat non Christo, sed Petro, Tu es Cephas, id est, petra. DEINDE licet Christus dici possit petra, tamen hoc loco non est vocatus petra à Petro confitente, sed Christus filius Dei viui: debet autem referri illud, *hanc*, ad eum qui nominatus est petra, non ad eum, qui non est appellatus hoc nomine. ITEM si referretur ad Christum, quorsum dictum fuisset: *Ego dico tibi, quia tu es Petrus?* planè frustrà, nisi id quod sequitur ad Petrum referatur. DENIQVE si ad Chri- B stum referretur, non diceret Dominus, *ædificabo*, sed ædifico Ecclesiam meam: nam in se iam ædificauerat Apostolos & discipulos multos. Dicit autem, *ædificabo*, quia nondum constituerat Petrum fundamentum, sed post resurrectionē suam id futurus erat.

Ad Argumentum CALVINI dico, B. Paulum loqui non de quocunque, sed de primario fundamento: alioqui pugnaret secum, cùm ait: *Superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum,* ad Ephes. 2. Et Ioanni etiam repugnaret, qui Apoc. 21. describit fundamenta duodecim in ædificio Ecclesiæ, & explicat per ea fundamenta Apostolos designari.

Ad AVGVSTINVM dico, inprimis eum non C reprobare nostram sententiam, sed tantùm anteponere aliam. Sic enim loquitur lib. 1. Retract. cap. 21. *Dixi in quodam loco de Apostolo Petro, quod in eo tanquam in petra fundata sit Ecclesia, qui sensus etiam cantatur ore multorum in versibus beatissimi Ambrosij, vbi de gallo gallinaceo ait; Hoc, ipsa petra Ecclesiæ canente culpam diluit. Sed scio me postea sæpissimè sic exposuisse, vt super hanc petram intelligeretur quem confessus est Petrus; non enim dictum est illi: Tu es petra, sed tu es Petrus: petra autem erat Christus. Harum autem duarum sententiarum, quæ sit probabilior, eligat Lector.* Hæc ille. Non igitur Augustinus putat blasphemum, vt censet Caluinus, asserere, super Petrum ædificatam esse Ecclesiam.

Addo, Augustinum ex sola ignorantia lin- D guæ Hebrææ esse deceptum. Nam argumentum ipsius est (vt hoc loco indicat) quia non est dictum, Tu es petra, sed tu es Petrus. Itaque existimauit petram, super quam ædificatur Ecclesia, non esse Petrum, quia credidit, Cepham non significare petram, sed aliquid à petra deriuatum, vt si diceremus, petrinum vel petreium, quomodo Christianus non significat Christū, sed aliquid à Christo deriuatum. Quia igitur Ecclesia super petram, non super aliquem petrinum vel petreium ædificanda est; ideo existimauit Augustinus, per illam petram intelligi non Petrum, sed Christū. At si aduertisset Cepham nihil aliud significare quàm petrā; & Dominum dixisse, Tu es petra, & super hanc petrā: nihil dubitasset de veritate nostræ sententiæ.

QVARTA restat sententia, quæ omnium ferè Lutheranorum communis est, & veterum Patrum testimoniis confirmari posse videtur. Siquidem HILARIVS lib. 6. de Trinit. *Super hanc* inquit, *confeßionis petram, Ecclesiæ ædificatio est.* Item: *Hæc fides Ecclesiæ est fundamentum, per hanc fidem infirmæ aduersus eam sunt portæ inferorum: hæc fides regni cœlestis habet claues, &c.* AMBROSIVS lib. 6. cap. 9. in Lucam: *Fundamentum*, inquit, *Ecclesiæ fides est.* CHRYSOSTOMVS hom. 55. in Matth. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, id est, fidem atque confeßionem.* Eodem modo exponit homil. 83. in Matth. Item CYRILLVS lib. 4. de Trinit. *Petram*, inquit, hunc locum exponens, *opinor nihil aliud quàm inconcussam, & firmißimam discipuli fidem vocauit.*

Addit ILLYRICVS, si super Petrum, & non potius super fidei confessionem fundata esset Ecclesia, continuò corruisset. Petrus enim mox incurrit in articulum de passione Domini, & corruit: in eodem enim cap. 16. Matt. dicitur ei: *Vade post me Satana, scandalum es mihi, quia non sapis quæ Dei sunt.* Deinde etiam Christum tertiò, nec sine magna execratione abnegauit, Matth. 26.

RESPONDEO, fidem, siue confessionem duobus modis posse considerari; Vno modo absolutè, secundum se, ac sine relatione ad personam Petri; Altero modo cum relatione ad Petrum. Priore modo videntur velle aduersarij fidem esse fundamentum Ecclesiæ, sed certè falluntur. Si enim ita esset, non diceret Dominus: *Super hanc petram ædificabo*, sed ædifico vel ædificaui Ecclesiam meam. Iam enim multi crediderant, eum esse filium Dei viui, vt prisci Prophetæ, B. Virgo, Simeon, Zacharias, Ioan. Baptista, Apostoli, & discipuli ceteri.

Deinde fides absolutè sumpta rectè quidem dicitur fundamentum iustificationis, & omniũ virtutum. vt enim ait AVGVSTINVS Serm. 22. de verbis Apostoli: *Domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, & diligendo perficitur.* At Ecclesiæ non propriè est fundamentum fides. Debent enim eiusdem generis esse fundamentum, & reliquum ædificium. Est autem Ecclesia hominũ congregatio, quasi lapidum viuorum, vt dicitur 1. Pet. 2. debet ergo lapis, qui est fundamentum, esse etiam aliquis homo, non aliqua virtus.

Denique illud pronomen, *Hanc*, clarissimè ostendit per petram non posse intelligi fidem absolutè. Nam refertur ad petram proximè nominatam, proximè autem dictũ fuerat Simoni, Tu es petra, non fides. Oportet igitur posteriore modo accipere fidem, ac dicere, non quamlibet fidem, sed Petri fidem, & Petri non vt hominis priuati, sed vt pastoris Ecclesiæ esse fundamentum. Id quod coincidit cum eo, quod hactenus diximus, Petrum esse fundamentum.

Dicitur enim Petri fides fundamentum Ecclesiæ duplici ratione. PRIMVM, quia ob meritũ eius fidei consequutus est Petrus, vt sit funda- A mentum Ecclesiæ; vt exponunt Hieron. Hilarius, Chrysostomus, & alij hoc loco. SECVNDO, quia Petrus in eo potissimùm est Ecclesiæ fundamentum, quod cùm fides eius deficere non possit, ipse omnes alios in fide confirmare & sustentare debet. Sic enim ad eum Dominus ait, Luc. 22. *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.*

Itaque cum ratione fidei suæ indefectibilis Petrus sit petra firmissima, totam Ecclesiam sustentans, idem est dicere super Petrum & super eius fidem Ecclesiam esse fundatam, atque hoc modo loquuti sunt Patres citati. Nam S. HILARIVS loco notato, postquam dixerat Petri fidem B esse fundamentum Ecclesiæ, & claues regni accepisse, subiungit de ipso Petro: *Supereminentem*, inquit, *beatæ fidei suæ confeßione locum promeruit.* Et paulò pòst: *Hinc regni cœlorum habet claues, hinc terrena eius iudicia cœlestia sunt, &c.*

Sicut ergo dixerat, fidem esse fundamẽtum, & habere claues, ita nunc dicit Petrum ratione eius fidei meruisse locum supereminentem, id est, vt sit caput, seu fundamentum, & habeat claues. Et ipse idem in cap. 16. Matth. clarissimè dicit de Petro: *O in nuncupatione noui nominis felix Ecclesiæ fundamentum.*

Pari ratione AMBROSIVS in Lucam lib. 6. cap. 9. vbi dicit fidem Petri esse fundamentum Ecclesiæ, ibidem dicit: *Etiam discipulo suo huius vocabu-* C *li gratiam non negauit, vt & ipse sit Petrus, qui de Petra habeat soliditatem constantiæ, fidei firmitatem.*

CHRYSOSTOMVS in vtroq; loco citato, explicans quid sit ædificari Ecclesiam super confessionem Petri, introducit Dominum sic loquentem: *Ego super te ædificabo Ecclesiam meam.*

Denique CYRILLVS etiam loco citato non cuiuslibet fidem, sed illam incõcussam & firmissimam B. Petri, dicit esse fundamentum. & lib. 2. cap. 2. in Ioan. scribit Petrum ipsum esse petram, super quam fundatur Ecclesia.

Ad illud ILLYRICI, respondeo inprimis cum Hieronymo in commentario huius capitis, Petrum, quando audiuit: *Vade post me Satan*, & quãdo negauit Christum, nondũ fuisse fundamen- D tum. Hoc enim loco Christus ei promisit, quod post resurrectionem suam daturus erat. Addo, Petrum non errasse circa fidem, sed tantùm aliquid ignorasse, cùm audiuit: *Vade Satan*; & à caritate excidisse, non à fide, quando Christum negauit. Quod in tractatu de Ecclesia antè docuimus.

CAPVT XI.

Quid sit super petram ædificari Ecclesiam, Matth. 16.

SEQVITVR altera difficultas explicanda, quid videlicet sit super PETRAM ædificari Ecclesiam. Et aduersarij quidem parum de hoc laborant. Nam cùm iam negauerint Petrum esse

Ecclesiæ fundamentum, parum referre existimant, quid significet ista ædificatio.

Catholici autem docent, hac metaphora significari, Petro esse commissum regimẽ totius Ecclesiæ, & præcipuè circa fidem. Petræ enim fundamentali hoc est proprium, totum ædificium regere, & sustentare. Atq; hoc modo exponunt Patres. CHRYSOSTOMVS homil. 55. in Matth. hunc locum exponens: *Ecclesiæ*, inquit, *pastorem illum constituit.* Et infrà: *Hieremiam quidem vni genti, Pater: Petrum autem vniuerso terrarum orbi Christus præposuit.* AMBROSIVS Serm. 47. *Petra*, inquit, *dicitur Petrus, eo quod tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem, molemq; contineat.* GREGORIVS lib. 4. epist. 32. *Cunctis*, inquit, *Euangelium scientibus liquet, quod voce Dominica sancto & omnium Apostolorum principi Petro totius Ecclesiæ cura commissa est. Ipsi quippe dicitur; Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.*

Sed contrà obiici solent tria argumenta. PRIMVM est LVTHERI in lib. de potestate Papę, vbi dicit, non valere istam cõsequutionem; super Petrum ędificatur Ecclesia, igitur Petrus est rector Ecclesiæ. Quemadmodum rectè dicitur super fidem ædificari Ecclesiam: & tamen non sequitur, igitur est fides rector Ecclesiæ.

RESPONDEO inprimis ideo nos dixisse, non propriè dici Ecclesiam ædificari super fidem. Deinde, etiamsi propriè diceretur: nihil concluderet argumentum. Nam sunt omnia intelligenda accommodatè ad naturas rerum. Itaque si dicatur Ecclesia ædificari super fidem, sensus esse debebit, vt intelligatur Ecclesia pendere à fide vt à principio iustificationis, et à dono quodam, sine quo sponsa Christi non esset: si autem dicatur ædificari super Petrum, sensus erit, Ecclesiam pendere à Petro vt à rectore. Talis enim est dependentia vnius hominis ab alio.

ALTERVM argumẽtum difficilius est. Quemadmodum hoc loco Petrus dicitur fundamentum Ecclesiæ, sic alibi dicuntur omnes Apostoli fundamenta. Psal. 86. *Fundamenta eius in montibus sanctis*, id est, vt exponit AVGVSTINVS, in Apostolis & Prophetis. Et Apocal. 21. *Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in eis duodecim nomina duodecim Apostolorum agni.* Et Ephes. 2. *Superædificati supra fundamentũ Apostolorum & Prophetarum.* Quibus verbis alludens B. Hieronymus lib. in Iouinianum primo: *Sed dicis*, inquit, *super Petrum fundatur Ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes Apostolos fiat, & ex æquo super eos Ecclesiæ fortitudo solidetur.* Nihil igitur proprium & singulare Petro datum vel promissum est.

RESPONDEO, tribus modis Apostolos omnes fuisse Ecclesiæ fundamenta, sine vllo tamen Petri præiudicio; VNO modo, quia ipsi primi Ecclesias vbique fundarunt. nec enim Petrus conuertit ad fidem totum orbem terrarum, sed alias regiones Petrus, alias Iacobus, alias ceteri

A ad Christum adduxerũt. Quare B. Paulus Rom. 15. *Sic*, inquit, *prædicaui, non vbi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.* Et 1. Cor. 3. *Vt sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat.* Atque hoc modo ex æquo sunt Apostoli fundamenta. Id quod significatum credimus, Apoc. 21.

ALTERO modo dicuntur fundamenta Ecclesiæ Apostoli & Prophetæ, ratione doctrinæ à Deo reuelatæ. Siquidem fides Ecclesiæ nititur reuelatione, quam habuerant à Deo Apostoli, & Prophetæ. Nec enim semper reuelantur Ecclesiæ noui articuli, sed in ea doctrina Ecclesia acquiescit, quam Apostoli & Prophetę à Domi-
B no didicerunt, & prędicatione, vel literis ad posteros mandauerunt. Atque hac ratione superædificamur, vt Apostolus ait ad Ephes. 2. *Supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* Nec in his duobus maior est Petrus ceteris, sed vt Hieronymus ait, in omnes ex ęquo Ecclesię fortitudo solidatur.

TERTIO modo dicuntur fundamenta omnes Apostoli, ratione gubernationis. Omnes enim fuerunt capita, rectores, & pastores Ecclesię vniuersę: sed non eodem modo quo Petrus. Illi enim habuerunt summam atque amplissimam potestatem vt Apostoli seu legati, Petrus autem vt pastor ordinarius. Deinde ita habuerunt plenitudinem potestatis, vt tamen
C Petrus esset caput eorum, & ab illo penderent, non è contrario.

Atq; hoc est quod promittitur Petro, Matt. 16. cùm ei soli coram aliis dicitur: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Id quod præter alios supra citatos docet Hieron. in lib. 1. contra Iouinianum. explicans enim, quid sit super Petrum ædificare Ecclesiam, sic ait: *Licet super omnes Apostolos ex æquo Ecclesiæ fortitudo solidetur, tamen propterea inter duodecim vnus eligitur, vt capite constituto schismatis tolleretur occasio.*

CAPVT XII.

Quis sit ille, cui dicitur; Tibi dabo claues, Matth. 16.

D TERTIA dubitatio est de persona cui dicitur: *Tibi dabo claues.* Tametsi enim Doctoribus Catholicis sensus horum verborum apertissimus videatur, tamen aduersarij ita hæc ipsa verba deprauant, vt videantur iam esse obscurissima. Quis, quæso, simpliciter legens: *Beatus es Simon Bar-Iona*; & statim: *Tibi dabo claues*; non diceret, Ionæ filio claues à Christo esse promissas?

At nihilominus LVTHERVS in lib. de potestate Papæ, Caluinus lib. 4. instit. cap. 6. §. 4. & sequentibus, Magdeburgenses Cent. 1. lib. 1. & 2. passim; Liber SMALCHALDICVS de primatu Papæ, & alij omnes huius temporis hæretici, nihil

peculiare Petro filio Ionę promissum esse volũt: sed quidquid hîc dicitur ad totam Ecclesiam pertinere, cuius Ecclesiæ Petrus eo tempore personam gerebat.

Est autem animaduertendum, duobus modis potuisse Petrum personam Ecclesiæ gerere; historicè & parabolicè: & quidem HISTORICE, is gerit personam alterius, qui re aliqua verè à se gesta rem ab alio gerendam significat, & eam quodammodo repræsentat. Sic Abraham verè duos filios habens, Deum significauit, qui duos populos habiturus erat, vt Apostolus exponit ad Galat. 4. Sic Martha solicita circa frequens ministerium, & Maria sedens secus pedes Domini, duas vitas demonstrarunt, quarum altera in actione, altera in contemplatione versatur.

PARABOLICE, per vnum, aliud significatur, quando res verè gesta nulla proponitur, sed aliquid verisimile fingitur ad aliud significandum. Quomodo in Euangelio, qui seminat bonum semen Christum prædicantem significat. Ad quem modum etiam solent interdum legati principum, vrbium claues accipere, cùm interim nihil sibi propriè acquirant, sed tantùm principis sui personam repræsentent.

Quibus ita constitutis, existimant aduersarij Petrum posteriore hac ratione significasse Ecclesiam, cùm à Domino audiuit: *Tibi dabo claues.* Ex quo sequitur, claues datas esse primo ipsi Ecclesiæ, & per Ecclesiam pastoribus communicari; atque hunc esse literalem sensum huius loci: *Tribuit igitur,* inquit Synodus Smalchaldica in lib. de primatu Papæ, *principaliter claues Ecclesiæ & immediatè, sicut & ob eam caussam Ecclesia habet ius vocationis.*

Nos verò priore modo Petrum Ecclesię personam gessisse credimus. Ita nimirum, vt ipse verè, & principaliter, ac (vt ipsi loquuntur) immediatè claues acceperit, & simul eas accipiendo significauerit, vniuersam Ecclesiam suo quodam modo postea accepturam. Quem modum paulò pòst explicabimus; nunc verò ita se rem habere breuiter ostendamus.

PRIMVM igitur tot modis Christus Petri personam designauit, vt non pluribus circumstantiis (quod rectè Caietanus annotauit) describere soleant aliquem certum hominem notarij illi qui instrumenta publica conficiunt. Nã inprimis expresit substantiam personæ singularis, per pronomen, TIBI; deinde addidit nomen inditum in natiuitate; cùm ait: *Beatus es Simon:* adiunxit nomen Patris; cùm ait: *Filius Ionæ;* nec omittere voluit nomen à se recens impositum: *Et ego dico tibi,* inquit, *quia tu es Petrus.* Quorsum tam accurata descriptio, si nihil ipsi Petro propriè promittitur? DEINDE non erat eo tempore Petrus Ecclesiæ legatus, aut vicarius. Quis enim eiusmodi prouinciam illi imposuerat? non igitur suspicari possumus,

A nomine illum Ecclesiæ, & non potius suo, claues accepisse.

PRÆTEREA illi propriè claues promittuntur à Christo, qui dixerat: *Tu es Christus filius Dei viui:* id enim significabant illa verba: *Et ego dico tibi;* & vt S. Hieronymus dicit, mercedem recepit vera confessio. At illam præclaram confessionem Petrus edidit, & in persona sua edidit; in persona igitur sua clauium promissionem accepit.

ADHÆC, si propterea negandum est Petro promissas esse claues, quia figuram gerebat Ecclesiæ; eadem certè ratione negabimus, Abrahamum duos filios habuisse, quia duo illi filij duos populos, Apostolo teste, significabant.

B Neque verum esse fatebimur, Martham solicitam fuisse circa plurima, dum soror eius Maria ad pedes Domini sederet, quia nimirum actionem & contemplationem duæ illæ fœminæ adumbrabant. Quod si graue est tam apertas historias in dubium reuocare, graue etiam videri debet dubitare, sit ne Petro aliquid singulariter promissum, cùm tam perspicuè id narretur in Euangelica historia.

Denique illi dictum est à Domino: *Tibi dabo claues regni cœlorum,* qui paulò pòst ab eodem Domino audiuit: *Vade post me Satana, scandalum es mihi:* atque hæc posteriora verba soli Petro, & in persona propria dicta sunt, vt ex Euangelio non obscurè colligitur, & ipse quoque LVTHERVS

C docet in lib. de potestate Papæ. Quis igitur inficiari potest, Petro claues in persona propria esse promissas?

Sed fortasse non eidem dictum est: *Tibi dabo claues,* &, *Vade post me Satana:* immò verò prorsus eidem. Nam & in eodem capite Euangelij habetur vtrumque, & vtrobique Petri nomen exprimitur: & in hanc sententiam veteres Patres omnes conueniunt. Certè Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, & Theophylactus in cap. 16. Matth. disertè docent eidem Petro dici: *Tibi dabo claues,* cui dicitur, *Vade post me.*

Nam etsi HILARIVS in hunc locum non sit ausus verbum, Satan, referre ad Petrum: tamen ad Petrum refert ea quæ præcedunt, id est, *Vade*

D *post me.* Et ipse idem lib. 6. & 10. de Trinit. & Psal. 131. etiam verbum Satanas refert ad Petrũ: *Tanta,* inquit, *ei religio fuit pro humani generis salute patiendi, vt Petrum primum filij Dei confessorem, Ecclesiæ fundamentum, cœlestis regni ianitorem, & in terreno iudicio iudicem cœli, Satanæ conuicio nuncuparet.* Et AVGVSTINVS lib. 2. contra duas epistolas Gaudentij, cap. 23. *Nunquid melior,* inquit, *Razias quàm Petrus Apostolus, qui vbi dixit; Tu es Christus filius Dei viui, tam beatus à Domino appellatus est, vt claues regni cœlorum accipere mereretur: nec tamen ideo creditur imitandus, vbi mox eodem momento reprehensus audiuit; Vade post me Satana, non enim sapis quæ Dei sunt, &c.*

Simile est quod ait AMBROSIVS lib. de Isaac, cap. 3. vbi exponens illa verba Domini ad Pe-

trum, Ioan. 21. *Non potest me sequi modò, sequeris autem postea: Claues,* inquit, *commiserat regni cœlorum, & sequelam imparem indicauit.* Vbi clarissimè B. Ambrosius eidem omnino vult esse commissas claues, cui dictum est, non potes me modò sequi, sequeris autem postea: constat autem hæc verba dicta esse Petro in persona propria, quémadmodum in persona propria verè crucifixus, & moriendo Christum est sequutus.

At contrà obiicit LVTHERVS hæc argumenta in lib. de potestate Papæ. PRIMVM Petro certum est à Domino dictum esse: *Vade post me Satana: non sapis quæ Dei sunt:* at non conueniunt hæc illi, cui Pater reuelauit secreta cœlestia, & qui claues regni cœlorum accepit; igitur non in persona propria, sed in persona Ecclesiæ audiuit reuelationem cœlestem, & accepit claues regni cœlorum.

RESPONDEMVS, eidem personæ illa omnia conuenire, vt iam à nobis demonstratum est, sed non eadem ratione. Petrus enim ex Dei munere habet reuelationem, & accipit claues: ex propria autem infirmitate offenditur de passione & morte Christi. Neque mouere nos debet nomen Satanæ. Nec enim diabolum significat, sed aduersarium. Siquidem שָׂטָן apud Hebræos nihil est aliud, quàm aduersari. Itaque licet diabolus passim Satanas appelletur, non tamen vbique nomen Satanæ diabolum designat.

SECVNDA obiectio, Petrus nomine omnium discipulorum dixit: *Tu es Christus filius Dei viui,* igitur nomine omnium audiuit, *Tibi dabo claues.* Porro nomine omnium Petrum Christo respondisse, satis constat, tũ ex Chrysostomo, qui in hunc locũ scribit, Petrum fuisse os Apostolorum, & ex Hieronymo, qui ait Petrum pro omnibus esse loquutum, & ex Augustino, qui Serm. 13. de verbis Domini, dicit vnum pro omnibus respondisse: tum etiam ex eo quod omnes discipulos Christus interrogauit: *Vos autem quem me esse dicitis?* Nam vel sunt accusandi omnes discipuli, quod non responderint interrogati, vel, quod credibilius est, Petrus nomine omnium respondit.

RESPONDEO, Petrum respondisse nomine omnium, nõ vt præconem aliquem, sed vt principem & caput atque os, vt Chrysostomus loquitur, Apostolorum. Ipse enim solus respondit, cùm ignorarent ceteri quid potissimùm responderent: sed Petri confessionem silentio suo approbauerunt, & eo modo per os Petri omnes responderunt. Quemadmodum igitur Petrus solus respondit, & ei ceteri assenserunt, ita Christus soli Petro claues promisit, sed tamen post eum etiam ceteris communicandas.

Id verò ita esse, hac ratione comprobamus: Si nomine omnium Petrus respondisset, vel id fecisset, quod ceteri hanc illi prouinciam de-

A mandassent; vel quod sciret quid illi responsuri essent. Neutrum autem est verum. Non Primum, quia ex reuelatione Patris hoc didicit, non ex consultatione humana. ait enim Dominus: *Caro & sanguis non reuelauit tibi, &c.* Non Secũdum, quia soli ipsi facta est reuelatio. ITEM, quia si scisset mentem aliorum, aliquo modo hoc indicasset, quomodo fecit Ioan. 6. cùm ait: *Ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes,* Et, *Nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei.* In quem locum CHRYSOSTOMVS notat, quod Petrus pro omnibus dixerit, *& nos credimus, &c.* Ideo Christum monuisse, id non esse verum de omnibus. Nam Iudas non credebat: *Nónne ego,* inquit, *vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est?*
B at cùm Petrus dixit: *Tu es Christus filius Dei viui,* quia non fecit mentionem aliorum, Petri confessionem Dominus simpliciter approbauit.

Accedant testimonia veterum Patrum, qui non obscurè docent, Petrum ita primum esse loquutum, vt ne sciret quidem quid alij de ea re sentirent. HILARIVS in hunc locum: *Dignus,* inquit, *iudicatus est, qui quod in Christo Dei esset, primus cognosceret, &c.* Si primus; igitur non simul aliis facta reuelatio est. Et lib. 6. de Trinit. *In cunctorum,* inquit, *Apostolorum silentio, Dei filium reuelatione Patris intelligens, &c.* Et ibidem: *Loquutus est* inquit, *quod vox humana nondum protulerat.*

C CHRYSOSTOMVS hom. 55. in Matth. *Quandoquidem de sententia vulgi petebat, omnes responderunt: cùm verò de sua eos rogaret: Petrus confestim præsiliuit ac præueniens, ait: Tu es Christus filius Dei viui.* CYRILLVS lib. 12. in Ioan. cap. 64. *Vt princeps,* inquit, *caputq́ue ceterorum primus exclamat: Tu es Christus filius Dei viui.* AVGVSTINVS Serm. 124. de tempore: *Hic est,* inquit, *Petrus, qui diuina reuelatione primus omnium veritatem meruit confiteri, dicens: Tu es Christus, &c.*

LEO Serm. 11. de passione Domini: *Meritò,* inquit, *B. Apostolus Petrus in huius vnitatis confessione laudatus est, qui, cùm Dominus quid de ipso intelligerent discipuli scrutaretur, omnium celerrimè ora præueniens: Tu es, inquit, Christus filius Dei viui.* Et. Serm. 2. de SS. Petro & Paulo: *Tamdiu respondentium sermo communis est, quamdiu humanæ intelligentiæ ambiguitas expli-*
D *catur: at vbi quid habeat discipulorum sensus exigitur; ille primus est in Domini confessione, qui primus est in Apostolica dignitate.* Ex his testimoniis manifestè colligitur, non alia ratione Petrum pro omnibus respondisse, quàm quod Petri sententiæ ceteri omnes facilè assensi sunt.

Obiectio TERTIA; Claues promittuntur Petro non vt est filius Ionæ, sed vt est cœlestis Patris auditor: propriè igitur Patris cœlestis auditori, non carni & sanguini promittuntur. De nullo autem certo homine nobis constat, sitné is verus Patris auditor; Ecclesiam verò certissimi sumus ab ore Dei Patris assiduè pendere: igitur non alicui certo homini, sed Ecclesiæ promissæ sunt claues.

Respondeo, inprimis hoc Lutheri argumentum mirificè pugnare cum ipsis verbis Euangelij. Christus enim dicit: *Beatus es Simon Bar-Iona.* Et paulò pòst, *& tibi dabo claues:* Lutherus autem dicit, non sunt datæ vel promissæ claues Simoni Bar-Ionæ. Rursus Christus dicit: *Reuelauit tibi Pater meus, qui in cœlis est:* Lutherus autem dicit, de nullo certi sumus an Patrem audiat, proinde nec de Petro. Falsum igitur est, vel incertum, quod Christus ait: *Reuelauit tibi Pater.* Quid enim Petro reuelauit Pater, si nihil Petrus audiuit? Si verò Petrus audiuit, & certum est testimoniũ Christi: certum etiam esse debet, Petro cœlestis Patris auditori claues esse datas.

Deinde esse Patris auditorem, non est formalis ratio cur dentur claues; alioqui penderet Ecclesiastica potestas à probitate ministrorum, quæ est hæresis Donatistarum, quam etiam in Confessione Augustana, cap. de Ecclesia, reiici vidimus: sed occasio fuit, seu caussa meritoria illa præclara Petri confessio, cur ipsi potius quàm aliis claues promitteretur; vt ex commentar. Hilarij, Hieronymi, Chrysostomi, ac Theophylacti colligitur.

„ Obiectio Quarta, D. Paulus in ep. ad Rom. cap. 4. dicit: *Quomodo Abrahæ reputata est fides ad iustitiam,* ideo etiam omnibus qui crediderint, reputandam esse fidem ad iustitiam: igitur eodem modo, si quia Petrus confessus est, Christum filium Dei viui, accepit claues; certè omnes fideles, qui Christum confitentur, habent claues. Hoc argumentum, inquit Lutherus, est similis formæ cum argumento Pauli, nec potest refelli, nisi etiam Pauli argumentum refellatur.

Respondeo cum Caietano, hoc argumentum esse similis formæ, sed dissimilis materiæ; ac propterea nihil concludere. Nam fides natura sua ducit ad iustitiam, & iustum ex iniusto, vel ex iusto iustiorem facit, si cetera non desint, quæ simul cum fide ad iustificationem requiruntur. At confessio fidei, non ducit natura sua ad claues accipiendas: sed cùm posset sexcentis modis remunerari confessio Petri, placuit Christo dono clauium id facere. Et simile aliquid videmus in exemplo Abrahæ, siquidem Abraham per fidem non solùm iustificatus est, sed etiam meruit fieri Pater multarum gentium, vt ibidem Apostolus dicit, nec tamen omnis qui credit, fit pater multarum gentium. Nimirum non est per se, & naturaliter connexa fides cum dono clauiũ, aut fœcunditatis, quemadmodum est per se, & naturaliter connexa cum iustitia.

„ Obiectio Quinta, aut moriente Petro mãserunt in Ecclesia claues, aut cum Petro perierunt: si primum, ergo Ecclesiæ datæ fuerant: si secundum, ergo non amplius possunt nunc homines solui aut ligari. Item, alio modo, vel cùm eligitur Pontifex, adfert secum claues, vel non: si primum, ergo erat Pontifex antequam A fieret: si secundum, vnde ergo habet claues? num ab aliquo Angelo deferuntur ei de cœlo? an potius accipit ab Ecclesia, cui à Christo initio traditæ sunt?

Respondeo, moriente Pontifice claues non perire, nec tamen remanere formaliter in Ecclesia, nisi quatenus communicatæ sunt inferioribus ministris: sed manere in manib. Christi. Cùm autem eligitur nouus Pontifex, neque adferri ab eo claues, neque illi dari ab Ecclesia, sed à Christo, non noua traditione, sed antiqua institutione. Siquidem Petro eas cùm dedit, omnibus eius successoribus dedit.

Simile esset, si rex aliquis cùm proregem B prouinciæ imponit, ediceret simul, placere sibi, vt eo mortuo alium ipsi eligerent, ac nominarent, seq; illi iam nunc eandem potestatem concedere, quàm priori concessisset.

„ Obiectio Sexta Lutheri & Caluini, in locis antea notatis eiusmodi est, Mat. 16. claues regni cœlorum non dantur, sed promittuntur: dantur autem Matt. 18. & Ioan. 20. in quibus locis non vni Petro, sed Apostolis omnibus dantur. Nam Matth. 18. dicitur: *Quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo.* Et Ioan. 20. *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Igitur & cùm promittuntur, non vni, sed omni- C bus promittuntur.

Respondeo, de posteriore loco nullam esse difficultatem; nam certum est, non dari per illa verba omnem potestatem clauium, sed tantùm potestatem ordinis ad remittenda peccata. Siquidem hoc loco determinatur potestas ad peccata; Matth. 16. non determinatur, sed dicitur: *Quodcunque ligaueris, &c.* Ligant homines non solùm peccatis, sed etiam legibus. Deinde minus est retinere peccatũ, quàm ligare peccatorẽ: nam retinere est relinquere hominem in suo statu, siue non soluere: ligare autem est nouum vinculum ei imponere, quod fit per excommunicationem, interdictum, legem, &c. Denique Patres disertè asserunt, dari hîc potestatem remittendi peccata, per Sacramenta Baptismi & D Pœnitentiæ. Vide Chrysostomum & Cyrillum in hunc locum, & Hieronymum in epist. ad Hedibiam, quæst. 9.

De priore loco maior est difficultas, & quidem Origenes in commentar. huius loci contendit, non tradi hoc loco Ecclesiasticam potestatem, sed correptionem fraternam commendari. atque eum hoc loco soluere qui admonitione sua caussa est, vt peccator resipiscat, & per debitam pœnitentiam soluatur à vinculis peccatorum: eum autem ligare, qui denuntiatione sua caussa est, vt peccator, habeatur tanquam Ethnicus & Publicanus. Sed ibidem addit Origenes, non esse idem quod hoc loco habetur, cum eo quod habetur Matth. 16.

quæ Origenis explicatio nõ videtur admodum probabilis; tamen ex ea satis apertè colligitur Origenem Lutheranis nullo modo fauere.

Alia est expositio Theophylacti, qui existimat verba Domini dirigi ad eos, qui iniuriam patiuntur: eos autem ligare, dum iniuriam retinent; soluere dum remittunt, quæ sententia non est vsque adeò vera. nam vel qui iniuriam accipit, remittit pœnitenti, vel non pœnitenti: Si primum, tunc erit quidem ille solutus in cœlo, sed non propterea quod iste remittat; nam etiamsi nollet remittere, esset ipse solutus in cœlo: Si secundum, tunc non est solutus in cœlo, quem iste soluit in terris. atque idem de allegatione dici potest. quamuis autem vera esset sententia, nihil tamen officeret caussæ nostræ. Certum est enim Petro aliquid aliud datum, quàm vt remittat iniurias sibi factas. Est ergo communis expositio Hilarij, Hieronymi, Anselmi, & aliorum in hunc locum, necnon Augustini tractat. 22. & 49. in Ioannem, Dominum loqui de potestate clauium, qua Apostoli, & eorum successores ligant vel absoluunt peccatores.

Et quamuis hîc tractari videatur præcipuè de potestate iurisdictionis, qua peccatores excommunicantur, tamen Patres iam nominati locum hunc de vtraque potestate, ordinis videlicet & iurisdictionis exponunt, & certè videtur ex ipso textu, id posse deduci. nam ita generaliter hîc dicitur: *Quæcunque solueritis, &c.* Sicut Matth. 16. *Quodcunque solueris.* Sed si hæc ita se habent, quid aduersariis respondebimus? nónne id quod soli Petro promissum videbatur, iam omnibus Apostolis datur?

Thomas Caietanus in tract. de instit. & auctoritate Roman. Pont. cap. 5. docet non esse idem claues regni cœlorum, & potestatem soluendi, & ligandi; claues enim regni cœlorum includere potestatem, tam ordinis, quàm iurisdictionis, quæ significantur per actiones ligandi & soluendi, & aliquid præterea amplius, cùm latius patere videatur aperire & claudere, quàm soluere & ligare.

Verùm hæc doctrina subtilior quàm verior nobis esse videtur. Inauditum est enim, in Ecclesia esse alias claues, quàm ordinis & iurisdictionis. Et planus sensus illorum verborum: *Tibi dabo claues, & quodcunque solueris super terram, &c.* iste est, vt primò promittatur auctoritas seu potestas designata per claues; deinde & actiones siue officium explicetur per illa vocabula soluere, & ligare, ita vt omninò sit idem soluere & aperire; claudere & ligare. Expresit verò Dominus clauium actiones, per soluere & ligare, non per claudere & aperire, vt intelligeremus esse omnes istas metaphoricas loquutiones, & tum demùm cœlũ hominibus aperiri, cùm homines soluuntur à peccatis, quæ ingressum in cœlum prohibebant.

His igitur sententiis prætermissis, asserimus illis verbis quæ habentur Matth. 18. nihil dari, sed tantùm promitti vel explicari, ac prædici, quantam potestatem essent Apostoli, eorumque successores suo tempore habituri. Primum enim planum est Apostolos nõ esse factos sacerdotes, nisi in vltima cœna, neque Episcopos & Pastores, nisi post resurrectionem. proinde quo tempore hæc Dominus loquebatur, priuati homines erant, nec vllam habebant Ecclesiasticam potestatem.

Deinde si his verbis: *Quæcunq; ligaueritis, erunt ligata*, datur re ipsa potestas ligandi, etiam illis verbis: *Quodcunque ligaueris, erit ligatum, &c.* erit data, non promissa potestas: sunt enim verba omninò similia. At fatentur aduersarij, per illa verba: *Quodcunque ligaueris*, nihil esse datum, sed tantùm promissum, igitur & per ista: *Quæcunque alligaueritis*, nihil datur, sed tantùm promittitur. Caussa verò huius promissionis fuit, quia dixerat Dominus, habendum esse pro Ethnico & Publicano, qui Ecclesiam non audiret. ne quis ergo putaret contemnendam Ecclesiæ auctoritatem, subiunxit, tantam fore Prælatorum Ecclesiæ potestatem, vt quæ ipsi ligauerint in terris, sint ligata & in cœlis.

Dices, si non sunt Apostolis datæ claues hoc loco, sed tantùm promissæ, quo tandem loco sunt datæ? Respondeo, datas esse, Ioan. 20. & 21. Nam Ioan. 20. cùm Dominus ait Apostolis: *Pax vobis, sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* tum eis potestatem seu clauem iurisdictionis attribuit; fecit enim his verbis eos quasi legatos, & nomine suo gubernatores Ecclesiæ; verbis autem sequentibus: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, &c.* dedit eisdem potestatem ordinis, vt suprà diximus.

Vt autem intelligeremus hanc summam potestatem collatam Apostolis omnibus, vt legatis, nõ vt pastoribus ordinariis, & cum quadam subiectione ad Petrum, soli Petro dicitur, Ioan. 21. *Pasce oues meas*, quemadmodum soli illi dictum erat: *Tibi dabo claues.* Claues enim regni, vt principalis & ordinarius præfectus, tunc solùm accepit, cùm audiuit: *Pasce oues meas.* Tunc enim etiam Apostolorum fratrum suorum cura ei cõmissa est.

Et propterea etiam, quemadmodum Matth. 16. in promissione clauium *Simon Bar-Iona* appellatus est, ita quoq; in exhibitione Ioã. vlt. *Simon Ioãnis*, vel, vt est in Græco, Simon Iona dictus est. Et sicut Matt. 16. nõ antè sunt ei claues promissæ, quàm fidem suam singularem in Christum testaretur: ita Ioan. vltimo, nõ antè dictum est illi: *Pasce oues meas*, quàm interrogatus esset, num plus ceteris Christum diligeret. Et sanè nulla caussa erat, cur ita singulariter Petro diceretur: *Tibi dabo claues.* Et: *Pasce oues meas.* atque id ob singularem eius fidẽ & dilectionẽ, si nihil præter ceteros accepturus erat. Rectè igitur

S.Leo in epiſt.89.ad Epiſcopos Viennēſis prouinciæ,ſcribit,Petro præ ceteris ſoluendi, ac ligandi traditam poteſtatem.

Obiectio Vltima Lutheri & Caluini ex Patrum teſtimoniis ſumitur. Sanctus enim Cyprianvs in libro de ſimplicitate Prælatorum, ſiue de vnitate Eccleſiæ docet, non alia de cauſſa datas Petro ſeorſim claues, quæ poſtea datæ ſunt omnibus, quàm vt vnitas Eccleſiæ ſignificaretur: *Hoc*, inquit, *erant vtique & ceteri Apoſtoli, quod fuit & Petrus, pari conſortio præditi, & honoris, & poteſtatis; ſed exordium ab vnitate proficiſcitur, & primatus Petro datur, vt Eccleſia vna monſtretur.* Sanctus etiam Hilarivs lib. 6. de Trinit. ita loquitur: *Vos ô ſancti & beati viri, ob fidei veſtræ meritum claues regni cœlorum ſortiti, & ligandi atque ſoluendi in cœlo & in terra ius adepti, &c.*

S. Hieronymvs lib.1.in Iouinianum: *At dicis*, inquit, *ſuper Petrum fundatur Eccleſia: licet id ipſum in alio loco ſuper omnes Apoſtolos fiat, & cuncti accipiant, &c.* S.Avgvstinvs tract.50. in Ioan. *Si in Petro non eſſet Eccleſiæ Sacramentum, non ei diceret Dominus; Tibi dabo claues regni cœlorum. Si hoc Petro dictum eſt, non facit hoc Eccleſia: ſi autem hoc in Eccleſia fit, Petrus quando claues accepit, Eccleſiam ſanctam ſignificauit.* Similia habet tract. vlt. in Ioan. Item in Pſalm. 108. & lib.1.doctrin. Chriſt.cap. 17. & lib. de agone Chriſtiano, cap.30. Deniq; S.Leo ſerm.3. de anniuerſario aſſumptionis ſuæ ad Pontificatum, explicans hæc ipſa verba; Tibi dabo claues, &c. *Tranſiuit*, inquit, *in alios Apoſtolos vis poteſtatis iſtius, & ad omnes Eccleſiæ principes decreti huius cōſtitutio commeauit.*

Respondeo, ſanctum Cyprianum, cùm dicit Apoſtolos fuiſſe pares honore, & poteſtate, nihil dicere aduerſus ſententiam noſtram. fatemur enim Apoſtolos fuiſſe pares in Apoſtolica poteſtate, & habuiſſe in populos Chriſtianos eandem omninò auctoritatem; ſed non fuiſſe pares inter ſe. id quod ſanctus Leo in epiſtol. 84. ad Anaſtaſium Epiſcopum Theſſalonicenſem, quaſi explicans iſta verba Cypriani, docet: *Inter beatiſſimos*, inquit, *Apoſtolos, in ſimilitudine honoris fuit quædam diſcretio poteſtatis, & cùm omnium par eſſet electio, vni tamen datum eſt, vt ceteris præemineret.*

Quod idem S.Cyprianus ibidem & alibi paſſim docet. Nam cùm ait: *Exordium ab vnitate proficiſcitur, vt Eccleſia vna monſtretur*; non intelligit prius ordine temporis hanc poteſtatem datam eſſe vni Petro, quàm ceteris, vt per illum ſignificaretur vnitas Eccleſiæ: ſed cœpiſſe Eccleſiam in vno Petro, tanquam in fundamento & capite: vt ex eo quod Eccleſia vnum haberet fundamentum, & caput, vna tantum eſſe monſtraretur: ſicut vna domus dicitur ab vno fundamento, & vnum corpus ab vno capite.

Hanc verò ſententiam eſſe Cypriani verborum, Primvm ex eo probatur, quod falſum

A eſt, temporis ordine prius datam eſſe Petro quàm ceteris Eccleſiaſticam poteſtatem; nam omnibus data eſt, Ioan.20. ſoli autem Petro poſtea dictum eſt: *Paſce oues*, Ioan.21. ergo exordium profectum ab vno, non intelligitur, quia vni prius datæ ſint claues: ſed quia vni tantùm datæ ſunt vt ordinario, & primo paſtori & capiti ceterorum.

Deinde idem probatur ex verbis ipſius Cypriani. nam in hoc ipſo libro de ſimplicitate Prælatorum, explicans Eccleſiæ vnitatem, & qua ratione exordium fieret ab vno Petro, ſcribit Eccleſiam eſſe vnam eo modo, quo omnes radij ſolis dicuntur vnum lumen, quia ab vno ſole manant;
B & multi riui vna aqua, quia ab vno fonte deriuantur; & multi rami vna arbor, quia ab vna radice omnes pullulant.

Porrò hanc radicem & hunc fontem, vnde vnitas Eccleſiæ ſumitur, Petri ſedem eſſe, multis in locis Cyprianus docet, lib.1. epiſt.3. ad Cornelium: *Nauigare*, inquit, *audent ad Petri Cathedram, & Eccleſiam principalem, vnde vnitas ſacerdotalis exorta eſt.* Quid clarius? Et lib.4. epiſtol. 8. ad Cornelium, de Cathedra Petri loquens: *Scimus*, inquit, *hortatos nos eſſe vt Eccleſiæ Catholicæ matricem & radicem agnoſcerent ac tenerent.* Et in epiſtol. ad Iubaianum: *Nos*, inquit, *Eccleſiæ vnius caput & radicem tenemus.* Et infrà, explicans quæ ſit hæc radix, ait: *Nam Petro primùm Dominus, ſuper quem ædificauit Eccleſiam,*
C *& vnde vnitatis originem inſtituit & oſtendit, poteſtatem iſtam dedit.* Et infrà: *Eccleſia quæ vna eſt, ſuper vnum qui claues eius accepit, voce Domini fundata eſt, &c.* Vbi clarè vides Eccleſiam dici vnam, quia ſuper vnum Petrum fundata eſt.

Iam ad teſtimonium Hilarii fatemur, omnes Apoſtolos accepiſſe claues, ſed non eodem modo quo Petrum. Quare idem Hilarivs ibidem ſcribit, Petrum, quia ſolus reſpondit cunctis Apoſtolis ſilentibus, ſupereminentem, fidei ſuæ confeſſione, locum promeruiſſe. habuit ergo Petrus inter Apoſtolos locum ſupereminentem, ſi Hilario credimus. & in caput 16. Matthæi ſingulariter de Petro dicit: *O beatus cœli ianitor, cuius arbitrio claues æterni aditus tra-*
D *duntur.*

Ad Hieronymvm dico, ſolutionem eſſe in eodem loco; nam Hieronymus dicit ſic habuiſſe claues omnes Apoſtolos, vt tamen ſubiecti eſſent Petro capiti.

Ad Leonem dico, tranſiuiſſe quidem in alios multos eam auctoritatē ſoluendi & ligandi, ſed tamen Petro principaliter datam. Nam idem Leo ibidem ait: *Si quid cum eo commune ceteris Chriſtus voluit eſſe principibus, nunquam niſi per ipſum Petrum dedit, quidquid aliis non negauit.* Et in epiſt. 89. ad Epiſcopos Viennenſis prouinciæ: *Petro*, inquit, *præ ceteris ſoluendi & ligandi tradita eſt poteſtas.*

Reſtant Avgvstini teſtimonia, quæ vt diligentius explicentur, tria ſunt annotanda.

PRIMVM est, Augustinum, cùm ait Petrum gessisse figuram Ecclesiæ, quando claues accepit, historicè hoc accepisse, non parabolicè, ita vt nullo modo negandum putauerit reuera Petrum in sua persona claues accepisse. Id patet ex tract. in Psalm. 108. quem locum LVTHERVS obiecit; ibi enim Augustinus dicit, ita Petrum fuisse figuram Ecclesiæ, quando accepit claues, sicut Iudas fuit figura ingratorum Iudæorum, quando Christum prodidit. at certum est historicè reuera Iudam in sua persona Christum prodidisse.

A

Item tract. vlt. in Ioannem dicit AVGVSTINVS sic Petrum gessisse personam Ecclesiæ militantis, & vitæ actiuæ, quando audiuit: *Sequere me.* Et: *Alius cinget te, & ducet quò tu non vis*, & quando accepit claues regni: sicut Ioannes gessit figuram Ecclesiæ triumphantis, & vitæ contemplatiuæ, quando recubuit supra pectus Domini, & quando de eo dictum est: *Sic eum volo manere.* At certum est, Ioannem historicè & verè in propria persona recubuisse supra pectus Domini, & ad literam impletum in illo: *Sic eum volo manere*, siue sit mortuus, siue non sit mortuus violenta morte, siue quid aliud intelligatur per ea verba: nec minus certum est ad literam, in persona sua Petrum audiuisse: *Alius cinget te, &c.* Igitur historicè quoque debet intelligi Petrum accepisse claues.

B

Deniq; lib. 15. de Trin. cap. 26. AVGVSTINVS dicit Christum gessisse figuram Ecclesiæ, quando baptizatus est, & tamen sine dubio, verè, & ad literam baptizatus est. non igitur apud Augustinum excluditur historica narratio, cùm vnum alterius figura esse dicitur.

C

At, inquies, AVGVSTINVS in Psal. 108. sentire videtur non posse intelligi omnia de persona Iudæ, quæ dicuntur in illo Psalmo, & idcircò oportere multa exponere de Iuda, vt personam gerebat impiorum. & tract. vlt. in Ioan. Augustinus figuratè exponit, quæ dicuntur de Petro & Ioanne, quoniam non videntur eorum personis propriè conuenire. Nam de Petro scribitur, quòd plus dilexerit Christum quàm Ioannes: & contrà scribitur de Ioanne, quòd plus fuerit à Christo dilectus quàm Petrus, quæ ad literam non possunt esse vera, cùm Christus sit iustus, & semper diligat eos amplius, à quibus amplius diligitur. igitur Augustinus cùm aliquid exponit de Petro, vt Ecclesię personam gerebat, ideò id facit, quoniam existimat illud Petro non propriè conuenire.

D

Respondeo, AVGVSTINVM nusquam dicere, non esse vera ad literam, quæ dicuntur de Iuda, vel de Petro & Ioanne in Scripturis. neque enim tam imperitus aut impius erat Augustinus, vt negare vellet, Ioannem historicè recubuisse supra pectus Domini, vel de ipso ad literam dictum: *Hic est discipulus quem diligebat Iesus.* Vel Petro ad literam dictum: *Simon Ioãnis, amas me plus his?* Vel illud: *Sequere me.* Non itaque negat Augustinus ad literam posse & debere intelligi, quæ dicuntur de Iuda, Petro, & Ioanne, sed tantùm dicit literalem sensum sæpe esse obscurum, & non facilè inueniri; sensum autem mysticum esse multò illustriorem & clariorem; & propterea se, omisso literali, figuratè ea loca exponere voluisse.

SECVNDO loco obseruandum est, S. Augustinum, cùm ait B. Petrum in persona Ecclesiæ accepisse claues, non velle significare ab eo claues reuera & historicè esse acceptas, sicut à vicario quodam seu legato Ecclesiæ, quemadmodum à legato regis, nomine principis sui, claues accipi solent alicuius ciuitatis, sed potiùs vt à principe & moderatore totius Ecclesiæ. quo pacto dicimus regno dari, quod regi ipsi datur, præsertim si id in publicam vtilitatem cedat.

Hanc autem S. AVGVSTINI mẽtem, ac sententiam esse, ex eo manifestè colligitur, quòd ipse ferè vbicunq; dicit Petrum fuisse figuram Ecclesiæ, explicat se hoc dicere ratione primatus, tract. vltimo in Ioan. *Cuius Ecclesiæ*, inquit, *Petrus Apostolus, propter Apostolatus sui primatum, gerebat figurata generalitate personam.* In Psal. 108. *Cuius* (Ecclesiæ) *ille agnoscitur gessisse personam, propter primatum quem in discipulis habuit.* Serm. 23. de verbis Dñi: *Petrus*, inquit, *à petra cognominatus, Beatus, Ecclesiæ figuram portans, Apostolatus principatum tenens.*

Obseruandum POSTREMO est, duobus modis Petrum propter suum primatum gessisse figuram Ecclesiæ apud Augustinum. PRIMVM enim Petrus, vt summus Ecclesiæ Præsul, accipiens claues, significauit omnes præsules easdem habituros esse claues, sed à Petro, nec sine mensura communicatas. non enim Petrus eas accepit, vt solus ipse illis vteretur, sed vt eas cum omnibus Episcopis & Presbyteris communicaret. Apostolis videlicet duntaxat exceptis, qui extraordinaria quadam ratione eas à Christo immediatè acceperunt, vt alibi diximus.

Itaq; primùm figura fuit Petrus totius cœtus Ecclesiasticorum ministrorum, & hoc sibi voluit Augustinus tract. 50. in Ioan. cùm ait: *Si hoc Petro tantùm dictum est, nõ facit hoc Ecclesia: si autem hoc in Ecclesia fit, Petrus quando claues accepit, Ecclesiam sanctam significauit.* Ex quo loco CALVINVS abstulerat illud (TANTVM) vt nobis persuaderet Petro nihil esse dictum vel datum, nisi quatenus Ecclesiam significabat.

At Augustinus non ait, si hoc Petro dictum est, non facit hoc Ecclesia; sed ait: *Si hoc Petro tantùm dictum est, &c.* & sensus eorum verborum est; si ita dictum est soli Petro: *Tibi dabo claues*, vt ipse solus debeat soluere & ligare, sequitur Ecclesiam reliquam, id est, reliquos ministros hoc non facere: si autem etiam alij hoc faciunt, vt videmus certè, Petrus cùm claues accepit, vniuersam Ecclesiam repræsentauit.

Altero modo idem Petrus accipiens claues, figura fuit totius Ecclesiæ sanctæ, id est, omnium iustorum & viuorum membrorum corporis Christi: nam B. Augustinus propter Donatistas excogitauit nouum modum loquendi de clauibus, & remissione peccatorum. præter enim eum modum loquendi, quo dicimus à Sacerdotibus remitti peccata in administratione Sacramentorum Baptismi, & Pœnitentiæ, quo modo loquendi ipse cum ceteris Patribus passim vtitur: solet etiam frequenter dicere, peccata remitti à caritate Ecclesiæ, à gemitu columbæ, ab orationibus Sanctorum, & hoc modo claues regni esse tantum iustorum, & hoc significasse Petrum cùm accepit claues.

Tractat. 121. in Ioannem: *Ecclesiæ*, inquit, *caritas, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit: eorum autem, qui non sunt eius participes, tenet.* Item lib. 3. de Baptismo, cap. 18. *Remissam*, inquit, *peccatorum non dabant, quæ per orationes Sanctorum, id est, per columbæ gemitus datur, quicunque baptizet, si ad eius pacem illi pertinent, quibus datur. non enim raptoribus & feneratoribus diceret Dominus; Si cui dimiseritis peccata, dimittuntur ei, si cui tenueritis, tenebuntur. Foris quidem nec ligari aliquid potest nec solui, vbi non sit qui aut ligare possit aut soluere: sed soluitur, qui cum columba fecerit pacem, ligatur qui cum columba non habet pacem.* Et cap. 17. *Nam quod in typo vnitatis Dominus Petro dedit potestatem, vt id solueretur in terris, quod ille soluisset, manifestum est, quod illa vnitas etiam vna columba perfecta sit dicta.* Et infrà: *Per orationes Sanctorum spiritualium, qui sunt in Ecclesia, tanquam per columbæ creberrimum gemitum magnum geritur Sacramentum, & occulta dispensatio misericordiæ Dei, vt eorum etiam peccata soluantur, qui non per columbam, sed per accipitrem baptizantur, si ad illud Sacramentum cum pace Catholicæ vnitatis accedunt.* Similia vide lib. 5. de Baptismo, cap. 21. lib. 6. cap. 3. & lib. 7. cap. 51.

Ceterùm per hæc verba non significat sanctus Augustinus Ecclesiam iustorum, ex auctoritate peccata remittere; sed nemini peccata remitti, quantumuis baptizetur vel reconcilietur, nisi ad eum extendatur caritas Ecclesiæ, & fiat membrum viuum columbæ, & proinde particeps orationum aliorum iustorum. Orationibus enim Sanctorum tanquam gemitu columbæ impetratur pœnitentia interior, & caritas, per quam formaliter iustificantur quicunque iustificantur.

Excogitauit autem hunc modum loquendi beatus Augustinus propter Donatistas, quibus mirabile videbatur, hæreticos posse per Baptismum homines iustificare, & in Ecclesiam introducere, cùm sint ipsi cooperti peccatis, & extra Ecclesiam. Ad hanc admirationem tollendam dicit Augustinus, non tam eum qui baptizat, remittere peccata, quàm gemitum columbæ, quoniam non ideò iste qui baptizatur, iustificatur, quia ab isto vel illo baptizatur, sed quia per Baptismum à quocunque exhibitum, in eum extenditur caritas Ecclesiæ.

CAPVT XIII.

Quid intelligatur per claues, Matth. 16.

SVPEREST QVARTVM, quid nimirum intelligatur per claues; nam CALVINVS instit. lib. 4. cap. 6. §. 3. & cap. 11. §. 1. cõtendit, non esse datum Petro principatum Ecclesiæ, etiam si conuinci possit, illi soli datas claues regni cœlorum. Et probat hac ratione.

Quid sit soluere & ligare, Dominus exposuit, Ioan. 20. cùm dedit Apostolis auctoritatem remittendi & retinendi peccata. Soluere enim est remittere peccata, ligare est retinere. Quomodo autem remittantur & retineantur peccata, Scriptura passim docet, cùm per Euangelij prędicationem testatur illuminari homines, & liberari de prauitate vitiorum. 2. Corinth. 5. *Posuit in nobis verbum reconciliationis; pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.*

Itaque ille remittere dicitur peccata, qui annunciando Euangelium homines conuertit ad Deum; ille dicitur retinere, qui eos, quos videt obstinatos, declarat sempiternis pœnis esse mãcipandos. Ex quo sequitur, accipere claues regni cœlorum, non esse accipere principatum vel potestatem in alios, sed nudum ac solum ministerium verbi. Quam expositionem dicit Caluinus esse, non argutam, non coactam, non detortam; sed germanam, fluentem, obuiam.

MAGDEBVRGENSES Cent. 2. lib. 2. cap. 7. col. 526. idem probant alia ratione, quia nimirum si his verbis fuisset Petro datus, vel promissus primatus: Apostoli non dubitassent postea, quis eorum videretur esse maior. At de hoc quæsierunt, Matth. 18. Marc. 9. Luc. 9. & Luc. 22. & præterea Dominus saltem respondisset: Nolite vlterius litigare, nam Petrum constitui principem. Nihil autem eiusmodi Dominus respondit, igitur promissio illa clauium nihil ad primatum facit.

AT NOS & Catholici omnes per claues datas Petro, intelligimus summam potestatem in omnem Ecclesiam. Id tribus rationibus confirmamus. PRIMVM ipsa metaphora clauium, vt in Scripturis accipi solet. Siquidem Isaiæ 22. describitur depositio vnius summi Pontificis, & institutio alterius his verbis: *Vade, ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, & dices ad eum; Quid tu hîc?* Et infrà: *Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Et erit in die illa: vocabo seruum meum Eliacim filium Helciæ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu eius:*

& erit

& erit quasi Pater habitantibus Hierusalem, & domui Iuda. Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudat; & claudet, & non erit qui aperiat.

Hîc apertè per claues non intelligitur remissio peccatorum, aut ministerium verbi, sed principatus Ecclesiasticus. Quò etiam pertinet illud Isaiæ 9. *Factus est principatus eius super humerum eius.* Idcircò enim dicitur principatus super humerum impositus, quoniã claues, quibus principatus designatur, super humerum poni solebant. Neque per claues, Christi principatum significari, negare potest, qui legit illud de Christo, Apocal. 3. *Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.*

B Accedit etiam communis consuetudo, etiam in rebus prophanis. quando enim vrbes deduntur alicui principi, offerunt ei claues in signum subiectionis: & ei qui instituitur œconomus in domo, claues tradi solent.

SECVNDO probatur verbis illis: *Quodcunque ligaueris, &c.* Nam in Scripturis ligare dicitur qui præcipit & qui punit. De præceptis loquitur Dominus, Matth. 23. *Alligant*, inquit, *onera grauia & importabilia in humeros hominum, &c.* De pœnis, Matth. 18. *Quæcunque alligaueritis super terram, &c.* Hîc enim etiam, CALVINO teste, loquitur Dominus de censura excommunicationis. ligat enim Ecclesia eos quos punit pœna excommunicationis. Hinc etiam communiter dicimus homines obligari ad legem seruandam, & etiam obligari ad pœnam subeundam, si eam non seruet. Soluere autem dicitur, qui remittit peccata, qui liberat à pœna, qui dispensat in lege, in votis, iuramentis, & similibus obligationibus. Cùm ergo dicitur Petro generaliter: *Quidquid solueris, &c.* datur ei potestas præcipiendi, puniendi, dispensandi, remittendi. proinde fit iudex & princeps omnium qui sunt in Ecclesia.

C TERTIO probatur ex Patribus; nam CHRYSOSTOMVS hom. 55. in Matth. hanc promissionem exponens, dicit, Petro commissum vniuersum orbem terrarum, & ipsum factum pastorem & caput totius Ecclesiæ. Et GREGORIVS lib. 4. ep. 32. cùm dixisset: *Cunctis Euangelium scientibus liquet, quod voce Dominica sancto & omnium Apostolorum principi Petro totius Ecclesiæ cura commissa est.* Continuò rationem reddens, ait: *Ipsi quippe dicitur: Tibi dabo claues regni cœlorum, &c.*

D Neq; CALVINI argumentum aliquid concludit. nam inprimis nõ est verum, claues promissas Petro, Matth. 16. datas illi, Ioan. 20. cùm amplius sit ligare & soluere, quàm remittere, & retinere peccata, vt suprà docuimus. Et sanè frustrà singulariter Petro sunt promissæ claues, & hoc in præmium singularis eius confessionis, si nihil ei postea singulariter est datum.

Deinde falsum quoque est, nihil esse aliud remittere peccata, quàm Euangelium prædicare. Et mirum est, tam obuiam expositionem nulli veterum obuiasse, sed vni Caluino tandem occurrisse. Certè Chrysostomus & Cyrillus in hunc locum Ioannis, & Hieronymus in epistol. ad Hedibiam, q. 9. intelligunt per auctoritatem remittendi peccata, potestatem conferendi Sacramenta Baptismi & Pœnitentiæ; non potestatem concionandi. Non esse autem idem concionari & baptizare, docet Paulus, 1. Corinth. 1. vbi dicit se missum à Domino, *non baptizare, sed euangelizare.*

Ad illud autem, 2. Corinth. 5. de verbo reconciliationis, respondeo, eo loco per verbum *reconciliationis*, intelligi quidem concionem, sed non velle B. Paulum dicere, sufficere concionem ad reconciliandum: sed per cõcionem moueri homines ad hoc, vt velint reconciliari Deo; quod postea fit per Baptismum & Pœnitentiam: vt dicitur Actor. 2. Nam post concionem Petrus ait: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm.* Non autem dixit, satis est audiuisse concionem.

Ad argumentum MAGDEBVRGENSIVM respondeo, Apostolos non intellexisse apertè promissionem Domini Petro factam, nisi post Christi resurrectionem: & tum suspicatos esse Petrum fortè constituendum omnium principem, & ideò inter se contendisse. Neque mirum est eos non intellexisse, nam metaphoricè Dominus loquutus erat. Illi autem adeò rudes erant, vt multa etiam propriè dicta non intelligerent. Scribit enim Marcus, cap. 9. *Descendentibus illis de monte, præcipit illis ne cuiquam quæ vidissent, narrarent: nisi cùm Filius hominis à mortuis resurrexerit. Et verbum continuerunt apud se, conquirentes quid esset, Cùm à mortuis resurrexerit.*

Quod autem ex illa suspicione quam habebant de Petri primatu inter se contenderint, testantur Origenes, Chrysostomus, & Hieronymus in cap. Matth. 18. Neq; verũ est, quod Magdeburgenses dicunt, Dominum non respondisse iam esse designatum principem. Quid enim sibi volunt illa Christi verba Lucæ 22. *Qui maior est in vobis, fiat sicut iunior, & qui præcessor ἡγούμενος, fiat sicut ministrator?* Nónne, vnum maiorem & ducem luculenter appellauit?

CAPVT XIV.

Soli Petro esse à Christo dictum; Pasce oues meas, Ioan. 21.

HACTENVS de verbis illis Domini disseruimus: quibus Apostolo Petro summa potestas Ecclesiastica promittebatur. Nũc de verbis illis disputandum erit, quibus eadem illa potestas eidem Petro data fuit. Sunt autem hæc verba: *Simon Ioannis, pasce oues meas.* In quorum verborum explicationem tria demonstranda sunt.

PRIMVM

PRIMVM soli Petro dictum esse: *Pasce oues meas*. DEINDE verbo illo: *Pasce*, traditam esse summã Ecclesiasticam potestatem. POSTREMO illis vocibus: *Oues meas*, vniuersam Christi Ecclesiam esse designatam. Siquidem hæc omnia aduersarij negant.

Ac PRIMVM quidem soli Petro dici: *Pasce oues meas*, probatur. PRIMO ex illo nomine, *Simon Ioannis*. nam eo nomine solus Petrus vocabatur. nec sine mysterio, vt suprà monuimus, eodem modo Christus Petrum appellat, & cùm promittit ei claues, Matth. 16. & cùm oues pascendas committit, Ioan. vltimo, vt nimirum intelligeremus, illud ipsum reipsa dari Ioannis vltimo, quod fuerat promissum Matth. 16. & eidem illi Simoni dari, cui fuerat antè promissum.

SECVNDO probatur ex verbis illis: *Diligis me plus his?* Illi enim dicitur: *Pasce oues meas*. cui dicitur: *Diligis me plus his?* Hoc autem soli Petro dici manifestum est, cum disertis verbis excludãtur ceteri, illa comparatione *plus his*. Porrò qui excluduntur, non quicunque homines, sed præcipui Apostoli sunt. Erant enim tunc præsentes cum Petro Nathanael, quem multi Bartholomæum esse putant, Iacobus, Ioannes, Thomas, & duo alij discipuli, quorum alterum credibile est, fuisse Andream: non igitur omnibus Apostolis, sed soli Petro dicitur: *Pasce oues meas*.

TERTIO probatur ex trina interrogatione; nam ex Cyrillo & Augustino & aliis in hunc locum, discimus Petrum ter interrogatum; an diligeret plus ceteris, quia ter negauerat. At solus ipse ter negauit, igitur solus ipse interrogatur. Proinde soli ipsi dicit: *Pasce oues meas*.

QVARTO probatur ex illis verbis: *Contristatus est Petrus, &c.* Propterea enim contristatus est Petrus, si Chrysostomo credimus, quia metuebat, ne fortè falleretur, cùm diceret: *Tu scis Domine, quia amo te*: quemadmodum falsus fuerat, quãdo dixerat: *Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo*. Sed ista caussa tristitiæ soli Petro, qui Dominum negauerat, cõuenit; igitur solus Petrus tristabatur, & solum Petrum alloquitur Christus, cùm ait: *Pasce oues meas*.

QVINTO ex illis verbis: *Cùm senueris extendes manum tuam, &c.* Illi enim dicitur: *Pasce*, cui prædicitur crucifixio: soli autem Petro & in propria persona mors prædicitur.

SEXTO ex illis: *Hic autem quid?* & ex responsione Domini: *Quid ad te? tu me sequere*. Nunquam enim Petrus interrogasset, quid Ioannes acturus esset, si intellexisset dictum omnibus: *Pasce oues meas*. neque Dominus dixisset: *Quid ad te? tu me sequere*. sed dixisset, idem faciet quod tu.

SEPTIMO ex Patribus; nam præter Chrysostomum, Cyrillum, Augustinum in hunc locum qui dicunt ei dictum, *Pasce*, qui ter negauerat, qui sine dubio solus erat Petrus, idem habet AMBROSIVS in caput vltimum Lucæ. exponens enim hæc ipsa verba: *Ideò*, inquit, *quia solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur*. Item MAXIMVS sermone de sanctis Petro & Paulo: *Iam necessarium*, inquit, *reor, vt proprias eorum, specialesq; virtutes prosequamur. Hic est Petrus, cui Christus ascensurus ad Patrem pascendas ouiculas suas, ouesq; commendat*. ergo proprium & speciale hoc fuit Petro. Item LEO epistola 89. ad Episcopos Viennensis prouinciæ: *Cui cùm præ ceteris soluendi & ligandi potestas tradita sit, pascendarum tamen ouium cura specialius mandata est*.

Sed contrà in hunc modum ratiocinatur lib. 4. cap. 6. §. 3. Ioannes CALVINVS: "Petrus hortatur Conpresbyteros suos, vt pascant gregem Dei, 1. Petri 5. igitur vel illa verba; Pasce oues, dicta sunt omnibus, vel certè Petrus ius suum in alios transtulit.

RESPONDEO, Petrum hortari Conpresbyteros, vt pascant gregem non vniuersalem, sed particularem. Ait enim: *Pascite gregem qui in vobis est*. Quemadmodum & Paulus cùm Actor. 20. hortatur Asianos Episcopos, vt *attendant sibi & vniuerso gregi*; statim adiungit: *In quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos*, id est, non vniuerso simpliciter, sed tantùm vniuerso illi gregi, qui vobis commendatus est. Itaque ista verba Petri non prohibent, quin soli Petro sit commissa potestas generalis, totum gregem Christi pascendi, & quin ipse ius suum plenarium in neminem transtulerit.

Deinde obiici possunt Augustinus & Chrysostomus. nam AVGVSTINVS libro de agone Christiano, cap. 30. ita scripsit: *Cùm ei (Petro) dicitur, omnibus dicitur, Amas me, Pasce oues meas*. CHRYSOSTOMVS lib. 2. de sacerdotio, persuasurus Basilio, vt Episcopatum, ad quem vocabatur, susciperet, hunc locum allegat, atque ait: *Tum ostensurum Basilium eximiam suam dilectionem in Christum, si pascat eius gregem, cùm scriptum sit; Si diligis me, pasce oues meas*. Itaque vult Chrysostomus non ad solum Petrum, sed ad omnes Episcopos verba ista Domini pertinere.

RESPONDEO, Etsi hæc verba propriè & principaliter ad solum Petrum pertineant, omnibus tamen Episcopis suo quodam modo conuenire: quia videlicet, omnes qui in partem sollicitudinis à Petro vocantur, Petri formam in pascendo grege imitari debent. Itaque quod summo Pastori dicitur, id etiam suo modo, seruata proportione, aliis minoribus pastoribus dicitur. Atque idcircò Dominus facturus Petrum pastorem Ecclesiæ, interrogauit eum, an diligeret plus ceteris; vt admonerentur ij, ad quos pertinet eligere & constituere pastores, vt eos eligerent ad Episcopatus, qui caritate ceteris excellunt. Atque huc pertinet illud LEONIS serm. 3. de anniuersario suæ assumptionis: *Ideò Petro hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiæ Rectoribus Petri forma præponitur*.

CAPVT

CAPVT XV.

Quid significet, PASCE, *Ioan.21.*

IAM VERO cùm constet, Petrum esse cui dicitur: *Pasce oues meas*; sequitur, vt quid significet hoc ipsum, pascere, videamus. Martinus enim LVTHERVS in libro de potestate Papę, contendit, per illam vocem, *Pasce*, nullam dari nouam potestatem, sed tantùm iniungi officium diligendi, prædicandi, & docendi Petro, qui iam antea constitutus erat Apostolus, & Pastor, non quidem Ecclesiæ vniuersæ, sed cuiusdam portionis, quemadmodum & ceteri Apostoli & Pastores. Id verò his rationibus probat.

PRIMVM, pascere, non est præesse, sed cibum præbere, ac ministrare; quod etiam ab inferiore fieri potest: non igitur continuò instituitur Præsul, cui dicitur, *Pasce*. DEINDE, non imperat Dominus Christianis, vt obediant Petro, vt præbeat alimenta Christianis: igitur minister, non princeps, per hoc verbum, *Pasce*, constituitur. POSTREMO, si per hæc verba institueretur pontificatus, sequeretur, non esse Pontifices eos, qui non diligunt, aut non pascunt: proinde sæpe nullum Pontificem haberemus. Maior enim Pontificum pars neque diligit gregem, neque eum verbo & exemplo pascit. quare non Pontificis institutio, sed simplex præceptum diligendi & docendi hoc verbo, *Pasce*, continetur.

AT NOBIS difficile non erit ex hac ipsa voce, *Pasce*, demonstrare summam potestatem illi attribui, cui dicitur: *Pasce oues meas*.

PRIMVM enim, non propriè dicitur pascere alium, qui cibum quacunque ratione ministrat: sed qui procurat ac prouidet alteri cibum: quod certè præpositi & gubernatoris est: *Quis putas*, inquit Dominus Lucæ 12. *est fidelis dispensator ac prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram?* Itaque illius est pascere, qui est super familiam constitutus.

DEINDE per verbum, *Pasce*, intelligitur ex communi vsu loquentium omnis actus pastoralis. Idem enim est pascere, quod agere pastorem, siue esse pastorem. Porro actus pastoralis non est tantùm præbere cibum, sed etiam ducere, reducere, tueri, præesse, regere, castigare. Quid? Pastores ouium num solum pabulum illis præbent? nónne etiam regunt, & baculo cogunt vt pareant? Hinc videlicet in Scripturis passim pascere accipitur pro eo, quod est regere, vt Psal. 2. vbi legimus: *Reges eos in virga ferrea.* In Hebræo תְּרֹעֵם, id est, pasce eos. Et sanè qui pascuntur in virga ferrea, verissimam potestatem in pastore suo esse negare non possunt. & Isa. 44. qui dico Cyro רֹעִי, id est, pastor meus es tu. Quo loco tamen non ministerium præbendi cibum, sed amplissimum regnum Cyro prædicit.

A DEINDE hoc idem efficacius demonstrari potest, ex eo verbo, quod Ioannes in Euangelio suo posuit. Scripsit enim ποίμαινε, id est, pasce regendo & præsidendo. Nam & Homerus lib. 2. Iliados, frequenter vocat Regem Agamemnonem ποιμένα λαῶν, id est, pastorem populorum; & in Scriptura vbi legimus Matth. 2. *Ex te mihi exiet Dux, qui regat populum meum Israël.* In Gręco est, ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν τοῦ Ἰσραήλ.

Et notandum, in Hebręo apud Michęam cap. 5. vnde Matthæus accepit, non esse verbum רְעֵה, quod pascere significat, sed verbum מָשַׁל quod est dominari. לִהְיוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל מִמְּךָ לִי יֵצֵא.
B Denique Apocal. 19. vbi dicitur: *Et ipse reget eos in virga ferrea*, Græcè est, καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρῷ. Igitur cùm ποιμαίνω non significet pascere quocunq; modo, sed regere ac pręesse; & Petro dictum sit à Domino, ποίμαινε τὰ πρόβατα. manifestè sequitur, esse Petrum Rectorem ac Præsidem Ecclesiæ constitutum.

Accedant POSTREMO testimonia veterum Patrum. CHRYSOSTOMVS lib. 2. de sacerdotio, non semel vocat præfecturam, officium Petro commissum per illam vocem, *Pasce*, idq; explicat per illam aliam Scripturam Matth. 24. *Fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam.* S. AVGVSTINVS in hunc locum:
C *Oues ipsas*, inquit, *pascendas*, id est, docendas, regendasque committit. Denique GREGORIVS in libro de cura pastorali, passim pastores vocat rectores, & curam pastoralem regimen, immò & culmen regiminis; & ipsum pascere, regere, ac præesse interpretatur.

Neq; LVTHERI ratiunculæ aliquid efficiunt. Ad PRIMAM enim iam responsum est, pascere nō esse dapiferi officium, sed rectoris. Nec enim domini pascuntur à seruis, quamuis illi cibos ad mensas dominorum adferant, sed contrà potius à dominis pasci dicuntur serui, quippe qui sumptibus dominorum viuunt.

Ad SECVNDAM respondeo, præesse ac subesse, regere ac regi, pascere & pasci, relationem
D quandam inter se habere, ita vt vnum sine altero esse non possit. Proinde quo verbo dicitur Petro, vt præsit, regat, pascat; eodem nos iubemur Petro subesse, atque ab eo nos regi & pasci sinere.

Ad TERTIAM respondeo, *Pasce*, esse præceptum quidem, sed eo præcepto institui Ecclesiasticum principatum. Significatur enim per actum ipsa potestas, vnde actus ille procedit. Quemadmodum cùm Deus ait: *Germinet terra herbam virentem*; & animalibus: *Crescite & multiplicamini*, fœcunditatem attribuit rebus, & naturas aptas ad generādum instituit. Nec solùm Deus, sed etiam homines per verbum modi imperandi instituere solent præfectos. Si enim Rex dicat alicui; Vade, rege talem prouinciam, omnes in-

telligunt, eum præfectum esse constitutum eius prouinciæ.

At, inquit LVTHERVS, si per illud preceptum instituitur pontificatus, ergo desinit esse Pontifex, qui desinit implere præceptum. RESPONDEO, per illa præcepti verba sic institui principatum, vt tamen potestas collata non pendeat ab obseruatione præcepti. Id quod etiam in rebus humanis videmus. nec enim Prorex desinit esse Prorex, donec à Rege nõ reuocatur, etiamsi non rectè prouinciam regat.

Deinde nec est verum, quod assumit LVTHERVS, Romanos Pontifices à longo iam tempore non pauisse gregem. Nam tametsi plerique eorum non concionantur, tamen alios multos exercent actus pastorales, dum ligant, soluunt, dispensant, controuersias iudicant, Episcopos creant, & quod per se concionando nõ faciunt, per alios faciunt. Quemadmodum & Episcopus Hipponensis Valerius, & alij nonnulli vel senio, vel linguæ vitio impediti, per suos Presbyteros concionandi munus implebant.

CAPVT XVI.

Quod illis verbis Ioan. 21. Oues meas, vniuersa Ecclesia significata sit.

TERTIA restat quæstio, num per *Oues meas*, intelligatur Ecclesia vniuersa. Negant id Lutherani omnes, & pręcipuè Lutherus, libro de potestate Papæ; Illyricus in libro contra primatum Papæ; Magdeburgenses Centur. 1. lib. 2. cap. 7. col. 525. Liber Smalchaldicus de primatu Papę, & Caluinus lib. 4. Institut. cap. 6. §. 7.

Nobis autem exploratum certumque est, omnes omnino Christianos, etiã Apostolos ipsos Petro tanquam ouiculas commendari, cùm ei dicitur: *Pasce oues meas.*

Est autem obseruandum, Christum bis dixisse: *Pasce agnos meos*, & semel; *Pasce oues meas*. Tametsi enim in Græco textu semel est, pasce agnos, & bis, pasce oues: tamen corruptus videtur locus vitio librariorum, qui in secundo loco scripserunt πρόβατα, cùm scribere debuissent προβάτια, id est, ouiculas seu agnos. Facile autem fuit excidere vnum Iota.

Ita esse, colligo primùm ex Ambrosio & Maximo. AMBROSIVS enim in caput vltimum Lucæ, dicit, Christum primùm commendasse Petro agnos, Græcè ἀρνία. Secundò ouiculas, quæ dicuntur Græcè προβάτια. Tertiò oues, Græcè πρόβατα. MAXIMVS sermone de sanctis Petro & Paulo, dicit, Petro ouiculas & oues commendatas. qui certè hoc nõ diceret, nisi legisset προβάτια & πρόβατα. Deinde idem colligo ex nostra versione, nam si fuisset in Græco bis πρόβατα, ne indoctissimus quidem puer secundo loco vertisset Agnos. Quis enim ignorat, agnos dici ἀρνία, non πρόβατα?

A Cùm ergo omnes Latini codices legant Agnos, nec vnquam fuerit hæc lectio à Hieronymo, vel vllo alio improbata, necesse est dicere, interpretem legisse προβάτια, id est, ouiculas, & vertisse Agnos, quia ouiculæ & agni sæpe pro eisdem accipiuntur.

His notatis, ex hac variatione, quæ mysterio non videtur carere, probamus, Petro omnes Christianos esse subiectos. Nam si per ouiculas intelligamus agnos, dicemus agnos bis repetitos esse, ad significandum duos populos, Iudaicum & Gentilem: oues autem semel nominatas significare Episcopos, qui sunt veluti matres agnorum. Itaq; commisit Dominus Petro curam
B agnorum, id est, populi Iudaici, & agnorum, id est, populi Gentilis, & ouium, id est, eorum qui agnos istos pepererunt in Christo, qui sunt Apostoli & Episcopi.

Si verò per ouiculas intelligimus oues paruas maiores agnis, minores perfectis ouibus, dicendum erit cum S. Ambrosio, loco notato, Petro committi agnos, ouiculas, & oues, id est, incipientes, proficientes, & perfectos, ita vt nulli sint in Ecclesia, quantumuis spirituales, eruditi & sancti, qui Petro non subsint. Vel per agnos intelligemus populos, qui nullam habent curam pastoralem, quique solùm filij sunt, non parentes: per ouiculas accipiemus sacerdotes maiores, id est, presbyteros, & parochos, qui sic
C parentes sunt populorum, vt sint filij Episcoporum: per oues denique interpretabimur sacerdotes maiores, id est, Episcopos, qui & agnis & ouiculis præsunt, & tamen etiam ipsi Petro subiiciuntur. Atque huc videtur respexisse S. LEO, cùm in tertio sermone de anniuersario assumptionis suæ, dicit, Petrum esse à Christo præpositum omnibus Gentibus, omnibus Patribus, & omnibus Apostolis. Gentes enim agni sunt, Patres ouiculæ, Apostoli oues magnæ atq; perfectæ.

DEINDE aliam rationem eamque insignem nobis suppeditat pronomen illud, MEAS. Nam cùm absq; vlla restrictione addatur ad nomen, *Oues*, pronomen, *Meas*, manifestè significatur,
D eas omnes oues Petro commendari, ad quas extenditur pronomen, *Meas*; certum autem est illud, *Meas*, extendi ad omnes simpliciter. Nec enim vllus est in Ecclesia, qui se Christi ouem esse non glorietur. igitur omnes omnino Christianos, nullo excepto, Petro Dominus commendauit.

Et similes loquutiones vulgo passim vsurpari videmus. Nam qui dicit; Relinquo mea bona filiis meis, sine dubio nihil ex suis bonis, nec vllum ex suis filiis excludit. Et Dominus cùm ait Ioan. 10. *Cognosco oues meas, & oues meæ vocem meam audiunt, & ego pono animam meam pro ouibus meis*; tametsi non dicat, omnes oues, & omnibus ouibus, tamen nemo negare potest, quin de omnibus sit loquutus.

PRAETEREA, quid aliud est, *Oues meas*, quàm habe curam mei ouilis? Est autem vnum tantum Christi ouile, Ioan.10. *Erit vnum ouile & vnus pastor.* igitur vniuersum gregem suum Petro Christus commisit.

AD HAEC, cùm Dominus ait: *Pasce oues meas*, vel commendauit Petro oues suas omnes; vel nullas; vel aliquas certas ac definitas; vel aliquas indefinitas. At nemo dixerit, nullas aut aliquas certas esse commendatas. Id enim est manifestè falsum: nec etiam aliquas indefinitas, quia non est sapientis prouisoris relinquere indefinitam curam cùm possit eam definire, praesertim cùm certa confusio & perturbatio ex illa indeterminatione oriatur.

B Praeterea commendare aliquas, & non indicare quas, idem esse videtur, ac si commẽdarentur nullae. Quas enim, quaeso, pascet, qui gregem suum non cognoscit? Restat igitur, vt omnes omnino suas oues Petro Christus pascendas assignauerit.

ATQVE haec est sententia omnium veterum Patrum. EPIPHANIVS in Ancorato: *Hic est*, inquit, *qui audiuit, Pasce oues meas, cui concreditum est ouile.* Vnum autem solum esse Christi ouile, paulò antè ex Euangelio demonstrauimus. Ioannes CHRYSOSTOMVS in hunc locum: *Aliis*, inquit, *omissis, Petrum duntaxat affatur: fratrum ei curam committit.* Et infrà: *Nam*, inquit, *cùm magna Dominus Petro communicasset, orbis terrarum curam demandasset, &c.*

C AMBROSIVS in cap. vlt. Lucae, dicit, Dominum per haec verba: *Pasce oues meas*, reliquisse nobis Petrum, tanquam vicarium amoris sui: *Quẽ*, inquit, *eleuandus in coelum amoris sui vicarium relinquebat.* vt nimirum haberemus Petrum, qui nos amore paterno & pastorali foueret, quemadmodum Christus ipse fecerat; & ibidem: *Quia*, inquit, *solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur.*

LEO serm.3. de assumptione sua ad Pontificatum: *De toto mundo*, inquit, *vnus Petrus eligitur, qui & vniuersarum gentium vocationi, & omnibus Apostolis, cunctisq́ Ecclesiae Patribus praeponatur. vt quamuis in populo Dei multi sacerdotes sint, multiq́ pastores, omnes tamen propriè regat Petrus, quos principaliter regit & Christus.* GREGORIVS lib.4. epist.32. cùm dixisset, Petro totius Ecclesiae curam esse commissam. rationem reddidit, dicens: *Ipsi quippe dicitur; Pasce oues meas.*

D THEOPHYLACTVS in cap. vlt. Ioan. *Finito*, inquit, *prandio praefecturam ouium totius mundi Petro commendabat; non autem alij, sed huic tradidit.* Et in cap.22. Luc. *Tu*, inquit, *Petre conuersus, bonum exemplum poenitentiae omnibus eris, qui cùm Apostolus fueris, & negaueris, iterum receperis primatum omnium, & praefecturam orbis.* BERNARDVS lib.2. de considerat. Cui, inquit, *non dico Episcoporum, sed etiam Apostolorum, sic absolutè & indiscretè totae commissae sunt oues? Si me amas, Petre, pasce oues meas. Quas? illius, vel illius populos ciuitatis, aut regionis, aut certè regni? Oues meas, inquit.* Cui non planum non designasse aliquas, sed assignasse omnes? nihil excipitur, vbi distinguitur nihil.

Sed iam aduersariorum argumenta refellamus. PRIMA LVTHERI obiectio est. Non ait Christus; Pasce omnes oues meas. Quemadmodum dixerat alio loco: *Docete omnes Gentes*; igitur non omnes oues suas Petro pascendas tradidit. RESPONDEO, pronomen illud, Meas, aequipollere signo vniuersali, vt suprà demonstrauimus.

SECVNDA obiectio eiusdem Lutheri, atque etiam Illyrici est. Si Petro omnium ouium pascendarum cura commissa est, debuit igitur Petrus omnes pascere: atqui hoc ipse non fecit. pauerunt enim & Apostoli ceteri partem suam gregis Domini, & non à Petro, sed à Christo missi sunt. RESPONDEO, S. Petrum partim per se, partim per alios vniuersum Dominicum gregem, vt sibi imperatum fuerat, pauisse. Nam etsi Apostolos omnes Dominus ad praedicandum & ad pascendum gregem suum miserit, tamen hoc ipso, quòd eorum curam (vt Chrysostomus ait) Petro commisit, quod illi agebant, Petrus per illos agebat: à quo illi, tanquam à capite & imperatore suo, pendebant.

TERTIA obiectio communis est Luthero cum ceteris, quorum loca initio capitis annotauimus. Apostolus Paulus capite 2. epistolae ad Galatas, nullam agnoscit subiectionem, ad Petrum, aut Iacobum, aut Ioannem: *Quibus*, inquit, *neque ad horam cessimus subiectionis.* Item: *Mea nihil refert, quales fuerint, qui aliquid esse videntur.* Item: *Qui videbantur esse aliquid, nulla mihi mandata dederunt.* Item: *Nihil mihi contulerunt.* Item: *Dexteram dederunt societatis.*

RESPONDEO, propositum Pauli in epistola ad Galatas, non fuisse, ostendere se non esse Petro subiectum, quod attinet ad gubernationem; nullam enim huius rei mentionem facit, sed Euangelium suum aequè verum & diuinum esse, & à Christo ipso immediatè acceptum, atque Euangelium Petri, & Iacobi, & Ioannis. Id enim est, quod Pseudoapostoli iactauerant, nimirum Petrum, Iacobum, & Ioannem à Christo doctos, Paulum hominum esse discipulum, proinde verius existimandum illorum, quàm Pauli Euangelium.

Itaque aduersus hasce Pseudoapostolorum calumnias, ita Paulus orditur epistolam suam: *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per* IESVM *Christum & Deum Patrem.* Et infrà: *Notum facio vobis Euangelium, quod euangelizatum est à me, quia non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem* IESV *Christi.*

Atque huc pertinet illud: *Qui videbantur esse aliquid, nihil mihi contulerunt.* Significat enim his verbis Paulus, nihil se doctrinae ab Apostolis cete-

ris accepisse, sed de omnibus à Christo diligenter instructum. Quod autem addit: *Dexteram mihi dederunt societatis.* Cogitur quidem, vt credamus, Petrum & Paulum socios fuisse in officio prædicandi: sed non prohibet, vt intelligamus Petrum Paulo fuisse maiorem in officio gubernandi. Nam etiam libro 1. Regum, cap. 23. Scriptura dicit: *Iuit Saul & socij eius.* Et tamen eadem Scriptura Saulem Regem, ceteros autem seruos eius facit.

Illud verò: *Quibus nec ad horam cessimus subiectionis*; non ad Petrum & Iacobum, sed ad Pseudoapostolos, ab ipso Paulo refertur. Sic enim legimus: *Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo IESV, vt nos in seruitutem redigerent. Quibus nec ad horam cessimus subiectionis.*

Illud autem: *Mea nihil refert quales fuerint qui aliquid esse videntur.* Non ad contemptionem Petri & Ioannis dicitur, vt liber Smalchaldicus existimari voluit, sed ad laudem & honorem. Caussam enim Paulus reddit, cur cum illis Apostolis, qui erant Hierosolymis, conferre voluerit Euangelium suum, tametsi illi aliquando imperiti homines, vilissimique piscatores fuerint; ac dicit, parum sua interesse, quales illi fuerint aliquando; Deus enim personas non accipit, sed se ad eos profectum, qui iam Dei gratia magni Apostoli & columnæ quædam Ecclesiæ videbantur.

Illud denique: *Qui videbantur esse aliquid, nulla mihi mandata dederunt.* Viderit Smalchaldica Synodus Lutheranorum, vbi legerit, & vnde in suum libellum de primatu Papæ, illa verba transtulerit; nam certum est, in Paulo non inueniri. Sed nimirum ista est familiaritas, quam aduersarij habent cum Deo, vt ad verbum eius audacter addant, nec metuant plagas, quas Deus ad verbum suum addentibus comminatur.

» QVARTA obiectio eorundem, Apostolus in
» epistola ad Galatas, cap. 2. docet, Iure diuino &
» humano diuisam fuisse iurisdictionem inter Pe-
» trum & Paulum; ac Petro quidem attributum
» populum Iudæorum, Paulo autem Gentium;
» non igitur Petro omnes Christi oues commen-
» datæ fuerunt. Apostoli verba hæc sunt: *Cùm vidis-*
» *sent*, inquit, *quòd creditum est mihi Euangelium præpu-*
» *tij, sicut & Petro circumcisionis, qui enim operatus est Pe-*
» *tro in Apostolatu circumcisionis, operatus est & mihi inter*
» *Gentes, dexteras dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt*
» *nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem.* Itaque Petri
» Apostolatus nihil ad nos pertinet, quippe qui
» Gentes sumus.

RESPONDEO, diuisionem, de qua Paulus loquitur in epistola ad Galatas, non esse iurisdictionis, sed prouinciarum, ad commodius prædicandum Christi Euangelium. Quanquam enim poterant Apostoli omnes, & etiam singuli in vniuerso orbe terrarum Euangelium prædicare, tamen vt celerius & facilius id fieret, du-

A plex distributio prouinciarum inter Apostolos facta est. VNA inter Apostolos duodecim, qui, vt ex Origene refert EVSEBIVS lib. 3. historiæ, cap. 1. ita inter se prouincias diuiserunt, vt Andreas Scythiam, Thomas Parthiam, Indiam Bartholomæus, Matthæus Æthiopiam, Ioannes Asiam, atque alias alij Christi Euangelio suscipere rent imbuendas.

ALTERA distributio inter Petrum & Paulum facta est, nimirum vt Petrus præcipuam operam in conuersione Iudæorum poneret, nec tamen à Gentilium conuersione prohiberetur; Paulus è contrario Gentilium conuersioni potissimùm studeret, nec tamen ab Hebræo-

B rum conuersione penitus vacaret. Quæ omnia ex diuinis literis paruo negotio confirmabimus.

AC PRIMVM, quod Petro licuerit Gentibus prædicare, tametsi Iudæorum Apostolus esset; constat ex multis locis. Ipse enim prædicauit Cornelio & toti domui eius, Actor. 10. de qua re sic ipse loquitur Actor. 15. *Vos*, inquit, *scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus elegit per os meum Gentes audire verbum Euangelij, & credere.* Deinde Matthæi vlt. Dominus omnibus Apostolis dixit: *Euntes ergo, docete omnes Gentes.* Et Marci vltimo: *Prædicate Euangelium omni creaturæ.* Poterant igitur iure diuino prædicare omnes Apostoli omnibus Gentibus. Et certè non excluditur princeps Apo-

C stolorum ab eo iure, quod omnibus Apostolis datur.

Præterea INNOCENTIVS I. in epistola 1. ad Decentium, capite 1. docet, in tota Italia, Gallia, Hispania, Africa, Sicilia, Ecclesias constitutas à Petro, vel ab iis, quos partim ipse, partim successores eius miserunt. Has autem Ecclesias Gentilium præcipuè fuisse, negari non potest.

Denique, si Petrus tantùm Iudæorum, & non Gentium Apostolus erat, cur sedem Episcopatus sui non posuit Hierosolymis, quæ Metropolis erat Iudææ, sed primùm Antiochiæ in Syria, deinde Romę, quę vrbes Gentium erant? Et cur Gentiles, qui erant Antiochiæ, quæstionem de

D legibus nō detulerunt ad Paulum, qui erat Gentium Apostolus, sed ad Petrum & Iacobum, qui erant Apostoli Iudæorum?

Iam verò potuisse etiam Paulum Iudæis euangelizare, licet principale mandatum de salute Gentium accepisset, ex eius rebus gestis perspicuum esse potest. Nam quocunque ibat, in Synagogis Iudæorum euangelizabat. Actorum 13. prædicat in Synagoga Iudæorum apud Salaminam, & Antiochiam Pisidiæ; item, capite 14. apud Iconium; capite 17. apud Thessalonicam; cap. 18. apud Corinthum & Ephesum; & Actor. 28. Romæ primum omnium Iudæis annunciat Euangelium. Et 1. Corinth. 9. dicit: *Iudæis factus sum tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer.* Denique scribit ad Hebræos, curam illorum agens; & 2.

Corinth.

Corinth.11. fatetur, se solicitudinem gerere omnium Ecclesiarum; & si omnium, certè Hebraicarum.

Poterant ergo iure diuino tam Petrus, quàm Paulus omnibus prædicare, tam Iudæis, quàm Gentibus. quia tamen Paulus Gentium præcipuè Apostolus erat; idcirco Actor.9. Dominus ipse de Paulo dicit: *Vas electionis mihi est iste, vt portet nomen meum coram Gentibus, & Regibus, & filiis Israël.* Vbi filij Israël ponuntur vltimo loco; Gentes autem primo. Petro autem cum aliis Apostolis dicitur, Actorum 1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ.* Vbi Iudæi ponuntur primo loco, & Gentes vltimo.

Hoc ergo est, quod Paulus dicit Galat.2. Petrum fuisse Apostolum circumcisionis, se autem præputij. Et sic exponit HIERONYMVS in hunc locum, vbi proposita quæstione; An non licuerit Petro Gentilem trahere ad fidem, & Paulo Iudęum? Respondet, licuisse omnino. Immò hoc fuisse vtrique propositum, vt ex toto mundo Ecclesiam congregarent. sed tamen Petrum habuisse principale mandatum de Iudæis, Paulum de Gentibus.

Est autem præterea obseruandum, honorificentius fuisse munus Petri, quàm Pauli, cùm Dominus ipse per se Iudæis prædicare voluerit, Gentibus autem per discipulos, Matth.15. *Non sum missus*, ait Dominus, *nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël.* Et Apostolus Rom.15. dicit: *Christum IESVM ministrum fuisse circumcisionis.* Et idem Paulus Rom.11. comparat Iudæos oleæ, Gentes oleastris inserendis in bonam oliuam, vt fiant participes pinguedinis illius.

„ Obiectio QVINTA, Apostolus Paulus in eadem ad Gal. epist. cap.2. dicit, se Petro in faciem „ restitisse, non igitur illi subiectus, sed aut maior, „ aut certè æqualis erat. proinde nō omnes Christi oues Petro subiiciuntur.

RESPONDEO, scio Clementem Alexandrinum apud EVSEBIVM lib.1. hist. cap.14. non Petrum Apostolum, sed quendam alium à Paulo reprehensum dicere. Scio etiam Hieronymum, & alios multos velle non verè, sed simulatoriè Petrum reprehensum: sed quia probabilior est Augustini sententia, quòd seriò fuerit Petrus reprehensus: dico, licere minori reprehendere maiorem, modo res id postulet, & debita reuerentia conseruetur.

Itaq; CYPRIANVS in epistola ad Quintum, Petri humilitatem laudat; quod à Paulo reprehensus non dixerit, se primatum tenere, & sibi potius obtemperari à nouellis & posteris oportere. Vbi indicat, Petrum à minore reprehensum fuisse. Et AVGVSTINVS in epist.19. ad Hieronymum, sic ait: *Rarius & sanctius exemplum Petrus posteris præbuit, quo non dedignarentur à posterioribus corrigi: quàm Paulus, quo confidenter auderent minores maioribus pro defendenda veritate, salua caritate resistere.*

GREGORIVS quoque homil.18. in Ezech. *Se*, inquit, *etiam minori fratri ad consensum dedit, atque in eadem re factus est sequens minoris sui, vt in hoc etiam præiret, quatenus qui primus erat in Apostolatus culmine, esset primus etiam in humilitate.* Et infrà: *Ecce à minore suo reprehenditur, & reprehendi non dedignatur.*

Obiectio SEXTA, Apostoli sine vllo Petri mandato Diaconos constituunt, Actor.6. Ac rursum, Petrum ipsum mittunt in Samariam, Actor.8. non igitur Petrus caput & pastor Apostolorum erat, sed ipse potius illorum imperio subiiciebatur. PRÆTEREA ambigit Petrus, Act.10. Liceátne sibi Gentibus euangelizare; & quia id fecit, à discipulis ceteris reprehenditur, Act.11. quis igitur facilè credat, ad eius ouile pertinuisse Gentiles?

RESPONDEO, inprimis nihil præiudicare primatui Petri, quod Apostoli omnes communicato inter se consilio, Diaconos constituerint. Credendum enim est, id factum esse Petro auctore, vel certè consentiente. Tunc autem derogaret eius primatui, si probaretur factum eo nolente & inuito.

Ad illud autem de missione Petri & Ioannis, de qua Actor.8. Respondeo, nomen Missionis, non necessariò significare subiectionem in eo qui mittitur. Dicitur enim mittere quicunque est auctor alicui vt eat, siue id faciat præcepto; quomodo Dominus mittit seruos, de quo dicitur Ioan.13. *Non est seruus maior domino*; siue consilio & suasione: quomodo & par parem, & minor maiorem aliquando mittit. Nam, Matth.2. Herodes misit Magos in Bethlehem, in quos tamen nullum habet imperium; & populus Iudęorum, Iosue 22. misit Phinees sacerdotem ad filios Ruben & Gad: cùm tamen iure diuino toti populo præesset summus Sacerdos, vt Magdeburgenses fatentur. igitur miserunt Apostoli consulendo & suadendo Petrum ad Samaritanos, quia res maxima erat, nouam illam Gentem in fide confirmare.

Ad ea verò quę adferuntur cap.10. & 11. Actorum, dico, multos decipi in eo, quod putant, Petrum non sciuisse prædicandum esse Gentibus, nisi quando reuelationem illam habuit, Actor.11. Id enim absurdissimum est, nam Marci vlt. & Matthæi vlt. iubentur Apostoli docere omnes Gentes; & ne quis diceret, Apostolos non intellexisse, Lucas ait: *Aperuit illis sensum, vt intelligerent Scripturas.* Et mox subiungit explicans quas Scripturas: *Quoniam*, inquit, *oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis, & prædicare in nomine eius pœnitentiam in omnes Gentes.* Et Petrus Actor.1. 2. & 3. passim ostendit, se intellexisse Scripturas, citans Psalmos, Ioëlem, Deuteronomium, & nominatim illud Genes.22. *In semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ.*

Vidit ergo Petrus illam visionē partim propter se, partim propter alios: propter se quidem, non vt disceret, sibi licere Gentibus prædicare, sed vt intelligeret, tunc esse tempus eis prædicandi. Nam quia Dominus dixerat, Actor. 1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsq; ad vltimum terræ.* Quibus verbis illum ordinem Apostolis præscripserat, vt primùm prædicarent in Hierusalem, deinde in reliqua Iudæa, tum in Samaria, vltimò in regionibus Gentium: ideo Petrus subdubitabat, quandonam tempus esset prædicandi Gentibus, & an liceret eis oblata occasione prædicare, antequā per totam Iudæam & Samariam prædicatum esset. Hoc dubium sustulit Spiritus sanctus ostensa illa visione.

Quare CYRILLVS lib. 9. in Iulianum, explicans hanc visionem: *Statim,* inquit, *intellexit Petrus, quòd instaret tempus transformandi in veritatem vmbras.* Propter alios autem vidit Petrus visionem, quia multi erant ex Pharisæis conuersis ad fidem, qui existimabant, non oportere Gentibus prædicare, & qui etiam reprehensuri erant factum Petri, si Cornelio prædicasset, quemadmodum postea fecerunt, Actor. 11.

Vt ergo haberet Petrus optimam rationem satisfaciendi eiusmodi reprehensionibus, Deus ei hanc visionē ostendit, vt rectè explicat CHRYSOSTOMVS homil. 42. in Matth. *Aliorum,* inquit, *gratia hoc dicebat, &, vt satisfactionem ad accusantes præpararet.* Et in commentario huius cap. 10. Actor. *Nunquid Petrus,* inquit, *timuerat comedere? Absit, sed dicit diuina dispensatione totum hoc factum esse propter eos, qui ipsum erant reprehensuri.*

CAPVT XVII.

Explicatur prima prærogatiua S. Petri ex mutatione nominis.

HACTENVS attulimus quæ ad promissionem, & institutionem primatus Petri pertinebant: nunc ad eiusdem primatus confirmationem singulares variasq; prærogatiuas Petri in medium adferemus. Id verò cò libentius facimus, quod MAGDEBVRGENSES Cent. 1. lib. 2. cap. 10. col. 558. & sequent. diligenter enumerare studuerint quindecim peccata, atque horrendos lapsus (vt ipsi loquuntur) S. Petri, quæ diuino consilio in diuinis literis exstare dicunt, ne nimis multum Petro tribuamus.

Et quanquam excepta Christi negatione, quam grauissimum peccatum fuisse, negari non potest, cetera quatuordecim non B. Petri horrenda peccata, sed Magdeburgensium horrenda mendacia, & blasphemiæ sunt, vt postea demonstrabimus, interim tamen pro XIV. falsis criminibus adferamus nos XXVIII. veras prærogatiuas.

PRIMA igitur prærogatiua est mutatio nominis: nam Ioan. 1. ait Dominus Petro: *Tu es Simon filius Iona: tu vocaberis Cephas.* Vbi obseruādum cum CHRYSOSTOMO in hunc locum, Deum nunquam imponere noua nomina, nisi maximis de caussis, & ad significanda priuilegia concessa eis, quibus nomina mutantur. Ita Abrahamum, cùm diceretur אַבְרָם Abram, id est, pater excelsus, dici voluit אַבְרָהָם Abraham, id est, patrem multitudinis Genes. 17. vt eo nomine significaret hominem illum, qui iam senex erat, & vxorem anum, & sterilem habebat, tamen ex dono Dei sic immutandum, vt fieret pater plurimorum filiorum, vel potius gentium, & populorum.

Est autem duplex prærogatiua in hac mutatione nominis Simonis in nomen Petri. VNA, quod soli Petro ex omnibus Apostolis nomen mutauerit. Nam etsi Marc. 3. imposuit nomen filiis Zebedæi, Boanerges, tamen fuit illud potius quoddam cognomen, quàm proprium nomen. Itaque nusquam postea ab Euangelistis vocantur Boanerges, sed tantùm, Iacobus & Ioannes, vt antea vocabantur. At Petrus deinceps ferè semper vocatur Petrus. & Paulus Galat. 2. Petrum sæpe nominat, & nunquam aliter quàm Petrum aut Cepham, quod est idem, Ioannem autem sæpe quidem nominat, sed Ioannem perpetuò, nunquam Boanerges.

ALTERA est, quod tale nomen ei dederit. Nam Syriacè Cephas significat petram, vt nos suprà docuimus & Hieronymus testatur in cap. 2. epist. ad Galat. Græcè autem significat caput, vt lib. 2. contra Parmenianum annotauit Optatus. Ac demum vnum est ex celeberrimis Christi nominibus. Nihil enim frequentius in Scripturis Christus appellatur, quàm petra. vide Isa. 8. & 28. Dan. 2. Psal. 117. Matth. 21. Rom. 9. 1. Cor. 10. Ephes. 2. 1. Pet. 2. & alibi. Christus ergo cum solo Petro suum ipsius nomen communicans, & nomen illud quo ipse significatur, vt fundamentum & caput Ecclesiæ vniuersæ, quid aliud indicare voluit, quàm se facere Petrum fundamentum & caput Ecclesiæ loco suo?

Itaque rectè B. LEO epist. 89. ad Episcopos Viennensis prouinciæ: *Hunc,* inquit, *in consortium indiuiduæ vnitatis assumptum, id quod ipse erat, voluit nominari, dicendo; Tu es Petrus, &c.* Et serm. 3. de anniuersario die assumptionis suæ ad pontificatum ita Christum loquentem ad Petrum introducit: *Sicut meus Pater tibi manifestauit diuinitatem meam, ita & ego tibi notam facio excellentiam tuam; quia tu es Petrus, id est, cùm ego sim inuiolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio vtraq; vnum, ego fundamentum præter quod nemo potest aliud ponere: tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, vt quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia.*

CAPVT XVIII.

Explicatur secunda prærogatiua ex modo quo ab Euangelistis Apostoli numerantur.

ALTERA Petri prerogatiua est, quod cùm ab Euangelistis nominantur Apostoli, vel omnes, vel aliqui, semper primo loco ponitur Petrus. Matth. 10. *Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hæc; primus Simon, qui dicitur Petrus, &c.* Similiter legimus Marc. 3. Luc. 6. Act. 1. quod autem hoc nō sit factum, quia Petrus fuerit primus à Christo vocatus, certum est. Nam Andream Dominus primum vocauit, vt Ioannes testatur cap. 1.

Sed occurrunt MAGDEBVRGENSES qui Cent. 1. lib. 2. cap. 7. col. 524. dicunt, Petrum vocari primum vel propter insignia sua dona, vel propter ætatem, quia nimirum erat omnibus senior, non quia esset caput aliorum. Capite autem 10. col. 561. scribunt, casu factum esse vt Petrus primus in Catalogo poneretur. Debuit enim aliquis primo loco numerari, casu autem Petrus occurrit.

Sed nulla harum rationum aliquid valet. Non prima, nam vel loquuntur de insignibus donis, quæ Petrus habuit in ordine ad Ecclesiam, vt quod accepit singulariter claues, quod factus est fundamentum Ecclesię, quod constitutus est pastor omnium ouium Christi, &c. & tunc pro nobis loquuntur. Vel loquuntur de donis personalibus & propriis, id est, de virtutibus eius; & tunc falsum est quod dicunt. Nam Euangelista non facilè scire potuit, nec iudicare ausus fuisset, quis esset inter Apostolos optimus. præsertim cùm sciret Ioannem fuisse virginem, Petrum coniugatum; & Ioannem eundem ita diligi videret à Domino, vt vocaretur *Discipulus, quem diligebat* IESVS. Nec ignoraret Iacobum minorem tanta sanctitate præditum, vt iustus, & frater Domini ab omnibus diceretur.

Quod verò de ætate dicunt, pugnat cum veterum traditione. Nam EPIPHANIVS hære. 51. quæ est Alogorum: *Occursus*, inquit, *Andreæ primus contigit, cùm esset Petrus minor tempore ætatis.* HIERONYMVS quidem libro 1. in Iouinianum dicit, Ioannem non fuisse electum in caput aliorum, quia erat penè puer: at Petrum fuisse omnibus seniorem non dicit. Adde, quòd MAGDEBVRGENSES Cent. 1. lib. 2. cap. 10. in vita Andreæ, probabile esse dicunt Andream seniorem Petro fuisse.

Quod etiam non sit factum casu, quia nimirum debuit vnus primus in Catalogo poni, & casu occurrit Petrus: sed quòd sit positus Petrus primus ratione dignitatis, patet ex duobus. PRIMVM ex modo enumerandi, nam Petrum nominatim Matthæus vocat primum, deinde ceteros non vocat vnum secundum, alium tertium, &c. sed sine vlla obseruatione ordinis nominat.

A Itaque inter Petrum & ceteros ordinem esse Matthæus docet; quia Petrus superior est, ceteri inferiores: at inter alios nullum statuit ordinem, quia sunt omnes æquales; vt rectè annotauit Albertus Magnus in comment. huius loci: & ex hoc nomine, *primus*, deducunt Patres primatum, quam vocem tantopere oderunt hæretici. Nam vt à principe principatus, à consule consulatus; sic à primo fit primatus. Hinc AMBROSIVS in 2. Cor. 12. *Prior Andreas sequutus est saluatorem: sed primatum non accepit Andreas, sed Petrus.* Et AVGVSTINVS tract. vlt. in Ioan. *Petrus*, inquit, *propter Apostolatus sui primatum, &c.* Certè autem primatus non dicitur de eo, qui casu scriptus est

B primus in Catalogo, sed qui iure, & merito scribitur primus, propter gradum & auctoritatem suam.

SECVNDO idem colligitur ex eo, quod ordo aliorum plerumque mutatur: Petrus autem semper ponitur primo loco. Nam Matth. 10. post Petrum ponitur Andreas; Marc. 3. post Petrum est Iacobus; Luc. 6. post Petrum numeratur quidem Andreas, sed mutatur ordo ceterorum: nam Matthæus anteposuit sibi Thomam, & Simonem Zelotem anteposuit Thaddæo. Lucas autem anteponit Matthæum Thomæ, & Thaddæum Simoni. Actor. 1. post Petrum ponitur Ioannes, & in ceteris etiam magna mutatio inuenitur.

C Pari ratione vbi nominantur duo vel plures, semper ponitur primus Petrus. Mar. 5. & Luc. 8. *Non admisit quemquam se sequi, nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem.* Lucæ 22. *Misit Petrum, & Ioannem.* Matthæi 17. *Assumpsit Petrum, Iacobum & Ioannem.* Marc. 13. *Interrogabant eum Petrus, Iacobus, Ioannes, & Andreas.* Ioan. vlt. *Erant simul Simon Petrus, & Thomas, & Nathanaël, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo.* Vides vbiq; Petrum esse primum, quod sine dubio casu factum esse non potest.

Vnus tantùm est locus vbi Petrus non nominatur primo loco, nimirum Galat. 2. vbi dicitur Iacobus, Cephas, & Ioannes. Sed inprimis non est certum, an Paulus sic dixerit. Nam Ambrosius, Augustinus, & Hieronymus in hunc locum,

D & in textu, & in commentario legunt Petrus, Iacobus, & Ioānes, & Chrysostomus in commentario huius loci: *Petrus*, inquit, *Iacobus, & Ioannes*; indicans se ita legisse, & sic credibile est Paulum esse loquutum.

Si verò admittamus debere legi, Iacobus, Petrus, & Ioannes, dicendum erit, vel cum D. Anselmo & D. Thoma in hunc locum, hoc factum esse, quia Iacobus erat Episcopus Hierosolymorum, vbi tunc erant Apostoli de quibus Paulus loquitur; vel Paulum hoc loco nullum ordinem seruasse.

Nam quod alioqui intelligeret Paulus, maiorem esse Petrum Iacobo, patet ex illa ipsa ep. ad Gal. ca. 1. vbi dicit: *Deinde post annos tres veni Hierosoly-*

rosolymam videre Petrum. Non dicit veni videre Iacobum, etiamsi ipse quoque esset Hierosolymis. & 1. Corinth. 1. *Vnusquisq;, inquit, dicit, ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ, ego Christi.* Vbi apertè progreditur ascendendo, & Petrum proximum sub Christo constituit.

Neque verò Petrus solùm primo loco ponitur, & primus vocatur, sed etiam passim in Scripturis describitur, vt paterfamilias, vt dux, & princeps reliquorum. Nam quemadmodum Apocalyp. 12. dicitur Diabolus, & Angeli eius. *Michaël, & Angeli eius*, id est, dux & milites eius: Ita dicitur Marc. 1. *Et prosequutus est eum Simon, & qui cum eo erant.* Lucæ 8. *Dixit Petrus, & qui cum illo erant.* Lucæ 9. *Petrus verò, & qui cum illo erant.* Marci 16. *Dicite discipulis eius, & Petro.* Actor. 2. *Stans Petrus cum vndecim.* Ibidem: *Dixerunt ad Petrum & ad reliquos Apostolos.* Actor. 5. *Petrus & Apostoli dixerunt.* 1. Cor. 9. *Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut ceteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas?* An, quæso, Cephas non erat discipulus? non erat Apostolus? cur ergo dicitur Petrus, & Apostoli? discipulis, & Petro? Apostoli, & Cephas? nisi quia Petrus princeps, & caput aliorum erat.

Quocirca B. IGNATIVS in epist. ad Smyrnenses dicit, Christum post resurrectionem venisse ad eos, qui circa Petrum erant. Ad eandem prærogatiuam pertinet quod Petrus ferè semper loquitur nomine omnium, vt Matth. 19. *Ecce nos reliquimus omnia, &c.* Luc. 12. *Ad nos dicis hanc parabolam, an ad omnes?* Ioan. 6. *Domine ad quem ibimus?* In quem locum CYRILLVS ita scribit: *Per vnum, qui præerat, omnes respondent.* Hinc etiam CHRYSOSTOMVS hom. 55. in. Matth. Petrum vocat os Apostolorum.

CAPVT XIX.

Explicantur quatuor aliæ prærogatiuæ ex Euangelio S. Matthæi.

TERTIA prærogatiua est Matth. 14. vbi solus Petrus vnà cum Domino ambulat super aquas. De qua prærogatiua sic loquitur S. BERNARDVS lib. 2. de considerat. *Instar Domini, inquit, gradiens super aquas, vnicum se Christi vicarium designauit, qui non vni populo, sed cunctis præesse deberet. siquidem aquæ multæ, populi multi.* Simile est quod narratur Ioan. 21. vbi ceteris discipulis in nauicula venientibus ad Dominum, qui in littore exspectabat, Petrus se misit in mare, & natando venit. De quo B. Bern. ibidem: *Quid istud? nempe signum singularis Pontificij Petri, per quod non nauem vnam, vt ceteri quisq; suam, sed seculum ipsum susceperit gubernandum. mare enim seculum est, naues Ecclesiæ.*

QVARTA prærogatiua est, illa peculiaris reuelatio facta soli Petro Matth. 16. insigne enim priuilegium est, quod Petrus primus omnium Apostolorum à Deo edoctus, cognouerit summa mysteria nostræ fidei, distinctionem videlicet personarum in Deo, & incarnationem. Nam etsi antea non rarò Christus vocatus fuerat Filius Dei, vt Matth. 14. cùm dixerunt discipuli: *Verè Filius Dei es.* Et Ioan. 1. cùm dixit Nathanael: *Tu es Filius Dei*, tamen isti vocabant Filium Dei Christum eo modo quo omnes Sancti dicuntur Filij Dei. At Petrus intellexit, Christum esse Filium Dei verum, ac naturalem. Quod patet cùm ex textu Græco, vbi omnibus exprimuntur cum articulis emphasim habentibus. σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. tum ex magnifica Christi approbatione, cùm ait: *Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est.* tum etiam ex veterum Patrum testimoniis.

Nam HILARIVS in Psal. 131. vocat Petrum primum Filij Dei confessorem, & lib. 6. de Trinitate dicit eum loquutum esse, quod vox humana nondum protulerat. Et in cap. 16. Matth. dicit Petrum dignum factum, qui quod in Christo Dei est, primus cognosceret. ATHANASIVS serm. 4. contra Arianos dicit, Petrum omnium primum cognouisse Christi diuinitatem, deinde autem alios omnes discipulos. Similia habent Chrysostomus in cap. 16. Matth. Cyrillus lib. 12. in Ioannem cap. 64. Augustinus serm. 124. de tempore, & Leo serm. 2. de natali Petri & Pauli.

QVINTA prærogatiua est Matth. 16. vbi dicitur: *Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Quo verbo non solùm promittitur perpetua stabilitas Ecclesiæ vniuersæ, sed etiam petræ, supra quam fundatur Ecclesia, vt notat Origenes hoc loco. Itaque speciali priuilegio promissum est Petro, sedem eius nunquã esse ruituram. quam promissionem si habuissent Apostoli ceteri, adhuc staret sedes Iacobi Hierosolymis; Ioannis, Ephesi; Matthæi, in Aethiopia; Andreæ, in Scythia: ceterùm illæ omnes paulatim manus dederunt portis inferorum. Hinc AVGVSTINVS in Psalmum contra partem Donati: *Numerate, inquit, sacerdotes vel ab ipsa sede Petri, ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.*

SEXTA est Matt. 17. vbi Dominus iubet solui tributum pro se & Petro: *Da, inquit, illis pro me & te.* Ex quibus verbis collegisse Apostolos, Petrũ omnibus aliis esse prælatum, scribunt Origenes, Chrysostomus, & Hieronymus in cap. 16. Matt. & præterea CHRYSOSTOMVS disertè asserit hoc loco, Petrum omnibus aliis antepositum, tantoque honore affectum, vt noluerit ipse hoc de se scribi à discipulo suo Marco. Marcus enim in Euangelio suo diligentissimè scribit Petri negationem, quæ autem ad Petri gloriam maximè faciebant, aut omisit, aut breuissimè perstrinxit. cuius rei nõ alia potest reddi caussa, nisi quia sic Petrus voluit.

Auctor denique quæstionum veteris & noui

Testa-

Testamenti, quæ habentur in 4. tomo operum Augustini, q.75. dicit Christum soluisse duo didrachma, vnum pro se & alterũ pro Petro, quia sicut in Christo, ita & in Petro omnes continebantur: *Ipsum enim constituit*, inquit, *esse caput eorum, vt pastor esset gregis Dominici.*

At HIERONYMVS in cap. 18. Matth. posteaquam dixerat Apostolos ex solutione didrachmi collegisse, Petrum principem omnium futurum, subiungit continuò: *Dominus caussam erroris intelligens, gloriæ desiderium humilitatis contentione sanauit.* Errabant igitur Apostoli, existimantes Petrum fore caput.

RESPONDEO, errasse quidem Apostolos, nõ tamen in eo quod Petrum principem futurum suspicabantur, sed quia temporalem principatum somniabant. Nec enim aliud eo tempore sibi promitti censebant, cùm tamen multa de Christi regno audirent. Hunc errorem Dominus sæpe correxit, monens præfectos Ecclesiæ non fore similes regibus Gentium, & vt se ad persequutiones, & mortem in hoc mundo, non ad honorem, & gloriam præpararent.

CAPVT XX.

Explicantur tres aliæ prærogatiuæ ex Euangelio S. Lucæ.

SEPTIMA prærogatiua sumitur ex cap. 5. Luc. & Ioan. 21. in quibus locis explicãtur duo miracula Christi, edita in piscatione Petri. Quorum primum manifestè designat, vt monet S. Augustinus tract. 122. in Ioan. Ecclesiam militantem; secundum, Ecclesiam triumphantem; nam idcirco id factum est ante resurrectionem Christi, secundum post resurrectionem.

Item in primo retia non iaciuntur in dexteram partem tantùm, nec in sinistram tantùm, ne solos bonos aut solos malos ad Ecclesiam venire credamus, sed indifferenter dicitur: *Laxate retia in capturam.* at in secundo tantùm in dexteram partem nauigij iaciuntur retia, quia soli boni colligentur ad vitam æternam.

Præterea in primo rumpebatur rete, & nauis penè mergebatur, quod significat schismata & hæreses & scandala, quæ Ecclesiam fluctuare cogunt: at in secundo non est ruptum rete, vt ipse Euangelista admonuit, quasi respiciens ad illam piscationem priorem, in qua retia rumpebantur, nec nauis fluctuauit, quia in alia vita nulla erunt schismata, nec scandala.

Ad hæc, in primo, sine vllo numero comprehenduntur pisces, vt impleretur quod scriptum est Psal. 39. *Annunciaui, & loquutus sum, & multiplicati sunt super numerum*: at in secundo nulli fuerunt super numerũ, sed certus numerus C.LIII. nulli enim præter numerum electorum colligentur ad regnum.

Denique, in primo pisces introducuntur in nauem adhuc fluctuantem, in secundo trahuntur ad littus, quod propter stabilitatem vitam immortalem, & beatam designat.

Iam ergo insignis prærogatiua Petri est, quòd in vtraque naui, & piscatione, quæ apertissimè totius Ecclesiæ statum significant, semper Petrus princeps inuenitur. Nam Luc. 5. cùm vidisset Dominus plures nauiculas, *intrauit in vnam, quæ erat Simonis*, & ex ea docebat, vt intelligeremus in ea tantùm Ecclesia esse, & docere Christum, cuius gubernator est Petrus.

AMBROSIVS sermon. 11. *Hanc*, inquit, *solùm Ecclesiæ nauem ascendit Dominus, in qua Petrus magister est constitutus.* Ibidem, soli Petro dicitur: *Duc in altum, & laxate retia in capturam.* Vbi Petrus iubetur tanquam summus nauclerus, & piscator ducere alios ad piscandum. Ibidem Dominus exponens figuram, soli Petro dicit: *Noli timere, ex hoc enim homines eris capiens.* Sic etiam Ioã. 21. Petrus dicit: *Vado piscari, dicuntq; ei alij, venimus & nos tecum.* Ibidem: *Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram.* Quid verò significatur aliud his figuris, quàm Petrum esse, qui homines de mundo ad fidem, & Ecclesiam militantem adducit, & qui eos regens & gubernans ad Ecclesiam triumphantem perducit?

OCTAVA est Luc. 22. vbi Dominus ait: *Simon, Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum: ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Quibus verbis clarissimè Dominus ostendit, Petrum fore principem, & caput fratrum suorum. Sic enim exponunt Græci, & Latini. THEOPHYLACTVS in hunc locum: *Quia te habeo*, inquit, *vt principem discipulorum, postquam negato me fleueris, confirma ceteros. hoc enim te decet, qui post me Ecclesiæ petra es, & fundamentum.* LEO sermon. 3. de anniuersario assumptionis suæ ad Pontific. *Pro fide Petri*, inquit, *propriè supplicatur, tanquam aliorum status certior sit futurus, si mens principis victa non fuerit.*

NONA est, quod Christus resurgens primum omnium ex Apostolis Petro se videndum præbuerit. colligitur id ex illis verbis Luc. 24. *Surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni.* Vbi notat Ambrosius, Simoni omnium primo Christum apparuisse ex viris. Nam ante Mariæ Magdalenæ apparuerat, vt scribit Marc. cap. vlt. colligitur hoc idem & quidem apertissimè ex verbis S. Pauli, 1. Corinth. 15. *Tradidi*, inquit, *vobis inprimis quod & accepi, quoniam Christus mortuus est, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum Scripturas, & quia visus est Cephæ, & post hoc vndecim: deinde visus est plusquam quingentis fratribus: deinde visus est Iacobo, deinde Apostolis omnibus, nouissimè autem omnium tanquam abortiuo visus est & mihi.* In quem locum CHRYSOSTOMVS: *Itaque*, inquit, *non omnibus initio visus est, nec pluribus simul, sed vni tantùm, & ei principi, & fide maximè digno.* Et infrà: *Itaq;*, inquit, *Petro primum apparet. nam qui Christum primus confessus erat,*

non

non ab re primus etiam resurgentem videt. Similia habet Theophylactus in hunc locum.

CAPVT XXI.

Explicantur aliæ duæ ex Euangelio sancti Ioannis.

DEcima est, quod Petrus primus fuit, cui Dominus pedes lauit, vt exponit Augustinus in cap. 13. Ioannis. Et quamquam Chrysostomus, & Theophylactus in eundem locum putant primum fuisse Iudam, secundum Petrum, tamen etiam ipsi ex hoc loco colligunt primatum Petri. Dicunt enim nullum alium præter Iudam passurum fuisse, vt sibi ante principem Apostolorum pedes lauarentur: Iudam autem impudenter ante Petrum se constituisse. At nihilominus probabilior Augustini sententia esse videtur.

VNDECIMA est Ioan. 21. vbi Petro soli mortem Christus prædixit, & mortem crucis, vt sicut ei nomen suum donauerat, & officium suum imposuerat, ita & in morte socium illum haberet: *Cùm senueris,* inquit Dominus, *extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet quò tu non vis. Hoc autem dixit,* addit Euāgelista: *significans qua morte clarificaturus esset Deum.* Deinde ibidem subiungit Dominus loquens ad Petrū: *Sequere me.* quæ verba quidam accipiunt de officio pastorali, vt Theophylactus qui exponit, sequere me, qui educo te ad prædicandum, & totum orbem in manus tuas trado. Alij accipiunt de similitudine mortis, vt Euthymius, qui exponit, sequere me, id est, crucem patiendo me imitare.

Sed plenus commentarius erit, si vtramque sententiam coniungamus. Cùm enim Dominus oues Petro commendasset, & mortis genus prædixisset, quasi concludens omnia vno verbo ait: *Sequere me,* id est, esto id quod fui & viuens & moriens, age pastorem animarum dum viuis, & postea per crucis mortem transi de hoc mundo ad Patrem. Et ne suspicaremur hæc dici omnibus, disertè Dominus excludit Ioannē, qui tunc corporaliter sequebatur: *Sic eum,* inquit, *volo manere, quid ad te? tu me sequere.*

CAPVT XXII.

Explicantur aliæ nouem prærogatiuæ ex Actis Apostolorum & epistola ad Galatas.

DVODECIMA prærogatiua est Act. 1. vbi Petrus tanquam paterfamilias colligit in vnum, cœtum discipulorum, & vnum eligendum esse docet in locum Iudæ. In quem locum CHRYSOSTOMVS: *Quam,* inquit, *agnoscit Petrus commissum sibi gregem? quam in hoc choro princeps est?* OECVMENIVS, *Surgit,* inquit, *Petrus non Iacobus, vt is cui præsidentia di-*

A *scipulorum commissa erat. Neq; vllus orationi Petri contradixit, sed mox ad eius præceptum constituerunt duos, quos dignissimos eo gradu existimabant, vt vnum eorum Deus ipse designaret.*

DECIMA TERTIA est Act. 2. vbi post acceptum Spiritum sanctum Petrus omnium primus promulgat Euangelium, & prima illa concione tria millia hominum cōuertit. Vbi Chrysostomus: *Petrus,* inquit, *omnium erat os, sed astabant illi vndecim, testimonio suo comprobantes ea, quæ ab illo dicebantur.*

DECIMA QVARTA est Actor. 3. vbi primum miraculum in testimonium fidei à Petro fit. Etsi enim Petrus, & Ioannes simul erant, tamen solus Petrus dixit claudo: *Aurum & argentum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do, &c.* Notat pulchrè Ambrosius serm. 69. meritò Petrum primum miraculum edidisse in pedum confirmatione, vt ostenderet se fundamentum esse totius Ecclesiæ.

B

DECIMA QVINTA est Actor. 5. vbi Petrus tanquam summus & diuinus iudex agnouit & damnauit hypocrisim, & fraudem Ananiæ & Saphiræ, & eos verbo suo occidit.

DECIMA SEXTA est Act. 9. vbi sic legimus: *Factum est, cùm Petrus transiret per omnes.* In quem locum CHRYSOSTOMVS: *Quemadmodum,* inquit, *dux in exercitu obambulans considerabat quæ pars sit coadunata, quæ suo aduentu egeat, vide vbiq; illum circumcursare & primum inueniri.*

C

DECIMA SEPTIMA est Act. 10. vbi Petrus omnium primus incipit prędicare Gentilibus, sicut ipse omnium primus prædicauerat Iudæis. Et soli ipsi visio illa ostensa est, qua monebatur tempus esse prædicandi Gentilibus. vbi etiam pulchrè dicitur ei: *Macta, & manduca.* Nam capitis est manducare, & per manducationem traiicere cibum in stomachum, & illum sibi incorporare. Significatur enim hac metaphora Petro conuenire, vt ipse tanquam caput Ecclesiæ, infideles conuertat, & efficiat membra Ecclesiæ.

Sed obiicies: Nónne Act. 8. Philippus conuerterat Ethnicum hominem, Eunuchum videlicet Reginæ Aethiopum? & nónne Paulus Act. 9. loquebatur Gentilibus, & disputabat cum Græcis? quomodo ergo Petrus dicitur primus prædicasse Gentilibus?

D

RESPONDEO, Eunuchum illum fuisse Proselytum, id est, iam conuersum ad Iudaismum, non autem planè Gentilem, vt erat Cornelius. Nam Petrus non mentitur Act. 15. cùm indicat se primum prædicasse Gentibus. DEINDE Act. 11. scribit Lucas eos, qui dispersi fuerant à tribulatione quę facta est sub Stephano, perambulasse varias regiones euangelizando, *nemini loquentes verbum, nisi solis Iudæis.* vnum autem ex his fuisse Philippum, patet ex Act. 8. PRÆTEREA, si Philippus iā prædicauerat homini Gentili, & nemo eum reprehenderat, cur postea Petrus dubitat,

an

an sit tempus prædicandi Gentilibus? cur cœlesti visione ad hoc animatur? cur hoc audito aliqui ex Iudæis obstupuerunt, alij Petrum accusauerunt vt rem insolitam ausum? ADDE, quòd iste Eunuchus ibat in Hierusalem ad templum, & Isaiam in curru legebat, quæ sunt aperta signa Iudaismi. A

Denique HIERONYMVS in epist. ad Saluinam, de Cornelio loquens: *Primus*, inquit, *ab Apostolo baptizatus, salutem Gentium dedicauit*. Et CHRYSOSTOMVS hom. 22. in Acta, de Cornelio loquens: *Vides*, inquit, *vnde initium sit Gentium? à viro pio qui operibus dignus est habitus*. Quod si aliquando Patres dicunt, Eunuchum illum, quem baptizauit Philippus, fuisse Gentilem, intelligunt, natione, non religione. B

De Paulo autem secundum Græcos codices nulla est difficultas. Non enim est in Græco illud: *Loquebatur Gentibus*, sed tantùm est, *loquebatur, & disputabat aduersus Græcos*. Græcos autem hîc vocat Iudæos in Græcia natos & Græcè loquentes, vt indicant Chrysostomus & Oecumenius. nec est verisimile Paulum prædicasse Gentilibus in ipsa Hierusalem, & nullum rumorem excitatum ab Hebræis, qui postea tam vehementer in Petrum insurgebant, quia prædicauerat Cornelio.

Quia tamen Latini codices habent, loquebatur Gentibus, & disputabat cum Græcis, dici potest eum loquutum esse ac disputasse cũ Gentilibus, nõ eos ad fidem pertrahendo, sed fidem ab eorum calumniis defendendo. Itaq; ibidem Lucas subiungit, non aliquos esse conuersos, sed odium adeo graue in Paulum excitatum, vt quæsierint eum interficere. Primus ergo Pater tam Iudæorum, quàm Gentilium, Petrus fuit. C

DECIMA OCTAVA est Actor. 12. vbi pro Petro in carcere constituto *oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia*. Vnde etiam insigni miraculo liberatus est. Scimus ante illud tempus Stephanum in periculo fuisse, & postea etiam lapidatũ, item Iacobum in eodem carcere constitutum, & postea interfectum; nec tamen legimus ita sine intermissione ab Ecclesia pro illis oratum, vt nunc pro Petri periculo fieri videmus. Quæ potest alia ratio assignari, nisi quia multum interest, vtrum membrum vnum, an caput ipsum periclitetur? Itaq; CHRYSOSTOMVS in hunc locum: *Magni*, inquit, *amoris indicium, oratio, Patrem omnes quærebant, &c.* D

DECIMA NONA est Actor. 15. vbi Petrus in Concilio primus loquitur, & sententiam eius Iacobus, omnesque alij sequuntur, vt Hieronymus docet in epistola ad Augustinum, quę est 11. inter epistolas Augustini, & THEODORETVS in epistola ad Leonem de eadem re, sic loquitur: *Paulus*, inquit, *præco veritatis, tuba sanctissimi spiritus, ad magnum Petrum cucurrit, vt iis qui Antiochiæ de legalibus institutis contendebant, ab ipso adferret solutionem.*

VICESIMA est ad Galat. 1. vbi Paulus dicit: *Post annos tres ascendi Hierosolymam videre Petrum*. In quem locum OECVMENIVS dicit, ascendisse Paulum in Hierusalem vt videret Petrum, tanquam se maiorem. CHRYSOSTOMVS hom. 87. in Ioan. *Os*, inquit, *erat Apostolorum & princeps, propterea & Paulus eum præter alios visurus ascendit*. AMBROSIVS in cap. 1. ad Galat. *Dignum fuit*, inquit, *vt cuperet videre Petrum, quia primus erat inter Apostolos, cui delegauerat saluator curam Ecclesiarum*. HIERONYMVS in epistola ad Augustinum 89. suprà citata: *Tantæ Petrus auctoritatis fuit, vt Paulus in epistola sua scripserit; deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum.*

CAPVT XXIII.

Proponuntur aliæ prærogatiuæ ex variis auctoribus.

HACTENVS eas prærogatiuas recensuimus, quæ ex diuinis literis colliguntur: addemus nunc alias octo, quas ex variis auctoribus decerpsimus.

Igitur VICESIMA PRIMA prærogatiua est, quod Christus suis manibus solum Petrum baptizauerit. Scribit enim EVODIVS, Petri successor in Episcopatu Antiocheno, in epistola, quæ inscribitur τὸ φῶς, à Christo ex mulieribus solam Virginem matrem suam, ex viris baptizatum solum Petrum, à Petro Andream, Iacobum, & Ioannem, ab iis ceteros. Id quod referunt Euthymius in cap. 3. Ioannis, & Nicephorus lib. 2. hist. cap. 3.

VICESIMA SECVNDA est, quòd solus Petrus à Christo Episcopus ordinatus fuerit: ceteri autem à Petro episcopalem consecrationem acceperint. Id quod probat Ioannes de Turrecremata lib. 2. summæ de Ecclesia, cap. 32. multis rationibus: sed præcipuæ sunt duæ. PRIMA est, quoniam vel Dominus nullum ordinauit Episcopum, vel omnes, vel aliquos, vel vnum.

Quod nullum, non potest dici. Nam si ita esset, nullum haberemus iam Episcopum. Nemo enim potest dare alteri quod ipse nõ habet; non ergo potest non Episcopus Episcopum ordinare. si ergo Domin⁹ neminem, ac ne Petrum quidem reliquit ordinatum Episcopum, quis postea ordinauit Petrum & alios?

Quod autem non omnes Apostoli immediatè à Domino sint ordinati, patet. Nam saltem Paulum, quem ipse de cœlo vocauit, & Apostolum fecit, non Episcopum ordinauit, sed iussit ordinari per manuum impositionem ministrorum Ecclesiæ, vt patet Act. 13. & ex Leone in epist. ad Dioscorum, quæ est 81. in operibus eius, sed in tomis Conciliorum 79. vbi loquens Leo de ordinatione Episcoporum, exemplum hoc Pauli adducit: & ex Chrysostomo,

qui

qui in hunc locum Actorum dicit, adeo veram fuisse Pauli ordinationem, vt in ipsa nomen mutauerit. Statim enim subiungitur, Saulus, qui & Paulus.

Præterea, quòd Iacobus minor, vnus ex duodecim, fuerit ordinatus Episcopus Hierosolymæ ab Apostolis, & non à Christo immediatè, docet ANACLETVS in epist. 2. vbi scribit, Episcopum debere ordinari à tribus Episcopis, sicut Iacobum minorem ordinauerunt Episcopum, Petrus, Iacobus maior, & Ioannes. Item Clemens Alexandrinus apud Eusebium li. 2. histor. ca. 1. idem tradit, Iacobum scilicet à Petro, Iacobo, & Ioanne ordinatum Episcopum. Idem habet HIERONYMVS de viris illustribus in Iacobo: *Iacobus*, inquit, *statim post passionem Domini ab Apostolis Hierosolymorum Episcopus ordinatur.* Neque dici potest, hunc Iacobum non fuisse Apostolum ex duodecim. repugnat enim Hieronymus in libro contra Heluidium, & nos alibi idem ostendimus ea ratione, quia sequeretur, vnius Apostoli ex duodecim nullam fieri memoriam in Ecclesia.

Quod autem non aliquos Dominus ordinauerit, alios nō ordinauerit, inde satis probatur, quòd Apostoli, excepto Petro, essent inter se æquales, & nullus in alium ius haberet, & omnis potestas eis tradita, communiter omnibus sit tradita, quantum ex Euangeliis colligi potest. Ergo si neque nullum, neque omnes, neque aliquos plures Dominus ordinauit, sequitur, solū Petrum ab eo ordinatum.

SECVNDA ratio est, quia passim docent veteres, Romanam Ecclesiam esse matrem omnium Ecclesiarum, & ab ea omnes Episcopos habuisse consecrationem, & dignitatem suam. Quod non videtur esse verum, nisi in eo sensu, quia Petrus qui Episcopus fuit Romanus, omnes Apostolos, omnesque alios Episcopos, vel per se, vel per alios ordinauit. Alioqui enim cùm omnes Apostoli plurimos Episcopos in variis locis constituerint, si Apostoli ipsi non sunt facti Episcopi à Petro, certè maxima pars Episcoporum non deducet originem suam à Petro.

Quid est ergo quod ANACLETVS epist. 1. dicit: *In nouo Testamento post Christum à Petro sacerdotalis cœpit ordo?* Non enim loqui potest de ordine minorū Sacerdotum, id est, Presbyterorum. Nam constat Apostolos in vltima cœna simul omnes ordinatos Sacerdotes. loquitur ergo de ordine maiorum Sacerdotum, id est, Episcoporum, qui à Petro non rectè dicitur incœpisse, si omnes Apostoli immediatè à Christo ordinati fuerunt Episcopi.

Quid est etiam quod CYPRIANVS dicit lib. 4. epist. 8. Romanam Ecclesiam esse matricem & radicem totius Catholicæ Ecclesiæ? Quid est quod ait INNOCENTIVS I. in epistola ad Concilium Carthaginense, quæ est 91. inter epistolas

A Augustini: *A quo, Petro, ipse Episcopatus, & tota auctoritas nominis huius emersit?* Item quod in epistola ad Concilium MILEVITANVM scribit, quæ est 93. inter epistolas Augustini: *Quoties fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres, & Coëpiscopos nostros non nisi ad Petrum, id est, sui nominis, & honoris auctorem deferre debere?* Quid est quod ait IVLIVS I. in epist. 1. ad Orientales: *Quam culpam incurrere non potuissetis, si vnde consecrationis honores accipitis, inde legem totius obseruantiæ sumeretis, & B. Apostoli Petri sedes, quæ nobis sacerdotalis mater est dignitatis, esset Ecclesiasticæ magistra rationis?*

Quid est deniq; quod ait S. LEO serm. 3. de assumptione sua ad Pontif. cùm dicit: *Si quid cum eo,* B Petro, *commune ceteris voluit esse principibus, nunquam nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negauit.* Et epist. 89. *Huius muneris Sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorū officium pertinere voluit, vt in beatissimo Petro, Apostolorum omnium summo, principaliter collocaret, vt ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet?*

Sed OBIICIVNT quidam hoc argumentum: In Apostolatu Episcopatus includitur, alioqui verum non esset, quod Anacletus scribit in epistola 2. Episcopos Apostolis succedere: At Apostolos omnes Christus fecit, non Petrus; igitur & Episcopos Christus eos ordinauit, non Petrus. Quid quod de Iuda proditore intelligitur illud Psal. 108. *Episcopatum eius accipiat alter.* C vt explicat Petrus Actor. 1. at Iudam non ordinauit Petrus; igitur non omnes ordinauit Petrus.

RESPONDEO, in Apostolatu contineri Episcopatum, & Episcopos succedere Apostolis, non quia eo ipso quod aliquis est Apostolus fit Episcopus: (nam Dominus Luc. 6. elegit duodecim discipulos, & Apostolos nominauit, etiam antequam Sacerdotes eos faceret, nedum Episcopos: ad Apostolatum enim propriè pertinet ius prædicandi, cui annexa fuit amplissima iurisdictio quædam delegata, qualis etiam in non Episcopis esse potest:) sed quia omnes Apostoli fuerunt Episcopi, immò etiam primi Episcopi Ecclesiæ, tametsi non sint ordi- D nati.

Ad illud de Iuda, respondeo, in Psalmo 108. vocari Episcopatum non id quod nunc propriè vocamus Episcopatum, sed præfecturam quamcunque. est enim in Hebræo פְּקֻדָּה. quod visitationem seu præfecturam significat. & credibile est Petrum Hebraicè allegasse hunc Psalmum, & nomen illud præfecturæ ad Apostolatum Iudæ accommodasse.

Lucas autem hæc referens Græcè, sequutus est LXX. interpretes, qui verterunt τὴν ἐπισκοπήν, qua voce LXX. interpretes non potuerunt intelligere nisi præfecturam in genere, cùm non esset ipsorum tempore Episcopatus propriè dictus adhuc institutus. Adde, quod etiam Cicero lib. 7. epistol. ad Atticum hoc nomine vtitur,

cùm

cùm dicit se à Pompeio totius Campaniæ Episcopum constitutum. POTEST etiam responderi, Psalmum istum loqui de Episcopatu propriè dicto, non quem Iudas habuit, sed quem erat habiturus; si Dominum non prodidisset.

VICESIMA TERTIA est, quod Petrus primum Hæresiarcham, & Principem, ac Patrem omnium hæreticorum, qui postea fuerunt, Simonem videlicet Magum, primus detexit, vt patet Actor. 8. & postea damnauit, & planè extinxit. Decuit enim omnino vt princeps & pater Ecclesiæ principem & patrem omnium hæreticorum superaret. Simonem autem patrem fuisse omnium hæreticorum, scribit Irenæus lib. 1. cap. 20. & initio lib. 3.

Quia verò CALVINVS in Instit. lib. 4. cap. 6. §. 15. habet pro absurda fabula contentionem B. Petri cum Simone; adferamus veterum de hac re testimonia. Id enim tradit EGESIPPVS lib. 3. de excidio Hierosolymæ cap. 2. & CLEMENS li. 6. constitut. Apost. cap. 7. 8. & 9. qui totam historiam fusè explicant. Item ARNOBIVS lib. 2. contra Gentes: *Ipsam*, inquit, *apud dominam Romam, in qua cùm homines sint Numæ regis artibus atque antiquis superstitionibus occupati, non distulerunt tamen res patrias linquere, & veritati coalescere Christianæ. Viderant enim cursum Simonis Magi, & quadrigas igneas, Petri ore diffractas, nominato Christo euanuisse. Viderant, inquam, fidentem Diis falsis, & ab eisdem metuentibus proditum, pondere præcipitatum suo, cruribus iacuisse præfractis.*

Idem narrant DAMASVS in vita Petri. Cyrillus catechesi. 6. Epiphanius hæresi 21. Theodoretus lib. 1. hæret. fabularum. Ambrosius oratione in Auxentium. Hieronymus in libro de viris illustribus, in Simone Petro. Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ. Gregorius Turonen. lib. 1. hist. ca. 25. Eusebius lib. 2. hist. cap. 13. Maximus in serm. vlt. de SS. Petro & Paulo. denique Augustinus, cuius hæc verba sunt libro de hæres. cap. 1. *In vrbe Roma B. Apostolus Petrus Simonem Magum vera omnipotentis Dei virtute extinxit.*

Ex quibus intelligimus eundem Augustinum in epist. 86. ad Casulanum, cùm ait: *Est quidem & hæc opinio plurimorum, quamuis eam falsam esse perhibent plerique Romani; quod Apostolus Petrus cum Simone Mago die Dominico pugnaturus, propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie cum eiusdem vrbis Ecclesia ieiunauerit, & consequuto tam prospero gloriosoque successu, eundem morē tenuerit, eumque imitatæ sint nonnullæ Occidentis Ecclesiæ, &c.* non velle dicere, esse opinionem incertam de contentione Petri cum Simone, vt Caluinus putauit, sed de caussa ieiunij Sabbati. Etsi enim auctores citati concorditer tradunt, Petrum Romæ cum Simone contendisse, eumque superasse: tamen nulli tradunt hoc factum esse die Dominico, neq; pridie esse ieiunatum, neq; propterea institutum Sabbati ieiunium, de quo in illa epistola disputat Augustinus.

A VICESIMA QVARTA est, quod Romæ potissimùm Petrus sedem suam diuino iussu collocauerit. Signum enim apertum principatus Petri esse videtur, quod cùm Apostoli ab eo in totum orbem mitterentur, Petrus ad ipsum orbis terrarum caput & vrbium reginam missus sit. Id quod etiam docet LEO serm. 1. de natali sanctorum Petri & Pauli: *Nam*, inquit, *cùm duodecim Apostoli, accepta per Spiritum sanctum omniū loquutione linguarum, imbuendum Euangelio mundum distributis sibi terrarum partibus, suscepissent: Beatissimus Petrus princeps Apostolici ordinis ad arcem Romani destinatur Imperij, vt lex veritatis quæ in omnium Gentium reuelabatur salutem, efficacius se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet.*

B Et MAXIMVS serm. 1. de natali sanctorum Petri & Pauli: *Vbi mundus*, inquit, *caput habebat imperij, ibi regni sui principes collocauit.* Sed de hoc plura in sequenti quæstione.

VICESIMA QVINTA est, quod sub finem vitæ Petri, Christus ipse Petro apparere, & roganti: *Domine quò vadis?* respondere dignatus sit: *Venio Romam iterum crucifigi.* Id Egesippus lib. 3. de excidio Hierosol. cap. 2. & Ambrosius in oratione contra Auxentium testantur: *Nocte*, inquit AMBROSIVS, *muro egredi cœpit, & vides sibi in porta Christum occurrere, vrbemque ingredi, ait; Domine quò vadis? respondit Christus, venio Romam iterum crucifigi. Intellexit Petrus ad suam crucem diuinum pertinere responsum.* Indicat etiam hoc ATHANASIVS, licet obscu-

C rius, cùm in apologia pro fuga sua, de Petro ait: *Cùm audisset oportere se Romæ martyrium subire, non abiecit eam profectionem, sed cum gaudio Romam venit.*

Denique idem refert S. GREGORIVS in explicatione 4. Psalmi pœnitentialis: *Petro*, inquit, *ait, venio Romam iterum crucifigi. qui enim iā seipso iam pridem crucifixus fuerat, in Petro iterum se crucifigendum dicebat.* Quid autem significare voluit Dominus, cùm ait, in Petri crucifixione se iterum crucifigi, nisi Petrum suum esse vicarium, & quod Petro fit, sibi ipsi fieri? sic enim antea Samueli dixerat. 1. Reg. 8. *Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.*

CAPVT XXIV.

D *Tres vltimæ prærogatiuæ in medium adferuntur.*

VICESIMA SEXTA prærogatiua est, quod solæ illæ Ecclesiæ semper sint habitæ Patriarchales, & primæ, quas Petrus fundauerat. Siquidem apud veteres tres Ecclesias tantùm fuisse propriè Patriarchales, & primas, Romanam, Alexandrinam, & Antiochenam, patet ex Concilio Nicæno, can. 6. ex Chalcedonen. act. 16. ex epistola 3. Anacleti; ex epistola 53. Leonis ad Anatholium; ex epist. Gregorij ad Eulogium, quæ est 37. lib. 6. neque id negat Lutherus aut Caluinus.

Porro Hierosolymitana per annos ferè quin-

gentos habita quidem est quarta Patriarchalis, sed nomine, non re; seu honore, non potestate. Nam Patriarcha Alexandrinus non solùm secundo loco sedebat in Conciliis, sed etiam verè præerat omnibus Archiepiscopis & Episcopis Aegypti & Lybię: & Antiochenus non solùm sedebat tertio loco, sed etiam præerat omnibus Archiepiscopis & Episcopis Orientis: at Hierosolymitanus sedebat quarto loco, sed nulli Archiepiscopo, vel Episcopo præerat, immò subiectus erat Archiepiscopo Cæsariensi, qui erat Metropolitanus Palæstinæ, & præterea Patriarchæ Antiocheno, qui, vt diximus, toti Orienti præsidebat. Id ita esse patet ex Concilio Nicæno can. 7. vbi decernitur, vt Episcopus Hierosolymæ habeat honorem post Romanum, Alexandrinum, & Antiochenum, sed tamen nihil propterea detrahatur de auctoritate Metropolitani, qui erat Cæsariensis.

Quare B. HIERONYMVS in epist. ad Pammachium contra Ioannem Episcopum Hierosolymæ, sic alloquitur eundem Ioannem: *Tu*, inquit, *qui regulas quæris Ecclesiasticas & Nicæni Concilij canonibus vteris, responde mihi; ad Alexandrinum Episcopum Palæstina quid pertinet? ni fallor hoc ibi decernitur, vt Palæstinæ Metropolis Cæsaræa sit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem Archiepiscopum referre debueras, cui spreta communione tua, communicare nos noueras, aut si procul expetendum iudicium erat, Antiochiam potius literæ dirigendæ. Sed noui cur Cæsaræam, cur Antiochiam nolueris mittere. Maluisti occupatis auribus molestiam facere, quàm debitum Metropolitano tuo honorem reddere.*

Hinc etiam Leo in epist. 62. ad Maximum Antiochenum: *Iuuenalis*, inquit, *Episcopus ad obtinendum Palæstinæ prouinciæ principatum, credidit se posse sufficere, & insolentes ausus per commentitia scripta firmare, &c.* Denique neque Anacletus, neque Leo, neque Gregorius suprà citati vbi Patriarchales sedes enumerant, vllam Hierosolymitanæ faciunt mentionem.

His accessit postea Patriarchatus Constantinopolitanus. Nam tempore Nicæni Concilij nondum erat Constantinopolis, nedum Patriarchatus Constantinopolitanus. Nam anno XXV. Imperij Constantini, id est, quinto anno post Nicænum Concilium Constantinopolis dedicata est, vt scribit B. Hieronymus in Chronico. postea tamen in Concilio I. Constantinopolitano, ac deinde in Chalcedonensi conatus est Episcopus Constantinopolitanus non solùm Patriarchatum adipisci, sed etiam secundum locum inter Patriarchas obtinere. Sed non ante Iustiniani tempora id à Romanis Pontificibus impetrauit. Tempore autem Iustiniani, id est, post annum Domini D. tum Imperatoris opera, tum Pontificum Romanorum permissione cœpère Constantinopolitanus & Hierosolymitanus Episcopi in numero Patriarcharũ haberi, nullo amplius reclamante.

A His ita constitutis, miratur CALVINVS Institut. lib. 4. ca. 6. §. 13. nec immeritò, cur tam paucæ, & cur isto ordine collocatæ fuerint sedes Patriarchales. Nam si antiquitatem spectes, Hierosolymitana sedes deberet poni primo loco, & tamen ponitur quarto vel potius nullo. Si dignitatem primi Episcopi consideres, certè post Romanam sedem deberet esse sedes Ephesina, quã Paulus fundauit, & Ioannes vsque ad mortem rexit. Hierosolymitana quoque, in qua primus sedit Iacobus Apostolus, & frater Domini, & post eum Simeon etiam frater Domini, deberet præcedere Alexandrinam, in qua sedit Marcus Apostolorum discipulus. Præterea cur Alexan-
B drina præcedit Antiochenam, cùm Antiochena sit antiquior, quàm Alexandrina, & in Antiochena Petrus ipse, in Alexandrina discipulus Petri sederit?

Quod si dicas, vt CALVINVS suspicatur Instit. lib. 4. cap. 7. §. 14. in constituendis Patriarcharum sedibus Concilium Nicænũ solum habuisse rationem nobilissimarum & regiarum vrbium; repugnabit B. LEO, qui in epist. 54. ad Martianũ Augustum, respondens ad argumentum Græcorum, qui asserebant Constantinopolitanã sedem debere esse Patriarchalem post Romanam, quia erat etiam sedes imperatoria, sic ait: *Habeat*, inquit, *Constantinopolitana ciuitas gloriam suam, ac protegente dextera Dei, diuturno clemen-*
C *tiæ vestræ fruatur imperio, alia tamen ratio est rerum secularium, alia diuinarum. Nec præter illam petram, quam Dominus in fundamento posuit, stabilis erit vlla constructio.* Et GELASIVS in epist. ad Episcopos Dardaniæ: *Nam quod dicitur*, inquit, *de regia ciuitate, alia potestas est regni secularis, alia Ecclesiasticarum distributio dignitatum. Sicut enim quæuis parua ciuitas prærogatiuam præsentis regis nõ minuit: sic imperialis præsentia mensuram dispensationis religiosæ non mutat.*

Deinde petemus, cur tantùm tres fuerint sedes Patriarchales constitutæ, cùm multò plures sint vrbes nobiles & regiæ? deinde nobilissimæ & regiæ vrbes semper sunt habitæ vbi erat sedes imperatoris; at circa tempora Nicæni Concilij, sedes imperatoria in Oriente, erat Nicomediæ,
D quæ est vrbs Bithyniæ longè clarissima. In Occidente erat Treueris, & Mediolani, quarum Treueri in Gallia Transalpina, & Mediolanum in Cisalpina celeberrimæ vrbes habebantur. Siquidem eodem tempore Diocletianus Nicomediæ sedens, inde totum Orientem regebat. Maximianus ex Mediolano Italiam, Africam & Illyricum gubernabat; Constantius pater Constantini ex Treueris Gallias & Britannias moderabatur.

Hinc GELASIVS in epist. ad Episcopos Dardaniæ: *Risimus*, inquit, *quod prærogatiuam volunt Acacio comparari, quod Episcopus fuerit regiæ ciuitatis. nunquid apud Mediolanum, apud Rauennam, apud Sirmium, apud Treueros multis temporibus non constitit Imperator? nunquid harum vrbium sacerdotes vltra mensuram sibi-*

met antiquitus deputatam quidpiam suis dignitatibus vsurparunt? Cur ergo non fiebant Patriarchales sedes Nicomediensis, Treuirensis, Mediolanensis?

Adde, quòd Concilium NICÆNVM non instituit, vt falsò docet Caluinus, sedes Patriarchales, sed confirmauit tantum. Sic enim habent verba Concilij Nicæni can. 6. *Mos antiquus perduret in Aegypto, vel Lybia, & Pentapoli, vt Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem.* Et infrà: *Similiter autem & apud Antiochiam, ceterasq; prouincias, honor suus vnicuique seruetur Ecclesiæ.* Et infrà can. 7. *Quoniam mos antiquus obtinuit, & vetusta traditio, vt Heliæ, id est, Hierosolymorum Episcopo honor deferatur, habeat consequenter honorem.*

Vera igitur & sola caussa illius numeri Patriarchalium sedium, est dignitas Petri. Solæ enim illæ Ecclesiæ habitæ sunt Patriarchales propriè, in quibus Petrus tanquam Episcopus sedit. Petrus autem Antiochiæ & Romæ per seipsum sedit, Alexandriæ autem sedit vel per se, vt Nicephorus testatur lib. 14. cap. 3. vel per discipulum suum Marcum, quem eò misit, vt nomine suo fundaret Ecclesiam, vt docet D. GREGORIVS lib. 6. epist. 37. ad Eulogium Alexandrinum; vbi sic ait: *Cùm multi sint Apostoli, pro ipso tamen principatu sola Apostolorum principis sedes in auctoritate conualuit, quæ in tribus locis, vnius est. Ipse enim sublimauit sedem, in qua etiam quiescere & præsentem vitam finire dignatus est: ipse decorauit sedem, in qua Euangelistam discipulum misit: ipse firmauit sedem, in qua septem annis quamuis discessurus sedit. cùm ergo vnius atq; vna sit sedes, cui ex auctoritate diuina tres nunc Episcopi præsident, quidquid ego de vobis boni audio, hoc mihi imputo.* Ibidem ait: *Ille mihi de Petri cathedra loquutus est, qui super Petri cathedram sedet, &c.* Vbi affirmat Episcopum Alexandrinũ super cathedram Petri sedere, quia nimirum nomine Petri, Alexandriæ Marcus primus Episcopus sedit.

Eandem rationem reddit LEO in epist. 53. ad Anatholium: *Nihil,* inquit, *Alexandrinæ sedi eius, quã per S. Marcum Euangelistam B. Petri discipulum meruit, pereat dignitatis. Antiochena quoq; Ecclesia, in qua primũ prædicante Apostolo Petro Christianum nomen exortum est, in paternæ constitutionis ordine perseueret, & in gradu tertio collocata nunquam fiat inferior.* Item ANACLETVS epist. 3. *Secunda,* inquit, *sedes apud Alexandriam B. Petri nomine à Marco eius discipulo consecrata est. Tertia autem sedes apud Antiochiam eiusdem B. Petri Apostoli nomine habetur honorabilis.* Hæc ergo est ratio numeri harum sedium. Ratio autem ordinis est, quia cùm omnes tres sint sedes Petri, tamen Romanam per se vsque ad mortem administrauit; Alexandrinam per Marcum Euangelistam, Antiochenam per Euodium.

Sicut ergo maior est Petrus Apostolus Marco Euangelista, & Marcus Euangelista Euodio, qui neque Apostolus, neque Euangelista fuit, ita quoque Romana Ecclesia Alexandrinam, & Alexandrina Antiochenam auctoritate & di-

A gnitate superat. Et quanquam non est negandum, quin Petrus in his sedibus eligendis habuerit etiam rationem magnitudinis, & nobilitatis vrbium, vt D. LEO docet in epist. 84. ad Anastasium circa finem: tamen (vt dictum est) propria & immediata caussa honoris; & potestatis harum sedium fuit primatus & dignitas Petri.

VICESIMA SEPTIMA est festum cathedræ Petri. Nam quod publicè in Ecclesia celebretur dies festus in honorem institutionis Episcopatus Petri, & nihil tale fiat pro sedibus aliorum Apostolorum, argumentum est, sedem Petri singulariter præstare omnibus aliis, immò ipsam esse solam & singularem cathedram, ex (B) qua totus mundus doceri debeat, vt OPTATVS ait lib. 2. contra Parmenianum. esse autem vetustissimum festũ cathedræ B. Petri, facilè potest tum ex martyrologio Bedæ, tum ex eo sermone cognosci, quem habuit S. Augustinus ad populum, qui est serm. 15. de Sanctis.

VICESIMA OCTAVA prærogatiua est, quod in literis formatis antiqui post nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nomen Apostolorum principis adiungebant. Scribit ATTICVS Episcopus, vt ad finem Concilij Chalcedonensis legitur in hunc locum: *Ne in faciendis epistolis Canonicis, quas mos Latinus formatas appellat, aliqua fraus falsitatis temerè præsumeretur, hoc à Patribus trecentis decem* C *& octo congregatis saluberrimè inuentum est, & constitutum, vt formatæ epistolæ hanc calculationis, seu supputationis habeant rationem, id est, vt assumantur in supputationem prima Græca elementa Patris, & Filij, & Spiritus sancti, hoc est, π, υ, α, quæ elementa octogenarium, quadringentesimum & primum significant numerum. Petri quoq; Apostoli prima litera, id est, π, quæ numerum LXXX. significat. Eius quoq; qui scripsit epistolam, prima litera: cui scribitur, secunda litera: accipientis, tertia litera: ciuitatis quoq;, de qua scribitur, quarta: & indictionis, quæcunq; est, temporis idem qui fuit numerus assumatur. Atq; ita his omnibus Græcis literis, quæ, vt diximus, numeros exprimunt, in vnum ductis, vnam quæcunq; fuerit collecta summam, epistola teneat.* Hæc ille.

Meminit formatarum epistolarum OPTA- D TVS Mileuitanus lib. 2. contra Parmenianum his verbis: *Cum quo* (Siricio) *nobis totus orbis commercio formatarum in vna communionis societate communicat.* Et Concilium MILEVITANVM, can. 20. vetat Clericis, ne sine formatis literis ad comitatum eant. Vide Burchardum lib. 2. cap. 227. Iuonem lib. 6. cap. 433. & 434. & Sidonium Apollinarem lib. 7. epist. 2.

CAPVT XXV.

Testimoniis Patrum Græcorum & Latinorum confirmatur primatus Petri.

SVPEREST, vt adferamus veterum Patrum testimonia pro primatu S. Petri. Est autem antea obseruandum, quod si Patres dixerint Petrum fuisse caput Ecclesiæ, aut primatum in Apostolos, vel Ecclesiam habuisse, id satis esse debebit ad ostendendum ex Patrum sententia id quod volumus. Fatentur enim aduersarij per hæc duo nomina, *caput*, & *primatus*, significari summam in Ecclesia potestatem. Itaque MAGDEBVRGENSES Cent. 1. lib. 2. cap. 7. col. 527. dicunt, propriam esse notam Antichristi, habere primatum in Ecclesiam. Et CALVINVS Institut. libro 4. cap. 7. §. 3. *Certè*, inquit, *quamdiu durauit Ecclesiæ vera & pura facies, ista omnia superbiæ nomina, quibus postea insolescere cœpit Romana sedes, prorsus erant inaudita.* Loquitur autem de nomine capitis & primatus. Et ibidem indicat, tempore Hieronymi adhuc durasse veram Ecclesiæ faciem.

PRIMVS ergo prodeat ex Græcis ORIGENES (nam Dionysium, Clementem Romanum, Anacletū, & similes omitto, quia ab aduersariis non recipiuntur) qui in ca. 6. ad Rom. sic ait: *Petro*, inquit, *cum summa rerum de pascendis ouibus traderetur, & super ipsum velut super terram fundaretur Ecclesia, nullius confeßio virtutis alterius ab eo, nisi caritatis exigitur.* EVSEBIVS in Chronico anni XLIV. à Christo nato: *Petrus*, inquit, *Apostolus natione Galilæus, & Christianorum Pontifex primus.*

Vbi est obseruandum discrimen, quod Eusebius ponit inter Petrum & aliarum ciuitatum Episcopos. Nam de Petro non dicit, Romanorum Episcopus primus, sicut ibidem dicit de Iacobo: *Ecclesiæ Hierosolymorum primus Episcopus ab Apostolis ordinatur Iacobus frater Domini.* Et de Euodio: *Primus Antiochiæ Episcopus ordinatur Euodius*: non ita de Petro loquitur, sed *Christianorum Pontifex primus*; nimirum vt intelligeremus, Iacobum vnius ciuitatis, Petrū totius orbis Christiani Pontificē fuisse. Idem lib. 2. histor. cap. 14. vocat Petrum omnium Apostolorum probatißimum & maximum, primorum principem & ducem, ac magistrum militiæ Dei. Quid autem aliud est esse ducem militiæ Dei, quàm esse caput militantis Ecclesiæ?

S. BASILIVS serm. de iudicio Dei, de Petro loquens: *Ille*, inquit, *beatus qui ceteris prælatus discipulis fuit, cui claues regni cœlestis commissæ, &c.* S. Gregorius NAZIANZENVS oratione de moderatione in disputationibus seruanda, ostendere volens in omnibus rebus esse debere ordinem, argumentum sumit ab Apostolis, qui etsi omnes magni essent, tamen vnum præpositum habuerunt: *Vides*, inquit, *quemadmodum ex Christi discipulis, magnis vtiq; omnibus & excelsis, atq; electione dignis,*

A *hic petra vocetur, atq; Ecclesiæ fundamenta fidei suæ credita habeat, ac reliqui discipuli posthaberi se tranquillo animo ferant.*

S. EPIPHANIVS hæresi 51. *Petrum*, inquit, *elegit vt dux esset discipulorum.* Et in Ancorato: *Hic est*, inquit, *qui audiuit, Pasce agnos meos; cui creditum est ouile.* CYRILLVS Hierosolymitanus catechesi 2. Petrum principem Apostolorum excellentißimum vocat. CYRILLVS Alexandrinus libro 12. in Ioannem, cap. 64. *Vt princeps*, inquit, *caputque ceterorum primus exclamat; Tu es Christus Filius Dei viui.* Et in thesauro (si Diuo Thomæ credimus) in opusculo contra Græcos: *Sicut Christus*, inquit, *accepit à Patre sceptrum Ecclesiæ Gentium, dux ex*
B *Israël egrediens, super omnem principatum, & potestatem, super omne quodcunque est, vt ei cuncta curuentur: sic & Petro & eius successoribus plenißimè commisit, & nulli alij, quàm Petro Christus quod suum est plenum, sed ipsi soli dedit.*

S. IOANNES Chrysostomus hom. 11. in Matt. *Petrum*, inquit, *Ecclesiæ futuræ pastorem cōstituit.* Et infrà: *Deus concedere solus potest vt futura Ecclesia tot tantisq; fluctibus impetu irrumpentibus immobilis maneat, cuius pastor & caput* (ecce nomen CAPITIS Caluino inauditum) *homo piscator, atq; ignobilis.* Et infrà: *Hieremiam vni Genti Pater, hunc autem vniuerso terrarum orbi Christus præposuit.* Et homil. vlt. in Ioan. aliquoties repetit, Petro fratrum, id est, Apostolorum curam demandatam, & orbem totum
C commissum.

EVTHYMIVS in cap. vlt. Ioannis bis repetit, Petrum accepisse præsidentiam super discipulos. Ibid. *Si dicas*, inquit, *quomodo Iacobus sedem Hierosolymis accepit? respondeo, hunc* (Petrum) *totius orbis magistrum esse constitutum.* Vbi docet Euthymius, sicut Iacobus fuit Episcopus Hierosolymorum, ita Petrum fuisse Episcopum totius orbis.

THEOPHYLACTVS in cap. 22. Luc. in illud; Confirma fratres tuos: *Planus*, inquit, *huius intellectus is est. Quia te habeo vt principem discipulorum, postquam negato me fleueris, & ad pœnitentiam veneris confirma ceteros. hoc enim decet te, qui post me Ecclesiæ petra es, & fundamentum.* Et infrà: *Tu Petre conuersus, bonum exemplum pœnitentiæ eris omnibus, qui cùm Apostolus fue-*
D *ris, & negaueris, iterum receperis primatum omnium, & præfecturam orbis.* Hîc etiam audis nomen PRIMATVS Caluino inauditum. OECVMENIVS in ca. 1. Act. *Surgit*, inquit, *Petrus, non Iacobus, & velut feruentior, & velut is cui discipulorum præsidentia commissa erat.*

HVGO ETHERIANVS siue Heretrianus circa annum Domini M. C. LX. tempore Emmanuelis Imperatoris, scripsit libros de processione Spiritus sancti aduersus Græcos suos: in quo opere lib. 3. cap. 17. sic ait: *Ex ipsa*, inquit, *rei euidentia liquidò apparet, quod Petrum eiusq; successorem Christus principem & caput non modò Latinorum & Græcorū, Occidentis & Septentrionis vniuersi, verùm etiam Armenorum, Arabum, Iudæorum, Medianitarum & totius Orientis, & meridiani climatis in perpetuum constituit.*

Ex Latinis S. CYPRIANVS in epist. ad Quintum dicit Petrum noluisse dicere, cùm à Paulo reprehenderetur se habere primatum, & sibi obediendum esse. Quibus verbis indicat eum habuisse primatum, & potuisse aliis omnibus iubere. Ac ne fortè dicant aduersarij Petrum ex sententia Cypriani ideo non dixisse se habere primatum, quia falsum dixisset, audiamus AVGVSTINVM exponentem hunc locum Cypriani lib. 2. de Baptismo, cap. 1. *Idem Cyprianus*, inquit, *in epistola ad Quintum ita loquitur; Nam nec Petrus quem primum Dominus elegit, & super quem ædificauit Ecclesiam suam, cùm secum Paulus de circumcisione disceptaret, postmodum vindicauit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumpsit,* B *vt diceret se primatum tenere, & obtemperari à nouellis & posteris sibi potius debere, &c.* Et paulò post: *Ecce*, inquit, *vbi commemorat Cyprianus, quod etiam nos in Scripturis sanctis didicimus, Apostolum Petrum, in quo primatus Apostolorum, tam excellenti gratia præeminet, &c.*

Idem S. CYPRIANVS in libro de vnitate Ecclesiæ, siue de simplicitate prælatorum (vt suprà deduximus) facit Petrum caput, fontem, radicem totius Ecclesiæ. Et de eodem dicit in epist. ad Iubaianum: *Nos vnius Ecclesiæ caput, & radicem tenemus.* Itaque illa duo nomina Cyprianus libenter vsurpat, quæ Caluinus inaudita fuisse dixerat in antiqua Ecclesia. S. MAXIMVS in 3. serm. de Apostolis: *Quanti ergo*, inquit, *meriti apud Dominum suum Petrus erat, vt ei post* C *nauiculæ paruæ remigium totius Ecclesiæ gubernacula traderentur?*

OPTATVS lib. 2. contra Parmenianum: *Cathedra*, inquit, *vna est, & negare non audes, scire te Petro primùm in vrbe Roma cathedram esse collatam, vbi sederit omnium Apostolorum caput Petrus, inde Cephas appellatus, in quo vno cathedræ vnitas ab omnibus seruaretur, nec ceteri Apostoli singulas, sibi quisq; defenderent, vt iam schismaticus & peccator esset qui contra singularem cathedram, alteram collocaret. Ergo cathedra vna est, quæ est prima de dotibus. In ea sedit primus Petrus, succedit Linus, Lino Clemens, &c.* Vides nomen CAPITIS & Petri CATHEDRAM, ac successorum, vnicam totius Ecclesiæ cathedram nominari. quæ Caluino erant prorsus inaudita.

D Sanctus AMBROSIVS in caput vltimum Lucæ vocat Petrum VICARIVM amoris Christi erga nos, & eum dicit omnibus prælatum. Et in caput 12. epist. 2. ad Corinthios: PRIMATVM, inquit, *non accepit Andreas, sed Petrus.* Ecce iterum nomen Caluino inauditum. Idem in caput 1. ad Galat. dicit Petro curam Ecclesiarum à Domino demandatam. Denique sermon. 11. *Hanc*, inquit, *solam Ecclesiæ nauem ascendit Dominus, in qua Petrus magister est constitutus, dicente Domino; Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Quæ nauis in altum seculi istius ita natat, vt pereunte mundo omnes quos suscepit seruet illæsos. cuius figuram iam in veteri vidimus Testamento. Sicut enim Noë arca, naufragante mundo, cunctos quos susceperat, incolumes reseruauit, ita & Petri Ecclesia conflagrante seculo, oēs quos amplectitur, repræsentabit illæsos: & sicut tunc transacto diluuio ad arc... Noë columba signum pacis detulit, ita & transacto iudicio ad ecclesiam Petri Christus gaudium pacis referet.*

Beatus HIERONYMVS lib. 1. in Iouinianum: *Inter duodecim vnus eligitur, vt* CAPITE *constituto schismatis tolleretur occasio. Sed cur non Ioannes electus est virgo? ætati delatum est, quia Petrus senior erat, ne adhuc adolescens ac penè puer progressæ ætatis hominibus præferretur.* Hîc etiam audis nomen capitis Caluino inauditum.

Beatus AVGVSTINVS passim dicit Petrum habuisse primatum, ac præsertim libro 2. cap. 1. de Baptismo, vt iam antè citauimus, vbi etiam addit: *Puto*, inquit, *quod sine vlla sui contumelia Cyprianus Episcopus Petro Apostolo comparatur, quantum attinet ad martyrij gloriam. Ceterùm magis vereri debeo, ne in Petrum contumeliosus existam. Quis enim nescit illum Apostolatus principatum cuilibet Episcopatui præferendum? sed etsi distat cathedrarum gratia, vna est tamen martyrum gloria.*

Obseruandum hoc loco est, multum omnino, ex sententia Augustini, Petri cathedram præstare particularium Episcoporum cathedris: cùm veritus sit, ne contumeliam Petro videretur facere, si cum eo compararet Cyprianū, qui tamen non solùm Episcopus, sed etiam primus erat totius Africæ.

Notandum quoque, putasse Augustinū posse comparari martyrium Cypriani cum martyrio Petri, licet Petri esset multò nobilius, quia in eodem genere sunt martyrum omnium palmæ: at Cypriani sedem nō posse conferri cum sede Petri, quia non solùm sedes Petri est nobilior sede Cypriani, sed est quodammodo in alio genere, nam differunt, vt totum & pars. Non solùm enim Petrus erat Episcopus Romæ, vt Cyprianus Carthaginis, sed etiam erat Petrus Pontifex orbis terræ totius, cùm tantùm partis vnius esset Pontifex Cyprianus.

Idem AVGVSTINVS de pœnitentia Petri loquens, sermon. 124. de temp. *Totius*, inquit, *corporis morbum in ipso capite curat Ecclesiæ, in ipso vertice componit membrorum omnium sanitatem, &c.* AVCTOR quæstionum veteris & noui Testamēti, quæ sunt in IV. tomo operum Augustini, q. 75. *Sicut*, inquit, *in saluatore erant omnes caussæ magisterij, ita & post saluatorem in Petro omnes continentur. Ipsum enim constituit caput eorum, vt pastor esset gregis Dominici.* Et infrà: *Manifestum est*, inquit, *in Petro omnes contineri, rogans enim pro Petro, pro omnibus rogasse dignoscitur. Semper enim in præposito populus aut corripitur, aut laudatur.*

Sanctus LEO passim hæc docet, præsertim sermon. 3. de assumptione sua ad pontificatum: *De toto mundo*, inquit, *vnus eligitur Petrus, qui & vniuersarum Gentium vocationi, & omnibus Apostolis cunctisq́ue Ecclesiæ Patribus præponatur, vt quamuis in populo Dei multi sacerdotes sint, multiq́ue pastores, omnes tamen propriè regat Petrus, quos principaliter regit & Christus.*

Et in epist.84.ad Anastasium in fine: *Magna*, inquit, *dispositione prouisum est, ne omnes sibi omnia vendicarent, sed essent in singulis prouinciis singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia: Et rursus quidam in maioribus vrbibus constituti sollicitudinem susciperent ampliorem, per quos ad vnam Petri sedem vniuersalis Ecclesiæ cura conflueret, & nihil vnquam à suo capite dissideret.* Ecce habes hîc quoque nomen capitis, & curam vniuersalis Ecclesiæ.

S. PROSPER lib. de ingratis:

Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis,
Relligione tenet, &c.

ARATOR in cap.1. Actor. de Petro sic ait:

-cui tradidit agnus
Quas passus saluauit oues, totumq́; per orbem
Hoc auget pastore gregem, quo munere summus
Surgit, &c.

D. GREGORIVS lib. 4. epist. 32. ad Mauritium: *Cunctis*, inquit, *Euangelium scientibus liquet quod beatissimo, & omnium Apostolorum principi Petro, Dominica voce totius Ecclesiæ cura commissa est.* Et infrà: *Ecce*, inquit, *claues regni cœlestis accepit, potestas ei ligandi atq; soluendi tribuitur, cura ei totius Ecclesiæ & principatus tribuitur.*

BEDA homilia in vigilia sancti Andreæ, in illud: Intuitus eum, &c. Ioan.1. *Vidit*, inquit, *cordis eius simplicitatem, vidit animi sublimitatem, cuius merito cunctæ esset præferendus Ecclesiæ.* Et homilia in festo Petri & Pauli: *Ideo*, inquit, *beatus Petrus, qui Christum vera fide confessus, vero est amore sequutus, specialiter claues regni cœlorum, & principatum iudiciariæ potestatis accepit, vt omnes per orbem credentes intelligant, quia quicunq; ab vnitate fidei, vel societatis illius quolibet modo semetipsos segregant, tales nec vinculis peccatorum absolui, nec ianuam possint regni cœlestis ingredi.*

Sanctus BERNARDVS in epistola 237. ad Eugenium: *Locus, in quo stas, terra sancta est, locus Petri est, locus principis Apostolorum, vbi steterunt pedes eius, locus illius est, quem constituit Dominus dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ.* Et libro secundo de considerat. ait de Petro: *Instar Domini gradiens supra mare, vnicum se Christi Vicarium designauit, qui non vni populo, sed cunctis præesse deberet, siquidem aquæ multæ, populi multi.*

His XXIV. Patrum testimoniis quasi vocibus XXIV. Seniorum de Apocalypsi, apertè ostenditur consensus veteris Ecclesiæ, tam Græcæ, quàm Latinæ, ad quæ nihil omnino responderi potest, nisi quod Lutherus & Caluinus de Leone dicunt, eos humana passos, ac deceptos esse.

Sed si ita est, cur nemo vnquam eos reprehendit? Certè Epiphanius, Theodoretus, Augustinus, Damascenus, indicem hæresum & hæreticorum texuerunt, & in eo etiam Origenem posuerunt. At cur, quæso, in erroribus Origenis illum non annotarunt, quod dixerit, Petro summam rerum de pascendis ouibus à CHRISTO traditam? Cur Cyprianum, Ambrosium,
A Chrysostomum, Optatum, Leonem, & alios, inter hæreticos non numerarunt, cùm tam clarè docuerint, habuisse Petrum primatum, & fuisse caput Ecclesiæ, & totum orbem terrarum illi commissum? Certè tantum errorem, qui Antichristo, vt ipsi dicunt, tam apertè fauet, omnium scriptorum calamis, confodi oportebat.

Quare cum vno ore veteres clament, Apostolo Petro primatum Ecclesiasticum à Christo esse delatum, cùm idem tot insignes Petri prærogatiuæ testentur; cùm in sacris diuinisque literis hunc ipsum primatum tam liberaliter promissum, quàm fideliter datum esse videamus: nimis profectò pertinaces erimus, si
B aduersus tam claram veritatis lucem oculos clauserimus.

CAPVT XXVI.

Diluitur argumentum ex comparatione Petri cum Iacobo.

ARGVMENTA, quæ aduersus primatum Petri fieri solent, maxima ex parte soluta sunt in explicatione duorum locorum Scripturę, Matt. 16. & Ioannis vltimo, vbi de petra, de clauibus, & de ouibus disseruimus. Tria tamen super-
C sunt. Vnum ex comparatione Petri cum Iacobo: alterum ex collatione eiusdem cum Paulo: postremò ex horrendis fœdisque lapsibus Petri, quos diuino consilio Spiritus sanctus literis mandari voluit, ne nimis multum Petro Apostolo tribueremus.

Ac PRIMVM quidem argumentum, LVTHERI est, in libro de potestate Papæ, vbi Iacobum maiorem Petro fuisse, his rationibus probat. PRIMVM, Christus fuit Episcopus Hierosolymæ, non Romæ, & Apostoli eius Presbyteri fuerunt: Igitur Iacobus, qui post Christi passionem Episcopatum Hierosolymæ sortitus est, Christo succedit, vel certè Vicarius eius est, non Petrus. DEINDE, Hierusalem est mater omni-
D um Ecclesiarum; nam *de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*, Isaiæ secundo. Igitur Iacobus omnium Ecclesiarum pater est, non Petrus. PRÆTEREA, Nicænum Concilium can.7. Episcopo Hierosolymæ primatum tribuit: idque ex antiqua consuetudine, & traditione confirmat.

Possumus addere duo grauissima testimonia. Vnum CLEMENTIS, qui lib.6. dispositionum, apud Eusebium lib.2. histor. cap.1. sic ait: *Petrus, Iacobus, & Ioannes post assumptionem Saluatoris, quamuis ab ipso fuerint omnibus penè prælati, tamen non sibi vendicabant primatus gloriam, sed Iacobum, qui dicebatur Iustus, Apostolorum Episcopum statuunt.* Huc respexit LVTHERVS libro de potestate Papæ, cùm ait; Petrum, Iacobum, & Ioannem, pri-

matus

matus suos reiecisse, & in Iacobum minorem eos contulisse.

Alterum est CHRYSOSTOMI, qui homil. 3. in Acta: *Vide*, inquit, *Iacobi modestiam. Is acceperat Hierosolymis Episcopi munus, & tamen hic nihil loquitur. Considera autem & aliorum discipulorum singularem modestiam, quo pacto concedunt ei solium, nec amplius ambigunt disceptantes inter se.*

Respondeo ad PRIMVM argumentum, Christum non fuisse Episcopum vllius particularis vrbis, sed fuisse, & esse Pontificem non solius Hierosolymæ, sed totius Ecclesiæ: neque vllum ei succedere, cùm semper viuat. Porro Vicarium suum generalem magis decuisse, vt alibi, quàm Hierosolymis constitueret; quoniam sicut mutabatur per Christi aduentum lex & sacerdotium, ita etiam decuit, vt locus mutaretur summi Sacerdotis, & fierent verè omnia noua. Atque ideo fortasse templum & Hierusalem breui euersa & incensa post ascensionem Domini fuerunt.

Ad ALTERAM rationem dico, Hierosolymorum Ecclesiam esse matrem omnium Ecclesiarum antiquitate, & multis priuilegiis insignem, ob Domini & Apostolorum præsentiam, quam longo tempore habuit, & præcipuè ob mysteria redemptionis nostræ eo loco perfecta & consummata; sed nihil hoc tamen præiudicare Petri primatui. Nam quemadmodúm Ecclesię Hierosolymorum Iacobus fuit pastor & Episcopus, ita Petrus fuit pastor & Episcopus totius Ecclesiæ; ac proinde etiam Hierosolymæ, quæ vniuersalis Ecclesiæ portio quædam est. Ita soluunt hoc argumentum Chrysostomus & Euthymius in comment. vlt. cap. Ioannis, quibus accedit BERNARDVS lib. 2. de considerat. vbi ait: *Iacobus vna Hierosolyma contentus, vniuersitatem Petro cedit.*

Ad TERTIAM rationem respondeo, Lutherum non bene legisse Nicęnum Conciliũ. Nam, vt suprà demonstrauimus, in Nicæno Concilio datur Episcopo Hierosolymę quartus locus inter Patriarchas, quantum ad honorariam quandam sessionem, nullus autem locus quantum ad veram iurisdictionem. Subiicitur enim, vt simplex Episcopus Episcopo Cæsariensi totius Palæstinæ Metropolitano.

Ad testimonium EVSEBII respondeo, locum Eusebij sine dubio esse corruptum. Nam etsi in Basileensi codice: versionis Ruffini, habeantur verba, quæ suprà citauimus, tamen in codice Coloniensi, ab homine Catholico verso & edito, non habetur nomen primatus, & pro illis verbis: *Apostolorum Episcopum*, habetur, *Hierosolymorum Episcopum.*

Quæ lectio cohæret inprimis cum Nicephoro, ita hunc locum allegante, libro 2. cap. 3. necnon cum eiusdem Eusebij sententia, qui in eodem lib. 2. cap. 14. historiæ dicit, Petrum fuisse Apostolorum maximum, & primorum principem.

A Cohæret deinde cum Græco codice, tam Vaticanę Bibliothecæ, quàm etiam Pariensi nuper edito. Sic enim habetur in vtroque: Πέτρον γάρ φησι καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ σωτῆρος ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ κυρίου προτετιμημένους, μὴ ἐπιδικάζεσθαι δόξης, ἀλλὰ Ἰάκωβον τὸν δίκαιον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων ἑλέσθαι.

Clemens ergo Alexandrinus apud Eusebium non ait, Petrum, Iacobum, & Ioannem detulisse primatum Ecclesiæ vniuersæ Iacobo minori, & eum Episcopum Apostolorũ constituisse, quod absurdissimum est; sed tantùm ait, eos Apostolos præcipuos nõ quæsiuisse gloriam propriam, & ideo non sibi assumpsisse Episcopatum omnium eo tempore nobilissimum, sed eum Iaco-
B bo minori detulisse. Etsi enim Episcopatus vnius vrbis non derogat primatui, tamen non parua gloria erat fieri Episcopum Hierosolymæ eo tempore, quo nullus erat ex particularibus Episcopatibus illo nobilior.

Ad locum CHRYSOSTOMI dico, loqui Chrysostomum de solio particularis Episcopatus, cùm ait: *Apostolos concessisse Iacobo solium.* Nam quod absolutè Chrysostomus Petrum Iacobo anteposuerit, ex plurimis eius locis manifestum est. Nam in Ioannem homilia vltima, in illud; Sequere me: *Quibus verbis*, inquit, *iterum curam, & familiarem in eum affectum ostendit. Quod si quis percontaretur, quomodo Iacobus sedem Hierosolymis acceperit?*
C *Responderem, hunc Petrum totius orbis Magistrum constituisse.*

Idem Chrysostomus homil. 3. in Acta, post ea verba, quæ nobis obiiciuntur, subiungit de Petro: *Meritò*, inquit, *primus omnium auctoritatem vsurpat in negotio, vt qui omnes habeat in manu. Ad hunc enim dixit Christus: Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.*

CAPVT XXVII.

De comparatione Petri cum Paulo.

ALTERVM argumentum sumitur ab eo, quod Paulus per Antonomasiam vocatur Apostolus; inde
D enim sequi videtur, vt ipse potius, quàm Petrus princeps Apostolorum sit. Accedit quod in antiquis sigillis, quibus diplomata summi Pontificis obsignantur, inueniuntur imagines Petri & Pauli, sed huius à dextris, illius à sinistris. Quod etiam obseruauit diuus Thomas in epistola ad Galatas, lectione prima, & Petrus Damianus in tractatu de hac ipsa re.

RESPONDEO, Paulum vocari Apostolum per Antonomasiam, non quia fuerit maior Petro potestate vel auctoritate, sed duabus aliis de caussis, quæ nihil detrahunt de primatu Petri. VNA fuit, quia plura scripsit, & doctior ac sapientior fuit ceteris. Tunc enim ferè vocamus eum Apostolum per Antonomasiam, quando

scripta eius citamus. ALTERA fuit, quia ad Apostolum propriè, vt Apostolum, pertinet, plantare fidem. Paulus autem pluribus in locis plantauit fidem, quàm vllus alius. Nam ceteri Apostoli missi sunt ad certas prouincias, Paulus ad omnes Gentes, sine certæ prouinciæ determinatione. Et ipse de se ait: *Plus omnibus laboraui.* 1. Cor.15.

Testatur quoque HIERONYMVS in caput 5. Amos, in illa verba: *Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ*, Paulum non solùm plantasse fidem Christi per totum eum longissimum tractum, qui est ab Hierusalem vsque ad Illyricum, vt etiam ipse Paulus ait Rom.15. sed etiam à mari rubro vsque ad Oceanum per totum ferè orbem, vt prius eum terra defecerit, quàm studium prædicandi. Itaque in eo, quod est proprium Apostoli, Paulus excelluit, & sicut Petrus dicitur princeps Apostolorum, quia institutus est caput & pastor ouium: Ita etiam Paulus dici potest princeps Apostolorum, quia munus Apostolicum excellentissimè adimpleuit. Quomodo Virgilius dicitur princeps Poëtarum, & Cicero princeps Oratorum.

Vtramq; rationem S. AVGVSTINVS paucissimis verbis complexus est, li.3. ad Bonifacium, cap.3. *Apostolus,* inquit, *cùm dicitur, si non exprimatur quis Apostolus, non intelligitur nisi Paulus, quia pluribus est epistolis notior, & plus omnibus illis laborauit.*

Quod autem obiicitur de imaginibus Petri & Pauli, quę ita disponi solent, vt Paulus ad dexteram Petri conspiciatur, multis modis solui potest. PRIMVM enim, tametsi satis constat, Petrum Paulo auctoritate maiorem fuisse; vt suprà docuimus testimonio Cypriani, in epistola ad Quintum; Augustini, epistola 19. ad Hieronymum; Hieronymi epist.89. ad Augustinum; Gregorij homil.18. in Ezechielem; Theodoreti in epistola ad Leonem; & Oecumenij in primum caput ad Galatas: tamen etiamsi constaret, Paulum Petro omnibus nominibus anteponendum esse, nihil id Romanis Pontificibus officeret, aut ipsi etiam Petri summo Pontificatui. Non quidem Pontificibus Romanis, quoniam ipsi tam Petrum, quàm Paulum prædecessorem & parentem agnoscunt. Siquidem vterq; Apostolus Romanam Ecclesiam fundauit, & gubernauit, vt præter alios testatur Irenæus lib. 3. cap.3. & in vrbe Roma vterque per martyrium vitam finiuit. Itaque omnis Pauli gloria ad Romanos Pontifices pertinet. Nihil etiam Petri pontificatui officeret summa dignitas & auctoritas Pauli: quoniam extraordinaria erat, quanta quanta tandem esset.

Quare, quemadmodum in populo Iudæorum maior erat Moses Aarone, & nihilominus tamen Aaron verè ac propriè summus Pontifex fuit; & non Mosis, sed Aaronis posteri in summa illa dignitate patri successerunt, quoniam potestas Mosis extraordinaria, Aaronis

A ordinaria erat: ita quoque si admitteremus, extraordinario priuilegio Paulum Petro maiorem fuisse, non propterea negaremus Petrum ordinarium, ac summum Ecclesiæ Pontificem fuisse.

DEINDE potest etiam responderi, non esse hoc perpetuum, vt in antiquis imaginibus Paulus dexteram partem occupet. Siquidem in iis, quæ Romæ nunc exstant, vt in quibusdam Paulus cernitur ad dexteram, ita in aliis non paucioribus cernitur ad sinistram: & sicut in diplomatibus Paulus obtinet dexteram, ita in numismatibus obtinet sinistram.

Et fortasse consultò id veteres obseruarunt,
B vt ex duobus summis Apostolis modò vnum, modò alterum anteponerent. Nimirum vt eo modo significarent, hos Apostolos vel pares esse inter se, vel certè ignorari, vter alteri præstet. Nam etsi Petrus maior est potestate, Paulus maior est sapientia: vt eleganter monet S. Maximus serm. vlt. de sanctis Petro & Paulo, vbi Petro clauem potentiæ, Paulo clauem sapientiæ datam esse dicit.

Hinc S. LEO serm.1. de natali Apostolorum: *Hos,* inquit, *gratia Dei in tantum apicem inter omnia Ecclesiæ membra prouexit, vt eos in corpore, cui caput est Christus, quasi geminum constitueret lumen oculorum: de quorum meritis atque virtutibus nihil diuersum, nihil debemus sentire discretum, quia illos & electio pares, & labor*
C *similes, & finis fecit æquales.* Et S. MAXIMVS loco notato: *Ergo,* inquit, *B. Petrus & Paulus eminent inter vniuersos, & peculiari quadam prærogatiua præcellunt: verùm inter ipsos quis cui præponatur, incertũ est. Puto enim illos æquales esse meritis, quia æquales sunt passione.* Et S. GREGORIVS lib.1. Dialog. cap. vlt. *Paulus,* inquit, *Apostolus Petro Apostolorum primo in principatu Apostolico frater est.*

TERTIA quoque responsio adhiberi potest. Nam vt annotauit Antonius Nebrissensis in annotatione ad quinquaginta Scripturę loca, cùm duo simul incedebant, olim id obseruabatur, vt senior & honoratior ad læuam esset; iunior autem latus ei dexterum clauderet; & nonnihil præcederet in signum obsequij. Inde enim dicti
D sunt laterones, &, per contractionem, latrones, qui dextrum latus nobiliorum hominum defensionis caussa tegebant. Id ille probat multis argumentis, sed præcipuè testimonio duorum illustrium Poëtarum. Nam Ouidius lib.5. Fastorum, de sene ait:

Et medius iuuenum, non indignantibus illis,
Ibat, & interior si comes vnus erat.

Porro interiorem dici eum, qui ad partem læuam est, ex Virgilio discimus, qui lib.5. Æneidos ait de Cloantho, qui ad sinistram partem Gyæ nauigabat:

Ille inter nauemq; Gyæ, scopulosq; sonantes
Radit iter læuum interior, subitusq; priorem
Præterit.

Addere

Addere possumus EVSEBII testimonium, qui lib. I. de vita Constantini scribit, se vidisse in Palæstina Constantinum adolescentem obeuntem prouinciam cum seniore Augusto, semperque ad dexteram eius incedentem. Neque dubium esse potest, quin Constãtinus adolescens, ac penè priuatus in loco minus honorato esset, quàm senior Augustus.

Neq; his repugnat quod Ambrosius in serm. de Pentecoste, qui est 61. & Hieronymus in comment. 1. cap. ad Ephesios, dicunt, sedere ad partem dexteram esse maioris honoris signum. Nam absolutè dextera honoratior est, & præsertim in sedibus recto ordine collocatis. Vt si ad parietem ponantur duæ sedes, & vna alteram non tegat, dubium esse non potest, quin dextera debeatur præstantiori: tamen alia ratio est de incessu, & quando vnus alterius latus corpore suo tegit.

Iam igitur credibile est initiò cœpisse depingi Paulum ad dexteram Petri, vt iuniorem & minorem; nam idcirco in diplomatibus pontificiis ita Paulus ad Petri dexteram collocatur, vt eum præcedat, & fermè totum tegat, quod est argumentum obsequij in Paulo, & dignitatis in Petro. Quod autem postea cœperit pingi ad dexteram, etiam cùm Petrum non tegit, vel cùm Christus, aut beata Virgo medium locum tenent: ex imperitia factum videtur, nimirum viderant alicubi Paulum depictum ad dexteram, nec aduerterant, sic eum esse ad dexteram, vt Petrum tegeret; existimarunt ob honorem Pauli id fieri, ac propterea, in sedibus quoque, vel cùm inter se multum distarent, dexteram partem Paulo tribuerunt.

Ceterùm non ob Pauli honorem id à veteribus factum esse; vel inde probari potest, quod in omnibus aliis rebus semper Petrus Paulo anteponitur. Si nominandi sunt, Petrus præcedit; si in precibus inuocandi, præcedit Petrus; si festi dies in eorum honorem celebrandi, prior est Petrus. Cur igitur in imaginibus ordo iste alioqui perpetuus mutaretur?

Deniq;, si hæc aliquibus non probantur, admitti potest honoris gratia Paulum à dexteris Petri in signis & imaginibus collocari. cuius honoris caussę tres potissimùm esse videntur. PRIMA, quoniam plus ipse videtur Ecclesiæ profuisse, quàm Petrus; plures enim ex Gentibus ad Christi fidem adduxit; plures prouincias summo cum labore peragrauit; plura scripta, eaque vtilissima nobis reliquit.

Ecclesia verò in colenda Sanctorum memoria, non tam respicit gradum honoris, quem habuerunt in terris, quàm vtilitatis quam posteris attulerunt. Cùm enim gratitudinis caussa eos honoret, illis maiorem cultum defert, quibus plus debet. Certè Stephanus & Laurentius Diaconi tantùm erant, quorum ille S. Iacobo Episcopo & Apostolo, iste S. Sixto summo Pontifici ministrauit, & tamen Ecclesia magis honorat Stephanum, quàm Iacobum; & Laurentium, quàm Sixtum. quia clarissima horum Diaconorum martyria toti Ecclesiæ mirabiliter præluxerunt.

Pari ratione S. Hieronymus & S. Thomas Aquinas simplices Presbyteri fuerunt; Antonius, Benedictus, Franciscus, ne Presbyteri quidem: & tamen ab Ecclesia, quod ad cultum attinet, multis sanctis Episcopis, & Martyribus, & summis etiam Pontificibus præponuntur; quoniam illi scriptis libris, isti ordinum religiosorum institutione plurimum Ecclesiæ profuerunt.

ALTERA ratio est, quia Paulus, Doctor Gentium præcipuè fuit, Petrus Iudæorum: vt igitur significaret Ecclesia, Gentiles Iudæis tandem antepositos esse, ab eo qui dixit: *Maior seruiet minori*; Paulum anteposuit Petro.

TERTIA ratio esse potest, quoniam Petrus à Christo vocatus fuit, adhuc mortali & quodammodo in sinistris constituto: Paulus autem de cœlo vocatus est à Christo immortali, & regnante ac sedente à dextris Patris. Atque hanc rationem attingunt etiam Petrus Damiani in epistola ad Desiderium, quam de hac ipsa quæstione scripsit; Innocentius III. in sermone de Euangelistis; & S. Thomas lectione prima in epistolam ad Galatas.

Addit PETRVS Damiani & QVARTAM rationem, quia videlicet Paulus de tribu Beniamin erat, & in ipso Beniamin demonstratus, ac typicè expressus in Scripturis: porro Beniamin etsi postremus erat inter fratres suos, tamen & à patre filius dexteræ est appellatus, & à Ioseph omnibus fratribus antepositus. Vide in Genes. cap. 35. & 42.

CAPVT XXVIII.

Refellitur obiectio, ex quindecim peccatis S. Petri, à Magdeburgensibus concinnata.

ARGVMENTVM postremum sumitur ab horrendis lapsibus S. Petri, quos Magdeburgenses enumerant Centur. 1. lib. 2. cap. 10. colum. 558. 559. 560. atque eos dicunt non sine consilio Spiritus sancti memoriæ traditos, ne Petro nimium tribueretur: id quod posterioribus seculis futurum esse Deus præuidit.

PRIMVM lapsum esse volunt, quod Matth. 14. Petrus ex curiositate, vt ipsi dicunt, petierit à Domino, vt euocaretur in mare. ideoque postea punitus sit, & in maiora inciderit peccata, nempe in dubitationem.

RESPONDEO, nullum in hac re Petri esse peccatum, sed contrà potius singularem fidem. Nam si peccasset Petrus petendo, vt euocaretur in mare, non obtinuisset quod petiit. Non enim miracula Dei cooperantur peccatis nostris. Quare MAXIMVS sermone 1. de natali

Apostol. *Hic est*, inquit, *Petrus, quem Christi esse confidentissimum, subiecta vestigiis eius maria probauerunt. Nam à Domino suo nouos sibi dari in fluctibus gressus, vt fidelis poposcit, & vt dilectus emeruit. Qui ob id solum trepidasse visus est, vt fragilitas humana cognosceret, quanta esset inter dominum seruumq; distantia.* Et infrà: *Verè beata Petri, & dum trepidat, mirabilis fides, quem nec perurgentis periculi potuit turbare formido. Clamãdo enim dum mergitur, Domine libera me, de se diffisus est, non de Domino dubitauit. ne quis ergo timorem hunc gloriosissimi Petri ducat in vitium, &c.*

SECVNDO ponunt quod Matthæi 16. Petrus dixerit Christo: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc.* Quibus verbis fœdum, inquiunt Magdeburgenses, & horrendum lapsum commisit. Et infrà: *Hisce verbis horrendus lapsus describitur, quo quidem æternam meruisset damnationem, nisi ex ingenti misericordia esset retractus. Nec dubium est, quin seriò tantum peccatum fuerit deprecatus.*

RESPONDEO, longè aliter hoc factum diuus HIERONYMVS æstimauit. Nam in cap. 14. Matthæi: *In omnibus locis*, inquit, *ardentissimæ fidei inuenitur Petrus. Interrogatis discipulis, quem homines dicerent* IESVM, *Dei Filium confitetur: volentem ad passionem pergere prohibet, & licet erret in sensu, tamen non errat in affectu.* Et in cap. 16. *Mihi*, inquit, *hic error Apostolicus, & de pietatis affectu veniens, nunquam incentiuum Diaboli videbitur.*

TERTIO ponunt quod ait Petrus Matth. 17. *Domine, bonum est nos hîc esse, si vis faciamus hîc tria tabernacula, &c. Peccabat*, inquiunt, *Petrus, quòd extra verbum Dei memoriam istius rei, cultumq; cogitaret instituere; immò & voce Patris cœlestis ista superstitio Petri castigatur.*

RESPONDEO, quòd Petrus nullo modo peccauerit, patet ex Marc. cap. 9. qui ait: *Nesciebat quid diceret, erant enim timore exterriti.* Itaque Petrus raptus erat quodammodo extra se, cùm ea dixit, & licet in tali excessu mentis errare potuerit, certè peccare nullo modo potuit. Immò docet CHRYSOSTOMVS in hunc locum, ex maximo feruore Petri hæc verba procedere: *Vides*, inquit, *quanto Christi feruore incendebatur, non enim quærere debes, quàm prudenter hortabatur, sed quàm feruens caritate Christi, quamq; inflammatus esset.*

Mirum est præterea, vnde nouum cultum in memoriam transfigurationis, & superstitionem olfecerint Magdeburgenses, cùm Petrus clarè dicat: *Bonum est nos hîc esse*, & proinde tabernacula non in memoriam rei præteritæ, sed ad præsentem habitationem cum Christo glorioso erigere voluerit. Vnde LEO in serm. de transfiguratione, dicit, bonum fuisse, quod Petrus petebat, sed minus ordinatum, quia nondum tempus erat adipiscendæ gloriæ illius. Nec tamen peccauit in petenda gloria ante tempus, quia nesciebat quid diceret.

QVARTVM lapsum in eo ponunt, quòd Petrus vnus fuerit, & fortè non postremus ex numero illorum, qui agitabant quæstionem, quis

A eorum futurus esset maximus; quam inscitiam & ambitionem Christus graui oratione retundere cogitur, Matth. 18.

At Scriptura nusquam dicit, in eo numero fuisse Petrum, Patres autem in cap. 18. Matthæi, Origenes, Chrysostomus, Hieronymus, & alij disertè docent, non Petrum, sed alios discipulos eam quæstionem mouisse, quia suspicabantur Petrum omnibus anteponendum; & hoc ipsum ex Euangelio colligitur. Nam cùm dixisset Matth. cap. 17. extremo Petrum esse missum ad mare; subiungit initio cap. 18. *In illa hora accesserunt discipuli ad* IESVM, *dicentes; Quis putas maior est.* Quibus verbis indicat, absente Petro, quæstio-

B nem illam fuisse motam. Siquidem in illa hora qua Petrus ad mare amandatus fuerat, discipuli ceteri Dominum adierunt.

QVINTVM lapsum esse volunt, quod Matthæi 18. Petrus restringere voluerit remissionem peccatorum ad numerum septenarium, dicens: *Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? vsque septies?* Nugæ sunt pueriles: nec enim Petrus restringere voluit, sed interrogat præceptorem suum.

SEXTVM lapsum in eo constituunt, quod Matthæi 19. Petrus eruperit in illa verba: *Ecce nos reliquimus omnia, quid ergo erit nobis?* Vbi videtur somniasse carnalia quædam præmia, & arroganter etiam loquutus. SED audi CHRYSOSTO-

C MI commentarium: *Non ambitione*, inquit, *aut inani gloria, verùm vt pauperum plebem introducat, hæc dicit.* Ipse quoque Dominus non Petrum arguit tanquam peccantem, sed ei maxima præmia pollicetur.

SEPTIMVM lapsum numerant, quod Petrus Ioan. 13. dixerit: *Non lauabis mihi pedes in æternum. Petrus*, inquiunt, *inscitia quadam & praua deuotione negat se admissurum, vt Christus sibi pedes lauet.*

RESPONDEO, longè aliter sancti Patres de actis Petri iudicant. AVGVSTINVS in hunc locum dicit, Petrum id fecisse recusando, quod quilibet alius Apostolorum fecisset. CHRYSOSTOMVS in hunc locum: *Non parui*, inquit, *amoris & reuerentiæ argumentum fuit.* Et infrà: *Ob nimiam*,

D inquit, *dilectionem ita loquutus est.* Item: *In recusando vehemens Petrus, & in permittendo vehementior, vtrumque ex amore.* BASILIVS in sermone de iudicio Dei, qui moralibus præponitur, de hac re loquens: *Nullius*, inquit, *peccati, nullius contemptus significationem dedit, verùm potius excellenti erga Dominum honore vsus est, & conuenientem seruo, ac discipulo reuerentiam ostendit.* CYRILLVS libro 9. capite 4. in Ioannem: *Iure*, inquit, *tantæ rei pondus fidelis discipulus pertimuit, & solitæ sibi vsus reuerentiæ fructu, recusauit.*

OCTAVVM lapsum esse volunt, quod Petrus dixerit: *Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo*, Matthæi 26. videtur enim mendacij arguere voluisse Dominum, qui eum negaturum esse prædixerat.

Sed audi HIERONYMVM, in hunc locum: *Non est*, inquit, *temeritas, neque mendacium. sed fides est Apostoli Petri, & ardens affectus erga Saluatorem.* Audi CHRYSOSTOMVM: *Vnde*, inquit, *id tibi accidit? ex multo certè amore, & multa voluntate.* Itaque aut nullus hic lapsus fuit, aut amoris & pietatis excessus fuit.

A NONVM in eo ponunt, quod in horto iussus vigilare obdormierit. SED excusat eum & Apostolos ceteros Euangelista, dicẽs: *Erant enim oculi eorum grauati.* Et sanè cùm ad multam noctem vigilassent, non video, cur tam graue peccatum fuerit à somno superari.

DECIMVM lapsum numerant, quod Matthæi 26. Petrus Malcho auriculam absciderit: *Contra Christi interdictum*, inquiunt, *gladio vtitur temerario, & impio conatu auriculam Malcho Pontificis ministro amputans.* Et infrà: *Violenta vi Dei consilium in Scriptura prædictum, quantum quidem in ipso est, conatur impedire.*

At inprimis mendacium est, quod contra Christi interdictum Petrus gladio sit vsus. Nihil enim Dominus prædixerat de gladij vsu, præter id quod habetur Luc. 22. *Qui non habet, vendat tunicam, & emat gladium.* Et cùm discipuli dicerent: *Ecce duo gladij hîc*, respondit Christus: *Satis est*, id est, sufficiunt gladij duo. Quibus verbis etsi reuera non præcipiebat, vt gladio vterentur, tamen multò minùs prohibebat.

Et quanquam Petri factum Dominus postea improbauit, quia non egebat illa defensione: tamen animum Petri nec Dominus reprehendit, & sancti Patres etiam laudant. CHRYSOSTOMVS homil. 85. in Matth. *Tu*, inquit, *discipuli amorem pium & humilitatem considera. Alterum enim, id est, ferire Malchum, ex diligendi feruore; alterum, id est, reponere gladium in vaginam, ex obedientia fecerat.* CYRILLVS lib. 2. cap. 35. in Ioan. *Intentio*, inquit, *Petri, qui gladium aduersus hostes accepit, à mandato legis non fuit aliena.* AMBROSIVS in cap. 22. Lucæ: *Petrus*, inquit, *eruditus in lege, promptus affectu, qui sciret Phinees reputatum ad iustitiam, quod sacrilegos peremisset, percussit Principis seruum.*

Blasphemum ergo est, quod dicunt Magdeburgenses, Petrum impio conatu id fecisse, & violenter impedire voluisse Dei consilium. Non enim ex odio contra consilium Dei, sed ex amore in magistrum suum, defensionem illam parabat.

VNDECIMO, ponunt negationem Petri, quam magnum peccatum fuisse non negamus, sed tantum abest, vt hoc peccatum obsit primatui, vt potius eum confirmet. Sic enim ait GREGORIVS homil. 21. in Euangelium: *Considerandum*, inquit, *nobis est, cur omnipotens Deus eum, quem cunctæ Ecclesiæ præferre disposuerat, ancillæ vocem pertimescere, & seipsum negare permisit. Quod nimirum magnæ actum esse pietatis dispensatione cognoscimus, vt is qui futurus erat Pastor Ecclesiæ, in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset.*

DVODECIMVM lapsum faciunt, quod comprehenso Domino à Iudæis, præclarus & animosus ille heros Petrus fugam arripuerit. At PRIMVM non id solus Petrus fecit, sed, vt ait Matthæus cap. 26. *Discipuli omnes relicto eo fugerunt.* DEINDE Petrus etsi initiò fugit, tamen mox rediit: *Et sequebatur eum à longè*, vt ibidem legimus. Adde VLTIMO, quòd nullum in hac fuga peccatum inesse videtur. Nam si Dominum sequi debuissent, vel vt eum defenderent, vel vt se morti obiicerent, sequi debuissent. At iam intellexerant, Dominum nolle defensionem vllam pro se fieri: nec tenebantur se morti obiicere; quin potius mandatum acceperant fugiendi: *Cùm vos*, B inquit Dominus Matth. 10. *persequentur in ciuitate vna, fugite in aliam.*

DECIMVM TERTIVM lapsum esse volunt, quod post resurrectionem Domini, cùm Petrus magno ardore ad sepulcrum cucurrisset, nondum tamen articulum resurrectionis rectè percepit, vt Ioannes significat, cap. 20. SED ibidem Ioannes seipse ac Petrum simul defendit ab ista criminatione, cùm ait: *Nondum sciebant Scripturas, quia oporteret eum resurgere à mortuis.* Itaque ignoratione quadam laborabat Petrus eo tempore, sed absque culpa sua. Nec enim ex illis erat, qui nolunt intelligere, vt bene agant; sed simpliciter ignorabant.

DECIMVM QVARTVM lapsum in eo ponunt, C quod Ioan. 21. curiosè de Ioanne quæsierit: *Hic autem quid?* Nam à Domino reprehensus audiuit: *Quid ad te? tu me sequere.* CETERVM, ista si curiositas dicenda est, venia dignissima est. Nam, vt in hunc locum scribit Chrysostomus, ex nimia caritate Petri erga Ioannem profecta est. Existimabat enim Petrus Ioannem cupere, sed non audere de se interrogare; propterea vt illi gratificaretur, Dominum interrogauit.

POSTREMVM lapsum in eo constituũt, quod Antiochię non ambulauerit ad veritatem Euangelij, & idcirco meritò à Paulo fuerit reprehensus. IN quo peccato referendo satis apertè maiores suos imitantur, Marcionem videlicet hæ- D resiarcham, & apostatam Iulianum, qui grauissimi peccati à Paulo notatum, & reprehensum Petrum fuisse dicebãt. Quorum calumnias iam olim refutarunt Tertullianus libro 4. aduersus Marcionem, & Cyrillus lib. 9. in Iulianum. Res autem ita se habet.

Apostolus Petrus cùm Antiochiæ degeret, Christiana libertate cum gentibus cibũ capiebat: superuenerunt interim Iudæi quidam à Iacobo Apostolo ad Petrum missi. Tum Petrus cogitare cœpit, vix posse se offensionem, aut Gentilium, aut Iudæorum euadere. Nam si pergeret cum gentibus cibũ capere, sine dubio Iudæos offenderet, qui adhuc infirmi in fide cùm essent, nondum sibi persuadere potuerãt, licere Iudæis cibis gentium vti: sin autẽ segregaret se à

gentibus,

gentibus, & seorsim cum Iudæis cibum sumeret; in offensionem gentilium incurreret, quippe qui aut Petri leuitatem arguerent, aut exemplo tanti viri ipsi quoque iudaizare inciperent. Itaq; in hac fluctuatione animi B. Apostolus id elegit, quod minus malum putauit, vt videlicet quia Iudæorum præcipuè Apostolus erat, Gentiles potius, quàm Iudæos offenderet. Paulus autem electionem illam improbauit, & Petrum satis acriter reprehendit.

Iam hoc Petri factũ Græci Patres omni peccato vacare volunt, vt patet ex commen. eorum in cap. 2. ad Gal. & Græcis subscripsit S. Hieronymus, tum in commentar. eiusdem epist. tum in epist. 89. ad Augustinum. plerique autem Latinorum peccatum aliquod in hoc Petri facto agnoscunt, vt Tertullianus lib. 4. in Marcionem, Cyprianus in epist. ad Quintum, Ambrosius in cap. 2. ad Gal. Augustinus in epist. ad Hieronymum 8. 9. & 19. Gregorius lib. 28. moral. cap. 12. & alij nonnulli.

Ceterùm, sine dubio peccatum illud aut veniale, ac leuissimum fuit; aut etiam solum materialiter peccatum fuit, id est, erratum quoddam, sed absque vlla Petri culpa. Siquidem certum est, eum optimo animo fecisse quod fecit.

Quod autem errauerit in eligendo, caussa fuit aut aliqua inconsideratio, & tum peccatum fuit veniale; aut defectus luminis, & ignoratio quædam inuoluntaria, & tunc nulla culpa sua id fecit. Credibile autem est diuinam prouidentiam id egisse, vt in eo negotio magis illustraretur Pauli, quàm Petri mens, vt exemplum vtilissimum haberemus tam libertatis in Paulo, quàm patientiæ & humilitatis in Petro.

LIBER SECVNDVS, DE SVMMO PONTIFICE.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio; An B. Petrus Romæ fuerit, ibidemq́ Episcopus existens mortuus sit.

CONSTITVTIS iis, quæ ad Petri primatum explicandum, & defendendum pertinebant: ad ea veniendum nobis est, quę ad primatum successorum eius pertinent. Quoniam autem ius successionis Pontificum Romanorum in eo fundatur, quod Petrus Romæ sedem suam, iubente Domino, collocauerit, atque ibidem vsque ad mortem sederit; prima nascitur quæstio: *An Petrus Romæ Episcopus fuerit, nec inde vnquam sedem suam aliò transtulerit.*

Hæretici huius temporis plurimi in dubium reuocant, id quod iam supra M. D. annos constantissimè à toto orbe terrarum creditum est, nimirum B. Petrum Episcopum Romanum fuisse; ac Romę per crucis martyrium spiritum Domino reddidisse: sed alij modestius, alij impudentius hoc argumentum tractant.

PRIMVS quod sciam, qui docuit D. Petrum neque Episcopum fuisse Romæ, neque Romam ipsam vnquam vidisse, fuit GVLIELMVS quidam, Ioannis VViclefi præceptor, vt Thomas VValdensis refert lib. 2. doctr. fidei, art. 1. cap. 7. Hunc sequutus est Vdalricus VELENVS Lutheranus, qui librum integrum de hac re edidit, in quo XVIII. persuasionibus (sic ipse eas vocat) demonstrasse se putat, Petrum nunquam fuisse Romæ, & tam Petrum, quàm Paulum non Romæ, sed Hierosolymis esse occisos. Pro quo opere, ad finem libri affirmat, se sine vllo dubio immarcescibilis coronæ præmia à Deo percepturum. Et sanè si mendacia coronantur à Deo, splendidissimam coronam sine vlla dubitatione Velenus accipiet.

ILLYRICVS quoque in libro contra primatum Papæ: *Demonstratio*, inquit, *certa est Petrum Romæ non fuisse.* Ioannes CALVINVS lib. 4. Institut. cap. 6. §. 15. postquam rem totam esse dubiam

A ostendit, ita concludit: *Tamen*, inquit, *propter scriptorum consensum, non pugno quin illic mortuus fuerit, sed Episcopum fuisse, præsertim longo tempore, persuaderi nequeo.* Similia habent Magdeburgenses, Centur. 1. lib. 2. cap. 10. col. 561.

Est autem obseruandum, quatuor esse quæ in dubium reuocantur. PRIMO, an Petrus fuerit Romæ? SECVNDO, an sit mortuus Romæ? TERTIO, an fuerit Episcopus Romæ? QVARTO, an Romanum Episcopatum semel susceptum nunquam mutauerit?

Ex his quatuor solum postremum & requiritur necessariò, & sufficit ad Romani Pontificis primatum constituendum. Quæ caussa fuit, cur

B Caluinus solum hoc quartum nullo modo admiserit, cùm de ceteris tribus parum sollicitus esset; nam illud primum neque requiri, neque sufficere, planũ est, cùm multi veniant Romam, qui tamen Romani Pontifices nunquã euadunt, & multi Romani Pontifices nunquam fuerint Romæ, vt Clemens V. Ioannes XXII. Benedictus XII. Clemens VI. Innocentius VI. Vrbanus V. qui in Galliis ordinati, ibidem semper manserunt.

ALTERVM item neque requiri, neque sufficere testantur multi Romani Pontifices, qui extra Romam mortui sunt; nam Clemens I. obiit in Ponto, Pontianus in Sardinia, Ioannes I. Ra-

C uennæ, Agapetus Constantinopoli, Innocentius III. Perusię, Innocentius IV. Neapoli, Ioannes XX. Viterbij, & alij in aliis locis. Idem testantur multò plures, qui quotidie moriuntur Romæ, nec tamen Romani Pontifices sunt.

TERTIVM autem requiri, sed non sufficere, ex eo colligitur, quod Petrus Episcopus Antiochiæ fuit, & tamen quoniam sedem aliò transtulit, nunquam deinceps locum primum Episcopi Antiocheni habuerunt. Igitur quartum solum & requiritur, & sufficit. Quia tamen omnia sunt vera, suis ac propriis argumentis singula demonstrabimus.

CAPVT SECVNDVM.

Quòd Petrus Romæ fuerit.

AC vt à primo incipiamus, S. Petrum Romæ aliquando fuisse ostendimus primùm ex testimonio ipsius Petri, qui sic ait ad finem prioris epistolæ: *Salutat vos Ecclesia in Babylone collecta, & Marcus filius meus.* Hanc enim epistolam ex Roma scriptam esse, quæ dicitur Babylon à Petro, testis est Papias Apostolorum discipulus apud Eusebium lib.2.histor.cap.15. *Papias*, inquit Eusebius, *& hoc dicit, quod Petrus in prima epistola sua, quam de vrbe Roma scripsit, meminerit Marci, in qua tropicè Romam Babylona nominauit, cùm dicit; Salutat vos ea, quæ in Babylone est electa Ecclesia, & Marcus filius meus.*

Testis est etiam HIERONYMVS in libro de viris illust. in Marco, cuius hæc sunt verba: *Petrus in epistola prima sub nomine Babylonis figuraliter Romam significans: Salutat*, inquit, *vos Ecclesia, quæ est in Babylone collecta.* Eodem modo exponunt Oecumenius, Beda, & quotquot in hanc epistolam commentaria ediderunt.

Præterea Ioannes in Apocalypsi passim Romam vocat Babylonem, vt TERTVLLIANVS annotauit lib.3. contra Marcionem, & lib. contra Iudæos; & apertè colligitur ex cap.17. Apocalypsis, vbi dicitur Babylon magna sedere supra septem montes, & habere imperium super reges terræ. Nec enim alia ciuitas est, quæ Ioannis tempore imperium habuerit super reges terræ, quàm Roma; & notissimum est supra septem colles Romam ædificatam esse.

Denique aduersarij passim clamant, Romam esse Babylonem de Apocalypsi. Ideo enim LVTHERVS librum inscripsit de Babylonica captiuitate; & MAGDEBVRGENSES, non alia de caussa recipiunt Apocalypsin in numerum diuinorum librorum, quàm quod in eo libro multa aduersus Romam, sub nomine Babylonis, dicantur, vide Centur.1. lib.2.cap.4.col.56. Quare si Roma in Scripturis est Babylon, vt ipsi volunt, & Petrus ex Babylone scribit, certè ex Roma scribit.

Respondet VELENVS: *Ac vera Babylon*, inquit, *duplex tantùm fuit, vna apud Assyrios, altera apud Aegyptum, quæ nunc dicitur Chayrum; ex quo sequitur Petrum ex Assyria, vel ex Aegypto, non ex Italia scripsisse, cùm ex Babylone scripsit.*

Sed nihil dicit Velenus, nam Petrus non de Babylone propriè dicta, sed de ea, quæ figuratè Babylon dicitur in Apocalypsi, loquitur, vt ex pluribus ostendimus. Quibus certè magis credendum est, quàm vni Veleno, qui nullum pro sua expositione auctorem proferre potuit. Alioqui respondeat nobis Velenus, si nulla fuit Babylon extra Assyriam, & Aegyptum, quænam est illa Babylon, quæ in Apocalypsi habere dicitur imperium super reges terræ? Constat

A enim id neque Assyriæ, neque Aegypto conuenire.

Sed instat VELENVS: *Si apud Petrum*, inquit, *nomine Babylonis intelligunt Romam, vt etiam apud Ioannem, igitur rectè faciunt omnes qui recedunt à Romana Ecclesia. Nam Apocal.18. sic legimus: Cecidit, cecidit Babylon magna, & facta est habitatio Dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, &c.* Et rursum: *Exite de illa populus meus, vt ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis.*

RESPONDEO, Babylonem vocari non Romanam Ecclesiam, sed Romanam vrbem, qualis erat Ioannis tempore. Nam, vt exponit TERTVLLIANVS lib.3. contra Marcionem, quemadmodum

B vera Babylon fuerat caput imperij, & regem habuerat Nabuchodonosor, qui populum Dei persequebatur, & in captiuitatem adducebat: ita quoque & Roma tempore Apostolorum erat caput imperij, & Imperatorem habebat Neronem, qui populum Dei crudelissimè persequebatur.

Prædicit autem Ioannes, hanc Babylonem ruituram, quia Romanum imperium delendum erat. Id quod iam ferè factum esse cernimus. An non enim Gothi, VVandali, Hunni, Longobardi, Romanæ vrbis imperium ferè ad nihilum redegerunt?

Eandem Babylonem vocat habitationē Dæmoniorum, & custodiam omnis spiritus immundi,

C quia (vt ait S. LEO serm.1. de natali Apostolorum) cum omnibus dominaretur Gentibus; omnium Gentium seruiebat erroribus. De hac dicit: *Exite de ea populе meus.* quod intelligitur corde, non corpore, vt S. Augustinus exponit in breuiculo collationis, collatione 3. Iubet enim Ioannes, vt Sancti non coniungantur cum Ethnicis, & Idololatris morum & vitæ similitudine, tametsi in eadem vrbe simul cum eis esse possint. Vnde etiam constat propter hæc verba Ioannis, nunquam Christianos de vrbe exiuisse.

Quocirca B. HIERONYMVS in epistola ad Marcellam, qua nomine Paulæ & Eustochij eam hortatur, vt ex Roma in Bethlehem migret, po-

D steaquam hæc verba de Apocalypsi contra Romam protulit, subiungit continuò: *Est quidem ibi S. Ecclesia, sunt trophæa Apostolorum & Martyrum, est Christi vera confessio, est ab Apostolo prædicata fides, & gentilitate calcata in sublime quotidie se erigens nomen Christianum, &c.* Quibus verbis docet non contra Ecclesiam Romanam, sed contra gentilitatem Romanam Ioannem esse loquutum. Et lib.2. in Iouinianum prope finē sic alloquitur Romam: *Ad te*, inquit, *loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam, Christi confessione delesti.*

SECVNDO, probatur hoc idem ex Actor. vlt. & ex epistola ad Romanos. Constat enim ex his locis, Romæ multos fuisse Christianos, immò Ecclesiam amplam & florētem, antequam Paulus eò veniret. Peto igitur quis hos Christianos

fecerit, si Petrus non fuit Romæ? Nam quod Petrus primus omnium prædicauerit Romanis, & Ecclesiam fundauerit antequam Paulus eò veniret, multi veterum scribunt. quod autem aliquis alius id fecerit, non potest vllo firmo argumento demonstrari.

Certè IRENÆVS lib.3.cap.3. dicit Romanam Ecclesiam à Petro & Paulo fundatam, id est, primùm à Petro, deinde à Petro & Paulo simul. EVSEBIVS lib.2. hist.cap.14. de Petro loquens: *Salutaris,* inquit, *prædicationis verbo PRIMVS in vrbe Roma Euangelij sui clauibus ianuam regni cœlestis aperuit.* ARNOBIVS lib.2. contra Gentes, dicit Romam ideo conuersam ad Christum, quia viderat Simonis Magi igneas quadrigas Petri ore difflatas, Christi nomine inuocato continuò euanuisse. EPIPHANIVS hæres.27. quæ est Carpocratis: *Primi,* inquit, *in Roma fuerunt Petrus & Paulus.* CHRYSOSTOMVS in Psal.48. *Piscator Petrus quoniam ciuitatem maximè regiam occupauit, etiam post mortem resplendet sole clarius.*

Paulus OROSIVS lib.7. histor.cap.6. *Exordio,* inquit, *regni Claudij, Petrus Apostolus Domini nostri IESV Christi Romam venit, & salutarem cunctis fidem fideli verbo docuit, potentißimisq; virtutibus approbauit, atque exinde* (nota) *Christiani Romæ esse cœperunt.*

LEO serm.1. de natali Apostolorum: *Cùm Apostoli imbuendum Euangelio mundum distributis sibi terrarum partibus suscepissent, beatißimus Petrus princeps Apostolici ordinis ad arcem Romani destinatur imperij.* THEODORETVS in cap.1. ad Roman. *Primus,* inquit, *eis* (Romanis) *magnus Petrus doctrinam Euangelicam præbuit.* Gregorius TVRONICVS lib.1. hist.cap.25. vbi dixerat Petrum sub Claudio Romam venisse, subiungit: *Ab illis diebus Christiani apud ciuitatem Romanam esse cœperunt.*

THEODOSIVS imperator, C. de summa Trinitate, & fide Catholica, L. cunctos populos: *Cunctos,* inquit, *populos quos clementiæ nostræ regit imperium, in tali volumus religione versari, quam B. Petrum Apostolum tradidisse Romanis religio vsq; adhuc insinuata declarat.* Adde SYBILLÆ Erythrææ vaticinium, quæ inter cetera prædixit, Christum non in gladio, & bello Aeneadem vrbem sibi subiecturum, sed in hamo piscantis. Refert hoc vaticinium D. ANTONINVS in summa historiali part.1. tit.3. cap.9. §.14.

Respondet VELENVS, statim post passionem Christi, adhuc Tiberij tempore, cœpisse Romæ esse Christianos, vt tradunt, inquit, Orosius lib. 7. hist. Tertullianus in Apologetico, Platina in vita Christi, & Tranquillus in vita Tiberij. Ex quo sequitur, non fuisse à Petro eam Ecclesiam fundatam, quippe qui dicitur tempore Claudij primùm Romam venisse.

Addamus in gratiam Veleni testimonium Clementis, libro 1. recognitionum, vbi legimus Barnabam tempore Tiberij Romæ prædicasse. Quem sequutus Dorotheus Tyrensis in Synopsi, dicit Barnabam esse primum qui Romæ

A prædicauit. RESPONDEO, falsum esse, quod vlli fuerint Christiani Romæ tempore Tiberij: verissimumque esse quod Patres dicunt, primum Petrum prædicasse Romanis, idque tempore Claudij. Nam ex quatuor auctoribus, à Veleno citatis, duo antiquissimi Tranquillus & Tertullianus non hoc dicunt, mentiturq; apertè Velenus, tametsi in præfatione sanctè iurat per conscientiam suam, se nullum mendacium, nullamque fraudem obtrudere velle. TRANQVILLVS enim in vita Tiberij non meminit Christianorum, sed in vita Claudij, vbi dicit Iudæos Christo impulsore tumultuantes, à Claudio fuisse Roma expulsos. Id quod nostræ sententię fauet.

B Id enim contendimus tempore Claudij cœpisse Romæ esse Christianos.

TERTVLLIANVS verò in Apologetico potius contrarium indicat. Nam dicit Pilatum ex Palæstina scripsisse Tiberio de resurrectione Christi, & quod à multis Deus credebatur, Tiberium autem retulisse ad senatum, an videretur Christus in Deum recipiendus: porro senatum recusasse, propterea quod antea cœpisset à populis Deus haberi, vt Pilatus scripserat, quàm à senatu consecratus esset. Ex qua narratione non potest colligi, tunc Romæ fuisse Christianos, sed potius non fuisse. Si enim fuissent, ex illis prius Tiberius cognouisset famam Christi quàm ex literis Pilati.

C Porro OROSIVS, quem sequutus est PLATINA, ad verba Tertulliani addidit, senatum decreuisse, exterminandos ex vrbe esse Christianos: quod non ita intelligendum est, quasi tunc in vrbe Christiani essent. Idem enim Orosius in eodem libro septimo disertè docet, non fuisse Christianos Romæ, nisi post Petri aduentum, Petrum autem imperante Claudio venisse. Itaque sensus edicti senatus hic erat, vt non reciperetur vllo modo Christiana religio, & ex vrbe exterminarentur si qui vnquam Christiani aduenirent. Quod tamen edictum nullam vim habuit. Nam vt ibidem Orosius refert, Tiberius pœnam statuit accusatoribus Christianorum.

D Ad illud de Barnaba respondeo, non esse verisimile, Barnabam prædicasse Romanis tempore Tiberij. Constat enim nullum fuisse ausum prædicare Gẽtilibus antequam Petrus cœlesti visione admoneretur, Actorum 10. & 11. Ab illo autem tempore semper fuit Barnabas cum Paulo coniunctus vsq; ad peractum Concilium Hierosolymitanum, vt patet Actorum 11. 12. 13. 14. & 15. & cùm Paulus toto illo tempore non iuerit Romam, constat nec Barnabam iuisse. Celebratum autem est Concilium Hierosolymitanum anno XVIII. post passionem Domini, vt colligitur ex Paulo ad Galatas 1. & 2. qui erat annus XIII. à morte Tiberij; non igitur Tiberij temporibus Barnabas Romam venit.

Adde huc, libros recognitionum Apocryphos censeri. Porro Synopsim quæ Dorotheo Tyrensi falsò adscribitur, plenam esse narrationibus confictis atque mendacibus. Nam (vt alia prætermittam) qua ratione auctor ille defendi potest, cùm inter discipulos LXXII. numeret Eunuchum Reginæ Aethiopum, quem à Philippo conuersum constat, post ascensionem Domini, & Iuniam Episcopum faciat, quam tamen certum est fœminam quandam fuisse? & Cæsarem, cuius meminit Paulus ad Philippenses, discipulum Christi, & Episcopum fuisse dicat, cùm perspicuum sit de Nerone Cæsare Paulum esse loquutum?

Adde vltimò, quod si reciperemus recognitionum libros & Dorothei Synopsim, adhuc parum, aut nihil Velenus lucraretur. Idem enim Clemens, quem Dorotheus sequutus est, ibidē refert Barnabam nihil profecisse Romæ, & statim post primam concionem sine fructu habitam, in Iudæam rediisse.

Tertio, probatur ex historia de Euangelio Marci. Scribunt enim constanter grauissimi auctores, Marcum Romæ scripsisse Euangelium, prout ibidem Petrum prædicantem audierat; id enim scribit Eusebius lib.2. histor. cap.15. ex Papia, & Clemente Alexandrino. Idem asserit Irenæus lib.2. cap.1. Hieronymus de viris illustribus in Marco, & Damasus in Pontificali in vita Petri; Idem Isidorus in vita Marci; & Ado in Chronico anni XLV. Denique Tertullianus lib. 4. contra Marcionem, dicit Marci Euangelium Petro ascribi, eo quod Marcus Petri interpres, & discipulus fuerit: sicut Lucæ Euangelium tribuitur Paulo: *Cœpit enim*, inquit, *magistrorum videri quæ discipuli promulgarint.*

Respondet Velenus, istos omnes esse deceptos, quod non aduerterint duos fuisse Marcos; vnum, qui dicebatur Ioannes Marcus, de quo fit mentio in Actis Apostol. cap.12. & 15. alterum, qui dicebatur Marcus Aristarchus, de quo in epist. ad Philemonem. Ex his enim duobus priorem scripsisse Euangelium, & fuisse Episcopum Alexandrinum, & Petri discipulum ac sectatorem, sed Romam nunquam vidisse: posteriorem Romæ fuisse cum Paulo, sed Euangelium non scripsisse. Porro veteres Patres, quæ duobus Marcis conueniunt, vni attribuisse, proinde in eum errorem lapsos esse, vt existimarent Marcum Romæ scripsisse Euangelium.

At noster Velenus tria peccata committit; Vnum, quod existimet in epistola ad Philemonem Marcum Aristarchum vnum hominem esse, cùm apertissimè sint duo. Sic enim Paulus loquitur: *Salutat te Epaphras concaptiuus meus in Christo* Iesv, *Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas, adiutores mei.* Et clarius Coloss. vlt. *Salutat vos*, inquit, *Aristarchus concaptiuus meus, & Marcus consobrinus Barnabæ.*

Alterum, quod velit Marcum Euangelistam non fuisse vnquam Romæ, quia fuit Episcopus Alexandrinus; quasi non potuerit ex Roma Alexandriam à S. Petro mitti; vel etiam ex Alexandria venire Romam, & rursum ex Roma reuerti Alexandriam.

Tertium, quod asserat à Ioanne Marco scriptum Euangelium esse. Nam Ioannes Marcus Barnabæ consobrinus erat, & Pauli discipulus, vt colligitur ex cap.12. & 15. Actorum, & ex epistola ad Coloss. cap. vlt. & superuixit vsque ad XIV. annum Neronis. Siquidem Paulus in epistola posteriore ad Timotheum, quam scripsit XIV. Neronis anno, martyrio suo imminente, iussit Marcum ad se venire. Marcus autem Euangelista & Episcopus Alexandriæ anno VIII. Neronis occisus est, vt Eusebius in Chronico, Hieronymus in libro de viris illustribus in Marco scribunt.

Qvarto probari potest hoc idem, ex historia de Simone Mago à S. Petro Romæ gloriosissimè superato, quam esse verissimam multis veterum testimoniis suprà demonstrauimus. Accedant postremò argumenta omnia, quibus in sequenti capite planum faciemus, sanctum Petrum pro Christo Romæ martyrium subiisse: nec enim Romæ mori potuit qui Romæ nunquam fuit.

CAPVT TERTIVM.

Sanctum Petrum Romæ mortuum esse.

Iam verò S. Petrum non solùm Romam aliquando venisse, sed etiam Romæ vnà cum Paulo pro Christi gloria vitam posuisse, testantur inprimis eorum sepulcra. Nam si Romæ Petrus & Paulus mortui non sunt, quis eorum corpora Romam detulit? vnde, & quando, & quibus testibus detulit? Si fortè respondeant, Apostolorum corpora Romæ non esse; vbi nam, quæso, sunt? certè nusquam alibi esse dicuntur. Nec est verisimile summorū Apostolorum corpora neglecta fuisse, cùm tot Sanctorum aliorum corpora videamus diligentissimè conseruata.

Hoc argumentum tanti fecit Evsebivs, vt superfluum putauerit alia quærere. Sic enim ait, lib.2. hist. cap.25. *Igitur Nero, vt apertum se hostem diuinitatis pietatisq́ professus est, ipsorum prius Apostolorum, quippe qui duces, & signiferi erant in populo Dei, expetit neces. & Paulum quidem capite in ipsa vrbe Roma, Petrum verò crucis patibulo condemnat. Horum testimonium quærere extrinsecus superfluum puto, cùm rem gestam insignia vsque in hodiernum & splendidissima eorum monumenta testentur.*

Deinde testatur hoc idem consensus totius orbis terrarum, qui præcipuè ex peregrinationibus ad limina Apostolorum colligitur. Scribit enim Nicolaus I. in epistola ad Michaëlem, tot millia hominum ex omni orbe terrarum religionis

ligionis cauſſa ad ſepulcra Apoſtolorum quotidie confluere, vt ipſa ſola Romana ciuitas ſatis oſtendat Eccleſiam Chriſti eſſe Catholicam ſiue vniuerſalem, cùm ex omni hominum genere ſemper multi ad ſepulcra Petri & Pauli conſpiciantur.

Sed neque negant aduerſarij, perſuaſum fuiſſe omnibus Chriſtianis vſque ad tempora Ioannis V Viclef, id eſt, vſq; ad annum ferè M.CCCC. B.Petrum Romæ fuiſſe & mortuum eſſe: non eſt autem vllo modo credibile in tam longo tempore nunquam fuiſſe aliquē, qui errorem iſtum, ſi error eſſet, detegeret, præſertim cùm id, quod totus mundus tamdiu credidit, non ſit res aliqua geſta in angulo & in momento, & ſine teſtibus, vt facilè fingi & difficulter refelli potuerit. Dicimus enim S.Petrum in vrbe Roma multos annos pontificatum geſsiſſe, & tandem poſt deuictum publicè Simonem Magum iuſſu Imperatoris potentiſsimi, & fama crudelitatis notiſſimi in crucem actum, capite deorſum verſo vitam finiuiſſe. Quomodo credibile eſt rem iſtam, quam tam celebrem fuiſſe dicimus, eſſe falſam, & neminem fuiſſe per annos M.CCCC. qui eam refelleret?

Postremo teſtantur hoc idem teſtimonia veterum Patrum Græcorum & Latinorũ. Ignatius, qui tempore Apoſtolorum vixit, in epiſtola ad Romanos, cuius magnam partem recitat B. Hieronymus in lib. de viris illuſtribus in Ignatio, rogans Romanos, ne impedirent paſſionem eius, ait: *Non ſicut Petrus & Paulus præcipio vobis, &c.* quibus verbis videtur alludere ad paſsionem Petri & Pauli, quæ paulò antè Romæ contigerat. Romani enim Chriſtiani conati ſunt impedire eorum paſsiones. Nam lacrymis ſuis Petrum coëgerunt ex vrbe diſcedere cùm ad ſupplicium à Nerone quæreretur. Dicit ergo Ignatius, etſi ego non poſsim vobis præcipere, vt poterant Petrus & Paulus: tamen rogo, ne me impediatis, ſicut illos impedire conati eſtis.

Dionysius Corinthius, qui centum annis ab obitu Apoſtolorum floruit, cùm Romæ eſſet, vt Euſebius refert lib.2. hiſt. cap.25. Inter cetera ſic ait: *Ambo*, inquit, *in hac vrbe ſimul docentes, etiam martyrio pariter, vno eodemque tempore coronati ſunt.* Caius, qui circiter L. annos, fuit Dionyſio poſterior apud eundem Euſebium, ibidem ſic ait: *Ego*, inquit, *habeo trophæa Apoſtolorum, quæ oſtendam. Si enim procedas via regali, quæ ad Vaticanum ducit, aut via Oſtienſi, inuenies trophæa defixa, quibus ex vtraque parte conſtitutis, Romana communitur Eccleſia.*

Egesippus & ipſe vicinus Apoſtolorum temporibus lib.3. de excidio Hieroſolymę, cap. 2. totam hiſtoriam prolixè recitat, addens ad ea quæ priores dixerunt, Petrum capite deorſum verſo crucifixum, vt ipſe poſtulauerat. Eusebius in Chronico anni L X X I. à Chriſto nato: *Primus*, inquit, *Nero ſuper omnia ſcelera ſua etiam perſequutio-*

A *nem in Chriſtianos facit, in qua Petrus & Paulus glorioſè Romæ occubuerunt.*

Theodoretus in epiſt. ad Leonem Papam, de Roma loquens: *Habet*, inquit, *communium Patrum & veritatis doctorum Petri & Pauli ſepulcra, quæ fidelium animas illuminant.* Origenes lib.3. in Geneſin, vt refert Euſebius lib.3. hiſt. cap.2. *Et Petrus*, inquit, *ad vltimum in vrbe Roma commoratus, ibi & crucifixus eſt, deorſum capite demerſo, quod ipſe ita fieri precatus eſt, ne exæquari Domino videretur.* Athanasius Apologia pro fuga ſua: *Petrus*, inquit, *& Paulus cùm audiſſent, oportere ſe Romæ martyrium ſubire, non abiecerunt eam profectionem, ſed cum gaudio abierunt.*

B Chrysostomus hom.32. in epiſtolam ad Romanos: *Non ita cœlum ſplendeſcit, quando radios ſuos ſol ex ſe dimittit, quemadmodum Romanorum vrbs duas illas lampadas vbique terrarum effundens. Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus. Conſiderate, & horrete quale ſpectaculum viſura ſit Roma, Paulum videlicet repentè ex theca illa cum Petro reſurgentem, in occurſum Domini ſurſum ferri.*

Ex Latinis. Tertullianus de præſcript. *Si Italiæ*, inquit, *adiaces, habes Romam, vnde nobis quoque auctoritas præſto eſt. Felix Eccleſia cui totam doctrinam Apoſtoli cum ſanguine ſuo profuderunt, vbi Petrus paſsioni Dominicæ adæquatur, vbi Paulus Ioannis exitu coronatur.* Lactantius lib.4. diuinarum inſtit.

C cap.21. *Chriſtus*, inquit, *decedens aperuit diſcipulis ſuis futura omnia, quæ Petrus & Paulus Romæ prædicauerunt.* Et infrà: *Cùm eos Nero interemiſſet, Iudæorum nomen, & gentem Veſpaſianus extinxit, fecitq; omnia quæ illi futura prædixerant.*

Ambrosius in oratione contra Auxentium, quæ habetur lib.5. epiſt. *Nocte, Petrus, muro egredi cœpit, & videns ſibi in porta Chriſtum occurrere, vrbemq; ingredi, ait; Domine quò vadis? reſpondit Chriſtus, venio Romam iterum crucifigi. intellexit Petrus ad ſuam crucem diuinum pertinere reſponſum, &c.* Et infrà: *Statimq; correptus per crucem ſuam honorificauit Dominum Iesum.*

Hieronymus de viris illuſtribus in Petro: *Simon Petrus*, inquit, *ad expugnandum Simonem Magum Romam pergit, ibique X X V. annis Cathedram ſacer-*

D *dotalem tenuit vſque ad vltimum, id eſt, XIV. Neronis annum, à quo & affixus cruci, martyrio coronatus eſt, capite ad terram verſo.* Augustinus libro 1. cap.10. de conſenſu Euangel. *Merita Petri & Pauli propter eundem paſsionis diem celebrius & ſolennius Roma commendat.* Maximus ſerm.5. de natali Apoſtolorum: *Petrus*, inquit, *& Paulus martyrium pertulerunt in vrbe Roma, quæ principatum, & caput obtinet nationum, ſcilicet vt vbi caput ſuperſtitionis erat, illic caput quieſceret ſanctitatis.*

Sulpitius lib.2. ſac. hiſtor. *Diuina apud vrbem religio inualuerat, Petro ibi Epiſcopatum gerente, & Paulo poſtea Romam deducto.* Et infrà: *Paulus ac Petrus capitis damnati, quorum vni ceruix gladio deſecta, Petrus in crucem ſublatus eſt.* Paulus Orosius lib.7. hiſtoriæ: *Nam primus (Nero) Romæ, Chriſtianos ſupplicijs, & mor-*

tibus affecit, ipsumq́; nomen exstirpare conatus, beatissimos Christi Apostolos Petrum cruce, Paulum gladio occidit. EVTROPIVS lib. 7. in vita Neronis: *Denique,* inquit, *omnibus flagitiis suis etiam hoc addidit, quod sanctos Dei Apostolos Petrum Paulumq́; trucidauit.* PAVLINVS natali 3. *Ipsáque cœlestum sacris procerum monumentis Roma Petro Paulóque potens.* ISIDORVS in vita Petri: *Septimo,* inquit, *& tricesimo anno post passionem Domini à Nerone Cæsare in vrbe Roma, deorsum verso capite, vt ipse voluit, crucifixus est.*

LEO serm. 1. de natali Apostolorum: *Hodierna,* inquit, *festiuitas præter illam reuerentiam, quam toto terrarum orbe promeruit, speciali & propria nostræ vrbis exultatione veneranda est, vt vbi præcipuorum Apostolorum glorificatus est exitus, ibi in die martyrij eorum sit lætitiæ principatus.* GREGORIVS Turonicus lib. 1. cap. 25. *Nero,* inquit, *Petrum cruce, Paulum gladio iubet interfici.* GREGORIVS Papa lib. 6. epist. 37. de Romana Ecclesia loquens: *Petrus,* inquit, *sublimauit sedem, in qua etiam quiescere, & præsentem vitam finire dignatus est.*

PRVDENTIVS in hymno de sancto Laurentio sic ait:

Discede adulter Iuppiter stupro sororis oblite,
Relinque Romam liberam, Plebemq́; iam Christi fuge.
Te Paulus hinc exterminat, te sanguis exturbat Petri,
Tibi id, quod ipse armaueras, factum Neronis officit.

ARATOR in fine Actorum Apostolorum sic ait:

Dignaq́; materies Petri, Pauliq́; coronæ,
Cæsareas superare minas, & in arce tyranni
Pandere iura poli, summumq́; in agone tribunal
Vincere, ne titulos paruus contingeret hostis.

ELPIS vxor Boëtij in hymno de Apostolis:

O felix Roma, quæ tantorum principum
Es purpurata precioso sanguine,
Non laude tua, sed ipsorum meritis,
Excellis omnem mundi pulchritudinem.

Omitto innumerabiles alios, vt Bedam, Adonem, Freculphum, Bernardum, & ceteros. Siquidem hi sufficere possunt, cùm omnes floruerint primis quingentis annis, & cùm aduersarij ne vnum quidem hactenus proferre potuerint, qui contrarium senserit. ADDE vltimò, quod Ethnici auctores, etsi non meminerunt nominatim Petri, & Pauli, qui apud eos contemptibiles videbantur, tamen conueniunt cum citatis Patribus in eo, quod Romæ primus Nero Christianos occidi mandauerit, vt patet ex Cornelio Tacito li. 15. annalium, & Suetonio in Nerone.

Ad hæc testimonia nihil respondet VELENVS, nisi id quod dictum est ab aliquibus ex Patribus, Christum videlicet apparuisse Petro ad portam Romanam, & dixisse: *Venio Romam iterum crucifigi;* esse horrendum mendacium, & blasphemiam contra ipsum Petrum, & Spiritum sanctū. Nam Christum nunquam descensurū de cœlo, nisi in die iudicij, testatur Spiritus sanctus per

A os Petri. Actor. 3. *Quem,* inquit, *oportet cœlum suscipere vsque in tempora restitutionis omnium.*

At profectò Velenus potius mentitur & blasphemat, qui conatur Christo compedes iniicere, ne se commouere possit vsque ad diem iudicij. Nam, vt omittam alias apparitiones Christi, quæ in probatis auctoribus leguntur, certè Act. 9. Christus in aëre terræ proximo constitutus Paulo apparuit. Nam, quod tunc Paulus verè corporalibus oculis Christum sibi præsentem & vicinum viderit, patet tum ex luce, quæ illum circumfulsit, & ex cæcitate, quam post visum Christum gloriosum incurrit, vt ibidem dicitur: tum præcipuè ex verbis Scripturæ. Nam
B Actor. 9. dicit Ananias ad Paulum: *Dominus IESVS misit me, qui apparuit tibi in via.* Et ibidem: *Barnabas apprehensum Paulum duxit ad Apostolos, & narrauit illis, quomodo vidisset Dominum.* Et Paulus ipse 1. Corinth. 9. ait: *Nunquid non sum Apostolus? Nónne IESVM Christum Dominum nostrum vidi?* Et 1. Corinth. 15. *Nouissimè autem tanquam abortiuo visus est & mihi.* Vbi enumerat testes resurrectionis, qui Dominum oculis corporeis viderant, & se inter eos ponit.

Ad illud igitur ex Actor. 3. respondeo, Petrum significare voluisse, Christum non venturum publicè, & coram omnibus, nisi in die iudicij: sed hinc non efficitur, quin possit priuatim, & & cui voluerit, apparere.

C

CAPVT QVARTVM.

Petrum Romæ vsq; ad mortem Episcopum fuisse.

RESTANT postrema duo capita, quę simul demonstrari poterunt. Igitur Petrum Episcopum Romanum fuisse, & eum Episcopatum ad mortem vsque retinuisse, PRIMVM suadere videtur ipsa summa dignitas Romanæ Ecclesiæ. semper enim omniū consensu habita est prima, & præcipua omnium aliarum, vt etiam Caluinus fatetur. Non potest autem vlla ratio reddi huius excellentię, nisi quia princeps Apostolorum illius Ecclesiæ proprius pastor, & Episcopus fuit, vt
D suprà ostendimus, cùm de XXVI. prærogatiua S. Petri disputaremus.

DEINDE, si non fuit Petrus Episcopus Romę vsq; ad mortem, exponant aduersarij, vbi Petrus sederit ab eo tempore, quo reliquit Antiochiā. Nam non mansisse Petrum perpetuò apud Antiochiam, Antiocheni ipsi confitentur, & satis id probat Ecclesiæ consuetudo, quæ nunquam attribuit primum locum Episcopo Antiocheno. Et nulla Ecclesia est, aut fuit, quæ assereret Episcopum suum fuisse Petrum, excepta Antiochena & Romana. num ergo dicemus, Petrum non fuisse vllius loci Episcopum?

Sed aduersarij hoc dicere non possunt, quippe qui Petrum volunt fuisse non Episcopum vniuersalis Ecclesiæ, sed alicuius tantùm particu-

laris,

laris, ficut fuit Ioannes Ephesinæ, Iacobus Hierosolymitanæ. Dicant igitur vbi fuerit Episcopus Petrus, vel, si fuit Romæ Episcopus & postea mutauit sedem; dicant si possunt, quò eam transtulerit?

Accedat testimonium, & consensus omnium veterum, quibus Caluinus tenetur credere, nisi secum pugnare velit: ipse enim ait, se propter consensum scriptorum nolle pugnare, quin Petrus Romæ sit mortuus: cùm ergo iidem scriptores summo consensu dicant, Petrum Romæ fuisse Episcopum, & nemo veterum vnquam id negauerit, cur nequit persuaderi Petrum Romę Episcopatum gesisse?

S. IRENÆVS libro 3. cap. 3. texit Catalogum Romanorum Episcoporum, & primo loco ponit Petrum & Paulum, secundo Linum, tertio Anacletum, quarto Clementem, & ceteros vsq; ad Eleutherium, qui tunc sedebat. & nominatim de Clemente, Sixto, & Eleutherio repetit, quod Apostolis succedant; Clementem dicens tertium ab Apostolis, Sixtum sextum, Eleutherium duodecimum. at profectò non potest verè dici, Romanos Episcopos Petro succedere, si Romæ Petrus Episcopus non fuit.

TERTVLLIANVS lib. de præscript. *Euoluant*, inquit, *ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones decurrentem, vt primus ille Episcopus aliquis ex Apostolis, vel Apostolicis viris fuerit.* Et infrà: *Sicut*, inquit, *Romanorum Ecclesia Clementem à Petro ordinatum profert.* Quod autem non intelligat Clementem à Petro quidem ordinatum fuisse, sed Petrum postea aliò sedem transtulisse, patet ex eodem libro, vbi Tertullianus scribit, Petrum Romæ crucifixum; ex quo intelligimus, Clementem à Petro ordinatum imminente passione ipsius Petri, & proinde Clementem Petro iam mortuo successisse.

S. CYPRIANVS frequentissimè Romanam sedem, Petri Cathedram vocat. quod sanè non diceret, si crederet Petrum alibi sedem suam statuisse, quàm Romæ. Lib. 1. epistola 3. ad Cornelium: *Nauigare audent*, inquit, *ad Petri Cathedram, atque ad Ecclesiam principalem, vnde vnitas sacerdotalis exorta est: à schismaticis & prophanis literas ferre, nec cogitare eos esse Romanos, ad quos perfidia habere non possit accessum.* Et lib. 4. epistola 2. ad Antonianum: *Factus est*, inquit, *Cornelius Episcopus, cùm Fabiani locus, id est, cùm locus Petri & gradus Cathedræ sacerdotalis vacaret.*

EVSEBIVS in Chronico anni XLIV. *Petrus natione Galilæus, Christianorum Pontifex primus, cùm primùm Antiochenam Ecclesiam fundasset, Romam proficiscitur, vbi Euangelium prædicans, XXV. annis eiusdem vrbis Episcopus perseuerat.* EPIPHANIVS hæres. 27. quæ est Carpocratis: *Episcoporum*, inquit, *in Roma successio hanc consequentiam habuit, Petrus, & Paulus, Linus, Cletus, Clemens, Euaristus, Alexander, &c.*

ATHANASIVS in epistola ad solitariam vitam agentes: *Primium*, inquit, *ne Liberio quidem Romano Episcopo pepercerunt, nulla reuerentia moti, quod sedes illa Apostolica esset.* Et infrà inducit Liberium sic loquentem: *Nunquam talem à Patribus traditionem accepimus, qui à beato & magno Petro acceperunt, etc.* Vbi Liberius inter prædecessores suos Petrum numerat.

DOROTHEVS in Synopsi: *Linus*, inquit, *post Coryphæum Petrum, Romæ Episcopus fuit.* SOZOMENVS lib. 4. cap. 14. *Non sine diuina*, inquit, *prouidentia factum est, vt mortuo Felice, solus Liberius Romanæ Ecclesiæ præesset, ne Petri sedes vlla infamiæ macula aspergeretur.* EVLOGIVS Alexandrinus apud Gregorium lib. 6. epist. 37. dicit, Petrum Romæ nunc vsque in suis successoribus sedere. OPTATVS lib. 2. contra Parmenianum: *Igitur*, inquit, *negare non audes, scire te in vrbe Petro primùm Cathedram Episcopalem esse collatam.* Et infrà enumerat Romanos Episcopos à Petro vsque ad Anastasium, qui suo tempore sedebat.

AMBROSIVS lib. 3. de Sacramentis, cap. 1. *Vtique*, inquit, *ipse auctor est nobis huius assertionis Petrus Apostolus, qui sacerdos fuit Ecclesiæ Romanæ.* HIERONYMVS de viris illustrib. in Petro, dicit eum XXV. annis Romæ sacerdotalem Cathedram tenuisse. Idem in prima epistola ad Damasum, de nomine hypostasis: *Cùm successore*, inquit, *piscatoris, & discipulo crucis loquor, ego beatitudini tuæ, id est, Cathedræ Petri communione consocior.* AVGVSTINVS lib. 2. cap. 51. contra literas Petiliani: *Cathedra tibi quid fecit Ecclesiæ Romanæ, in qua Petrus sedit, & in qua nunc Anastasius sedet?* Idem in epist. 16. enumerat Romanos Episcopos à Petro vsque ad Anastasium.

PRVDENTIVS in hymno de sancto Laurentio:

Romæ iam regnant duo
Apostolorum principes:
Alter vocator Gentium,
Alter Cathedram possidens
Primam, recludit creditas
Aeternitatis ianuas.

PROSPER libro de ingratis:

Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris
Facta caput mundo, &c.

SVLPITIVS lib. 2. sacræ histor. *Inualuerat apud vrbem diuina religio, Petro Episcopatum gerente.* PETRVS Episcopus Rauennæ in epistola ad Eutychem, quæ habetur inter præambulares ad Concilium Chalcedonense: *Hortamur*, inquit, *te frater honorabilis, vt his, quæ à beatissimo Papa Romanæ ciuitatis scripta sunt, obedienter attendas. Quoniam B. Petrus, qui in propria sede, & viuit, & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.*

THEODORETVS in epist. ad Leonem, postquam dixerat Petrum & Paulum Romæ esse mortuos, subiungit: *Ij vestram sedem effecêre magis illustrem, ea est vestrorum bonorum summa. Illorum autem* DEVS *nunc quoque sedem claram insignémque reddidit, cùm vestram sanctitatem in ea collocauerit, quæ*

radios fidei Orthodoxæ emittit. ISIDORVS in vita Petri: *Hic, inquit, postquam Antiochenam Ecclesiam fundauit, sub Claudio Cæsare contra Simonem Magum Romam pergit, ibíque prædicans Euangelium, viginti quinque annis eiusdem tenuit pontificatum.* Idem habent BEDA de sex ætatibus. FRECVLPHVS tomo 2. Chronicorum, libro 1. cap.13. ADO Viennensis in Chronico, anno Christi XLV. & recentiores omnes.

Accedant etiam præter tot Patrum auctoritatem, testimonia veterum Romanorum Pontificum martyrum, vel confessorum. Clemens I. lib.7. constitut. Apostolic. cap. 46. docet Petrum imminente morte sibi reliquisse Romanum Episcopatum. Anacletus epistola 3. docet propter Petri sedem, Romanam Ecclesiam esse omnium aliarum caput. Marcellus I. in epistola ad Antiochenos: *Petri*, inquit, *sedes primitus apud vos fuit: quæ iubente Domino Romam translata est, &c.* Damasus in pontificali in Petro, dicit Petrum XXV. annis Romæ fuisse Episcopum, id est, vsque ad mortem. Innocentius I. in epist. ad Concilium Mileuitanum, quæ est 93. inter epistolas Augustini. Leo serm. 1. de natali Apostolorum. Gelasius in epistola ad Episcopos Lucaniæ & Siciliæ. Ioannes III. in epistola ad Episcopos Germaniæ, & Galliæ. Gregorius lib.2. epist.33. Agatho in epistola ad Constantinum Imperatorem. Adrianus in epistola ad Tharasium. Nicolaus I. in epistola ad Michaëlem: & alij omnes, qui aliquid scripserunt, affirmant sedem suam sedem esse Petri, quorum testimonia non recipiuntur quidem ab aduersariis, quia dicunt eos caussam propriam agere, sed certè immeritò non recipiuntur, cùm & sanctissimi fuerint, & nemo veterum vnquam eos hac in parte reprehenderit.

Accedant testimonia veterum Conciliorum, quæ ab hæreticis nostri temporis recipiuntur. Ac primum in Concilio SARDICENSI Episcoporum CCC. can.3. *S. Petri Apostoli memoriam honoremus, vt scribatur ab his, qui caussam examinarunt, Iulio Romano Episcopo, & si iudicauerit renouandum esse iudicium, renouetur, & det iudices.* Item in Concilio EPHESINO I. tomo 2. cap.16. vocatur Celestinus Romanus Pontifex, *ordinarius successor & vicarius B. Petri Apostolorum principis.*

In Concilio CHALCEDONENSI actione 2. cùm lecta esset epistola Leonis, omnes clamauerunt: *Petrus per Leonem loquutus est*, Act. 3. cùm sententia fertur in Dioscorum, dicitur Leo Petri Apostoli præditus dignitate Dioscorum deposuisse. Et in epistola ad Leonem totum Concilium dicit, Leonem vocis Petri interpretem fuisse, id est, Petrum per Leonem loquutum. Quæ omnia apertè indicant, fuisse persuasissimum illis DC. XXX. Patribus Leonem Episcopum Romanum, Petri esse successorem.

In Concilio V. act.1. Menas Patriarcha Concilij præses sententiam ferens in Anthimum, & alios hæreticos: *Contempserunt, inquit, Romanam Ecclesiam, in qua successio est Apostolorum, quæ sententiam contra ipsos protulit.* In Concilio VI. act. 8. subscribunt Episcopi epistolæ Agathonis, variis modis. Inter alios quidam sic loquitur: *Suggestiones, inquit, directas à patre nostro Agathone sanctissimo Archiepiscopo Apostolicæ, & principalis sedis antiquæ Romæ, tanquam à Spiritu sancto dictatas, per os sancti ac beatissimi principis Apostolorum Petri, & digito ter beatissimi Papæ Agathonis scriptas suscipio, & amplector.* Ex his quinque probatissimis Cõciliis habemus plusquam M. CC. antiquos Episcopos maiori ex parte Græcos, qui testantur Romanum Pontificem Petro succedere.

CAPVT QVINTVM.

Soluitur argumentum primum hæreticorum.

NVNC obiectiones VELENI, quibus Caluini quoque & Illyrici argumenta continentur, diluamus. PRIMA persuasio eius talis est; Auctores qui dicunt Petrum Romam venisse, non consentiunt inter se de tempore quo venerit; nam Orosius dicit venisse in exordio regni Claudij, Hieronymus dicit anno II. Claudij, Fasciculus temporũ dicit anno IV. eiusdem Claudij, passionale de vitis Sanctorum dicit anno XIII. Claudij.

Preterea mira varietas inuenitur in Petri successoribus numerandis. Nam quidam post Petrum immediatè ponunt Clementem, vt Tertullianus de præscript. & Hieronymus in cap. 52. Isaiæ: alij post Petrum ponunt Linum, & postea Clementem tertio loco, vt Optatus li.2. contra Parmenianum, & Augustinus in epistol.165. alij post Petrum ponunt Linum & Cletum, siue Anacletum, & tandem Clementem quarto loco, vt Irenæus libro 3. cap.3. Eusebius in Chronico, Epiphanius hæres. 27. & Hieronymus de viris illustribus in Clemente.

Adde quod isti omnes ex Cleto & Anacleto vnum faciunt. igitur nihil certi statui potest. discordia enim auctorum argumentum est falsitatis.

Respondeo ad PRIMVM, discordiam de tempore, si qua esset, quo Petrus Romam venit, non infirmare sentẽtiam nostram, quod Petrus Romam venerit. Nam sæpissimè accidit, vt constet de re, & non constet de modo, vel alia circumstantia. Nam constat apud Christianos, Christum esse mortuum in cruce pro nobis: tamen maxima discordia est de tempore, quo mortuus est. Tertullianus libro contra Iudæos; Clemens Alexandrinus libro 1. Stromatum, & Lactantius lib. 4. diuinarum institut. cap. 10. docent Christum mortuum anno XV. Tiberij, ætatis autem suæ anno XXX. Ignatius ad Trallianos, & Eusebius in Chronico, & alij dicunt eum

anno ætatis XXXIII. & Tiberij XVIII. crucifixum. Onuphrius, Mercator, & aliquot alij recentiores, anno ætatis suæ XXXIV. Christum passum esse volunt. IRENÆVS lib.2.cap.39. contendit, Christum ferè ad annum quinquagesimum peruenisse, proinde non sub Tiberio, sed sub Claudio passum esse.

De die ac mense, quo Christus mortuus est, tanta est discordia veterum, & recentiorum, & adhuc sub Iudice lis sit. Vide Clementem lib.1. Stromatum, vbi multas opiniones refert; at nunquid propterea negabimus Christum esse passum?

Pari ratione cùm constet impletas esse in Christi passione hebdomadas Danielis, tamen plurimæ sunt opiniones de tempore, quo incipiant, & quo desinant. Item de annis regũ Persarum, de annis Samuelis, Saulis, aliorumq; nonnullorum principum Iudæorum, de annis Imperatorum, & Pontificum Romanorum. Denique de annis mundi, qui hactenus fluxerunt, tot sunt ferè sententiæ, quot Chronologi. Num igitur propterea dicemus, reges Persarum non fuisse, Samuelem, & Saulem non præfuisse, Imperatores & Pontifices nunquam exstitisse, & mundum ipsum non incœpisse, vel non durâsse vsque ad hanc diem?

Discordia ergo Scriptorum, argumentum est falsitatis, quantum ad id, in quo discordant, quia necessariò aliqui ex discordantibus falluntur: sed sicut discordia est signum falsitatis, ita concordia summa, quæ est inter omnes Patres, quod Petrus Romæ sederit, mortuusque sit, signum est veritatis.

DEINDE respondeo, nullam esse inter bonos auctores discordiam. Nam Eusebius in Chronico, Hieronymus libro de Scriptoribus Ecclesiasticis in Petro, & Ado Treuirensis in martyrologio, dicunt, Petrum Romam venisse anno II. Claudij, à quibus non dissentit Orosius lib.7. qui ait, venisse eum in exordio regni Claudij. Nam si regnum Claudij tres in partes diuidas, id est, in exordium, medium & finem; annum secundum ad exordium pertinere videbis. Cum his consentiunt omnes illi auctores, qui Petrum asserunt Romæ sedisse annis XXV. & anno XIV. Neronis obiisse, videlicet Damasus, Isidorus, Beda, Freculphus, Ado Viennensis, & ceteri quos suprà citauimus. Nec enim sunt anni XXV. vsque ad annum XIV. Neronis, nisi à secundo Claudij numerare incipiamus.

Quocirca Fasciculum temporum, & Passionale merito contemnimus, præsertim cùm fasciculus ille Marianum Scotum sequutus sit, qui secum ipse, & cum veritate apertissimè pugnat. Ait enim MARIANVS Scotus in suo Chronico, Petrum anno IV. Claudij Romam venisse, postremo anno Neronis obiisse, & tamen sedisse in Romano Episcopatu annis XXV. & mensibus duobus; quæ nullo modo inter se cohærent. Nam regnauit Claudius in vniuersum annis XIII. mensibus VIII. diebus XX. Nero autem regnauit annis XIII. mensibus VII. diebus XXVIII. testibus Dione Cassio, Suetonio Tranquillo, Eusebio, & ipso etiam Mariano Scoto. Nam quod in Chronico Eusebij tribuuntur Neroni anni 14. M. 7. D. 28. planum est errore Librariorum factum esse: siquidem postea cùm anni singuli numerantur, non inueniuntur nisi 13. & aliquid amplius.

Iam verò hæc tempora Claudij & Neronis simul iuncta non efficiunt maiorem summam, quàm annorum XXVII. mensium IV. dierum XVIII. ex quibus si tollas annos III. menses V. dies XVIII. quos vult Marianus Scotus effluxisse de Imperio Claudij, antequam Petrus Romã veniret; soli supererunt anni XXIII. menses XI. Igitur aut Petrus obiit post Neronem, aut non sedit annis XXV.

Quod verò attinet ad ALTERAM argumenti partem, de successione quatuor primorum Pontificum. PRIMVM illud respondeo, etiamsi planè ignoraremus, quis Petro proximè successerit, non tamen propterea in dubium reuocari debere, an aliquis successerit. Quemadmodum maxima quæstio inter Scriptores versatur, quis fuerit maritus Esther, cùm aliqui Assuerum Medum, alij Cambysem Persam, alij Darium Histaspis, alij Artaxersem Longimanum, alij deniq; Mnemonem fuisse scripserint; nec tamen vllus vnquam dubitandum censuerit, maritum ne habuerit Esther an non.

DEINDE respondeo, posse rem totam ita componi & explicari. Apostolus Petrus passione sua imminente B. Clementi sedem Episcopalem reliquit. Id testantur grauissimi auctores, Tertullianus de præscriptionibus, Hieronymus lib.1. in Iouinianum, & in cap.52. Isaiæ, Ruffinus præfatione recognitionum, & inuectiua in Hieronymum, Ioannes III. Papa in epistola ad Episcopos Germaniæ, & præterea Clemens ipse li.7. constit. Apostol. cap.37. Anacletus epist.1. Alexander epist.1. & Damasus in vita Petri.

Ceterùm, Petro mortuo, Clemens in sede Apostolica sedere noluit, donec vixerunt Linus & Cletus, qui ipsius B. Petri adiutores in Episcopali officio fuerant. Quocirca primus à Petro Pontifex non Clemens, sed Linus fuit. Id ita esse colligimus, Primùm ex EPIPHANIO, hæres.27. qui ex sententia veterum tradit, à Clemente sedem recusatam, dum viuerent Linus & Cletus. Deinde ex hac ipsa ambiguitate. Si enim absque vlla contentione successisset Petro Clemens, aut Linus, aut quicunque alius, nulla certè quæstio de primo successore Petri exstitisset: quemadmodum de primo successore Iacobi Hierosolymis, & Marci Alexandriæ,

&ipsius

& ipsius Petri Antiochiæ, nulla vnquam fuit quæstio.

Quia verò in Romana Ecclesia post Petri obitum sancta contentio ex humilitate nata est, & vnus fuit, & alter esse debuit primus successor Petri, inde nonnulla obscuritas in hanc successionē inuecta est. Atq; ex his conciliari possunt auctores, qui aut Clementem Lino, aut Linum Clementi anteponunt; siquidem Irenæus, Eusebius, Epiphanius, Optatus, Augustinus, Hieronymus dum asserunt Petro Linum proximè successisse, verum asserunt, sed non negant id factum esse, quia Clemens Episcopatum illum recusauerat: porro Tertullianus, Hieronymus, Ruffinus, & ceteri, qui Clementem à Petro successorem relictum esse scribunt, rem veram narrant, sed nec ipsi negant Clementem eo tempore sedem accipere noluisse.

Neque multum me mouet, quod Pontificalis Damasi, Sophronius, & Simeon Metaphrastes in vita Lini dicunt, Linum ante Petrum obiisse. Nam Sophronius, & Simeon recentiores sunt, Pontificalis verò liber, qui Damaso tribuitur, dubiæ in hac re auctoritatis est. Auctores autem, qui Linum Petro successisse scribunt, cùm antiquissimi, tum etiam plurimi & probatissimi sunt.

Iam verò post Linum Cletus, siue Anacletus, post quem Clemens quarto loco collocandus est. Auctores sunt Irenæus, Eusebius, Epiphanius, Hieronymus, item Canon Missæ vetustissimus, vbi legimus Lini, Cleti, Clementis; denique Ignatius in epistola ad Mariam Zarbensem, vbi significat Clementem Anacleto successisse. Post Clemētem Anacletus alius sine dubio subiiciendus est, vt Optatus, Augustinus, Damasus, & alij subiiciunt.

Duos enim fuisse Anacletos, quorum alter etiam Cletus dicebatur; tametsi propter nominis similitudinem multi veteres vnum ex duobus fecerint. PRIMVM nobis persuadet Ecclesiæ Catholicæ auctoritas, quæ duos festos dies in eorum memoriam celebrat; Cleti videlicet mense Aprili, & Anacleti mense Iulio; & Cletum Romanum, atque Emiliani filium; Anacletum Atheniensem, & filium Antiochi esse dicit. Nec enim credibile est in re tanta Ecclesiam vniuersam falli.

DEINDE idem colligimus ex eo, quod aliqui veterum Anacletum Clementi anteponunt, vt Ignatius, Irenæus, Eusebius: alij subiiciunt, vt Optatus, Damasus, Augustinus: id enim argumento est, duos fuisse, non vnum. Priorem porro Anacletum, etiam Cletum appellari solitum, inde constat, quod eundem omnino Pontificem, quem Ignatius, Irenæus, & Eusebius Anacletum vocant; Epiphanius, Hieronymus, Damasus, Ioannes III. & ipse sacrosanctus Missæ Canon Cletum nominat.

A Neque verò mirum videri debet propter nominis similitudinem, à veteribus quibusdam ex duobus Anacletis vnum esse factum, cùm constet apud Græcos passim confundi Nouatum, cum Nouatiano, cùm tamen certissimum sit, Nouatum Carthaginensem, Nouatianum Romanum Presbyterum fuisse: & Eusebius, ac Nicephorus Constantinopolitanus in Chronicis, ex Marcello, & Marcellino vnum fecerint, cùm duos fuisse certum omnino & exploratum sit.

CAPVT SEXTVM.

Soluitur secundum argumentum.

B SECVNDA persuasio Veleni, quæ & est Caluini, & Magdeburgensium. Petrus non potuit Romam venire ante XVIII. annos à passione Domini; nam cùm fieret Concilium Hierosolymitanum, Actorum 15. adhuc erat Petrus in Iudæa; factum est autem illud Concilium anno XVIII. à passione Domini, vt colligit B. Hieronymus in cap. 2. ad Galatas. Nam Paulus post annos tres à conuersione sua venit in Hierusalem videre Petrum, Galat. 1. Deinde post annos XIV. rediit in Hierusalem ad Concilium, Gal. 2. quibus si addas vnum annum, qui fluxit à passione Domini, vsque ad conuersionem Pauli, fient anni XVIII.

C Adde, quod Petrus dicitur fuisse quinque annis in Iudæa, deinde septem annis Antiochiæ, tum multis annis aliis in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, & Bythinia. nec enim vno die poterat in tot locis prædicare. itaque vt minimum XVIII. anni fluxerunt, antequam Romam Petrus venire posset.

Præterea si ante annum XVIII. Petrus Romam venisset, venisset certè anno secundo Claudij, vt nos suprà diximus: & id fieri non potest, tum quia illo anno nondum sanctus Petrus ex vinculis liberatus fuerat, in quæ illum coniecerat Herodes. Contigit enim ea liberatio anno tertio Claudij, vt ex Luca Actorum 12. & ex Iosepho lib. 19. antiquitatum, capite 7. colligitur, D tum etiam quia mandauerat Christus Apostolis, vt ex Hierusalem ante annos duodecim non recederent, vt ex Thrasea martyre refert Eusebius libro 5. historiæ, capite 18. incidit autem annus duodecimus à Christi resurrectione in annum tertium Claudij. non igitur anno secundo Claudij Petrus Romam venit, sed post annum nonum, qui erat XVIII. à passione Domini.

Dicitur autem Petrus sedisse Romæ annis XXV. à Damaso, Eusebio, Hieronymo, & aliis; superuixit ergo vsq; ad annum XLIII. à passione Domini: sed tunc iam obierat Nero, immò etiam Galba, Otho, & Vitellius, & imperabat Vespasianus. igitur tempore Vespasiani obiit

» Petrus, sed Vespasianus fuit mitissimus Imperator, nec vllos Christianos Romæ occidit, vt omnes testantur. Vide Tertullianum capite 5. Apologetici, & Augustinum libro de ciuit. Dei 3. cap. 31. Eusebium, Sulpitium, Orosium, & ceteros omnes historicos. Petrus igitur alibi obiit, quàm Romæ.

Respondeo primùm, etiamsi errassent Patres, qui dixerunt Romæ sedisse XXV. annis Apostolum Petrum, non tamen propterea sequeretur Petrum nunquam sedisse Romæ, vt suprà multis allatis similibus demonstrauimus. Sed non est opus ad ista confugere. verè enim sedit Romæ annis XXV. & septem Antiochiæ, & omnia cohærent. Hæc enim est verissima & breuissima historia vitæ S. Petri.

Mansit B. Petrus quinque ferè annis in Iudæa: quocirca facilè potuit S. Paulus post annos tres à sua conuersione Petrum Hierosolymis conuenire. Et rectè Eusebius anno quinto à passione Domini ponit ingressum Petrum in vrbem Antiochiam. Neq; his repugnat illa Thraseæ martyris traditio: non enim Dominus imperauit, vt omnes Apostoli ad annos duodecim Hierosolymis morarentur, id enim constat esse falsum ex Actis Apostolorum, cap. 8. 9. & 10. vbi legimus Petrum profectum in Samariam, Lyddam, Ioppem, & Cæsaræam, antequã in vincula coniiceretur, atq; adeò ante annum XII. à Christi passione: sed vt non omnes inde recederent, verùm aliquis semper, aut etiam aliqui ex Apostolis Hierosolymis manerent, ad testimonium Hebræorum. Igitur ex Iudæa anno quinto à passione Domini Petrus profectus in Syriam, Antiochię fixit sedem, & mansit annos ferè septem Episcopus eius vrbis.

Nec enim probabile est, quod Onuphrius docet in additionibus ad Platinam, S. Petrum non sedisse Antiochiæ, nisi post reditum ab vrbe Roma. Siquidem nullum ipse veterem auctorẽ pro se adducere potest. Quod autem nos docemus, docuerunt ante nos Anacletus ep. 3. Marcellus epist. 3. Innocentius epist. 14. Damasus in pontificali. Hieronymus de viris illust. Eusebius in Chronico. Leo sermon. 1. de sanctis Petro & Paulo. denique Beda, Isidorus, Ado, & ceteri omnes.

Non tamen hoc ita accipiendum est, quasi nunquam ex Antiochia toto illo tempore egressus sit, immò verò eodem tempore peragrauit vicinas prouincias, Pontum, Asiam, Galatiam, Cappadociam, & Bythiniam. inde autem profectus anno septimo Episcopatus Antiochensis, qui erat XI. à passione Domini, rediit in Hierusalem; ibique comprehensus ab Herode in vincula coniectus est in diebus azymorum, Actorum 12. sed paulò pòst ab Angelo liberatus, eodem anno, qui erat secundus Claudij, Romam venit, ibiq; sedem fixit, ac tenuit annis XXV.

A Nec tamen toto eo tempore, quo fuit Episcopus Romanus, mansit Romæ, sed posteaquam septem annis Romæ prædicauerat, rediit in Hierusalem, expulsus à Claudio ex vrbe vnà cum ceteris Iudæis. Scribit enim Lucas, Actorum 18. Claudium expulisse ex vrbe omnes Iudæos. idem scribit Suetonius in Claudio, idem Iosephus, vt Orosius citat, & ipse Paulus Orosius lib. 7. histor. qui addunt, hoc factum esse anno nono Claudij, id est, XVIII. à passione Domini. Itaque cùm audissent ij, qui erant Antiochiæ, Petrum venisse in Hierusalem, miserunt ad eum Paulum & Barnabam, & tunc factum est Concilium Hierosolymitanum. mortuo autem

B Claudio, rediit Petrus Romam, & ibidem vitam finiuit.

Neque his repugnat, quod Petrus in vinculis fuerit Hierosolymis paulò ante mortem Herodis, vt colligitur ex Actis Apostolorum, cap. 12. cùm ex Iosepho lib. 19. antiquit. cap. 7. constet, Herodem obiisse anno III. Claudij. Nam S. Lucas Actor. 12. non ait Petrum in vinculis fuisse paulò ante mortem Herodis, sed contrarium potius indicat, cùm narrat post Petri liberationem à vinculis, Herodem profectum esse Cæsaræam, ibiq; commoratum. Illa enim mora, tempus vtcunque longum significat, quod vt minimum vnius anni fuit. Refert autem S. Lucas post necem Iacobi, & vincula Petri, continuò ferè

C mortem Herodis, vt indicaret horribilem illum Herodis interitum, pœnam peccati fuisse in Apostolos Domini ab eo commissi.

CAPVT SEPTIMVM.

Soluuntur alia quinque argumenta.

Persvasio Tertia talis est. Petrus non potuit venire Romam vsque ad annum IX. Claudij, vt suprà probatum est, sed neque postea venire potuit. nam Claudius, qui iussit Iudæos ex vrbe pelli, sine dubio iussit etiam in vrbem non recipi, igitur nunquam venit. «

D Sed iam ostendimus Petrum anno IX. Claudij non venisse Romam, sed discessisse ex Roma, & postea tempore Neronis rediisse. quòd enim tempore Neronis potuerint Romæ esse Iudæi, patet ex Actorum vlt. vbi Paulus Romæ Iudæis prædicat.

Persuasio Qvarta. Quando Paulus reprehendit Petrum Antiochiæ, Galat. 2. erat peractum Concilium Hierosolymitanum, & tamen adhuc Petrus non viderat Romam. Respondeo: iuerat & redierat.

Persuasio Qvinta. Paulus scribens ad Romanos, multos iubet salutari, capite vltimo; Petri autem ne meminit quidem. Atque hæc non solùm Veleno persuasio, sed etiam Illyrico demonstratio est, Petrum Romæ nunquam fuisse.

Respondeo, inprimis argumentum hoc nihil concludere. nam alioqui sequeretur, Ioannem non fuisse Episcopum Ephesi, neque Iacobum Hierosolymis, quia Paulus scribens ad Ephesios & ad Hebræos, non meminit Ioannis & Iacobi. Deinde dico, Paulum non iussisse Petrum salutari, quia scripsit epistolam eo tempore, quo Petrus redierat ex Roma, & versabatur in Syria. Nam Paulus scripsit epistolam ex itinere, quo proficiscebatur Hierusalem, vbi & comprehensus fuit. Sic enim scribit ipse Rom. 15. *Et nunc*, inquit, *proficiscor in Hierusalem, ministrare Sanctis. probauerunt enim, Achaia & Macedonia collationem aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt in Hierusalem.* Et Actorum 24. idem Paulus, cùm caussam diceret ad tribunal Felicis Syriæ præsidis, ait: *Eleemosynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota.*

Porrò hæc Pauli captiuitas contigit medio tempore inter Concilium Hierosolymitanum, & obitum Claudij. Siquidem post Concilium illud Paulus adiit Macedoniam & Achaiam, vbi antea nunquam fuerat, vt patet ex Actis cap. 16. peruenit autem in Hierusalem Felice præside, qui præfuit Syriæ vsque ad mortem Claudij, & initium Neronis, vt Iosephus testatur libro 20. antiquit. cap. 9. & 13. Ex quo sequitur, epistolam ad Romanos scriptam esse circiter XI. aut XII. annum Claudij, quo tempore S. Petrus ex Roma redierat, & Syriæ regiones iterum peragrabat, & visitabat. Quid igitur mirum, si Paulus ad Romanos scribens, non salutat Petrum, quem eo tempore constat Romæ non fuisse?

Persuasio Sexta. Ambrosius in cap. 16. ad Romanos dicit, Narcissum, quem Paulus iubet salutari, fuisse Romanum Presbyterum: at Presbyter & Episcopus idem sunt apud Paulum, igitur iste Narcissus erat Episcopus Romanus. proinde non fuit Petrus Romanorum Episcopus primus.

Respondeo, Narcissum Presbyterum fortasse Romanum fuisse, Episcopum sine dubio non fuisse. Siquidem Irenæus, Eusebius, Optatus, Epiphanius, Hieronymus, Augustinus, & ceteri, qui Catalogum Romanorum Pontificum scripserunt, nullam huius Narcisi mentionem fecerunt. Nec his repugnat Ambrosij auctoritas: nam Ambrosius idem in cap. 3. 1. ad Timoth: *Omnis Episcopus*, inquit, *Presbyter est, non tamen omnis Presbyter Episcopus.* & Cornelius apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 33. dicit, Romæ vnum fuisse Episcopum, quadraginta autem & sex Presbyteros.

Persuasio Septima. Paulus cum Petro fœdus percussit, vt ille Iudæorum, ipse Gentium esset Apostolus, Galat. 2. quomodo ergo verisimile est, Petrum tam citò pacti immemorem, alienam prouinciam inuasisse, id est, Romam iuisse, quæ mater gentilitatis erat?

A Si dicas Petrum Romæ prædicauisse Iudæis qui ibi erant; contrà, nam illi, veniente Paulo, & prædicare incipiente, mirantur doctrinæ nouitatem, vt cognosci potest ex illis verbis Iudæorum, Actor. vlt. *Notum*, inquit, *est nobis de secta hac, quia vbique ei contradicitur, rogamus autem audire quæ sentis.* Et infrà: *Quidam*, inquit, *credebant his quæ dicebantur: quidam verò non credebant, cumque inuicem non essent consentientes, discedebant.*

Respondeo, fœdus inter Petrum & Paulum non fuisse, vt Petrus tantum Iudæis, aut in Iudæa tantum, Paulus autem tantum Gentibus, aut extra Iudæam tantum prædicaret: sed vt Petrus prædicaret omnibus, & vbicunque vellet, B sed principaliter Iudæis; Paulus omnibus, & vbicunque vellet, sed principaliter Gentilibus, alioqui Paulus diceretur inuasisse alienam prouinciam, quando Romam veniens, mox Iudæis prædicare cœpit, vt patet Act. vlt. & Petrus non solùm Romam venire non debuisset, sed nec Antiochiam, aut in Asiam, Galatiam, Pontum, Cappadociam, Bythiniam, ad quæ loca tantùm eum iuisse Velenus fatetur.

Falsum autem est quod Velenus dicit, Iudæos Romæ miratos doctrinæ nouitatem, quando Paulus prædicauit eis Christum, quasi nemo antea tale aliquid prædicasset. Nam si Romæ nullus prædicauerat Iudæis, antequam Paulus eò veniret, quis eos Iudæos Romanos conuerterat, C ad quos ipse epistolam scripsit? constat enim epistolam illam partim scriptam ad Gentiles, & partim ad Iudæos ad fidem Christi conuersos. nam ideo primis quatuor capitibus disputat de iustificatione ex fide sine operibus legis, contra superbiam Iudæorum, qui suis meritis tribuebant aduentum Messiæ. Et cap. 14. agit de illis, qui adhuc Iudaizabant abstinentes à quibusdam cibis secundum legem immundis. Et cap. 16. salutat multos, quos constat Christianos ex Iudæis fuisse.

Dicet aliquis fortasse, si epistola ad Romanos, viuente Claudio, qui Iudæos expulerat ex vrbe, scripta est, qui sunt isti Iudæi, quos Romæ Paulus salutari iubet? Non enim credibile D est Claudio viuente Iudæos ad vrbem redire potuisse.

Respondeo, non modò credibile esse, paulò post eam expulsionem Iudæos redire potuisse, sed sine vllo dubio rediisse. nam Paulus Actorum 18. inuenit Corinthi Aquilam & Priscillam Iudæos, qui nuper ex vrbe venerant, pulsi à Claudio: deinde cùm hæsisset in Achaia annum vnum & sex menses, & in Asia annos duos, Act. 18. & 19. iter cœpit versus Hierusalem; atque in eo itinere scripsit ad Romanos, & salutari iussit Aquilam & Priscillam, qui iam Romam reuersi fuerant.

Ad illa ergo verba Iudæorum: *Rogamus à te audire quæ sentis, &c.* dico ea verba non esse omnium Iudæorum qui Romæ erant, sed tantùm

eorum,

A eorum, qui ad fidem Christi adhuc conuersi nõ fuerant, præter quos multi alij Romę viuebant, quos Petrus conuerterat. Neque verbis illis significatur, eos nunquam audiuisse prædicationem Christi, sed non fuisse adhuc persuasos, & ideò voluisse adhuc Paulum audire, & cùm ab eo efficacissimè conuincerentur, partem eorum fuisse persuasos, vt crederent, partem in sua obstinatione mansisse.

CAPVT OCTAVVM.

Soluuntur alia octo argumenta.

PERSVASIO 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. B sumuntur ex Actor. vlt. & epistolis quas Paulus è Roma scripsit, nimirum ad Galat. ad Ephes. ad Colossen. ad Philippen. ad Hebr. ad Timoth. 2. & ad Philemon. & ex epistolis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. nam in his omnibus Scripturis occasio fuit loquendi de Petro, si is Romæ fuisset: mirum autem silentium vbique reperitur.

Accedit quod non solùm in his locis non dicitur Petrus fuisse Romæ, sed etiam apertè indicatur non fuisse. Nam Philip. 2. dicit de iis qui Romæ erant: *Omnes quærunt quæ sua sunt.* Et Col. vlt. *Salutat*, inquit, *vos Aristarchus concaptiuus meus, & Marcus consobrinus Barnabæ, & Iesus qui dicitur Iustus, hi soli sunt adiutores mei in regno Dei.* C Et 2. Timoth. 4. *In prima mea defensione nemo mihi astitit, sed omnes me dereliquerunt.* Aut igitur Petrus Romæ non fuit, aut maximam iniuriam illi Paulus facit, cùm eum numerat inter eos, qui quærunt quæ sua sunt, & qui nõ erant adiutores sui in regno Dei; & qui se in angustiis positum deseruerunt, quod argumentum non solùm Veleni, sed etiam Caluini est.

Respondeo, PRIMO nihil concludi ex argumentis ab auctoritate negatiuè. Non em̃ sequitur, Lucas, Paulus, & Seneca, non dicunt Petrum fuisse Romæ, igitur non fuit Petrus Romæ. non enim isti tres omnia dicere debuerunt, & plus creditur, tribus testibus affirmantibus, quàm D mille nihil dicentibus, modò isti non negent, quod alij affirmant. Alioqui quia Matthæus nõ scribit in Euangelio, Christum circumcisum; Marcus non meminit præsentationis; Lucas nõ meminit stellæ nouæ; Ioannes non dicit Christum natum de Maria Virgine; ista omnia erunt falsa. quod absurdissimum est.

Ad illa autem tria loca dico, non negari in illis Petrum tunc fuisse Romæ; nam cùm Coloss. vlt. dicit: *Hi soli sunt adiutores mei in regno Dei*, loquitur tantùm de suis domesticis, qui ei ministrare soliti erant. Quomodo etiam 2. Timoth. 4. cùm dicit: *Lucas est mecum solus*, de domesticis & ministrantibus sibi loquitur. Certum enim est ex vlt. cap. epist. ad Roman. multos alios, tam Iudæos, quàm Gentiles, conuersos ad fidem, fuisse Romæ, qui regnum Dei promouebant. Et in epistola ad Philip. cap. 2. cùm dicit: *Omnes quærunt quæ sua sunt*, per figuram intellectionis, loquitur tantùm de quibusdam, non de omnibus absolutè. Nam ibidem dixerat paulò antè, apud se fuisse Timotheum, qui certè non quærebat quę sua sunt. Et capite primo dixerat, quosdam prædicare Euãgelium *ex caritate*, & proinde nõ quęrere quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi.

Denique in 2. ad Timoth. cap. 4. vbi dicit: *Nemo mihi astitit, sed omnes me dereliquerunt*, quem locum Caluinus præ ceteris vrget, non loquitur, nisi de iis, qui eum iuuare apud Cæsarem potuissent. Nam ibidem dicit, tunc apud se fuisse Lucam, & tamen generaliter ait: *Nemo mihi astitit, sed omnes me dereliquerunt.* Certum autẽ est Petrum non potuisse eum iuuare, cùm ipse non minus Cæsari inuisus esset, quàm Paulus. Itaque loquitur tantùm de quibusdam nobilibus Romanis, qui potuissent pro se adire Cæsarem, sed metu tyranni id non fecerunt.

SECVNDO respõderi posset, eo tempore, quo Paulus Romam peruenit, & quo scripsit eas epistolas, Petrum non fuisse Romæ. Nam etsi Romæ sedem suam fixerat, tamen sæpissimè aberat, cùm oporteret eum in variis locis Ecclesias constituere, vt Epiphanius annotauit, hæres. 27. Nam propterea Petrus assumpsit sibi in coadiutores Linum & Cletum, qui in absentia sua Romæ Episcopalia munera obirent.

CAPVT NONVM.

Soluitur argumentum decimum sextum.

PERSVASIO 16. Ambrosius serm. 67. dicit de Petro & Paulo: *Vna die, vno in loco, vnius tyranni tolerauêre sententiam.* At Linus in passionibus Petri & Pauli dicit eos, nec eodem tempore passos, nec eodem loco, nec eodem tyranno iubente.

Præterea Iosephus qui tempore Neronis vixit, scripsit Romæ historiam de bello Iudaico, & in ea meminit interfectorum à Nerone, & tamen non meminit Petri, quem certè non omisisset, si verè à Nerone occisus fuisset. Fuit enim Iosephus Christianorum amicus, & libenter data occasione ipsorum meminit. Scribit enim de morte Christi, lib. 18. antiquitatis, & Ioãnis Baptistæ, ibidem, & Iacobi, lib. 20.

Adde, quòd Petrus erat senex, quando Paulus erat adolescens; nam post passionem Domini, Paulus vocatur adolescens, Actor. 7. quo tempore Petrus iam vxorem habuerat, & tanquam annosissimus omnium Apostolorum primus inter eos habebatur: & tamen Paulus ad senectutem etiam peruenit, vt ipse scribit in epistola ad Philemonem, igitur non est verisimile eos vno tempore obiisse.

Sed hoc argumentum facilè refutari potest. Nam in prima parte argumẽti bis labitur Vele-

nus. PRIMVM, quòd fatetur Lini historiam esse confictam, vt verè est, & tamen ex ea dicit refutari sententiam Ambrosij. Si enim Lini historia conficta est, non est vllius auctoritatis. Si nullius est auctoritatis, quomodo potest inde refelli Ambrosij probatissimi auctoris sententia? DEINDE peccat, quòd per eundem locum apud Ambrosium intelligit eandem partem vrbis, & inde vult Ambrosium dissentire ab aliis, qui in diuersis partibus eiusdem vrbis dicunt Apostolos interfectos. At Ambrosius per eũdem locum intelligit eandem vrbem, non eandem partem vrbis. Sic enim subiungit: *In eodem loco*, inquit, *ne alteri Roma deesset*.

Ad illud de Iosepho, dico PRIMVM, Iosephum ipsum lib. 2. de bello Iudaico, cap. 11. respondere; ibi enim dicit, se silentio præterire velle scelera Neronis, vt quod matrem & vxorem occiderit, & similia, quoniam sciret narrationem illam esse molestam. & meritò hæc dicit, nam dedicabat libros illos Romanis Imperatoribus, qui nõ libenter audiunt vituperari prędecessores suos. DEINDE potest argumentum retorqueri in auctorem; nam ibidem Velenus dicit, Petrum esse occisum Hierosolymis, iussu Anani Pontificis Iudæorum. Peto ergo, quare Iosephus, qui libro 20. antiquitatis scribit gesta illius Anani, & quos homines occiderit, non meminit eo loco Petri? Suo igitur gladio se ipse iugulat Velenus.

Ad illud de ætate, dico, Petrum non fuisse senem, quando Paulus erat adolescens, sed virum maturæ ætatis. Quod enim habuerit vxorem, & fuerit primus Apostolorum, non arguit, nisi virilem ætatem. Nec est vllo modo credibile, senes à Christo fuisse electos ad summos obeundos labores, & orbem terrarum ferè totum peragrandum. quemadmodum neq; credibile est, adolescentulum Paulum ad Apostolicam dignitatem, ad quam solicitudo omnium Ecclesiarũ pertinebat, fuisse assumptum.

Demus ergo Petrum fuisse annorum circiter quinquaginta, quãdo erat Paulus circiter XXV. hoc est, duplo seniorem: tamen adhuc potuerunt ambo esse senes, & simul mori. fuisset enim anno vltimo Neronis Petrus annorũ LXXXVI. & Paulus vnius & sexaginta.

CAPVT DECIMVM.

Soluitur decimumseptimum argumentum.

PERSVASIO 17. Scriptura & Patres apertè docent, Petrum & Paulum Hierosolymis, non Romæ, à Scribis & Pharisæis, non ab Imperatoribus Romanis occisos. Nam Matth. 23. Dominus ait: *Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes, & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex illis flagellabitis in Synagogis vestris.* In quem locum CHRYSOSTOMVS: *Intelligit*, inquit, *Apostolos, & qui cum*

A *Apostolis fuerunt*. Et HIERONYMVS in hunc eundem locum: *Obserua*, inquit, *iuxta Apostolum, varia esse dona discipulorum Christi, alios Prophetas, qui ventura prædicebant, alios Sapientes, qui nouerunt, quando debeant proferre sermonem, alios Scribas in lege doctissimos, ex quibus lapidatus est Stephanus, Paulus occisus, crucifixus Petrus, flagellati in Actibus Apostolorum discipuli*. Item Nicolaus LYRANVS in hunc locum: *Ex eis*, inquit, *occidetis, sicut Iacobum fratrem Ioannis*, Actor. 12. *et Stephanum*, Actor. 7. *& multos alios: & crucifigetis, vt Petrum, & Andream fratrem eius, &c.*

RESPONDEO, ex verbis Domini Matth. 23. & Chrysostomi expositione, nihil colligi aduersus sententiam nostrã. Dominus enim & Chry-

B sostomus non dicunt omnes Apostolos occidendos fuisse à Iudæis, in Hierusalem, sed tantùm aliquos. Id enim significat illa sententia: *Ex illis occidetis, & crucifigetis, &c.* Idque impletum est in Stephano, quem lapidauerunt, Actor. 7. & in Iacobo maiore, quem Herodes in Iudæorum gratiam occidit, Actor. 12. & in Iacobo minore, quem Iudæi ipsi in Hierusalem necauerũt, teste Iosepho, libro 20. antiquit. cap. 16. & in Simeone Iacobi successore, qui in Hierusalem crucifixus est, vt docet Eusebius in Chronico, Matthiam quoque in Iudæa crucifixum, multi probabiliter existimant.

Quod si de omnibus Apostolis Dominum loqui Velenus contendat, negandæ erunt omnes

C historiæ, quæ Andream in Achaia, Philippum, & Ioannem in Asia, Thomam in India, Bartholomæum in Armenia, Matthæum in Aethiopia, Simonem & Iudam in Perside, obiisse testantur.

Sanctus verò HIERONYMVS non voluit significare Petrum & Paulum Hierosolymis occisos, cùm disertè doceat libro de viris illustribus, eos Romæ à Nerone interfectos; sed ex verbis Dñi deducit varia fuisse dona, & mortes diuersas discipulorum Christi. Quia enim Dominus dixerat, se missurum Prophetas, Sapientes, & Scribas, obseruat Hieronymus varia esse dona discipulorum; quia rursum Dominus ait: *Quosdam occidetis, quosdam crucifigetis*, obseruat idem Hieronymus diuerso mortis genere discipulos

D de hac vita migraturos fuisse, & exempla ponit Stephani lapidati, Pauli capite cæsi, Petri crucifixi. Itaque exempla hæc non contendunt, vt intelligamus, quosnãm ex discipulis Iudæi occisuri erant, sed tantùm eo, vt discamus, varia futura fuisse martyriorum genera.

Porrò Nicolaus LYRANVS non tantæ auctoritatis est, vt opponi debeat omnibus antiquis Patribus, & Historicis, qui Petrum Romæ à Nerone, Andream in Achaia ab Egæa necatos tradunt. Accedit, quod sine dubio Lyranus Hieronymum sequitur, & solum dicere voluit, Petrum, & Andream propter Christum crucifixos fuisse, quanquam minus cautè loquutus est.

CAPVT XI.

Soluitur argumentum vltimum.

POSTREMA VELENI persuasio eiusmodi est. Cùm de rebus nuper gestis, sæpe confingantur errores, quid, inquit Velenus, de tam remotis ac perturbatissimis tẽporibus, Romanæ curiæ palpones, citra Petri Romam aduentum, passionem, & pontificatum confingere non poterant?

At si Irenæus, Tertullianus, Eusebius, aliique XXX. vel XL. Patres citati, Romanæ curiæ palpones fuerunt, rectè loquitur Velenus. Sin autem pars eorum sunt antiquissimi, vt Irenæus, & Tertullianus, quorum tempore Romana Ecclesia non erat opulenta, vt palpatores habere potuerit; pars sunt Græci, vt Eusebius, Theodoretus, Sozomenus, & alij, quorum natio inuidere potiùs, quàm adulari Romanæ Ecclesiæ consueuit; pars autem, vel potiùs penè omnes sunt viri sancti, vt Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, & alij, à quorum moribus procul aberat adulationis vitium; certè sequitur, Velenum, qui hos Romanæ curiæ palpones vocat, impudentissimè mentiri.

Præterea argumentum eius nihil valet. Nam tam de rebus nuper gestis, quàm de antiquis finguntur errores, quando res sunt clàm gestæ, & sine testibus, aut quantum ad numerum annorum, vel similes circumstantias, quæ facilè mandantur obliuioni: non autem quantum ad ipsam summam, & substantiam rerum celeberrimarum, præsertim quando præter testimonia scriptorum exstant etiam earum rerum monimenta lapidea, aut ærea permulta, qualis est res, de qua agimus. Atque hæc de tota hac disputatione sufficere posse existimaui. de qua librum insignem iam pridem à Ioanne Roffensi, beatæ memoriæ viro, editum accepi, sed librum ipsum videre nunquam potui.

CAPVT XII.

Romanum Pontificem Petro succedere in Ecclesiastica Monarchia, probatur ex diuino iure & ratione successionis.

DEMONSTRAVIMVS hactenus Romanum Pontificem Petro succedere in Episcopatu Romano: nunc id ipsum demonstrare aggredimur de successione in vniuersæ Ecclesiæ primatu. Negant hoc hæretici omnes huius tẽporis, sed præcipuè pugnant contra primatum Romani Pontificis, LVTHERVS lib. de potestate Papę; Illyricus in lib. cõtra primatum Papæ; Synodus Smalchaldica in libro eiusdem argumenti; Ioan. Caluinus lib. 4. instit. cap. 6. & 7. & Magdeburgenses in singulis centuriis ad finem, cap. 7. Et ante
A hos omnes NILVS Thessalon. Episcopus in lib. aduersus primatum Papæ.

Hic enim auctor non negat, Petrum totius Ecclesiæ pastorem fuisse, & Romæ Episcopatum gessisse vsq; ad mortem, sed hoc solum contendit, non succedere Petro Romanum Pontificem, in præfectura totius Catholicæ Ecclesiæ, sed solùm in Romano Episcopatu. Addit verò, habuisse postea Romanum Pontificem ex Conciliorum decretis primatum quendam, vt videlicet primus Episcoporum esset, primus sederet, primus sententiam diceret; nõ tamen ceteris omnibus imperaret.

Quoniam autem tam nostra, quàm aduersa-
B riorum argumenta, ex iisdem fontibus & capitibus sumuntur: reducemus omnem disputationẽ ad aliquot capita, siue genera argumentorum, & simul probabimus veritatẽ, & refellemus aliorum obiectiones. PRIMVM ergo probatur, Romanum Pontificem Petro succedere in Pontificatu Ecclesiæ vniuersæ, ex diuino iure, & ratione successionis. Debet Petro iure diuino aliquis succedere: ille non potest esse alius quàm Pontifex Romanus: igitur ille succedit.

Negat vtramque partem argumenti Ioannes CALVINVS. sic enim loquitur lib. 4. instit. cap. 6. §. 8. *Verùm,* inquit, *vt de Petro illis concedam quod petunt: non est tamen caussa, cur ex singulari exemplo vniuersalem faciant regulam, & quod semel factum fuit, ad*
C *perpetuitatem trahant.* Rursum §. 11. *Iam,* inquit, *vt alterum illis largiar, quod nunquam apud sanos homines obtinebunt, sic constitutum in Petro primatum, vt perpetua successione semper maneret: vnde tamen euincent, sedem Romæ ita collocatam, vt quicunq; sit vrbis illius Episcopus, orbi vniuerso præsideat?*

Nos ergo vtrumque seorsim ostendamus. Ac PRIMVM, oportere Petro aliquem succedere in Pontificatu Ecclesiæ vniuersæ, colligitur ex fine Pontificatus. Nam certum est, Pontificem esse propter Ecclesiam, nõ Ecclesiam propter Pontificem. Sic enim AVGVSTINVS lib. de pastoribus, cap. 1. *Quod Christiani sumus,* inquit, *propter nos est, quod præpositi sumus, propter vos est.* Atqui Ecclesia non minus eget nunc vno pastore, quàm
D tempore Apostolorum, immò verò etiã magis, cùm nunc sint Christiani, & plures, & peiores. Non igitur moriente Petro, interire debuit Põtificatus, qui nõ in Petri commodum, sed in Ecclesiæ vtilitatem institutus erat; sed manere ac perseuerare, donec ipsa Ecclesia manet, aut certè donec in terris peregrinatur, & vnius summi pastoris cura & vigilantia opus habet.

SECVNDO, ex vnitate Ecclesiæ. Nam Ecclesia est vna & eadem omni tempore; non debet igitur mutari forma regiminis, quæ est forma etiam Reipub. & ciuitatis. Quare si Apostolorũ tempore vnus erat supremus rector, & caput Ecclesiæ, hoc etiam tempore esse debet.

TERTIO, ex verbis Domini Ioannis vltimo: *Pasce oues meas.* Nam officium pastoris, est offi-

cium ordinarium & perpetuum; siquidem ex natura rei tam diu durare debet officium pastoris, quàm diu manet ouile. Ouile autem manet, & manebit vsque ad mundi consummationem; igitur eò vsque successores Petri in summo isto pastorali officio manere necesse est.

QVARTO, ex eodem loco, nam cùm Dominus ait Petro: *Pasce oues meas*, omnes oues suas ei commisit, vt suprà ostendimus, neque solùm omnes ratione loci, sed etiam ratione temporis, cùm non minus nobis, quàm antiquis Christus prospicere debuerit: sed Petrus non semper victurus erat in carne, igitur cùm ei Dominus ait: *Pasce oues meas*, in illo omnes successores eius alloquutus est. Itaque CHRYSOSTOMVS lib. 2. de sacerdotio, circa principium: *Qua nam*, inquit, *de caussa ille sanguinem effudit suum? certè vt pecudes eas acquireret, quarum curam tum Petro, tum Petri successoribus committebat.* Et sanctus LEO serm. 2. de anniuersario assumptionis suæ ad Pontificatum: *Manet*, inquit, *dispositio veritatis, & beatus Petrus in accepta fortitudine petræ perseuerans, suscepta Ecclesiæ gubernacula non reliquit. perseuerat videlicet Petrus, & viuit in successoribus suis.* Et B. PETRVS Episcopus Rauennæ, in epistola ad Eutychen: *Beatus*, inquit, *Petrus, qui in propria sede viuit et præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.*

QVINTO, Ecclesia est vnum corpus, & suum quoddam caput hîc in terris habet prẹter Christum, vt patet ex 1. Corinth. 12. vbi posteaquam dixit Paulus, Ecclesiam esse vnum corpus, subiecit: *Non potest caput dicere pedibus, non estis mihi necessarij*; quod certè nõ conuenit Christo. Ipse enim potest dicere nobis omnibus, non estis mihi necessarij. nullum autem aliud caput assignari potest præter Petrum; nec debet moriente Petro corpus Ecclesiæ manere sine capite: oportet igitur aliquem Petro succedere.

SEXTO, in veteri Testamento successio erat summorum Pontificum. Nam Aaroni successit Eleazarus, Num. 20. & Eleazaro Phinees, Iudic. 20. & sic de ceteris. At sacerdotiũ Testamẽti veteris, figura fuit sacerdotij Testamenti noui; igitur & nunc successio in sede Petri, primi ac summi Christianorum Pontificis, conseruari debet.

Denique omnia argumenta, quibus in secunda quæstione probatum est, regimen Ecclesiæ debere esse Monarchicum, etiam hoc probant, quod nunc agimus.

Iam verò quòd iste Petri successor, sit Romanus Pontifex, facilè probari potest. Nullus enim est, nec fuit vnquã, qui se Petri successorem vllo modo asseruerit, vel pro tali sit habitus, præter Romanum & Antiochenum Episcopum: atqui Antiochenus non successit Petro in Pontificatu Ecclesiæ totius. nam nõ succeditur nisi cedenti locum, vel per mortem naturalem, vel per mortem legitimam, id est, depositionem, vel renunciationem: Petrus autem adhuc viuens, & Pontificatum gerens, Antiochenam Ecclesiam reli-

A quit, & Romæ sedem suam fixit, vt quæstione superiore demonstrauimus: restat igitur, vt Romanus Episcopus, qui Petro in vrbe Roma morienti successit, eidem in tota ipsius dignitate & potestate successerit.

Præterea, si Antiochenus Episcopus Petro in summo Pontificatu successisset, primus Episcoporum fuisset. At Nicẹnũ Concilium can. 6. Antiochenum Episcopum tertium Patriarcham, non primum nec secũdum esse declarauit, sicut fuerat semper, nec vnquam Antiocheni Episcopi altiorem locum quæsierunt.

Vt autem res hæc tota melius intelligatur, obseruanda sunt quædam. PRIMO, aliud esse

B successionem, aliud rationem successionis. nam successio Romani Pontificis in põtificatum Petri, ex instituto Christi est: ratio autẽ successionis, qua Romanus Pontifex potiùs quàm Antiochenus, vel aliquis alius succedat, ex facto Petri initium habuit. Successio, inquam, ipsa ex Christi instituto, & iure diuino est, quia Christus ipse instituit in Petro pontificatum duraturum vsque ad finem mundi; & proinde quicunque Petro succedit, à Christo accipit pontificatum.

At verò, quod Episcopus Romanus, quia Episcopus Romanus est, sit Petri successor, ex facto Petri ortum habuit, non ex prima Christi institutione. Nam potuisset Petrus nullam se-

C dem particularem sibi vnquam eligere, sicut fecit primis quinque annis, & tunc moriente Petro, non Episcopus Romanus, neque Antiochenus successisset, sed is, quem Ecclesia sibi elegisset. potuisset quoque semper manere Antiochiæ, & tunc Antiochenus sine dubio successisset. quia verò Romæ sedem fixit, & tenuit vsque ad mortem, inde factum est, vt Romanus Pontifex ei succedat.

Et quoniam sanctus Marcellus Papa in epistola ad Antiochenos scribit, Petrum Domino iubente venisse Romam, & sanctus Ambrosius in oratione contra Auxentium; & Athanasius in Apologia pro fuga sua, dicunt, Petrum Christi iussu Romẹ martyrium pertulisse: non est im-

D probabile Dominum etiam apertè iussisse, vt sedem suam Petrus ita figeret Romæ, vt Romanus Episcopus absolutè ei succederet. sed quidquid de hoc sit, saltem ista ratio successionis nõ est ex prima institutione Pontificatus, quæ in Euangelio legitur.

Obseruandum est SECVNDO, tametsi fortè non sit de iure diuino, Romanum Pontificem, quia Romanus Pontifex est, Petro succedere in præfecturam totius Ecclesiæ, tamen si quis absolutè petat, an iure diuino Romanus Pontifex pastor sit & caput totius Ecclesiæ: omninò esse id asserendum. Nam ad hoc nihil aliud requiritur, quàm vt ipsa successio sit de iure diuino, hoc est, vt ordinarium officium Ecclesiam vniuersam cum summa potestate guber-

nandi,

nandi, non sit ab hominibus, sed à Deo immediatè institutum: id autem ita esse, suprà demonstrauimus.

Obseruandum est TERTIO, licet fortè non sit de iure diuino, Romanum Pontificem, vt Romanum Pontificem, Petro succedere; tamen id ad fidem Catholicam pertinere. Non enim est idem, aliquid esse de fide, & esse de iure diuino. nec enim de iure diuino fuit, vt Paulus haberet penulam, est tamen hoc ipsum de fide, Paulum habuisse penulam. Etsi autem Romanum Pontificem succedere Petro, non habeatur expresse in Scripturis, tamen succedere aliquem Petro deducitur euidenter ex Scripturis; illum autem esse Romanum Pontificem, habetur ex traditione Apostolica Petri, quam traditionem Concilia generalia, Pontificū decreta, & Patrum consensus declarauit, vt postea demonstrabitur.

Obseruandum est POSTREMO, Romanum Episcopatum, & Ecclesię vniuersæ pręfecturam, non esse duos Episcopatus, neque duas sedes, nisi in potentia. Nam Petrus Pontifex totius Ecclesiæ à Christo institutus, non adiunxit sibi Episcopatum vrbis Romæ, quo modo Episcopus alicuius loci adiungit sibi alium Episcopatum, vel Canonicatum, aut Abbatiam, sed Romanæ vrbis Episcopatum euexit ad summū orbis terræ Pontificatum, quemadmodum cùm Episcopatus simplex erigitur in Archiepiscopatum, vel Patriarchatum. Non enim Archiepiscopus, vel Patriarcha est bis aut ter Episcopus, sed semel tantùm. & in huius rei signum non datur Pontifici summo nisi vnum pallium, etiam si Episcopus, Archiepiscopus, Patriarcha, & summus Pontifex sit. Hæc enim omnia sunt vnum actu, & tantùm in potentia multa.

Ex quo sequitur, vt qui eligitur Romanus Episcopus, eo ipso sit Pontifex summus Ecclesiæ totius, etiam si fortè id non exprimant electores. Sed iam Nili & Caluini obiectionibus respondeamus.

„ PRIMA NILI obiectio. Romanus Pontifex „ primatum habuit à Patribus, eo quod ea ciui- „ tas toti orbi terræ imperaret, vt legimus in „ Concilio Chalcedonensi, act. 16. Non igitur id „ habuit ex Petri successione. RESPONDEO, decretum illud illegitimum fuisse, quod reclamātibus iis, qui Concilio præsidebant, factum sit. Sed de hoc plura in capite XXVII.

„ SECVNDA obiectio. Romanus Papa non est „ Apostolus, sed Episcopus tantùm; Non enim „ Apostoli Apostolos ordinarunt, sed pastores & „ doctores: igitur Papa Romanus non succedit „ Petro in Apostolica potestate, quæ in omnem „ Ecclesiam erat, sed solùm in Romano particu- „ lari Episcopatu.

RESPONDEO, in Apostolatu tria contineri. PRIMO, vt qui Apostolus est, sit immediatus verbi minister, ita vt ab ipso Deo doctus sit, &

A sacros libros scribere posit; & hoc fatemur non conuenire in Romanum Pontificem. Non enim necesse est, vt quotidie nouæ reuelationes habeantur, & noui libri sacri scribantur. SECVNDO, vt qui Apostolus est, Ecclesias constituat, & fidem propaget in iis locis, vbi nunquam fuit. & hoc ad Romanum Pontificem pertinere, & ratio & experientia ipsa nos docet. Nam ab Apostolicis temporibus, qui Ecclesias fundauerunt, in variis partibus orbis terræ, & adhuc hodie fundant, Romani Pontifices fuerunt. TERTIO, vt qui Apostolus est, summam habeat in omnem Ecclesiam potestatem, atque id quoque ad Romanum Pontificem pertinere

B contendimus, ea ratione, quia Petro succedit, in quo hæc potestas ordinaria est, non delegata, vt in Apostolis ceteris.

Neque Nili argumentum concludit, cùm ait, Apostoli non Apostolos, sed pastores cōstituerunt. Nec enim Romanum Pontificem totius Ecclesiæ Pontificem, siue Apostolicum Pontificem Apostoli creare debuerunt, cùm id ipse Christus fecerit. Quare ab omnibus Patribus semper Romani Pontificis sedes, Apostolica sedes appellata est; & in ipso Concilio Chalcedonensi, quod Nilus citat, act. 1. vocatur Apostolatus, dignitas Papæ Romani, & act. 16. vocatur sedes eius Apostolica.

TERTIA obiectio. Petrus pastor & doctor „

C fuit totius orbis terrarum: at Papa, & est, & vo- „ catur solùm Romanæ vrbis Episcopus. RE- „ SPONDEO, id falsum esse, vt ex ipso Concilio Chalcedonensi, omissis ceteris, cognosci potest. Nam act. 3. leguntur tres epistolæ Orientalium ad Leonem, & in omnibus vocatur LEO vniuersalis Ecclesiæ Papa, quod idem nomen habetur etiam act. 16.

QVARTA obiectio. Petrus Antiochiæ & A- „ lexandriæ Episcopos ordinauit: at id Papæ Ro- „ mano non permittitur. RESPONDEO, etsi hoc „ tempore Græcorum pertinacia id non permittit, tamen olim id Romano Pontifici licuisse. Nam in Concilio Chalcedonensi, act. 7. legimus Maximum Episcopum Antiochenum i-

D deò receptum à Concilio, quia à S. Leone in Episcopatu confirmatus fuerat. & Liberatus in Breuiario, cap. 21. ac Ioannes Zonaras in Iustiniano, scribunt ab Agapito Romano Pontifice Anthimum depositum fuisse ab Episcopatu Cōstantinopolitano, & in eius locum ab eodem Pontifice Menam ordinatum. Sed de his plura infrà suo loco.

QVINTA obiectio. Quidquid Petrus dixit, „ aut scripsit, oraculum est Spiritus sancti. At id „ Papæ non conuenit. Non igitur Papa habet om- „ nes prærogatiuas Petri. RESPONDEO, neq; id nos contendimus.

SEXTA obiectio. Petro sine conditione dictum est: *Quidquid ligaueris, erit ligatum, &c.* At Papę Romano Petrus pręscripsit, vt id solum liget,

aut soluat, quod meritò ligandum aut soluendum est. RESPONDEO, nihil hoc argumento aliud probari, quàm Nilum istum verè fuisse Græcum, id est, leuem & garrulum. Quis enim vnquam audiuit, licuisse Petro id ligare, quod meritò ligandum non esset? & vbi habetur illa præscriptio Petri ad Papam, quam Nilus profert?

Obiicit PRIMO CALVINVS lib. 4. cap. 6. instit. §. 8. Non sequitur, si Petrus duodecim Apostolis initio præfuit, nunc toti orbi debere aliquem præesse: nam pauci facilè & vtiliter ab vno reguntur: multa verò millia nõ nisi à multis gubernari possunt.

RESPONDEO, inprimis Petrum non XII. Apostolis tantùm præfuisse, sed etiam multis millibus Christianorum; nam Ioan. vlt. non tantùm XII. Apostolos, sed omnes oues suas Christus Petro commisit. Legimus autem Actor. 2. creuisse oues Petri ad tria millia, & Actor. 4. ad quinque millia in sola Hierosolyma. Deinde, quò sunt homines plures, eò magis indigent vno rectore, à quo in vnitate contineantur. Sed de hoc in prima quæstione dictum est.

SECVNDO obiicit ibid. §. 11. Si ideò Romæ est sedes summi Pontificatus, quia Petrus Apostolus Romæ Pontificatum gerens defunctus est: ergo Pontificatus Iudaici sedes, debuit semper esse in deserto, quia ibi Moses, & Aaron Pontificatum gerentes mortui sunt: & sedes pontificalis Christianorum Hierosolymis esse deberet, quia ibi Christus summus Pontifex obiit.

RESPONDEO, ex dictis, non ideò Romæ esse sedem põtificalem, quia Petrus Romæ obiit, sed quia Romanus Episcopus fuit, nec sedẽ ex Roma vnquam aliò transtulit. Moses autem, & Aaron non fixerunt in deserto sedem, sed ibi in itinere cùm essent mortui sunt: sicut etiam Christus non fixit sedem Hierosolymis, nec in vllo particulari loco, vt suprà diximus.

TERTIO obiicit ibidem §. 12. Priuilegium hoc de primatu totius Ecclesiæ, vel est locale, vel personale, vel mixtum. Si primum, ergo cum semel fuerit concessum Antiochiæ, non potest ab ea tolli, etiam si inde Petrus recesserit, & alibi mortuus sit. Si secundum, ergo nihil ad locum, igitur nihil iuris habet Roma in Pontificatu magis, quàm alia ciuitas. Si tertium, ergo nõ sufficit esse Romanum Episcopum ad hoc vt aliquis habeat primatum. nam si est priuilegium partim locale, partim personale, non datur loco nisi pro tempore, quo in eo est talis persona, id est, Petrus.

RESPONDEO, ex prima Christi institutione dignitatem Pontificalem fuisse personalem, tamen ex facto Petri, factam esse postea localem seu potiùs mixtam; neque id sine diuino nutu. DICO fuisse initio personalem, quia à Christo non fuit alligata vlli certo loco, sed in personam Petri absolutè collata: sic autem personalẽ fuisse affirmo, vt tamen publica, non priuata fuerit.

A Priuilegia personalia priuata dicuntur, quæ dantur alicui personę pro se tantùm; publica verò, quæ dantur pro se & successoribus. Quia tamen postea Petrus Romę sedem fixit, factum est hoc priuilegium etiam locale, & proinde mixtũ. Nam est alligatum Romanæ vrbi, donec Petri successores Romæ sedem retinent. Nam si diuino iussu sedes aliò transferretur, non essent amplius Romani Episcopi, totius Ecclesiæ Episcopi: si transferretur, inquam, ipsa sedes, ita vt qui nunc sunt Romani Pontifices, alicuius alterius loci Episcopi dicerentur. Non enim sola absentia Põtificum ab vrbe, sedem transferre dicitur.

B Atque hæc ex hypothesi dicta sunt: non enim credimus vnquam futurum, vt Petri sedes aliò transferatur.

QVARTO obiicit ibidem §. 13. Si Romanus Põtifex, quia succedit Petro, est primus Episcopus, debet igitur esse Ephesinus, II. Hierosolymitanus, III. & sic de ceteris: at videmus secundum fuisse Alexandrinum, qui nulli Apostolo succeßit: Ephesinum autẽ ne extremo quidem angulo hærere potuisse.

RESPONDEO, ordinem & numerum Patriarchalium sediũ non pendere ex dignitate priorum Episcoporum, alioqui non tres, sed duodecim fuissent pro numero Apostolorum, sed ex sola Petri dignitate & voluntate, vt ex Ana-

C cleto, Leone, & Gregorio ostendimus in q. 3. in prærogatiuis Petri.

QVINTO obiicit eodem lib. 4. cap. 7. §. 28. si quæ dicuntur Petro, intelliguntur dicta etiam successoribus, ergo fateri debent Romani Pontifices se omnes esse Satanas. Nam hoc est dictũ Petro, Matth. 16. in eodem loco, vbi dictũ est ei: *Tibi dabo claues regni cœlorum.*

RESPONDEO, ea quæ dicuntur Petro in triplici esse differentia, quædam enim dicuntur ei pro se tantùm; quędam pro se & omnibus Christianis; quædam pro se & successoribus. id quod euidenter colligitur ex ratione diuersa, qua ei dicuntur. Nam quæ dicuntur ei, vt vni ex fidelibus, certè omnibus fidelibus dicta intelligũtur.

D Vt Matt. 18. *Si peccauerit in te frater tuus, &c.* Quæ dicũtur ei ratione aliqua propria personę ipsius, ei soli dicũtur, vt: *Vade post me Satana.* Et: *Ter me negabis;* ista enim dicũtur ei ratione ꝓpriæ imbecillitatis & ignorantiæ. Quędam deniq; dicuntur ei ratione officij pastoralis, quæ proinde dicta intelligũtur omnibus pastoribus, vt: *Pasce oues meas.* Et: *Confirma fratres tuos.* Et: *Quodcunq; ligaueris, &c.*

Argumenta LVTHERI leuißima sunt, & ex dictis facillimè à quouis solui possunt: & præterea diligenter soluũtur ab Eckio, Fabro, Roffensi, & Caietano, quorum libri sunt in omnium manibus; ideò ea prætermitto.

CAPVT XIII.

Idem probatur ex Conciliis.

SECVNDO loco probandus est Romani Pontificis primatus ex Conciliis. Et quidem LVTHERVS lib. de potestate Papæ, & ILLYRICVS in lib. contra primatum, & CALVINVS lib. 4. cap. 7. §. 1. dicunt, contra nos apertè pugnare VI. canonem Nicæni Concilij; in quo assignatur Romano Pontifici certa regio gubernanda, eaque perexigua, declaraturque vnus ex Patriarchis, non autem caput aliorum; pro nobis autem nullius Concilij testimonium inuenire potuerunt. AT sunt nihilominus quàm illustrissima Conciliorum generalium testimonia pro Romani Pontificis primatu: ex quibus nouem ita generalia fuerunt, vt in eis Græci & Latini interfuerint. Quod est notandum contra Græcorum leuitatem & pertinaciam.

PRIMVM ergo habemus Nicænum Concilium, & illum ipsum VI. canonem, quem aduersarij obiiciunt. sed explicatione aliqua indiget iste canon, vt argumentum inde sumi possit. Igitur VI. canon Nicæni Concilij sic habet in tomis Conciliorum, quæ hodie exstant: *Mos antiquus perduret in Aegypto, vel Lybia, & Pentapoli, vt Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem, quoniam quidem & Episcopo Romano parilis mos est.*

Sunt autem circa hunc canonem aliqua notanda. PRIMO ex Nicolao I. in epistola ad Michaëlem, Concilium NICÆNVM nihil statuisse circa Romanam Ecclesiam, quoniam potestas eius, non ab hominibus, sed à Deo est: sed tantùm ex forma Romanæ Ecclesiæ constituisse statum aliarum Ecclesiarum. Non enim dicit Concilium; Habeat Romanus Episcopus huius vel illius regionis administrationem, sed ait: *Habeat Episcopus Alexandrinus curam Aegypti, & Lybiæ, quoniam Romanus Episcopus ita consueuit.* Vbi apertè Romana Ecclesia fit regula aliarum, & nihil circa eam propriè statuitur. Itaque errant Caluinus, Illyricus, Nilus, & ceteri, qui dicunt, à Concilio Nicæno certos fines assignatos Romano Episcopo, vt nimirum solùm curam gerat suburbanarum Ecclesiarum.

SECVNDO est obseruandum, in libris vulgatis deesse initium huius canonis, quod tale est: *Ecclesia Romana semper habuit primatum, mos autem perduret, &c.* Sic enim iste canon citatur in Concilio Chalcedonensi, act. 16. à Paschasino Episcopo. Sic etiam vertit ex Græco ante annos circiter mille Dionysius quidam Abbas, vt Alanus Copus annotauit in primo Dialogo. Quocirca in eodem Concil. Chalcedonensi, act. 16. post lectum hunc canonem VI. Nicæni Concilij, iudices dixerunt: *Perpendimus omnem primatum & honorem præcipuum, secundum canones, antiquæ Romæ Deo amantißimo Archiepiscopo conseruari.*

A Obseruandum est TERTIO, illa verba: *Quoniam talis est Episcopo Romano consuetudo*, quatuor modis exponi solere. PRIMO, exponit Ruffinus lib. 10. hist. Ecclesiast. cap. 6. decretum esse à Concilio, vt Alexandrinus Episcopus habeat curam Aegypti, sicut habet Episcopus Romanus curam suburbanarum Ecclesiarum.

At falsa expositio est; nam si Episcopus Romanus est primus & præcipuus Patriarcha, quomodo credibile est illi assignatam angustissimam regionem, aliis autem Patriarchis minoribus latissimam? B Nam Antiochenus habuit totum Orientem, Alexandrinus tres amplissimas prouincias, Aegyptum, Lybiam, & Pentapolim; Romanus autem habuisset tantùm suburbanas Ecclesias, id est, sex Episcopatus Romæ vicinissimos. DEINDE, illa particula, *quoniam*, rationalis particula est; non est autem bona ratio, vt Episcopus Alexandrinus trium prouinciarum curam gerat, quia Romanus Episcopus curam gerit suburbanarum Ecclesiarum. Igitur aut ratio Concilij nihil valet, aut non rectè Concilij sententiam Ruffinus exposuit. DENIQVE, Concilium Nicænum, nec vt citatur in Concilio VI. Carthaginensi, nec vt legitur in Concilio Chalcedonensi, act. 16. nec vt habetur C in proprio loco in tomis Conciliorum, nec vt est apud Abbatem Dionysium, meminit suburbanarum Ecclesiarum, sed tantùm ait: *Habeat Alexandrinus Episcopus potestatem in tota Aegypto, Lybia, & Pentapoli, quoniam & Episcopo Romano talis consuetudo est.* Itaque mera diuinatio fuit illa Ruffini, quem sequitur Caluinus, de suburbanis Ecclesiis.

SECVNDA expositio est Theodori Balsamonis in explicatione horum canonum, & Nili in suo libro contra primatum, Concilium decreuisse, vt Episcopus Alexandrinus habeat curam totius Aegypti, sicut Romanus Episcopus habet curam totius Occidentis.

Hæc quidem sententia liberalior est, sed tamen D falsa. Nam Concilium cùm ait: *Quoniam talis est Episcopo Romano consuetudo*, reddit caussam, vt diximus, cur debeat permanere antiquus mos in Aegypto, & Lybia, & Pentapoli, vt eorum locorum habeat curam Episcopus Alexandrinus. Non est autem caussa huius rei, quia Romanus Episcopus habet curam Occidentis. Quomodo enim sequitur, Episcopus Romanus habet curam Occidentis, igitur Alexandrinus debet curam gerere Aegypti, Lybiæ, & Pentapolis? Cur non totius Africæ potius? aut cur non Aegypti tantùm? aut cur Alexandrinus, & non Carthaginensis, aut aliquis alius istam curam habebit? Adde, quòd Concilium non meminit Occidentis, neque

Orientis, sed tantùm ait: *Quoniam talis Episcopo Romano est consuetudo.*

TERTIA expositio est auctoris summæ Conciliorum; qui ex quodam vetusto codice putat restituendum (Quoniam Metropolitano talis consuetudo est) pro eo, quod habemus (Quoniam Episcopo Rom. talis consuetudo est.)

At neque hæc est solida expositio. Exemplaria enim Nicæni Concilij nusquam exstabant pleniora, & emendatiora, quàm in scriniis Romanorum antiquorum Pontificum, vt infrà ostendemus, cùm agemus de appellationibus; nam quæ in Græcia erant, concremata fuerunt ab Arianis, teste Athanasio, in epistola ad omnes Orthodoxos, & ideo non mirum, si quæ citantur à Græcis, & à Ruffino, mutila, & corrupta sunt. PORRO ex Romanæ Ecclesiæ scriniis tulit hunc canonem Paschasinus B. Leonis legatus ad Concil. Chalced. & in eo legimus: *Quoniam talis Episcopo Romano consuetudo est.* Adde, quod non est bona ratio, cur debeat Alexandrinus Episcopus tantam ditionem habere, quia ita consueuerunt Metropolitani. Nam Metropolitani non regunt nisi vnam prouinciam: Alexandrino autem multæ prouinciæ, & multi Metropolitani subiiciuntur.

QVARTA igitur, & vera expositio est, Alexandrinum debere gubernare illas prouincias, quia Romanus Episcopus ita consueuit, id est, quia Romanus Episcopus ante omnem Conciliorum diffinitionem consueuit permittere Episcopo Alexandrino regimen Aegypti, Lybiæ, & Pentapolis: siue consueuit per Alexandrinum Episcopum illas prouincias gubernare. Sic intellexit hunc canonem Nicolaus I. in epistola ad Michaëlem, nec apparet vlla alia probabilis expositio.

SECVNDVM Concilium generale in epistola ad Damasum, quæ exstat apud Theodoretum lib. 5. hist. cap. 9. dicit se conuenisse apud vrbem Constantinopolim, ex mandato literarum Pontificis, per Imperatorem ad se missarum. Et ibidem fatentur, Romanam Ecclesiam caput esse, se autem membra.

TERTIVM Concilium, vt est apud Euagrium lib. 1. hist. cap. 4. dicit se deponere Nestorium ex mandato literarum Celestini Papæ Romani. Et in epistola ad eundem Celestinum, idem Cōcilium scribit, se caussam Ioannis Patriarchæ Antiocheni, quæ magis dubia erat, quàm caussa Nestorij, non fuisse ausum iudicare, sed reseruasse iudicio ipsius Celestini. Quæ omnia perspicuè indicant supremam Romani Pontificis auctoritatem. Concilium Chalcedonense, act. 1. 2. & 3. passim vocat Leonem *vniuersalis Ecclesiæ Pontificem.* Et in epist. ad Leonem: *Et post hæc,* inquiunt, *omnia insuper, & contra ipsum, cui vineæ custodia à Saluatore commissa est, extendit insaniam, id est, contra tuam quoque Apostolicam sanctitatem.* Hîc vides maximum Concilium confiteri, Roman. Pon-

A tifici à Deo ipso vineæ, id est, Ecclesiæ vniuersæ custodiam esse commissam.

Synodus CONSTANTINOPOLITANA, quæ ante quintam Synodum in caussa Antimi congregata est, act. 4. per Menam Patriarcham Concilij præsidem ita loquitur: *Nos,* inquit, *Apostolicam sedem sequimur, & obedimus, & ipsius communicatores, communicatores habemus, & condemnatos ab ipsa, & nos condemnamus.* Iam si totum Concilium Apostolicæ sedi obedire se profitetur, certè Apostolica sedes toti Ecclesiæ cum auctoritate præest.

SEPTIMA Synodus act. 2. recipit, & probat epistolam Adriani ad Tharasium, in qua

B hæc habentur: *Cuius,* inquit, *sedes per totum terrarum orbem primatum obtinens lucet, omniumq; Ecclesiarum Dei caput existit; Vnde & ipse beatus Petrus Apostolus Dei iussu Ecclesiam pascens, nihil omnino prætermisit, sed vbique principatum obtinuit, & obtinet, &c.* NOTA, in præsenti dici: *Primatum obtinens lucet*; Et, *caput existit, &c.*

LATERANENSE Concilium sub Innocentio III. in quo Græci, & Latini interfuerunt, cap. 5. *Romana,* inquit, *Ecclesia, disponente Domino, super omnes alias ordinariæ potestatis obtinet principatum, vtpotè mater vniuersorum Christi fidelium, & magistra.* Concilium LVGDVNENSE generale sub Gregorio X. vt habetur in Sexto, tit. de Electione, cap. Vbi periculum, vocat Romanum Episco-

C pum, vicarium Christi, successorem Petri, rectorem vniuersalis Ecclesiæ. & in hoc etiā Concilio Græci, & Latini interfuerunt.

Denique Concilium FLORENTINVM, Græcis, & Latinis consentientibus ita statuit: *Definimus sanctam Apostolicam sedem, & Romanum Pontificem in vniuersum orbem tenere primatum, & ipsum Pontificem Romanum successorem esse beati Petri principis Apostolorum, & verum Christi vicarium, totiusquè Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem, ac doctorem existere, & ipsi in B. Petro pascendi, regendi, & gubernandi, vniuersalem Ecclesiam à Domino nostro Iesu Christo plenam potestatem traditam esse.* Omittto quinque alia Concilia generalia, quia nec à Græcis recipiuntur, cùm ipsi non interfuerint, nec à Lu-

D theranis, cùm sint post annum DC. celebrata. Nimirum Lugdunense sub Innocentio IV. vt habetur cap. primo de Homicidio in Sexto. Viennense sub Clemente V. vt habetur Clementina vnica, de summa Trinitate, & fide Catholica. Constantiense sess. 8. & 15. Lateranense sub Leone X. sess. 11. & Tridentinum sess. 14. cap. 7. & alibi.

CAPVT

CAPVT XIV.

Idem probatur ex testimoniis summorum Pontificum.

TERTIVM argumentum sumitur à summorum Pontificum sententiis. Est autem obseruandum epistolas Pontificum in tres quasi classes distribui posse.

PRIMA classis continet epistolas Pontificum, qui sederunt vsque ad annum CCC. in quibus Magdeburg. & Caluinus fatentur, verè asseri primatum, & eos Pontifices sanctos, & veros Pontifices fuisse, sed eas epistolas dicunt esse confictas, & recentes, ac falsò Pontificibus illis adscriptas.

SECVNDA classis complectitur epistolas eorum Pontificum, qui sederunt ab anno DC. vsque ad nostra tempora, in quibus fatentur aduersarij, verè asseri primatum, & esse eorum auctorum, quibus inscribuntur, sed eos Pontifices non esse dignos fide, & Pseudopontifices non Pontifices fuisse.

TERTIA classis cõprehendit illas epistolas, in quibus & apertè asseritur primatus, & quas constat esse scriptas à sanctis & veris Pontificibus, qui floruerunt ab anno CCC. ad DC. videlicet Iulio, Damaso, Syricio, Innocentio, Zozimo, Leone, Gelasio, Anastasio II. Ioanne I I. Felice IV. Pelagio II. Gregorio Magno. Ergo in testimoniis primæ & secundæ classis, non erit opus immorari in citandis verbis, sed satis erit notare loca, & respondere ad obiectiones hæreticorum: quandoquidem fatentur in illis epistolis apertè asseri sententiam nostram. Verba autem adferenda tantùm erunt in testimoniis tertiæ classis.

PRIMVM igitur disertè asserunt primatum hi sancti Pontifices, Clemens epist. 1. Anacletus epist. 3. Euaristus epist. 1. Alexander epist. 1. Pius epist. 1. & 2. Anicetus epist. 1. Victor epist. 1. Zephyrinus epist. 1. Calixtus ep. 2. Lucius. ep. 1. Marcellus in epist. 1. Eusebius epist. 3. Melchiades epist. 1. Marcus epist. 1.

Ad hæc testimonia nihil respondent, nisi esse recentia & suppositítia. At quamuis aliquos errores in eas irrepsisse non negauerim, nec indubitatas esse affirmare audeam; certè tamen antiquissimas esse nihil dubito: mentiuntur enim Magdeburgenses Cent. 2. cap. 7. ad finem, cùm dicunt, nullum fide dignum auctorem citasse has epistolas ante tempora Caroli Magni. Nam Isidorus, qui CC. annis antiquior est Carolo, in procemio sui collectanei sacrorum canonum, dicit se ex consilio 80. Episcoporum collegisse Canones ex epistolis Clementis, Anacleti, Euaristi, & ceterorum Rom. Pontificum. Item Concilium Vasense, can. 6. citat epistolas Clementis, vt nunc exstant. Et celebra-

A tum est hoc Concilium tempore Leonis I. id est, CCC.L. annis ante imperiũ Caroli. Deniq; Ruffinus, qui annis CCCC. præcessit Carolum, Præfatione in recognitiones Clementis à se conuersas ex Græco, meminit epistolæ Clementis ad Iacobum, & eam se vertisse dicit ex Græco. Esse autem verè hanc versionem Ruffini, testatur Gennadius lib. de viris illustrib. in Ruffino.

In SECVNDA classe est Adrianus I. in epist. ad Tharasium, Nicolaus I. in epist. ad Michaëlem Imperatorem, Leo IX. in epist. ad Michaëlem Episcopum Constantinopolitanum, Paschalis in epist. ad Episcopum Panormitanum,

B quæ habetur cap. Significasti, extra, de Electione, Innocentius III. in epist. ad Imperatorem Constantinopolitanum, quæ habetur cap. Solitæ, extrà, de Maioritate, & obedientia. Qui omnes seriò, & ex professo docent, Romanum Pontificem toti Ecclesiæ præesse.

Adhæc aduersarij respondent, hos Pontifices omnes Antichristos fuisse. Id quod in sequenti quæstione refellemus. Interim hoc solum dicimus, si isti Pontifices Antichristi fuerunt, totam Ecclesiam ab annis ferè 1000. periisse; constat enim ex historiis, Ecclesiam vniuersam his Pontificibus adhæsisse, eorumque sententiam esse sequutam. Si verò Ecclesia periit, mentitum esse Christum, qui ait Matth. 16.

C aduersus Ecclesiam portas inferi non præualituras. Sed de hac re satis multa diximus in quæstionibus de Ecclesia. Veniamus ad tertiam classem, & duodecim optimos & sanctissimos Pontifices proferamus.

PRIMVS sit sanctus IVLIVS I. qui in epistola ad Orientales, quæ exstat in Apologia secunda sancti Athanasij, ita loquitur: *An ignari estis, hanc esse consuetudinem, vt primùm nobis scribatur, vt hinc quod iustum est, definiri possit? quapropter si isthic eiusmodi suspicio in Episcopum concepta fuerat, id huc ad nostram Ecclesiam referri oportuit.* Et infrà: *Quæ* (inquit) *accepimus à B. Petro Apostolo, ea vobis significo, non scripturus alioqui, quæ nota apud vos esse arbitror, nisi facta ipsa nos conturbassent.* His verbis S. Iulius af-

D firmat, ad se pertinere officium diiudicandi caussas Episcoporum, etiam Orientalium, tametsi Patriarchæ primarij essent (nam de caussa sancti Athanasij Alexandrini Patriarchæ agebatur) & hoc ius à beato Petro se accepisse, atque id omnibus notum esse. Quid, quæso, responderi potest? auctor est sanctus, & vetustissimus; epistola certa, & à sancto Athanasio tota descripta; verba denique ipsius perspicua, & diserta.

SECVNDVS sit S. DAMASVS, qui in epistola ad omnes Episcopos Orientales, quam Theodoretus recitat lib. 5. hist. cap. 10. *Quoniam*, inquit, *Apostolicæ sedi reuerentiam debitam caritas vestra distribuit, vobis quàm plurimum, carissimi filij, præstitistis.*

Vbi agnoſcit debitam reuerentiam, & filios vocat omnes Epiſcopos. Item in epiſt. 4. ad Epiſcopos Numidiæ: *Cuncta quæ poſſunt aliquam recipere dubitationem, ad nos tanquam ad caput, vt ſemper fuit conſuetudo, deferre non deſinatis.*

TERTIVS. S. SYRICIVS in epiſt. ad Himericum Epiſcopum Tarraconenſem, quam etiam Caluinus verè Syricij eſſe fatetur: *Pro officij,* inquit, *noſtri conſideratione, non eſt nobis diſsimulare, non eſt tacere libertas, quibus maior cunctis Chriſtianæ religionis zelus incumbit. Portamus onera omnium qui grauantur. Quinimo hæc portat in nobis B. Apoſtolus Petrus, qui nos in omnibus, vt confidimus, adminiſtrationis ſuæ protegit, & tuetur hæredes.* Et infrà cap. 15. *Explicauimus, vt arbitror, frater chariſsime, vniuerſa quæ digeſta ſunt in querelam, & ad ſingulas cauſſas, de quibus per filium noſtrum Baſsianum Presbyterum ad Romanam Eccleſiam, vtpotè ad caput tui corporis retuliſti, &c.* Denique præcipit Epiſcopo, vt hæc ſua decreta dirigat ad alios Epiſcopos omnes.

QVARTVS. S. ZOZIMVS in epiſtola ad Heſichium Salonitanum Epiſcopum: *Ad te,* inquit, *potiſsimùm ſcripta direximus, quæ in omnium fratrum & Epiſcoporum noſtrorum facies ire notitiam.* Et infrà: *Sciet quiſquis hoc, poſtpoſita Patrum, & Apoſtolicæ ſedis auctoritate, neglexerit, à nobis diſtrictiùs vindicandum, vt loci ſui minimè dubitet ſibi non conſtare rationem, ſi hoc putat poſt tot prohibitiones poſſe tentari.*

QVINTVS. S. INNOCENTIVS in epiſt. 22. ad Epiſcopos Macedoniæ: *Aduerti,* inquit, *ſedi Apoſtolicæ, ad quam relatio, quaſi ad caput Eccleſiarum miſſa currebat, fieri iniuriam, &c.* Item, in epiſt. ad Concilium Mileuitanum, quæ eſt inter epiſtolas S. Auguſtini 93. *Diligenter,* inquit, *& congruè Apoſtolico conſulitis honori. Honori,* inquam, *illius quem præter illa, quæ extrinſecus ſunt, ſolicitudo manet omnium Eccleſiarum: antiquæ ſcilicet regulæ formam ſequuti, quam toto ſemper ab orbe mecum noſtis eſſe ſeruatam.* Idem in epiſtola ad Concil. Carthag. quæ eſt 91. Romanam ſedem dicit eſſe *fontem, & caput omnium Eccleſiarum.*

Ad hoc teſtimonium Magdeburgenſes nihil reſpondent, niſi Innocentium nimis multum ſibi arrogare. Quocirca eum per contumeliam Nocentium vocant. AT ſi ita eſt, cur veteres Patres hunc Innocentij errorem nõ reprehenderunt? Cur Auguſtinus in epiſtola 106. ad Paulinum de his duabus epiſtolis Innocentij loquens ait: *Ad omnia ille nobis reſcripſit eodem modo, quo fas erat, atque oportebat Apoſtolicæ ſedis Antiſtitem?* Cur ibidem Auguſtinus Innocentium B. memoriæ Papam appellat?

SEXTVS eſt ſanctus LEO. Sed quoniam Lutherus & Caluinus dicunt, veteres Pontifices nihil auctoritatis habuiſſe extra Occidentem, adferamus teſtimonia Leonis, quibus ſimul primatus aſſeratur, & oſtendatur eo tempore Pontifex in Græciam, Aſiam, Aegyptum, & Africam iuriſdictionem exercuiſſe. Igitur in epiſtola 84. ad Anaſtaſium Epiſcopum Theſſalo-

A nicenſem: *Sicut,* inquit, *præceſſores mei præceſſoribus tuis, ita etiam ego dilectioni tuæ priorum ſequutus exemplum, vices mei moderaminis delegaui, vt curam, quam vniuerſis Eccleſiis principaliter ex diuina inſtitutione debemus, imitator noſtræ manſuetudinis effectus, adiuuares, & longinquis ab Apoſtolica ſede prouinciis præſentiam quodammodo noſtræ viſitationis impenderes.* Et infrà: *Vices,* inquit, *noſtras ita tuæ credidimus caritati, vt in partem ſis vocatus ſolicitudinis, non in plenitudinem poteſtatis.* Et in fine, vbi dixerat magna prouidentia conſtitutos Epiſcopos, Archiepiſcopos, & Primates, ſubdit: *Per quos ad vnam Petri ſedem vniuerſalis Eccleſiæ cura conflueret, & nihil vnquam à ſuo capite diſsideret.* Ex his apparet non ſolùm

B primatus, ſed etiam auctoritas Leonis in Eccleſias Græciæ.

Idem LEO epiſt. 46. ad Anatholium Epiſcopum Conſtantinopolitanum: *Reſidentibus,* inquit, *vobis, quibus executionem noſtræ diſpoſitionis iniunximus, &c.* Vides, vt præcipiat Patriarchæ Conſtantinopolitano. Idem epiſt. 62. ad Maximum Antiochenum, monet eum, vt frequenter ad ſe ſcribat, quid agatur circa Eccleſias. Et ibidem: *Iuuenalis,* inquit, *Epiſcopus ad obtinendum Palæſtinæ prouinciæ principatum credidit ſe poſſe ſufficere. Quod ſanctæ memoriæ Cyrillus meritò perhorreſcens, ſcriptis ſuis mihi rem indicauit, & ſollicita prece multum popoſcit, vt nulla illicitis conatibus præberetur aſſenſio, &c.* Vides quomodo Patriarcha Alexandrinus ſup-

C plicat Leoni, ne permittat Iuuenali ſubiici Palæſtinam? Et cùm ea prouincia ad Antiochenum Patriarchatum ſpectaret, cur non petiit hoc potius Cyrillus ab Antiocheno Patriarcha?

Idem epiſt. 81. ad Dioſcorum Patriarcham Alexandrinum: *Quod,* inquit, *à Patribus noſtris propenſiore cura nouimus eſſe ſeruatum, à vobis quoque volumus cuſtodiri, &c.* Vides LEONEM imperare Patriarchæ totius Aegypti, & Lybiæ? Idem epiſt. 87. ad Epiſcopos Africæ: *Quod,* inquit, *vtcumque patimur eſſe veniale, inultum poſtmodum eſſe non poterit, ſi quiſquam, quod omnino interdicimus vſurpare præſumpſerit.* Et infrà: *Cauſſam,* inquit, *Lupicini Epiſcopi, illic iubemus audiri, &c.* LEO igitur im-

D perabat Epiſcopis Græciæ, Aſiæ, Aegypti, Africæ. Exſtant etiam epiſtolæ eius ad Epiſcopos Germaniæ, Galliæ, Hiſpaniæ, Italiæ, in quibus apertè ſe eorum iudicem, & caput agnoſcit.

Denique ſermon. 1. de natali Apoſtolorum, his verbis Romanam vrbem alloquitur: *Per ſacram beati Petri ſedem caput orbis effecta latius præſides religione diuina, quàm dominatione terrena. Quamuis enim multis aucta victoriis, ius imperij tui terra, marique protuleris: minus tamen eſt, quod tibi bellicus labor ſubdidit, quàm quod pax Chriſtiana ſubiecit.* Quid clarius?

Ad hæc loca reſpondet Caluinus dupliciter, lib. 4. inſtit. cap. 7. §. 11. PRIMO dicit, Leonem ſupra modum auidum gloriæ, & dominationis

fuisse, & ambitioni eius multos restitisse. In cuius rei probationem citat in margine epist. eius 85.

At in ea epistola nihil tale exstat, nec in aliis epistolis eius inuenimus vllos restitisse S. Leoni, excepto vno Episcopo Gallo, qui Hilarius dicebatur. Is tantùm legitur in epist. 89. Leonis, se subtrahere voluisse ab Apostolicæ sedis obedientia. Qui tamen, vt ibidem legimus, Romam venit ad dicendam caussam, & conuictus in Concilio punitus est. Exstant autem inter epistolas Leonis epistolæ variorum Conciliorum, Episcoporum, Imperatorum ad ipsum Leonem, & nominatim epistolæ Episcoporum Galliæ, in quibus pietas eius, & auctoritas mirificè prædicatur. Nec puto ante Lutherum, & Caluinum vllum fuisse, qui B. Leonem superbiæ & ambitionis reprehenderit.

SECVNDO respondet, Leonem non vsurpasse sibi iurisdictionem in alios Episcopos, sed tantùm se in dissidiis componendis interposuisse, quantum lex, & natura Ecclesiasticę communionis patiebatur. Et probat, quia idem Leo ep. 84. vbi videtur maximè iubere Episcopis, tamen dicit se velle seruari in omnibus priuilegia Metropolitanorum, quasi dicat, se ex pietate monere, auctoritatem autem relinquere iis, quorum est.

At si ita est, ergo non gloriæ, & demonstrationis auidior fuit, nec ambitionis accusandus erat. Deinde verba ipsa Leonis suprà citata satis apertè docent, eum verè & ex auctoritate Episcopis imperasse. Quod autem vult seruari iura Metropolitanorum, nihil officit nostræ caussæ. Nam ita vult seruari, vt simul illi subiiciantur sedi Apostolicæ, & eius vicario. Sic enim loquitur in epist. 84. *Igitur*, inquit, *secundum sanctorum Patrum canones spiritu Dei conditos, & totius mundi reuerentia consecratos, Metropolitanos singularum prouinciarum Episcopos, quibus ex delegatione nostra fraternitatis tuæ cura prætenditur, ius traditæ sibi antiquitus dignitatis intemeratum habere decernimus, ita vt à regulis præstitutis nulla aut negligentia, aut præsumptione discedant.* Et infrà: *Si fortè*, inquit, *inter ipsos, qui præsunt de maioribus, quod absit, peccatis, caussa nascatur, quæ prouinciali nequeat examine definiri, fraternitatem tuam de totius negotij qualitate Metropolitanus curabit instruere, & si coram positis partibus, nec tuo fuerit res sopita iudicio, ad nostram cognitionem, quidquid illud est, transferatur.*

SEPTIMVS. S. GELASIVS sic ait in epist. ad Episcopos Dardaniæ: *Cuncta per mundum nouit Ecclesia, quoniam quorumlibet sententiis ligata Pontificum, sedes B. Petri Apostoli ius habeat resoluendi. Vtpotè quæ de omni Ecclesia fas habeat iudicandi, neque cuiquam de eius liceat iudicare iudicio.* Similia habet in epistola ad Anastasium Imperatorem; & in tomo de vinculo anathematis. Neque ad hæc vlla responsio dari potest. Constat enim hæc verè esse verba Gelasij, & Gelasium virum sanctum fuisse, & ante mille annos Ecclesiæ præfuisse.

OCTAVVS. IOANNES II. qui etiam ante mille annos sedit, in epistola ad Iustinianum seniorem Augustum, quæ habetur in ipso codice Iustiniani, in 1. titulo: *Inter claras*, inquit, *sapientiæ ac mansuetudinis vestræ laudes, Christianissime principum, puriore luce tanquam aliquod sydus irradiat, quod amore fidei, quod caritatis studio edocti, Ecclesiasticis disciplinis Romanæ sedis reuerentiam conseruatis, & ei cuncta subiicitis, & ad eius deducitis vnitatem, ad cuius auctorem, hoc est, Apostolorum primum, Domino loquente, præceptum est; Pasce oues meas; quam esse omnium verè Ecclesiarum caput, & Patrum regulæ, & Principum statuta declarant, &c.*

NONVS. ANASTASIVS II. in ep. ad Anastasium Imperatorem: *Per ministerium* (inquit) *humilitatis meæ, sicut semper est sedes B. Petri in vniuersali Ecclesia, aßignatum sibi à Domino teneat principatum.*

DECIMVS sit FELIX IV. qui in epistola prima ad varios Episcopos, inquit: *Sanctitatis vestræ scripta, quæ ad sedem Apostolicam misistis tanquam ad caput, vt inde acciperetis responsa, vnde omnis Ecclesia totius religionis sumpsit exordium, gratanter suscepi, &c.*

VNDECIMVS sit PELAGIVS II. qui in epistola prima ad Episcopos Orientis: *Romana sedes*, inquit, *instituente Domino, caput est omnium Ecclesiarum.*

DVODECIMVS. S. GREGORIVS Magnus non minus quàm Leo se totius Ecclesiæ caput agnouit, lib. 1. ep. 72. ad Gennadium: *Ex Concilio* (inquit) *Numidiæ si qui desiderauerint ad Apostolicam sedem venire, permittite, & si quilibet eorum viæ contradicere voluerit, obuiate.* Hinc igitur apparet auctoritas Gregorij in Episcopos Africæ. Item, lib. 2. ep. 37. ad Natalem: *Postquam*, inquit, *ad beatitudinem vestram, & decessoris mei, & mea in caussa Honorati Archidiaconi scripta directa sunt, tunc contempta vtriusque sententia præfatus Honoratus proprio gradu priuatus est. Quod si quilibet ex quatuor Patriarchis fecisset, sine grauißimo scandalo tanta contumacia transire nullo modo potuisset.* Certè his verbis S. Gregorius omnibus Patriarchis se præpositum fuisse, apertissimè demonstrat.

Item lib. 4. epist. 56. ad Episcopos prouinciæ Helladis: *Pallium*, inquit, *Ioanni fratri nostro Corinthiorum Episcopo nos transmisisse cognoscite, cui vos magnopere conuenit obedire.* Vides Gregorij auctoritatem in Græcos Episcopos, quibus Corinthiorum Episcopum, Archiepiscopum ordinat per pallij transmisionem? Idem lib. 7. epist. 63. ad Ioannem Episcopum Syracusanum: *Nam*, inquit, *de Constantinopolitana Ecclesia, quis eam dubitet Apostolicæ sedi esse subiectam? quod & Dominus piißimus Imperator, & frater noster Eusebius eiusdem ciuitatis Episcopus aßiduè profitetur.* Et epist. 64. ad eundem: *Nam*, inquit, *quod se dicit sedi Apostolicæ subiici, si qua culpa in Episcopis inuenitur, nescio quis ei Episcopus subiectus non sit, &c.* Quid clarius? Omitto epistolas

ad Episcopos Italiæ, Galliæ, Hispaniæ. Nam de subiectione eorum nulla dubitatio est.

Respondet CALVINVS lib. 4. cap. 7. §. 12. ac primùm ait, Gregorium tribuisse sibi ius corrigendi alios, non autem paruisse ei, nisi illos, qui volebant. AT hoc dici non potest, nam Gregorius sanctissimus, & humillimus fuit. Quocirca etiam Græci eius diem festum colunt; & Caluinus in hoc lib. 4. cap. 7. §. 22. Gregorium virum sanctum fuisse fatetur. Non autem potest cum sanctitate consistere vsurpatio iuris alieni. Neque est næuus aut macula venialis, subiicere sibi omnes Episcopos, sed intolerabilis superbia, & ipsissima nota Antichristi, vt ipsimet frequenter docent. Quomodo ergo Gregorius sanctus erat, si omnes Episcopos sibi iniustè subiiciebat?

SECVNDO respondet, Gregorium ex mandato Imperatoris iudicasse Episcopum Constantinopolitanum, vt ex lib. 7. epist. 64. ipsius Gregorij, cognosci potest. AT in ea epistola Gregorius dicit, Imperatorem voluisse à se iudicari Patriarcham illum, quia canones hoc iubent. Quod idem est, ac si diceret, Imperatorem noluisse impedire, quin iuxta canones Episcopus, licet regiæ vrbis, à Gregorio puniretur. Quare in epistola superiore Gregorius dicit, Imperatorem assiduè profiteri, Ecclesiam Constantinopolitanam Romanæ esse subiectam.

TERTIO respondet, Gregorium, sicut alios puniebat, ita paratum fuisse ab aliis emendari, vt ipse dicit lib. 2. epist. 37. ad Natalem Salonitanum, ac proinde non magis præfuisse, quàm subiectum fuisse. AT Gregorius in illa epistola de correptione fraterna loquitur, non de censura iudiciali: *Ecce,* inquit, *fraternitas tua ægrè se tulit de conuiuiis à me esse reprehensam, cùm ego, qui etsi hanc non vita, tamen loco transgredior, ab omnibus corripi, ab omnibus emendari paratus sim. & hunc solum mihi amicum æstimo, per cuius linguam ante apparitionem districti iudicis meæ maculas mentis tergo.* Adde quod inuoluit contradictionem, eundem omnibus prælatum esse, & tamen aliquibus subiici.

QVARTO respondet, hunc statum Pontificium valde Gregorio displicuisse. Subinde enim conqueritur, inquit, se sub colore Episcopatus ad seculum rediisse, vt lib. 1. epist. 5. & 7. AT Gregorius deflebat quidem, quòd ex quiete monasterij ad onera Episcopalia translatus esset, non autem displicebat ei, quòd Apostolica sedes omnium Ecclesiarum curam gereret. Nam ipse idem acerrimè pugnauit pro honore sedis suæ, contra Ioannem Episcopum Constantinopolitanum. Et lib. 4. epist. 36. ad Eulogium: *Humilitatem,* inquit, *teneamus in mente, & tamen ordinis nostri dignitatem seruemus in honore.* Et lib. 11. epist. 42. ad Ioannem Panormitanum Episcopum: *Illud,* inquit, *admonemus, vt Apostolicæ sedis reuerentia nullius præsumptione turbetur. Tunc enim* A *status membrorum integer manet, si caput fidei nulla pulset iniuria.* Et in explicatione quarti Psalmi pœnitentialis: *In tantum,* inquit, *suæ temeritatem extendit vesaniæ, vt caput omnium Ecclesiarum Romanam Ecclesiam sibi vendicet, & in Domina Gentium terrenæ ius potestatis vsurpet.*

CAPVT XV.

Idem probatur ex Patribus Græcis.

VENIAMVS ad testimonia veterum Patrum, qui summi Pontifices non fuerunt. Caluinus & Illyricus tres tantùm nobis obiiciunt, Cyprianum, Hieronymum, & Bernardum, de quibus dicemus suo loco. Nos autem pro tribus, ferè triginta illis obiiciemus. B

PRIMVS igitur sit. Beatus IGNATIVS, qui epistolam ad Romanos inscribit: *Ignatius Ecclesiæ sanctificatæ, quæ præsidet in regione Romanorum.* Cur dicitur Ecclesia præsidens, nisi quia caput est omnium aliarum?

SECVNDVS. Beatus IRENÆVS lib. 3. cap. 3. *Maximæ* inquit, *& antiquissimæ, & omnibus cognitæ, à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annunciatam omnibus fidem, per successiones Episcoporum peruenientem vsque ad nos, indicantes,* C *confundimus eos, qui quoquo modo vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem, & malam scientiam, præter quam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitatem, necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, eos, qui sunt vndique fideles, in qua semper ab his, qui sunt vndique, conseruata est ea, quæ ab Apostolis est, traditio.*

NOTA illud: *Necesse est.* Et illud: *Omnem conuenire Ecclesiam.* Et illud: *Propter potentiorem principalitatem.* Et illud: *In qua semper ab omnibus conseruata est Apostolica traditio.* Nam Irenæus probat, posse nos confundere omnes hæreticos ex doctrina Romanæ Ecclesiæ, quia necesse est ad hanc Ecclesiam omnes conuenire, & ab ipsa tanquam à capite & fonte pendere: & proinde necesse est, eius doctrinam esse Apostolicam & veram. D Quod autem necessarium sit omnibus Christianis pendere à Romana Ecclesia, probat. PRIMO à priori, quia datus est huic Ecclesiæ principatus. SECVNDO à posteriori, quia hactenus semper omnes conseruarunt fidem in hac Ecclesia, id est, in vnione & adhæsione ad hanc Ecclesiam, vt ad caput & matrem.

TERTIVS. EPIPHANIVS hæres. 68. quæ est Meletianorum: *Vrsacius,* inquit, *& Valens pœnitentiam agentes, vnà cum libellis profecti sunt ad beatum Iulium Romanum Episcopum pro ratione reddenda de suo errore ac delicto.* Certè isti Episcopi erant, cur igitur à Romano Pontifice veniam petebant, si non est Romanus Pontifex etiam Episcoporum iudex & caput?

QVARTVS. ATHANASIVS in secunda Apologia, eosdem Episcopos à beato Iulio veniam delicti petiuisse testatur. Et in epistola ad Felicem Papam: *Ob id vos, prædecessoresq́ vestros, Apostolicos videlicet Præsules, in summitatis arce constituit, omniumq́ Ecclesiarum curam habere præcepit, vt nobis succurratis, &c.* Denique in libro de sententia Dionysij Alexandrini Episcopi: *Quidam*, inquit, *ex Ecclesia rectè quidem sentientes, sed ignari eius caussæ, cur ita ab eo scriptum esset, Romam ascenderunt, ibiq́ eum apud Dionysium Romanum Præsulem accusauerunt.* Cur, quæso, Dionysius Alexādrinus Patriarcha à bonis viris accusatur apud Romanum Pontificem, nisi quia sciebant, Romanum Pontificem communem esse omnium iudicem?

QVINTVS. BASILIVS in epistola 52. ad Athanasium: *Visum est*, inquit, *consentaneum scribere ad Episcopum Romanum, vt videat res nostras, & iudicij sui decretum interponat. Vt quia difficile est, aliquos inde de Concilij sententia mitti, ipse auctoritatem rei tribuat delectis viris, qui laborem quidem itineris perferre possint, lenitate verò ac facilitate morum, tum commoda & prudenti oratione eos, qui à recta via deflexerunt, monere, quiq́ acta Ariminensis Concilij secum ferant, ad ea rescindenda, quæ illic violentè acta sunt, &c.* Hîc Basilius tribuit Romano Episcopo auctoritatem visitandi Ecclesias Orientis, & ex auctoritate decreta faciendi, ac rescindendi Concilia generalia, quale erat Ariminense.

SEXTVS. S. GREGORIVS Nazianzenus in carmine de vita sua, dicit, Romanam Ecclesiam semper conseruasse veram de Deo sententiam, vt decet vrbem, quæ toti orbi præsidet. Nec loquitur de imperio temporali; nam eo tempore imperij Romani sedes Constantinopoli erat, non Romæ.

SEPTIMVS. S. Ioannes CHRYSOSTOMVS in epist. 1. ad Innocentium Papam: *Obsecro*, inquit, *vt scribas, quod hæc tam iniquè facta non habeant robur, illi autem, qui iniquè egerunt, pœnæ Ecclesiasticarum legum subiaceant, &c.* Deposuerat Chrysostomum ab Episcopatu Cōstantinopolitano Theophilus Episcopus Alexandrinus in Concilio multorum Episcoporum. Chrysostomus ad Romanum Pontificem scribit, vt ipse sua auctoritate decernat, irritam esse sententiam Theophili, & Theophilum ipsum puniat. Agnoscit ergo Chrysostomus Innocentium Papam, vt summum iudicem etiam Græcorum. Item in epist. 2. ad eundem: *Perpetuas*, inquit, *vobis gratias agimus, quod paternam erga nos beneuolētiam declarastis, &c.* Agnoscit Chrysostomus Innocētium vt patrem, cùm tamen ipse senior Innocentio esset, & Episcopus regiæ vrbis. Denique, in eadem epistola petit ab Innocentio, ne inimicos suos excommunicet, tametsi illi hoc mereantur: *Vestram*, inquit, *oro vigilantiam, vt licet omnia tumultibus impleuerint, si tamen curari morbo voluerint, ne affligantur, neque è cœtu eiiciantur.*

OCTAVVS. S. CYRILLVS epist. 10. ad Nestorium, & epist. 11. ad clerum & populum Constantinopolitanum, scribit Nestorium, nisi intra terminum à Celestino Papa Romano præscriptum, hæreses suas reuocet, ab omnibus vt excommunicatum & depositum debere vitari. Et in epist. 18. ad Celestinum, quem in inscriptione sanctissimum Patrem appellat, petit ab eo, num velit cum Nestorio ad tempus adhuc communicari, an verò deinceps ab omnibus vitari. Quæ omnia satis declarant, quo loco Romanum Pontificem sanctus Cyrillus habuerit, cùm in damnatione ac depositione Nestorij, nihil se aliud, quàm exequutorem & administrum Romani Pontificis exhibuerit. Et in libro Thesauri: *Petro*, inquit, *omnes iure diuino caput inclinant, & primates mundi tanquam ipsi Domino IESV obediunt.* Item: *Debemus nos, vt qui membra sumus, capiti nostro Romano Pontifici, & Apostolicæ sedi adhærere, &c.*

Quæ verba non habentur in libris Thesauri, qui nunc exstant, sed citantur à beato Thoma in opusculo contra Græcos, & à Gennadio Scholario Græco auctore in libro de primatu Romani Pontificis. Constat autem multos libros Thesauri periisse. nam citatur in VI. Synodo, act. 10. liber 32. Thesauri Cyrilli, cùm non exstent hoc tempore libri, nisi quatuordecim. Præterea Andreas Colossensis Episcopus, in Concilio Florentino, sess. 7. affirmauit in Thesauris Cyrilli mirificè prædicari Romani Pontificis auctoritatem, nec vllus Græcorum contradixit.

NONVS. THEODORETVS in epistola ad Leonem Papam: *Ego*, inquit, *Apostolicæ vestræ sedis exspecto sententiam, & supplico & obsecro vestram sanctitatem, vt mihi opem ferat iustum vestrum & rectum appellanti iudicium, & iubeat ad vos accurrere, & ostendere meam doctrinam vestigia Apostolica sequentem.* Hic Episcopus Asianus erat, & DCCC. Ecclesiis præerat, vt ipse ibidem dicit, & tamen Romanum Pontificem supremum iudicem suum agnoscit. Idem in epistola ad Renatum Presbyterum Romanum: *Spoliarunt*, inquit, *me sacerdotio, eieceruntq́ ex ciuitatibus, neque ætatem in religione exactam, neque caniciem reueriti. Quamobrem te precor, vt sanctissimo Archiepiscopo Leoni persuadeas, vt Apostolica vtatur auctoritate, iubeatq́ ad vestrum Concilium adire. Tenet enim sancta ista sedes gubernacula regendarum cuncti orbis Ecclesiarum.*

DECIMVS. SOZOMENVS lib. 3. cap. 7. *Cùm propter sedis propriæ dignitatem cura omnium ad ipsum spectaret, singulis Ecclesiam suam restituit.* Loquitur de Iulio I. qui reddidit Episcopatum Athanasio Alexandrino, & Paulo Constantinopolitano.

VNDECIMVS. ACATIVS in epistola ad Simplicium Papam, quæ habetur tomo secundo Conciliorum: *Solicitudinem*, inquit, *omnium Ecclesiarum, secundum Apostolum circumferentes, nos indesinenter hortamini, quamuis spontè vigilantes ac præcurrentes.*

DVODECIMVS; de Episcopo Patarensi sic scribit LIBERATVS in Breuiario, cap. 22. *Syluerio, inquit, veniente Pataram venerabilis Episcopus ciuitatis ipsius venit ad Imperatorem, & iudicium Dei contestatus est de tantæ sedis Episcopi expulsione, multos esse dicens in hoc mundo Reges, & non esse vnum, sicut ille Papa est super Ecclesiam mundi totius, à sua sede expulsus.*

DECIMVS TERTIVS. IVSTINIANVS senior Augustus in epistola ad Ioannem II. quæ habetur in Codice, in primo titulo: *Nec enim, inquit, patimur quidquam, quod ad Ecclesiarum statum pertinet, quod non etiam vestræ innotescat sanctitati, quæ caput est omnium sanctarum Ecclesiarum.*

CAPVT XVI.

Idem probatur ex Patribus Latinis.

IAM ex Latinis B. CYPRIANVS sæpe hoc docet. Sed antequam loca propria adferamus, explicandum est breuiter argumentum libri eius de vnitate Ecclesiæ; inde enim alia eius testimonia faciliùs intelligentur. Igitur libri de vnitate Ecclesiæ propositum est, ostendere in quo consistat Ecclesiæ vnitas, ac primùm demonstrat, vnde oriatur diuisio & hæresis: *Hoc eo fit,* inquit, *dum ad veritatis originem non reditur, neque caput quæritur, nec magistri cœlestis doctrina seruatur.* Vbi tria proponit. PRIMO, originem veritatis de Ecclesia, id est, vnde cœperit doctrina de Ecclesia. SECVNDO, caput Ecclesiæ, & quidem à Christo diuersum. Nam paulò antè dixerat, omnes hæreticos Christum quærere, & tamen hîc ait, inde nasci omnes hæreses, quòd hæretici non quærunt caput Ecclesiæ. TERTIO, doctrinam cœlestis Magistri, id est, quæ sit doctrina Christi, de Ecclesia & eius capite.

His propositis, mox declarat ista tria, dicens: *Loquitur,* inquit, *Dominus ad Petrum; Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferorum non vincent eam: & eidem post resurrectionem suam dicit; Pasce oues meas, &c.* Vbi Cyprianus docet originem veritatis de Ecclesia, quam dixerat quęrendam, esse in his verbis Domini. Hîc enim cœpit doctrina de Ecclesia: & similiter caput Ecclesiæ, quod quærendum dixerat, esse Petrum: & doctrinam cœlestis Magistri, esse hęc eadem verba. Quare paulò pòst subiungit, ac docet Ecclesiam esse vnam in radice, & capite, licet propagatione multiplicetur, & ponit tria exempla, lucis, fontis, & arboris. Quę omnia sunt vnum in radice, & propagatione multiplicantur. Habemus ergo ex hoc loco, Petrum esse caput totius Ecclesiæ.

Quod autem hoc idem Romano Episcopo conueniat, declarat idem Cyprianus lib. 1. epist. 3. ad Cornelium, vbi loquens de schismate Nouatianorum, qui non agnoscebant Cornelium Pontificem, sic ait: *Neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur. Cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersus Sacerdotum collegium quidquam moueret, &c.*

Aduersarij quidem respondent, hîc loqui Cyprianum de singulis Episcopis, & particularibus Ecclesiis, & velle dicere, in qualibet Ecclesia vnum debere esse ad tempus Iudicem & Sacerdotem. At si conferatur hic locus cum superiore, apparebit manifestè loqui Cyprianum de Ecclesia vniuersa: Nam sicut ibi dixerat, inde nasci hæreses, quòd non quæritur caput; & explicuit caput totius Ecclesiæ esse Petrum, ita hîc dicit inde nasci hæreses, quòd non cogitatur vnus in Ecclesia iudex vice Christi, nimirum Cornelius; nam de eo loquitur. Quocirca paulò infrà in eadem epistola, vocat Romanam Ecclesiam, Petri sedem, & Ecclesiam principalem, vnde vnitas sacerdotalis exorta est.

Idem lib. 2. epistola 10. ad eundem Cornelium: *Miseramus,* inquit, *nuper collegas nostros, vt ad Catholicæ Ecclesiæ vnitatem scissi corporis membra componerent, sed diuersæ partis obstinata, & inflexibilis pertinacia non tantùm radicis, & matricis sinum, atque complexum recusauit, sed etiam adulterum & contrarium caput extra Ecclesiam fecit, &c.* Hîc apertè de Ecclesia Catholica sermo est, extra quam sunt Nouatiani. Ac dicit Cyprianus, non tantùm noluisse Nouatianos redire ad Ecclesiam, & agnoscere radicem & matricem, seu caput huius Ecclesiæ, sed etiam adulterum, & contrarium caput sibi constituisse. Sicut ergo Nouatianus fuit caput omnium Nouatianorum, ita Cornelius fuit caput omnium Catholicorum.

Idem lib. 1. epist. 8. ad plebem vniuersam: *Deus vnus est, & Christus vnus, & vna Ecclesia, & Cathedra vna super Petrum Domini voce fundata. Aliud altare constitui, aut sacerdotium nouum fieri, præter vnum altare, & vnum sacerdotium non potest. quisquis alibi collegerit, spargit.* Hîc sanè sicut Deus vnus est, & Christus vnus, & Ecclesia vna numero, non specie, ita & Cathedra vna est numero; id est, Cathedra quædam singularis, quæ totam Ecclesiam docet, & illa est Petri: extra quam quicunque colligit, spargit. Denique, lib. 4. epist. 8. iterum vocat Romanam Ecclesiam radicem, & matricem Catholicæ Ecclesiæ.

AT obiiciunt aduersarij. PRIMO, librum Cypriani de vnitate Ecclesiæ, vbi sic ait: *Episcopatus vnus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur.* Ergo non est vnus Episcopus totius Ecclesiæ. SECVNDO, obiiciunt epistolam Cypriani ad Quintum, vbi Cyprianus in Concilio residens, ait: *Neque enim quisquam nostrum Episcopum se esse Episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis*

Episcopus pro licentia libertatis & potestatis suæ arbitrium proprium, tanquam iudicari ab alio non possit, cùm nec ipse potest alterum iudicare. Sed exspectemus vniuersi iudicium Domini nostri IESV Christi, qui vnus & solus habet potestatem & præponendi nos in Ecclesiæ suæ gubernatione & de actu nostro iudicandi.

Respondeo ad PRIMVM, Episcopatus vnus est eo modo, quo Ecclesia vna est: Ecclesia autem est vna eo modo, quo multi arboris rami sunt vna arbor, multi riui vna aqua, & multi radij vna lux, vt ibidem Cyprianus dicit: Sicut ergo in ramis, riuis, & radiis vnitas est ratio vnius capitis, id est, radicis, fontis, solis, licet rami ipsi, riui, & radij multiplicentur: ita etiam Ecclesia est vna, & Episcopatus vnus in radice & capite, quamuis multæ sint particulares Ecclesiæ, multique particulares Episcopatus. Vnius igitur magni Episcopatus ab Episcopis singulis in solidum pars tenetur, sed non æqualis, neque eodem modo. Nam Petrus & eius successores tenent eam partem, quæ est veluti caput, & radix, & fons; ceteri tenent alias partes, quæ sunt veluti rami, & riui.

Est enim iste vnus Episcopatus (vt diximus) similis corpori heterogeneo, non homogeneo. ex quo sequitur, vt non eodem modo teneant Episcopi singuli partem huius Episcopatus. Nam sicut radix, licet sit pars, vt etiam est ramus, tamen sustentat, & regit ramos; & omnia quæ sunt in ramis, sunt etiam virtualiter in radice, non è contrario: ita etiam licet Ecclesia Romana, & Episcopatus Romanus sit pars Ecclesiæ vniuersæ, & Episcopatus vniuersalis, sicut est Ecclesia Tusculana & eius Episcopatus, tamen Ecclesia Romana regit Tusculanam, non contrà.

Itaque ex sententia Cypriani rectè colligitur, non esse Papam Romanum, solum Episcopum omnium Ecclesiarum: sunt enim & alij veri Episcopi, qui partem suam regendam susceperunt Ecclesiæ vniuersalis. Non tamen rectè colligitur, non esse Romanum Pontificem caput & pastorem Episcoporum omnium, & proinde etiam Ecclesiæ vniuersæ; quandoquidem pars, quæ ipsi regenda commissa est, eum locum habet in Ecclesia, quem habet radix in arbore, caput in corpore, & fons in aquarum riuulis.

Ad SECVNDVM dico, Cyprianum, cùm ait: *Neminem se facere Episcopum Episcoporum*, loqui de iis, qui in Concilio illo Carthaginensi erant, nec includi ea sententia Romanum Pontificem, qui verè est Episcopus Episcoporum, & Pater Patrum, vt infrà ostendemus, cùm de titulis agemus.

Ad illud, quod ait, Episcopum non posse iudicari, nisi à Deo, sicut à solo Deo constituitur, dico intelligi debere in rebus dubiis, & occultis. Sic enim exponit beatus AVGVSTINVS lib. 3. de Baptismo, cap. 3. nam his verbis Cypriani recitatis: *Opinor*, inquit, *in his quæstionibus, quæ nondum eliquatissima perspectione discussæ sunt, &c.* Vbi docet, Cyprianum significare voluisse, singulos Episcopos in Concilio, dum res discutitur, posse liberè sententiam suam dicere, nec debere à præside tyrannicè cogi ad suam sententiam, antequam quæstio definita sit. Nam quod alioqui possit Pontifex iudicare & deponere Episcopos hæreticos, vel schismaticos manifestos, patet ex libr. 3. epist. 13. ad Stephanum Papam, vbi Cyprianus eum hortatur, vt iubeat deponi Episcopum Arelatensem, & alium constitui eius loco.

SECVNDVS. OPTATVS Cypriani sententiam sequitur, de vnica cathedra totius Ecclesiæ, libro contra Parmen. 2. vbi dicit, quinque esse Ecclesiæ Catholicæ dotes, ac primam esse vnicam & singularem Petri cathedram, in qua ab omnibus seruari debet vnitas. Eam verò singularem cathedram, non solùm Petri, sed etiam successorum esse ostendit, enumerans Romanos Pontifices vsque ad Syricium. Et tandem concludit: *Igitur de dotibus supradictis cathedra est prima, quam probauimus per Petrum nostram esse.*

TERTIVS. B. AMBROSIVS in cap. 3. primæ ad Timotheum: *Cùm totus mundus*, inquit, *Dei sit, tamen domus eius Ecclesia dicitur, cuius hodie Rector est Damasus.* Item oratione in Satyrum: *Percontatus*, inquit, *Episcopum est, si cum Episcopis Catholicis, hoc est, si cum Romana Ecclesia conueniret.* Cur, quæso, Episcopi Catholici non sunt, nisi qui cum Romana Ecclesia conueniunt, nisi quia Romana Ecclesia caput est Catholicæ Ecclesiæ? Idem lib. 3. de Sacramentis, cap. 1. *Non ignoramus*, inquit, *quòd Ecclesia Romana hanc consuetudinem non habeat, cuius typum in omnibus sequimur, & formam.* Et infrà: *In omnibus*, inquit, *sequi cupio Ecclesiam Romanam, sed tamen & nos homines sensum habemus; ideo quod alibi rectius seruatur, & nos rectè custodimus.* Vbi obseruandum est, cùm Ambrosius dicat, in omnibus se velle sequi Romanam Ecclesiam, & tamen eam sequi nolit in consuetudine non lauandi pedes recens baptizatis: illud, *in omnibus*, intelligendum esse de omnibus necessariis, & ad salutem pertinentibus. alioqui secum pugnaret.

QVARTVS. B. HIERONYMVS in epistola ad Agenchiam de Monogomia: *Ante annos*, inquit, *plurimos, cùm in chartis Ecclesiasticis iuuarem Damasum, Romanæ vrbis Episcopum, & Orientis atque Occidentis synodicis consultationibus responderem, &c.* Vides, quomodo ex vniuersa Ecclesia, & toto terrarum orbe responsa tunc petebantur à sede Apostolica? Idem in epistola ad Damasum de nomine hypostasis: *Quanquam*, inquit, *tui me terreat magnitudo, inuitat tamen humanitas, à pastore præsidium ouis peto. Cum successore piscatoris & discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri communione consocior. Super*

illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noë non fuerit, peribit regnante diluuio. Et infrà: *Non noui Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quicunque tecum non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi est.*

Obserua PRIMO Hieronymum, qui Presbyter Antiochenus erat, tamen ouem se agnoscere Episcopi Romani. SECVNDO, confiteri Hieronymum, Damasum esse Petri successorem. TERTIO, cùm dicit: *Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ communione consocior;* velle dicere, se primùm Christo, deinde Christi Vicario adhærere. Idem enim est, ac si dixisset; Ego neminem tibi, Damase Pontifex, nisi Christum præpono. QVARTO, à Hieronymo Romani Pontificis sedem fieri fundamentum eius domus & nauis, quę est Ecclesia vniuersalis: ac proinde Romanum Pontificem fieri caput totius Ecclesiæ. POSTREMO, maluisse Hieronymum Romanæ sedis Pontifici adhærere, quàm Episcopo suo proprio Paulino, qui tamen non vnus de turba, sed Patriarcha Antiochenus erat. Sic enim ait: *Non noui Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum.*

Quare ipse etiam ERASMVS, qui alioqui iniquior esse solet Romanæ Ecclesiæ, in annotatione ad hunc locum, dicit, videri sibi Hieronymum his verbis asserere, omnes Ecclesias subiectas esse Apostolicæ sedi. Quod est notandum aduersus nouos hæreticos, qui Erasmum habent pro oraculo.

At Caluinus obiicit PRIMO epistolam Hieronymi ad Nepotianum, vbi vnitatis exempla recensens Hieronymus, dicit: *Singuli Ecclesiarum Episcopi, singuli Archipresbyteri, singuli Archidiaconi, & omnis ordo Ecclesiasticus suis Rectoribus nititur. Nec addit,* inquit Caluinus, *vno capite tanquam vinculo omnes Ecclesias inter se esse colligatas.*

SECVNDO obiicit non solùm Caluinus, sed etiam Illyricus, Melanchthon, & alij, epistolam ad Euagrium, vbi Hieronymus dicit: *Si auctoritas quæritur, orbis maior est vrbe. Quid mihi profers vnius vrbis consuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges Ecclesiæ vindicas? Vbicunque fuerit Episcopus, siue Romæ, siue Eugubij, siue Constantinopoli, siue Rhegij, siue Alexandriæ, siue Tanis, eiusdem meriti est, & eiusdem sacerdotij; potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas sublimiorem vel inferiorem Episcopum non facit.*

Ad PRIMVM dico, Hieronymum non omisisse vnum caput; nam cùm ait: *Et omnis ordo Ecclesiasticus suis Rectoribus nititur,* indicat præter vnum Episcopum, vnum Archipresbyterum, & vnum Archidiaconum, esse adhuc alias vnitates; nimirum in singulis prouinciis vnum Metropolitanum, in singulis regionibus maioribus vnum Primatem, in tota Ecclesia vnum Pontificem. Alioqui non erit verum, in omni ordine Ecclesiastico esse vnum Rectorem.

A Ad SECVNDVM dico, Hieronymum eo loco reprehendere malam quandam consuetudinem, quæ Romæ erat, non in tota Ecclesia Romana, vel in summo Pontifice, sed in Diaconis tantùm Romanis. Quoniam enim Diaconi pauci erant, & curam habebant Thesauri Ecclesiastici, paulatim incipiebant se pręponere Presbyteris, & inter eos sedere, cùm antiqua cõsuetudo sit, vt Presbyteris cum Episcopo sedentibus, Diaconi stent, non sedeant. De his ergo dicit: *Quid mihi profers vnius vrbis consuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium?*

Quod autem Romanus Pontifex non probaret eam cõsuetudinem, ibidem Hieronymus indicat; dicit enim, solum absente Episcopo ausum fuisse Diaconum inter Presbyteros sedere. B Illud autem, quod Hieronymus dicit; Episcopos *esse eiusdem meriti & sacerdotij,* verum est, sed intelligi debet de Episcopatu ratione ordinis, nõ iurisdictionis. Nec enim negare voluit Hieronymus, maiorem esse ditionem Episcopi Alexandrini, quàm Tanenzis, cùm constet, illum tribus magnis prouinciis, istum vni tantùm ciuitatulæ præfuisse.

QVINTVS. D. AVGVSTINVS in epist. 162. *In Romana,* inquit, *Ecclesia semper Apostolicæ cathedræ viguit principatus.* Item epistola 92. ad Innocentium: *Quia te Dominus gratiæ suæ præcipuo munere in sede Apostolica collocauit, talemque nostris temporibus præstitit, vt nobis potius ad culpam negligentiæ valeat, si apud tuam venerationem, quæ pro Ecclesia suggerenda sunt,* C *tacuerimus, quàm ea tu possis vel fastidiosè, vel negligenter accipere, magnis periculis infirmorum membrorum Christi pastoralem diligentiam, quæsumus, adhibere digneris.* Quibus verbis petit AVGVSTINVS cum toto Concilio Mileuitano, vt Innocentius pastoralem curam adhibeat Ecclesiæ, coërcendo Pelagianos, qui Palæstinam & Africam præcipuè inficiebant. Quod certè non peteret, nisi Innocentium etiam Palæstinæ & Africæ pastorem esse crederet. Deinde, cur non scribit Augustinus Patriarchæ Hierosolymitano, vel Metropolitano Palęstinæ, & primati Africæ Carthaginensi Episcopo potius, quàm Romano Pontifici, nisi quia sciebat maiorem D esse Romani Pontificis in Palæstina & Africa auctoritatem, quàm propriorum Episcoporum?

Item in epistola 157. ad Optatum: *Me apud Cæsaræam præsente venerunt, quo nos iniuncta nobis à venerabili Papa Zozimo, Apostolicæ sedis Episcopo, Ecclesiastica necessitas traxerat, &c.* Iusserat nimirum Zozimus, vt Episcopi Africę apud Cęsaræam Concilium celebrarent; & sanctus Augustinus parendum esse, & necessariò parendum Zozimo Papæ existimauit. Item lib. 1. ad Bonifacium, capite 1. *Non dedignaris,* inquit, *qui non altá sapis, quamuis altiùs præsideas, esse amicus humilium.* Et infrà: *Communis,* inquit, *est omnibus nobis, qui fungimur Episcopatus officio, quamuis ipse in eo præmineas celsiore*

fastigio, specula pastoralis. Vides hîc ab Augustino omnes Episcopos subiici fastigio celsiori Romani Pontificis.

SEXTVS. S. PROSPER libro de ingratis: *Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris Facta caput mundo, quidquid non poßidet armis, Relligione tenet, &c.* Et lib. 2. de vocatione Gentium, cap. 6. *Roma,* inquit, *per sacerdotij principatum amplior facta est arce religionis, quàm solio potestatis.*

SEPTIMVS. B. VICTOR Vticensis lib. 2. de persecutione VVandalica, Ecclesiam Romanã caput appellat omnium Ecclesiarum.

OCTAVVS. VINCENTIVS Lyrinensis in suo commentario: *Lectæ,* inquit, *sunt ibi quædam ad quosdam epistolæ sancti Felicis martyris, & sancti Iulij, vrbis Romæ Episcoporum. Et vt non solùm* CAPVT *orbis, verùm etiam latera illi iudicio testimonium perhiberent, adhibitus est à meridie beatißimus Cyprianus, à septentrione sanctus Ambrosius, &c.* Vides Romanum Pontificem vocari caput orbis terrarum.

NONVS. CASSIODORVS lib. 11. epist. 2. ad Ioannem Papam: *Vos,* inquit, *speculatores Christiano populo præsidetis, vos Patris nomine vniuersa diligitis.* Et infrà: *Quapropter nos decet custodire aliqua* (Erat enim Cassiodoro demandata cura vrbis Romæ à Rege Theodorico) *sed vos omnia.* Et infrà: *Sedes illa toto orbe mirabilis proprios tegat affectione cultores; quæ licet generalis mundo sit præstita, vobis etiam cognoscitur & localiter attributa.*

DECIMVS. BEDA lib. 2. hist. gentis Anglorum, cap. 1. *Cùm primùm* (Gregorius) inquit, *in toto orbe gereret Pontificatum, & conuersis iam dudum ad fidem veritatis esset prælatus Ecclesiis, nostram gentem eatenus idolis mancipatam, Christi fecit Ecclesiam.*

VNDECIMVS. B. ANSELMVS lib. de incarnatione Verbi, cap. 1. dedicat librum Vrbano Papæ, his verbis: *Domino & Patri vniuersæ Ecclesiæ in terra peregrinantis, summo Pontifici Vrbano frater Anselmus vita peccator, habitu Monachus, siue iubente, siue permittente Deo, Cantuariæ Metropolis vocatus Episcopus, debitam subiectionem cum humili seruitio, & deuotis orationibus. Quoniam diuina prouidentia vestram elegit sanctitatem, cui vitam, & fidem Christianam custodiendam, & Ecclesiam suam regendam committeret, ad nullum alium rectius refertur, si quid contra Catholicam fidem oritur in Ecclesia, vt eius auctoritate corrigatur, nec vlli alij tutius, si quid contra errorem respondetur, ostenditur, vt eius prudentia examinetur.*

DVODECIMVS. HVGO de S. Victore, lib. 2. de Sacrament. parte 3. cap. 15. *Apostolica sedes,* inquit, *cunctis in orbe terrarum præfertur Ecclesiis.*

DECIMVS TERTIVS. B. BERNARDVS, (quem etiam Caluinus pro se affert, & sanctum vocat, lib. 4. instit. cap. 7. §. 22.) lib. 2. de considerat. *Agè indagemus adhuc diligentiùs quis sis, quam geras, videlicet pro tempore, personam in Ecclesia Dei. Quis es? Sacerdos Magnus, summus Pontifex, tu Princeps Episcoporum, tu hæres Apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noë, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech,*

A *dignitate Aarõ, auctoritate Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, vnctione Christus. Tu es, cui claues traditæ, cui oues creditæ sunt. sunt quidẽ & alij cœli ianitores, gregumq; pastores, sed tu tanto gloriosius, quanto & differentius vtrumq; præ ceteris nomẽ hæreditasti. Habent illi sibi aßignatos greges, singuli singulos; tibi vniuersi crediti, vni vnus. Nec modò ouium, sed & pastorum tu vnus omnium pastor.* Et infrà: *Ergo iuxta canones tuos, alij in partem solicitudinis, tu in plenitudinem potestatis vocatus es. Aliorum potestas certis arctatur limitibus; tua extenditur & in ipsos, qui potestatem super alios acceperunt. Nónne si caussa exstiterit, tu Episcopo cœlum claudere, tu ipsum ab Episcopatu deponere, etiam & tradere Satanæ potes? stat ergo inconcussum priuilegium tuum tibi, tam in datis clauibus, quàm ouibus commendatis.* Hæc ille, vir sanctus,

B teste Caluino, & sine Caluino testibus innumerabilibus miraculis. at sanctitas vera sine vera fide esse non potest. Vera igitur fide S. Bernardus credebat Roman. Pontificem esse pastorem Ecclesiæ vniuersæ.

Sed obiicit CALVINVS multa, quæ idem Bernardus contra abusus, & vitia Romanæ curiæ scripsit in libris de consideratione: quod videlicet ex toto orbe terrarum Romam occurrant ambitiosi, auari, simoniaci, qui Apostolica auctoritate ad honores Ecclesiasticos velint assumi. Sed hæc solutione non egent. Nam, vt idem S. Bernardus serm. 66. in Cantica, expresè docet, mali mores prælatorũ non impediunt, quò

C minus illi prælati sint, & nos obedire teneamur: cùm Dominus dicat Matth. 23. *Quæ dicunt facite, secundum opera eorum nolite facere.*

Accedat VLTIMO Imperatoris Latini testimonium, sicut suprà retulimus testimonium Imperatoris Græci. VALENTINIANVS in epist. ad Theodosium, quæ exstat inter præambulas ad Concilium Chalcedonense: *Debemus,* inquit, *dignitatem propriæ venerationis B. Apostolo Petro in nostris temporibus conseruare; quatenus beatißimus Romanæ ciuitatis Episcopus, cui principatum sacerdotij super omnes, antiquitas contulit, locum habeat & facultatem de fide, & sacerdotibus iudicandi.* Similia habentur in epistolis Gallæ Placidiæ & Liciniæ Eudoxiæ Augustarum ad eundem Theodosium ibid.

D

CAPVT XVII.

Idem probatur ex origine & antiquitate primatus.

ATQVE hactenus quidem ex diuino iure, ex Generalibus Conciliis, ex Pontificum sanctorum testimonio, ex consensu Patrum Græcorum, & Latinorum ostendimus, Romani Pontificis Ecclesiasticum principatum ab ipsa Christi resurrectione, eodem auctore Christo, principium accepisse: quod genus argumenti ostensiuum dici solet: nunc altero genere argumenti, quod ad impoßibile ducens appellatur, id ipsum demonstrare aggrediemur. Nam si non est, vt

dicimus,

dicimus, igitur alio tempore, & alio auctore cœpit Romani Pontificis Ecclesiasticus principatus. At nullum tempus assignari, nullus auctor notari potest, quin eo antiquiorem hunc primatum fuisse demonstremus; nisi ad Christum auctorem, & Christi tempora veniatur: eò igitur veniamus necesse est.

Respondent aduersarij, se tempus & auctorem assignare posse. Et quidem Ioannes de Turrecremata libro 2. cap. 39. summæ de Ecclesia, quatuor opiniones hæreticorum ponit. Primam eorum, qui dicunt Roman. Pontificis auctoritatem esse ab Apostolis. Secundam eorum, qui asserunt esse à generali Concilio; quam sententiam Nilus sequitur. Tertiam eorum, qui existimant ab electoribus Cardinalibus tribui; quam, vel certè similem, docet etiam libellus Smalchaldicus, de primatu. Inde enim probat, Papam non esse supra Ecclesiam iure diuino, quia Ecclesia eligit Papam. Qvartam eorum, qui docent esse ab Imperatoribus introductam; quam vltimam multi hæretici amplectuntur. Discutiamus ergo breuiter singulas.

Prima opinio tria pro se habet testimonia. Vnum Anacleti in epist. 2. vbi dicit: *Ceteri Apostoli cum eo* (Petro) *pari consortio honorem, & potestatem acceperunt, ipsumque principem suum esse voluerunt.* Alterum est Iulij I. in epist. 1. vbi de Apostolis loquens: *Sanctam,* inquit, *Romanam Ecclesiam primatum omnium Ecclesiarum habere voluerunt.* Tertium est ex can. *Ego Ludouicus,* dist. 63. vbi Romanus Pontifex, vicarius dicitur B. Petri. Ex quo sequi videtur, vt non Christus, sed Petrus Rom. Pontifici auctoritatem tribuerit.

Sed hæc sententia nullo negotio refutatur. Nam idem Anacletus in ep. 3. sic ait: *Sacrosancta Romana Ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino, & Saluatore nostro primatum obtinuit, sicut B. Petro ait; Tu es Petrus, &c.* Quare cùm idem auctor scribit, Apostolos Petrum principem suum esse voluisse, non loquitur de voluntate instituente, sed de approbante, & agnoscente quod Dominus instituerat; quemadmodum etiam loquutus videtur Iulius Papa. Quamquam potest quoque aliter ad testimonium illud Iulij responderi. Nimirum Petrum, à solo Christo primatum habuisse: tamen Romanam Ecclesiam, de qua ibi Iulius loquitur, aliquo modo habuisse ab Apostolis. Nam (vt suprà docuimus) Romanus Pontifex, vt est successor Petri, à Christo primatum habet, tamen ratio successionis ex facto Petri orta est. Quocirca B. Gregorius li. 6. epist. 37. ad Eulogium: *Ipse,* inquit, *sublimauit sedem, in qua etiam quiescere & præsentem vitam finire dignatus est.*

Quòd verò de nomine *Vicarij* additur, non habet difficultatem. Nam si vno in loco Romanus Pontifex Petri vicarius dicitur, in sexcentis locis dicitur successor, vt ex testimoniis

A suprà citatis perspicuum est. Porro vicarius Petri dicitur summus Pontifex, quoniam S. Petrus adhuc viuit & gubernacula Ecclesiæ non reliquit, vt ait Leo serm. 2. de anniuers. assumptionis suæ: quia tamen S. Petrus non propriè fungitur munere pastorali, sed meritis ac precibus suis Ecclesiam regit & protegit: impropriè sunt illæ loquutiones, & solùm ob reuerentiam B. Petri aliquando vsurpantur. Quare S. Leo loco notato, se etiam hæredem B. Petri esse dicit.

Altera sententia, quæ à Conciliis primatum institutũ esse docet, probatur à Nilo duobus argumentis. Primvm est in Concilio Chalcedonensi canone 28. (vt ipse citat) vel act. 16. B in nostro codice. Ibi enim Concilium dicit, Romanam Ecclesiam à Patribus habuisse primatũ, eo quod illa ciuitas imperio orbis terræ eo tempore potiretur.

Secvndvm est in constitutione Nouella 100. Iustiniani, quæ tamen 131. est apud nos, vbi sic legimus: *Decernimus secundum sacrarum Synodorum decreta sanctissimum veteris Romæ Episcopum, primum esse omnium sacerdotum.* Quæ Nili rationes cõfirmari possunt ex Concilio IV. sub Symmacho, vbi sic legimus: *Apostolicæ sedi primò meritum B. Petri, deinde Conciliorum venerandorum auctoritas singularem in Ecclesiis tradidit potestatem.* Hanc eandem sententiam Illyricvs in libro contra primatum, & in historia de primatu, quatuor in lo- C cis probat testimonio epistolæ 301. (vt ipse citat, est tamen 288.) Aeneæ Syluij, qui Pius II. Papa postea dictus est. siquidem in ea epistola ita Aeneas loquitur: *Ante Nicænum Concilium sibi quisque viuebat, & ad Romanam Ecclesiam paruus habebatur respectus.*

Sed hæc argumenta facilè solui possunt. Et Romanum Pontificem non à Conciliis, sed à Christo primatum habere, præter tot argumenta iam adducta, testatur Gelasivs in Concilio LXX. Episcoporum his verbis: *Sancta Romana Ecclesia nullis synodicis constitutis ceteris Ecclesiis prælata est, sed Euangelica voce Domini, & Saluatoris nostri primatum obtinuit.*

Quare ad Primvm Nili argumentum re- D spondeo, decretum illud magni quidem esse Concilij, sed non legitimè factum; proinde nullius esse roboris, vel auctoritatis. Nam ex ipsa act. 16. eiusdem Concilij constat, decretum illud absentibus legatis Apostolicæ sedis, qui Concilio præsidebant, esse factum: constat item, eosdem legatos postea apertissimè reclamasse.

Non esse autem legitimum decretum generalis Concilij, quod sine Romano Pontifice aut eius legato fit, testatur VII. Synodus (quam Nilus ibidem recipit) act. 6. vt alia testimonia interim omittamus. Nec solùm legati S. Leonis in Synodo restiterunt, quantum ad illud decretum attinebat: sed ipse etiam sanctus Leo, qui reliqua decreta Concilij confirmauit, illud

vnum

vnum damnauit, ac reprobauit in epistola 51. ad Anatolium, & sequentibus ad Martianum, ad Pulcheriam, ad Maximam, ad Iuuenalem.

Quid? quod in eo decreto duo sunt manifestè falsa. ALTERVM est, Romano Pontifici à Patribus Nicænis primatum esse attributum. Nam Concilium Nicænũ non attribuit Romano Põtifici primatum, quasi antea non habuerit; sed agnouit eum habere, ac semper habuisse. Sic enim incipit sextus canon Nicæni Concilij (vt in eodem Concilio Chalcedonensi, actio. 16. recitatur) *Ecclesia Romana semper habuit primatum.* DEINDE, si ante Nicænum Concilium Papa nõ habuit primatum, quo iure Alexandrinus Patriarcha Dionysius, annis circiter LX. ante Nicænam Synodum, accusatur apud Romanum Pontificem Dionysium? & nec Romanus Pontifex iudicem se esse negauit, nec Alexandrinus iudicium illud recusauit; cùm tamen vterque sanctus esset? hæc autem ita esse, scribit Athanasius in libro de sententia Dionysij Alexandrini. Denique nullum est verbum in tota Nicæna Synodo, quo noua aliqua potestas Romano Pontifici tribuatur, vt suprà satis ostendimus.

ALTERVM, quod in eo decreto asseritur, non minus est falsum; caussam, videlicet cur Patres Romanæ vrbi primatum concesserint, esse, quia ea ciuitas sedes esset imperij. Nam id refellunt disertis verbis S. Leo in epistola 52. ad Martianum, & S. Gelasius in epistola ad Episcopos Dardaniæ: & ratio in promptu est. Nam, vt rectè Gelasius annotauit, Mediolanum quoque & Rauenna, & Sirmium, & Treueri, & Nicomedia sedes imperij multis temporibus fuerunt; nec tamen Patres illis Episcopis primatum vllum dederunt. Maneat igitur, quod Patres omnes communi consensu docent; Romanam sedem idcircò primam sedium esse, quod principis Apostolorum sedes sit. Quod certè nec Imperatoris præsentia conferre, nec absentia potuit auferre.

Ad ALTERVM argumentum respondeo, Canones Cõciliorum quodammodo tribuisse Romanæ Ecclesiæ auctoritatem, quia eam declararunt & asseruerunt: quemadmodum etiam dicitur Nicænum Concilium definiuisse, Filium Dei esse Patri consubstantialem. Vnde Ioannes II. in epist. ad Iustinianum, postquam dixerat Romanam Ecclesiam esse caput Ecclesiarum, subiungit: *Sicut Patrum regulæ & statuta declarant.* Et Nicolaus I. in epist. ad Michaëlem Imperat. *Ista*, inquit, *priuilegia huic S. Ecclesiæ à Christo sunt donata, à Synodis non donata, sed celebrata, & honorata, &c.* Et in IV. Synodo sub Symmacho tres caussæ numerantur, si quis prũdẽter aduertat, primatus Romanæ Ecclesiæ. Sic enim legimus: *Eius*, id est, Symmachi, *sedi primum Petri Apostoli meritum, deinde sequuta iussione Domini Conciliorum venerandorum auctoritas, singularem in Ecclesiis tradidit potestatem.* Vbi PRIMO ponitur Petri meritum, quia ob meri-

A tum confessionis obtinuit Petrus primatum, Matth. 16. SECVNDO ponitur Domini iussio, qua institutus est primatus & Petro collatus, cùm ei dictum est: *Pasce oues meas*, Ioan. vlt. TERTIO ponitur Conciliorum auctoritas, quæ hanc Domini iussionem declarauit.

Ad primum ILLYRICI facile est respondere. Nam Æneas Syluius in ea epistola nihil aliud demonstrare nititur, quàm Romani Pontificis primatum à Christo fuisse institutum. Sic enim incipit epistola ad Martinum Mayer: *Sunt nonnulli nationis tuæ homines, parum pensi habẽtes, quibus Romani Põtificis auctoritas neq; necessaria esse videtur, neq; à Christo instituta. Contra quos hanc epistolã scribere, et tibi trãsmittere decreuimus, vt si quando tales homines te adierint,* B *habeas ex nobis, quo gladio eorũ temeritatẽ confodias, &c.*

Cùm igitur postea dicit, ante Nicænum Concilium quemque sibi vixisse, & ad Romanam Ecclesiam paruum respectum fuisse: nihil aliud significat, quàm propter persequutiones continuas non potuisse Romanos Pontifices liberè exercere eam, quam à Christo acceperant auctoritatem. Et propterea coactos fuisse Episcopos ceteros sibi viuere: & non multum respicere ad Romanam Ecclesiam. Quæ sententia Aeneæ Syluij, partim est vera, partim non est vera. Verum enim est, impeditam fuisse eo tempore non parum Pontificis auctoritatem, vt patet ex pluribus hæresibus, quæ eo tempore exortæ sunt. C Non tamen est verum, adeò paruum respectum ad Romanã Ecclesiam habitum fuisse, vt exempla, quæ nos infrà adferemus, declarabunt.

TERTIA opinio nullum ferè fundamentum habet. Nam constat prius fuisse Põtifices, quàm Cardinales; & saltem aliquos veros Pontifices, non à Cardinalibus creatos. Certè Petrum non Cardinales, sed Christus creauit Pontificem, & Clementem non Cardinales, sed Petrus elegit. Præterea, si Cardinales cõferrent Pontifici potestatem, iidem possent auferre. Hoc autem est falsum omnium consensu; nam etiam dubium Pontificem non Cardinales, sed Concilium generale deponit.

D Sed DICES, quidquid de Cardinalibus sit, constat Romanum Pontificem ab hominibus eligi, & creari. ab illis igitur accipit potestatem. Verè autem, & propriè summum Pontificem ab hominibus fieri, testatur decretum de electione Gregorij VII. quod habetur in vita eius apud Platinam his verbis: *Nos sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, Clerici, Accolyti, Subdiaconi, Presbyteri, præsentibus Episcopis, Abbatibus, multisq; tum Ecclesiastici, tum Laici ordinis, eligimus hodie, X. Kalend. Maij, in basilica sancti Petri ad Vincula, Anno salutis M. LXXIII. in verum Christi vicarium Hildebrandum Archidiaconum, virum multæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, iustitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobrium, continentem, domum suam gubernantem, pauperibus hospitalem, in gremio sanctæ matris Ecclesiæ liberè à teneris*

annis vsq; ad hanc ætatem educatum, doctum, quem quidem cum ea potestate Ecclesiæ Dei præesse volumus, qua Petrus Dei mandato quondam præfuit.

Ex quo duo quædam deduci posse videntur. VNVM, non esse Pontificem supra Ecclesiam, sed Ecclesiæ esse subiectum, quãdoquidem Ecclesia facit Papam, non Papa facit Ecclesiam. quæ est consequentia Synodi Smalchaldicæ in libro cõtra primatum. ALTERVM, Pontificẽ iure humano, nõ diuino habere eam omnem, quam habet, potestatẽ. Ac prima quidem consequentia nulla est. Nam etiam electores imperij creant Imperatorem, & populus creat Regem, & tamen Imperator est supra electores, & Rex est supra populum. Sed nec secunda aliquid valet.

Obseruandum est enim in Pontifice esse tria; *Pontificatum ipsum*, qui est quasi forma quædã; *personam*, quæ est subiectum pontificatus; & *coniunctionem* vnius cũ altero. Ex quibus rebus, prima, hoc est, ipse pontificatus à solo Christo est; persona autem est quidem à suis caussis naturalibus absolutè, tamen vt est talis persona, id est, electa, & designata ad pontificatum, est ab electoribus; illorum est enim designare personam. Ipsa verò cõiunctio est à Christo, mediante actu humano electorum: dum enim eligunt, & designant certam personam, concurrunt ad coniunctionem pontificatus cum illa persona.

Itaque electores verè dicuntur creare Pontificem, & esse caussa, vt talis sit Pontifex, & vt habeat eam potestatem, non tamen dant ipsi eam potestatem, neq; sunt caussa eius potestatis. Sicut in generatione hominis, quia anima infunditur à solo Deo, & tamen pater generans, disponendo materiam, est caussa coniunctionis animæ cum corpore; dicitur homo generare hominem, & tamen nõ dicitur producere animam hominis. Porrò illa verba electorum: *Quem quidem cum ea potestate præesse volumus, &c.* solùm declarant, & exprimũt perfectam electionem hominis in successorem Petri.

QVARTA sententia est hæreticorum multorum, qui tamen non conueniunt inter se. Nam Marsilius de Padua, & postea Ioannes VViclef, & Ioannes Huss, qui dixerunt Pontificem à Cæsare accepisse auctoritatem, videtur intellexisse nomine Cæsaris Constantinum Magnum, propter canonem, qui incipit Constantinus, dist. 96. vbi Constantinus decreuit Roman. Pontificem esse habendum eo loco ab omnibus sacerdotibus, quo habetur Rex ab inferioribus iudicibus totius regni. Vide de horum opinione Ioannem de Turrecremata, lib. 2. cap. 42. & lib. 4. cap. vlt. & penultimo.

Ioannes CALVINVS lib. 4. cap. 7. §. 17. dicit primatum Pontifici in Græcos donatum à Phoca Imperatore fuisse; in Gallos autem, & Germanos primùm à Pipino, deinde à Carolo, Regibus Francorum.

LVTHERVS lib. de potestate Papę dicit, Constantinum IV. fuisse qui Pontifici primatum detulit, & in huiusmodi rei testimonium Platinam citat in vita Benedicti II. Idem tamen Lutherus in lib. de supputatione temporum, à Phoca primatum Papæ introductum fuisse docet; quod idem habent Centuriatores, Cent. 6. cap. 1. Illyricus in historia de primatu; liber Smalchaldicus de primatu Papæ; Theodorus Bibliander in Chronico, tabula 11. & alij permulti.

Hæc omnia facilè possunt refutari, ac primũ sententia prima nihil nobis obest. Nam Cõstantinus Magnus donauit quidem palatium suum Lateranense, & multa alia temporalia summo Pontifici, ditionem tamen spiritualem neq; dedit vllam, neq; dare potuit. Nam in eodem canone fatetur Constantinus B. Petrum vicarium Christi fuisse, & idcircò successores eius, principes, & capita totius Ecclesiæ haberi debere. Itaque solùm declarauit ius antiquum, & ornauit Pontificem additis multis temporalibus donis. Adde, quòd Lutherani, & Caluinistæ istum canonem suppositititium esse contendunt. Proinde hoc tempore nulla est nobis de edicto Cõstantini cum hæreticis contentio, quantum ad spiritualem iurisdictionem. fatentur enim illi non cœpisse à Constantino.

Porrò, opinio LVTHERI nititur falso fundamento. Platina enim non dicit, Constantinum IV. dedisse Pontifici primatum, sed remisisse ius suum, quod habebat, vel habere se existimabat in confirmatione Pontificis. Consueuerant enim prędecessores Constantini IV. à temporibus Iustiniani, qui vrbem à Gotthis liberauerat, non permittere noui Pontificis electionem, nisi à se confirmatam; & Pontifices hoc tolerabant propter bonum Ecclesiæ, quia videbant se non posse inuito Imperatore munus suum exequi. Id quod ex vno S. Gregorio intelligi poterit.

Nam in explicatione 4. Psalmi pœnitentialis vehementer detestatur temeritatem Imperatorum, qui ius sibi in Romana Ecclesia vsurpabãt. Et tamẽ idem ipse S. Gregorius, vt scribit Ioannes Diaconus, lib. 1. cap. 40. vitæ S. Gregorij, cum à clero, & populo in Pontificẽ esset electus, clàm ad Imperatorem scripsit, supplicãs, vt nullo modo consentiret: sed præfectus vrbis re cognita misit aliquos, qui nũcium Gregorij in itinere comprehenderent, & literas eius lacerarent, quod & fecerunt: direxitq; ipse alios nuncios, qui cleri, & populi electionem Imperatori indicarent, & confirmationem peterent.

Scribit ergo Platina, Constantinum IV. permotum sanctitate Benedicti II. misisse ad eum sanctionem, qua iubebat, vt is quem clerus, & populus elegisset, mox verus Christi vicarius haberetur, non exspectata vlla Imperatoris sententia. Itaque sanctio Constantini IV. non fuit circa potestatem Papæ, vt Lutherus putauit, sed circa electionem tantùm.

Ad illud de PHOCA respondeo, Phocam edidisse quidem sanctionem, qua declarauit Romanam Ecclesiam caput esse omnium Ecclesiarum, vt Beda in lib. de sex ætatibus, in Phoca, & Ado in Chronico, ac Paulus Diaconus lib. 18. de rebus Romanis, testantur: sed nõ propterea à Phoca introductum esse hunc primatum. Nam Phocas id sanxit declarando & asserendo, non instituendo aliquid noui. id quod certissima ratione demõstrari potest. Nam Gregorius lib. 7. epist. 63. ad Ioannem Siracusanum: *De sede,* inquit, *Constantinopolitana, quis dubitet eam Apostolicæ sedi esse subiectam? quod & Dominus piissimus Imperator, & frater meus Eusebius eiusdem ciuitatis Episcopus assiduè profitentur.* Scripta autem epistola est ante Phocæ imperium annis circiter quinque, vt ex indictionis numero apertè colligitur.

Deinde IVSTINIANVS senior, qui ante Phocam LXX. annis fuit, in epist. ad Ioannem II. affirmat Romanam Ecclesiam esse caput omnium Ecclesiarum: & Valentinianus, qui Phocam C. XL. annis præcessit, in epist. ad Theodosium asserit Romanum Pontificem principatum sacerdotij super omnes semper habuisse. Id ipsum ex testimoniis Irenæi, Athanasij, Cyrilli, Theodoreti, Sozomeni, & aliorum Græcorum, quos suprà citauimus, comprobatur.

Caussa autem cur Phocas rem tam certã iterum lege sua sanciendam putauerit, fuit superbia Episcoporum Constantinopolis, vt Beda, Ado, & Paulus Diaconus loco citato annotarunt. Quoniam enim illi se Patriarchas vniuersales, & primos omnium Episcoporum scribebant, cõtra omne ius & fas; & excommunicationes, quas in eos tulerant Pelagius, & Gregorius Romani Pontifices, non potuerant obstinationem eorum frangere; visum est Imperatori bonum, vt ipse, quem Græci magis timebant, se interponeret. Itaque declarauit Romanam Ecclesiam caput esse omnium Ecclesiarum; proinde Constantinopolitanum Episcopum nõ esse Episcopum vniuersalem, sed particularem, & subiectum Apostolicæ sedi.

Ad illud de PIPINO respondeo, Caluinum miro artificio veram quandam historiam duobus mendaciis inuolutam in patrocinium suæ hæresis aduocasse. Nam quod ait, Pontificum suffragio Pipinum ad regnum Frãcorum, & Carolum Magnum ad imperium Romanorũ peruenisse, verum est, & à multis historicis literis mandatum. Quod autem dicit, iniustè, ac sceleratè à Zacharia Pontifice, & Pipino, verum regẽ Francorum regno spoliatum, falsum est, & contumeliosum nõ solùm in Pontificem, sed etiam in Reges Galliæ, & in Imperatores Germaniæ. vtriq; enim ab isto Pipino descẽdunt. Quod verò addit, propterea à Pipino & Carolo concessum Pontifici in Gallias & Germaniam primatum, & more latronum eos diuisisse prædam, ita vt Pipino & Carolo cederet temporale domi-

A nium, Pontificibus autem sacerdotij principatus, non modò falsum est, sed etiam contrarium superiori mendacio; mendacia enim illa secum pugnant, & vnum alterum destruit.

Ac primùm quod Zacharias iustè, & legitimè deposuerit Childericum regem, & creari iusserit Pipinum, affirmant omnes, quotquot hanc historiam scribunt, tam Græci, quàm Latini, exceptis Magdeburgensibus, Centur. 8. cap. 10. in vita Zachariæ, & Caluino loco citato. Refert enim Eginhardus in vita Caroli Magni, Cedrenus in vita Leonis Isauri, Paulus Diaconus lib. 6. cap. 5. de gestis Longobardorum, Blondus lib. 10. decadis primæ, Rhegino lib. 2. Chro-
B nicorum, Marianus Scotus lib. 3. Chronologiæ, Otho Frisingensis lib. 5. historiarum, Ado Viennensis in Chronico, ætate sexta, Abbas Vrspergensis in Chronico, Sigebertus item in Chronico, & Paulus Aemilius libro 1. & 2. de gestis Francorum, paulò ante Pipini tempora ita reges Francorum degenerasse à suis maioribus, vt omni prorsus regni cura translata in magistros equitum, seu præfectos aulæ, tantùm semel in anno Kalendis Maij se populo ostentarent: toto verò reliquo tempore deliciis, & voluptati operam darent; & propterea omnium procerum consensu à Pontifice Maximo postulatum, vt eis permitteret regium titulum in eos transferre, qui verè, ac re ipsa reges erant, & re-
C gni negotia iamdudum feliciter administrauerant. Quod sanè iustissimum postulatum erat. Laborabat enim Gallia propter illa monstra apud omnes nationes grauissima infamia, & similiter regnum innumeris dissensionibus replebatur.

Neq; solùm (vt isti auctores dicunt) nulla regni negotia reges illi curabãt, sed etiam propter eorum inertiam religio in Galliis ita laborauit, vt penè extincta sit, vt patet ex epistola S. Bonifacij Episcopi Moguntini ad Zachariam Romanum Pontificem, vbi dicit per LXXX. circiter annos in Francia illis Sardanapalis regnantibus nullam Synodum fuisse celebratam, Ecclesias Episcopales à laicis, & publicanis possessas, cle-
D ricos quatuor aut quinque simul concubinas habuisse, religionem denique omnem conculcatam, & dissipatam.

Cùm ergo Zacharias intelligeret iam per multos annos reges Francorum solo titulo fuisse reges, & Childericum, qui tunc regnabat, non solùm, more maiorum, nihil curare, sed etiam omni prorsus ingenio carere, ac verè stupidum & dici, & esse: & simul videret regnum, & religionem in Galliis ruere, & omnes proceres regni Pipinum regem optare, tandem, vt is, ad quem spectabat prouidere omnium suorum saluti, iudicauit licere Frãcis regnum Childerici in Pipinum transferre, atq; ipse eos iuramento, quo se Childerico obstrinxerant, soluit. Quod sanè iustum fuisse nemo sanæ mẽtis negabit. Præsertim

cùm euentus docuerit mutationem illam felicissimam fuisse. Nunquam enim regnum Francorum potentius aut religio in Gallia florentior fuit, quàm tempore Pipini, & Caroli.

Adde postremò, quod, vt citati auctores ferè omnes scribunt, qui iubente Pontifice Pipinum regem inunxit & coronauit, vir sanctissimus fuit, beatus videlicet Bonifacius Episcopus & Martyr; qui certè auctor iniustitiæ, & sceleris publici nunquam fuisset.

Iam verò quod non propterea Pipinus, aut Carolus Pontifici primatum in Gallias & Germaniam detulerint, facillimè ostendi potest. PRIMVM, quia nullus hoc scribit, præter Caluinum. Auctores citati, ac præcipuè Paulus Aemilius, dicunt quidem, reges Francorum suscepisse sedis Apostolicæ protectionē contra Longobardos, aliosque hostes, & Pontifici donauisse exarchatum Rauennæ, & quędam alia temporalia: at de spirituali ditione nulla vsquam mentio.

DEINDE, si proceres regni per legatos à Pōtifice petierunt absolui à iuramento, & vt liceret sibi regnum trāsferre à Childerico in Pipinum, vt scribunt Paulus Aemilius, lib. 2. & alij, certè existimabant Pontificem toti Ecclesiæ, ac nominatim Francis præesse. Alioqui enim cur non à suis Episcopis hoc petebant, vel cur sine Papæ licentia non faciebant quod volebant? Immò cur exspectarunt, vt Pōtifex id iuberet, vt Rhegino, & alij scribunt? Si ergo Pontifex primatum in Francos exercebat antequam Pipinus rex crearetur, quomodo primatum istum à rege Pipino accepit? nonne ista inter se pugnant?

DENIQVE, ante Pipini tempora constat, Francos & Germanos Romano Pontifici subiectos in spiritualibus fuisse. Nam S. Bonifacius Episcopus Moguntinus epistol. ad Zachariam Papam scripsit, principe Carolomanno, vt ipse ibidem indicat; proinde antequam Pipinus fieret rex. nam cōstat Carolomannum deposito principatu Monachum esse factum ante Pipini exaltationem in regnum. In ea verò epistola apertè profitetur, Ecclesias Germaniæ subiectas Pōtifici tunc fuisse, atq; inter alia à Pontifice petit, vt tres Episcopatus in Germania erigeret, & sibi auctoritatem daret Concilium Episcoporum in Francia congregandi, & alia multa eiusdē generis. Item BEDA, qui annis circiter cētum Pipini tempora præcessit, lib. 2. hist. Anglorum, cap. 1. *Cùm*, inquit, *Gregorius in toto orbe gereret Pontificatum.* Credo non excipiet Caluinus Galliam, & Germaniam ab orbe terrarum vniuerso.

S. GREGORIVS, qui ferè CC. annis Pipinum præcessit, lib. 4. epist. 52. vniuersis Episcopis Galliarum committit vices suas Virgilio Episcopo Arelatensi, ac præcipit, vt grauiores caussas ad sedis Apostolicæ iudicium referat: *Quatenus*, inquit, *à nobis valeat congrua sine dubio sententia terminari.*

A S. LEO, qui CCC.L. annis Pipinum præcessit, in epist. 89. ad Episcopos Galliæ: *Nobiscū*, inquit, *vestra fraternitas recognoscat, Apostolicam sedem à vestræ etiam prouinciæ sacerdotibus innumeris relationibus esse consultam, & pro diuersarum appellatione caussarum, aut retractata, aut confirmata fuisse iudicia.*

S. CYPRIANVS, qui annis amplius quingentis ante Pipinum floruit, epist. 13. lib. 3. scribit ad Stephanum Papam, vt Episcopum Arelatensem deponat, & alium ei substituat. Denique IRENÆVS, qui DC. annis eadem Pipini tempora antecessit, lib. 3. cap. 3. cùm ait: *Ad Romanam Ecclesiam, propter potentiorem principalitatem, necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, omnes, qui sunt vndique fideles*;
B non excipit Gallos, cùm ipse Gallus Episcopus esset. vt illud omittam, quod cùm Dominus Petro, & in Petro successoribus ait: *Pasce oues meas*; Germanos, & Gallos in ouibus suis sine dubio numerauit.

CAPVT XVIII.

Idem probatur ex auctoritate, quam exercuit Romanus Pontifex in alios Episcopos.

ARGVMENTVM VI. sumitur ex auctoritate, quam semper exercuerunt veteres Pontifices in Episcopos ceteros. Siquidem legimus à Pontificibus Romanis Episcopos in toto orbe institutos,
C vel depositos, vel restitutos, quorum singula per se sufficerent ad hunc primatum ostendendum.

Ac primùm de institutione multa exempla afferri possent. In Concilio CHALCEDONENSI, act. 7. legimus, Maximum Antiochenū à S. Leone confirmatum in Episcopatu. Item de confirmatione Anatolij Episcopi Constantinopolitani ita scribit idem LEO epistola 54. ad Martianum: *Satis sit*, inquit, *quod vestræ pietatis auxilio, & mei fauoris assensu Episcopatum tantæ vrbis obtinuit.* Et epistol. 84. ad Anastasium Thessalonicensem Episcopum: *De persona*, inquit, *consecrandi Episcopi, & de cleri, plebisq; consensu Metropolitanus Episcopus ad tuam fraternitatem referat, quodq; in prouincia bene placuit,*
D *scire te faciat, vt ordinationem ritè celebrandam tua quoque firmet auctoritas.* Et infrà: *Sicut enim iustas electiones nullis dilationibus volumus fatigari, ita nihil permittimus, te ignorante, præsumi.* Et in epist. 87. ad Episcopos Africæ: *Donatum*, inquit, *Salicinensem ex Nouatiano cum sua, vt comperimus, plebe conuersum, ita Dominico volumus gregi præsidere, vt libellum fidei suæ ad nos meminerit dirigendum.*

S. GREGORIVS lib. 4. epist. 34. ad Constantiam Augustam: *Salonitanæ ciuitatis Episcopus me, ac responsali meo nesciēte, ordinatus est. & facta res est, quæ sub nullis anterioribus principibus euenit.* Et passim in epistolis suis indicat se mittere palliū, quod est Archiepiscopatus insigne, ad varios Archiepiscopos Græciæ, Galliæ, Hispaniæ, &c. NOTANDVM tamē est, quod etsi ex confirmatione Episcoporum

probatur

probatur primatus Romani Pontificis, tamen non est necesse, vt omnes Episcopos semper cõfirmauerit. Potuit eñ id permittere Patriarchis & primatibus, vt in multis locis factum videtur.

De depositione multa etiam exstant exempla, ac inprimis CYPRIANVS lib. 3. epist. 13. ad Stephanum: *Dirigantur*, inquit, *in prouinciam, & ad plebem Arelatæ cõsistentem à te literæ, quibus absente Marciano alius in locum eius substituatur.* Et infrà: *Significabis planè nobis, quis in locum Marciani Arelatæ fuerit constitutus, vt sciamus ad quem fratres nostros dirigere, & cui scribere debeamus.*

CALVINVS lib. 4. institut. cap. 7. §. 7. ex hoc ipso loco argumẽtum sumit: *Quæso*, inquit, *si Galliæ tunc præfuisset Stephanus, an non dicturus erat Cyprianus, coërceas istos, quia tui sunt? sed longè aliter loquitur; Hoc fraterna, inquit, societas, qua inter nos deuincti sumus, requirit, vt mutuo moneamus.* RESPONDEO, Verba ista, quæ Caluinus citat, nusquam in Cypriano inueniri. Deinde, si Cyprianus putasset Stephanum non præesse Galliis, sed tãtùm ex amicitia potuisse monere, cur non ipse per se Gallos monuisset?

NICOLAVS I. in epist. ad Michaëlem enumerat octo Patriarchas Constantinopolitanos, quos Romani Pontifices deposuerunt, inter quos vnus fuit Anthimus, quem Agapetus Papa deposuit, non obstantibus minis Augusti, & Augustæ, & loco eius ipse suis manibus Cõstantinopoli Menam ordinauit, vt Liberatus scribit in Breuiario, cap. 21. & Zonaras in vita Iustiniani. Item GELASIVS in epistol. ad Episcopos Dardaniæ: *Dioscorum*, inquit, *secundæ sedis præsulem sua auctoritate sedes Apostolica damnauit.* Et ibidem: *D. Petri sedes Alexandrinũ Petrum, quem se tantummodò damnasse, non etiam soluisse nouerat, non recepit.*

Præterea Flauianum Patriarcham Antiochenum deposuit Damasus, vt scribit Theodoretus lib. 5. hist. cap. 23. Et licet Imperator Theodosius niteretur Flauianum in Episcopatu stabilire, tamen iussit eum Romam pergere ad caussam dicendam. Et Theophilus Alexandrinus per legatos apud Romanum Pontificem pro Flauiano intercessit, vt refert Socrates, lib. 5. hist. cap. 15. & similem operam nauasse Chrysostomum testatur Sozomenus, lib. 8. cap. 3. Deniq; non antè potuit eum Episcopatum Flauianus tenere, quàm Romanus Pontifex placatus consensit, & legatos eius se admissurum promisit. qui mox multos Episcopos, & præcipuos Antiochenæ Ecclesiæ Presbyteros ad Papam misit, vt scribit idem Theodoretus ibidem.

Episcopum etiã Hierosolymitanũ Polychronium deposuit SIXTVS III. misso ad hoc in Hierusalem S. Leone Archidiacono, qui postea fuit Papa, vt patet ex tomo I. Conciliorum, in actis Sixti III. Si ergo Romanus Pontifex omnes Patriarchas, id est, Cõstantinopolitanum, Alexandrinũ, Antiochenũ, Hierosolymitanũ aliquando deposuit, certè summus est iudex in Ecclesia.

A Denique de restitutione Episcoporum ab aliis depositorũ, sunt etiam multa exempla. Nam Cyprianus lib. I. epist. 4. *Nec rescindere*, inquit, *ordinationem iure perfectam potest, quod Basilides post crimina sua detecta Romam pergens, Stephanum collegam nostrum longè positum, & gestæ rei, ac veritatis ignarum fefellit, vt exambiret reponi se iniustè in Episcopatum, de quo fuerat iustè depositus, &c.*

Deinde Athanasium Alexandrinum, Paulum Constantinopolitanum, & Marcellum Ancyranum Episcopos à Synodo Orientali depositos Iulius I. restituit, vt scribit Gelasius in ep. ad Episcopos Dardaniæ; & Sozomenus lib. 3. cap. 7. *Cùm*, inquit, *propter sedis dignitatem cura omnium ad ipsum spectaret, singulis suam Ecclesiam restituit.* Et infrà:
B *Athanasius, & Paulus ad suas sedes reuertuntur, literasq; Iulij Episcopis Orientis mittunt.* Item de Theodoreto deposito à Synodo II. Ephesina ita legimus in Concilio Chalcedonensi, act. I. *Ingrediatur & reuerendissimus Episcopus Theodoretus, vt sit particeps Synodi, quia restituit ei Episcopatum sanctissimus Archiepiscopus Leo.* Multa similia afferri possent, ad quæ nihil omninò respondere possunt, nec respondent aduersarij.

Sed contrà NILVS quinq; argumẽta proponit. PRIMVM argumentũ: Romanus Episcopus dicitur primus, quia secũdus ab ipso est Cõstantinopolitanus, tertius Alexãdrinus, quartus Antiochenus, quintus Hierosolymitanus: At nõ dici-
C tur primus, & secũdus de superiore, & inferiore, sed de iis tantùm, q̃ sunt eiusdẽ ordinis, & dignitatis. Non eñ Rom. Episcopus dicitur primus ratiõe Tusculani, aut Tyburtini, q̃ ei subiecti sũt.

RESPONDEO, Romanum Pontificem simul Episcopum, Archiepiscopum, Patriarcham, & Papam esse. Et quidem vt Episcopum, primum esse in hac prouincia ratione Ostiẽsis, qui est secundus; & Portuensis, qui est tertius, & ceterorum, qui suo ordine numerari possunt. At verò, vt Archiepiscopum, non esse primum ratione Ostiensis, qui non est Archiepiscopus, sed simplex Episcopus, Archiepiscopo Romano subiectus: esse tamen primum ratione Archiepiscopi Rauennatis, Mediolanensis, & ceterorum Ar-
D chiepiscoporum Occidentis.

Porrò vt Patriarcham proprium Occidentis, non esse primum ratione Rauennatis, & ceterorum, qui Patriarchæ non sunt, sed ratione Constantinopolitani, Alexandrini, Antiocheni, & Hierosolymitani Patriarcharum. Et hoc modo numerari quinq; primarias sedes, quarum quęlibet multis, & magnis prouinciis præsidet.

Postremò, vt Papam & caput Ecclesiæ vniuersæ, non esse primum ratione Constantinopolitani, aut vllius alterius, sed solum principem, ac pastorem omnium esse, nec vllum in ea potestate secundum, aut collegam habere. Nam quemadmodum esse debuit inter Episcopos eiusdem prouinciæ vnus, qui ceteris præesset, & Archiepiscopus diceretur, & inter Archiepi-

scopos

ſcopos multarum prouinciarum, vnus, qui præeſſet ceteris, & diceretur Patriarcha; pari ratione inter Patriarchas eiuſdem Catholicæ Eccleſiæ eſſe debuit vnus, qui ceteris præſideret, & Papa, ſeu Chriſti vicarius nominaretur: atque hunc Romanum Pontificem eſſe multis iam argumentis demonſtrauimus.

„ Argumentum SECVNDVM: Sexta Synodus can. 36. renouat conſtitutionem II. & IV. Synodi, quæ Epiſcopo Conſtantinopolitano paria priuilegia tribuerunt cum iis, quæ habet Epiſcopus Romanus; non igitur Romanus Epiſcopus maior eſt auctoritate, ac dignitate Conſtantinopolitano. proinde non poteſt omnibus Epiſcopis imperare.

RESPONDEO; In Concilio II. generali non fuit Epiſcopus Conſtantinopolitanus æquatus Romano, ſed ſolùm antepoſitus Alexandrino, atq; Antiocheno, vt patet ex can. 5. eiuſdẽ Concilij, cuius hæc ſunt verba: *Conſtantinopolitanæ ciuitatis Epiſcopum, habere oportet primatus honorem poſt Romanum Epiſcopum, propterea quod ſit noua Roma.*

In Concilio verò Chalcedonenſi, act. 16. ad iſtum canonem addiderunt, oportere eum paria priuilegia habere cum Romano Pontifice: ſed cùm à legatis Pontificis reclamatum eſſet, idem Concilium epiſtolam ad Leonem ſcripſit, qua petiit confirmari Concilij decreta; verùm auſi non ſunt Patres in ea epiſtola mentionem facere parium priuilegiorum, ſed ſolùm ſcripſerunt, ſe renouaſſe canonem II. Synodi, quo ſecundus honor Epiſcopo Conſtantinopolitano tribuebatur. Habetur hæc epiſtola in actis Cõcilij Chalcedonenſis, act. 3.

Sanctus quoq; LEO in epiſt. 59. qua Concilio reſpondet, & in aliis omnibus, quas de hac cauſſa ſcripſit, nuſquam meminit parium priuilegiorum; ſed ſolum acriter damnat Epiſcopi Cõſtantinopolitani ambitioſam cupiditatẽ, quod ſe Alexandrino, atque Antiocheno anteponere voluerit.

Scribit quoq; Nicephorus lib. 17. cap. 9. cùm Ioannes I. Papa Conſtantinopolim veniſſet, à Iuſtino Imperatore inuitatum fuiſſe Pótificem, vt aſsideret Epiphanio, Patriarchæ Conſtantinopolitano, vt quaſi pares viderentur, ſed Pontificem non antè ſedere voluiſſe, quàm pro prærogatiua Apoſtolicæ ſedis thronus ſibi ſupra Epiphanium collocatus fuiſſet. Ex quo apparet, Canonem illum de paribus priuilegiis non fuiſſe admiſſum, etiam longo tempore poſt Concilium Chalcedonenſe: nec ex ipſo Cócilio vim vllam habuiſſe. Alioqui Epiphanius ille canonem Concilij protuliſſet, nec paſſus fuiſſet in ſua Eccleſia Romano Pontifici ſupra ſe thronum collocari. Itaq; ſolus eſt can. 36. ſextæ Synodi, qui Epiſcopum Conſtantinopolitanum Romano æquauit.

Ceterùm nullius roboris ſunt illi canones. Non enim canones ſunt VI. Synodi veræ, legitimæ atq; œcumenicæ, ſed alterius cuiuſdam conuenticuli, quod ſe falsò ſextam Synodum nominauit. Conſtat enim ſextam Synodum, quæ ſub Agathone Papa, & Conſtantino IV. Imperatore celebrata eſt, nullos canones edidiſſe; ſed poſt annos quinque ab ea Synodo diſſoluta, iterum conueniſſe neſcio quot Epiſcopos Græcos, auctore Iuſtiniano iuniore, ac multos canones edidiſſe ſub nomine ſextæ Synodi. Id quod manifeſtè colligitur tum ex principio horum ipſorum canonum, tum ex confeſsione Tharaſij Epiſcopi Conſtantinopolitani in VII. Synodo, actio. 4. quos eoſdem canones erraticam Synodum Beda appellat, & à Sergio Papa, qui tunc ſedebat, reprobatos fuiſſe ſcribit in libro de ſex ætatibus, in Iuſtiniano iuniore. Ex quo ſequitur, iſtam falſam Synodum ſextam aut nõ fuiſſe generalem, aut non fuiſſe legitimam. Nam generalis legitima eſſe non poteſt, vbi deeſt auctoritas primæ ſedis, vt ipſimet Græci fatentur in VII. Synodo, actione 6.

Ac deinde qua ratione generalis legitima dici poteſt, ad quam ne vnus quidem Latinorum eſt vocatus? Si autem legitima non fuit, planum eſt nullam auctoritatem habere potuiſſe. Si verò legitima fuit, ſed particularis, non generalis, non potuit leges ferre niſi in homines ſibi ſubiectos; non potuit igitur ſedem Romanam deprimere, ac priuilegiis ſpoliare, quod tamen facere conata eſt cum ei ſedem Conſtantinopolitanàm, alioqui inferiorem atq; ſubiectam, æquare tentauit. Nam non fuiſſe vnquam Romanam ſedem Græcorum Concilio ſubiectam, vel ex eo probatur, quod nec vlla lege imperatoria, neque canone Eccleſiaſtico, neque ratione, neque conſuetudine id Græci probare poſſunt. Leges enim & canones nulli ſunt, qui primam ſedem ſecundæ ſubiiciant. id ipſum rationi maximè aduerſatur. Denique nulla poteſt hiſtoria in medium adferri, qua conſtet aliquid actum ex auctoritate à Græcis Epiſcopis in Romana Eccleſia, aut ceteris Eccleſiis Occidentis.

DEINDE primatum Romanæ Eccleſiæ, aut Chriſtus dedit, vt nos credimus, aut certè Nicænum generale Concilium, vt Nilus ipſe docet; quo iure igitur Trullanum particulare Cõcilium potuit auferre, quod Chriſtus ipſe, aut generale Concilium dederat? tolli autem primatum Romanæ Eccleſiæ per illam communicationem priuilegiorum, quam Trullanum Cõcilium decreto ſuo ſanciuit, manifeſtum eſt. Non enim eminet ſupra omnes, qui aliquem parem habet.

Adde præterea, quod tametſi II. & IV. Synodus non æquarint Romano Pontifici Conſtantinopolitanum, ſed ſolùm ſecundum ab eo fecerint; idipſum tamen non fuit ratum, quãdiu Apoſtolica ſedes contradixit. Nam idcircò in IV. Synodo cùm Græci vellent ſedi Con-

ſtantino-

ſtantinopolitanæ ſecundum locum dare, & ad hoc probandum allegarent decretum ſecundæ Synodi ante annos propè LXXX. celebratæ, legati Romani dixerunt: *Si annis LXXX. hoc beneficio vſi ſunt, quid nunc requirunt? ſi nunquam vſi ſunt, quare requirunt?* Quibus verbis ſignificabant fruſtrà allegari decretum illud, quod tanquam irritum nunquam in vſu fuerat.

Argumentum TERTIVM: Si Romanus Pontifex, quia primus Patriarcharum eſt, imperium habet in ſecundum, id eſt, in Cõſtantinopolitanum; igitur pari ratione Conſtantinopolitanus, quia eſt ſecundus, imperium habebit in Alexandrinum, qui eſt tertius; & Alexandrinus, quia eſt tertius, in Antiochenum, qui eſt quartus, & iſte in Hieroſolymitanum, qui eſt poſtremus. At nulla ratio, nulla lex, nulla conſuetudo hoc admittit.

RESPONDEO; Romanum Pontificem, non quia eſt primus Patriarcha, imperium habere in Conſtantinopolitanum, & ceteros Patriarchas, ſed quoniam ſolus eſt Papa Eccleſiæ vniuerſæ, ſucceſſor Petri, & Chriſti vicarius generalis. Quemadmodum quilibet Archiepiſcopus non ideò præſidet Epiſcopis ceteris eiuſdem prouinciæ, quod ſit primus Epiſcopus, ſed quod ſolus ſit Archiepiſcopus eius prouinciæ. Et quilibet Patriarcha non propterea eminet poteſtate ſuper omnes Archiepiſcopos ſibi ſubiectos, quod ſit ipſe primus Archiepiſcopus, ſed quod ſit in tota ea regione ſummus ac ſolus Patriarcha.

Argumentum QVARTVM: Romanus Epiſcopus non ordinat Patriarchas, quemadmodum Patriarchæ ſuos ordinant Metropolitanos, & Metropolitani ſuos Epiſcopos. nõ igitur ita præeſt ipſe Patriarchis, vt illi Metropolitanis, & Metropolitani Epiſcopis.

RESPONDEO; Romanus quidem Pontifex non conſueuerat ordinare Patriarchas, quia nõ poterat commodè fieri, vt vel ipſi Romam venirent, vel ad eos Pontifex ipſe proficiſceretur: tamen confirmabat per literas, vt ſuprà oſtendimus exemplo Anatholij Conſtantinopolitani, & Maximi Antiocheni. Et non fuiſſe inanem iſtã confirmationem, manifeſtè declarat cauſſa Flauiani, qui nunquam obtinere potuit Antiochenam Eccleſiam, quãdiu Epiſcopus Romanus nõ conſenſit. AD HÆC, non minus certè eſt deponere, vel reſtituere, quàm ordinare Epiſcopum: Romanus autem Pontifex non ſemel, ſed quoties opus fuit, vel depoſuit, vel reſtituit Patriarchas, vt ſuprà demonſtrauimus. Denique Menam Patriarcham Conſtantinopolitanum ab Agapeto Papa Romano ordinatum, ignorare Nilus non poteſt, cùm id Zonaras literis mandauerit in vita Iuſtiniani.

Argumentum QVINTVM: Nicæna Synodus can. 6. determinauit Patriarchis omnibus ſuas regiones; ac Romano quidem tradidit Occidentem, Alexandrino Aegyptum, Lybiam, & Pentapolim; Antiocheno Syriam, & Meſopotamiam. Non igitur vnus Pontifex Romanus omnia regere debet, & Patriarchis ceteris imperare.

RESPONDEO; Nicænum Concilium nullam regionem Romano Pontifici aſsignauit. Quod enim de Occidẽte Nilus dicit, ex Balſamonis interpretatione didicit, non ex ipſo canone Concilij. Nam in ipſo canone nihil eſt de Romano Pontifice, niſi hæc ſententiola, quã ita citat ipſemet Nilus: Ἐπεὶ καὶ τῷ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο συνηθές ἐστιν, hoc eſt, quoniã & Romano Epiſcopo id eſt conſuetum. Quæ verba cùm rationem reddant, cur debeat iuxta antiquum morem Epiſcopo Alexandrino ſubiecta eſſe Aegyptus, Lybia, & Pentapolis; non poſſunt alium ſenſum facere, quàm iſtum, quoniam Romanus Pontifex conſueuit Alexandrino Epiſcopo tres illas prouincias committere gubernandas.

Deinde, ſi Nicænum Concilium Romano Põtifici ditionem determinare volebat, quare non ab ipſo incipiebat? Cur cœpit ab Alexandrino, qui ſecundus erat? & quare non nominauit regionem, quam Romano Pontifici tribuebat? ADDE poſtremò, quod etiamſi Nicænum Concilium diſertis verbis dixiſſet, ad Romanum Pontificem propriè Occidentem pertinere, adhuc nihil omninò Nilus obtineret; nam id ſine dubio eſſet intelligendum de Patriarchali Romani Pontificis ditione, præter quam idem ipſe ſummam habet in omnem Eccleſiam poteſtatem. Vbi etiam obiter eſt obſeruandum quod ait Nilus, Romano Pontifici Occidentem debere eſſe ſubiectum, ab Illyrico interprete fideliſſimo prætermiſſum eſſe, ne videlicet ipſe Illyricus, Nili ſui teſtimonio, Romano Pontifici ſubiectus eſſe cogeretur.

CAPVT XIX.

Idem probatur ex legibus, diſpenſationibus, & cenſuris.

ARGVMENTVM ſeptimum duci poteſt ex auctoritate leges ferendi, diſpenſandi & puniendi, quam Romanus Epiſcopus in Eccleſiæ filios, quamuis maximos, & nobiliſsimos exercuit. De legibus plurima exempla proferri poſſent. rari enim fuere Pontifices, qui non aliquid decreuerint.

Sanctus LEO epiſtolam primam ſcribit ad Epiſcopos Campaniæ, Piceni, Thuſciæ, & per vniuerſas prouincias conſtitutos; atq; in extrema epiſtola ita loquitur: *Hoc admonitio noſtra denũciat, quod ſi quis fratrum contra hæc conſtituta venerit, vel venire tentauerit, et prohibita fuerit auſus admittere, à ſuo ſe nouerit officio ſubmouendum.* Et infrà: *Omnia decretalia conſtituta tam beatæ recordationis Innocentij, quàm omnium prædeceſſorum noſtrorum, quæ de Eccleſiaſticis or-*

dinibus, & canonum ordinata sunt disciplinis, ita vestram dilectionem custodire debere mandamus, vt si quis illa contẽpserit, veniam sibi deinceps nouerit denegari. Itẽ ep. 81. ad Dioscorum Episcopum Alexandrinum, duas leges præscribit, & in vtraque his vtitur verbis: *Id quoq; à vobis volumus custodiri.*

HILARIVS Papa in Concilio Romano præsidens: *Nulli*, inquit, *fas sit sine status sui periculo vel diuinas constitutiones, vel Apostolicæ sedis decreta temerare.* ANASTASIVS iunior Papa in epistola ad Anastasium Augustum: *Præceptis*, inquit, *Apostolicis non dura superbia resistatur, sed per obedientiam, quæ à S. Romana Ecclesia, & Apostolica auctoritate iussa sunt, salubriter impleantur: si eiusdem sanctæ Dei Ecclesiæ, quæ est caput vestrum, communionem habere desideratis.* S. GREGORIVS in priuilegio, quod dedit Monasterio S. Medardi, & habetur ad finem epistolarum: *Si quis, inquit, regum, antistitum, iudicum, vel quarumcunque secularium personarum, huius Apostolicæ auctoritatis, & nostræ præceptionis decreta violauerit, honore suo priuetur.*

De dispensationibus exemplum habemus in epist. 1. GELASII: (nam recentiora infinita de industria prætermittimus) *Necessaria*, inquit, *rerum dispositione coniungimur, & Apostolicæ sedis moderamine conuenimur, sic canonum paternorum decreta librare, et retro præsulum decessorumq; nostrorum præcepta metiri, vt quæ præsentium necessitas temporum restaurandis Ecclesiis relaxanda deposcit, adhibita consideratione diligenti, quantum potest fieri, temperemus.* & ibidem in multis dispensat. ITEM Gregorius lib. 12. epist. 31. Felici Episcopo Siciliæ dicit se dispensasse cum Anglis circa Matrimonia in gradibus prohibitis: & rursum cum Siculis, vt semel tantùm in anno Concilium celebrent, cùm alioqui regulæ præcipiant bis in anno Concilia celebrari. Porrò regula ista, in qua Gregorius dispensabat, est canon 5. Concilij I. generalis.

De censuris plurima essent exempla, & quidem antiquissima. Nam INNOCENTIVS I. cùm audiuisset mortuum esse Chrysostomum, excõmunicauit Imperatorem Arcadium, & Eudoxiam vxorem eius, qui non permiserant restitui Chrysostomum in suam sedem, vt ipse Innocentius iusserat. Exstat de hac re epistola Innocẽtij apud Nicephorum lib. 13. cap. 34.

Neque obiici potest, quod etiam Ambrosius, qui summus Pontifex non erat, Imperatorẽ excommunicauerit. Nam Ambrosius id fecit in Ecclesia sua, cùm Imperator Mediolani sedem haberet: at excommunicare aliquem extra Mediolanensem diœcesim, Ambrosius ausus nunquam fuisset: Innocentius autem etiam Imperatores Constantinopolitanos, & Cõstantinopoli existentes excommunicauit. Deinde GREGORIVS III. Leonem Imperatorem Græcum similiter excommunicauit, teste Zonara in vita Leonis Isauri.

NICOLAVS I. excommunicauit Lotharium regem Galliæ, & concubinam eius Valdradam, necnon Archiepiscopos Coloniensem & Treuerensem. Circa quam historiam impudentissimè mentiuntur Magdeburgẽses cent. 9. cap. 10. vbi dicunt, à Nicolao Papa iniustè vexatum Lotharium regẽ, & Archiepiscopos illos. Nam, vt Rhegino lib. 2. Otho Frisingensis lib. 6. cap. 3. & Sigebertus in Chronico anni DCCC. LXII. scribunt, Lotharius ex odio erga Thietbergam vxorem, & amore erga concubinam, subornatis falsis testibus conuinci fecit vxorem incestus, & deinde auctoritate Archiepiscopi Coloniensis, & Treuerensis eam repudiauit, & concubinam vxorẽ duxit, quæ omnia Archiepiscopi illi Romæ in Concilio confessi sunt.

Si ergo Magdeburgenses, vt faciunt, Lotharium, & Archiepiscopos iustos esse volunt, necesse est vt Paulum accusent, qui 1. Corinth. 7. docet, etiam propter caussam fornicationis nõ posse aliam vxorem duci, viuente priori vxore. Quid, quod vxor Lotharij non peccauerit, sed tantùm ad falsorũ testium verba damnata fuerat, num etiam falsa testimonia iustificabunt Magdeburgenses, vt Papam aliquo modo reprehendant?

Sed habemus exemplum illustrius & antiquius. Nam cùm PIVS I. decreuisset, vt Pascha nõ celebraretur cum Iudæis decima quarta die primi mensis, sed Dominica sequẽte, & Asiani nollent acquiescere, eos omnes Victor I. Papa excommunicauit circa annum Domini C. X C. vt scribit Eusebius lib. 5. histor. cap. 24.

At obiicit Caluinus lib. 4. Instit. cap. 7. §. 7. obiurgatum propterea fuisse Victorem ab Irenæo, & paruisse rectè obiurganti, non reclamauisse. RESPONDEO, quod Irenæus, & multi alij Victorem obiurgauerint, quod tantas Ecclesias leui de caussa, vt ipsis videbatur, à corporis Ecclesiastici vnitate præcidisset, testatur Eusebius ibidem: at quod Victor sententiam suam mutauerit, nusquam legimus. Et etiamsi sententiam mutasset Victor, nihil inde haberet Caluinus. Diceremus enim Victorem, qua potestate Asianos ligauerat, eadem illos absoluisse.

Porrò obiurgatio Irenæi, & aliorum nõ minuit, sed auget potiùs vim argumẽti nostri. Nam quò plures erant, quibus displicebat sententia Victoris, eò potuissent facilius eam contemnere, ac Victorem potiùs excommunicare, si putassent Victorem vnum esse de numero Episcoporum, & non potiùs caput, & iudicem omnium. At nulli fuerunt, qui eam sententiam irritam esse docuerint, vel Victorem contemnendum, aut excommunicandum censuerint: vel eum monuerint, ne excederet limites suos, & ne iudicaret non subiectos sibi, quod inprimis monere debuissent, si verè Victor iudex omnium non fuisset. Existimarunt ergo illi Victorem fecisse quod potuit, sed non quod debuit. Sic enim sonant verba ipsorum: *Exstant*, inquit Eusebius, *etiam ipsorum literæ, quibus asperius obiurgant*

gant Victorem, velut inutiliter Ecclesiæ commodis consulentem.

Est autem hîc obseruandum, quòd licet Irenæus, & alij tunc putauerint imprudenter egisse Victorem, tamen reuera prudentissimè egit, vt postea tota Ecclesia iudicauit. Nam vnus ex præcipuis auctoribus illius sententiæ, de Paschate cum Iudæis celebrando, fuit BLASTVS, qui eo modo paulatim Iudaismum introducere volebat, vt scribit Tertullianus de præscript. in fine: *Blastus*, inquit, *latenter Iudaismum vult introducere: Pascha enim dicit nō aliter custodiendum esse, nisi secundum legem Mosis, decima quarta die mensis.* Hîc autem Blastus Romæ hæresim suam seminare cœpit tēpore Victoris Papæ, vt Eusebius testatur, lib. 5. hist. cap. 15.

B Quoniam ergo Victor Papa videbat, illam diuersitatem de Paschate, nō esse diuersitatem solius obseruationis, sed adferre secum hæresim, immò ipsum Iudaismum, maturè occurrendum putauit. Probauerunt autem sententiam Victoris Patres Nicæni Concilij, vt patet ex Eusebio lib. 3. de vita Constantini, & deinceps hæretici habiti sunt, & Quartodecimani appellati, qui cōtrarium senserunt, vt patet ex Epiphanio hæresi 50. & Augustino hæresi 29.

CAPVT XX.

Idem probatur ex Vicariis Papæ.

ARGVMENTVM octauum ex eo sumitur, quod summus Pontifex vicarios suos in variis regionibus aut ordinariè aut ad tempus habebat, cum reseruatione tamen maiorum caussarum.

Nam quemadmodum ex eo quod Rex mittit Proreges ad prouincias, intelligimus Regi eas prouincias subiectas, & similiter ex eo quod Rex iniungit iudicia præsidibus prouinciarum cum reseruatione certarum caussarum, intelligimus Regem esse summum iudicem, ita quoq; ex eo quod Apostolica sedes vicarios habebat in omnibus ferè longinquis regionibus, vel vices suas ad tempus alicui committebat, & tamen ad se grauiora negotia referri volebat; rectè colligimus ad Apostolicam sedem summum iudicium totius Ecclesiæ pertinere. Exempla sunt plurima.

LEO epist. 84. facit Anastasium Episcopum Thessalonicēsem vicarium suum per Orientem, sicut eius prædecessores vicarij fuerant prædecessorum S. Leonis, vt ipse ibidem indicat. Quæ caussa videtur fuisse, cur in Sardicensi Concilio, can. 20. statueretur, ne clerici extranei diu morarentur Thessalonicæ. Quoniam enim ibi sedebat vicarius Papæ, eo confluebant ex tota Græcia clerici, & sæpe diutius hærebant quàm oportebat. Idem epist. 87. cōmittit vices suas Potentio Episcopo in regionibus Africæ.

CELESTINVS Papa Cyrillo Alexādrino vices commisit in caussa Nestorij Episcopi Constantinopolitani, & Ecclesia illa Cōstantinopolitana regenda, Episcopo deposito. Vide epistolam Celestini ad Cyrillum in tomo 4. operum Cyrilli, & ibidem epistolam Cyrilli ad clerum, & populum Constantinopolitanum.

GELASIVS in epistola ad Episcopos Dardaniæ: *Cur*, inquit, *non ad sedem Apostolicam, à qua sibi curam illarum regionum nouerat delegatam, referre curauit Acacius?* Loquitur de Episcopo Constantinopolitano Acacio, cui commiserat Romanus Pōtifex curam Ægypti, ac mandauerat, vt deponeret Episcopum Alexandrinum.

HORMISDA in epist. ad Salustium Episcopum Hispalensem, facit eum suum vicarium per Bœticam & Lusitaniam. IVSTINIANVS in authenticis collat. 9. tit. 6. siue nouella cōstitutione 131. scribit, Episcopum primæ Iustinianæ locis quibusdam præesse debere tanquam vicarium Rom. Pontificis, quoniam ita Vigilius Papa constituisset.

GREGORIVS lib. 4. epist. 52. vicarium suum per Gallias constituit Virgilium Episcopum Arelatensem, & similiter reseruat sibi caussas grauiores.

CAPVT XXI.

Idem probatur ex iure appellationum.

C ARGVMENTVM nonum ex eo peti potest, quod ex quauis parte orbis Christiani ad Romanum Pontificem legitimè prouocatur; ab eius verò sententia nulla conceditur appellatio. Id enim est argumentum certissimum principatus, vt ipse quoque aduersarius confitetur. CALVINVS enim lib. 4. institut. cap. 7. §. 9. *Summum*, inquit, *imperium penes eum esse constat, ad cuius tribunal prouocatur.* Sed mox subiungit: *Multi sæpe Romanum Pontificem appellarunt, ipse quoq; caussarum cognitionem ad se trahere conatus est, sed semper fuit derisus, quoties suos fines excessit.* Itaq; vult Caluinus, multos quidem prouocasse ad Pontificem, vt effugerent legitima iudicia, sed derisas fuisse eiusmodi appellationes: D quomodo nunc verè rideretur aliquis, qui damnatus ab Episcopo Florentino, appellaret ad Episcopum Mediolanensem; vel damnatus à Rege Hispaniæ, appellaret ad Regem Galliæ.

Probandum igitur est, iure ad Pontificem appellari potuisse, & appellationes non derisas, sed exceptas cum honore, & efficaces fuisse. Probatur PRIMO ex Concilio Sardicensi, quod generale fuit, & semper in Ecclesia receptum. Nam Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ, ex toto orbe conuocatum scribit, & Socrates lib. 2. cap. 16. hist. Ecclesiasticæ generale Concilium appellat.

Præterea, vt scribunt Athanasius in secundæ Apologiæ initio, & Hilarius in libro de Synodis, fuerunt in eo Concilio plusquam CCC.

A Epiſcopi Catholici ex triginta ſex ꝓuinciis totius orbis Chriſtiani, quas omnes Athanaſius nominat, vt Italiam, Galliam, Hiſpaniam, Britanniam, Africam, Aegyptum, Syriam, Thraciam, Pannoniam, & ceteras. Adfuerunt etiam legati Papæ Iulij, vt Athanaſius ibidem refert. Item quod omnem Eccleſiam hæc Synodus obliget, patet ex illis verbis, quæ habentur in fine Concilij: *Vniuerſa, quæ conſtituta ſunt, Catholica Eccleſia in vniuerſo orbe diffuſa cuſtodiat.*

Denique totam hanc Synodum deſcripſerũt etiam Magdeburgenſes vt legitimam, Cent. 4. cap. 9. In hac ergo Synodo duo canones de hac re habentur, quartus & ſeptimus. Quartus canon ſic habet: *Cùm aliquis Epiſcopus depoſitus fuerit eorum* B *Epiſcoporum iudicio, qui in vicinis locis commoratur, & proclamauerit agendum ſibi negotium in vrbe Roma, alter Epiſcopus in eius cathedra, poſt appellationem eius, qui videtur eſſe depoſitus, omninò nõ ordinetur, niſi cauſſa fuerit in iudicio Epiſcopi Romani determinata.*

Canon ſeptimus: *Placuit, vt ſi Epiſcopus accuſatus fuerit, & iudicauerint Epiſcopi regionis ipſius, & de gradu ſuo eum deiecerint, ſi appellauerit, qui deiectus eſt, & confugerit ad Epiſcopum Romanæ Eccleſiæ, & voluerit ſe audiri; ſi iuſtum putauerit, vt renouetur iudicium, ſcribere his Epiſcopis dignetur, qui in finitima, & propinqua prouincia ſunt, vt ipſi diligenter omninò requirant, & iuxta fidem veritatis definiant. Quod ſi is, qui rogat cauſſam ſuam iterum audiri, deprecatione ſua mouerit Epiſcopum Romanum, vt è latere ſuo Presbyterum mittat: erit in poteſtate* C *Epiſcopi quid velit, & quid æſtimet. Et ſi decreuerit mittendos eſſe, qui præſentes cum Epiſcopis iudicent, habentes eius auctoritatem, à quo deſtinati ſunt, erit in ſuo arbitrio: ſi verò crediderit Epiſcopos ſufficere, vt negotio terminum imponant, faciet, quod ſapientiſſimo conſilio ſuo iudicauerit.*

Probatur SECVNDO ex GELASIO, qui in epiſtola ad Fauſtum: *Ipſi,* inquit, *ſunt canones, qui appellationes totius Eccleſiæ ad huius ſedis examen voluêre deferri: ab ipſa verò nuſquam prorſus appellari debere ſanxerunt.* Et in epiſtola ad Epiſcopos Dardaniæ: *Ad illã,* inquit, *de qualibet mundi parte canones appellari voluerunt, ab illa autem nemo eſt appellare permiſſus.*

Probatur TERTIO exemplis eorum, qui appellarunt. Nam etiam ante Concilium Sardicenſe erat mos in Eccleſia ad Pontificem appellandi, D vt meritò LEO epiſtola 89. ad Epiſcopos Galliæ dicat, hanc eſſe antiquiſsimam conſuetudinem.

Anno C. XLII. Chriſti, Pio I. Pontifice Marcion excommunicatus ab Epiſcopo ſuo in Ponto, venit Romam, vt à Romana Eccleſia abſolueretur, vt Epiphanius refert hæreſ. 42.

Anno CC. LII. Pontifice Cornelio, Fortunatus & Felix in Africa à Cypriano depoſiti Romam nauigauerunt, atque ad Cornelium appellauerunt. Teſtis Cyprianus lib. 1. epiſt. 3. Non diu pòſt, Stephano Pontifice, Baſilides in Hiſpania depoſitus, ad Stephanum appellauit. Cyprianus lib. 1. epiſt. 4.

Anno CCC. L. Iulio I. Pontifice, Athanaſius ab Orietalibus depoſitus, ad Põtificem appellauit, & ab eo reſtitutus eſt; vt ſuprà oſtendimus ex Sozomeno, lib. 3. cap. 7. & factum eſt hoc iudicium ante Concilium Sardicenſe, vt Athanaſius teſtatur initio ſecundæ Apologiæ.

Poſt annum CCCC. Innocentio I. Pontifice, Chryſoſtomus à Theophilo depoſitus, ad Pontificem appellauit, vt patet ex epiſtolis eius duabus ad Innocentium. ITEM eodem ſeculo ad Leonem appellauit Flauianus Epiſcopus Cõſtantinopolis, vt ſcribit Liberatus in Breuiario, cap. 12. ad eundem appellauit Theodoretus, vt ex epiſtola eius ad Leonem apparet.

Poſt annum CCCCC. Gregorius lib. 2. epiſtola 6. priuat ſacra communione Ioannem Epiſcopum Græcum primæ Iuſtinianæ, quòd iudicaſſet Epiſcopum Thebanum, qui ad Apoſtolicam ſedem appellauerat. Omitto poſteriorum temporum teſtimonia, quòd ea ab hæreticis cõtemnantur. Sed iam argumenta ſoluenda ſunt, Nili, Illyrici, Caluini.

CAPVT XXII.

Soluuntur argumenta Nili de iure Appellationum.

NILVS in libro de primatu duobus argumentis contendit, poſſe ad Epiſcopum Conſtantinopolitanum appellari eo modo, quo ad Romanum Pontificem, ac proinde eos eſſe æquales, & non vnum Romanum Pontificem toti Eccleſiæ præſidere.

Argumentum PRIMVM eſt: Quoniam VI. Synodus conceſsit Epiſcopo Conſtantinopolitano paria priuilegia cum iis, quæ habet Epiſcopus Romanus. Sed hoc argumentum ſuprà eſt confutatum. ALTERVM argumentum ſumit Nilus ex Concilio Chalcedonenſi, canon. 9. & 17. vbi ſtatuitur; Vt ſi clericus cauſſam habeat aduerſus alium clericum, ab Epiſcopo ſuo iudicetur; ſi aduerſus Epiſcopum, ab Archiepiſcopo; ſi aduerſus Archiepiſcopum, à Primate diœceſeos, vel ab Epiſcopo Conſtantinopolitano. Itaque vltimum iudicium defertur vrbis regiæ œcumenico Patriarchæ.

RESPONDEO, quis in canone dicatur Primas diœceſeos, non omninò conſtat, & quidem Archidiaconus & Ioannes de Turrecremata ſuper canon. ſi clericus, 11. q. 1. docent Primatem diœceſeos vocari Epiſcopum digniorem, & maiorem Archiepiſcopo, minorem Patriarcha. At Nicolaus I. Papa in epiſtola ad Michaëlem Imperatorẽ ſcribit, per Primatem diœceſeos nullum alium ſignificari poſſe, quàm Epiſcopum Romanum. Quæ ſententia verior eſſe videtur, tum quia auctorem habet grauiorem, antiquiorem, doctiorem: tum quia nõ facilè probari poterit, tempore Cõcilij Chalcedonenſis fuiſſe in

Ecclesia, ac præsertim in Oriente, vllos Primates ab Archiepiscopis & Patriarchis distinctos: tum quia vox Græca huius canonis ἔξαρχος, nō propriè primatem, sed principem significat, quæ vox multò aptiùs in summum Pontificem, quàm in primates alios quadrat. Ipse enim solus verè princeps est cuiuslibet Christianæ diœceseos.

His notatis, respondeo PRIMO, eum canonem rectè à Nicolao Pontifice exponi loco citato, vt Concilium decreuerit, vt is, qui caussam habet cum Metropolitano, adeat Principē diœceseos, id est, Romanum Pontificem: vel si est vicinus vrbi Constantinopolitanæ, & vult esse cōtentus Episcopi illius iudicio, illum adeat. Ita vt primùm lex generalis constituatur de adeundo Papa Romano, deindè permissio quædam addatur pro iis tantùm, qui prope Constantinopolim commorantur.

SECVNDO, responderi potest, hos omnes canones non habere robur apud nos, nisi quatenus sunt renouati à Romanis Pontificibus. Nam LEO in epist. 59. ad Concilium Chalcedonense scribit, se Concilium illud approbasse, solùm quantum ad explicationem fidei. Et Liberatus in Breuiario, cap. 12. testatur, istos omnes canones constitutos fuisse absentibus legatis Papæ, qui tamen alioqui Concilio præsidebant. Porrò consuetudo, quæ est Legum interpres, apertissimè docet, nunquam licuisse ad Patriarcham Constantinopolitanum appellare, nisi ex locis subiectis eidem Patriarchæ. nullum enim proferri potest exemplū, quo intelligamus ex Occidente, aut Meridie, aut etiam Septentrione ad Orientalem Ecclesiam esse appellatum.

TERTIO, etiamsi concederemus, ex toto orbe terrarum posse recurri ad iudicium Episcopi Constantinopolitani iuxta hos canones, nō tamen sequeretur, parem esse eum Episcopū Pontifici Romano. Nam ex vi canonis istius Chalcedonensis, solùm iudicare potest Episcopus Cōstantinopolitanus eos, qui læsos se arbitrantur à Metropolitano suo: at Papa Romanus iudicare potest etiam eos, qui læsi sunt à Patriarchis ipsis, vel à Cōcilio Episcoporum, quamuis maximo & frequentissimo, vt Athanasij, Pauli, Chrysostomi, Flauiani, & Theodoreti exempla declarant.

Adde VLTIMO, quòd iste canō Chalcedonensis non est de appellatione, sed de primo iudicio, quod Nilus non animaduertit. Itaque licet ex toto orbe terrarum quaslibet caussas iudicare posset Episcopus Constantinopolitanus, ab illo tamē appellari posset ad Episcopum Romanum, iuxta canones Sardicenses. Nec enim Chalcedonenses canones Sardicensibus canonibus vllo modo repugnant. Ita semper remanet vltimum iudicium penes Episcopum Romanum.

A

CAPVT XXIII.

Soluitur argumentum primum Lutheranorum.

VENIAMVS nunc ad argumenta Latinorum. Obiiciunt aduersarij primò CYPRIANVM, qui lib. 1. epist. 3. ait: *Nam cùm statutum sit ab omnibus nobis, & æquum sit pariter ac iustum, vt vniuscuiusque caussa illic audiatur, vbi est crimen admissum, &c. oportet vtique eos, quibus præsumus, nō circumcursare, etc.* Et infrà: *Nisi si paucis desperatis ac perditis, minor videtur esse auctoritas Episcoporum in Africa constitutorum, &c.* Vbi reprehendit eos, qui appellauerant ad Romanum Pōtificem, & probat, nō debere appellari, tum quia id sit statutum in Concilio Episcoporum, tum quia non est minor auctoritas Pontificum Africanorum, quàm Romanorum.

B

RESPONDEO, Cyprianum ægrè tulisse appellationes eorum, qui de manifestissimis criminibus conuicti, & iudicati fuerant; nō autem omninò appellationes sustulisse. Id colligitur ex lib. 1. epist. 4. vbi loquēs de Basilide, qui damnatus in Hispania, ad Stephanum Papam appellauerat, ait: *Nec enim tam culpādus est ille* (Stephanus) *cui negligenter obreptum est, quàm hic* (Basilides) *execrandus, qui fraudulenter obrepsit.* At certè si non licuisset Stephano appellationes vllo modo admittere, valdè certè esset culpandus, quòd appellationem non reiecisset, etiam si iustam caussam Basilides habuisset.

C

Ad illud ergo, quod ait Cyprianus ab omnibus constitutum, vt *illic caussa audiatur, vbi est crimen admissum*; dico hoc decreto cōstitui, vt caussa primùm iudicetur, vbi est crimen admissum, nō tamen prohiberi, quò minus etiam secundò alibi iudicetur.

Sed DICES; At Cyprianus ex hoc decreto probat, non debuisse appellari, igitur prohibitæ sunt appellationes. RESPONDEO, Cyprianum non ex hoc solo decreto argumētari, sed ex hoc decreto, adiunctis manifestissimis criminibus reorū. Sic enim Cyprianus ratiocinatur; Debet vniuscuiusq; caussa ex decreto Concilij illic audiri, vbi est crimen admissum: horum caussa iam audita est, & manifestè crimina eorum detecta sunt. Cur igitur Romam appellant, nisi vt fortè imponant Pontifici, vel saltem Episcopos vexent, qui de eis iudicauerunt?

D

Adde, quòd si hoc decreto prohiberētur appellationes, non solùm prohiberentur ad Rom. Pontificem, sed etiā ad quemlibet alium iudicē, vt Magdeburgenses fatētur, Cent. 3. cap. 7. colū. 176. & verba ipsa indicant, quæ generalia sunt: at absurdissima & ridicula lex esset, quæ omnē appellationem prohiberet. In qua eñ quamuis ineptissima Republica eiusmodi lex tolerata fuit, quæ à nullo iudice appellari permitteret? Hanc ergo legē cùm tribuunt Centuriatores Ecclesiæ Dei, quæ est Respublica sapientissimè ordinata, absurdos prorsus & ridiculos se exhibent.

Ad illud verò, quod Cyprianus addit, non esse minoris auctoritatis Episcopos Africæ, respondeo, illud (*Minoris*) non referre comparationem ad Romanos Pontifices, sed ad caussam, de qua tunc agebatur. Est enim sensus, Episcopos Africæ non fuisse minoris auctoritatis, quàm sufficeret ad eam caussam iudicandam.

CAPVT XXIV.

Soluuntur alia tria argumenta.

SECVNDO, obiiciunt DAMASVM, qui in epistola ad Theophilum & Anysium, quę est 79. inter epistolas Ambrosij: *Cùm*, inquit, *huiusmodi fuerit Concilij Capuensis iudicium, vt finitimi Bonoso, atque eius accusatoribus iudices tribuerentur, aduertimus, quod nobis iudicandi forma competere non potest.*

Respondeo PRIMO, epistolam illam nō esse Damasi. In operibus Ambrosij tribuitur Ambrosio, sed nec eius esse potest, cùm in illa fiat mentio Ambrosij, tanquā cuiusdā alterius. Itaque incertū est cuius sit. SECVNDO dico, si Damasi sit, vt multi volunt, Damasum non dicere, se non posse iudicare, sed non cōuenire vt iudicet. quod rectissimè dictum est. Etsi enim Pontifex est summus Iudex, tamen non conuenit, vt quando Concilium prouinciale aliquid statuit, ipse sine caussa aliter iudicet.

TERTIO, obiicit Caluinus lib. 4. instit. cap. 7. §. 9. Concilium MILEVITANVM, in cuius canone 22. sic statuitur: *Quod si ab eis*, id est, Episcopis vicinis, *prouocandum putauerint, non prouocent, nisi ad Africana Concilia, vel ad primates prouinciarum suarum. Ad trans marina autem, qui putauerit appellandum, à nullo intra Africam in communionem suscipiatur.*

Respondēt aliqui cum Gratiano, qui 2. quęst. 6. can. placuit, addidit ad hunc canonem exceptionem, nisi fortè ad Apostolicam sedem appelletur. Sed hæc exceptio non videtur quadrare; nam præcipuè propter Romanam Ecclesiam Africani statuerunt, vt non liceret appellare vltra mare. Non enim appellari vnquam consueuit vltra mare ab Africanis, nisi ad Romanam sedem. Neque est opus confugere ad has angustias exceptionis, cùm solutio vera sit in promptu.

Igitur responsio est, canonem istum non esse ad propositum. Nam quæstio de appellationibus ad Romanum Pontificem, non est de appellationibus Presbyterorum, & minorum Clericorum, sed de appellationibus Episcoporū. Siquidem Concilium SARDICENSE, quod Episcopos voluit posse appellare ad Pontificē, can. 4. & 7. idem voluit caussas Presbyterorū & minorum Clericorum terminari apud vicinos Episcopos, ita vt liceat minoribus Clericis appellare à suo Episcopo ad alios Episcopos eiusdem prouinciæ, vt habet canon 17. Quos duos canones renouari voluit Papa Zozimus, & exequu-

A tioni mandari in Africa, vt patet ex Cōcilio VI. Carthaginensi, & ex epistola Concilij eiusdem ad Bonifacium Papam.

Porrò canon iste 22. Mileuitani Concilij, de Presbyteris & minoribus Clericis loquitur, nō de Episcopis, vt patet tum ex Augustino, qui huic Concilio interfuit, & tamen scribit in epistola 162. licere Episcopis Africanis appellare vltra mare, Clericis minoribus non licere: tum ex verbis ipsius Cōcilij; sic enim incipit: *Placuit, vt Presbyteri, Diaconi, vel ceteri inferiores Clerici in caussis, quas habuerint, &c.* Quare totum Concilium Mileuitanum probauit Innocentius I. in epistola ad ipsum Concilium, quæ est 93. inter epi-

B stolas beati Augustini. Quod certè Innocentius non fecisset, si in eo Apostolicæ sedi derogatum aliquid fuisset. Hinc apparet inscitia & oscitantia Caluini, qui loco notato dicit, Zozimum conatum esse efficere, vt iste canon Concilij Mileuitani, in Concilio VI. Carthaginensi, corrigeretur. Cùm è contrario constet, Zozimum iussisse, vt iste canon confirmaretur, & ad praxim redigeretur.

Sed DICES; Si ita est, quo iure Romani Pontifices Apiarium Presbyterum ex Africa appellantem susceperunt, & gradum suum restitui fecerunt, vt referunt Africani Patres in epistola ad Bonifacium, & in alia ad Celestinum?

RESPONDEO; Licet prohibitum fuerit Cle-

C ricis inferioris ordinis, appellare ab Episcopis suæ prouinciæ, non tamen prohibitum fuit, nec prohiberi potuit summo Pontifici, ne, si vellet, eos admitteret. Præterea, Romani Pontifices nō tam admiserūt appellationem Apiarij, quàm audierunt eius querimonias, & mādarunt Africanis, vt eius caussam diligenter cognoscerēt, & fideliter iudicarent. Apparet enim ex illis duabus epistolis, bis Apiarium venisse Romam, & vtraq; vice remissum in Africam, & ibi in Concilio iudicatum post reditum eius ab vrbe.

QVARTO, obiicit Caluinus lib. 4. instit. cap. 7. §. 10. epistolam 162. AVGVSTINI, vbi legimus caussam Cæciliani iudicatam à Pontifice, & quibusdā aliis, iussu Imperatoris; & deinde rursum

D iudicatam secūdò ab Episcopo Arelatensi eodē Imperatore iubente; & tertiò iudicatam ab Imperatore. At si Pontifex iure diuino est summus Iudex, quomodo non ex se, sed solùm iubente Imperatore iudicat? Item, si ab eo appellari non potest, quomodo appellatum est in caussa Cæciliani, & iudicatum post Pontificis sententiam ab Episcopo Arelatensi, & rursum ab Imperatore? Denique, cur sibi socios ab Imperatore adiungi passus est in primo iudicio?

Respondeo ad PRIMVM, Pontificem non iudicasse, nisi quādo Imperator iniunxit, quia Donatistæ caussam illam non detulerunt primò ad Pontificē, vt debebant, sed ad Imperatorem. In quo eos malè fecisse, docet Augustinus ibidem, vbi etiam dicit, Constantinum Imperatorem

longè

longè ordinatiùs egiſſe, qui cauſſam de ſe delatam non auſus fuit iudicare, ſed eam ad Pontificem miſit. Ad SECVNDVM dico, Pontificem permiſiſſe ſecum ſedere alios ab Imperatore aſsignatos, vt ſatisfieret Donatiſtis, quibus Romanus Pontifex ſuſpectus erat. Ad TERTIVM dico, poſt Pontificem iudicaſſe Epiſcopum Arelatenſem, & poſtea Imperatorem, non quia oportebat, vt ibidem ait Auguſtinus, ſed vt omnino obſtrueretur os Donatiſtarum. Itaque Imperator, vt ibidem ait Auguſtinus, veniam petiturus ab Epiſcopis, cauſſam illam inuitus cognouit.

CAPVT XXV.

Soluitur argumentum vltimum.

POSTREMO. Caluinus loco notato, & Magdeburgenſes Centur. 5. cap. 9. & etiam Græci in Concilio Florentino, ſeſs. 20. ſed præcipuè Illyricus in lib. de hiſtoria Concilij VI. Carthaginenſis, argumentum, vt ipſi credunt, fortiſsimum, petunt ex hiſtoria Concilij VI. Carthaginenſis, cuius hæc eſt ſumma.

ZOZIMVS Papa ab Africanis per legatos petiit, vt tres canones Nicæni Concilij exequutioni mandarent. Vnum de appellationibus Epiſcoporum ad Romanum Pontificem; Alterum, de appellationibus Presbyterorum & minorũ Clericorum ad Epiſcopos vicinos; Tertium, de non eundo ad comitatum, id eſt, ne irent Epiſcopi Afri ad aulam Imperatoris.

Africani his mandatis acceptis, Concilium nationale CC. XVII. Epiſcoporum coëgerunt, & Pontifici Bonifacio, qui, Zozimo interim mortuo, ſucceſſerat, reſponderunt, ſe non inuenire eos canones in Nicæno Concilio, propterea ſe ſcripturos ad Patriarchas Orientis, Conſtantinopolitanum & Alexandrinum, vt ad ſe mittant authentica exemplaria Nicæni Concilij: interim tamen ſe eos canones ſeruaturos, ſalua diligentiore inſpectione authenticorum exemplarium. Interim venerunt à Cyrillo Alexandrino & Attico Conſtantinopolitano exemplaria Nicæni Concilij, & in iis non ſunt inuenti iſti tres canones, ſed tantùm viginti illi, qui habentur in hiſtoria Ruffini lib. 10. cap. 6. quam etiam hiſtoriam Cyrillus in epiſtola ad Africanos citat.

Cùm igitur Africani non inueniſſent in exemplaribus ad ſe miſsis illos canones, ſcripſerunt Celeſtino Papæ, qui Bonifacio ſucceſſerat, vt quandoquidem in Nicæno Concilio illi canones non inueniebantur, deinceps non facilè admitteret appellantes ex Africa. Hæc habentur in VI. Concilio Carthaginenſi, & in illis duabus epiſtolis. Quid autem Pontifex reſponderit, ibi non habetur.

Super hanc hiſtoriam ſtruunt Illyricus & Magdeburgenſes immenſam congeriem con-

A uiciorum, & mendaciorum; & præterea duo argumenta. Quod ad conuicia attinet, ILLYRICVS in illo ſuo libro de hac hiſtoria, omnium ferè Pontificum illius temporis nomina petulanter inuertit. Sanctum enim Innocentium, paſsim Nocentium vocat; ſanctum Bonifacium, Malefacium; ſanctum Celeſtinum, Infernalem; ſanctum Leonem, modò infernalem lupum, modò leonem rugientem appellat.

Ad quam petulantiam retundendam ſufficere poſſunt ipſa acta Concilij Carthaginenſis, & epiſtolæ eiuſdem Concilij ad Bonifacium & Celeſtinum, quæ omnia integrè ſuo libello adiecit Illyricus. Quantò enim petulantiùs & ſcurriliùs Illyricus loquitur de ſanctis illis
B Pontificibus, tantò de iiſdem Africani Patres honorificentiùs & grauiùs loquuntur. Vide præterea de laudibus horum Pontificum Auguſtinum in epiſt. 157. ad Optatum. & lib. 1. ad Bonifacium; & Proſperum ad finem libri contra Collatorem.

Iam verò mendacia tot ferè ſunt in libro Illyrici, quot ſunt ſententiæ. Pauca de multis proferam. In ipſo libri principio, ait in ſexta Carthaginenſi Synodo, interfuiſſe cum Auguſtino Proſperum, Oroſium, & alios inſignes viros. At Proſper & Oroſius nec nominantur in eo Concilio, nec intereſſe potuerunt, cùm nec Epiſcopi eſſent, nec Africani, & Concilium ex
C ſolis Africæ Epiſcopis conſtaret.

Paulò pòſt affirmat Illyricus, cum Bonifacio Papa ſimul in ſchiſmate electũ fuiſſe Eulabium; ſed Eulabium à maiori parte cleri & populi electum tantæ fuiſſe modeſtiæ, vt ſpontè cederet, tametſi alioqui ad eum Pontificatus iure pertinebat. AT ſine teſte hoc dicit Illyricus; & nos cõtrà producere poſſumus Anaſtaſium Bibliothecarium, qui in vita eiuſdem Bonifacij ſcribit, à Concilio Epiſcoporum CC.LII. eiectum Eulabium, vt iniuſtè ordinatum, Bonifacium verò ab omnibus confirmatum.

AD HÆC Illyricus dicit, & ſæpe repetit, Romanos Pontifices ab Africanis Patribus poſtulaſſe, iuriſdictionem ſibi concedi in Africam, & in omnes alias regiones; & cùm toto quin-
D quennio de hac re deliberatum eſſet, tandem à Concilio definitum, vt nullum ius Pontifici concederetur. Id verò non ſolùm eſt mendacium, quia nec tale poſtulatum, nec talis definitio in eo Concilio reperitur; ſed etiam eſt mendacium impudens, quia ſine vlla probabilitate aſſeritur. Quis enim credat, Romanos Pontifices ab Afris iuriſdictionem poſtulaſſe in Aſiaticos & Europæos? Quis item credat, Africanos Patres toto quinquennio in iſta cauſſa laboraſſe, cùm vno verbo reſpondere poſſent, ſe nullum ius in exteras nationes habere, proinde nec aliis poſſe concedere? An non rideretur, qui à Rege Gallorum iuriſdictionem peteret in Hiſpanos? & Rex ipſe nónne ridiculus

esset, si quinquennium in eius rei deliberatione poneret?

Aliud mendacium, idque potissimum & millies repetitum in libro Illyrici, & Centuriis est, Zozimum Papam falsasse de industria, & contra conscientiam suam Nicænum Concilium, vt ea fraude iugum imponeret Africanis. De quo mendacio in solutione argumentorum dicemus. His igitur prætermissis, ad argumenta veniamus.

PRIMVM; Si iure diuino Papa est summus Iudex Ecclesiæ totius, quare Pontifices non ex iure diuino, sed ex Concilio Nicæno ius suum de appellationibus ad Apostolicam sedem, confirmare nituntur? Et cur tot Catholici, sanctique Patres Carthaginensis Concilij, ius illud admittere nolunt, nisi in Concilio Nicæno reperiatur?

Ad hoc eorum argumentum breuiter respondemus, iure quidem diuino ad summum Pontificem appellari semper potuisse: tamen an expediret ea potestate vti, & omnibus in locis, non sine caussa dubitatum esset. Nam vtrinque rationes adferri possunt. Si enim passim omnibus appellatio concedatur, facilè fiet, vt multi effugiant legitima iudicia; vt immeritò vexentur Episcopi, qui primò iudicarunt; vt caussæ, alioqui faciles, & perspicuæ, in longum tempus protrahantur. Atque hinc S. Cyprianus lib. 1. epist. 3. & 4. non semel conqueritur de iis, qui semel legitimè iudicati & damnati, Romam ad Pontificem prouocabant: Et S. Bernardus lib. 3. de consideratione, multa enumerat incommoda, quæ ex nimia frequentia appellationum oriuntur.

Contrà verò, si nulli concedatur appellatio, dabitur occasio particularibus Episcopis, vt facilè & temerè iudicent, & tyrannicè populos opprimant; necnon, vt existiment, nullum se habere superiorem, nulli rationem esse reddendam: quod nihil esset aliud, quàm vnum corpus Ecclesiæ in tot partes scindere, quot sunt Episcopatus.

Itaque cùm res dubia esset, Concilium SARDICENSE generale, ipso etiam consentiente Pontifice, declarauit, expedire, vt ordinariè Presbyteris, & aliis minoribus Clericis appellatio concedatur ab Episcopis ad Concilium prouinciale, Episcopis autem ad sedem Apostolicam. Esse autem hanc declarationem, non nouam concessionem, testantur exempla eorum, qui ante Concilij Sardicensis & Nicæni tempora omnibus ætatibus ad Romanum Pontificem appellarunt.

Cur igitur in Concilio Carthaginensi Romani Pontifices non ius diuinum, sed Nicænum Concilium, ad ius appellationum stabiliendum proferrent, caussa erat, quoniam demonstrare volebant, non solùm posse ad se ab omnibus appellari, sed etiam Ecclesiæ expedire, vt ita fieret, quandoquidem generale Concilium idem senserat.

Pari ratione Africani Patres impedire cupiebant eiusmodi appellationes, quoniam existimabant eas Ecclesiæ suæ non expedire, tametsi neque ignorarent, neque negarent, eas absolutè impediri non posse. Quocirca in vtraque epistola, quam ad Pontifices Romanos de hac caussa miserunt, subiectionem suam ad Apostolicam sedem testantur, dum ad eam referunt acta Concilij, & eius mandata accepisse se dicunt; & non iubent, sed rogant, vt non facilè aures appellantibus præbeat. Sed hæc omnia clariora erunt in solutione alterius argumenti.

ALTERVM igitur argumentum Magdeburgensium & Caluini, eiusmodi est; Zozimus, Bonifacius, & Celestinus Romani Pontifices ius appellationum ad Apostolicam sedem ex Nicæno Concilio probare voluerunt: atqui discussa caussa, falsatores & corruptores Nicænorum canonum deprehensi sunt; igitur ne humano quidem iure, nedum diuino ad eorum iudicium prouocari potest.

RESPONDEMVS primùm, Africanos Patres ex ignorantia deceptos; Magdeburgenses, & Caluinum ex malitia peccare. Nam Africani in epistola ad Celestinum bis repetunt, in nulla Patrum definitione, & in nulla Synodo se inuenisse illos canones; ex quo apparet eos non habuisse canones Sardicensis Concilij, in quibus tres illi canones disertis verbis continentur, & si eos habuissent, sine dubio acquieuissent. Non enim minor est Sardicensis, quàm Nicæni Concilij auctoritas. Neque maior est error citare Nicænum Concilium pro Sardicensi, quàm Matthæum pro Ioanne, vel Hieremiam pro Zacharia, vt citauit sanctus Matthæus, capite 27. Sicut ergo non possumus vocare Matthæum falsarium, quia idem Spiritus sanctus in Hieremia & Zacharia loquutus est, ita, &c. At Magdeburgenses nouerunt Sardicense Concilium, & tanquam legitimum in suam quartam centuriam transtulerunt; ergo necesse est fateantur Africanos deceptos, & caussa excidisse: ergo cùm illis nihilominus obstinatè victoriam tribuunt, secum pugnant, & ex malitia peccant.

Sed DICES, in isto Concilio VI. Carthaginẽsi, cap. 6. citatur nominatim Sardicense Concilium, ergo non ignorabant illud Africani.

RESPONDEO, illa verba, quibus citatur Sardicense Concilium, non esse Africanorum, sed legatorum Pontificis. Ipsi enim ex commonitorio sibi dato à Pontifice Zozimo, illa verba citabant. Et præterea existimo, omnino esse corruptum eum locum, & vel positum à Librariis, Sardicensi, pro Niceno, vel quod magis suspicor, ex margine irrepsisse in textum, illud: *Ex Sardicensi Concilio.* Ponitur enim in margine, Sar-

dicense

dicense Concilium, quia reuera verba, quæ ibi citantur, non inueniuntur nunc, nisi in Sardicensi Concilio. At nihilominus non debet esse in textu nomen, Sardicensis Concilij. Siquidem verba illa citantur ex commonitorio Papæ Zozimi, quod ex Roma legati attulerant: legati autem illi ex Nicæno Concilio se canones citare dicebant. Vnde mox verbis illis recitatis, Augustinus dixit: *Et hæc nos seruaturos profitemur salua diligentiori inquisitione Nicæni Concilij.* Quibus verbis indicat, se accepisse canonem citatum tanquam ex Nicæno Concilio.

Adde, quod Augustinus lib. 3. contra Cresconium, cap. 34. non agnoscit aliud Sardicense Concilium, quàm quoddam hæreticum Concilium Orientalium Episcoporum contra Athanasium. Duplex enim fuit Sardicense, vt patet ex Sozomeno lib. 3. hist. cap. 10. & 11. vnum Catholicum generale supra CCC. Episcoporum, quod Augustinus nunquam vidit; alterum hæreticum LXXVI. Episcoporum, quod Augustinus vidit.

Secvndo dico, canones Nicæni Concilij, qui sunt apud Ruffinum lib. 10. hist. cap. 6. & qui missi sunt ex Oriente ad Africanos, sine dubio non esse omnes canones, quos Nicænum Concilium edidit, & proinde probabile esse, hos tres canones, quos Zozimus citauit ex Nicæno Concilio, reuera in eo Concilio fuisse. Quod illi canones non sint omnes, probant nonnulli ex epistola Athanasij ad Marcum Papam, in qua petit exemplum Nicæni Concilij ex Romani Pontificis scrinio, asserens exempla quæ erant Alexandriæ, fuisse cremata ab Arianis.

Sed hoc argumentum ridetur à Magdeburgensibus, & verè non est solidum. Nam illa incensio librorum accidit tempore Constantij Imperatoris, quando Athanasio expulso Georgius quidam Arianus in locum eius ordinatus est, vt ipse Athanasius testatur in epistola ad omnes Orthodoxos: constat autem ex Chronico Hieronymi, Marcum Papam eò tempore iam fuisse defunctum. Deinde, si Marcus Papa exemplum misisset ad Alexandrinos ex Romano scrinio, certè conuenissent deinceps inter se exemplaria Romanum & Alexandrinum. Quomodo ergo in exemplari à sancto Cyrillo ex Alexãdria ad Africanos misso, deerant isti canones tres, qui inueniebantur in Romano?

Omissa ergo ista Athanasij epistola, probatur canones illos non esse integros. Primo, quia vnus ex præcipuis canonibus Nicæni Concilij erat, vt Pascha die Dominico celebraretur, vt patet ex epistola Constantini apud Eusebium libro 3. de vita Constantini, ex Epiphanio hæres. 69. & ex Athanasio in epistola de Synodis Arimini & Seleuci. At iste canon non exstat inter illos XX. Ruffini.

Secvndo, Ambrosius in epist. 82. docet, in Concilio Nicæno statutum, ne bigamus in cle-

A rum asciscatur. At neque hoc in illis XX. canonibus inuenitur.

Tertio, Hieronymus præfatione in Iudith, asserit, à Concilio Nicæno librum Iudith inter canonicos receptum. At non reperitur hoc inter canones Ruffini.

Qvarto, Augustinus epistola 110. de designando successore, asserit, in Concilio Nicæno prohibitum, ne duo Episcopi simul sedeant in eadem Ecclesia, contra quem canonem se imprudenter fecisse, dolenter refert. At iste canon nusquam apparet inter illos XX.

Qvinto, in Concilio Africano, canone 14. asserunt Patres ex canone Nicæni Concilij, non licere, nisi ieiunis offerre Eucharistiam. At vbi

B est iste canon inter illos XX?

Sexto, in fine Concilij Chalcedonensis, Atticus refert in Concilio Niceno determinatam fuisse rationem scribendarum formatarum epistolarum, de quibus loquitur Optatus lib. 2. cõtra Parmenianũ, vbi ait: *Cum quo* (Syricio Romano Pontifice) *nobis totus orbis, commercio formatarum, in communionis societatem communicat.* & Concilium Mileuitanum canone 20. dum prohibet, ne sine formatis literis Clerici ad comitatum eant. At hoc nusquam apparet in illis viginti canonibus Ruffini.

Denique Septimo, Lutherus, Caluinus, Centuriatores, & ceteri hæretici passim obiici-

C unt ex Socrate, lib. 1. hist. cap. 8. canonem Nicæni Concilij, in quo dicunt, permissas coniuges Sacerdotibus. At iste canon non inuenitur in illis XX. Ergo si Zozimus corruptor & falsator canonum Nicænorum dicitur, quia citauit nomine Concilij Niceni vnum canonem, qui nõ inuenitur in illis XX. canonibus; eadem ratione corruptores & falsatores dicendi sunt Constantinus, Athanasius, Epiphanius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Atticus, Socrates, Africani Patres, & ipsi Centuriatores, atq; etiam Lutherus & Caluinus. Omnes enim isti citant canones Nicæni Concilij, qui in illis XX. non reperiuntur.

Adde Vltimo, quod in Concilio Florentino sess. 20. Ioannes quidam vir doctissimus as-

D serit, se multis Sanctorum veterum testimoniis posse ostendere, Concilij VI. Carthaginensis Patres tandem agnouisse, corruptos & falsos canones Nicæni Concilij ad se ex Alexandria & Constantinopoli missos fuisse.

Dico Tertio, mihi videri probabile admodum, in Concilio Nicæno non fuisse expresse hos tres canones, de quibus agimus, sed à Zozimo, & à Bonifacio vocari hos canones Nicænos, quia Concilium Nicænum & Sardicense pro vno & eodem habebantur, & vtriusq; Concilij canones simul coniuncti erant in Bibliotheca Romana, tanquam si eiusdem Concilij essent. Cuius rei ignoratio Africanos Patres perturbauit.

Rationes,

Rationes, quæ me mouent, hæ sunt. PRIMA, quoniam iisdem verbis habentur hi canones in Concilio Sardicensi, quibus eos allegant legati Zozimi: nec est verisimile, eosdem prorsus canones fuisse in Nicæno Concilio, & tamen non indicare vllo modo Patres Sardicenses, se canones non condere, sed renouare. Itaque existimo, in Nicæno Concilio implicitè & obscurè decretum, vt ad Pontificem appellaretur, quia nimirum canone 6. iubet Concilium seruari antiquas consuetudines, & vna est hæc de appellationibus, vt patet ex Leone epistola 89. & ex exemplis suprà adductis: & etiam quia iubet idem Concilium, caussam semel iudicatam iterū in alio loco iudicari posse, vt patet ex epistola Iulij apud Athanasium in secunda Apologia: sed expresse, & disertè Concilium Sardicense rem totam explicuit.

SECVNDA, quoniam in Concilio Nicæno à Dionysio ante mille annos conuerso ex Græco, quod exstat in monasterio S. Vedasti Atrebati, habentur simul, tanquam eiusdem Concilij, canones omnes Concilij Sardicensis.

TERTIA, quoniam alioqui non potest reddi ratio, cur Sardicense Concilium, quod constat vniuersale, & probatum fuisse, non numeretur inter Concilia generalia. Deberet enim dici secundum Concilium, sed ideo non addit ad numerum Conciliorum, quia pro vno & eodem habetur cum Nicæno. Cur autem simul cum Nicæno Sardicense Concilium coniunctum fuerit, ratio est, quia iidem Patres magna ex parte in vtroque Concilio interfuerunt, & nihil noui, quoad fidem, in Sardicensi definitum est, sed solùm Nicæna fides roborata, cùm in aliis Conciliis semper nouæ hæreses damnatæ fuerint. Itaque Zozimus non fraude aliqua citauit Nicænum pro Sardicensi, sed quia pro eodem habentur. quod idem dicendum puto de Iulio in epistola ad Orietales, Innocentio in epistola ad Victricium, & Leone in epist. 25. ad Theodosium: qui hunc canonem citant nomine Nicæni Concilij. Quemadmodum enim Symbolum Constantinopolitanum passim vocatur Nicænum, quia est explicatio Nicæni, ita quoque canones Sardicenses, Nicænos appellare solebant veteres, quod nihil sint aliud, quàm explicatio, & cofirmatio canonum Nicęnorum.

Addo QVARTO, Carthaginēses Patres nunquam statuisse, vt nullum ius Romano Pontifici in Africam tribueretur: vel, vt non liceret vllo modo Episcopis Afris ad Romanam Ecclesiam prouocare: neque tantum fuisse dissidium inter Pontifices Romanos, & Episcopos Africanos, quantum Illyricus & Caluinus dicunt. Nam inprimis eiusmodi decretum nusquam exstat; deinde ipsi Africani Patres in epistola ad Bonifacium, & in altera ad Celestinum, concordiam & subiectionem suam ad Apostolicam fe-

A dem apertissimè testantur; sic enim ad Bonifacium scribunt:

Quoniam Domino placuit, vt de his, quæ nobiscum egerunt sancti fratres nostri, Coëpiscopus Faustinus, & Conpresbyteri Philippus & Asellus, non beatæ memoriæ Episcopo Zozimo, à quo ad nos mandata & literas attulerunt, sed tuæ venerationi, qui in eius locum es diuinitus constitutus, humilitas nostra scriberet, ea breuiter insinuare debemus, quæ vtrorumque concordia terminata sunt, in quibus, salua quidem caritate, sed non sine paruo altercationis labore demorati sumus. Hæc illi. Vbi cùm omnia ad Papam referunt, quæ acta sunt; & à Zozimo Pontifice mandata se accepisse testantur, an non apertè indicant, se illum, vt Superiorem, agnoscere? In epistola verò ad Celestinum: B *Præfato*, inquiunt, *debita salutationis officio, impendiò deprecamur; vt deinceps ad vestras aures hinc venientes, non facilius admittatis.* Quibus verbis nec absolutè recusant legem illam de appellationibus; nec dicunt, non posse Pontificem, si velit, appellantes admittere: sed tantùm obsecrant, vt non facilè deinceps aures appellantibus præbeat.

S. AVGVSTINVS in epistola 157. apertè prędicat Romani Pontificis primatum in Africam, cùm ait; Ex mandato Zozimi, se & alios Episcopos Cæsaręam venisse: & in orbem Christianum vniuersum; cùm hæresim Pelagianam scribit ab Innocentio & Zozimo toto orbe esse damnatam. Idem Augustinus Bonifacio Papæ subiectus & coniunctissimus fuit, vt patet ex initio libri primi aduersus duas epistolas Pelagianorum, ad eundem Bonifacium. Idem quoque in C epistola 261. ad Celestinum Papam, ad ipsum Pontificem refert caussam Episcopi cuiusdam Afri, & inter alia sic loquitur: *Collabora nobiscum pietate venerabilis Domine beatissime, & debita caritate suscipiende sancte Papa, & iube tibi, quæ directa sunt, omnia recitari.* Et infrà: *Existat exemplo ipsa sede Apostolica iudicante, vel aliorum iudicata firmante, &c.* Et cōtrà, Celestinus Papa in epistola ad Gallos, miris laudibus effert Augustinum, atque eum dicit in communione Romanæ Ecclesiæ semper mansisse; & à se, & prædecessoribus suis doctorem optimum habitum semper fuisse.

D Quæ coniunctio Augustini cum Romana Ecclesia, manifesti mendacij conuincit Illyricum, qui scribit, ab Augustino eiusq; collegis, Romanos Pontifices, tanquam falsarios & corruptores scelestissimos refutatos, & ab omni Africana ditione exclusos.

Non diu post illud Carthaginense Concilium, sanctus LEO in epistola 87. scribit ad Episcopos prouinciæ Mauritaniæ in Africa, atque ait, se Lupicino Episcopo communionem reddidisse, quoniam ad se ex Africa appellasset: item se misisse Potentium Episcopum legatum, qui vice sua res Africas cognosceret. Aut igitur Concilium Carthaginense id non prohibuit; aut certè Patres illi, sententiam mutauerunt.

Rursum,

Rursum, post annos circiter XL. S. EVGENIVS Carthaginensis Episcopus cùm à Rege Honorico Ariano ad collationem de fide compelleretur, respondit, se scripturum ad collegas suos transmarinos. Nec enim sine consensu aliorum Episcoporum & præcipuè Romanæ Ecclesiæ, quæ caput est omnium Ecclesiarum, de fide aliquid statui posse. Refert id VICTOR Vticensis lib. 2. de persecutione VVandalica. Igitur agnoscebat Episcopus Carthaginensis, etiam post Concilium sextum Carthaginense, Romanam Ecclesiam caput esse omnium Ecclesiarum; & si omnium, certè Africanarum quoque: nec à Romano Pontifice dissidebat, cui se scripturum profitetur.

Non diu pòst, cùm Thrasimundus Honorici successor, omnes penè Africanos Episcopos, hoc est, CC.XX. in Sardiniam relegasset; Symmachus Papa Romanus omnes illos Episcopos, vt sua membra, suis sumptibus pauit, ac fouit liberalissimè; vt Paulus Diaconus scribit lib. 17. rerum Romanarum. quod certè non dissidij, sed communionis & coniunctionis est argumentum.

Eodem tempore sanctus FVLGENTIVS Africanorum Episcoporum facilè princeps, cum Romana Ecclesia coniunctissimus fuit, vt ex cap. 12. vitæ ipsius constat. Nam cùm in Aegyptum proficisci vellet ad solitudines Monachorum, admonitus est ab Episcopo Siracusano, ne id faceret; propterea quòd illi omnes Monachi à sede beati Petri disiuncti essent, cum qua ipse communicaret. Itaque relicta Aegypto Romam venit, ad inuisenda Sanctorum loca. Idem verò Fulgentius, vt ex capite 29. vitæ ipsius, ab eius discipulo fideliter scriptæ, colligitur, cum Ecclesia Carthaginensi, & eius Episcopo coniunctus erat; ex quo efficitur, vt etiam Episcopus Carthaginensis cum Romano coniunctus esset. nec enim S. Fulgentius duobus inter se non communicantibus, iure communicare potuisset.

Post ea tempora, beatus GREGORIVS coniunctionem suam cum Episcopo Carthaginensi, & ius appellationis, & iurisdictionem in eas omnes prouincias manifestè declarat, lib. 1. ep. 72. & 75. & lib. 7. epist. 32.

Sed contrà obiicit Illyricus epistolam Bonifacij II. ad Eulabium Alexandrinum Episcopum, & epistolam Eulabij Episcopi Carthaginensis ad eundem Bonifacium. Ex quibus epistolis colligitur, post Concilium Carthaginense VI. per annos centum separatos fuisse Carthaginenses Episcopos à communione Romanæ Ecclesiæ, & tum demum reconciliatos, subiiciente se Eulabio Apostolicæ sedi, & anathematizante antecessores suos.

RESPONDEO primùm, valde mihi eas epistolas esse suspectas. Nam inprimis pugnare videntur cum iis, quæ diximus de coniunctione

A Augustini, Eugenij, Fulgentij, & aliorum Africanorum cum Romana Ecclesia. Deinde Eulabius Alexandrinus, ad quem Bonifacius scribere videtur, nullus fuit, aut certè eo tempore non fuit, vt patet ex chronologia Nicephori Constantinopolitani. PRÆTEREA Bonifacius significat in epistola sua, Iustino imperante se scribere; at Iustinus obierat, antequam Bonifacius sedere inciperet, vt ex historiis omnibus constat. ADHÆC, epistola, quæ Bonifacio adscribitur, tota ferè constat ex duobus fragmentis; quorum alterum sumptum est ex epistola Hormisdæ Pontificis ad Ioannem; alterum ex epistola S. Gregorij ad Episcopos Galliæ, quæ

B est quinquagesima secunda libri quarti. At sanctus Gregorius eo tempore nondum erat natus; neq; credibile est, Gregorium à Bonifacio illa verba sumpsisse, siquidem stylus omnino Gregorianus est.

In epistola etiam, quæ Eulabio Carthaginensi tribuitur, quædam sententia Gregoriana inseritur, ex lib. 4. epist. 36. ad Eulogium. Et reliquum eius epistolæ nihil est, nisi fragmentum epistolæ Ioannis Episcopi Constantinopolitani ad Papam Hormisdam.

Sed si fortè epistolæ istæ veræ sunt (nihil enim affirmo) sine dubio non in eum sensum accipiendæ sunt, quasi omnes Eulabij prædecessores vsque ad Aurelium Carthaginensis Con-

C cilij præsidem, à Romanæ Ecclesiæ communione disiuncti fuerint; id enim repugnat certissimis & verissimis historiis: sed id solum significant, Aurelium primùm contra Romanam Ecclesiam superbire cœpisse, deinde eius exemplo ipsum Eulabium, & fortè aliquos alios; ceterùm Eulabium, cognita veritate, iterum se Romanæ Ecclesię obedientię subiecisse. id enim solum ex epistolis illis colligitur.

CAPVT XXVI.

Idem probatur ex eo, quòd summus Pontifex à nemine iudicatur.

D ARGVMENTVM DECIMVM sumitur ex eo, quòd Romanus Pontifex à nemine in terris iudicari potest. Non enim potest euidētiùs ostendi principatus eius, quàm si ostendatur ita omnibus prælatus, vt nemini sit subiectus. Sunt autem tria obseruanda, antequam ad probationem veniamus.

PRIMO, nos hoc loco non disputare de Pontifice, vt est princeps temporalis. hoc enim modo, ne aduersarij quidem negant, eum non posse iudicari in caussis temporalibus. Est enim commune omnibus absolutis Principibus, vt nullum agnoscant superiorem in negotiis temporalibus. Loquimur ergo de Pontifice ratione solius Pontificatus; ac dicimus eum, etiam si ditionem temporalem nullam haberet, non

posse

posse vllo modo iudicari in terris ab vllo Principe Christiano, siue seculari, siue Ecclesiastico, neque ab omnibus simul in Concilio congregatis.

Obseruandum est SECVNDO, duos fuisse errores de hac re. Vnum eorum, qui docuerũt, Pontificem posse ab Imperatore iudicari, puniri, deponi; si non fungatur rectè suo munere. Ita quondam Marsilius de Padua apud Ioannem de Turrecremata lib. 4. summæ de Ecclesia, part. 2. cap. 37. quem errorem prolixè refellit idem auctor lib. 2. cap. 93. & sequentibus. Alter est error NILI, in suo libro de Primatu, qui Pontificem non quidem à Principe seculari, sed tamen à Concilio Episcoporum iudicari & puniri posse, contendit. Porrò Caluinus lib. 4. instit. cap. 7. §. 19. & ceteri huius temporis hęretici, vtrumque errorem simul coniungunt, & tam Principum, quàm Episcoporum iudicio, Pontificem Romanum subiiciunt.

Obseruandum est TERTIO, rationem præcipuam, cur Papa iudicari non possit, esse, quia Princeps est Ecclesiæ totius, & proinde superiorem in terris nõ habet: nam quia summus Princeps est Ecclesiæ, non potest iudicari ab vllo Ecclesiastico Antistite: & rursum, quia Respublica Ecclesiastica spiritualis est, ac proinde maior ac sublimior quauis Republica temporali: propterea summus Princeps Ecclesiæ dirigere & iudicare potest summum Principem Reipublicæ temporalis; nõ autem ab eo dirigi, aut iudicari debet, nisi rectus ordo, & ipsa rerum natura peruertatur. Hæc, inquam, est ratio primaria, &, vt Scholæ loquuntur, à priori: tamen, quia hæc ratio assumit id, quod in tota hac disputatione probare nitimur; videlicet Rom. Pontificem Principem esse totius Ecclesię: idcirco hac, & similibus rationibus prætermissis, ex testimoniis Conciliorum, Pontificum, Imperatorum, ac Doctorum Ecclesiæ demonstrabimus, Romanum Præsulem iudicari non posse: vt inde confirmemus primariam nostram thesim, quæ est, Romanum Pontificem Caput & Principem esse Ecclesiæ vniuersæ.

Probatur ergo PRIMO ex Conciliis; In Conc. SINVESSANO dicunt Patres: *Prima sedes à nemine iudicabitur.* Refert hæc verba ex isto Concilio Nicolaus in epistola ad Michaëlem. Item in Concilio ROMANO sub Syluestro CC. LXXX. Episcoporum, canone vltimo: *Neque ab Augusto, neque à Regibus, neq; ab omni Clero, neq; à populo iudicabitur prima sedes.* Huius decreti meminit idem Nicolaus in epist. ad Michaëlem. Item in Synodo ROMANA sub Sixto III. capite 5. legimus dictum: *Non licet in Pontificem sententiam dicere.* Et Sixtum, qui accusabatur, respondisse: *Etsi in meo arbitrio sit, iudicer, an non iudicer; tamen non abscondatur veritas.*

Cùm DIOSCORVS Episcopus Alexandrinus in Synodo II. Ephesina Leonem I. iudicare,

A & damnare ausus esset: Ita hoc factum exhorruit Catholica Ecclesia, vt Concilium Chalcedonense, in epistola ad Martianum & Valentinianum Imperatores; & in altera ad ipsum Leonem, quæ habetur act. 3. eiusdem Concilij, scripserit; se damnasse Dioscorum multas ob caussas: sed præcipuè, quod in primam sedem sententiam ferre præsumpsisset. In Concilio V. sub Symmacho, recipitur liber Ennodij Diaconi, in quo inter alia scriptum erat: *Aliorum hominum caussas Deus voluit per homines terminari, sed sedis istius Præsulem, suo sine quæstione reseruauit arbitrio.*

Concilium ROMANVM sub Adriano Papa II. cuius verba referuntur in VIII. Synodo,
B act. 7. sic ait: *Romanum Pontificem de omnium Ecclesiarum Præsulibus iudicasse legimus, de eo verò quemquam iudicasse, non legimus.* Quod sanè de legitimo iudicio intelligendum est. Et Concilium ipsum VIII. act. 10. can. 21. asserit, non licere vlli terreno Principi iudicare Patriarchas, & inprimis Romanum. Denique in Concilio MILEVITANO, canone 19. puniuntur grauissimè Clerici, qui ab Imperatore iudicari volunt. Si ergò Imperator Clericos iudicare non poterat, quantò minus Pontificem?

SECVNDO, probatur ex testimoniis Pontificum. GELASIVS in epistola ad Anastasium Imperatorem: *Duo sunt,* inquit, *Imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur: auctoritas sacra*
C *Pontificum, & regalis potestas. In quibus tantò grauius est pondus Sacerdotum, quantò etiam pro ipsis Regibus in diuino sunt reddituri examine rationem. Nosti itaque ex illorum te pendere iudicio; non illos ad tuam posse redigi voluntatem.* GREGORIVS lib. 9. epist. 39. ad Theotistam: *Si beatus Petrus,* inquit, *cùm à fidelibus culparetur, auctoritatem, quam in sanctam Ecclesiam acceperat, attendisset; respondere poterat, vt pastorem suum oues reprehendere non auderent.* NICOLAVS I. in epistola ad Michaëlem: *Satis,* inquit, *euidenter ostenditur, à seculari potestate nec ligari prorsus, nec solui posse Pontificem, id est, nec damnari, nec absolui.* INNOCENTIVS III. in epistola ad Imperatorem, quæ habetur ca. Solitę, tit. de maioritate, docet hoc idem ex professo. Et in serm. 2. de conse-
D crat. Pontif. Similiter BONIFACIVS VIII. in extrauaganti, Vnam sanctam. Et IOANNES XXII. in extrauaganti, Licet iuxta doctrinam Apostoli.

TERTIO, probatur ex confessione Imperatorum. Nam de Constantino scribit Ruffinus lib. 10. histor. cap. 2. eum noluisse Episcopos iudicare, sed dixisse, se potius ab Episcopis iudicari debere. Similis est confessio Basilij Imperatoris in oratione, quam habuit ipse in fine VIII. Synodi. Et inter cetera monet omnes laicos, in quorum ordine se antè posuerat; ne velint iudicare iudices aut pascere suos pastores. Denique, Nicolaus in epistola ad Michaëlem, multis allatis testimoniis, probat, pios Imperatores nunquam Pontificibus imperasse,

sed obse-

ſed obſecraſſe ſolùm vt Patres, ſi quid ab eis fieri voluiſſent.

Accedant POSTREMO ſanctorum Doctorum pauca teſtimonia. AMBROSIVS in oratione de tradendis Baſilicis: *Bonus*, inquit, *Imperator intra Eccleſiam eſt, non ſupra Eccleſiam.* Certè ſi non eſt ſupra Eccleſiam; multò minùs ſupra Eccleſiæ Patrem & Paſtorem.

Gregorius NAZIANZENVS in oratione, qua ſe excuſat; quòd tamdiu ab Eccleſiaſtica functione ſe abſtinuerit: *Vos*, inquit, *oues, nolite paſcere paſtores, neque ſuper terminos eorum eleuemini. Satis enim eſt vobis, ſi rectè paſcimini; nolite iudicare iudices; nec leges feratis legiſlatoribus.* Ac ne putes, à Gregorio excipi Imperatores; audi quid idem Doctor dicat in oratione ad ciues timore perculſos, & Principem iraſcentem; ſic enim alloquitur Imperatorem: *Num vocem ſuſcipitis liberam? & quod lex Chriſti vos meæ poteſtati, meóque ſubiecit tribunali? Imperamus enim & ipſi, addo, & imperio maiori & perfectiori. Suſcipe igitur vocem liberiorem, ſcio te ouem eſſe gregis mei, &c.*

S. BERNARDVS in epiſtola ad Conradum Imperatorem: *Legi*, inquit, *omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Quam ſententiam cupio vos cuſtodire in exhibenda reuerentia Petri Vicario: ſicut ipſam vobis vultis ab vniuerſo ſeruari imperio.* BONIFACIVS martyr apud Gratianum, diſt. 40. can. Si Papa, de Romano Pontifice loquens, ait: *Cunctos iudicaturus à nemine eſt iudicandus.* Denique HVGO de S. Victore, parte 2. de Sacramentis: *Spiritualis poteſtas*, inquit, *iudicat terrenam; ipſa verò à Deo primùm inſtituta eſt, & cùm deuiat, à ſolo Deo iudicari poteſt.*

CAPVT XXVII.

Soluuntur argumenta Nili.

SVPEREST, vt argumenta ſoluamus. Primùm Nili; deinde Caluini; poſtremò, quæ ex veteribus hæreticis, Ioannes de Turrecremata, & alij attulerunt.

Sed antequam argumenta Nili proponamus, lectorem monendum cenſuimus, ne Illyrici interpretationi multùm fidat. nam cùm alibi; tum in hoc præcipuè capite, non ſemel deprauat verba Nili. Sit exemplo initium huius loci; Nilus ſic habet: ὅτι δὲ πάντας ἀνακρίνων αὐτὸς ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται, τοῦτο καὶ ψεῦδος, καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων ἤθεσιν οὐ συμβαίνει. hoc eſt; *Quod autem omnes iudicans, ipſe à nullo iudicetur; id & falſum eſt, & moribus Apoſtolorum non conuenit.* ILLYRICVS autem ſic reddidit: *Quod blaterant aduerſarij; Papam omnes iudicare, ipſum verò à nemine iudicari debere; nomine ac vanitate & mendacio pleniſſimũ eſt, & ab Apoſtolorum æquabilibus, modeſtiſq; canonibus plurimùm diſſonat.* At certè, *Blaterant*, non eſt in Græco. Et quod Nilus ſimpliciter falſum dicit, Illyricus, pro ſua facundia: *Nomine, vanitate & mendacio pleniſſimum eſſe*, ait. Denique, *Mores Apoſtolorum*, fidelis interpres, *Aequabiles & modeſtos canones Apoſtolorum*, reddidit. Nec aduertit id cum ſequentibus verbis pugnare. Nam probaturus Nilus quod dixerat; non canones, ſed facta Apoſtolorum recenſet.

A

Sed his omiſsis, NILI rationes videamus. PRIMO, ſi Paulus, inquit, confert ſuam doctrinam cum Apoſtolis, & Petrus ſe acriter obiurgari à Paulo patienter tulit; quo iure Papa Romanus nulli mortalium de factis, vitaq; ſua rationem reddere vult?

RESPONDEO, Pauli exemplum pro nobis facit; ideo ſiquidem ad Petrum accurrit, & cum eo contulit Euangelium, quia Petrum maiorem ſe agnoſcebat; & exemplum poſteris dare volebat, vt ad Petri ſedem in eiuſmodi rebus accurrerent. Notarunt hoc Hieronymus ex noſtris in epiſtola ad Auguſtinum, quæ eſt 11. inter epiſtolas Auguſtini, & Theodoretus ex Græcis in epiſtola ad Neronem. Porro, Petrus obiurgari ſe à Paulo paſſus eſt, quod eſſet illa non iudicialis cenſura, ſed fraterna correptio. Nam, vt Auguſtinus docet in epiſtola 19. ad Hieronymum, & Gregorius homil. 18. in Ezechielem, non reprehendit Paulus Petrum, quomodo maiores de minoribus ex auctoritate iudicant; ſed quomodo minores interdum maiores ſuos ex caritate corripiunt.

B

Obiectio SECVNDA; Honorius Papa Romanus à ſexta Synodo non ſolùm iudicatus; ſed & damnatus eſt.

C

RESPONDEO, de Honorio alio loco fuſiùs diſſeremus, cùm ad eam quæſtionem peruenerimus; an Papa hæreticus eſſe poſsit. Interim reſpondemus; Honorium in cauſſa fidei iudicatum atque damnatum eſſe; (ſi vera tamen ſunt quæ de eo feruntur) neque nos negamus, quin Pontificem hæreticum Eccleſia iudicare poſsit. Quemadmodum autem id cohæreat cum eo, quod dicimus; Papam à nullo iudicari poſſe, in poſtremi argumenti ſolutione patebit.

TERTIA; Multæ ſunt leges latæ de Epiſcopis, cùm ab Apoſtolis, tum à Conciliis; quæ certè omnes Epiſcopos ligant: atqui Papa nihil eſt aliud, quàm Epiſcopus; igitur tenetur legibus. proinde ſuperiorem habet, à quo iudicetur.

D

RESPONDEO, Papa tenetur quidem Eccleſiaſticis legibus, ſed quoad directionem, non quoad coactionem; vt Iuriſconſulti de Principe loqui ſolent. Quamuis autem Concilia tam generalia, quàm particularia interdum de Epiſcopis vniuersè loquantur, cùm leges ferunt; tamen de iis Epiſcopis ſolùm intelligi debent, qui ſubiecti ſunt Legiſlatori. id quod ex Conciliis particularibus planum fieri poteſt. Ea ſiquidem Concilia ſæpe dicunt; Si quis Clericus, ſi quis Epiſcopus id fecerit, &c. & tamen conſtat; legibus illis non ligari, niſi Clericos, aut Epiſcopos eius prouinciæ.

QVARTA; Sexta Synodus generalis nominatim Romanę Eccleſię legem præſcribit. Nam

" canone 13. reprehendit Ecclesiam Romanam; " quòd Presbyteris, & Diaconis, ac Subdiaconis " vsum vxorum non permittat; atque imperat, vt " deinceps permittat. Et can. 55. reprehendit eandem " Ecclesiam Romanam, quòd in Quadragesima " etiam Sabbatho ieiunet; ac præcipit, ne id " amplius fiat.

RESPONDEO; iam antè monuimus, canones istos falsò adscribi sextæ Synodo, cùm editi fuerint pòstea à nona quadam Synodo, quam Romani Pontifices non modò non approbarunt, sed etiam reprobarunt. De qua re vide Franciscum Turrianum in lib. de sexta Synodo, & Melchiorem Canum lib. 5. de locis, capite postremo, in solutione argumenti sexti.

Et sanè isti ipsi duo canones satis apertè indicant, qualis fuerit ea Synodus. Nam can. 13. dicunt; Apostolorum & vetustatis doctrinam se proponere, cùm vxorum contubernium Clericis permittit. quod certè falsissimum est. Nam Concilium Carthaginense II. longè antiquius & celebrius ista falsa Synodo sexta, can. 2. sic ait: *Omnibus placuit, vt Episcopi, Presbyteri, & Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes, etiam ab vxoribus se abstineant; vt quod Apostoli docuerunt, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoque custodiamus.*

Item EPIPHANIVS Græcus, atque antiquissimus & probatissimus auctor, hæres. 19. quæ est Catharorum: *Sed, inquit, adhuc viuentem & liberos gignentem vnius vxoris virum, non suscipit* (Ecclesia) *sed eum, qui se ab vna continuit, aut in viduitate vixit, Diaconum, Presbyterum, Episcopum, & Hypodiaconum, maximè vbi sinceri sunt canones Ecclesiastici. At dices mihi, in quibusdam locis adhuc liberos gignere Presbyteros, & Diaconos, & Hypodiaconos; at hoc non est iuxta canonem, sed iuxta hominum mentem, quæ per tempus elanguit.*

" At, inquit NILVS, sexta Synodus citat cano- " nem sextum Apostolorum, qui præcipit; ne Cle- " rici vxores abiiciant, prætextu religionis.

RESPONDEO; præcipi eo canone, vt Clerici, qui vxores habent, eis prouideant, quæ ad victum necessaria sunt; non autem vt eis cohabitent commercio maritali. Quam explicationem recusare non potest Nilus; tum quòd ita eundem canonem exponat Synodus ipsa Trullana, can. 48. tum etiam, quia alioqui iste idem Apostolicus canon pugnabit cum canonibus illis Trullanis, quorum auctoritas nobis obiicitur. Nam canon Apostolorum non solùm Clericis minoribus, sed etiam Episcopis præcipit, ne vxores abiiciant. Et tamen canones Trullani, Clericis minoribus vxoris commercium permittunt, Episcopis non permittunt. Sed de hac re alibi plura.

Quod verò attinet ad canonem de ieiunio Sabbathi, cùm res sit indifferens, & quæuis regio morem suum seruare possit; vt Hieronymus docet in epistola ad Lucinium Bœticum; & Augustinus in epist. 86. ad Casulanum; non debuit, nec potuit Concilium Græcorum, legem ponere Latinis de hac re. Adde, quod à nobis facit INNOCENTIVS I. in epist. 1. qui Sabbatho ieiunandum esse docet; necnon Epiphanius Græcus, qui in compendiaria doctrina solùm excipit Dominicas à ieiunio Quadragesimæ.

At canon 65. Apostolorum, vetat Sabbathis " ieiunare. RESPONDEO, canonem istum " suppostitium videri; solum enim quinquaginta canones Apostolorum Ecclesia recipit, vt Humbertus Cardinalis testatur in libro aduersus Nicetam, & habetur apud Gratianum dist. 16. DEINDE, si verè Apostoli id iusserunt; iusserunt certè in odium hæreticorum, qui Sabbatho ieiunabant, ne creatorem honorare viderentur, qui die septima requieuit. Illa igitur hæresi iam extincta, ieiunare licet etiam die Sabbathi; nec solùm licet, sed etiam pium est, ob memoriam Dominicæ sepulturæ, & vt longiùs recedamus à Iudaismo.

QVINTO; obiicit contra solutionem dupli- " citer. PRIMO, quia etiamsi canones isti non es- " sent legitimi; tamen ratio ipsa manifestè do- " cet, Papam iudicari posse. Omnes enim Episco- " pi, vt Episcopi, æquales sunt, vt ex Dionysio pa- " tet, qui dicit; omnes esse eiusdem ordinis & di- " gnitatis: atqui Papa nihil est amplius, quàm Epi- " scopus; vt constat tum ex eo, quòd ab Episcopis " ordinatur; tum ex eo, quòd Dionysius nullam " agnoscit in Ecclesiastica Hierarchia dignitatem " Episcopali maiorem: Papa igitur non minus te- " netur legibus Conciliorum, & iudicari potest, " quàm Episcopi ceteri.

SECVNDO; quoniam canones illos esse legi- " timos, & vniuersalis Synodi; multis modis de- " monstratur: PRIMVM, quoniam Synodus quæ " hos canones condidit, est ipsa sexta Synodus in- " staurata. Iidem enim Patres, qui ad fidem expli- " candam initio conuenerant; iidem conuene- " runt postmodum ad canones condendos. SECVNDO; quoniam non defuit in hac Synodo legatio Papæ Romani. Siquidem Gortynę in Creta Episcopus locum Romani Pontificis tenuit; vt ex historia Basilij perspici potest. TERTIO; quoniam Synodus, quæ hos canones condidit, vniuersalem Synodum seipsa appellat: nec est credibile, tot Patres mentiri voluisse. QVARTO; quoniam septima Synodus can. 1. recipit canones sex vniuersalium Synodorum: at sexta Synodus non habet alios canones, quàm istos. QVINTO; quoniam Adrianus Papa in epist. ad Tharasium, cum admiratione Tharasium laudat, quòd constanter vnà cum suis hæc decreta obseruaret; & nominatim citat can. 82. Ex quo sequitur, ab ipso etiam Romano Pontifice hos canones esse confirmatos.

RESPONDEO; primam illam rationem de Episcoporum æqualitate nihil omnino concludere. Nam Episcopi pares sunt ratione ordinis, vt Dionysius dicit; non tamen ratione iurisdictionis. Siquidem ipse etiã Nilus in hoc eodem

libro affirmat; Episcopum Constantinopolitanum longè maiorem esse Cæsariensi, aliisque, qui sedi Constãtinopolitanæ subiecti sunt. Porro, summus Pontifex non ideo iudicari non potest, quia dignitatem, vel ordinationem habeat Episcopali maiorem; sed quia Episcopalem iurisdictionem amplissimam habet, ita vt omnibus præsit, nulli subiectus sit. Neque canones Trullanos legitimos esse, illa argumenta rectè probant.

A

Ad PRIMVM respondeo; non posse dici hanc Synodum sextam instauratam. Nam non fuerunt iidem Concilij præsides; non idem Imperator; non idem numerus Episcoporum. Nam in sexta verè vniuersali adfuit Imperator Constantinus; item legati Papæ Agathonis, & Episcopi CC. LXXXIX. vt habemus in VII. Synodo, actione tertia. at tempore istius pseudosextæ, iam obierant Agatho Papa, & Imperator Constantinus; & Episcopi fuerunt solùm CC. XXVII.

B

Præterea, initio pseudosextæ ipsimet dicunt, se V. & VI. Synodum quodammodo instaurare. Et ideo Theodorus Balsamon non tam sextum, quàm quinisextum Concilium hoc appellat. At quomodo poterit hæc Synodus dici, vel credi quinta instaurata; cùm nullus omnino ex quinta Synodo hîc interfuerit? Siquidem inter quintam & quinisextam intercesserunt anni plus quàm C. XXX. Denique quorsum instaurandæ erant quinta & sexta Synodus; & non potius noua Synodus conuocanda? Quoniam, inquiunt, illæ canones non fecerunt. At nec facere voluerunt. Non enim ad canones condendos; sed ad fidem explicandam conuocatæ fuerant.

C

Ad SECVNDVM respondeo; quis ille Episcopus Gortynensis fuerit, & quis ei dederit in Synodo locum Papæ Romani, Nilus viderit. quod enim nomen eius non exprimat; qnodque historiam adducat omnino incognitam, nescio cuius Basilij; non caret suspicione falsitatis. Sed quidquid de hoc sit, nobis constat, à Sergio Papa, qui tunc sedebat, hanc Synodum tanquam errantem fuisse reprobatam; vt testantur Beda, de sex ætatibus in Iustiniano iuniore; Paulus Diaconus lib. 6. de gestis Longobardorum, cap. 4. Ottho Frisingensis lib. 5. cap. 13. Ado Viennensis, Marianus Scotus, & Rhegino in Chronico; vbi de Iustiniano iuniore loquuntur.

D

Esse autem hanc Synodum, quam Sergius reprobauit, illam ipsam quæ istos canones condidit, patet ex Tharasio & Epiphanio, qui in VII. Synodo, act. 4. & 6. dicunt; quinque annis post sextam Synodum iterum Patres conuenisse, & hos canones cõdidisse: porro illo tempore constat, Sergium Romæ sedisse. Nec exstat memoria vllius alterius Synodi eo tempore celebratæ; de qua re fusiùs egimus lib. 1. de Conciliis.

Præterea Anastasius Bibliothecarius præfatione in VIII. Synodum scribit; hos canones non haberi, nec apud Romanos Pontifices; nec apud vllos Patriarchas, excepto Constantinopolitano. Ex quo ipse rectè colligit, nec summi Pontificis; nec aliorum Patriarcharum auctoritate, Synodum istam coactam fuisse. Denique, Vmbertus Cardinalis Leonis IX. legatus in libro contra Græcos; Istos eosdem canones, non solùm non recipi dicit ab Apostolica sede, sed etiam apertè deliramenta appellat.

Ad TERTIVM respondeo; non esse adeò mirandum, si ementitum titulum isti Patres sibi adscribant, cùm se vniuersalem Synodum appellant. Sciebant, non se posse vllo colore Romanæ Ecclesiæ leges præscribere, nisi se Synodum vniuersalem facere mentirentur. Deinde, cùm in can. 2. recipiant Synodum sub Cypriano habitam, quæ palàm erronea ab vniuersa Ecclesia iudicata est: & can. 19. tam apertè mentiantur, vsum vxorum ex Apostolica consuetudine Sacerdotibus permitti; & alia permulta habeant manifestè falsa; quid mirum, si etiam in titulo mentiantur?

Ad QVARTVM respondeo; cùm in VII. Synodo recipiuntur canones sex vniuersalium: nomine canonum, non intelligi solùm canones de moribus; sed vniuersè canones, siue de moribus; siue de fide conditi fuerint. Nam omnes Synodi hac ratione canones condiderunt. De moribus autem, seu de disciplina Ecclesiastica, sola Nicæna Synodus canones propriè condidit. Nam II. & IV. canones quidem quosdam ediderunt; sed non fuerunt ab Apostolica sede approbati; vt constat ex Concilio Chalcedonensi act. 16. Proinde non sunt illi propriè canones dicendi generalium Synodorum. Tertia verò Synodus quinta & sexta, nullos omnino canones de moribus condiderunt.

Ad QVINTVM respondeo, ab Adriano commendari Tharasium, quòd vidisset eum rectam fidem custodire, iuxta decreta sex generalium Synodorum; quod verò de his canonibus Synodi quinisextæ in epistola Adriani habetur, ex epistola Tharasij recitatur: & quanquam eo loco id ab Adriano non refellitur, quia non erat opportunum tempus id faciendi; tamen non continuò approbatur. Sed quod Adrianus non fecit, fecit postea Nicolaus in epistola ad Michaëlem; vbi cùm quendam ex his canonibus citare vellet, ait se ab Apostolo didicisse, etiam Ethnicorum testimoniis vti, quando opus est.

SEXTO ac postremò Nilus obiicit; intolerabile esse, quòd Romanus Papa sanctorum Patrum canonibus subiici nolit; cùm ipse à Patribus dignitatẽ suam habuerit, & ipse etiam multos ediderit canones, & tandem indignus sit, qui tanquam Pater honoretur, cùm tam multos sanctos Patres contemnat.

A RESPONDEO, istas ipsas rationes probare, non posse Papam subiici canonibus; nam non habuit à Patribus, sed à Christo dignitatē suam, vt suprà demonstratum est: proinde Christo non Patribus subiici debet. Deinde cùm ipse canones condat; signum est, eum Principem & Legislatorem esse: non potest autem Princeps suis legibus obligari; cùm non sit ipse seipso superior, & solùm à superiore inferioribus leges ferantur. Denique, si ipse tanquam Pater ab omnibus honoratur, non habet ipse vllos in Ecclesia Patres; sed omnes filios. Quid verò mirum est, si non pater filiis, sed filij patri suo subiiciantur? Adde, quòd Papa, nec Patres, nec eorum canones contemnit; quamuis iis cogi non possit: sed & ipse vtitur iis, quoad directionem: & ab aliis seruari iubet.

CAPVT XXVIII.

Soluuntur obiectiones Caluini.

IAM verò Caluinus, vbi reprehendit quod dicimus; Pontificem à nemine iudicari; nimirum lib.4. Institut. cap.7. §.19. 20. & 21. nullum argumentum proponit, quod sit proprium huius loci; sed tantùm dicit, posse colligi ex Conciliis, ex historiis, & ex veterum scriptis multa, quibus Romani Pontifices in ordinem cogantur. Interim tamen nihil ei ex tanta copia testimoniorum decerpere placuit.

Quod verò adfert de nomine summi Sacerdotis, & Episcopi vniuersalis, ad sequens caput pertinet. Alio tamen loco, videlicet lib.4. cap. 11. §.12. producit in medium aliquot loca sancti Gregorij, qui cùm Romanus Episcopus esset, tamen Imperatorem Dominum suum agnoscit. Nam lib.3. epistola 61. serenissimum Dominum suum Imperatorem; se verò indignum eius seruum appellat. Et ibidem obedientiam se ei debere ingenuè confitetur. Item lib.4. epist.31. *Sacerdotibus*, inquit, *non ex terrena potestate Dominus noster citius indignetur; sed excellenti consideratione propter eum, cuius serui sunt, eis ita dominetur, vt etiam debitam reuerentiam impendat.* Quo loco de seipso Gregorius loquitur, & inter eos se numerat, quibus affirmat Imperatorem dominari. Item epist.34. *In omnipotente Deo confido, quod longam piis dominis vitam tribuet, & nos sub manu vestra secundum suam misericordiam disponet.*

RESPONDEO, quod S. Gregorius seruum se Imperatoris nominet, mirum videri non debet. Nam, vt scribit Ioannes Diaconus libro 4. vitæ ipsius, cap.58. omnes sacerdotes fratres, omnes clericos filios, omnes laicos dominos suos vocabat. nec tamen inde colligere licet, ab omnibus laicis Gregorium iudicari potuisse. Quod verò attinet ad obedientiam, & subiectionem; qua humilitate se seruum Imperatoris dicebat, ex eadem petitiones eius tanquam mandata, & imperia accipiebat. Neq; id abhorret à communi vsu loquendi, vt obedire nos dicamus, cùm id facimus quod alter cupit; etiamsi ille nec iusserit, nec fortè iubere potuerit.

Adde, quòd non sine caussa Gregorius ita humiliter cum Imperatore loquebatur. siquidem eo tempore Imperator dominium temporale in vrbem Romanam obtinebat, & Gregorius eius ope & amicitia vehementer indigebat; vt tam ipse, quàm bona temporalia Ecclesię suę, & populus Romanus à Longobardorum gladiis, & furore defenderetur. Multum etiam in administranda Repub. ipsa temporali, Imperator qui procul aberat Gregorij opera vtebatur, vt ex B epistolis allegatis perspici potest; & certè de iis rebus, quas Imperatoris nomine Gregorius faciebat, eidem Imperatori rationem reddere tenebatur.

Absolutè tamen, si personam cum persona comparemus, Imperator ouis erat; Pontifex Pastor: proinde Imperatorem Pontifex iudicare; non Pontifex ab Imperatore iudicari debebat. vt ex eo clarissimè colligi potest, quod pios Imperatores pij Pontifices sæpe iudicarunt; vt Philippum Fabianus, Theodosium Ambrosius, Arcadium Innocentius. nunquam autem Imperatores pij, pios Pontifices iudicasse, aut eisdem imperasse leguntur; vt Nicolaus in epistola ad Michaëlem multis testimoniis probat. Neque C id Gregorius aut ignorauit, aut tacuit; nam in illa ipsa epist.31. lib.4. quam CALVINVS citat, etsi seruum se Imperatoris dicat; tamen addit, debere Imperatorem sacerdotibus reuerētiam exhibere: quod certè inferioris est, non superioris. Ibidem profert Constantini exemplum, qui Episcopos etiam volentes, & petentes iudicare, ausus non est. Quod exemplum profectò nunquam Gregorius protulisset, si ab Imperatore Pontificem iudicari debere credidisset.

Denique ibidem, cùm ab Imperatore Gregorius, simplex, appellatus esset; non tacuit, grauem eo verbo sibi iniuriam esse factam: cùm idem, simplex & fatuus, significare videantur. At quanta, quæso, esset iniuria, si Dominus seruum, & iudex reum simplicem appellaret? D Intelligebat igitur S. Gregorius quam personam in Ecclesia gereret, & quæ sibi ab Imperatore reuerentia deberetur; etsi interim partim ex humilitate, partim ex necessitate se illi subiiceret.

CAPVT XXIX.

Soluuntur alia nouem argumenta.

SEQVVNTVR nunc argumenta, quæ ex veteribus hæreticis, Ioannes de Turrecremata, & alij quidam proponunt. PRIMVM argumentum. " Dominus ipse IESVS Christus Imperatoriam " potestatem supra se agnouit, cùm ait Pilato, Io- " annis 19. *Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi*

» *tibi datum esset desuper.* Multò igitur magis Papa Ro» manus, qui se Christi Vicarium nominat, Impe» ratoriæ potestati subiici deberet. Confirmatur ex Augustino in hunc locum; vbi apertè docet, potestatem Pilati in Christum fuisse à Deo, iuxta illud Apostoli: *Non est potestas nisi à Deo*, Rom.13. Item, ex Bernardo qui in epist.42. ad Henricum Episcopum Senonensem: *Dicite*, inquit, *si audetis, sui præsulis Deum ordinationem nescire, cùm Romani præsidis potestatem Christus super se quoque fateatur fuisse cœlitus ordinatam.*

RESPONDEO, Christum sine dubio non fuisse subiectum de iure vlli homini, cùm esset Deus ac Dei Filius: sed tamen sponte se subiecisse propter nos Pilati iudicio; non committendo ei super se aliquam auctoritatem, sed tolerando humiliter eam, quam habuit de facto, non de iure. Id quod ostendit Matth.17. cùm rogatus tributum, docuit primùm se non teneri; & deinde iussit dari propter scandalum tollendum.

Ad locum illum Ioan.19. dupliciter respondetur. PRIMVM cum Cyrillo, & Chrysostomo in hunc locum, loqui Dominum non de potestate iurisdictionis, sed de permissione diuina, [illegible] ne peccata quidem fieri possunt; vt sit sensus: Non posses quidquam in me facere, nisi Deus permittere decreuisset. de qua potestate intelligitur etiam illud Luc.22. *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.*

Sed DICES; Si de permissione Dominus loquitur, quomodo statim subiungit: *Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.* Num Pilatum permisit Deus sententiam dicere in Christum, & Iudæos non permisit, vt illum Pilato traderent; & tamen inuito Deo tradiderunt, & propterea magis peccauerunt? RESPONDEO, optimè sequi posteriorem sententiam ex priore; siquidem Dominus cùm ait: *Propterea*, non reddidit rationem solùm, cur Iudęi magis peccarent, quàm Pilatus; sed etiam cur Pilatus ipse peccaret, etsi leuius, quàm Iudæi. Itaque hic est sensus eorum verborum; Quia non iustitia exigente, sed Deo solùm permittente me crucifigis, propterea tu quidem peccas; sed magis tamen ille peccat, qui non solùm iustitia non exigente, sed etiam odio impellente me tradidit tibi, teque clamoribus suis impulit, vt me crucifigeres.

ALTERA expositio est Augustini & Bernardi, qui docent, Christum loqui de vera potestate iurisdictionis; iuxta quam sententiam optimè etiam cohærent cum superioribus illa verba: *Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.* Est enim sensus; Tu me crucifigis, quia metuis offendere Cæsarem, à quo habes tuam potestatem; & peccas quidem, quia magis Deo obedire deberes, quàm hominibus: tamen magis peccat Iudęus, qui me tradidit tibi; quoniam ille non metu superioris potestatis, sed ex odio, & inuidentia me crucifigit.

A Et quanquam prior expositio videtur magis literalis; tamen etiam hæc posterior nihil habet aduersum nos. Nam Pilatus dicitur habuisse in Christum potestatem; & reuera habuit, non per se, sed per accidens. Habuit enim ille per se potestatem in omnes Iudæos, qui Romano imperio subiecti erant: porro Dominus oblatus ei fuerat, vt vnus aliquis de numero priuatorum Iudæorum: propterea etiam in ipsum, vt sic oblatum, potestatem habuit. Etsi enim suspicabatur Pilatus, Christum Dei Filium esse; non tamen vt Dei Filium, sed vt priuatum Iudæum iudicauit. Quemadmodum si hoc tempore clericus quispiam mutato habitu prætori offerretur

B iudicandus, posset pretor ex auctoritate in eum animaduertere; & à culpa excusaretur, si ignorantia verè esset probabilis.

Argumentum SECVNDVM. Paulus Actor.25. “
Cęsarem appellauit: *Ad tribunal*, inquit, *Cæsaris sto*, “
ibi me oportet iudicari. Et infrà: *Cæsarem appello.* Si Pau “
lus Cæsarem agnouit iudicem, certè etiam Pe- “
trus; pares enim Petrus & Paulus fuerunt. “

Respondeo, PRIMO dici posset, Paulum appellasse ad Cæsarem, quia de facto erat iudex ipsius, etsi non de iure. Ita enim respondet Ioannes de Turrecremata lib.2. cap.96. summæ de Ecclesia. SECVNDO dici potest, & melius cum Alberto Pighio lib.5. hierarchiæ Ecclesiasticæ, cap.7. discrimen esse inter principes Ethnicos,

C & Christianos. Nam quo tempore principes erant Ethnici, non erat Pontifex iudex illorum; sed è contrario illis subiectus erat in ciuilibus omnibus caussis, non minus quàm ceteri homines.

Quod enim non esset Pontifex iudex illorum, patet; quia non est iudex nisi fidelium, iuxta illud 1. Corinth.6. *Quid ad me de his, qui foris sunt, iudicare?* Quòd verò è contrario esset ipse illis subiectus ciuiliter de iure, & de facto, patet etiam. Nam lex Christiana neminem priuat suo iure, & dominio: Sicut ergo ante Christianam legem homines subiecti erant imperatoribus, & regibus; ita etiam postea. Quare Petrus, & Paulus passim hortantur fideles, vt subditi sint

D principibus, vt patet ad Roman.13. ad Titum 3. & 1.Petr.2. Meritò itaque Paulus Cæsarem appellauit, eumque iudicem agnouit, cùm accusaretur seditionis & tumultus in populo excitati. At verò cùm principes Christiani facti sunt, & sponte leges Euangelij susceperunt; continuò se tanquam oues pastori, & membra capiti, subiecerunt præsidi Ecclesiasticæ hierarchiæ; & proinde ab illo iudicari, non illum iudicare deinceps debent.

Argumentum TERTIVM. Paulus Rom.13. “
ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* “
Et Petrus 1.Petr.2. *Subiecti estote omni humanæ crea-* “
turæ propter Deum, siue regi tanquam præcellenti, &c. In “
quibus locis sermo est de secularibus potestati- “
bus, & nullus excipitur à subiectione, non Cle-

ricus, non Episcopus, non Papa, cùm dicatur: *Omnis anima subdita sit.* Neque responderi potest, loqui Apostolos solùm de principibus sui temporis, qui Ethnici erant. Nam Ecclesia, quæ easdem lectiones semper repetit, satis apertè indicat, Paulum & Petrum loqui de principibus omnibus, qui erant, & qui futuri erant.

RESPONDEO, tam Petrum, quàm Paulum loqui generaliter, & hortari omnes subditos, vt suis superioribus pareant, tam spiritualibus, quàm temporalibus. Ex qua sententia non potest deduci, Papam subiectum esse regi, vel regem Papæ; sed solum eum, qui est subiectus, debere suo superiori obedientiam.

Quòd sententiæ illæ generales sint, probatur; nam Paulus ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Vbi non restringit sermonem ad potestatem secularem; sed de omni potestate loquitur. Neque obstat exemplum de regibus, qui gladium portant. Nam diligentius & expressius voluit Paulus de rege loqui; quia eo tempore accusabantur Christiani seditionis, & rebellionis, à calumniatoribus. Quocirca in fine generaliter concludit: *Reddite ergo omnibus debita; cui tributum, tributum; cui honorem, honorem; cui timorem, timorem, &c.* Pari ratione Petrus generaliter loquitur: *Subiecti*, inquit, *estote omni humanæ creaturæ*; id est, omni creaturę potestatem habenti. Quamuis mox exemplum ponat de rege, & ducibus, propter eandem rationem, quam Paulus. Itaq; B. BERNARDVS (vt suprà citauimus) in epistol. 183. ad Conradum imperatorem: *Legi*, inquit, *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; quam sententiam cupio vos custodire in exhibenda reuerentia Petri vicario, sicut ipsam vobis vultis ab vniuerso seruari imperio.*

„ Argumentum QVARTVM. In veteri lege rex
„ iudicabat, & deponebat Pontificem; nam Salo-
„ mon 3. Reg. 2. deposuit Abiathar, & constituit in
„ eius locum Sadoch: pari igitur ratione in nouo
„ Testamento imperatoris Christiani erit, Chri-
„ stianum Pontificem iudicare.

Respondeo; PRIMVM negari potest similitudo: nam cùm in veteri Testamento promissiones tantùm temporales fuerint; & in nouo spirituales & ęternę; vt docent Hieronymus lib. 1. contra Pelagianos, & in epistol. ad Dardanum de terra promissionis; & Augustinus quæst. 33. in librum Numeri, & libro 19. contra Faustum, cap. 31. non mirum esset, si in Testamento veteri summa potestas fuisset temporalis; in nouo, spiritualis.

SECVNDO dico: etiam in Testamento veteri fuisse Pontificem rege maiorem; vt docent Philo lib. de victimis, Theodoretus quęst. 1. in Leuiticum, & Procopius in 4. cap. Leuit. & deducitur hoc tum ex cap. 27. Num. vbi dicitur, quòd ad verbum Pontificis Eleazari tam Princeps Iosue, quàm omnis populus ingredi, & egredi deberet; tum ex Leuit. 4. vbi quatuor sacrificia instituuntur, ex quorum ordine, & magnitudine colligitur ordo, & dignitas personarum, pro quibus fiebant. Primum erat vituli pro Pontifice. Secundum etiam vituli pro toto populo. Tertium hirci, id est vilius, pro rege. Quartum capræ pro quolibet priuato.

Ad illud de Salomone; dico eum non vt regem, sed vt Prophetam, & exequutorem diuinæ iustitiæ deposuisse Abiathar, substituto Sadoch. Nam ibidem 3. Reg. 2. dicitur Salomon amouisse Abiathar, *vt impleretur sermo Domini, &c.*

“ Argumentum QVINTVM. Christiani Impe-
“ ratores sępe iudicauerunt, ac deposuerunt Pon-
“ tifices. Nam Constantius in exilium misit Libe-
“ rium Papam: Iustinianus, Syluerium: Theodo-
“ ricus Rex, Ioannem I. in carcere coniecit. Otho
“ I. Ioannem XII. deposuit, & in eius locum Leo-
“ nem VIII. substituit. Henricus III. Gregorium
“ VI. deposuit, & Clementem II. ordinari iussit.
“ de quibus omnibus plenæ sunt historiæ illorum
“ temporum.

RESPONDEO, hæc quidem facta sunt; sed quo iure, ipsi viderint. Certè Liberium iniustè pulsum in exilium, testatur Athanasius in epistola ad solitariam vitam agentes. Idem de Syluerio Liberatus in Breuiario, cap. 22. De Ioanne I. B. Gregorius lib. 4. Dialogorum cap. 30. & certum est Constantium, ac Theodoricum Arianos, Iustinianum Eutychianistam fuisse. Itaque non magis mirum est, quod hæretici principes Christianos Pontifices deposuerint Tyrannico iure, quàm quòd Ethnici imperatores eosdem passim occiderint.

Ab Othone I. satis constat bono zelo, sed non secundum scientiam depositum esse Ioannem XII. fuit enim iste Ioannes omnium Pontificum ferè deterrimus. Atque ideo non mirum, si pius Imperator, qualis fuit Otho I. sed minus peritus rerum Ecclesiasticarum, iudicauerit eum potuisse deponi; præsertim cùm multi doctores idem senserint. Quocirca Otho Frisingensis lib. 6. cap. 23. vbi historiam hanc exposuit, modestè taxat Imperatorem: *Vtrum*, inquit, *licitè fecerit an non, non est huius temporis dicere.*

De Henrico III. minor est difficultas; nam vt constat ex eodem Othone Frisingensi libro 6. cap. 32. Imperator Henricus non deposuit Gregorium, sed persuasit illi, vt cederet; quia videbatur simoniacè ingressus. illo verò sponte cedente, electus fuit Clemens. Addit præterea LEO Hostiensis, qui ipso tempore floruit, lib. 2. Chronici Cassinensis, cap. 80. Concilium Episcoporum fuisse coactum, & ab Imperatore inuitatum fuisse Pontificem, vt Synodo præsideret; vt quamuis ipsius Pontificis caussa ageretur, ipse tamen summus Iudex esset: ipsum autem grauiter compunctum erratorum veniam postulasse, & se sponte pontificatu abdicasse.

Argumentum SEXTVM. Pontifices ipsi se Imperatoribus subiectos fatentur. Nam GREGORIVS apud Gratianum, can. Si quis 2. quæst. 7. *Si quis*, inquit, *nos super his redarguere voluerit, veniat ad sedem Apostolicam, vt ibi ante confessionem B. Petri mecum iustè decertet, quatenus ibi vnus ex nobis sententiam suscipiat suam.* Item HADRIANVS Papa I. Carolo Magno concessit ius eligendi Romanum Pontificem, & ordinandi Apostolicam sedem, vt habetur dist. 63. canon. Hadrianus. quod idē diu postea iterum concessit LEO VIII. Othoni I. vt habetur eadem dist. 63. canon. in Synodo. Item LEO IV. petit iudices à Ludouico Imperatore, & eorum sententiæ se pariturum promittit; vt habetur can. Nos si incompetenter 2. quæst. 7.

RESPONDEO, illud Gregorij non inuenitur in eius operibus. Deinde non prouocat Gregorius ad iudicium hominum, sed Dei. Videtur enim loqui de disceptatione per iuramentū & de exspectatione diuinę sententiæ, quæ sæpe statim contra periuros fertur. Hadrianus & Leo non concesserunt Imperatori nisi vt confirmaret vel infirmaret electionem noui Pontificis, & ordinaret Romanam Ecclesiam quoad temporalem principatum. Ex quo non sequitur, eum habuisse potestatem super Pontificem. Et duo illa priuilegia Imperatori concessa ob frequentia schismata quæ tunc erant; & propter frequentes hostes Longobardos & Græcos, qui Ecclesiam Romanam assiduè vexabant; caussis illis cessantibus reuocata fuerunt. LEO IV. subiecit se iudicio discretiuo non coactiuo Imperatoris; vt ex illo ipso capite apertè colligitur.

Argumentum SEPTIMVM. Licet vnicuique Pontificem occidere, si ab illo iniustè inuadatur: multò igitur magis licebit regibus vel Concilio deponere Pontificem, si is Rempub. perturbet, vel animas malo suo exemplo nitatur occidere.

RESPONDEO, negando cōsequentiam; quoniam ad resistendum inuasori, & se defendendum non requiritur vlla auctoritas. neque est opus vt qui inuaditur sit iudex & superior eo, à quo inuaditur; at ad iudicādum & puniendum, requiritur auctoritas. Itaque sicut licet resistere Pontifici inuadenti corpus; ita licet resistere inuadenti animas vel turbanti Rempublicam, & multò magis si Ecclesiam destruere niteretur: Licet, inquam, ei resistere, non faciendo quod iubet, & impediendo ne exequatur voluntatem suam; non tamen licet eum iudicare, vel punire, vel deponere; quod non est, nisi superioris. Vide de hac re Caietanum tract. de auctoritate Papæ & Concilij cap. 27. Et Ioannem de Turrecremata lib. 2. cap. 106.

Argumentum OCTAVVM. Pontifex subiectus est verè in foro conscientiæ suo confessario tanquam Dei ministro: cur ergo non poterit A esse subiectus in foro exteriori, alicui Principi qui etiam est Dei minister?

RESPONDEO, ratio diuersitatis est, quia in foro conscientiæ confessarius est merum instrumentum Dei, ita vt potius Deus per hominem iudicet, quàm ipse homo; id quod apparet, tum ex eo quod confessarius nō potest pœnitentem omnino inuitum cogere ad pœnam subeundam; tum ex eo quod in confessione iudicatur etiam de occultissimis criminibus, quæ ad solius Dei cognitionem pertinent: at in foro exteriore homo est verus iudex, etiam vt homo, licet à Deo sit constitutus; & idcirco solum iudicat de manifestis. & potest inuitum prorsus cogere B ad pœnam.

Argumentum NONVM. Pontifex potest dare libellum repudij sponsæ suæ Ecclesiæ per Renunciationem; vt patet in Sexto, de Renunciatione, cap. 1. Ergo potest etiam Ecclesia dare libellum sponso suo Pontifici, & alium sibi eligere.

Respondeo PRIMO, negando consequentiam. Nam Pontifex est supra Ecclesiā, non è conuerso. Vnde etiam Deuteron. 24. poterat vir dare libellum repudij vxori; At quod vxor posset dare libellum viro, nusquam legitur. SECVNDO dico, Pontificem non posse renunciare pontificatui sine consensu Ecclesiæ. & proinde si Ecclesia posset dare libellum repudij Pontifici, non C posset sine illius consensu: quando autem ipse consentiret, sponte abdicaret se, non cogeretur inuitus.

CAPVT XXX.

Soluitur argumentum vltimum, & tractatur quæstio, An Papa hæreticus deponi possit.

ARGVMENTVM DECIMVM. Pontifex in casu hæresis potest ab Ecclesia iudicari & deponi; vt patet dist. 40. can. Si Papa: Igitur subiectus est Pontifex humano iudicio, saltem in aliquo casu.

D RESPONDEO, sunt de hac re quinque opiniones. PRIMA est ALBERTI PIGHII lib. 4. ca. 8. hierarchiæ Ecclesiasticæ, vbi contendit Papam non posse esse hæreticum, & proinde nec deponi in vllo casu: quę sententia probabilis est, & defendi potest facilè, vt postea suo loco ostendemus. Quia tamen non est certa, & communis opinio est in contrarium; operæ precium erit videre, quid sit respondendum, si Papa hæreticus esse possit.

Est ergo SECVNDA opinio, Papam eo ipso quo in hæresim incidit, etiam interiorem tantùm; esse extra Ecclesiam & depositum à Deo. quocirca ab Ecclesia posse iudicari; id est, declarari depositum iure diuino, & deponi de facto, si adhuc recuset cedere. Hæc est Ioannis de

TVRRECREMATA lib. 4. part. 2. cap. 20. sed mihi non probatur. Nam iurisdictio datur quidem Pontifici à Deo, sed hominum opera concurrente, vt patet; quia ab hominibus habet iste homo, qui antea non erat Papa, vt incipiat esse Papa: igitur non aufertur à Deo nisi per hominem. at hæreticus occultus non potest ab homine iudicari; nec ipse sponte eam potestatem vult relinquere. Adde, quod fundamentum huius opinionis est, quod hæretici occulti sint extra Ecclesiam: quod esse falsum nos prolixè ostendimus in lib. 1. de Ecclesia.

TERTIA opinio est in altero extremo; nimirum Papam neque per hæresim occultam, neque per manifestam, esse depositum aut deponi posse. Hanc refert & refellit TVRRECREMATA loco notato; & sanè est opinio valde improbabilis. Primò, quoniam hæreticum Papam posse iudicari, expressè habetur canon. Si Papa, dist. 40. & apud Innocentium serm. 2. de consecratione Pontificis. Et quod maius est, in VIII. Synodo, act. 7. recitantur acta Concilij Romani sub Hadriano: & in iis continebatur, Honorium Papam iure videri anathematizatum; quia de hæresi fuerat conuictus: ob quam solam caussam licet minoribus iudicare maiores. VBI notandum est, quod etsi probabile sit Honorium non fuisse hæreticum, & Hadrianum II. Papam, deceptum ex corruptis exemplaribus VI. Synodi, falsò putasse Honorium fuisse hæreticum: Tamen non possumus negare, quin Hadrianus cum Romano Concilio, immò & tota Synodus VIII. generalis senserit; in caussa hæresis posse Romanum Pontificem iudicari. ADDE, quod esset miserrima conditio Ecclesiæ, si lupum manifestè grassantem, pro pastore agnoscere cogeretur.

QVARTA opinio est CAIETANI in tractat. de auctoritate Papæ & Concilij, capite 20. & 21. vbi docet; Papam hæreticum manifestum, non esse ipso facto depositum; sed posse, ac debere deponi ab Ecclesia. quæ sententia meo iudicio defendi non potest. Nam inprimis, quod hæreticus manifestus ipso facto sit depositus, probatur auctoritate & ratione. AVCTORITAS est B. Pauli, qui in epistola ad Titum 3. iubet hæreticum post duas correptiones; id est, postquam manifestè apparet pertinax, vitari: & intelligit ante omnem excommunicationem, & sententiam iudicis; vt ibidem scribit Hieronymus: vbi dicit, alios peccatores per sententiam excommunicationis excludi ab Ecclesia; hæreticos autem per se discedere & præcidi à corpore Christi. at non potest vitari Papa manens Papa. quomodo enim vitabimus Caput nostrum? quomodo recedemus à membro nobis coniuncto?

RATIO verò & quidem certissima hæc est. Non Christianus, non potest vllo modo esse Papa, vt Caietanus fatetur in eodem libro cap. 26. A & ratio est, quia non potest esse caput id, quod non est membrum; & non est membrum Ecclesiæ is, qui non est Christianus. At hæreticus manifestus non est Christianus, vt apertè docet Cyprianus lib. 4. epist. 2. Athanasius serm. 2. contra Arianos. Augustinus libro de gratia Christi capite 20. Hieronymus contra Luciferianos, & alij: hæreticus igitur manifestus, Papa esse non potest.

RESPONDET Caietanus in Apologia pro tractatu prædicto cap. 25. & in ipso tractatu cap. 22. hæreticum non esse Christianum simpliciter; sed esse secundum quid. Nam cùm duo faciant Christianum, fides & character: hæreticus amissa fide, adhuc retinet characterem; B & ratione illius adhuc adhæret aliquo modo Ecclesiæ, & capax est iurisdictionis: proinde adhuc esse Papa, sed deponendus; quia per hæresim est dispositus, dispositione vltima, ad non esse Papam: qualis est homo, non quidem mortuus, sed in extremis constitutus.

AT CONTRA; nam inprimis si ratione characteris hæreticus maneret actu coniunctus cum Ecclesia, nunquam posset præcidi & separari actu ab ea; quia character est indelebilis: at omnes fatentur, quosdam posse præcidi de facto ab Ecclesia: igitur character nõ facit hominem hæreticum, esse actu in Ecclesia; sed solum esse signum quod fuerit in Ecclesia, & quod debeat esse in Ecclesia. C Quomodo character oui impressus, quando illa erat in montibus, non facit eam esse in ouili; sed indicat ex quo ouili fugerit, & quo iterum compelli possit. Et confirmatur ex B. Thoma, qui 3. p. q. 8. artic. 3. dicit eos qui fide carent non esse vnitos Christo actu, sed in potentia tantùm. vbi loquitur de vnione interna, non externa, quæ fit per confessionem fidei, & visibilia Sacramenta. Cùm ergo character ad interna pertineat non ad externa, secundum B. Thomam, solus character non vnit actu hominem cum Christo.

Deinde, vel fides est dispositio necessaria simpliciter ad hoc vt aliquis sit Papa, vel tantùm ad bene esse. Si PRIMVM, ergo ista dispositione D sublata per contrariam, quæ est hæresis, mox Papa desinit esse: neque enim potest forma conseruari sine necessariis dispositionibus. Si SECVNDVM, ergo non potest deponi Papa propter hæresim. Nam alioquin deberet deponi etiam propter ignorantiam & improbitatem, & similia quæ tollunt scientiam & probitatem, & alias dispositiones necessarias ad bene esse Papæ. & præterea fatetur Caiet. in tract. prædicto, cap. 26. ex defectu dispositionum non necessariarum simpliciter, sed tantùm ad bene esse, Papam non posse deponi.

RESPONDET Caietanus, fidem esse dispositionem necessariam simpliciter, sed partialem, non totalem; & proinde fide remota adhuc Papã manere Papam, propter aliam partem dispositionis,

tionis quæ dicitur character, & adhuc remanet.

At contra, Vel totalis dispositio, quæ est character & fides, est necessaria simpliciter; vel non, sed sufficit partialis. Si primum, ergo remota fide, non amplius remanet dispositio necessaria simpliciter; quia totalis erat necessaria simpliciter, & iam non est amplius totalis. Si secundum, ergo fides non requiritur nisi ad bene esse; & proinde propter eius defectum Papa deponi nō potest. Deinde quæ habent vltimam dispositionē ad interitum, paulò pòst desinunt esse, sine alia vi externa, vt patet; igitur & Papa hæreticus sine alia depositione per se desinit esse Papa.

Denique sancti Patres concorditer docent, non solùm hæreticos esse extra Ecclesiam; sed etiam ipso facto carere omni iurisdictione & dignitate Ecclesiastica. Cyprianvs lib. 1. epist. 6. *Dicimus*, inquit, *omnes omnino hæreticos atque schismaticos nihil habere potestatis ac iuris.* & lib. 2. epist. 1. docet, hæreticos ad Ecclesiam redeuntes suscipiendos vt laicos; etsi antea in Ecclesia Presbyteri, vel Episcopi fuerint. Optatvs lib. 1. contra Parmenianum docet hæreticos & schismaticos claues regni cœlorum habere non posse, nec soluere aut ligare. Ambrosius lib. 1. de pœnitentia, cap. 2. & Augustinus in Enchiridio, cap. 65. Idem docet Hieronymvs lib. contra Luciferianos: *Non quod Episcopi*, inquit, *esse possint qui hæretici fuerant; sed quod constaret, eos, qui reciperentur, hæreticos non fuisse.*

Celestinvs Papa I. in epistola ad Ioannem Antiochenum, quæ habetur in Concilio Ephesino tomo 1. cap. 19. *Si quis*, inquit, *ab Episcopo Nestorio aut ab aliis qui eum sequuntur, ex quo talia prædicare cœperunt, vel excommunicatus vel exutus est, seu antistitis seu cleri dignitate; hunc in nostra communione & durasse & durare manifestum est, nec iudicamus eum remotum: quia non poterat quenquam eius remouere sententia, qui se iam præbuerat ipse remouendum.* Et in epistola ad Clerum Constantinopolitanum: *Sedis*, inquit, *nostræ sanxit auctoritas, nullum siue Episcopum, siue Clericum seu professione aliqua Christianum, qui à Nestorio vel eius similibus, ex quo talia prædicare cœperunt, vel loco suo, vel communione deiecti sunt; vel deiectum, vel excommunicatum videri: quia neminem deiicere vel remouere poterat, qui prædicans talia titubauit.* Idem repetit & confirmat Nicolaus I. in epist. ad Michaëlem. Denique etiam D. Thomas 2. 2. q. 39. artic. 3. docet schismaticos mox perdere omnem iurisdictionem; & irrita esse, si quæ ex iurisdictione agere conentur.

Neque valet quod quidam respondent, istos Patres loqui secundum antiqua Iura, nunc autem ex decreto Concilij Constantiensis non amittere iurisdictionem, nisi nominatim excommunicatos & percussores clericorum. hoc inquam nihil valet. Nam Patres illi cùm dicunt hæreticos amittere iurisdictionem, non alle-

A gant vlla Iura humana, quæ etiam fortè tunc nulla exstabant de hac re; sed argumentantur ex natura hæresis. Concilium autem Constantiense, non loquitur nisi de excommunicatis; id est, de his, qui per sententiam Ecclesiæ amiserunt iurisdictionem. Hæretici autem etiam ante excommunicationem sunt extra Ecclesiam, & priuati omni iurisdictione. sunt enim proprio iudicio condemnati; vt docet Apostolus ad Titum 3. hoc est, præcisi à corpore Ecclesiæ sine excommunicatione, vt Hieronymus exponit.

Deinde quod secundo Caietanus dicit, posse Papam hæreticum ab Ecclesia deponi verè, &
B ex auctoritate; non minus videtur falsum, quàm primum. Nam si Ecclesia inuitum Papam deponit, certè est supra Papam. Cuius oppositum in illo ipso tractatu idem Caietanus defendit. Sed respondet ipse; Ecclesiam ex eo quod Papam deponit, non habere auctoritatem in Papam; sed solùm in illam coniunctionem personæ cum pontificatu. Vt enim Ecclesia potest coniungere pontificatum cum tali persona, & tamen non dicitur propterea esse supra Pontificem; ita potest separare pontificatum à tali persona in casu hæresis, & tamen non dicetur esse supra Pontificem.

At contrà: Nam primo, ex eo quod Papa deponit Episcopos, deducunt, Papam esse su-
C pra Episcopos omnes, & tamen Papa deponens Episcopum non destruit Episcopatum; sed solùm separat ab illa persona. Secundo, deponi inuitum à pontificatu, sine dubio est pœna; igitur Ecclesia inuitum Papam deponens, sine dubio ipsum punit; at punire est superioris & iudicis. Tertio, quia secundum Caietanum & ceteros Thomistas, re idem sunt, totum, & partes simul sumptæ. Igitur qui habet auctoritatem in partes simul sumptas, ita vt eas separare possit, habet etiam in ipsum totum, quod ex partibus illis consurgit.

Neque valet Caietani exemplum de electoribus, qui habent potestatem applicandi pontificatum certæ personæ, & tamen non habent
D potestatem in Papam. Nam dum res fit, actio exercetur circa materiam rei futuræ, non circa compositum, quod nondum est: at dum res destruitur, exercetur circa compositum; vt patet in rebus naturalibus. Itaque Cardinales dum Pontificem creant, exercent suam auctoritatem non supra Pontificem, quia nondum est; sed circa materiam; id est, circa personam quam per electionem quodammodo disponunt, vt à Deo pontificatus formam recipiat; at si Pontificem deponerent, necessariò exercerent auctoritatem supra compositum; id est, supra personam pontificia dignitate præditam, id est, supra Pontificem.

Est ergo Quinta opinio vera; Papam hæreticum manifestum, per se desinere esse Pa-

pam

pam & caput; ſicut per ſe deſinit eſſe Chriſtianus & membrum corporis Eccleſiæ: quare ab Eccleſia poſſe eum iudicari & puniri. Hæc eſt ſententia omnium veterum Patrum, qui docent hæreticos manifeſtos mox amittere omnem iuriſdictionem, & nominatim CYPRIANI lib. 4. epiſt. 2. vbi ſic loquitur de Nouatiano, qui fuit Papa in ſchiſmate cum Cornelio: *Epiſcopatum*, inquit, *tenere non poſſet, etſi Epiſcopus primus factus, à Coëpiſcoporum ſuorum corpore & ab Eccleſiæ vnitate diſcederet.* Vbi dicit Nouatianum, etſi verus ac legitimus Papa fuiſſet; tamen eo ipſo caſurum fuiſſe à pontificatu, ſi ſe ab Eccleſia ſepararet.

Eadem eſt ſententia doctiſsimorum recentiorum; vt IOANNIS DRIEDONIS, qui lib. 4. de Scripturis & dogmatibus Eccleſiaſticis, cap. 2. part. 2. ſent. 2. docet, eos tantùm ab Eccleſia ſeparari, qui vel eiiciuntur, vt excommunicati; vel per ſe diſcedunt & oppugnant Eccleſiam, vt hæretici & ſchiſmatici. Et ſententia ſeptima dicit; in iis, qui ab Eccleſia diſceſſerunt, nullam prorſus remanere ſpiritualem poteſtatem ſuper eos, qui ſunt de Eccleſia. Idem MELCHIOR CANVS, qui lib. 4. de locis, cap. 2. docet, hæreticos non eſſe partes Eccleſiæ, nec membra; & cap. vltimo ad argumentum 12. dicit; non poſſe vel cogitatione informari, vt aliquis ſit caput & Papa, qui non eſt membrum neque pars. & ibidē diſertis verbis docet, hæreticos occultos adhuc eſſe de Eccleſia & partes ac membra; atque adeo Papam hæreticum occultum adhuc eſſe Papam. Eadem eſt aliorum etiam, quos citauimus in lib. 1. de Eccleſia.

Fundamentum huius ſententiæ eſt; quoniam hæreticus manifeſtus, nullo modo eſt membrum Eccleſiæ; id eſt neque animo neque corpore; ſiue, neque vnione interna, neque externa. Nam Catholici etiam mali ſunt vniti & ſunt membra; animo, per fidem; corpore, per confeſsionem fidei, & viſibilium Sacramentorum participationem: hæretici occulti, ſunt vniti & ſunt membra, ſolùm externa vnione: ſicut è contrario, boni Catechumeni ſunt de Eccleſia, interna vnione tantùm; non autem externa: hæretici manifeſti, nullo modo; vt iam probatum eſt.

CAPVT XXXI.

Idem probatur ex nominibus, quæ Romano Pontifici tribui ſolent.

ARGVMENTVM POSTREMVM ſumitur ex nominibus Epiſcopi Romani quæ ſunt quindecim, Papa, Pater Patrum, Chriſtianorū Pontifex, ſummus Sacerdos, Princeps ſacerdotum, Vicarius Chriſti, Caput corporis Eccleſiæ, Fundamentum ædificij Eccleſiæ, Paſtor ouilis Domini, Pater & Doctor omnium fidelium, Rector

A domus Dei, Cuſtos vineæ Dei, Sponſus Eccleſiæ, Apoſtolicæ ſedis Præſul, Epiſcopus vniuerſalis. Ex quibus omnibus & ſingulis apertè colligitur eius primatus.

PRIMVM ergo & communiſsimum, atq; antiquiſsimum Epiſcopi Romani nomen eſt PAPA. Nam B. IGNATIVS in epiſtola ad Mariam Zarbenſem ſcribens: *Cùm eſſes*, inquit, *Romæ apud Papam Linum, &c.* Eſt autem Papa ſeu Pappas, apud Græcos vox, qua blandientes vel balbutientes pueruli parentes ſuos appellare ſolebant; vt apparet ex Philemone Comico apud Athenęum lib. 8. vbi legimus; χαῖρε πάππα φίλτατε, & Homer. Odiſſ. libro 6. vbi filia dicit patri;
B πάππα φίλε: apud Latinos veteres ſimiliter patrem vel auum, id eſt, patrem patris ſignificabat. Iuuenalis Satyra 6.

Mordeat antè aliquis quidquid porrexerit illa
Quæ peperit, timidus prægustet pocula Pappas.

Item Auſonius ad Nepotem ſuum:

-Pappos, auiasq; trementes
Anteferunt patribus ſeri noua cura nepotes. Hinc ergo Eccleſiaſtici patrem ſpiritualem blando illo vocabulo Papam appellare cœperunt.

Quamuis autem nomen hoc tribuatur à veteribus interdum cuilibet Epiſcopo; nam Hieronymus in omnibus epiſtolis ad Auguſtinum, eum Papam appellat; ſicut etiam nunc quilibet Sacerdos dicitur pater. Nihilominus tamen,
C tribus modiş, ex hoc nomine, colligitur Epiſcopi Romani primatus. PRIMO, quia per Antonomaſiam, cum abſolutè pronunciatur Papa, ipſe ſolus intelligitur; vt patet ex Concilio Chalcedonenſi act. 16. vbi legimus: *Beatiſſimus & Apoſtolicus vir Papa hoc nobis præcipit.* Nec additur Leo, aut Romanus, aut vrbis Romæ, aut aliquid aliud. SECVNDO, quia ſolus ipſe totius Eccleſiæ dicitur Papa; vt patet ex eodem Concilio Chalcedonenſi, act. 16. vbi Leo, vocatur vniuerſalis Eccleſiæ Papa; & ex Liberati Breuiario, cap. 22. vbi legimus: nullum eſſe Papam ſuper Eccleſiam mundi totius; niſi Romanum Pontificem. TERTIO, ex eo quod Epiſcopus Romanus à toto mundo & à generalibus Conciliis vocatur
D pater ſiue Papa; ipſe verò neminem vocat Papam vel patrem, ſed omnes filios vel fratres; vt patet ex epiſtola ad Concilium ſecundum apud Theodoretum lib. 5. cap. 10. & ex epiſtola Concilij Chalcedonenſis ad Leonem.

SECVNDVM nomen eſt, PATER PATRVM; quod tribuitur Damaſo Pontifici, à Stephano Archiepiſcopo Carthaginenſi, in epiſt. ad ipſum Damaſum, quam ſcripſit nomine trium Conciliorum Africæ: *Beatiſſimo Domino & Apoſtolico culmine ſublimato S.* PATRI PATRVM, *Damaſo Papæ, &c.* Nec vlli alteri vnquam hoc nomen communicatum legimus.

TERTIVM eſt, PONTIFEX CHRISTIANORVM, apud Euſebium in Chronico anni XLIV.

QVARTVM est, SVMMVS PONTIFEX, quod in eadem epistola Stephani legimus. sic enim sequitur: *Et summo omnium Præsulum Pontifici.* Quo etiam titulo vtitur Gregorius lib. 1. cap. 4. Dialogorum. B. Anselmus in præfatione libri de Incarnatione Verbi ad Vrbanum Papam. & B. Bernardus in omnibus epistolis ad Romanos Pontifices. Hieronymus in præfatione Euangeliorum ad Damasum: *Tu*, inquit, *qui summus Sacerdos es.* Et in VI. Synodo act. 18. in sermone acclamatorio; totum Concilium vocat Agathonem, sanctissimum Patrem nostrum & summum Papam.

QVINTVM est, PRINCEPS SACERDOTVM. de hoc legimus in epist. Valentiniani ad Theodosium, quæ habetur ante Concilium Chalcedonense in tomo 1. Conciliorum: *Beatissimus Rom. vrbis Episcopus, cui principatū sacerdotij super omnes antiquitas contulit, &c.* Et apud Prosperum li. 2. de vocatione Gentium, ca. 6. *Roma propter sacerdotij principatum, amplior facta est arce religionis, quàm solio potestatis.*

At obiicit CALVINVS lib. 4. Instit. cap. 7. §. 3. Concilium Carthaginense III. can. 26. vbi vetatur, ne quis Princeps sacerdotum, aut summus Sacerdos dicatur; sed solùm primæ sedis Episcopus. RESPONDEO, Concilium statuisse solùm de Episcopis Africæ; inter quos multi erant primates æquales, ne vllus eorum summus Sacerdos, aut Princeps aliorum diceretur. Nec enim Concilium hoc prouinciale, Romanum Pontificem, aut aliarum prouinciarum Episcopos obligare poterat. Itaque Gregorius, Anselmus, Bernardus, & ipsa VI. Synodus, nō obstante isto Canone, Romanum Episcopum summum Pontificem vocauerunt.

SEXTVM est, VICARIVS CHRISTI; quo titulo vtitur S. Bernardus li. 2. de consideratione, & Concilium Lugdunense sub Gregorio X. vt habetur in Sexto, titulo de Electione, cap. Vbi periculum.

SEPTIMVM est, CAPVT ECCLESIÆ; quo vtitur Concilium Chalcedonense in epistola ad Leonē: *Quibus tu velut membris Caput præeras.* & act. 1. eiusdem Concilij, dicitur Ecclesia Romana Caput omnium Ecclesiarum.

At obiicit CALVINVS lib. 4. Instit. cap. 7. §. 21. S. Gregorium, qui libro 4. cap. 28. ad Ioannem Episcopum Constantinopolitanum: *Petrus*, inquit, *primum membrum sanctæ & vniuersalis Ecclesiæ est. Paulus, Andreas, Iacobus, quid aliud quàm singularium plebium sunt capita? omnes tamen sub vno Capite membra Ecclesiæ sunt.* Vbi Gregorius reprehendit Ioannem, qui se caput totius Ecclesiæ facere volebat; & vtitur hoc argumento: Quia nec Petrus, nec vllus alius Apostolus caput fuit totius Ecclesiæ; sed solùm capita fuerunt singularium Ecclesiarum, & membra Ecclesię vniuersalis.

RESPONDEO, aliquem esse caput totius Ecclesiæ, dupliciter intelligi potest. VNO modo, vt ita sit caput, vt ipse solus sit caput, & princeps; & ceteri omnes inferiores non sint capita, nec principes, sed solùm eius vicarij. ALTERO modo, vt ipse quidem sit caput, sed generale; ita vt non tollat inferiora particularia, & vera capita: quomodo caussæ vniuersales, non tollunt particulares; & quomodo in exercitu Imperator, nō tollit particulares duces legionum, & cohortium.

A

Et quidem PRIMO modo, solus Christus est Caput omnium Ecclesiarum. siquidem comparati ad Christum, omnes sunt vicarij & ministri; nec vllus dici potest collega eius, vel Coëpiscopus: & Petrus hoc modo non est caput, nisi Romanæ Ecclesiæ particularis. Solum enim huius Ecclesiæ, est particularis & solus Episcopus, & caput: ceterarum autem particularia capita sunt, ipsarum Episcopi; qui sunt veri Principes; & Petri, non Vicarij, sed collegæ & Coëpiscopi: & de hac significatione agit hoc loco B. Gregorius. ALTERO modo Petrus fuit, & nunc est Romanus Pontifex, verè caput omnium Ecclesiarum. vt ipse idem Gregorius his verbis docet lib. 11. epist. 42. *Apostolicæ sedis reuerentia nullius præsumptione turbetur; tunc enim membrorum status integer perseuerat, si caput fidei nulla pulset iniuria.* Et epist. 54. *Sedes Apostolica omnium Ecclesiarum caput est.* Idem quoq; habet in explicatione 4. Psalmi pœnitentialis.

B

C

OCTAVVM est, FVNDAMENTVM; Hieronymus in epist. 1. ad Damasum de nomine hypostasis: *Super hanc petram ædificatā Ecclesiam scio.* Vbi Damasum petram Ecclesiæ vocat.

NONVM est, PASTOR OVILIS Dominici; Ambrosius epist. 81. ad Siricium Papam: *Recognouimus literis sanctitatis tuæ, boni pastoris excubias; quam fideliter tibi commissam ianuam serues, & pia solicitudine Christi ouile custodias.*

DECIMVM est, RECTOR DOMVS DEI; Ambrosius in 1. Timoth. 3. *Domus Dei est Ecclesia, cuius hodie Rector est Damasus.*

VNDECIMVM est, CVSTOS VINEÆ; Concilium Chalcedon. in epistola ad Leonem: *Insuper contra ipsum, cui vineæ custodia à Saluatore commissa est; id est, contra tuam Apostolicam sanctitatem, extendit insaniam.*

D

DVODECIMVM est, PATER & DOCTOR omnium Christianorum. ita habemus in Concilio Florentino, sessione vltima: qua ratione etiā Romana Ecclesia vocatur mater & magistra omnium Ecclesiarum; vt habemus in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. cap. 5.

DECIMVM TERTIVM est, SPONSVS ECCLESIÆ. sic appellatur Papa in Concilio Lugdunensi generali, vt habetur capite, Vbi periculum, de Electione, in Sexto.

Sed OBIICIVNT aliqui B. Bernardum, qui in epistola 237. monet Eugenium Papam, ne se Ecclesiæ sponsum existimet, sed sponsi amicum;

&

& quod absurdum videtur, vt Vicarius regis, reginæ sponsus dicatur.

RESPONDEO, sicut Papa dicitur Caput, Rector, Pastor Ecclesiæ, loco Christi; ita etiam dicitur Sponsus, loco Christi, siue vt Christi Vicarius & Minister. Nam verus & principalis Sponsus Christus est; vt dicitur Ioan. 3. ipse enim Ecclesiam spiritu suo fœcundat; & eius solius semine (quod est verbum Dei) nascuntur filij: Pontifices autem dicuntur sponsi, quia cooperantur extrinsecus in generatione filiorum, tanquam Ministri Verbi & Sacramentorum; & filios non sibi, sed Christo generãt. Bernardus ergo solum admonere intendit Pontificem, ne se principalem sponsum arbitretur. & quamquam absurdũ est in carnali generatione, regem iuuari à Vicario; & vnam dici multorum sponsam: tamen in spirituali, non est absurdum.

DECIMVM QVARTVM est, APOSTOLICÆ sedis PRÆSVL. Est autem obseruandum, interdum ab antiquis vocari sedes Apostolicas, non solùm Romanam, sed etiam Antiochenam, Hierosolymitanam, Ephesinam, & alias; quas Apostoli fundauerũt, & in quibus tanquam Episcopi sederunt: vt patet ex Tertulliano lib. de præscript. ex Augustino epist. 162. & aliis.

Sed in tribus excellit Romanus Pontifex, quantum ad hoc nomen. PRIMO; quia cùm dicitur absolutè sedes Apostolica, & nõ additur Antiochena, vel Ephesina, vel Romana, &c. semper intelligitur Romana, quę per antonomasiã dicitur Apostolica. vt patet ex Augustino epist. 106. *Missæ sunt*, inquit Augustinus, *de hac re ex duobus Cõciliis Carthaginensi & Mileuitano relationes ad Apostolicã sedem.* Non addit Romanam, & tamen eam vult intelligi; siquidem relationes illas ad Innocentium Papam missas fuisse, constat ex epist. 90. & 92. eiusdem Augustini. similia exempla passim occurrunt.

SECVNDO; quia Romanus Pontifex, non solùm dicitur sedem Apostolicam tenere, vt Antiochenus, & Ephesinus; sed etiam principatum Apostolicæ sedis; vt patet ex Augustino ep. 162.

TERTIO; quia Romanus Pontifex, non tantùm dicitur Præsul Apostolicæ sedis, vt Antiochenus & quidam alij; sed etiam munus eius dicitur Apostolatus: vt patet ex Cõcilio Chalced. act. 1. vbi legimus, vicarios Leonis dixisse: *Præcipere dignatus est eius Apostolatus, vt Dioscorus non sedeat in Concilio.* Item Honorius imperator, in epistola ad Bonifacium: *Primum petimus*, inquit, *vti quotidianis orationibus Apostolatus tuus studium, ac votum suum circa salutem, atq; imperium nostrum dignetur intendere.* Item epistola Episcoporum Galliæ, quæ est inter epistolas Leonis 51. *Det*, inquit, *Apostolatus vester nostræ veniam tarditati.* Deniq; in epistola Bernardi 190. ad Innocentium, legimus: *Oportet ad vestrum referri Apostolatum pericula quæq; & scandala, emergentia in regno Dei, &c.* Quod nomẽ de nullo alio legimus, quàm de Romano Pontifice.

A Ex quo deducitur; Antiochenũ & Ephesinũ, & similes, fuisse quidem Episcopos Apostolicarum sedium; id est, earum in quibus Apostoli sederant; sed non successisse Apostolis in Apostolatu vllo modo. alioquin etiam ipsorum dignitas diceretur Apostolatus: at Romanum Pontificem esse Episcopum Apostolicæ sedis, & succedere aliquo modo in Apostolatu; id est, in cura totius orbis terræ, quæ erat pars quædam Apostolatus, & propterea Apostolatũ vocari ipsius gradum. Ex quo soluta manet obiectio quædam Nili, qui in suo li. de primatu Papæ ex eo probare nititur; Romanũ Pontificem non habere primatum in alios Episcopos: quòd Antiochenus,

B etiam & Ephesinus, & Hierosolymitanus Episcopi, thronos Apostolicos habere legantur.

DECIMVM QVINTVM est, EPISCOPVS VNIVERSALIS. in Concilio Chalcedonensi act. 3. leguntur tres epistolæ diuersorum Græcorum ad Leonẽ Papam, quæ omnes ita incipiunt: *Sanctißimo & beatißimo vniuersali Archiepiscopo & Patriarchæ magnæ Romæ Leoni.* Ex quibus verbis tria mendacia Hæreticorum refelluntur. VNVM est LVTHERI lib. de potestate Papæ, vbi cùm dixisset, Gregoriũ recusasse nomen Vniuersalis, subiungit: *Quid*, inquit, *de nomine Summi & Sanctißimi dixisset?* itaq; significat Lutherus tempore Gregorij nondum fuisse auditum nomen Sanctissimi & Summi. In quo incredibilis imperitia, aut malitia

C Lutheri detegitur; nam, sanctissimũ, Papam Romanum omnes veteres appellãt; & locus iam citatus, apertè obstruit os Lutheri.

Quid, quod in actione secunda eiusdem Concilij Chalcedonẽsis, Aetius Episcopus Nicopolis, S. Leonem, Dominum nostrum, & sanctissimum Papam, vocat? Quo titulo, nullus alius hæreticis nostri temporis magis displicet; cùm tamen is non displicuerit olim vniuerso Concilio, & senatui, ac iudicibus, quibus audientibus Aetius dixit: *Quoniam nunc Domini nostri, & sanctißimi Papæ lecta est epistola, &c.* Nomine, *summi*, vtitur Gregorius ipse, vt suprà notauimus, in li. 1. Dialogorum, cap. 4. & vniuersum Concilium Chalcedonense in epistola ad Leonem (*summitas tua*)

D Leoni Pontifici dicit.

ALTERVM est Magdeburgensium, qui Cent. 6. cap. 7. colum. 439. dicunt Romanum Pontificem creatum fuisse Patriarcham à Iustino Imperatore anno D.XX. At si ita est, quomodo in Concilio Chalcedonensi, quod celebratum est anno CCCC. LIV. frequentissimè vocatur Leo vniuersalis Patriarcha?

TERTIVM est Caluini, qui lib. 4. Instit. ca. 7. §. 4. refert verba B. Gregorij, qui lib. 4. epist. 32. & alibi asserit; oblatum prædecessoribus suis in Concilio Chalcedonensi, nomen Vniuersalis. & mox subiungit: *Hoc nullam habet veri speciem. nec enim tale quidpiam in actis eius Concilij legitur.* At sanè impudens est hoc mendacium: etsi enim Cõcilium nihil de hac re decreuit; tamen satis constat, nomen

men hoc tribui Romano Pontifici, non displicuisse Concilio; cùm actio. 3. sæpissimè hoc nomine appelletur Leo Pontifex, & nemo in Concilio talem appellationem reprehenderit.

Sed obiicit idem CALVINVS contra hoc nomen verba Gregorij, qui lib. 4. epist. 32. & aliis in locis multis, sæpissimè repetit; nomen Episcopi vniuersalis, esse profanũ, sacrilegum, Antichristi prænuncium; & ideo neminem ex suis prędecessoribus illo vnquam vti voluisse. Obiiciunt etiã Illyricus in lib. de historia Concilij VI. Carthaginensis, & Lutherus lib. de potestate Papæ, Canonem Concilij Africani citatum à Gratiano dist. 99. canon. Primæ sedis, vbi legimus: *Vniuersalis autem, nec Romanus Pontifex appelletur.*

RESPONDEO, duobus modis posse intelligi nomen vniuersalis Episcopi. VNO modo, vt ille qui dicitur Vniuersalis, intelligatur esse solus Episcopus omnium vrbium Christianarum; ita vt ceteri non sint Episcopi, sed vicarij tantùm illius, qui dicitur Episcopus vniuersalis: & hoc modo nomen hoc, est verè profanum, sacrilegum, & Antichristianum. & de hac significatione loquitur Gregorius, vt patet ex ratione, quã reddit. Sic enim ait lib. 4. epist. 34. ad Constantiam: *Triste valde est, vt patienter feratur, quatenus despectis omnibus, prædictus frater, & Coëpiscopus meus solus conetur appellari Episcopus.* Et lib. 4. epist. 36. ad Eulogium: *Si vnus Patriarcha vniuersalis dicitur, Patriarcharum nomen ceteris derogatur.* Et lib. 7. epist. 69. ad Eusebiũ: *Si vnus Vniuersalis est, restat vt vos Episcopi non sitis.* ALTERO modo, dici potest Episcopus vniuersalis, qui habet curam totius Ecclesię, sed generalem; ita vt non excludat particulares Episcopos. Et hoc modo, nomen hoc posse tribui Romano Pontifici ex mente Gregorij, probatur.

PRIMO, quia fatetur Gregorius lib. 4. ep. 32. & aliis sequentibus, tributum nomen vniuersalis Episcopi Romano Pontifici à Concilio Chalcedonensi. quod sanctum & Catholicum fuisse idem Gregorius passim docet. existimauit igitur D. Gregorius in aliquo sensu hoc nomen Romano Pontifici conuenire. SECVNDO, quia idem Gregorius lib. 4. epist. 32. asserit Petro totius Ecclesiæ curam esse commissam à Domino; quod est idem, ac si diceret; Petrum Episcopum vniuersalem esse à Christo constitutũ. TERTIO, quia etsi Romani Pontifices, vt Gregorius rectè dicit, non se vocauerunt vnquam vniuersales Episcopos; tamen sæpe se vocauerunt Episcopos Ecclesiæ vniuersalis: vt patet ex epist. 2. Sixti I. ex prima Victoris I. ex secunda Pontiani, ex secunda Stephani I. ex 54. 62. & 65. Leonis I. Quæ testimonia sine dubio Gregorius legerat; nec ignorabat idem esse quoad sensum, Episcopũ Ecclesiæ vniuersalis, & Episcopum vniuersalem.

Sed DICES; Si hoc nomen, bonum sensum habere potest, quare Gregorius absolutè pronunciat esse superbum, sacrilegum, profanũ, & absolutè vetat vsum illius?

A RESPONDEO, duabus de caussis: PRIMO, ad cautelam; sicut etiam nomen, Christotocos, bonum sensum habet, & tamen Patres vetuerunt vsum illius nominis, ne videlicet sub illo nomine lateret hæresis Nestorij; qui MARIAM, CHRISTI matrem, sed non Dei matrem, appellabat. SECVNDO, quia quæstio tunc erat; an Ioanni Constantinopolitano Episcopo hoc nomen cõcedi posset, non autem an concedi posset Romano Pontifici: quoniam igitur Ioanni illi in nullo sensu conueniebat nomen Vniuersalis, & tamen illud sibi vsurpabat; ideo simpliciter & absolutè Gregorius pronunciat hoc nomen esse profanum, & sacrilegum; nimirum quatenus B tribuitur Episcopo Constantinopolitano. & nihilominus etiam ipse illud recusauit, quamuis sibi in aliquo sensu conueniret, ad melius & facilius comprimendã superbiam Episcopi Constantinopolitani: Ex his, manet solutum argumentum Caluini.

Ad alterum Lutheri & Illyrici dico, eos non aduertisse, verba illa non esse Concilij Africani; sed Gratiani. qui postquam retulerat Canonem Concilij Africani, quo prohibetur Episcopus primæ sedis dici Princeps sacerdotum, addit de suo: *Vniuersalis autẽ nec Romanus Pontifex dicitur.* Quę verba quia Gratiani sunt, non habent auctoritatem; & præterea intelligi possunt eo modo, quo verba B. Gregorij.

C Est autem hoc loco obseruatione dignum, quanta fuerit & sit etiam hoc tempore Græcorũ pertinacia & superbia, & quàm seuerè à Deo punita fuerit. Nam cùm sedem Episcopi Constantinopolitani, quæ per annos amplius CCC. inter sedes primarias nullum locum habuerat, non solùm ad Patriarchatum euehere, & sedi Alexandrinæ atq; Antiochenę præferre; sed etiam Romanæ æquare, & vniuersalem facere voluerint: nec potuerint ad sanitatem reduci censuris Pelagij II. & aliorum Pontificum; (sæpius enim pro hac caussa excommunicati fuerunt, vt scribit Leo IX. in epistola ad Michaëlem) nec etiam humilitate B. Gregorij, qui, vt scribit Ioannes Diaconus in eius vita lib. 2. cap. 1. hac de caussa D se nõ Archiepiscopum, nec Patriarcham, sed Episcopum ac seruũ seruorum DEI scribere cœpit; nec edicto Phocæ Imperatoris, de quo suprà diximus. tandem, iudicante Deo de cœlo, traditi sunt Græci cum suo vniuersali Patriarcha in manus Turcarum; quod eis euenturum prædixerat sancta Birgitta lib. 7. cap. 9. Reuelationum; necnon Nicolaus Papa V. vt refert Gennadius Scholarius in libro pro Concilio Florentino, cap. 5. §. 14.

LIBER TERTIVS, DE SVMMO PONTIFICE.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur disputatio de Antichristo.

DEMONSTRAVIMVS hactenus, Romanum Pontificem Petro succedere in summo totius Ecclesiæ principatu. Restat vt videamus, num aliquo tempore Romanus Pontifex ab isto gradu exciderit; id enim aduersarij contendunt, non esse hoc tempore Romæ verum Episcopum, quidquid antea fuerit. Et quidem NILVS ad finem libelli sui contra primatum Romani Pontificis ita loquitur: *Sed summa caputq; mei sermonis illa sit, vt donec Papa in Ecclesia conuenientem cœlestem, olimq; institutum ordinem seruat; donec veritatem cœlestem tenet, ac tuetur; & donec Christo summo veroq; Ecclesiæ Domino & capiti adhæret, facilè patiar eum & caput Ecclesiæ esse & summum Sacerdotem, & Petri, vel etiam, si libet omnium Apostolorum successorem esse, omnes ei obedire, ac nihilo id quod ad eius honorem pertinet diminui: sed si à veritate discesßit, nec ad eam redire vult; meritò pro damnato reiectoq; haberi debet.* Hæc ille.

Sed debuisset ostendere, in quos errores inciderint Romani Pontifices; & quando; & à quibus damnati fuerint. scimus enim in Concilio generali Lateranensi sub Innocentio III. & Lugdunensi sub Gregorio X. & Florentino sub Eugenio IV. Græcos erroris conuictos ad fidem Latinorum rediisse, ac deinde ad vomitum suum semper esse reuersos, ac propterea à Deo grauissimè punitos: Latinos autem ad fidem Græcorum venisse nusquam legimus. Nec vllum proferri potest Ecclesiasticum iudicium contra Latinos, vt nos proferimus multa contra Græcos.

Iam verò CALVINVS lib. 4. Institut. cap. 7. §. 23. *Sint,* inquit, *vera illa omnia, quæ tamen illis iam extorsimus; Petrum voce Christi constitutum fuisse vniuersæ Ecclesiæ Caput, ipsumq; honorem sibi collatum in Romana sede deposuisse, id veteris Ecclesiæ auctoritate fuisse sancitum, longo vsu confirmatum, Romano Pontifici summam potestatem fuisse semper ab omnibus debitam, ipsumque fuisse omnium & caussarum & hominum iudicem, nullius iudicio subiectum fuisse; habeant etiam plura si velint. Respondeo tamen vno verbo, nihil istorum valere, nisi Romæ sit Ecclesia & Episcopus.* Et infrà §. 24. *Hunc nodum mihi soluant Romanenses, nego ipsorum Pontificem esse Episcoporum Principem, cùm non sit Episcopus.* Et infrà: *Fuerit sanè olim Roma omnium Ecclesiarum mater: verùm ex quo Antichristi sedes fieri cœpit, desiit esse id quod erat.* Et infrà §. 25. *Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes cùm Romanum Pontificem vocamus Antichristum: sed qui hoc sentiunt, non intelligunt se Paulum immodestiæ insimulare, post quem nos loquimur, immò ex cuius ore sic loquimur. Ac ne quis obiiciat nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter ostendam non aliter, quàm de Papatu intelligi posse.* Hæc ille.

Similia docent omnes hæretici huius temporis; ac præcipuè LVTHERVS in supputatione temporum, & in assertione articulo 28. & 36. & alibi passim. Item Magdeburgenses Centur. 1. libro 2. cap. 4. colum. 434. & sequentibus, & in omnibus sequentibus Centuriis, capite 4. 7. & 10. Illyricus in libro de Primatu. Dauid Chytræus in caput nonum & 13. Apocalypsis. Item VVolfgangus Musculus in locis communibus, titulo de Ecclesia. Theodoretus Beza in commentario 2. Thessalon. 2. Theodorus Bibliander in Chronico tabul. 10. 11. 12. 13. & 14. Henricus Pantaleon in Chronologia. Henricus Bullingerus præfatione in suas homilias ad Apocalypsim, & ante hos omnes Ioannes VViclef articulo 30. inter eos qui damnantur in Concilio Constantiensi, sess. 8. Pontificem esse Antichristum, pronunciauit.

Vt igitur quæstio hæc diligenter explicetur, nouem capita tractanda erunt. Primum de ipso nomine Antichristi. II. An Antichristus sit vnus homo, an genus hominum. III. De tempore aduentus & mortis eius. IV. De nomine eius proprio. V. Ex qua Gente nasciturus sit, & à quibus præcipuè suscipiendus. VI. Vbi sedem

suam

suam fixurus. VII. De doctrina & moribus eius. VIII. De miraculis eius. IX. De regno & præliis eius. Ex his enim omnibus clarissimè apparebit, quanta impudentia hæretici Pōtificem Romanum Antichristum faciant; quibus addemus caput, quo probabimus, Romanum Pontificem non solùm non esse Antichristum; sed nec vllo modo desiisse esse Episcopum & Pastorem totius Ecclesiæ, vt nihil remaneat non dilutum ex obiectionibus Caluini.

Quod ad PRIMVM attinet, aliqui ex aduersariis docent, nomen Antichristi propriè significare Christi Vicarium: ac proinde Papam, qui se Christi Vicarium asserit, ipsum esse Antichristum. Ita docet VVolfgangus MVSCVLVS in locis, capite de potestate ministrorum: & probat, quia illa vox ἀντὶ significat Vice, vnde ἀντίχριστος est vice Christi, sicut ἀντιστρατηγὸς significat eum, qui pro Duce se obtrudit; id est, qui Vicarius Ducis vult haberi. MAGDEBVRGENSES etiam Cent.1.lib.2.cap.4. colum.435. docent, Papam ideo verum esse Antichristum; quia se Christi Vicarium facit.

At sine dubio falluntur, vel fallere conantur. Nomen enim Antichristi, non potest vllo modo significare Vicarium Christi; sed solùm aliquem Christo contrarium: & contrarium non quomodocunq; sed ita, vt cum eo de sede & dignitate Christi certet; id est, qui sit æmulus Christi, & velit haberi Christus, deiecto eo qui verè est Christus.

Hanc esse huius nominis significationem, probatur tripliciter. PRIMO, quia apud Græcos illa vox ἀντὶ, propriè significat oppositionem. & quoniam opponi dicuntur non solùm ea, quæ pugnant inter se; sed etiā ea, quę ęquipollent: inde factum est, vt ἀντὶ in compositione interdum significet contrarietatem, interdum æquiualentiam; nunquam autem subordinationem: vt patet in exemplis omnium talium nominum, ἀντίπαλος, significat æmulū in lucta; ἀντίδοτον, contrarium remedium; ἀντίφρασις, contrariam loquutionē; ἀντίστροφος, æquiualentē; ἀντίθεος, æqualem Deo; ἀντίχειρ, est pollex, quia è regione opponitur, & æquiualet toti reliquæ manui; & sic de ceteris. Vicarius autem non significat oppositionem, sed subordinationem ad aliud; & ideo non potest exprimi per vocem ἀντὶ.

Porro illud ἀντιστρατηγός, non significat Vicarium Ducis, sed ordinariè contrarium Ducem; sicut ἀντιστρατεύομαι, est bellum infero, & interdum eum qui est loco Ducis, nō vt illi subiectus, sed vt æqualis: quomodo apud Latinos Proprætor, vel Proconsul, non significat Vicarium Prætoris, vel Consulis; sed eum qui est in aliqua prouincia, id quod est Prætor, vel Consul in vrbe. & in hoc deceptus est Musculus; quia enim legit apud Budæum ἀντιστρατηγὸς significare proprætorem, putauit ipse significare Vicarium Prætoris; quod est falsum.

SECVNDO, idem ꝓbatur ex Scriptura. Nam etiamsi hoc nomē esset ex se ambiguum; tamen vt in Scriptura accipitur non est ambiguum: & nostra quæstio nō debet esse de voce ἀντίχριστος absolutè, sed vt in Scripturis accipitur. Porro in Scripturis Antichristus dicitur is, *qui extollitur super omne, quod dicitur Deus*, 2. ad Thessal. 2. quod certè non est, esse Vicarium, sed hostem Christi veri Dei. Et 1. Ioan. 2. Antichristus dicitur esse is, *qui negat* IESVM *esse* CHRISTVM; id est, qui negat IESVM esse CHRISTVM, vt seipsum pro Christo venditet. Et Matth. 24. Antichristus dicitur affirmaturus se ipsum esse Christum; quod sanè non est Vicarij, sed æmuli.

Denique TERTIO, ex omnibus auctoribus, qui de Antichristo scripserunt; & ex communi sensu omnium Christianorum, qui per Antichristum intelligunt eximium quendam Pseudochristum. Quomodo etiam exponit hanc vocem ex veteribus Græcis, Damascenus lib.4. de fide, cap.28. & eodem modo exponit Hieronymus ex Latinis, qui tamen etiam Græcæ linguæ peritissimus fuit, quæstione vndecima ad Algasiam.

Denique, similiter exponit in suo Thesauro linguæ Græcæ HENRICVS STEPHANVS, qui tamen vnus est de numero hæreticorum Geneuensium. Hinc habemus argumentum primum contra aduersarios. Nam cùm Antichristi nomen significet hostem & æmulum Christi: & Romanus Pontifex se Christi famulum, & Christo subiectum in omnibus fateatur; non autem Christum se vllo modo esse dicat, neq; illi se parem faciat: manifestum est, eum non esse Antichristum.

CAPVT SECVNDVM.

Antichristum certum quendam hominem futurum.

IAM QVOD ad secundum attinet, nos cum aduersariis in vno conuenimus; in altero discrepamus. Conuenimus in eo, quod sicut nomen Christi accipitur dupliciter: interdum propriè pro quodam eximio & singulari Christo, qui est IESVS NAZARENVS: interdum communiter ꝓ his omnibus, qui habent cum Christo similitudinem, quantum ad vnctionem; quomodo Prophetæ, & Reges, & Sacerdotes omnes dicuntur Christi, Psalm.104. *Nolite tangere Christos meos:* Ita etiam nomen Antichristi interdum accipitur propriè pro quodam eximio Christi hoste, de quo agitur 2. ad Thessalon. 2. Ioan. 5. & alibi: interdum verò communiter pro omnibus, qui quoquo modo Christum oppugnant. Nam 1. Ioan. 2. legimus: *Audistis, quia Antichristus venit, & nunc Antichristi multi facti sunt*; id est, audistis venturum

turum Antichristum; & nunc licet ille singularis Antichristus nondum venerit, tamen multi seductores iam venerunt, qui etiam Antichristi dici possunt.

At dissentimus de Antichristo propriè dicto; an ille sit vnus homo singularis. Catholici enim omnes ita sentiunt, fore Antichristum vnum quendam hominem: at hæretici omnes suprà citati docent, Antichristum propriè dictum, non esse singularem personam, sed singularem thronum, siue regnum tyrannicum, ac sedem apostaticam eorum, qui Ecclesiæ præsident.

MAGDEBVRGENSES Cent. 1. lib. 2. cap. 4. colum. 435. *Docent Apostoli,* inquiunt, *Antichristum non fore vnam tantùm personam, sed integrum regnum, per falsos Doctores in templo Dei; id est, in Ecclesia Dei præsidentes: in vrbe magna; id est, in Romana ciuitate, opera Diaboli, & fraude, ac deceptione comparatum.* Hæc illi. Similia sunt apud alios suprà citatos.

Rationes eorum hæ sunt. PRIMA, Paulus 2. Thess. 2. dicit, iam suo tempore cœpisse in mundo versari Antichristum: *Mysterium,* inquit, *iam operatur iniquitatis*; & tamen ibidem dicit, Antichristum in fine mundi à Christo occidendum. Hinc ita concludit BEZA in 2. Thessal. 2. *Manifestè sunt hallucinati, quicunque de vno quopiam homine putarunt hoc intelligi; nisi dent mihi quempiam, qui à Pauli seculo ad diem vsque iudicij superstes maneat.* Similiter argumentatur Caluinus loco citato. Confirmatur hæc ratio ex Ioanne, qui in epist. 1. cap. 4. dicit: *Omnis spiritus qui soluit Iesum ex Deo non est, & hic est Antichristus; de quo audistis quoniam venit, & nunc iam in mundo est.*

SECVNDA ratio BEZÆ est. Quoniam Daniel, cap. 7. singularibus nominibus bestiarum, Vrsi, Leonis, Pardi, non intelligit singulares Reges; sed singula Regna, quorum vnumquodque multos Reges continet. Igitur eodem modo Paulus 2. Thessal. 2. qui mirè cum Daniele consentit, per hominem peccati & filium perditionis non intelligit vnam singularem personam; sed quoddam quasi corpus multorum tyrannorum.

TERTIA ratio CALVINI est, in cap. 2. primæ Ioannis, vbi ait, delirare & spontè errare eos, qui vnum certum hominem futurum credunt Antichristum, cùm Paulus 2. Thessal. 2. scripserit, Apostasiam venturam, & eius caput Antichristum futurum. siquidem Apostasia est generalis quædam defectio à fide, quæ quidem vnum corpus & vnum regnum facit, & non est res paucorum annorum, vt sub vno Rege compleri possit.

HIS non obstantibus, veritas est; Antichristum fore vnum singularem hominem: Id quod probatur ex omnibus Scripturis & Patribus, qui de Antichristo agunt. Scripturæ loca sunt quinque. PRIMVS est in Euangelio Ioannis 5. *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me, si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.* Hæc verba de falsis A Prophetis, in generali, non de vno aliquo intelligi volunt Musculus & Caluinus apud Marloratum in commentario huius loci; sed eorum explicatio cum antiquis Patribus & cum ipso textu pugnat. Nam hæc verba dicta esse de vno Antichristo, testantur Chrysostomus & Cyrillus in hunc locum; Item Ambrosius in 2. Thessal. 2. Hieronymus in epist. ad Algasiam, quæst. 11. Augustinus tract. 29. in Ioan. Irenæus lib. 5. contra hæreses Valentini; Theodoretus in Epitome diuinorum decretorum, capite de Antichristo, & alij.

Præterea hîc Dominus opponit sibi alium hominem; hoc est, personæ personam; non regnum regno; B neque sectam sectæ: vt patet ex illis vocibus: *Ego,* alius, *in nomine meo,* in nomine suo; *me,* illum: Sicut ergo Christus, vnus & singularis homo fuit; ita & Antichristus vnus & singularis homo erit.

Deinde, Christus hîc dicit, Antichristum à Iudæis pro Messia recipiendum. Constat autem, Iudæos vnum certum & singularem hominem exspectare. Item, omnes falsi Prophetæ venerunt in nomine alterius, non in nomine suo. Hier. 14. *Falsò Prophetæ vaticinantur in nomine meo, non misi eos, &c.* At hîc Dominus loquitur de vno quodam, qui veniet in nomine suo; id est, qui non agnoscet Deum aliquem, sed *extollet se,* vt Paulus ait, *supra omne quod dicitur Deus.*

C Denique, falsi Prophetæ permulti venerant ante Christi aduentum, permulti etiam postea venturi erant; non igitur Dominus dixisset: *Si alius venerit*; sed multi veniunt; si de falsis Prophetis loqui voluisset.

SECVNDVS locus est Pauli 2. Thessal. 2. *Nisi venerit discessio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, &c.* Et infrà: *Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus IESVS interficiet Spiritu oris sui.* Hæc verba etiam aduersarij intelligunt de vero Antichristo; sed Apostolus loquitur de certa quadam & particulari persona, vt patet ex articulis Græcis: ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας. Et infrà: καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος; vt enim docet EPIPHANI- D VS hæresi 9. quæ est Samaritanorum, articuli Græci cõtrahunt significationem ad vnam rem certam, ita vt ἄνθρωπος significet hominem in cõmuni, at ὁ ἄνθρωπος hominem singularem. Et sanè mirum est, nullũ aduersariorum, qui tamen iactant linguarũ peritiam, hoc animaduertisse.

TERTIVS est 1. Ioan. 2. vbi sic legimus: ἠκούσατε ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν. vbi articulũ præponit Antichristo propriè dicto; sine articulo verò effert nomen Antichristi communiter accepti: apertissimè indicans, Antichristum propriè dictum esse vnam personã certam; Antichristum communiter acceptum, non esse certam personam, sed in genere omnes hæreticos.

QVARTVS est, Daniel. 7. 11. & 12. capite, vbi

loquitur de Antichristo, vt docet Hieronymus & Theodoretus in eum locum. Irenæus lib.5.& Augustinus libro 20. de ciuitate Dei, cap.23. & Caluinus, Magdeburgenses, & Beza, vbi suprà. Ibi autem Antichristus non vocatur vnum Regnum; sed vnus quidam Rex: qui ex decem Regibus, quos in mundo inueniet, tres omnino tollet è medio, & alios septem sibi subiiciet. Adde, quod Caluinus dicit; ad literam, Danielem loqui de Antiocho illustri; & allegoricè, de Antichristo, cuius figurā gerebat Antiochus. quod etiam docet Cyprianus libro de exhortatione martyrij, cap. 11. & Hieronymus in Danielis 11. & 12. cap. Sed Antiochus illustris certa quædam & singularis persona fuit: igitur & Antichristus certa quædam persona esse debet.

QVINTVS & vltimus locus est Apoc.13.& 17. quæ loca intelligi de Antichristo, docet Irenæus lib. 5. & perspicuum est ex similitudine verborum Danielis & Ioannis. Vterque enim mentionem facit decem Regum, qui erunt in terra, quando veniet Antichristus; & vterque Antichristi regnum tribus annis cum medio duraturum prædicit, &c. Sicut ergo Daniel de vno certo Rege loquitur; ita & Ioannes in Apocalypsi.

Idem probatur ex Patribus, qui communi consensu de Antichristo docent. PRIMO, eum fore instrumentum Diaboli electissimum, ita vt in eo inhabitet omnis plenitudo diabolicæ malitiæ corporaliter; sicut in homine Christo, habitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter. SECVNDO, Antichristum nō regnaturum, nisi tres annos cum medio. ac proinde docent, Antichristum vnum hominem tantùm futurum. Vide Irenæum lib.5. circa finem. Cyrillum Hierosolymitanum catechesi 15. Chrysostomū in 2. Thessal.2. Theodoretum in ca.7. Danielis; Lactantium in Epitome diuinæ Institut. cap.11. Ambrosium in cap. 21. Lucæ; Hieronymum in cap.7. Danielis, & quæst.11. ad Algasiam; Augustinum lib.20. de ciuitate Dei, per multa capita, & in Psalm.9. Gregorium lib. 32. moral. cap.12. Damascenum lib.4. ca.28. & Hippolytum Martyrem in oratione de consummatione mundi.

Ad PRIMVM argumentum BEZÆ respondeo; tempore Apostolorū occultè grassari cœpisse Antichristum, non in sua persona, sed in suis præcursoribus. Sicut enim Christus venire cœpit ab origine mundi in Patriarchis & Prophetis, qui eum præcurrebant, & significabant; ita vt dici posit, à principio mundi cœpisse operari mysterium pietatis; & tamen in sua propria persona non venit, nisi quando carnem de B. MARIA suscepit: ita Antichristus mox post Christum in cœlum assumptum cœpit venire in suis præcursoribus, & mysteriū operari iniquitatis, nimirum in hæreticis & tyrannis Ecclesiam persequentibus, ac præcipuè in Simone Mago, qui se Christum dicebat, & in Nerone, qui primus Ecclesiam oppugnare cœpit, & nihilominus in propria persona non veniet, nisi in fine mundi. Itaque persecutio spiritualis Simonis Magi, & temporalis Neronis dicitur mysterium iniquitatis, quia signa erant & figuræ persecutionis Antichristi.

A

Hanc esse veram loci Paulini explicationem, dupliciter probari potest. PRIMO, ex omnibus interpretibus eius loci. Omnes enim per mysterium iniquitatis apud Paulū intelligunt vel Neronis persecutionem; vt Ambrosius & Chrysostomus in hunc locum, & Hieronymus quæst. 11. ad Algasiam: vel hæreticos, qui clàm decipiunt; vt Theodoretus & Sedulius in hunc locum, & Augustinus lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 19.

B

SECVNDO, ratione desumpta ex confessione aduersariorum. Illi enim dicunt, Antichristum esse propriè sedem Romani Pontificis.

Si ergo Antichristus propriè dictus, natus est tempore Apostolorum, sequitur Petrum & Paulum fuisse propriè dictos Antichristos, licet occultos; & Neronem, vel Simonem Magum, fuisse verum Christum. Cōstat enim tempore Apostolorū non fuisse Romę alios Episcopos, quàm Petrum & Paulum. Disertè enim affirmat Irenæus lib.3. cap.3. à Petro & Paulo sedem Romanam fundatam, & primos in ea Episcopos sedisse. Quod idem omnes veteres docent, quos suprà citauimus. Cōstat etiam, tam Simonem Magum, quàm Neronem cum Apostolis Petro & Paulo dimicasse.

C

Quod si aduersariis non placet, Petrum & Paulum, fuisse Antichristos; & Simonem & Neronem, verum Christum: coguntur fateri, tempore Apostolorum non exstitisse Antichristum in se; sed solùm in suo quodam typo. Ex quo, cōsequentia BEZÆ; qua efficiebat, non posse Antichristum esse vnum hominem, nisi daremus vnum hominem, qui viueret à temporibus Apostolorum vsque ad finem mundi; ridicula esse ostenditur.

Ad confirmationem dico, Ioannem loqui eo modo, quo loquitur Dominus de Helia, Matth. 17. *Helias quidem venturus est, & restituet omnia; dico autem vobis, quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum.*

D

id est, Helias in sua persona venturus est: sed iam Helias venit in suo simili; id est, in Ioanne Baptista.

Ad SECVNDVM argumentum, negatur inprimis, quòd semper Daniel per singulares bestias intelligit singula regna. Nam per vnam bestiam interdum significat vnum regnum; vt capite septimo, vbi per Leonem intelligit regnum Assyriorum; per Vrsum, regnum Persarum; per Pardum, regnum Græcorum; per aliam bestiam innominatam, regnum Romanorum: interdum vnum Regem, vt capite octauo, vbi per Arietem intelligit Darium Regem Persarum vltimum; per Hircum, Alexandrum Magnum. Deinde, negatur consequentia argumenti. Nam Paulus per *Hominem peccati*, non intelligit ali-

quam ex quatuor bestiis, à Daniele descriptis: sed intelligit illud cornu paruulum, quod apud Danielem præualuit decem cornibus quartæ bestiæ; id est, vnum illum Regem, qui ex modico adeò creuit, vt omnes alios Reges sibi subiugauerit.

Ad POSTREMVM argumentum respondeo multis modis, vt intelligatur quàm impudenter scripserit Caluinus, eos sponte errare, qui ex illo suo argumento non colligunt, Romanum Pontificem esse Antichristum. PRIMO; per Apostasiam rectissimè apud Paulum ipse Antichristus intelligi potest. Sic enim docent communi consensu Græci interpretes, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius, & præterea S. Augustinus lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 19. Dicitur autem Antichristus Apostasia, tum per Metonymiam; quia multis caussa erit recedendi à Deo: tum etiam per excellentiam quandam; erit enim tam insignis Apostata, vt apostasia ipsa dici posset.

SECVNDO; per Apostasiam, potest accipi defectio à Romano imperio; vt exponunt multi Latinorum: vt Ambrosius, Sedulius, & Primasius. Nam, vt in sequenti capite demonstrabimus, nõ antea veniet Antichristus, quàm omnino intereat Romanum imperium.

TERTIO; si admittamus, per Apostasiam intelligi defectionem à vera Christi fide & religione (vt Caluinus ostendit) non tamen propterea vllis angustiis constringimur. Nam non est necesse, vt Paulus loquatur de Apostasia multorum seculorum; potuit enim loqui de Apostasia quadam maxima & singulari, quæ solùm erit in illo breuissimo tempore, quo Antichristus regnabit. Atque ita hunc locum intellectum fuisse à multis veteribus, scribit Augustinus loco notato; hoc est, 20. de ciuitate Dei, cap. 19. qui probabiliter docebant; Antichristo apparente, omnes omnino hęreticos occultos, seu fictos Christianos ad eum accessuros, & ex eo Apostasiam maximam, qualis antea non fuerat, tunc futuram.

QVARTO; si concedamus Caluino, loqui diuum Paulum de Apostasia multorum seculorum; adhuc nihil ipse obtinebit. siquidem dicere poterimus, eam Apostasiam non necessariò ad vnum corpus, & regnum Antichristi pertinere, nec postulare vnum caput; sed esse dispositionem ad regnum Antichristi, & in variis locis, sub variis regibus, variis occasionibus fieri; vt nunc cernimus, defecisse Africam ad Mahumetum, Asiæ magnam partem ad Nestorium & Eutychetem, aliasque prouincias ad alias sectas.

QVINTO ac postremò; si daremus Caluino, generalem Apostasiam à fide, & multis iam annis durantem, esse regnum Antichristi; nõ continuò sequeretur, Papã esse Antichristum: nam adhuc quæstio tractanda esset, quínam defece-

A rint à fide & religione CHRISTI; nósne, an illi; id est, Catholici, an Lutherani. Nam etsi dicunt ipsi, nos esse qui defecimus; tamẽ nondum probarunt, nec ab vllo communi iudice id declaratum est.

Et sanè multò faciliùs nos probare possumus, Lutheranos esse, qui defecerunt; quàm ipsi, Catholicos defecisse, probant. Siquidem eos defecisse ab Ecclesia, in qua prius erant, ne ipsi quidem negant. Nam, vt cetera prætermittam, ERASMVS SARCERIVS in illud 2. Thessal. 2. *Tunc reuelabitur ille iniquus*, ingenuè confitetur; omnes ferè prædecessores Lutheranorum, & se etiam aliquando Romano Pontifici paruisse.

B Itaque defecerunt ipsi à prædecessorum suorum Ecclesia & religione: Nos verò ab aliqua Ecclesia defecisse, nec hactenus demonstrarunt; nec vnquam demonstrare poterunt. Cùm igitur apud Paulum legunt: *Nisi venerit discessio, seu apostasia, & reuelatus fuerit ille iniquus, &c.* & se cogitant discessisse ab Ecclesia, in qua erant, nos autem in iisdem semper institutis perseuerare: Mirum est, si nõ saltem metuunt, ne de se ipsis Paulus sit loquutus.

Ex hoc secundo capite habemus secundum argumentum; ad probandum, Pontificem non esse Antichristum: si enim Antichristus vna tantùm persona est; Pontifices autem multi fuerunt & erunt, eadem dignitate & potestate præ-

C diti: certè alibi quęrẽdus est Antichristus, quàm in Romana sede.

CAPVT TERTIVM.

Ostenditur Antichristum nondum venisse.

QVANTVM ad TERTIVM, de tempore aduentus Antichristi, multæ falsæ suspiciones, multique errores exstiterunt, tam Catholicorum, quàm hæreticorum. Sed cum hoc discrimine, quòd Catholici scientes, Antichristum non venturum, nisi in fine mundi, quæ est veritas; errauerunt tamen in eo, quod putauerunt, mundi finem propinquiorem esse, quàm reuera esset;

D hæretici autem in eo errant, quod existimant, Antichristum venturum diu ante mundi finem, & iam re ipsa venisse. Dicamus igitur de vtroque errore.

Inprimis, omnes veteres animaduertentes suorum temporum malitiam, suspicati sunt, tempora Antichristi imminere. Ita Thessalonicenses, tempore Apostolorum, putabant instare diem Domini, quos Apostolus corrigit, 2. Thessal. 2. Item CYPRIANVS lib. 3. epist. 1. *Imminente*, inquit, *Antichristo, paret ad prælium milites, &c.* Et lib. 4. epist. 6. *Scire debetis*, inquit, *& pro certo credere ac tenere, pressuræ diem super caput esse cœpisse, & occasum seculi atque Antichristi tempus appropinquasse.* HIERONYMVS epistola ad Ageruchiam de Monogamia: *Qui tenebat, de medio fit, & non intelligimus*

Anti-

Antichristum appropinquare? GREGORIVS libro 4. epistol.38. *Omnia quæ prædicta sunt, fiunt, Rex superbiæ propè est.* Et homil.1. in Euangelia, audacter pronunciat mundi finem instare; sed istæ suspiciones erant, non errores. Non enim sancti isti Patres certum tempus definire ausi sunt.

Porrò alij audacius certum tempus constituerunt. IVDAS quidam, vt Hieronymus refert in libro de viris illustribus, anno Christi CC. putauit Antichristum venturum, & mundum finiendum, qui, vt patet, deceptus est. Rursum LACTANTIVS lib.7.cap.25. diuinarum institutionum: *Omnis,* inquit, *exspectatio non amplius quàm ducentorum videtur annorum, &c.* Vbi docet Antichristum fuisse venturum, & mundum finiendum ante annum CC. à sua ætate. Ipse autem vixit temporibus Constantini anno Christi CCC. itaque anno CCCCC. à Christo putauit fore mundi finem; sed ipse quoque, experientia teste, deceptus est.

Refert B. Augustinus lib.18. de ciuit. Dei, cap. 53. aliorum errorem, qui dixerunt, mundum finiendum anno CCCC. ab ascensione Domini; & rursum aliorum, qui annum millesimum statuerunt. qui omnes decepti sunt; sic etiam accidit Paganis, qui, teste eodem Augustino ibidem, ex nescio quo respōso diuino collegerant; Christianam religionem solùm duraturam annis CCC.LXV. Fuit etiam Episcopus quidam Florentinus circa annum Domini M.C.V. qui asseruit, Antichristum tunc natum fuisse, proinde mundi finē instare. Qua de caussa coactum est Concilium Florentiæ Episcoporum CCC. XL. à Paschali II. Vide Chronica Matthæi Palmerij, & Platinam in vita Paschalis II.

Denique, fuit semper celebris opinio multorum asserentium, mundum duraturum sex millibus annorum; cùm sex diebus Deus mundum creauerit, & mille anni apud Deum sit quasi dies vna. Ita IVSTINVS q.71. ad Gentes. Irenæus lib. 5. Lactantius lib.7. cap.14. Hilarius in caput 17. Matth. Hieronymus in Psal.89. ad Cyprianum. Cui sententiæ concordat etiam Thalmudistarum opinio, qui ex Helia Propheta dicunt se vaticinium habere, quo asseratur, mundus sex mil libus annorum duraturus.

Hæc sententia nondum potest per experientiam redargui. Nam secundum veram Chronologiam sunt elapsi à mundo condito anni plus minus quinquies mille sexcenti. Vnde Ambrosius qui lib.7. in Lucam, cap.2. hanc opinionem reiicit, asserens, tempore suo iam fuisse elapsos annos sex mille, apertè decipitur. Optima est moderatio D. AVGVSTINI, qui hanc sententiam probabilem putauit, & eam, vt probabilem, sequutus est lib.20. de ciuitate Dei, cap.7. Neque hinc sequitur, nos scire tempus vltimæ diei. Dicimus enim, probabile esse, mundum non duraturum vltra sex millia annorum. Non autem dicimus id esse certum. Quocirca idem

A Augustinus acriter reprehendit eos, qui asserunt, certo aliquo tempore mūdum finiendum, cùm Dominus dixerit Actor.1. *Non esse nostrum scire tempora & momenta, quæ Pater posuit in sua potestate.* Vide Augustinum in epist.80. ad Hesychium, in Psalm.89. & lib.18. de ciuit. Dei, cap.53. Sed his omissis, ad hæreticos veniamus.

HÆRETICI huius temporis cùm omnes doceant, Antichristum esse Romanū Pontificem, iamque apparuisse, & in mundo versari; tamen inter se non consentiunt de tempore, quo apparuit: Sunt enim sex eorum opiniones.

PRIMA SAMOSATENORVM, qui in Hungaria & Transyluania degunt, qui in quodam libello quem inscribunt:
B *Præmonitiones Christi & Apostolorum de abolendo vero Christo per Antichristum;* docent, Antichristum paulò post tempora Apostolorum apparuisse; nimirum quando cœptum est prædicari, Christum esse Filium Dei æternum. Ipsi enim existimant, Christum esse purum hominem, & in Deo vnam tantùm esse personam, & hanc fidem à Christo & Apostolis prędicatam: sed paulò post mortem Apostolorum, venisse Romanum Antichristum; & vero Christo puro homine abolito, introduxisse alium Christum æternum, & fecisse Deum trinum, & Christum binum.

Hæc opinio, præter argumenta, quæ infrà afferemus, contra omnes hæreticos, facillimè
C refutatur dupliciter. PRIMO, quia Antichristus, cùm venerit, *seipsum faciet Deum,* nō aliquem alium, vt Apostolus ait 2.Thessal.2. Romanus autem Pontifex, vt ipsimet dicunt, non seipsum fecit Deum; sed Christum prædicauit, & ex puro homine Deum fecit. SECVNDO, quia ipsi dicunt, mox post Christi & Apostolorum dormitionem, extinctam fuisse penitus per Antichristum veram Christi fidem; & in toto mundo deinceps adoratum fuisse Christum Deum. At Christus prædixit, contra Ecclesiam suam non præualituras portas inferi Matth.16. Et Angelus prædixit æternum fore Christi regnum, Lucę 1. Et Dauid prædixit omnes Reges seruituros Christo, Psalm.71. Quomodo ergo verum est, in
D ipso initio nascentem Ecclesiam ab Antichristo esse deletam?

SECVNDA opinio est ILLYRICI, qui in Catalogo testium docet; Antichristum venisse, quando cœpit Romanum imperium inclinare ad ruinā. Constat autem, Romanum imperium inclinare cœpisse post annum decimum Honorij, quando Roma primùm capta est; id est, anno Domini CCCC. XII. vt Blondus ostendit lib.1. decadis primę historiarum, ab inclinatione Romani imperij; sed hoc intelligere videtur Illyricus de conceptione, non de natiuitate Antichristi. Siquidem ipse idē Cent.6. cap.1. in principio docet, Antichristum conceptum quodam modo initio anni CCCC. deinde animatum, & formatum, atque nutritum in vtero matris, circa

annum quingentesimum; & postremò, anno DC.VI. natum; quando videlicet Phocas concessit Pontifici Romano, vt caput diceretur totius Ecclesiæ. Idem Cent.1.lib.2. cap.4.col.438. docet; Antichristum regnaturum & sæuiturum gladio spirituali annis M. CC.LX.gladio autem temporali annis DC.LXVI.& tunc finem mundi adfuturum.

Priorem numerum colligit ex Apocal.11.cap. vbi dicitur, duraturum tempus Antichristi diebus M.CC. LX. Vult enim Illyricus accipi diem pro anno. Posteriorem numerum colligit ex Apocal.13. vbi dicitur numerus bestiæ esse DC. LXVI.

Potest refelli duobus modis hæc opinio. Sequitur enim primò, iam Antichristum non solùm esse natum, sed etiam mortuum; & proinde mundi finem iam aduenisse. Nam Pontifex Romanus cœpit gladium temporalem; id est, temporale dominium habere saltem ab anno DC. XCIX. Tunc enim Aripertus donauit Pontifici Romano alpes Coctias, vbi nunc Genua est; & postea anno DCC. XIV. eam donationem confirmauit Luitprandus, vt scribit Ado Viennensis in Chronico horum annorum, Blondus lib. 10. decadis primæ; & idem fatentur Magdeburgenses, Centur.8.cap.10.col.685.& Theodorus Bibliander, qui hoc anno DCC. XIV. annotat, factam esse primam prouinciam Papisticam.

Non diu pòst, id est, anno DCC. LV. donauit Pipinus Romanis Pontificibus Exarchatum Rauennæ cum magna parte Italiæ; vt testatur Rhegino, Ado, Sigebertus, Blondus lib.1. secundæ decadis, P. Æmilius, & ipsi etiam Centuriatores, Cent.8.cap.10. col.724.ac Theodorus Bibliander in Chronico. Si igitur hoc anno DCC.LV. cœpit regnum Antichristi, & durauit annis DC. LXVI. Igitur finem accepit anno Christi M. CCCC. XXI. Igitur sunt iam anni plusquā C. L. ex quo obiit Antichristus. Quod si initium regni eius ponitur altius; id est, anno Domini DC. XCIX. tunc finis ponendus erit anno M. CCC. LXV.& erunt nunc plusquam CC. anni transacti post mortem Antichristi.

Respondebvnt fortasse, post annum DC. LXVI. regni sui temporalis Antichristum non moriturum; sed tantùm amissurum temporale dominium. Cùm enim ipsi dicant, regnum spirituale Antichristi duraturum M. CC. LX. annis, qui adhuc finiti non essent, & si cœpissent ab anno Christi DC. VI. consequenter dicere debent, duraturum regnum Antichristi spirituale aliquanto tempore post deletum regnum eius temporale; sed certè est absurdum, & contra omnes auctores; & præterea saltem sequitur, iam ante annos CC. debuisse Pontifices amittere temporale dominium, quod est contra experientiam.

Secvndo, idem error potest refelli, quia sequitur ex hoc errore, nosse Centuriatores exactè, quando finietur mundus, quod tamen est contra verba Domini, Actorum 1. & Matth.24. quod sequatur, patet; nam ipsi sciunt, Antichristū cœpisse regnare gladio spirituali anno DC. VI. sciunt etiam regnaturum tantùm annis M. CC. LX.& tunc statim venturum Dominum ad iudicium, vt ipsimet ex Paulo 2.Thessal.2.colligunt: Sciunt igitur iudicium extremum futurum anno Christi M. DCCC.LXVI. vel si hoc nesciunt, coguntur etiam nescire, an Antichristus venerit.

Tertia opinio est Dauidis Chytræi, qui in commentario cap.9. Apocalypsis cum Illyrico docet. Antichristum apparuisse circa annum Domini DC. & satis apertè significat, S. Gregorium fuisse I. Pontificem Antichristianum. Idem verò Chytræus in comment.cap.11. & 13. non assentitur Illyrico, quantum ad tempus durationis Antichristi; sed prudenter monet, non esse id temerè definiendum. Probat verò tribus rationibus, Antichristum apparuisse anno DC.

Primo, quia eo tempore Gregorius stabiliuit inuocationem Sanctorum, & Missas pro defunctis. Secvndo, quia anno DC. VI. Papa Romanus Bonifacius III. impetrauit à Phoca titulum Episcopi vniuersalis. Addit Tertiam rationem in comment.cap.13. quia hoc tempus planè & perspicuè congruit cum numero nominis Antichristi, quod continet *666*. vt in Apocal.cap.13. habetur.

Addit ibidem Chytræus, ex hoc eodem numero nominis Antichristi colligi tempus, quo confirmatum fuit à Pipino Antichristi regnum. Nam tot ferè anni sunt ab anno XCVII. quo Ioannes scripsit Apocalypsim vsque ad Pipinum, nimirum DC. LXVI. Item colligi tempus, quo primùm à Ioanne Hvss fuit Papa Romanus delectus & declaratus Antichristus. Sunt enim ferè anni DC. LXVI. à Pipino ad Ioannem Hvss.

Hęc sentētia facilè refelli potest; nititur enim solis mendaciis. Nam inprimis non fuit Gregorius primus, qui Sanctos inuocare, & Missas pro defunctis offerre docuit. Docuerunt idipsum omnes veteres, vt nos alibi demonstrauimus. Nunc vnus Ambrosius sufficit, qui CC. annis Gregorium præcessit, in lib. de viduis: *Obseruandi*, inquit Ambrosius, *sunt Angeli, Martyres obsecrandi*. Et lib.2.epist.8. ad Faustum de obitu sororis: *Itaque*, inquit, *non tam deplorandam, quàm prosequendam orationibus reor; nec mœstificandam lacrymis tuis; sed oblationibus animam eius Deo commendandam.* Denique Phocas non titulum, vniuersalis, Papæ tribuit; sed eum caput Ecclesiarum appellauit. Sed hoc idem multò antea fecerat Iustinianus in epistola ad Ioannem II. & antea etiam Concilium Chalcedonense in epist. ad Leonem. Sine caussa igitur tempore Phocæ ponitur aduentus Antichristi.

Quod

Quod verò addit Chytræus de numero D C. L X V I. omnino ineptum est; quia non congruit præcisè numerus ille cum temporibus, quibus vult Chytræus Antichristum apparuisse, vel confirmatum, vel declaratum esse. Nam à Christo ad Phocæ sanctionem, sunt anni D C. VII. non D C. L X V I. Ab Apocalypsi reuelata sunt ad Pipinum anni D C. L V I I I. à Pipino ad Ioannem Hvss, sunt, vt ipse dicit, anni D C. X L. At certè Ioannes in Apocalypsi præcisum numerum notauit, cùm etiam minutias addiderit. Adde, quod Ioannes Hvss non declarauit primus Papam esse Antichristum; id enim antea fecerat VViclef. Immò nec vnquam dixit Ioannes Hvss, Papam esse Antichristum. Nam in art. 19. Constantiæ damnato dicit, Clericos per auaritiam suam parare viam Antichristo. Deniq; Lutherani omnes gloriantur, à Luthero Antichristum esse detectum.

Qvarta opinio est Lvtheri in supputatione temporum, qui duos aduentus Antichristi ponit. Vnvm, cum gladio spirituali, post annum Domini D C. quādo videlicet Phocas Pontificem Romanum caput omnium Ecclesiarum vocauit. Vbi etiam dicit, Gregorium fuisse vltimum Pontificem Romanum. Altervm, cum gladio temporali post annum Domini millesimum. Idem prorsus docet Bibliander in Chronico tab. 11. & 13. Itaque in primo aduentu conueniunt Lutherus & Bibliander cum Centuriatoribus & Chytræo; eo excepto, quod Lutherus & Bibliander dicunt, Gregorium fuisse sanctum & bonum Pontificem; Centuriatores autem Centur. *6*. cap. 1. col. 2. & Chytræus dicunt, Gregorium præ omnibus nauasse operam introducendo Antichristo; & proinde pessimum fuisse, quæ est blasphemia horrendissima: In secundo aduentu dissidet apertè Lutherus & Centuriatores.

Hæc opinio præter argumenta communia, quæ postea fient, facilè refellitur. Nam omnino sine ratione Lutherus ponit aduentum Antichristi anno D C. & anno millesimo. ac de anno quidem D C. iam diximus in refutatione Chytræi: de anno millesimo facilè probari potest. Nam ideo Lutherus ponit eo tempore initium regni temporalis Antichristi, quia tunc Papa Gregorius V I I. deposuit Imperatorem Henricum I V. & temporaliter dominabatur, & bella gerebat. Atqui hæc omnia etiam antea fiebant; nam Gregorius II. excommunicauit Leonem Imperatorem, eumque priuauit regno Italiæ, anno DCC. XV. testibus Cedreno & Zonara in vita eiusdem Leonis. Dominium autem temporale iam ostendemus ab anno D C C. id est, trecentis annis ante annum millesimum habuisse Romanos Pontifices.

Denique testantur Magdeburgenses Cent. 8. cap. 10. Stephanum III. bella gessisse circa an-

A num Domini DCC. L. & idem dici potest fecisse Adrianum I. & alios eorum successores. Item circa annum DCCC. L. Leonem I V. virum sanctum, & miraculis illustrem bellum gessisse contra Saracenos, & insignem victoriam reportasse, & vrbem Romanam turribus & propugnaculis muniuisse; necnon montem Vaticanum muro cinxisse, qui inde ab eius nomine ciuitas Leonina appellatus est, scribunt omnes ferè historici eius temporis, & ipsi etiam Magdeburgenses Cent. *9*. cap. 10.

Qvinta opinio est Henrici Bvllingeri, qui præfatione in homilias suas ad Apocalypsim scribit; Antichristum apparuisse anno Domini D C C. L X I I I. quæ opinio dissidet ab omnibus superioribus; & inde facilè refelli potest, quod nititur debilissimo fundamento. Docet enim Bullingerus, in Apocal. cap. 13. vbi ponitur numerus nominis Bestiæ *666*. significari eo numero tempus aduentus Antichristi; id est, quot annis post Apocalypsim scriptam, Antichristus venturus esset. Et quoniam constat ex Irenæo lib. 5. Apocalypsim scriptam circa finem Imperij Domitiani; id est, circa annum Domini X C V I I. colligit ipse Antichristum venturum fuisse anno D C C. L X I I I. Tot enim fiunt si addantur *666*. ad *97*.

B

Huc referri potest opinio quorundam Catholicorum, qui, vt refert Iodocus Clichtovævs in commentariis ad cap. 28. lib. 4. de fide Ioannis Damasceni, existimant Antichristum propriè dictum, fuisse Mahumetum; quia venit circa annum D C. L X V I. prout Ioannes prædixerat. At hæc ratio nihil valet. Nam inprimis Magdeburgenses reclamant, & contendunt; numerum illum ex Apocalypsi non significare tempus natiuitatis Antichristi, sed tempus mortis. Ioannes autem Euangelista cap. 13. Apocal. tam Illyrici, quàm Bullingeri commentum reiicit. seipsum enim explicans dicit, illum numerum non esse numerum temporis, sed numerum nominis Antichristi; id est, Antichristum habiturum nomen, cuius literę Grææ efficient numerum *666*. vt Irenæus lib. 5. & omnes alij exponunt.

C

D

Præterea isto anno D C C. L X I I I. nulla mutatio facta legitur in Romanis Pontificibus. Mahumetus etiam non venit; nam natus est anno Domini D. X C V I I. Cœpit se Prophetam dicere anno Domini D C. X X I I I. Deinde obiit anno Domini DC. X X X V I I. teste Palmerio in Chronico. Itaque non peruenit ad annum DC. L X V I.

Sexta opinio est VVolfgangi Mvscvli, qui in locis, titulo de Ecclesia, cap. 12. affirmat, Antichristum venisse paulò post tempora beati Bernardi; id est, circa annum M. C C. & probat, quia D. Bernardus serm. *6*. in Psal. *90*. enumeratis multis vitiis hominum, & pręcipuè Ecclesiasticorum,

sticorum, & grauissimis Ecclesiæ persequutionibus, subiungit: *Superest, vt reueletur homo peccati.*

At hæc etiam opinio nullo negotio refellitur, nam B. Bernardus suspicabatur ex malis quæ videbat, Antichristum propè esse; sicut etiam diximus suspicatos suis temporibus Cyprianum, Hieronymum, Gregorium: & sicut illorum, ita & Bernardi suspicio falsa fuit. Præterea fuerunt Pontifices sine comparatione vlla peiores ab anno DCCCC. ad millesimum, quàm à M. C. ad M. CC. Si ergo illi non fuerunt Antichristi, quare isti erunt?

CAPVT QVARTVM.

Explicatur prima demonstratio, quòd nondum venerit Antichristus.

Est igitur vera sententia, nondum regnare cœpisse, neque venisse; sed venturum & regnaturũ circa mundi finem: qui quantum adhuc absit, nullo modo sciri potest. Hæc sententia, quæ destruit omnes superiores, & clarè ostendit, Romanos Pontifices nõ esse Antichristos, demonstratur sex rationibus.

Sciendum est enim, Spiritum sanctum in diuinis literis sex signa certa aduentus Antichristi nobis dedisse: Duo præcedentia ipsum Antichristum; nempe prædicationem Euangelij in toto mundo, & Imperij Romani desolationem: Duo comitantia; videlicet prædicationem Henoch & Heliæ, & persequutionem maximam & notissimam, ita vt publica sacra omnino cessent: Duo sequentia; nimirum interitum Antichristi post tres annos cum medio, & finem mundi. quorum nullum adhuc videmus existere.

Prima ergo demonstratio sumitur ex primo signo ante cedente Antichristum. Scripturæ testantur; in toto mundo prædicandum Euangelium, antequam veniet vltima persequutio, quæ excitabitur ab Antichristo, Matth. 24. *Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus Gentibus.* Quod autem hoc sit futurum ante aduentum Antichristi, probari posset ea ratione; quia tempore Antichristi, crudelitas persequutionis illius nouissimæ, impediet omnia publica exercitia veræ religionis.

Sed quia hanc rationem aduersarij non admittunt; nec est tempus nunc eam deducendi ex suis principiis; probemus idipsum ex testimoniis Patrum. Hilarivs igitur canon. 25. in Matthæum, exponens illa verba: *Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio:* apertè docet, non venturum Antichristum, quem abominationem desolationis appellat, nisi præcedat Euangelij prædicatio in toto orbe.

Idem docent disertis verbis Cyrillus cate-

A chesi 15. Theodoretus in 2. Thessal. 2. Damascenus lib. 4. cap. 28. & alij, & præterea idem colligitur ex textu: Nam dicitur prædicandum Euangelium, antequam veniat illa maxima & nouissima tribulatio; qualis nec antea fuit, neque postea erit. Qua tribulatione significari Antichristi persequutionem, docent Patres, & præcipuè Augustinus lib. 20. de ciuitat. Dei, cap. 8. & 19. Quod autem Euangelium non fuerit prædicatum in toto orbe terrarum, eo tempore, quo dicunt noui Samosateni venisse Antichristum; id est, circa annum Domini CC. vel CCC. patet ex Origene, qui homil. 28. in Matthæum asserit, tempore suo non fuisse adhuc vbiq; prædicatum Euangelium. B Item ex Ruffino, qui lib. 10. histor. cap. 9. testatur tempore Constantini Imperatoris; id est, post annum Domini CCC. Indis vlterioribus prędicatũ fuisse Euangelium, cùm antea nunquam illi de Christo quidquam audiuissent. Denique ex Augustino, qui in epist. 80. dicit experientia certissima se comperisse suo tempore adhuc fuisse multas Gentes, quæ nihil de Christo audierant.

Quod autem neque completa fuit prædicatio Euangelij circa annum DC. vel DCC. quibus temporibus ponunt aduentum Antichristi Centuriatores, Chytræus, Lutherus, & Bullingerus; patet ex conuersione VVandalorum, Polonorum, Morauorum, & similium; quos con- C stat non audiuisse prædicationem Euangelij, nisi post annum Christi DCCC. vt etiam Centuriatores fatentur, Cent. 9. cap. 2. col. 15. & 18. & Cent. 10. cap. 2. colum. 18. & 19. Item, quod non fuerit completa prędicatio tempore D. Bernardi, quo tempore ponit aduentum Antichristi VVolfgangus Musculus; patet ex ipso Bernardo, libro 3. de consideratione; vbi asserit, adhuc suo tempore fuisse Gentes, quæ non audierant Euangelium.

Deniq;, quòd etiam nostro tempore non sit prædicatum Euangelium in toto mundo, experientia docet. Inuentæ sunt enim in Oriente & Occidente regiones vastissimæ, in quibus nulla exstat memoria Euangelij. Neque dici potest D fuisse ibi fidem, sed postea esse extinctam. Nam saltem aliqua vestigia remanerent, vel ibi, vel in Scripturis veterum. Præterea scimus, vbi prædicauerunt omnes Apostoli, fuisse loca multis nota, ne dicam omnibus: at nouus orbis terræ nunc inuentus, non fuit cognitus ab Apostolorum temporibus, nisi paulò ante nostram ætatem.

Contra hanc demonstrationem vna tantùm obiectio fieri potest: quia nimirum fortasse Scripturæ, quæ dicunt Euangelium in toto orbe prædicandum, non loquuntur de toto orbe simpliciter; sed per figuram intellectionis accipiunt totum pro parte; sicut Lucæ 2. cùm dicitur: *Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.* Alioquin falsum erit, quod

Paulus

A Paulus dicit Rom. 10. iam tunc tempore suo: *In omnem terram exiuisse sonum Apostolorum.* Et quod ait Coloss. 1. *A spe Euangelij quod peruenit vsque ad vos, sicut & in toto mundo est, fructificans & crescens.* Et infrà: *Quod prædicatum est*, inquit, *in vniuersa creatura quæ sub cœlo est.*

Respondeo, sine dubio, non per figuram, sed propriè & simpliciter in toto mundo; id est, in omni Gente prædicari debere Euangelium, & Ecclesias constitui. Nam inprimis id expresse docet Augustinus epistola 80. ad Hesychium, & idem sentiunt alij Patres citati, & præterea Origenes & Hieronymus, & alij in cap. 24. Matth.

Deinde, tribus rationibus id probari potest.
B Primo, Christus ait, prædicationem in vniuerso mundo esse signum consummationis seculi. Sic enim subiungit: *Et tunc veniet consummatio.* At si non propriè, sed per synecdochem deberet prędicari Euangelium in toto mundo; nihil valeret illud signum. Nam eo modo primis XX. annis fuit prædicatum Euangelium ab Apostolis in toto mundo. Secundo, vt Augustinus ratiocinatur, propriè omnes Gentes sunt Christo promissæ, Psal. 71. *Omnes Gentes seruient ei.* Et Christus generaliter pro omnibus mortuus est; & ideo in Apocal. cap. 7. describuntur electi ex omnibus Gentibus, & populis, & tribubus, & linguis: igitur etiam prædicatio propriè debet esse generalis. Denique, Matth. 24. dicitur prædi-
C candum Euangelium in toto mundo, *in testimonium omnibus Gentibus*; id est, ne vlla Gens in die iudicij possit excusare infidelitatem suam prætextu ignorantiæ: igitur ante generale iudicium, generalis prædicatio debet præcedere.

Ad loca illa Pauli respondet Augustinus in epist. 80. ac dicit Paulum, cùm ait Roman. 10. *In omnem terram exiuit sonus eorum*, accepisse præteritum pro futuro, sicut fecerat Dauid, cuius illa verba sunt. Cùm autem ait Coloss. 1. *Euangelium esse in toto mundo*, non voluisse dicere esse actu, sed virtute. quia nimirū iactum fuerat per Apostolos semen verbi diuini in mundum, quod paulatim fructificando & crescendo, totum mundum repleturum erat: quomodo aliquis, qui
D ignem supposuisset diuersis partibus ciuitatis, verè diceretur totam illam vrbem incendisse; quia ignem applicuerat, qui paulatim crescendo, totam vrbem absumpturus erat; & hoc idem Apostolus indicat, cùm ait: *In toto mundo est fructificans & crescens.* Non enim mundum totum planè occupauerat, cùm adhuc propagaretur, & tamen suo quodam modo occupauerat; id est, virtute, non actu.

Posset etiam responderi cum Hieronymo in cap. 20. Matth. & B. Thoma in cap. 10. ad Romanos; duobus modis peruenisse Euangelium ad omnes Gentes: vno modo per famam; alio modo per proprios prædicatores, & Ecclesiarum fundationem: & quidem primo modo peruenisse Euangelium ad omnes Gentes totius mundi tunc noti, tempore Apostolorum; & de hoc loqui Paulum: quomodo etiam debet intelligi Chrysostomus in cap. 24. Matth. Secundo modo non peruenisse tunc, sed peruenturum suo tempore; & de hoc loqui Dominum Matth. 24. Luc. vlt. & Actor. 1.

Adde vltimò, non esse absurdum, si concedamus Dominum propriè, Apostolum figuratè esse loquutum. Rationes enim, quibus cogimur Domini verba in propria significatione accipere, non eandem vim habent, si accommodentur ad verba beati Pauli; præsertim cùm Dominus de re futura, Paulus de præterita sit loquutus.

CAPVT QVINTVM.

Explicatur secunda Demonstratio.

SEcvnda demonstratio sumitur ex altero signo antecedente tempora Antichristi, quod erit desolatio omnimoda Romani Imperij. Sciendum est enim, Romanum Imperium tandem diuidendum in decem Reges, quorum nullus erit vel dicetur Rex Romanorum, etsi omnes occupabunt prouincias aliquas Romani Imperij: sicut modò Rex Galliæ, Rex Hispaniæ, Regina Angliæ, & fortè aliqui alij tenent partes Romani Imperij; & tamen non sunt Romani Reges, vel Imperatores: donec autem hoc non fit, non potest Antichristus venire.

Probat hoc Irenævs lib. 5. ex Daniele, cap. 2. & 7. & ex Apocal. cap. 17. Nam cap. 2. Danielis describitur successio præcipuorum regnorum vsq; ad finem mundi, per statuam quandam: cuius caput aureum, significat primum regnum; id est, Assyriorum: Pectus argenteum, est regnum secundum; id est, Persarum: Venter æneus, regnum tertium; id est, Græcorum: Tibiæ ferreæ, regnum quartum; id est, Romanorum: quod longissimo tempore fuit bipartitum; sicut tibiæ duæ sunt, & longissimæ. Porro ex duabus tibiis, oriebantur decem digiti, & eis tota illa statua desinebat; quia videlicet Romanum Imperium tandem in decem Reges diuidēdum erat, quorum nullus erit Rex Romanorum, sicut nullus digitus est tibia. Iam verò cap. 7. clarissimè Daniel per quatuor bestias eadem quatuor regna designat; & addit, ex vltima bestia proditura decem cornua, quæ decem vltimos Reges significant, qui orientur quidem ex Romano Imperio, sed non erunt Romani Imperatores; sicut cornua ipsa oriuntur ex bestia, sed bestia ipsa non sunt.

Denique Ioannes cap. 15. Apocalypsis describit bestiam cum septem capitibus, & decem cornibus, super quam mulier quædam sedebat, & explicat mulierem esse vrbem magnam, quæ sedet super septē colles, id est, Romam: septem capita esse septem illos montes, & etiam septem

Reges, quo numero intelliguntur omnes Romani Imperatores. Decem cornua dicit esse decem Reges, qui vno tempore simul regnabunt; & ne putemus hos fore Romanos Reges, addit; quòd hi Reges odio habebunt fornicariam, & desolatam facient; quia ita inter se diuident Romanum Imperium, vt illud penitus destruant.

Deinde idem probatur ex Paulo 2. Thessal. 2. vbi dicit: *Et nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore, tantum vt qui nunc tenet, teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, &c.* Vbi Paulus non ausus apertè scribere de euersione Romani Imperij, quod tamen apertè illis coràm explicuerat, sic loquitur, & sensus est; Scitis, quid impediat aduentum Antichristi. Dixi enim vobis, Romanum Imperium impedire, quia non sunt adhuc impleta eius peccata; & non antè veniet Antichristus, qui hoc imperium propter sua peccata tollat è medio. Ideò qui nunc tenet Romanum Imperium, teneat; id est, regnet, donec de medio fiat, id est, aboleatur, & tunc reuelabitur ille iniquus. Ita exponunt Græci Patres & Latini. CYRILLVS catechesi 15. de hoc loco disputans: *Veniet*, inquit, *prædictus Antichristus, cùm impleta fuerint tempora Romani Imperij.* CHRYSOSTOMVS in hunc locum: *Quando*, inquit, *è medio sublatum fuerit Imperium Romanum, tunc veniet Antichristus.* Similia habent Theophylactus & Oecumenius.

Ex Latinis. TERTVLLIANVS in Apologetico, & capit. 32. dicit Christianos orare pro diuturnitate Romani Imperij, quod sciant illo Imperio euerso, imminere orbi summam calamitatem. & LACTANTIVS lib. 7. cap. 15. explicans ea quę pręcedent Antichristum & mundi finem: *Romanum*, inquit, *nomen, quo nunc regitur orbis (horret animus dicere; sed dicam quia futurum est) tolletur de terra, & imperium in Asiam reuertetur, ac rursum Oriens dominabitur; atque Occidens seruiet.* Ambrosius in 2. Thess. 2. post defectum & abolitionem Romani regni venturum dicit Antichristum.

HIERONYMVS quæst. 11. ad Algasiam, eundem locum Pauli enarrans: *Nisi venerit*, inquit, *discessio primùm, vt omnes Gentes, quæ Romano Imperio subiacent, recedant ab eis; & nisi fuerit Romanum Imperium antea desolatum, & Antichristus præcesserit, Christus non veniet: tantum vt Romanum Imperium, quod nunc vniuersas Gentes tenet, recedat, & è medio fiat, & tunc Antichristus veniet.* Denique AVGVSTINVS lib. 20. de ciuitat. Dei, cap. 19. sic eundem locum exponit: *Tantum qui modo imperat, imperet, donec de medio fiat; id est, de medio tollatur, & tunc reuelabitur ille iniquus, quem significari Antichristum nullus ambigit.*

Quod autem hoc signum non sit impletum illis temporibus, quibus Transyluani Antitrinitarij dicunt venisse Antichristum; id est, circa annum CC. patet: quia tunc maximè florebat Romanum Imperium, & diu postea floruit.

Quod etiam non sit impletum vnquam hactenus, patet; quia adhuc manet successio, & A nomen Imperatorum Romanorum, & mirabili prouidentia Dei, quando defecit Imperium in Occidente, quod erat altera tibiarum statuæ Danielis, mansit incolume Imperium in Oriente, quod erat altera tibia. Quia verò Imperium Orientis destruendum erat per Turcas, vt nunc factum videmus; iterum Deus erexit in Occidente priorem tibiam; id est, Imperium Occidentale, per Carolum Magnum, quod Imperium adhuc durat.

Neque obstat, quod Roma ipsa iuxta Ioannis vaticinium quodammodo ceciderit, & Imperium amiserit. Nam Imperium Romanum sine vrbe Roma benè consistere potest; & dici B Romanus Imperator, qui Roma caret: modo succedat alteri Romano Imperatori in eadem dignitate & potestate, siue plures, siue pauciores prouincias sub Imperio suo habeat. Alioqui nec Valens, nec Arcadius, nec Theodosius iunior, nec alij eorum successores, vsq; ad Iustinianum, qui omnes Roma caruerunt, Romani Imperatores dici potuissent. Nec etiam Carolus Magnus, & successores, qui etiam vrbe Romana potiti non sunt, vnquam fuissent Imperatores; quod falsum esse, ex duobus patet.

PRIMVM, quia hac sola de caussa Imperator, qui nunc est, præcedit omnes Christianos Reges, etiam se alioqui maiores, & potentiores. DEINDE, quia constat, consentientibus C Romanis, Carolum Imperatorem creatum, teste Paulo Diacono, li. 23. rerum Romanarum; & ab ipso Græco Imperatore, per legatos Imperatorem salutatū, teste Adone in Chronico anni DCCCX. & à Persis atque Arabibus, vt Imperatorem muneribus ornatum, teste Othone Frisingensi, lib. 5. cap. 31. DENIQVE Lutherani gloriantur se tres Principes habere, electores Romani Imperatoris. Proinde negare non possunt, quin adhuc Romanum Imperium duret.

Rectè igitur Orosius lib. 2. capite 4. comparans Babylonicum Imperium cum Romano, dicit; Deum longè mitius egisse cum Romanis, quàm cum Babyloniis. Nam post annos M. C. LXIV. ex quo Babylon condita erat, vno D die capta est Babylon caput Imperij, necatus est Imperator, & Imperium desolatum destructumq; est. At post annos totidem; id est, M. C. LXIV. ex quo cœpit esse Roma, capta est Roma à Gothis; sed incolumi Imperatore Honorio, qui tunc rebus pręerat, & saluo Imperio Romano.

Hinc apparet deceptio aduersariorum. Illi enim putabant sufficere inclinationem Romani Imperij ad Antichristi aduentum: sed Paulus, Ioannes, & Daniel; & Patres, Irenæus, Cyrillus, Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, Tertullianus, Lactantius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, non inclinationem; sed desolationem dicunt necessariam.

Sed OBIICIVNT Lutherus, Illyricus, & Chytræus, hanc demonstrationem pro se maximè facere; nam prædictum erat à Ioanne in Apocal. 13. Bestiam, quæ Romanum Imperium significabat, vulnerandam ad mortem, & ab Antichristo iterum sanandam; quod sanè tunc factum est, cùm Papa Imperium Occidentale, quod iam ferè perierat, iterum instaurauit, collato in Carolum Magnum titulo ac dignitate Imperatoris. igitur ex hac ipsa translatione seu instauratione Imperij manifestè colligitur, Papam Romanum verè esse Antichristum. Vide Illyricum in libro contra primatum Papæ & Centur. 8. cap. 10. col. 751. & Chytræum in cap. 13. Apocal. Confirmat hoc argumentum Illyricus ex Ambrosio, qui explicans verba B. Pauli 2. Thessal. 2. dicit Antichristum redditurum Romanis libertatem; sed sub suo nomine: quod Papa videtur fecisse, cùm Imperatorem Romanis creauit, qui tamen à se dependeret.

RESPONDEO, apud Ioannem nusquam legimus ab Antichristo sanandam bestiam, quæ Romanum Imperium significabat; sed hoc legimus, vnum ex capitibus bestiæ moriturum, & paulò pòst iterum resurrecturum, opera Draconis; id est, Diaboli. id quod omnes ferè veteres exponunt de ipso Antichristo, qui finget se mortuum, & arte diabolica iterum se ipse excitabit, vt imitetur veram Christi mortem & resurrectionem; & eo modo plurimos seducet.

Ita exponit B. GREGORIVS li. 11. epist. 3. necnon Primasius, Beda, Haymo, Anselmus, Richardus, & Rupertus in cap. 13. Apocal. Et textus ipse cogit planè, vt per illud caput bestiæ, quod mortuũ erat & reuixit, non intelligamus Carolum Magnum, sed Antichristum. siquidem illud caput, vt Ioannes scribit, potestatem habuit solùm mensibus quadraginta duobus; & blasphemabat Deum, & eos qui in cœlo habitant; & imperauit in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem; & adorauerunt illud omnes, qui habitant in terra. quarum rerum nullam vidimus, nec legimus in Carolo Magno, aut in aliquo successorum eius. Regnauit enim Carolus diutius quàm mensibus quadraginta duobus; nec Deum & Sanctos blasphemabat, sed eos potius mirificè coluit, & pietatem eius multi successorum eius imitati sunt.

Denique, nec ipse Carolus, nec vllus successorum eius, in omnem tribum, populum, linguam, & gentem Imperium habuit; vt omnibus notum est. Porro S. Ambrosius non ait nouum Romanum Imperatorem ab Antichristo creandum fuisse, quod Papa fecit; sed euerso Romano Imperio libertatem Romanis restituendam, quod Papa fecisse non legitur.

CAPVT SEXTVM.

Explicatur tertia Demonstratio.

TERTIA demonstratio sumitur ex aduentu Henoch & Heliæ, qui adhuc viuunt; & ad hoc viuunt, vt venienti Antichristo se opponant, & conseruent electos in fide Christi, & tandem Iudæos conuertant: quod tamen certum est nondum esse impletum. Quatuor Scripturæ exstant de hac re. PRIMA, Malach. 4. *Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, antequam veniet dies Domini magnus, & conuertet corda patrum ad filios, & corda filiorum ad patres eorum.* SECVNDA, Eccles. 48. vbi de Helia legimus: *Qui receptus es in turbine ignis, in turbine equorum igneorum. Qui inscriptus es in iudiciis temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob.* Et capite 44. *Henoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, vt det Gentibus pœnitentiam.* TERTIA, Matth. 17. *Helias quidem venturus est, & restituet omnia.* QVARTA, Apocalyp. 11. *Dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus M. CC. LX.*

Hæc omnia loca profert etiam Theodorus Bibliander in suo Chronico tabul. 14. sed ait, per Henoch & Heliam intelligi omnes ministros fideles, quos Deus excitat tempore Antichristi, qualis nimirum fuit Lutherus, Zwinglius, & ceteri; & tandem concludit: *Quare*, inquit, *puerilis imaginatio est, vel Iudaicum somnium, exspectare vel Heliam, vel Henoch, vt personas suis proprietatibus singularibus definitas.* Et idem docet Chytræus in commentario ad hunc locum Apocalypsis. Et probant; quia quæ dicuntur de Helia à Malachia, Dominus docuit intelligi de Ioanne, Matth. 11. *Ipse est Helias qui venturus est.* Et Hieronymus in caput 4. Malachiæ, exponit de omni choro Prophetarum; id est, de doctrina omnium Prophetarum.

Nobis verò non puerilis imaginatio, sed verissima sententia videtur, Henoch & Heliam in suis personis venturos; & contrariam, vel esse hæresim, vel errorem hæresi proximum: probatur, PRIMO ex illis Scripturis quatuor. Nam quod verba Malachiæ non possint intelligi de quibuscunq; doctoribus, vt de Luthero, Zwinglio, & similibus, patet: nam Malachias dicit ab Helia conuertendos esse Iudæos, & propter Iudæos præcipuè mittendum, vt patet ex illo: *Mittam vobis*, & Ecclesiastico: *Restituere tribus Iacob.* at Lutherus & Zwinglius nullum Iudæorum conuerterunt.

Quod etiam non possint intelligi de Ioanne Baptista ad literam; sed solùm de Helia, patet; quia Malachias loquitur de secundo aduentu Domini, qui erit ad iudicandum. Sic enim ait: *Antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* Primus enim aduentus, non vocatur dies magnus & horribilis; sed tempus acceptabile, & dies salutis. Vnde etiam subditur: *Ne fortè veniens feriam*

terram anathemate; id est, ne veniens ad iudicium, & inueniens omnes iniquos, omnem terram condemnem; ideò mittam Heliam, vt habeam aliquos, quos saluem: At in primo aduentu Dominus non venit iudicare, sed iudicari; nec perdere, sed saluare.

Ad verba Domini Matthæi 11. paulò pòst respondebitur. Ad Hieronymum dico, eum, etsi in commentario Malachiæ non putauit Malachiam loqui de vero Helia; tamen in commentario Matth. 11. & 17. contrarium sentire & docere. Denique, hoc esse communem fidelium interpretationem, testatur Augustinus lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 29.

Quod etiam Ecclesiasticus loquatur de personis ipsis Henoch & Helia, non de aliquibus aliis, probatur; Nam Ecclesiasticus dicit illum Henoch venturum, *vt det Gentibus pœnitentiam, qui translatus est in paradisum*; & illum Heliam venturum ad restituendas tribus Israël, qui in curru equorum igneorum raptus fuerat. Quæ certè non conueniunt, nisi illis particularibus personis.

Quo loco non possum satis mirari, quid Episcopo Iansenio in mentem venit, vt exponens hunc locũ scriberet; etiamsi opinio sit omnium veterum, Heliam venturum; tamen non conuinci ex hoc loco; Dici enim posse, Ecclesiasticum id scripsisse secundum receptam suo tempore opinionem, qua creditum fuit ex verbis Malachiȩ, Heliam verè in sua persona venturum ante Messiam, cùm id non esset implendum in propria eius persona, sed in eo qui venturus erat in spiritu, & virtute Heliæ. Si enim ita est, vt Iansenius dicit: sequitur Ecclesiasticum errasse, & falsa scripsisse. Sed, ni fallor, Iansenius mutauit opinionem; nam scribens in cap. 17. Matth. docet, locum Malachiæ non posse intelligi ad literam, nisi de vero Helia, quod idem cogitur dicere de loco Ecclesiastici, qui sine dubio Malachiam exponit.

Iam quod verba Domini Matthæi 17. intelligantur de vero Helia, non de Ioanne, planum est; quia Ioannes iam venerat, & absoluerat cursum suum, & tamen Dominus ait: *Helias venturus est*. Quod verò non intelligantur de omnibus Doctoribus, sed de vno vero Helia, probari potest. PRIMO, quia Apostoli, qui mouerunt quȩstionem de Helia, fuerunt Petrus, Iacobus, & Ioannes, & occasionem acceperunt, ex transfiguratione Domini, vbi Moysen & Heliam viderunt. Itaque cùm interrogant: *Quid ergo scribæ dicunt, quia Heliam oportet venire primum*, loquuntur de illo Helia, quẽ viderant in monte cum Christo. Igitur Christus respondens: *Helias quidem venturus est, & restituet omnia*, loquitur etiam de illo Helia particulari, qui apparuerat in transfiguratione. SECVNDO, idem patet ex illis verbis: *Et restituet omnia*. Id enim non fecit Ioannes Baptista, nec vllus alius. Nam restituere omnia, est omnes Iudȩos, & hȩreticos, & fortè multos Catholicos ab Antichristo deceptos reuocare ad veram fidem.

Sed instat Bibliander, quia Dominus Matth. 11. de Ioanne Baptista dicit: *Ipse est Helias qui venturus est*, quasi dicat; Ipse est Helias à Malachia promissus. RESPONDEO, Dominum velle dicere, Ioannem fuisse Heliam promissum, non ad literam, sed allegoricè. Ideo enim præmisit, etsi vultis recipere, quasi dicat, Helias quidem in sua persona promissus, venturus est in vltimo aduentu. Tamen si vultis etiam aliquem Heliam in primo aduentu, Ioannem recipite. Ideo etiam subiunxit: *Qui habet aures audiendi, audiat*. Indicans mysterium fuisse, quod dixerat Ioannem fuisse Heliam.

Quod denique verba Ioannis Apocalypsis 11. intelligantur de singularibus personis Henoch, & Helia, non de omnibus Doctoribus, patet ex eo quod ibidem Ioannes dicit, eos interficiendos ab Antichristo, & corpora eorum per tres dies mansura insepulta in platea Hierusalem, & post tres dies eos resurrecturos, & in cœlum ascensuros; quæ nulli hactenus contigerunt.

Respondere tamen conatur Dauid Chytrȩus in commentario ad hunc locum, ac PRIMO ait; Ioannem significare voluisse multos Lutheranos Ministros à Papistis interficiendos, quibus tamen Deus vitam restituit, cùm eos ad cœlum euehit, in æternum victuros. SECVNDO, addit paulò infrà, interfectis illis Ministris vitam corporis restituendam in die vltima resurrectionis. Deniq; TERTIO, ibidem addit, posse etiam significari per hanc vitȩ restitutionem, quod videamus multos à Deo excitari alios Ministros in locum interfectorum cum eodem zelo & virtute.

At nimis leues sunt hæ responsiones. PRIMA enim defendi non potest, quia beatitudo animæ non est restitutio vitæ amissæ, sed nouæ vitæ acquisitio. Deinde duo illi testes in Apocalypsi coram omnibus resurgent, & corpore sursum versus eleuabuntur, quod certè in beatitudine animæ non impletur. SECVNDA solutio nihil etiam valet. Nam Ioannes dicit; Duos illos testes resurrecturos ante vltimum diem, durante nimirum adhuc statu huius mundi. Addit enim Ioannes, timorem magnum incutiendum inimicis eorum ex illa resurrectione: & paulò pòst terræ motum futurum, & septem millia hominum peritura. TERTIA denique solutio non est ad rem. Nam Scriptura dicit, illos eosdem qui mortui fuerant excitandos, & in cœlum assumendos. Nos autem non vidimus adhuc vllum Ministrum Lutheranum resurgere, vel in cœlum assumi. Quid, quod Ioannes dicit, Henoch & Heliam saccis indutos prædicaturos, & Lutherani saccos ita oderunt, vt si fortè eos habent,

bent, dum Lutherani fiunt, continuò eos abiiciant.

Probatur SECVNDO, verè in suis personis Heliam & Henoch venturos tempore Antichristi, ex consensu Patrum. Nam de Helia id asserunt Hilarius, Hieronymus, Origenes, Chrysostomus, & alij omnes Matthæi interpretes, in cap.17. Item Lactantius lib.7.cap.17.& Theodoretus in cap.vlt.Malachiæ, & Augustinus tract.4.in Ioannem, & Primasius in cap.11. Apocalypsis.

De Henoch & Helia simul, id asserunt multi qui scribunt in Apocalypsim; vt Beda, Richardus & Arethas, ex quibus Arethas etiam addit, inuariabiliter à tota Ecclesia credi; Henoch & Heliam venturos, vt se Antichristo opponant. Item Damascenus lib.4.capite 28. Hippolytus martyr in oratione de mundi consummatione. Necnon B.Gregorius lib.21.cap.36.& lib.9.cap.4. moralium, & B.Augustinus lib.9. cap.6. de Genes.ad literam.

Probatur TERTIO; quia alioquin non potest reddi ratio, cur isti duo sint rapti ante mortem, & adhuc viuant in carne mortali, aliquando morituri. Nam etsi Iudæi, vt Rab. Salomon in cap.5. Genes. dicunt Henoch à Deo occisum ante tempus, quia leuis & mutabilis erat; & Heliam asserunt, cum in curru igneo sursum ferretur, ab illo igne toto corpore exustum. & fortè idem sentiunt Lutherani qui eos redituros negant: tamen Catholici omnes certa fide tenent vtrumque in suis corporibus viuere. Quod enim mortuus non sit Henoch, Apostolus docet Hebr.11. Henoch translatus est, ne videret mortem. & quod tam ipse quàm Helias mortui non sint, & tamen morituri sint; clarè docent præter supra citatos, Irenæus, Tertullianus, Hieronymus, Augustinus, & Epiphanius.

IRENÆVS lib. 5. loquens de Henoch & Helia: *Dicunt*, inquit, *Presbyteri, qui sunt Apostolorum discipuli; eos, qui trāslati sunt, illuc* (in Paradisum terrestrem) *translatos esse, & ibi manere vsque ad consummationem, conspicantes incorruptionem.* TERTVLLIANVS libro contra Iudæos, cap.1. de Henoch, sic ait: *Qui necdum mortem gustauit, vt æternitatis candidatus.* EPIPHANIVS in Ancorato de Henoch & Helia sic ait: *Hi duo permanent in corpore & anima propter spem.* HIERONYMVS in epistola ad Pammachium contra Ioannem Hierosolymitanum: *Henoch*, inquit, *translatus est in carne; Helias carneus raptus est in cœlum, necdum mortui, & Paradisi iam coloni, &c.*

AVGVSTINVS libro de peccato originali, cap.23. *Henoch*, inquit, *& Heliam non dubitamus, in quibus nati sunt corporibus, viuere.*

A

CAPVT SEPTIMVM.

Explicatur quarta Demonstratio.

QVARTA demonstratio sumitur ex eo, quod certum est Antichristi persecutionem fore grauissimam & notissimam; ita vt cessent omnes publicę religionis cęremonię, & sacrificia. quorum nihil adhuc videmus. Quod illa vltima persequutio sit futura grauissima; patet ex illo Matt. 24. *Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, neque erit.* Et ex Apoc.20. vbi legimus: *Tunc Satanam soluendum*, qui vsq; ad illud tempus fuerat ligatus.

B

De quo loco disputans AVGVSTINVS lib. 20.de ciuitate Dei, cap.8.& 9. Dicit Antichristi tempore Diabolum soluendum, & proinde tantò grauiorem fore illam persequutionem omnibus præcedentibus; quantò crudelius potest Diabolus sæuire solutus, quàm ligatus. Itaque, ait, tunc Diabolum omnibus suis & suorum viribus Ecclesiam vexaturū. Et Hippolytus martyr in oratione de mundi consummatione, ac Cyrillus catechesi 15. dicunt; Martyres, quos Antichristus occidet, futuros illustriores omnibus præteritis; quia præteriti, contra homines ministros Diaboli; at futuri, contra ipsum Diabolum personaliter grassantē pugnabunt. At certè nihil tale experti sumus, ab anno D C. vel etiam millesimo.

C

Dicunt quidem hæretici, se magnam persequutionem ab Antichristo pati; quia interdum comburuntur aliqui de ipsorum numero: at quę comparatio est talis persequutionis cum persequutione Neronis, Domitiani, Decij, Diocletiani, & aliorum? Siquidem pro vno hæretico qui comburitur, mille Christiani olim interficiebantur: idq; in toto orbe Romano exercebatur, non in vna solùm prouincia. & cùm modo summa pœna sit, comburi hominem; tunc incredibilia, & diuersissima tormentorum genera exercebantur. De quibus vide Cornelium Tacitum in Nerone, & ex nostris Eusebium in historia Ecclesiastica.

D

Scribit DAMASVS in vita Marcellini, supra XVII. millia Christianorum à Diocletiano interfecta; & Eusebius, qui tunc viuebat, scribit lib.8.cap.6.hist. adeo fuisse omnes carceres plenos martyribus, vt nullus relinqueretur locus facinorosis. in toto verò eo libro, tot martyrio coronatos refert infra biennium, vt imposibile sit, numerum eorum inire. ADDE, quòd multo plures Catholicorum hęretici nostri occiderunt, his decem vel quindecim annis, in Gallia & Flandria; quàm inquisitores combusserint hæreticorum, fortè in centum annis. Itaq; non possunt appellare hanc persecutionem, sed potius bellum ciuile. Nam, vt Augustinus docet epist.80. ad Hesychium, quando erit vera persecutio Antichristi, solis Ecclesiæ filiis erit tribulatio,

latio, non autem eorum persecutoribus; sicut tempore Diocletiani, & superiorum Principum, Christiani solùm cædebantur, non autem etiam cædebant.

Si verò persecutio dicenda est; Catholici potius eam patiuntur quàm Lutherani & Caluinistæ. Catholici enim sunt, qui ex multis prouinciis eiecti, Ecclesias, patrimonia, & ipsam etiam patriam amiserunt, inuadentibus nimirum res alienas nouis istius Euangelij Ministris: & vt diximus, & ex commentario Laurentij Surij, aliisque huius temporis historicis cognosci potest; multò plures Catholicorum furor Caluinistarum intra paucos annos absumpsit, quàm hæretici iudicio Principum Catholicorum, abnegatæ fidei pœnas dederint.

Quod autem illa persecutio sit futura notissima & manifestissima, probat Augustinus lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 11. ex illis verbis Apocalypsis 20. *Et cinxerunt castra Sanctorum, & dilectam ciuitatem.* His enim verbis significatur, omnes prorsus impios simul futuros in exercitu Antichristi, & aperto marte oppugnaturos omnem Sanctorum Ecclesiam. Nunc enim sunt multi ficti in Ecclesia, qui tegentes malitiam suam, corde sunt extra Ecclesiam, corpore intus: *At tunc erumpent omnes,* inquit Augustinus, *in apertam persequutionem ex latebris odiorum.* Hoc sanè adeò non est impletum hoc tempore, vt nunquam ferè fuerit maior numerus falsorum fratrum, & fictorum Christianorum: & adeò non est nota nec manifesta hęc persequutio; vt nec illi, qui dicunt se eam pati, nec nos qui dicimur eam inferre, possimus dicere, quando cœperit.

Certè persequutio Neronis, Domitiani, atq; aliorum Principum Romanorum, ab Eusebio, Orosio, Sulpitio diligenter annotatæ fuerunt. neque est dubium quando cœperint, & quando desierint: sicut etiam de Christi aduentu, quia verus & manifestus fuit, optimè scimus quando fuerit, & quibus primum manifestatus. Nec vllę sunt inter nos de ea re opiniones. At hæretici, qui dicunt Antichristum venisse, & iam per tot annos persecutionē exercuisse; tamen non possunt proferre vnum auctorem, qui annotauerit quando Antichristus venerit; vel quibus apparuerit primum, vel quando inchoauerit persecutionem. & ipsi inter se ita dissident, vt vnus dicat eum venisse anno CC. alius anno DC. VI. alius anno D CC. L X X I I I. alius anno M. alius anno M. CC. vt non tam vigilantes loqui, quàm per quietem somniare videantur.

Denique, quod Antichristi tempore propter atrocitatem persecutionis cessare debeat publicum, & quotidianum Ecclesię officium, & sacrificium, apertè docet Daniel, cap. 12. *A tempore cùm ablatum fuerit iuge sacrificium dies M. CC. XC.* Vbi omnium consensu loquitur de tempore Antichristi: & vt exponunt Irenæus lib. 5. Hieronymus & Theodoretus in hunc locū, Hippolytus

A martyr in oratione de consummatione mundi, & Primasius in cap. 11. Apocal. sensus est; Antichristum interdicturum omnem diuinum cultum, qui in Ecclesiis Christianorum nunc exercetur. ac præsertim sacrosanctum Eucharistiæ sacrificium; Hoc autem signum nondum impletum, experientia testatur.

Ex quo tria colligi possunt. PRIMO, Antichristum nondum venisse: cùm adhuc vigeat sacrificium iuge. SECVNDO, Romanum Pontificem non esse Antichristum; sed ei maximè contrarium: cùm sacrificium, quod ille ablaturus est, hic maximè ornet & tueatur. TERTIO, huius temporis hæreticos, præ omnibus aliis Antichristi esse

B præcursores; cùm nihil ardentius optent, quàm sacrificium Eucharistiæ penitus abolere.

CAPVT OCTAVVM.

Explicatur quinta Demonstratio.

QVINTA demonstratio sumitur à duratione Antichristi, Antichristus non regnabit nisi tres annos cum medio. At Papa iam regnauit spiritualiter in Ecclesia plusquam M. D. annis, nec potest assignari vllus, qui sit habitus pro Antichristo, qui præcisè regnauerit tribus añis cum medio: non igitur Papa est Antichristus. Proin-

C de nondum venit Antichristus.

Porro, Antichristi regnum trium annorum cum dimidio futurum, colligitur ex Daniele, cap. 7. & 12. Et ex Apocalypsi, cap. 12. Vbi legimus; duraturum Antichristi regnum per tempus, & tempora, & dimidium temporis. Nam per tempus, intelligitur vnus annus; per tempora, duo anni; per dimidium temporis, medius annus: Sic enim explicat idem Ioannes. Nam Apocal. 11. & 13. dicit, Antichristum regnaturum mensibus X L I I. qui rectè faciunt tres annos cum medio. Et cap. 11. dicit, Henoch & Heliam prædicaturos diebus M. CC. LX. qui idem tempus efficiunt. Nam Hebræi vtebantur annis & mensibus lunaribus, etsi eos reuocarent ad so-

D lares, addendo sexto quoque anno vnam lunationem. Tres autem anni lunares cum medio faciunt rectissimè X L I I. menses, siue M. CC. LX. dies; siquidem annus lunaris plenus ac perfectus, constat ex duodecim mensibus; quorum quilibet habet X X X. dies, vt Augustinus docet lib. 15. de ciuit. Dei, cap. 14.

Neque obstat quod Danielis 12. dicitur Antichristus regnaturus M. CC. XC. diebus, hoc est, diebus X X X. amplius, quàm dixerit Ioannes. Nam Ioannes loquitur de Henoch & Helia, qui ab Antichristo occidētur vno mense antequam Antichristus pereat.

Ad hæc aduersarij respōdent tripliciter. PRIMO Chytræus in cap. 11. & 13. Apocalypsis, dicit non posse accipi hæc tempora pro tribus annis

cum

cum medio; quia experientia repugnat: & Paulus 2.Theſſ.2. ait Antichriſtum duraturum vſq; ad Chriſti aduentum.

SECVNDO dicit poni tempus certum pro incerto; & proinde pro XLII. menſibus, vel M. CC.LX.diebus,intelligi debere plus quàm mille annos. Idem dicit Bullingerus ſermon.46. in Apocalypſim; cuius ratio videtur eſſe ea, quam inſinuat Lutherus in ſupputatione temporum; quia nimirum conſtat ex Apocal.20.Diabolum ſoluendum anno milleſimo. Igitur Antichriſti aduentus cum gladio temporali, fuit anno milleſimo à Chriſto.iam igitur regnauit plus quàm quingentis annis; Ergo oportet accipere illos menſes 42.pro incerto tempore.

TERTIO,reſpondent Magdeburgenſes Cent. 1.li.2.cap.4.col.438.Danielem & Ioannem accipere diem pro anno,& proinde pro mille & ducentis ſexaginta diebus,intelligi debere,M.CC. LX. annos. Ratio eſſe poteſt,quia etiam Dan.9. ſeptuaginta hebdomadæ, ab omnibus intelliguntur de ſeptimanis annorum,non dierum.Et Ezech.4.dicitur:*Diem pro anno dedi tibi*.Et Luc.13. *Oportet me hodie, & cras, & perendie ambulare*; id eſt, tribus annis viuere. Quam rationem ponit Chytræus in cap.11. Apocalypſis. vbi eiuſmodi annos, & menſes, Angelicos vocari dicit,non humanos.

AT CONTRA eſt communis ſententia veterum. Qui aſſerunt propter loca citata, ſolùm tres annos cum medio Antichriſtum regnaturum.HIPPOLYTVS martyr in oratione de conſummatione mundi: *Tres, inquit, annos cum dimidio regnabit Antichriſtus ſuper terram, pòſt auferetur regnum illius & gloria.* IRENÆVS lib.5.in fine:*Regnabit*, inquit, *annis tribus, & menſibus ſex, & tunc veniet Dominus de cœlis*.Et HIERONYMVS in cap.7.Danielis:*Tempus*,inquit,*annum ſignificat;tempora,iuxta Hebraici ſermonis proprietatem, qui & ipſi dualem numerum habent,duos annos præfigurant; Dimidium autẽ temporis,ſex menſes,quibus ſancti poteſtati Antichriſti permittendi ſunt.* CYRILLVS catecheſi 15.*Regnabit*,inquit, *Antichriſtus tribus annis,& dimidio tantùm, quod non ex libris Apocryphis dicimus,ſed ex Daniele Propheta.* Et AVGVSTINVS lib.20.de ciuit.Dei,cap.23.*Antichriſti*, inquit, *aduerſus Eccleſiam ſæuiſsimum regnum, licet exiguo ſpacio temporis ſuſtinendum, qui vel dormitans hæc legit dubitare non ſinitur. Tempus quippe, & tempora, & dimidium temporis, annum vnum eſſe, & duos, & dimidium: Ac per hoc,tres annos & ſemiſſem,etiam numero dierum poſterius poſito, dilucescit; aliquando in Scripturis & menſium numero declaratur.* Similia habent Theodoretus in cap.7.Dani. Primaſius,Beda,Anſelmus,Haymo,Arethas, Richardus, Rupertus in Apocalypſin.

SECVNDO, idem probatur ex eo quod Scripturæ dicunt, tempus Diaboli ſoluti, & Antichriſti,fore breuiſsimum,Apocalyp.12. *Væ terræ & mari, quia deſcendit Diabolus ad vos habens iram magnam,ſciens quod modicum tempus habet.* Et Apoc.20.

A *Ligauit eum per mille annos, & poſt hæc oportet eum ſolui modico tempore.* Quomodo, quæſo, hoc erit verum, ſi Antichriſtus regnabit M. CC.LX. annis? Sic enim diutius ſolutus erit, quàm ligatus.

TERTIO, quia, vt Auguſtinus argumentatur,lib.20.de ciuit.Dei, cap.8. & Gregorius lib. 33. moral. cap.12. niſi illa ſæuiſsima perſecutio eſſet breuiſsima, multi perirent, qui non ſunt perituri.Vnde & Dominus ait,Matt.24. *Niſi breuiati fuiſſent dies illi,non fieret ſalua omnis caro.* At quomodo erit breuiſsima, quæ ſupra mille annos durabit?

QVARTO,Chriſtus prædicauit ſolùm tribus
B annis cum medio;ergo decet etiam,vt Antichriſtus non permittatur diutius prædicare.

QVINTO, quia ſumma annorum, mille ducenti ſexaginta, quam aduerſarij conſtituunt, nullo modo poteſt accommodari ad illa verba Danielis,& Ioannis:*Tempus,& tempora,& dimidium temporis.*Nam per tempus debet intelligi ſine dubio aliquis vnus numerus;vt vnus dies,vna hebdomada,vnus menſis,vnus annus,vnũ luſtrum, vnum iubilæum, vnum ſeculum, vnum millenarium; Sed ſi accipiamus vnum millenarium, tunc Antichriſtus erit regnaturus tribus millibus annorum, & quingentis; quod aduerſarij non admittunt. Si accipiamus vnum ſeculum, tempus Antichriſti erunt anni trecenti, quin-
C quaginta; quod etiam non admittunt. & idem patet de vno iubilæo,&c.

SEXTO, quia cùm Danielis 4. aliquoties legamus ſeptem tempora tranſitura, quibus erit futurus extra regnum ſuum Nabuchodonoſor; per illa tempora omnes intelligunt ſeptem annos. Si enim vellemus intelligere annos annorum,vt intelligunt aduerſarij,cùm de Antichriſto agitur; oporteret dicere, Nabuchodonoſor vixiſſe extra regnum bis mille & quingentos quinquaginta quinque annos.

Neque difficile eſt ratiunculas eorum ſoluere;nam cùm ait Chytræus,non poſſe accipi tres annos cum dimidio, de quibus loquuntur Daniel & Ioannes, propriè pro annis noſtris vſita-
D tis; quia experientia teſtatur,Antichriſtum iam multò longiori tempore eſſe graſſatum: manifeſtè petit principium,vt Dialectici loquuntur. Aſſumit enim quod eſt in controuerſia.Id enim quæritur,an Antichriſtus venerit.Cùm verò addit, Antichriſtum ex Pauli ſententia regnaturum vſque ad ſecundum Chriſti aduentum; & inde concludit, oportere eum diutius regnare, quàm tribus annis cum medio; non videt ſe aut iterum principium petere,aut nihil dicere. Nihil enim illa conſecutio efficere poteſt,niſi aſſumatur, Antichriſtum iam veniſſe; quod tamen in controuerſia eſt.

Ad id verò, quod tam ipſe, quàm Henricus Bullingerus dicunt, numerum certum pro incerto hoc loco accipi, reſpondeo; tum ſolum

certum numerum pro incerto poni, quando ponitur aliquis numerus plenus & perfectus, vt 10. 100. mille; non autem quando aſsignantur varij numeri, vbi ſunt magni & parui admixti. Tunc ergo accipiendus eſt certus numerus pro incerto, quando Scriptura dicit Apocalyp.20. Diabolum per 1000. annos fuiſſe ligatum, vt exponit Auguſtinus lib.20. de ciuit. Dei, cap.8. & Gregorius 33. moral. cap.12. non autem quando aſsignat tempus, tempora, & dimidium temporis; ſiue dies M.CC.LX. vel menſes XLII. Quorſum enim numerorum varietas, ſi tempus incertum deſignatur?

Ad argumentum Illyrici dico; in Scriptura inueniri quidem & rectè dici hebdomadas annorum; non tamen dies pro annis, vel menſes annorum. Nam hebdomadas annorum legimus Leuitici 25. *Numerabis tibi ſeptem hebdomadas annorum, &c.* Et rectè dici patet; quia hebdomada denominatur à numero ſeptenario, Græcè, Latinè & Hebraicè; nam Hebrei dicunt שבוע ſeptimanam à שבע quod eſt ſeptem, vt etiam Græcè dicitur ἑβδομάς, & Latinè ſeptimana, à numero ſeptenario; ſicut ergo ſeptem dies dicuntur hebdomada dierum, ita ſeptem anni hebdomada annorum. At menſem annorum, vel diem pro anno nuſquam legimus, nec rectè diceretur: Nam menſis non denominatur à numero aliquo, ſed à curſu Lunæ, qui XXX. diebus abſoluitur; Hinc enim Hebræi vocant menſem ירח; id eſt, Lunam, vel חדש; id eſt, innouationem ſcilicet Lunæ, & Græcis menſis μὴν dicitur, quia Luna dicitur μήνη.

Similiter dies non ſignificat numerum, ſed tempus lucis, Geneſ.1. *Vocauit Deus lucem diem, & tenebras noctem.* Neque obſtat illud Ezech.4. *Diem pro anno dedi tibi.* Nam non vult dicere, pro diebus ad literam ſignificari annos; alioqui oporteret Ezechielem dormiuiſſe ſuper latus ſuum ſiniſtrum annos CCC. XC. quod eſt impoſsibile. Iuſſerat enim Deus, vt dormiret ſuper latus ſiniſtrum diebus CCC. XC. & addidit: *Diem pro anno dedi tibi;* Si ergo dies illi pro annis accipiuntur, debuit Ezechiel dormire ſuper latus ſiniſtrum CCC. XC. annis: at non tamdiu vixit. Dicendum eſt igitur, dies ibi accipi verè pro diebus: ſed dici pro annis datos; quia erant ſignum, illi 390. dies, quibus dormiuit Ezechiel, dormitionis Dei, per quam tolerauit peccata Iſraëlitarum, annis 390.

Ad id quod obiicit Chytræus ex Luc. cap. 13. *Oportet me hodie, & cras, & perendie ambulare.* Reſpondeo, non ſignificari illis verbis (vt aduerſarij errantes dicunt) Chriſtum tribus annis adhuc prædicaturum fuiſſe, cùm ea verba loquutus eſt: ſiquidem ea verba Dominus pronunciauit vltimo anno vitæ ſuæ. Nam, vt Hieronymus ſcribit in libro de ſcriptoribus Eccleſiaſticis in Ioanne, & res ipſa loquitur; Matthæus, Marcus, & Lucas non ſcripſerunt acta, & verba Chriſti

A priorum duorum annorum; ſed ſolùm tertij anni: Dominus igitur per tres illos dies, vel intellexit triduum, quod erat conſumpturus in itinere Hieroſolymitano, vt Albertus & Caietanus exponunt; vel certè eo loquendi modo ſignificare voluit, ſe adhuc modicum tempus ſuperuicturum, & prædicaturum, vt Ianſenius rectè docet. Itaq; viderint Illyricus & Chytræus, vbínam dies, & menſes Angelicos repererint; in Scriptura enim nuſquam reperiuntur.

CAPVT NONVM.

Explicatur ſexta Demonſtratio.

B Sexta demonſtratio ſumitur ex vltimo ſigno conſequente Antichriſtum, quod erit mundi conſummatio. Nam Antichriſti aduentus erit paulò ante finem mundi: Ergo ſi Antichriſtus iamdudum veniſſet, vt aduerſarij dicunt, deberet mundus iamdudum eſſe finitus. Daniel cap. 7. bis loquens de Antichriſto; ſemel narrans viſionem ſuam, & ſemel exponens viſionem, vtraque vice ſubiungit; poſt Antichriſtum ſtatim ſequuturum vltimum iudicium: *Conſiderabam,* inquit, *cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum eſt, & tria de cornibus primis euulſa ſunt à facie eius. Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit, &c.* Et infra, explicans viſionem: *Beſtia quarta,* inquit,
C *quartum regnum erit: Porro cornua decem, decem Reges erunt. & alius conſurget poſt eos, & ipſe potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit, &c. Et tradentur in manu eius per tempus, & tempora, & dimidium temporis, & iudicium ſedebit, &c.*

Similis eſt prophetia Ioannis Apocal.20. *Poſt hæc oportet illum ſolui modico tempore, & vidi ſedes, & ſederunt ſuper illas, & iudicium datum eſt eis, &c.* Et rurſum idem Daniel poſtquam dixerat, cap.12. Antichriſti regnum duraturum diebus mille, ducentis & nonaginta, ſubiungit: *Beatus qui exſpectat & peruenit vſq; ad dies mille, trecentos & triginta quinque;* hoc eſt, vſq; ad dies XLV. poſt mortem Antichriſti: tunc enim Dominus veniet ad iudicium, & coronas iuſtitiæ victoribus reddet; vt
D exponũt Hieronymus, & Theodoretus in commentario huius loci.

Deinde idem colligitur ex Matth.24. *Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerſo mundo in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc erit conſummatio;* id eſt, paulò pòſt erit finis mundi. Et infrà: *Statim autem poſt tribulationem dierum illorum ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum; & tunc apparebit ſignum filij hominis, &c.* Idem ex 2. Theſſal.2. *Tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus* Iesvs *interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduentus ſui, &c.* Vbi Apoſtolus docet, ferè immediatè poſt Antichriſtum, venturum Chriſtum; quia nimirum intercedet breuiſsimum tempus, & doli ac fraudes Antichriſti, quæ deſtrui cœptæ erunt per Heliam & Henoch, deſtruentur penitus per ipſum

Chriſti

Christi aduentum, & horribilia signa præcedentia.

Idem denique habetur ex 1. Ioan. 2. *Filioli, nouissima hora est; & sicut audistis quia Antichristus venit, & nunc Antichristi multi facti sunt; Vnde scimus quia nouissima hora est.* Vbi Ioannes dicit, hoc tempus à Christo vsque ad finem mundi esse nouissimam horam; id est, nouissimum tempus, siue vltimam ætatem, vt Augustinus exponit. Et probat pulcherrimè ex hoc principio, quia scimus Antichristum venturum in fine mundi. facit enim Ioannes hoc argumentum. Scimus Antichristum venturum in fine mundi: at nunc videmus iam adesse multos eius præcursores, siue minores Antichristos: Ergo signum est certum, hanc esse nouissimam horam, siue ætatem. Quomodo posset aliquis sic argumentari de vltima hora noctis; scimus solem oriturum in ipso fine noctis: videmus autem nunc multos eius radios iam illustrare aërem: ergo scimus hanc esse vltimam horam noctis.

Denique idem habetur ex communi consensu Patrum; Irenæi lib. 5. in fine, Tertulliani libro de Resurrectione, Augustini lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 19. & aliorum; & confessione aduersariorum. Nam aduersarij fatentur, Antichristum regnaturum vsque ad finem mundi: Ac proinde paulò post eius interitum finem mundi futurum. Ex hoc igitur signo, coniuncto cum superiori, efficitur demonstratio insolubilis, qua probetur Antichristum nondum venisse, nec esse Romanum Pontificem. Nam si continuò post mortem Antichristi mundus finietur; & Antichristus non viuet, postquam apparuerit & regnare cœperit, nisi tribus annis cum dimidio: Ergo non apparebit, nec regnare incipiet, nisi tribus annis cum dimidio ante mundi finem. At Papa regnauit iam cum vtroq; gladio, etiam ipsorum aduersariorum sententia supra 500. annos; & tamen mundus adhuc durat.

CAPVT DECIMVM.

De nomine Antichristi.

SEQVITVR quarta disputatio, quæ erit de nomine proprio & charactere Antichristi. Fatentur omnes pertinere omnino ad Antichristum verba illa Ioannis Apocal. 13. *Et faciet omnes pusillos cum magnis, diuites & pauperes, liberos & seruos habere characterem in dextera manu, aut in frontibus suis; & ne quis possit emere aut vendere nisi habeat characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius: hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est, & numerus eius 666.*

Sunt autem de hoc numero plures opiniones. PRIMA est eorum, qui dicunt hoc numero non designari nomen, sed tempus aduentus vel mortis Antichristi. Ita Bullingerus qui præfatione homiliarum in Apocalypsin vult designa-

A ri tempus aduentus Antichristi. Item Magdeburgenses qui Centur. 1. lib. 2. cap. 4. volunt designari tempus mortis Antichristi; Item quidam, qui, teste Clicthoueo in librum 4. Damasceni cap. 28. volunt designari mortem Mahumeti, quem dicunt esse Antichristum: quibus consentit LYRANVS in hunc locum, qui non putat quidem Mahumetum esse Antichristum; tamen existimat hoc numero significari mortem Mahumeti futuram fuisse anno *666.* à Christi aduentu.

Hæc opinio est absurdissima. PRIMO, quia Ioannes dicit se loqui de numero nominis bestię. SECVNDO, quia bestia, cuius est hic nume-
B rus, pręcipiet omnibus mercatoribus, vt eo pro signo vtantur in contractibus, vt patet Apocal. 13. Non ergo numerus est mortis bestiæ, sed ad ipsam viuentem pertinet. TERTIO, quia etiam est falsum, Mahumetum mortuum esse anno Christi *666.* Quidam enim dicunt eum mortuum anno Domini DC.XXXVII. vt Matthæus Palmerius; quidam anno Domini DC. XXX. vt Cedrenus in compendio historiarum; quidam anno Domini DC. XXVIII. vt Ioannes Vaseus in Chronico Hispaniæ.

SECVNDA opinio est Dauidis Chytræi in cap. 13. Apocal. qui docet nomen Antichristi esse Λατεῖνος vel Hebraicè רומיית Romanus. Proinde Papam qui princeps Latinus est, cùm in La-
C tio dominetur, & Romanus est Pontifex, esse Antichristum. Idem docet Theodorus Bibliander tabul. 10. & propterea tabulam vndecimam suæ Chronologiæ, qui incipit ab anno D C. inscribit, Latinos Papa. Rationes eorum duę sunt; Vna, quia Irenæus li. 5. docet, verisimile esse, hoc futurum nomen Antichristi; Altera, quia reuera literæ huius nominis efficiunt illum numerum, vt patet.

ר.	200.	λ.	30.	τ.	300.
ו.	6.	α.	1.	ε.	5.
מ.	40.	τ.	300.	ι.	10.
י.	10.	ε.	5.	τ.	300.
י.	10.	ι.	10.	α.	1.
ת.	400.	ν.	50.	ν.	50.
D	*666.*	ο.	70.		*666.*
		ς.	200.		
			666.		

Hæc opinio est prorsus temeraria. Nam inprimis, Irenæus dicit quidem nomen Λατεῖνος probabiliter posse accommodari Antichristo; sed addit, multò probabilius esse, nomen Antichristi, non fore Λατεῖνος, sed Τειτάν; quod etiam exprimit illum numerum; & est nomen multò illustrius, cùm solem significet.

Præterea coniectura Irenæi, quæ tunc aliqua erat, modo nulla est. Ipse enim dicit, probabile esse Antichristum vocandum Latinum, non quia dominabitur in Latio; sed quia Latini erant, qui tunc regnabant latissimè, & orbem totum tenebant. Cùm enim Antichristus de-

beat esse Rex potentissimus, sine dubio occupabit potentissima regna, quæ tunc inueniet. Potentissimum autem Regnum est Latinorum, inquit Irenæus. Ipsi enim nunc verissimè regnant. Sanè coniectura ista hoc tempore nihil valet; Nam Latini non amplius regnant in toto orbe terrarum: Sed Turcæ sunt qui verissimè regnant. & apud nos Hispani, & Galli, non Latini.

Præterea nomen Latini, vt significat Romanum, non scribitur per, ει, sed per simplex Iota; & tunc non reddit illum numerum. Quomodo etiam refelli potest commentum de nomine רומיית. Nam Romanus non potest terminari in ת, cùm sit nomen Masculinum. Illa enim fœmininorum terminatio est apud Hebræos. Remota autem litera ת, desunt CCCC. ad numerum Antichristi. Item nomen Λατεῖνος, si erit Antichristi nomen, erit proprium ei, vt Arethas docet, & vsitatum maximè; nam debebit ostendi in signum ab omnibus qui emunt, aut vendunt: At nomen Λατεῖνος, est commune. Nec enim vllus Papa vocatus est vnquam nomine proprio Latinus, nec est hoc nomen vsitatum; nunquam enim Papæ se Latinos vocant, sed solùm Episcopos aut Papas.

Porro Romanus, nomen fuit proprium vnius solius Pontificis; qui tamen non potuit esse Antichristus, cùm non vixerit nisi mensibus quatuor; alioqui autem nomen est commune.

Denique, si solum hoc nomen Λατεῖνος vel Romanus efficerent numerum *666.* aliquid dicerent aduersarij. At innumerabilia nomina inueniuntur, quæ hunc eundem numerum reddunt. Hippolytus martyr, in oratione de consummatione mundi, notauit aliud nomen, quod reddit illum numerum, nimirũ ἀρνοῦμαι; id est, nego. Arethas annotauit septem. λαμπέτης; id est, illustris. τειτάν; id est, sol. ὁ νικητής; id est, victor. κακὸς ὁδηγός; id est, prauus dux. ἀληθὴς βλαβερός; id est, verè nocens. πάλαι βάσκανος; id est, olim inuidens. ἀμνὸς ἄδικος; id est, agnus nocens. Primasius addit aliud ἄντεμος; id est, contrarius. Rupertus, & ante eum Haymo, excogitauerunt duo alia, nimirum γενσηρικος, quod est nomen Gothicum, &, Dic Lux, Latinum, quod facit *666.* si Latino more accipiamus, D. pro quingentis, I. pro vno, C. pro centum, L. pro quinquaginta, V. pro quinque, X. pro decem.

Ex recentioribus Gulielmus Lindanus lib.3. Dubitantij notat Martin Lauter reddere numerum *666.* si literæ Latinæ accipiantur pro numeris more Græcarum & Hebraicarum, hoc modo; A.1. B.2. C.3. D.4. E.5. F.6. G.7. H.8. I.9. K.10. L.20. M.30. N.40. O.50. P.60. Q.70. R.80. S.90. T.100. V.200. X.300. Y.400. Z.500. Gilbertus Genebrardus libro vltimo Chronologię notauit etiam nomen Lutheri Hebraicè numerum illum efficere לולתר.

ד.	4.	σ.	200.
ב.	2.	α.	1.
י.	10.	ξ.	*60.*
ד.	4.	ο.	70.
כ.	20.	ν.	50.
י.	10.	ε.	5.
ת.	400.	ι.	10.
ר.	200.	ο.	70.
י.	10.	ς.	200.
ו.	*6.*		
	666.		*666.*

Addo ego in gratiam Lutheri & Chytræi duo alia, nimirum דָבִיד כִּיתְרֵיו, id est, Dauid Chytręus, & σαξόνειος eundem numerum reddere, quod nomẽ ita conuenit Luthero, sicut Papæ nomen Latini.

Tertia opinio est multorum Catholicorum, qui suspicantur Antichristum vocandum ἄντεμος; tum quia hoc nomen propriè illi conueniat; tum etiam quia reddat exactè illum numerum. Ita Primasius, Anselmus, & Richardus.

Refutatur rectè à Ruperto hæc opinio; quoniam nomen quod hic Ioannes insinuat, non erit nomen Antichristo ab aduersariis impositum, sed nomen quod ipse sibi vsurpabit, & in quo gloriabitur; adeò vt iubeat inscribi in frontibus hominum. Non est autem credibile eum sibi assumpturum nomen aliquod odiosum aut vile, quale est ἄντεμος, & etiam omnia ferè alia suprà memorata.

Quarta sententia est ipsius Ruperti, qui existimat hoc numero non significari nomen Antichristi; sed significari, triplicem præuaricationem Diaboli in Antichristo complendam: Nam senarius numerus, quia non pertingit ad septenarium, in quo est requies & beatitudo, est numerus creaturæ per præuaricationem excidentis à requie; Diabolus autem triplicem præuaricationem incurrit, seu potius vnam triplicauit. Primùm enim præuaricatus est cùm in se peccauit; Deinde rursum, cùm primùm hominem peccare fecit, & tunc ad simplicem senarium addidit sexagenarium; Deniq; tertiò præuaricabitur, cùm per Antichristum totum mundum seducet, & tunc ad sexagesimum addet sexcentesimum.

Quinta sententia Bedæ est, qui contraria via incedit, ac docet numerum senarium esse perfectum, quia sex diebus fecit Deus cœlum & terram; sexagesimum verò perfectiorem, & sexcentesimum perfectissimum. ex quo colligit, Antichristum designari per numerũ *666.* quia vsurpabit sibi perfectissimum tributum, quod soli debetur Deo. In cuius rei figuram legimus lib.3. Reg.cap.10. Pondus auri, quod adferebatur Salomoni per singulos annos, fuisse talentorum sexcentorum sexaginta sex millium. Hæ duę sententię, non videntur satis quadrare cum eo, quod Ioannes dicit; numerum illum esse numerum nominis, non dignitatis, aut præuaricationis: sed nec isti Patres voluerunt sententias illas suas alio loco haberi, quàm suspicionum, & coniecturarum.

Verissima igitur sententia est eorũ, qui ignorantiam suam confitentur, ac dicunt; adhuc ignorari nomen Antichristi. quæ sententia est Irenæi lib. 5. Arethę in hunc locum Apocalypsis, & aliorum. Placet autem adscribere verba Irenæi, quoniam ad eum legendum Chytræus lectores suos hortatus est: *Hortor*, inquit, *studiosos, vt de hoc Apocalypsis loco postremas Irenæi paginas 333. & 334. perlegant, qui verecundè & piè de hoc numero bestiæ disputat, & inter cetera Latinum seu Romanum fore Antichristum indicat, nomine λατεῖνος, &c.* Irenævs igitur sic ait: *Certius ergo & sine periculo est, sustinere adimpletionem prophetiæ; quàm suspicari & diuinare nomina quælibet, quando multa nomina inueniri possunt habentia prædictum numerum. Et nihilominus quidem erit hæc eadem quæstio. Si enim multa sunt quæ inueniuntur nomina, habentia numerum hunc; quod ex ipsis portabit, qui veniet, quæritur: quoniam autem non propter inopiam nominum habentium numerum nominis eius dicimus hæc, sed propter timorem erga Deum, & zelum veritatis. εὐάνθας enim nomen, habet numerum, de quo quæritur. Sed nihil de eo affirmamus. Sed & λατεῖνος nomen sexcentorum sexaginta sex numerum; & valde verisimile est, quoniam verissimum regnum hoc habet vocabulum. Latini enim sunt, qui nunc regnant. Sed non in hoc nos gloriabimur. Sed & τειτὰν, prima syllaba per duas Græcas vocales ε & ι, scripta, omnium nominum, quæ apud nos inueniuntur, magis fide dignum est.* Et infrà: *Cùm igitur tantum suasionum habeat hoc nomen Titan, tantam habeat verisimilitudinem, vt ex multis colligamus, ne fortè Titan vocetur, qui veniet: nos tamen non periclitabimur in eo, nec asseuerantes pronunciabimus, hoc eum nomen habiturum; scientes, quoniam si oporteret manifestè præsenti tempore præconari nomen eius, per ipsum vtique editum fuisset, qui & Apocalypsim viderat.* Hæc ille.

Audiat igitur Chytræus Irenæum verecundè, piè & eruditè disserentem; & non falsò illi imponat, quod nunquam dixit. Nec enim iudicauit Irenæus, Antichristum fore Latinum, seu Romanum: sed ait, & aliquoties repetiit, non posse hoc tempore sciri nomen Antichristi: Idque duplici ratione, eaque optima approbauit. Prima, quia multa inueniuntur nomina quæ numerum illum efficiunt: nec diuinare liceat ex tam multis similibus, quod sit illud vnum, quod prædictum est. Deinde, quoniam si Deus vellet hoc tempore sciri, per ipsum Ioannem vtique id prodidisset. Addidit verò, non inopia nominum se ita loqui; sed ex timore Dei, & zelo veritatis. Ac propterea tria nomina in medium attulit, εὐάνθας, λατεῖνος, & τειτὰν, ex quibus secundum verisimilius primo, & tertium secundo esse affirmauit, nullum verò certum.

Tertiam quoque rationem addere possumus ex eodem Irenæo. Nam paulò antè disputans aduersus eos, qui falsa nomina Antichristi ex propria sua intentione colligebant; ait eos propterea in multa incommoda labi. Nam exponunt se periculo errandi, & alios decipiendi; atq; id efficiendi, vt tam ipsi, quàm alij permulti ab Antichristo facillimè seducantur. Nam cùm venerit, & aliud nomen habuerit, quàm ipsi sibi persuaserunt eum habiturum; non habebitur ab eis pro Antichristo, atque ita non euitabitur. Quæ omnia incommoda sine dubio Lutheranis euenient, & præcipuè hoc postremum. Quia enim sibi persuaserunt, Romanum Pontificem esse Antichristum, cùm ille verus Antichristus aduenerit, non facilè cognoscetur ab eis, proinde nec euitabitur.

Est autem hoc loco notandum; Antichristi nomen fore notissimum, cùm ille venerit. Nam etiam antequam Christus veniret, Iudæi non certò nouerant quo nomine appellandus esset, etiamsi multa de eius nomine Prophetæ prædixerant: Quin etiam Sibylla quædam, vt est in primo libro carminum Sibyllinorum, notauerat numerum nominis Christi futuri, ac dixerat esse 888. vt Ioannes de Antichristo scripsit, numerum nominis eius esse *666*. Et tamen nondum poterant homines ante Christi aduentum dicere, vocandum esse Iesvm. At posteaquam Christus venit, omnis controuersia sublata est, & omnes omnino sciunt, eum Iesvm appellari.

Sed (inquit Sibylla) *quæ sit numeri totius summa docebo.*	ι.	10.
	η.	8.
Namque octo monadas, totidem decadas super ista	σ.	200.
	ο.	70.
Atque hecatontadas octo, infidis significabit	υ.	400.
Humanis nomen, tu verò mente teneto.	ς.	200.
		888.

Accedat, commune esse omnibus vaticiniis Prophetarum; vt ambigua & obscura sint, donec impleantur. vt Irenæus rectè docet, & probat lib. 4. cap. 43.

Ex his argumentum insolubile sumi potest, ad probandum Romanum Pontificem non esse Antichristum; & ipsum Antichristum nondum venisse. Nam si Antichristus venisset, atque esset Romanus Pontifex; certò constaret de nomine eius, à Ioanne prædicto: sicut quia Christus noster venit, iam nulla quæstio est, ne apud Turcas quidem, & Iudæos, & Paganos, quemadmodum appelletur. At de nomine Antichristi adhuc maxima controuersia est; vt tot opinionibus recitatis & refutatis planum fecimus: Igitur Ioannis vaticinium nondum est impletum; proinde Antichristus nondum venit, nec est Romanus Pontifex.

Adde confirmationem ex Confessione Augustini Marlorati, qui in magna explicatione ex variis Lutheranis & Caluinistis collecta in Testamentum nouum; de hoc loco ita scribit: *Loci huius tot ferè sunt expositiones, quot expositores: quo apparet, obscurissimum, & ænigmaticum esse.* Hæc ille.

ille. At si adhuc est obscurissimum & ænigmaticum vaticinium; non igitur est impletum; non ergo Antichristus venit. Siquidem omnia vaticinia, cùm impleta sunt, clarissima efficiuntur. Cur igitur Marlorate, præfatione in Apocalypsim iactas, ita perspicuum esse, Romanum Pontificem esse Antichristum, vt si vos tacueritis, lapides sint clamaturi?

CAPVT XI.

De charactere Antichristi.

De charactere Antichristi sunt etiam duæ vel tres opiniones. PRIMA est hæreticorum huius temporis, qui docent characterem Antichristi esse signum aliquod obedientiæ, & coniunctionis cum Romano Pontifice. Non tamen eodem modo explicant, quod sit illud signum. Henricus BVLLINGERVS, serm. 61. in Apocalypsim, vult esse vnctionem Chrismatis, quo Christiani omnes Romano Pontifici obedientes in frontibus consignantur. Theodorus BIBLIANDER in Chronico, tab. 10. dicit characterem Antichristi esse professionem Romanæ fidei; ita vt non habeatur verus Christianæ fidei cultor, qui non profitetur, se Romanæ Ecclesiæ adhærere. Dauid CHYTRÆVS præter hæc duo addit iuramentum fidelitatis, quod multi Pontifici Romano præstare coguntur; Item vnctionem sacerdotalem, quæ in vertice & manu accipitur, *& imprimit, vt Papistæ,* inquit, *vocant, characterem indelebilem.* Deniq; procumbere ad statuas, & panem consecratum; & missis funebribus interesse.

Nec dissimilia sunt quæ docent Sebastianus MEYER, & alij apud Augustinum Marloratum in hunc locum Apocalypsis. Sed facile est has nugas refutare; tum quia non conueniunt cum verbis ipsius textus: Tum etiam, quia ista omnia signa fuerunt in Ecclesia Catholica, antequam Antichristus eorum opinione apparuisset.

PRIMVM igitur ex textu habemus, characterem vnum futurum, non multos. Semper enim in numero singulari Scriptura loquitur tam de charactere, quàm de nomine, & numero nominis Antichristi. Vnus igitur character erit; vnum item nomen Antichristi proprium, & vnus eius nominis numerus. Proinde cùm aduersarij tot characteres multiplicant, indicant se nescire quis ille sit, de quo Ioannes loquitur.

SECVNDO character ille omnibus hominibus communis erit, in Antichristi regno, vt planum est ex illis verbis; faciet omnes pusillos & magnos, & diuites & pauperes, & liberos, & seruos accipere characterem. At iuramentum obedientiæ, & vnctio sacerdotalis paucis conueniunt.

TERTIO indicat Scriptura, characterem eiusmodi fore, vt sine discrimine in manu dextera, vel in fronte geri possit. Sic enim ait: *Faciet*

A *omnes accipere characterem in dextera manu vel in frontibus suis.* Nihil autem eorum, quæ aduersarij proferunt, tale est. Nam chrismatis vnctio in manu dextera accipi non potest. PROFESSIO Romanæ fidei, nec in manu, nec in fronte; sed in ore per confessionem, in corde per fidem habetur. IVRAMENTVM fidelitatis manu, & ore præstatur; sed in fronte gestari nullo modo potest. VNCTIO sacerdotalis nec in dextera manu propriè, nec in fronte accipitur, sed supra caput, & in digitis vtriusque manus. DENIQVE interesse missis funebribus, procumbere ad statuas, & Eucharistiam, non sunt frontis aut manuum officia, sed corporis totius, ac præcipuè cernuntur in genibus.

B QVARTO eadem Scriptura dicit, in regno Antichristi neminem permittẽdum emere, aut vendere; nisi characterem ostenderit, aut nomen, aut numerum nominis eius. At quot emunt, & vendunt in ditione Romani Pontificis, qui necdum sunt Chrismate inuncti; nec iuramentum præstiterunt fidelitatis; nec sunt Sacerdotes? Nónne in ipsa vrbe Roma, vbi Romanus Pontifex sedem suam habet, plurimi Iudæi publicè negotiantur, emunt, & vendunt; cùm tamen nullum habeant eorum signorum?

Veniamus ad alteram rationem, ac probemus ista omnia signa Antichristo antiquiora esse. Antichristus, aduersariorum sententia, non

C venit ante annum Domini DC. VI. At TERTVLLIANVS floruit circa annum CC. & tamen meminit CHRISMATIS in lib. de resurrectione carnis: *Caro,* inquit, *abluitur vt anima emaculetur; caro vngitur, vt anima consecretur.* CYPRIANVS floruit circa annum CC. L. & meminit Chrismatis lib. 1. epist. 12. *Vngi,* inquit, *necesse est eum, qui baptizatus sit, vt accepto Chrismate; id est, vnctione, esse vnctus Dei, & habere in se gratiam Christi possit.* AVGVSTINVS floruit circa annum CCCC. XX. & tamen ait tractatu in Ioannem 118. *Quid est quod omnes nouerunt signum Christi, nisi crux Christi? quod signum nisi adhibeatur siue frontibus credentium, siue ipsi aquæ, qua regenerantur, siue oleo quo Chrismate inunguntur, siue sacrificio quo aluntur, nihil eorum ritè perficitur.*

D Pari ratione, Romanæ Ecclesiæ ADHÆRERE, ante annum Domini DC. signum fuit, & character hominis verè Catholici. Scribit AVGVSTINVS in epistola 162. de Ceciliano, qui floruit circa annum Domini CCC. *Posset non curare multitudinem conspirantium inimicorum, cùm se videret, & Romanæ Ecclesiæ, in qua semper Apostolica cathedra viguit principatus, & ceteris terris, vnde Euangelium ad ipsam Africam venit, per communicatorias literas esse coniunctum.* AMBROSIVS, qui floruit circa annum Domini CCC. XC. in oratione de obitu Satyri fratris sui: *Percontatus,* inquit, *Episcopum est, an cum Episcopis Catholicis; id est, an cum Ecclesia Romana sentiret.*

VICTOR Vticensis, qui floruit circa annum Domini CCCC. XC. in lib. 1. de persecutione

VVan-

VVandalica, scribit; Arianum Presbyterū, cùm Regi persuadere vellet, ne Catholicum quendam hominem interficeret, his verbis vsum: *Si peremeris eum gladio, incipient Romani eum martyrem prædicare.* Quo loco, Romanorum nomine, Afri Catholici designantur; qui certè nō alia de caussa Romani dicuntur ab Arianis, nisi quia Romanæ Ecclesiæ fidem, non Arianam perfidiam sequebantur.

IVRAMENTVM obedientiæ Romano Pontifici factum, inuenitur tempore S. Gregorij lib. 10. epistolarum eius, epistola 31. ac proinde ante annum Domini DC. VI. Non enim ad eum annum S. Gregorius peruenit.

De VNCTIONE sacerdotali habemus testimonium Gregorij NAZIANZENI, qui floruit circa annum CCC. LXXX. Is in Apologetico ad patrem suum, quando Episcopus Sasimorum creatus est: *Super me,* inquit, *rursus vnctio & spiritus: & rursus ego lugens & tristis incedo.* Quo loco duplicis vnctionis meminit; vnius, qua antea vnctus fuerat, cùm Presbyter crearetur; & alterius, qua tum vnguendus erat in ordinatione Episcopali. Item oratione prima de pace, de Basilio loquēs, qui Episcopus creatus prouinciam recusabat: *Cùm creditum,* inquit, *sibi spiritum, talentorumq; negotiationem, gregisq; curam commissam habeat, oleoq; Sacerdotij, & perfectionis delibutus sit, adhuc tamen pro sua sapientia præfecturam suscipere cunctatur.*

Iam de SACRIFICIO pro defunctis, satis erit hoc loco Augustini testimonium, qui lib. de hæres. cap. 53. dicit, proprium dogma Aërij hæresiarchæ fuisse; oblationem pro mortuis offerre non oportere.

De ADORATIONE imaginum vnus HIERONYMVS, qui circa annum CCCC. floruit, nobis sufficiet. Is in vita Paulæ: *Prostrata,* inquit, *ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat.* Denique de adoratione Eucharistiæ S. AMBROSIVS meritò sufficere debet, qui lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 12. explicans illud; Adorate scabellum pedum eius: *Itaque,* inquit, *per scabellum terra intelligatur; per terram, caro Christi, quam hodie quoque in mysteriis adoramus, & quam Apostoli in Domino IESV, vt suprà diximus, adorarunt.* Quod idem ferè iisdem verbis dicit AVGVSTINVS in explicatione Psal. 98.

Cùm igitur ista omnia, quæ aduersarij characteres Antichristi esse volunt, in vsu Ecclesiæ Catholicæ fuerint multis annis antequam Antichristus nasceretur; Oportet necessariò aut Antichristum ea ab Ecclesia didicisse; & hoc dicere, est Antichristum cum Christo confundere: Aut nihil eorum ad Antichristi characteres pertinere. Atque hoc est quod nos contendimus. Atque hæc sufficiunt de temeraria ista, & absurdissima aduersariorum sententia, quam ipsi nullis testibus, nullisque rationibus probauerunt.

ALTERA opinio est Catholicorum quorundam, qui putant characterem Antichristi esse literas, quibus scribetur nomen Antichristi. Ita Primasius, Beda, & Rupertus, qui videntur decepti ex eo, quod legunt: Nisi qui habuerit characterem nominis bestiæ, aut numerum nominis eius. At Ioannes non sic ait, sed hoc modo: *Nisi qui habuerit characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius.* Et consentit Græcus textus, εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χάραγμα, ἢ τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου, ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

TERTIA sententia est Hippolyti martyris in oratione de consummatione mundi, & aliorum quorundam; characterem bestiæ futurum, non vti signo crucis, sed illud potius execrari & abolere. In quo egregiè Antichristum præcurrunt Caluinistæ. Crediderim ego, etiam positiuum characterem excogitandum ab Antichristo, sicut Christus habet signum crucis omnibus notum; sed ignorari, quisnam sit iste character, donec Antichristus veniat, sicut de nomine diximus.

CAPVT XII.

De Generatione Antichristi.

QVANTVM ad quintum, de generatione Antichristi, sunt quædam apertè erronea à quibusdam asserta: quædam probabilia: & quędam explorata ac certa. PRIMVM ergo, de Antichristo plures errores fuerunt olim. PRIMVS, quòd Antichristus sit nasciturus de virgine opera Diaboli; quomodo Christus de virgine natus est, opera Spiritus sancti.

Refert hunc errorem auctor opusculi de Antichristo, quod habetur sub nomine Augustini in fine tomi IX. quod opusculum probabile est esse Rabani, certè Augustini esse non potest. Error est manifestus; nam producere hominem sine semine viri, est opus solius Dei, qui potest supplere omnes efficientes caussas; quia ipse est solus infinitæ virtutis, & continet virtualiter omnem perfectionem creaturarum. Diabolus autem qui creatura est, potest quidem mira opera facere, applicando celerrimè actiua passiuis: At supplere virtutes actiuas caussarum non potest. Quare S. Augustinus in epist. 3. ad Volusianum, dicit; nasci de virgine, tale miraculum fuisse in Christo, vt maius à Deo exspectari non potuerit.

Non esset tamen error, si quis diceret, Antichristum nasciturum ex Diabolo, & muliere, eo modo, quo dicuntur quidam nati ex incubis dæmonibus. Nam etsi Diabolus non possit per se sine semine viri hominem producere, tamen bene potest in corpore assumpto in forma mulieris exercere cum viro actum carnalem, & semen recipere; ac deinde ipse idem in forma viri cum muliere similem actum exercere, & semen à viro acceptum in vterum mulieris iniicere, &

eo modo hominem gignere. Testatur hoc Augustinus lib.15.de ciuit.Dei,cap.23.& addit,tanta experientia id comprobatum esse, vt adhuc velle negare impudentiæ videatur.

SECVNDVS error fuit B. Martyris HIPPOLYTI, qui in oratione de consummatione mundi docet, Antichristum esse ipsum Diabolum,qui de falsa virgine falsam carnem assumet. Vt enim verbum Dei, quod est ipsa veritas, de vera virgine veram carnem assumpsit: Ita probabile existimauit Hippolytus, Diabolum qui est pater mendacij, simulaturum se carnem humanam ex virgine assumpsisse. Refellitur hæc sententia,tum quia 2.Thess.2.vocatur Antichristus homo; tum etiam quia Patres ceteri communi consensu scribunt, Antichristum verum hominem futurum.

TERTIVS error est, Antichristum futurum quidem verum hominem, sed simul etiam Diabolum, per incarnationem Diaboli; quomodo Christus per incarnationem est Deus & homo. Referunt & refellunt hunc errorem HIERONYMVS in cap.7.Daniel.Beda in cap.13.Apocal. & Damascenus lib.4. cap.28.

Hanc sententiam Origenes possibilem esse credidit, quippe qui tomo 2. in Ioan. asseruit, aliquot Angelos verè esse incarnatos. quem refellit Hieronymus in præfatione in Malachiam, & in caput primum Aggæi. Ac sine dubio erronea est, nec enim potest persona aliqua creata, ac proinde finita duas naturas perfectas sustentare; vt potest verbum Dei, quod infinitum est. Neque de hoc iam inter Theologos controuersia est. Nam etsi alij doceant id omnino implicare contradictionem; alij verò doceant, non implicare; tamen in eo omnes conueniunt, non posse id fieri viribus solius creaturę, qualis Diabolus est.

QVARTVS error est, Neronem resurrecturum, & ipsum futurum Antichristum, vel certè illum adhuc viuere & seruari occultè in vigore iuuenilis ætatis, & suo tempore appariturum. Insinuat hunc errorem SVLPITIVS lib.2.sacræ historiæ:tamen in 2.libro Dialogi de virtutibus S. Martini scribit apertè, non ipsum Neronem fore Antichristum,sed cum Antichristo venturum, & ab Antichristo tandem perimendum. Sed, quia hæc omnia sine vlla ratione dicuntur, meritò hanc sententiam miram præsumptionem vocat B. Augustinus lib.20.de ciuitat.Dei, cap.19.

Præter hos errores sunt duæ sententiæ probabiles sanctorum Patrum de generatione Antichristi. PRIMA est, Antichristum de fornicaria muliere nasciturum,non ex legitimo Matrimonio. Docent hoc DAMASCENVS lib.4.cap. 28. & quidam alij; sed cùm non possit ex Scripturis ostendi, est quidem probabile, non tamē certum.

SECVNDA sententia est, Antichristum nasciturum de tribu Dan. Asserit hoc IRENÆVS li.5. Hippolytus martyr in oratione de mundi consummatione. Ambrosius libro de benedictionibus Patriarcharum,cap.7. Augustinus quęst.22. in Iosue. Prosper de promissionibus, & prædictionibus Dei,parte 4.Theodoretus quæst.109. in Genesin. Gregorius lib.31.moralium,cap.18. Beda, Rupertus, Arethas, Richardus, & Anselmus in Apocal.cap.7. Probant ex illo Gen.49. *Fiat Dan coluber in via,cerastes in semita, &c.* Item ex illo Hierem.8. *Ex Dan audiuimus fremitum equorum eius,&c.* Deniq; ex eo quod Apoc.7. vbi signantur ab Angelo duodecim millia ex omni tribu filiorum Israël, omittitur tribus Dan: quod videtur factum in odium Antichristi.

Hæc sententia est valde probabilis propter tantorum Patrum auctoritatem, non tamen omnino certa;tum,quia plerique eorum Patrum, non dicunt hoc se scire, sed probabile esse insinuant; tum, quia nulla earū Scripturarum conuincit. Nam inprimis Gen.49. videtur Iacob ad literam loqui de Samsone,cùm ait: *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, & mordeat vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro.* Samson enim fuit de tribu Dan, & fuit verè Philistæis tanquam coluber in via. Nam vbique eis occurrebat,eosq; vexabat. Ita exponit Hieronymus in quæstionibus Hebraicis. Et videtur sanè Iacob benè precari filio suo, cùm hæc dicit, & proinde non malum, sed bonum prædicere.

Quod si ad Antichristum allegoricè id accommodetur, non poterit argumentum duci nisi probabile, quale ex mysticis sensibus ducitur. Hieremias autem cap.8.sine dubio non loquitur de Antichristo,neq; de tribu Dan;sed de Nabuchodonosor,qui venturus erat,ad Hierusalem euertendam, per eam regionem quæ dicebatur Dan; vt ibi Hieronymus rectè exponit. Cur autem Apocalypsis 7.omittatur Dan, non satis constat; præsertim cùm etiam Ephraim sit omissus,cuius tribus vna est ex maximis.

Præter hæc duo probabilia,sunt alia duo certissima:Vnum, Antichristum præcipuè propter Iudæos venturum, & ab eis tanquam Messiam recipiendum: Alterum,ex gente Iudæorum nasciturum, & circumcidendum, & Sabbathum obseruaturum,saltem ad tempus.Illud primum habetur, tum ex Euangelio Ioan.5. vbi Dominus Iudæis dicit:*Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me: Si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.* Quem locum de Antichristo accipi debere, suprà demonstrauimus in secundo capite; tum ex Apostolo 2.ad Thessalonicen.2. *Eò quòd caritatem veritatis non receperunt, vt salui fiant, ideò mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, &c.* Hunc locum CALVINVS, & alij hæretici in commentariis horum verborum, de nobis exponunt; qui, quia non recepimus ipsorum Euangelium, ab Antichristo Romano seduci sinimur. At inprimis nullos proferunt testes: Nos

verò

verò habemus à noſtra parte omnes interpretes, qui de Iudæis exponunt. Vide Ambroſium, Chryſoſtomum, Theodoretum, Theophylactum, Oecumenium.

Præter hos ſic ait HIERONYMVS quæſt. 11. ad Algaſiam: *Faciet,* inquit, *hæc omnia Antichriſtus, non cum virtute, ſed conceſſione Dei propter Iudæos, vt quia noluerunt recipere caritatem veritatis, hoc eſt, ſpiritum Dei per Chriſtum, vt Saluatore ſuſcepto ſalui fierent; Mittet illis Deus non operatorem, ſed ipſam operationem; id eſt, fontem erroris, vt credant mendacio, &c.* Et etiam ſine commentariis tot Patrum res ipſa clamat, Apoſtolum loqui de Iudæis. Ipſe enim dicit mittendum Antichriſtum ad eos qui Chriſtum recipere noluerunt. Qui ſunt autem qui magis debuerunt, & noluerunt Chriſtum recipere quàm Iudæi? Vbi etiam eſt annotandum, Apoſtolum non dixiſſe, quia veritatem non recipient, ſed quia non receperunt. Loquitur igitur de illis qui prædicante Chriſto & Apoſtolis credere noluerunt. Conſtat autem Apoſtolorum tempore Gentiles cupidiſsimè Euangelium recepiſſe; Iudæos autem recipere noluiſſe.

Adhæc, præter Hieronymum & alios iam citatos, idem docent omnes alij Patres, vt Irenęus libro 5. Hippolytus martyr in oratione de conſummatione mundi. Theodoretus in Epitome diuinorum decretorum, capite de Antichriſto. Sulpitius ex B. Martino libro 2. Dialogi. Cyrillus catecheſi 15. Hilarius can. 25. in Matthęum. Ambroſius lib. 10. in Lucam in caput 21. Chryſoſtomus, Auguſtinus, & Cyrillus Alexandrinus, in cap. 5. Ioannis. Gregorius lib. 31. moral. cap. 10. Damaſcenus lib. 4. cap. 28. Et ratio etiam id ſuadet.

Nam Antichriſtus ſine dubio illis inprimis ſe adiunget, qui parati ſunt eum recipere: At Iudæi ſunt eiuſmodi, qui exſpectant Meſsiam Regem temporalem, qualis erit Antichriſtus; Gentiles enim neminem exſpectant. Chriſtiani autem exſpectant quidem Antichriſtum, ſed cũ metu & terrore, non cum gaudio & deſiderio. Sicut ergo Chriſtus primùm ad Iudæos venit, quibus erat promiſſus, & à quibus exſpectabatur, & deinde adiunxit ſibi etiam Gentes: Ita quoque Antichriſtus ad Iudæos primùm accedet, à quibus exſpectatur, & deinde paulatim omnes Gentes ſibi ſubiiciet.

IAM verò quòd Antichriſtus ſit futurus Iudæus, & circumciſus, certum eſt, & deducitur primùm ex dictis. Nam Iudæi nunquam reciperent hominem non Iudæum, aut incircumciſum pro ſuo Meſsia. Immò etiam quia Iudæi exſpectant Meſsiam ex familia Dauid, & tribu Iuda, ſine dubio Antichriſtus, licet verè ſit de tribu Dan, finget ſe eſſe de familia Dauid. DEINDE omnes veteres clariſsimè docent, Antichriſtum fore Iudæum; vt illi duodecim paulò antè citati, qui dicunt eum futurum ex tribu Dan. Et præterea Ambroſius, qui in 2. Theſſ. 2. A aſſerit, eum fore circumciſum; & Hieronymus, qui in caput 11. Danielis dicit, eum de populo Iudæorum naſciturum; & ſanctus Martinus apud Sulpitium lib. 2. Dialog. qui ait, Antichriſtum imperaturum, vt omnes ſecundum legem circumcidantur, & Cyrillus, qui catecheſi 15. aſſerit, eum valde ſtudioſum futurum templi Hieroſolymitani, vt ſe de progenie Dauid eſſe oſtendat. Denique & Gregorius, qui libr. 11. epiſt. 3. dicit, Antichriſtum futurum etiam Sabbathi, & aliarum cęremoniarum Iudaicarum cultorem.

Ex his habemus demonſtrationem euidentiſsimam, quòd Papa non ſit Antichriſtus. Nam B ab anno ſexcenteſimo ſexto, quo aduerſarij dicunt Antichriſtum veniſſe, conſtat nullum Põtificem fuiſſe Iudæum, nec gente, nec religione, nec vllo modo: Conſtat etiam Pontificem nunquam hactenus à Iudæis fuiſſe pro Meſsia ſuſceptum, ſed è contrario pro hoſte & perſecutore præcipuo haberi. Vnde ipſi in orationibus quotidianis Deum precantur, vt det Pontifici viuenti bonam mentem erga Iudæos, & vt in diebus illius mittat Meſsiam, qui nimirum eos liberet de poteſtate Pontificis; & Epiſcopum, qualis inprimis eſt ſummus Pontifex, ipſi vocant חֶגְמִרוֹן, quod Syriacè caudam ſignificat, & opponitur capiti. Quia enim nos Epiſcopum vocamus caput populi; Illi è contrario C caudam per contumeliam vocant; tantum abeſt, vt parati ſint Pontificem ſummum pro Meſſia recipere.

Denique R. Leui Gerſon, capite 7. & 11. Danielis, omnia quæ dicuntur de Antichriſto, exponit de Pontifice Romano; quem etiam alterum Pharaonem appellat, & Meſsiæ venturo opponit. Vide orationes Mahaſor, fol. 26.

CAPVT XIII.

De ſede Antichriſti.

QVANTVM ad ſextum, aduerſarij audacter affirmant, ſedem præcipuam Antichriſti eſſe Romam, ſiue Cathedram D Apoſtolicam Romæ fundatam. Dicunt enim Antichriſtum inuaſurum ſedem Petri, & eam euecturum ad ſummum quoddam faſtigium, vt inde toti Eccleſiæ præſideat, & tyrãnicè dominetur. Et quidem quod Roma ſit vrbs regia Antichriſti, probant ex Apocal. 17. vbi Ioannes loquens de ſede Antichriſti, dicit eſſe vrbem magnam, quæ ſedet ſuper ſeptem colles, & quæ habet regnum ſuper Reges terræ.

Quòd autem Romæ, non in Palatio Neronis, ſed in ipſa Chriſti Eccleſia, ſedem ſuam ſit habiturus Antichriſtus, probant ex Paulo, qui 2. Theſſ. 2. dicit, Antichriſtum *ſeſſurum in templo Dei.* Cùm enim abſolutè dicit, *in templo Dei,* intelligit verum templum veri Dei. tale autem non

est, nisi Christi Ecclesia. Nam templa Gentilium sunt vera templa, sed dæmonum, non Dei; templum autem Iudæorum erat quidem Dei, sed iam desierat esse templum, cùm desiisset sacrificium & sacerdotium Iudaicum. Hæc enim tria ita sunt coniuncta, vt vnum sine alio esse non posit. Præterea templum illud Iudæorum paulò pòst erat desolandum, & nunquam in æternum reædificandum, dicente Daniele cap. 9. *Et vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio*; ergo non potest Apostolus de eo loqui.

Et confirmatur argumentum ex Patribus. HIERONYMVS quæst. 11. ad Algasiam: *In templo Dei,* inquit, *sedebit, vel Hierosolymis, vt quidam putant, vel in Ecclesia, vt verius arbitramur.* Et OECVMENIVS: *Non dicit,* inquit, *templum Hierosolymæ, sed Ecclesias Christi.*

Addit Theodorus BIBLIANDER testimonium Gregorij, qui lib. 4. ep. 38. ad Ioan. Constantinopolitanum: *Rex,* inquit, *superbiæ propè est, & quod dici quoque nefas est, sacerdotum ei præparatur exercitus.* Ex quibus verbis duplex argumentum sumitur. Vnum est tale, Ioannes Constantinopolitanus dicitur præcurrere Antichristum; quia vult appellari Episcopus vniuersalis, ergo Antichristus ille erit, qui reipsa se faciet Episcopum vniuersalem, & sedebit in Ecclesia tanquam omnium caput. Alterum est, exercitus Antichristi erunt sacerdotes: igitur Antichristus erit Princeps sacerdotum. Ex quibus putant hæretici se euidenter ostendere, Romanum Pontificem esse Antichristum; quandoquidem Romæ dominatur, in templo Dei sedet, Episcopus dicitur vniuersalis, & Princeps est sacerdotum.

At nihilominus vera sententia est, Antichristi sedem fore Hierusalem, non Romam; & templum Salomonis, ac solium Dauidis, non templum S. Petri, aut sedem Apostolicam. Id quod dupliciter probare possumus: Primùm, argumento ad hominem: Deinde, ex Scripturis & Patribus.

PRIMVM igitur hoc argumentum instituo. Antichristus in Ecclesia Christi sedebit, eiusq; Ecclesiæ Princeps & caput habebitur: & in ea magistratum & officia geret; vt docent Philippus Melanchthon in apologia art. 6. confes. Augustanæ. Caluinus lib. 4. instit. cap. 2. §. 12. & cap. 7. §. 25. Illyricus Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 435. & omnes alij huius temporis sectarij: est autem Papa Romanus Antichristus, vt ipsi iidem in iisdem locis docent; Igitur Papa Romanus in vera Christi Ecclesia sedet, & eius Ecclesiæ Princeps & caput est. Sed Ecclesia Christi vna tantùm esse potest, sicut Christus vnus est, vt etiam Caluinus docet, lib. 4. instit. cap. 1. §. 2. Igitur Lutherani, & Caluinistæ, & quotquot ab Ecclesia, quæ sub Papa est, alieni sunt, extra veram Christi Ecclesiam sunt.

A Vidit hoc argumentum CALVINVS, ac respondit, sub Papa non tam Ecclesiam, quàm ruinas Ecclesiæ Christi cerni. Sic enim loquitur lib. 4. instit. cap. 2. §. 11. *Vt manebant olim inter Iudæos peculiares quædam Ecclesiæ prærogatiuæ: ita nec hodie Papistis adimimus, quæ superesse ex dißipatione vestigia Ecclesiæ inter eos Dominus voluit.* Et infrà: *Sua prouidentia Deus effecit, vt aliæ quoque reliquiæ exstarent, ne Ecclesia prorsus interiret. Ac quemadmodum ita sæpè diruuntur ædificia, vt fundamenta & ruinæ maneant; ita non passus est Ecclesiam suam ab Antichristo vel à fundamento subuerti, vel solo æquari, vel ab ipsa quoque vastatione semirutum ædificium esse voluit.* Et infrà §. 12. *Hinc igitur patet, nos minimè negare, quia sub eius quoque* B *tyrannide Ecclesiæ maneant.*

At hæc solutio duo nobis argumenta suppeditat. PRIMVM. Si Ecclesiæ Christi solùm ruinę supersunt: igitur ruit Christi Ecclesia; proinde mentita est veritas, quæ dixit Matth. 16. *Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* ALTERVM. Ruit Ecclesia, & ruinas eius, ac fundamentum, quin etiam ædificium ipsum semirutum Papistæ tenent; Igitur Lutherani & Caluinistæ nullam Ecclesiam habent. Nam Christi Ecclesiam integram non habent; illa enim iam ruit, & ruinæ adhuc supersunt: sed nec semirutam habent: illa enim apud Papistas sub Antichristo est. Quid igitur habent? fortè nouum ædificium; sed hoc ipso quod nouum est, Christi non est. Quis ve- C rò, nisi planè cæcus, non videat, tutius esse in vera Christi Ecclesia, quamuis semiruta, manere, quàm in nulla?

VENIO nunc ad Scripturas, quibus probatur, sedem Antichristi Hierusalem esse futuram, non Romam. PRIMA est in cap. 11. Apocal. vbi Ioannes dicit, Henoch & Heliam pugnaturos cum Antichristo in Hierusalem, & ibi occidendos ab eodem Antichristo: *Et corpora,* inquit, *eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma, & Aegyptus, vbi & Dominus eorum crucifixus est.* In quem locum ARETHAS: *Corpora,* inquit, *ipsorum insepulta proiiciet in plateis Hierusalem. In ea enim regnabit tanquam Rex Iudæorum.* Similiter exponunt omnes alij interpretes. & sanè hæc de D Hierusalem dici, nullo modo negari potest. Quæ enim est ciuitas, vbi Dominus crucifixus est, nisi Hierusalem?

Quare CHYTRÆVS, qui vult hanc vrbem esse Romã, illa verba: (*Vbi & Dominus eorum crucifixus est*) ꝑtermittit; quasi ad rem non pertineret, vel ipse ea non legisset. Neq; obstat quod Hieronymus in ep. 17. ad Marcellam, conatur ostendere, Hierusalem non posse vocari Sodomam, cùm passim in Scriptura vocetur ciuitas sancta. Nam in ea epistola suadet Marcellæ, vt relicta Roma veniat in Palæstinam; & ideò congerit omnia quæ potest in laudem Hierosolymæ, & reprehensionem Romæ, & conatur omnibus modis excusare Hierosolymam. Neque id facit nomine suo, sed nomine Paulæ & Eustochij,

quibus veniam dandam esse putabat, si aliquid explicarent paulò aliter, quàm res se habeat. Nam quod terrena illa Hierusalem dici possit Sodoma propter libidinem, & flagitia Iudæorum, patet ex Isaia, qui primo capite cùm præmisisset titulum: *Visio Isaiæ, quam vidit super Iudam & Hierusalem,* mox subiungit: *Audite verbum Domini Principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei mei populus Gomorrhæ.*

Neque valet argumentum illud, Hierusalem dicitur sancta, ergo non potest dici Sodoma. Nam sicut in eadem epistola idem Hieronymus dicit, Romam vocari à Ioanne Babylonem, & purpuratam meretricem, propter Ethnicos Imperatores, & tamen eandem esse sanctam propter Ecclesiam Christi, & sepulcra Petri & Pauli; Ita etiam Hierusalem est ciuitas sancta, propter Prophetas & Apostolos, qui ibi prædicauerunt, propter Christi crucem, & sepulcrum, & similia: & tamen etiam est Sodoma & Aegyptus, propter infidelium Iudæorum flagitia, & cæcitatem.

SECVNDVS locus est Apocal. 17. vbi Ioannes dicit, decem Reges qui sibi diuident Romanum Imperium, & quibus regnantibus veniet Antichristus, odio habituros purpuratam meretricem, id est, Romam, & eam desolatam facturos, atq; etiam igne crematuros. Quomodo ergo erit sedes Antichristi, si illo ipso tempore debet euerti, & comburi?

Adde, quod, vt suprà demonstrauimus, Antichristus erit Iudæus, & Iudæorum Messias, & Rex; ergo sine dubio sedem suam constituet in Hierusalem, & templum Salomonis restituere aggredietur. Nihil enim aliud somniant Iudæi quàm Hierusalem, & templum, neque videntur vnquam accepturi pro Messia vllum, qui non sedeat in Hierusalem, & templum aliquo modo restituat. Quare Lactantius lib. 7. cap. 15. dicit, tempore Antichristi summum regnum futurum in Asia, & Occidentem seruiturum, Orientem dominaturum. & cap. 17. determinat partem Asiæ, in qua erit hoc regnum, ac dicit esse Syriam, id est, Iudæam, quæ Syriæ pars est, & quę à Latinis semper vocatur Syria. Item Hieronymus & Theodoretus in cap. 11. Daniel. ex ipso Daniele colligunt, Antichristum fixurum tentoria sũa in regione Hierosolymorum, & tãdem in monte Oliueti occidendum. Et Irenęus lib. 5. clarè dixit, Antichristum regnaturum in terrena Hierusalem.

TERTIVS locus est in verbis illis Pauli: *Ita vt in templo Dei sedeat,* 2. Thess. 2. Nam etsi variæ dantur expositiones à Patribus, & quidam intelligunt mentes fidelium per templum Dei, in quibus Antichristus sedere dicitur, quando eas seduxerit, vt exponit Anselmus. Quidam verò per templum intelligunt ipsum Antichristum, cum toto populo suo; Antichristus enim volet se, & suos videri verum templum spirituale Dei,

A id est, veram Ecclesiam, vt Augustinus exponit lib. 20. ciuit. Dei, cap. 19. Vbi deducit hanc expositionem ex modo loquendi Pauli, qui non dixit Græcè ἐν τῷ ναῷ, in templo, sed εἰς τὸν ναὸν, in templum: quasi diceret, Antichristus sedebit in templum Dei, id est, quasi ipse cum suis esset templum Dei. Quanquam non est necessaria ista annotatio Augustini. nam etsi Latinè non rectè dicitur sedere in templum, pro, in templo, tamen Græcè non dicitur malè, καθέζομαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, vel εἰς τὸν ναὸν; immò sic communiter dicitur.

Quidam etiam intelligunt Ecclesias Christianorum, quas sibi seruire iubebit Antichristus, vt Chrysostomus interpretatur: tamen exposi-
B tio communior, probabilior, & literalior est eorum, qui docent per templum Dei intelligi templum Salomonis, in quo vtcunque reparato sedebit Antichristus. Nam inprimis in Scriptura noui Testamenti per templum Dei nunquam intelliguntur Ecclesię Christianorum, sed perpetuò templum Hierosolymitanum; & quod maius est, veteres Patres Latini & Græci per aliquot secula, nunquam Ecclesias Christianorũ templa vocauerunt, quæ dicuntur Græcè ναοὶ, vt hoc loco Pauli, sed vocabant εὐκτήρια; id est, oratoria, vt Ecclesias, vel domos orationis, vel basilicas, vel martyria.

Certè nec Iustinus, nec Irenæus, nec Tertul-
C lianus, nec Cyprianus templi nomine vtuntur, cùm de Christianorum Ecclesiis agunt, & Hieronymus in ep. ad Riparium dicit, Iulianum Apostatam iussisse, vt basilicæ Sanctorum, aut destruerentur, aut in templa verterentur.

Ratio autem; cur Apostoli non vocent templa Christianorum Ecclesias, duplex est. VNA, quia non habebant tunc vlla templa, sed solùm in priuatis domibus loca quædam destinabant orationi, concioni, & sacris Missarum cebrationibus. ALTERA ratio est, quia adhuc vigebat memoria templi Iudaici, ne viderentur Apostoli simile aliquid introducere, & vt distinguerent Ecclesiam à Synagoga, abstinebant à voce templi: Sicut etiam propter eandem rationem Apostoli in Scripturis nunquam vocant sacerdo-
D tes Christianos, sacerdotes, sed solùm Episcopos, & Presbyteros. At posteaquam fuit euersa Hierosolyma, & templum incensum, & abolita memoria veteris templi, & sacerdotij, passim cœperunt sancti Doctores vti nomine templi & sacerdotij.

Cùm ergo Apostolus scribens Antichristum sessurum in templo Dei, diceret aliquid, quod vellet intelligi ab iis quibus scribebat, & illi tũc non intelligerent nomine templi, nisi templum Hierosolymorum; certum videtur, Apostolum de illo esse loquutum. Quod etiam confirmatur ex communi Patrum expositione, IRENÆVS li. 5. *Cùm Antichristus,* inquit, *sederit in templo Hierosolymis, tunc veniet Dominus, &c.* HIPPOLYTVS martyr

in orat.

in orat. de mundi consummatione: *Templum*, inquit, *construet Hierosolymis*. Et idem docet S. Martinus apud Sulpitium, lib. 2. Dialog. CYRILLVS Hierosol. catechesi 15. *Quale*, inquit, *templum dicit Apostolus? In templo quod reliquum est Iudæorum. Absit enim vt in hoc id fiat, in quo sumus.* Et HILARIVS can. 25. in Matth. *Antichristus à Iudæis susceptus, loco sanctificationis subsistet.* Vbi apertè loquitur de templo Iudæorum. vocat enim locum sanctificationis, id quod Christus Matth. 24. vocat locum sanctum, cùm ait: *Cùm videritis abominationem stantem in loco sancto.*

AMBROSIVS in cap. 21. Lucæ dicit, Antichristum iuxta historiam sessurum in templo illo, in quod iniecerant Romani caput Porci, tempore Titi Imperatoris; secundum autem mysticum sensum, sessurum in templo interiori Iudæorũ; id est, in eorum perfidis mentibus.

SEDVLIVS in hunc locum Apostoli, explicat illud, in templo Dei: *Templum*, inquit, *Hierosolymæ reficere tentabit, &c.* DAMASCENVS lib. 4. cap. 28. *In templo*, inquit, *non nostro, sed veteri Iudaico.* Chrysostomus, Theodoretus, ac Theophylactus, qui dicunt sessurum Antichristum in Ecclesiis Christianorum, dicunt etiam sessurum in templo Salomonis. Sic enim ait CHRYSOSTOMVS in hunc locum: *Iubebit seipsum pro Deo coli, & in templo collocari, non Hierosolymitano solùm, sed etiam in Ecclesiis.* Idem dicunt Theophylactus & Thedoretus: Augustinus etiam lib. 20. ciuit. Dei, cap. 19. & Hieronymus q. 11. ad Algasiam, non negant Antichristum in templo Salomonis sessurum.

Solus est OECVMENIVS, qui negat Antichristum sessurum in templo Iudæorum; sed ipse omnium recentissimus est, & nullo modo omnibus Patribus anteponendus. Fortasse etiam deprauatus est textus ipsius, & deest vna particula tantùm; non enim credibile est eum à Chrysostomo, Theodoreto, & Theophylacto, quos alioqui semper sequitur, nunc recedere voluisse.

NVNC ad argumenta aduersariorum suprà explicata respondeamus. Ad PRIMVM respondeo tripliciter. PRIMO, dici potest cum Augustino in Psalm. 26. Aretha, Haymone, Beda, & Ruperto, in caput 17. Apocalypsis, per meretricem, quæ sedet super montes septem, & habet regnum super reges terræ, non intelligi Romam, sed vniuersam Diaboli ciuitatem, quæ in Scriptura vocatur sæpè Babylon, & opponitur ciuitati Dei; id est, Ecclesiæ, quæ dicitur Hierusalem. Per septem autem montes intelligi vniuersitatem superborum, & præcipuè regum terræ, &c.

SECVNDO, dici potest, & meo iudicio melius, per meretricem intelligi Romam, vt exponit Tertul. li. contra Iudæos, & lib. 3. cõtra Marcionem, & Hieron. ep. 17. ad Marcellam, & q. 11. ad Algasiam; sed Romam Ethnicam regnãtem, idola colentem, & Christianos persequentem; non autem Romam Christianam: sic enim iidem auctores exponunt.

Et sanè mirabilis est impudentia hæreticorum, qui, vt probent Romanam Ecclesiam esse meretricem purpuratam, vtuntur Tertulliani & Hieronymi testimonio. Nam cùm eo tempore Roma Ethnica contraria esset Romæ Christianæ; vtram, quæso, vocant illi Patres meretricem purpuratam? Si Romam Ethnicam, cur ergo hæretici eorum testimoniis abutuntur? Si Romam Christianam; ergo iam tunc Romana Ecclesia degenerauerat, & iam tunc regnabat Antichristus, quod ne ipsi quidem concedunt. PRÆTEREA si Roma Christiana tunc erat Babylon, cur Tertul. de præscript. dicit: *Felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt.* Et cur Hieron. lib. 2. contra Iouinianum extremo, Romam alloquens ait: *Ad te loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam Christi confessione delesti?* DENIQVE, idem patet ex ipso Ioanne, qui dicit se loqui de illa Roma, quæ tenebat Imperium super reges terræ; & quæ erat ebria de sanguine Sanctorum, & de sanguine Martyrum IESV. Quæ certè non habent locum nisi in ea Roma, quæ regnantibus Nerone & Domitiano, Martyres trucidabat.

TERTIO dico, etiamsi illa mulier esset Roma Christiana, vt hæretici volunt; adhuc nihil omnino virium eorum argumentum habiturum. Nam, vt suprà ostendimus, Antichristus odio habebit Romam, quomodocunque accipiatur; & cum ea pugnabit, eamque desolabit, & incendet. Ex quo manifestè sequitur, non fore Romam Antichristi sedem.

Ad SECVNDVM, iam diximus Paulum eo loco agere de templo Salomonis. Porrò ad rationem quam fecimus, respondeo; cessante sacrificio, & sacerdotio Iudaico, desiisse etiam templum illud esse templum Iudaicum; at non continuò desiisse esse templum Dei. Poterat enim idem templum esse templum Christianorum, & reuera erat, donec mansit. Apostoli enim in eo prædicabant, & orabant post Christi ascensionem, & aduentum Spiritus sancti; vt patet illis verbis Lucæ vltimo: *Erant semper in templo laudantes & benedicentes Dominum.* Item Actor. 3. *Petrus & Ioannes ascendebant in templum, ad horam orationis nonam.* Et Actor. 5. dicit Angelus Apostolis: *Loquimini in templo plebi omnia verba vitæ huius.*

Ad illud ex Daniele respondeo; vel Danielem voluisse dicere, non esse reædificandum templum, nisi in fine mundi, quod verum est; Antichristus enim in fine mundi primùm aderit: vel desolationem mansuram in æternum; quia etsi reædificaretur, nunquam tamen esset futurum templum non prophanatum, post euersionem factam à Tito. quando enim erigetur ab Antichristo, tunc maximè manebit in eo abominatio desolationis; id est, ipse Antichristus, vel eius

imago:

imago: vel denique nunquam reædificandum perfectè templum, sed tamen inchoandam reædificationem, & in templo illo vtcunque inchoato Antichristum sessurum.

Ad loca Patrum iam respondimus, eos vel asserere, vel saltem non negare, sessurum Antichristum in templo Salomonis. Quòd autem multi eorum addunt, sessurum etiam Antichristum in Ecclesiis Christianorum; verum est, & nobis non contrarium. Non enim Patres dicere volunt, Antichristum sessurum in Ecclesia vt Episcopum, vt hæretici somniant; sed sessurum vt Deum. Iubebit enim Antichristus omnia templa totius mundi conuerti in cultum suum, & in eis seipsum adorari faciet: *Iubebit,* (inquit Chrysostomus hoc loco) *seipsum pro Deo coli, & venerari, & in templo collocari, non Hierosolymitano solùm, sed etiam in Ecclesiis.* Eodē modo loquuntur ceteri.

B

Ad argumenta sumpta ex verbis B. GREGORII respondeo; ex verbis eius contrarium deduci iis, quæ hæretici colligunt. Ipsi enim sic argumentantur: Episcopus Constantinopolitanus præcurrebat Antichristum, quia se faciebat Episcopum vniuersalem; igitur Antichristus erit aliquis Episcopus vniuersalis, qui sibi omnia vsurpabit. AT contrarium colligitur. nam præcursor, non debet esse idem cum eo quem præcurrit, sed longè minor, etsi in aliquo illi similis, vt apparet in Ioanne Baptista & Christo. Si ergo præcursor Antichristi est ille, qui se facit Episcopum vniuersalem, ipse Antichristus verus non hoc se faciet, sed aliquid maius; nimirum se extollet super omne quod dicitur Deus. Vel si verus Antichristus solùm se Episcopum vniuersalem faciet: ergo ille Ioannes Constantinopolitanus, qui hoc faciebat, non erat præcursor Antichristi, sed ipse verus Antichristus, quod tamen neque Gregorius dicit, neque aduersarij. Sensus ergo verborum Gregorij est, quod quia Antichristus erit superbissimus, & caput omnium superborum, ita vt non patiatur consortes; ideo quicunque indebito modo sibi aliquid vsurpat, & vult excedere, & eminere super alios, eum præcurrit; & tales erant Episcopi Constantinopolitani, qui cùm initio Archiepiscopi tantùm essent, sibi primò Patrarchatum, deinde titulum vniuersalis vsurpauerunt.

C

Pari ratione, cùm ait Gregorius, *Sacerdotum ei præparatur exercitus*: non vult dicere sacerdotes, vt sacerdotes, ad exercitum Antichristi pertinere; sic enim seipsum etiam in illo exercitu collocasset: sed sacerdotes, vt superbos, Antichristo exercitum præparare. loquitur enim de eodem Ioanne, & ei similibus sacerdotibus, qui supra ceteros iniustè eleuabantur. Hinc autem non sequitur, Antichristum fore principem sacerdotum, sed fore principem superborum.

D

Ex hoc capite 6. habemus insigne argumentum, quòd Papa non sit Antichristus, quandoquidem sedes eius non est in Hierusalem, nec in templo Salomonis. immò credibile est ab anno 600. nullum Pontif. Roman. fuisse vnquam Hierosolymis.

A

CAPVT XIV.

De doctrina Antichristi.

DE doctrina Antichristi maxima est inter nos & hęreticos cōtrouersia. Constat quidem ex Scripturis, etiam aduersariorum testimonio, quatuor esse futura capita doctrinę Antichristi. PRIMVM enim negabit IESVM esse Christum; & proinde oppugnabit omnia Saluatoris nostri instituta, vt Baptismum, Confirmationem, &c. & docebit nondum cessasse Circumcisionem, Sabbathum, & alias legis veteris cæremonias. 1. Ioan. 2. *Quis est mendax, nisi qui negat IESVM esse Christum? & hic est Antichristus, qui negat Patrem, & Filiū &c.* DEINDE vbi persuaserit nostrum Saluatorem non esse verum Christum, tunc asseret se esse verum Christum, in lege & Prophetis promissum. Ioan. 5. *Si quis venerit in nomine suo, illum recipietis,* nimirum pro Messia. TERTIO affirmabit se Deum esse, & pro Deo coli volet. 2. Thess. 2. *Ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.* POSTREMO se non solùm Deum, sed etiam solum se Deum esse dicet; & oppugnabit omnes alios Deos, id est, tam Deum verum, quàm etiam Deos falsos, & omnia idola. 2. Thess. 2. *Qui extollit se super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.* Et Dan. 11. *Et Deum Patrum suorum non reputabit, nec quenquam Deorum curabit, quia aduersum vniuersa consurget.*

Hæc omnia aliquo modo esse vera, & ad Antichristum pertinere, cōsentiunt nobiscum aduersarij. Sed quæstio est de intelligentia horum quatuor capitum. Catholici enim simpliciter intelligunt, ac vt verba Scripturæ sonant, Antichristum negaturum verum Christum; seipsum Christum facturum; se Deum prædicaturum; & omnes Deos alios, & idola execraturum. Ex quibus sumuntur quatuor argumenta, quòd Pontifex non sit Antichristus. Constat enim Pontificem non negare IESVM esse Christum, nec introducere circumsionem, aut Sabbathum loco Baptismi, & diei Dominicæ: & similiter constat Pontificem non se facere Christum, nec Deum; & maximè constat, eum non se solum facere Deum, cùm apertè ipse colat Christum, & Trinitatem; & secundum aduersarios, etiam idola colat, id est, imagines & Sanctos mortuos.

At aduersarij longè aliter hæc omnia interpretantur. dicunt enim inprimis Antichristum non negaturū verbo, & palàm, IESVM esse Christum, & Baptismum, & alia Sacramenta: sed negaturum opere; quia sub specie Christianismi, & Ecclesiæ, corrumpet doctrinā de Sacramentis,

de Iustificatione, &c. Caluinus lib. 4. cap. 7. §. 25. *Colligimus*, inquit, *tyrannidem Antichristi talem esse, quæ nec Christi, nec Ecclesiæ nomē aboleat; sed potius Christi prætextu abutatur, & sub Ecclesiæ titulo velut larua delitescat.* Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 435. *Ita quidem*, inquiunt, *vt constet* (regnum Antichristi) *doctrina Christum profitente, sed tamen eius meritum, & officium abnegante.* Et infrà: *Ioannes*, inquiunt, *ostendit Antichristum negaturum, Christum in carne venisse; hoc est, Christum in sua carne integrè nos redemisse, & saluasse, sed propter nostra bona opera etiam aliquid ad salutem nos conferre.* Deinde dicunt, Antichristum non seipsum verbo facturum Christum, vel Deum, sed opere; quia occupabit locum Christi, & Dei, in Ecclesia faciens se caput omnium fidelium, quod est solius Christi. Ita Magdeburgens. loco notato: *Ostendet*, inquiunt, *se pro Deo, vt qui sit Christi vicarius, & caput Ecclesiæ, & possit figere, atq; refigere articulos fidei.*

Denique, dicunt Antichristum non reiecturum idola; immò verò ea palàm adoraturum: quod probant ex Daniele, qui cap. 11. postquam dixerat Antichristum contra omnes Deos surrecturum, subiungit: *Deum autem Maozim in loco suo venerabitur, & Deum, quem ignorauerunt patres eorum, colet auro, & argento, & lapide precioso, &c.* Per Maozim autem intelligunt hęretici templorum ornatum, Missam, imagines, reliquias, & similia. Ita Illyricus in lib. contra primatum; & ceteri omnes.

Quod autem Apostolus dicit 2. Thes. 2. Antichristum se eleuaturum supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur; exponunt de Romano Pontifice, qui se vicarium Christi facit, & tamen vsurpat maiorem auctoritatem, quàm Christus habuerit. Id probat Illyricus in Catalogo testium (nam cetera non vidi hactenus quomodo probent) pag. 3. Quia nimirum Christus Matth. 24. declarauit, nihil aliud esse, ostendere se esse Deum, immò efferre se supra Deum, & eius cultum, quàm in nomine Christi venire: Ex quo sequitur, Papam, qui se pro Christi vicario venditat, ipsum esse verissimum Antichristum. ITEM, Christus subiiciebat se Scripturæ, dicens, se quæ faciebat & patiebatur, facere, & pati, vt Scriptura impleretur; Papa autem dixit, se posse dispensare contra Apostolum & Euangelistam; recta facere praua, & contrà. Hæc est summa præcipuæ partis doctrinæ aduersariorum de Antichristo. quæ tota nititur solis Scripturis per nouas glossas perperam explicatis. In cuius rei signum, ne vnum quidem interpretem aut doctorem pro se citant.

Incipiamus ergo à primo, quòd Antichristus sit palàm, & ex professo negaturus IESVM esse Christum, & proinde omnia eius Sacramenta tanquam seductoris cuiusdam inuenta conculcaturus. Probatur PRIMO, ex dictis cap. 5. & 6. Nam si Antichristus natione, & religione

A Iudæus erit, & à Iudæis pro Messia recipietur, vt ostendimus, certè non prædicabit nostrum Christum, sed eum palàm oppugnabit. Nam alioqui per Antichristum Iudæi Christum nostrum reciperent, quod est absurdissimum. Prętereà cùm non possint esse duo Christi, quomodo poterit Antichristus seipsum Iudæis pro Christo obtrudere, nisi prius doceat, nostrum Christum, qui præcessit, non fuisse verum Christum?

Probatur SECVNDO ex illo 1. Ioan. 2. *Quis est mendax, nisi qui negat* IESVM *esse Christum? & hic est Antichristus.* Nam omnes hæretici dicuntur Antichristi, qui aliquo modo negant IESVM esse

B Christum: ergo ipse verus Antichristus simpliciter & omnibus modis negabit IESVM esse Christum. Et confirmatur, quia per hæreticos Diabolus operari dicitur mysterium iniquitatis, quia occultè illi Christum negant: At Antichristi aduentus dicitur reuelatio, quia ille palàm Christum negabit.

Præterea ex Patribus. HILARIVS lib. 6. de Trinitate, dicit Diabolum per Arianos conatum esse persuadere hominibus, Christum non esse Dei Filium naturalem, sed adoptiuum: At per Antichristum conaturum persuadere, ne adoptiuum quidem esse, vt funditus extinguat nomen veri Christi. HIPPOLYTVS martyr in oratione de mundi consūmatione, dicit, charactere Antichristi fore, vt homines cogantur dicere,

C nego Baptismum, nego signum crucis, & similia. AVGVSTINVS lib. 20. ciuitat. Dei, cap. 8. quærit, an sæuiente Antichristo credibile sit aliquos baptizandos? & tandem respondet: *Profectò*, inquit, *tam fortes erunt & parentes pro paruulis suis baptizandis, & hi qui tunc primitus credituri sunt, vt illum fortem vincant etiam non ligatum.* Vbi B. Augustinus præsupponit, Antichristum non permissurum illos baptizari, & tamen aliquos pios parentes quiduis potius passuros, quàm vt filij eorum non baptizentur.

HIERONYMVS in cap. 11. Dan. *Consurgere*, inquit, *habet Antichristus de modica gente; id est, de populo Iudæorum: & tam humilis erit atque despectus, vt ei*

D *non detur honor regius, & per insidias, & fraudulentiam obtineat principatum. Et hoc faciet, quia simulabit se ducem esse fœderis; hoc est, legis, & Testamenti Dei.* Vbi Hieronymus docet apud Iudęos regnum acquisiturum Antichristum, quia se ostendet zelatorem legis Iudaicæ. SEDVLIVS in 2. Thess. 2. dicit, Antichristum instauraturum omnes Iudaicas cęremonias, vt Euangelium Christi soluat. GREGORIVS lib. 11. epist. 3. *Quia Antichristus*, inquit, *populum iudaizare compellit, vt exterioris legis ritum reuocet, & sibi Iudæorum perfidiam subdat, coli vult Sabbathum.*

Denique, tempore Antichristi ob vehementiam persequutionis cessabunt publica officia, & sacrificia diuina, vt cap. 3. ostendimus. Ex quibus euidens est, Antichristum non deprauaturum

turum doctrinam Christi sub nomine Christianismi, vt hæretici volũt; sed apertissimè Christi nomen, & Sacraméta oppugnaturum, & Iudaicas cæremonias introducturum. Quod cùm Papa non faciat, euidens est, eum non esse Antichristum.

Iam verò quod Antichristus se palàm, & nominatim Christum esse dicet, non eius ministrum, aut vicarium, patet primò ex illis verbis Domini, Ioan. 5. *Si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.* Vbi Dominus videtur de industria addidisse, *in nomine suo*, prævidens dicturos Lutheranos, & Caluinistas, Antichristum non venturum in nomine suo, sed in nomine nostri Christi, quasi eius vicarium.

Præterea Patres passim hoc docent. IRENÆVS lib. 5. *Tentabit*, inquit, *se Christum ostendere.* AMBROSIVS in caput 21. Lucæ: *Ex Scripturis*, inquit, *disputabit se esse Christum.* THEODORETVS in 2. Thessal. 2. *Seipsum*, inquit, *Christum nominabit.* CYRILLVS catechesi 15. *Inducet*, inquit, *quendam hominem falsò seipsum Christum appellantem, ac per hanc Christi appellationem Iudæos, qui venturum exspectant, decipientem.* Breuiter omnes Patres, vt suprà ostendimus, dicunt; Antichristum pro Messia à Iudæis recipiendum: igitur se palàm & nominatim Messiam; id est, Christum faciet. Proinde Romanus Pontifex, qui hoc non facit, vt notum est, non est Antichristus. Nam eo ipso, quod se vicarium Christi dicit, asserit se non esse Christum, sed eius ministrum.

Quòd verò Antichristus palàm nominabit se Deum, & pro Deo coli volet: nõ solùm vsurpando aliquam Dei auctoritatem, sed ipsum nomen Dei; probatur primò ex verbis expressis Apostoli, 2. Thess. 2. *Ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.* Vbi Paulus non solùm dicit Antichristum sessurũ in templo; nam etiam nos sedemus in templis, nec tamen Antichristi sumus: sed etiã explicat modum, quo sedebit; nimirum quod sedebit vt Deus, cui soli propriè erigitur templum. In Græco autem textu clarius hoc habetur. Non enim dicitur ὡς θεός, tãquam Deus, sed ὅτι ἐστὶ θεός; id est, ostendẽs, quod sit Deus. Et sic intellexerunt hunc locum omnes veteres.

IRENAEVS lib. 5. *Existens*, inquit, *Apostata, & latro, quasi Deus vult adorari.* CHRYSOSTOMVS in hunc locum: *Iubebit*, inquit, *se pro Deo coli, & in templo collocari.* Et homil. 40. in Ioannem; explicans hunc eundem locum: *Se*, inquit, *omnium Deum profitebitur.* Et infrà: *Se maximum Deorum esse gloriabitur.* AMBROSIVS in 2. Thessal. 2. *Ipsum Deum*, inquit, *se asseret, non Filium Dei.* Similiter omnes exponũt. Ex quo intelligimus, Romanum Põtificem, qui se non Deum, sed Dei famulum agnoscit, nõ esse Antichristum.

Quod denique Antichristus non sit passurus vllum Deum, nec verum, nec falsum, nec vlla idola, probatur primò ex illis verbis Pauli, 2. Thessal. 2. *Qui extollitur super omne quod dicitur Deus,*

A *aut quod colitur.* Vbi notandum, pro eo quod colitur, Græcè esse σέβασμα, quod Magdeburgenses volunt significare cultum; id est, actum colendi, non id quod colitur, vt inde probẽt, Apostolum non velle dicere Antichristum non adoraturum idola, sed deprauaturum cultum veri Dei mutilando Sacramenta, vel eis addendo varias cæremonias. At certè σέβασμα propriissimè significat non actum, sed obiectum; id est, quod colitur, vt aram, delubrum, idolum, &c. Cultus enim dicitur σέβας, vel θεοσέβεια, non σέβασμα. Vnde idem Paulus Actor. 17. Διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὗρον καὶ βωμόν, &c. *Præteriens*, inquit, *& considerans simulacra*
B *vestra, inueni aram, &c.* Vbi apertissimè Paulus per σεβάσματα intelligit res ipsas quæ coluntur; vt delubra, aras, idola. Et Sapient. 15. sic legimus: κρείττων γάρ ἐστι τῶν σεβασμάτων αὐτοῦ, ὧν αὐτὸς μὲν ἔζησεν, ἐκεῖνα δὲ οὐδέποτε. *Melior est homo idolis, quæ ipse fecit. Nam ipse vixit aliquando, illa autem nunquam.* Quem locum nescio, an quis ita peruertere audebit, vt neget voce σεβασμάτων significari ipsa idola, siue simulacra, quæ manibus hominum fabricantur; quæque vitam habere vidẽtur, cùm tamen non viuant.

Itaque omnes Græci, & ipse etiam Erasmus, cui multum tribuunt omnes hæretici, tam in versione, quàm in annotationibus, docet σέβασμα debere verti numen. Deinde verba Danie-
C lis, cap. 11. clarissima sunt: *Nec quenquam Deorum curabit, sed contra vniuersa consurget.* In quem locum Hieronymus scribens, dicit, non posse hæc intelligi de Antiocho, vt volebat Porphyrius; quoniam constat, Antiochum adorasse Deos Græcorum; sed intelligi de Antichristo, qui nullum Deum colet.

Accedat vltimò cõsensus veterum. IRENAEVS lib. 5. *Idola quidem*, inquit, *seponet, ad suadendum quòd ipse sit Deus: se autem extollet vnũ idolum.* HIPPOLYTVS sermone de consummatione: *Antichristus*, inquit, *idololatriam non admittet.* CYRILLVS catech. 15. *Idola*, inquit, *odio habebit Antichristus.* CHRYSOSTOMVS in hunc locum: *Extollitur*, inquit, *super omne quod dicitur Deus, aut numen. Non enim ad idololatriam*
D *adducet ille.* Idem docet in hunc locum Theophylactus, Oecumenius, Theodòretus, qui etiã pulchrè notat, Diabolum mirabiliter ludere, & lusurum cum filiis perditionis. Antiquis enim tẽporibus suadebat multos Deos falsos, & varia idola adoranda, & eo modo plurimos lucrabatur: Tempore autem Antichristi, quia videbit per doctrinam Christi toto ferè orbe exacta idola, & falsorum Deorum multitudinem; ipse etiam accusabit idola, & eorum multitudinẽ, & eo modo adhuc plures decipiet. Ex quo apparet, Pontificem, qui secũdum Catholicos agnoscit Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum; & secundum hęreticos, adorat multa idola, nullo modo dici posse Antichristum.

At, inquiunt, Daniel cap. 11. affirmat, ab An-

 tichristo

tichriſto colendum Deum Maozim auro, & argento, & lapidibus precioſis.

Reſpondetur PRIMO, per Deum Moazim, qui interpretatur fortitudinum; id eſt, fortiſsimus, poſſe intelligi ipſum Antichriſtum. Siquidem illud, *Venerabitur*, in Hebræo nō eſt יִשְׁתַּחֲוֶה adorabit, ſed יְכַבֵּד glorificabit; quomodo Pſalmo nonageſimo dicit Deus: *Eripiam eum, & glorificabo eum.* Hebraicè אֲכַבְּדֵהוּ & certè Deus non glorificat homines ſubiiciendo ſe illis, ſed eos exaltando. Sic igitur Antichriſtus ſeipſum glorificabit, cùm ſe ab omnibus adorari faciet. Vnde & ſeptuaginta verterunt, δοξάσει. & hoc modo exponit THEODORETVS: *Deum*, inquit, *fortem & potentem, hoc enim ſignificat Moazim, ſeipſum appellat. Illud enim in loco ſuo pro, ſeipſum, poſuit. Eriget enim ſibi ipſi templa, & auro, argento, & lapidibus pretioſis ipſe exornabit.* Hæc Theodoretus.

SECVNDO dici poteſt, quod mihi magis placet, Antichriſtum Magum futurum, & more aliorum Magorum, occultè Diabolum ipſum, cuius ope mirabilia faciet, adoraturum: & hūc vocari Deum Maozim. Porrò Maozim exiſtimarē non eſſe nomen Dei; ſed loci cuiuſdam munitiſſimi & ſecreti, in quo erunt præcipui theſauri Antichriſti, & in quo, vt diximus, Diabolum ille adorabit. Sequitur enim apud Danielem; & faciet, vt muniat Moazim cum Deo alieno, quem cognouit. Et verè מָעוֹז tam fortitudinem quàm arcem ſignificat. Hoc modo exponit Lyranus. Quòd autem neceſſariò dicendum ſit, Antichriſtum eſſe ipſum Deum Moazim; vel ſi eſt aliquis alius, non niſi in occultiſsimo loco, & clàm omnibus ab Antichriſto adorandum; cogunt nos verba ipſa Danielis, quæ alioqui ſecum ipſa pugnarent. Si enim nullum Deorum curabit, quomodo palàm idola colet?

Iam verò duo illa argumenta Illyrici leuiſsima ſunt. Nam in primo argumēto ter peccat Illyricus. PRIMVM, quod aſſerat, à Chriſto verba Pauli explicari, cùm Paulus potiùs Chriſti verba explicare debuerit. DEINDE, quod dicat Matthæi 24. venire in nomine Chriſti, idem ſignificare, atque eſſe Chriſti Vicarium. Repugnat enim huic Illyrici explicationi ipſa Chriſti explicatio. Nam vbi Dominus dixiſſet: *Multi venient in nomine meo*, mox addit explicans, *dicentes: Ego ſum Chriſtus.* Itaque venire in nomine Chriſti, eo loco eſt vſurpare ſibi Chriſti nomen. Quod olim Simon Magus fecit, teſte Irenæo lib. 1. cap. 20. & noſtris temporibus Dauid GEORGIVS. Et tandem idipſum Antichriſtus faciet. Papa verò hoc ipſo quòd ſe Vicarium Chriſti nominat, ſe Chriſtum nòn facit.

TERTIO peccat Illyricus, quòd Chriſtum ineptum interpretem Pauli facit. Nam nō rectè exponit illud Pauli (*Extollit ſe ſuper omnem Deum*) per iſtud (*multi venient in nomine meo*; id eſt, Vicarios meos ſe facient.) Nam Vicarius Dei non eſt ſuper omnem Deum, ſed infra omnem Deum:

A Sicut Vicarius Regis eſt infra omnem Regem. Nec enim poteſt cogitari aut fingi, quemadmodum qui ſe Vicarium Regis alicuius eſſe profitetur, idem ſe ſupra omnes Reges eſſe glorietur. Ex quo apparet cæcitas atque impudentia aduerſariorum, qui ea interdum effutiunt, quæ vel ab ipſo communi ſenſu abhorrent.

Ad illud autem argumentum Illyrici, quo probabat, Papam vſurpare auctoritatem maiorem, quàm habeat Chriſtus; RESPONDEO, propoſitionem & aſſumptionem argumenti illius duo eſſe mendacia; & præterea conſequentiam nihil valere. PRIMO enim falſum eſt, Chriſtum ſe ſubieciſſe Scripturis; cùm conſtet, ipſum B eſſe auctorem Scripturarum, & proinde ſuper Scripturas. Cùm autem legimus, Chriſtum feciſſe quæ faciebat, vt implerentur Scripturæ; illud, *Vt*, non cauſſam, ſed euentum ſignificat, vt Chryſoſtomus & Auguſtinus docent, in cap. 12. Ioan. Non enim Chriſtus ideò mortuus eſt, quia Iſaias hoc ſcripſit; ſed ideò Iſaias hoc ſcripſit, quia erat futurum.

DEINDE falſum eſt etiam, Pontificem vnquam dixiſſe verbo, aut facto; ſe poſſe diſpenſare contra Euangeliſtam, aut Apoſtolum. Nam etſi poteſt diſpenſare in præceptis poſitiuis Apoſtolorum, non tamen hoc eſt contra Apoſtolum, ſed iuxta Apoſtolum; qui ſine dubio nouerat Apoſtolicam poteſtatem, qua ipſe præditus C pro tempore aliquid in Eccleſia ſtatuerat, futuram eſſe in ſucceſſoribus, qua poſſent ipſi illa eadem moderari vel mutare, prout Eccleſiæ expediret. In Euangelicis autem, id eſt, diuinis præceptis, nemo vnquam Catholicus dixit, poſſe Pontificem vllo modo diſpenſare.

Deinde conſequentia etiam eſt mala. Nam in maiori propoſitione loquitur Illyricus de ſubiectione Chriſti ſub Scripturis, non quoad præcepta, ſed quoad prophetias; Nec enī ignorabat Illyricus, Chriſtum ſoluiſſe Sabbathum, & abrogaſſe legem cæremonialem: In minori autem loquitur de præceptis; atque ita argumentum habet quatuor terminos, & nihil inde concludi poteſt. Hæc de doctrina Antichriſti D ſufficiant hoc loco.

CAPVT XV.

De miraculis Antichriſti.

DE MIRACVLIS Antichriſti tria habentur in Scripturis. Primò, multa miracula eum facturum. Secundò, qualia illa erunt. Tertiò, ponuntur tria exempla. Miracula facturum Antichriſtum, docet Apoſtolus 2. Theſſ. 2. *Cuius eſt*, inquit, *aduētus ſecundum operationem Satanæ in ſignis & prodigiis.* Et Dominus in Euangelio, Matth. 24. *Dabunt ſigna et prodigia magna, ita vt in errorē inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi.* Dabunt, inquit, non dabit. Quia non ſolus Antichriſtus, ſed etiam miniſtri eius ſigna

facient.

facient. Adeò, vt B. Gregorius dicat, lib. 32. moral. cap. 12. etiam tortores ipsorum sanctorum Martyrum, tunc prodigia & signa facturos. Denique Apocal. 13. *Et fecit signa magna in conspectu hominum.* Qualia erunt, explicat Paulus 2. Thessal. 2. vno verbo dicens, fore mendacia: *In omni virtute, inquit, & signis, & prodigiis mendacibus.*

Porrò mendacia signa erunt ratione omnium caussarum, finalis, efficientis, materiæ, & formę. Finis enim eorum miraculorum erit, ostendere Antichristum esse Deum, & Mesſiam; quod erit perniciosissimum mendacium. Chrysostomus in hunc locum docet, mendacia vocari ea miracula, quia ad mendacium inducent. Et Ambrosius in hunc etiam locum docet, finem miraculorum Antichristi futurum, vt se probet Deum, sicut Christus noster veris miraculis Diuinitatem suam demonstrauit.

Deinde, vocantur mendacia signa ab efficiente; nam caussa efficiens principalis erit pater mendacij; id est, Diabolus. Sic enim ait Apostolus: *Cuius est aduentus secundum operationem Satanæ.* Et omnes Patres asserũt, Antichristum futurum insignem Magum; immò Diabolum ab ipsa conceptione, vel saltem ab infantia in Antichristo habitaturum, & per eum signa perpetraturum. CYRILLVS catechesi 15. vbi dixerat, Antichristum futurum Magum, & veneficiis, incantationibus, ac malis artibus instructissimum, indicat; miracula illius dici mendacia, quia à patre mendaciorum proficiscentur.

Erunt etiam mendacia multa ex illis, ratione materiæ; quia erũt phantastica & præstigiæ quædam, vt Cyrillus, vbi suprà, & Theodoretus in hunc locum docent. Videbitur enim excitare mortuos, & sanare ægrotos, sed illusiones Dæmonum erunt; non veræ excitationes, aut sanitates. Propter quod in Apocalypsi cap. 13. dicitur Antichristus facturus miracula in conspectu hominum; id est, apparentia, & deludentia conspectum hominum; nõ solida & vera, vt Arethas in eum locum annotauit.

Denique, erunt quædam ex illis mendacia ratione formæ, licet vera ratione materiæ; quia interdum res veras operabitur, sed quæ non superabunt vires totius naturæ; & ideò non vera miracula erunt formaliter. Vera enim miracula sola dicuntur illa, quæ à solo Deo fieri possunt; id est, quæ non habent caussas naturales, neque occultas, neque manifestas. Et ideò non solùm in conspectu hominum, sed etiam in conspectu Dæmonũ & Angelorum sunt mirabilia. At miracula Antichristi habebunt omnia caussas naturales, sed hominibus occultas.

Exempla miraculorum Antichristi tria ponuntur Apocalypsis 13. Vnum, quòd ignem de cœlo descendere faciet. Alterum, quòd faciet vt imago bestiæ loquatur. Tertium, quòd finget se mori, & resurgere. Propter quod miraculum præcipuè, totus ferè mundus eum admirabitur.

A Ex quibus miraculis duo priora erunt vera, ratione materiæ; non ratione formæ: tertium autem nullo modo.

POSSET autem obiici contra hæc; quia non videntur hæc omnia miracula posse tribui Antichristo. Nam Ioannes in eo loco duas bestias introducit; Vnam, quæ habet capita septem, & cuius vnũ caput visum est mori & resurgere; Alteram minorem, quæ fecit ignem de cœlo descendere, & imaginem loqui. Si ergo Antichristus erit prior bestia, nõ ei tribuuntur duo illa miracula de igne & de imagine: Si erit posterior bestia, nõ potest ei tribui miraculũ resurrectionis.

RESPONDEO, priorem bestiã significare vel B Romanum imperium, vel multitudinem impiorum, vt suprà diximus: vnum autem; id est, præcipuum eius caput, quod visum est mori, & resurgere, esse Antichristum. Erit eñ Antichristus supremum & vltimũ caput impiorum; & est vltimus Rex, qui imperium Romanum tenebit, tamen sine nomine Romani Imperatoris. Et hoc fictum miraculum resurrectionis, etiã omninò tribuendum Antichristo, docent Primasius, Beda, Haymo, Richardus, Rupertus, & Anselmus, in hunc locum, & Gregorius lib. 11. epist. 3. quod est notandum contra Lyranum, qui exponit hoc de filio quodam Cosdroæ Regis Persarum, quem esse fingit in quodam cõflictu vulneratum, & tamen non occisum. Nec enim vlla C historia probata tale aliquid refert de filio Cosdroæ; neq; potest filio Cosdroæ cõuenire, quod sequitur in Apocalypsi: *Et admirata est vniuersa terra post bestiam dicens; Quis similis bestiæ?*

Porrò posterior illa bestia in Apocalypsi secundum Rupertum significat eundẽ Antichristum. Idem enim Antichristus per duas bestias exprimitur; per vnam, ratione regiæ potentiæ & tyrannidis, qua coget homines violenter; per alteram, ratione magicæ artis, qua callidè homines seducet. At secundum Richardum & Anselmum, & alios, posterior bestia significat prædicatores Antichristi, qui miraculis ostendere conabuntur, Antichristum verum esse Mesſiam. Itaque hæc omnia miracula, erunt vel Antichri- D sti, vel ministrorum eius. Hinc sequitur, Pontificem non esse Antichristum; nunquam enim vllus Pontifex finxit se mori & resurgere; nec vel ipse, vel vllus eius minister fecit ignem de cœlo descendere, vel imaginem loqui.

AT obiiciunt Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 436. Miracula mendacia multa facta esse à Pontificiis: *Qualia sunt, inquiunt, visiones animarum fabulantium de purgatorio, & petentium Missas pro se celebrari, & sanitates morborum; quæ acciderunt colentibus statuas, aut vouentibus Sanctis.*

RESPONDEO inprimis, nõ sunt ista miracula quæ Antichristum facturum scribit Ioannes; sed mori, & resurgere, ignem de cœlo demittere, dare imagini vim loquendi. Ostendant ergo, ista facta esse à Pontifice, vel Pontificiis. Deinde

illa tria genera miraculorum fuerunt in Ecclesia vsitata ante id tempus, quo aduersarij Antichristum apparuisse dicunt. Scribit enim B. Gregorius lib.4.Dialog.cap.40.Paschasij Diaconi, qui vixerat tempore Symmachi Papæ, circa annum Dñi CCCCC. animam apparuisse S. Germano Capuano Episcopo; ac, vt pro se oraret, petiisse, vt à purgatorij tormētis liberaretur. Certè hoc miraculum contigit centum annis antequā Antichristus apparuerat, ex sententia omnium hæreticorum huius temporis. Nemo enim ponit aduentum Antichristi, nisi post annum DC. & Gregorij I. obitum. Idem Gregorius refert de aliis apparitionibus animarum, Missas petentium, eodem lib.4.cap.55.

De miraculis sanitatum propter imaginum venerationem, exstat exemplū apud Eusebium, lib.7.hist.cap.14.vbi refert ab ea muliere, quam Dominus curauit à sanguinis fluxu, statuam æream Saluatori erectam; herbam autem quandam sub ipsa statua nasci cōsueuisse, quæ vbi creuisset vsq; ad fimbrias imaginis, eamq; attigisset, omnium malorum genera curabat. Quo miraculo euidens est, Deum approbare voluisse sacrarum imaginum cultum.

De sanitatibus concessis diuinitus iis, qui Sanctis aliquid vouerant, sunt innumerabilia apud veteres testimonia, sed insigne testimonium exstat apud Theodoretum, qui lib. 8. ad Græcos, qui est de Martyribus, scribit, suo tempore templa Martyrum fuisse plena tabellis vel simulacris manuum, pedum, oculorum, capitum, & ceterorum humanorum membrorum; quibus indicabantur varia dona sanitatum, quæ homines rei votorum à sanctis Martyribus acceperant.

CAPVT XVI.

De regno & præliis Antichristi.

DE REGNO & præliis Antichristi, quatuor in Scripturis legimus. PRIMO, Antichristum ex humillimo loco prodeuntem per fraudes & dolos regnum Iudæorum adepturum. SECVNDO, pugnaturum cum tribus Regibus, nimirum Aegypti, Lybiæ, atque Aethiopiæ; & eorum regna, illis deuictis, occupaturum. TERTIO, subacturum sibi alios septem Reges, & eo modo Monarcham totius mundi euasurum. QVARTO, cum innumerabili exercitu toto orbe Christianos persequuturum, & hoc esse prælium Gog & Magog. Quorum omnium cùm nihil in Pontificem Romanum conueniat, sequitur manifestè, eum Antichristum nullo modo vocari posse.

De PRIMO sic loquitur Daniel.cap. 11. *Stabit,* inquit, *in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius, & veniet clàm, & obtinebit regnum in fraudulentia.* Quem in locum Hieronymus scribit, quod etsi hæc intelliguntur aliquo modo de Antiocho A Epiphane, tamen longè perfectiùs implenda sunt in Antichristo: quemadmodum quæ dicūtur in Psalmo 71. de Salomone, intelliguntur quidem de ipso Salomone, sed perfectiùs impleta sunt in Christo. Propterea ibidem Hieronymus, posteaquam exposuerat hunc locum de Antiocho, sequutus Porphyrium, ita subiungit: *Nostri autem & melius interpretantur & rectiùs, quòd in fine mundi hæc sit facturus Antichristus. Qui consurgere habet de modica gente; id est, de populo Iudæorum, et tam humilis erit atq; despectus, vt ei non detur honor regius, & per insidias & fraudulentiam obtineat principatum, &c.* Vbi Hieronymus significat, hanc esse communem Christianorum expositionem. Qua etiam de caussa cap. 7. cōparat Daniel Antichristum cum B cornu paruulo; nimirum propter ipsius vile & obscurum principium.

Et certè hoc primum nullo modo conuenit Romano Pontifici; oporteret enim dicere, Romanum Pontificem vsque ad annum DC. fuisse obscurissimum, & nullius nominis, & tunc repentè, ac per fraudes locum aliquem excelsum occupasse: At hoc est apertè falsum. Nam, vt AVGVSTINVS epistol. 162. ait: *In Romana Ecclesia semper viguit Apostolicæ Cathedræ principatus.* Et PROSPER lib.2. de vocatione Gentium, cap.6. *Roma,* inquit, *per sacerdotij principatum amplior facta est arce religionis, quàm solio potestatis.* Et Concilium Chalcedonense in epistola ad Leonem, asserit, Romę C lucere Apostolicos radios, qui inde se ad omnes expandunt, & bona sua cum ceteris communicant. Denique, ipse etiam Ethnicus scriptor AMMIANVS MARCELLINVS lib. 27. scribens de schismate Damasi & Vrsicini, dicit; se non mirari, si homines tanto studio contendunt pro Romano Pontificatu, cùm tantæ sint eius opes & amplitudo.

De SECVNDO sic loquitur idē Daniel cap.7. *Considerabam,* inquit, *cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum, & tria de cornibus primis euulsa sunt à facie eius.* Et infrà explicans: *Porrò,* inquit, *cornua decem, decem Reges erunt; & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit.* Et cap.11. explicans qui sint isti Reges tres: D *Mittet,* inquit, *manum suā in terras, et terra Aegypti non effugiet, & dominabitur thesaurorum auri, & argenti, & in omnibus pretiosis Aegypti: Per Lybiam quoque & Aethiopiam transibit.* In quæ loca HIERONYMVS scribens, ac præcipuè in caput 7. inquit: *Dicamus, quod omnes scriptores Ecclesiastici tradiderunt, in consummatione mundi, quando regnum destruendum est Romanorum, decem futuros Reges, qui orbem Romanum inter se diuidant, et vndecimum surrecturum esse Regem paruulum* (Antichristum) *qui tres Reges de decem Regibus superaturus sit; id est, Aegyptiorum, & Africæ, & Aethiopiæ, quibus interfectis, etiam alij septem Reges victori colla submittent.* Idem docent de tribus Regibus ab Antichristo occidēdis, Irenęus lib.5. Lactātius lib. 7. cap.16. & Theodoretus in cap.7. & 11. Danielis.

Hoc autem maximè refellit insaniam hæreticorum,

corum, qui Pontificem Antichristum faciunt. Dicant enim, si possunt, quandonám Pontifex Romanus occiderit Reges Aegypti, Lybiæ, & Aethiopiæ, & eorũ occupauerit regnum? Theodorus BIBLIANDER in suo Chronico dicit, Romanum Pontificem tanquam cornu paruulum, excussisse primum cornu de illis decem, quãdo Gregorius II. excommunicauit Leonem Imperatorem Græcum Iconomachum, & prohibuit, tributa illi ab Italis reddi, & paulatim principatum eius; id est, Exarchatum Rauennæ obtinuit. SECVNDVM cornu dicit excussisse, quando Zacharias Papa deposuit Childericum Regem Francorum, & Pipinum pro eo creari iussit. De TERTIO non apertè loquitur, sed videtur indicare, tũc fuisse excussum tertium cornu, quando Gregorius VII. excommunicauit, & deposuit Henricum IV. Imperatorem. Exstat etiam epistola quædam Friderici II. Imperatoris, contra Pontificem scripta; in qua asserit, tria cornua ab Antichristo euulsa, esse regnum Italiæ, Germaniæ, & Siciliæ, quæ sibi potissimùm Romanus Pontifex seruire coëgit.

At hæc vanissima sunt. Nam inprimis Daniel nõ de regno Galliæ vel Germaniæ loquitur; sed de regno Aegypti, Lybiæ, & Aethiopiæ. Deinde nullum eorum Regum Papa occidit, Antichristus autem tres illos Reges interficiet, vt Hieronymus dicit. PRAETEREA Antichristus sibi illa regna vendicabit, nõ aliis tradet: At Pontifex regnum Galliæ nõ sibi, sed Pipino tradidit: Et Imperatore deposito, alium creari iussit, non sibi Imperium vsurpauit. Et similiter quando priuauit Leonem Imperatorem principatu Rauẽnæ, nõ sibi vendicauit principatum illum, sed Regibus Longobardorum permisit: quem tamẽ postea Pipinus, deuictis Longobardis, Põtifici donauit. DENIQVE, si deponere Principes est cornua excutere, non erunt tria, sed multò plura ab Antichristo euulsa. Constat enim, à Pontificibus fuisse depositos præter Leonem III. Græcum, & Childericum Francum, etiam Henricum IV. à Gregorio VII. Othonem IV. ab Innocentio III. Fridericum II. ab Innocẽtio IV. Qui omnes reipsa Imperium amiserunt.

De TERTIO habemus testimonia veterum apertissima. Lactant. lib. 7. cap. 16. & Iren. lib. 5. dicunt, Antichristo posteaquam occiderit tres Reges ex decem, reliquos continuò subiiciendos, & tum ipsum omnium Principem futurũ. HIERONYMVS in cap. 11. Danielis, in illud: Et faciet, quæ non fecerunt Patres eius: *Nullus*, inquit, *Iudæorum absq; Antichristo in toto vnquam orbe regnauit.* Chrysostomus in 2. Thess. 2. asserit, Antichristum Monarcham futurum, & successurum Romanis in Monarchia, sicut Romani successerunt Græcis, Græci Persis, Persi Assyriis.

Deniq;, CYRILLVS Catech. 15. dicit, Antichristũ Monarchiam adepturũ, quæ antea fuerat Romanorum. Et satis apertè deducitur hæc Patrum sentẽtia, ex Apocal. cap. 17. vbi legimus: *Et decem cornua, quæ vidisti, decem Reges sunt. Hi vnum consilium habent, & virtutem, & potestatem suam bestiæ tradent.* Hoc autem nullo modo conuenire Romano Pontifici, certum est. Nec enim vnquam Pontifex Rex fuit totius orbis terrarum.

De QVARTO loquitur Ioannes Apocal. 20. *Et cùm consummati fuerint mille anni, soluetur Satanas de carcere suo, & exibit, & seducet Gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ Gog & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super latitudinem terræ, & circuierunt castra Sanctorum & ciuitatem dilectam. Et descendit ignis de cœlo, & deuorauit eos, & Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis, & sulphuris, vbi & bestia & Pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.* His verbis describitur vltima persecutio, & finis eius. De qua re sic loquitur AVGVSTINVS lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 11. *Hæc erit nouissima persecutio nouissimo imminente iudicio, quam sancta Ecclesia toto terrarum orbe patietur, vniuersa scilicet ciuitas Christi ab vniuersa Diaboli ciuitate, quantacunque erit vtraque super terram.* Similia habẽtur Ezechielis 38. 39. quæ sunt breuiter exponenda propter multos, qui de hac re exstiterunt errores.

CAPVT XVII.

De Gog & Magog.

PRIMA igitur sententia, siue potiùs error est Iudæorum, qui docent, Gog esse Antichristum, Magog esse Gentes Scythicas innumerabiles, quæ latent intra Caspios mõtes. Venturum autem esse Gog; id est, Antichristum, cum Magog; id est, cum exercitu Scytharum, illo ipso tempore quo Messias primùm apparebit in Hierusalem, & tunc prælium committendum in Palæstina, & tantam stragem futurã in exercitu Gog, vt per septem annos Iudæi non sint cæsuri ligna ex arboribus ad ignem struẽdum, sed crematuros hastas, & clypeos, & similia instrumẽta, quæ iacebunt vbique cum cadaueribus, & deinceps futura secula aurea, &c.

Refert hanc opinionem Hieronymus in cap. 38. Ezechielis, & Petrus Galatinus libro 5. cap. 12. contra Iudæos, & Rabbi Dauid Khimhi in commentariis Psalmorum passim. Sed Iudæi in duobus errant. PRIMO, quòd putant prælium Gog & Magog futurum in primo Christi aduentu, confundentes primum cum secundo; cùm tamen Scripturæ apertè doceant, in primo aduentu Christum venturum in humilitate, & tãquam ouem mansuetam immolandum, vt patet Isai. 53. & alibi. SECVNDO, quòd putant; Antichristum venturum, contra se, & cum suo Messia pugnaturum; cùm tamen Antichristus reuera ipsorum Messias sit futurus, & pro Iudæis contra verum Christum Saluatorem nostrum pugnaturus.

A

Secvnda opinio eſt Lactantii lib. 7. cap. 24. 25. & 26. qui exiſtimat, prælium Gog & Magog futurum mille annis poſt mortē Antichriſti. Docet enim ipſe, finitis ſex millibus annorū à mundo condito, venturū Antichriſtum, & regnaturum tribus annis cum medio; tunc occidendum Antichriſtum, appariturum Chriſtum, futuram reſurrectionem, & regnaturos Sāctos cum Chriſto hîc in terris mille annis, in ſumma pace, & tranquillitate, infidelibus interim quidem exterminatis, ſed pacificè ſeruiētibus. Quibus finitis iterum ſoluendum Diabolum, & excitandum bellum atrociſsimum omnium Gentium, quæ per mille annos ſeruierunt Sanctis, contra eoſdē Sanctos, & hoc eſſe prælium Gog & Magog, de quo loquuntur Ezech. & Ioan. Sed paulò pòſt diuinitus occidēdos omnes impios, & tunc futuram ſecundam reſurrectionem, & mundum penitus innouandum.

B

Hæc opinio fuit etiam multorum veterum, vt Papiæ, Iuſtini, Irenæi, Tertulliani, Apollinaris, & quorundam aliorum, vt refert Hieronymus in cap. 36. Ezechielis, & Euſebius lib. 3. hiſt. cap. vlt. Sed iamdudum exploſa eſt tanquam error exploratus. Dominus enim Matth. 24. & 25. apertè docet, poſt Antichriſti perſecutionem ſtatim futurum iudicium vltimum, & ituros omnes bonos in vitam æternam, omnes malos in ignem æternum: ac proinde non futura poſt alios mille annos, nec vnquam deinceps vlla prælia.

C

Tertia opinio eſt Evsebii, qui lib. 9. demonſt. Euangel. cap. 3. exiſtimat, Gog eſſe Imperatorem Romanum, & Magog Imperium eius. Sed nititur falſo fundamento. Deducit ēm hanc opinionem ex cap. 24. Numerorum, vbi ſecundum verſionem LXX. legimus: *Extolletur Gog regnum, & augebitur regnum eius. Deus duxit illum ex Aegypto, &c.* Vbi videtur Scriptura dicere, quòd quādo Chriſtus redibit ex Ægypto tempore ſuæ infantiæ, tunc extolletur regnū Gog: Conſtat autem, Chriſto infante exiſtente, nullum regnum fuiſſe exaltatum, niſi Romanorum.

At ſine dubio corrupta eſt in hoc loco editio LXX. interpretum. Hebraicè enim habetur nō Gog, ſed Agag- וירם מאגג מלכו Et tolletur ꝓpter Agag, vel præ Agag Rex eius. Et ſenſus eſt ſecundum Hieronymum in cap. 38. Ezechielis; & tolletur Saul primus Rex Iſraël ꝓpter Agag; id eſt, quia peccabit non occidendo Agag. Vel ſecundum alios; extolletur Saul pręAgag; id eſt, præualebit & ſuperabit ipſum Agag. Vtrumque eſt verum. Et certum eſt locum illum Numerorum intelligi de regno Iudæorum, non de Chriſto, vel Romanis. Incipit enim: *Quàm pulcra tabernacula tua Iacob, tentoria tua Iſraël, &c.*

D

Qvarta opinio eſt aliorum, qui per Gog & Magog intelligunt prælia Diaboli, & Angelorum eius, olim in cœlo cum Angelis bonis patrata; quam Hieronymus refellit, tanquam deſtruentem literam, in cap. 38. Ezechielis.

Qvinta eſt Theodori Bibliandri, quem ſequitur Chytræus in commentario, cap. 20. Apocal. Igitur Bibliander tab. 14. ſuæ Chronologiæ, vbi accuratè diſſerit de Gog & Magog, & tandem docet, prophetiam Ezechielis & Ioannis non pertinere ad idem tempus; ſed Ezechielis quidem vaticinium impletum eſſe tempore Machabæorum, & Gog ac Magog fuiſſe Alexandrum Magnum, & poſteros eius Reges Syriæ, & Aegypti, qui cum Iudæis multa prælia commiſerunt, & à Machabæis tandem ſuperati fuerūt. Ioannis autem prophetiam impletam eſſe tempore Gregorij VII. Papæ, & ſequentium aliquot Pontificum: Ac Gog & Magog fuiſſe Pontifices, & alios Chriſtianorum Principes & exercitus, qui diu pugnauerunt contra Saracenos pro terra ſancta, & ſepulcro Domini recuperandis.

Prima pars huius opinionis eſt etiā Theodoreti, in cap. 38. Ezechielis; ſed defendi nō poteſt. Primo, quia ſine dubio vna, & eadem eſt prophetia Ezechielis & Ioannis, & proinde vtraque implēda eſt poſt Chriſti aduentum. Nam inprimis Ioannes dicit, exercitum Gog à quatuor angulis terræ vēturum: & idem dicit Ezechiel, nominatim exprimens in exercitu Gog futuros Perſas ex Oriēte, Aethiopas ex Meridie, Tubal; id eſt, Hiſpanos ex Occidente, & Togorma; id eſt, Phrygas à lateribus Aquilonis. Deinde Ioānes dicit; Igne de cœlo demiſſo hunc exercitum perdendum. & idem aſſerit Ezechiel in fine cap. 38. *Ignem*, inquit, *& ſulphur pluam ſuper eum, & ſuper exercitum eius.* Denique, Ioannes huic prælio ſubiungit continuò innouationem Hieruſalem; id eſt, glorificationem Eccleſiæ, & ſimiliter Ezechiel à cap. 40. vſq; ad finem libri, nihil tractat, niſi mirabilem innouationem Hieruſalem.

Præterea Secvndo probatur, prophetiam Ezechielis nō fuiſſe impletam tempore Machabæorum. Nam Ezechiel. 38. dicitur ad Gog, in nouiſsimo annorum venies. At Alexander Magnus cum ſuis in medio annorum venit. Deinde Ezechiel apertè dicit, in exercitu Gog futuros Aethiopas, Lybios, Hiſpanos, Cappadoces, &c. qui tamen nunquam pugnauerunt contra Hieruſalem, ac præſertim tempore Machabæorum. Soli enim Syri & Aegyptij pugnauerunt contra Machabæos.

Denique Ezechiel deſcribit talem victoriam contra Gog & Magog, vt deinceps nulli eſſent timendi hoſtes, ſed eſſet futurus finis omnium præliorum. At non talis fuit victoria Machabæorum contra Reges Syriæ, & Aegypti. Nam nec Iudæi Regem Syriæ, & Aegypti vnquam penitus ſuperauerunt; & paulò pòſt fuerunt Iudæi rurſum à Romanis vexati, & capti, nec ſe vnquā de eorum manibus liberauerunt; vt Auguſtinus deducit, & probat lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 45. Non ergo prophetia Ezechielis ante Chriſti tempora impleta fuit.

Altera pars opinionis Bibliandri, quæ

propria

propria est eius, non solùm falsa, sed etiam impia est. Nam inprimis Ioannes dicit, prælium Gog & Magog, futurum contra castra Sanctorum, & dilectam ciuitatem; id est, contra veram Dei Ecclesiam. At bellum Christianorum pro terra sancta recuperanda fuit totum contra Saracenos Mahumetanos, nisi fortè velit Bibliander Mahumetanos esse veram Dei Ecclesiam, & castra Sanctorum. DEINDE Ioannes dicit, homines futuros in exercitu Gog, ex quatuor angulis terræ: At in exercitu Christiano non erant nisi Occidentales, & Aquilonares; id est, Galli, Germani, Itali. PRÆTEREA Ioannes dicit, finito bello Gog & Magog mox Hierusalem renouandam & glorificandam; Diabolum autem, & Antichristum, & Pseudoprophetas deiiciendos in ignem æternum: At bellum Christianorum pro terra sancta iamdudum est finitum, nec tamen videmus vllam Hierusalem innouatam; nec Diabolum, & Pseudoprophetas disiectos in Tartarum. Nunc enim, vt etiam aduersarij fatētur, Diabolus & Pseudoprophetæ maximè vigent.

Præterea Deus ipse manifestis signis, & prodigiis tum ad Antiochiam Syriæ, tum in aliis locis manifestè ostendit, sibi gratum bellum illud fuisse. De quibus vide Gulielmum Tyrium lib. 6. de bello sacro, & Paulum Aemilium lib. 4. de rebus Francorum.

Deniq; S. BERNARDVS, quem Sanctum siue Diuum nominat idem Bibliander in Chronico, vbi de Eugenij III. temporibus agit, præter alios sanctos viros vnus fuit ex præcipuis auctoribus illius belli. Ipse enim & verbis, & miraculis suasit infinitæ multitudini Gallorum, & Germanorum, vt ad bellum illud proficiscerentur, vt ipsemet indicat initio lib. 2. de consid. Et auctor vitæ eiusdem Bernardi lib. 2. cap. 4. scribit B. Bernardum post prælium peractum cæcum quendam illuminasse in testimonium, quod nomine Dei bellum illud prædicauerat.

SEXTA opinio est Magdeburgensium, Centur. 1. lib. 2. cap. 4. col. 435. vbi docent, Gog & Magog esse regnum Saracenorum, siue Turcarum. Quæ sententia planè opponitur sententiæ Bibliandri, & ideò melior est, vel potiùs minus mala; Sed tamen absolutè est falsa. Siquidem Gog veniet in nouissimo annorum, nec diu durabit, vt ex Ioanne & Ezechiele apertè colligitur. Regnum autem Saracenorum iamdudum cœpit, & durauit hactenus annos ferè mille. quòd sanè modicum tempus dici nequaquam potest.

SEPTIMA est B. AMBROSII lib. 2. de fide, cap. vlt. Gog esse Gothos, qui multas prouincias populi Romani vastauerunt. Meminit huius opinionis B. Hieronymus in quæst. Hebraicis in Gen. cap. 10. & ait: *Vtrum vera sit necne, exitus prælij docebit.* Et nunc sanè exitus prælij docuit, non fuisse veram. Neq; enim post bella Gothorum vlla innouatio Ecclesiæ sequuta est, neque bella omnia cessauerunt.

OCTAVA est ipsius S. HIERONYMI in cap. 38. Ezechielis, qui vidēs rei difficultatem, omisso literali sensu mysticè exposuit de hæreticis. Vult enim Gog, quod Hebręis est tectum, significare hæresiarchas, qui instar tecti elati sunt, ac superbi: Magog autem, quod interpretatur, de tecto, significare eos, qui hæresiarchis credunt, eisq; subiiciuntur, vt ædificium suo tecto. HÆC sententia pro mystico sensu accepta verissima est, non tamen ad literam. Nam Ezechiel cap. 38. dicit Gog venturum in nouissimo annorum, & Ioannes Apocalyp. 20. dicit, post mille annos venturum eundem Gog, nomine autem mille annorum intelligunt omnes Catholici totum tempus, quod est à Christi aduentu vsque ad Antichristum. Cùm ergo Gog non sit venturus nisi circa finem mundi, & hæretici initio Ecclesiæ adhuc Apostolis viuentibus cœperint, constat propriè & ad literam Gog non significare hæreticos.

Sciendum est etiam, Hieronymum, cùm dicit Gog interpretari tectum; & Magog, de tecto, nō velle dicere idem omninò esse Hebræis Gog & Magog, quod nobis tectum, & de tecto; sed velle dicere, esse quasi idem. Propriè enim Hebræis tectum non est Gog, sed Gag גג & de tecto non dicunt Magog, sed Miggag מגג.

NONA sententia est B. AVGVSTINI lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 11. qui per Gog intelligit Diabolum, qui est instar magni tecti; id est, magnæ domus, in qua habitāt omnes mali: Per Magog autem intelligit Antichristi exercitū ex totius orbis nationibus collectū. Quę sentētia sine dubio verissima est, & amplectenda, quatenus refert Gog & Magog ad tēpora Antichristi: tum quod eum sequuntur omnes Catholici auctores, qui scribunt in Apocal. vt Arethas, Primasius, Beda, Haymo, Rupertus, Richardus, Anselmus, & alij; tum etiam quod omnia quæ dicuntur ab Ezechiele & Ioanne, de Gog & Magog, rectissimè conueniant Antichristo. Tunc enim verè erit vltima & maxima persecutio; & post eam innouabitur Hierusalem; hoc est, Ecclesia glorificabitur, nec vlla deinceps prælia audientur. Quatenus autem per Gog intelligit Diabolum, nō videtur vera. nam Ioannes dicit, Diabolum solutū conuocaturum esse Gog & Magog in prælium: Igitur aliud est Diabolus, aliud est Gog.

NOSTRA igitur sententia, quæ decima est, tria continet. PRIMO, asserimus prælium Gog, & Magog esse prælium Antichristi contra Ecclesiam, vt rectè Augustinus docuit. SECVNDO, dicimus probabile esse admodum per Gog significari ipsum Antichristum, per Magog exercitū eius. Nam Ezechiel perpetuò Gog vocat principem, & Magog vocat terram, siue nationem. TERTIO, dicimus probabile esse Gog dici à Magog, non è conuerso; ita vt dicatur Antichristus

Gog, quia est princeps gentis, quæ dicitur Magog: Porrò exercitum Antichristi vocari Magog à gente Scythica, non quod constet ex illis Scythis, quos Iudæi fingunt esse vltra Caucasum & Caspium mare; sed vel quod magna pars exercitus Antichristi constabit ex barbaris à Scythia oriũdis, vt Turcis, Tartaris, & ceteris; vel (quod magis reor) quia erit exercitus immanis & crudelis valde. Quos enim sæuos dicere volumus, Scythas vocamus.

Nam quod Magog reuera Scythicam gentem significat, patet ex Genes. 10. vbi legimus filium Iaphet secũdum, dictum esse Magog, ex quo dicta est Magog regio, quam eius posteri habitarunt; quam esse Scythiam, docet Iosephus lib. 1. Antiquit. cap. 11. & Hieronymus in quæst. Hebraicis in Genes. cap. 10. Nam quemadmodum à tribus filiis Cham; id est, Chus, Mizraim, & Chanaham, dicta est Aethiopia Chus, Aegyptus Mizraim, & Palæstina Chanaham; sic omninò à Magog filio Iaphet dicta est Scythia Magog. Quod autem Ezechiel nominans Magog respexerit ad gentem denominatam à Magog filio Iaphet, planum est; quia ibidem adiungit socios ipsi Gog alias gentes denominatas ab aliis filiis, vel nepotibus Iaphet, vt Gomer, Togorma, Mosoch, Tubal, &c. Concludamus ergo, prælium Gog, & Magog esse nouissimam persecutionem, quam in toto mundo contra Ecclesiam Antichristus excitabit.

Neq; obstat quod Ezechiel cap. 38. dicit, per septem annos cremanda arma Gog, & Magog, cùm tamen constet post Antichristi mortem nõ futuros nisi XLV. dies vsque ad mundi finem, vt ex Danielis 12. colligitur. Nam Ezechiel non loquitur propriè, sed figuratè more Prophetarũ; nec vult dicere reuera per septem annos comburenda illa arma, sed tam insignem cladem futuram, vt longissimo tempore sufficere possent ad ignem fouendum hastæ, & clypei hominum occisorum, si opus esset.

Vnvm superest dubium; Anne propter sæuissimam Antichristi persecutionem extinguenda sit penitus Christi fides & religio. Nam Dominicvs à Soto in lib. 4. sent. dist. 46. q. 1. artic. 1. id futurum omninò credidit: *Abscessio*, inquit, *& defectio totius orbis ab illa sede signum erit consummationis seculi.* Et infrà: *Extincta fide per discessionem ab Apostolica sede totus mundus vanus erit, ac deinceps in cassum processurus.* Et infrà: *Expauescat ergo mortales, quàm sit pestilens amor sui. Inde enim dimanat elatio & superbia, quæ sub ductu tandẽ Antichristi ciuitatẽ Dei labefactabit.*

At hæc sententia meo iudicio defendi nõ potest. Nam inprimis repugnat Avgvstino, qui lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 11. dicit, Ecclesiam semper inuictam contra Antichristum futuram: *Nec militiam*, inquit, *suam deseret, quæ vocabulo est appellata castrorum.* Deinde repugnare mihi videtur etiam Euangelio. nam Matth. 16. legimus: *Super hãc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præ-*

A *ualebunt aduersus eam.* At quomodo non præualebunt, si eam penitus extinguẽt? Item Matth. 24. Dominus ait de ministris Antichristi: *Dabunt signa magna, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest etiam electi.* Vbi Dominus significare voluit, electos multos eo tempore futuros, qui Antichristi miraculis seduci se non patientur. Deniqve, scriptores omnes qui de Antichristi persecutione loquuntur, vt Ezechiel, Daniel, Paulus, Ioannes, & Patres omnes suprà citati, victoriam illius belli seu persecutionis penes Ecclesiam tandem futuram dicunt. Et sanè ratio ipsa idipsum docet. Quis enim credat in eo prelio, in quo totis castris Deus & Diabolus, Christus & Antichristus pugnabunt; Deum à Diabolo, & Christum ab Antichristo esse vincendum?

B

CAPVT XVIII.

Refelluntur deliramenta hæreticorum, quibus non tam probant, quàm impudenter affirmãt, Papam esse Antichristum.

Etsi sufficere poterant, quæ hactenus disseruimus de Antichristo; siquidem euidenter ostendimus, nihil eorum summo Pontifici conuenire, quæ Antichristo Scripturæ diuinæ attribuunt; Tamen ne aliquid desideretur, &
C impudentia aduersariorum manifesta fiat, proponam breuiter, ac refellam, quæ Lutherus, libellus Smalchaldicus, Caluinus, Illyricus, Tilemannus, & Chytræus adferunt, vt probent Papam esse Antichristum.

Ac primum Lvthervs, etsi passim Pontificem summum Antichristum vocet, ac præsertim in libro de captiuitate Babylonica; in libro contra execrabilem bullam Antichristi; in assertione articulorum; in libro contra Ambrosium Catharinum; tamen vnum duntaxat argumentum eius reperire potui, quo id probare conatur. Nam in assertione articuli 27. ita loquitur: *Daniel prædixit octauo capite, Antichristum fore regem impudentem facie; hoc est, sicut Hebræus habet, potentem spe-*
D *ciebus, pompis, & cæremoniis externorum operum, extincto interim spiritu fidei, sicut vidimus impletum tot religionibus, ordinibus, collegiis, ritibus, vestibus, gestibus, ædificiis, statutis, regulis, obseruantiis, vt numerum nominum eorum vix recites.* Atque has easdem Antichristi, vt ipse loquitur, facies, enumerat, & fusissimè explicat in lib. cõtra Ambrosium Catharinum de visione Danielis.

Sed hoc Lutheri argumentũ in tribus peccat. Primvm in ipso fundamento. Nam verba Hebræa שַׁפְּנִם ad verbum sonant; Robustus facie, & phrasi Hebraica significant hominem perfrictæ frontis, qui non nouit erubescere. Nam inprimis ita verterunt LXX. ἀναιδὴς προσώπῳ inuerecundus facie: Ita Hieronymus vertit: Ita Theodoretus legit: Ita ex Rabinorũ regulis ex-

plicat FRANCISCVS VATABLVS: *Fortis facie,* inquit, *est qui non erubescit, & quem non pudet.*

Denique idem colligitur ex verbis similibus Ezechielis 3. *Domus Israël attrita fronte est, & duro corde; ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum.* Vbi in Hebræo est: *Domus Israël robusti fronte sunt, & dedi faciem tuam robustiorem faciebus eorum.* Quæ non habent alium sensum quàm istum (vt Hieronymus rectè explicat) illi quidem impudentes sunt, sed tu non cedas impudentiæ illorum: etsi illi audacter & sine pudore faciunt mala, tu audacter, & sine pudore reprehendas. Quæ cùm ita sint, videat Lutherus ne ipse impudens facie sit, si suam interpretationem Rabinis, Theodoreto, Hieronymo, LXX. interpretibus, & ipsi Ezechieli anteponere velit.

SECVNDO peccat Lutheri argumentum, quia ex hac sententia, quidquid tandem significet, non rectè colligitur, Papam esse Antichristum. Nam etiamsi constaret Antichristum futurum potentem in pompis & cæremoniis externis, non tamen continuò colligi posset, esse Antichristum quicunque est potens im pompis & cæremoniis externis. Nam, vt Dialectici docent, ex particularibus affirmatiuis nihil colligitur; alioqui etiam Moyses fuit Antichristus, qui tot cæremonias in Exodo & Leuitico instituit, vt vix earum numerus iniri posit. Et cùm ibidem de Antiocho, & in eius figura de Antichristo dicitur, illum fore intelligentem ænigmatum; si ratiocinatio Lutheri valeret, sequeretur eos omnes qui ænigmata soluere possent, esse Antichristos. Quod certè falsum, & ridiculum est.

TERTIO peccat in eo, quod Pontifici Romano tribuit institutionem omnium ordinum, & cæremoniarum Ecclesiasticarum; cùm tamen constet plurimas earum non à Pontifice Romano, sed ab aliis sanctis Patribus institutas. Nam Ecclesia Græca semper habuit, & adhuc habet, monasteria, ritus, obseruationes, cæremonias, quas à sanctis Basilio, Pachomio, & ceteris Græcis Patribus, non à Romano Pontifice acceperant. Vide libros Casiani de institutis renunciantium, & sancti Basilij constitutiones. In Occidente quoq; sancti Benedicti, sancti Romoaldi, sancti Brunonis, sancti Dominici, & sancti Francisci ordines à Papa quidem approbati, sed ab illis sanctis viris Spiritu sancto docẽte excogitati & instituti sunt: Vt si eiusmodi ordines ad Antichristi faciem pertineant, potiùs sancti illi Patres Antichristi dicendi sint, quàm Papa.

Adde vltimò, verba Danielis nulli hominum (vero Antichristo suo tempore reuelando excepto) aptius conuenire, quàm Luthero. Ipse enim supra omnes impudẽs facie fuit; nam Presbyter & Monachus palàm vxorem sanctimonialẽ duxit, cuius rei nullum exemplum in tota antiquitate demonstrari potest. Item mendacia sine vllo numero scripsit, quæ à multis annotata, & literis prodita sunt. Scribit Ioães COCHLAEVS in actis Lutheri anni M. D. XXIII. à quodam notata, ex vno Lutheri libro, mendacia 50. Ab alio quodã eundem Lutherum conuictũ mendaciorum 874. Qualis denique impudentia illa fuit, cùm in libro contra Bullam Leonis X. idem Lutherus excommunicare ausus est Pontificem suum, cum vniuersa Ecclesia, quæ illi adhæret? Quis vnquam audiuit, à Presbytero Episcopum excommunicari potuisse?

Exhorruit quondam Chalcedonense Concilium Dioscori audaciam, qui in Concilio Ephesino II. præsidens, Leonem Pontificem excommunicare præsumpserat: At quæ comparatio esse potest inter Dioscorum, Patriarcham secundæ sedis, in Concilio generali præsidentem, & Lutherum simplicem Monachum in suo cubiculo scribentem? Sed iam Luthero dimisso, ad Melanchthonem veniamus.

CAPVT XIX.

Refutantur nugæ Synodi Smalchaldicæ Lutheranorum.

EXSTAT libellus de potestate & primatu Papæ, seu regno Antichristi, nomine Synodi Smalchaldicæ editus, qui qdem Melanchthonis mihi esse videtur; sed cuiuscunque sit, nihil nisi verba, & inanem iactationem habet: *Constat,* inquit auctor libri, *Romanos Põtifices cum suis membris defendere impiam doctrinam; & impios cultus. ac planè notæ Antichristi competunt in regnum Papæ, & sua membra.* Hactenus propositio, nũc probationes audiamus: *Paulus enim ad Thessalonicenses describens Antichristum, vocat eum aduersarium Christi, extollentem se super omne quod dicitur, aut colitur Deus, sedentem in templo tanquã Deum. Loquitur igitur de aliquo regnante in Ecclesia, nõ de regibus Ethnicis; & hunc vocat aduersarium Christi, quia doctrinam pugnantem cum Euangelio excogitaturus sit, & is arrogabit sibi auctoritatem diuinam.*

Quanquam hæc omnia, etsi vera essent, parũ nobis officerent: peto tamen quo fundamento nititur hæc interpretatio? Paulus apertè dicit, Antichristum seipsum eleuaturum supra omnem Deum, & in templo sessurum, non vt Regem, non vt Episcopum, sed planè vt Deum; & hoc idem disertis verbis affirmant Chrysostomus, Ambrosius, & ceteri huius loci veteres interpretes. Quo iure igitur vos sine teste, & sine ratione affirmatis Antichristũ esse eum qui sedet in templo non vt Deus, sed vt Episcopus; & adeò non se effert super omnem Deum, vt non solùm Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum adoret, sed etiam coram omni populo sese prosternat ante Sacramentum Eucharistię, ante sepulcra Apostolorum, & Martyrum, ante crucem, & imagines Christi, & Sanctorum, quæ vos ipsi, licet impiè, Deos alienos, & idola appellare

ſoletis? Sed videamus hoc ipſum quemadmodum accommodetis ad Papam.

PRIMVM *autem conſtat, Papam regnare in Eccleſia, & prætextu Eccleſiaſticæ auctoritatis, & miniſterij ſibi hoc regnum conſtituiſſe. Prætexit enim hæc verba: Tibi dabo claues.*

Regnare Papam in Eccleſia, vos quidem dicitis, ſed non probatis. Nos verò contrarium nullo negotio demonſtrare poſſumus. Nam qui regnat, ſuperiorem in regno ſuo non agnoſcit; Papa verò Chriſti regis vicarium ſe, & famulũ profitetur. Et quamuis in tota domo Dei, atque in vniuerſo Chriſti regno ampliſsima poteſtate vtatur, ea tamen poteſtas non excedit Oeconomi, ac ſerui cõditionem. Nam & Moſes (vt Paulus ait ad Hebræos 3.) *Fidelis fuit in tota domo Dei,* ſed tanquam famulus; Chriſtus autem tanquam filius in ſua. Sed pergite.

DEINDE, *doctrina Papæ multipliciter pugnat cum Euangelio, & arrogat ſibi auctoritatem diuinã tripliciter.* PRIMVM, *quia ſumit ſibi ius mutandi doctrinam Chriſti, & cultus à Deo inſtitutos, & ſuam doctrinam, & ſuos cultos obſeruari vult tanquam diuina.*

Hoc item dicitis, & non probatis; neque ſolùm id nobis falſum, ſed mendacium etiam impudentiſsimum eſſe videtur. Nec enim ignoratis, in Eccleſia Catholica, omnium ore doceri, Chriſti doctrinam, & cultus non poſſe ab vllo homine, ſed nec ab vllo etiam Angelo mutari; nec vnquam inter nos & vos quæſtio fuit, an debeat credi, aut fieri quod Chriſtus docuit, aut iuſsit. Sed vos ne, an nos melius Chriſti doctrinam, & præcepta interpretemur. In qua quidẽ quæſtione vos nihil ferè aliud afferre ſoletis, quàm veſtram ipſorum interpretationem; nos verò Patrum conſenſum, & Catholicæ Eccleſię, vel decreta, vel conſuetudines. Nec enim (vt vos falsò iactatis) Patrum conſenſus atque Eccleſiæ decreta & conſuetudines, verbo Dei opponimus; ſed interpretationi & iudicio veſtro. Sed audiamus ſecundam probationem.

SECVNDO, *quia ſumit ſibi poteſtatem non ſolùm ligandi, & ſoluendi in hac vita: ſed etiam ſumit ſibi ius de animabus poſt hanc vitam.*

Et hoc dicitur, ſed non probatur. Nec enim ſummus Pontifex ius ſibi in animas defunctorum ſumit. Cùm non ex auctoritate illas à peccatis vel pœnis abſoluat, ſed ſolùm per modum ſuffragij preces, atque opera bona fidelium viuorum cum illis communicet. Prodeſſe autem defunctis viuorum preces & eleemoſynas, ac præcipuè Miſſæ ſacrificium, omnes veteres docent. De qua re cùm nos alibi fusè diſputauerimus, hoc loco vnum Auguſtini teſtimonium annotaſſe ſufficiet. Igitur ſerm.34. de verbis Apoſtoli ita loquitur AVGVSTINVS: *Orationibus verò ſanctæ Eccleſiæ & ſacrificio ſalutari, et eleemoſynis, quæ pro eorum ſpiritibus erogantur, nõ eſt dubitandum mortuos adiuuari.* Sed pergite.

TERTIO, *quia Papa non vult ab Eccleſia, aut ab alio*

A *iudicari, & aufert ſuam auctoritatem iudicio Conciliorum & totius Eccleſiæ. Hoc autem eſt ſe Deum facere, nolle ab Eccleſia aut ab vllo iudicari.*

Hîc quoque duo dicuntur quæ non probantur. Nam inprimis, quibus Scripturis, quibus Conciliis, qua ratione probatis, debere Papam à Conciliis, vel Eccleſia iudicari? Nos enim legimus (vt alia prætermittam, quæ libro ſuperiore ſatis diſputata ſunt) Petro dictum à Chriſto Ioan.21. *Paſce oues meas;* nec dubitari poſſe credimus, oues à paſtore regendas, & iudicandas eſſe, non paſtorem ab ouibus. Illud etiam legimus Lucæ 12. eidem Petro dictum: *Quis putas eſt fidelis diſpenſator, et prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam*
B *ſuam?* Quo loco videmus œconomum quendam toti familiæ Chriſti præpoſitum, certè vt eam regat, non vt regatur ab ea.

Ac ne fortè obiiceret aliquis; quid ſi œconomus ille fuerit malus, à quo tãdem iudicabitur, ſi omnibus præeſt, nulli ſubiicitur? Propterea ſubiecit Dominus continuò: *Quod ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo, moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere ſeruos & ancillas, & edere, & bibere, et inebriari; veniet Dominus ſerui illius in die qua non ſperat, & hora qua neſcit, & diuidet eum, partemq; eius cum infidelibus ponet.* Auditiſne quis iudex ſit mali illius œconomi, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam? Non enim ait Chriſtus, à Concilio iudicetur, ſed *veniet Dominus in die qua non ſperat,* &
C quæ ſequuntur. Itaque ſibi Dominus ſeruat ſerui illius iudicium, quem ſuper vniuerſam familiam ſuam ipſe conſtituit; proinde non aufert Papa auctoritatem ſuam iudicio Conciliorum, & totius Eccleſiæ, cùm ab eo ſe iudicari non patitur. Non enim auferri poteſt quod nunquam eſt datum. Sed neque Concilia ritè congregata id ſibi vnquam aſſumpſerunt, vt extra caſum hęreſis, in Pontificem ſummum ſententiam dicerent. Sed de hac re ſatis multa ſuo loco.

ALTERVM quod dicitis, & non probatis, illud eſt; hoc eſſe Deum ſe facere, nolle ab Eccleſia aut ab vllo iudicari. Nam cùm (*ab vllo*) dicitis, ſine dubio ab vllo homine, intelligitis: nec eñ ignoratis, Pontificem à Chriſto iudicãdum ſe eſſe, &
D credere & profiteri. Quo pacto autem ſe facit Deum, qui iudicandum ſe eſſe à Deo credit?

Deinde Reges terræ certè iudicem in terris quoad res politicas attinet, nullum agnoſcunt; & ſententia veſtra, qui Epiſcopos coactiua poteſtate ſpoliatis, nec in Eccleſiaſticis rebus verum aliquem iudicem habent. Num igitur tot erunt Dij, quot ſunt reges? Non exiſtimo ita vos inſanire, vt hoc dicatis. Reſtat igitur, vt verum non ſit, qui à nullo homine iudicari velit, eum continuò Deum ſe facere.

POSTREMO additis; *hos tam horribiles errores, & hanc impietatem defendit ſumma ſæuitia, & interficit diſſentientes.*

Hîc verò quàm impudenter mentiamini vel ex hoc vno cognoſcere poteſtis, quod ego ipſe

qui hæc scribo palàm assero, idque in ipsa vrbe Roma (& Pontifice non ignorante;) non licere Pontifici mutare Christi doctrinam, aut cultus, neque cultus nouos instituere, qui habeantur pro diuinis, aut qui cum Euangelio vlla ratione pugnent; & tamen ab ipso non modò non interficior, sed nec aliquid molestiæ patior. Nimirum probè nouit Pontifex me vera dicere, vos verò mētiri. Quemadmodum etiam paulò pòst cùm additis: *Doctrina de pœnitentia prorsus deprauata est à Papa, & à suis membris; docet enim remitti peccata propter dignitatem nostrorum operum; Item, nusquam docent, quod gratis propter Christum remittantur peccata.* Quæ sanè non sunt nostra dogmata, sed vestra mendacia. Nec enim id nos docemus, sed contrarium omninò, vt Concilium Tridentinum, sess. 6. ca. 5. 6. 7. & 8. apertè testatur. Sed de his satis. Transeo ad Caluinum.

CAPVT XX.

Refelluntur Caluini mendacia.

IGITVR IOANNES CALVINVS explanans locum Apostoli 2. Thessal. 2. *Qui extollit se super omne quod dicitur Deus.* Multa quidem dicit, & magna pompa verborum, sed nihil ferè probat: *Significauit,* inquit, *Paulus his verbis, Antichristum sibi rapturum quæ vnius Dei propria sunt, vt supra omne diuinū numen se efferat, vt tota religio totusq; Dei cultus sub eius pedibus iaceat.* Et infrà: *Nunc quisquis è Scriptura edoctus erit, quænam Deo maximè sint propria; & ex aduerso intuebitur quid sibi Papa vsurpet, etiamsi puer sit decennis non multum laborabit in noscendo Antichristo.* Magnifica verò pollicitatio.

Sed audiamus quibus tandem rationibus demonstrat, quod proposuit. Fortè enim eiusmodi erunt, vt pueri etiam decennes non multum laboraturi sint in iis dissoluendis: *Scriptura pronūciat, Deum vnicum esse legislatorem, Esai. 33. v. 22. qui seruare potest, & perdere, Iacobi 4. v. 12. Vnicum regem, cuius officium est verbo suo regere animas; eundem facit omnium sacrorum auctorem: Iustitiam & salutem ab vno Christo petendam docet, modum simul & rationem assignat. Nihil horum est quod non sui iuris Papa esse asserat; suum esse gloriatur ligare quibus visum est legibus conscientias, & æternis pœnis subiicere. Sacramenta pro libidine sua vel noua instituit, vel quæ à Christo instituta erāt, corrumpit, & vitiat, immò penitus abolet, vt in eorum vicem substituat quæ finxit ipse sacrilegia: Media consequendæ salutis aliena prorsus à doctrina Euangelij comminiscitur: Totam deniq; religionem pro suo nutu mutare non dubitat. Quid, obsecro, est se efferre supra omne quod numen reputatur, si hoc Papa non facit?*

Nónne bene dixeram multa dici à Caluino, parum, aut nihil probari? Nam quod Papa glorietur suum esse ligare, quibus visum fuerit legibus conscientias, quod Sacramenta noua instituat, quod aboleat vetera, quod media ad salutem comminiscatur aliena à doctrina Euangelij, quod omnem religionem mutet: dicit quidem Caluinus, sed non probat. sin autem dicere, apud eum probare est: pari ratione inficiari, refutare esse debebit.

Certè quotquot Catholici sumus, & Romano Pontifici Christi Vicario obedimus, liberè dicimus, & sine vlla eius iniuria dicimus; non licere ei quibusuis legibus; hoc est, etiam perniciosis, & iniquis homines ligare; nec Sacramenta noua instituere; nec instituta à Christo corrumpere, vel abolere; nec media comminisci ad salutem, aliena à doctrina Euāgelij; nec religionem Christianam peruertere, vel immutare: Id verò eo libentius dicimus, quod scimus eum quoq; ita sentire, ac dicere. Nam si non ita sentit, si putat sibi licere leges iniquas condere, Sacramenta noua instituere, vetera abolere, & alia eiusmodi facere; quomodo patitur, nos ita loqui, qui tamen in eius potestate sumus, & non in angulo nescio quo, sed in ipsa vrbe Roma, eo sciente & volente, docemus?

Sed inquient, non dicit Papa sibi ista licere, sed tamen reipsa & factis sibi licere contendit. Probetur igitur aliquid horum fecisse. Nam alioqui assumere quod probandum erat, quod quidem solenne aduersariis est, petitio principij à Dialecticis vocatur.

Porrò duo illa loca Esai. 33. & Iacobi 4. quæ sola CALVINVS protulit, sententiæ nostræ nihil omninò officiunt. Nam quod Esaias & Iacobus dicunt: *Vnum esse regem, iudicem, & legislatorem nostrū,* certè non pugnat cum verbis illis, Prouerb. 8. *Per me reges regnant & legum conditores iusta decernunt.* Et cum illis, Psalmi 2. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.* Et cum aliis sexcētis eiusdem generis locis. Non igitur Isaias & Iacobus quocunq; modo vnicum regem, iudicem, & legislatorem Deum faciunt: sed ea tātùm ratione, quod solus ipse ita sit rex, & iudex, & legislator, vt nulli rationē reddere debeat; à nullo pēdeat; auctoritate propria, id est, non accepta ab alio regnet, & iudicet, ac leges ferat; ac deniq; quod solus ipse possit etiam quoad executionem perdere, & saluare, vt Iacobus ait. Nihil enim horū aut Papæ, aut aliis principibus tribuimus.

CAPVT XXI.

Refelluntur mendacia Illyrici.

IAM ILLYRICVS in libro quem scripsit aduersus primatum Papæ: *Sed,* inquit, *inter alia argumenta nobis illud firmissimum esse debet, quod verissimè & clarissimè, hoc tempore à plurimis probatum est, Papam docere, & defendere impiam doctrinam, & esse ipsissimum Antichristum, cuius rei rationes hîc repetam. Ioannes primæ secundo definit, Antichristum esse eum, qui negat IESVM esse Christum. Id planè Papa facit, non verbis, sed re. Nam Meschias Hebraicè, Græcè Christus, est persona diuinitus missa, vt sit populi Dei perpetuus sacerdos & rex. Sacerdotis officium est do-*

cere, orare, & sacrificare: sed regis est regere, & defendere. Hæc ille.

Audiamus nunc quomodo probet Papã hæc officia Christo eripuisse, & quæ testimonia, quas rationes adferat. Sed, ni fallor, sola verba inania audiemus. Sic igitur pergit: *Adimit ergo Papa Christo sacerdotium: Nam non solùm dilectum Filium vult audiri, sed magis se suosq́; Pseudoapostolos, aliud Euangelium adferentes. Item, quia multos alios mediatores in cœlo nobis pro Christo substituit, qui pro nobis coram Patre intercedant neglecto Christo seuero iudice. Item, quia infinitos sacrificulos pro Christo substituit, qui generi humano Deum placent; ad quos dicit à Christo per Petrum sacerdotium translatum esse. Deniq; quia per merita suorum spiritualium, sanctorumq́; nos saluari vult.*

En quàm claris Scripturarum testimoniis Illyricus nos conuincit. Quid si hæc omnia merè esse mendacia demonstremus? Nam vbi, quæso, legistis, Papam velle magis se quàm Christum audiri? Negamus, probate. Nos enim contrà videmus à Papa summum honorẽ Scripturis deferri, & pro hæreticis haberi qui aduersus Scripturam aliquid docuerint. Deinde, nónne mẽdacium est clarissimum, quod Papa mediatores pro Christo substituerit, & illos velit pro nobis ad Patrem intercedere Christo neglecto? Nónne Litaniæ nostræ ita incipiunt, Kyrie eleison, Christe eleison? Nónne omnes omninò Ecclesię nostræ preces, quas in Missa, & officio Ecclesiastico legimus, ad Deum diriguntur, & per Christum Dominum nostrum terminantur? Nónne Christi mediationem & intercessionem agnoscimus, cùm, quidquid à Deo petimus, siue à Sãctis pro nobis peti cupimus, id totum per Christi meritum petamus? Nec enĩ Sanctos Dei, aut Christi loco habemus; sed id ab eis petimus, vt suas preces cum nostris precibus coniungant, vt hoc modo facilius, quidquid volumus, à Deo per Christum impetremus.

Pari ratione mẽdacium est, quod Papa sacrificulos pro Christo substituerit; necnon quod sacerdotium Christi per Petrum ad sacrificulos translatum dicamus. Nec enĩ aliquid horũ probatis, aut probabitis vnquam. Nec dubium esse potest, quin si aliquid haberetis, in medium adferretis. Id verò est, quod nos dicimus; Christũ, qui est sacerdos in æternũ, & semper viuit ad interpellandum pro nobis, semel quidem seipsum Deo in hostiam placationis per mortem crucis obtulisse: Nunc verò per manus sacerdotũ iterum atq; iterum in mysterio se offerre.

Et quemadmodum cùm multi hoc tempore baptizent, verum tamen est quod legimus, Ioan. 1. *Hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Non enim translatum est officium baptizandi à Christo ad sacerdotes, sed ipse est qui per ministerium sacerdotum semper baptizat: sic etiam tametsi multi sacerdotes hodie Christum in tremendis mysteriis offerant, ipse tamen est primarius sacerdos, & verè summus Pontifex, qui per mini-

A sterium omnium sacerdotum semetipsum offert: *Non sunt*, inquit CHRYSOSTOMVS homil. 83. in Matth. *humanæ virtutis hæc opera. Qui tunc in illa cœna confecit, ipse nunc quoq; operatur, ipse perficit: ministrorum nos ordinem tenemus.*

Sed libenter à te discerem, Illyrice, cùm omnes omninò veteres scriptores, tum Græci, tum Latini sacrificij Eucharistiæ, & sacerdotũ Christianorum mentionem faciant, quod nemo negat nisi qui non legit: Cur tandem soli Pontifici Romano hoc tribuas, quod sacerdotium Christi in sacrificulos transtulerit? sed pergamus ad cetera.

Quod postremo loco addis: *Per merita suorum*
B *spiritualium, sanctorũq́; nos saluari vult.* Insigne quoq; mendacium est. Alioqui profer locum, vbi Papa hoc dixerit: *Nos enim per gratiam Domini nostri* IESV CHRISTI *credimus saluari, quemadmodum & Patres saluati sunt*, vt S. Petrus ait, Actor. 15. Nec alium agnoscimus Saluatorem nisi IESVM, & hunc crucifixum; qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus, 1. ad Tim. 2.

Porrò Sanctorum merita & preces suo etiam modo nobis prodesse, negare non potest, nisi qui nescit aut non credit inter membra corporis Ecclesiæ communicationem & connexionem esse. De qua re cùm nos alibi tractauerimus, duo solùm testimonia hoc loco addidisse sufficiet. Igitur S. Augustinus quæst. 149. in Exo-
C dum: *Vt eo modo*, inquit, *admoneremur, cùm merita nostra nos grauassent, ne diligamur à Deo; releuari nos apud eum illorum meritis posse, quos Deus diligit.* Ac rursum lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 27. aliquoties repetit, nonnullos Sanctorum meritis indulgẽtiam adipisci; atq; hoc significatum esse à Domino, cùm ait: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Lucæ 16. *Sicut autem* (inquit S. Leo serm. 1. de natali Apostolorum) *& nos experti sumus, & nostri probauêre maiores, credimus, atq; confidimus, inter omnes labores istius vitæ ad obtinendam misericordiam Dei, semper nos specialium patronorum, orationibus adiuuandos, vt quantum propriis peccatis deprimimur, tantum Apostolicis* MERITIS *erigamur.* Hæc ille.

D Et quamuis non solemus ita loqui, vt Illyricus dicit, per merita videlicet spiritualium nos saluari; tamen si quis ita loqueretur, atque id solùm significare vellet, meritis Sanctorum ad salutem per Christum obtinendam aliqua ratione nos iuuari; nõ magis reprehẽdi posset, quàm Apostolus Paulus, qui 1. Corinth. 9. ait: *Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos.* Et Apostolus Iudas, qui similiter loquitur, cùm ait: *Hos quidem arguite iudicatos, illos verò saluate de igne rapientes.* Atque hæc de sacerdotio Christi.

Pergit Illyricus: REGNVM *porrò Christo aufert, quia in terris vult ipse esse caput Ecclesiæ: in cœlo verò alios opitulatores & seruatores nobis constituit, ad quos in miseriis nos confugere iubet. Negat ergo Papa* IESVM *esse Christum.*

Hic primum illud quæro, vbinam Papa, aut vllus Catholicorum, seruatores sanctos appellauerit. Deinde illud addo: si asserere, se caput Ecclesiæ esse sub Christo, vt eius vicarium & ministrum, quod Papa facit, est negare IESVM esse Christum; cur eadem ratione quicunque se proregem, aut gubernatorem prouinciæ alicuius esse affirmat, non continuò censetur negare Dominum suum esse Regem?

Denique si ad Sanctos, tanquam opitulatores in miseriis confugere, est negare IESVM esse Christum; quomodo, quæso, Paulus non negauit IESVM esse Christum, cùm ait ad Rom. 15. *Obsecro vos fratres per Dominum nostrum* IESVM *Christum, & per caritatem sancti Spiritus, vt adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum, vt liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudæa?* Quomodo magnus BASILIVS non negauit IESVM esse Christum, cùm in oratione de XL. martyribus, ita loquutus est: *Qui aliqua premitur angustia, ad hos confugiat: Qui rursum lætatur, hos oret: Ille vt à malis liberetur; Iste vt duret in rebus lætis?* Omitto ceteros Patres; vereor enim ne si eos excutiamus, nullum inueniamus qui non negauerit IESVM esse Christum.

Pergit Illyricus. DANIEL *capite 11. Antichristum pluribus notis insignit: Primum,* inquit, *faciet quod volet: facit sanè Papa quod ei libet.*

At sanctus Daniel cùm ait de Antichristo, *faciet quod volet*, significare vult ab Antichristo nullum omnino superiorem agnoscendum, ac ne Deum quidem. Sic enim sequitur: *Et eleuabitur aduersus omnem Deum.* Itaque Antichristus etiã Dei lege, & imperio posthabito, pro arbitrio suo viuet; quod certè Papa nõ facit, quippe qui Dei lege se constringi non negat, & Christum iudicẽ & superiorem agnoscit.

Confitetur, inquit Illyricus, *id ipsemet dist. 40. si Papa infinitas animas secum in infernum traheret, tamen nemo debet ei dicere quid facis? & glossa, inquit, Papæ est pro ratione voluntas.*

Canon, qui incipit, *Si Papa,* non est (vt falsò Illyricus dicit) alicuius Romani Pontificis, sed sancti Bonifacij Episcopi Moguntini, Apostoli Germanorum, & martyris: qui quidem non negat Pontificem summum, si malè vixerit, esse corripiendum atque admonendum ex fraterna caritate; sed negat, posse argui ex auctoritate, ac iudicari, cùm sit ipse omnium hominum iudex. Qui etiam Bonifacius in iis verbis, quæ canonem illum antecedunt (vt videre est in noua editione decreti) Romanam Ecclesiam disertis verbis CAPVT omnium Ecclesiarum appellat; & à Romani Pontificis incolumitate totius Ecclesiæ salutem, post Deum, pendere affirmat.

Quæro igitur ab Illyrico, vera sitné S. Bonifacij Germanorum Apostoli sententia an non? Nam si vera non est, cur nobis obiicitur? Si vera est, cur non recipitur? Dicam idipsum planius. si vera non est ea sententia; non igitur ve-

A rum est, Pontifici plurimas animas secum ad inferos trahenti non posse dici, quid facis? Si vera est; igitur verè caput est Romanus Pontifex omnium Ecclesiarum, & cunctos iudicaturus, à nemine est iudicandus. Quare desinat Illyricus iam canones allegare, qui nihil ei prodesse possunt. Quod ad glossam attinet, sciat Illyricus, eam vel ab ipso Pontifice, tanquam falsam, esse sublatam in noua editione decreti, vel nunquam in decreto fuisse. Ego certè eam reperire non potui.

Pergit Illyricus. SECVNDO (Daniel) *dicit, quod se eleuabit supra Deum. id fecit* (Papa) *vt ex præcedentibus apparet. Item quia vult se audiri plusquam Deum blas-*
B *phemansque vociferatur, Scripturam esse fontem omnium hæresum & schismatum: ambiguam & obscuram, &c.*

Atqui oportuerat fideliter Danielis verba referre. Non enim ille ait: Eleuabit se supra Deum, sed *eleuabitur aduersus omnem Deum.* Et infrà: *Nec quenquam Deorum curabit, quia aduersum vniuersa consurget.* Quæ nota clarissimè demonstrat, Papam nihil habere commune cum Antichristo. Nam Antichristus nullum Deorum curabit; Papa verò vnum verum Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, colit. Neque id solùm facit, sed etiã (si vobis credimus) tot Deos palàm adorat, quot sunt in cœlis Sancti, in terris imagines, sub terram reliquiæ.

Iam verò quod addis: *Papam vociferari, Scriptu-*
C *ram esse fontem hæresum & schismatum.* Ego certè in nullius vnquam Papę scriptis legi; sed Lutheri tui verbum esse audio, Scripturam esse librum hæreticorum. Luth. præfatione historiæ, quæ contigit in Stasfort, anno 36. Quod quidem verbum si rectè accipiatur, non video cur meritò reprehendatur. Nam sanctus quoque HILARIVS in libro de Synodis extremo demonstrat, plerasque hæreses ex diuinis literis malè intellectis esse natas. Et TERTVLLIANVS in libro de præscriptione magis audacter: *Nec periclitor,* inquit, *dicere ipsas quoque Scripturas sic esse ex Dei voluntate dispositas, vt hæreticis materias subministrarent, cùm legam; Oportet hæreses esse, quæ sine Scripturis esse non possent.*

D Porro ambiguas, & obscurissimas in plerisque locis Scripturas esse; non solùm Papa verissimè docet, sed omnes etiam veteres Patres: atque adeo ipse Lutherus, vellet nollet id fateri coactus est, cùm præfatione in Psalmos in hunc modum scripsit: *Nolim ab vllo id de me præsumi, quod nullus adhuc præstare potuit sanctissimorum, & doctissimorum; id est, Psalterium in omnibus suo legitimo sensu intelligere & docere. Sat est aliquos & eosdem ex parte intellexisse. multa sibi reseruauit spiritus, quo nos semper discipulos habeat; multa solùm ostendit, vt alliciat; multa tradit, vt afficiat.* Et infrà: *Scio esse impudentissimæ temeritatis eum qui audeat profiteri vnum Scripturæ librum à se in omnibus partibus intellectum.* Idem quoque Lutherus in libro de Conciliis, & Ecclesia pag. 52. Nónne apertè fatetur, se magno sudore

veram, & germanam Scripturę ſententiam quęſiuiſſe? Denique tot Scripturæ verſiones, tot interpretationes, tot ſectæ diuerſiſsimæ apud aduerſarios, quid aliud clamāt, quàm Scripturam eſſe ambiguam, & obſcuram?

Tertio, (Daniel) *dicit quod ei* (Antichriſto) *proſperè ſuccedet, donec finiatur ira Dei. oppreßit Papa, vt voluit, ſua tyrannide, & impietate tum politias plurimas, tum etiam innumeras Eccleſias.*

Et hoc qua ratione, quo auctore probatis? Poteſtis ne dicere, quas politias, quas Eccleſias Pontifex Romanus oppreſſerit? quid ſi nos contrà demonſtramus, huic tertiæ notæ Antichriſti notam planè contrariam, Papæ conuenire? Nam ab eo tempore, quo per vos Papa Antichriſtus eſſe cœpit, non modò non creuit eius imperium, ſed ſemper magis, ac magis decreuit. Leonis magni tempore, id eſt, annis centum quinquaginta antequam Antichriſtus veſtra ſententia naſceretur, Papa Romanus pluribus Gentibus præſidebat, quàm ſeſe Romani Imperij fines extenderēt. Sic enim ſcribit idem Leo ſerm. 1. de natali Apoſtolorum: *Per ſacram D. Petri ſedem Caput orbis effecta* (Roma) *latius præſides religione diuina, quàm dominatione terrena. Quamuis enim multis aucta victoriis ius imperij tui, terra mariq́; protuleris, minus tamen eſt, quod tibi bellicus labor ſubdidit, quàm quod pax Chriſtiana ſubiecit.* Et Prosper in libro de ingratis:

Sedes Roma Petri, quæ paſtoralis honoris
Facta caput mundo, quidquid non poßidet armis,
Relligione tenet.

At poſtea, Antichriſto, (vt vos vultis) regnante, paulatim amiſit Romana ſedes Africam penè totam, Aſiæ maximam partem, Græciam vniuerſam. Noſtris verò temporibus, quibus vos Antichriſtum maximè furere vociferamini, tam proſperè illi omnia ſucceſſerunt, vt magnam Germaniæ partem amiſerit, Suetiam, Gothiam, Noruegiam, Daniam vniuerſam, bonam Angliæ, Galliæ, Heluetiæ, Poloniæ, Boemiæ, ac Pannoniæ partem. Itaque ſi proſperè agere, nota eſt Antichriſti; non Papa, qui tot prouinciis exutus eſt, ſed Lutherus, qui prædicatione carnalis libertatis tot populos ſeduxit, & tam proſperè egit, vt ex priuato Monacho totius Germaniæ Propheta & quaſi Papa quidam euaſerit, Antichriſtus meritò dici poteſt. Sed perge.

Qvarto (Daniel) *dicit eum non curaturum Deum ſuorum Patrum. Hoc de Papa verè dici, ſuperius in loco Ioannis clarè probauimus.* Et nos in eodem loco idipſum clarius reprobauimus. Perge igitur ad alia.

Qvinto, *dicit non curaturum amorem mulierum: quod Papa fecit tum præcipiendo ſuis cœlibatum, tum per ſuas ſodomiticas libidines.*

Hîc omitto dicere de temeritate veſtra qua quidlibet pronunciare audetis, parum penſi interim habentes, poſsint ne probari quæ dicitis,

A an non poſsint. Illud non omittam, verba Danielis etiamſi in textibus Græcis ita ſonent, vt vos dicitis, tamen ex Hebraico fonte in contrariam planè ſententiā à S. Hieronymo eſſe tranſlata; ſic enim ille vertit: *Et erit in concupiſcentiis fœminarū.* Et quāuis verba Hebraica וְעַל־חֶמְדַּת נָשִׁים ſolum ſignificent in concupiſcentia fœminarum, & non habeant vllum verbum adiunctum, quo intelligi poſsit, vtrum erit aut non erit Antichriſtus in concupiſcentiis fœminarum: duæ tamen coniecturæ ſunt, quæ verſionem S. Hieronymi probabiliorem faciunt.

Vna, quod conſtet Antiochum, de quo ad literam Daniel loquitur, & qui Antichriſti figuram gerebat, valde addictum amoribus fœmi-
B narum fuiſſe: *Antiochus,* inquit Hieronymus in comment. huius loci, *luxurioſiſsimus fuiſſe dicitur, & in tantum dedecus per ſtupra, & corruptelas veniſſe regiæ maieſtatis, vt mimis quoque & ſcortis publicè iungeretur, & libidinem ſuam populo præſente compleret.* Quòd cū ita ſit, quomodo credibile eſt de tali rege Danielem dicturum fuiſſe, in concupiſcentiis fœminarum non erit?

Altera coniectura eſt, quod cùm Antichriſtus Iudæorum Meſsias futurus ſit, & Iudæi præter cetera bona vxorum multitudinē à Meſſia ſuo exſpectent; non eſt vllo modo probabile, Antichriſtum aut imperaturum, aut laudaturū, cœlibatum.

C Addo poſtremò, quod ſi nota eſt Antichriſti cœlibatum indicere ſacerdotibus; non ſolùm Papa, ſed omnes veteres Patres, & ipſi etiam Apoſtoli, Antichriſti quidam erunt. Nam (vt cetera prætermittam quæ ſuo loco adferentur) audi quid dicant Patres Concilij II. Carthaginenſis, can. 2. *Omnibus placet, vt Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitiæ cuſtodes etiam ab vxoribus ſe abſtineant, vt quod Apoſtoli docuerunt, & ipſa ſeruauit antiquitas, nos quoque cuſtodiamus.* Sed perge.

Sexto *dicit* (Daniel) *quod colet Deum Maozim, idq́; auro, & argento, quod fecit, dum totam pietatem in eo collocat, vt multa, magnaq́; templa ſplendidè extructa, omnigenis precioſis ornamentis niteant, cantuq́; reboent.*

D De Deo Maozim ſuprà multa dicta ſunt, vbi oſtendimus, Deum Maozim, aut ipſum Antichriſtum eſſe, aut ipſum Diabolum, quem occultè Antichriſtus colet. Sed videtur mihi noſter Illyricus Iesvm Christvm facere Deum Maozim: quæ ſanè intolerabilis blaſphemia eſt. Nam templa omnia, quæ ſplendidè extruuntur, & auro, atque argento à Romanis Pontificibus exornantur, Chriſto Deo ſacrari, ac dicari nemo eſt qui neſciat. Igitur, ſi qui eiuſmodi templis colitur, is eſt Deus Maozim, quis non videt, Chriſtum ipſum eſſe Deum Maozim? Neque verò templorum extructio atque ornatus, ab anno 666. cœpit, quo anno aduerſarij Antichriſtum apparuiſſe volunt; ſed ante hoc tempus annis fermè trecentis.

Audi

Audi EVSEBIVM ex versione Ruffini lib. 9. hist. Eccles. cap. 10. *Ex quo aderat cunctis velut diuino munere infusa lætitia, maximè videntibus ea loca, quæ paulò antè impiis tyrannorum machinis fuerant destructa, rediuiua constructione clariora, & celsiora consurgere, templaque excelsa pro humilibus conuenticulis eleuari.* Audi CYRILLVM Hierosol. catechesi 14. *Isti qui nunc sunt reges, pietatis ergò, argento induentes & auro sanctam hanc Ecclesiam Resurrectionis, in qua nunc sumus, extruxerunt, & argenteis monumentis splendidam effecerunt.*

A

Vide præterea, si libet, de templorum Christianorum magnificentia, & splendore sacrorum vasorum Ecclesiæ, Eusebium lib. 3. & 4. de vita Constantini, Gregorium Nissenum in oratione de sancto Martyre Theodoro; Gregoriũ Nazianzenum orat. 1. in Iulianum, Chrysostomum hom. 66. ad populum Antiochenum, Cyrillum Alexandrinum libro de recta fide ad reginas, Damasum in vita S. Syluestri, Ambrosium lib. 2. de officiis cap. 21. Hieronymum in comment. cap. 8. Zachariæ, Augustinum in Psalm. 113. Paulinum Natali tertio sancti Felicis, Prudentium in hymno de sancto Laurentio, & Procopium in libro de ædificiis Iustiniani. Hi certè omnes ante tempora Antichristi floruerunt, & tamen ea testantur fuisse sua quisque ætate ædificia, & ornamenta templorum Christianorum; vt ea quæ nunc cernimus, cum illis nullo modo comparari possint.

B

SEPTIMO *dicit Daniel fore, vt Antichristus ditet suos socios; id Papa fecit.*

Scilicet valde ditauit Ioannem Eckium, Ioannem Cochlæum, Ioannem Roffensem, Latomum, Driedonem, Tapperum, Petrum à Soto, & alios tam multos doctissimos viros, qui cùm dies & noctes laborarent vt vestros furores comprimerent, ne obulum quidem vnquam à Romano Pontifice acceperunt: quanquam neque ipsi mercedem ab homine expetebant, qui pro Dei gloria potissimùm laborabant. Quod si Romanus Pontifex opulenta sacerdotia Cardinalibus & Episcopis attribuit, non tam ipse eos ditare censendus est, quàm fidelium pietas, quæ eiusmodi prouentus Ecclesiis donauit.

C

Pergit Illyricus: *Paulus 2. Thess. 2. quinque notas Antichristi præter prædictas ponit.* PRIMA, *quod in templo Dei sedebit. Hoc facit Papa, se Christi vicarium fingendo, & in conscientiis hominum regnando. Si enim se Christi hostem profiteretur, vt Mahometes, esset extra Ecclesiam.*

D

Sed Paulus, Illyrice, non solùm ait, Antichristum sessurum in templo Dei (omnis enim Episcopus sedet in templo Dei) sed explicat modũ quo ille in templo Dei sessurus est, dicens, *Ostendens seipsum* ὅτι ἐστὶ θεός, Papa verò, te teste, vicarium Dei se facit, ac per hoc non Deum. Nec enim vicarius Dei, Deus esse potest, nisi fingas Deos minores, & Deos maiores. Deinde quæro abs te, si Papa non est extra Ecclesiam, vt tu hoc loco dicis; ac proinde est intra Ecclesiam: vbi, quæso, tu es cum tuis? nónne extra Ecclesiam? Ecclesia enim vna est, & in illa sedet Papa: Vos igitur qui in illa non estis, in nulla estis. Sed audiamus cetera.

SECVNDA, *quod ait, iam mysterium agi: id opinor eò spectare, quod Episcopus Romanus, paulò pòst cœpit caput efferre supra alios.*

Nimirum id est, quod ego supra breuiter annotaui, secutus Nicolaum Sanderum, qui antea idipsum viderat, & scripserat, vobis S. Petrum Antichristum esse; Simonem verò Magum, aut Neronem, Christum. Paulus enim non ait mysterium iniquitatis paulò pòst operabitur, sed iam operatur. Quare si hoc mysterium ad Romanum Pontificem pertinet, ad S. Petrum pertineat necesse est: & si B. Petrus, quod horret animus cogitare, & manus trepidat scribere, Antichristus fuit; quis non videat Simonem, & Neronem S. Petri hostes, Christum & Deum fuisse? Sed habeas tibi eiusmodi Deos & Christos, nec enim inuidemus. Pergit.

TERTIA, *quod dicit, Antichristum venturum cum signis mendacibus: quod Papa, teste experientia, fecit.*

QVARTA, *quod mittet Deus efficaciam illusionis: quod in Papatu manifestè accidit. Omnia enim longè firmius credidimus Papæ, quàm Deo.*

De miraculis Antichristi suprà disseruimus, cap. 15. & mendacium est impudentissimum, quod de experientia Illyricus dicit; nam Pontifices nec vera, nec falsa vlla miracula fecerunt, neque hoc seculo, nec superiore, quibus tamen Antichristum maximè regnare dicunt. QVOD verò addit de efficacia illusionis, nemo non videt, quàm facilè in aduersarios retorqueatur. Quæ enim maior efficacia illusionis fingi potest, quàm vt inueniantur hoc tempore qui malint duobus aut tribus apostatis fidem habere, quàm Ecclesiæ vniuersæ, omnibus Conciliis, & omnibus Patribus, qui præter doctrinam admirabilem, & vitæ sanctitatem eximiam, signis etiam & miraculis plurimis, & maximis claruerunt?

Iam verò quod ex Ambrosio, vt QVINTAM notam explicet, adfert Illyricus, suprà est refutatum in secunda demonstratione, qua probauimus, Antichristum nondum venisse.

Addit postremo Illyricus quædam ex epistola ad Timotheum. *1. ad Timoth. 4. postremis temporibus discedent quidam à fide. Papa negat esse aliam fidem præter historicam. Attendent spiritibus impostoribus: Papa omnia visionibus spirituum, & animarum probat. Prohibebunt coniugium, & ciborum vsum: horum vtrumque de Papa verissimum & notissimum est.*

Sed, bone vir, Papa vnam esse fidem à Paulo didicit; tu videris, vnde præter vnam fidem aliam didiceris: *Vnus Deus,* inquit Apostolus ad Ephes. 4. *vna fides, vnum baptisma.* Nec istam vnam fidem Paulus vnquam definiuit, esse fiduciam innitentem promissioni & verbo Dei; vt vos

definitis

definitis Cent.1.lib.2.cap.4.col.262. Sed ait ad Romanos cap.10. *Hoc est verbum fidei quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum* IESVM, *& in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Et ad Hebr.cap.11.dicit: *Fide credimus aptata esse secula verbo Dei.*

Quis autem nescit, ad sacram historiam pertinere, & Christum à mortuis resurrexisse, & secula verbo Dei esse aptata? Nec tamen nos istam vnam, solam, & veram fidem; qua certissimè credimus, quidquid Deus per Apostolos & Prophetas reuelare dignatus est; fidem historicam, sed fidem Catholicam nominamus. Vobis enim relinquimus vocum nouitates.

Quod addis, Papam omnia probare visionibus spirituum & animarum, nescio quis tibi spiritus reuelauerit. Nos enim ad ea confirmanda, quæ ad statum animarum pertinent, interdum aliquid ex animarum apparitionibus, à probatis ac vetustis auctoribus scriptis, adferimus. Quale est illud quod scribit Eusebius de apparitione sanctæ Potamienæ, lib. 6. hist. Eccles. cap.5. & illud quod refert D. Augustinus de apparitione S. Felicis Nolani, lib. de cura pro mortuis, cap.16. Ad alia verò confirmanda dogmata nescio quis vnquam Catholicorum visiones animarum attulerit. Sed non est hoc primum vestrum mendacium.

Quod vltimo loco adfers de prohibitione ciborum, & coniugij, satis perspicuè refellitur ab AVGVSTINO lib.30. contra Faustum, cap.6. vbi sic ait: *Si ad virginitatem sic hortaremini, quemadmodum hortatur Apostolica doctrina; Qui dat nuptam benefacit, & qui non dat nuptam bene facit: vt bonas esse nuptias diceretis, sed meliorem virginitatem, sicut facit Ecclesia, quæ verè Christi est Ecclesia; non vos Spiritus sanctus ita prænunciaret, dicens, prohibentes nubere. Ille enim prohibet, qui hoc malum esse dicit, non qui huic bono aliud melius anteponit.* Et infrà: *Videtis ergo multum interesse inter hortantes ad virginitatem, bono minori bonum amplius præponendo: & prohibentes nubere, concubitum propagationis, qui solus propriè nuptialis est, vehementius accusando: Multum interesse inter abstinentes à cibis propter sacratam significationem, vel propter corporis castigationē; & abstinentes à cibis, quos Deus creauit, dicendo, quod eos Deus non creauit. Proinde illa doctrina est Prophetarum, & Apostolorum, hæc Dæmoniorum mendaciloquorum.* Hæc Augustinus pro se & pro nobis. Nec est opus aliquid addere.

Concludit Illyricus: *Constat ergo ex hisce signis, Papam esse illum ipsum verum Antichristum, de quo Scripturæ vaticinatæ sunt.*

Sed aptius fortasse conclusisset hoc modo; constat ergo ex hisce mendaciis, Illyricum esse vnum ex præcursoribus illius, quem impudentem ore futurum esse sanctus Daniel multò antè prædixit.

CAPVT XXII.

Refelluntur ineptiæ Tilemanni.

TILEMANNVS Heshusius in libro quem inscripsit de sexcentis erroribus Pontificiorum, cùm debuisset inscribere, de sexcentis mendaciis Lutheranorum, proprium titulū de Antichristo fecit; is est 33. titulus, & complectitur errores quatuor. Sic igitur ait:

PRIMO, *Pontificij dicunt, Antichristum ex Babylonia de tribu Dan venturum esse. Compendium Theologiæ lib. 7. cap.8.*

Habemus gratias Tilemanno, qui tam antiquos & tam sanctos Pontificios esse docet. Nam si Pontificij sunt, qui dicunt ex tribu Dan Antichristum venturum; certè Pontificij sunt Irenæus, Hippolytus, Ambrosius, Augustinus, Prosper, Theodoretus, Gregorius, Beda, Arethas, Rupertus, Anselmus, & Richardus: hi enim omnes, vt suprà ostendimus capite XII. communi consensu docent Antichristum nasciturum de tribu Dan. Sed perge.

SECVNDO, *Papistæ negant Romanum Pontificem cum suo sodalitio esse verum Antichristum, cùm id validissimis & apertissimis verbi diuini testimoniis comprobetur, & demonstretur.*

Sed nos ista testimonia nondum vidimus: nec in nostris Bibliis Hebraicis, Græcis, Latinis, vsquam exstant. Quæ enim à vestris testimonia adferuntur, Romanum Pontificem ne nominant quidem.

TERTIO, *docent, Antichristum tantùm tribus annis cum dimidio regnaturum. Compendium Theologiæ, &c.*

Hîc verò immortales tibi gratias agimus, quod Papistas esse fatearis, non solùm omnes veteres Patres, verùm etiam Danielem Prophetam, & Ioannem Euangelistam. Et sanè miseret me tui & tuorum, quibus fæcem duntaxat Scriptorum reseruas, omnibus doctis, & probatis Patribus ad Papistas ablegatis. Vide si placet quæ suprà docuimus cap. VIII. atq; inuenies disertis verbis docuisse, quod tu Papistas docere affirmas, Irenæum, Hippolytum, Cyrillum, Hieronymum, Augustinum, Theodoretum, Primasium, Aretham, Bedam, Anselmum, Richardum, Rupertum, & etiam Danielem & Ioannem.

QVARTO, *docent, Antichristum interfectum iri in monte olíueti. Compendium Theologiæ lib. 7. cap. 14.*

At hîc quoque magnos viros Papistas facis. Siquidem Antichristum in monte olíueti interficiendum esse, ex ipso Daniele & Isaia colligit Hieronymus in cōment. cap. 11. Danielis. Theodoretus quoq; in eundem locum scribēs, etiamsi montem olíueti non nominat, affirmat tamen Antichristum non procul à Hierosolyma esse necandum. Sed videamus iam quibus argumentis errores prædictos refellas. Subiicis enim continuò antidotum in hæc verba.

Nugæ Pontificiæ de Antichristo, quia nullo testimonio sacræ Scripturæ nituntur, reiiciendæ & detestandæ sunt. Nam, vt Hieronymus rectè loquitur, quod in Scriptura auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua asseritur. Et Paulus monet, vt nobis caueamus à traditionibus hominum, Coloss. 2. Hoc autem dico, ne quis vobis falsis rationibus imponat, &c. Item: Videte ne quis vos deprædetur per Philosophiam, &c. Ex verbo Dei petendum est quid sit de Antichristo sentiendum, vt 1. Ioan. 2. Quis est mendax nisi qui negat Iesum esse Christum? hic est Antichristus. Item 2. Thess. 2. Homo peccati & filius perditionis effert sese super omnem Deum, &c. Item Matth. 24. Exorientur Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, & edent signa, &c. Item Daniel. 11. Et faciet munitionem Dei Maozim, &c. Item Apocal. 17. Et vidi mulierem ebriam de sanguine Sanctorum, & de sanguine Martyrum IESV. Ex his sacræ Scripturæ testimoniis liquido apparet, quæ sit fides Christiana de Antichristo, quem Christus, & Apostoli prædixerunt venturum. Et cum luce meridiana clarius sit singula exactissimè congruere in Romanum Pontificem, dubitari non debet, quin Romanus ille tyrannus pessimus sit Antichristus. Hæc ille.

A

Non erit molestum, credo, si hæc tua argumenta propter rudiores ad formam syllogisticam reuocemus, & inde confutationem suprà scriptorum errorum apertissimè cõcludamus. Sic igitur refellitur error PRIMVS. Nugæ Pontificiæ, quia nullo testimonio Scripturæ nituntur, reiiciendæ & detestandæ sunt. At verbum Dei clamat: *Qui negat* IESVM *esse Christum, hic est Antichristus*, 1. Ioan. 2. Igitur error est dicere, Antichristum ex tribu Dan esse venturum.

B

ALTER error ita confutatur; Vt Hieronymus rectè dicit, quod in Scriptura non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua asseritur. sed Paulus ait: *Homo peccati & perditionis filius effert sese super omnem Deum*, 2. Thes. 2. Igitur errant Papistæ cùm negant Papam esse Antichristum.

C

TERTIVS sic, & fortius, quia ex duabus Scripturis; Paulus ait: *Hoc autem dico, ne quis vobis falsis rationibus imponat, &c.* Coloss. 2. At exorientur *Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, & edent signa, &c.* Mat. 24. Igitur error Pontificiorum intolerabilis est, qui Antichristum tribus annis cum dimidio regnaturum dicunt.

D

POSTREMVS sic, & fortissimè, quia ex tribus Scripturis. Paulus monet: *Videte, ne quis vos deprædetur per Philosophiam, &c.* Coloss. 2. Atqui Antichristus faciet munitionem Dei Maozim. Daniel. 11. & Ioannes vidit mulierem ebriam de sanguine Sanctorum. Apocal. 17. Errant igitur toto cœlo Papistæ cùm dicunt Antichristum in monte oliueti esse occidendum.

Dabit veniam candidus lector, quod ita ridiculè Tilemannum exceperim. Coëgit enim me impudentia hominis, qui cùm nihil adferat dignum confutatione, tamen ita garrit, ita gloriatur, ac si demonstrationes Mathematicis certiores & clariores in medium attulisset.

CAPVT XXIII.

Refelluntur mendacia Chytræi.

DAVID Chytræus in comment. cap. 9. Apocal. explicans visionem illã Ioannis, qua quinto Angelo tuba canente primum visa est ingens stella de cœlo cadere in terram, cui data est clauis putei abyssi: Deinde visus est fumus ex abysso densissimus ascendere, qui solẽ & aërem obscurauit: Postremo ex fumo visę sunt prodire locustæ quædam admirabiles, quæ paulò pòst etiam equorum, & leonum, & scorpionum, & hominum armatorum speciem præ se ferebant. Hanc, inquam, visionem Chytræus explicans, ita eam Romano Pontifici conuenire existimauit, atque ab aliis existimari voluit, vt diceret: *Antichristum, seu ordinem Papatus Romani in hac visione describi, non dubium est.*

Et quidem initium huius visionis ab anno Domini DC. sumendum esse docet, ac stellam illam de cœlo cadentem Gregorium magnum Romanum Pontificem, eiusq; successores esse, qui abiectis clauibus regni cœlorum claues putei abyssi receperunt. Fumum ex puteo prodeuntem esse corruptelas doctrinæ variasque traditiones Pontificum Romanorum. Denique examen locustarum vult esse Episcopos, Clericos, Monachos, &c. ac vt fumum istum aliquo modo dissiparet, proposuit antithesim doctrinæ Pontificiæ, & Euangelicæ, seu Antichristianæ, & Christianæ, quæ duodecim articulos, quasi alterum Symbolum Apostolicum comprehendit.

Sed hæc eius sententia multis modis refelli potest. PRIMO, quoniam nullo teste nititur. Veteres enim interpretes, vt Arethas, Beda, Primasius, Anselmus, Rupertus, & alij in hunc locum per stellam illam, quæ de cœlo cecidit, Diabolum intelligunt, non Episcopum aliquem. De Diabolo enim dicitur Isaiæ 14. *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris?* Et quia Diabolus multò antè cecidit quàm Ioannes Apocalypsim scriberet, propterea notant Patres non esse dictum à Ioanne; Vidi stellam de cœlo cadentem; sed, *vidi stellam de cœlo cecidisse in terram.* Vidit enim Ioannes stellam illam per terram iam repentem, quæ olim in cœlo clarissimè fulserat. Diabolo etiam aptissimè conuenit, quod sequitur: *Et data est ei clauis putei abyssi.* Vt enim Christus habet & communicat suis claues regni cœlorum, & regnat in mentibus fidelium, & piorum: Ita Diabolus habet claues putei abyssi, & regnat in filiis diffidentiæ; & in Scripturis passim vocatur: *Princeps tenebrarum, Princeps huius mundi, Deus huius seculi,* Ioan. 12. & 14. 2. Corinth. 4. Ephes. 6. Coloss. 1. & alibi. Ipse quoque est, qui Deo permittente fumum ex puteo emittit errorum. Et qui noua locustarum examina, id est, nouos hęresiarchas cũ

exercitibus suis singulis penè seculis in Ecclesiæ fines immittit.

SECVNDO, quia Chytræi sententiæ repugnat quod ait Ioannes in hoc eodem capite de sexto Angelo, & sexta persequutione. Nam S. Ioannes in 8. & 9. cap. Apocalyp. describit per tubas sex Angelorum, sex persequutiones hæreticorum, quæ futuræ erant à tempore Apostolorum vsque ad mundi consummationem. Et ipse idem Chytræus per PRIMAM tubam intelligit non malè hæresim Ebionitarum, quæ tempore Apostolorum excitata est; per SECVNDAM intelligit hæresim, quæ postea sequuta est Gnosticorum; per TERTIAM, hæresim adhuc posteriorem Samosateni & Arij; per QVARTAM, hæresim Pelagij, quæ illis omnibus posterior fuit.

Iam verò si per QVINTAM intelligitur Antichristi Romani persequutio, quæ, vt ipsi etiam fatentur, nouissima persecutio est, quid intelligemus per sextam tubam? RESPONDET Chytræus, per SEXTAM tubam significari persequutionem Mahumeti & Turcarum. Sed hoc non rectè dicitur, tum quia Mahumetani non hæretici, sed pagani sunt; tum etiam quia Mahumeti persequutio non sequetur Antichristi persequutionem, sed præcedet, vt nos existimamus, vel simul peragitur, vt Chytræus dicit. Itaque confundere cogitur Chytræus tubam quintam cum sexta, cùm tamen reliquas ad diuersa tempora satis apertè retulerit. Melius igitur Catholici per sextam tubam intelligunt Antichristi persequutionem, quæ verè postrema, & grauissima erit; per quintam autem, hæresim aliquã valde perniciosam, quæ Antichristi tempora proximè antecedet: quam quidem esse hæresim Lutheranam multi valde probabiliter coniiciunt.

TERTIO, quia toto cœlo aberrat Chytræus, cùm stellam cadentem sanctum Gregorium esse docet. Siquidem sanctus Gregorius, si vlla fides historicis haberi potest, non de cœlo ad terram cecidit, sed de terra ad cœlum ascendit. Nam ex Prætore Monachus, ex Monacho Episcopus factus est, nec vnquam ab episcopatu ad præturam, nec à monachatu ad seculum rediit. Quomodo etiam Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus Græci; Martinus, Paulinus, & Augustinus Latini, ex secularibus Monachi, ex Monachis Episcopi facti sunt: nec vllus dixit vnquam eos propterea de cœlo in terram cecidisse. Deinde Gregorius continentia, sobrietate, amore rerum cœlestium nulli fuit secundus; humilitate autem penè omnibus præstitit: & tamen audet Chytræus dicere, eum de cœlo, id est, à vita cœlesti ad terram; hoc est, ad vitam terrenam, & deliciosam cecidisse.

Denique ipse quoque Lutherus Gregorium sanctum Pontificem fuisse dicit in supputatione temporum, & Lutherum sequutus Theodorus Bibliander tab. 10. Chronol. eundem Gregorium miris laudibus effert, & quantum profecerit in studio pietatis & doctrinæ, ex libris eius cognosci posse dicit. quod sanè verissimum est. Spirant enim scripta eius admirabilem sanctitatem.

Nec minus vanum est, quod addit de fumo putei idem Chytræus, quem interpretatur corruptelas doctrinæ à Gregorio & successoribus in Ecclesiam introductas. Gregorius enim nihil nouauit, quod attinet ad doctrinam; quod verò ad ritus & disciplinam pertinet, multa correxit, quæ per abusum irrepserant; multa restituit, quæ negligentia temporum oblitera-ta fuerant; pauca admodum, eaque maturo consilio instituit noua, vt cognosci potest, tum ex libris quatuor de vita ipsius, à Ioanne Diacono scriptis, tum ex epistola eius 63. lib. 7. vbi rationem reddit rituum, quos renouauit, vel instituit. Sed maximè hoc ipsum planum fiet, si percurramus ipsam antithesim doctrinæ Euangelicæ & Pontificiæ, quam Chytræus proponit, & ad quam sæpius postea lectores suos remittit. Sic igitur ait.

I.

De vera Dei agnitione & inuocatione.

EVANGELION *docet, vnum solum Deum inuocandum & colendum esse, sicut se in suo verbo coli præcepit, & omnem fiduciam salutis nostræ in sola bonitate & misericordia Dei collocandam esse. Pontificij iubent, non vnum solum verum Deum, sed etiam homines mortuos, seu sanctos inuocare, & in periculis opem & auxilium petere & exspectare, &c. Deinde etiam, planè Ethnico more, alligant inuocationem & cultum Dei ad certas statuas, perinde ac si ad hanc, aut illam statuam inuocanti, Deus magis propitius sit, quàm alibi.*

QVONIAM de his controuersiis, quæ in hac antithesi attinguntur, nos alibi copiosè disseruimus: hîc solùm breuissimè demonstrabimus, nec pugnare cum verbo Dei, nec cœpisse tempore S. Gregorij eam doctrinam, quæ à Chytræo pontificia nominatur.

Igitur verbum Dei docet quidem, vnum solum Deum colendum & inuocandum, ea inuocatione & adoratione, quæ soli Deo debetur; nec enim patitur Deus verus, qui est etiam Deus Zelotes, vt creaturam quamlibet pro creatore habeamus. Interim tamen idem ipsum verbum Dei iubet, vt creaturas excellentiores honoremus, quasdam etiam inuocemus, non quidem vt Deos, sed vt Deo caros & familiares. Quemadmodum Reges molestè quidem ferrent, si regios honores in seruos suos conferri viderent: Qui tamen libenter accipiunt, cùm eosdem suos seruos honorari & obseruari conspiciunt: *Adorate*, inquit Dauid in Psal. 98.

ſcabellum pedum eius. Et Iob cap. 5. *Voca,* inquit, *ſi eſt qui tibi reſpondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* Quocirca Abdias vir magnus & ſanctus, adorauit Heliam pronus in terram, 3. Reg. 18. Et filij Prophetarum cùm audiuiſſent requieuiſſe ſpiritum Heliæ ſuper Heliſeum, accedentes, *adorauerunt eum proni in terram,* 4. Regum 2. Et Apoſtolus Paulus in ſingulis ferè epiſtolis implorat orationes Chriſtianorum, vt per eas liberetur à multis periculis. Nec vlla ratio reddi poteſt, cur minuatur honor Deo debitus, ſi à Sanctorum ſpiritibus poſtulemus, vt pro nobis Deum orent, & non minuatur, ſi illud idem à viuentibus poſtulemus.

Denique B. AMBROSIVS annis CC. antiquior ſancto Gregorio fuit, & tamen in libro de viduis ita loquitur: *Obſecrandi ſunt Angeli, qui nobis ad præſidium dati ſunt: Martyres obſecrandi, quorum videmur nobis quoddam corporis pignore patrocinium vindicare.* Et intrà: *Non erubeſcamus eos interceſſores noſtræ infirmitatis adhibere, &c.*

Porro ad ſtatuas Sanctorum, ad memorias Martyrum, & cetera monumenta religioſa non aliter alligamus cultum, & inuocationem, quàm alligauerit olim Deus ad ſanctuarium, ſiue ad templum Salomonis. Etſi enim vbique Deus nos audit, & in omni loco leuare poſſumus manus ad Deum, tamen non ſine cauſſa, Spiritus ſanctus apud Iſaiam, cap. 56. & Chriſtus apud Matthæum, ca. 21. Templum Dei, domum orationis vocarunt: nec ſine cauſſa piiſsimus Imperator Theodoſius (vt interim plurima alia antiquitatis exempla prætercam) circuibat cum Sacerdotibus & populo, omnia orationum loca, ante Martyrum & Apoſtolorum thecas iacebat cilicio proſtratus, & auxilia ſibi fida, Sanctorum interceſsione, poſcebat. Et certè Theodoſius, qui hoc egit, & Ruffinus, qui hoc ſcribit lib. 2. hiſt. Eccl. cap. 33. ſanctum Gregorium annis fermè ducentis præceſſerunt.

II.

De officio & beneficiis CHRISTI.

EVANGELION *docet, propter vnicum & ſolum filium Dei Dominum noſtrum* IESVM CHRISTVM *pro nobis crucifixum, mortuum, & reſuſcitatum, gratis, non propter vlla noſtra opera, aut merita, nobis remiſsionem peccatorum, & ſalutem æternam donari. Et quidem hunc ſolius Dei honorem proprium eſſe, vt dicitur Iſaiæ 43. Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates. Item; Non eſt in aliquo alio ſalus. Pontificij contrà docent, non propter ſolius Chriſti meritum; ſed partim propter Chriſtum, partim propter noſtram contritionem, & obedientiam, ſeu bona opera nos iuſtificari, & ſaluos fieri, &c.*

Non hoc habet Catholica doctrina, vt partim propter Chriſtum, partim propter opera ſua iuſtificentur peccatores, quaſi etiam ſine Chriſto ipſa opera aliquid mereantur. Siquidem tria diſtinguimus operum genera. VNVM eorum, quæ fiunt ex ſolis viribus naturæ, ſine fide & gratia Dei; & de his apertè pronunciamus cum Apoſtolo, quia ex operibus non iuſtificatur homo, ſed ex fide; & ſi ex eiuſmodi operibus quis iuſtificaretur, haberet gloriam, ſed non apud Deum, vt de Abraham B. Paulus dicit, ad Romanos quarto. Itaque de his operibus nulla eſt inter nos controuerſia, tametſi paſsim impudentiſsimo mendacio id nobis tribuitis, quòd opera ſine Chriſti fide meritoria eſſe doceamus.

ALTERVM eſt operum genus, quod ex fide & gratia Dei procedit, & ad reconciliationem cum Deo, ac peccatorum remiſsionem diſponit; qualia ſunt Oratio, Eleemoſyna, Ieiunia, Dolor de peccatis, & alia id genus. Quæ quidem opera non dicimus eſſe meritoria, ex iuſtitia ipſius reconciliationis; ſed è contrario potius audimus Tridentinam Synodum dicentem, ſeſs. 6. cap. 8. ideo gratis iuſtificari homines, quia nec fides, nec opera quæ iuſtificationem præcedunt, ipſam merentur; nimirum ex iuſtitia, quaſi eiuſmodi operibus eſſet debita iuſtificatio: fatemur tamen hæc ipſa opera, quatenus ex fide, & adiutorio diuino proficiſcuntur, diuina eſſe opera, & ſuo modo mereri, hoc eſt, impetrare peccatorum remiſsionem. Id enim, etſi vos non cōceditis, concedit tamen verbum Dei. Quid enim eſt, quod ait Ezechiel, cap. 18. *Cùm auerterit ſe impius ab impietate ſua, ipſe animam ſuam viuificabit?* Quid eſt quod ait Daniel, cap. 4. *Peccata tua Eleemoſynis redime?* Quid eſt, quod ait Ionas, cap. 3. *Vidit Deus opera eorum* (ieiunia & cilicium) *& miſertus eſt eis?* Quid eſt, quod ait Chriſtus, Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum?*

Idipſum quoque non ſolùm GREGORIVS, ſed ante eum multi Patres docuerunt. AMBROSIVS lib. 10. in Lucam: *Lacrymæ,* inquit, *veniam non poſtulant, ſed merentur.* HIERONYMVS lib. 2. aduerſus Pelagianos: *Qui peccata ſimpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam Saluatoris.* AVGVSTINVS epiſt. 105. *Nec ipſa remiſsio peccatorum ſine aliquo merito eſt, ſi fides hanc impetrat. Neque enim nullum eſt meritum fidei: qua fide ille dicebat; Deus propitius eſto mihi peccatori, & deſcendit iuſtificatus meritò fidelis humiliatus, &c.* Et epiſt. 106. *Si quis dixerit, quòd gratiam bene operandi fides mereatur, negare non poſſumus, immò gratiſsimè confitemur.*

POSTREMVM denique genus operum eſt eorum, quæ à iuſtificato iam homine fiunt, & à Spiritu ſancto inhabitante cor hominis, & caritatem in eo diffundente procedunt. Quibus operibus, velitis, nolitis, meritum attribuimus: non quo remiſsionem peccatorum, quæ præceſsit, & quæ ſub meritum propriè cadere non poteſt; ſed gloriam ac beatitudinem ſempiternam, verè & propriè mereantur; alioqui enim quomodo Paulus 2. Timoth. 4. diceret: *Bonum*

certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus Iudex? Si enim vita æterna non est verè merces operum bonorum, cur eam vocat coronam iustitię, & non potius donum clementiæ? Cur dicit reddendam, non donandam? Cur à iusto Iudice, non à liberali Rege? Rectè igitur AVGVSTINVS in ep. 105. *Vnde,* inquit, *ipsa vita æterna, quæ vtique in fine sine fide habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur; tamen quia eadem merita, quibus redditur, non à nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur; nec ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur.*

Neque verò terrent nos duo illa Scripturæ testimonia: *Ego sum qui deleo iniquitates.* Et: *Non est in alio aliquo salus.* Nam excludunt eiusmodi testimonia alium Deum, alium Christum, alium Saluatorem, & Medicum animarum, qui Deo vero & CHRISTO IESV Saluatore excluso, salutem polliceatur: non tamē excludunt Fidem, Spem, Caritatem, Pœnitentiam, Sacramenta, quibus veluti quibusdam mediis & instrumentis, ipso Deo præcipuè operante, Christi nobis meritum applicatur. Alioqui enim, qua ratione cum istis sententiis: *Ego sum qui deleo iniquitates;* &: *Non est in aliquo alio salus;* cohærent illæ: *Fides tua te saluam fecit,* Lucæ 7. *Saluabit eos, quia sperauerunt in eo,* Psalm. 36. *Ipse animam suam viuificabit,* Ezech. 18. *Timor Domini expellit peccatum,* Ecclesiast. 1. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit,* Marci vltimo. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum,* Ioan. 6. Sed de his hactenus. Pergit Chytræus.

III.

EVANGELION *docet, agentem pœnitentiam, & audientem promissionem, debere credere promissioni; & statuere, peccata non tantùm aliis, Petro aut Paulo, sed etiam sibi propter Christum remitti; se Deo placere, à Deo recipi, & exaudiri; & hac fide in quotidiana inuocatione ad Deum accedendum esse. Pontificij contendunt, semper dubitandum esse, an habeamus remissionem peccatorum. Quæ dubitatio simpliciter pugnat cum fide, & planè Ethnica est.* Hæc ille.

Euangelium nostrum satis apertè docet, oportere fidem haberi promissionibus Dei; nec de iis vlla ratione dubitandum esse, Catholici omnes docent. At promitti hominibus à Deo absolutè remissionem peccatorum, in Euangelio nostro nusquam legitur. Multò verò minùs legitur, debere vnumquemque certò statuere, sibi peccata remitti, se Deo placere, à Deo recipi, & exaudiri. Et meritò id non legitur, quia destrueret cetera quę in eo apertissimè clarissimeque leguntur. Quid enim illo clarius, quod scribit Sapiens Ecclesiastæ 9. *Sunt iusti atq; sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo, vtrum odio, vel amore dignus sit.* Item illud quàm est perspicuum, quod ait Iob capite 9. *Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea?* Et infrà: *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti?*

Quid, quod promissiones diuinæ ferè omnes conditionem annexam habent, quam nemo certò nosse potest, an, vt oportet, impleuerit? Matthæi 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Lucæ 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* Rom. 8. *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei; si autem filij, & hæredes, hæredes quidē Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Denique, S. AMBROSIVS Gregorio (vt suprà diximus) multò antiquior, in serm. 5. super Psalmum 118. *Sui volebat,* inquit, *auferri opprobrium, quod suspicatus est, vel quia cogitauerat in corde, & non fecerat, & pœnitentia licet abolitum, suspectus tamen erat, ne fortè adhuc remaneret eius opprobrium; & ideo Deum precatur, vt illum auferat, qui solus nouit, quod nescire potest etiam ipse, qui fecit.*

IIII.

EVANGELION *docet, vnicum tantum in mundo sacrificium propitiatorium esse, &c. Hebr. 7. 10. Christus semel oblatus est, vt tolleret peccatum, &c. Pontificij docent, quotidie in sacrificio Missæ Christum à Sacerdotibus Deo Patri offerri, &c.*

Euangelium quidem docet, vnicum tantum in mundo esse sacrificium propitiatorium; illud videlicet, quod in cruce semel oblatum est: neque id Catholici negant. At illud vnicum sacrificium non posse quotidie repeti in mysterio ab ipso eodem summo Pontifice Christo per manus Sacerdotum, Euangelium nusquam docet, & hoc Catholici affirmant. Neque ij soli id affirmant, qui post Gregorij tempora fuerunt; sed omnes omnino Patres, etiam qui multis seculis Gregorium præcesserunt. Audi, nomine ceterorum, vnum AVGVSTINVM in ep. 23. ad Bonifacium, sic loquentem: *Nónne semel immolatus est Christus in seipso? & tamen in Sacramento non solùm per omnes Paschæ solennitates, sed omni die populis immolatur.*

V

EVANGELION *docet, peccatum esse non tantùm actiones externas pugnantes cum lege Dei, verùm etiā dubitationes de Deo, securitatem carnalem, & contumaciam, ac concupiscentiam nobiscum nascentem, & in renatis reliquam, Rom. 7. Pontificij negant, hæc mala in renatis reliqua, esse peccata pugnantia cum lege Dei.*

Nusquam Pontificij, hoc est, Catholici docent, solùm actiones externas esse peccata: sed vobis mentiri licet; id enim à patre vestro didicistis, qui in veritate non stetit. Porro dubitationes de Deo, securitatem carnalem, contumaciam, & concupiscētiam, si voluntarię sint, peccata esse, minimè dubitamus; si verò sint inuoluntariæ, quales erant cupiditates illæ carnis

contra spiritum, quas Paulus sentiebat, etsi eis non consentiret; eas verò peccata esse, constanter negamus. Neque de Paulinis verbis vobiscum disceptamus, quasi Pauli verba vobis vera, falsa nobis esse videantur: sed de eorum verborum interpretatione. Nec molestè ferre debetis, si Augustinum, & omnem chorum Sanctorum vobis nouis hominibus præponamus. Sic enim loquitur Augustinus lib.1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap.13. *Sed de ista concupiscentia carnis falli eos credo, vel fallere, cum qua necesse est, vt etiam baptizatus, & hoc si diligentißimè proficit, & spiritu Dei agitur, pia mente confligat. Sed hæc, etiamsi vocatur peccatum, non quia peccatum est, sed quia peccato facta est, sic vocatur; sicut Scriptura manus cuiusque dicitur, quòd manus eam fecerit.*

VI.

EVANGELION *docet, hominem in hac imbecillitate naturæ, nequaquam posse satisfacere legi Dei, & hac perfecta impletione legis iustum, & omnis peccati expertem esse. Rom. 8. Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum; legi enim Dei non obtemperat, ac ne quidem potest. Pontificij contendunt, hominem posse legi Dei satisfacere, & hac impletione legis iustum esse, & vitam æternam mereri.*

Non dicunt Pontificij, hoc est, Catholicę Ecclesiæ filij, hominem in hac imbecillitate naturæ omnis peccati expertem esse. Agnoscimus enim, & profitemur verissimum esse, quod ait Ioannes initio epist.1. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* Sed quoniam quotidiana ista peccata nec iustitiam tollunt, nec tam cōtra legem, quàm præter legem Dei sunt, cùm pro remissione eiusmodi delictorum *oret omnis Sanctus in tempore oportuno.* Psalm. 31. & omnes filij Dei iusti vtiq; & sancti quotidie dicere doceantur: *Dimitte nobis debita nostra.* Matth.6. Propterea non timemus asserere, posse hominem per gratiam Dei iustificatum, eiusdem gratiæ adiutorio, & legem implere, & ea impletione vitam æternam promereri. Scimus enim quis dixerit: *Et mandata eius grauia non sunt.* 1.Ioannis 5. Et quis item dixerit: *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Matth.20. Et rursum: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum, &c. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare.*

Quare AVGVSTINVS lib. de gratia & libero arbitrio, cap.16. *Certum est,* inquit, *nos mandata seruare, si volumus, sed quia præparatur voluntas à Domino, ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, vt volendo faciamus.* Et de spiritu & litera, ca.10. *Ideo datur gratia, non quia legem impleuimus, sed vt legem implere poßimus.* Neq; mouet nos illud verbum Apostoli; *Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum.* Nam idem Apostolus antea dixerat ad Rom.7. *Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati.* Quod autem mēte agimus, id verè nos agimus; quod autem carne agimus, si mens repugnat, nostrum nō est, sicut idem Apostolus ait: *Si quod nolo,* inquit, *facio, iam non ego operor illud.*

A

VII.

EVANGELION *docet, bona opera esse illa tantùm, quæ à Deo præcepta sunt, &c. iuxta regulam, quæ tibi præcipio, hæc tantùm facito Domino, non addas, neque minuas. Pontificij è contra totam Ecclesiam obruerunt traditionibus, &c.*

Iam hæc sunt millies à vobis repetita, & à nostris refutata. Falsum autem est quod ais, in Euangelio haberi; illa tantùm esse opera bona, quæ Deus præcepit. Vbi enim, quæso, præcepit Deus virginitatem? Nónne Paulus ait: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo,* 1. Cor. 7. & tamen ibidem ait, bonum esse opus, virginem permanere: *Igitur,* inquit, *qui Matrimonio iungit virginem suam, benefacit; & qui non iungit, melius facit.*

B

Neque multùm te iuuat regula illa; Quæ tibi præcipio, hæc tantùm facito Domino. Non enim eo loco prohibet Deus aliud, quàm ne corrumpamus eius præcepta; sed integrè ea seruemus, vt ille præcepit, non declinantes ad dexteram, neque ad sinistram. Itaque S. AVGVSTINVS libro de sancta virginitate, cap. 30. distinguens à consiliis præcepta: *Neque enim,* inquit, *sicut non mœchaberis, non occides; ita dici potest, non nubes: illa exiguntur, ista offeruntur. Si fiunt ista, laudantur; nisi fiant illa, damnantur: In illis Dominus debitum imperat nobis, in his si quid amplius* (NOTA) *supererogaueritis, in redeundo reddet vobis.*

C

VIII.

EVANGELION *docet, vtramq; partem Sacramenti cœnæ Domini omnibus Christianis ministrandam esse. & quidem de calice expreßè inquit; Bibite ex hoc omnes. Pontificij è contra decernunt, & definiunt, &c.*

Adhuc non vidimus locum illum Euangelij, vbi doceamur, vtramq; partem Sacramenti cœnæ Domini omnibus Christianis ministrandam esse. Nec enim de calice Dominus ait; Bibite ex hoc omnes Christiani; sed, *Bibite ex hoc omnes:* qui verò essent illi omnes, Marcus explicuit, cùm addidit: *Et biberunt ex illo omnes.* Non autem biberunt omnes Christiani, sed omnes Apostoli, qui soli tunc cum Domino vescebantur.

D

IX.

EVANGELION *docet, veram pœnitentiam, seu conuersionem ad Deum esse serium dolorem cordis de admißis peccatis, & fidem statuentem sibi peccata propter Christum certò remitti, &c. Pontificij contrà, etsi contritionem inter partes pœnitentiæ numerant: tamen hanc remißionem peccatorum mereri fingunt, & addunt confeßionem auricularem non mandatam à Deo; & satisfactionem, seu opera indebita, quibus pro æternis peccatorum pœnis satisfieri, & hæc ipsa posse pecuniis redimi, fingunt. Quæ tota doctrina in meritum Filij Dei, qui solus pro peccatis nostris satisfecit, blasphema est.*

Hîc nihil probari, nulla testimonia Euangelij adferri, tantùm inania verba mendaciis admista fundi, video. Nam quod dicis, de conuersione, & serio dolore cordis, omittere potuisses.

Nos enim verè conuersionem, & serium dolorem cordis in pœnitentibus requirimus; cùm vos nihil aliud, quàm nescio quos terrores pro contritione habeatis. Quod addis de fide statuente nobis remitti peccata, suprà refutatum est. Quod ais, apud Pontificios contritionem mereri remissionem peccatorum, mendacium est, suprà etiam refutatum. Quod etiam dicis, Pontificios dicere, satisfactionibus temporalibus pro pœnis æternis satisfieri, pariter est mendacium. Non enim satisfacere nos putamus pro æternis pœnis, quas nobis in iustificatione remitti non dubitamus; sed pro pœnis tẽporalibus, quas vel hîc, vel in purgatorio Deus exigit ab iis, qui post Baptismum ad pœnitentiam & reconciliationem veniunt: *Productior est,* inquit Augustinus Tract. 124. in Ioan. *pœna, quàm culpa, ne parua putaretur culpa, si cum ea finiretur & pœna.*

Quod denique addis, confessionem auricularem non esse mandatam, & satisfactionem pugnare cum merito Christi; dicis quidem, sed non probas. Lege verò, si placet, serm. 5. B. Cypriani de lapsis, & inuenies exomologesim necessariam, & satisfactionem; & has ipsas voces sæpiùs repetitas. Porro pecunia redimi satisfactionem (ne fortè hîc turpem aliquam negotiationem suspiceris) nihil est aliud apud Catholicos, quàm vnum genus satisfactionis in aliud posse mutari iudicio Sacerdotis; vt ieiunium in eleemosynam. Pergamus ad cetera.

X.

*E*VANGELION *docet, coniugium omnibus hominibus, laicis, & sacerdotibus concessum & liberum esse; & disertè inquit, prohibitionem coniugij, & ciborum, doctrinam diabolicam esse. Pontificij è contra magnæ parti hominum Sacerdotibus, & Monachis coniugium prohibent, & certis diebus à certis cibis abstinere iubent.*

At vbi, quæso, Euangelium docet, concessum coniugium esse iis, qui votum continentiæ habent? fortasse ad Hebræos 13. vbi legimus: *Honorabile coniugium in omnibus.* Ceterùm, si *in omnibus*, omnes omnino homines comprehendit; honorabile etiam erit coniugium in patre, & filia; in matre, & filio; in fratre, & sorore: vel si hoc vobis non placet, non placeat etiam honorabile debere coniugium dici inter Monachum & Sanctimonialem, & ceteros homines, quibus per votum, coniugium inire non licet. Apostolus enim id solum vult, vt coniugium honoremus in omnibus, ritè & legitimè copulatis. Vobis autem probandum superest, ritè & legitimè eos copulari, qui perpetuam cõtinentiam Deo vouerunt.

Audi CHRYSOSTOMVM, quid Theodoro Monacho, qui vxorem ducere volebat, vel fortasse etiam duxerat, scribat in epist. 6. *Honorabiles,* inquit, *nuptiæ, sed te iam seruare non conuenit priuilegia nuptiarum: quamuis frequenter hoc ipsum nuptias*

A *voces: ego tamen adulterio illud peius existimo.* De loco Apostoli, 1. Timoth. 4. *Prohibentes nubere, &c.* vide quæ diximus suprà, cap. XXI. prope finem.

XI.

*E*VANGELION *docet, vnum esse verum, & solidum fundamentum, supra quod ædificata sit Ecclesia Dei, videlicet Dominum nostrum Iesum Christum, 1. Corinth. 3. Actor. 4. & locum Matthæi 16. Augustinus ita interpretatur, super hanc petram, quam cognouisti, dicens; Tu es Christus Filius Dei viui, hoc est, super meipsum Filium Dei viui ædificabo Ecclesiam meam, super me ædificabo te, non me super te. Pontifex è contra vociferatur, supra petram Ecclesiæ Romanæ, & ordinariam successionem Pon-*
B *tificum, totam reliquam Christiani orbis Ecclesiam esse ædificatam.*

At non pugnat, credo, Paulus secum, cùm ait ad Ephes. 2. *nos superædificari supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* Nec pugnat cum Paulo asserente: *Nullum esse fundamentum Ecclesiæ, præter Christum,* 1. Corinth. 3. Ioannes in Apocalypsi cap. 21. cùm ait: *Duodecim Apostolos, duodecim esse Ecclesiæ fundamenta.* Nam Paulus 1. Cor. 3. de primario fundamento. Idem verò Paulus Ephes. 2. & Ioannes Apocalyp. 21. de fundamentis secundariis loquuntur. De quali etiam fundamẽto Augustinus loquitur in Psalmo contra partem Donati, vbi ait: *Numerate Sacerdotes, vel ab ipsa sede Petri. Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.*
C Sed de hac re satis multa suprà dicta sunt, lib. 1. cap. X. de Pontifice.

XII.

*E*VANGELION *docet, nullum Apostolum vel Episcopum, aut alium Euangelij ministrum, alio superiorem, & maiorem potentiam, & dominationem habere, quod ad ministerium attinet. Sed omnes ministros parem potestatem docendi Euangelij, administrandi Sacramenta, ligandi sceleratos, & absoluendi agentes pœnitentiam obtinere, vt clarè docent Scripturæ, Lucæ 22. 1. Corinth. 3. versu. 4. Ioan. 20. & Matthæi 18. omnibus Apostolis pariter traduntur claues regni cœlorum. E contra Pontifex Romanus iactitat, se supremam potestatem in omnes reliquos Episcopos, & totam Ecclesiam, & quidem vtrumq; gladium*
D *spiritualem & politicum habere de iure diuino, &c.*

Vbi doceat Euangelium, non habere vnum Episcopum, vel ministrum maiorem potestatem, quàm alium, adhuc non potui reperire. Nam loca quæ citas, contrarium planè significant. Siquidem Lucæ 22. hortatur quidem Dominus suos ad humilitatem, & prohibet dominatum regium, atque tyrannicum iis, qui Ecclesiæ præesse debent: interim tamen inter Apostolos vnum maiorem ceteris, immò & Ducem ceterorum esse affirmat. Ait enim: *Qui maior est vestrum, fiat sicut minor, & qui præcessor* (Græcè ἡγούμενος, id est, Dux) *fiat sicut ministrator.* Apostolus autem 1. Corinth. 3. vbi se plantasse dicit, Apollo autem rigasse; & iterum, se vt architectum fundamentum iecisse, alios autem super-

ædificare; nónne satis apertè se maiorẽ Apollo & ceteris coadiutoribus suis fuisse significat?

Porro, Ioan. 20. dicitur quidem omnibus Apostolis: *Ecce, ego mitto vos*; &, *Quorum remiseritis peccata, &c.* tamen cap. 21. subiiciuntur Apostoli, & ceteri fideles omnes sancto Petro, vt oues suo pastori, cùm soli Petro coram aliis Apostolis dicitur à Domino: *Pasce oues meas.* Denique etiamsi Matthæi 18. dicatur omnibus Apostolis: *Quæcunque alligaueritis, &c.* tamen soli Petro dicitur, Matth. 16. *Tibi dabo claues regni, &c.* & sine dubio non promitteret illi aliquid Dominus singulariter, nisi etiam illi aliquid singulare exhibere voluisset. Sed de his multa diximus suprà libro primo, cap. XII. XIII. XIV.

Ad ea, quæ obiicis de vtroque gladio contra extrauagantem Bonifacij VIII. vbi etiam rides argumenta Pontificis; id vnum hoc loco respõdere libet: ea omnia ex B. Bernardo sumpta esse; quem virum & sanctum vocare, & non semel allegare solent Melanchthon, Caluinus, & alij ex vestris. Vide lib. 2. & 4. de consideratione, vel si placet, vide quæ de hac ipsa re in libro postremo de Pontifice disseruimus. Atque hæc de Antithesi tua hoc loco sufficiant.

Nvnc breuiter demonstrandum erit, hanc ipsam visionem Ioannis, in Lutherum & Lutheranos optimè quadrare. Nam inprimis Lutherum significari posse per stellam illam, quæ de cœlo in terram cecidit, planum est: cùm ipse ex Monacho secularis, ex cœlibe coniugatus, ex paupere diues factus sit; & victum sobrium ac tenuem, cum opiparis cœnis ac prandiis commutauerit. Quid enim est hoc aliud, quã ex cœlesti vitæ consuetudine ad terrenam decidisse?

Deinde fumum putei abyssi, qui eius casum consequutus est, planè est cæcus & stupidus, qui non sentit. Siquidem antequam Lutherus ab Ecclesia Catholica deficeret, totus ferè Occidens eiusdem fidei & religionis erat; & quocunque aliquis iret, fratres suos continuò agnoscebat. Omnes enim in lumine erant. At post Lutheri casum tantus fumus errorum, sectarum, schismatum exortus est, vt iã nec in eadem prouincia, immò nec in eadem ciuitate, aut domo, vnus alium agnoscat.

Obscurauit quoque hic fumus (vt in Apocalypsi dicitur) Solem & aërem. Nam per Solem Christum; per aërem Scripturas, per quas in hac vita quodammodo respiramus, & nostri, & aduersarij exponunt. Et quidem Christum quàm vehementer iste fumus obscurauerit, testatur Transyluania, & vicinæ regiones; vbi palàm negatur Christi diuinitas: testatur etiam Germania; vbi Anabaptistæ apertè, Vbiquistæ obscurius negant Christi humanitatem. Et sanè fuerunt olim multi hæretici, qui similiter Christum oppugnarunt; sed nulli impudẽtius, quàm hęretici huius temporis. Nam non solùm multi eorum negant esse Christum Deum; sed addunt

A etiam, non posse inuocari, nec scire eum quid nos agamus. Horror est audire vel legere, quanta temeritate de Christi mysteriis hoc tempore disputetur.

Porro Scripturas, incredibile est, quàm vehemẽter iste fumus obscurauerit. Tot enim iam exstant versiones, tot commentaria inter se pugnantia; vt ea etiam quæ olim clarissima erant, nunc obscurissima videantur. Quid potest dici clarius, quàm quod Paulus ait? 1. Corinth. 7. *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* Et tamen omnes huius temporis hæretici constanter negant, vllum esse consilium virginitatis; & Paulum non dare consilium eo loco

B amplectendæ virginitatis, sed ab ea potius absterrere homines voluisse. Quid potest planius dici quàm illud verbum Domini? *Hoc est corpus meum.* Et tamen nihil hoc tempore obscurius. Quid de Transyluanis dicam, qui Ioannis Euangelium, quod constat præcipuè aduersus Cherintum & Ebionem scriptum esse, qui negabant Christi Diuinitatem, ita suis commentariis peruerterunt, vt inde maximè probent, Christum non esse Deum?

Veniamus ad locustas, quæ de fumo putei exierunt. Chytræus quidem per locustas, Episcopos, Clericos, & Monachos intelligit; sed perperam exponit; nam etiam ante Gregorij tempora erant Episcopi, Clerici, & Monachi

C in Ecclesia: nec tamen adhuc exortæ fuerant istę admirabiles locustę. Aptissimè verò omnia, quę de locustis Ioannes dicit, in Lutheranos & ceteros huius temporis hæreticos quadrant. Primum enim locustę semper in magna multitudine venire, & turmatim incedere solent. Prouer. 30. *Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas.* Ita Lutherani caput vnum propriè non habent, quia negant vnum esse debere caput totius Ecclesiæ: Nihilominus tamen breuissimo tempore in ingentem multitudinem creuerũt. nec mirum, nam aperuerunt ostium omnibus vitiosis hominibus. gulosi ad eos accurrunt, quia non sunt apud Lutheranos stata ieiunia: incontinentes, quia apud eos vota omnia continentiæ improbantur; & Monachis etiam ac

D Sacerdotibus, necnon Sanctimonialibus quibuscunque Matrimonia conceduntur. Item Apostatæ omnes, quia apud eos claustra omnia reserantur, & in palatia conuertuntur; Principes auari & ambitiosi, quia bona Ecclesiastica, & personæ etiam Ecclesiasticæ eorum potestati subiiciuntur: otiosi & inimici bonorum operum; quia apud eos sola fides sufficit, opera bona non sunt necessaria. Denique omnes improbi & scelesti, quia sublata est apud eos necessitas confitendi peccata, & rationem reddendi proprio suo pastori, quod maximum esse solet frenum peccatoribus. Hinc igitur ita multiplicantur locustæ.

Describuntur autem hæ locustæ à sancto Io-

anne mirabiliter. Nam dicuntur habere faciem humanam, immò etiam muliebrem, caudam scorpionum, corpus locustarum; item in capite gestant coronam, quasi auream; dentes habent leonum; pectus lorica ferrea armatū. Deniq; videbantur tanquam equi parati ad bellū, & sonitus alarum earum audiebatur quasi sonitus curruum currentium ad bellum, & habebāt super se regem Angelum abyssi, qui dicitur exterminator. FACIES blanda significat initium prædicationis eorum, quæ semper incipit ab Euangelio; nihil enim se dicturos pollicentur, nisi purissimum Dei verbum. Ita facillimè alliciunt simpliciores. CAVDA scorpionis significat exitū venenatum & læthiferum; nam posteaquam verbum Dei proposuerūt, peruersa interpretatione illud deprauant, & eo modo quasi retorta cauda aculeum infigunt, & virus lætale infundunt. CORPVS locustæ, quod nihil ferè est aliud, quā venter (est enim locusta ventrosum animal, & ideo nec incedere, nec volare rectè potest, sed saltitando se erigit in altum, & mox ad terram recidit) significat hæreticos huius temporis esse homines ventri addictos, inimicos ieiuniorum & continentiæ; & ideo nec incedere posse per viam mandatorum, nec volare ad res cœlestes contemplandas.

Conantur quidem aliquando se erigere, & mores emendare, sed more locustarum, mox recidunt ad terram. Exemplo esse potest Saxonica visitatio; nam cùm animaduerteret Lutherus ob Euangelicam libertatem à se prædicatam, & omnes Ecclesiæ leges abrogatas, populos sine vllo fræno in vitia ruere, instituit visitationem, & monuit pastores, vt prędicarent pœnitentiam, timorem Dei, obedientiam, opera bona, &c. Sed nihil profecit; vide Cochlæum in vita & actis Lutheri, anni M. D. XXVII.

Pari ratione conantur volare per contemplationem, & scribunt iam passim libros de Trinitate, de Incarnatione, deq; aliis eiusmodi mysteriis; sed incidunt in errores grauissimos, immò hæreses perniciosissimas, vt patet de Vbiquistis, qui totum mysterium Incarnationis, & Trinitatis destruunt.

CORONÆ in capite locustarum significant arrogantiam, & superbiam; qua sese efferunt super omnes homines. Exstat liber Lutheri ad Ducem Georgium; in eo sic ait: *A tempore Apostolorum nullus Doctor, aut Scriptor, nullus Theologus, aut Iurisconsultus, tam insigniter & clarè conscientias secularium statuum confirmauit, instruxit, ac consolatus est, sicut ego feci. Per singularem Dei gratiam hoc certò scio, quoniam neque Augustinus, neque Ambrosius, qui tamen in hac re optimi sunt, mihi in hoc æquales sunt.* Quid, quod non solùm Lutherus, & Caluinus nihili faciunt mille Cyprianos, & mille Augustinos; sed etiam quiuis Ministellus Lutheranus habet pro asinis, & stipitibus omnes Papistas? Erant autem coronæ illæ quasi aureæ; id est, aureæ videbantur, sed non erant: quia fingunt se zelo honoris Dei, & caritatis impelli ad ea quæ dicunt; cùm tamen nihil minus, quàm zelum Dei nouerint.

DENTES leonini significant detractiones, quibus assiduè, & literis, & sermonibus lacerāt famam Pontificum, Clericorum, Monachorū, & ipsorum etiam Sanctorum, qui cum Deo feliciter regnant. Et sanè detractionibus nutriri videntur, & tam multa dicunt, quæ nec sunt, nec fuerunt, fortasse etiam nunquam erunt, vt videantur omnem conscientiam penitus exuisse. id satis patet, tum ex aliis, quæ in eorum libris passim leguntur; tum ex iis, quæ paulò antè citauimus ex Synodo Smalchaldica, Illyrico, Tilemanno, Caluino, & Chytræo.

PECTVS lorica ferrea armatum, significat obstinationem. Sunt enim ita obdurati, vt etiamsi apertissimè conuincantur, nunquam tamen cedant; & sæpe mori malint, quàm ab obstinatione sua recedere.

Similitudo equorum, qui parati videbantur ad bellum, significat audaciam & temeritatem. Prouocant enim audacissimè omnes ad bellum, cùm tamen postea pro argumentis sola mendacia plerumque proferant. Lutherus in assertione art. 25. *Adeste,* inquit, *huc omnes Papistæ in vnum: Conflate studia vestra in vnum, si fortè possitis hoc vinculum dissoluere.* Quo eodem modo loquuntur ferè omnes alij. Similitudo autem curruum volitantium, significat velocitatem, qua noua ista hæresis vtitur in variis regionibus occupandis. Nam breui occupauit non solùm multa regna in partibus septentrionalibus, sed etiam vsque ad Indos excurrere ausa est, quanquam non permisit Deus, vt ibi hærere posset. Nec enim tantum flagellum merebatur nouella adhuc, & tenera illa Christi Ecclesia.

Denique, Angelus abyssi dicitur rex locustarum istarum, quia etsi regem visibilem locustæ non habent, vt suprà diximus; inuisibili tamen rege; id est, diabolo carere non possunt: *Ipse enim est rex super omnes filios superbiæ,* Iob. 41. Dicitur autem rex locustarum exterminator; quia per nullam vnquam hæresim, aut persecutionem diabolus ita exterminauit, ac vastauit Ecclesiam, vt per Lutheranos. Nam ceteræ hæreses, vt plurimum, vnum, aut alterum articulum destruebant, sed non euertebant omnem ordinem, & disciplinam Ecclesiæ. At Lutherana hæresis partim per se, partim per suas proles, Anabaptistas, Caluinistas, Trinitarios, Libertinos, omnia omnino Ecclesiæ bona perdidit in iis locis, vbi grassari potuit. Nam abstulit à Deo Trinitatem, per nouos Samosatenos; à Christo Deitatem per eosdem; & humanitatem per Anabaptistas; ab Angelis, & Sanctis omnibus omnem cultum, & inuocationem; à purgatorio suffragia viuorum, immò purgatorium ipsum planè exterminauit.

Ab Ecclesia, quæ est in terris, abstulit multos libros diuinæ Scripturæ; omnia ferè Sacramenta, omnes traditiones, sacerdotium, sacrificium, vota, ieiunia, festos dies, templa, altaria, reliquias, cruces, imagines, monimenta omnia pietatis; item leges Ecclesiasticas, disciplinam, atque ordinem vniuersum planè exterminauit.

Sed fortè inferis pepercit, ne suo regi, Angelo abyssi, iniuriam faceret. Non ita est; nam etiã inferos veros & locales, multi Lutheranorum negant, & imaginarios nescio quos inferos fingunt; vt suprà in disputatione de descensu Christi ad inferos demonstrauimus. Verè igitur exterminatrix hæresis hæc dici potest, & eo duce digna, qui Hebraicè אֲבַדּוֹן, Græcè, ἀπολλύων, Latinè exterminans dicitur. Et mirum sanè esset, si nõ etiam Lutherani ipsi hoc exterminium mirarentur, nisi à fumo illo, de quo suprà diximus, planè essent obcæcati.

Sed vna in tot malis consolatio est, quòd (vt Ioannes dicit) locustæ istæ non lædunt herbas, atque arbores virentes; sed solùm homines, qui non habent signum Dei viui. Cùm enim hæresis ista tota carnalis sit, non facilè viros bonos, & in quorum animis viret, ac floret religio, & pietas, decipere potest. Ita videmus, rarò, aut nunquam accidisse; vt ad Lutheranos ab Ecclesia aliquis defecerit, qui non prius corruptæ, & perditæ vitæ inter Catholicos esse cœperit. Sed de his hactenus.

CAPVT XXIV.

Refutantur argumenta Caluini & Illyrici, qui probare conantur, Papam non esse amplius Episcopum; vbi etiam refellitur fabula de Ioanne Papa fœmina.

RESTAT id, quod vltimo loco proposuimus; vt videlicet ostẽdamus, Romanum Pontificem non solùm Antichristum non esse, sed nec vllo alio modo amisisse pontificatum suum. Siquidem Caluinus & Illyricus, ille ratione, iste coniectura quadam probare conantur; non esse hoc tempore verum Episcopum.

Atque vt à CALVINO incipiamus, ita ille loquitur in instit. lib. 4. cap. 7. §. 23. & 24. *Ipse verò Pontifex quid omninò habeat Episcopale, scire velim: primum in munere Episcopi caput est, plebem Dei verbo docere: alterum & proximum huic, Sacramenta administrare: tertium monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in sancta disciplina populum continere. Quid istorum facit? immò quid facere se simulat? Dicant igitur, qua ratione velint haberi Episcopum, qui nullam officij partem minimo digito, vel in speciem saltem attingit. Non ita de Episcopo est, vt de Rege. hic enim etsi non exequatur quod proprium est Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in Episcopo diiudicando respicitur Christi mandatum, quod semper in Ecclesia valere debet; hunc ergo nodum mihi soluant Romanenses. Nego ipsorũ Pontificem esse Episcoporum Principem, cùm non sit Episcopus.* Hæc ille.

Ni fallor, tota hæc ratiocinatio ad hunc breuem syllogismum reuocari potest. Cùm hoc interſit inter Episcopum, & Regem; quod Rex, nomen est potestatis, & præfecturæ, cui annexum est officium regendi populum: Episcopus autem, est nomen solius officij, verbum Dei, & Sacramenta ministrandi: certè si neque Rex, neque Episcopus munere suo fungatur, Rex nomen, & dignitatem suam retinebit, Episcopus amittet: Romanus autem Pontifex officio Episcopali, ne in speciem quidem fungitur; quippe qui nec verbum, nec Sacramenta populis ministrat: Romanus igitur Pontifex nomen & dignitatem suam perdidit, atque adeò Episcopus dici non potest.

Iam verò MAGDEBVRGENSES, Centur. 9. cap. 20. col. 500. id ipsum coniectura & signo confirmare nituntur. Aiunt enim, signum euidens mutationis Romanæ Ecclesiæ in Babylonicam meretricem, fuisse, quod voluerit Deus, vt circa illa tempora, in quibus hæc mutatio facta est, vera quædam mulier meretrix in sede Pontificia sederet; quæ quidem Ioannes Papa octauus dicta est.

Id verò probãt; PRIMO, ex auctoribus, Platina, Martino Polono, Sigeberto, & Mariano Scoto. SECVNDO, ex vestigiis eius rei, quæ ad nostra tempora remanserunt; nimirum ex quadam sede porphyretica intus perforata, quæ manebat in Palatio sancti Ioannis Lateranensis; cuius vsum fuisse dicunt institutum post flagitium illud detectum, ad explorandũ, videlicet, an Pontifex recens creatus, esset masculus, nec ne? ITEM, ex quadam statua mulieris cum puero, quæ vsque ad nostra tempora mansit in eo loco, vbi dicitur, Ioannes octauus peperisse. DENIQVE, ex eo, quod Romani Pontifices, quando ex Vaticano ad Lateranum pergunt, solent declinare locum illum, vbi ista mulier dicitur peperisse, in detestationem facti; alioqui enim illa est recta via. Sed non est difficile hos nodos soluere.

AC VT CALVINO primùm respondeamus, vel Caluinus loquitur de significatione nominis, vel de re ipsa; quando dicit Episcopum esse nomen officij, Regem esse nomen dignitatis. Si de nominis significatione, apertè decipitur. nam vt Episcopus dicitur ab ἐπισκοπεῖν, id est, à considerando, siue inspiciendo, & sonat officium inspiciendi; ita etiam Rex dicitur à regendo, & sonat officium regendi. Et sicut Rex est nomen magistratus; ita ἐπίσκοπος etiam apud Ethnicos erat nomen magistratus, nimirum Prætoris; vt patet ex Aristophane in auibus. & quod maius est, idem nomen pastoris, in diuinis literis tribuitur Episcopo, & Regi; vt patet ad Ephesios 4. & Isai. 44.

Si verò de re ipsa loquitur, non minus decipitur. nam, vt regia auctoritas non est simplex officium iudicandi, vt est iudicum aliorum, sed vera præfectura in rebus politicis; id est, potestas regendi homines sibi subiectos, imperando, & puniendo: ita etiam Episcopatus non est simplex officium prædicandi, vt est aliorum multorum, qui concionantur, & non sunt pastores; sed est vera præfectura Ecclesiastica; id est, potestas regendi homines in rebus spiritualibus, & diuinis; ac proinde imperandi, & puniendi. De qua re & multa suprà diximus, & plura adhuc infrà dicemus in libro sequenti; nunc pauca loca, sed clarissima annotasse sufficiet. Apostolus Paulus 1. Corinth. 11. *Cetera*, inquit, *cùm venero, disponam*. Et 2. Corinth. 13. *Vt non præsens durius agam, secundum potestatem, quam dedit mihi Dominus*. Et Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis*. Et 1. Timoth. 5. *Aduersus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus*.

Adde huc quoque; falsum esse, Pontifices non fungi munere Episcopali. Nam non tenentur per se concionari, & Sacramēta ministrare, si iusta aliqua de caussa impediantur; sed satis est, si curent per alios ista omnia præstari. Alioqui Episcopi ad impossibilia obligarentur. Nullus enim est tam exiguus Episcopus, qui possit per se sufficere ad concionandum, & Sacramenta ministranda in tota sua diœcesi. Sicut ergo satisfacit, si in eo loco, vbi per se non potest, per alium concionatur; ita satisfacit, si in omni loco per alios concionetur, quando in nullo per se id facere potest. Neque desunt exempla antiquitatis. Scribit enim POSSIDIVS in vita beati Augustini, sanctum Valerium Episcopum Hipponensem commisisse sancto Augustino Presbytero suo officium prædicādi; propterea quòd ipse, cùm Græcus esset, non posset Latino populo prædicare. Et ibidem Possidius refert, in Oriētali Ecclesia plures Episcopos munus prædicandi, quod ipsi per se exequi nequibant, Presbyteris suis demandare solitos: nec tamen dicere possumus, vel sanctum Valerium, vel alios, qui per se non prædicabant verbum Dei, Episcopos non fuisse.

Ad argumentum MAGDEBVRGENSIVM dico; fabulam esse illam de Ioanne Papa fœmina, quam satis accuratè refellit Onuphrius in additione ad Platinam. Ac primum apertè conuincitur esse fabula, ex testimoniis scriptorum Græcorum & Latinorum. Primus omnium, qui de hac re scribere potuit, & qui rem optimè nouit, fuit Anastasius Bibliothecarius, qui illo ipso tempore vixit, quo fingitur Ioannes iste VIII. pontificatum gessisse, nimirum circa annum DCCC.L. & interfuit creationi Pontificū multorum, qui hunc Ioannem vel præcesserunt, vel sequuti sunt. Ille igitur scribit, post Leonem IV. vacasse sedem quindecim diebus, & mox cōmu-

A ni consensu creatum fuisse Benedictum III. quibus verbis indicat, nullum fuisse Ioannem fœminam. Omnes enim, qui istum Ioānem admittunt, dicunt, eum sedisse post Leonem IV. & ante Benedictum III. & vixisse in pontificatu duobus annis, & quinque mensibus.

Dicent fortasse, Anastasium in gratiam Pontificum omisisse istū Ioannem VIII. At CONTRA, nam saltem debuit ponere, sedem vacasse post Leonem IV. duobus annis cum medio, ne errorem exploratum in Chronologia admitteret; & errorem, qui poterat refelli ab oculatis testibus, qui tūc viuebant. RESPONDENT, non esse errorem in Chronologia, quia duo isti anni Ioan-

B nis adduntur annis Leonis IV. Leo enim IV. dicitur ab Anastasio sedisse annis VIII. qui ita accipiendi sunt, vt sex anni sint ipsius Leonis, alij duo addantur ex annis Ioannis fœminæ.

At CONTRA; nam non solùm Anastasius, sed etiam Martinus Polonus, & Platina, & Magdeburgenses, & Bibliander, & alij, qui ponunt Ioannem VIII. sedisse duobus annis, dāt Leoni annos octo. Igitur necessariò erit error in Chronologia Anastasij, si iste Ioannes ponatur fuisse Pontifex post Leonem. DEINDE non solus Anastasius, sed etiam Ado Episcopus Viennensis, qui eodē tempore vixit, & de quo nulla suspicio est, quòd in gratiam Pōtificum voluerit mentiri, docet nullum fuisse Ioannem inter Leonem IV.

C & Benedictum III. Sic enim loquitur in Chronico anni DCCC. LXV. *Pontifex*, inquit, *Romanus Gregorius moritur, atq; eius loco Sergius ordinatur: illo defuncto, succedit Leo. Quo obeunte Benedictus in sede Apostolica substituitur*. Et similiter loquuntur Rhegino, Lambertus, Hermannus Contractus, Abbas Vrspergensis, Otho Frisingensis; & omnes alij historici, qui plurimi sunt, vsque ad Martinum Polonum, qui fuit quadringētis annis posterior isto ficto Ioanne VIII. & ipse primus huius Ioannis VIII. meminit cōtra fidem omnium antiquorum. Ab ipso autem acceperunt Platina, & ceteri recentiores.

Nec solùm Latini, sed etiam Græci, qui ante Martinum Polonum scripserunt, vt Zonaras,

D Cedrenus, Ioannes Curopalates, & alij nullam mentionem huius tam prodigiosæ historiæ inter res eius temporis faciunt: cùm tamen illi nō faueant Romano Pontifici; quique libenter accepissent occasionem irridendi Latinos in hac parte, si potuissent. Quomodo autem credibile est, melius nouisse res gestas, circa annum DCCC. L. Martinum Polonum, qui vixit anno M. CC. L. quàm omnes historicos alios, qui vixerūt anno DCCC. vel DCCCC. vel millesimo?

Quòd autem Magdeburgenses dicunt, Sigebertum & Marianum Scotum Martino Polono antiquiores, Ioannem fœminam in suis Chronicis posuisse: falsum est. Etsi enī in impresso Sigeberto & Mariano Scoto inueniatur Ioannes fœmina, tamen in antiquissimis manuscriptis non

inueni-

inuenitur; & satis constat, corruptos fuisse auctores illos. Exstat adhuc in monasterio Gemblacẽsi, vbi fuit Monachus Sigebertus, antiquissimum exemplum manuscriptum, quod putatur ipsius Sigeberti autographum, & in eo nulla mentio est Ioannis fœminæ. quod manuscriptum exemplum testatur se vidisse Ioannes Molanus Doctor Louaniensis, qui adhuc superest. Similiter in antiquissimis exemplaribus Mariani Scoti non haberi Ioannem fœminam, testatur ille, qui Metropolim Alberti Krantij edidit, anno M. D. LXXIV. Coloniæ.

A Deinde SECVNDO, quod fabula sit ista narratio Martini de Ioanne fœmina, probatur ex ipsa narratione. PRIMO enim dicit, istum Ioannem fuisse Anglicum ex Moguntia. At Moguntia nõ est in Anglia, sed in Germania. Vt autem hunc errorem emendent alij, mirabiliter inter se pugnant. Nam Platina dicit fuisse Anglicum istum Ioannem, sed oriundum ex Moguntia. Magdeburgenses è contrario dicunt fuisse Moguntinum, sed oriundum ex Anglia. Theodorus autem Bibliander in Chronico dicit, neq; natum, neque oriundum ex Anglia; sed tamen educatum & eruditum in Anglia.

B SECVNDO, dicit Martinus, & qui eum sequũtur, dedisse operam literis Athenis. At constat eo tempore, neque Athenis, neque vsquam alibi in Græcia fuisse vlla Gymnasia literaria. Scribit enim SYNESIVS in epistola vltima ad fratrem suum, suo tempore Athenis nihil fuisse, nisi nomen Academiæ. Fuit autem Synesius paulò post tempora Basilij & Nazianzeni. Scribunt etiam Cedrenus, & Zonaras in vita Michaëlis & Theodoræ Imperatorum, circa finem imperij Michaëlis, quando nimirum solus regnabat, matre Theodora amota, bonarũ literarum & Philosophiæ scholas fuisse restitutas à Barda Cæsare, cùm vsque ad illud tempus per annos plurimos ita fuissent extincta omnia studia sapientiæ in Græcia, vt ne vestigium quidem vllum exstaret. Constat autem imperium Michaëlis solius, Theodora amota, incidisse in tẽpora Nicolai I. qui successit Benedicto III. qui successerat, vt isti fingunt, Ioanni VIII. fœminæ. Immò Chronologiæ omnes, & ipse etiam Bibliander, ponũt initium imperij Michaëlis solius, anno Christi DCCC. LVI. & Ioannis fœminæ pontificatum, anno DCCC. LIV. Ex quo sequitur, post mortem Ioannis istius cœpisse in Græcia reuiuiscere studia sapientiæ.

C TERTIO, Magdeburgenses dicunt, Ioannem istum VIII. peperisse in itinere, cùm ex Vaticano inuisere vellet Ecclesiam Lateranensem. At certissimum est, vt Onuphrius demonstrat in libro de septem Ecclesiis, Romanos Pontifices non habitasse in Vaticano, sed in Lateranẽsi palatio, vsque ad tempora Bonifacij IX. id est, vsque ad annum M. CCC. XC. quomodo ergo, si in Laterano habitabat, volebat ex Vaticano inuisere Lateranum? Certè si quis nunc scriberet, Pontificem ex Laterano venisse, vt inuiseret Ecclesiam Vaticanam, ridiculus esset, cùm omnes sciant, Pontificem in Vaticano habitare.

D QVARTO, dicit Martinus, & ceteri omnes, istum Ioannem in solenni & publica supplicatione peperisse. At certè nullam habet probabilitatẽ, quod mulier vterum gerens iam tot menses, tunc maximè voluerit procedere, quando maximè periculum erat ne detegeretur.

TERTIO, probatur hoc idem ex epistola Leonis IX. grauissimi Pontificis, ad Michaëlem Episcopum Constantinopolitanum, cap. 23. vbi Leo Papa scribit, famam esse constantem, in patriarchatu Constantinopolitano multos eunuchos sedisse, & inter eos obrepsisse etiam, & fuisse Patriarcham vnam fœminam. Quod certè nũquam obiiceret Leo IX. Græcis, si tale aliquid paulò antè Romanæ sedi accidisset. Immò fortasse hinc nata est hæc fabula de Ioanne fœmina. Cùm enim rumor esset, quandam fœminam fuisse Põtificem Constantinopolitanum; & deinde paulatim, omisso nomine Constantinopolitani, remansisset fama & opinio de fœmina Pontifice, & Pontifice vniuersali: cœperunt aliqui in odium Romanæ Ecclesiæ dicere, fœminam illam Romanum Pontificem fuisse. Et verisimile est, circa tempora ipsius Martini hanc famam exortam. Certè Martinus Polonus, qui primus hoc scripsit, nullum auctorem refert; sed tantùm dixit, fertur. Itaque solùm ex incerto rumore hoc habuit.

Neq; mirum videri debet, si aliquis in odium Romanæ Ecclesiæ hanc fabulam finxerit, posito fundamento illo de fœmina Pontifice, & maximis contentionibus, quæ erant illo tempore inter imperatorios & põtificios homines. Nam etiam nunc videmus, Magdeburgenses magis incredibilia fingere. Cùm enĩ Martinus solùm scripserit hanc mulierem fuisse Anglicã ex Moguntia, neque aliquid addiderit de parentibus, & nomine proprio mulieris. & de ceteris rebus: Magdeburgenses addiderunt, patrem huius fœminæ fuisse Anglum sacerdotem, & ipsam vocatam initio Gilbertam, nutritam quoque sub habitu viri in monasterio Fuldensi, & libros de Magia scripsisse. quæ sunt omnia mera figmenta sine teste, & sine ratione excogitata. Adde, quod Martinus ille Polonus vir simplicissimus videtur fuisse. Scribit enim alias fabulas permultas, tanquam si historiæ probatissimæ essent.

Quod verò obiiciunt de sede perforata, de statua mulieris, & de declinatione à via, facilè soluuntur. Nam, vt ex lib. 1. sacrarũ cæremoniarum, sect. 2. constat; tres erãt sedes lapideæ in Lateranensi Basilica, in quibus nouus Põtifex sedebat tempore suæ coronationis. PRIMA sedes erat ante ingressum in templum, eaq; vilis & abiecta; ad quam sedem nouus Pontifex primùm ducebatur, atq; in ea aliquantulùm sedebat, vt

per

per eam cæremoniam significaretur, eum de loco humillimo ad locum summum ascendere. Inde enim illum eleuantes, canebant illud 1. Regum 2. *Suscitat de puluere egenum, & de stercore erigit pauperem, vt sedeat cum Principibus, & solium gloriæ teneat.* Et hæc est caussa, cur ea sedes stercoraria diceretur. ALTERA sedes erat porphyretica, in ipso palatio; & ibi sedebat secundò, in signum possessionis, atque ibi sedens accipiebat claues Ecclesiæ palatij Lateranensis. TERTIA sedes similis erat secundæ, nec procul ab ea; atque in ea pòst paululùm sedens, tradebat easdem claues ei, à quo antè acceperat; fortè vt ea cæremonia admoneretur mortis, per quam breui potestatem illam alteri traditurus esset. De sede, ad explorandum sexum, nulla vsquam mentio.

Statua verò illa mulieris cum puero, sine dubio non erat Ioannis Papæ. Nam si aduersarij dicunt, antiquos historicos in gratiam Pontificis noluisse memoriam huius mulieris in libris ponere; quomodo verisimile est, voluisse Pon-
A
tifices ipsos memoriam exstare in statua? DEINDE, si statua huius Ioannis esset, mulierem cum infantulo recens nato repræsentasset. at imago illa neque fœminam referebat, neque infantem in sinu gerebat; sed puerum satis magnum, & annorum multorum, quasi præcedentem famulum, referebat. Quare coniiciunt quidam fuisse statuam illam alicuius Ethnici sacerdotis, parati ad sacrificandum, quem suus minister præcedebat. DENIQVE, cur Pontifices viam illam breuiorem omittant ad Lateranum proficiscentes, non est in detestationem vllius sceleris; sed quia via illa est angusta, & anfractuosa, & proinde incommoda pontificio comita-
B
tui, qui semper frequentissimus esse solet. Adde, quod, vt Onufrius testatur, non desunt Pontifices, qui non semel per hanc ipsam viam iter fecerunt.

LIBER QVARTVS, DE POTESTATE SPIRITVALI SVMMI PONTIFICIS.

CAPVT PRIMVM.

Quòd Papa sit summus Iudex in controuersiis fidei, & morum diiudicandis.

DEMONSTRAVIMVS hactenus, pro ingenij nostri tenuitate, Romanum Episcopũ totius Ecclesiæ Catholicę summum Pastorem esse à Christo institutũ, nec in Antichristum degenerasse vnquam, aut aliquo alio modo summam hãc dignitatem perdidisse. Nunc de potestate ipsius tam spirituali quàm temporali disserendum est; ac de spirituali quidem in hoc libro quarto; de temporali verò, in sequẽti quinto, qui & postremus erit, Domino adiuuante, disseremus.

Porrò de spirituali Pontificis potestate, etsi multa in particulari tractari possent, quatuor tamen sunt præcipuè Quæstiones: VNA, de potestate iudicandi controuersias fidei, & morum; num videlicet ea potestas in summo Pontifice sita sit: ALTERA, de certitudine; siue, vt sic loquamur, de infallibilitate huius iudicij; vtrum summus Pontifex in iudicandis controuersiis fidei, & morum errare possit: TERTIA, de potestate coactiua legum ferendarum; an Pontifex summus non solùm iudicare possit, & in iudicando non erret; sed etiam possit leges ferre, quæ homines in conscientia obligent, & cogant credere, aut agere, prout summus Pontifex iudicauit: QVARTA, de cõmunicatione huius potestatis; sitné videlicet omnium aliorum Ecclesiasticorum Præsulum Iurisdictio, à summo Põtifice illis communicata, an à Deo immediatè accepta.

PRÆTER has generales quæstiones tractari solent quędã alię particulares; vt, an possit summus Pontifex Concilia generalia congregare, transferre, dissoluere; an Indulgentias conferre; an Sanctos canonizare; an Religiones A approbare, vel improbare; an Episcopos eligere vel certè confirmare. Sed istæ omnes, atque aliæ id genus, non sunt propriæ huius loci. PRIMA enim ad disputationẽ de Conciliis pertinet; SECVNDA ad disputationem de Pœnitentia; TERTIA ad disputationem de cultu Sanctorum; QVARTA ad disputationem de votis, & institutis Monachorum; QVINTA ad disputationẽ de Clericis. In quibus locis eas, Deo volẽte, tractabimus.

Sed nec prima quæstio generalis de Iudice controuersiarũ, hoc loco diutius nos detinebit. Nam in disputatione de verbo Dei iam ostendimus, Iudicem controuersiarum non esse Scripturam, nec seculares Principes, nec priuatos B homines, quamuis probos & doctos; sed Ecclesiasticos Prælatos. In disputatione verò de Conciliis, demonstrandum erit, habere quidẽ Concilia tam generalia, quàm particularia, iudicium de controuersiis religionis; sed illud iudicium tum demum esse firmum, & ratum, cùm accesserit summi Pontificis confirmatio: proinde vltimum iudicium summi Pontificis esse.

Deinde in hac ipsa disputatione de Pontifice cùm ostendimus, summum Pontificem caput & pastorem esse totius Ecclesiæ; quid aliud ostendimus, quàm esse eum summum Iudicem in Ecclesia? aut enim nullus esse debet inter homines Iudex; aut is debet esse, qui ceteris præest. Neque id puto in controuersiam vnquam esse re- C uocatum.

Deniq;, idipsum in sequenti etiam quęstione planum fiet. Nam si demonstrare poterimus, iudicium summi Pontificis certum ac infallibile esse; profectò constabit quoque, eundem Pontificem summum Ecclesiæ Iudicẽ esse. Quorsum enim Deus attribuisset Apostolicæ sedi iudicij infallibilitatem, nisi attribuisset eidem sedi summam in iudiciis potestatem? Nihilominus tamen, ne nihil omninò hoc loco dicamus, proferamus, si placet, pauca quædam testimonia

ex lege, ex Euangelio, ex Patribus. Deuteron. 17. exstat clarissimum testimonium, quo dubia de religione exorta ad summum Pontificem iudicanda referuntur: *Si difficile*, inquit Moses, *atque ambiguum iudicium esse perspexeris, inter caussam & caussam, lepram & lepram, & iudicum intra portas tuas videris verba variare: Surge & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotem Leuitici generis, & ad Iudicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem, & facies quodcunque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus.* Quo loco est obseruandum duas personas distingui, Sacerdotis, & Iudicis; hoc est, Pontificis & Principis; & quidem Sacerdoti sententiæ pronunciationem, Iudici Politico exequutionem demandari. Id quod explicatur in sequẽtibus verbis: *Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex sententia Iudicis morietur.*

In Euangelio nihil potest clarius dici, quàm quod ait Dominus Petro coram ceteris Apostolis: *Simon Ioannis pasce oues meas.* Nam & soli Petro loquitur, & omnes suas oues, ita vt ne Apostolos quidem excludat, ei pascendas tradit. Dubium autem esse non potest, quin inter munera pastoris sit, discernere bona pascua à malis.

Quare S. HIERONYMVS homo doctissimus, in quæstione de tribus hypostasibus, nec eruditioni propriæ nec Orientalium Episcoporum sentẽtiæ, nec etiam ipsius proprij Episcopi Paulini Antiocheni Patriarchæ auctoritati satis fidens, ad Damasum Papam scribit: *A Pastore*, inquit, *præsidium ouis flagito. Discerne si placet, non timebo tres hypostases dicere si iubebis.*

THEODORETVS etiam inter Græcos Patres eruditissimus, ad Leonem I. in hæc verba scribit: *Si Paulus præco veritatis tuba sanctissimi spiritus ad magnum Petrum cucurrit, vt iis, qui Antiochiæ de institutis legalibus contendebant, ab ipso afferret solutionem, multò magis nos qui abiecti sumus, & pusilli ad Apostolicam vestram sedem currimus, vt Ecclesiarum vlceribus medicinam à vobis accipiamus.* PROSPER in Chronico anni CCCC. XX. *Concilio*, inquit, *apud Carthaginem habito ducentorum sexdecim Episcoporum, ad Pontificem Zozimum Synodalia decreta perlata; quibus probatis, per totum mundum hæresis Pelagiana damnata est.* Hæc ille. Non igitur iudicium vltimum vniuersus mundus alibi quàm in sententia Romani Pontificis agnoscit.

Sanctus GREGORIVS, qui omnium iudicio humillimus fuit, neque sibi aliquid vnquam præter æquum arrogauit, in epistola ad omnes Episcopos Galliæ, quæ est 52. lib. 4. ita loquitur: *Si quam verò contentionem, quod longè faciat diuina potentia, de fidei caussa euenire contigerit, aut negotium emerserit, cuius vehemens sit fortasse dubietas, & pro sui magnitudine iudicio sedis Apostolicæ indigeat: examinata diligentius veritate, relatione sua ad nostram studeat perducere notionem: quatenus à nobis valeat congrua sine dubio sententia terminari.* Quod idem & ante Gregorium, & post Gregorium disertis verbis asseruerunt sanctissimi Pontifices, nec vnquam de ea re ab vllo reprehensos eos fuisse legimus. Vide Innocentium I. in epistola ad Cõcilium Carthaginense, Leonem I. in epistola ad Anastasium Thessalonicensem, Gelasium I. in epistola ad Episcopos Dardaniæ, Nicolaum I. in epistola ad Michaëlem Imperatorem, & Innocentium III. in epistola ad Arelatensem Episcopum. vnde exstat caput Maiores, extra de Baptismo, & eius effectu.

CAPVT SECVNDVM.

Proponitur quæstio, Sitne certum Papæ iudicium?

VT igitur iam ad quæstionem secundam veniamus, sciendum est initio, Põtificem quatuor modis posse considerari. VNO modo, vt est persona quædam particularis siue Doctor particularis. SECVNDO, vt Pontifex, sed solus. TERTIO, vt Pontifex, sed adiuncto cœtu solito consiliariorum. QVARTO, vt Pontifex, sed vnà cum Concilio generali.

SECVNDO obseruandum est posse duo quæri de Pontifice, omnibus quatuor modis considerato, quãdo quæritur an possit errare. PRIMO, an ipse possit esse hæreticus. SECVNDO, an possit hæresim docere. Deniq; annotandum est TERTIO, sententias & decreta Põtificum interdum versari in rebus vniuersalibus, quæ toti Ecclesiæ proponuntur, qualia sunt decreta de fide, & præcepta morum generalia; interdum in rebus particularibus, quæ ad paucos pertinent, quales ferè sunt omnes controuersiæ facti, vt an talis sit promouendus ad Episcopatum, an iure fuerit promotus, an videatur deponendus.

His notatis, conueniunt omnes Catholici, & hæretici in duobus. PRIMO, posse Pontificem etiam vt Pontificem, & cum suo cœtu consiliariorum, vel cum generali Concilio, errare in cõtrouersiis facti particularibus, quæ ex informatione testimoniisque hominum præcipuè pendent. SECVNDO, posse Pontificem, vt priuatum Doctorem errare, etiam in quæstionibus iuris vniuersalibus tam fidei, quàm morum, idque ex ignorantia, vt aliis Doctoribus interdum accidit.

Deinde Catholici omnes in aliis duobus cõueniunt, non quidem cum hæreticis, sed solùm inter se. PRIMO, Pontificem cum generali Concilio non posse errare in condendis fidei decretis, vel generalibus præceptis morũ. SECVNDO, Pontificem solum, vel cum suo particulari Concilio aliquid in re dubia statuentem siue errare possit, siue non, esse ab omnibus fidelibus obedienter audiendum.

Quibus ita constitutis, quatuor tantùm remanent diuersæ opiniones. PRIMA est, Pontificem etiam vt Pontificem, etiamsi cum generali

Concilio

A Concilio definiret aliquid, posse esse hæreticum in se, & docere alios hęresim, & de facto aliquando ita accidisse. Hæc est hæreticorum omnium huius temporis, & præcipuè LVTHERI, qui in libro de Conciliis notauit errores eorum etiam Conciliorum generalium quæ summus Pontifex approbauit; & CALVINI qui lib. 4. Institut. cap. 7. §. 28. asserit, aliquando Pontificem cum toto Cardinalium collegio manifestissimam hæresim docuisse, nimirum animam hominis cum corpore exstingui. quod tamen manifestum mendacium esse, postea ostendemus. Deinde in eodem lib. cap. 9. §. 9. docet, etiam cum generali Concilio, Papam errare posse.

B SECVNDA opinio est, Pontificem etiam vt Pontificem, posse esse hæreticum, & docere hæresim, si absque generali Concilio definiat, & de facto aliquando accidisse. Hanc opinionem sequitur, & tuetur Nilus in suo libro aduersus primatum Papę: eandem sequuti sunt aliquot Parisienses, vt Gerson, & Almain in libris de potestate Ecclesię, necnon Alphonsus de Castro li. 1. cap. 2. contra hæreses, & Adrianus VI. Papa in quæstione de confirmatione; qui omnes non in Pontifice, sed in Ecclesia siue in Concilio generali tantùm, constituunt infallibilitatem iudicij de rebus fidei.

TERTIA opinio est in alio extremo, Pontificem non posse vllo modo esse hæreticum, nec C docere publicè hæresim, etiamsi solus rem aliquam definiat. Ita Albertus Pighius lib. 4. hier. Eccles. cap. 8.

QVARTA opinio est quodammodo in medio, Pontificem siue hæreticus esse possit, siue non, non posse vllo modo definire aliquid hęreticum, à tota Ecclesia credendum. hæc est communissima opinio ferè omnium Catholicorum; vt B. Thomæ 2. 2. q. 1. art. 10. Thomæ VValdensis lib. 2. doctr. fidei, cap. 47. & 48. Ioannis de Turrecremata lib. 2. summæ, cap. 109. & sequentib. Ioannis Driedonis lib. 4. de Ecclesiast. dogmat. cap. 3. part. 3. Caietani in opusculo de potestate Papæ, & Concilij cap. 9. Hosij lib. 2. contra Brentiū, qui est de legitimis iudicibus; Ioannis Eckij D lib. 1. de primatu Petri, cap. 18. Ioannis à Louanio lib. de perpetua cathedræ Petri protectione & firmitate, cap. 11. Petri à Soto in Apologia sua, par. 1. cap. 83. 84. & 85. & Melchioris Cani lib. 6. cap. 7. de locis.

Videntur quidem hi auctores aliquo modo inter se dissentire: quia quidam eorum dicunt, Pontificem non posse errare si maturè procedat & consilium audiat aliorum Pastorum; alij dicunt, Pontificem etiam solum nullo modo errare posse: sed reuera non dissident inter se. Nam posteriores non volunt negare, quin teneatur Pontifex maturè procedere & consulere viros doctos; sed solùm dicere volunt, ipsam infallibilitatē non esse in cœtu consiliariorū, vel in Concilio Episcoporum, sed in solo Pontifice: sicutè contrario priores non volunt ponere infallibilitatem in consiliariis, sed in solo Pontifice. verùm explicare volunt Pontificem debere facere quod in se est, consulendo viros doctos, & peritos rei de qua agitur. Si quis autem peteret, an Pontifex erraret si temerè definiret? sine dubio prædicti auctores omnes responderent, non posse fieri vt Pontifex temerè definiat. qui enim promisit finem, sine dubio promisit & media, quæ ad eum finem obtinendum necessaria sunt. Parum autem prodesset scire, Pontificem non erraturū quando non temerè definit; nisi etiam sciremus non permissuram Dei prouidentiam, vt ille temerè definiat.

Ex his quatuor opinionibus prima est hæretica; secunda non est propriè hæretica: nam adhuc videmus ab Ecclesia tolerari, qui illam sententiam sequuntur; tamen videtur omnino erronea & hæresi proxima; tertia probabilis est, non tamē certa; quarta certissima est & asserenda. ac vt ea facilius intelligi & confirmari possit, statuemus aliquot propositiones.

CAPVT TERTIVM.

Statuitur prima propositio de infallibili iudicio summi Pontificis.

SIT igitur propositio prima. *Summus Pontifex cùm totam Ecclesiam docet, in his quæ ad fidem pertinent nullo casu errare potest.* Hæc est contra primam & secundam opinionem pro quarta. & probatur PRIMO ex promissione illa Domini Luc. 22. *Simon, Simon* (sic enim habetur in Gręco) *ecce Satanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticum, ego autē rogaui pro te vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Qui locus tribus modis exponi solet. Prima expositio est Parisiensium, quod Dominus hic orauerit pro Ecclesia vniuersali; siue pro Petro, vt totius Ecclesiæ figuram gerebat; & hoc impetrasse, vt fides Ecclesiæ Catholicæ nunquam deficiat. quę expositio si ita intelligeretur, vt diceret immediatè oratum esse pro capite Ecclesiæ, & consequenter pro toto corpore, quod per caput repræsentatur, vera esset; sed non ita ipsi intelligunt. Volunt enim pro sola Ecclesia esse oratum.

Quæ expositio falsa est. PRIMO, quia Dominus vnam tantùm personam designauit, dicens bis: *Simon, Simon,* & addens toties pronomen secundæ personæ, *pro te, fides tua, & tu, fratres tuos.* Quorsum enim hęc? nisi vt intelligamus aliquid speciale Petro à Christo esse impetratum. SECVNDO, quia Dominus cœperat loqui in plurali: *Satan expetiuit vt cribraret vos.* deinde mox mutauit formam loquendi, & ait: *Ego autem rogaui pro te.* quare non dixit, pro vobis, vt cœperat? certè si de tota Ecclesia loqueretur, multò rectius dixisset, rogaui pro vobis. TERTIO, Dominus pro illo rogat, cui ait: *Et tu aliquando conuersus.* at hoc

certè non poteſt Eccleſię toti conuenire, niſi dicamus totam Eccleſiam aliquando eſſe peruertendam, vt poſtea iterum conuertatur. QVARTO, pro illo rogat, cui ait: *Confirma fratres tuos*; at Eccleſia non habet fratres quos debeat aut poſſit confirmare. qui enim, quæſo, fingi poſſunt Eccleſiæ vniuerſalis fratres? nónne omnes fideles filij eius ſunt?

ALTERA expoſitio eſt quorundam, qui hoc tempore viuunt; qui docent Dominum oraſſe hoc loco pro perſeuerantia ſolius Petri in gratia Dei vſque ad finem. At contrà; PRIMO, quia orauit Dominus paulò pòſt pro perſeuerantia omnium Apoſtolorum, immò etiam omnium electorum, Ioan.17. *Pater ſancte, ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi.* Non erat igitur ratio cur bis pro perſeuerantia Petri oraret. SECVNDO, quia ſine dubio hic Dominus aliquid ſpeciale Petro impetrauit, vt patet ex deſignatione certæ perſonæ: perſeuerantia autem in gratia, eſt donum commune omnium electorum. TERTIO, quia certum eſt Dominum ſaltem mediatè oraſſe hoc loco etiam pro aliis Apoſtolis. Nam ideo præmiſit tanquam orationis cauſſam: *Satan expetiuit vt cribraret vos*; & poſtea ſubiunxit tanquam effectum: *Confirma fratres tuos.* Non igitur pro ſola Petri perſeuerantia Dominus rogauit, ſed pro aliquo dono Petro communicando in aliorum vtilitatem. QVARTO, donum hoc loco Petro impetratum, etiam ad ſucceſſores pertinet. Nam Chriſtus orauit pro Petro in vtilitatem Eccleſię: Eccleſia autẽ ſemper indiget aliquo, à quo confirmetur, cuius fides deficere non poſſit. Nec enim Diabolus petiit cribrare tantùm eos, qui tunc erant fideles, ſed omnes omnino: at certè perſeuerantiæ donum non pertinet ad omnes Petri ſucceſſores. Denique non dixit Dominus, rogaui vt non deficiat caritas tua; ſed fides tua. & re ipſa ſcimus defeciſſe Petri caritatem, & gratiam, quando negauit Dominum: fidem autem vnquam defeciſſe non ſcimus.

Eſt igitur TERTIA expoſitio vera, quòd Dominus duo priuilegia Petro impetrauerit. VNVM, vt ipſe non poſſet vnquam veram fidem amittere, quantumuis tentaretur à Diabolo; id quod eſt aliquid amplius, quàm donum perſeuerantiæ: dicitur enim perſeuerare vſque in finem, qui licet interdum cadat, tamen reſurgit, & in fine fidelis inuenitur: at Petro Dominus impetrauit, vt non poſſet vnquam cadere, quod ad fidem attinet.

ALTERVM priuilegium eſt, vt ipſe tanquam Pontifex non poſſet vnquã docere aliquid contra fidem; ſiue, vt in ſede eius nunquam inueniretur qui doceret contra veram fidem. Ex quibus priuilegiis, primum fortaſſe non manauit ad poſteros: at ſecundum ſine dubio manauit ad poſteros, ſiue ſucceſſores.

De PRIMO priuilegio habemus expreſſa veterum teſtimonia. AVGVSTINVS lib. de correptione & gratia, cap.8. *Quando rogauit*, inquit, *vt non deficeret fides eius, rogauit, vt haberet in fide liberrimã, fortiſſimam, inuictiſſimam, perſeuerantiſſimam voluntatem.* CHRYSOSTOMVS homil.83. in Matth. *Non dixit*, inquit, *non negabis, ſed vt non deficiat fides tua. Cura enim ipſius & fauore factum eſt, ne omnino Petri fides euaneſceret.* THEOPHYLACTVS in caput 22. Lucæ: *Quamuis*, inquit, *breui tempore concutiendus ſis, habes recondita ſemina fidei, etiamſi folia abiecerit ſpiritus inuadentis, radix tamen viuet, & non deficiet fides tua.* Vbi eleganti ſimilitudine explicat, Petrum negando Chriſtum amiſiſſe confeſsionẽ fidei, quæ ore fit, folia enim verba ſignificant; fidem tamen, qua corde creditur ad iuſtitiam, non amiſiſſe. Eodem modo exponit PROSPER lib.1. de vocatione gentium, cap. vlt. Ceterùm iſti Patres licet in his locis non meminerint alterius priuilegij, tamen illud non negant, neque negare poſſent, niſi velint plurimis aliis Patribus contradicere.

De ALTERO ergo priuilegio habemus inprimis teſtimonia ſeptem veterum, ac ſanctorum Pontificum. LVCIVS I. Papa & Martyr, in epiſt. 1. ad Epiſcopos Hiſpaniæ, & Galliæ: *Eccleſia*, inquit, *Romana Apoſtolica eſt, & mater omnium Eccleſiarum, quæ à tramite Apoſtolicæ traditionis nunquam erraſſe probatur, nec hæreticis nouitatibus deprauata ſuccubuit, ſecundum ipſius Domini pollicitationem, dicentis; Ego rogaui pro te, &c.* FELIX I. in epiſtola ad Benignum, de Romana Eccleſia loquens: *Vt*, inquit, *in exordio normam fidei Chriſtianæ percepit ab auctoribus ſuis, Apoſtolorum Chriſti principibus, illibata manet, iuxta illud; Ego rogaui pro te, &c.*

LEO I. ſerm.3. de aſſumptione ſua ad Pontificatum: *Specialis*, inquit, *cura Petri à Domino ſuſcipitur, & pro fide Petri propriè ſupplicatur, tanquam aliorum ſtatus certior ſit futurus, ſi mens Principis victa non fuerit. In Petro ergo omnium fortitudo munitur; & diuinæ gratiæ ita ordinatur auxilium, vt firmitas, quæ per Chriſtum Petro tribuitur, per Petrũ Apoſtolis ceteris conferatur.* Vbi Leo vtrumque priuilegium agnoſcit; illud primum, cùm ait: *Si mens Principis victa non fuerit.* Illud ſecundum, cùm ſubiungit: *Firmitas, quæ per Chriſtum Petro tribuitur, per Petrum ceteris conferatur.* Non enim confertur aliis firmitas, niſi veram fidem exponendo.

AGATHO Papa in epiſtola ad Conſtantinum Imperatorem, quę lecta eſt in VI. Synodo, act.4. & poſtea act.8. ab omnibus probata: *Hæc eſt*, inquit, *veræ fidei regula, quam & in proſperis, & in aduerſis viuaciter tenuit Apoſtolica Chriſti Eccleſia, quæ per Dei gratiam à tramite Apoſtolicæ traditionis nunquam erraſſe probatur, nec hæreticis nouitatibus vnquam deprauata ſuccubuit, quia dictum eſt Petro; Simon, Simon, ecce Satanas, &c. Ego autem rogaui pro te, &c. hìc Dominus fidem Petri non defecturam promiſit, & confirmare eum fratres ſuos admonuit; quod Apoſtolicos Pontifices meæ exiguitatis prædeceſſores confidenter feciſſe ſemper cunctis eſt agnitum.*

NICO-

NICOLAVS I. in epistola ad Michaëlem: *Priuilegia*, inquit, *istius sedis perpetua sunt, diuinitus radicata, atq; plantata; impingi possunt, transferri non possunt; trahi possunt, euelli non possunt. Quæ ante imperium vestrum fuerunt, permanent, Deo gratias, hactenus illibata; manebuntq; post vos, & quousq; Christianum nomen prædicatum fuerit, illa subsistere non cessabunt.* Et infrà, ostendens vnde tam liberè eiusmodi prædicaret, ait: *Nam & inter cetera is, per quem nobis præcipuè ista sunt priuilegia collata; Tu aliquando conuersus, audiuit à Domino, confirma fratres tuos.*

LEO IX. in epistol. ad Petrum Antiochenum: *Nimirum*, inquit, *solus est, pro quo ne deficeret fides eius, Dominus & Saluator asseruit se rogasse, dicens; Rogaui pro te, &c. Quæ venerabilis, & efficax oratio obtinuit, quòd hactenus fides Petri non defecit, nec defectura creditur in throno illius.* INNOCENTIVS III. in epistola ad Episcopum Arelatensem, & habetur cap. Maiores, extra, de Baptismo, & eius effectu: *Maiores*, inquit, *Ecclesiæ caussas, præsertim articulos fidei contingentes, ad Petri sedem referendas intelligit, qui nouit pro eo Dominum exorasse, ne deficiat fides eius.* His Pontificibus videtur omnino credendum; tum quòd sancti fuerint; tum quòd sine dubio ipsis præcipuè debeat esse nota suæ sedis auctoritas.

Præter hos Pontifices non desunt etiam alij auctores, qui eodem modo exponunt. THEOPHYLACTVS in cap. 21. Lucæ apertè docet, dari Petro hoc priuilegium; quia ipse futurus erat princeps, & caput aliorum; ac proinde dari omnibus aliis, qui illi in principatu succederent: *Quia te habeo*, inquit, *principem discipulorum, confirma ceteros. Hoc enim decet te, qui post me Ecclesiæ petra es, & fundamentum.* Petrus CHRYSOLOGVS in epistola ad Eutychetem, quæ habetur in 1. tomo Conciliorum, ante Concilium Chalcedonense: *Hortamur te*, inquit, *frater honorabilis, vt his, quæ à beatissimo Papa Romanæ ciuitatis scripta sunt, obedienter attendas; quia B. Petrus, qui in propria sede viuit, & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.* Quamuis enim hic auctor non citet locum Euangelij: *Rogaui pro te, &c.* tamen eò sine dubio respicit, dum tam fidenter affirmat, ex Romana sede prestari omnibus querentibus fidei veritatem. BERNARDVS in epist. 190. ad Innocentium: *Oportet*, inquit, *ad vestrum referri Apostolatum pericula quæque, & scandala regni Dei, ea præsertim, quæ de fide contingunt. Dignum namque arbitror ibi potissimùm resarciri damna fidei, vbi non possit fides sentire defectum. Cui enim alteri sedi dictum est aliquando; Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua?*

OBIICIVNT contra hanc expositionem.
" PRIMO, quia Romana Ecclesia non erat, quan-
" do Christus promisit Petro, non defecturam fi-
" dem eius; neque Dominus vllam Romanæ sedis
" mentionem fecit. Quomodo ergo potest colli-
" gi, Dominum promisisse aliquid Romanæ sedi,
" cùm ait: *Ego rogaui pro te, &c.* SECVNDO, quia si
" quod dicitur Petro, *rogaui pro te, &c.* dicitur suc-
" cessoribus; ergo etiam illud, *& tu aliquando con-*
A *uersus*, dicitur successoribus: ergo debent omnes "
Petri successores Christum aliquando negare, "
& postea conuerti. "

RESPONDEO ad primum; Christum dici rogasse pro Romana sede, quia rogauit pro Petro, & successoribus, quorum sedes Romę stabilienda erat.

Ad secundum dico, PRIMO, non esse absurdum, si dicamus, illud: *Conuersus*, non referri ad pœnitentiam Petri, sed ad tentationes aliorum, vt non sit sensus; Tu à peccato ad pœnitentiam conuersus, confirma fratres; sed tu, cuius fides non potest deficere, quando videris aliquos nutantes, & vacillantes, ad eos conuersus illos confirma. nam nondum prædixerat Petro casum suum, sed paulò pòst prædicturus erat: videtur autem absurdum, si prius prædicatur conuersio, quàm auersio; resurrectio, quàm casus. Dico SECVNDO; si exponamus, conuersus à negatione, non necessariò conuenire successoribus Petri, conuerti à peccato negandi, cùm necessariò tamen conueniat eis, confirmare fratres. Nam conuerti à peccato non conuenit hominibus, nisi quatenus priuatæ personæ sunt, & ideò personale donum est: at confirmare fratres, conuenit homini, vt caput est, & princeps aliorum; & ideò transit ad successores.

SECVNDO, probatur eadem conclusio, ex illa promissione facta Petro. Matth. 16. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt aduersus eam.* Nam, vt suprà ostendimus lib. 1. cap. 10. ad literam, petra & fundamentum Ecclesiæ dicitur Petrus, vt summus Rector Ecclesiæ; & proinde quilibet eius successor similiter est petra, & fundamentum Ecclesiæ. Ex quo duplex sumitur argumentum.

PRIMVM, ex nomine petrę. quare enim Pontifex dicitur petra, nisi ratione constantię, & soliditatis? certè si petra est, non frangetur, nec circumferetur omni vento doctrinæ; id est, non errabit in fide saltem quatenus petra; id est, quatenus Pontifex est.

SECVNDVM, ex ratione fundamenti sustentantis ædificium, quod nullo modo ruere potest. nam si tale est ædificium, vt non possit ruere, certè nec eius fundamentum ruere potest. Non enim intelligi potest, quomodo fundamentum destruatur, & domus non cadat. Immò verò maiore ratione fundamentum non potest destrui, si domus non potest cadere. Non enim fundamentum à domo, sed domus à fundamento accipit firmitatem. & hoc modo exposuerunt Patres omnes: & hinc deduxerunt, Petrum, & consequenter alios Pontifices non posse errare. ORIGENES in hunc locum: *Manifestum est*, inquit, *etsi non exprimatur, quod nec aduersus Petrum, nec aduersus Ecclesiam, portæ prævalere poterunt inferorum. nam si prævalerent aduersus petram, in qua Ecclesia fundata erat, contra Ecclesiam etiam prævalerent.*

Chrysostomvs in hunc locum dicit, ſolum Deum potuiſſe hoc facere, vt Eccleſia, ſuper vnum piſcatorem & ignobilem virum fundata, non caderet, tot irruentibus tempeſtatibus. Cyrillvs apud D. Thomam in Catena huius loci: *Secundum hanc*, inquit, *promiſsionem Eccleſia Apoſtolica Petri, ab omni ſeductione, & hæretica circumuentione manet immaculata, &c.* Theodoretvs in epiſtola ad Renatum Presbyterum Romanum: *Tenet*, inquit, *ſancta iſta ſedes gubernacula regendarum cuncti orbis Eccleſiarum; cùm propter alia, tum quia ſemper hæretici fœtoris expers permanſit.* Vbi Theodoretus videtur ſic argumentari. regimē totius Eccleſiæ debet eſſe illius ſedis, quæ non poſsit deficere in fide: videmus autem ſolam Romanam ſedem expertem eſſe, & fuiſſe omnis hæreticæ prauitatis: ergo manifeſtum eſt illam eſſe, cui datum eſt regimen Eccleſiarum.

Hieronymvs in epiſt. ad Damaſum de nomine hypoſtaſis, poſtquam dixerat: *Super iſtam petram ædificatam Eccleſiam ſcio*; Subiungit: *Obſecro, vt mihi literis tuis ſiue tacẽdarum, ſiue dicendarum trium hypoſtaſeon detur auctoritas. non timebo tres hypoſtaſes dicere ſi iubetis.* Vbi aſſerit, ſe tutè ſequuturum ſententiam Pontificis, quia nouit ſuper illum Eccleſiam eſſe fundatam; nec poſſe fieri, vt Eccleſiæ fundamentum cadat. S. Avgvstinvs in Pſalmo contra partem Donati ſic ait: *Numerate ſacerdotes vel ab ipſa ſede Petri: in ordine illo Patrum, quis cui ſucceſſerit videte; ipſa eſt petra, quam non vincunt ſuperbæ inferorum portæ.*

Gelasivs in epiſtola ad Anaſtaſium Imperatorem: *Hoc*, inquit, *eſt quod Apoſtolica ſedes magnopere cauet, vt quoniam mundi radix eſt Apoſtoli glorioſa confeſsio, nulla rima prauitatis, nulla prorſus contagione maculetur: Nam ſi (quod Deus auertat, & quod fieri non poſſe confidimus) tale aliquid proueniret; vnde cuiquam reſiſtere auderemus errori?* Vbi Gelaſius docet, non poſſe Apoſtolicam ſedem errare; quia cùm eius prædicatio, & confeſsio ſit radix mundi, ſi ipſa erraret, totus mundus erraret.

S. Gregorivs lib. 4. epiſtol. 32. ad Mauritium, demonſtrat non poſſe fieri, vt Epiſcopus Conſtantinopolitanus ſit Epiſcopus vniuerſalis; & proinde caput totius Eccleſiæ. quia multi Epiſcopi Conſtantinopolitani fuerant publicè hæretici, immò & hæreſiarchæ, vt Macedonius, & Neſtorius. Videtur enim ſequi vt tota Eccleſia corruat, ſi is corruit, qui eſt vniuerſalis. Item lib. *6.* epiſt. 37. ad Eulogium: *Quis*, inquit, *neſciat ſanctam Eccleſiam in Apoſtolorum Principis ſoliditate firmatam? cui dictum eſt; Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* Et rurſum: *Et tu aliquando conuerſus, confirma fratres tuos.* Vbi Gregorius apertè docet, firmitatem Eccleſiæ ex Petri firmitate pendere; & proinde minus poſſe Petrũ errare, quàm ipſam Eccleſiam.

Tertio, probatur ex illo Ioan. vlt. *Paſce oues meas.* Nam quod his verbis Pontifex ſit inſtitutus Paſtor & Doctor totius Eccleſiæ, ſuprà de-
A monſtratum eſt lib. 1. cap. 14. 15. 16. Hinc igitur eſt tale argumentum. Pontifex eſt Doctor & Paſtor totius Eccleſiæ; ergo tota Eccleſia illum audire & ſequi tenetur. ergo ſi ille erret, tota Eccleſia errabit. Respondebvnt, Eccleſiam debere illum audire, ſi rectè doceat; alioquin magis Deum, quàm homines eſſe audiendos.

Contra; nam quis iudicabit, rectène Pontifex doceat, an non? non enim eſt ouium iudicare, an paſtor erret, nec ne, præſertim in rebus verè dubiis; nec habent oues Chriſtianæ alium maiorem iudicem vel doctorem, ad quem recurrant. Nam, vt ſuprà oſtendimus, lib. 2. cap. 13. & 14. ex tota Eccleſia ad Pontificem appellari
B poteſt; ab illo autem non poteſt: neceſſariò igitur tota Eccleſia errabit, ſi Pontifex erret. Rvrsvm reſpondebunt, poſſe recurri ad generale Concilium.

Contra; nam præterquam quod nos oſtendemus in tractatu de Conciliis, Papam eſſe ſupra Concilium, conſtat generalia Concilia ſæpe erraſſe, quando caruerunt ſummi Pontificis ſuffragio; vt patet de Epheſino II. Ariminenſi, & aliis. Respondent, poſſe recurri ad generale Concilium, in quo etiam Pontifex interſit. nam aliquid maius eſt Conciliũ cum Pontifice, quàm Pontifex ſolus. At contra; nam inprimis Dominus ſoli Petro dixit: *Oraui pro te, etc.* Et: *Paſce oues meas*; non dixit hæc Petro, & Concilio. Item
C ſolum Petrum vocauit petram, & fundamentum; non Petrum cum Concilio: ex quo apparet, totam firmitatem Conciliorum legitimorum eſſe à Pontifice; non partim à Pontifice, partim à Concilio. Deinde, ſæpe non poteſt cogi generale Concilium, ſicut non potuit primis CCC. annis propter Ethnicorum perſequutiones; & ſine dubio poterat ſtatus ille Eccleſiæ vſque ad mundi finem perſeuerare: ergo debet eſſe in Eccleſia etiam ſine generali Concilio aliquis Iudex, qui errare non poſsit. Deniqve, quid ſi in tali Concilio diſsiderent Patres à Præſide ſuo; id eſt, Concilium à Pontifice ſummo præſente, & præſidente, quid tunc fieret? non eſſet remedium vllum? certè aliquis Iudex eſſe
D deberet. Non autem in eo caſu eſſet Concilium Iudex, quia Cõcilia cùm à Pontifice diſſentiunt, errare poſſunt, & errant de facto, vt diximus de Epheſino II. & aliis: Reſtat igitur, vt Papa ſit Iudex; & proinde non poſsit errare.

Qvarto, probatur ex Teſtamento veteri, quod fuit figura noui. Exod. 28. iubet Dominus in rationali Pontificis ſummi poni doctrinam, & veritatem. Hebraicè אורים ו תומים. Eſt autem obſeruandum, nondum conueniſſe inter Hebræos, nec etiam inter Chriſtianos, quid ſint iſta duo. R. Salomon vult eſſe nomen Dei יהוה ſcriptum in rationali, ex cuius fulgore ſacerdos cognoſcebat diuinum reſponſum, cùm ab aliquo interrogaretur. Arias Montanus in ſuo apparatu docet, eſſe duos lapides lucidiſsimos,

à Deo ipso immediatè productos, & datos Moysi. IOSEPHVS lib.3.cap.12. antiquitatum, dicit esse illos ipsos duodecim lapides, in quibus scripta erant nomina duodecim filiorum Israël, quos Deus iussit poni in rationali: & ibidem multas fabulas immiscet. Probabilius est quod scribit D. AVGVSTINVS quæst. 118. in Exod. hæc ipsa vocabula fuisse scripta literis aureis, in medio rationalis, quod pendebat ante pectus sacerdotis.

Neque obstat quod Iudæi, & Iudaizantes dicunt, אורים non significare doctrinam, sed splendores, à radice אור; & תומים non significare veritatem, sed perfectionem, à radice תָּמַם. Nam magis credendum est Hieronymo, qui vertit doctrinam, & veritatem, & LXX. interpretibus, qui similiter verterunt δήλωσιν, καὶ ἀλήθειαν, quàm omnibus Rabinis. & hinc dicendum est, אורים, deduci à radice יָרָה quod est, docuit, & תומים à radice אָמַן, quod est credidit.

Cur autem scriberetur in pectore summi Sacerdotis doctrina, & veritas, explicatur Deuteron.17. vbi Dominus præcipit iis, qui dubitant circa intelligentiam diuinæ legis, vt ascendant ad summum Sacerdotem, atque ab eo quærant solutionem, & subiungit: *Qui*, inquit, *indicabunt tibi iudicij veritatem*. Et signo ergo, & verbo Dominus promisit, in pectore summi Sacerdotis habitaturam doctrinam, & veritatem; & proinde eum non erraturum, cùm populum docuerit. Quod si hoc Aaronico sacerdoti conueniebat; certè multò magis Christiano. Quocirca B. PETRVS Rauennas, vt paulò antè dictum est, hortatur Eutychetem, *vt his quæ à beatissimo Papa Romanæ ciuitatis scripta sunt, obedienter attendat. quoniam B. Petrus, qui in propria sede & viuit, & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.*

QVINTO, probatur ab experimento, eoque duplici. Nam inprimis constat omnes Patriarchales sedes defecisse à fide; ita vt hæretici, & hæresim profitentes, ac docentes in illis sederint, excepta Romana sede. In sede CONSTANTINOPOLITANA sederunt Macedonius, Nestorius, Sergius hæresiarchæ. In ALEXANDRINA Georgius & Lucius Ariani, Dioscorus Eutychianus, Cyrus Monothelita, & alij. In ANTIOCHENA Paulus Samosatenus hæresiarcha, Petrus Gnaphæus Eutychianus, Macharius Monothelita, & alij. In HIEROSOLYMITANA Ioannes Origenista, & ante eum Eutychius, Irenæus, & Hilarius Ariani sederunt. Nihil tale de Romana Ecclesia potest ostendi: ex quo apparet reuera pro ipsa Dominum orasse, ne deficeret fides eius. Vnde Ruffinus in expositione Symboli: *In Ecclesia*, inquit, *vrbis Romæ, neque hæresis vlla sumpsit exordium, & mos ibi seruatur antiquus.*

ALTERVM experimentum est, quoniam plurimas hæreses Romanus Pontifex sine Concilio generali damnauit; vt Pelagij, Priscilliani, Iouiniani, Vigilantij, aliorumque multorum:

A quas eo ipso pro veris hæresibus tota Christi Ecclesia habuit, & exhorruit, quod à Romano Pontifice damnatæ essent. Ergo signum est, Ecclesiam totam sentire, Pontificem Romanum in eiusmodi rebus errare non posse. Vide Prosperum in extremo libro contra Collatorem, & Petrum Diaconum in lib. de Incarnatione, & gratia Christi, ad Fulgentium.

CAPVT QVARTVM.

De Romana Ecclesia particulari.

B SECVNDA propositio. *Non solùm Pontifex Romanus non potest errare in fide; sed neque Romana particularis Ecclesia.* Est autem obseruandum hoc loco, in alio sensu accipi debere firmitatem Ecclesiæ Romanæ in fide, & in alio firmitatem Pontificis; nam Pontifex non potest errare errore iudiciali; id est, dum iudicat, & definit quæstionem fidei: At Ecclesia Romana; id est, populus & clerus Romanus, non potest errare errore personali, ita vt omnes omnino errent, & nulli sint in Romana Ecclesia fideles, & Pontifici adhærentes. Tametsi enim vnusquisque seorsim errare potest, tamē id fieri non potest, vt omnes errent simul, & tota Romana Ecclesia apostatica efficiatur.

C Obseruandum est præterea, Ecclesiam Romanam non posse errare modo explicato, adhuc dupliciter posse intelligi: Vno modo, vt non posit errare, persistente Romæ Apostolica sede; secus autem si sedes auferretur: Altero modo, vt simpliciter non posit errare, vel deficere; quia nec sedes Apostolica posit vnquam Roma aliò transferri. Et quidem secundū priorem sensum propositio nostra est verissima, & fortasse tam vera, quàm illa prima de Pontifice. Nam auctores citati, vt Lucius & Felix Papæ & Martyres; Agatho & Nicolaus Papæ & Confessores; item Cyrillus & Ruffinus non solùm Pontificem, sed etiam Ecclesiam Romanam asseruerunt non posse errare.

D Præterea S. CYPRIANVS libro I. epistola 3. *Nauigare audent*, inquit, *ad Petri cathedram, & Ecclesiam principalem, &c. nec cogitare eos esse Romanos, ad quos perfidia habere non potest accessum.* S. HIERONYMVS lib.3. Apologiæ contra Ruffinum: *Scito*, inquit, *Romanam fidem Apostolica voce laudatam, eiusmodi præstigias non recipere: etiamsi Angelus aliter annunciet quàm semel prædicatum est, Pauli auctoritate munitam non posse mutari.* S. Gregorius NAZIANZENVS in carmine de vita sua, ante medium: *Vetus*, inquit, *Roma ab antiquis temporibus habet rectam fidem, & semper eam retinet, sicut decet vrbem, quæ toti orbi præsidet, semper de Deo integram fidem habere.*

Addo etiam duorum Pontificum testimonia, quæ etsi ab hæreticis contemnentur, tamen à Catholicis cum honore recipienda sunt. VNVM

est MARTINI Papæ V. qui in Bulla, quam edidit Concilio Constantiensi approbante, hæreticos haberi censuit eos, qui de Sacramentis, aut fidei articulis aliter sentiunt, quàm Romana Ecclesia sentiat. ALTERVM est SIXTI Papæ IV. qui primum per Synodum Complutensem, deinde etiam per se damnauit articulos Petri cuiusdam Oxoniensis. quorum articulorum vnus erat, Ecclesiā vrbis Romę errare posse. Et quanquam hæc intelligi debere videntur præcipuè ratione Pontificis, tamen quia Ecclesia Romana non est solus Pontifex, sed Pontifex & populus, ideo cùm dicunt Patres aut Pontifices, Romanam Ecclesiam non posse errare, dicere volunt; in Romana Ecclesia semper futurum Episcopum Catholicè docentem, & populum Catholicè sentientem.

At secundum posteriorem sensum, Ecclesiam Romanam non posse deficere, est quidem pia, & probabilissima sententia; non tamen adeo certa, vt contraria dici possit hæretica, vel manifestè erronea; vt rectè docet Ioannes Driedo lib. 4. cap. 3. par. 3. de Ecclesiasticis dogmat. & Scripturis. Quod non sit omnino de fide, à Romana Ecclesia non posse separari Apostolicam sedem, patet; quia neque Scriptura, neque traditio habet, sedem Apostolicam ita fixam esse Romæ, vt inde auferri non possit. Et omnia testimonia Pontificum, & Patrum, qui dicunt, Romanam Ecclesiam non posse errare, possent exponi de Romana Ecclesia, donec in ea Apostolica sedes permanet; non autem absolutè, & simpliciter.

Quod nihilominus tamen pia, & probabilissima sit sententia; non posse separari Petri cathedram à Roma, & proinde Romanam Ecclesiam absolutè non posse errare, nec deficere; probatur PRIMO ex eo, quòd tamdiu mansit Romæ sedes Apostolica non obstantibus infinitis persecutionibus, & occasionibus recedendi. Primum enim fuit maxima occasio transferendi sedem Roma in alium locum temporibus Imperatorum Ethnicorum. Illi enim ægerrimè ferebant, quòd Romæ esset Apostolica sedes. & idcirco mox atque audiebant nouum Pontificem esse creatum, illum aut occidebant, aut in exilium deportabant. Hinc CYPRIANVS laudans Cornelij Papæ constantiam lib. 4. epist. 2. sic ait: *Quanta in ipso suscepto Episcopatu suo virtus? quantum robur animi, qualis firmitas fidei? sedisse intrepidum Romæ in sacerdotali cathedra eo tempore, cùm tyrannus infestus sacerdotibus Dei, fanda atque infanda comminaretur; cùm multò patientius, & tolerabilius audiret leuari aduersum se æmulum principem, quàm constitui Romæ Dei sacerdotem.*

DEINDE rursum occasio fuit transferendæ sedis tempore Gothorum. nam inprimis tempore Innocentij I. ALARICVS Romam cœpit, spoliauit, incendit; vt Hieronymus refert in epistola ad Principiam de obitu Marcellæ. Deinde

A tempore Leonis I. GENSERICVS rursum Romam cœpit, ac spoliauit, vt scribit Blondus lib. 2. decadis 1. quo tempore sine vllo habitatore ad aliquod spacium temporis Roma permansit. Rursum tempore Papæ Vigilij TOTILAS Romam penitus euertit, mœnibus magna ex parte deiectis, & domibus ferè omnibus incensis; adeoque eam desolauit, vt nullus neq; vir, neq; mulier in ea remãserit, vt scribit idem Blondus lib. 6. decad. 1. Denique toto tempore Longobardorum Romani Pontifices in summis miseriis fuerunt, vt ex multis B. Gregorij epistolis perspicuum est. Nec tamen vnquam Romani Pontifices de mutando Episcopatu Romano cogitauerunt.

B TERTIA occasio transferendæ sedis fuit tempore B. Bernardi, propter ipsorum ciuium Romanorum persequutionem. Adeo enim per multos annos ciues Romani suos Pontifices vexauerunt, vt sæpissimè compellerentur Pontifices ab vrbe exulare; vt patet tum ex historicis, tum ex B. Bernardo in epistola 242. ad populum Romanum. & epistola 243. ad Conradum Imperatorem.

QVARTA occasio fuit, quando Romani Pontifices per LXX. annos manserunt in Galliis. Cùm enim ipsi cum tota curia procul à Roma degere decreuissent; cur, quæso, non transtulerunt sedem? cur non mutauerunt Episcopatum

C Romanum cum Auenionensi? cùm ergo tot occasionibus existentibus transferendi sedem, tamen Romæ permanserit supra M. D. annos, valde probabile est, non posse vllo modo transferri.

SECVNDO; hoc idem probari potest ex eo, quod Deus ipse iussit Romæ figi Apostolicam Petri sedem; quæ autem iubet Deus, mutari ab hominibus non possunt. Id autem Deum iussisse testatur B. Marcellus Papa & Martyr in epistola ad Antiochenos; vbi dicit, Petrum, iubente Domino, Romam sedem suam ex Antiochia transtulisse. Testatur etiam B. Ambrosius in oratione de tradendis basilicis, vbi refert Christum omnino voluisse, vt Petrus Romæ moreretur.

D Et idcirco ei fugienti dixisse; venio Romam iterum crucifigi. Quod est manifestum signum, Deum voluisse per mortem Petri Romæ firmari eius sedem. Quò etiam pertinet illud S. Leonis serm. 1. de natali Apostolorum Petri & Pauli: *Trophæum crucis Christi Romanis arcibus inferebas. quò te, diuinis præordinationibus anteibant, & honor potestatis, & gloria passionis.*

DICET aliquis; ex hoc argumento videtur probari, de fide esse, quod sedes ex Roma transferri non possit: nam de fide est, præcepta diuina non posse ab hominibus immutari: si ergo Deus iussit, sedem Romæ constitui; de fide esse videtur, non posse transferri aliò.

RESPONDEO, id non sequi; nam Marcellus, & Leo Pontifices nõ definiunt hanc rem tanquam

de

de fide, sed narrant vt historiam. Non sunt autem de fide, Pontificum narrationes, sed solùm decreta. Deinde quod ipsi aiunt, Domini iussu Petrum transtulisse sedem suam in vrbem, potest dupliciter intelligi: Vno modo, quòd Dominus perspicuè Petro apparens hoc illi imperauerit; & tunc verè diuino præcepto diceretur sedes Petri Romæ esse constituta: Alio modo, quòd Christus quidem id apertè non iusserit, sed dicatur iussisse, quia id Petrus fecit Deo inspirante; quomodo omnia decreta, & præcepta Ecclesiæ dici possent diuina, quæ tamen mutabilia sunt.

Accedit, quod etiamsi constaret, Christum imperasse Petro, vt Romæ sedem collocaret, non tamen continuò sequeretur, iussisse vt eam immobiliter ibi collocaret. Quoniam ergo non cõstat, quomodo Christus iusserit Petro, vt Romæ sedẽ collocaret; ideo non est de fide, diuino & immutabili pręcepto, Romæ sedẽ esse constitutam: sed tamen, vt diximus, est probabilissimum, & piè credendum. NEQVE obstat, quod tempore Antichristi Roma desolanda, & cremanda videatur, vt deducitur ex cap. 17. Apocalyp. Nam hoc non fiet nisi in fine mundi, & præterea tunc etiam summus Pontifex, Romanus Pontifex dicetur, & erit, licet Romæ non habitet; sicut accidit tempore Totilæ Regis Gothorum, vt suprà diximus. Adde, quod Augustinus & alij multi non volunt in isto loco Apocalypsis per vrbem cremandam intelligi Romam, sed multitudinem impiorum, quæ est ciuitas Diaboli.

CAPVT QVINTVM.

De decretis morum.

TERTIA propositio hæc esse potest. *Non solùm in decretis fidei errare non potest summus Pontifex, sed neque in præceptis morum, quæ toti Ecclesiæ præscribuntur; & quæ in rebus necessariis ad salutem, vel in iis quæ per se bona, vel mala sunt, versantur.*

Dicimus PRIMVM, non posse errare Pontificem in iis præceptis, *quæ toti Ecclesiæ præscribuntur*; quia, vt suprà diximus, in præceptis, & iudiciis particularibus, non est absurdum Pontificem errare. Addimus SECVNDO, *quæ in rebus necessariis ad salutem, vel per se bonis, aut malis versantur*; quia non est erroneum dicere, Pontificem in aliis legibus posse errare, nimirum superfluam legem condendo, vel minus discretam, &c.

Ac vt rem totam exemplis declaremus; Non potest fieri vt Pontifex erret, præcipiendo aliquod vitium, vt vsuram; vel prohibendo virtutem, vt restitutionem: quia hæc sunt per se bona, vel mala. nec potest fieri vt erret præcipiendo aliquid contra salutem, vt Circumcisionem,

A vel Sabbathum; vel prohibendo aliquid necessarium ad salutem, vt Baptismum, aut Eucharistiam; licet hæc non sint per se bona, vel mala: vt autem iubeat aliquid quod non est bonum, neque malum ex se, neque contra salutem, sed tamen est inutile, vel sub pœna nimis graui illud præcipiat, non est absurdum dicere, posse fieri; quamquam non est subditorum de hac re dubitare, sed simpliciter obedire.

Probatur iam propositio; & PRIMO, quòd non possit Papa errare in præceptis morum ad salutem necessariorum: quia tunc tota Ecclesia grauiter læderetur, & erraret in rebus ne-
B cessariis, quod est contra promissionem Domini. Ioannis 16. *Cùm venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Quod intelligitur (vt minimum) de veritate necessaria ad salutem. SECVNDO, quia Deus tunc deesset Ecclesiæ suæ in necessariis; quandoquidem præcepit illi, vt sequatur Pontificem, & Pontificem permittit errare in necessariis. At certè si Deus nulli rei deest in necessariis, quantò minus Ecclesiæ suæ?

Quod autem non possit Pontifex errare in moribus per se bonis, vel malis, probatur. NAM tunc Ecclesia non posset verè dici sancta, vt in Symbolo Apostolorum vocatur. Nam sancta dicitur potissimùm ob sanctam professionem, vt
C alibi ostendimus; quia nimirum legem, & professionem sanctam profitetur, quæ nihil docet falsum, nihil præcipit malum. SECVNDO, quia tunc necessariò erraret etiam circa fidem. Nam fides Catholica docet, omnem virtutem esse bonam, omne vitium esse malum: si autem Papa erraret præcipiendo vitia, vel prohibendo virtutes, teneretur Ecclesia credere vitia esse bona, & virtutes malas, nisi vellet contra conscientiam peccare.

CAPVT SEXTVM.

De Pontifice, vt est particularis quædam persona.

D QVARTA propositio. *Probabile est, pieq́; credi potest, summum Pontificem, non solùm vt Pontificem errare non posse, sed etiam vt particularem personam hæreticum esse non posse, falsum aliquid contra fidem pertinaciter credendo.* Probatur PRIMO, quia id videtur requirere suauis dispositio prouidentiæ Dei. Nam Pontifex non solùm non debet, nec potest hæresim prædicare, sed etiam debet veritatem semper docere; & sine dubio id faciet, cùm Dominus illi iusserit confirmare fratres suos, & propterea addiderit: *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua;* id est, vt saltem non deficiat in throno tuo prædicatio veræ fidei: at quomodo, quæso, confirmabit

fratres in fide, & veram fidem semper prædicabit Pontifex hæreticus? potest quidem Deus ex corde hæretico extorquere veræ fidei confessionem, sicut verba posuit quondam in ore asinæ Balaam: at violentum erit, & non secundum morem prouidentiæ Dei suauiter disponentis omnia.

SECVNDO probatur ab euentu; nam hactenus nullus fuit hæreticus. vel certè de nullo probari potest, quòd hæreticus fuerit; Ergo signum est non posse esse. Plura vide apud Pighium.

CAPVT SEPTIMVM.

Soluuntur obiectiones ex ratione petitæ.

ARGVMENTA in cōtrarium sumuntur partim ex ratione; partim ex variis Pontificum exemplis. PRIMA ratio. Multi canones docent, Pontificem non posse iudicari, nisi inueniatur à fide deuius; ergo potest deuiare à fide. alioqui frustrà essent illi canones. Antecedens patet ex canone, si Papa, dist. 40. ex Concilio V. sub Symmacho, ex Concilio VIII. generali, act. 7. ex Anacleto epistola tertia, Eusebio epistola secunda, ex Innocentio III. in sermon. 2. de consecratione Pontificis.

Respondeo PRIMO; istos omnes canones loqui de errore Pontificis personali, non iudiciali. Nam Pontifex si posit esse hæreticus, solùm erit negando aliquam veritatem antea definitam; non autem potest esse hæreticus, dum ipse aliquid noui definit. tunc enim non sentit contra aliquid definitum ab Ecclesia. Canones autem citati loquuntur expresè de hæresi; igitur non loquuntur de errore iudiciali, sed personali Pontificis. SECVNDO dico; canones illos non velle dicere, Pontificem etiam vt priuatam personam posse errare: sed tantum non posse Pontificem iudicari. quia tamen nō est omnino certum, an posit necne esse hæreticus Pontifex: ideo ad maiorem cautelam, addunt conditionem, nisi fiat hæreticus.

SECVNDA ratio. Si solus Pontifex potest infallibiliter definire dogmata fidei; ergo frustrà fiunt Concilia: vel certè non sunt necessaria.

RESPONDEO, id non sequi. Nam etsi in Pontifice sit infallibilitas; tamen non debet ipse contemnere media humana, & ordinaria, quibus deueniri potest ad veram rei cognitionem, de qua agitur. medium autem ordinarium est Concilium maius aut minus, pro magnitudine, vel paruitate rei de qua agitur. id quod patet primo exemplo Apostolorum. Nam certè tam Petrus, quàm Paulus poterant etiam soli quamlibet controuersiam infallibiliter definire; & tamen Concilium conuocauerunt Actor. 15.

Deinde; definitiones de fide pendent præcipuè ex traditione Apostolica, & consensu Ecclesiarum: vt autem cognoscatur de orta aliqua quæstione, quæ sit totius Ecclesiæ sententia, & quam traditionem seruent Ecclesiæ Christi, non est alia melior ratio, quàm si in vnum conueniant Episcopi ex omnibus prouinciis, & quisque referat Ecclesiæ suæ consuetudinem.

Præterea; vtilissima sunt, & sæpe necessaria Concilia, vt finis reuera imponatur controuersiis, & decreta de fide non solùm fiant, sed etiam seruentur. quando enim fit generale Concilium, omnes Episcopi subscribunt, & profitentur se amplecti illud decretum, & sic deinceps in suis Ecclesiis prædicaturos: quando autem non fit generale Concilium, non est tam facile, reducere ad praxim decretum de fide factum. Siquidem nonnulli ignorantiam decreti prætexunt, alij conqueruntur se non fuisse vocatos, alij etiam apertè dicunt Pontificem potuisse errare. Sed de hac re alio loco dicendum est. Vide librum primum de Conciliis, cap. X. & XI.

TERTIA ratio. Si infallibile esset Pontificis de fide iudicium; essent hæretici, vel saltem pernicioso errore tenerentur, & grauiter peccarent, qui pertinaciter contra definitionem Pontificis aliquid assererent: at hoc est falsum, nam Cyprianus pertinaciter restitit Stephano Pontifici definienti hæreticos non rebaptizandos, vt patet ex epistola eiusdem Cypriani ad Pompeium: & tamen non solùm non fuit hæreticus, sed neque mortaliter peccauit. Nam mortalia peccata non delentur, nisi per pœnitentiam, etiam si quis pro fide moriatur: & tamen Ecclesia Cyprianum vt sanctum colit, qui non videtur vnquam resipuisse ab illo suo errore. Et confirmatur ex Augustino, qui lib. 1. de Baptismo, cap. 18. & alibi, dicit, Ecclesias nutasse de illa quęstione, & potuisse Cyprianum, & alios salua caritate dissentire inter se donec non accesit generalis Concilij definitio: ergo non putauit Augustinus indubitatum esse Romani Pontificis iudicium.

RESPONDEO ad exemplum Cypriani, Cyprianum quidem non fuisse hæreticum; tum quia nec modo censentur manifestè hæretici, qui dicunt Pontificem posse errare; tum etiam, quia sine dubio Stephanus Papa non definiuit tanquam de fide, hæreticos non rebaptizandos, licet iusserit non rebaptizari; vt patet ex eo, quòd non excommunicauit Cyprianum, & alios contrarium sentientes, sicut etiam è contrario Cyprianus in Concilio LXXX. Episcoporum definiuit hæreticos rebaptizandos, tamen noluit hoc haberi tanquam de fide, disertè protestans, non propterea velle se separare ab iis, qui contrarium sentiebant.

Neque his repugnat, quod, vt scribunt Eusebius lib. 7. histor. cap. 4. & Augustinus libro de

vnico Baptismo, cap. 14. Stephanus Papa nõ solùm imperauit, ne rebaptizarentur ab hæreticis baptizati; sed etiam censuit excommunicandos qui non obedirent. Nam etsi censuit excommunicandos, qui non obedirent, tamen nihil illud fuit aliud, quàm comminatio. Constat enim ex Vincentio Lyrinensi in libro de prophanis vocum nouitatibus, & ex Augustino locis citatis, semper cõiunctos fuisse Stephanum & Cyprianum.

Et per hoc respondetur etiam ad confirmationem. Fuit enim post Pontificis definitionem adhuc liberum aliter sentire, vt Augustinus dicit; quia Pontifex noluit rem ipsam de fide facere sine generali Concilio: sed solùm voluit interim seruari antiquam consuetudinem. An autem peccauerit Cyprianus mortaliter non obediendo Pontifici, non est omnino certum. Nam ex vna parte non videtur mortaliter peccasse, quia non peccauit nisi ex ignorantia; putauit enim Pontificem perniciosè errare: & stante illa opinione, tenebatur ei non obedire; quia non debebat contra conscientiam agere. Ignorantia autem Cypriani non videtur fuisse crassa, neque affectata; sed probabilis, & proinde excusans à mortali peccato. Ipse enim sciebat Pontificem non definiuisse tanquam de fide, & simul videbat secum sentire Concilium LXXX. Episcoporum. Quocirca beatus AVGVSTINVS lib. 1. contra Donatistas, ca. 18. clarè docet, Cyprianum venialiter solùm peccasse, & salua caritate; & ideo falce martyrij facilè purgatum: & cap. 19. dicit hoc eius peccatum fuisse quasi næuum in candore sanctæ animæ, quem vbera caritatis contegebant.

Ex altera tamen parte videtur mortaliter peccasse, cùm præcepto expresso Apostolico non paruerit, & sine modo Pontificem rectè sentientem vexauerit. Nam etsi Stephanus non definiuit rem illam tanquam de fide, tamen seriò præcepit, vt non rebaptizarentur hæretici; vt Cyprianus ipse fatetur in epistola ad Pompeium: cui mandato parere debuit Cyprianus, & subiicere iudicium suum iudicio superioris sui; & saltem debuit non proferre verba contumeliosa, qualia protulit contra Stephanum Papam in epistola ad Pompeium, vbi vocat eum superbum, imperitum, cæcæ ac prauæ mentis, &c. Itaq; beatus Augustinus in epistola quadragesima octaua, ad Vincentium, aliter conatur Cyprianum defendere, asserens vel non esse ipsius ista scripta, vbi hæc inueniuntur; vel eum postea pœnituisse erroris, & mutasse sententiam ante mortem, licet retractatio non inueniatur.

QVARTA ratio. Concilium Africanum in „ epistola ad Celestinum Papam asserit, minus „ posse errare Concilium prouinciale in iudicio, „ quàm Romanum Pontificem: *Nisi fortè*, inquit, „ *quisquam est, qui credat, vnicuilibet posse Deum nostrum* „

A

examinis inspirare iustitiam, & innumerabilibus congregatis in Concilium sacerdotibus denegare. At certum est Concilia prouincialia posse errare; igitur multò magis Papa errare potest.

RESPONDEO, Cõcilium loqui nõn de iudicio fidei, sed iudicio facti; id est, de caussis Episcoporum, & Presbyterorum, qui de aliquo crimine accusantur. In huiusmodi autem caussis fatemur, non habere Pontificem assistentiam Spiritus sancti, per quam non possit errare. Adde, quòd non necessariò tenemur credere quidquid in ea epistola Episcopi illi dicãt: presertim, cùm satis appareat eos commotos sceleribus Apiarij, qui ad Romanum Pontificem confugerat,

B

modum in verbis nonnihil excessisse. Neq; obstat, quòd Concilium Africanum sit confirmatum à Leone IV. dist. 20. can. de libellis. Nam confirmata sunt decreta Concilij, non autem epistolæ.

VLTIMA ratio est Nili in suo libello de primatu, qui hoc modo ratiocinatur. Potest Romanus Pontifex incidere in alia vitia, vt auaritiæ, superbiæ, &c. igitur & in vitium hæresis. Nam 1. Tim. 1. Paulus dicit, quosdam circa fidem naufragium fecisse, quia antea bonam cõscientiam amiserant. Item potest Papa malè viuendo factis negare Deum, iuxta illud Tit. 1. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Igitur potest etiam verbo negare; nam facilius esse videtur verbo negare, quàm facto.

C

RESPONDEO ad PRIMVM argumentum, inde rectè colligi, posse Papam ex natura sua incidere in hæresim: non tamen posita singulari Dei assistentia, quam Christus oratione sua illi impetrauit. Orauit autem Christus, ne deficeret fides eius; non autem ne incideret in alia vitia.

Ad SECVNDVM dico, Apostolum eo loco non intelligere quælibet mala opera, sed opera, quæ procedunt ab infidelitate cordis. Loquitur enim de Iudæis non sincerè conuersis ad fidem, qui etsi profiterentur se nosse Deum, tamen factis negabant; quia prohibendo certos cibos, vt natura sua immundos, testabantur se nõ verè nosse creatorem omnium rerum. Porro talia opera Papa nec facit, nec facere potest.

D

Si verò per facta intelligantur quælibet peccata, falsum est, facilius esse Deum negare verbo, quàm facto. Nam qui negat verbo, negat simpliciter, & expresse; qui negat facto, negat implicitè, & quodam modo, non simpliciter.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

De erroribus qui falsò adscribũtur Romanis Pontificibus, Petro, Lino, Anacleto, Thelesphoro, Victori, Zephyrino, Vrbano, Pontiano, Cornelio, & Marcellino, qui non solùm Pontifices, sed etiam Martyres fuerunt.

VENIAMVS nunc ad singulos Pontifices, quos aduersarij nostri errasse contendunt. PRIMVS, PETRVS est Romanorum Pontificũ, quem non semel, sed bis circa fidem errasse scribit NILVS in suo lib. de Primatu Romani Pontificis. Atque hoc argumento potissimùm se demonstrasse putat, Romanos Pontifices in fide errare posse. Nullus enim Pontificum Romanorum maiora priuilegia à Deo accepit, quàm Petrus. Porro Petrum bis errasse, ex diuinis literis manifestum est. Nam & Christum negauit Matt. 26. & Gentiles coëgit iudaizare Galat. 2. MAGDEBVRGENSES Cent. 2. lib. 2. cap. 10. col. 558. 559. & 560. præter hos duos errores, addunt etiam alios tredecim lapsus beati Petri. de quibus nos suprà scripsimus lib. 1. cap. 28.

RESPONDEMVS, sanctum Petrum, cùm Christum negauit, nondum Pontificem summum esse cœpisse. Constat enim traditum ei fuisse à Christo Ecclesiasticum principatum Ioannis vltimò, cùm ei Dominus post resurrectionem suam dixit: *Simon Ioannis pasce oues meas.* Itaque negatio illa Petri numeranda non est inter errata Pontificum Romanorum. Addo præterea, Christum à Petro negatum fuisse ore, non corde: proinde perdidisse Petrum confessionem fidei, nõ ipsam fidem; vt suprà ostendimus, cap. III.

Quod autem aliquando sanctus Petrus coëgerit Gentes iudaizare, non fuit error prædicationis, sed conuersationis; vt Tertullianus monet in lib. de præscriptionibus aduersus hæreticos. Non enim sanctus Petrus decreto aliquo sanciuit esse iudaizandum, sed contrarium potius docuit Actor. 15. quia tamen aliquando Antiochiæ, ne offenderet Iudæos nuper conuersos ad fidem, segregauit se à conuiuio Gentilium; exemplo suo coëgit quodammodò etiam Barnabam iudaizare. Nos verò non negamus, posse Pontifices exemplo suo præbere occasionem errandi; sed illud negamus, posse eos ex cathedra errorem aliquem sequendum toti Ecclesiæ præscribere. Neque verò exempla Pontificum æquè perniciosa Ecclesiæ sunt, ac doctrina; cùm Dominus nos instruxerit, dicens: *Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, facere nolite*, Matth. 23. Vide quæ suprà diximus, cap. 28.

SECVNDVS; LINVS, qui sanctum Petrum proximè sequutus est in sede pontificia, ridetur à Magdeburgensibus Centur. 1. lib. 2. cap. 10. colum. 627. quod iusserit, ne fœminæ in Eccle-
A siam ingrederentur capite linteis non cooperto. Sic enim loquuntur: *Instituit, ne qua mulier, (dignum equidem Episcopali cura) nisi capite linteis operto templum ingrederetur.* Sed quid si Linus addidisset, vt id fieret propter Angelos? sine dubio superstitionem esse clamassent. At non meminerant, credo, Centuriatores, Apostolum Paulum non iudicasse indignum sua cura, præcipere 1. Corinth. 11. vt fœminæ velato capite essent propter Angelos: quod exponit Ambrosius in Ecclesia præcipuè esse seruandum ob reuerentiam sacerdotum, qui Angeli in Scripturis appellantur.

TERTIO; ANACLETVM reprehẽdunt Mag-
B deburgenses in eadem Cent. lib. 2. cap. 20. col. 628. quod memoriam sancti Petri construxerit, & ornauerit. scilicet B. Petrus tam malè meritus de Ecclesia fuerat, vt dignus esset, cuius memoria penitus interiret. Sed si beatus Anacletus reprehendendus est, quod qualecumq; monumentum S. Petri ossibus constituerit: quantum, quæso, peccatum fuit magni Constantini, qui tam sumptuosa basilica, totque donariis aureis & argenteis memoriam sancti Petri exornauit? Sed aliter de his rebus iudicarunt semper omnes homines pij, quàm nunc iudicent aduersarij. Certè CAIVS scriptor nobilissimus, & Apostolicis temporibus vicinus, vt Eusebius refert lib. 2. hist. cap. 25. sepulcra Petri & Pauli,
C trophæa Apostolorum appellat, quibus Romana Ecclesia quasi columnis firmissimis communitur.

IOANNES CHRYSOSTOMVS homilia vltima in epistolam ad Romanos, summo se teneri desiderio affirmat Romam veniendi, vt sepulcris Petri & Pauli aduolui posset. Et audi, quæso, quanto cùm honore de vrbe Roma, & Apostolorum corporibus, ac sepulcris loquitur: *Quemadmodum*, inquit, *corpus magnum & validum, duos habet oculos illustres* (Roma) *Sanctorum videlicet illorum corpora. Non ita cœlum splendescit, quando radios suos sol ex sese dimittit; quemadmodum Romanorum ciuitas duas illas lampades vbique terrarum effundens.* Et infrà: *Qualibus coronis duabus ornatur vrbs ista? qualibus cate-*
D *nis aureis cincta est? quales habet fontes? propterea celebro hanc vrbem, non propter copiam auri, non propter columnas, non propter aliam phantasiam; sed propter columnas illas Ecclesiæ. Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli? affigi sepulcro? videre puluerem corporis illius?* Et infrà: *Hoc corpus vrbem hanc munit, quod quauis turri, innumerisque mœnibus, ac vallis tutius est; & cum isto corpus etiam Petri. Nam & viuentem honorauit: Ascendi, inquit, videre Petrum.* THEODORETVS quoque in epistola ad Leonem, cùm ab aliis rebus multis Romam laudat; tum præcipuè ab Apostolorum sepulcris; quæ (vt ipse loquitur) fidelium animas illuminant. Omitto multa, quæ addi possent testimonia. Nam de reliquiis Sanctorum propria disputatio suo loco instituenda est.

QVARTO; TELESPHORVM, qui nonus fuit à B. Petro, & glorioso martyrio consummatus est, teste Irenæo lib. 3. ca. 3. accusant Magdeburgenses Cent. 2. cap. 10. col. 212. his verbis: *Clericis, inquiunt, primùm mandat, vt septem ante Pascha hebdomadibus à carne ieiunent: cùm contrà scriptum sit; Nemo vos iudicet in cibo, & potu. Deinde Missas cumulat, & ritum earum auget, atque ad tempus alligat: cùm neque propter numerum, neque cæremonias, neque tempus, cœna Domini sit instituta. Clericorum item dignitatem, & sanctitatem nimium effert supra plebeiam, quasi nō sit scriptum, omnes vos vnum estis in* CHRISTO IESV. *Ita nec argui vult à populo sacerdotes, nec accusari: eamq́; legem firmissimum vocat sui ordinis murum, constitutum à se, & Patribus contra persequutores.*

Hæc videlicet sunt errata Telesphori: quæ quidē ideo iudicātur errata à Centuriatoribus, quia discrepant à regula Lutheri: sed si iustè iudicamus, nónne potius dicendum est, dogmata Lutheri, qui non patitur delectum ciborum, nec Missas, nec ordinem sacerdotum supra plebem, esse erronea & falsa, quia discrepant à regula Telesphori? nam cùm Telesphorus sanctus Martyr fuerit, & Apostolorum temporibus adeo propinquus, vt cum Petro, Paulo, & Ioanne loqui potuerit; nónne credibilius est, melius ab ipso cognosci potuisse Christi doctrinam, quàm à Luthero, qui nec martyr fuit, & annis plusquam mille quadringentis ab Apostolicis temporibus abfuit? præsertim cùm ratiunculæ illæ Magdeburgensium sint pueriles, & millies solutæ.

Nam quod adferunt ex Paulo: *Nemo vos iudicet in cibo, & potu,* non pugnat contra abstinentiam à carne quæ assumitur, vel indicitur ad tempus ad edomandam corporis petulantiam; sed contra Iudaicam abstinentiam, qui certis cibis nunquam vtebantur, eò quòd secundum legem veterem immundi erant. Sic enim ibidem, ad Coloss. 2. Paulus ait: *Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum.*

Quod addunt, cœnam Domini non esse institutam propter numerum, nec proper ritus, nec propter tempus; non negamus. Sed quid inde efficitur? num propterea errauit Telesphorus, qui in Natali Domini voluit ter Missas celebrari; & addidit aliquos ritus, & tempus statuit, quo Missæ celebrandæ sunt? Nam etsi non est cœna Domini propter numerum, ritus & tempus instituta: debuit tamen propter ipsam cœnam Domini rectè celebrandam numerus, ritus & tempus determinari; nisi fortè tantum Sacramentum minus deceat ordo, quàm confusio.

Quod denique adducunt ex Apostolo: *Omnes vos vnum estis in* CHRISTO IESV, ad Galat. 3. nihil minus probat, quàm non esse sacerdotes laicis digniores. Nam quomodo simus omnes vnum in Christo, explicat Paulus Rom. 12. & 1. Cor. 12. vbi dicit, nos esse vnum corpus, vbi sunt varia membra, oculi, manus, pedes, alia aliis nobiliora & digniora.

QVINTO; VICTOR Papa XV. à Petro, aspersus olim fuit ab hæreticis quibusdam infamia, quasi Christum purum hominem esse docuisset, vt refert Euseb. lib. 5. hist. cap. 28. Sed falsam fuisse illam calumniam, Eusebius ibidem demonstrat ex eo; quod constat, principem illius hæreseos, nomine Theodotum, à Victore excommunicatum fuisse.

SEXTO; ZEPHYRINVS Victoris successor, videtur hæresim Montani approbasse. Scribit enim Tertullianus in libro contra Praxeam; Romanum Pontificem agnoscentem prophetias Montani, & ex ea agnitione pacem Ecclesiis Asiæ & Phrygiæ inferentem, à Praxea fuisse persuasum, literas pacis reuocare, quas iam emiserat. Constat autem ex historiis, eo tempore Zephyrinum fuisse Romę Pontificem. Quare Rhenanus in annotationibus ad Tertullianum ponit hoc loco in margine, Episcopus Romanus montanizat. Neq; dici potest, eo tempore nondum fuisse damnatam ab Ecclesia hęresim Montani: Nam, vt ibidem Tertullianus dicit, Praxeas persuasit Pontifici reuocare literas pacis; ea pręcipua ratione, quia prædecessores eius, hæresim illam antea damnauissent.

RESPONDEO; nō esse omnino fidem habendam Tertulliano in hac parte, quandoquidem ipse Montanista erat. Sicut enim paulò antè Artemon falsò iactauerat, Victorem Romanum Pontificem secum sentire, vt ex Eusebio ostendimus: ita nunc Tertullianus Montanista Romanum Pontificem in Montani sententiam trahere conatur. Alioqui cur nec Eusebius, nec vllus alius notauit hunc errorem in Pontifice Romano?

Quia tamen mendacia super aliquid verum, vt plurimum fundari solent: credibile est, Zephyrinum Pontificem à Montanistis persuasum fuisse, doctrinam Montani non esse diuersam à doctrina Romanæ Ecclesiæ, & ideo eundem Pontificem voluisse eis pacem reddere, quam abstulerant ipsius prædecessores: nō quidem quòd approbaret errorem, quem sui maiores improbauerant; sed quòd arbitraretur, falsò de illis erroribus fuisse accusatos Montanistas. Hoc autem non est errare circa fidem, nec Montanizare, vt mentitur Rhenanus; sed errare circa personam. id quod multis aliis sanctis viris accidit. Scribit enim Ruffinus libro 10. hist. cap. 11. Arium, vt Constantino Imperatori persuaderet se esse Catholicum, tanto artificio scripsisse fidem suam, vt à Catholicis putaretur Catholica, & à suis tamen agnosceretur qualis erat. Et Leo epist. 86. ad Nicetam Aquileiensem, monet Episcopum illum, vt Pelagianos ad Ecclesiam redeuntes apertissimis verbis iubeat hæresim abiurare; propterea quòd soleant

plerum-

plerumque Ecclesiam decipere ita composita confessione fidei suæ, vt Catholici videantur, cùm non sint. Tale aliquid videtur Zephyrino etiam Pontifici accidisse.

Septimo; Vrbanvm à Petro XVIII. Centuriatores his verbis reprehendunt: *Instituit confirmationem post Baptismum; sed blasphemè dicit, per manus impositionem Episcoporum accipi Spiritum sanctum, & plenè Christianos fieri.* Cent.3.cap.10.col.277. cuius eiusdem erroris reprehendunt etiam Cornelium, col.282.

At inprimis mentiuntur ab Vrbano institutam esse Confirmationem. Nam exstat vsus ipsius Actor. 8. & 19. vbi super baptizatos Apostoli manus imponunt, vt accipiant Spiritum sanctum. Et præterea Tertvllianvs, qui antiquior Vrbano & Cornelio fuit, meminit Confirmationis pluribus in locis; in lib. de resurrectione carnis: *Caro,* inquit, *abluitur, vt anima emaculetur; caro vngitur, vt anima consecretur.* Et in lib. de præscript. loquens de Diabolo, qui imitatur Baptismum & Confirmationem nostram: *Tingit,* inquit, *& ipse quosdam vtiq; credentes, & fideles suos; signat illic in frontibus milites suos.* Et in lib. de Baptismo: *Exinde,* inquit, *egressi de lauacro perungimur benedicta Vnctione.* Et paulò infrà: *Deinde manus imponitur, per benedictionem aduocans & inuitans Spiritum sanctum.* Vidésne apud Tertullianum Vnctionem, signum in fronte, manus impositionem, aduentum Spiritus sancti? Quid igitur Vrbanus instituere potuit? Constat autem, Tertullianum antiquiorem Vrbano fuisse. Nam Tertullianus vixit tempore Seueri, & filij eius Antonini, vt ex Hieronymo docent Magdeburgenses in eadem Cent.3.cap.10.col.277. Quid, quod iidem Centuriatores loco citato numerant inter næuos Tertulliani, quod post Baptismũ agnouerit Vnctionem, & signum Crucis necessaria? Quomodo igitur ista cohærent, vt ab Vrbano dicãt esse institutum, quod ipsi antè posuerant inter næuos Tertulliani Vrbano antiquioris?

Deinde; quod addunt Centuriatores, blasphemum esse quod ait Vrbanus, accipi Spiritum sanctum, & plenè Christianos homines fieri per impositionem manus Episcoporum, non eget refutatione, cùm ipsi nullam adduxerint probationem. Præsertim cùm illud idem dicat etiã Cornelius, vt ipsi fatentur, & etiam Cyprianus lib.1.epist.12. Cyrillus catechesi 3. mystagogica, Augustinus in epistolam Ioannis, tract. 6. & alij Patres non rarò.

Octavvs est Pontianvs Vrbani successor, quem arguunt Magdeburgenses Cent.3. ca. 10.col.278. quod scripserit, Sacerdotes proprio ore corpus Domini conficere, & populis tradere: ac per Sacerdotes Deum aliorum hostias acceptare, atque eorum peccata donare, & sibi eos reconciliare. Quam sententiam blasphemam vocant Centuriatores; sed nihil adferunt, vnde probent esse blasphemam. Quare molestè ferre

A non debent, si nos Martyri sanctissimo, & ab Apostolorum successoribus instituto magis credamus, quàm Luthero: præsertim cùm illud idẽ in omnium veterum Patrum scriptis passim legamus.

Audi enim Hieronymvm in epistola ad Heliodorum: *Absit,* inquit, *vt de his quidquam sinistrum loquar, qui Apostolico gradui succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos & nos Christiani sumus: qui claues regni cœlorum habentes quodammodo ante iudicij diem iudicant.*

Audi Avgvstinvm in epist. 122. ad Victorianum, vbi de fœminis captiuis inter Barbaros: *Ora,* inquit, *Deum pro eis, & roga, vt etiam ipsas doceat talia dicere, qualia sanctus Azarias inter cetera in oratione, & confessione sua fudit ad Deum. Sic enim sunt illæ in terra captiuitatis suæ, quomodo erant illi in ea terra, vbi nec sacrificare more suo poterant Domino: Sicut nec istæ possunt vel ferre oblationem ad altare Dei, vel inuenire ibi Sacerdotem, per quem offerant Deo.*

B

Audi Chrysostomvm in tertio libro de sacerdotio: *Corporis,* inquit, *lepram purgare, seu verius dicam, nõ quidem purgare, sed purgatam ostendere, Iudæorum Sacerdotibus solis licebat: at verò nostris Sacerdotibus non corporis lepram, sed animæ sordes non dico purgatas probare, sed purgare prorsus cõcessum est.* Hæc ille. Quod igitur Pontianus ait, per Sacerdotes corpus Domini confici, aliorum hostias à Deo recipi, peccata hominum dimitti; dixerunt etiam probatissimi auctores, Hieronym⁹, Augustinus, Chrysostomus, necnon ceteri omnes, quos de industria prætermisi.

C

Nonvs est Cornelivs, quem Magdeburgenses Cent.3. cap. 6. col.145. & cap. 7. col.165. affirmant, docuisse, in calice Domini solam aquam esse offerendam. Qui est exploratus error contra Euangelium. sed hæc impudentissima calumnia est. Solum enim hoc probant ex eo, quod Cyprianus lib. 2. epist. 3. ad Cornelium, multa disputat contra hunc errorem. At Cyprianus non dicit, hunc errorem esse illius, ad quem scribit; sed quorundam aliorum: Deinde, epistola illa non ad Cornelium, sed ad Cęcilium quendam Africanum Episcopum scribitur, vt omnia exemplaria testantur. Sed Magdeburgenses tunc fortè largiùs biberant, & scintillantibus ac trementibus oculis vnum legerunt pro alio. Adde, quod Alexander Papa Cornelij prædecessor decretum iam antè ediderat, ne in calice Domini quidquam aliud, quàm vinum aqua mistum offerretur.

D

Denique; si ex hac epistola alios reprehendunt, cur non seipsos etiam reprehendunt Centuriatores? Siquidem Cyprianus in hac epistola sæpius Eucharistiam vocat sacrificium; & nec solùm aquam, nec solùm vinum, sed vinum aqua temperatum, offerendum esse docet: Lutherani autem & Eucharistiam sacrificium esse obstinatissimè negant, & in calice solum vinum sine aqua consecrandum putant.

Deci-

Decimvs est Marcellinvs, qui idolis sacrificauit, vt constat ex Pontificali Damasi, ex Concilio Sinuessano, & ex epistola Nicolai I. ad Michaëlem. At Marcellinus nec docuit aliquid cõtra fidem, nec fuit hæreticus, vel infidelis, nisi actu externo ob metum mortis. Vtrum autem propter actum illum externum exciderit à pontificatu, an non, parum refert; quandoquidem se ipse pontificatu mox abdicauit, & paulò pòst martyrio coronatus est. Crediderim tamen, non excidisse eum ipso facto à pontificatu, quia satis constabat omnibus, eum solo metu idolis sacrificasse.

CAPVT NONVM.

De iis, quæ Liberio & Felici II. obiiciuntur.

Vndecimvs Pontifex, qui erroris arguitur, est Liberivs. quamuis enim Magdeburgenses Centur. 4. cap. 10. colum. 1284. non audeant quidquam de Liberio definire: Tamen Tilmannus Heshvsivs lib. 1. de Ecclesia, cap. 9. audacter affirmat, eum Ariana hęresi infectum fuisse. Et sanè testes habet suæ sententiæ grauissimos auctores; Athanasium in epistola ad solitariam vitam agentes; Hieronymum in Chronico & in Catalogo scriptorum, in Fortunatiano, & Damasum in vita Liberij.

Respondeo, de Liberio duo esse certa, vnum verò dubium. Primo, certum est eum ab initio pontificatus vsque ad exilium, quod pro fide Catholica pertulit, acerrimum defensorem fuisse Catholicæ religionis. Id ita esse testantur omnes scriptores, qui de illis temporibus loquuntur, vt Ammianus Marcellinus lib. 15. historiæ suæ, Athanasius in vtraq; Apologia, Ruffinus lib. 10. hist. cap. 22. Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ, Socrates lib. 2. hist. Ecclesiast. cap. 29. Sozomenus lib. 4. cap. 10. Theodoretus lib. 2. cap. 16. & 17. Nicephorus lib. 9. cap. 35. 36. & 37.

Secvndo certum est, Liberium post reditum ab exilio fuisse etiam verè Orthodoxum & pium. Nam, vt scribit Socrates lib. 4. ca. 11. postquam redierat ab exilio, Liberius noluit recipere ad Ecclesiam Macedonianos, nisi apertè hæresim detestarentur. Præterea etiam post mortem semper sanctus est habitus, vt planum est ex verbis Ambrosii lib. 3. de virginibus, in principio, vbi sic ait: *Tempus est*, inquit, *soror, sancta beatæ memoriæ Liberij præcepta reuoluere, vt quò vir sanctior, eò sermo accedat gratior.* Item ex verbis Epiphanii hæres. 75. *Eustathius*, inquit, *ad Liberium beatũ Romæ Episcopum vnà cum multis Episcopis legatum agebat.* Basilivs quoque epist. 74. ad Episcopos Occidentis: *Quædam*, inquit, *ei proposita sunt à beatißimo Liberio.*

Denique Siricivs, qui tertius fuit à Liberio, in epistola ad Hymericum, Liberium appellat venerandæ memoriæ prædecessorem suum.

A Quomodo, quæso, Patres isti Liberium iam defunctum beatissimum vocarent, si in hæresi mortuus esset? Vnum ergo remanet dubium, an videlicet medio tempore; id est, in ipso reditu ab exilio aliquid egerit contra fidem. Et quidem Sulpitius, Socrates, Sozomenus, & Nicephorus locis notatis indicant, Liberium semper eundem fuisse, nec vnquam de fidei constantia aliquid remisisse. Athanasivs verò & Hieronymus locis citatis apertè dicunt, eum tædio exilij inflexum tandem fuisse ad subscriptionem hæreseos. Quibus addi potest Hilarivs, qui in libro aduersus Constantium ita loquitur: *Vertisti deindè vsq; ad Romam bellum tuum, eripuisti illinc E-*
B *piscopum, & ô te miserum, qui nescio an virum maiore impietate relegaueris, quàm remiseris.* Rvffinvs autem libro 10. capite 27. histor. affirmat; se non potuisse certò cognoscere, an Liberius subscripsisset.

Ex quibus sententiis secunda verior nobis esse videtur. Nam Athanasius, Hilarius, & Hieronymus auctores sunt tum antiquiores, tum etiam grauiores ceteris, & rem non vt dubiam, sed vt certam & exploratam narrant. Præterea legi ipse epistolas Liberij manu scriptas ex Vaticana bibliotheca, quæ partim ad Imperatorem, partim ad Episcopos Orientales scriptæ erant; in quibus satis apertè significabat, se tandem Imperatoris voluntati acquiescere voluisse. Ad
C hæc, nisi fateamur, Liberium aliquo tempore defecisse à constantia in fide tuenda, cogimur Felicem II. qui Liberio viuente, pontificatum gessit, à numero Pontificum excludere; cùm tamen hunc ipsum Felicem, vt Papam & Martyrem, Ecclesia Catholica veneretur. Deniq; Sozomenus lib. 4. hist. cap. 14. & Nicephorus lib. 9. ca. 37. obscurius quidem, tamen subindicant, Liberium in Concilio Sirmiensi, cõuenisse cum Valente & Vrsacio Arianis; & ea pace facta, sedem suam recepisse, adiutum etiam literis eiusdem Concilij. Sed quamuis hæc ita se habeant, non tamen Liberius aut hæresim docuit, aut hęreticus fuit; sed solùm peccauit actu externo, quemadmodum S. Marcellinus, &, ni fallor, mi-
D nus peccauit, quàm S. Marcellinus.

Quòd hæreticus verè non fuerit, docet sanctus Athanasius loco citato; vbi dicit, Liberium inuitum & coactum vi tormentorum fecisse quod fecit: nec esse censendam eius sententiam, quam minæ & terrores extorserant; sed eam quam protulit, cùm liberos haberet affectus. quòd autem non docuerit hæresim, facilè probari potest. Nam, vt colligitur ex Athanasij verbis, & ex epistolis ipsius Liberij, duo mala Liberius commisit: Vnum, quòd subscripsit in damnationem Athanasij: Alterum, quòd cum hæreticis communicauit; in neutro autem fidem expresè violauit. Nam etsi hæretici persequebantur Athanasium caussa fidei, tamen non caussam fidei, sed crimina circa mores prætexebant: &

Liberius consensit in damnationem Athanasij, A propter crimina illi obiecta, non propter fidem. Pari ratione cum hæreticis communicauit, quia Catholicos se fingebant. Nam in epistolis suis Liberius ait, se communicasse cum Episcopis Orientalibus; quia inuenit eorum fidem cõgruere cum Catholica, & alienam esse ab Ariana perfidia.

Præterea Sozomenus lib. 4. cap. 14. & Nicephorus lib. 9. cap. 37. dicunt, in ea pace, quam fecit Liberius cum Episcopis Arianis, nihil aliud postulatum fuisse à Liberio, quàm vt subscriberet Sirmiensi Confessioni editæ contra Photinum, & Confessioni Antiochenæ editæ in Enceniis. Quæ Confessiones etsi non habent vocabulum B ὁμοούσιος; tamen Catholicæ sunt, & eas exponit Hilarius in libro de Synodis, tanquam Catholicas. Accedit, quod, vt referunt Sozomenus & Nicephorus locis notatis, Liberius nõ modò non subscripsit Confessioni Arianæ, sed etiam Confessionem edidit antequam Syrmio discederet; in qua apertè excommunicabat eos, qui Filium Patri similem in substantia, & in aliis rebus omnibus esse negabãt. Id quod ea de caussa fecit, quia Ariani falsum rumorem sparserant, Liberium docere cœpisse, Filium non esse Patri consubstantialem.

Dicet aliquis; si ita est, quomodo ergo Hieronymus in Chronico, & in Catalogo scriptorum, in Fortunatiano, dicit; Liberium ad subscriptionem hæreseos inflexum tandem fuisse? Respondeo, Liberium etsi non expressè, tamen C interpretatiuè in hæresim cõsensisse. Nam Athanasiũ damnari permisit, quem sciebat caussa fidei persequutionem pati: & cum Valente & Vrsacio communicauit; quos non ignorabat hæreticos esse, etiamsi illi aliud se esse simularent. Hoc igitur est, quod Hieronymus significare voluit.

Duodecimus, qui erroris in fide ab hæreticis accusatur, est Felix II. quem Arianum fuisse contendit Tilmannus Heshusius lib. 1. de Ecclesia, cap. 9. idque probat ex testimonio sancti Hieronymi, qui in Catalogo scriptorum, in Acacio sic ait: *Acacius*, inquit, *quem, quia luscus erat, μονόφθαλμον nuncupabant, Cæsariensis Ecclesiæ in Palæstina Episcopus.* Et infrà: *In tantum autem sub Con-* D *stantio Imperatore claruit, vt in Liberij locum Romæ Felicem Arianum Episcopum constitueret.* Sed respondemus, Felicem nunquam Arianum fuisse, tametsi cum Arianis aliquando communicauerit, eo videlicet tempore, quo verus Papa non erat; postea verò quàm verus Papa esse cœpit, non modò Arianum non fuisse, sed etiam Arianos publicè detestatum, & ob Arianorum persecutionem coronam martyrij à Domino percepisse.

Explicanda igitur est, quàm breuissimè fieri poterit, historia pontificatus Liberij & Felicis, ex qua mirabilis Dei prouidentia in Apostolica sede conseruanda apparebit. Liberio in exilium ob fidem Catholicam deportato, Romanus Clerus iurauit, nullum se alium, viuo Liberio, in Pontificem admissurum. Id testatur Hieronymus in Chronico, tametsi verba transposita sunt. Illa enim verba (*Quo in exilium truso, omnes Clerici iurauerunt, &c.*) quæ ponuntur anno CCC.LI. poni debent post illa verba: *Liberius Episcopus Romanorum, in exilium mittitur.* quæ ponuntur anno CCC.LXI.

Deinde opera Arianorum, ac præsertim Acacij Cæsariensis Episcopi, Felix Diaconus Romanus Episcopus creatur in locũ Liberij. qui propter hoc beneficium liberè cum eis communicabat, licet ipse Arianus non esset. Sic enim scribit Ruffinus lib. 10. hist. cap. 22. *In eius* (Liberij) *locum Felix Diaconus suus ab hæreticis subrogatur, & non tam sectæ diuersitate, quàm communionis & ordinationis conuenientia maculatur.* Et Theodoretus lib. 2. hist. cap. 17. *Successum*, inquit, *est Liberio à fideli quodam illius Diacono, nomine Felice, qui tametsi fidẽ in Concilio Nicæno expositam ipse seruauit integram; tamen cum illis, qui eandem labefactare studebant, liberè communicauit. Ac propterea nemo ex Romæ habitatoribus in Ecclesiam, dum ille intus erat, ingredi voluit.*

Idem quoque scribit Sozomenus lib. 4. hist. cap. 10. nec ab his dissentit Hieronymus in Catalogo scriptorum in Acacio; nam vox illa (*Arianum*) addita ad nomen Felicis, videtur irrepsisse aliunde. Siquidem codices antiqui manuscripti, illam non habent, vt notauit Marianus Victorius in hunc locum. nec translatio Sophronij in Græcum, illam habet. Et, quod ego maximi facio, Freculphus lib. 4. cap. 8. & Ado Viennensis in Chronico, referentes ad verbum totum hunc locum Hieronymi, non habent vocem, *Arianum.*

Denique, non est vllo modo credibile, Hieronymum & Ruffinum in historia vtrique notissima tantopere discrepare potuisse, vt vnus neget, quod alter affirmat. Sed quamuis etiam Felix Arianus fuisset (quod hactenus tamen probatum non est) nihil id sedi Apostolicæ obesset. Constat enim, eo tempore Felicem schismaticum Papam, non verum & legitimum Pontificem fuisse. Duo siquidem simul esse non possunt: Viuebat autem tunc, & verus Pontifex erat, Liberius. Quocirca (vt ex Theodoreto suprà recitauimus) nemo Catholicorum Romæ cum Felice eo tempore communicare volebat.

Post biennium deinde successit lapsus Liberij, de quo suprà diximus; tunc verò Romanus Clerus abrogata Liberio pontificia dignitate, ad Felicem se contulit, quem Catholicum esse sciebat. Et ex eo tempore cœpit Felix verus Pontifex esse. Tametsi enim Liberius hæreticus nõ erat, tamen habebatur, propter pacem cum Arianis factam, hæreticus; & ex ea præsumptione meritò potuit ei pontificatus abrogari. non enim homines tenentur, aut possunt corda scru-

tari;

tari;ſed quem externis operibus hæreticum eſſe vident, ſimpliciter hęreticum iudicant, ac vt hęreticum damnant. Indicat hoc Hieronymus in Chronico, cùm ait, permultos ex Romano Clero peieraſſe, & ad Felicem acceſsiſſe. Dicuntur enim peieraſſe, quia iuramentum nõ ſeruarunt, ꝙ ſuſceperant de nõ recipiendo alio Pontifice.

Porro, Felix iam verus Papa animaduertens periculum Eccleſiæ & fidei, Deo ſine dubio inſpirante, qui Eccleſiam ſuam non deſerit, non ſolùm receſsit à communicatione Arianorum, ſed etiam coacto Concilio declarauit Imperatorem Conſtantium, & Epiſcopos Vrſatium, ac Valentem, cum quibus Liberius pacem fecerat, verè eſſe hæreticos. Et propterea redeunte Liberio in vrbem, Felix cum ſuis ab Arianis eiectus eſt, & non diu pòſt mortuus; ſiue capite cæſus, ſiue confectus ærumnis fuerit. Id enim non certò conſtat.

Hæc verò ita ſe habere; id eſt, Felicem poſt lapſum Liberij verũ Pontificem fuiſſe, & pro Catholica fide mortuum eſſe, his argumentis probatur. PRIMVM id apertè teſtatur Damaſus, vel quicunq; eſt auctor Pontificalis, in vita Felicis. Idem ſignificare videtur ſanctus Hieronymus in Chronico, cùm ait de Romanis Clericis: *Poſt annum cum Felice eiecti ſunt, quia Liberius tædio victus exilij, & in hæreticam prauitatem ſubſcribens, Romam quaſi victor intrauerat.* Hæc enim verba perſecutionem ſignificant contra Felicem motam, & ab iis motam, qui Arianis fauebant. Ex quo ſequitur, ipſum Felicem pro fide Catholica paſſum eſſe perſecutionem.

SECVNDO, omnia Martyrologia antiqua, tam excuſa, vt Bedæ, Adonis, Vſuardi; quàm etiam manuſcripta IV. Kalend. Auguſti ponunt memoriam ſancti Felicis II. Papæ & Martyris, qui Conſtantium hęreticum declarauit. ADDE, quod ſanctus Gregorius I. tam in antiphonario, quàm in ſacramentario ponit integrum officium Eccleſiaſticum legendum ad Miſſam in die ſancti Felicis Pontificis & Martyris IV. Kal. Auguſti: eſſe autem eum Felicem Romanum Pontificem, & proinde eum, de quo loquimur, teſtatur Micrologus lib. Eccleſiaſt. obſeruationum, cap. 43. cùm igitur Eccleſia Catholica à mille iam annis hunc Felicem colat, vt Papam & Martyrem, non debet is excludi à numero Pontificum, etiamſi nullam aliam rationem proferre poſſemus.

TERTIO, Felix Papa, S. Gregorij atauus, ab antiquiſsimis ſcriptoribus dicitur Felix Papa IV. vt à Ioanne Diacono, lib. 1. de vita B. Gregorij, cap. 1. & à Leone Hoſtienſi lib. 1. Chronici Caſsinenſis, ca. 1. At Quartus ille eſſe non potuit, niſi iſte noſter fuerit Secundus. non enim ſunt niſi duo Felices, præter hunc noſtrum, ante Felicem Quartũ; igitur ante mille annos hic Felix in numero Pontificum habitus eſt. nec enim ſchiſmatici numerum faciunt.

A QVARTO, cùm Romæ ambigeretur anno M. D. LXXXII. deberétne hic ſanctus Felix in nouo Martyrologio collocari, caſu inuenta fuit arca marmorea in Baſilica ſanctorum Coſmæ & Damiani, cum hac inſcriptione in marmore inciſa antiquis characteribus: HIC IACET CORPVS SANCTI FELICIS PAPÆ, ET MARTYRIS, QVI CONSTANTIVM HÆRETICVM DAMNAVIT. Et incidit hæc inuentio in diem XXVIII. Iulij, hoc eſt, pridie eius diei, quo celebrari ſolebat memoria huius ipſius Felicis. quod non immeritò diuinitus contigiſſe creditum eſt.

Iam verò mortuo ſancto Felice, Liberius iterum ſibi conciliauit Romanum Clerum, & Catholicum Præſulem ſe præſtitit, vt ſuprà oſtendimus ex Socrate in cauſſa Macedonianorum. Quocirca omnium conſenſu iterum legitimè ſedere cœpit, ac ſedit vſque ad mortem. Atque hæc eſt cauſſa, cur in Catalogo Pontificum aliqui veterum non poſuerunt Felicem, vt Auguſtinus in epiſt. 165. & Optatus li. 2. quia videlicet, totum Felicis tempus in pontificatu Liberij incluſum fuit.

B

DECIMVS TERTIVS eſt quidam LEO Papa, quem nonnulli dicunt huic Felici II. ſucceſsiſſe, & Arianum planè fuiſſe, ac eodem mortis genere obiiſſe, quo Arius periit; nimirum effuſione omnium inteſtinorum, dum aluum purgaret. Refert hoc Vincentius lib. 15. ca. 23. ſpeculi hiſtorialis, & Conradus Halberſtatenſis in Chronico. Magdeburgenſes Cent. 4. cap. 10. in vita Felicis II. non putant hoc improbabile.

C

At ſine dubio iſte Leo fictus Pontifex fuit. Cõſtat enim Leonem I. eſſe illum qui ſedit tempore Concilij Chalcedonenſis; hoc eſt, annis circiter centum poſt tempora Felicis II. deinde ſcriptores omnes veteres, vt Hieronymus, Auguſtinus, Optatus, Theodoretus, Ruffinus; necnon recentiores, vt Sigebertus, Martinus Polonus, Platina, & quotquot ſunt alicuius nominis, Liberio & Felice defunctis, Damaſum ſubſtituunt.

Fortè orta eſt hæc fabula ex opinione concepta de Liberij hæreſi, & perſecutione in Catholicos, expulſo Felice II. quia enim Liberius expulſo Felice, inſtar leonis ſæuire cœpit in Catholicos, vt ipſi falsò exiſtimant, finxerunt homines otioſi quendam Leonem Pontificem Arianum ſediſſe poſt Felicem II. Sed hæc inter fabulas numeranda ſunt.

D

CAPVT DECIMVM.

De Siricio, Innocentio, & aliis ſeptem Pontificibus.

DECIMVS QVARTVS eſt SIRICIVS, quem Ioannes Caluinus accuſat libro 4. Inſtit. cap. 12. §. 24. quòd in epiſtola ad Hiſpanos cõiugium pol-

lutionem vocauerit. Sed Caluinus more suo impudenter mentitur. Non enim Siricius coniugium verum, & legitimum pollutionem appellat; sed illicitam coniunctionem eorum, qui post peractam publicam pœnitentiam, iterum redeunt ad eandem coniunctionem, propter quam pœnitentiam egerant. Nemo autem pœnitentiam vnquam egit, quod inierit legitimum Matrimonium.

DECIMVS QVINTVS est INNOCENTIVS I. quem Magdeburgenses Cent. 5. cap. 10. in vita ipsius Innocentij, dicunt, grauiter errasse, quod in epist. 2. cap. 12. præceperit, sacram virginem iam velatam, quæ nupserit, aut fornicata sit, non recipi ad pœnitentiam, donec viuit ille, cum quo ipsa peccauit. Videtur enim iniquum, mulierem pœnitentem nō debere absolui, nisi prius moriatur, qui eam seduxit. ITEM, quòd in epistola 18. ad Alexandrum Antiochenum scripserit; ratum quidem esse Arianorum Baptismum, sed non conferri per eos Spiritum sanctum; quia se ab Ecclesia separauerunt. Vbi videtur velle efficaciam sacri Baptismi pendere à bonitate ministri. quod est contra Ecclesiæ communem doctrinam. ITEM, quòd in epistola 22. capite 1. docuerit; Sacerdotem non posse esse eum, qui viduam in vxorem acceperit, cùm Moses in Leuitico præcipiat, vt Sacerdos virginem vxorem accipiat, quasi Christiani teneantur adhuc legibus iudicialibus Testamenti veteris.

Respondeo ad PRIMVM; Innocentium velle dicere, non debere recipi ad pœnitentiam eas virgines, quæ nolunt separari ab adultero, nisi post mortem eius; & hoc iustissimum est. Neq; enim debent ab Ecclesia absolui ij, qui in peccato perseuerare volunt.

Ad SECVNDVM dico, Innocentium loqui eo loco de iis, qui baptizantur, vel ordinantur ab hæreticis, cùm sint ipsi etiam polluti eadem hæresi. Eiusmodi enim verè recipiunt Sacramentum Baptismi, vel Ordinationis; sed non recipiunt Spiritus sancti gratiam, quæ in hæreticis esse non potest. Et in Ordinatione non modò gratiam non recipiunt ab hæreticis ordinati, sed nec ius legitimè Ordines exercendi. Id enim ius per hæresim ordinator pdidit; nec tribuere potuit, quod ipse non habuit. Vide Glossam 1. quæst. 1. can. Arianos.

Ad TERTIVM dico, Innocentium non velle dicere, teneri nos legibus Iudaicis; sed velle argumentari à simili, vel potius à maiori, hoc modo. Tenebantur Sacerdotes in Testamento veteri ex diuino præcepto, non ducere vxorem viduam: Ergo multò magis conuenit, vt in Sacerdotibus nouæ legis Ecclesia requirat, ne viduarum fuerint mariti; propter excellentiam nimirum sacerdotij Christiani.

DECIMVS SEXTVS est CELESTINVS, quem Nestorij hæresi infectum fuisse affirmat Laurentius Valla, in declamatione de falsa donatione Cōstantini. Sed Laurentius apertè mentitur, siquidem Celestinus non modò non fuit vnquā de hac hæresi notatus; sed ipse est, qui præcipuè illam hæresim condemnauit; vt patet ex Prospero in Chronico anni CCCC. XXXI. & ex toto Concilio Ephesino. Deceptus est Valla æquiuocatione nominis. Fuit enim Celestinus hæreticus Pelagianus, qui quædam communia cum Nestorianis habuit.

DECIMVS SEPTIMVS est LEO I. qui in epist. 79. ad Nicetum, dicit; eas mulieres, quæ putantes maritos suos esse defunctos, aut nunquam redituros ex captiuitate, nupserunt aliis, non peccasse: tamen si mariti earum redeant, teneri eas ad primum coniugium renouandum. Si autem eas non velint, non teneri. Vbi duo videntur errores: Vnus, quòd mulier non peccet, si nubat alteri viro, quando existimat, primum maritum viuere, sed nunquam rediturum: Alter, quòd mulier possit manere cum secundo marito, si primus eam nolit. Notarunt hunc errorem Magdeburgenses Cent. 5. cap. 10. in vita Leonis I.

RESPONDEO, in neutro Leonem errasse. Nam cùm dicit, non peccare mulierem, quæ nubit, viuente adhuc priore viro; loquitur de illa tantùm, quæ nubit, quia putat, primum maritum esse mortuum, vt ipse ibidem disertè explicat: de illa autem, quæ nubit, quia putat maritum suum nunquam rediturum, non dicit peccare, neque non peccare; quia existimabat rem per se esse notam, nimirum eam peccare. Quando autem dicit, debere mulierem redire ad primum virum, si ipse eam velit; consequenter vult intelligi, debere virum redire ad mulierem, si ipsa eum velit, etiamsi alioqui eam ille noluisset. Sunt enim pares in hac re vir, & mulier. Itaque, si alter coniugum velit redire ad coniugium, tenetur alter necessariò parere: si autem neuter velit redire, poterunt separati manere, quoad vsum coniugij. Et hoc solum permittit sanctus Leo. Neque hinc sequitur, posse mulierem manere cum secundo marito. Nam idem Leo ibidem clarissimè dicit, primum Matrimoniū esse insolubile, & necessariò reformandum, posteriore soluto, quod verum esse non poterat.

DECIMVS OCTAVVS est GELASIVS, cuius duas sententias, secundum Catholicos, erroneas notarunt Centuriatores Cent. 5. cap. 4. de cœna Domini, & cap. 10. in vita Gelasij: VNA est in libro contra Eutychen; cum carne Christi manere in Sacramento verum panem: ALTERA, apud Gratianum de consecrat. dist. 2. canon. Comperimus, non posse sine ingenti sacrilegio sumi vnam partem Sacramenti Eucharistiæ sine altera. Aut enim Gelasius errauit in his duobus; aut nos erramus, qui contrarium sentimus, & sequimur.

Respondeo ad PRIMVM, librum illum non

esse

esse Gelasij Papæ; sed vel Gennadij, qui librum eiusdem tituli scripsit ad Gelasium Papam; vel Gelasij Cæsariensis Episcopi, cuius meminit Hieronymus circa finem Catalogi scriptorum Ecclesiasticorum. Siquidem Papa Gelasius scripsit quinque libros contra Eutychen, vt Trithemius refert, hic autem vnus tantùm est exiguus libellus. Deinde hic auctor pollicetur, se ferè omnium veterum sententias collecturum de incarnatione Domini, & cùm adducat XV. Patres Græcos, duos tantùm Latinos profert, Ambrosium & Damasum, & omittit Cyprianum, Hilarium, Hieronymum, Augustinum, Innocentium, Leonem, Prosperum, & similes, quos nunquam Gelasius Pontifex omisisset, immò nec alius Latinus auctor. videtur enim hinc manifestè colligi, hunc auctorem Græcum fuisse, non Latinum. Ad SECVNDVM dico, Gelasium in eo canone loqui solùm de Sacerdote sacrificante, qui non potest sine sacrilegio vnã tantùm speciem sumere, quia imperfectum sacrificium redderet.

DECIMVS NONVS est ANASTASIVS II. qui trium errorum accusatur. PRIMO, quòd sine Concilio Episcoporum, Presbyterorum, & Clericorum totius Ecclesiæ, communicauerit Photino, qui communicauerat cum Acacio hæretico. SECVNDO, quòd voluerit occultè reuocare Acacium, quem damnauerant Felix & Gelasius Papæ. TERTIO, quòd approbauerit Baptismata, & Ordines collatos ab eodem Acacio; propter quos errores & peccata dicitur idem Anastasius diuinitùs, morbo immisso, repentè extinctus. Hæc scribit auctor pontificalis in vita huius Anastasij, & eum sequutus Tilemannus HESHVSIVS lib. 1. de Ecclesia, cap. 9. immò & Gratianus dist. 19. can. Anastasius. & Magdeburgens. Cent. 6. cap. 10. in vita Anastasij.

RESPONDEO, falsissimum esse, quòd Acacium Anastasius reuocare voluerit. Constat enim ex Euagrio lib. 3. cap. 23. & ex Nicephoro lib. 15. & 17. & ex Liberato ca. 19. Acacium obiisse tempore Felicis Papæ, à quo tertius fuit Anastasius. Quomodo ergo Anastasius eum iamdudum defunctum in suam sedem reuocare voluit? SED dicunt quidam, saltem voluisse reuocare eius nomen. AT CONTRA exstat epistola Anastasij huius Papæ ad Anastasium Imperatorem, in qua petit, vt Imperator iubeat nomen Acacij taceri in Ecclesia; quandoquidem iustissimè à Felice Papa prædecessore suo fuerit condemnatus. Quòd verò Gratianus distinctione 19. canon. Ita Dominus, dicit; errasse in hac epistola Anastasium, quia voluit esse rata Sacramenta Baptismi, & Ordinis, quæ Acacius contulerat; id non Anastasium, hæreticum; sed Gratianum imperitum ostendit. Quis enim ignorat Catholicorum, baptizatos ab hæreticis verè esse baptizatos; & similiter ordinatos, verè esse ordinatos, quando ordinator hæreticus verè Episcopus fuerat, & adhuc erat, saltem quantum ad characterem?

Illud verò de Photino fortè est mendacium, sicut de reuocatione Acacij; sed verum sit, num propterea non erit Catholicus Anastasius? An non licet summo Pontifici sine Concilio omniũ Episcoporum, Presbyterorum, & Clericorum totius Ecclesię, absoluere vnum excommunicatum? Quod addunt, Anastasium Papam morte repentina à Deo immissa defunctũ, videtur ortum ex eo, quod constat, Anastasium hęreticum Imperatorem illo ipso tempore fulmine ictum periisse; vt scribunt Beda, Cedrenus, & Zonaras, & Paulus Diaconus in eius vita. alioqui fabulam esse non dubium est.

VICESIMVS est VIGILIVS, quem Liberatus in Breuiario, cap. 22. refert, epistolam scripsisse ad Theodoram Imperatricem, & alios hęreticos; qua confirmabat hæresim ipsorũ, & anathema dicebat iis, qui confitentur duas in Christo naturas.

RESPONDEO; multi existimant, hunc locum Liberati esse corruptum ab hæreticis, eò quòd in pontificali cõtrarium videatur narrari. At cùm vestigium nullum appareat corruptionis in lib. Liberati, & reuera non pugnet narratio Liberati cum narratione pontificalis, aliter respondendũ est. Dico igitur, Vigilium scripsisse illam epistolam, & damnasse Catholicam fidem, saltem exteriori professione: sed hoc nihil obesse nostræ caussæ. Nam id fecit, cùm adhuc viueret Syluerius Papa, quo tempore Vigilius ipse Papa non erat, sed Pseudopapa. Neque enim duo simul veri Pontifices summi esse possunt; & cõstabat tunc omnibus, Syluerium verum Pontificem esse, licet in exilio degeret.

Sciendum est enim, Anthemium hæreticum depositum fuisse ab Agapeto Romano Pontifice de Episcopatu Constantinopolitano: deinde Imperatricem petiuisse à Syluerio Agapeti successore, vt Anthemium restitueret: quo recusante, Vigilium, tunc Archidiaconum, promisisse Imperatrici, se Anthemium reuocaturum, si posset Romanus Pontifex fieri: continuò autem, iussu Imperatricis, opera Belisarij fuisse sanctum Syluerium expulsum de sua sede in exilium, & Vigilium creatum Papam, seu potius Antipapam. Quo tempore non esset mirum, si errare in fide, & etiam hæreticus planè esse potuisset. Quanquam ne tunc quidem definiuit aliquid contra fidem tanquam Pontifex, neque animo hæreticus fuit. Siquidem epistolam scripsit nefariam quidem, & Christiano homine indignam: tamen in ea Catholicam fidem non damnauit palàm, neque hæretico animo, sed occultè, propter cupiditatem præsidendi; vt Liberatus ibidem dicit, & èx epistola ipsa Vigilij apparet. Scribit enim, vt caueant, ne epistolam illam vllus videat, & vt sint omnia occulta vsque ad tempus. Erat enim Vigilius tunc in angustiis summis,

summis, in quas eum ambitio sua coniecerat. Nam si palàm se hæreticum profiteretur, metuebat Romanos, qui hæreticum sedere in Petri cathedra nunquam passuri videbantur: si è contrario Catholicum se profiteretur, metuebat Imperatricem hæreticam, cuius opera pontificatum adeptus fuerat. Itaque rationem illam excogitauit, vt Romæ Catholicum ageret, & interim per literas apud Imperatricem hęreticum simularet.

Contigit autem paulò pòst, vt Syluerius moreretur; & Vigilius, qui eousque in schismate sederat, inciperet iam solus & legitimus Pontifex esse, nimirum cõfirmante & accipiente eum Clero, & populo Romano. Ab hoc verò tempore nullus inuentus est in Vigilio aut error, aut erroris simulatio; sed summa constantia in fide vsq; ad mortem: vt appareat, cum ipso pontificatu firmitatem fidei eum accepisse, & de leui palea in solidissimam petram commutatum fuisse. Nam cùm Imperatrix Theodora hæretica freta occultis literis, & promissione Vigilij, peteret ab eo, vt Anthemium Patriarcham prædictum, sicut promiserat, restitueret; ille rescripsit, se temerè promisisse, grauiterque ea promissione peccasse; & ideo non posse, nec velle implere quæ promiserat, ne peccata peccatis adderet. Quocirca ab irata Imperatrice in exilium missus fuit, & miserè vexatus vsque ad mortem. Id quod non solùm scribitur in pontificali, sed etiam annotarunt Paulus Diaconus in vita Iustiniani, & Aimonius libro 2. cap.32. de gestis Francorum; & ipsi etiam Magdeburgenses Centuria 6. cap.10. in vita Vigilij; & idem etiam indicat breuissimè Liberatus, in fine capitis 22. vbi dicit; Vigilium ab illa ipsa hæresi, quam initiò occultè fouerat, miserè afflictum postea fuisse.

Denique Vigilium, post mortem Syluerij, verum & sanctum Pontificem fuisse, testantur omnes illi, qui illo ipso tempore viuentes scripserunt aliquid de Vigilio. GREGORIVS I. lib.2. epist.36. ad Episcopos Hyberniæ: *Recordandæ*, inquit, *memoriæ Vigilius Papa in vrbe regia constitutus, cõtra Theodoram tunc Augustam, vel Acephalos, damnationis promulgauit sententiam*, CASSIODORVS libro de diuinis lectionibus, cap. 1. *Origenem*, inquit, *præsenti tempore à Vigilio Papa viro beatissimo constat esse damnatum.* ARATOR præfationem Actorum Apostolicorũ, quæ ipse carmine scripsit, & Vigilio Papæ dedicauit, sic incipit: *Domino sancto, beatissimo, Apostolico, & in toto orbe primo omnium Sacerdotum Papæ Vigilio.* Denique constat ex Euagrio lib. 4. cap.37. à Vigilio confirmatam fuisse V. Synodum generalem, in qua damnata est hæresis illa, quam Theodora fouebat, & de qua ipse Vigilius ab aduersariis accusatur.

Posset etiam dici, epistolam illam Vigilij, cuius meminit Liberatus, fuisse confictam ab hæreticis. Liberatum autem credidisse falso rumori, quem hæretici sparserant. Nam quod hæretici confinxerint epistolam quandam Vigilij Papæ nomine ad Theodoram & Iustinianum, deprehensum fuit certis indiciis in VI. Synodo, act. 14. sed quidquid de hoc sit, satis nobis est, eum nulla in re errasse, quo tempore verus Pontifex fuit.

VICESIMVS PRIMVS est S. GREGORIVS I. qui à Durando in 4.d.7.q.4. accusatur erroris, quod in epist. 26. lib. 3. ad Ioannem Episcopum Caralitanum, permiserit Presbyteris conferre Confirmationis Sacramentum, quod iure diuino solis Episcopis conuenit. Propter quem locum Gregorij Adrianus in quæst. de Confirmatione, art. vlt. asserit, Pontificem posse errare in definiendis dogmatibus fidei.

Respondeo PRIMO, non B. Gregorium, sed Durandum potius & Adrianum errasse. Siquidem Concilium Florentinum in instructione Armenorum, & Tridentinum sess. 7. canone vltimo, docent, Confirmationis ordinarium Ministrum esse Episcopum. Ex quo sequitur, posse extraordinariè, etiam non Episcopum esse Ministrum eius Sacramenti. DEINDE, Gregorius nõ decretum aliquod de hac re edidit, sed solùm concessit quibusdam Presbyteris, vt absentibus Episcopis confirmarent. proinde, si in hac re Gregorius errasset, non doctrinæ, sed exempli seu facti error fuisset. Est etiam alius quidam error, qui sancto Gregorio attribuitur, sed falsò; de quo dicemus infrà, cùm agemus de Gregorio III.

VICESIMVS SECVNDVS est BONIFACIVS V. quem grauiter reprehendunt Magdeburgenses Cent.7. ca.10. quod ipse in epistola ad Eduinum Regem Anglorum, quam refert Beda lib.2. hist. Anglorum, cap.10. docuerit, Christum à solo originali peccato nos redemisse.

RESPONDEO, Centuriatores de suo addidisse illam vocem, *Solo.* Bonifacius enim sic ait: *Accedite ergo ad agnitionem eius, qui vos creauit, qui in vobis vitæ insufflauit spiritum, qui pro vestra redemptione Filium suum vnigenitum misit, vt vos ab originali peccato eriperet.* Hæc ille. Vbi, quòd non meminerit aliorum peccatorum, caussa fuit, quia peccatum originale est principale; & propter quod delendũ principaliter Christus mortuus est. Vnde Ioan. 1. legimus: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Græcè, τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου; id est, peccatum illud mundi; hoc est, peccatum originale, quod solum est commune toti mundo. Nam plurimi nullum aliud habent, vt omnes pueri.

CAPVT XI.

De Honorio I.

VICESIMVS TERTIVS est HONORIVS I. quem hæreticum Monothelitam fuisse contendit Nilus in lib. de primatu Romani Pontificis.

Idem

Idem asserunt Magdeburgenses Cent.7.cap.10. in vita ipsius,& cap.11. col.553.inter manifestos hæreticos eum ponunt.Nec solùm hæretici,sed etiam nonnulli ex Catholicis Honorium hæreticum fuisse contendunt, vt Melchior Canus lib.6.de locis,cap.vlt.Argumenta ipsorum hæc sunt. PRIMVM, ex epistolis ipsius Honorij, exstant enim duæ epistolæ Honorij ad Sergium; vna in VI. Synodo, act.12. altera ibidem act.13. in vtraq; autem Honorius approbat doctrinam Sergij Principis Monothelitarum, & iubet non debere dici, Christum duas habere voluntates aut operationes.

SECVNDVM, ex VI. Synodo, act.13. vbi damnatur Honorius tanquam hæreticus, & comburuntur eius epistolæ, & in sequentibus actionibus omnibus repetitur eius damnatio.

TERTIVM, ex VII. Synodo, act.vlt. vbi totum Concilium dicit anathema Honorio, Sergio, Cyro, & ceteris Monothelitis; & idem repetit in epistola, quam scribit ad clericos vniuersos.

QVARTVM, ex VIII. Synodo, act.7. vbi legitur, & probatur epistola Concilij Romani sub Adriano II. vbi Pontifex cum Concilio asserit, fuisse Honorium iudicatum post mortẽ à Concilio VI. quia de hæresi accusatus fuerat.

QVINTVM, ex epistola Agathonis Papæ, qui in epistola ad Constantinum Imperatorem, quę habetur in 4. act. VI. Concilij generalis, anathema dicit Honorio, tanquam Monothelitæ.

SEXTVM, ex Leone II. qui in epistola ad eundem Imperatorem, quæ habetur ad finem Concilij, eundem Honorium execratur; tanquam qui sedem Apostolicam sua hæresi contaminauerit.

SEPTIMVM, ex variis scriptoribus Græcis & Latinis, qui Honorium fuisse hæreticum testantur. Id enim asserit Tharasius Episcopus Constantinopolitanus, in epistola ad Patriarchas, quæ habetur in VII. Synodo, act.3. Item Theodorus Episcopus Hierosolymæ, in epist. Synodica, quæ habetur in eadem VII. Synodo, act.3. Item Epiphanius Diaconus Catholicus, in disputatione cum Gregorio hæretico, quæ habetur in 6. act. VII. Synodi, tomo 2. Psellus in carmine de septem Synodis. Beda de sex ætatibus, in vita Cõstãtini IV. Imperatoris, & liber pontificalis in vita Leonis II.

At pro Honorio scripserunt Albertus Pighius lib.4. hierarchię Ecclesiasticę, cap.8. Hosius lib.2. contra Brentium, & Ioannes à Louanio in lib. de perpetua cathedræ Petri protectione & firmitate, capite 11. & Onufrius in annotatione ad Platinam in vita Honorij; quorũ rationes multò sunt efficaciores, quàm aduersariorum, vt patebit in solutione argumentorum.

Ad PRIMVM ergo respondeo dupliciter. PRIMO, fortasse illas epistolas esse confictas, & insertas Concilio generali ab hæreticis; quod

A enim hoc non temerè dicatur, patet ex eo quod constat in V. Synodo, fuisse à similibus hæreticis insertas epistolas fictitias Vigilij Papæ Romani, & Mennæ Patriarchæ Constantinopolitani. Id quod deprehensum fuit in VI. Synodo, actione 12. & 14. dum relegerentur acta V. Synodi. Sunt enim inuenti tres quaterniones ab hæreticis inserti, & in iis istæ epistolæ. Quid ergo mirum, si iidem artifices idem fecerint in VI. Synodo?

SECVNDO dico, in epistolis istis Honorij nullum contineri errorem. Honorius enim in his epistolis confitetur, quod ad rem attinet, duas in Christo voluntates & operationes: & so-

B lùm prohibet nomina vnius vel duarum voluntatum, quæ tunc erant inaudita, idque prudentissimo consilio. Quod rem ipsam confiteatur, patet ex illis verbis secundæ epistolæ: *Vtrasque naturas in vno Christo, vnitate naturali copulatas cum alterius communione operantes, atque operatrices confiteri debemus. Et diuinam quidem, quæ Dei sunt, operantem; & humanam, quæ carnis sunt, exequentem: non diuisè, neque confusè, aut conuertibiliter Dei naturam in hominem; nec humanam in Deum conuersam edocentes, sed naturarum differentias integras confitentes, &c.* Hæc confessio Catholicissima est, & Monothelitarum hæresim penitus destruens.

Quod autem Honorius prudentissimo consilio prohibuerit nomina vnius, vel duarũ ope-

C rationum, probatur; Nam tunc initium erat huius hæresis, nec ab Ecclesia aliquid de his nominibus erat definitum. Tunc enim primùm Cyrus Alexandrinus cœperat prædicare vnam in Christo operationem: è contrario verò Sophronius Hierosolymitanus opponens se Cyro, prędicabat in Christo duas operationes. Retulit Cyrus hanc contentionem ad Sergium Constantinopolitanum, & vterque ad Honorium Romanum. Honorius igitur metuens, id quod postea euenit, ne ista cõtẽtio in graue aliquod schisma cresceret, & simul videns, sine his vocibus posse fidem esse saluam, voluit conciliare vtramque opinionem, & simul tollere de medio scandali, & contentionis materiam. Itaque scri-

D psit in epistola prima, ideo debere abstineri à vocabulo vnius operationis, ne videamur cum Eutychianis vnam naturam ponere in Christo: & rursum à duarum operationum vocabulo, ne videamur cum Nestorio duas personas ponere: *Ne*, inquit, *aut duarum operationum vocabulo offensi, Nestorianos sectantes nos vesana sapere arbitrentur: aut certè si rursum vnam operationem fatendam esse censuerimus, stultam Eutychianistarum attonitis auribus dementiam fateri putemur.*

Deinde in epist.2. docens modum loquendi, & concilians opiniones: *Auferentes ergo*, inquit, *scandalum nouellæ adinuentionis, nõ nos oportet vnam vel duas operationes definientes prædicare; sed pro vna, quam quidam dicunt, operatione, oportet nos vnum operatorem Christum Dominum in vtrisque naturis veridicè confiteri:*

& pro duabus operationibus, ablato geminæ operationis vocabulo, ipsas potius duas naturas; id est, diuinitatis, & carnis assumptæ in vna persona vnigeniti Filij Dei Patris inconfusè, indiuisè, atque inconuertibiliter nobiscum prædicare propria operantes. Hæc ibi; quæ certè non nisi laudari possunt.

At paulò infrà apertè prędicat vnam tantùm voluntatem his verbis: *Vnde & vnam voluntatem fatemur Domini nostri* Iesv *Christi.* Respondeo, eo loco Honorium loquutum esse solùm de humana natura, ac dicere voluisse: non fuisse in homine Christo duas pugnantes voluntates, vnam carnis, alteram spiritus; sed vnam tantùm, nimirum spiritus. Caro enim in Christo nihil absolutè appetebat contra rationem. Hanc autem esse mentem Honorij, planum est ex ratione, quam reddit. Sic enim ait: *Vnde & vnam voluntatem fatemur Domini nostri* Iesv *Christi, quia profectò à diuinitate assumpta est nostri natura, non culpa; illa profectò, quæ ante peccatum creata est, non quæ post præuaricationem vitiata.* Hæc ratio nulla est, si adferatur ad probandum in Christo Deo & homine vnam tantùm esse voluntatem: efficacissima autem est, si inde probandum sit, non fuisse in Christo homine contrarias voluntates carnis & spiritus. illa enim contrarietas ex peccato nata est: Christus autem sine peccato humanam habet naturam.

Deinde, quia poterat aliquis obiicere illa loca Euangelij: *Non veni facere voluntatem meam.* Et: *Non quod ego volo, sed quod tu.* vbi videtur Christus, vt homo, habuisse contrarias voluntates; nimirum vnam malam, qua volebat non pati; alteram bonam, qua volebat non impleri priorem illam voluntatem suam, sed impleri contrariam, quæ erat conformis Dei voluntati. Respondet Honorivs paulò infrà: *Est,* inquit, *scriptum; Non veni facere voluntatem meam, sed eius, qui misit me, Patris: &, Non quod ego volo, sed quod tu vis Pater, & alia huiusmodi. Non sunt hæc diuersæ voluntatis, sed dispensationis humanitatis assumptæ. Ista enim propter nos dicta sunt, quibus dedit exemplum, vt sequamur vestigia eius, pius Magister discipulos imbuens, vt non suam vnusquisque nostrûm, sed potius Domini in omnibus præferat voluntatem.* hoc est, non habuit Christus contrarias voluntates, ita vt opus illi fuerit, vnam vincere ac mortificare. Sed ita loquitur, ac si haberet contrarias voluntates, vt nos doceat mortificare propriam voluntatē, quæ sæpe aduersus Deum rebellare nititur.

Et confirmatur testimonio grauissimo S. Maximi, qui tempore Honorij vixit. Is enim scripsit Dialogum contra Pyrrhum Sergij successorem, qui adhuc est in Bibliotheca Vaticana. In eo Dialogo introducit Pyrrhum hæreticum, proferentem pro se testimonium Honorij: deinde respondet ipse, Honorium semper fuisse Catholicum; & probat cùm aliunde, tum ex testimonio Secretarij ipsius Honorij, qui epistolas illas scripserat ab Honorio dictatas, quem

A Secretarium tunc adhuc superstitem fuisse dicit. Testabatur autem Secretarius mentem Honorij non fuisse vnquam, negandi duas in Christo voluntates; & si quando videtur duas negare, id esse intelligendum de duabus contrariis & pugnantibus in eadem humana natura; quæ in nobis ex peccato inueniuntur, quod in Christo non fuit. Sed ipsa verba S. Maximi adscribamus.

Pyrrhvs. *Quid tu habes quod respondeas de Honorio, qui literis suis, quas ad Sergium superioribus temporibus scripsit, vnicam planè voluntatem Domini nostri* Iesv *Christi professus est?* Maximvs. *Vtra harum literarum verior, certiorque interpretatio habenda est, eiúsne scribæ, qui nomine Honorij illas scripsit, præsertim cùm idem adhuc superstes sit, omnisque virtutis splendore, & religionis disciplina, totius Occidentis partes ornarit; an Constantinopolitanorum ciuium, qui nihil, nisi quod ipsis libet, loquuntur?* Pyrrhvs. *Verior eius qui scripsit.* Maximvs. *At is ad Imperatorem Constantinum sic de illa epistola, iussu Ioannis Pontificis, scripsit. Sanè quòd vnam Domini nostri voluntatem diximus, non est accipiendum, quasi de duabus diuinæ & humanæ naturæ dictum voluntatibus, sed humanæ tantùm. Cùm enim Sergius scripsisset, prædicare quosdam duas esse Christi voluntates contrarias: nos rescripsimus, Christum duas voluntates contrarias non habere.*

Denique, cùm in tota epist. Honorius contendat, non esse dicendam in Christo Deo & homine vnam, nec duas voluntates, quomodo ipse sui oblitus tam apertè vnam fateretur? non igitur vnam esse dixit, Dei & hominis; sed vnam solius hominis, vt & verba sequentia, & Secretarius testantur. Habemus igitur, in ipsis epistolis nullum esse errorem.

Ad Secvndvm dico, sine dubio Honorij nomen inter eos, qui damnantur à VI. Synodo, insertum esse ab æmulis Romanæ Ecclesiæ, & similiter quidquid aliud ibi dicitur contra Honorium. Hoc probo, Primo, quia hoc testatur Anastasius Bibliothecarius in historia sua ex Theophane Isauro Græco.

Secvndo, quia erat consuetudo Græcorum ferè ordinaria, corrumpendi libros. Nam (vt diximus) in hac ipsa VI. Synodo, act. 12. & 14. deprehenderunt plurimas corruptiones ab hęreticis factas in V. Concilio. Et Leo in epist. 83. ad Palæstinos, conqueritur de Græcis, quòd epistolam suam ad Flauianum, se adhuc viuente, corruperint. Gregorivs lib. 5. epist. 14. ad Narsem, asserit, Constantinopolitanos corrupisse Synodum Chalcedonensem, & idem se suspicari de Ephesina. Et addit, codices Romanorum longè esse veraciores, quàm Græcorum: *Quoniam,* inquit, *Romani sicut non acumina, ita nec imposturas habent.*

Denique, Nicolavs I. in epistola ad Michaëlem, remittens Imperatorem ad epistolam Adriani I. *Si tamen,* inquit, *non falsata more Græcorum, sed sicut à sede Apostolica missa est, penes Ecclesiam Constantinopolitanam, hactenus conseruatur.* Nec sine caussa hoc dixit: nam quæ ipse allegat in epistola

ad

ad Photium, ex epistola Adriani ad Tharasium, non habentur in illa ipsa epistola, vt legitur in VII. Synodo. Detraxerunt enim Græci eum locum, quia contra honorem Tharasij faciebat. Si ergo corruperunt Græci III. IV. V. & VII. Synodum, quid mirum si etiam VI. corruperint? Pręsertim cùm constet paulò post VI. Synodum conclusam, iterum ascendisse Constantinopolim multos Episcopos, & edidisse Trullanos canones, quorum Episcoporum non alius scopus videtur fuisse, quàm taxandi & reprehendendi Romanam Ecclesiam.

TERTIO, quia non poterat Concilium damnare Honorium tanquam hæreticum, nisi pugnaret cum epistola S. Agathonis; immò etiam secum, & planè contradictoria assereret. Nam Agatho Papa in epistola 1. ad Imperatorem, quę lecta est in ipso Concilio, sess. 4. sic ait: *Hæc est veræ fidei regula, quam & in prosperis, & in aduersis viuaciter tenuit, atque defendit hæc spiritualis mater vestri tranquillißimi imperij, Apostolica Christi Ecclesia, quæ per Dei omnipotētis gratiam à tramite Apostolicæ traditionis nunquam errasse probabitur, nec hæreticis nouitatibus deprauata succubuit: sed, vt ab exordio fidei Christianæ percepit ab auctoribus suis Apostolorum Christi Principibus, illibata fine tenus permanet, secundum ipsius Domini Saluatoris diuinam pollicitationem, quam suorum discipulorum Principi in sacris Euangeliis fatus est; Petre, Petre, inquiens, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum, ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Consideret itaque vestra tranquilla clementia, quoniam Dominus & Saluator omnium, cuius fides est, qui fidem Petri non defecturam promisit, confirmare eum fratres suos admonuit, quod Apostolicos Pontifices meæ exiguitatis prædecessores fecisse semper, cunctis est agnitum.*

Vbi NOTA, Agathonem non solùm dicere fidem in sede Petri non defecisse, nec posse deficere; & proinde non posse Pontificem, vt Pontificem, aliquid contra fidem decernere: sed etiam omnes suos prædecessores, quorum vnus est Honorius, semper restitisse hæresibus, & confirmasse fratres in vera fide. Et infrà, posteaquam enumerauerat Agatho hæreticos Monothelitas, Cyrum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum, & Theodorum, ait: *Eximenda proinde, ac summis conatibus liberanda est sancta Dei Ecclesia de talium Doctorum erroribus; vt Euangelicam atque Apostolicam Orthodoxæ fidei rectitudinem, quæ fundata est super firmam petram huius B. Petri Apostolorum Principis Ecclesiæ, quæ eius gratia atque præsidio ab omni errore illibata permanet, omnis Præsulum numerus, Cleri, ac populorum nobiscum confiteatur ac prædicet.* Hæc epistola à toto Concilio probata est, actione octaua, & actione 18. vbi dicunt Patres, non tam Agathonem, quàm diuum Petrum per Agathonem loquutum.

Ex his ergo sic argumentor; Si Honorius fuit hæreticus Monothelita, qua fronte Agatho de hac ipsa hæresi disputans, scribit, nullum suorum prędecessorum vnquam errasse? & cùm Ecclesiæ ceteræ erroribus suorum Præsulum maculatæ fuerint, solam Romanam permansisse illibatam? DEINDE, si Concilium fatetur, Petrum per Agathonem loquutum, ac dixisse; Romanos Pontifices semper confirmasse fratres suos in fide, & hæresibus nunquam succubuisse; qua temeritate idem Concilium in singulis ferè actionibus dicit anathema Honorio hæretico? Ergo necesse est, vel Concilium esse falsatum; vel epistolam Agathonis; vel Concilium secum, & cum Agathone pugnare: sed hoc vltimum nemo vnquam asseruit, ne hæretici quidem; de secundo non fuit vnquam vlla suspicio; ergo necesse est tenere primum.

Ad hoc argumentum NILVS respondere conatur, sed frustrà: *Fortè*, inquit, *Agatho motus est, tum eo quòd ratio quæstionis tunc id postulauit, sicut sæpe fit, vt ita scriberet; tum quòd reuera rariùs illa Ecclesia à vero aberrauerit.* Hæc ille.

At postulabat quidem ratio quæstionis, vt de sua auctoritate, & suorum prædecessorum laudibus aliquid diceret Agatho: sed num postulabat, vt impudentissimè mentiretur? Et nunquid non erat impudentissimum mendacium, quod ait Agatho, omnes suos prædecessores semper hæreticis restitisse: si Honorius illa ipsa hæresi, de qua tunc loquebatur, contaminatus fuerat? Nec satis est, rariùs errasse Romanam Ecclesiam, vt verè dici posit, nunquam errasse. Sed audiamus cetera: *Alioqui*, inquit Nilus, *si sic simpliciter, ac sine omni exceptione verum esset* (*nullum Romanorum Pontificum errasse*) *quomodo illud dictum constaret; Omnes declinauerunt, ac noxij facti sunt: non est qui bonum faciat, non est vsq; ad vnum?*

Egregiam sanè rationem, quasi Dauid de fide, & non de moribus loquatur. Non ait Psalmus; Non est qui bene credat, sed: *Non est qui faciat bonum: Nam in multis offendimus omnes*, ait Iacobus. Alioqui, si de fide ageretur, oporteret etiam Paulum, & Ioannem, & omnes Apostolos errare potuisse, etiam post acceptum Spiritum sanctum.

Pergit Nilus: *Posset & illud hîc rectè dici, Agathonem de præteritis temporibus esse loquutum, quòd in illis Romana Ecclesia nō errauerit; non de futuris, quòd eam vnquam errare sit impoßibile.* At HONORIVS, bone Nile, in præteritis temporibus fuerat. Præcesit enim multis annis Agathonē. & deinde Agatho nónne de futuro ait, fidem in sede Petri nunquam defecturam?

Addit postremò Nilus: *Certè ante VI. Synodum ea Agatho scripsit, nec ea tunc adhuc satis cognorat, de quibus VI. egit Synodus. Non valde quoque mirum esset, si sancta illa Synodus ea perspexisset, quæ vnus solus vir non satis cernere potuisset.* Hæc ille.

At si ita est, errauit igitur Agatho ex ignorantia. Cur ergo tota Synodus act. 8. & 18. illam epistolam approbat, vt à S. Petro scriptam? Quid hoc est aliud, quàm dicere; tantam Synodum

aut

aut errorem approbasse, aut ipsam secum apertè pugnasse? vt illud omittam, nulli omnino melius cognita fuisse Honorij dogmata, quàm Agathoni; cùm illa ipsa caussa ab Ioanne IV. Theodoro, Martino, aliisque prædecessoribus Agathonis, & Honorij successoribus sæpius examinata fuisset.

QVARTO, probatur ex epistola NICOLAI ad Michaëlem, vbi Nicolaus de Romanis Pontificibus ait: *Hos enim nec tenuis saltem rumor aspersit, aliquando cum praua sapientibus sapere; quantò minus concertare.* Hæc ille. At quomodo hoc verum est, si in publico, celeberrimo, frequentissimo generali Concilio sæpius acclamatum est, Honorio hæretico anathema?

QVINTO, probatur, quia vel necesse est dicere, Concilium hoc, vbi Honorium damnat, deprauatum fuisse ab æmulis; vel oportet asserere, hoc idem Concilium intolerabili errore, & impudentia laborasse: at hoc secundum ne hæretici quidem vnquam dixerunt; ergo dicendum est illud primũ. Non potuisse autem Concilium sine intolerabili impudentia & errore, damnare Honorium pro hæretico: inde constat, quod non habuit Concilium vllum indicium hæresis Honorij, nisi ex epistolis eius ad Sergium, vbi Honorius prohibet dici vnam vel duas in Christo operationes. At epistolæ illæ clarissimè testantur, Honorium sensisse, & docuisse, duas esse in Christo operationes; & solùm voluisse abstineri à nominibus illis: *Vnius*, vel, *Duarum*, ad scandalum tollendum, & contentionem sedandam. Non potest autem damnari pro hæretico, qui rem ipsam confitetur, licet nomen iusta de caussa arbitretur tacendum, præsertim ante definitionem Ecclesiæ. Alioqui B. Hieronymus posset iam damnari pro hæretico, quia in epist. ad Damasum censuit, non esse dicendas in Deo tres hypostases. cuius contrarium postea non semel Ecclesia definiuit.

Accedat postremò, quòd in Concilio Romano frequentissimo, quod celebratum est à sancto Martino I. Papa & Martyre, ante sextam Synodum; de hac ipsa caussa Monothelitarum, damnati sunt nominatim Sergius, Cyrus, Pyrrhus, & Paulus; Honorij autem nulla mentio facta est. Nec potest hoc tribui acceptioni personarum, cùm essent illi Episcopi sanctissimi viri, & præcipuè S. Martinus, qui Concilio præsidebat. multò minùs tribui potest ignorantiæ aut obliuioni. Quis enim melius nouit res gestas Pontificum, quàm eorum successores? Si igitur Romana Synodus non damnauit Honorium, quæ habuit autographa epistolarum eius, & testes viuos verborum & factorum ipsius; quomodo credibile est, sextam Synodum id facturam fuisse ex solis epistolis?

Quod si aliquis adhuc non possit adduci, vt credat, corruptam esse VI. Synodum; is accipiat alteram solutionem, quæ est Ioannis à Turre-

A cremata, lib. 2. de Ecclesia, cap. 93. qui docet, Patres VI. Synodi damnasse quidem Honorium, sed ex falsa informatione, ac proinde in eo iudicio errasse. Quamuis enim generale Concilium legitimum non possit errare, vt neque errauit hoc sextum, in dogmatibus fidei definiendis; tamen errare potest in quæstionibus de facto. Itaque tutò dicere possumus, hos Patres deceptos ex falsis rumoribus, & non intellectis Honorij epistolis, immeritò cum hæreticis connumerasse Honorium.

DICES; ergóne tu melius Honorij epistolas intelligis, quàm intellexerint tot Patres? RESPONDEO; non quidem à me, sed à Ioanne IV.
B Martino I. Agathone, & Nicolao I. summis Pontificibus, & à toto Concilio Romano sub Martino congregato, eas epistolas melius esse intellectas, quàm à Græcis in Concilio sexto.

CVR, igitur, inquies, legati Agathonis non reclamarunt, cùm Honorius damnaretur? RESPONDEO, id factum esse ad euitandum maius malum. Verebãtur enim legati, si reclamarent, ne impediretur definitio rectæ fidei: & non posset tolli schisma, quod annis LX. iam durauerat. nam damnabantur in eo Concilio Patriarchæ multi Constantinopolitani, Alexandrini, & Antiocheni; quorum successores nõ facilè acquieuissent, nisi etiam Honorius damnaretur, qui vnà cum illis accusatus fuerat. Atque hæc de se-
C cundo argumento.

Ad TERTIVM respondeo; Patres VII. Synodi sequutos esse Synodum sextam, & solùm repetiuisse quod in ea legerant. Proinde deceptos fuisse ex sexta Synodo, quę vel corrupta erat; vel per errorem Honorium damnauerat.

Ad QVARTVM respondeo; Adrianum cum Synodo Romana non apertè dicere, Honorium fuisse hæreticum; sed solùm, dictum ei fuisse anathema ab Orientalibus, quia de hæresi fuerat accusatus. Vbi videtur Adrianus idcirco dixisse ab Orientalibus anathematizatum Honorium fuisse; quia sciebat, ab Occidentalibus, id est, à Concilio S. Martini non fuisse anathematizatum. Addidit autem Adrianus, etiam in caussa
D Honorij non fuisse ausos Orientales sententiam dicere in Honorium, nisi Romanę sedis consensus præcessisset: quia sciebat legatos Agathonis consensisse in damnationem Honorij. atq; hæc quidem dicimus, si defendantur acta VI. Synodi, tanquam integra: nam si dicamus esse corrupta, respondendum erit, Adrianum deceptum fuisse ex deprauatis illis actis VI. Synodi.

DICES; At certè crediderunt ista Concilia Papam errare posse, cùm Honorium hæreticum fuisse crediderint. RESPONDEO, credidisse solùm eos Patres, Papam errare posse vt priuatum hominem; quæ est opinio probabilis, quamuis contraria videatur nobis probabilior. id enim est de quo accusatur Honorius, quod priuatis literis hæresim fouerit.

Ad QVINTVM dico, Canum bis errare in hoc argumento. PRIMVM, cùm ait Agathonem anathema dixisse Honorio; nusquam enim hoc in epistolis Agathonis inuenitur. Sed Canus deceptus videtur ex summa Conciliorum. nam auctor summæ Conciliorum contra fidem ipsarum epistolarum, quę habentur integrę in Conciliorum tomo 2. addidit nomen Honorij. DEINDE cùm ait, hanc epistolam Agathonis scriptam esse ad Concilium sextum. Non enim ad Concilium, sed ad Imperatorem scriptæ sunt ambæ Agathonis epistolæ.

Ad SEXTVM dico, epistolam Leonis ab iisdem esse corruptam, à quibus corrupta est sexta Synodus. Siquidem epistola illa pars quædam Concilij censetur, & cum ipso Concilio circumfertur. Vel certè Leo sequutus est iudicium legatorum Agathonis, ne disturbaret negotium iam confectum. Sed non tenemur nos magis vnum Leonem sequi, quàm tot alios summos Pontifices; pręsertim in quæstione de facto, quę ad fidem non pertinet.

Ad SEPTIMVM, obiicio auctores auctoribus, plures paucioribus, & antiquiores recentioribus; nam inprimis S. Maximus, qui tempore Honorij vixit, in Dialogo contra Pyrrhum, Theophanes Isaurus in historia, quam citat Onuphrius & Emanuel Calleca in libro, quem scripsit pro Latinis contra Gręcos; Honorium semper Catholicum fuisse testantur. Deinde Photius etiam Græcus, & Romanę Ecclesię infestus in libello de septem Synodis, vbi ad VI. Synodum venit, dicit damnatos fuisse, Cyrum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrũ; at de Honorio nihil dicit tale. Similiter Zonaras in vita Constantini IV. referens nomina damnatorum in VI. Synodo, Honorium omittit. Quod idem facit Paulus Diaconus in vita eiusdem Constantini IV. Denique historici Latini ferè omnes, vt Beda, Anastasius Bibliothecarius, Blondus lib. 9. decadis primæ, Nauclerus, Sabellicus, Platina, & alij Honorium Catholicum, & sanctum Pontificem faciunt.

Addidi autem etiam Bedam, etiamsi Canus nolit. Nihil enim dubito, quin idem senserit, etsi in eius libro de sex ætatibus irrepserit nomen Honorij inter eos, qui recensentur damnati in VI. Synodo. Videtur enim aliquis sciolus addidisse nomen Honorij in libro Bedæ, eo quod in VI. Synodo vbique inueniatur cum nominibus Cyri, Sergij, &c. Nam quod Beda Honorium pro viro sancto habuerit, etiam post eius mortem, patet tum ex lib. 2. hist. Anglorum, cap. 17. 18. 19. vbi sæpius tanquam de optimo pastore de Honorio loquitur: tum ex vita S. Bertolfi Abbatis, vbi nunc beatum, nunc S. Honorium vocat, & inter alia sic ait: *Erat*, inquit, *venerabilis præsul Honorius sagax animo, vigens consilio, doctrina clarus, dulcedine & humilitate pollens.* Et infrà: *Præbuit optatum munus S. Papa patri memorato Bertolfo, priuilegia scilicet sedis Apostolicæ, quatenus nullus Episcoporum in præfato cœnobio quolibet iure dominari conaretur.* Hæc Beda de Honorio; quæ certè nõ diceret, si eum pro damnato hæretico habuisset, vt aduersarij volunt.

CAPVT XII.

De aliis septem Pontificibus.

VICESIMVS QVARTVS Romanus Pontifex inter eos, qui errasse dicuntur, est S. MARTINVS I. quem accusant Magdeburgenses Cent. 7. cap. 20. quod in epist. ad Amandum docuerit, non esse dandam veniam Presbyteris, vel Diaconis post ordinationem suam peccantibus, quę videtur esse species quędam Nouatianismi.

RESPONDEO; Martinus non loquitur de venia peccatorum, sed de restitutione ad sacra ministeria. Vult enim Presbyteros & Diaconos grauiter peccantes deponi à gradu suo; ac si resipuerint, & veniam petierint, absolui quidem à peccatis, sed nunquam restitui in suos gradus; quod idem omnes veteres docent.

VICESIMVS QVINTVS est GREGORIVS III. quem Magdeburgenses Centur. 8. cap. 10. in vita ipsius accusant. PRIMO, quòd in epistola ad Bonifacium iusserit iterum consecrari ordinatos ab aliis, quàm ab iis quos Romanus Pontifex miserat. Sed hoc est apertum mendacium. Gregorius enim solùm iubet iterum consecrari ordinatos à non veris Episcopis.

SECVNDO, eundem accusant; quòd in alia epistola ad Bonifacium permiserit viro ducere aliam vxorem, si propter morbum aliquẽ propria vxor debitum ei coniugale reddere non valeat. quod est expresè contra Euangelium. Vt etiam annotauit Gratianus 32. quæst. 7. canone Quod proposuisti. Eiusdem erroris accusatur à nonnullis Gregorius I. propter epistolam eius ad Augustinum Anglorum Episcopum, in quo similia verba reperiuntur.

RESPONDEO; inprimis mirandum esse, cur hoc habeant Lutherani pro errore, cùm id etiam Lutherus docuerit, teste Ioanne Cochlæo in septicipite, cap. de Matrimonio. Deinde dico; Gregorium non loqui de quacunque imbecillitate, sed de impotẽtia perpetua & naturali, per quam est inepta ad coniugium mulier: talia enim coniugia si ex errore contracta sint, censentur non esse coniugia, & Ecclesiæ iudicio soluuntur; vt habemus in decretalibus tit. de frigidis, cap. ex literis. ita respõdet glossa in 20. d. can. de libellis.

Sed contra hoc est, quod Gregorius videtur iudicare primum fuisse verum Matrimonium, & non tam soluendum, quàm ei secundum superaddendum. Scribit enim non debere virum à priore vxore subsidium auferre; id est, debere eam adhuc vt vxorem alere, & sustentare. Ideo posset etiam dici cum eadem glossa in 32. quæst. 7. can. proposuisti, Pontificem loqui de quacun-

que

que infirmitate, sed non concedere aliud coniugium tanquam iustum; sed tanquam minus malum. Minus enim malũ videtur, vt aliquis vnam tantùm concubinam habeat, quàm vt cum multis passim scortetur. Vel certè Pontificem ex ignorantia lapsum esse. Quod posse Pontificibus accidere non negamus, cùm non definiunt aliquid tanquam de fide, sed solùm opinionem suam aliis declarant; vt hoc loco videtur Gregorius fecisse. Est autem NOTANDVM, hanc sententiam non esse Gregorij I. sed solùm huius Gregorij III. Nam epist. illa ad Augustinum est vna, & eadem cum ista ad Bonifacium, quam certum est esse Gregorij III. vnde non inuenitur inter opera B. Gregorij, sed solùm in tomis Conciliorum. Vbi etiam Concilium Romanum de gradibus prohibitis circa Matrimonium, tribuitur Gregorio I. & III. cùm tamen reuera non possit esse nisi Gregorij III. vt patet ex Imperatoribus, qui nominantur in principio & fine Concilij.

VICESIMVS SEXTVS est NICOLAVS I. quem nonnulli reprehendunt, quod (vt refertur de consecr. dist. 4. can. à quodam Iudæo) docuerit Baptismum in nomine Christi collatum, fine expressione trium personarum, esse ratum. Id enim est contrarium non solùm Euangelicæ institutioni, sed etiam aliorum Pontificum decretis; nimirum Pelagij, & Zachariæ, qui Baptismum improbant eorum, qui tantùm sunt baptizati in nomine Christi, & non expresse in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; vt patet in eadem dist. 4. can. multi, & can. in Synodo. Neque potest responderi, tempore Nicolai non fuisse adhuc definitum, an Baptismus esset irritus, si conferretur in nomine Christi. Nam id fuerat definitum in Concilio Anglicano, à summo Pontifice Zacharia, qui Nicolaum præcessit, confirmato, vt patet ex canone, in Synodo, de consecr. dist. 4.

RESPONDEO; Nicolaum non definiendo quæstionem de fide, illud dixisse; sed solùm vt doctorem particularem exposuisse obiter opinionem suam. Nam quod ille intendebat docere in illo canone, non erat de forma Baptismi, sed tantùm de ministro, de quo interrogatus fuerat. Itaque posteaquam responderat & definierat, Baptismum esse ratum, etiamsi à Iudæo, vel pagano detur, quæ erat præcipua quæstio, addidit obiter; Baptismum esse ratum, siue in nomine trium personarum, siue in nomine solius Christi detur. In quo sequutus est Ambrosij sententiam lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 3. vt ipse ibidem dicit. Quæ sentẽtia falsa quidem est meo iudicio, tamen non hæretica. Nam non inuenitur vlla certa definitio Ecclesiæ de hac re, & Patrum sententiæ inueniuntur etiam variæ.

Neque obstant canones illi Pelagij, & Zachariæ. Nam inprimis Pelagius non definit quidquam, sed solùm vt Doctor in epistola ad Gau-

A dentium explicat opinionem suam. Zachariæ autem canon mihi valde suspectus est. Nam inprimis Gratianus citat epistolam Zachariæ ad Bonifacium, cùm hunc canonem ponit: at non inuenitur in epistolis Zachariæ ad Bonifacium, quæ exstant in tomis Conciliorum, talis aliqua sententia.

Deinde Concilij illius Anglicani non meminit Beda in historia gentis suæ, vbi tamen aliorum Conciliorum Anglicanorum mentionem semper facit. Immò ipse Beda contrariam sententiam sequitur. Nam in cap. 10. Actor. approbat sententiam Ambrosij de Baptismo in nomine Christi. Qui tamen nec potuit ignorare de-

B cretum Concilij Anglicani, si reuera fuit, cuius meminit Zacharias, cùm ipse eodem tempore vixerit, & adhuc Zachariæ superuixerit; nec vllo modo credibile sit, eum voluisse Concilio, in sua patria celebrato, & à sede Apostolica confirmato, contradicere.

Admissa autem auctoritate Concilij, & Zachariæ, respondetur dupliciter. PRIMO cum Magistro in 4. dist. 3. in illo Concilio fuisse solùm definitum, non esse ratum Baptismum sine inuocatione trium diuinarum personarum. Non autem esse definitum, an illæ tres personæ implicitè an explicitè nominari deberent: & proinde non pugnare istum canonem cum sententia Ambrosij, & Nicolai, qui docuerunt, sufficere

C re implicitam nominationem trium personarum in vno Christi nomine. Ad quem modum etiam istum canonem Concilij intellexit D. Bernardus in epist. 340. & Hugo de S. Victore, & omnes alij Doctores illius ætatis, qui non obstante canone Concilij Anglicani, docuerunt, Baptismum in nomine Christi esse ratum.

SECVNDO dici potest, Concilium Anglicanum non esse verè & propriè probatum ab Apostolica sede, & ideo non facere rem de fide. Zacharias enim laudauit quidem Concilium Anglicanum, & eius decreta citauit ad suum propositum; non tamen propriè vt Pontifex, & ex intentione confirmãdi acta Concilij, illud probauit. Aliud enim est Pontificem seriò confir-

D mare decreta Conciliorum; aliud verò ad aliquod aliud propositum ea commendare.

VICESIMVS SEPTIMVS est STEPHANVS VI. cui adiungitur XXVIII. SERGIVS III. nam vt ex Platina & aliis constat, Stephanus Papa irritauit acta Formosi Papę prędecessoris sui, & ordinatos ab illo iterum iussit ordinari. Proinde sensit Sacramentum pendere à virtute ministri, qui est error in fide manifestus. Quocirca Ioannes IX. irritauit postea acta Stephani VI. & approbauit acta Formosi. Sed rursum paulò pòst Sergius III. iterum irritauit acta Formosi, & proinde etiam Ioannis, & approbauit acta Stephani. Ex his Pontificibus contrariis inter se, necessariò aliqui errant, vt obseruarunt diligenter Magdeburgenses Cent. 9. cap. 10. in vita

Stephani VI. & Cent. 10. cap. 10. in vita Ioannis IX. & Sergij III.

Respondeo, errasse Stephanum VI. & Sergium III. sed in quęstione facti, non iuris; & malo exemplo, non falsa doctrina. Hæc enim est historia. Formosus Cardinalis & Episcopus Portuensis à Papa Ioanne VIII. depositus, ac degradatus, & ad sortem laicorum redactus ex vrbe discessit, & iurauit, nunquam se vel ad vrbem, vel ad Episcopatum rediturum. Paulò pòst mortuo Ioanne VIII. successor eius Martinus II. absoluit Formosum à iuramento incautè prolato, & dignitati pristinę restituit. Non diu post idem Formosus, Papa creatur, vixit annis quinque, & apponitur ad Patres suos.

Succedit Stephanus VI. qui magno odio in Formosum incensus, & vel nesciens, vel non credens eum à Martino Papa fuisse absolutum à iuramento, publicè in Concilio Episcoporum decernit: Formosum nunquam fuisse legitimum Pontificem, & ideo irrita esse debere omnia eius acta; & qui ab illo sacros ordines acceperant, coëgit iterum ordinari, tanquā nihil ab illo accepissent. Displicuit hoc factū omnibus, & ideo Pontifices tres ordine succedentes, Romanus I. Theodorus II. & præcipuè Ioannes IX. conuocato alio Concilio Episcopali iudicauerunt Formosum verum Pontificem fuisse, & Stephani VI. sententiam irritauerunt. Successit postea Sergius III. & in omnibus Stephanum VI. imitatus est. præcipua ergo quęstio fuit; an Formosus fuisset Papa legitimus, nec ne. in qualibus quæstionibus non negamus posse errare Pontifices, & de facto errasse Stephanum & Sergium.

Sed Obiicies; Stephanus & Sergius non solùm iudicarunt, Formosum non fuisse verum Pontificem; sed etiam ordines sacros, quos ille contulerat, non fuisse ratos; qui est error manifestus contra fidem. Nam etsi Formosus non fuisset Papa, & semper mansisset depositus, & degradatus; tamen quia aliquando verus Episcopus fuerat, & erat quoad characterem & ordinis potestatem, quę non potest vllo modo auferri, error in fide est dicere; ordines sacros ab illo collatos, non fuisse veros ordines sacros.

Respondeo; Stephanum & Sergium non edidisse aliquod decretum, quo decernerent ordinatos ab Episcopo degradato, vel nominatim à Formoso tanquam degradato, esse iterum ordinandos: sed solùm de facto iussisse iterum eos ordinari. Quæ iussio non ex ignorantia, aut hæresi; sed ex odio in Formosum procedebat. Notat enim Sigebertus in Chronico anni DCCCC. III. Stephanum VI. reclamantibus penè omnibus per vim exordinasse à Formoso ordinatos.

Vicesimvs nonvs est Ioannes XIII. siue, vt alij dicunt, XIV. quem Magdeburgenses Cent. 10. cap. 6. colum. 294. accusant horrendi erroris, & sacrilegij; quod contra Christi insti- A tutionem cœperit baptizare campanas. quod etiam frequenter alij hæretici nobis obiiciunt. Mirum verò est, cur non etiam dicant campanas à nobis antea catechizari, & instrui, vt possint fidei Symbolum resonare.

Vel igitur rem ipsam, vel nomen Baptismi campanarum reprehendunt. Si rem; apertè decipiuntur, vel mentiuntur: non enim campanæ reuera baptizantur; sed solùm benedicuntur, & dedicantur diuino cultui, eo modo, quo templa, altaria, calices, & alia sacra vasa, vt patet ex pontificali, vbi habetur benedictio campanæ, & nulla fit mentio vsquam Baptismi, neq; dicitur: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* B Sed solùm funduntur preces ad Deum, vt in aliis benedictionibus. Si nomen reprehendunt; sciant nomen Baptismi non à Pontificibus; sed à vulgo, & quidem metaphoricè accommodatum campanarū benedictioni; quia nimirum vident campanas aqua benedicta aspergi, & eis nomina interdum imponi, vt distinguantur aliæ ab aliis.

Tricesimvs est Sylvester II. quem magum & necromanticum fuisse, & à Diabolo discerptum in templo S. Crucis in Hierusalem, refert Martinus Polonus in Chronico, & ex eo Magdeburgenses Cent. 10. cap. 10. & Tilmannus lib. 1. cap. 9. de Ecclesia. Constat autem necromanticos vt plurimum esse infideles, & Diabolum pro Deo colere. C

Respondeo; sine dubio esse fabulas, quæ narrantur de magia, & morte Syluestri II. Nam nec vllus bonæ fidei auctor vetustus id pro certo affirmat: & exstat adhuc in Ecclesia Lateranensi sepulcrum huius Pontificis, cùm Epitaphio posito à Sergio IV. Papa, viro sancto, omnium scriptorum consensu, qui tantùm quinq; annis fuit posterior Syluestro; in quo Epitaphio laudatur Syluester tanquam optimus Pontifex. Occasio fabulādi de magia huius Syluestri fuit, quia erat Syluester peritissimus geometriæ, de qua etiam libros scripsit; seculo autem illo, id est, DCCCC. quo nullum fuit indoctius, & infelicius, qui Mathematicę, aut Philosophię operam daret, à vulgo magus putabatur. D Vide Onuphrium in annotatione ad Platinam.

CAPVT XIII.

De Gregorio VII.

Tricesimvs primvs, qui erroris arguitur ab aduersariis, est Gregorivs Papa eius nominis septimus. Eum enim Magdeburgenses Cent. 11. cap. 10. reprehendunt vt hæreticum, necromanticum, seditiosum, simoniacum, adulterum, ac pessimum non solùm omnium Pontificum, sed ferè omnium hominum. Et idcirco eum non Gregorium, vt vocabatur in Pontificatu, neque Hildebrandum, vt dicebatur ante

Pontificatum; sed, Hellebrand, appellant, quod Germanicè inferni titionem significat.

Eundem Gregorium Theodorus BIBLIANDER in Chronico vult esse ipsum Gog principem Magog: & omnes alij huius temporis hæretici nullum Pontificem magis detestantur, quàm istum; ac præsertim Tilmannus lib. 1. de Ecclesia cap. 9. vbi apertissimè mentitur, ea quæ narrantur mala de Gregorio VII. haberi in libris Monachorum, Papæq; adulatorum; cùm tamen & ipse Tilmannus, & Centuriatores nullum proferant testem, præter vnum qui fuit hostis iuratus Gregorij VII. omnia enim probant vnius Bennonis Cardinalis testimonio, qui illo tempore vixit, & vitam Gregorij VII. scriptam reliquit.

Ego autem huius Bennonis librum legens, & impudentissimorum mendaciorum plenissimum inueniens, alterum è duobus mihi persuasi; aut reuera nihil tale eo tempore scripsisse Bennonem, sed aliquem Lutheranum esse huius libri auctorē, qui eum sub Bennonis titulo ediderit; aut certè Bennonem illum non tam scripsisse vitam Gregorij VII. quàm sub nomine Gregorij VII. voluisse depingere ideam pessimi Pontificis, ad eum modum, quo Xenophon scripsit vitam Cyri Regis Persarum; qui non tam narrauit quid Cyrus egerit, quàm quid agere debeat optimus princeps.

Non esse autem vllam fidem habendam huic Bennoni, perspicuum est ex eo quòd contrarium scribunt omnes alij auctores, qui illo ipso tempore aliquid de hac re ediderunt; quibus maior fides habenda est, quàm Bennoni; tum quòd isti multi sint, ille vnus tantùm; tum etiam quòd Benno fuerit Cardinalis non à vero Papa Gregorio VII. creatus, vt mentitur Bibliander in Chronico tabul. 13. qui Bennonem Gregorij Cardinalem, & ipsi Gregorio intimum fuisse dicit: sed ab Antipapa Clemente III. quem Imperator in odium Gregorij constituerat, vt patet ex libro Onuphrij de Pontificibus. Cùm enim esset Cardinalis Antipapę, non poterat bene loqui de vero Papa. Illi autem alij auctores neutri parti erant obstricti beneficio aliquo, & ideo rectius iudicabant. Esse autem contraria, quæ scribunt ceteri, iis quę Benno scribit, facilè demonstrari potest.

Quatuor sunt ad quæ reuocari possunt omnia, quæ scribit Benno. PRIMVM est, Gregorium VII. per vim militarem, quam ipse sibi pecuniis comparauerat, inuasisse Pontificatum nullo Cardinalium subscribente, & sine vllo cleri, & populi consensu. At S. ANSELMVS Episcopus Lucensis, qui tunc viuebat, in epist. ad Guibertum, qui in schismate fuit Antipapa dictus Clemens III. ita scribit: *Vt ergo*, inquit, *de B. Gregorio patre nostro dicam, quod de Cornelio scripsit B. Cyprianus: factus est Episcopus de Dei, & Christi eius iudicio, de clericorum penè omnium; &, vt verius dicam, omnino*

A *omnium testimonio, de plebis, quæ tunc aderat suffragio, de sacerdotum antiquorum, & bonorum virorum collegio, cùm nemo ante se factus esset, cùm Alexandri locus; id est, cùm locus Petri, & gradus cathedræ sacerdotalis vacaret, etc.* Hanc epistolam refert Abbas Vrspergensis in Chronico, & subiungit; istum Anselmum fuissę virum doctissimum, & sanctissimum; adeò vt viuus, & mortuus miraculis claruerit.

Exstat etiam apud Platinam forma electionis huius Pontificis in hæc verba: *Nos sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, Clerici, Acolyti, Subdiaconi, Presbyteri, præsentibus Episcopis, Abbatibus, multisq; tum Ecclesiastici, tum laici ordinis, eligimus hodie, X. Kal. Maij in basilica S. Petri ad vincula, anno salutis M. LXXIII. in verum*
B *Christi vicarium Hildebrandum Archidiaconum, virum multæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, iustitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobrium, continentem, &c.* quæ forma diuina prouidentia conseruata videtur ad Bennonis mendacia coarguenda. Idem autem scribunt omnes alij auctores, quos infrà citabimus.

DEINDE scribit Benno, Henricum IV. insontem à Gregorio VII. excommunicatū, quod idem audent asserere Magdeburgenses Cent. 11. cap. 6. colum. 264. At STEPHANVS Episcopus Halberstatensis, vir sanctus & doctus, illo ipso tempore scripsit hæc verba in epist. ad VValramum Episcopum, teste Dodechino in additione ad Marianum Scotum, anno M. XC. & Trithe-
C mio in Chronico: *Audi*, inquit, *vera, non fucata, audi fortia, non faceta. omnis qui dignitates spirituales diuendit, hæreticus (simoniacus) est: Dominus autem Henricus, quem Regem dicunt, episcopatus, & abbatias vendit. Etenim Constantiensem, Bambergensem, Moguntinensem, & plures alios, pro pecunia; Ratisponensem, Augustensem, & Strasburgensem, pro gladio; Abbatiam Fuldensem, pro adulterio; Monasteriensem verò episcopatum, quod dicere & audire nefas est, pro sodomitica immunditia vendidit. Quæ si impudenter negare volueris, teste cœlo, teste terra, omnes etiam à furno redeuntes scioli concludent hoc; dominus Henricus hæreticus est. Pro quibus nefandis malis ab Apostolica sede excommunicatus, nec potestatem aliquam super nos, quia Catholici sumus, poterit exercere.* Hæc ille.

Marianus Scotus, qui ipso tempore Henrici
D IV. floruit, in Chronico anni M. LXXV. *Hæc*, inquit, *& similia nefanda, & inaudita Henrici Regis flagitia videntes, & audientes fieri Catholici viri per id temporis in Ecclesia constituti, cum Propheta Helia zelo Domini Zelantes pro domo Israël, directis Romam nunciis ad Alexandrum Apostolicæ sedis antistitem, hæc ei, & alia quàm plurima, quæ in regno Teutonico, insanientibus simoniacis hæreticis Rege Henrico auctore & patrono dicta & gesta sunt, tam literis, quàm viua voce gemendo, ac dolendo conquesti sunt.*

Item DODECHINVS Mariani continuator, anno M. C. VI. *Henricum*, inquit, *hominem peruersum, & iusto iudicio ab Ecclesia eiectum constat manifestè; vendidit enim omnia spiritualia.* Idem verò auctor anno M. XC. & M. XCIII. multa scelera horrenda prorsus Henrici IV. refert. Sanctus quoq;

ANSELMVS Cantuarienſis eiuſdem temporis auctor in epiſtola ad VValramum, quæ præcedit librum de azymo, Henricum IV. Neronis, Domitiani, & Diocletiani ſucceſſorem vocat. Deniq; nõ pauca Henrici ſcelera referunt Lambertus Schaffnaburgenſis, Abbas Vrſpergenſis in Chronico, Albertus Krantius lib.5. Metropolis, & libro 5. Saxoniæ, & Ioannes Auentinus libro 5. annalium Boiorum; quibus auctoribus Magdeburgẽſes multum tribuere ſolent. Quid, quod Caluinus ipſe idem fatetur? ſic enim ſcribit lib.4. Inſtitut. cap.11. §.13. *Imperator Henricus eius nominis quartus, homo leuis & temerarius, nullius conſilij, magnæ audaciæ, & vitæ diſſolutæ, Epiſcopatus totius Germaniæ habebat in aula ſua partim venales, partim prædæ expoſitos.*

TERTIO ſcribit Benno, Gregorium Papam hæreticum Berengarianum fuiſſe; hoc eſt, non certò crediſſe in Euchariſtia adeſſe verũ Chriſti corpus. Sed certè nihil minus de hoc Pontifice dici poteſt. Nam (vt omittam quod ſanctus ab omnibus ſcriptoribus appellatur, quod Leoni IX. & Nicolao II. qui Berengarium damnauerunt, ſemper communicauit, quod nullus probatus auctor, ac ne Sigebertus quidem, qui parum ei fauit, tale aliquid aſſerere auſus eſt) hic ipſe Gregorius in Concilio Turonenſi tanquam legatus ſummi Pontificis præſidens eundem Berengarium confutauit. Sic enim GVITMVNDVS ſcribit lib.3. de Euchariſtia: *Ipſa* (Eccleſia) *per B. Leonem Papam hæc Berengariana figmenta mox ſuo exortu damnauit. Deinde per hunc ipſum, qui nunc præeſt, B. Gregorium Papam tunc Archidiaconum eiuſdem Romanæ ſedis, in Concilio Turonenſi conuicit: ipſumq; Berengarium, vt videbatur, correctũ, ac propriæ manus Sacramento ſatisfacientem, clementer ſuſcepit. Reuerſumq; aliquanto poſt ad vomitum ſuum, agente ſanctæ recordationis Nicolao Papa in generali Concilio Romæ iterum confutauit.*

Ac ne fortè dicant; Gregorium, cùm eſſet Archidiaconus, Catholicum fuiſſe, in pontificatu verò hæreticum factum; legatur Thomas VValdenſis tomo 2. de Sacramentis, cap.43. vbi recitat ad verbum ſententiam Gregorij huius Papæ ſeptimi, quam in Romano Concilio contra Berengarium tulit anno Pontificatus VI. ex qua luce clarius apparebit, mentitum eſſe Bennonem.

QVARTO ſcribit Benno, Gregorium virum deterrimum fuiſſe, ſimoniacum, magum, adulterum, homicidam, deniq; omnibus ſceleribus coopertum: & hiſtorias quaſdam narrat, quarum nulla exſtant veſtigia in bonis auctoribus; & eas tamen pro oraculis vendunt Illyricus, & Tilmannus.

At contrarium ſcripſerunt illo ipſo tempore, & poſterioribus ſeculis omnes ferè alij auctores. Ac, vt ſolùm Germanos proferam, TRITHEMIVS in Chronico ſcribit hoc modo de conciliabulo Imperatoris: *Ad hoc,* inquit, *concilium malignantium Gulielmus Abbas Hirſaugienſis vocatus ire contempſit; quippe qui vicarium Chriſti ſanctum & innocentem nouerat.* OTHO Friſingenſis lib.6. hiſtor. cap.32. *Hildebrandus,* inquit, *ſemper in Eccleſiaſtico rigore conſtantiſſimus fuit.* Et cap.34. *Forma,* inquit, *gregis factus quod verbo docuit, exemplo demonſtrauit; ac fortis per omnia athleta murum ſe pro domo Domini ponere non timuit.* Et cap.36. *Eccleſia tanto paſtore, qui inter omnes ſacerdotes, & Romanos Pontifices præcipui Zeli & auctoritatis fuit, orbata, dolorem non modicum habuit.* KRANTIVS in Metropoli lib.5. c.20. *Henricus IV.* inquit, *Eccleſiarum iura inuaſit, Epiſcopos pro ſuo arbitrio inſtituens, deſtituensq; ſummum Pontificem Gregorium VII. virum ſanctum inſectatus eſt.*

ABBAS Vrſpergenſis, non videtur auſus fuiſſe, nimis apertè Gregorium VII. laudare: tribus tamen in locis indicat ſententiam ſuam. PRIMO, vbi verbis clariſsimis Henricum IV. vituperat: *Anno,* inquit, *Domini M. LXVIII. Henricus Rex adoleſcentiæ vſus libertate, Saxoniam ſolam ex omni Romano Imperio cœpit incolere, principes deſpicere, nobiles opprimere, inferiores ſuſtollere, venatui, luſibus, ceteriſq; eiuſmodi exercitiis, pluſquam iuſtitiis faciendis, vt incuſatus eſt, operam dare; Filias illuſtrium quibuſlibet obſcurè natis coniugare, priuata præſidia, nimirum potentibus non ſatis fidens inſtituere.* Et infrà: *Hic finis, hic interitus, hæcq; ſors vltima Henrici, illo ſub vocabulo, quarti Romani Imperatoris, à ſuis appellati, à Catholicis verò; id eſt, cunctis beato Petro, ſuiſque ſucceſſoribus fidem & obedientiam lege Chriſtiana conſeruantibus archipirata, ſimul & hæreſiarcha, nècnon & apoſtata, perſecutorq; plus animarum, quàm corporum competenter dicebatur.* Hęc ille. Vbi dum Henricum ab adoleſcẽtia in tyrannidem declinaſſe docet; iuſtum Gregorij iudicium in eundem Regem fuiſſe demonſtrat.

Deinde infrà, cùm citaſſet verba conciliabuli contra Gregorium, ac deinde defenſionem S. Anſelmi pro eodem Gregorio, ita ſubiungit Abbas: *Hæc priori ſententiæ valde contraria ſcripſit Anſelmus Epiſcopus, vir literis apprimè eruditus, ingenio acutiſſimus, facundia præcipuus; & quod omnibus maius eſt, in Dei timore, & ſancta conuerſatione nominatiſſimus; adeo vt tam in vita, quàm poſt mortem referatur miraculis clarus.* Hęc ille. Qui certè dum anteponit Gregorij laudatorem reprehẽſoribus, mirum ſi non ipſe etiam Gregorium tacitè laudare videatur.

Denique infrà ſic ait de ſucceſſore Gregorij VII. *Deſiderius Cardinalis Romanus, & Abbas Caſſinenſis, verus Chriſti famulus, licet multum corde ſimul & corpore renitens ſubſtituitur. Sed cum infirmitate graui laborans ad ſummum hunc apicem proueheretur, precibus obtinuit, vt infra non multos dies ex hac vita tolleretur.* Quis autem dubitat hunc Deſiderium, ſi verus Chriſti famulus erat, non fuiſſe vnquam approbaturum cauſſam Gregorij, niſi eam iuſtiſsimam eſſe cognouiſſet?

NAVCLERVS in Chronico, generation. 37. *Vir,* inquit, *fuit Gregorius religioſus, timens Deum, iuſtitiæ & æquitatis amator; in aduerſis conſtans, qui propter Deum, in his quæ ad iuſtitiam pertinebant, nihil timuiſſet perficere.*

Marianvs Scotus Fuldensis Monachus, qui tempore Gregorij VII. vixit, in Chronico anni M.LXXV. *Gregorius*, inquit, *querimoniis, & clamoribus Catholicorum iustis aduersus Henricum, & scelerum eius immanitatem auditis, Zelo Dei accensus, iam dictum Regem excommunicatum pronunciauit, maximè propter simoniam. quod factum Catholicis quidem viris benè placuit; simoniacis verò ac fautoribus Regis nimium displicuit.*

Dodechinvs Abbas continuator Mariani, anno M.LXXXV. *Ipse*, inquit, *Vrbanus venerabilis Papa Gregorij scripta & dicta contra schismaticos habita confirmauit.* Et anno M.XC. beatæ memoriæ Papam, Gregorium nominat.

Lambertvs Schaffnaburgensis, qui eodem tempore vixit, in historia rerum Germanicarum: *Hildebrandi*, inquit, *constantia, & inuictus aduersus auaritiam animus, omnia excludebat argumenta humanæ fallaciæ.* Item: *Signa, & prodigia, quæ per orationes Gregorij Papæ frequentius fiebant, & Zelus eius feruentissimus pro Deo & Ecclesiasticis legibus satis eum contra venenatas detractorum linguas communiebant.* Item ibidem refert obitum Gvlielmi Episcopi Traiectensis, qui vnà cum Bennone Gregorium oppugnauerat: *Repentè*, inquit, *grauißima ægritudine correptus, miserabili eiulatu corã omnibus vociferabatur, iusto Dei iudicio se & præsentem vitam amisisse & æternam; quod Regi ad omnia, quæ perperam intendisset, operam suam summo annisu præbuisset, atque in spem gratiæ eius, Romano Pontifici sanctißimo, & Apostolicarum virtutum viro graues contumelias sciens & prudens innocenti irrogasset.* Denique ibidem: *Papa*, inquit, *vbi Missarum solennia celebrasset, proferens manu corpus Dominicum ad Regem, palàm ait: Ego iam pridem à te, tuisq; fautoribus insimulor, sedem Apostolicam per simoniacam hæresim occupasse, & aliis criminibus vitam maculasse. Quo igitur satisfactionis compendio, omnem omnibus scandali scrupulum auferam, Deum precor, vt suo me hodie iudicio vel absoluat subiecti criminis suspicione, si innocens; vel subitanea morte interimat, si reus. & mox partem Dominici corporis accepit, & comedit. qua liberrimè assumpta, cùm populus innocentiæ Pontificis congratulatus in laudes Dei aliquandiu acclamasset, ad Regem conuersus; Fac, inquit, fili, si placet, quod me facere vidisti. Rex post dilationem impetratam, recusauit eo modo se purgare. nec iniuria: vbi enim ad suos redierat, statim etiam ad ingenium rediit, nec prius quieuit, quàm & B. Gregorium vrbe expulisset, & Gilbertum Rauennatensem Episcopum eius loco supposuisset.* Hæc ille.

Ioannes Aventinvs restat ex Germanis, qui hoc nostro seculo scripsit, & licet multa scribat in Gregorium nostrum ex auctore quodam sine nomine, ac propterea etiam sine auctoritate: tamen alicubi etiam veritate victus, Henricum reprehendit, & Gregorium laudat. Sic enim ait lib.5. annalium Boiorum pag.563. *Henricum stupris, amoribus, impudicitiæ, & adulterij flagrasse infamia, ne amici quidem negant.* Et infrà: *Gregorium virum sanctißimum peruicaciorem exstitisse, Paulus Bernrietensis, qui eius vitam libris duobus complexus est, & re-* A *liqui eius partium acerrimi propugnatores produnt.* Et infrà pag. 579. posteaquam descripsit crimina Gregorio ab aduersariis obiecta, ita subiungit: *Aduersus hæc Anselmus Lucensis Episcopus (qui hymnos, & alia, quæ de Seruatoris nostri cruciatibus perscripta sunt, de Gregorio interpretatur) & Gulielmus Hirsunus, qui suam caussam, seq; iustos esse miraculis post mortem declararunt, pleraq; scripsère.*

Habemus igitur innocentiam Gregorij probatam tripliciter; testimonio scriptorum; testimonio aduersarij morientis; & testimonio Dei à Pontifice inuocati. Vna solùm superest calumnia Sigeberti, qui in Chronico scribit, Gregorium VII. sensisse, Presbyterum concubina- B rium, si fortè sacrum facere velit, non posse reuera consecrare; & idcirco interdixisse Christianis, ne concubinariorum Presbyterorum sacris interessent.

Respondeo; Sigebertum fuisse ex sectatoribus Henrici IV. vt Trithemius refert in Catalogo scriptorum; & ideo sinistrè interpretatum interdictum Gregorij. Quid autem Gregorius iusserit, longè melius, & fidelius refert B. Anselmus Sigeberto antiquior, & sanctior. Qui in epist.8. ad Gulielmum Abbatem sic ait: *De Presbyteris*, inquit, *qui se apertè reprobos, & libidinis commercio Deo execrabiles exhibent, omnino tenendum est, quòd Apostolica prouidentia Ecclesiastico, iustóque rigore constituit; nempe nullatenus conuenit, vt ibi reuerenter a-* C *stetur, vbi pertinaciter aperta, & impudenti libidine fœtentes, Dei & Sanctorum prohibitionem contemnendo, sacris altaribus deseruiunt; immò non deseruiunt, sed quantum ad ipsos pertinet, turpiter commaculant. Non quo quis ea, quæ tractant, contemnenda, sed ipsos potius tractantes execrandos existimet; vt qui Dei, & Angelorum præsentiam non reuerentur, vel hominum detestatione repulsi, sacra contaminare desistant.* Hæc ille. Qui rectissimè decretum Gregorij tempore suo editum explicauit.

Placet nunc Catalogum adscribere eorum auctorum qui de Gregorio VII. honorificè scripserunt. Primvm igitur ipsius Gregorij ætate scripsit Leo Hostiensis circa annum M.LXXX. in lib.3. historiæ Casinensis, multa de sanctitate D huius Gregorij; in quibus etiam sunt cœlestes reuelationes, & visiones probatissimorum seruorum Dei. Eodem tempore de Gregorio, vt sancto Pontifice, scripsit Marianvs Scotus lib.3. Chronici ab anno M.LXXV. vsque ad annum M.LXXXIII. Item Lambertvs Schaffnaburgensis in historia Germanica, non procul à fine. S. Anselmvs Cantuariensis in epist.8. & initio libri de azyma. S. Anselmvs Lucensis in epistola ad Guibertum apud Abbatem Vrspergensem. Stephanvs Halberstatensis in epist. ad VValramum apud Dodechinum in addit. ad Marianum Scotum. Bernardvs Corbeiensis in Apologia pro Gregorio, teste Trithemio in Catalogo scriptorum. Gvitmvndvs lib.1. & 3. de Sacramento Eucharistiæ. Denique Pavlvs

Bernrie-

Bernrietensis, & Gerochus Reicherspergensis; A quos pro Gregorio scripsisse, & propterea exilium passos, testatur Ioannes Auentinus lib. 5. annal. Boiorum. Hi igitur decem sancti & docti scriptores viuentem Gregorium defendebant, solus exstat ex scriptoribus illius ætatis Benno Pseudocardinalis, qui accuset.

Deinde circa annum M. C. SIGEBERTVS in Chronico, etiamsi Henrico Imperatori faueret, vt suprà diximus, nullum tamen crimen Gregorio asscribere ausus est, eorum quæ Benno & Centuriatores referunt. solùm tribuit ei zelum inconsideratum, & errorem circa Sacramenti ministros, à quo satis eum Anselmus purgauit. Porro idem Sigebertus ibidem non tacet, pro B Gregorio scripsisse Anselmum Lucensem, & huius Anselmi sanctitatem à Deo signis, & prodigiis demõstratam esse. Quod certè ad magnam Gregorij laudem pertinet. Non diu postea GRATIANVS circa annum M. C. L. decretum Gregorij retulit 15. quæst. 6. canon. Nos Sanctorum. Et pro Gregorio nostro egregiè scripsit OTHO Frisingensis, & genere, & eruditione, & vitæ probitate nobilissimus, lib. 6. hist. Item GVLIELMVS Tyrius circa annum M. C. LXXX. lib. 1. de bello sacro, capite 13. & GOTFRIDVS Viterbiensis in Chronico suo vniuersali, parte 17. CONRADVS Abbas Vrspergensis circa annum M. CC. in Chronico, etsi nec apertè laudat, nec vituperat Gregorium, laudat tamen (vt diximus) occultius multis modis, nullo autem mo- C do reprehendit. Eodem tempore Dodechinus in additione ad Marianum apertissimè Gregorium laudat, & Henricum vituperat. VINCENTIVS circa annum M. CC. L. in speculo historiali lib. 25. cap. 44. miraculis, & dono prophetiæ Gregorium VII. claruisse testatur. Et eundem cum honore citat S. Thomas 2. 2. quæst. 12. art. 2. MARTINVS Polonus circa annum M. CCC. in vita eiusdem Gregorij. Et Ioannes Villanus lib. 4. hist. Florentinæ, cap. 21. BLONDVS circa annum M. CCCC. decade 2. lib. 3. Matthæus Palmerius in Chronico. & Thomas VValdensis tomo 2. cap. 43. S. ANTONINVS circa annum M. CCCC. L. secunda parte summæ historialis tit. D 16. cap. 1. §. 21. Platina in vita Gregorij, & Æneas Syluius in compendio Blondi. IOANNES Trithemius circa annum M. D. in Chronico. Ioannes Nauclerus in Chronico gener. 37. Albertus Krantius lib. 5. Metropolis, & Sabellicus Enneade 9. lib. 3. & Volaterranus lib. 22. Anthropologiæ, res gestas Gregorij, vt planè sanctissimi viri, descripserũt. Qui sunt auctores triginta duo, quos vni Bennoni ad retundendam Centuriatorum & Tilemanni impudentiam opponimus: necnon ad coarguendum Tilemanni mendacium, qui scribere ausus est, Gregorij VII. flagitia prodita esse in lucem à Monachis & adulatoribus Papæ; cùm nos contrà ostenderimus, Gregorium ab omnibus laudari.

CAPVT XIV.

De ceteris Pontificibus, quibus error in fide falsò tribuitur.

TRICESIMVS SECVNDVS est ALEXANDER III. qui cap. Cùm esses, de testamentis, dicit esse alienum à diuina lege & Ecclesiæ consuetudine; vt in testamentis requirantur plures tribus testibus: & ibidem sub pœna excommunicationis præcipit, ne vllus rescindat testamenta cum tribus testibus facta. At contrarium est in praxi totius orbis Christiani. Nec enim habentur rata testamenta, nisi septem testibus adhibitis. IDEM Alexander, cap. Licet, de sponsa duorum, dicit quosdam suos prædecessores iudicauisse; Matrimonium per verba de præsenti contractum, non tamen consummatum, posse dirimi per aliud Matrimonium: se tamen contrarium sentire. Ex quo sequitur, vel Alexandrum, vel etiam prædecessores errasse.

Respondeo ad PRIMVM cum glossa Canonistarum; Alexandrum non tradere eam legem nisi hominibus sibi subiectis in temporalibus, & spiritualibus; & proinde non derogare istum canonem legibus ciuilibus, nec praxi reliqui orbis Christiani. Vel si tradat legem omnibus Christianis, debere intelligi solùm de caussis piis, de quibus Ecclesia iudicat; id est, voluisse Pontificem, vt testamenta, non quidem omnia, sed illa solùm, quæ Ecclesiam, vel locum pium hæredem faciunt, valeant, etiamsi tribus tantùm adhibitis testibus facta sint. Ad SECVNDVM dico; nec Alexandrum, nec eius prædecessores aliquid definiuisse; sed solum quid sentirent, explicuisse.

TRICESIMVS TERTIVS est CELESTINVS III. quem Alphonsus de Castro lib. 1. de hæresibus, cap. 4. affirmat, non posse vllo modo excusari ab hæresi, quod docuerit per hæresim ita Matrimonium solui, vt liceat ei coniugiũ aliud inire, cuius prior coniunx in hæresim lapsus sit. tametsi enim nunc decretum hoc Celestini non exstet, tamẽ fuit olim in antiquis decretalibus, capit. Laudabilem, de conuersione infidelium, quod decretum Alphonsus vidisse se dicit. Esse autem hanc Celestini sententiam hæreticam, planum est; tum quia contrarium docuit Innocentius III. cap. Quanto, de diuortiis; tum etiam quia idem definitum est in Concilio Tridentino, sess. 24. can. 5.

RESPONDEO, nec Celestinum, nec Innocentium, aliquid de ea re certi statuisse; sed vtrumque respondisse, quod sibi probabilius videbatur. Id quod manifestè colligitur ex verbis Innocentij; qui cùm dicit, prædecessorem suum aliter sensisse, indicat, in opinione rem totam adhuc positam fuisse. Quod verò Alphonsus ait, epistolam Celestini fuisse aliquando inter epi-

stolas decretales; verum quidem est, sed non potest inde colligi, factum esse à Celestino decretum planè Apostolicum, & ex cathedra; cùm constet, multa esse alia in epistolis decretalibus, quæ non faciunt rem aliquam esse de fide, sed solùm opiniones Pontificum de ea re nobis declarant.

TRICESIMVS QVARTVS est INNOCENTIVS III. qui capite, Per venerabilem, qui filij sint legitimi, docet legem veterem nondũ planè esse abrogatam: *Sanè, inquit, cùm Deuteronomium secunda lex interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur, vt quod ibi decernitur, in Testamento nouo debeat obseruari.* At pugnat hoc decretum Innocentij cum decreto S. Petri, Act. 15. RESPONDEO, Innocentium eo loco non voluisse dicere, Deuteronomium hoc tempore debere seruari ad literam; sed quatenus quæ in eo dicebantur, figuræ erant Testamenti noui. Ideo enim existimauit Innocentius, dictum esse Deuteronomium secundam legem, quia multa continet ad legem nouam figuratè pertinentia.

TRICESIMVS QVINTVS est NICOLAVS IV. qui in cap. Exiit, de verborum significatione in Sexto, definit Christum verbo & exemplo docuisse perfectam paupertatem, quæ consistit in abdicatione omnium rerum, nullo sibi dominio relicto, nec in particulari, nec in communi; ac proinde talem paupertatem esse sanctam & meritoriam. At hoc falsum esse & hæreticum docet Ioannes XXII. in extrauagantibus suis, titulo de verborum significatione. Nam in extrauaganti, Ad conditorem canonum, docet esse impossibilem talem paupertatem, qua quis in rebus vsu consumptibilibus abdicat se omni dominio, solo vsu retento: & in extrauaganti, Cùm inter nonnullos, declarat esse hæreticum dicere, Christum talem paupertatem verbo aut exemplo docuisse. Et in extrauaganti, Quia quorundam, idem docet, ac prolixius inculcat. Ioannes de Turrecremata lib. 2. summæ cap. 112. conatur in omnibus hos Pontifices conciliare, sicut etiam ipse Ioannes nititur ostendere, se à Nicolao non dissentire.

At profectò, nisi ego vehementer fallor, in omnibus conciliari nequeunt. Est igitur aduertendum, tres quæstiones tractari à Ioanne & Nicolao. PRIMA est, an in rebus vsu consumptibilibus possit separari vsus à dominio. SECVNDA, an paupertas, quæ omne dominium à se remouet, solo vsu relicto, sit sancta & meritoria. TERTIA, an Christus talem paupertatem verbo & exemplo docuerit.

De prima Ioannes respondet, non posse separari vsum à dominio in eiusmodi rebus. dominari enim est posse rem destruere. Proinde impossibile est, posse rem destruere vtendo, vt panem comedendo, & non esse Dominum illius rei. At Nicolaus docet id fieri posse, & rectè; nam idem apertè docuit postea Clemens V.

A in Clementina, Exiui de paradiso, de verborum significatione. & ratio est manifesta; quia esse Dominum, non est posse rem destruere quocunque modo; sed posse liberè destruere, quando, vbi, quomodo quis voluerit, & etiam donare, vendere, commutare, &c. constat autem omnes veros religiosos habere vsum panis, quem comedunt, & vini, quod bibunt; nec tamen posse illa donare, vendere, mutare, proiicere, &c. dices, ergo errauit Ioannes. RESPONDEO, verum est, sed non in re fidei. hæc enim quæstio ad fidem non pertinet, vt ipse Ioannes dicit in extrauaganti, Quia quorundam: immò adhuc sunt de hac re variæ Doctorum sententiæ.

B De SECVNDA quæstione Nicolaus sentit, illam paupertatem esse sanctam & meritoriam: negat Ioannes. Et quanquam melius Nicolaus sentit: tamen nec Nicolaus hoc definiuit tanquam articulum fidei: nec Ioannes directè hoc impugnauit. Ioannes enim in illa extrauaganti, Ad conditorem canonum; solùm intendit renunciare dominio earum rerum, quæ donantur Franciscanis, quod Romani Pontificis ea esse asseruerat Nicolaus. renunciare autem eiusmodi iuri potuit Ioannes.

De TERTIA quæstione (quæ omnium grauissima est, & ad fidem pertinet) non dissentiunt Nicolaus & Ioannes. Nam Nicolaus dicit,
C Christum aliquando perfectissimam illam paupertatem verbo & exemplo docuisse: aliquando autem paupertatem minus rigidam exemplo demonstrasse, tanquam communem omnium patrem, & doctorem. Ioannes autem definit esse hæreticum asserere, Christum nihil vnquam hîc in terris habuisse proprij, nec in speciali, nec in communi. Quæ duo non pugnant: nam Nicolaus non negat Christum aliquando habuisse aliquid proprij saltem in communi; sed negat semper talem vitam Christum egisse. Ioannes quoque non negat, Christum aliquando nihil habuisse proprij, nec in speciali, nec in communi; sed negat semper talem vitam Christum egisse.

D Quod autem Christus vtrumque docuerit, verbo & exemplo, probatur; nam paupertatem omnimodam docuit Matth. 10. cùm ait: *Nolite possidere aurum, nec argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram, nec duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam.* Neque refert, an hæc verba sonent præceptum, an consilium, & an possint exponi aliter quàm de abdicatione omnis dominij. Nam satis est ad sententiam Nicolai saluandam, quod hæc sit Christi doctrina, & quod non repugnet ei iste sensus, vt reuera non repugnat. Etsi enim Christus subiiciens: *Dignus est operarius mercede sua*; obligauit populos ad sustentandos prædicatores, & proinde concessit prædicatoribus, vt iure exigant sustentationem à populis, non tamẽ obligauit ipsos prædicatores, vt quasi

debitam exigant, vt patet ex Paulo 1. Corinth. 9. sed permisit eis viuere de suis laboribus, vel accipere tanquam donum sine vlla vsurpatione dominij, quod ex iustitia illis debebatur. Accedit, quod in hoc sensu illa verba accepit S. Franciscus, cuius viri instituta & Deus plurimis miraculis, & Ecclesia vniuersa communi consensu approbauit.

Quod autem exemplo hoc idem Dominus ostenderit, patet ex illo Matthæi 8. *Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet.* Et ex illo Lucæ 8. *Sequebantur eum mulieres, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.* Tunc enim Dominus cum Apostolis sine loculis viuebat ex solis fidelium eleemosynis.

Quod autem Dominus etiam alterum vitæ genus exemplo suo docuerit, patet ex Ioan. 13. vbi legimus eum habuisse loculos, ex quibus in communi cum discipulis viuebat, nec dubium est, quin habuerint dominium earum pecuniarum, saltem in communi, quandoquidem ex eis eleemosynas facere etiam consueuerant, vt patet ex eodem loco. Quam vitam postea imitati sunt fideles, qui erant in Hierusalem sub Apostolis, vt patet Actor. 4. & ferè omnes ordines religiosi. Nam, exceptis Franciscanis, omnes habent, saltem in communi, dominium rerum mobilium.

Tricesimvs sextvs est Ioannes XXII. Papa, qui à multis reprehenditur, ac præsertim à Gulielmo Okam in opere 93. dierum, & ab Adriano in quæstione de confirmatione, circa finem, quod docuerit, animas beatorum non visuras Deum ante resurrectionem. Erasmvs præfatione ad li. 5. Irenæi idipsum cum additamento affirmat. Sic enim ait: *In quo errore fuisse videtur Ioannes Pontifex Romanus eius nominis vicesimus, coactus opera Theologorum Parisiorum ad palinodiam coram Galliarum Rege Philippo, non sine buccina. Quod indicat Ioannes Gerson in sermone de Paschate.*

Addit Calvinvs in Institut. lib. 4. cap. 7. §. 28. eundem Ioannem docuisse, animas esse mortales: *Atqui,* inquit, *si priuilegium quod obtendunt, ratum esse volunt, expungant è numero Pontificum oportet Ioannem XXII. qui palam asseruit, animas esse mortales, vnáque cum corporibus interire vsque ad diem resurrectionis. Atque, vt videas totam sedem cum præcipuis suis fulturis tunc prorsus concidisse, nemo Cardinalium huic se tantæ insaniæ opposuit. Sed schola Parisiensis Regem Galliæ impulit, vt ad Palinodiam hominem cogeret. Rex eius communionem suis interdixit, nisi mox resipisceret: idq; de more publicauit per præconem. Hac necessitate adactus ille, errorem abiurauit.* Hæc ille. Non autem probat aliter, quàm ponendo in margine: *Testis Ioannes Gerson, qui tunc viuebat.*

Respondeo inprimis ad Adrianum, Ioannem hunc reuera sensisse, animas non visuras Deum, nisi post resurrectionem: ceterùm hoc sensisse, quando adhuc sentire licebat sine periculo hæresis, nulla enim adhuc præcesserat Ecclesiæ definitio. Voluit autem Ioannes quæstionem definire, sed dum adhuc in præparatione, & consultationibus versaretur, mortuus est, vt testatur Benedictus XII. Ioannis successor, in extrauaganti quæ incipit; Benedictus Deus, quã totam refert Alphonsus à Castro libro 3. contra hæreses, in verbo Beatitudo.

Refert autem Ioannes Villanus lib. 11. histor. capite 19. Ioannem Papam pridie ante mortem partim declarasse, & partim etiam reuocasse sententiam suam. Primvm enim testatum, se nunquam, cùm de hac re loquutus erat, quęstionem definire, in animo habuisse, sed solùm disserere ad veritatem inuestigandam. Deinde addidisse, existimare se iam probabiliorem sententiam esse eam, quæ asserit, beatos frui visione diuina etiam ante diem iudicij: & hanc sententiam se amplecti, nisi aliquando aliud Ecclesia definierit, cuius definitioni suas omnes sententias libentissimè subiiceret. Hæc retractatio apertè docet, Ioannis Papæ mentem semper bonam, & Catholicam fuisse.

Ad Calvinvm dico, eum quinque mendacia impudentissimè paucissimis verbis protulisse. Primvm, quòd Ioannes Gerson vixerit tempore Ioannis XXII. nam constat ex Ioanne Villano lib. 11. cap. 19. & omnibus historicis aliis, Ioannem XXII. obiisse anno Domini M. CCC. XXXIV. constat autem ex Trithemio de viris illustribus, Gersonem natum esse anno M. CCC. LXIII. nondum ergo natus erat Gerson, quando Ioannes Papa diem suum obiit.

Secvndvm mendacium est, quòd Gerson dicat, Ioannem Papam negasse animæ immortalitatem. Gerson enim nihil de istius Ioannis erroribus dicit, nisi in sermone de Paschate, qui habetur tomo 4. qui solus locus citatur ab omnibus contra Ioannis errorem. Ibi autem sic loquitur Gerson: *Hoc fecit,* inquit, *latroni, qui verisimiliter nondum compleuerat pœnitentiam pro omnibus peccatis suis, qui fuit illa propria hora beatificatus, & vidit Deum facie ad faciem, sicut Sancti in Paradiso. Propter quod insuper apparet falsitas doctrinæ Papæ Ioannis XXII.* Hæc ibi. Nec explicat amplius qualis doctrina fuerit, sed cùm dicat apparere falsitatem doctrinę Ioannis Papę ex eo, quòd latro cum Christo crucifixus mox à morte vidit Deum, manifestè indicat Ioannem in hoc errasse, quod crediderit animas Sanctorum non videre Deum mox à morte. Quod autem negauerit animæ immortalitatem Ioannes Papa, neque Gerson, neque vllus alius scripsit ante Caluinum, ac ne ipse quidem Gulielmus Ockam, qui fuit Papæ Ioanni infestissimus.

Sed video cur Caluinus tam horrẽdum mendacium excogitauerit, quia nimirum error ille Ioannis Papæ de visione Dei, Caluino non est

error, sed verissima doctrina. Ipse enim lib.3. Institut. cap.20. dicit solum Christum esse in cœlo, reliquos Sanctos exspectare in atrio quodam vsque ad mundi consummationem. Et §.24. dicit, Sanctos mortuos vnà nobiscum adhuc esse fide coniunctos. Quod si fidem habent, non igitur Deum vident. Quoniam igitur videbat Caluinus, quod alij reprehendebant in Ioanne Papa, non posse à se reprehendi, & tamen nolebat vllam occasionem Pontificis accusandi prætermittere, confugit ad magistrum suum patrem mendaciorum, & ab eo insignem illam calumniam mutuatus est.

TERTIVM mendacium est, quòd nullus Cardinalium se opposuerit Ioannis sententiæ. Hoc enim esse falsum patet, tum quia nec Gerson, nec vllus alius hoc dicit, tum quia plurimi sentiebant contrarium, vt patuit ex definitione, quæ mortuo Ioanne facta est à Benedicto XII. de consensu omnium Cardinalium, vt ex ipsa epistola Benedicti perspicuum est: nec erat caussa, cur isti, qui contrarium sentiebant, metuerent viuenti Ioanni contradicere. Siquidem Benedictus XII. in sua extrauaganti asserit, Ioannem Papam seuerè præcepisse Cardinalibus, aliisq; Doctoribus omnibus, vt sincerè dicerent quid sentirent, vt veritas inueniri posset. Denique Ioannes Villanus, qui tunc viuebat, lib.10. cap.vlt. historiæ, scribit, maiorem partem Cardinalium repugnasse Ioannis Papæ opinioni, illo viuente.

QVARTVM mendacium est, quòd Rex Galliæ interdixerit suis communionem Ioannis. Quod enim Rex Galliæ Philippus magis crediderit Parisiẽsibus Doctoribus, quàm Ioanni Papæ, vt particulari Doctori, de illa quæstione disserẽti, testatur Gerson loco notato: at quòd propterea Rex Pontificem excommunicauerit, nullus narrat, nec est credibile Christianum Regem tale aliquid facere ausum.

QVINTVM mendacium est, quòd Pontifex abiurauerit errorem suum. Id enim nec Gerson scribit, nec vllus alius, nec debuit Papa errorem abiurare, cùm in errorem nullum incidisset. retractauit quidem sententiam suam pridie ante mortem, sed suasu affinium, non iussu Regis. Vide Ioannem Villanum lib.11. cap.19. ex quibus etiam deteguntur Erasmi calumniæ. Neq; enim verum est Ioannem adactum ad palinodiam, & multò minus verum est, id factum esse coram Rege Philippo.

TRICESIMVS SEPTIMVS est IOANNES XXIII. qui Concilio Constantiensi, sess.11. accusatur hæresis perniciosissimæ; dicitur enim negasse vitam futuram, & carnis resurrectionem. RESPONDEO, Ioannem XXIII. non fuisse Pontificem omnino certum & indubitatum, proinde nõ necessariò esse defendendum; erant enim eo tempore tres, qui Pontifices haberi volebant; Gregorius XII. Benedictus XIII. & Ioannes XXIII. nec poterat facilè iudicari, quis eorum verus, ac legitimus esset Pontifex, cùm non deessent singulis doctissimi patroni. ADDO præterea, probabile vehementer, ac ferè certum esse, eum errorem falsò tributum fuisse Ioanni Papæ. Nam inprimis cùm in ea sessione Concilij enumerentur articuli, qui obiiciebantur Ioanni Papæ, primùm collocantur articuli LIII. qui omnes ad mores pertinent, & hi omnes suis certis testibus confirmantur. Deinde adferuntur alij quidam sine certis testibus, & horum penultimus est is, de quo nunc agimus.

Itaque iste articulus non fuit probatus, nisi ex vulgi rumore, qui quoniam videbat Ioannem esse vitæ dissolutæ, existimare cœpit, atq; etiam dicere, eum non credere vitam futuram, & carnis resurrectionem. Sed quis non videt, non rectè colligi hæresim ex malis operibus? Quot enim numerari possent, qui rectissimè credunt, & perditissimè viuunt? Deinde in sess.12. recitatur sententia definitiua Concilij aduersus Ioannem Papam, & breuiter recẽsentur caussæ damnationis, & depositionis eius: nulla autem mentio erroris, aut hæreseos fit. Quod certè est argumentum euidens, non potuisse probari, quod Ioanni Papæ fuerat obiectum circa hæreses. Si enim id probari potuisset, debuisset primo loco recenseri inter caussas damnationis, cùm nulla sit iustior caussa iudicandi Pontificem, quàm nota hæreseos; immò nulla sit alia caussa, ob quã iudicari ritè queat.

TRICESIMVS OCTAVVS est BENEDICTVS XIII. quem nomine hæreseos damnauit Concilium Constantiense, sess.37. At iste Benedictus nec legitimus Pontifex fuit, cùm Clementi VII. successerit, qui viuente Vrbano VI. vero Pontifice, sedem inuaserat: nec verè etiam fuit hæreticus. Id enim ei solum obiiciebatur, quod non crederet Concilium habere maiorem potestatem, quàm summus Pontifex habeat. in qua re nihil omnino Benedictus errauit. sed de hoc aliàs.

TRICESIMVS NONVS est EVGENIVS IV. cui Concilium Basileense, sess.34. Pontificatum abrogauit, quod is in hæresim incidisset. At iste quoque nulla in re à veritate aberrauit. Quocirca idem Concilium Lausanæ continuatum acta sua priora irritauit, & Nicolaum V. Eugenij successorem, vt verum Pontificem veneratum est, vt ex literis eiusdem Nicolai cognosci potest, quę Basileensi Concilio adiungi solent in tomis Conciliorum.

QVADRAGESIMVS est INNOCENTIVS VIII. qui in eo peccasse videtur, quod Noruegis permisit, vt sine vino sacrificium celebrarent, vt refert Raphaël Volaterranus lib.7. Geographiæ. Sed facilè responderi potest. Nam inprimis non edidit ipse decretum, quo vniuersæ Ecclesiæ declararet, licere sine vino sacrificiũ offerre. Itaq; si errauit, errauit facto, non dogmate. Deinde

non permittit, loco vini liquorem alium consecrari, quod fuisset materiam Sacramenti peruertere: sed id solum permisit, vt in altera tantùm specie Eucharistiam consecrarent, idq; ob extremam necessitatem, cùm in ea regione vinum conseruari non possit, quin statim acescat. Quod quidem aut nullus error est, aut certè exploratus error non est. Accedit, mirum videri posse si eo tempore vini vsum non habuerint, aut conseruare non potuerint, cùm hoc tempore adeo sit frequens, vt sine illo ne communicare quidem velint.

CAPVT XV.

Proponitur quæstio, An summus Pontifex habeat iurisdictionem verè coactiuam, ita vt possit leges condere, quæ obligent in conscientia, & iudicare ac punire transgressores?

DEMONSTRAVIMVS hactenus summum Pontificem iudicem esse controuersiarum, quę in Ecclesia oriuntur: & iudicium eius certum atque infallibile esse. Sequitur nunc TERTIA quæstio: *An videlicet posit summus Pontifex cogere fideles, vt id credant, vel faciant, quod ipse iudicauerit.* Quod idem, seruata proportione, de Episcopis ceteris intelligitur. Sed antequam ad rationes vel nostras, vel aduersariorum veniamus, operæ precium erit, pauca quædam annotare de statu ipso quæstionis, & sententia aduersariorum.

PRIMVM igitur annotandum est, nos non loqui de Pontifice, vt Princeps est temporalis certæ cuiusdam prouinciæ. Nam hoc modo certum est posse eum ferre leges suis subditis, & in eos etiam gladio animaduertere. Neq; hoc negant hęretici, posito quòd Pontifex sit Princeps temporalis, quanquam negant conuenire illi talem principatum exercere, de qua re in sequenti libro agemus. solùm ergo nunc agimus de Pontifice, vt Pontifex est totius Catholicæ Ecclesiæ. Et quærimus, an ille habeat verám potestatem in omnes fideles in spiritualibus, vt habent Reges in temporalibus; ita vt sicut illi possunt condere leges ciuiles, & punire transgressores temporalibus pœnis; ita Pontifex posit condere leges Ecclesiasticas verè obligantes in conscientia, & posit transgressores punire saltem spiritualibus pœnis, vt excommunicatione, suspensione, interdicto, irregularitate, &c. Nam de potestate temporali, seu ciuili, quæ siue directè, siue indirectè Pontifici, vt talis est, conuenit, in sequenti libro disseremus. Nunc solùm de potestate spirituali, siue Ecclesiastica, cuius finis est vita æterna, disputare aggredimur.

Annotandum est SECVNDO, nos tantùm quęrere de legibus iustis. Nam iniustę leges non sunt propriè dicendæ leges, vt Augustinus docet lib. 1. de libero arbitrio, cap. 5. Vt autem iu-

A sta sit lex, quatuor conditiones requiruntur. PRIMO, ex parte finis, vt ad bonum commune ordinetur; vt enim Rex differt à tyranno, ex Aristotele libro 8. Ethicorum, cap. 10. quod ille communem, iste priuatam quęrit vtilitatem, ita etiam differt lex iusta à tyrannica. SECVNDO, ex parte agentis, vt sit ab habente auctoritatem; nemo enim potest legem imponere non sibi subdito. TERTIO, ex parte materiæ, vt non prohibeatur virtus, nec præcipiatur vitium. QVARTO, ex parte formæ, vt debito modo & ordine constituatur, & promulgetur lex; nimirum, vt lex eam proportionem seruet in honoribus distribuendis, & oneribus imponendis,
B quam habent subditi in ordine ad Rempublicam.

Si enim Pontifex iuberet, vt ęqualiter in quadragesima ieiunarent pueri, & viri maturi, fortes & debiles, sani & ægroti, lex iniusta esset: item, si statueret, vt soli diuites & nobiles ad Episcopatum admitterentur, non autem pauperes & ignobiles, licet alioqui doctiores & meliores, absolutè esset iniusta, quanquam alicubi aliquando propter aliquam circumstantiam posset esse iusta. Etsi autem lex iniusta non sit lex, & ex vi sua in conscientia non obliget, tamen distinguendum est de legibus. Nam leges iniustæ ratione materiæ, id est, quæ sunt contrariæ diuino iuri, siue naturali, siue positiuo, non
C solùm non obligant, sed etiam non debent vllo modo seruari: iuxta illud Act. 5. *Obedire oportet magis Deo, quàm hominibus.* Id quod etiam docent Hieronymus in cap. 6. ad Ephesios, Augustinus in Psal. 124. & serm. 6. de verbis Domini, & Bernardus libro de præcepto, & dispensatione. At quæ sunt iniustæ ex parte finis, vel auctoris, vel etiam formæ, seu modi, seruandæ sunt, quando sequeretur scandalum, si non seruarentur. Et potest hoc deduci ex illo Matth. 5. *Qui angariauerit te mille passus, vade cum eo, & alia duo; etsi quis abstulerit tibi tunicam, da illi & pallium.* Est enim sensus, non vt hoc semper faciamus, sed vt parati simus id facere, quandocunq; id erit necessarium ad gloriam Dei. Item ex illo 1. Petri 2. *Serui subditi estote*
D *dominis, non solùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis.*

Annotandum est POSTREMO, multis hæreticis sententiam illam placuisse, quæ docet, non esse in Ecclesia auctoritatem condendi leges, quæ obligent fideles in conscientia. Ita senserunt olim VValdenses, teste Antonino, 4. part. tit. 11. cap. 7. §. 2. summæ Theologicæ. Idem postea docuit Marsilius de Padua in lib. quem inscripsit defensorem pacis, contra quem scribit Pighius libro 5. hierarchiæ Ecclesiasticæ. Idem docuit postea Ioannes VViclef, vt patet ex articul. 38. damnato sessione 8. Concilij Constantiensis, vnde colligebat, decretales Pontificum esse apocryphos, & homines stultos, qui illis cognoscendis dant operam. Idem postea Ioannes Huss, vt patet ex articulo decimo quinto.

Idem postea docuit Ioannes de VVessalia. exstat enim adhuc libellus de damnatione articulorũ huius Ioannis, facta Moguntiæ anno M. CCCC. LXXIX. quorum primus erat, non posse Ecclesię prælatos condere legem, quę obliget in conscientia, sed solùm exhortari ad seruanda Dei mandata.

Denique, nostris temporibus idem docent Lutherani, & Caluinistæ omnes. Ac primum LVTHERVS in lib. de captiu. Babyl. cap. de Baptismo: *Quo iure*, inquit, *Papa super nos leges constituit? Quis ei dedit potestatem captiuandæ libertatis nostræ, per Baptismum nobis donatæ, cùm neque Papa, neque Episcopus, neque vllus hominum habeat ius vnius syllabæ constituendæ super Christianum hominem, nisi fiat eiusdem consensu?* Similia docet in lib. de libertate Christiana, quem refellit Iodocus Clicthoueus lib. 1. sui Antilutheri: & in assertione art. 27. quem impugnat Ioannes Roffensis. Sed vehementissimè id egit in explicatione visionis Danielis. Ac, vt factis etiam leges Ecclesiasticas damnaret, anno M. D. XX. totum corpus Iuris canonici publicè combussit, vt scribit Ioannes Cochlæus in vita Lutheri.

Idem docet Philippus Melanchthon in Confessione Augustana, art. 28. & in Apologia eiusdem; & Caluinus lib. 4. Institut. cap. 10. 11. & 12. quorum sententia ferè est eadem, & ad quædam capita reduci potest. Nam PRIMO docent, Episcopos, & proinde etiam Papam posse constituere certum ordinem in Ecclesia ad conseruandam disciplinam vtilem, vt definire, quo die sit eundum ad Ecclesiam, quomodo, & à quibus sint canendi Psalmi, vel legendæ Scripturæ in Ecclesia, &c. sed sic tamen, vt istę constitutiones non obligent in conscientia, nisi ratione scandali; ita vt sit liberum seruare, vel non seruare, modò absit scandalum aliorum. Non autẽ posse Papam, vel Episcopos constituere vllam veram legem, quæ non sit expresè in Scriptura.

SECVNDO docent, non solùm non posse Papam, aut Episcopos condere nouam legem, sed nec posse Christianos cogere ad seruandam legem Dei, iubendo ex auctoritate, vt illa seruetur, & nisi id fiat, in forma iudicij procedendo contra transgressores; sed solùm exhortando, monendo, reprehendendo.

TERTIO docent, esse quidem in Ecclesia potestatem excommunicandi, id est, reiiciendi homines incorrigibiles à suo cœtu, sed hanc potestatem nõ volunt esse in Papa, aut Episcopo per se, sed solùm in Ecclesia, id est, in cœtu ministrorum, idque populo consentiente. Nec mirum; illi enim Papam nolunt esse maiorem Episcopo, nec Episcopum Presbytero, quo ad auctoritatem. Presbyteris autem nihil tribuunt, nisi posse prędicare, & Sacramenta ministrare iis hominibus, quibus iusserit secularis magistratus.

At in Ecclesia Catholica semper creditum est, Episcopos in suis diœcesibus, & Romanum

A Pontificem in tota Ecclesia esse veros Principes Ecclesiasticos, qui possint sua auctoritate etiam sine plebis consensu, vel Presbyterorum consilio, leges ferre, quæ in conscientia obligent, iudicare in caussis Ecclesiasticis, more aliorum iudicum, ac demum punire. Quæ tria breuiter probanda sunt.

CAPVT XVI.

Probatur testimoniis verbi Dei, posse Pontifices veras leges condere.

EGITVR Catholica sententia probatur multis argumentorum generibus, ac primò ex sacra Scriptura.

B PRIMVS locus, Deuter. 17. *Qui superbierit nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israël.* Iste locus vel à simili, vel à maiori, debet etiam intelligi de Christianis Pontificibus. Nam sicut Iudaicus populus erat tunc populus Dei, ita nũc populus Christianus. Nec possumus dicere Principem Ecclesiasticum in lege noua debere esse minoris auctoritatis, quàm fuerit in lege veteri, cùm è contrario hîc omnia maiora, & augustiora esse videamus. At præcepta Pontificis Iudæorũ erant vera imperia, non admonitiones, vel cohorta-

C tiones, vt patet ex illis verbis: *Sacerdotis imperio*; & obligabant conscientiam; nam alioqui non fuissent tam seuerè puniti transgressores. Si enim non peccabant qui non obediebant præcepto Pontificis, ergo sine culpa sua videbantur occidi.

RESPONDENT, ex hoc & similibus locis tantùm posse colligi, peccare in cõscientia eos, qui contemnunt superiorem suum, quiq; ob superbiam obedire nolunt. Sed hinc non sequi, peccare in conscientia illos, qui citra contemptum, & scandalum non seruant leges tales de rebus indifferentibus.

At inprimis habemus, saltem in Pontifice esse auctoritatem veram præcipiendi, qualis est in

D Principe politico, quod VValdenses, Marsilius de Padua, & alij negabant. Deinde ex hoc deducimus euidẽter, leges Pontificis obligare in conscientia, etiam citra contemptum, & scandalum. Nam quicunque potest præcipere, potest etiam actum indifferentem præcepto suo facere necessarium, & per se bonum: At omittere actum necessarium, & per se bonum est peccatum in conscientia, etiam citra contemptum, & scandalum.

Probatur propositio. Nam actus indifferens si præcipiatur, iam erit necessarius, alioqui frustrà præcipitur. Et probatur hoc idem à posteriori; nam sequeretur, leges Dei positiuas non obligare in conscientia. Quare enim circumcisio obligabat Iudęos, & nos obligat Baptismus,

cùm ſint actus ex ſe indifferentes? Nónne quia præceptum Dei accedens, facit illos eſſe actus religionis neceſſarios? Item, quare Iudæi obligabantur in conſcientia, non veſci carne ſuilla, ita vt maluerint mori Machabæi potius, quàm ea carne vti, cùm tamen ſit res indifferens caro ſuilla? Nónne quia præceptum Dei faciebat, illam abſtinentiam eſſe actum temperantiæ neceſſarium? At Deus hoc non faciebat, quatenus Deus, ſed tantùm, quatenus legiſlator, ergo omnis verus legiſlator, & qui poteſt præcipere, præſertim nomine Dei, poteſt hoc idem facere. At Pontifex poteſt præcipere, vt iam oſtendimus, & inferiùs etiam oſtendemus, ergo poteſt rem indifferentem facere neceſſariam; ac proinde obligare in conſcientia, etiam citra contemptum, & ſcandalum.

Locus SECVNDVS eſt Matth. 16. *Quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis.* Hæc verba referri poſſunt & debent ad omnia, quæ ſecundum vſum Scripturæ dicuntur ligari. Nam generaliter loquitur Dominus, nec dicit: Quẽcunque ligaueris, ſed; *Quodcunque ligaueris.* Inuenimus autem Matth. 23. ligare, ſignificare legem imponere: *Alligant enim,* inquit, *onera grauia, & importabilia in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere.* Ergo Dominus Petro ꝓmiſit, vt quidquid ipſe ligauerit, id eſt, quam obligationem præcipiendo ipſe fidelibus impoſuerit, ſit ligatum & in cœlis, id eſt, ſe ratam illam habiturum. ergo præceptum Petri eſt præceptum Chriſti. ergo peccat qui non obtemperat. Et confirmatur teſtimonio HIERONYMI in illud Matth. 18. Quæcunq; alligaueritis: *Poteſtatem,* inquit, *tribuit Apoſtolis, vt intelligant qui à talibus damnantur, humanam ſententiam diuina ſententia roborari.*

TERTIVS locus eſt Ioan. 21. *Paſce oues meas.* Vbi exhibiturus Chriſtus Petro, quod ei promiſerat Matthæi 16. vtitur regio vocabulo, nimirum ποίμαινε τὰ πρόβατά μου.

QVARTVS locus eſt Ioan. 20. *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos.* In quem locum Chryſoſtomus: *Suum eis,* inquit, *reliquit miniſterium.* & Theophylactus: *Opus,* inquit, *meum ſuſcipite.* Dominus ergo reliquit Apoſtolis locum ſuum, ac vt ſua fungerentur auctoritate in regno ſuo gubernando voluit. Quod etiam confirmatur ex illo Luc. 10. *Qui vos audit, me audit; qui vos ſpernit, me ſpernit.* Quæ verba propriè ad Apoſtolos, & eorum ſucceſſores pertinere docent Cyprianus lib. 4. epiſt. 9. & Baſilius in conſtitutionibus monaſticis, cap. 23. At Chriſtus miſſus eſt à Patre cum poteſtate, non ſolùm prædicandi, & Sacramenta miniſtrandi, ſed etiam præcipiendi, & iudicandi, vt omnes fatentur, igitur eandem Apoſtolis, atque inprimis Petro ipſe tribuit. Neque poteſt reſponderi, hæc dici omnibus Apoſtolis ſimul, non autem ſingulis. Nam Apoſtoli mox ſeparandi erant ab inuicem, & ituri in diuerſiſſimas mundi partes. neque id Dominus igno-

A rabat; ac proinde ſine dubio, quod omnibus dedit, ſingulis etiam ſeorſim datum eſſe intelligi voluit.

QVINTVS locus eſt Actorum 15. Petrus cum aliis Concilij Patribus, ſcribit Gentibus ad fidem conuerſis: *Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis, nihil vltra vobis imponere oneris, niſi hæc neceſſaria, vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorum, à ſuffocato, & ſanguine, & fornicatione.* Hîc Apoſtoli nouam legem condunt, vt Chryſoſtomus annotauit; nam de ſuffocato, & ſanguine nihil præcepit Chriſtus: neque ſunt hæc iure naturæ bona, vel mala, ſed indifferentia, qualia docent hęretici, non poſſe ab Eccleſia fieri neceſſaria.

B Quod autem hæc Apoſtolorum fuerit vera lex obligans in conſcientia, ſaltem pro eo tempore, quo vigebat, probatur PRIMO, quia Apoſtoli vocant illam, onus: *Nihil,* inquiunt, *vltra imponere oneris.* SECVNDO, quia dicunt eſſe neceſſaria; Ergo neceſſariò obſeruanda erant, & non liberè, vt volunt hæretici, ſeruandas eſſe Eccleſiæ conſtitutiones. TERTIO, quia Lucas abſolutè præcepta appellat in hoc ipſo capite in fine. Dicit enim de Paulo: *Pertranſiens ciuitates, præcipiebat eis cuſtodire præcepta Apoſtolorum & Seniorum.* Et capite 16. *Tradebant eis cuſtodire dogmata, quæ decreta erant ab Apoſtolis & Senioribus, qui erant in Hieruſalem.* QVARTO, teſtimonio Chryſoſtomi, homil. 33. in Acta: *Vide,* inquit, *breuem epiſtolam, neque epicheremata, neq; ſyllogiſmos habentem, ſed imperium.* Erat enim
C legiſlatio Spiritus.

Denique, quia in canonibus Apoſtolorum, can. 62. imponitur grauiſsima pœna præuaricantibus hoc præceptum; nam ſanguinem, aut ſuffocatum comedẽtes clerici deponuntur, laici excommunicantur. Quod renouatum eſt in Concilio II. Aurelianenſi, can. 19. & 20. At pœna tam atrox non poteſt imponi, niſi pro mortali peccato.

RESPONDET Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 10. §. 21. & 22. Apoſtolos hac lege nihil noui pręcepiſſe, ſed ſolum id, quod Iure diuino ſemper fuit præceptum, nimirum ne alij alios offenderent, cum ſcandalo infirmorum, comedendo
D idolothyta, vel ſanguinem, vel ſuffocatum. Ac proinde nõ fuiſſe obligatos in conſcientia Chriſtianos ad abſtinentiam idolothytorum, & ſanguinis, & ſuffocati, ſed ſolùm ad non ſcandalizandum.

Probat autem hoc Caluinus tripliciter. PRIMO, ſcopus decreti Apoſtolici erat liberare Gentiles à iugo cæremoniarum Iudaicarum, ergo euertebant ſuum decretum, ſi obligabãt ad eaſdem cæremonias. SECVNDO, hoc præceptum nunc non ſeruatur, quia ceſſauit ratio ſcandali, ergo ſolùm prohibebatur ſcandalum hoc præcepto. TERTIO, Paulus, qui interfuerat huic Apoſtolorum Concilio, & optimè illud intelligebat, ita illud explicuit, 1. Corinth. 8. & 10. vbi apertiſsimè docet, non eſſe illicitum comede-

re ido-

re idolothyta, nisi inde infirmi ſcandalizentur: *Quidam*, inquit, *cum conſcientia vſque nunc idoli, quaſi idolothytum manducant, & conſcientia ipſorum, cùm ſit infirma, polluitur.* Et infrà: *Videte, ne fortè hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum, qui habet ſcientiam, in idolio recumbentē, nónne conſcientia eius cùm ſit infirma ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua conſcientia frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt?* Et cap.10. *Si quis dixerit, hoc immolatum eſt idolis, nolite manducare, propter illum qui indicauit, & propter conſcientiam. Conſcientiam autem dico, non tuam, ſed alterius.* Hanc autem epiſtolam ſcriptam eſſe poſt Concilium illud Apoſtolorum, ex actis Apoſtolorum manifeſtè colligitur. nam Actor.15. narratur Concilium. deinde Actor.18. narratur primus ingreſſus Pauli in ciuitatem Corinthiorū. Conſtat autem ſcriptam eſſe epiſtolam poſtea, quàm Paulus iiſdem Corinthiis prædicauerat. Ait enim cap.2. Paulus: *Et ego cùm veniſſem ad vos fratres, veni non in ſublimitate ſermonis, &c.*

Sed hæc facilè refelli poſſunt. nam etſi finis præcepti Apoſtolici erat, ne ſcandalizarentur infirmi, tamen præceptum ipſum non cadebat ſuper vitationem ſcandali, ſed ſuper abſtinentiam ab immolatis, ſanguine, & ſuffocato, quæ erat medium ad illum finē. Sicut omnium præceptorum diuinorum finis eſt caritas, & tamen præcepta ipſa particularia de non furando, non occidendo, &c. non obligant ad diligendum, ſed obligant ad abſtinendum à re, & damno alieno. Et quanquam ratio legis, vt Iureconſulti dicunt, ſit anima legis, & proinde quando generaliter ceſſat ratio, & finis legis, lex debeat abrogari, & ceſſare; tamen quando non ceſſat ratio legis, niſi in aliquo particulari, lex adhuc viget, & cùm ſit generalis, obligat omnes, etiam illum, in quo non inuenitur ratio ſeu finis legis. Exiſtat exemplo lex de ieiuniis.

Finis ieiunij eſt caſtigatio carnis contra ſpiritum concupiſcentis, ideò cùm hæc ratio vniuerſaliter ceſſabit, quod erit poſt reſurrectionem, ceſſabit etiam lex ieiuniorum: at nunc licet in vno, aut altero hæc ratio locum non habeat, tamen etiam illi tenentur ieiunare, quia lex adhuc viget, & generalis eſt.

Quod autem res ita ſe habeat in hac Apoſtolica lege de immolatis, ſanguine, & ſuffocato, probatur. PRIMO, Chryſoſtomus dicit hanc eſſe nouam legem, & ex cæremonialibus præceptis Moſis deſumptam: at non ſcandalizare eſt lex antiquiſsima, & moralis, igitur non ſcandalum, ſed cibos quoſdam Apoſtoli prohibuerunt. SECVNDO, in toto Apoſtolorum decreto nulla fit mentio ſcandali vitandi, ſed abſolutè præcipitur, vt abſtineant ab immolatis, ſanguine, & ſuffocato, ergo præceptum cadit ſuper iſta tria. alioqui licebit peruertere omnes leges, etiam diuinas.

Denique ſic intellexerunt Patres primæ Ec-

A clesiæ hoc præceptum. Nam TERTVLLIANVS in Apologetico, cap.9. *Ne animalium*, inquit, *quidem ſanguinem in epulis eſculentis habemus: qui propterea quoque ſuffocatis & morticiniis abſtinemus, ne quo ſanguine contaminemur, vel intra viſcera ſepulto. Denique inter tentamenta Chriſtianorum botulos etiam cruore diſtentos admouetis, certiſſimi ſcilicet, illicitum eſſe penes illos.* Vbi nota, Tertullianum non dicere, Chriſtianos abſtinere à ſanguine propter ſcandalum, ſed ne contaminentur. Nimirum illi ſanguinem reputabant immundum, non quidem natura ſua (vt poſtea Manichæi ſenſerunt) ſed propter prohibitionem Apoſtolicam, ſicut etiam multa animalia in lege dicuntur immunda, quia prohi-

B bita.

NOTA etiam illud, quod Ethnici ſcientes Chriſtianis illicitum ſanguinis eſum, conabantur eos cogere, vt illum ederent. ex quo euidenter apparet, Chriſtianos non ſolùm ꝓpter ſcandalum Iudæorum horrentium ſanguinem, ſed ſimpliciter putauiſſe, ſibi ſanguinem fuiſſe prohibitum ab Apoſtolis: nam tale ſcandalum ceſſabat, quando ab Ethnicis tentabantur: Ethnici enim liberè veſcebantur ſanguine.

Item ORIGENES lib.8. contra Celſum, diſputans de cibis prohibitis, dicit, Chriſtianos, ex præſcripto Apoſtolorum, abſtinere ab immolatis, ſanguine, & ſuffocato: nec vllam mentionem facit ſcandali Iudæorum. CYRILLVS

C quoque catecheſi 4. *Confirma*, inquit, *certò animam tuam, ne quid manduces quod idolis eſt oblatum, etc.* Quo loco Cyrillus diſputat de cibis, & dicit, carnem & vinum eſſe indifferentia, & poſſe benè & malè reſpui; benè quidem, ſi id fiat propter corporis macerationem, vel alium bonum finem; malè, ſi id fiat ex opinione, quòd caro & vinum ſint immunda. At vbi venit ad immolata, & ſanguinem, ac ſuffocata, ab Apoſtolis interdicta, nullam ponit diſtinctionem, ſed abſolutè docet, non eſſe comedenda, quia nimirum poſito præcepto Apoſtolico erant ſimpliciter illicita.

EVSEBIVS lib.5. hiſtoriæ, cap.1. refert, cùm Ethnici obiicerent Chriſtianis, quòd clàm veſcerentur infantium carne & ſanguine, S. Mar-

D tyrem Blandinam reſpondiſſe: *Multum erratis, ô viri, quòd putetis infantium carnibus veſci eos, qui ne mutorum quidem animalium ſanguine vtuntur.* Quibus verbis S. Blandina indicauit, ne clàm quidem, vbi nulla eſt occaſio ſcandali, Chriſtianos ſanguine vti ſolitos.

B. AVGVSTINVS in epiſtol.154. ad Publicolam, in fine, ponit talem quæſtionem; An viator victus famis neceſsitate, ſi nihil vſpiam inuenerit, niſi cibum in idolio poſitum, vbi nullus alius eſt hominum, potius mori debeat fame, quàm cibum illum ſumere? Reſpondet: *Aut certum eſt*, inquit, *eſſe idolothytum, aut certum eſt non eſſe, aut ignoratur: ſi ergo certum eſt eſſe, melius Chriſtiana virtute reſpuitur: ſi autem vel non eſſe ſcitur, vel ignoratur, ſine vllo conſcientiæ ſcrupulo in vſum neceſſitatis aſſumitur.*

At

At certè in iſto caſu à B. Auguſtino propoſito, nullum locum habebat ſcandalum: & tamen iudicauit Auguſtinus, melius eſſe ab immolatis abſtinere. Cuius rei nulla ratio reddi poſſe videtur, niſi auctoritas præcepti Apoſtolici. Et ſimile eſt, quod ſcribit B. LEO, epiſt. 79. ad Nicetam, cap. 5. vbi dicit, agendam eſſe pœnitentiam ab iis, qui immolata idolis ſcienter comederũt, ſiue id fecerint terrore minarũ victi, ſiue famis neceſsitate coacti.

Deniq; Concilium GANGRENSE cap. 2. vbi dicit, non habere ſpem ſalutis eos, qui veſcuntur immolatis, ſanguine, & ſuffocato, habere autem ſpem ſalutis eos, qui veſcuntur aliis carnibus, nõ poteſt vllo modo exponi de iis tantùm qui veſcuntur immolatis, ſanguine, & ſuffocato cum ſcandalo aliorum. Nam etiam qui veſcitur qualibet carne & quolibet alio cibo cum ſcandalo aliorum, peccat. Ait enim Apoſtolus, 1. Cor. 8. *Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.* Habemus igitur præceptum Apoſtolicum, verè in conſcientia obligaſſe, etiam citra ſcandalum.

Ad argumentum PRIMVM Caluini reſpondeo, non pugnare obligationem huius præcepti cum ſcopo & fine illius decreti. Apoſtoli enim decreuerũt, Gentiles eſſe debere liberos ab obſeruatione legis Moſaicæ, non tamen ab obedientia ſuorum Prælatorum: hoc autem præceptũ de abſtinentia ab immolatis, ſanguine, & ſuffocato, non impoſitum fuit tanquam ex lege Moſis, ſed vt Apoſtolicum & Eccleſiaſticum. Præterea liberauerunt Apoſtoli Chriſtianos ab obſeruatione innumerabilium cæremoniarũ. Solùm autem vnam, eamque facilem, & ad tempus breue duraturam imperauerunt.

Ad SECVNDVM dico, nunc non ſeruari illud præceptum, nõ quia ceſſauit ratio ſcandali quomodocunque, ſed quia ceſſauit vniuerſaliter, & proinde iam (præſertim in Occidente) lex illa abrogata eſt.

Ad TERTIAM rationem reſpondent aliqui, quo tempore B. Paulus ſcripſit eam epiſtolam, legem Apoſtolicam abrogari cœpiſſe. Et idcircò Paulum monuiſſe, vt veſcerentur quidem Corinthij idolothytis, ſed ſcandalum euitarẽt; ſed hæc ſolutio non eſt ſolida. Non enim vllo modo credibile eſt, legem illam tam citò abrogari potuiſſe, præſertim cum adhuc eo tempore vigeret ratio, ob quam lex lata fuerat; immò potiùs lex illa multis ſeculis durauit, vt ex auctoribus citatis patet.

RESPONDEO igitur duobus modis. PRIMO, fortaſſe eo tempore, quo Paulus ſcripſit epiſtolam illam ad Corinthios, nondum perueniſſe ad Corinthios præceptum Apoſtolorum, de abſtinentia ab immolatis, ſanguine, & ſuffocato. Nam Apoſtoli ſolùm ſcripſerãt Eccleſiis Syriæ, & Ciliciæ. Sic enim incipit epiſtola: *Apoſtoli & ſeniores fratres iis, qui ſunt Antiochiæ, Syriæ & Ciliciæ fratribus ex Gentibus ſalutem.*

A Corinthus autem non eſt in Syria, vel Cilicia, ſed in Achaia, quę eſt Europæ prouincia, cùm Syria & Cilicia ſint in Aſia. Præterea, ſi Corinthij habuiſſent Apoſtolicum præceptum de abſtinentia ab immolatis, cur, quæſo, à Paulo quæſiuiſſent per literas, an eſſet malum, veſci immolatis? Quod enim hoc petiuerint, euidens eſt ex 1. Corinthiorũ 8. Dico igitur, Corinthios non habuiſſe vllo tempore hoc præceptum. Nam nec acceperant à Cõcilio Apoſtolorum, & Paulus iudicauit expedire adhuc illis non tradere, propterea quod eos valde ſuperſtitioſos noſſet. Reſpondit igitur illis id, quod reſpondendum erat ſecundum ius

B naturæ; nimirum eos nõ teneri ad abſtinentiam immolatorum, niſi ratione ſcandali & periculi infirmorum.

SECVNDO reſpondeo, fortaſſe Corinthij habuerant præceptum Concilij Apoſtolorum, & nihilominus aliqui ex ipſis confidentes in ſua ſcientia, qua nouerant idolum nihil eſſe, & proinde non poſſe infici cibos ab immolatione idolis facta, audacter veſcebantur immolatis. Fuit hoc relatum ad Paulum. ille reſcripſit obiurgans eos, & reddens rationem præcepti illius Apoſtolici, quod nimirum rectè prohibuerit immolatorum vſum, tum propter ſcandalum infirmorum, tum propter periculum idololatriæ. Itaque tota Pauli diſputatio verſatur non

C circa præceptum, ſed circa rationem præcepti. Neque ſequitur, Paulus dicit, immolata non eſſe mala ex ſe, ſed ſolùm ratione ſcandali, & periculi, ergo ſi non adſit ſcandalum, neque periculum, poterunt licitè comedi. Hoc, inquam, non ſequitur. Nam etſi non ſint mala, niſi propter illas duas cauſſas, tamen potuerunt abſolutè prohiberi. Multa enim licita prohibentur, ne ad illicita nos trahant, & ea prohibitione poſita ſunt abſolutè illicita.

SEXTVS locus eſt Roman. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. non enim eſt poteſtas, niſi à Deo. quæ autem ſunt à Deo, ordinata ſunt. Itaq; qui reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt.* Et infrà: *Ideoq; neceſſitate*

D *ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* Hic locus non ſolùm intelligitur de Principibus ſecularibus, ſed etiam de Eccleſiaſticis. Id quod fatetur Caluinus lib. 4. inſtit. cap. 10. §. 5. & manifeſtum eſt ex ſe; nam Apoſtolus loquitur in genere de omnibus poteſtatibus. ait enim: *Non eſt poteſtas, niſi à Deo*, quod æquiualet huic; Omnis poteſtas à Deo eſt. Eſſe autem aliquam Eccleſiaſticam poteſtatem, idem Paulus docet, 2. Corinth. 13. *Hæc,* inquit, *abſens ſcripſi, vt non præſens durius agam ſecundum poteſtatem, quam dedit mihi Dominus.* Et etiamſi Paulus ad literam ſolùm loqueretur de ſecularibus, tamen à ſimili, vel à maiori idem deberet intelligi de Eccleſiaſticis poteſtatibus.

Quod autem leges eorum, qui ſunt poteſtate

præditi, in conſcientia obligent, patet ex illis verbis: *Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit.* Item ex illis: *Qui reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt.* Quod de damnatione tam temporali, quàm æterna exponunt omnes, Chryſoſtomus, Oecumenius, Theophylactus, Ambroſius, & ipſe etiam Petrus Martyr Caluiniſta in hunc locum. Item ex illis: *Ideò neceſſitate ſubditi eſtote.* id eſt, non eſt liberum hoc, ſed neceſſarium. Item ex illis: *Non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* id eſt, neceſſariò parēdum vobis etiam intelligite, non ſolùm propter metum pœnæ, ſed etiam propter metum culpæ, quam incurretis, conſcientia teſte.

Neq; obſtat, quod Chryſoſtomus, & eum ſequuti Theophylactus & Oecumenius, per conſcientiam intelligunt hoc loco conſciētiam beneficiorum, vt ſenſus ſit; Neceſſariò parendum eſt Principibus, non ſolùm propter iram, id eſt, vindictam, ſed etiam propter conſcientiam, id eſt, quia conſcij vobis eſtis, quàm multa beneficia à Regibus accipiatis. Hoc, inquam, non obſtat, nam communis expoſitio eſt de conſcientia peccati, vt exponunt Theodoretus, Ambroſius, Beda, Anſelmus, & alij in hunc locum, & Auguſtinus in epiſt. 54. ad Macedonium. & eandem expoſitionem recipiunt aduerſarij, Caluinus & Martyr. Et Apoſtolus hanc vocem (*Conſcientia*) ſemper in hunc ſenſum accipit.

Reſpondet tamen Calvinvs ad hunc locum lib. 4. inſtit. cap. 10. §. 5. obligationem conſcientiæ, de qua hîc Apoſtolus loquitur, non referri ad ſingulas leges Principum, ſed ad generale pręceptum Dei, quo tenemur honorare Principes, & etiam ad finem legum, id eſt, pacem & dilectionem proximi.

At inprimis nos ſuprà oſtendimus, euidēter ſequi ex eo, quòd tenemur obedire ſuperioribus, quòd etiam teneamur in conſcientia leges ipſas eorum ſeruare, etiam citra contemptum & ſcandalum. Deinde cùm Apoſtolus ait: *Neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter cōſcientiam.* Certè ad quæ extēdit illud: *Propter iram,* ad ea etiam extendit illud: *Propter conſcientiam.* Illud autem: *Propter iram,* extendit Apoſtolus, non ſolùm ad vitandum contemptum & ſcandalum, ſed etiam ad obſeruationem legum in particulari. Princeps enim non ſolùm punit contemptorem, ſed etiam eos, qui in particulari non ſeruant ſuas leges; nam ſuſpendio necat furem, homicidam capite plectit, falſarium cremari iubet, etiamſi non ex contemptu Principis, ſed ex cupiditate pecuniarum illos peccaſſe conſtet: igitur eadem ratione, illud (*Sed propter conſcientiam*) debet extendi ad violationem legum. Non enim Paulus dixit, neceſsitate ſubditi eſtote, nō ſolùm propter iram in particularium legum obſeruatione, ſed etiam propter conſcientiam, in obſeruatione generalis mandati, de non contemnendo Principe: ſed ſimpliciter, & ſine vlla diſtinctione coniunxit illa duo: *Non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.*

Et præterea malum eſſe, ſuperbire & cōtemnere ſuperiorem, eſt adeò manifeſtum, vt non fuerit opus B. Paulum tot verbis, & tam ſæpe id inculcare. non ergo hoc ſolùm docet, ſed id, de quo dubium eſſe poterat apud Chriſtianos, vt rectè notant Chryſoſtomus, & alij interpretes, nimirum teneri etiam Chriſtianos in conſcientia ad obſeruanda præcepta & leges Principum etiam temporalium.

Septimvs locus eſt 1. Cor. 4. vbi Paulus ait: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in ſpiritu manſuetudinis?* Vbi nomine virgæ intelligit Chryſoſtomus, & alij interpretes huius loci, & Auguſtinus lib. 3. cap. 1. contra epiſt. Parmeniani, poteſtatē iudiciariam puniēdi peccatores. Chriſtus enim vt Rex Eccleſiæ habet virgam, quæ in Pſalm. 2. dicitur ferrea, quia eſt inflexibilis; & in Pſal. 44. dicitur virga directionis, phraſi Hebraica, id eſt, virga recta, quia iuſtè punit. Hanc autem virgam cōmunicat cum Epiſcopis, qui nomine ſuo Eccleſiam regunt. Vnde Auguſtinus lib. 2. de conſen. Euangel. cap. 30. ex hoc loco cōciliat quandam contradictionem apparentem Matthæi & Marci. Matthæus cap. 10. dicit Apoſtolis mādatum, vt non ferrent virgam. Marcus cap. 6. dicit mandatū, vt ferrent. Conciliat Auguſtinus, quia loquitur Matthæus de virga corporali, Marcus de ſpirituali, id eſt, de poteſtate Apoſtolica, propter quam debebantur Apoſtolis alimēta à populo. Sicut enim Regi propter virgam regiam debentur tributa, ita Epiſcopo propter ſimilem virgam debentur decimæ.

Reſpondet Petrus Martyr in comment. cap. 5. primæ ad Corinth. eſſe quidem in Eccleſia virgam ad puniendum, tamē non eſſe in vno aliquo homine, vt in Papa, vel Epiſcopo, ſed in cœtu Eccleſiæ. Nam Paulus 1. Cor. 5. volēs virga Eccleſiaſtica cædi inceſtuoſum quendam, ait: *Congregatis vobis, & meo ſpiritu, &c.*

At idem Petrus Martyr ibidem dicit, ad virgam Apoſtolicam etiam pertinuiſſe Ananiæ, & Saphyræ mortem, Elimæ excæcationem, & ſimilia ſupplicia ab Apoſtolis inflicta. Certè autem Petrus ſolus Ananiam & Saphyram verbo occidit, & Paulus ſolus Elimam excæcauit, non cœtus fidelium, qui ne ad conſilium quidem adhibitus fuit. Præterea Paulus ſolus tradidit Satanæ, id eſt, excommunicauit, & vexādum Diabolo permiſit Alexandrum & Himenæum, vt ipſe dicit, 1. Timoth. 1. & 2. Corinth. 13. *Prædico,* inquit, *quoniam ſi venero iterum, non parcam.* Et ibidem: *Vt non præſens durius agam, ſecundum poteſtatem, quam dedit mihi Dominus.* Certè virga & poteſtas ſunt idem, & poteſtatem ſibi, non cœtui fidelium datam, Paulus affirmat. Omitto quod Ambroſius ſolus excōmunicauit Theodoſium, & exempla eiuſmodi propè infinita afferre poſſemus.

Neque

Neque obstat illud: *Congregatis vobis, &c.* Nam Paulus non voluit eos congregari, vt deliberarent, an deberet ille incestuosus excommunicari, sed vt publicè & cum solennitate publicaretur excommunicatio: sicut etiam modo excommunicationes solennes, quando aliqui nominatim excommunicantur, non feruntur, nisi præsente Ecclesia, sed tamen solius Prælati auctoritate. Quocirca Paulus etiam absens sine consilio & suffragio Ecclesiæ, iam decreuerat tradere illum hominem Satanæ, & scribit Corinthiis, non eos consulens de hac re, sed præcipiens, vt congregata Ecclesia promulgent illum excommunicatum.

OCTAVVS locus est 1. Timoth. 3. vbi Apostolus legē statuit, ne bigami ordinentur. Quam legem obligare in cōsciētia, etiamsi planè positiua sit & Ecclesiastica, planum est. patet tum ex praxi Ecclesiæ, quæ nunquam ausa est bigamos ordinare, tum ex Concilio Carthaginensi IV. can. 69. vbi Episcopus, qui scienter ordinauerit bigamum, punitur grauissimè. priuatur enim ipsa auctoritate ordinandi.

NONVS locus est 1. Timoth. 5. *Aduersus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus.* Hîc apertissimè docet Apostolus, habere Episcopum suum tribunal etiam extra forum consciētiæ, & more iudicum accusationes, & probationes audire, & secundum allegata & probata iudicare. Sanè per Presbyterum intelligit CHRYSOSTOMVS quemlibet hominem seniorem, siue sacerdotem, siue laicum. Ex quo intelligimus, etiam laicos in foro exteriore propter aliqua crimina ab Episcopo iudicari. AMBROSIVS autem intelligit nomine Presbyteri Sacerdotem, & fortè rectiùs, nec tamē propter hanc expositionem excluduntur laici à foro Episcopi, immò apertissimè includuntur. Vult enim Apostolus dicere, vt exponit Ambrosius, aduersus laicos facilius accusatores admitti, & audiri posse; aduersus Presbyterum autem, propter Ordinis dignitatem, non debere id fieri, nisi adsint duo aut tres testes. Præter hæc loca sunt alia multa, quæ minus quidem vrgent, tamen suam habent efficaciam.

DECIMVS est, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.* quem de Episcopis propriè intelligi docet Cyprianus lib. 4. epist. 9. & Basilius in constitutionibus, cap. 22.

VNDECIMVS locus est 1. Corinth. 11. *Laudo vos, quòd præcepta mea tenetis.* Et 1. Thessalon. 4. *Scitis, quæ præcepta dederim vobis.* Et ibidem: *Qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui Spiritum suum sanctum nobis dedit.* Et 2. Thessal. 3. *Si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate, & ne commisceamini illi.*

DVODECIMVS, Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis; ipsi enim peruigilant tanquam pro animabus vestris rationem reddituri.* In quem locum CHRYSOSTOMVS scribens, dicit, melius esse

A non habere præpositum, quàm habere, & ei non obedire; quia qui non habent, solùm patiuntur damnum directionis pastoralis; at qui habent, & non obediunt, patiuntur illud idem damnum, & præterea peccant, & punientur à Domino. Item BASILIVS in cōstitutionibus, cap. 22. exponens hunc locum, dicit, Apostolum subiunxisse: *Id enim vobis non est vtile.* vt indicaret, graue damnum, & peccatum, ac punitionem sequi eos, qui non obediunt præpositis suis. Nam in Græco textu non habetur negatiuè (*Non expedit vobis.*) sed positiuè, incommodum est, ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο, quod incommodum siue detrimentū, Basilius interpretatur pœnam debitam ob culpam transgressionis. Atq; hæc ex Scripturis.

B SECVNDO, probatur ex traditione Patrum, ac inprimis nullum ferè est Concilium, quod non aliquid præcipiat, vel interdicat sub pœna anathematis, vel depositionis. Pari ratione plenæ sunt epistolæ Pontificum, quæ vel in tomis Cōciliorum, vel in corpore Iuris canonici legi possunt, pręceptis & censuris. Nos etiam attulimus præcipua loca ex epistolis antiquorum Pontificum, Leonis, Gelasij, Hilarij, Anastasij, & Gregorij, in lib. 2. cap. 29. His ergo omissis, adferemus testimonia veterum, solùm de vna lege Ecclesiastica, quam hæretici maximè reprehendunt, & quod de illa vna probabimus, idem de omnibus aliis probatum erit.

C IGITVR quod lex ieiuniorū Quadragesimæ, vel Quatuor temporum, aut Vigiliarum sit planè positiua & Ecclesiastica, fatentur aduersarij: quod autem ea obliget in cōscientia fideles, etiam citra contemptum, docent omnes veteres. Canon 68. Apostolorum iubet Clericum deponi & laicum excommunicari, si ieiunia indicta soluerit. Item Concilium GANGRENSE, can. 29. iubet excommunicari eos, qui indicta ieiunia sine necessitate soluunt. Et Concilium TOLETANVM VIII. can. 9. eos priuat sacra communione in Paschate, & iubet toto anno à carnibus abstinere, qui Quadragesimæ ieiunium violauerint. Et NOTA, non dicere Concilium, qui ex contemptu, sed qui ex intemperantia nō ieiunant.

D BASILIVS orat. 2. de ieiunio: *Omnes,* inquit, *æqualiter & præceptum audiunt, & cum gaudio suscipiūt.* Et infrà: *Vide ne propter paruam eduliorum voluptatem damnum incurras, & teipsum criminis desertoris reum statuas.* CHRYSOSTOMVS homil. 6. ad populum Antiochenum: *Adueniente,* inquit, *ieiunio, etsi millies quis exhortetur, & infinita crucient, & cogant vinum delibare, vel aliud quid ieiunij legē non concessum gustare, omnia quis mallet pati, quàm prohibitum tangere nutrimentum.* Et homil. 2. in Genes. dicit, Quadragesimam inflectere omnium conscientiam, etiā Imperatorum, ad obedientiam.

AMBROSIVS serm. 25. *Non leue,* inquit, *peccatum est, indictam fidelibus Quadragesimam violare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere.* HIERO-

A NYMVS in epistola ad Marcellam de erroribus Montani: *Nos vnam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum tempore nobis cōgruo ieiunamus. Non quo & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat, sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.* NOTA, *necessitate,* AVGVSTINVS serm. 62. de tempore: *Aliis diebus ieiunare remedium est, aut præmium, in Quadragesima non ieiunare peccatum est.* LEO sermon. 3. de ieiunio decimi mensis: *Pium,* inquit, *est agere non indictum, impium est negligere prædicatum.*

Denique EPIPHANIVS hæresi 75. & Augustinus hæres. 63. ponunt Aërium inter hæreticos, eò quòd ieiunandum quidem esse diceret, sed non ex præcepto Ecclesiæ, sed quando vni-
B cuique placet: *Neque ieiunium,* inquit Aërius apud Epiphanium, *erit ordinatum, hæc enim Iudaica sunt, & sub iugo seruitutis, iusta enim lex non est posita. Si verò omninò volo ieiunare, qualemcunq; eligam diem à meipso, & ieiunabo propter libertatem.* Eadem Lutheranorum oratio esse solet.

TERTIO, probatur ratione. Sunt necessariæ aliquæ veræ leges ad Ecclesiam bene gubernandam, præter leges diuinas & ciuiles; omnis autem vera lex vim habet coactiuam, ergo sunt necessariæ in Ecclesia leges Ecclesiasticæ coactiuæ: non sunt autem, nec fuerunt vnquam in Ecclesia aliæ leges Ecclesiasticæ, quàm illæ, quas summi Pontifices, aut Concilia à summis Pon-
C tificibus confirmata ediderunt: igitur leges Pontificum & Conciliorum eiusmodi, leges sunt coactiuæ, ac verè & propriè in conscientia obligantes. Sed probanda est propositio, & assumptio primi syllogismi, inde enim cetera pendent.

Esse igitur necessarias aliquas leges Ecclesiasticas, facilè probari potest. Nam eadem ratione sunt necessariæ leges in Ecclesia, qua in omnibus aliis Rebuspublicis. Ratio enim, cur leges sint necessariæ in omni Republica, est, quia homines, vt bene viuant, debent secundum rationem viuere, & tamen, quia constant ex corpore & spiritu, ex ratione & sensu, vix possunt sine affectu secundum solius rationis ductum iudica-
D re. Ideò igitur leges inuentæ sunt, quæ nihil cōtinent, nisi rationis iudicium, vt cùm eas sequi homines coguntur, cogantur simul rationem sequi. iam hæc ratio in Ecclesia etiam locum habet. Nam licet Christiani per gratiam Christi liberati sint à peccato, non tamen liberati sunt à concupiscētia, & passionibus, quæ cum ratione perpetuò pugnant.

DICES, habent Christiani legem Euangelicam, quam sequantur. RESPONDEO, habent quidem, sed illa nimis est vniuersalis, nec sufficit dirigere omnes actiones nostras, nisi per determinationes Principum Ecclesiasticorum fiat aliquo modo particularis. Sicut etiam politicæ Respublicæ habent legem naturalem, & tamen, quia illa est nimis generalis, non sufficit, nisi deducatur ad particularia per determinationes Principum.

Quare, quemadmodum in Republica ciuili necessariæ sunt leges ciuiles, quæ sunt quædam quasi conclusiones deductæ ex iure naturæ, vel determinationes iuris naturæ: sic etiam in Ecclesia præter legem Euāgelicam necessariæ sunt leges Ecclesiasticæ, quæ sunt etiam veluti conclusiones deductæ ex principiis Euangelij, vel determinationes. Exempli gratia, Euangelium dicit: *Qui mihi ministrat, me sequatur.* Inde Ecclesia deducit quasi conclusionem, ergo vtile erit sancire legem, ne ad ministerium sacrum admittantur, qui noluerint esse continentes. ITEM, Euangelium iubet sumi Eucharistiam, sed non determinat quomodo, aut quando: igitur Princeps Ecclesiæ determinat, vt saltem in Paschate sumatur: & Apostoli legem condunt, vt sumatur ante omnes alios cibos, nimirum à ieiunis. Hinc AVGVSTINVS in epist. 118. cap. 6. *Non præcepit,* inquit Dominus, *quo deinceps ordine sumeretur, vt Apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, seruaret hūc locum.*

Restat nunc, vt probetur assumptio, videlicet, omnem veram legē esse coactiuam. Id verò probatur ex ipsa natura legis. Est eñ lex regula quędam humanarum actionum à Deo immediatè, vel mediatè constituta; deuiare autem à regula, peccare est. Vnde Aristoteles lib. 10. Ethic. ca. 9. *Lex,* inquit, *est sermo ab aliqua prudentia ac mente profectus, vim habens cogendi.* Itaq; essentia legis in hoc posita est, vt liget, & cogat, ita vt sit peccatum aliter agere. Quod item ostēdit definitio peccati; quid enim est peccatum, nisi transgressio legis? Sic enim definitur peccatum ab Apostolo, 1. Ioan. 5. ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία. Neq; potest dici, legem non obligare ad non contemnēdum. Nam lex, quæ obligat ad non contemnendum Principem, est lex quædam generalis, & diuina. Hæc autē, de qua nunc agimus, est particularis & humana, vt cùm Pontifex dicit, ieiuna Quadragesimam, non obligat te ad non contemnendum superiorem, sed ad ieiunandum.

CAPVT XVII.

Soluuntur argumenta aduersariorum ex Scripturæ testimoniis ducta.

SVPEREST argumenta soluere. PRIMVM sumunt ex illo Matthæi vltimo: *Baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis.* Vbi notant, non esse dictum, docentes mandata vestra, sed mea. Inde autem colligunt, non licere Episcopis præcepta dare. hoc est argumentum Ioannis de VVessalia. RESPONDEO, in iis, quæ mandauit Dominus, illud etiam esse, vt seruentur præcepta Prælatorum. Dominus enim ait: *Qui vos audit, me audit, &c.*

SECVN-

SECVNDVM ex illo Deuteron. 4. *Non addetis* (A) *ad verbum quod ego loquor vobis, neq; minuetis ex eo.* Et cap. 12. *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, non addas quidquam, neq; minuas.* Vbi sermo est de præceptis cæremonialibus, & iudicialibus. nam cap. 4. præcedit: *Audi Israël præcepta atque iudicia.* Et cap. 12. *Hæc sunt præcepta atque iudicia, &c.* IAM verò si Deus præcepit Israëlitis, vt nullum præceptũ adderent ad ea, quę in Scriptura Testamenti veteris continentur, quãtò magis præcepisse censendum est, ne Christiani addãt ad Euangelium, quod est longè perfectius Testamento veteri? Hoc argumentum Lutherus, Caluinus, aliique ferè omnes faciunt. Et Petrus Martyr tanti facit, vt in comment. cap. 8. 1. ad Cor. in margine (B) posuerit: NOTA, *bonum argumentum.*

RESPONDEO, duobus modis posse intelligi additionem, vel detractionem ad præceptum fieri. VNO modo, quod addatur præceptum præcepto, vt si ad numerum decem præceptorum adderentur duo alia præcepta, & fierent duodecim, vel detrahãtur duo præcepta de numero denario, & fiant solùm octo. ALIO modo, quòd sine multiplicatione præceptorum plus fiat, quàm præceptum iubeat, vel minus; vt si cùm Deus iubebat in Paschate comedi vnum agnum à singulis familiis, aliqua familia duos agnos comedisset, vel dimidium tantùm. Dico igitur, Scripturam non prohibere additionem prioris generis, sed posterioris tantùm, id est, (C) non prohibere additionem ad numerum præceptorum, sed additionem ad opus præceptum. Id quod probo, quia inuenimus Iudæos addidisse ad numerum præceptorum tam cæremonialium, quàm iudicialium.

De cæremonialibus additis multa sunt exempla. Nam Esther 9. *Scripsit Mardochæus,* inquit Scriptura, *vt quartamdecimam & quintamdecimam diem mensis Adar pro festis susciperent, & reuertente semper anno solenni celebrarent honore.* Et infrà: *Susceperunt Iudæi super se, & semen suum, & cunctos qui religioni eorum voluerint copulari, vt nulli liceat duos hos dies absque solennitate transigere.* Item Iudith cap. vltimo in fine: *Dies,* inquit, *victoriæ huius festiuitatis ab Hebræis in numero Sanctorum dierum accipitur, & colitur* (D) *à Iudæis ex illo tempore vsque in præsentem diem.* Item 1. Machab. 4. *Et statuit Iudas & fratres eius, & vniuersa Ecclesia Israël, vt agatur dies Dedicationis altaris in temporibus suis ab anno in annum per dies octo.* Quod festum etsi nouum & additum veteribus, Dominus quoque præsentia sua honorauit, vt patet Ioan. 10.

De iudicialibus habemus exemplum 1. Reg. 30. vbi Dauid nouam legem condidit, vt æqua pars esset in bello descendentiũ ad prælium, & remanentiũ ad sarcinas: *Et factũ est hoc,* inqt Scriptura, *ex die illo constitutum, & præfinitũ, & quasi lex in Israël.* Nec obstat, quod dicitur, quasi lex. Nam in Hebræo non habetur, quasi lex, sed solùm ולמשפט לחק quæ sunt illa duo vocabula, quæ habentur Deuteron. 4. & 12. non ergo prohibet Scriptura addi noua pręcepta, sed prohibet addi vel minui de ipso opere. & confirmatur hoc. Nam Deuteronom. 4. & 12. Moyses non alloquitur Principes, quorum est leges condere, sed populum, cuius est obedire, ergo solum præcipit id quod populo conueniebat præcipi, nimirum, vt impleret integrè opera præcepta, non addendo, vel minuendo. Quod clariùs explicuit idem Moses Deuteronom. 5. vbi loquens de eadem re: *Facite,* inquit, *quæ præcepit Dominus Deus vobis, non declinabitis neque ad dexteram, neque ad sinistram.* Certum est enim, hîc Mosem loqui de impletione præceptorum, non de ferendis nouis legibus.

Est autem hoc loco obseruandum, cùm Moses præcipit, non esse addendum ad id, quod lex præscribit, hoc debere intelligi de additione corrumpente, non autem de perficiente opus præceptum. Nam cùm lex dicit: *Non furaberis,* qui non tantùm non aufert aliena, sed etiam donat sua, plus facit, quàm lex præcipiat: nec tamẽ dicitur addere, quia non destruit præceptum, immò melius illud seruat. At cùm lex dicit, solùm sacrifices oues, & boues, & aues mundas; si quis velit sacrificare etiam canes, & sues, & homines, ille addet, & corrumpet præceptum. Et hoc exemplum ponitur Deuteron. 12. cùm prohibetur additio, ne videlicet sacrificarent filios suos, sicut Gentiles faciebant.

SECVNDO, solui potest argumẽtum, etiamsi admitteremus Scripturam prohibere additionem nouarum legum. Nam deberet intelligi ista prohibitio solùm de additione legum contrariarum prioribus legibus, vt B. Thomas rectè monet in cap. 1. ad Gal. lect. 2. & 3. & patet ex legibus postea additis, vt iam ostendimus.

TERTIO, posset etiam dici, non esse eandem rationem Testamenti veteris & noui. nam quia lex Testamenti veteris dabatur vni tantùm populo, & ad certum tempus, nimirum vsque ad Christi aduentum, potuit facilè determinare omnia in speciali, vt etiam fecit. Nam in speciali præscribit omnia, quæ tam ad cultũ Dei, quàm ad iudicia, & forenses contentiones pertinent. Et ideò nõ esset mirum, si prohiberet addi alias leges. At lex Euangelica datur toti mundo, id est, diuersissimarum nationum populis, & duratura est vsque ad finem mundi. Et idcircò non poterat tam facilè determinare omnia in speciali, vt non essent adhuc necessariæ leges aliæ, tam ciuiles, quàm Ecclesiasticæ. Neque enim possunt diuersissimi populi conuenire in iisdem legibus & ritibus. Itaque Deus melius esse iudicauit, si in Euangelio, quod est commune omnibus, traderet communissimas leges de Sacramentis, atque articulis fidei, & alia magis specialia pro locorum & temporum diuersitate relinqueret instituenda per Apostolos eorumque successores.

Tertium argumentum sumit Calvinus ex Isaia cap. 33. vbi legimus: *Dominus Iudex noster, Dominus Legifer noster, Dominus Rex noster.* Æquiualere autem hæc verba istis, Dominus solus est Iudex, Legifer, & Rex noster, patet ex epistola Iacobi cap. 4. *Vnus est Legislator, & Iudex, qui potest perdere & saluare.*

Respondeo, Isaiam & Iacobum loqui de Legislatore primario, qui sua propria auctoritate potest iudicare & leges ferre: neq; nos talem esse dicimus summum Pontificem, sed solum Deum & Christum. Pontificem enim, non Regem, nec Iudicem, aut Legislatorem primariũ facimus: sed Vicarium Regis, & Iudicis, ac Legislatoris Christi, qui possit Christi auctoritate leges condere. Quomodo etiam loquitur beatus Cyprianus lib. 1. epist. 3. vbi Pontificem dicit esse Iudicem loco Christi.

At, inquies, Iacobus dicens: *Vnus est enim Legislator, & Iudex, qui potest perdere & saluare*; reddit rationem, cur debeant omnes homines seruare leges, & nõ dare; Proinde excludit omnes alios legislatores, qui nimirum velint obligare conscientias, & perdere præuaricatores, & saluare obedientes. Sic enim loquitur: *Nolite detrahere alterutrum. Qui enim detrahit fratri, & iudicat fratrem, detrahit legi, & iudicat legem.* id est, qui detrahit fratri bonum facienti, vt condonanti iniurias, *detrahit legi,* quæ illud bonum præcepit: *Si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex. Vnus est enim Legislator, & Iudex, qui potest perdere & saluare.* Vbi subintelligitur vna propositio post illa verba: *Si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex*; nimirum hæc, debes autem tu, ô homo, esse factor legis, non iudex. Et subiungitur ratio: *Vnus est enim Legislator & Iudex.*

Respondeo, Iacobum alloqui omnes homines, quatenus subsunt aliquibus legibus: & velle dicere, nemini licere iudicare legem sui Superioris, cùm vnus tantùm sit legislator, & iudex, ita summus & primarius, vt solùm leges dare, non autem accipere debeat; & qui sic potest perdere & saluare, vt ipse neminem timeat, & à nemine aliquid speret. Porrò Papa, cetérique Episcopi, etsi iudicare, & leges ferre possunt, tamen iudicandi sunt etiam à Deo, & leges Dei seruare debent.

Quartum argumẽtum sumit Calvinus ex Isaia cap. 29. *Eò quòd appropinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me, cor autem eius longè est à me, & timuerunt me mandato hominis & doctrinis, ecce ego addam, &c.* Vbi Dominus conqueritur, quòd populus Israël timuerit se mandato hominum, id est, timorem seu cultum, & religionem Dei constituerint in hominum mandatis seruandis. Similia habentur Matthæi 15. & Marci 7.

Respondeo, mandata hominum in Scriptura non vocari quælibet hominum præcepta, sed ea solùm, quæ omninò sunt humana, ita, vt nec Deo iubente, nec inspirante, nec eius auctoritate vllo modo constituta sint. Quæ sunt duplicia; nam quædam sunt cõtraria diuinis mandatis; quædam inutilia prorsus & vana. Id patet ex omnibus locis, vbi nominantur humana præcepta, vt Isaiæ 29. Matth. 15. Marci 7. Coloss. 2. 1. Timoth. 4. ad Titum 1. Porro Dominus ter inuenitur Pharisæos reprehendisse propter traditiones humanas. Primo, Matth. 15. vbi arguit eos, quòd seruarent mandata humana contraria diuinæ legi. Nam Matth. 15. postquam dixerat, Pharisæos præcepisse, vt filij darẽt templo, quod alioqui debitum erat parentibus, subiungit: *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.* Et mox adducit locum Isaiæ citatũ. Quare sanctus Irenæus lib. 4. cap. 25. & 26. exponens hæc loca Isaiæ & Matthæi, dicit intelligenda esse de præceptis Pharisæorum pugnantibus cum diuinis legibus.

Secundo, reprehendit Marci 7. traditiones seu mandata hominum, id est, quasdam inutiles, & friuolas cæremonias solo spiritu humano adinuentas, quas tamen Iudæi tanti faciebant, vt anteponerent diuinis mandatis. Relinquentes mandatum Dei tenetis traditiones hominum, Baptismata vrceorum & calicum, & alia similia his facitis multa.

Tertio, reprehendit eosdem Matthæi 23. quòd bonas quasdam leges pluris facerẽt, quàm diuinam legem. Vbi non vocat eas leges præcepta hominum, sed dicit, hæc oportuit facere, & illa non omittere. Solùm enim in eo peccabant circa istas cæremonias tertij generis, quòd in eis summam religionis constituerent, cùm tamen externæ essent. isti similes erant cani Æsopico, qui propter vmbram panis reliquit panem ipsum, vt pulchrè Irenæus ait lib. 2. cap. 12. de hæreticis Valentinianis, qui maluerunt Angelum quendam pro Creatore habere, quàm Deum.

Porrò mandata Pontificia & Ecclesiastica, etsi humana dici possint, quia non sunt immediatè à Deo, tamen nec vsquam in Scripturis dicuntur mandata hominum, nec reprehẽdi possunt, cùm nec pugnent cum diuinis mandatis, nec sint inutilia, neq; nos ea anteponi, sed postponi debere dicamus diuinis præceptis.

Quintum argumentum sumunt ex verbis Pauli, quibus liberi asseruntur Christiani à mandatis hominum. 2. Corinth. 3. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.* Ad Galat. 4. *Non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit.* Et ad Galat. 5. *State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri.*

Respondeo, libertatem Christianam in tribus consistere. Primo, in liberatione à seruitute peccati, de qua Paulus Rom. 6. *Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ.*

Secundo, in liberatione à seruitute legis diuinæ moralis. Nam lex sine gratia nõ potest impleri, & tamen minatur pœnam, nisi impleatur, atque ideò premit, ac tenet homines, tanquam

seruos; sed gratia Christi liberat nos ab isto timore, & seruitute: non quidem eximendo nos ab obligatione implendæ legis, sed aspirando caritatem, per quam facilè & libenter legem impleamus. De qua Apostolus 2. Corinth. 3. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.* Et Gal. 3. *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* Vnde AVGVSTINVS libr. de continentia, cap. 3. *Non sumus,* inquit, *sub lege bonum quidem iubente, non tamen dante, sed sumus sub gratia, quæ id, quod lex iubet, faciens nos amare, potest liberis imperare.*

TERTIO, in liberatione à seruitute cæremonialium & iudicialium præceptorum Mosis, de qua Actor. 15. *Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, &c.* Et Gal. 5. *State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri.* Quòd autem simus liberati ab obedientia Prælatorum, nusquam legimus, sed contrarium potius, cùm Paulus clamet: *Obedite Præpositis vestris.*

Quocirca Petrus & Paulus præuidentes in spiritu hæreticos huius temporis, qui prætextu libertatis, neque ieiunia indicta ab Ecclesia, nec vllam aliam legem ferre possunt, frequentissimè inculcare voluerunt, vt obedientiam Superioribus etiam Ethnicis exhiberemus. 1. Pet. 2. *Subiecti estote,* inquit, *omni humanæ creaturæ propter Deum.* Et infrà: *Quasi liberi, non quasi velamen habentes malitiæ libertatem.* Et 2. Pet. 2. De hæreticis inquit, *Libertatem illis promittentes, cùm ipsi serui sint corruptionis.* Et Paulus Galat. 5. *Vos in libertatem,* inquit, *vocati estis, tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis.*

CAPVT XVIII.

Soluitur argumentum ex comparatione legum.

SEXTVM argumentum. Si Deus voluit Christianos esse liberos à cæremoniis Iudaicis, aliisque positiuis legibus Testamenti veteris, ergo etiam à cæremoniis, quas Pontifices introduxerunt, & ab aliis humanis legibus. Nam si debuimus habere leges positiuas, præstitisset habere diuinas, quàm humanas. Præterea nihil nobis prodesset, immò potius obesset illa liberatio à legibus Iudaicis. Nam leges illæ dicuntur *iugum importabile* à beato Petro, Actor. 15. tum propter multitudinem, tum propter obligationem ad peccatum. Alioqui enim res ipsæ singulæ in se graues non erant, nedum importabiles: At leges positiuæ Christianorum sunt decuplo plures, quàm essent illæ Iudæorum, vt patet conferenti volumina Iuris canonici, & tomos Conciliorum, cum Pentateucho Mosis. Si ergo istæ omnes leges ad pœnam æternam obligant, præstitisset nobis habere legem Mosis.

Et confirmat CALVINVS argumentum suũ testimonio beati Augustini, qui in epistola 119. cap. 19. de ritibus Ecclesiasticis temerè intro- A ductis conqueritur, & ait: *Ipsam religionem quam paucissimis & manifestissimis celebrationum Sacramentis misericordia Dei liberam esse voluit, seruilibus oneribus premunt, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnouerint, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subiiciuntur.* Hæc ille. Subiungit Caluinus lib. 4. Instit. cap. 10. §. 13. *Si in seculum nostrum incidisset sanctus ille vir, quibus querelis deplorasset eam, quæ nunc est, seruitutem? Nam & numerus est decuplo maior, & singuli apices centuplo rigidius, quàm tunc, exiguntur. Ita fieri solet, vbi semel peruersi isti legislatores imperium occuparunt, nullum finem iubendi, & vetandi faciunt, donec ad extremum morositatis perueniunt.*

B RESPONDEO, à cæremoniis & iudicialibus præceptis Mosis voluit Christus nos esse liberos, quia cæremoniæ illæ, figuræ erant Testamenti noui, & proinde, re ipsa præsente cessare debuerunt; iudicialia quoq; præcepta pertinebant ad politiam populi Dei secundum illũ statum, & idcirco statu illo mutato, necesse fuit etiam ipsa præcepta mutari: *Translato enim Sacerdotio,* inquit Apostolus ad Hebr. 7. *necesse est, vt legis translatio fiat.* Non autem sequitur, debere nos nullas habere politicas & Ecclesiasticas leges, si illas Mosis habere non debemus.

Ad id, quod obiicitur de numero & grauitate legum Pontificiarum, RESPONDEO, sine comparatione vlla esse pauciores & leuiores C Pontificias leges illis Mosaicis. Nam leges absolutè impositæ omnibus Christianis, vix inueniuntur aliæ, quàm quatuor, nimirum de seruandis Festis, & de seruandis Ieiuniis, de Confessione singulis annis semel facienda, & de sacra Communione habenda in Paschate. Ceteræ omnes, quibus pleni sunt tomi Conciliorum, & libri Iuris canonici, vel non sunt leges, sed admonitiones, vel piæ institutiones sine obligatione ad culpam: quales sunt plurimi ritus Christianorum. Nec enim peccant, qui citra contemptum, vel non recitant Angelicam Salutationem ter in die, vel non sumunt ramum oliuæ in die Palmarum, vel non aspergunt se aqua lustrali, cùm templum ingrediuntur, vel non tun- D dunt pectus tempore sacrificij, &c. & tamen his & similibus Ecclesiam grauari Caluinus clamat. Vel sunt leges conditionales, id est, impositæ iis, qui volunt ad sacros ordines admitti, vt de Cœlibatu: quæ non grauant Ecclesiam, cùm nemo teneatur fieri Clericus vel Monachus; vel sunt regulæ præscriptæ non omnibus, sed solis iudicibus Ecclesiasticis, vt eas sequantur in caussis diiudicandis; vel sunt censuræ, & pœnæ latæ in eos, qui ius diuinum violant, sine quibus disciplina nullo modo conseruari potest; vel sunt explicationes dogmatum fidei, aut Iuris diuini, quæ etiam nullum nouum onus Christianis imponunt. At leges Mosaicæ omnibus & singulis Iudæis impositæ, innumerabiles erant, de Purificationibus, de Sacrificiis, de

ciborum delectu, &c. Itaque non oportet comparare Pentateuchum cum tomis Cõciliorum, & libris Iuris canonici, sed cum paruo Catechismo. Potest enim Christianus saluari, si solùm Catechismum paruum nouerit.

Quod autem attinet ad grauitatem legum, nulla etiam comparatio est inter seueritatem Iudaicarum, & leuitatẽ Ecclesiasticarum. Nam ex quatuor nostris legibus, nulla est, quæ non sit potius determinatio Iuris diuini, quàm noua lex penitus. Nam iure diuino tenemur aliquod tempus dedicare cultui Dei, & aliquando ieiunare, confiteri, & communicare. Itaque Pontifices solùm derterminauerunt tempora: & proinde si qua est difficultas in his legibus, magis referenda est in Ius diuinum, quàm in ius positiuum, & præcipuè circa confessionis B præceptum, quod habetur omnium durissimum. Nec enim Confessio peccatorum dura quibusdam est, quia fieri debet tali tempore, sed quia fieri debet absolutè. Neque de hoc dubitari potest.

Deinde determinatio temporis Festorum, & Ieiuniorum à Pontificibus facta, mitissimam obligationem habet. Nam ad ieiunia non obligantur, nisi qui possunt; vnde excipiuntur pueri, senes, ægroti, &c. Similiter in festis, tenemur à seruilibus operibus abstinere, & Missam audire, sed cum multis exceptionibus; nam non debent cessare opera necessaria, vel valde vtilia humanis corporibus, vt medicorum, pharmacopolarum, coquorum, &c. Pari ratione, qui impeditus iusta de caussa, Missæ non interfuit, non iudicatur deliquisse. At Iudæi adeò seuerè tenebantur in Sabbatis vacare, vt ne ignem quidem accendere possent, vel cibos coquere. Et quidã qui solùm ligna collegerat die Sabbati, iussu Domini lapidatus fuit.

Ad Augustinum dico, malitiosè Caluinum verbis Augustini voluisse abuti. Ille enim non conqueritur de ritibus à Pontificibus institutis, sed de quibusdam consuetudinibus particularibus vulgi, & hominum rudium, quæ paulatim obtinent vim legis, quæ quando nimium crescunt, deberent Episcoporum auctoritate tolli, & abrogari: *Omnia,* inquit, *talia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, neque in Conciliis Episcoporum statuta inueniuntur, neque consuetudine vniuersæ Ecclesiæ roborata sunt, sed diuersorum locorum diuersis moribus innumerabiliter variantur, ita vt vix, aut omnino nunquam inueniri possint caussæ, quas in eis instituendis homines sequuti sunt, vbi facultas tribuitur, sine vlla dubitatione resecanda existimo. Quamuis enim neque hoc inueniri possit, quomodo contra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam paucissimis, &c.* vt suprà.

Itaque vides, Augustinum omnino seruari velle eas leges, quas Episcopi in Conciliis statuerunt, vel vniuersæ Ecclesiæ consuetudo roborauit. eiusmodi autem sunt omnes illæ, quas A nos Ecclesiasticas leges appellamus. nec enim in tomis Conciliorum, vel in voluminibus Iuris canonici seruarentur, si non ab Episcopis, sed à priuatis nescio quibus hominibus latæ fuissent.

CAPVT XIX.

Soluitur argumentum ductum ab exemplis.

SEPTIMVM argumentum sumit Caluinus à tribus exemplis, quæ habentur in Scriptura. Nam 4. Reg. 16. refertur factum Achaz Regis & Vriæ Pontificis, qui addiderunt templo vnum aliud altare. Quod etsi videbatur ex se facere ad ornatum templi, tamen quia Deus hoc non iusserat, tanquam humanum inuentum reprobatur. DEINDE, cap. 17. refertur de iis, quos transtulit Rex Assyriorum de Babylone in Samariam, quòd immissis à Deo leonibus puniti fuerint, quia coluerint Deum nouis cæremoniis, quas Deus non præceperat. DENIQVE, 4. Reg. 21. refertur de Manasse Rege, quod in eo præcipuè peccauerit, quod in templo exstruxit aras, quas nimirum Dominus non præceperat.

RESPONDEO, admirabilem planè esse impudentiam Caluini, qui Achaz, & Manassem, & Babylonios docet in eo peccasse, quòd cæremonias instituerint à Deo non præceptas, cùm Scriptura clarissimè dicat, istos omnes peccasse peccato idololatriæ. Nam ACHAZ C reprehenditur, non quod altare nouum erexerit in templo, sed quòd altare erexerit ad similitudinem altaris idoli, quod erat in Damasco, & quòd altare Domini amouerit à loco suo, & noluerit sacrificia offerri in altari Domini, sed solùm in altari illo nouo, & idolo consecrato. MANASSES quoque non arguitur, quòd aras in templo exstruxerit, sed quòd exstruxerit eas vniuersæ militiæ cœli, id est, in honorem omnium syderum, & quòd in templum Domini traduxerit idolũ, quod antea in luco manebat.

Quòd enim non fuisset malum, erigere in templo aliud altare, etiamsi Dominus hoc non imperasset, patet ex 3. Reg. 8. vbi legimus, Salomonem, cùm vidisset altare Domini æneum D non capere omnia holocausta, quæ offerebantur, sanctificasse alium locum in templo, & ibi obtulisse etiam holocausta. Hoc enim Salomonis factum Deus nec imperauit, nec improbauit. Nisi potius approbasse dicendus sit, cum sequenti capite Salomoni per quietem apparuerit, eumque laudauerit, ac multa illi bona promiserit.

Porro BABYLONIOS illos, qui habitabant in regione Samariæ, constat idololatras fuisse. sic enim Scriptura loquitur lib. 4. Regum, ca. 17. *Cumq; ibi habitare cœpissent, non timebant Dominum: & immisit in eos Dominus leones, qui interficiebant eos.* Et infrà: *Vnaquæq; gens fabricata est Deũ suum, posueruntq; eos in phanis excelsis.* Et infrà: *Et cùm Dominum colerent,*

Diis quoque suis seruiebant, iuxta consuetudinem Gentium, de quibus translati fuerant Samariam. Hoc igitur peccatum Scriptura reprehendit, non autem quòd Deum nouis cæremoniis colerent.

CAPVT XX.

Soluuntur argumenta duo desumpta ex ratione conscientiæ.

ARGVMENTVM OCTAVVM Caluini est, Paulus nullo modo permittit fideles conscientias in hominum seruitutem redigi. Ait enim 1. Corinth. 7. *Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum.* Vbi Paulus non præcipit, ne serui non obediat dominis suis in rebus exterioribus: nam ad Ephes. 6. ait: *Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore.* Neque præcipit, ne qui sunt liberi, serui non efficiantur; nam in eodem cap. 1. ad Corinth. 7. ait: *Seruus vocatus es, non sit tibi curæ, sed etsi potes fieri liber, magis vtere.* id est, etiamsi possis liberari, melius tibi est, vt seruias, & vtaris conditione seruili, ad conseruandam humilitatem. Igitur superest, vt prohibeat seruire hominibus cum timore peccati, & anxietate conscientiæ, quomodo soli Deo seruiendum est.

RESPONDEO, Paulum eo loco solùm præcipere, ne seruiamus hominibus præcipuè propter homines, sed propter Deum, ita vt magis Deo in hominibus, quàm ipsis hominibus seruiamus. Ita enim seipsum Paulus explicuit Ephes. 6. *Serui,* inquit, *obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculũ seruientes, quasi hominibus placẽtes, sed vt serui Christi facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate seruientes sicut Domino, & non hominibus.* Illi ergo fiunt serui hominum (quod Apostolus prohibet) qui homines præcipuè respiciunt, & ideo seruiunt, etiamsi peccata præcipiant, & adulantur eis, etiam quando malè agunt. Vide Chrysostomum in 1. Corinth. 7. & Hieronymum in cap. 6. ad Ephesios.

NONVM argumentum Caluini. Conscientia ad forum solius Dei pertinet. Ipse enim est, qui scrutatur renes & corda. non igitur possunt homines obligare in conscientia. Confirmo hoc argumentum. Non potest homo damnare vllum ad inferos; non igitur potest obligare ad legem seruandam sub pœna mortis æternæ. Ridiculum enim esset, si quis obligaret ad pœnam, quam postea non posset infligere.

RESPONDEO, duobus modis intelligi posse, conscientiam ad forum solius Dei pertinere. VNO modo, quia solus Deus potest videre hominum conscientias, & iudicare de actibus internis, qui exterius non patent, nec habent alios testes, quàm Deum, & conscientiam operantis. & hoc modo verissimum est, conscientiam ad solius Dei forum pertinere. ALIO modo potest intelligi, conscientiam ad solius Dei

A forum pertinere, quia videlicet solus Deus possit legibus suis ita ligare hominem, vt si non faciat quod præceptum est, iudicet ipsemet in conscientia sua se malè facere. Et hoc modo falsum est, conscientiam non pertinere ad forum hominum. Nam, vt quis hoc modo obliget alium in conscientia, non requiritur, vt possit videre eius conscientiam, nec vt scrutetur renes, & corda, nec vt iudicet de actibus internis; sed satis est, vt possit illi legitimè imperare, & imperando ita illum obligare ad opus externum faciendum, vt si non faciat, intelligat, vel certè intelligere possit se malè agere.

Itaque Ioannes Caluinus lib. 4. instit. cap. 10. §. 5. æquiuocatione decipitur, aut decipere alios cupit, cùm ita loquitur: *Neque enim cum hominibus, sed cum vno Deo negotium est conscientiis nostris.*

B *quò pertinet illud vulgare discrimẽ inter terrenum & conscientiæ forum. Cùm totus orbis densissima ignorantiæ caligine obuolutus esset, hæc tamen exigua lucis scintilla residua mansit, vt humanis omnibus iudiciis superiorem esse hominis conscientiam agnoscerent. quanquam quod vno verbo fatebantur, postea reipsa labefactabant: voluit tamen Deus testimonium aliquod Christianæ libertatis tunc exstare, quod ab hominum tyrannide conscientias eximeret.* Hæc ille.

At cùm dicimus, conscientiam esse superiorem omnibus humanis iudiciis, nihil aliud dicere volumus, quàm eum, qui sibi benè cõscius

C est, non debere metuere, ne à Deo damnetur, etiamsi omnes homines, qui cor non vident, secus fortè de eius rebus gestis iudicent. Sed quorsum hæc? an propterea non peccabit, conscientiæ suæ testimonio, qui leges Ecclesiasticas violauerit?

Ad confirmationem respondeo, legem humanam non obligare sub pœna mortis æternæ, nisi quatenus violatione legis humanæ offenditur Deus, cuius ministri sunt omnes principes, non solùm Ecclesiastici, sed etiam politici; vt enim qui transgreditur leges proregis, consequenter offendit regem, & puniri potest à rege, etiam ea pœna, quam prorex infligere fortasse non potuisset: sic etiam, qui leges iustas principum non seruant, qui quidem principes

D ministri Dei sunt, Sap. 6. Rom. 13. 1. Corinth. 4. etiam Deum offendunt, & ab eo puniuntur pœna æternæ mortis. Itaque si fingamus Deum non esse in rerum natura, qui leges iustas violabunt, peccabunt quidem in conscientia, sed nec Deum offendent, nec ad inferos damnabuntur.

DICES, Si ita est, sequitur, legem humanam, vt humanam, non ita obligare, vt transgressores dicantur peccare mortaliter. RESPONDEO, si legem humanam, vt humanam, intelligas eam, quæ propriè non est diuina; nego transgressorem legis humanæ, vt humanæ, non peccare mortaliter: si verò legem humanam, vt humanam, intelligas eam, quam fert homo auctoritate non à Deo accepta, sed propria,

vel ab hominibus solis collata, fateor talis legis transgressores non peccare mortaliter. Ceterùm eiusmodi lex nulla est. Omnis enim vera potestas à Deo est, Roman. 13. & sine vera potestate nulla vera lex condi potest.

CAPVT XXI.

Soluitur argumentum ex Patribus.

DECIMVM argumentum sumitur ex aliquot Patrum testimoniis, quæ aliorum nomine retulit Ioannes de Turrecremata, lib. 2. capit. 45. PRIMVM est ORIGENIS, tract. 12. in Matthæum, vbi explicans illud Matth. 20. Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic: *Sicut*, inquit, *omnia carnalia in necessitate sunt posita, non in voluntate, spiritualia autem in voluntate, non in necessitate, sic & principes spirituales. Principatus eorum in dilectione subiectorum debet esse positus, non in timore corporali.*

RESPONDEO, Origenem non excludere à principe Ecclesiastico coactiuam potestatem, sed tantùm monere eiusmodi principes officij sui. Hoc enim interest inter principem secularem, & Ecclesiasticum, quod princeps secularis habet pro fine temporalem, & externam pacem Reipub. & ideo finem suum adeptus est, quando subditi quietè viuunt, siue id faciant volentes, siue inuiti: at princeps spiritualis habet pro fine vitam æternā, & pacem tam externam, quàm internam suorum subditorum, & propterea debet omnino procurare, vt subditi amore potius ducantur, quàm timore, quanquam vbi non potest impetrare, vt libenter & ex amore bene viuant, debet etiam vim coactiuam adhibere, vt saltem timore pœnæ non perturbent externam Ecclesiæ pacem. Vnde GREGORIVS lib. 20. moral. cap. 6. *Circa subditos inesse debet rectoribus & iustè consolans misericordia, & piè sæuiens disciplina, &c.*

SECVNDVM est CHRYSOSTOMI lib. 2. de sacerdotio, ante medium, vbi comparat Pontificem cum pastore ouium irrationalium, & ait: *Neque enim homini licet tanta cum auctoritate homines curare, cum quanta oues pastor curat. Hîc enim liberum est vincire, & à pabulo arcere, & vrere, & secare: cùm illic medicinæ, ac curationis suscipiendæ facultas posita minimè sit in illo, qui medicinam adhibet, sed in eo tantùm qui laborat, &c.* Deinde, confert eundem Pontificem cum seculari magistratu. Et sic ait: *Christianis minimè omnium licet peccatium lapsus vi corrigere. Exteri quidem iudices cùm facinorosos homines leges transgressos fuisse deprehenderint, magna se præditos auctoritate ac potestate ostendunt, eosdemq́; vel inuitos, suos ipsorū mores mutare cogunt: hîc verò non vim adferre, sed suadere tantùm oportet, atque hac ratione meliorem efficere, quem emendandum susceperis. Neque enim nobis facultas tanta à legibus data ad delinquentes coërcendos: ac ne si dedissent quidem, haberemus vbi vim huiusmodi, poten-*

A *tiamq́; exercere possemus, cùm Christus eos æterna corona donet, non qui coacti, sed qui certo animi proposito à peccato abstinent.*

RESPONDET Ioannes de Turrecremata, Chrysostomum loqui de iis, qui foris sunt, id est, de Ethnicis, quos Ecclesia non potest cogere ad fidem. At nimis apertè Chrysostomus loquitur de ouibus quæ intus sunt, & quæ Episcopo commissæ sunt. Dicendum igitur est, Chrysostomum nunquam negare voluisse coactiuam Pontificum potestatem, cùm ipse eam vbique disertè asserat. Nam homilia 70. ad populum, prohibet, ne Christiani sibi subiecti vocent mulierculas quasdam gentiles, quæ præficæ dici solent, ad funera deploranda, & ait: *Ne*
B *cogam eas vera, & propria mala deflere.* Et infrà: *Si verò*, inquit, *quod absit, contempti fuerimus, minas ad rem deducere cogemur, vos quidem Ecclesiasticis castigantes legibus, illas verò sicut eis conueniet.* Et infrà: *Nec vllus Ecclesiastica despiciat vincula. Non enim qui ligat est homo, sed Christus, qui nobis hanc contulit potestatem, & tanti dominos honoris constituit.* Et in epist. 1. ad Innocentium Papam, rogat eum, vt Theophilum Episcopum Alexandrinum, & alios, per quos à sede sua iniustè expulsus fuerat, Ecclesiasticis legibus coërceat. Et homil. 83. in Matthæum, alloquens Presbyteros: *Si*, inquit, *dux quispiam, si consul, si ipse denique qui diademate ornatur, indignè adeat, cohibe, & coërce. Maio-*
C *rem tu illo habes potestatem. quod si ipse pellere non audes, mihi dicas, non permittam ista fieri.* Habemus igitur Chrysostomum sensisse, posse prælatos Ecclesiæ vincire oues suas, & pellere de Ecclesia, & seuerè punire, quæ antea videbatur negasse.

Ad illa igitur verba respondeo dupliciter. PRIMO, inter pastorem ouium irrationalium, & rationalium hoc discrimen à Chrysostomo poni, quod ille cùm versetur circa morbos ouium naturales, potest sanare oues suas etiamsi illæ nolint: at iste quia versatur circa morbos ouium voluntarios, non potest curare oues, nisi ipsæ velint, & ideo difficilior est huius, quàm illius prouincia. Et similiter dico de potestate seculari. Iudex enim secularis ver-
D satur circa externas actiones, & ideo potest inuitum hominem cogere, vt mutet mores, nimirum externos: at Episcopus versatur circa mores internos, qui non possunt mutari inuito eo, qui illos habet. Nam etsi potest Episcopus excommunicare, aliasque pœnas infligere: tamen nihil ista proderunt, nisi velit is qui punitur. Et sic intelligo illa verba (neque enim nobis facultas tanta à legibus data ad delinquentes coërcendos) non enim habet Episcopus facultatem cogendi hominem, vt mutet animum, sicut habet iudex cogendi hominem, vt mutet externos mores. SECVNDO dici potest, Chrysostomum hoc loco solùm agere de potestate sacerdotali in foro conscientiæ. Ibi enim

non poſſumus corrigere pœnitentem, niſi ipſe velit: ſummum enim quod poſſumus eſt, dimittere illum ſine abſolutione.

TERTIVM teſtimonium eſt ſancti AVGVSTINI lib. 22. contra Fauſtum, cap. 27. vbi ſic definit peccatum: *Peccatum eſt dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam Dei.* Hinc enim deducitur, tranſgreſsionem legis humanæ non eſſe peccatum. Similis etiam eſt definitio AMBROSII libro de paradiſo, cap. 8. *Peccatum*, inquit, *eſt præuaricatio legis diuinæ.* RESPONDEO, omne peccatum eſſe cōtra legem Dei, non poſitiuam, ſed æternam, vt Auguſtinus rectè docet. Omnis enim iuſta lex, ſiue à Deo, ſiue ab homine detur, ab æterna Dei lege deriuatur. Eſt enim æterna lex, vt malum ſit violare regulam.

QVARTVM teſtimonium eſt beati BERNARDI lib. 1. de conſideratione: *Non monſtrabunt*, inquit, *puto qui hoc dicent, vbi aliquando quiſpiam Apoſtolorum iudex ſederit hominum. Stetiſſe lego Apoſtolos iudicandos; Sediſſe iudicantes non lego.* RESPONDEO, loquitur beatus Bernardus de iudicio in cauſsis ciuilibus. Nam alioqui ibidem ſic ait: *Quid ni*, inquit, *contemnant iudicare de terrenis poſſeſsiunculis hominum, qui in cœleſtibus & Angelos iudicabunt. Ergo in criminibus, non in poſſeſsionibus poteſtas veſtra. Quoniam propter illa, & non propter has accepiſtis claues regni cœlorum.* Adde quod Bernardus non tam diſputat an liceat, quàm an conueniat Pontifici, de terrenis litibus iudicare.

CAPVT XXII.

Proponitur quæſtio poſtrema, An Chriſtus iuriſdictionem Eccleſiaſticam ſoli Pontifici ſummo immediatè contulerit.

RESTAT poſtrema quæſtio de deriuatione poteſtatis Eccleſiaſticæ à Pōtifice ſummo ad Epiſcopos ceteros. Sciendum eſt, triplicē eſſe in Pontifice, aliiſq; Epiſcopis poteſtatem; Vnam ordinis; alteram iuriſdictionis interioris; tertiā iuriſdictionis exterioris: quarum prima refertur ad Sacramenta conficienda, & miniſtranda: altera ad populum Chriſtianum regendum in foro interiori conſcientiæ: tertia ad eundem populum regendum in foro exteriori.

De prima & ſecunda non eſt quæſtio noſtra, ſed ſolùm de tertia; nam de prima certum eſt apud omnes, illā æquè immediatè habere à Deo Epiſcopos, ac ipſum ſummum Pōtificem. Confertur enim per quandam conſecrationem, quæ æquè operatur in vno atque in alio. Vide de hac poteſtate Ioannem de Turrecremata lib. 1. cap. 93. De ſecunda eſt quidem aliqua diſſenſio inter auctores, nam Abulenſis in libro, quem appellat Defenſorium, part. 2. cap. 62. exiſtimat hanc poteſtatem conferri omnibus ſacerdotibus immediatè à Deo, quando ordinantur.

A Quod autem nihilominus non poſsit quilibet ſacerdos quoſlibet Chriſtianos abſoluere, vel ligare, id factum eſſe, quia Eccleſia ad tollendā confuſionem, diuiſit diœceſes, & vnum populū vni Epiſcopo ſubiecit, alium alij. At Ioannes de Turrecremata lib. 1. ſummæ, cap. 96. docet hanc poteſtatem non conferri à Deo ex vi ordinationis, ſed ab homine per ſimplicem iniūctionem, Ambo tamē in eo conueniunt, quod vſus huius poteſtatis pendeat à iuriſdictione exteriori, & ideo ſatis erit de illa exteriori agere. Præterea duæ priores pertinent propriè ad materiam de clauibus Eccleſiæ, quæ hoc loco nō diſputatur.

Solum igitur de tertia agendum eſt, de qua
B etiam egimus in quæſtionibus ſuperioribus. Et quidem omnes in eo conueniunt, iuriſdictionē Epiſcoporum ſaltem in genere eſſe de iure diuino. Nam Chriſtus ipſe ita ordinauit Eccleſiam, vt in ea ſint Paſtores, Doctores, &c. Sic enim Apoſtolus loquitur ad Epheſ. 4. *Ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam Prophetas, alios Paſtores, & Doctores.* Et præterea, niſi ita eſſet, poſſet Pontifex mutare hunc ordinem, & inſtituere, ne vllus ſit in Eccleſia Epiſcopus, quod ſine dubio non poteſt facere. At quæſtio eſt, an Epiſcopi canonicè electi accipiant à Deo ſuam iuriſdictionem, ſicut eam accipit ſummus Pontifex: an verò à Pontifice. Sunt autem tres de hac re Theologorum ſententiæ.

C PRIMA eorum, qui volunt tam Apoſtolos, quàm ceteros Epiſcopos immediatè à Deo accepiſſe, & accipere iuriſdictionem. Ita docet Franciſcus Victoria in relect. 2. de poteſtate Eccleſiæ, quæſt. 2. & Alphonſus à Caſtro lib. 2. cap. 24. de iuſta hæreticorum punitione. ALTERA eſt eorum, qui volunt, Apoſtolos non à Chriſto, ſed à Petro; & Epiſcopos non à Chriſto, ſed à Petri ſucceſſore accepiſſe, vel accipere iuriſdictionem. Ita Ioannes de Turrecremata libro 2. cap. 54. ſummæ de Eccleſia, & Dominicus Iacobatius libro 10. de Conciliis artic. 7. TERTIA eſt media, eorum, qui volunt, Apoſtolos quidem accepiſſe à Chriſto immediatè omnem ſuam auctoritatem: tamen Epiſcopos non à
D Chriſto, ſed à ſummo Pōtifice eam accipere. Ita Caietanus in tractatu de auctoritate Papæ, & Concilij capite 3. Dominicus à Soto in 4. diſt. 20. quæſt. 1. artic. 2. Franciſcus Vargas in libello de hac ipſa quæſtione, Heruæus in libro de poteſtate Papæ, & Gabriel in canonem Miſſæ, lect. 3. & eadem videtur ſententia veterum Scholaſticorum, B. Bonauenturæ, Alberti, Durandi, atque aliorum in 4. diſt. 18. aut 20. aut 24. quæ ſententia veriſsima eſt, & ideo breuiter confirmanda.

CAPVT XXIII.

Apostolos à Christo iurisdictionem omnem accepisse.

QVOD igitur Apostoli acceperint à Christo immediatè suam iurisdictionem, PRIMVM testantur verba Domini, Ioannis 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* Quem locum sic exponunt Patres, Chrysostomus & Teophylactus, vt apertè dicant, factos esse his verbis Apostolos Christi vicarios, immò ipsum Christi officium, & auctoritatem accepisse.

Addit CYRILLVS in hunc locum, his verbis propriè Apostolos creatos esse Apostolos, & orbis totius Doctores, &, vt intelligeremus in Apostolica auctoritate contineri omnem potestatem Ecclesiasticam, ideo adiecisse Christum: *Sicut misit me Pater.* Siquidem Pater Filium misit summa potestate prеditum. CYPRIANVS libro de vnitate Ecclesiæ: *Loquitur,* inquit, *Dominus ad Petrum; Tibi dabo claues regni cœlorum: & eidem post resurrectionem suam dicit; Pasce oues meas. Et quamuis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat, & dicat; Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: tamen, vt vnitatem manifestaret, vnam cathedram constituit, &c.* Vbi vides idem dari Apostolis per illa verba: *Ego mitto vos,* quod Petro fuerat promissum per illud: *Tibi dabo claues,* & postea exhibitum per illud: *Pasce oues meas.* Constat autem per illa (*tibi dabo claues*) & per illud (*pasce oues*) intelligi iurisdictionem plenissimam, etiam exteriorem. Quomodo autem hæc non impediant Petri primatum, alibi satis ostendimus.

SECVNDO, idem ostendit electio Matthiæ in Apostolatum. Nam Actor. 1. legimus, Matthiam Apostolum nõ fuisse àb Apostolis electũ, nec datam ei vllam auctoritatem, sed implorata diuinitus, & impetrata electione eius, mox inter Apostolos annumeratum. Certè si Apostoli omnes à Petro habuerunt iurisdictionem, in Matthia maximè id ostendi debuisset.

TERTIO, probatur ex Paulo, qui ex professo docet, se auctoritatem, ac iurisdictionem habuisse à Christo, & inde probat se verum esse Apostolum. Nam Galat. 1. ait: *Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per IESVM CHRISTVM & Deum Patrem.* Et ibidem vt ostenderet, se non accepisse auctoritatem à Petro, vel aliis Apostolis, ait: *Cùm autem placuit ei, qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suã, continuò non acquieui carni, & sanguini, neque veni Hierosolymam ad antecessores meos Apostolos, sed abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum: deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, &c.* Et capit. 2. *Mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt.*

QVARTO, probatur euidenti ratione. Nam Apostoli à solo Christo facti sunt, vt patet Lu-

A cæ 6. *Vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit.* Et Ioan. 6. *Nónne ego vos duodecim elegi?* Quod autem Apostoli habuerint iurisdictionem, patet tum ex gestis Pauli, qui 1. Corinth. 5. excommunicat. & 1. Corinth. 6. 7. 11. 14. & alibi passim leges constituit, tum quia Apostolica dignitas est prima & suprema dignitas in Ecclesia, vt patet 1. Corint. 12. & Ephes. 4. *Et quosdam quidem posuit in Ecclesia, primùm Apostolos, deinde Prophetas, &c.* Vide beatum Thomam in cap. 12. primæ ad Corinthios. Quod autem ante Christi passionem Apostoli essent, nec tamen adhuc essent Episcopi, vel Sacerdotes, nec vllam haberent iurisdictionem, non est mirum. Dominus enim variis temporibus varias contulit

B Apostolis potestates. Et præcipuè Ioan. 20. absoluit, quod ante passionem inchoauerat.

CAPVT XXIV.

Episcopos omnes à Papa iurisdictionem accipere.

QVOD verò omnis ordinaria iurisdictio Episcoporum à Papa immediatè descendat, probatur, PRIMO, ex figura Testamenti veteris. Nam Numer. 11. legimus, quod cùm Moses non posset solus regere totum populum, Deus iussit adesse septuaginta seniores, & auferens de spiri-

C tu Mosis, dedit illis, vt vnà cum Mose populum regerent. Vbi notandum cum Augustino, q. 18. in librum Numeri, istam ablationem spiritus à Mose non significare diminutionem spiritus in Mose, quia tunc nihil profuisset Mosi habere adiutores, si propterea ipse debilior factus esset: sed deriuationem virtutis seniorum à Mosis virtute. Voluit enim Deus ostendere, in Mose residere totam auctoritatem, alios autem si quam habent, à Mose habere. Constat autem Põtificem in Ecclesia eum locum habere, quem habuit Moses in populo Iudæorum.

SECVNDO, regimen Ecclesiasticum est monarchicum, vt suprà ostendimus; ergo omnis auctoritas est in vno, & ab illo in alios deriuatur. Sic enim se habent omnes Monarchiæ. Respon-

D dent, regimẽ Ecclesiasticum est monarchicum, sed temperatum ex Aristocratia, & ideo præter Monarcham esse etiam alios præfectos inferiores, qui non sint Vicarij summi Monarchæ, sed absoluti Principes. Essent autem Vicarij, si ab illo acciperent auctoritatem.

At contrà; nam Aristocratia Ecclesiæ requirit quidem vt Episcopi sint Principes, & non simplices Vicarij: sed non requirit, vt isti Principes instituantur à Deo, & non à Pontifice, sed solùm vt Pontifex cogatur diuina lege in variis Ecclesiæ partibus diuersos Principes Ecclesiasticos constituere: quomodo si alicubi Rex teneretur in singulis prouinciis non constituere prætores, aut præsides, sed veros duces ac prin-

cipes, qui prouinciam, vt suam regerent, cùm dependentia tamen ad regem.

TERTIO, probatur ex illis quatuor similitudinibus, quibus vtitur Cyprianus libro de vnitate Ecclesiæ, vbi sedem Petri comparat capiti, radici, fonti, soli. Nam in omni corpore virtus membrorum deriuatur à capite, in omni arbore virtus ramorum oritur ex radice, in omnibus riuis aqua fluit ex fonte, omnium denique radiorum solarium lux est à sole.

QVARTO, probatur, ex inæqualitate iurisdictionum. Nam si Deus immediatè conferret Episcopis iurisdictionem, omnes Episcopi haberent æqualem iurisdictionem, sicut habent æqualiter ordinis potestatem: Deus enim non determinauit vnquam Episcoporum iurisdictionem: at modo vnus Episcopus habet vnum oppidum, alius centum oppida, alius multas prouincias. non igitur à Deo, sed ab homine datur eiusmodi iurisdictio. Idcirco enim ille magnum, iste paruum populum regit, quia ita placuit ei, qui iurisdictionem dedit, id est, principi totius Ecclesiæ.

QVINTO, si haberent Episcopi à Deo suam iurisdictionem, non posset Pontifex illam auferre, aut mutare. Non enim potest Pontifex aliquid agere contra Dei ordinationem: at certũ est Pontificem id posse facere, & sæpe fecisse. Vnde B. BERNARDVS in epist. 131. ad Mediolanenses: *Potest, inquit, Romana Ecclesia nouos ordinare Episcopatus, vbi hactenus non fuerunt: potest eos, qui sunt, alios deprimere, alios sublimare, prout ratio sibi dictauerit, ita vt de Episcopo Archiepiscopos creare liceat, & è conuerso si necesse visum fuerit.*

RESPONDEBVNT, Episcopos habere iurisdictionem à Deo, sed tamẽ sub Pontifice, & ideo licere Pontifici illam tollere, vel mutare.

AT CONTRA, nam Apostoli habuerunt potestatem sub Petro, & tamen quia eam habuerunt immediatè à Christo, non poterat Petrus eam auferre, vel imminuere. Præterea ordinis potestatem habent omnes Presbyteri sub Pontifice, & tamen quia eam habent à Deo, non potest Pontifex eam ita tollere, vt ij, si velint, non posint ea vti. Nam Presbyter etiamsi Pontifex illum excommunicet, suspendat, interdicat, degradet, tamen si velit, verè consecrabit: denique in qualibet vrbe clerus, & populus subiectus est Episcopo, & tamen si quis de clero, vel populo habet immediatè à Pontifice summo aliquam auctoritatem, non potest Episcopus illam tollere, vel imminuere. Eodem igitur modo si haberent Episcopi à Christo auctoritatem suam, non posset Christi vicarius eam tollere, & minuere: vel dicant aduersarij, vbi Dominus ita subiecerit Episcopos Põtifici, vt voluerit etiam illa posse mutari, quæ ipsemet eis contulerit.

RESPONDENT, posse saltem Pontificem auferre materiam subiectam Episcopo, id est, populum eius alteri subiicere, & ea ratione non

A proprìè illi auferre iurisdictionem à Deo datã, sed efficere indirectè, vt illam perdat. At cùm potestas iurisdictionis relationem significet prælati ad subditum, ex relatiuis autem vno posito, vel sublato, & alterum ponatur, vel tollatur, si non potest Episcopo auferri iurisdictio, non potest fieri, vt populus non sit ei subiectus. Denique mirum omnino esset, si diuina prouidentia, quæ suauiter cuncta disponit, noluisset per eum iurisdictionem dari, per quem augeri, minui, atque adeo penitus tolli posse voluisset.

SEXTO, si iure diuino Episcopi habent suam iurisdictionem, ostendere debent aliquod verbum Dei, in quo hæc eorum iurisdictio fundetur. At nihil adferunt, nec adferre possunt aduersarij, nisi verba Domini dicta ad Apostolos: illis autem verbis datur Apostolis amplissima iurisdictio in Ecclesiam vniuersam, quam certè non concedunt Episcopis aduersarij. Viderint igitur, quo firmamento sententiam suam defendant. B

SEPTIMO, accedant grauissima testimonia duorum veterum, sanctissimorumque Pontificum. INNOCENTIVS I. in epistola ad Concilium Carthaginense, quæ est nonagesima prima inter epistolas Augustini: *A Petro*, inquit, *ipse Episcopatus, & tota auctoritas nominis huius emersit.* Et in epistola ad Concilium Mileuitanum, quę est 93. inter epistolas Augustini: *Arbitror*, inquit, *omnes fratres & Coëpiscopos nostros non nisi ad Petrum, id est, sui nominis, & honoris auctorem deferre debere.* LEO serm. 3. de assumptione sua ad Pontificatum: *Si quid*, inquit, *commune cum eo aliis voluit esse principibus, nunquam nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negauit:* Et epist. 89. *Huius muneris Sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum officium voluit pertinere, vt in beatissimo Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocaret, vt ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet.* C

Neque obstat quod Apostoli non acceperint à Petro iurisdictionem; nam hîc Leo loquitur de modo ordinario, quo Deus Ecclesiæ principibus, id est, Episcopis confert dona sua, ac D dicit, conferri ordinariè per Petrum. Apostoli autem extraordinario priuilegio à Christo acceperunt suam iurisdictionem.

Accedant vltimò verba Pontificis, quibus vtitur in creandis Episcopis. Sic enim ait: *Prouidemus Ecclesiæ tali de tali persona, & præficimus eum in Patrem, & Pastorem, ac Episcopum eiusdem Ecclesiæ, committentes ei administrationem in temporalibus, & spiritualibus, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amen.*

CAPVT XXV.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

AT contrà obiiciunt, PRIMO, nostram sententiam seipsam destruere. Nam Episcopi Apostolis succedunt, vt Pontifex Romanus Petro, ergo si Apostoli habent à Christo iurisdictionem, vt asserit nostra Conclusio prima, sequitur etiam Episcopos habere à Christo, quod tamen negat secunda Conclusio. Et è contrario, si Episcopi habent à Pontifice iurisdictionem, vt asserit secunda Conclusio, ergo Apostoli habent à Petro, quod tamen negat prima conclusio. Nam successor ab eo habet suam iurisdictionem, à quo habuit prædecessor, alioqui non verè succedit, sed instituitur alio ordine. succedere autem Episcopos Apostolis docet AVGVSTINVS in Psal. 44. exponens enim illud: *Pro Patribus tuis nati sunt tibi filij: Patres*, inquit, *missi sunt Apostoli, pro Apostolis filij nati sunt, constituti sunt Episcopi.* Hinc etiam Concilium Florẽtinum in instruct. Armenorum, & Concilium Tridentinum sess. 23. cap. 4. Episcopos in locum Apostolorum successisse docent.

RESPONDEO, magnum esse discrimen inter successionem Petri, & aliorum Apostolorum. Nam Romanus Pontifex propriè succedit Petro, non vt Apostolo, sed vt pastori ordinario totius Ecclesiæ, & ideo ab illo habet Romanus Pontifex iurisdictionem, à quo habuit Petrus. at Episcopi non succedunt propriè Apostolis, quoniam Apostoli non fuerunt ordinarij, sed extraordinarij, & quasi delegati pastores, qualibus non succeditur.

Dicuntur tamen Episcopi succedere Apostolis, non propriè eo modo, quo vnus Episcopus alteri, & vnus Rex alteri, sed duplici alia ratione. Primò ratione ordinis sacri Episcopalis. Secundò per quandam similitudinem & proportionem: quia nimirum sicut Christo in terris viuente, primi sub Christo erant Apostoli duodecim, deinde LXXII. discipuli, ita nunc primi sub Romano Põtifice sunt Episcopi, post eos Presbyteri, inde Diaconi, &c.

Ita verò succedere, & non aliter Episcopos Apostolis, probatur; nam nullam habent partem veræ Apostolicæ auctoritatis. Apostoli poterant in toto terrarum orbe prædicare, & fundare Ecclesias, vt patet Matthæi vltimo, & Marci vltimo, hoc non possunt Episcopi. Item Apostoli poterant scribere libros canonicos, vt omnes fatentur, hoc non possunt Episcopi. Apostoli habuerunt donum linguarum, & miraculorum, non habent Episcopi. Apostoli in totam Ecclesiam habuerunt iurisdictionem, non habent Episcopi. Præterea non succeditur propriè nisi præcedenti; at simul fuerunt in Ecclesia Apostoli, & Episcopi, vt patet de Timotheo, Tito, Euodio, aliisq; permultis. Si igitur Episcopi Apostolis succedunt, cui Apostolo successit Titus? cui Timotheus?

Denique eodem modo succedunt Episcopi Apostolis, quo Presbyteri discipulis LXXII. vt patet ex Anacleto epist. 2. & ex Beda in cap. 20. Luc. At constat Presbyteros non succedere propriè discipulis LXXII. sed solùm per similitudinem. Nam discipuli illi LXXII. non fuerunt Presbyteri, nec vllum ordinem, aut iurisdictionem à Christo susceperunt. Siquidem Philippus & Stephanus, & alij quinque Diaconi ordinati ab Apostolis, Actor. 6. erant ex discipulis LXXII. vt Epiphanius docet hæresi 20. quæ est Herodianorum. Certè autem non fuissent Diaconi ordinati, si iam antea fuissent Presbyteri.

SECVNDO obiiciunt illud Act. 20. *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Item Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores, & Doctores.* Vbi nomine Pastorum & Doctorum intelliguntur Episcopi, vt eo loco exponit Hieronymus. Et confirmatur ex Patribus, nam DIONYSIVS libro de Ecclesiastica hierarchia, cap. 6. dicit, Episcoporũ hierarchiam immediatè terminari in IESVM, sicut inferiores ordines Presbyterorum, Diaconorum, & aliorum terminantur in Episcopum. CYPRIANVS lib. 3. epistola 9. ad Rogatianum dicit, Episcopos à Christo fieri, à quo Apostoli creati sunt: Diaconos autem ab Apostolis, non à Christo institutos. BERNARDVS libro 3. de consideratione: *Erras,* inquit, *si vt summam, ita & solam institutam à Deo æstimas vestram Apostolicam potestatem, &c.*

RESPONDEO, ad PRIMVM locum, dici Episcopos constitutos à Spiritu sancto non immediatè, sed mediatè. Quia Apostoli inspirante Deo, & virtute accepta à Spiritu sancto illos Episcopos constituerant. Quomodo etiam Actor. 15. dicunt: *Visum est Spiritui sancto, & nobis.* & tamen de lege humana loquuntur. & Rom. 13. *Non est potestas nisi à Deo.* Nimirum mediatè, vel immediatè.

Ad SECVNDVM dico, ibi exprimi generalem Ecclesiæ ordinem, qui sine dubio de iure diuino est. Deus enim est qui instituit, vt in Ecclesia essent Apostoli, Prophetæ, Pastores, & Doctores, etsi non omnibus immediatè auctoritatem ipse dederit.

Ad TERTIVM dico, Dionysium loqui de ordine Episcoporum, non de iurisdictione.

Ad QVARTVM dico, Cyprianum velle ordinem Episcoporum ab ipso Christo institutum esse, proinde iure diuino in Ecclesiam introductum. Ordinem verò Diaconorum ab Apostolis primùm excogitatum fuisse. Cuius sententiæ partem posteriorem schola Theologorum communiter reiicit, sed siue sit vera, siue falsa, nihil facit ad propositum nostrum.

Ad QVINTVM dico, Bernardum loqui eo modo,

modo, quo loquitur Paulus Roman. 3. cùm ait: *Non est potestas nisi à Deo.*

TERTIO obiiciunt, si Episcopi à Pontifice habent iurisdictionem, ergo mortuo Pontifice cessat Episcoporum auctoritas, sicut præciso capite moriuntur omnia membra. RESPONDEO, magnum esse discrimen inter caput naturale, & caput mysticum. Siquidem membra corporis naturalis conseruari non possunt, nisi continuum influxum à capite recipiant: membra verò capitis mystici, præsertim ministerialis, & externi, pendent quidem à capite vt fiant, non tamen vt conseruentur. Itaque Episcopalis iurisdictio semel collata, non amittitur moriente qui dedit, sed moriente qui accepit, aut auferente qui potest auferre.

QVARTO obiiciunt, ad ordinem Episcopatus exercendum necessaria est iurisdictio, ergo Deus qui confert ordinem, confert etiam iurisdictionem. RESPONDEO, vtrumque à Deo conferri, sed vnum immediatè, alterum mediatè; quia vnum, id est, potestas ordinis requirit characterem, & gratiam, quam solus Deus efficere potest; alterum, id est, iurisdictio solùm requirit superioris voluntatem.

Obiiciunt QVINTO, summus Pontifex E-

A piscopos vocat fratres, & collegas, igitur ab vno communi Patre Deo Ecclesiæ præficiuntur. RESPONDEO, primùm vocari fratres ratione ordinis Episcopalis, in quo sunt æquales. Secundò ratione iurisdictionis, quia assumuntur Episcopi à Pontifice ad suum ipsius onus sustentandum, non ad aliquod inferius ministerium.

Obiiciunt SEXTO, si debent omnes Episcopi à Pontifice accipere iurisdictionem, ergo plurimi Episcopi non fuerunt veri Episcopi. nec enim omnes Episcopos, præsertim in Asia & Africa, creauit Romanus Pontifex. RESPONDEO, non esse opus, vt Pontifex immediatè

B creet Episcopos, sed satis esse, si mediatè, id est, per Patriarchas, & Archiepiscopos. Itaque initio Petrus constituit Patriarcham Alexandrinum, & Antiochenum, qui à Pontifice auctoritate accepta toti ferè Asiæ, & Africæ præerant, & Archiepiscopos creare poterant, qui postea crearent Episcopos.

LIBER QVINTVS, DE POTESTATE PONTIFICIS TEMPORALI.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio de potestate temporali.

A RESTAT POSTREMA pars disputationis de Pontifice, quæ est de potestate ipsius temporali, de qua quidem quæstione tres inueniuntur auctorum sententiæ. PRIMA est, summum Pōtificem iure diuino habere plenissimam potestatem in vniuersum orbem terrarum, tum in rebus Ecclesiasticis, tum in politicis. Ita docent Augustinus Triumphus in summa de potestate Ecclesiæ quæst. 1. art. 1. Aluarus Pelagius lib. 1. de planctu Ecclesiæ, capite 13. & multi Iureconsulti, vt Hostiensis in cap. Quod super his, de voto & voti redemptione; Panormitanus in cap. Nouit, de iudiciis; Syluester in summa de peccatis, verbo Papa, §. 2. & alij non pauci. Quin etiam Hostiensis vlterius progreditur. Docet enim per Christi aduentum omne dominium principium infidelium translatum esse ad Ecclesiam, & residere in summo Pontifice, vt vicario summi, & veri Regis Christi, & ideo posse Pontificem regna infidelium iure suo donare quibus voluerit fidelium.

ALTERA sententia in altero extremo posita duo docet. PRIMO, Pontificem, vt Pontificem, & ex iure diuino nullam habere temporalem potestatem, nec posse vllo modo imperare principibus secularibus, nedum eos regnis, & principatu priuare, etiamsi illi priuari alioqui mereantur. SECVNDO docet, non licuisse Pontifici aliisque Episcopis accipere temporale dominium, quod nunc habent in quasdam vrbes, & prouincias, siue eiusmodi dominium donatum eis fuerit, siue illud vsurpauerint. Prohibet enim ius diuinum, vni homini gladium spiritualem, & temporalem simul committi. Ita docent hæretici omnes huius temporis, ac præcipuè Caluinus lib. 4. institut. cap. 11. §. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. & Petrus Martyr in cap. 13. ad Rom. ac Brentius in Prolegomenis contra Petrum à Soto; Magdeburgenses autem Cent. 1. libro 2. cap. 4. colum. 435. ponunt inter notas Antichristi, quòd Pontifex duos gladios gerat vndecunque illos habuerit. Ac deinde Centur. 8. 9. 10. & 11. cap. 10. in vitis Pontificum de hoc maximè eos reprehendunt.

TERTIA sententia media, est Catholicorum Theologorum communis, Pontificem, vt Pontificem, non habere directè, & immediatè vllam temporalem potestatem, sed solùm spiritualem; tamen ratione spiritualis habere saltem indirectè potestatem quandam, eamque summam, in temporalibus. Ita Henricus quodlibet. 6. quæst. 23. Ioan. Driedo lib. 2. de libertate Christiana, cap. 2. Ioannes de Turrecremata lib. 2. summæ, cap. 113. & sequentibus, Albertus Pighius lib. 5. hierarchiæ Ecclesiasticæ, Thomas VValdensis lib. 2. doctr. fid. artic. 3. cap. 76. 77. 78. Petrus de Palude in libro de potestate Ecclesiastica, Caietanus in Apologia capite 13. ad 6. Franciscus Victoria quæst. de potestate Ecclesiæ, Dominicus à Soto in 4. dist. 25. quæst. 2. artic. 1. & Nicolaus Sanderus lib. 2. cap. 4. visibilis Monarchiæ.

B De S. THOMA, quid senserit, non est tam certum. Nam in fine secundi sententiarum dicit, in Papa esse apicem vtriusque potestatis. Tamen in cap. 13. ad Romanos dicit, clericos exemptos à tributis priuilegio principum secularium. & 2. 2. quæst. 40. art. 2. dicit, prælatos posse disponere de bellis solùm quatenus ordinantur ad bonum spirituale, qui est finis potestatis ipsorum. Ex quibus colligitur, eum non dissentire à ceteris Theologis.

C Nos ergo tria tractabimus. PRIMO ostendemus, Pontificem iure diuino non habere directè temporalem potestatem. SECVNDO, habere eum aliquo modo, id est, ratione suæ spiritualis Monarchiæ, summam potestatem etiam temporalem. TERTIO, non esse contra ius diuinum, quod Episcopi habeant etiam actu, &

directè

directè iurisdictionem temporalem in vrbes & prouincias sibi donatas à regibus, vel alio iusto titulo acquisitas.

CAPVT SECVNDVM.

Papam non esse Dominum totius mundi.

QVOD ad primum attinet, tria ordine probabimus. Primò, Papam non esse Dominum totius orbis. Secundò non esse Dominum totius orbis Christiani. Tertiò, non esse Dominum vllius prouinciæ, aut oppidi, nullamque habere iure diuino iurisdictionem merè temporalem. PRIMVM probatur, Papa non est Dominus earum prouinciarum, quas obtinent infideles; nam inprimis Dominus Ioannis vltimo, solùm oues suas Petro commisit: infideles autem non sunt oues. DEINDE, non potest Papa iudicare infideles. 1. Corinth. 5. *Quid ad me de his, qui foris sunt iudicare?* DENIQVE, infideles, principes sunt veri & supremi principes suorum regnorum; nam dominium non fundatur in gratia, aut fide, sed in libero arbitrio, & ratione: nec descendit ex iure diuino, sed ex iure gentium, vt patet eo eo quod Deus approbat regna gentilium in vtroque Testamento. Daniel. 2. *Tu es Rex regum, & Deus cœli dedit tibi regnum, & imperium, &c.* Matth. 22. *Reddite, quæ sunt Cæsaris Cæsari.* NOTA, *Reddite*, non donate, quæ sunt Cæsaris, id est, quæ iure illi debentur. & Rom. 13. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal, &c.* Et iubet ibidem etiam propter conscientiam obedire principibus Ethnicis. At certè non tenemur in conscientia obedire illi qui non est verus princeps.

Si igitur non est Papa Dominus earum prouinciarum, quas obtinent infideles, sequitur eum non esse Dominum totius mundi, nisi eæ prouinciæ ad mundum non pertinere dicantur. DICENT, tenemur obedire principibus infidelibus, quia omnes principes sunt Vicarij Papæ. AT CONTRA, nam Papa non vellet habere tales vicarios, et si posset, libenter daret regna infidelium principibus fidelibus. Ridiculum autem est, dedisse Deum Papæ ius in regna totius mundi, & non dedisse illi vnquam facultatem vtendi eiusmodi iure.

AT, INQVIENT, Papa est Monarcha spiritualis in toto orbe terrarum, & tamen nunquam potuit exercere hunc principatum in toto orbe terrarum. RESPONDEO, Papam dici Monarcham spiritualem in toto orbe, non quod præsit omnibus hominibus, qui sunt in toto orbe, sed quod præsit omnibus Christianis toto orbe diffusis. Et rursum etiam ex hypothesi, nimirum quia si totus mundus conuerteretur ad fidem, toti mundo planè spirituali iurisdictione Papa præesset.

AT Alexander VI. diuisit orbem nuper inuentum regibus Hispaniæ, & Lusitaniæ. RESPONDEO, non diuisit ad eum finem, vt reges illi proficiscerentur ad debellandos reges infideles noui orbis, & eorum regna occupanda, sed solùm vt eo adducerent fidei Christianæ prædicatores, & protegerent, ac defenderent tum ipsos prædicatores, tum Christianos ab eis conuersos. Et simul vt impediret contentiones, & bella principum Christianorum, qui in illis nouis regionibus negociari volebant.

CAPVT TERTIVM.

Papam non esse Dominum totius orbis Christiani.

IAM verò, quod secundo loco propositum fuit, non esse Papam Dominũ totius orbis Christiani, probatur PRIMVM, quia si res ita se haberet, & quidem iure diuino, vt volunt, deberet id constare ex Scripturis, aut certè ex Apostolorum traditione. Ex Scripturis nihil habemus, nisi datas Pontifici claues regni cœlorum. de clauibus regni terrarum nulla mentio fit. traditionem Apostolicam nullam aduersarij proferunt. PRÆTEREA, Christus non abstulit, neq; aufert regna iis quorum erant; nam Christus non venit destruere ea quæ bene se habebant, sed perficere, ergo quando Rex fit Christianus, non perdit regnum terrenum, quod iure obtinebat, sed acquirit nouum ius ad regnum æternum. Alioqui obesset regibus Christi beneficium, & gratia naturam destrueret. Et confirmatur ex hymno SEDVLII, quem tota Ecclesia publicè canit:

Hostis Herodes impie
Christum venire quid times?
Non eripit mortalia,
Qui regna dat cœlestia.

ITEM si Papa est Dominus totius orbis Christiani supremus, ergo singuli Episcopi sunt principes temporales in oppidis suo episcopatui subiectis. siquidem id quod est Papa in Ecclesia vniuersa, est quilibet Episcopus in particulari. At Episcopos esse dominos vrbium, quarum sunt Episcopi, nec aduersarij concedunt, & est apertè falsum. Vnde AMBROSIVS in oratione de tradendis basilicis: *Si tributum*, inquit, *petit Imperator, non negatur, agri Ecclesiæ soluunt tributum.* Et infrà: *Tributum Cæsaris est? non negatur: Ecclesia Dei est, Cæsari vtique non debet addici.* Et in epist. Athanasij ad solitariam vitam agentes, HOSIVS Episcopus ait Imperatori: *Tibi Deus imperium, nobis autem ea quæ sunt Ecclesiæ Christus commisit.*

DENIQVE probatur ex confessione Pontificum. Leo epist. 38. ad Martianum, fatetur Imperatorem Martianum à Deo ad imperium esse electum, & epist. 43. ad eundem, fatetur auctorem imperij Martiani Deum esse. Et similia in

omnibus ferè epistolis ad Theodosium, Martianum, & Leonem sibi inuicem succedentes Imperatores scribit. GELASIVS in epist. ad Anastasium Imperatorem, quæ habetur etiam in decreto d. 96. can. Duo sunt: *Duo sunt*, inquit, *Imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur; auctoritas sacra Pontificum, & regalis potestas, &c.* Vbi notandum est, Gelasium non loqui solùm de exequutione, sed de ipsa potestate, & auctoritate, ne dicant aduersarij (vt solent) Papam quidem habere vtramque potestatem, sed exequutionem aliis demandare.

GREGORIVS lib. 2. epist. 61. ad Mauritium: *Potestas*, inquit, *super omnes homines dominorum meorum pietati cœlitus data est.* Et clarissimè NICOLAVS in epist. ad Michaëlem: *Nolite præiudicium Dei Ecclesiæ irrogare. Illa quippe nullum imperio vestro præiudicium infert.* Et infrà: *Idem mediator Dei, & hominum homo Christus* IESVS. *sic actibus propriis, & dignitatibus distinctis officia potestatis vtriusq; discreuit, vt & Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum imperialibus legibus vterentur.* Hic etiam Pontifex non de sola exequutione, sed de potestate & dignitate loquitur. Et etiamsi de sola exequutione loqueretur, id nobis sufficeret. Nam quidquid Imperatores habent, dicit Nicolaus, à Christo eos habere. Peto igitur, vel potest summus Pontifex auferre à regibus & imperatoribus hanc exequutionem tanquam summus ipse Rex, & Imperator, aut non potest? si potest, ergo est maior Christo: si non potest, ergo non habet verè potestatem regiam.

Præterea ALEXANDER III. cap. Si duobus, §. deniq;, extra de appellationibus, rogatus an appellatio à iudice seculari ad Papam teneat, respondet: *Tenet quidem in his, qui sunt nostræ temporali iurisdictioni subiecti: in aliis verò secundum iuris rigorem credimus non tenere.* Item cap. Caussam 2. extra qui filij sint legitimi: *Nos attendentes*, inquit, *quod ad regem pertinet, non ad Ecclesiam de talibus possessionibus iudicare, &c.*

Denique INNOCENTIVS III. cap. Solitæ, extra de maioritate, & obedientia: *Ad firmamentum*, inquit, *cœli, hoc est, vniuersalis Ecclesiæ, fecit Deus duo luminaria magna, id est, duas instituit dignitates, quæ sunt pontificalis auctoritas, & regalis potestas, sed illa, quæ præest diebus, id est, spiritualibus, maior est, quæ verò carnalibus, minor; vt quanta est inter solem, & lunam, tanta inter Pontifices, & Reges differentia cognoscatur, &c.* Vbi nota, quemadmodum non est idem sydus Sol & Luna, & sicut Lunam nō instituit Sol, sed Deus, ita quoq; non esse idem, pontificatum & imperium, nec vnum ab alio absolutè pendere. Idem, ca. Per venerabilem, extra qui filij sint legitimi, dicit, Pontificem solum in patrimonio Ecclesiæ plenam habere in temporalibus potestatem: in aliis verò regionibus non item. & ibid. *Cùm Rex*, inquit, *superiorem in temporalibus minimè recognoscat, sine iuris alterius læsione in eo se iurisdictioni nostræ subiicere potuit, in quo videretur aliquibus, quod per seipsum (non tanquam pater cum filiis, sed tanquam princeps cum subditis) potuit dispensare. Tu autem nosceris aliis subiacere, vnde sine ipsorum forsan iniuria, nisi præstarent nobis assensum, in hoc subderete non posses.*

CAPVT QVARTVM.

Papam non habere vllam temporalem iurisdictionem directè.

SVPEREST nunc, vt demonstremus, Papam directè nullius loci esse Dominum temporalem iure diuino. Id verò hac ratione manifestè probatur, Christus, vt homo, dum in terris vixit, nō accepit, nec voluit vllum temporale dominiū: summus autem Pontifex Christi vicarius est, & Christum nobis repræsentat, qualis erat dum hic inter homines viueret; igitur summus Pōtifex, vt Christi vicarius, atq; adeo vt summus Pōtifex est, nullum habet temporale dominium.

Vtraq; propositio huius ratiocinationis probanda est. Ac primum PRIMA ipsa ꝓpositio explicanda, & probāda est. Nam ex hoc falso principio, quod Christus homo fuerit Rex temporalis, nati sunt duo contrarij errores: hinc enim deducunt quidam tanquam ex præcipuo fundamento, Papam qui est Christi vicarius, esse Regē & Pontificem simul: è contrario autem VVicleﬁstæ (vt refert VVald. li. 2. doctr. fidei, art. 3. cap. 76.) ex hoc eodem principio deducūt reges esse Pontificibus maiores, & digniores, quia reges sunt vicarij Christi regis, & Pontifices vicarij Christi Pontificis: Christus autem magis Rex fuit, quàm Pontifex, nam descendit ex tribu regia Iudæ, & familia Dauid, non ex tribu Leui, & familia Aaronis. Ac proinde hæreditaria successione fuit Rex, non Pontifex.

Vt igitur explicetur, & probetur hoc principium, aio, Christum fuisse quidem semper vt Dei Filium, Regem, & Dominum omniū creaturarum eo modo quo est Pater eius, sed hoc regnum æternum esse, & diuinum, & nec tollere dominia hominum, nec posse Pontifici conuenire: fuisse præterea Christum vt hominem regem omnium hominum spiritualem, & habuisse potestatem amplissimam spiritualem in omnes tam fideles, quàm infideles in ordine ad salutem æternam, ita vt posset eos obligare ad fidem, & Sacramenta sua suscipienda: futurum etiam post diem iudicij hoc spirituale Christi regnum, etiam sensibile & manifestum, & ita inchoatam esse gloriam huius regni in ipso capite nostro Christo, quando à mortuis resurrexit.

Ceterùm hoc etiam non esse regnum temporale, qualia sunt nostrorum Regum, nec posse Pontifici communicari, quia præsupponit resurrectionem: potuisse deniq; Christum hominem, si voluisset, etsi expedire sibi visum fuisset,

accipere regiam auctoritatem; tamen noluisse, A & proinde nec accepisse, nec habuisse non solùm exequutionem dominij & regni, sed nec auctoritatem, vel potestatem regni vllius temporalis. id quod probatur; nam si habuit, vel ex hereditaria successione, vel ex electione, vel iure belli, vel dono speciali Dei. Omne enim regnum aliquo horum modorum acquiritur, vel hæreditate, vel electione populi, vel iure belli, vel dono superioris.

Non habuit Christus homo regnum hæreditarium. nam etsi descendit ex familia regia, tamen non constat, an ipse esset magis proximus Dauidi, quàm alij multi, qui de eadem familia erant. & præterea tunc regnum erat ablatum à fa- B milia Dauid, idq; Deo volente, qui etiam prædixerat ex Iechoniæ familia, vnde Christus descēdit, nullum futurum Regem, nimirum temporalem, eo modo quo fuerat Dauid, & alij eius successores. Hieremiæ 22. de Iechonia sic legimus: *Hæc dicit Dominus, scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur. Nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltrà in Iuda.* Constat autem ex Matth. 1. Christum descendere ex isto Iechonia.

Ex quo manifestè sequitur, Christum nō potuisse regnum tēporale habere successione hæreditaria, nisi falsa esset prophetia, quæ disertis verbis prædixerat fore, vt nemo vnquā deinceps haberet potestatē in Iuda, de posteris Iechoniæ. C nec potest respōderi, posteros Iechoniæ habuisse ius regni, non tamen de facto sedisse in solio Dauid. Nam ad quid illud ius, quo nunquā vsuri erant? Et confirmatur ex Patribus, nam Hieron. in hunc locū, & Ambros. lib. 3. in Luc. cap. 1. quærunt, quomodo non pugnet hæc prophetia Hieremiæ cum prophetia Gabrielis Archangeli, qui Lucæ 1. ait: *Dabit ei Dominus Deus sedem Dauid patris eius.* Et respondent, ideò nō pugnare, quod Hieremias loquatur de regno temporali & carnali, Gabriel de regno spirituali atque æterno. Quibus consentit AVGVSTINVS lib. 17. de ciuit. Dei, cap. 7. vbi ait: *Qui populus regnum fuerat amissurus, Christo IESV Domino nostro non carnaliter, sed spiritualiter regnaturo.*

D Non etiam Christus fuit Rex temporalis titulo electionis, vt patet ex illo Luc. 12. *O homo, quis me iudicem constituit, aut diuisorem inter vos?* hoc est, neq; Imperator, neq; Respublica me Iudicē elegit. Et ex illo Ioan. 6. *Cùm cognouisset*, inquit Ioannes, *quia venturi essent, vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Apparet ergo eum noluisse acceptare electionē suam in Regem.

Sed nec iure belli fuit Rex temporalis. nam bellum eius non fuit cum Regibus mortalibus, sed cum principe tenebrarum, vt patet ex Ioan. 12. *Nunc princeps huius mundi eiicitur foras.* Et Coloss. 2. *Exspolians principatus, & potestates traduxit confidenter palàm, triumphans illos in seipso.* Et 1. Ioan. 3. *In hoc apparuit Filius Dei, vt dissoluat opera Diaboli.* Ergo iure belli acquisiuit Christus sibi regnum spirituale, vt regnet ipse in cordibus nostris per fidem, & gratiam, vbi antea regnabat Diabolus per vitia & peccata.

Quod denique non fuerit Rex temporalis dono Dei speciali, patet ex illo Ioan. 18. *Regnum meum non est de hoc mundo.* Et ibid. *Regnum meum non est hinc.* Vt enim exponunt Patres, Chrysostomus, Theophylactus, Cyrillus, & Augustinus in hunc locum, & Ambrosius lib. 3. in Lucam prope finem. Dominus his verbis liberare voluit Pilatum à suspicione, qua credere poterat, se regnum temporale Iudæorum affectasse. Itaque sensus est; Ego quidem Rex sum, sed non eo modo, quo Cæsar & Herodes; nam regnum meum non est de hoc mundo, id est, non constat honoribus, opibus, potentia mundana, &c. ET CONFIRMATVR hæc ratio; nam Christus nunquam exercuit in hoc mundo regiam potestatem: Venit enim ministrare, non ministrari; & iudicari, non iudicare: ergo frustrà accepisset regiam auctoritatem; frustrà enim est potentia, quæ nunquam redigitur in actum.

RESPONDENT, Christum exercuisse hanc potestatem, quando eiecit de templo ementes oues & boues, Ioan. 2. AT inprimis eiicere de templo aliquos, non est Regis officium, sed Sacerdotum. Nam si Sacerdotes ipsum Regem, nempe Oziam vi de templo eiecerunt, 2. Paralip. 26. quantò facilius mercatores quosdam eiicere potuissent? Sed præterea sciendum, Christum non eiecisse illos homines ex templo, quasi pontificia, vel regia potestate, sed more Prophetarum zelo quodam diuino, quo Phinees occidit scortatores, & Helias Prophetas Baal. Et propterea Iudæi Domino dicebant: *Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?* hoc est, vnde sciemus, te esse Prophetam, & à Deo missum cum tali potestate?

Confirmatur SECVNDO eadem ratio. Nam auctoritas regia non erat Christo necessaria, neque vtilis, sed planè superuacanea & inutilis; nam finis aduentus eius in mundum, erat redemptio humani generis: ad hunc autem finem non erat necessaria temporalis potestas, sed solùm spiritualis. Siquidem per ipsam spiritualem poterat etiā disponere de rebus temporalibus omnibus eo modo, quo iudicabat expedire ad humanam redemptionem. Quòd autem inutilis fuisset Christo talis potestas merè temporalis, ex eo intelligi potest, quod Christus debuit hominibus persuadere contemptum gloriæ, deliciarum, opum, & omnium rerum terrenarum, quibus tamen maximè affluunt Reges huius mundi: *Qui enim mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt*, Matth. 11.

Confirmatur VLTIMO ex eo, quòd omnia ferè loca Scripturæ, vbi de regno Christi agitur, intelligi debent necessariò de regno spiri-

tuali & æterno, ac proinde non poteſt ex Scripturis deduci, vllum fuiſſe Chriſti regnum temporale. Pſal. 2. agitur de regno Chriſti, vbi dicitur: *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo.* Sed ibidem ſubditur: *Prædicans præceptum eius;* vt oſtendatur regnum ſpirituale. Item Danielis 2. *In diebus regnorum illorum ſuſcitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non diſsipabitur.* Luc. 1. *Et regni eius non erit finis.*

At regna temporalia non ſunt æterna. et ſi Chriſtus fuit Rex Iudæorum, humano more, dũ vixit in terris, certè deſiit eo modo regnare, quando ad Patrem aſcendit. Quomodo ergo regni eius non erit finis? Et cùm idem regnũm occupatum fuerit paulò pòſt à Romanis, deinde à Saracenis, & nunc à Turcis teneatur, quo pacto impletum eſt quod dixit Daniel, & regnum eius alteri populo non tradetur? Non igitur Chriſtus Rex fuit temporalis Iudeæ, ſed Rex ſpiritualis Eccleſię; cuius regni figura fuit regnum temporale Dauidis & Salomonis. hac enim ratione dedit Chriſto Pater ſedem Dauid patris ſui, vt regnaret in domo Iacob in æternum.

Sed iam explicanda eſt aſſumptio primi argumenti. Dicimus igitur, Papam habere illud officium, quod habuit Chriſtus, cùm in terris inter homines humano more viueret. Neq; enim Pótifici poſſumus tribuere officia, quę habet Chriſtus, vt Deus, vel vt homo immortalis & glorioſus, ſed ſolùm ea, quæ habuit vt homo mortalis. Quia enim Eccleſia ex hominibus cõſtans, indiget capite viſibili, & more humano viuente, ideò Chriſtus quando deſiit more humano viuere, id eſt, poſt reſurrectionẽ, reliquit Petrum loco ſuo, qui nobis exhiberet illam Chriſti gubernationẽ viſibilem & humanam, quam Eccleſia habuerat ante Chriſti paſsionem; vt patet ex illis verbis, Ioan. 20. *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos.*

Adde, quòd neq; habet Pontifex omnem poteſtatem prorſus, quam habuit Chriſtus, vt homo mortalis. Ille enim, quia Deus & homo erat, habuit quandam poteſtatem, quam dicunt excellentię, per quam pręerat tam fidelibus, quàm infidelibus, Papæ autem ſolùm oues ſuas, id eſt, fideles, commiſit. Præterea Chriſtus poterat Sacramenta inſtituere, & miracula facere propria auctoritate, quæ non poteſt Pontifex. Item, poterat abſoluere à peccatis ſine Sacramentis, quod Papa non poteſt. Solùm ergo Pontifici illam poteſtatem communicauit, quæ puro homini communicari poterat, & quæ neceſſaria erat ad gubernandos ita fideles, vt ſine impedimento vitam æternam conſequi poſſent. Sequitur igitur euidenter ex eo, quòd Chriſtus, vt homo mortalis, non habuit vllum temporale regnum, nec Pontificem, vt Chriſti Vicarium, tale aliquod regnum habere.

A

CAPVT QVINTVM.

Soluuntur argumenta contraria.

SED OCCVRRVNT quidam, atque obiiciunt PRIMO verba Domini, Matth. 28. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Hinc enim colligi videtur, Chriſtum habuiſſe ſpirituale & terrenũ regnum. Vtriuſq; autem regni claues Petro attribuit, vt NICOLAVS ait in epiſt. ad Michaëlem: *Chriſtus,* inquit, *beato Petro, vitæ æternæ clauigero terreni ſimul & cœleſtis imperij iura commiſit.*

RESPONDEO, poteſtatem, de qua hîc loquitur Dominus, nõ eſſe poteſtatem temporalem,

B vt Regum terrenorum, ſed vel tantùm ſpiritualem, vt B. Hieronymus & B. Anſelmus exponunt, qui hunc eſſe volunt ſenſum eorum verborum: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra,* id eſt, vt ſicut in cœlo Rex ſum Angelorum, ita per fidem regnem in cordibus hominum, vel (vt addit Theophylactus) eſſe poteſtatem quãdam ſummam in omnes creaturas, nõ temporalem, ſed diuinam, vel diuinæ ſimillimam, quæ non poteſt communicari homini mortali.

Ad teſtimonium Nicolai dico inprimis, illud citari à Gratiano diſtinct. 22. Can. Omnes. ſed non inueniri inter epiſtolas Nicolai Papæ. Addo SECVNDO, ſi reuera ea ſit Nicolai Papæ ſententia, hunc habere ſenſum, Chriſtus Petro terreni, ſimul & cœleſtis imperij iura commiſit, id

C eſt, Chriſtus Petro conceſsit, vt quod ille ſolueret, aut ligaret in terris, eſſet ſolutum aut ligatum & in cœlis. Alluſit enim Nicolaus ad verba Domini Matth. 16. Nec poſſumus aliter exponere, niſi velimus Nicolaum ſecum pugnare, qui in epiſtola ad Michaëlem diſertè docet, Chriſtum diſtinxiſſe actus, officia, & dignitates Pontificis & Imperatoris, ne aut Imperator Iura Pontificis, aut Pontifex Iura Imperatoris præſumeret vſurpare.

SECVNDO, obiiciunt Scripturam Luc. 22. vbi Dominus duos gladios Petro concedit. Cùm enim diſcipuli dicerent: *Ecce duo gladij hîc;* Dominus non ait, nimis eſt, ſed, *ſatis eſt;* quare B. Bernardus

D lib. 4. de conſid. & Bonifacius VIII. in extrauaganti, Vnam ſanctam, de maioritate & obedientia. ex hoc loco deducunt, Pontificem duos gladios ex Chriſti inſtitutione habere.

RESPONDEO, ad literam nullam fieri mẽtionem in eo loco Euãgelij, de gladio ſpirituali, vel temporali Pontificis, ſed ſolum Dominum illis verbis admonere voluiſſe diſcipulos, tempore paſsionis ſuæ in iis anguſtiis, & metu ipſos futuros fuiſſe, in quibus eſſe ſolent, qui tunicam vẽdunt, vt emãt gladiũ; vt ex Theophylacto, aliiſq; Patribus colligitur. Porrò beatus Bernardus & Bonifacius Papa myſticè interpretati ſunt hunc locum, nec volunt dicere, eodem modo habere Pontificem gladium vtrumque, ſed alio & alio modo, vt poſtea exponemus.

Tertivm argumentum. Omnes lites & cōtentiones, tam spirituales, quàm temporales ad iudicium summi Pōtificis pertinent; nam id habetur expresè Can. Quicunque litem, & Can. Quæcunque contentiones. 11. quæst. 1.

Respondeo, ex illis Canonibus priorem esse Theodosij Imperatoris, qui ex pietate, non ex debito id honoris Ecclesiæ detulit, præterea non soli Romano Pontifici, sed omnibus Episcopis eo Canone datum esse, vt iudicare possent ciuiles caussas, quæ ad ipsos deferrentur. Denique, iam esse abrogatum per alios Canones, vt Glossa ibidem asserit. Posteriorem Canonem, perspicuum est, non esse Principis alicuius, qui posset leges condere, sed particularis Episcopi, incertęq; auctoritatis, & propterea notari per vocem (Palæa) & præterea posset intelligi sano modo, id est, de omnibus contentionibus, quæ non possunt terminari per seculares Iudices, quia nimirum vel Iudex non vult administrare iustitiam, vel altera pars non vult parere: tunc enim caussæ deuoluuntur ad iudicium Ecclesiæ per viam correctionis fraternæ, vt Innocentius III. rectè docet, cap. Nouit, de iudiciis.

Qvartvm argumentum. Vacante imperio, summus Pontifex in administratione succedit, & imperiali vtitur potestate, donec alius fuerit Imperator electus, vt habetur ex Innocentio III. cap. Licet, de foro competenti, & ex Concilio Viennensi, Clement. pastoralis, de sententia & re iudicata: ergo signum est imperatoriam potestatem à summo Pontifice, tanquam à summo temporali Principe, dimanare.

Respondeo, Pontificem succedere Imperatori vacante imperio, non in omnibus rebus, sed solùm in auctoritate iudicandi, & terminandi eas caussas, quæ à solo Imperatore iudicari solent, & quæ non patiuntur facilè moram. Ratio autem huius non est, quia Pontifex sit summus Princeps temporalis, sed quia caussę omnes, quæ nō possunt definiri per temporales iudices, deuoluuntur ad iudicem spirituale̅, vt infrà dicemus, & iam ex parte diximus.

CAPVT SEXTVM.

Papam habere temporalem potestatem indirectè.

Explicanda est sententia Theologorum, deinde etiam probanda. Quantum ad Primvm, asserimus, Pontificem vt Pontificem, etsi non habeat vllam merè temporalem potestatem, tamen habere in ordine ad bonum spirituale summam potestatem disponendi de temporalibus rebus omnium Christianorum. Id quod permulti explicant per similitudinem ad artem fręnifactoriam & equestrem, & similes. Vt enim duæ illæ artes sunt inter se diuersę, quia A distincta habent obiecta, & subiecta, & actiones; & tamen quia finis vnius ordinatur ad finem alterius, ideò vna alteri præest, & leges ei pręscribit; ita videtur potestas Ecclesiastica & politica distinctæ potestates esse, & tamen vna alteri subordinata, quoniam finis vnius ad finem alterius natura sua refertur.

At hæc similitudo non est omninò conueniens. Nam in illis artibus inferior est solùm propter superiorem, adeò vt sublato superiore tollatur continuò etiam inferior. Si enim nō sit ars equestris, certè superuacanea est ars frænorum faciendorum. At potestas politica nō est solùm propter Ecclesiasticam; nam etiamsi B Ecclesiastica non esset, adhuc politica esset, vt patet in infidelibus, vbi est vera potestas temporalis, & politica, & tame̅ sine ordine ad aliquam veram potestatem Ecclesiasticam & spiritualem.

Est igitur alia similitudo lōgè aptior in nobis ipsis, qua hoc ipsum explicat Gregorius Nazianzenvs in oratione ad populū timore perculsum, & Imperatorem irascentem. Vt enim se habent in homine spiritus & caro, ita se habent in Ecclesia duæ illæ potestates. Nam caro & spiritus sunt quasi duæ Respublicæ, quæ & separatæ & coniunctæ inueniri possunt. Habet caro sensum & appetitum, quibus respondent actus, & obiecta proportionata, & quorum omnium finis immediatus est sanitas, & bona constitutio C corporis; habet spiritus intellectum, & voluntatem, & actus, atq; obiecta proportionata, & pro fine, animæ sanitatem, & perfectionem. Inuenitur caro sine spiritu in brutis: inuenitur spiritus sine carne in Angelis.

Ex quo apparet, neutrū esse præcisè propter alterum: inuenitur etiam caro adiuncta spiritui in homine, vbi quia vnam personam faciunt, necessariò habent subordinationem & connexionem. Caro enim subest, spiritus præest, & licet spiritus non se misceat actionibus carnis, sed sinat eā exercere omnes suas actiones, vt in brutis exercet, tame̅ quando eæ officiunt fini ipsius spiritus, spiritus carni imperat, eamq; castigat, & si opus est, indicit ieiunia, aliasque D afflictiones, etiam cum detrimento aliquo & debilitatione ipsius corporis: & cogit linguā ne loquatur, oculos ne videant, &c. Pari ratione si ad finem spiritus obtinendum, necessaria sit aliqua carnis operatio, & ipsa etiam mors; spiritus imperare potest carni, vt se ac sua exponat, vt in Martyribus videmus.

Ita prorsus politica potestas habet suos principes, leges, iudicia, &c. & similiter Ecclesiastica suos Episcopos, canones, iudicia. Illa habet pro fine, temporalem pacem, ista, salutem æternam. Inueniuntur quandoq; separatæ, vt olim tempore Apostolorum, quandoque coniunctæ, vt nunc. Quando autem sunt coniunctæ, vnum corpus efficiunt, ideoq; debe̅t esse connexę, & inferior superiori subiecta & subordinata.

Itaque

Itaque spiritualis non se miscet temporalibus negotiis, sed sinit omnia procedere, sicut antequam essent coniunctæ, dummodo non obsint fini spirituali, aut non sint necessaria ad eum consequendum. Si autem tale quid accidat, spiritualis potestas potest & debet coërcere temporalem omni ratione, ac via, quæ ad id necessaria esse videbitur.

Vt autē magis in particulari explicemus hæc omnia: comparanda est potestas Papæ spiritualis cum personis iudicum, seu principum secularium; cum legibus eorū ciuilibus; & cum eorum foro & iudiciis.

Quantum ad personas, nō potest Papa, vt Papa, ordinariè temporales Principes deponere, etiam iusta de caussa, eo modo quo deponit Episcopos, id est, tanquam ordinarius Iudex: tamen potest mutare regna, & vni auferre, atq; alteri conferre, tanquam summus Princeps spiritualis, si id necessarium sit ad animarum salutem, vt probabimus.

Quantum ad leges, non potest Papa, vt Papa, ordinariè condere Legem ciuilem, vel confirmare, aut infirmare Leges Principum, quia non est ipse Princeps Ecclesiæ politicus: tamen potest omnia illa facere, si aliqua Lex ciuilis sit necessaria ad salutem animarum, & tamen Reges non velint eam condere; aut si alia sit noxia animarum saluti, & tamen Reges non velint eam abrogare.

Itaque optima est regula, quam tradit glossa ad cap. Possessor, de regula Iuris in Sexto, quæ talis est; Quando de eadem re contrariæ inueniuntur Leges imperatoriæ, & pontificiæ, si materia Legis est res, animarum periculum concernens, abrogatur Lex imperatoria per pontificiam. Et hoc modo Lex pontificia, quæ habetur cap. Finali, de præscriptionibus, abrogauit Legem imperatoriam, quæ habetur in Codice de præscriptionibus XXX. vel XL. annorum, etiam cum mala fide, quia non poterat seruari sine mortali peccato. At quando materia Legis est res temporalis, non concernens animarum periculum, non potest Lex pontificia abrogare Legem imperatoriam, sed vtraq; seruanda est, illa in foro Ecclesiastico, ista in foro ciuili.

Quantum ad iudicia, nō potest Papa, vt Papa, ordinariè iudicare de rebus temporalibus. Rectè enim BERNARDVS Eugenio lib. 1. de considerat. dicit: *Habent hæc infima & terrena Iudices suos, Reges, & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? Quid falcem vestram in alienam messem extēditis?* Item: *In criminibus, non in possessionibus potestas vestra.* At nihilominus in casu, quo id animarum saluti necessarium est, potest Pontifex assumere etiam temporalia iudicia, quando nimirum non est vllus, qui possit iudicare; vt cùm duo Reges supremi contendunt, vel quando qui possunt, & debent iudicare, non volunt sentētiam ferre. Vnde ibi-

A dem BERNARDVS: *Sed aliud est,* inquit, *incidenter excurrere in ista; aliud verò incumbere istis, tanquā dignis tali, & talium intentione rebus.* Et INNOCENTIVS III. cap. Per venerabilem, qui filij sint legitimi, dicit, iurisdictionem temporalem solùm casualiter Pontificem exercere.

CAPVT SEPTIMVM.

Rationibus probatur Theologorum sententia.

HÆc igitur sententia dupliciter probari potest, rationibus & exemplis. PRIMA ratio eiusmodi est; Potestas ciuilis, subiecta est potestati spiri-

B tuali, quando vtraque pars est eiusdem Reipublicæ Christianæ; ergo potest Princeps spiritualis imperare Principibus temporalibus, & disponere de tēporalibus rebus in ordine ad bonum spirituale. Omnis enim Superior imperare potest inferiori suo.

Quod autem potestas politica non solùm, vt Christiana; sed etiam, vt politica, sit subiecta Ecclesiasticæ, vt talis est; PRIMO, demonstratur ex finibus vtriusque. Nam finis temporalis subordinatur fini spirituali, vt patet: quia felicitas tēporalis non est absolutè vltimus finis, & ideò referri debet in felicitatem æternam: constat autem ex Aristotele lib. 1. Ethic. cap. 1. ita subordinari facultates, vt subordinantur fines.

C SECVNDO, Reges & Pōtifices, Clerici & Laici, non faciūt duas Respublicas, sed vnam, id est, vnam Ecclesiam. sumus enim omnes vnum corpus, Roman. 12. & 1. Cor. 12. at in omni corpore membra sunt connexa, & dependentia vnum ab alio: non autem rectè asseritur, spiritualia pendere à temporalibus, ergo tēporalia à spiritualibus pendent, illisq; subiiciuntur.

TERTIO, si temporalis administratio impedit spirituale bonum, omnium iudicio tenetur Princeps temporalis mutare illum modum administrandi, etiam cum detrimento temporalis boni, ergo signum est subiectam esse temporalem potestatem spirituali.

Neque satisfaceret, qui responderet, teneri

D Principem illum ad mutādam rationem suæ administrationis, non propter subiectionem, aut subordinationem ad spiritualem potestatē, sed solùm propter ordinem caritatis, quo tenemur anteponere maiora bona minoribus: Nam propter ordinem caritatis nō tenetur vna Respub. pati detrimentum, ne simile detrimētum patiatur alia Respub. nobilior. Et vnus priuatus, qui tenetur dare omnia sua bona pro cōseruatione suæ Reipub. non tenetur tamen similiter facere propter Rempub. alienam, quamuis nobiliorē. Cùm ergo teneatur Respublica temporalis pati detrimentum propter spiritualem, signum est, eas non esse duas diuersas, sed vnius & eiusdem partes, & vnam alteri subiectam.

Neq; etiam valet, si quis dicat, Principē tem-

poralem teneri pati detrimētum pro bono spirituali, non propter subiectionem ad Rempub. spiritualem, sed quia alioqui noceret suis subditis, quibus malum est amittere spiritualia pro temporalibus: Nam etiamsi non subditi, sed homines alterius regni patiantur notabile damnū in spiritualibus, propter administrationē temporalis alicuis Regis Christiani, tenetur ille mutare suum modum administrādi; cuius rei nulla alia ratio reddi potest, nisi quia sunt eiusdē corporis membra, & vnum alteri subiectum.

A

Secvnda Ratio, Respub. Ecclesiastica debet esse perfecta, & sibi sufficiens in ordine ad suum finem. Tales enim sunt omnes Respublicæ bene institutæ: ergo debet habere omnem potestatem necessariam ad suum finem consequendum, sed necessaria est ad finem spiritualem potestas vtendi, & disponendi de temporalibus rebus: quia alioqui possent mali Principes impunè fouere hęreticos, & euertere religionem, igitur & hanc potestatem habet.

B

Item, potest quælibet Respub. quia perfecta, & sibi sufficiens esse debet, imperare alteri Reipub. non sibi subiectæ, & eam cogere ad mutandam administrationem, immò etiam deponere eius Principem, & alium instituere, quando non potest aliter se defendere ab eius iniuriis, ergo multò magis poterit spiritualis Respub. imperare temporali Reipub. sibi subiectæ, & cogere ad mutandam administrationem, & deponere Principes, atq; alios instituere, quando aliter nō potest bonum suum spirituale tueri. & hoc modo intelligenda sunt verba S. Bernardi lib. 4. de consider. & Bonifacij VIII. in extrauagāti, Vnam sanctam, de maioritate & obedientia, vbi dicūt, in potestate Papæ esse vtrumque gladium. Volunt enim significare, Pontificem habere per se & propriè gladium spiritualem, & quia gladius temporalis subiectus est spirituali, posse Pontificem Regi imperare, aut interdicere vsum gladij temporalis, quando id requirit Ecclesiæ necessitas.

C

Sic enim habent B. Bernardi verba, quæ Bonifacius imitatus est: *Quid tu* (inquit, Papam alloquens) *denuò vsurpare gladium tentes, quem semel iussus es ponere in vaginam? quem tamen qui tuum negat, non satis mihi videtur attendere verbum Domini, dicentis sic; Conuerte gladium tuum in vaginam. Tuus ergo & ipse, tuo forsitan nutu, etsi nō tua manu euaginandus, alioquin si nullo modo ad te pertinet & is, dicentibus Apostolis; Ecce gladij duo hic: non respondisset Dominus; Satis est, sed, Nimis est. Vterq; ergo Ecclesiæ, & spiritualis scilicet gladius, et materialis, sed is quidem pro Ecclesia, ille verò & ab Ecclesia exercendus est. Ille sacerdotis, is militis manu, sed sanè ad nutum Sacerdotis, & iussum Imperatoris.* Vbi etiam notandum, quòd cùm hæretici reprehendunt Bonifacij extrauagantem, vt erroneam, arrogātem, tyrannicam (sic enim de ea passim loquuntur) monendi sunt, vt cogitent eadē esse Bernardi verba in libris de consideratione, vbi tamen

D

sine adulatione loquitur, vt Caluinus lib. 4. instit. cap. 11. §. 10. dicat, ita loqui in libris illis Bernardum, vt veritas ipsa loqui videatur.

Tertia Ratio, Non licet Christianis tolerare Regem infidelem, aut hæreticum, si ille conetur pertrahere subditos ad suam hæresim, vel infidelitatem: at iudicare, an Rex pertrahat ad hæresim, nec ne, pertinet ad Pontificem, cui est commissa cura religionis: ergo Pontificis est iudicare, Regem esse deponendum, vel non deponendum.

Probatur huius argumēti propositio ex cap. 17. Deuter. vbi prohibetur populus eligere Regem, qui non sit de fratribus suis, id est, non Iudæum, ne videlicet pertrahat Iudæos ad idololatriam, ergo etiam Christiani prohibentur eligere Regem non Christianum. Nam illud præceptum morale est, & naturali æquitate nititur. Rvrsvm, eiusdem periculi & damni est eligere non Christianum, & non deponere non Christianum, vt notum est: ergo tenentur Christiani non pati super se Regem non Christianum, si ille conetur auertere populum à fide. Addo autem istam conditionalem, propter eos Principes infideles, qui habuerunt dominium supra populum suum, antequam populus cōuerteretur ad fidem. Si enim tales Principes nō conentur fideles à fide auertere, non existimo posse eos priuari suo dominio. Quanquam contrarium sentit B. Thomas in 2. 2. quæst. 10. artic. 10. At si isti iidem Principes conentur auertere populum à fide, omnium consensu possunt & debent priuari suo dominio.

Quòd si Christiani olim nō deposuerunt Neronem, & Diocletianum, & Iulianum Apostatam, ac Valentem Arianum, & similes, id fuit quia deerant vires temporales Christianis. Nam quòd alioqui iure potuissent id facere, patet ex Apostolo 1. Corinth. 6. vbi iubet constitui nouos iudices à Christianis temporalium caussarum, ne cogerentur Christiani caussam dicere coram iudice, Christi persequutore. Sicut enim noui iudices constitui potuerunt, ita & noui Principes & Reges propter eandem caussam, si vires adfuissent.

Præterea tolerare Regem hæreticum, vel infidelem conantem pertrahere homines ad suam sectam, est exponere religionem euidentissimo periculo: *Qualis enim est Rector ciuitatis, tales & habitantes in ea*, Ecclesiastici 10. vnde est illud: *Regis ad exemplum totus componitur orbis.* Et experiētia idem docet; nam quia Hieroboā Rex idololatra fuit, maxima etiam regni pars continuò idola colere cœpit, 3. Regum 12. & post Christi aduentum, regnante Constantino, florebat fides Christiana; regnante Constantio, florebat Arianismus; regnante Iuliano, iterum refloruit Ethnicismus; & in Anglia nostris temporibus regnāte Henrico, & postea Eduardo totum regnum à fide quodammodo apostatauit; regnante Maria, iterum

totum

A totum regnum ad Ecclesiam rediit; regnante Helizabetha, iterũ regnare cœpit Caluinismus, & vera exulare religio.

At non tenentur Christiani, immò nec debent cum euidenti periculo religionis tolerare Regem infidelem. Nam quando ius diuinum, & ius humanum pugnant, debet seruari ius diuinum omisso humano: de iure autem diuino est seruare veram fidem & religionem, quæ vna tantùm est, non multæ: de iure autem humano est, quòd hunc aut illum habeamus Regem.

Denique, cur non potest liberari populus fidelis à iugo Regis infidelis, & pertrahentis ad infidelitatem, si coniunx fidelis liber est ab obli-
B gatione manendi cum coniuge infideli, quando ille non vult manere cum coniuge Christiana, sine iniuria fidei, vt apertè deducit ex Paulo 1. ad Corinth. 7. Innocentius III. cap. Gaudeamus, extra de diuortiis? Non enim minor est potestas coniugis in coniugem, quàm Regis in subditos, sed aliquanto etiam maior.

Qvarta Ratio, Quando Reges, & Principes ad Ecclesiam veniunt, vt Christiani fiant, recipiuntur cum pacto expresso, vel tacito, vt sceptra sua subiiciant Christo, & polliceantur se Christi fidem seruaturos & defensuros, etiã sub pœna regni perdendi: ergo quando fiunt hæretici, aut religioni obsunt, possunt ab Ecclesia iudicari, & etiam deponi à principatu; nec vlla eis iniuria fiet, si deponantur. Nam non est ido-
C neus Sacramento Baptismi, qui non est paratus Christo seruire, & ꝓpter ipsum amittere quidquid habet; ait enim Dominus Lucæ 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem, & matrem, & vxorem, & filios, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* Præterea Ecclesia nimis grauiter erraret, si admitteret aliquem Regem, qui vellet impunè fouere quamlibet sectam, & defendere hæreticos, ac euertere religionem.

Qvinta Ratio, Cùm Petro dictum est: *Pasce oues*, Ioannis vltimo, data est illi facultas omnis, quæ est pastori necessaria ad gregem tuendum: at pastori necessaria est potestas triplex, nimirum; Vna circa lupos, vt eos arceat o-
D mni ratione qua poterit; Altera circa arietes, vt si quando cornibus lædant gregem, possit eos recludere & prohibere, ne gregem vlterius præcedant; Tertia circa oues reliquas, vt singulis tribuat conuenientia pabula: ergo hanc triplicem potestatem habet summus Pontifex.

Ergo tria ducuntur argumenta ex hoc loco: Primvm sit, lupi, qui Ecclesiam Domini vastãt, hæretici sunt, vt patet ex illo Matth. 7. *Attendite à falsis Prophetis, &c.* Si ergo Princeps aliquis ex oue, aut ariete fiat lupus, id est, ex Christiano fiat hæreticus, poterit pastor Ecclesiæ eum arcere per excommunicationem, & simul iubere populo, ne eum sequantur, ac proinde priuare eum dominio in subditos.

Altervm verò sit, potest pastor arietes furiosos destruentes ouile, separare & recludere, Princeps autem est aries furiosus destruens ouile, quando est Catholicus fide, sed adeò malus, vt multùm obsit religioni & Ecclesiæ; vt si Episcopatus vẽdat, Ecclesias diripiat, &c. Ergo poterit pastor Ecclesiæ eum recludere, vel redigere in ordinem ouium.

Tertivm argumentum est, potest pastor, ac debet omnes oues ita pascere; vt eis conuenit: Ergo potest ac debet Pontifex omnibus Christianis ea iubere, atque ad ea cogere, ad quæ quilibet eorum, secundum statum suum, tenetur, id est, singulos cogere, vt eo modo Deo seruiant, quo secundum statum suum debent: debent autem Reges Deo seruire defendendo Ecclesiam, puniendoque hæreticos & schismaticos, vt Augustinus docet in epist. 50. ad Bonifacium, Leo epist. 75. ad Leonem Augustum, & Gregorius lib. 2. epist. 61. ad Mauritium. Ergo potest, ac debet Regibus iubere, vt hoc faciant, & nisi fecerint, etiam cogere per excommunicationem, aliasque commodas rationes. Vide plura apud Nicolaum Sanderum lib. 2. cap. 4. de visibili Monarchia, vbi etiam multa ex iis, quæ diximus, inuenies.

CAPVT OCTAVVM.

Idem probatur exemplis.

Nvnc ad exempla veniamus. Primvm est 2. Paralip. 26. vbi legimus, Oziam Regem, cùm Sacerdotum officium vsurparet, à Põtifice fuisse de templo eiectum, & cùm propter idem peccatum lepra à Deo percussus fuisset, coactum etiam fuisse ex vrbe discedere, & regnum filio renunciare. Quod enim nõ sponte sua, sed ex sententia Sacerdotis vrbe, & regni administratione priuatus fuerit, patet; nam legimus Leuit. 13. *Quicunq;, inquit Lex, maculatus fuerit lepra, & separatus est ad arbitrium Sacerdotis, solus habitabit extra castra.* Cùm ergo hæc fuerit lex in Israël, & simul legamus 2. Paralip. 26. Regem habitasse extra vrbem in domo solitaria, & filium eius in vrbe iudicasse populum terræ, cogimur dicere, fuisse eum ad arbitrium Sacerdotis separatum, & cõsequenter regnandi auctoritate priuatum. Si ergo propter lepram corporalem poterat Sacerdos olim Regem iudicare, & regno priuare, quare id non poterit modò propter lepram spiritualem, id est, propter hæresim, quæ per leprã figurabatur, vt Augustinus docet in quæstionibus Euangel. lib. 2. quæst. 40. præsertim cùm 1. Corinth. 10. Paulus dicat, contigisse Iudæis omnia in figuram?

Secvndvm est 2. Paralipomen. 23. vbi cum Athalia tyrannicè occupasset regnum, & fouerет cultum Baal, Ioiada Pontifex vocauit centuriones & milites, & iussit eis, vt Athaliam inter-

ſicerent, quod & fecerunt: & pro ea Ioas Regem creauit. quod enim Pontifex nō ſuaſerit, ſed iuſſerit, patet ex illis verbis 4.Reg.11. *Et fecerunt centuriones iuxta omnia, quæ præceperat eis Ioiada Sacerdos.* Item ex illis 2.Paral.23. *Egreſſus autem Ioiada Pontifex ad centuriones & principes exercitus, dixit eis; Educite eam* (Athaliam Reginam) *extra ſepta templi, & interficiatur foris gladio.* Quòd autem cauſſa huius depoſitionis & occiſionis Athaliæ non ſolùm tyrannis eius fuerit, ſed etiam quòd foueret cultum Baal, patet ex illis verbis, quæ ponuntur immediatè poſt eius occiſionem: *Itaq;* (inquit Scriptura) *ingreſſus eſt omnis populus domum Baal, & deſtruxerūt eam, & altaria, & ſimulacra illius confregerunt: Mathan quoq; Sacerdotem Baal interfecerunt ante aras.*

Tertium exemplum eſt beati Ambrosii, qui cùm Epiſcopus eſſet Mediolanenſis, & proinde paſtor & pater ſpiritualis Theodoſij Imperatoris, qui Mediolani ſedem ſuam ordinariè tenebat, primùm excommunicauit eum propter cædem, quàm Theſſalonicæ à militibus fieri imperauerat: deinde præcepit ei, vt legem ferret, ne ſententiæ latæ de cæde, vel bonorum publicatione, ratæ eſſent, niſi poſt triginta dies à ſententiæ pronunciatione, vt nimirum, ſi quid per iracundiam præcipitanter dictaſſet, intra tot dierum ſpatium reuocare poſſet. Scribit hoc Theodoretus lib. hiſt.5. cap. 17. Atqui non potuit Ambroſius excommunicare Theodoſium propter cædem illam, niſi prius cauſſam illam cognouiſſet, & diiudicaſſet, licet criminalis eſſet, & ad forum externum pertineret: non potuit autem cognoſcere, & iudicare eiuſmodi cauſſam, niſi etiam in foro externo legitimus iudex Theodoſij fuiſſet.

Præterea, cogere Imperatorem ad legem politicam ferendam, & præſcribere ei formam legis; nónne manifeſtè oſtendit, poſſe Epiſcopum interdum temporali poteſtate vti, etiam in eos, qui poteſtatem ſuper alios acceperunt? etſi Epiſcopus quilibet id poteſt, quātò magis Princeps Epiſcoporum?

Quartum eſt Gregorii I. in priuilegio, quod conceſsit monaſterio S. Medardi, & habetur in fine epiſtolarum: *Si quis*, inquit, *Regum, Antiſtitum, Iudicum, vel quarumcunq; ſecularium perſonarū, huius Apoſtolicæ auctoritatis, & noſtræ præceptionis decreta violauerit, cuiuſcunq; dignitatis, vel ſublimitatis ſit, honore ſuo priuetur.*

Quintum eſt Gregorii II. qui Leoni Imperatori Iconomacho à ſe excommunicato prohibuit vectigalia ſolui ab Italis, & proinde mulctauit eum parte imperij. Fatentur id Magdeburgenſes Cent.8. cap.10. in vita Gregorij II. ſed reprehendunt, Gregoriumque proditorem ſuæ ipſius patriæ fuiſſe dicunt. At nullum proferunt ſcriptorem, qui factum hoc Gregorij vituperet, cùm nos è cōtrario habeamus multos, qui laudauerunt vt ſanctum, & legitimum, nimirum Cedrenū, Zonaram, in vita Leonis Iſauri, & omnes alios hiſtoricos, qui res geſtas horum temporum conſcripſerunt.

A Sextum eſt Zachariæ, qui rogatus à Primoribus Francorum, Childericum depoſuit, & in eius locum Pipinum Caroli Magni patrem, Regem creari iuſsit. Cuius cauſſa fuit, quia propter ſocordiam Childerici, & religioni, & regno in Gallia extrema ruina imminere videbatur, vt patet ex Cedreno in vita Leonis Iſauri, Paulo Diacono lib.6. cap.5. de geſtis Lōgobardorum, & S. Bonifacio Epiſcopo Moguntino in epiſtola ad Zachariam.

Hoc etiam factum hæretici agnoſcunt, & reprehendunt, vt Magdeburgenſes Cent. 8. cap.

B 10. vbi dicunt, Zachariam Papam quaſi diuinam auctoritatem ſibi proteruè aſſumpſiſſe. At nec huius facti vllum inuenire potuerūt in antiquis ſcriptoribus reprehenſorem: nos autem plurimos habemus approbatores, nimirum Adonē, Sigebertum, Rheginonem in Chronicis; ſed de hac re diximus plura cōtra Caluinum in ſecundo libro, cap.17.

Septimum exemplum eſt Leonis III. qui imperium trāſtulit à Græcis ad Germanos, propterea quòd Græci nullum auxilium laboranti Eccleſiæ Occidentali adferre poſſent. Ex quo factum eſt, vt licet imperatoria dignitas abſolutè conſiderata non ſit à Pontifice, ſed à Deo mediante iure Gentium, vt ſuprà oſtēdimus ex

C Gelaſio, Nicolao, & Innocentio III. tamē Imperatores, qui fuerunt à tempore Caroli Magni, Pontifici debeant ſuum imperium.

Quòd enim hæc poteſtas ſit nunc apud Germanos, à Pontifice eſt: & licet abſolutè non eſſet neceſſarium, vt Papa confirmaret Imperatorem, nec vt Imperator Pontifici iuramentum fidelitatis præſtaret: tamen à tempore tranſlati imperij in Germanos, vtrumque requiritur, vt patet ex Innocentio III. cap. Venerabilem, extra de electione, & ex Clementina vnica, de iureiurando. neque iniuſtè hoc requiritur. Qui enim potuit imperium Germanis cōferre, propter Eccleſiæ ſalutem, potuit etiam certas conditiones adiungere, propter eandem cauſſam,

D ne videlicet cōtingeret hæreticum, vel ſchiſmaticum creari.

Ad hoc exemplum dupliciter reſpondent aduerſarij; nam alij negant rectè factum, vt Pontifex imperium à Græcis transferret in Germanos; & in hoc numero ſunt Magdeburgenſes, qui Centur. 8. cap.10. colum.751. ſic aiunt: *Eſt hæc translatio præcipuum ex miraculis Antichriſti.* Theodorus quoque Bibliander tabula 10. ſuæ Chronologiæ dicit, Leonem III. vſurpata auctoritate, imperium à Græcis ad Germanos tranſtuliſſe. Alij verò aſſerunt, factum quidem iure, ſed auctorem tranſlationis non Pontificem, ſed populum fuiſſe Romanum. Ita Marſilius de Padua, referente Pighio lib.5. hierarch. Eccleſiaſticæ, cap.14.

Ad Primos respondeo, hanc translationem ritè & legitimè factam fuisse, apertè constare. Primo, ex cōsensu totius orbis Christiani: semper enim omnes Christiani pro veris Imperatoribus habuerunt Carolum Magnum, eiusque successores: nec fuit vnquam vllus Rex Christianus, qui Imperatorem præcedere voluerit, tametsi eum alioqui potentia, & regni antiquitate anteiret. Primi sunt Lutherani, qui sicut populum fide & religione spoliauerunt, ita quoq; Imperatorem suum de sede sua deturbare moliuntur. Secundo, ex felici euentu huius trāslationis. Vt enim Deus ostenderet iure factum fuisse, multis victoriis Carolum ornauit, regnūque eius florētissimum, & Ecclesiæ vtilissimum esse fecit. Tertio, ex confessione Imperatorum Græcorum, qui non semel confessi sunt, Romanum Pōtificem iure potuisse facere, quod fecit. Nam inprimis cùm audisset Irene Imperatrix, Carolum à Leone appellatum Imperatorem, non solùm nō reclamauit, sed etiam Carolo nubere voluit, & fecisset, nisi perfidi quidā Eunuchi impediuissent, vt scribunt Zonaras, & Cedrenus in vita eiusdem Irenæ.

Deinde, mortua Irena, Nicephorus Imperator, qui ei successerat, Legatos ad Carolum, tanquam Imperatorem, misit, vt scribit Ado in Chronico anni DCCC. III. & paulò pòst defuncto Nicephoro, Michaël ei succedens, similiter Legatos ad Carolum misit, qui eum Imperatorem palàm salutauerunt, vt scribit idem Ado in Chronico anni DCCC. X. Nec solùm Græci, sed etiam Persæ Legatos & munera ad Imperatorem Carolum recens creatum miserunt, vt scribunt Rhegino lib. 2. & Otho Frisingensis, lib. 5. cap. 31. rursum (vt scribit Blondus lib. 5. decadis 2. & Platina in vita Alexandri III.) Imperator Græcorum Emmanuel, cùm audisset Pontificem Alexandrum III. ab Imperatore Friderico in extremas redactum angustias, eidem Pontifici obtulit auxilium, & pecuniarum ingentem vim, si vellet imperium Occidentis, Constantinopolitanis Imperatoribus reddere: respondit autem Pontifex, nolle se ea coniungere, quæ maiores sui de industria, & optima ratione diuisissent. Vbi Notandum est, Emmanuelem non voluisse aliud à Pontifice, quàm titulum imperij. Satis enim sciebat, possessionem ipsam à Pontifice dari non potuisse, sed fuisse armis acquirendam: non autem solum titulum tanto pretio emere voluisset, si eum inanem, vel etiam falsum, & illegitimum esse credidisset.

Ad alios, qui dicunt, auctorem translationis non Pontificem, sed Populum Romanum fuisse, facile est respondere; nam inprimis populus Romanus nunquam ferè habuit Imperatoris creandi potestatem: sed antiqui Imperatores, vel iure hæreditario habuerunt imperium; vt Octauianus, Tyberius, Caius; vel ab exercitu creabantur, vt creatus fuit Claudius, Vespasianus, & alij. Et fuisse hanc ordinariam consuetudinem, vt Imperator ab exercitu crearetur, testatur beatus Hieronymus epistola ad Euagrium. Vnde exstat Canon Legimus, dist. 93. Tempore autem Caroli Magni, nullus fuit exercitus Romanorum, qui eum Imperatorem creare potuerit. Soli enim in Italia erant exercitus Græcorum & Longobardorum, & ij omnes Carolo infensi. nec iure hæreditario Carolus imperium habuit, vt patet.

Deinde, si quam habuerunt Romani in Imperatore eligendo auctoritatem, eam certè amiserunt, quando imperij sedes Constantinopolim translata fuit. Nam deinceps per annos circiter D. hoc est, à Constantino Magno, vsque ad Carolum Magnum, nihil vnquam egit Senatus, populusque Romanus circa Imperatorum creationem.

Præterea auctores omnes, qui de hac re scribunt, vt Zonaras, & Cedrenus in vita Irenæ, Paulus Diaconus, lib. 23. rerum Romanarum, Ado in Chronico anni DCCC. Albertus Krantzius in Metropoli, lib. 1. cap. 14. Otho Frisingensis lib. 5. cap. 31. Marianus Scotus, Hermannus Contractus, Lambertus, Sigebertus, Rhegino, Palmerius, Blondus, omnesque alij Chronologi, vel Historici Leonem III. asserunt imperium à Græcis in Francos, seu Germanos transtulisse. Quod idem docet Innocentius III. cap. Venerabilem, de electione: *Ad eos*, inquit, *ius & potestas huiusmodi ab Apostolica sede peruenit, quæ Romanum imperium in persona magnifici Caroli à Græcis transtulit in Germanos.* Et ibidem subiūgit Principes Germaniæ id apertè recognoscere. Ipse etiam Carolus Magnus idem non obscurè significauit, cùm scriptum à se testamentum, quo filios suos hæredes imperij relinquebat, misit ad Leonem Papam, vt subscriptione sua firmaret, vt scribit Ado in Chronico anni DCCC. IV. Denique idem patet ex confessione Emmanuelis Græci Imperatoris, vt suprà est annotatum.

Octauum exemplum est Gregorii V. qui sanctionem edididit de Imperatore eligēdo per septem Germaniæ principes: quæ vsque ad hanc diem seruatur. Quod ita esse, præter Blondum decade 2. lib. 3. Nauclerum generat. 34. Platinam in vita Gregorij V. aliosq; multos historicos, asserunt etiam Magdeburgenses, Cent. 10. cap. 10. col. 546. his verbis: *Gregorius suam patriam insigni aliqua dignitate ornaturus, sanxit, vt penes solos Germanos ius esset eligendi regem, qui post diadema à Romano Pontifice acceptum Imperator, & Augustus appellaretur. Suntq́, electores constituti, Moguntinus, Treuirensis, & Coloniensis Archiepiscopi, Marchio Brandeburgensis, Comes Palatinus Rheni, Saxoniæ Dux, & Rex Boëmiæ.* Vtrum autem iure Pontifex id fecerit, non aperiunt. Sed si velint, iure id factum, fateri cogentur Pontificem esse Imperatore, & Prin-

cipibus

cipibus omnibus superiorem, vt patet: si verò dicant non iure, sed tyrannicè, iniuriam facient suis patronis, & protectoribus, nimirum Duci Saxoniæ, Comiti Palatino, & Marchioni Brãdeburgensi. Quid enim isti habent maius, quàm electoratum? at non iure habent, si is qui dedit, dare non potuit. Dedisse autem Pontificem, extra controuersiam est.

A

Est autem hîc annotandum, Onuphrium in lib. de comitiis imperialibus, contra communem historicorum sentẽtiam scripsisse, sanctionem hanc de electione Imperatoris, non Gregorij V. sed Gregorij X. fuisse. Quod etsi ei rei, de qua nunc agimus, non nocet, tamen existimo non esse verum. Nam Innocentius III. qui sedit ante Gregorium X. annis LXX. in illo cap. Venerabilem, de electione, indicat iamdudum à sede Apostolica cõcessum certis principibus Germaniæ ius eligendi Imperatorem: & Henricus Hostiensis, qui etiam ante Gregorij X. tempora floruit, in commentario huius capitis dicit, Innocentium loqui de septem electoribus. Et Pelagius Aluarus, qui vixit paulò post tempora Gregorij X. ita vt ipsius memoria factum sit quidquid Gregorius X. egit, tamen lib. 1. art. 41. de planctu Ecclesiæ, affirmat à Gregorio V. institutam Imperatoris electionem, quæ nunc in vsu est, & enumerat ibidem septem electores, quos suprà nominauimus.

B

NONVM exemplũ est Gregorij VII. qui Henricum IV. Imperatorem deposuit, & alium eligi iussit, quod & factum est, vt ipsi etiã Magdeburgenses fatentur, Cent. 11. cap. 10. in vita Gregorij VII. rectè autẽ factum hoc fuisse, & cum approbatione, & plausu omnium bonorum, in libro superiore ostendimus, vbi Pontifices aliquot à calumniis hæreticorum vindicauimus.

C

DECIMVM exemplũ est INNOCENTII III. qui Othonem IV. similiter deposuit, vt patet ex Blondo, decade 2. lib. 6.

VNDECIMVM est INNOCENTII IV. qui in Concilio generali Lugdunensi, consentientibus vniuersis Patribus, deposuit Fridericum II. & vacauit tũc imperium annis XXVIII. vt Matthæus Palmerius in Chronico annotauit. Exstat adhuc tota sententia in Fridericum lata, Cap. ad Apostolicæ, de sententia & re iudicata, in sexto. Idem etiam Innocentius IV. dedit Regi Lusitaniæ coadiutorem quendam, qui regnum administraret; quandoquidem regis negligentia, & respublica, & religio in Lusitania detrimentum patiebatur. Id habetur capite Grandi, de supplenda negligentia Prælatorum, in sexto.

D

DVODECIMVM est CLEMENTIS VI. qui Ludouicum IV. Imperatorem à Ioanne XXII. & Benedicto XII. excommunicatum deposuit. Cuius historiam vide apud Pighium libro hierarch. Ecclesiast. 5. cap. 14. & 15. & apud Robertum Arboricensem tomo 2. theoremate 7. de vtroque gladio.

Argumenta aduersariorũ partim soluta sunt in 2. lib. de Pontifice, partim ex dictis nullo negotio solui possunt. Vide Ioannem de Turrecremata, lib. 2. summæ, cap. vlt. & penultimo, & Albertum Pighium, lib. 5. cap. 15. qui soluunt argumenta quædam, sed leuia, ac facilia.

CAPVT NONVM.

Non pugnare cum verbo Dei, vt vnus homo sit princeps Ecclesiasticus, & politicus simul.

QVANTVM ad tertiam partem quæstionis, quoniam aduersarij, duo quædam docẽt de temporali principatu summi Pontificis, quem habet. PRIMO, esse possessionem mero latrocinio occupatam; SECVNDO, etiamsi iusto titulo eum haberet, non posse illum iure retinere, quod pugnet cum principatu spirituali. Ita CALVINVS lib. 4. Instit. cap. 11. §. 8. & 11. Oportebit nos probare vtrumque, nimirum posse Pontifici conuenire eiusmodi principatum, & reipsa iustè habere & possidere, quod habet, & possidet.

Igitur quod non repugnet, Pontificem simul esse principem spiritualem, & temporalem alicuius prouinciæ, probatur PRIMO exemplis Sanctorum, qui inueniuntur reges & principes fuisse. Nam in lege naturæ Melchisedech fuit Rex & Pontifex, vt patet ex Genes. 14. & Hebr. 7. immò etiam olim semper primogenitus, Rex & Pontifex erat, vt B. Hieronymus docet in quæstionibus Hebraicis, in illud Gen. 49. *Ruben primogenitus meus.* Constat quoque Noë, Abraham, Isaac, Iacob, præfuisse suis tam in iis, quæ ad religionem, quàm in iis, quæ ad politicam vitam pertinebant.

DEINDE Moses, & summus Princeps temporalis, & summus Pontifex fuit, vt ex diuinis literis perspicuum est. Nam Exod. 18. dicitur: *Sedit Moses, vt iudicaret populum.* Et cap. 32. Iussit occidi plurimos de populo propter peccatum idololatriæ. & cap. 40. Adoleuit Domino incensum, quod erat maximè proprium munus Pontificis, vt patet ex lib. 2. Paral. cap. 26. item Leuit. 8. cõsecrauit Moses Aaronem in sacerdotem, sanctificauit tabernaculum, & altare, obtulit sacrificia, & holocausta, quæ solus sacerdos facere potest. Itaq; PHILO lib. 3. de vita Mosis, in vltimis verbis: *Hæc est,* inquit, *vita, hic exitus Mosis Regis, Legislatoris, Pontificis, Prophetæ.* Et GREGORIVS Nazianzenus in orat. ad Gregorium Nyssenum: *Moses,* inquit, *principum princeps, & sacerdotum sacerdos Aarone pro lingua vtebatur.* Denique AVGVSTINVS de regno Mosis ait, q. 68. in Exodũ: *Sedebat,* inqt, *iudiciaria sublimitate solus, populo vniuerso stãte.* De Pontificatu autem, q. 23. in Leuit. *Ambo,* inquit, *summi Sacerdotes erant, Moyses, & Aaron.*

Præterea Heli & summus Pontifex, & Iudex politicus fuit annis XL. vt patet ex lib. 1. Reg. cap. 1. & 4. Denique Machabæi, Iudas, Ionathas,

Simon, Ioannes, & ceteri vsque ad Herodem simul Pontifices, & Duces politici fuerunt, vt patet ex lib. Machabæorum, & ex Iosepho, lib. 12. antiquit. & sequentibus.

Probatur SECVNDO ratione. PRIMO, potestas Ecclesiastica, & politica non sunt contrariæ, sed vtraq; bona, vtraq; à Deo, vtraq; laudabilis, & vna alteri seruit, ergo non pugnant inter se, ergo simul in eodem esse possunt.

SECVNDO, magis diuersa sunt pax, & bellum, quàm bona temporalia, & spiritualia, at vnus & idem Rex simul præest senatui, & exercitui, togatis, & armatis, ergo multò magis poterit vnus præesse in temporalibus, & spiritualibus rebus.

TERTIO, potest vnus Rex gubernare diuersissima regna, quæ diuersos mores, ritus, leges, consuetudines habeant, & pari ratione potest vnus Episcopus regere plurimas Ecclesias, vt patet de Patriarchis antiquis (vt omittam Romanum) quorum quilibet habuit sub se plurimos Episcopos: ergo etiam poterit vnus homo regere vnum episcopatum, & vnum principatum. Nam vel est difficilius regere episcopatum, quàm principatum, vel facilius, vel æquè difficile: si primum, ergo si vnus regit duos episcopatus, à maiori reget vnum episcopatum, & vnum principatum: si secundum, ergo si vnus regit duos principatus, à maiori reget vnum principatum, & vnum episcopatum: si tertium, ergo si vnus regit duos principatus, vel duos episcopatus, à simili poterit regere vnum episcopatum, & vnum principatum.

QVARTO, qui donauerunt Episcopo Romano, aliisq; Episcopis principatus temporales, pij homines fuerunt, & ea de caussa præcipuè à tota Ecclesia cõmendati sunt, vt patet de Constantino, & Carolo Magno, & Ludouico eius filio, qui inde pius appellatus est: quos etiam aduersarij laudant; & contrà, qui eiusmodi principatum auferre conati sunt, vt Aistulphus Rex Longobardorum, Henricus IV. & V. Otho IV. Fridericus I. & II. ab omnibus historicis, vt impij, & sacrilegi notantur.

De AISTVLPHO sic scribit ADO in Chronico anni DCC. XXVII. *Aistulphus*, inquit, *Longobardorum Rex nimis perfidè testamenta dono prædecessorum eius B. Petro collata perrupit, & facultates Romanæ Ecclesiæ militibus suis dedit.* Et infrà: *Aistulphus, vt perfidus, omnia mentitus est.* Et infrà: *Aistulphus diuino iudicio dum venatum pergit, subitò percussus interiit.* Beatus quoq; BERNARDVS epist. 242. ad Romanos, vehementer increpat Romanos, quòd ab Eugenio Papa discessissent; caussa autem discessionis fuerat, vt ex Platina, & historicis aliis patet, quia Romani nolebant subesse Pontifici in tẽporalibus, sed more veteri per consules Rempub. gubernari volebant. De Henrico IV. vide quæ suprà notauimus, lib. 4. cap. 13.

Neq; optimi principes fuerunt solùm ij, qui Apostolicam sedem ita ditarunt, sed etiam pleriq; eorum qui eiusmodi opes, & principatum receperunt. Nam Leonem IV. miraculis claruisse scribit Platina. Leonem IX. omnes Scriptores sanctum vocant, & miraculis claruisse scribunt Sigebertus atque Otho Frisingensis. Gregorium VII. illustrem miraculis fuisse, atq; etiam virum optimum scribit Lambertus Schaffnaburgensis, & nos de eodem multa diximus libro superiore. Celestini V. vitam sanctissimam, & miraculis plenissimam describit Petrus ab Aliaco Episcopus Cameracensis. Deniq; Adrianum I. Leonem III. Nicolaum I. Innocentium III. aliosque nonnullos, scriptores omnes laudant, quos tamen satis constat, hunc principatum vnà cum pontificatu administrasse.

DENIQVE probatur VLTIMO experientia. Nam etsi absolutè fortè præstaret, Pontifices tractare solùm spiritualia, & reges temporalia; tamen propter malitiam temporum experientia clamat, non solùm vtiliter, sed etiam necessariò, & ex singulari Dei prouidentia donatos fuisse Pontifici, aliisque Episcopis temporales aliquos principatus. Si enim in Germania Episcopi principes non fuissent, nulli ad hanc diem in suis sedibus permansissent: sicut ergo in Testamento veteri diu fuerunt Pontifices sine imperio temporali, & tamen vltimis temporibus, non poterat religio consistere, & defendi, nisi Pontifices etiam Reges essent, nimirum tempore Machabæorum. Ita quoque accidisse videmus Ecclesiæ, vt quæ primis temporibus ad maiestatem suam tuendam temporali principatu non egebat, nunc eodem necessariò indigere videatur.

IAM VERO quod iure habeat summus Pontifex eum principatum, quem habet, probari posset facilè, quia dono principum habuit. Sic enim scribit ADO in Chronico anni DCC. XXVII. *Insuper Pipinus Rex Rauennam, totamq; Pentapolim S. Apostolis Petro & Paulo tradidit.* Et exstat in decreto Gratiani, dist. 63. constitutio Ludouici I. Caroli Magni filij in hanc formam: *Ego* LVDOVICVS *Romanorum Imperator Augustus statuo, & concedo per hoc pactum confirmationis nostræ tibi beato Petro principi Apostolorum, & per te vicario tuo domino Paschali Pontifici summo, & successoribus eius in perpetuũ, sicut à prædecessoribus vestris vsque nunc in vestra potestate, & ditione tenuistis, & disposuistis Romanã ciuitatem cum ducatu suo, & suburbanis, & territoriis eius montanis, & maritimis, littoribus, & portubus, seu cunctis ciuitatibus, castellis, oppidis, ac villis in Thusciæ partibus.*

Item LEO Episcopus Hostiensis, lib. 1. Chronici Casinensis, cap. 9. *Fecit*, inquit, *idem inclytus Rex* (Pipinus) *cum filiis suis concessionem B. Petro, eiusq; vicario de ciuitatibus Italiæ ac territoriis per designatos fines. A Lunis cum insula Corisita, inde in Suranum, in montem Bardonem, Vercetum, Parmam, Rhegium, Mantuam, & montem Silicis, simulq; vniuersum exarchatum Rauennæ, sicut antiquitus fuit, cum prouinciis Venetiarum*

tiarum & Histriæ: cunctumq́; ducatum Spoletinum, ac Beneuentanum. Et infrà: *Demum idem Rex vnà cum Romano Pontifice in Italiam veniens, Rauennam & alias viginti ciuitates Aistulpho memorato sublatas Apostolicæ sedi subiecit.* Idem Leo lib. 3. cap. 48. *Anno*, inquit, *incarnationis Dominicæ M. LXXIX. Mathilda comitissa, Henrici Imperatoris exercitum timens, Liguriam, & Thusciam prouincias Gregorio Papæ, & S. R. E. deuotissimè obtulit.* Et exstant Romæ authentica instrumenta harum & similium donationum. Sed etiamsi nihil horum exstaret, abundè sufficeret præscriptio DCCC. annorum. Nam etiam regna, & imperia per latrocinium acquisita, tandem longo tempore fiunt legitima. Alioqui enim quo iure Iulius Cæsar occupauit Romanum imperium? & tamen tempore Tyberij Christus ait Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.* Quo iure Franci Galliam, Saxones Britanniam, Gothi Hispaniam inuaserunt? & tamen quis hoc tempore regna ab illis constituta illegitima esse diceret?

CAPVT DECIMVM.

Soluuntur argumenta contraria.

SVPEREST argumenta soluere. PRIMO obiicit CALVINVS lib. 4. Inst. c. 11. §. 8. illud Matth. 20. *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic. Significat enim Dominus* (inquit Caluinus) *non modò pastoris officium distinctum esse ab officio principis, sed res esse magis separatas, quàm vt in vnum hominem coire queant.* Et quoniam videbat Caluinus posse obiici exemplum Mosis, subiungit: *Nam quod Moses vtrumque simul sustinuit, primum, raro id miraculo factum est: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur. Vbi autem certa forma à Domino præscribitur, ciuilis gubernatio ei relinquitur, sacerdotium iubetur fratri resignare. & meritò. est enim supra naturam vt vnus homo vtriq; oneri sufficiat.*

RESPONDEO dupliciter, PRIMO, Dominum hìc solùm instituere meros principes Ecclesiasticos, ac docere, debere eos, vt tales sunt, pręesse subditis non more regum & dominorũ, sed more patrum & pastorum. Non autem sequitur hinc, non posse vnum & eundem esse Episcopum, & Pincipem.

Exemplum autem Mosis, quod Caluinus conatur eludere, omnino conuincit. Quod enim ille dicit, raro miraculo id factum esse, manifestè falsum ostendunt exempla allata de Melchisedech, Heli, Iuda Machabæo, & aliis. Quod etiam addit, id esse factum ad tempus, donec Aaron consecraretur, falsum esse ostendit D. Augustinus q. 23. in Leuit. vbi dicit, eodem tempore ambos fuisse Pontifices Mosem & Aaronem; & probatur ex eo, quòd deposuit Aaronem Moses, tanquam Pontifex, consecrauitq; Eleazarum filium Aaronis in locum eius, vt habetur Num. 20. Et præterea, si post Aaronem ordinatum non poterat amplius in vnam personam

A coire principatus, & sacerdotium, quomodo Heli per annos XL. fuit sacerdos, & princeps? quomodo Machabæi per annos plusquam centum?

DICO SECVNDO, Dominum illis verbis non prohibere Episcopis dominatum, qualis esse potest regum, & principum piorum, sed qualis est regum ignorantium Deum, qui tyranni potius sunt quàm reges. Id quod patet ex verborũ Græcorum proprietate. Nam Matthæus nō ait: κυριεύουσιν αὐτῶν, id est, dominantur simpliciter, sed κατακυριεύουσιν, id est, violenter dominātur. Sicut 1. Petr. 5. *Non dominantes in cleris*, habetur, μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων. & Iosue 15. legimus: *Dixit Caleb, qui percusserit Cariath-sepher,*
B *& cœperit eam,* Græcè, καὶ κατακυριεύσῃ αὐτῆς, id est, vi dominatus fuerit eius, &c. Vnde 2. Pet. 2. & in epistola Iudæ, videmus hæreticos reprehendi, quod κυριότητα contemnant.

SECVNDO obiicit ibid. §. 9. illud Luc. 12. *O homo quis me constituit iudicem, aut diuisorem inter vos?* Dñs reiecit munus iudicandi tanquam non consentaneum muneri prædicatoris, & ministri verbi: sicut etiã Apostoli Act. 6. dixerunt: *Non est æquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis.* At non potest hæc munera reiicere, qui est Princeps.

Ad verba Domini responderi posset, Dominum in hoc mundo suscepisse personam Pontificis, nō Principis temporalis, & illis verbis mo-
C nuisse simplices Pontifices, ne se misceāt alienis negotiis. At melius potest dici, generaliter in vtroque loco admoneri Pontifices & Principes, ne minutis, & vilibus officiis ita occupentur, vt omittere cogantur maiora. Hoc modo Iethro cùm vidisset Mosem tota die sedere ad iudicandum, Exod. 18. sapienter eum admonuit, non vt deponeret principatum politicum, & seruaret solùm Ecclesiasticum, sed vt constitueret minores Iudices, qui satisfacerent populo in rebus leuioribus, & grauiora quęq; tam politica, quàm Ecclesiastica ad se referrent. Sic etiam B. Bern. lib. 1. de consider. iisdem verbis Domini in medium adductis hortatur Pontificem, vt iudicia rerum temporalium aliis dimittat, quem ta-
D men sciebat iam tunc Principem temporalem fuisse.

Sic denique Apostoli ita omiserunt in Hierusalem curam ministrandi mensis, vt tamen præsiderent etiam in temporalibus toti illi Ecclesiæ. Vnde Galat. 2. Petrus, & Iacobus, & Ioannes solliciti pro fratribus, qui erant in Hierusalem, rogant Paulum, & Barnabam, vt memores sint colligere aliquam eleemosynam, & mittere in Hierusalem. Illi verò id fecerunt, & collectam pecuniam ipsimet detulerunt, non ad Diaconos præfectós mensis, sed ad seniores, vt habetur Actor. 11.

TERTIO obiicit Caluinus ibid. §. 11. verba D. Bernardi lib. 2. de consid. *Apostolis interdicitur dominatus, i ergo tu, & tibi vsurpare aude aut dominans apo-*

ſtolatum, aut Apoſtolicus dominatum. Forma Apoſtolica hæc eſt, interdicitur dominatio, indicitur miniſtratio. RESPONDEO, Bernardum loqui de Pontifice, vt Pontifex eſt totius Eccleſiæ, & ſecũdum id quod habet ex Chriſti inſtitutione. Nam paulò antè dixerat: *Eſto, vt alia quacunq; ratione hæc tibi vendices, ſed non Apoſtolico iure. nec enim tibi ille dare, quod non habuit, potuit, &c.* Itaque vult Bernardus Pontificẽ, vt paſtor eſt ouium, non debere eis dominari, ſed eas paſcere: at ſicut nihilominus iiſdem ouibus, vt ſunt ciues Reip. dominatur princeps politicus, ita poteſt iiſdem dominari eadem ratione Pontifex, ſi ſit eorum politicus princeps.

QVARTO obiicit ibid. §. 14. verba B. Gregorij, qui lib. 4. epiſt. 44. dicit anathema Epiſcopo, qui iubet alicui agro more fiſcali titulum imprimi. RESPONDEO, nihil eſſe mirandum, ſi Gregorius noluit Epiſcopos, nec etiam præfectos patrimoniorum Romanæ Eccleſiæ vti more fiſcali in agris Eccleſiæ recuperandis. Nam nõdum habuerat Eccleſia politicum principatum, ſed poſsidebat bona temporalia ad eum modũ, quo priuati ciues poſsident. Itaq; æquum erat, vt agros, quos ſuos eſſe cenſebat Eccleſia, ſi fortè ab aliis occuparentur, in iudicio legitimo eos repeteret: non autem more fiſcali propria ſibi auctoritate vendicaret.

QVINTO obiiciunt alij illud 2. Tim. 2. *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus.* Quæ verba dicuntur Epiſcopo. At non poteſt princeps non ſe implicare negotiis ſecularibus. RESPONDEO, negotia ſecularia hoc loco non vocari regimen politicum, ſed curam parandi victus, & proinde negotiationes, & mercimonia, & ſimilia. Eſt enim Græcè, *τοῦ βίου πραγματείαις*, id eſt, negotiis vitæ, ſeu victus. Vbi etiam notandum, non haberi in Græco, nec in omnibus Latinis codicibus illud, DEO, ſed generaliter *οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις.* Et eſt ſenſus; Dixi vt labores ſicut bonus miles

A Chriſti. Porro bonus miles non eſt ſollicitus circa victum, & corporis curam, ſed comedit & bibit quando poteſt, & quomodo poteſt, dormit humi, veſtitur magis ferro, quã panno, &c. Itaque Apoſtolus non prohibet regimen politicum, ſed nimiam ſollicitudinem circa vitam corporalem: &, vt bene monuit Chryſoſtomus, dicuntur hęc à Paulo tam Epiſcopo, quàm aliis hominibus. Omnes enim, etiam Laici, etiam Reges, milites Chriſti eſſe debent.

SEXTO obiiciunt verba Nicolai I. ep. ad Michaëlem, vbi dicit fuiſſe quidem ante Chriſti aduentum eoſdem Reges, & Pontifices, at Chriſtum verum Regem, & Pontificem iſta diſiunxiſſe: *Cùm ad verum,* inquit, *ventum eſt, vltra ſibi nec* B *Imperator iura pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen imperatorium vſurpauit, &c.*

RESPONDEO, Nicolaum noluiſſe negare, poſſe Pontifici cõuenire temporale aliquod dominium. Nam ipſe erat Pontifex, & ſimul princeps politicus Romæ, & Rauennæ, aliarumque ciuitatum, quas dudum acceperant maiores eius ab Imperatoribus: ſed ſolùm voluiſſe dicere, non conuenire vt idem ſit Pontifex totius orbis, & ſimul Imperator etiam totius orbis. Non quod hoc repugnet Euangelio, & nullo modo poſsit fieri, ſed quia Chriſtus ad conſeruandam humilitatem, voluit Pontificem indigere Imperatoris defenſione in temporalibus, & ſimul C Imperatorem indigere Pontificis directione in ſpiritualibus. Quod autem Chriſtus voluerit, patet ex eo, quod reliquit imperium Tiberio, & Petro ſolum contulit pontificatum.

Finis tertiæ Controuerſiæ generalis.

ERRATA.

PAgina. 3. c. 9. inſpirata. p. 18. a. 4. item. p. 18. d. 15. ad. p. 22. c. 10. conſenſu. p. 23. d. 9. Aſianus. p. 29. d. 1. dominabitur. p. 62. b. 4. eſt. p. 67. c. 10. nulla. p. 70. d. 12. tamen. p. 138. b. 11. nomine. p. 140. a. 9. Roman. p. 149. a. 12. λάϊκον λέγει. p. 180. *poſt lineam,* c. 13. & Epiſcopos, ſed per Romanum Pontificem. p. 214. d. 15. Apoſtolicorum. p. 218. d. 3. Eccleſia. p. 222. b. 1. ATHANASIVS. p. 234. c. 4. ante. p. 281. d. 15. Ægypto. p. 334. d. 1. attribui. p. 360. d. 11. Patre. p. 375. b. 4. ὁμοιούσιος. p. 417. d. 9. Ioan. 20. p. 514. d. 14. ſe. p. 546. d. 7. At. p. 581. d. 7. defuiſſe. p. 639. c. 14. conſeruationem. p. 935. b. 5. illud. p. 1058. b. 7. principum.

INDEX

INDEX

LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE IN HAC PRIMA PARTE PRIMI Tomi explicantur.

Numerus prior capita Bibliorum, posterior verò libri columnam indicat.

EX VETERI TESTAMENTO.

Isaiæ.

Omnia

Actorum.

Epistolæ ad Romanos.

Primæ ad Corinthios.

Secundæ ad Corinthios.

Ad Galatas.

Ad Ephesios.

INDEX RERVM PRAECIPVARVM.

A.

B.

C.

DEO LAVS.

Belarmini. Controver.

57

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm